

624 56

T.C
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI (YENİ TÜRK DİLİ) ANA BİLİM DALI

MÜZEKKİ'N-NÜFÜS

GİRİŞ - METİN - SÖZLÜK

Doktora Tezi
Hazırlayan: Abdullah BAĞDEMİR

Ankara 1997

D Ü Z E L T M E L E R

SAYFA	SATIR	YANLIŞ	DOĞRU
XXIII	alttan 19. satır	Pekolcay, Dr. A. Neclâ, Purgstall, Hammer., —, Uçman, Abdüllah., Radloff, V. V.,	Pekolcay, Dr. A. Neclâ, —, Uçman, Abdullâh., Purgstall, Hammer., Radloff, V. V.,
XXVIII	alttan 4. satır	öldürdü	öldürdüler
XXXIII	üstten 12. satır	madrese	medrese
XLVI	üstten 2. satır	Menâkı-nâme	Menâkıb-nâme
XLVI	alttan 3. satır	Hüseyinü'l-Hamavî	Hüseynü'l-Hamavî
XLVII	üstten 3. satır	Hüseyinü'l-Hamavî	Hüseynü'l-Hamavî
XLVII	üstten 12. satır	Hüseyinü'l-Hamavî	Hüseynü'l-Hamavî
XLVII	üstten 17. ve 18. satırlar	Hüseyinü'l-Hamavî	Hüseynü'l-Hamavî
XLVII	alttan 1,5,7. ve 8. satırlar	Hüseyinü'l-Hamavî	Hüseynü'l-Hamavî
XLVIII	üstten 5,10,13, ve 17. satırlar	Hüseyinü'l-Hamavî	Hüseynü'l-Hamavî
XLVIII	alttan 7. satır	Müzekkin-Nüfûs	Müzekki'n-Nüfûs
LII	alttan 8. satır	harflarle	harflerle
LVI	73. dipnot	Türk Tefekkürü Tarihi	Türk Tefekkürü Tarihi
LXI	üstten 3. satır	(intizâr etmek, beklemek; karşısına çıkmak)	(intizâr etmek, beklemek; karşısına çıkmak)
LXVI	alttan 6. satır	benzemiştir	benzetmiştir
LXVIII	üstten 9. satır	tonlu	tonsuz
LXIX	alttan 15. satır	otaya	ortaya
LXXIV	üstten 12. satır	olduunu	olduğunu
LXXV	alttan 12. satır	issiliginün	سِلِيلِیْنُ issiliginün
LXXIX	üstten 3. satır	kapu kıcırdısı	کَپُو قِجِرْدِیْسِ kapu kıcırdısı
LXXIX	üstten 3. satır	بِرَاغِلَانُڭ bırağılanuñ 85a-1	بِرَاغِلَانُڭ bırağılanuñ (bırak-) 85a-1
LXXX	alttan 9. satır	ufalkmak"	ufaltmak"
LXXXII	üstten 13. satır	uyumuna uyumuna	uyumuna
LXXXII	alttan 5. satır	Metnimizde bu ekin ince ünlü olan	Metnimizde bu ekin, ince ünlüyle biten
LXXXIII	üstten 6. satır	yarine	yerine
LXXXV	alttan 14. satır	ئَوچِكُزُ 108a-10	ئَوچِكُزُ evcegez 108a-10
XC	üstten 2. satır	Bunların yanında kalıplaşmış olanlar da vardır.	Bu ek, şu örneklerde geçmektedir.
XC	üstten 13. satır	-uk, -ük	-uk, -ük, -k
XCI	üstten 10. satır	تۇتاغان 208a-5, گەيەگەن 210-2, سۆيلىگەن 235b-13	
XCI	alttan 14. satır		گەيەگەن 210-2

624 56

T.C
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI (YENİ TÜRK DİLİ) ANA BİLİM DALI

MÜZEKKİN-NÜFÜS
GİRİŞ - METİN - SÖZLÜK

62456

Doktora Tezi

Danışman: Prof. Dr. Hamza ZÜLFİKAR

Hazırlayan: Abdullah BAĞDEMİR

Ankara 1997

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	II
ÖN SÖZ	IV
KISALTMALAR	VI
ÇEVİRİYAZI İŞARETLERİ	XI
İŞARETLER	XII
KAYNAKLAR	XIII
GİRİŞ	XXVII

Türklerin İslâmlığı Kabûl Etmeleri	XXVIII
Türklerin Anadolu'ya Gelmeleri	XXX
Anadolu'da İslâm Kültürünün Yaygınlaşması	XXXII
Anadolu Türkçesiyle Yazılmış Dinî Eserler	XXXIII
Eşrefoğlu Rûmî'nin Hayatı, Menkıbeleri	XXXVII
Müzekki'n-Nüfûs'un Değerlendirilmesi	LIV
Eserin Dil Özellikleri	LIX
Müzekki'n-Nüfûs'un Dili ve Söz Varlığı	LIX
Nüshaların Dili	LXII
Ses Özellikleri	LXIII
Yapı Özellikleri	LXXXII
Söz Dizimi Özellikleri	CX
METİN	CXVI

Hâ-zâ Kitâbu Müzekki'n-Nüfûsî'l-İnsâniyyeti	1
---	---

Evvelki bâb: Dünyâyı ve dünyânuñ muhabbetini ve terkinü ve terkinüñ sebebini ve muhabbetinüñ ziyânını ve sebebini ve terkinüñ fâ'idelerini ve dünyânuñ mişâlini ve nefsi emmâre-i bi's-sü'i ve şifâtlarını cemî'i bunları beyân eder. Âyât-ı kerîm ve eḥâdis-i şaḥîḥ ve şaḥâbe-i kirâm sözleri ile meşâyiḥün irşâdı ile. 27a-6,7,8,9

1) Faşlun fî beyâni'l-buḥli ve's-seḥâ'i. 46b-8	83
2) Faşl: Tevekkülü beyân eder. 92b-15	166
3) Faşl: Şabrı beyân eder. 100a-2	178
4) Faşl: Ğazabına şabr etmek beyânındadır. 112b-3	198

İkinci bāb: Tālibe terbiyyet étmegi beyān eder. Nefs-i insānı terbiyet édüp emmāreliginden levvāmelige ve mülhimelige ve muṭmaʿinnelige dönderüp irciʿî hîṭābına yaʿnî Hakk Taʿālā hazretine kıgrılmağa kabiliyyet kesb étdürmegi beyān eder şerʿat ve tarikat ve haḳīkat tertibi-y-le. 118a-9,10,11,12	208
Bu kitābuñ ikinci bābı kim mürettebdür yedi faşl üzerine. Her bir faşlı ol yedinüñ her birini beyān eder. 126b-2	221
Evvelki faşl: Aclığı beyān eder. 126b-3	222
İkinci Faşl: Az söylemegüñ fāʿidesini ve çok söylemegüñ ziyānını bildürür. 133a-5,6	233
Üçüncü Faşl: Uykusuzlığı beyān eder. Yaʿnî uykusuzluğuñ fāʿidelerini ve uykuyu çok uyumanuñ ziyānını ve uykunun envāʿını bildürür: 148a-14,15,16	260
Dördüncü Faşl: ʿUzlet étmegüñ fāʿidelerini ve halka karışmağıñ ziyānlarını bildürür ve dağı riyāyı ve ihlāşı bildürür: 164a-6,7	299
Beşinci Faşl: Zikruʿllāhı beyān eder. 178a-13	323
Altıncı Faşl: Bir şeyh-i kāmile mürīd olmağı beyān eder ve şeyh kişiye (10) gerek idügin bildürür. 190b-9,10	345
Yedinci Faşl: Tevbeyi ve telkīni ve zikri ve irādeti ve ḫalveti ve çilleyi beyān eder. 205b-11,12	372
Der Beyān-ı Naşīḫat 266b-11	476
Der Beyān-ı Naşīḫat 270a-8	483
Faşl: Rūḫ Ādemüñ bedenine geldügi hikāyetdür. 273b-1	489
SÖZLÜK	510
ÖZET	722
SUMMARY	723

ÖN SÖZ

Türk dili ürünleri arasında yüzyıllar içerisinde süzülerek zamanımıza kadar ulaşan ve bugün hiç bir sadeleştirmeye gerek olmadan okunup anlaşılabilen pek az eser vardır. Bu tür eserlerin en önemlilerinden biri hiç şüphesiz Müzekki'n-Nüfûs'tur.

XV. yüzyıl Batı Türkçesinin en güzel örneklerinden biri olan Müzekki'n-Nüfûs, dili, söz varlığı ve anlatım özelliği bakımından dikkate değer bir eserdir. Yüzyıllarca elden ele dolaşp bir başvuru kitabı gibi okunmuş, üzerinden beş yüz elli yıl geçmiş olmasına rağmen bugün bile önemini kaybetmemiştir. Yazıldığı dönemde ve daha sonraki dönemlerde yüzlerce kopyası çıkartılarak adeta bir kılavuz kitap olarak kullanılmıştır.

Son dönemlerde hem Arap harfleriyle hem de Latin harfleriyle birçok kez basılan Müzekki'n-Nüfûs'un çok hacimli bir eser olması dolayısıyla bugüne kadar bilimsel bir yayımı yapılamamıştır. Biz dil bakımından çok önemli olan bu eseri doktora tezi olarak almayı uygun bulduk. Bu amaçla Türk Dil Kurumu Kütüphanesinde bulunan 281 varaktan oluşan ve A/143 numarayla kayıtlı yazma üzerinde çalıştık. Bu nüsha gördüğümüz öteki nüshalar içerisinde en okunaklısı ve en temizidir.

Böyle bir çalışmada birtakım ön hazırlıklar yapmamız gerekti. Bu amaçla Müzekki'n-Nüfûs'un nüshalarını tespit etmek için İstanbul ve Bursa kütüphanelerinde çalıştık. Eşrefoğlu'nu Hacı Bayram-ı Veli'ye gönderen Emir Sultan'ın Bursa'daki türbesi ile Eşrefoğlu'nun İznik'teki cami ve mezarını gördük. Eşrefoğlu'nun zaman zaman gidip kaldığı ve kendisinden sonra yerine geçen damadı Abdurrahim Tırsı'nın köyü olan Tirse'ye gidip o köyün yaşlılarıyla görüştük.

Öte yandan farklı disiplinlerin bilgilerinden yararlanmaya ihtiyaç duyduk. Eserin içerisinde geçen ayetlerin ve hadislerin tespit edilip Türkçe açıklamalarının yapılması kolay olmadı. Ayetlerin tam karşılıklarını verebilmek için altı farklı Kur'an çevirisinden yararlandık. Özellikle bir kısım hadislerin kudsi hadis (İlâhî hadis) olması ve kaynaklarda bunların bulunamaması çalışmamızı aksattı. Dinî bir eser olması bakımından Arapça ve Farsçadan alınıp kullanılan kelimelerin o dillerdeki asıl anlamlarının tespit edilebilmesi bizi birçok sözlüğü kullanmaya sevk etti. Bu yüzden sözlük bölümünde Arapça kelimelerin kökünü gösterdik ve en güvenilir dört farklı sözlükten kelimelerin bütün anlamlarını vermeye çalıştık. O dönemde kullanılan ve kaynaklarda hemen bulunamayan Türkçe kelimelerin tespitinde de güçlüklerimiz oldu. Metinde mensur parçaların içine serpiştirilmiş aruz ve hece ile yazılan bazı şiirlerin vezinlerinin bozuk olması çalışmamızı güçleştiren bir başka faktördür. Diğer taraftan müstersihin XV. yüzyılda yazılan eseri XVII. yüzyılın sonlarında yaşadığı dönemin telâffuzuna uygun olarak harekelemesi kelimelerin ve eklerin doğru tespit edilmesini güçleştirmiştir. Eserin çok hacimli olması üç yılı aşkın bir süre çalışmamızı gerektirdi. Bütün bu eksiklikleri ve güçlükleri mümkün olduğu kadar gidermeye çalıştık.

Doktora tezi olarak hazırlanan bu çalışmanın "Giriş" bölümünde 'Türklerin İslamı kabul etmeleri', 'Türklerin Anadolu'ya gelişleri', 'Anadolu'da İslâm kültürünün yaygınlaşması', 'Eski Anadolu Türkçesiyle yazılmış dinî eserler' ile 'Eşrefoğlu Rûmî'nin hayatı, menkıbeleri ve eserleri' hakkında bilgi verdikten sonra Müzekki'n-Nüfûs'un kısa bir değerlendirmesini yaptık. Ayrıca bu bölümde 'Dil Özellikleri' başlığı altında ses bilgisi, yapı bilgisi ve cümle bilgisi konularını inceledik. "Metin" bölümünde ise eserin çevriyazısını verdik. "Sözlük" bölümünde de alfabetik sırayı temel alarak anlaşılmayan kelimelerin hangi dilden olduğunu, Arapça ise hangi kökten geldiğini göstererek bu kelimelerin bütün anlamlarını vermeye çalıştık.

Metnin tespit edilmesinde ve karşılaştığım güçlüklerin çözümünde bana yardımcı olan, gerekli uyarılarıyla katkılarda bulunan hocam sayın Prof. Dr. Hamza Zülfikar'a teşekkür ederim.

Abdullah BAĞDEMİR

✽

KISALTMALAR

Age.	Adı geçen eser
AK	Muṣṭafâ Bin Şemseddîn-i Aḥterî, Aḥterî-i Kebîr , ve zâlike bi-dârü't-ṭibâ'ati's-sultânîyyeti, 1263 (1847) (üçüncü basım, büyük boy.)
ALAED	F. Steingass, A Learner's Arabic-English Dictionary , Yeni Basım, Librairie Du Liban, Beirut 1989
Ar.	Arapça
BBH	Muḥammed 'Arif., Bin Bir Ḥadîs , İkinci Tab'ı, Cerîde Maṭba'ası, Kâhire 1325 (1907)
BFTS.	Tahsin Saraç, Büyük Fransızca-Türkçe Sözlük , Grand Dictionnaire Français-Turc, Adam Yayınları, Anadolu Yayıncılık A.Ş. İkinci Basım, İstanbul. 1989
bHa.	Ḥalîl, Kitâb-ı Münteḥabât-ı Lûğât-ı 'Osmâniyye , 2 C. Maṭba'a-ı 'Âmire litografya destgâhı, (ikinci baskı) (İstanbul) 1280, 1282 (1864, 1865). (büyük boy).
bk.	Bakınız
BK-1	Ḥüseyin Bin-i Ḥalf-i Tebrîzî'den Mütercim Aḥmed 'Aşım, Tıbyân-ı Nâfi' der-Tercüme-i Burhân-ı Kâṭı' , Dârü't-ṭibâ'ati's-sultânîyye, (kırmızı ve siyah olarak ilk basım), İstanbul 1214 (1799)
BK-2	Ḥüseyin Bin-i Ḥalf-i Tebrîzî'den Mütercim Aḥmed 'Aşım, Tıbyân-ı Nâfi' der-Tercüme-i Burhân-ı Kâṭı' , İkinci Basım, Bulak Maṭba'ası, Bulak 1251 (1835)
BOTS	Muṣṭafa Nihat Özön, Büyük Osmanlıca-Türkçe Sözlük , 6. Basım. İnkılâp ve Aka Kitabevleri, İnkılâp ve Aka Basımevi, İstanbul 1979
bs.	Baskı, basım
C.	Cilt
CDET	Aḥmed Vahid, Condensed Dictionary English-Turkish , İngilizce Türkçe Lûğât, Kâğıtçılık ve Maṭbaacılık Anonim Şirketi, Fratelli Hâyim, Der-sa'âdet 1340 /1924.
CE	Cevâhir ü'l-Eşdâf , Giriş - Metin - Sözlük, Haz. Dr. Ahmet Topaloğlu, Basılmamış doçentlik tezi, İstanbul 1982
çev.	Çeviren, çevirmen
çilN	Mur'allim Nâcî, ('Ömer Ḥulûşî takma adıyla) — Çocuklar İçin— Lûğât-ı Nâcî , ('İşmet Müstecâbî-zâde), (şâhibi Muḥammed Sâlim) Maḥmûd Bey Maṭba'ası, Der-sa'âdet 1306
db.	Dil bilimi
dbl.	Dil bilgisi
drl.	Derleyen
Don.	N. S. Doniach, The Oxford English-Arabic Dictionary Of Current Usage , At The Clarendon Press Oxford 1987
DT	Doğu Türkçesi.
dzl.	Düzenleyen
dzs.	Düzeltilmiş
e.	Edat
EAT	Eski Anadolu Türkçesi
EFTL	T. X. Bianchi, Elsîne-i Franseviyye ve Türkiyyenin Lûğatı , Français-Turc, 2. C. İkinci Basım, Typographie de M ^{me} V ^e Dondey—Duprè, Paris M DCCC XLIII. (1843), M DCCC XLVI (1846)
ET	Eski Türkçe, İslâmlık Öncesi Türkçesi
ETFL	T. X. Bianchi, J. D. Kieffer, Elsîne-i Türkiyye ve Franseviyyenin Lûğatı , Turc-Français, 2 C. A l'imprimerie Royale, Paris, M DCCC XXXV (1835). M DCCC XXXVII (1837)
esk	eski, eskimiş.

etk. ey.	etken eylem.
f.	Fil
Far.	Farsça
FG.	Ahmed Ateş, Abdülvehhab Tarzî, Farsça Grameri I. Gramer ve Metinler. Gözden Geçirerek Yeniden Neşreden Ahmed Ateş, İstanbul Üniversitesi Yayınlarından: No. 171. Edebiyat Fakültesi Şarkiyat Enstitüsü, İbrahim Horoz Basımevi, İstanbul 1954
Fr.	Fransızca
FZ	Ziya Şükün, Farsça-Türkçe Lûgat, Gencine-i Güftâr, Ferheng-i Ziyâ , 2040 s. Ma'ârif Matba'ası, İstanbul 1944.
gnş.	Genişletilmiş
göst. e.	gösterilen eser
göst. y.	gösterilen yer
gr.	Gramer
Gr.	Grekçe
H	Hintçe
Ha.	Halîl, Kitâb-ı Muntehabât-ı Lûgât-ı 'Osmâniyye , 2 C. Cerîde-hâne, Der-sa'âdet (ilk baskı litografya) h. 1268, 1269 (1852, 1853)
HA	Prof. Dr. İbrahim Canan, Hadis Ansiklopedisi , Kütüb-i Sitte, Yeni Baskı, Akçağ (ve Zaman Gazetesi "Feza Gazetecilik A.Ş." işbirliği ile) Yay. Graphischer Grossbetrieb Pössneck GmbH Ein Mohndruck Betrieb Basımı, Yenibosna / İstanbul 1995
HHE	Eş-Şeyh İbne'l-Eşrefe'r-Rûmiyyü'l-Eznîkî, Mûzekki'n-Nüfûs , Hakkâklar Çarşusunda Şirket-i Hayriyye Müdürü Hacı Hüseyin Efendi'nin ma'rifetiyle tab' olunmuştur. Taş Baskısı, (İstanbul) 1301(1884)
hlk.	Halk ağzı
hzl.	Hazırlayan
İA	MEB, İslâm Ansiklopedisi , Millî Eğitim Bakanlığı Yay. Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1953
İbr.	İbranca, İbranice
icl.	İnceleyen
İng.	İngilizce
is.	İsim
İt.	İtalyanca
KA	Şemseddîn Sâmî, Ḳâ mû s û ' l - A ' l â m , 1. C. Mihrân Matba'ası, İstanbul 1306 (1889), 2. C. Mihrân Matba'ası, İstanbul 1306 (1889), 3. C. Mihrân Matba'ası, İstanbul 1308 (1891), 4. C. Mihrân Matba'ası, İstanbul 1311(1894), 5. C. Mihrân Matba'ası, İstanbul 1314 (1897), 6. C. Mihrân Matba'ası, İstanbul 1316 (1899)
KEMŞ	Ahmed Faḳîh, Kitâbu Evşâfı Mesâcidi's-Şerîfe , Yayımlayan: Prof. Dr. Hasibe Mazıoğlu, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara. 1974
KH	Kudsî Hadisler , Buharî - Müslim - İbni Mace - Ebu Davud - Tirmizî - Nesâî - Muvatta, 2 C. Tercüme: Ahmed Varol, Madve Yay. Birinci Baskı, İstanbul 1991, 1. C. 432 s., 2. C. 432-839 s.
kHa.	Halîl, İlâveli Lûgât-ı 'Osmâniyye , 2 C. Şirket-i Şahhâfiyye-i 'Osmâniyye Matba'ası, İstanbul 1902, (küçük boy).
KHMK	Hasan Basri Çantay, Kur'ân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerim , 3 C. 13. Baskı, Naşiri: Mürşit Çantay, İstanbul 1984
KKL	Mahmud Çanga, Kur'an-ı Kerim Lûgatı , Timaş Yay. İstanbul 1989
KKM	Abdülbâki Gölpınarlı, Kur'ân-ı Kerîm ve Meâli , 2 C. Remzi Kitabevi, Remzi Kitabevi Matbaası, İstanbul 1374-1915
KKT	Prof Dr. Süleyman Ateş, Kur'ân-ı Kerîm Tefsîri , 6 C. Yeni Ufuklar Neşriyat 1988, ve (Yeni Basım) Milliyet Gazetecilik A.Ş. tesisleri (İstanbul) 1995
KKTA	İsmail Hakkı İzmirli, Kur'an-ı Kerîm ve Türkçe Anlamı , (Ma'anî-i Kur'an), Eren Yay. İstanbul 1977

- KLM Ceyms Redhavş, (James. W. Redhouse), **Kitâb-ı Lehcetü'l-Ma'ânî**, İngilizceden Türkçeye Lûgat Kitâbı, English And Turkish Lexicon, Beşinci Basım, Amerikan Misyoner Cemiyeti Neşriyatından, Constantinople 1922
- kLN Mu'allim Nâcî, (takma adıyla "Ömer Hulusî") **Küçük Lûgât-i Nâcî**, (Şâhib ve nâşiri: "Yeni Geveze" gazetesi şâhib-i imtiyâzı ve "Aşır matba'a ve kütüb-hâne ve mücellid-hânesi şâhibi Kirkor") "Aşır Matba'ası, İstanbul (basım yılı yok)
- KML Ceyms Redhavş, (James. W. Redhouse), **Kitâb-ı Ma'ânî-i Lehce**, A Turkish And English Lexicon, Amerikan Misyoner Cemiyeti Neşriyatından, A. H. Boyacıyan Matba'ası, Constantinople 1890. ('dan ofset baskı Librairie Du Liban, Beirut 1987.), ve Redhavş, Ceyms, (Redhouse James. W.), **Kitâb-ı Ma'ânî-i -Lehce**, Türkçeden İngilizceye Lûgat Kitâbı, Turkish And English Lexicon, Yeni Basım, Amerikan Misyoner Cemiyeti Neşriyatından, Constantinople 1921, viii+2224.
- KO Mehmed Şâlâhî, **Ķâmûs-ı 'Osmânî**, (Şâhib ve nâşiri: Aĥmed Muẓaffereddîn), 4. C. Maĥmûd Bey Matba'ası, İstanbul 1313, 1313, 1313, 1322. (1895, 1904)
- krş. Karşılaştırınız
- KT Şemseddin Sâmi, **Ķâmûs-ı Tŭrkî**, (Şâhib ve nâşiri: "İkdâm" şâhib-i imtiyâzı ve baş muharriri Aĥmed Cevdet) İkdâm Matba'ası, Der-sa'âdet 1317—1318 (1899—1900)
- KTC Ĥayruddîn Ĥân Ĥaydar-âbâdî, Şâh Veliyyu'llâh El-Hindî'den **Kitâbü't-Tefsîri'l-Cemâlî 'Ale't-Tenzîlî'l-Celâlî**, Matba'atü'l-Mısrıyyî'l-Mahrûse 1294 (1877)
- Ktp Kütüphane
- KYZ Eş-Şeyĥü'bnü'l-Eşrefü'r-Rûmiyyî'l-İznîkî, **Mŭzekki'n-Nŭfŭs**, nâşiri: Ĥakkâklar Çarşusunda (4) numaralı dükkânda şâĥĥâf Kırimî Yŭsuf Ziyâ, Şirket-i Şâĥĥâfiyye-i 'Osmâniyyenin Çenberli Taş civarında 52 numarolu matba'asında tab' olunmuştur. Taş Baskısı, (İstanbul) 1327 (1909)
- LAC Muştafâ Bin Şemseddîn-i Aĥterî, **Lûgât-i Aĥterî-i Cedîd**, (Basım yeri ve yılı yok), 480 s.
- Lât Lâtince
- LBK Ĥüseyin Bin-i Ĥalf-i Tebrîzî'den Mütercim Aĥmed 'Aşım, **Lûgât-ı Burĥân-ı Ķâţı'**, (Tıbyân-ı Nâfi' der-Terceme-i Burĥân-ı Ķâţı'ın Taş Basması, alfabetik olarak son basımı), Matba'a-i 'Osmâniyye, İstanbul 1302 (1885)
- LC İbrâĥîm Cûdî, **Lûgât-i Cûdî**, (Tâbi' ve nâşiri: Trabzon'da kitâbcı Ĥamdî) Kütüb-hâne-i Ĥamdî. Trabzon 1332
- LL Şeyĥü'l-İslâm (Mehmed) Es'ad Efendi, **Lehcetü'l-Lûgat**, Dârü't-tıbbâ'atî'l-Ma'mûreti's-Sultâniyye, Kostantiniyye h. 1216 (1801)
- LN Mu'allim Nâcî, (takma adıyla "Ömer Hulusî") **Lûgât-i Nâcî**, ('İşmet Müstecâbî-zâde), (başım yeri yok) İstanbul 1308 (1891)
- LO Aĥmed Vefîĥ Paşa, **Lehce-i 'Osmânî**, Tab'-ı Cedîd, Maĥmûd Beg Matba'ası, Der-sa'âdet 1306 (1889), Cüz-i evveli aşlı 'Arabî ve Fârisî olmayan kelimât ve müvellidâtı 7+1+856 s. Cüz-i şânîsi aşlı 'Arabî ve Fârisî olan elfâz-ı Osmâniyyeyi ĥâvî 857+1455 s.
- m. Metinde
- M. Milât, Milâdî
- mad. Madde
- Mev Mevlût Sarı, **El-Mevârid Arapça-Türkçe Lûgat**, Ķâmûsu 'Arabî-Tŭrkî Mevârid, Bahar Yayınları, İstanbul 1982.
- MU' **El-Mu'cemü'l-Müfehres Li-Elfâzi'l-Kur'ânî'l-Kerîm**, Hazırlayan: Muĥammed Fuâd 'Abdu'l-Bâĥî, Mısır 1378, (Çaĥrı Yay. İstanbul 1990)
- mü' mü'ennes
- Mün Matba'atü'l-Kâşûliyye, **Mŭncid**, Matba'atü'l-Kâşûliyye, Beyrût (yılı yok).
- Nah. Naĥîfî Mehmed Süleymân, **Mesnevî Tercümesi** 7 C. Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'den Bulâĥ Matba'ası, Bulâĥ 1268 (!1852), Farsça metinlerle beraber.
- NF Eşrefoĥlu Rûmî, Asıl Nŭshadan Tam Metin, **Mŭzekkin-Nŭfŭs**, (Nefisleri Temizleyici), Baskıya Hazırlayan: Nezihî Ferhun, Yayınlayan: Ali Ayaĥ, Sebîl

	Matbaacılık ve Ticaret, İstanbul 1976
No.	Numara
oAK	Muṣṭafâ Bin Şemseddîn-i Aḥterî, Aḥterî-i Kebîr , şaḥḥafiyye-i ‘Osmâniyye Şirketi’nin 87 numaralı matbaasında tab‘ edilmiştir. Der-sa‘âdet 1310 (1893), (orta boy)
oHa.	Ḥalîl, ‘İlâveli Kitâb-ı Munteḥabât-ı Lûgât-ı ‘Osmâniyye , 2 C. (dördüncü baskı) (İstanbul) 1284 (1867). (orta boy)
OK	Ebû Tahir Muhammed Bin Ya‘qûb Fîrûz-âbâdî’nin Kâmûsü’l-Muḥîṭ’inden Mütercim Ahmed ‘Âşım, El- Oḳyânûsü’l-Basîṭ fî Tercemeti’l-Kâmûsi’l-Muḥîṭ , Üçüncü tab‘ı, Taḳvim-ḥâne-i ‘Âmire, İstanbul 1268 (1852), 1269 (1853), 1272 (1856)
Osm.	Osmanlıca, Osmanlı Türkçesi
OTAL	Ferit Devellioğlu, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat , Eski ve Yeni Harflerle, (5. Ofset Baskı) Aydın Kitabevi, Doğuş LTD. ŞTİ. Matbaası, (Yenişehir) Ankara 1982.
OTTD	Osmanlıcadan Türkçeye Söz Karşılıkları Tarama Dergisi , I Türk Dili Tetkik Cemiyeti, Ma‘arif Vekâleti, Devlet Matbaası İstanbul 1934
OVPEd	Süleymân Hayîm, One-Volume Persian English Dictionary , (Ferheng-i yek- cildî Fârisî-İngilizî) Librairie-İmprimerie Beroukhim-Tahrân. 1953
öl.	Ölüm
ör.	Örnek
RBDK	Reşat Nuri Güntekin, Dr. Ali Süha Delilbaşı, Nurullah Ataç, İsmail Hami Danişmend Fransızca-Türkçe Resimli Büyük Dil Kılavuzu , 3 C, Kanaat Kitabevi, İstanbul (yılı yok)
RKO	Alî Seydî, Resimli Kâmûs-ı ‘Osmânî , (Şâhib ve nâşiri: Matba‘a ve Kütüb-ḥâne-i cihân şâhibi Mîhran), Dârü’l-Ḥilâfeti’l-‘Aliyye, Matba‘a-i Kütüb-ḥâne-i Cihân, 3 C. 1330 (1914)
s.	Sayfa
S.	Sayı
SB.	Eşrefoğlu Rûmi, Tam Müzekkin-Nüfus , Nefisleri Temizleyen, Ayrıca Evrâd-ı Kadiriyye ve Şerhli Tercemesi, Salâh Bilici Kitabevi, İstanbul (yılı yok)
SBT	Saḥih-i Buhârî ve Tercemesi , Abû Abdillâh Muhammed ibn İsmâîl el-Buhârî, 17. C. Mütercim: Mehmed Sofuoğlu, Yay. Ötüken Neşriyat A.Ş. İstanbul 1987-89, 16 C. Tercüme 7637 s, 17. C. İndeks, 488 s. Haz. Mehmet Tekin, İstanbul 1990.
sf.	Sıfat
Sİ.	Şâlih İhsân, ‘Osmânî Lisânı , Matba‘a-i Ahmed İhsân ve şürekâsı, İstanbul 1319 (1903)
SKT	Muhammed Bin Hamza, XV. Yüzyıl Başlarında Yapılmış "Satır-Arası" Kur'an Tercümesi, (Hazırlayan: Dr. Ahmet Topaloğlu) 2 C. Kültür Bakanlığı Yayınları Araştırma ve İnceleme Eserleri: 1ve 5. Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1976
Ste.	F. Steingass, A Comprehensive Persian-English Dictionary , 3. Basım, Librairie Du Liban, Beirut 1975
Süry.	Süryanice
T	Türkçe
TDAY	Türk Dili Araştırmaları Yıllığı, Belleten
TDK	Türk Dil Kurumu
TDV	Türkiye Diyanet Vakfı
Terc.	Nâzım Bin Muhammed, Tercümânü’l-Lûgât , Taş Basması, İstanbul 1288—1289 (1871—1872)
TKKT	İsmail Hakkı İzmirli, Türkçe Kuran-ı Kerim Tercümesi , 2. C. Sahib ve Naşiri: Hilmi Kitaphanesi sahibi İbrahim Hilmi, İstanbul 1932
TL	Hüseyin Kâzım Kadri, Türk Lûgâtı , 1. C. ‘Arap harfleriyle Ma‘arif Vekâleti Yay. Devlet Matbaası, İstanbul 1927, 2. C. ‘Arap harfleriyle Ma‘arif Vekâleti Yay. Devlet Matbaası İstanbul 1928, 3. C. Madde başları ‘Arap, ve açıklamaları Latin

	harfleriyle, TDK. Yay, Ma'arif Matba'ası Ankara 1943, Madde başları 'Arap, ve açıklamaları Latin harfleriyle, TDK. Yay, Ma'arif Matba'ası, Ankara 1945
TOTD	Osmanlıcadan Türkçeye Söz Karşılıkları Tarama Dergisi , II Türkçeden Osmanlıcaya İndeks, Türk Dili Tetkik Cemiyeti, Ma'arif Vekâleti, Devlet Matba'ası İstanbul 1934
TS	Türkçe Sözlük , 2 C. TDK Yay. Tarih Kurumu Basım Evi, Ankara 1988
TT	Türkiye Türkçesi
TTS	Temel Türkçe Sözlük , 3 C. Birinci Baskı, Sadeleştirilmiş ve Genişletilmiş Kâmûs-ı Türkî, İlmî Kontrol ve Redaksiyon: Doç. Dr. Mertol Tulum, Tercüman Gazetesi-Yapı Kredi İşbirliği İle, Tercüman Gazetesi Tesisleri, (Topkapı) İstanbul 1985
TYKS	Mustafa Nihat Özön, Türkçe-Yabancı Kelimeler Sözlüğü , İnkılâp Kitabevi, Tan Gazetesi ve Matbaası, İstanbul 1962
TZA	Alî ve Süleymân Efendiler, Tefsîr-i Zübdetü'l-Aşâr , 2. C. Rızâ Efendi Matba'ası, İstanbul 1292 (1875)
Uyg.	Uygurca
vb.	Ve başkaları, ve benzerleri, ve bunun gibi
vd.	Ve devamı
VK	Mehmed Bin Mustafâ El-Vânî, (Mütercimü'l-Şîhâhî'l-Cevherî), Van Kulu Lûğâtı , 2 C. fî Dârü't-tıbbâ'atî'l-Ma'mûre, fî beldetü't-ţayyibetî'l-Koştanîniyye, 1217, 1218.
vs.	Ve saire
vulg.	Vulgarize, halk dili
Wehr	Hans Wehr, A Dictionary Of Modern Written Arabic , Arabic-English, Librairie Du Liban, Beirut 1980
Yay.	Yayın, yayını, yayınları
YTİS	James. W. Redhouse, Yeni Türkçe-İngilizce Sözlük , New Redhouse Turkish-English Dictionary, (Tahrir heyeti: U. Bahadır Alkım, Nazime Antel, Robert Avery, Janos Eckmann, Sofi Huri, Fahir İz, Mecdud Mansuroğlu, Andreas Tietze) Redhouse Yayınevi, İstanbul 1968
YTL	M. Bahâ'eddîn /Toven/, Yeni Türkçe Lûgat , İkinci tab'ı Evkâf-ı İslâmiyye Matba'ası, İstanbul (yılı yok)
YTS	Yeni Tarama Sözlüğü , Düzenleyen: Cem Dilçin, TDK Yay. Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1983
Yun.	Yunanca
yy.	Yüzyıl
yyl.	Yayımlayan
Zen.	Julius Theodor Zenker, Türkisch-Arabisch-Persisches Handwörterbuch , 2 C. Georg Olms Verlagsbuchhandlung, Hildesheim 1967
zf.	Zarf
ZLL.	Hasan Efendi, Zübde-i Lûğâtü'l-Lehce , 2 C. Rızâ Efendi Matba'ası, (İstanbul) 1287 (1871), 1. C. Türkçe-Arapça, 2. C. Türkçe-Farsça

ÇEVRIYAZI İŞARETLERİ

Harfler	Yazılışı	Karşılığı	Harfler	Yazılışı	Karşılığı
Hemze	ء	'	Sad	ص	ş
Elif	ا	a, e	Dad (Zad)	ض	d, z
Be	ب	b	Tı	ط	t
Pe	پ	p	Zı	ظ	z
Te	ت	t	Ayın	ع	'
Se	ث	s	Gayın	غ	ğ
Cim	ج	c	Fe	ف	f
Çim, Çe	چ	ç	Kaf, Kâf	ق	k
Ha	ح	h	Kef, Kâf	ك	k
Hı	خ	h	Gef, Gâf	ج	g
Dal	د	d	Nazal Ne	ن	ñ
Zel	ذ	z	Lam	ل	l
Rı, Re	ر	r	Mim	م	m
Ze	ز	z	Nun	ن	n
Je	ج	j	Vav	و	v, o, ö, u, ü
Sin	س	s	He	ه	h, a, e
Şin, Şın	ش	ş	Ye	ی	y, ı, i

İncelediğimiz metni bugünkü yazıya çevirirken yukarıdaki çevriyazı sistemine bağlı kaldık. Arapça, Farsça kelimelerdeki uzun ünlüleri gösterirken – işaretini kullandık. Farsça izafetlerde izafet kesresini birinci kelimenin son ünlüsüne göre "-ı (-yı)" ya da "-i (-yi)" biçiminde gösterdik. Metnimizdeki atıf vavlarını ise yine ünlü uyumlarına uydurarak ünsüzden sonra "u" ya da "ü", uzun ünlülerden sonra "vu" ya da "vü" biçiminde yazdık.

İŞARETLER

- Eylem (fiil) kökü ve eylem köküne gelen ek.
- + Ad (isim) kökü ve ad köküne gelen ek.
- > Bu biçime girer.
- < Bu biçimden gelir.
- ~ Değişken biçim
- // Bir ünlünün ya da ünsüzün ses değeri
- ° Önüne bağlayıcı ünlü alır.
- Bakınız.

KAYNAKLAR

- ‘Abdullâh Bin Veliyyüddîni’l-Burûsevî., **Menâkıb-ı Eşref-zâde**, İstanbul Üniversitesi Kütüphânesi, TY, No. 270, H. 1191.
- Ahmed Fakih., **Kitâbu Evşâfı Mesâcidi’s-Şerîfe**, Yayımlayan: Prof. Dr. Hasibe Mazioğlu, Türk Dil Kurumu Yayını, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1974, 119 s.
- Ahmedî., **İskender-nâme**, İnceleme - Tıpkıbasım, Hazırlayan: Prof. Dr. İsmâil Ünver, Türk Dil Kurumu Yayını, Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1983, 52+150
- Ahmed Rifat., **Lûgât-i Târihiyye ve Coğrafiyye**, 7 C. İstanbul Mahmûd Bey Matba’ası, İstanbul 1299-1300 (1882-1883), 1. C. 351 s., 2. C. 314 s., 3. C. 360 s., 4. C. 266 s., 5. C. 288 s., 6. C. 288 s., 7. C. 262 s.
- Ahmed Vahid., **Condensed Dictionary English-Turkish**, İngilizce Türkçe Lûgât, Kâğıtçılık ve Matbaacılık Anonim Şirketi, Fratelli Hâyim, Der-sa’âdet 1340 (1924), 720 s.
- Ahmed Vefîk Paşa., **Lehce-i ‘Osmânî**, Tab’ı Cedîd, Mahmûd Beg Matba’ası, Der-sa’âdet 1306 (1889), Cüz-i evveli aşlı ‘Arabî ve Fârisî olmayan kelimât ve müvellidâtı 7+1+856 s. Cüz-i şânisi aşlı ‘Arabî ve Fârisî olan elfâz-ı Osmâniyyeyi hâvî 857+1455 s.
- Akseki, Ahmed Hamdi., **İslâm Dîni İtikat, İbadet ve Ahlak**, Diyanet İşleri Reisliği Yayınları. Güzel Sanatlar Matbaası. Ankara 1960, 447 s.
- Algül, Hüseyin., Nihat Azamat., **"Emir Sultan" TDV İslâm Ansiklopedisi**, C. XI, s. 146-148
- Alî Seydî., **Resimli Kâmûs-ı ‘Osmânî**, Sâhib ve nâşiri: Matba’a ve Kütüb-hâne-i cihân şâhibi Mihran, Dârü’l-Hilâfeti’l-‘Aliyye, Matba’a-i Kütüb-hâne-i Cihân, 3 C. 1330 (1914), 1132 s.
- Alî Şîr Nevâyî., **Nesâyimü’l-Mahabbe Min Şemâyimi’l-Fütüvve**, Hazırlayan: Doç. Dr. Kemal Eraslan, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını, İstanbul 1979, 507 s.
- ‘Alî ve Süleymân Efendiler., **Tefsîr-i Zübdetü’l-Âşâr**, 2. C. Rızâ Efendi Matba’ası, İstanbul 1292 (1875), 1. C. 448 s., 2. C. 464 s.
- Âşâfî Efendi., **Lûgât-i ‘Azîziyye**, (Sözlükte kelimeler açıklanmamış, sâdece Arapça, Farsça ve Türkçe olarak üçerli gruplar hâlinde dizilmiştir.) İstanbul 1287 (1870), 70 s.
- Ateş, Ahmed., Tarzî, Abdülvehhab., **Farsça Grameri**, I. Gramer ve Metinler. Gözden Geçirerek Yeniden Neşreden Ahmed Ateş, İstanbul Üniversitesi Yayınlarından: No. 171. Edebiyat Fakültesi Şarkiyat Enstitüsü, İbrahim Horoz Basımevi, İstanbul 1954, 264 s.
- , Yazıcı, Tahsin., Çetin, Nihad M., **Arapça Dilbilgisi I**, Alfabe, Kelime, Şekil Bilgisi, Türetme. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1964, 308 s.
- Ateş, Prof Dr. Süleyman., **Kur’ân-ı Kerîm Tefsîri**, 6 C. Yeni Ufuklar Neşriyat 1988 ve (Yeni basım) Milliyet Gazetecilik AŞ. Tesisleri (İstanbul) 1995, 3263 s.
- ‘Aynî, Prof. Mehmed ‘Alî., (Dârülfünûn Müderrislerinden) **Taşavvuf Târihi**, Tâbi’ ve nâşiri: Kütüb-hâne-i Sûdî, Vatan Matba’ası, İstanbul 1341 (1925), 250 s.
- , **Hâcî Bayram-ı Velî**, Şehzâde Başî, Evkâf-ı İslâmiyye Matba’ası, İstanbul 1343 (1924)
- , **Türk Ahlakçıları**, 1. C, Marifet Basımevi, İstanbul 1939, 247 s.
- Ayvânsarâyî, İsmail., **Tercemetü’l-Meşâyihi**, Hâlet Efendi Kütüphanesi, Yazma No. 1375
- , **Vefâyât**, Hâlis Efendi Kütüphanesi, No. 1375.
- Babinger, Franz., Köprülü, Fuad., **Anadolu’da İslâmiyet**, Çeviren: Ragıp Hulusi, Yayına Hazırlayan: Mehmet Kanar, İnsan Yay. Birinci Baskı, İstanbul 1996, 138 s.
- Bağdemir, Abdullah., **Kitâb-ı İskender** 200a - 300b Giriş - Metin - Dizin, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, (Basılmamış) Yüksek Lisans Tezi, Tez Danışmanı: Prof. Dr. Hamza Zülfikar, Ankara 1992, 315 s.
- Baldırzâde., **Vefâyât**, Veliyyüddîn Kütüphanesi, No. 1650.
- Banarlı, Nihat Sâmî., **Resimli Türk Edebiyatı Tarihi**, 2 C. MEB. Yay. İstanbul 1971,

- C. 1., s. 507-508.
- Banguoğlu, Tahsin., **Türk Grameri**, Birinci Bölüm, Ses Bilgisi, Türk Dil Kurumu Yayını, Türk Tarih Kurumu Basım Evi, Ankara 1959, 306 s.
- , **Türkçenin Grameri**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 3. Basılış, Türk Tarih Kurumu Basım Evi, Ankara 1990, 628 s.
- Barthold, Prof. Dr. W., (Şûrâlar Cumhûriyetleri İttihâdı 'Ulûm Akademi'si A'zâsından) **Orta Asya Türk Târîhi Hakkında Dersler**, Evkâf Matbaası, İstanbul 1927, 222+20 s.
- , **İslâm Medeniyeti Tarihi**, Prof. Dr. M. Fuad Köprülü tarafından "Başlangıç"la "İyazhlar ve Düzeltmeler" ilâve edilmiştir. Kanaat Kitabevi, Ahmet Sait Matbaası, İstanbul 1940, xxxix+303 s.
- /Bayrı/, Mehmed Hâlid., "*Eşref Oğlu*" **Dergâh Mecmûası**, Yarım Aylık 'İlim ve Şan'at Mecmûası. 1. Sene, 1. C. No. 1. s. 9 -10. Nisan 1337 (1921). —, No. 2. s. 26-28. Mayıs 1337 (1921)
- Behcetü'l-Hadâ'ik Fî Mev'izeti'l- Halâ'ik**, Giriş, Yazı Özellikleri - Ses Özellikleri - Söz yapılışı - Söz Bölümleri - Dizin. Hazırlayan: Mustafa Canpolat. (Basılmamış) Doktora Tezi. DTCF Kütüphanesi Yazmalar Bölümü No. 9. 1965, 700 s.
- Beliğ., **Güldeste-i Riyâz-ı İrfân**, s. 180, 182, 229 (Eşrefiye halifeleri) ve 317. Bursa 1302
- Bergamalı Kadri., **Müeyyessiretü'l-'Ulûm**, Tıpkıbasım, Çevriyazılı metin ve dizin, Yayımlayan: Besim Atalay, Türk Dil Kurumu Yay. İbrahim Horoz Basımevi, İstanbul 1946, 247+182 s.
- Bianchi. T. X., **Elsîne-i Franseviyye ve Türkiyyenin Lûgatı**, Français-Turc, 2. C. İkinci Basım, Typographie de Mme Ve Dondey—Duprè, Paris M DCCC XLIII. (1843), M DCCC XLVI (1846), 1. C. 6+784+125 s., 2. C. 1370 s.
- , Kieffer, J. D., **Elsîne-i Türkiyye ve Franseviyyenin Lûgatı**, Turc-Français, 2 C. A l'imprimerie Royale, Paris, M DCCC XXXV (1835). M DCCC XXXVII (1837), 784 s. 2. C. 1304.
- /Bilge/, Ahmed Rif'at., (Vefâ İcdâdî'si 'Arabî Mu'allimlerinden) **Otuz Ders yâhûd Yeni Şarf-i 'Arabî**, Cağal Oğlunda Ruşen Matbaası, İstanbul 1328 (1912), 229+2
- Boratav, Pertev Nailî (Ankara Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi Doçentlerinden), Fıratlı, Halil Vedat (Maarif Vekilliği Müfettişlerinden), **İzahlı Halk Şiiri Antolojisi**, Maarif Matbaası, Ankara 1943, 293 s.
- Brown, John., Rose, H. A., **The Dervishes**, Oxford University Press, London 1927
- Burûsevî, A. Sabri., **Menâkıb-ı Eşref-zâde**, Bursa Yazma ve Eski Basma Eserler Kütüphanesi, Genel No. 4246
- Caferoğlu, Ahmet., **Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü**, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1968, 320 s.
- , **Türk Dili Tarihi I**, Genişletilmiş 2. Baskı, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1970, 200 s.
- , **Türk Dili Tarihi II**, Genişletilmiş 2. Baskı, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1974, 200 s.
- Canan, Prof. Dr. İbrahim., **Hadis Ansiklopedisi**, Kütüb-i Sitte, 18 C. "Teysîrü'l-Vüsûl ilâ Câmî'i'l-Usûl Min Hadîsi'r-Resûl, Müellifi: Abdurrahman İbnu Ali el-Ma'rûf bi-İbn Deybe eş-Şeybânî ez-Zebidî eş-Şâfi'i, Vefatı: 944/1537." adlı eserin tercümesi, Yeni Baskı, Akçağ (ve Zaman Gazetesi "Feza Gazetecilik A.Ş." işbirliği ile) Yay, Graphischer Grossbetrieb Pössneck GmbH Ein Mohndruck Betrieb Basımı, Yenibosna / İstanbul 1995, 1. C. xii+563 s. Diğer ciltleri de yaklaşık 560'ar s.
- Cemâleddîn İbnü'l-Mühennâ, **İbnü Mühennâ Lûgati**, (İstanbul nüshasının Türkçe bölümünün endeksidir) Hazırlayan: Abdullah Battal /Taymas/, (T.D.T.C. Azasından) 2. Baskı, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Dil Kurumu Yayını, Türk Tarih Kurumu Basımevi. Ankara 1988, 105 s.
- Cevâhirü'l-Eşdâf**, Giriş - Metin - Sözlük, Hazırlayan: Dr. Ahmet Topaloğlu, (Basılmamış) Doçentlik Tezi, İstanbul 1982, 402 s.
- Clauson, Sir Gerard., **An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish** (On Üçüncü Yüzyıl Öncesi Türkçesinin Etimoloji Sözlüğü) At The

- Clarendon Press, Printed In Great Britain At The University Press, Oxford 1972, xxxviii+xlviii+989 s.
- Cowan, David., **Modern Literary Arabic**, Cambridge University Press, London 1958, 205 s.
- Çanga, Mahmud, **Kur'an-ı Kerim Lûgatı**, Timaş Yay. İstanbul 1989, 725.
- Çantay, Hasan Basri., **Kur'ân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerim**, 3 C. 13. Baskı, Naşiri: Mürşit Çantay, İstanbul 1984, 1. C. 472 s., 2. C. 473-887., 3. C. 888-1253.
- Deny, Jean., **Grammaire de la langue turque** (dialecte osmanlı) [Bibliothèque de l'École des langues orientales vivantes. T. 5.] Paris 1921, —, (Paris Şark Dilleri Okulu Profesörlerinden) **Türk Dili Grameri (Osmanlı Lehçesi)**, Tercüme eden: Ali Ulvi Elöve (Gazi Terbiye Enstitüsü Türkçe ve Edebiyat Öğretmenlerinden) Maarif Vekâleti Yayını, Maarif Matbaası, İstanbul 1941, XXII+1142+XLVI+A-G. s.
- Devellioğlu, Ferit., **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat**, Eski ve Yeni Harflerle, (5. Ofset Baskı) Aydın Kitabevi, Doğuş LTD. ŞTİ. Matbaası, (Yenişehir) Ankara 1982.
- /Dilmen/, İbrâhîm Necmî., (Galaşa Sarây Mekteb-i Sultânîsi Târîh-i Edebiyyât Mu'allimi), **Târîh-i Edebiyyât Dersleri**, Birinci Cild, Eski Edebiyatımızın Târîhine Serîf Bir Nazar, İkinci Cild, Edebî Teceddüdümüzün Zuhûru ve Tekâmülü, Matba'a-i 'Âmire 1338 (1922), 1. C: 275 s., 2. C: 327 s.
- , **Türkçe Gramer**, 2 kısım, Yeni Türkçe Dersleri VI - VII, Lise ve Orta Mekteplerle Muallim ve Hayat Mekteplerine mahsustur, Naşiri: Kanaat Kütüphanesi, Milliyet Matbaası, İstanbul 1929, 1. Kısım 352 s., 2. Kısım 432 s.
- D'Ohsnon, **Tableau Général de l'Empire Ottoman**, Paris, 1788, II 926
- Doniach, N. S., **The Oxford English-Arabic Dictionary Of Current Usage**, At The Clarendon Press Oxford 1987, xxii+1392.
- Ebû Hayyân, **Kitâb al-İdrâk li-Lisân al-Atrâk**, Hazırlayan: Dr. Ahmet Caferoğlu (İstanbul Darülfünununda "Türk Lisanı Tarihi" Müderris Muavini), Evkaf Matbaası, İstanbul 1931, 186+158.
- Ebużziyâ Tevfîk., **Lûgat-ı Ebużziyâ**, (3 cilt olarak tasarlanan bu eserin 3. cildi çıkmamıştır. Sözlükte kelimeler meftûh, meksûr ve zamme şeklinde düzenlenmiştir.) Matba'a-i Ebużziyâ, 1306-1308 (1891- 1893), 1. C: 608 s., 2. C: 601- 752.
- Edib Ahmed B. Mahmud Yûkneki, **Atebetü'l-Hakayık**, Hazırlayan: Reşid Rahmeti Arat, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ateş Basımevi, İstanbul 1951, 163+CLXXIII.
- Elhac İbrâhîm., (Dârü't-Ta'lim Mu'allimi) **Şarf Tercümesi**, Birinci Cild. Mahmûd Beg Matba'ası, Der-sa'âdet 1304 (1888), 200 s.
- , **Naḥv Tercümesi**, İkinci Cild. Mahmûd Beg Matba'ası, Der-sa'âdet 1304 (1888), 442 s.
- El-Mu'cemü'l-Müfehres Li-Elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerim**, Hazırlayan: Muḥammed Fuâd 'Abdu'l-Bâkî, Mısır 1378, (Çağrı Yay. İstanbul 1990), 11+782.
- /Emre/, Ahmed Cevat, (Dârü'l-Mu'allimîn Mu'allimlerinden) **Lisân-i Fârisî, Mükemmel Şarf ve Naḥv**, Kısım - 1. Hîlmî'nin Yeni Mekteb Külliyyâtından, Mekâtib-i Rüşdiyyeye maḥşûş olmak üzere tertîb edilmiştir. Matba'a-i Ḥayriyye ve Şürekâsı, İstanbul 1327 (1911), 194 s.
- , (Dârü'l-Mu'allimîn Mu'allimlerinden) **Müntehâb-ı Lisân-i Fârisî, Mükemmel Şarf ve Naḥv**, Kısım - 2. Hîlmî'nin Yeni Mekteb Külliyyâtından, Mekâtib-i Rüştiyenin son seneleriyle İddâdîlerin ilk senelerine maḥşûş olmak üzere tertîb edilmiştir. Matba'a-i Ḥayriyye ve Şürekâsı, İstanbul 1327 (1911), 155 s.
- , (Dârü'l-Mu'allimîn Mu'allimlerinden) **Lisân-ı 'Arabî, Şarf ve Naḥv**, Kısım - 1. Hîlmî'nin Yeni Mekteb Külliyyâtından, Mekâtib-i Rüştîye ile İddâdîlerin ilk senelerine maḥşûş olmak üzere tertîb edilmiştir. Mahmûd Beg Matba'ası, İstanbul 1328 (1912), 210 s.
- , (Dil Encümeninden) **Yeni Bir Gramer Metodu Hakkında Lâyiha**, Birinci Cilt, Maarif Vekâleti Yayını, Devlet Matbaası, İstanbul 1931, 504 s.
- , **Ondördüncü Asır Betikleri**, Dil Kurumu Yayını, Recep Ulusoglu Basımevi, Ankara 1942, 156 s.
- , (Gramer Kolbaşısı) **Türk Dilbilgisi**, Türkçenin bugünkü ve geçmişteki

- gelişimleri üzerine Gramer denemesi, Türk Dil Kurumu Yayınları, Cumhuriyet Matbaası, İstanbul 1945, 615 s.
- Ergin, Prof. Dr. Muharrem, **Dede Korkut Kitabı I - II**, 1. C. Giriş - Metin - Faksimile, 2. C. İndeks - Gramer. Türk Dil Kurumu Yayını, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1963, 1. C: 362 s. 2. C: 363-396+180 s.
- , **Osmanlıca Desleri I - II**, 1. C. Türk Dil Bilgisi, 2. C. Osmanlıca Desleri, Eski Yazı - Arapça Unsurlar - Farsça Unsurlar - Aruz - Metinler. Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1958, 1. C. 364 s. 2. C. 364-396 s.
- Ergun, Sadettin Nüzhet, **Türk Şairleri**, 3 C. 1367-1370
- , **Halk Edebiyatı Antolojisi**, Devlet Basımevi, İstanbul 1938, 316 s.
- Eşref-zâde ‘Abdullâhî’r-Rûmî (Eşrefoğlu ‘Abdullâh-ı Rûmî), **Mûzekki’n-Nüfûs**, Türk Dil Kurumu Kütüphanesi, Yazma No. A/143. Harekeli nesih, 281 vr., H. 852 / M. 1448 yılında te’lif edilmiş ve Ahmed İbni İbrâhîm tarafından Cemâziye’l-âhîr 1089 (Temmuz 1678) da istinsâh edilmiştir.
- , **Mûzekki’n-Nüfûs**, Ayasofya Kütüphanesi, Yazma No. 2070.
- , **Mûzekki’n-Nüfûs**, Beyazıt Devlet Kütüphanesi, Yazma, No. 3642
- , **Mûzekki’n-Nüfûs**, Beyazıt Devlet Kütüphanesi, Yazma, No. 3697
- , **Mûzekki’n-Nüfûs**, Bursa Yazma ve Eski Basma Eserler Kütüphanesi, Yazma, Genel No. 1676
- , **Mûzekki’n-Nüfûs**, Bursa Yazma ve Eski Basma Eserler Kütüphanesi, Yazma, Genel No. 4058
- , **Mûzekki’n-Nüfûs**, Bursa Yazma ve Eski Basma Eserler Kütüphanesi, Yazma, Kurşunlu No. 101
- , **Mûzekki’n-Nüfûs**, Bursa Yazma ve Eski Basma Eserler Kütüphanesi, Yazma, Genel No. 668/1
- , **Mûzekki’n-Nüfûs**, Bursa Yazma ve Eski Basma Eserler Kütüphanesi, Yazma, Orhan No. 659
- , **Mûzekki’n-Nüfûs**, Bursa Yazma ve Eski Basma Eserler Kütüphanesi, Yazma, Genel No. 670
- , **Mûzekki’n-Nüfûs**, Bursa Yazma ve Eski Basma Eserler Kütüphanesi, Yazma, Genel No. 1125
- , **Mûzekki’n-Nüfûs**, Bursa Yazma ve Eski Basma Eserler Kütüphanesi, Yazma, Genel No. 1126
- , **Mûzekki’n-Nüfûs**, Bursa Yazma ve Eski Basma Eserler Kütüphanesi, Yazma, Genel No. 669/1.
- , **Tarîkat-nâme**, Bursa Yazma ve Eski Basma Eserler Kütüphanesi, Yazma, Genel No. 312/1
- , **Tarîkat-nâme**, Bursa Yazma ve Eski Basma Eserler Kütüphanesi, Yazma, Genel No. 4894
- , **Mûzekki’n-Nüfûs**, Naşiri: Hakkâklar Çarşusunda (4) numaralı dükkânda şahhâf Kırımî Yûsuf Ziyâ, Şirket-i Şahhâfiyye-i ‘Osmâniyyenin Çenberli Taş civarında 52 numarolu matbaasında tab’ olunmuştur. Taş Baskısı, (İstanbul) 1327 (1909), 355 s.
- , **Mûzekki’n-Nüfûs**, Hakkâklar Çarşusunda Şirket-i Hayriyye Müdürü Hâcî Hüseyin Efendi’nin ma’rifetiyle tab’ olunmuştur. Taş baskısı, (İstanbul) 1301 (1884).
- , Asıl Nüshadan Tam Metin, **Mûzekkin-Nüfus**, (Nefisleri Temizleyici), Baskıya Hazırlayan: Nezihî Ferhun, Yayınlayan: Ali Ayağ, Sebil Matbaacılık ve Ticaret, İstanbul 1976, 692 s.
- , **Tam Mûzekkin-Nüfus**, Nefisleri Temizleyen, Ayrıca Evrâd-ı Kadiriyye ve Şerhli Tercemesi, Salâh Bilici Kitabevi, İstanbul (yılı yok), 619 s.
- , **Mûzekki’n-Nüfûs**, Hazırlayan: Ali Arslan, Merve Yay. Eko Ofset Matbaası, İstanbul 1996, 550 s.
- , **Mûzekki’n-Nüfûs**, Hazırlayan: Abdullah Uçman, Birinci Baskı, İnsan Yayınları, Eko Matbaası, İstanbul 1996, 530 s.
- , "Mûzekki’n-Nüfûs: Dil Bakımından Tetkiki ve Bir Tenkit" **Konya Mecmu’ası**, Yıl 1., s. 46, 239, 313, 359

- , **Eşrefoğlu Rûmî Dîvânı**, Bursa Yazma ve Eski Basma Eserler Kütüphanesi, Yazma, Genel No. 724/1
- , **Eşrefoğlu Rûmî Dîvânı**, Bursa Yazma ve Eski Basma Eserler Kütüphanesi, Yazma, Genel No. 1235
- , **Eşrefoğlu Rûmî Dîvânı**, Süleymaniye Esat Efendi Kütüphanesi, Yazma, No. 2509
- , **Eşrefoğlu Rûmî Dîvânı**, Süleymaniye Lâleli Kütüphanesi, Yazma, No. 1732
- , **Eşrefoğlu Rûmî Dîvânı**, Üsküdar Selim Ağa Kütüphanesi, Yazma, No. 2509
- , **Eşrefoğlu Rûmî Dîvânı**, Süleymaniye H. Hayrullah Efendi Kütüphanesi, Yazma, No. 55/5
- , **Eşrefoğlu Rûmî Dîvânı**, Süleymaniye Mihrişah Sultan Kütüphanesi, Yazma, No. 383
- , **Eşrefoğlu Rûmî Dîvânı**, Süleymaniye Nazif Paşa Kütüphanesi, Yazma, No. 866
- , **Eşrefoğlu Rûmî Dîvânı**, Süleymaniye Tahir Ağa Kütüphanesi, Yazma, No. 623
- , **Eşrefoğlu Rûmî Dîvânı**, Süleymaniye Hacı Mahmud Efendi Kütüphanesi, Yazma, No. 3437
- , **Eşrefoğlu Rûmî Dîvânı**, Hind tüccârlarından Hasan Efendi'nin ma'rifetiyle Muhib Matba'ası, İstanbul 1286, 89 s. (Daha sonraki basımları 1301, 1307)
- , **Eşrefoğlu Divanı**, Etüdü yapan ve araştıran: Asaf Hâlet Çelebi, Türk Klâsikleri Serisi: 7, Ahmet Halit Kitabevi, İstanbul 1944, 207 s.
- , **Eşrefoğlu Rumî Divanı**, Çağaloğlu Yayınevi, Fatih Matbaası, İstanbul 1967, 80 s.
- , **Eşrefoğlu Divanı**, Tercüman 1001 Temel Eser heyetince hazırlanmıştır. Kervan Kitapçılık A. Ş. Basımı, İstanbul (yılı yok) 286 s.
- Eşref-zâde İzzüddîn B. Eşrefî-i Sâni, **Enîsü'l-Cenân**, Bursa Yazma ve Eski Basma Eserler Kütüphanesi, Yazma, Genel No. 50
- Eşref-zâde Sırrı Abdülkâdir, **Risâletün Fî Sırrü'd-Deverân**, Süleymaniye Esat Efendi Kütüphanesi, Yazma, No. 1482
- Et-Tuhfetü'z-Zekiyye Fi'l-Lûgati't-Türkiyye**, Çeviren: Besim Atalay (TDK Genel Özek Üyelerinden Kutahya Milletvekili), Türk Dil Kurumu Yayını, Önsöz ve tıpkıbasım kısımları Klişecilik ve Matbaacılık T.A.Ş., Çevirme ve Dizin kısımları Bürhaneddin Basımevinde basılmıştır. İstanbul 1945, 296+90 s.
- Evliyâ Çelebi, **Seyâhat-nâme** III, s. 7-10
- Farmer, H. G., "**Abdülkadir**" ("**Abdü'l-Ğâdiri'l-Ğilânî**"), **İslâm Ansiklopedisi**, Maarif Matbaası, İstanbul 1940, C. 1., s. 80
- Gibb, Elias John Wilkinson, **A History Of Ottoman Poetry**, 6 C. (İlk Basım 1900, Yeni Basım 1958) London 1900-1909, 1. C. Printed in Great Britain by, Lowe and Brydone (printers) Limited, London 1900, xviii+454 s., 2. C. (Edited by Edward G. Browne. M. A., M. B, Printed by E. J. Brill. Leyden ve sonraki ciltler.), London 1902, xxxvii+400 s., 3. C. London 1904. xii+381 s., 4. C. London 1905, xi+364 s., 5. C. London 1907, viii+250 s., 6. C. Târîh-i Eş'âr-ı 'Osmâniyye, Eşer-i Merhûm: Elyas Con Vilkinson Gib, (Önceki ciltlerde anılan ve tercümeleri verilen beyitlerin Osmânîlîca asıllarını içermektedir), London H. 1327 M. 1909, xi+384+vi s.
- , **'Osmânîlî Şi'iri Târîhi**, 1. Cilt, 1. Kitap. (Halide Edib'in önsözüyle) İstanbul Üniversitesi Yayını, Edebiyat Fakültesi İngiliz Edebiyatı Şubesi, İstanbul 1943, xxı+125
- Gölpınarlı, Abdülbâkî, "**Bayramiye**" **İslâm Ansiklopedisi**, C. 5 / 1, İstanbul 1949.
- , **Yunus Emre**, Hayatı, Bastıran: İkbâl Kitabevi Sahibi: Hüseyin Kitapçı, Bozkurt Basımevi, İstanbul 1936, 339 s.
- , **Yunus Emre Risâlat al-Nushiyya ve Dîvân**, Önsöz - Lûgat - Açılama, Eskişehir Turizm ve Tanıtma Derneği Yayını: 1, Sulhi Garan Matbaası, Koll. Şti. İstanbul 1965, s. 310+210
- , **Kur'ân-ı Kerîm ve Meâli**, 2 C. Remzi Kitabevi, Remzi Kitabevi Matbaası,

- İstanbul 1374-1955, 1. C. 381, 2. C. 382+xxxxviii s.
- , **Tasavvuf'tan Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri**, Dizgi: Gül Matbaası, Baskı: Dilek Matbaası, İnkılâp ve Aka Kitabevleri, İstanbul 1977, 419
- , (?) **"Hurûfîlik" İslâm Ansiklopedisi**, C. 5, s. 598-600, Millî Eğitim Bakanlığı Yay. Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1964.
- , **100 Soruda Tasavvuf**, 2. Baskı. Gerçek Yayınevi, Gül Matbaası, İstanbul 1985, 199 s.
- , **"Eşrefoğlu" Türk Dili Aylık Dil ve Edebiyat Dergisi**, Türk Halk Edebiyatı Özel Sayısı, C. XIX. s. 207. s. 390-394, Ankara 1968.
- /Gönensay/, Hıfzı Tevfik., Hamâmîzâde İhsân., /Yücel/ Hasan 'Âlî., **Türk Edebiyyâtı Numûneleri**, Millî Matba'a, İstanbul 1926, 400 s.
- Güntekin, Reşat Nuri., Delilbaşı, Dr. Ali Süha., Ataç, Nurullah., Danişmend, İsmail Hamî., **Fransızca-Türkçe Resimli Büyük Dil Kılavuzu**, 3 C., Kanaat Kitabevi, İstanbul (yılı yok), 1. C. xv+808, 2. C. 808-1437, 3. C.
- Habîb Efendi, **Reh-nümâ-yı Fârisî**, Matba'a-i 'Osmâniyye, Der-sa'âdet. 1309, 129
- H'âcezâde Ahmed Hilmi., **Hadîkatü'l-Evliyâdan Silsile-i Meşâyih-i Kâdiriyye**, Şirket-i Mürettebiye Matba'ası, İstanbul 1318 (1902), 176 s.
- Halîl, **Kitâb-ı Muntehabât-ı Lûgât-ı 'Osmâniyye** 2 C. Kara-hişâri El-hâc 'Alî Efendi Matba'ası, (üçüncü baskı) (İstanbul) 1281 (1864), 1. C. 4+224 s., 2. C. 238 s. (büyük boy).
- , **Kitâb-ı Muntehabât-ı Lûgât-ı 'Osmâniyye**, 2 C. Matba'a-i 'Âmire litografya derstgâhı, (ikinci baskı) (İstanbul) 1280, 1282 (1864, 1865). (büyük boy). 1. C. 4+234 s., 2. C. 238 s.
- , **Kitâb-ı Muntehabât-ı Lûgât-ı 'Osmâniyye**, 2 C. Cerîde-hâne, Der-sa'âdet h. 1268, 1269 (1852, 1853), 1. C. 10+416 s., 2. C. 456 s. A. *Dilâçar*, *Türk Dili dergisinin* (1953) 22. sayısının 677. sayfasında "Türkiye Türkçesi Sözlüklerinden Seçme Eserler" adlı yazısında bu sözlüğün yazarını "Halîl" olarak göstermiştir. Yazar, bu baskının birinci cildinin sonundaki "İşbu Muntehabât-ı Lûgât-ı 'Osmâniyye Elhâc Halîl'in marifet-i 'âcizânesiyle şehri saferü'l-hayrın evâhîrinde hüsn-i hitâm olmuştur" ibâresine dayanarak bunu söylemektedir. Halbuki bu kitap Redhouse'un, Nâzım Bin Muhammed'in [*Tercümânü'l-Lûgât*, taş basması, (basım yeri yok), İstanbul 1288—1289 (1871—1872), 1. C. 520 s., 2. C. 465 s.] adlı sözlüğünden Arapça ve Farsça kelimeler derleyerek hazırladığı muhtasar bir sözlüktür. Küçük bir karşılaştırma ile her iki sözlüğün aynı ifadeleri taşıdığı görülecektir. Zâten kendisi de [Redhouse James. W., *Yeni Türkçe-İngilizce Sözlük*, *New Redhouse Turkish-English Dictionary*, (Tahrir heyeti: U. Bahadır Alkım, Nazime Antel, Robert Avery, Janos Eckmann, Sofi Huri, Fahir İz, Mecdud Mansuroğlu, Andreas Tietze) Redhouse Yayınevi, İstanbul 1968, xxxii+1292 s.] künyesi verilen eserin "Önsöz"ünde çalışmaları arasında bundan söz etmiştir. " ... Bu arada <<Muntehabat-ı Lûgat-i Osmaniye>> adlı tarafımca 1838-1841'de yazılmış olan bundan önceki kendi derlememi de unutmadım..." Bundan dolayı kendisi hiç bir baskısında yazar adı vermemiştir.
- , **'İlâveli Kitâb-ı Muntehabât-ı Lûgât-ı 'Osmâniyye**, 2 C. (dördüncü baskı) (İstanbul) 1283 (1866). (orta boy)
- , **'İlâveli Kitâb-ı Muntehabât-ı Lûgât-ı 'Osmâniyye**, 2 C. (dördüncü baskı) (İstanbul) 1284 (1867). (orta boy), 1. C. 430 s., 2. C. 570 s.
- , **'İlâveli Lûgât-ı 'Osmâniyye**, 2 C. Şirket-i Şahhâfiyye-i 'Osmâniyye Matba'ası, İstanbul 1902, 1. C. Fransızca Lûgat 20+816 s. (küçük boy).
- Harîrizâde Kemâleddîn., **Tıbyânu Vesâ'il-i'l-Hakâ'ik**, 1. C. 77a-79b. Fâtih Kütüphânesi, İbrâhîm Efendi Bölümü No. 430.
- Hasan Efendi., **Zübdetü Lûgâti'l-Lehce**, 2 C. Mora muhâcirinden ve Donanmâ-yı Şâhâne yüz başısı mütekkâ'idânından olup Cezîre-i Girit Hâniyye iskele me'mûru sâbık Hasan Efendi'nin te'lîf ve tertîb-kerdesidir. Sulţân Bâyezîd'de Kütübhâne tahtında Rîzâ Efendi'nin Matba'asında tab' ve temşîl olunmuştur. (2. cildin sonunda "harrerehû: Hüseyin Remzi" kaydı vardır.) (İstanbul) 1287-1288 (1871-1872), 1. C. El-Cildü'l-Evveli Min Zübdeti'l-Lûgâti'l-Lehce, Türkçe-Arapça, 340 s., 2. C. El-Cildü's-Şânî Min Zübdeti'l-

- Lûgâtî'l-Lehceti, Türkçe-Farsça, 93 s.
- Hasan Şu'ûrî, **Ferheng-i Şu'ûrî**, Cemâl Efendi Matba'ası, İstanbul 1314 (1896), 480 s.
- Hayîm, Süleymân., **One-Volume Persian English Dictionary**, (Ferheng-i yek-cildî Fârisî-İngilizî) Librairie-İmprimerie Beroukhim-Tahrân. 1953, xii+1039+4
- Hayrüddîn Hân Haydar-âbâdî, Şâh Veliyyu'llâh El-Hindî'den **Kitâbü't-Tefsîri'l-Cemâlî 'Ale't-Tenzîlî'l-Celâlî**, Matba'atü'l-Mısrıyyü'l-Mahrûse 1294 (1877), 1. Cüz: 6+209 s., 2. Cüz: 1+236 s., 3 Cüz: 1+228 s., 4. Cüz: 1+235 s.
- Hüseyin Daniş., (Dârü'l-Fünûn Edebiyât-ı Fârisiyye Mu'allimi ve Duyûn-ı 'Umûmiyye Tercüme Şu'besi Müdîri) **Ta'lim-i Lisân-ı Fârisî**, 1. ve 2. C. Gramer, 3. C. Antoloji, 4. C. Edebiyat Tarihi. Matba'a-i 'Âmire, İstanbul 1331 (1915), 1. Cilt 138, 2. C. 60, 3. C. 336, 4. C. 99 s.
- İbrâhîm Cûdî., **Lûgat-i Cûdî**, (Tâbi' ve nâşiri: Trabzon'da kitâbcı Hamdî) Kütübhâne-i Hamdî. Trabzon 1332, 3+1100 s.
- İlaydın, Hikmet., "*Anadolu'da Klasik Türk Şiirinin Başlangıcı*" **Türk Dili**, Ekim 1974, S. 277, s. 765-775
- İsmâ'îl Fennî., (Mülga Dâhiliyye Nezâreti Muhâsebe-i Celîlesinden Müttekâ'id) **Vahdet-i Vücûd ve Muhyiddîn-i 'Arabî**, Orhâniyye Matba'ası, İstanbul 1928, 320
- İsmâ'îl Hâmî Bin 'Osmân., **Uşûl-i Tedrîs-i 'Arabî**, Mösyö "An"ın uşûlünden muktebes. Me'tâbi' ve nâşiri: Tefeyyüz Kütübhânesi, Necm-i İstikbâl Matba'ası, Der-sa'âdet 1329 (1913)
- İz, Prof. Fahir., (İstanbul Üniversitesi Türkiyat Enstitüsü Müdürü), **Eski Türk Edebiyatında Nesir I - II**, XIV. yüzyıldan XIX. yüzyıl ortasına kadar yazmalardan seçilmiş metinler, Osman Yalçın Matbaası, İstanbul 1964, xxviii+1. C. 165 s. 2. C. 653 s.
- , **Eski Türk Edebiyatında Nazım I - II**, XII. Yüzyıldan XIX. yüzyıl ortasına kadar yazmalardan seçilmiş metinler, Üniversite Eski Türk Edebiyatı öğrencileri için ders kitabı. Küçük Aydın Matbaası, İstanbul 1966, LXXVIII+892 s.
- İz, Mahir., **Tasavvuf**, İstanbul 1969
- İzmirli, İsmail Hakkı., **Türkçe Kuran-ı Kerim Tercümesi**, 2. C. Sahip ve nâşiri: Hilmi Kitaphanesi sahibi İbrahim Hilmi, İstanbul 1932, 962 s.
- , **Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Anlamı**, (Ma'anî-i Kur'an), Eren Yay. Çeltüt Matbaacılık Koll. Şti. İstanbul. 1977, xxii+605.
- J. A. Haywood and H. M. Nahmad., **A New Arabic Grammar Of The Written Language**, Harward University Press, Cambridge, Massachusetts 1962, 687 s.
- Jarring, Gunnar., **Studien Zu Einer Osttürkischen Lautlehre** (Doğu Türkçesi Fonetik Üzerine Bir Çalışma) Lund, Borelius / Lund, Leipzig, Otto Harrassowitz. Lund 1933, 53 s.
- Qadri, Hüseyin Kâzım., **Türk Lûgati**, (Türk dillerinin istikâkı ve edebî lûgâtleri), 4 C., 1. ve 2. C. 'Arap harfleriyle Ma'ârif Vekâleti Yay. Devlet Matba'ası İstanbul 1927-1928, 3. ve 4. C. madde başları 'Arap harfleriyle ve açıklamaları Latin harfleriyle, TDK. Yay. Ma'ârif Matba'ası 1943-1945, 1. C. 99+855+4 s., 2. C. 982 s. 3. C. 4+928 s., 4. C. 894 s.
- Kaplan, Mehmet., **Eşref Oğlu Rûmî**, Türkiyat Enstitüsü Kütüphanesi, No. 30. Türkoloji Bölümü, Sömostir: 5, Travay, 1937-1938, 23 s. Travayda imzası bulunanlar: F. Köprülü, Rahmeti.
- , **Emir Sultân**, Mehmed Şemseddîn-i Buḥârî, Menkıbevi ve tarihî hayatı, lejandı, kültü ve tarikat müessesesi, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, Tez No. 444. Türkoloji Bölümü, Yıl: 4, 1938-1939. Tezde imzası bulunanlar: Dr. Nihat Tarlan, Ragıp H. Özdem, Rahmeti Arat. 2+83+1 s.
- Kara, Dr. Mustafa., **Bursa'da Tarikatlar ve Tekkeler**, C. 1, Bursa 1990
- , **Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi**, 3. Basım, Dergâh Yayınları İslâmî Eserler Dizisi, Emek Gazete ve Matbaacılık. İstanbul 1995, 387 s. —, *Eşrefoğlu Rumi, TDV. Ank. 1995*
- Karamanlıoğlu, Doç. Dr. Ali Fehmi., **Türk Dili**, Üçüncü Baskı, Dergâh Yayınları, Emek Matbaacılık, İstanbul 1984, 160 s.
- Kâtib Çelebi, **Keşfü'z-Zûnûn**, 2 C. Hazırlayanlar: Şerefettin Yaltkaya - Rifat Bilge, İstanbul 1941-1943.

- Kemâlüddîn Harîrî-zâde., **Tıbyânü Vesâ'ili'l-Hakâ'ik Fî Beyânı Selâsili't-Tarâ'ik**, 3 C. Arapça, Yazma Fatih İbrâhîm Efendi Kütüphanesi, No. 430-432, s. 77
- Köprülü/zâde/, Ord. Prof. Mehmed Fuâd., **"Türk Edebiyatının Menşe'i"** Millî Tettebbu'lar Mecmu'ası, C. 2, S. 4. (s. 5-78) (Müdür: Dârüfünûnün Türk Târîh-i Edebiyatı Mu'allimi, "Âşâr-ı İslâmiyye ve Milliyye Tetkik Encümeni" kâtib-i 'umûmîsi Köprülüzâde, Mehmed. Fu'âd) Dîn, ahlâk, hukûk, iktisâd, lisâniyyât, bed'îyyât, fenniyyât, bünye-i ictimaiyye tedkikâtı. "Âşâr-ı İslâmiyye ve Milliyye Tetkik Encümeni" tarafından iki ayda bir neşredilir. İstanbul 1331 (1915).
- , (İstanbul Dârüfünûnunda Türk Edebiyatı Târîhi Müderrisi) **Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar**, Birinci Tab'ı, Matba'a-i 'Âmire, İstanbul 1919, 446 s. 2 cetvel, 2 resim ve 12 levha ile; —, 2. Basım, (Fevziye Abdullah Tansel'in önsözüyle), Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 1966, 375 s. 2 silsile-nâme ve 12 nota ile; —, Daha sonraki basımları (Gerekli sâdeleştirmeler ve bazı notlara ilâvelerle yayımlayan: Dr. Orhan Fuad Köprülü) 7. Basım, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 1991, 415 s.
- , (İstanbul Dârüfünûnunda Türk Edebiyatı Târîhi Müderrisi) **Türk Edebiyatı Tarihi**, Birinci Tab'ı, Millî Matba'a, İstanbul 1926, 386 s; —, 2. Basım, (Gerekli sâdeleştirmeler ve notlar ilâvesiyle yayımlayanlar: Dr. Orhan Fuad Köprülü ve Nermin Pekin), Ötüken Yayınları, Yüksel Matbaası, İstanbul 1980, 437 s.
- , **Eski Şairlerimiz Divan Edebiyatı Antolojisi**, Resimli Ay Matbaası, Muallim Ahmet Halit Kitabhanesi, İstanbul 1931, 700 s.
- , (Üniversite Edebiyat Fakültesi Dekanı) **Türk Dili ve Edebiyatı Hakkında Araştırmalar**, Kanaat Kitabevi, Ahmet Sait Matbaası, İstanbul 1934, 310 s.
- , **Türk Saz Şairleri II**, Antoloji, XVI-XVIII. Asırlar, Ahmet Sait Matbaası, Kanaat Kitabevi, İstanbul 1940, 446 s. (Türk Saz Şairlerinin I. Cildi "Türk Edebiyatında Aşık Tarzının Menşe ve Tekâmülü" adını taşımaktadır.)
- , **Türk Saz Şairleri III**, Antoloji, XIX-XX. Asırlar, Ahmet Sait Matbaası, Kanaat Kitabevi, İstanbul 1940, 975 s.
- , Şehâbeddîn Süleymân., **'Osmanlı Târîh-i Edebiyatı**, Şâirlerden Nevşehirli İbrâhîm Paşa şadâretine kadar, Birinci Cild, Şirket-i Mürettebiye Matba'ası, İstanbul 1332 (1916), 392 s.
- , **"Anadolu'da İslâmiyet"** Dârüfünûn Edebiyat Fakültesi Mecmuası, C. 2, s. 281-311, 385-420-486, İstanbul 1922
- Köprülü, Orhan., **Tarihî Kaynak Olarak XIV. ve XV. Asırlardaki Bazı Türk Menâkıbnâmeleri**, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, Tez: 1939. (Basılmamış) Doktora Tezi, İstanbul 1951, 115 s.
- Kudsî Hadisler**, Buharî - Müslim - İbni Mace - Ebu Davud - Tirmizî - Nesâî - Muvatta, 2 C. Tercüme: Ahmed Varol, Madve Yay. Birinci Baskı, İstanbul 1991, 1. C. 432 s., 2. C. 432-839 s.
- Kufralı, Kasım., **"Eşrefîye" İslâm Ansiklopedisi**, C. 4., s. 396-397, Millî Eğitim Bakanlığı Yay. Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1964.
- Levend, Ağâh Sırrı., **Divan Edebiyatı**, Kelimeler ve Remizler, Mazmunlar ve Mefhumlar, Niğde Halkevi Yayımı, Niğde (yılı yok), 455 s.
- , **Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Safhaları**, 1. Basım, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1949, 423 s; —, **Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri**, 2. Basım, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1960, 498 s; —, **Türk Edebiyatı Tarihi**, 1. C. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2. Baskı, Türk Tarih Kurumu Basımevi. Ankara 1984, 666 s.
- Macdonald, D. B., **"Kaderîye" İslâm Ansiklopedisi**, C. 6. s. 42., Millî Eğitim Bakanlığı Yay. Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1967
- Maḥmūd Binü'l-Hüseyn Bin Muḥammede'l-Kâşgarî., **Kitâbü Dîvânî'l-Lûğâti't-Türk**, Te'lif Târîhi: 466 (1073) Sene-i Hicriyye, Birinci Tab'ı. Bu yegâne kitâb, Ma'ârif Nezâret-i Celîlesinin taḳdîriyle Haleb defterdâr-ı esbâkı Diyârbekirli 'Alî Emîrî Efendi'nin kütübhanesinden isti'âre olunarak tab' ve temşîl edilmiştir. Eserin basım düzeltmelerini yapan: Âşâr-ı İslâmiyye ve Milliye Encümeni A'zâsından Vefâ Sulṭânîsi devre-i ulâ 'Arabî mu'allimi Kilisli Ahmed Rif'at Bin 'Abdülkerîm. Dârü'l-Hilâfeti'l-'Aliyye, Matba'a-i 'Âmire,

- İstanbul 1333 (1917), 1. C. 436 s, 2. C. 294 s, 3. C. 351 s.
- , **Divânü Lûgati't-Türk Tercümesi**, 3 C. Çeviren: Besim Atalay (TDK Genel Özek Üyelerinden Kütahya Saylavı), Türk Dil Kurumu Yayını, Alâeddin Kırâl Basımevi, Ankara 1941, 1. C. 530 s, 2. C. 366 s, 452 s.
- , **Divânü Lûgati't-Türk Dizini**, Yazan: Besim Atalay, Türk Dil Kurumu Yayını, Alâeddin Kırâl Basımevi, Ankara 1941, 885 s.
- , **Arap Alfabetine Göre Divânü Lûgati't-Türk Dizini**, Hazırlayan: Dehri Dilçin, Türk Dil Kurumu Yayını, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1957, 448 s.
- Manastırlı Mehmed Rif'at, (Erkân-ı Harbiye Kâ'im-makâmılarından) **H'vâce-i Lisân-ı 'Osmânî**, Birinci cildin birinci kitabı: Muqaddimât-ı Mühimme; Birinci cildin ikinci kitabı: 'İlm-i Şarf-ı Türkî (184 s); Birinci cildin üçüncü kitabı: 'İlm-i Şarf-ı 'Arabî (216 s.), Birinci cildin dördüncü kitabı: 'İlm-i Şarf-ı Fârisî (98 s); Birinci cildin beşinci kitabı: Taṭbîkât-ı Müfredât (55 s); İkinci cildin birinci kitabı: 'İlm-i Naḥv-i Türkî (112 s.), İkinci cildin ikinci kitabı: 'İlm-i Naḥv-i 'Arabî (268); İkinci cildin üçüncü kitabı: 'İlm-i Naḥv-i Fârisî (55); İkinci cildin dördüncü kitabı: Taṭbîkât-ı Müfredât (55 s); Şâhib ve nâşiri: Kitâbcı Kaşbâr, Kaşbâr Matba'ası, Der-sa'âdet 1310.
- , (Erkân-ı Harbiye Kâ'im-makâmılarından) **Mecâmi'ü'l-Edeb**, Tedrîsât-ı İ'dâdiyye Kütübhanesi, Birinci kitab: Uşûl-i Feşâḥat (64 s); İkinci kitab: 'İlm-i Ma'ânî (239 s); Üçüncü kitab: 'İlm-i Beyân (296 s); Dördüncü kitab: 'İlm-i Bedî' (408 s); Beşinci kitab: 'İlm-i 'Arûz (48 s); Altıncı kitab: 'İlm-i Fenn-i Kâfiye (127 s); Yedinci kitab: Akşam-ı Şi'ir (272 s); Sekinci kitab: Ahvâl-i Tahrîr (120 s); Onuncu kitab: Uşûl-i Tenkîd (256 s)
- Mansurğolu, Mecdut., "*Anadolu'da Türk Dili ve Edebiyatının İlk Mahsulleri*" **Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi**, C. I, s. 1. İbrahim Horoz Basımevi, İstanbul 1946, s. 9-17
- "*Anadolu'da Türk Yazı Dilinin Başlaması ve Gelişmesi*" **Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi**, C. IV, s. 3. Osman Yalçın Matbaası, İstanbul 1951, s. 215-229.
- Margoliouth, D. S., "*Kâdirîye*" **İslâm Ansiklopedisi**, C. 6, s. 50-54, Millî Eğitim Bakanlığı Yay. Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1967.
- Massignon, Louis., "*Hulûl*" **İslâm Ansiklopedisi**, C. 5, Kısım 1., s. 584, Millî Eğitim Bakanlığı Yay. Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1964.
- Mehmed Bin Mustafâ El-Vânî., (Mütercimü'l-Şihâhî'l-Cevherî), **Van Kulu Lûgati**, 2 C. Fî Dârü't-Tıbbâ'at-ı'l-Ma'mûre, Fî Beldeti't-Tayyibeti'l-Koştantıniyye, 1217, 1218. (1803, 1804), 1. C. 650 s., 2. C. 764 s.
- Mehmed Cemâleddîn (Lâzistân Bidâyet Maḥkemesi Cezâ Dâ'iresi Re'fisi), **Muḥîṭ-i Uşûl-i Fârisî**, Mekâtib-i Rüştîyenin ikinci ve üçüncü ve Mekâtib-i 'İdâdiyyenin birinci ve ikinci seneleri programına muvâfık olarak tertib edilmiştir. İstanbul 1327, 212 s.
- Mehmed Rif'at, **Mir'atü'l-Lûgat**, [*Lehçetü'l-Lûgat tertîbinde*] Birinci def'a olarak Ma'ârif Nezâret-i celîlesinin ruḥşatıyla Mekteb-i Şanâyi'de tab' olunmuştur. İstanbul 1293 (1877), 225
- Mehmed Şâlâhî, **Kâmûs-ı 'Osmânî**, Şâhib ve nâşiri: Ahmed Muzaftereddîn, (Sözlükte kelimeler meftûh, meksûr ve zamme şeklinde düzenlenmiştir.) Maḥmûd Bey Matba'ası, İstanbul 1313, 1313, 1313, 1322. (1895, 1904), 1. C. 3+501 s., 2. C. 371 s., 3. C. 485 s., 4. C. 668 s.
- Mehmed Şüreyyâ, **Sicill-i 'Osmânî**, C. 1., s. 377. İstanbul 1308.
- Mehmed Şemseddîn., (Mısrî Dergâhı Seccâde-nişîni) **Yâdigâr-ı Şemsî**, Matba'a-i Vilâyet, Bursa 1332 (1916), 274 s.
- Mehmed Tâhir., **'Osmânî Mü'ellifleri**, 3 Cilt. C. 1., s. 17. İstanbul 1333-1342.
- Mehmed Zihni., **El-Müşezzebe yâhud Mürte'eb**, Fî Şarfı ve Naḥvi Lisânî'l-'Arab, Şarf Kısım, def'a-i erba, İstanbul 1315 (1899), 122 s.
- , **El-Müşezzebe yâhud Mürte'eb**, Fî Şarfı ve Naḥvi Lisânî'l-'Arab, Naḥv kısmı, Aşaduryan Şirket-i Mürettebiye Matba'ası, İstanbul 1303 (1887), 623 s.
- , (Mekâtib-i Sultânî ve Mekâtib-i Mülkiye-i Şâhâne Mu'allimlerinden), **El-Munteḥab**, Fî Ta'limi Lûgati'l-'Arab, E. M. Şirket-i Mürettebiye Matba'ası, İstanbul 1320 (1904), 120 s.
- Menâkıb-ı Maḥmûd Pâşâ**, Ayasofya Kütüphanesi, No. 1940

- Menâkıb-ı Maḥmûd Pâşâ-yı Velî**, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, TY. No. 2425
- Menâkıb-ı Eşref-zâde**, Orhan Fuad Köprülü'nün özel kütüphanesinde bulunan ve doktora tezinde sözünü ettiği yazma nüsha. Yukarıdaki İÜ. Ktp. 270 numaralı Menâkıb'dan farklılıklar gösterdiğini belirtmektedir.
- Menemenli-zâde Mehmed Şâkir., (İstanbul Mekteb-i Sultânîsi 'Arabî Mu'allimi, Mekteb-i Mülkiyye me'zûnlarından) **Temrinli ve İ'râblı Lisân-i 'Arabî**, 2. Kısım, Nahv Kısım, Kader Matba'ası, İstanbul 1327-1329 (1911-1913), 317 s.
- Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî., **Meşneviyyü'l-Ma'nevî**, 6 C., 1266, 1267, 1. C. 96 s., 2. C. 86 s., 3. C. 112., 4. C. 90. s., 5. C. 100 s., 6. C. 112 s+4 s.
- Mu'allim Nâcî., **Esâmî**, Millet-i İslâmiyyede en ziyâde şöhret bulmuş olan ricâl ve nisâdan 700 kadar (zeyl ile berâber 850 kadar) ının hurûf-ı hicâ tertibi üzere muhtaşar terâcim-i ahvâlini hâvidir. Maḥmûd Beg Matba'ası, 1307 (1892), 431 s.
- , (Ömer Hulusî takma adıyla) **Küçük Lûgât-i Nâcî**, Şahib ve nâsiri: "Yeni Geveze" gazetesi şahib-i imtiyâzı ve 'Aşır Matba'a ve Kütübhâne ve Mücellid-hânesi şahibi Kirkor, 'Aşır Matba'ası, İstanbul (basım yılı yok), 902 s.
- , (Ömer Hulusî takma adıyla) — **Çocuklar İçin — Lûgât-ı Nâcî**, (Sözlükte kelimeler meftûh, meksûr ve zamme şeklinde dizilmiştir.) ('İşmet Müstecâbî-zâde), Şâhibi Muhammed Sâlim. Maḥmûd Bey Matba'ası, Der-sa'âdet 1306 (1890), 1426 s.
- , (Ömer Hulusî takma adıyla) **Lûgât-i Nâcî**, (Müstecâbî-zâde 'İşmet, Tâhîrülmevlevî), Şahib ve nâsiri: "Yeni Geveze" gazetesi şahib-i imtiyâzı ve 'Aşır Matba'a ve Kütüb-hâne ve Mücellid-hânesi şahibi Kirkor, 'Aşır Matba'ası, İstanbul 1308 (1891), 960 s.
- Muḥammed 'Arif., **Bin Bir Hadîs**, İkinci Tabı, Cerîde Matba'ası, Kâhire 1325 (1907), 5+468 s.
- Muḥammed Bin Ahmed Bin Şevkiyyî'l-Burûsevî., **Menâkıb-ı Emîr Sultân**, Bursa Yazma ve Eski Basma Eserler Kütüphanesi, Genel No. 496
- Muḥammed Bin Hamza., **XV. Yüzyıl Başlarında Yapılmış "Satır-Arası" Kur'an Tercümesi**, Hazırlayan: Dr. Ahmet Topaloğlu 2 C. Kültür Bakanlığı Yayınları Araştırma ve İnceleme Eserleri. Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1976, 1. C. (Giriş ve Metin) xxiv+99+552., 2. C. (Sözlük), 855 s.
- Muşliḥüddîn Sâdî-i Şirâzî, **Rehber-i Gülistân**, Şerh eden: (Ca'fer) Tayyâr, Tâbi' ve şâhib-i imtiyâzı: Üsküdar'da vâkı' Atlama Taşı Rüşdiye Mektebi Mu'allim-i Ülâsî 'Abdulfettâh Efendi, Matba'a-i 'Âmire, 1308 (1892), 459 s.
- Mustafâ Bin Şemseddîn-i Aḥterî, **Aḥterî-i Kebîr**, Dârü't-Tıbbâ'atî's-Sultânîyyeti, 1263 (1847), 711 s. (Üçüncü basım, büyük boy.)
- , **Aḥterî-i Kebîr**, Şahḥafiyye-i 'Osmâniyye Şirketi'nin 87 numaralı matba'asında tab' edilmiştir., Der-sa'âdet 1310 (1893), 1198 s. (orta boy.)
- , **Lûgât-i Aḥterî-i Cedîd**, (Basım yeri ve yılı yok), 480 s.
- Müncid**, Matba'atü'l-Kâşûliyye, Beyrût (yılı yok).
- Mütercim Ahmed 'Aşım., Ebû Tâhîr Muḥammed Bin Ya'kûb Fîrûz-âbâdî'nin Kâmûsü'l-Muḥîṭ'inden **E'l-Okÿânûsü'l-Basîṭ fî Tercemeti'l-Kâmûsi'l-Muḥîṭ**, Üçüncü Tabı, Takvim-hâne-i 'Âmire, İstanbul 1268 (1852), 1269 (1853), 1272 (1856), 1. C. 35+943 s., 2. C. 939 s., 3. C. 975 s.
- , Hüseyin Bin-i Half-i Tebrizî'den **Tıbyân-ı Nâfi' der-Tercüme-i Burhân-ı Kâṭı'**, Dârü't-Tıbbâ'atî's-Sultânîyye, (Kırmızı ve siyah olarak ilk basım), İstanbul 1214 (1799), 23+863.
- , Hüseyin Bin-i Half-i Tebrizî'den **Tıbyân-ı Nâfi' der-Tercüme-i Burhân-ı Kâṭı'**, İkinci Basım, Bulâk Matba'ası, Bulâk 1251 (1835), 4+642 s.
- , Hüseyin Bin-i Half-i Tebrizî'den **Lûgât-ı Burhân-ı Kâṭı'**, (Tıbyân-ı Nâfi' der-Terceme-i Burhân-ı Kâṭı'ın taş basması, alfabetik olarak son basımı), Matba'a-i 'Osmâniyye, İstanbul 1302 (1885), 495 s.,
- Naḥîfî Mehmed Süleymân., **Meşnevî Tercümesi** 7 C. Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'den Bulâk Matba'ası, Bulâk 1268 (1852), 1. C. 15+7+155 s., 2. C. 3+139 s., 3. C. 4+184 s., 4. C. 5+147 s., 5. 3+171 s., 6. C. 1+187 s., 7. C. 5+68 s. Farsça metinlerle beraber.
- Nâzım Bin Muḥammed., **Tercümânü'l-Lûgât**, Taş Basması, (basım yeri yok), İstanbul

- 1288-1289 (1871—1872), 1. C. 520 s., 2. C. 465 s.
- Nehcû'l-Feradis I**, Tıpkıbasım, Önsözü yazar: János Eckmann, Türk Dil Kurumu Yayını, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1956, XIV+444 s. —, Uşmağların Açuq yolu, (Cennetlerin Açık Yolu) II, Metin, Çevriyazı: János Eckmann, Yayımlayanlar: Semih Tezcan - Hamza Zülfikar, Türk Dil Kurumu Yayını, Ankara (yılı yok), 312 s.
- Olcay, Dr. Selâhattin., **Tezkiretû'l-Evliyâ (Tercümesi)** Ebu'l-Leys Semerkandî, İnceleme - Metin - İndeks. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayını: 162. Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Enstitüsü: 7. Ankara Üniversitesi Basımevi 1965, 244 s.
- /Onay/, Çankırılı Ahmed Tal'at., **Halk Şiirlerinin Şekil ve Nev'i**, (Arap harfleriyle) Devlet Matbaası, İstanbul 1928, 166 s.
- , **Türk Şiirlerinin Vezni**, Ahmet İhsan Matbaası Ltd. İstanbul 1933, 234.
- Osmanlıcadan Türkçeye Söz Karşılıkları Tarama Dergisi - I**, Türk Dili Tetkik Cemiyeti, Ma'arif Vekâleti, Devlet Matbaası, İstanbul 1934, 1. C. 102+103-848;
- , **II**, Türkçeden Osmanlıcaya İndeks, Türk Dili Tetkik Cemiyeti, Ma'arif Vekâleti, Devlet Matbaası, İstanbul 1934, 2. C. 848-1309.
- Ozak, Elhac Muzaffer., **Ziynet-ül-Kulûb** [Kalplerin Ziyeti] Ayrıca Aşkî Divanı, Salâh Bilici Kitabevi, Bahar Matbaası, İstanbul 1973, 493 s.
- Ömer Bin Mezîd, **Mecmû'atü'n-Nezâ'ir**, Hazırlayan: Prof. Dr. Mustafa Canpolat, Türk Dil Kurumu Yayını, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1982, 370 s.
- Özcan, Nuri., **"Abdurrahim Tîrî" TDV İslâm Ansiklopedisi**, C. 1, s. 293
- Özön, Mustafa Nihat., **Büyük Osmanlıca-Türkçe Sözlük**, 6. Basım. İnkılâp ve Aka Kitabevleri, İnkılâp ve Aka Basımevi, İstanbul 1979, xiv+928.
- , **Türkçe-Yabancı Kelimeler Sözlüğü**, İnkılâp Kitabevi, Tan Gazetesi ve Matbaası, İstanbul 1962, xiii+244 s.
- Pakalın, Mehmet Zeki., **"İbâhiyyûn" Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, C. 2, s. 12 Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1993.
- , **"Hurûfîlik" Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, C. 1, s. 856, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1993
- Parmaksızoğlu, İsmet., **"Eşrefiyye" Türk Ansiklopedisi**, MEB. Ankara 1968, C. XV. s. 476
- , **"Eşrefoğlu" Türk Ansiklopedisi**, MEB. Ankara 1968, C. XV. s. 476-477
- Pekolcay, Dr. A. Neclâ., **İslâmî Türk Edebiyatı 1**, Birinci Baskı, Dergâh Yayınları, İnceleme Dizisi, Özlem Kardeşler Matbaası'nda dizilmiş, Alibaba Ciltevi'nde ciltlenmiştir. İstanbul 1981, 528+136 s.
- Purgstall, Hammer., **Histoire de l'art Poétique chez les Ottomans** (Geschichte der Ottomanischen Dichtkunst) C. 4, s. 43
- , Uçman, Abdullah., **"Eşrefoğlu Rûmî" TDV İslâm Ansiklopedisi**, C. 11, s. 480-482
- Radloff, V. V., **Proben der Volksliteratur der nördlichen türkischen Stämme**. (Kuzey Türkçesi Halk Edebiyatı Üzerine Bir Deneme) Санктпетербургъ 1886.
- , **Phonetik der nördlichen Türk Sprachen** (Kuzey Türkçesinin Fonetik) [= Vergleichende Grammatik der nördlichen Türk Sprachen. Th. 1.] Leipzig 1882
- , **Versuch eines Wörterbuches der Türk-Dialecte**. (Türk Lehçeleri Sözlüğü Denemesi) Bd. 1-4. St. Petesburg 1893-1911.
- Râsonyi, L., (Kalajvar Üniversitesi Türk Dil ve Tarih Profesörü ve Sabık Ankara Üniversitesi Hungaroloji Profesörü) **Dünya Tarihinde Türklük**, İdeal Matbaa, Ankara 1942, 266 s.
- Redhouse James., W. (Redhavş, Ceyms), **Kitâb-ı Lehcetü'l-Ma'ânî**, İngilizceden Türkçeye Lûgat Kitâbı, English And Turkish Lexicon, Beşinci Basım, Amerikan Misyoner Cemiyeti Neşriyatından, Constantinople 1922, ii+13+827,
- , **Kitâb-ı Ma'ânî-i Lehce**, A Turkish And English Lexicon, Amerikan Misyoner Cemiyeti Neşriyatından, A. H. Boyacıyan Matbaası, Constantinople 1890. ('dan ofset baskı Librairie Du Liban, Beirut 1987), xvi+2224.
- , **Kitâb-ı Ma'ânî-i -Lehce**, Türkçeden İngilizceye Lûgat Kitâbı, Turkish And English Lexicon, Yeni Basım, Amerikan Misyoner Cemiyeti Neşriyatından, Constantinople 1921, viii+2224.

- , **Yeni Türkçe-İngilizce Sözlük**, New Redhouse Turkish-English Dictionary, (Tahrir heyeti: U. Bahadır Alkım, Nazime Antel, Robert Avery, Janos Eckmann, Sofi Huri, Fahir İz, Mecdud Mansuroğlu, Andreas Tietze) Redhouse Yayınevi, İstanbul 1968, xxxii+1292
- Reşâd, Fâ'ik, (Dârü'l-fünûn Târih-i Edebiyât ve Kadastro Mekteb-i 'Âlisi Kitâbet-i Resmiye Mu'allimi) **Târih-i Edebiyyât-ı 'Osmâniyye**, Nâşiri: Der-sa'âdet Kütübhânesi şâhibi, Zârâfet Matba'ası, İstanbul 1329 (1913), 400 s.
- Ritter, H., "*Dehrîye*" **İslâm Ansiklopedisi**, C. 3, s. 512-514, Millî Eğitim Bakanlığı Yay. Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1993
- Şâdık Vîcdânî, **Tomâr-ı Turûk-ı 'Aliyye, Kâdiriyye Silsile-nâmesi**, 2. Kitap. Matba'a-i 'Âmire 1340 (1924) 48 s.
- , **Tomâr-ı Turûk-ı 'Aliyye, Şofî ve Taşavvuf**, 4. Kitap. Matba'a-i 'Âmire 1340-1342 (1924-1926) 62 s.
- Şadru'd-dîn Şeyhoğlu, **Marzubân-nâme Tercümesi**, İnceleme - Metin - Sözlük - Tıpkıbasım, Hazırlayan: Prof. Dr. Zeynep Korkmaz, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayını. Ankara Üniversitesi Basımevi 1973, 457+CXXXVII s.
- Sahih-i Buhârî ve Tercemesi**, Abû Abdillâh Muhammed ibn İsmâ'il el-Buhârî, 17. C. Mütercim: Mehmed Sofuoğlu, Yay. Ötüken Neşriyat A.Ş. İstanbul 1987-89, 16 C. Tercüme 7637 s, 17. C. İndeks, 488 s. Haz. Mehmet Tekin, İstanbul 1990.
- Şâlih İhsân, **'Osmânî Lisânı**, Matba'a-i Ahmed İhsân ve Şürekâsı, İstanbul 1319 (1903), 399 s.
- Saraç, Tahsin, **Büyük Fransızca-Türkçe Sözlük**, Grand Dictionnaire Français-Turc, Adam Yayınları, Anadolu Yayıncılık A.Ş. İkinci Basım, İstanbul 1989, 1492. s.
- Sarı 'Abdullâh Efendi, **Kitâbu Şemârâtî'l-Fu'âd Fî Mebde'ü ve'l-Ma'âd**, Matba'a-i 'Avniyye, İstanbul 1288, s. 145.
- Sarı, Mevlût, **El-Mevârid, Arapça-Türkçe Lûgat**, Kâmûsu 'Arabî-Türkî Mevârid, Bahar Yayınları, İstanbul 1982, 1695 s.
- /Sevük/, İsmâ'il Hâbib, **Türk Teceddüd Edebiyatı Târihi**, Matba'a-i 'Âmire 1340 (1924), 702 s.
- Seyf-i Sarâyî, **Gülistân Tercümesi** (Kitâb-ı Gülistân bi't-Türkî), Hazırlayan: Doç. Dr. Ali Fehmi Karamanlioğlu, Ankara 1989, 408+187.
- Seyyid Muhammed Vehbî-i Konyevî, **Şerh-i Divân-ı Hâfız**, 2 C. Tarîkat-i Mevleviyye meşâyihinden pîşvâ-yı ehl-i kemâl ve muhtedâ-yı erbâb-ı dâniş ve efdâl Mevlânâ Seyyid Muhammed Vehbî Bin Seyyid Hasan-ı eş'arî'l-Konevî hazretlerinin Hâfız Divânına yazdığı şerh-i latîf ve te'lîf-i zarîfdir. Bosnevî El-hac Muharrem Efendi'nin Matba'ası, İstanbul 1286 (1970), 1 C. 503 s., 2 C. 460 s.
- Sinan Paşa, **Tazarru'nâme**, Hazırlayan. A. Mertol Tulum, MEB. Yay. Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1971, xiii+408.
- Steingass. F., **A Comprehensive Persian-English Dictionary**, 3. Basım, Librairie Du Liban, Beirut 1975, viii+1539.
- , **A Learner's Arabic-English Dictionary**, Yeni Basım, Librairie Du Liban, Beirut 1989, 12+1242.
- Südi, **Şerh-i Bostân**, Muşlihüddîn Sâdî-i Şîrâzî'den, 2 C. Matba'atü'l-'Âmire 1388 (1872), 1. C. 604, 2. C. 412.
- Sünbülzâde Vehbî, **Tuhfe-i Vehbî**, (Farsça - Türkçe manzûm sözlük. Kenarında Luţfiyye-i Vehbî var), Başmağâne-i 'Âmire, İstanbul 1267 (1851), 48 s.
- , **Tuhfe Şerhi**, Şerh eden: Ahmed Hayâtî Seyyid, Fî Beldeti't-Tayyibeti'l-Kostantiniyyeti, (Matba'a-i 'Âmire), Fî evâhîri'l-rebîyü'l-âhîr, li-seneti sitte ve sittîn ve mi'eteyn ve elf, mine'l-hicretî'n-nebevî, 1266 (1850), 511 s.
- , **Nuhbe-i Vehbî**, (Arapça - Türkçe manzûm sözlük) Fî Dâri't-Tıbbâ'ati'l-Mektebi'l-Harbiyyeti, 1251(1835), 123 s.
- , **Nuhbe-i Vehbî Şerhi**, Şerh eden: Ahmed Reşid Yayaköylü, Matba'a-i 'Âmire 1259 (1843), 3+446 s.
- Şehâbeddîn Süleymân, **Târih-i Edebiyât-ı 'Osmâniyye**, Şancağan Matba'ası, İstanbul 1328 (1912), 378 s.

- Şemseddîn Sâmî, **Kâ m ü s ü ' l - A ' l â m**, 1. C. 1306 (1889), 16+800 s.; 2. C. 1306 (1889), 801-1600 s.; 3. C. 1308 (1891), 1601-2400 s.; 4. C. 1311 (1894), 2401-3200 s.; 5. C. 1314 (1897), 3201-4000 s.; 6. C. Mihrân Matba'ası, İstanbul 1316 (1899), 4004-4830 s.
- , **Kâ m ü s - ı T ü r k î**, (Şâhib ve nâşiri: "İkdâm" şâhib-i imtiyâzı ve baş muharriri Ahmed Cevdet) İkdâm Matba'ası, Der-sa'âdet 1317-1318 (1899-1900), 2. C. 1574 s.
- Şeyh Süleymân Efendi-i Buḥârî, **L û ğ a t - i Ç a ğ a t a y v e T ü r k î - i ' O s m â n î**, 2 C. Cild-i evvelî lûgati ḥâvî ve cild-i sânisî Asyâ-yı Vüstâ aqvâmının edebiyât ve durûb-ı emsâliyle ahvâline dâ'irdir. Mihrân Matba'ası, 1298-1300 (1882-1884), 1. C. 320 s. 2. C. 20 s.
- Şeyhü'l-İslâm (Mehmed) Es'ad Efendi, **L e h c e t ü ' l - L û ğ a t**, Dârü'l-Tıbbâ'ati'l-Ma'mûreti's-Sultânîyye, Kostañnîyye H. 1216 (1801), 851 s.
- Şükûn, Ziya, **G e n c î n e - i G ü f t â r, F e r h e n g - i Z i y â**, Farsça-Türkçe Lûgat, Ma'ârif Matba'ası, İstanbul 1944, 2040 s.
- Tâlib-zâde Mehmed Şükrü, **S i l s i l e - n â m e - i T u r û k - ı ' A l i y y e**, Üsküdâr Selim Ağa Aziz Hüdâî Efendi Kütüphanesi, No. 122. Yegâne nüsha, 1291
- Tarlan, Ali Nihat, **Ş e y h î D i v â n ı**, Tarama Sözlüğü ve Nüsha Farkları, Maarif Matbaası, İstanbul 1942, 312 s.
- Taşköprüzâde Ahmed Efendi, **M e v z û â t ü ' l - ' U l û m**, 2 C. Mütercimi: Müşârün ileyhî mahdûmu merḥûm Kemâleddîn Mehmed Efendi, Tâbi'i: Ahmed Cevdet, İlk Tab'ı. Der-sa'âdetde "İkdâm" Matba'ası. İstanbul 1313, 1. C. 844 s., 2. C. 712 s.
- Temel Türkçe Sözlük**, 3 C. Birinci Baskı, Sadeleştirilmiş ve Genişletilmiş Kâmus-ı Türkî, İlmî Kontrol ve Redaksiyon: Doç. Dr. Mertol Tulum, Tercüman Gazetesi-Yapı Kredi İşbirliği İle, Tercüman Gazetesi Tesisleri, (Topkapı) İstanbul 1985, 1. C. A-F, xxxi+397, 2. C. G-L, 395-806, 3. C. M-Z, 807-1532.
- Thüry, Jözsef, "*On Dördüncü 'Asır Şonlarına Kadar Türk Dili Yâdigârları*," **Millî Tettebbu'lar Mecmu'ası**, Çeviren: Râgıb Hulusî, 5. Teşrîn-i Evvel 1903'de Macar 'Ulûm Akademiyası Birinci Şu'besi ictima'ında okunmuştur. C. 2, S. 4. (s. 81-133) (Müdir: Dârüfünûn'un Türk Târîh-i Edebiyatı Mu'allimi, "Âşâr-ı İslâmiyye ve Milliyye Tetkîk Encümeni" kâtib-i umûmîsi Köprülüzâde, Mehmed. Fu'âd) Dîn, ahlâk, hûkûk, iktisâd, lisâniyyât, bed'îyyât, fenniyyât, bünye-i ictima'îyye tedkîkâtı, "Âşâr-ı İslâmiyye ve Milliyye Tetkîk Encümeni" tarafından iki ayda bir neşr edilir. İstanbul 1331 (1915)
- Timurtaş, Prof. Dr. Faruk K., **E s k i T ü r k i y e T ü r k ç e s i**, XV. Yüzyıl, Gramer - Metin - Sözlük. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1977, 322 s.
- /Toven/, M. Bahâeddîn, **Y e n i T ü r k ç e L û ğ a t**, İkinci Tab'ı Evkâf-ı İslâmiyye Matba'ası, İstanbul (yılı yok), 811 s.
- T ü r k ç e S ö z l ü k .**, 2 C. Türk Dil Kurumu Yayını. Tarih Kurumu Basım Evi, Ankara 1988, 1. C. xxxvii+745, 2. C. 749-1679.
- Uçman, Abdullah, "*Eşrefoğlu Rûmî ve 'Müzekki'n-Nüfûs' Üzerine Bir Tahlil Denemesi*" **Fikir ve Sanatta Hareket**, Kurucusu: Nurettin Topçu, VI. Seri, C. 10, S. 114, s. 28-50 Temmuz-Ağustos-Eylül 1976
- , "*Eşrefoğlu Rumi*" **Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi**, Dergâh Yayınları, İstanbul 1979. C. 3., s. 116-117
- , "*Müzekki'n-Nüfûs*" **Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi**, Dergâh Yayınları, İstanbul 1986. C. 4., s. 489-490.
- , "*XV. Yüzyıl Tekke Şiiri: Eşrefoğlu Rûmî (İznik 1353?-1469)*" **Büyük Türk Klâsikleri**, Tarih - Antoloji - Ansiklopedi, Ötüken - Söğüt Yayınları. İstanbul 1986, C. 3, s. 32-38
- , Akıncı, Önder., **E ş r e f o ğ l u R u m î, H a y a t ı v e M e n k i b e l e r i**, Bursalı Mehmed Veliyyüddin, Bedir Yayınevi, Ertu Matbaası. İstanbul 1976, 159 s.
- Uludağ, Süleyman, "*Abdal Mehmed*" **TDV İslâm Ansiklopedisi**, C. 1, s. 63
- , "*Abdulkâdir-i Geylânî*" **TDV İslâm Ansiklopedisi**, C. 1, s. 234-239
- /Ülken/, Hilmi Ziya, (Felsefe ve İctimaiyyat Muallimi) **T ü r k T e f e k k ü r ü T a r i h i**, Galatasaray İkinci Devre talebesi neşriyatından, 2 Cilt, Matbaa-i Ebüzziya, İstanbul 1933, 1. C. 254 s, 2. C. 281 s.
- , (Edebiyat Fakültesi Türk Tefekkürü Tarihi ve Sosyoloji-Ahlak Profesörü) **İ s l a m D ü ş ü n c e s i**, Türk Tefekkürü Tarihi Araştırmalarına Giriş, İstanbul Üniversitesi

- Edebiyat Fakültesi Yayınlarından. Rıza Koşkun Matbaası, İstanbul 1946, 662 s.
- Ünver, İsmail, **Türk Edebiyatında Manzum İskender-nâmeler**, (Basılmamış) Doktora Tezi, DTCF, No. 205.
- , "*Cumhuriyet Döneminde Türkiye'de Yayımlanmış Divanlar Üzerine*" **Cumhuriyetin 50. Yıldönümünü Anma Kitabı**, AÜ. DTCF. Yayın No. 239, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1974, s. 207
- Wehr, Hans., **A Dictionary Of Modern Written Arabic**, Arabic-English, Librairie Du Liban, Beirut 1980, xvii+1110.
- Yazır, Muhammed Hamdi., (Ders-i 'Ammdan "Elmalılı") **Hak Dini Kur'an Dili**, Yeni Mealli Türkçe Tefsir, 8 C., 9. C. Fihrist, Matbaa-i Ebuzziya, İstanbul 1935- 1938, yaklaşık 800'er sayfa.
- Yeni Resimli Türkçe Kâmus**, (Râ'if Necdet ve Hâşan Bedreddin Beglerin taht-ı riyâsetlerinde mütehaşşış bir hey'et tarafından tertîb edilmiştir.) Lisânımızda müsta'mel bi'l-cümle 'Arabî, Fârisî kelimelerle Fransız, İngiliz, İtalyan, Yunan ve sâ'ir lisânlardan alınan bütün elfâz ve kelimâtı şâildir. [*Arap harfleriyle*] İkinci tab'ı, Tâbi' ve nâşiri: Ma'ârif Kütüb-hânesi, Ahmed Kâmil Matba'ası, İstanbul 1928, 852 s.
- Yeni Tarama Sözlüğü**, Düzenleyen: Cem Dilçin, TDK Yay. Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1983.
- Zenker, Julius Theodor., **Türkisch-Arabisch-Persisches Handwörterbuch 2 C.** Georg Olms Verlagsbuchhandlung, Hildesheim 1967, ix+980.
- Zeynüddin Ahmed b. Ahmed b. Abdî'l-Lâtîfî'z-Zebîdî, **Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrid-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi**, Mütercimi: Dârülfünûn Müderrislerinden Ahmed Naim, (Dördüncü ciltten sonra) Kâmil Miras, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayını, Yedinci Baskı, 13 C. Son cilt Kılavuz. Hazırlayanlar: Müctebâ Uğur ve M. Cemâl Sofuoğlu, Başbakanlık Basımevi, Ankara 1982.
- Zülfikar, Prof. Dr. Hamza., **Terim Sorunları ve Terim Yapma Yolları**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Dil Kurumu Yayını, Türk Tarih Kurumu Basım Evi. Ankara 1991, 213 s.

G İ R İ Ş

GİRİŞ

TÜRKLERİN İSLÂMLIĞI KABÛL ETMELERİ

Türkler ana yurtlarında çok eski çağlardan beri bağımsız olarak yaşamışlardır. Göktürkler milâdî VI. yüzyılda Sibiryâ'dan Baykal gölüne kadar Asya'nın ortasında büyük bir devlet kurarak bir taraftan Çin devletini diğer taraftan Sâsânî hükümdarlarını şiddetle tehdide başlamışlardır. Ne var ki Göktürk İmparatorluğu milâdî VIII. yüzyılda parçalanarak Doğu ve Batı olmak üzere ikiye ayrılmış, Doğu Türkleri bağımsızlıklarını koruyabilmişlerdir. Araplar yeni dinlerini yaymak amacıyla Kuteybe'nin komutasında Türk illerine girdikleri sırada, bu yörelere bir taraftan da Çinliler el uzatmışlardı. Türkler bu saldırılara uzun süre karşı koymuşlardır.

Araplar Türk ülkelerine geldikleri zaman Türkler Müslümanlıkla temasa geçmiş oluyor, Türklerden bu dine girenler bulunuyordu. Fakat genel olarak ilk zamanlarda Türkler Müslümanlığa karşı çekingen bir tutum takınmışlardı. Araplar Müslümanlığı yaymak amacıyla VII. yüzyılda büyük fetihlere başladıkları zaman Arap orduları İran'daki Sâsânî devletini yıkmış, son hükümdar Yezdcerd, Batı Türklerinin hakanı Tulu'ya sığınmıştı. Sâsânî hükümdarının teşvikiyle Tulu Han Horasan'a yürüyerek bir iki çarpışma yapmış, ancak Çinlilerin karışıklık çıkarması yüzünden Mâverâünnehir'e geri dönmüştü.

VII. yüzyıl sonlarına doğru Batı Göktürklerinin en güçlü boylarından Türgişlerin başı olan Ucele bir kısım Türkleri kendine bağlayarak Yedisu taraflarında egemenlik kurdu ve bütün Mâverâünnehir'i nüfuzu altına aldı. Bu sırada Müslüman dünyasının başında Emevîler bulunuyordu (661-750). Emevîlerin Horasan emîri Kuteybe Mâverâünnehir'i fethetmeye girişti. Semerkant ve Buhara'yı ele geçirdi. Emevîler, fethedilen yerlerden ancak para ve mal çekmeye bakıyorlar, medenî ve zengin bölgelerden alınan değerli eşyalar hep Şam sarayına gönderiliyordu. Emevî hükümdarlarından Ömer bin Abdülazîz'in "adalete dayanan iyi bir idare kurmak isteğiyle 'mühtedîlerden' (sonradan Müslüman olanlardan) haraç almamak, her tarafta kervansaraylar ve hastahâneler vücade getirmek, âdil bir idâre te'sîs etmek" düşüncesi uygulanabilseydi Mâverâünnehir çok çabuk Müslümanlaşacaktı. Ama Emevîler'in zâlim ve çıkarıcı siyasetini onaylamayan Türkler bu saldırıya uzun süre direndiler. Bu sırada Ucele sülalesi yıkılmış, yerine Türgişlerin reisi olan Sulu, han olmuştu. Bu hükümdar bir yandan Arap istilasına, bir yandan da Çin üstünlüğüne karşı koymaya uğraşıyordu. Türgişlerin aralarında çıkan anlaşmazlık yüzünden Sulu öldürülmüş, yerine Baga Tarhan geçmişti. Emevîler güçlü bir orduyla Seyhun ırmağı boylarına kadar yürüyerek Baga Tarhan'ı öldürdü.

Bunun sonucunda bölgedeki iki hâkim unsur olan Araplar ve Çinliler karşı karşıya geldiler. Abbasîlerin ilk zamanlarında Çinliler Taşkent içlerine karıştılar. Teslim olan Taşkent hükümdarını haksız yere öldürdüler. Çin hükümdarı tarafından öldürülen Taşkent hükümdarının

oğlu Abbasîlerden yardım istedi. Ebû Müslim'in gönderdiği Ziyad İbni Sâlih komutasındaki Müslüman ordusu Çin ordusu içindeki Karluk Türklerinin isyanı nedeniyle Çinlileri ağır bir yenilgiye uğrattı (H. 133 - M. 750-751). Bu savaş Mâverâünnehir'in alın yazısını bütünüyle değiştirdi.

Emevîler döneminde olduğu gibi Abbasîler döneminde (750-1258) de Araplar karşısında güçlü Türk kitleleri yoktu. Abbasîler ilk zamanlardan beri Türkler arasında Müslümanlığın yayılması için propaganda yapmaktan geri durmamışlardır. Me'mun Türk asillerini kendine çekerek onları Müslümanlığa sokuyor, Mu'tasım ise hassa askerlerini Türklerden seçiyordu.

Çinlilerin yenilmesi ve Türgişlerin yıkılmasından sonra iki Türk topluluğu Karluklar ve Oğuzlar (Batı Türkleri) ortaya çıktı. Karluklar, Yedisu vilâyetinin tamamını ve Seyhun'un doğusunu ele geçirerek M. 766'da Türgişlerin merkezini egemenlikleri altına aldılar. Diğer bir Türk topluluğu olan Oğuzlar ise Sulu'nun ölümünden sonra sağa sola dağılmış Batı Türkleri idiler ve bunlar IX. yüzyıldaki olaylara karışmış olanlardı. Bunları Doğu Türkistan Dokuz Oğuzları ile karıştırmamalıdır. Bu konuda Fuad Köprülü, Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar adlı eserinde şöyle demektedir:

"Mâverâünnehir'in tamâmiyle Müslüman olması Sâ mânîler zamanındadır. El-Mu'tasım zamanında Mâverâünnehir halkı artık umûmiyyetle Müslüman olmuşlar, hatta çöldeki kâfirlere karşı gazâlarda bulunuyorlardı. Şaş (Taşkend) ahâlisi evvelce İslâmiyyeti kabul ettikleri gibi Seyhun şimâlindeki İspicâb ahâlisi de ilk Sâ mânî hükümdârı İsmâ'il b. Ahmed'in amucası Nuh b. Esed tarafından şehir zabt olunduktan (M. 838) sonra az zamanda ihtidâ etmişlerdi. Daha Halife Me'mûn'un sefirler vasıtasıyla yerli büyük âilelere mensup adamları hilâfet merkezine celbediyor, büyük hediyeler ve mükâfatlarla onları ihtidâyâ mecbur bırakıyordu. Bu ma'kul İslâmlaştırma siyâsetine El-Mu'tasım zamanında daha kuvvetle riâyet edildi: Sogd, Fergâna, Ustrûşana, Şâş havâlisinden yetişen Türkler derhâl halifenin hassa ordusuna alınıyordu. Türk hassa askeri için Samarrâ şehrini vücûde getiren El-Mu'tasım'dan sonra Irak'taki Türklerin sayısı ve nüfûzu gittikçe arttığı gibi, bu hâl, Türkistan'ın sür'atle İslâmlaşmasına sebebiyet verdi. H. 350 senesinde Şâş ve Fârâb arasında tahkîm edilmiş sınırın beri tarafındaki arâzide Müslümanlar'ın hâkimiyetini tanımaksızın yaşayan —Karluklar, Oğuzlar ve Garp Türkleri kalıntılarından— 200.000 çadır halkı İslâmiyeti kabul ettikleri gibi, Kâşgar ve Balasagun havâlisinde İslâmiyet IV. asırdan itibaren lâyıkıyla yerleşmeğe başlamıştı. Herhâlde hicrî V. asır esnasında Türk âleminin en geniş bir sâhasını, tamâmiyle İslâm medeniyeti te'siri altında ve İslâmlaşmış görüyoruz."¹

Onuncu yüzyıl başlarında Karahanlılar, Volga Bulgarları, Oğuzlar, daha bir çok kabîleler Müslüman oldular. 920 ile 960 seneleri arasında başlıca Türk kütlelerinin Müslümanlığa girdiği; hele 960'ta Taşkent ile Farap arasında Sâ mânîoğulları üstünlüğünü tanımadan yaşayan 200. 000 çadır halkının toptan Müslüman olduğu görüldü.²

¹ Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, 2. Basım, (Fevziye Abdullah Tansel'in önsözüyle), Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 1966, s. 10

² Türklerin İslâmiyet'i benimsemeleri ile ilgili ayrıntılar bu çalışmanın konusu dışındadır. Bu nedenle ana çizgilerin verilmesi yeterli görülmüştür. Konu üzerinde tarih biliminin ve tarihçilerin verdiği doyurucu ve geniş bilgiler, genel olarak şu kaynaklarda bulunabilir: V. V. Barthold, *Orta Asya Türk Tarihi Hakkında Dersler*, (yay. haz. Kâzım Yaşar Koprman ve Afşar İsmail Aka), Kültür Bakanlığı, Ankara 1975, s. 76-105; Aynı yazar, *Moğol İstilâsına Kadar Türkistan*, (haz. Hakkı Dursun Yıldız), Kervan Yayınları, İstanbul 1981, s. 233-400; Aynı yazar, *İslâm Medeniyeti Tarihi*, (Prof. Dr. M. Fuad Köprülü Tarafından Başlangıç'la İyazlar ve Düzeltmeler kısmı ilâve edilmiştir), Kanaat Kitabevi, İstanbul 1940; T. W. Arnold, *İntişar-ı İslâm Tarihi*,

TÜRKLERİN ANADOLU'YA GELMELERİ

Türkler İslâm dinini kabul ettikten sonra Mâverâünnehir'de, Horasan'da, İran'da, Suriye'de ve Mısır'da büyük devletler kurdular. Oğuz Türkleri onuncu yüzyıldan başlayarak yaşadıkları bölgelerde önemli bir yer edindiler. Onuncu yüzyılda Mâverâünnehir'de yarı İranî bir hükûmet olan Sâ mânîler vardı. Oğuzların Salur boyundan Abdülkerim Satuk Buğra Han 1000 tarihinde Buhara'yı ele geçirerek Mâverâünnehir'de bağımsız bir Türk devleti kurdu. Karahanlıların Sâ mânî devletini yıktığı milâdî 1000 tarihinden başlayarak Türk tarihinde yeni bir dönem açılmış oldu. Oğuzların bir bölümü Karahanlı devletini (932-1212) kurarken başka bir bölümü de Hindistan'a akın etmiş ve merkezi Gazne olmak üzere güçlü bir hükûmet oluşturmıştı (963-1183).

Oğuz Türklerinin en önemli hareketleri batıya yönelmeleriydi. Bu Türklerin önemli bir kısmı Tuğrul Bey'in kurduğu Selçuklu hükûmetinin başkanlığında toplanmışlardı. Selçuklular XI. yüzyılda İran'a girerek Anadolu'ya geçtiler. Selçuk Bey'in oğlu Tuğrul Bey zamanında Türkler İran, Kafkas ve Azerbaycan'ı egemenlikleri altına aldılar. Tuğrul Bey'den sonra Alp Aslan 1071 tarihinde Bizans imparatoru Romen Diyojen'i Malazgirt'te yenerek esir etti. Selçukluların en parlak dönemi sayılan oğlu Melikşah döneminde imparatorluğun sınırları Pamir yaylalarından Akdeniz sahillerine uzanıyordu. Melikşah döneminde Anadolu'ya girildi. Melikşah 1077 tarihinde Kutalmış oğlu Süleyman'ı Anadolu'nun fethini gerçekleştirmekle görevlendirdi. Süleyman, Erzurum civarında bütün Türkmen beylerini bayrağının altına toplayarak Anadolu'nun zaptına başladı. Zaten Malazgirt zaferiyle Anadolu'nun doğusu Türklerin eline geçmişti. Kutalmış oğlu Süleyman Antakya ve Kayseri'de Bizans ordularını yenilgiye uğrattıktan sonra Anadolu'nun merkezini ele geçirmişti. On sene devam eden sürekli çarpışmalardan sonra Boğaziçi sahillerine kadar ilerleyen Süleyman, Bizans'ın en önemli merkezlerinden birisi olan İznik'i aldı. Kutalmış oğlu Süleyman'ın ölümünden sonra oğlu Kılıç Aslan Anadolu'yu tamamen ele geçirmek için uğraştı. Türkler 1095 tarihinde İzmir'i alarak Adalar denizi sahillerine girdiler.

Türkler Anadolu'yu egemenlikleri altına alıp yerleşince biri batıdan diğeri doğudan gelen iki saldırı ile karşılaştılar. Avrupa'dan gelen haçlı ordularıyla iki yüzyıl savaştılar. Bunun yanında Asya'dan kopup gelen Cengiz Han'ın Moğol ordusu ile de mücadele etmek zorunda kaldılar. Melikşah öldükten sonra Selçuklu imparatorluğu parçalandı. Bunun sonucunda dört büyük bağımsız hükûmet kuruldu:

(Türkçesi: Hasan Gündüzler), Akçağ Yayınları, İstanbul 1982, s. 209-221; René Grousset, **Bozkır İmparatorluğu: Attila/Cengiz Han/Timur**, (çev. M. Reşat Uzman), Ötüken Yayınları, İstanbul 1980, s. 147-172; Erdoğan Merçil, **Müslüman Türk Devletleri Tarihi**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1993, s. 1-3; Hakkı Dursun Yıldız, **İslâmiyet ve Türkler**, Çağrı Yayınları, İstanbul 1980; Aynı Yazar, "İslâmiyet ve Türkler", *Diyânet Dergisi* Hicret Özel Sayısı, s. 285-315; Zekeriyâ Kitapçı, **Türkistan'da İslâmiyet ve Türkler**, Nur Basımevi, Konya 1988

1. Horasan Sultanlığı
2. Irak Sultanlığı
3. Anadolu (Rum) Sultanlığı
4. Şam veya Suriye Sultanlığı.

Daha sonra bu sultanlıklar ayrı ayrı beyliklere ayrılmışlardır.

Bu açıklamalardan sonra Anadolu'nun Selçuklular zamanını dört bölüme ayırabiliriz:

- A) Anadolu'nun fethi ve Anadolu'ya Oğuz Türklerinin göç etmesi: 1015-1085.
- B) Anadolu'nun savunulması ve içeride birlik mücadelesi: 1085-1192.
- C) Anadolu'da birlik ve merkezleşme: 1192-1256.
- Ç) Anadolu Sultanlığının zayıflaması ve ortadan kalkması: 1256-1308

Orta Asya'dan Anadolu'ya gelen Oğuz Türklerinden biri de Kayı boyuydu ve başlarında Ertuğrul Bey vardı. Gelişleri XIII. yüzyılın ortalarına doğrudur. Bu sıralarda Selçuklularla Moğollar savaşmaktaydılar. Selçukluların doğudan gelen Türklere ihtiyacı vardı. Bu nedenle Ertuğrul Bey'in boyunu iyi karşıladılar. Onu önce Ankara ve Karacadağ yöresinde, sonra da Söğüt ve Domaniç'te yerleştirdiler. Bu son yerler Bizans sınırına yakındı. Ertuğrul böylece uç beyi oluyordu. Ertuğrul'un ölümünden sonra oğlu Osman aşiret reisi oldu. Bu sırada Selçuklu İmparatorluğu iyice zayıfladığından Anadolu beylerinden çoğu bağımsızlıklarını ilan etmişlerdi. Osman Gâzî de bağımsızlığını ilan etti (1299). Böylece XIX. yüzyılın sonlarına kadar yaşayacak bir devlet kurulmuş oldu.

Osman (1258-1326), komşusu olan Rum beyleri ile savaşarak Eskişehir'i, Yenişehir'i, Bilecik'i ve İzmit taraflarını ele geçirmişti. Bursa ve İznik'i de egemenliği altına almak istiyordu. Fakat bu iki şehir sağlam kalelerle korunduğundan başarılı olamıyordu. Hayatının sonlarına doğru, oğlu Orhan Bey (1281-1359) Bursa'yı ele geçirdi ve vasiyeti üzere babasını Bursa'da toprağa verdi.

Orhan Bey, Bursa'yı hükümet merkezi yaptı. İznik ve İzmit şehirlerini aldı ve Karesi Türk beyliğini toprakları içerisine kattı. Orhan Bey'den sonra yerine geçen Murad Bey (1325-1389) Türkmenlerin elinde bulunan Ankara'yı; Rumeli'de Bizansların elinde bulunan Edirne'yi aldı. Daha sonra Sırpı sındığı, Kosova ve Niğbolu savaşlarıyla Türkler Rumeli'ye geçtiler ve Anadolu'da siyasî ve millî bir birlik sağladılar.

ANADOLU'DA İSLÂM KÜLTÜRÜNÜN YAYGINLAŞMASI

Anadolu'ya gelen Türk kabilelerinin hemen hepsi de samimî Müslümanlardı. Kısa zamanda bulundukları bölgelerde Müslümanlık yayılmış ve Abbâsî devletiyle dostça ilişkiler başlamıştı. Türkler kendi dinlerinden olmayanlara karşı iyi davranmak âdetinde olduklarından diğer dinlerin törenlerine dokunmadılar.

Selçuklularla başlayan ve daha sonra da devam eden Anadolu'nun İslâmlaşması sürecinde tarikatlar da güçlendi. Kâdirîlik ve Rûfâîlik gibi tarikatlar için tekkeler açıldı. Mevlevîlik ise Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî tarafından Anadolu'da kuruldu. Türkmen boyları Müslüman olmakla beraber daha önceki Şamanî geleneklerinden vazgeçmediler; o gelenekler ile yeni dinin ilkelerini birleştirerek hoşgörölü ve kendileri için daha serbest bir inanç biçimi ortaya koydular. Sünnîlikten çok Şîîliğe yakın bir İslâm anlayışı ortaya çıktı. Babailer, Bektaşiler, Kızılbaşlar, Tahtacılar gibi türlü adlar taşıyan din topluluklarının temeli bu oldu.

Hilmi Ziya Ülken Türk Tefekkürü Tarihi adlı eserinde Anadolu'daki büyük tarikatların kuruluşunu şöyle anlatmaktadır:

"Tasavvuf hareketleri cemiyetin muhtelif tabakalarında, onların içtimâî seviyelerine göre muhtelif teşkilatlar halini almış, bu suretle Türk memleketlerinde bazı esaslı tarikatler vücûde gelmiştir. İslamiyetin beşinci asrından itibaren Orta Asya'dan Anadolu'ya doğru gelen Horasan erenleri, Kübrevîler, Babailer, Gaziler, Abdallar, Sofiler, Kalenderîler, ilâh... henüz daha teşkilatlanmamış ve devamsız tarikat başlangıçlarıdır. Büyük Selçukî, Harzem ve Cengiz devletleri sırasında birbirini takip eden muhaceret dalgalarıyla beraber Anadolu'ya gelen bu dağınık derviş kabileleri büyük mutasavvıflara dayanmadığı ve yalnızca müphem bir tasavvuf temayülü olarak kaldığı için teşkilatları da kolaylıkla dağılmakta idi. Ancak yedinci asır nihayetlerinden itibaren klâsik Türk tasavvufunu takip ederek devamlı ve büyük tarikatler meydana çıkmaya başladı. Bunlardan en mühimleri ve zamanımıza kadar iz bırakanları Mevlevîlik, Bektaşilik, Nakşîlik ve Kâdirîliktir. Esâsında Irak'ta bir Arap tarikatı olan sonuncusu Anadolu'da yenileşerek bir Türk tarikatı halini almıştır.

En devamlı ve en büyük tarikatlerden biri olan Kâdirîlik, Irak'ta Abdülkâdir-i Geylânî (hayatı hakkında malûmat Tarihü'l-Verdî, Cüzü: 2, Doğumu 470 - Vefatı 561) tarafından tesis edilmiştir. Vasiyetnâme, Elfethürrebbânî velfeyzürrahmanî ve Divanülgavsılâzam adlı eserleriyle zamanında büyük bir tesir yapmış olan Geylanlı Abdülkâdir'in menşe itibarıyla Türk olması çok muhtemeldir. Fakat hayatını Irak'ta geçiren ve eserlerini Arapça yazmış olan bu zatın açtığı cereyanı asıl millileştiren Eşref Rûmî'dir."³

"Eşref oğlu veya Eşref zade mahlaslı şiirleriyle halk edebiyatında meşhur olan Abdullah dokuzuncu asır zarfında yaşamış ve Kadirîlik'in Eşrefiye kolunu tesis ederek Anadolu'da yerleşmesine sebep olmuştur. Kayın babası Hacı Bayram-ı Velî vasıtasıyla evvelâ Bayramîlik'e intisap etmiş, fakat sonradan Hüseyin Hamevî'den Kadirîlik'i öğrenerek ona yeni bir şekil vermiş ve mahallî bir tarikat haline getirmiştir. Fikrinin yayılmasına büyük bir tesiri olan Divan'ından başka Müzekki-i Nüfûs isimindeki eseri ve tabedilmemiş bir Tarikatname'si vardır. Damadı Abdürrahim Tîrsî'nin Divan'ı ile onun torunu Ali Sîrrî Efendi'nin Tasdikülüşşak adlı mensur ve Sîrrülerkân isminde manzum eserleri ve Divan'ı, gene Eşref Rûmî torunlarından Sîrrî Abdulkadir Efendi'nin Sîrrüddeveran'ı kendisinin kurduğu esasları devam ettirmiş ve tarikatın Anadolu ve Rumeli'de yayılmasına sebep olmuştur."⁴

³ Hilmi Ziya Ülken, *Türk Tefekkürü Tarihi*, Galatasaray İkinci Devre talebesi neşriyatından, 2 cilt, Matbaa-i Ebüzziya, İstanbul 1933, 2. C. s. 251,252

⁴ Age. 2. C. s. 263, 264

XIV. yüzyılda Türkler, Anadolu'yu ve Rumeli'yi Türkleştirmek ve İslâmlaştırmak için çok uğraştılar.⁵ Geldikleri yeni coğrafyada göçebe bir hayat geçiren çok sayıda Türk vardı. Daha Orhan zamanından başlayarak bunların Rumeli'ye de yerleştirilmesine başlanılmıştı. Göçebe Türklerin arkasından askerler, memurlar ve iyi toprak arayan çiftçilerle bir çok esnaf da geldi.⁶ Böylece toplu olarak Rumeli'nin verimli vadilerine yerleşen Türkler dilleri, dinleri ve millî gelenekleriyle Türk egemenliğinin ilk yerleşim merkezlerini kurmuş oldular.

Türkleştirme faaliyetinin yanı sıra İslâmlaştırma faaliyeti de yapıldı. Hristiyan çocuklarının bir kısmı yeniçeri askeri olarak yetiştirilip devletçe İslâmlaştırıldı. Hristiyan halkın bir kısmı cizyeden kurtulmak ve yüksek devlet memurluklarına gelebilmek için kendiliğinden İslâmlığı kabul ederek az zamanda Türklerle kaynaştı.

Türkler bir taraftan da Hristiyanlardan aldıkları şehirleri Türkleştirdiler. Şehirlerin Türklük damgası cami, madrese ve imaret biçiminde oldu. Karacahisar, İznik, Bursa, Bilecik, Yenişehir ve Edirne; kütüphane, hamam, han, kervansaray gibi binalarla süslendi. Bursa ve Edirne gibi büyük şehirlerde darüşşifalar ve zâviyeler de açıldı.⁷

ANADOLU TÜRKÇESİYLE YAZILMIŞ DİNİ ESERLER

Selçuklular döneminde halk Türkçe konuşmakla birlikte siyasî, dinî ve bilimsel konularda Arapça, şiir ve edebiyatta Farsça geçerli idi. Beylikler döneminde ise en çok Karaman beyliğinde Türkçeye önem verildi. Osmanlılar Rumeli'deki fetihlerle Türk diline yeni gelişme ufukları açtılar. Türkçe resmî dil olmasının yanında bilim ve sanat dili olarak da gelişmeye başladı.

XIV. yüzyıl ürünlerini tasavvuf ve destan eserleri olarak ikiye ayırabiliriz. Tasavvuf edebiyatını kendi içinde 1) Klâsik tasavvuf edebiyatı 2) Halk tasavvuf edebiyatı olarak ayırabiliriz. Birincisinin en önemli temsilcileri Gülşehrî, Âşık Paşa, Ahmedî ve Kadî Burhâneddîn'dir. Destan edebiyatı ise toplumda iz bırakmış kahramanların menkıbelerinin destan şeklinde dilden dile aktarılmasıyla gelişen edebiyattır. Bunlar Battalnâme ve Hamzanâme türünden eserlerdir.

⁵ Bkz. Ömer Lütfü Barkan, *Kolonizatör Türk Dervişleri*, Ocak Yayınevi, Ankara (Tarihsiz)

⁶ Bkz. M. Fuat Köprülü, *Osmanlı Devletinin Kuruluşu*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1984, s. 50 ve Faruk Sümer, "Anadolu'ya Yalnız Göçebe Türkler mi Geldi?", Türk Tarih Kurumu Belleten, 1960, C. XXIV, Sayı: 93-96

⁷ Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslâmlaşması üzerinde daha geniş bilgi için şu çalışmalara bakılabilir: Franz Babinger-M. Fuat Köprülü, *Anadolu'da İslâmiyet*, (çev. Ragıp Hulusi, Yay. haz. Mehmet Kanar), İnsan Yayınları, İstanbul 1996; M. Fuat Köprülü, *Osmanlı Devletinin Kuruluşu*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1984; Osman Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslam Medeniyeti*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1965; Osman Çetin, *Selçuklu Müesseseleri ve Anadolu'da İslâmiyetin Yayılışı*, Marifet Yayınları, İstanbul 1981; Mehmet Şeker, *Fetihlerle Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslâmlaşması*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 1985; M. Rami Ayas, *Türkiye'de Tarikat Zümreleşmeleri Üzerine Din Sosyolojisi Açısından Bir Araştırma*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1991

Yine bu yüzyılda geniş bir tercüme faaliyeti de görülmektedir. Arapça ve Farsçadan bir çok eserler Türkçeye çevrildi. Bu dönemde tefsir, hadis, fıkıh, siyer, tasavvuf, tıp ve tarih ile ilgili klâsik kitaplar yanında ahlâk ve âdâp kitapları, hikâyeler sâde bir dille Türkçeye çevrilmiştir. Osmanlı devletinin gittikçe yayılması ve güçlenmesi üzerine İran, Suriye ve Mısır'dan Anadolu'ya medreselerde ders vermek üzere sayılı bilginler geldi. Bu tercüme ve bilginler Türk edebiyatında İran ve Arap etkisinin artmasına yol açtılar. Pek çok Türk şâirleri İran nazmına benzer eserler yazmayı denediler. Böylelikle de XIV. yüzyılın sonlarına doğru Türk edebiyatı daha klâsik bir şekil almaya başladı. Bu gelişmeyi M. Fuad Köprülü Türk Edebiyatı Tarihi adlı eserinde şöyle değerlendirmektedir.

"Maamafih bu faaliyet, yalnız klâsik mahiyette İslâm eserlerinin tercümesine münhasır değildi, daha XIII. ve XIV. yüzyıllarda gelişmesinden bahs ettiğimiz muhtelif edebî neviler bu asrın ilk yarısında kuvvetli temsilciler buldu. Halk arasında okunmaya mahsus siyer kitaplarının en güzelini Süleyman Çelebi 812 (1409)'de Bursa'da yazdı. Onun Mevlid manzumesi asırlarca halk arasında okundu, hatta bestekârlar tarafından bestelendi. Her asırda ona bir çok nazîreler yazıldığı halde, ifâdesindeki sâdelik ve selâset şâirin ilhâmındaki samimîlik ve tabîlik, onu Türk edebiyatının bir şâheseri halinde asırlarca yaşattı. Süfîyâne edebiyat Anadolu ve Rumeli'de yeni tarikatlerin teşekkül ve intişarı ile uygun olarak kuvvetlendi. Gülşen-i Râz, Mîrsâdü'l-İbâd, Faslı'l-Hitâb, Tezkire-i Evliyâ gibi, tasavvuf edebiyatının klâsik mahsûllerinin tercümeleri yanında ahlâk-ı süfîyâne ve sülûk âdâbına dair manzûm ve mensûr muhtelif eserler yazıldı. Şeyh Eşref bin Ahmed'in bu asır başlarına aid olduğunu tahmin ettiğim Münâcaatnâme, Fütüvvetnâme, İbretnâme, Ma'zeretnâme, Elestnâme, Hayretnâme gibi nazım bakımından çok kusurlu, âdetâ iptidâî mahiyetteki mesnevîleri (yegâne nüshaları husûsî küt.b.) ve yukarıda isimleri geçen birtakım eserler buraya sokulabilir."⁸

XV. yüzyılın edebiyat verimleri de tıpkı XIV. yüzyıl verimleri gibi hem şekil bakımından hem de duygu ve düşüncelerini yansıttığı toplum kesimleri bakımından ikiye ayrılır. Birincisi divan edebiyatı, ikincisi ise halk edebiyatıdır. Bu dönemde halk edebiyatının içerisinde lâ-dinî/profan edebiyat ürünleri yok denecek kadar azken dinî edebiyat ve tekkelerdeki tasavvuf edebiyatı kendini güçlü bir şekilde hissettirmektedir. Bu dönemde iki koldan yürüyen edebiyatımızı Fuad Köprülü Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar adlı eserinde şöyle değerlendirmektedir.

"XV. asra kadar İran tassavvuf edebiyatı te'siri altında tamamiyle mutasavvıffâne bir mahiyet gösteren Osmanlı edebiyatı, bir taraftan Mevlânâ, Sultan Veled, 'Attâr, Senâ'î, Sa'dî nüfûzuna kapılarak Acem vezin ve şekillerini her gün daha artan bir başarı ile kabul ederken, diğer taraftan da Yûnus'un kuvvetli şahsiyetiyle canlandırdığı millî tarzı bırakamayarak o yolu da tutuyordu. Aynı kaynaktan gelen süfîyâne ilhâmın böyle iki muhtelif akış ta'kip etmesinde Yûnus'un büyük bir rolü vardır; eger o, millî tarzı kendi dehâsiyle yaşatıp tespit etmeseydi, büyük İran mutasavvıflarının te'siri altında edebiyatımız yalnız öteki mecrayı ta'kip edecekti. Nitekim lâ-dinî edebiyatta Yûnus Emre gibi millî bir dahî yetişmediği için, o yol asırlarca bırakılmış ve o vadide, hiç bir zaman, Yûnus tarzı dediğimiz tassavvufî edebiyat asliyyet ve kıymetinde millî bir şey ortaya çıkamamıştır."⁹

⁸ M. Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatı Tarihi*, 2. Basım, (Gerekli sadeleştirme ve notlar ilâvesiyle yayımlayanlar: Dr. Orhan Fuad Köprülü ve Nermin Pekin), Ötüken yayınları, Yüksel Matbaası, İstanbul 1980; s. 359-360

⁹ Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, 2. Basım, (Fevziye Abdullah Tansel'in önsözüyle), Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 1966, s. 290

Yûnus'un tarzını devam ettirenler arasında ilk sırada Garib-nâme adlı eserin sahibi Âşık Paşa H. 730 (M. 1329-30) dikkati çekmektedir. İkinci olarak Yûnus'un tarzında ilâhîler yazan Abdal Mûsâ'nın halîfesi Kaygusuz Abdal gelir. Yine Yûnus'un izleyicilerinden Hacı Bayram-ı Velî H. 833 (M. 1439-40)'yi anabiliriz. Ankaralı Hacı Bayram-ı Velî'nin kurduğu Melâmiyye-Bayramiyye tarîkatî sâyesinde ünü bütün Anadolu'da yüzyıllarca yaşayan bu büyük sûfînin müritleri arasında bir çok şâirler yetişmiştir. Yazıcı Selâhaddin'in oğlu Yazıcıoğlu mahlasıyla tanınan Mehmed, 853'te bitirdiği Muhammediyye adlı eseriyle yalnız Anadolu'da değil Anadolu dışında da büyük ün kazanmıştır. Mevlit gibi siyer kitaplarından yararlanılarak manzum halk eserleri biçiminde kaleme alınmış olan bu kitap sanat gâyesi gözetilerek belirli vezinler ve şekillerle epeyce ağır bir dille yazılmıştır. Tasavvuf etkisi ara sıra göze çarpmakla berâber, eserde hâkim olan bütünüyle ehl-i sünnet anlayışıdır. Bayramiyye tarîkatinden olan Mahmûd bin Mehmed'in II. Bayezit'e sunduğu Mahmûdiyye —asıl adı Kitâbü'l-Vesîle— de bu türden bir eserdir. Bu dönem yani XV. yy. sûfî şâirleri arasında sûfîyâne ahlâk esâslarını açıklayan manzûmeler, evliyâ menkıbeleri, vahdet-i vücud ve tabiat şiirleri yazan Kemâl Ümmî'yi de anmalıyız.

XIV. yüzyıldan başlayarak yani Yûnus'un ölümünden sonra Türklerin yaşadığı bölgelerde küçüklü büyüklü birçok tarîkatlar kuruluyor, Anadolu'nun dışında kurulan tarîkatlar Anadolu Türkleri arasında yayılıyordu. Böylece her tarafta tekkeler ve zâviyeler oluşturularak tasavvufî ilgili bilgiler halk arasında yayılmış, bunun sonucunda her tarîkat kendisi için bir edebiyat meydana getirmişti. Gerçekten bugün hemen her tarîkatın âdâp ve erkânından, tasavvuf esâslarından, eski şeyhlerin menkıbe ve kerametlerinden söz eden, o tarîkat üyeleri için yazılmış eserler bulunmaktadır. Tasavvuf yollarını halka yaymak ve halktan taraftar kazanmak için mutasavvıflar —diğer bütün İslâm âleminde Araplar'da, Acemler'de, Orta Asya Türkleri'nde olduğu gibi— mutlaka şiir yazmaya yöneliyorlardı. Tarîkat şeyhleri, tekkelerde düşünsel ve estetik bir çevre yaratarak tarîkat ilke ve yönelimlerini şiirleştiriyor; böylece şiirin cezbedici gücünden yararlanarak hem kendi üyelerine hem de halka isteklerini anlatma yolu buluyorlardı. Bu şiirler aynı zamanda tarîkat âyinlerinde müzik eşliğinde söylenerek tarîkatların kullandıkları bir araç durumuna geliyordu. Salt bu gerekçelerle Hoca Ahmet Yesevî'nin ve ardıllarının Hikmet'ler yazıp söylediklerini, Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin Mesnevî'yi oluşturduğunu, Sultan Veled'in ve Âşık Paşa'nın Farsça bilmeyen Türkler için tasavvuf ilkelerini ve hedeflerini öğretmek amacıyla Türkçe'ye başvurduklarını biliyoruz. Çünkü tarîkatların halka gitmek, halkın desteğini almak, istedikleri toplum yapısının temellerini atmak için halkın konuştuğu dilde eser vermeleri gerekiyordu. Onlar da öyle yaptılar. Şiirler, ilâhîler, kitaplar meydana getirdiler. Önlerinde daha önce Yûnus Emre'nin halk diliyle yazdığı yalın, özlü, zevkle okunan güzel ilâhîlerini buldular. Halkın kendi zevkine uygun bulup rağbet ettiği, âdetâ kendisinde bir hikmet ve bir kutsallık gördüğü, her tarafta sevip okuduğu bu şiirler mutasavvıflar için iyi birer örnekti. Mutasavvıflar Yûnus tarzı şiirlerle hem hikmet ve yarı-kutsallık duygusu veren bir geleneğe

uymuş olacak hem de halk kitlesine sevdiği ve anladığı biçimde ürünler sunacaklardı. Âşık Paşa ve Kaygusuz'dan sonra bir tarikat şeyhi olan Hacı Bayram-ı Velî'nin de Yûnus tarzında birkaç manzûme yazması, bir gelenek oluşturarak zamanımıza kadar tarikat ehlinin büyük çoğunluğunun bu tarz ilâhîler yazmasına yol açtı. Gerçekte tarikat büyükleri Arapçayı ve Farsçayı çok iyi bilen ve bu dillerin edebiyatlarına vâkıf, aruzu kullanabilen kişilerdi. Ama sırf bu geleneğin etkisiyle yüzyıllarca anlaşılır bir Türkçeyle bu tür şiirler yazdılar, kitaplar te'lif ettiler. Yine Fuad Köprülü, Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar'da sûfî şâirlerin yazdıkları tekke şiirlerini şöyle değerlendirmektedir:

"Yûnus tarzında ilâhîler yazmış olan tekke şâirleri çoksa da eserleri biraz Yûnus Emre'yi hatırlatabilenler azdır. Hacı Bayram-ı Velî damadı ve Kâdiriyye tarikatı kollarından Eşrefiyye şubesi'nin kurucusu olan Müzekki'n-Nüfûs sâhibi İznikli Eşref-Oğlu Rûmî (vefâtı: H. 874 / M. 1469-70)'den başlayarak, Halvetiyye tarikatının Sinâniye şubesi'nin kuran Ümmî Sinan (vefâtı: H. 958 / M. 1551-52), Melâmiye-i Bayramiyye'den Ahmed Sârbân (vefâtı: H. 952 / M. 1545-46), Elmalılı Er-Oğlu Nûrî Efendi, Melâmiye-i Bayramiyye'den İdris Muhtefî (vefâtı: H. 1024 / M. 1615-16), sonra Seyfullâh Halvetî (vefâtı: H. 1010 / M. 1601-1602), Nakşî Akkirmânî (vefâtı: H. 1062 / M. 1651-52), Olanlar Şeyhi lakabıyla tanınan İbrahim Efendi (vefâtı: H. 1066 / M. 1655-56), onun müridi ve Keşfü'l-Gıtâ' adlı meşhûr Devriye mü'ellifi Sunullâh Gaybî (vefâtı: H. 1072 / M. 1661-62) eserlerinde az çok Yûnus Emre'yi hatırlatabilirler. Bunlardan hepsinin ayrı bir şahsiyeti olduğu için hepsini aynı şekilde bayağı birer mukallit saymamalıdır; lâkin katiyyetle iddiâ olunabilir ki bunlardan hiç birisi Yûnus mertebesine yaklaşmamıştır. Bunlardan başka Üftâde, Hudâyî, Niyâzî ve daha bu gibi birçok tekke şâirleri daha varsa da onların üzerinde Yûnus te'siri bir öncekiler derecesinde vuzuhla göze çarpmaz. Bununla berâber son bir mütalaa olarak diyebiliriz ki Yûnus tarzının Tekke şiirleri üzerindeki te'siri, pek az istisnâlar bir yana daha çok şekil ve vezne, yani onların hâricî mahiyetlerine âit kalarak asıl ruhuna o nispette nüfûz edememiştir; bu tarzın asıl hususiyetini, asıl zevkini anlayarak onu kendilerine mâl edenler Bektaşîler, Hurûffler, Kızılbaşlardır."¹⁰

M. Fuad Köprülü, Türk Edebiyatı Tarihi adlı eserinde Eski Anadolu Türkçesiyle yazılmış dini-tasavvufî eserlerden de şu şekilde söz etmektedir:

"Müzekki'n-Nüfûs adlı eseri ve Divân'ı Anadolu'da ehemmiyetini asırlarca muhafaza eden Bayramiyye Tarikatı'nın Eşrefiyye şubesi kurucusu İznikli Eşrefoğlu lakabıyla meşhûr Abdullâh bin Eşref bin Mehmed (vefâtı 874 hicrî) de bu devrin tanınmış sûfî şâirlerindendir. Ancak bu şöhrat Yazıcıoğlu'nun şiirlerine benzeyen şiirlerinden ziyâde kayınpederi Hacı Bayram-ı Velî gibi etrafına pek çok müridler toplamaya muvaffak oluşundan ileri gelmektedir. Türkiye'de büyük sûflerin yetişmesi ve yeni tarikatlar kurulması, onlara âid Türkçe menâkıp mecmûaları yazılmasını ve böylece Türk Hagiographie'sinin teşekkülünü intâc etti.

Emîr Sultan, Eşrefoğlu, sonra Hacı Bektaş-ı Velî, Kaygusuz, Otman Baba gibi büyük şahsiyetler hakkında yazılan bu cins eserler, yalnız din tarihi değil umûmiyetle ictimâî tarih noktasından çok mühim vesikalarlardır. Halbuki XIV. yüzyılda bu gibi eserler daha ziyâde Farsça yazılıyordu. XIV. yüzyıldan itibaren bu evliyâ menkıbeleri mecmûalarının fevkalâde çoğaldığını görüyoruz."¹¹

Böylece Anadolu'da divan ve halk edebiyatı ürünleri yanında, ruhî arayışların ve sosyal hayatın da etkisiyle tasavvufî Türk edebiyatı çığırı açılmış, birçok eserin kaleme alındığı bu sahada halkın dinî, kültürel ve zihnî ihtiyaçlarını karşılayan bir külliyyat yaratılmış, tekke ve

¹⁰ Age. s. 295-300

¹¹ M. Fuad Köprülü, Türk Edebiyatı Tarihi, 2. Basım, (Gerekli sadeleştirmeler ve notlar ilâvesiyle yayımlayanlar: Dr. Orhan Fuad Köprülü ve Nermin Pekin), Ötüken Yayınları, Yüksel Matbaası, İstanbul 1980, s. 361

tarikat ulularının söz ve davranışları insanların eğitilmesini ve kişilik kazanmasını sağlamış, gördüğü bu hizmet sonucunda da büyük mutasavvıfların hayatlarını anlatan kitapların bir edebî tür haline gelmesiyle menâkıbnâme denilen eserlerin yazılmasına yol açılmıştır.¹²

EŞREFOĞLU RÛMÎ'NİN HAYATI, MENKİBELERİ

Eşrefoğlu Abdullah-ı Rûmî'nin hayatı hakkında bilgilerimiz sınırlıdır. Eşrefoğlu üzerinde araştırma yapmış ve yazı yazmış bütün yazarlar, bu bilgi yokluğu ve yetersizliği konusunu özellikle vurgulamışlardır. Örneğin Mehmed Hâlid, Dergâh Mecmûası'nda Eşrefoğlu Rûmî ile ilgili olarak yayınladığı makalesinde şöyle demektedir:

"Eski tezkirelerimizde 'Eşref Oğlu'na dâir ma'lûmât bulmak mümkün değildir. Eski ve yeni edebî târihlerimizin hiç birinde ismi geçmeyen Eşref Oğlu, yaşadığı senelerin şü'ununu bize nakl eden satırlar arasında şîmâsının hattâ en hayâlî gölgeleriyle dahi görülemez. 'Eşref Oğlu'nu bundan dolayı daha ziyâde menkabevî bir tazda tanımak mecbûriyetinde bulunuyoruz."¹³

Aynı doğrultuda, Eşrefoğlu üzerine henüz fakülte öğrenciliğinin üçüncü yılında iken bir travay hazırlamış bulunan Prof. Dr. Mehmet Kaplan da konu üzerindeki bilgi darlığını şu sözleri ile dile getirmektedir:

"Eşrefoğlu Rûmî hakkında Avrupa'da yazılmış hiç bir malûmat yoktur denebilir. İslâm Ansiklopedisinde (C. 1., s. 492) D'Ohsson'un Tableau général de l'Empire Ottoman, Paris, 1788, 11, p. 226 adlı eserinden alınan mesleğinin ismi ve ölüm tarihini bildiren bir cümle kaydolunmuştur.

Hammer 'Osmanlı Şiir Sanatı Tarihi' C. 4, s. 43 adlı eserinde Eşref Oğlu'nun çok eski devirlere ait olduğunu, İznik'te medfûn bulunduğunu ve mezarının 17. asırda 'Cihannüma'da ve bir asır sonra 'Derviş Mehmet Edip'in eserinde zikr olduğunu, Divân'ının yüz kadar gazelden ibâret olup muhteviyat itibarıyla zühdi ve tasavvufî fakat şiiriyetten mahrûm kaldığını yazarak 'Abdülkadir-i Geylânî'ye ait bir ilâhîsinin tercümesini veriyor."¹⁴

Asaf Hâlet Çelebi de Eşrefoğlu Divanı adlı etüdünde aynı konuyla ilgili olarak şunları söylemektedir:

"Hariçten gelen teşkilatçı tasavvufun Türkiye'de ilk mümessili olmak itibarıyla kültür tarihimizde mühim yeri olan Eşrefoğlu hakkındaki malûmat o kadar dağınık, kıyıda bucakta kalan vesikalar o kadar nadir bulunmakta idi ki ekserisi yazma ve güçlkle elde edilen bu vesikalar üzerinde pek az çalışılmış olması, matbu yazıların ise kifayetsizliği bana bu hususta mümkün olduğu kadar faydeli olabilecek bir etüd hazırlamak arzusunu verdi."¹⁵

Eşrefoğlu Abdullah-ı Rûmî'nin menkıbevî hayatını anlatan en önemli ve temel eser

¹² Menâkıbnâmeler üzerinde geniş bilgi için bakınız: Orhan Köprülü, *Tarihî Kaynak Olarak XIV. ve XV. Asırlardaki Bazı Türk Menâkıbnâmeleri*, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, Tez: 1939. Basılmamış doktora tezi, İstanbul 1951 ve Ahmet Yaşar Ocak, *Menâkıbnâmeler*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1992

¹³ Mehmed Hâlid /Bayrı/, "*Eşref Oğlu*" *Dergâh Mecmûası*, Sene 1, C. 1, s. 9

¹⁴ Mehmet Kaplan, *Eşref Oğlu Rûmî*, Türkiyat Enstitüsü Kütüphanesi, No: 30. Türkoloji Bölümü, Sömostir: 5, Travay, 1937-1938, s. 1

¹⁵ *Eşrefoğlu Divanı*, Etüdü yapan ve araştıran: Asaf Hâlet Çelebi, Türk Klâsikleri Serisi: 7, Ahmet Halit Kitabevi, İstanbul 1944, s. 3

Abdullah Bin Veliyyüddînî'l-Burûsevî'nin yazdığı Menâkıb-ı Eşrefzâde'dir. Hemen hemen Eşrefoğlu Rûmî'den söz eden bütün araştırmacılar bu esere dayanarak bilgi vermişlerdir. Bilinen ilk nüshası İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar bölümünde 270 numarada bulunan "Menâkıb-ı Eşref-zâde" adlı H. 1191 tarihinde yazılmış 36 varaktan ibâret bir eserdir ve her sayfada 15 satır bulunmaktadır.¹⁶ Aynı eserin ikinci nüshasının Asaf Hâlet Çelebi'nin özel kütüphanesinde bulunduğunu yukarıda adı geçen etüdünün altıncı sayfasındaki üç numaralı dipnotundan öğreniyoruz.¹⁷ Söz konusu eserin üçüncü nüshasının ise Orhan Köprülü'nün özel kütüphanesinde olduğunu da yine aynı yazarın 1951 yılında hazırladığı ve İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, 1939 numarada kayıtlı olan "Tarihî Kaynak Olarak XIV. ve XV. Asırlardaki Bazı Türk Menâkıbnâmeleri" adlı 115 sayfalık basılmamış doktora tezinden öğreniyoruz:

"Bu araştırmamızda oldukça iyi bir nüsha olması hasebiyle husûsî kütüphânemizdeki nüshadan faydalandık. Bahis mevzû-u olan müstensihî Eş-Şeyh Eşref Mehmed b. Şeyh Lûtfullâh ül-Eşrefî'dir. Bu nüshanın istinsah tarihi belli değilse de oldukça muahhar bir nüsha olduğu söylenebilir. Mezkûr nüsha 20,5 X 14 eb'adındadır. 33 varaktan mürekkep olup her sahife 17 satırı muhtevî bulunmaktadır. Menâkıb-nâme'de tesâdüf ettiğimiz bazı kayıtlar bu güne kadar şahsiyeti ve yaşadığı devir husûsunda en ufak bir bilgiye dahi rastlanmayan müellifin hüviyetini epeyce aydınlatmaktadır. Menâkıb-nâme'den istihrac ettiğimize nazaran Abdullah Bin Veliyyüddîn, Eşref Oğlu'nun torunu olan Şeyh Hamdî'nin müridlerinden olup Menâkıb-nâme'de kayd ettiği rivâyetler bazan doğrudan doğruya bazan da dolayısıyla Şeyh Hamdî'den nakledilir. Yine Menâkıb-nâme'de gördüğümüz bir kayıttan müellifimizin Emîr Buhârî câmi-i'nin hatiplerinden olduğunu öğreniyoruz (vr. 1-a). Abdullah Bin Veliyyüddîn'in doğum ve ölüm tarihi hakkında ise her hangi bir kayda rastlanmamaktadır. Ancak yukarıda işaret ettiğimiz münasebatı göz önünde tutarsak onun XVI. asrın ikinci yarısında ve XVII. asrın ilk rub-unda yaşadığını hükmedebiliriz. ... Abdullah Bin Veliyyüddîn'in Eşref Oğlu hakkındaki menakıbı ise XVII. asrın ilk rub-unda yazdığını tahmin etmek pek güç olmasa gerektir."¹⁸

Bunlara ek olarak A. Sabri Burûsevî'nin Menâkıb-ı Eşref-zâde'sini de anabiliriz. Bu eser Bursa Yazma ve Eski Basma Eserler Kütüphanesi, Genel No. 4246'da kayıtlıdır. Bugün kullandığımız kırtasiye defteri türünden bir defterin her yaprağının ön yüzüne rik'a hattı ile yazılmıştır. 10 menkıbeyi içeren ve her sayfasında 11 satır bulunan bu defter 79 sayfa tutmaktadır. Yazıldığı yıl belli olmayan ama geç bir tarihte yazıldığı anlaşılan bu eser henüz yayımlanmamıştır.

Bunların dışında Eşrefoğlu Abdullah-ı Rûmî'nin hayatı ve menkıbeleri hakkında bilgi veren basma eserler çalışmamızın "Kaynaklar" bölümünde anılmıştır.

Kaynakların bildirdiğine göre XIV. ve XV. yüzyıllarda Anadolu'da yaşayan Kâdiriyye

¹⁶ Bu eser kısmen Abdullah Uçman ve Önder Akıncı tarafından "Eşrefoğlu Rûmî, Hayatı ve Menkıbeleri, Bursalı Mehmed Veliyyüddîn, Bedir Yayınevi, Ertu Matbaası, İstanbul 1976, 159 s." adıyla yayımlanmıştır.

¹⁷ ... kütüphanemde mevcut yazma Bursalı Veliyyüddîn menakıbında... Eşrefoğlu Divanı, Etüdü yapan ve araştıran: Asaf Hâlet Çelebi, Türk Klâsikleri Serisi: 7, Ahmet Halit Kitabevi, İstanbul 1944, s. 6

¹⁸ Orhan Köprülü, Tarihî Kaynak Olarak XIV. ve XV. Asırlardaki Bazı Türk Menâkıbnâmeleri, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, Tez: 1939, Basılmamış doktora tezi, İstanbul 1951, s. 106,107

tarikatının Eşrefiyye kolunu kurup etrafına birçok mürit toplamayı başaran Eşrefoğlu Rûmî'nin asıl adı Abdullah'tır. Babası Eşref, onun babası da Mısırlı Muhammed'dir. Menâkıb-ı Eşrefzâde'de Eşrefoğlu'nun künyesi şu şekilde geçmektedir:

"Tarîkat-i 'aliyyede sened-i sa'âdetimiz olan Şulţânü'l-'ârifin ve Kuţbü'l-muḥakkiḳin Eş-şeyḫü's-seyyid 'Abdu'llâhi'bni Eşrefi'bni Muḥammedi'l-Mısrîyyi'l-Ḳâdiriyyi'l-İznîkî"¹⁹

Orhan Köprülü, yukarıda adı geçen tezinde Eşrefoğlu'nun künyesini şu şekilde vermektedir.

"Eşref Oğlu Rûmî. Asıl ismi Abdullah olup Eşref b. Muhammedü'l-Mısrî'nin oğludur."²⁰

Mehmed Şemseddin, Yâdigâr-i Şemsî adlı eserinde Eşrefoğlu'nun künyesini şu cümlede vermektedir:

"Muḥammedü'l-Mısrî'nin oğlu Eşref'in şulbünden yedi yüz elli dört târiḫinde İznîk'de revellüd buyurmuşlardır."²¹

Mehmed Hâlid /Bayrı/ ise adı geçen makalesinde Eşrefoğlu Rûmî'nin künyesi hakkında kaynak belirtmeden şu bilgiyi vermektedir:

"Müracat ettiğim menba'lardan hemân kâffesinde 'Eşref Oğlu'nun künyesi 'Abdu'llâhi'r-Rûmî Bin Seyyid Ahmed Eşref Bin Seyyid Muhammedü'l-Suyûfî' sûretinde yazılıdır."²²

Bu konuda Asaf Hâlet Çelebi Eşrefoğlu Divanı adlı etüdünde ise şöyle demektedir:

"Abdullah'ın babasının ismi gerek kütüphanemde mevcut yazma Bursalı Veliyyüddin Menakıbında, gerek Selâsilü't-Tarâ'ik'te yalnız Eşref şeklinde zikredilmektedir."²³

Mehmed Hâlid'in verdiği yukarıdaki bilgiyi başka araştırmacılar da tekrarlamışlardır:

"Asıl adı Abdullah, babasının adı Ahmed Eşref'tir. Kaynaklarda künyesi Abdullah Rûmî b. Seyyid Ahmed Eşref b. Seyyid Muhammed Süyûfî (Mısrî) şeklinde geçmektedir."²⁴

Bütün bu ifâdeler okunduğunda Eşrefoğlu'nun babasının adının "Eşref" mi yoksa "Ahmed Eşref" mi olduğu konusunda bir birlik olmadığı ortaya çıkmaktadır. Bu konularla ilgili olarak başvurabileceğimiz tek kaynak olan Menâkıb-ı Eşrefzâde'deki künyeye uygun olarak babasının adının "Ahmed Eşref" değil "Eşref" olduğunun kabul edilmesi doğru olacaktır. Büyük babasının adının Muhammed, lâkabının da Mısırlı olduğu ve kaynaklarda Muhammedü'l-Mısrî veya Muhammedü'l-Suyûfî şeklinde geçtiği yukarıdaki ibârelerden anlaşılmaktadır. Bu konuda Asaf Hâlet Çelebi Eşrefoğlu Divanı adlı eserinde Hüseyinî lâkabıyla da kayıtlı olduğunu belirtiyor:

¹⁹ 'Abdullâh Bin Veliyyüddîni'l-Burûsevî, Menâkıb-ı Eşref-zâde, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, TY, No: 270, H. 1191. vr. 2a-4 - 2a-7

²⁰ Orhan Köprülü, Tarihî Kaynak Olarak XIV. ve XV. Asırlardaki Bazı Türk Menâkıbnâmeleri, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, Tez: 1939. Basılmamış doktora tezi, İstanbul 1951, s. 111

²¹ Mehmed Şemseddin, Yâdigâr-ı Şemsî, Matba'a-i Vilâyet, Burûsa 1332 (1916), s. 48

²² Mehmed Hâlid /Bayrı/, "Eşref Oğlu" Dergâh Mecmûası, 1. senâ, 1. cild. No: 1.337 (1921), s. 9

²³ Eşrefoğlu Divanı, Etüdü yapan ve araştıran: Asaf Hâlet Çelebi, Türk Klâsikleri Serisi: 7, Ahmet Halit Kitabevi, İstanbul 1944, s. 6, dip. 3

²⁴ A. Neclâ Pekolcay, Abdullah Uçman, "Eşrefoğlu Rûmî" TDV İslâm Ansiklopedisi, C. 11, s. 480

"Tıbyânü Vesâ'ilî'l-Hakâ'ik Fî Beyânı Selâsili't-Tarâ'ik [Fâtih Küt. 431, s. 77] de (Hüseyinî) lâkabi mevcuttur."²⁵

Yine aynı yazar, Abdullah'ın babası hakkında Bursa Numaniye Dergâhı şeyhi Eşrefoğullarından Safiyyüddin Efendi'den şifâhen duyduklarını da şöyle nakletmektedir:

"İhtimâl bir muhâcirdi; esâsen diğer oğulları Abdullah'ın kardeşleri bulunan iki Muhammed'den birisinin Hama'da, diğerinin de Manisa'da medfûn bulunmaları da bu zannı kuvvetlendirmektedir.

Hüseyinî ve Suyûfî lâkabiyle anılan ve Mısır'ın hangi şehrinde ve ne işle meşgûl olduğu anlaşılmayan büyük babası Muhammed ihtimâl tasavvufa bigâne olmayan bir şeyhdi. Bunun oğlu Eşref herhangi bir sebeple Mısır'dan çıkmış ve bir müddet Hama'da oturduktan sonra oradan Manisa'ya gitmiş ve en nihâyet İznik'e yerleşmişti."²⁶

Menkıbe kitapları Eşrefoğlu Rûmî'nin soyunu Hazret-i 'Alî'ye kadar çıkarmaktadırlar. Bu konuda Eşrefoğlu'nun damadı ve halifesi Abdürrahîm Tirsî'nin halifesi olan Bilecikli Muslihüddin Efendi'nin büyük oğlu Mehmed Çelebi'nin Menâkıb-ı Eşref-zâde'de babasından aktardığı bilgilere göre Eşrefoğlu'nun soyu, Hz. Muhammed'in damadı ve Allah'ın aslanı diye tanınan Ebû Tâlib'in oğlu Hazret-i Alî'ye kadar çıkmaktadır. Eşrefoğlu'nun ölümünden sonra giysisi içinde peygamber soyundan geldiğini gösteren bir yeşil tülbent bulunduğu inanılmaktadır. Fakat Eşrefoğlu Rûmî, alçak gönüllü olduğundan bunu gizlemiştir:

"(2a-12) Muşlihü'd-dîn Efendi ki Eşref-zâde Sultânın halifesi (13) ve damadı zîb-i muhâfil-i kürsiyyü's-şeyh 'Abdu'r-rahîm Tirsî hazretlerinin (14) halifesidür; anların şulbî-i kebîr oğulları Muhammed Çelebi pederlerinden (15) bi'l-vâsıta şöyle rivâyet ederler ki sened-i sa'âdetimiz olan (2b-1) Eşref-zâde eş-Şeyh 'Abdu'llâhî'r-Rûmî hazretlerinin nesepleri damad-ı Resûlu' (2) İlâh Hazret-i Esedu'llâhî'l-gâlib 'Aliyyü'bni Ebî Tâlib -Kerrema'llâhi vechehu- hazretlerine (3) muntehî olup Eşref-zâde Efendi hazretlerinin intikâllerinden sonra kisve-i mübârekelerin içinde 'alâmet-i siyâdet bulunduğu meşhûrdur. Lâkin (5) şöhetden ictinâb edüp ihtifâyı münâsib görmüşler."²⁷

Üzerinde çalıştığımız nüshada da Eşrefoğlu'nun soyunun Hazret-i Alî'ye kadar çıktığı söylenmiş ve soy kütüğü şu şekilde verilmiştir:

"(5) Hâzâ fî beyânı silsile-i mü'ellif-i kitâb Şeyh 'Abdu'llâh (6) Bin Eşref Bin Muhammedî'l-Mısrıyyî'l-meşhûr Şeyh 'Abdu'llâhî'r-Rûmî

(7) Ve bu Şeyh 'Abdu'llâhî'r-Rûmî'nün tevbesi ve telkîni ve tâcî ve hırkası ve seccâdesi ve (8) 'alemi ve terbiyyeti ve icâzeti ol حُسَيْنٌ بَغْدَادِي Şeyhü's-şüyühü'l-'ârifîne'l-muhaqqikîne 'ulâ'ü'l-millêti ve'd-dîni' (9) 'l-Hasîbü'n-nesîbü Seyyid Şeyh Hüseyin-i Bağdâdidendür -Revveha'llâhu rûhahû- ve anın dağı mürşidi (10) ehl-i tarîkat ve erbâbü'l- hakikat atası Seyyid Şeyh Şehâbe'd-dîn Ahmeddür -Nevvara'llâhu rûhahû- (11) ve anın dağı bahrû'l-esrâr atası Seyyid Şeyh Hüsâme'ddîn-i Şerîkdendür -Kaddesa'llâhu rûhahû- (12) ve anın dağı ma'denî'r-rumûz ve mefhari'l-künûz atası Seyyid Şemse'ddîn Muhammeddendür -Kaddesa'llâhu (13) sırrehü'l-'azîz- ve anın Sultânü's-Şeyhü'r-Rabbânî ve'l-Kuţbü's-Samedânî atası Seyyid Şeyh Muhyî'd-dîn-i (14) 'Abdü'l-kâdir-i Gîlânîdendür kim Hasanîdür. Bunlar Hasan oğlanlarındandır -Kaddesa'llâhu sırrehü'l-'azîz (15) ve nevere dârihahû- ve anın dağı kâşifü'l-estârî 'an vechi'l-esrâr Şeyh Ebû Sa'îdü'l- (16) Mübârek Bin 'Aliyyü'l-maḥremîdendür -Raḥmetu'llâhi 'aleyh- ve anın dağı hârişü'l-evliyâ a-delü's- (17) sübül Şeyh Ebü'l-Hasan 'Aliyyü'bni Yusufü'l-Kureysıyyî'l-Hekkâridendür -

²⁵ Kemâlüddin Harîrî-zâde, Tıbyânü Vesâ'ilî'l-Hakâ'ik Fî Beyânı Selâsili't-Tarâ'ik, 3 c. Arapça, Yazma Fatih İbrâhîm Efendi Kütüphanesi, No. 430-432

²⁶ Eşrefoğlu Divanı, Etüdü yapan ve araştıran: Asaf Hâlet Çelebi, Türk Klâsikleri Serisi: 7, Ahmet Halit Kitabevi, İstanbul 1944, s. 6,7

²⁷ 'Abdu'llâh Bin Veliyyüddîni'l-Burûsevî, Menâkıb-ı Eşref-zâde, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, TY, No. 270, H. 1191.

Rahmetu'llāhi 'aleyh- ve anuñ (272a-1) dañı rāsiñü'l-eñvārı fi'l-irşād Şeyh Ebü'l-Ferah Tarsüsidendür -Nevvera'llāhu nefsehü- ve anuñ dañı kuñbu (2) devāyirü'l-evliyā'ı ve'l-aşfiyā'ı Şeyh Ebü'l-Faql 'Abdü'l-Vācidin 'Abdü'l-'Azizdendür -Rahmetu'llāhi 'aleyh- ve anuñ (3) dañı lisānū lisānū'l-kuds fi beyānı'l-ünsi Şeyh Şiblidendür -Radıya'llāhu 'anhu- ve anuñ (4) dañı senedü't-tavāyifi ve'l-āfāk Şeyh Ebü'l-Kāsimü'l-Cüneydü'l-Bağdādidendür -Kaddesa'llāhu sırrehü- (5) ve anuñ dañı sulţānū'l-'ārifin Şeyh Seriri's-Señatidendür -Nevvara'llāhu rühahü- ve anuñ dañı (6) a'refü'l-'avārif Şeyh Ma'rufü'l-Kerhidendür -Nevvara'llāhu rühahü- ve eskena'llāhu hażā'iri kudsi (7) ve anuñ dañı tercümānı'l-halāyıkı fi'r-rumūzi Şeyh Dāvūdu Tā'ı dendür -Señā'llāhu şerāhü- ve anuñ (8) dañı mañbūbi erbābū'l-kulūb-i keşşāf-i rumūzü'l-guyūb. Şeyh Hābībü'l-'Acemidendür -Tegammedu'llāhi bi-gufānihi- (9) ve anuñ dañı encebü ehli'z-zamān ve añberü akrān ve evān Şeyh Hasanū'l-Başridendür -Revveña'llāhu (10) rühahü bi-revāyiñ-i nesāyim-i kudsiñi- ve anuñ dañı mütemmim 'urve-i şer'at ve muzhir-i 'ilāmi tarikat-i nāşib-i (11) 'ilām-i hañkikat şāñib-i temkin serir-i nuşret-i 'ilāhi ve mālīk-i tāt-ı sulţanat pişvā-yı emire' (12) l-mü'minine 'Aliyyi'bni Ebü Tālibdendür -Kerremu'llāhu vecheñü- ve anuñ dañı hātemi'n-nebiyyine (13) ve imāme'l-mürselin ve Resülü Rabbi'l-'ālemīn Muhammed-i Muştafādandur -Şalavātu'llāhi 'aleyhi (14) selāmühü- ve anuñ dañı eminü vahy-i Rabbānı ve müşil-ı kitāb-ı āsimānı ve müblig-ı menşür-ı (15) sübhāñi Cebra'ildendür -'Aleyhi's-selām- ve anuñ dañı mālīk-i mülk-i Zü'l-celāl-i (16) ve'l-ikrāmdandur -Celle ve 'alā- ve silsile-i Şeyh 'Abdu'llāhi'r-Rūmı uşda Şeyh (17) Hüseynden tā Rabbü'l-'ālemine varınca tamām oldu"²⁸

Aynı konu ile ilgili olarak Yâdigâr-i Şemsî yazarı Mehmet Şemseddin ise şöyle demektedir:

"Kuñbü'r-Rabbānı, gavşü's-samedānı meslek-i Kādiriyye'de pır-i şāñi Hazret-i Eşrefzāde 'Abdu'llāhi'r-Rūmı -Kaddesa'llāhu sırreñi'l-'ālā- Seyyid-i şāñihü'n-nesebi Mekkiyyü'l-aşdır."²⁹

Meşreb-i 'āli-i cenābāneleri müstağrak-ı bañr-i tevñid olmağla kañ'an dünyāya 'alākası kalmamış fañr u fenā cihetini iltizāmla dervişāne telebbüs eder. 'Alā'ik ve 'avā'ikden tecerrüd etmiş, şöñretten çekinir. Hattā 'alāmet-i siyādet olan yeşil destārı tāt-ı şerifinüñ içinde ba'de'l-vefāt görülmüşdür.³⁰

Fakat Asaf Halet Çelebi bu görüşe katılmadığını belirtmekle birlikte bunun çok doğal olduğunu söylemektedir:

"Eşrefoğlu Abdullah-ı Rūmı de hemen bütün tarikat pirlерinin ve büyük mutasavvıfların İslām dünyasında peygamber sülālesine nisbet edilmeleri düşüncesinin muhassılası olarak seyyid ve şerif addedilmek istenilmişti. Buna rağmen menakıp kitapları, hatta ne de kendi koluna mensup olan dergāh ve zaviyeler bize şifahî veya tahrirî hiç bir şecere gösterememektedirler."³¹

Orhan Fuad Köprülü ise yukarıya doğru çıkıldıkça nesep silsilesinin bozulduğunu ileri sürerek bu görüşe katılmadığını belirtmiştir:

"Mehmed Çelebi'nin (Eşref-zāde'nin damadı ve halifesi olan Abdürrahim Tirsî'nin halifesi olan Bilecikli Muslihüddin Efendi'nin oğludur. Menākıb-nāme'de kullanılan ifadedeñ Mehmed Çelebi'nin Menākıb-nāme'nin yazılmasından evvel vefat etmiş olduğu anlaşıyor.) babasından naklen verdiği malūmata nazaran Eşref-zāde'nin silsile-i nesebi Ali b. Ebü Tālib'e muntehî oluyorsa da yukarıya doğru çıkıldıkça silsile-i neseblerin bozulduğunu göz önünde tutarak bunun hakikatle pek alakası olamayacağını söyleyebiliriz. Mamafih onun sādāttan olduğunu kabül etmek de yanlış olmaz."³²

Eşrefoğlu Abdullah-ı Rūmı'nın babasının Mısır'dan Anadolu'ya ne zaman geldiğı belli

²⁸ Müzekki'n-Nüfus, Türk Dil Kurumu Kütüphanesi, Yazma No. A/143, s. 271b-5 - 272b-1

²⁹ Mehmed Şemseddin, Yâdigâr-ı Şemsî, Mañba'a-i Vilāyet, Burısa 1332 (1916), s. 48

³⁰ Age. s. 50

³¹ Eşrefoğlu Divanı, Etüdü yapan ve araştıran: Asaf Hālet Çelebi, Türk Klāsikleri Serisi: 7, Ahmet Halit Kitabevi, İstanbul 1944, s. 5

³² Orhan Köprülü, Tarihi Kaynak Olarak XIV. ve XV. Asırlardaki Bazı Türk Menākıbnāmeleri, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, Tez: 1939. Basılmamış doktora tezi, İstanbul 1951, s. 111

değildir. Mehmed Hâlid, Dergâh Mecmûası'ndaki Eşref Oğlu adlı makalesinde şöyle demektedir:

"Seyyid Ahmed Eşref'in Anadolu'ya hicreti târihi hakkında hiç bir kayda teşâdüf edememekle berâber bunun sekizinci asrın bidâyetlerinde olduğunu tahmin edebiliriz. Çünkü İslâm âlemindeki dâ'imî medd ü cezr bi'l-haşşa bu asrın başlangıcında aşamî derecesini bulmuştu."³³

Bu konuda Asaf Hâlet Çelebi ise Mehmed Hâlid gibi Eşrefoğlu'nun babasının adını <<Ahmed Eşref>> biçiminde aynen anarak tahminî olarak şu bigileri vermektedir:

"Seyyid Ahmet Eşref'in Anadolu'ya hicreti tarihi hakkında hiç bir kayda teşâdüf etmemekle berâber bunun hicrî sekizinci asrın bidâyetlerinde olduğunu tahmin edebiliriz.

Mısırlı Eşref yolda Muhammed adında iki oğlunu belki bu sûretle kaybetmiş ve diğer oğlu Abdullah da burada dünyaya gelmişti. [Hicret'in 754'üncü yılı - 1353]. Eşrefoğlu'nun kardeşlerinin daha sonra İznik'e yerleşmelerini müteâkip buralara giderek ölmüş olmaları da mümkündür. Fakat bu, birinci ihtimâlden daha zayıf görünmektedir. Çünkü Eşrefoğlu'nun hayatına ait hiç bir menkıbede isimleri geçmemektedir. Dedesinin ve babasının Mısırlı olmasına göre, babasının en sonra İznik'te görülmesi daha çok tasavvuf meyli ile bu cereyâna müsâ'id olan Anadolu topraklarına hicret etmiş olması zannını kuvvetlendirmektedir."³⁴

Eşrefoğlu Abdullah'ın annesinin kim olduğu konusunda da kaynaklarda bilgi yoktur. Bu konuda söylenmiş sözler de tahminden öteye geçmemektedir. Mehmed Hâlid, adı geçen makalesinde bu bilgi yokluğunu şu sözlerle anlatıyor:

"Çok araştırdığım halde 'Seyyid Ahmed Eşref-i Mısırf'nin zevcesine aid malûmât almak kâbil olmadı."³⁵

Asaf Hâlet Çelebi adı geçen etüdünde şunları söylemektedir:

"Eşrefoğlu'nun İznik'te doğmuş bulunmasına göre annesinin buralı bir Türk kızı olması hatıra geliyor; yalnız annesi hakkında hiç bir şey bilememekteyiz. Acaba babasıyla berâber Mısır'dan mı hicret etmişti, Hama'da veya başka bir yerde mi evlenmişlerdi; İznikli mi idi? Buraları kat'iyetle tayin edilememektedir."³⁶

Yâdigâr-i Şemsî yazarının kaydettiğine göre Eşrefoğlu H. 754 (M. 1353) tarihinde İznik'te doğmuştur.

"Muhammedü'l-Mısırf'nin oğlu Eşref'in şulbünden yedi yüz elli dört târihinde İznik'de tevellüd buyurmuşlardır."³⁷

Fakat bu doğum tarihini araştırmacılar ihtiyatla karşılamışlardır. Örneğin Orhan Köprülü, Eşrefoğlu hakkında tek kaynak olan Menâkıb-nâme'de konuyla ilgili bir kayıt bulunmamasından dolayı doğum tarihinin daha sonraki bir zamana ait olabileceğini düşünmektedir:

"Bazı muahhar eserlerde doğum tarihi 754 olarak gösterilmişse de (Mesela Kasım Kufralı, göst. makale) Menâkıb-nâmede tevellüdüne aid hiç bir kayıt yoktur. Kat'î bir şey söylenememekle

³³ Mehmed Hâlid /Bayrı/, "Eşref Oğlu" Dergâh Mecmûası, Sene 1, C. 1, s. 9

³⁴ Eşrefoğlu Divanı, Etüdü yapan ve araştıran: Asaf Hâlet Çelebi, Türk Klâsikleri Serisi: 7, Ahmet Halit Kitabevi, İstanbul 1944, s. 7

³⁵ Mehmed Hâlid /Bayrı/, "Eşref Oğlu" Dergâh Mecmûası, Sene 1, C. 1, s. 9

³⁶ Eşrefoğlu Divanı, Etüdü yapan ve araştıran: Asaf Hâlet Çelebi, Türk Klâsikleri Serisi: 7, Ahmet Halit Kitabevi, İstanbul 1944, s. 8

³⁷ Mehmed Şemseddin, Yâdigâr-ı Şemsî, Matba'a-i Vilâyet, Burusa 1332 (1916), s. 48

beraber doğumunun daha sonraki bir zamana aid olması mümkün görülmektedir."³⁸

A. Neclâ Pekolcay ve Abdullah Uçman ise Eşrefoğlu maddesinde şöyle demektedirler:

"Son dönemlerde bazı müelliflerin (meselâ bk. Çelebi, s. 7; IV, 396) Eşrefoğlu Rûmî'yi 754'te (1353) İznik'te dünyaya gelmiş olarak göstermelerine karşılık Emîr Sultan (ö. 833/1429) ve Hacı Bayrâm-ı Velî ile (ö. 833/1429-30) münasebetini göz önünde tutarak onun daha sonraki bir tarihte doğduğu ileri sürülebilir. Nitekim Orhan Köprülü'nün özel kütüphanesinde bulunan ve ilk defa madde hazırlanırken faydalanılan bir Menâkıb-ı Eşrefzâde nüshasının arkasında yer alan başka küçük bir menâkıbnâmede doğum tarihi 779 (1377) olarak kaydedilmiştir."³⁹

Eşrefoğlu, çocukluk ve gençlik yıllarını yeni fethedilmiş, güçlü bir Türkleştirme ve İslâmlaştırma sürecinin yaşandığı Anadolu'da geçirmiştir. Bu yıllar Orta Asya'dan Küçük Asya'ya gazâ erleriyle birlikte birçok tarikat ehlinin geldiği yıllardı. Yeni coğrafyanın yeni sahipleri burada yepyeni bir medeniyet kurmak için kolları sıvadılar. Maddî fethin yanında manevî fethin de tamamlanması gerekiyordu. Tabii bu da sosyal ve kültürel alanda olacaktı. Bu amaçla şeyhler, müritler, dervişleri ve müritleriyle Anadolu'nun her köşesinde tekkeler açmışlar ve bu tekkelerde İslâm dininin esaslarını öğretmek için Türkçe eserler kaleme almak gereğini duymuşlardır. İşte Eşrefoğlu böyle manevî bir ortamda büyüdü. Bu ortamı teneffüs ederek yetiştirdi. İlk bilgilerini ailesinden aldığı tahmin edilen Eşrefoğlu, Mehmet Çelebi'nin Menâkıb-ı Eşrefzâde'de bildirdiğine göre gençliğinde kırk sene zâhirî ilimlerle uğraşmış, daha sonra Bursa şehrinde Osmanlı hakanlarından Çelebi Sultan Mehmed medresesinde danışment olmuştur:

"Bu mezbûr Mehmed Çelebi rivâyet (2b-7) eder ki Eşref-zâde-i Sultân hazretleri 'âlem-i şebâbda 'ulûm-i zâhireye (8) meşgûl olup hattâ bazıları kırk sene tahşîl-i 'ilm-i zâhirde olmuşdur (9) derler. Ba'dehu mahrûsa-i Burûsa'da havâkîn-i 'Osmâniyyeden Çelebi (10) Sultan Mehmed Hân - 'Aleyhi'r-rahmân ve'l-gufrân- hazretlerinin medrese-i celîlesinde (11) dânişmend olup"⁴⁰

Menâkıb-nâme'de olmamasına rağmen bazı kaynaklarda Eşrefoğlu'nun Hoca-zâde'den tahsil ettiği ve Ali Tûsî'ye müd olduğu söylenmektedir:

"Çelebi Sultan medresesinde 'Alâ' al-Dîn 'Alî Tûsî'ye mu'îd bile olmuş iken ilim yolunu tamamen terk ederek, Abdal Mehmed Sultan nâmındaki bir meczûbun işâreti ile Emîr Sultan'dan inâbe almıştı."⁴¹

"Dânişmentlikle Çelebi Sultan Mehmed medresesinde bir müddet sonra o vaktin allâmelerinden ve bilhassa fıkıh ilminin üstâdlarından bulunan Kara Hoca ismiyle anılan Afyon Karahisarlı Alâüddîn Ali'ye müd yani asistan olmuş ve onun verdiği dersleri takrir ve izaha başlamıştı."⁴²

³⁸ Orhan Köprülü, *Tarihî Kaynak Olarak XIV. ve XV. Asırlardaki Bazı Türk Menâkıbnâmeleri*, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, Tez No. 1939, Basılmamış doktora tezi, İstanbul 1951, s. 111

³⁹ Neclâ Pekolcay, Abdullah Uçman, "Eşrefoğlu Rûmî" TDV İslâm Ansiklopedisi, C. 11, s. 480-482

⁴⁰ 'Abdullâh Bin Veliyyüddînî'l-Burûsevî, *Menâkıb-ı Eşref-zâde*, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, TY, No: 270, H. 1191, vr. 2b-7 - 2b-11

⁴¹ Kasım Kufralı, "Eşrefîye" İslâm Ansiklopedisi, Millî Eğitim Bakanlığı Yay. Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1964, C. 4, s. 396-397

⁴² Eşrefoğlu Divanı, Etüdü yapan ve araştıran: Asaf Hâlet Çelebi, Türk Klâsikleri Serisi: 7, Ahmet Halit Kitabevi, İstanbul 1944, s. 9

Bir isim karışıklığından kaynaklanan bu yanlış bilgiyi Orhan Köprülü adı geçen tezinde şu ifâdelerle düzeltmiştir:

"Fihakika Şakaik'te Mevlânâ Eşref zâde Muhyiddin Muhammed isminde bir zatden bahs edilerek bunun Hocazâde'den tahsil ettiği sonra Alî Tûsî'ye mu'îd olduğu ve büyük bir istidâda malik bulunduğu bilâhire tasavvufa meyl ederek Kalenderler ile ihtilata başladığı ve ömrünün sonuna kadar onların zebûnu kaldığı kayd edilmektedir. Müverrih Âlî ise faydalandığı kaynağın adını zikretmeksizin Şakaik'in yukarıda hülâsa ettiğimiz malûmatını hemen aynen gibi nakl ederek buna sadece mevzû-u bahis Eşrefzâde'nin İznikî olduğunu ilm-i tasavvufta ve bazı fûnunda bazı eserleri mevcûd bulunduğunu ilâve etmektedir. Âlî'nin bu çok ufak gibi görünen değişikliği yapması gâyet manidârdır. Çünkü Şakaik'te zikri geçen Eşref zâde'nin İznikî olduğuna ve bazı telifâtı bulunduğuna aid Şakaik'te hiç bir kayıt mevcûd olmaması Âlî'nin bu ilâveleri târihini yazarken şöhretini kulaktan işittiği ve bizim mevzû-umuzu teşkil eden Eşref oğlu Rûmî zann ederek her iki şahsı birbirine karıştırdığı bizce muhakkak gibidir."⁴³

Bu tez basılmadığı için aynı bilgiler tekrarlanarak gelmiştir. Örneğin İsmet Parmaksızoğlu Türk Ansiklopedisine yazdığı Eşrefoğlu maddesinde aynı bilgiyi tekrarlamıştır.⁴⁴

Mehmed Çelebi Menâkıb-ı Eşrefzâde'de şöyle rivâyet eder: Her konuda yaşlıları arasından sivrilip burada çok zaman geçirmekle doygunluğa ulaştığı sıralarda bir gece içine bazı olaylar nedeniyle sonsuz bir Tanrı sevgisi ve üzerine yok olmaz bir Tanrı vergisi çöküp "Hakkın cezvelerinden bir cezbe dünya ve ahiret 'amelleriyle birdir." sözünün anlamına uygun olarak Hak cezbeseine kapılıp dünyadan bütün bağlarını kopararak meşâyih yoluna girmek konusunda karşı konulmaz bir çekiciliğin verdiği istekle Rabbânî ilhâmı bulmuştur. Eşrefoğlu, o zaman Bursa'da "İlâhî meczûb" lardan Abdâl Mehmed hayatta iken "Meşâyih yolundan bana nasîp ve kısmet var ise İlâhî bilgi ulaşırsa belirtiler ortaya çıkar" niyetiyle sabah vakti onunla söyleşip arkadaşlık etmek için yanına gider:

"Her kanda emsâl ü akrânına galebe edüp (2b-12) müşâr bâliyyetân olmağıla imtilâ' bulmuş iken bir şeb ba'z (13) veķâyî- sebebiyle muhabbet-i ezeli ve inâyet-i lem-yezâl üzerlerine gâlib (15) ve müstevlî olup "Cezbetün min cezbâtı'l-Hakki tüvâzî 'amelü's-şakaleyn" fehvâsınca (15) cezbe-i Hak yetişip dünyâdan inķıta-ı küllî bulup tarîķ-i meşâyih'e (3a-1) sülûk eylemek dâ-iyyesinde kalblerinde ilhâm-ı Rabbânî olup ol zamanda (2) Burûsada meczûbân-ı İlâhîden Abdâl Mehmed hâzretleri hayâtta iken (3) 'ale's-şabâh teķâ'ül için hâzretlerine varurlar. Tarîķ-i meşâyih'den bana nasîb (4) ve dâye var ise ve ma'ârif-i İlâhî müyesser olur ise 'alâmetler zühûr (5) eder."⁴⁵

Menâkıb-ı Eşrefzâde'de anlatıldığına göre Eşrefoğlu bu niyet ile gidip bekler. Sonra Abdâl Mehmet Eşrefoğlu'na bakarak "Dânişment! Git bize köfteli çorba getir" der. O da pazara gidip köfteli çorba ararsa da bulamaz. Sonunda köftesiz bir tabak çorba alıp kaşık ile getirerek önüne koyar. Abdâl Mehmet kaşığı eline alıp çorbayı karıştırır; köftesi olmadığını görünce Eşrefoğlu'na bakıp "Dânişment! Hani bunun köftesi?" diye sorar. Eşrefoğlu da "Sultanım bugün köfteli çorba

⁴³ Orhan Köprülü, *Tarihî Kaynak Olarak XIV. ve XV. Asırlardaki Bazı Türk Menâkıbnâmeleri*, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, Tez No. 1939. Basılmamış doktora tezi, İstanbul 1951, s. 108

⁴⁴ İsmet Parmaksızoğlu, *"Eşrefoğlu" Türk Ansiklopedisi*, MEB. Yay. Ankara 1968, C. XV, s. 476-477

⁴⁵ 'Abdullâh Bin Veliyyüddini'l-Burûsevî, *Menâkıb-ı Eşref-zâde*, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, TY, No: 270, H. 1191. vr. 2b-12 - 3a-5

kalmamış, inşallah yarın köftelisini getiririm" diye cevap verir. Hemen Abdâl Mehmet bunları sınamak için yol üzerinden bir miktar kirli çamur alarak köfte gibi bir kaç topak yapar ve çorbanın içine atıp karıştırır. Sonra Eşrefoğlu'nun eline verip "Ye şunu!" diye emreder. Eşrefoğlu da duraksamadan "Baş üstüne" diyerek o anda yemeğe başlayınca Abdâl Mehmed döner "Yâ sen olmayıp kim olsa gerek?" diye sorar. Bu olay üzerine Eşrefoğlu odasına gider, nesi varsa yoksullara dağıtıp Bursa şehrinde insanları doğru yola yöneltten gerçekler bahçesinin dikensiz gülü Buharalı Hazret-i Seyyid Mehmed adıyla tanınmış olan Emîr Sultan'a giderek

"Bizi bendeliğe kabul edip Allaha doğru seyr etmeğe bizi irşat edin" diye niyaz edince Emir Sultan:

"Artık ben yaşlandım ve ölümüm yakındır. Var, Ankara'da bulunan Hacı Bayram-ı Velî kardeşimize git" der. Bu söz üzerine Eşrefoğlu, kalkıp Ankara'ya Hacı Bayram-ı Velî'nin dergâhına gelir. Tövbe ederek zahmetli bir nefis mücadelesine girişmek ve mürit olarak tarikatine girmek istediğini belirtir. Bu onun için beynini sarsacak kadar yüce bir rütbedir. Hacı Bayram-ı Velî kutlu ellerinin içine menekşe yağı koyup Eşrefoğlu'nun burnuna koklatınca şaşkınlığı geçer. Bazıları Eşrefoğlu'nun önce Akşemseddin'e sonra Hacı Bayram-ı Velî'ye gittiğini -her iki yol da birdir- söylerler. Bunun üzerine Eşrefoğlu, on bir yıl Hacı Bayram-ı Velî'nin imamlık hizmetinde bulunmuştur:

"Bu niyyet ile gidüp muntazır тұрдуқта ба-де замân Abdâl Mehmed hâzretleri (3a-6) dahı Eşref-zâde Efendi hâzretlerine nâzar édüp buyururlar ki: Dânişmend! Var (7) bize köfteli şorbâ getür. Anlar dahı pâzâra varup her ne kadar köfte- (8) lü şorbâ arar ammâ bulamaz âhîrül-emr köftesiz bir çanak şorbâ (9) alup mil-aka ile getürüp nazarında qorlar. Abdâl Mehmed hâzretleri (10) mil-akayı eline alup şorbâyı qarışdırurlar; görürler kim köftesi (11) yok. Eşref-zâde Efendi hâzretlerine bakup buyururlar ki: Dânişmend! Qanı bunun (12) köftesi? Eşref-zâde Efendi buyurur ki: Sultânım! Bu gün köfteli (13) şorbâ qalmamış. İn-şâ'allâh yarın köftelüsini dahı getüreyim der. (14) Hemân Abdâl Mehmed hâzretleri bunları imtihân için tarîk-ı âmmda olan (15) balçık ki zeyl-i hayvânât ile mahlûtdur bir miqdâr balçık alup bir kaç (3b-1) yuvarlaq yapup şorbânun içine ilkâ édüp şorbâyı qarışdurup (2) Hâzret-i Eşref-zâde Efendinün dest-i sa'âdetine vërüp "Ekl eyle şunu! (3) dëyü emr buyururlar Eşref-zâde Efendi dahı bilâ-tevaqquf ve lâ-ta'allül sem'an (4) ve tâ-aten dëyüp hemân ekl étmege âgâz eyledikde Abdâl Mehmed hâzretleri yanar: 'Yâ sen (5) olmayup kim olsa gerek?' dëyü buyururlar. Hemân ol aradan Eşref-zâde (6) Sultân hâzretleri hücrelerine gelüp nesi var ise fukarâya bezl (7) édüp o zamânda şehr-i Burûsada irşâd-ı nâs olan gülşen-i hâkîkatin gül-i bî-hârî (8) Hâzretü's-Seyyid Mehmedü'l-Buhârîyyî's-şehîr bi-Emîr Sultân -qaddesa'llâhu sırrehü'l-müste'ân- (9) hâzretlerine varup: Bizi bendeliğe qabûl édüp seyrün ila'llâh étmege bizi irşâd édüg (10) dëyü niyâz étdükde Emîr Sultân -Qaddesa'llâhu sırrehu- hâzretleri buyururlar ki: Quzu! Biz pîr (11) ve intikâlmiz dahı qarîbdür. Varuñ, şehr-i Ankaraya 'azîmet édüp Hacı Bayram-ı (12) Velî birâderimize. Çün Eşref-zâde Efendi hâzretleri nuñkı hâklayup qalkup (13) Anqara şehrine 'azîmet édüp Hacı Bayram-ı Velî hâzretlerinden tevbe ve inâbe (14) ve riyâzet-i şâkka muvâzabet éderler. Bir rütbe ki mübârek re'slerinden beynleri oynar. Hacı (15) Bayram-ı Velî mübârek elleriyle benefşe yağı koyup Eşref- (4a-1) zâde Efendinün burunlarına kokutmuşlar yine beynleri qarâr tutmuş ve ba-zılar (2) derler ki: Eşref-zâde Efendi ibtidâ Akşemseddîn hâzretlerine varup (3) sonra Hacı Bayram-ı Velî hâzretlerine varmışlar kila't-ı tarîkîn ittifâk. Bunun (4) üzerinedür ki Eşref-zâde Efendi Hacı Bayram-ı Velî'nün on bir sene (5) imâmetleri hîdmetinde olup kıyâmda buyurmuşlar."⁴⁶

Orhan Köprülü adı geçen çalışmasında, Menâkıb-ı Eşref-zâde'de bazılarının Eşrefoğlu'nun

önce Akşemseddin'e gittiğini ardından Hacı Bayram-ı Velî'ye intisap ettiğini rivayet ettiklerini Akşemseddin Menâkıb-nâmesi'nde ise bununla ilgili herhangi bir kayda rastlanmadığını söyleyerek bu rivayetin doğru olmadığını belirtmiştir.

"Menâkıb-nâme'de bazı kimselerin Eşrefoğlu'nun önce Akşemseddin'e gittiğini bilâhire Hacı Bayram'a intisap ettiğini rivâyet ettikleri kayıtlı ise de Akşemseddin Menâkıb-nâmesi'nde buna dair en ufak bir işarete dahi raslanmadığı cihetle bu rivayetin doğru olmadığını söyleyebiliriz."⁴⁷

Menâkıb-nâme'de anlatıldığına göre Hacı Bayram-ı Velî, kutlu eşigine ayak basan Eşrefoğlu'na ilk iş olarak nefsini kırmak için abdesthâneyi temizleme görevini verdi. Eşrefoğlu da "Baş üstüne" deyip eline ibrik, kürek ve süpürge alarak abdesthâneyi temizlemeye koyuldu. Çünkü Hacı Bayram-ı Velî, Eşrefoğlu'nun bağlılığını sınamak için böyle davranmıştı. Onun alçak gönüllülüğünü ve bağlılığını gören Hacı Bayram-ı Velî, ona imamlık görevini verdi. Eşrefoğlu, on bir seneden fazla bir süre nefis mücâdelesini yaparak imamlık etti. Kendisi burada geçirdiği günleri şöyle anlatmaktadır:

"Ben şeyhime on bir sene hizmet ettim ve on bir senede bir kelâm söyle ola ki dünyâ kelâmı idi etmedüm. Şeyh hazretleri buyururlar ki: Meşâyih katında çok söylemek küstâhlıktır; çok söyleme, buyurdu. Andan sonra kelimât vâkı' olmadı; meger ki vâkı'am olaydı. Anı daşı edeb birle söyleyüp ta'bir etdürür idüm, buyurdu."⁴⁸

Eşrefoğlu, davranışlarıyla şeyhi Hacı Bayram-ı Velî'nin güvenini ve takdîrini kazandı. Bunun sonucu olarak Hacı Bayram-ı Velî kızı Hayrünnisâ'yı Eşrefoğlu ile evlendirip kendisine damat edindi. Ona alem ve seccâde verip halkı irşâd yetkisiyle İznik'e gönderdi. Eşrefoğlu'nun burada Zeliha adında bir kızı oldu.⁴⁹ Bir yıl kadar İznik'te münzevi bir hayat geçiren Eşrefoğlu, henüz kemâle ermediği düşüncesiyle tekrar kayın babası Hacı Bayram-ı Velî'nin yanına döndü ve ona: "Sultanım! Seyr-i sülûkun tamâmı şimdiki makamımız mıdır, yoksa dahı var mıdır?"⁵⁰ diye seyr-i sülûkun tamam olup olmadığını sordu. Hacı Bayram-ı Velî "Seyrün ilâ'llâh da nihâyet vardır. Fakat seyrün fi'llâh'da bir velînin bin sene -ömrü olsa envâ'-ı mücâhedât ve riyâzet eylese henüz enbiyâdan bir nebînin kademi vardıği yere velînin başı varmak muhâldür"⁵¹ diyerek bunun hiç bir zaman tamam olamayacağını belirtti. Kendisinin bu makamdan çıkmasının ancak Suriye'nin Hama şehrinde oturan Abdülkâdiri'l-Geylânî'nin dördüncü oğlu Şeyh Hüseyinü'l-Hamavî'nin elinde olduğunu söyledi. Ama öncelikle erba'ın çıkarmasını, bütün olanları yazmasını, ondan sonra da hizmetine girmesini tavsiye etti. Bu söz üzerine Eşrefoğlu İznik'e döndü, kırk günlük erba'ine

⁴⁷ Orhan Köprülü, *Tarihî Kaynak Olarak XIV. ve XV. Asırlardaki Bazı Türk Menâkıbnâmeleri*, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, Tez No. 1939. Basılmamış doktora tezi, İstanbul 1951, s. 112

⁴⁸ 'Abdullâh Bin Veliyyüddîni'l-Burûsevî, *Menâkıb-ı Eşref-zâde*, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, T.Y, No. 270, H. 1191, vr. 4

⁴⁹ Eşrefoğlu'nun kızının adının bazı araştırmacılar tarafından Arapça telaffuzuyla Zeliha, bazıları tarafından da Farsça telaffuzuyla Züleyha şeklinde okunduğu görülüyor.

⁵⁰ 'Abdullâh Bin Veliyyüddîni'l-Burûsevî, *Menâkıb-ı Eşref-zâde*, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, T.Y, No: 270, H. 1191, vr. 4

⁵¹ Age. v. 4

girdi. Erba'ın sırasında gördüğü olayları bir kağıda yazarak karısı ve kızını bir merkebe bindirip kendisi de yaya olarak uzun ve yorucu bir yolculuktan sonra Hama'ya vardı.

Bu sırada Hüseyinü'l-Hamavî hacda bulunuyordu. Eşrefoğlu'nun Hama'ya geleceği gün hacdan döndü. Bütün dervişleri onu karşılamak için yollara düştüler. O ise "Bizim karşılanmamız yeterlidir. Şimdi gidin Rûm'dan gelen eri karşılayın" dedi. Bunun üzerine vilâyet ahâlisi topluca Rûm tarafına yöneldiler ve bir iki fersah ileriye gittiler. "Bu kimse acaba kimdir ve ne biçim bir kişidir?" diye beklediler. Eşrefoğlu, yanlarından geçip gitti. Karşılayanlardan hiç kimse Rûm'dan gelen kişinin bu olduğunu bilmedi. Zira fenâları (tasavvuf dilince Allah'a doğru yok olduğu için kul gözüyle görülememiştir) gâyetle kemâlde idi. Giysilerinin söküklüklerini dikmeyip öylece gezdiği söylenmekteydi. Karşılayanlar Rûm'dan gelen erin alem, çerâğ ve cemaatla geleceğini düşündüklerinden ve Eşrefoğlu fenâda olduğundan onu bilememişlerdi.

Eşrefoğlu, doğruca Şeyh Hüseyin-i Hamavî'nin dergâhına gitti. Bu durum Şeyh Hüseyin-i Hamavî'ye malûm olduğu için kendisi dergâhın kapısına kadar gelerek "Hoş geldin yâ Rûmî" diyerek onu karşıladı. Eşrefoğlu'nun şiirlerinde "Rûmî" mahlasını kullanmasının nedeni Hüseyin-i Hamavî'nin kendisine bu biçimde seslenmesidir. Şeyh Hüseyin-i Hamavî Eşrefoğlu'ndan erba'inde gördüğü vakı'alarını istedi, onlara baktıktan sonra tekrar erba'ın çıkarmasını buyurdu.

Uzun ve yorucu bir yolculuktan yeni gelmiş olan Eşrefoğlu, Şeyh Hüseyin-i Hamavî'nin emriyle duraksamadan erba'ine girdi. Eşrefoğlu'yla birlikte gelen karısı ve kızı Şeyh Hüseyin-i Hamavî'nin evinde bir odada misafir edildi. Erba'ın, riyazet-i şakka ve mücâhede ile düşüncelerini yalnız bir noktada toplamak, her an Allah'ı düşünmek ve Allah'ı zikretmekle geçecek kırk günlük bir süreyi kapsıyordu. Erba'ine girdikten birkaç gün sonra karısının ve kızının durumunu merak ettiği için düşünceleri dağıldı, kalp huzuru bozuldu. Onun bu durumu Eşrefoğlu'nun hanımı Hayrûnnisâ Hatun'a malûm oldu. Kızı Zeliha'yı kocasının bulunduğu halvethâneye yollayarak "Tenha bir odada çok iyi ağırlandıklarını, kendilerini merak etmemesini ve huzur-ı kalp ile işine meşgûl olmasını" söylemesini istedi. Bunun üzerine Eşrefoğlu bütün benliğini toplayarak bu hücrede çile doldurmaya başladı.

Her gün kendisine bir miktar yemek getirilmekte, bunların pek azını yiyerek zikre devam etmekteydi. Böyle otuz gün geçmiş ve otuz birinci gün kendisine bir kâse içerisinde yağsız, tuzsuz bulamaç getiren derviş, onun bir gün önce getirdiği çorbayı içmediğini, gözlerini kapatmış olarak duvara yaslandığını ve hiç kımıldamadığını görünce "Rûmî ölmüş" diye koşarak Şeyh Hüseyin-i Hamavî'ye haber verdi. Hüseyin-i Hamavî de hücreyi kapatarak kilidini aldı. Ertesi gün Rûmî'nin öldüğü haberi dervişler arasında yayıldı. Dervişler, bir ölünün kapalı tutulmasının doğru olmadığı düşüncesiyle şeyhleri katına çıkarak bu durumu kendisine söylediler. Şeyh Hüseyin-i Hamavî aldırmadı. "Vakti tamam olmadan Rûmî buradan çıkamaz" dedi.

Eşrefoğlu, yemeden içmeden kesilerek sadece Allah'ı düşünüyor, onun zikriyle kendinden geçerek daldığı aşk denizinde Allah'tan başka her şeyden uzaklaşmış, dolaşp duruyordu.

Kırk gün tamam oldu ve hep birlikte hücrenin kapısına gittiler. Hüseyin-i Hamavî, hiç

kımıldamadan duran, zayıf, gözleri kapanmış, yüzü sapsarı solmuş, dudakları çatlamış, halsiz düşmüş, kendi dünyasına dalıp gitmiş bir haldeki Eşrefoğlu'na üç kerre "Hû" dedi. Daldığı alemin cezbedici lezzetlerinden kıparılan Eşrefoğlu, üçüncüde "Lebbeyk Sultanım! Bize kıydınız" diyerek ayağa kalktı. Hep birlikte halvethânedan çıktılar.

Şeyh Hüseyin-i Hamavî bu sıkıntılı ve çetin geçen kırk günlük tecrübeden sonra Eşrefoğlu'nun artık istenilen manevî rütbelere erişip kemâle erdiğini, sınavı başarıyla geçtiğini düşünerek kendisine Kâdirîliği Anadolu'da yayması için bir icâzetnâme hazırlayıp tarikatının sembollerini olan alem, çırağ, seccâde ve asâ verdi.

Eşrefoğlu, o zamana kadar Hacı Bayram-ı Veli'nin altı terkli (dilemli) ve tepesinde bir pulu bulunan kisvesini taşıyordu. Hüseyin-i Hamavî'nin "Sen dahî sâhib-i sikke oldun, var tepesinde olan pulu terklerin içine kat ki yedi terk olsun" sözü üzerine bu pulu da terklerin içine katıp yedi terkli sikkeyi tarikatının sembolü olarak kabul etti.

Şeyh Hüseyin-i Hamavî'den el alıp İznik'e geri dönen Eşrefoğlu, burada tarikatını yaymak bir yana halktan uzaklaşıp münzevî bir hayat sürdürdü. Eşrefoğlu'nun üstü başı yırtık, perişân bir halde dolaştığını görenler ona küçümseyerek bakıyorlardı. Fakat tam bu sıralarda Hama'dan İznik'e dönen ve Eşrefoğlu Rûmî'yi oradan tanıyan bir kişi, Eşrefoğlu'nun gösterdiği kerametleri ve Şeyh Hüseyin-i Hamavî'nin ona karşı gösterdiği teveccühleri ve iltifatları, aralarında geçen olayları anlatmış, bunun sonucunda halk arasında ona karşı bir merak ve ilgi oluşturmaya başarmıştı. İlerleyen zamanlarda sevgiye dönüşecek olan bu merak ve ilgiden sıkılan Eşrefoğlu, çareyi İznik'i terk edip Tirse⁵² dağlarına kaçmakta buldu. Orada münzevî bir hayat yaşadı. Genellikle yazları Tirse'de kışları İznik'te oturduğu söylenmektedir.⁵³ Müzekkin-Nüfus ve Tarikat-nâme adlı eserlerini buralarda yazdığı tahmin ediliyor. Menakıpnâme'de Eşrefoğlu'nun İznik'te Pınarbaşı adlı yerde bir şavma'asının (tekke, ibâdetgâh, hizmethâne) bulunduğu belirtiliyor. Ünü her yere yayıldı. Her derde çare bulunduğu, hastaları iyi ettiği dilden dile dolaştı. İstanbul'daki padişahlar ve vezirler bile onu tanıır oldular. Fatih Sultan Mehmed'in annesi Mükrim Sultan'ın dilinde çıkan kangren hastalığını iyi ettiği söylenmektedir. Bunun üzerine Fatih ona çok sayıda altın ve gümüş vermiş ama o daha saraydan çıkmadan bunları kapıcılara

⁵² Pamukova'ya bağlı bir yerleşim merkezidir. Bilecik ile Adapazarı arasındaki Mekece'den yukarıya doğru 12 km uzaklıktadır. İznik'ten arabayla Mekece 30 kilometrelik bir yoldur. Eskiden Tirse olan köyün adı 1950 yılından sonra köyün beş kilometre yukarısında ormanın içinde yatan o köyün ulularından Kemâl Dede'nin adına bağlanarak Kemâliye olarak değiştirilmiştir. İznik'in arkasındaki dağlardan yaya olarak sekiz saat mesafededir. Yaklaşık olarak 20-25 kilometrelik olan bu mesafeyi köylüler eskiden ulaşım güçlüğünden dolayı yaya olarak gidip geliyorlarmış. Bugün de köylüler az da olsa yaya olarak gidip geldiklerini söylemektedirler.

⁵³ Tirse köyünün en yaşlısı Didar Doğan'ın bize anlattığına göre Eşrefoğlu, İzniklilere kızarak daha sonra damadı olacak Abdürrahim Tirsî'nin köyü Tirse'ye gelir. Bir süre sonra İznikliler 300 erle yalın kılıç Eşrefoğlu'nun arkasından onu götürmeye gelirler. Durumu haber alan Tirse ve civarındaki köylerin ahâlisi onlara karşı koymak ve Eşrefoğlu'nu burada tutmak için karşılarına çıkarlar. İki taraf kılıçlarını çekip birbirlerine gireceken Eşrefoğlu araya girer ve "Durun! Yazları buradayım, kışları İznik'te" diyerek onların vuruşmalarını önler.

dağıtmıştır. Fatih, Eşrefoğlu'ndan çok etkilendiğinden onun arkasından kılık değiştirerek İznik'e gelip kendisini dervişliğe kabul etmesini istedi. Eşrefoğlu, binbir güçlükle padişahı geri dönmesi için ikna etti. Yine İstanbul'u kuşatmak amacıyla İznik'e gelip orada üç ay kalan ordunun komutanı Vezir Mahmûd Paşa onun müridi olmuştu. Bu ilişkilerin sonucu olarak Eşrefoğlu'nun kızının saraydan himaye gördüğü söylenir. Ama yaşadığı süre içerisinde İznik'te münzevî bir hayat yaşamış, tarikat âdâbı gereği saraya da uzak durmaya özen göstermiştir.⁵⁴

Eşrefoğlu, İznik'te Hicrî 874 (M. 1069-70) yılında yüz yaşını aşmış olduğu halde ölmüş ve ölümü için "Eşref-zâde 'azm-i cinân eyledi" mısra'ı tarih olarak düşülmüştür. Genellikle en çok kabul gören tarih bu olmakla birlikte Eşrefoğlu'nun ölüm tarihi tartışmalıdır. Çünkü kaynaklar birden çok tarih göstermektedirler. Örneğin İsmail Aksarayî'nin Tercemetü'l-Meşâyih'inde تَبَجِيلِ جَنَّان sözünün karşılığı olan H. 880 (1475) tarihi kaydedilmiştir. Aynı tarihi D'Ohsson, Tableau Général de l'Empire Ottoman adlı eserinin 226. sayfasında göstermektedir. Bunlardan başka Ahmed Rifat, Lûgat-i Târihiyye ve Coğrafiyye'sinde, Muallim Naci'nin Esâmî'sinde ve John P. Brown ile H. A. Rose'nin The Dervishes adlı eserinde ise H. 899 (1493) tarihini göstermektedirler. Bu konuda Mehmed Şemseddîn şöyle demektedir:

"Târih-i irtihâllerinde ihtilâf olmuş ekser menâkıblarda, Kâmûsü'l-A'lâm'da, Lûgat-i Târihiyye, Mir'ât-ı Tûruk ve buna benzer kitâblarda sekiz yüz toksan toktuz gösteriyor. Türbe-i şeriflerinde olan şu mısra'ı târihi ki اشرف زاده عزم جنان ايلدى sekiz yüz yetmiş dört gösteriyor. Burüsada müteşekkil Târih Encümeni Şu'besinde bulunduğum zamân bazı tedkikât icrâsı-y-çün Evkâf Dâ'iresinde bulunan vakfiyyelere bakar iken Sulţân Bâyezîd-i Velî'nin vâlide-i muhteremeleri Mükrimet Hâtûn tarafından İznik'deki câmî-i şerif ve türbe-i münîfün inşâsıyla bazı vakıf tahşîşine dâ'ir bir vakfiyye gördüm ki sekiz yüz toksan senesi Ramazânı evâ'ilinde tahrîr olunmuşdur. Mezkûr vakfiyyede 'İznik'de defn-i hâk-i 'ıtrnâk Eşref-zâde hâzretleri' denilüp şu hâlde cenâb-ı pîrûn 890 târihinden evvel irtihâl buyurdıkları ve binâberin 874 senesi vefât etti, rivâyetinin daha ziyâde şihhate karîb olduğu anlaşılıyor."⁵⁵

Eşrefoğlu'nun mezarı, daha sonra camiye çevrilen dergâhının sağındaki türbeye gömülmüştür. Eşrefoğlu'nun ölümünden sonra vasiyeti üzerine yerine damadı Abdürrahîm Tirsî geçti. Abdürrahîm, İznik'in arkasına düşen Pamukova taraflarında bulunan ve şimdilerde Kemâliye diye anılan köyde doğdu. Babası aslen Bolulu olan İsfendiyar oğlu Ahmet Bey'in akrabalarından Bayezîd Fakih'tir. Doğum tarihi belli olmayan Abdürrahîm, küçük yaşta babası ile Eşrefoğlu'nun sohbetlerine katıldı. "Bir gün Eşref-zâde pederlerine: Bu çocuğu bize veriniz, ta'lim ve terbiye edelim"⁵⁶ demesi üzerine babası küçük Abdürrahîm'i Eşrefoğlu'nun yanına verdi. Eşrefoğlu tarafından büyütölüp yetiştirilen ve onun güvenini kazanan Abdürrahîm, kızı Zeliha ile evlenerek ona damat oldu ve ölümünden sonra onun postuna oturdu. Safer 926 (Şubat 1520) tarihinde

⁵⁴ Eşrefoğlu'nun diğer menkıbeleri için 'Abdullâh Bin Veliyyüddîni'l-Burûsevî'nin Menâkıb-ı Eşref-zâde, İstanbul Üniversitesi Kütüphânesi, TY, No. 270, H. 1191 adlı eserine bakılabilir.

⁵⁵ Mehmed Şemseddîn, (Mısırî Dergâhı Seccâde-nişîni) Yâdigâr-ı Şemsî, Maîba'a-i Vilâyet, Burûsa 1332 (1916), s. 50

⁵⁶ Age. s. 50

İznik'te öldü ve şeyhinin türbesi karşısına gömüldü.

"Tabî'at-ı şî'riyyesi olmağ-ile mükemmel bir dîvânı vardır. Ba'zı ilâhîleri bestelenmeğ-ile dergâhlarda okunur."⁵⁷

Yerine Hamdi Efendi'nin şeyhi olarak bilinen ve aslen Bilecikli olan halifesi Muslihüddîn Efendi geçti. Onun da ölümünden sonra yerine Eşrefoğlu'nun kız tarafından torunu olan Abdürrahîm Tirsî'nin oğlu Şeyh Hamdi geçti. Ondan sonraki halîfe ise Abdürrahîm Tirsî'nin hülefasından olan ve Bursa'da Yeni mahalle'de mezarı bulunan Sinan Efendi'dir.

Bu tarikatın Bursa'da bulunan dergâhları ve şeyhleri hakkında daha geniş bilgi edinmek için Mehmed Şemseddîn'in yazdığı Yâdigâr-ı Şemsî adlı esere bakılabilir.⁵⁸

Eşrefoğlu'nun eserlerinin en tanınmış olanları Müzekki'n-Nüfûs adlı eseriyle Dîvân'ıdır. Tez konumuz olan Müzekki'n-Nüfûs'u aşağıda ayrı bir bölümde değerlendireceğimiz için burada sadece Dîvân'ından söz edeceğiz.

Eşrefoğlu Abdullah-ı Rûmî'nin şiirlerini topladığı Dîvân'ının İstanbul ve diğer kütüphanelerde çok sayıda yazma nüshası vardır. Bu sayı bir kaynağın bildirdiğine göre elli,⁵⁹ diğer bir kaynağın bildirdiğine göre ise yirmiden fazladır.⁶⁰ Bizim tespit edebildiklerimiz ise şunlardır:

Eşrefoğlu Rûmî Dîvânı, Bursa Yazma ve Eski Basma Eserler Kütüphanesi, Yazma, Genel No. 724/1
Eşrefoğlu Rûmî Dîvânı, Bursa Yazma ve Eski Basma Eserler Kütüphanesi, Yazma, Genel No. 1235
Eşrefoğlu Rûmî Dîvânı, Süleymaniye Esad Efendi Kütüphanesi, Yazma, No. 2509
Eşrefoğlu Rûmî Dîvânı, Süleymaniye Lâleli Kütüphanesi, Yazma, No. 1732
Eşrefoğlu Rûmî Dîvânı, Üsküdar Selim Ağa Kütüphanesi, Yazma, No.
Eşrefoğlu Rûmî Dîvânı, Süleymaniye H. Hayrullah Efendi Kütüphanesi, Yazma, No. 55/5
Eşrefoğlu Rûmî Dîvânı, Süleymaniye Mihrîşah Sultan Kütüphanesi, Yazma, No. 383
Eşrefoğlu Rûmî Dîvânı, Süleymaniye Nazif Paşa Kütüphanesi, Yazma, No. 866
Eşrefoğlu Rûmî Dîvânı, Süleymaniye Tâhîr Ağa Kütüphanesi, Yazma, No. 623
Eşrefoğlu Rûmî Dîvânı, Süleymaniye Hacı Mahmûd Efendi Kütüphanesi, Yazma, No. 3437

Tespit edebildiğimiz basma Dîvân'lar ise şunlardır:

Eşrefoğlu Rûmî Dîvânı, Hind tüccârlarından Hasan Efendi'nin ma'rifetiyle Muhib Matba'ası, İst. 1286
Eşrefoğlu Rûmî Dîvânı, Matbû', İstanbul 1301
Eşrefoğlu Rûmî Dîvânı, Etüdü yapan ve araştıran: Asaf Hâlet Çelebi, Türk Klâsikleri Serisi: 7, Ahmet Halit Kitabevi, İstanbul 1944; 207 s.
Eşrefoğlu Rûmî Dîvânı, Çağaloğlu Yayınevi, Fatih Matbaası, İstanbul 1967, 80 s.
Eşrefoğlu Dîvânı, Tercüman 1001 Temel Eser heyetince hazırlanmıştır. Kervan Kitapçılık A. Ş. Basımı İstanbul (yılı yok) 286 s.

Eşrefoğlu Rûmî'den ve eserlerinden ilk kez isabetli bir şekilde söz eden Köprülüzade

⁵⁷ Age. s. 51

⁵⁸ Age. s. 51-74

⁵⁹ İsmet Parmaksızoğlu, "Eşrefoğlu" Türk Ansiklopedisi, MEB, Yay. Ankara 1968, C. XV, s. 477

⁶⁰ A. Neclâ Pekolcay, Abdullah Uçman, "Eşrefoğlu Rûmî" TDV İslâm Ansiklopedisi, C. 11, s. 482

Mehmed Fuad, Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar adlı eserinde Eşrefoğlu'nun Divân'ını şöyle değerlendirmektedir:

"İbtidâ Hacı Bayram-ı Veli'den mu'ahharen 'Abdül-kâdir-i Geylânî ahfâdından Hüseyin Hamavî'den iktisâb-ı feyz eden Eşref Oğlu'nun matbûc Müzekki'n-Nüfûs'u ile gayr-i matbûc bir Tarikat-nâmesi'nden başka 1286'da İstanbul'da basılmış bir de Divânı vardır. Yazmalarına nisbetle epeyce nokşan olan bu Divân'ın 'ale'l-âde bir tedkîkı bile, onun Yunus te'sîri altında kalmış olduğunu gösteriyor. Şâyân-ı 'itimâd bir tab' olmamakla berâber yine lisân-ı 'tibârîyle Yunus'a hâş evşâf ve secâyânın mühim bir kısmını izhâr eden bu Divân, Eşref Oğlu'nu bize tamâmiyle Yunus ve 'Âşık Paşa te'sîrleri altında kalmış panteist bir mutasavvıf olmak üzere tanıtırabilir. 'Arûz ile yazılmış parçalar tıpkı 'Âşık Paşa'ninkiler gibi çok kuşurludur; hece ile yazılmış olanlarda ise Yunus'daki şamîmiyyet ve kuvvet görünmemekle berâber, yine ona yaklaşmak, benzemek temâyülü şarâhaten göze çarpar. Yunus'ta olduğu gibi serbest devriyeler, 'aşk ve 'irfânın lüzûmu hakkında mev'izeler, bir şeyhe ittibâc etmek lüzûmu hakkında naşihatler, bu Divân'ın mevzû'unu teşkil eder. Yalnız Eşref Oğlu'nda, bir tarikat şeyhi olduğunu gösteren halkı kendine çağıran parçalar vardır:

'Aşk şayrusı olanlara gelsinler umâr eyleyem
Açam bâbını gözüni göre kendü kendüzini
Söyündürem nefsi odın bozam tılsımın bendin
Ol taş olmuş göğüllere vuram 'aşkuñ külüngüni
Ben dostı görüp gelmişem devrânım sürüp gelmişem

İçürem 'aşk şerbetini dostdan haberdâr eyleyem
Dosta döndürem yüzünü âlemden bî-zâr eyleyem
Götürem benliği seddin ol dosta yular eyleyem
Âb-ı hayâtı ağıdam gönlünde pıkar eyleyem
Dost dostlara gelsün dedi geldim-ki haber eyleyem

Görülüyor ki bu edâ tamâmiyle Yunus tarzıdır. Eşref Oğlu'nun şahsiyetini teşkil eden 'amiller arasında 'Âşık Paşa te'sîrinden çok Yunus te'sîri göze çarpar; aralarındaki zamân farkı dolayısıyla lisânı biraz daha muştalaş olmağla berâber, şân-at düşüncesinin fıkdanı, kâfiye yerine ekseriyâ yarım kâfiyeler kullanılması, mevzû'lar ittibârîyle, Yunus'a belki en çok benzeyen mu'aqqıbi Eşref Oğlu'dur. Kaygusuz istisnâ edilecek olursa, bunı, Yunus mu'aqqıblerinin en mühimi 'add edebiliriz. Bir devriyesinden aldığımız şu parçada Yunus te'sîri derhâl göze çarpar.

Gâh denizlere düşerem mevc urup taşra taşaram
Gâh çıkarım bu göklere dönerem çarhla bile
Gâh 'Arafata çıkarım lebbeyk urup baş açaram
Gâh hângâhda şüfiyem gâh meyhânede fâsıkam
Gâh onaram gâh azaram bu halk içinde gezerem
Gâh deniz gâh göl oluram gâh sultân gâh kul oluram

Nâ-dân eline düşerem kem bahâya alınuram
Gâh ay ile bedr oluram gâh göñüle dolanuram
Gâh kurbân yerine gelüp kaç olup boğazlanuram
Gâh rakşa girüp dönerem gâh sâz olup çalınuram
Gâh şah olup şehbâz olup şikâr edüp avlanuram
Gâh bahar gâh gül oluram elden ele yelinürem

Ne menzil vardır ne makâm ne vücûd vardır ne 'adem
Hağdan gayri yok ve's-selâm ya ben kanda dolanuram⁶¹

Bunun dışında Eşrefoğlu Divânı'nın kısa fakat özlü bir değerlendirmesini de Mehmed Hâlid Dergâh Mecmûası'nda yapmıştır.⁶²

Eşrefoğlu hakkında başvurulacak tek kaynak olan Menâkıb-ı Eşref-zâde'de Müzekki'n-Nüfûs ve Divân dışındaki eserlerinden söz edilmemiş olması Eşrefoğlu'nun diğer eserlerinin tespit edilmesini güçleştirmektedir. Bundan dolayı Eşrefoğlu'nun eserlerinin neler olduğu konusunda kaynaklar farklı bilgiler vermektedir. Bu konuda bilgi veren kaynaklardan ilki Mehmed Şemseddîn'in Yadigâr-ı Şemsî adlı eseridir:

"Âşâr-ı 'aliyyelerinden Müzekki'n-Nüfûs, Divân-ı mübârekleri. Bunların ikisi de matbû'dur. Tarîk-nâme, Fütüvvet-nâme, Delâ'ilü'n-Nübüvve, İbret-nâme, Ma'zeret-nâme ki Hedîyyetü'l-Fukarâ demekle ma'rûfdur, Elest-nâme, Naşihat-nâme, Hayret-nâme, Münâcât-nâme, Esrârü't-Tâlibîn-nâm

⁶¹ Köprülü/zâde/ Mehmed Fuâd, Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar, Birinci Tab'ı, Matba'a-i 'Âmire, İstanbul 1919, s. 381,382

⁶² Mehmed Hâlid /Bayrı/, "Eşref Oğlu" Dergâh Mecmûası, Sene 1, C. 1, No. 2, s. 26-28, Mayıs 1337 (1921).

eserleri de ğayr-ı maḡbū'dur."⁶³

Fuat Köprülü, Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar adlı kitabında Eşrefoğlu'nun eserlerinden kısaca şu şekilde söz etmiştir:

"Eşrefoğlu'nun basılı Müzekki'n-Nüfûs'u ile basılmamış bir Tarikat-nâme'sinden başka, 1286'da İstanbul'da basılmış bir de Divân'ı vardır."⁶⁴

Görüldüğü gibi Köprülü, Eşrefoğlu'ndan söz ederken bunlar dışındaki eserleri anmamıştır. Türk Edebiyatı Tarihi adlı kitabında ise şunları söylemektedir:

"Şeyh Eşref bin Ahmed'in bu asır başlarına aid olduğunu tahmin ettiğim Münâcaatnâme, Fütüvvetnâme, İbretnâme, Ma'zeretnâme, Elestnâme, Hayretnâme gibi nazım bakımından çok kusurlu, âdetâ iptidâî mahiyetteki mesnevîleri (yegâne nüshaları husûsî kütb.) ve yukarıda isimleri geçen birtakım eserler buraya sokulabilir."⁶⁵

Fuat Köprülü'nün bu ifadelerinden adı geçen eserlerin Eşrefoğlu'na ait olmadığı, Şeyh Eşref bin Ahmed'e ait olduğu sonucu çıkmaktadır.

Yadigâr-ı Şemsî yazarının kaynak göstermeden verdiği yukarıdaki bilgiler bir iki küçük eklemeye birçok yerde aynen tekrarlanmıştır. Örneğin Eşrefoğlu Divanı'nı yayınlayan Asaf Hâlet Çelebi, bu listeye bir de Tacnâme'yi eklemiş ve şu açıklamaları yapmıştır:

"Kütüphanemde mevcut olan Tarikatnâme kitabının arkasına ilâve edilen bu küçük risale de Eşrefoğlu'na nisbet edilmekte ise de ben bunu biraz şüpheli görmekteyim. Ancak bütün bu risaleler İstanbul umumî kütüphanelerinde bulunmayıp Bursa Nu'mâniyye Dergâhı'ndan Bursa Umumî Kütüphanesine giden kitaplar arasında bulunmaktadır. Hususî kütüphanelerle sahafların elinde ve bir de bazı eski Eşrefiye dergâhlarında kalmış olmaları da ihtimâl dahilindedir."⁶⁶

Bursalı Mehmed Veliyyüddin'in Menakıb-ı Eşref-zâde'sini kısmen yeni harflarla yayımlayan Abdullah Uçman ve Önder Akıncı ise Eşrefoğlu'nun yukarıda anılan on eserini ve Asaf Hâlet Çelebi'nin eklediği Tacnâme'yi de sayarak bunların dışında bu listeye bir de Cinânü'l-Cenân adlı eseri eklemişler ve dipnotta şu bilgileri vermişlerdir:

"Bu on iki eser arasında geçen 'Cinânü'l-Cenân'ın bir yazma nüshası ilk olarak tarafımızdan bulunmuştur. Eser halen İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türkoloji Bölümü Seminer Kitaplığında 4032 numarada kayıtlı bulunmaktadır. (A.U.)"⁶⁷

A. Neclâ Pekolcay ve Abdullah Uçman, TDV İslâm Ansiklopedisine yazdıkları Eşrefoğlu

⁶³ Burada ilk olarak verilen Tarîk-nâme adlı eser baskı yanlışı olmalıdır. Çünkü bu pasajdan sonra gelen cümlede aynı eser Tarîkat-nâme olarak yazılmıştır. Age. s. 49-50

⁶⁴ Fuad Köprülü, Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar, 2. Basım, (Fevziye Abdullah Tansel'in önsözüyle), Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 1966, s. 295

⁶⁵ M. Fuad Köprülü, Türk Edebiyatı Tarihi, 2. Basım, (Gerekli sâdeleştirmeler ve notlar ilâvesiyle yayımlayanlar: Dr. Orhan Fuad Köprülü ve Nermin Pekin), Ötüken yayınları, Yüksel Matbaası, İstanbul 1980, s. 360

⁶⁶ Eşrefoğlu Divanı, Etüdü yapan ve araştıran: Asaf Hâlet Çelebi, Türk Klâsikleri Serisi: 7, Ahmet Halit Kitabevi, İstanbul 1944, s. 54

⁶⁷ Abdullah Uçman, Önder Akıncı, Eşrefoğlu Rumî, Hayatı ve Menkıbeleri, Bursalı Mehmed Veliyyüddin, Bedir Yayınevi, Ertu Matbaası, İstanbul 1976, s. 28, ve yine Abdullah Uçman yazdığı bir başka makalede aynı bilgiyi tekrarlamıştır. "Eşrefoğlu Rûmî ve <<Müzekki'n-Nüfûs>> Üzerine Bir Tahlil Denemesi" Fikir ve Sanatta Hareket, VI. Seri, C. 10, S. 114, s. 42, Temmuz-Ağustos-Eylül 1976.

maddesinde yukarıdaki on eseri saymış, ancak bu son eserden söz etmemişlerdir:

"Delâilü'n-nübüvve, Esrârü't-tâlibîn dışında kalan risaleler M. Fuat Köprülü'nün Yapı Kredi Bankası'na intikal eden kitapları arasında bulunan bir mecmuada (nr. 133) yer almaktadır. 856 (1452) yılında istinsah edilen bu mecmuadaki eserler mesnevi tarzında olup hiç birinde müellifin adı geçmemektedir. Ancak her eserin başında müstensih Nasûh b. Ahmed'in risâlenin Eşref b. Ahmed'e ait olduğuna dair kaydı bulunmaktadır. Bu mesnevilerden Fütüvvetnâme Orhan Bilgin tarafından elde açık bir delil bulunmamakla birlikte Eşrefoğlu'nun babası Eşref b. Ahmed'e ait olabileceği kanaatiyle yayımlanmıştır. (İstanbul 1992). Yeni bilgiler elde edilinceye kadar bu eserin Eşrefoğlu'na mı yoksa babasına mı ait olduğunu tesbit etmek oldukça güç görünmektedir."⁶⁸

Bu ifadelerden yazarların Eşrefoğlu'nun babasının adının Eşref b. Ahmed olduğunu kabul ettikleri ortaya çıkmaktadır ki bu bilgi, yazarın adını Abdullah, babasının adını Eşref ve dedesinin adını da Muhammed olarak gösteren kaynakların verdiği bilgiye uygun düşmemektedir.

Eşrefoğlu'nun eserlerinden Müzekki'n-Nüfûs ve Dîvân'ı dışındaki eserleri İstanbul kütüphanelerinde bulunmamaktadır. Bursa Yazma ve Eski Basma Eserler Kütüphanesinde bu eserlerin bulunup bulunmadığına baktık ve şu eserleri bulabildik:

Tarîkat-nâme: İki nüshası bulunmaktadır: Birincisi Eşrefzâde Abdullâhi'r-Rûmî adına Genel No. 312/1'de kayıtlı yazma, 244x158, 185x100 mm., 43 vr., 19 st. Nesih. Arkasında Şeyh Hamdiyyü'l-münzevî bi-zâviyeti Eşrefzâde'nin Ma'a Dîvâne adlı eseri ile birlikte. İkincisi yine Eşrefzâde Abdullâhi'r-Rûmî adına Genel No. 4894'te kayıtlı yazma, 166x120, 131x96 mm., 59 vr., 13 st. Nesih kırmızı, harekesiz, H. Zi'l-hicce 1247 tarihli nüsha.

Fütüvvet-nâme: Genel No. 5000'de kayıtlı yazma, 225x150, 165x100 mm., 99 vr. Nesih. Kitap baş tarafından eksik olduğu için yazar adı yok.

Delâ'ilü'n-Nübüvve, İbret-nâme, Ma'zeret-nâme ki Hediyetü'l-Fuḡarâ adıyla da bilinir, Elest-nâme adlı eserleri bulamadık.

Naşihat-nâme: Genel No. 763/13'te kayıtlı yazma, 69 vr. Yazar adı yok.

Ḥayret-nâme, Münâcât-nâme, Esrârü't-Tâlibîn adlı eserleri de bulamadık.

Eşrefoğlu, ilâhîlerden ve devriyelerden oluşan Dîvân'ındaki şiirlerini, Allah'a karşı duyduğu aşkın ma'nevi çekiciliğine kapıldığı anlardaki ruh heyecanı ve coşkunluğuyla ve halkı doğru yola yöneltmek amacıyla yazmıştır. Eşrefoğlu'nun şiirlerinde içinde yaşadığı çevrenin ve ortamın etkisi açıkça görülmektedir.

Eşrefoğlu'nun teşkilatçı tasavvufun temsilcisi olarak sūfiyâne şiirlerini halkı kendisine çağırarak amacıyla yazması onu halkın anlayabileceği bir dil kullanmaya yöneltmiştir. Bu bakımdan şiirlerinde o dönemde kullanılan dil kullanılmıştır. Bunun yanında dinî bir konu işlemesi de onu şiirlerinde yabancı kelimeler kullanmaya zorlamıştır.

⁶⁸ A. Neclâ Pekolcay, Abdullah Uçman, "Eşrefoğlu Rûmî" TDV İslâm Ansiklopedisi, C. 11, s. 482

MÜZEKKİ'N-NÜFÛS'UN DEĞERLENDİRİLMESİ

Müzekki'n-Nüfûs, Eşrefoğlu Abdullah-ı Rûmî tarafından XV. yüzyıl ortalarında (H. Ramazan 852 - M. Ekim 1448) Anadolu'da Eski Anadolu Türkçesiyle yazılmış dinî - tasavvufî bir ahlâk kitabıdır. Yazar eserini, kendi zamanında tutum ve davranışları bozulan kardeşlerinin kurtulmalarına ve bundan sonra gelen tâliplerin nefis elinden kurtulup Tanrı'ya ulaşmalarına yol açması amacıyla kaleme aldığını belirtmektedir. "İnsanların nefislerini arıtan" anlamına gelen Müzekki'n-Nüfûs'un konusu kitabın adından da anlaşılacağı gibi "nefis terbiyesi" dir. Başka bir deyişle bu kitap, nefis terbiyesinin yollarını gösteren bir eserdir. Bu yollardan yürüyerek nefsimizi terbiye edip Tanrı katında iyi ve makbûl bir kişi olabiliriz. Bu terbiye de ancak nefsimizi kötülüklerden temizleyerek Allah'ın verdiklerine razı olmak, Allah'ın rızasını kazanmak ve Allah'a dönmekle gerçekleşebilir.

XV. yüzyılda Anadolu'da ve Rumeli'de devam eden Türkleşme ve İslamlaşma süreci çerçevesinde İslâmî inanışları halka yaymak, halkı etrafında toplayıp onları bu inançlar doğrultusunda bilgilendirmek ve onları tasavvufî ahlâk doğrultusunda eğitmek amacıyla halkın anlayabileceği sade bir dille yazılmış olan bu eser, teşkilatçı tasavvuf ürünlerinin ilk örneklerindendir.

Eserin en önemli özelliği hiç şüphesiz dinî-tasavvufî bir eser olmasıdır. Kâdirilik'in Eşrefiye kolunun tarikat âdâp ve terbiyesini yansıtmakla birlikte dinî ve tasavvufî konuların her türden halk tabakalarına inmesinde çok büyük hizmet görmüştür.

Hilmi Ziya Ülken, Türk Tefekkürü Tarihi adlı eserinde bu konuda şunları söylemektedir:

"Eşref Rumî'nin en güzel eseri Müzekki-i Nüfûs'tur. Çok sade Türkçe ile zengin halk kelimeleriyle yazılmış olan bu tasavvufî ahlâk kitabı orta derecedeki fikir muhitinde büyük bir rol oynamıştır. Hacı Bayram mensuplarından Mehmet Bican ve Ahmet Bican'ın Muhammediye ve Ahmediye'yi yazdıkları, İslâm ideolojisinin artık tamamıyla halka indiği bu sırada tasavvufî ahlâkın halklaşması hususunda en büyük vazifeyi şüphe yok ki Eşref oğlu Abdullah görmüştür. Eşref oğlu'na göre kendi zamanında İslâm fikriyatının anarşiye uğramasına sebep fikir sahasında 'münafık'lar ve ahlâk sahasında 'fasık'lardır. O bilhassa Cebrîler, Kaderîler, Hurufîler, Dehrîler, Mübahîler ilah... yi münafıklar arasında zikrediyor. Gayesi bir taraftan bunlar, bir taraftan da fasıklarla mücadeledir."⁶⁹

Daha çok şehir merkezlerinin dışında yaşayan, orta derecedeki fikir çevresinde rağbet görmüş olan bu eser, hem onların dinî konularda bilgilenmelerini sağlamış hem de iyi bir tasavvufî ahlâk düsturu vererek toplumun eğitilmesine yardımcı olmuştur.

Tasavvuf Tarihi ve Hacı Bayram-ı Velî adlı kitapların sahibi olan Prof. Mehmed Ali Aynî, Türk ahlâkçıları adlı eserlerinde şunları söylemektedir:

"Türk ahlâkçılarının başına Eşref oğlunu koyacak olursam doğru bir iş yapmış olacağımı zannediyorum. Çünkü bu zat bundan beş yüz sene kadar evvel bütün Türklerin kolayca

⁶⁹ Hilmi Ziya /Ülken/, *Türk Tefekkürü Tarihi*, Galatasaray İkinci Devre talebesi neşriyatından, 2 cilt, Matbaa-i Ebüzziya, İstanbul 1933, C. 2, s. 264,265

anlayabilecekleri bir şekilde ve kendi özünü, içini nasıl ve ne yolla temizleyebileceğini anlatmıştı. Eşref oğlunun kanaatine göre insan çalışırsa kendini temizleyebilir, düzeltebilir. Hayvanlık derecesinden insanlık derecesine yükselebilir.”⁷⁰

Zaten yazar, içinde yaşadığı ortamın bozukluğundan şikâyet ederek toplum dışına çıktığını, bu insanları kurtarmak ve doğru yola yöneltmek için bu eseri kaleme aldığını söylemektedir. Eserini yazarken de bazı âyetlerden, hadislerden, sahabe-i kiram sözlerinden, meşâyih-i kibâr menâkıplarından ve kendi ahvâlinden deliller getirir. Bu delillerden hareketle bu kitabın içindeki sözlerin Tanrı’dan, Resûlünden, sahâbeden, meşâyihten aktarıldığı için bu kitaba inananların saâdete ereceklerini, inanmayanların saâdetten mahrûm kalacaklarını söyleyerek ona bir nevi kutsallık atfetmiştir.

Bu eserde dinî konuların yanında tasavvufî konular da işlenmiştir. Bir şeyhe bağlanıp mürit olmak, tövbe ve teveccüh etmek, kimleri şeyh edinmek gerekir, şeyhlik mertebesi nedir, nasıl bir makamdır, müritlik makamı nedir ve müritliğin şartları ve âdâbları nelerdir, zikrullâhla meşgûl olup çile ve halvet çıkarmak nasıl olur, bunları açıklar ve Tanrı’ya çağrılmak nasıl olur, bunu anlatır. Bunların yanında anlattığı her konuyla ilgili olarak bir hikâye veya menkıbeden örnekler vererek anlattıklarını pekiştirmektedir. Hatta bu hikâye veya menkıbelerin arasında yeri geldikçe Mesnevî’den, adını vermeden Acem şairlerinden, az da olsa Arap ve Türk şiirinden ve daha çok kendi şiirlerinden beyitler söylemektedir.

Bazı araştırmacılar, bu şiirleri XV. yüzyıl Dîvân şâirlerinin şiirleriyle kıyaslayarak Eşrefoğlu Rûmî’nin şiirlerinin edebî değerden yoksun olduğunu, vezin aksaklıklarının bulunduğunu söylemişlerdir. Bu değerlendirme kısmen doğrudur. Çünkü Eşrefoğlu Rûmî’nin de içinde yer aldığı mutasavvıf halk şairleri, edebiyatı bir amaç olarak değil araç olarak görmüşlerdir. Onun için eserlerini sanat kaygısı gütmeden halka seslerini duyurmak, tarikatlarını tanıtmak ve yaymak, mürit kazanmak, halkı doğru yola yöneltmek için yazmışlardır. Bundan dolayı tezkire ve edebiyat tarihi yazarlar eserlerinde Yûnus Emre de dahil olmak üzere bu şairlere yer vermemişlerdir.

Bu eserin bir başka önemli özelliği XV. yüzyıl Eski Anadolu Türkçesini yansıtmasıdır. Çünkü çok hacimli bir eserdir ve o dönemin kelime kadrosunu geniş bir şekilde yansıtmaktadır. Bugün yabancı dillerden alıp kullandığımız birçok kavramın karşılığı bu eserde canlı bir şekilde yaşamaktadır. Sade ve canlı bir halk diliyle yazılmıştır. (bk. Müzekki’n-Nüfûs’un Dili ve Söz Varlığı). Eşrefoğlu’nun hem Dîvân’ının hem de Müzekki’n-Nüfûs adlı eserinin Türk dili bakımından önemli olduğunu birçok kaynak belirtmektedir. Örneğin Osmanlı Müellifleri adlı kitabında Bursalı Mehmed Tâhir şunları yazmaktadır:

“Eşrefoğlu Dîvân’ı lisânımızın o zaman almış olduğu istikâmeti, Türkçeye yeni giren ‘unsurları göstermesi itibâriyle mühim bir vesikadır. Lûgatlerimizden o vâkı henüz çıkarmadığımız

⁷⁰ Prof. Mehmed ‘Alî ‘Aynî, *Türk Ahlakçıları*, Marifet Basımevi, İstanbul 1939, s. 58

bazı eski kelimelerimizi de yine bu Dîvân'da tanımağ mümkündür. Böylece içinde lîsânî bir hareketin izlerini taşıyan bu Dîvân edebiyât müverihlerimiz kadar lîsân tarihçilerimizi de 'alaqadâr edecektir."⁷¹

Muallim Nâcî de Esâmî adlı eserinde Eşref-i Rûmî maddesinde yazarın mensur ve manzum eserleri hakkında şunları söylemektedir:

"Müzekki'n-Nüfûs te'lîf-i meşhûrudur. Eski Türkçe için bir numûne şayılır. İlâhiyât tarzında eş'ârı da vardır."⁷²

Hilmi Ziya Ülken'in Türk Tefekkürü Tarihi'ndeki yargısı şu yöndedir:

"Müzekki'n-Nüfûs matbudur. Fakat el yazısı nüshaları ile matbu'u arasında bazı farklar vardır. Eski Türkçe kelimeler için en zengin menba'lardandır."⁷³

Tarama Dergisi'nde ise Müzekki'n-Nüfûs'un dil ve edebiyat tarihi açısından değeri şu sözlerle belirtilir:

"Müzekki'n-Nüfûs, tasavvufî meseleleri ihtivâ eden bu eser, Eşref Oğlu nâmıyla meşhûr Abdullah bin Eşref'in kaleme aldığı kıymettâr bir kitaptır. On beşinci asır dilinin güzel bir yâdigâridir. Hem yüksek bir bilgin, hem de değerli bir halk şairi olan Eşref Oğlu 1469'da (hicri 874) İznik'te ölmüştür. Şiirleri heyecanlı ve sâde bir şive ile yazılmıştır."⁷⁴

Prof. Mehmed Ali Aynî Türk ahlâkçıları adlı eserinde bu kitabın önemini şu sözlerle dile getirmektedir:

"Bu kitabın en büyük meziyeti ve kıymeti evvelâ dilinin halis bir Türkçe olmasıdır. Kendisi 'Bu kitabı sırf Türkî dilince cem eyledim ki ol kitabın faydası umuma şamil ola' diyor. Eğer Eşref oğlundan sonra alimler, edipler ve kâtipler bu dili o tabiiyetten çıkarmasalar, Acem ediplerine takliden bir çok istiareler, mecazlar, cinaslar ve manasız terkipler ile ifsad etmeselerdi, bu gün ne yüksek ve tatlı bir edebiyatımız olacaktı."⁷⁵

Eserin bir başka özelliği de o dönemin felsefî, sosyal ve kültürel özelliklerini göstermesidir. O dönemin dünya görüşünü, değer yargılarını, sorunlar karşısında aldıkları tavrı göstermesi bakımından ilginçtir. Evrenin yaratılışı ve eskiliği, varlık sorunu, dünyanın yok oluşu, insanın yaratılışındaki hikmet gibi felsefî konularla ilgili bilgiler de verilmiştir. Yazar, içinde yaşadığı toplumun durumunu ele alarak toplumdaki aksaklıkları gündeme getirmiş ve bu aksaklıkların nasıl düzeltilebileceğinin yollarını göstermiştir. Yazar bu tür sosyal konular üzerinde durmuştur. Bunun yanında kültürel konulardan da söz etmiştir.

Bu eser aynı zamanda halk edebiyatına özgü hikâye, masal, efsane, menkıbe türünden

⁷¹ Bursalı Tâhir Bey, *Osmânî Mû'ellifleri*, C. 1, s. 17

⁷² Mu'allim Nâcî, *Esâmî*, Millet-i İslâmiyyede en ziyâde şöhret bulmuş olan ricâl ve nisâdan 700 kadar (zeyl ile berâber 850 kadar) ının hürûf-ı hicâ tertibi üzere muhtaşar terâcim-i ahvâlini hâvîdir. Maḥmûd Beg Maḥba'ası, 1307 (1892), s. 59-60

⁷³ Hilmi Ziya /Ülken/, *Türk Tefekkürü Tarihi*, Galatasaray İkinci Devre talebesi neşriyatından, 2 cilt, Matbaa-i Ebüzziya, İstanbul 1933, C. 2, s. 264, dipnot 2

⁷⁴ *Osmanlıcadan Türkçeye Söz Karşılıkları Tarama Dergisi* - I, Türk Dili Tetkik Cemiyeti, Ma'arif Vekâleti, Devlet Matba'ası, İstanbul 1934, s. 77

⁷⁵ Prof. Mehmed 'Alî 'Aynî, *Türk Ahlakçıları*, Marifet Basımevi, İstanbul 1939, s. 59,60

malzemeyi içermesi bakımından da dikkate değer bir özellik taşımaktadır. Halk kültüründeki birçok ögeyi bu eserde bulmak mümkündür.

Müzekki'n-Nüfûs'un resmî ve özel kütüphanelerde birçok nüshası vardır. Bunların sayısını tam olarak söylemek güçtür. Çalışmamıza konu olan nüsha Türk Dil Kurumu Kütüphanesinde bulunan A/143 numarada kayıtlı yazmadır. Çok temiz bir harekeli nesih yazı ile yazılmıştır. Başlıklarda ve önemli görülen yerlerde kırmızı mürekkep kullanılmıştır. Gördüğümüz diğer nüshaların içerisinde en temizidir. 281 varak tutarındadır ve her varakta 17 satır bulunmaktadır. Müzekki'n-Nüfûs 1448 yılında yazılmıştır. Elimizdeki yazma ise XVII. yüzyılın ikinci yarısında Ahmed İbni İbrâhîm tarafından Cemâziye'l-âhîr 1089 (Temmuz 1678) da istinsâh edilmiştir.

Eşrefoğlu Abdullah, kitabına önce nefis terbiyesiyle başlar. Nefsi dört kısma ayırır. Birincisi, insanı sıradan hayvanlık derekesinde bırakan, her türlü kötülüğe ve sapkınlığa sürükleyen 'nefs-i emmâre'dir. İkincisi, insanı sıradan hayvanlık derekesinden çıkarıp kötülüğe ve sapkınlığa sürükleyen fikir ve davranışlarından vicdanî rahatsızlık duymasını sağlayarak bunları levm etmesine ve kınamasına vesile olan 'nefs-i levvâme'dir. Üçüncüsü, kötülükten kurtulup kendi hatalarını görerek iyiliğe yönelmiş kişinin artık Allah'tan ilham almaya başladığı 'nefs-i mülhime'dir. Bu mertebeye ilme'l-yakîn mertebesi denir. Dördüncüsü ise, Allah'tan aldığı ilhamla kişinin kalbinin huzur ve sükuna kavuştuğu, şek ve şüphesinin kalmayıp rahatladığı mertebe olan 'nefs-i mutma'inne'dir. Bu mertebeye ayne'l-yakîn mertebesi denir. Bundan sonra ise nefsi-i mutma'innenin sıfatları olan 'râdiye' ve 'marđiyye' gelir.

Böyle bir girişten sonra eser iki ana bölüme ayrılır. Bölümler tekrar alt bölümlere ayrılmaktadır. Birinci bölümde şu konuların işlendiği görülüyor:

Dünya ve dünya sevgisi ve dünya sevgisine sebep nedir, dünyanın terkine sebep nedir, dünyayı sevmenin ziyanı nedir, terkinin faydası ve sebebi nedir, dünyanın misali neye benzer, bu dünyayı sevip dünyalık toplayanların misali neye benzer ve nefsi-i emmârenin sıfatları nelerdir?

Fasl: Bahilliği ve sehâveti beyan eder.

Fasl: Tevekkülü beyan eder.

Fasl: Sabrı beyan eder.

Fasl: Gazabına sabr etmek beyanındadır.

İkinci bölüm ise yedi fasla ayrıldıktan sonra şu konulardan söz ediliyor:

Nefsi-i mutma'inneye dönmesi için bu nefsi-i emmâreyi nasıl terbiye etmek gerekir ve bir şeyhe nasıl bağlanıp mürit olmak gerekir, tevbe ve teveccüh etmek nasıl olur, ne tür kişileri şeyh edinmek gerekir, şeyhlik mertebesi nedir ve nasıl bir makâmdır, müritlik makâmı nedir, müritliğin şartları ve âdâpları nelerdir, zikrullahı meşgûl olup çile ve halvet çıkarmak nasıl olur ve Hazret'e çağrılmak nasıl olur?

Birinci fasl: Açlığı beyan eder.

İkinci fasl: Az söylemenin faydasını ve çok yemenin zararını bildirir.

Dördüncü fasl: Uzlet etmenin faydalarını, halka karışmanın ziyanını, riyayı, ihlası bildirir.

Beşinci fasl: Zikrullahı beyan eder.

Altıncı fasl: Bir şeyh-i kâmile mürid olmayı ve şeyhin kişiye gerekli olduğunu bildirir.

Yedinci fasl: Tövbeyi, telkini, zikri, irâdeti, halveti ve çileyi bildirir.

Der Beyan-ı Nasihat (1)

Der Beyan-ı Nasihat (2)

Eser 272. varakta bitmektedir. Ondan sonra yazının hiç değişmediğinden hareketle müstensih Ahmed İbni İbrâhîm tarafından eklendiğini düşündüğümüz ve ruhun Âdem'in bedenine nasıl geldiğinin anlatıldığı bir bölüm eklenmiştir. Âyetler ve hadislerden deliller getirilerek işlenen bu bölüm dokuz varak tutmaktadır.

Müzekki'n-Nüfûs'un tespit edebildiğimiz diğer nüshaları ise şunlardır:

Müzekki'n-Nüfûs, Ayasofya Kütüphanesi, Yazma No. 2070.

Müzekki'n-Nüfûs, Beyazıt Devlet Kütüphanesi, Yazma, No. 3642, 240x162, 120x90 mm., 270 vr. 23 st. harekesiz nesih, Mustafa Reşid b. Osman, H. 1254.

Müzekki'n-Nüfûs, Beyazıt Devlet Kütüphanesi, Yazma, No. 3697, 200x130, 155x80 mm., 338 vr. 19 st. harekeli nesih, (istinsah tarihi yok).

Müzekki'n-Nüfûs, Bursa Yazma ve Eski Basma Eserler Kütüphanesi, Yazma, Genel No. 1676, 208x154, 180x120 mm. 10+11+198 vr. 15 st. harekeli nesih, Derviş 'Abbâs Bin Muhammed, H. 1002 (eksik)

Müzekki'n-Nüfûs, Bursa Yazma ve Eski Basma Eserler Kütüphanesi, Yazma, Genel No. 4058, 215x153, 158x96 mm. 436 vr. 15 st. H. 1196, harekeli

Müzekki'n-Nüfûs, Bursa Yazma ve Eski Basma Eserler Kütüphanesi, Yazma, Kurşunlu No. 101, 272x168, 192x100, 213 vr. 25 st. harekesiz nesih, H. 1016

Müzekki'n-Nüfûs, Bursa Yazma ve Eski Basma Eserler Kütüphanesi, Yazma, Genel No. 668/1, 208x150, 160x115 mm. 59 vr. 21 st. harekesiz nesih

Müzekki'n-Nüfûs, Bursa Yazma ve Eski Basma Eserler Kütüphanesi, Yazma, Orhan No. 659, 195x140, 160x85 mm. 358 vr. 21 st. harekesiz nesih, Derviş Mustafâ, H. 1072

Müzekki'n-Nüfûs, Bursa Yazma ve Eski Basma Eserler Kütüphanesi, Yazma, Genel No. 670, 176x108, 120x53 mm. 303+4 vr. 21 st. harekesiz talik, H. 1245

Müzekki'n-Nüfûs, Bursa Yazma ve Eski Basma Eserler Kütüphanesi, Yazma, Genel No. 1125, 303x203, 205x125 mm. 331 vr. 17 st. harekeli, H. 1274

Müzekki'n-Nüfûs, Bursa Yazma ve Eski Basma Eserler Kütüphanesi, Yazma, Genel No. 1126, 198x145, 156x102 mm. 364 vr. 17 st. harekesiz nesih

Müzekki'n-Nüfûs, Bursa Yazma ve Eski Basma Eserler Kütüphanesi, Yazma, Genel No. 669/1, 315 vr. (büyük boy)

Müzekki'n-Nüfûs, Konya Âsâr-ı Atika Müzesi Kütüphanesi, Yazma No. 5452, 247 vr.

Basılmış olanlar ise şunlardır:

Müzekki'n-Nüfûs, Hakkâklar Çarşusunda Şirket-i Hayriyye Müdiri Hâcî Hüseyin Efendi'nin ma'rifetiyle tab' olunmuştur. Taş baskısı, (İstanbul) 1301 (1884)

Müzekki'n-Nüfûs, Naşiri: Hakkâklar Çarşusunda (4) numaralı dükkânda şahhâf Kırımı Yûsuf Zîyâ, Şirket-i Şahhâfiyye-i 'Osmâniyyenin Çenberli Taş civarında 52 numaralı matba'asında tab' olunmuştur. Taş Baskısı, (İstanbul) 1327 (1909), 355 s.

Asıl Nüshadan Tam Metin, Müzekki'n-Nüfûs, (Nefisleri Temizleyici), Baskıya hazırlayan: Nezih Ferhun, Yayınlayan: Ali Ayağ, Sebil Matbaacılık ve Ticaret, İstanbul 1976, 692 s.

Tam Müzekki'n-Nüfûs, Nefisleri Temizleyen, Ayrıca Evrâd-ı Kadiriyye ve Şerhli Tercemesi, Salâh Bilici Kitabevi, İstanbul (yılı yok), 619 s.

Müzekki'n-Nüfûs, Hazırlayan: Abdullah Uçman, Birinci Baskı, İnsan Yayınları, Eko Matbaası, İstanbul 1996, 530 s.

DİL ÖZELLİKLERİ

MÜZEKKİ'N-NÜFÜS'UN DİLİ VE SÖZ VARLIĞI

1. Çalışmamıza konu olan Müzekki'n-Nüfûs adlı eser kaynakların bildirdiğine göre 1448 yılında telif edilmiştir. Dolayısıyla XV. yüzyılın ortalarında yazılmış bir eserdir. Tamamıyla Eski Anadolu Türkçesi dönemi özelliklerini göstermektedir. Elimizdeki yazmanın XVII. yüzyılın ikinci yarısında (1678) istinsah edildiğini metinde -dikey olarak- yazılmış *كتبه الفقير الحقير احمد ابن ابراهيم ايماله وى* غفر الله لهما ولجميع المؤمنين والمؤمنات والمسلمين والمسلمات الاحياء منهم والاموات تحريراً. فى شهر جمادى الآخر ١٠٨٩ "Ketebehül-fakîrî'l-hakîrî: Ahmedü'bni İbrâhîm İşâlihü vî gafara'llâhu lehümâ ve li-cemî'î'l-mü'minîn ve'l-mü'minât ve'l-müslimîn ve'l-müslimât el-âhyâ minhüm ve'l-emvât tahrîren. Fî şehri cumâde'l-âhîr.⁷⁶ Tis'a ve şemânîne ve elf 1089.⁷⁷ (12) Şâhib ve mâlik Mollâ Hasan" 272b-8,9,10,11,12'deki satırlardan anlıyoruz. Bu eser, Batı Türkçesinin Anadolu alanı eseridir. Dil bakımından bütünüyle Eski Anadolu Türkçesinin dil özelliklerini yansıtmaktadır. Tamamıyla canlı bir halk Türkçesiyle yazılmıştır. Belki de bu eserin dil bakımından en önemli özelliği budur. Bu dönemden sonra giderek Türkçe kelimelerin yerini Arapça ve Farsça kelimelerin aldığı şekil, vezin ve kafiye zorunluluklarından dolayı Arapça ve Farsça öğelerin dile bolca sokulduğu Osmanlıca dönemine girilecektir. Nazım dilini bir yana bırakırsak nesir dili dönemin sonlarına kadar bozulmadan kalabilmiştir. İşte bu dönemin dili, kelime kadrosunun henüz bozulmadığı, Türkçe kelimelerin yaygın şekilde kullanıldığı ve bugün yabancı dilden alınan kelimelerle karşılanan birçok kavramın Türkçe kelimelerle karşılandığı bir dönemin dilini yansıtmaktadır. Müzekki'n-Nüfûs'un Türkçe bakımından çok sade ve zengin bir kelime kadrosu vardır. Eser dinî bir metin olmasına karşın, Arapça ve Farsça kelimelerin oranı Türkçe kelimelerden azdır. Türkçe kelimeler hakkında bir fikir vermek için bir tasnife tabi tutmadan şu örnekleri analım. Bunların bir kısmı bugün hiç kullanılmayan kelimeler, bir kısmı bugün kullanılsalar bile anlam ve ses değişimine uğrayan kelimeler, bir kısmı Türkiye Türkçesinde anlam bakımından değişmemiş ama bazısı ses bakımından küçük değişiklikler geçirmiş kelimelerdir.

ulu ve kiçi (büyük ve küçük), esenleşmek (vedâlaşmak, helalleşmek), binit (binme âleti), biti (mektûp, yazılmış şey, defter-i â-mâl, sened), bititmek (ta'kid etmek, naşib etmek, yazmak, hâşıl etmek), aldamağ (hile yapmak, kandırmak), aruğ (zayıf), ardmağ (üstüne atmak, dolamak, aşmak), ayruğ (diğer,

⁷⁶ "cumâdiyü'l-âhîr" ya da "cemâziye'l-âhîr" "Arabî ayların altıncısı.

⁷⁷ Yazan fakîr ve hakîr İbrâhîm oğlu Ahmed Allah'a vâsıl oldu. Allah onlara mağfiret eylesin. Bütün inanan erkek ve kadınlara, onlardan hayatta olan ve ölmüş olanlara Allah rahmet etsin. Temmuz 1089 (1678).

gayri, mâ-adâ), ayırtlaşmak (ayrılmak), bağlamak (ezân okumak), başmak (pâbüç, ayakkabı), bayılmak (telâşa düşmek, endişe etmek), bayağı (kadîm, muqaddem, önceki, eski), biregü (şahş, kimse), bügengiklik / bügeniklik (maşharalık etmek, taklîf yapmak, mizâh, laîfe, hezl), çalk (murdârlama, ihtilâm, cenâbet, hâzhaza, isnâ, masturbation, onanizme), çalk koyın yatmak (murdâr yatmak, cenâbet yatmak), çekzinmek / çekzinmek (tavâf etmek, dönmek, dolaşmak), çepel (murdâr, pis), çokmak (cem etmek, biriktirmek), debsermek (-dil ve dudak, yara ve meyve hakkında- kuruyup buruşmak), denjemek (dikkatle bakmak, gözetmek, gözlemek, tecrübe etmek), dibelik (tamamıyla, büsbütün), dölennmek (mutma'inn olmak, sükûnet bulmak, karar kılmak, huzûra kavuşmak), dölüşmek (intizâma girmek, şalâh bulmak), döymemek (dayanamamak), dutunmak (ittihâz etmek, telaqqî etmek), dürişmek / dürişmek (cehdetmek, mücâhede etmek, mücâdele etmek, sebât etmek), dükelî (cümle, herkes, bütün), düş (menzil, konak, durak), elgin (garîb, âciz, miskin, sefil), epsem (sâkin, sessiz), êrgen (bâkir, bâkire, bekâr, civân), erinmek (eriyip dibi görünmek, tükenmek, çok az kalmak, bitmek), esrimek / esirmek (serhoş olmak, kendinden geçmek, azgınlaşmak), eslememek (dinlememek), esrük (serhoş), eşmek (sür-atlı gitmek, hızlı gitmek), görüklü (mübârek, güzel, çekici, gösterişli), göyünmek (yanmak), gözüngü (ayna), ımızganmak (uyuklamak, azıcık uyumak), ırlamak (şarkı söylemek, tegannî etmek), ırmak (cüdâ kılmak, ayırmak), ilenmek (beddu'â etmek, küfretmek, kötü söylemek), iley (huzûr, ön, kat, yan, karşı taraf), ilgü (engel, mâni'a), iltmek (cem etmek, sevk etmek), inen (gâyet, ziyâde, çok, pek, daha çok), irilmemek (şebât, şübût, rûsûh; hald, hülûd, viâde, devâm, ayrılmamak), irkmek (toplamak, biriktirmek, yığmak), irkilmek (birikmek, toplanmak, yığılmak, çekinmek, tereddüt etmek, duraklamak), is[s] (sâhip, mâlik), itirmek (yırtmak, parçalamak), itirü itirü (parçalarcasına, dik dik, sert sert), kağşamak (hurdalaşmak, bir şeyin parçaları gevşeyip dağılacak hale gelmek), kaķımak (öfkelenmek, kızmak; itirâz etmek, karşı gelmek; âzârlamak, tekdîr etmek), karak (göz, göz bebeği; bakış, nazar), karaltu (yığın, kütle; kâlip, ceset), karavaş (câriye, hizmetçi), karcaşmak (perâkende olmak, perîşân olmak, teşevvüş huşûle gelmek, karışmak, birbirine girmek, karmaķarışık olmak), karşu (karşılık olarak, muķâbil; muķâlîf, ters iş; karşılığında, sırası gelince), kavud (kavrulmuş tahıl unu), kayırmak / kayurmak (muķayyet olmak, ilgilenmek, önem vermek; kaygılanmak, tasalanmak; şaķınmak, çekinmek; hazırılanmak), kayırmaz (be'is yok, zarar vermez, önemi yok), kayu (kaygı, endişe, ıasa), kelecî / gelecî (söz, laf, lakırtı), kındurmak (tahrîk, teşvîk etmek), kıran (kenâr, kıyı, uç, sınır, çevre; ufuk), koçmak (kucaklamak, şarılmak, bağına başmak), koçuşmak (kucaklamak, şarmaşmak), koğ (kıvılcım), koparmak (ayırmak, gidermek; kaldırmak, harekete geçirmek; haşretmek, diriltmek; meydâna getirmek, peydâ etmek, yaratmak, ortaya çıkarmak; söküp çıkarmak; -ses hakkında- yükseltmek), kotarmak (boşaltmak, tahliye etmek; yemeği bir kapdan başka kaba boşaltmak), kov (arkadan çekistirme, yerme), kovcî (münâfık, gammâz, kovlayıcı), kovcılık (kovlayıcılık, münâfıklık), kovlamak (gammâzlık etmek, münâfıklık etmek), kôsiltmek (uzatmak, ayağını uzatmak), künk (kârîz, mecrâ, kanal, şu yolu), küsü (küsmeye, dargınlık), küsü (dargın, gücenik, küsmüş), küymek (beklemek, sabr etmek; çevreyi gözetlemek), küydürmek (bekletmek), oğur (esas, fal, fırsat, hengâm, imkân, sarık, tali, temel, vakt, zamân), oñat (doğru, uygun, iyi, mükemmel, lâıyıkıyla, tamâm), oñulmak (şifâ bulmak, iyileşmek, yara kapanmak), otarmak (hayvânı yaymak,

otlatmak, doyurmak), oyan (dizgin, gem, yular), ögdül / öñdül (mükâfât, yarış ödülü), ölçümlenmek (heveslenmek, niyyet etmek, hazırlanmak, kalkışmak), öñermek (geçmek, ileri geçmek, kesmek, öñüne geçmek, öñüne gelmek, öñüne çıkmak), öñmek (intizâr etmek, beklemek; karşısına çıkmak), öñürdi (önce, ilk önce, daha önce, muqaddem, kadîm, ileri), öñü (kalkık, dık; yükseklik), şağış (sayı, ‘adet, mîkdâr, hesâp), şağı (ölünün iyiliklerini duyuran ağıt, mersiye), şamak (ta‘dât etmek, şaymak, düşünmek), şanmak (istemek, dilemek; düşünmek, taşavvur etmek; kuşkulanmak, tereddüt etmek), şataşmak (hoşlanılmayan bir şeyle karşılaşmak, istenmeyen bir hâle uğramak, dücâr olmak; rastlamak, teşâdüf etmek), segirdişmek (koşuşmak, koşuda yarışmak), segirtmek (koşmak; yürümek; koşturmak; saldırmak, akın etmek, çapul için hücum etmek), semirgün (semirgin, semiz, şışman, tonbul, mûlahham), şıkramak (ağlamak, göz yaşı dökmek, sızlamak), şımak (kırmak; bozmak, nağz etmek; yenmek, mağlûb etmek, tepelemek; aşağı görmek; gereğini yapmamak, ber-ıaraf etmek, redd etmek hîçe şaymak, kabûl etmemek; yıkmak, harâb etmek), şınarı (aşağılık, bayağı, yoksul, akıl yoksulu; kendisi gibi, benzeri, arkadaş, akran, emsal), şınarı (aşağılık, bayağı, yoksul, akıl yoksulu; kendisi gibi, benzeri, arkadaş, akran, emsal), şınu (mağas), şınmak (kırılmak, parçalanmak; za‘îf düşmek, ‘âciz kalmak; yenilmek, mağlûb olmak, bozguna uğramak; kayb olmak, yitmek; bozulmak; azalmak, şiddetini yitirmek), şınuş (kırık; mağlûp, yenik, bozguna uğramış), şıjirmek (sindirmek, içine işletmek, içine akıtmak; hażm etmek), şogulmak (şuyu çekilmek, kaynağı yitmek ya da kurumak, ferî gitmek, şolmak, sönmek; darlaşıp çukurlaşmak), şogultmak (şuyun çekilmesine, nûrun sönmesine neden olmak), şokınmak (taķınmak), şöyündürmek (söndürmek), süci (şarâp; içki içme), süksün (boyun kökü, ense), süñük (kemik), şabla (sille, tokat, şamar), şalabımak (çarpınmak, çırpınmak, oynayıp şıçramak), şapu (huzur, nezd, maķâm, kat; zât, zât-i ‘âlî, hażret; hîżmet, görev, ‘ibâdet, yüceltme, şayğı; af dileme töreni), şarıkamak (daralmak, içi şıķılmak, müte‘essir olmak), şarlığanmak (muştarib olmak kederlenmek, bunalmak; nefret etmek), şartınmak (çekinmek, esirgemek), şayınmak (kaymak, sürçmek; haķâ etmek), tırkeşmek (birbirini taķib etmek; birbirinin arkasından gitmek), toylamak (ziyâfet vermek, yedirip içirmek, ağırlamak), tuş (taraf, cihet, yön, yol), uç (sebeb, vesîle), uçmak (< Soğd. uşmaş, cennet), tamu (cehennem), uğur (ön, yön; yol; fırsat, tesâdüf, işâbet), ulalmak (büyümek, yetişmek, yaşlanmak; artmak, çoğalmak), uşan (ğâfil, gevşek, tembel; isteksiz), uşak (ufaķ, küçük; çocuk), üründilemek (seçilmek, ihtiyâr olunmak), üşendürmek (tedirgin etmek, râhatsız etmek), üşmek (toplula gelmek, toplanıvermek, üşüşmek), üzilmek (ķopmak, ķoparılmak, kırılmak, ķopup dağılmak, bozulmak, kesilmek, sōkûlmek, uzaklaşmak; yüzûlmek; ilgiyi, ilişkiyi kesmek; iyileşmeye yüz tutduğı hâlde yeniden hastalanmak), yağrın (sırt, sırtın yukarı kürek kısmı), yaķşı (iyi, güzel), yaldanmak / yaldaķlanmak (yaltaklanmak, riyâķarlık etmek, yaranmak, hoşâ gidecek hareketler yapmak), yalın (alev), yañşak (çok sözlü, boş boğaz, geveze), yapmak (ķapamak, ķapatmak, örtmek), yarak (hazırlık, levâzım, techîzât; silâh; -at haķķında- pişkin ve idmânlı), yaşar (yaşında), yatlu (ķötü, uğursuz, âdî, fenâ), yavlaķ (pek, çok, gâyet), yazuķ (günâh, cürüm, suç), yêltmek (teşvik ve tergip etmek, tahrik etmek koşturmak, harekete geçirmek, kışkırtmak, tahris etmek), yêlûnmek (yel gibi uçmak, havalara girmek, havalanmak, böbürlenmek, büyüklenmek, ululanmak), yığlınmak (çekinmek, kaçınmak, nefisini men‘ etmek, şakınmak), yigit (genç, delikanlı), yiti (sert, keskin, şiddetli; şiddet, keskinlik, sertlik),

yiymek / yiymek (koku, çürümek, aşınmak), yiyir (pis kokulu, pis), yoğalmak / yoğılmak (yok olmak, kaybolmak, mahv olmak), yolukmak / yolukmak (işâbet etmek, karşısına çıkmak, uğramak, çatmak), yortmak (koşmak, sürekli yol yürümek, sefer etmek), yoyılmak (zâ'il olmak, silinmek, bozulmak), yoymak (silme, imhâ etmek, izâle etmek, bozmak), yönelmek (teveccüh etmek, yüz tutmak, yüzünü belli bir yere çevirmek), yörenmek (dolaşmak, yaklaşmak, bir şeyin çevresinde dolaşmak; hâtıra gelmek, gönlü kaplamak), yumuş (iş, hizmet, görev, ödev), yurdu / yurdu (delik), yün (tüy, kuş tüyü).

Müzekki'n-Nüfûs'ta Türkçe kelimelerin dışında dinî bir metin olması nedeniyle Arapça ve Farsça kelimeler kullanılmıştır. Bunların dışında çok az da olsa yabancı kelimeler vardır:

bedenos > vulg. bidnos (Yun. bazı kuşların tepelerindeki şorğuç, ibik, horoz), filûrî (İt. < florino, Floransa altını, altın gibi sarı ve değerli olan para), orfana Gr. (< ὀρφανή, öksüz, yetim kız, hizmetçi, gâyip olmuş, ruspî, rospu, fâhişe) gibi.

NÜSHALARIN DİLİ

2. Müzekki'n-Nüfûs'un çok sayıda nüshası vardır. İstanbul kütüphanelerinde birçok nüshası, Ankara, Konya, Bursa vb. kütüphanelerde nüshaları ve özel kütüphanelerde tespit edilmemiş kopyaları mevcuttur ve bu nüshaların cümleleri çoğunlukla her müstensih'in tercihleri ve katkılarıyla değişmiş ve farklılaşmıştır. Bizim incelediğimiz nüshalarda da değişiklik hemen göze çarpmaktadır.

Bu değişiklikleri şöylece gruplandırabiliriz:

Bunlardan birincisi, asıl nüshanın yeni bir kopyasını çıkaran müstensih asıl metnin cümlelerindeki kelimeleri değiştirmiştir. Bunu değiştirdiği kelimenin belki eskidiği için anlaşılmasının zor olacağını düşündüğü için yapmaktadır. İkinci olarak cümlelerin kuruluşlarının değiştirilmesidir. Bazen eserin aslındaki cümle hiç tanınmayacak kadar değişikliğe uğramaktadır. Üçüncü olarak müstensih elindeki metni istinsah ederken kısaltmalar ya da eklemeler yapmaktadır. Asıl metinde onaylamadığı hoşuna gitmeyecek bölümleri çıkarmaktadır. Buna örnek olarak şunlar gösterilebilir.

1) 138a-13. "Bâ-Yezîd-i Bestâmî -Raḥmetu'llāhi 'aleyh- eydür: ..." bölümü diğerlerinde yok.

2) 147b-14'deki şiirin Farsça aslı diğer nüshalarda bulunmamaktadır.

3) 153a-12'den 153b-3'e kadar olan hadisin Arapça aslını diğer nüshalarda göremedik.

4) 153b-10'dan 12'e kadar olan Arapça ibârenin aslı diğer nüshalarda yoktur.

5) 189b'den başlayıp aşağı yukarı 12 varak tutan bölüm incelediğim metinde bulunmamaktadır. Eserin aslında var olan "Livatalık" bahsi müstensih'in hoşuna gitmediği için bu bölümü istinsah etmemiş atlamıştır. Basma nüshalarda da bu bölüm vardır.

6) 267b-8'den 268a-5'e kadar olan bölüm diğer nüshalarda yoktur.

Dolayısıyla bu kadar çok nüshası olan bir eserin karşılaştırmalı nüsha farklarını ortaya koyan bir yayımının güçlüğü ortadadır. Biz onun için gördüğümüz metinlerin içerisinde okunaklı ve en temiz olanı seçerek metnimizin çevriyazısını verdik. Bu çevriyazıyı yaparken de "Kaynaklar" bölümünde künyesi verilen basma nüshalarla satır satır kontrol ederek eksiklikleri gidermeye çalıştık. İleride elimizdeki nüsha ile Müzekki'n-Nüfûs'un en eski nüshalarından birisi olan Konya nüshasını karşılaştırarak eleştirili bir yayımını yapmayı düşünüyoruz.

SES ÖZELLİKLERİ

(Phonetik)

Sesler

3. Ünlüler (vokaller)

Müzekki'n-Nüfûs'ta bugün Türkiye Türçesinde kullanılan şu sekiz ünlü kullanılmıştır. a, e, ı, i, o, ö, u, ü. Bunun dışında bir de kapalı e /é/ bulunmaktadır. Söz konusu /é/ metinde bazen harekeyle bazen de hem harf hem harekeyle gösterilmiştir: ایتدورُبْ étdürüp 2a-10, ایشدُرْ érişdür. 2a-11, دیوشورلُنْ dévşürilen 62a-1, ارگمیی érkek-mi 5b-1 gibi.

Metinde uzun ünlü yoktur. Bazen Arapça va Farsça kelimelerin uzun ünlülerinin bile Türkçeleştirilerek kısaltılmış olduğu görülmektedir. آینه سی āyinesini (āyine) 18b-1, اہ-شام (aḥ-şām) 52b-1, یارنلر yārenler (Far. yārān "dostlar") 243b-10 gibi.

4. Ünsüzler (konsonantlar)

Müzekki'n-Nüfûs'ta ünsüzler de şöyledir:

b, c, ç, d, f, g, ğ, ģ, h, ħ, j, k, l, m, n, ŋ, p, r, s, ş, t, v, y, z.

Bunlardan g گرچک gerçek 1b-10, گل gel 1b-11 gibi kelimelerindeki ge; گ اولغل olğıl 13b-13, کارجا karga 15b-9 gibi kelimelerdeki gı; گ صاغ şağ 5b-2, طوغرولندي toğrultdı 17a-12 gibi kelimelerdeki ğ; هاتون ḥātūn 94a-7, یاهی yāḥşī 117b-11 gibi kelimelerdeki hırıltılı h; کونولامغا konuklamağa 137a-17, کاشینال şaḳınalar 136b-8 gibi kelimelerdeki ka; کیشi kişī 27a-17, کندولرؤڭ kendülerüŋ 27b-5 gibi kelimelerdeki ke; اڭلايو بيله سن anlayu bilesin 2a-1, بکوز beŋzer 2a-13 gibi kelimelerdeki sağır nun sesidir. Bunlardan /ğ/ sesi İstanbul Türkçesinin /ğ/ sesi değildir. Türkiye Türkçesinde bu ses çok hafiflemiş âdeta belirsiz bir hal almıştır. Bu ses /h/ nın tonlusudur.

Sonuç olarak Müzekki'n-Nüfûs'ta bugünkü yazı dilimizde bulunmayan iki ünsüz vardır. Bunlar başlangıçtan beri Türkçede bulunan ağızlarda da bütün canlılığı ile yaşayan ve son dönemlerde İstanbul şivesinden atılmış olan /h/ ve /ŋ/ sesleridir.

Yabancı kelimelerin çevriyazılı metinde görülen hemze, ayın, ha, zel, se, sad, dad, tı, zı, ünsüzlerinin ses değeri tamamıyla bugünkü Türkiye Türkçesindeki ses değeri gibidir. Türk hançeresi bunu kendi söyleyiş kalıbına uydurmuştur.

Ses olayları

5. Ünsüz düşmesi

Sevgi ve küçültme ekinden önce gelen ve bugün de düştüğünü gördüğümüz /k/ ve /k/ ler Müzekki'n-Nüfûs'ta da düşmektedir. يَمْعُكُ yemecük (<yemekçük) 138a-5, دَغْنَجُكُ degnecük (<degnekçük) 220b-7, اَوَّاجُكُ uvacuk (<uvaçcuk) 178a-1, كُجُكُ küccük gazādan büyük gazāya 218a-1,2. Son örnekte küçükçük > küccük şekline geçmiş ve yalnızca /k/ değil /ük/ hecesi düşmüştür. (bk. hece düşmesi). Yine بُيْعُكُ büyicek (büyükçek) كُجُوعُK küçücek (küçükçek) 109b-6, اِيْلِيْعِيْجِيْمُ iplicegim (iplikçegim) 42a-15. Şu örnekte de -r- düşmesi görülmektedir. اُجْدَهَائِيْمُ اَوَّلُ اُجْدَهَائِكَ ejdehā-y-imiş ol ejdehānuŋ (<ejderhā) 91b-7. Kelime başındaki /y/ ve /h/ düşmeleri de ünsüz düşmesi örnekleridir.

6. Ses türemesi

Türkçenin yardımcı sesleri kelime içinde, kelimeler arasında türemektedir. اُجْدَهَائِيْمُ ejdehā-y-imiş 91b-7, مُدَارَايِلَه mudārā-y-ile 93b-7, فَتْوَا وَرَيْدِي fetvā vère-y-di 95b-8, اِكْسِيْنِي ikisini 98b-16, يُولَا yolına 99a-2

7. Başta ünsüz türemesi (Prothése), ünsüz düşmesi

Müzekki'n-Nüfûs'ta şu kelimelerin aslında olduğu gibi "y" li oldukları görülmektedir. يِلْدِيْمُ yıldırım 10a-12, 17b-17, يِلَانْلَار yılanlar 62a-9,10, يِيْغِيْمِي yigirmi 79a-11. Bu örneklerde baştaki /y/ düşmemiş korunmuştur.

Metnimizde "vurmak" fiili "ur-" biçimini korumaktadır. اُورُبُ urup 2b-6. Yukarıdaki şeklin aksine baştaki /y/ sesinin düştüğünü de görmekteyiz. اِلْدِيْمُ ıldırım 84b-12

8. Orta hece ünlüsü

Vurgusuz orta hece ünlüsünün geçici ya da kalıcı düşmesi Türkçede eskiden beri görülen bir ses olayıdır. Kelime tek başına olduğu zaman düşme olmamakta (گۆڭلُ göñül 27b-17 gibi) ama kendisinden sonra iyelik ya da ünlüyle başlayan yapım ekleri gelirse düşme gerçekleşmektedir. قُوڭنَه göñnê (göñül) 28a-3, اُوغُل oğul 247b-15, اُوغُلنه oğluna 247a-5, بُوڭرُلان buyrulan 240a-15, قُوڭنَه بَكْرَه köynuna (koyun) 33a-2, بُوڭرُنِي burnı (burun) 150b-15, اَڭنَه egnine (egin : sırt, arka, omuz) 90b-9, بَڭزِدُرلَر beñzedürler (beñize-) 40b-3, اُوڭنَر oynar (oyun-a-) 102a-12. Bunlar geçici düşme örnekleridir. Bugün de kullanılan "buyruk" örneğinde düşme kalıcı hâle gelmiştir. ötürü / ötrü, üzere / üzre gibi bugün bile ikili kullanılan bazı kelimelerin birincisi düşmesiz, ikincisi düşmeli olarak geçmektedir. اُوْتُوڭرُ ötürü 256b-8, اُوْتُوڭرِي ötürü 245a-10, اُوْزُرَه üzre 242b-17, چَاڭرِشُورُلَر çağrışurlar (çağır-) 181a-17. Bugün "yalnız" şeklinde kullandığımız kelime ise Eski Anadolu Türkçesinde يَالِنُوز yalnız 244b-2, 245b-7 biçiminde düşmesiz geçmektedir. Ben dünyāya يَرَادِلَالِي yaradılalı 85b-2,3. Bunun yanında ekin /ı/, /i/ sesinin telâffuza uygun olarak düşürüldüğü de görülmektedir. يَرَادِلْدُن yaradaldan 27b-2, گِلْدُن gelelden berü 85b-1,54b-2, اُولْدُن ölelden berü 64b-1 gibi.

9. Ünlü birleşmesi

Ünlü birleşmesi örneklerine daha çok "ne" kelimesinin birleşiklerinde rastlıyoruz. نَبَلَه سِن n'eylesin 267b-14, نَبَلَسُونلَر n'eylesünler 268a-7, نَبَدِيم n'edeyim 231a-15, نُولَه n'ola 17b-7, نُولِيدِي n'ola-y-dı 229a-7. Bunlardan başka نَسْنَه nesne (< ne ise ne) 230b-1, نِيچُون niçün (< ne için) 230b-12 gibi birleşmeler kalıplaşmış ve aslını unutturmuştur.

10. Göçüşme (Metathèse, Yer değiştirme)

Müzekki'n-Nüfûs'ta göçüşme olayına rastlamıyoruz. Bu değişimin en çok görüldüğü kelimelerin asıl şekilleriyle yazıldığı görülmektedir. اُوْڭرِنُورُ öğrenür 2a-13, اُوْڭرِنُ öğren 13b-12, طُرَاقُ toprak 31b-10, 34b-9, اِلَرُودُن ilerüden 51a-2

11. Hece yutulması (Haplologie, Hece düşmesi)

Bildirme eki "durur, dürür"ün -ur hecesinin genellikle düşerek artık "-dur, -dür" şekline girdiği görülmektedir. وَاَرْدُر vardur 1b-4, اُوْزُرِنَه دُر üzerinedür 1b-4, وِيرِمِشْدُر vermişdür 1b-8. Eski bir "turur" ekinden gelen ve daha sonra "durur" şeklinde görünen ekteki son hece yutulmuş ve bu dönemde artık eski şekilleri kullanılmayarak -dur biçimini almıştır. كُجُك küccük gâzâdan büyük

ğazāya 218a-1,2 Genellikle sonu k, k ile biten kelimelere sevgi eki -cuk, -cük getirildiğinde görülen ünsüz düşmesi olayı burada hece düşmesi şeklinde görülmektedir. küçükcük > küçücük > küccük (bk. ünsüz düşmesi). Eski bir "yorır" şeklinden gelen ve bugün şimdiki zaman eki olarak kullandığımız -yor ekinin durumu metnimizde ulaçlı birleşik eylem şeklinde görünmektedir. أَوْرِي everi yörürüz 23b-8, كَمَّ يَورُرُ gide yörür 24b-6, Hece yutumunun bir başka örneğini de "karındaş" kelimesinde görüyoruz. قَرْدَانِي kardeş 5b-16, (Ben dünyāya) يَرَادِلِي yaradılalı 85b-2,3. şeklinin yanında ekin /i/, /i/ sesinin telâffuza uygun olarak düşürüldüğü de görülmektedir. يَرَادَلْدُ yaradaldan 27b-2, كَلْدَلْدُ gelelden berü 85b-1,54b-2, أُولْدَلْدُ ölelden berü 64b-1,

12. Ünsüz ikizleşmesi (Gemination, Ünsüz ikileşmesi)

Eski Türkçeden bu yana ünsüz ikileşmesi olayını görüyoruz ("belgölüg"den /g/ ve orta hece düşmesiyle bellü, "elig"den /g/ sesinin düşmesiyle elli olduğunu biliyoruz). Metnimizde geçen اَتَمَّ atam anam 201b-6 örneğindeki "ana" kelimesi ancak İstanbul şivesinde "anne" olmuştur. Bunlardan başka şu kelimelerde de ikileşme görülür. اِيسِي issi (iss < ET. idi, iyä : bey, sahip) 205b-6, اِيسِي issi (ET. isig : sıcak, hararet, sıtma) (31a-11) اَاشِيYA aşşıya (< aşığ), (40a-17), اَاشِي aşı (219a-5) اَاشِي دَكْرُ aşşısı deger 40b-9, كُوجُك küccük 104b-14. Bu örnekte Eski Türkçedeki "kiçig : küçük, gençlik" kelimesi i > ü ses değişimi ile ya da Farsça "küçek" kelimesine benzeme yoluyla ilk hece ünlüsü kısalarak ilerleyici benzeşmeyle ünlü uyumuna uymuş ve /c/ ünsüzü ikizleşmiştir.

13. Benzeşme (Assimilation)

Benzeşme, bir gramer birliğinde ya da bir kelimedede yan yana gelen veya biraz aralıklı olarak bir arada bulunan iki sestem birinin diğerine etki ederek onu kendisine benzetmesi ve iki sesin birbirine benzeşmesi olayıdır. اِشَلَمِش imiş-se 171a-7. Diş sesi olan /s/, diş eti sesi /ş/ yi kendisine benzemiştir. Buna gerileyici benzeşme diyoruz.

14. Benzeşmezlik (Dissimilation, Benzeşmeme, Aykırılma)

Benzeşmezlik, bir gramer birliğinde ya da bir kelimedede yan yana gelen veya bir arada bulunan aynı cinsten iki sesin birbirlerinden farklılaşarak aykırılma ve benzeşmeyi bozmaları olayıdır. Bu benzeşmezlik yakın ya da uzak olabilir. اِلَرُولُK ilerürek 28b-5, اِلَرُولُK ilerüle 24a-16. Bu örnekte ise diş sesi /r/, diş eti sesi /l/ ye dönmüştür.

15. Benzeşme ve benzeşmezlik (Assimilation, Dissimilation; Kelime birleşmesi ve birleşmeme)

Müzekki'n-Nüfûs'ta bugün "bir-az" şeklinde kullandığımız kelime hem benzeşme hem de benzeşmezlik örneği göstermektedir. بِرْزْ bir-ez 1b-14, 14b-2,6, 17b-7,8, 82a-17, 86a-5, 108a-3,11,13, 114a-7, 115a-11, 116a-3, 116a-10. 127b-16, 154a-17, 198b-6,7,10,11, 199b-3, 200a-12, 204b-4, 246a-1), بِرْازْ (24a-17, 86a-17, 113b-3, 149a-1, 179a-13, 179b-9, 193b-7, 196a-6, 233b-3. Bu örnekler bize bu ekin /e/ tarafında olduğunu göstermektedir. بُرْيَهْ böyle (< bu eyle) 82b-13, سُورْيَهْ şöyle (< şu eyle), شِمْدِي 83a-7, şimdi (< uş imdi) 84a-16, نَرَدَهْ nerede (< ne arada) 93a-7, كَنْدُوزِنِي kendüzini (ET. kentü+öz) 105b-7, أَجُوقُ مُورْدِي kapusın açuk kor-udı 221b-9, اُولْدِي ol-udı-ki 149a-6, وَارَيْدُكْ vara-y-duñ 19b-9. Anadolu ağızlarında "böyün, büyün" biçiminde geçen بُغْرُ bu-gün 91a-3, بُرْ bu gün 142a-6 kelimesinin yazılışına bakarak benzeşmeye uğrayıp uğramadığını söylemek zordur. دُوتْمَزْدُ dutmaz-ıduñ 171b-13 örneğinde de benzeşme (enkлиз) örneği görülmektedir.

16. Tonlulaşma (Süreklileşme, Ötümlüleşme, Sedalılaşma,)

Kelime sonunda bulunan p, ç, t, k, k seslerinin iki ünlü, iki tonlu ses arasında tonlulaşması Müzekki'n-Nüfûs'ta da görülmektedir. Bu tonlulaşma bugünkü gibi değildir. Eski Türkçede tonlulaşma olayı yoktu. Bu ses olayı yeni yazı dilleri döneminde başlamıştır. Batı Türkçesinde baştan beri dolayısıyla da Eski Anadolu Türkçesi döneminde tonlulaşma olaylarına rastlanmakta son olarak Türkiye Türkçesinde ise gelişimini tamamladığı görülmektedir.

Müzekki'n-Nüfûs'ta iki ünlü arasında bulunan p, ç, t, k seslerinin tonlulaştığı görülmektedir. چَالَبُومُ çalabum (çalap) 217a-8, أَغَاجِي ağacı (ağaç) 213a-7, كَلِیْجُ kılıcın (kılıç) 169b-8, اَوُوجُمَهْ avucuma 42a-15, بِنْدُكْ یُوْ binidüñ yok (binid 45a-12, 13'te iki yerde bu kelime tonlu ile yazılmıştır. Bu yazımdan bu kelimenin /d/ ile telâffuz edildiği sonucu çıkmaz.) 24b-3, یَغِیْتْ yigit 28b-12. Bunun yanında يَكْدَهْ yigide 28b-13, اِنْجِیْمِیَهْ incitmeye 167a-5. Bunun yanında اِنْجِیْمِیْدِگُوزْ incidmeye-y-diñüz 181a-11, اِنْجِیْدُرْ incidür 167a-4, یُودَرْلَرْ yударlar 27b-4, یَرَادِلِلِي yaradılalı 85b-2, یُومُورْدَهْ yumurda 26b-17, یَرَاغْنْ yarağın (yarak) 30a-10, كُونُغَهْ konuğa (konuk 52a-13) 52a-14, بَرَاغْلَانُڭ bırağılanuñ 85a-1, بُوغَزْلَدُوغِي boğazladuğı (yarak) 30a-10, بِيْچَاغِي bıçağı aldı geldi قَرْدَشْجُوغَهْ kardaşcuğına eydür: Yat aşığı اَيَاغُوكِي ayağı (boğazladuğ, bıçak, kardaşcuğ, ayak) 108a-1. Bu örneklerden de görüldüğü gibi metinde tonlulaşma olaylarına çokça rastlamaktayız. Bu dönemde /k/ deki gibi /k/de de tonlulaşma söz konusudur. Aynı zamanda bugünkü gibi yumuşama söz konusu değildir. Başka bir deyişle, tonlulaşan /k/, /g/ olmuş bugün Türkiye Türkçesindeki gibi /ğ/ ya da /y/ ye dönmemiştir. Bu dönem için tonlulaşsa da hâlâ

ağızlardaki gibi /g/ olarak telâffuz edilmektedir. Sonuç olarak Eski Anadolu Türkçesi döneminde /k/ deki bu tonlulaşma /ğ/ ya da /y/ ye kadar gelmemekte yalnızca /g/ de kalmaktadır. اِكِي چِكِي ikicigin 108a-9, يَمَگَ yemege 108b-4, اَوَجَگَرَنَه evcegezine 108b-9.

Bütün bu normal tonlulaşmadan başka eserde bugünkünden daha ileri tonlulaşma örnekleri görülür. گَزُوگُورَدِي gözügürdi 221b-12, بِرَاغُوبُ birağup 7a-12, بِرَاغُورُ birağur 30a-3. Bugün hep tonsuz şekliyle kullanılan -ki ilgi ekinin tonlulaşmaya uğradığı görüyoruz. اَرَاَسَنَدَنِي arasındağı 66b-5, Yine i- fiilinin partisibi de ünlü uyumuna uymakta ve -k'si tonlulaşmaktadır. وَرِدُنِي var-ıduğı 14b-10. Bu ileri tonlulaşmaların yanında tozsuzlaşmama örnekleri de görülmektedir.

Tek heceli kelimelerin sonundaki sesler, bugün de olduğu gibi genellikle tonlu olarak kalır. اِبِچِنَدَه içinde 3a-9, بِيچِي چِيَدُرُ biçicidür 30a-2, بِچَرُ biçer 30a-8, سَاچِي saçı 30a-11. Müzekki'n-Nüfûs'ta bu tür seslerin tonlulaştığı da görülmektedir. Belki gerçekte tonsuz olan bu sesin bir yazım şekliyle böyle yazıldığı söylenebilir. اَوچِنَدُ ucından 34a-1, بُوْرچُلُوْرِي بُوْرچِنَدَان مُوْرَتَرُ borçluları borcından kırtar 40b-5, سُددَن südden 2a-11, 13. Bunun gibi tek ya da çok heceli Türkçe kelimelerin sonundaki p, ç, t, k, k ünsüzlerinin metinde b, c, d, ğ ve g olarak yazıldığı görülmektedir. Gerçekte tonsuz telâffuz edilen bu ünsüzlerin tonlu yazılması da bir yazım şekli gibi değerlendirilmelidir. Bu yüzden biz çevriyazıda bu tür sesleri -iki ünlü arasına girmediyse ve iki tonlu ses arasında bulunmuyorsa- tonsuz biçimleriyle gösterdik. سُ süt 2a-11, اِيْدُوْبُ edüp 2b-5, اُوْرُوبُ urup 2b-6, اُوْلُوبُ olup 2b-8, Bu özellik yabancı kelimelerin Türkçeleşmiş biçimlerinde de böyle gösterilmiştir. اُوْرُوحُ oruç (< orûz* < rûze) 3a-9

Tonlulaşma genel eğilimi yanında tonlulaşma ile tonsuzlaşma aynı satırda bir arada görülmektedir. Her birinüzün اَزِغِي azığı bir rākib اَزِغِي azığı gibi 43a-2. Bunun yanında normal olarak tonlulaşma beklediğimiz yerde tonlulaşmanın olmadığını da görüyoruz. طَبَاکَه tabağa kıotar 170a-8.

17. Türkçeleştirme

Müzekki'n-Nüfûs'ta bazı yabancı kelimelerin Türkçeleştirildiği görüyoruz. Bu Türkçeleştirme büyük ölçüde o yabancı kelimenin Türkçede söylenişini yansıtmaktadır. Başka bir deyişle yabancı kelimeler Türkçede nasıl söyleniyorsa o şekilde yazıya aktarılmıştır. Bunların bazıları ünlü uyumuna uydurulmuş, uzun ünlüleri kısaltılmış, kelime başına ünlü eklenmiş veya ünsüz eklenmiş, kelimenin başında, ortasında sonunda ünlüsü değiştirilmiş, ünlüsü düşürülmüştür. Sonuç olarak Türk hançeresine uymayan yabancı kelimelerin yapılarında değişiklikler yapılarak Türk söyleyişine uydurulmuş ve yazıya öylece aktarılmıştır. Müzekki'n-Nüfûs'ta Türkçeleştirme

örnekleri şu kelimelerde görülmektedir. آيَنَه سِنِي āyine (āyine) 18b-1, زَارِيلِي zārılık kılmazın (zārī) (43a-1), زَارِي زَارِي zārī zārī ağladı. 66a-17, عَجْدَهَاءُ ejdehā (ejderhā) 45b-17, بَتَرِ beter (bedter) 66b-3, اَخْشَمِ aḥ-šam (aḥ šām) 52b-1, يَارَنَلَرِ yārenler (Far. yārān "dostlar") 243b-10, Farsça "firişte" kelimesi "feriştah" şekline sokulmuştur. Sondaki /h/ sesi yazıda kendisinden sonra gelen eklerle birleştirilerek ünsüz gibi yazılmıştır. Ağızlarda "feriştah" şeklinde de telâffuz edilir. فَرِشْتَهَلَرِ feriştehler (90b-9). Yine Farsça "demir kilit ve anahtar yapan adam" anlamındaki چِلَانْجَرِ cilânger kelimesi metnimizde چِلِنْجِرِ, چِلِنْجِيرِ çilingir 199a-3,4,5,6,8 şeklindedir. اَمَّارَه لِكْنَدُ emmāreliginden (1b-8) yanında اَمَّارَه لِنِي emmāralığı 167a-15. Son örnekte kelimenin kalın ek almasını ünlü uyumuna sokularak bütünüyle kalın telâffuz edilmesi ile açıklayabiliriz. Bugün halk ağzında "imtahan", "imtân" şeklinde telâffuz edilen "sınav" anlamındaki Arapça "imtiḥān" kelimesinin de Türkçeleştirildiği görülmektedir. اِمْتَاḤَانْلَرِ imtāḥānlar 242a-12, Yine Arapça نَا'لَيْن : اِكِي نَا'ل na'leyn : iki na'l kelimesi daha o dönemde Türkçeleşmiştir. نَا'لِن na'lın 88a-3. Ayrıca bugün "muḥannet" biçiminde kullanılan kelime bu eserde aslı şekliyle مُحَنَّكَ muḥanneşdir.

18. Yuvarlaklaşma

Eski Anadolu Türkçesi döneminde geniş ölçüde yuvarlaklaşma olayı görülür. Bu olay m, p gibi dudak ve v, f gibi diş dudak ünsüzlerinin etkisi ile odaya çıkmaktadır. Yine g, ğ ünsüzlerinin düşmesi bazı köklerle bir çok eklerde yuvarlaklaşmalara yol açmıştır. Birinci kişi iyelik şekillerinde, birinci kişi zamirlerinin tamlayan durumlarında, bir çok fiil çekimlerinin birinci kişilerinde, ulaç ve ortaç eklerinde, düşen g, ğ yapım eklerinin önündeki ünlülerde, birinci kişilerin etkisinde kalan onlara benzetilen diğer kişi ve şekillerde hep yuvarlak şekiller görülmektedir. Eski Türkçedeki aslı yuvarlak şekilleri ile gelen bazı eklerde benzetme yoluyla birtakım ekleri yuvarlaklaştırmıştır. (-duḡ, -dük ortaç ekinin belirli geçmiş zamanının çoğul birinci kişisini yuvarlaklaştırması gibi. Genel olarak Eski Anadolu Türkçesindeki ünlü uyumsuzluğunun büyük bir kısmında yuvarlaklaşma, küçük bir kısmında ise düzleşme olduğu görülür. اَرُو aru (arığ'dan) 67a-7, دَمُورُ demür (temir'den) 71b-6, دِلُو delü (tilbe'den) 86a-12, سَارُو şaru (sarığ) 104b-1, قَامُو kamu (kamağ'dan) 99b-14, قَپُو kapu (kapığ, kapağ) 66a-15, 66b-16, يَاوُزُ yavuz (yabız'dan) 87b-2, سَمُوزُ semüz (semiz'den) 128b-9, قُورُ kuru (kırı'dan) 145a-14. Eski Türkçede yuvarlak ünlülü olan bazı kelimeler metnimizde de bu ünlülerini korumaktadırlar. اَرُوḡ aruḡ 50a-16, اَچُوḡ açuḡ 221b-9, اَلتُونُ altun 56a-5, بُزَاغُو buzaḡu 73b-11, اَغُو aḡu 77b-4, تَانُوḡ tanuḡ 32a-10, اَرْتُونُ artuḡ 37b-5, اَرْتُونُR arturur 208b-1, اَسْرُوكُ esrük 198a-6 İsim dışındaki örnekler ileride verilecektir.

19. Düzleşme

Eski Anadolu Türkçesinde yaygın yuvarlaklaşma eğilimi yanında bir de düzleşme eğilimi görülür. Bu düzleşme diş, diş-damak, ön damak ünsüzlerinin etkisi ile oluşan bir benzeşme gibi görünmektedir. Bunun sonucunda yuvarlak ünlülerin yerini düz-dar ünlüler almaktadır. Dolayısıyla da bunu yuvarlaklaşmanın yerini alan bir darlaşma diye değerlendirebiliriz. Düzleşme olayını sadece bununla açıklamak mümkün değildir. Başka nedenleri de olabilir. Bu nedenler yuvarlaklaşma olayı kadar açık değildir. Eski Anadolu Türkçesinde yuvarlaklaşma eğilimi bakımından yuvarlak olması gereken bazı ünlüler düz olarak karşımıza çıkar. Yapısında yuvarlak ünlü bulunduran fiilden fiil yapma eklerinden önce gelen yardımcı seslerin yuvarlak değil düz olması bu dönemdeki düzleşme eğilimini yansıtmaktadır. Eski Türkçe döneminde yapısında yuvarlak ünlü bulunduran bazı kelime kökleri Müzekki'n-Nüfûs'ta düz-dar ünlüyledir. يَلْدُزْ yılduz (yultuz) 67b-2, قَانِي kani (kanyu) 83a-11, بِيْتُورْمَكْ bit- (büt-) 90a-11, قَاتِي katı 89b-14, دِرِلْ diril- (tiril-) 90a-9

20. Ünlü uyumu

Türkçe büyük ünlü uyumu bakımından her dönemde sağlam bir görüntü sergiler. Dolayısıyla Müzekki'n-Nüfûs'ta da kalınlık - incelik uyumu bazı istisnalar dışında tamdır. Bugün ünlü uyumuna aykırı olan anne, kardeş, hani, dahi kelimeleriyle -ki ilgi eki ve imek fiilinin hikâyesi uyum içerisindedir. "ana" اَنَام anam 201b-6, قَرِنْدَاشِكْ karındaşıñız 145a-7, قَرْدَاشْ kardaş 5b-16, اَرَايْنَدَغِي arāyindagi 4a-11, قَانِي kani 83a-11, صَاغْ يَانِمَدَغِي sağ yanımdağı ve سُولْ يَانِمَدَغِي sol yanımdağı 13b-5, اَرَايْنَدَغِي arāyindagi 66b-5, دَاحِي dahı 7a-2, وَرْدَغِي var-ıduğı 14b-10, دُوتَمَزْدُ dutmaz-ıduğ 171b-13. Hatta yabancı kelimeler de dil uyumuna geniş ölçüde uymuşlardır. جُنْبُشْ cünbüş (cünbiş) 234a-8, اُورُجْ oruç (< orüz* < rüze) 3a-9, زَارِيلُ قَلَمَرِي zārılık kılmazın (zārī) 43a-1, اَمَّارَهْ لِكَمَدْ emmāreliginden 1b-8, اَمَّارَهْ لِكَمَدْ emmāralığı 167a-15. Son iki örnekte kelimenin hem ince hem kalın ek almasını ikinci kelimenin bütünüyle kalın telâffuz edilmesiyle açıklayabiliriz.

Düzlük - yuvarlaklık uyumu, kalınlık - incelik uyumu kadar yaygın değildir. Eski Türkçede bir çok köklerin ve eklerin düzlük - yuvarlaklık uyumuna uyduğu birçoklarının ise uymadıkları görülmektedir. Eski Türkçe döneminden sonra Batı Türkçesinde ise uyumsuzluk daha çok artmıştır. Batı Türkçesi içinde uyumsuzluğun en çok görüldüğü dönem Eski Anadolu Türkçesi dönemidir. Düzlük - yuvarlaklık uyumu Osmanlıca döneminde de devam etmiş ancak Türkiye Türkçesi döneminde mükemmel şekline ulaşmıştır. Yukarıda gördüğümüz Eski Türkçedeki uyumsuz kelimelerin bazılarının bünyelerini aynen koruyup yuvarlak kaldığını, bir kısmının ise düzleşme olayı çerçevesinde uyuma uyduğunu, birtakımının da bozularak tamamen uyumsuz kelimeler olduklarını görüyoruz. Ekler bakımından da artan ölçüde bir uyumsuzluk söz

konusudur. Bu döneme bir uyum dönemi değil bir uyumsuzluk dönemidir diyebiliriz. Bu uyumsuzluk kelime köklerinde, eklerde, yardımcı seslerde, isim ve fiil yapım eklerinde, ad durumu ekleri ve fiil çekim eklerinde görülmektedir. Küçük-ünlü uyumuna uymayan kelimelere şu örnekleri verebiliriz. بَرَّكُو *br̥kū* karşı 15a-6, اَيُّو *ayū* 8a-4, اَرُو *arū* 50a-16, eyü 7b-10, كَنْدُو *kan̄dū* 41b-15, اَوُج *avuc* 42a-15, خَاتُون *ḫātūn* 42a-15, قَيُّو *qayur*- 43a-7, اَرُو *aru* 32a-11, دَمُرُ *demür* 71b-6, دَلُو *delü* 86a-12, شَارُو *šaru* 104b-1, قَامُو *qamu* 99b-14, قَپُو *kapu* 66a-15, 66b-16, 67a-7, يَافُزُ *yavuz* 87b-2, سَمُرُ *semür* 128b-9, قُرُو *quru* 145a-14, دَنْلُو *denlü* 43a-2, çürü- 28a-4, كَمُوكِنْدُ *kemüginden* 89b-10, قَیُّو *qaygu* 98a-3, يَنْقُولْتَدِي *yanqulandı* 103a-11

21. Ünsüz uyumu

Türkçede son zamanlarda ortaya çıkan ünsüz uyumu Müzekki'n-Nüfûs'ta yaygın olarak görülmez. Kök ve eklerde tonsuz ünsüzlerden sonra tonsuz, tonlu ünsüzlerden sonra tonlu ünsüzlerin gelmesi olarak bildiğimiz bu uyum metnimizde yoktur. Bugün çok şekilli eklerin yerine bu dönemde tek şekilli ekler kullanılmaktadır. Örneğin -dır-, dir-, -dur-, -dür-, -tır-, -tir-, -tur-, -tür- ettirgenlik ekinin yalnız -dur-, -dür- şekli kullanılmaktadır. دُوْكَدُوْرَتْلَرْ kesdürenler ve қанлар қалдуратлр dökdürenler 31a-12, يَپْدُرْدُوْغِي yapdurdı 241a-15, قَالْدُرَهْ қалдурә 47b-3, بَئْزَهْ دُرْتَلَرْ benzedürler 40b-3, بَاصْدُوْغِي başdı 66a-10. Bunun yanında -dar-, der- ettirgenlik eki bugünkü gibi ünsüz uyumuna uygun olarak kullanılmaktadır. گُوْستَرْمَکْ göstermek 90b-11, -dan-, -den-, -tan-, -ten şekillerinin veya -dı, di, -tı, -ti'nin yalnız /d/ şekilleri kullanılmaktadır. وَاْرِلْدُكْدَنْ varıldı 19b-14, اِرِيْشْدِي erişdi 27a-11, اُوْپْدِي öpdı 60a-3 gibi.

Bu örneklerin yanında -ça, -çe, -ca, -ce şekilleri bir arada görülmektedir. 31b-
2, 31b-14, 30a-14, 30b-5, 63b-2. Bu dönemde asli şekil -ça, -çe'dir
ve -ca, -ce Osmalıca döneminde ortaya çıkmıştır. Eserde -ca, -ce şekillerin bulunması ve yaygın
olması geç dönemde istinsah edildiğini veya bunun bir yazım şekli olarak kabul edilmesi lâzım
geleceğini göstermektedir.

22. o, ö ünlülerinin yeri

Türkçede o, ö ünlüsü yalnız birinci hecede bulunur. Müzekki'n-Nüfûs'ta geçen بِنْدُوسُ bidnos ve خُورُوسُ horos 164a-1 kelimelerinden ilki Yunancadan, ikincisi de Farsçadan alıntıdır.

23. j sesi

Bu ses Türkçe kelimelerde yoktur. Metnimizde **أُجْدَهَانِي** ejdehā-y-imiş ol ejdehānu 91b-7 gibi yabancı kelimelerde görülür.

24. f sesi

Bu ses de Türkçe kelimelerde yoktur. İçerisinde /f/ sesi geçen Türkçe kelimelerde bu ses /v/ sesinden dönüşmüş bir sestir. öfke (ET. öwke, öbke : öfke), Eski Türkçenin "uwat- : parçalamak, ufaltmak" fiili metnimizde **أَوَاتَنَ** uvanana (107b-1) şeklinde geçmektedir. Aynı kelime isim olarak **أَوَاجُ** uvacuḡ 178a-1 yine v'lidir. Bugün kullandığımız /f/ li şekline henüz geçmemiştir. Bu ses bir de yansıma kelimelerde görülmektedir. **فَرَّطِي** fırlayı (gelür) 227a-2

25. h sesi

Müzekki'n-Nüfûs'ta /k/ sesi yerine kullanılan /ḡ/ dikkati çekmektedir. **دَحِي** daḡı (taḡı) 1b-14, **يُوḡṣَا** yoḡsa (yoḡ ise) 28a-11, **حَاتُونُ** ḡātūn (ḡatun) 28b-17, **يُوḡṣُولُ** yoḡsul (yoḡsul) 53b-10. Ancak hangi ve hani kelimeleri henüz /k/ lıdır. **قَنْغِي** ḡanḡı 4a-11, **قَانِي** ḡanı (ḡanyu) 83a-11, "aḡşam" birleşik kelimesinin de telâffuza uygun olarak aḡ-şam yazıldığı görülmektedir. **أَحْشَمُ** aḡ-şam 52b-1. Metnimizde /ḡ/ sesi yabancı kelimelerde görülmekte Türkçe kelimelerde görülmemektedir. Bundan /ḡ/ sesinin henüz ortaya çıkmadığını anlaşılmaktadır. Ses yansılamalı bazı kelimelerde de /ḡ/ ve /h/ sesi vardır. boḡazı **حُورُحُورُ** ḡor ḡor éder 30a-12, **حُورُتَلْيُو** ḡortlayu ḡortlayu 88b-7, **حَاقِرُوبُ** ḡayḡırup 75a-14. "Büyük kardeş, kardeş" anlamına gelen "aḡa" kelimesinden bozulmuş olarak kullanılan **أَحِي** aḡı 135b-12 kelimesinde de bu ses vardır.

26. Kelime başında bulunmayan sesler

Genel olarak Türkçede kelime başında bulunmayan sesler Müzekki'n-Nüfûs'ta da yoktur.

c sesi:

Türkçe kelimelerin başında /c/ sesi yoktur.

ḡ ve ḡ sesi:

Müzekki'n-Nüfûs'ta kelime başında /ḡ/ hiç yoktur. Türkçede kelime başında /ḡ/ sesi de bulunmaz. Ses yansıması kelimeler bunun dışındadır. Bugün ilk sesini /ḡ/ olarak telâffuz ettiğimiz "gıcırıtı" kelimesi Müzekki'n-Nüfûs'ta /k/ ile **كُجُورْدُوسِي** ḡıcırdı 12b-4

l sesi:

Türkçe kelimelerin başında /l/ sesi yoktur.

m sesi:

Ses yansıması kelimeler dışında Türkçe kelimelerin başında /m/ sesi yoktur.

n sesi:

"ne" nin türevleri ve birleşikleri dışında Türkçe kelimelerin başında /n/ sesi yoktur.

ŋ sesi:

Türkçe kelimelerin başında /ŋ/ sesi yoktur.

r sesi:

Türkçe kelimelerin başında /r/ sesi yoktur.

v sesi:

Ünlemler ve b - v değişikliğine uğramış kelimeler dışında kelime başında /v/ sesi yoktur.

z sesi:

Türkçe kelimelerin başında /z/ sesi yoktur.

27. Kelime ve hece sonunda b, c, d, g, ğ sesleri

b sesi:

Müzekki'n-Nüfûs'ta kelime ve hece sonunda /b/ sesi yoktur. Eski Türkçenin başlarında görülen kelime ve hece sonu /b/ leri, av (aw, ab), ev- iv- (ew-, iw-), evir- (ewir-, ebir-), davran- (tawran-, tabran-), sav (saw, sab), tavar (tawar, tabar), tavşan (tawışkan, tabışkan), yalvar- (yalwar-, yalbar), yavaş (yawaş, yabaş), yavuz (yawız, yawaz, yabız), yavlak (yawlak, yablak) Batı Türkçesine geçmeden /v/ olmuşlardır. َإِ ev (ew, eb) 186b-14, َإِ sev (sew, seb- sew-) 190b-11,12,13, ُشُ şu (şub, suw) 199a-3 gibi.

c sesi:

Türkçe kelimelerin sonunda bu ses bulunmamaktadır. Metnimizde kelime sonununda /c/ li şekiller ancak bir yazım şekli olarak değerlendirilebilir. Bu sesin telâffuzu şüphesiz /ç/ biçimindedir. َإِ kılıç 82a-8 de olduğu gibi. Onun için biz metinde bunları /ç/ biçiminde transkribe ettik. َإِ ağaç 217b-1, َإِ kılıç 66a-16. Bunun yanında َإِ kılıç 82a-8

d sesi:

Eski Türkçede kelime ve hece sonunda /d/ sesinin bulunduğunu biliyoruz. bod : vücut, boy, halk; käd : < Soğ. kādα < Sak. kaade, pek; kid : son, arkada; öd : vakit, an; huzur; saat, devir, mevsim; şad : (krş. Soğ. gşyd?) Batı Türklerinde, kağandan sonra en yüksek unvan; tod : tamam, dolu; ud : (br.) inek, sığır; yad : yabancı; alaḡad- : tükenmek, kuvvetten düşmek; ädäd- : maddeleşmek, büyümek; bädizäd- : resim yapmak; igid- : bakmak, beslemek; käd- : giymek; kıwad- : mesut etmek; kökäd- : yükseltmek; ḡulad- : esir olmak, kul olmak; ḡutad- : mesut olmak, mesut etmek; küçäd- : kuvvetlenmiş olmak; künäd- : cariye olmak; muḡad- : şaşmak (?), kederlenmek; tid- : menetmek, engel olmak; ud- : takip etmek; ulḡad- , uluḡad- : büyümek; yad- : yaymak; yaḡıd- : düşmanlaşmak; yigäd- , yägäd- : iyileşmek, daha iyi olmak, yenmek; yüd- : yüklemek. Batı Türkçesinde bu /d/ ler genellikle /y/ olmuştur. Böylece kelime ve hece sonunda /d/ ler kalmamıştır. Buna karşılık sondaki bazı /t/ lerin de Batı Türkçesinde tonlularak /t/ olduğunu görüyoruz. Bugün ad, od şeklinde kullandığımız kelimeler Eski Türkçe döneminde /t/ li idi. (ET. at : isim, ad; ot (br.), oot : ateş; ot (br.), oot : ot, ilâç) gibi. Bu kelimeler Eski Anadolu Türkçesi döneminde /d/ li olarak karşımıza çıkmaktadır. ادلری adları 32a-1, اء ad ver 102b-5, 89a-12, اء od 36a-16. Bu durumu bu seslerdeki uzun ünlüyle açıklayabiliriz.

Müzekki'n-Nüfûs'ta kelime ve hece sonunda /d/ sesini görüyoruz. بئد binid 145a-12,13, قورء kurd (ET. kurt : (br.) kurt, solucan) 65a-13, 75a-15, بلوء bulud (ET. bulıt, bulut, pülit : (br.) bulut) 81a-7, ىء yeder 141a-5 gibi. Yukarıda yapısında uzun ünlü bulunduğundan dolayı son sesi kelime ve hece sonunda tonlu olan "ad" ve "od" kelimelerini dışarıda bırakırsak Eski Anadolu Türkçesindeki bütün bu kelimelerin tonsuz telâffuz edildiğini düşünmek doğru olacaktır. Ünlüyle başlayan bir ek aldıklarında da yumuşadıklarını biliyoruz.

g sesi:

Kelime ve hece sonunda standart Türkçede /g/ sesi yoktur. Bu sesi bugün /ğ/ sesiyle karşılamaktayız. Eski Türkçede bu ses vardı. älig : el; älig : elli; ämig, imig : meme; bag : bağ, bohça, bölük; bäg, päg : (br.) bey; bilig, plik (br.), plig : (br.) bilgi, bilim, akıl; çärig : ordu; ig, yig : hastalık; isig : sıcak, hararet, sıtma, sevimli; kăçüg : geçit; kiçig : küçük, gençlik; ködüg, kötüg : (ü?) iş; köprüg : köprü; ägdü : eğri bıçak; ägin, äjin, aḡın : omuz; ägir- , äḡir- , äḡär- : eğirmek, takip etmek, çevirmek, kuşatmak; ägri : egri; ägrik : girdap; ägsü- , äḡsö- (br.) eksilmek; äsüg, äksük, ägzig : eksik; gibi. Eski Anadolu Türkçesinde de aynı sesi görüyoruz. ىء, ىء yeg, yeg 77b-16, 88b-14, 106b-2,3, بء beg 79a-3, begler 218b-4,5, اوء öger 214a-14, اوءلئمئدؤر öḡülmegidür 27b-1, سؤمئئىه sögmeye 215a-5, دؤمئئىه döḡdi-y-se 215b-13, سؤمئئىه söḡdi-y-se 215b-14, ىءىء yigirmi 216a-2, اوءلئمئدؤر öḡülmeginden 216a-8

ğ sesi:

Eski Türkçede /ğ/ sesi kelime ve hece sonunda vardı. açığ : acı, hiddet, kuvvetli, pek; adğır : aygır; ağ- : binmek, çıkmak; ağduğ : fena, garip; ağı : mal, zenginlik, hazine; ağır, ağar : ağır, değerli, şeref; ağız, ag(i)z : (br.) ağız; ağır- : ağrımak; ağu : zehir gibi. Eski Anadolu Türkçesi imlâsında /ğ/ görünmektedir. Ama bu ses Eski Türkçedeki gibi /ğ/ telâffuz olunmayup bu sesin tonlusu olan /g/ telâffuz olunduğu açıktır. Biz çevriyazıda bu sesi yazımına bağlı kalarak verdik. çağırmağı 185b-1, طَافَرِ طَافَرِ 189a-14, طَافَرِ 189b-1, طَافَرِ طَافَرِ 189b-2, طَافَرِ طَافَرِ 189b-10, طَافَرِ طَافَرِ 189b-10, طَافَرِ طَافَرِ 189b-14

28. İnceltme

Eski Türkçe döneminde kalın sıradan ünlüler taşıyan bazı kelimelerin bu dönemde /ç/, /ş/ dişeti ünsüzleri ve /y/ ön damak ünsüzünün inceltici etkisiyle ince sıraya geçtikleri görülmektedir. اُچُتُ için (ET. uçun) 193a-6. Buna karşılık اُچُتُ ucundan 34a-1, گافلت اُچُتُ ucundan 75b-17, شِشْدِي şışdi (ET. sış : şış; sış- : şışmek) 104b-1, يورُدُ یورُدُ (ET. yorı- , yor- : yürümek) 52b-9, يورُدُ یورُدُ 52b-9, يورُدُ یورُدُ 86a-1, يورُدُ یورُدُ 28b-5, ایتدی eyitdi (ay- : söylemek, demek; ayıt- , ayt- : demek, söylemek; sormak) 28b-8, Nite-kim yukarıda ایتدی eyitdik idi. 93b-1, ایتدی ایتدی eyitdünüz 145b-6, ایتدی ایتدی eyitmekligün 179a-15. Bu dönem için bazı araştırmacılar tarafından kalın okunan hatta halk ağzında bazen kalın telâffuzu görünen bu kelimenin metnimizde ince olduğu örneklerden görülmektedir. يَ yine (53a-1) گَ gine (ET. yana, yanya : yine, gene) 103b-8, يَ yeşil (ET. yaşıl : yeşil) 84b-9, 97b-3, اِسی issi (ET. isig : sıcak, hararet, sıtma) 31a-11, اِسی اِسی اِسی اِسی 37a-12, issiliginün 82a-11. Eski şekli "isig" olan bugün Osmanlı alanında "issi" olarak kullanılan "ısı, ısıcağ, sıcak" kelimesi metnimizde "issi" şeklinde geçmektedir. Son örnekte ince sıradan ek alması kelimenin bu dönemde ince sıradan olduğunun kanıtıdır. Kaldı ki bugün kullandığımız "terlemekten veya sıcaktan vücutta meydana gelen küçük pembe kabartılar" anlamına gelen "isilik" de bunu desteklemektedir. Gerçi bunun yanında hastalık adı olarak "sıtma" (< ısıtma) da kullanılmaktadır. Ekin Türkiye Türkçesinde ısı > ısı şeklinde kalın sıraya geçmesi kanımızca -cağ eki nedeniyle. -cağ eki getirildikten sonra da ekin başındaki ünlü düşmüştür. اِشْ işde 60a-12

29. r sesi

r sesinin bazen düşürüldüğünü bazen de başka seslere çevrildiğini biliyoruz. Metnimizde اِرْسلان arslan 69b-10 örneğinde bu ses düşürülmemiş korunmuştur. اِرْسلان 28b-5, اِرْسلان 24a-16 örneklerinde ise değişime uğradığını görüyoruz.

Ses değişmeleri

30. é ~ i

Eski Türkçenin ön ve iç ses durumundaki ilk hecede bulunan /i/ leri Müzekki'n-Nüfûs'ta kapalı e (è) olarak okunmuştur. Söz konusu /è/ metinde bazen harekeyle bazen de hem harf hem harekeyle gösterilmiştir: سَاڭَا بَر بَر دِيُو وَيَرِيْمُ saña bir bir dèyü véreyim (1b-13), نَفْسُؤْجِي تَرْبِيَّتْ اِيْتُدُورُبْ nefsüñji terbiyyet ètdürüp (2a-10), مُطْمَئِنُّ لَكَ اِرْشُدُرْ muţma'innelige èrişdür. (2a-11), بُو قَزَلْنِ وَ دِيُوْشُورَلْنِ bu kıazanılan ve dèvsürilen (62a-1), اِرْگَكِمِي وَارْ erkek-mi var (5b-1), يَمَعُكْ yémecük (138a-5), كِيْجَهْ gèce (51b-9), اَرْتَهْ èrte namāzın (51b-9), يَرْ yèr (53b-1), اَرْتَهْ èrte (72a-16), يَلْ yèl (77b-5), يَلْتَيُ وَرُور yèlтейü vérür (116b-3), Bazen her iki şekil de görülebilmektedir. يَغْ يَغْ yèg, yeg (77b-16, 88b-14, 106b-2,3), بَغْ beg (79a-3), begler (218b-4,5), بَشْ beş (51b-7), يَدِي yedi (51b-8),

31. u ~ i, ü ~ i

Eski Türkçede /u/ sesi taşıyan bazı kelimelerin Eski Anadolu Türkçesi döneminde inceldiğini görüyoruz. Bu ince sıraya geçme olayı bazı kelimelerde tamamlanmış bazı kelimelerde ise ikili kullanışlar devam etmiştir. اُوچُنْ için (ET. uçun) (193a-6). Buna karşılık اُوچُنْدُ uçından "yüzünden, sebebiyle" (34a-1) şekli de yaşamaktadır. Bu son çekim edatı kendisinden önce gelen kelimeye çoğunlukla birleşik olarak yazılmaktadır. اُولْدُوغِيچُونْ olduğu-y-çün 123a-13, benzetdügi-y-çün. 123b-2, اُوْشْ uş 84b-1, اُوْشْدَهْ uşda 124a-1, اِشْدَهْ işde 118a-8

u ~ i değişikliğinde de eski ve yeni şekiller bir arada kullanılmaktadır. ulu (11) muşibet olsun gerekse كِيْجِي kiçi muşibet olsun 111b-10,11, kimi büyük kimi كُوجُكْ küccük 104b-14. Bu örneklerde Eski Türkçedeki "kiçig : küçük, gençlik" kelimesi son sesteki /g/ si düşmüş olarak kullanılmaktadır. Bunun yanında Farsça "küçek" kelimesi de dile girmiş ve ilk hece ünlüsü kısalarak ilerleyici benzeşmeyle ünlü uyumuna uymuş hatta /c/ ünsüzü ikizleşmiştir. "kiçig" kelimesinin "büyük" kelimesine benzeme yoluyla dar ünlülerinin yuvarlaklaştığını düşünebiliriz ya da Farsça "küçek" kelimesine benzeme yoluyla bu şekli aldığını kabul edebiliriz. Her iki kelime de metinde bir arada kullanılmaktadır.

32. o, ö ~ u, ü

İlk hecedeki o, ö seslerinin o, ö mü yoksa u, ü mu olduğunu yazıya bakarak anlamak mümkün değildir. يُوْږَرُ yoķaru / yuķaru (ET. yoķaru) (85a-3), بِيْرُكْ böyük / büyük (ET. bādük :

büyük) 218a-1, 2, اُوغُرَدِي oğradı / uğradı (85a-16), يُوْرُوْدُوْغِي yürüdüğü / yürüdüğü (ET. yorı- , yor- : yürümek) 52b-9 gibi. Bu tür kelimeleri bugünkü şekliyle çevriyazıya aktardık. Son kelimeyi ise geniş-yuvarlak şekliyle verdik.

33. a ~ ı, u ~ ı

Türkiye Türkçesinde "aşağı" şeklinde kullandığımız kelime metnimizde اَسَاْ aşağı 98a-7 ve اَسَاْغِي aşağı 108a-1 şekillerinde geçmektedir. Ama daha çok "aşağı" biçimi kullanılmaktadır. اَسَاْغِي aşağı 82a-5, 83b-8, 84a-17, Bugün de eskicil şekliyle kullandığımız "taşra" kelimesi yanında "dışarıdan" anlamıyla ünlülerini değiştirdiğimiz طَشْرَدَنْ taşradan (ET. taşkaru / taşgaru : dışarıya) (103b-12) kelimesi /a/ ünlüsünü korumaktadır. Eski Türkçedeki "ona doğru, ona karşı" anlamındaki "ağaru" kelimesi de metnimizde /u/ sesini korumuştur. beriden اَكَارُو ağaru ve اَكَارُوْدَنْ ağarudan beri 85a-16.

34. b ~ p

Kelime başındaki b ~ p değişikliği bugünkü gibi tamamlanmış değildir. Eski Türkçenin bir devamı olarak metnimizde /b/ li şekiller görülmektedir. بَكْمَزْدَنْ bekmezinden 111b-3, بَرْمَنْ barmak 104b-15, بِنَار bınar 84b-7, بِشُورُب bışürüp 89b-3,6.

35. b ~ v

Eski Türkçedeki kelime başı /b/ leri Eski Anadolu Türkçesi döneminde /v/ lidir. وِر vër- (ET. ber- : vermek) 108a-2, وَار var- (ET. bar- : varmak, gitmek) 108a-13, 14 gibi.

b ~ v değişikliğinin kelime içi ve kelime sonundaki durumu ise şöyledir. av (aw, ab), ev- iv- (ew-, iw-), evir- (ewir-, ebir-), davran- (tawran-, tabran-), sav (saw, sab), tavar (tawar, tabar), tavşan (tawışkan, tabışkan), yalvar- (yalwar-, yalbar), yavaş (yawaş, yabaş), yavuz (yawız, yawaz, yabız), yavlak (yawlak, yablak) Bu kelimelerdeki /b/ ler Batı Türkçesine geçmeden /v/ olmuşlardır. ı ev (ew, eb) 186b-14, سَو sev (sew, seb- sew-) 190b-11, 12, 13, سُ şu (şub, suw) 199a-3 gibi. Müzekki'n-Nüfûs'ta gördüğümüz وِرِيبِمْ vëribiyem (ET. beribi- : göndermek) 96a-11, 105-14 fiili ise Eski Türkçeden Batı Türkçesine /b/ li şekliyle geçmiş ve Eski Anadolu Türkçesinde gelişimini tamamlamış nadir kelimelerden biridir. Eski Türkçenin "uwat-, ubat- : parçalamak, ufaltmak" fiili metnimizde اُوْتَانَه uvanana 107b-1 şeklinde geçmektedir.

36. b ~ y

Eski Türkçedeki /b/ sesin metnimizde /y/ ye döndüğünü şu örnekte görüyoruz. öyke (ET. öwkā, öbkā : akciğer, hiddet, öfke) 116b-1

37. t ~ d

Eski Türkçe döneminde yapısında /t/ sesi olan bazı kelime kökleri Müzekki'n-Nüfûs'ta bu sesi korumuşlardır. طوینجه toyınca (ET. tod-) 33b-12, طوقندی toqındı (ET. toqı-, toqu-) 28b-16, طالر talar (ET. tal-) 238b-6, طامو tamu (tamu : < Soğ. tamu, cehennem, cehennemlik, tamu) 82a-8, 11, طون (ton : < Sak. thauna, elbise, kürk), طاقılacak 82b-11, طوغıldup 83b-16, طاش taş (ET. taş : taş) 83a-8, طolu 84a-14, طوغار toğar (toğ- : doğmak, aşmak, geçmek, çıkmak) 85b-3, تگری Tanrı (ET. Teñri) 92b-3, طودقسوز tudaqsuz 16b-11 gibi.

Eski Türkçe döneminde yapısında /t/ sesi bulunan bazı kelime kökleri Müzekki'n-Nüfûs'ta /d/ ile dir. دۈرلۈ dürlü (ET. törlü) 3a-9, دیرلۈ diril- (ET. tiril-) 90a-9, دۈر demür (ET. temir) 71b-6, داہی dahi (ET. taqı : ve, dahi) 85b-13, دۈنۈز dönmez 85b-14, دۈشمۈك düşmek (ET. tüş- : düşmek) 85b-15, دۈکیلۈر dökilür (ET. tök- : dökmek) 86b-3.

/t/ li şekil yaygın olsa da bazen iki şeklin bir arada kullanıldığı görülüyor. طوتر tutar (ET. tut-) 3a-9, دۈتمۈشۈر dutmuşdur 27b-3, طاشیالیم taşıyalım 94a-11, داشماğa daşımağa 225a-4, طوغینجا toğınca 271a-6, دۈغینجا doğınca 271a-8

38. k ~ ħ

Eski Türkçede kelime başındaki /k/ lerin bu dönemde bazı kelimelerde /ħ/ olduklarını görüyoruz. خاتۈن ħātūn (ħatun) 28b-17, 94a-7, 102a-4. Bunların yanında kangı 4a-11, قانی ħanı (ħanyu) 83a-11, قاندا (97b-6), قانچا kaçan 102a-17, kelimeleri /k/ larını korumaktadırlar.

Kelime içindeki ve sonunda k ~ ħ değişimi görülmektedir. Fakat /k/ li şekiller daha fazladır. Burada /ħ/ li kelimelere şu örnekleri verebiliriz. قوڭۇ koğu 26b-5 yazımı yanında قوڭۇ koğu 25a-7, ياڭشى yaŋşı (yakışı) 117b-11, داہی dahi (tağı) 1b-14, يۈڭسۈ yoŋsa (yok ise) 28a-11, يۈڭسۈل yoŋsul (yoksul) 53b-10, اڭسۈردى aŋsurdı (aşırdı) 276a-15. Bunlardan başka "akşam" birleşik kelimesinin de telâffuza uygun olarak aĥ-şam yazıldığı görülmektedir. اڭشۈم aĥ-şam (ak şām) 52b-1. Doğu Türkçesinde "büyük kardeş, kardeş" anlamına gelen "ağa" kelimesinden bözulmuş olarak اڭى aĥı 135b-12 kelimesinde k ~ ħ ses değişimi görülmektedir.

Örneklerden de görüldüğü gibi bu ses değişimi yaygın değildir.

39. k ~ ğ

Müzekki'n-Nüfûs'ta kelime başında k ~ ğ değişimi yoktur. Hatta bugün ilk sesini /ğ/ olarak telâffuz ettiğimiz "gıcırıtı" kelimesi Müzekki'n-Nüfûs'ta /k/ ile yazılmıştır. kapu kıcırđısı 12b-4.

Son sesi /k/ olan ve kendisinden sonra bir ünlü gelen kelimelerde bu değişim görülmektedir. بِرَاغُوبُ birağup (bırak-) 7a-12, بِرَاغُورُ birağur 30a-3. Her biriñüzün اَزِي azığı bir rākib اَزِي azığı gibi 43a-2, يُونْكَ yonka 96b-9,10, 13, Bunun yanında يُونْكَ yonka 96b-16, يَرَاغُنُ yarağın (yarağ) 30a-10, كُونُغَا konuğa (konuk 52a-13) 52a-14, بِرَاغِيلَانُ birağılanuñ 85a-1, بُوغَزْلُوبُ boğazladuğı (boğazladuğ) 108a-1, بِبَاغِي bıçağı (bıçak) 108a-1, قَرْدَشُوبُ kardaşcuğına (kardaşcuğ) 108a-1, اَيَاغُوبُ ayağunı (ayağ) 108a-1 gibi.

40. k ~ g

Bugün kelime başında /g/ sesi bulunduran kelimeler Eski Türkçede /k/ li idiler. gel- (ET. kāl- : gelmek), gemi (ET. kāmī : gemi), genç (kāñç : genç) gibi. Bu değişim Batı Türkçesine geçtikten sonra ortaya çıkmıştır. Bu tür kelime başı /k/ lerinin bir kısmı /k/ olarak kalmıştır. kendi (kāntü, kändü : kendi), kepek (kāpāk : baş kiri, kepek) gibi. Bir kısmı da /g/ ye dönmüştür. gerek (kārgāk : ihtiyaç, lâzım, gerek), gerilmek (kāril- : uzatılmak, gerilmek) gibi.

Eski Anadolu Türkçesinde geçen " گَلْجِي kelecı / geleci : söz, laf, lakırdı" 80a-1, " key / gey : çok, pek, iyice, uygun" 59b-10 kelimesini yazılışına bakarak /k/ li yoksa /g/ li mi olduğuna karar vermek zordur. Biz metnimizde birincisini /k/ ile ikincisini /g/ ile okuduk.

41. g ~ v

Son dönemlerde ortaya çıkan ve bugün döv-, söv-, öv- şeklinde kullandığımız kelimeler Eski Anadolu Türkçesi döneminde /g/ li idiler. Başka bir değışle bu dönemde g ~ v değışikliğı yoktur. دُؤْغْدِيSE döğdi-y-se 215b-13, سُؤْغْمِيSE sögmeye 215a-5, سُؤْغْدِيSE söğdi-y-se 215b-14, اُؤْغَر öger 214a-14, اُؤْغُلْمِگِنْدِن öğülmeginden 216a-8

42. y ~ v

Tarihi gelişim içinde /d/ ler /y/ olduktan sonra /v/ ye dönmüşlerdir. Bugün "güveyi" şeklinde /v/ li kullandığımız kelime metnimizde /v/ ile yazılmıştır. گُؤْیَغُ güyegü (ET. küdagü : güvegi, damat) 71b-2.

43. y ~ ğ

Bugün "ağıza alınan bir şeyi dişler arasında ezmek" anlamındaki "çiğnemek" kelimesi bu

dönemde /y/ lidir چَيْتَرْلَر çeynerler 78b-6, Yine bugün "yemek vakti, kez" anlamında kullandığımız "öğün" kelimesi metnimizde /y/ ile dir. أُويُنُ öyün 56b-15. Bu kelimenin yapısı açık olmamakla birlikte bunun ET. "vakit, an; huzur; saat, devir, mevsim" anlamına gelen "öd" kelimesine araç durumu ekinin getirilmesiyle oluştuğunu düşünmekteyiz.

44. ğ ~ v

Eski Türkçedeki /ğ/ sesinin bazı örneklerde yuvarlak ünlülerin etkisiyle /v/ olduğu görülmektedir. صُوقُ sovuk (ET. soğık : soğuk) 111b-1, قُوه kova getürdi (ET. kowla- , koğla- : kovalamak) 66a-16, قُوبُ kovup çıkardı. 66a-16,17, قُوغَا kovuğa (ET. koğık) 98a-11 Bununla birlikte "kılavuz" kelimesi metnimizde قُولُغُوز kulağuz 45a-10 şeklindedir. /ğ/ /v/ değişimi olmamıştır. Yine bugün "kıvılcım" şeklinde /v/ li kullandığımız kelime bu dönemde /ğ/ ile dir. قُيُغْلُومُ kıyılıcım 139a-13

45. r ~ l

Kelime içinde görülen r ~ l değişikliği metnimizde de vardır. اِلِرُولُكُ ilerürek yörüdi 28b-5. Bunun yanında اِلِرُولُكُ ilerülek varıcağ 24a-16 اِلِرُولُكُ ilerülek gidicek 24a-17 şekilleri dikkati çekmektedir.

46. v ~ f

Eski Türkçenin "uwat-, ubat- : parçalamak, ufaltmak" fiili metnimizde (elinde kaşığı) اُوتَته uvanana (muşibet dedi.) (107b-1) şeklinde geçmektedir. Bugün kullandığımız "ufalamak, ufalkmak" şekline henüz gelmemiştir. İsim olarak geçen اُواجُق uvacuk 178a-1 örneğinde de yine /v/ sesi /f/ olmamıştır.

47. η ~ m

Bu dönemde /η/ /m/ değişimini görüyoruz. قُونُكُ göñlek 58b-13, 209b-13,17, 210a-6,8,9,16, 211a-6,7,16, 211b-2,3 kelimesinin yanında قُومُكُ gömlek 50a-16, قُومُكُ 211b-4,5,8,11,12,13 şeklini de görmekteyiz. Bunun daha bu dönemde hem /η/ li hem de /m/ li olarak yan yana kullanılmaya başladığını görüyoruz. Bunun yanında bugün /m/ li şekillerini gördüğümüz kelimeler bu dönemde /η/ lidirler. قُونُشُ konşı 79a-7, قُونُشُ konşı 90b-12, قُonum قُonüşü 133b-4, قُonşularına 133b-5,8, قُonşuk süñük 62a-10, 219a-8 gibi.

48. η ~ n

Eski Türkçede yapılarında /η/ bulunan kelimeler genellikle metnimizde de /η/ ile yazılmıştır. saṇa ۛۛۛ dan gelmesün. 103b-10, ۛۛۛۛۛ ۛۛۛۛ (ET. ۛۛۛۛ : mal, servet, ۛۛۛ, ۛeyiz. ET. ۛۛۛۛ : koyu, ۛok, ۛalın) 84b-10, 105b-10, ۛۛۛۛۛ ۛۛۛۛ 79a-7, ۛۛۛۛۛ ۛۛۛۛ 90b-12, ۛonum ۛۛۛۛۛ ۛۛۛۛ 133b-4, ۛۛۛۛۛ ۛۛۛۛlarına 133b-5,8 kelimesinde ise iki ۛekil de görülmektedir. Ama /η/ li ۛekil hakimdir. /n/ li ۛeklin bir yazım yanlışı olduğu da düşünülebilir. "sırt, arka, omuz" anlamındaki kelime ise metnimizde /g/ ile yazılmıştır. ۛgnine (ET.    n,    n : omuz) 90b-9

49. η ~ ng

Nazal n'li kelimeler kurallı olarak /η/ ile yazılmışlardır. ۛṛı Taṛı (ET. t( )ṛı : tanrı) 240a-8, ۛṛa ۛṛa 82b-1, ۛṛa ۛṛa 244b-2, 245b-7 gibi.

50. Eski  ekiller

Eski Türkçedeki kelimeler Batı Türkçesi ve onun bir kolu olan Eski Anadolu Türkçesine geçmişlerdir. Bu kelimelerin ses, yapı ve anlam değişikliklerine uğradıklarını metinlerle izleyebiliyoruz. Kelimeler en çok ses ve yapı bakımından değişikliğe uğramışlardır. Yer değişirme, zaman aşımı ve kullanım etkileriyle kelimeler bir çok değişikliklere uğramış, yeni şekiller almışlardır. Ama bazı kelimeler var ki sonraki dönemlerde belli bir değişime uğrasalar da eskiliklerini tamamen kaybetmemiş, eski bir şeklin artı ı olarak kalmıştır. M zekki'n-N f s'ta da bu tür kelimelere rastlıyoruz.

Bunlardan biri Eski Türkçedeki "ola, olur, olacak" anlamlı "bol ay" fiilinin bir kalıntısı olan ۛolay-ki 241b-14 kelimesidir. Eski Türkçedeki keltür- ve oltur- fiileri /l/ lerini düşürerek getür- ve otur- biçimleriyle karşımıza çıkmaktadırlar. ۛṛd   94a-16,  ṛsalar 98a-8. Bunun yanında      yumşak (ET. yumşak, yım ak : yumuşak) 84a-11. Bu kelimenin de "yumuşak"  eklinde olmadığına dikkat edelim.        v ribiyem (ET. beribi- : göndermek) 96a-11, 105-14 kelimesi ise Eski Anadolu Türkçesine gördüğümüz bir başka kalıntıdır.

YAPI ÖZELLİKLERİ

51. Kökler ve ekler

Türkçe kelimelerin yapıları köklerden ve eklerden oluşmaktadır. Kelime kökleri genellikle ses değişimleri dışında hep aynı kalmış değişme genellikle eklerde meydana gelmiştir.

52. Yardımcı sesler

Yardımcı sesler bugünkü gibi ı, i, u, ü ünlüleri ve y, n ünsüzleridir. Bugünkünden farkları düzlük - yuvarlaklık uyumuna bağlı olmamalarıdır. Uyuma aykırılık bazen düz sestten sonra yuvarlak ya da yuvarlak seslerden sonra düz seslerin gelmesi şeklindedir. ben-ü-m kat-u-mda siz-ü-η el-ü-ηüzde 53a-5, kes-i-lür 53b-11, ér-i-şdü-m 53b-4, دَکْشُورُورُ degşür-i-lür 133a-4 gibi.

Yapım ekleri

1. Addan ad yapma ekleri

53. -lık, -lik

Eski Türkçede bu ek düzlük - yuvarlaklık uyumuna uyumuna uygun olarak dört şekilli idi. -lük (ädgölük : iyilik) (nälük : niçin?), -luk (orunluk : taht, yer), (bor, şarap; borluk : şaraplık, bağ), -lık (otaçılık : tababet), -lik (t(ä)ηrilik, t(ä)ηirlik : putlar mabedi, pagod).

Eski Anadolu Türkçesinde bu ek düz şekillidir. Müzekki'n-Nüfûs'ta da genel olarak düz şekillidir. اکینک ekinlik 30a-1, ییگیتک yigitlik 69b-6, ٲانوکلیک 32a-10, خوشلیک 37a-4, صوسزلیک 179a-3, کولیک 131a-4, یولداشلیک 46a-7, فقیرلیک 57a-4. Öte yandan belki de ünlü uyumuna uygun söylemek ihtiyacından ekin bazen yuvarlak yazıldığına tanık oluyoruz. اولولیک 72b-17, اولولیغından 172b-10, ایرولیک 153b-13, Bunların yanında اولولیک 72b-17, ٲوکلوق 130a-9, یاوزلیک 133a-4, صوکلوق şovukluğun 134a-17, شہرتلؤلکدن 172b-10, بئوکلکی büyüklüğü 180a-5. Bu örnekler bize daha o dönemde çok şekilliliğin başladığını göstermektedir. Eserin geç istansah edildiğini de gözden uzak tutmamak gerekir.

Metnimizde bu ekin son hecesi ince ünlü olan kelimelere kalın olarak geldiği görülmektedir. باہیل-لیک 48a-5, باہیل-لیغ-۱ 46b-9, فقیر-لیغ-um 36b-17, اماره-لیک 1b-4 yanında اماره-لیغ-ından 41b-11. Bu durum ya kelimenin bütünüyle kalın telâffuz edildiğini ya da kelimenin son hecesinin ince fakat ekin kalın telâffuz edildiğini gösterir. Biz bu tür kelimeleri asıllarına uygun okuduk.

54. -cı, -çi

Eski Türkçede bu ek -cı, -çi şeklinde idi. Başka bir deyişle ünsüzü süreksiz /ç/ ve ünlüsü düz - dar /ı/, /i/ idi. armağcı : entrikacı, fesatçı; ayguçı : söyleyen, yaver, hatip; âmçi : tabip; bitigüçi : yazıcı gibi. Bu şekil Eski Anadolu Türkçesi döneminde de devam etmiş ve ek ancak Osmanlıcanın sonunda çok şekilli olmuştur. Bu dönem eserlerinde de olduğu gibi Müzekki'n-Nüfûs'ta bu ek bir yazım şekli olarak -cı, -çi'nin yanında onun yarine -cı, -ci şeklindedir. Bu özelliği bir yazım kolaylığı ya da bir imlâ biçimi olarak kabul etmeliyiz. Bu dönemde ekin telâffuzu süreksiz şekliyle -cı, -çi'dir. يالانچی 31a-5, قاپچی 35b-11, دلتچی 40a-9, کیرشچی 46a-15.

55. -lu, -lü

Eski Türkçede -lıg, -lig, -luğ, -lüg şeklinde idi. atlıg : adlı, isimli, meşhur; ârklig : güçlü, kudretli, bahadır; kutluğ : kutlu, mutlu, mesut; küçlüg : güçlü. Eski Türkçeden Batı Türkçesine geçerken iki ve daha çok heceli kelimelerin sonunda bulunan -g, -g'ler düşmüştür. Bu düşüş ekin ünlüsünü de değiştirerek düz ünlüleri yuvarlaklaştırmıştır. Bu yüzden Eski Anadolu Türkçesinde ekin yalnızca -lu, -lü şeklini görmekteyiz. Müzekki'n-Nüfûs'ta da ek daima yuvarlaktır. گزلی 59b-15, عزتلی و حرمتلی 62a-17, صورتلی 64b-16, سوغولی 57a-4, غصلی 65a-11, heybetلی 67b-9, cānlu 103a-12, boynuzlu 69a1, اودلی 71b-5 gibi.

56. -suz, -süz

Eski Türkçede ek -sız, -siz, suz, -süz şeklinde dört şekilli idi. tıdıgsız, tidhigsiz : maniasız, engelsiz; âsirgānçsız : cömert; törüsüz : kanunsuz; körksüz : çirkin, çirkinlik gibi. Eski Anadolu Türkçesinde ek, ünlü uyumu dışına çıkarak iki şekilli olarak daima yuvarlak ünlüyle kullanılmıştır. Bu yuvarlaklaşma bu dönemin bir özelliğidir. ihtiyārsuz 12b-10, طوقسوز 16b-11, شورسوز ve حسابسوز 18a-2, hisābsuz 69a1, انسوز 4b-11, شهبوسوز ve شهبوسوز 16a-2, چاره سوزلر 47b-2,

Öte yandan bu yuvarlak şekillerin yanında metinde düz şekiller de görülmektedir. ایمانسوز 15a-13, yanında ایمانسز 3a-8, حرفسز و صوتسز 16b-13, قولغوزسز 17a-1, صوسزلفند 179a-3. Bunları ya bir yazım yanlışıyla ya da eserin geç dönemde istinsah edilmesiyle açıklayabiliriz. Belki de bu dönemin sonunda düz şekiller de yavaş yavaş ortaya çıkmaktadır.

57. -ki, -kı, -ğı

Bu ilgi eki Eski Türkçesinde -kı, -ki şeklinde idi. baştınkı : baştaki, ilk, birinci; içräki : içerideki, hareme ait. Aynı şekiller Eski Anadolu Türkçesinde de görülür. Daha çok ince şekli kullanılmaktadır. Kalın şekildeki /k/ nin süreklileşerek /ğ/ olarak kullanıldığını da hatırlatalım. اِچْرَتْدَه كِي dünyadaki āhiretdeki 87b-17, شِمْدِيكى şimdiki 89a-7. Bunların yanında كَانْكِ 94a-15, 175b-12, 230b-1, يَانُمدَغِي yanumdağı 13b-5, بُونْدَغِي bundağı 219a-4, اَرَاْسِنْدَغِي arqasındağı 221a-4.

58. -cuq, -cük

Eski Türkçede "moncuq : < ? inci, boncuk" diye bir kelime geçse de hem yapısının açık olmaması hem de Türkçede kelime başında /m/ bulunmaması bizi böyle bir ekin olmadığı sonucuna götürüyor. Bu ekin -cak, -cek ekinden türediği ve Batı Türkçesinin başlangıcından beri kullanıldığı bilinmektedir. Eski Anadolu Türkçesinde ekin ünsüzü süresiz ve ünlüsü yuvarlaktır. Bu dönemin sonlarında sürekli şekilleri de görülmektedir. Müzekki'n-Nüfûs'ta ek iki ünlü arasında kalma, süresiz bir ünlüden sonra gelme gibi nedenlerle -cuq, -cük şeklinde görülmektedir. Belki de bunu /ç/ gibi telâffuz edilen fakat bir yazım geleneği nedeniyle /c/ şeklinde yazılan bir ek olarak kabul etmeliyiz. اَقْجَه جَوْقُ aqçacuk 45b-6, بَرَزْجُقُ birazcuq 37a-13, عَبَاجُقُ abācuq 44a-15, اَوْغَلَانْجُقُ oğlancuk 94b-15, اَوْغَلَانْجُقُ oğlancık 87a-14, نَسْنَعُكُ nesnecük 24a-2, 45a-5, زَيْتُونْجُكُ zeytuncük 45b-4, گُونْجُكُ gönjücük 53b-14, گُونْجُكُ gönlecük 59b-3, چَكُورْجُكُ çekürgecük 97a-12, اَسْبَابْجُكُلَرُ esbābcuklar 59a-8. Örneklerde de görüleceği gibi vavı ince sıradan kelimelerde yazılmamakta sadece harekeyle gösterilmekte; kalın sıradan kelimelerde ise bazan yazılmaktadır. -cık şekli ise bir yazım yanlışıdır.

Bunların yanında kelimelerin sonunda bulunan /k/, /k/ ünsüzünün düşürülerek bu ekin getirildiği görülmektedir. yemecük (yemekcük) 138a-5, دَگْنَجُكُ degnecük (< degnecük) 220b-7, اَوَاْجُقُ uvacuq (< uvaçcuq) 178a-1, كُجُكُ küccük 218a-1, 2. Son örnekte küçükcük > küccük şekline geçmiş ve yalnızca /k/ değil /ük/ hecesi düşmüştür. (bk. Ünsüz düşmesi, Hece düşmesi)

59. -çaq, -çek

Eski Türkçede -çaq, -çek şeklinde idi. Batı Türkçesinin başlarında da ek /ç/ li idi. /c/ li şekiller Eski Anadolu Türkçesi döneminden sonra ortaya çıkmıştır. Metnimizde /c/ li yazılışlar bir imlâ meselesi olarak değerlendirilmelidir. اِسْیَاقُ ısıcaq 96b-13, 14, گُوكْجَكُ gökcek 106b-12, 109a-7, 122b-5, يَالِنْجُكُلُغُ yalıncaqlıgından 60a-1, يَالِنْجُكُلُغُ yalıncaqlıg-ile 56a-3

Son ünsüzü düşmeli /k/, /k/ olan kelimelere de gelir. بُيُوعُكُ büyücek بُيُوعُكُ büyücek (büyükcek) كُيُوعُكُ küçücek (küçükcek) 109b-6, اِيْلِيْعِيْمُ ipliceğim (iplikceğim) 42a-15

60. -çugaz, -çügez

Eski Türkçede bu ek yoktur. Sonradan -çuğ, -çük ekinin genişletilmesiyle ya da başka bir ekle birleştirilmesiyle ortaya çıkmış olabilir. Küçültme, sevgi, acıma ve zavallılık anlamlarında kullanılır. Batı Türkçesinin genellikle doğusunda kullanılan bu ekin batı tarafında da kullanıldığı anlaşıyor. يَرْجُوْعُZ yercügez 66a-7, كُورُكُ جو كُZ kürkcügez 72b-11, بَيْتُ جُكُZ beytcügez 118b-14.

61. -çağaz, -cegez

Eski Türkçede görülmeyen bu ekin -çağ, -çek ekinin genişletilmesiyle ya da başka bir ekle birleştirilmesiyle ortaya çıktığı düşünülebilir. Küçültme, şefkat, merhamet, acıma, sevgi, zavallılık anlamlarında kullanılmaktadır. Diğerlerinde olduğu gibi bu ekin de başlangıçta /ç/ li olduğu anlaşılmaktadır. Yukarıdaki benzerinden farklı olarak Eski Anadolu Türkçesi döneminde örneklerden de görüleceği gibi yaygın olarak kullanılmaktadır. Metnimizde /c/ ile yazılmıştır. مَالْجَاْZ mālcagaz 48a-5, پُولْجَاْZ pūlcagaz 50a-15, صُوجَاْZ şucağaz 93a-5, قُوشْجَاْZ kuşcağaz 97a-1, قُورْتْجَاْZ kurtcağaz 97b-3, قِزْجَاْZ kızcagaz 103b-5, قِلْجَاْZ kılcağaz 141b-17, يَانْجَاْZ yancağaz 149a-2, اَوْجَاْZ oğcağaz 108a-10, گُوزْجَاْZ gözcegez 109a-5, اَلْجَاْZ elcegez 109b-12, اَتْ جَاْZ etcegez 144b-15, پِرْجَاْZ pırcegez 137b-7, بَيْتُ جَاْZ beytcegez 195a-3, اِيْشْجَاْZ işcegez 199a-12, نَعْجَاْZ necegezi 221b-15, 223b-4.

62. -ça, -çe

Eski Türkçede bu ek vardı. kaçça : nereye?; bunça : bunca. Bu örneklerden de görüldüğü gibi önceleri çekim eki görevinde kullanılmıştır. Fakat daha o dönemde yapım eki görevinde de kullanılmaya başlanmıştır. Uyğur-ça, Türk-çe örneklerinde görüldüğü gibi. Eski Anadolu Türkçesi döneminde ek yine /ç/ lidir. Metnimizde bir yazım özelliği olarak /c/ li yazımlar görülmektedir. اَقْچَاْZ aqçe 96b-2, نِيْچَاْZ niçe 102b-6 gibi kelimelerde kalıplaşmış kalmıştır.

63. -daş, -taş

Eski Türkçede bu ek vardı. karındaş : kardeş. Eski Anadolu Türkçesinde bu ek iki şekillidir. Metnimizde ise sadece -daş şeklini tespit edebildik. قَرْدَاشْZ kardaş 5b-16, قَرْدَاشْZ kardaş (< karındaş) 11b-17, 17a-13, 83b-1, يُولْدَاشْZ yoldaş 22b-8, 25a-1, 46a-7, سَرْدَاشْZ sırdaş 110a-15, رَاْزْدَاشْZ rāzdaş 271a-15

64. -ncı, -nci

Bu dönemde sıra sayı isimlerinin düz şekilleri kullanılmaktadır. اِكْنِجِ ikinci (kısmı) 1b-4, اُچْنِجِ üçüncü (kısmı) 1b-5, دُرْدُنِجِ dördüncü (kısmı) 1b-5, بَئِنِجِ beşinci 228b-15, اَلْتِنِجِ altıncı 214b-14

65. -ar -er, -şar, -şer

Üleştirme sayı sıfatı metnimizde görülmektedir. بَرَر birer 66b-17

66. -sı, -si

Eski Türkçedeki -sıg, -sig ekinden gelen Batı Türkçesinde -ğ, -g sesinin düşmesiyle oluşmuş olduğu tahmin edilen gibilik ve benzerlik ifade eden bir ektir. kızılısıg : kırmızımsı; kulsıg : köle gibi; bāgsig : bey neslinden, bey gibi. Eski Anadolu Türkçesinde geçen "ayrukı" örneğinde bu ek vardır. İşlek değildir. Müzekki'n-Nüfûs'ta bu eke rastlamadık.

67. -rağ, -rek

Eski Türkçeden (bāgrāk : bey; üstünrāk : üstün olarak; azrakça : pek az) bu yana dilimizde bulunan ve "biraz, daha, pek, çok" anlamlarında kullanılan bu ek Eski Anadolu Türkçesinde kullanılıyordu. Müzekki'n-Nüfûs'taki örneklerden ekin işlek olduğu anlaşılıyor. سُستْرَاق süstrāk "gevşekçe, yavaşça" 58b-17, مُشْكِلِرَكْدُر müşkilirekdür 15a-10, اِلِرُورَكْ ilerürek yörüdü 28b-5. Bunun yanında اِلِرُورَكْ ilerülek varıcak 24a-16. r-l seslerinin değişimiyle اِلِرُورَكْ ilerülek gidicek 24a-17. اِرْتُورَاق yukarurak 107a-14, اِرْتُورَاق artuğrak 277a-11, يِغْرَكْ yigrek 274a-5 gibi.

68. -an, -en

Bu ek sayılı birkaç kelimeye görülmektedir: اَوْغُلَان oğlan (oğulan) 1b-3, اَرَن eren 60a-16

69. -ğa, -ge

İşlek bir ek değildir. اَوَزْغَه özge 55a-5

70. -ağ, -ek

İşlek olmayan bir ektir ve sayılı birkaç kelimeye görülmektedir. Metnimizde bir kelimeye geçmektedir. يَاقَاقْ yāqāq'ınun 136a-12

71. -k, -k

İşlek değildir. كَوْنَا kovuğa (< kovı-k < koğık) 98a-11

72. -z

İşlek değildir. بُونُوزُ boynuzlu (boyun-u-z) koyundan بُونُوزُ boynuzsuz koyunun 69a-1

73. -az, -ez

İşlek değildir. كَغَزْ genç "kolay" 39b-6

74. -l

İşlek değildir. يَشِلْ yeşil (< yaşsıl) 97b-3, كَزِلْ kızıl (*kız : kızgın?) 145a-8

75. -sul, -sül

Az görülür. يُوْخُسُلْ yoħsul (yoħ-sul) 53b-10 kelimesinde bu ek vardır.

76. -k, -k

Araç durumu eki "-n" in benzeri gibi kullanılan bu -k şu kelimeye geçmektedir. يَئِي yayak 24a-17, (atlu) يَئِي yayak (gelenler) 126b-15

77. -tmaç

Kullanım alanı sınırlı bir ektir. صِغَرْتَمَاجَرِي şıgırtmaçları 103a-9,12 örneğinde bu ek vardır.

78. -dın

İşlek değildir. اَيْدِيْنْ aydını 253a-14

79. -t-, -ti-, -dı-, -di

Ses yansıması kelimelere gelen bir ektir. Bu dönemde ekin ünsüzünün sürekli olduğu görülmektedir. كَجَرْدِيْ كıcırdısı 12b-4, كُورْدِيْ gürüldi 67b-16,17, فِئِلْدُو fısıldu 238a-1, فِئِلْدِيْ وَ وِزْرَدِيْ فısıldıya ve vızırdıya 254a-5, زَوِيرْدُسْنَدُو zıvırdusından 96b-1

2. Addan eylem yapma ekleri

80. -la, -le-

Müzekki'n-Nüfûs'ta pek çok örneği vardır. أَغْلَدِي نَقَشَلَدِي 56a-5, خَرَجَلْنُ harclan 57a-2, أَغْلَدِي 59a-3, طَارَلْتَمَسَ 60a-6, صَفَتَلْتَنُ şıfatlanan 62a-12, يُوَكِّلْدُوْبُ yükledüp 94a-16, طَارَلْتَمَسَ 100b-6, بُوَعَزَلَيَاَرُ boğazlayalar 109b-11, يَنْقُولْتَدِي yanķulandı 103a-11, أَوْتَلْتَنُ otlak 268b-17

81. -al-, -el-

Bu da bu dönemde işlek bir addan eylem yapma ekidir. بُوَحْلَدِي لُرُ buħaldılar 93b-15, چَوَعْلَمْتَمَزُ çoğaltmaz 63a-1, بُوَشَلْتَدُوْشَا boşaltduńsa 232a-13, يُوَنَلْمَكْدُرُ yönelmekdür 230b-9

82. -a-, -e-

Bu da işlek bir ektir. بُوَشَلْتَدُوْرَه لُرُ boşanduralar 84a-4, دِلَمَدِي dilemedi 57a-5, بَكْرَه دُرُلُرُ beñzedürler (beñiz-e-) 40b-3, طَارَلْتَمَسُوْبُ 100b-6, أَوَيْتَرُ oynar (oyun-a-) 102a-12, يَرْلَغَدُمُ yarlıgadam (yarlıg-a-) 53a-12, صَوَادَلُرَدَه şuvadlarda (şuv-a-) 15b-8

83. -l-

Bugünkü gibidir. دُوْغُرُلْتَدِلُرُ doğrultıldılar 120b-12, قُوَحْلَتَدِي kocaltdı 120b-16, اَكْسِلْمَزُ eksilmez (eksü-k) 54b-14, يُوَعْلَدَه yücelde 179b-17

84. -l-, -i-, -u-, -ü-

İşlek değildir. طَاشِيَالُمُ taşıyalım 94a-11, دَاشِمَغَه daşımağa 225a-4, بَرْكِدُوْبُ berkidüp 136a-12

85. -ar-, -er-

Bugünkü gibidir. بَشَارِيْمَدُمُ başarımadum 59b-5, قَرَارْمِشْدُرُ kararımışdur (< kara+ar) 61a-14, اَعْرَمَدِي ağarmadı 61b-3, قَزَرَمَتُ kızarmağ 114a-5, بُوَزَرَمَتُ bozarmağ 114a-6, بُوَزَدَيُّمُ bozardayum 38b-4, (göñlüni) 74a-8

86. -da-, -de-, -ta-, -te-

Daha çok ses yansıması kelimelere gelir. اَلْدَادُرُ aldadur "al : hîle, çâre, alda- : hîle yapmak,

aldatmak" 116b-3, اِسْتَدِي istedi (< iz-de- : arkasından gitmek, istemek, aramak) 119a-16, يَلْتَيُّ yëlteyü vërür (yél : yel, rüzgâr; yel-te-: yelle-, hareket ettirmek, teşvik etmek, kışkırtmak; ayartmak, yoldan çıkarmak) 116b-3, بَغْدَاشِ bağdaş (bagda- : bağlamak, bağlı bulundurmak) 252a-16

87. -kır-, -kir-, -kur-, -kür-

Ses yansıması kelimelerden eylem yapar. حَيَّقِرْدِي haykırdı 103a-11, تُوَكِرَجَكْ tükiricek 117a-17, تُوَكُورْدِي tükürdi 117a-14

88. -k-, -k-

Bugünkünden farkı iki ünlü arasında tonlulaşır. (Kelbün kim emmāreṇdūr) أَجْفُدُر acıkdur (tā ki saṇa muṭī- ola.) 118b-13, أَجْفَجُ acıgıcaḵ 57a-4, گُوزُكْمَدِي gözükmedi 24b-5

89. -r-

Bugünkünden farkı bağlayıcı ünlünün yuvarlak olmasıdır. دَلُورْمَكْ delürmek 114a-6, چَاغَرِي çağırı (söyleme-) 245a-2, چَاغَرِشُورْدُر çağırışur (çağ-ı-r-) 181a-17, بَلُورْدِي belürdi (< belgü-r-) 70a-7

90. -at-, -et-

Kullanım alanı sınırlı bir ektir. Ekin bugünkünden farkı ünsüzünün iki ünlü arasında tonlulaşmasıdır. گُوزُتْمَكْDE gözetmekde 192b-1, گُوزْدُورْدُر gözedürler 268b-8

3. Eylemden ad yapma ekleri

91. -maḵ, -mek

/k/ /k/ iki ünlü arasında tonlulaşır. اِشْمَرْلَمَقْ ısmarlamak 47b-9, اُونُتْمَمَقْ unutmamak 47b-9, اُوْغُولْمَغِدُور ogülmegidür 27b-1, قِلْمَاĞA kılmāğa 59a-6, دِلْمَكْ dilemek 59a-12, گُورْمَكْ görmek 59b-9, اِيتْمَكْ etmek 60a-13.

92. -ma, -me

Bugünkü gibidir. گِلْمَسِينِ gelmesine 274a-13, گِرْمِه girme 31b-5, اُونُوتْمَسِي unutması 39b-8. Bunların yanında kalıplaşmış olanlar da vardır. دَغْمِه degme 60a-1

100. -ka, -ke, -ga, -ge

İşlek değildir. یونکا yonka 96b-9,10, 13, یونغا yongha 96b-16

101. -gun, -gün, -kun, -kün

Bugünkünden farkı ekin ünlüsünün yuvarlak olmasıdır. اَزْغُونُ azgun 76b-1, اَرْغُونُ yorğun 137b-8, اَرْقُونُ arkun 60a-4

102. -kan, -ken, -gan, -gen

Çok heceli fiillere getirilerek aşırılık anlamı veren bu ek şekli bozulmadan günümüze dek gelmiştir. İşlek bir ektir. قَاكَیْغان kakıgan 72a-12, اَرْكَنُ ergen "bekâr, evlenmemiş" 230a-12, 270b-4 13, قَايُغَان kayuğan "kaygılanan, üzülen" (< kayurğan; kayu : kaygı, üzüntü; kayur- : kaygılan-, üzü-) 242b-7, قُتَاغَان tutağan 208a-5, گَیْگَن geyegen 210-2, سُولْگَن söylegen 235b-13

103. -ağan -egen

Bugünküne göre bu dönemde daha işlektir. گُورْگَن giregen 34a-2, دِترْگَن ditregen 88b-6, گُورْگَن göregen 131a-9, اُولْغَان olağan 258a-1, قُتَاغَان tutağan 208a-5, سُولْگَن söylegen 140a-15

104. -ıçı, -içi, -uçı, -üçi,

Eski Türkçedeki -ğuçı, -güçi ekinin /ğ/ ve /g/ sinin Batı Türkçesinde düşmesiyle ortaya çıkmış bir ektir. Bu dönemde yaygın olarak kullanılmaktadır. (Sen şıla-i rahım) ایدِجِی سِنِ edicisin. (Konuğu hoş) قُتُوحِی سِنِ tutucısın (mālun olıcağ şadağa) وِیرِجِی سِنِ vericisin 261b-14 (ve yetimlerün başın) سِغَايِجِی سِنِ sığayıcı (ve karıncuğın) دُویُورِجِی سِنِ doyurıcısın. 261b-15, قُوجِیلَر kovucılar 78b-17

105. -ç

Bugünkü gibidir. قُورْقُتُچْ kırkunc 71a-11, اُودُنجْ ödunc 40b-6

106. -u, -ü

Ekin ünlüsü yuvarlaktır. بِلُوسُزْلِک bilüsüzlik 99b-16, اُولُوسِنه ölüsine 61b-5, قُوقُولُلار koçulular 71a-11, قُوطُولُ toptolu 71a-11, اَصلُ aşılı 79a-8

107. -a, -e

Sayıli birkaç kelimedede kalıplaşıp kalmıştır. أَوْتَ öte 19a-5. Bu örnekte -e ulaç ekinden kalıplaşmıştır. Bunun gibi sapa, yara, oya kelimelerinde de bu ek vardır.

108. -tı, -ti, -dı, -di

Bu ekin metnimizde yalnızca şu kelimelerde görölmektedir. دُوقُنْتِي doğunı 60a-1, أَدُنْج ödünç (< öde-) 96b-13

109. -t, -d

İşlek bir ektir. اُكُوت öküt 27b-15, 65b-8, اَیَرْتَلَش ayırtlaş 231b-14, بِنْد binid 45a-12, 13, صَوَادَلَرْدَه şuvadlarda (şuv-a-) 15b-8. Yukarıdaki örneklere bu dönemde bu ekin kelime sonunda /d/ olarak yazıldığı da görölmektedir.

110. -l

Müzekki'n-Nüfûs'ta bir iki kelimedede görölür. دُکَلِي dükeli (tüke- : bitmek, tamam olmak; tükel : cümle, hep, tamam; tükeli : cümlesi, hepsi, tamamı) 122b-3

111. -su, -sü

İşlek değildir. يَتْسُو yatsu 154a-17

112. -maç, -meç

İşlek değildir. (arpa) بُولَمَچِي bulamacı 54a-9

113. -man, -men

İşlek değildir. دَکِرْمَن degirmen 261a-6 kelimesinde bu ek vardır.

114. -mur, -mür

İşlek değildir. يَغْمُور yağmur 252a-6 kelimesinde bu ek vardır.

4. Eylemden eylem yapma ekleri

115. -ma-, -ma-

Olumsuzluk eki metnimizde bugünkü gibidir. دَلَمَدِي dilemedi. 57a-5, اُوتَمَمَقُ unutmamak 47b-9, دِلَمَسُونُ dilemesün 59a-17, شَاشِرْمَانَقُ şaşırmamak 111b-1, كُورْمَه مَسِي دُرُ görmemesidir 12a-1

116. -n-

Müzekki'n-Nüfûs'ta dönüşlülük eki -n- dir. Yalnız bugünkünden farkı kendisinden önce gelen bağlayıcı ünlünün çoğunlukla düz olmasıdır. Yani bu bağlayıcı ünlü bu dönemde düzlük -yuvarlaklık uyumuna aykırılık göstermektedir. كُورِنُورِدِي görünürdi 59b-17, سُونُورُلَر sürinürler 78b-5. Bazen de metnimizde söyleyişi yansıtmak amacıyla bağlayıcı ünlünün yuvarlak olarak harekelendiği görülmektedir. كُورِنِدِي göründi 57a-6. Tabî ki bu Eski Anadolu Türkçesinin son dönemlerine özgü bir kullanımdır. بُولُور bulunur 111a-15, يَنْقُولَانْدِي yanķulandı 103a-11, اِدِنِدِي edindi 240b-5, كُونْدِي kındı 241a-15, (fuķarādan) طَرْتَنْدُك tartınduķ 53a-15, اِنْجِنُوبُ incinüp 105a-10, كُورْنَمِيه görünmeye 111b-11, كُورِنُور görünür 185b-2

117. -l-

Edilgenlik eki Müzekki'n-Nüfûs'ta -l- dir. Bugünkünden farkı bağlayıcı ünlünün düzlük -yuvarlaklık uyumuna aykırı olmasıdır. Metnimiz geç istinsah edildiği için uyma uyan şekiller de sıklıkla görülmektedir. دُوكِيلُور dökilür 126b-14, صَرْصِيلِدِي şarşıldı 103a-11, اُورُلُوبُ urulup بَكْتَلِمَز begenilmez 7b-12, اُوْغُولْمَكِكُور ögülmegidür 27b-1, يَرَادِلِي yaradılalı 85b-2, دُوكُلْمِش döğülmüş قُوُولْمِش kovulmuş 242a-5, كَسِيلُور kesilür 53b-11, (gök) دُورِلَه düriile (yerler çatlayıp) يَارِلَه yarıla, (maḥlûk bir yere) دَرِلَه derile (İsrâfil şûrı) چَالِمَا çalıma 31b-8 gibi.

118. -ş-

İşteşlilik eki bugünkü gibi -ş- dir. Bu dönemde ekin ünlüsü düzdür. Metnimizde yuvarlak şekiller de görülmektedir. دُورِشَه سِن durişesin 6a-13, يَتِشُور yetişür 58b-17, اَرِشَمَز erişemizin 59a-7, يَغِشُورُوب yığışdurup 61a-2, قَرِشَمَاسُونَلَر karışmasunlar 270a-15, گُولُشْمَه سُونَلَر gülüşmesünler 270a-15, چَاغْرِشُورَلَر çağırışur (çağırış-) 181a-17, (Hep bir yere) دَرْتَشِيدِلَر dërneşdiler (kızıları ile) اِلْشُورَلَر ileşürler (gibi) مَلْشَمَه meleşmege (başladılar) 63b-16

119. -ur-, -ür-

Bu ettirgenlik eki Eski Türkçede -ur-, -ür- şeklindeydi. Eski Anadolu Türkçesinde de yaygın şekil budur. Bunun yanında düz şekiller de görülmektedir. دُيُورچي سِنِ doyurıcısının 261b-15, گُچُورُور bitürür 136a-16, گُچُورُدي geçürdi 31b-2, دُگُورُدي degürdi 53b-5, گُيُورُمشلر geyürmişler 276b-4, گُچُورُدم geçürdem 54b-11, شَاشِرُمانق şaşırmanmak 111b-1. Bunların yanında گُتُورُمك getürmek (ET. keltür-) 111b-5, اُوتُورُسلر otursalar (oltur-) 98a-8 örneklerinde ise -l- ler düştüğü görülmektedir.

120. -t-

Bu ettirgenlik eki bu dönemin bir özelliği olarak iki ünlü arasında ya da kendisinden sonra ünlü gelince tonlulaşarak /d/ olur. دُغُرُلتدِلر doğrultdılar 120b-12, قُوجَلتدِي kocaltdı 120b-16, اُجِتَمَسُون acıtmasun 136a-12, اُويندَايم oynadayım 114a-3, گُچُورُدم geçürdem 54b-11, بوزدَايم bozardayım 38b-4, قُورقُوتماز korkutmaz 261b-15, بركِدُوب berküdüp 136a-12, بَنَزَدُورلر benzedürler 40b-3, قُغُرُتدِي kığırtıdı 240b-15, بوشلُتدُسا boşaltduşa 232a-13

121. -dur-, -dür-

Bu dönemde ekin yalnızca yuvarlak ve tonlu şekli vardır. قَالُدُرَه kaldura 47b-3, گَسُدُورتلر kesdürenler 31a-12, دُؤ_kُدُورتلر dökdürenler 31a-12, ياپدُورُدُغِي yapdurduğı 241a-15, يَغِشُدُورُب yığışdurup 61a-2, گَزُدُورمك gezdürmeklig-ile 276b-8

122. -tar-, -ter-, -dar-, -der-

Bu ek bazı kelimelerde Eski Türkçede olduğu gibi geniş düz ünlüyledir. قُوتَر kotar 170a-8, قُوتارما kotarma 170a-8, Aslı şekli "göz-der-" olarak tasarlanan kelime bugün olduğu gibi گُؤسترَمك göstermek 90b-11 biçimindedir. دُؤندُرُپ dönderüp 85b-15

123. -ar-, -er-

Bugünkü gibidir. گِدرُور giderür 136a-16, چُقُرُدِلر çıkardılar 110b-6, قُوپُرُر koparur 193a-1

124. -gur-, -gür-

Eski Türkçedeki şekliyle Eski Anadolu Türkçesine geçen bu ek birkaç kelimedede görülmektedir. اِيرُگُورمَدِي ergürmedi 31b-2, اِيرُگُورُر ergürür 62b-16, دُورمَغ_e durgurmağa 121a-5

Eylemin anlamını kuvvetlendiren eylemden eylem yapma ekleri ise şunlardır.

125. -a-, -e-

Birkaç kelimedede görülen işlek olmayan bir ektir. (Hep bir yere dërneşdiler kızuları ile) السُّورَةُ ileşürler (ET. il- : iliştiirmek, hücum etmek; ilân- : takılmak; hüküm sürmek, hakimiyete geçmek) (gibi meleşmege başla-) 63b-16. Bugün kullandığımız tık-a- kelimesinde de bu ek vardır.

126. -ı-, -i-

Bu dönemde ekin ünlüsü düzlük - yuvarlaklık uyumuna aykırı olarak düzdür. السُّورَةُ sürinürler 78b-5

127. -k-, -k-

Kullanım alanı sınırlı bir ektir. Bugünkünden farkı iki ünlü arasında tonlulaşmasıdır. السِّلْكَةُ silkeler 178a-3, طُورِغُوبُ tırığup "tırık- : duraklamak, durmak, karar kılmak" 194b-5, دُورِغُورُتُ durığurlar 265a-12.

128. -y-

Eski Türkçedeki /d/ kuvvetlendirme eki bu dönemde /y/ ye dönmüştür. قُيُوبُ koyup 28b-17, طُويْنَجَه toyınca 33b-12.

129. -ala-, -ele-

Sayıllı bir kaç kelimedede görünmektedir. قُوالايو kovalayu 227a-6, السِّلْكَةُ silkeler 178a-3

130. -ç-

Bir kelimedede vardır. سُرْچَمَك sürçmek 100b-4.

AD (İSİM)

131. Çoğul eki

Bugün olduğu gibi -lar, -ler biçimindedir. اُولُغُلَتُرُ oğlanlar 1b-3, گُؤْجُلُلُرُ gönjüller 55a-15

132. İyelik ekleri

Eski Anadolu Türkçesi döneminde birinci ve ikinci kişi eklerinin bağlayıcı ünlüleri her zaman yuvarlak olarak 3. kişi ekinin ünlüsü daima düz olarak gelmektedir. Kişi eklerinin ünsüzlerinden ikinci kişide /η/ li şekil esastır.

Tekil

1. kişi : -m (خَاتُونُM hātūnum, حَاجَتُM hācetūm 59a-9, اَرَزُومُM ārzūm 59a-9, سُلْطَانْلُغُمُM sulṭānligūm 59a-13, اَوُM evūm, بَرْقُM barkūm, اَوْغُلُومُM oğlum, قِزُM kızum, طَوَرُومُM tavarum, باغُM bağum ve باغْچَمُM bağçem 37a-14,15)

2. kişi : -η (اَلْوُكُM elūη 47b-3, سَنُوكُM senūη 59a-1, حَالِیْηِM hālūηi 59a-2, دُنْیَاηِM dūnyāη 59a-14)

3. kişi : -ı, -i, -sı, -si (cānlusı 103a-12), یُوزِیْنَهْM yüzine 7b-12, یُکِیْM yükini 7b-14)

Çoğul

1. kişi : -muz, -müz (اِکِیْمُزُM ikimüzūη 59a-4, گُؤْغُلْگُومُزُM göηlegūmüz 59a-4, (gizlü) گَنْجِیْمُزُM gencimüz 59a-10), اَنَامُزُM anamuz 60b-1)

2. kişi : -ηuz, -ηüz (مَالِکُوزُDÜM mālūηuz 47a-16, بَرِیْگُوزُM birinüz 59b-3, حِسَابِیْηُزُM hisābıηuz 55b-15)

3. kişi : -ları, -leri (اَوْغُلَانْلَرِM oğlanları 1b-3, نَفسَلَرِM nefsleri 1b-4, یُکَلَرِیْیِM yüklerini 7b-11)

Ad durumu ekleri (İsim hâl ekleri)

133. Tamlayan durumu eki (Genitif eki)

Müzekki'n-Nüfûs'ta tamlayan durumu eki -uη, -üη, -nuη, -nüη biçimindedir. Bu ekler yuvarlak ünlülüdür, düz şekilleri yoktur. بابَامُη babamūη 60a-2, حَاجَتُη hācetūη 57a-1, اَوْغُلَانْلَرِM oğlanlarınūη 1b-3, کِیْشِیْηُη kişinūη 56a-3

134. Belirtme durumu eki (Akkuzatif eki)

Bu dönemde üç türlü belirtme durumu eki kullanılmıştır:

1. Bugün de kullandığımız yaygın belirtme durumu ekidir: Eski Türkçede isimlerden sonra kullanılan -ğ, -g belirtme durumu eki ünsüzle biten isimlerde önüne gelen yardımcı ünlüyü kendisine katarak -ığ, -ig, -uğ, -üğ şekline girmiştir. tāηri-g, ada-ğ "tehlikeyi"; ayığ-ıg, ew-ig, āzūg-üğ "yanlışı", қоyn-ug. Batı Türkçesine geçtikten sonra sonda bulunan -ğ ve -g'ler düşmüş yalnızca -ı, -i, -u, -ü şekli kalmıştır. Sonraki dönemlerde kullanım alanını genişleterek iyelik eklerinden ve zamirlerden sonra da gelmeye başlamıştır. یُکِیْ yükini (açı gör) 7b-14, حَالِیْηِ hālūηi (bilürin) 59a-2, یُوزُNİ yüzünü (toprağa sürdi) 240b-8 gibi.

2. İyelik eklerinden sonra gelen belirtme durumu eki -n Müzekki'n-Nüfûs'ta yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. (onda) بَرِينْ birin (vêr) 47b-1, بَرِينْ borcın (öde) 47b-2, اَلِنْ elin (al kaldur) 47b-2, بَرِينْ birin (açdı) 94a-12, ayagın (bu tağa kağdı) 103a-11, yolın (gözedürler) 268b-8. Bunların yanında bu belirtme durumu eki bu döneme özgü olarak eksiz de kullanılmıştır. اَلِنْ elün (ala kaldura) 47b-3. Bu kullanım Osmanlıca döneminde de devam etmiştir.

3. Eski Türkçede zamirlerden sonra gelen belirtme durumu ekidir : -nı, -ni biçiminde gelir. بُونِي buni 62a-6, شُونِي şunu 64a-12, انِي anı 76a-14

135. Yönelme durumu eki (Datif eki)

Yönelme durumu eki de bugünkü gibidir. اَلْمَهْ almağa (gele) 76b-14, اَوْمَهْ evüme 24b-9, اَوْكَهْ öğine 96b-4, (bir) اَيْشَهْ كُوجَهْ işe güce (yapış) 96b-6

136. Kalma durumu eki (Lokatif eki)

Kalma durumu eki bu dönemde -da, -de şeklindedir. Bugünkünden farkı t'li şeklin olmamasıdır. مَنتُدُوغْنَهْ şandüğında 25a-17, بَندَهْ bende 25b-2, يَزْدَهْ قَيشْدَهْ yazda kışda 97a-3

137. Çıkma durumu eki (Ablatif eki)

Çıkma durumu eki -dan, -den şeklindedir. بُونْدُ bundan 1b-3, بَندُ benden 1b-14, قَپُودُ kapudan 96b-11, عَوْرَتَندُ avretinden 96b-12

138. Araç durumu eki (İnstrumental eki)

Bugüne göre bu dönemde daha canlı olarak kullanılmaktadır. سُوْرِدُ سُوْرِدُ sürin sürin 65b-5, قَئِنْ vaktin 17a-3, Bunun yanında bugünkü "yayan" kelimesinde görülen araç durumu eki -n' nin benzeri gibi kullanılan -k şu kelimedeki geçmektedir. (Cullāh dönmedi) يَئِ yayak (biraz bile gitdi) 24a-17, (atlu) يَئِ yayak (gelenler) 126b-15. (bk. -k)

139. Yön gösterme eki (Direktif eki)

Müzekki'n-Nüfûs'ta yön gösterme ekleri -ra, -re; -aru, -erü şeklindedir. مَکْرَهْ şonra 1b-3, مَکْرَهْ taşra 28a-14, اِيْچَرُودَهْ içerde 35b-8, اِيْلَرُ ileri 4b-11

140. Eşitlik eki (Ekvatif eki)

1. Müzekki'n-Nüfûs'ta yaygın olarak kullanılan eşitlik eki -ça, -çe'dir. Bugün edatlarla karşıladığımız eşitlik ifadesini bu dönemde -ça, -çe karşılamaktadır. Çok işlek bir ektir. Aslında ek /ç/ li idi. Bir yazım geleneği nedeniyle /c/ li yazılmaktadır. Bu döneme ait diğer eserlerde de bu ek /ç/ li yazılmaktadır. اَرْدِنْجَه ardınca 12b-17, يُولْجَه yolca 13b-12, بُونْجَه bunca 27b-14, صُوقْدُوغِنْجَه şöğduğunca 42a-11, بُولْجَه bolca 45a-5, شُونْجَه şunca 45b-5, تَمَامْجَه tamāmca 50a-5, حُورْجَه ħorca 50a-9, حُوشْجَه hoşca 50b-6, وَاَرْجَه varca 52a-15, اَوْنْجَه önince 31a-16, دَنْلُجَه deñlüce 44b-4, بُولْجَه böylece 45b-9

Bugün edatlarla karşıladığımız birçok gramer birliği Eski Anadolu Türkçesi döneminde tek bir ekle karşılanıyordu. Bugün "doyuncaya kadar" biçimindeki şekil bu dönemde yalnızca "doyınca" şekliyle ifade edilmekteydi. Yani bu örnekteki "yönelme durumu + edat" biçimi bugüne ait bir özelliktir. Müzekki'n-Nüfûs'ta دُوَيْنْجَه Doyınca yemek yeme dedi. 209b-17, Bundan kalıup anda وَاَرْجَه varınca nice nefeslerüm zâyî' olur dedi 217b-4, ve دُوَيْنْجَه doynca yemek ya'nî dükeli bağırsaklarını دُولْدُوْرِنْجَه doldurınca yemek kâfir ve münâfık sıfatıdır 128b-12, gibi kullanımlar çok görülmektedir. Bu kullanım Osmanlıca döneminde de devam etmiştir.

2. Müzekki'n-Nüfûs'ta ikinci eşitlik eki -layın, -leyin'dir. "gibi" ve "göre" anlamıyla kullanılan bu ekin kullanım alanı bugüne göre daha geniştir. اُولْدُوغِنْجَيْنِ olduğınlayın 83a-1, 122b-9, اُوغُرْلَايَيْنِ uğurlayın 142a-8, دِيْدِيْكُمْلَيْنِ dedigümleyin 91a-9, گِلْدُوغِنْجَيْنِ geldüğünleyin 95a-10, 114a-6, اَتْدِيْكُمْلَيْنِ ettiklerinleyin 121a-14, وِيْرْدُوْكُمْلَيْنِ vèrdüğümleyin 153b-16. Bu örneklerin yanında "gibi" ve "göre" anlamı dışında "defa, kez" anlamıyla da kullanıldığı görülmektedir. İşit imdi: Ol altı şartı اِكِيْلَيْنِ ikileyin tafşîl ile takrîr edeyim onat 214b-17 vech-ile anladayım kim fâ'ideli nesneleri tekrâr etmegün fâ'idesi inen çokdur. 215a-1

3. Üçüncü olarak kullanılan eşitlik eki -çılaysın, -çileyin'dir. Bugün kullanımdan düşmüş olan bu ek Eski Anadolu Türkçesi döneminde zamirlerle birlikte sıklıkla kullanılıyordu. بِيْزْجِيلَيْنِ bizcileyin 78b-8, اَنْجِيلَيْنِ ancılayın 36b-12, 63a-8, بُونْجِيلَيْنِ buncılayın 67a-14, 122b-10, بَنْجِيلَيْنِ bencileyin 69b-11, شُونْجِيلَيْنِ şuncılayın 115a-1, 126b-16

141. Soru eki

Metnimizde soru eki bu döneme özgü olarak düzdür. صُورْدُكُمْ قَاچَرْ مِيسْ kaçarmısınız? 30b-17, اَنْمَزْ مِيسْ anmaz mısınız? 37b-15, صُورْدُكُمْ şordun-mı? 61b-3, وَاْرْدُكُمْ vardun-mı? 61b-4, بِلْمَزْ مِيسْ bilmez misin? 38a-7, گُورْمَزْ مِيسْ görmez misin? 39a-6

EYLEM (FİİL)

Eylem Çekimi (Fiil çekimi)

142. Kişi ekleri (Şahıs ekleri)

Bilindiği gibi üç tip kişi eki vardır.

1. Kişi zamiri kaynaklı kişi ekleri. Şimdiki zaman, geniş zaman, gelecek zaman, belirsiz geçmiş zaman, istek ve gereklilik çekimlerinde kullanılır.

2. İyelik eki kaynaklı kişi ekleri. Belirli geçmiş zaman ve şart çekimlerinde kullanılır.

3. Emir ekleri. Emir çekiminde kullanılır.

143. Müzekki'n-Nüfûs'ta kişi zamiri kaynaklı birinci tipteki kişi ekleri şunlardır.

Tekil

1. kişi : -van, -ven; -am, -em; -ın, -in; -n

2. kişi : -sın, -sin

3. kişi : —

Coğul

1. kişi : -uz, -üz; -vuz, -vüz

2. kişi : -sız, -siz

3. kişi : -lar, -ler

Müzekki'n-Nüfûs'ta birinci kişi eki için -vam, -vem; -vanın, -venin şekilleri yoktur.

144. Müzekki'n-Nüfûs'ta iyelik eki kaynaklı ikinci tipteki kişi ekleri şunlardır.

Tekil

1. kişi : -m

2. kişi : -n

3. kişi : —

Coğul

1. kişi : -k, -k (Şart'ta -vuz, -vüz)

2. kişi : -nuz, -nüz

3. kişi : -lar, -ler

145. Metnimizde emir eklerinin çekiminde kullanılan üçüncü tipteki kişi ekleri şunlardır.

Tekil

1. kişi : -ayın, -eyin; -ayım, -eyim

2. kişi : -gıl, -gil

3. kişi : -sun, -sün

Coğul

1. kişi : -alum, -elüm
2. kişi : -η; -ηuz, -ηüz
3. kişi : -sunlar, -sünler

2. Şekil ve zaman ekleri

146. Şimdiki zaman eki

Müzekki'n-Nüfûs'ta tek ve bütün metne hakim bir şimdiki zaman eki yoktur. Onun yerine geniş zaman, "yörür" fiili ve -mağda, -mekte ekinin kullanıldığını görüyoruz.

1. Müzekki'n-Nüfûs'ta geniş zaman ekinin şimdiki zaman yerine kullanımına örnek olarak şunlar verilebilir. (İşitdi-kim hocalar Mekkeye) كِيدَرَلَر 24a-13, (Sen dağı Mekkeye mi) كِيدَرَسِنْ gidersin? (Gördi-kim bir kişi) كَلُورُ gelür (eydür:) 24b-17, (Ol yatduğu yerde cullāhı gördi-kim) كَلُورُ gelür (eydür:) 25b-8,9

2. Müzekki'n-Nüfûs'ta bugünkü kullanımıyla -yor eki görünmemektedir. Ama metnimizde daha sonraki dönemlerdeki kalıplaşmanın önceki durumu diyebileceğimiz tarzda kullanılışlara rastlamaktayız. (Cullāh Mekkeyi bile tavāf cyleyüp yine) كِيدَه يَورُورُ gide yörür 24b-6, (Uş yine evüme) كِيدَه يَورُورُ gide yörürin (dédi.) 24b-9, (Uş Muhammedi) اَوَرِي يَورُورُ everi yörürüz. 23b-8

3. Müzekki'n-Nüfûs'ta şimdiki zaman yerine -mağda, -mekde eki de kullanılmıştır. كُورُتَمَكْدَه gözetmekde 192b-1, كُورُتَمَكْدَه göstermekde 192b-1, سُولَمَكْدَه اِيْدِي söylemekde idi 140b-16 gibi.

147. Geniş zaman ekleri

Eski Türkçenin devamı olarak Eski Anadolu Türkçesinde üç türlü geniş zaman eki bulunmaktadır. 1. -ur, -ür 1. -ar, -er 3. -r Müzekki'n-Nüfûs'ta bu üç zaman eki de kullanılmıştır.

Tekil

1. kişi : بِلُورُ bilürin 59a-2, كِرُورُ girürin 59a-5, كِبَارُ geyerin 59a-6, كَلُورُ gelürin 59a-6, اَرِشَمَزُ erişmez 59a-7, اَرِشَمَزُ erişemez 59a-7, يَورُورُ yaturin 64b-1, اَلِمَزُ alımazın 61a-15, بِلُورُ bilürem 60a-1, اِيْدَرَمُ éderem 278a-7, دُوتَارَمُ dutaram 278a-8

2. kişi : كَلُورُسِنْ gelürsün 59a-3, بِلَمَزُ bilmez misin 59a-16, اُوتَنَمَزُ utanmaz mısın 59a-16, اِيْدَرُسِنْ édersin 59a-16, يَورُسِنْ yatarsın 64b-1

3. kişi : يَاورُ yatur 103a-14, كُتُورَمُ getürmez 7b-12, اَلُورُ alur 7b-12, اِلُتُورُ iletür 7b-11, بَكِنَلَمَزُ begenilmez 7b-12, كِبَرُ geyer 59a-5, كَلُورُ kılur 59a-5, كُورُ kurur 60b-10, كِيدَرُ gider. 60b-10

Coğul

1. kişi : ایدرؤز 274a-3, یدرؤز 15a-14, گیدرؤز 15a-14, گیتمزؤز 15a-14, باغیشلارؤز 274a-11.
2. kişi : ایشیدرؤس 67b-17, بولورؤس 70b-6, شانورؤس 75a-10, öldürؤس 62b-1, ایدرؤس 242a-12 (kanlı) اولورؤس 242a-12
3. kişi : یورؤرلر 103a-10, بصرؤرلر 62a-8, گولرؤرلر 62b-1, ایدرؤرلر 62b-2, یشیرلر 62b-2, یورتارلر 62b-2, یونورلر 62b-2, ارینورلر 62b-2

148. Belirli geçmiş zaman eki (Görülen geçmiş zaman eki)

Bu zaman eki -dı -di şeklindedir. Bu döneme özgü olarak 1. kişi eki /-m/ sesinin etkisiyle ünlüsünü yuvarlaklaştırmıştır. Benzeme yoluyla aynı durum ikinci kişi ekinin ünlüsünde de görülmektedir. Çekiminde iyelik eki kaynaklı kişi ekleri kullanılır.

Tekil

1. kişi : ایلدؤم 59b-6, ایتدؤم 59b-5, توتدؤم 59b-5, بلدؤم 59b-5, وارتدؤم 61b-5, سوردؤم 61b-6
2. kişi : سؤدؤڭ 28b-9, اولدؤڭ 59a-5, سوردؤڭ 61a-3, وارتدؤڭ 61a-3
3. kişi : چئدؤڭ 103a-9, سارşıldؤڭ 103a-11, دلمدؤڭ 57a-5

Coğul

1. kişi : بولمادؤڭ 59b-4, تۇيماؤڭ 59b-4, گؤدؤڭ 241a-7
2. kişi : بؤردؤڭ 59a-4, ایتدؤڭ 13b-3, ویردؤڭ 13b-4, ویردؤڭ 27b-14, گؤردؤڭ 27b-14
3. kişi : قارşمادیلر 29a-9, واردیلر 59a-1, گؤردیلر 59a-1

149. Belirsiz geçmiş zaman eki (Öğrenilen geçmiş zaman eki)

Bu dönemde belirsiz geçmiş zaman eki -miş, -miş şeklindedir. Müzekki'n-Nüfûs'ta ek daima düz şekillidir. Kişi zamiri kaynaklı kişi ekleriyle çekilir.

Tekil

1. kişi : قویشم 274a-4, دؤزمیشم 274a-9, اؤیویشم 149a-8, اؤگرنیشم 278b-6
2. kişi :
3. kişi : ویرمیش 1b-8, گؤتورمیش 61b-13, قویش 61b-13, بیرقیش 61b-14

Çoğul

1. kişi : دُزْمِشُوزُ düzmişüz 274a-1, قَلْمِشُوزُ kılmışüz 274a-2, قَوْمِشُوزُ komışüz 274a-12
2. kişi : بَيُورْمِشُوزُ buyurmuşüz 120b-16, اَلْدَنْمِشُوزُ aldanmışüz 219a-3, اُولْمِشُوزُ olmışüz 71a-12
3. kişi : اُولْمِشُوزُ olmuşlar 103a-10, قُوْشْمِشُوزُ kuşatmışlar 103a-14, بِنْدُرْمِشُوزُ bindürmüşler 61b-13

150. Gelecek zaman eki

Eski Türkçe döneminde gelecek zaman için iki tip zaman eki kullanılmaktaydı. 1. -gay -gey "yaragay : yarayacak" 2. taçı, teçi "kelteçimiz : geleceğiz". Bunlar Eski Anadolu Türkçesi döneminde bırakılmış ve yerini -isar, -iser eki almıştır.

1. Yaygın gelecek zaman eki -isar, -iser ekidir. (Bu milkten گُوچَسَرْدُر göçiserdür (göçecektir) ve قَابَرِهْ وَاَرِسَرْدُر varısardur (varacaktır) ve چُرییُپ اندا داھِی 37a-17, نیچه ییللار توپراق یَتَسَرْدُر yatısardur (yatacaktır) tā haşır olunca. 37b-1) gibi. Ama aşağıdaki örneklerden de görüleceği gibi Müzekki'n-Nüfûs'ta birinci çoğul kişi dışında bütün kişiler için kullanılmaktadır. Birinci çoğul kişi kullanımına rastlayamadık. Bunun çekiminde de kişi zamiri kaynaklı kişi ekleri kullanılır.

Tekil

1. kişi : اَلْدُرِسَرَمُ öldüriserem 68b-2
2. kişi : اُولِسَرَمِنْ olısarsın 62a-7, 262a-6, یَتَسَرَمِنْ yatısarsın 62b-6,
3. kişi : گِلِسَرُ geliser 31b-12, قُوْرْتَارِسَرُ kurtarısar 190b-5, اُولِسَرْدُر olısardur 123a-12, 197b-6, 232b-16, 248a-8, کِلِسَر اَرِشِسَرْدُر geliser erişiserdür 219a-9, سَچِلِسَرْلَرْدُر seçiliserdür 234a-6, کِدِسَرْلَرْدُر gidiserlerdür 234a-7, دَیْسَر dəyiser 239a-7

Çoğul

1. kişi :
2. kişi : بُولِسَرَمِنْ bulısarsınız 192a-10
3. kişi : دُوتَسَرْلَرْدُر dutısarlardur 146b-14, اِلْتِسَرْلَرْدُر iltiserlerdür 146b-14.

2. Gelecek zaman bezen geniş zaman ile karşılanmıştır. Ben daھِی şol hocalar ile bilece کِدِرِیْن giderin 24a-14, Bunlar ile bile کِدِرَم giderem dedi 24a-15

3. Gelecek zaman bazen istek ekiyle karşılanmıştır. Ben eger cemî-i mālumı vërsem bu bitinüñ bir noqtası elüme کِرْمَیْ girmeye dedi. 25a-12, Anı yabānda mı قُوْیَهْ دُرُ koyavuz hüccet issine degdi. 25b-6,7, گُتُورَهْ سِز getüresiz getürün dër 167b-10, Siz yarlıganduguzdan sonra niçeler daھِی قُوْرْتَرَا kurtarasız dedi 222b-10,11

4. Yine bu dönemde bazen de gelecek zaman eki olarak -acağ, -ecek ekinin kullanıldığını görüyoruz. كَلْبَجَكْدُرُ gelecektür 61b-17, كِدَلْبَجَكْدُرُ gidilecektür. 62a-1. Metnimizde bu ek daha çok birleşik fiil, partisip grubu ve isim olarak sıkça kullanılmıştır.

151. Şart eki

Bu dönemde şart eki -sa, -se biçimindedir. Bugünkünden farkı çoğul birinci kişi ekinin -vuz, -vüz şeklinde gelmesidir. "biz" kişi ekinin başındaki /b/, /v/ ye dönmüş /v/ sesi de düz ünlüleri yuvarlaklaştırmıştır. Ayrıca ikinci tekil kişinin ünlüsü düz, ikinci çoğul kişinin ünlüsü yuvarlaktır. Belirli geçmiş zaman çekiminde olduğu gibi şart çekiminde de ikinci tipteki kişi ekleri kullanılır.

Tekil

1. kişi : اُولْسَمُ olsam 59a-14, اَلْسَمُ ölsem 59a-15, اِنْسَمُ etsem 99a-1, اَوْتُورْسَمُ otursam 99a-1
2. kişi : (cehd) اَيْلَسَكْ eylesen 60b-9, كَسَسَكْ kesen 60b-9, چُورُتْسَكْ çürütsen 60b-13, يَتْسَكْ yatsan 61b-9, اُولْسَكْ olsan 61b-16

3. kişi : اُولْسَهْ olsa 27a-10, كَسِلْسَهْ kesilse 60b-11, يَتْمَسَهْ yetmese 61b-9, بِنْسَهْ binse 61b-14

Çoğul

1. kişi : دِيرْسُوزُ derseviz 60a-17, وِيرْسُوزُ verseviz 274a-1, گُونْدَرَهْ وُزُ göndereviz 274a-2, سُولُتْسُوزُ söylerseviz 4b-6, دُوشَهْ مَزْسُوزُ döşemezseviz 148b-6
2. kişi : اُوغُرْسَكُوزُ ugrarsanız 88a-16, كُتُورْسَكُوزُ getirsenüz 183b-3, اَلْسَاكُوزُ alsanız 183b-2, اَوْيَارْسَكُوزُ uyarsanız 192a-10
3. kişi : اُولْسَلَرُ olsalar 88a-17, اَلْسَلَرُ ölseler 88a-17, صُورْسَلَرُ şorsalar 184b-4, دَسَلَرُ deseler 184b-4

152. Emir ekleri

Müzekki'n-Nüfûs'ta emir eklerinin hepsi vardır. İkinci kişi eki -gıl, -gil bu dönemde Eski Anadolu Türkçesinin bir özelliği olarak kullanılmaktadır. Metnimizde eksiz şekiller de buna paralel olarak kullanımdadır. Bunun nedeni metnin istinsah tarihinin 17. yüzyılın ikinci yarısında yapılmış olmasıdır.

Tekil

1. kişi : -ayın, -eyin; -ayım, -eyim (Bir gün تَوَكْ اُولَايْنِ olayın ve üç gün اَوچْ اُولَايْنِ olayın doyacak şana şükr اِيْدَهْ يِيْ edeyim acıgıcağ şana tazarruc اِيْدَهْ يِيْ edeyin 57a-3,4, وِيرِيْمُ véreyim 47a-17, دِيْهْ يِيْ déyeyüm 59a-4, اِيْدَهْ يِيْ edeyüm 59a-7, وَارَايْمُ varayım 59a-9, دَانِيْشَايُومُ danışayım 59a-9, بُولُشَايْنِ buluşayın 209b-16)

2. kişi : -gıl, -gil (بِلْغِل bil-gil 1b-3, اَلْدَنَمَهْ غِل aldanmağıl 31b-5, یَغِل yègil 31b-5, سُورْمَاغِل şormağıl 251a-13. Bunların yanında eksiz şekiller de görülmektedir. اَوْدَه öde 47b-2, اَلْ قَلْدُور al qaldur 47b-2, 47b-3 gibi.

3. kişi : -sun, -sün (دِلَسُون dilesün 59a-17, دِلَمَسُون dilemesün 59a-17, گِلَسُون gelsün 59a-1, گُورَسُون gürsün 59b-9, سُورَسُون şorsun 60a-9)

Çoğul

1. kişi : -alum, -elüm (دَانِشَالُوم danışalum 59a-11, اِدَهْلُوم edelüm 59b-3, اُولَالُوم olalum 62a-2, وِیرْمَهْلُوم virmeyelüm 62a-2, دَاغِدَالُوم dağıdalum 62a-2)

2. kişi : -n; -nuz, -nüz (سُویْلَمَك söylemen 27b-16, اَیْلَمَك eylemen 47a-16, وِیرُون vërün 47a-16, دِیْمَك dëmen 47a-17, وَارُن varun اَوُقُون okun 59a-1, وِیرْمَك vërmen 88a-16)

3. kişi : -sunlar, -sünler (اُولَمَسُونْلَر olmasunlar 59a-2, اُوْیْسُونْلَر uysunlar 268a-13, قَرِشْمَاْیُونْلَر qarışmasunlar 270a-15, گُولُشْمَسُونْلَر gülüşmesünler 270a-15)

153. İstek eki

Metinde istek eki -a, -e'dir. Bugünkünden farkı iki ünlü arasına giren koruyucu ünsüz /y/ nin bulunmamasıdır. "olayım" biçiminde değil "olam" biçimindedir. İstek ekinin bu dönemde bütün canlılığıyla kullanıldığı görülmektedir. Şimdiki zaman ve gelecek zaman yerine de kullanıldığını yukarıda söylemiştik.

Tekil

1. kişi : (دَکِشَم degişem 59a-13, اُولَام olam 59a-13, باغِشَلَام bağışlayam 274a-7, قُویَم koyam 274a-8, گُچُورَدَم geçürdem 54b-11)

2. kişi : (اِشِیدَه سِن işidesin 60b-4, کِیدِرِیمَیْسِن giderimeyesin 60b-13, کِیدِرَه سِن gideresin 60b-14, اِرِشْدِرَه یرışdüresin 60b-14, طُوتَه سِن tutasın 60b-17, دُوزَه سِن düzesin 174a-2, قُوشَاسِن koşasın 174a-2)

3. kişi : (اَلَا قَالْدُرَه ala qaldura 47b-3, صَقْلَیَه şaklaya 59b-1, اُولَه ola 277a-11, وَاَرَه vara 173b-16, قَلْمَه kalmaya 184a-8)

Çoğul

1. kişi : (اَنَاقُوزُ anavuz 152a-16, گُونْدَرِیْوُزُ gönderevüz 274a-11, اِستَیْیَه وَزُ isteyevüz 148b-11, دِیْیَه وَزُ dëyevüz 175b-4, یَاقَاْوُزُ yakavuz 181b-1)

2. kişi : (اِدَه سِز edesiz 59a-10, اُولَاسِز olasız 20b-17, 177a-15, گِتِیْرَه سِز getüresiz 167b-10, بِلَه سِز bilesiz 169a-10)

3. kişi : (وَإِنَّهٗ لَرَبُّكَ) varalar 271a-10, قَالُوا 181b-1, اَيْدِيْهٖ eydeler 181b-1, اِسْتَمَاعًا istemeyeler 177a-17, دَمِيْمًا demeyeler 177a-17)

154. Gereklik şekli

Müzekki'n-Nüfûs'ta bugünkü gibi bütün fiil şekillerine gelen bir gereklik çekimi yoktur. Bu dönemde gereklik çekimi büyük ölçüde "gerek" ismiyle karşılanmıştır. Bunun yanında henüz zaman eki gibi kullanılmayan -malu, -melü şekli de görülmektedir. Bu ekin zaman eki olarak kullanımı sonraki dönemlere özgüdür.

1. Eski Türkçe döneminde ad olarak kullanılan "gerek" kelimesi Batı Türkçesine geçmiş Eski Anadolu Türkçesi döneminde de aynı şekilde kullanılmıştır. *گەرگولوسي* gereklüsi 164b-10, *گایهت* gereklüdür. Bize ne *گەرگه* gerekse *دەyeler*di ve kim *گەرگه* gerek-ise bizi *دۆge-y-di* 171b-15, 235a-13. Sonra yardımcı eylem gibi, daha sonraki dönemlerde de tam eylem gibi kullanılmıştır. Metnimizde diğer Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde görüldüğü gibi eylem olarak da kullanılmıştır. *گەرگهز اول* gerekmez ola 192b-16. Başka bir deyişle ad eylemleşmiştir. Bu dönem eserlerinde bu kelimenin hem ad hem de eylem olarak kullanıldığı görülüyor.

Birinci olarak metnimizde -mak, -mek mastarıyla yaygın olarak kullanılmaktadır. *اِشْتَكْ گەرگدُر* etmek gerekdür 169a-11, *اُوتوتتق گەرگدُر* unutmak gerekdür 170a-16, *قورقمق گەرگدُر* korkmak gerekdür 170b-2, Bu halka çıkup *قرشماق گەرگدُر* karışmamak gerekdür meclislere *گيرتلك گەرگدُر* girmek gerekdür 173b-15, Gece gündüz *چالشمق گەرگدُر* çalışmak gerek cidd ü cehdi *قومامق گەرگدُر* komamak gerekdür. 267a-8,9 gibi.

İkinci olarak şart ekiyle birlikte kullanılmaktadır. *اُولسه گيرسه گەرگه ايدي* girse gerek idi 171a-7, *اُولسه گەرگدُر* olsa gerekdür 194b-5, *اِستك گەرگدُر* istesen gerekdür 174a-2, *اِستم گەرگدُر* etsem gerekdür 184a-7, *گيرسeler گيرسeler گەرگدُر* 188b-11, *ويرسوز گەرگدُر* versevüz gerekdür 274a-1

Üçüncü olarak istek ekiyle kullanılmaktadır. *اِستيه گەرگدُر* isteye gerekdür 195a-14

2. Bugün kullandığımız gereklik şeklinin Eski Anadolu Türkçesinin sonlarında ortaya çıktığı bilinmektedir. Bu ekin mastar eki -ma, -me ve sıfat yapma eki -lu, -lü'nün birleşmesiyle ortaya çıktığı görülmektedir. Metnimizde bu ekin kullanımı şöyledir. Pes bunların bazı dil-ile denilür ve kulağıla işidilür ve bazı *گورملودر* görmelüdür (görmekle ilgilidir, görmeye özgüdür) işitmek ile olmaz bel-ki dadmak gerekdür 5b-14, 15, Kendüyü bir bay kişi bildürür vaqtā kim ortaya gele bir kumāş almalu ola (alacak olsa) cemī'isi bir akçe getürmez hem-ān halka rüsvāy olur. 178a-1,2. *yamalu* (kaftanlar) 50a-15, Ammā şeyh müridine hırkayı *گيدرملي* geydürmelü

olıcak (giydirecek olunca) evvel şeyh hırkayı eline alup 211a-10, yā sefere كُتِلْ gitmelü olsa (gidecek olsa) ve-yā nesne مَتْلُ şatmalu olsa (satacak olsa) ve-yā nesne اَلْمُ almalu olsa (alacak olsa) ve-yā oğul اَوْرُلْ evermelü olsa (evlendirecek olsa) ve-yā kız چِغْرُلْ çıkarmalu olsa (çıkarak olsa) şeyhine danışmak gerek. 247b-15,16, Pes şol nesne kim كُورْمُلْدُ görmelüdür anı işitmeg-ile olmaz ve ol nesne kim دَامْلُدُ dadmaludur ol gine dadmayınca olmaz. Görmege işitmek aña fā'ide vërmez ve bu dağı كُورْمُلْدُ görmelüdür اِشْتِمُلْدُ işitmeli degül دَامْلُدُ dadmaludur صُورْمُلْ şormalu degül. 264b-12,13,14, Bu örneklerden de anlaşılacağı gibi bu ek ya ad olarak veya ortaç (sıfat-fiil) olarak veyahut bir yardımcı eylemle gelecek zaman anlamında kullanılmaktadır. Bu kullanım Eski Anadolu Türkçesine özgü bir kullanımdır. Bu şeklin daha sonra Osmanlıca içinde eylem çekimi gibi kullanıldığı anlaşılmaktadır.

155. i- eylemi (i- fiili)

Bilindiği gibi i- eyleminin bildirme, hikâye, rivayet ve şart olmak üzere dört çekimi vardır. Müzekki'n-Nüfûs'ta da i- eyleminin bu dört şekli kullanılmıştır.

Bildirme

Bildirme eklerinin 1. tekil kişi eki bugünkünden farklı olarak -am, -em şeklindedir. İkinci kişi ekinin ünlüleri düzdür. Üçüncü kişi ekinin ise ünlüsü yuvarlaktır. Olumsuzu "degül" kelimesiyle yapılır.

Tekil

1. kişi : -am, -em (مُولُوْغَمْ kuluğam 24b-14, اِچَمْ acam طُوْغَمْ tokam ve يَالِنَمْ yalınam 37a-14, اَوْرِدَنَه يَمْ özdine yem 61b-4, يورغونین یورغونین 241b-2, بَن وَدْ benven 241b-5, yüce اَصْلَدُ اَشْدَانْ aşıdanvan 240a-5)

2. kişi : -sın, -sin (اِدِجِي سِنْ edicisin 261b-14, طُوْجِي سِنْ tutucısın 261b-14, وِیْرِجِي سِنْ vericisin 261b-14, دُوْیْرِجِي سِنْ doyurıcısın 261b-15)

3. kişi : -dur, -dür (وَاردُ var-dur 1b-4, مُنْكَاسِمْدُ münkasımdur. 1b-4, اَوْغُولْمِگِدُ ögülmegidür 27b-1, كُوپْرِیْدُ köpridür 37b-2, یوقْدُ yokdur 37b-10)

Coğul

1. kişi : -uz, -üz (فَاضِلُوزْ fazluz 114a-17, نَاقْكَاشْلَارُوزْ naqqāşlaruz 122a-1, اُمْمَتِیْیُوزْ ümmetiyüz 171a-13)

2. kişi : -sız, -siz (دُوسْتَلَرُْمِْسِزْ dostlarumsız 181b-13)

3. kişi : -durlar, -dürler (-lardur, -lerdür) (بِزَارْلَرْدُR bî-zârlardur 30a-16)

Olumsuz : (döner) دِغُولِن degülin 142a-12)

Hikâye

ايدُم idüm 4a-6, 96b-8

ايدُك idüñ 59a-15

ايدِي idi 25a-11

دوتَمَزْدُك dutmaz-ıduķ 171b-13

ايدُكُوز idüñüz 57b-7

ايدِلِر idiler 281b-7

Rivayet

ايمِشِن imişin 8b-17

ايمِشِن سِن imişsin 66b-5

ايمِش imiş 26a-1

Olumsuzu دِكِل ايمِش degil imiş 40a-15

Sart

ايسَن isen 116b-12, 64a-10

ايسَه ise 11a-17

Partisip şekli: var ايدُگِنِي idüğini 61a-1, ديدُگِي dedügi 61a-7, دوتَمَزْدُك dutmaz-ıduķ 171b-13

Gerundium şekli: çok اِيگُن iken 59a-14, سَوْزَه اِيگُن sözde iken 59b-8,

156. Birleşik çekimler

Birleşik çekimler bugünkü gibidir. Bu dönemde ekleşmelerin başladığı anlaşıyor. وِیْرُورَسْگُوز vürürseñüz 47a-17

Kuvvetlendirme ve ihtimal

وَاِيسَرْدُز varısardur 37a-17, گُوحِيسَرْدُز göçiserdür 37a-17, اُولِيسَرْدُز olısardur 61b-10, قَرَارْمِشْدُز kararımışdur 61a-14, يَاتِيسَرْدُز yatısardur 37b-1

Hikâye

dêrdûn 59a-15, dêr idûn 59a-15, dilerdûm 59a-3, düşmeye-y-dûm 59a-4, dike-y-dük 243b-12, gülerler ve oynarlar idi 62b-2 ve eşerler ve yortarlar idi 62b-2 ve yunurlar ve arınurlar idi 62b-2, söylemekde idi 140b-16, yaratmışdı 110a-9, durmuşdı 110a-9, ağlaya-y-idünüz kimseyi 181a-11, uğramaya-y-idünüz 181a-12

Rivayet

olmaz imiş 59b-8, olurmuş 61b-10, konuklar-imiş 137b-5

Sart

vêrürseñ (47b-1, dêrseñ 59a-14, añlar-iseñ 101b-14, döşe mészö, döşemezsevüz 148b-6, geçürsevüz 174b-12, kaçmazsavuz 181a-17, (yaramaz nesne) boşaltdunsa 232a-13

Katmerli birleşik çekim

işlemiş imis-se 171a-7

Gerundium

sürür-iken 241b-3

157. Yeterlik şekli (İktidar şekli)

Bu dönemde iktidar anlamı veren kelime Eski Türkçedeki u- fiilinden gelen ve bir başka fiile eklenmiş olarak kullanılan -a, -e, -ı, -i'dir. Müzekki'n-Nüfûs'ta yaygın olarak kullanılan yeterlik şekli budur. Bunun yanında bugün kullandığımız ulaç eklerinden sonra gelen "bil" yardımcı eylemi ile yapılan yeterlik şekli de görülmektedir. Bu şekil yalnızca olumlu için kullanılır. Eski Türkçede olumsuz şekil "u- : yapmak, muktedir olmak" eylemiyle yapılmaktaydı. "umaz men erser : muktedir olamazsam, yapamazsam" gibi. Eski Anadolu Türkçesi döneminde u- eyleminin eklenmiş şekliyle yapılmaktadır. Zamanla bu eylem erimiş ve -a, -e, -ı, -i şekilleri ortaya çıkmıştır. Metnimizde de bu şekildedir. Bugün -ı, -i şekilleri de kaybolmuş ve yalnızca -a, -e şekilleri kalmıştır.

başarımadum 59b-5, erişemez 59a-7, kurtarımaz 60b-7, kiderimisin

159. Ortaçlar (Partisipler)

-an, -en : اُولَانْ olan 3b-7, سَوْنَلَرِي sevenleri 27b-3, biten 47a-17, گِلَنلَر گِلَنلَر 78bb-17, بَسْلَنَن beslenen (hayvānlardan) 97a-4

-ar, -er : شَاشَر şaşar (imış) 69b-7

-ur, -ür : بِلُور bilür (pādişāhsın) 259a-6, (bu ‘ālem-i dünyāda) يَورُور yürür (ādem oğlanlarından) 64b-8

-r : Eski Anadolu Türkçesi dönemine özgü olan يَاشَر yaşar "yaşında" 240a-1 kelimesinde bu ek yapım eki gibi kalıplaşmıştır.

-acaķ, -ecek : اَوُقَاجَاقْ okuyacaķ virdler 271a-6, گَیَجَکَکَی gēyecegi 209a-14

-duķ, -dük : دَیْدُکَلَرِم دَیْدُکَلَرِم 50b-1 olduğı-y-çün 57a-4, گِیْتْدُکَلَر گِیْتْدُکَلَر 61a-2

-mış, -miş : دُؤْشَمِشَلَر düşmüşler 47b-2, يَوتْمِش يَوتْمِش (bir yılan) 70a-5, گُورْمِش گُورْمِش (degül) 70a-5,

-ası, -esi : گَیَاسِجَکَکَی gēyesicügi-mi 212a-15, گَیَسی gēysi (< gēy-esi) 59a-8, ne çok اَوْتُورَاسِی oturası ne çok سُولَیَیَ سُولَیَیَ 236a-1, ol hıżmetde اُولَاسِی olası 236a-2

-malu -melü : يَمَالُ yamalu (kaftanlar) 50a-15, yā sefere گِیْتْمَلُ gitmelü olsa ve-yā nesne مَئْمَلُ şatmalu olsa ve-yā nesne اَلْمَلُ almalu olsa ve-yā oğul اَوْرَمَلُ evermelü olsa ve-yā kız چَئْرَمَلُ çıkarmalu olsa şeyhine danışmaķ gerek. (247b-15,16)

-maz, -mez : يَرَمَز يaramaz (işlere) 34a-6, يَرَمَز يaramaz (‘amellerüñüz) 71a-13, (işini) بِلْمَز bilmez (bî-çāre!) 74a-7, (bu şusuz) اَلْمِش ölmüş (gönliñi şuvara) 74a-8

SÖZ DİZİMİ ÖZELİKLERİ

Cümleler

Müzekki'n-Nüfûs'un cümlelerinin en dikkat çekici yanı konuşma üslûbuyla yazılmış olmasıdır. Dolayısıyla eserin cümleleri konuşma cümleleridir. Yapı bakımından eserde basit cümleler ve birleşik cümleler vardır. Ama eserin geneline ki'li ve kim'li bağlaçlarla kurulmuş birleşik cümleler hâkimdir. Anlam bakımından eserde olumlu cümleler yaygındır. Bunun yanında konunun gerektirdiğı olumsuz, soru, olumsuz soru ve ünlem cümleleri de görölmektedir. Öge dizilişi bakımından düz cümlelerin ve devrik cümlelerin bir arada karışık olarak kullanıldığını görüyoruz.

Müzekki'n-Nüfûs'un söz dizimine bakıldığında Türkçe söz diziminin kurallarına uygun cümlelerin bulunduğı görölmektedir.

"Bu kitāba gey ı-timād edüp inanasın ve bu kitāb senün necātuña sebep idüğün bilesin ve kaçan bu kitāb içindeki sözlere ı-timād edüp bunlar ile ʿamel eylesen nefis-i emmāreden kurtulasın ve nefis-i muṭmaʿinne ile karar dutasın. Saña daḥi İrciʿi ḥiṭābı gele eşişe. ʿĀşıklardan olasın ve ʿāşıklar içinde evliyālardan olasın ve evliyālar içinde sultānlardan olasın. Her kim dilersen Ḥaḳ -Taʿālā- saña anı etmegi āsān edi vere. Dilersen ḥastaları sağ edesin ve senün duʿā ile ölü gönüller dirile ve kara yüzler senün şoḥbetünde ağara ve niçe açlar ḥonunda doyuna ve iksīr-i ḥaḳīḳī olup niçe bakırları ve niçe şınuḳ gönülleri açup altun edesin ve niçelerün ḳalblerini ḡıll u ḡışdan arıdup şāfī edesin ve dilersen bir ādem ile maḡribe ve maşrıḳa Mekkeye ve Medīneye varasın yine gelesin ve yer yüzinde ḥaḳ ile yörüyesin." 22b-16,17, 23a-1,2,3,4,5,6,7

Bunların yanında metnimizde dolaylı tümleçlerin ve zarf tümleçlerinin yüklemiden sonraya atıldığı Arapça söz dizimi kurallarına uyan cümlelerle de karşılaşmaktayız.

"Müʿellif-i kitāb eydür: Bizüm tāliblerümüz vardır Mısrda Şāmda ʿArabda ʿAcemde Türkde. Daḥi bizüm zāhir şüretimüz görmemişlerdür." 257a-11,12, "Anuḡ için kim bu şeyḫler uymışlardur Resül ḥazretine -ʿAleyhi's-salātü ve's-selām-a zāhirleri-y-le ve bātınları-y-le ve sırları-y-le ʿalāniyyeleri-y-le. Ya-nī tamām ittibāʿ etmişler ve irşād taḥtına oturmışlardur Hakkun destürü-y-le ve Resülün destürü-y-le ve şeyḫ-i kāmilün icāzeti-y-le. Pes şeyṭān Resül şüretine mütemeşşil olup görünmedüḡi gibi Resüle uyan şeyḫ şüretine mütemeşşil olup görünmez." 264a-1,2,3,4, "Ammā eger mertebede şeyḫine varup yetişdi-y-se teveccühini şeyḫine etmez. Bel-ki teveccühünü Ḥaḳka eder eger feyz-i ilāhī almaḡa kādir olı bilürse. Zīrā bu tālibün ihtiyācı şeyḫden kesilmek Allāhı kāmil sevmeg-ile olur." 266a-8,9,10, "Ey bī-ār ādemī! Ḥiç gayretin yok mı kim it cennete gire sālihlerle hizmet edüp ve sālihleri sevdüḡi-y-cün. Sen cehenneme giresin sālihleri sevmeyüp ve sālihlerle ıtikādın ve ḥürmetün olmadıḡı-y-cün." 247a-16,17, 247b-1, "Nite-ki yukarıda biz söyledük telkīn-i zıkr söylendüḡi yerde." 260b-15, 16

Müzekki'n-Nüfûs'un söz diziminde tümleçlerin yüklemlerine bağlanışlarında adın aldığı ad durumu ekinde farlılık görülmektedir.

ve vaktünü onat vech-ile ri-āyet edesin. 263b-3, Vaḳt olurdı ve bu ḥod meşḥürdür kim cemī-i ʿömrinde nefisini arpa etmegine toyurmadı ve gecelerde dāyim uyumamak anuḡ işi idi. 265b-1,2, Serīʿatı ri-āyet etmekdür. 213-8, nāzük tenlerünüzi yılanlar çıyanlar üser. 219a-7, Arḳası-y-le odun daşımaḡa emr etdi. 225a-4, her belāya ihtiyār edüp 227b-17

Metnin üslûbu da dikkate değer bir özellik taşımaktadır. Diyebiliriz ki metinde yalın, açık, canlı ve etkili bir anlatım hâkimdir. 24. varāḡın a yüzündeki 12. satırdan başlayan hikāye buna güzel bir örnektir. Bu hikāyeyi okurken sanki bir halk hikāyesi okuyor duygusuna kapılıyorsunuz.

Birleşik cümle

160. Şartlı birleşik cümle

Bu cümle türü Türkçenin en eski dönemlerinden bu yana vardır. Şart ekinin bulunduğu gramer birliği şart ya da dilek anlamı taşır ve tamalanmamış bir yargı bildirir. Bu yargının mutlaka tamamlanması, karşılığının getirilmesi gerekir. Onun için eski gramerlerde söz dizimi bakımından şart ekiyle biten birinci ögeye şart, ikinci ögeye şartın karşılığı anlamına gelen şartın cezası⁷⁸ denmektedir. Şart cümlelerinde -sa, -se şart ekiyle biten cümlecik ikincil ögedir ve başta yer alır. Şart cümlelerinin asıl ögesi ise sonda yer alır ve yargı bununla tamamlanır. Başka bir deyişle şart tâlî unsur, cezası asıl unsurdur.

Üç haslet vardır. Kimde kim ol üç haslet olsa tamām münâfıkdur ve her kimde kim ol için birisi olsa münâfıklığı üç bahşında birisi andadır. Tâ anı terk edüp tevbe etmeyince münâfıklık sıfatından kurtulmaz tamām Müslümân dağı olmaz. Eger ol kişi oruç dutup ve namâz kılop ben Müslümânâm deyü kendüyi Müslümân şanursa dağı demek olur. 3b-2,3,4,5,6

"Kimde kim ol üç haslet olsa tamām münâfıkdur ve her kimde kim ol için birisi olsa münâfıklığı üç bahşında birisi andadır." 3b-2,3,4

Kimde o üç haslet olursa (özellik bulunursa) o kişi tamāmıyla münâfıktır ve her kimde o üç hasletin birisi olursa (özellğin birisi bulunursa) münâfıklığın üç bahşından (hissesinde) birisi ondadır.

Bugün "olursa, bulunursa" şeklinde geniş zamanın şartı biçiminde ifade ettiğimiz gramer birliği o dönemde "olsa" şeklinde ifade edilmektedir. Yine bugün "tamāmıyla" ve "hissesinde birisi" şeklinde kullandığımız şekiller yerine "tamām" ve "bahşında birisi" ifadelerinin kullanılması dikkat çekicidir.

"Kimde kim ol üç haslet olsa tamām münâfıkdur ve her kimde kim ol için birisi olsa münâfıklığı üç bahşında birisi andadır."

Bu cümlede "Kimde kim ol üç haslet olsa tamām münâfıkdur."

Yan cümlecik

Temel cümle

Cümlelerin öğeleri bakımından bu cümlelerin yan cümlecisi zarf tümlecidir. Temel cümlesi de eski -turur fiilinin -durur, dūrūr şeklinden ekleşmiş olan -dur bildirme ekinin getirildiği münâfık kelimesi yüklemi tamām kelimesi ise zarf tümlecidir. Bu, birleşik, olumlu, kurallı bir isim cümlesidir.

⁷⁸ cezā' جزاء Ar. (cüz' جز' Ar. *جز* den) 'ivaz /'ivaz عوض Ar. bi'l-kesr, bir nesne muḳābelesinde verdikleri bedel, cem'i a-vāz gelir. AK. 419.] AK. 140. Bu bedel ya da karşılık ceza da olabilir mūkāfāt da. cezā' جزاء Ar. ḳabāḥat ve günāḥ muḳābelesinde birinin mazḥār kılındığı 'uḳūbet ve belā; ve bir nesneye muḳābil verilen mūkāfāt, pādāş. Terc. 1. 320. cezā'-i şart جزاء شرط Ar. şartın ḥuşūlüne tābi' olan keyfiyet; ve 'ibārede şartın muḳābili olan ḳāziyye. Terc. 1. 320.

"Kıyâmet günü kişinin ihtiyârının kendi elinde olmadığı bir gündür."

"Pes kaçmak değil-midür kim hîc buna gönül gözi-y-le bakup ı'tibâr etmezler ve cirkın
Ana öge Yardımcı

kokularını tıyarlar. 30a-15,16
öge

"Pes cirkın koğularını tıyup buna gönül gözi-y-le bakup ı'tibâr etmememeleri kaçmak değil midür?"

Ammâ bundan sonra bilgil ki bu âdem oğlanlarının nefsleri kim vardır dört kısma münkasımdur. 1b-3,4

Bu cümlede Farsça "ki" bağlacı açıklama görevinde kullanılmıştır. Bu cümlede "kim" bağlacı kendisinden önceki kelimeye önem verildiğini, dikkat çekildiğini gösteren kalıp bir kullanımdır. Bununla birlikte "kim vardır" kelimeleri söylenmezse cümlede düşüklük olmaz.

Şu cümlelerde "kim" açıklama görevinde kullanılmıştır ve bu kullanım yaygındır.

Pes ol üç haşletler oldur kim: Söz söylese yalan söyler ve va'de eylese va'desine tutmaz ve kaçan aña emânet kosalar hıyânatlık eder ve bir rivâyetde iki haşlet dağı vardır kim ol dağı nifâkdandır. 3b-7,8,9

Ya'nî demek olur kim: Ben bir gizli genc idüm diledüm-ki bilinem pes bu halkı yaratdum 4a-5,6

Hağ deye kim: Ben senden râzî değülin sen benüm düşmenümsin. 27a-13

Resül hazreti -şalla'llâhi 'aleyhi ve sellem- buyurdu kim: يَخْرُجُ مِنَ النَّارِ مَنْ كَانَ فِي قَلْبِهِ مِثْقَالُ ذَرَّةٍ مِنَ الْإِيمَانِ
yağrucu mine'n-nâri men kâne fî kalbihi mişkâle zerretin mine'l-îmân. 4b-14,15

"Kim" bağlacı şu cümlelerde "rağmen" edatıyla çevrilebilir.

Anlara cevâb eyle gelür kim: Bunca ömürler kim dünyâda geçürdünüz ve dünyâ yolında bile bile ömrünüzi yele vërdünüz. Bunca öğütler kim size vërdiler dönmedünüz. 27b-14,15

"Dünyada bunca ömürler geçirmenize rağmen dünyâ yolında bile bile ömrünüzi yele vërdünüz. Size verilen bunca öğütlere rağmen (yolunuzdan) dönmediniz."

162. İç içe birleşik cümle

Bu cümle türü bir cümlelerin başka bir cümlelerin içine girmesi ile meydana gelen cümledir. Bu cümle, temel cümlelerin bir ögesi durumundadır. Çoğunlukla da nesnesi görevinde kullanılır. Bazen dolaylı tümleci de olabilir. "Geçmiş olsun gideceğiz" örneğinde olduğu gibi. Yardımcı cümle önce ana cümle sonra gelir. Bu cümle çeşidi daha çok başkasından aktarılan sözler için kullanılır.

Elüñüzdeki dünyānuzı berk tutuñ tağıtmañ size gerek olur dēr 34a-6

Yardımcı cümle (Belirtisiz nesne)

Ana cümle (Yüklem)

Bizi hayırdan yığar dēdiler. 34a-7

Yardımcı cümle Ana cümle

İkisini dañı bir avucuña alsañ bir elüñe tesbîhüñ alsañ Allāh Allāh dēyü dēyü yörüseñe

Yardımcı cümle

dēdi.

Ana cümle

Benüm hod sultānıgumdan niçe korku vardur dēdi. 33b-9,10

Yardımcı cümle

Ana cümle

M E T İ N

HĀ-ZĀ KĪTĀBU MŪZEKKĪ'N-NÜFŪSĪ'L-İNSĀNĪYYETİ

Bismi'llāhi'r-raḥmāni'r-raḥīm

وَالصَّلَواتُ وَالسَّلَامُ عَلَى أَشْرَفِ الْخَلْقِ وَأَفْضَلِ¹ El-ḥamdü li'llāhi rabbi'l-ālemīne (1b-1) Ve's-
خَلْقِ وَأَكْمَلِ الْخَلْقِ وَ أَحْسَنَ الْخَلْقِ وَ حَبِيبِ الْحَقِّ سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ الْمُخْتَارِ وَ عَلَى آلِهِ وَ أَصْحَابِهِ وَ خُلَفَائِهِ الرَّشِيدِينَ الْأَخْيَارِ
şalātü ve's-selāmü 'alā eşrefi'l-ḥalkı ve efđali'l-ḥalkı (2) ve ekmeli'l-ḥalkı ve aḥsene'l-
ḥulki ve ḥabibi'l-ḥaḳki seyyidinā Muḥammedini'l-muḥtārı ve 'alā ālihı ve (3) aṣḥābihı
ve ḥulefā'ihı'r-rāşidine'l-aḥyār.² Ammā bundan şonra bilgil ki bu ādem oğlanlarınınu (4)
nefsleri kim vardur dört kışma münkaşımdur: Evvel kışmı emmārelik üzerinedür. İkinci kışmı (5) levvāmelik üzerinedür. Üçüncü kışmı mülhimelik üzerinedür. Dördüncü
kışmı muṭma'innelik (6) üzerinedür. Ḥaḳ -Ta'ālā-³ ḥazretine kıgrılan muṭma'inne
nefsdür ve Ḥaḳ -Ta'ālā- ḥazretinden (7) merdūd olan nefsi emmāredür. Ammā
meşāyiḥe Ḥaḳ -Ta'ālā- kereminden şol kadar 'ilm (8) ve kudret vermişdür kim nefsi
emmāreyi terbiyyet édeler emmāreliğinden levvāmelige (9) ve mülhimelige ve

¹ Hamd, âlemlerin rabbi Allah'a. Kur'ân, I. Fâtiha Sûresi, 1. âyet. KKM. 1. (Öğmek Tanrı'nundur; âlemler issi -yâ bisleyicisi- (1) Sûratü'l-Fâtiha, 1. âyet. SKT. 1, Öğmek Allâhu -Ta'âlâ-ya 'âlemleri besleyici olan. F. *İnsân 'âlemi ve cinn 'âlemi ve ve melâ'ike 'âlemi ve kalan 'âlemlere şâmil*dir. 1. cüz, Sûretü'l-Fâtiha, 1. âyet. KTC. 1. اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ Cümle mevcüd ve ma'lûm öğmekler ve gökçek şıfatlar ezelden ebede dek Ḥaḳ -Sübḥâne ve Ta'âlâ-nın zât-ı bâhirü's-şıfâtına maḥşûşdur. RĪBُ الْعَالَمِينَ İns ve melâ'ike ve cinn ve özgelerin perverde eden. 1. cüz, Sûretü'l-Fâtiha, 1. âyet. TZA. 1. (Ḥamd-ü senâ) o Allah'a mahsustur ki âlemlerin Rabb'idir. Sûretü'l-Fâtiha, 1. âyet. KKTA. 2. Hamd olsun âlemlerin Rabbi Allah'a. El-Fâtiha sûresi, 1. âyet. KHKM. 1-11)

² Yaratılmışların en şereflişi, en erdemlisi, en olgunu, en güzeli ve Hakkın sevgilisi efendimiz Muḥammed-i Muḥtâr; soyu, ailesi, arkadaşları, iyilik ve doğruluk sahibi râşit halifeler. Allah'ın rahmet ve selâmeti üzerinize olsun.

³ ta'ālā تَعَالَى Ar. [Mâzîdir] "ulüvv şânında dâ'im ve şâbit oldu" demektir. Lafzu'llâhın hâl-i dâ'imesidir: "Yardımcımız olsun bizim Allâhu Ta'âlâ", Ḥaḳ Ta'âlâ. Ta'âlâ şânehû = Şânı 'alî olsun, manâ'sına du'âdır. Cü. 295, ta'ālā تَعَالَى Ar. Esmâ'u'llâhla berâber maḳâm-ı du'âda zıkr olunur. 'Arabî fi'l-i mâzî olup "Yüksek olsun" demektir. Allâhu -Ta'âlâ-, Ḥaḳ -Ta'âlâ- ve -Takaddese- // Ta'âlâ'llâh = Sübhâna'llâh! KT. 414

muṭma'innelige döndereler. Tā ki اَرْجِعِي İrci-i⁴ ḥiṭābına kâbiliyyet kesb (10) éde. Allāha gerçek kul ve Resûlüne ümmet ola. Şöyle merdûd-ı ḥazret olup kalmaya. (11) Gel imdi evvel bunu işit ki emmāre nefis nice olur ve levvāme nefis nice olur (12) ve mülhime nefis nice olur ve muṭma'inne nefis nice olur ve Ḥazrete kığrılmak ne vakt (13) olur ve bunların mertebelerini ve şifatlarını saña bir bir dēyü vēreyim ve kendü (14) nefsüñi saña bildüreyim ve sen daḥı bir-ez vakt kulaḡuñı benden yaña tut (2a-1) ḡaflet panbuḡını kulaklarıñdan gider tā ki benüm sözümi işidüp anlayı bilesin. (2) Zîrā nefis-i emmāre issi kim vardır üç bölük tā'ifedür: Biri fāsıklardur ve biri (3) münāfıklardur ve biri daḥı kāfirlerdür. Bu üç bölük kavmüñ daḥı nefisleri emmārelik (4) üzerinedür ve Ḥaḡ -Ta'ālā- Ḳur'ānda buyurur: وَمَا أُبْرِئُ نَفْسِي إِنَّ النَّفْسَ لَأَمَّارَةٌ بِالسُّوءِ Ve mā überri'ü nefsi inne'n-nefse le-emmāretün (5) bi's-sü'i⁵ dēyü buyurduḡı ya'nî demek olur kim: Fāsık olmañ münāfık olmañ (6) ve kāfir olmañ. Zîrā āyetüñ ma'nāsı budur kim: Nefs-i emmāreden berî oluñ kim (7) ol nefis-i emmāre sizi benden azdurıcıdur. Eyle olsa Allāhdan azan ya'nî (8) Allāha 'aśî olan yā kāfir olur ve-yā münāfık olur ve-yā-ḥud fāsık olur itikādına (9) göre ne-y-ise. İşit imdi dēyeyim kim kāfir nicedür ve münāfık nicedür ve fāsık nicedür. (10) Var sen daḥı kendüyi meşāyiḡe ulaşdur nefsüñi terbiyyet etdürüp emmārelikden (11) kurtar muṭma'innelige erişdür. Zîrā bu nefis dedükleri bir sût emer oḡlan gibidür korsañ (12) emer ve ol eme durduḡı südden kesüp laṭif ḡıdālara biraḡursañ aña daḥı (13) öḡrenür karar tutar. Beyt:

4 Dön. Âyetin tamamı şöyledir: اَرْجِعِي إِلَىٰ رَبِّكَ رَاضِيَةً مُّرْضِيَةً Dön Rabbine, ondan razı olarak ve rızasını kazanmış bulunarak. Kur'ân, LXXXIX Fecr Şûresi, 28. âyet. KKM. 2-724. (Dön Çalabundın yana, hoşnud, hoşnud olunmuş. (89) Sûratü'l-Fecr, SKT. 529. Gerü dön Rabbin cânibine hoşnûd olarak sen Allāh'dan ve senden daḥı hoşnûd olarak Allāh. 30. cüz, Sûretü'l-Fecr KTC. 3-215. اَرْجِعِي إِلَىٰ رَبِّكَ Perverdigâr'ının fermânına dön رَاضِيَةً Sana verilen şeyle hoşnûd olduḡun hâlde مُّرْضِيَةً Ḥudâ'nın katında pesendide kılınmış. 30. cüz, Sûretü'l-Fecr, TZA. 2-445. Sen hoşnûd o da senden hoşnûd olarak Rabbine dön. Fecr sûresi, 28. âyet. KKA. 595. Dön Rabbine, sen ondan râzı, o senden râzı olarak. 89. El-Fecr sûresi, 28. âyet. KHK. 3-1180)

5 Ve ben kendimi hiç kötülükte bulunmam diye tamamıyla temize çıkaramam. Kur'ân, XII Yûsuf Sûresi, 53. âyet. KKM. 1-274. ("Daki berî eylemezin nefsimi ya'nî Cebreyil eyitti: << Ol gün kim kasd eyledün, anda daḡı mı hıyanat eylemedün? >> didi; bayık nefis buyurıcıdur yavuzluğu. (12) Sûratu Yûsuf. 53. âyet. SKT. 183. Ve pâklikle öḡmem nefsimi elbette nefis çok emr edicidir kötülükle... 13. cüz, Sûretü Yûsuf, 53. âyet. KTC. 2-163, وَمَا أُبْرِئُ نَفْسِي Ve ben kendü nefsimi tezekkî etmem ya'nî ben bu hareketi etdim Tanrı'nın ni'metini izhâr etmek için ne kendü nefsimi müzekkî kılmak için اِنَّ النَّفْسَ لَأَمَّارَةٌ بِالسُّوءِ Taḥkîkâ ki nefis muḡteżâ-yı cibilliyetle her vakt bedlikle emr eder. 13. cüz, Sûretü Yûsuf, 53. âyet. TZA. 1-372, Ben nefsimi temize çıkarmıyorum; çünkü nefis kötülüḡü emreder. Yûsuf Sûresi, 53. âyet. KKA. 243, (Bununla berâber) nefsimi tebri'e etmem. Çünkü nefis, olanca şiddetiyle kötülüḡü emredendir muhakkak. KHK. Yuusuf sûresi, 53. âyet. 1-355)

Nefsün razî'a benzer anı kırsan emer

Südden (14) kesersen öğrenür éder kanâ'atı⁶

Eyle olsa şunlar kim nefs-i emmâre zulümâtından⁷ ve günâh (15) şümlüğünden mübtelâ olmuşlardır ve-lâkin göñülleri îmanî ve İslâmî kabûl eylemişdir. (16) Ya'nî inanmışdır Allâhuñ birliğine ezeli ebedî idüğine ve dañı inanmışdır Resûlün (17) gerçekliğine ve haşre ve neşre ve kitâblara ve melâ'ikelere ve peygâm-berlere ve ne kim Hâk -Ta'âlâ- (2b-1) buyurdu hâk idüğine ve ne kim Resûl -'Aleyhi's-selâm- buyurdu hâk idüğine inanmışdır (2) ve itikâd etmişdir ve-lâkin nefs-i emmâreden geçmemişdir. Pes anların gibi kişilerün (3) adı fâsıklardır, şol nefs-i emmârenün şıfatıyla şıfatlandukları-y-çün. Nefs-i emmârenün (4) şıfatı nedir? dersen aşağıda dênile işidesin. Ammâ bu dedüğim şâ'ife fâsıklardır. (5) Eger tevbe édüp nefs-i emmâreye uymakdan dönerlerse Allâhu -Ta'âlâ- anları kabûl (6) éder ve günâhların dañı yüzlerine urup 'azâb étmez. Zîrâ anlar ol günâhı (7) hem-ân işlememiş gibi oldular. Nite ki Resûl hâzreti -Şall'allâhu 'aleyhi ve sellem-⁸ buyurur: (8) **التَّائِبُ مِنَ الذَّنْبِ كَمَنْ** Et-tâ'ibü mine'z-zenbi ke-men lâ zenbe lehü⁹ ve eger bu fâsıklar tevbesüz olup îman ile (9) ölürlerse günâhlarının cezâsını görürler ve cehennemde Hâk -Ta'âlâ- (10) diledüğü deñlü yanduklarından sonra âñir cehennemden yine çıkalar Hâk -Ta'âlâ-nun fazlı-y-la (11) cennete gireler. Zîrâ **لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ** Lâ ilâhe illa'llâh¹⁰ demek nûrı ve Muhammede **رَسُولُ اللَّهِ** Resûlu'llâh¹¹ demek şefâ'atı (12) anları cehennemde ebedî kımaz

⁶ Vezni: Mef'ulü / fâ'ilâtü / mefâ'ilü / fâ'ilün

⁷ Zülm, bir nesneyi mañalline vâz' eyleyüp mañall-i mañşûşunun gayriye vâz' eylemege denür ki isimdir, ve bundan maşdâr-i hâkîkî zâyın fethiyledir. * Mü'ellif Beşâ'ir'de demişdir ki zülm maddesi, zülmetden me'hûzdur ve vâz'ü's-şey'i fi gayri mevzû'a ma'nâsınadır, vâz'-ı mezbûr yâ ziyâde ile yâ nokşân ile yâ vaktinden yâ mekânından 'udûl ile olur ve zülm üç gûne olur: Biri, beyne'l-insân ve beyne'llâh ta'âlâ olur; bunun a'zamı küfür ve şirk ve nifâkdır. Şânî, beyne'z-zâlim ve beyne'n-nâs olur. Şâlis, beyne'z-zâlim ve beyne nefsehû olur. Kaldı ki zülmün envâ'-ı selâsesi fi'l-hâkîka zülmün li'n-nefsidir, zâlim bir zülme ibtidâr eyledikde ibtidâ nefesine zülm etmiş olur. OK. 3-507. bk. zâlm ve zülm

⁸ Allah rahmet ve selâmet versin.

⁹ Günahdan tam dönen o günahı hiç işlememiş gibidir. Kuşeyrî, el-Risâletü'l-Kuşeyriyye, s. 91. HA. C. 3, s. 394

¹⁰ Tanrı'dan başka tanrı (tapacak) yoktur. (Cenab-ı Allah'tan başka ilah yoktur.)

¹¹ Muhammet, Tanrı'nın elçisidir. Diğer nüshalarda "Lâ ilâhe illa'llâh Muhammedün

çıkarur. Pes Resûl hazreti -Şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem-e buyurur: (13) يَخْرُجُ مِنَ النَّارِ مَنْ كَانَ فِي قَلْبِهِ مِثْقَالُ ذَرَّةٍ مِنَ الْإِيمَانِ Yaħrucu mine'n-nāri men kāne fī qalbihi mişkāle zerretin mine'l-īmāni¹² dēyü buyurduğı bunlara (14) işāretdür ve yine Resûl hazreti buyurur kim: Bir kavm öle tāmudan çıkalar şol kara (15) kömür gibi göyünmüş olalar ve anları ilteler şol nehrü'l-hayāt adlu ırmağda yuyalar. Etleri (16) ve derileri yine bite yüzleri ayuñ on dördi geçesi gibi ola kim: هَؤُلَاءِ عَتَقَهُ اللَّهُ مِنَ النَّارِ Hā'ülā'i 'utekā'u'llāhi (17) mine'n-nāri¹³ dēnile. Ya'nî alınlarında yazılmış ola ki: Bunlar şunlardır kim Hāḡ -Ta'ālā- (3a-1) cehenneminden āzād eyledi. Pes bunı bildükden şonra bu iki tā'ife kim kāfirler ve münāfıklardur (2) anları daḡı işit kim nicedür ve bunlar haḡḡında nice āyet ve nice hadiḡ gelmişdür kim: Kāfirler (3) ve münāfıklar cehennemüñ esfeline girürler bel-ki ebedî cehennemde qalurlar dēyü nice āyet daḡı (4) vardur: إِنَّ الْمُنَافِقِينَ فِي نَارٍ جَهَنَّمَ جَمِيعًا İnne'l-münāfıķine fī nāri cehenneme cemī'an¹⁴ ve bir āyet daḡı: إِنَّ الْمُنَافِقِينَ فِي الدَّرَكِ الْأَسْفَلِ مِنَ النَّارِ İnne'l-münāfıķine fī' (5) d-derki'l-esfeli mine'n-nār.¹⁵ Pes kāfirler ḡod ne tā'ifedür bilürsin püt-perestler ve Tanrınuñ (6) kelāmına ve Resūline inkār edenlerdür. Ammā bir kāfir daḡı vardur ki küfr kelimeyi söyler (7) ve ol söyledüğü küfrden gine rücû' etmez ve istiğfār ve tevbe etmez ol küfr kelimenüñ (8) üzerine muşırır olur. -Ne'üzü

Resūlu'llāh" şeklindedir. Anlamı: Tanrı'dan başka tanrı yoktur. Muhammet, Tanrı'nın elçisidir.

¹² Ebu Sa'îd İbnu Mâlik İbni Sinân el-Hudrî -radiyallahu anh- hazretleri demiştir ki: "Hz. Peygamber -aleyhissalâtu vesselâm- şöyle buyurdular: "Kalbinde zerre miktarı iman bulunan kimse ateşten çıkacaktır." Tirmizî Sıfatu Cehennem 10, (2601). Tirmizî hadis için sahihtir demiştir. HA. C. 1, s. 30

¹³ Tanrı bunları cehennemden kurtarıp salıverdi.

¹⁴ ... Şüphe yok ki münāfıklar cehennem ateşinde toplanacaktır. Bu āyet, Kur'ân'da şöyle geçmektedir: إِنَّ اللَّهَ جَامِعُ مُنَافِقِينَ وَالْكَافِرِينَ فِي جَهَنَّمَ جَمِيعًا Şüphe yok ki Allah, münāfıklarla kāfirlerin hepsini de cehennemde toplayacaktır. Kur'ân, IV. Nisâ Sûresi, 140. āyet. KKM. 114. (... Bayık Tanrı diricidür münāfıkları daḡı kāfırları, tamu içine hep. (4) Sûretü'n-Nisâ, 140. āyet. SKT. 74. ... Elbette Allāh münāfıkları ve kāfirleri cem' edicidür cehennemde cümlesini birden. Sûretü'n-Nisâ, 5. cüz, 140. āyet. KTC. 1-165, Taḡḡikā ki İzid -Celle ve 'alā- münāfıkları ve kefereyi kamu düzaḡda yıgıcıdır. 5. cüz, Sûretü'n-Nisâ, 140. āyet. TZA. 1-161, Çünkü Allah münāfıklar ile kāfirlerin hepsini cehennemde toplayacaktır. 5. cüz, En-Nisâ' sûresi, 140. āyet. KKA. 101, Allāh muhakkak ki münāfıkları da, kāfirleri de cehennemde topdan bir araya getirecek olandır. En-Nisâ' sûresi, 140. āyet. KHK. 1- 146)

¹⁵ Şüphe yok ki münāfıklar, ateşin en aşağı katındadırlar... Kur'ân, IV. Nisâ Sûresi, 145. āyet. KKM. 1-115. (Bayık münāfıklar aşağı ayakdadur aşağıarak oddan... (4) Sûratü'n-Nisâ, 145. āyet. SKT. 74, Elbette münāfıklar ziyāde aşağı olan taḡaḡadur oddan... 6. cüz, Sûretü'n-Nisâ, 145. āyet. KTC. 1-166, Taḡḡikā ki ehl-i nifāḡ düzaḡda alçaḡların olan taḡaḡada olurlar... 6. cüz, Sûretü'n-Nisâ, 145. āyet. TZA. 1-162, Muhakkak ki münāfıklar ateşin en dibindedirler.. En-Nisâ Sûresi, 145. āyet. KKA. 102, Şüpheşiz münāfıklar cehennemin en aşağı tabakasındadırlar... En-Nisâ Sûresi, 145. āyet. KHK. 1-148)

bi'llāhi-¹⁶ dünyādan imānsız gider anlar daḥi kāfirlerdür. Ammā (9) ol münāfıklar kim vardır anlar daḥi iki dürlüdür: Bir münāfık oldur kim ḥalk içinde oruç (10) tutar ve namāz kılar ammā yine şınarların bulıcak biri birine ol küfrlerin izhār ederler (11) ol küfr kelecilerini söyleşürler. Anlar kimlerdür dersen anlar Cebrilerdür ve Kaderilerdür ve (12) Dehrilerdür ve Ḥurūfilerdür ve Ebāḥilerdür¹⁷ ve Ḥulūlilerdür ve daḥi buḡa beḡzer ne kim var-ısa. (13) Bunların sözlerini söylemege yaramaz. Ḥaḡ -Ta'ālā- لَا يَصْلِيهَا (14) dedüğü Lā yaṣlāhā ille'l-eṣṣā'illezī kezzēbe ve tevellā¹⁸ (14) dedüğü bunların ḥaḡḡında nāzil olmuştur demişler meşāyihlerin ba'zı uluları. Zīrā kim (15) bunlarda لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ Lā ilāhe illa'llāh kelimesinin nūrı yokdur anın için bunlar ebedī cehennemde ḡalurlar (16) -Ne'üzü bi'llāhi.- Ol bir dürlü münāfıklar daḥi kim vardır anlar şunlardır kim Resūl -Aleyhi's-selām- (17) buyurur. ثَلَاثٌ مِنْكُمْ فِيهِ فَهُوَ مُتَافِقٌ وَمَنْ كَانَتْ فِيهِ خَصْلَةٌ مِنْهَا فَفِيهِ خَصْلَةٌ مِنَ التَّفَاقِ حَتَّى يَدْعَهَا وَإِنْ صَامَ وَصَلَّى وَزَعَمَ أَنَّهُ مُسْلِمٌ وَإِذَا حَدَّثَ كَذَبَ وَإِذَا وَعَدَ خَلَفَ وَإِذَا عَثَرَ تَمَنَّيَ خَافَ Selāşun minkünne fīhi fe-hüve münāfıkun ve men kānet fīhi ḡaṣletün minhā fe-fīhi ḡaṣletün mine'n-nifāki (3b-1) ḡattā yeda'ahā ve in şāme ve şallā ve za'ame enneḡū müslimun ve izā ḡadeşe kezzēbe ve izā va'ade ḡalefe (2) ve izā'tümine ḡāfe.¹⁹ Ya'nī

¹⁶ Allah'a sığınırız. (Allah'a sığındık.)

¹⁷ Doğrusu İbāḥiler

¹⁸ Oraya da ancak pek bahtsız kişi atılır, yanar, öyle ki yalanlamıştır ve o yüzünü döndürmüştür. Kur'ân, XCII. Leyl Sûresi, 15 ve 16. âyetler. KKM. 2-727. (Girmeye ana illa pek bahtırak, ol kim yalan duttu, dakı yüz döndürdü. (92) Sûretü'l-Leyl, 15 ve 16. âyetler. SKT. 534, Gelmez şu oda meger âdemilerin ziyâde kötü bahtlısı ki yalana nisbet etti. Sûretü'l-Leyl, 30. cüz. 15 ve 16. âyetler. KTC. 3-217, Ana girmez illâ ḡaḡḡı tekzīb edüp â'atden yüz çeviren ziyâde şēḡavetlū kimse. Sûretü'l-Leyl, 30. cüz. 15 ve 16. âyetler. TZA. 2-447, Oraya ancak ḡaḡḡı yalan sayıp ondan yüz çeviren bedbaht kimse girer. El-Leyl sûresi, 15 ve 16. âyetler. KKTA. 597, Ki ona en bedbaht olandan başkası girmez (Öyle bedbaht ki) o ḡaḡḡı yalanlamış (imandan) yüz çevirmiştir. El-Leyl sûresi, 15 ve 16. âyetler. KHKM. 3-1188)

¹⁹ Bize Nâfi' ibn Ebî Âmir Ebû Suheyl, babası Mâlik ibn Ebî Âmir (112)'den; o da Ebû Hureyre (R)'den tahdīs etti. Peygamber (S): "Münāfıkın alâmeti üçtür: Söz söylerken yalan söyler; va'd ettiḡi vakit sözünde durmaz; kendisine bir şey emānet edildiḡi zamān hıyānet eder" buyurdu. SBT 1. C., 188. s. Bize Sufyān es-Sevrī (160), A'meş'ten; o da Abdullah ibn Murre (100)'den o da Mesrūk (63)'tan; o da Abdullah ibn Amr (R)'dan tahdis etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur. "Dört şey her kimde bulunursa hâlis münāfık olur. Her kimde bunların bir parçası bulunursa onu bırakıncaya kadar kendisine münāfıklıktan bir huy kalmış olur. Bunlar şunlardır. Kendisine bir şey emānet edildiḡi zaman hıyānet etmek; söz söylerken yalan söylemek; aht ettiḡinde ahdini tutmamak; husûmet zamânında da haktan ayrılmaktır." SBT C. 1, s. 188. Resûlullah (aleyhisselâtu vesselâm) şöyle buyurur: "Üç vasıf vardır ki bunlar kimde bulunursa o kimse hâlis münāfıktır. Bunlardan biri kimde bulunursa, onda, bunu terkedinceye kadar münāfıklıḡa has olan bir ḡaslet mevcut demektir: Kendine

demek olur kim üç haşlet vardır kimde kim ol üç (3) haşlet olsa tamām münāfıkdur ve her kimde kim ol üçün birisi olsa münāfıklıgıñ (4) üç bahşında birisi andadur. Tā anı terk edüp tevbe etmeyince münāfıklık şıfatından (5) kurtulmaz, tamām Müslümān dağı olmaz. Eger ol kişi oruç dutup ve namāz kılup "Ben (6) Müslümānam" deyü kendüyi Müslümān şanursa dağı demek olur. *وَإِنْ صَامَ وَصَلَّى وَزَعَمَ أَنَّهُ مُسْلِمٌ* Ve in şāme ve şallā ve za'ame (7) ennehū müslimūn deyü buyurdu. Pes ol üç haşletler oldur kim: Söz söylese yalan söyler (8) ve va'de eylese va'desine tırmaz ve kaçan aña emānet kosalır hıyānatlık eder ve bir (9) rivāyetde iki haşlet dağı vardır kim ol dağı nifāk dandır. *وَإِذَا خَاصَمَ فَجْرًا وَإِذَا عَاهَدَ عَدُوًّا* Ve izā hāşam fecer ve izā āhede (10) āzer.²⁰ Ya'nī: Kaçan āah eylese āahdini boza ve kaçan bir kişi-y-le söyleşe ya'nī çekişe (11) faşş keleciler söyler. Pes Müslümān olan kimseler bu şıfatlardan şakınmak gerek. Ammā şunı (12) dağı tahkik bilgil kim: Kişi nefsin emmārelıgından bir uğurdan döndermeyince şakılıkdan (13) münāfıklıkdan kurtulmak mümkün degildir. Zīrā şol *أَمْرَةٌ بِالْسُّؤِّ* emmāre-i bi's-sū'²¹ dedükleri nefis kim (14) vardır issini hayra yeltmez dāyım şikāka ve nifāka yelter ve fıska ve fücūra ilter. Pes emmārenün (15) ma'nāsı emr demek olur. Ya'nī buyurucu ve buyurduğı geçüricidir demek olur. Eyle olsa (16) her kimün kim nefsi emmāresi bedeni şehrine emir olup emrin geçürdi-y-se seksüz ol kişi (17) yā fāsıkdur ve-yā münāfıkdur ve-yā-ğud kāfirdür -Ne'üzü bi'llāhi.- Zīrā nefsi emmārenün şıfatları bunlar (4a-1) ve buña benzer ħulardur. İmdi 'aziz! İnsānda kemāl oldur kim nefsin bile ya'nī nefsinün (2) 'uyubunu bile ve anuñ ahlāk-ı rediyyesini gidere ve ahlāk-ı hamide ile ħulandura ve nefsin *إِرْجِي* İrci' (3) ħitābına kâbiliyyet kesb etdüre andan ma'rifet-i Ħağ hāşıl ede. Pes insān olmağdan murād (4) ma'rifetu'llāh²² hāşıl etmektür. Nite-kim

itimād edilince ihanet eder, konuşunca yalan söyler, söz verince sözünü tutmaz." HA C. 1, s. 107. Bir başka kaynakta ise aynı hadis şöyle geçmektedir: *إِذَا حَدَّثَ كَذَبَ وَإِذَا وَعَدَ أَخْلَفَ وَإِذَا اتَّعَمَ خَانَ* "Alâmet-i nifāk üçdür: Münâfık söylediğinde ihtiyâr-ı kizb eder, münâfık va'd eder ise ħulf eyler [Ar. bozmak, muhâlif hareket etmek.], münâfık emniyet eylediği hâlde hıyānetde bulunur. BBH s. 13

²⁰ Yemin edince yeminini bozar; bir kişiyle çekişe ayıp sözler söyler.

²¹ Kötülüğü buyuran nefis

²² Allah'ı bilmek (Tanrı bilgisi)

Ḥaḳ -Ta‘ālā- kelām-ı kâdiminde²³ buyurur: كُنْتُ كَنْزًا مَخْفِيًّا فَاحْبَبْتُ أَنْ أُعْرَفَ فَخَلَقْتُ الْخَلْقَ لِأُعْرَفَ Küntü kenzen maḥfiyyen (5) fe-aḥbabtü en u‘rafe fe-ḥalaḳtu’l-ḥaḳka li-u‘rafe. Ya’nî demek olur kim: Ben bir gizlü genc (6) idüm diledüm-ki bilinem. Pes bu ḥaḳkı yaratdum. Eyle olsa bu mecmû-ı maḥlûḳât ma‘rifet için (7) yaradılmış ve bir şey’ daḥı yokdur kim ol Allāhı bilmeye ve anuḡ vaḥdāniyyetine şehādet etmek. (8) Her birisinin ḡallü ḡalince ma‘rifeti vardır ve ma‘rifetden naṣībı daḥı vardır. Nite-kim bu (9) kelāmdan ma‘lūmdur: وَفِي كُلِّ شَيْءٍ لَهُ آيَةٌ يُدُلُّ عَلَى اللَّهِ وَاحِدٌ Ve fî külli şey’in lehū āyetün yedüllü ‘alā ennehū vāḥidun.²⁴ Ammā ol ma‘rifet kim ma‘rifet-i (10) ḥaḳīkîdür. Ya’nî Ḥaḳ -Ta‘ālā-nuḡ zātına ve şifātına ‘ilmdür. Ol insāndan ḡayrīde bulunmaz. (11) Bel-ki insānuḡ ḡangısında gerekse bulunmaz. Bir ṭā‘ife vardır insān içinde anlara خَاصُّ الْخَاصِّ ḥāṣṣe’l (12)-ḥāṣṣ²⁵ dērler. Ma‘rifet-i ḥaḳīkî anlarda olur. Ya’nî kim ki ma‘rifet-i ḥaḳīkî ḥāṣıl etdi-y-se ol (13) ḥāṣe’l-ḥāṣdur. Bunda söz çokdur. Laṭīf baḡṣler su‘āller ve cevāblar vardır. Uṣ bunuḡ (14) şerḥi aṣaḡıda dēnilür işidesin. -İn-ṣā’a’llāhu Ta‘ālā-²⁶ Zīrā bu ma‘rifetu’llāh kim vardır üç (15) mertebe üzerinedür. Biri ma‘rifet-i ‘āmdur cemī‘ maḥlûḳāt bile müştarekdür (16) ve biri ma‘rifet-i ḥāṣdur ve biri ma‘rifet-i ḥāṣe’l-ḥāṣdur. Ammā ol ma‘rifet-i ḥāṣe’l-ḥāṣ kim (17) vardır ol mu‘āyenen kiṣiye ḥāṣıl olur. Anuḡ-içün ma‘rifet-i ḥaḳīkî dērler. Ve-lākin mu‘āyenen (4b-1) ḥāṣıl olmaz kiṣinüḡ kendüligi kendüden bi’l-külliyā fānī olmayınca ve ṭālib daḥı bi’l-külliyā (2) fānī olmaz kendüde maḥbûb daḥı tecellî etmek. ve maḥbûb daḥı tecellî etmez kiṣinüḡ kendüligi fānī (3) olmayınca. ‘Aceb sözdür ammā bunuḡ daḥı şerḥi aṣaḡı çille-i ḡalvet bābında dēnilür -İn-ṣā’a’llāhu- (4) işidesin ve bunı daḥı bilgil kim: Çün ma‘rifetu’llāh üç mertebe üzerine oldı, İmān (5) daḥı üç mertebe üzerinedür. Zīrā her kiṣinüḡ İmānı

²³ Satır altında "ḥadīṣ-i kâdiminde" yazısı var. Mu‘cemü’l-Müfehres’de bu āyet bulunamadı. Hadisler arasında da bulamadık. Bu tür hadislerin ötekilerden farkı şudur. Bunlar Kur’an’da yer almayan fakat peygamberin "Allah’ın kendisine bildirdiğini" söylediği sözleridir. Onun için bu hadislere kudsî ya da İlahî hadis denmektedir.

²⁴ Evrende bulunan her şey onun birliğine kanıttır.

²⁵ Öteki nüshalarda خَاصُّ الْخَاصِّ ḥāṣṣü’l-ḥāṣ biçiminde harekelenen bu Arapça tamlamayı müstensih, metinde ilk kez "خَاصُّ الْخَاصِّ ḥāṣṣe’l-ḥāṣ" şeklinde harekelenmiş ve ondan sonra hep şeddesiz olarak "خَاصُّ الْخَاصِّ ḥāṣe’l-ḥāṣ" biçiminde yazmıştır. Anlamı: hasların hası, iyilerin en iyisi.

²⁶ Ulu Tanrı dilerse... (Cenab-ı Allah isterse...)

ma'rifetine göre olur ma'rifet dağı (6) İmânına göre olur. Bunda dağı söz çokdur söylersevüz söz uzar ma'şûddan ırak (7) gidilür. Ammâ bu üç mertebe İmânı saña bildüreyim tâ ki bu kitâbda müşkil kalmaya. Ümizdür kim (8) sen dağı işidicek bu mertebelere uzanasın, İmânı ta'klîdden kurtulasın. İmân-ı 'avāmî (9) İmân-ı haşşe'l-haşşa erişdüresin ve bu mü'ellif-i fakîri du'âdan unutmayasın. Bilgil imdi (10) üç mertebede İmân kim vardur: Biri İmân-ı 'avām-ı esfel-i sāfilîndür kim andan aşağı (11) İmân yokdur. Bundan ilerü İmân dağı yokdur. Zîrâ ansuz İmân tamâm olmaz. Ammâ (12) bundan aşağı İmân yokdur dedüğümüz bu ma'nâyadur kim: bundan düşen cehenneme dek (13) gider demek olur. Zîrâ bu İmânun bünyâdudur aşıldur ve bu İmân-ı ['avāmun] ba'zı şerhi²⁷ yukarıda (14) geçdi idi ve Resûl hazreti -Şalla'llâhi 'aleyhi ve sellem- buyurdi kim: يَخْرُجُ مِنَ النَّارِ مَنْ كَانَ فِي قَلْبِهِ مِثْقَالُ ذَرَّةٍ مِنَ الْإِيمَانِ Yağrucu mine'n-nâri men kâne (15) fî kalbihi mişkâle zerretin mine'l-İmân ve dağı ol İmân-ı 'avām ta'klîd-i bi'l-lisân ve taşdik-i bi'l-kalbdür (16) ne nesneye şol nesneye kim Resûl hazreti -Şalla'llâhi 'aleyhi ve sellem- buyurdi kim: الْإِيمَانُ أَنْ تُؤْمِنَ بِاللَّهِ وَمَلَائِكَتِهِ وَكُتُبِهِ وَرُسُلِهِ وَيُؤْتِيَ بَعْدَ الْمَوْتِ وَالْجَنَّةِ وَالنَّارِ وَالْقَدَرِ وَالْخَيْرِ El-İmānū en tü'mine (17) bi'llâhi ve melâ'iketihî ve kütübihî ve rüsülühi ve bi'l-ba'si ba'de'l-mevti ve'l-cenneti ve'n-nâri ve'l-kaderi ve'l-hayri (5a-1) ve's-şerri mina'llâhi ta'ālā.²⁸ Bu hadîşün ma'nası budur kim: Peygam-ber -'Aleyhi's-selām- buyurur: İmân (2) inanmağdur Allâha ve Allâhun ferîştehlerine ve kitâblarına ve peygam-berlerine ve ölmekden sonra yine (3) koptmasına ve cennete ve cehenneme ve dağı hayr ve şer Allâhun ta'kidîri-y-le idüğine dil-ile ikrâr (4) ve idüp ve gönül-ile inanmağdur. Pes bu mertebede İmân 'avāmuğdur bundan aşağıda İmân (5) yokdur. Ya'nî bunlara inkâr eden kâfirdür demek olur ve bundan yukarı olan mertebe (6) havâşlaruğdur ki aña İmân-ı haş derler. Ol dağı şol nesnedür kim bunlara ikrâr ve itikâd (7) edüp İmân-ı 'avāmı bulduğdan sonra 'amelde ve kavilde ve fi'ilde ve

²⁷ Öteki nüshalarda bu ibare "İmân-ı 'avāmuğ ba'zı şerhi" biçiminde geçiyor.

²⁸ Ebu Hureyre (R) şöyle demiştir. Bir gün Rasûlullah (S) meydanda oturuyordu Yanına bir adam geldi ve: — İmân nedir? diye sordu. Rasûlullah: — İmân Allah'a, meleklerine, Allah'a kavuşmaya, peygamberlerine inanman; kezâlik (öldükten sonra) dirilmeye inanmandır, cevabını verdi. SBT C. 1, s. 203. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) açıkladı: "Allâha, meleklerine, kitâblarına, peygamberlerine, ahiret gününe inanmandır. Kadere yani hayır ve şerrin Allah'tan olduğuna inanmandır." Müslim, İman 1, (8); Nesâî, İman 6, (8,101); Ebu Dâvut, Sünnet 17, (4695); Tirmizî, İman 4, (2613). HA. C. 1, s. 50,51

‘ibâdetde ve t̄a‘atde (8) Allāhu -Ta‘ālā- beni göre durur d̄eyü ihsân-ile işleye ve her ne işlerse Allāhı göre t̄urur gibi işleye (9) bu mertebede İmān, İmān-ı h̄āşdur. Buna İmān-ı ihsân daḥı d̄erler. Zīrā Resūl ḥāzreti -Şall’allahū ‘aleyhi ve sellem- (10) ihsân nedür? d̄eyü su‘āl olundukda Resūl ol pür-uşūl buyurdu kim: *الْإِحْسَانُ أَنْ تَعْبُدَ اللَّهَ كَأَنَّكَ تَرَاهُ فَإِنْ لَمْ تَكُنْ تَرَاهُ فَتَأْتِ* El-ihsānu en te‘buda’llāhe (11) ke’enneke terāhu fe-in lem tekün terāhu fe-innehū yerāke.²⁹ Pes Resūl ḥāzreti cevābında böyle buyurıcaḥ bu mertebede (12) İmāna İmān-ı ihsân daḥı d̄erlerse de olurmuş. Pes çün-ki bildün İmān-ı ḥavāş ol imiş kim: (13) ‘İbâdetde t̄a‘atde Allāhı göre t̄urur gibi ola ve Allāh beni göre t̄urur d̄eyü işleye ve h̄āşlar (14) her ne işlerse zāhirde ve bātında daḥı iḥlāşları şöyle olur kim ve Allāhı şöyle ḥāzır (15) görürler ve Allāhun ululuḡın şöyle fikr ederler kim gönüllerine Allāhdan ḡayri h̄iç (16) bir nesne daḥı gelmez ve Allāh zikrinden ḡayri h̄iç bir nesneden daḥı şafāları olmaz. Vaḡtā-ki (17) bu h̄āşlar oturalar ve yörüyeler şöyle edeble ve ḥuzūr ile yörürler kim ve şöyle (5b-1) edeb-ile ve ḥavf ile oturlar kim şöyle edeb-ile ve fikr ile söylerler kim sağlarından ve (2) şollarından ḥaberleri olmaz kim sağlarında ve şollarında erkek-mi var yoksa dişi-mi var ve ḥayırlı (3) kişi mi var yoksa şerlü kişi-mi vardır. Pes ḥuzūrları ve iḥlāşları ve ‘amelleri şol mertebeye varur (4) ve İmānları şöyle yaḡın üzerine olur. Ammā bunlardan yukaru bir mertebe de h̄āşlar daḥı (5) vardır kim anların İmānı ve ‘ameli ve iḥlāşı şol mertebede olur kim gönülleri ḡayrūn ḥayālinden (6) arınur pāk olur ve başiretleri gözi açılır ve Ḥaḡ -Ta‘ālā- anların rūḥuna şıfatlarından bir (7) şıfat ile tecellī eder ve ol tecellīyi anlar daḥı başiret gözi-y-le görürler ve ol tecellīye İmān (8) getürürler cemī‘-i eczālari-y-la. Ya‘nī eli-y-le ve kulaḡı-y-la ve zāhiri-y-le ve bātını-y-le. Ḥattā (9) saçınun ve şakalınun ve gevdesinun her bir kılı-y-la. Pes bu mertebede h̄āşlar daḥı bunlardır ve (10) evvelki mertebede olan h̄āşlardan bunlar yukaruluḡdur mertebede h̄āşlardır ve burada daḥı söz çokdur (11) ve burada t̄alibün kendülüḡi fānī olur mı anı daḥı bildürevüz -İn-şā’a’llāhu Ta‘ālā.- (12) Zīrā bu fenālar kim vardır bir kaç mertebe üzerinedür fenā-yı

²⁹ Sonra o zāt: — İhsân nedir? diye sordu. Rasūlullah: — Allah’ı sanki görüyormuş gibi ibâdet etmendir; eḡer sen Allah’ı görmüyorsan şübhesiz O seni görmektedir, buyurdu. SBT C. 1, s. 203. Hz. Peygamber (aleyhissalātu vesselām) açıkladı: ”İhsan Allah’ı sanki gözleriyle görüyormuşsun gibi Allah’a ibadet etmendir. Sen onu görmesen de o seni görüyor.” Müslim, İman 1, (8); Nesâî, İman 6, (8,101); Ebu Dâvut, Sünnet 17, (4695); Tirmizî, İman 4, (2613). HA. C. 1, s. 50,51

şûret var ve fenâ-yı sıfat var (13) ve fenâ-yı rûh vardır. Bu tarîk-i dervîşlikde yerler vardır kim 'ibârete gelmez ve harf ve şavt (14) anda şıgmaz. Pes bunların ba'zı dil-ile dênîlür ve kulağıla işidilür ve ba'zısı görmelüdür (15) işitmek ile olmaz bel-ki dadmak gerekdür. Zîrâ مَنْ لَمْ يَدُقْ لَمْ يَعْرِفْ Men lem (16) yezuk lem ya'rif³⁰dur. Dadmayan bilmez. İmdi ey 'azîz kardaş! Çün-ki bildüğ avâmın (17) îmânı ne imiş ve havâşın îmânı ne imiş? Şimdiden gerü îmân-ı hâşe'l-hâş³¹ı işit-kim (6a-1) nicedür. Ger-çi kim bu îmân-ı hâşe'l-hâş kimse 'ibârete getirüp tamâm şerh edemez. Ve-lîkin (2) anladuğı deŋlü meşâyihlerin uluları söylemişlerdür tâ ki kalanı dağı bunlardan anlanıla. (3) Hem-çün-ân ben dağı bir fâ'ideli remz edüp ve bir kaç sözler söyleyeyüm tâ kim kalanı bundan (4) anlanıla. Zîrâ kim bu îmân-ı hâşe'l-hâş kim vardır bunlara nihâyet yokdur ve bunların sülûkının (5) dükenmesi dağı yokdur. Ammâ bunu dağı bilgil kim Hâk -Ta'âlâ-nun rahmeti dağı kullarının üzerine (6) üç mertebedür: Bir rahmet-i 'âmdur ve bir rahmet-i hâşdur ve bir rahmeti dağı hâşe'l-hâşdur (7) kim anın dağı şerhi kitâbın âhîrinde dênile işidesin -İn-şâ'a'llâhu Ta'âlâ.- Ammâ ol kim rahmet-i 'âmdur (8) dünyâda kâfir ve Müsülmân 'âm ve hâş ins ve cin ve hûş ve tûyûr cemî-i ma'hlûkât bu rahmete (9) müstağrakdur ve ol-kim rahmet-i hâşdur ol âhîretde mü'min kullarınadır kim Hâk -Ta'âlâ- va'de (10) eylemişdür, mertebelerine göre eylese gerekdür. 'Azîz! Bunları dedüğimden ma'şûd budur kim: (11) "بِإِذْنِ اللَّهِ مُحَمَّدٌ رَّسُولُ اللَّهِ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ مُحَمَّدٌ رَّسُولُ اللَّهِ" Lâ ilâhe illa'llâh Muhammedun Resulu'llâh³² dênin. Namâz kılurın oruc tutarın hacca varurın (12) ve zekât vèrürin ve tevbe éderin ve zikru'llâh³³ éderin" dèyüp tûrı varmayasın. Bunların (13) mücerred şûretine kâni' olmayup durişesin. 'İbâdet ve tâ'at yolında segirdesin tâ kim bu (14) mertebelere yêtişesin. Yoğsa mâ-dâm-ki senün nefsin emmârelîğı üzerine tûrur bu devlet- (15) lerdin ıraksın insâniyyet menziline erişür degülsin. Pes sa'yi elden kômamak gerek mücerred (16) 'ibâdet-i zâhiriyle olmaz ve Hâk -Ta'âlâ- Kûr'ânda: وَ أَنْ لَيْسَ لِلْإِنْسَانِ إِلَّا مَا سَعَى Ve en leyse li'l-insânî illâ mâ se-â³⁴

³⁰ Tatmayan bilmez. (kelimesi kelimesine Kim ki tatmadı, bilmedi.)

³¹ Hasların hası, iyilerin en iyisi.

³² Tanrı'dan başka tanrı (tapacak) yoktur. Muhammed Tanrı'nın elçisidir.

³³ Tanrı'yı anma

³⁴ Ve gerçekden de insan ancak çalıştığını elde eder. Kur'ân, LIII. Necm Sûresi, 39. âyet.

dédüğinden dağı (17) murād budur kim: ‘İbādet ve t̄a‘at yolında sa‘y edeler dürişeler dün ü gün hergiz durmağı (6b-1) mecāl yokdur. ‘Azizüm! Mücerred ‘ibādet-i zāhiri-y-le olmaz dedüğim saña ‘aceb gelmesün kim Hāḡ -Ta‘ālā- (2) Kūr‘ānda: قَمَنْ كَانَ يَرْجُوا لِقَاءَ رَبِّهِ Fe-men kāne yercū liḡā’e Rabbiḡ fe-l-ya‘mel ‘amelen šālīḡan³⁵ dedügi buña işāretdür kim ya‘nī (3) demek olur kim: Her kimse kim Hāḡ -Ta‘ālā-nuñ dīdārın görmege taleb eder ‘amel-i šālīḡ işlesün. (4) Şol ‘amel kim Hāḡ -Ta‘ālā-nuñ dīdārın görmege sebebdür. Meşāyiḡe su‘āl étdiler kim: ‘Amel-i šālīḡ nedür? (5) Cevāb vėrdiler kim: ‘Amel-i šālīḡ iki nev‘dür. Biri ‘amel-i šālīḡ-i zāhiri ve şūrīdür ve biri ‘amel-i šālīḡ-i (6) bāḡinī ve ma‘nevīdür ve ol kim šalāḡiyyet-i zāhiri ve şūrīdür ol mecmū‘ı farīzaları ve sünnetleri (7) ādāblarını şerī‘atün yerine getürmekdür ve Allāḡuñ maḡlūḡātından kimseyi incitmemekdür ve bir fi‘l (8) étmemekdür. Andan ḡalāyıkūñ nefsine ve-yā mālına ziyān ve-yā fesād ola. Pes šalāḡiyyet-i zāhiri (9) ve şūrī budur ve šalāḡiyyet-i bāḡinī ve ma‘nevī dağı oldur kim: Ḳalbi nefsūñ fesādından šalāḡa (10) getüre. Ya‘nī nefsi emmāreliginden muḡma‘inneliḡe döndere demek olur. Eyle olsa mücerred šalāḡiyyet-i (11) zāhiri-y-le olmaz. Šalāḡiyyet-i bāḡinī ve ma‘nevī dağı gerek imiş. Sözü uzatduḡ maḡşūddan (12) ırāḡ gidildi. Bunların şerḡi uzundur. Aşağı ikinci bābda dēnile işidesin -İn-şā‘llāḡ-. (13) Yine maḡşūda geelüm sözimüz nefsi emmārede idi. Anlaruñ ḡavminüñ mertebelerin beyān étdük (14) idi-ki: Nefsi emmārenüñ ḡavmi fāsıḡlar ve münāfıḡlar ve kāfirlerdür dedüm idi ve kāfirler (15) kimlerdür ve münāfıḡlar kimlerdür ve fāsıḡlar kimlerdür ve bunlaruñ ‘amelleri ve i‘tikādlarını ve dünyāda (16) ve āḡiretde mertebelerini hep yukarı kitābuñ evvelinde söyledüm işitdün idi. Şimden ḡerü (17) nefsi levvāmeyi ve nefsi mülhimeyi işit-kim nicedür ve andan şoḡra nefsi muḡma‘inneyi ve bunlaruñ mertebelerini (7a-1) ve ḡavmlerini ve sülūḡlarını işit-kim

KKM. 2-628. (dakı kim << yokdur ādaminun, illā ol kim işledi >> (53) Sūratü’n-Necm, 39. āyet. SKT 439, Şu ki erişmez insana meḡer ol şey ki işledi. 27. cüz. Sūretü ve’n-Necm, 39. āyet. KTC. 3-115, Dağı ‘ale’t-taḡḡik iş budur ki ādem oḡluna ḡalışdıḡı nesneden özge bir şey olmaz. 27. cüz. Sūretü’n-Necm, 39. āyet. TZA 2-340, İnsan için kendi sa‘yinden (ḡalışmasından, emeḡinden) başka bir şey yokdur. En-Necm Sūresi, 39. āyet. KKTA. 528, Hakikaten insan için kendi ḡalışdıḡından başkası yokdur. En-Necm Sūresi, 39. āyet. KHKM. 3-976)

³⁵ ... Artık Rabbiyle buluşmayı uman iyi işlerde bulunsun... Kur‘ān, XVIII. Kehf Sūresi, 110. āyet. KKM. 349. (... Pes her kim oldı, umar Ḳalabı’sı görmegini işlesün iş eyü ... Sūratü’l-Kehf, 110. āyet. SKT. 239, ... Pes her kimesne ümmīd etse Rabbine uğramağı lāzımdur işleye güzel olan işi. 16. cüz, Sūratü’l-Kehf, 18. sūre, 110. āyet. ; KTC. 2-22, قَمَنْ كَانَ يَرْجُوا لِقَاءَ رَبِّهِ Pes bir kimse ki Perverdigārının liḡāsına ümmīd tutar. قَمَنْ كَانَ يَرْجُوا لِقَاءَ رَبِّهِ bir güzel iş işlesün. 16. cüz, Sūratü’l-Kehf, 18. sūre, 110. āyet. TZA 2-20, ... Her kim Rabbine ḡavuşmayı emel edinirse iyi amel işlesin. El-Kehf sūresi, 18. sūre, 110. āyet. KKTA. 305, ... Artık kim Rabbine ḡavuşmayı ümmīd (ve arzu) ediyorsa güzel bir amel işlesin. El-Kehf sūresi, 18. sūre, 110. āyet. KHKM. 550)

nicedür? Bilgil imdi şol nefis kim levvāmedür ol zālimdür (2) ve şol nefis kim mülhimedür ol mukteşiddur ve bunların ikisininü dahı issi ehl-i cennetdür. (3) Nite-kim nefis-i emmāre şakıyyedür ve şāhibleri ehl-i cehennemdür. Ammā nefis-i levvāme ve nefis-i muṭma'inne (4) şāhiblerinin mertebeleri birinün birinden a'lādur ve bunların mertebeleri birbirinden a'lā (5) ve ednā olduğına sebep nedür? Anı dahı dēyeyüm işit. Var sen dahı düriş cehd eyle. (6) Nefsünjī dār-ı dünyāda iken emmāreliginden levvāmelige ve mülhimelige ve muṭma'innelige erişdür. (7) Erken işünjī başarı dahı kendünjī Allāha ısmarla. 'İbādet ve t̄ā'at üzerine ol yörü tā kim yarın (8) guşşa ve ğam günlerinde feraḥ ve bī-ġam olasın. Zīrā dünyāda ḥāl-i ḥayātda iken her kişiyne nefisini (9) bilmek ve terbiyyetine meşġūl olmak el-bette lāzımdur ve 'amelini dahı görüp ve bilüp yaramazını (10) deġışdürüp ve eyüsini nefsi emmārenün şerrinden şaklamak el-bette lāzımdur. Anun için kim (11) kişinün 'ameli dünyādan āḥirete iltecek metā'idur. Eyle olsa bu metā'ı bunda görüp yaramazını (12) biraġup eyüsini götürüp ol 'āleme iltmek gerekdür tā ki yarın Ḥazrete 'arz olıcaġ (13) yüzine urılmaya. Zīrā kişi āḥirete giden 'amellerini Ḥaġ -Ta'ālā- ḥazretine 'arz olacaġın ve (14) terāzūda tartılacaġın ve 'arşa-i 'Araşātda ortaya geleceġin taşavvur etmek gerek. Dahı (15) anun kaydın yémek gerek. Yoksa yarın peşimān olunur. Ammā ol peşimānlıġdan hergiz (16) fā'ide olmaz. İllā nedāmet ve ḥasret ḥāşıl olur. Beyt:

وَا حَسْرَتَا كِه عُمرُ بَادْ شُدْ بَغْفَلَتْ. وَ عَقْلَتَا كِه مِسْكِينِ دَرْخَاكْ شُدْ بَحْسَرَتْ

Vā ḥasret-ā ki 'ömür bād şud be-ġaflet (17)

Vā ġaflet-ā ki miskīn der-ḥāk şud be-ḥasret³⁶

Bu beytin ma'nisi budur kim: Vā ḥasret-ā ki 'ömr (7b-1) ġaflet-ile yele gitdi. Vā ġaflet-ā ki miskīn ḥasret ile yere girdi. İmdi kişiyne értegi peşimānlıġ (2) fā'ide étmez. 'Aziz kişi! Bu dār-ı dünyāda 'ameline muḳayyed olmayup eyüsin ve yatlusın bilmeyüp (3) ve teftiş étmemegün mişāli neye beñzer? Şuña beñzer kim: Bir bāzırgān bir vilāyete vardı. Dahı (4) bir niçe baġlu yükler şatun aldı ebrīşim yükidür dēyü. Ammā yükün aġzın açup görmedi (5) ve bu yükde ne var idüğün bilmedin taḥķīķ étmedin aldı ve bu yükleri bir vilāyete dahı iletdi (6) ve ol vilāyetde ḥocalar ve bāzırgānlar pādişāhları ḥuzūrında ol yükleri açdılar. Görse- (7) ler kim ebrīşim dēyüp alup bir vilāyetden bir

³⁶ Ne yazık ki ömür gafletle yele gitti * Ne yazık ki gafletle miskin hasretle yere girdi. Vezni: Mef'ülü / fā'ilātün / mef'ülü / fā'ilātün

vilâyete getürdüğü yük, ip imiş ve ‘abā päreleri (8) ve eskiler imiş kim hiçe degmez. Pes ol vaktin ol yükün issi bāzırgān nice hacıl olup (9) ve nice rüsvāy olur ve nice mağbūn olur, ancılayındur. Ol kişinün mişālî dağı kim dünyāda (10) nefsinı terbiyyet etmeyüp ‘amellerinün eyüsine ve yatlusına muqayyed olmayup anı fesādından (11) şalāha getürmez. Dağı alur ol ‘amelün yüklerini dünyādan āhirete ve ‘arşa-gāh-ı kıyāmete iletür. (12) Hāzrete ‘arz olıcak yüzine urılup begenilmez kendüsi dağı mağbūn ve mağzūn olup āh (13) ve hasret-ile eydür kim: Beyt:

Bu dünyā sūķına geldüm

Ḳumāş dēyü palās aldum

Ticāretde ziyān (14) kıldum

Ḳodum ğam üstüne hem ğam³⁷

İmdi ey ‘aziz! Vücūd ‘amellerün yükini bunda iken (15) açā gör ve eyüsin seçe gör ve yatlusından kaçā gör ve şol ‘amellerün kim nefs-i ‘ammāre-i (16) bi’s-sū’iden hāşıl olmışdur, anlarun cem’isin terk edüp bırak kim hep merdūd-ı Hāzretdür (17) ve anlar kim nefs-i levvāmeden ve nefs-i mülhimedden hāşıl olmışdur, anları dağı onat teftiş (8a-1) eyleyüp şaķın-kim anlarda dağı ğaraż-nümā olmasun. Eger nefs-i emmāreden bir eşer olursa (2) kabrinde qarīn olup kıyāmet güninde ‘azāb olur. Pes bunı bilmek mürşide anı ‘arz (3) etmek ile olur ve anı bırakmak andan rücū‘ edüp mürşid-i kāmīl öninde tevbe edüp (4) ayruk anun gibi ‘amel işlememekle olur. Ammā şol ‘ameller kim nefs-i muṭma’inneden hāşıl olur (5) şırf hāş ‘amellerdür teftiş hācet degildür ve cem’isi pādīşāha lāyıkdur. Pes dürüşüp (6) anun için bu nefs-i emmāreligından ve levvāmeligından ve mülhimeliginden muṭma’innelige iletürler. (7) Çün-ki nefs-i muṭma’innelige vardı Hāzrete lāyık oldu ve Hāzrete kıgrılup dēnilür kim: (8) يَا أَيُّهَا النَّاسُ يَا أَيُّهَا النَّاسُ الْمُطْمَئِنَّةُ أَرْجِعِي إِلَىٰ رَبِّكِ رَاضِيَةً مَّرْضِيَّةً Yā eyyetühe’n-nefsü’l-muṭma’innetü’rci’i ilā Rabbiki rādiyyeten mardīyyeten.³⁸ Eyle olsa kişi nefsinı bilmek (9) ve ıslāhına meşğul olmaķ el-

³⁷ Vezni: 8’li hece vezni

³⁸ Ey iyiden iyiye inanmış ve şüpheden kurtulmuş can! Dön Rabbine ondan razı olarak ve rızasını kazanmış bulunarak. Kur’ân, LXXXIX Fecr Sûresi, 27 ve 28. âyetler. KKM. 724. (27. İy can dölenicil *ya’ni Hakka*. 28. Dön Çalabundın yana, hoşnud, hoşnud olunmuş. 89. Sûratü’l-Fecr, 27 ve 28. âyetler. SKT. 529, (يَا أَيُّهَا النَّاسُ الْمُطْمَئِنَّةُ أَرْجِعِي إِلَىٰ رَبِّكِ رَاضِيَةً مَّرْضِيَّةً) denilür (*mü’minin rûhuna ölüm vaktinde*). Ey qarâr bulıcı olan nefsi Gerü dön Rabbin cânibine hoşnud olarak sen Allāhdan; ve senden dağı hoşnud olarak Allāh. 30. cüz. Sûretü’l-Fecr. KTC. 3-215, يَا أَيُّهَا النَّاسُ الْمُطْمَئِنَّةُ Ey Hudâ’nın yâd etmesiyle ârām eden cân! اَرْجِعِي إِلَىٰ رَبِّكِ Perverdigâr’ının fermânına dön رَاضِيَةً Sana verilen şeyle hoşnud olduğun hâlde مَرْضِيَّةً Hudâ’nın katında

bette gerekdür ve ‘amelinüñ eyüsin ve yatlusın görmek lâzımdur (10) ve yaramazını bırağup eyüsini âfetlerden şaklamak lâ-büddür. Nite-kim ‘Acem erenleri dediler. Beyt: (11)

سَرْنَامَةُ كَارِ عُمرِ تُو بَحْشِرِ بِنْگَرِی. چِه مَتَاغِ اَسْت چِه خَوَاهِی بُرْدَن

Ser-nāme-i kār-ı ‘ömr-i tu be-ḥaşr bi-nigerî

Çi metā-est çi ḥvāhî bürden³⁹

Ya’nî beytün ma’nîsi demek (12) olur kim: Cem’î ‘ömründe işledüğün işün ser-nāmesine kıyāmet güninde deñe bak ki ne (13) iletürsin? Ammā kişi nefsinı bilmeyince ya’nî nefsinün ‘uyübünı bilüp ve terbiyyet édüp anı (14) cemî-i ‘uyübdan kurtarmayınca Rabbini bilmek ḥāşıl olmaz. Nite-ki مَنْ عَرَفَ نَفْسَهُ فَقَدْ عَرَفَ رَبَّهُ Men ‘arefe nefsehü fe-ḳad (15) ‘arefe Rabbehü⁴⁰ denilmişdür. Zîrā ki kişi nefsinı bilicek ‘uyübünı bilür terbiyyete meşğül olur (16) nefsin ıslāḥ édüp muṭma’innelige yetišdürür ve Ḥazrete kıgrılmağa lāyık olur. Burada söz çokdur (17) مَنْ عَرَفَ نَفْسَهُ فَقَدْ عَرَفَ رَبَّهُ "Men ‘arefe nefsehü fe-ḳad ‘arefe Rabbehü"nuñ sırrı öküşdür, cemî’isin söylersevüz uzar. Ammā (8b-1) ba’zın deyeyim çün münāsib geldi: اَلْكَلامُ يَجْرُ الْكَلَامُ El-kelāmü yecürrü’l-kelām.⁴¹ Ya’nî: Söz sözü çeker. Meşelā şimdi "Kişi (2) nefsinı bilmek" meşāyih katında üç mertebe üzerinedür: Biri şüret-i nefsi bilmekdür ve biri şifāt-ı nefsi (3) bilmekdür ve biri ma’nā-yı nefsi bilmekdür. Mā-dām-ki ma’rifet-i ma’nā-yı nefsi ḥāşıl olmaya ma’rifet-i Ḥaḳ (4) daḥı ḥāşıl olmaz. Zîrā nefsinün terbiyyetine meşğül olup riyāzata ve mücāhedeye ve zikru’llāha (5) meşğül olıcak şifāt-ı insān varur ma’nā-yı insāna yetišür. Şifāt-ı Ḥaḳ daḥı ma’nā-yı insānda zāhir (6) olur ve andan ma’rifet-i nefsi ḥāşıl olur daḥı andan ma’rifet-i Ḥaḳ ḥāşıl olur. Vaḳit-kim şifāt-ı (7) insān ma’nā-yı insāna yetišē ma’nā-yı insānda mütecellî olur. Zîrā ma’nā-yı insān (8) maḥall-i ma’rifet-i Ḥaḳdur. Pes şifāt-ı Ḥaḳ ma’nā-yı insānda zāhir olduğınlayın ma’rifet-i nefsi ḥāşıl (9) olmaḳ

pesendide kılınmış. 30. cüz. Süretü’l-Fecr, TZA. 2-445, Müminlere söyle denecek: — Ey emîn ve muṭma’in olan nefis! Sen hoşnüt o da senden hoşnüt olarak Rabbine dön. Fecr sûresi, 28. âyet. KKTA. 595, Ey itmi’nâne ermiş rûh, dön Rabbine, sen ondan râzı, o senden râzı olarak. 89. El-Fecr sûresi, 28. âyet. KHMK. 3-1180)

³⁹ Hayatın boyunca yaptığın işlerin başlığına kıyamet gününde bak! Ne metâdır? Ne götüreceksin? Vezni bozuk.

⁴⁰ Kim nefsinı bilir Rabbini de bilir. (Kendisini bilen Rabbini de bilir.)

⁴¹ Lâf lâfı açar.

gerekdür. Zîrâ ol vaqt ma'nâ-yı insân şırf Hâk gibi görünür. Pes t̄alib kendü ma'nâsından (10) Hâkķı temyîz etmek gerekdür. Eger kendü ma'nâsına Hâk dese nefisini bilmemiş olur. مَن عَرَفَ نَفْسَهُ "Men 'arefe nefsehû" (11) maķāmına ermemiş olur. Ol kandan-ki فَقَدْ عَرَفَ رَبَّهُ "Fe-ķad 'arefe Rabbehû"ya vara. Andandur ki niceler bu arada ğalaťa (12) düşdiler. Ma'nâ-yı nefsi Hâk taşavvur êtdiler. Şıfât-ı Hâk anda zâhir olduğı-y-çün انا الحق Ene'l-Hâk⁴² da'vîsin (13) êtdiler. Nite-kim Şeyh Bâ-Yezîd-i Bestâmî hâzretleri -Raĥmetu'llâhi 'aleyh-⁴³ êydür: Otuz yıl envâ'-ı mücâhedât (14) riyâşetler ve mezellet ya'nî ĥorlıķlar ile taleb kapusunda oturdum. Tâ-kim maṭlûb Bârî -Ta'ālâ-ya (15) yêtişem dëyi. otuz yıldan sonra dost ile benüm aramda olan perdeyi ħaldurdılar. Gördüm-ki (16) Bâ-Yezîd perde ardından zâhir oldı. Ya'nî Bâ-Yezîd yine Bâ-Yezîde tecellî eyledi. Pes eyle şandum-ki (17) istedüğim buldum. İstedüğim yine ben imişin. Çün-ki taḥķîķ görünen bildüm-ki ma'nâ-yı Bâ-Yezîd imiş (9a-1) ve ma'nâ-yı Bâ-Yezîde görünen Hâk şıfâtı imiş. Çün-ki ma'nâ-yı Bâ-Yezîdi bildüm andan Hâkķı bildüm (2) dëdi. Pes مَن عَرَفَ نَفْسَهُ فَقَدْ عَرَفَ رَبَّهُ "Men 'arefe nefsehû fe-ķad 'arefe Rabbehû" muḥaķķaķ oldı dëdi. Eyle olsa bir kimesne kendü (3) ma'nîsin bilüp andan Hâkķı bilmesne "Baņa ma'rifet-i nefis ḥâşıl oldı" dese dürüst olmaya. (4) مَن عَرَفَ نَفْسَهُ فَقَدْ عَرَفَ رَبَّهُ "Men 'arefe nefsehû fe-ķad 'arefe Rabbehû" demegün bir sırrı daḥı budur ki: Ya'nî: Kim-ki kendü ma'nîsin (5) bilür Rabbini bilür demek olur ve şol kimse ki kendü niteligini bilmez ol Hâkķı daḥı bilmez. Ğayri (6) ḥod hiĥ bilmez. Andan ötürü demişlerdür kim beyt:

كَيْفِيَّةُ الْمَرْءِ لَيْسَ الْمَرْءُ يُدْرِكُهُ . فَكَيْفَ كَيْفِيَّةُ الْجَبَّارِ فِي الْقَدَمِ

Keyfiyyetü'l-mer'i leyse'l-mer'i yüdrikuhû

Fe-keyfe keyfiyyetü'l- (7) Cebbâri fi'l-ķıdemi⁴⁴

Bu beytün ma'nâsı budur ki beyt:

Kendünün bilmez niteligin ķişi kim söyleye

Pes (8) ne bilsün ol Ğanî Cebbâr-ı 'âlem nicedür⁴⁵

⁴² Ben Tanrı'yım.

⁴³ Allah ona rahmet etsin.

⁴⁴ Vezni: Mef'ülü / fâ'ilâtün / mef'ülü / fâ'ilâtün

⁴⁵ Vezni: Fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilün

Bilgil imdi nefis kim emmârelikdedür ve-yâ levvâmelikdedür (9) ve-yâ mülhimelikdedür bu mertebelere yetişüp ma'rifet-i Hâk hâşıl edemez mağâm-ı muṭma'innelige varmayınca (10) kim tamâm taşfiye anda hâşıl olur. Nite-kim 'Acem erenleri demişlerdür. Beyt:

ای نُسَخَةُ نَامَةِ إِلَهِی كِه تُوِی. وَاِی آئِنَةُ جَمَالِ شَاهِیکِه تُوِی
 دِل آئِنَةُ جَمَالِ شَاهِنشَاهِ اَسْت. اِی هَر دُو جِهَانُ غِلَافِ آئِنَةُ تُوِی
 Ey nüsha-i nâme-i İlâhî ki tu'î (11)
 Ve'y âyine-i cemâl-i şâhî-ki tu'î
 Dil âyine-i cemâl-i şâhin-şâh-est
 Ey her dü cihân gılâf-ı âyine-i tu'î⁴⁶ (12)

Pes Hâzrete kimesne varamaz Hâzret-i Bârî anı kığırmayınca kığırılmağ ḥod nefis-i muṭma'inneyedür. Hâk -Ta'âlâ- (13) eyle buyurur: **يَا أَيُّهَا النَّاسُ الْمُطْمَئِنَّةُ أَرْجِعِي إِلَىٰ رَبِّكِ رَاضِيَةً مَّرْضِيَّةً**. Yâ eyyetühe'n-nefsü'l-muṭma'innetü'rci'î ilâ Rabbiki rāḍiyeten marḍiyyeten⁴⁷ dedi. Eyle olsa ṭâlib-i Hâk olana lâzımdur ki (14) evvel şüret-i nefsi ve andan şıfat-ı nefsi bile şıfatdan daḥı ma'niye yetişe. Andan ma'rifet-i Hâk (15) hâşıl ola. -Va'llâhu a'lem.⁴⁸ Sözü uzatduk yine maḥşûda gelem. Bunun bâkîsi aşığa bir maḥalde (16) daḥı denile. Sözüümüz nefis-i mülhime nefis-i levvâmeden yukarı olduğına sebep nedür anı bildürmekde (17) idi. İşt imdi nefis-i mülhime nefis-i levvâmeden mertebede

⁴⁶ Ey o Tanrı buyruğunun kopyası * Ve ey o şahın güzelliğinin aynası ** Gönül, şahlar şahının güzelliğinin aynasıdır. * Ey sen ki! Her iki cihan, senin aynanın sırrıdır. Vezni:

1. Mısra: Mef'ülü / mefâ'ilü / mefâ'ilü / fa'ül
2. Mısra: Mef'ülü / mefâ'ilün / mefâ'ilü / fa'ül
3. Mısra: Mef'ülü / mefâ'ilün / mefâ'ilü / fa'lün
4. Mısra: Mef'ülü / mefâ'ilün / mefâ'ilü / fa'ülün

⁴⁷ Ey iyiden iyiye inanmış ve şüpheden kurtulmuş can! Dön Rabbine ondan razı olarak ve rızasını kazanmış bulunarak. Kur'ân, LXXXIX Fecr Sûresi, 27 ve 28. âyetler. KKM. 724. (27. İy can dölenicil *ya'nî Hakka*. 28. Dön Çalabundın yana, hoşnud, hoşnud olunmuş. 89. Sûretü'l-Fecr, 27 ve 28. âyetler. SKT. 529, **يَا أَيُّهَا النَّاسُ الْمُطْمَئِنَّةُ أَرْجِعِي إِلَىٰ رَبِّكِ رَاضِيَةً مَّرْضِيَّةً**) denilir (*mü'minin rûhuna ölüm vaktinde*). Ey karar bulıcı olan nefis! Gerü dön Rabbîn cânîbüne hoşnûd olarak sen Allâhdan; ve senden daḥı hoşnûd olarak Allâh. 30. cüz. Sûretü'l-Fecr. KTC. 3-215, **يَا أَيُّهَا النَّاسُ الْمُطْمَئِنَّةُ** Ey Hüdâ'nın yâd etmesiyle ârâm eden cân! **أَرْجِعِي إِلَىٰ رَبِّكِ** Perverdigârının fermânına dön **رَاضِيَةً** Sana verilen şeyle hoşnûd olduğun hâlde **مَّرْضِيَّةً** Hüdâ'nın katında pesendide kılınmış. 30. cüz. Sûretü'l-Fecr, TZA. 2-445, Müminlere şöyle denecek: — Ey emîn ve muṭma'in olan nefis! Sen hoşnûd o da senden hoşnûd olarak Rabbine dön. Fecr sûresi, 28. âyet. KKT. 595, Ey itmi'nâne ermiş ruh, dön Rabbine, sen ondan razı, o senden razı olarak. 89. El-Fecr sûresi, 28. âyet. KHK. 3-1180)

⁴⁸ Ve Allah daha iyi bilir.

yukarı olduğına. Pes nefis-i (9b-1) levvāmeden nefis-i mülhime mertebede Hakk -Ta'ālā-
 hazretinde anuñ için yokarudur kim nefis-i levvāme (2) bir zamān نَفْسٍ أَمَّارَةٌ بِأَسْو nefis-i
 emmāre-i bi's-sū'a uydı-y-dı. Āhiret 'amellerin terk edüp kitābı sünneti koyup (3)
 şeytāna uyup cehennem yolına yöridi idi. Sağāyirden ve kebāyirden günāhlar işledi-y-
 di. (4) Ammā Hakkun ināyeti yėtişdi. Nefis-i levvāme nefis-i emmāreden ayrıldı. Cennet
 yolunı taleb etti (5) ve cennet 'ameline meşgūl oldu. Bir uğurdan nefis-i emmāreden
 yüzün çevürdi vardı mürşide (6) uydu. Mürşid dañı bu nefis-i levvāmeyi nefis-i
 mülhimeye dönderdi terbiyyet ile. Zīrā nefis-i levvāmenün (7) iki yüzi vardır: Bir yüzi
 nefis-i emmāreyedür ve bir yüzi nefis-i mülhimeyedür ve nefis-i mülhimenün (8) dañı
 iki yüzi vardır: Bir yüzi levvāmeyedür ve bir yüzi nefis-i muṭma'inneyedür ve nefis-i
 muṭma'innenün (9) dañı iki şıfatı vardır: Bir şıfatı rāḍiyye ve bir şıfatı marḍiyyedür.
 Kitābuñ ikinci bābında bunlar (10) tekrār bir dañı söylense gerekdür. -İn-şā'a'llāh-
 işidesin müşkil kalmaya. Pes bu nefis-i levvāme (11) ger-çi-kim nefis-i emmāreden bir
 uğurdan yüzün çevürdi mürşid-i kāmīl öñinde tevbe eyledi-kim (12) artuñ nefis-i
 emmāreye uymaya. Ve-līkin kōrku vardır kim yine emmārelige meyl eyleye. Ammā
 kaçan (13) levvāmeligi üzerine kâ'im tura tevbesin şımaya bu levvāme kavmi tā
 ölince şalāḥiyyet üzerine (14) ola. Öliceñ toğrı cennete gider hergiz cehenneme
 girmezler Allāhuñ fañlı-y-la ve Resūlün şefā'ati-y-le (15) meşāyiḥlerün himmetleri ile.
 Zīrā kişi her ne yolda olursa ol yolu sürer tā āhirete (16) varınca. İmdi şalāḥiyyet yolu
 cennet yolıdır ve fışk ve fücūr yolu cehennem yolıdır. Eyle olsa (17) ve nefis-i
 levvāme kavmi dañı nefis-i emmāreden ve kavminden ayrıldılar ve tevbe ettiler ve

şalâhiyyete (10a-1) meşgûl oldılar tâ ölince ve ölicecek cennete gitdiler. Ammâ bu nefsi levvâmeye anuñ için zālîme (2) dênildi-ki issine zulm êtdi emmâre kavmine uydı ve cehennem yolına yörüttdi. Pes ol sebebdan (3) Hâk -Ta'ālâ- nefsi levvâmeye وَمِنْهُمْ ظَالِمٌ لِّنَفْسِهِ Ve minhüm zālîmün li-nefsihî⁴⁹ dëyü buyurđı. Pes her kim nefsi emmâresine (4) uyarsa zālîm olur ve tevbe êdüp yine rücû' êderse cemî'-i günâları 'avf olur. Bel-ki (5) günâhları deñlü Hâk -Ta'ālâ- anı şevâblar dağı vërür. Nite-kim Kûr'ânda buyurur: يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ حَقَّ تَقٰوْعِهٖ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُوْنَ Yübeddilü'llâhü seyyi'âtihim (6) hasenâtın⁵⁰ ve Resûl hâzretî dağı buyurur: اَلَّذِيْنَ يَتَّبِعْهُ السَّيِّئُ يَضِلْ فَخُذْ عَلَيْكَ زُلْماً مِّنْ لَّدُنْكَ لِتَقِيْهُ اَلَّذِيْنَ يَتَّبِعْهُ الطَّيِّبُ يُغْنِ عَنْهُ وَهُوَ يُغْنِ عَنْكَ اَلَّذِيْنَ يَتَّبِعْهُ الشَّقِيْ يُفْلِكْ فَخُذْ عَلَيْكَ زُلْماً مِّنْ لَّدُنْكَ لِتَقِيْهُ Et-tâ'ibü mine'z-zenbi ke-men lâ zenbe lehü.⁵¹ Vaktâ ki (7) kıyâmet günü ola nefsi levvâme kavmini kim şırâta süreler. Cehennem aşâğadan çağıra eyde kim: (8) جُزْ يَا مُؤْمِنُ فَقَدْ اُطْعِمْتَ نَارَكَ لَهْبِيْ Cüz yâ mü'min fe-kad etfâ nûrûke lehebî.⁵² Ya-nî: Yâ mü'min tiz geç kim nûruñ benüm odumı söyündürdi (9) dëye. Pes bu mertebe nefsi levvâme kavmine andan hâşıl oldu-ki işledügi işüñ bâtıl idügin (10) bildi. Dağı tüzcek rücû' êdüp tevbe-i naşûh eyledi. Ya-ni artuğ ol günâhı işlemedi (11) ve işlemege dağı kaşd eylemedi, gerçek tâ'iblerden oldu. اِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ التَّوَّابِيْنَ وَيُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِيْنَ İnna'llâhe yuhibbü't-tevvâbine ve yuhibbü'l- (12) müteṭahhirîne⁵³ kavminden oldu. Pes

⁴⁹ ...Ve onlardan nefsiine zulmeden var... Kûr'ân, XXXV. Fâtır Sûresi, 32. âyet. KKM. 512. (... Pes bir nicesi anların zâhîmdur gendüzine ya'nî zâhîri yigdür bätününden... (35) Sûretü'l- Melâ'ike-Fâtır. 32. âyet. SKT. 353, ... Pes anlardan bazıısı zulm edicidir kendü nefsiine... 22. cüz, Sûretü'l-Fâtır. KTC. 2-218, ... وَمِنْهُمْ ظَالِمٌ لِّنَفْسِهِ Pes anlardan bir gürüh var ki kendü nefsiine sitem etmişlerdür amelde taqşır etdiği celden... 22. cüz, Sûretü'l-Fâtır. TZA. 2-214, ... Onların içinde öz nefislerine zulm eder adamlar vardır. 22. cüz, Fâtır sûresi, 32. âyet. KKTA. 439, ... İşte onlardan kimi nefsiine zulmedendir... 22. cüz, Fâtır sûresi, 32. âyet. KHKM. 2-776)

⁵⁰ ... Allah, kötülüklerini iyiliklere tebdil eder onların... Kûr'ân, Furkaan Sûresi, 70. âyet. KKM. 424. (... Degşüre Tanrı yavuzluklarını eylüklere... (25) Sûratü'l-Furkaan 70. âyet. SKT. 293, ... Bedel kılar Allâh anların kötülüğünü eyü olan şevâba... 19. cüz, Sûretü'l-Furkaan, 70. âyet. KTC. 2- 113, ... اِنَّ اللَّهَ يُغْنِ عَنْكَ الْغَنَىٰ وَالْغَنَىٰ يُغْنِ عَنْكَ وَاللَّهُ يُغْنِ عَنْكَ وَاللَّهُ يُغْنِ عَنْكَ اِنَّ اللَّهَ يُغْنِ عَنْكَ وَاللَّهُ يُغْنِ عَنْكَ İzîd-i zü'l-celâl bedlüklerin eylüklere degıştirür ya'nî maşîyyetlerin maḥv êdüp yerlerine hasenât işâr êder... 19. cüz, Sûretü'l-Furkaan, 70. âyet. TZA. 2-108, ... İşte Allah bunların kötülüklerini iyiliklere degıştirir... El-Furkan sûresi, 70. âyet. KKTA. 367, ... İşte Allah bunların kötülüklerini iyiliklere çevirir. El-Furkan sûresi, 70. âyet. KHKM. 2-653)

⁵¹ Günahdan tam dönen o günahı hiç işlememiş gibidir. Kuşeyrî, el-Risâletü'l-Kuşeyriyye, s. 91. HA C. 3, s. 394

⁵² Ey mümin çabuk geç ki nurun benim ateşimi söndürür.

⁵³ Şüphe yok ki Allah, adamakıllı tövbe edenleri ve iyice temizlenenleri sever. Kûr'ân, II. Bakara Sûresi, 222. âyet. KKM. 1-41. (... Bayık Tanrı, sever tevbe kılıcıları; dakı sever arınıcıları. Sûratü'l-Bakara. 222. âyet. SKT. 26, ... Elbette Allâh esirger ve sever tevbe edenleri ve sever ve esirger pâk ve temiz olanları. 2. cüz, Sûretü'l-Bakara. 222. âyet. KTC. 1-57, ... اِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ التَّوَّابِيْنَ اِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِيْنَ Ki bi-şübbe Hâk -Celle ve 'alâ-

eyle olıcağ bu nefs-i levvāme kavmi şırātdan yıldırım gibi (13) geçdiler ve Allāhuñ dostları olup kendüleri günāh murdārılığından ayırtlandukları sebebeden (14) ve āhiret sa‘ādetlerine dahı yētişdiler. Ve-līkin dünyāda iken keşf-i kerāmet bunlara hāşıl (15) olmadı ve ilhāmıların ħod zevkını hergiz bulmadılar. Nice bilsünler ilhām zevkını kim nefs-i (16) levvāme maħall-i keşf-i kerāmāt degıldür. Ammā şol deñlü vardır kim mü'minlerün ‘avāmınıñ (17) hāşları oldılar -Va'llāhu a'lem.- İşte nefs-i levvāmenün mertebesi bu deñlüdür kim işitdün. (10b-1) Şimdiden gerü nefs-i mülhimeyi dēyeyim işit ve anuñ mertebesi dahı ne idigün ve hāli dirligi (2) nicedür bilesin. Bilgil imdi: Nefs-i mülhime kim vardır nefs-i levvāmeden çok ilerüdür dünyāda (3) āhiretde. Bu nefs-i mülhime kavmi nefs-i levvāme kavminden ilerü olduğı andan ötüridür kim (4) bu nefs-i mülhime kavmi ger-çi-kim dünyāda günāhlar işlediler ve-yā işlemediler ve ol günāha tevbe édüp (5) rücu‘ étdüklerinden sonra gördiler kim nefs-i levvāme levvāmelikde dursa yine yakın var ki (6) emmāre ola. Tizcek nefs-i levvāmeyi nefs-i mülhimeye uydurdılar. Ya'nı riyāzete (7) ve mücāhedeye meşğul olup mürşid eşigine düşdiler ve korku oyanını başlarına urdılar. (8) Şeri‘at ve tarīkat yükünü arkalarına yüklendiler. Taşfiyye-i kalbe ve tezkiye-i nefse dürüşdiler. Tā (9) mülhime maķāmına erişdiler. Ya'nı ilhāmāt-ı Rabbānī ile müşerref ve münevver oldılar ve her nesnenün (10) haķikatını ilhām-ı Rabbānī ile bildiler ve ‘ibādet ve tāt lezzetini cānları dimāğına taddurdılar (11) ve ħayrı şerden seçdiler ve bu nefs-i levvāme eger levvāmelikden tayınsa emmārelige dek giderdi. (12) Yine ehl-i cehennem olurdu -Ne‘üzü bi'llāhi- ve mülhime nefs ħod mülhimelikden tayınsa levvāmelikde durğur (13) ve sa'y éderse yine mülhimelige erişür. Riyāzet ve mücāhedeyi artursa mürşid ħuzūrından irilmese (14) teraķķī éder varur muṭma'innelike erişür ve āhir Ĥazrete kığrılır. Eyle olsa nefs-i levvāme kavminden (15) nefs-i mülhime kavminün maķāmı ‘ālī oldu. Bunları saña dēdügimden maķşūd budur kim: Nefsim levvāme- (16) lik maķāmına yētişdi dēyüp toğrı varmayasın ve ehl-i cennet oldum dēyüp fāriğ olmayasın (17) nefs-i levvāme maķāmı tehlike ve ħaṭar üzerine idügin bilesin ve nefs-i mülhime andan emīnrek

günāhlardan tevbe edenleri sever. وَيُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِينَ Ve pāk olanları sever ya'nı hā'izden ve nā-meşrû olan yerden ictināb edenleri sever, mervîdür ki Yehūd derlerdi her kim karısına mubāh olan semiden mübāşeret eder ol keyfiyetle ki karının arkası kucağında ola uşağı şehlâ gelür. Ĥaṭ -Celle ve ‘alā- anların kelāmını redd etmek içün bu āyeti münzel édüp buyurdi. 2. cüz, Süretü'l-Bakara. 222. āyet. TZA. 1-58, ... Allah tövbekār olanları sever, temizlenenleri de sever. 2. cüz, El-Bakara Süresi, 222. āyet. KKTA. 36, Her halde Allah hem çok tövbe edenleri sever, hem çok temizlenenleri sever. 2. cüz, el-Bakara Süresi, 222. āyet. KHKM. 60)

idüğün (11a-1) anlayasın. Bunları fark edüp anlayıcağ cehd edersin mülhimelige dek gidersin (2) kim makām-ı ıışk andadur gāyet ‘ālī makāmdur. Pes nefsi-i mülhimenün nefsi-i levvāmeden makām-ı (3) ‘āliliginün sebebini ve farkını takrīr etdüm işitdün. Yine bunların farkını bir dürlü dağı beyān (4) edeyim ki diğle. Bu her mü’mine ve mü’mīnāta gereklüdür. ‘Aziz! Bu nefsi-i mülhime issi kim vardır anlar çok (5) riyāzet ve mücāhedāt eylemek ile ve zikru’llāhı gece ve gündüz kesmeyüp çok etmek ile ve nefslerini (6) ol şifāt-ı rediyyeden bir uğurdan kırtardılar ve beşeriyet hicābın başiret gözinden göturdiler (7) ‘ālem-i gaybdan gelen ilhāmların dürlü dürlü zevklerini envā- ile cānları dimāğlarına tadurdılar (8) ve her şalāhı ve fesādı bu ilhām ile bildiler ve Hakkı bātilı fark edüp durmayup Hakkā uydular (9) ve bātilıdan yığıldılar dağı ol nefsi-i muṭma’innenün gökçek huları-y-le hılandılar vardılar (10) muṭma’innelik makāmına yetişdiler. Ol nefsi-i muṭma’innenün gökcek şifātları hayādur ve şehāvetdür (11) ve şecā’atdür ve hilmdür ve tevāzū’dur ve mürüvvetdür ve kanā’atdür ve şabrdur ve şükrdür (12) ve bu hıllardan kırtuldılar kim nefsi-i emmārenün yaramaz ve çirkin huları-y-dı kim hevādur ve (13) ve gāzabdur ve şehvet ve hırş ve buhl ve ‘ucub ve kibrdür. Ger-çi-kim nefsi-i levvāme dağı (14) bu yaramaz hıllardan kırtıldı. Ve-līkin ol eyü hıllar ile hıllanmadı. Mülhime ve muṭma’inne (15) olup Hāzrete kığırlmağa lāyık olalardı. Pes şöyle şulb şūfīler olup kaldılar. Eyle (16) olsa bu levvāme nefis olan kimselerin ne yaramaz şifātları vardır ve ne eyü şifātları vardır (17) ve-yā-hud ol eyü şifātların ba’zısı hıllandılar ise dağı ba’zısı hıllanmadılar şöyle (11b-1) kaldılar bunların gibi kavm kim vardır nefsi-i levvāme kavmidür. Şulb şūfīlerdür ya’nī yābis (2) şūfīlerdür ve ehl-i muḥabbet degillerdür demek olur. Pes kim-ki ehl-i muḥabbet degil ol yābisdür, (3) Ke’ennehū⁵⁴ bunlar şuna beşzer ki ölmezden öğ öldiler ve haşirden öğ yine dirilmediler kim ilhām (4) zevkini bulalardı mülhimelige ve muṭma’innelige terakķī edeler idi ve bu nefsi-i mülhime kavmi hod nefsi-i (5) emmāre kavminün yaramaz şifātlarından bir uğurdan kırtuldılar. Ya’nī ol yaramaz huları (6) riyāzet oduna yakdılar ve mücāhede kālinde şızırdılar ve ol eyü hıllar ile tamām hıllandılar. (7) ‘İbādet ve tā‘at ve zikru’llāha nūr ile munevver ve müzeyyen

⁵⁴ ke’ennehū كَآر Ar. "sanki o", "sanki" ve "gūyâ ki" anlamında kullanılır. "kâf" benzerlik harfi ile "enne" sözü ve bitişik üçüncü kişi zamiri olan "hu" harflerinin birleşmesinden oluşmuştur: gūyâ.

oldılarsa bunlar dağı şöyle oldılar kim (8) ölmezden öđ öldiler ve haşirden öđ yine dirildiler. Bu ölmekden murād şıfāt-ı rediyyeden ħalāş (9) olmağdur. Nefs-i emmāreyi öldürmek budur. Yine dirilmekden maķşūd şıfāt-ı ħamīde ile mevşūf (10) olup müzeyyen ve müşerref olmağdur demişler bazı meşāyihler. Zīrā nefis-i emmāre kaçan yaramaz şıfatlarından (11) irilse hem-ān ölür. Görmez misin ehl-i riyāseti ve ehl-i manşıbı riyāsetiden ve manşıbından ayrılrsa (12) hem-ān ölür. İmdi ey ‘azīz! Bu ölmek dağı bir kaç nev‘dür bir nev‘ā ölmek dağı budur مَوْتُوا قَبْلَ أَنْ تَمُوتُوا Mūtū ħable (13) en temūtū.⁵⁵ Nite-kim aşĥab-ı Resūl riyāzet ve mücāhedāt ile nefislerini öldürdüler idi. Ya’nī ol (14) yaramaz şıfatlarından ħurtarurlar idi ve haşrden evvel yine dirilürler idi, Ya’nī ol eyü (15) ħulklar ile ħulklanurlar idi ve başıret gözinden beşeriyet perdesin götürürler idi. Ĥaķķuñ (16) cemālını ‘ayn-i başıret ile gāĥī gāĥī müşāhede ederler idi. Nite-kim ‘Ömer ĥazreti -Rađiya’llāhu ‘anhu-⁵⁶ (17) رَأَى رَبِّي قَلْبِي Ra’eye Rabbī ħalbī⁵⁷ dedi ve ‘Alī ĥazreti dağı لَمْ أَعْبُدْ رَبًّا لَمْ أَرَاهُ Lā a‘budū Rabben lem erāhu⁵⁸ deyü buyurdu. ‘Azīz ħardaş! (12a-1) Bu sözüm saña ‘aceb gelmesün-kim dünyāda başıret göziyle Ĥaķķı görmek ĥađdur. Buña inkār etmek olmaz. (2) ‘Ayn var ve ‘ayn-ı başıret vardur ve ‘ayn-ı başıret ile müşāhede olunur: مَنْ كَانَ فِي هَذِهِ أَعْمَى فَهُوَ فِي الْآخِرَةِ أَعْمَى Men kāne fī ĥāziĥī (3) a‘mā fe-ĥüve fī’l-āĥireti a‘mā⁵⁹dan murād gönöl gözinün görmemesidür şüret gözinün görmesi (4) degildür. Ya’nī demek olur kim: Her kim dünyāda gönline başıret taĥşil etmedi-y-se āĥiretde dağı (5) aña başıret ĥaşıl olmaz demek olur. Bu degildür ki başarı zāĥirisi olmaya. Eger dār-ı āĥiretde (6) başarı zāĥirisi olmasa ĥod aĥvāl-i mevātin-i kıyāmeti mülāĥaza etmezdi. Pes ma‘lūm oldu ki a‘mādan (7) murād başıret imiş ve

⁵⁵ Ölmeden önce ölünüz.

⁵⁶ Allah ondan razı olsun.

⁵⁷ Rabbim kalbimi gördü. Öteki nüshalarda "رَأَى قَلْبِي رَبِّي Kalbim Rabbimi gördü" şeklindedir. Doğrusu da budur.

⁵⁸ Görmedigim Rabbe ibadet etmem.

⁵⁹ Ve burada kör olan, ahirette de kördür... Kur’ân, XVII. İsrâ Sûresi, 72. âyet. KKM. 330. (Daki her kim ola uşbunda gözsüz pes ol āĥiratda gözsüzdür... (17) Sûratü’l-İsrâ, 72. âyet. SKT. 225, Ve her bir kimse ki oldu uşbu dünyāda kör pes şu āĥiretde de kördür... 15. cüz, Sûretü’l-İsrâ, 72. âyet. KTC. 2-231, مَنْ كَانَ فِي هَذِهِ أَعْمَى Ve her kim bu cihānda toğruyı görmekten kör idi فَهُوَ فِي الْآخِرَةِ أَعْمَى Ol kimse öbür cihānda dağı ħariķ-i necātü görmekten kördür... 15. cüz, Sûretü’l-İsrâ, 72. âyet. TZA. 1-442, Her kim bu dünyada kör davranır ise öbür dünyada da kör kalacak... El-İsrâ sûresi, 72. âyet. KKTA. 290, Kim bu (dünya) da kör olursa o, āĥiretde de kördür... El-İsrâ sûresi, 72. âyet. KHK. 2-521)

hem *Da‘vet-i ila’llāh*⁶⁰ da başiret üzerinedür kim *zîrā Hāk -Ta‘ālā-* Qur’ānda buyurur: (8) *قُلْ هَذِهِ سَبِيلِي أَدْعُوا إِلَى اللَّهِ عَلَى بَصِيرَةٍ* *Qul hāzihī sebilī ed‘ū ila’llāhi ‘alā başiretin.*⁶¹ Her ki dünyāda Hāk -Ta‘ālā-yı ‘ayn-i başiret birle görmedi (9) āhiretde dağı görmeyiserdür -Va’llāhu a‘lem.- Burada dağı söz çokdur söylenürse kitāb muṭavvel olur, (10) maḳşūddan ırak gidilür. Her biri yerinde yine tekrār denilse gerekdür. Kitābda müşkil qalmaya. -İn-şā’a’llāhu.- (11) Zîrā müşkil olan sözler yerlü yerinde yine tekrār olmayınca fehm olmaz. Biz yine murāda geelüm. Pes eger (12) bu ma‘lūm oldı-y-sa kim nefsi-i levvāmenün mertebesi nefsi-i emmārenün yaramaz hūkların terk edüp (13) kurtulmak imiş ve her kim ol yaramaz hūklardan kurtulmasa anuñ nefsi dağı emmārelığından kurtulmamış (14) ve nefsi-i mülhimelik maḳāmı ol hūklar ile hūklanup ve başiret gözi açılup başiret gözi-y-le (15) Hāḳkı görmek ve bāṭın kulağı açılup ilhām-ı Rabbānīyi işitmek imiş ve şunu dağı işitdük ki (16) nefsi-i levvāme levvāmelığı mertebesinde qalursa şöyle meyyit-i müteharrik gibi olup qalur imiş. (17) Pes bunları bildükden sonra bunu dağı bilgil ki: Bu nefsi-i mülhime issi ki vardır Hāḳdan gelen (12b-1) ilhāmıların zevḳini bulur her ne harekette olurlarsa ve her ne hāle dönerlerse cünbüşleri (2) ve hareketleri Hāḳdan yaṇadur. Meşelā şimdi bir şavṭ kim işideler ve-yā bir beyt kim dinleyeler ol (3) şavṭ gerekse kavāldan olsun ve gerekse insāndan olsun ve gerekse hayvāndan olsun (4) ve gerekse cāmidden olsun ol şavṭdan Elest ḥiṭābınuñ⁶² zevḳini alurlar hattā kapu kıcırdısı (5) dağı olursa ve devenün gevşedüğinden dişlerinün gürüldüsine bakarlar dağı Elest (6) ḥiṭābınuñ zevḳin

⁶⁰ Allah’a davet etmek.

⁶¹ De ki: İşte bu benim yolum; ben de can gözüüm açık olarak sizi Allah’a çağırmadayım... Kur’ân, XII. Yûsuf Sûresi, 108. âyet. KKM. 282. (Eyit: Uşbu yolumdur. Okırın Tanrı dapa, huccat üzere iken ben... (12) Sûratu Yûsuf, 108. âyet. SKT. 178, Degil uşbu benim yolumdur da‘vet ederim Allāh cānibine zāhir olan delil üzerine. 13. cüz, Sûratu Yûsuf, 108. âyet. KTC. 2-172, *قُلْ هَذِهِ سَبِيلِي* Söyle bu benim yolumdur. *أَدْعُوا إِلَى اللَّهِ عَلَى بَصِيرَةٍ* Beyân ve hüccet üzere oldugum hâlde Hudâ’nın tevhidinde ben halkı da‘vet ederim. 13. cüz, Sûratu Yûsuf, 108. âyet. TZA. 1-382, Onlara de ki: İşte benim yolum, ben de başıyret üzere. Yûsuf sûresi, 108. âyet. KKTa. 248, De ki (*Habîbim*) "İşte bu benim yolumdur. Ben insanları Allah’a (*körü körüne değil*) bir başiret üzere da‘vet ediyorum." Yûsuf sûresi, 108. âyet. KHKM. 1-366)

⁶² Elestü bi-Rabbiküm *أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ* = Ben sizin Rabbiniz değil miyim? Eleyse’llāhu bi-kāfin ‘abdehū *اليس الله يَكْفِي عَبْدَهُ* = Allahu -Ta‘ālā- hazretleri abidine kâfi değil mi? "Rüz-ı Elest", "Bezmi Elest" tamlamaları ‘ruhların yaratıldığı zaman’ anlamında kullanılır. *قَالُوا بَلَىٰ* = "Evet dediler" anlamındadır. "Ben sizin Rabbiniz değil miyim?" diye sorulan soruya verilen cevaptır. Bundan ‘ruhların yaratılışı’ amaçlanmaktadır. "Kālû belâ"dan beri Müslümanız denildiği gibi. Daha fazla bilgi için "leyse" maddesine bk.

alurlar ve der-hāl semā'a kalkarlar. Mevlānā Celāle'd-dīn hazretleri Meşnevîsinde (7) getirür. Beyt:

بِشْنُو اَيْنِ نِي چُونِ حِكَايَتِ مِي كُنْدُ • اَزْ جُدَايِيهَا شِكَايَتِ مِي كُنْدُ

سِينَه خَوَاهَمْ شَرْحَه شَرْحَه دَرِ فِرَاقِ • تَا بِگُويمْ شَرْحِ دَرْدِ اِشْتِيَاقِ

Bişnev in ney çün hikāyet mī kuned

Ez-cüdāyihā şikāyet mī kuned

Sîne h'āhem (8) şerha şerha der-firāk

Tā bi-güyem şerh-i derd-i iştīyāk⁶³

Mevlānā hazretleri kendüsi kazancıların (9) çekici āvāzını dinlerdi. Dağı semā'a ururdu vecde ve şafāya gelürdi. Pes bu nefis-i mülhime (10) Elest şavtının zevkin alduğundan bir beyt ve-yā bir ün işidüp ihtiyārsuz tırı gelüp (11) bu kālibi götürüp hā cūş édüp döndüğü n'eylesün kim ıışk kazanı altına od urdılar taşdı (12) döne döne kaynadı. Her neden-kim işidürse nefis-i mülhime el-bette andan hitābını dostun işidür. (13) 'Āşık Paşa hazreti dağı buña münāsib bir söz demişdür. Beyt:

Neden kim ün işidürsem (14) görürem āyetündür ol

Ne reng-ile-y-se anıdır bu reng ü naķş-ı nigār⁶⁴

⁶³ Mesnevî'nin ilk üç beyti şöyledir:

بِشْنُو اَزْ نِي چُونِ حِكَايَتِ مِي كُنْدُ • اَزْ جُدَايِيهَا شِكَايَتِ مِي كُنْدُ

كُزْ نَيْسْتَانِ تَا مَرَا بِرِيدَه آند • اَزْ نَفِیرِمْ مَرْدِ وَ زَنِّ نَالِيدَه آند

سِينَه خَوَاهَمْ شَرْحَه شَرْحَه دَرِ فِرَاقِ • تَا بِگُويمْ شَرْحِ دَرْدِ اِشْتِيَاقِ

1. Bişnev ez ney çün hikāyet mī kuned

Ez-cüdāyihā şikāyet mī kuned

2. K(i)'ez neyistān tā merā bib(ü)rīde-end

Ez nefīrem merd ü zen nālīde-end

3. Sîne h'āhem (8) şerha şerha der-firāk

Tā bi-güyem şerh-i derd-i iştīyāk

1. Dinle neyden kim hikāyet etmede

Ayrılıklardan şikāyet etmede

2. Der kamışlıktan kopardılar beni

Nālīşim zār eyledi merd ü zeni

3. Şerha şerha eylesün sīnem firāk

Eyleyem tā şerh-i derd-i iştīyāk

Açıklaması: "Ney" in hikāyesini dinle! Ayrılıklardan şikāyet ediyor. Diyor ki: Beni kamışlıktan kopardılar. İnleyişim erkek ve kadını ağlattı. Ayrılık, benim göğsümü parça parça etsin. Tā ki ben de özlem derdimi açıklayayım... Vezni: Fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilün.

Dipnottaki metin ve çeviri Nahîfî Tercümesi'nden alınmıştır.

⁶⁴ Vezni: Mefā'ilün / mefā'ilün / mefā'ilün / mefā'ilün

Meşelâ bunların mişâli (15) neye benzer? Ya'nî bu nefis-i mülhime kavminün mişâli neye benzer? Bu ehl-i şafâ şol şâhine benzer ki av (16) yerine iletdiler dağı başından borkini aldılar avını çıkarup gösteri vërdiler ve ol şâhini (17) ardınca şaldılar. Ol şâhin dağı avınun ardın sürüp almayınca komadı. Hem-çün-ân bu ehl-i (13a-1) şafânun nefis-i mülhimeleri vaqtâ-ki bir beyt ve-yâ bir şavt kim işitseler der-hâl andan Elest (2) hitâbınun zevkini alup tırı gelüp vecde semâ'a gelüp ıztırâba düşer. Bu kâlibi şol (3) tâ makşûda erişmeyince tırmaz. Ammâ şunu dağı bilgil ki: Bunlar ün-kim (4) diğlerler ten kulağı ile diğlemezler bel-ki göñül kulağı ile diğlerler. Anun için (5) ihtiyârları ellerinden gider şol degirmen çarhı gibi hâ tırmadın dönerler. Zîrâ anların dağı (6) kalblerine irâdet-i İlâhi tırmadın dökülür bedenlerün dağı ihtiyârsuz dönderür ve şunu dağı (7) bilgil kim: Bu ilhâmlar kim vardur şırf Rabbânî degildür ve şırf şeytânî dağı degildür. Pes tâlib-i Hâk (8) nefisini ıslâh etmek isteyen kimseler bunları bilmek el-bette lâzımdur. Tâ kim kendünün zevkin ve vecdin (9) ve semâ'ın bile ve gayrinün dağı zevkini ve vecdini ve semâ'ını ve hâlini bile Rahmânî-midür yoksa (10) şeytânî-midür. Eger Rahmânî ise aña uya ve eger şeytânî ise andan gey hâzer êde. Bilgil imdi! (11) Bu ilhâmlar kim vardur beş nev'dür: Birisi nefsanîdür ve birisi şeytânîdür ve birisi melekîdür (12) ve birisi kalbîdür ve birisi Rabbânîdür ve ol kim ilhâm-ı nefsanîdür ol şırf vesvesedür. Andan (13) tâlibe gey hâzer gerekdür tâlibe çok zararı vardur ve ol ilhâm-ı şeytânîdür. Andan dağı (14) gey hâzer gerekdür. Zîrâ ol dağı şırf fesâddur hiç hayrı yokdur. Zîrâ şeytân ilkâsı-y-ladur. (15) Tâlibi durmadın fışka ve fücûra yëlter. Ammâ şol kim ilhâm-ı melekîdür ol hayrdur. Zîrâ bu ilhâm-ı (16) melekî durmadın hayra yëlter. Eger uyduramazsa döner yine bir şüretle dağı yëlter. Tâ şuna (17) degin kim uydura ve ol kim ilhâm-ı kalbîdür ol dağı hayrdur. Dâ'im tâlibini Hâkka ve 'ilme ve marifete (13b-1) ve hikmete yëlter. Nite-kim meşâyihden birine su'âl êtdiler. Sağ tarafına teveccüh êtdi, te'emmül êtdi ve şol (2) tarafına teveccüh êtdi ve yine te'emmül êtdi ve andan döndi göñli tarafına teveccüh êtdi. Der-hâl cevâb (3) vërdi. Şordılar eyitdiler: Yâ şeyh hikmet ne idi-ki şola teveccüh êtdüğüz cevâb vërmedinüz ve şağa (4) teveccüh êtdüğüz ve yine cevâb vërmedinüz. Öğünüze teveccüh êdicek cevâb vërdinüz dediler. (5) Şeyh eyitdi: Ol êtdüğüz su'âli sağ yanımdağı meleğe şordum bilmez imiş ve şol yanumdağı (6) meleğe şordum. Ol dağı bilmez imiş. Döndüm göñlüme şordum. Cevâb vërdi. Ol idi-kim ben dağı (7) size cevâb vërdüm dedi. Pes ol kim ilhâm-ı kalbîdür ol ilhâm-ı yakînîdür gerçekdür hakdur (8) ve bu

ilhāmın haberi vāqı'dır ve ilhām-ı Rabbānīnün hōd vukū'ına hıç hılāf yokdur. Pes tālībe (9) şol nefsanı ilhām ile şeytānı ilhāmı bilmek el-bette lāzımdır. Qalan ilhāmlar mürşid katında (10) olıcaq mürşid bildügi yeter. Zırā ziyānı yokdur. Mürşide 'arz edeler. Vāqı' olıcaq şakına-kim (11) nefsi murādı qarışup şerre dönmeye. İşit imdi! Ol ilhām-ı nefsanı ve ilhām-ı şeytānıyı dēyeyüm (12) ve anların 'alāmetlerini dağı dēyeyüm öğren. Tā kim nefsi şeytāna aldanmayasın. Toğru yolca gidesin (13) maqşūd-ı haqıkiye ulaşasın ve bu mü'ellifi du'adan unutmayasın. Bilgil ve āgāh olğıl kim: Bu (14) ilhām-ı nefsanın 'alāmeti budur kim nefsi tālībe vesvese eder bir dürlü nesneye yelter. Dağı ol (15) yeltedügi nesneye be-cidd olur ve vesvesesini el-bette geçürmek ister. Çün-ki garaž-ı fāsidi be-cid be-cidd (16) 'arz eder bilün nefsdür her garaž etdükce hem-ān yine bir şüret-i āhardan dutar. Ol murādın (17) tamām etmeyince bir şürete dağı başlamaz. Çün-ki murādın tamām aldı bir murād dağı çıkarur. Ammā şol (14a-1) murād kim hāşıl olmaya yüz yıl 'ömri olursa bir murāda dağı başlamaz. Şeyh Mālik Bin Dīnār (2) -Raḥmetu'llāhi 'aleyh- nefsinı niçe yıllar ısıcaq girde-y-ile pāça ile doyurmak ilhām eyledi. Mālik dağı (3) nefsinün murādını vērmedi ve nefsi dağı pāçayı ve girdeyi istemesin terk etmedi. bi'l-āḥar Mālik dağı pāzāra (4) varup bir ısıcaq girde-y-ile pāça aldı pāçayı girdeye şardı cübbesine çekdi. Pāzārdan çıkıcaq (5) gördi bāzār ucında bir oğlancık ağlar. Şeyh eydür: Kimün nesisin? Oğlan eydür: Fülān kişinün (6) oğlıyam. Şeyh Mālik eydür: Oğlancık senün babañ benüm dostumdur. Mā! Şu pācacuk ile girdecügi. (7) Oğlancuk aldı bunı. Mālik geçdi yöriyü vērmedi. Māligün nefsi feryād eyledi: Beni mağbūn eyledün (8) dēdi. Şeyh Mālik eydür: Şabr et-kim ben saña şimden gerü pāça vērür degülem. İllā bu kadar müşāhib oldun (9) ve koğusun aldun dağı ne gerek dēyü nefsinün yeltedüğine uymadı ve bir kerre dağı Şeyh Māligün nefsi (10) yaş incir yemek ārzūladı ve yedi sekiz yıl tamām bunun üzerine geçdi hıç huzūrın komadı. Mālik (11) eydür: Ey bez-baht nefsi! Gel bāzāra varalum hele gördüğün dağı yeter dēyüp tūrı geldi. Bāzāra vardı (12) gördi. Bir kişi yaş incir şatar. Māligün nefsi eydür: Bi-'izzeti'llāhi şol yaş incirden baña alı vēr yoksa (13) cān vērüm dēr. Mālik eydür: Yā nefsi! Bir pulum yokdur. Nefsi eydür: Na'linün versen bir iki gün (14) yalın ayak yōri dēr. Mālik na'linı çıkardı eline aldı vardı ol incir şatan kişiye eydür: Bu na'linımı (15) al baña şol incirden bir kaçın vēr dēdi. Ol incir şatan kişi bunun na'linını alup yabāna atdı. Bu dağı (16) neye yarar dēdi. Mālik dağı vardı na'linuğın aldı yōriyü vērmedi. Bu incir şatan kimesneye bir kişi (17)

eydür: Şol na'linın yabāna atup incir vèrmedüğün kişiyi kimdür bilür misin? Ol dağı bilmez (14b-1) kimdür? dèdi. Ol kişi eydür: Şeyh Mālik Bin Dīnār dèdikleri kişi budur dèyicek ol incir şatan kişi (2) eydür: Āh ben baña ne ètmişem dèyüp tiz kұлuna çağırdı eydür: Var bir řabaķa bir-ez incir koyup şol (3) dervişün ardınca yètişdür. Eger elinden ol inciri alup yèrse benden āzād ol dèdi. (4) Beyt:

Bunlaruñ du'āsı-y-la maħv olur günāh

Şalmadı dünyāda anlaruñ gibi şimdi āh

Eksik degil (5) dünyāda merdān-ı Hāķ velī

İllā ki degmeyi lāyık eylemez ol du'āya pādişāh⁶⁵

Der-ħāl ol kұл bir řabaķa (6) bir-ez incir koydı şeyhün ardına düşdi. Eydür: Yā şeyh! Al bu inciri ki benüm bunda āzād- (7) lıgum vardur dèdi. Şeyh eydür: Senün āzādlıgıñ var ammā benüm esīrligim vardur bu incirde dèdi. Tek (8) ben ol şuçum dileyeyüm Mevlādan kim nefsüme dilegin vèrmege şamle eyledüm dèdi. Andan şonra Mālik (9) ölince cemī' 'ömrinde incir yèmedi -Raħmetu'llāhi 'aleyh.- İşte ilhām-ı nefsanī bundan ma'lüm oldı ve bu (10) nefsün telķinine uymağın zārarı var-ıduğı bunlardan řaťā uymaduķlarından ve murād-ı nefsdan (11) gećdüklerinden bilindi ve hem bu āyet dağı bunı gösterür kim bize dāyim nefse muħālefetde olavuz. (12) *وَأَمَّا مَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ وَنَهَى النَّفْسَ*

عَنِ الْهَوَى Ve ammā men ĥāfe makāme Rabbihi ve nehe'n-nefse 'ani'l-hevā⁶⁶dur. Pes ilhām-ı nefsanīyi bildün ise gel imdi (13) ilhām-ı şeytānīyi işit-kim ol dağı nicedür ve anuñ dağı 'alāmetleri nenün gibidür. Bilgil imdi bu ilhām-ı (14) şeytānīnün 'alāmeti budur kim vaķtā ki şeytān bir nesneyi ilķā eder. Men' ètseñ uymasāñ anı şor (15) bir dürlü nesne dağı ilķā eder bir āħar şüret ile ve anı dağı men' ètseñ uymasāñ yine bir dürlü şüret (16) ile dağı iğvā eder. Ammā gine evvelkidür murādı. Eger biñ kerre men' ètseñ biñ dürlü şürete dağı koyar. Eger (17) şer şüretinden başarımazsa ĥayr şüretine koyar. Cehd eder kim ol evvel ilķā èddiğini dürlü dürlü (15a-1) şüret ile ol

⁶⁵ Vezni bozuk.

⁶⁶ Ve amma kim, Rabbinin durağından korkup da nefsi, dileğinden çekmişse, ... Kur'an, LXXIX Nāzi'āt Sûresi, 40. âyet. KKM. 2-709. (Dağı ammā her kim korkdı, Çalabı'sı katında durmak yirinden, dağı yığdı nefsinı, nefsi dileğinden; ... (79) Sûratü'n-Nāzi'ât, 40. âyet. SKT. 512, Ve ammā ol kimesne ki řorķdı Rabbisinın ĥuzûrunda şurmakdan ve gerü şutdı nefsinı şehvetlerden... 30. cüz, Sûretü'n-Nāzi'ât, 40. âyet. KTC. 3-201, Ve ammā şol kimse ki Perverdigâr'ı öninde şurmağı mülâhaza edüp ĥavf etdi ve nefsinı bâıl ârzûlardan men' etdi. 30. cüz, Sûretü'n-Nāzi'ât, 40. âyet. TZA. 2-429, Rabbinin huzurunda durmakdan korkan ve nefsinı hevesatdan men edene gelince; ... En-Nāzi'ât Sûresi, 40. âyet. KKTA. 585, Amma, kim Rabbinin makamından korkdu, nefsinı hevā (ve hevesin) den alıkoyduysa, ... KHKM. 3-1144)

kimseye hâşıl êtdüre ve eger uyduramazsa kesilmek ve terk etmek mümkün degil. (2) Şol bir yavuz kelb gibi ineşür тұrur. Andan kırtulayın deyen kişi issine şığınmak gerekdür ve-yâ-ğud (3) it issinüñ aşınalarına şığınmak gerek. Tâ ki ol ite çıñ deyeler. Pes nefsanî ilhâm ile şeytânî (4) ilhâmın farkı bu oldı-kim: İlham-ı nefsanî hem-ân bir dürlü şüret ile vesvese eder. Ancak ğaraž-ı fâsidini (5) dürlü dürlü şürete kıoyup aldamak bilmez. Ammâ be-cidd olur. Eger murâdın alıma ise terk etmez tâ olınca. (6) Karşı ol murâdını ‘arz eder. Andan ötüridür kim derler: Fülân velinüñ nefsi bu kadar yıl fülân nesneyi (7) istemiş vermemiş derler. Mâlik Bin Dînâr yigirmi yıl ğurmâ yemedi ve Şeyh Bâ-Yezîd -Raĥmetu’llâhi ‘aleyh- cemî-i (8) ‘ömrinde tâlib-i Hakk olduktan sonra bir ğırkadan artuk nesne ğeymedi. Evvel ve âĥir bir ğırka ğeydi. (9) Bir dağı yeni ton edinmedi nefsi murâdı olduğı için ve ilhâm-ı şeytânî murâdını dürlü dürlü şüretlere (10) kıoyup tâlib-i Hakk olanlara ‘arz edicek tâlib-i miskîn bundan ğalâş bulmak be-ğâyet müşkilirekdür. (11) Allâhın luĥfi-y-le ve meşâyihün yardım-y-la ola ve şeytân kişiyi tâ‘ate ve ğayra kıulağuzlamaz. Eger kıulağuzlar (12) dağı yalandur inanmamak gerekdür. Ta‘biye eder şol bala ağı kıatar gibi ğayra şerri kıatar şerrini (13) şaklar. Be-cid ğayrını ğösterür. Makşudı budur kim tâlibi kendüye uydurup dünyâdan imânsuz gidere. (14) Andan ötürî şeyĥler dediler kim: Kendü dileğümüzle cennete gitmezüz ve Hakk dileği-y-le cehenneme giderüz (15) dediler. Bunda dağı söz çokdur. Aşağı ikinci bâbda denile işidesin. -İn-şâ‘a’llâh.- Ey tâlib! (16) Vaktâ kim bu ikisini bildünse bunların şerrinden emîn olmağı kaşd edüp dâyim riyâzete ve mücâhede-i (17) nefse meşğul ol. Sultânü’l-ârifîn eydür: Bir ğünde şeytân beni yetmiş kerre ğacca da‘vet etti (15b-1) yetmiş dürlü şüret ile. Uyduramadı her ne şüret ile oldı-y-sa. Çün-ki murâdı nefsdür terk (2) etmek ğayrdur. Zîrâ kişiyi nefsi murâdı Hakkdan ırak edicidür. Beyt:

Gêrû kıoyan ‘adüdur seni (3) yoldan eger küfr ü eger imân

Seni Hakkdan cüdâ etti zebânı tut ya-ğud ğılmân⁶⁷

Pes ilhâm-ı nefsanî (4) ve ilhâm-ı şeytânî ma‘lûm oldı-y-sa ilhâm-ı melekiden ve ilhâm-ı kıalbiden ğavf ve ğaĥar yokdur. Nefsün ğaražı (5) kıarışa meger. Ammâ ilhâm-ı

⁶⁷ Vezni: Mefâ‘ilün / mefâ‘ilün / mefâ‘ilün / mefâ‘ilün. Birinci mısradaki "Gêrû kıoyan ‘adüdur seni (yoldan) eger küfr (ü) eger imân" ayraç içerisindeki kelimeler okunmazsa vezne uyur. Bu mısra bazı nüshalarda bu şekildedir.

Rabbāniden daḥı bir ‘alāmet dēyeyüm. Tā kim ol ‘alāmet ile ilhām-ı Rabbānī idügin (6) bilesin. Nefs mülhimelik maḳāmına yētişdügi ma‘lūm ola. Ammā bu sözleri fehmi etmege ve buña raġbet ēdüp (7) tālīb olmaġa bir perhīz ehli gerçek tālīb gerekdür. Yoksa her ḥayvān tabī‘at-kim nefsi emmāresini otlaġ- (8) larda ve şuvadlarda güdüp yēdürür ve içirür ola. Bu sözlerden ne anlasun ve ne zevk ētsün. (9) Pes şeker yēmege tūfī gerek yoksa karga şekeri ne bilsün. Kaçan kargaya şeker vērsen yüzüne baġmaz. Cīfe (10) ister kim burnın batura yēye. Daḥı çıka bir aġaç talında otura. Burnın sile ve kanadın yūnün düze (11) iki yanına baġına. Kendüyi taşavvur ēder ki şāhin ola ‘ucb-ile otura. Ammā bu denlū vardur kim erenler (12) eyitmişlerdür. ‘Aceb bunu kime dēye ki kaşd ēde bu ölüye şāyed birimüz işleye. ‘Āşıklara eyitmek (13) gerekdür dēmişler. İmdi biz daḥı tālībleri dēyelüm. Vaġt ola kim bir ‘āşık ola ‘amele getüre maḳşūda (14) ērişe. Bizi du‘ā ile aña. Bilgil ve āġāh olġıl! Bu ilhām-ı Rabbānī kim nefsi mülhimeye gelür üç mertebe (15) üzerine ve üç ḥālde gelür ve her biri birinden a‘lā maḳāmında gelür. Ammā ol üçünj birine ilhām (16) ve birine işāret ve birine ḥiṭāb dērler. Ammā üçü daḥı ilhām-ı Rabbānīdür. Ve-līkin her birine yine bir mertebede (17) ad ḳomışlar. Pes bu ilhām-ı Rabbānī nefsi mülhimeye gelür maḳām-ı ibtidāda ve işāret daḥı gelür nefsi mülhimeye (16a-1) mertebe-i vasaṭda. Tamām varup muṭma‘innelik maḳāmına varıcaġ ḥiṭāb gelür kim aña ḥiṭāb-ı şarīḥ dērler. (2) Buña anuñ içün ḥiṭāb-ı şarīḥ dērler ki: Bu ḥiṭāb tālībe gelicek anı şeksüz ve şübhesüz kimseye (3) dēmedin bilür Ḥaġdan idügin ve işāret-kim gelür tālīb anı Ḥaġdan idügin anlar. Ammā ḥiṭāb-ı (4) şarīḥi bilmez bir bilüre ‘arz etmeyince ve bu işārete kelām-ı Rabbānī daḥı dērler. Pes bu ilhām-ı Rabbānīdür. (5) Meşāyiḥün burada iḥtilāfātı vardur. Ba‘zı iḥtilāflarından dēyeyüm. İşit-ki fā’ideden ḥālī degildür. (6) Şeyḥ Cüneyd-i Bağdādī -Raḥmetu’llāhi ‘aleyḥ- eydür: İşāret kelām-ı ḥafīdür ve ehli ḥafīnūndür işāret (7) ve ammā ehli-i ḥafī mübtelādur işāret ile dēr ve Şeyḥ Ebü’l-‘Abbās -Raḥmetu’llāhi ‘aleyḥ- eydür: Muvahḥidlerün (8) helākı işāret-i ḥafī-y-ledür ve Şeyḥ Şiblī -Raḥmetu’llāhi ‘aleyḥ- eydür: İşāret mekrdür ve yine döner eydür: (9) *الْإِشَارَةُ مِنْ نُورِ اللَّهِ تَعَالَى* El-işāretü min nūri’llāhi ta‘ālā⁶⁸ ve Şeyḥ Cüneyd-i Bağdādī yine eydür ki: *الْإِشَارَةُ عُفْرَانُ صِفَةِ الْمَكْر* El-işāretü

⁶⁸ İşāret, Yüce Allah’ın nurundandır.

gufrānū şıfatü'l-mekrî.⁶⁹ (10) İmdi! Meşâyihün ıstılâhı çokdur. Ammā şol kadar kim t̄alib anı fehm éde bilür. Dêyeyüm ki t̄alibe (11) fâ'ide vërsün. Bilgil imdi! Ol ilhām-ı Rabbānî dedükleri bir h̄itābdur ki H̄aḡdan gelür nefsi-i mülhimelik (12) üzerine yëtişen göñüle. Ya'nî şol göñüle kim ol göñül selāmet ola nefsi-i emmārenün şıfat-ı rediyye- (13) sinden kim ol şıfatlar yukaruda dënildi idi. Pes ilhām gelen kişi deñesün görsün kendüyi. (14) Eger bu yëdi yaramaz şıfatlardan var ise nefsi daḡı mülhimelik maḡāmına erişmemişdür ve ol (15) göñline gelen ilhām-ı Rabbānî degildür. Varsun cehd eylesün nefsinin ol yaramaz şıfatlardan (16) kurtarı görsün kim H̄aḡ -Ta'ālā-Kur'ānda: *إِلَّا مَنْ آتَى اللَّهَ بِقَلْبٍ سَلِيمٍ* İllā men eta'llāhe bi-ḡalbin selīmin⁷⁰ dëyi buyurduḡu buña işāret (17) dūr kim bu yëdi şıfat-ı zamīmeden ḡurtulmayan göñüle ilhām-ı Rabbānî gelmez ve ilhām-ı Rabbānīyi bilmege (16b-1) bir tecribe bir 'alāmet daḡı budur kim: Vaktā ki ilhām-ı Rabbānî göñüle gele. T̄alibün göñlinden H̄aḡdan ḡayrinün (2) zevḡini hep sürer giderür. Şuña dek varur kim yëdüḡi yëmegün ve içdüḡi şuyun h̄iḡ şafāsın bulmaz (3) ve ḡaḡ ile ülfet dutup girüp ve ḡıḡmaḡdan ve vërmekden ve almaḡdan bi'l-külliyā şafāsı götürölür. Ve'l-ḡaşıḡı (4) şol nefsanî ilhāmlar ve şeyṡānî ilhāmlar ve nefsanî ve şeyṡānî murādlar ol ilhām-ı Rabbānî gelen göñüle acı (5) gelür. Pes bunun gibi ilhām-ı Rabbānî gelicek nefsi-i mülhimelik maḡāmına yëtişen kimseler ḡaval üninden (6) yā-ḡud şeyḡ üninden ve-yā bir beyt işidüp t̄alib şevḡe gelüp semā' urursa revādur. Ya'nî (7) mübāḡdur. İllā nefsi ḡaraḡ-y-la olursa ḡarāmdur. Pes bu 'alāmetler ilhām-ı Rabbānīyi bilmege bu arada bu kadar (8) kifāyet éder. Bāḡisi aḡaḡada dënile işidesin. -İn-şā'a'llāh.- Pes bu ma'lūm oldı-y-sa bunu daḡı (9) bilgil ki h̄itāb-ı şariḡ dedükleri mecmū' töhmetden ve şekden ve şübheden beridür. Ammā h̄itāb-ı şariḡ (10) t̄aliblerün ba'zısına ḡarf ve şavt vāsıta olmadın gelür ve ḡāḡ ḡarf ve şavt vāsıtası-y-la göñül ḡulaḡına (11) gelür söylenür. Ammā iki ṡudaḡsuz. Nite-kim Mevlānā Celāle'd-dīn-i Rūmī -Raḡmetu'llāhi 'aleyḡ- buña münāsib dëmişdür. (12) Beyt:

⁶⁹ İşāret, yarlıgama (baḡışlama) ve tekrarlanan sıfattır.

⁷⁰ Ancak Allah'a şirkten ve şübheden arınmış bir gönülle gelen faydalanır. Kur'ân, XXVI Şuarâ' Süresi, 89. âyet. KKM. 430. (İllā ol kim geldi Tanrı'ya saḡ gönül-ile ya'nî imanlu. (26) Sūratü's-Şuarâ', 89. âyet. SKT. 298, Lākin fâ'ide şaḡibi oldur ki getüre Allāḡ ta'ālāya 'ayıbsız olan ḡalbi. 19. cüz, Sūretü's-Şuarâ', 89. âyet. KTC. 2-160, Meger şol kimse ki Tanrı'nın ḡuzūr-ı 'izzetine küfür ve maşıyyetden ḡurtulmuş bir gönül ile geldi. 19. cüz, Sūretü's-Şuarâ', 89. âyet. TZA. 2-115, Ancak Allah'a temiz bir kalb ile gelen kimseye fayda verir. Eş-Şuarâ Süresi, 89. âyet. KKTA. 372, Meger ki Allāḡ'a (küfr ü nifakdan) tamāmen sālīm bir kalb ile gelenler ola. Eş-Şuarâ Süresi, 89. âyet. KHMK. 2-662)

مَنْ بَرَّ دَرِيحَةَ دِلِّ پَسِ كُوشِ جَانِ نِهَادَمَ - چَندَانِ سَخَنِ شَنِيدَمَ اَمَّا دُولَبَ نَه دِيدَمَ

Men ber deriçe-i dil pes güş-ı cān nihādem

Çendān sūhan şinidem ammā dü-leb ne didem⁷¹

Bu hitāb-ı şariḥ (13) kim gönüle yetişe yā harf şavt vāsıtası-y-la ve-yā-hod harfsiz ve şavtsız tālib anı der-ḥāl bilür Haḫdan (14) idügin. Zīrā bu ādem-kim vardur altı taraıdru ve dört rükündür. Vaḫtā kim bunlar dostdan nidā işideler (15) şevḫlenürler her taraıdru Leıbeyk ururlar⁷² çağrışurlar ıztırāba düşerler zemzeme ederler. Bunlaruḫ (16) ıztırāıbdan zemzemesinden tālıbe bir ʿilm ḫāşıl olur kim cemʿ-i müşküli ḫall olur. Ammā bu ilḫāmlaruḫ (17) ve hitāıblaruḫ nūrı vardur ve zāhirde daḫı ʿalāmetleri vardur. Dükeline bilmek isteyen varsun kendüı (17a-1) bir mürşid-i kāmiliün eşigine bıraḫsun-kim bu yol ḫulaḫuzsız olmaz. Bunda söz çokdur. Aşağı şeyḫ gerek (2) idügi işbāt olduḫı faşılđa söylenile işidesin. -İn-şāʿa'llāh.- Ammā bu hitāb-ı şariḥ çün-ki (3) nefis-i mülhimeıe muṭmaʿinnelik maḫāmına tamām yetişdüḫi vaḫtın geldi. İmden gerü ana nefis-i muṭmaʿinne derler. Ḥazrete (4) kıḫrılan nefis oldur ve ol mertebeye erişen nefse nefis-i sābıḫa daḫı derler. Zīrā Ḥaḫ -Taʿālā- Ḳurʿānda buyurur: َ مِنْهُمْ سَابِقِ بِالْخَيْرَاتِ Ve minhüm sābıḫun bi'l-ḫayrātı⁷³ deıyü buyurduḫı nefis-i muṭmaʿinneıe işāretdür ve bir daḫı nefis-i sābıḫaya nefis-i (6) ʿāşıḫa derler ḫāl-i ḫayātında iken öğretdükleri-y-çün. Çün-i nefis-i mülhimeıe muṭmaʿinnelik maḫāmına varıcaḫ (7) hitāb-ı şariḥ yetişdi cezbe-i kemend-i İlāḫı boıynına ṭaḫıldı. İmden gerü anuḫ bu ʿālem ḫaḫı-y-la āşınalıḫı (8) kesilür. Ṭurmadın cān u gönül ḫuşı Ḥaḫdan yaḫa çekilür. Nite-kim Mevlānā-i Rūmī -Raḫmetu'llāḫi ʿaleyḫ- buyurur. (9) Beyt:

⁷¹ Gönül penceresine can kulaḫını koydum * Dudak görmedim ama konuşulanı duıydum. (Kelimesi kelimesine: Cān kulaḫını gönül penceresi üzerine koydum * Öılece söz işittim ama iki dudak görmedim.) Vezni: Mefʿülü / fāʿilātün / meıfʿülü / fāʿilātün

⁷² "Buyurunuz efendim" derler. Bu kelime hakkında daha fazla bilgi için Sözlük bölümüıdeki "lebb" ve "leıbeyk" maddelerine bk.

⁷³ ...Ve onlardan, hayırlarda herkeıten ileri giden var... Kurʿān, XXXV. Fâṭır Sûresi, 32. âyet. KKM. 512. (... Dakı bir nicesi anlarun, ilerü geçicidür hayırlar-ıla... Sûratü'l- Melâ'ıke-Fâṭır. 32. âyet. SKT. 353, ... Ve anlarun baʿzısı ilerü gidicidür eyü olan işlerde... F. ve ol kimesne ki ilerü geçdi bu cümleden ilerü gidici oldı ve Allāhu -Sübhāne- kerımdür anun yanında ḫiç bir cihetden noḫşanlık yoḫdur. 22. cüz, Sûretü'l-Fâṭır. 32. âyet. KTC. 2-218, ... Ve anlardan bir kısım var ki eyülükleri ilerü geçmişdür yaʿnı taʿlīm ve irşāda ʿamel-i zamm etmişdür. 22. cüz, Sûretü'l-Fâṭır. 32. âyet. TZA. 2-214, ... Hayır işlerde ileri gider adamlar vardır... 22. cüz. Fâṭır sûresi, 32. âyet. KKTA. 439, ... Onlardan bir kısmı da hayrāt (ve hasenāt yarışların) da öncü ol (up kazan) andır... 22. cüz. (35) Faatır sûresi, 32. âyet. KHKM. 2-776)

مَنْ مِي رَوِّمِ اِي بَصَرُ اَوْ مِي كَشَدُ قُلَّابًا

Men mî revem ey başar o mî keşed kullâb-râ⁷⁴

Kullâbdan maqşad cezbe-i İlâhîdür. Hâze'l-ebiyât li'l-mü'ellifi'l-fakîr: (10)

Andan berü ki ırışk eli tutdı bu gönlüm yakasın

Boynuma şaldı şol sâ'at zülfi kemendi halkasın (11)

Âzâd iken kıldı esîr derdümi eyledi keşîr

Yüz Hakkâ tutdı cân ü gönül kevneyne tutdı arkasın (12)

Çekdi cihândan elini toğrultdı dostâ yolunı

Degşürdi hâle kâlini geydi ferâgat hırkasın⁷⁵ (13)

İmdi ey 'azîz karındaş! Bu nefsi-i mülhime kavmi kim vardur bunlar dâyim ilhâm-ı Rabbânî nûrına nazar ederler. (14) Anuñ içün turmadın muţma'innelige terakķî ederler. Nite-kim ^{المؤمن ينظر بنور الله} El-mü'minu yanzuru bi-nûri'llâhi⁷⁶ der ve bu nefsi-i mülhime (15) kavmi bir kavmdür ki yarın 'arşa-i 'Araşâtda biñ ayak bir ayak üzerine olıcaķ Muḥammed ümmetinüñ (16) 'aşîlerinüñ nice biñ biñlerini zebâniler elinden alup cehenneme giderken Allâh destûrı-y-la kırtarısarlardur (17) ve Resûlu'llâh yanında maḥşer issilerinde Ebû Bekr ve 'Ömer ve 'Osmân ve 'Alî -Rıdvânü'llâhi 'aleyhim ecma'in-⁷⁷ (17b-1) ümmet içün bunların ile bile segirdişiserlerdür. Nefs-i levvâme kavmi ḥod hem-ân kendü nefslerini kırtarup (2) şırâtdan yıdırım gibi geçüp cennete giderler. Pes nefsi-i levvâme kavminden nefsi-i mülhime kavminüñ (3) mertebesi 'âlî oldı. İmdi ey bî-çâre! Şu mertebelere hîç uzanmaz mısın bu fânî hoşlıklardan hîç (4) uşanmaz mısın? Ey bî-'ar âdemî! Bu nefsi-i emmârenüñ bendlerinden kırtulmağa hîç gayretüñ yok mı ve şol (5) nefsi-i emmâreye uyanların Hakk ḥazretinde ḥorlıkların fikr étmez misin ve bu nefesine terbiyyet édüp (6) emmâreliğinden döndürenlerüñ 'izzetine ve ululuğına özenmez misin ey bî-derd? Beyt:

⁷⁴ Ben gidiyorum ey göz! O çengel ile çekiyor. Vezni: Mef'ülü / fâ'ilâtün / mef'ülü / fâ'ilâtün. Vezin gereği "kullâb" kelimesi "kulâb" okunacaktır.

⁷⁵ Vezni: Müstef'ilün / müstef'ilün / müstef'ilün / müstef'ilün. İkinci mısırâdaki "sâ'at" kelimesinde zihaf vardır.

⁷⁶ Mümin Allah'ın nuruyla bakar.

⁷⁷ Allah onların hepsinden razı olsun.

Niçe niçe bir (7) ey bu nefse firifte

Zebün olmuş ey şeytāna girifte⁷⁸

N'ola bir-ez Hakkā dönsen bu nefsi-i emmārenün (8) başını peşimānlık taşu-y-la bir-ez dögsen ve nefsi hevāsından yıgılup anı incitmek tarikince bir kaç (9) adım yöriseñ. Ola ki saña dañı Hakkun ināyeti cezbese karşı gelüp seni bu giriftārlıktan kurtara (10) idi ve kendü Hāzretine kıgırup yüce yüce maķāmlara yetişdüre-y-di. Ey kardaş! Göre tırursın bu nefsi-i (11) emmāreye muķālefet edenleri nice saādeteye yetişmişlerdür. Dünyāda adların işidenler -Raķmetu'llāhi aleyh- (12) derler. Sen dañı bu nefsi-i emmāreni dönderemez iseñ bārī götürüp meřāyih eşigine vara. Ol (13) fānī kapulardan āvāre ola. Bu meřāyihleri hōd görürsin her biri zamānında Süleymāndur. Zihī (14) Süleymān-kim bunlardur kim nefsi dīvlerini zencire çeküp dururlar. İmdi ey aaziz! Bildünse kim (15) nefsi-i emmāre kavminün ba'zısı imānsuz gidüp cehennemde ebedī kalanlar imiş ve ba'zısı imān-ile gidüp (16) günāhı kadar cehennemde yanup ve yine çıkarılıp cennete girenler imiş ve nefsi-i levvāme kavmi cehenneme girmeyüp (17) sırātdan yıldırım gibi geüp cennete gidenler imiş ve nefsi-i mülhime kavmi niçe biñ aşileri (18a-1) cehennemden kurtaranlar imiş bildün. Ey aaziz bu sözüm saña aceb gelmesün-kim Resul hāzreti (2) -şalla'llāhu aleyhi ve sellem- eydür: Ümmetümün hāřlarından yetmiş biñ kişi şorisuz ve řisābsuz anlar (3) uçmağa giriserlerdür dedi. Hāzret-i Ömer -Radiya'llāhu anhu- eydür: Hem-ān yetmiş biñ-mi yā Resulu'llāh? dedi. (4) Döndi yine ol iki cihān faħri eydür: Her biri-y-le yetmiş biñ dañı bile girsün dedi ve her birinün (5) yüzleri ayuñ on dördi gecesi gibi ola der. Pes Resul hāzretinün ümmetümün hāřları (6) dedügi bu nefsi-i mülhime kavmidür nefsi-i muşma'inne kavmi hōd hāře'l-hāřlardur. Bilgil imdi! Bunlardan (7) ilerü bir kavim dañı vardur kim anlara sābıklar derler Hakkā tamām muķarreblerdür. Nite-kim Hakk -Taālā- buyurur: (8) وَالسَّابِقُونَ السَّابِقُونَ أُولَٰئِكَ الْمُقَرَّبُونَ Ve's-sābıķüne's-sābıķüne ülā'ike'l-muķarrebüne.⁷⁹ Pes nefsi-i

⁷⁸ Vezni: Fe'ülün / fe'ülün / fe'ülün / fe'ülün. İkinci mısradaki "şeytān" kelimesinin ilk hecesi bir buçuk hece okunmalıdır.

⁷⁹ Ve bir de ileri geçenler ki herkesi geçmişlerdir. Onlardır mabudlarına yaklařtırılanlar. Kur'ān, LVI. Vāķı'a Sūresi, 10 ve 11. āyetler. KKM. 638. (Dakı ilerü geçiciler ya'nı ta'atda, ilerü geçicilerdür. řunlar yakın olınmışlardır. (56) Sūratü'l-Vāķı'a, 10 ve 11. āyetler. SKT. 449, Ve ilerü gelenler hōd anlardur ilerü gelenler. F. Ya'nı ilerü gelen anlardur ki imān etmekde ilerü gelmişlerdür; ve bu ilerü gelenlerdür yakın olanlar. F. Ya'nı Allāhu -Sūbhāne-nin esirgemesinde yakın olmuşlardır. 27. cüz, Sūretü'l-Vāķı'a, 10 ve 11. āyetler. KTC-3. 125, Ve ilerü gidenler ilerü gidenlerdür; ya'nı Hakk zāhir olduķdan řonra imāna řā'ata ilerü nā'il olanlar cennetin duķūlüne ilerü nā'il olanlardır. Ol gürūh řol kimselerdür ki pāyeleri

mülhimeyi ve nefs-i levvāmeyi ve nefs-i emmāreyi (9) bildün ise bilgil imdi nefs-i muṭma'innenün kavminden bir-ez takrîr edelüm (10) ve 'ibārete geldiği deñlü söyleyelüm. Şāyed ola kim bu nefslere emmāreligin terk edüp muṭma'innelige (11) özeneler. Bilgil imdi! Bu nefs-i muṭma'inne kavmine Haḫ -Ta'ālā- "sābıkūn" anuñ için dedi-kim bunlar nefs-i (12) levvāme ve nefs-i mülhime kavminün üzerine muḫaddem olup dünyāya itibār edüp aldanma dërler ve āhirete (13) küyenmediler. Diriliklerinde ve hāl-i hayātlarında nefslarını yaramaz şıfatlardan arıtdılar ve gönüllerinden (14) dünyā ve āhiret murādlarını bir uğurdan götürdiler dost muḫabbetini gönülleri levhine yazdılar. (15) Beyt:

گَر لَوْحِ دَلْتِ أَزْ دُو جِهَانِ پَاكِ شَوِي . رُوْحُ الْقُدُسِ بَتَمَاشَايِ جَمَالَتْ

Ger levḫ-i dilet ez dü cihān pāk şevî

Rūḫü'l-ḫuds be-temāşā-yı cemālet⁸⁰

Bunlar çün-ki nefs-i (16) muṭma'inne ile qarār tutdılar artuḫ daḫı tenlerine dünyā hoşluḫların göstermediler ve dünyā lezzetlerin (17) nefslarına ḫarām etdiler ve ḫayvānî şıfatlar ile şıfatlanmadılar ve beşeriyet tozından kendilerin (18b-1) sildiler ve süpürdiler ve cānları āyinesini bu odi ve şuyı ve toprağı ğılāfından taşra (2) çıkardılar ve dost cemālinün müşāhedesin müstağrak oldılar. Ol şarāb-ı lā-yezāliden dolular (3) içüp mest ü ḫayrān olup 'ālemde yörüdiler. Pes bu mestlerin hāl-i bir dürlü daḫıdur. Bunların (4) vaşfı imden ğerü dil-ile denilmez ve bunların bi'l-külliyā kendülerinden fānî olup-dururlar ve dost (5) beḫāsi-y-le beḫā bulup-dururlar. Bunlar da nelik nitelik ḫalmadı kim kişi bunları vaşf ede bile. Ammā (6) 'ibārete geldiği deñlü anladayum. Tā kim ṭāliblere fā'ide ola ve şevḫleri ziyāde olup dost (7) yolında bahādurlık edeler ve pervāne-şıfat ıḫḫ şem'ine kendileri uralar ki vücūdlarını (8) bākî eyleyeler. Fe-fehm beyt li'l-mü'ellif:

Şunlar kim dost elinden içdi cāmı

Olar bilmediler ḫāş ile 'āmı (9)

Olar esrükdürür fikr eylemezler

yaḫın ḫılınup mertebeleri yüce olundu. 27. cüz, Süretü'l-Vāḫı'a, 10 ve 11. āyetler. TZA. 2-349, İleri gelenler de ileri gelenlerdir. İşte bunlar muḫarreblerdir. El-Vāḫı'a Süresi, 10 ve 11. āyetler. KKTA. 535, Hayır yarışlarında tā öne ğeçip kazanlar (a gelince:) onlar (orada da) öncüdürler. İşte onlar (Allāha) en çok yaklaştırmış olanlardır. El-Vaaki'a Süresi, 10 ve 11. āyetler. KHK. 3-997)

⁸⁰ Eger gönül levhan iki cihanda da temizse; Cebrail onun güzel yüzüne seyrederek gider. Vezni: Mef'ülü / fa'ilātün / mef'ülü / fa'ilātün

Olar fehmi eylemez şubh ile şāmı
 Olarda dīn ü dünyā tedbiri yok⁸¹ (10)
 Olaruñ fikri Hākdur ve's-selāmı
 Olar varlıkların Hāḡḡa vērüpdür
 Olaruñ Hāḡ ile dāyim kıyāmı (11)
 Olar bilmez yecūzu lā yecūzu
 Olar mezheb edinmez bir imāmı
 Olaruñ gönline Hāḡ söyle tolmış (12)
 Unutulmuş iki cihān tamāmı
 Olaruñ varlığın Hāḡ söyle almış
 Hem-ān kalmış bularuñ ḡalka nāmı (13)
 Olara ḡorku yok iki cihānda
 Olar görmeyiser dar-ı melāmı
 Olar iki cihāndan geçdigi-y-çün (14)
 Olara vērdi Hāḡ dārü's-selāmı
 Olar 'arşı ü kürsi bir nefesde
 Gezüp seyrān ederler Rūm u Şāmı (15)
 Sebeb bunlar bu yer gök turduḡına
 Bu maḡlūkuñ bularuñ-la nızāmı
 Bularuñ şānına geldi Resūle (16)
 Ki Lā ḡavfun 'aleyhim⁸² kelāmı
 Buları Eşref Oḡlı Rūmīye⁸³ şor
 Buları saña gösterde müdāmı⁸⁴ (17)

İmdi ey 'azīz ḡardaş! Taḡḡik söyle bilgil ki bularan nefsi murādı bir uḡurdan
 götürölmişdür (19a-1) ve ādemilik maḡşūdı bunlardan bir uḡurdan kesilmişdür ve
 bunlar iki cihānda ḡiç nesneyi maḡşūd (2) edinmezler illā Allāḡı ve dünyāda ḡiç nesne
 ile eglenmezler illā anuñ adı-y-la kim: إِلَّا بِذِكْرِ اللَّهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ Illā bi-zikri'llāḡı taḡma'innu'

⁸¹ "tedbīr" kelimesinde zihaf vardır.

⁸² Onlara korku yok(tur).

⁸³ Mensūbiyyet "i"sinde zihaf vardır.

⁸⁴ Vezni: Mefā'īlün / mefā'īlün / fe'ülün

(3) l-kulüb⁸⁵dur. Zîrâ bunlar âlem-i cezbede kalmışlardır. Pes bunların didârdan gayri nesneye hergiz (4) meyli yoktur. Eyle olsa ger-çi-kim bunlar dünyâda тұrur ve halk içinde qarışıp yörürler ma'nide (5) iki cihândan öte seyrân ederler. Vaktâ kim bunlar buradan öte terakkî edüp sülûk ederler. (6) Ma'sûklık ve ma'hublık ve murâdlık makâmına varurlar yetişürler ve gerü şahve çıkup ayılırlar. (7) Beşeriyet makâmına gelürler kim makâm-ı şeyhūhet anda-durur. Zîrâ etmâm şahve çıkup âlem-i beşeriyete (8) gelmeyince şeyhliğa yaramaz ve anlar kim Hakkun dilegiyle şahve çıkup 'aklı tamâm yerine gelüp şer'at tahtına (9) oturdılar bu halkı irşâd edüp halkı Hakkâ iletmege kulağuz olmak için âlem-i beşeriyete (10) çıkup ayıldılar. Pes onların zâhirleri bezenür tâ'at-ile ve 'ibâdet ile ve zikru'llâh ile (11) ve gökçek hulkar ile ve bâtinleri da'ı bezenür Hakkun muhabbeti ile ve Hakk muhabbetinden gayri muhabbeti (12) gönüllerinden gidermek ile ve iki cihânun sa'âdetinden ve şekâvetinden fâriğ olup Hakkun (13) muhabbeti ile qarâr tutmuşlardır. Gönüllerine Hakk muhabbeti şöyle dolmuşdur kim bir murâd da'ı onların (14) göñline şıgmaz. Pes bunun gibi göñüle kalb-i ha'ikî derler. Anun gibi göñüller hakkında Hakk -Ta'âlâ- buyurur (15) hadîs-i kudside: مَا وَسَعَنِي أَرْضِي وَلَا سَمَائِي وَلَا عَرْشِي وَلَا كُرْسِي بَلْ وَسَعَنِي قَلْبُ عَبْدِ الْمُؤْمِنِ النَّقِيِّ التَّقِيِّ Mâ vese'anî arzî ve lâ semâ'î ve lâ 'arşî ve lâ kürsî bel vese'anî kalbû 'abdi' (16) l-mü'mininü'n-na'iqiyyi't-ta'iqiyyi.⁸⁶ Zîrâ bunun gibi göñilün gēnliginün nihâyeti yoktur. Anun için (17) Hakk -Ta'âlâ- buyurur kim: Yürümden ve 'arşumdan ve kürsimden ve cemî-i göklerimden gēndür şol (19b-1) mü'minün kalbi kim benden gayriden arınmışdur. Ya'nî demek olur kim: Ben anun gibi göñile (2) şıgarım-ki ol göñül dünyâ ve âhiret murâdlarından arınmışdur. Hakk -Ta'âlâ- hod zamândan (3) münezzehtür. Ammâ şıgaram dedügi benüm muhabbetüm ve likâm anun gibi göñüle lâyıktır demek olur (4) ve da'ı şol göñilde benüm endişemden gayri endişe olsa ol göñül şâfî olup benüm cemâlüm (5) gösterici olmaz demek olur. Bunda söz çokdur. Burada

⁸⁵ ... İyice bilin ki gönüller, Allah'ı anmakla yatıştır, kuvvet bulur. Kur'ân XIII. Ra'd Sûresi, 28. âyet. KKM. 287. (... İy Tanrı'yı anmağ-ıla dölenür gönüller! (13) Sûratü'r-Ra'd, 28. âyet. SKT. 192, ... Allâh'ın zikriyle qarâr bulur kalbler. 13. cüz, Sûretü'r-Ra'd, 28. âyet. KTC-2. 179, تَكْمِلُ الثَّلُوبُ, Âgâh olun kim İzid-i zül-celâlin yâdıyla gönüller sükün edüp ızırâbdan halâş bulur. 13. cüz, Sûretü'r-Ra'd, 28. âyet. TZA-1. 389, ... Haberiniz olsun ki Tanrı'yı anmakla kalpler sükûnet ve rahat bulur. Er-Ra'd Sûresi, 28. âyet. KKTa. 253, .. Haberiniz olsun ki kalpler ancak zikr-ullah ile oturaklaşır (olgunlaşır). Er-Ra'd Sûresi, 28. âyet. KHK-1. 372)

⁸⁶ Yerim, göğüm, arşım ve kürsüm bana geniş gelmedi; belki temiz ve kötülüklerden sakınan mümin kulumun kalbi bana geniş geldi.

tursun. Biz yine maḫşūda geledüm. (6) Vaḫtā kim nefsi muṭma'inneye ḫiṭāb-ı şariḥ gele. Dénilür kim: Benüm rızām ile ve zikrüm ve 'ibādetüm (7) ve ṭā'atüm ile ḫarār tutmuş nefsi ve 'ey cemī-i murādlerden kesilmiş baḫa bende dölenmiş göñül (8) ve 'ey zāhiri benüm sevdüğüm gökçek ḫulklar ile bezenmiş nefsi ve 'ey bāṭını benüm muḫabbetüm ile (9) dolmuş nefsi! Gel Rabbūne gel kim ben seni dünyā zindānına andan ötüri gönderdüm kim vara-y-duḫ (10) zāhirünjī 'ibādet nūrı-y-la bezeyeye-y-düñ ve bāṭınıñjī tevḫid nūrı-y-la ve benüm muḫabbetüm ve ma'rifetüm nūrı-y-la (11) bezeyeye-y-düñ ve benden ḡayriye aldanmaya-y-duḫ. Çün ol murād ḫāşıl oldu: Gel imden gērü (12) bizüm Ḥazretimūze kim sen anda yaraşmazsın. Gel biz seni dīzār nūrı ile müşerref ve müzeyyen (13) eyleyelüm dēnilür. Pes ḫiṭāb-ı Rabbānī kim nefsi muṭma'inneye gelür bu vechile gelür. Pes bu mertebeye (14) varılduḫda şonra ṭariḫ āsān olur. Beyt:

Sen anı isterem şanursın 'ey dūn (15)

Ol seni istese olur günün gün

Ol saḫa gel dēse yol geñez olur

Uçarsın (16) kuş gibi ırak az olur

Şuḫa kim gel dēdi aḫa buldı yol

Şuḫa kim gel dēnilmedi nā-murāz (17) oldu ol⁸⁷

Pes ol gel dēdüḫi içündür aḫı bu 'āşıklaruñ ve mürşidlerün cānları (20a-1) ḫāl-i ḫayātında iken bedenlerinden ayrılup Ḥaḫḫa vāşıl olup yine geldükleri. Ammā bu ḫiṭāb (2) dünyāda ba'zı 'āşıklara ḫāl-i ḫayātında iken gelür. Ammā kimseye bildürmez. ve-līkin dünyādan müteveffā (3) olduḫda ol ḫiṭāb yine zāhir olur. Nite-kim İbn-i 'Abbās -Raḫiya'llāhu 'anhu- Ṭā'ifde müteveffā oldu. (4) Bir güzel kuş geldi İbn-i 'Abbāsuñ cenāzesine girdi. Anuñ gibi güzel kuş idi-kim kimse (5) görmemiş idi. Bir sā'atden şonra ol kuş yine çıktı gitdi. Ḥikmet ne idi kimse bilmedi. (6) Çün İbn-i 'Abbāsı ḫabrine ḫodılar. يَٰٓأَيُّهَا النَّاسُ الْمُطْمَئِنَّةُ ارْجِعِي إِلَىٰ رَبِّكِ Yā eyyetühe'n-nefsü'l-muṭma'innetü'rci'ī ilā Rabbiki⁸⁸ āyeti okundu. Okıyan (7) kim idüḫi bilinmedi. Pes bu

⁸⁷ Vezni: 11'li hece vezni. Vezin gereḫi şiirin son mısraındaki "oldı" kelimesi okunmamalıdır.

⁸⁸ Ey iyiden iyiye inanmış ve şüpheden kurtulmuş can! Dön Rabbine... Kur'ân, LXXXIX. Fecr Süresi, 27 ve 28. âyetler. KKM. 724. (27. İy can dölenici! ya'ni Ḥakka. 28. Dön Çalabundın yana... (89) Sûratü'l-Fecr, 27 ve 28. âyetler. SKT. 529. (يَٰٓأَيُّهَا النَّاسُ الْمُطْمَئِنَّةُ ارْجِعِي إِلَىٰ رَبِّكِ رَاضِيَةً مَّرْضِيَّةً) dēnilür (mü'minin rūḫuna

nefs-i muṭma'innenün iki şıfatı vardır: Birine şıfat-ı rādiyye dērler ve birine (8) şıfat-ı marḍiyye dērler ve cennetler daḥı iki nev'dür: Biri cennet-i 'ām ve biri cennet-i ḥāşdur. Cennet-i 'ām (9) oldur kim anda yemek ve içmek ve şehvet vardır 'ām kullar için ki aña müsteḥak oldılar. Emmāre (10) ve levvāme ve mülhime kavmi gibi. Ammā ol-ki cennet-i ḥāşdur ol Ḥaḳ -Ta'ālā-nun dīzārına mensūb olmuşdur (11) *وَادْخُلِيْ جَنَّتِيْ* Ve'dḥulī cenneti⁸⁹ dedügi ḥāş cennetdür. Ol ḥāş kullar içündür kim nefs-i muṭma'inne kavmidür ve ol cennetde (12) likā'-i Ḥaḳ ve vişāl ve müşāhede vardır. Anda yemek ve içmek olmaz. *قَالَ ن-نَبِيُّوْهُ -أَلَيْهِ السَّلَامُ- تَعَالَى عَلَى قَبْرِهٖ* Kāle'n-Nebīyyü -Aleyhi's-selām- *مَنْ تَرَكَ صَلَوَةً فِيْ أُمُورِ الدُّنْيَا فَتَحَ اللهُ تَعَالَى عَلَى قَبْرِهٖ* Men tereke (13) şalāten umūri'd-dünyā feteḥa'llāhu ta'ālā 'alā kabrihi seb'ine bāben mine'n-nāri.⁹⁰ Rivāyet olunur kim Ḥaḳ -Ta'ālā- (14) Dāvūd -Aleyhi's-selām-a vahy edüp dedi-kim: *يَا دَاوُدُ ذِكْرِي لِلذَّاكِرِينَ وَجَنَّتِي لِلْمُطِيعِينَ وَكِفَايَتِي لِلْمُتَوَكِّلِينَ وَزِيَادَتِي لِلشَّاكِرِينَ وَ* Yā Dāvūd zikrī li'z-zākirine ve cennetī li'l-muṭī'ine ve kifāyeti (15) li'l-mütevekkilīne ve ziyādetī li'l-şākirine ve rahmetī li'l-muḥsinine ve ünsī li'l-müşṭakīne ve enā ḥāşşeten li'l-muḥibbīne -şıdḳ-ı Resūlu'llāh.⁹¹ (16) Ammā bunda bir söz daḥı vardır. Meşāyih -Rahimeḥumu'llāh-⁹² demişlerdür ki şol göñül kim anda ḥāl-i (17) ḥayātında iken *إِرْجِعِيْ إِلَى رَبِّكِ* İrci'ī ilā Rabbiki ḥiṭābının zevḳini bulmadı. Anda hergiz İmān nūrı olmaya (20b-1) ve 'amel-i şālih daḥı edemeye demişler -Va'llāhu a'lem.- Nefs-i muṭma'inne kavminde anlayana bu deñlü taḳrīr (2) yeter ve kalan meşāyihler daḥı nefs-i muṭma'innenün haberin

ölüm vaktinde). Ey qarār bulıcı olan nefis! Gerü dön Rabbin cānibine hoşnūd olarak sen Allāhdan; ve senden daḥı hoşnūd olarak Allāh. 30. cüz, Süretü'l-Fecr. 27 ve 28. āyetler. KTC. 3-215, *يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّوَكَّلُوا عَلَيَّ* Ey Ḥudā'nın yād etmesiyle ārām eden cān! *إِرْجِعِيْ إِلَى رَبِّكِ* Perverdigārının fermānına dön... 30. cüz, Süretü'l-Fecr. 27 ve 28. āyetler. TZA. 2-445, Mūminlere şöyle denecek: — Ey emīn ve muṭma'in olan nefis! Rabbine dön. Fecr sūresi, 27 ve 28. āyetler. KKTA. 595, Ey itmi'nāne ermiş ruuh, dön Rabbine... El-Fecr sūresi, 28. āyet. KHKM. 3-1180)

⁸⁹ Cennetime gir.

⁹⁰ Bir kimse ki dünya işleri için namazı terk etti; Allah, onun kabrine cehennemden yetmiş kapı açar.

⁹¹ Ey Dāvūd! Zikrim, zikredenler içindir; ve cennetim, itaat edenler içindir; kifayetim, tevekkül edenler içindir; ve ziyadetim, şükredenler içindir; ve rahmetim, iyilik edenler içindir; ve ünsiyetim, müştak olanlar içindir; ve ben hāşseten sevenler içinim. -Allah'ın Resulü gerçektir.-

⁹² Allah onlara rahmet etsin.

bundan ziyāde söylemişdür ve niçesi (3) eyitmişlerdür kim: Zamān azdı. Kardaşlaruñ dañı hālleri döndi. Ta‘ān ve münāfık (4) çoğaldı. Meşāyihe ve meşāyiḥ sözlerine itibār kalmadı ve begler zālīm oldı ve kādılar (5) rişvet-ḥor oldılar ve ‘ilme uymaz oldılar ‘ilmi kendü hevālarına çekerler ve müderrisler felsefī (6) oldılar tefsir ve ḥadīş medreselerde edinilmez oldı. Faḳīhler ve dīn ‘ilmini bilür az (7) kaldı. Vā‘izler dünyā-y-içün va‘z edüp meşadlerde aḳçe dērer oldılar. ‘İlm ile begler (8) ḳapusunda raġbet bulmayan dānişmendler şeyḫlık ṭarīḳin dutup mudārā ile ḥalḳuñ dünyāsın (9) avlar oldılar ve ağızdan meşāyiḫlerüñ ol ḥāle münāsib sözlerin ezberleyüp meclislerde (10) söylenüp kendüleri ḥalḳa ehl-i ḥāl bildürüp ḥalḳı kendülere mürīd muḥib ederler ve ṭālib (11) dērilenler ‘ārifler ṭonın ġeyüp zıkr meclislerinde ḥāmūşlanup riyālanur baş şalup (12) ḥalḳuñ lotın gözedür oldılar. Çün bu ḳavmin ḥālī buraya ērişdi. Pes arada sūkūt (13) ḥayırlıdur dēmişler ziyāde kimesneye ḥaber vērmemişler. Nite-kim Ca‘fer-i Şādık -Raḳıya’llāhu ‘anhu- kendü zamānında (14) mürīdlerinden muḥiblerinden ‘uzlet etmiş varmış bir maġaraya epsem uṭurmuş. Mürīdleri ve (15) muḥibleri dērilmişler maġara ḳapısına varmışlar eyitmişler: Yā şeyḫ! Kerem eyleñ. Gelün yine bizüm aramuza (16) ġirün. Bize naşīḥat edün. Sizün mübārek nefesünüzden bolay ki bu bizüm ölü göñlümüz dirile. (17) Bizüm necātımuza sebep olasız dēdiler. Ol sultān eydür: Şimdiki zamān dınmayup epsem olacaḳ (21a-1) zamandur dēyüp bu beyti oḳumuş. Beytü:

ذَهَبَ الْوَفَاءُ ذَهَابُ الْأَمْسِ الذَّهَبِ. وَالنَّاسُ بَيْنَ مَخَائِلٍ وَمَاءٍ رَبِّ

يَخْشَوْنَ بَيْنَهُمُ الْمَوَدَّةَ وَالصَّفَاءَ. وَقُلُوبُهُمْ مَحْشُوءَةٌ بِعَفَارٍ

Zehebe'l-vefā' zehābü'l-emsî'z-zehebi

Ve'n-nāsü (2) beyne meḥā'ili ve mā'i ribbin

Yaḥşevne beynehümü'l-meveddete ve's-şafā'ü

Ve ḳulübühüm maḥşüvetün bi-‘aḳāribin⁹³

Ol ḥod Ca‘fer-i (3) Şādık zamānı idi. Şimdiki zamān ḥod Resül -‘Aleyhi’s-selām-uñ hicretinden berü sekiz yüz (4) elli iki yıl olmışdur ve bu kitāb bu tāriḫüñ mübārek

⁹³ Dünün gidişi gibi vefa çekdi gitti * İnsanlar da bulanık ve süzölmüş su arasındalar ** Aralarına sevgi ve temizlik sıkıştırıyorlar * Kalpleri ise akreblerle (kötülüklerle) dolu. Vezni bozuk.

Ramazān ayınınuñ ‘aşr-ı āhirinde cem’ olmışdur. (5) Pes bize daħı bu zamānda ‘uzlet el-bette lāzımdur ve evde epsem oturup ħalka ħarışmamak el-bette (6) lā-büddür. Eyle olsa ben daħı nazar edüp gördüm-ki bu bizüm mürīdlerimizüñ ve ħardaşlarımızuñ daħı (7) ħālleri bir dürlü daħı oldı. İçlerinde kibr ü kīn ve ħaybet ve nifāk ve bühtān çoğaldı ve yalancılar (8) gerçeklerini bozdı. Dünyā şuglı ve dünyā muħabbeti üzerlerine ħālib oldı. Nefs-i emmārenüñ çirkin (9) ħuları-y-la ħulanmağa başladılar. Gelüñ iş-bu ħuları ħoñ. Allāhdan ħorħuñ ve Resūlinden utanuñ (10) ve meşāyiħ sırrını ħāzır görüñ deýicek bī-ħuzūr olur oldılar. Çün gördüm bu ħavmüñ ħālleri (11) buraya erişdi ben daħı bunlaruñ arasından ‘uzlet edüp çıkdum ve kendümi ħurbete bıraħdum (12) ve bu ħurbet içinde daħı ‘avāmlardan nice nükteler işıtdüm ve nice nice tās tās aħuları içdüm (13) ve nice kerre şefkat gözi-y-le bu ħālleri dönen ħardaşlara nazar eyledüm ve bunlaruñ necātlarına ve bundan (14) sonra gelen tāliblerüñ nefis elinden ħurtulup maṭlūba vāsil olmalarına sebep ola deýü bu (15) kitābı sırf Türkī dilince cem’ eyledüm-ki ol kitābuñ fā’idesi ‘ām ola ve bu kitāb içinde (16) ba’zı eħādīşden ve ba’zı tefāsīrden ve ba’zı şaħābe-i kirām sözlerinden ve ba’zı meşāyiħ-i (17) kibār menākıblarından ve ba’zı benüm aħvālüm-den-kim bunlara münāsib gördüm söyledüm. Ümmīz tutaram-kim (21b-1) bu ħālleri dönen ħardaşlar ve şol nefis-i emmārenüñ bendine dutulup esīr olan bī-çāreler ħarşu (2) bu kitāba nazar edeler ve-yā-ħud okudup dinleyeler ve kendülerüñ ol ħor ħularını cehennem ehli (3) ħuyı idügin ve nefis-i emmāre şıfatı idügin bu kitābda göreler işıdeler bileler. İnşāf edüp (4) Allāhdan ħorħup ve Resūlinden utanup ve meşāyiħüñ sırrını ħāzır görüp ol çirkin ħuları (5) terk eyleyeler ve nefis-i emmāreliginden ħurtaralar muṭma’innelige erişdüreler. Allāhuñ rahmetine ve Resūlüñ (6) şefā’atine ve meşāyiħüñ himmetine lāyık olalar ve bu mü’ellif-i faħīr kim ‘Abdu’llāh Bin Muħammedi’l-Mışriyyi’r-Rūmiyyi’ (7) l-İznīkiyyi’l-Ķādiri⁹⁴dür du’ādan unutmayalar ve bu kitāb kim -Bi-‘avni’llāhi-⁹⁵ cem’ olundu nefis-i (8) insāniyi terbiyyet edüp emmāreligından muṭma’innelige döndermekde ve اِرْجِعْهُ اِلَيْهِ ħiṭābına ħabiliyyet (9) kesb etdürmekde iki bāb kılındı ve bu kitāba Müzekkī-i Nüfūs

⁹⁴ Müstensih, yazarın künyesini verirken babasının adını atlamıştır. Kitabın sonunda aynı künye şöyle geçmektedir. Mü’ellif-i kitāb Şeyħ ‘Abdu’llāh Bin Eşref Bin Muħammedi’l-Mışriyyi’l-meşhūr Şeyħ ‘Abdu’llāhi’r-Rūmī s. 271b-5,6

⁹⁵ Allah’ın izniyle

dèyü ad vèrildi. Ya'nî arıdıçı (10) dènildi. Zîrâ her kişı kim bu kitāba mü'tāla'a kıla ve-yā-ḥud bu kitābı okudup dinleye ve bu kitāb içinde (11) olan naşīhatleri qabūl èdüp anuḡla 'amel eyleye şeksüz anuḡ nefsi emmāreliğinden ḡalāş (12) bulup nefsi muṭma'innede qarār duta ve İrci'î ḡitābı dedüġim gibi aḡa daḡı gele èrişe ve her (13) gerçek mürîd-i şādık ve muḡib ü 'āşık kim bu kitābı şıdık-ile ve ihlāş ile okuya ve-yā-ḥud (14) okudup dinleye el-bette ve el-bette anuḡ göḡline bu tarīk-i meşāyiḡden ve netice-i 'aşqdan bir nūr (15) ḡāşıl ola kim ol nūr ile kendülerüḡ ḡāllerinden ḡaberdār olalar ve kendüleri ne şıfat (16) üzerine idüklerin göreler ve ol nūr bunlara delīl olup göḡülleri yüzini iki cihān (17) murādından dönderüp bir uğurdan Ḥaḡḡa teveccüh ètdüre -Bi-'avni'llāhi Ta'ālā.- Bilgil imdi! (22a-1) Bu kitābuḡ tertibi iki bāb üzerine kılındı. Bāb-ı evvelde: Dünyāyı ve dünyā muḡabbetini ve muḡabbetine (2) sebeb nedür anı ve dünyānuḡ terkinini ve terkine sebeb nedür ve daḡı dünyā sevmegüḡ ziyānı nedür ve (3) terkinüḡ fā'idesi nedür ve sebebi nedür ve dünyānuḡ mişāli neye benzer? Bu dünyāya muḡibb olup dünyā cem' (4) edenlerüḡ mişāli neye beḡzer ve nefsi emmārenüḡ şıfatları nedür? Anı bildürür. İkinci bābda: Bu nefsi (5) emmāreyi niçe terbiyyet ètmek gerekdür kim muṭma'inneye tebdīl ola ve bir şeyḡe nice irādet getürüp mürîd (6) olmak gerek ve tevbe ve teveccüh ètmek nice olur ve nice kişileri şeyḡ edinmek gerekdür ve şeyḡlık mertebesi (7) nedür ve ne maḡāmdur ve mürîdlik maḡāmı nedür ve mürîdligüḡ şartları ve ādābları nedür ve zıkrū'llāha (8) meşḡul olup çille ve ḡalvet çıkarmak nice olur? Bunları beyān eder ve Ḥazrete kıḡrılmaq nice olur? (9) Bunları bildirür. -Va'llāhu a'lem.- Münācāt-ı li'l-mü'ellifi:

İlāhî ve seyyidî ve Mevlāyî
 Yüce der-gāhına geldüm Ḥudāyā (10)
 Benüm ḡācet ile göḡlüm ṭoludur
 Velî n'èdem bu nefsüm bed-ḡulūdur
 Ḡünāḡ yüküni arḡama ururum (11)
 'Acz ṭopraḡına yüzüm sürürem⁹⁶
 Tevāzu' birle el saḡa götürdüm
 Ḳapuḡa yüz ḡarasını getürdüm (12)
 Bilürem pādīşāh-ı bî-niyāzsın

96 10 heceli

Saña yalvaranı maḥrum kımazsın
 Vêürsın kıllaruña istedügin (13)
 Bilürsın her kılunuñ ne dedigin
 Yêr ü gök ehli hep senden umarlar
 Kıamusı Ḥazretüñe yalvarurlar (14)
 Benüm daḥı günāhum çok elüm tar
 Kıpuña geldüm êy Settār u Ğaffār
 Getürürem şefî^c ol Muştafāyı (15)
 Nebîler serveri kân-ı vefāyı
 İlāhî anuñ-la olan dostlık ḥaqqı-y-çün⁹⁷
 O dostlık-la olan mestlik ḥaqqı-y-çün (16)
 Dilerem Ḥazretüñe êre āhum
 İşidüp ‘afv êdesin hep günāhım
 ‘İnāyet gözi-y-le bir gez baķasın (17)
 Beni ḥāşā kim odlara yaķasın
 Bu îmān ḥıl‘atin āḫir nefesde
 Çıkarup kılmayasın beni ḥaste (22b-1)
 Beni ‘uryān u rüsvāy êtmeyesin
 Götürü beni oda atmayasın
 Zebānîler eline vêrmeyesin (2)
 Kıpuñdan ḥorluğ-ıla sürmeyesin
 Şuña kim sen îmān iḥsān êdesin
 Anı andan gêrü nite alasın (3)
 Göçecek cānımız iş-bu bedenden
 Ayırmağıl bizi êy Ḥaqq îmāndan
 Bu Eşref Oğlı mücrim Rūmî miskîn (4)
 Kıpuña geldi aç yalın elgin⁹⁸
 Seni senden êder ol şey’-i li’llāh⁹⁹

⁹⁷ 13 heceli

⁹⁸ 10 heceli

⁹⁹ Şey’-i li’llāh (< şey’en li’llāh) = Allah rızası için istenen az bir şey

Ayırma anı dîzârundan Allâh (5)

Ki sendendür saña ırma ki çäre

Senüñ derdünden oldu uş âväre

Vişälün lengeri-y-le durgur anı (6)

Dîzârun şerbeti-y-le kandur anı

Ümmîzi sen iki âlemde ancak

Bilür kim sensin ol Ma'būd-ı muṭlāk (7)

Du'âyı kıl kabül eyle beni şād

Bi-ḥaḳḳ-ı Ahmedi vü Maḥmūd u Muhammed¹⁰⁰

İmdi ey 'azîz kardaş (8) ve ey dîn yolında baña muvâfıḳ yoldaş! Ḥaḳ -Ta'ālā- saña tevfiḳ ve refîḳ vërsün. Benüm dahı (9) saña vaşıyyetüm budur ki: Kaçan bu ğarîb kitâb kim senüñ elünge gire zinhâr buña raġbet (10) edesin ve buña gey ince nazar eyle baḳasın-kim bu kitâb seni yüceden yüceye erişdürür ve bunun (11) içindeki dürr-i meknündür. Cānuñ kulaġına gey itikād birle daḳasın-kim deryā-yı vaḥdetden çıkarılmışdur (12) ve her söz kim bu kitābuñ içinde söylenilmişdür Ḳur'ân-ile ve ḥadîş iledür ve aşḫâb-ı Resûl (13) sözleri ve meşâyih-i kibâr ḥaberleri-y-le söylenmişdür ve-likin ba'zı sözler kim vâḳi' olmuşdur (14) rumûz iledür. Deġme kişi anı fehm edemez ve bu kitâbda yabândan nesne yazılmış degildür ki aña (15) inkâr edesin. Eger inkâr edersen küfr ve-yâ günâh lâzım gelür. Pes eyle gerekdür ki bu (16) kitāba gey itimād edüp inanasın ve bu kitâb senüñ necātuña sebep idügin bilesin ve (17) kaçan bu kitâb içindeki sözlere itimād edüp bunlar ile 'amel eylesen nefsi emmâreden (23a-1) kurtulasın ve nefsi muṭma'inne ile qarâr dutasın saña dahı İrci'î ḥitâbı gele erişe. (2) 'Aşıqlardan olasın ve 'aşıklar içinde evliyâlardan olasın ve evliyâlar içinde (3) sultânlardan olasın. Her kim dilersen Ḥaḳ -Ta'ālā- saña anı etmegi âsân edi vëre. Dilersen (4) ḥastaları şaġ edesin ve senüñ du'ân ile ölü göñüller dirile ve kara yüzler senüñ şoḥbetünde (5) ağara ve niçe açlar ḥonunda doyuna ve iksîr-i ḥaḳîkî olup niçe bakırları ve niçe şınuḳ göñülleri (6) açup altın edesin ve niçelerün ḳalblerini ġıll u ġışdan arıdup şāfî edesin ve dilersen (7) bir âdem ile maġribe ve maşrıḳa Mekkeye ve Medîneye varasın yine gelesin ve yer yüzinde ḥalk ile yörüyesin. (8) Ammā bâṭınuñda 'arşdan yukaru lâ-mekânı seyrân edesin. Dünyâda merteben dahı niçe bu deġlü (9) ola

100 Vezni: 11'li hece vezni. Son mısra 13 hecelidir.

ve dağı niçe bunun gibi kerāmetler dağı Hāk -Ta‘ālā- saña ihsān ēde ve āḫiretde dağı niçe boynu (10) zencīrlüleri zebāniler elinden alup kırtarasın ve dağı Hāk -Ta‘ālā- saña a‘lā mertebeler vēre ki (11) gözler görmedük ve kulaqlar işitmedük ve gönüllere gelmedük ola. Nite-kim Resül ḫazreti -‘Aleyhi’s-selām- (12) buyurur: *أَعَدْتُ لِعِبَادِي الصَّالِحِينَ مَا لَا رَأْيَ لَهُمْ فِيهِ* A‘dedtü li-‘ibādiye’ş-şāliḫīne mā lā ‘aynun rā‘et ve lā üzünun semī‘at ve lā ḫaṭara ‘alā kalbi beşerin. (13) -Şadaḫa Resülü’llāh.-¹⁰¹ Ammā saña ēy ‘azīz tālib ve gerçek dertlü ‘āşık! Emānet el-emānet kim bu kitābı (14) her ta‘n edicilerden şakınasın ve egri bakıcılardan tolandurasın kim her ta‘ān ve la‘ān (15) bu kitāba lāyık degildür. Zīrā her kişinün ‘aklı buña erişmez. Ammā bu dağı vardur kim bir kişi (16) bir sözi anlamayıcaḫ aña inkār ēdegen olur. Pes inkār küfre ve-yā nifāḫa ve-yā günāha ve-yā (17) tarīḫ-i İslāmdan düşmege sebeb olur. Eyle olsa bu kitābı degme kimseye vērmege yaramaz. (23b-1) -Me-bādā-¹⁰² anlayumaya. İçinden bir sözine inkār eyle tarīḫ-i İslāmdan düşe -Ne‘üzü bi’llāhi.- Ey (2) ‘azīz! Bir söz kim Tanrıdan ve-yā Resülinden ve-yā şaḫābeden ve-yā meşāyiḫden söylenile sen aña (3) inanıcı ol-kim inanmaḫ kişiyi sa‘ādeti yētişdürür. İnkārı ḫo kim inkār eden kişiler bu kitābuñ (4) sa‘ādetinden maḫrūmdur. Hikāyet: Bir gün Şeyḫ Bā-Yezīd-i Bestāmī -Raḫmetu’llāhu ‘aleyh- Bağdād (5) şehrinde mürīdleri ile giderdi. Gördi kim Şād ırmağınun köprüsi üzerinde bir bölük oğlancuḫlar (6) oynarlar. Şüretcikler düzmişler. Bu süretlerün birine Muḫammed ad vērmişler ve birine ‘Āyişe ad (7) vērmişler düğün eylerler. Birbirine vērürler. Çün bu oğlancuḫlar Bā-Yezīdi gördiler karşı geldiler (8) eyitdiler: Yā şeyḫ! Gel bizüm düğünümüze kim uş Muḫammedi everi yörürüz. İşte bu Muḫammed bu ‘Āyişe- (9) dūr dēdiler. Şeyḫ Bā-Yezīd gördi-kim Muḫammed ve ‘Āyişenün adını bir şürete ḫomışlar ḫoş gelmedi (10) ḡāyet kerīḫ gördi. Kaḫıdı ‘aşası ucu-y-la bu şüretleri götürdi köpriden aşāḡa şuya (11) atdı ve geçdi gitdi. Evine varup ḫalvetine girdi oturdı. Murāḫabeye vardı. Murāḫabe içinde (12) gördi-kim Resül ḫazreti -Şall’allāhu ‘aleyhi ve sellem-¹⁰³ geldi geçdi. Bā-Yezīd ilerü yörüdi-kim Resülün mübārek (13) ayaḡını öpe. Resül ḫazreti ḫiç i‘tibār ētmedi. Bā-Yezīdden yaña bakmadı.

¹⁰¹ Salih kullarım için gözlerin görmediği ve kulakların duymadığı ve insan kalbinin düşünemediği nimetler hazırladım. -Allah'ın Resülü gerçektir.-

¹⁰² Olmaya! Allah etdirmeye! anlamında Farsça dua sözüdür.

¹⁰³ Allah, rahmet ve selāmet versin.

Şeyh Bā-Yezîd eydür: Yâ (14) iki gözüm nûrî Resûl! Niçün ben kuluña nazar eylemezsin. Hâtırınız başa incindi mi yoğsa dedi. (15) Resûl ol pür-uşûl eydür: Demin beni aşâñ ucu-y-la götürdün şuya atduñ. Oğlancukların elinden (16) aldun. Hiç itibâr etmedün. Şimdi benden itibâr mı istersin? dedi. Bilmedün-mi? Aduma hürmet (17) başa hürmetdür ve âlûme hürmet başa hürmetdür ve sünnetüme hürmet başa hürmetdür ve âlimlere hürmet başa hürmetdür (24a-1) dedi. Bā-Yezîd bildi-kim bu işde gâyet hañâ etmiş. Tiz tırı geldi vardı ol oğlancukların (2) hâtırcıkların ele alup nesnecük ihsân eyledi. ‘Ömer hâzretini -Rađiya’llāhu ‘anhu- kulları aldarlardı. (3) Namāz kıılurlanurlar idi. Mescide ve cemā‘ate varurlar idi. Zîrā ‘Ömer hâzreti kañı kılın namāz kıılır görse (4) der-hāl āzād ederdi. Kulları dañı anı aldarlar idi. Mescide cemā‘ate varurlar idi. ‘Ömer hâzreti anların (5) yalandan namāz kıılurlar idügin bilürdi. Zîrā āzād olduklarından şonra iken dañı namāza muğayyed (6) olmazlardı. Ammā ol kullar ‘Ömeri aldadukları bizi āzād eylesün deyü namāz kııldukların bilürken yine āzād (7) ederdi. Bir gün ‘Ömer hâzretine eyitdiler: Yâ ‘Ömer! Şol kullar seni aldarlar namāz kıılurlar āzād ede bizi dërler. (8) ‘Ömer hâzreti -Rađiya’llāhu ‘anhu- eyitdi: Aldanursam ben Tanrı ile aldanayım ve aldarlarsa beni Tanrı ile aldasunlar (9) dër. İmdi ey ‘azîz! Sen dañı aldanursañ Tanrı yolına aldañ ve aldarlarsa seni ço Tanrı ile aldasunlar (10) dost ile aldanın aldanmaz. ‘Ömrün kamu işe aldanu geçdi. Bir gün yanıup Hağ işe aldan. (11) -Va’llāhu a‘lem.- Bir garîb hikāyet dañı işit-kim İmām Ebü'l-Leys -Rağmetu’llāhu ‘aleyh-¹⁰⁴den mervîdür. Eydür: Bir yıl (12) Bağdād şehrinde maldârlar cem‘ oldılar ki Ka‘be-i Şerîfe gideler. Bağdād şehrinde bir fağır cullāh¹⁰⁵ var idi. (13) Gâyet ile şālîh idi. İşitdi-kim hocalar Mekkeye giderler cullāh eydür: Ben dañı şol hocalar ile bilece (14) giderin. Anların mālî var ise benüm Mevlām beni

104 Allah ona rahmet etsin.

105 Müstensih kelimeyi yanlış olarak ح ile yazmıştır. Kelimenin doğru biçimi ج ile dir ve aslî biçimiyle ünlüleri uzun ve lâmi şeddetsizdir. Bu şeklin yanında daha sonra ilk ünlüsünün kısa ve lâminin şeddeli olarak kullanıldığı da sözlüklerdeki maddelerden anlaşılmaktadır. cülāh جولاه Far. (cîm-i ‘Arabî-i maẓmûme) *rûbâh vezninde*, bez ve kumâş nesc eden kimesnedür ki cülha جولها ta‘bîr olunur; ve örümcek ve ‘ankebût ma‘nâsına gelür. BK-2. 210, cülāh جولاه Far. cülha; ve örümcek. LBK. 135, çulāh جولاه Far. cülhâ ki bez tokuyucu olan, hâyik. Terc. 1-228, cullāh جولاه Far. kumâş tokuyucu ve bez tokuyucu, cülha. hâyik. Terc. 1-211, jūlah (for جولاه jūlāh), a weaver [weaver (wi‘vîr), sub. bez ve kumâş dokuyucu, cullāh, hayyāk. KLM. 811.]; a spider [spider (spay’dır), sub. örümcek, ‘ankebût. KLM. 702] Ste. 379, cullāh, culāh جولاه Far. a weaver Ste. 367

besler baña eksik étmez. Ben dağı Mevlāma şıgınuram. (15) Bunlar ile bile giderem dedi tırı geldi. Bunların ile şehrdan bile çıkdı. Hep şehrin ulusu ve (16) kişisi bu hocalar ile şehrdan gönderi bile çıkdılar. İlerülek varıcağ bu halk hocalar ile esenleşdiler (17) döndiler. Cullāh dönmedi yayağ bir-az bile gitdi. İlerülek gidicek bu cullāhunı konşusu bir hoca (24b-1) var idi. Depdi katırını ilerü yörüdi. Cullāha eydür: Konşu! Nedür? Sen dağı Mekkeye mi gidersin? Cullāh (2) eydür: Belî.¹⁰⁶ Ben dağı varayum Rabbümün evini ziyāret edeyim dērin. Allāh naşib ederse dēr. Hoca (3) bunu masħaralığa alup eydür: Binidün yok azıgun yok. Bir kaç bin akçecigün bārî var mı? Cullāh (4) eydür: Allāh rezzākdur hepümüz anun hazînesinden yērüz. Hoca buña bir-ez güldi. Cullāh dağı ilerü (5) yörüdi artuğ hocaya gözükmedi. Günden güne Mekkeye vardılar. Tavāf eylediler. Yine döndiler. Mekke (6) şehrdan çıkdılar. Hoca gördi-kim cullāh Mekkeyi bile tavāf eyleyüp yine gide yörür şağ ve selāmet. Hoca (7) cullāha bir-ez bağıdı ta'acüb etti. İlerü vardı eydür: Konşu vardun Mekkeyi tavāf etdün mi? Cullāh eydür: (8) Şükr Allāha kim benüm yüzüm karasına bağımadı. Baña ol şerîf mağāmı naşib etti. Geldüm tavāf eyledüm (9) sağığ-ile. Uş yine evüme gide yörürin dedi. Hoca eydür: Konşu saña dağı hüccet vėrdiler mi? Biti aldun-mı? (10) dēyüp laţife vechile söyledi. Cullāh eydür: Nice hüccetdūr? Ol hoca eydür: Tanrı evine varana el-bette bir hüccet (11) vėrürler tamudan āzād olunduğına. İşte bizüm hepümüzün hücceti vardur dedi. Cullāh miskîn aldadı. (12) Ağlayu yine döndi. Bunlar gülüşü gitdiler. Cullāhı aldaduğ dediler. Cullāh dağı vardı. Ka'benün eşigine (13) baş kodı. Yüzin sürdi ağladı. Eydür: Ey Perverdigār-ı âlem ve ey sultān-ı kadīm-i bî-zevāl! (14) Ben fakîr ve âciz kuluğam. Sen kādırsın. Ğanî pâdişāhsın. İhsānunı kullaruña âmdur. Ol kullaruña (15) hüccet vėrmişsin kim yarın tamudan āzād olalar. Zebāniler anları incitmeye. İllā ben kuluña hüccetüm (16) vėrilmedi. Yoksa ben oddan āzād olmadum-mı? dedi. Dağı ağladı. Şol-kadar ağladı-kim bî-hüş (17) oldu kendüden gitdi. Gördi-kim bir kişi gelür eydür: Kaldur başunı yā miskîn! Al hüccetünı. Var yine (25a-1) yoldaşlaruña eriş dēr. Cullāh belinleyü kendüye geldi. Gördi-kim elinde bir biti tutar kim kâğıdı (2) bu cihān kâğıdına benzemez. Konşusından cullāhunı cānı mest oldu. Alup bu hücceti öpdı başına (3) kodı ve yüzine sürüp bağına bağıdı ve koynına şokdı ve yine yoldaşlarına yetdi. Bunu görüp hocalar (4) gülüşdiler. Pāraya atduğ dediler. Vardı yine hüccet istemege

gitdi dödiler. Cullāh katlarına geldi. Eyitdiler: (5) Yā cullāh! Bitiyi aldun-mı? dödiler. Yine gülüşdiler. Cullāh eydür: Aldum. Der-hāl ol қоңsusı hoca ilerü (6) yörüdi. Getür görelüm dēdi. Cullāh bitisini çıkardı şunu vērdi eydür: Mā! Hoca senün bitün-le bile (7) şakla. Hoca gördi bir bitidür kim kâğıdı yeşil haṭṭı ak nūrdan қоһusı cānları mest eyler. Çün (8) hoca bunu böyle gördi çıkardı kendüyi katırdan aşağa yere urdı. ‘Aklı gitdi. Bir zamān yatdı. (9) Zamāndan sonra tırı geldi. Aldı bu hücceti öpdı yüzine sürdi āh ētdi. Eydür: Ėy hayf! Benüm (10) kaçan ‘ömrüme kim yok yerlere çürütmişem. Kāş-ki n’ola-y-dı ben daḥı cullāh gibi bir şādık faḳīr ola-y-dum. (11) Beni Tanrı ile aldayalar idi. Bu erişdügi sa‘ādete ben daḥı erişe-y-düm dēdi. Gör cullāh kim şıdḳı (12) berekātında neye ve ne mertebeye erişdi. Ben eger cemī‘ mālumu vērsem bu bitinün bir nokṭası elüme girmeye dēdi. (13) Daḥı ağladı āh ētdi. Yine göz yaşını dökdi. Aldı bu hücceti kumāşınun arasında şaklayu ḳodı. (14) Gitdiler zamān ile eve geldiler. Cullāh hocaya eydür: Benüm hüccetümi şakla. Öldüğim vaktın (15) kefenüm arasına koyasın kim ḳabrümde baḡa gerekdür dēdi. Hoca daḥı hücceti aldı şandugına şaklayu (16) ḳodı. Bir gün hoca ticārete gitdi. Hoca ticāretde iken cullāh evinde āḫirete gitdi. Biti hocanın (17) şandugında ḳaldı. Cullāhı ḳabrine ḳodılar. İki ay miḳdārı geçdükden sonra hoca evine geldi. (25b-1) Cullāhı şordı. Cullāh öldi. Sen çok yaşa dödiler. Ağlayup firāk eyledi. Eydür: Ėy dirīg! (2) Anun bende emānetcügi var idi. Emānete ḫāyin oldum. Cullāhun vaşiiyyetini yerine getüremedüm. Cullāh (3) āḫirete gitmiş hüccet bende ḳaldı dēdi. Baḡa işmarlamış idi-kim ḳabrine bile ḳoya-y-dum dēyüp bir-ez ceza‘ (4) ve feza‘ ētdi. Daḥı tırı geldi şandugı açdı. Gördi-kim hüccet gitmiş. Yine firāk eyledi eyitdi: (5) Varayım ḳabrini açayım göreyim. Hücceti bir kimesne almış anḡa vērmiş ola dēyüp tırı geldi. Cullāhun (6) ḳabrine vardı. Diledi-kim cullāhı açā. Bir āvāz geldi-kim: Var sen fāriğ ol şunḡa kim hücceti biz vērduk. (7) Anı yabānda mı koyavuz. Hüccet issine degdi. Sen kendü ḫāline var dödiler. Hoca bu āvāzı işitdi (8) çıkḳı gitdi. Kendüyi yere urdı bī-ḫod olup bir zamān yatdı. Ol yatduğı yerde cullāhı gördi-kim (9) gelür. Eydür: Yā hoca Allāhu -Ta‘ālā- saḡa rahmet eylesün. Ol hüccet baḡa degdi. Münker ü Nekīre gösterdüm. (10) Baḡa nesne dēmediler ve beni üşendürmediler dēdi. Ammā bu hücceti baḡa senün sebebünle vērdirler. Sen (11) baḡa: "Var hüccet al" dēmesen ben hüccetsüz gitdüm idi dēdi. Hoca tırı gelüp yine evine geldi. (12) Cullāhun rūḫı içün aşlar bişürtdi ve ḫatmler okutdı ve aḳçeler üleşdürdi. İmdi işin (13) bilmez bī-çāre! Hengāmelerde ehl-i bid‘atlere ve ḫoḳḳa-bāzlık edenlere

ve dürlü dürlü oyunculara akçe- (14) ler verürsin. Hîç dèmezsın-kim: Hayrı var mı ve-yâ şerri var mı? Hâk yolına gelicek aldanam dèyü kòrkarsın. (15) Şunu bilmez misin-kim حَمْلُ الْمُؤْمِنِ عَلَى الصَّالِحِ Hamlü'l-mü'minü 'ale's-şalāhi¹⁰⁷dür ve-yâ şol āyeti işitmedün-mi? Hâk -Ta'ālā- buyurur: (16) عَسَى أَنْ تُحِبُّوا شَيْئًا وَهُوَ شَرٌّ لَكُمْ وَعَسَى أَنْ تُكَرِّهُوا شَيْئًا وَهُوَ خَيْرٌ لَكُمْ 'Asā en tühıbbū şey'en ve hüve şerrün leküm ve 'asā en tekrehū şey'en ve hüve hayrün leküm.¹⁰⁸ Pes niçe nesne (17) ola sen anı hayr şanasın. Ol şerr ola ve ey niçe nesne ola kim sen anı şer şanasın. Ol (26a-1) hayr ola. Eyle olsa inkār eyü degil imiş. Huşuşā evliyā ve enbiyā sözine ola. Mevlānā (2) Celāle'd-dīn hāzretleri buyurur: صِدْقٌ تَوْ رَهْبَرٌ تُو Şıdk-ı tu reh-ber-i tu.¹⁰⁹ Senün şıdkıındur yine senün rehberün. (3) Hâk -Ta'ālā- عِنْدَ أَنَا Enā 'inde zanni 'abdi.¹¹⁰ Hâk -Ta'ālā- kılınun zannındadır. Su'al olunursa kim: (4) Bu kitābunda meşāyiḥ sözünü niçün çok getürürsın? Cevāb budur ki: Meşāyiḥler sözleri yer (5) yüzinde Allāhın çerisidür. Allāhu -Ta'ālā-yı isteyen tāliblere yardım ve meded etmek için ve nefsi hevāyı (6) şeytān elinden alı komaḥ için. Vaktā kim tāliblerün gönline bir vesvese düşe şeytān (7) tarafından ve-yā bir dağdaḡa vāki' ola. El-bette bu meşāyiḥler menākıbın dinlemek anı def' eder (8) ve gönülde vesveseyi nefisden ve dağdaḡayı kalbden keser ve şol tālib-kim kaçır ve-yā-ḡud perhiz etmege (9) boyun vermez. Bu meşāyiḥ sözlerin dinlemek tālibün ürkekliğin ve kòrkaklığın giderür. Pes (10) andan dènilmişdür kim: كَلِمَاتُ الْمَشَائِخِ جُنُودُ اللَّهِ فِي الْأَرْضِ Kelimātü'l-meşā'iḥi cünüdü'llāhi fi'l-arḍi.¹¹¹ Ve hem bu meşāyiḥ sözlerin dinlemek (11) kişiye muḡabbet

107 Mümini doğru yola iletmek gerekir.

108 Âyetin Kur'ân'daki şekli şöyledir: ... وَعَسَى أَنْ تَكْرَهُوا شَيْئًا وَهُوَ خَيْرٌ لَكُمْ وَعَسَى أَنْ تُحِبُّوا شَيْئًا وَهُوَ شَرٌّ لَكُمْ ... Bazı şeyler vardır ki hoşlanmazsınız, fakat hayırlıdır size; ve bazı şeyler vardır ki hoşlanırsınız, şerdir size... Kur'ân, II. Bakara Sûresi, 216. âyet. KKM. 1-39. (... Dakı ola kim düşhar göresiz bir nesneyi, ol yiğrek iken size; dakı ola kim sevesiz bir nesneyi, ol yavuz iken size... (2) Sûratü'l-Bakara, 216. âyet. SKT. 24, ... Ve olur ki sizler kerih 'add edersiniz ve sevmezsiniz bir şeyi o ise hayr olur sizin için; ve olur ki sizler seversiniz bir şey'i ol şey kötü olur sizin için... 2. cüz, Sûretü'l-Bakara, 216. âyet. KTC. 1-54, ... وَعَسَى أَنْ تَكْرَهُوا شَيْئًا Ve şāyed kim ta'bınız bir nesneden nefret eder; وَهُوَ خَيْرٌ لَكُمْ Ve ol size hayırlıdır; وَعَسَى أَنْ تُحِبُّوا شَيْئًا Ve şāyed bir nesneyi seversiz; وَهُوَ شَرٌّ لَكُمْ Ve ol size yamanlıktır... 2. cüz, Sûretü'l-Bakara, 216. âyet. TZA. 1-54, ... Zor gördüğünüz hoşlanmadığınız şey bazan sizin için iyi olur, sevdiğiniz şey de bazan sizin için kötü olur... El-Bakara Sûresi, 216. âyet. KKTA. 35, ... Olur ki bir şey hoşunuza gitmezken o, sizin için hayırlı olur; bir şeyi de sevmediğiniz halde o da hakkınızda şer olur... El-Bakara Sûresi, 216. âyet. KHKM. 1-57)

109 Doğruluğun kılavuzundur.

110 Ben kulumun düşündüğü gibiyim.

111 Şeyhlerin sözleri, Allah'ın yer yüzündeki askerleridir.

getürür ve gönjülden Allāhu -Ta‘ālā- muḥabbetinden gayri muḥabbeti hep götürür. Zîrâ bu muḥabbet-kim (12) gönjüllere girür ve-yâ-ḥud gözlerle görünür her ne vâkı‘ olursa anuñ-la (13) muḥabbet eder. Eger kalbine gelürse gönjülden ‘âşık olur ve eger kulağı-y-la işidür-se kulağdan (14) ‘âşık olur ve eger göziyle görse gözden ‘âşık olur. Nite-kim Hâk -Ta‘ālā- kelāmında buyurur kim: (15) *إِنَّمَا سَمِعْنَا مُنَادِيًا يُنَادِي لِلْإِيمَانِ أَنْ آمِنُوا بِرَبِّكُمْ* Innenā semi‘nā münādiyen yünādī li’l-īmāni en āminū bi-Rabbiküm.¹¹² Nite-kim Elest ḥitābın ba‘zı cānlar (16) işitdükleri vaqt ol ḥitābdan esridiler idi ve ‘âşık oldılar. Ammā bunda daḥı Hâk -Ta‘ālā- (17) tarafından bir ḥaber kim cān kulağına yētişe der-ḥāl yüzini ol yaña dönderürler idi ve (26b-1) murādları bir uğurdan aña yētişmek olurdu. Ammā bu meşāyiḥ sözlerin şıdk-ile dinlemek (2) ve meşāyiḥe muḥibb olmak degmelere müyesser degildir. Zîrâ bu meşāyiḥe muḥibb olmak sa‘adet-i ezelîdür (3) ve netice-i muḥabbet-i lem-yezālî¹¹³dür. Eyle olıcak bu degme gönjüle vērılmaz. Pes her kimde kim meşāyiḥi sevmek (4) vardır ḥaḳıḳat bilsün-kim anda Hâk -Ta‘ālā-nuñ muḥabbeti eşeri vardır. Zîrâ meşāyiḥi seven Allāh için (5) sever ve meşāyiḥden üns ḳokusu gelür. Cemî-i ḥalk anı severler. Pes cehd eylesün kim anı zuhūra getüre (6) ve andan kemāle erişdüre. Zîrâ evvel zuhūr bulmak gerekdür kim andan kemāl bula. Görmez misin-kim (7) bir dāne yēr altında yēte hergiz kemāl bulmaz. Vaqtā-kim yēr altından taşra kendüyi göstere zuhūr bula. (8) Günden güne ulalur kemāl bulur. Zîrâ aydan ve güneşden ve havādan terbiyet alır. Andan daḥı (9) niçe dāneler ḥāşıl olur ve bunı daḥı zuhūra getürmek meşāyiḥ eşigine düşmekdür ve meşāyiḥe (10) ḥidmet etmek ile meşāyiḥden terbiyet ve himmet almakdur. Zîrâ bu gerçek meşāyiḥler güneş gibi olurlar. (11) Murîdün gönjlünü terbiyet ederler. Nite-kim Şeyḥ Sultān-ı Dārānî -

112 ... Gerçekten de biz, bir münādi duyduk, inanç için nidâ ediyor, Rabbinize inanın diyordu... Kur’ân, III. Âl-i İmrân Sûresi, 193. âyet. KKM. 85. (... Bayık biz işiddük kığırdıcı *ya-nî Muhammed -Salla’llāhu aleyhi ve sellem- yâ Kur’ân*, kığırur imāna kim “iman getürün Çalabunuza”... (3) Sûratü Âl-i İmrân, 193. âyet. SKT. 56, ... Elbette bizler işitdük bir nidâ edici (*yüksek âvâzla*) çağırur imân cānibine ki imân getürün kendü Rabbinize... 4. cüz, Sûretü Âl-i ‘İmrân, 193. âyet. KTC. 1-121, *إِنَّمَا سَمِعْنَا مُنَادِيًا يُنَادِي لِلْإِيمَانِ* Bilâşübhe ki biz bir şadâ ediciyi *ya-nî Kur’ân’ı yâ Muhammedü’l-Muḥafâyı* işitdük ki ḥalkı imāna da‘vef ediyordu vech üzere ki *آمِنُوا بِرَبِّكُمْ* Perverdigārınızın vaḥdāniyyetine imân getürün... 4. cüz, Sûretü Âl-i ‘İmrân, 193. âyet. TZA. 1-121, ... “Rabbinize inanın” diye imana çağırان bir münadiyi işittik... Âl-i İmrân Sûresi, 193. âyet. KKTA. 76, ... Doğrusu biz “Rabbinize inanın” diye (*insanları*) imana çağırان bir da‘vetciiyi işidip... Âl-i İmrân Sûresi, 193. âyet. KHKM. 1-115)

113 Yok olmayan sevginin sonucu

Raḥmetu'llāhi 'aleyh-e su'āl étdiler: Bu mertebeye (12) neden yetişdün? dédiler. Şeyh cevāb vērüp eyitdi-kim: Erenlere kulluk ḥidmed édüp himmetlerin (13) almak ile bu mertebeye érişdüm dēdi. Su'āl olunursa kim: Bir mürīd mücerred meşāyih eşigin bekleyüp (14) mücerred ḥidmet étmek-ile meşāyihden aḡa terbiyet érişüp kemāle yetişür mi? Cevāb: Belī! Érişür. Mücerred (15) ḥuzūrın bekleyüp anuḡ eli altında olmak meşāyihün cemāl-i güneşi karşıasına ṭurmak hem-ān ḥāmları (16) puḡte kılar. Görmez misin kaplu baḡa yımurdasını hīḡ başmaz. Yumurtlar hem-ān karşıasına geçer nazarını kırk (17) gün ol yımurdadan gidermez. Hem-ān kırk gün olıcak tos-baḡanuḡ yumurda nazarı ve himmeti ile (27a-1) yavru olur cānlanur. Pes meşāyih nazarından daḡı ṭālibuḡ gönli yımurda gibi dirilür ḡayāt bulur (2) -Va'llāhu a'lem.- Su'āl eger eydilürse kim: Dibāce-i kitābı böyle uzatmaḡdan murād ne idi? Cevāb: (3) Bu dibāce böyle çok söylendüḡinden murād budur kim: Gerçek mürīd-i şādıklar ve zīrekler bu dibāceden (4) hep kelāmı fehm éderler aşasında¹¹⁴ iken daḡı tekellüf çekmezler aḡl maḡşūd olanı anḡlarlar -Va'llāhu a'lem.- (5)

البَابُ الْأَوَّلُ

فِي مَعْرِفَةِ الدُّنْيَا وَمُحِبَّتِهَا وَتَرْكِهَا وَسَبَبِهَا وَنَفْعِهَا وَضَرَرِهَا وَمِثَالِهَا وَمَعْرِفَةِ النَّفْسِ الْأَمَّارَةِ بِالسُّوءِ وَصِفَاتِهَا

EL-BĀBŪ'L-EVVELŪ

Fī ma'rifeti'd-dünyā ve muḡabbetihā ve terkihā ve sebebihā ve nef'ihā ve zarrihā (6)
ve mişālihā ve ma'rifeti'n-nefsi'l-emmāreti bi's-sū'i ve şifātiḡā

Ya'nī evvelki bāb: Dünyāyı ve dünyānuḡ (7) muḡabbetini ve terkini ve terkinuḡ sebebini ve muḡabbetinuḡ ziyānını ve sebebini ve terkinuḡ fā'idesini ve dünyānuḡ (8) mişālini ve nefsi-i emmāre-i bi's-sū'i ve şifātlarını. Cemī'i bunları beyān éder. Āyāt-ı kerīm ve eḡādiş-i şāḡih (9) ve şāḡabe-i kirām sözleri ile meşāyihün irşadı ile.

Bilgil imdi éy 'azīz! Bu dünyā dēdikleri (10) lā-şeydür. Ya'nī hīḡ nesnedür ve hīḡ nesne olduḡı şol i'tibār-iledür kim āḡiri hīḡ olsa gerekdür. (11) Fuḡayl Bin 'İyāḡ -

114 "aşaḡısında" olacak.

Rahmetu'llāhi 'aleyh- eydür: Hâk -Ta'ālā-dan baña bu erişdi-kim kıyāmet güninde dünyā (12) gele cemī'-i zīnet ile ve behcet ile tefāhḥūr édüp eyde kim: Yā İlāhî! Beni şol ednā kullaruña ev eyle dēye. (13) Ya'nî anlara tıracak yēr eyle dēr. Hâk dēye kim: Ben senden rāzî degülin. Sen benüm düşmenümsin. (14) Lā-şeysin. Hebā'-i menşūr ol¹¹⁵ dēye. Dünyā ol sâ'at yok ola. Ya'nî toz olup belürsüz ola. (15) Pes yine hîç nesne oldı. İmdi bir hîç nesneye göñül vērüp 'ömr çüriden daḥı hîçdür. Pes (16) dünyā hîçdür. Hîçden nesne isteyen daḥı hîçdür. Ammā hîçi hîçe şayan 'ārıfdür ve daḥı taḥkîk (17) şöyle bilgil kim: Kişiyi Hâk yolından yıkan ve nef-s-i emmārenün yaramaz ḥulḳları-y-la ḥulḳlanduran (27b-1) dünyādur ve dünyā muḥabbeti ve bezegi ve ululuḡı ve tefāḥūri ve öḡülmegidür ve daḥı şunı da taḥkîk (2) bilgil ki Hâk -Ta'ālā- dünyāyı yaradaldan dünyāya bir kez 'ināyet nazarı-y-la nazar eylemedi ve bu dünyāyı düşmen (3) dutmuşdur ve anı sevenleri daḥı düşmen dutmuşdur. Pes Allāhı sevenler daḥı dünyāyı düşmen tutarlar (4) ve dünyānuḡ ve dünyā ehlinün ḳahrını yudarlar ve Hâk -Ta'ālā- bu dünyāyı düşmen tutduḡı tāliblerinün (5) yolın urduḡı içündür ve evliyālarınun düşmeni olduḡı kendülerün yolın urduḡı içündür (6) ve Āllāhuḡ düşmeni olduḡı içündür. Pes bu dünyā Allāhuḡ düşmeni ve evliyāsınun düşmeni ve tālib- (7) lerinün düşmenidür. Pes böyle olduğından sonra kāfirlerün ve fāsıḳların düşmenidür ve bunların (8) düşmeni olduḡı ol cihetdendür kim bunları mekri ve ḥilesi duzaḡına tutdı istidrāc-le (9) inandurdı. Anlar daḥı eyle şandılar kim gerçekdür bu dünyā ile ḡanî olduḡ ve kerāmete yetişdük (10) şandılar. Feraḥlandılar 'āşî ve kāfir oldılar. Maḡrūr olup maḡrūr ve maḡbūn cehenneme gitdiler. Dünyā (11) ucından ol cem' étdükleri ḥalāldan ve ḥarāmdan mālār ile milkler ve kullar ve cāriyeler ve tavarlar (12) alup dürlü dürlü zaḥmetler çeküp öldükden sonra bireḡü gelüp 'avretine oḡlanlanına ḥükm édüp (13) ve cemī'-i eşbābını taşarruf éderler. Anlar yēr altında çağrışup dērler kim: رَبِّ ارْجِعُونِي رَبِّ ارْجِعُونِي لَعَلِّي أَعْمَلُ صَالِحًا (14) a'melü şāliḥan.¹¹⁶ dērler. Anlara cevāb eyle

115 Hiç bir şey degilsin, dağılıp toz ol.

116 Āyetin Kur'ân'daki şekli şöyledir: رَبِّ ارْجِعُونِي لَعَلِّي أَعْمَلُ صَالِحًا ... Rabbim beni geriye tekrar dünyaya yolla da; belki iyi işler işlerim... Kur'ân, XXIII. Mū'minūn Sûresi, 99 ve 100. āyetler. KKM. 402. (... "İy Çalabum, döndür beni! ola kim işleyem eyü işi. (23) Sûratü'l-Mū'minūn, 99 ve 100. āyetler. SKT. 279, ... (Kendü gafletlerinde olurlar) ... Ey benim Rabbim! Gerü döndür bizi. Ola ki ben işleyem eyü olan işleri... 18. cüz, Sûretü'l-Mū'minūn, 99 ve 100. āyetler. KTC. 3-86, Ey Perverdigârım! Beni dünyāya döndür şîğa-i cem' ü tazîm-i muḥāṭab içündür. Şāyed ben terk etdigim nesnede bir güzel iş işledüm. Ya'nî: Şāyed dünyāya döndüğümde imān getirüp bir güzel 'amel işledüm. 18. cüz, Sûretü'l-Mū'minūn, 99 ve 100. āyetler. SKT.

gelür kim: Bunca ‘ömürler ki dünyāda geçürdünüz ve dünyā yolında (15) bile bile ‘ömrünüzü yele vërdünüz. Bunca ögütler kim size vërdiler dönmedünüz. Varuñ (16) bu sözi bir dañı söylemeñ dëyüp segidürler. Çün bilürler kim bu hāl bunlaruñ başına (17) dünyā ucındandır. Bunlar dañı düşmen tutarlar. İmdi ey ‘azîz! Bu dünyāya her kim gönül (28a-1) vërup cem‘ étmege meşgöl oldu-y-sa āhîr peşimān olup ve peşimānlık taşı-y-la başını çok (2) döğdi. Ve-lîkin şonraki peşimānlık kişiye fā’ide vërmez. Bunda fırsat elde iken ve ‘ömr senün-le yār (3) iken ceħd eyleyi gör. Bu murdār dünyādan ayırtlaşı gör ve gönülünü bundan götüri gör. Şaķın dünyā (4) cem‘ édüp anuñ yolına ‘ömr çüridenleri gözetme. Sen anı gözet-kim anlaruñ şonı neye varur ve ol (5) irküp yığduķları māl tārūmār olup nice tağılıp mîrās-ħorlara gider. Kendü varup ‘azābın (6) ve ħisābın çeker. ‘Azîz! Sen şol sultānları evliyāları gözet-kim dünyāya geldiler ve-lîkin dünyāya ħîç (7) itibār gözi-y-le baķmadılar ve-yā ardına düşüp dürüşüp ceħd édüp cem‘ étmege meşgöl olmadılar. (8) Āĥîret ‘amellerine meşgöl oldılar. Çün gördiler ki bu dünyā bir yol uğrağı-y-mış āĥîret yolunuñ (9) üzerinde buña aldanmaķ neye gerekdür dëdiler. Yol yarağında olup kâfileden ayrılmadılar. Pes bu dünyāya (10) gönül vërup aldananlaruñ ve buña itibār étmeyenlerün mişāli nicedür ve dünyā ve ehl-i dünyā nedür? Saña (11) anladayum. Tā sen dañı hālünî bundan bilesin kim yolda kalanlardan-mısın yoħsa menzil alanlardan (12) mısın? Mişāli şunja benzer ki: Bir kâfile bir memleketden ‘azm étdiler kim Mekketu’llāhı ve Şerrefetu’llāhı ziyāret (13) eyleyeler. Ĥācî olalar yine evlerine geleler. Çün yolları Bağdād şehrine uğradı. Bu kâfile eyitdiler: Şhrde (14) bizüm ħîç işimüz yoķdur. Şhrden taşra konavuz. Birez vaķt maşlaħat ne ise görevüz. Yine dün-le kaķup (15) yolumuza gidevüz dëdiler. Şhrden taşra bir yere kondılar. İçlerinden birisi eydür: Va’llāhı Bağdād şehri (16) çav ile söylenür şehrdür. Ben sizünle konaram ammā varuram Bağdād şehrini teferrüc ederem dëdi. (17) Bu kâfile ĥalkı eyitdiler: Gitme -Me-bāzā!-¹¹⁷ Sen varasın. Anda bir nefsün hevāsına muvāfıķ nesne bulasın. (28b-1) Aña meşgöl olasın. Biz gidevüz Nā-gāh anda kalasın. Şonra gelesin bizi bulmayasın. Biz tiz göçevüz. (2) Gitme! dëdiler. Eslemedi. Vardı şehri teferrüc ve temāşā eylemege gitdi. Şehre kim girdi yōri yōrek

2-81, ... Yā Rab! "— Beni dünyāya döndür, olabilir ki bu defa iyi ‘amel işlerim..." El-Mü’mînün Sûresi, 99 ve 100. âyetler. KKTA. 349, ... "Rabbim, beni (dünâyâ) geri gönder. İyi ‘amel (ve hareket) de bulunayım..." El-Mü’mînün Sûresi, 99 ve 100. âyetler. KHK. 626)

¹¹⁷ Olmaya! Allah ettirmeye! anlamında Farsça dua sözüdür.

yolu (3) şehriñ harābātına uğradı kim çengiler ve çeğāneler dürlü dürlü āvāzlar bu harābāt-hānelerde (4) çalınur ve ırlanur. Birez vakt bunlara kulağ urdı. Nefsine bunlar hoş geldi. Nefsi kuvvetlendi gürlledi (5) baş kaldırdı. Buradan birez dağı ilerürek yörüdi. Gördi-kim bir ‘avret bir kapudan başın çıkarmış (6) bakar. Gözi çün-kim bu ‘avrete tuş geldi ol ‘avretün katına vardı. ‘Avret kendüyi içerü çekdi. (7) Bu kişi dağı ‘avretün ardınca bile girdi. Ol ‘avret bir kapudan dağı içerü girdi. Bu kişi dağı (8) ardınca bile gitdi. ‘Avret kapuları muhkem bağladı eyitdi: Yā yigit! Benüm ardımca ne istersin? dēdi. (9) Yigit eydür: Sevdüm seni maḥbūb ēdindüm. Ol ‘avret eydür: Çün beni sevdün benden murād alımazsın (10) cemī-i ser-māyeni ve mālunı baña vermeyince dēdi. Ol yigit eydür: Benüm mālum ve ser-māyem hep kāfilededür (11) ve ben bir ġarīb müsāfir kişiyem. Ol ‘avret eydür: Çün nesnem yok dērsin gel imdi benüm ile süci (12) iç. Tā ki benden murād alasın dēdi. Ol yigit süci içmege rāzī oldı. Ol ‘avret dağı bu (13) yigide süci vērđi. Ol dağı alup süciyi içdi ve esridi. Der-ḥāl şoyundı belindeki akçeden ve (14) altundan ne-kağar nağdi var ise hep çıkardı vērđi. Birez dağı içdi. Katı ser-ḥoş olup (15) elini ‘avretün boynına şaldı ve bu ‘avrete şarmaşdı kocuşdı. Ağzını ağzına vērüp uyudı. (16) Çün şabāḥ oldı mü’ezzin ezān okudı. Ezān üni çün kulağına tokundı uyanu (17) geldi. Bağdı gördi bu cemīle ḥātūn dēyü koynuna koyup şarmaşduğı ve maḥbūb ēdinüp sevdüğü (29a-1) bir çirkin şuratlu karı imiş. Ağzunıñ irinleri akar ve ağzı çirkin kōkar. Tiz yerinden turı (2) geldi. Dört yanına çalındı. Gördi-kim belinden kese-y-le fülürī gitmiş akçe ve ser-māye hep alınmış. (3) Tiz kāfileye segirtđi vardı. Gördi-kim kāfile dağı gitmiş ve kendüsi bir saḥḥāreye ve mekkāreye uğramış (4) hep ser-māyeyi aldırmış. Müflis ve bī-çāre kalmış. Ne kılasın bilmez. Bađdād şehrinün içinde vaṭanından (5) cüzā ve ġarīb ve müflis āvāre kaldı. Her nereye varursa kabūl ētmezler kōvarlar: Āḥir ol āvārelikde (6) bī-çārelikde öldi. Cehenneme gitdi. -Ne-üzü bi’llāh.- Hem-çün-ān bu ehl-i dünyā dağı ‘ālem-i ervāḥdan¹¹⁸ bir kāfile (7) ervāḥ-ı ṭayyibe¹¹⁹ ile ‘azm eyleyüp geldiler kim Ḥaḳ -Ta’ālā-nun cemāl-i Ka’besini müşāhede ēdüp (8) Allāhun rızasın bulalar. Çün-ki bu dünyā Bađdādına yolları uğradı. İçinden niçesi dünyāya hīç meyl (9) ēdüp göñül vērmediler. Dünyāya karışmadılar ve ol-kim dünyā Bađdādına girüp ġaflet sücisin içdi

118 Ruhlar âleminden

119 İyi ruhlar

(10) esridi ol sehhare ve mekkâre qarî dünyâya göñül vërüp îmân fülûrîsini ve ‘ömr ser-māyesini dünyâ (11) yolına harc édüp āhîr bu hâlde ‘ömr āhire erişüp ‘Azrâ’ilün tekbîr ünün işitdi. Bu gafletden (12) uyanu geldi. Gördi-kim dîn ü îmân dünyâ yolına harc olmuş. Kendüsi müflis ve bî-çâre qalmış nice (13) édecegin bilmez. Tiz kâfileye segirtti. Kâfile dağı gitmiş. Bu hâlde iken ‘Azrâ’il geldi dînsüz (14) ve îmânsuz müflislik ile cānın aldı. -Ne‘üzü bi’llāhi-. Pes bu dünyâya göñül vërüp aldanalar (15) āhîr mağbûn olmasının mişâli buña benzerdür. ‘Azîz! Çün-ki bu dünyâya geldün şol arı pāk (16) cānları gör kim dünyâ ile ne éderler. Anlar dünyâ-yı mekkâreye¹²⁰ göñül vërmediler. Her ne kim Hāk -Ta‘ālā- (17) anlara vërdi-y-se nefslerinden kesdiler. Allāh için yine fuqaraya taşadduk étdiler. Kendü (29b-1) nefslerine vërmediler. Yalıncaqlar tonatdılar ve düşmişler elin alup qaldurdılar ve muhtâclara (2) bulundılar ve kapularına gelenleri mahrûm göndermediler. Göñüller ‘imâret étdiler hâcetler bitürdiler. Resûl (3) hâzretinün şol hadîsi-y-le ‘amel étdiler kim: مَنْ قَضَىٰ لِإِخِيهِ الْمُسْلِمِ حَاجَةً قَضَىٰ اللَّهُ لَهُ سَبْعِينَ حَاجَةً يَوْمَ الْقِيَامَةِ Men kaçā li-aḥiyehi’l-müslimi hâceten kaçā’llāhu lehū seb‘îne (4) hâceten yevme’l-kıyāmeti. Ya’nî: Her kim bir mü’mîn qardaşının hâcetin bitürse Hāk -Ta‘ālā- dağı āhîretde (5) anun yetmiş hâcetin bitüre ve dağı Resûl -‘Aleyhi’s-selām- buyurur: Eger bir kimse sizden hâcet dilese (6) aña vërün. Eger āḥara muhtâc olursanız dağı dër ve Tanrı dostları bu hadîs ile ‘amel éderler. (7) Kendülere gâyet gereklü olanı gelüp bir kimesne istese vërürler idi. Kendüler kanā‘at éderler (8) idi. Anun eksükligine şabr éderler idi. Hāk -Ta‘ālā- katında yüce mertebelere yetişürler idi. (9) Ey ‘azîz! Senün dağı ‘aqlun var ise bu dünyâda üç nesneye meşgûl ol-kim yarınki gün (10) halk içinde rüsvây olmayasın. Āzād olup fâriğ yörüyesin. Pes ol üçün biri budur kim: (11) Dünyâ seni terk étmedin dünyâyı terk édesin. İkinci bu kim: Sinleye varmadın sinleñi ‘imâret (12) eyleyesin. Üçüncü budur kim: Rabbün ile buluşmadın Rabbünî senden râzî édesin. El-bette ‘azîz! (13) Şol üç nesneye uğrasañ gerekdür Allāh huzûrına varursın ve dünyâyı terk édersin (14) ve sinleye girürsün. Pes el-bette bu üç hâl başuñ gelse gerekdür ve eger şorarsañ kim sinleyi (15) nice ‘imâret éderler ve dünyâyı nice terk éderler ve Allāhı nice râzî éderler? Saña bir bir dëyü (16) vëreyim. -În-şā’a’llāh- hep bilesin. Pes bilgil imdi! Dünyâ nice terk olunur? Resûl (17) hâzreti -

120 Aldatıcı dünya

‘Aleyhi’s-selām- buyurur kim: الدُّنْيَا مَزْرَعَةُ الْآخِرَةِ Ed-dünyā mezra‘atü’l-âhireti. Ya’nî: Dünyā âhiretün ekinligidür. (30a-1) Me‘azi’bni Cebel -Raḥmetu’llāhi ‘aleyh- eydür: Bu ḥadişün ma’nāsı budur ki: Dünyā ekinliktür ve âdem (2) oğlanları ekindür ve ‘Azrā’il biçicidür ve sinneler¹²¹ destelerdür ve kıyāmet günü ḥirmān- (3) gāhdur ve ṭamu-y-ile uçmak anbārlardur. Ehl-i cenneti cennete ve ehl-i nārı ṭamuya birağur. (4) Nite-kim Ḥaḳ -Ta‘ālā- Kur’ānda buyurur: فَرِيقٌ فِي الْجَنَّةِ وَفَرِيقٌ فِي السَّعِيرِ Ferīḳun fil-cenneti ve ferīḳun fi’s-sa‘īr.¹²² İmdi bu dünyā bir (5) ekinlik olduğundan sonra sen ekin olup ‘Azrā’il biçici olup çün dünyā ekinliğinde (6) senün vücūdun ekini bitdi ne deḡlü ṭura dērsin? Maḡrūr ve ḡāfil yörürsin. Maḡrūrlık (7) ile kendüni ḳapdun ḳoyu vērduḡ. Bir gün bu maḡrūrlıkda iken ‘Azrā’il ol-dem oraḡını (8) getürür. Gelür seni biçer biraḡu. İletürler seni ol deste dōkdükleri yerde bir çuḳura birağur ḳorlar. (9) Varurlar giderler. ‘Amelün ile sen ḳalursın. İmdi ey ‘azīz! Bu ḥāller başuḡa gelmedin bunun (10) ḳaydını görüp ol günlerün yaraḡın yēmek gerek. İbn-i ‘Abbās -Raḍiya’llāhu ‘anhu- eydür: Yarın kıyāmet (11) güninde Ḥaḳ -Ta‘ālā- buyura kim: Dünyāyı bir ḳarı ‘avret şūretinde getüreler. Çirkin şuratlu saçı ḳara (12) ile aḳ kırışık gözleri gök ve dişleri şırdık ve boḡazı ḥor ḥor ēder ve aḡzından irinler (13) aḳup be-ḡāyet yiyir ola ve her kim yüzine baḳsa andan ḳorḳar ve yigrenür. Bu ‘acebdür ki ehl-i dünyā (14) şimdi anuḡ ḥaḳīḳatin bilmez. Her gün anuḡ ardınca cān vērür. Enbiyālar ve evliyālar bunun ḥaḳīḳatin (15) bildükleri için ḳaçdılar. Pes ḳaçmak degil-midür kim hīç buḡa göḡül gözi-y-le baḳup itibār ētmezler (16) ve çirkin ḳoḳularını ṭuyarlar. Anuḡ için bunuḡ-la muşāḥib olup yoldaş olmaḳdan bî-zārlardur. (17) Su‘āl. Eger dērlerse kim: Bu ehlu’llāh dünyāyı niçün alurlar? Cevāb: Alurlarsa sevdükleri-y-çün almazlar. (30b-1) Anuḡ için alurlar kim bir muḥtāca vèreler. Hem vèrene şevāb ola ve hem kendüye şevāb ola. (2) Su‘āl. Ba‘zı meşāyiḡe dēdiler kim: Bu dünyāyı zemm ēdersin. Niçün "Vèricek yok" dèmezsın (3) alursın? Cevāb ēderler kim: Cehennemden aluruz cennete ḥarc ēderüz.

121 Aslı "sinle"dir. Halk aḡzında "sinne" şekli de kullanılmaktadır. bk. "sinle" ve "sinne"

122 ... Halkın bir bölüğü cennettedir ve bir bölüğü yakıp kavuran cehennemde. Kur’ân, XLII. Şūrā Sūresi, 7. āyet. KKM. 570. (... Bir bölük uçmakda, daki bir bölük tamuda. (42) Sūratü’s-Şūrā, 7. āyet. SKT. 395, ... Anlardan bir gürüh cennetde olurlar ve bir gürüh cehennemde olurlar. 25. cüz, Ha Mīm, ‘Ayn Sin Ḳāf Sūresi (Şūrā Sūresi daḡı derler), 7. āyet. KTC. 2-52, فَرِيقٌ فِي الْجَنَّةِ Anlardan bir gürüh behişt-i cāvidānda ḳarār ṭutar. Ve فَرِيقٌ فِي السَّعِيرِ bir gürüh düzaḡda. 25. cüz, Sūretü’l-Şūrā, 7. āyet. TZA. 2-277, ... Bir takımı uçmaḡa, bir takımı ṭamuya ayrılacak. Eş-Şūrā Sūresi, 7. āyet. KKTA. 484, ... (Onlardan) bir takımı cennetde, bir takımı cehennemdedir. Eş-Şuuraa Sūresi, 7. āyet. KHKM. 2-865)

Eger almazsavuz baħillik (4) etmiş oluruz. Ammā ehl-i dünyā bunun çirkin kokuşın tuymadukları çok muşāhib olmağdandır. (5) Şol şabbağı görmez misin ve-yā şol kirişçileri? Hiç taşradan gelen kimesneler dükkānlarında bir laħza (6) tırı bilür mi? Ammā kendüleri gece ve gündüz içinde turlurlar. Hiç kokuşın tuymazlar. Zīrā kim (7) burunları öğrenmişdür. Bel-ki şorsan inen daħı koķmaz dēler. ‘Azīz! Atamız ile Havvā (8) anamız uçmağdan yere düşdükleri vaktin bu dünyānuñ çirkin kokuşlarına döymediler. ‘Aķılları (9) gitdi. Kırk gün bī-ħod olup yatdılar ve göñülleri dönüp kuşdular. Pes maħşer halkı bu dünyāyı (10) bu şüretde göricek çağrışalar eydeler kim: Şol yigrenci karı-kim murdār cīfeden artuķ koķar. Bizüm (11) ħod bize yēter zaħmetimüz bu daħı hepüsinden artuķ oldu dēyüp feryād eyleyeler. Ferişteler (12) eydeler kim: Bilür?¹²³ Bu kaçduğunuz çirkin karı kimdür? Maħşer halkı eydeler kim: - Ne-ūzü bi’llāhi- bunu bilmekden¹²⁴ (13) dēyeler. Melā’ikeler eydeler kim: Bu ol sizün çok sevdüğünüz dünyādur. Bunun yolına ‘ömrler çüridür- (14) diñüz ve ħātırlar yıķardıñuz ve bunun ile faħrlanur idiñüz ve bunun ile şafālar sürerüz (15) dēyüp sevinür idiñüz. Fuķarāya hiç i’tibār etmezdiñüz ve bunun ucından gece ve gündüz segirdüp (16) tağlar ve belekler aşup ‘ibādetleri ve tā‘atları terk edüp gezerdiñüz. Şimdi ħaķıķatin (17) bildüñüz ise bundan kaçır mısınız? dēyeler. Bir rivāyetde daħı: Ĥaķ -Ta‘ālā- dünyāyı oda atuñ dēye. (31a-1) Zebāniler hamle edeler kim tutalar zencirleyeler alalar tamuya gideler. Dünyā daħı çağırup eyde kim: (2) Yā Rabbi! Bu gün ‘adlün gūnidür kimseye zulm eylemezsin. Eydürsin kim: لَا ظُلْمَ الْيَوْمَ Lā zulme’l- yevme.¹²⁵ Baña daħı (3) zulm eyleme ‘adl eyle dēye. Ĥaķ -Ta‘ālā- daħı kereminden: Nedür dilegün? dēye. Dünyā daħı dēye kim: Benüm (4) ehlūmi baña vēr yā Rabbi! dēye. Ĥaķ -Ta‘ālā- dēye kim: Var ehlünjı kığır anlar saña gelürler. Dünyā daħı (5) şöyle yalancı zīnetine aldanup muħabbet edüp mübtelāsi olanları ol çirkin āvāzını ħor- (6) layuraķ koyu vēre. Bir kerre çağıra. Hep maħşer halkı koŗkuya düşeler bunun āvāzından. İllā (7) şol ‘aşıķlar anuñ āvāzın işitmeyeler ki bunda iken anuñ mekri ve

123 misinüz?

124 bilmeziz

125 ... O gün zulüm yoktur... Kur’ân, XL. El-Mü’min Sûresi, 17. âyet. KKM. 552. (... Zulm yokdur ol gün. (40) Sûratü’l-Mu’min — El-Ġāfir, 17. âyet. SKT. 384. ... Hiç zulm yokdur bu günde. 24. cüz, Sûretü’l-Mü’min, 17. âyet. KTC. 4-36, لَا ظُلْمَ الْيَوْمَ Bu gün sitem olmaz naķş şevābla ve ziyāde ‘iķābla. 24. cüz, Sûretü’l-Mü’min, 17. âyet. TZA. 2-259, ... Bu gün mükāfat ve mücāzatta aslā haksızlık yokdur... El-Mü’min Sûresi, 17. âyet. KKTA. 470, ... Bu gün haksızlık yok... El-Mü’min Sûresi, 17. âyet. KHKM. 2-841)

hilesine aldanmadılar (8) idi ve dünyā çağırıp eyde kim: Kānı şol benüm sevgülü
 ‘aşıklarum ve beni çok sevenler. Geceyi gündüzi (9) benüm endişem ile geçürenler ve
 kanı şol benüm derdümünden ölümün diriligin anmayup düni güne ve günü (10) düne
 ulaştırup çalışanlar ve beni isteyü tağlar ve belekler ve beriyyeler geçüp oğul ve kız
 ata ve ana (11) kavm kardaş döküp gidenler ve kanı şol benüm için issi ve şovuk
 çeküp kendüzine uykuyu (12) harām edüp segirdenler ve kanı şol benüm için başlar
 kesdürenler ve kanlar dökdürenler ve (13) başlar kesüp kanlar dökenler ve kanı şol
 benüm için ata ve ana ve kardaş ve konşu hātırın yıkup (14) incidenler ve biri birini
 aldayanlar gelsünler baña ulaşısunlar dēye. Pes mecmū‘-ı dünyā ehli ya‘nī dünyāyı (15)
 sevüp irküp yığanlar fuḳarāya zekāt ve şadaḳa vėrmeyüp tartınanlar ve hacca
 varmayup mālını (16) şaḳınanlar. Şol hazān yaprağı yel öñince gider gibi ihtiyārsuz
 hep dünyādan yaña segirdişenler (17) dünyānuñ üstine çoḳalar. Hāḳ -Ta‘ālā- buyura ki:
 Bunları dünyā-y-ile bile cehenneme süreler. -Ne‘üzü bi’llāh.- (31b-1) Şi‘r-i mü’ellif:

Eyā gāfil aç gözünü¹²⁶ bak bu dünyā ḫāline
 Hiç kimse geldi-mi bunda girmedi ecel eline (2)
 Niçeleri sultān edüp tahta geçürdi bir zamān
 Āḫir yere urdı anı ergusmedi vişāline (3)
 Bu dünyāyı benüm şanup zinhār buña vėrme gönül
 Niçe senün gibilerün güldi geçdi şaḳalına (4)
 Gör gör bunun fenāsını çekme zinhār belāsını
 Tiz tiz nice noḳşān erür bir bak bunun kemāline (5)
 Bu fenāya aldanmağıl ol beḳānuñ kaydın yėgil
 İş-bu geçer dünyā-y-içün girme ḫalkun vebāline (6)
 Buña gönül vėrenlerün āḫir mağbūnlıḳdur işi
 ‘Āḳıl olan aldanmadı bunun yaḳlıḫ ḫayāline (7)
 ‘Ārif olan baḳdı gördi bunun mekr ü ḫilelerin
 Bir barmaḳ daḫı banmadı bunun aḡulu balına (8)
 Aḡ şol günü gök dürile yerler çatlayup yarıla
 Maḫlūḳ bir yere dērile İsrāfīl şūrı çalına (9)
 Ataḡ anaḡ kardaşların yād olup senden ayrıla

¹²⁶ Vezin gereği bu kelimedden sonra "bir" gelmelidir.

Şol êtdüğün zulmlerün¹²⁷ hep dādı senden alına (10)

Ƙanı buña benüm dēyen atlar binüp harīr gēyen

Şimdi toprak olup yatur kimse bilmez ki hāli ne (11)

Eşref Oğlu Rūmī sende āhīr toprak olırsarsın

Toprak olmadın toprak ol aldanma bunun alına (12)

Saňa yavuz şananlara sen hayr¹²⁸ du‘ālar eyle

Kim kime ne şanursa āhīr geliser yolına¹²⁹ (13)

İmdi ēy ‘azīz! Ƙıyāmet günü bir gündür kim kişinün ihtiyārı kendü elinde olmaz. Meger şol kişinün (14) ihtiyārı elinde ola kim dünyāda iken ihtiyārını nefsi emmāre elinden almış ve ihtiyārın HāƘƘa (15) teslīm etmiş ola ve tenini ‘ibādet ve t‘āat yolında eskitmiş ola. HāƘ -Ta‘ālā- dağı anların (16) kıyāmet güninde ihtiyārların ellerine vère. Varun cennetün ƘanƘısında gerekse olun dēye ve kıyāmet (17) şöyle ƘorƘulu gündür kim HāƘ -Ta‘ālā- İbrāhīm peygām-ber -‘Aleyhi’s-selām-a eyde kim: Yā İbrāhīm! Hīç (32a-1) belünden zürriyyet geldü-mi ve zürriyyetünün adları ne idi? dēye. İbrāhīm -‘Aleyhi’s-selām- (2) biñ yıl miqdārı başını yukarı götürmeye. Hicābından şol Ƙadar derleye kim derinün içinde belürsüz (3) ola. Cehd edüp oğlanlarınun adını anamaya kim HāƘ -Ta‘ālā- hāzretine cevāb vère-y-di. Pes bundan (4) kıyās etmek gerekdür kim kıyāmet günü Ƙatı gündür. HāƘ -Ta‘ālā- saňa su‘āl edüp dēyecek ki: Ƙulum! (5) Şu ben seni dünyāya gönderdüm-ki ve senün için peygām-berler gönderdüm ve senün için Ƙur‘ān gönderüp (6) içinde buyurdum ki: Niçe nesnelere şaƘınup ve niçe nesnelere mülāzemet edesin. Sen vardun (7) işleme dēdiğim işleri işledün dēyicek ol vaktün ‘inād edüp: Ben sen dēdiğün nesnelere (8) muhālefet etmedüm ve sen buyurmaduğun yerlere varmadum ve senün buyurmaduğun işleri hergiz (9) işlemedüm dēyüp yalan söyleyüp ‘inād etsen gerekdür. Nite-kim HāƘ -Ta‘ālā- buyurur: إِنَّ الْإِنْسَانَ لِرَبِّهِ لَكَنُودٌ İnne’l-insāne li-Rabbihī le-kenūdun.¹³⁰ (10) Ammā cemī ā‘zāların çağrışup Ƙanuklık vērüp:

127 "zulümlerün" okunmalı.

128 "hayır" okunmalı.

129 Vezni: 8+8 16’lı hece vezni

130 Şüphe yok ki insan, Rabbine karşı pek inatçıdır, pek nankördür. Kur‘ān, C. Âdiyât Sûresi, 6. âyet. KKM. 733. (Bayık âdamî, Çalabısına nâ-sıpâsdur. (100) Sûratü’l-‘Âdiyât, 6. âyet. SKT. 542, T. Elbette âdemî kendü Rabbisine nisbet şükürsüzdür. 30. cüz, Sûretü’l-Âdiyât, 6. âyet. KTC. 3-224, إِنَّ الْإِنْسَانَ لِرَبِّهِ لَكَنُودٌ Bilâ şübhe kim âdem oğlu Perverdigârının ni‘metine inkâr edicidir. 30. cüz, Sûretü’l-Âdiyât, 6. âyet. TZA.

Yā Rabbi biz işledük dēyiserlerdür. Elün çağırup: (11) Ben ḥarāma şundum ve biregüyü nā-ḥaḳ yere urdum dēye ve gözün: Ḥarāma baḳdum dēyü ve kulaḡun: Ḥarām (12) dinledüm ve çalgular ve bühtānlar ve ḡaybetler ve yalanlar ve mā-lā-ya'niler dinledüm dēye ve ḳarnun: Ḥarām yēdüm (13) dēye ve ayaḡun: ‘Avānlar ḳapusına ve fışḳ meclislerine ve yalan ṭanuklıḳlara ve çalgulu düḡünlere vardum (14) dēye ve ud yerün çağıra ki: Zinālar ve livāṭalar ētdüm dēye ve dilün ve aḡzun: Ḥarāmlar yēdüm ve yalanlar (15) söyledüm dēye. Pes bunlar hep senün Ḥaḳḳuna çağrışup ṭanuklıḳ vēricek. Ėy ‘aceb ol vaḳtın (16) sen ne dēyesin? Nite-kim Ḥaḳ -Ta‘ālā- bunların böyle dēyeceğinden ḥaber vērüp buyurur: شَهِدَ عَلَيْهِمْ سَمْعُهُمْ وَأَبْصَارُهُمْ Şehide (17) ‘aleyhim sem‘uhüm ve ebşāruhüm.¹³¹ Fuḡaylī’bni ‘İyāḡ -Raḥmetu’llāhu ‘aleyh- eydür: Dünyānuḡ ve āḫiretüḡ şerrini (32b-1) hep dēvşürdiler. Dünyā sevmekde ḳodılar. Her kim dünyāyı dost ēdinse iki cihānuḡ şerrini hep (2) başına aldı ve iki cihānuḡ sa‘ādetini ve rāḫatını hep dēvşürdiler. Dünyāyı terk ēdüp (3) yigrenmekde ḳodılar. İmdi ēy ‘azīz! Sen daḫı ‘aḳluḡı başına dēvşür. Bu cihānuḡ fenāsına naḡar eyle. (4) Bunun ḫıçligine baḳ. Āḫiretdeḡi rüsvāylıḡı fikr eyle. Daḫı bu dünyādan ḫazer eyle. Şol senden evvel (5) gidenlerden ‘ibret al ḡör. Āḫir anlar bu dünyā sevmek ile āḫiretlerin nice ḫarāba ve ziyāna vērdiler. (6) Āḫir dünyā daḫı ellerinden çıḳdı. Dünyā murādına daḫı ērişmediler. Āḫiretten daḫı maḫrūm ḳaldılar. Pes (7) dünyā sevmek āḫirete ziyān ēder ve āḫiret sevmek dünyāya ziyān ēder. Nite-kim Resūl ḫazreti -‘Aleyhi’s-selām- (8) buyurur: مَنْ أَحَبَّ دُنْيَاهُ أَصْرَ بَاخِرَتِهِ وَمَنْ أَحَبَّ بَاخِرَتَهُ أَصْرَ دُنْيَاهُ Men aḫabbe dünyāhu aḡarre bi-āḫiretiḫi ve men aḫabbe bi-āḫiretiḫi eḡarra dünyāhu. Ya’nī: Her kimse kim dünyā sevdi (9) anuḡ āḫireti ziyāna vardı ve her kim āḫireti sevdi dünyāsı ziyāna vardı. Pes dünyā seven āḫiret (10) ziyānına ḳatlanur ve āḫiret seven dünyā ziyānına ḳatlanur. Ammā dünyānuḡ ziyānı dünyādadur ancaḳ. Ve-līkin (11) āḫiret ziyānı ḳatı müşḳildür kim ebedī ziyāndur. Zīrā

2- 453, İnsan kendi Rabbine karşı pek nankördür. Ādiyāt Süresi, 6. āyet. KKTA. 600, Muḫakkak insan Rabbine karşı çok nankördür. Ādiyāt Süresi, 6. āyet. KHK. 3-1212)

131 ... Kulakları ve gözleri kendi aleyhlerinde tanıklıkda bulunur.. Kur’ân, XLI. Fussilat Süresi, 20. āyet. KKM. 564. (... Tanuklıḳ verdi anların üzere, kulakları dakı gözleri... (41) 24. cüz, Süretü’s-Secde — Fussilet, 20. āyet. SKT. 391, ... Şehādet eder anlar üzerine anların ḳulaḳları ve gözleri... 24. cüz, Ḥām mīm, es-Secde Süresi, 20. āyet. KTC. 3-47, ... Üzerlerine ḳulaḳları ve gözleri şehādet ederler... Süretü Fussilet, 20. āyet. TZA. 2-272, ... Kulakları, gözleri aleyhlerinde şehādet edecekler... Fussilet Süresi, 20. āyet. KKTA. 479, ... Kulakları, gözleri kendilerinin aleyhinde şāhidlik edeceklerdir... Fussilet Süresi, 20. āyet. KHK. 2-857)

dünyā fānīdür. ‘Āķibet ziyāna varsa gerekdür. (12) Yine ziyāna vardı. Anuñ için ‘āķiller ğam yemezler ve buña Resūl ħazreti -‘Aleyhi’s-selām- dañı bir münāsıb ħadīş (13) dañı buyurur: *أَدْنِيَا حَرَامٌ عَلَى أَهْلِ الْآخِرَةِ وَالْآخِرَةِ حَرَامٌ عَلَى أَهْلِ الدُّنْيَا وَهُمَا حَرَامَانِ عَلَى أَهْلِ اللَّهِ* Ed-dünyā ħarāmın ‘alā ehli’l-āķireti ve’l-āķiretü ħarāmın ‘alā ehli’d-dünyā ve hümā ħaramāni (14) ‘alā ehlu’llāhi. Pes dünyā isteyene āķiret ħarāmdur ve āķiret isteyene dünyā ħarāmdur. Allāh isteyene (15) ikisi bile ħarāmdur. Ya‘nī Allāh isteyenlerde Allāhdan ğayri bir murād dañı olmaz imiş. Ammā (16) bir kişi bunu böyle bile tırurken kim dünyā fānīdür. Pes bāķīyi koyup fāniye talib (17) olmak eyü ‘alāmet degil. Bunun zevāli imāndur. -Ne‘üzü bi’llāhi-. ‘Ārifler demişlerdür kim: (33a-1) *الدُّنْيَا كَلِمَةٌ الْفَاحِشَةُ* Ed-dünyā ke’l-mer’eti’l-fāķišetü ve lā yerđā bi-şoĥbetihā ille’l-muĥanneşi. Ya‘nī: Dünyā şol fāķişe ‘avret gibidür. (2) Kimüñ gerekse eline ve koynuna varur senüñem der. Şaķalına güler. Ammā ħiç kimseye vefāsı yokdur. Pes (3) anuñ gibi ‘avrete kimse göñül verüp muşāķib olmaz. İllā muĥanneşler olur. Nite-kim Resūl ħazreti -‘Aleyhi’s-selām- buyurur: *إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى قَسَمَ الدُّنْيَا ثَلَاثَةَ أَجْزَاءٍ جُزْءٌ لِّلْمُؤْمِنِينَ وَجُزْءٌ لِّلْمُنَافِقِينَ وَجُزْءٌ لِّلْكَافِرِينَ* Inna’llāhe ta‘ālā ķaseme’d-dünyā şelāşete eczā’in cüz’un li’l-mü’mini ve cüz’un li’l-münāfıķı ve cüz’un li’l-kāfiri (5) fe-l-mü’minu yetezevvedü ve’l-münāfıķu yetezeyyenü ve’l-kāfiru yetemette‘u. -Şadaķa Resūlu’llāh-. Ya‘nī bu ħadīşüñ ma‘nāsı (6) budur ki: Ĥaķ -Ta‘ālā- dünyāyı üç baķş eyledi: Bir baķşını mü’mirlere vërdi ve bir baķşını münāfıķlara (7) ve bir baķşını kāfirlere vërdi. Pes mü’mirlere vërilene baķş āķiret azıĝın düzmekdür ve münāfıķlara (8) vërilene baķşı dünyānuñ bezekleri ile bezenmekdür ve kāfirlerüñ baķşı ğeçe ve gündüz yemek içmekdür. (9) Āķiret ‘amellerüñ terk edüp dünyādan zevķ etmekdür. Su‘āl. Eger eydürseñ kim: Bu dünyā ĥod (10) peyĝam-berlere dañı vëridi. Anlar nice etdiler? Cevāb. Peyĝam-berler dünyāda ĝer-çi çok dünyāya mālīk (11) oldılar. Ammā ķabül edüp şaķlayup göñül vërmediler. Tena‘umlar ve zevķler ve zīnetler etmediler. (12) Allāhu -Ta‘ālā- ne-ķi vërdi-y-se yine Allāh yolına ĥarc etdiler. Kendüler arpa etmegiñ yerlerdi ve ‘abālar (13) geyerlerdi. İbrāķīm peyĝam-ber -‘Aleyhi’s-selām-dan işitmedüñ-mi ki: Bir kez "Tañrı yarlıĝasun" deylene bir deve (14) vëürdi ve Ka‘be-i Şerīfi yaptı. Kõnuķsuz etmek yemedi. Kõnuĝa enva‘i dürlü ni‘metler yëdürür idi (15) ve kendüsi arpa etmegi yer idi ve Süleymān peyĝam-ber -‘Aleyhi’s-selām- Kāf ber-

Ḳāf¹³² hüküm ederdi tamām dünyāya (16) pādīşāh idi. İns ü cin ve hūş ve tūyūr anuñ eli altında idi. Kendüsi zenbīl urup (17) nefsine anı nafaқа ederdi ve ‘abālar geyardi. Pes ger-çi bu peygām-berlerüñ ba‘zısına dünyā vērildi. (33b-1) Ammā dirlikleri dañı böyle idi. Bir gün Süleymān -‘Aleyhi’s-selām-uñ saltanat ve ‘azamet birle tahtını (2) yel götürüp giderken bir faķır ve ‘ābid kişi bir ağaç dibinde ‘ibādet ederdi. Süleymān nebī bunun (3) üzerine uğradı. Bu ‘ābid baķdı Süleymān peygām-ber -‘Aleyhi’s-selām-ı bu şevket ile gördi eydür: Yā Süleymān! (4) Hāķ -Ta‘ālā- saña ne ‘azamet vērmişdür kim tahtuñı havāda kuşlar ile yörüdürsin. Süleymān peygām-ber -‘Aleyhi’s-selām- (5) emr etdi. Der-hāl tahtını bu ‘ābidüñ yanına indürdiler. Süleymān -‘Aleyhi’s-selām- bu ‘ābide eydür: Yā ‘abda’llāh! (6) Saña bir haber dēyeyüm işit. Ol ‘ābid eydür: Buyur yā Resūla’llāh! Süleymān -‘Aleyhi’s-selām- eydür: Kaçan sen (7) bir kerre şıdķ-ile Sübhāna’llāh¹³³ dēseñ ve ol maħall-i kabūlde vāķi’ olsa benüm cemī’ sultānlıgumdan (8) yēgdür. Zīrā bu benüm sultānlıgımuñ zevāli vardur fānīdür. Ammā senüñ ol tesbīhüñ bāķīdür (9) fānī olmaz. Āhīretde hāzırıñdur. *وَالْآخِرَةُ خَيْرٌ وَأَبْقَى*. Ve’l-āhīretü hayrun ve ebķā¹³⁴dur. Benüm ĥod sultānlıgumdan niçe korku (10) vardur dēdi ve Muhammed Muştafā -Şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem- bunca māl kim gāzādan getürürdi fuķarāya (11) üleşdürürdi. Kendüsi vaķt olurdi toķuz günde bir kerre yer idi arpa etmegini. Anı (12) dañı toynca yemezdi. Peygām-berlerüñ faķri ve seħası ne mertebe idügi aşığıda söylenile işidesin. (13) -İn-şā’a’llāhu Ta‘ālā.- Yine biz dünyā ahvālin dēyelüm. Pes Peygām-berlerüñ itikādları böyle idi ki (14) bir kerre Sübhāna’llāh dēmek ile ‘azābdan kurtulup a’lā mertebelere yētişesin. Ammā sen bir aķçeden (15) öturi bir kez Sübhāna’llāh dēmegi terk edersin ve bu ‘ömri yok yerlere çürüdürsin. Bir si-pāre (16) Ḳur’ānı bir aķçeye okursın. Āhīr peşīmān olacağüñ şimdi peşīmān ol. Bu murdāruñ muħabbetini (17) göñülden gider ve endişesini dañı terk et-kim āhīr senüñ

132 Kaf’tan Kaf’a

133 Subhāna’llāh *سُبْحَانَ اللَّهِ* Ar. Yüce Tanrı’nın tesbīhini söyleyip her türlü eksiklik ve ayıplardan arınmış, kutlu, arı ve temiz olduğunu kalp ve dille bildiririm.

134 Ahiretse daha da hayırlıdır ve daha da sürekli. Kur’ân, LXXXVII. El-A’lâ Sûresi, 17. âyet. KKM. 721. (Dakı āhīrat yigrekdür, dakı bāķī kalıcıradur. (87) Sûratü’l-A’lâ, 17. âyet. SKT. 525, Ve āhīret ziyāde güzeldir ve ebedīdir. 30. cüz, Sûretü’l-A’lâ, 17. âyet. KTC. 211, *وَالْآخِرَةُ خَيْرٌ وَأَبْقَى*, Ve hāl bu ki şongı sarāyın hayātı bu cihānun metāından yigrek ve pāyendeterdir. 30. cüz, Sûretü’l-A’lâ, 17. âyet. TZA. 2-441, Halbuki āhīret dünyādan daha hayırlı ve daha devāmlıdır. el-A’lâ Sûresi, 17. âyet, KKTA. 593, Halbuki āhīret daha hayırlı, daha sürekli. el-A’lâ Sûresi, 17. âyet. KHKM. 3-1173)

helâkligün bunun endîşesi (34a-1) ucından olırsadur ve eger bu dünyânun endîşesini göğülünden giderimezsen elünden (2) gider kim bunun çâresi budur. Elde olanun endîşesi göñüle giregen olur. Zîrâ her (3) kimde kim dünyâ var şeytân aña havâle olur. Dâyim diler kim dünyâyı aña sevdüre. Âhîr ol dünyâyı (4) sevdüğü için dünyâdan âhirete îmânsız gidere. نَعُوذُ بِاللّٰهِ مِنْ ذَلِكَ الْخَطَرِ Ne'üzü bi'llâhi min zâlike'l-ḥaṭari.¹³⁵ Bir gün Ḥasan-ı Başrînün (5) -Raḍiya'llâhu 'anhu-ya müridleri geldiler: Yâ şeyḥ! Şeytândan ğâyet incindük. Gelüp bizi (6) yaramaz işlere yêlter. Elüğüzdeki dünyânuzı berk tutuñ tağıtmañ. Size gerek olur dër. Bizi (7) ḥayırdan yığar dëdiler. Şeyḥ -Raḥmetu'llâhi 'aleyh- eydür: Şeytân şimdi bunda idi. Sizden çok (8) şikâyet eyledi. Eyitdi-kim: Şol âdem oğlanlarına naşîhat eylesen benüm ḥaḳkuma tama' eylemeseler (9) kendü ḥaḳlarına kâni' olsalar. Ol vaḳt-kim Ḥaḳ -Ta'âlâ- beni murdâr eyledi dünyâyı ve cehennemi baña (10) milk eyledi. Cenneti ve kanâ'ati bunlara ḳodı. Şimdi bunlar kendülerün ḥaḳların ḳodılar benüm (11) ḥaḳkuma tama' ederler. Ben ḥod bunların îmânların almayınca dünyâyı bunlara vërmezsin dëyüp (12) gitdi dëdi. İmdi siz daḥı eger şeytânun mekrinden emîn olalum dërseñüz varuñ dünyâyı (13) terk ëdüp endîşesin göñlüğüzden çıkaruñ daḥı emîn oluñ oturuñ dëyü naşîhat eyledi. (14) Ḥazret-i Resûl -Şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem-mi bir gün gördiler kim kendüzinden def' eder. İrağ ol! (15) İrağ ol benden! dëyü söylenür. Eyitdiler: Yâ Resûla'llâhi! Kendüğüzden ne nesne def' edersiz? (16) Resûl ol pür-uşûl eydür: Dünyâ baña temesşûl olup kendüyî 'arz eder. Ben daḥı anı (17) kendüzümden def' ederin. İrağ ol! dedüğim budur. İmdi anuñ gibi sultân dünyâyı (34b-1) kendüzinden def' edicek bize daḥı anuñ terki lâzımdur. Yine bir gün Resûl -Şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem- Ebû Hüreyreye (2) eydür: Yâ Ebû Hüreyre! Gel saña dünyânun mişâlini göstereyim dëyüp Ebû Hüreyrenün eline yapışdı. Bir dereye (3) ilettdi-kim ol dere mezbelelik idi. Yâ Ebû Hüreyre! Baḳ bu dereye. Ebû Hüreyre baḳdı. Gördi kim (4) ḳuru âdem başları ve eski bezler ve ḥayvânlar cîfeleri ve süñükleri dökilmiş yatur bî-ḥadd ü bî-ḳıyâs. (5) Resûl ḥazreti -Şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem-: Yâ Ebû Hüreyre! İş-bu başlar kim görürsin kimi yigit ve kimi ḳoca ve kimi 'avret (6) ve kimi oğlan başıdur ve kemükler daḥı bunlarındur. Bunlar daḥı evvel bizcileyin âdem idi. Bunların (7) daḥı hırşları ve uzun uzak şanuları

135 Onun korkusundan Allah'a sığınırız.

ve fikirleri var idi ve bunlar dağı nefis ta'amlar yeyüp (8) ve nefis tonlar geyerler eyü atlara binerler idi ve her yaña segirdüp gezerler idi. Şimdi gör kim (9) süñükler olmışdur yaturlar ve etleri derileri çürimiş toprak olmuş ve ol nāzūk cerb¹³⁶ ü (10) şîrîn yeyen ağızlar çeñelerinden ayrılmış yatur ve bunların içinde kişiler var idi-kim haram ve halāl (11) dēmezler dēvsürüp yıgarlar idi ve kalın dōşeklere yaturlar idi ve laţîf sarāylarda otururlar (12) idi. Şimdi gör kim bu mezbeledē cīfe olup nice yaturlar ve nice toprak olup-dururlar. Gelen geçen (13) başar ve kimi yigrenür. Ammā uşlu olanlar bundan ʿibret alurlar ve bu yatan bezler ve eskiler kim (14) görürsin. Yeller durmaz dağıdur. Evvel bunların kimisi kemhālar ve kimi şūflar ve kimi a'lā bezler idi. Bu (15) yatanlar geyüp şalınur ve faħrlenürler idi. Şimdi gör yeller şavurur çürimişdür ve bu yatan hayvān (16) süñüklerin kim görürsin. Ba'zı at ve ba'zı katır ve ba'zı devedür. Bu yatanların bindükleridür. Bunlara (17) binüp diledükleri yere varurlar ve yine gelürler idi. Şimdi gör dökülüp nice yaturlar. Uş (35a-1) dünyānuñ mişālî-kim görür¹³⁷ budur. Dünyānuñ ʿakıbet işi bu olısdur. Yā Ebā Hüreyre! Sen dağı ve ben (2) dağı bundan ʿibret alalum kim āhiret işimüz böyle olacağın fikr edüp anlayalum. Şol bizüm (3) elimüzde ve koynumuzda olan nesneler hıç bizüm degildür. Bizden evvel her birinün issi var idi. (4) Bizden sonra dağı yine issi vardur geliserdür. Sen anı şöyle şanursın-kim şimdi senündür. Yā Ebā Hüreyre! (5) Var imdi ölmezden öñ bu dünyādan göñlünjı götür. Dünyā seni terk etmedin sen dünyāyı terk ede gör. (6) Elünde olaldan miskīnlere ve faķirlere vērî gör. Yoħsa erte sen dağı şöyle olursın. Zinhār! (7) Bu dünyāya aldanma ve bunun rāhatına mağrūr olma. Bu dünyāda kim güldi-kim ʿākıbet ol ağlamadı ve bu (8) dünyāda kim rāhat oldu-kim ʿākıbet ol miħnete yetişmedi. Her kanda bakarsañ bu dünyā pür-guşşa ve (9) ğamdur dēdi. İmdi ey ʿazîz! Bu cihānda guşşasuz hıç kimse mi vardur? Her birinün miķdārı deñlü (10) ğamı ve

136 çerb چرب Far. (cım-i Fārisî-i meftûha) *harb vezninde*, ğālib ve râciħ ma'nâsınadır; el ile olursa ğalebe, fi'l ve ʿamelde olur, ve lisân ile olursa feşâhat ve ħüsn-i güftâr ile olur; ve "çerbîden چربیدن"den ism-i maşdar olur, çerbîden, yağlu ve semiz olmak ma'nâsınadır. BK-2. 216. çerb چرب Far. ğālib ve râciħ ma'nâsına; ve "çerbîden چربیدن"den ism-i maşdar, çerbîden, yağlu ve semiz olmak. LBK. 139, cerb چرب Far. yağlu olan, semüz olan, semîn; ve her işde ğālib; ve elinden iş gelen. Terc. 1-194, çerb چرب u. cerb چرب Far. Adj. u. Subst. [Rad. v. چربیدن] ğālib ve râciħ; yağlu ve semiz olmak. Zen. 352

137 "görürsin" olacak.

guşşası ve başında gavgası vardır. Pes Sultān İbrāhīm Edhem hāzretleri anuñ içün pādīşāhlığı (11) terk édüp dervīşligi ihtiyār etdi. Kendüyi mürşid eşigine bıraқdı. Cihānuñ guşşasından (12) kurtuldı. Nite-kim ‘Acem erenleri dēdiler. Beyt:

دَرِینْ عَلمْ کِسی بی غَم نَه بَاشَدُ. اَکَرُ بَاشَدُ بَنی اَدَمْ نَه بَاشَدُ

Der-īn ‘ālem kesī bī-ğam ne bāşed

Eger bāşed benī ādem (13) ne bāşed¹³⁸

Bir dağı dēnilmişdür kim:

اَی نَفْس بَدیدَه تَحَقِیقْ بِنَکَرِی. دَرُویْش اِختِیَارْ کُنِی بِر تَوَنُکَرِی

Ey nef-s-i be-dīde-i taḥkīk bi-n(i)gerī

Dervīş ihtiyār kūnī ber tüvāngerī¹³⁹

(14) Loḳmān Hākīm oğlına vaşıyyet édüp eydür: Yā oğul! Zinhār ve zinhār dünyāyı vērüp āhireti (15) alı gör. Şaḳın-kim āhireti dünyāya vėrenlerden olmayasın. İmdi ‘azīzüm! Bu dünyānuñ bir kaç mişālini (16) dēdüm ve bir kaç mişālin dağı dēyeyüm işit. Ola kim bunun fenāsın anlayuraḳ göñlüni bundan götüresin. (17) Ḳanā‘at cübbesine baş çeküp Ḥaḳḳa teveccüh édüp oturasın ve elünđe oluncasından fuḳarāya (35b-1) taşadduḳ edesin. Bilgil imdi! Bu dünyānuñ bir mişāli dağı budur kim: Bu dünyā bir gölgeye beñzer kim (2) sen anı durur şanursın. Ve-lākin yörür. Yörüdügin görmezsin. Birezden görürsin-kim gitmiş. Pes (3) dünyāyı dağı kişi tırur şanur. Birezden görse kim hīç olmuş. ‘Azīzüm! İnanma bu gölgeye kim bu gölge- (4) nün zevāli tizdür. Andan öturi dēmişdür Resūl hāzreti -‘Aleyhi’s-selām- ki: اَلدُّنْيَا سَاعَةٌ وَجَعَلَهَا طَاعَةٌ Ed-dunyā sā‘atün ve ca‘alehā (5) tā‘atün. Ya‘nī: Bu dünyā bir sā‘atdür geçürün buni tā‘at-ile ve bu dünyānuñ bir laṭīf mişālin dağı (6) dēyü vėreyim işit. Var sen dağı aña göre iş ét. Bilgil imdi! Bu dünyānuñ mişāli dağı oldur ki: (7) Bir kişi gece erteğe degin düşinde sultān olur. Tahta çıkar oturur. Şağında ve şolında vezīrlər (8) ‘izzetler ve ikrāmırlar ve hürmetler ve sarāylar ve ḳapuda ḳullar ve içerde ḥalāyıklar girmekler ve çıkmaḳlar ve (9) vėrmekler ve almaḳlar ḥükm ve ḥükümet. Bu kişi düşinde bu ḥālī

¹³⁸ Bu dünyada bir insan gamsız olmaya * Eger olursa insan oğlu olmaya. Vezni: Mefā‘ilün / mefā‘ilün / fa‘ülün

¹³⁹ Ey gerçeği görür olan nefsi! Bak ve gör * Derviş zenginliğin üstündekini seçti. Vezni: Mef‘ülü / fā‘ilātü / mefā‘ilü / fā‘ilün. "nefs" kelimesinde ve "derviş" ve "ihtiyār" kelimelerinin son hecelerinde imāle vardır.

şanur kim gerçektür. Bu hâl kendüye (10) vâkı'dür. Bu hâlde iken uyanu geldi. Görse kim döşekde yatur uyurmuş. Bu gördükleri (11) hep düş imiş. Ne beglik var ve ne vezirlik var ve ne kapu var ve ne kapucu var. Ne hüküm var ve ne (12) hükümet var. Gel imdi gör bu kişi nice melûl olur ve guşşaya uğrar. 'Azîzüm! Bu mişâli oñat dinle. (13) İmdi! Bu dünyânun büyük hoşlığı pâdişâhlıktır. Ol dağı uykuda gördüğe benzemez. Bir gün (14) öli vürürsin. İletürler 'uryân bir çukura yaturı korlar giderler. Sinlede uyanu gelür görseñ kim (15) 'uryân bir pâre beze şarmışlar bir çukura bırağı komuşlar gitmişler. Ol gördüğü saltanat (16) hây hüy hep bir yalan düş gibi olmuş. Gel imdi gör anun ol vaktin hasretligin. (17) Eger anda 'amel-i şâlih nûrı olmazsa ve ol nefsi emmârenün çirkin şifatları her biri (36a-1) bir heybetlü cân-aver şüretinde gele ol çukurda aña hamle eyleyeler üşeler. Ol feryâd (2) édüp çağıra ve-yâ-ğud ol çukurda dürlü dürlü dünyâ cân-averleri vardur ve kimi çıyan (3) ve kimi şıçan ve kimi kurbağa. Bu ter ü nâzûk beslenen teni üşüben yerler ve cânına ol nefsi emmâresinün (4) korkulu şifatlar korkulu cân-aver şüretinde üşüp 'azâb ederler ve tenini dünyâ cân-averleri (5) üşüp yerler. Kendüsi hayflar édüp nedâmetler eder kim 'ömrini yok yerlere harc eylemiş. Ol (6) şâzûlık şandığı gam imiş ve ol râhat dedüğü miñnet imiş. Şonra başına uğradı ve bu teni (7) beslemek câna cefâ etmek imiş. Beyt:

Cânına cevri édüben¹⁴⁰ tenini semirden kişi
 Ol mâra mûra (8) 'akrebe biryân olur gider
 Gör bir gedâyı kul dağı gider mi geymedin
 Şol bir libâs kim egnine sultân alır gider (9)
 Evvel kadem cihâna¹⁴¹ çün geldi ağlayu
 Ahır yine ol¹⁴² zâr-ile giryân olur gider¹⁴³

Ëy bî-çâre! Sen seni (10) şöyle taşavvur edersin. Bir gün sen 'âlemde pâdişâhsın ve-yâ-ğud vezîrsin ve-yâ bir 'izzetlü ve hürmetlü (11) ve hükümetlü kişisin. Hây meded ol taşavvurı sen kendüzünğden gider. Saña ol şol bir düş (12) gibidür ki yukaruda dedüm. Ammâ saña lâyıq olan budur ki eydesin-kim: Benüm evvelüm bir sidik bevbinden (13)

140 "édüben" kelimesi "édüp" şeklinde okunursa vezin düzelir.

141 "ki" gelirse vezin düzelir.

142 "o" okunmalı.

143 Vezni: Mef'ülü / fa'ilâtü / mefâ'ilü / fâ'ilün

gelmiş bir murdâr şudur ve sonra ölicecek bir murdâr gevde olursun. Gâyet sevgülü dostlarum (14) bir gün yanlarında kırmazlar ve eger iki gün duracak olursam kırmamdan incünürler. Kimse kırmama (15) gelmez deryü kendünün sonra nice olacağını fikr edüp mağrûr olmayasın ve âhiretde yârün (16) od eden nefsi-i emmârenün ol merdûd huları-y-la hulanup kibri ve ‘ucbı ve hırşısı ve hasedi (17) ve buhlı ve hubb-ı mâlî ve nifâkı kendüne hu edünüp terk etmedüğündendir ve şol çirkin (36b-1) hular-ile hulanup. Yarın kıyâmet gününde her biri bir cân-aver suretinde sağa refîk olsa (2) gerektir. Şunu şöyle tasavvur etmez misin ki ve-yâ-hud şunu fikr etmez misin-ki: Ne dehlû ululukda hükmd (3) hükümetde ‘izzetde olursan âhir ‘Azrâ’il elinde hor ve zelîl olup hâlün nice olacağın (4) bileceksin ve Melik-i kadîm huzûrına varacaksın. Kendüyi onat fikr eyle. Beyt:

Şular kim kendüyi (5) sultân şanurlar

Âhir toprak olıcak utanurlar¹⁴⁴

‘Azîz! Gânilerün ve sultânların ve dünyâ ulularının (6) dünyâ ile hâllerini ve mişâllerini dedüm işitdün. Kalan hâllerini dağı aña göre kıyâs et. (7) Gel imdi! Bu kez fakîrlerin ve şâlihlerin dağı dünyâ-y-ile mişâlini ve hâlini deryeyüm işit-kim nicedür? (8) Bunların mişâli dünyâ-y-ile budur kim: Bir kişi uyurdu düşünde gördi-kim kendüyi habs eylemişler. (9) Dürlü dürlü mişnetler içinde kullanurlar. Boğazını dağı doyurmazlar. ‘Aciz kalmış nice edeceğin bilmez (10) iken nâ-gâh uyanu geldi. Gördi-kim kendüyi hoş yumuşak döşekde evinde barıkında ve köşkinde (11) râhat ile yatur. Hizmetkârlar karşısında turlurlar. Bu görinen belâ ve mişnet hep düşünde (12) imiş. Pes ol kişi nice sevinür kim: El-hamdü li’llâh der. Düşüm imiş der. Bu fakîr ve şâlihler ancılayın- (13) dur ki öldüğü vakt kabrine varıcak cânı yine gelüp uykudan uyanur gibi uyana görse kim: (14) Bir laîf mekânda hoş döşekler döşenmiş. Güller açılmış reyhânlar bitmiş bahçede kendüsi (15) hoş pâdişâhâne oturur. Çevre yanında gökçek kokuvar ve gökçek şüretlü câriyeler karşı- (16) sına el kavşurmuşlar dururlar. Bu fakîr şöyle şâd olup sevinüp eyde kim: Ol benüm (17) fakîrlüğüm ve zahmetüm ve tarlıgüm hod dünyâda imiş. El-hamdü li’llâhi ki bunda râhata ve hoşlığa (37a-1) yetişdüm. Ol

dünyadaki miñnetden ve elemden kurtuldum deyüp Allāha şükr eyleye. Zīrā bu qabr ba'zı (2) kişiye cehennem çukurlarından bir çukur olur. Yuqaruda dedüğim gibi ve ba'zı kişilere cennet bahçe- (3) lerinden bir bahçedür. Nite-kim Resül hażreti - Şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem- buyurur: إِنَّمَا الْقُبُورُ رَوْضَةٌ مِنْ رِيَاضِ الْجَنَّةِ أَوْ حُفْرَةٌ مِنْ حَفْرِ النَّارِ Inneme'l- kubbūru ravzatun min riyāzi'l-cenneti (4) ev hufretün min haferi'n-nirāni.¹⁴⁵ 'Aziz! Bu dünyāda ol nesneye hoşlıklar verenler ve gūşşasuz yöriyenler (5) ölicecek bir miñnete ve bir gūşşaya şataşanlar kim hīç kurtulmak āsān olmaya. Bel-ki hīç kurtulmaya ve bu (6) dünyāda zahmet çeküp faķırlığa ve miskinlik ile bağı hūn olup doynca yemek bulamayup (7) ve kendüye geyecek kadar esbāb¹⁴⁶ bulamayup 'āciz olanlar bir hoşluğ-ile ve bir rāhata ve bir sultānlığa (8) şataşa kim hergiz zevāli olmaya. İmdi 'azizüm! Bu dünyā dedikleri bir qarışık düşe benzer. Bunun (9) fānī lezzetine aldanup mağrūr olup yöriyüp kiři kendüyi kapup koyu vermek olmaz. Ol iki (10) cihān faħri Muħammed Muştafa -'Aleyhi's-selām- buyurur ki: مَا أَنَا فِي الدُّنْيَا إِلَّا كَرَائِبٍ اسْتَظِلَّ تَحْتَ شَجَرَةٍ ثُمَّ رَاحَ وَ Mā enā fi'd-dünyā illā kerākibin isteẓalle¹⁴⁷ (11) tahte şeceratin şümme rāha ve terekehā. Ya'nī demek olur kim: Benüm dünyā ile mişālüm şol atluya benzer kim (12) katı issi günde issiden incinüp bir ağaç gölgesinde birez vaķt gölgelendi. Dağı yine ol ağacı (13) terk etti ve yolına gitdi. Pes şol kişilerün kim 'aklı vardur bu dünyāyı birazcuķ vaķt (14) gölgelenecek yer bilüp bunun fānī lezzetine hergiz meyl eylemez. Acam ve toķam ve yalınam ve evüm barķum (15) ve oğlum ve kızum ve tavarum bağum ve bahçem demez. Dünyā yüzinde bir taş bir taş üzerine (16) komaz. Bu günlük yarınlık 'ömr için āhireti terk edüp nefsi murādına muķayyed olmaz. Dāyim (17) şunu fikr eder kim: Bu milkden göçiserdür ve qabre varısardur ve çüriyüp anda dağı (37b-1) niçe yıllar toprak yatisardur. Tā haşır olunca. Pes ol yerde ne gerekse anuñ kaydında olur. Nite-kim (2) 'İsā -'Aleyhi's-selām- buyurur: الدُّنْيَا قَنْطَرَةٌ فَاعْبُرُوهَا وَلَا تَعْمُرُوهَا Ed-dünyā qanţaratun fe-berūhā ve lā ta-merūhā. Ya'nī: Bu dünyā köpridür. Bu (3)

¹⁴⁵ Şüphesiz kabirler, cennet bahçelerinden bir bahçe veya cehennem çukurlarından bir çukurdur.

¹⁴⁶ Müstensih "elbiseler" anlamındaki "eşvāb" kelimesini metnin bütününde "esbāb" şekilde söylediği gibi yazmıştır. şevb ثوب Ar. rūbā, libās. çoğ. اثواب eşvāb ve siyāb ثياب Zen. 337

¹⁴⁷ isteẓalle اسْتَظَلَّ olacak.

köpriden geçün. Hergiz 'imāret eylemeñ demek olur. Pes bu dünyā çün bir köpridür āhirete geçilür. (4) Kimi bu köprinün ortasına varmış ve kimi ucına varmış ve bu köprinün öte başı kabrdür. Kimisi (5) ancak bir kez adar ve kimisi dağı artuk adup varur kabre girür. İllā kendünün hayrı yok. (6) Önünde kabir menzilini dağı uzak şanur. Ammā şunu taşavvur etmek gerekdür kim: Çün bu köpriye kadem başdı (7) el-bette menzilinün ucu kabre varsa gerekdür. Eyle olıcağ bu köprinün üzerinden geçenler (8) el-bette mağrūr olup bu dünyāya meşğul olur. İşte hōd görünü tūrur ki bu dünyā köprisinün (9) üzerinde niçeler mağrūrlik ile ve ğaflet ile sarāylar ve köşkler yapılar. Ecel geldi āhiret tārūmār (10) oldu. Şimdi anların birinün eşeri yokdur ve bu milke niçeler geldiler. Benüm dēyü da'vā ētdiler. (11) Şonra yalan çıkdılar. Sözlərini işbāt ēdemediler. Beyt:

Niçeler benüm benüm dēdi gitdi

Birisi (12) ētmedi sözini işbāt¹⁴⁸

Fārisī beyt:

مَلِكِ سُلَيْمَانَ بِسُلَيْمَانَ رَسِيدٍ. مَلِكِ هَمِينَ أَسْتُ سُلَيْمَانَ كُجَا أَسْتُ

Milk-i Süleymān be-Süleymān resid

Mülk-i hem-īn-est Süleymān kücā-est¹⁴⁹

(13) İmdi ēy ğāfil ü mağrūr! Niçedür dēyesin "Fülān fülān ölmüş" ve-yā niçe dēyesin-ki "Fülān hasta ölmüş" (14) ve-yā "Za'if ölmüş" ve-yā "Ölmüş." Ey bī-çāre! Bir gün saña dağı "Fülān hasta ölmüş" ve-yā "Za'if ölmüş" (15) ve-yā "Ölmüş" dēyeler. Ey bī-çāre! Bu günlerde başuğa gelecek nesneleri fikr ēdüp anmaz mısın ve 'Azrā'il eline (16) giriftār olup hōr ve zelīl olacağın anmaz mısın? Ey bī-derd! Niçe bir ğarre olasın bu fānī (17) cihāna. Beyt:

Var ahı bu derde iste bir çāre

Bu tekebbür nefsünjı götür meşāyih katına vara

Ol (38a-1) fānī kapulardan ol ahı āvāre

Revā mıdur ki varasın yarın Hāzrete yüzi kara¹⁵⁰

148 Vezni: 11'li hece vezni.

149 Süleymān'ın mülkü yine Süleymān'a erişdi * Mülk burada, ama Süleymān nerede? Vezni: Fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilün. İkinci mısraın son tefilesinde zihaf vardır.

150 Vezni bozuk.

Bundan sen (2) kendüyi bir ‘azîz hürmetlü vazırlu ve vekârlu âdem bilesin. Yarın senün nāmūsın şınup zebāniler odlu (3) topuzlar ile hāşā kim uralar seni. İmdi ‘aqluñ var ise bu fānī dünyā-y-içün teşvîş çekme. (4) Kimsenün hātırcuğın yıkma ve kimseyi aldama ve kimseyi imcitme ve elünde olandan fukarāya taşadduk eyle. (5) Bu murdāruñ ğamın içünden gider kim murdāruñ ğamı dañı murdārdur ve harāmuñ endişesi dañı harāmdur. (6) Ol harām ve murdār endişe¹⁵¹ içün tolu iken varursın Hāzrete karşı el bağlayup namāza tūrursın. (7) ‘Aceb Hāzret-i Bārīden utanmaz mısın? Şunu bilmez misin-kim: Bir kişi elin bağlayup namāza tūrmışken (8) göñli bir ğayri endişeye gitse idi ol hem-ān iki kıbleye tıpmış olur. Biri ol-kim yüzün kıbleye (9) eyledi ve bir kıble dañı ol-kim göñlini bir ğayri nesneye dañı meşğul eyledi. Pes ol kişi iki (10) kıbleye tıpmış olur. Anlaruñ gibi kişileri yarın Hāzrete kığırıcak yüzleri ardına dönüp ardın (11) ardın varalar. Ferişteler eydeler kim: Yā Rabbi! Bu kuluñ sende niçün yüzün çevürdi? Hıttāb (12) gele kim: Bu kulum benden ol vaktın yüzün çevürdi kim namāz kıılırken yüzün kıbleye dönderdi (13) ammā göñlini benden ğayriye dönderdi ve benüm endişemden ğayri endişeye gitdi. Şimdi dañı (14) anuñ içün benden döndi denile. Meşāyihden bir kaç eyitdiler kim: Şol namāz kıılırken göñlin (15) Allāhdan ırınlaruñ kabrine koyıcak bir ferişte gelür. Boynunu burar. Kıbleden yüzünü dönderür (16) kor gider. Munker ve Nekir gelür. Ol kişinün yüzünü kıbleden dönmüş bulur. Bir gün Ya’kūb (17) peygām-ber -‘Aleyhi’s-selām- namāz kıılırdı Yūsuf kundağ ile karşıusunda yaturdı. Ya’kūb -‘Aleyhi’s-selām- (38b-1) namāzda iken Yūsufa gözi ucu-y-la bir kez nazar eyledi. Hāq -Ta’ālā- der-hāl eyitdi: Yā Ya’kūb! (2) Benüm Hāzretüme teveccüh edüp baña ‘ibādet ederken yüzün götürürsin gözün ucu-y-la (3) nazar mı edersin? ‘İzzetüm hāqqı-y-içün āhiretde edeceğüm saña dünyāda edeyüm. Benden ğayri yere nazar (4) eden gözlerünji anuñ firākından ağladup bozardayum ve benden ğayriye meyl eden göñlünji (5) anuñ ğamı-y-la doldurayım dedü. Ol idi-kim Yūsufı yitürdi ve ağlamakdan iki gözleri görmez (6) oldu. Tā Yūsufı bulmayınca göñlinün ğamı gitmedi ve uyku dañı uyumadı. Hāq -Ta’ālā- dostlarınuñ (7) şucını āhirete kıomaz kim yarın mahşer güninde rüsvāy olmayalar. ‘Aziz! Bu şüret gözi-y-le cemī-i (8) ‘ömrinde bir kerre Yūsufa nazar etdüğü içün peygām-beri ile bu mu‘āmele oldu. Dāyim namāza tūrup fesād (9) endişelere giden nicedür ve aña ne dēnile? ‘Aziz

bu dünyādan kişinüñ göñli ne hāl ile giderse (10) kıyāmet güninde dağı ol hāl ile tırı gelür. Zîrā maḥşerde ādem oğlanlarınuñ içini taşına (11) dönderürler. Eyle olsa ādemüñ göñli ol vaqt muşavver olışardur. Şimdi bu kavmüñ baʿzısın (12) göñli dönmişdür Hāzretten. Kendü hevāsına teveccüh etmişdür ve baʿzısınuñ göñli meşğ olmuşdur. (13) Yaʿnî bir ḥayvān şüretine dönderilmişdür. Anuñ içün baʿzı ādemüñ ḥulķı çirkindür. Mevlānā (14) Celāle'd-dīn -Raḥmetu'llāhi ʿaleyh- buyurur ki beyt:

أَتَدْرِيْنَ أَمْتُ نَهْ بُودُ مَسْخِ بَدَنُ. لَيْكَ مَسْخُ بُودِ دِلِ إِي ذَا الْفِطْنُ

Ender-īn-i¹⁵² ümmet ne būd meşğ-i beden

Leyk-i meşğ būd (15) dil¹⁵³ ey ze'l-fiṭan¹⁵⁴

ʿAzîz cehd eyle kim göñlin yüzi dönderilmeye yoksa yarın ol şüret üzerine (16) yaradılursın. ʿAzîz bu muşibet büyük muşibetdür ammā bu muşibet ekşer kişiyeye vāqî olur dünyā (17) derdine düşmekden lāzım gelür bu mağbūnlık büyük mağbūnlıkdur kim bir kişi dünyāda insān dirile (39a-1) ve ölicek bir çirkin cān-aver şüretine döne maḥşer yérine ol çirkin cān-aver şüretinde gele ve-yā-ḥud (2) yüzi eñsesine döne ḥuzūr-ı Hāḳḳa bile vara -Neʿuzü bi'llāhi- ki şüretünle sîretün bir olmaya. (3) ʿAzîzler Taḥrî dostları dünyāda iken göñüllerini Allāhdan gayriden bir uğurdan dönderürler (4) ammā niçeler vardır kim göñülleri yüzünü bir uğurdan dünyāya vemişler. Pes anlaruñ gibi (5) göñüller dünyā muḥabbeti-y-le olmuşlardır. Zîrā bu dünyānuñ sevgisi bir āğudur kim göñli ve cānı helāk (6) eyler imāna zevāl vērür. Görmez misin Kārūn ki mālî-y-la nice yère geçdi dünyā sevgüsü ucından (7) ḥaḳḳu'llāhı çıkarmadı. Hāḳ -Taʿālā- ḥışm etdi yère geçürdi. Suʿāl. Eger dersen kim (8) dünyā dedüğünden murād nedür? Cevāb. Dünyā dedüğümünden murād metāıdur yaʿnî metā-ı dünyā demek olur. (9) Pes Hāḳ -Taʿālā- dünyānuñ metā-ını bu āyetde beyān eyleyüp buyurdi-

152 Burada vezin gereği izafet terkibi olmamalıdır.

153 "dil" kelimesi "būd" kelimesinden önce gelir ve "meşğ-i dil" şeklinde okunursa vezin düzelir. Nitekim 66b-9'da böyle yazılmıştır:

أَتَدْرِيْنَ أَمْتُ نَهْ بُودُ مَسْخِ بَدَنُ. لَيْكَ مَسْخُ بُودِ دِلِ ذِي الْفِطْنُ

Ender-īn-i ümmet ne buved meşğ-i beden

Leyk-i meşğ-i dil buved ey zi'l-fiṭan

154 Bu ümmetin bedeni bu dünyadayken çirkinleşmez. * Aklın ve gayretin varsa gönlünün çirkinleşmemesine bak. Vezni: Fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün

زَيْنَ النَّاسِ حُبُّ الشَّهَوَاتِ مِنَ النِّسَاءِ وَالْبَنِينَ وَالْقَنَاطِيرِ الْمُقَنْطَرَةِ مِنَ الذَّهَبِ وَالْفِضَّةِ وَالْخَيْلِ الْمُسَوَّمَةِ وَالْأَنْعَامِ وَالْحَرْثِ ذَلِكَ kim: mine'n-nisā'i ve'l-benīne ve'l-kanāṭīrī'l-muḳanṭarati mine'z-zehebi ve'l-fıddati ve'l-ḥaylī'l-müsevvemeti ve'l-en'āmi (11) ve'l-ḥarṣi zālike metā'u'l-ḥayātī'd-dünyā va'llāhu 'indehū ḥüsnü'l-me'ābi.¹⁵⁵ Pes dünyānuḡ metā'ı bunlardır (12) dedüğinden sonra yine buyurdu kim: يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تُلْهِكُمْ أَمْوَالُكُمْ وَلَا أَوْلَادُكُمْ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ emvālüküm ve lā evlādüküm (13) 'an zikri'llāhi.¹⁵⁶ Ya'nī: Ey şunlar kim îmānları vardır! Sizi gāfil kılmasun bu māl ve oğul ve kız (14) Allāhuḡ zikrinden demek olur ve daḡı Resūl ḥazreti -Şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem- buḡa münāsib bir ḥadīş buyurur kim: حُبُّ الْمَالِ وَالشَّرَفِ يَنْتَانِ الْفِقَاقَ كَمَا يَنْتَبُتُ الْمَاءُ الْبَقَلَ Ḥubbü'l-māli (15) ve's-şerefi yünbitāni'n-

¹⁵⁵ Kadınlara, oğullara yığın yığın biriktirilmiş altın ve gümüşlere, güzel ve cins atlara, hayvanlara va ekinlere karşı insanların aşırı sevgisi vardır ve bu sevgi, insanlar için bezetilmiş bir sevgidir. Fakat bunlar dünya yaşayışına ait birer matahtan ibarettir. Sonucu varılıp gidilecek yerin güzelliğiyle ancak Tanrı katındadır. Kur'an, III. Âl-i İmrân Sûresi, 14. âyet. KKM. 58. (Bezenildi âdamlar için arzular sevmek: Avratlardan, dakı er oğlanlardan, daḡı kıntarlardan ya'nī yümiş bin kızıl, yâ yüz bin miskal; yâ yüz göni tolu altun; yâ bin iki yüz vakıyya altun, çok dirilmiş, altundan dakı gümüşden; dakı yuntan, nişân olunmuş -yâ ota salınmış-; dakı yalkılardan; dakı ekinen. Şol kumaşıdır yakın dirligün; dakı Tanrı katındadır dönecek yirün görki. (3) Sûratü Âl-i İmrân, 14. âyet. SKT. 38. Bezenilmiş oldu âdemler için nefis ârzü etdiği şeyleri sevmek: Karılardan ve oğullardan ve cem' olunmuş ḥazînelerden altundan ve gümüşden ve nişânlanmış ve 'alâmetlenmiş atlardan ve dört ayaklı ḥayvānlardan ve ekinlerden; işbu mezkûr olandır dünyâ dirligünün fâidesi ve Allāh onun yanındadır güzel olan kâ'ideciḡ. 3. cüz, Sûretü Âl-i 'İmrân, 14. âyet. KTC. 1-82, زَيْنَ النَّاسِ حُبُّ الشَّهَوَاتِ. Ârzü olunacak nesneler ḡalk için bezenildi. مِنَ. Bu ve mâ'badında olan eşyâ' şehvâta beyândır ya'nī ârzü olunacak eşyâ karılardır. وَالْبَنِينَ. Ve oğullardır. وَالْقَنَاطِيرِ الْمُقَنْطَرَةِ مِنَ الذَّهَبِ وَالْفِضَّةِ. Ve tamgalanmış atlar. وَالْخَيْلِ الْمُسَوَّمَةِ. Ve altundan ve gümüşden cem' olunmuş çok māl. وَالْأَنْعَامِ. Ve koyun keçi ve deve ve şığırlar. وَالْحَرْثِ. Ve ekin. ذَلِكَ. Ol mezkûr olan eşyâ'. يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا. Yakın olan sağlığın menfa'atidir. وَكُلُّهُمْ حَسَنُ الثَّابِ. Ve Tanrı -Ta'âlâ- katındadır güzel dönecek yer. Pes insāna lâyıḡ degildir ki ol güzel dönecek yeri dünyâ-yı deniyyenin lezzâtıyla degiştire. 3. cüz, Sûretü Âl-i 'İmrân, 14. âyet. TZA. 1-82, Kadınlardan, oğullardan kantarlarla altın ve gümüşten, nişanlı atlardan, davarlardan, ekinlerden olup insanın içini çeken birtakım şeyleri sevmek insanlara hoş göründü. Bunlar dünya dirligünün geçinecek şeyleridir. Nihayet varılacak güzel bir yer Allah yanındadır. Âl-i İmrân Sûresi, 14. âyet. KKTA. 52, Kadınlara, oğullara yığın yığın birikdirilmiş altın ve gümüşe, salma güzel atlara (deve, sığır, koyun, keçi gibi) hayvanlara, ekinlere olan ihtiraskârâne sevgi insanlar için bezenip süslenmiştir, bunlar dünyâ ḡayâtının (geçici) birer fâidesidir. Allah (a gelince) nihâyet dönüp varılacak yerin bütün güzelliği onun nezdindedir. Âl-i İmrân Sûresi, 14. âyet. KHKM. 1-85)

¹⁵⁶ Ey inanalar sizi alıkomasın mallarınız ve evlatlarınız, Allah'ı anmadan... Kur'an, LXIII. Munâfikuun Sûresi, 9. âyet. KKM. 666. (İy anlar kim îman getürdiler! Egemesün sizi mallarınız ne daḡı oğul kızlarınız, Tanrı zikrinden... (63) Sûratü'l-Munâfikuun. 9. âyet. SKT. 470, Ey Müslümânlar meşḡul kılmasun sizi sizin māllarınız ve evlâdlarınız Allāh -Ta'âlâ-yı zikr etmekden... 28. cüz, Sûretü'l-Munâfıkûn, 9. âyet. KTC. 3-156, يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تُلْهِكُمْ أَمْوَالُكُمْ. Emvālınızın tedbiri sizi meşḡul kılmasın. وَ. Daḡı evlâdlarınızın terbiyesi sizi meşḡul kılmasın. عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ. Hudâ'nın anmasından; ya'nī namâz ve sâ'ir 'ibâdet gibi Hudâ'nın anması üzere müstemil olan eşyâdan şize anlar mâni' olmasınlar... 28. cüz, Sûretü'l-Munâfıkûn, 9. âyet. TZA. 2-381, Mü'minler! Malınız, çoluḡunuz çocuḡunuz sizi Tanrı'yı anmadan alıkomasın... El-Munafikûn Suresi, 9. âyet. KKTA. 556, Ey îman edenler, sizi ne mallarınız ne evlâdlarınız, Allāh'ın zikrinden alıkomasın... El-Munafikuun Suresi, 9. âyet. KHKM. 3-1048)

nifākı kemā yünbitü'l-mā'ü'l-bakale.¹⁵⁷ Pes bu āyetlerden ve ḥadîşlerden ve aşḥāb-ı Resûl (16) sözlerinden ve meşāyih-i kibâr menâkıblarından taḥkîk bilindi kim: Dünâyā sevmekde ve dünâyānuḡ (17) metā'ını cem' etmekde ḡayr yokdur. Zîrā ekser bu dünâyānuḡ ḡaşṣası budur kim kimde olursa (39b-1) kendüye meşḡul eder ve ölümün unutturur ve uzak şanulara bıraḡur. Ya'nî ṭul-i emele bıraḡurlar. (2) Ṭul-i emel ḡod göñli kararur. Göñli kararar kişi Taḡrıyı bir uḡurdan unudur. Kardaş! Taḡrıyı (3) unudur dedüḡim saña 'aceb gelmesün. Taḡrı unutulır mı? deme. Taḡrıyı anmak o degildür ki (4) dilüñe Allāḡ zıkrin getüresin. Ammā fi'lüñ ile muḡālefetler edüp anuḡ buyruḡlarına daḡı şöyle (5) ḡāfil yörüyesin. Pes cān u göñülden gerekdür Ḥālîḡı zıkr eylemek. Yoksa: Yā Allāḡ demeklik (6) geñez olur her dile. Pes Ḥaḡ -Ta'ālā- eydür: Kulum sen Allāḡı unudursañ Allāḡ daḡı seni unudur. (7) Nite-kim Kır'ānda buyurur: نَسُوا اللَّهَ فَنَسِيَهُمُ اللَّهُ Nesu'llāhe fe-nesiyehümü'llāhe.¹⁵⁸ Ḥod unutmakdan ve anmaktan münezzeḡ pādîşāhdur. (8) Ammā Allāḡ unutması nicedür ve kul unutması nicedür uş aşaḡıda dēnile işidesin. -İn-şā'a'llāḡ.- (9) Şimdi dūnyāyı ve mālını söyle yoruz. İşit imdi! Māl kişiye ölümün unutdurduḡına delîl (10) dēyeyüm. Bir kişi geldi Resûl -'Aleyhi'-selām-a eydür: Yā Resûla'llāḡ! Şu benüm göñlim ḡıç ölümün öñine (11) getirüp anmaz ve ölümü 'arz edersem daḡı kabûl eylemez dēr. Resûl ḡazreti -Şalla'llāḡu 'aleyhi ve sellem- ol kişiye eydür: Ḥıç (12) mālun var mıdur? Ol kişi eydür: Mālum ḡāyet çokdur yā Resûla'llāḡ! dedi. Ḥazret-i Resûl (13) pür-uşûl eydür: Var imdi ol mālunı senden evvel āḡirete gönder. Hep ol māl şerridür saña (14) ölümünü unutturan. Eger ol mālî Ḥaḡ yolına vērmez iseñ şonra ḡasrete düşersin. Ol (15) kişi daḡı mālını Ḥaḡ yolına fuḡarāya üleşdürdi fāriḡ oldu oturdu. Su'āl. Bu mālun (16) cem'isi yaramaz mıdur ve şerlü midür? Yoksa mālun eyüsi ve ḡayrlusı daḡı var mıdur? Cevāb. (17) Māl iki kısımdu bir māl-ı şālîḡ ve bir māl-ı fāsıḡdur. Pes māl-ki fāsıḡ māldu ol şerlödür (40a-1) ve ol māl kim şālîḡ māldu ol ḡayrludur. Meşelā māl-ı şālîḡ Ḥalîl peyḡam-ber -

157 Mal ve şeref sevgisi, suyun baklayı yetiştirdiği gibi iki yüzlülüğü besler ve yetiştirir.

158 Âyetin Kur'ândaki şekli şöyledir: نَسُوا اللَّهَ فَنَسِيَهُمُ ... Onlar Allah'ı unuttular da o da onları unuttu... Kur'ân, IX. Tevbe Sûresi, 67. âyet. KKM. 223. (... Kodılar Tanrı'yı *ya'nî ta'atını*, pes kodı anları *ya'nî yol göstermedi*...) (9) Sûratü't-Tevbe, 67. âyet. SKT. 147, ... Unutdılar Allāḡu -Sübḡāne-yi pes unuttı Allāḡ anları... 10. cüz, Sûretü't-Tevbe-t, 67. âyet. KTC. 2-104, نَسُوا Tanrının fermânın unuttular. نَسِيَهُم Pes Ḥaḡ -Celle ve 'alā- kendülerin terk etdi. Ya'nî fazl ve kereminden kendülerin bî-behre kıldı. 10. cüz, Sûretü't-Tevbe-t, 67. âyet. TZA. 1-307, ... Onlar Allah'ı unuttular, Allah da onları unuttu... Et-Tevbe Sûresi, 67. âyet. KKTA. 198, ... Onlar Allah'ı unuttular (*Onlar tâatı bıraktılar*), O da onları unuttu (*Onlara lûtfunu terk etdi*)... Et-Tevbe Sûresi, 67. âyet. KKTA. 198)

‘Aleyhi’s-selām- māludur ki Ka’be-i (2) Şerifi yaptı. Konuksuz ta‘ām ve etmek yemedi. Kaçan önüne ta‘ām getürseler bir zamān küyerdi (3) konuk gelse dēyü ve eger gelmezse kalkardı bir mīl kadarı yörürdi ve eger yine ele girmezse bir-ez yine (4) otururdu. Bir-ez vakt yine kalkar gezerdi. Konuk bulmayınca yemek yemezdi. Bir gün bir derviş (5) kapuya geldi: Yā Allāh! dedi. Kalkdı ol dervişe nesne vērdi. Derviş gitdi vardı konşısı (6) kapusına: Yā Allāh! dedi. Hālīlu’llāh eydür: Eger bu taraftan bir kapu dağı var imişse derviş (7) andan dağı gelürdi Allāh! dērdi. Andan dağı nesne vērürdüm dedi. Der-hāl vardı ol taraftan (8) bir kapu dağı açdı. El-hāşıl evinün dört yanından dört kapu açdı fakīrlere nesne vērme (9) için. Senün evinün dört dīvārında bir kapu var. Anı dağı yaparsın. Bel-ki kapucılar korsın. Dilenci (10) gelür beni üşendürür dērsin. Hālīl peygām-ber -‘Aleyhi’s-selām- evinün dört kapusından fakīrlere (11) ‘aṭālar eder. Eydürdi: Bu gün fırsat elde iken vērme gerekdür öñürdi āhīrete göndermek (12) gerekdür. Yoksa bu māl erte alınur bir kişiye dağı vērİLÜR. Bize şonra peşimānlık olur dērdi. (13) Pes şol māl-kim bunun gibi harc ola. Hālīl mālī gibidür hayrlu māludur. Nite-kim: (14) Resül hāzreti -‘Aleyhi’s-selām- buyurur: نِعْمَ الْمَالُ الصَّالِحُ لِلرَّجُلِ الصَّالِحِ Ni‘me’l-mālū’s-şālihu li’r-raculi’s-şālihu. Ya’nī: Ne görklü māludur ol māl-kim hayrlu (15) ola ve issi dağı şāliḥ ola dēmek olur. Pes bundan bilindi-kim hep hayrlu ve hep şerlü degil imiş. (16) Pes hayra harc olan māl hayrlu māl imiş ve şerre harc olan māl şerlü māl imiş. Ve’l-hāşılı (17) şol şöhretlere ve oyunlara vērilen māl ve ‘avāmlara¹⁵⁹ ve kādīlere rişvet vērilen māl ve aşşıya (40b-1) vērilen māl ya’nī ribā olan māl ve fuḡarādan tartılan māl şerlü māludur ve fāşık māludur ve issi dağı (2) şerlūdür. Zīrā māl olur kim issini cennete iletür ve māl olur kim issini cehenneme iletür. ‘Azīzler bu mālī (3) bir nerdübāna beşzedürler. Ādem olur nerdübān-ile kuyuya iner. Ādem olur nerdübān-ile köşklere ve sarāylara çıkar. (4) Pes mālī dağı hayrāta vēr ve mescidler yap ve köprüler ve medreseler ve tekyeler yap ve açlar toyur ve yalınlar (5) tonat ve borçluları borcından kırtar. Āhīretde yüce yerlere ve ‘ālī maḡāmlara eriş ve fuḡarādan tartılınup (6) ve ödünce ve dilege ve hācetmende bulunmazsa aşāga cehennem çukurlarından bir çukura gider. -Ne‘üzü bi’llāhi- (7) ve dağı şol māl-kim sevilür ve kīselerde şaklanur hābs olunur ol şerlü māludur ve şol māl-kim şaklanmaz

159 Öteki nüshalarda "‘avānlara" şeklinde.

(8) dāyim isteyene bulunur ol hayrlu māldur. Ey ‘azîz! Saña bir laîf mişāl dañı deýeyüm. Dünyānuñ issine nice (9) olıcak ziyānı deger ve nice olıcak aşsısı deger bildüreyüm. Sen dañı işidüp bu kitābuñ mü’ellifini du‘adan (10) unutmayasın. Zîrā saña bu naşîhatleri ‘Arab dilinden ve ‘Acem dilinden ve meşāyih sözlerinden ve Qur’ānuñ ve (11) hadîşüñ müşkil olan yerlerinden şırf açuk Türki diline dönderüp āsān eyledüm. Anuñ için kim bu dervîşlik (12) tarîkı ṯalib kardaşlara āsān ola. Pes gerekdür ki bu kitābı okuyan ṯalibler bu kitābuñ muşannifi rūhı için (13) fātiha okuyalar. Bilgil imdi! Bu dünyā issinüñ mişālî neye beñzer. Meşelā dünyā bir şuya beñzer. Dünyā ehli (14) gemiye beñzer. Mā-dām-ki gemi şu içinde dura şu ne deñlü çok olursa gemiye ziyān eylemez gerekse deryā olsun. (15) Her ne tarafa kim gemi yōriye maķşūda ulaşur. Ammā çün-kim geminüñ içine şu girdi ve gemi tōldı der-hāl (16) devrūldi ve ġarķ oldu. -Ne-üzü bi’llāhi.- Pes bu dañı issinüñ taşrasında olsa ziyān eylemez. Ne-deñlü (17) çok olursa olsun. Fuķarāya hayrları ve ihsānları yetişür. Āhîretde nice mertebeler hāşıl olur. (41a-1) Çün-ki göñile girdi ve cān-ı göñülden¹⁶⁰ sevdi. El-bette imānsuz öldürse gerekdür. Meşelā Şeddād ve Fir’avn (2) ve Nemrūd ve Taķyānūs gibi ve dañı niçe bunun gibiler dünyāyı sevdiler ve cem‘ine meşġul oldılar. Āhîreti (3) unuttılar. Dünyādan imānsuz gitdiler. Zîrā ekşer şöyledür kim her kime vērildi-y-se dünyā sevildi. Degme (4) kerre anuñ elinden ħalāş olunmadı. Anuñ için حُبُّ الدُّنْيَا رَأْسُ كُلِّ خَطِيئَةٍ Hıbbü’d-dünyā re’sü küllü ħaṭi’etin¹⁶¹ dēnildi. ‘Azîzler ve Tanrı (5) dostları bunun cem‘ine hergiz muķayyed olmadılar. Ehl-i dünyā-y-ile dañı müşāhib olmadılar. Zîrā dünyā-y-ile (6) muķayyed olup ve ehl-i dünyā-y-ile müşāhib olmaķ od ile muķayyed olup ve od ile müşāhib olmaķ (7) gibidür. Allāh dostları oddan nice şaķınurlarsa dünyādan dañı ehlinden şöyle şaķındılar. Pes (8) oddan şaķınur gibi dünyādan dañı şaķınmaķ gerekdür. Oduñ bir kıvılcımı bir şehri yaķar kül eyler ve dünyānuñ (9) dañı zerre deñlü muħabbeti göñül şehrinı hep fesāda vērür. İmān nūrını söyündürür. Şol dünyāyı (10) cem‘ edüp sevenlerüñ biri Kārūn idi. Anı işitdün ki nice yere geçdi mālî-y-la ve biri dañı Fir’avndur. (11) Anı dañı işitdün kim nice ġarķ oldu leşkeri-y-le. Ammā dünyā cem‘ edüp Tanrılık da‘vā étdügi (12) nice oldu saña bir kaç kışşasından

160 "cān u göñülden" yerine

161 Her hatanın başı dünya sevgisidir.

déyeyüm. Tā sen-dahı bilesin-kim dünyā kişiye az az nice girür imiş (13) ve gönül şehrin nice harāb édermiş ve ĩmān hıl'atini gönülden nice uğurlar imiş. Bilgil imdi! (14) Fir'avn dedüklerinüñ adı evvel Kāpūs idi. Kāpūs Muş'ab oğlu-y-dı ve Muş'ab dahı Reyyan (15) oğlu-y-dı. Bunun kıssası Arāf tefsirinde gelür. Pes Mışra āhır sultān oldu Fir'avn dediler. Nite-kim (16) Mışra pādişāh olanlara firā'ine dērler ve Fāris pādişāhlarına ekāsire dērler ve Rūm pādişāhlarına (17) kayāsira dērler ve Çin pādişāhlarına feğāfire¹⁶² dērler. Pes aña dahı Fir'avn dērler. Yoksa Fir'avn (41b-1) evvel bir karpüz satıcı cimri kişi-y-di. Bāzārda karpüzü dilim dilim keser bir pula bir dilim karpüz dēr çağırur (2) idi. Adı Kāpūs idi. Vardı karpüz çekirdegi-y-le tamlar doldurdu bir kaç yıl Mışırda karpüz bitmedi (3) kızlık oldu. Bir kaşık karpüz çekirdegin bir pāreye şatdı. Çok māl cem' etdi. Āhır ol māl ucından (4) ednā sebeb-ile Mışra sultān oldu. Dört yüz yıl yaşadı. Bir köşk yapdurdı. Yedi günlük yola ol (5) köşkün gölgesi düşerdi ve ol köşke at-ile çıkar ve inerdi yoğuşa gidicek atınun kıcı uzardı inişe (6) gidicek ön ayakları uzardı bu cihetden مَا عَلِمْتُ لَكُمْ مِنْ إِلَهٍ غَيْرِي Mā 'alimtū¹⁶³ leküm min ilāhin gayrī¹⁶⁴ dedi öğündi. Kırk yıl geçicek (7) اَنَا رَبُّكُمْ الْأَعْلَى Enā rabbükümü'l-a-lā¹⁶⁵ dedi. Ya'nī Ben sizin yüce tağrınızvan dedi. Zihī sultān kim luṭfi ve keremi (8) çokdur kullarına. Eydür: Eger Fir'avn اَنَا رَبُّكُمْ الْأَعْلَى "Enā rabbükümü'l-a-lā" yerine bir

¹⁶² Müstensih yanlışlıkla bu kelimeyi ف ile yazmıştır. Doğrusu ف li olacaktır. fir'avn, fir'ūn فرعون Ar. çoğ. ferā'ine فراعته Zen. 663, kısra, kesra كسرى Ar. (< Far. Hüs-rev خسرو) çoğ. ekāsir اکاسر ekāsire اکاسره kesāsire کساسره Zen. 749, kıysar, kayser قیصر Ar. (< Lat. caesar) çoğ. kayāsire قیاسره Zen. 728, fağfūr فغفور Ar. çoğ. feğāfire فغافره Zen. 668. Arapça kısaltmasıyla verilen bu kelimeler aynı şekilde Farsçada da kullanılır.

¹⁶³ Müstensih metinde "عَلِمْتُ" kelimesini yazmayı unutmuş.

¹⁶⁴ ... Ben benden başka bir mabudunuz olduğunu bilmiyorum... Kur'ân, XXVIII. Kasas Sûresi, 38. âyet. KKM. 454. (... Bilmedüm sizin hiç tanrı, benden ayruk... (28) Sûretü'l-Kasas, 38. âyet. SKT. 315, ... Bilmedim ben sizin için hiç bir ma'būd benden gayri... 20. cüz, Sûretü'l-Kaşas, 38. âyet. KTC. 2-147, ... عَلِمْتُ لَكُمْ مِنْ إِلَهٍ غَيْرِي ... Benden özge size aslâ bir ma'būd bilmedim... 20. cüz, Sûretü'l-Kaşas, 38. âyet. TZA. 2-143, ... SİZİN İÇİN BEĐEN BAŞKA BİR MÂBUT OLDUĞUNU BILMIYORUM... Kasas Sûresi, 38. âyet. KKTA. 391, ... Ben sizin benden başka bir Tanrınız olduğunu bilmiyorum!.. Kasas Sûresi, 38. âyet. KHKM. 2-695)

¹⁶⁵ Ben sizin en yüce rabbinizim, demişti. Kur'ân, LXXIX. Nâziât Sûresi, 24. âyet. KKM. 709. (Ben çalabunuzvan yücerek, Suratü'n-Nâzi'ât, 24. âyet. SKT. 511, Ben sizin ziyâde büyük olan rabbinizim. 30. cüz, Suretü'n-Nâzi'ât, 24. âyet. KTC. 3-200, اَنَا رَبُّكُمْ الْأَعْلَى Andan sonra dedi: "Benim yücerek perverdigârınız." 30. cüz, Suretü'n-Nâzi'ât, 24. âyet. TZA. 428, — Ben sizin yüce rabbinizim" dedi. En-Nâziat Sûresi, 24. âyet. KKTA. 585, "İşte ben sizin en yüce Rabbinizim!" En-Nâziat Sûresi, 24. âyet. KHKM. 3-1142)

kerre سُبْحَانَ رَبِّيَ الْأَعْلَى "Sübḥāne Rabbiye'l-a'lā"¹⁶⁶ dēye (9) idi 'izzetüm ḥaqqı-y-çün anuñ hep ḥaṭālarını 'avf éde-y-düm. Anı cennete kıya-y-dum dēr. İmāmu Ğazzālī (10) - Raḥmetu'llāhi 'aleyh- eydür: Her nefsi emmārede bu tekebbürlik da'vîsin etmek merkūzdur. Ammā Fir'avn (11) anı zāhir étđi dēr. Eyle olsa anı maḥv etmek gerek. Nefs-i emmārehğından döndermek gerek. Dünyā (12) 'izzetini terk édüp tekebbürlik etmemek gerekdür kim tekebbürün yeri cehennemdür. Nite-kim Ḥaqq -Ta'ālā- ḥadıṣ-i kıdside (13) buyurur: الْكِبْرِيَاءُ رِدَائِي وَالْعِظْمَةُ إِزَارِي فَمَنْ نَازَعَنِي فِيهِمَا أَدْخَلَهُ النَّارَ El-kibriyā'u ridā'î ve'l- 'azametü izārî fe-men nāza'anî fihimā edḥaletü'n-nāre.¹⁶⁷ Pes Fir'avn kibr ucından (14) yétmiş iki bin oğlanı Mūsā -'Aleyhi's-selām- ola dēyü öldürđi. Fir'avnuñ saķalı sekiz kıarıṣ idi ve yeşil idi (15) ve kendünün boyı yedi kıarıṣ idi. Mısırdā Nîl ırmağı anuñ emri-y-le aķardı. وَهَذِهِ الْأَنْهَارُ تَجْرِي مِنْ تَحْتِي Ve ḥāzihi'l-enhāru tecrî (16) min taḥtî¹⁶⁸ dērđi. 'Azîz! Buña istidrāc dērler. Bunun gibi nesneler kııyıy Allāh 'uķūbetine iletür. Dervîṣ- (17) lerde vāķi' olur kim her neye ḥükm éderse emri yerine gelür. Ammā dervîṣler buña muķayyed olmazlar. (42a-1) Zîrā bu nefsi murādı için olıcaķ istidrāc olur. Pes buña istidrāc dērler. Uṣ (2) aṣağıda istidrāc neye dērler ve vilāyet neye dērler ve kerāmet neye dērler tafşîl ile dēyeyüm (3) işidesin. -İn-şā'a'llāh.- Pes Fir'avn bu istidrāca inandı dünyāya ḥariṣ olduğı-y-çün (4) bu istidrāc ile Taḡrılık da'vîsin étđi. Zihî! Keremi çok sultān Taḡrılık da'vîsin édene dileğini (5) vērür. Eyle olsa muḥaķķaķ oldu-kim dünyā Tanrının düşmenidür ve evliyāsının ve cem'î-i dostlarının (6) düşmenidür ve kâfirlerün dağı düşmenidür. Anları istidrāc ile aldadı. Āḥir dünyādan imānsuz (7) gönderđi. Pes bunları bildükden sonra bu dünyā dedükleri muḥaķķaķ şöyle bilgil kim: Bir ağılu (8) yılan gibidür her kim aña yakın oldu-y-sa āḥir anı şoķdı helāk eyledi. Pes 'āķıl olan kıışiler (9) bu dünyānuñ azından ve çoğından kaçdılar. Zîrā gördiler kim bu dünyā-y-ile çıkışmaķ şol ef'î yılan ile (10) çıkışmaķ gibidür. Pes nādir vāķi' olur kim ef'î yılanı kıoynına şoķa. Dağı zararı degmeye. Meger yılancı (11) ola kim şoķduğınca tiryāķ birle kendüye ilāc eyleye. Dünyā dağı ḥamle eyleyüp

¹⁶⁶ Her türlü ayıp ve noksanlardan arınmış olan Rabbim yücedir.

¹⁶⁷ Büyüklük benim ridām (şâlım), yücelikse izārım (şalvârım)dır; kim onları benden alırsa, onu cehenneme atarım.

¹⁶⁸ Ve bu ırmaklar benim altımdan akar.

muhabbetini göñüle bırakmak (12) istedikçe anuñ dañı tiryākı oldur kim tiz anı fuķarāya üleşdüreler. Bir dañı anuñ ikisini bir araya (13) getürmeyeler. Nite-kim Hasan-ı Başrı -Raḥmetu'llāhi 'aleyh- bir gün giderken Rābi'a Ḥātūna şataşı geldi. Gördi (14) iki avucunu yummuş gider. Hasan-ı Başrı eydür: Yā āḥiret ḥātūnı! Bu iki avucundağı nedür? dër. Rābi'a (15) Ḥātūn -Raḍiya'llāhu 'anhā- eydür: İki aķçeye ipliceğim şatdum. Uş ikisin iki avucuma aldum giderin. (16) Hasan-ı Başrı eydür: Yā Rābi'a! İkisini dañı bir avucuña alsañ bir elünge tesbîhün alsañ Allāh! (17) Allāh! dëyü dëyü yörüseñe dëdi. Rābi'a Ḥātūn eydür: Yā şeyḥ! Bunuñ ikisi bir yere gelicek fitne düzerler. (42b-1) Kişiye Allāhı unuttururlar. Ben dañı ķorķarın ikisini bir araya getürmege kim göñlüme yol bulup muhabbetu'llāhı (2) çıkaralar. Baña ḥile édeler. Ben bunlaruñ ikisin bir araya getürür degülin dëdi. Resül ḥazreti -'Aleyhi's-selām- (3) bu ķorķudan aşḥābın ve evlādın ve ezvācın ümmetinün gelmişin ve geleceğin dünyānuñ çoğından (4) ve azından yığıdı. Muhabbetini ve fitnesini göñüle birağalar dëyü. Çün Resül ḥazreti dünyādan ümmetini (5) yığıdı. Meşāyiḥ dañı müridlerini dünyādan yığıdı. Muhabbetinden ve şuğlinden şakınun dëdiler. Pes (6) biz dañı müridlerümüzi ve muḥiblerümüzi dünyādan ve dünyā şuğlinden yıgavuz. Tā kim Allāha tevekkül édeler (7) ve dünyānuñ fitnesinden emīn olalar Enesi'bni Mālik -Raḍiya'llāhu 'anhu- eydür: Resül ḥazreti -'Aleyhi's-selām- bir gün (8) evinden çıķdı. Ebū-Zerūñ elin tutdı eydür: لَا يَبَازِرُ أَنْ يَبِينَ إِلَيْنَا عَقَبَةُ كَوْدٍ لَا يَصْعَدُ هَا إِلَّا الْمُخَفَّقُونَ Yā Ebā-Zer! Enne beyne eydinā 'aķabete ke'üde lā yeş'adü (9) ille'l-muḥaffefüne dëdi. Ya-ni demek olur kim: Yā Ebā-Zer! Öñümüzde bir yoķuş var. Ğāyet şarp (10) yoķuşdur. Andan geçmez. İllā yeyni yüklüler geçer. Ebā-Zer eydür: Yā Resūla'llāh! 'Aceb ben yeyni yüklülerden (11) miyem yoķsa ağır yüklülerden miyem? Resül ḥazreti -'Aleyhi's-selām- eydür: Ķatunda bir günlük ta'amun var mı? (12) Eyitdi: Vardur yā Resūla'llāh! Ėrtelik dañı var mı? Ebā-Zer eyitdi: Yoķdur. Pes Resül ḥazreti -'Aleyhi's-selām- (13) eyitdi: Ėrtelik dañı evünde ta'amun olsa sen ağır yüklülerden olursın dëdi. Pes bundan ma'lūm (14) oldı-kim bu dünyāda bizüm gibi za'iflere kifāf mıkḍarı dünyā yeter imiş. Ķalanı hep bizi zaḥmete birağur (15) imiş. Rivāyetdür: Selmān-ı Fārisi -Raḍiya'llāhu 'anhu- ḥasta oldı. Sa'di'bni Ebī Vaķķās anı görmege vardı. (16) Gördi-kim Selmān ağlar. Sa'd eydür: Neye ağlarsın yā Selmān! Resül ḥazreti senden rāzī iken (17) müteveffā oldı. Selmān eydür: Yā Sa'd! Ben öldüğim için ağlamazam ve-yā dünyāya ḥariş oluban (43a-1) zārılık ķılmazın. Anuñ

içün ağların ki Resûl Һazreti -‘Aleyhi’s-selām- bize ısmarladı-kim: Sizden her birinizün (2) azığı bir rākib azığı gibi olsun. Benüm Һod çevre yanımda bu deŋlü nesnem vardur. Benüm Һālüm nice (3) ola dēdi. DaҺı ağladı. Sa‘d eydür: Çevre baқdum dünyālikde bir aĝaç çanağı-y-le bir řu kapçağızı (4) gördüm ancak artuқ nesne görmedüm. Ben eyitdüm: Bunda daҺı ne var yā Selmān-kim senden şonra (5) dutavuz. Selmān eyitdi: Yā Sa‘d! Utan Allāhdan ki bu kağar nesneye ne var dērsin. Eyle olsa (6) Resūla’llāh Һazretinün aşҺabları bu deŋlüce dünyādan қорқарlar idi. Sen seni gör kim kiselere (7) Һoldurursın ve anuң muҺabbeti ile göŋlüŋi öldürürsin. Ammā bu ‘acebdür kim hiç қayurmazsın. Pes (8) ma‘lūm oldu-kim dīn derdi sende yok imiş ve Allāh қорқusu ve peygām-berler edebi daҺı yok (9) imiş. ‘Azīz! Kişinün қорқusu ne deŋlü-y-ise dīnden daҺı naşīb ol-қадardur. Şol vaқt-kim (10) Resûl Һazreti -‘Aleyhi’s-selām-ı Hāқ -SübҺānehū ve Ta‘ālā- mīraca қıĝırdı. Sekiz uçmağı cemī-i bezekleri (11) ile ve Һūrīleri ve ĝilmānları ile bezeyüp saĝ yanına getürdi ve dünyāyı cemī-i bezekleri (12) ile şol yanına getürdi. Ol iki cihān faҺrı ve Hāқ -Ta‘ālā-nuң Һabibi ve cemī-i peygām-berlerün (13) sultānı āҺir zamān peygām-beri MuҺammed Muştafa -‘Aleyhi’s-selām- ikisine daҺı nazar eylemedi. Ammā dünyāya (14) çok қақıyup eyitdi-kim: Ėy mekr eyleyici bī-vefā! Ėy acıyı tatlu gösterici ve ey buĝday (15) gösterüp kepek satıcı ve ey düşmen ile dostı bir Һutucu ve ey aldatıcı ve ey kāfirleri (16) pāy-i māl edici ve ey Һayzı durmaz ve ey yumaĝ-ile arınmaz ve ey ‘ahdine Һurmaz ve andın (17) Һutmaz ve ey velīler aldayıcı ĝaddāre ve mekkāre ve seҺҺāre ve ey ve ey benüm ümmetümden şunlara ki (43b-1) řaĝa göŋül vērdiler. Ammā benüm dostlarum ve қardaşlarum ger-çi kim řaĝa bir iki ĝün ĝelüp mihmān oldılar. (2) Ammā řaĝa yine el urmadın tizcek terk etdiler. Ben Һod seni dilemedüm ve řaĝa daҺı mihmān olmadum. (3) Yōri қatumdan ĝit benüm gerçek dostlarum herĝiz řaĝa meyl edüp aldanmazlar dēdi. DaҺı yanından (4) қodı ĝiderdi ve ol vaқt Resûl Һazreti -‘Aleyhi’s-selām- dünyāya dēdüĝi sözleri hep yazarsam kitāb iĝen (5) muṭavvel olur. Maқşūd dünyānuң mezmūmlıĝın bildürmekdür ve andan dönüp uçmaĝa daҺı bir kerre (6) nazar eylemedi ve Hāқ -Ta‘ālā- Resūline Һiṭāb edüp eyitdi-kim: Ėy benüm Һabībüm! Sekiz uçmaқ senün ‘aşıқuңdur (7) ve seni sevenlerün yeridür. Niçün baқmazsın? dēdi. Resûl ol pūr uşul eydür: İlāhī! Evün görmeĝe (8) müştāқ deĝülem. İştıyāқum ve ārzüm senün Һazretüñdür. Ben seni isterem görmeĝe seni ve ol (9) gözi kim ben senün tecellīñ içün şaқlayam. Anı uçmaĝa nite baқduram dēdi. Andan Hāқ -Ta‘ālā- eyitdi: (10) Ėy benüm Һabībüm! Quş қanadı-

y-la uçar. Varur neye éererse himmet-ile érer. Eger sen uçmaga aldansañ seni (11) uçmağ-ile kordum. Çün uçmağ-ile aldanmaduñ ve dünyāya ĥod hıç meyl eylemeduñ. Gel-ki sen benüm dīdāruma (12) lāyıksın dēdi. İmdi ēy ‘azīz! Sen-dağı gerçek ümmet isen ol yörüdüğü yola yōri. Ol iki (13) cihān faħrı dünyāya ve āhirete aldanmadı. Saña ne oldı bu dünyānuñ murdārına tolaşduñ. Himmetuñ kanadını (14) açup iki cihāndan öte pervāz urup uç ağı ve Hākkuñ cemālını görmek için cān gözini (15) aç ağı. İmdi! Eger dīzāra müştāk isen ve tālib-i Hāk isen evvel saña lāzım olan (16) oldur kim kōrkasın Allāhdan. Zīrā kōrku kişiyi şevka yetiştirür (17) ve ‘ışk Allāha yetiştirür. Nite-kim Şeyh Ze’n-nūnu Mısrī¹⁶⁹ -Raħmetu’llāhi ‘aleyh-den su’āl étdiler ki: Allāha (44a-1) ne ile érişdüñ? Cevāb vērüp eyitdi-kim: Kōrku-y-le. Eyitdiler: Ne asl kōrku-y-le? Eyitdi-kim: Kōrku-y-le (2) ĥasta oldum şevk-ile yandum ‘ışk-ile öldüm Allāh ile dirildüm dēdi. Pes bu mertebeye érişmege kişide (3) kōrku gerek imiş. Kişi kendüye kōrkuyı ‘ādet édinmek gerekdür. Zīrā kişide kōrku olmayınca (4) dünyāyı terk édemez. Hāzret-i Resūl -Şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem- dağı kati kōrkardı ve Hāk -Ta‘ālā- (5) hāzreti -Celle ve ‘alā- emīnligi kōrkudadır dēdi ve benden kōrkucılar emīnlikdedür dēyü kelāmında (6) buyurur kim: إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي مَقَامٍ آمِنٍ İnne’l-müttakīne fī maķāmin emīnin.¹⁷⁰ Ammā bu kōrku kim vardur bir kaç mertebedür: Peyğam-berler (7) kōrkusu var ve ‘avām u nās kōrkusu var. Bunlaruñ her birisi nicedür ve ne (8) mertebedür? Uş aşağı kōrku söylendüğü yerde dénile işidesin. -İn-şā’allāh.- Şimdi bunda Resūl (9) hāzretinüñ ve geçen peyğam-berlerüñ ve evliyālaruñ dünyādan bī-zārlik getürdiklerin söyleyelüm işidesin. (10) -İn-şā’allāh.- Pes bir gün ‘Ömer -Rađiya’llāhu ‘anhu- Resūl hāzreti -‘Aleyhi’s-selām-uñ üzerine girdi. Gördi-kim (11) bir ĥaşır üzerinde yatur. Mübārek teni çukur çukur olmuş ve yol yol yer eylemiş. ‘Ömer hāzreti (12) Resūlün tenini böyle göricek ağladı. Resūl hāzreti -‘Aleyhi’s-selām- eydür: Niçün ağlarsın yā ‘Ömer? ‘Ömer eyitdi: (13) Yā Resūla’llāhi! Nice ağlamayam kim kisrī-y-le kayşaruñ bunca tena‘umları vardur ve bunca kalıñ dōşekler üzerine (14) yaturlar

169 Öteki nüshalarda Zū’n-nūn-ı Mısrī şeklinde.

170 Şüphe yok ki çekinenler, emin bir makamdadır. Kur’ân, XLIV. Duħân Sûresi, 51. âyet. KKM. 588. (Bayık sakıncılar bir yerdedür inam. (44) Sûratü’d-Duħân, 51. âyet. SKT. 409, Elbette şakıncılar emniyetle olan maķāmda olur. 25. cüz, Sûretü’d-Duħân, 51. âyet. KTC. 3-72, اَلْمُتَّقِينَ Taħkīka kim perhîz olanlar; فِي مَقَامٍ آمِنٍ Bir emniyetlü yerde olurlar. 25. cüz, Sûretü’d-Duħân, 51. âyet. TZA. 2-296, Sakıncılar yok mu, onlar emniyetli bir makamda. Duhan Sûresi, 51. âyet. KKTA. 499, Müttakıylerse hakıykaten emin bir makamda, Duhan Sûresi, 51. âyet. KHKM. 3-911)

Tağrının düşmenleri iken. Sen-kim Tağrının habîbisin ve "Resûlü Rabbü'l-âlemîn"¹⁷¹sin. Senün (15) yanunı haşîr yol yol eylemiş. Ne ola yâ Resûla'llâhî! Kosañ altuñ bir 'abâcuñ döşesevüz dër. (16) Resûl hazreti -'Aleyhi's-selâm- eydür: Yâ 'Ömer! Anlar bir kavmdür kim bu günlük hoşlık içün âhiret rāhatların (17) terk étdiler ve biz bir kavmüz kim dünyā rāhatlarını terk étdük. Āhiret rāhatlarını kabûl eyledük. (44b-1) Yâ 'Ömer! Bu dünyā âhirete nisbet şuna beñzer kim: Bir kişi bir denize serçe barmağın bandurdı çıkardı. Ne-deñlü (2) yaş oldı-y-sa dünyā dañı âhirete nisbet buña beñzerdür ve gāyet issi günde ol kişinün barmağında (3) ne-deñlü tursu bu dünyānün dañı 'ömri şebâtı şol deñlüdür. Var gibi iken yok olur gider. (4) Hayf ola kim kişi dünyānün bu deñlüce hayāline aldana. Yâ 'Ömer! Dünyāda kişi ne-deñlü hoşlık sürerse (5) âhiretdegi naşibindendür. Bu dünyāyı zahmet ile geçürelüm ki varavuz âhiretde rāhatlıklar bulavuz (6) dëdi. İmdi ey 'azîz! Eger sen eydürseñ kim: Ben bu dünyāyı sevmezim. Pes sevmeseñ dünyādan (7) kaçay-duñ. Zîrā şunlar kim sevmediler kaçdılar. Pes 'âdet budur kim sevmedüğinden her kişi kaçar ve (8) oğlunu kızını da kaçurursın. Elünge giren dünyāyı oğlancuklarıña bağışlarsın. Artsın dëyü mu'ameleye (9) vërürsın. Nesnem yok dëyü ağlarsın kim kanā'at étmeyüp gece ve gündüz maşşud edinür çalışursın. (10) Pes sevilmeñ istenilmez. Kendünge bakup gör añ! Şol fuğarāya vërdüğün vaktin cânundan keser (11) gibi vërürsın ve vërdüğün ne belürür ve ne belürmez gibi. Eñ çok 'atāñ elli ve-yā-ğud yüzdür. (12) Kendü nefsünge 'abeş harclar édersin. On biñ yigirmi biñ. Bel-ki dañı ziyāde. Nefsünge hoş gelür (13) yerlere¹⁷² çürüdürsın. Eyle olıcañ senün mālun şālih olmaz. Şālih māl aña dërler kim çoğı (14) Hāk yolına harc oluna. Halîl peygām-ber mālî kim kendüsi 'abālar géyerdi. Fuğarāya vërdüğü vaktin (15) biñ biñ akçeler vërür yëdürürdi. Kendü arpa etmegin yërdi. Fuğarāya dürlü dürlü ni'metler yëdürürdi. (16) Sen fuğarāya yëdürdüğün senden artanıdur. Şimdiki zamānda ganîler bir girdeyi iki faķire (17) vërür. Kendüler evlerinde bişürüp yëdükleri ni'metün koğusından fuğarānün 'aklı gider. (45a-1) Koñşılar umarlar. Bir loğmayı koñşularına dadurmazlar. Söze gelicek: Şulehādanuz dërler. Mālumuz dañı (2) şālihdür dërler. Bilmezler kim baħîllerdür. Resûl -'Aleyhi's-

¹⁷¹ Arapça tamlamanın doğrusu "Resûlü Rabbi'l-âlemîn" şeklinde olacaktır. Anlamı: Âlemlerin Rabbinin resulü. (Bütün evrenin sahibi, -besleyicisi- [olan Tanrı'nın] elçisi.)

¹⁷² şarf édüp

selām- fuķarāya akçe vërdügi vaķtın akçeyi yurdu (3) ve ‘abîrler idi. Andan vërür idi. Fuķarā eli Allāh elidür dërdi. Kardaş! Şol saña baķıllık (4) ëdüp mālunı Hāk yolına vërdürmeyen taķķık şöyle bilgil kim şeytāndur. Zîrā şeytānuñ (5) ‘ādeti budur ki: Bir kişi bir faķîre bolca nesnecük vërmek dilese gelür şeytān men‘ eder kımaz. (6) Eydür: Mālunı çürütme. Kimseye vërme kim bile n’olasın kötürüm-mi olasın ve-yā gözsüz mi olasın? Şonra (7) saña gerek olur. Elünde olanın çürüdesin faķîr olasın. Êrte biregülere muhtāc olasın. (8) İşde şeytānuñ telķini budur. Eger ol saña gelüp böyle dëyen ādem daķı olursa bilgil ādem (9) şüretinde şeytāndur. Zîrā Hāk -Ta‘ālā- eyle buyurur kim: Saña gelüp faķr ‘arz eden ve Allāha yaramaz (10) fi‘lleri kılağuzlayan şeytāndur. Sözüni tütma. Ben seni yarlıganmaķlıķa kılağuzların. (11) Benüm sözümi tüt dër. Nite-kim kelām-ı şerifinde eyle buyurur: إِنَّ الشَّيْطَانَ يَـدْعُكُمُ الْفَقْرَ وَاللَّهُ يَـدْعُكُم مَّغْفِرَةً مِنْهُ وَفَضْلًا İnne’s-şeytāne ya‘idükümü’l-faķre va’llāhu ya‘idüküm (12) mağfireten minhu ve fażlen.¹⁷³ Eyle olsa bu dünyā bir binid gibidür. Gerekse bu binide binüp āķirete git ve Allāh (13) sözüni tüt ve gerekse bin bu binid ile cehennem yolına git şeytān sözüni tüt. Pes cehennem yolu (14) oldur kim Hāk -Ta‘ālā- saña vërdügi mālı fuķarādan tartinasin. Oğluña ve kızuña ve kendü nefsüne (15) ve ehl-i beytiñe ĥarc edersin. Dürlü dürlü geysiler geýüp ve dürlü dürlü yëyecekler yëýüp güvenürsin (16) ve cennet yolu oldur kim nefsünden kesesin ve ehl-i ‘ayālinden kesesin. Fuķarāya yëdüresin. (17) Elünde olancayı ĥayrāta şarf edesin. Nite-kim Hāsan ve Hüseyn -Rađiya’llāhu ‘anhumā- nefsleründen kesüp (45b-1) fuķarāya vërdiler. Daķı küyüp üç gün üç gece nesne yëmediler. Resül -‘Aleyhi’s-selām- dünyādan gitdüğinden (2) şonra ‘Ayişe anamuza Zübeyr seksen iki biñ dirhem gümüş getürdi. ‘Ayişe -Rađiya’llāhu ‘anhā- seksen (3) iki biñini daķı

173 Âyetin Kur’ân’daki şekli şöyledir: الشَّيْطَانُ يَـدْعُكُمُ الْفَقْرَ وَيَأْمُرُكُم بِالْفَحْشَاءِ وَاللَّهُ يَـدْعُكُم مَّغْفِرَةً مِنْهُ وَفَضْلًا Şeytan sizi yoksulluğa çağırır, size kötülüğü buyurur. Allāh ise yarlıgamasına, ihsanına davet eder... Kur’ân, II. Bakara Sûresi, 268. âyet. KKM. 52. (Şeytan va‘de eyler size yoksulluğı; daķı buyurur size zıst [zıst (Far. zıst) : çirkin, zıst iş : çirkin şey, ĥayri meşrû‘ hareket. SKTS. 691.] işi yani baķıllıķı. Daķı Tanrı va‘de eyler size yarlıgamak andan daķı artuk ya‘nî yirine vermek... (2) Sûratü’l-Bakara, 268. âyet. SKT. 34, Şeytān va‘de verür size eli boş ve züğürt olmağı ve emr eder size bi-ĥayālķla; ve Allāh va‘de verür size yarlıgamağı kendü cānibinden ni‘met vermegi... 3. cüz, Sûretü’l-Bakare-t, 268. âyet. KTC. 1-74, الشَّيْطَانُ يَـدْعُكُمُ الْفَقْرَ İblis-i la‘în size faķri va‘de eder. Ya‘nî infāk etdiğiniz maķal sizi faķrle kırkutdurur. Ya‘nî يَأْمُرُكُم بِالْفَحْشَاءِ Ve size buĥl etmege emr eder. وَاللَّهُ يَـدْعُكُم مَّغْفِرَةً مِنْهُ Ve Hāk -Ta‘ālā- infākınızda size kendü kereminden günāhlarınızın ‘afvın va‘de eder. تَنْصُرُ Daķı size va‘de eder infākınızdan efđal bir ‘ivāz dünyāda yā āķiretde... 3. cüz, Sûretü’l-Bakare-t, 268. âyet. TZA. 1-75, Şeytan sizi fakirlik ile korkutuyor, size hayasızlığı emr ediyor. Allāh ise kendi canibinden mağfiret, feyz ve bereket vāit buyuruyor... Bakara Sûresi, 268. âyet. KKTA. 46, Şeytan sizi fakir olacaksınız diye korkutur. Size cimriliğı emr eder. Allāh ise (nafaka hususunda) size kendisinden yarlıgama ve bir bolluk va‘d ediyor... Bakara Sûresi, 268. âyet. KHKM. 76)

fukarāya üleşdürüp giderdi. Aḡ-şām oldı. Kendü oruç dutardı. Cāriyesine (4) eydür: Hiç evde nesnecük var mıdır kim nefsüme vèrem? Cāriye hem-ān bir kaç zeytūncük var dèyüp (5) öğine getürdi. Döndi cāriye ‘Ayişe anamuza eydür: Eger-çi bu gün şunca aḡceyi üleşdüdüñ (6) baña bir aḡcacuḡ vèrmedüñ kim ben-daḡı etcügez ala-y-idüm nefsüme vère-y-düm dèr. ‘Ayişe anamuz eydür: (7) Beni melāmet eyleme. Çün-ki ol Taḡrınuñ düşmeni ve Resūlinüñ düşmeni ve evliyāsınuñ düşmeni benüm (8) evüme geldi. Ḳorḡumdan seni unuttum dèdi. Bu kışsa kütüb-i eḡādīşde mezbūrdur. Pes dünyā (9) sevmeyen kişiler işde böylece éderler. Bu ‘acebdür kim keselere ḡoyarlar şandūḡlara ḡoyup muḡkem (10) kilīdlerler. Teşvişinden ḡeceler uyḡu uyumazlar. Sevmezüz dèyü daḡı da‘vā éderler. Tūt-ki (11) sevmezin dèyü da‘vā édüp: Bir sınıarum ādem oḡlanını¹⁷⁴ inanduralar. Yarın Ḥāzret-i Ḥaḡḡa (12) ne cevāb vèreler? Eydürler mi-kim: Ol senüñ muḡabbetüñ içün yaratduḡuñ ḡöñli dünyā muḡabbeti-y-le (13) taldurdum ve ol murdār-ile Ḥāzretüñe getürdüm-mi dèrler. Ėy ‘azīz! Ne ḡöñül vèreceḡ yèrdür bu (14) mīlk-i fānī ve ne aldanacaḡ yèrdür bu zindān ve ne yèr şayacaḡ yèrdür bu murdār. Şol nesneye kim (15) Resūl ḡāzreti -‘Aleyhi’s-selām- cīfe dèmiş ola ve ḡāliblerine itler dèmiş ola. Nite-kim buyurur: *اَلدُّنْيَا جِيفَةٌ وَطَالِبُهَا كِلَابٌ* Ed-dünyā cīfetün (16) ve ḡālibuhā kilābun.¹⁷⁵ İmdi! Ḥālib-i Ḥaḡ olan kimesneler andan herḡiz şafā bulup aña iḡtibār (17) ḡözi-y-le baḡmazlar. Bu dünyā ile dünyā ehlinüñ mişālī şunḡa benzer kim: Bir kişi yabānda bir ejdehā (46a-1) yavrusın buldı imrendi. Eyitdi: Ne ḡöḡçek nesnecük olur şu dèyüp ḡoynına ḡoydı. (2) Daḡı evüñe getürüp besledi. Büyüdügünleyin nā-ḡāh ol kişiyi bir gün yutdı ve-yā-ḡud şoḡdı (3) öldürdi. *نَعُوْذُ بِاللّٰهِ مِنْ شَرِّ الدُّنْيَا* Ne‘ūzü bi’llāhi min şerri’d-dünyā.¹⁷⁶ Ebyāti li’l-mü’ellifi’l-faḡīr -Raḡmetu’llāhi ‘aleyh-¹⁷⁷ (4)

Bu dünyā ejdehādur yudar issin

Bu ejdehāyı sen niçün sevesin

Bu dünyā bir aḡulu bil yılandur (5)

Cefāsı ḡoḡ şafāsı hep yalandur

¹⁷⁴ dèyüp

¹⁷⁵ Bu dünya bir leştir, onu isteyenler de köpeklerdir.

¹⁷⁶ Dünyanın şerrinden Allah’a sığınırız.

¹⁷⁷ Fakir müellifin beyitleri -Allah ona rahmet etsin-

Bunun ağusını şekker şanursın
 Anuñ-çündür ki buña aldanursın (6)
 Kime kim barmağ-ile bal dadurdu
 Aña taş-ile şonra ağı vèrdi
 Kimün kim yüzüne şu'le bırağdı (7)
 Anı sihr-ile şonra oda yağdı
 Kime kim bir sâ'at¹⁷⁸ yoldaşlık etti
 Āhir yer anı gör kim nice yutdı (8)
 Buña göñül vèrenler oldu mağzûl
 Bunı terk eyleyenler oldu mağbûl
 Buña çün cîfe dèdi fahr-i âlem (9)
 Niçün aldana buña âkıl âdem
 Bu dünyâ cîfedür çirkin koğulu
 Hezārān mekr ü hîle içi tolu (10)
 Bunun koğusını burnın duya-y-dı
 Dimāğundan tumağın söküle-y-di
 Velî mezkûm olup sen duyamazsın (11)
 Anuñ-çün dünyāya¹⁷⁹ sen toyamazsın
 Ne aldandın bunun sen lezzetine
 Götür at dünyāyı¹⁸⁰ dünyā itine (12)
 Bu derdün yörü var dermānın iste
 Ki dünyā hubbı cānuñ kıldı hasta
 Eger hasta degilmişse-y-di cānuñ (13)
 İşide-y-di bu sözleri kulağın¹⁸¹

‘Azîz! Saña yukarıda bir def‘a dèdüm idi. Ādem ata-y-ile Havvā (14) ana yere cennetden indükleri vaktin bu dünyānuñ çirkin koğusına döymediler. ‘Ağılları gitdi. Kırk gün (15) yatdılar. Hattā burunları öğrenmeyince durı gelmediler. Pes senün dağı

178 "sâ'at" kelimesinin ilk hecesinde zihaf vardır.

179 "dünvā" kelimesinin ikinci hecesinde zihaf vardır.

180 Yine "dünvā" kelimesinin ikinci hecesinde zihaf vardır.

181 Vezni: Mefā'îlün / mefā'îlün / fe'ülün

şol kirişçiler ve tabaqlar (16) gibi burnu öğrenüp-durur bu dünyāya murdār cife deyəni gönlün qabul eylemez şol tabaqların (17) dükkānlarına var gör ahu! Bir lahzā oturi bilür misin? Ammā anlara hoş gelür. Otururlar. (46b-1) İçinde yaturlar. Yemek yerler. Hiç incinmezler. Pes dünyānu murdārlığı çirkinliği enbiyāya ve evliyāya (2) muhaqqıqdur. Yaḥyā Bin Meʿaz -Raḍiya'llāhu ʿanhu- eydür: Hikmet göklerden iner göñüllerde qarār eyler. Ammā (3) şol göñüllerde qarār eylemez kim anda zerre kadar dünyā qokusu ola. İmdi! Bu murdārın muḥabbetini (4) göñülden gideri gör ve cömerdliği kendünge ʿādet edin. Tā kim yarın Haḫ ḥazretine varıcaḫ (5) saña Haḫ -Taʿālā-: Qulum! Şol ben vėrdüğim dünyāları ne yolda ḥarc ətđün gel baña ḥisāb vėr (6) dėdüğü vaḫtın utanmayasın. Haḫ -Taʿālā- ḥod her vėrdüğü suʿāl ətse gerekdür. Nite-kim Qurʾānda buyurur: (7) **ثُمَّ لَتُسْأَلُنَّ يَوْمَئِذٍ عَنِ النَّعِيمِ** Sümme le-tüs'elünne yevme-'izin ʿani'n-naʿimi.¹⁸² Ammā Ḥasan-ı Başrı -Raḥmetu'llāhi ʿaleyh- eydür: Fuḫarā ile yenilen niʿmetlerden (8) Haḫ -Taʿālā- suʿāl eylemez dər **وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِالصَّوَبِ** -Va'llāhu a'lem bi's-şavāb-
183

فَصَلِّ فِي بَيَانِ الْبُخْلِ وَالسَّخَاءِ

Faşlun fī beyāni'l-buḫli ve's-seḫā'i

(9) Ya'nī bu faşl baḫillığı ve seḫāveti bildürür. İmdi ey ʿaziz! Çün bu dünyānu yaramazlığın (10) ve Allāh qatında ḫorlığın işitdün ve bu dünyānu fenāsını ve buña göñül vėrenlerin cefāsını dėdüm (11) ve bu mālun şālihini ve fāsıḫını ve şerlusini ve ḫayrlusını dėdüm ve bu dünyānu mişālini ve bu dünyāya (12) ḥariş olup göñül

¹⁸² Sonra da and olsun ki o gün nimetlerden soruya çekileceksiniz. Kurʾān, CII. Tekāsür Sūresi, 8. āyet. KKM. 734. (Andan bayık sorınılasız, ol gün, dinlenmekden. Ya'nī dünyede hoş ʿays geçürmekden. (102) Sūratü't-Tekāsür, 8. āyet. SKT. 544, Sonra taḫkikā suʿāl olunursunuz ol günde niʿmetden (Ya'nī anun muḫābilinde şükr etdiniz mi yā şükürsüzlük mü etdiniz?). 30. cüz, Sūretü't-Tekāsür, 8. āyet. KTC. 3-225, **ثُمَّ لَتُسْأَلُنَّ يَوْمَئِذٍ عَنِ النَّعِيمِ** Andan sonra ol günde ya'nī muḥasebe maḥallinde ʿibādetden sizi meşğul eden lezzāt-ı dünyeviyeden sorılırsınız. -Vallāhu a'lem ve aḥkem- 30. cüz, Sūretü't-Tekāsür, 8. āyet. TZA. 2-455, Sonra oraya girince doğru dürüst göreceksiniz, sizi oyalayan nimetlerden yine o gün sorulacaksınız, Tekāsür Sūresi, 8. āyet. KKTA. 601, Sonra andolsun, o gün elbet ve elbet size niʿmet (ler) sorulacaktır. Tekāsür Sūresi, 8. āyet. KHKM. 3-1216)

¹⁸³ Her şeyin doğrusunu en iyi bilen Allah'tır. (Gerçekten Tanrı her şeyi bilir.)

vèrenler āhîr nice îmânsız gîtdiler. Anı dağı yuğaruda hep söyledüm işîtdüğ. (13) Şîmden gèrû dñyâyı Hâk yolına vèrenleri ve Hâk yolından tartınup bağıllık èdüp vèrmeyenleri (14) dèyeyüm işît. Var sen dağı aña göre iş èt. Ey ‘azîz bilgil imdi! Bu cömerdlik âdem oğına (15) sebebdür uçmağa girmege ve buđl dağı sebebdür cehenneme girmege. Zîrâ nâ-keslik şeytândandır (16) ve cömerdlik Rağmândandır. Vaktâ-kim bir kişi cömerd olmak dilese elinde olandan Hâk yolına (17) vèrmek isteye şeytân gelür eydür kim: Elündeki dñyâcugunı berk tut tağıtma. Yoksa (47a-1) fağîr olursın. Halk içinde senüğ ‘izzetüğ dñyâğ-iledür. Dñyâ gidicek saña dağı kim dèrler (2) ve-yâ-ğud ĥasta mı ve-yâ pîr mi olasın ve-yâ kötürüm mi ve-yâ gözsüz mi olasın? Kim bile başuğa (3) ne gele? Sen-dağı dñyâğı dağıdasın. Varasın èrte biregüye muĥtâc olasın ölünce. Dñyâcüğünı (4) dağıtmasağ öliceğ nice olursa ola. Şeytân gelür cömerd olmak isteyen ĥalka bunun gibi (5) igvâlar èder. Maĥşûdı budur kim seni nâ-kes eyleye. Dağı cehennemde kendü-y-ile bile yanasın. Zîrâ bilür kim (6) bağîl ya-nî nâ-kes uçmağa girmez. Eger zâhid dağı olursa. Nite-kim Resûl -‘Aleyhi’s-selâm- buyurur: *الْبُحْلُ لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ وَلَوْ كَانَ زَاهِدًا* El-bağîlü (7) lâ yedĥulü’l-cennete ve lev kâne zâhiden.¹⁸⁴ Pes bu nefsi emmârenüğ şol çirkin şîfatlarından birisi (8) buğldur. Nite-kim yuğaruda geçdi. Pes saña lâzım olan oldur kim şeytânüğ bunun gibi söz- (9) lerine uymayasın. Fađîrlikdan ĥorĥmayasın. Bahâdurlik èdüp şeytânı ĥahr èdesin. Ķarşu (10) Hâk yolına neye ĥâdir iseğ durmadın vèrüp fağîrler göğline giresin. Yèyecekden ve gèyecekden (11) ve ĥarçlıkdan fağîrlere vèresin. Zîrâ Hâk -Ta‘âlâ- saña vèrdüğü mālî şaĥla dèmedi. Ölüm (12) arĥurı yoluğ olmadın mālüğdan vèr dèdi. Saĥîlerden ol-kim saĥîlerüğ yeri cennetdür. (13) Nite-kim Resûl -‘Aleyhi’s-selâm- buyurur: *الْجَنَّةُ دَارُ الْأَسْخِيَاءِ* El-cennetü dârü’l-esĥiyâ’i.¹⁸⁵ Ve dağı Hâk -Ta‘âlâ- buyurur kim: Ķulum şol māl-kim sen (14) anı fağîre vèürsün. Eyle bil-kim hem-ân bağa vèürsün ve ben dağı senüğ mālîğa bereket vèrüp (15) birine on vèrem dèdi: *مَنْ جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ عَشْرُ امْتَالِهَا* Men câ’e bi’l-ĥaseneti fe-lehû ‘aşru emsâlihâ.¹⁸⁶ Ve bir dağı Hâk -Ta‘âlâ- buyurur kim: *وَمَا آتَيْتُم مِّن شَيْءٍ*

184 Cimri zahit bile olsa cennete giremez.

185 Cennet, eli açıkların evidir.

186 Kim bir iyilikle Tanrı kapısına gelirse ona, yaptığığın on misli mükâfat verilecektir...

فَهُوَ يُخْلِفُهُ Ve mā (16) enfaqtüm min şey'in yuḥlifuhū.¹⁸⁷ Pes siz daḥı Hakkuñ emrine muḥālefet eylemeñ vērūñ. Eger māluñuzdan (17) vērürseñüz iki yüzden beş vērūñ. Va'de édüp vèreyim dèmeñ. Evvel vērūñ. Eger yërde biten (47b-1) nesnelerden vērürseñ onda birin vër. Eve getürmedin cem' étdüğüñ yërde vër. Borclu (2) gelürse borcın öde. Düşmişler ve çāresüzler gelürse elin al qaldur. Yarın Haḡ -Ta'ālā- (3) daḥı senüñ elüñ ala qaldura. Fuḡarāya vërdüğüñ nesne içün minnet étme. Ol saña minnet éderse (4) revādur. Zīrā azığüñı senün içün āḥirete ileti vërür ve sen fuḡarāya minnet ve ezā edicek hep (5) vërdüğüñ bāṭıl olur. Ya'nı ol āḥiretde vëriilecek nesne saña vërilmez. Nite-kim Haḡ -Ta'ālā- buyurdı: (6) وَلَا تُبْطِلُوا صَدَقَتِكُمْ بِالْمَنِّ وَالْأَنِي Ve lā tübṭilū şadaḡatiküm bi'l-menni ve'l-ezā.¹⁸⁸ Ve Şeyḡ Şāfi -Ḳāddesa'llāhu sırrehū-¹⁸⁹ buña münāsib bir kaç beyt (7) getürür:

نَانَ بَا مَنَّتْ عَطَايَ بَاطِلِ اسْت. تُخْمُ بَرَسْنِكَ اسْتَوَانِي بِحَاصِلِ اسْت

نَانَ بَرَايَ مَحْضِ حَقِّ دَادَنْ خُوشِ اسْت. لُقْمَه مَنَّتْ جِغَرِ رَا آتَش

Nān bā-minnet 'aṭāyī bāṭıl-est

Toḡm-u ber seng üstüvān bī-ḡaṣıl-est

Kur'ân, VI. En'âm Sûresi, 160. âyet. KKM. 170. (Her kim getürür-ise eyü iş, anundur on ancılar... (6) Sûratü'l-En'âm, 160. âyet. SKT. 110, Her bir kimesne getürse eyü olan işi pes anun-çün anun on miḡdārı vardır... 8. cüz, Sûretü'l-En'âm, 160. âyet. KTC. 2-34, مَنْ جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ أَشَابُهَا Her kim eyülükle gelür ana ol eyülügün on mánendi olur... 8. cüz, Sûretü'l-En'âm, 160. âyet. TZA. 1-235, Her kim iyilik getirirse onun on misli kendisinin olur... En'am Sûresi, 160. âyet. KKTA. 151, Kim (Allaha) bir iyilikle, güzelliikle gelirse işte ona bunun on katı... En'am Sûresi, 160. âyet. KHKM. 1-213)

187 ... Ve hayır için herhangi bir şey harcarsanız derhal onun karşılığını verir... Kur'ân, XXXIV. Sebe' Suresi, 39. âyet. KKM. 505. (... Dakı her ne ki nafaka eyleyesiz neseneden pes Ol ivaz verür ona... (34) Sûratü Sebe', 39. âyet. SKT. 349, ... Ve üleşige ḡarc ederseniz her bir cinsden pes Allāh anun bedelini verür... 22. cüz, Sûretü Sebe', 39. âyet. KTC. 2-212, وَمَا آتَيْنَاهُمْ مِنْ شَيْءٍ فَهُوَ يُخْلِفُهُ Daḥı şey' maḡûlesinden ḡanḡı nesneyi ki infaḡ edersiz Haḡ -Celle ve 'alā- anun 'ivazını sîze verür dünyāda yā āḡiretde. 22. cüz, Sûretü Sebe', 39. âyet. TZA. 2-206, ... Her hangi bir şeyi hayıra ḡarc ederseniz yerine Allah başkasını verir... Sebe Sûresi, 39. âyet. KKTA. 433, ... (Hayır için) ne harcarsanız O, bunun ardından (daha iyisini) lütfeder... Sebe Sûresi, 39. âyet. KHKM. 2-766)

188 ... Malını insanlara gösteriş için harcayan ve Allah'a ahiret gününe inanmayan kişi gibi sadakalarınızı, başa kakmakla, minnet ve eziyetle hiç verilmemiş bir hale getirmeyin. Kur'ân, II. Bakara Sûresi, 264. âyet. KKM. 51. (... Bâtl eylemen sadakalarınızı, minnet eylemeg-ile, dakı incinesi nesne-y-ile... (2) Sûratü'l-Bakara, 264. âyet. SKT. 33, ... Ḥarāb ve bāṭıl kılmayınız kendü ḡayrātılarınızı minnet koymaḡla ve eziyyet etmeḡle... 3. cüz, Sûretü'l-Bakara, 264. âyet. KTC. 1-72, ... Verdiginiz şadaḡaların şevābını minnet ve incitmeḡle ibṡāl etmeyiniz. 3. cüz, Sûretü'l-Bakara, 264. âyet. TZA. 1-73, ... Nās'a gösteriş kılmak üzere malını harceden, Allah'a āḡiret gününe inanmayan kimseler gibi sadakalarınızı, başa kakmak ve eziyet vermek ile hükümsüz kılmayın... Bakara Sûresi, 264. âyet. KKTA. 45, ... —Malını insanlara gösteriş için harcayan, Allaha ve āḡiret gününe inanmayan bir kimse gibi— başa kakmak ve incitmeḡ sūretiyle heder etmeyin... Bakara Sûresi, 264. âyet. KHKM. 1-74)

189 Allah onun kalbini ayıp ve günahlardan temizlesin.

Nān berāy-i maḥẓ (8) Ḥaḵ dāden hoş-est

Loḵma-i minnet ciger rā āteş¹⁹⁰

Pes kişi  td gi ğayri unutup (9) All ha  şmarlamak gerekdür. Ve-l kin g n h n unutmamak gerekdür. T  kim ol g n h içün bir gün (10)  h  d p ned met-ile göz ya  n d ke. Ḥaḵ -Ta  l - kereminden g n h n   afv  de.   n fu ar ya (11) v rmek All ha v rmekd r ve fu ar  eli All h elidür. Pes minnet etmek  a  adur.  mdi  y  az z! (12) Va t -kim fu ar ya nesnecük v rile an  unutmak gerekdür. Yarın Ḥaḵ -Ta  l - - Celle ve  al -¹⁹¹ an  ortaya (13) get r serd r.   ir ne ise v r serd r. Zinh r ba  il olmamak gerekdür. Ya  n  n -kes olmamak (14) gerekdür. M l elde iken m la m lik olmak gerekdür. Yoksa m l   orlar giderler. Gelür m la (15)  ayr ler m lik olur. M l issi varur   iretde  az b n ve    b n görür. Pes m la m lik (16) olmak oldur kim Ḥaḵ yolına v rile. Ki  n n eli bağlanmaya. Ol Ḥaḵ yolında  art n lup (17) v r lmeyen m l eger az ve eger çok Ḥaḵ -Ta  l - an  k y met gününde bir yılan   retinde kılur. (48a-1) Da   ol m lu  issini  ova  ova dutar. Beline  ola ur. Ba  n   aldurur. Da    a   depesinden (2)  o ar. Anu  acısı gitmed n bir dağ ve yine bir da  . (3) All h diledügi den l   o ar. Mel  ikeler eydeler kim: H   bilür misin y   dem o  !  ol yılan (4) ne y landur? Bu ki   eyde kim: Meded! Bu yılandan beni  urtar n. Mel  ikeler eydeler kim:  ol senün (5)  ok sevd   n ba         p fu ar dan  a  ladu   m l  az n dur. Bu seni  ova  ova  utup (6)  o an ve seni a  ulayup inciden ne-den l  yalvarup z r     dersen kimse sağa meded eylemez. (7) Eger d ny da iken fu ar ya bil   p çarçur imi  en ve ol m ldan fa   rlere v r r imi  en (8) bu gün burç ve  ulle¹⁹²  onlar  olurdu.   n fu ar ya v rmed n ol m l  senün  and n (9) n -kes oldu . Pes senün  az bu  budur d ny da fu ar n n fery d na  ri mek gerekdür. Z r  (10) fery da  ri   n n fery d na  ri   rler. Beyt:

190 Minnetle verilen ekmek b t ld r

Tohum ta   üzerinde sağlam yetişmez.

Ekmeği yalnızca Hak için vermek hoşdur

Mihnet lokması ci erde ate  dir.

Vezni: F   l t n / f   l t n / f   l n.

191 Ulu ve yüce olsun. (Cel l ve al  olsun.)

192 Biri belden a a   diğeri yukarı giyilen iki parçadan ib ret giysi:  ulle-i cennet.

Sen erişmedün kimsenün feryāduña
Kim erişeler (11) senün feryāduña¹⁹³

Ve Hâk -Celle ve ‘alā-nuñ سَيُطَوَّقُونَ مَا بَخِلُوا بِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ Seyütevveķüne mā baḥilū bihi yevme’l-kiyāme-ti¹⁹⁴ dedügi bu yılana (12) işāretdür. Eyle olsa mālдан kişiye fā’ide yoğ-imiş meger kim fuķarāya eli-y-le vère. Nite-kim Hâk -Ta‘ālā- (13) buyurur: يَوْمَ لَا يَنْفَعُ مَالٌ وَلَا بَنُونَ إِلَّا مَنْ أَتَى اللَّهَ بِقَلْبٍ سَلِيمٍ Yevme lā yenfa‘u mālun ve lā benüne. İllā men eta’llāhe bi-ķalbin selimin.¹⁹⁵ Zīrā bir kimesne şoğuna ķalanı (14) vārişlerünğdür. Vārişler üleşüp hoş taşarruf ederler. Māl cem‘ eden vebāl-ile yēr altında (15) yatur. Ey ‘aziz! Çün-ki gördün māl ve ‘ömr fānī ve dünyānuñ hoşluğı ve rāḥatı fānī. Eger baña (16) inanmazsañ senden evvel gelenler ķanı? Pes bu fānī nesneleri bākīye değışmek ḥayrludur bil. (14) Anı bu cihānuñ metā‘ın ol cihāna bedel ķıl-kim ticāret günleridür. Bu ķadar sözden ‘aklunı (48b-1) başuña dēvşür. Eger kıyāmete inanursañ. Ey cānımuñ cān! Eger baḥil degilsen elünğde varından (2) vēr. Fuķarādan tırtınma. Fuķarā senden nesnecük dileyicek bitür ḥācetini. Kākıma kim kākımaķ şeytānīdür. Şeytān (3) diler kim baḥil olasin. Allāhdan ırak olup cehenneme yakın olasin. Nite-kim Hāzret-i Resül - ‘Aleyhi’s-selām- buyurur kim: (4) Baḥil Allāhdan ve ḥalkdan ırakdur oda yakındur ve

¹⁹³ Vezni: Fā‘ilātün / fā‘ilātün / fā‘ilün. Birinci mısraın üçüncü kelimesi olan "kimsenün" yerine "şunuñ" getirilirse vezin düzelir.

¹⁹⁴ ... Sakındıkları şey, kıyamet günü, boyunlarına dolanacak... Kur’ân, III. Âl-i İmrân Sûresi, 180. âyet. KKM. 83. (... Boğmak eylenileler [boğmak eylenil- boğdurulmak, boynuna dolanmak. SKTS. 97.] anı kim bahıllık eyledilerdi anun-ıla kıyamet günü... (3) Sûratü Âl-i İmrân, 180. âyet. SKT. 54. T. ... Yakındır ki tavk şeklinde geçirilmiş ola anlara üleşi ki buhl etdiler anınla kıyāmet güninde... F. Her kimesne ki zekât vermese mālı kıyāmet gününde yılan ve erderhâ şüretinde olup boğazına tavk gibi geçürilür... 4. cüz, Âl-i ‘İmrân Sûresi, 180. âyet. KTC. 1-118, سَيُطَوَّقُونَ مَا بَخِلُوا بِهِ Yakında gerdenlerinde tavk ķılınur sol şey ki anınla buhl etdiler. Rüz-ı cezāda. Hādīs-i şerifde gelmişdir ki her kişi ki mālının zekātını vermez Hâk -Celle ve ‘alā- ol mālı bir ejderhâ ķılup rüz-ı kıyāmetde anın gerdeninde anı tavk ķılar... 4. cüz, Âl-i ‘İmrân Sûresi, 180. âyet. TZA. 1-118, ... Cimrilik gösterdikleri şey kıyamet gününde boyunlarına geçirilir... Âl-i İmrân Sûresi, 180. âyet. KKT. 74, ... Onların cimrilik etdikleri şey kıyamet günü boyunlarına dolanacaktır... Âl-i ‘İmrân Sûresi, 180. âyet. KHK. 1-113)

¹⁹⁵ O günde ki ne mal fayda verir o gün, ne evlat. Ancak Allah’a şirkten ve şüpheden arınmış bir gönülle gelen faydalanır. Kur’ân, XXVI. Şu‘arâ’ Sûresi, 88 ve 89. âyetler. KKM. 430. (Ol gün ki ası eylemege mal ve dağı oğlanlar, illā ol kim geldi Tanrıya sağ gönül-ile ya‘nī imānlu (26) Sûratü’s-Şu‘arâ’, 88 ve 89. âyetler. SKT. 298, Ol günde ki fā’ide vermez ne māl ve ne evlād. * Lākin fā’ide şāḥibi oldur ki getüre Allāh -Ta‘ālā-ya ‘ayıbsız olan ķalbi. 19. cüz, Sûretü’s-Şu‘arâ’, 88 ve 89. âyetler. KTC. 2-160, يَوْمَ لَا يَنْفَعُ مَالٌ وَلَا بَنُونَ Ol günde ki ne māl yarar ne oğullar. Meger sol kimse ki Tanrı’nın ḥuzūr-ı ‘izzetine küfür ve maşıyyetden kurtulmuş bir gönül ile geldi. 19. cüz, Sûretü’s-Şu‘arâ’, 88 ve 89. âyetler. TZA. 2-115, Ol gün ki ne mal, ne oğul fayda vermez. * Ancak Allah’a temiz bir kalb ile gelen kimseye fayda verir. Eş-Şuarâ Sûresi, 88 ve 89. âyetler. KKT. 372, Ol günde ki ne māl fāide eder, ne oğullar. * Meger ki Allāh’a (küfr-ü nifakdan) tamāmen sālīm bir kalb ile gelenler ola. Eş-Şuarâ Sûresi, 88 ve 89. âyetler. KHK. 2-662)

cömerd Allāha ve hālka yaqındur oddan ırakdur. (5) Ammā bu baḥīl iki dürlüdür: Bir baḥīl oldur kim kendü mālun vërmege kıyamaz fuḳarādan tartañur ve bir baḥīl (6) daḥı oldur kim biregüyü daḥı qomaz ki mālını Haḳ yolına vëre men' eder. Ol kendü mālın vërmeyen (7) baḥīlden ğayrilerün mālın vërdürmeyen baḥīl daḥı şerlüdür. Nitekim Haḳ -Ta'ālā- Kur'ānda buyurur: مَنَّاعٌ لِلْخَيْرِ مُعْتَدٍ أَيْمٍ Mennā'in (8) li'l-ḥayri mu'tedin eşiimin.¹⁹⁶ Zīrā Haḳ -Ta'ālā- aña مَنَّاعٌ لِلْخَيْرِ Mennā'in li'l-ḥayri¹⁹⁷ dedi. Bir gün şeytān Fir'avn ile ḥammāmda otururlar (9) idi. Qurnanın bir tarafında Fir'avn ve bir yanında şeytān otururdu. Ḥammāmun şuyı aḳarken buz (10) gibi dondu. Fir'avn taş-ile şu almaḳ diledi. Qurnaya taşı çaldı alımadı. Gördi-kim şu taş gibi (11) olmuş. Fir'avn şu alayım dëyü nice-ki cehd etti alımadı. Şu alımayıcak 'aciz qaldı. Şeytān (12) güldi eydür: Ne olduñ? Fir'avn eydür: Şu bilmem nice olmuş. Şeytān eydür: 'Aciz qalduñ-mı? Fir'avn (13) eydür: Pes 'aciz qaldum. Şeytān eydür: 'Aciz olan Tañrı mı olur? Fir'avn eydür: Hep bu işleri (14) etdüren baña sensin. Şimdi baña güler misin? Şeytān yine sihrini bozdu. Şu yine evvelki gibi (15) aḳdı. Fir'avn şeytāna döndi eydür: 'Aceb Allāhun senün ile benden şerlü kulu var mı ola? dedi. (16) Şeytān eydür: Şol baḥīl kim iḥsān etmek isteyen kimesneyi men' ede iḥsān etmege qomağa. Ol (17) baḥīl senden ve benden daḥı şerlüdür. İmdi ey 'aziz! Tañrılık da'visin eden kimesneden (49a-1) ve şeytāndan baḥīl nā-kes daḥı yaramaz olıçaḳ. Sen niçün nā-kes olasın. Pes cömerdlik eyü (2) ḥuy olup ve nā-keslik yaramaz ḥuy olduğı-y-çün Haḳ -Ta'ālā- kelām-ı kadīminde kullarını nā-keslikden (3) men' edüp cömerdliğe qındırup إِنَّ الشَّيْطَانَ يَعِدُّكُمْ الْفَقْرَ وَيَأْمُرُكُمْ بِالْفَحْشَاءِ وَاللَّغْوِ وَأَسِيعَ عَلِيمٍ İnne's-şeytāne ya'idükümü'l-faḳre ve ye'mürüküm bi'l-faḥşā'i va'llāhu (4) ya'idüküm mağfireten minhu ve faḍlen va'llāhu vāsi'un 'alīmun.¹⁹⁸ Ya-nī : Şeytān sizi yığar ḥayrdan ve daḥı size (5) emr eder günāh

¹⁹⁶ Hayrı tamamıyla meneden haddini aşmış suçluya. Kur'ân, LXVIII. Kalem Sûresi, 12. âyet. KKM. 679. (Yığıcı hayrı, haddan geçici, çok yazuklu. (68) Sûratü'l-Kalem, 12. âyet. SKT. 481, Her baḥillik edene mālda ḥadden geçen günāhkāra. 29. cüz, Sûretü'l-Kalem, 12. âyet. KTC. 3-169, مَنَّاعٌ لِلْخَيْرِ Halkı imāndan alıḳoyucu. سَمْتِ Siteimde ḥaddi aşmış. أَيْمِ Çok günāhlu. 29. cüz, Sûretü'l-Kalem, 12. âyet. TZA. 2-395, Nās'ı hayırdan alıḳoyan, hukuka tecavüz eyleyen, günāha dadanan. Kalem Sûresi, 12. âyet. KKTA. 565, (İnsanları) hayırdan durmayıp men eyleyen, aşırı zalim, çok günāhkār. Kalem Sûresi, 12. âyet. KHKM. 3-1073)

¹⁹⁷ Hayrı men edici

¹⁹⁸ Âyetin Kur'ân'daki şekli şöyledir: الشَّيْطَانُ يَعِدُّكُمْ الْفَقْرَ وَيَأْمُرُكُمْ بِالْفَحْشَاءِ وَاللَّغْوِ وَأَسِيعَ عَلِيمٌ وَفَضْلًا وَاللَّهُ يُعِدُّكُمْ مَغْفِرَةً مِّنْهُ وَفَضْلًا وَاللَّهُ

ile ve Hâk -Ta'ālā- size t̄ā-at-ile ve şadağa ile emr eder. Eyle olsa şadağa ve (6) cömerdlik Raḥmāndan oldı ve cömerd kişiler Raḥmānī oldılar. Ammā buḥl ve nā-keslik şeytāndan (7) oldı. Pes baḥl ve nā-kes olan kişiler şeytānī oldılar ve buña münāsib Ḥazret-i Resūl (8) -Şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem- buyurur kim: حَصِّنُوا أَمْوَالَكُمْ بِالزَّكَاةِ وَدَاؤُ أَمْوَالِكُمْ بِالصَّدَقَةِ وَاسْتَقْبَلُوا أَنْوَاعَ الْبَلَاءِ بِالْذُّعَاءِ Ḥaşinnū emvāleküm bi'z-zekāti ve dā'u emradāküm bi's-şadağati ve'staḳbelū (9) envā'e belāyā bi'd-du'ā'i.¹⁹⁹ Ya'ni demek olur kim: Şaklaḡ mālınuzı zekāt vèrmek ile tımār (10) edüñ ḡastalarunuza ḡayr ètmek ile ve karşı varuñ belālara du'ā'-ile ve Hâk -Ta'ālā- bir āyetde daḡı (11) buyurur kim: لَنْ تَنَالُوا الْبِرَّ حَتَّى تُنْفِقُوا مِمَّا تُحِبُّونَ Len tenālū'l-birre ḡattā tünfiḡū mimmā tuḡibbūne.²⁰⁰ Ya'nī: El-

la'ın size fakri vād eder. Ya'nī infāḡ etdiginiz maḡal sizi fakrla ḡorḡutdurur. Allah ise yarlıgamasına, ihsanına dā'vet eder ve Allahın ihsanı boldur, her şeyi o bilir. Kur'ân, II. Bakara Sûresi, 268. āyet. KKM. 52. (Şeytan vād eyler size yoksulluḡı; dakı buyurur size zıst işi *yanī bahıllıḡı*. Dakı Tanrı vād eyler size yarlıgamak andan dakı artuk *ya'nī yirine vermek*. Dakı Tanrı ḡin rahmatludur, bilicidir. (2) Sûratü'l-Bakara, 268. āyet. SKT. 34, Şeytān vād verür size eli boş ve züḡürt olmaḡı ve emr eder size bi-ḡayālīḡla; ve Allāḡ vād verür size yarlıgamaḡı kendü cânibinden ni'met vermegi ve Allāḡ ḡeniş kılıcıdır. *F. Ya'nī: Eger ḡönülde ḡayāl gelse māl şadağa versem ben eli boş ve züḡürt olacaḡım ve beni ḡayālīḡ ḡaşd edüp Allāḡ -Sübhāne-nin emrini ve buyurduḡunu işidüp yine māl şarf etmese. Pes ma'lûm ede ki işbu vesvese ḡâtıra şeytāndan geldi ve vaktâ ki ḡönlüne ḡayāl gelse ki şadağa ve iḡsân etmekle Allāḡ sübhāne benüm ḡünāḡımı 'afv edüp benden râzı olur ve Allāḡ -Sübhāne-nin ḡazînesinde kesilmek yoḡdur. Eger dilerse başka yüzden 'ināyet eder. Pes yakīn ede ki işbu taşavvur Allāhu -Sübhāne-nin cânibindendir.* 3. cüz, Sûretü'l-Bakare-t, 268. āyet. KTC. 1-74, اٰلِیْسَ لَکُمْ بِالْعَمْرِوْلِ اٰلِیْسَ لَکُمْ بِالْعَمْرِوْلِ İblis-i la'ın size fakri vād eder. Ya'nī infāḡ etdiginiz maḡal sizi fakrla ḡorḡutdurur. Ve size buḡl etmegi emr eder. اٰلِیْسَ لَکُمْ بِالْعَمْرِوْلِ Ve Hâk -Ta'ālā- infāḡınızda size kendü kereminden ḡünāḡlarınızın 'afvın vād eder. اٰلِیْسَ Lâḡı size vād eder infāḡınızdan efḡal bir 'ivaḡ dünyāda yâ āḡiretde. اٰلِیْسَ ve Hâk -Sübhāne ve Ta'ālā- chl-i taḡvāya ḡoḡ 'iḡâ eder. اٰلِیْسَ İstihḡākılarına dānādır. 3. cüz, Sûretü'l-Bakare-t, 268. āyet. TZA. 1-75, Şeytan sizi fakirlik ile korkutuyor, size hayasızlıḡı emr ediyor. Allah ise kendi canibinden maḡfiret, feyz ve bereket vâit buyuruyor. Allah vâsi'dir, hakkıyla âlimdir. Bakara Sûresi, 268. āyet. KKTA. 46, Şeytan sizi fakir olacaksınız diye korkutur. Size cimriliḡı emr eder. Allah ise (*nafaka hususunda*) size kendisinden yarlıgama ve bir bolluk vād ediyor. Allāḡ (*iḡsanı*) ḡeniş olan (*her şeyi*) hakkıyla bilendir. Bakara Sûresi, 268. āyet. KHKM. 76)

199 Bu hadis şöyle geçmektedir: حَصِّنُوا أَمْوَالَكُمْ بِالزَّكَاةِ وَدَاؤُوا أَمْوَالَكُمْ بِالصَّدَقَةِ وَأَعِدُّوا لِلْبَلَاءِ الذُّعَاءَ "Mallarınızı zekātla koruyun, hastalarınızı sadaka ile tedāvi edin. Belaya du'a ile karşı koyun" Hadis Ansiklopedisi, C. 6, s. 347

200 Kat'iyyen hayır ve ihsan mertebesine erişemezsiniz sevdiğiniz şeyleri harcamadıkça... Kur'ân, III. Âl-i İmrân Sûresi, 92. āyet. KKM. 70, (Hergiz bulmayasız eylüḡi tâ nafaka viresiz andan kim seversiz... (3) Sûratü Âl-i İmrân, 92. āyet. SKT. 46, Elbette bulmazsınız eyü işliliḡi ḡarc etmedikçe sevdiğiniz şeyden... 4. cüz, Sûretü Âl-i İmrân, 92. āyet. KTC. 1-99, لَنْ تَنَالُوا الْبِرَّ حَتَّى تُنْفِقُوا مِمَّا تُحِبُّونَ Hergiz eyüliğe nâ'il olmazsınız. حَتَّى تُنْفِقُوا Mimmā tuḡibbūne Sevdiğiniz eşyādan taşadduḡ etmeyince dek. Mervīdir ki ḡaçan bu āyet nāzil oldı Ebū Talḡa -Raḡyā'llāhu 'anh- peyḡamberin ḡuzûruna ḡelüp söyledi : Yâ Resūlu'llāḡ! Emvālinden bana ziyāde sevgili olan şey Bırḡā-nām baḡımdır. Pes istedigim nesneye anı şarf eyle. Ḥazret-i Resūl -Şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem- buyurdu: Ne ḡüzel kelām etdin. O, bir ḡazanḡlı māl'dır. Evlâ ve enseb odur ki anı eḡāribine bezl edesin ve Ḥazret -Şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem- Ebū Talḡa'ya o cihetden anınla fermān etdi. Zirâ anlara vermesi şadaḡadır ve şıla-i raḡm. 4. cüz, Sûretü Âl-i İmrân, 92. āyet. TZA. 1-99, Sevdiğiniz şeylerden harcetmedikçe asla iyilige nâ'il olamazsınız... Âl-i İmrân Sûresi, 92. āyet. KKTA. 63, Siz sevdiğiniz şeylerden (*Allah yolunda*) harcayınca kadar asla iyilige ermiş (*birr-ü taat etmiş*) olmazsınız... Âl-i İmrân Sûresi, 92. āyet. KHKM. 1-98)

bette erişmezsiz eylüge şol sevdüğünüz (12) nesneden vermeyince demek olur ve Resül hazreti -Şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem- buyurur kim: *الصَّلَاةُ عِمَادُ الْإِسْلَامِ وَالْجِهَادُ سَنَامُ الْعَمَلِ* Es-şalātü (13) 'imādü'l-İslāmi ve'l-cihādi senāmü'l-ameli ve's-şadaķatü şey'ün 'acībün ve's-şadaķatü şey'ün 'acībün ve's-şadaķatü (14) şey'ün 'acībün. Ya'nî demek olur kim: Namāz dīnün diregidür ve ğazā 'amelün örkucidür. Şadaķa (15) 'aceb nesnedür? Şadaķa 'aceb nesnedü? Şadaķa 'aceb nesnedür dedi üç kerre ve bir hadiş dağı (16) 'Āyiře -Rađiya'llāhu 'anhā- rivāyet eder Hazret-i Resülden -Şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem- *السَّخَاوَةُ شَجَرَةٌ فِي الْجَنَّةِ وَاعْصَانُهَا مُتَدَلِّياتٌ فِي الدُّنْيَا فَمَنْ تَعَلَّقَ بِغُصْنٍ مِنْهَا مَدَّةً إِلَى النَّارِ* Es-sehāvet *مِنْهَا مَدَّةً إِلَى الْجَنَّةِ وَأَلْبَحِلُ شَجَرَةٌ فِي النَّارِ وَأَعْصَانُهَا مُتَدَلِّياتٌ فِي الدُّنْيَا فَمَنْ تَعَلَّقَ بِغُصْنٍ مِنْهَا مَدَّةً إِلَى النَّارِ* şeceratün (17) fi'l-cenneti ve aĝşānihā mütedelliyātün fi'd-dünyā fe-men ta'allakabi-ğuşnin minhā meddetü ile'l-cenneti ve'l-buħli (49b-1) şeceretün fin-nāri ve aĝşānihā mütedelliyātün fi'd-dünyā fe-men ta'allakā bi-ğuşnin minhā meddetü ile'n-nāri. (2) Ya'nî Hazret-i Resül ol pür-uşul buyurur kim: Cömerdlik bir ağaçdur. Uçmaķda bitmiş. Budakları (3) şarkmışdur dünyāya. Her kim anuñ budaklarının birine yapışa anı uçmağa çeker ve nā-keslik (4) bir ağaçdur. Cehennemde bitmiş. Anuñ budakları şarkmışdur dünyāya. Her kim anuñ budaklarına yapışa (5) anı cehenneme çeker ve Resül -'Aleyhi's-selām- Ka'beyi ziyāret ederken bir kişi gördi-kim Ka'benün örtüsine elin (6) yapışmış eydür kim: İlāhî! Bu ev hürmeti-y-çün beni yarlığa dër. Resül -'Aleyhi's-selām- eydür: Hāy! Eyle dëme. Ol kişi (7) eydür: Yā ne dëyeyüm? Resül -'Aleyhi's-selām- eydür: Benüm hürmetüm içün dë. Be-dürüstî mü'minin hürmeti artuķdur bu (8) evün hürmetinden dedi. Ol kişi eydür: Yā Resüla'llāh! Benüm günāhum çoķdur ve 'azīm günāhlar (9) eylemişimdür. Resül -'Aleyhi's-selām- eydür: Günāhuñ nedür? Ol kişi eyitdi kim: Yā Resüla'llāh! Benüm mālum ve tavarum (10) ve sār dünyāvî esbābum çoķdur. Her kaçan-kim bir kişi gele benden nesnecük dileye yüzümden bir issi (11) od çıkar ol kişiye ğazabum ziyāde olur. Benden nesne isteyü geldügi-y-çün. Hîç aña nesne (12) vërmez. Hazret-i Resül -'Aleyhi's-selām- eydür: İraķ ol yā fāsıķ benden! Yakma beni odun-la. Ol Tanrı (13) haķķı-y-çün kim benüm cānum anuñ ķudret elindedür. Eger biñ yıl 'ömrün olsa gündüzlerüñi (14) oruc-ile ve geceleri şubħa dek namāz ile geçürseñ çün-ki baħl ve nā-kessin seni yüzün (15) üzerine cehenneme birağurlar. El-bette bilmedün-mi kim bu nā-keslik küfrdendür ve küfr oddandur ve (16) cömerdlik imāndandur ve imān cennetdendür. Pes çün nā-

kessin senün yêrün tamudur (17) dëdi. Anuñ-çün kim bu nâ-keslik dañı nefs-i emmârenün şıfat-ı rediyyesindendür ve cömerdlik (50a-1) nefs-i muţma'innenün şıfat-ı hamîdesindendür ve bu Allâh katında ziyâde sevgülü şıfatdur. İmdi (2) ‘azîzü! Sen nâ-kes olup mâluñı fuķarâdan tartınursañ senün yêrün tamudur. Bu âyetler ve bu (3) hadîşler ile şâbit ve zâhirdür kim yuķaruda zıkr olundı ve eger cömerd olup Hâķ yolında (4) mâluñı fuķarâdan tartınmaz isen senün yêrün cennetdür kim yuķaruda zıkr olundı. Ammâ cömerdlik (5) bir kaç mertebe üzerinedür. Kişi mâlinuñ zekâtını tamâmca çıkarup vèrmek dañı cömerdlikdür ve ‘Abdu’llâh (6) Bin Zübeyr kim ‘Âyişe -Rađiya’llâhu ‘anhâ-ya Resül -‘Aleyhi’s-selâm- dünyâdan gitdükden sonra vèrdüğü yüz seksen (7) bin akçe gibi. Cemî’sini Allâh yolına vèrdi. Aşl cömerdlik işte böyle olur. Ammâ şimdiki zamân (8) cömerdleri çok vèrdükleri vaktın kırk elli akçe vèrür. Anı dañı kendüye mülâzemet édüp (9) şaķalına gülene vèrür. Ğayriye vèricek kendüye yaramaz ğorca nesneler vèrür. -Ne’üzü bi’llâhi.- Nakli (10) Keşşâfda gelür kim Hâķ -Ta’âlâ- yarın kıyâmet güninde ferîştehlere buyura kim: Getürün şol nesne- (11) leri- kim dünyâda dünyâ beglerine vèrürler idi ve-yâ-ĥud a’vânlarına vèrürler idi. Bizi beĝe (12) buluşdurun ve-yâ-ĥud ĥâcetimüzi ‘arz edi vèrün dëyi. Pes getüreler ol bedevî (13) atları ve ol nefîs tonları ve nefîs kumâşları ve yine buyura kim: Getürün şol dünyâda benüm (14) için vèrilenleri-kim benüm yoluma ve benüm fakîrlèrümè vèrdiler idi. Getüreler göreler kim: (15) Pâre pâre etmekler ve eski bakır akçeler ve bir pulcaĝaz ve iki pulcaĝaz ve eski yamalu kaftanlar (16) ve eski gömlekler ve eski takyeler ve aruķ koyunlar ve aruķ şıĝırlar. Ve’l-ĥâşıl her kişiyi (17) vèrdüğü ĥayr-ile bile ĥuzûr-u Hâķka²⁰¹ getüreler. Ba’zı kişinün şadakâtı gökçek ĥuzûr-ı Hâķda (50b-1) ĥabûl ola ve ba’zı kişinün şol dëdüklerim gibi ola. Ķabûl olmaya. Ferîştehler eydeler kim: (2) Ey miskîn âdem oĝlanı! Revâ-mı-y-dı-kim Allâh için bunun gibi ĥoş nesneler vère-y-dün ‘abeş (3) yèrlere ve şöhretlere ve fesâdlara ve ribâlara ve a’vânlara. Bunun gibi nefîs nesneleri vèrdünüz. (4) Varun ey ĥayâsızlar! dëyiüp ser-zeniş edeler. Bunlar başların aşāĝa édüp utanalar. Resül (5) -‘Aleyhi’s-selâm-un akçeyi fakîre vèrdüğü vaktın yuyup vèrdüğü kişinün ĥayrâtı ve ĥasenâtı (6) yarın Hâķ -Ta’âlâ- ĥâzretine ‘arz olunduķda ĥoşca olsun dèmek idi. ‘Azîz! Şöyle (7) taşavvur olunmasun-kim: Bu mâl saña vèrildi bir dañı şorulmaz şanma. Zîrâ emânetdür senün milkün. (8) Şol vaktın olur kim sen

201 "ĥuzûr-ı Hâķka" yerine

anı almazdan evvel āhirete gönderesin anda hāzırındur. Beyt: (9)

Dévşürme mālı qalmaz saña kim²⁰² bākī

Qalur bākī kılursañ anı fānī

Dilersen qo ki ayruqlar (10) alalar

Dilersen vēr ki bulasın sen anı²⁰³

Şol māl ki Hāk -Taālā- saña vērđi sen dağı (11) ol mālī bātl yere vērđünse ve-yā seni ögenlere ve-yā şöhrete vērđünse ya'nī Şeddādī evlere ve Fir'avnī (12) yemeklere ve geymeklere harc étđünse cezāsını saña ederler. Zīrā māl kişiyē 'āriyetdür. Yine (13) alınup bir kişiyē dağı vērılır. Nite-kim senden evvel bir kimesnenün dağı idi. Andan saña geldi. (14) Şunı dāyim göre tırursın-kim: Biri ölür bunca zahmet ile irkilen māl birine mīrās qalır. (15) Ol vāriş aña müft mālīk olur. Ol māl cem' eden 'azābın çeker. Ey! 'Acab sen niçün (16) bunlardan 'ibret almazsın ve kendüzünge gelmezsin. Ey gāfil ādem oğlanı! İnsānam ma'rifetüm (17) vardur dērsin da'vā edersin. Gör ağı! Bir tağ cān-averin bir oğıla nice ururlar düşürürler. (51a-1) Saña bunca Tağı ve peygām-ber oğların ururlar hīç biri eşer étmez. Meger kim bu oğları şeytān (2) senden def' eder ola. Şol ilerüden geçenleri gör kim bir söz ile nice uşlandılar ve nice (3) dünyāyı bir uğurdan terk étđiler dağı āhirete teveccüh étđiler. Meger kim senün bir uğurdan talebün (4) ve himmetün dünyāyadur ve-yā-ğud āhirete inkāruñ vardur. Gizlüdür sen-dağı bilmezsin. Anuñ-çün (5) bu sözler saña eşer eylemez. Ey bī-çāre! Ne ola bu derde bir etsen çāre eksiklig-ile sen dağı (6) meşāyiğ eşigine vara ol. Nefsānī heveslerden uşanup ve ol fānī kapulardan ol ağı āvāre. (7) İşitdün kim meşhūr hikāyetdür: Sulţān İbrāhīm-i Edhem Belğ şehrinde pādīşāh idi. Kırk vezīri (8) var idi. Günde dört bin tavar şunlar için boğazlanur idi. Bir söz ile işlāh olup tevbe (9) eyledi bu fānī pādīşāhlığı terk édüp ebedī sulţān oldu. Anuñ tevbesinün sebebi bu oldu-kim: (10) bir gün evinden taşra çıkup dīvānında oturmuş idi. Gördi-kim bir 'Arab bir qatar deveyi (11) yedüp içerü sarāya girdi. Hīç kimseye muqayyed olmaz ve kimse dağı bunca halkdan aña gerü tır (12) dēmez. Qapucılar ve çavışlar hep hāzır dururlar. Birisi men' eylemez. Kendü yerinden kalkdı. Vardı (13) bu deveciye eydür: Ne kişisin? Qanda gidersin? dēdi. Deveci eydür: Bir deveci kişiyem. Kārubān sarāya (14) qonmağa

202 "kim" okunmazsa vezne uyar.

203 Vezni: 11'li hece vezni

geldüm. Sultān İbrāhīm eydür: Ne ‘aceb söylersin? Bu pādīshāh sarāyıdır. Ben pādīshāham. Dön! (15) Gêrû git dēdi. Deveci ‘Arab eydür: Şimdi bu sarāy senün-midür? Sultān eydür: Hele şimdi benüm milkimdür. (16) Deveci eydür: Senden evvel kimün idi? Pādīshāh eydür: Babamuñ idi. Babandan evvel kimün (17) idi. İbrāhīm eydür: Dedemün idi. Deveci eydür: Kānı şimdi anlar? Pādīshāh eydür: Anlar öldiler (51b-1) gitdiler. Şimdi bu sarāy benümdür. Döndi ol deveci İbrāhīme eydür: Pes buña gelen gider imiş. (2) Bu hod kārubān sarāy imiş. Anlar konmuş göçmüş. Sen-dağı göç. Ben konayım dēr. Hem-ān sā‘at (3) İbrāhīm-i Edhem remzi anladı. Ölüp toprak olacağın bildi ve bu kendünün pādīshāhlığı fenā (4) olacağın fikr eyledi. Bir kerre āh eyleyüp inledi. Ol tāt u tahtı ve sultānlığı ve ol rāhatı ve (5) tahtı hep dökdi ve gitdi ve yokluğu qabūl eyleyüp bir eski ‘abā geydi. Dağı vardı Mekke şehrinde (6) mücāvır oldı. Beyt:

اَي نَفْسٍ بَدِيدَةٍ تَحْفِيقُ بِنَكْرِي. دَرَوِشِ اِخْتِيَارُ كُنِيَ بَر تَوْنَكْرِي

Ėy nef-s-i be-dīde-i tahkīk bi-n(i)gerī

Dervīş iḥtiyār kūnī ber tūvāngerī²⁰⁴

Ve (7) arkası-y-le odun getürüp şatardı. Her yūki beş pula vērürdi. Bir pulın kendü nefsine ḥarc (8) edüp dört pulın Mekke mücāvır olanlara taşadduk ederdi. On yedi yıl Mekke bu tarīk üzerine (9) nefsine mücāhede eyledi. Her gece yatsu āb-dest-i-y-le erte namazın kılurdi. Ādem olan işte şöyle (10) olur. Der-ḥāl bir ok-ile düşer. Ammā hīç bilmezem nedür ḥālün senün . Bunca oklar kim saña doqınur (11) hīç eşer eylemez. Allāh yolına dünyāyı terk edicek kişi böylece etmek gerek. Ammā ba‘zı kişiler görürüz (12) kim kendünün mālından ziyāde şadaqāt-ı müslimīni dağı vermeye kıyamazlar. Halkdan gelen ḥayrları (13) yığışdururlar. Biz müstaḥıkkuz dērler. Alurlar dağı güzel cāriyelere vērürler ve oğullarına ve kızlarına (14) altunlar ve incüler ve dürlü dürlü kemḥālar ve laṭīf esbāblar ederler ve nefsānī zevklere meşgūl olurlar. (15) Qulum ve ḥalāyıkum beş oldı ve fülürüm ve aqçem bir kaç biñ oldı. Baña bunlar ölince yeter (16) dēmez. Varuñ bir faķīre dağı vērün dēmezler. Ölince cem‘ ederler. Ölice nice biñ biñ altunları (17) ve aqçeleri kiseler ile qorlar giderler. Gelür vārişler alurlar. Da‘vā dağı ederler kim: Biz Resūl (52a-1) ve aşḥāb-ı tarīk üzerineyüz

204 Ėy gerçeği görür olan nefsi! Bak ve gör * Derviş zenginliğin üstündekini seçti. Vezni: Mef‘ulü / fā‘ilātü / mefā‘ilü / fā‘ilün. "nefs" kelimesinde ve "derviş ve iḥtiyār" kelimelerinin son hecelerinde imāle vardır.

‘âlimlerüz ve şeyhlerüz dërler. Hâzret-i Resûl -‘Aleyhi’s-selâm- böyle-mi eyledi ve aşhâb (2) dağı böyle-mi eyledi? Aşhâbdan birisine bir baş hediye getürdiler almadı. Kalan kardaşlarum benden (3) müstaḥikdûr dëyüp bir âḥarına gönderdi. Ol-dağı eyle dëyüp birisine dağı gönderdi. Tâ yedi eve varınca (4) birbirine gönderdiler. Âḥir ol baş yine devr edüp evvelki aşhâbun evine geldi. Andan Taḡrı Resûline (5) -Şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem-e Cebra’îl -‘Aleyhi’s-selâm- geldi bu âyeti getürdi. Hâḡ -Ta‘ālā- cānibinden buyurdi-kim: *وَيُؤْتِرُونَ عَلَىٰ أَنفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ* Ve yü’sirüne (6) ‘alā enfüsihim ve lev kâne bihim ḡaşāsatün.²⁰⁵ Ya‘nî: Kānā‘at ederler katlarında olan nesne ile ve ḡayrileri nefslerinden (7) men‘ ederler. Eger-çi kendüleri aç olurlarsa dağı dëmek olur. Ḥasan-ı Başrî -Raḡiya’llāhu ‘anhu- eydür: (8) Bir kişi var idi. Oruç dutardı. Gece olıcaḡ evinde nesnecüḡi bulunmadı kim nefesine vëre-y-di şudan (9) ḡayri. Orucın şu-y-ile açdı. Êrtesi yine oruç tıtdı. Gece nesne bulmadı. Yine oruç tıtdı. Çün-ki (10) açlık üç güne yetişdi za‘îf olup açlık üzerine ḡālib oldu. Enşārîlerden birisi anuḡ (11) ḡālîni bildi. Evine kıḡırdı. Ol enşārînün evi ḡalkı ve kendi oruç dutarlar idi. Ol enşārînün (12) oḡlancuḡları dağı var idi. Ol enşārî bu kişiyi aldı evine geldi girdi. Ḥātûnına eydür: Hîç (13) evde bir konuḡ yëyecek nesnecük var mıdır? Ḥātûn eydür: Ancak bir konuḡ doyacaḡ nesnecük vardır. (14) Enşārî eydür: Anı konuḡa yëdürelüm. Biz şabr edelüm. ‘Avreti eydür: Oḡlancuḡları nice edelüm? Enşārî (15) eydür: Oḡlancuḡları aḡ-şām olmadın uyudalum. Varca ta‘āmı konuḡ öḡüne getürelüm. Çırāḡı ḡurcalar (16) gibi olup söyündürelüm. Konuḡa ḡarşu yë dëyelüm. Biz dağı yër gibi olalum. Elümüz ḡaraḡuda varsun (17) gelsün. Ağzımız dağı gevşesün ammā yëmeyelüm. Ol bizi yër şanup ta‘āmuḡ varcasın konuḡ (52b-1) yësün doysun dëdi. Çün-ki aḡ-şām yaḡın oldu oḡlancuḡları aç uyutdılar. Gece olıcaḡ (2) varca ta‘āmı konuḡ öḡine getürdiler. Çerāḡı ıřlāḡ eder gibi oldılar söyündürdiler. (3) Enşārî şunardı ve-lîkin yëmezdi. Ḡarşu konuḡa

205 ... Ve onlara verilen şeylere ḡarşı ḡönüllerinde bir ihtiyaç, bir istek duymayanlara ve ihtiyaçları bile olsa onları kendilerinden üstün tutanlara gelince... Kur’ân, LIX. Haş Sûresi, 9. âyet. KKM. 654. (... Dakı üyirürler lüyirmek T. 1. seçmek, ihtiyar etmek. 2. tercih etmek, üstün tutmak. SKTS. 607.] ya‘nî Muhâcirleri, gendüzileri üzere, eger oldısa dağı anlara ḡacat dakı yoksullık... (59) Sûratü’l-Haş, 9. âyet. SKT. 461, ... Verildi muḡâcirlerle ve ihtiyaç ederler ḡayrileri kendüleri üzerine ve egerçi olsa da ana ḡacetleri... F. Yuḡarudaki âyetde zıkr olunanlardan murâd muḡâcirlerdir ve işbu âyetde zıkr olunanlardan murâd enşârîdır ki muḡâcirlerden ol Medîne-i Münevvere’de eḡlenürler ve kendü zarûretlerini bırakup muḡâcirlerin zarûretini devâ ederler idi ve eger muḡâcirlerle bir şey verilirse ḡased etmezler idi. Belki ḡoşḡâl olurlar idi. Muhâcirleri kendü cānlarından muḡaddem severler idi. 28. cüz, Sûretü’l-Haş, 9. âyet. KTC. 3-143, *وَيُؤْتِرُونَ عَلَىٰ أَنفُسِهِمْ* Ve eger kendüleri bir ihtiyaç olsa... 28. cüz, Sûretü’l-Haş, 9. âyet. TZA. 2-368, Kendileri ihtiyaç içinde olsalar bile onları öz nefislerinden üstün tutarlar. Haş Sûresi, 9. âyet. KKM. 547)

yê dèrdi. Ol ta‘āmuñ varcasın hep konuk yêdi doydu. (4) Kendüler ve oğlancukları aç kaldılar. Yattılar şabāh olunca. Çün şabāh oldu enşārī Resūl hāzreti (5) -‘Aleyhi’s-selām-a vardı. Ėrte namāzın bile kıldı. Namāzdan fāriğ olıcak döndi enşārīye Hāzret-i (6) Resūl eydür: لَقَدْ عَجَبَ اللَّهُ مِنْ صُنْعِكُمَا Leḳad ‘aceba’llāhu min şun‘ikümā. Ya‘nī: Allāh rāzī oldu sizün fi‘lünğüzden demek olur. Döndi (7) yine bu āyeti okudu: وَيُؤْتِرُونَ عَلَىٰ أَنفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ وَيُؤْتِرُونَ عَلَىٰ أَنفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ Ve yü’sirüne (6) ‘alā enfüsihim ve lev kāne bihim ḥaṣāṣatün. İşte aṣḥābuñ dirliği ve ḥālī (8) bu-y-idi ve Resūl hāzretinün tokuz günde bir kerre yêdüğü meşhūrdur ve arpa etmegın yêdüğü ve dāyim yalın (9) ayak yörüdüğü ve yalnızcak eyersüz merkebe bindüğü. Hep bunlar ma‘lūm ve muḥakḳakdur. (10) Pes bunlar faḳr ihtiyār êdüp kendülerün elinde olancasın fuḳarāya vèrmekden ġaraḫ dūnyānuñ (11) ‘abeş idüğın bildüklerindendür. Eger sen daḫı dilersen kim kıyāmet güninde bunların ile bile olasın (12) cömerd olup faḳrdan ḳorḳma ve elünđe varını fuḳarādan ve konuḳdan dirīğ êtme. Oğul ve kız (13) ‘avret ve māl hep bunlar kıyāmetde saña fā’ide êdemezler. Evlād ve ezvāc seni ‘azābuñdan ḳurtarmaz. (14) Nite-kim Hāḳ -Ta‘ālā- kelām-ı ḳadīminde buyurur: يَوْمَ لَا يَنْفَعُ مَالٌ وَلَا بَنُونَ إِلَّا مَنْ أَتَى اللَّهَ بِقَلْبٍ سَلِيمٍ Yevme lā yenefa‘u mālun ve lā benūne. İllā men eta’llāhe bi-ḳalbin selīmin.²⁰⁶ (15) Öliceḳ mālunı ‘avretünge ḳorsañ senden şonra bir ere daḫı varur aña yêdürür ve eger kıza ḳalursa (16) ol-daḫı varur bir ere yêdürür ve eger oğluña ḳalursa ol-daḫı ‘abeş yerlere çüridür. (17) Sen vebāl-ile ḳalursın. Eger mālı ‘avret cem‘ êderse öliceḳ erine ḳalur. Yerine bir ‘avret daḫı (53a-1) alır. Anuñ-la bile yer iḳer. Yine fā’ide olmaz. Pes şol māl-kim kişinün şonına ḳalur ol māl ḫayrlu (2) māl deġil imiş. Pes ḫayrlu māl nice kerre dêdüm-ki kişinün eli-y-le vèrdüġidür fuḳarāya saġlıġında. (3) Hāḳ -Celle ve ‘alā- eydür: مَا عِنْدَكُمْ يَنْفَدُ

²⁰⁶ O günde ki ne mal fayda verir o gün, ne evlat. Ancak Allah’a şirkten ve şüpheden arınmış bir gönülle gelen faydalanır. Kur’ân, XXVI. Şuarâ’ Sûresi, 88 ve 89. âyetler. KKM. 430. (Ol gün ki ası eylemege mal ve daġı oġlanlar, illā ol kim geldi Tanrıya saġ gönül-ile *ya‘nī imānlu* (26) Sûratü’s-Şuarâ’, 88 ve 89. âyetler. SKT. 298, Ol günde ki fā’ide vermez ne māl ve ne evlād. * Lākin fā’ide şāḫibi oldur ki getüre Allāh -Ta‘ālā-ya ‘ayıbsız olan ḳalbi. 19. cüz, Sûretü’s-Şuarâ’, 88 ve 89. âyetler. KTC. 2-160, Ol günde ki ne māl yarar ne oġullar. * Meger şol kimse ki Tanrı’nın ḫuzūr-ı ‘izzetine küfür ve maşıyyetden ḳurtulmuş bir gönül ile ġeldi. 19. cüz, Sûretü’s-Şuarâ’, 88 ve 89. âyetler. TZA. 2-115, Ol gün ki ne mal, ne oğul fayda vermez. * Ancak Allah’a temiz bir kalb ile gelen kimseye fayda verir. Eş-Şuarâ Sûresi, 88 ve 89. âyetler. KKTA. 372, Ol günde ki ne māl fāide eder, ne oğullar. * Meger ki Allāh’a (*küfr-ü nifakdan*) tamâmen sâlim bir kalb ile gelenler ola. Eş-Şuarâ Sûresi, 88 ve 89. âyetler. KHKM. 2-662)

وَمَاعِنْدَ اللَّهِ بَاقٍ Mā 'indeküm yenfedü ve mā 'inde'llāhi bākīn.²⁰⁷ Ya'nî: Sizin katunuzda olan fânîdür (4) ve benüm katumda olan bâkîdür. Ya'nî demek olur kim: Sizin şadağalarınız ve hayrlarınız hep benüm (5) katumdadur. Benüm katumda olan âhîretde sizün hâzırınızdır. Ammâ bu dâr-ı fenâda sizün elünüzde (6) olan âhîr fenâ olup gitse gerekdür. 'Azîz! Saña bir haberüm var dëyeyüm işit: Kaçan bir kişi bir fakîre (7) şadağa etse ol maḥall-i kabûlde vâkî' olsa ol şadağa döner ol vëren kişiye du'âlar eder. Evvel (8) eydür kim: Ben bir fânîdüm sen beni bâkî eyledün. Allāh seni cennetde bâkî eylesün. İkinci eydür kim: Ben (9) düşmen idüm. Sen beni dost eyledün. Allāh seni dost eylesün. Üçüncü eydür: Ben cehennemlik idüm. (10) Sen beni cennetlik eyledün. Allāh seni cennetlik eylesün dër. Vaktâ kim bu şadağa vërilən nesne şadağa issine (11) bu du'âları eylese cemî'-i ferîşteler âmin dërler ve Hâk -Ta'âlâ- ḥazreti eydür: Siz ṭanuk oluñ . Ol kulumuñ (12) du'âsını ben kabûl etdüm ve anuñ issini yarlığadum ve eger Allāh içün vërilmeyüp şanduklara ve anbârlara (13) koyulup şaklanursa ve-yâ kumâşlara ve kullara ve câriyelere ve bağlara ve bahçelere vërilüp anlara bakup (14) daḥı faḥrlanursa ol māl ve milk tavar ve esbâb issine ilenüp eydür: Sen beni ḥabs eyledün. Allāh (15) seni cehennemde ḥabs etsün ve sen bizi fuḳarâdan tartınduñ. Allāh daḥı rahmetini senden tartınsun (16) ve sen bizi merdûd-ı Ḥazret eyledün. Allāh seni ḥazretinden sürsün. Eyle olsa fakîrlık ḡanîlikdan (17) yaḥşıdır. Aḥbârda gelmişdür kim: Mūsâ peygām-ber -'Aleyhi's-selâm- bir gün münâcâtdan sonra diledi-kim yine vatanına vara. (53b-1) Hâk -Ta'âlâ- eyitdi: Yâ Mūsâ! Fülân kulumu var. Benden selâm eyle. Anuñ 'ömri kırk yıl daḥı gitse (2) gerekdür. Ammâ ol kırk yıl uñ yigirmi yılını baylık ve yigirmi yılını fakîrlık ile geçürse gerekdür. Yâ Mūsâ! (3) Var imdi ol kulumu de-kim: Yigirmi yıl baylığı evvel-mi ihtiyâr eder yoksa yigirmi yıl fakîrlığı (4) evvel ihtiyâr eder? Kaḡısını evvel diler? Mūsâ -'Aleyhi's-selâm- geldi ol kişiyi buldı ve Allāhuñ selâmını aña (5) degürdi ve Allāhu -Ta'âlâ-nuñ buyurduklarını bir bir hep dëdi. Ol kişi eydür: Ḥâtunuma danışayum göreyim. (6) Ol ne dër? Vardı

207 Sizde ne varsa bitip tükenir, Allah'ın katındaysa kalır. Kur'ân, XVI. Nahl Sûresi, 96. âyet. KKM. 317. (Ol kim katunuzdadır, dükênür; dakı ol kim Tanrı katındadır, girü kalıcıdır. (16) Sûratü'n-Nahl, 96. âyet. SKT. 214, Ve ol şey ki sizin yanınızdadır fânî olur ve ol şey ki Allāh'ın yanındadır bâkîdir. 14. cüz, Sûretü'n-Nahl, 96. âyet. KTC. 214, وَمَاعِنْدَ اللَّهِ بَاقٍ Katunuzda olan şey' dükênüp fânî olur. وَمَاعِنْدَ اللَّهِ بَاقٍ Ve Tanrı -Ta'âlâ- katında olan şey' hemîşe mevcûddur, aşfâ fânî olmaz. 14. cüz, Sûretü'n-Nahl, 96. âyet. TZA. 1-423, Sizde ne varsa tükenir, Allah'taki kalır. Nahl Sûresi, 96. âyet. KKTA. 279, Sizin nezdinizdeki tükenir, Allahın indindeki ise bakıydir. Nahl Sûresi, 96. âyet. KHKM. 2-500)

hātūnına eydür: Allāh bize selām étmiş. Dağı benüm ‘ömründen kırk yıl dağı var imiş. (7) Ammā yigirmi yılı baylık ile ve yigirmi yılı fakîrlık ile geçecek imiş. Hāk -Sübḥāne ve Ta‘ālā- kereminden (8) Mūsā peygām-ber ile ḥaber gönderüp buyurmuş-kim: Yigirmi yıl baylığı evvel-mi ihtiyār eder? Yoksa yigirmi (9) yıl fakîrlığı-mi evvel ihtiyār eder? Kāngısını evvel dilerse ol olsun demiş. Sen ne dërsin? Hātūn (10) eydür: Evvel fakîrlık gelsün gitsün. Şonra baylık gele. Zīrā pîrlıkde yoḥsul olmak gāyet (11) müşkildür. Yaşlı olıcağ gücün ve kuvvetün kesilür renc-berlik edemezsin. Ol vaktın bārī (12) bay olasın. Pîrlığı ḥoşlucak ile geçüresin dedi. Bu kişi taşra çıktı eydür: Hātūnların (13) re’yi naşîḥati şālîḥ olmaz. Evvel baylık şonra fakîrlık olsun deyüp vardı Mūsā peygām-ber (14) -‘Aleyhi’s-selām-a eydür: Yā nebiyya’llāhi! Bu fakîrlık ne gökcek nesne olur kim fakîrlarün göñülcükleri (15) şınuqlığı gitmez. Ne ola-y-dı dāyim fakîr ola-y-dum. Sen-kim peygām-bersin ve kelīmu’llāhsın fakîrsin. (16) Fir‘avn gör kim ganī olduğı-y-çün tekebbürlik eder. Saḡa uymaz. Nice edelüm? Çün Hāk -Ta‘ālā- (17) böyle taḡdîr étmiş. Yigirmi yıl bay olam ve yigirmi yıl yoḥsul olam. Hāk -Ta‘ālā- yigirmi yıl baylığı (54a-1) evvel vërsün. Bārī ‘ömrümün āḫiri yine fakîr üzerine olsun. Allāh ḥazretine yine fakîrlık ve eksiklik (2) ile dāyim eyle varayım dedi. Mūsā peygām-ber -‘Aleyhi’s-selām- vardı bu kişinün sözini Ḥazret-i Hākka ‘arz eyledi. Hāk -Ta‘ālā- (3) dağı bu sözi ḳabûl étđi. Şol sâ‘at içinde ol kişi şöyle ganī oldu-kim ol memleketde (4) aḡa gelen dünyā ḥîḳ kimseye gelmezdi. Gün olurdu-kim biḡ kıızıl fülürî gelürdi. Ol kişi bu gün (5) geleni érteye ḳomazdı. Hāk yolına hep üleşdürürdi. Köpriler yaptı mescidler yaptı (6) açlar toyardı ve yalınlar donatdı ve borçlular borcın ödedi. Tamām bu yigirmi yılı bu vechile (7) geçürdi. Yigirmi yıl tamām olıcağ bu kişinün ‘avreti eydür: Hāy kişi! İşde yigirmi yıldur sen (8) ḡnā içindesin. Gün oldu senün evüḡe biḡ kıızıl fülürî geldi. Ne baylıḡun bilindi (9) ve ne yoḳsullıḡun bilindi. Senün yëdügün yine arpa bulamacı ve kendünün eski palās ve oḡlancıkların (10) dağı gëydükleri keçe külāḥ ve ‘abālardur. Hele şimdi getür görelüm elünde neḡ vardur? Ol kişi (11) eydür: Uş şimdi elümde bucuḳ pulum vardur dedi. Çıkdı bir fakîre vërdi. Mūsā -‘Aleyhi’s-selām- yine (12) münācāt ederken Hāk -Ta‘ālā- Mūsāya eydür: Yā Mūsā! Ol ḳulumı bilür-misin-kim ḥālî nedür? Mūsā -‘Aleyhi’s-selām- (13) eydür: Yā İlāhi! Ḳulların sen bilürsin. Hāk -Ta‘ālā- eydür: Yā Mūsā! Bu gün ḳulum vërdüğim yigirmi yıl (14) ḡnānün müddeti tamām oldu. Var imdi ol ḳulum gör ne eylemiş ve ne étmiş? Ol benüm vërdüğim (15) mālî neye ḥarc étmişdür? Mūsā -‘Aleyhi’s-selām- geldi ol

kişinün kapusını kağıdı. Ol kişi çıktı. Gördi (16) Mūsā -‘Aleyhi’s-selām.- Ol kişinün arkasında bayağı gibi bir eski ‘abā ve dağı oğlancukları çıktı. Anlar (17) dağı birer eskiceler geyerler. Başlarında keçe takye. Mūsā -‘Aleyhi’s-selām- eydür: Hāk -Ta‘ālā- seni sorar. Beni saña (54b-1) gönderdi-kim: Var gör ol kulumı kim yigirmi yıldan beri vèrdüğim mālī n’eyledi ve neye harc eyledi? (2) dèr. Ol kişi eydür: Yā Mūsā! Anuñ ‘izzet-y-çün ol dünyā baña gelelden berü ben dağı bir gece (3) rāhat-ile yatup uyku uyumadum. Korkdum-kim beni kendüye meyl ètdüre dağı Allāhuñ hışmına beni (4) uğrada. El-ḥamdü’līllāhi kim şimdi geldüm yine faķırlık şınurına erişdüm. İmden gèrü ölürsem dağı gam (5) degil. Bolay-ki faķırlıkda cān vèrdüm. Mūsā -‘Aleyhi’s-selām- ta‘accüb ètdi. Vardı yine Tūr tağına çıktı. Hāk -Ta‘ālā- (6) ḥazretine eydür: Yā Rabbi! Ol kuluñ ne ‘aceb kuldur? Bunca māl-kim sen aña vèrmişsindür şimdi (7) elinde hiç bir pulı yokdur. Kendünün arkasında ve oğlanlarınuñ ve kızlarınuñ ve ‘avretinün (8) arkalarında ‘amele yaramaz eskiler vardır ve evinde ve barķında ol vèrdüğün dünyādan eşer görünmez. (9) Her ne kim aña vèrdünse yine faķırlara üleşdürmiş. Hāk -Ta‘ālā- eydür: Yā Mūsā! ‘İzzetüm ḥaķķı-y-içün ol (10) ben vèrdüğim dünyāyı kendü nefsine vèrmedi. Benüm yoluma faķırlara vèrdi. Ben dağı anuñ ol yigirmi (11) yılını kim faķırlıg-ile geçürse gerekdi. Anı dağı gınā ile geçürdem. Var ol kuluma dè. Bu yigirmi yıl (12) faķırlıgı gınā ile geçürsün dèdi. Geldi Mūsā -‘Aleyhi’s-selām- bu ḥaberi ol-kışıye dèdi. Ol kişi dağı ol (13) faķr-ile geçürecek ‘ömrünü gınā-y-ile geçürdi ve cemī‘i eline gireni yine Hāk yolına fuķarāya tırmadı (14) vèrdi. Pes bundan ma‘lūm oldı-kim Hāk için vèrilen rızķ eksilmez imiş. Bil-kim artar imiş (15) Beyt:

Èy Hudā rahm ètdüğün hergiz melāmet görmedi

Kaķıyup hışm ètdüğün ‘ālemde (16) rāhat bulmadı²⁰⁸

İmdi èy kardaş cömerdliginden bir kaç fazīlet söyledüm işitdün. Bir kaç (17) fazīlet dağı faķırlıkdan dèyeyüm işit. Tā bilesin faķırlıg-mı yaḥşı imiş ve-yā-ḥud ganīlık-mı (55a-1) yaḥşı imiş? Ger-çi-kim bu cömerdliğun fazīleti öküşdür. Ammā bir anbāruñ cāšnisi örneği (2) bir avuç buğday olur kalanı dağı aña kıyās olunur. Bilgil imdi èy ‘azīz! Hāk -Ta‘ālā- senün (3) ḳalbünü cemī‘-i küdürāt-ı nefsāniyyeden zulumāt-ı cismāniyyeden pāk eylesün. Eger su‘āl olunursa-kim (4) bu ḥayrāt-ı bāķiye nedür ve bu faķırlık nedür? Bunlar bir gizlü pādīşahlıkdur kim hiç kimesne bunun (5) lezzetini

bilmez. Yine fakîrlerden özge bilür yokdur. Sultân İbrâhîm-i Edhem eydür: Eger bu fakîrlerün (6) êdûğı zevk ve şafâ cebr ile ele gire-y-di dünyâ sultânları çeri çekerlerdi fakîrlerün elinden (7) bu zevki ve şafâyı alurlar idi ve bu fakîrlere uçmak içinde dahı pâdişâh olsalar gerekdür. (8) Resûl -‘Aleyhi’s-selâm- buyurur kim: Mi-râc gecesı baña cenneti ‘arz êtdiler. Ekşer hil’atin fakîrlerde (9) gördüm ve cehennemi ‘arz êtdiler. Anuğ ekşer hil’atin hâtûnlarda ve ganîlerde gördüm ve bu fakîrlere (10) dünyâda sultân demek şol ma’nîdendür kim bunlar sultâna kul olmağdan kurtılmışlardır (11) ve bu ganîler şeytânun kulıdır. Zîrâ şeytân bunları dünyânun ol yedi dürlü bendleri-y-le anları (12) bağlamışdur esîr etmişdür. Hâk -Ta‘âlâ- ol yedi duzağı Kur’anda beyân êdüp buyurur: *زَيْنَ لِلنَّاسِ حُبُّ الشَّهَوَاتِ مِنَ النِّسَاءِ وَالْبَنِينَ وَالْقَنَاطِيرِ الْمُقَنْطَرَةِ مِنَ الذَّهَبِ وَالْفِضَّةِ وَالْخَيْلِ الْمُسَوَّمَةِ وَالْأَنْعَامِ* Züyyine li’n-nâsi (13) hubbû’s-şehavâti mine’n-nisâ’i ve’l-benîne ve’l-kanâfîri’l-mukânfarati mine’z-zehebi ve’l-fıddati ve’ (14) l-hayli’l-müsevvemeti ve’l-en‘âmi ve’l-harşı zâlike metâ‘u’l-hayâti’d-dunyâ va’llâhu ‘indehû hüsni’l-me‘âbi.²⁰⁹ (15) Pes bu bendler ile şeytân bunları avladı tutdı. Göğüllerini dünyânun bu metâ‘ları-y-le meşğul (16) eyledi. Artuğ bunlara bu duzağdan necât âsân degildür. Meger kim ‘inâyet-i Hâk (17) yetişe. Şol Ebû Bekr hâzretine yetişdüğü gibi ve dahı sâyir ‘azîzlere yetişdüğü gibi kim cemî-i (55b-1) dünyâlarını Hâk yolına vêrdiler.

209 Kadınlara, oğullara yığın yığın biriktirilmiş altın ve gümüşlere, güzel ve cins atlara, hayvanlara ve ekinlere karşı insanların aşırı sevgisi vardır ve bu sevgi, insanlar için bezetilmiş bir sevgidir. Fakat bunlar dünya yaşayışına ait birer matahdan ibarettir. Sonucu varılup gidilecek yerin güzelliğiyle ancak Tanrı katındadır. Kur’ân, III. Âl-i İmrân Sûresi, 14. âyet. KKM. 58. (Bezenildi âdamlar için arzular sevmek: Avratlardan, dakı er oğlanlardan, dahı kıntarlardan *ya-nî yitmiş bin kızıl, yâ yüz bin miskal; yâ yüz göni tolu altın; yâ bin iki yüz vakıyya altın*, çok dirilmiş, altundan dakı gümüşden; dakı yuntan, nişân olunmuş -yâ ota salınmış-; dakı yalkılardan; dakı ekinen. Şol kumaşıdır yakın dirliğün; dakı Tanrı katındadır dönecek yirün görki. (3) Sûratü Âl-i İmrân, 14. âyet. SKT. 38. Bezenilmiş oldu âdemler için nefis ârzü etdiği şeyleri sevmek: Karılardan ve oğullardan ve cem’ olunmuş hâzînelerden altundan ve gümüşden ve nişânlanmış ve ‘alâmetlenmiş atlardan ve dört ayaklu hayvânlardan ve ekinlerden; işbu mezkûr olandır dünyâ dirliğinin fâ‘idesi ve Allâh onun yanındadır güzel olan kâ‘ideciğ. 3. cüz, Sûretü Âl-i ‘İmrân, 14. âyet. KTC. 1-82, *زَيْنَ لِلنَّاسِ حُبُّ الشَّهَوَاتِ* Ârzü olunacak nesneler halk için bezenildi. *زَيْنَ* Bu ve mâ‘badında olan eşyâ’ şehavâta beyândır ya-nî ârzü olunacak eşyâ karılardır. *وَالْبَنِينَ* Ve oğullardır. *وَالْقَنَاطِيرِ الْمُقَنْطَرَةِ مِنَ الذَّهَبِ وَالْفِضَّةِ* Ve altından ve gümüşden cem’ olunmuş çok mâl. *وَالْخَيْلِ الْمُسَوَّمَةِ* Ve tamgalanmış atlar. *وَالْأَنْعَامِ* Ve koyun keçi ve deve ve şğırlar. *وَالْحَرْثِ* Ve ekin. *ذَلِكَ* Ol mezkûr olan eşyâ’. *وَالْحَيَوَاتِ الدُّنْيَا* Yakın olan sağlığın menfa‘atidir. *وَاللَّهُ عِنْدَهُ حُسْنُ الْمَبَادِ* Ve Tanrı -Ta‘âlâ- katındadır güzel dönecek yer. Pes insâna lâyıq degildir ki ol güzel dönecek yeri dünyâ-yı deniyyenin lezzâtıyla degistire. 3. cüz, Sûretü Âl-i ‘İmrân, 14. âyet. TZA. 1-82, Kadınlardan, oğullardan kantarlarla altın ve gümüşten, nişanlı atlardan, davarlardan, ekinlerden olup insanın içini çeken birtakım şeyleri sevmek insanlara hoş göründü. Bunlar dünya dirliğinin geçinecek şeyleridir. Nihayet varılacak güzel bir yer Allah yanındadır. Âl-i İmrân Sûresi, 14. âyet. KKTA. 52, Kadınlara, oğullara yığın yığın biriktirilmiş altın ve gümüşe, salma güzel atlara (deve, sığır, koyun, keçi gibi) hayvanlara, ekinlere olan ihtiraskârâne sevgi insanlar için bezenip süslenmiştir, bunlar dünyâ hayâtının (geçici) birer fâidesidir. Allah (a gelince) nihâyet dönüp varılacak yerin bütün güzelliği onun nezdindedir. Âl-i İmrân Sûresi, 14. âyet. KHKM. 1-85)

Kendüler âlemde birer hırka ihtiyâr êtdiler ‘ibâdet ve ṯâ‘at (2) üzerine oldılar ve dahı bu hâl-ile cān vêrdiler. Hâk -Ta‘ālā-nuñ rızāsın buldılar. Ebū Bekr (3) ẖazreti -Rađiya’llāhu ‘anhu- seksen biñ nağd fülürî getürdi Resül ẖazretinüñ öninde Hâk yolına (4) şarf êtdi ve bu dünyāsın terk êdüp fakîr olanlardan bir ikisini dahı aşagıda ḏeyem işide (5) sin. -İn-şā’a’llāhu- ve dahı şunı şöyle bilgil kim bu fakîrlık eger yaramaz nesne imişse ve- (6) yā ẖorlık imişse seyyid-i kâ’ināt Muḥammed-i Muştafāyı Hâk -Ta‘ālā- fakîr eylemezdi. Eger baylık eyü imişse (7) kâfirlere yeyecek etmek vêrmezdi. Pes bundan ‘ākıl olan kimesne anlar kim fakîrlık ulu sa‘âdet (8) imiş ve Muḥammed-i Muştafā şıfatlarından imiş. Pes anuñ içün Tanrı dostları cemî‘-i mällarını fuḳarāya (9) üleşdürdiler. Fakîrlık ihtiyâr êtdiler. Hâk -Ta‘ālā- yarın kıyāmet güninde bu fakîr kullarını kıgırup (10) ‘özr êtse gerekdür ve ẖatırcuḳların bunlaruñ ri‘āyet êtse gerekdür kim: Ey benüm (11) fakîr kullarum! Dünyāda ben size dünyā vêrmedüm ve fakîr êtdüğim sizi sevmedüğimden degildi. (12) Bel-ki sizi sevdüğimden idi-kim Muḥammed-i Muştafānuñ -Şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem-ün şıfatı-y-le şıfatladum. (13) Tā kim bu gün benüm Resülüm ile olasız ḏeyiserdür ve Hâk -Ta‘ālā- fakîr kullarına ḏeyiserdür kim: Ey benüm (14) fakîr kullarum! Eger dünyāda size çok dünyā vere-y-düm sizi dahı gayriler gibi ḡanî êde-y-düm bunda (15) ḡisābıñuz ḳatı olurdı. Sizi bu kıyāmet güninüñ ḡisābın ḡörmesünler ḏeyü fakîr eyledüm. Ḡörün (16) kim şol ḡanîlerüñ ḡisābını nice ḳatıdur. Eger siz dahı ḡanî ola-y-dıñuz bunlar gibi ḳatı ḡisāb olunurdi. (17) Gelün imdi ey fakîrlerüm! Eger sizi dünyāda fakîr eyledümse bu gün ḡanî eyleyüp hep cümle (56a-1) eksügünjüzi bitüreym. İşde sekiz uçmak sizün içün sâkin oluñ her ḳanḳısından dilerseñüz ḏeye. (2) İmdi ey bî-çäre ve ey kendüyi şeyṭāna ve dünyāya esîr êtmiş maḡbün! Şu mertebeye degmez mi-kim (3) dünyāda bir kişinüñ biñ yıl ‘ömri olsa dahı biñ yılını hep açlıḡ-ile ve yalıncaḳlıḡ-ile ve eksüklik-ile geçürse (4) bu tesellîye henüz azdur. Bu mertebeleri bildükleri-y-çün dünyā pâdişāhlıḡın terk êdüp fakr ihtiyâr (5) êtdiler ve şol vaḳt-kim Ādem peygām-ber -‘Aleyhi’s-selām- altunı naḳşladı. Şeyṭān der-hāl eline aldı dahı ḡözi üstine (6) ḳodı. Eyitdi-kim: مَنْ أَحَبَّكَ فَهُوَ عَبْدِي Men aḡabbeke fe-hüve ‘abdi. Ya’nî: Her kim seni sevdi ol benüm ḳulumdur ve altun ḡümüş sevenler (7) dahı ehl-i dünyādur ve ḡanîlerdür. Bu ḏedüğim faằiletler fuḳarāya ol vaḳtdur kim fakrine rāzî ola. Şabr (8) êde yōriye. Fakîrem dervişem ḏeyüp ḳapularda şikāyet êdüp beglerden ve ululardan ve kiçilerden (9) nesne ummaya. Her ne umarsa Allāhdan uma ancak. Ashāb-ı Suffe gibi kim ḡörmez misin bunlar fakr ve

fākayı (10) nice ihtiyār edüp sevmişler idi ve gece gündüz işi ve güci Allāha t̄a‘at idi. Hîç kesb ü kār (11) ve ticāret etmezler idi ve hîç bey‘ ve şirā etmezler idi. Medīne şehrinde mücāvır olup epsem oturlardı. (12) Ne kavm ve ne kabīle ve ne ev bark ve ne oğul kız bilürler idi. Cemī‘isinden fāriğ olup dünyādan (13) el çeküp mescid-i Kūbāda geceler şubḥa degin Kūr‘ān okurlar ve zikru’llāh ederler idi. Resūl ḥazreti (14) -Şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem- gāzāya gidicek bile giderler idi. Allāh yolına gāzāya bile çalışurlar idi. Bir gün (15) Resūl -‘Aleyhi-s-selām- bunların üzerine gidüp nazar eyledi. Gördi-kim bunların kaması şabr içinde kânā‘at (16) ihtiyār etmişler benizleri şaru ve tenleri aruk. Ve-lîkin gönülleri şād ve nūrlu. Resūl ḥazreti (17) eydür: Yā aşḥāb-ı Şuffe! Size muştulık olsun-kim siz ve daḥı sizcileyin kankı kimseler kim ümmetümden (56b-1) bu hālde olup hālīne rāzī ola benüm cennetümden refīkum olup baḥa muşāḥib olalar dedi. Pes (2) bu kerāmetler fakīr olup fakrına rāzī olanlarındur. Bir gün Cebrā’il ve Mikā’il -‘Aleyhi’s-selām- ikisi (3) ḥuṣūmet etdiler Cebrā’il eyitdi: Fakīr şābir sevgülüdür Ḥaḳ -Ta‘ālā- ḥazretinde gānī şākirden. Mikā’il eyitdi: (4) Gānī şākir sevgülüdür Ḥaḳ -Ta‘ālā- ḥazretinde fakīr şābirden. İkisi bu bahşde iken ḥitāb-ı ‘izzet yetişdi-kim: (5) Varun ‘Arş-ı Raḥmānda Kūbbe-i Şaḥrā vardur. Anun altında bir nūr vardur. Anḥa şorun. Tā ol nūr (6) size cevāb vère dēyü. Vardılar ol nūra su‘āl etdiler. Pes nūr cevāb vērüp eyitdi-kim: (7) *الْفَقِيرُ الصَّابِرُ أَفْضَلُ مِنَ الْغَنِيِّ الشَّاكِرِ* El-fakīrū’s-şābirü efdālün mine’l-gāniyyū’s-şākiri.²¹⁰ Zīrā Muḥammed-i Muştafā -Şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem- fakīr-i şābir idi (8) ve Süleymān -‘Aleyhi’s-selām- gānī-i şākir idi. Eyle olsa fakīrlık ḥāşā kim ḥorlık ola. ‘Azīzüm! Fakīr (9) midür şol kimesne kim dāyim bāzārı ve mu‘āmelesi Mevlā-y-ile ola? Ve karşı münācāt edüp eyde kim: İlāhī! (10) Ḥācetümi sen bitür dēye ve her ḥāceti Mevlāsına ‘arz eyleye. Gayre ihtiyāc göstermeye bir fakīrün bir (11) ḥācetcügi olup: İlāhī! Sen vēr dēyüp münācāt etdügi gānīlerün yüz bin akçe şadaḳa vërdüğinden (12) yëgdür. Mūsā peygām-ber -‘Aleyhi’s-selām- Ḥaḳ -Ta‘ālā- ḥazretine eydür: İlāhī! Ben gāribem ve ben ḥastayam ve ben fakīrem dër. (13) Ḥaḳ -Ta‘ālā- Mūsāya eydür: Yā Mūsā! Fakīr midür ol-kim ben anun Mevlāsı olam ve gārib midür ol-kim (14) ben anun münisi olam ve ḥasta midür ol-kim ben anun ṭabībi olam ve yā Mūsā! Ben şol kulumı (15) severin kim elinde nesnecügi olmaya. Daḥı karşı

210 Sabreden fakir, şükreden zenginden daha üstündür.

hâcetini benden dileye ve öyün öyün etmesini benden (16) isteye oğlancuklar anasından ister gibi ve dağı yâ Mūsâ! Çölmegin tuzunu ve na'linunun taşmasını (17) benden dile-kim başa hoş gelür dedi. Resûl hâzreti -‘Aleyhi’s-selâm-a Hâk -Ta‘âlâ- eydür: Yâ Muhammed! (57a-1) Mekke develerini kızıl fülürî ile toptolu edeyim. Her kanda gidersen bile gitsün. Karşu hâcetün olduğunca (2) harçlan dedi. Hâzret-i Resûl ol pür-uşul eydür: اَللّٰهُمَّ اِنِّىْ اُكَلِّ يَوْمًا وَاَجُوْعُ يَوْمًا ثَلَاثًا فَاحْمَدُكَ اِذَا شَبِعْتُ وَاَتَضَرَّعُ اِذَا جُعْتُ İlâhî! Ukulü yevmen ve acû-u yevmen şelâşen fe-aḥmedüke izâ şeb‘utü (3) ve etezarra‘u izâ cu‘tü. Ya‘nî: Yâ Rab! Bir gün tok olayın ve üç gün aç olayın. Doyacak saña şükr (4) edeyim acıgıcağ saña tazarru‘ edeyin demek olur. Pes fakîrlık Hâk -Ta‘âlâ- hâzretinde sevgülü olduğu-y-çün (5) ol iki cihân fahri fakîrlık ihtiyâr etti. Ğınâ dilemedi. Bir gün ol iblîs-i pür-telbîs Süleymân (6) peygâm-bere geldi bir koca şüretinde göründi. Süleymân -‘Aleyhi’s-selâm- iblîs -la‘netu’llâhi ‘aleyh-e şordı eyitdi: Yâ şeytân! (7) Ne etsen gerekdür ‘İsânun ümmetine. Şeytân eyitdi: Ben anları Tanrıdan gayri bir nesneye da‘vet edem (8) kim anı Tanrı şanalar. Putlar ve şanemler düzeler Tanrı dëyü. -Ne‘üzü bi’llâhi.- Süleymân nebî eyitdi: Yâ la‘în! Ya (9) Muhammed ümmetine nice etsen gerekdür dedi. İblîs eyitdi: anları dağı da‘vet etsen gerekdür altun gümüş (10) ile kim لا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ Lā ilāhe illa’llāh demekden ve gümüşü yég seveler ve Lā ilāhe illa’llāh demegi koyalar. Altun ve gümüş (11) cem‘ etmege gideler. Andan Süleymân (6) peygâm-ber -‘Aleyhi’s-selâm- اَعُوْذُ E‘üzü bi’llâhi minke²¹¹ dedi. Eyle olsa altuna ve gümüşe (12) uyan ve bunlara göñül veren şeytâna uymış olur. Nite-kim Hâzret-i Resûl -Şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem- dāyim bu du‘âyı (13) eydürdi: اَللّٰهُمَّ مَنْ اَحْبَبْنِيْ فَارْزُقْهُ الْعِفَافَ وَالْكَفَافَ وَمَنْ اَبْغَضَنِيْ فَافْكَرْ مَالَهُ وَوَلَدَهُ Allāhümme men eḥabbenî fe-rzukahü’l-‘ifāfe ve’l-kifāfe ve men ebğazanî fe-kşir mālehü veledehü.²¹² (14) Eyle olsa cemî‘-i maldan şakınmak gerekdür. Fakîr olup emîn olmak gerekdür ve rivāyetdür İbni (15) ‘Abbāsdan kim: Hâzret-i Resûl -‘Aleyhi’s-selâm- buyurur kim لِكُلِّ اُمَّةٍ فِتْنَةٌ فِتْنَةُ اُمَّتِيْ اَلْمَالُ Li-küllî ümmetin fitnetün ve fitnetü ümmetî el-mālû. Ya‘nî demek olur kim: (16) Her ümmet için bir fitne vardur ve

211 Senden Allah’a sığınırım.

212 Allahım! Her kim beni severse ona iffet ve kana‘at ver. Her kim bana düşmanlık ederse onun malını ve çocuklarını çoğalt.

benüm ümmetimün fitnessi maldur. ‘Azîzüm! Bir nice kerre dedüm-ki: Bu fakîrler (17) Allāh kullarıdır ve ganîler şeytân ve dünyâ kullarıdır ve bunlar şöyle şanurlar kim dünyâyı kullanırlar (57b-1) bilmezler kim dünyâ anları kullanur ma’nî yüzinden. Bunların arkasına binüp kendüye komayup bunları (2) cehennem yolına süre yörür ve fakîrler kim şâbir olalar Hâk -Ta‘âlâ- anlara üç haşlet vërür kim hîç birisini (3) baylara vërmez. Gerekse ol bay şâlih olsun ve dağı her fakîr başına cennette bir köşk vërür kıızıl yâkütan. (4) Şöyle yüksekdür kim uçmak ehli anı şol gökde yıldız görür ve şorarlur kim: Bu köşkler kimleründür? Cevâb (5) gele kim: Ol köşk issileri fakîrlerdür. Siz onların zevkine ve şafâsına ermezsiniz. Nite-kim anlar dünyâda sizün (6) ol fânî şafâlarınuza ermediler. Hem-ân anları siz ırakdan görürsüz ancak ve dağı dünyâda iken (7) onların ahvâlin bilmez idünüz. Bunda dağı ahvâllerin bilmezsiniz ve dünyâda bunlardan kaçardınız. Bunları (8) bunda göremezsiniz deyeler ve fakîrler ganîlerden beş yüz yıl evvel gireler cennete dünyâ yılı miqdârı-y-la (9) ve dağı bir fakîr bir kerre *سُبْحَانَ اللَّهِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ* *Sübḥāna’llāhi*²¹³ *Ve’l-ḥamdü li’llāhi*²¹⁴ ve *Lā ilāhe illa’llāhu*²¹⁵ *Va’llāhu ekber*²¹⁶ dese ihlâş ile ganîler (10) dağı deseler fakîrler demesi gibi degildir. Allāh katında fakîrlerin tesbîh ve tehlîl ve orucu ve namâzı (11) ganîler orucu ve namâzı ve tesbîh ve tehlîl gibi degildir. Şol dünyâ pâdişâhları katında altun ile (12) ve gümüşün ve pulun farkı nice ise ve râğbeti ne mertebe ise baylar ‘ameli-y-le fakîr ‘amelinün dağı farkı (13) ve râğbeti şöyledür. Allāh -Ta‘âlâ- katında fakîrlerin ‘ameli altun gibidür ve fakîr vardır kim ‘ameli (14) gevher gibidür ve ganîlerin ‘ameli gümüş gibidür ve baylar vardır kim ‘ameli kara pul râğbeti denlü dağı (15) yokdur. Hâk -Ta‘âlâ- katında ve fakîr olur kim bir kerre *Lā ilāhe illa’llāh* demesine iki cihân mişl olmaz (16) ve kaçan bir akçeyi bir fakîr şadağa eylese ve bir bay yüz bin akçe şadağa eylese ol fakîrün (17) bir akçe şadağası denlü şevâb olmaz ol ganînün yüz bin akçe şadağası. Nitekim Resûl ḥazreti -‘Aleyhi’s-selām- (58a-1) buyurur: *صَدَقَهُ الْفَقِيرُ أَفْضَلُ مِنْ*

213 Yüce Tanrı’nın tesbîhini söyleyip her türlü eksiklik ve ayıplardan arınmış, kutlu, arı ve temiz olduğunu kalp ve dille bildiririm.

214 Övgü Tanrı’nındır. (Şükür ve hamt Allahu -Ta‘âlâ-ya aittir.)

215 Tanrı’dan başka tanrı (tapacak) yoktur. (Cenab-ı Allah’tan başka ilah yoktur.)

216 En büyük Allah(’tır).

شَادَاكَاتُ'ل-فَاكِرِي عَفَالُ مِنْ مِ'عَتِي عِلْفِي دِرْهَمِي مِنْ عِل-غَانِيَّيْ²¹⁷ ve
 Dahhāk -Radiya'llāhu 'anhu- eydür: Bir fakîr (2) bāzāra girse bir nesne göricek
 hātırcuğı dilese alup yemege güci yetmese dağı şabr eylese ganınun (3) yüz bin akçe
 şadaka vėrdüğinden şevābı artuğdur ve güci yetse ammā nefsi muhālefet olsun dėyü
 (4) almasa nefsi murādın vėrmese şevābı bundan dağı artuğdur. Ey 'azizüm! Fakîrlėrün
 cānı baylar cānı (5) gibi alınmaz ganilerün cānı hüküm ve emr ile alınur ve fakîrlėrün
 cānı lutf ile ve meşveret ile alınur. (6) Resul hāzreti -'Aleyhi's-selām- eydür: Fakîr
 olana rāhat-ı nefis farāğat-i kalb hıffet-i hisāb vardır ve ganī olana (7) ta'b-i nefis şuğl-i
 kalb şiddet-i hisāb ve 'azāb vardır ve dağı yarın kıyāmet güninde baylar fakîrleri (8)
 göreler eydeler kim: Ah n'ola-y-dı biz dağı fakîr ola-y-duğ dėyeler. Eger fakîrlėğün
 mertebesini biz dünyāda (9) bile-y-düğ cemī'-i mālimumuzı hep dağıda-y-duğ. Kendümüze
 bir öyün etmek kōmaya-y-duğ. Tek fakîr ola-y-duğ (10) dėyüp hasret ü nedāmet
 çekerler. Fakîrlėr dağı bayları göreler kim hisābda ve 'azābda zebāniler tutmuşlar (11)
 çekerler. Bunlar dağı eydeler kim: Şükr yā İlāhī! Sağı kim bizi fakîr eylemişsin. Eger
 bay ganī olsavuz şimdi (12) biz dağı bu zahmetleri çekerdüğ dėyeler. Hātem-i Zāhid -
 Radiya'llāhu 'anhu- eydür: Her kim Allāhdan cennet umarsa (13) varsun fakîrlėr ile
 bilişün-kim bunlar cennetün begleridür. Nitekim hadīşde ma'lūmdur kim: أَكْثَرُ مَا مَعْرِفَةُ
 الْفُقَرَاءِ وَأَتَّخَذُوا عَنْهُمْ الْأَبَادَ فَإِنَّ لَهُمْ دَوْلَةً قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ وَمَا دَوْلَتُهُمْ قَالَ إِذَا كَانَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ قِيلَ لَهُمْ انْظُرُوا مَنْ أَطْعَمَكُمْ كَثِيرَةً وَ
 عَسَاكُمْ شَرِبَةً وَسَاكُمْ ثَوْبًا فَخَذُوا بِيَدِهِ ثُمَّ أَفْضُوا بِهِ إِلَى الْجَنَّةِ Eksirü (14) ma'rifete'l-fukarā'i ve't-tehazū
 'indehümü'l-ābādu fe-inne lehüm devletün kālū yā Resūla'llāhi ve mā devletühüm kāle
 (15) izā kāne yevme'l-kıyāmeti kīle lehümü'nzurūmen et'ameküm keşireten ve
 seşiküm şerbeten ve kesāküm şevben fağuzū bi-yedihi (16) şümme efiğū bihi ile'l-
 cenneti. Yanī: Hağ -Ta'ālā- bu fukarāya kereminden şöyle ihsān ede kim: Varuğ
 dünyāda her kim (17) size ihsān etti-y-se ta'am ve şu ve kaftan vėrdi-y-se varuğ bu
 gün anlaruğ ellerin aluğ (58b-1) cennete iletuğ dėye. Zīrā bunlar erbāb-ı devlet olup
 tururlar. Her kim bunlaruğ ile dünyāda hoşça (2) dırildi-y-se ve hātırcuğların ri'āyet
 etti-y-se elleruğ alup cennete ilteler. Hiç kimse bunlara karşı turup (3) māni' olmaya.
 Ey bī-derd! Ganiyem dėyü dünyāda güvenme iş-bu söz kim sağı söylerem. Onat fehm

217 Fakirin sadakası, zenginin yüz bin dirhem sadakasından daha üstündür.

eyle. Ğinā-y-ile (4) fakrı fark eyle. Selmān-ı Fārisī ve Şuheyb Bin Sinān-ı Rūmī ve Bilāl Bin Cemām-i Hābeşī ve sā'ir aşhāb-ı Resūl kim (5) vardır hep eskiler geyerlerdi. Kātı fakırlar idi. 'Uneyne Bin Hāşın derler idi bir 'Arab begi var idi. (6) Geldi Resūl hāzretine eydür: Yā Resūla'llāhi! Biz senūñ şöhetüne geledüm. Ve-lākin şol eski geyenleri yanūñdan (7) gider. Biz anlarūñ kokuşına döymezüz incinürüz ve-yā-ħud bir meclis bizūm içün ve bir meclis anlarūñ içün eyle (8) dediler. Pes Hāķ -Ta'ālā-fuķarāyı sevdüğinden gönderdi-kim: *وَاصْبِرْ نَفْسَكَ مَعَ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ بِالْغَدْوَةِ وَالْعَشِيِّ يُرِيدُونَ وَجْهَهُ وَلَا تَعْدُ عَيْنَاكَ عَنْهُمْ تُرِيدُ زِينَةَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَلَا تُطِعْ مَنْ أَغْفَلْنَا قَلْبَهُ عَنْ ذِكْرِنَا وَاتَّبَعَ هَوَاهُ وَكَانَ أَمْرُهُ فُرُطًا* Va'sbır nefseke ma'a'lleżine yed'une Rabbehüm bi'l-ğadāti (9) ve'l-aşıyyi yüridüne vecchēhū ve lā ta'dü 'aynāke 'anhūm türidü zīnete'l-ħayāti'd-dünyā ve lā tüṭi' men aġfelnā kılbehū (10) 'an zikrinā ve'tteba'a hevāhu ve kāne emruhū furuṭen.²¹⁸ Pes nebīsine ve ḥabībine böyle deýecek 'aceb fuķarāyı görüp (11) yüzi çevirüp fuķarā ḥāķķında herze söyleyene ne deye ki ēy 'azīz ķardaş! Ebā Derdā kim aşhāb-ı Resūlu'llāh- (12) dan idi. Evvel tācir idi ḥāl-i ğināsında mālī ğāyet çok idi. Tevbekār olup cümle mālını Hāķ yolına vērđi. (13) Kendüde ve ḥātūnında ḥiç nesne ķomadı. Ḥātūnı-y-le kendüsi bir göñlek içinde kaldılar. Kaķan er (14) taşra çıksa o göñlegi geyerdi. 'Avreti tennūra girürdi. Vaķtī-

²¹⁸ Sabah akşam rızasını dileyerek Rablerine du'a edenlerle beraber sabret ve dünya yaşayışının ziynetini dileyenlere uyup ayırma gözlerini onlardan ve bizi anmamaları için gönüllerine gaflet verdiğimiz heva ve heveslerine uymuş ve işi hadden aşır taşmış kişiye itaat etme. Kur'ân, XVIII. Kehf Sûresi, 28. âyet. KKM. 339. (Dakı katlandur gendüzünü anlarun-ıla kim okırlar Çalabı'larına irtecek *irtecek T. sabah, sabah vakti, sabah erken. SKTS. 344.* dahı giceye yakın; dilerler *yüzini ya'nî* rızasını. Dakı döndürme iki gözünü anlardan, dilerken sen, bezegin yakın dirligün *ya'nî baylara yarsıģup* [*yarsı- T. imrenmek. SKTS. 640.*] *yohsullardan yüz döndürme.* Dakı boyun verme ana kim gâfil eyledük gönlin anmağumuzdan; dakı uydı nefsi dileğine; dakı oldı işi anun, orandan geçmiş. (18) Sûratü'l-Kehf, 28. âyet. SKT. 232, Ve bağla ve teşbî et nefsinı ol kimesneler ile ki kendü Rablerini şabâḥ vaktinde ve aḥşām vaktinde zıķr edüp Allāh -Ta'ālā-nın zâtını dilerler; lâyıķdır ki nazārın anlardan şarf olunmaya dünyā dirliginin zīnetini dileyerek; ve iṭā'at etme ol kimesneye ki anın kılbinı bizi zıķr etmekden gâfil etdik. Kendü nefsinin dilediğine tâbi' oldu anın işi hadden geçdi.* *F. Bir kâfir Hāzret-i -'Aleyhi's-selām-a dedi ki: Fuķarāları ve ğarībānları meclisinden ırāķ kıl. Tâ ki büyükler ve zenginler gelüp senünle oturalar; Müslümānların ğarībānları zelillerdir dedi. Büyükler ve zenginler kâfirlere dedi. Cevâbında bu âyet nâzil oldu.* 15. cüz, Sûretü'l-Kehf, 28. âyet. KTC. 2-8, *وَاصْبِرْ نَفْسَكَ مَعَ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ بِالْغَدْوَةِ وَالْعَشِيِّ يُرِيدُونَ وَجْهَهُ* Ve kendü nefsinı şâbit kıl şol kimselerle ki kuşluk ve yatsu vaķitlerinde Perverdigârlarına perestiş ederler. *وَاصْبِرْ نَفْسَكَ مَعَ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ بِالْغَدْوَةِ وَالْعَشِيِّ يُرِيدُونَ وَجْهَهُ* Ve iki gözün anlardan uzak olmasun. Ya'nî iki gözünün nigāhını anlardan kesüp ğayri kimseye maşrûf kılma. *تُرِيدُ زِينَةَ* Ol ḥāldeki yakın olan saġlığın ârâstligin taleb edersin. *وَلَا تُطِعْ مَنْ أَغْفَلْنَا قَلْبَهُ عَنْ ذِكْرِنَا* Dahı muṭi' ve münķād olma şol kimesneye ki gönlnü bizi yād etmekden maşrûf kıldık. *وَكَانَ أَمْرُهُ فُرُطًا* Ve kendü ârzūsına uydu. 15. cüz, Sûretü'l-Kehf, 28. âyet. TZA. 2-8, Sabah akşam Rablerinin yüzünü, rızasını kasdederek O'na ibadet edenlerle beraber kendini sabırlı kıl. Dünya dirliginin debdebeseine kapılarak, onlardan gözlerini ayırma. Gönlnü zikrimizden gafil kıldığımız, hevesine uymuş, hali harab olmuş kimselere ita'at etme. Kehf Sûresi, 28. âyet. KKA. 298, Sabah akşam Rablerine, (sırf) O'nun cemālını dileyerek dua edenlerle beraber candan sabır (*u sebât*) kıl. Dünya hayatının zīnetini ârzü edip de gözlerini onlardan ayırma. Kılbinı bizi anmaktan gaflet verdiğimiz, hevā ve hevesine uymuş, işinde haddini aşmış kimselere buyun eġme. Kehf Sûresi, 28. âyet. KHK. 2-192)

kim er eve gele ‘avreti gönlegi géyerdı (15) eri tennūra girürdi. Ev hıdmetcüğine meşgöl olurdı. Bir gün aşhāb Resül hāzreti -‘aleyhi ve sellem-e (16) eyitdiler: Yā Resūla’llāhi! Şol Ebū Derdā hōd gāyet zāhid ve ‘ābid kişidür. Ammā érte namāzına bir-ez (17) süstraķ gelür vaķt olur namāzdan şonra gelür başına²¹⁹ kılur. Vaķt olur bir rek‘atına yētişür (59a-1) dēdiler. Hāzret-i Resül ol pür-uşül eydür: Varuñ okuñ gelsün dēdi. Ebū Derdāya vardılar getürdiler. (2) Resül hāzreti eydür: Yā Ebā Derdā! Ben senüñ hālünı bilürin ve-lākin bunlar dađı günāhkār olmasunlar. Söyle (3) niçün érte namāzına süst gelürsin? dēdi. Ebā Derdā ađladı eydür: Yā Resūla’llāhi! Ben dilerdüm ki bu gizlü gencüm (4) açılup dile düşmeye-y-düm. Çün buyurdıñuz dēyeyüm. Ebā Derdā eydür: Benüm hātūnum-la ikimüzüñ bir gönlegümüz vardur. (5) Vaķtā ki érte namāzı vaķtı ola hātūnum ol gönlegi géyer namāzı kılur. Ben tennūra girürin ve çün ol namāzdan (6) fāriğ olur. Ol tennūra girür. Gönlegi baña vērür. Géyerin bunda gelürin. Vaķt olur imām ile kılmağa (7) erişemezsin. Vaķt olur namāza dađı erişemezsin dēdi. Resül hāzreti eydür: Yā Ebā Derdā! Hāķ hāzretine niyāz ēdeyüm. (8) Senüñ içün dünyā dileyeyüm. Var gēysi edin ve ehlüñe esbābcuķlar eyle. Ebā Derdā eydür: Yā Resūla’llāhi! Benüm (9) hācetüm degül ve tena‘um ārzüm degül. Ammā varayım hātūnuma danışayım. Eger hātūnum dünyā dilerse anı dađı eyle (10) edesiz dēdi. Evine vardı hātūnına eydür: Ey hātūn! Bu bizüm gizlü gencimiz açıldı. Gel tennürdan taşra (11) çık. Senüñ-ile danışalım. Hātūn eydür: Ne dērsin? Ebū Derdā hātūnına hikāyeti eydi vērdi. Hāzret-i Resül (12) bizüm içün dünyā dilemek ister Allāhdan. Sen dađı ne dērsin? dēdi. Ol āhıret hātūnı eydür: Yā Ebā Derdā! (13) Hāşā kim ben sultānlıgımı kulluğa degişem. Allāh kılı iken şeytān kılı olam. Eger el-bette sen baña dünyā (14) gerek dērseñ beni koyu vēr. Andan dünyā dile. Evvel dünyāñ çok iken fakırlık isterdüñ fakır olsam (15) andan ölsem dērdüñ. Fakırlar āhıret sultānlarıdur dēridüñ. Şimdi fakır olduñ. Fakırlık elüñe girdi-y-se (16) kadrini bilmez misin? Allāhdan utanmaz mısın kim taleb ēdersin? Va’llāhi baña dünyā gerekmez ve dünyā ehli dađı (17) gerekmez dēyüp feryād eyledi. Var Hāzret-i Resüle eyit-kim: Bizüm içün dünyā dilemesün. Ammā dilesün-kim bizi (59b-1) dünyā āfetinden Allāh şaķlaya. Ebū Derdā vardı Resül hāzretine hātūnınuñ haberin dēyü vērdi (2) ve bize fakrimüz yegdür dēdi ve dađı yā Resūla’llāhi! Bizüm içün dünyā dileme dēdi. Resül hāzreti -‘Aleyhi’s-selām-

219 bir başına

eydür: (3) Bārī birinüze bir gönlecük dağı edelüm dedi. Ebā Derdā eydür: Yā Resūla'llāhi! İkimüz bir gönlege muhtāc (4) olmayınca 'ibādet lezzetini bulmaduk. İmān hālāvetini tuymaduk. Ben 'ibādet ile ticāret arasında (5) çok sa'y eyledüm. Ammā başarımadum. Zārūrī terk etdüm ticāreti ve berk tutdum 'ibādeti. Taḥkīk bildüm-ki: (6) Āḥiret isteyene dünyā ḥarām imiş ve dünyā isteyene āḥiret ḥarām imiş. Dünyā isteyen āḥireti bırakmak gerek (7) imiş kim dünyā aḡa musahḡar ola ve āḥiret isteyen dünyāyı bırakmak gerek imiş dünyā-y-ile āḥiret bir yere (8) cem' olmaz imiş dedi. Henüz bu sözde iken Cebrā'il geldi eydür: Yā Muḡammed! Ḥaḡ -Ta'ālā- saḡa selām (9) kılur. Eyitdi-kim: Her kim dünyāda uçmak ehlini görmek dilerse Ebā Derdāyı görsün dedi. İmdi! (10) Ey 'āḡilem dēyen kişil! Bu sözden bir nesnecük anladuḡsa 'āḡilsin ve eger anlamaduḡsa gey ḡāfilsin (11) ve kendü ihtiyāri-y-le faḡīr olanlardan bir dağı Ebū Bekr-i Şiddīk idi -Raḡiya'llāhu 'anhu.- Evvel Ebū Bekr dağı (12) ḡāyet mālḡār idi. Şoḡra Ḥaḡ yolına varını hep vardi. Kendüyi ḡaşd ile faḡīr eyledi. Gördi-kim (13) bu dünyā dedükleri bir cīfe imiş. Cīfeye raḡbet edüp Ḥaḡdan cüdā düşmek olmaz imiş dedi. (14) Varını Ḥaḡ yolına fidā etdi. Resūl ḡazretine seksen bin kıvıl filūrī vardi. Kıvıḡ binin āşikāre (15) ve kıvıḡ binin ḡizlū vardi. Andan şoḡra dört yaḡa şol-ḡadar üleşdürdi-kim dār-ı dünyāda buḡuk pul (16) getürür nesnesi ḡalmadı. Kendüsi bir eski kilīm içinde ḡaldı. Mübārek gevdesi delüklerinden (17) ḡorinür idi. On ḡün evde oturdı. Resūlün şoḡbetine gelmedi. Fāḡimatü'z-Zehrā -Raḡiya'llāhu 'anhā- (60a-1) aḡa bir eskice doḡuntı kilīm gönderdi. Eydür: Ben bilürem Ebū Bekrün ḡālını yalnızḡılıḡından (2) gelmez babamuḡ şoḡbetine. Bu kilimi ḡeysün ḡelsün dedi. Çün kilimi Ebū Bekr ḡazretine iletdiler. Der-ḡāl Ebū Bekr (3) yerinden tūrı geldi. Kilimi cāriyesinün elinden aldı. Öpdi başına ḡodi. Yüzine sürdi. Ta'zīm (4) edüp arḡasına aldı. Dağı arḡun arḡun yōriyüp Allāḡ dostına vardı. Resūl ḡazreti dağı (5) ḡurmā aḡaḡları arasında baḡḡede yōrür idi. Cebrā'il geldi bir kilīm ḡeymiş Resūl ḡazretine selām vardi. (6) Ḥazret-i Resūl selāmın aldı. Ve-līkin Cebrā'ilün kilīm ḡeydüḡin ta'accüb edüp taḡladı eydür: Yā Cebrā'il! (7) Ḥiḡ seni bu şüretde ḡördüḡim yok idi. Nite oldu-kim kilīm ḡeydüḡ. Cebrā'il -'Alehi's-selām- eydür: Yā Resūla'llāhi! (8) Bu ḡün ḡöklerün ferişteḡleri hep kilīm ḡeydiler. Ebū Bekr-i Şiddīk kilīm ḡeydüḡi-y-çün. Ḥaḡ -Ta'ālā- saḡa selām (9) etdi. Eydür: Şorsun Ebū Bekre benden rāzī midür? Ben andan rāzī

oldum dedi. Pes bu fazîlet (10) Hâk -Ta'âlâ-nuñ rızâsın bulmak bu mertebe Ebû Bekr hâzretine fî sebîlillâhî²²⁰ fakri ihtiyâr edüp dünyâyı (11) terk etdüğü için idi. Pes ma'lûm oldu-kim: Fakîrlık Hâk -Ta'âlâ-nuñ rızâsına sebep imiş. (12) Allâh rızâsı degme kula müyesser olmaz imiş. İmdi 'azîzüm! Dünyâyı terk edicek işde şunların (13) gibi terk etmek gerekdür kim Allâhu ta'âlânun rızâsın bula. Eyle etmemek gerekdür ki Hâk yolına vër- (14) düğinden sonra yine minnet êde. Dağı hiç ola. Vêrdüğünün fâ'idesi olmaya. Nite-kim Hâk -Ta'âlâ- Kır'ânda (15) buyurur: وَلَا تَبْطُلُوا صَدَقَتَكُمْ بِالْمَنِّ وَالْأَكْبِيْ Ve lâ tûbtilû şadakatiküm bi'l-menni ve'l-ezâ²²¹ İmdi 'azîz kardaş! Ol Ebû Bekr idi dersen: (16) Belî Ebû Bekr idi. Ammâ erenlerden ve 'avretlerden niçeler vardır kim ihtiyârları-y-le fakîr olup (17) varların vèdüklerinden sonra cânların dağı vèrdiler. Eger anları bir bir dèrsevüz kitâb mutavvel (60b-1) olur. Erenlerde Ebû Bekr hâzreti, hâtûnlarda Hâdîce anamız -Rađiya'llâhu 'anhâ- ve dağı Başra şehrinün (2) sultânı ve hâtûnı Neşvâne Hâtûn Şeyh Mansûr-ı 'Ammârın elin alup tevbe êtdüklerinden sonra sultânlığı (3) terk edüp cemî-i dünyâdan ferâğat êtdiler ve sonra cânların dağı terk êtdiler. Uş aşğa kitâbuñ (4) ikinci bâbında anlar Hâk yolında nice cân vèrdiler. Söylene işidesin ve dağı ol demden bu deme degin (5) niçeler dünyâyı terk êdiler ve niçeler dağı êde yörürler ve Hâk yolında cân u baş mâl u milk terk (6) êdenleri dèrsevüz uzar. Ammâ 'aklı olana bir hüccet yêter. Bizüm maşşûdumuz bu sözlerden budur kim: (7) Kişi nefsini emmâreliğinden kırtarımaz dünyânun muhabbetini bir uğurdan gönülden çıkarmayınca ve dünyânun (8) muhabbeti gönülden gitmez dünyâyı bir uğurdan elden bırakmayınca. Zîrâ bu nefs-i emmâre kim vardır bir ejderhâ- (9) dur yedi başı var. Cehd eylesen bir başını kesen bir dağı biter. Ve-lîkin bir büyük başı vardır kim (10) kalan başları aña tâbî'dür. Ol kesilcek kalan başları dağı hep kıurur gider. İmdi bilgil! Ol nefs-i (11) emmârenün büyük başı kim dèdüm dünyâ sevmekdür.

220 Allah'ın yolunda, Allah aşkı için.

221 ... Malını insanlara gösteriş için harcayan ve Allah'a ahiret gününe inanmayan kişi gibi sadakalarınızı, başa kakmakla, minnet ve eziyetle hiç verilmemiş bir hale getirmeyin. Kur'ân, II. Bakara Sûresi, 264. âyet. KKM. 51. (... Bâtil eylemen sadakalarınızı, minnet eylemeg-ile, dakı incinesi nesne-y-ile... (2) Sûretü'l-Bakara, 264. âyet. SKT. 33, ... Harâb ve bâtil kılmayınız kendü hayrâtılarınızı minnet koymakla ve eziyet etmekle... 3. cüz, Sûretü'l-Bakara, 264. âyet. KTC. 1-72, ... Verdiğiniz şadıklarun şevâbını minnet ve incitmele ibtâl etmeyiniz. 3. cüz, Sûretü'l-Bakara, 264. âyet. TZA. 1-73, ... Nâs'a gösteriş kılmak üzere malını harcaden, Allah'a âhiret gününe inanmayan kimseler gibi sadakalarınızı, başa kakmak ve eziyet vermek ile hükümsüz kılmayın... Bakara Sûresi, 264. âyet. KKTA. 45, ... —Malını insanlara gösteriş için harcayan, Allaha ve âhiret gününe inanmayan bir kimse gibi— başa kakmak ve incitmek sûretiyle heder etmeyin... Bakara Sûresi, 264. âyet. KHMK. 1-74)

Kaçan dünyā sevgüsü ve endîşesi senden kesilse kalanın (12) dahı cehd etsen kesersin. Sehel zamānda nefsün nefs-i emmārelîğından kurtulur. Turi varursın. Ammā mā-dām-ki (13) dünyā muḥabbeti göñülde zerre denlü ola ‘ömrünjü bu yolda çürütseñ nefsün bir şıfat-ı rediyyesini giderimeyesin. (14) Bu degil ki cümlesin gideresin. İmdi! Dilersen kim nefsünjü emmārelîğından dönderüp muṭma’innelige erişdüre- (15) sin. Evvel gerekdür kim anı dünyādan yigrendüresin. Pes kişi dünyādan ne vakt yigrenür. Anı saña dëyü vëreyim (16) ve bu tarîķi saña geñez edi vëreyim. -İn-şā’allāhu.- Ammā sen-dahı gerekdür kim bir-ez vakt cān kulağın (17) benden yaña tutasın. Bilgil imdi! Kişi bu dünyādan nefsini yigrendürmeye sebep ölümünü aḡmaḡdur dāyim. (61a-1) Nefsî karşı dünyāya meyl étdükçe ölümünü öñine getüri vëresin. Dünyāda ölüm var idüğünü bildüresin (2) ve şol ilerü geçenler dünyāyı cem‘ édüp yığışdurup şonra koyup gitdüklerin fikr édesin ve ol Allāh (3) isteyenler dünyāyı nice terk étdiler. Allāhuñ rızāsın vişālin buldılar. Anı fikr édesin ve dahı taḡḡik (4) şunu dahı şöyle bilesin-kim: Mā-dām-ki nefs-i emmārelîğı üzerine tura. Ḥaḡdan yaña bir adım kimse varmaz. (5) Zîrā Şeyḡ Bā-Yezîd-i Beşāmî -Raḡmetü’llāhi ‘aleyh- Ḥaḡ -Ta‘ālā- ḡazretine niyāz édüp eyitdi: كَيْفَ الْوُصُولُ إِلَيْكَ Keyfe’l-vüşülü (6) ileyke. Ya’nî: Sana ulaşmaḡ nice olur? dëdi. Ḥaḡ -Ta‘ālā- Bā-Yezîde cevāb vërdi kim: دَعْ نَفْسَكَ وَتَعَالَ Da‘ nefseke ve te‘āl. Ya’nî: (7) Nefsünden ayrıl dahı gel dëmek olur. Pes ayrıl dëdüğı nefs-i emmāreñi dönder şıfat-ı rediyyesinden dëmekdür. (8) İmdi! Kişi bu nefs-i emmāresinden kurtulmaz şıfat-ı rediyyesinden kurtulmaz ölümünü tiz tiz aḡmayınca. Ḥuşuşā (9) dünyā sevmek şıfatı ola. Ammā ölümü aḡmaḡ dahı nice olur kim ol kişiyi dünyādan yigrendüre. Anı dahı saña dëyü vëreyim. (10) Sen-dahı işit-kim ol nefs-i emmāreyi gāḡ gāḡ bu dünyā muḥabbeti-y-le başını kaldurup dünyāya meyl étdükçe bu ben dëdüğim (11) gibi ölümünü aḡup çomaḡ-ile başını dögesin. Böyle étdükçe nefsün ol büyük başını kesersin. Bir dahı nefsün (12) dünyāya meyl eylemez olur. Bir gün bir kişi gelüp Ümmü Ebü Derdāya eydür: Yā Ümmi Ebü Derdā! Benüm bir büyük marāzum vardur. (13) Baña bir ‘ilāc şalı vër kim ol marāzum gide. Ümmi Ebü Derdā eydür: Marāzuñ nedür? Ol kişi eydür: Benüm göñlümde dünyā (14) muḥabbeti vardur. Göñlim ḡararmışdur. Āb-destimün ve namāzımuñ nūrın görmezsin ve zıkrden ve tesbîḡden ve ‘ibādetden (15) şafā alımazsın. Ümmi Ebü Derdā eydür: Bu cemî‘-i marāzlaruñ ulusıdur. Buña tımār eyle. Yoksa bunun āḡiri zevāl-i (16) imāndur. Ol kişi eydür: Yā ben nice édeyim?

Ümmi Ebū Derdā eydür: Var imdi hastalar şor ve cenāzelere (17) hāzır ol ve maḳberelere var. Bu üç nesneye be-cidd olasın. Hemān bu marāz senden gider. Ya'nı dünyā muḥabbeti göñülden (61b-1) gider ve endişesi daḫı almaz. Ol kiři bu üç nesneye hāzır oldu. Ve-lıkin bu bundan gitmedi. (2) Yine geldi Ümmi Ebū Derdāya eydür: Bu dünyā muḥabbeti benden gitmedi ve endişesi hı kesilmedi ve hı göñlim arası (3) aarmadı. Ol dedüklerüni bunca günlerdür ederin dedi. Döndi. Ümmi Ebū Derdā buña eydür: Hastalar şordun-mı (4) ve cenāzelere vardun-mı ve maḳberelere çok vardun oturduñ-mı? Ol kiři: Nice günlerdür kim anuñ üzerineyem. (5) Ümmi Ebū Derdā eydür: Şol bir ḫayvān bir ḫayvān ölüsine varur gibi-mi vardun? Ol kiři eydür: Hā! Hastaya vardum (6) şordum ve dāyim cenāze namāzlarına vardum ıldum ve maḳberelere vardum oturdum bir-ez yine gitdüm. Ümmi Ebū Derdā (7) eydür: Yok böyle degil. Şol hastaya ki görmege varursın. Ol hastayı gördüğün vaktin nefsüne (8) kim: Ey nefsi! Şol dōşekde yatan hastayı sen seni tut. Sen-daḫı bir gün şöyle zebūn olup dōşekde (9) yatsañ gerek ve dāyim apuya baup hı nesneye gücün yētmese gerekdür ve bir içim şuyı biregü içürse gerekdür. (10) Çün āḫir hāl böyle olurmuş. Neye bunca gavgā ve teşvīş neye gerekdür. Çün böyle olırsardur. Gece bu fānı (11) dünyādan. Fāriğ ol bunun endişesin. Terk ēt bunun muḥabbetini dēyesin. Nefsünı ögütleyesin. Ol işler başına (12) gelmedin gelecegin aḫduru vēresin ol aracukda ve çünkim cenāze namāzına varasın. Göresin-kim bir kimse ölmüş. (13) Bir aa ata bindürmüşler. Dört kiři götürmüş. Evi barı terk ētmüş. Ḥānumānın omış. Alup giderler. Hep cem' (14) ētdüğün bırakmış. Sen-daḫı bu cenāzeyi göricek nefsüne eydesin-kim: Ey nefsi! Bu cenāze eyle tut-kim sensin. (15) Zīrā bu cenāze bir atdur kim kiři bu ata binse gerekdür: *الْجَنَازَةُ مَرْكَبٌ كُلُّ النَّاسِ رَاكِبُهَا* El-cenāzetü merkebün küllü'n-nāsi rākibühā²²² denilmişdür. Eyle (16) olsa sen-daḫı öñ eger şon bu cenezeye binüp böyle olsañ gerekdür. Şol nesne kim bir kişinün başına (17) gelecekdür anı gelmiş şayma ḫayrludur. Anuñ-içün-kim: *كُلُّ آتٍ قَرِيبٌ* Küllü ātin arībundur. Her gelecek yaındur dēyesin. Nefsüne (62a-1) dēyesin kim: Bu azanılan ve dēvşürilen şonra dōkülüp gidilecekdür. Gel imdi ey nefsi! Bu günlerün (2) yarağında olalum. Bu fānı nesneye göñül vērmeyelüm. Çün irkilen cem'ı yine dağılur imiş. Bunları biz dağıdalum (3) ölüp

222 Tabut, bütün insanların binecekleri bir binektir.

dağılmadın ve bu cenāze daḥı görürsin-kim evden ve barkdan oğuldan ve kıızdan kavmden ve kabileden (4) nice yüzün çevürmüş ve bunların terkin nice urmuş gitmiş. Bunların cemī'isinden bir içim şu daḥı almamış (5) ve bir öyün etmek götürmemiş. Baş açık ve yalın ayak uryān olup cemī'isini döküp gider. Kimse (6) bilmez kim ḥal ne olisardur. Pes bunu böyle göricek nefsünjü öğütleyesin eydesin-kim: Ey nefis! Sen-daḥı (7) bir gün şöyle olisarsın. Hāzır baş ol dēyesin ve maḳberelere varıcak ḳabr içinde yatanlara nazar edüp (8) göresin-kim nice ḥarāb olup yaturlar gelen geçen bunları başırlar. Ol nāzūk tenler çürümüş ve ol ağızlar (9) çeḳelerinden ayrılmış ve ol başlar gevdelerinden ayrılmış ve ol gözleri yılanlar yemiş ve ol Ḳur'ān (10) okuyup zikru'llāh eden dilleri yılanlar ve ḳur-bağalar ḥūn eylemiş ve ol sünükler ḳağsamış yatur ve (11) ol dünyāda dünyā hevesi-y-le geçen kırk ve elli ve yétmiş ve seksen ve ṭoḳsan ve yüz yıl ʿömrleri hep (12) hebā-i menşūr eylemiş ve ol nefis-i emmārenün Allāhu -Ta'ālā-merdūd étdüğü şıfatları-y-le şıfatlanan cānları (13) dürlü dürlü ʿazāblara giriftār eylemiş ve nefis-i emmārenün ol yaramaz şıfatları her biri bir cān-aver şüretinde (14) üşmişler ʿazāblar ederler. Çün maḳberelere varıcak bu tenlere böyle ʿibret gözi-y-le baḳasın. Dönesin (15) yine nefsüne eydesin-kim: Ey nefis! Sen-daḥı inşāfa gelmez misin? Bu murdār dünyādan daḥı uşanmaz mısın? (16) Mevlāñ muḥabbetine göñül vërmez misin? Āḥir sen-daḥı şöyle olacaḡun şanmaz mısın ve bu günler başuḡa (17) geleceḡin ḥiç şanmaz mısın ve şu yatanlar daḥı sencileyin her biri ʿizzetlü ve ḥürmetlü ādem idi ve bunlar (62b-1) daḥı dünyāda yerler ve içerler idi ve ḥükm ve ḥükümet ederler idi ve gülerler (2) ve oynarlar idi ve eşerler ve yortarlar idi ve yunurlar ve arınurlar idi ve nefīs arı ṭonlar géyerler (3) idi. Kendülere ḥiç toz ḳondurmazlar idi. Şimdi gör ki ḳara ṭopraḳ olup nice yaturlar. Evlerin (4) ve barkların ve cemāʿatlerin ḳomışlar gitmişler. Her biri yalnız birer çuḳura girüp belürsüz olup (5) yaturlar dēyesin ve daḥı bir gün sen-de şöyle olup cümlesinden ayrılıp gelüp bunların biri (6) olup yalnız bir çuḳura yatisarsın. Ey! Seni daḥı getirürler bu arada ʿamelünjü ile ḳalasın. Var (7) imdi ey nefis ʿamel-i şāliḥ ḳazan. Bu dünyādan göñlünjü götür ve ey nefis! Bu ḳarañulıḳ çuḳura gelüp (8) düşmedin yılan ve çıyan başuḡa üşmedin bunun yaraḡın edin dēyesin. Kendü sağuñjı orada (9) maḳberek ḳatında saḡasın. Ḳaçan bu ben dedüḡim gibi ḥastalılık şorsañ ve cenāzelere varsañ (10) ve maḳberelere varsañ. Ol dünyā muḥabbeti sehel zamānda senden gide. Ḳalbünjü ve göñlünjü zulmeti (11) götürüle. ʿİbādetden ve ṭāʿatdan şafāñ ola dedi. Vardı ol kişi Ümmi Ebū Derdā dedüğü gibi (12) ḥastalar şordı ve dāyim

cenāzeye hāzır oldu ve mekâbir arasında her gün vardı oturdu. (13) Sehel zamānda dünyādan yigrendi. Göñli nūrlandı ve zulmet kalbinden götürüldü. Başiret gözi (14) açıldı Hakkı ve bātılı seçti. Dünyāsını hep fukarāya üleşdürü. Kendüsi bir ‘abā geydi ve bir (15) mescid göşesinde oturdu. ‘İbādete ve t̄ā‘ata meşgūl oldu. Karşu gelür Ümmi Ebū Derdāya (16) du‘alar éderdi. İmdi ‘azīz! Bu ölümün böyle açmak kişiyi bir kaç sa‘ādete érgürür. Ol sa‘ādetlerden (17) biri oldur kim dünyādan yigrenür ve biri dağı budur kim uzak şanular şanup dünyāya göñül vèrmez (63a-1) ve dağı böyle ölümün anan kimesne günāhını çoğaltmaz. Tiz tiz tevbe éder ve dağı bu ölüm dedükleri (2) hem-ān ölüp böyle olmak degildir. Bir kişi ölüirken niçe dürlü zahmetler çeker ve öldüğinden sonra (3) niçe dürlü ‘azāblar görür ve şonına kalanların hālleri dürlü dürlü olur ve bu ölüm bir nesnedür kim (4) ‘imāretleri harāb eyler ve cemā‘atleri dağıdur ve lezzetleri zehr éder ve gözlerden yaşlar akıdur ve (5) yürekleri yandurur. Başlar açuk ve yalın ayak ve yakaları yırtuk ataları ve anaları gözleri yaşı-y-le (6) halk ortasına getürür ve bu ölüm bir nesnedür kim geldüğü vaktin nāzūk fereceler ve nāzūk dūl-bendler (7) ve meşāyihāne kisvetler géyenleri bir kefen ile qor ve bu ölüm bir nesnedür kim geldüğü kimse şol-şadar zahmet (8) çeker. Kaçan bir kişiyi üç yüz kerre kılıc-ile urup pāre pāre eyleseler. Nice zahmet çekse ancılayın zahmet (9) çeker. Nitekim Resūl hāzreti -Şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem- buyurur: قَدْرُ شِدَّةِ الْمَوْتِ وَكُرْبَتِهِ عَلَى الْمُؤْمِنِ قَدْرُ قَدْرُ شِدَّةِ الْمَوْتِ وَكُرْبَتِهِ عَلَى الْمُؤْمِنِ Qadrü şiddetü’l-mevti ve gurbetihî ‘ale’l-mü’mini kadru selāşe (10) mi’eti dārbetin bi’s-seyfi.²²³ Ve Ömer hāzreti -Rađiya’llāhu ‘anhu- Ka‘bü’l-Aḥbārda eydür: Bu ölüm dedükleri şuna (11) benzer kim: Ağacın dikenleri gāyet çok olsa dağı getürseler bir ādemün boğazından içeri anı (12) şokşalar dağı her dikenini bir tamarına ilişse andan bir kimesne kuvvet-ile berk tutsa çekse cemī‘i tamarlarını (13) hep koparsa ol kişi nice zahmet çekerse ancılayındur. ‘Azīzüm! Kişi cān acısından ve ölüm hālinden (14) geçüp cānı teslim eyledükden sonra kişünün başına ne gelecekdür? Anı haber vereyim işit. (15) Var aña göre iş ét. ‘Abdu’llāh Bin ‘Aş dèrler idi bir kişi vardı. Ol eydürdi-kim: Benüm babam (16) eydürdi: Bu ölen kişiler ne-‘aceb ölümü dèyü vèrmezler dèrdi. Ben eyitdüm: ‘Aklı gider anın-ıçün (17) vaşf edemez. Āḥir aña ölüm geldi ben ilerü vardum eyitdüm: Yā baba! Bize ölümü vaşf édi vèr. (63b-1) Eyitdi-kim:

²²³ Mümine ölümün şiddet ve acısı, üç yüz kılıç darbesinden duyulacak acı gibidir.

Oğul! Bu ölüm dedükleri bir büyük nesne imiş. Dil-ile vaşf olunur değil imiş. Ammā saña benüm (2) hālümnden vaşf edeyüm gücüm yêtdükce. Şimdi benüm hālüm şuna beñzer ki yağrınım üzerine büyük büyük taşları (3) kodılar. Cānum igne yurdusından çıka yörür ve dağı şöyle oldum-ki gök-ile yer biri birine şıkışdı dağı (4) ben arasında kaldum. Ger-çi-kim kişi ölüm acısın bu kadar vaşf eder. Ammā başına uğrayıcak bilürler çekdiğini. (5) ‘Azîz demişlerdür kim: Üç nesne dil-ile vaşf olmaz biri ölüm ve biri tamu ve biri uçmak. Ammā mü’ellif-i (6) kitāb diler kim bir-ez ölümnden ve tamudan ve uçmaktan bu kitābda zıkr eyleye. Tā kim işidenlere fā’ide-i ‘azîm (7) ola. Ey ‘azîz! Bu ölülerün hāllerinden zerre miqdārı dünyānuñ cem’isine vērile-y-di tākāt getürmeyüp (8) hep helāk olalardı. Birisi diri kalmaya-y-dı. Resül hāzreti -Şall’allāhu ‘aleyhi ve sellem- buyurur: **لَوْ يَعْلَمُ الْبَهَائِمُ مَا تَعْلَمُونَ مِنَ الْمَوْتِ مَا أَكَلْتُمْ لَحْمًا أَبَدًا** Lev ya’lemü’l-behā’ime (9) mā ta’lemüne’l-mevti mā ekeltüm laħmen seminen ebeden. Ya’nî demek olur kim: Eger hayvānlar tuya-y-dı şu siz çekdü- (10) günüz ölüm acısın hergiz semiz et yemeye-y-diñüz. Ya’nî arık olup kuruyalardı. Bir gün meşāyiħden birisi mürîd- (11) leri ile giderdi. Bir süri koyuna uğradı. Şeyħ eydür: Dervişler! Şunca zamāndur kim size ölümnden (12) haber vērürem. Hiç birinüzü bu fānî ve yalancı ve seħhāre ve mekkāre ve gaddāre dünyādan uşanduramadım (13) ve nefsinüzün bu çirkin huyın terk êtdüremedüm. Bārî şol koyuncuklara ölüm var-ıduğın deyeyüm. Göreyim (14) bunlar dağı sizcileyin mi eydürler. Yoksa bir dürlü dağı olurlar mı? dedi. Dağı bu koyunların üstüne (15) vardı çağırıldı. Eydür: **الْمَوْتُ الْمَوْتُ كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ** El-mevt el-mevt küllü nefsin zā’ikatü’l-mevt.²²⁴ Böyle deyicek ol koyuncuklar ol sâ’atde (16) hep bir yere dërneşdiler. Kızıları ile ileşürler gibi meleşmege başladılar ve bölük bölük olup meleşi (17) meleşi semā’a girdiler. Şol kadar döndiler ve şol kadar meleşdiler kim ekşeri helāk oldu ve kimi dağı (64a-1) artuğ ot otlayamadı. El-ħāşılı ol süriden hiç menfa’at tutulmadı. Hep kırıldı gitdi. İmdi! (2) Ey hayvāndan kem Benî Ādem ve ey melā’ikenün efđalinden ve ekreminden ekrem Benî Ādem! Ne hāl vardır kim (3)

224 Âyet Kur’ân’da şöyle geçmektedir: **كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ** Herkes ölümü tadacak. Kur’ân. III. Āl-i İmrân Sûresi, 185. âyet. KKM. 84. (Her nefis dadıcıdır ölümü... Sûratü Āl-i İmrân, 185. âyet. SKT. 55, Her bir âdem ölümü tadıcıdır... Sûretü Āl-i İmrân, 185. âyet. 1-119, Her cân ölmek cânınsin elemlidir ve yakında tekzib edenler anun cânınsin alurlar... Sûretü Āl-i İmrân, 185. âyet. TZA. 1-119, Herkes ölümü tadacaktır... Āl-i İmrân Sûresi, 185. âyet. KKTA. 75, Her cân ölümü tadıcıdır... Āl-i İmrân Sûresi, 185. âyet. KHKM. 1-114)

maḳāmuñ a'lā-yı 'illiyiñ iken kendüñi esfel-i sāfilîne bıraḳduñ. Ḥayvāndan kem olduñ. Peyḡam-berler ile (4) ḥaşr olacağ-iken firdevs-i a'lāda dürlü dürlü tena'umlarda olacağın şeyṭān ile cehennemde bile zencirilenmege (5) lāyık olduñ. Nefs-i şüm ucından niçe bir bu nefse uyup Tañrıya ve peyḡam-bere 'āşī olmaḳ. Şunca (6) öḡütler kim saña verilir. Hîç birin kabûl eylemezsin ve bunca sözler kim saña söylenür. Hîç birin işitmezsin. (7) Ey! 'Aceb? Yoksa āḫirete nefsinüñ inkārı mı vardır? Ey bî-çäre! Ölmedin bu derdüñe bir çäre etsen. Ol (8) mu'ānid ve mütekebbir nefsüñi götürüp mürşid ḳapısına vara. Ey 'azîz! 'İsā -'Aleyhi's-selām-a eyitdiler: Yā 'İsā! (9) Sen ölüleri diri ḳılursın. Ol senüñ diriltüğüñ ölü taze ölüdür. Vaḳt ola anda bir illet ola. (10) Eger gerçek isen bir eskiden ḳalmış ölüyi sininden ḳaldur dediler. 'İsā -'Aleyhi's-selām-eydür: İḫtiyār edüñ. (11) Kimi dilerseñüz. Anlar bir maḳbere bilürler idi atadan dededen. Ammā kim idügin kimse bilmez idi. Hem-ān (12) şunu bilürler idi-kim maḳberedür. 'İsā peyḡam-bere bu ḳabri gösterdiler. 'İsā -'Aleyhi's-selām- iki rek'at namāz ḳıldı. (13) Du'ā diledi: قُمْ بِإِذْنِ اللَّهِ Küm bi'izni'llāhi²²⁵ dedi. Ol ḳabirde yatan ṭurı geldi. Gördiler saçı ve şaḳalı aḳ bir pîr (14) çıḳa geldi. 'İsā -'Aleyhi's-selām- eyitdi: Kimsin? Aduñ nedür? Ol pîr eyitdi: Baña Sām dërler. Nūḥ peyḡam-ber (15) oḡullarındanam. 'İsā -'Aleyhi's-selām- eyitdi: Bu ağarmak nedür? Senüñ zamānuñda ḥod ağarmak yok idi. Kimsenüñ (16) saçı ve şaḳalı ağarmaz idi. Sām eydür: Bir āvāz işitdüm-ki şandum ḳıyāmet ḳopdı. Ol heybetden (17) saçum ve şaḳalum ağardı. Ol ölüm esrüklüğü daḫı başumda idi. 'İsā -'Aleyhi's-selām- eyitdi: Ḳaç yıldur kim (64b-1) ölelden berü yatarsın? Sām eydür: Dört biñ yıldur kim ben ölüp yaturın. Henüz daḫı ölüm acısı benden (2) gitmemişdür. İmdi! Ey 'aḳlım var deyen ḳardaş! Bir acı kim dört biñ yıl yatup ṭopraḳ olmağ-ile gitmeye. (3) Var ḳıyās et-kim ol acı neye beñzer. Pes dünyā acılarından hîç bir acıya beñzemese gerekdür. Bir ḳişıyi dünyāda (4) ne-ḳadar acıdurlarsa anuñ acısı bir yıla ḳalmaz gider. Sen anuñ gibi acılardan ḳorḳarsın. Şol acı-kim (5) dört biñ yıl ṭopraḳ olup yatmak ile gitmeye. Hîç ḳorḳmaz mısın? Eger ḳorḳarın dersen yalan söylersin. Eger (6) ḳorḳsañ bir inşāfa gele-y-düñ ve yaramaz ḫılları terk edüp elünden ve dilünden ve ḳavlünden ve fi'lünden (7) hîç kimse incinmeye-y-di ey gāfil! İbni 'Abbās -Raḍiya'llāhu 'anhu- eydür: Melekü'l-mevtüñ bir

225 Allah'ın izniyle kalk!

arbesi vardur. (8) B y kl gi maġrib ile maşrıġ aralıġıncadur. Bu  alem-i d ny da
 y r r  dem oġlanlarından her kim n  yüzine (9) bakarsa eceli geld ğini ve
 gelmediğini bilür. Bir kerre başına urur. Eydür kim:  g h olgı! Varacaġun y r (10)
 Ölüler meclisidir. Bu cih n S leym na kılmadı. Pes saġa kıla mı ş nurduġ y  seni
 almaġa gelen maşlahatuġa mı (11) bakar ş nursın d r. Daġı ölümi karşusına getüri
 v r r. Hem- n s  at c n v r r.  Az z m! Azr  il günde (12) iki kerre her kişinün
 yüzine bakar. Daġı  or gider. Uş yine geldüm h z r ol d r. Amm  eceli gelmiş başına
 (13) bir kerre arbesi ile urur daġı c n n alur. Bir gün S leym n peyg m-ber -
  Aleyhi s-sel m- h lk na eydür: Benüm h t rum bir (14) gün ister kim ol günde baġa
 hiç g ş a ve ġam gelmeye. Vez rleri eyitdiler: Ol gün  rtegi gün olsun (15) d diler.
 C n-ki  rtesi oldu  apuları yaptılar. Kendüsi  aş s n eline aldı k şkine  ıġdı. Diledi-kim
 (16) bir-ez v kt teşv şsiz otura. N -g h gördi-kim bir h b ş retl  yigit a  ġ ysiler
 ġ ymiş k şk n  (17) bir tarafından  ıġa geldi. Es-sel m   aleyke y  S leym n! d di.
 S leym n - Aleyhi s-sel m- bayıldı. Sel m n alup eyitdi: (65a-1) Nereden girdün? d di.
  apulardaki  apucılardan  orkmad n-mı ve benüm dest rumsuz nice girdün? Ol yigit
 (2) eydür: Ol kiş  deġ lem. Ben-kim  apucılar beni men   de bile. Kimseden rişvet
 almazın ve beglerden ve p diş hlardan (3)  orkmazın. Dest rsuz daġı gelmed m. Ben
 gird ġ m sar ylar iss z kılur ve ben gird ġ m  im retler h r b (4) olur ve beni
 g renler n  benzi ş rarur g le döner ve beni g renler n   aklı başından gider ve (5)
 gözleri s zilir ve c n  bedeninden  zilir ve ben gird ġ m evlerde başlar açılır ve daġı
 (6) sağlar   zilir ve gözlerden yaşlar dökülür k ra  ullar ġ yilir ve  izz   n z-ile
 beslenen n z k (7) bedenler k ra topraklara  arılır d di. S leym n neb  bunun bu
 sözlerin işt di belini b kdi. Z r  z r  (8) aġladı. Eyitdi-kim: Saġa kim dest r v rdi-kim
 bunda geldün? Ol yigit eydür: Ben bunda All h dest r -y-le (9) geldüm. Böyle d yicek
 S leym n peyg m-beri ditremek t td  eyitdi: Neye geldün? Ol yigit eydür: R h n  (10)
  ab   tmege geldüm. S leym n - Aleyhi s-sel m- eyitdi: Y  melek  l-mevt! Ben bir
 ġ ş asuz gün isterd m-ki bir h lvet (11) y rde oturam ġ ş alu h ber işt meyem.
  Azr  il eydür: Ol istediġ n  gibi gün d ny  günlerinde (12) yaradılmamışdur. Pes bir
 yaradılmadıġ gün istemişsin Tanrının   az sına r z  ol d y p (13) fi l-h l c n n   ab 
 eyledi. S leym n - Aleyhi s-sel m-  aş s  üzerine t yan  kıldı.  h r  aş ya  urd d ş di

(14) ‘aşā şındı. Süleymān -‘Aleyhi’s-selām- ‘aşā-y-ile yere düşdi. Dīvler Kudsi²²⁶ yaparlar idi. Süleymān -‘Aleyhi’s-selām- öldüğün bildiler. (15) Hep dağıldılar. Şonra Süleymānuñ yérine bir kişi dağı geldi. Pādişāh oldu. Tācını ve tahtını (16) ölüm gelüp Süleymānuñ zır ü zeber eyledi. Pes: Bu benüm senünğ demek hep yalan oldu: Beyt: (17)

مَلِكِ سُلَيْمَانَ رَسِيدٌ. مُلْكِ هَمِينَ أَسْتُ سُلَيْمَانَ كُجَا أَسْتُ

Milk-i Süleymān be-Süleymān resid

Mülk-i hem-in-est Süleymān kücā-est²²⁷

Niçeler benüm benüm dedi gitdi

Birisi (65b-1) kılmadı sözünü işbāt

Toprak içinde zerre zerre yatur

Muntazırlar ki ne vakt ola ‘Araşāt²²⁸

(2) Ey kardaş! İmdi gözün var ise nazar eyle senden öñdin gelenler bu cihāna. Saña naşihat yeter (3) ve bilürsin-kim bu fānī dünyāda ne bay kalur ve ne yoğsul ve ne kul ve ne sultān kalur. Hep bu dünyā köprüsinden (4) bir bir geçer. Kimi konup ve kimi geçer. Beyti li’l-mü’ellifi:²²⁹

Tabl uruldu sārübān kalkdı vü göçdi kārübān (5)

Tur ağı! Nice yatarsın āyā gāfil uyan

Çevre yanun çağrışup göçüp gider sürin sürin

Sen-dağı (6) kendüzüne gelmez misin ey nefis uyan²³⁰

Bir bölük kavm geldiler Resül hāzretine eyitdiler: Yā Resūla’llāhi! (7) Bize naşihat eyle. Hāzret-i Resül ol pür-uşul eyitdi: Hıç sizde dağı ādem ölür mi? Anlar eyitdiler: (8) Belī Resūla’llāhi! Ölüsüz yer olur mı? Resül -‘Aleyhi’s-selām- eyitdi: Varunğ imdi kim ölüm size öğüt yeter dedi. (9) Görünğ ol ölüp giden bu cihāndan ne alup gider ve ne koyup gider ve ol bile gidenün hayrlusı (10) ve şerlusi vardır. Hayrlusına be-cidd olunğ ve şol-

226 Başka nüshalarda "Beytü’l-Mukaddes" şeklinde geçiyor.

227 Süleyman’ın mülküdür yine Süleyman’a erişdi * Mülk budur, ama Süleyman nerede? Vezni: Fā’ilātün / fā’ilātün / fā’ilün. İkinci mısraın son tefilesinde zihaf vardır.

228 Vezni: 11’li hece vezni

229 Müellifin beyti

230 Vezni: Fā’ilātün / fā’ilātün / fā’ilātün / fā’ilün

kim şerlüdür andan kaçun ve ol-kim bunda kalur. (11) Aña hiç muḳayyed olmañ ve fikr eyleñ. Şol benüm yerüm ve yurdum dövüp dövşürüp düzüp ma'mûr (12) êtdüğün issüz ḳalacağın ve ḫarāb olup vîrān olacağın. Buña dañı ne göñül vêrmek gerekdür (13) ve şol elündeki ve ḳoynunḡdağı ve şandüğünḡdaki ve ḫazîneñdeki āḫir senden alınıp biregülere (14) vêrîlse gerekdür yine andan dañı alınsa gerekdür. Zîrā saña dañı biregüden gelüp-ṭurur. Milk (15) issi milkini ve mālını taşarruf êder. Bunı ḳabûllenmek neye gerek olur. Çün ehl-i başîretsin 'āḳil (16) ve dānāsın ḫāl böyle idüğün bilürsüz. İmdi! İḫtiyār elünḡde iken mālı taşadduḡ (17) eyle. Allāḫ yolına gücün yêdugi ḳadar ḫarc êt. Ḥaḳ -Ta'ālā- ḫazretinde bir mertebe taḫşîl eyleye ve (66a-1) cömerdlerün mertebesini ḫod yuḳaruda dêdüm işitdün ve eger ḫarc êtmeyüp gidersen saña hiç (2) fā'ide olmaz. Bel-ki 'azāb ve 'ikāb olur. Şimdi bu işi uşañ ṭutmaḳ olmaz. إِذَا جَاءَ أَجْلُهُمْ

إِذَا جَاءَ أَجْلُهُمْ لَا يَسْتَفِيدُونَ İzā' cā'e ecelühüm (3) lā yeste'ḫirüne sâ'aten ve lā yestaḳdimüne²³¹ âyetini hiç işitmedin-mi kim uşañ ṭutarsın ey ḡāfil! (4) Bu ḡafletden ve ṭul-i emelden ne biter ve niçeler bu ṭul-i emelde yitdi. Zîrā biz yokdan yaradıldık (5) yine yok olsaḳ gerekdür. Ne eyledük ise anı bulsavuz gerek. Bu ten bizümle ne vaḳte dek yār ola. (6) Vaḳt ola kim bizden ayrıla. İmdi! Cehd êdüp işi başarmaḳ gerek. Bu gün yarın dēyüp ḡāfil (7) olmaḳ olmaz. Ecel gelicek kimseye amān vêrmez. Dāvūd peyḡam-ber evinde bir taḫt gibice yêrcügez düzüp- (8) ṭurur idi. Namāz ḳılmaḳ için dört ayak nerdübān ile çıkardı. Bir gün āb-dest aldı idi-kim (9) çıḳa anda namāz ḳıla. Bir-ez vaḳt Mevlāya münācāt eyleye. Nerdübānuñ bir ayağına çıkḳı bir ayağına dañı (10) başduğı sâ'at melekü'l-mevt êrişdi-kim rûḫın ḳabz êde. Dāvūd -'Aleyhi's-selām- 'Azrā'ile eydür: Yā 'Azrā'il! (11) Mühlet vêr yuḳaru çıkayım başımı secdeye ḳoyayım. Secdede iken cānumı al dēdi. 'Azrā'il mühlet (12) vêrmedi-kim iki ayak nerdübānı çıḳa başımı secdeye ḳoya. İkinci ayak nerdübānda rûḫunı ḳabz (13) eyledi. Pes Dāvūd peyḡam-ber ḫazretine mühlet vêrilmeyicek saña ve baña vêrile mi şanursın kim bu

231 ... Bir zaman takdir edilmişdir. Mukadder olan o zaman gelip çattı mı, o musibeti ne bir an geriye atabilirler, ne bir an ileriye alabilirler. Kur'ân, VII. A'râf Sûresi, 34. âyet. KKM. 175. (... Kaçan kim geldi eceli anların girü kalmayalar bir sa'at, dakı ilerü varmayalar. (7) Sûratü'l-A'râf, 34. âyet. SKT. 115, ... Kaçan ki gelse (ya'nî yakın olsa) anların vaḳt-i mu'ayyenleri te'ḫîr etmezler bir sâ'at ve ne ilerü geçerler. 8. cüz, Sûretü'l-A'râf, 34. âyet. KTC. 2-40, إِذَا جَاءَ أَجْلُهُمْ Pes kaçan ol müddet muḳteẓā olur. لَا يَسْتَفِيدُونَ Ne bir sâ'at gerü kalmaya ne bir sâ'at ilerü gitmeye ṭalib olurlar. 8. cüz, Sûretü'l-A'râf, 34. âyet. TZA. 1-241, ... Sonu gelince onlar ne geri kalırlar, ne ileri giderler. A'râf Sûresi, 34. âyet. KKTA. 155, ... O müddetleri gelince bir saat ne geri bırakabilirler, ne öne alabilirler. KHKM. 1-219)

şanu-y-la (14) kapduñ kendüzünjı koyu vërdün. Dāvūd -‘Aleyhi’s-selām- ölürlen su’āl
 étdiler: Yā Dāvūd! Bu dünyayı (15) bunca yaş-ile nice gördün? dëdiler. Dāvūd -
 ‘Aleyhi’s-selām- eyitdi: Şöyle gördüm-kim iki kapulı bir kārübān- (16) sarāyduñ
 ‘Azrā’ilünj elinde. Yalın kılıç bu dünyānuñ kapusından kova getürdi ve bir kapusından
 (17) kovup çıkarı yörür dëdi. Dañı zārı zārı ağladı. İmdi! Sen-dañı bunlardan bir ‘ibret
 al. (66b-1) Göz oldur kim gördüğinden ‘ibret ala. ‘İbretsüz gözden ne ola. Çün Allāh:
 فَاعْتَبِرُوا يَا أُولِيَ الْأَبْصَارِ Fa‘tebirū (2) yā ūlī’l-ebṣārī²³² dëdi ve şol gözde kim ‘ibret yok ve şol
 göñülde kim hikmet yok ol (3) hayvāndan dañı beterdür. Pes bu dünyānuñ yalancı
 ‘izzetine mağrūr olup kişi āhireti unutmamak (4) gerek. ‘Ömrün müddeti dükenicek
 ‘Azrā’il gelür dañı cānın almadın ölüm hañçeri ile senünj ile kalbünj (5) arasındagı
 perdeyi yırtıcak kendüyı görürsin-kim bir cān-aver imişsin ādem degül imişsin. (6)
 İmdi! Şimdi ādem şüretinde olduğına ı’tibār yokdur. Ger-çi kim bu şüretler iki cihān
 fañri (7) hürmetine şimdi dönmez. Ammā göñül yüzi döner. Şol vañt-kim kıyāmet
 kopa. Bu içleri taşra (8) dönderseler gerek. Göñül yüzi nice ise anda zāhir olısardur.
 Nite-kim bunda ma’lūmdur. Beyt: (9)

اتَدْرِيْنَ اَمْتُ نَهْ بُودَ مَسْخِ بَدَنِّ. لَيْكَ مَسْخِ دِلِّ بُودَ اِيْ ذِي الْفِطْرِ

Ender-în-i ümmet ne buved mesh-i beden

Leyk-i mesh-i dil buved ey zi’l-fiṭan²³³

Eyle olsa kişıye bu kórku (10) yétmez mi-kim ‘Azrā’il gele rūñunı kabz étmege. Dañı
 şüretini Benī İsrā’il kavmi gibi ādem şüretinde (11) bulmaya. -Neüzü bi’llāhi.- Ol vañt
 anca feryād édesin mele’-i a’lāya²³⁴ ağmayasın esfel-i sāfilinde (12) şeytan ile bile
 zencirlenesin kim ol zencirünj her hālķası tamām dünyāda demürler ağırınca (13) ola.
 Pes ölümün anan kişi hep bunları bile anar. Zīrā ölümden şonra ve ba’zı öle тұrurken
 (14) kişinünj bunlar başına gelür. Ammā Tañrınuñ dostları olur kim ‘Azrā’il anlarunj

232 ... Artık ibret alın ey can gözü açık olanlar. Kur’ân, LIX Haşr Sûresi, 2. âyet. KKM. 653. (... Pes ı’tibār eylen ey gözler issileril (59) Sûratü’l-Haşr, 2. âyet. SKT. 460, ... Pes ‘ibret alınız ey göz şāhibleril 28. cüz, Sûretü’l-Haşr, 2. âyet. KTC. 3-141, ... Pes ey gözler iyeleril Bu añvālden ‘ibret alın. 28. cüz, Sûretü’l-Haşr, 2. âyet. TZA. 2-366, ... Bunların bu hallerinden ibret alın. Haşr Sûresi, 2. âyet. KKTA. 546, ... İşte ey akıl ve basiret sahipleri, siz (bundan) ibret alın. KHKM. 3-264)

233 Bu beytin birinci mısraındaki Farsça izafet terkipleri vezni bozmaktadır. Anlamı: Bu ümmetin bedeni bu dünyada iken çirkinleşmez; aklın ve gayretin varsa gönlünün çirkinleşmemesine bak. Vezni: Fā’ilātün / fā’ilātün / fā’ilün

234 Düşünülen en yüce kat; cennet katı, cennet meydanı. Ste. 1302

rûhların (15) alı tûrurken ta'zîm ile alur. Zîrâ 'Azrâ'il Tanrı dostlarının rûhlarını almağa gelicek (16) göğülleri iki cihân murâdından arınmış bulur ve Hâk -Ta'âlâ-nun muhabbeti ile toptolu olmuş (17) bulur. Pes anuñ gibi 'azîzleruñ rûhını şol-kadar 'izzet ile alur kim şeytân hasedinden (67a-1) tûramayup Kâf Tağının ardına kaçır. İmânına kaşd etmek kanda kaldı. Mü'min ve şâlihleruñ cānları (2) yeşil kuşlar olup göklere uçarlar. Nûrdan kandiller içinde sâkin olurlar. Kâfirleruñ ve münâfıqlaruñ (3) cānları kara kara kuşlar olup yer altında cehennem derelerinde sâkin olurlar. Münâfık kimdür dersen (4) yuķaru kitābuñ evvelinde añıldı. Ādemuñ yüzine bir dürlü ardından bir dürlü söyleyen dañı münâfıkdur. (5) Ebū Hüreyre rivāyet eder: Resūlu'llāhu -Şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem-den kim mü'min ve şâlihleruñ cānı çıkar olıcaķ (6) iki ferişte hāzır olurlar. Anı göge ağdırurlar ve gök ehli karşı gelüp çağırıp du'ālar ederler. (7) Eydürler kim: Bu bir pāk cāndur kim yer yüzinden gelür. Dünyā muhabbetinden ve şöhretinden ve kibrinden aru (8) 'amel-i şâlihi çokdur dërler ve dañı dërler kim: Allāh -Ta'ālā- saña rahmet eylesün kim tenüñi 'imāret eyledük idi (9) 'ibādet ve t'ā'at hayr ve ihsān ile ve cem' olup anı ta'zîm birle maķāmına ileteler ve dünyādan imānsız (10) gidenleruñ cānına gök feriştehlere karşı gelüp çağırıp eydürler kim: Bu bir habîş murdār cāndur 'ibādeti (11) ve t'ā'ati yok ve Hâk -Ta'ālā-ya 'āşî ve peyğam-bere mütāba'atı yok. Dünyā muhabbetinden ve şuğlinden (12) imānsuz gitdi. Bunı yuķaru göklere koyu vërmeñ iltuñ yer altında cehennemüñ issi yerine koñ. (13) Tā kıyāmete dek dursun. Kıyāmetde nice olursa ola dërler. Pes bu 'akabe dañı büyük 'akabedür (14) ve bu ölümden sonra buncılayın nice 'akabeler vardur. Hep dërsevüz kitāb muṭavvel olur. Ammā (15) ba'zısın dëyeyüm. Qalanın dañı buña göre kıyās edesin. Ölümüñ añduğunca hep bunları bile (16) fikr edesin. Su'āl olunursa-kim: Bu ölüm ve dirlik dëdükleri bir mevcūd nesne midür? Cevāb: Belî! (17) Ölüm ve dañı dirilik ikisi bile birer cān-aver şüretinde yaradılmışdur. Nite-kim Hâk -Ta'ālā- buyurup (67b-1) خَلَقَ الْمَوْتَ وَالْحَيَاةَ Halaķa'l-mevte ve'l-hayāte²³⁵ dër. Ammā bu ölüm kim vardur gāyet büyük nesnedür. Şöyledür kim cem'i yerde (2) yaradılmışdan büyükdür. Meşelā

235 ... Yaratmıştır ölümi ve dirimi... Kur'ân, LXVII. Mülk Sûresi, 2. âyet. KKM. 676. (... Yaratdı ölümi dañı diriliği... (67) Sûratü'l-Mülk, 2. âyet. SKT. 478, Yaratdı ölümi ve diriliği... 29. cüz, Sûretü'l-Mülk, 2. âyet. KTC. 3-165, Ölüm ve sağlığı yaratdı... 29. cüz, Sûretü'l-Mülk, 2. âyet. TZA. 2-391, ... Ölümü diriliği yaratan... Mülk Sûresi, 2. âyet. KKTA. 563, ... Ölümü de dirimi de takdir eden ve yaratandır... Mülk Sûresi, 2. âyet. KHKM. 3-1065)

yerden ve gökden ve yıldızlardan ve ferîştehlerden büyük ve heybetlüdür (3) ve Hâk - Ta'âlâ- yaratduğı nesnelerde ölümden büyük ve ölümden 'acâyib nesne yaratmadı. Anuñ için kim (4) el-bette anı gören ölür ve ölümden kâdir olduğım deñlü vaşf edeyim kim anıcağ fikr edüp (5) nefsünü korkudasın. İmdi kulağın benden yaña tut- kim söyleyeceğüm ölüm haberidür. 'Azîz kardaş! (6) Hâk -Ta'âlâ- ölümi yarattı ve yerde ve gökde ne-deñlü diri var ise cümlesinin şağışınca baş vèrdi (7) ve ol başların her birinde cân-aver şağışınca göz vèrdi ve her başa ağız ve dil ve kulağ vèrdi (8) ve cemî-i mañlûkât deñlü el vèrdi. Pes bir nesnenün kim bu kadar başı ve gözi ve dili ve ağız ve eli (9) ve kulağı ola tamâm büyük ve heybetlü olur ve Hâk -Ta'âlâ- bu ölümi bedenlerden dört bin yıl evvel yarattı. (10) Nite-kim Hâzret-i Resûl -Şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem- buyurur: إِنَّ اللَّهَ خَلَقَ الْأَرْوَاحَ قَبْلَ الْأَجْسَادِ بِأَرْبَعَةِ أَلْفِ سَنَةٍ Inne'llâhe ħalağa'lervâhe ħable'l-ecsâdi bi-erbarati (11) âlâfi senetin.²³⁶ Ve ervâhlardan üç bin yıl evvel Hâk -Ta'âlâ- bu mañlûkâtın rızkını yarattı ve bu rızıklardan (12) üç bin yıl öñdin ölümi yarattı ve bu ölüm yılda bir kerre cemî-i ağız ve dili ile gavgâ ve galebe (13) kıparurlar idi. Ne-deñlü melâ'ike var-ise hep serâsime olurlar idi ve kırhuya düşerler idi. Bir gün (14) yine cemî-i ağızını açdı dağı galebe eyledi. Yerler ve gökler hengâme ile tıldı. Yer ve gök ħalkı hep (15) kırhuya düşüp ditrediler ve yer bile ditredi. Melâ'ikeler tazarru' ve niyâz edüp eyitdiler kim: İlahî! (16) Bu ne gürüldidür kim bir kerre kıpar cemî'imüzi kırhuya bırağur. Tesbîhlerümüzi unutduruz (17) dediler Hâk -Sübĥâne ve Ta'âlâ- eyitdi-kim: Yâ kıllarum! Şol gürüldi-kim yılda bir kerre işidürsüz. Ol hengâme (68a-1) ölümdür ve ol ölüm bir nesnedür kim gelüp kımuñuzu ve cemî-i yerleri ve gökleri ve içinde olanları (2) fânî etse gerekdür. El-mevt el-mevt küllü nefsin zâ'ikatü'l-mevt²³⁷dür. Pes bu gürüldi anuñdur. Melâ'ikeler eyitdiler: Yâ İlahî! (3) Ne ola ki biz anı görsek. Hâk -Ta'âlâ- eyitdi: İmdi cem' oluñ. Pes Cebrâ'il ve Mikâ'il ve İsrâfîl (4) ve 'Azrâ'il ve sâ'ir gökde olan cemî-i melekler ħâzır oldılar.

²³⁶ Şüphesiz Allah, ruhları cesetlerden dört bin yıl önce yaratmıştır.

²³⁷ Bu âyet Kur'ân'da şöyle geçmektedir: كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ Herkes ölümü tadacak... Kur'ân. III. Âl-i İmrân Sûresi, 185. âyet. KKM. 84. (Her nef's dadıcıdır ölümü... Sûretü Âl-i İmrân, 185. âyet. SKT. 55, Her bir âdem ölümü tadıcıdır... Sûretü Âl-i İmrân, 185. âyet. 1-119, Her cân ölmek cânîsin elemlidir ve yakında tekzib edenler anun cânîsin alurlar... Sûretü Âl-i İmrân, 185. âyet. TZA. 1-119, Herkes ölümü tadacaktır... Âl-i İmrân Sûresi, 185. âyet. KKTA. 75, Her cân ölümü tadıcıdır... Âl-i İmrân Sûresi, 185. âyet. KHKM. 1-114)

Yerler ve gökler gavgā-y-ile tldı. Eyitdi-kim (5) Hāk -Taālā- şunun gibi ‘azım nesneyi bize gösterse gerekdür. Pes Hāk -Taālā- emr edüp (6) eyitdi-kim: Yā ölüm! Cemî-i kanadlarını ve ağzını aç ve cemî-i dillerünj çıkar. Āvāz eyleyüp çağır. Bu melā’ike- (7) lere kendünj göster. Yêründen kalkup uç dēdi. Ol sāt ölüm harekete geldi. Ol kanadlarını hep (8) açdı ve gözlerini ve ağızlarını hep açup dilleri-y-le söyleyüp bir kerre zezeme edüp geldi melā’ikelere (9) kendüzin gösterdi. Melekler bunu gördiler kim bir ‘azım nesne. Dil ile kimse vaş eylemek mümkün (10) degildür ve bunun başlarının ve gözlerinin ve ağızlarının ve dillerinin ve ellerinin çokluğu hiç hisāba (11) gelmez. Çün-kim melā’ikeler bu ululuğ-ile bunun zezemesin işitdiler cümlesi bî-hüş olup düşdiler. (12) Bir yıl mîkdārı yatdılar. Bir yıldan sonra kendülere gelüp eyitdiler. Yā İlāhî! Cemî-i yaratduğunda hiç bundan (13) büyük ve heybetli bir nesne dağı yaratdu-mı? Hāk -Taālā- eydür: Mecmū-ı maḥlūqātumdan bundan büyük nesne (14) yaratmadum. Pes Hāk -Taālā-nun emri-y-le ölüm yerine vardı sakin oldu. Andan Hāk -Taālā- ‘Azrā’ile (15) emr edüp dēdi-kim: Sen var ölüm üzerine müvekkel ol. Şol vaqt-kim kullarunun cānın almağa saña (16) emr edem. Bu ölümü anuğ üzerine ilet ölümü görsün. Tā kim ol-dağı ölüm ile fānī ola ve ölüm (17) lezzetin dada. ‘Azrā’il dağı vardı ölümüne eyitdi: Hāk -Taālā- beni saña gönderdi kim kullarının (68b-1) cānın alduğım vaqt seni ol kimesnenün üzerine iltsem gerek. Sen-dağı baña muṭī ol. Ölüm eydür: (2) Hoş geldün. Allāh emri-y-le ben-dağı saña muṭī oldum. Ammā seni dağı ben öldüriserem. Ammā saña müṭī (3) oldum. Her ne dilerseñ eyle et dēdi. Dağı muṭī oldu. Pes ‘Azrā’il dağı şol fîl bendler gibi ölümü (4) yētdi. Allāh buyurduğı yere ilettdi. Her kime kim ölüm gele el-bette ölümü görür dağı fānī olur ve bu ölümün (5) vaşkı kaleme gelmez. Bu deñli söylenmeden maḥşūd nefse ölümün heybetin bildürüp ve nefse korku ḥāşıl (6) olsun. Dünyādan yigrensün. Dağı āḥiret ‘amellerine meşğul olsun için idi. Pes bu kadar yēter. Ammā (7) kıyāmet güninde Hāk -Taālā-nun emri-y-le bu ölümü cennet ile cehennem ortasında Yahyā perğam-ber -‘Aleyhi’s-selām- boğazlasa (8) gerekdür ve bu ölümün vaşkınlı ölülerden sor. Gör kim nice ḥaber vērürler ve dağı şol kimseler kim ölümünden (9) öñ öldiler anlar ölüm ile bir buluşdılar. مَوْتُوا قَبْلَ أَنْ تَمُوتُوا Mūtū kable en temūtū²³⁸ maḥāmına yetişdiler. Anlar kendüleri (10) anuğ-çün topraklık

238 Ölmeden önce ölünüz.

mertebesinde komışlardır kim meskenet evini ihtiyâr edüp kanâ'at etmişlerdür (11) ve dünyânun cemî-i lezzetlerinden el çekmişlerdür. Bunların kıssaları çokdur. Yérinde dênile işidesin. -İn-şâ'a'llâh.- (12) Pes kaçan bir kişi ölse yumağa götürseler ol ölüme su'âl ve cevâb vardır ve teneşür²³⁹e kosalar (13) su'âl ve cevâb vardır ve andan sonra kabre varıcağ Münker ve Nekîre su'âl vardır ve andan sonra (14) kabir 'azâbı vardır. Pes bunlar dağı ölümden sonra büyük 'akâbelerdür ve kabirden yine tûrı gelüp (15) haşır olıcağ âdem şüretinde mi tûrı gele yoksa bir gayri şüretde mi tûrı gele? Bu dağı büyük (16) 'akâbedür. Andan arşa-i Araşâtdur. Bîñ ayak bir ayak üzerine olup gözler yaşı dökölüp ve (17) cigerler biryân olacağ günlerdür. Hâk -Ta'âlâ- kâdî olup sorular ve hisâblar olup ve Hâk (69a-1) -Ta'âlâ-nun 'adli terâzûsı kurulup müzdder ve yazuklar tartılup ve boynuzlu koyundan boynuzsız (2) koyunun haqqın ve kuvvetlûce karıncadan kuvvetsüzce karıncanın haqqın alı verecek günlerdür. Pes bu (3) mahşer günü dağı büyük 'akâbedür. Hazret-i 'Alî -Rađiya'llâhu 'anhu- eydür: Hâk -Ta'âlâ-nun 'adli mahşer güninde (4) şöyledür kim: Şol hâzân vaktinde biri birinün üstine dökilen yaprağ biri biri üzerinde ne miqdâr (5) yatdı-y-sa Hâk -Ta'âlâ- emr êde. Ol üstine düşen yaprağı altına ala. Ol anun üstinde ne miqdâr (6) yatdı-y-sa ol dağı anun üstinde ol miqdâr yata. Pes bu dağı bir büyük 'akâbedür ve andan (7) sonra sırâta uğramakdur ve andan cehenneme gitmekdür. İmdi! Ölimin anup fikr etmek isteyen kişiler (8) gerekdür kim hep bunları dağı bile. Fikr eyleye. Ey kardaş! Bu ölmekden sonra başa gelenlerden ba'zını dëdüm. (9) Ve-lîkin tafşîl ile dëmedüm idi. Yine bir dağı onat vechile tafşîl edüp saña bir bir anladayum (10) ve ba'zını dağı âyât-ile ve hadîş ile haber verüp inandurayım. Ola kim nefsün inşâfa gele. Dağı bu dâ'î fakîre du'â edesin. İmdi ey 'azîzüm! Bilgil kim bu ölümden sonra kim kabre iltüp gömerler. Ammâ (12) ol kabir dağı bir çukurdur cehennem çukurlarından ve-yâ-hud bir ravzadur cennet bağçelerinden. Nite-kim (13) Resûl hazreti -Şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem- buyurur: إِنَّمَا

239 Kelimenin aslı Farsça "ten-şuy"dur. Türkçede "teneşir" şeklini almıştır. ten-şuy تن شوی

Far. (şîn-i muceme ile) *bed buy* [bu بو Far. vâv-ı mechûl ile, *koğu ve râyiha ma'nâsınadır*; ve *buved* بود ve *buvem* بوم *muhaşsefleri olur*; ve *tağ keşisinin etine dağı denür*. BK-2. 129, bû-y بوی Far. "râyiha" gibi *koğu* demektir... KO. 2-254] *vezninde*, vaşif terkîbidür. şuyende-i beden ma'nâsına. Ya'nî beden yıkayıcı. Murâd 'umûmen havz ve çeşme ve ılıca ve huşûşen meyyit gûsl olunacağ tahtadur. 'Âmme teneşir تنه شیر ta'bîr ederler. BK-2. 189. Sözlük bölümündeki "teneşir" maddesine bk.

الْقَبْرِ رَوْضَةً مِنْ رِيَاضِ الْجَنَّةِ أَوْ حُفْرَةً مِنْ حَقْرِ النَّيِّرَانِ İnne'me'l-ka'brü ravzatun min riyā'zi'l-cenneti ev hufretün min huferi' (14) n-nirāni.²⁴⁰ Ya'nî: Ol kabır dedükleri karanıulık ve yalıñuzlık ve hasret ve nedāmet evidür. Eger eyü (15) eger yaramaz. Yerine göre olmaz. Şol kabırde olacağ nesne el-bette olsa gerekdür. Gerekse şuya boğulsun gerekse oda yansun. Gerekse üstine kaya yıkılısun gerekse gök ile yer arasında mu'allak (17) kosunlar. El-bette şol kabırde olacağ su'al ve 'azāb olısardur. Ammā ba'zı rivāyetde mü'minlerün (69b-1) imān ile gidenleri kabre konulmasa kabır 'azābın görmeye demişler. Ammā zamān-ı evvelde bir pādışāh (2) var idi. Ğāyet ulu pādışāh idi. Hasta oldu. Halkını hep kığırdı vaşıyyet eyledi. Eydür: (3) Ey benüm yārānlarum ve kızlarum ve hātūnlarum ve cāriyelerüm ve kullarum ve vezirlerüm! (4) Beni görün ve benüm hālümnden 'ibret aluñ. Bu fānı yalancı beglige şāzılığa aldanmañ ve bu fānı lezzetlere (5) göñül vërmeñ. 'İbādete t̄a'ate āhıret 'amellerine meşğül oluñ. Furşat elde tutmaz imiş tiz geçer (6) imiş. 'Ömr ve sağlık kişiye yār olmaz imiş ve yigitlik kuvvetine ve leşker çokluğına ve memleket çokluğına mālā (7) ve hāzineye mağrūr olmañ. Kişiye ölüm anşuzın gelür imiş. Ölüm gelicek kişinün hep bilüsi şaşar imiş. (8) Ol vađt ki sağ idüm uş bu-gün yarın zulümnden geçem. 'Ādil ve şālih olam dër idüm. Mevlām kapusına (9) miskīnlik ile varam yüzüm sürem. Günāhım dileyem dër idüm. Dirīgāl! 'Ömrüm yok yere geçmiş toymamışın. (10) Şimdi ise ölüm arslanı geldi yėtişdi. Beni pencesine aldı. Bende hiç mecāl komadı. Zebūn olup (11) uş dört yaña bağaram. İmdi zinhār! Siz dağı bencileyin olup sonra peşimān olmañ. Zīrā kişiye (12) sonraki peşimānlık fā'ide kılmaz. Zinhār! Tevbeyi ta'cıl edün uşañ olmañ dèyüp halkına naşihatler (13) etdi ve dağı eyitdi-kim: Öldüğüm vağtın beni kabre komañ. Zīrā kabır 'azābından katı korđarın. Çok (14) zulmler edüp ra'ıyyetlerümi incidüp tururın. Bunlar eyitdiler: Yā nice edelüm. Pādışāh eydür: Baña (15) bir t̄abūt düzdürün. Ol t̄abūta beni koyuñ. Dağı t̄abūtuñ kapusın muhkem berkidün. Şöyle kim (16) hiç şu ve yel girmeye ve ol t̄abūtı bir zencir ile evlerimün birin halvet edüp mu'allak (17) aşı koñ dedi. Dağı cān teslīm eyledi. Vardılar bu dedügi gibi bir berk koz ağacından (70a-1) t̄abūt düzdürdiler. Pādışāhuñ ölüsün ol t̄abūta koydılar. Evlerinden birini halvet edüp (2) namāzın kıldılar. Dağı ol t̄abūtı ol evün orta yerine aşı kodılar ve gitdiler. Çün-kim

²⁴⁰ Şüphesiz kabir, cennet bahçelerinden bir bahçe veya cehennem çukurlarından bir çukurdur.

aḥ-şām (3) oldu ḥalk uykuya varduḡı gibi dün içinde bir heybetlü ün işitdiler. Mecnūı taşra çıkdılar. (4) Sēgirdüp tābūt yanına vardılar. Daḡı açdılar kim pādīşāhı başından bir kara yılan (5) yutmuş. Bir yilandur kim gözler görmüş degil. Pādīşāhuḡ başını yılanuḡ aḡzından çıkardılar. Daḡı (6) yılanı öldürdiler. Yine tābūtı berk bekidüp yerine aṣa ḡodılar. Gece olup ḥalk yine uykuya varıcaḡ (7) dün yarısında bir evvelkiden heybetlü āvāz daḡı belürdi. Şöyle kim ḡamu maḡalle ṭā'ifesi uyandılar. (8) Evüḡ ḡapusına üşdiler. İçerü girüp tābūtı indürdiler. Açdılar gördiler kim evvelkiden büyük bir (9) kara yılan. Daḡı pādīşāhı beline dek yutmuş. Ḥalk bunu ta'accüb étdiler. Ol yılanı daḡı öldürdiler. Yine (10) evvelki gibi tābūtın ḡapaḡın örtüp aṣa ḡodılar daḡı gitdiler. Ammā bunu ta'accüb éderlerdi-kim: Bu aşılı (11) tābūta bu yılan nereden girür. Ol gün gitdi. Aḡ-şām olup ḥalk yine uykuya varıcaḡ dün yarısında (12) bu ikisinden 'azīm ve heybetlü bir āvāz daḡı işitdiler kim tamām şehruḡ ḡalkına ḡorḡu düşdi. (13) Cem' olup bu sarāyuḡ ḡapusına üşdiler. İçerü girdiler. Ol tābūtı yine indürüp açup gördiler. (14) Tābūtuḡ içinde pādīşāḡ ḡapḡara kömür olmuş yatur. Bu ḥalk bunu göricek ḡorḡuya düşüp (15) aḡlaşdılar. Şabāḡ olıcaḡ vardılar 'ālimlere bu ḡālī dēdiler. 'Ulemā eyitdiler kim: Ol ḡāl ol (16) ḡişinüḡ 'amelidür her ḡanda olsa ol anı bulur. Pes ḥalk daḡı bildiler kim: Ḳabrde olacaḡ (17) nesne her ḡanda gerekse olsun olur imiş. Bu kez vardılar ḡabr ḡazdılar. Daḡı ol tābūt ile (70b-1) pādīşāhı ḡöme ḡodılar. Hikāyet: Bir gün 'Abdu'l-ḡamīdi'ni Maḡmūd İbni 'Abbās -Raḡiya'llāhu 'anhu- yanında (2) oturur idi. Bir bölük ḡavm ḡacca giderken bir yoldaşları ölmüş. Bir yerde ḡabr ḡazmışlar kim defn (3) édeler. Ḳazduḡları yer ṭoṭolu yılan çıḡmış. Anı ḡomışlar bir yerde daḡı ḡazmışlar. Her nerede ḡazdılsa (4) evvelki gibi ṭoṭolu yılan çıḡmış. 'Aciz ḡalmışlar. Görmüşler kim ḡābil degil İbni 'Abbāsa geldiler. Bu ḡālī (5) 'arz étdiler. 'Abdu'l-ḡamīd eydür: İbni 'Abbās eyitdi-kim: Ol yılanlar ol ḡişinüḡ 'amelleridür. Ol ḡişi (6) yılanlar içinde ḡoḡ ve Allāḡ eger cemī'i yer yüzini ḡazarsaḡuz ol yılanları yine bulursız dēdi. (7) Vardılar bir ḡabr daḡı ḡazdılar. Yine ṭoṭolu yılan buldılar. Ol ölüyi ol yılanlar içinde ḡodılar. Var (8) 'azīzüm bundan ḡıyās ét-kim ḡabir 'azābı yerin deḡışdürmek ile gitmez imiş. Ol ḡişi ḡabr 'azābından (9) ḡurtulmaz imiş. Evvelki yerde olacaḡ 'azāb her nereye varur ise el-bette olur imiş. Pes sen-daḡı (10) 'amelüḡi bunda iken ḡökcek eyle. Nefs-i emmārenüḡ ḡirkin şıfatlarından ḡurtulu gör ve nefs-i muṭma'innenüḡ (11) ḡökcek ḡuyuları-y-le ḡulan. Gör tā ki ḡabruḡ cennet baḡçelerinden bir baḡçe ola. Şeyḡ Şāfī - Raḡmetu'llāhi 'aleyh- (12) eydür: Bir kimse taṣfiyeye niyyet étse bir mürşid elin ṭutsa

gece ve gündüz لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ Lā ilāhe illa'llāh demege (13) meşgūl olsa daḥı taşfiyeyi tamām bāṭına iletmedin ölse anı kabrine kodukları vaktin tevḥīd nūrı (14) gelür aḡa ḡarīn olur. Mecmū-ı hevām²⁴¹ u ḡaşerāt yaḡar göyündür. Ol meyyit kıyāmete selāmet²⁴² kurtılır. (15) Nite-kim bundan ma'lūmdur. Beyt:

آن چه حُسْنَتِ که یَكْ جِلْوَةُ اَوْ . صَدِّ حِجَابِ دِلِّ وُ عَانْ سُوَزَنْد

آن چه نُورِستِ که یَكْ لَمْعَةُ اَوْ ظُلْمَتِ هَرِّ دُو جِهَانْ سُوَزَنْد

An çi ḡusnet ki yek cilve-i o

Şad-ı ḡicāb-ı dil-ü cān sūzende (16)

An çi nūr-est ki yek lem'a-i o

Zulmet-i her dü cihān sūzend²⁴³

Ya'nî: Ol ne ḡusndür kim anuḡ cilvesi (17) yüz cān ve göḡül ḡicābın yaḡar ve ol ne nūrdur kim anuḡ lem'ası iki cihānuḡ ḡaranulıḡın def' eder. (71a-1) Pes bu nūr ol zıkr nūrıdur kim sālİKūḡ gelür kabrinde ḡarīn olur ve bir kimse ölse anı iletsele (2) kabrine ḡosalar ol meyyit Allāhuḡ emri-y-le yine dirilür bedenine rūḡı gelür. 'Azīzüm! Bu söz saḡa 'aceb gelmesün-kim (3) Ḥaḡ -Ta'ālā- Ḳur'ānda buyurur: اَمَّا اَنْتَ اَنْتَیْنِ وَاَحِیْتَنَا اَنْتَیْنِ Emettene'sneteyni ve aḡyeytene'sneteyni.²⁴⁴ Ya'nî Ḥaḡ -Ta'ālā- buyurur kim: Ben sizi iki kerre (4) öldürürin ve-yā-ḡud ben sizi iki kerre öldürdüm ve iki kerre diriltüdüm. Ya'nî bir öldürdüm kabre girdüḡüz (5) ve bir daḡı kabrde dirildüḡüz yine öldüḡüz ve ḡaşrde dirildüḡüz. Bu cevāb kıyāmet ḡüninde olsa gerekdür. (6) Pes burada daḡı söz çokdur yerinde söylenile işidesin. -İn-şā'allāhu Ta'ālā.- Ḳaçan bir kimsenüḡ ölüsünü (7) kabrine iltsele rūḡı yine bedenine gelür. Eger eyü 'ameller işledi-y-se çevre baḡıcaḡ

241 Doğrusu "hevāmm" şeklinde şeddeli olacak. hāmmeler; 'aḡrep, yılan gibi ayaksız ve kısa ayaklı canlılar. bk. hevāmm

242 olur

243 O ne güzelliştir ki onun bir cilvesi, yüz can ve gönül perdesini yakar. O ne yüzdür ki onun parıltısı, iki cihanın karanlıḡını giderir. Vezni: Fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilün

244 ... İki kere öldürdün bizi ve iki kere dirilttin... Kur'ān, XL. Mü'min Sûresi, 11. âyet. KKM. 551. (Öldürdün bizi iki kez, ya'nî bir ata bilinde, bir daḡı dünyede, dakı diriltidün bizi iki gez... (40) Sûratü'l-Mü'min — El-Ğaafir, 11. âyet. SKT. 384, Öldürdün bizi iki def'a ve diriltidün bizi iki kerre... 24. cüz, Sûretü'l-Mü'min, 11. âyet. KTC. 3-35, ... Sen bizi iki kez ölmüş kıldın: Biri ecelimiz döndükde ve biri ba'de's-su'âl kabirde; ve iki kez bizi zinde kıldın: Biri kabirde su'âl için ve biri ba's için. 24. cüz, Sûretü'l-Mü'min, 11. âyet. TZA. 2-258, Bizi iki kere öldürdün ve iki kere dirilttin... Mü'min Sûresi, 11. âyet. KKTA. 469, Bizi iki (defa) öldürdün. İki (defa) da dirilttin... Mü'min Sûresi, 11. âyet. KHK. 3-92)

görür. Karşusunda gökcek (8) yüzlüler ve gökcek sözlüler dururlar. Bu ölü bunlara eydür: Siz kimlersiz kim benden öñdin bunda gelmişsiz? (9) Anlar eydeler kim: Biz senün gökcek ‘amelünüz. Senden öñ anuñ-içün geldük kim sen bunda yalnız (10) тұrmayasın ve eger ol ölünün ‘ameli yatlu ise тұrı gelüp kabır içinde oturacak görür kim dört (11) yanına çirkin yüzlüler ve korkunç şüretlüler ve çirkin kokuşular toptolu olmuşlar. Ol ölü bunları (12) göricek eyde kim: Siz kimlersiz kim benden öñdin bunda gelüp toptolu olmuşsınız? Anlar dañı eyde- (13) ler kim senün yaramaz ‘amellerünüz kim hāl-i hayātında iken Hāk -Ta‘ālā-ya ‘āşī olup işlerdün (14) ve şerī‘ate muhālefetler ederdün deyeler ve andan sonra Munker ve Nekir derler iki melek vardır. Gözleri (15) gök dişleri-y-le yeri qazarlar. Āvāzları katı gök gürleri gibi ve gözlerinden yıldırım gibi odlar (16) çıkar. Gelürler su‘āl ederler. Eger yerince cevāb verecek olursa سَبَّكَ اللهُ gibi odlar (16) çıkar. Gelürler su‘āl ederler. Eger yerince cevāb verecek olursa سَبَّكَ اللهُ Sebbeteka’llāhu ve na‘im qarīne’l-‘ayni²⁴⁵ (17) deyüp göz erimi deñlü kabirini gēñ ederler. Üzerine misk ve reyāhīn saçarlar ve uçmak harirlerin (71b-1) örterler. Eger Qur‘āndan nesne bilürse anuñ nūrı yeter ve eger Qur‘āndan nesne bilmezse (2) zikru’llāh nūrı ‘ameline göre Hāk -Ta‘ālā- kereminden aña nūr göndere. Tā kıyāmete degin gelin güyegü gibi (3) yata uyuya ve eger su‘allerine yerince cevāb vermezse ya‘nī مَنْ رَبُّكَ Men Rabbüke? ve مَا دِينُكَ Mā dīnūke? ve مَنْ نَبِيِّكَ Men nebiyyüke?²⁴⁶ (4) dedügi vaqtın "Bilmezin" derse sinlesini tar ederler. Şöyle kim eyegüleri birbirine geçe üzerine (5) havāle olurlar. Odlu topuzlar ile ururlar ve üzerine yılanlar şalı verürler. Yaḥyā peygām-ber -‘Aleyhi’s-selām- (6) develeri gibi tenini yerler kemüklere dek et kıomazlar. Gözsüz ve sağır feriştehler gelürler demür (7) cengānlar²⁴⁷ ile döğerler. Feryād edüp çağırur. Anlar anuñ āvāzın işitmezler kim anı (8) esirgeyeler ve ol ölü şöyle çağırur kim cemī‘i yaradılmış işidürler. İllā cinniler ile ādem oğlanları (9) işitmezler. İmdi ey ‘azizüm! Dilerseñ kim bu kabır ‘azābından emīn olasın dört nesneden (10) şaķın ve dört nesneye be-cidd ol. Şol nesne kim be-cidd olacaktı: Evvel beş vaqt namāzdur kim (11) vaqt-ile ve cemā‘at-ile kılasın. Hıç fevt

²⁴⁵ Bu Arapça ibare öteki nüshalarda وَنَعْمَ قَرِيرُ الْعَيْنِ سَبَّكَ اللهُ biçimindedir. Anlamı: Allah senin gözünü aydınlatacak şekilde nimetlerde sabit kılsın, demektir. (qarırü’l-‘ayn قَرِيرُ الْعَيْنِ Ar. gözü aydın olan, çeşm-i ruşen. Terc. 2-157)

²⁴⁶ Rabbin kim? Dinin ne? Peygamberin kim?

²⁴⁷ "cengāl" olacak

étmeysin ve ikinci bildüğün kadar Kır'ânı çok okumakdur. (12) Üçünci tesbîh çok okumakdur. Dördünci kâdir olduğunca dâyim şadakeyi eksiksüz vëri tırnakdur (13) ve şol dört nesne kim şakınacakdur: Evvel yalan söylemekden şakınmak gerek. İkinci hîyânetlikden (14) şakınmak gerek. Üçüncü bir mü'min karındaşı zem ve gaybet etmekden şakınmak gerek. Dördüncü sidügi (15) gevdeye degirmekden şakınmak gerek. Bunlardan hep şakınasın. Bu dedüklerümi terk etmeyüp yerli yerince (16) işleseñ kabır hâli saña âsân ola. -İn-şâ'allâhu.- Süfyân-ı Sevri -Raḥmetu'llâhi 'aleyh- katında (17) ölüm anılacak şol-kadar ağıldı-kim bî-ḥud olurdu. Bir kaç gün kimesne andan cevâb alımazdı. (72a-1) Andan ötüri böyle olurdu-kim bu ölümü anılacak ölümünden şonra başına geleceklerin bile anardı. (2) Pes ölümün anılacak kişî şöylece anmak gerek. Tâ kim nefis-i emmâre işlâḥa gelüp emmâreliğın terk ede (3) ve bu ölümler dirileri 'aceblerler eydürler kim: Biz destür bulmazuz. Dünyâyâ varup iki rek'at namâz kılavuz (4) ve-yâ-ḥud bir kerre Lâ ilâhe illa'llâh deyeüz ve-yâ bir kerre Sübhâna'llâh deyeüz. Ḥayf bu dirilere kim 'ömürlerini (5) gâflet ile geçürürler. Anlar daḥı bizcileyin peşimân olacaklardır. Ol geçen 'ömrleri içün âḥ edüp ḥasret (6) çekiserlerdür. Resûl ḥazreti eydür: Eger bir ölünün kıl kadarca zahmetcügi yer gök ehline baḥş ola-y-dı (7) yerde gökde hiç bir diri kimesne kalmaya-y-dı. İmdi ey 'azîz! 'Ömr-i 'azîzüñi zâyi' eyleme. Bu 'ömr dedükleri (8) ulu ser-mâyedür. Ol ser-mâyeyi cehd eyle bir metâ'a vër kim ol metâ' ile itibâr olup muḥarreblerden (9) olasın. Zîrâ 'amellerün nûrı kişiden ayrılmaz ebedü'l-âbâd²⁴⁸ ve bir 'amel-kim cennete lâyıḳ oldu ol 'amel (10) issini alur gider ve ol 'amel-kim Ḥazrete lâyıḳ oldu issini alur Ḥazrete gider ve ol 'amel kim (11) cehenneme lâyıḳ oldu -Ne'üzü bi'llâhi- issini alur cehenneme gider. Meşelâ şimdi bir kişî mütekebbirdür ve-yâ-ḥud (12) baḥîl ve-yâ kaḳıḡan ve-yâ ḥasûd ve-yâ şehvetine uyucudur her ne ise şol nefis-i emmârenün çirkin ḥuları (13) ile ḥulanmışdur. El-bette anuñ yeri cehennemdür. Zîrâ bu nefis-i emmârenün yedi yaramaz şıfatını Ḥaḳ -Ta'âlâ- (14) yedi tıamudan almışdur ve nefis-i emmâreye vërmişdür. Bunda daḥı tafşîl çokdur. -İn-şâ'a'llâh- yerinde (15) zıkr oluna. Ḥazret-i Resûl -Şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem- eydür: Bir kişî yüz yıl gündüzün oruc tutup geceler (16) erteye dek namâz kılsa ve-lîkin ḥuy çirkin olsa anuñ yeri cehennemdür. Ey gâfil! Uş ilerü (17) öñünde bir gün geliyörür kim bu gökçek ḥular ve gökçek 'ameller saña

ğāyet gerek olur. Bunda (72b-1) kadrin bilüp ragbeti olmasa ne-var? Kıyāmet güninde gereklüdür ve bunda ħor olup miskīn olanları (2) görüp ħorlarsın yarın görsün-kim nice ‘azīz ve sultān olalar. ‘Amel-i şālīḥ üzere olup dünyā (3) ‘izzetin kabūl étmedükleri-y-çün ve bunda sultān olup dünyāya benüm déyenleri yarın görsün-kim nice ħor (4) olurlar. Süleymān peygām-ber -‘Aleyhi’s-selām- eydür: Yā Rabbi! Bu fuḳarānuḡ şālīḥlerini kim böyle seversin āḫiretde bunlara nice (5) mertebe vërseḡ gerekdür? Baḡa bildürseḡ. Ḥaḳ -Ta‘ālā- eydür: Yā Süleymān! Faḳīr ve şālīḥ kullaruma vëreceğim (6) yine ben bilürem kim neler vërem. Ammā bunlardan ba‘zını yarın uçmaḳ içinde peygām-berlerüme yoldaş (7) étsem gerekdür. Her bir faḳīr bir peygām-bere muḳārin olup bir taḫtda bile otursalar gerekdür. Süleymān (8) eyitdi: Yā İlāhī! Benüm uçmaḳda refīḳum faḳīr olsa gerekdür. Baḡa anı bildürseḡ. Ḥaḳ -Ta‘ālā- (9) eyitdi: Yā Süleymān! Eger bilmek dilerseḡ ikindü vaḳtinde şehrüḡ şimāl tarafına çık. Evvel şataşduḡuḡ (10) kişi uçmaḳda senüḡ refīḳuḡ ola. Süleymān peygām-ber -‘Aleyhi’s-selām- ikindü vaḳtinde şehrüḡ ol tarafına çıkdı. Gördi-kim (11) bir faḳīr pīr arkasına odun yüklenmiş gelür. Bir eskice kürkcügez gëyüp beline bir ip kuşacuk (12) kuşanmış ve başına bir eskice keçe taḳye gëyer. Gelürek oturdı-kim diḡlene bir-azcuḳ. Süleymān -‘Aleyhi’s-selām- ilerü (13) geldi. Buḡa selām vërdi. Ol pīr daḡı Süleymānuḡ selāmın aldı. Süleymān eyitdi: Bu odunu n’édersin? (14) Ol pīr eydür: Şatup oḡlancuḳlaruma nafaḳa éderin. Süleymān -‘Aleyhi’s-selām- eydür: Gel benüm ile bāḳī ‘ömrüñi bile (15) geḳürelüm bir taḫtda bile oturalum ve bir şofrada bile yéyelüm ve bile binüp inelüm. Ben nice sultān isem (16) sen daḡı eyle sultān ol. Pīrlık vaḳtinde bu zaḫmetden ḳurtul. Ol pīr Süleymān peygām-bere güldi (17) eydür: Yā Süleymān! Bu gavḡādan ve ululıḳdan kişiye ne fā’ide olur? Allāhu -Ta‘ālā- (73a-1) saḡa pādīşāḫlık ve Süleymānlık vërüp başuḡı gavḡāya vërdi-y-se baḡa daḡı faḳīrlık ve ferāḡatlık (2) vërdi. Senüḡ sultānluḡuḡ saḡa mübārek olsun. Baḡa faḳīrluḡım yéter. Minnet Allāha dëdi. Süleymān -‘Aleyhi’s-selām- eydür: (3) Gel imdi! Bārī günde bir ḳaç aḳḳecuk ta‘yīn édeyim saḡa ve oḡlancuḳlaruḡa ḳaftancuḳlar édeyim dëdi. (4) Ol pīr eydür: Yā Süleymān! Var vaḳtüne kim ben bu faḳīrlıḡumdan şāḳirem. Süleymān -‘Aleyhi’s-selām- eyitdi: Var imdi (5) éy ‘azīz kim sen āḫiretde baḡa refīḳlıḡa lāyık imişsin dëdi. İmdi éy ‘azīz! Sen şol begenmeyüp (6) ħor naḡar ile baḳduḡuḡ şālīḥ kişi ne bilürsin-kim yarın ne ola. Her biri bir peygām-bere refīḳ olup (7) niḳe senüḡ gibileri oddan ḫalāş eylese gerek. Şöyle şanma kim seni hem-ān ḳolayuḡa ḳoyalar daḡı (8) yöriyesin. Her

kişinin ‘ameli eger hayr ve eger şerr el-bette teftiş olursa gerektür. Eger nefs-i emmāre (9) şıfatlarından biri bulunacak olursa hep ‘amel etti-y-se yüzine urulup issi ile cehenneme gönderilür. (10) Meşelā şimdi şūfisin. Hırka geyüp tayleşān şarkıdursın. Anlar daḥi saṇa şorarlara kim: Bu hırkayı (11) kibr ile mi geydün ve bu tayleşānı kibr ile mi şarkıtdun? derler. Zīrā her tonda ve her ‘amelde kibr vardır. (12) Şöyle mi şanursın-kim kibr hem-ān yüce yüce sarāylar ve köşklerde olur ve-yā dürlü dürlü fāḥir tonlarda (13) ve nefīs ta‘āmlarda olur. Kardaş! Palāslarda daḥi kibr olur. Pes kişi evvel kibri bilmek gerektür. (14) Tā kişi kendüyi kibrden şaklaya. Uş kibr daḥi meskenet ile yerinde zıkr oluna. -İn-şā’a’llāh.- Ammā (15) nefs-i emmāreyi tecrube etmişler kim redd ettiği biṇ yaramaz şıfatları hep nefs-i emmārede bulmuşlardır. (16) Ve-līkin şol yukarıda zıkr olundu. Yedi yaramaz şıfatlardır bu. Biṇ şıfatun aşıdır. Kalanı (17) bu yedi şıfatdan ḥāşıl olur. Ammā bunların gāyet büyüğü kim hepüsi aṇa tābī’dür. Ol dünyā (73b-1) sevmekdür ve hem bu dünyā sevmek sā’ir şıfatların başıdır. Şöyle kim baş kesilse el ve ayak (2) ve göz ve kulak dil ve tudaḥı kırur gider. Hiç pāyidār olmaz. Pes nefs-i emmāreden daḥi dünyā sevgüsü (3) gitse cemī’-i şıfat-ı rediyyesi kırur gider ve daḥi bilgil kim bir kimse ölüp kabre varmazdan evvel niçe (4) yerlerde su’aller cevāblar olsa gerek. Taḥta üzerine konılacak Ḥaḥ -Ta‘ālā- kendü ‘azameti-y-le ol meyyite (5) su‘āl edüp eydür kim: Ey ḫulum! Seni ben cān vērüp dünyāya gönderdüm. ‘Ömr vērüdüm ve rızḫ vērüdüm (6) ve saḡlık vērüdüm. Bu vērüdüm ‘ömri geçürdüm. Saḡlık ve şafālḫ sürüp vērüdüm rızḫı (7) yedün. Kime tapdun ve kime ‘ibādet eyledün ve kimün ḫapusına varup gelüp mülāzemet eyledün (8) dēye. Ey bī-derd! Ol vaḫt ne dēyeceḡün ‘aceb yaraḫladun-mı? Pes yaraḫlamak oldur kim cümle hevālardan (9) berī olasın ve dost hevāsı üzre olup ‘ālemde yöriyesin. Zīrā Ḥaḥ -Ta‘ālā- kelām-ı ḫadīmde (10) buyurur kim: وَلَا تَتَّبِعِ الْهَوَىٰ فَيُضِلَّكَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ Ve lā tettebi’i’l-hevā fe-yuḫilleke ‘an sebīli’llāhi.²⁴⁹ Ya’nī: Hevāṇa uyma kim ol hevāṇ seni (11) Allāḥ yolundan azdurucıdır. ‘Azīz! Bu hevāya uymaḥ puta ve oda ve buzaḡu

249 ... Ve dileḡine uyma ki seni Allah yolundan saptırır... Kur’ān, XXXVIII. Sād Sūresi, 26. āyet. KKM. 534. (... Dakı uyma nefis dileḡine, pes azdura seni Tanrı yolundan... (38) Sūratü Sād, 26. āyet. SKT. 372, ... Ve tābī’ olma nefsinün ārzūsına kim azḡın ḫılar seni Allāḥ’ın yolundan... 23. cüz, Sūretü Sād, 26. āyet. KTC. 3-17, وَلَا تَتَّبِعِ الْهَوَىٰ, Ve ārzū-yı nefse peyrevlik etme. كَيْفَ تَهْدِيهِمْ سَبِيلَ اللَّهِ Ki seni Ḥudā’nın yolına gitmekden azḡın ḫılar. 23. cüz, Sūretü Sād, 26. āyet. TZA. 2-240, ... Hevesiṇe tābī’ olma, yoksa o, seni Allah yolundan şaşırtır... Sād Sūresi, 26. āyet. KKT. 455, ... (Ḥūkmünde) hevā (ve heves) e (hissiyātına) tābī olma ki bu, seni Allah yolundan saptırır... Sād Sūresi, 26. āyet. KHK. 3-62)

başına ve aya ve güneşe (12) tapmaktan dağı ‘abesdür. Zîrâ bunlar âdemi fitneye bırakmazlar. Ammâ bu hevâ-yı nefis kim kibr ile ve-yâ ‘ucb (13) ile ve-yâ hased ile ola âdemi fitneye bırakur. Firk eyle gör ağı! Âdemi şeytân azdurur dersin. (14) Şeytânı hod hevâ ve kibr ve ‘ucb ve hased azdurdı. Âdem -‘Aleyhi’s-selâm-a secde ét dödiler. (15) Êtmedi Allâhuñ emrine muhâlefet édüp şeytân oldu. Pes Hâk -Ta‘âlâ- anuñ içün hevânı (16) terk eyle dödî. Pes sen dağı hevânı terk eyle. Gör seni şeytân azdurur mı? Hâk budur kim azdurmaya. (17) Eger-çi şeytân cemî‘i yolları bilür ve âdemün eti-y-le derisi arasında ve tamarlarında kan yörür gibi yörür. (74a-1) Hevâ yolından gelüp âdemi azdurur. İştmedün-mi Bel‘amı²⁵⁰ kim şeytân hevâ yolından geldi. ‘Avreti (2) sözine uyup: Üstüme Mūsâ gelmesün dëyü du‘â étdürdi. İğvâ édüp azdurdı Bel‘amı dünyâdan (3) îmânsuz çıkardı ve Berşayşâ’yı iştmedün-mi kim hevâsına uyup îmânsız öldi ve dağı nice ‘ulemâdan (4) ve meşâyiğden ve ‘avâmdan kim vâki‘ oldu. Hep bunları şeytân hevâ sebibi-y-le azdurdı. Her kim: (5) Ben hevâma uyarın. Yine beni şeytân azdurmaz dërse yalan söyler. İmdi her kim mekr-i şeytândan (6) emîn olmak dilerse hevâyı terk eylesün. Beyt:

زى مُحْظُوظَاتِ نَفْسَانِي فَنَّا أَنْدَرُ فَنَّا مِي جُؤَا . كِه تَا دَوَقِي صَفَايِ أَنْ بَقَا أَنْدَرُ بَقَا بِيْنِي

Zî mahzûzât-ı nefsanî fenâ ender fenâ mî-cüvâ

Ki tâ (7) zevkî şafâyî ân beğâ ender beğâ binî²⁵¹

Ëy işini bilmez bî-çäre! Çün nefsinün hevâsından geçmezsin (8) bu it nefsüñi götürüp meşâyiğ kapusına varup anlaruñ himmeti şuyı-y-le bu şusuz, ölmüş gönliñi şuvara. (9) Ëy ‘aceb! Tahta üstine seni yumağa çıkardukları vaktin Hâk -Ta‘âlâ- saña su‘âl édicek dër misin-kim: (10) Vêrdüğün rızkı yêdüm. Senden artuk kimseye tapmadum senün kapuñdan gayri kapuya dağı varmadum. (11) Aç olup yalın oldum kanâ‘at köşesinde şabr cübbesine başımı çekdüm oturdum. Senün kısmetüñe (12) râzî olup ‘ibâdet ve tâ‘at üzerine uş cân vêrdüm. Böyle mi dëyesin yoksa kôrkuñdan (13) durduğun yerde bir sinek deñlüce olup her bir kılundan derlerin çeşmeler gibi revân olup (14) dilün ve damağun yapışup cevâb bulmaya mısın? Yoksa yüzün kapkara olup cânun firâk odına

²⁵⁰ Öteki nüshalarda Bel‘am İbni Bâ‘ûr şeklindedir.

²⁵¹ Birinci mısraın ilk kelimesinde zihaf vardır. Bu mısradaki vezin gereğı "mî" bulunmamalı ve "cüvâ" kelimesi de "cüyî" olmalıdır. Anlamı: Nefsine haz ararsan fena içinde fenadır; zevk ü safayı görürsün beka içinde bekadır. Vezni: Mefâ‘ilün / mefâ‘ilün / mefâ‘ilün / mefâ‘ilün

(15) yanup dēye misin-kim: Bir yüzi kara günāhkār kuluṇam. Senün vërdüğün ‘ömri yok yere yele havāya (16) vërdüm çürütdüm ve vërdüğün rızkı ‘avānlar ve dünyā uluları kâpusında ve oğul ve kız dilegin (17) istemekde hârc etdüm. Āhîreti terk édüp dünyāya uydum. Bu su’âlden şonra tā kabre varınca (74b-1) Hâk -Ta’ālā- nice yerlerde kendüsi su’âl étse gerekdür. ‘Aceb ol vâkt hālün nice olacağın bilür misin (2) ve nice ölem dēyü taşavvur éder misin? Ve bu kabir ahvālinden bir kaç haber dahı söyleyeyim işit-kim bu tekrâr (3) işitmenün tezkiye-i nefse gāyet fā’idesi vardur. Kaçan-kim cenāzeyi kabrine koyalar. Ol iki melegi kim (4) anlara Münker ve Nekîr dërler yukaruda şeklini ve ne tarîk ile gelürler ve nice su’âl éderler hep saña (5) dëdüm idi. Ammā ol melekler geldükleri vâktın bunların heybetinden ol ölü kim cānı yine gelmiş idi. (6) ‘Aklı başından gidüp serāsime ola. ‘Aklı yine gelicek bunlar su’âl édeler kim: "Taṇrūn kimdür?" ve "Peyğam-berün (7) kimdür?" ve "Dînün ne dîndür?" Eger dünyāda gökcek ‘ameller işleyüp endîşesi Hâk ise hîç kôrkmaz (8) eydür: "Rabbüm Allāhdur" ve "Peyğam-berüm Muḥammeddür" ve "Dînüm İslāmdur." Ve şol yanında cehennemî keşf édüp (9) dürlü dürlü ‘azābları buña göstereler. Ol meyyit şol yanına nazar édüp cehennemün ulu ‘azābların (10) göricek kôrqup ditreye. Ol melekler eydeler kim: Kôrkmâ! Eger dünyāda bu dünyānün fānî ‘izzetine (11) ve hürmetine ve tatlucağ yemegine ve içmegine ve bezegine aldansañ ‘amel-i şālîh işlemeseñ maḳāmun şol (12) gördüğün od olsa gerek idi. Çün-ki ‘amel-i şālîh üzerine olduñ. Bize dahı haberi doğrı (13) vërdün. İmden gerü saña kôrqu yokdur. Çün-ki ölüm acısın ve ‘Azrā’il hârbesin yëyüp tûrursın (14) ve hastalıklar zahmetin çeküp ‘ibâdet ve tâ’at ve mücâhede zahmetine çok şabr édüp tûrursın (15) ve kış günlerinde şovuk şu-y-ile âb-dest alup ve issi günlerde oruclar dutup şusuzlıklar çeküp (16) durursın. İmden gerü yat dinleñ dēyüp göz érîmi yer sinnini büyüdeler ve kabrinün sağ yanında (17) cennet derecelerinden bir derece açarlar. Uçmağın ol laṭîf kôkuları ile dimāğı mu’atṭar olur (75a-1) ve ol melekler sağ yaña yöriyü vërürler. Ol kimse bunların ardınca bağa kalur. Andan ötürîdür kim (2) ba’zı meyyitün boynı sağ yanına burulmuşdur. Ol ‘alāmet ḥayrludur ve şol kişilerin kim ‘amelleri (3) yatlıdur Münker ve Nekîr su’âl edicek: "Taṇrum ve peyğam-berüm sizsiz" (4) dër. N’ëylesün dünyāda iken ‘avānlara yaltaḳlanup yalan ve gerçek söyleyüp atları öñince segirdüp (5) onların her sözine:

Şadağa'l-emîr²⁵² dèmege öğrenmiş idi. Anlara dağı sözüm hoş gele dëyü kırtılam (6) şanup yine eyle söyledi. 'Azîzüm! Diliñü ve kıavlüñi ve fi'lüñi Hâk ile ve halk ile toğru eyle. Tâ anda dağı (7) haberi toğrı vëri bilesin. Râbi'a Hâtün -Radiya'llāhu anhā- öldi. İletdiler Münker ve Nekîr (8) geldiler. Tañrısın ve peygām-berin şordılar. Ol karıcuğ eydür: Bunca yıllar idi dünyāda yörür idüm (9) hiç Tañrumı ve peygām-berümi bir nesne unutmadum ve bir sâ'at gâfil olmadum. Şimdi öldümse unuttum-mı (10) şanursız? Rabbüm Allāhdur ve peygām-berüm āhîr zamān peygām-beri Muḥammed-i Muştafādur. Bunlar bu sözde iken (11) hitāb-ı 'izzet yetişdi-kim: Kõoñ ol za'ife karıcuğı kim bizüm ol bilişlerdendür dëdi. İmdi! Ey (12) 'azîz kardaş! Dilüñi toğrı söylemege öğret. İki dilli ve yalancılığı kõ kim iki dillüler münāfıklardur. (13) Pes münāfıklarun yeri cehennemdür. Çün-kim ol yaramaz 'amelli meyyit Münker ve Nekîre toğrı cevāb vërmeyüp: (14) Tañrum ve peygām-berüm sızsiz dëye. Hem-ān ḥaykırup: Yanıldun yā mel'ün dëyeler. Ol ellerindeki odlu (15) topuzlar ile bir kerre eyle uralar kim ḥurd eyleyeler. Yere geçüreler. Bu meyyit dağı şol kurd (16) tutmuş şıgır gibi katı tuta bağıra. Cem'i yer yüzinde ne-kadar cān-aver var ise hep işidüp (17) korkalar. İllā ādem oğlanları ile cinniler işitmeyeler. Ğaflet ucından bir-ez vakten sonra (75b-1) ol meyyit yine kendüzine gelüp eyde kim: Sizden korkdum Tañrumı ve peygām-berümi unuttum. Hâk -Ta'ālā- (2) cānibinden hitāb gele ki: Urun bu mel'ünü kim dağı dünyāda iken beni unutup tırur idi. Nefsi hevāsına (3) tābi' olup aña tapmış idi. Bir kerre dağı eyle ururlar kim ne beñzer evvelkiye. Bir zamān yatduğından sonra (4) yine kendüziye gele. Sağ yanına bak dëyeler. Sağ yanına bağa göre kim kabrine uçmak derecelerinden bir derece (5) açmışlar. Uçmağun ol laṭif maḳāmlarını ve ni'metlerini ve ḥurîlerini bakup göricek eydürler: Ey bez-baht! (6) Eger dünyāda 'amel-i şālih işleseñ Mevlañ buyurduğı işe be-cidd olsañ dağı maḳāmun şimdi şol (7) gördüğün yer olsa gerek idi. Ammā şol yanına bak dëyeler: Hâk -Ta'ālā- cehennemi keşf êde ve meyyit dağı (8) şol yanına bakup cehennemün ol çirkin ve yaramaz 'azāblarını göre korkup ditreye. Bu melekler eyde- (9) ler kim: Çün-kim dünyāda 'amel-i şālih işlemedün nefsün hevāsına uyup 'ömrüñi yok yerlere çürütdün (10) ve göñlüñi dünyā muḥabbetine bağladun ve nefs-i emmārenün çirkin ḥuları-y-le ḥulandun bir şeyhe uymadun. Var (11) imdi cehennemde ol. Yaramaz 'amellerün ve yavuz ḥularun gör

252 Emir gerçektir. (doğrudur.)

saña nice yerler eyledi. Bu ‘azāb kabrde (12) gördüğündür. Uş yarın kıyāmetde göresin-kim ‘azāb nice olur ve kabrini kışalar. Şöyle kim (13) eyegüleri bir birine geçe ve bu melekler şol yaña yöriyü vèreler. Ol meyyitün boynı şol yaña burulı (14) kıla. Andandur kim ba‘zı meyyitün boynı şol yaña burıludur. El-‘iyāzū bi’llāhi²⁵³ boynı kıbleden döne. Dağı ol (15) bî-çāre meyyit tā kıyāmete degin ‘azāb içinde kıla. Her bir günü bir yılca ola. İmdi ey ‘azîz! Zinhār ve zinhār dilünden kelime-i tevḥîdi giderme-kim kabrde Münker ve Nekîr su’āl edicek der-ḥāl (17) yine dilüne ol kelime-i tevḥîd gele. Ol kelime-i tevḥîd sebebi-y-le tırı gelüp su’ālün ve cevābuñ (76a-1) āsān olup kelime-i tevḥîd-ile tamām ola ve kelime-i tevḥîd لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ Lā ilāhe illa’llāh²⁵⁴ demekdür. Her kim bir mürşid-i (2) kāmîl elinden tevbe édüp Lā ilāhe illa’llāh dèmege be-cidd ola anun ‘ākıbeti ḥayr ola ve cānı imān ile (3) çıka ve sekerāt-ı mevt aña āsān ola. Münker ve Nekîre cevābı toğrı vère. Her kıanda varursa ol (4) kelime dilünden gitmeye ve bu Lā ilāhe illa’llāh dèmenün fā’idesi çokdur. Ol aşāga zıkr bābında dènile işidesin. (5) -İn-şā’a’llāhu Ta‘ālā.- Ebyātu li’l-mü’ellifi -Raḥmetu’llāhi ‘aleyh-:

Başı bu tevḥîdi kıoma zinhār²⁵⁵ (6)

Cān vèrüp tevḥîdden ırılma zinhār

Tevḥîd olur zîrā ser-māyeñ senün

Cān içindeki aşıl māyeñ senün (7)

Tevḥîdi terk étme zinhār ey ‘azîz

Tevḥîd için göñlüñi eyle temiz

Her kimün kim tevḥîdi yok cānı yok (8)

Cān mıdur şol cān-ki anuñ imānı yok²⁵⁶

Tevḥîd eden dildür ol yañılmayan

Tevḥîd édendür tamuda kıalmayan (9)

Tevḥîd eden dil Hakkā tanuñ ola

253 Bu Arapça tamlama başka nüshalarda olduğı gibi ya El-‘ayāzū bi’llāhi لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ olmalıdır ya da El-‘iyāzen bi’llāhi اَلْمَعِيَاذُ بِاللّٰهِ olmalıdır. Anlamı: Allah’tan başka sığınacak yer yoktur.

254 Tanrı’dan başka tanrı (tapacak) yoktur. (Cenab-ı Allah’tan başka ilah yoktur.)

255 Bu mısra 10 hecelidir, "budur" denirse vezne uyar.

256 12 hece

Tevḥīd eden gözler uyanuḡ ola
 Tevḥīd edeni oda yakmayalar (10)
 Boynına zencirleri daḡmayalar
 Tevḥīd edenden kaçır şeytān la'īn
 Tevḥīd eden mekr-i şeytāndan emīn (11)
 Tevḥīd ehlidür Ḥaḡḡa toḡrı giden
 Tevḥīdi ḡoyandur ol egri giden
 Her 'amel ki kılasın tevḥīd ile (12)
 Zerresi ile tamām yēr gök tola
 Yēr ü gök ehli ḡadar kılsaḡ 'amel
 Tevḥīd olmazsa olur ḡamu deḡal (13)
 Tevḥīdi sen ḡaflet ile dēmegil
 Dil ü cān-ile tevḥīdi söylegil
 Mü'minün tevḥīdi kaç yērde gerek (14)
 Cānda göḡülde ve hem dilde gerek
 Cāndan öde²⁵⁷ tevḥīde vardur maḡām
 Ḥāṡ bilür anı velī bilmez 'avām (15)
 Tevḥīdiḡi muḡkem eyle cānda sen
 Dēmegil tevḥīdi ancaḡ dilde sen
 Muḡkem olmaḡ diler iseḡ tevḥīdün (16)
 Tevḥīdi cān ü göḡülde berkidün
 Tevḥīdi muḡkemdür ol āzād olan
 Tevḥīdi muḡkemdür anda ṡād olan (17)
 Tevḥīdün muḡkem ise bulduḡ Ḥaḡḡı
 Tevḥīdün yoksa ebed olduḡ ṡaḡı
 ṡunlaruḡ kim dili söyler tevḥīdi (76b-1)
 Cānı bilmez nicedür tevḥīd dadı
 Ol behāyimden daḡı azḡundurur
 Cife öḡer ṡan-ki bir ḡuzḡundurur (2)
 Oldur ol Ḥaḡḡ dēdüḡi ḡāfil kiṡi

Zihî²⁵⁸ kim düşvâr olur anuñ işi
Vardurur Qur'ânda âyet bu söze (3)

Hak Çalap بَلِّغْهُمْ Belhüm edal²⁵⁹ dedi size

Eşref Oğlı Rûmînün sen yâ gani
Cân içinde muhkem ét tevhidini (4)

Dili zâkir gönli aşık cânı mest

Tevhidün ederdi olmadın Elest

Kamu yerde tevhidünî söylesün (5)

Cânı tevhidünden ayru olmasun²⁶⁰

İmdi ey 'azîz! Bu genç dünyâda dilün saña fermân iken dilünî (6) kelime-i tevhid üzerine karar tutdur. Tâ kim ol karanı tar yerde Lâ ilâhe illa'llâh deyü tırı gelesin. (7) Munker ve Nekire cevâb veresin. Tâ kıyâmet günine dek kabır 'azâbından emîn olasın ve kıyâmete dek (8) kabründe râhat olup yatasın ve vaqtâ kim kıyâmet kopa kabründen Lâ ilâhe illa'llâh deyüp tırı gelesin (9) ve maşşer yerine Lâ ilâhe illa'llâh deyürek gelesin. Tâ ebedü'l-âbâd kelime-i tevhid senden ayrılmaya. Ey 'azîz! (10) Allâh tevfiğ versün cehd eyle. İmdi kıyâmet-i kübrâ gelmedin nefsünî gökcek hular ile bezeyü gör (11) ve nefs-i emmârenün bendlerinden halâş olı gör. Tâ kim kıyâmet-i şugrâ ve kıyâmet-i vustâda işün (12) râst gelüp kıyâmet-i kübrâda dağı emîn ve fâriğ cennete girüp hiç zahmet çekmeyesin ve 'azâb (13) ve 'ikâb görmeyesin. Zîrâ bu kıyâmet-kim vardur üçdür: Biri güccük ve biri orta ve biri ulu kıyâmetdür. (14) Pes kiçi kıyâmet oldur kim 'Azrâ'il cânuñ almağa gele. Gönülün yüzünü dönmiş bula. Kelb ve-yâ hînzîr (15) ve-yâ maymûn şüretine ve-yâ bir dürlü cân-aver şüretine kim ümmet-i Muhammede Hak -Ta'alâ- ol şüreti bititmesün. (16) Ol şüret üzre 'Azrâ'il cânuñ ala. Tâ ebed ol şüret üzerine kala mağbûn ola. Zihî! (17) Kıyâmet-kim âdem şüretinde yaradıla hayvân şüretinde ola cehenneme gide ve ortanca kıyâmet oldur kim

258 Başka nüshalarda "zîrâ" şeklindedir.

259 Kur'ânda بَلِّغْهُمْ şeklinde. ... Hatta daha da sapıktır onlar... Kur'ân, VII. A'râf Sûresi, 179. âyet. KKM. 197. (... Belki anlar azgunırakdur... (7) Suratü'l-A'râf, 179. âyet. SKT. 129, ... Belki anlar ziyâde azgındırlar... 9. cüz, Suretü'l-A'râf, 179. âyet. KTC. 2-66, بَلِّغْهُمْ Anlar en'âmdan azgındırlar. Zîrâ gâh olur ki en'âm maqûlesi havâslarıyla nef' ve zararı idrâk ederler. Ammâ bunlar hiç anları idrâk etmezler. 9. cüz, Suretü'l-A'râf, 179. âyet. TZA. 1-270; ... Belki daha sersemdir... A'râf Sûresi, 179. âyet. KKTA. 175, ... Hatta daha sapıktırlar... A'râf Sûresi, 179. âyet. 1-356)

260 Şiirin vezni: 11'li hece vezni

(77a-1) öldüğinden sonra kabre vara dağı Münker ve Nekîre cevâb râst vèrmeyüp odlu topuzlar yeye (2) ve sinle tarlığın göre ve kıyâmet-i kübrâ ‘âmdur kim: **يَوْمَ الْآخِرَةِ يَوْمٌ عَظِيمٌ** Yevmü’l-âhireti yevmün ‘azîmün²⁶¹ dèrler. Muğayri Bin Şu‘be²⁶² (3) - Rađiya’llāhu ‘anhu- eydür: **اَنْتُمْ تَقُولُونَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ اَحَدُكُمْ مَوْتُهُ** Enneküm tekûlûne yevme’l-kıyâmeti aħadüküm mevtühü.²⁶³ Pes bundan ma‘lûm oldu-kim kişinün öldüğü (4) günü hem-ân kıyâmetdür ve Resûl -Şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem- buyurur kim: **مَنْ مَاتَ فَقَدْ قَامَتْ** Men mâte fe-kad kâmet kıyâmetühü.²⁶⁴ (5) Eyle olsa kaçan bir kişi ölse emr-i kıyâmeti ve cenneti ve cehennemi ve melâ’ikeleri görür. ‘Amel ètmekden kalur. (6) Ne ‘amel üzerine ‘ömri tamām oldu-y-sa yine kıyâmet-i kübrâda anuñ üzerine tır gelür. Nite-kim bundan (7) ma‘lûmdur: **كَمَا تَعِيشُونَ عَلَى مَا تَمُوتُونَ وَكَمَا تَمُوتُونَ عَلَى تَبْعَتُونَ** Kemā ta-işûne ‘alā mā temûtûne ve kemā temûtûne ‘alā mā tûb-aşûne.²⁶⁵ Pes devlet ve sa‘âdet ol (8) kişilere kim ‘ömri ħayr ile tamām ola. Pes a‘māl-i şālîha kişiyè âĥiretde gerekdür. İtibâr âĥiredür: **إِنَّمَا الْأَعْمَالُ بِالْخَوَاتِمِ** İnneme’l- (9) a‘mālü bi’l-ĥavātim²⁶⁶dür. Ebū Bekr-i Vāsiťi -Raĥmetu’llāhi ‘aleyh- eydür: Devlet üçdür: Biri kişinün dirliğinde (10) ve biri ölürken ve biri kıyâmet günindedür. Ol devlet-kim kişinün dirliğindedür şöyle kim ‘ömrünü ‘ibâdet (11) ve ṭā‘at ve zikru’llāh ve gökcek ĥulklar ile geçüre ve ol devlet-kim ölüm ĥālindedür **لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ مُحَمَّدٌ رَّسُلُ اللَّهِ** Lā ilāhe illa’llāhu (12) Muĥammedün Resulu’llāh²⁶⁷ demek ile cān vèrmekdür ve ol devlet kim kıyâmet günindedür. Ķabrinden tır (13) geldüğü vaktin melekler aña muştulayu gelmekdür kim sen kurtulmışlardansın deyü. İmdi ey ‘azîz! (14) **أَخْلَصَكَ اللَّهُ وَاصْلَحَ شَأْنُكَ** Aĥleşaka’llāhu ve ařlaĥa

261 Ahiret günü büyük bir gündür.

262 Öteki nüshalarda Muğîretü İbni Şa‘be şeklindedir.

263 Sizler diyorsunuz ki birininizin ölümü onun kıyametidir.

264 Ölen kişinin kıyameti kopmuştur.

265 Nasıl yaşarsanız öyle ölürsünüz. Nasıl ölürseniz öyle dirilirsiniz.

266 Bütün ameller sonuna göredir.

267 Tanrı’dan başka tanrı (tapacak) yoktur. Muhammet Tanrı’nın elçisidir.

şānuke.²⁶⁸ Her kim dünyāda Rabbine muṭī' olup nefsinı emmārelıķdan ķurtarup (15) nefs-i muṭma'inne ile ķarār dutdı-y-sa ve dünyādan ĩmān ile gitdi-y-se şek yokdur kim Hāķ ķalan devletleri (16) daķı rūzī ķıla. ĩmdi! Ėy 'āķıl ve dānā ķişı! Fıkr eyle ve bu cihānuķ ĥāline nazar eyle. Ataķ ve anaķ (17) ve oĥluķ ve ķızuķ ve ķardaşılaruķ ve eşıuķ ve dostuķ gitdiler. Senden öķ ve senden sonra (77b-1) gelenler hep gitdiler. Sen daķı el-bette gitsen gerekdür. Ya bu fānī dünyāda yok yere ķalışup n'eylersin ey ĥāfil! (2) Gazel-i mev'izet-i li'l-mü'ellifi -Raķmetu'llāhi 'aleyh-²⁶⁹ (3)

Çün gitdi yāruķ yoldaşıuķ bil-kim gidersin sen daķı
Anı ki terk etti bular hep terk edersin sen daķı (4)
Bu ķarķ elinden aĥular nicesi kim tutdı bular
Kaķan-ki peymāneķ dolar şek yok dadarsın sen-daķı (5)
Ser-māyeyi verme yele bir fā'ide getür ele
Bir gökcegi ĥarrā-y-ile bir gün edersin sen-daķı (6)
Ėy ĥāfil ey miskīn uyan tap ĥaflete yakıl u yan
Yaĥmaya vardı cān u ten nefsuķ güdersin sen-daķı (7)
Bāıl yola günden güne cüst olduķ uş döne döne
Ayaĥuķı Hāķ yolına gey süst edersin sen-daķı (8)
Dünyāya benüm deyi ni gözüń ile gördüń²⁷⁰ anı
N'etdi eyit derdüĥini derüp n'edersin sen-daķı (9)
Eşref düriş getür şeref ye ter ĥeçür 'ömrüń telef
Yoksa bir gün ĥurī ĥazf nā-gāĥ gidersin sen-daķı²⁷¹ (10)

Çün gelen gider imiş. 'Āķıl olan bu cihānda yol yaraĥın eder imiş. Pes sen bu fānī cihānda (11) ķala-mı şanursın kim bu şanu-y-le kendüńi ķapduķ şalı vèrdüķ. Hiç ölümuķ şanmazsın. Bunlaruķ (12) gitdüĥi saķa 'ibret yetmez mi? Bir gün ola kim bu ĥeń dünyā saķa tar ola ve bu uzun şanu- (13) laruķ ķışala ve oĥul ve ķız ata ve ana seni ölüm derdinden ķurtarmaĥa ķāre bulımaz ola ve seni (14) ķok sevenlerüķ cem'isi senden yād olup beş on gün içinde seni unudalar ve aķrabāń (15) cem' olup arduńda

268 Allah seni ıslah etsin ve durumunu düzeltsin.

269 Müellifin öĥüt gazeli -Allah ona rahmet etsin-

270 "sen" kelimesi gelirse vezin düzelir.

271 Vezni: 8+8 = 16'lı hece vezni

kalan mālunı çekişeler. Sen kara toprak içinde ‘azāb çekesin. Pes bu cihānda (16) uşlu kişi oldur kim bunları görüp kendüyi öğütleye. Kişiye ölümden yeg ne nāşih ve ne vā‘iz (17) gerekdür. Resül hazretinün -Şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem-ün bir oğlancuğı var idi. İbrāhīm idi. (78a-1) On dört aylık ve-yā on yedi aylık ola vefāt etdi. Techīz ve tekfīn edüp kabrine kodılar. Hem-ān (2) sā‘at Munker ve Nekīr gelüp su’āl etdiler. Cevāb vērüp eyitdi-kim: Rabbüm Allāhdur dēdi. Ammā peygām-berüm (3) babamdur dēmege babasından utandı. Zīrā Resül hazreti -‘Aleyhi’s-selām- kabri üzerinde dururdu. Oğlınun (4) utandığı kendüye ma‘lūm oldu. Mübārek gözleri yaş-ile tōldi. Eyitdi: Yā oğul! Eyit-kim: Peygām-berüm āhīr (5) zamān peygām-beri Muḥammed-i Muştafādur kim benüm babamdur dē. İmdi ey kardaş! Senün gibi sultānun ma’sūm (6) oğlancığına Munker ve Nekīr gelüp su’āl edicek ‘aceb seni ve beni kıoya mı dērsin kim uşan tutarsın (7) bu işi. Hīç yēmezsın bu teşvīşi ve andan kıyāmet gūnidür kim ol-daḥı bir büyük gūndür ve kıyāmet gūninün (8) evveli İsrāfīl şūrın urup ölüler dirilüp kıyāmet kōpsa gerekdür. Ammā bu şūrda daḥı söz çokdur. (9) Evvel İsrāfīl şūrını urduğı zamānda cemī‘-i ḥalk öleler ve ikinci urıcaḥ hep dirilürler ve bir rivāyetde (10) üç kerre İsrāfīl şūrın urur. Evvelkide hep diriler esrūk olalar ve ikincide hep öleler. Üçüncide (11) yine hep dirileler. Kabrlerinden tūrı geeler. Bu şūrda Meşārık Şerḥinde Ekmelü’d-dīn çok sözler söylemişdür. (12) Görmek isteyen aḡa nazar etsün. Ammā bizüm maḥşūdımız ol gūnleri bildürmekdür ve Ḥaḥ -Ta‘ālā-nun şunun (13) gibi korkulu gūnlerini andurmakdur bu nefse kim yaramaz ḥularını terk edüp şerī‘ate muḥī‘ ola. Pes (14) ol vaktın bu ölüler dūrlü dūrlü şūretler ile kabrlerinden tūrı geeler. ‘Aceb ol gūnde sen ve ben ne (15) şūret-ile tūravuz. Eger dūnyāda göñül yūzi bir cān-aver şūretine dönüp gitdi-y-se yine ol şūret (16) ile tūrı gelevüz. -Ne‘üzü bi’llāhi.- Zīrā Me‘azī’bni Cebel -Raḍiya’llāhu ‘anhu- Resül hazretine -Şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem-e (17) su’āl eyledi. Eyitdi-kim: Yā Resūla’llāhi! Baḡa ḥaber vēr şol gūnden-kim İsrāfīl şūrını urup ölüler kamu (78b-1) sinlerinden tūrı. ‘Aceb ol gūn ḥāl ne ola? dēdi. Resül hazreti -‘Aleyhi’s-sellām- eyitdi: Ne ‘azīm gūnden su’āl etdün (2) yā Me‘az! Şol vakt-kim kıyāmet kōpa ölüler dirilüp kabrlerinden dūrlü dūrlü eşkāl ile tūrı gelüp (3) mevḥıḡa cem‘ olalar kim bir düz yērde adına Sāḥire dērler ve yā Me‘az! Ol gūn benüm ümmetüm ön iki bölük (4) ola. Her biri bir dūrlü şūret ile maḥşer yērine geeler ve kimi ayuḡ on dōrdi gibi yūzi nūrlı ola ve kimi (5) maymūn şūretinde ve kimi ḥinzīr şūretinde ve kimi başları aḡaḡa yūzleri üzerine sūrinürler ve kimi ḡaḡır (6) dilleri

şarkmış çeynerler ağızlarından irinler akar ve ol irinleri yer ve kimi elleri ve ayakları kesük oddan ağaçlara (7) aşılmış gibi murdâr it ölüsinden dağı murdâr koçar ve kimi kaṭrân cübbeler geyeler. İmdi ey ‘azîz! Bu şüretler-le (8) kıpan ṭā’ifeler dağı bizcileyin لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ مُحَمَّدٌ رَسُلُ اللَّهِ Lā ilāhe illa’llāhu Muḥammedün Resulu’llāh derler idi ve beş vakit namāzı kılurlar idi (9) ve haftada bir cum’a namāzın kılurlar idi ve yılda Ramazān ayın oruc tutarlar idi ve bayram namāzların (10) kılurlar idi ve güçleri yetecek Ka’beye varurlar idi. Ammā şol işledükleri nefsi emmārenün yaramaz huları (11) bu ‘amellerün cem’isini hiç etti. Pes bunların şüreti ne sebepten dönmiştür ve bunlar ne ṭā’ifedür saña (12) bir bir dēyü vereyim işit. Var sen dağı aña göre iş et. Gör eger sende dağı bu hular ve bu şıfatlar var-ise (13) terk et ve eger yoğ-ise Allāha ḥamd et ve hem Allāha şıgın-kim seni bu şıfatlardan ve bu hulardan şaklaya -İn-şā’a’llāhu.- (14) Bilgil ve āgāh olgil kim ol ayun on dördü gecesı gibi yüzi nūrlu olup Burāka binüp öñince ve (15) ardınca feristehler segirdüşüp tekbîr ve şalavāt birle maḥşer yerine gelenler peygām-berler ve evliyālar ve muḥlişler- (16) dūr. Ya’nî şol ‘ameli kim ihlās ile ola. ‘Ameli ihlās ile olmak aşāa ihlās ile riyā söylendüğü (17) yerde taḥkîk olma işidesin. -İn-şā’a’llāhu- ve kabrden maymūn şüretinde tūrı gelenler kovucılardur. (79a-1) Ya’nî bir kişiden işitdüğü haberi bir kişiye dağı dēyenlerdür ve ol ḥinzîr şüretinde tūrı gelenler şol (2) ḥarām yēyenlerdür ve başı aşāa yüzi üstine sürinü gelenler ribā yēyüp akçesin taḥılın aşşıya verenler- (3) dūr ve gözsüz gelenler ḥükminde ḥayf edenlerdür. Gerek ol kişi evine ḥükm eylesün gerek beg (4) ve gerek kādî ve gerek nā’ibi olsun. Çün-kim meyli ḥayfa oldı zālimdür ve kulaqları sağır gelenler kendüyi (5) bir ulu kişi taşavvur edüp benüm gibi nerede vardur dēyenlerdür. Pes Resūl ḥazreti buyurur kim: نَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الْآَعْمَالِ Ne-ūzü bi’llāhi min (6) gurūri ḥüsni’l-a’māli.²⁷² Ve dillerin çeyneyüp gelenler ‘ālimlerdür kim ḥalka naşîḥat ederler kendüleri tutmazlar (7) ve dağı ḥoş gelmek için yanlış fetvā verenlerdür ve elleri kesük gelenler şol konşılının incidenlerdür (8) ve oddan ağaçlara aşılı gelenler şol ḥalkı maḥşaraya alanlardur ve sulṭāna ḡamz edenlerdür ve murdâr it gibi (9) kıpanlar nefsinı muḥmel işlere şokup nefsi murādın işleyenlerdür ve mālının ve koyununun ve şıgırının (10) ve taḥılının zekātın vermeyenlerdür ve ol kaṭrân cübbeler giyenler şol tekebbürlik edüp

272 İyi amellerle gururlanmaktan Allah’a sığınırız.

kendüyi görenler- (11) dür ve İmāmu Ğazzālî -Raḥmetu'llāhi 'aleyh- Aḥyāda²⁷³ demişdür kim: Bu ḥalāyık kıyāmet güninde yigirmi bölük olsa (12) gerekdür. Her biri bir korkulu şüret ile kópıyardur. İllā bir kaç bölüğü ay gibi ve güneş gibi yüzi nūrlu (13) kópıyardur. Pes bunların her biri bir şüret ile maḥşer yerine geldüklerinden sonra Ḥaḳ -Ta'ālā- buyura. Her birini (14) bir şüret-ile ve bir dürlü ḥāl-ile cehenneme ilteler ve her birini cehennemün bir derekesinde 'azāb edüp işkence (15) eyleyeler. Şeyḫ Sāfiye su'al étdiler bu āyetden kim Ḥaḳ -Ta'ālā- buyurur: *يَوْمَ يَقْرَأُ الْمَرْءُ مِنْ أَخِيهِ وَأُمِّهِ وَأَبِيهِ* Yevme yefirrü'l-mer'ü min eḫîhi ve ümmihî (16) ve ebihî.²⁷⁴ Ya'nî eyitdiler kim: Bu ḥalāyık kıyāmet güninde biri birinden niçün kaçarlar? Şeyḫ cevāb vërüp (17) eyitdi-kim: Anlara dünyāda iken mesh-i bâtinî vāqî' olmuşdı ve her biri bir yırtıcı cān-aver şıfatı-y-la (79b-1) şıfatlanmış idi. Bâtinlarından ol yaramaz şıfatları sa'y edüp gidermediler. Bir mürşid-i kāmile erişüp (2) nefslerini teslîm étmediler: Ben ḥayrluyın andan dédiler. Şeyṭān oldılar *لَا خَيْرَ مِنْهُ* Ene ḥayrun minhu²⁷⁵ dédiler. *يَوْمَ تُبْلَى السَّرَائِرُ* Yevme tüble's-serā'irüde. Ya'nî 'arzgāhda yine ol şüret ile kópıdılar. Çün-kim ḥaḳ anları bu korkulu cān-aver şüretinde gördiler (4) daḫı kaçdılar ve buña münāsib aḥādışde çok zıkr olunmuşdur. İmdi ey bî-çāre! İçünji ve taşınjı arıt. (5) İçünj ve taşunj bir olsun. Nice kerre saña ḥod dédüm-kim: Yarın içünj taşraña döniserdür. Hep gizlü 'illetlerünj (6) āşikāre olsardur. Sen ol vaḳt nice olacaḡunj fikr eyle. Benî İsrā'il zamānında nicelerünj şüreti (7) döndi. Ammā şimdi göñül şüreti döner. Aḥbārda gelür kim: Bir gün Mūsā peygām-ber -'Aleyhi's-selām- bir yerde tıururđ. (8) Gördi-kim bir kâfir bir ḥınzîrünj boynına ip taḳmış almış gider. Çün bu ḥınzîr Mūsā -'Aleyhi's-selām-ı gördi (9) çekindi-kim Mūsāya gele. Ol kâfir kómadı. Elinde bir yoğun ağacı var idi. Ol ağaçla bu ḥınzîri (10) bir iki kerre urdı. Diledi-kim süre evine gide. Mūsā -'Aleyhi's-selām- eyitdi: Yā kâfir! Koyu vër şol ḥınzîri görelüm n'eyler? (11) Ol kâfir ḥınzîri koyu vërđ. Geldi

273 Öteki nüshalarda "İḥyā-i 'Ulüm" şeklindedir.

274 O gün bir gündür ki kişi kaçır kardeşinden, ve anasından ve babasından. Kur'ân, LXXX. 'Abes Süresi, 34 ve 35. āyetler. KKM. 711. (Ol gün kim kaçır gişi, karındaşıdan daki anasından daki atasından. (80) Sûratü 'Abese, 34 ve 35. āyetler. SKT. 514, Ol günde ki kaçır kişi kendü karındaşıdan ve anasından ve babasından. 30. cüz, Sûratü 'Abese, 34 ve 35. āyetler. KTC. 3-203, *يَوْمَ يَقْرَأُ الْمَرْءُ مِنْ أَخِيهِ وَأُمِّهِ وَأَبِيهِ* Ol günde ki kişi kaçır birāderinden. Ve anasından ve atasından. 30. cüz, Sûratü 'Abese, 34 ve 35. āyetler. TZA. 2-431, O gün kişi, kardeşinden, anasından ve babasından kaçır. 'Abese Süresi, 34 ve 35. āyetler. KKTA. 586, (Evet) kişinin kaçacaḡı gün biraderinden, anasından babasından. 'Abese Süresi, 34 ve 35. āyetler. KHKM. 3-390)

275 Ben ondan hayırlıyım.

hınzır Mūsānuñ ayağına düşdi. Yüzünü Mūsānuñ ayağına (12) sürdi. Gözlerinden yaş revān oldı. Ol kāfir eydür: Yā Mūsā! Bilür misin bu kimdür? Mūsā -‘Aleyhi’s-selām- eydür: Kimdür? Ol kāfir eydür: Şol senün bir dostuñ var idi-kim anı gāyet sever idün ve senün gāyet muḳarreb- (14) leründen idi. Benüm ile tırup baña naṣīhat eder iken şöyle şūreti döndi. Ben daḫı dutdum uş (15) boğazına ip daḫdum boğazlamağa alup giderin dedı. Mūsānuñ yüregi yandı der-hāl elin götürüp (16) Ḥaḳḳa niyāz eyledi. Eydür: İlähî! Bunun şūretini yine ādem şūretine dönder ḫiṭāb-ı ‘izzet geldi-kim: Yā Mūsā (17) ‘izzetüm ḥaḳḳ-y-içün ben anuñ şūretini yine döndermezsin. Anuñ içün-kim anı ben bilürem ki gönli saña toğrı (80a-1) degıldür. Senden söz kelecı öğrenürdi. Varur bir yerde daḫı ḥalka söyler telḳīn ederdi. Ammā nefsinı (2) oñarmazdı. Ol benüm ve senün sözlerünı nefsine ālet edüp dururdi. Senün ḳatuña gelüp gitdüğü (3) nefsı murādı içün idi. Eyle olsa ben-daḫı ḫışm edüp şūretini dönderdüm. Ḳo ol şūret üzerine (4) olsun dedı. Ammā bu sözde şol ‘ilmi nefsine ālet eden ‘ālimlere ḳorḳu vardur. İmdi bî-çāre (5) ḳardaş! Senün daḫı gönlün yüzi dönmişdür anuñ-çün kim her işün ve fi’lün ve ḳavlün nefs murādı üzre- (6) dūr. Taḫrınun ḳuluyam ve peygamberün ümmetiyem dērsin nefis (7) murādı-y-içün. Uçmaḳ umarsın ve tamudan ḳorḳarsın nefis murādı-y-içün. Hep riyādur ihlās ile ‘amel ol-dur kim (8) لِيَعْرِضَ وَلِيَعْوِضَ Li-garazın ve li-‘ivazın olmaya.²⁷⁶ Bunda daḫı söz çokdur. -İn-şā’a’llāhu- yerinde zıkr oluna. Pes ey ‘azîz! Eger işün (9) senün Ḥaḳ içün imişse nefsün murādı degil imişse sen-daḫı Ḥaḳ -Ta‘ālā- yolında nefsine hoş gelür nesnelerden (10) geçe-y-dün ve Resüle gerçec ümmet olmaḳ dilersen sünnetine uya-y-duñ. Bid‘atlerünı terk ede-y-dün. (11) Bid‘at-i ḥasene dērsin ammā şunu fikr etmezsin-kim küll-i bid‘at azgınlıḳdandır. Meşelā şimdi evvelā bid‘at (12) baḡarsuḳların dolduruñca yemektür. Sen ḥod dükeli baḡarsuḳların doldurmazsañ rāḫat olmazsın (13) ve gēydüğün Fir‘avnî ve yēdügin Ebū Cehlî ve oturduğun evler Şeddādî ve sözlerün ‘unf-ile ve kibr-ile. (14) Ey ‘aceb! Sünnet üzerine senün neñ var bir inşāf eyle. Fuḳarāya muḫıbbem dērsin. Söze ve kelecıye gelicek (15) Bā-Yezîd-i Şānîyin dērsin. İllā hiç sende fuḳarā renginden bir reng görünmez fuḳarānuñ rengi miskinliktür (16) ve ḫorlıḳ ve tavāzu‘ ve eksikliktür. Şūret ḳaydıdan geçüp cān terbiyyet edüp cemî‘-i hevāları (17) terk edüp dost hevāsı

276 Garaz için ve bedel (karşılık) için olmaya.

üzerine olup ‘âlemde yörümekdür. Bunlar h d sende hiç yok. Pes (80b-1) senün  td g n  bir qur  da‘v  imiş. Ma‘n s z da‘v  b t ldur. Eyle olsa bu kıy met g ni d ny n  (2)  hir günleridür ve bu  hiret g nlerin n her biri d ny  yıllarının  elli bin yılınca uzunluğı vardır ve ol (3) günde iki cih n f hri Mu ammed-i Mu ta   n  -  alla‘ll hu ‘aleyhi ve sellem- n  ‘alemi dikilse gerekdür. Cem ‘-i ehl-i  m n me   y  - (4) ler n  ‘alemleri dikilüp ol ‘alemler n  altında bölük bölük gelüp liv -i  amd n  gölgesine gelseler gerekdür (5) ve liv -i  amd n  uzunluğı bin yıllık yol olsa gerek ve ol ‘alem n  ba ı y k t-ı a merdend r ve    budağı (6) olsa gerek. Birinde $\text{لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ مُحَمَّدٌ رَّسُولُ اللَّهِ}$ Birinde $\text{بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ}$ il he illa‘ll h Mu ammed n Resulu‘ll h²⁷⁷ yazılıdır ve birinde $\text{الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ}$ El- amd  li‘ll hi rabbi‘l- lemin ²⁷⁹ yazılıdır ve her satırını uzunluğı yüz yıllık yol olsa gerek cem ‘-i me   y   (8) müridleri ve mu ibleri ile ol ‘alem n  dibinde   z r olsalar gerek ve ol günde   zret-i Res l - alla‘ll hu (9) ‘aleyhi ve sellem- n  adı A med ola ve nid   d p eyde kim: Ben seyyidem. Bu gün cem ‘-i enbiy  ve evliy  benüm sanca ımun  (10) altında cem‘ ola ve benüm sanca um altında y tm   bin sancağ ola ve her sanca da y tm   bin  af mel ‘ike (11) dura ve her  af beş yüz bin melek olup cem ‘isi tesb   ve tak   s  deler All h  ve cem ‘-i ehl-i  m n (12) sanca um altında duralar. R v ler   yle riv yet  tdiler kim: Kaçan evvel n    hir n bir y re cem‘ olalar     (13) -Ta‘ l - Cebr ‘ile emr  d p eyde kim: Y  Cebr ‘il! Var  amuy  getür kim va t oldu.  mdi  y ‘az z! Bunları (14) sağa d d gimden ma   dum budur kim kıy met g ni ne a l gündür bilesin ve ol gününü yarağında (15) olasın. Cebr ‘il -‘Aleyhi’s-sel m- dağı vara cehenneme eyde: Gel! Seni Cebb r-ı ‘ lem ister d ye. Cehennem dağı ‘aceb Cebb r-ı (16) ‘ lem beni ‘az b  tmege mi ister ola d y p k rk sından ditreye. Cebr ‘il eyde

277 Tanrı’dan başka tanrı (tapacak) yoktur. Muhammet Tanrı’nın elçisidir.

278 Bağışlayıcı, esirgeyici olan Allah’ın adıyla ba larım.

279 Hamd,  lemlerin rabbi Allah’a. Kur’ n, I. F tiha S resi, 1.  yet. KKM. 1. (  mek Tanrı’nundur;  lemler issi -y  bisleyicisi-. (1) S rat ‘l-F tiha, 1.  yet. SKT. 1, T.   mek All hu ta‘ l ya ‘ lemleri besleyici olan. *F.  ns n ‘ lemi ve cinn ‘ lemi ve ve mel ‘ike ‘ lemi ve  alan ‘ lemlere   mildir.* 1. c z, S ret ‘l-F tiha, 1.  yet. KTC. 1-2, الْحَمْدُ لِلَّهِ Cümle mevc d ve ma‘ l m öğmekler ve gökçek şıfatlar ezelden ebade dek     -S bh ne ve ta‘ l -n n z t-ı b hir ‘     na ma    dur. $\text{رَبِّ الْعَالَمِينَ}$  ns ve mel ‘ike ve cinn ve özgelerin perverde eden. 1. c z, S ret ‘l-F tiha, 1.  yet. TZA. 1-4; (Ham    sen ) o Allah’a ma sustur ki  lemlerin Rabb’idir. S ret ‘l-F tiha, 1.  yet. KKTA. 2, Hamd olsun  lemlerin Rabbi Allah’a. El-F tiha s resi, 1.  yet. KHKM. 1-11)

kim: Korkma yâ cehennem! (17) Hâk -Ta'âlâ- seni anuñ için kığırur kim 'aşı kullarına ve kâfirlere senüñ-ile 'azâb édüp intikâm éde. (81a-1) Zîrâ Hâk -Ta'âlâ- seni anuñ için yaratdı déye. Pes zebâniler yétmiş biñ zencîr ile çekeler ve her zencîrün (2) yétmiş biñ halkası ola ve her halkaya yétmiş biñ zebânî yapışup cehennemi çekeler şol şu şığırı şeklinde. (3) Ammâ bir mertebe büyük ola kim hergiz vaşfa kâbil degil ve bu cehennemün haberi çokdur. Yérinde söylenür işidesin. (4) -İn-şâ'a'llâh.- Pes biz yine livâ'ül-hamd sözine gelelüm. Çün-kim kıyâmet günü ola livâ'ül-hamd dikeler. Cemî-i halk (5) anuñ gölgesine derileler ve ol gün gâyet issi ola ve nice boyunlara oddan zencîrler daķıla ve gökler (6) pâre pâre olup hep aşğa dökile ve ayuñ güneşün nûrı gidüp kapķara olup cemî-i yıldızlar yere dökile (7) ve yer haşîr gibi dürile cemî-i cehenneme atıla. Bir yeñi yer dōşenile ve 'arş altından bir bulud peydâ olup bu (8) halkuñ üzerine bitiler yağdurıla ve bu bitileri issilerinün eline kimine şolından ve kimine şağından vërile (9) ve kimine aķ ve kimine ķara vërilüp her kişinün elindeki bitisi terâzûya konıla ve ol terâzünün kaffesinün (10) büyüklüğü şöyledür kim cemî-i yerleri ve gökleri bir kefesine koysağ şığa-y-dı ve ol terâzünün tartıcısı Cebrâ'ildür (11) ve ol terâzünün issi Rabbü'l-âlemîndür ve terâzû var idübine ve hâk idübine inanmak gerek. Nite-kim Hâk -Ta'âlâ- buyurur: (12) وَالْوَزْنُ يَوْمَئِذٍ الْحَقُّ Ve'l-veznü yevme'izin-haķķu²⁸⁰ ve Resûl hazreti -Şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem- buyurur: أَنَّهُ يُنْصَبُ مِيزَانٌ وَلَهُ لِسَانٌ وَكُفَّتَانِ فَيُوزَنُ فِيهِ صُحُفُ الْأَعْمَالِ Ennehü yenşabu mîzânun ve lehü lisânun (13) ve keffâtâni fe-yüzene fîhî şuhfe'l-a'mâlî.²⁸¹ Pes ma'fûm oldu-kim terâzû aşılp beyne'l-cinni ve'l-ins hâk ve bâtıl (14) ve 'amel defterleri anda tartılır. Hayr 'ameli ağır gelen cennete gider ve şerr 'ameli ağır gelen cehenneme gider. Nite-kim Hâk -Ta'âlâ- (15) Kûr'ânda buyurur: فَأَمَّا ثَقُلَتْ مَوَازِينُهُ فَهُوَ فِي عِيشَةٍ رَاضِيَةٍ وَأَمَّا مَنْ خِفَّتْ مَوَازِينُهُ فَأَمَّهُ هَٰوِيَةٌ Fe-ammâ men şaķleb mevâzînuhü fe-hüve fî 'işetin râğiyetin ve ammâ men haffet mevâzînuhü fe-ümmühü

²⁸⁰ O gün tartı olacak gerçektir bu... Kur'ân, VII. A'râf Sûresi, 8. âyet, KKM. 171. (Dakı terâzu-y-ıla tartmak, ol gün 'adıldır... (7) Sûratü'l-A'râf, 8. âyet, SKT. 112, Ve 'amelleri tartmaklık inşâfla ol günde olacak şeydir... 8. cüz, Sûretü'l-A'râf, 8. âyet, KTC. 2-36, وَالْوَزْنُ يَوْمَئِذٍ الْحَقُّ Ve dartmak ol günde ki olur dürüstdür. *Cumhûr bunun üzeredürler ki defâtîr-i a'mâl kıyâmet gününde dünyâda ma'hûd olan terâzû gibi bir terâzûda vezn olunur. Her kes anı müşâhede eder. Tâ ki Hudânın 'adli her kese nümâyân ola ve bir kimseye 'ögr ķalmaya.* 8. cüz, Sûretü'l-A'râf, 8. âyet, TZA. 1-236, O gün 'amelleri dartmak sâbittir... A'râf Sûresi, 8. âyet, KKTA. 152, (Herkesin dünyâda yapıp ettiğini) tartmak da o gün haktır... KHKM. 1-311)

²⁸¹ أَنَّهُ يُنْصَبُ مِيزَانٌ olmalı. Şüphesiz o terazi kurulacaktır. O terazinin bir dili iki de gözü vardır. Âmel sayfaları onda tartılacaktır.

hâviyetün.²⁸² (16) Pes ak biti ve kara biti tartıldıktan sonra Resûl hazreti -Şalla'llāhu aleyhi ve sellem- eydür: Benüm ümmetümden (17) Hâk -Ta'ālā- bir kişiyi ihtiyâr ede. Ortaya getüreler ve anuñ için toksan biti açalar her birisi (81b-1) göz erimi kadar yer ola. Bunlaruñ hîç birinde bir amel-i şālih bulunmaya. Bu bitileruñ cem'iisi toptolu günāh (2) ola. Ol kişi bu bitileri göricek şermsār olup başın aşığa ede. Hayrān kalup āciz ola (3) ve andan Hâk -Ta'ālā- eyde kim yā kulum! Şu bitilerde olanlara hîç inkāruñ var mı ve hîç saña zulm (4) eylediler mi ve-yā hîç özrüñ var mı? Ol-kışı eyde: Yok. Yā İlāhî! Haşā kim sen kuluña zulm edesin. (5) Andan Hâk -Ta'ālā- eyde kim: Yā kulum! Bu gün kimseye zulm olmaz. Senüñ benüm katumda haseneñ vardur deye. Dağı (6) bir ruķ'a çıkup ol-kışinüñ eline şunıla. Ol ruķ'ada yazılmış ola kim لا إِلَهَ إِلَّا لَآ ilāhe illa'llāh. Eyde: Kulum! (7) Var imdi ol cem'i-i günāh bitilerini bir yaña ve bu bitiyi bir yaña ço. Ol kişi eyde kim: Yā İlāhî! Bu kandan ol (8) toksan biti kandan. Hâk -Ta'ālā- eyde: Yā kulum! Saña zulm olmaz. Yörü var tartsunlar. Sen-dağı gör kankısı ağırdur. (9) Ol kişi terāzū katına gele. Bu bitileri tarta. Cem'iisinden bu biti ağır gele kim bir kerre şıdķ ile لا إِلَهَ إِلَّا لَآ ilāhe illa'llāh (10) demek idi. Pes Hâk -Ta'ālā- eyde: Var imdi kulum cem'i-i günāhlaruñı yarlıgadam bir kerre şıdķ-ile لا إِلَهَ إِلَّا لَآ ilāhe illa'llāh demek (11) ile var uçmağa girüp iş u nüş eyle. Pes bu zikru'llāhda söz çokdur. -İn-şā'a'llāh- zıkr (12) bābında tafşil üzere zıkr olına işidesin. -Va'llāhu a'lem- Beyt:

Gelüñ zıkr edelüm ol Zü'l-celāli (13)

Ki gönjülden süren oldur kelāli

282 Artık kimin ki terazilerdeki tartıları ağır gelir; o hoşnut, razı bir geçimdedir; ve fakat kimin ki terazilerdeki tartısı hafif gelir; onun ana kucağı gibi sığınacak yeri ana yurdu cehennem ucurumudur. Kur'ân, Cl. Kaarî'a Süresi, 6,7,8,9. âyetler. KKM. 733. (Pes ammâ her kim ağır ola terāzuları; Pes ol dirlik içindedür hoşnutluklu; Dakı ammâ ol kim yiyni oldu terāzuları; Pes yiri anun, cehennemdür. (101) Sûratü'l-Kaarî'a, 6,7,8,9. âyetler. SKT. 543, *هَؤُلَاءِ فِي عِصَةِ رَاحِيَةٍ* Pes ammâ her kimesne ki ağır oldu anın hasenâtı terāzûsının gözi. *هَؤُلَاءِ فِي عِصَةِ رَاحِيَةٍ* Pes şu şahş rāzı olduğı geçinmede olur. *وَأَمَّا مَنْ خِفَّتْ مَوَازِينُهُ فَهُوَ فِي عِصَةِ حَافِيَةٍ* Ve ammâ ol kimesne ki yünül [*yünül* بكل *T. yeyni, hafif. YTS. 254, 242.*] oldu, anın hasenâtı terāzûsının gözi pes şu şahşın konulacak yeri Hâviyedür. Sûretü'l-Kāri'a-t, 6,7,8,9. âyetler. 3-KTC. 225, *هَؤُلَاءِ فِي عِصَةِ رَاحِيَةٍ* Pes ammâ şol kimse ki terāzuları ağır oldu ya'nî mekâdir-i hasenâtı râhic oldu. *هَؤُلَاءِ فِي عِصَةِ رَاحِيَةٍ* Ol kimesne bir ber-pesend olmuş zindegâyenlikdedir. *وَأَمَّا مَنْ خِفَّتْ مَوَازِينُهُ* Ve ammâ şol kimse ki yünül oldu, ya'nî seyyi'âtı hasenâtı üzere râhic oldu. *هَؤُلَاءِ فِي عِصَةِ حَافِيَةٍ* Anın mevâsı ve karârgâhı Hâviyedir. Sûretü'l-Kāri'a-t, 6,7,8,9. âyetler. TZA. 2-454, Her kimin terazileri ağır gelirse; O kimse hoşnut olacağı hayata nâil olacak; Bilakis her kimin terazileri hafif gelirse; onun başı "Hâviye" ucurumuna gelecek. Kari'a Süresi, 6,7,8,9. âyetler. KKTA. 601, İşte (*o gün*) kimin tartıları ağır gelirse; Artık o hoşnut (*olacağı*) bir yaşayıstadır; Ammâ kimin de tartıları hafif gelirse; Artık onun anası "Hâviye" (*uçurum*) dur. Kāri'a Süresi, 6,7,8,9. âyetler. KHMK. 3-444)

Velî zikrûñ harāmından şakın-kim

Şafā vère saña anuñ helālî²⁸³ (14)

Pes şol kişileruñ kim günāhı bitisi ağır gele şevābı yeyni gele anuñ varup duracağı yeri Hāviyedür. (15) Ol Hāviye dedükleri bir deredür kim anuñ derinligi dil-ile vaşf olunmaz aña girenler yetmiş biñ yılda (16) ancak dibine erişür. Ey kardaş ve ey ‘azîz! Ol kıyāmet günü bir gündür kim yukarıda vaşfından ol (17) günüñ bir zerre dedüm. Ammā bir-ez dañı deyeyüm. Ola kim nefis-i emmāreler işidüp inşāfa geleler. (82a-1) ve ol kıyāmet güninde ‘aşîleri tutmağa gelen zebānileruñ gözleri kör ve kulakları şağır olur. Hālîñi (2) ve ünüñi işitmezler kim esirgeleyeler idi. Eyle olsa ol gün içün katı korku gerekdür ve katı (3) ve katı yarak gerekdür ve ol terāzūda halk tartılup fāriğ olundukdan sonra: Varuñ imdi sırāta (4) deyeler. Ol sırāt dañı bir büyük ‘akābedür. Ba‘zı rivāyetde sırāt dedükleri bir feriştenüñ kanadınuñ (5) bir çelegidür. Arkurı cehennemüñ üzerine gerilmişdür. Anuñ aşağısı cenennemdür tabağa tabağa ve ol (6) sırātuñ uzunlığı üç biñ yıllık yolcadurç Biñ yıllık yokuşdur ve biñ yıllığı düzdür ve biñ yıllığı (7) inişdür. Ol vaqt-kim mü’minler Tanrı hāşları uğrayalar ol ferişte kanadınuñ yüninüñ yaşşısın (8) dönderi vürürdi ve ol vaqt-kim mücrimler ve tamulıklar uğraya ince yanın dönderi vère. Ol (9) ince yanı kıldan ince ve kılıçdan keskindür. Resül hāzreti -Şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem- buyurur kim: يَسْقُطُ مِنْ أُمَّتِي إِلَى النَّارِ كَمَطَرٍ Yeskuṭu (10) min ümmeti ile’n-nāri ke-matarin. Ya’nî: Benüm ümmetimden ol tamuya uğrayacak niçeler şol yağmur gibi cehenneme (11) dökile. O tamu kim ‘aşîler içündür issiliginüñ vaşfı dil-ile şerhe kâbil degildür ve ‘ibārete gelmez. Pes (12) bunıñ gibi cehennemüñ heybetinden inse ve cinne ‘amme ve hāşşe korku vardur. Zîrā Hāḫ -Ta‘ālā-: لَأَمْلَقَنَّ جَهَنَّمَ مِنَ النَّارِ هَذِهِ جُزْءٌ مِنْ سَبْعِينَ إِنَّ نَارَكُمْ هَذِهِ جُزْءٌ مِنْ سَبْعِينَ (13) cehenneme mine’l-cinneti ve’n-nāsi ecma‘îne²⁸⁴ deyü buyurdi ve Resül hāzreti -Şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem- eydür: إِنَّ نَارَكُمْ هَذِهِ جُزْءٌ مِنْ سَبْعِينَ

283 Vezni: Mefā‘ilün / mefā‘ilün / fe‘ülün.

284 ... And olsun ki cehennemi, cinlerin ve insanların bir kısmıyla dolduracağım. Kur’ân, XI. Hüd Süresi, 119. âyet. KKM. 226. (...”Tolduram tamuyı, perrilerden dakı adamılardan, dükeliçügileri.” (11) Sûratü Hüd, 119. âyet. SKT. 177, ... Elbette toldurıram cehemmemi cümle cinden ve insândan. 12. cüz, Sûretü Hüd, 119. âyet. KTC. 2-153, لَأَمْلَقَنَّ جَهَنَّمَ مِنَ النَّارِ هَذِهِ جُزْءٌ مِنْ سَبْعِينَ ‘Alâ tahḫik düzañı toldururam divlerin ve âdemileruñ ‘aşîlerinden kamu. 12. cüz, Sûretü Hüd, 119. âyet. TZA. 1-362, ... ”— Cehennemi bütün insândan cinden dolduracağım” Hüd Süresi, 119. âyet. KKTA. 236, ... Andolsun ki ben cehennemi bütün insan ve cinden (ona müstahık olanlarla [onu hak edenlerle]) dolduracağım. XI. Hüd Süresi, 119. âyet. KHKM. 2-62)

جَزْؤٌ مِّنْ سَبْعِينَ مِّنْ نَّارٍ جَهَنَّمَ İnne nāreküm hāzihī cüz'ün (14) min seb'ine cüz'ün min seb'ine cüz'ün min nāri cehenneme. Ya'nî: Tamām dünyā odı tamu odının yetmiş (15) bahşında bir bahşıdır ve tamu odı ıışk odının yetmiş bahşında bir bahşındadır anuñ içün- (16) dur kim Hāk -Ta'ālā- ıışkı odına yanan 'āşıkların cehennem odına yakmaz. Bir gün Resül hāzreti -Şalla'llāhu (17) 'aleyhi ve sellem- Cebrā'il -'Aleyhi's-selām-a eydür: Yā Cebrā'il! Tamu odından bir-ez haber vēr. Cebrā'il eydür: (82b-1) Yā Muhammed! Tamunun odı bu dünyā odı gibi kızıl degildür qaradır ve tamu kendüsi dağı qaralıktır (2) ol vaqt-kim Hāk -Ta'ālā- tamuyı yarattı. Kendü buyurduğın dutmayup nefsi emmāresine uyup Allāha (3) 'āşī olanlar içün. Pes Hāk -Ta'ālā- buyurdu. Tamuyı biñ yıl yakdılar kıpkızıl oldu. Biñ yıl dağı (4) yakdılar ak oldu ve biñ yıl dağı yakdılar kapkara oldu kaldı. Yā Muhammed! Şimdi anuñ odı (5) kara ve kendüsi gāyet qaralıktır. Eger tamunun bir igne yurdusına şıgacak deñlü odından dünyāya (6) şalı vērile-y-di yer yüzinde hergiz nesne kalmayup yine kül ola-y-dı. Eger tonlarından bir tonı yer ile (7) gök arasına aşıla-y-dı anuñ çirkin kokuşından yer yüzinde bir cānlu kalmaya-y-dı hep kırıla-y-dı ve eger (8) tamu ehlinüñ tamuda yedükleri zaķķūmdan bir zerre deñlusi yer yüzine düşe-y-di yedi kat yerden (9) ve öküzden ve balıktan ve deñizden geüp yine cehenneme inüp qarār ede-y-di. Eger ol zebānilerden (10) birisi dünyāya gelüp yörüye-y-di cemī'-i dünyā halkı yüzün düşüp karkularından cān vērüp bir dağı (11) kaķkamayalar idi anuñ heybetinden ve çirkinliğinden ve eger ol tamu ehlinüñ boyunlarına taķılacak (12) zencirlerden bir halkası dünyāya düşe-y-di ol dağı öküzde ve balıkda qarār eylemeye-y-di. Cehenneme (13) dek gide-y-di. Cebrā'il -'Aleyhi's-selām- böyle deycecek Resül hāzreti -'Aleyhi's-selām- ıışidüp mübarek gözlerinden yaş revān (14) oldu. Yā Cebrā'il yeter! dedi. Dağı ı,
 وَأُمَّتِي Vā ümmetī vā ümmetī²⁸⁵ dedi. Şol kadar ağladı-kim Cebrā'il bile ağladı. (15) Nice ağlamasunlar kim Cebbār-i 'ālem ulu pādışāhdur anuñ hışmı ve 'azābı 'āşilere katıdır. Döndi (16) Resül hāzreti -'Aleyhi's-selām- eydür: Yā Cebrā'il! Sen dağı neye ağlarsın? Senüñ hod Hāk -Ta'ālā- hāzretinde menziletüñ (17) yücedür. Cebrā'il eydür: Yā Resüla'llāhi! Ben karkudan emīn olmazın Hārūt ve Mārūt ve İblīs (83a-1) mübtelā olduğınlayın ben-dağı mübtelā olam deüyü karkarın. İmdi ey gāfil! Cebrā'il bu 'azamet

285 Vah ümmetim! Vah ümmetim!

ile (2) korkup ağlayacak ve ol iki cihānuñ faħri böyle korkup ağlayacak biz günāhkārlar niçün ağlamayavuz (3) ve niçün böyle yanan oddan korkmayavuz ve bu hadîş dāyim hātırumuza getürmeyevüz kim Resūla'llāh -Şalla'llāhu (4) ‘aleyhi ve sellem- buyurur: *أَوْقَدَ عَلَى النَّارِ أَلْفَ سَنَةٍ حَتَّى أَحْمَرَّتْ ثُمَّ أَوْقَدَ عَلَيْهَا أَلْفَ سَنَةٍ حَتَّى أَبْيَضَتْ ثُمَّ أَوْقَدَ عَلَيْهَا أَلْفَ سَنَةٍ حَتَّى* *اَسْوَدَتْ فِيهَا سَوَادٌ كَاللَّيْلِ الْمُظْلِمِ* Ūķide ‘ale’-n-nāri elfe seneti hattā aħmerrete şümme ūķide ‘aleyhā elfe senetin hattā (5) ebyazzet şümme ūķide ‘aleyhā elfe senetin hattā esveddet fe-hiye sevādün ke’l-leyli’-l-muzlimi.²⁸⁶ Ve kıyāmet aħvālinden bir haber (6) daħı işit. Ol vaķt-kim İsrāfīl sūrını ura. Ne-deñlü cānlular var ise yer yüzinde hep helāk (7) olduğundan sonra Hāķ -Ta‘ālā- emr ēde şöyle kim ‘Ād kavmini helāk eden yele. Bir igne yurdusından çıkar (8) gibi çıka daħı dünyā yüzine ese tağları ve taşları hep tozıda. Yeşil ve kızıl ve ak ve şaru toprakları (9) gök yüzine şavurup biri birine karışdura. Andan toz inüp döşenüp mağrib ve maşriķ hep (10) düpdüz ola. Andan Hāķ -Ta‘ālā- nidā ēdüp eyde kim: Kānı ēy dünyā ehlün kim zīnetün-ile anları sevindürdün (11) ve kani anlar kim beni işrāk ēdüp ğayre taparlar idi ve kani ol cebbār begler kim yer yüzinde (12) fesād ēdüp nā-hāķ yere kanlar döküp gözlerden yaşlar akıdup hātırlar yıkanlar? dēye. Hīç (13) cevāb gelmeye. Pes Hāķ -Ta‘ālā- bu kez dēye kim: Evvel daħı ben idüm ve āħir daħı benem vāhidü’l-ķaħhāram²⁸⁷ (14) mülk benümdür. Andan sonra Allāhuñ emri-y-le ol Saķar adlu tamudan bir yalıñ çıka Allāhuñ emri-y-le (15) yedi denizden bir ķadre şu kalmaya idi. Yer yüzini kapķara kömür gibi yaķar ve gökleri hep zeyt yağı (16) gibi eride kim ne var ise hep yaķa kül eyleye. Hāķ -Ta‘ālā- eyde: Ziyāde varma. Uş (17) ‘āşī ķullarum varıcaķ nice bilürseñ ēdesin dēye. Pes cehennemün bir yalıñından bu ķadar işler ķopıcaķ (83b-1) var kıyās ēt senün hālün nice ola. İmdi ēy ķardaş! Bu dēdügim şıfatlar ve haşrün günlerinün (2) ve ķabr ‘azābınuñ ve ölüm acısınuñ zerresinün zerresi degildir. Kitāb mutavvel olmasun ve hem söz (3) uzanup maķşūddan ırak gidilmesün dēyü bu miķdār söyledüm ve kıyāmet günü Hāķ -Ta‘ālā-nuñ ‘adli (4) günidür. Nite-kim kelāmında buyurur: *لَا ظَلَمَ الْيَوْمَ إِنَّ اللَّهَ سَرِيعٌ*

286 Cehennem bin yıl kızdırıldı; kıpkırmızı oldu. Bin yıl daha kızdırıldı; bembeyaz oldu. Bin yıl daha kızdırıldı; kapķara oldu. Şimdi kapķara ve karanlıktır.

287 Tek kahr edici benim.

لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ Lā zulme'l-yevme inna'llāhe serī'u'l-hisābi²⁸⁸dür ve cemī'i muḳarrebler ve peygām-berler (5) ümiz kesecek gündür. İllā Muḥammed-i Muṣṭafā -Şall'allāhu 'aleyhi ve sellem- ol günde şefī' ola ve Ḥaḳ -Ta'ālā- İbrāhīm (6) -'Aleyhi's-selām-a su'āl édüp eyde kim: Yā İbrāhīm! Senüñ daḥı belünden zürriyyet geldi-midi? İbrāhīm -'Aleyhi's-selām- (7) eyde kim: Belī yā Rabbi! Geldi-y-di. Ḥaḳ -Ta'ālā- yine eyde kim: Adları ne idi? İbrāhīm -'Aleyhi's-selām- cehd édüp evlādınun (8) adın anamaya. Başın aşığa dutup ḥayrān kala. Pes kıyāmet günü şunun gibi heybetlü gündür. Allāhu (9) -Ta'ālā- dan bir āyet nāzil olıcaḳ kim: وَجِئَ يَوْمَئِذٍ بِجَهَنَّمَ يَوْمَئِذٍ Ve cī'e yevme'izin be-cehenneme yevme'izin.²⁸⁹ Şöyle olundı-kim Resül ḥazretinün (10) -Şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem-ün beñzi müteğayyir olup şarardı. 'Azizüm! Tañrıyı bilendür Tañrıdan ḳorḳan. (11) Tañrıyı bilmeyendür Tañrıdan ḳorḳmayan. Pes Resül ḥazretinün mübārek yüzünün levnini böyle göriceḳ (12) aşḥāb ḡāyet teşvişe düşdiler. Ḥazret-i 'Alī -Raḍiya'llāhu 'anhu- eydür: Yā Resūla'llāhi! Ne ḥādiṣe vāḳi' (13) oldı-kim mübārek levniñüz müteğayyir oldı? Resül ḥazreti -'Aleyhi's-selām- bu āyeti oḳıyu vēr-di-kim: وَجِئَ يَوْمَئِذٍ بِجَهَنَّمَ Ve cī'e yevme'izin (14) be-cehenneme yevme'izin. Ḥazret-i 'Alī eydür: Yā Resūla'llāhi! Cehennemi nice getüreler? Resül ol pür-uşul eydür: (15) Yētmiş biñ ferişte ve nice biñ zebāniler yapışup getirürken çekine. Eger ḳoyu vēr-seler maḥşer yerinde (16) bir kimse ḳomayup hep yaḳa-y-dı ve şol ḳadar heybetlüdür kim kimse gözün toḡrıldup andan yaña (17) baḳamaya. Ka'bū'l-Aḥbār eydür: Cehennemi getirürken yaḳın geliceḳ bir kerre eyle anraya kim heybetinden (84a-1) cemī-i nebīler ve

288 ... O gün zulm yoktur. Şüphe yok ki Allah'ın hesabı, pek tezdır. Kur'ân, XL. El-Mü'min Sûresi, 17. âyet. KKM. 552. (... Zulm yokdur ol gün. Bayık Tanrı tiz hisabludur. Sûratü'l-Mu'min — El-Ğâfir, 17. âyet. SKT. 384, ... Hiç zulm yokdur bu günde. Taḥḳîḳ Allāh tiz ḥisāb edicidir. 24. cüz, Sûretü'l-Mü'min, 17. âyet. KTC. 4-36, وَجِئَ يَوْمَئِذٍ بِجَهَنَّمَ Bu gün sitem olmaz naḳş şevābla ve ziyāde iḳābla. Bi-şübhe kim Ḥudā -'Azze ve celle- tiz ḥisābludur. Bir kimsenin ḥisābı bir kimsenin ḥisābından kendüye māni' olmaz ve bu sebeble ḥaḳ müstaḥḳḳ oldukları şey'e 'alel'acele vāşıl olurlar. 24. cüz, Sûretü'l-Mü'min, 17. âyet. TZA. 2-259, ... Bu gün mükāfat ve mücāzatta aslā haksızlık yokdur. Çünkü Allah ḳabuk hesab görür. El-Mü'min Sûresi, 17. âyet. KKTA. 470, ... Bu gün haksızlık yok. Şüphesiz ki Allah, hesabı çarçabuk görendir. El-Mü'min Sûresi, 17. âyet. KHKM. 3-94)

289 Ve o gün cehennem ortaya çıktı mı... Kur'ân, LXXXIX. Fecr Sûresi, 23. âyet. KKM. 723. (Dakı getirile ol gün cehennem... (89) Sûratü'l-Fecr, 23. âyet. SKT. 529, وَجِئَ يَوْمَئِذٍ بِجَهَنَّمَ Ve getirilür ol günde cehennem. وَجِئَ يَوْمَئِذٍ بِجَهَنَّمَ Ol günde... 30. cüz, Sûretü'l-Fecr, 23. âyet. KTC. 4-214, وَجِئَ يَوْمَئِذٍ بِجَهَنَّمَ Ve ol günde cehennemle gelinür. Ḥadîṣ-i şerîfde vārid olmuştur ki kıyāmet gününde cehennemle gelinür. Bu keyfiyetle anun yetmiş biñ yuları var. Her yulara yetmiş bin melek yapışıp anı 'arşa-i maḥşere çekerler. وَجِئَ يَوْمَئِذٍ Ol günde... 30. cüz, Sûretü'l-Fecr, 23. âyet. O gün cehennem yaḳın bir yere getirilince... Fecr Sûresi, 23. âyet. KKTA. 594, Ki o gün cehennem de getirilmiştir; o gün... Fecr Sûresi, 23. âyet. KHKM. 3-414)

şiddikler yüz üzerine düşeler. Hiç nesne dilemezüz illā nefsimüzi dilerüz deyeler ve (2) ve Resül -‘Aleyhi’s-selām- Hâzret-i ‘Ömere eydür: Yâ ‘Ömeri’bni’l-Hattâb! Eger ol günü bile-y-dün şöyle kıyās ede-y-dün (3) kim yétmiş nebî ‘ameli gibi ‘amelün ola-y-dı ol günde hergiz necât bulmaya-y-duñ. Pes cehennemi getürürken (4) boşanduralar tamām maḥşer ḥalkını ihāta eyleye ve hiç bir gidecek yol kalmaya ve hiç kimesne cehennemi (5) tutamaya. İllā faḥr-i Muḥammed-i Muştafâ -‘Aleyhi’s-selām- karşı gelüp zencîrine yapışa. Eyde kim: Dön gérü! Senün ehlün saña (6) geliserdür ve bölük bölük saña dolısardur. Tamu daḥı eyde kim: Kõ beni ey nebiyya’llāh! Hâk -Ta‘ālā- seni baña (7) ḥarām edüp durur. Yâ Muḥammed sensin ol şādıkü’l-va‘dü’l-emîni kim: Ḥabîbüm dedi Rabbü’l-‘ālemîn. Kõ beni (8) ‘aşîlere ‘azāb edeyim. ‘Arş tarafından bir nidā gele kim: Muṭî‘ ol benüm ḥabîbüme ne dërse sözini kabûl (9) ét. Cehennem bunu işidicek der-ḥāl getirile ‘arşun şimālinden yanına gide. Hâk -Ta‘ālā- emr ede ḥalkı temyîz (10) edeler küfri ve îmānı ve şirki ve ihlâşı biri birinden seçeler. Ey! Nicelerün anda buşuşın²⁹⁰ açalar. Hâk -Ta‘ālā- (11) ḥazretine ihlâş secde ede. Hâk -Ta‘ālā- ihlâşa emr edüp eyde kim: Yâ ihlâş! ehlünj al cennete var. (12) Hâk -Ta‘ālā- şirke daḥı emr ede: Var ehlünj al cehenneme var deye. Der-ḥāl zebāniler ehl-i şirki cem‘ edeler. (13) Şirk-ile tamuya koyalar ve kâfirleri şeytânlar ile zencîrleyeler ve kâfirlerün yüzleri kara ve gözleri (14) kör ola. Eger ol vaqt yér ile gök arası tolu altun ola-y-dı ve daḥı ol altun bir kâfirün (15) ola-y-dı ol kâfir ol yér gök tolusu altunı hep vère-y-di. Tek bir sâ‘at ol işkenceden (16) kurtula-y-dı. Su‘āl. Bu cehennem bu ‘azamet ile ve bu ıssilik ile şimdi nerededür kim bu ḥalka anun (17) ıssisi yétişmez. Cevāb. Şimdi bu cehennem yedi kat yérden aşāga bir niçe dürlü daḥı nesne vardur. (84b-1) Anun altındadur. Uş saña bir bir deyü vèreyim işit. Bilgil ve āgāh olgıl. Ey ‘azîz! Bu yerler kim (2) vardur yedi katdur. Nite-kim Hâk -Ta‘ālā- kelām-ı kâdîminde buyurur: خَلَقَ سَبْعَ سَمَوَاتٍ وَمِنَ الْأَرْضِ مِثْلَهُنَّ Ḥalaka seb‘a semāvātın ve mine’l-arḍi mişlehünne.²⁹¹ (3) Pes bu yedi kat yerün her birinde

290 Öteki nüshalarda bunun yerine يَاسْلَرَى أَجَلَه ve يَاسْلَرَى أَجَلَه kelimelerini vardır. Her halde müstensih Türkçe ”pas” kelimesini Arapça zânnederék fu‘ûl vezninde çoğul yapmış ve bu nedenle بَعْصِينَ أَجَلٍ yazmıştır. Sözlüklerde böyle bir kelime bulamadık.

291 ... Yaratmıştır yedi göğü ve yeryüzünü de onun misli olarak yedi kat halk etmiştir... Kur’ân, LXV. Talaak Süresi, 12. âyet. KKM. 672. (... Yaratdı yedi gökleri, dakı yerden anlarçılâyın... (65) Sûretü’t-Talaak, 12. âyet. SKT. 475, ... Yaratdı yedi gökleri, ve yaratdı yerden onun mişlini... 28. cüz, Sûretü’t-Talâk, 12. âyet. KTC. 4-162, خَلَقَ سَبْعَ سَمَوَاتٍ Yedi göğü icâd edendir. وَمِنَ الْأَرْضِ مِثْلَهُنَّ Ve şayı cihetinden yerden anlar gibi ḥalk etdi. 28. cüz, Sûretü’t-Talâk, 12. âyet. TZA. 2-382, ...Yedi göğü, yerden de onun

bir maḥlūk vardır ve bu yedi kat yer bir kızıl öküz üzerindedir (4) ve ol öküzün başı mağribdedür kuyruğı maşrıkdadır ve ol öküzün dört bin başı vardır (5) ve her başının aralığı beş yüz yıllık yoldur ve ol öküzün adı Feraḫtādur ve ol öküzün kırk bin (6) boynuzu vardır kızıl yāḫūtdan ve her boynuzun ucu yerün kenārından çıkmışdır ve gözlerinin (7) bınarlarında on bin deniz vardır. Her denizde ‘acāyibler vardır kim vaş olunmaz ve burnunun (8) delikleri içinde bir deniz vardır ve her günde bir kerre nefes vērür ve her bir günde iki yüz bin balık (9) yer nafaḫa eder ve her balığın büyüklüğün yine Allāh bilür ve ol öküz bir yeşil yāḫūt üzerindedir ve (10) ol yāḫūtuñ kalınlığı beş yüz yıllık yolcadur ve ol taş bir balık üzerindedir. Ol balığın (11) adı Nūndur ve ol balığın altında bir deniz vardır. Ol denizin adı Ḳamḫāmdur ve ol altında yel vardır (12) ve yel altında bir taş vardır ve taş altında ra‘d vardır ve ra‘d altında ıldırım vardır ve ıldırım (13) altında kandan bir deniz vardır ve ol kandan deniz altında demürden bir deniz daḫı vardır ve ol (14) demürden deniz cehennemün ıssısından erimiş şöyle şu gibi olmuştur ve ol demürden denizin derinliği (15) ne-denli idüğün yine Allāh bilür ve ol demürden denizin altında cehennemdür ve cehennem daḫı şerā üzerinde- (16) dūr. Şerā dedükleri daḫı bir taşdır kim kalınlığının ancak Allāh bilür. Andan aşağısından kimseye (17) haber vērılmaz -Va’llāhu a‘lem.- Pes cehennemi anuñ-çün şol aşl yerde ḳodılar kim ḫarāreti maḥlūḳāta (85a-1) yetişüp yakmaya. ‘Aceb anuñ içine bırağılanuñ ḫālī ne ola? ‘Azīzüm! Ḥaḫ -Ta‘ālā- ayda ve güneşde sāyir (2) maḥlūḳātda ne yaratdı-y-sa ‘ömrünü ve ecelini hep taḳdīr eyledi ve her birinün ‘ömrinün müddeti dükenicek ecel (3) gelür ölür ölümü daḫı nice ölüm idüğün yukarıda saḫa bildürdüm. Pes ölmez ve yitmez ve yatmaz ve uyumaz (4) mülkinden ma‘zūl

olmaz. Şerik ve nazîri yok. Ezeli ve ebedî ancak bî-zevāl Allāhdur - جَلَّ جَلَالُهُ وَ عَمَّ نَوَالُهُ وَ عَظَمَ - Celle celāluhū ve ‘amme (5) nevāluhū ve ‘azame şānuhū.²⁹² Ve bundan gayriye hep zevāl erişüp helāk olsa gerekdür: كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ Küllü şey’in hālikün (6) illā vechehū²⁹³dur. Ya‘nî: Külli şey fānî olup kendü bākî kalacaktır. كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ Küllü nefsin zā‘ikatü’l-mevti²⁹⁴dür. Bilgil (7) imdi ‘azîz! Hâk -Ta‘ālā- bu yerleri ve içinde olan maḥlūkātı daḥı helāk eylese gerekdür. Bunlar (8) daḥı ölüm acısın tatsa gerek ve bir rivāyet daḥı vardur kim: Hâk -Ta‘ālā- yerlere ve göklere yétmiş biḡ (9) yıl ‘ömr vèrdi. Yétmiş biḡ yıl tamām olıcaḡ bunlar daḥı ölürler. Ammā altmış üç biḡ olıcaḡ Ādem (10) peygamber -‘Aleyhi’s-selām- yaradıldı ve benî Ādem yer yüzinde yèdi biḡ yıl ḥükümet édüp kırk yıl kalıcaḡ. Tamām (11) yétmiş biḡ yıl ısuз yatduḡından sonra yétmiş biḡ (12) yıl tamām olur. Andan sonra bu yerler ve gökler yıkılır şol yukaruda dedüḡim gibi ‘ālem fānî olup (13) kıyāmet kopsa gerekdür. Ammā bir yeni yer daḥı aḡ gümüşden yaradılsa gerek. Nite-kim Hâk -Ta‘ālā- Qur’ānda buyurur: (14) يَوْمَ تُبَدَّلُ الْأَرْضُ غَيْرَ الْأَرْضِ Yevme tübeddelü’l-arḡi ḡayre’l-arḡi²⁹⁵ ve cemî‘-i meşāyih daḥı bunun üzerine ittifaḡ étmişlerdür. Ammā (15) İmām Faḡr-i Rāzî - Raḡmetu’llāhi ‘aleyh- eydür: Leyle-i Mir‘ācda Ḥazret-i Resūl -Şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem- giderken (16) melekler ‘askerine uğradı. Beriden anaru ve anarudan beri şaf şaf biri birine karşı gelürler. (17) Cebra’îl -‘Aleyhi’s-selām-a şordı kim: Bunlar kıandan

292 O, ulu ve yücedir ve herkes onu diler ve şanı büyükdür.

293 ... Her şey helāk olur, ancak onun zatıdır kalan... Kur’ân, XXVIII. Kasas Sûresi, 88. âyet. KKM. 461. (... Her nesene helāk olıcıdır, illā zâtı onun... (28) Sûratü’l-Kasas, 88. âyet. SKT. 319; ... Her bir şey helāk olıcıdır meger anun zâtı... 20. cüz, Sûratü’l-Kaşaş, 88. âyet. KTC. 4-156, كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ Her nesne ma‘dûm ve fānî olacaktır. اِلَّا وَجْهَهُ Ancaḡ Ḥudānın zât-ı bâhirü’s-sıfâtı... 20. cüz, Sûretü’l-Kaşaş, 88. âyet. TZA. 2-152, ... Allah’ın vechinden başka her şey helāk olur... Kasas Sûresi, 88. âyet. KKTA. 397, ... O’nun zâtından başka her şey helāk olucudur... Kasas Sûresi, 88. âyet. KHKM. 3-392)

294 Herkes ölümü tadacak... Kur’ân. III. Âl-i İmrân Sûresi, 185. âyet. KKM. 84. (Her nefis dadıcıdır ölümü... Sûratü Âl-i İmrân, 185. âyet. SKT. 55, Her bir âdem ölümü dadıcıdır... Sûretü Âl-i İmrân, 185. âyet. 1-119, Her cân ölmek cânısın elemlidir ve yakında tekzib edenler anun cânısın alırlar... Sûretü Âl-i İmrân, 185. âyet. TZA. 1-119, Herkes ölümü tadacaktır... Âl-i İmrân Sûresi, 185. âyet. KKTA. 75, Her cân ölümü tadıcıdır... Âl-i İmrân Sûresi, 185. âyet. KHKM. 1-114)

295 O gün bu gündür ki yeryüzü de başka bir yeryüzüne döner... Kur’ân, XIV. İbrahim Sûresi, 48. âyet. KKM. 297. (Ol gün kim deḡşürinile yir, ayruk yire ya‘nî yirün sıfatları döner... (14) Sûratü İbrâḡim, 48. âyet. SKT. 199, Ol gün ki tebdil olunur işbu yer bir ḡayri yere... 13. cüz, Sûretü İbrâḡim, 48. âyet. KTC. 2-189, يَوْمَ تَبْدُلُ الْأَرْضُ غَيْرَ الْأَرْضِ Ol günde ki hâlâ olan yer bir özge yere tebdil olunur... 13. cüz, Sûretü İbrâḡim, 48. âyet. TZA. 1-400, Yer başka bir yere tebeddül ettiḡi gün... İbrahim Sûresi, 48. âyet. KKTA. 262, O gün ki yer başka bir yere tebdil olunacaktır... İbrahim Sûresi, 48. âyet. KHKM. 2-117)

gelürler ve kanda giderler? Cebrā'il -‘Aleyhi’s-selām- eydür: Yā Resūla’llāhi! (85b-1) Ben dünyāya gelelden berü bunları böyle görürin. Ammā bir gördüğim melegi bir dahı görmedüm. Resül -‘Aleyhi’s-selām- (2) eydür: Yā Cebrā’il! Sen yaradılalı ne-kaçar vaktüdür? Cebrā’il -‘Aleyhi’s-selām- eydür: ‘Ömrimün evvelin ve āhirin bilmezsin. Ammā (3) şol kadar bilürem-ki Hāk -Ta‘ālā- bir yıldız yaradubdur kim yüz biñ yılda bir kez toğar. Hāk -Ta‘ālā- beni yaradılalı (4) ol yıldız yüz biñ kerre toğdı gördüm dedü. Ammā şol zamānda ittifāk étdiler kim Ādem nebī -‘Aleyhi’s-selām- (5) dünyāya gelüp yer yüzinde yedi biñ yıl hüküm étse gerekdür. Ancağ andan şonra kıyāmet el-bette kopsa (6) gerekdür. İmdi éy ‘azīz! Eger yukaruda söylenen ölüm korkularına ve Munker ve Nekir su‘āline (7) ve kıyāmet korkularına ve bunların ‘azābına ve ‘ikābına ve ölmekden şonra bu korkulara uğrayacağın (8) fikr étmek ile nefsin inşāfa gelüp emmārelığın terk étmez ise ve Hāk -Ta‘ālā-nun nefsi emmāreye (9) édecegi ‘azābı anup korkmazsa. Pes imdi bu kez gel Hāk -Ta‘ālā-nun nefsi mülhimeye ve nefsi muṭma’inneye (10) édecegi luṭfların ve kendüye ‘aşı olmayup muṭi olanlara ihsānların déyü véreyim işit (11) ve Hāk -Ta‘ālā-nun peygām-berlerin ve velilerin muhiblerin sevüp ve şeyṭāna uymayup ‘aşıllere düşmen (12) nazarı-y-le bakanlara ve nefsi hevāsına uymayup muhālefet edenlere cennet içinde dürlü dürlü ni‘metlere müstağrak (13) édüp dahı ziyāde keremler édecegin fikr eyle. Bolay-ki kahr şıfatından korkup Hāk -Ta‘ālā-nun (14) luṭfına ümiz édüp inşāfa gele. Ammā kahrından korkup ve luṭfına uzanup dönmez ise bil-ki (15) nefsinün āhirete inkārı vardır şaḳīdür. Pes varup meşāyih eşigine düşmek gerekdür kim bu taklidi (16) taḳḳike dönderüp nefsinün gümanı gidere yoḥsa dünyādan imānsız gidersin. -Ne‘üzü bi’llāhi.- Pes (17) Allāhdan bir nefsi korkmaya ve Resülinden utanmaya ve ‘azābından şaḳınmaya ve cennete heves étmeye. (86a-1) Ol nefsi gāyet bez-baḥtdur. Anun yer yüzünde yörüdünün hergiz fā’idesi yokdur. Zīrā her (2) yerde kim ‘işyān işleye ve bir ḥaṭā söz söyleye. Ol yer aḡa la’net éder ve ol vakt ve ol (3) sā‘at aḡa la’net éder kim beni zāyi‘ eyledün ḡayr ile geçürmedün Allāh seni dahı zāyi‘ eylesün (4) déyü. Eyle olsa bu mü’ellif-i faḳir bu kitābda Hāk -Ta‘ālā-nun kahrı şıfatlarından söyledi ve nefsi (5) emmāreye Hāk -Ta‘ālā-nun ḡışmını andurdu ve korkutdı. Pes lāzım oldu-kim bir-ez dahı luṭfından (6) ve kereminden söylene kim nefsi emmāreyi nefsi levvāmeye ve nefsi mülhimeye ve nefsi muṭma’inneye kındura nefsi emmāre (7) dahı ola kim emmārelığın terk éde. Ol ṭarafa uzana. Bu fānī dünyānun mi‘mārlığın terk éde. Ol bāḳi (8) lezzetlere heves

eyleye ve ol nūrānī maḳāmlara sa'y éde kim anuñ pādişāhlığının zevāli yokdur ve anuñ (9) lezzetlerinüñ dimāğdan zā'il olması yokdur. Ebū Derdā -Raḍiya'llāhu 'aleyh-eydür: Uçmağ içinde ḥāşlar (10) içecegi şarāba bir kişi barmağın bansa dağı ol barmağı dünyāya çıkarsa dünyāda ne-deñlü cānlu var ise (11) cemī'isine ol şarābuñ rāyihası yētişe idi ve cemī'-i cānlu bu koquyı bulalum dēyü segirdişüp isteyeler (12) idi ve bunun talebinde hep helāk olalardı ve-yā-ḥud delü olalardı. Ḥaḳ -Ta'ālā-nuñ 'āşıkları (13) vardur kim dünyāda ol şarābı nuş étmişlerdür. Cānlarını ol şarāb ile ser-ḥoş étmişlerdür ve gözlerini (14) ol mestlik ile dost yüzine tuş étmişlerdür. Anuñ için iki cihānı artlarına atmışlardır. Nite-kim Mevlānā (15) Celāle'd-dīn -Raḥmetu'llāhi 'aleyh-eyitmişdür. Beyt:

رُوزِي اَلْسْتُ بِاَحَقِّ لَفْظٍ بَلَّ يَكْفِيْدَهٗ . اَوَا زِ لَحْنُ نَرْزُقُ بِي وَاِسْطَهٗ شَنِيدَهٗ
اَزْخُونِ لَحْنُ نَرْزُقُ قُوْتِ صَوْتِ حُنْدَهٗ . وَاَزْ شَرِبْتِي سَقَاْمُ مِنْ رَبِّهٖمُ چَشِيدَهٗ
Rūzī Elestü bā Ḥaḳ lafz-ı bel yekfīde²⁹⁶
Āvāz-ı laḥnu nerzuḳ (16) bī-vāsīta şinīde
Ez ḥon-ı laḥnu nerzuḳ kuvvet-i şavt-ı ḥunde
V'ez şerbeti seḳāhüm min Rabbühüm çeşīde²⁹⁷

Ėy mü'min (17) ḳardaş! Bir sā'at cān ḳulağın benden yaña tut-kim uçmağa varıcağ édeceğün zevklerden bir-azın saña (86b-1) vaşf édi vėreyin ve seni ol bāḳī vaṭanuña uzandurayın. Bil imdi ėy 'azīz ḳardaş! Şol şu-kim (2) mü'minler ve şālihler uçmağda içerler anuñ adı Tesnīmdür: Tesnīm bir bınardur kim uçmağda aḳar. Aña Tesnīm (3) anuñ için dərler kim havādan bardaqlara dökilür. Ḳaçan bardaqlar tolsa ayruḳ dökülmez olur. Pes anı muḳarreb-i (4) şırf içerler ve ḳalan ehl-i cennet dağı içerler. Ammā ḳarışdurup içerler. Ya'nī şerbet édüp içerler. Zīrā (5) muḳarrebler dünyāda iken Allāhdan ḡayriye göñül vėrüp ölmemişler idi. Anlar rızā ḳadeḫleri-y-le ḥuzūr-u ḳudsde (6) ma'rifet meclisinde dizāra ḳarşu ol şarābı tolu tolu içerler ve ol şarābuñ tatlılığı şöyledür kim (7) bir igneyi ol şarāba şoḳsañ dağı ol igneyi çıkarup dünyā deñizlerine şoḳsañ şeker şerbetinden dağı (8) tatlu ola idi ve içindeki cān-averleri hep mest olalardı. İmdi ėy ḡāfil! Ol şarāba hevesün (9) var ise dünyā şarābını terk ét-kim

296 Burada vezin gereğı "bel yekfīde" yerine "be-yekfīde" olmalıdır.

297 Vezni: Mef'ülü / fā'ilātün / mef'ülü / fā'ilātün.

dünyā şarābını terk etmeyene āhīretün cemī-i şarābları haramdur. Terk (10) etmek oldur kim tevbe edesin ayruk içmeysin. Nite-kim Resūl hāzreti buyurmuşdur: مَنْ شَرِبَ الْحَمْرُ فِي الدُّنْيَا ثُمَّ لَمْ يَتُبْ مِنْهَا حَرَّمَهَا فِي الْآخِرَةِ الْكَلَامُ يَجْرُ الْكَلَامُ Men şūribe'l-ḥamru (11) fi'd-dünyā sümme lem yetüp minhā ḥarremehā fi'l-āhīreti'l-kelāmü yecürrü'l-kelām²⁹⁸dur. Ya'nî söz sözü açar. Pes (12) buraya münasib geldi bir-az dünyā sücisinün dünyāda ve āhīretde ziyānını söyleyeyüm. Tā kim dünyā sücisin (13) içenler daḥi işideler. Ola kim gayrete gelüp āhīret 'azāblarından kōrkup dünyā sücisin terk (14) edeler ve āhīret şarāblarına özenüp mahrūm olmayalar. Hāzret-i 'Alī -Kerrema'llāhu vecchehū- eydür: Eger bir kuyuya (15) bir tamlā süci tamlasa zamān ile ol kuyunun şuyı şoḡulsa ve toprak ile tōlsa ve ol kuyunun (16) üzerinde bir mināre yapılsa ben ol mināreye çıkup baḡlamayam. Sücinün şu deḡlū yaramazlığı vardır. (17) Ḥasān-ı Baṣrī -Raḡmetu'llāhi 'aleyh- eydür: Kaçan bir kişi bir kerre süci içse anuḡ gönli kararur. Eger tiz yine (87a-1) tevbe etse ayruk yine içse yine aḡarur ve eger iki kerre içse 'amelin şaklayan ferīsteler andan bī-zār (2) olurlar ve eger üç kerre içse Cebrā'il andan bī-zār olur. Dört kerre içse İsrāfīl andan bī-zār (3) olur. Bēş kerre içse Mikā'il andan bī-zār olur. Altı kerre içse gökler andan bī-zār olur. Yēdi kerre (4) içse yerler andan bī-zār olur. Sekiz kerre içse denizler andan bī-zār olur ve deniz içinde olanlar daḥi (5) hep bī-zār olurlar. Tōkuz kerre içse cemī'i yer yüzinde yaradılmış andan bī-zār olur. On kerre içseler (6) uçmaḡ kapuları anuḡ üzerine baḡlanur. On bir kerre içse tāmū kapuları anuḡ üzerine açılır. On (7) iki kerre içse 'arş götüren ferīsteler andan bī-zār olur. Eger on üç kerre içse kürsī andan bī-zār (8) olur. Eger on dört kerre içse 'arş andan bī-zār olur. On bēş kerre içse Cebbār-ı 'ālem -Celle celālühū- andan (9) bī-zār olur. -Ne'üzü bi'llāhi- ve öldüḡi vaktin kıyāmetde Ḥaḡ -Ta'ālā-nuḡ şālīḡ kulları شَرِبَ طَهُورًا şaraben ṭahūren²⁹⁹ (10) içecek uçmaḡda. Aḡa şol cehennem ehlinün iriḡleründen içirürler ve cehennemde yılanlar ve 'akrebler şoḡar (11) ve cehennemde bir ferīsteyi üzerine müvekkel kōrlar. Başına bir kerre eyle urur kim kırk yıl belürsüz olur yatur. (12) Kırk yıldan şoḡra od yalını yukaru götürür. Yine bir daḥi başına urur tā ebed. Bunun üzerine 'azāb (13)

298 Dünyada şarap içen ve sonra tövbe etmeyenlere, ahiret şarabını haram eder. Söz sözü açar.

299 Tahūr şarabı (temiz bir şarap)

olısardur. İmām-ı Ebü'l-Leyş -Raḥmetu'llāhi 'aleyh- eydür: Süci içenün on dört muşibet el-bette başına gelür: (14) Birisi budur kim delü olur. Oğlancıklar göricek maşharalığa alurlar ve 'âkıller göricek ħorlarlar ve eydür kim: (15) Bir gün Bağdād şehrinde bir esrük maḳbere arasında tebevül etmeye oturmuş. Söylenüp kendüyi (16) āb-dest alur şanur. Eydür kim: الْحَمْدُ لِلَّهِ جَعَلَ الْإِسْلَامَ نُورًا وَالْمَاءَ طَهُورًا El-ḥamdü li'llāhi ca'ale'l-İslāme nüren ve'l-mā'e ṭahūren³⁰⁰ ve daḫı eydürdi-kim (17) اللَّهُمَّ اجْعَلْنِي مِنَ التَّوَّابِينَ وَاجْعَلْنِي مِنَ الْمُتَطَهِّرِينَ Allāhümme'c'alnî mine't-tevvābine ve'c'alnî mine'l-müteṭahhirine³⁰¹ ve bir esrük daḫı yolda düşüp kuşmuş yaturdı. (87b-1) Bir kelb gelüp ağzın yalardı. Bu daḫı ol kelbe: Yā seyyidî³⁰² dēyü söylerdi. Esrüklerün yavaşı böyle olur. (2) -Ne'üzü bi'llāhi.- Yavuzu ħod tutup tutulmaz. Güci yēdügin el-bette helāk eder dürlü dürlü rüsvâyılıklar eder. (3) Pes 'aklı gidüp delü olduğındandır böyle ētdügi. Bu daḫı az muşibet degildür kim kişinün 'aklı nūrı (4) gide ve bir muşibet daḫı budur kim: Ne deḡlü çok mālı olsa hep isrāf eder. Bu mālı çüridüp fışk (5) ve fücür yolına kişi kendüyi cimri eylemek daḫı ulu muşibetdür. 'Ömer -Raḍiya'llāhu 'anh- süci içün buyurmuşdur: (6) إِنَّهَا مُتَلَفَتْ لِلْمَالِ وَمُنْدَ حَبَّةٍ إِنَّهَا مُتَلَفَتْ لِلْعَمَلِ İnnehā mütlifetün li'l-mālî ve müz hibetün li'l-'aklı³⁰³ ve bir muşibet daḫı karındaşları ve eḫibbāsi-y-le düşman olmağa sebebdür. (7) Nite-kim Ḥaḳ -Ta'ālā- Kur'ānda buyurur: إِنَّمَا يُرِيدُ الشَّيْطَانُ أَنْ يُوقِعَ بَيْنَكُمُ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَاءَ فِي الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ وَيَصُدَّكُمْ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ وَعَنِ إِنَّمَا يُرِيدُ الشَّيْطَانُ أَنْ يُوقِعَ بَيْنَكُمُ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَاءَ فِي الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ وَيَصُدَّكُمْ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ وَعَنِ الصَّلَاةِ فَهَلْ أَنْتُمْ مُنتَهُونَ İnnemā yüridü's-şeyṭānū en yūḳı'a beynekümü'l-'adāvete ve'l-baḡdā'e fi'l-ḥamri ve'l-meysiri (8) ve yeşuddeküm 'an zikri'llāhi ve 'anî's-şalāti fe-hel entüm müntehüne.³⁰⁴ Çün bu āyet nāzil oldı. 'Ömer ḫazreti: قَدِ انْتَهَيْتَا قَدِ انْتَهَيْتَا يَا رَبِّ Ḳadi'nteheynā

300 Şükür ve övgü, İslâmı bir nur ve suyu temizleyici kılan Allah'a özgüdür.

301 Allah'ım! Beni tövbe edenlerden ve temizlenenlerden kıl.

302 Ey benim efendim!

303 Şüphesiz o, malları telef eder ve akli da yitirir.

304 Şeytan şarap ve kumarla sizin aranızda düşmanlık ve kin salmak ister ancak, vaz geçtiniz artık değil mi? Kur'an, V. Mâide Sûresi, 91. âyet. KKM. 139. (Bayık diler şeytan kim, birağa aranızda düşmanlık dakı sevmemeklik, sücide dakı kıymarda; dakı yığa sizi Tanrıyı anmakdan, dakı namazdan. Pes siz yığlınıcılar mısınız? (5) Sûratü'l-Mâide, 91. âyet. SKT. 89, Hemân diler şeyṭān ki atı vere sizin aranızda düşmanlığı ve nâhoşluğu şarâb sebebiyle ve kımâr sebebiyle ve geri ħuta sizi Allāh'ı zikr etmekden ve namâz kılmakdan. Pes eyâl Siz geri ħurur mısınız? F. Ol bir şeyin şîresi ve şuyı koḳusu fenâ olup serḫoş etmek ḫaddine erişe ana şarâb derler. Azı ve çoḡu ḫarâmdır ve necisdir. Eger serḫoşluk ḫaddine erişüp koḳusu olmaz ise ḫarâmdır necis değildir ve kımâr oyunbâzlıkda şart etmektir ki eger ben sana gâlib olur isem şu

(9) kadi'nteheynā yā Rabbi³⁰⁵ dedi. Zīrā emr ma'nisi ne idüğün bildi ve bir muşibet dağı budur kim el-bette anı içen (10) kişi ziyāna mürtekb olur 'avretine talāk vermek gibi ve küfr söylemek gibi ve'l-hāşıl ne dedüğün (11) bilmez olur. Nite-kim Resūl hazreti -Şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem- buyurur: مَنْ زَوَّجَ كَرِيمَةً مِنْ شَارِبِ الْخَمْرِ فَكَأَنَّهُ سَاقَهَا إِلَى النَّارِ Men zevvece kerimetün min şāribi'l-ḥamri fe-ke'ennehū (12) sākahā ile'-z-zinā³⁰⁶ ve süci her şerrün miftāhıdır. Zīrā süci içene kalan günāhı işlemek genez olur. (13) Allāhı unutturduğı için bu dağı büyük muşibetdür ve bir dağı budur kim 'amelin yazan feriştehler andan (14) incinürler. Zīrā anlar fıskı sevmezler ve bir dağı süci içene had lāzım olur. Dünyāda olmazsa āhiretde. (15) El-bette biri yerine biñ ağaç ururlar ve bir dağı budur kim gökler kapısı anuñ üzerine bağlanur kırk (16) gün tamām du'ası kabūl olmaz ve bir dağı nā-gāh eceli gelmiş ola. Tevbesüz olursa İmānsuz (17) ölür. -Ne'üzü bi'llāhi.- Bu dedüğim muşibetler süci içene dünyadaki muşibeti āhiretdeki (88a-1) muşibetleri Allāh -Ta'ālā- Müslümānlara bititmesün. Resūl hazreti -Şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem- eydür: Süci içeni (2) kıyāmet güninde getüreler. Ol süci içdüğü kabı boynına aşılımış ve kadehi elinde ola. Et-ile derisinin (3) arasında toptolu yılanlar ve 'akrebler ola ve ayağına oddan iki na'lin geydürilmiş ola ve dimāğı ve beynisi (4) güldür güldür kaynar ola. Maḥşer yerine getüreler ve öldüğü vaktin sinlesini tamu çukurlarından bir çukur edeler. (5) İbn-i Mes'ūd -Raḍiya'llāhu 'anhu- eydür: On kişi mel'ün olur süci ucından gerekse ol süci bir kaṭre olsun (6) dedi. Biri şıkan biri şıkduan ve içen ve şunan ve anı getüren ve anuñ ile ticāret eden ve süci (7) etmek için niyyet edüp ağacın dikendür. Meşāyihden menkūldür kim: Ruviye 'an Enes³⁰⁷ -Raḍiya'llāhu 'anhu-

kadar para ver meşelâ ve eger sen gâlib olursan ben şu kadar para veririm deyü şart ederler. İşbu maḥz-ı harâmdır. Eger şart olmaz ise veyâhud bir cânibde şart etmeseler harâm değildir. Cemî'i oyunbâzlıklar ki anda şart râyicdir ve ma'mûldür harâmdır. Eger şartsız oynar ise kımâr olmaz ise de lâkin şeytân bahâne ile vesvese edip Allāh -Sübḥâne-nin zikrinden ve namâzdan men' eder ise harâmdır. 7. cüz, Sûratü'l-Mâide, 91. âyet. KTC. 1-199, أَفْ يُؤْتِيَكُمْ التَّدَاوَةَ وَالْبَغْضَاءَ فِي الْخَمْرِ وَالْمَيْمِرِ Bunden özge bir nesne yokdur ki şeytân ister ki: أَلَمْ يَنْهَ عَنْ الصَّلَاةِ وَبَعَثَ فِيكُمْ ذُرِّيَّتَهُ وَحَمَلَ الْكُفْرَ أَهْلَهُ وَحَمَلَ الْكُفْرَ أَهْلَهُ Ve ister kim sizi Hudâ'yı anmakdan ve namâzı kılmakdan alıkoya. قَبْلَ أَنْ تَأْتُمُّ مُتَّهَبُونَ Pes siz anlardan vaz geçici misiz? Bu makâmda istiḥfâ emr içündür. Ya'nî siz bunların 'ayıpların bildükden sonra isti'mâllerinden vaz geçin. 7. cüz, Sûratü'l-Mâide, 91. âyet. TZA. 1-194, Şeytân yalnız şarap ve kumar ile aranızda düşmanlık, sevmemezlik bırakmak, sizi de Allah'ı anmakdan ve namaz kılmakdan alıkoymak ister; daha vaz geçmiyecek misiniz? Mâide Sûresi, 91. âyet. KKT. 124, Şeytân içkide ve kumarda ancak aranızda düşmanlık, kin düşürmek, sizi Allah'ı anmakdan ve namazdan alıkoymak ister; Artık siz (hepiniz) vaz geçtiniz değil mi? Mâide Sûresi, 91. âyet. KHK. 1-254)

305 Vaz geçtik! Vaz geçtik! Yâ Rabbi!

306 Kızını içki içen birisi ile evlendiren, onu zinaya sevk etmiş gibidir.

307 Enes'ten rivayet olunur ki

لَعَنَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي الْخَمْرِ عَشْرَةَ عَاصِرَهَا وَمَتَعَصِرَهَا وَشَارِبَهَا وَحَامِلَهَا وَمَحْمُولَةً إِلَيْهِ وَسَاقِيَهَا وَبَائِعَهَا وَأَكَلَ (8)
 La'ane Resūlu'llāhi -Şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem- fi'l-
 hamri 'aşereten 'āşirehā ve mu'teşirehā ve şāribehā ve hāmilehā mahmūleten (9) ileyhi
 ve sākiyehā ve bāyi'ahā ve ekele şemenehā ve'l-müşterilehā ve'l-müşterilehū şadaқа
 Resūlu'llāh.³⁰⁸ İşte Hakk -Ta'ālā-nuñ (10) Resūli bir tamlam sücide on kişiye la'net
 dedı. Biri içendür kalanı içmeyendür ve 'Osmān hāzreti (11) -Rağiya'lāhu 'anhu- eydür:
 Süciden ırak oluñ kim be-dürüstı ol cemı'-i günāhlarıñ başıdur ya'nı aşlıdur. -Va'llāhi-
 (12) cem' olmaz İmān ile süci bir gönülde yakın olur kim biri birini gidere der.
 'Abdu'llāh Bin 'Ömer -Rağiya'lāhu 'anhu- (13) eydür: İçüp tevbesüz gidenleri mahşer
 yerine getüreler gözleri gök ve yüzleri kara ve dilleri göğüsleri (14) üzerine şarkmış
 ola ve ağzından iriñ gibi şalyaları akar. Murdār it ölüsü gibi kıkar. Görenler kırkup
 (15) yigrenürler ve yüzine tükirüp eydeler kim: Ey bez-baht! Dünyādan tevbe ile
 gelseñ şimdi bu 'akabeye (16) uğramazduñ. İmdi süci içenlerden ağāh oluñ. Zinhār
 anlara uğrarsañuz selām vermen ve hasta (17) olsalar hāllerin şorma ve kıcan ölseler
 namāzlarına varmañ ve bu sücinüñ bir kıç yaramaz nesneleri (88b-1) dañı vardur anı
 dañı deyyeyüm işit. Var sen dañı aña göre iş ét ve sen süci içmezseñ bārı (2) bu
 haberleri işitdüğün gibi süci içenlere deyyü ver. Ol kim inşāfa geleler. Bilgil imdi! Bu
 süci kim vardur (3) kendüsü 'aynı necisdür. Cemı'-i 'ulemānuñ ittifākı-y-la tona bulaşsa
 namāzı dürüst degildür anı yine yumayınca (4) ve bir dañı bu kim ādemün ağzını
 necisden dañı yaramaz kıkıdur ve 'aklı nūrın söyündürür siñirlerin süst (5) eyler.
 Yolına kığrı yöriyemedügi andandur ve dañı hayāyı giderür ve gayreti zā'il eyler. Elin
 ve ayağın ve (6) başın ditregen éder ve dilini ağır éder ve kığrı söyleyemez olur ve
 halk arasında kıor ve kıakır olur ve (7) ölürken kınzır gibi kıortlayı kıortlayı ölür ve
 öldüğünden sonra dañı dürlü dürlü 'azāblara ve rüsvālık- (8) lara uğrar -El-'iyāzü
 bi'llāhi- İlāhı! Mecmū'-ı Müslümānları sen şakla süci içmekden ve süci içenlere dañı sen
 tevbe (9) ve tevfiķ ver. Eger eydürlerse-kim: Ben süci içmezın kıayrı nesne içerin ve-
 yā-ğud süci içersen az (10) içerin esrimezin derseneñ bu dañı yaramazdur. İşit imdi şol
 harām olan süci dedüğimiz ne nesnedür (11) anı saña deyyü vereyim. Bilgil imdi! Süciyi

308 Allah'ın Resulü -Allah'ın salat ve selāmı onun üzerine olsun- içkide on kişiye lanet etmiştir: Onu kıkan, kıktıran, içen, taşıyan, taşıtan, dağıtan, satan, parasını kıyen, satın alan ve ona sahip olan. -Allah'ın Resulü gercekdir-

Resül -‘Aleyhi’s-selām- beyān edüp buyurmuşdur kim: كُلُّ مُسْكِرٍ حَرَامٌ وَمَا أَسْكَرَ كَثِيرٌ فَقَلِيلٌ حَرَامٌ إِنَّ مِنْ الْعَنْبِ خَمْرًا وَمِنْ اللَّذِيْبِ خَمْرًا وَمِنْ الْحِنْطَةِ خَمْرًا وَمِنْ الشَّعِيرِ خَمْرًا وَمِنْ الْأَرْزَنِ خَمْرًا وَمِنْ الْعَسَلِ خَمْرًا وَأَنَا أَنْهَيْكُمْ عَنْ كُلِّ مُسْكِرٍ Küllü müskirin ḥarāmün ve mā (12) eskere keşirun ve fe-ḳalilun ḥarāmün inne mine’l-‘inebi ḥamren ve mine’z-zebibi ḥamren ve mine’l-ḥıṭati ḥarāmen ve mine’s-ša’iri ḥarāmen (13) ve mine’l-arzeni ḥarāmen ve mine’l-aseli ḥarāmen ve enā anhāküm ‘an külli müskirin. Ya’nî ol Hâḳ -Ta‘ālā-nun ḥabîbi ve (14) kıyāmet güninün şefî’i ve bizi atamızdan yeg sevici ve bize ḥayrlar şunup şerlerden şakınıcı Muḥammed-i Muştafā (15) -Şall’allahü ‘aleyhi ve sellem- buyurur. Eydür kim: Her nesne ki ‘aklı giderür ol ḥarāmdur. Ya’ni sücidür. Eger bir ḳatre (16) daḫı olursa. Zîrā her nesne kim çok olıcaḳ esridür anun azacuḡı daḫı ḥarāmdur ve daḫı yaş (17) üzümnden ve ḳuru üzümnden ve buḡdaydan ve arpadan ve ṭarudan ve baldan bunların cemî’isinden süci (89a-1) olur. Hidāyede eydür: Her süci kim esridecek ḳadardan az olsa içse ḥelāldür dese ḳāfir olur. Zîrā (2) şariḥ Ḳur’āna inkār etmiş olur ve şol ṭaru şuyı kim aḡa esridici nesne ḳatarlar içenler esridür aḡa (3) boza dërler. Ol daḫı ḥarāmdur. Hem-ān süci ḥükmindedür. İmām Muḥammed -Raḥmetu’llāhi ‘aleyh- eydür: Her kim buḡa ḥelāl (4) dese ḳāfir olur. ‘Avreti daḫı boş olur. Zîrā Resül ḥazreti -‘Aleyhi’s-selām- buyurur kim: الْخَمْرُ مَا خَمَرَ El-ḥamrū mā ḥamere’l-‘aklı. Ya’nî: Süci (5) aḡa dërler kim ‘aklı örte içeni esride. Gerek üzümnden ve gerek ḡayriden olsun. Gerek az olsun gerek çok. (6) Cābir - Raḥmetu’llāhi ‘aleyh- rivāyet ḳılır eydür: Yemenden bir kişi geldi. Resül -‘Aleyhi’s-selām-a eydür: Yā Resūlu’llāhi! (7) Bizüm yerimüzde ṭarudan bir nesne düzerler. Aḡa mizir dërler. Şimdiki fāsıḳlar aḡa boza dërler. Resül ol (8) pür-uşul aḡa eydür: Esridür mi? Ol kişi eydür: Yā Resūlu’llāhi! Esridür dedi. Resül ḥazreti -‘Aleyhi’s-selām- eydür: Ḥarāmdur. (9) Anı içenlere Hâḳ -Ta‘ālā- kıyāmet güninde cehennemde yanan fāsıḳların ve ḳāfirlerin gevdelerinden aḳan (10) irinleri ve ḳanları ve şaru şuları cehennemde içürse gerek. Ebū Mālik Eş‘arî rivāyet eder Resülden (11) -‘Aleyhi’s-selām- buyurur kim: لَيْشْرِبَنَّ نَاسٌ مِنْ أُمَّتِي الْخَمْرَ سَيُؤْمِنُ بِغَيْرِ اسْمِهَا Li-yeşribenne nāsün min ümmeti’l-ḥamre seyümevvünehā bi-ḡayri’smihā. Ya’nî: Benüm ümmetümden süci (12) içenler adını deḡişdüreler ḡayri ad vèreler. Kimi puḡte ve kimi boza kimi ekşice bal şuyı ve kimi ḥurmā (13) şuyıdır dèyeler. Ammā çün-kim esride ve ‘aklı taḡyîr ède ḥarāmdur. Gerek az ve gerek çok olsun ve bunu (14) daḫı bil-kim: Yènür nesneler

vardur kim ol dağı esridür. Meşelā revzek³⁰⁹ gibi aña varak-ı şedānic dërler ve (15) dağı neyk³¹⁰ ve afyon gibi. Bunlar nebātāt-ı müskindendür. Fıkh kitāblarında ve tıb kitāblarında mezkûrdur. (16) Haddi iskāre yetişince harāmlığında ittifāk etmişlerdür. İmām Mālik ve İmām Muḥammed ve İmām Şāfi'î katında (17) hürmeti vāzıhdur. Ammā İmām Ebū Ḥanīfe ve Ebū Yūsuf katında harāmdur. Şol maḥalde kim Hidāye şerhi Nihāyede: (89b-1) Türbem yıkıldı ve ol şehir dağı bile yıkıldı harāb oldu. Andan sonra gine ol şehir üç yüz yıl harāb (2) yatdı. Andan üç yüz yıldan sonra ol şehir gine ma'mûr oldu ve ol benüm türbem olan yerün yanına bir (3) kiremitci geldi kondı ve kiremit bişürüp halka satmağa başladı ve ol yerlere pâdişāh olan kimesne geldi. (4) Ol şehirde bir sarāy yaptı ve ol sarāy için benüm ol türbem olan yerün toprağını ol kiremitci begendi (5) pâdişāh sarāyına örtmek için. Benüm ol etümden kemüğümden hāşıl olan topraktan kazdı. Balçık eyledi. (6) Kiremitler bişürdi ve ol sarāyı ol kiremitler ile örttiler. Bir niçe yıllar dağı anda tırdum. Andan sonra (7) zamān geçdi. Ol pâdişāha dağı zevāl erişdi. Ol dağı öldi. Ol sarāy dağı yakıldı ve kiremitleri (8) kırıldı. Beyt:

Şular kim kendüyi sultān şanurlar

Āhir toprak olıcağ utanurlar³¹¹

مَلِكِ سُلَيْمَانَ بِسُلَيْمَانَ رَسِيدُ. مَلِكِ هَمِينَ أَسْتُ سُلَيْمَانَ كُجَا أَسْتُ

Milk-i Süleymān be-Süleymān (9) resid

Mülk-i hem-în-est Süleymān kücā-est³¹²

Pes cihān Süleymāndan Süleymāna naql eder. Mülk bayağı. Kānı Süleymān? (10) Andan sonra ol şehre bir küpci geldi ol sarāyuñ yerini küp-hāne eyledi. Ol benüm etümden kemüğümden (11) olan kiremitleri dēvşirüp dökdi. Balçığa katdı. Bir küp eyledi şatdı. Bir zamān dağı evlerde yerlerde (12) durdum. Andan bir büyük seyl geldi. Beni tırduğum yerden kopardı şuraya getürdi. Nice yıllardur kim (13) burada tıururın dedı. 'İsā -'Aleyhi's-selām- eydür: Yā küp! Ben saña anı şormazam. Şunı şoraram-kim:

309 Öteki nüshalarda "rūzek رُوْزَكْ" şeklindedir.

310 Öteki nüshalarda "benc بَنْج" şeklindedir.

311 Vezni: 11'li hece vezni.

312 Süleyman mülküdür Süleyman'a erişti * Mülk budur, Süleyman nerede? Vezni: Fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilün. İkinci mısraın son tefilesinde zihaf vardır.

Şu (14) şuyun neden acıdur? Anı dëyü vër baña dëdi. Ol küp eydür: Yā nebiyya'llāh! Ol vaqt-kim baña 'Azrā'il (15) ħarbesi toħundı ölüm acısı benüm gevdeme yayıldı. Etüme süñügüme boyandı. Ol acı henüz benden (16) gitmedi. Ol acıdur kim şimdi benüm şuyumı daĥı acı eyler dëyü ħaber vërdi. İmdi ëy 'azîz! Bu fānî (17) bî-vefā ve pür-cefā dünyāda ne olam dërsin. Bunun büyük devleti pâdişāhlık ise āĥir anuñ daĥı (90a-1) ħālî şöyle ölüm acısı hepüsini burnından getürdi. Anı taĥtından tācından ayırup yëre urup (2) topraġa ħarışdurdi. Toprak olmaġ-ile daĥı andan ölüm acısı gitmedi. İmdi ġāfil olma. Beyt: (3)

Ëy lezzet alan 'iş-i cihāndan ħazer ët-kim
Nuşindedür nişi vebālinde belāsı (4)
Devlet evi dīvārına yaştanmayu gör kim
Muĥkem degül ëy şāh bu bünyāduñ esāsı (5)
Bu ħubbeye kim girdi kim³¹³ çıĥmadı ħabādan
Bu şuffeye kim geldi ki gitmedi şafāsı (6)
'Uryān şol emîr oldı-ki atlasdan ëder faĥr
Sultān şu gedādur ki libās ëtdi palāsı³¹⁴ (7)

Pes çün ħāl böyle olıcaĥ bu dünyā endişesinden geçmek gerek. Riyāset ya'nî ululuk lezzetini (8) nefs-i emmāreyi dimāġdan çıĥarmak gerek. Ölümünü ve ölüm acısını dāyim taşavvur ëdüp cemî'-i hevālardan berî (9) olup dost hevāsı üzre 'ālemde yörümek gerekdür. Tā kim bu ħalk öliceĥ ol dirile. Yoĥsa dünyā (10) endişesine düşmek yavuz muşibetdür. Bu dünyānuñ endişesinden bir endişe ile bir kişi bir gece yatsa (11) erte Ĥaĥ -Ta'ālā- aña yëtmiş endişe daĥı dünyā endişelerinden açı vërür kim ol anuñ birisini bitürmekde (12) 'aciz ħalur. Ol gece gine ħalanınuñ endişesi-y-le bile yatur. Eyle ëde eyle ëde ol göñüle dünyā muĥabbeti (13) dolar zikru'llāhı unudur. Zikru'llāh unudulıcaĥ Ĥaĥ -Ta'ālā- ol kişiden 'ināyetini keser. İmān dadın ol (14) göñülden giderür. Ol göñile zülmet dolar. İmden gerü gerek-ise ol kişi gündüzler oruc tutsun geceler (15) erteye dek namāz kılsun gerekse ħacı olsun gerekse ġazî olsun gerekse Mekke'de mücāvır olsun (16) gerek-ise velî oġlı olsun gerek-ise nebî oġlı olsun. Çün-ki dünyā muĥabbeti göñülde ġālibdür. Aña Ĥaĥķuñ (17) 'ināyeti yoĥdur ve

313 "ki" okunursa vezin düzelir.

314 Vezni: Mef'ülü / mefā'ilü / mefā'ilü / fe'ülün

peygām-berün şefā'ati yokdur ve evliyānün himmeti yokdur. Delīl buña budur kim: (90b-1) Mi'rac gecesı Hāḡ -Ta'ālā- ḡazret-ile Muḡammed-i Muṡṡafā -Şall'allāhu 'aleyhi ve sellem- ṡokṡsan biḡ kelimāt etti. (2) Anda Resūline Hāḡ -Ta'ālā- nice esrār-ı vaḡy eyledi-kim anı daḡı hıç bir peygām-berine bildürmedi. Esrār-ı vaḡy (3) adlu bir risāle vardur. Ba'zısı anlaruḡ risālede mezkūrdur ve ol esrāruḡ cümlesinden birisi (4) budur kim Resūline buyurdı eydür: **يَا مُحَمَّدُ لَوْ صَلَّى الْعَبْدُ صَلَوةً أَهْلِ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ وَصَامَ صِيَامَ أَهْلِ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ وَطَوَى الطَّعَامَ مِثْلَ الْمَلَائِكَةِ وَكَبَسَ لِبَاسَ الْعَارِفِينَ ثُمَّ أَرَى فِي قَلْبِهِ ذَرَّةَ سُورٍ مِنْ حُبِّ الدُّنْيَا أَوْ مِنْ سُمْعَتِهَا أَوْ رِيَاءَ هَا أَوْ رِيَّاسَتِهَا أَوْ حُلِيِّهَا أَوْ زِينَتِهَا لَا يُجَاوِرَنِي فِي دَارِي وَلَا نَزَعَنْ مِنْ قَلْبِهِ مُحَبَّتِهِ وَلَا ظُلْمَنْ قَلْبَهُ حَتَّى يَنْسَانِي وَلَا ذَيْفَةً حَلَاوَةً مُحَبَّتِي وَ سَلَامَتِي وَ رَحْمَتِي** Yā Muḡammed! Lev şalle'l-'abdü şalāte ehli's-semā'i ve'l-arḡi ve şāme şıyāme (5) ehli's-semā'i ve'l-arḡi ve ṡavaṡ-ṡa-āme mişle'l-melā'iketi ve lebiş ve libāse'l-'ārifine şümme erā fī ḡalbihī (6) zerreten sürürin min ḡubbi'd-dünyā ev min süm'atihā ev riyā'ehā riyāsetehā ev ḡullihā ev zīnetehā lā yücāvireni (7) fī dāri ve lā nez'anne min ḡalbihī ve lā zulminne ḡalbehū ḡattā yensāni ve lā zīḡahū ḡalāvete muḡabbetī ve selāmetī ve raḡmetī. (8) Ya'ni ḡadişin ma'nāsı budur kim: Hāḡ -Ta'ālā- Resūline eydür: Yā Muḡammed! Bir kişi yer gök ehli ḡadar namāz kılsa ve yer (9) gök ehli orucı ḡadar oruc dutsa ve ferişteḡler gibi yemek yemez olsa eḡnine daḡı 'ārifler ṡonın (10) ḡeyse andan ben anuḡ 'ibādetine baḡmazın ḡöḡline baḡarın. Eḡer anuḡ ḡöḡlinde zerre ḡadar dünyā sevgüsü (11) olsa öḡülmegi olsa yā ḡalḡa 'amelin ḡöstermek sevgüsü olsa ve-yā zīnetlenmek sevgüsü olsa ben anı (12) ḡonşı edinmeyem ve benüm muḡabbetüm dādını herḡiz datmaya ve muḡabbetümi ḡöḡlinden alam. Anuḡ ḡöḡlini zulmetle ṡolduram. (13) ḡattā benī unıda ve selāmumdan ve rāḡatumdan yad ola demek olur ḡadişüḡ ma'nisi. Pes dünyā ṡaleb (14) eden kişilere ve dünyā seven kişilere bu sözlerden ḡatı ḡorḡu vardur. Ammā bu dünyā ṡaleb eden (15) kişileruḡ ve dünyā cem' eden kişileruḡ ḡücceti daḡı vardur. Sen daḡı ol ḡücceti edersin ola. Sen-daḡı (16) eydürsin ola. Ben dünyāyı sevmezsin. İmdi ey bī-çāre! Çün sevmezsin yā niçün ḡeçe ḡündüz (17) anuḡ derdine düşüḡ segirdürsin. Ya niçün Hāḡ olan nesneye ṡālib olup segirtmezsin ve ṡālib (91a-1) olup istemezsin. Pes bundan ma'lūmdur kim dünyāyı seversin. Zīrā sevilmeyen istenilmez ve-yā ele (2) giricek kiselere ḡoyup mühürlenüḡ şanduklara ve kilīdlü yerlere şaḡlarsın. Fuḡarā ḡelüḡ isteyicek: Yokdur. (3) ḡāzır degildür dēyü yalan sōylersin. Ey bī-çāre! ṡut-ki bu-ḡün sen ḡasılik edüḡ fuḡarādan ṡartınasın. (4) Érte ḡazrete ne yüz-ile varasın ve-yā ben dünyāyı sevmezsin dēyü ḡüccet

êdesin. Hâk -Ta‘âlâ- hüd kullarınuñ (5) göñline nazâr êder. Şüretine hücçetine nazâr êtmez. Nite-kim buyurur: *إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى لَا يَنْظُرُ إِلَى صُورِكُمْ بَلْ يَنْظُرُ إِلَى قُلُوبِكُمْ وَنِيَّاتِكُمْ* Inna'llāhe ta‘ālā lā yanzuru ilā şüveriküm. (6) Bel yanzuru ilā kulübiküm ve niyyātiküm.³¹⁵ Ammā bizüm maqşūdımız hücçet degildür. Bel-ki ‘aşıklara Tanrı (7) t̄aliblerine bir naşihat êdüp Hâk yolu göstermekdür. Hāl niteligin bildürmekdür. Pes sen dañı (8) bu naşihatleri ve bu âyetleri ve hadîşleri işidüp şıdık-ile inānup Allāhdan qorqup ve Resūlinden (9) utanup inşāf êdüp Allāha dōñersen ve bu ben yuñaru dedigümleyn ölümün fikr êdersen (10) Hâk -Ta‘âlâ- hâzretinde yüzün aq ola. Kıyāmet güninde bindüğün buraq ola. Cehennem senden ırak (11) ola ve sekiz uçmak saña turaq ola ve eger eydürsen kim: Baña dünyā gerekdür ve dünyāda hoşlık (12) gerekdür. Dost var düşman var. Gelici gidici var ve bunların her birinün harcı var. Ben (13) dünyā talebini koyup fakır olup elümde dünyācığım çüridüp muhtāc olmazın. Bu günü hoş geçüreyim. (14) Erte nice olursa olsun dersen yōri var dünyā saña mübārek olsun. Başdan ayağa kutlu olsun. (15) Anun lezzetleri saña tatlu olsun. Ve-likin beze senden Allāhu -Ta‘âlâ- ve dañı kaçā senden cemī‘-i peygām-berler (16) ve kova seni dükeli evliyālar. Duta seni zebāniler. Göresin katı ‘azāblar. Çekesin belā vü zahmetler ve (17) göresin cefā vü miñnetler. Āñir bu murdār dünyāyı dañı bunda koyup gidesin. ‘Aceb anda varıcaq n’êdesin? (91b-1) Şol sen dünyāda dilemedüğün kişiler geleler. Ol sen cem‘ êtdüğün dünyācuğunı üleşeler. Yēyeler ve yēdüreler. (2) Dökeler saçalar. Sen ol karanı tar yerde yatup hisābın vērüp ‘azābın çekesin ve illā eydürsen kim: (3) Baña dünyā gerekmez. Ben dünyādan bī-zārın. Bir loqma bir hırka dünyāda ihtiyār êderin. رِزْقُ جَدِيدٍ يَوْمَ جَدِيدٍ Rızkun cedīdün yevmün (4) cedīdun.³¹⁶ Ben Allāha tevekkül êderin. Allāhun va‘desine inanurın. Elümde varcamı fuqarāya üleşdürürin. (5) Ölmedin elümde fırsat var iken āñiret yarağın yerin dersen. Şahhā cānuña.³¹⁷ Allāh senün yardımcın (6) ve Resūl -‘Aleyhi’s-selām- senün şefā‘atcün ve meşāyihler senün mürşidün ve mü‘minler senün du‘acün ve dizār (7) senün ögdülin. Êy ‘azīz! Çün-ki bildün bu nefsi emmāre yēdi başlu bir ejdehā-y-imiş. Ol ejdehānün (8) gāyet büyük başı kim kalan

315 Allah sizin suretlerinize ve amellerinize bakmaz. Kalplerinize ve niyetlerinize bakar.

316 Yeni gün yeni rızktır.

317 Canına sağlık

başlar anı tâbî'dür dünyâ sevmek ve dünyâyâ ṯalib olmak imiş ve ol (9) büyük baş kesilcek nefs-i emmārenün kalan başları kurur gider imiş ve ol nefs-i emmārenün büyük (10) başını kesmek dünyâyı terk edüp dünyādan yigrenmek ile olurmuş ve dünyādan yigrenmek daḥı şu (11) kitābuñ yukarısında dedüğim gibi ölümün anmağ-ile olurmuş. Pes bunları bildüğün den sonra ve dünyā (12) sevmenün ziyānını bildüğün den sonra ve dünyâyı terk etmegün fā'idelerini işitdüğün den sonra bunu (13) daḥı deyeyim kim: Dünyā sevmekligün sebebi nedür ve dünyā sevmegün sebebine sebep nedür? Anı daḥı saña (14) aḥdurayım aḥlatdurayım. Tā kim bu kitābda müşkil kalmaya. Zīrā bu kitāb āsān Türkī dilince anuñ-çün (15) söylendi-kim mübtedīye yol āsān ola deyü bir kaç yerde dedüm. İşit imdi! Bu dünyâyı sevmeye sebep (16) ölümün unutmakdur ve ölümün unutmaya sebep uzak endişeler etmektür. Ya'nî şanular şanmakdur. Bir kişi (17) şunu şöyle edeyim ve bunu böyle edeyim deyüp yörise ölümün unıdur. Ölümün unutmak kişiye (92a-1) dünyā mehabbeti getürür. Zīrā bu nefs-i emmāre bir şanular şanıncı bir uzak endişeler edici kimsedür. Ammā (2) bir şanular şanar kim elli yılda yüz yılda ḥāşıl olmaz. Erteye çıkacağın daḥı bilmez. Bağlar bağçeler evler (3) barklar oğullar kızlar everüp ḥāşıl etmek tedbīrin eder. Böyle etmeye dünyā gerekdür. Dünyā ḥod (4) derdine düşüp sevdāsında olmayınca ḥāşıl olmaz. İmdi! Şunu taḥkīk şöyle bil-kim: Bu ādem (5) oğlanlarını aldayup mağrūr edüp uzak endişeler etdüren üç nesnedür: Biri emānīdür (6) kim: وَعَرَّيْتُكُمُ الْآمَانِيَّ Ve ğarretkümlü'l-emāniyyü³¹⁸ ve biri daḥı şeytānīdür kim: وَلَا يَغُرَّتْكُمْ بِاللَّهِ الْغُرُورُ Ve lā yegurreneküm bi'llāhi'l-ğarūru³¹⁹ ve biri daḥı

318 ... Ve olamayacak istekler sizi aldatıp durdu... Kur'ân, LVII. Hadid Süresi, 14. âyet. KKM. 644. (... Dakı mağrūr eyledi sizi arzular... (57) Sûratü'l-Hadid, 14. âyet. SKT. 454, ... Ve aldatdı sizi ârzûlar... *F. Kâfirler sırât köprüsünden geçebilmezler cehenneme dökülürler. Meger ol kimseler ki bir peygamberin ümmeti bulundu şâlih olsun yâhud olmasun anlar ile karanğuda nûr olur ve münâfıklar daḥı bunların aydınlığında biraz yürürler lâkin mü'minler çâbüklük-ile geçerler ve münâfıklar gerüde kalurlar ve çağururlar ki: Ey mü'minler! Bize daḥı aydınlık veriniz. Anların birisi der ki: Aydınlığı verânızdan nûr ḥāşıl kılacak yer dünyâ idi. Anı verâda bırakıp geldiniz. Şimdi vakti geçdi.* 27. cüz, Sûretü'l-Hadid, 14. âyet. KTC. 4-131, 131. Ve arzûlar sizi aldatdı. 27. cüz, Sûretü'l-Hadid, 14. âyet. TZA. 2-355, ... Kuruntular sizi aldattı... Hadid Süresi, 14. âyet. KKA. 540, ... Sizi kuruntular aldattı... Hadid Süresi, 14. âyet. KHK. 3-252)

319 ... Ve sakın o hilebaz şeytan, aldatmasın sizi Allah hakkında. Kur'ân, XXXI. Lokmân Süresi, 33. âyet. KKM. 483. (... Dakı aldatmasın sizi Tanrı-y-ıla ya'nî mühlet virmeg-y-ile, aldayıcı ya'nî şeytân. (31) Sûratü Lokmân, 33. âyet. SKT. 334, ... Ve aldatmasın sizleri Allāhın ḥaḥkında aldatıcı olan şeytân. *F. Ya'nî şeytân, Allāhu -Sühbâne- ğafūr, rahīm deyü sizleri aldatmasun ve dünyā dirliği sizi aldatmasun ki bir kimse dünyâda güzel dirlikli ve 'aziz olursa anı âhiretde daḥı bulur diyor.* 21. cüz, Sûretü Lokmân, 33. âyet. KTC. 3-182, 182. Ve aldatıcı şeytân Ḥudā'nın 'afv ve keremiyle sizi aldatmasun. 21. cüz, Sûretü Lokmân, 33. âyet. TZA. 2-176, ... O aldatan nefs-i emmāre sakın sizi Allah'a mağrūr etmesin. Lokmân Süresi, 33. âyet. KKA. 415, ... O çok aldatıcı (şeytan) zinhar sizi Allah (ın ḥilmine, cezasını geciktirmesine) güvendirmesin. KHK. 2-429)

dünyâ- (7) vîdür kim: لَا تَغْتَرَّبَنَّكُمْ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا Ve lâ tegurrennekümü'l-hayâtü'd-dünyâ.³²⁰ Pes âdem oğlanlarını bu üç nesne idüğine aldayan (8) bu üç âyet delîldür. Şeytân eydür kim: İşle ne dilerseñ! Allâh kerîmdür 'azâb eylemez ve 'ukûbet (9) etmekde ivmez. Ve-lîkin 'âkıl olan kişiler şeytânun bu igvâsına aldanmaz. Hâk -Ta'âlâ-nun dâyim bu (10) sözüni kulağından gidermez kim buyurdi: إِنَّ الشَّيْطَانَ لَكُمْ عَدُوٌّ فَاتَّخِذُوهُ عَدُوًّا İnne's-şeytâne leküm 'adüvvün fe'ttehiżühü 'adüvven³²¹ ve bir yerde (11) dañı buyurdi-kim: إِنَّ لَكُمْ عَدُوًّا مُبِينًا İnnehü leküm 'adüvvün mübînün.³²² Çün-ki bildün şeytân düşmandur. Kadîmî ata dede düşmanıdır. (12) Hayr şanmaz. Andan hayr uman dañı hayra uğramaz. Pes aña ve anun sözine niçün uyalar. İştmedün-mi (13) Âdem ataya ve Havvâ anaya n'eyledi ve zürriyâtına dañı êde yörür ve niçeleri dünyâdan İmânsuz gönderdi. (14) İmân hürmetini kibr odına yandurdi uzak şanular-la ölümden gâfil eyledi. Âñir ölüm geldi. (15) Gâfil bulundılar gâflet-ile İmânlarını şeytâna aldurdılar. İmânsuz yüzi kara Hâk hazretine vardılar. (16) Pes çün hâl böyledür. Nice etmek gerekdür 'aşîler? Anun keremine nazar êdüp korku kâmcısını (17) ele alup ümîz atına binüp şerî'at yolına düşmek gerekdür. Tâ kim vara cennete ve dîzâra yêtişe. (92b-1) Yoksa kendüyi kapup şalı vèrmek ile olmaz ve şerî'at yolın koyup bid'ate uymak hod -Ne'üzü (2) bi'llâhi-azgünlükdür. Pes kişiyê korku ve ihtiyât gerekdür. Êy kardaş! Nice korkmayasın-kim

320 Kur'ân'da yukarıdaki âyetin bu bölümü şöyle geçmektedir: ... لَا تَغْتَرَّبَنَّكُمْ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا ... Ve sakın aldatmasın sizi dünya yaşayışı... Kur'ân, XXXI. Lokmân Sûresi, 33. âyet. KKM. 483. (... Pes aldamasun sizi yakın dirlik... (31) Sûratü Lukmân, 33. âyet. SKT. 334, ... Pes aldatmasun sizi dünyâ dirliği... F. Ya'nî şeytân, Allâhu -Sübhâne- ğafûr, rahîm deyü sizleri aldatmasun ve dünyâ dirliği sizi aldatmasun ki bir kimse dünyâda güzel dirlikli ve 'azîz olursa anı âhiretde dañı bulur diyor. 21. cüz, Sûretü Lokmân, 33. âyet. KTC. 3-182, ... لَا تَغْتَرَّبَنَّكُمْ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا Pes yakın olan sağlık sizi aldatmasun. 21. cüz, Sûretü Lokmân, 33. âyet. TZA. 2-176, ... Sakın dünya dirliği sizi aldatmasın... Lokmân Sûresi, 33. âyet. KKTA. 415, ... O halde zinhar [sakın ha] sizi dünya hayatı aldatmasın... KHK. 2-429)

321 Şüphe yok ki şeytan, size düşmandır, siz de ona düşman olun... Kur'ân, XXXV. Fâtır Sûresi, 6. âyet. KKM. 508. (Bayık şeytan sizün düşmanunuzdur, pes dutun anı düşman... (35) Sûratü'l-Melâ'ike — Fâtır, 6. âyet. SKT. 351, Elbette şeytan sizin-çün düşmandur, pes düşman tutun anı ... 22. cüz, Sûretü'l-Fâtır, 6. âyet. KTC. 3-213, إِنَّ الشَّيْطَانَ لَكُمْ عَدُوٌّ Tañkîkâ kim iblis-i pür-telbîs size bir şedîd düşmandır. تَتَّخِذُوهُ عَدُوًّا Pes siz dañı anı 'akâ'id ve ef'âlinizde düşman edüp vesvesesinden hâzer edin. 22. cüz, Sûretü'l-Fâtır, 6. âyet. TZA. 2-210. Çünkü şeytan düşmanınızdır. Onu düşman bilin. Fâtır Sûresi, 6. âyet. KKTA. 436, Çünkü şeytan sizin bir düşmanınızdır. Onun için siz de onu düşman tutun... Fâtır Sûresi, 6. âyet. KHK. 3-20)

322 Şüphe yok ki o, apaçık bir düşmandır size. Kur'ân, XXXVI. Yâ Sîn Sûresi, 60. âyet. KKM. 520. (... Bayık ol sizün düşmanınızdır bellü. (36) Sûratü Yâsîn, 60. âyet. SKT. 359, ... Elbette şeytân sizin-çün âşikâre düşmandır. 23. cüz, Sûratü Yâ Sîn, 60. âyet. KTC. 3- 227, إِنَّ لَكُمْ عَدُوًّا مُبِينًا Zîrâ 'ale't-taħkîk ol habîş bir âşikârâ düşmandır. 23. cüz, Sûratü Yâ Sîn, 60. âyet. TZA. 2-223, ... Çünkü o, sizin belli bir düşmanınızdır. Yâsîn Sûresi, 60. âyet. KKTA. 445, ... Çünkü o, sizin için (Rabbinizden) ayıran bir düşmandır. Yâsîn Sûresi, 60. âyet. KHK. 3-40)

ahkam-326

فَصَلِّ تَوَكُّلِي بَيَانِ اِيْدُرْ

Faşl: Tevekküli beyân eder

Bilgil (16) imdi kardaş! Rızık bābında ve cemî'i işleründe Allāha tevekkül etmek nice olur? Saña bildüreyim (17) ve Allāha tevekkül edenlerden ve Allāha inanup 'ibādete t̄ā'ate meşgûl olanlardan bir kaçın saña (93a-1) d̄eyü vēreyim ve tevekküli saña ta'līm edeyim. Sen daḥi öğren. Var Allāha tevekkül et kim cemî'i işüñ (2) rāst gele ve hem imānuñ aşlı daḥi tevekküldür. Hāḫ -Ta'ālā- eyle buyurur: فَتَوَكَّلُوا اِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ Fe-tevekkelū in küntüm mü'minîne³²⁷ (3) d̄er. Pes evvel anı işit kim: Allāh kullarına rızkını ve ecelini nice taḫd̄ir eder? Ėy kardaş! Bilgil kim (4) ve āgāh olḡıl kim Meleki'l-Erḫām adlu bir ferişte vardır. Vaḫtā-kim ana raḥmine ata şulbinden ol (5) şucaḡaz ki düşe. Hāḫ -Ta'ālā- dileye kim ol şudan ādem yarada. Ol melek eydür kim: يَا رَبِّ مَا الْآجَلُ وَمَا الْآخِرُ Yā Rabbi! Ma'l-ecelü (6) ve ma'l-eşer. Ya'nî: Ne-ḡadar eceli ve topraḡı nedendür? d̄er ve Hāḫ -Ta'ālā- ol meleḡe eydür: Levḫa nazar eyle. Nazar (7) eder görür kim. Bu kişi nerede defn olacaḡdur? Ol aracukañdan bir pāre toprak alur. Ol ata belinden (8) sızup ana raḥmine düşen şuya ḡarışdurur. Ananuñ raḥminde balçık eyler ve andandur kim her kişinüñ (9) topraḡı ḡandadur ve nerede gömüleceḡdür? Kimse bilmez ve nerede öleceḡdür? Hiç kimse bilmez. Nite-kim Hāḫ -Ta'ālā- (10) buyurur: وَمَا تَدْرِي نَفْسٌ بِأَيِّ أَرْضٍ تَمُوتُ Ve mā tedrī nefṣün bi-eyyü arḡin temütü³²⁸ ve ol ferişte ol raḥmde balçık edüp

326 Allah, en iyi bilen ve en iyi hükmedendir.

327 ... Ancak dayanın inanmışsanız. Kur'ân, V. Mâide Sûresi, 23. âyet. KKM. 126. (Tevekkül eylen, eger olasız mü'minler. (5) Sûratü'l-Mâide, 23. âyet. SKT. 81, ... Tapşurunız eger Müslümân iseniz. 6. cüz, Sûretü'l-Mâide, 23. âyet. KTC. 1-183, ... İtimâd edin bu cengde, eger Tanrı'nın vicdânına taṣdîḡ edicilerseniz. 6. cüz, Sûretü'l-Mâide, 23. âyet. TZA. 1-178, ... Mü'min iseniz yalnız Allāha mütevekkil olun. Mâide Sûresi, 23. âyet. KKTA. 112, ... Güvenip dayanın (gerçekden) iman etmiş kimselerseniz. Mâide Sûresi, 23. âyet. KHKM. 1-231)

328 ... Ve hiç kimse nerede öleceğini bilmez... Kur'ân, XXXI. Loḡman Sûresi, 34. âyet. KKM. 483. (... Dakı bilmez nefṣ, kankı yirde öle... (31) Sûratü Lukmân, 34. âyet. SKT. 334, ... Ve bilmez hiç bir şaḫş ḡanḡı yerde ölür... 21. cüz, Sûretü Loḡmân, 34. âyet. KTC. 3-182, وَمَا تَدْرِي نَفْسٌ بِأَيِّ أَرْضٍ تَمُوتُ Ve bir cân bilmez ki ḡanḡı yerde ölür... Mervîdür ki melekü'l-mevî Ḥazret-i Süleymân üzere uḡradı h̄em-niṣṡinlerinden bir kimseye ḡoḡ baḡdı. Ol kimse dedi: Yâ nebiyyu'llāh! Bu kimdür dedi. Melekü'l-mevîdür. Bu ḡaberi işidiceḡ dedi: Ḳorḡaram benüm cânımı ḡabz etmek ister. Lūtf et yele fermân eyle. Beni Hindistân zeminine götürsün. Ḥazret-i Süleymân

karıştırdığı (11) oğlanın ne denli yıl dünyâda diri olacağın ve rızkı dünyâda ne denli olacağın ve nerede öleceğin yazar (12) ve baylığın yazar ve yoksulluğun yazar. Erkek-mi yoksa dişi-mi olacaktı yazar ve şöyle kim takdîr eder ol (13) melek Allâh emri-y-le doğduğundan tâ ölince ne olacaktı? Günden güne öyün öyün nenün gibi ta'âm (14) yeyecektir ve ecelinden öndin bir sâ'at ve sonra ve bir dâne taru rızkıdan eksük ve-yâ artuk (15) yemez ve bir yudum şu ziyâde yutmaz ve ol melek Allâh nice takdîr ederse eyle yazar. Muḥālefet (16) etmez. Ey 'azîz! Her âdem için gökde iki kapu vardır. Birinden rızık iner ve birinden 'ömrünün müddeti (17) günden güne çıkar vakti-kim 'ömrünün müddeti dükene ol kapuların ikisi dahı bile kapanur rızkı inmez. (93b-1) Nite-kim yukarıda eyitdik idi. وَفِي السَّمَاءِ رِزْقُكُمْ وَمَا تُوعَدُونَ Ve fi's-semâ'i rızkuküm ve mā tū'adüne.³²⁹ Buña işâretdür. Eyle olsa rızık için (2) ne kaygı gerektir. Gökdeki rızkı yerde istemek-ile bula-mı dersin? Allâh sağa şol va'de êtdüğü rızkı (3) vürür. Her nerede ise gelür erişür. Gerek-ise sen taleb êt gerek-ise taleb etme. Mūsâ peygām-ber (4) -'Aleyhi's-selâm- Hâk -Ta'ālâ- ḥazretine su'al edüp eydür kim: Yâ İlâhî! Eblehe çok rızık vürürsin. Mâlinı (5) 'abeş yerlere ḥarc eder. Âḥiretini ma'mûr eylemez ve 'âkile rızkı az vürürsin. Anı dahı senün yoluña (6) ḥarc eder. Kendüsi kılllet-ile geçer. Nedendür? der. Hâk -Ta'ālâ- eydür: Yâ Mūsâ! Eblehe rızkı anuñ-içün bol vürürin. (7) 'Âkil bakar anı görür bilür kim: Rızık mudārâ-y-ile ḥile ile olmazmış. Pes: Her kişiye rızkını veren (8) benem. Rızık her kişiye ben takdîr êtdüğim denli gelür yetişür der. Eyle olsa 'âkil bunı böyle anlar ve (9) rızkını benden bilür. 'İbâdete tâ'ate meşgûl olur. Rızık için kayd yemez dedi. İmdi! Sen dahı (10) vakti-kim kendüyi Allâha işmarlayasın. 'İbâdete tâ'ate meşgûl olasın. Hâk -Ta'ālâ- rızkunı şanmaduğun (11) yerden vürür. İşit imdi! Kendüyi Allâha işmarlayanlardan bir kaçını sağa dēyeyim ve anlara şanmaduğı yerden (12) rızklarını Allâh nice vürürmüş. Sağa dēyeyim işit.

yale ferman etti. Tarafetü'l-aynde anı ma'lûbuna yetiştürdi. Melekü'l-mevî Hazret-i Süleymân -'aleyhi's-selâm-a eyitdi kim: Ben ana ta'accüb yüzünden itâle-i nazar etdim. Anun-cün ki anı yanında gördüm ve bana ferman olundu ki: Var fûlân kimsenin rûhunu Hindistân'da kabz et. 21. cüz, Sûretü Loḳmân, 34. âyet. TZA. 2-177, ... Hiç bir kimse nerede öleceğini de bilmez... Loḳman Sûresi, 34. âyet. KKTA. 415, ... Hiç bir kimse hangi yerde öleceğini bilmez... Loḳman Sûresi, 34. âyet. KHKM. 2-429)

329 Ve gökte de rızkınız size vaadedilen var. Kur'ân, LI. Zâriyât Sûresi, 22. âyet. KKM. 619. (Dakı gökte rûzunuzdur ya'nî yağmur, dakı ol kim va'de olursunuz. (51) Sûratü'z-Zâriyât, 22. âyet. SKT. 432, Ve gökdedir sizin rızkınız, ve ol şey ki va'de verildi size. *Ya'nî ḥâricde vücûda gelmezden evvel 'âlem-i melekûda rızık ve ukûbet ve anın mişillü şeyler muşavver olur -Va'llâhu a'lem-. 26. cüz, Sûretü'z-Zâriyât, 22. âyet. KTC. 4-106, Dahı gökdedir rızkınız ve şevâbdan mev'ûd olduğunuz nesne. 26. cüz, Sûratü'z-Zâriyât, 22. âyet. TZA. 2-330, Rızkınız, size vaadölunan şey gökdedir. Zâriyât Sûresi, 22. âyet. KKTA. 522, Rızkınız, size vaad olunagelen şeyler gök(ler)dedir. Zâriyât Sûresi, 22. âyet. KHKM. 3-208)

Hikāyet: Halīl peygām-ber -‘Aleyhi’s-selām- zamānında (13) bir kaç yıl katı kızlık oldu. Buğday ve arpa bulunmadı. Dāne katı kızlık oldu. Degme yerde bulunmazdı. (14) Hem kāfirler Halīle dāne aldurmazlardı. Men‘ ederlerdi. Halīl peygām-berün cemā‘ati aclıktan katı (15) buğaldılar. Halīl eydür: Bu kāfirler baña tahıl aldurmazlar. Varayın bārī bir ayruş şehrden tahıl taleb (16) edeyim dedi. Develerine boş çuvalları arttı. Dağı tahıl isteyü gitdi. Bu kāfirler işitdiler. Çevre (17) yaña şehrlere haber gönderdiler. Her kanda vardı-y-ise Halīlu’llāha tahıl şatmadılar. Halīl ‘āciz kaldı. (94a-1) Devecüklerin kaşar eyledi. Genç yere çıkıdı. Kāfirlerün gayretinden ve dīn gayretinden kāfirlere (2) karşı şehre boş gelmemek için çuvālcuqların kum ile tıdurdı. Devecüklerine yükletdi. (3) Kāfirlere karşı aldı evine geldi. Kāfirler bunu gördiler kim: Çuvalları tolu tolu Halīl aldı evine geldi. (4) Eyitdiler: Bunu kanda bulmuş? dediler. Oğlanların gönderdiler: Varun Halīl ne getürdi görün (5) dediler. Ol oğlancıklar Halīlün çuvallarını oynar gibi oldılar barmaqları-y-le dūrterler görürler. Biri (6) birine eydürler: Halīl buğdayı un eylemiş getürmüş dediler. Ammā Halīl bu yüklerinün yumşak kum idügin (7) kimseye demedi. Bu yükleri un şanurlar. Halīl aḥ-şāma degin şabr eyledi. Aḥ-şām olıcaḥ Sāre ḥātūn (8) ki Halīl peygām-berün ḥātūnı idi. Halīl peygām-ber Sāre ḥātūna eydür: Yā Sāre! Tūr yukaru! Şol çuvāl- (9) lardağı kumı taşıyalım. Taşra yabāna dōkelim dēr. Üzerime dīn gayreti gālib oldı. Kāfirlere (10) karşı kurı gelmemeye gayret etdüm. Varduğum yerlerde kimse baña tahıl şatmadı. Ben dağı çuvallaruma (11) yumşak kum tıdurdum kimse görmedin. Tūr! Çuvalları aç. Kumı taşıyalım taşra dōkelüm dedi. Tırdı (12) Sāre ḥātūn çuvālun birin açdı. Gördi kim çuvāl tolu un. Birin dağı açdı. Gördi-kim ol dağı (13) ve birin dağı ve birin dağı. Hep ol çuvalları açdı. Gördi-kim hepüsi dağı un. Laṭīf yumşak (14) buğday unı. Hep çuvallar tolu tolu. Dōndi Sāre ana Halīl peygām-bere eydür: Yā Halīla’llāhi! Ol kum

(15) dedüğüñ kankı çuvâldadır? Halîl -‘Aleyhi’s-selâm- eydür: Hep çuvâldağı kumdur. Säre eydür: Yâ Halîla’llâh! Hep (16) un olmuş dedi. Halîl -‘Aleyhi’s-selâm- tırı geldi. Gördi-kim çuvâllarına yükledüp getürdüğü kum Hağ -Ta‘alâ-nuñ (17) kereminden hep un olmuş. Halîl Allāha çok hamd ü senā eyledi. İmdi ey kardaş! Hağkuñ gerçek (94b-1) kullarınun ğayreti Hağ üzerinedür. Dilerse kumu un eyler. Dilerse unı kum eyler: يَفْعَلُ Yef‘alu’llāhu (2) mā yeşā’u³³⁰ ve يَهْكُمُ مَا يَرِيدُ Yahkümü mā yüridü³³¹ āyetini okumaduñ-mı ve-yā-ğud okuyandan işitmedüñ-mi? Benî İsrâ’il kavminün (3) anbârlarında tağılları çuvâllarında unları teknelerinde etmekleri hep taş oldu. Ey bî-çäre kul! (4) Olursañ Allāha kul ol. Nefsüne kul olmaya. Varur-iseñ Allāh kapusına var. Bu fānî kapulardan vaz gel. (5) Allāha tevekkül eyle. İmām Kuşeyrî - Rağmetu’llāhi ‘aleyh- Esmā’-i Hüsnā Şerhinde eydür: Her kim tevekkülünü Allāha şahîh (6) eylese ol gene hâcetini Allāhdan diler. Ğayriden hiç hâcet dilemez. Ammā bu mütevekkiller Tağrıdan hâcetlerini (7) vağt olur kim huşû-ile tezellül-ile dilerler. Vağt olur baş-ile ve nâz-ile dilerler. Şulehâdan birisi eydür: (8) Beytü’l-Muğaddisde mescid içinde bir kişi gördüm. ‘Abâsın bürünmiş. Yatur uyurdu. Bir müddetden sonra (9) tırı geldi. Eyitdi: Tiz başa yağlu etmek vër ve dağı fülân ta‘amı vër ve fülân helvâyı ver. Yoksa (10) bu mescid içindeki kandîllerüñi uvağurın. Päre päre eylerin dedi. Ben eyitdüm: Bu kişi delüdür ve-yā-ğud (11) velîdür dedüm. Ol vardı yine ferâğat etti. Bir müddetden sonra gördüm. Bu kişi geldi ol derviş (12) dedüğü gibi etmegi ve ta‘amı ve helvâyı getürdi. Ol dervişün öninde kodi. Ol derviş tırı (13) geldi. Ol etmekden ve ta‘amdan ve helvâdan bir-az yedi. Bâkîsin ol getüren kişi aldı gine gitdi. (14) Ben ol kişinün ardınca vardum. Eyitdüm: Hikâyet nedür? dedüm. Ol kişi eyitdi: Ben bir hammâl kişiyem. (15) Bunca zamân-idi kim benüm oğlancuğlarım bu ta‘amı benden isterlerdi ittifâğ. Bu-gün hâşıl edi vërdüm. Nâ-gâh gözüme (16) uyku galabe eyledi.

330 ... Allah dilediğini yapar. Kur’ân, XIV. İbrahim Sûresi, 27. âyet. KKM. 295. (... işler Tanrı anı kim diler. (14) Sûratü İbrâhîm, 27. âyet. SKT. 197, ... Allāh dilediğini işler. 13. cüz, Sûretü İbrâhîm, 27. âyet. KTC. 2-186, يَفْعَلُ مَا يَشَاءُ Ve Hağ -Celle ve ‘alâ- istediği şeyi işler. Pes sorulmaz ki niçün bu gürûha hidâyet verdi ve niçün bu gürûhu dâlâletde kodi. 13. cüz, Sûretü İbrâhîm, 27. âyet. TZA. 1-396, ... Allah dilediğini yapar. İbrahim Sûresi, 27. âyet. KKTA. 260, ... Allah ne dilese yapar. İbrahim Sûresi, 27. âyet. KHKM. 2-110)

331 ... Dilediğini hüküm eder. Kur’ân, V. Mâide Sûresi, 1. âyet. KKM. 121. (Hüküm eyler anı kim diler. (5) Sûratü’l-Mâide, 1. âyet. SKT. 78, ... Dilediğini hüküm eder. 6. cüz, Sûretü’l-Mâide, 1. âyet. KTC. 1-173, ... Tağlîl ve tağrîm huşûşunda istediği şeyi hüküm eder. 6. cüz, Sûretü’l-Mâide, 1. âyet. TZA. 1-170, ... İstedini hüküm eder. Mâide Sûresi, 1. âyet. KKTA. 107, ... Dilerse onu hüküm eder. Mâide Sûresi, 1. âyet. KHKM. 1-221)

Uyku içinde bir âvâz işitdim ki: Yâ fülân! Beytü'l-Mukaddisde bizüm bir evliyâmuz (17) yatur. Ol ta'âmları bizden ister. İmdi tur! Bu ta'âmları aña ilet. Bundan yêsün. Bâkîsin sen (95a-1) yine oğlancuklarına getir yêsünler dèdi. Hem-ân uyandım bu ta'amı bunda getürdüm. Bâkî hâl nedür (2) bilmezem dèdi. Şeyh Ebû Tâlib-i Mekki -Raḥmetu'llâhi 'aleyh- Kûtü'l-Kulüb adlu kitâbında bu ḥadîsi nakl eder (3) Resûl ḥazretinden -Şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem- buyurur. Ḥadîş oldur kim: أَجَلٌ مَا أَكَلَ الْمَرْءُ مِنْ أَطِيبٍ مَا أَكَلَ الرَّجُلُ Ecellü mâ ekele'l-mer'u min kesbi yedihi (4) ve bir rivâyet daḥî: أَطِيبٌ مَا أَكَلَ الرَّجُلُ Etyebü mâ ekele'r-racülü min kesbi yedihi. Ya'nî ḥadîş ma'nîsi budur kim: Kişi yedüginüñ (5) ulusu ve arusu ve eyüsi kişi eli-y-le kesb êtdügidür dèmek olur. İmâm Ca'fer-i Ḥaledî³³² -Raḥmetu'llâhi 'aleyh- (6) eydür: Bu ḥadîşden murâd kişi ḥâcetini ve fâkasını³³³ Ḥaḳ -Ta'âlâ- ḥazretine 'arz êdüp el götürüp du'â dileyüp (7) aldugıdır dèr ve Şeyh Şehâbe'd-dîn-i 'Ömer-i Sühreverdî -Raḥmetu'llâhi 'aleyh- eydür: Kişi ḥâcetini ḥâcet vaktinde (8) Ḥaḳ -Ta'âlâ- ḥazretine el götürüp 'arz êtmekdür dèr. Vakti-ki Ḥaḳ -Ta'âlâ- vèrse ol (9) rızqdan ḥelâl laṭîf rızq yokdur dèr. Ol rızq be-ğâyet laṭîf ḥelâl rızqdur. Ammâ mütevekkillerün (10) ba'zısı kendüye fütüh³³⁴ gelecegin bilür. Ammâ Ḥaḳ -Ta'âlâ- destür vèrmeyince almaz ve ba'zısı fütüh geldügin- (11) leyin alur. Bilmek ḥâcet degildür dèr. Zîrâ anların gibi kişi tevḥîd-i ef'âle vâsıl olup cemî-i (12) kâ'inâtda Allâh -Ta'âlâ-nun fi'lini nazar ederler. Allâh fi'linden ğayrini işkât ederler. Pes bu mertebe (13) ulu mertebedür. Anun gibi kimselerin şöḥbeti Allâh ile tamâm olup durur. Kendünün irâdesinden ol (14) münselih olup durur. Kendünün ihtiyârını (15) terk êtmekde ve Şeyh Necîb Sühreverdî³³⁵ -Raḥmetu'llâhi 'aleyh- hikâyet eyler Şeyh Ḥammâddan ve Şeyh Ḥammâd (16) dâyim eydürdi kim: Biz fazl-ı ta'amdan yerüz. Fütühdan yerüz dèmek olur. Zîrâ bir şahş anı (17) düşünde gördi. Sen aña şol kadar nesne ilet dèrlerdi ve Ḥammâd daḥî düşünde görürdi. (95b-1) Fülân kişi saña şu kadar nesne getürse gerekdür. Senün rızqun anun elinden bu kadar olsa (2)

332 Öteki nüshalarda "İmâm Ca'fer-i Ḥuldî" şeklindedir.

333 Fâḳa فَاكَا Ar. muhtâclık, fakîrlik, gedâyî. Tec. 2-113

334 Manevî faziletlerde kalp temizliği ile ilm-i ledunîyi ortaya çıkarmak. Ruhanî ilerlemeler ile kişinin ummadığı halde kendisine esip gelerek ortaya çıkan nimet. (ledunî لَدُونِي Ar. Allah tarafından vech-i mahşûş üzere bâtınen ihsân olunan. Terc. 2-205)

335 Öteki nüshalarda "Şeyh Mucîb Sühreverdî" şeklindedir.

gerekdür dërlerdi. Hammâduñ dirligi şu vech-ile idi ve Şeyh Ebû Sa'îd Harrâz - Raḥmetu'llāhi 'aleyh- eydür: (3) 'Arifün tedbîri Allāhu -Ta'ālā- tedbîrinde fānî olup durur. Fütūḥa nazar eden Allāhu -Ta'ālā- ḥazretine (4) nazar eder. Şeyh Şehābe'd-dîn-i 'Ömer-i Sühreverdî -Raḥmetu'llāhi 'aleyh- eydür: Ben şöyle işitdüm-ki: Bir gün sultān-ı (5) Şeyh 'Abdü'l-kādir-i Gīylānī -Raḥmetu'llāhi 'aleyh- bir mürîdine eyitdi: Var fülān kişiye eyit: Sende fülān kişinin (6) emānet ta'āmı var ve altunı var imiş. Şeyh 'Abdü'l-kādire ol saña emānet koyan kişi şu kadar ta'ām (7) ve altun vërdi sen daḥı vër dë dëdi. Ol mürîd geldi bu kişiye bunu dëdi. Ol kişi gücendi eydür: (8) Eger ben bu mes'eleyi şeyhe istifsār eylesem şeyh baña fetvā vëre-y-di-kim: Bir günün emānetini taşarruf etmek (9) cāyiz degildür. Bu mürîd be-cidd oldı. El-bette vër dëdi. Şeyhün sözi şınmasun dëdi. Ol kişi daḥı (10) nā-çār oldı dëdügi deñlü ta'ām ve altun vërdi. Hem-ān ki şeyhe bu deñlü ta'ām ve bu deñlü altun (11) teslîm etdi. Şāhib-i emānetden kāğıd geldi-kim: Ey fülān kardaş! Kerem edesin. Ol senün elünge (12) emānet kodusım altundan şu kadar altun ve ta'āmumdan şu kadar ta'ām el-bette Şeyh 'Abdü'l-kādire vëresin (13) dëyü. Bir kişi geldi bir kāğıd şunu vërdi. Bu kişi bunu isti'cāl edüp şeyhe haber vërdi. Şeyh (14) daḥı aña 'itāb edüp eyitdi: Sen şöyle-mi zann edersin kim fuḡarānuñ işāreti 'abesdür. Anuñ (15) şihḡatini bilmeden işāret ederler mi şanursın? dëdi. Su'āl. Bir kişiye eyitseler ki: Gelün her gün (16) bu deñlü nesne bizden aluñ ve-yā-ḥud Vaḡtehā bu deñlü nesne ve-yā ta'ām bizden aluñ dëseler. Ol daḥı Vaḡtehā (17) siz getürün dëse. Pes bu ma'lūm olur. Bunun gibi ta'āmuñ ḡālî nice olur? Cevāb. Bunun gibi rızḡ (96a-1) bir kişi her gün ve-yā vaḡtehā kendü getüre ve-yā gelün aluñ dëyeler. Varalar alalar. Aña şum dërler ba'zı (2) 'arifler. Zīrā المعلومُ شومُ El-ma'lūmü şumün³³⁶ dërler. Ammā Şeyh Şehābe'd-dîn-i 'Ömer-i Sühreverdî -Raḥmetu'llāhi 'aleyh- eydür: Biz (3) anı fütūḡdur dëruz. Şum dëmezüz. Anuñ-çün-kim bizüm vaḡtümüzi Allāhu -Ta'ālā- şāfî eyleyüp durur. Biz her (4) nesnede anuñ fi'lini müşāhede eyleriz ve her nesne kim Allāh anı bize naşīb eyler. Biz anı mübārek görürüz. (5) Şum görmezüz dër. Şeyh Bā-Yezîd-i Bestāmiye su'āl etdiler: Yā Şeyh! Biz seni hiç kesb eder görmezüz? Siz (6) neden yërsiz? dëdiler. Şeyh Bā-Yezîd eyitdi: Haḡ -Ta'ālā- kilābe ḡanāzîre rızḡ vëür. Bā-Yezîde vërmeye mi (7) şanursın-kim şorarsın?

336 Bilinen bir şum. Sözlük bölümündeki "şü'm" maddesine bk.

dédi ve ba'zı münkaṭı'ından birine su'āl étdiler: Hîç esbāba muḳayyed olmazsınız (8) dédiler. Ol daḥı cevāb vèrdi-ki benüm bir hoş şan'atüm vardı. Şeyḥler baña eyitdiler: Şan'atün terk (9) eyle. Allāha tevekkül eyle. Fütüh-ı gaybîden yémek Taḡrı tāliblerine gökcekdür dédiler. Ben eyitdüm: Şan'atümi (10) terk édicek benüm ma'îšetüm kandan ola 'aceb? dédüm. Ḥafîfden bir nidā işitdüm: Vaḳtî-ki sen benüm (11) Ḥazretüme rücû' édesin. Ben daḥı dostlarımuḡ birisini saña ḥizmetkār vèribiyem ve-yā-ḥud düşmanlarımuḡ (12) birini saña musaḥḥar éderin. Tā ki ol senün ḥizmetkārın olup saña ḥacetünî ḥāzır édi vère. (13) İmdi ḳardaş! Fütüh-ile vāḳıf olan kişinün ḳatında ādemîler ile melā'ikeler elleri berāberdür. Zîrā ki (14) esbābı terk édüp turlurlar. Hikāyet: Meşāyihden bir kişi vardı. Tevekkül ehli-y-di. Esbāba (15) muḳayyed olmaz-idi. Mürîdleri ve kendüleri bâbu'llāhda oturmışlardı ve ol şeyḥün bir yavuz (16) ḥātūnı vardı. Bir gün şeyḥe eydür: Ey 'azîz kişi! Bize bu ḳanā'at neçeye dek olsa gerekdür? (17) Varsañ sen daḥı bu ḥalk gibi bir sebebcük ucın tutsañ dèdi. Bu 'azîz kişiyi ḥayli üşendürdi. (96b-1) Bu 'azîz bu ḥātūnun zıvırdusından ḳaçdı. Turlı geldi-kim taşra vara. Bir-ez vaḳt yöriye. Der-ḥāl (2) ol ḥātūn daḥı turlı geldi. Eydür: Turl! Dur gitme! İşde iki akçe. Bir iki akçe daḥı sen ḳat. Al şu (3) ṭaḡarcuḡı un-ile ṭoldur getür dèdi. Bir ṭaḡarcuḡı iki akçe ile şeyḥün eline şunı vèrdi. Şeyḥ daḥı (4) ol ṭaḡarcuḡı ve iki akçeyi aldı bāzāra vardı. Bir çıkırıkcı dostı var-idi. Anuḡ dükkānı önine vardı. (5) Anuḡ-ile bir-azcuḡ oturdı. Ol çıkırıkcı şeyḥe eydür: Üzeründe bir melāmetcük var gibi. 'Aceb ne-y-idi dèdi. (6) Şeyḥ eydür: Şol ḥātūnum beni incitdi. Eydür: Var sen daḥı bu ḥalk gibi bir işe güce yapış dèr. İmdi! Ben (7) daḥı bu nāzenîn 'ömri yabāna ḥarc étmeye ḳıyāmazın ve bu it nefsi becerme-y-içün bu ḥabîş dünyāyı ṭaleb édüp (8) 'ömri zāyi' édemezin dèdi. Bunlar böyle dèrken şeyḥ gördi-kim un bāzārı vaḳti geçmiş. Ṭaḡarcuḡı eve nice (9) boş alayım gideyim dèdi. Çıkırıkcı eydür: Şu yonḳadan ṭoldurun. Aluḡ eve duta gidün. Ṭaḡarcuḡı şeyḥden (10) aldı ol çıkırıkcı başa başa yonḳa ṭoldurdi. Şeyḥe vèrdi. Şeyḥ ṭaḡarcuḡı aldı geldi. Eve getürdi. (11) Ḳapudan içerü iti vèrdi. Aluḡ şunı dèdi. Kendüsi geçdi mescide gitdi. Vardı mescidde kendü (12) ḥāline meşḡul oldı. Namāz ḳıldı. Virdin okıdı 'avretinden üşeni üşeni siḡe siḡe yap yap eve (13) geldi. Gördi-kim evde ısıcaḳ etmek ḳoḳar. Şeyḥ eydür: Meger kim ödünç un aldılar ola. Ol yonḳacuḡ (14) ile bişirdiler ola dèr. Girdi içerü. Selām vèrdi oturdı. Ḥātūnı turlı geldi. Ev gine ısıcaḳ (15) etmek gördi. Şeyḥ eydür: Bu etmek nedür? Ḥātūnı eydür: Getürdüḡün undandur dèr. Ol 'azîz ağladı (16) eydür: Ben un getürmedüm. Benüm getürdüḡim bu

yonka idi. Hâk -Ta‘ālā- kendü kereminden un eylemiş dedi. (17) İmdi‘ey ‘azîz! Vaktî-ki sen Allāha tevekkül eylesen Allāh sanja şanmaduğun yêrden vêrür. Seni (97a-1) teşvîşden kurtarur. Gör ahi! Şu kuşcağazları yazda kışda hîç zaḥîre êdinirler mi? Şabāḥ (2) yuvalarından kalkarlar qarıncuqları aç ve gece yuvalarına gelürler qarıncuqları tok ve-yā şol taḡda yöriyen (3) ḥayvāncuqları görmez misin? Şamanları yok. Ahırları yok. Yazda kışda Hâk -Ta‘ālā- kaydların yêr. Evde (4) beslenen ḥayvānlardan taḡda yöriyen semüzdür. Pes şunı şöyle bilmek gerekdür ve şöyle inanmak (5) gerekdür. İns ve cin ve ḥüş ve tıyūr cemîi yêrde gökde ne-ki var Allāhuḡ kıludur. Allāh daḥı cemî‘isinüḡ (6) rezzākıdır. Bir gün Resûl ḥazreti -Şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem- Medîne şehrinde Enesüḡ eline yapışdı aldı. (7) Enesi şehrden taşra çıkardı. Gördi-kim ağaç başında bir kuşcağaz oturur. Resûl -‘Aleyhi’s-selām- eyitdi: Yā Enes! (8) Şu kuşcağazları gördün-mi? Gözet-kim ol kuşcağazuḡ iki gözi yokdur. Enes baḡdı. Gördi-kim ol (9) kuşcağazuḡ iki gözi yok. Ol kuş ağaç başında bir kez ötdi. Resûl ol pür-uşûl eydür: Yā Enes! (10) Hîç bilür misin ol kuşcağaz ne dêr? Enes eydür: Bilmezem. Yā Resûla’llāh! dedi. Resûl -Şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem- (11) eydür: Kuş eydür kim: اللَّهُمَّ أَنْتَ الْعَدْلُ الَّذِي لَا يَجُورُ حَبَبْتُ عَنِّي بَصَرِي وَقَدْ جَعْتُ فَأَطْعِمْنِي Allāhümme ente’l-‘adlū’llezî lā yecūru ḥacebte ‘annî baṣarî ve ḡad ci’tü feṭ‘imnî³³⁷ (12) dêr dedi. Andan ol kuşcağaz bunı dêrken bir çekürgecük geldi. Ol kuşcağazuḡ aḡzına girdi. Ol kuş (13) bu çekirgecüḡi yêdi. Daḥı bir kerre yine ötdi. Resûl ḥazreti -Şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem- eyitdi: Yine bildün-mi? (14) Yā Enes! Ol kuşcağaz eydür kim: مَنْ تَوَكَّلَ عَلَى اللَّهِ كَفَىٰ وَمَنْ ذَكَرَنِي لَا يَنْسَانِي Men tevekkele ‘ala’llāhi kefā ve men zekeranî lā yensānî³³⁸ dêr. Yā Enes! Rızḡ (15) içün bu günden gerü kim ḡuşşa yêr dedi. Resûl -‘Aleyhi’s-selām- tevekküli Enese böyle ta‘lîm eyledi. (16) Tevekkül mü‘minlere el-bette gerek olduḡı-y-çün. Pes tevekkül eylemek gerek. Allāhuḡ va‘desine inanmak (17) gerek. Zîrā tevekkül Hâk -Ta‘ālā- ḥazretinde sevilmege sebebdür. Hâk -Ta‘ālā- tevekküli ta‘lîm êtmek içün (97b-1) peyḡamberlerinden birine buyurur. Eydür: Var şol denizüḡ ḡāyet deriḡ yêrinden bir taş getür. Vardı (2) ol peyḡam-ber deniziḡ deriḡ yêrinden bir taş getürdi. Hâk -Ta‘ālā- buyurdı:

337 Allāhım! Sen gerçekten adilsin. Benim gözlerimi kapattın. Ama acıktığım zaman bana yiyecek verirsin.

338 Tevekkül edene O, kâfi gelir ve kendisini zikr edeni unutmaz.

Ol taşu uvatdı. (3) Gördi ol taşu içinde kurtcağaz ağzında yeşil yaprak tutar. Hâk - Ta'ālā- eyitdi: Ey benüm (4) peygām-berüm! Şu kurtcağaz her günde bir şunu gibi taze yaprak yer ol taş içinde deniz içinde. Biz (5) aña ol yaprağı çün eksik étmeziz. Hâzır éderüz. Var imdi saña buyrulanı işlemege meşgûl (6) ol baña tevekkül eyle. Ben saña rızkuñı her kanda gerek-ise yetürem dedı. İmdi tahkîk şunu şöyle (7) bilgil kim kişide tevekkül olmayınca 'ibâdet hâlâvetini bulmaz. Ey bîçâre! Bir hayvânca yokmısın? Ne şabruñ var (8) ve ne kanâ'atüñ var ve ne hod Allāhuñ rezzâklığına mağrûr olursın kim tevekkül éde bilesin. Şol (9) baykuşcuğı görmez misin? Bir za'îfçe kuşcağaz. Gece érteye degin Allāha zıkr éder. Şabâh olıcak (10) varur bir halvet yerde Allāha tevekkül éder. Kendü hâline meşgûl olur. Rızk için hiç kayd yemez. Hâk - Ta'ālā- (11) dañı aña rızkını durduğı yerde gönderür. Her günde üç kuş gelür. Aña kendüyi arz éder. Birisini (12) alur yer. İkisini gerü âzâd éder. Kendü ol bir kuş ile yarındası gene ol vakte degin kanâ'at éder. (13) Şabr éder. Her gün hâli budur yazda kışda. Sen ki insānlık da'vîsin édersin bir gün dañı nefsünden (14) kesüp bir miskîne lokmacuğunu vërmezsin. Bel-ki nefsünden artanın vërmege dañı kıyamazsın. Dursun (15) bir-azdan gine yerin dërsin. Ola toyduğundan sonra bir miskîne artuğın vërmeye dañı kıyamazsın (16) ve-yâ karnuñ ac-iken elünge ta'am gelse bunu bir fakîre vëreyim. Ben şabr édeyim dëmezsin. Ol baykuş- (17) cuğı gör kim 'ömrini kanâ'at-ile geçürür. Ehl-i kanâ'at olduğı-y-çün adı baykuş oldu. Üç kuş (98a-1) her gün öñine gelür. İkinin âzâd éder. Birisin yer kanâ'at éder. Anuñ şabır kanâ'ati berekâtında her gün (2) üç kuş Hâk - Ta'ālā- hâzreti anuñ ayağına gönderür eksüksüz. Hikâyet: Bir gün bir bâzîrgân (3) kişiyi Süleymân peygām-ber -'Aleyhi's-selām- naşîhat édüp eyitdi: Rızk için hiç kaygı çekme. Hâk - Ta'ālā- (4) saña emr étdüğine meşgûl ol. Rızk Allāh üzerinedür dedı. Ol bâzîrgân Süleymāna hüccet édüp (5) eyitdi: Yâ nebiyya'llāh! Rızk için el-bette taleb gerekdür. Dek turmağ-ile Allāh kimseye rızk vërmez dedı. (6) Süleymân -'Aleyhi's-selām- eyitdi kim: Hâk - Ta'ālā- kullarınun rızkını boynuna almışdur. Gerek-ise taleb etsün (7) gerek-ise taleb étmesün. El-bette mev'ûd olınan rızk kimseye gelür bulur. Ol aşğa yukaru segirdüp taleb (8) édenler şabûrsızlığındandır. Epsem otursalar rızk gelür anları bulurdu. Eger sa'y ile rızk ele (9) girse niçeler rızk isterken elindeki rızkın dañı yitürür müflis olur dedı. Görmez misin şol (10) baykuş nice kanâ'ati vardur ve nice şabır vardur. Her gece şabâha degin Allāhı zıkr (11) éder. Şabâh olıcak varur bir kovuğa başın şokar oturur. Hiç rızk talebinde olmaz. Allāh aña (12) oturduğı

yerde rızkını v  r  r. S  leym  n peyg  m-ber -‘Aleyhi’s-sel  m- böyle d  yicek ol t  cir k  lk  d   (13) gitdi. Vardı dört ya  a    marladı. Ba  a bir bay      get  r      atun alayım d  di. Bir bay      (14) buldılar getürdiler.   atun aldı. Evine getürdi. Bir mu  kem   ut   i  ine k  yd  . Ol   ut  n   a  z  n   (15) mu  kem berkitdi ve ol   ut  y   dağı bir   and     a k  yd   ve   and      kil  dledi ve ol   and      (16) dağı bir hücreye k  yd  . Hücreyi dağı kil  dledi k  od  . Ana  tarlarını aldı. Kendi vardı tic  rete (17) gitdi. Bay      misk  n   ut   içinde   ut     and      içinde   and      hücre içinde hücre   apus   (98b-1) kil  dli ana  tarları h  can  n   cebinde. H  ca eydür kim: Göreyim bay     a r  z   k  andan   eri    r? (2) d  r. K  od   bay      kendü tic  rete gitdi. Bir yıl tam  m tic  retde y  r  d  . Bir yıldan   on  ra evine (3) geldi. Atından indi. T  o  ru hem-  n bay      k  odu  ı y  re y  r  d  . Vardı ol hücrenün kil  din a  dı. (4)   ut  y     ı  ardı. A  dı gördi-kim   ut   içinde   u   y  n  ine batmış yatur. Hem-  n s  ‘at h  ca düşdi. (5) ‘A  lı gitdi. Bir-azdan h  ca kendüye geldi.   ut  y   götürüp S  leym  n neb  n  n   n  ine ilet  di. Eydür: Y   neb  yya’ll  h! (6) H      kim Tağrının peyg  m-beri b  -h  de söz söyleyeler. Ol va  t-kim siz  n  n h  z  r  n  zdan gitdüm. Vardum (7) bir bay        atun aldum. Bir   ut  ya k  oydum ve   ut  y   bir   and     a k  oydum.   and      kil  dled  m ve   and      (8) bir hücreye k  oydum. An   dağı kil  dled  m.   odum sefere   ı  dum. Bir yıl tam  m seferde oldum. Bir yıldan   on  ra eve (9) geldüm. Ol hücrenün kil  din a  dum.   and        ı  ardum ve   and     n   kil  din a  dum.   ut  y     ı  ardum. (10)   apa  n a  dum. Gördüm bay        ut   içinde   u   y  n  ine batmış yatur. S  b  h  na’ll  h d  d  m. Bu   u  lar (11) bu  a k  andan girm     d  d  m. Ta‘accüb   td  m. U     ut  y   bay      bile siz  n  n h  z  r  n  za getürdüm d  di. (12) S  leym  n -‘Aleyhi’s-sel  m- eydür: All  h k    dird  r kim     dik  ’l-va‘dd  r.   ullarına nereden gerek-ise v  r  r (13) d  di. H  ca   ut  y   S  leym  n neb  n  n   n  inde a  ı v  rd  . S  leym  n gördi-kim bay        ut   içinde (14)   u   y  n  ine batmış yatur. S  leym  n eydür: Y   bay     ! H  l  n nitedür? Bay      eydür: Y   neb  yya’ll  h! (15) H  l  m h  o  . All  ha     kr. Ba  a her gün H     -Ta‘  l  - günde       u   gönderür kendü kereminden. G  ne (16) bayağı gibi birin y  rd  m.   kisini          derd  m. H    bir gün va    fem kesilmedi. Hem      ³³⁹ gibi ‘  det  m (17)   zerine   arn  m t    . All  ha h  amd   d  p yaturın em  n h  alvet y  rde d  di. H  ca eydür: Y   neb  yya’ll  h! (99a-1) Yı ben bunca za  metler      p t  a  lar belekler a    p n’  derin? All  ha tevekkül   tsem epsem otursam bir y  rde (2) ‘ib    det   me     l olsama! d  di.

339 "Her zamanki" anlamında. Sözlük bölümündeki "hem     " maddesine bk.

Vardı cemî-i mālını Allāh yolına fuḫarāya üleşdürdi kendü varup (3) fāriḡ olup oturdi. Hāḫ -Ta‘ālā- fütūh-ı ḡaybdan gündən güne gönderdi ve Hātem-i Āşam dērlerdi (4) evliyā’u’llāhdan bir kimse vardı. Tevekkül édüp epsem oturmışdı. Hīç esbāba muḫayyed olmazdı. (5) Bir gün münāfıklar eyitdiler: Senüñ rızḫuñ gökden iner-imiş daḡı ne dēdiler. Hātem-i Āşam eyitdi: (6) Belî! Benüm rızḫum gökden iner. *وَفِي السَّمَاءِ رِزْقُكُمْ وَمَا تُوعَدُونَ* Ve fi’s-semā’i rızḫuküm ve mā tū‘adüne³⁴⁰ āyetini okudı. Ol münāfıklar (7) musahḡharlıḡa aldılar: Senüñ rızḫuñ bacadan inermiş var epsem ol otur dēdiler. Hātem -Raḡmetu’llāhi (8) ‘aleyh- eyitdi: Toḡuz ay anam ḡarnında rızḫum bacadan inerdi dēr. Münāfıklar eyitdiler: Var imdi (9) arḡaḡ üzerine çalkı ḡoyın yat. Rızḫuñ saḡa gele yēyesin dēdiler. Hātem gene eyitdi: İki yıl tamām (10) beşikde çalkı ḡoyın yatdum. Allāh rızḫumı eksük étmedi. Ol demden bu deme deḡin esbāb bilmezsin. (11) Allāha tevekkül édüp oturun. Allāh beni kendü ḡazīnesinden besler dēdi ve bir gün Mūsā (12) peyḡam-ber -‘Aleyhi’s-selām- Tūr taḡına münācāta giderdi. Bir Mecūsî öḡüne arḡurı geldi. Mūsāya (13) eydür: Yā Mūsā! Var ol Rabbüñe dē: Ben ana ḡapmazın elinden gelirse baḡa rızḫumı vērmesün. (14) Ben aḡa ḡapmazın Rab edinmezsin dēr. Vardı Mūsā -‘Aleyhi’s-selām- Tūrda münācāt eyledi. Çün (15) münācātdan fāriḡ oldu diledi-kim döne. Hāḫ -Ta‘ālā- kereminden eydür: Yā Mūsā! Ḳanı ol (16) saḡa işmarladuḡları ḡaber. Niçün dēmediḡ? dēr. Mūsā eydür: İlāhî! Hep gizlüler saḡa āşikāredür. (17) Anuñ gibi ḡaberi sultāna dēmeḡe ḡayā ederin. Hāḫ -Ta‘ālā- kereminden eydür: Yā Mūsā! Var ol (99b-1) ḡuluma dē. Ol benüm ḡulluḡımdan ‘ārlanursa ben rubūbiyyetüm terk étmezsin. Cümle ḡalka rızḡın vērürin. (2) Gerek-ise baḡa ‘ibādet etsünler gerek-ise étmesünler dēdi. Mūsā döndi. Gerü gelürken ol Mecūsî (3) Mūsāya yolda öñerdi. Mūsāya arḡurı geldi. Eydür: Yā Mūsā! Ol benüm ḡaberümi Taḡrıḡa dēdüḡ-mi? Mūsā (4) eydür: Dēdüm. Hāḫ -Ta‘ālā- eyitdi-kim: Ol benüm ḡulluḡımdan ‘ārlanursa ben andan ötürü rezzāḡlıḡım (5) terk édecek deḡülin. Mecmū‘-ı maḡlūḡāt kāfir eḡer Müslimān fāsıḡ eḡer şāliḡ mecmū‘ısını ben yaratdum. (6) Gine

340 Ve gökte de rızḡınız size vaadedilen var. Kur’ân, LI. Zâriyât Sûresi, 22. āyet. KKM. 619. (Daḡı gökde rûzunuzdur *ya‘nî yağmur*, daḡı ol kim va‘da olunursız. (51) Sûratü’z-Zâriyât, 22. āyet. SKT. 432. Ve gökdedir sizin rızḡınız, ve ol şey ki va‘de verildi size. **Ya‘nî ḡâricde vücûda gelmezden evvel ‘âlem-i melekûtda rızḡ ve ‘uḡûbet ve anın mişillü şeyler muşavver olur -Va’llāhu a‘lem-*. 26. cüz, Sûretü’z-Zâriyât, 22. āyet. KTC. 4-106, Daḡı gökdedir rızḡınız ve şevābdan mev‘ûd olduḡınız nesne. 26. cüz, Sûratü’z-Zâriyât, 22. āyet. TZA. 2-330, Rızḡınız, size vaadolunan şey göktedir. Zâriyât Sûresi, 22. āyet. KKTA. 522, Rızḡınız, size vaad olunagelen şeyler gök(ler)dedir. Zâriyât Sûresi, 22. āyet. KHK. 3-208)

rızıkların veren benem. Kesmezin eksüksüz verürin dedi. Ol Mecûsî bunu işidicek (7) ağladı. Barmağın götürdi eydür: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ مُسَى كَلِيمُ اللَّهِ Lā ilāhe illa'llāh Mūsā kelīmu'llāh³⁴¹ dedi. Ol dème degin (8) ol Mecûsî اللَّاتُ El-Lāt dèrdi puta tapardı. Bu kez اللَّهُ Allāh dedi. Allāhı birledi ve Mūsâyı gerçekledi. (9) İmdi ey 'azîz! Bunları bir bir saña dèdüğimden murād budur kim taḥkîk şöyle bilesin-kim: El-Lāt (10) dèyenün rızkını kesmedi. Sen-kim dāyim şıdık-ile iḥlāş-ile Allāh dèrsin. Rızķunı vermeye-mi taşavvur (11) edesin? Şunı bilmez misin-kim anuñ ḥonında toynur dükeli maḥlūkāt. Anuñ emrindedür cümle-i zerrāt. (12) Anuñ ni'metinün nihāyeti yokdur. Anuñ 'aṭāsı kullarına iñen çokdur. Eger bir dānenün bātınında gizledüğün (13) āşikāre ēde-y-di yere göge şıgmaya idi. Ey ehl-i nazar bak aḥı! Bu kāfir Müsilmān anuñ nice (14) vazīfe-ḥorıdur bî-ğaraż kamusını nice besler. Beyt:

ای کریمی که از خزنه غیب، گبر ترسا و ظیفه خور داری
دُستān rā'ğjā'ğnī māḥrūm. tū ki bā dūšmānān nāẓar dārī
Ey kerīmī ki ez ḥazāne³⁴²-i ḡayb
Gebr ü tersā (15) vazīfe-ḥor dārī
Dostān rā kücā künī maḥrūm
Tu ki bā dūšmenān nāẓar dārī³⁴³

Pes rızķ için (16) ḡuşşa çekmek 'ibādet ṭā'at yolın koyup komaḵ gey bilüsizlik imiş ve-yā-ḥud gey şabūr- (17) sızlık imiş. Tevekkül étmege daḥı şabr gerekdür. Şabrı olmayan tevekkül edemez. Bu şabruñ fā'idelerinden (100a-1) işit. Ola kim eşer ēde. Nefes nefesden mübārekdür. Sā'at sā'atden ḳuvvetlūdür. Gün (2) günden devletlūdür. Te'emmül.

341 Tanrı'dan başka tanrı (tapacak) yoktur. Musa Tanrı'nın sözcüsüdür.

342 ḥızāne-t olacak. Sözlük bölümündeki ḥazāne-t, ḥızāne-t maddelerine bk.

343 Ey kerim olan Tanrım! Sen bilinmez hazinenden lütfedersin. Müşrik kāfir ayırımı yapmadan rızķ verirsin. * Sen ki düşmanlarını gözetirken; her halde dostlarını iki cihanda mahrum bırakmazsın. Vezni: Fā'ilātün / mefā'ilün / fe'ilün

فَصْلٌ صَبْرِي بَيَانُ اِيْدَرُ

Faşl: Şabır beyân eder.

(3) Bilgil ve āgāh olgıl ey ‘aziz kim: Bu şabr şifat-ı insāna kim vāqî‘ ola. Ol kişi gāyet bahtlıdur. (4) Hāk hāzretinde mertebesi gey uludur ve sevgülüdür. Anuñ-içün Hāk - Ta‘ālā- Qur’ānda öger ve hem bu (5) şabr dēdikleri kişiyi şabrlıkdan āsānlığa çıkarıcıdur ve hem maqşūd içün şabr eden kimseler (6) el-bette maqşūdına erişse gerekdür. Fakırlığa şabr eden baylığa erişür. Düşman zaḥmetine şabr eden (7) düşmana zafer bulur ve ayrılık zaḥmetine şabr eden vişāle yetişür. Pes bundan dēnildi ki: ^{الصَّبْرُ} الْمَصْبُورُ Eş-şabru (8) miftāhü’l-ferec.³⁴⁴ Ammā bu şabr kim vardur bir kaç dürlüdür. Ya’nî bir kaç mertebe üzerinedür ve her (9) birisinün mertebesine göre Hāk -Ta‘ālā- hāzretinde ecrler vardur ve her birini yērlü yērünce saña dēyü vēreyim (10) ve şabır saña geregi gibi ta‘līm edeyim. Tā ki sen-daḥı şabr edicek yērde nice edüp şabr ederler (11) ögrenesin. Şābirlerden olasın. Bu mü’ellif-i faķiri du‘ādan unutmayasın. -İn-şā’a’llāhu ta‘ālā.- (12) Ey ‘aziz! Bu şabr dēdikleri üç mertebe üzerinedür: Bir şabr oldur kim şiddete ve muşibete şabrdur (13) ve bir şabr daḥı ‘ibādet t̄a‘at zaḥmetine şabrdur ve bir şabr daḥı günāh işlemege şabrdur. Ya’nî (14) günāh olacak nesneye şabr edüp günāh işlememekdür. İşit imdi! Ol muşibet dēyü neye dērler (15) kim sen aña şabr edesin. Şābirlerden olasın. Pes muşibet dēyü şol emr-i mekrūha dērler. Ya’nî (16) şol nefse güç gelen nesnelere dērler. Eger az eger çok. Zīrā bu muşibet kim vardur mertebe (17) mertebedür. Ya’nî dürlü dürlüdür. Meşelā bir kişinin ölüsü ölse muşibetdür ve bir kimsesi ḥasta olsa (100b-1) muşibetdür ve cāriyesi ve kulu ölse muşibetdür ve dünyācūgi gitmek muşibetdür ve bir (2) korkulu nesneye uğrayup korkmak muşibetdür ve ‘avānlardan ve zālimlerden ve-yā kızlıkdan korkmak (3) daḥı muşibetdür ve-yā-ḥud kaşuğı uvanmak ve-yā kalemcügi uvanmak muşibetdür. Ayagına diken batmak ve (4) sürçmek ve-yā düşmek ve atı sürçmek ve-yā çanağı çömlegi uvanmak hep bunlar muşibetdür. El-ḥāşılı (5) şol nefse güç gelen nesneler hep muşibetdür. Kaçan bunun gibi nefse güç gelen nesnelere kim muşibetdür. (6) Mü’min şabr eylese kaķımasa tarlanmasa her birine şabr edüp tarlıganmayup şabr étdükce Hāk

344 Sabır, sevincin anahtarıdır.

-Ta'ālā- (7) uçmakta aña üç yüz derece vürür kim her derecenün aralığı yer ile gökcedür. Vaqt olur kim (8) muşibete şabr edenlere ecrlar vürür hisābsuz ve Hāk -Ta'ālā- Kūr'ānda muşibeti ve muşibete şabr edene (9) vürdügi ecri beyān eder kim: وَلَتَبْلُوَنَّكُمْ بِشَيْءٍ مِنَ الْخَوْفِ وَالْجُوعِ وَنَقْصٍ مِنَ الْأَمْوَالِ وَالْأَنْفُسِ وَالثَّمَرَاتِ وَبَشِيرِينَ الصَّابِرِينَ الَّذِينَ إِذَا أَصَابَتْهُمُ مُصِيبَةٌ قَالُوا إِنَّا لِلَّهِ وَأَنَا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ Ve le-neblüvenneküm bi-şey'in mine'l-ḥavfi ve'l-cū'i ve naḳẓin mine'l-emvālī (10) ve'l-enfüsi ve's-şemerāti ve beşşiri's-şābirīne'lleẓine izā eşābethüm muşibetün ḳālū innā li'llāhi ve innā ileyhi (11) rāci'üne.³⁴⁵ Pes bundan ma'lūm oldu kim muşibet kişiyi denemek için imiş. Ya'nī tecrībe (12) imiş. Zīrā وَلَتَبْلُوَنَّكُمْ بِشَيْءٍ Ve le-neblüve'nnneküm bi-şey'in dedi. Biz sizi şınaruz. dedi. Pes düşmandan korkmakta daḥı (13) şabr gerekdür ve bu şabr edenlerün Hāk -Ta'ālā- ḥazretinde faẓiletini aḡup daḥı şabr etmek gerekdür (14) ve-yā-ḥud şabrsızlık edüp ṭarlanup ḳaḳıyanların cezāsı Hāk -Ta'ālā- ḥazretinde ḥorlığı (15) fikr edüp gine şabr etmek gerekdür. Ey ḳardaş! Şunu fikr etmek gerekdür. Bu şabr etmek (16) isteyen kişiler kim Hāk -Ta'ālā- diledügin eder. Gerek-ise şabr olsun gerek-ise olmasun. Eyle (17) olsa ol ḥoşdur kim şabr ede. Şābirlerden ola. Şābirler mertebesin bula. İbnü'l-Mübārek (101a-1) -Raḥmetu'llāhi 'aleyh- eydür: Muşibet birdür ceza' edüp şabr etmeyicek iki olur der. Biri ulu (2) muşibetdür ve biri kiçi muşibetdür. Ulu muşibet oldur kim şabr edicek verilecek şevāb

345 And olsun ki mutlaka sizi birazcık korkuyla, açlıkla, mal, can ve meyva noksaniyle sınayacağız. Müjdele sabredenleri. * O sabredenleri ki onlar, bir musibete uğradılar mı biz Allahınız, gene de gerisin geriye ona döneceğiz dediler. Kūr'ān, II. Bakara Sūresi, 155 ve 156. āyetler. KKM. 28. (Dakı şınaruz sizi nesne-y-ile, korkudan dakı açlıktan dakı eksilmekden; mallardan dakı nefislerden dakı yemişlerden; dakı muştila şabr eyleyicilere. * Anlar kim, kaçan degdi anlara muşibet, eyidiler: "Bayık biz Tanrı'nunuz; dakı bayık biz anın dapa dönücilerüz." (2) Sūratü'l-Bakara, 155 ve 156. āyetler. SKT. 18. Ve elbette şınaruz sizleri bir şey ile korkmaḳdan ve açlıktan ve mālınızdan ve cānınızdan noḳşān olmaḳdan ve mīvelerinizden ve müjde ver şabr edenlere. * Ol kimseler ki eger erişse anlara bir ḳatılık ve meşāḳḳat derler: "Elbette bizler Allāh'ın ḳuluyuz ve elbette bizler anın cānibine rüci' ederiz. 2. cüz, Sūretü'l-Bakara, 155 ve 156. āyetler. KTC. 1-36. وَلَتَبْلُوَنَّكُمْ بِشَيْءٍ مِنَ الْخَوْفِ Ve elbette sizi ḳorḳu maḳûlesinden biraz nesne ile şınaruz. Ya'nī tecrībe edenin mu'āmelesi gibī sizinle bir mu'āmele ederiz. Zīrā Hāk -Ta'ālā- nun ḳatında her gizli āşikāredir. Pes tecrībe etmege iḥtiyāci yokdur. وَالْجُوعِ Ve açlıḳdan daḥı biraz nesne ile mübtelā ḳılarız ve o, şavm-ı Ramaẓandır. وَنَقْصٍ مِنَ الْأَمْوَالِ Daḥı emvālden bir miḳdār eksiltmekle sizi şınaruz ve o, zekāt-ı mālđır. وَالْأَنْفُسِ Ve cānların eksiltmesiyle daḥı ve o, ḥastalıḳdır. وَالثَّمَرَاتِ Ve mīvelerden eksiltmekle ve o, evlādin ölmesidir. Zīrā uşāḳ ḳalb yagının mīvesidir. وَبَشِيرِينَ الصَّابِرِينَ Ve şabr edenleri müjdeletdir. الَّذِينَ إِذَا أَصَابَتْهُمُ Şol şabr edenler ki kaçan kendülere bir zaḥmet deger. قَالُوا إِنَّا لِلَّهِ وَأَنَا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ "An şamīmi'l-ḳalb derler: 'Ale't-taḥḳıḳ biz Ḥudāy-ı lem-yezālin ḥükmündeyüz. Bī-şübhe biz anın cezāsı semtine dönücileriz. 2. cüz, Sūretü'l-Bakara, 155 ve 156. āyetler. TZA. 1-39, Sizi biraz ḳorḳu ile, açlıkla, emvāl ve nūfus ve mahsulāt noksaniyle deneriz. Sen de ḳatlananlara müjde et. * Onlar ki kendilerine bir muşibet erişdiḳi zaman "İnnā lillāhi ve innā ileyhi rāci'ün" derler. Bakara Sūresi, 155 ve 156. āyetler. KKTA. 25, And olsun sizi biraz ḳorḳu (biraz) açlık, (biraz da) mallardan canlardan ve mahsüllerden yana eksiltme ile imtiḥān edeceḳiz. Sabredenlere (lūṭuf ve keremimi) müjdele. * Ki onlar kendilerine bir belā geldiḳi zaman, "Biz (dünyada) Allah'ın (teslim olmuş kulları) yız ve biz (ahirette de) ancak ona dönücüleriz" diyenlerdir. Bakara Sūresi, 155 ve 156. āyetler. KHKM. 1-56)

ol (3) kişinin elinden çıkar şabr etmeyecek. Kiçi hod ol gelen muşibetdür. Vāy şöyle olmaya-y-idi. (4) Vāy böyle olmaya-y-idi demek muşibet gelicek ulu muşibetdür. Pes Allāh rızāsın isteyen kişiler (5) gerekdür kim rāhat olsun miḥnet olsun nefesine muḥālif gelen yerlerde nefis incindüğince Allāh aña (6) ve şabr ede ırlığanmaya ve nefesine hoş gelen yerlerde ve rāhatlıklarda şükr ede. Ya'nî ni'mete şükr (7) ede. Zīrā rāhatlık ni'metdür ve miḥnete şabr ede ırlığanmaya. Tā kim şābir ve şākir ola. Nite-kim (8) Resül ḥazreti -Şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem- buyurur: مَنْ يُدْعَى إِلَى الْجَنَّةِ الْحَامِدُونَ اللَّهُ الَّذِينَ يُحْمَدُونَ عَلَى الْفُرَاءِ وَالْأَسْرَاءِ Men yud'ā ile'l-cenneti'l-ḥāmidūna'llāhe ta'āla'illezīne yuḥmedūne (9) 'ale'z-żarrā'i ve's-serrā'i³⁴⁶ der. Kardaş! Bu her belāya şabr etmek muḥabbetu'llāh 'alāmetidür. Zīrā kişi sevdüğünün (10) zaḥmetine şabr edegen olur. Hāḳ -Ta'ālā- daḫı dostlarını dāyim ibtilā taşı-y-le atar. Dostları daḫı dāyim (11) bu ibtilā taşına başlarını cān-ı göñül³⁴⁷ birle tutarlar. Nitekim ol sultān-ı enbiyā Muḥammed-i Muştafā -Şall'allāhu (12) 'aleyhi ve sellem- buyurur: إِذَا أَحَبَّ عَبْدًا ابْتَلَاهُ وَإِذَا أَبْغَضَ صَبَّرَهُ İzā eḥabbe 'abden ibtelāhu ve ize'btelāhu ve şabbereḥū³⁴⁸ der. 'Aşıklar olur kim her ne gelse (13) Hāḳdan rāhat eger miḥnet hiç fark eyleyimez. Yā bu rāhatdur yā bu miḥnetdür dēmezler. Her ne gelürse (14) Hāḳdan nuş ederler. Hāḳ -Ta'ālā- daḫı bunlara ḫalkun zaḥmetini ve miḥnetini ve tōhmetini çekdürür ḫisāb- (15) suz ecirler vērmeḳ içün ve bu dünyānuḫ belāsını miḥnetini ya'nî şol nefis incinecek nesneleri (16) dostlarına Hāḳ -Ta'ālā- ḫavāle kılduğına deliller niçe niçe vardur ve ḫadıḫler nice nice vardur. (17) Anların bir kaçın dēyeyüm. Tā kim tālibler işideler. Hāḳ yolında belālara şabr edeler Hāḳ ḳatında mertebeleri (101b-1) ziyāde ola. Pes Resül ḥazreti -Şall'allāhu 'aleyhi ve sellem- andan buyurur kim: إِنَّ الْبَلَاءَ مُوَكَّلٌ عَلَى الْأَنْبِيَاءِ ثُمَّ عَلَى الْأَوْلِيَاءِ فَلَا مِثْلَ ثُمَّ الْأَمْثَلُ İnne'l-belā'e müvekkelün 'ale'l-enbiyā'i (2) şümme 'ale'l-evliyā'i fe'l-emşālū şümme'l-emşelū. Ya'nî. Be-dürüstī belā ḫavāle olınur peygām-berlere andan evliyālara (3) andan emşellerine dēmeḳ olur. Ma'lūm oldı-kim Allāhı sevenlere belā ḫavāle olurmış ve Allāh daḫı (4)

346 Varlıkta ve yoklukta hamt olunanları, Allah hamt edenlerin cennetine davet eder.

347 "cān u göñül" yerine

348 Allah, kulunu sevince ona belâlar verir. Verdiği belâlara sabreden kullarını da sever.

sevdüklerine belâyı havâle edermiş. Bel-kim lâ yenkaṭi'.³⁴⁹ Zîrâ müvekkel dedi. Eyle olsa belâyı şabr gerekmiş. (5) Tâ kim dostlık şâbit ola. Levhî'l-mahfûzda daḥı Allâh - Ta'âlâ- yazmışdur kim: اِنِّى اَنَا اللهُ لَا إِلَهَ إِلَّا اَنَا وَمُحَمَّدٌ حَبِيبِى وَرَسُولِى مَنِ اسْتَسْلَمَ لِقَضَائِى وَصَبَرَ عَلَى بَلَائِى وَشَكَرَ لِنِعْمَائِى كَتَبْتُ صِدِّيقًا وَابْعَثْتُ مَعَ الصِّدِّيقِينَ وَلَمْ يَسْتَسْلِمَ لِقَضَائِى وَلَمْ يَصْبِرْ عَلَى بَلَائِى وَلَمْ يَشْكُرْ لِنِعْمَائِى فَالْيَتَّخِذْ إِلَهَا سِوَاىَ Innî ena'llāhe lā ilāhe (6) illā enā ve Muhammedü ḥabībī ve Resūlī meni'stesleme li-kaẓā'ī ve şabara 'alā belā'ī ve şekere li-na'mā'ī ketebtuhū şadīkā ve'baştü ma'a's-şiddīkine (7) ve men lem yesteslim li-kaẓā'ī ve lem yaşbir 'alā belā'ī ve lem yeşkür li-ni'mā'ī fe'l-yetteḥiz ilāhen sivāya. Ya'nī demek (8) olur kim: Ben Tanrıyam benden artuk bir Tanrı daḥı yokdur ve Muhammed benüm ḥabībümdür hem Resūlümdür. Her kim (9) benüm kaẓāma rāzı olsa ve belālaruma şabr eylese ve ni'metlerüme şükr eylese ben anı şiddīk yazarın (10) ve şiddīklerle kıparuram ve her kim benüm belālaruma şabr eylemese ve kaẓāma rāzī (11) olmasa varsun ol benden gayri bir Tanrı daḥı istesün demek olur. 'Azīz! Bu sözlerde şabrsız- (12) lara katı korku vardır. Ya'nī şabrsızlar beni Tanrı edinmemiş olur demek olur. Anı Tanrı edinmemiş (13) olan ḥod put-perest olur kâfir olur. -Ne'üzü bi'llāhi.- Kardaş! Bu sözde kitāyet vardır. Kâfir (14) oldu dēyü demek olur. Eger anlar-iseñ. Ne müşkildür bu şabürsizlik. Şāhib-i Keşşāf eydür: (15) Şiddīkten murād enbiyā aşḥāblarının ulularıdır dēr ve Hāk yolına şabr eylemek nefsine mücāhede (16) çekdürmekdür riyāzet ve perhīz etmek bu ḥod 'aşıkların dāyim oyunudur ve ḡanīler fakīrlere-le oturup (17) durmak ve bunların ḥācetlerin bitürmek ve nefsini tarlıgandırmaq ve ḡazabını yudmak ḡazabını geldüğü (102a-1) vaktin şabr etmek. Bu daḥı ulu şabrdur. Ey 'azīz kardaş! Bu Allāh yolında şabr edenlerden erkek- (2) lerden ve dişilerden bir kaçını saña dēyeyim işit ve şabr eden kıllarına ve karavaşlarına Hāk -Ta'âlâ- (3) nice yardım edermiş ve her korkduklarından anları nice emīn edermiş sen daḥı işit. Hākdan (4) her ne kim gelürse şabr eyle. Hikāyet: Bir şāliḥa ḥātūn vardı -Allāh ondan rāzī olsun.- (5) Bir gün tennūr yakdı-kim etmek bişüre. Tennūr tamām yanup kızduğı vaktin öyle namāzı vakti oldu. (6) Ol ḥātūnun bir sürtünür oğlancuğı vardı -Allāh ondan rāzī olsun.- Ol oğlancuğı oturdu (7) kodı. Kendüsi āb-dest aldı namāza durdu. Bu namāzda-y-iken oğlan sürtünerek tennūrun (8) kıranına vardı. Ḥātūn bunu gördi bildi. Oğlana muḳayyed olmadı. Namāzını bozup

349 lā yenkaṭi' لَا يَنْقَطِعْ Ar. kat olunmaz, kesilmez.

oğlana (9) varmadı. Şabr eyledi. Namāzı kılınca oğlan tennūra düşdi. Oğlan tennūra düşdüğü hātūn (10) bildi. Dınmadı şabr eyledi. Tamām namāzını bayağı gibi kıldı. Tesbîhin okudu. Virdin okudu. Du'āsın (11) diledi. Tırı geldi. Vardı tennūra bakdı. Gördi-kim tennūr kızmış köpürmüş. Oğlancık oduñ (12) ortasında oynar. Bir kılına haṭā gelmemiş. Bakdı. Anasını gördi ağladı. Şundi oğlancuğı (13) aldı bağına başdı. Gine yerine oturdu kodi. Allāha şükr eyledi. Ol hātūnuñ şabrı tevekkülü (14) berekātında oğlancuğı Hāk -Ta'ālā- şakladı. Oda yandurmadı. Pes şabr edesin. Allāhuñ kazāsına (15) erişesin ni'metine rızāsına. Zīrā bu şabr kişiyi ferahlige yetişdürür. Pes şabr kişiye ulu ser-māyedür. (16) Eger ol od içinde ol oğlancık yansa ol hātūn الْحُكْمُ لِلَّهِ El-ḥükmü li'llāhi³⁵⁰ اِنَّا لِلّٰهِ اِنَّا اِلَيْهِ رَاجِعُونَ Innā li'llāhi ve innā ileyhi rāci'ūne.³⁵¹ (17) dedü fāriğ olurdu. Kardeş! Bir mü'minün kaçan bir oğlancuğı ölse Hāk -Ta'ālā- ol hinde (102b-1) rühını kabz eden feriştelere eydür kim: Ol kulımuñ gönli yemişini aldınuz mı? Ol melā'ikeler (2) eydürler kim: Belî! Yā Rabbi! Kabz êtdük şol buyurduğun gibi. Hāk -Ta'ālā- eydür kim: Ol kulum ne dedü? (3) Melā'ikeler eydürler kim: Saña şükr eyledi. Hiç nesne deyemedi. Gönlin dağı melül etmedi. El-ḥamdü li'llāhi (4) kendü vardi ve gine kendü aldı dedi derler. Muṭî' oldı derler. Hāk -Ta'ālā- eydür: Yapıñ ol kulum (5) için uçmağda bir ev. Aña Dārü'l-ḥamd deyü ad verün der. Feriştelere anuñ çün bir sarāy (6) yaparlar kim anuñ büyüklüğü niçe bu dünyā deñlü ola. Pes bu kerāmet ol muşibete şabr eden (7) mü'minündür ve dağı ol belāya şabr edenlerden biri dağı Eyyüb peygām-ber idi -'Aleyhi's-salātü (8) ve's-selām.- Anuñ şabrı 'ālemde meşhürdür. Eyyüb nebî -'Aleyhi's-selām- kaçan namāza dursa hiç nesne anuñ (9) gönlini Hākdan ırmaz-idi. Ya'nî anuñ gönline Hākdan özge nesne gelmez idi. 'İbādet ve t̄a'at (10) içinde şol kadar şabrı vardı kim Hāk -Ta'ālā- feriştelere içinde medḥ edüp öğdi. Anuñ (11) şabrı yere göge doldı. Cebrā'il ve Mikā'il ve 'Azrā'il ve İsrāfîl ve

350 Hüküm Allah'ın(dır.)

351 Biz Allah'ınınız, gene de gerisin geriye ona döneceğiz dediler. Kur'ân, II. Bakara Sûresi, 156. âyet. KKM. 28. ("Bayık biz Tanrı'nunuz; dakı bayık biz anun dapa dönücilerüz." (2) Sûratü'l-Bakara, 156. âyet. SKT. 18, "Elbette bizler Allāh'ın kuluyuz ve elbette bizler anın cânibine rücû ederiz. 2. cüz, Sûretü'l-Bakara, 156. âyet. KTC. 1-36, قَالُوا اِنَّا اِلَيْهِ رَاجِعُونَ 'An şamîmi'l-kalb derler: 'Ale't-taḥkîk biz Hudây-ı lem-yezâlin ḥükmündeyiz. Bî-şübhe biz anın cezâsı semtine dönücileriz. 2. cüz, Sûretü'l-Bakara, 156. âyet. TZA. 1-39, Onlar ki kendilerine bir muşbet erişdiği zaman "İnnâ lillâhi ve innâ ileyhi rāci'ün" derler. Bakara Sûresi, 156. âyet. KKT. 25, Ki onlar kendilerine bir belâ geldiği zaman, "Biz (dünyada) Allah'ın (teslim olmuş kulları)yız ve biz (ahirette de) ancak ona dönücüleriz" diyenlerdir. Bakara Sûresi, 156. âyet. KHK. 1-56)

hamaletü'l-arş³⁵² Hâk -Ta'ālā- hâzretinden (12) destûr dilediler Eyyûbı ziyâret êdeler ve andan yêrde gökde ne deñlü melâ'ike var-ise hep Allâhdan (13) destûr dilediler. Eyyûbı ziyâret êtdiler şaf şaf geldiler. Çün-ki bu şevketi ve bu ta'zîmi şeytân (14) gördi hâsed êdüp Hâk -Ta'ālā- hâzretine eydür: Yâ Rabbi! Bu bir kuluña ne 'izzetdür ve ne ululıkdur kim (15) vêrmişsin. Cemî'-i ferîştehler bunca ta'zîm-ile gelüp anı ziyâret êderler dèdi. Hâk -Ta'ālā- eydür: Ol (16) benüm şabrlu kulumdur ve benüm şabrlu kullaruma bu deñlü 'izzet dağı azdur dèdi. Şeytân hâsüd-ı lâ yesüd (17) eydür: Yâ Rabbi! benüm dağı senden bir dilegüm vardur. Destûr vêr baña. Ben dağı varayın ol kuluñı (103a-1) deñeyeyim. Eger benüm tecribemden râst çıkarsa bellüdür ol-kim seniñ ol gerçek şâbir kuluñdur. (2) Hâk -Ta'ālā- eydür: Var yâ mel'un tecribenî êt. Geldi şeytân evvel bunun mālına kaşd eyledi. Kardaş (3) bundan ma'lûm oldı-kim şeytân mü'minleri yoldan çıkarmak istese evvel mālî tarafından tutarmış. (4) Andan oğlı kıızı tarafından tutarmış ve andan bedeninden tutarmış. Resûl hâzreti -Şalla'llâhu 'aleyhi (5) ve sellem- buyurur: Pes ol mel'un-ı siyâh-rûy ve siyâh-baht hâsüd dağı evvel Eyyûbuñ mālına kaşd (6) êtdi. Diledi-kim māl-ile Eyyûbı yoldan azıda. Vardı Eyyûba. Gördi-kim Eyyûb nebî -'Aleyhi's-selâm- (7) baş secdeye kômış. Mevlâ-y-ile münâcât êder. Ferîştehler hep çevre yanına kaplamışlar. Eyyûbı hîşâr (8) êtmîşler tâ göge çıkınca. Eyyûba zafer bulmadı-kim bir nüktelü söz söyleye-y-di. Vardı bir yüce tağa (9) çıkıdı. Bâkdı gördi-kim Eyyûbuñ koyunları şıgırları develeri çobânları ile şıgırtmaçları ile ve (10) devecileri ile bir ovaya toptolu olmışlar yörürler. Bu tağıñ üzerinde şeytân-ı la'în bir kez (11) haykırdı ayağın bu tağa kağıdı. Tağ yanķulandı yer sarşıldı. Bu heybetden Eyyûbuñ koyunları (12) çobânları ile şıgırları şıgırtmaçları ile develeri devecileri ile hep helâk olup kırıldılar. (13) Bir cānlusı kalmadı. Kendüsi şeytân gine Eyyûba vardı. Gördi-kim Eyyûb -'Aleyhi's-selâm- secdede (14) yatur. Ferîştehler çevre kuşatmışlar. Çağırdı eydür: Yâ Eyyûb! Niçe yatarsın secdede? Tır kim seniñ (15) 'ibâdetiñden tâ'atiñden rükû'undan sücûduñdan Hâkkuñ ferâğati vardur. Şimdi Allâh saña hışm (16) eyledi. Tavarlaruñı kırdı develerüñden şıgırlaruñdan koyunlaruñdan bir cānlu kalmadı kırıldı (17) geçdi. Sen bunda secdede neçeye dek yatarsın? dèdi. Eyyûb -'Aleyhi's-selâm- secdesini tamâm êtdi eydür: Baña (103b-1) ne ta'alluk! Ol tavar yâ benüm nem-idi? Ben bir kul. Kuluñ nesi var? Nesi

352 Arşı taşıyan melekler

var-ise hep efendisinin- (2) dır. Efendi tavarını kırdı. Baña ne ta'alluk! Ben bir kul kişiyem dedi. Dağı tiz secdeye (3) vardı. Ol mel'un hacil merdud döndi gitdi. Mālin telef eylemek ile Eyyūba zafer bulmadı. (4) Bu kez geldi oğlancıklarına kaşd eyledi kim kişinin oğul kız gönül yemişidür. Vardı ol mel'un (5) geceye dek küydi. Gece olıcak Eyyūbuñ evine geldi. Gördi-kim Eyyūbuñ hātūnı kızcağazları ile bile bir (6) döşekde yaturlar. Eyyūbuñ tokuz kızı var-idi. Ol kızcağazlar biri biri yanında yatup uyur- (7) lardı. Ol kızcağazların üzerine elini kōdı. Dağı bir kerret çalkayu vėrdi. Ol kızcağazlar hep (8) kırıldılar. Hep helāk oldılar. Ol mel'un sürdi gine Eyyūba vardı. Gördi-kim Eyyūb -'Aleyhi's-selām- (9) namāzda tırur. Gine melā'ikeler şaf şaf bağlamışlar. Kardaş! Eyyūba melā'ikeler şaf bağlayup çevre kal'a (10) oldukları şana dañ gelmesün. Her mü'min kim el bağlaya Hāzrete karşı tura. Huzūr-ile 'ibādet eyleye. Yerde (11) gökde ne deñlü melā'ikeler var-ise aña hizmet etmege müştāk olurlar. Zīrā Allāha 'ibādet edene hıdmet (12) etmek hem-ān Allāha 'ibādet etmek gibidür. Çün Eyyūba girmeye şeytān melā'ikelerden yol bulmadı taşradan (13) çağırdı. Eydür: Yā Eyyūb! Bu senün 'ibādetün Hāk -Ta'ālā- hāzretinde bir siñek kanadına degmez. (14) Allāh şana hışm eyledi. Kızcağazlarını hep helāk eyledi. Şimdi tokuzı dağı bir döşek içinde (15) ölüp yaturlar. Var ağı! Şunları bir gör dedi. Eyyūb eydür: Baña ne ta'aluk öldilerse El-hükümü li'llāhi.³⁵³ (16) Anuñ karavaşcuğları-y-idi diledi dergürdi diledi öldürdi dedi. Dağı gine secdeye vardı. (17) Gönlini bir dürlü dağı eylemedi. Şeytān gine şan-ki kahr oldı. Melul maḥzūn merdud hacil döndi. Gine (104a-1) gitdi vardı yine Hāzrete niyāz eyledi. Eydür: Yā Rabbi! Ol Eyyūb kuluña ne şabr vermişsin. Mālinı (2) hep helāk etdüm. Kızcağazlarını hep helāk etdüm. Gönlini senden ıramadum ve ol helāk olanların (3) varup görmedi dağı şabr etdi. Yā Rabbi! Destūr ver baña. Varayım bedenine dağı el urayım dır. Hāk -Ta'ālā- (4) eydür: Var yā mel'un! Şol kulum-ki kendüyi baña ısmarladı. Benüm tā'atımda oldı. Sen aña nite (5) zafer bulasın ve şol gönül kim benüm kudretüm kabzasındadır ol gönli benüm kudretüm kabzasından kim (6) alı bile. Var nice bilürsen et bedenine dağı dedi. Eyyūb -'Aleyhi's-selām- dağı kendüyi Allāha ısmarlamışdı. Her kim (7) Allāh ile ise Allāh dağı anuñ-iledür. Nite-kim Resul hāzreti -'Aleyhi's-selām- buyurur: مَنْ كَانَ لِلَّهِ كَانَهُ اللَّهُ Men kāne

353 Hüküm Allah'ın(dır.)

li'llāhi kāna'llāhu lehū.³⁵⁴ Şeytān gine vardı. Gördi-kim Eyyüb secdeye yatur Rabbine niyāz eder. Melā'ikeler çevre yanına hālka (9) olup kaplamışlar. Bunun niyāzını Rabbi-y-le münācātını diñlerler. Kardaş! Bir kul-kim Rabbine niyāz eyleye ve münācāt (10) eyleye melā'ikeler aña kulak urup diñlerler. Be-gāyet zevk ederler. Vaqtā-kim münācātını ve niyāzı arasında (11) du'ā dileye melā'ikeler āmin derler. Pes şeytān dañı geldi. Gördi-kim Eyyūbı melā'ikeler kaplamış. Cehd etdi. (12) Eyyūba girmege yol bulamadı. Kalkdı hevāya ağıdı tamām göklere degin feriştelere kaplamış. Yol bulımadı. İndi (13) aşāğa yērün dibine degin taldı. Öküze balıga cehenneme varınca indi. Gördi ferişteher kaplamış. 'Aciz kaldı. (14) Eyyūba zafer bulımadı kim vara bedenine bir zahmet ede. Bu kez şol şaban yere girür gibi ol habış burnın (15) yere urdı. Toprak içine girdi. Yer içinden Eyyūbuñ secdesi yérine geldi. Çāk şol burnı tırdı (16) yere geldi. Dañı Eyyūbuñ burnına bir kerret üf deyü vardi. Eyyüb şandı-kim gevdesini tamām od tıtdı. (17) Şöyle-kim acıdı acısından tırdı geldi. Tiz yine başını secdeye kodi. Secde de yaturken der-hāl gevdesi (104b-1) şol ef'ī yılan şokmuş gibi şişdi. Yarıldı çatladı. İriñler kanlar şaru şular ağıdı kurd düşdi. (2) El-hāşılı şöyle oldı-kim hep her bir kurtları bir hıyār gibi oldı. Hergiz inlemedi. Eyyūbı gör imdi (3) ey tālibem deyen! Hağ -Ta'ālā- dostlarını nice şınar. Düşmenini dostlarına nice havāle eder. Eyyüb -'Aleyhi's-selām- bu zahmetlerden (4) incinüp bir gün şikāyet edüp inlemedi. Şeytān karşı gelüp giderdi. Yörenürdi tabiblenürdi. (5) Eyyüb hiç tımār istemezdi. Şikāyet dañı etmezdi. Eyyüb peygām-ber -'Aleyhi's-selām- yedi yıl bu vechile (6) zahmet çekdi. Gevdesinde bir dirhem et kalmadı. Zīrā Hağ -Ta'ālā- kurtlara emr eylemişdi kim etini yağını yeyeler. (7) Siñirini tamarını şakınalar. Hağā ergürmeyeler. Kurtlar tenini şöyle kim yemişdi teni gālbūr gibi olmuşdi. (8) Güneş üstine düşerdi bir yanından bir yanına geçerdi. Kokuşından hergiz kimse katına varımazdı. (9) Ol sağlığında etdügi gibi 'ibādeti tā'ati hemişegī 'ādeti olduğı üzere ederdi. Hiç kāhillik (10) etmezdi. Bu zahmetlere şabr ederdi. Su'al. Eger eydürlerse kim: Yā bu Eyyūbuñ İlāhī ^{أَتَىٰ مَسْنَىٰ الضُّرِّ} Ennī messeniye'd-durru³⁵⁵ (11) dedügi ne idi. Çün belāya şabr ederdi incinmezdi. İlāhī

354 Her kim Allah ile olsa Allah da onunla olur.

355 ... Bana zarar dokundu... Kur'ân, XXI. Enbiyâ Sûresi, 83. âyet. KKM. 379. (... Bayık ben yokandı [yokanmak T. 1. dokunmak, temas etmek, elini sürmek. 2. erişmek, isâbet etmek. SKTS. 669.] bana ziyan... (21) Sûratü'l-Enbiyâ', 83. âyet. SKT. 263, ... Şöyle ki tıtdı beni zarar... Sûretü'l-Enbiyâ', 83. âyet. KTC. 3-94, ^{أَتَىٰ مَسْنَىٰ الضُّرِّ} 'Ale't-tahkik kim ben renc ve miñnet bana degdi. Sûretü'l-Enbiyâ', 83. âyet. TZA. 2-56, ... Yā Rab! Ben

اَنِّي مَسْنِي الضَّرُّ Ennī messeniye'd-đurru demek hod incindüm (12) demek olur. Cevāb. Buṇa müfessirler ve meşāyihler bir kaç dürlü vech eyitmişler? Bu inleme ki bir vech (13) budur kim: Bir gün Eyyüb -'Aleyhi's-selām- güneşe karşı turup ol gevdesine düşen kırtları (14) temāşā ederdi ve niçe dürlü kırtlardur ol gevdesini yeyen kırdlar. Kimi büyük kimi küccük kimi şaru (15) ve kimi kızıl kimi kara kimi ak. Kiminüñ başı kara kimi kıyruklı kimi barmağ gibi kimi hıyār gibi. El-hāşılı şöyle (16) rivāyet olunur kim: Gevdesine düşüp yeyen kırdlar beş biñ dürlü kırd idi. Pes (17) bu kırdların girmesini çıkmasını yemesini galebesini Eyyüb teferrüc ederdi. Ol kırdların (105a-1) birisi sıçradı yere düşdi. Ol kırd yere düşdüğine Eyyübün özi göyündi. Ol kırdı (2) eli-y-le aldı gine yerine kodı. Koduğı sā'at ol kırd Eyyübü katı tutdı ısırdı. Ğāyet acıdı. (3) Ol deme degin böyle kırdlar acısını bilmemişdi. Ol arada der-hāl Eyyüb eydür: İlähî! Bu kırd kim (4) ben kendü elüm-ile tenüme gine kodum ısırdı Ğāyet acıdı. Hāk -Ta'ālā- eydür: Yā Eyyüb! Bu acımağ niçündür (5) ve ol acımağ niçündür? Eyyüb eydür: İlähî! Sen bilürsin. Hāk -Ta'ālā- eydür: Yā Eyyüb! şimdiye degin ol acıyı (6) tuymadunuñ andan idi-kim ol belā ve ol kırdlar seni yedüğü benüm emrüm ile idi. Pes acısın anuñ (7) duymazdın ve bu şimdi acımağ anuñ içündür kim sen ol kırdı kendü dilegün-ile koduñ. Pes kendü (8) dilegi ile olan nesne şonı peşimānlık ve acı olur dedi. Ey tālib kardaş! Bunda çok sır ve çok (9) rumüz vardur eger anlar-iseñ. Çün-ki Eyyüb kendü dilegi-y-le kendüden iş işlemek vāki' olduğun (10) bildi. Kendü ihtiyārından incinüp şikāyet edüp: Messeniye'd-đurru dedi. Bu degildür kim belādan zahmetden (11) incine şabr edemeye. İlähî! Messeniye'd-đurru deye ve bir vech dağı Messeniye'd-đurru demege budur kim: Şeyh Ma'rūf-ı (12) Kerhî -Raḥmetu'llāhi 'aleyh- eydür: Hāk -Ta'ālā- ḥazretine niyāz edüp eyitdüm-ki: İlähî sen eydürsin-kim: اَنَا وَجَدْنَاهُ صَابِرًا نَعَمَ الْعَبْدُ أَنَّهُ اَنَّا Innā vecednāhü (13) şābiren ni'am innehü evvābün³⁵⁶ dersin. Yā bu

hastalığa tutuldum... Enbiyā Sûresi, 83. âyet. KKTA. 330, ... 'Hakikat (bu) dert (gelip) çattı... KHK. 2-258)

356 ... Şüphe yok ki biz onu sabırlı bulduk. Ne güzel bir kuldu ve şüphe yok ki o daima Rabbine dönen, tövbe eden bir kuldu. Kur'ân, XXXVIII. Sâd Sûresi, 44. âyet. KKM. 536. (... Bayık biz bulduk anı sabr kılıcı. Eyü kuldur! Bayık ol döniciğdür. Ya'ni Tanrı'dın yana. (38) Sûratü Sâd, 44. âyet. SKT. 373, ... Taḥkîk biz bulduk anı şabr edici. Ne güzel kuldur Eyyüb Allāh -Ta'ālā-ya rücû' edicidir. 23. cüz, Sûretü Sâd, 44. âyet. KTC. 4-19, وَجَدْنَاهُ صَابِرًا Taḥkîkâ ki biz Ḥazret-i Eyyübü kendüye degen muşibetden şabr edici bulduk. اَنَا وَجَدْنَاهُ غَايَةً Gāyetle güzel bendedür Ḥazret-i Eyyüb. اَنَا وَجَدْنَاهُ Bî-şübbe kim o cemî-i vücûd ile Ḥudâ'ya müteveccihdir. 23. cüz, Sûretü Sâd, 44. âyet. TZA. 243, ... Biz Eyyüb'ü sabırlı bulduk. O ne güzel kuldur! Çünkü daim Allah'a sığınır. Sâd Sûresi, 44. âyet. KKTA. 457, ... Biz onu hakikaten sabırlı bulduk. O ne güzel kuldur! Hakikat o, daima (Allah'a) dönen (bir zat) idi. Sâd Sûresi, 44. âyet. KHK. 3-68)

Eyyūbuñ اَتَى مَسْنَى الضَّرُّ Ennī messeniye'd-ḡurru³⁵⁷ dedügi ve inledügi ne idi? dedüm (14) niyâz êtdüm. Hâtifden âvâz geldi-ki: Yâ Ma'rûf! Rence giriftâr iken tenini kurdılar yerken şayru-y-iken (15) her şabâh ben aña in'âm êderdüm. Tecellî kılup eydürdüm-ki aña: Es-selâmü 'aleyküm ey benüm şabrluca (16) kulum! Nite şorayım seni? dêrdüm Eyyūba. Dağı ol şormakdan ol tecelliden rencleri rāhat (17) görünürdi. Çün-ki Eyyūb hoşlığa döndi ve hoş olmak 'alāmetleri belürdi. Ol tecellî (105b-1) ve ol şormaklar benden kesile dēyü korkdı. Pes ol ayrılık korkusından inledi. Messeniye'd-ḡurru (2) dedi. Hâtifden âvâz geldi-ki: Yâ Ma'rûf! Böyledür dedi ve bir vech dağı Eyyūbuñ Messeniye'd-ḡurru dedüğine budur ki: (3) Şeyh Bā-Yezîd -Raḡmetu'llāhi 'aleyh- eydür: Eyyūb -'Aleyhi's-selām-uñ inleyüp Messeniye'd-ḡurru dedüğün ta'accüb êtdüm. (4) Eyitdüm: Yâ Eyyūb! Sen-ki oğulmuş peygām-bersin Allāh vêrdügi belādan niçün inleyesin? dedüm. Secdeye vardum. (5) Teveccüh êtdüm Eyyūbuñ rūhı-y-le buluşdum dēr. İlerü vardum-ki Eyyūba selām vêrem. Bu inledüğinden Eyyūba (6) su'āl êdem: Baña Eyyūb öñürdi selām vêrdi. Eyitdi-kim: Yâ Bā-Yezîd! Ol Ḥazret bir Ḥazretdür ki kişi (7) neye kim itimād edinüp mesned edinürse hem-ān ol aña sedd olur. Pes gerekdür kim kişi kendüzini (8) hiç dayanacak nesne kıomaya Allāhuñ fazlına dayana ancak. Baña ben nazar kıldum. Gördüm-ki oğuldan ve (9) kıızdan hışımdan kıavmden mālndan rızkıdan sağlıkıdan hiç fā'ide ve dayanacak nesnem yok hem-ān bir (10) şabrımdan artuķ. Eyitdüm-ki: Bu şabr dağı baña bir gey kıalın perdedür benüm-ile Mevlā arasında ve bir ulu (11) yağıdır. Dost ile benüm aramda yol urucıdır. Pes diledüm-ki ol dayanacağı dağı yıķam giderem. Ol (12) Ḥazrete mücerred varam. Bir kerret inledüm āh eyledüm. Ol şabr tağlarını kül gibi şavurdum hiç eyledüm. (13) Ol Ḥazrete hiçlig-ile vardum. Andan Ḥazret baña eyitdi-kim: Kimsin? Eyitdüm: İlāhî! Ben hiç kışıyem. Bende (14) kımlık kıalmadı kim bir kıaber vêribiyem. Pes kıullık maķāmında hiç olduğum içün benüm dağı iflāsımı (15) yokluğımı ol bî-çün pâdişāhın civārına ilettiler. Şimdi biz anlarıñuz ve anlar dağı bizümdür. Yâ (16) Bā-Yezîd! dedi. Bā-Yezîd dağı bir na'ra urup kendüzine geldi. Eyitdi-kim: Peyğām-berüm Muḡammed-i

357 ... Bana zarar dokundu... Kur'ân, XXI. Enbiyâ Sûresi, 83. âyet. KKM. 379. (... Bayık ben yokandı / yokanmak T. 1. dokunmak, temas etmek, elini sürmek. 2. erişmek, isâbet etmek. SKTS. 669.) bana ziyan... (21) Sûratü'l-Enbiyâ', 83. âyet. SKT. 263, ... Şöyle ki tıtdı beni zarar... Sûretü'l-Enbiyâ', 83. âyet. KTC. 3-94, اَتَى مَسْنَى الضَّرُّ 'Ale't-taḡkîk kim ben renc ve miḡnet bana degdi. Sûretü'l-Enbiyâ', 83. âyet. TZA. 2-56, ... Yâ Rab! Ben hastalığa tutuldum... Enbiyâ Sûresi, 83. âyet. KKTA. 330, ... "Hakikat (bu) dert (gelip) çatı"... KHKM. 2-258)

Muṣṭafādur (17) ve şeyḥüm Eyyüb-ı şābirdür dedi. Pes Eyyübün inledüğine bir vech daḥı budur kim: Ammā Eyyüb ol vaḳt-kim (106a-1) inledi hem-ān sâ'at şeyṭān haykırdı. Eyitdi-kim: Hāy! Eyyübü aldum bilişlikden yadlığa çıkardum. (2) Mevlāsından şikāyet étdürdüm dedi. Hāḳ -Ta'ālā- gayret édüp eyitdi-kim: Yā Eyyüb! Ben şikāyet ehli-miyem? (3) Benden şikāyet-mi édersin? 'İzzetüm ḥāḳḳı-y-çün bir daḥı āh édesin. Muḥabbetüm dādını senden alam ayruḳ seni (4) civārımda ḳomayam dedi. Eyyübün āhı henüz bu nesneler içün idi-kim yukarı dēdüm. İmdi ēy gāfil! (5) Senün bir iki puluḡ giderse anca minnet ve anca şikāyet édersin kim hep ḥayruḡ yoyılır şabr- (6) sızlıḡuḡ uçından ve-yā-ḥod bir kimsen ḳölürse şol deḡlū şikāyet ve şol deḡlū ceza' feza' éder- (7) sin kim ḥālḳa melāmet olursın. Hāḳḳa daḥı 'āšī olursın ve-yā-ḥud bir gün başuḡ ağırursa ṭabībler (8) ḳomazsın şormaduḳ şikāyet édüp dermān istemedük. İnildün ḥod yere göge boyanur. Maḥallen ḳavmi (9) hep incinirler. Ey 'aceb senün ḥālīḡ nitedür? Ne 'ibādet zaḥmetine şabruḡ var ve ne faḳırlıḡa şabruḡ (10) var ve ne ḥastalḳ zaḥmetine şabruḡ var. Şunu bilmez-misin kim: Hāḳ -Ta'ālā-nuḡ ḳullarından ḳaçan bir ḳul (11) ḥasta olsa Hāḳ -Ta'ālā- anı iki ferişte vērī. Bir eydür kim: Varuḡ ol ḥasta ḳulum ḳatına oturuḡ (12) görüḡ. Anı şormaḡa gelenlere ol ḳulum ne dēr? Benden şikāyet éder mi? Yoksa baḡa şüḳr mi éder? dēr. (13) Ol iki feriştehler ol ḥastanuḡ başı ucına oturlar. Şol vaḳt-kim anı ḥālḳ şormaḡa geleler. (14) Hālḳ: Allāh saḡlḳ vère dēyeler. Eger eydürse: *الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ* El-ḥamdü li'llāhi rabbi'l-ālemīne.³⁵⁸ Saḡlḳ (15) ve eger şayrulḳ şüḳr Mevlādan gelene. Saḡ olup yēyüp içüp yörürken ḥoş-mı-y-dı. Şüḳr (16) bu ḥāle dērse ol melekler bu ḳişinün ḥamdini Allāh ḥazretine 'arz éderler. Eydürler: İllāhī! Ol (17) ḳuluḡ saḡa şüḳrlər éder. Göḡlī ḥoş ḥastalḳından. Hīç şikāyeti yok. Hāḳ -Ta'ālā- eydür: Ey (106b-1) feriştehlerüm! Siz ṭanık oluḡ eydün ḳuluma: Benüm üzerüme olsun-ki eger ol ḳulumı öldürürsem (2) cennetüme ḳoyam. Eger şifā vērsem tebdil édem etini. Evvelki etinden yeg et vèrem. Evvelki ḳanından (3) yeg ḳan vèrem ve daḥı şimdiye deḡin olan günāḥlarını hep 'afv édem. Ol ḥastalḳ

358 Hamd, âlemlerin rabbi Allah'a. Kur'ân, I. Fâtiha Sûresi, 1. âyet. KKM. 1. (Öğmek Tanrı'nundur; âlemler issi -yâ bisleyicisi-. (1) Sûretü'l-Fâtiha, 1. âyet. SKT. 1, T Öğmek Allāhu -Ta'ālā-ya 'âlemleri besleyici olan, *F. İnsân 'âlemi ve cinn 'âlemi ve ve melâ'ike 'âlemi ve ḳalan 'âlemlere şâmilidir*. 1. cüz, Sûretü'l-Fâtiha, 1. âyet. KTC. 1-2, *الْحَمْدُ لِلَّهِ* Cümle mevcüd ve ma'ûm öğmekler ve gökçek sıfatlar ezelden ebede dek Hāḳ -Sübḥāne ve ta'ālā-nın zât-ı bâhirü's-şıfâtına maḥşûşdur. *رَبِّ الْعَالَمِينَ* İns ve melâ'ike ve cinn ve özgelerin perverde eden. 1. cüz, Sûretü'l-Fâtiha, 1. âyet. TZA. 1-4; (*Hamd-ü senâ*) o Allāh'a mahsustur ki âlemlerin Rabb'idir. Sûretü'l-Fâtiha, 1. âyet. KKTA. 2, Hamd olsun âlemlerin Rabbi Allah'a. El-Fâtiha sûresi, 1. âyet. KHKM. 1-11).

ol kulumun (4) şimdiye degin olan günāhlarına kefarete ola ve dağı Resul hazreti - Salla'llahu aleyhi ve sellem- buyurur: *اَنْتِ الْمَرِيضُ تَسْبِيحُ وَ صِيَاْحُهُ تَهْلِيْلُ وَ نَفْسُهُ صَدَقَةٌ وَ تَوَمُّهُ عِبَادَةٌ وَ تَقْلُهُ مِنْ* Eninü'l-marizi (5) tesbihun ve siyāhuhū tehlilün ve nefesehū şadaqatün ve nevmühū 'ibādetün ve naqlühū min cānibin ilā cānibin cihādun fī (6) sebili'llāhi ve yüktebū lehū bi-aḥseni mā kāne ya'melu fi's-şihḥati der. Ya'nî ma'nā-yı hadiş budur kim: Hastanın (7) inildüsi tesbihdür. Çağırması tehlildür ve nefes verüp aldğı şadaqadur ve uykusu 'ibādetdür (8) ve bir yanından bir yanına döndüğü gazādur ve dağı sağlığında etdüğü 'ibādet hastalığında gine yazılır. (9) Kaçan bir mü'min hasta olsa ol şol omuzında oturan ferişte kim ol sağ-iken şerrin yazar idi. (10) Haḳ -Ta'ālā- eydür: *اِرْقِعِ الْقَلَمَ عَنْهُ فَاتَّيَ* İrfā'i'l-ḳaleme 'anhu fe-innehū ve şāḳî. Ya'nî: Kaldur ḳalemi ol kulumdan be-dürüstî kim ol benüm (11) bağumdadur ve sağ omuzunda oturan ferişteye eydür kim: *اَكْتُبْ اَحْسَنَ مَا كَانَ* Ektüb li-'abdî aḥsene mā kāne ya'melu. (12) Ya'nî: Yaz ol gökcek 'amellerini kim ol kulum sağ-iken ederdi. Zihî! Keremi çok sultān kereminden (13) şābir ḳullarına iḥsān eder. Pes Resul hazretinün -'Aleyhi's-selām- hadişde buyurduğı hasta ol hastadur ki (14) hastalık zaḥmetine şabr ede ve Allāhdan gelen hastalığa şükr ede. Şākir şābir ola. Selmān-ı Fārisî (15) -Raḳiya'llāhu 'anhu- eydür: Kaçan bir mü'mine ısıtma gelse mü'minün rūḫı-y-la söyleşür. Mü'minün rūḫı aña eydür: (16) Yā hummā! Ne istersin bu nefsi mü'minden? Isıtma eydür: Ey rūḫ-ı tayyibe! Nefsün arı-y-idi. Günāhlar (17) anı murdār eyledi. Ben geldüm-ki anı günāhdan arıdam der. Rūḫ dağı ısıtmaya eydür: *اُدْنِيْ* Üdnî! Üdnî! (107a-1) Üdnî³⁵⁹ der üç kerret. Ya'nî: Yakın ol! Yakın ol! der ve dağı hadişdür kim: *اَلْحُمِّىْ حَظُّ الْمُؤْمِنِ النَّارِ* El-hummā ḥazzü'l-mü'minü min nāri. (2) Ya'nî: Isıtma mü'minün naşibidür oddan demek olur. Pes eger ısıtmadur ve-yā gayri hastalıkdur mü'minün (3) āhiretdeki zaḥmetin giderür ve Haḳ -Ta'ālā-nun şabrlu ḳullarınun hastalığının mertebesi şuna dek varur kim: (4) Bir kişi bir mü'minün hastalığın şormağa varsa ve-yā-ḥud öldüğü vaḳt cenāzesine varsa (5) namāzın kılsa Taḡrı yolında yedi yüz gün oruc tutmuşca şevābı vardur. Nite-kim Resul hazreti -

359 Yakın ol! Yakın ol! Yakın ol!

Şalla'llāhu (6) 'aleyhi ve sellem- buyurur: **مَنْ عَادَ مَرِيضًا فَكَأَنَّمَا صَامَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ سَبْعَ مِائَةِ يَوْمٍ** Men 'āde marīzan fe-ke'ennemā šāme fī sebīli'llāhi seb'a mi'eti yevmin.³⁶⁰ Uşda 'azīz! Hastalığa (7) şabr edene dağı bu deşlü ecirler vërür ve ol hastayı şora varana dağı bu deşlü ecirler ve namāzın (8) kılana dağı bu deşlü ecirler ta'yın etti. Ebī Hüreyre -Rađiya'llāhu 'anhu- rivāyet eder Resūl hazretinden -Şalla'llāhu (9) 'aleyhi ve sellem.- Resūl hazretine şordılar. Eyitdiler kim: **يَا رَسُولَ اللَّهِ! بَلَانُ الْبُيُوتِ زَاهِمَةٌ** (10) dünyāda kimleredür? Resūl ol pür-uşul buyurur: Şālih peygām-berleredür. Anlara benzeyenleredür dedi. (11) Bunun hadīşi yukaruda geçdi-y-di. Eyle olsa bu belā enbiyālar yoludur. Ol yol kişiyeye açılıcağ (12) şāz olmak gerekdür ve 'Āyişe anamuzdan dağı rivāyetdür -Allāh andan rāzī olsun- eydür: (13) Resūl hazreti -Şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem- buyurur: **مَا يُصِيبُ الْمُؤْمِنَ مِنْ مُصِيبَةٍ لِّشَوْكَةٍ فَمَا فَوْقَهَا إِلَّا خَطُّ اللَّهِ تَعَالَى بِهَا عَنْهُ خَطِيفَةٌ** Mā yuşībū'l-mü'minine min muşibeti li-şevketin fe-mā fevkahā (14) illā haţta'llāhi ta'ālā behā 'anhu haţī'eten. Ya'nī: Bir diken ile dağı yukarurak zağmet-ile bir mü'mine zağmet erişse (15) Hağ -Ta'ālā- bir günāhına gitmege sebeb eder. Pes bir diken batana tarılğanmadığı-y-çün bir günāhın 'afv (16) edicek. Var kıyās et kim dağı büyük zağmete şabr edene dağı neler vërür. 'Azīz kardaş! Diken (17) batmağa muşibet dedi. Gecede çerāğ diğlenmege muşibet dedi. Ol çerāğ yakup tarlanmayup şabr (107b-1) edene ecr vërdi. Elinde kaşığı uvanana muşibet dedi. Şabr edüp tarlığanmayana ecr vërdi (2) ve fakīrlığa şabr edüp tarlığanmayana hod neler vërse gerekdür. Hısābını gine kendü bilür. Rivāyetdür kim: (3) Bir kişi koyınına bir nesnecük birağsa yā elma yā enār ve-yā akçecuk ve her ne ise bir iki kerre çalınsa bulımasa (4) kağımasa tarlığanmasa şonra gine onat istese bulsa Hağ -Ta'ālā- aña ecr vërür ve günāhın 'afv (5) eder. Şabr edüp tarlığanmadığı-y-çün. Ey 'azīz! Hağ -Ta'ālā-nuğ dostları olurmuş kim kağan (6) anlara bir muşibet yā bir belā yā bir zağmet gelse eydürlermiş kim: İlāhī! Bu keremi ve ihsānı baña kağı 'amelden (7) öturi ettiğ. Bilsem dāyim ol 'amelüğ üzerine olsam dërmüş ve anlaruğ biri Fetğ-i Müşilī'dür -Rağmetu'llāhi (8) 'aleyh.- Anuğ ġarīb hikāyetleri vardur. Yërinde dënile işidesin. -İn-şā'a'llāhu Ta'ālā- ve buğları bildüğünden (9) şonra bu ulu muşibete şabr edenlerden hātūnlardan ve erenlerden bir iki dağı dëyeyüm işit-kim dīn (10) yolında gercekler dağı neler

360 Kim bir hastayı ziyaret ederse Allah yolunda yedi yüz gün oruç tutmuş gibi olur.

eylemişlerdür. Hikāyet: Aşhāb-ı Resūlden bir kişi vardı. Anā Cābir dērler- (11) di. Bir deveçügi vardı boğazladı. Resūl hāzreti -Şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem-i eve da'vet ētdi konuklık (12) eylemek için. İki oğlancuğı vardı. Birisi hocada okurdı ve biricügi evde oynardı. Cābir (13) deveyi boğazladuğı zamān ol evdeki oğlancık bağa tūrurdu. Cābir deveyi boğazladı. Derisini (14) yüzdi. Tamāmet eyledi. Hātūnına vērdi. Eyitdi: Sen buña tımār eyle. Ben varayım arķam-ile kırıca (15) odun getüreyim dēdi. İpin baltasın aldı gitdi. Bir-azdan oğlancuğun birisi hocadan (16) geldi. Gördi evde kan var. Deve boğazlanmış. Kardaşına eydür: Kardaş! Bu deveyi kim boğazladı? (17) dēr. Oğlancık eydür: Babam boğazladı dēr. Eydür: Nice boğazladı kardaş baña dağı göster dēr. (108a-1) Oğlan girdi atası deve boğazladuğı bıçağı aldı. Geldi kardaşcuğına eydür: Yat aşağı ayağunı (2) bağlayayım saña göstereyim nice boğazladı dēr. Oğlancık yatı vērdi. Ayağını bağladı. Kardaşını (3) deve boğazlar gibi boğazladı. Bu kez kōdı. Oğlan depini depini öldi. Bir-ezden anası taşra çıkđı. (4) Gördi-kim oğlan boğazlanmış ölmüş. Ol bir oğlancuğa eydür: Oğlan! Bu kardaşcuğun kim boğazladı. (5) Baña gösteri vēr dēdi. Oğlan eydür: Anacığım! Ben boğazladum dēr. Babam deveyi nice boğazladı baña (6) gösteri vēr dēdi. Ben dağı babam deveyi şöyle boğazladı dēdüm. Göstereyim şandum. Bu dağı öldi dēdi. (7) Anası çapındı. Oğlan kaçdı tama çıkđı. Anası ardınca çıkđı. Oğlan kaçayım şandı ol (8) dağı tamdan düşdi öldi. Bu Medīnenün evleri ve Mekkenün evleri yüksekdür. Zīrā ekseri (9) tabakadur. Hātūn dolandı gördi-kim bu dağı ölmüş. Dınmadı El-hükmü'llāh dēdi. İkicigin bir araya (10) getürdi. Bir gusl ēdecek evcegez var-idi. İkinin bile yatırdı kōdı. Üzerlerini örte kōdı. (11) Hīç kimseye bildürmedi. Kāpusını kilīdleyü kōdı. Hīç kimseye dınmadı. Bir-ezden Cābir geldi. Odun (12) getürdi. Hātūn deve etin bişürdi oğlancıkların haberin atalarına dēmedi melūl olmasun (13) dēyü. Bir-ezden et bişdi hoş tepsilere kōtardı tuzladı çıkđı. Erine eydür: Yā Cābir! Var (14) imdi Resūl hāzretini aşhāb-ile eve getür. Et bişdi hāzır oldı dēr. Cābir vardı Resūl (15) hāzretine -Şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem-e hoş ikrām-ile selām vērdi. Eydür: Yā Resūla'llāhi! Buyurun ta'am (16) bişdi. Hāzır oldı dēr. Resūl ol pūr-uşūl aşhāb-ile geldiler Cābirün evine oturdılar. (17) Cābir Resūlün öğine eti terküler ile getürdi kōdı. Resūl -'Aleyhi 'aleyi's-selām- buyurdi: Eti yer yerin terküler ile (108b-1) bahş eylediler cemā'at cemā'at şofra kōdılar. Cābir eydür: Şunun yā Resūla'llāhi! Resūl eydür: Kanı ol (2) iki ma-şūmcalar? Cābir eydür: Siz buyurun yā Resūla'llāhi! Anlar oğlancıklardur kim bile kanda (3) oynarlar? Resūl eydür: Anlar dağı gelsünler bile yēyelüm. Cābir

vardı hātūnuna eydür: Yā hātūn! (4) Ol oğlancıkları Resūl hāzreti ister. Yēmege şunmadı. Bile yēyelūm oğlancıklar-ile dēr. Hātūn eydür: (5) Var eyit yēsünler. Biz anlara naşīblerin kıyalum dēr. Geldi Cābir eydür: Yā Resūla'llāhi! Kerem ēdūñ. Siz (6) buyuruñ. Biz anlara naşībçiklerin kıyalum dēr. Resūl ol pūr-uşūl eydür: Va'llāhi ben bu eti yēmez ol (7) iki oğlancıklar gelüp bile yēmeyince dēr. Cābir gine vardı hātūnına eydür: Yā hātūn! Resūl and içdi: (8) Va'llāhi yēmez ol iki oğlancıklar yēmezse dēdi dēr. Hātūn eydür: Gel kim saña ne göstereyim (9) dēr. Aldı Cābiri ol ğusl evcegezine geldi. Kāpusını açdı gösterdi ol iki oğlancıkları. (10) Hātūn eydür: Yā Cābir bunlaruñ hāli uş böyle oldı dēr. Ben şabr ētdüm kimseye dınmadum dēr. Saña (11) dañı dınmadum dēr. Ol iki cihān fañri evimūze geldi kimsemüzde melāmet görmesün dēdüm idi. Şimden (12) ğerü iş senūñdür. Nice bilürseñ eyle dēdi. Dañı hātūn çıkdı yōriyü vērdi. Cābir geldi (13) Resūl hāzretine eydür: Yā Resūla'llāhi! Oğlancıklarūñ hāli bir dürlü dañı olmış. Resūl (14) eydür: Nice olmış? Cābir kaziyyeyi dēyü vērdi. Resūl -‘Aleyhi’s-selām- eydür: Getürūñ ol oğlancıkları dēr. (15) Cābir vardı getürdi ol oğlancıkları. Biri biri yanına kōdı. Aşhāb ta‘accüb kaldılar. Gōrdiler kim (16) oğlanuñ biri boğazlanmış biri tāmndan düşmiş. İki dañı bile ölmüşler. Resūl -‘Aleyhi’s-selām- melūl oldı. (17) Der-hāl peyk-i Hāzret nāmūs-u ekber Cebrā’il-i emīn -‘Aleyhi’s-selām- geldi. Eydür: Yā Muḥammed! Hāḳ -Ta‘ālā- saña (109a-1) selām ētdi. Eyitdi-kim: Benüm ḥabībüm du‘ā dilesün ve şahābeler āmīn dēsünler. Ben ol oğlancıkları (2) gine diri kılayın kudretüm birle. Ol hātūn ki benüm ḥabībūme ḥürmet eyledi. Oğlancıkları muşibetine şabr (3) eyledi. Ceza‘ feza‘ eylemedi. Anuñ şabrı berekātında ve senūñ ḥürmetūne ol oğlancıkları ben gine diri (4) kılayım dēdi. Çün-ki Cebrā’il Resūl hāzretine bu cevābı getürdi Resūl -‘Aleyhi’s-selām- çok ḥamd ētdi. El gōtürdi (5) du‘ā diledi ve cemī-i aşhāb bile āmīn dēdiler. Der-hāl oğlancıklar uykuñdan uyanur gibi gözcegezlerin (6) uva durı geldiler. Vardılar Resūl hāzretinūñ mübārek elin öpdiler. Oturdılar eti Resūl hāzreti-y-ile (7) bile yēdiler. Resūl ve aşhāb ve Cābir ve hātūn cemī-i şād oldılar. İmdi ‘aziz! Şabr gökcek (8) nesnedür. Kişiyi ferañlığa yētürür. İmdi! Ta‘cīl dañı bilgil kim şeytāndandır. Eñen kişiler kaçan maḳşūdına érer. (9) Ammā her şarp işūñ kilīdinūñ dili şabrdur. Pes muşibete şabr édenlerden işitdiñ ve belāya şabr (10) édenleri dēdüm ve Hāḳ yolında dīn üzerine muḥkem durup şabr édenlerden dañı dēyeyim işit-kim (11) Hāḳ yolında nice cān vērtiler dönmediler Hāḳ yolından. Hikāyet: Fir‘avnuñ bir ḥazīnedārı (12) var-idi. Anuñ bir hātūnı var-idi. Māşīta hātūn

dérlerdi Fir'avnuñ kızınıñ t̄ayası-y-idi. Mūsā (13) -‘Aleyhi’s-selām-a Māşıta hātūn ĩmān getürmiş-idi. Allāhı birledi ve Mūsāya gerçek peygām-berdür (14) d̄er-idi. Bir gün hāmmāmda ol Māşıta hātūn Firavnuñ kızınıñ başın t̄arar-iken t̄araķ elinden d̄üşdi. (15) بِسْمِ اللّٰهِ لَعَنَ مَنْ كَفَرَ بِاللّٰهِ³⁶¹ dedi. Şundi t̄arağı aldı. Ya‘nī: Helāk oldı Tañrıya ĩmān getürmeyenler (16) dedi. Māşıtanuñ böyle d̄edügin Firavnuñ kızı işitdi. Eydür: Kız Māşıta! Ne yaramaz söz söyledün? (17) d̄er. Benüm babamdan gayri bir Tañrı dañı mı vardur ki böyle d̄ersin? Uş eve varayım babama d̄eyü v̄ereyim. (109b-1) Seni helāk ětsün d̄er. Hāmmāmdam çıkup eve varıcaķ Firavnuñ kızı bu sözi babasına d̄edi. (2) Firavn kaçadı Māşıtayı getürtdi. Şöyle mi d̄edün? d̄edi şordı. Māşıta eyitdi: Eyledür kim (3) ben d̄edüm d̄edi. Pes Tañrı birdür ve Mūsā haķ peygām-berdür d̄edi. Firavn anı t̄utdurdı bildügi (4) cezālar ile hep cezaladı: D̄ön bu sözden! d̄edi. D̄önmedi. Ol cezālara taħammül eyledi. Vardı bunca cezālardan (5) sonra ol Māşıta hātūnı çār-mıñ ětdürdi. Çalk koyın yaturdı. İki kızcağazları vardı. Biri (6) büyücek biri küçücek. İkisini dañı bile getürdi. Evvel birisini kim büyücegi-y-idi anasınıñ yatduğı ȳerde ağızına (7) boğazladılar. Gel d̄ön ol sözden! d̄ediler. Ol hātūn ol cefāya ve ol muşibete şabr ětdi d̄önmedi. (8) Firavn mel‘ūn üzerine geldi. Gel d̄ön ol sözden seni şalı v̄ereyim! d̄edi. Ol hātūn لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ Lā ilāhe (9) illa’llāh Mūsā kelīmu’llāh³⁶² d̄edi t̄urdı. Firavnuñ cefālarına şabr ětdi. Haķ yolından d̄önmedi. Firavn-ı (10) la‘īn bu kez ol bir küçücek kızcağazın dañı getürtdi. Anı dañı ol āh̄iret hātūnınıñ ağızı içinde (11) boğazlamaya göksi üzerinde başdılar boğazlayalar. Ol kızcağaz meme emerinde şandı. Anasınıñ şundi (12) iki elcegezleri-y-le memesine yapışdı kim eme. Şolok s̄ā‘at şeytān-ı la‘īn geldi ěrişdi. Eydür: Yā Māşıta! (13) Ne ola başuñ kurtarmağı-çün ve bu kızcağazı kurtarmaķ içün: D̄öndüm ol sözümdeñ d̄eseñ (14) d̄ürüstdür. Nesne lāzım olmaz. Bārī şu kızcağaz ile sen kurtul. Gine var kendü hālinde ol d̄edi. (15) Şeytānuñ bu sözün işidicek ol āh̄iret hātūnı zārı zārı inledi. Āh eyledi. Haķ -Ta‘ālā- kendü (16) kereminden ol kızcağaza dil v̄erdi söyledi. Eydür: ěy ana! Şabr ět inileme. Haķ -Ta‘ālā-senüñ (17) içün bir sarāy yapıdı cennetde. Ol sarāy h̄ūriler ile rıdvānlar ile ğilmānlar ile

361 Allah’ın adı ile başlarım. Allah’ı inkar edenler lanetlendi. (Allah’a inanmayanlar kovulup uzaklaştırıldı. Dünyada hayr ve tevfikden kesildi ve ahiretde lûtf ve rahmetten uzak tutuldu.)

362 Tanrı’dan başka tanrı (tapacak) yoktur. Musa Tanrı’nın sözcüsüdür.

hep saña (110a-1) müştâkdur. Şabr ét inileme kim sen Allāhuñ dostı olduñ. Allāhuñ rahmetine ulaşıduñ dedi. Ol hātūn (2) ayruķ dañı dınmadı. Ol kızcağazı dañı anasının ağzına boğazladılar. Ol hātūnuñ dañı erini getürdiler (3) bir kazana şu kodılar. Altına od urdılar kaynadı. Gelün bu sözden dönün! dödiler. Yoksa şu kazana koyarız (4) erirsiz dödiler. Bunlar ol sözden dönmediler. Lā ilāhe illa'llāh Mūsā kelīmu'llāh dödiler. Buyurdi Fir'avn (5) bunları ol kazana bıraķdılar ikisini bile. Ağzını kazanuñ muhkem berkitdiler. Od eylediler kazana. Şol-değlü kaynatdılar (6) kim bunlaruñ ne eti ıaldı ne hōd derisi. Hep şu olup eridiler geçdiler. Ammā Hāķ -Ta'ālā- hāzretinde ecir bī-hisāb (7) buldılar. Zīrā Hāķ -Ta'ālā- kendü yolında şabr edenlere أَجْرُهُمْ بِغَيْرِ حِسَابٍ Ecirehüm bi-ğayri hisābin³⁶³ dedi ve andan sonra Fir'avnuñ bir (8) hātūnı var-idi. Anuñ dañı adı Āyise³⁶⁴ hātūn idi. Mūsāya ol dañı imān getürmiş-idi biker idi. (9) Dūnyādan biker gitdi. Cinnilerden bir cinnī kızını Hāķ -Ta'ālā- anuñ şüretine koymış-idi. Bi-aynihi ancılayın yaratmışdı. (10) Hergiz Fir'avnuñ yanından gitmezdi dāyim hāzır durmışdı. Vaķtı-kim Fir'avn Āyise hātūna dest-i (11) dirāzlık etmek dilese der-hāl ol cinnī kıızı zāhir olı vērürdi. Āyise hātūn ğayib olı vērürdi. (12) Ol cinnī kıızı-y-le ne dilerse ederdi Āyiseyi şanurdi. Ammā ol Māşıta hātūnı kim Fir'avn ıutdurdı (13) ve ol iki kızcağazların ağzı içine boğazlatduğına ve kendüyi ve erini kazana koyup kaynatduğına Āyise (14) hātūn işitdi. Kātı acıdı dīn ğayreti ğalebe etti ve hem ol hātūn-ile Mūsāya imān getürüp dururlardı. (15) Dīn yolında sırdaşlar idi. Mūsā dīnini tutarlardı. Allāhı bir bilürlerdi. Ol vaķt Āyise hātūn (16) Fir'avna eydür: Sen bu hāķuñ ğāyet bez-bahtısın. Ol Māşıtayı bunca ma'sūmlar-ile niçün öldürdün? (17) der. Eyle deyicek Fir'avn eydür: Yā Āyise! Sen dañı ol dīn üzerine misin? Māşıta gibi delü mi (110b-1) olduñ der. Āyise hātūn eydür: Ben delü degülem. Ben ve sen ve yerün göğün hāķı hep Tańrınuñ kullarıdır.

363 ... Mükafatları, sayısız bir surette ödenir. Kur'ân, XXXIX. Zümer Sûresi, 10. âyet.

KKM. 541. (... Müzdleri [müzd مُزِد Far. mükâfat, karşılık, ecir, şevâb. SKTS. 440.] hisâbsuz. (39) Sûratü'z-Zümer, 10. âyet. SKT. 377, ... Ecri ve müzdi hisâbsız ve şayısız verilir. 23. cüz, Sûretü'z-Zümer, 10. âyet. KTC. 4-25, ... Ücretleri bi't-tamâm verilir. بِغَيْرِ حِسَابٍ Hisâbsız. Ya'nî ücretleri bir mertebede verilir ki muhâsebe edenlerin hisâbı ana ihâta etmez. Hadîs-i şerîfde gelmişdir kim: Rûz-ı kıyâmetde erbâb-ı îâat için terâzûlar kurulup amellerine göre mükâfâtı verilir ve belâ üzere şabr edenlere terâzûlar kurulmaz ve lâkin ecir üzerlerine dökülmek dökülür bir hadde dek ki dünyâda erbâb-ı âfiyet olanlar ârzû ederler ki kâşki dünyâda ecsâdları mikrâzlarla [mikrâz مِقْرَاض Ar. kâğıt ve kumâş ve emşâlini kesmege müstâmel olan ma'lûm âlet, dükârd. Terc. 2-380.] pâre pâre olaydı tâ ki ehl-i belâ ile bir silke [silk سِلْك Ar. yol, tarîk, râh ve şıra, dizi. Terc. 1-487.] münselik olalar. 23. cüz, Sûretü'z-Zümer, 10. âyet. TZA. 2-248, ... Onlara sayısız mükâfat verilir. Zümer Sûresi, 10. âyet. KKT. 460, ... Ecirleri hesapsız ödenecektir. KHKM. 3-75)

364 Öteki nüshalarda "Āsiye" şeklindedir.

(2) Cümlemizün Tañrısı birdür. Andan artuñ Tañrı yoñdur. Sen ve ben bir ‘aciz âdem oğlanıyuz. Delü sensin-kim (3) Tañrıdan qorñmayup peygām-berlerden utanmayup Tañrılıñ da’vısın edersin dedı. Fir’avn bu sözleri (4) işidicek gāyet kañıdı. Gözleri kan-ile doldı. Eydür: Tutuñ bu hātūnı! Hemen tutdılar ve buyurdı bir tahta (5) getürdiler. Ol tahtanuñ üzerine yağrını üzerine başdılar. İki elinüñ ayalarından ve iki ayağınüñ ökçe- (6) sinden sinirlerinden ve göbeginden ol tahtaya muñlayu qodılar. Çıqardılar sarāy taminuñ üzerinde birağı qodılar (7) güneşe qarşı. Bir degirmen taşını gögsinüñ üzerine qodılar ve niçe günler ol güneşte yatdı. Günde bir iki (8) kerret Fir’avn gelür eydürdi-kim: Gel bu sözden dön! Seni şalı vereyim derdı. Āyise hātūn ol (9) zañmetlere şabr ederdi. Allāha şükr ederdi. Ol yaralara qurdılar düşdi yedi. Hañ -Ta’ālā- ol hātūnuñ (10) gözlerinden hicābı gütürdi. Cennetdeki mañāmını aña gösterdi ve aña ferışteler gönderdi. Uçmañdan (11) şarāblar gönderdi ve ol ferışteler-le Hañ -Ta’ālā- aña selām gönderdi ve Āyise hātūnuñ hātırcuğūñ (12) şordı. Geldiler ol ferışteler eyitdiler: Allāh saña selām eder ve seni şorar dediler ve niçe günlerdür (13) benüm içün güneşlerde yatur. Aç şusız zañmetler çeker. Acılara şabr eder. Bu şarābı benüm içün (14) içsün dañı yüregi tazelensün. Benüm hañretüme gelsün dedi dediler ve ben anuñ içün neler hāzırlayup (15) dururın görsün dediler. Ol hātūna ol uçmañ ol şarābın ferışteler içürdiler. Dañı ol hātūn āhirete gitdi. (16) Hañğa cān teslīm etti. İbn-i Kesā’i eydür: Ol hātūn şabrı berekātında cennete ref’ olundu dēr. Cennet (17) ni’metlerinden yer ve şarāblarından içer dēr. Tefsīr-i Kevāşide böyledür ve ol Āyise hātūn āhiretde Resül (111a-1) hañretine -Şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem-e hātūn olıyardur şabr berekātında. Gör imdi şabr Āyise hātūnı ne (2) mertebeye yetişdürdi. Eger er eger ‘avret kim ‘amel işlerse Hañ hañretinde mertebe anuñdur. Görmez misin? (3) Yarın kıyāmet güninde erenler menziline kim geçer dēnildi. Evvel Rābi’a hātūn erenler menziline varsa gerekdür ve (4) nice erenler ‘ameli olmaduğı-y-çün ‘avretlerden kötü olsa gerekdür. Pes bunları bildüğünden sonra bunı (5) dañı bilgil kim bu şabr dedükleri kişinüñ elinde ‘aşası gibidür ki şarp yerlerde ve şarp yollarda tayana ve (6) sürcdüğü vañtın ve tayınuğı vañtın anuñ-ile anı def’ ede qorına ve anlaruñ kim şabrı yoñdur ke’ennehū anuñ (7) elinde ‘aşası yoñdur. Şarplıñ yola gider ‘aşası olanlar geçdi yöriyü vērdi. Ya’nı şabrı olanlar mañşūda (8) erişdi ve ‘aşası olmayanlar ya’nı şabrı olmayanlar tayınur düşer. Qaldı geçmez oturdı. Pes şol nesne kim (9) saña Hañdan geldi incinmeyesin şabr edesin dedüm. Ammā bunı dañı bilgil kim: Bir nesne kim Hañdan geldi (10) nefis

andan incindi. Kaşın karağın çatmak melûl olmak yüzün gözin turşî eylemek ol dağı şabrsızlıkdandır. (11) Zîrâ incinmekdür şikâyetdür. Eyle olsa şabr cemîl olmaz. Yanî gökcek şabr olmaz. Zîrâ Hâk -Ta'âlâ:- فَاصْبِرْ صَبْرًا جَمِيلًا Fe'sbir (12) şabren cemîlen³⁶⁵ dèyü buyurdı. Pes zaḥmetde rāḥatda bir olmak gerekdür. Kişinüḡ zaḥmetini kimse fark (13) eylememek gerekdür. Görmez misin Eyyūbuḡ bir āhından ötürü Eyyūba Hâk -Ta'âlâ- ne dèdi. 'Azîzler andan dèmişler- (14) dūr ki: Her kim şabr atına bindi. Tā kıyāmete degin ol ayruk sürcmedi. Kıyāmet güninde ecr-i bî-hisāb vèrildi. (15) Kardaş! Bu şabr bābında bir aşıl vardır kim hep nev' anda bulunur. Ya'nî nenüḡ gibi şol yukaru dèdügim (16) gibi kim nefsinde güç gelür. Anı işlemek anuḡ zaḥmetine katlanmak ulu şabrdur. Nite-kim Resûl ḥazreti (17) -Şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem- buyurur kim: فِي الصَّبْرِ عَلَى مَا نَكْرَهُ خَيْرٌ كَثِيرٌ Fi's-şabri 'alā mā nekirehū ḥayrun keşîrün³⁶⁶ ve dağı bu bēş vakt namāz yerlü yerince (111b-1) kılınmak tertîbin oḡat şaḡlamak vaktlerin gözedüp şaşırmamak ve kış günlerinde şovuk şu-y-ile āb-dest (2) almak ve yaz günlerinde oruc tutmak şusızlığa şabr ètmek ve zekātını akçesinden ve koyunından ve şıgırından (3) ve devesinden ve atından ve taḡılından üzüminden ve bekmezinden ve balından ve pirincinden ve her ne kim (4) olursa zekāt farz olan nesnelerden illetsüz 'öşrin ve zekātın çıkarup vèrmek gerekdür ve zaḥmetine (5) şabr ètmek ve müsteḥakḡına degirmek ve ḥacc farz olursa ḥacca varup ve cemî-i kavā'id-i y-le ḥaccı yerine getürmek. (6) Bunlar başına bir nev' şabrdur. Ya'nî yukaruda şabr üç kısımdur dèdük idi. Pes bunlar cemî'isi (7) bir kısımdur. Ammā İbni 'Abbās -Raḡiya'llāhu 'anhu- eydür: Muşîbete şabr ètmek dağı bu bir kısımdandır dēr ve ol (8) yukaru dèdügimiz şabrlaruḡ kimine üç yüz kimine altı yüz kimine toḡuz yüzdür dèdük. Ammā bu muşîbete (9) şabr ètmege ecr-i bî-hisāb dèmişdür. İbn-i 'Abbās -Raḡiya'llāhu 'anhu- eydür: Ve bu muşîbete şabr ètmekde şabr-ı cemîl (10) oldur ki muşîbete gelenler muşîbet ehli kimdür bilmeyeler şormayınca dèmişdür. Gerekse ol muşîbet ulu (11) muşîbet olsun. Gerekse kiçi muşîbet olsun. Zāhirinde bātınında

³⁶⁵ Artık sabret güzel bir sabırla. Kur'ân, LXX. Maâric Süresi, 5. âyet. KKM. 685. (Pes sabr eyle sabr eylemek eyü. (70) Sûratü'l-Maâric, 5. âyet. SKT. 487, Pes sabr et güzel olan sabr ile. 29. cüz, Sûretü'l-Maâric, 5. âyet. KTC. 4-175, فَاصْبِرْ صَبْرًا جَمِيلًا Pes küffârın eziyyeti üzere bir güzel katlanmak katlan ki ana isti'câl ve ıştırâb ḡarışmaya. 29. cüz, Sûretü'l-Maâric, 5. âyet. TZA. 2-402, Artık ezâ ve istihzaya karşı telaşsız katlan. Meâric Süresi, 5. âyet. KKTA. 569, (Habibim) sen (şimdilik) güzel bir sabr ile katlan. Meâric Süresi, 5. âyet. KHKM. 3-331)

³⁶⁶ Kendine kerih gelen şeylere sabr edenler çok büyük hayırlara kavuşurlar.

müşibet ehlinün bir melâmet görünmeye. (12) Hattâ bunun müşibete şabr êtdüğü gerçek ola ecr-i bî-hisâb verile der. Günâh işlemege şabr (13) êtmek ve küfre şabr êtmek. Şabr êtmek nicedür? Anları yukaruda anıdum ve münâşib kažiyyeler getürdüm Mâşîta (14) hâtün eri-y-le dîn yolında cân verüp dîninden dönmediklerin ve Âyişe hâtün dîn yolında nice cezâlar (15) çekdi âhir nice cân verdi ve sen dağı gerekdür ki şabr êdesin. Günâh olacak işi işlemeyesin ve (16) -Ne'üzü bi'llâhi- küfr olacak işi işlemeyesin ve-yâ aclıktan korkup ve-yâ 'avânlardan korkup yâ anlara yaramak (17) için yâ hastalıktan korkup yâ şöhet için ve-yâ dünyâ tamarı için ve-yâ nefsün hazzı için günâh (112a-1) olacak işi işlemeyesin ve sonra peşimân olmayasın. Şabr êdesin ecr-i bî-hisâb bulasın ve şol (2) elinde mâlı olup yiyilüp şöhetlere ve hengâmelere ve çalgulara ve zâlimlere harc êtmeyüp şabr êtmek dağı (3) ulu şabrdur ve bu halkun eyü yavuz sözine kulak dutmamak şabr êtmek dağı ulu şabrdur. 'İbâdet t'âat (4) yolında dürişmek. El-hâşılı her mü'min kim her belâya şabr êdüp râzî oldı tarıkmadı Allâh dağı (5) andan râzî olur. Nite-kim Resûl hazreti -'Aleyhi's-selâm- bururur: *مِنْ رَاضِيٍّ عَنِ اللَّهِ رَاضِيٍّ* Min râziye 'ani'llâhi râziya'llâhi'anhu³⁶⁷ der. Eyle (6) olsa Hâkdan gelene râzî olmak oldur kim: Sağa buyurulanı sen işleyesin. Kendüni Allâha ısmarlayasın. Allâh (7) nice dilerse eyle êde. Meşâyihler demişlerdür ki Hâkdan gelene râzî olmak oldur kim: Fakîr olsa "Ġanî olsam" (8) demeye. Şayru olsa "Şağ olsam" demeye. Ġanî olsa "Fakîr olsam" demeye. Şâz olsa "Ġuşşalu olsam" demeye. (9) Ġuşşalu olsa "Şâz olsam" demeye. Miñnetde ise rāhat istemeye. Rāhatda ise miñnet istemeye. El-hâşılı (10) her nesne kim Hâkdan gelür şâkir olup epsem dura. Ac olsam ve-yâ tok olsam demeye. Zîrâ kul (11) bilmez ki hayr kâdadur. Pes *الْحَيْرُ مَا اخْتَارَهُ اللَّهُ* El-hayru mā ahtārehu'llāhu³⁶⁸dur. Ya'nî: Hayr Allâh diledüğü yêrdedür ve bunları (12) bildükden sonra gâzabına şabr êtmegi dağı dèyü vèreyim ve gâzabı geldüğü vaktün şabr êtmek ve gâzabın (13) yutmaıklığın kaķımamaıklığın şevābını ve fā'idesini sağa bildüreyim ve Hâķ -Ta'ālā- hazretinde gâzabın yudanun (14) şabr êdenün mertebesini dèyeyüm ve gâzabı gelüp kaķıduğı vaktün gâzabına uyup hâtırlar yıķmağun (15) ve eli êrüp güci yêtdüğinden intikām

367 Allah'tan gelenlere razı olan kimseden Allah da razı olur. Öteki nüshalarda bu hadis şöyledir: *مِنْ رَاضِيٍّ عَنِ كُلِّ بَلَاءٍ رَاضِيٍّ اللَّهُ عَنَّهُ* Bütün belalara razı olan kimseden Allah da razı olur.

368 Allah'ın hayrı diledüğü yêrdedir.

alup halkı āzārlamağın ziyānını dağı bildüreyim ve bu kaçkıyan (16) kişi kaçkıduğı vaktın ne mertebedür ve ne hāldedür ve gāzaba sebep nedür ve gāzabın arturmağa (17) sebep nedür ve gāzab başmağa sebep nedür? Bunları hep saña bir bir bildüreyim āyāt-ile ve hadîş-ile işbāt (112b-1) edeyim ve nefsüñi gāzabından yığayım ve gāzabın vaktinde gāzabın başup şabr etmegi saña āsān (2) edi vëreyim. Tā kim sen dağı bu za'if faķır mü'ellifi du'ādan unutmayasın -İn-şā'a'llāhu Ta'ālā- Āmīn. (3)

فصل

Faşl: Gāzabına şabr etmek beyānındadır.

Bilgil imdi ēy 'azīz kardaş ve ēy (4) dīn yolında baña mu'āvin yoldaş! Hāķ -Ta'ālā- saña tevfiķ refiķ yoldaş ētsün. Bu kaçımaķ dëdükleri (5) kim vardur bir oddur. Her kim bu odı ölçerdi ve ol odun çerāsını ve odunını hāzır edi vërdi (6) durmadın esbābın kayurdi. Ayruk ol od söyünmek mümkin degildür ve bu od her kanda kim düşdi (7) esbābın buldı ise. Eger men' olmazsa hep yakar helāk eyler. Nite-kim şol tahta evleri görürsin nice (8) helāk eyler yanar kül olur gider od düşücek. Huşuşā kim yël dağı ola. İmdi! Bu gāzab oduna kim (9) hevā yëli qarışa -Neüzü bi'llāhi- kāfir eyler ve-yā-hud ādem öldürdür kan işledür. Şol elinden gelüp (10) güci yëtdügi hep işledür. Eyle olsa gāzab geldükce qarşu şabr cömçesi-y-le bunı şuvarmaķ gerekdür. (11) Allāh kōrkusu şu-y-ile bunı söyündürmek gerekdür ve bunı men' edüp ve cehd edüp ol gāzabı (12) kendüye siñirmek gerekdür. Tā kim öte biregüye ziyānı doķunmaya. Hāķ -Ta'ālā- ecrler hisābsuz vëre kim: (13) *أَجْرُهُمْ بِغَيْرِ حِسَابٍ* Ecrehüm bi-gayri hisābin³⁶⁹ demekde bu şabr dağı biledür ve bu gāzabın yudup kendüye siñirenleri Hāķ -Ta'ālā- (14) Qur'ānda

369 ... Mükafatları, sayısız bir surette ödenir. Kur'ân, XXXIX. Zümer Sûresi, 10. āyet.

KKM. 541. (... Müzdleri [müzd مُزِد Far. mükāfat, qarşılık, ecir, gevāb. SKTS. 440.] hisābsuz. (39) Sûratü'z-Zümer, 10. āyet. SKT. 377, ... Ecri ve müzdi hisābsız ve sayısız verilür. 23. cüz, Sûretü'z-Zümer, 10. āyet. KTC. 4-25, ... Ücretleri bi't-tamām verilir. بِغَيْرِ حِسَابٍ Hisābsız. Ya'nî ücretleri bir mertebede verilir ki muhāsebe edenlerin hisābı ana ihāta etmez. Hadîş-i şerīfde gelmişdir kim: Rûz-ı kıyāmetde erbāb-ı îâat içün terāzûlar kurlup amellerine göre mükāfātı verilir ve belâ üzere şabr edenlere terāzûlar kurlmaz ve lâkin ecir üzerlerine dökülmek dökülür bir hadde dek ki dünyāda erbāb-ı âfiyet olanlar ârzü ederler ki kâşki dünyāda ecsādaları mikrāzları [mikrāz مِقْرَاض Ar. kâğıt ve kumāş ve emşālini kesmege müsta'mel olan ma'lûm âlet, dükārd. Terc. 2-380.] pāre pāre olaydı tâ ki ehl-i belâ ile bir silkte [silk سِلْك Ar. yol, tarîķ, rāh ve sıra, dizi. Terc. 1-487.] münselik olalar. 23. cüz, Sûretü'z-Zümer, 10. āyet. TZA. 2-248, ... Onlara sayısız mükāfat verilir. Zümer Sûresi, 10. āyet. KKA. 460, ... Ecirleri hesapsız ödenecektir. KHK. 3-75)

öger. Eydür kim: وَالْكَافِرِينَ الْغَيْظَ وَالْعَافِينَ عَنِ النَّاسِ Ve'l-kāzimîne'l-ğayza ve'l-āfine 'ani'n-nāsi³⁷⁰ ve Resûl hazreti -'Aleyhi' ş-şalâtü (15) ve's-selām eydür: مَنْ كَفَرَ غَيْظًا وَلَوْ شَاءَ أَنْ يُمْضِيَ Men kezame gayzan ve lev şā'e en yumziyehū imzā'en melā'e'llāhu ta'ālā kalbuhū emnen ve imānen. (16) Ya'nî: Her kim kaçımaklığın yutsa gücü yéterken kaçıdığı kişiden intikāmın alup nefsine şāz étmege. (17) Şabr étse tınmasa Hâk -Ta'ālā- anuñ gönlünü emn-ile imān-ile doldura demek olur ve Resûl hazreti (113a-1) -Şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem- buyurur kim: Tamuda bir büyük bāb vardur. Aña şol kişileri koyarlar kim (2) halka nefsi için kaçıya. Şol kişiler kim kaçıdığı vaktin şabr eder. Kendüyi şaklar. Kimsenüñ (3) ırzın yıkmaz. Kimseyi āzārlamaz ve kimseyi eli-y-le urup incitmez. Şucunu dañı 'afv eder. Hâk -Ta'ālā- dañı (4) anuñ şucunu 'afv eder. Maşşer halkı arasında anuñ ırzını yıkmaz. Şucunu yüzüne urmaz. Ne deñlü (5) büyük şucu dañı olursa dēr ve 'Ömer hazreti -Rađiya'llāhu 'anhu- eydür: Vardum Resûl hazretine eytdüm-ki: (6) Yā Resûla'llāhi! Baña bir 'amel şalı vēr kim ol 'amel az ola ve hem benüm gönlümü illetden kırtara dēdüm (7) dēr. Resûl ol pür-uşûl dañı baña eyitdi-kim Kimseye kaçıma. Şabr eyle. Gine şordum gine eyitdi: Ğazabunı (8) kes. Gine şordum eytdüm-ki: Yā Resûla'llāhi! Baña haber vēr. Beni Allāhuñ hışmından ne nesne ırağ eder? (9) dēdüm dēr. Ol iki cihān fañri habīb-i Hazret Muḥammed-i Muştafā -Şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem- eyitdi kim: Yā 'Ömer! (10) Şol ğazab vaktinde şabr edüp ğazabını sakin edüp kaçımayan kişiler Allāhuñ hışmından (11) ırağdur dēdi dēr ve dañı Ḥasan-ı Başrî -Rađiya'llāhu 'anhu- eydür: Bir kişi kaçısa şabr edemese yerinden tırı (12) gelse ol kaçıdığı kimseyi urmağa kaşd eylese ke'ennehū şunuñ gibidür kim yerinden tırı geldi dañı (13) götürdi kendüyi cehenneme atdı dēr. Gerekse ol kaçıdığı ādem olsun gerekse ḥayvān olsun dēr (14) ve eger kaçıyup hışm etdügi ve ḥatırcuğın yıkdügi kişi bir şālih kişi olursa -Ne'üzü bi'llāhi-

370 ... Öfkelerini yenenler ve insanları affedenlerdir... Kur'ân, III. Âl-i İmrân Sûresi, 134. âyet. KKM. 76. (... Dakı yudıcılar kaçımağı; dakı afv eyleyiciler âdamlardan... (3) Sûratü Âl-i İmrân, 134. âyet. SKT. 50, ... Ve aşağıyıcıdırılar tarılmağlarını ve şalı vericidirler âdemlerin kuşûrundan... 4. cüz, Sûretü Âl-i İmrân, 134. âyet. KTC. 1-107, وَالْكَافِرِينَ الْغَيْظَ Sebkat eden mevşûl üzere ma'fûfdur. Ya'nî âferin olsun şu kimselere kim hışmlarının muhtezâsın men' ederler. Bâ-vücûdâ ki anın icrâsına kudretleri var. وَالْعَافِينَ عَنِ النَّاسِ, Dañı medh olsun şol kimselere kim halkın günâhından vâz geçerler. 4. cüz, Sûretü Âl-i İmrân, 134. âyet. TZA. 1-108, ... Öfkelerini yenerler insanların suçlarını bağışlarlar... Âl-i İmrân Sûresi, 134. âyet. KKTA. 68, ... Öfkelerini yutanlar, insanların (ın kusurların) dan affıyla geçenlerdi... Âl-i İmrân Sûresi, 134. âyet. KHKM. 1-142)

(15) Hâk -Ta'ālā- hem-ān ol kaçıyan kişiyi düşman tutar. Cehenneme birağur. Rahmetinden mahrûm eder. Yine tesellî (16) edem deyüp kaçıyup kimsenün hâtırın yıkmak olmaz. Vakt³⁷¹ tesellî edemeye hâtırın gine yapamaya. (17) Zîrâ bu göñülleri Hâk -Ta'ālā- kendü kudret eli-y-le yaptı. Ne hâcet kim Hâk yaptığı sen yıkarsın (113b-1) ve-yâ gâzabuñ odına yakasın. Pes uşlu olan kişiler kaçımayalar. Âdem olan kişiler nite kaçımayalar. (2) Ammâ bu deñlü var kim kaçıduğı vaktın şabr êde. Ğazabını gine kendüye sîñire. Kimseye ziyânı doğunmaya. (3) 'Azîz kardaş! Müşkil nesnedür bu kaçımak. Bir-az vakt şabr êtmeyüp ğazabına uyarsa der-hâl (4) kaçıduğı kimesneyi helâk eyler. Yâ kendü kâfir olur ve-yâ-ğud bir müşkil işe uğrar. Şeytân (5) eydür: Şol vakt-kim Hâk -Ta'ālā- beni merdûd êdüp Hâzretinden sürdi. Ben eyitdüm: Yâ Rabbi! Ben dağı (6) senden bir kaç nesne dilerin dêdüm. Hâk -Ta'alā- dedi-kim: Dile ne dilerseñ. Ben eyitdüm-ki: Evvel baña çeri (7) gerekdür. Hâk -Ta'ālā- eyitdi-kim: Var şol şoğaklarda yöriyen 'avretler seniñ çeriñ olsun dedi ve dağı (8) Ben eyitdim: Baña tıracak yer gerekdür. Hâk -Ta'ālā- eyitdi-kim: Var hammâmlar ve fışk-ğâneler saña tıracak (9) yer olsun dedi. Ben eyitdüm: Yâ Rabbi! Baña bir yer ver kim benüm ehlim anda bölük bölük dêrneşeler (10) herzeyânı söyleşeler. Ğaybet bühtân yalan yañlış mālâ-ya'nîler kimi söyleye kimi dinleye dêdüm. Hâk -Ta'ālā- (11) eydür: Var bâzârlar señün halkuñ dêrneşecek yerlerün olsun ve bâzâr ehli senün ehlün (12) olsun dedi. Andan şonra kim şuleğâlar bâzârda oturup mālâ-ya'nîlere mürtekib olmazlar. Hem-ān (13) bir hâcet içün varurlar yine dönerler. Zîrâ Hâzret-i Resûl -'Aleyhi's-selām- buyurur kim: أَهْلُ السُّوقِ أَهْلُ النَّارِ Ehli's-sûki (14) ehli'n-nâri³⁷² deyü buyurmuşdur ve dağı şeytân eydür: Ben eyitdüm yine ki: Yâ Rabbi! Baña binmege merkeb dağı (15) gerekdür. Hâk -Ta'ālā- eyitdi: Şol benüm buyruğım tutmayan bî-namâzlar hep senün eşegün olsun. (16) Anuñ-içün Resûl hâzreti -'Aleyhi's-selām- Yehūdîye Naşrâniye selâm verün. Benüm ümmetüm Yehūdîlerine (17) selâm vermen dedi. Eyitdiler kim: Yâ Resûla'llâhi! Ümmetüğüñ Yehūdîleri kimlerdür? Resûl -'Aleyhi's-selām- eyitdi: (114a-1) Ümmetümün Yehūdîleri bî-namâzlardur. Kaçan bî-namâza yolda uğrasağız bilün kim şeytân anuñ-ile biledür (2) ve dağı şeytân eydür: Ben eyitdüm ki: Yâ Rabbi!

371 Vakt olur ki

372 Sokak (çarşı, pazar) ehli cehennem ehlidir.

Başa mas'haralar ver. Karşı anları mas'hara edineyim. Her nice (3) dilersem anlara hareket edtüreyim oynadayım. Andan Hâk -Ta'ālā- başa eyitdi-kim: Var yā mel'un! Sol (4) gâzab edüp gâzabına uyanlar şabr edemeyenler senün mas'harañ olsun dedi. Eyle olsa bu (5) gâzab edüp kaçıyan kişiler şeytānuñ mas'harası olurmuş. Uşlu kişiler kaçıyup kızarmak (6) bozarmak delürmek olmaz. Ammā böyle gerekdür kim kaçımak vaktında yā gâzab geldüginleyin tiz hilm (7) taleb ede. Ya'nî kaçıyan kişi bir-ez vakt şabr ede dınmaya tahammül ede. Eyle ede eyle ede varı varı (8) kaçımaz olur. Zîrā kaçıyan kişi karşı kaçıdukcā böyle edicek hālīm olur tırı varur. İmden (9) gerü gâzabını başar olur. Neye gerekse kaçımaz olur. Res'ül hâzreti andan buyurur kim: اِنَّمَا الْعِلْمُ بِالتَّعَلُّمِ وَالْحِلْمُ بِالتَّحَمُّلِ İnne'me'l- (10) 'ilmü bi't-ta'allimü ve'l-hilim bi't-tahammilü. Ya'nî: 'İlm ta'līm-ile olur. Hilm tahammül ile olur demek olur. Eyle (11) olsa kaçımak vaktinde şabr eden ya'nî tahammül eden kimseler hālīm olurmuş. Hālīm kullarını hod (12) Hâk -Ta'ālā- sever. Yarın maḥşer güninde ḥalāyık cem' olduğı vaktın maḥşer yerinde münādiler çağırılar (13) eydeler: Kānı ol ehl-i faẓl olanlar? Gelsünler deyeler. Göreler kim bir bölük kavm azırac cennet (14) yolın tutmuşlar giderler. Ferişteler karşılayalar eydeler kim: Yā kavm! Siz ne kavmsiz kim böyle tiz tiz (15) cennet yolın tutup gidersiz? Bu ḥalk maḥşer yerinde issilerde ta'ablarda zaḥmetlerde aç ve şusız (16) ser-gerdān ḥayrān kalup dururlar. Bu zaḥmetlere ve bu gavgalara siz varup uğramadıñuz. Hā (17) cennete gidersiz. Bunlar eydürler kim: Biz ehl-i faẓluz ve biz cennet ehliyüz. Anuñ-çün bu zaḥmetlere (114b-1) uğramadıñ deyeler ve biz cennete giderüz deyeler ve bu ferişteler eydeler kim: Sizün dünyāda faẓlıñuz ne-y-ile (2) idi? 'Ameliñüz ne idi? deyeler. Bu kavm bu feriştelere eydeler kim: Dünyāda-y-iken kim-ki bize bir zulm eylese (3) bir hîç tınmazdukcā şabr ederdik ve kim bize yavuz şansa biz aña eyü şanarduk. Bir kimse suç işlese (4) biz kaçımazdukcā suçunu luḥf-ile 'afv ederduk. Yüzine urmazduk. Her kim bize söğse biz aña tevāzu' ederduk (5) ve her ne-kim gelse Hâkdan ve ḥalkdan biz şābir ve şākir durmuşduk deyeler. Ol ferişteler bunların sözün (6) dinleyeler şaz olup bunlara eydeler kim: Varuñ varuñ uçmak sizüñdür deyeler. Zîrā Hâk -Ta'ālā- size (7) uçmak va'de eylemişdür deyeler. Anlar daḥı varalar cennetde işe nuşa meşgöl olalar. Halk taşra (8) zaḥmetlerde ve maḥşer issilerinde niçe biñ yıllar duralar. İmdi 'azîz kardaş! Bu faẓiletleri öñüñe (9) bırak. Kaçıduğın vakt şabr ét. Gâzabuñı yut. Tahammül eyle. Hilm taleb ét. Ola kim Hâk -Ta'ālā- (10) kendü

kereminden seni bu kavmden eyleye. Yarın mahşer günü olıcağ şāz ola sevinesin. İbni'l-‘Azīz (11) dەرlerdi bir ulu pādīshāh var-idi. Anuñ qatında bir gün bir kişi şuc eyledi. İbni'l-‘Azīz ol kişiyi (12) getürtdi. Buyurdi-kim: Ol kişiyi öldüreler. Tiz bir lahza şabr etdi. Hilm taleb etdi. Bir lahza küydürdi. (13) Der-hāl bu āyet hātırına düşdi-kim: *وَالْكَافِرِينَ الْعَظِيمِينَ وَالْعَافِينَ عَنِ النَّاسِ* Ve'l-kāzīmīne'l-ğayza ve'l-āfīne ‘ani'n-nāsi³⁷³ dەر. Şolok sā‘at (14) intikām hırşını kendüden def‘ eyledi. Cellāda eydür: Şalı vēr ol kişiyi. Varsun āzād olsun. (15) Ola kim ol kişi inşāfa gele dēdi ve hem bize Hāk -Ta‘ālā- bu ğazabımız hırşını def‘ etdügi-y-çün āhiretde (16) ecr-i bī-hisāb vère dēdi. Ol kişiyi şalı vērdi. İmdi ‘azīz kardaş! Bu kaçıyan kişinüñ (17) mişālī şeytān-ile neye benzer? Bir oğlancık bir cevğān eline aldı. Dağı bir topı öñüne bırağdı. Dağı (115a-1) hā durmadın urur döñdürür. Kanda dilerse alur gider. Çak şuncılayın bu ğazabına uyup şabr (2) etmeyen kişi dağı kendüyi şeytānuñ cevğānı altına birağur. Ke’ennehū kendü ihtiyārını şeytān (3) eline vērür. Pes ol ğazab-ile şeytān aña ne dilerse işledür ve ne gerek-ise söyledür. Küfr söyledür. Ādem (4) öldürdür. ‘Avretin boşadur. Eyle olsa ğazab eden kişi taħammül edüp şabr etmek gerek. Kendüyi (5) şeytānuñ cevğānı altına birağmamak gerek. Ğazabı yudup kaçıduğın başup kaçıduğı kişinüñ (6) şucını ‘afv edüp hilm etmek gerek ve hilm şıfatı-y-la şıfatlanmak gerekdür. Ammā ğazabın yudup (7) şabr edüp kaçımamağın sebepleri vardur. Anı dağı saña dēyeyim işit. Saña dağı fā‘ide olsun (8) ve hem bu kitābda müşkil qalmasun. Bilgil imdi! Bu ğazab vaqtinde kişi ğazabın def‘ etmegüñ (9) altı dürlü sebebi vardur. Kaçan bu sebepleri ğazabuñ vaqtinde kendüye kılasın. Şeksüz ğazabuñı def‘ (10) edüp ecrler bulasın. Pes ol sebeplerüñ evveli budur kim: Şu hadişleri ve āyetleri kim saña dēdüm (11) ğazab vaqtinde ğazabın başup şabr edüp ğazabına uymayana Hāk -Ta‘ālā- ne ecrler vērürmiş. Bir-ez taħammül (12) edüp anı fikr edesin. Şabr edesin ve ikinci sebep budur kim: Şunu fikr edesin-kim: Hāk -Ta‘ālā-nuñ (13) ‘azābı ‘ikābı katıdur. Şol kişilere kim ğazabına

373 ... Öfkelerini yenenler ve insanları affedenlerdir... Kur’ân, III. Âl-i İmrân Sûresi, 134. âyet. KKM. 76. (... Dakı yudıcılar kaçımağı; dakı afv eyleyiciler âdamlardan... (3) Sûratü Âl-i İmrân, 134. âyet. SKT. 50, ... Ve aşağıyıcıdırlar tarılmaqlarını ve şalı vericidirler âdemlerin kuşurundan... 4. cüz, Sûretü Âl-i İmrân, 134. âyet. KTC. 1-107, *وَالْكَافِرِينَ الْعَظِيمِينَ* Sebkat eden mevşül üzere maşûfdur. *Ya‘nî âferin olsun şu kimselere kim hışmlarının muhtezaşın men‘ ederler; bâ-vücûdâ ki anın icrâsına kudretleri var.* *وَالْعَافِينَ عَنِ النَّاسِ* Dağı medh olsun şol kimselere kim halkın günâhından vâz geçerler. 4. cüz, Sûretü Âl-i İmrân, 134. âyet. TZA. 1-108, ... Öfkelerini yenenler insanların suçlarını bağışlarlar... Âl-i İmrân Sûresi, 134. âyet. KKTA. 68, ... Öfkelerini yutanlar, insanların (in kusurların) dan affıyla geçenlerdi... Âl-i İmrân Sûresi, 134. âyet. KHKM. 1-142)

uya intikāmın ala kaçtığı kişiden ve dağı şunu (14) fikr edesin kim Hāk -Ta‘ālā- eyitdi-kim: Ey ādem oğlanı! Şol kaçtığı vaktin hışm vaktinde ağı (15) beni. Şabr eyle. Yut gāzabunı. Tā ki ben dağı hışm vaktinde ağı seni ‘afv edem. Şuçunı bağışlayam demişdür (16) ve dağı ağı şunu kim Hāk -Ta‘ālā- eyitmişdür: Ey ādem oğlanı! Ağı beni şol gāzabun vaktinde. ‘Afv et suçunı. (17) Melāmet eyleme ol kaçtığı kişiyi ve bir gizlü sırrın bilseñ ol kaçtığı kişinin fāş eyleme. (115b-1) Ağı şol günü kim senün dağı sırların maşşer halkı arasında fāş ola ve dağı ağı Resül (2) hazretinün şol hadişini kim buyurur: *صُورُ الْإِبْرَارِ قُبُورُ الْأَسْرَارِ* Şudürü’l-ebrāri kubbürü’l-esrāri³⁷⁴ dedi. Pes her kim dilerse (3) nefis elinden āzād ola. Kaçtığı kişinin sırrını fāş eylesün. Pes gerçek erenlerün gögsi (4) sırlar gizlenecek yerdür. Burada söz çokdur. Bu hadiş aşağıda bir kaç vech-ile takrîr oluna işidesin (5) -İn-şā’a’llāhu- ve üçüncü sebep gāzabun yutmağın budur kim: Bunun şonı neye varur anı fikr edesin (6) ve bu gāzab-ile bu işi sen kim işleyesin bundan ‘adāvet mi kopar ve-yā-ğud ol kaçtığı (7) kişi dağı kağıyup seni melāmet ederse sen dağı anın-ile çıkışı bilür misin kim anı melāmet edersin. (8) Yā Allāh dağı seni yarın melāmet ederse nice edersin Yā bu intikāmı kim kağıyup bu kişiye edersin. (9) Bu intikām etmekden sağa ne hāşıl olur. Yā dünyevî yā uhrevî anı fikr edesin. Eger dünyāda dünyā (10) ‘izzeti hāşıl olursa ol işi Allāha ısmarlayasın. Hāk -Ta‘ālā- kimi dilerse ‘azîz eyler. Kimi dilerse (11) ħor u ħākîr eyler ve-yā dünyā-y-içün kişi āhiretin yıkmak neye gerek? deyesin. Pes şonın fikr etmek kişi (12) gāzabın başmağın üçüncü sebebdür ve dördüncü sebebi dağı gāzabun başmağın ve gāzabına şabr etmekün (13) budur kim: Şol bir iki kağıyıcı kişileri görürsin kim nice şararur ve nice kararur ve nice kızarur. Şüreti (14) levn levn döner. Çak şol ocağ gibi gāh kızıl gāh şaru ve gāh kara olur. Sen dağı kaçtığı (15) vaktin çak şöyle olursın. Halkdan ‘ārlanmaz mısın bu renglere dönersin? Pes bunları fikr (16) edesin. Dosta düşmana karşı kızarmak şararmak kararur ne lāzım? deyesin ve dağı şunu (17) fikr edesin-kim: Bu kaçımak ħafağān rencin getürür. ħafağān ħod ādemi anşuzın öldürür. (116a-1) Görmez misin niçeleri ħafağān rencinden anşızdan ölür gider ve bu mü’ellif-i kitāb eydür: Ben (2) gördüm. Bir kişi ‘avretine kaçdı ħafağān oldu. Üç gün diri oldu. Ancak dermān bulunmadı. (3)

³⁷⁴ Ebrārın göğüsleri sırların kabirleridir. (Azat edip iyilik edenlerin kalpleri sırların gizlendiği yerlerdir.)

Öldi gitdi dër ve dahı şol bir-ez şabr êtdüğün vaktın bunu dahı fikr êdesin kim: Bu kaçımak (4) kuduzlukdan bir budakdur. Zîrâ yırtmak paralamak urmağ tutmak öldürmek diler. Eli-y-le ağız-y-la dili-y-ile (5) ayağı-y-la turmadın çalışmak diler. Bir kimesne kim kaçısa eli-y-le urmağ diler. Elin tutsalar ayağı-y-la urur. (6) Ayağın erişdürmezse ağız-y-la ısırur. Başı-y-la urur. Her nesi-y-le güci yêterse êder. Eyle olsa âdemiñ (7) kudurması kaçımasıdır. Pes kişi kaçıduğı vaktın bunu fikr êtmek gerekdür kim: Bu kaçımak kuduzlıktan ve (8) hem kelblikden bir budakdur ve gâzaba uymak ol kuduzluğı ‘amele getürmekdür. Gâzabını yutmak şabr (9) êtmek peygâm-berler şıfatıdır. Zîrâ anlar gâzaba uymadılar. Pes ol kaçıyan kişi kaçıduğı vaktın tiz (10) bir-ez turup bunu fikr êtmek gerekdür kim: Bu kaçımak kuduz it şıfatı imiş ve şabr êdüp gâzabına (11) uymamak peygâm-berler şıfatı imiş. Pes kuduz it şıfatı-y-la şıfatlanınca peygâm-berler şıfatı-y-le (12) şıfatlansamana! dëye dëye dahı gâzabını yudup kendüye sinjire. Çün-ki dördünci sebebi bildün kim (13) bunları fikr êtmekmiş gâzabına uymamak. Bu kez beşinci sebebinı işit-kim gâzabını başup şabr êtmek (14) nedür? Bilgil imdi! Kişi gâzabın başup şabr êtmegün beşinci sebebi budur kim: Şol vakt kim kaçıyasın (15) dileyesin-kim şabr êdesin. Bir-ez vakt taħammül êdesin. Hilm taleb êdesin. Gâzabuña der-ħâl uymayasın. (16) Ol vakt şeytân gelür saña igvâ êder. Eydür kim: Şimdi sen aña dınmayasın. Sen andan ednâ (17) olmış olursın. Ol-dahı seni kendüden kôrkar şanur dër yâ-ħud sen andan kôrgarsın dër. (116b-1) Senün gâzabuñ saña beceri vërür. Seni öykelendürür. Eger göñlüñden yol bulmazsa bir âdem (2) şüretinde şeytân dahı gelür ru-be-ru ya‘nî yüze yüz söyler eydür: Niçün tınmazsın? Yoksa sen (3) andan kôrkar mısın? Ey gayretsiz! dër. Aldadur seni yêlteyü vërür. Pes dahı bu âdem şüretlü şeytânun (4) sözün dinlersen dahı haykırursın. Dahı depredürsin. Elünğden geleni êdersin. Pes eyle gerekmez. Çün-ki (5) bunun gibi igvâ şeytândan yâ erden ‘avretten kim geleler bunun gibi igvâ edeler. Sen dahı gerekdür kim (6) der-ħâl nefsüñe eydesin: Ey nefsi! Şimdi bu âlûdeliğı anarsın. Yarın maħşer günindegi âlûdeliğı (7) anmaz mısın? Bunda bir şınarın âdem oğlanından ‘arlanursın. Yarın Hâk -Ta‘âlâ- ħazretinden utanmaz mısın (8) ve melâ’ikelerden ‘ar êtmez misin? Bunda âdem oğlanları arasında nāmūsum sınur dërsin. Yarın (9) peygâm-berler arasında ve Hâk -Ta‘âlâ- ħazretinde nāmūsın sınacağın anmaz mısın? dëyesin. Nefsüñe gâzab vaktinde (10) bunları hep anđurasın dahı şabr êdesin ve altıncı sebebi gâzabuñ başmağun gâzabına uymamağa (11) şabr êtmege budur kim: Kaçıduğun vaktın nefsüñe eydesin

kim: Ey nefsi! Ne kaçırırsın? Hâk -Ta'âlâ- böyle taqdîr (12) etdi-y-idi. Ula senün dedigün olsun. Allâh dedügi olmasun-mı? Eger Allâhuñ taqdîrine râzî isen kaçırma (13) ve eger râzî olmayup kaçırırsan Allâhuñ hışmına uğrarsın deyesin. Dağı Allâha sığınasın iki (14) gözlerünjî berk yumasın durasın. Hiç hareket etmeyesin. Göñlünjî-ile *أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ* E'üzü bi'llâhi mine's-şeytâni' (15) r-racîm³⁷⁵ deyesin. Eger örü tıurursan oturasın kaçıduğun sâ'at ve eger yürürken kaçırırsan (16) tiz yanın üstine yatasın. Ol yatduğun yerde ve oturduğun yerde şunu fikr edesin-kim: (17) Evvelin bir murdâr şu. Bevl yolından gelür. Eger tona bulaşsa namâz dürüst olmaz ve âhîrin bir murdâr (117a-1) cîfe. İki gün öldüğünden sonra kimse katuna gelmez koğunndan. Eyle olsa bu iki cîfenün ya'nî bu iki (2) murdârın arasında bu tekebbür ve bu 'ucb ve bu gâzab neye gerekdür? deyesin. Dağı kendünjî öğütleyesin. Şabr (3) edesin durasın. Eger bunun ile dağı gâzabın sâkin olmazsa tiz tırı gelesin. Dağı âb-dest alasın. (4) Men' ola. -İn-şâ'allâhu Ta'âlâ.- Zîrâ Resûl hâzreti -Şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem- buyurur: *إِذَا غَضِبَ أَحَدُكُمْ* İza gâzube ehadüküm fe-l-yetevezza' bi'l-mâ'i fe-innema'l-gâzabü mine'n-nâri. Ya'nî: Sizden birünüz kaçırma eline tizcek şu alsun. Ol şu-y-ile âb-dest (6) alsun kim kaçırma yürekden kopar bir oddur. Eger bu dedüğim altı nesne ile âb-dest alırken 'amel (7) edersen ya'nî bu dedüğim altı nesneyi fikr edersen dağı yegdür gâzabın başmağa -Va'llâhu a'lem.- Su'âl olunursa (8) kim: Hep kaçırma bir midür? Yoksa Hâk için kaçırma dürüst midür? Cevâb. Hâk için kaçırma vardur. Munker (9) işler göricek kaçırılar. Ammâ ol müşkilrekdür. Zîrâ Hâk için kaçırma oldur kim: Aña nefsi murâdı karışmaya. (10) Nefsi murâdı karışacak ve riyâ karışacak tiz gâzabın def' ede şabr ede. Bu iş degme kişünjî işi (11) degildür ve hem elinden gelmez. Meger evliyâ'u'llâhdan ola. Nite-kim 'Alî hâzreti -Rađiya'llâhu 'anhu- bir gün (12) bir kâfir ile ceng ederken kâfiri atından ağıtardı. Dîne da'vet etdi. İmân 'arz eyledi. (13) Seni şalı vëreyin imâna gel dedi. Başdı kim Tanrı yolına bağışlaya boğazlaya. Altından (14) yukaru 'Alî hâzretinün yüzine tükürdi. 'Alî hâzreti der-hâl şalı vërdi ol kâfiri (15) boğazlamadı. Ol kâfir tırı geldi. 'Alîye eydür: Yâ 'Alî! Şu beni başduñ-idi kim boğazlaya idünjî. (16) Niçün boğazlamadın koyu vërdün? der. 'Alî eydür: Seni evvel düşürdüm. Hâk için imâna gelmedünjî. (17) Ol eçlden diledüm-ki seni depeleyem

375 Taşlanmış şeytandan Allah'a sığınırım.

Allāh için. Sen yüzüme aşağıdan yukarı tükiricek (117b-1) nefsüme güç geldi. Bir gazab dağı nefsümden geldi. Tiz seni şalı vërdüm. Hilm taleb ëtdüm. Allāhdan (2) korkdum-ki baña eyide: Benüm kulumı nefsün murādı için gazab ëtdün öldürdün dëye dëdüm dëdi. (3) Çün-ki kâfir ‘Alī hâzretinün bu sözün dinledi barmağın götürdi imān ‘arz ëtdi. İmdi ‘azīz! (4) Hâk için kaçımak gerek ve Hâk için sevmek gerek. Ammā bunları ihlāşa getürmek müşkildür. (5) Eyle olsa kaçımak hayrludur. Bu kaçıyup biregüyi gazab ile urmak yā āzārlamak yā ırzın (6) yıkup melāmet eylemek her ne dürlü hāl ile olursa biregüden intikām almak harāmdur. Hâk katında (7) revā degildür. Mūsā peygām-ber -‘Aleyhi’s-selām- bir kâfiri imāna da’vet eyledi. Ol kâfir Mūsā hâzretine (8) fuḥş keleciler söyledi. Mūsā dağı kaçıdı ol kâfire bir şabla urdı. Āḥir Hâk -Ta‘ālā- Mūsāya eydür: (9) Yā Mūsā! Saña kim dëdi-kim ol kâfiri şabla ile ura-y-duñ. Ya’nī benüm destürumsız benüm kulumı (10) urur mısın? dënilde. Mūsā -‘Aleyhi’s-selām- kırk yıl başın yukarı kaldurmadı. Süksünün bıraktı yörüdi. (11) Eyle olsa kişiye her hālde şabr yahşı imiş işitdün. Muḥammed-i Muṣṭafā -Şalla’llāhi ‘aleyhi ve sellem- kâfirleri (12) dīne da’vet ederken kâfirler urdılar mubārek dişlerini çıkardılar. Eyitdi. İlāhī! Sen bunlara hidāyet (13) vër. Bunlar bilmezler dëdi. Gine bunlara Hâkdan hidāyet diledi. Nete-kim buyurdi: اَللّٰهُمَّ اهْدِ قَوْمًا فَاتَنَّهُمْ لَا يَعْلَمُوْنَ Allāhümme ihdi kavmen fe-innehüm (14) lā ya’lemün³⁷⁶ dëdi. Pes kişi nerede gerek-ise gazab ëdüp gazabına uymak olmaz. Ebyātü li’l-mü’ellifi. (15)

Var kanā‘at ihtiyār ët şabrla
 Kim kanā‘at ëtse gizlü genc bula
 Şabr eden kullarını Allāh sever (16)
 Şabr edenleri Çalab kendü öger
 Şabr edenlerdür murādına ëren
 Şabr edenlerdür behište ön giren (17)
 Şabr edenler bulur ecr-i bī-hisāb
 Şabr edenlere ağı şeker-cülāb
 Şabr edenler evliyā oldı kamu (118a-1)
 Uçmak oldı şabr edenlere tamu

³⁷⁶ Allah’ım! Bu kavme doğru yolu göster. Onlar beni bilmezler.

Kim-ki şabr êde belāsına Hakuñ
 Raḥmetu'llāhi 'aleyh adın okuñ (2)
 Kim-ki şabr êde günāh işlemeye
 Anı şeytānū'l-la'īn taşlamaya
 Kim-ki tã'at zaḥmetine şabr êde (3)
 Şorisuz tos toğrı uçmağa gide
 Kim-ki kaçıduğı dem şabr eyleye
 Haḳ anı raḥmet honı-y-le toylaya (4)
 Kim-ki yoğa şabr êde varın vère
 Şeksüzin ol Haḳ dīzārını³⁷⁷ göre
 Şabr-ile ma'lūm olur esrār-ı Haḳ (5)
 Şabr-ile bilindi her müşkil sebak
 Şabr-ile toprağı altun êtdiler
 Şabr-ile gökdeki kuşu tutdılar (6)
 Şabr-ile düşmana buldılar zafer
 Şabr-ile dermān her derde êrer
 Yā İlāhī! Eşref Oğlı Rūmīye³⁷⁸ (7)
 Sen şabırlık vër ki 'ışkına doya
 'ışkıña tağlar ve taşlar doymadı
 İllā³⁷⁹ şābirler bu 'ışkı tuymadı³⁸⁰ (8)

Pes muvaḥḥid oldur ki her işde şabr êde şabr êtmeyen firāka düşer işler 'acele olur:

العَجَلَةُ مِنَ عَمَلِ الشَّيْطَانِ El-'aceletü min (9) 'ameli's-şeytāni³⁸¹dür.

377 İlk hecede zihâf vardır.

378 İkinci hecede zihaf vardır.

379 İkinci hecede zihaf vardır.

380 Vezni: Fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilün.

381 Acele işe şeytan karışır. (Acele şeytanın amelindendir.)

الْبَابُ الثَّانِي
طَالِبُهُ تَرْبِيَّةٌ اِئْتِمَاكِيَّةٌ يَبَيِّنُ اِيْدَرُ

EL-BĀBŪ'S-SĀNĪ

Tālibe terbiyyet etmeki beyān eder.

(10) İkinci bāb: Nefs-i insānı terbiyet edüp emmāreliginden levvāmelige ve mülhimelige ve muṭma'innelige dönderüp (11) İrci'î hıṭābına ya'nî Hāk -Ta'ālā- hazretine kıgırılmağa kâbiliyyet kesb etdürmegi beyān eder şerī'at ve (12) tarīkat ve ḥaḳīkat tertibi-y-le.

Şerī'at dedüğümüz evāmīr-i nevāhī-i şer' dūr. Ya'nî mutāba'at-ı sünnet ve fi'l-i (13) Resūlu'llāhdur ve tarīkat dedüğümüz daḥı zühd ü takvādur ve daḥı buña benzer ne var-ise ve icābāt (14) ve mesnūnāt-ı şer'iyyede olan nesneler kim nefse meşakḳat gele. Anı yérine getürmege dürişmekdür ve ḥaḳīkat (15) dedüğümüz daḥı göñli mücerred etmekdür mā-sivādan. Hāk -Ta'ālā-yı bilmek ve müşāhede etmekdür bī-çūn ve bī-çügüne. (16) Pes ādem oğlanlarının nefsleri kim vardur dört mertebe üzerinedür: Birisi emmāre-i bi's-sū'idur (17) ve birisi levvāmedür ve birisi mülhimedür ve birisi muṭma'innedür. Eger su'āl olunursa kim: Bu nefslər hem-ān dört (118b-1) mertebe üzerine midür? Daḥı ziyāde ve noksān olsa olur mı? Cevāb. Ba'zılar katında daḥı ziyāde- (2) dūr dərler ve ba'zılar üç mertebe üzerinedür dərler bu cemī-i ādem oğlanlarının nefsleri ve ba'zılar eydür: (3) Dört mertebe üzerinedür. Zīrā kim 'ālem-i ervāḥda daḥı bu cemī-i ervāḥı dört şaf etdiler ve (4) 'ālem-i ecsāmda daḥı gerekdür kim bu cemī-i nefslər dört mertebe üzerine olalar. Ziyāde noksān olmayalar. (5) İşde biz böyle dəriz. -Va'llāhu a'lem.- Nite-kim kitābuñ evvelinde dēnildi idi. Ammā ol-kim emmāredür ol (6) maḥall-i aḥlāk-ı rediyyedür. Nite-kim muṭma'inne maḥall-i aḥlāk-ı ḥamīdedür. Ammā bu nefs-i emmāre bir cisimdür örtülü kim ehl-i (7) zāhir anı göremez. Nite-kim şeyṭānı göremezler. Ādem oğlanlarının tamarları içinde yörür. Nite-kim Resūl ḥazreti (8) -Şalla'llāhu aleyhi ve sellem- buyurur: إِنَّ الشَّيْطَانَ يَجْرِي مِنْ ابْنِ آدَمَ مَجْرَى الدَّمِ إِلَّا فُضِّقَتْهُ بِلُجُوعٍ وَ الْعَطَشِ

dayyıkūhu bi'l-cū-i ve'l-‘aṭṣı³⁸² (9) Hem-çün-ān şeytān daḥı maḥsūs degildür nefsi-
emmāre gibi. Ammā bu nefsi emmāre dāyım me‘āsīde ve vesvese- (10) dedür. Ya‘nī
issini dāyım ma‘şīyete yelteyicidür. Anuñ-içün بِالنَّفْسِ لَأَمَارَةٌ بِالسُّوءِ Inne'n-nefse le-
emmāretün bi's-sū'i³⁸³ dēyü buyurdu. Haḫ -Ta‘ālā- (11) ve gāh olur ki bu nefsi-
emmāreyi Müsilmān ederler ve-līkin münāfıklığın terk etmez ve nefsi emmāreyi (12)
kimse zebūn edemez. İllā katı riyāzet-ile vakti mücāhede ile. Pes andan dēnildi-kim:
اَبِجْعُ كَلْبَكَ حَتَّى يُطِيعَكَ Eci' kelbeke ḥattā (13) yuṭī'ake.³⁸⁴ Ya'nī: Kelbün kim emmārenḍür
acıḫdur. Tā ki saña muṭī' ola. ‘Acem erenleri daḥı eyitmişlerdür ki (14) buña münāsib
beytcügez. Beyt:

نَفْسٍ رَا زِنْدَانِ سَرَايِ اَزْ رِيَاذَتِ خَاَنَه سَاَزُ ، تَا بَه اَيْدُ وَگَرْنِي هَسْتِ اَنْدَرُ بَنْدِ اَوْ

Nefs-i rā zindān sarāyī ez riyāzet ḫāne sāz

Tā be bend āyed (15) ve gerni hest-i ender bend-i o³⁸⁵

Yanī: Nefs-i emmāreyi zindān et riyāzet evinde. Tā ki bendüñe düşe (16) ve ger böyle
etmeyecek olursan sen ḥod anuñ bendindesin. Pes ṭālib dāyım (17) riyāzetde ve
perhizde olmak gerekdür. Tā ki nefsi emmārenün mekrlerinden ve ḥilelerinden
(119a-1) emīn ola ve nefsi emmāreyi ‘aciz kıla ve bu nefsi emmāre gerçi-kim
açlıḫdan ve şusuzlıḫdan ‘aciz (2) ve za‘īf olur. Za‘f artuḫ olduḫca miskīnlik şüretin
gösterür. Ammā yalan söyler. Gērü (3) bir fırsat gözedür. Şol bir ac ḫurd gibi kim
gāyet za‘īflığından kendüyi ḫoyun sürüsine (4) atamaz. Daḥı varur bir ilgüye şıḫınur
gizlenür. Gözedür tā ki nā-gāh bir ḫoyun önine gele der-ḫāl (5) berk boḫazına yapışa
boḫa yēye. Nite-kim ‘Acem erenleri dēmişdür. Beyt:

382 Şüphesiz şeytan, âdem oğullarının damarları içinde kan gibi dolaşır. Onun dolaşmasına engel olmak ve damarları daraltmak ise ancak açlık ve susuzlukla mümkündür.

383 ... Ve ben kendimi hiç kötülükte bulunmam... Kur’ân, XII Yûsuf sûresi, 53. âyet. KKM. 1-274. (... Bayık nefis buyurıcıdır yavuzluğu. (12) Sûratu Yûsuf. 53. âyet. SKT. 183, ... Elbette nefis çok emr edicidir kötülükle... 13. cüz, Sûretü Yûsuf, 53. âyet. KTC. 2-163; اِنَّ النَّفْسَ لَأَمَّارَةٌ بِالسُّوءِ Taḥḫikā ki nefis muḫtezā-yı cibilliyetle her vakti bedlikle emr eder. 13. cüz, Sûretü Yûsuf, 53. âyet. TZA. 1-372. ... Çünkü nefis kötülüğü emreder. Yûsuf Sûresi, 53. âyet. KKTA. 243, ... Çünkü nefis, olanca şiddetiyle kötülüğü emredendir muhakkak. KHKM. Yuusuf sûresi, 53. âyet. 1-355)

384 Köpeğini sana itaat edinceye dek aç bırak.

385 Nefsini riyazet evinde mahkum gibi haps et. Böylece onu bağlayabilirsin. Eğer böyle yapmazsan o seni bağlar, kendine kul eder. Vezni: Fā‘ilātün / fā‘ilātün / fā‘ilātün / fā‘ilün

غَافِلٌ زِ كَمِينٍ نَفْسٍ بَدَّ كَيْشٍ مَشَوُ . تَا دَرَحَمٍ دِيُو قُرْبَانِ مَشَوُ

Ġāfil zi kemīn nefs-i bed-kiş meşev (6)

Tā der-ḥam-i dām-i div ü kurbān meşev³⁸⁶

Ya'nî demek olur kim: Ġāfil olma! Bu yaramaz mezheblü nefsün puşuda (7) oturduğundan ki nā-ğāh bu dīvün duzağında helāk olmayasın. İmdi 'azîz! Cehd eyleyüp (8) bu yaramaz mezheblü nefsün mezhebini döndermek gerekdür. Emmāreliginden levvāmelige ve mülhimelige (9) ve muṭma'innelige dek sürüp iletmek gerekdür. Tā ki andan emīn olı bilesin. Meşāyiḥe su'al étdiler: (10) Riyāzet nedür? Mücāhede neye dërler? dëdiler. Meşāyiḥ cevāb vërdiler ki: Mücāhede beden-ile cehd étmekdür. (11) Hāk -Ta'ālā- ḥazretine 'ibādet étmekde ve nefse muḥālefet étmekdür ve hevā-yı nefsi terk étmekdür ve riyāzet (12) daḥı Hāk -Ta'ālā-nuñ rızāsı-y-le ḥizmet étmekdür ve rızā-yı ḥazret-i risālet-le ve rızā-yı mürşid ile (13) ve ḥaḳīḳat riyāzet yëmegi ve uyumağı terk étmekdür ve eger bir kişi yëmegi uyumağı terk étse her ne (14) iş-kim işler Hāk rızāsına ve Resül rızāsına ve şeyḫi rızāsına muvāfıḳ gele dëdiler. Ammā nefse (15) muḥālefet étmek kim mücāhededür nenün gibi. Meşelā şimdi nefsi ḥalvet istedi. Aña muḥālefet édüp (16) cum'aya ve cemā'ata vara ve eger cem'iyet istedi cum'aya namāz vaktinde vara sünneti daḥı evde kıla. (17) Farz namāzı cemā'at-ile kıla. Tiz gene eve gele ve eger nefsi zıkr étmek dilese ol fikr éde. Ya'nî (119b-1) ḥāmūş ola. Eger ḥāmūşlık istese gerü muḥālefet éde ve her işde kim nefsānî ve riyā olacak (2) nesnedür nefse muḥālefet édüp anı terk éde ve daḥı nefs-i emmārenün bunun gibi muḥālefet édecek (3) yerleri çokdur. Karşu yerinde dënile işidesin. -İn-şā'a'llāhu- ve bu nefs-i levvāme daḥı kim vardur bir cisimdür (4) laṭīfdür. Ammā iki tarafı vardur: Bir tarafı nefs-i emmāre 'āleminedür ve bir tarafı nefs-i mülhime 'āleminedür (5) ve nefs-i mülhime daḥı bir cisimdür laṭīfdür kim anuñ daḥı iki tarafı vardur. Ya'nî iki tarafa meyl étmege (6) kâbiliyyeti vardur demek olur. Bir tarafı nefs-i levvāme 'ālemine ve bir tarafı muṭma'inne 'āleminedür. Vakti-kim (7) nefs-i levvāmenün nefs-i emmāre tarafına olan tarafı emmāreye tābi' olsa emmāre kuvvetlenür vücūd milkini (8) alır ve vücūd şehrine emmāre nefis mutaşarrıf olur.

³⁸⁶ Bu yaramaz dinli nefsin seni pusuda bekler. Bu sadakati olmayan devin tuzağına ansızın düşüp kurban olmamak istiyorsan gevşek durma! Vezni: Mef'ülü / mefā'ilü / mefā'ilü / fa'ül

Nefs-i levvāmeden daḥı aḥlāk-ı zemīmeler ve fışklar (9) ve fesādlar zāhir olur. Ya'nî şerī'atde ḥarām olan nesneler zāhir olur emmāreye tābi' olduğu (10) sebebeden. Bu kez öteden şeytān daḥı karışur. -Ne'üzü bi'llāhi.- Ol şahşı fışka yā küfre kana mürtekeb ederler. (11) Alurlar toḡru cehenneme giderler. Bunların ba'zı tafşılı yukarı kitābuñ evvelinde geçmişdür ve daḥı (12) nefsi-i levvāmenün nefsi-i mülhimeye olan yüzi mülhimeye tābi' olsa ve emmāreye olan yüzi bir uḡurdan (13) emmāreden çevürse ol yüzün daḥı mülhimeye dönderse iki yüzi ile mülhimeye tābi' olsa mülhime (14) daḥı kuvvetlenür. İki bile nefsi-i muṭma'inneye uyarlar ve vücūd milkine nefsi-i muṭma'inneyi ḥākim ederler. Kendüler (15) bir uḡurdan nefsi-i muṭma'inneye tābi' olurlar. Nefs-i muṭma'inne ḥod Hāk. -Ta'ālā-nuñ emr-i taḥtında (16) muṭma'ındür. Hākkuñ rızāsına muḥālif nesne andan gelmez. Cism-i laṭifdür ve envā'-i leṭāyif-ile (17) bezenmişdür ve gökcek şıfatlar-ile örtilmişdür. Pes tālib cehd eyleyüp kendüyi riyāzet-ile (120a-1) ve mücāhedāt-ile nefsi-i emmāreden kırtarmayınca nefsi-i muṭma'inne ile karar tutmaz ve nefsi-i muṭma'inne karar (2) dutmağa اِرْجِي İrci-i³⁸⁷ ḥiṭābına kābiliyyet kesb edüp ve ölmeden öñ ölüp nūr-ı İlāhiyyeye yētişüp (3) ve ḥaşrden öñ gene dirilüp vücūd bulmağa sebep yēdi nesnedür. Zīrā bu nefsi-i emmārenün yēdi şıfatı (4) vardır. Şıfat-ı rediyyelerdür ki cemī'-i insāna zulümāt ve ḡaflāt olan bu yēdi şıfat-ı zemīmedür ve bu nefsi-i (5) emmārenün yēdi şıfat-ı rediyyesi daḥı yēdi ṭamudan alınmışdur. Nite-kim nefsi-i muṭma'innenün sekiz şıfat-ı ḥamīdesi (6) sekiz uçmaḡdan alınmışdur. Andandur kim yēdi ṭamu sekiz uçmaḡ insānda biledür dērler ve bu sözler (7) daḥı yukarı kitābuñ evvelinde bir söylenilmişdür. Ziyāde takrīr ḥācet degildür ve ol nefsi-i emmārenün yēdi (8) şıfat-ı zemīmesi kim vardır: Birisi hevā-yı nefsdür ve biri ḡāzab-ı nefsdür ve biri şehvetdür ve birisi hırşdur (9) ve birisi buḥldur ve biri 'ucbdur ve biri kibrdür. Pes nefsi-i emmārenün bu yēdi şıfat-ı rediyyesini (10) gidermege bu yēdi nesne sebebdür kim bu yēdi nesne cemī'-i ehl-i imānuñ gözüngüsünün şaykāludur. (11) Ya'nî göñlini açıcıdur. Pes ol yēdi nesnenün biri açlıkdur

³⁸⁷ Dön. Ayetin tamâmı şöyledir: اِرْجِي اِلَى رَبِّكَ رَاضِيَةً مَُرْضِيَةً Dön Rabbine, ondan razı olarak ve rızāsını kazanmış bulunarak, Kur'ân, LXXXIX Fecr sûresi, 28. âyet. KKM. 2-724. (Dön Çalabundın yana, hoşnud, hoşnud olunmış. (89) Sûretü'l-Fecr, SKT. 529, Gerü dön Rabbin cânibine hoşnüd olarak sen Allāh'dan ve senden daḥı hoşnüd olarak Allāh. 30. cüz, Sûretü'l-Fecr KTC. 3-215, اِرْجِي اِلَى رَبِّكَ Perverdigâr'ının fermânına dön رَاضِيَةً Sana verilen şeyle hoşnüd olduğun hâlde مَُرْضِيَةً Hudâ'nın katında pesendide kılınmış. 30. cüz, Sûretü'l-Fecr, TZA. 2-445, Sen hoşnüt o da senden hoşnüt olarak Rabbine dön. Fecr sûresi, 28. âyet. KKTa. 595, Dön Rabbine, sen ondan raazı, o senden raazı olarak. 89. El-Fecr sûresi, 28. âyet. KHKM. 3-1180)

ve biri az söylemekdür ve biri az (12) uyumağdur ve biri halka karışmamakdur ve biri dāyim لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ Lā ilāhe illa'llāh demekdür ve biri dağı bunların (13) mürşid-i kāmile erişüp elin dutup tevbe edüp aña irādet getürmekdür ve biri dağı mürşid-i (14) kāmilün irādeti altında olup anın emrine muṭī' olmağdur. Pes bu yedi nesne ol yedi (15) nesneyi gidermege sebebdür. Ya'nī nefis-i emmārenün ol yedi ahlāk-ı rediyyesini ahlāk-ı (16) ḥamīdeye döndermege sebebdür. Zīrā aşāb-ı Resūl ve meşāyih-i kibār gerçek şūfīler ve şeyhlerdür. (17) Bu yedi nesne ile çok menāzil kaṭ' etmişlerdür ve dağı eyitmişlerdür kim: Şol uzun 'ömr-ile (120b-1) ve çok riyāzetler-ile mücāhedeler-le dönmeyen nefis-i emmārenün yaramaz sıfatlarını Allāhun 'avni-y-le (2) bu yedi nesne sebebi-y-le dönderdük demişler ve dağı demişler kim: Şol yazmağ-ile okumağ-ile bilinmeyen (3) müşkil 'ilimleri bu yedi nesneye meşğul olmağ-ile Hāk -Ta'ālā- bize keşf edī verdi demişler. El-ḥāşılı (4) dünyānın āhiretün işini biz bu yedi nesne sebebi-y-le bitürdük demişler -Va'llāhu a'lem.- İmdi ey 'azīz (5) kardaş! Bu sözüm saña 'aceb gelmesün. Hākīkat şöyle bil kim: Bu şūfīlerin şeyhleri kim vardır āhiret (6) begleridür. Zāhidler 'aşıklardur ve dağı bu şūfīler demek muḳarrebler demek olur. Zīrā kim bu şūfīlerin (7) ve meşāyihlerin mecmū'ısı muḳarrebler tarīkindedür ve ol şūfīlerin şeyhlerinin 'imleri muḳarrebler aḥvālünün (8) 'ulūmıdır ve şol kimseler kim muḳarrebler aḥvālne ve maḳāmına muḥabbet edüp anı taḥşil etmege müteveccih olsa (9) aña mutaşavvıf dērler ve çün-ki ol maḳāmı taḥşil eylese ol vakt şūfī olur. Pes muḳarrebler şūfīler (10) dērler ve şūfīlere dağı muḳarrebler dērler ve bu şūfīlerin şeyhleri kim vardır āhiret 'ālimleridür. Anlar (11) kendülere farz olan 'imlerün evvel talebinde gāyet dürüşdiler. Hattā ol 'ilmi ke-mā yenbağī³⁸⁸ öğrendiler. (12) Emr-i nehyi ke-mā yenbağī doğrultdılar. Hāk -Ta'ālā-nun 'avni ve tevfiği ile ve anın 'uhdesinden çıktılar (13) ve anda vakti-ki müstaḳim oldırsa Resūl ḥazretine -Şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem-e istikāmetde ittibā' (14) etdükleri berekātında Hāk -Ta'ālā- dağı anları dürlü dürlü 'ilimlere vāḳıf eyledi. Ol ḥadde ḥaşre gelmez. (15) Bir gün şeyhlerden birisi Resūl ḥazreti -Şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem-i vāḳırasında görmüş. Eyitmiş-ki: Yā Resūla'llāhi! (16) Siz buyurmuşsınız ki: شَيْئَتْنِي سُورَةُ هُودٍ Şeyyebtenī sūretü Hūdīn. Ya'nī: Hūd sūresi beni kocaltdı. Resūl eyitdi: Ne'am! Ben böyle (17) dedüm. Ol

388 ke-mā yenbağī كَمَا يَتَّبَعِي Ar. lâyük ve lâzım olduğı gibi.

şeyh kim şüfiler şeyhidür. Eyitdi kim: Yâ Resûla'llâhi! Hüd sûresinde kaşas-ı enbiyâ mı (121a-1) ve kaşas-ı helâk-i ümem-i mâdiye mi sizi kocaltdı? Resûl -‘Aleyhi ‘aleyi’s-selâm- eyitdi: Yok bel-ki كَمَا أُمِرْتُ Fe’stekimkemā ümirte³⁸⁹ (2) âyeti beni kocaltdı dedi. İmdi! Nite-ki Resûl müşehârâtı³⁹⁰ muḳaddimâtından sonra bu hitâb-ile muḳâṭab (3) olup ḥaḳâyık-ı istikâmet-ile taleb olundu. Hem-çün-ân ‘ulemâ-yı âhiret kim zâhidlerdür meşâyiḥ-i şüfiyye (4) kim muḳarreblerdür. Anlara Ḥaḳ -Ta‘âlâ- muḳaddimâtdan bir kıst ve bir naşîb vârdı. Andan sonra anlar Ḥaḳ -Ta‘âlâ- (5) istikâmeti durğurmağa ilhâm eyledi. Eyle olsa anlar daḥı istikâmet-i efḍal-i maṭlûb ve eşref-i me’mûr (6) gördiler. Nite-kim Şeyh Ebû ‘Alî Cürċânî -Raḥmetu’llâhi ‘aleyh-eydür: Tâlib-i istikâmet ol tâlib-i kerâmet (7) olma dër. Zîrâ senünġ nefsunġ kerâmet taleb eyler. Rabbünġ senden istikâmet taleb eyler. İmdi Rabbünġ (8) taleb êdünġin istemek yegrekdür nefsunġ taleb êdünġin istemekden. Pes şunu daḥı bilgil kim bu gönül kim (9) vardur üç kısımdur: Biri şırf dünyâyâ meşğuldür ve biri şırf âhirete meşğuldür ve biri Allâhunġ meḥabbeti (10) ile dolmışdur. Şırf Allâha meşğuldür. Ammâ ol kim şırf dünyâyâ meşğuldür âhiret işlerinden bir iş (11) gelse müteḥayyir olur. Nice êdecegin bilmez dünyâyâ gâyet meşğul olduğundan ve ol kim şırf âhirete meşğuldür (12) dünyâ işlerinden bir iş gelse müteḥayyir ḳalur nice êdecegin bilmez ve ol kim şırf Allâha meşğuldür. Ol (13) ne dünyâ işin başarur ve ne âhiret işin başarur. Hem-ân Allâh demiş ḳalmışdur ve bu şüfilerünġ şeyḫleri (14) âhiret ‘âlimleri daḥı istikâmetde Resûle mutâba‘at êtdiler sāyir nesnede mutâba‘at êdiklerinleyin. Ḥaḳ -Ta‘âlâ- (15) daḥı anlarınġ üzerlerine ‘ilm ḳapuların aç vârdı. Ammâ bu istikâmet daḥı üç mertebe üzerinedür: (16) Biri ‘avâmunġ istikâmetidür ve biri daḥı ḥavâşunġ istikâmetidür. ve iri daḥı aḥaşş-ı ḥavâşunġ istikâmetidür. (17) Pes ‘avâmunġ istikâmeti zâhirde evâmire imtişâl ve nevâhiden ictinâb êtmekdür ve bâtında daḥı îmân (121b-1) ve taşdîkdür ve ḥavâşşunġ istikâmeti zâhirde evâmire imtişâl ve nevâhiden ictinâb êdüp dünyâyı (2) terk êtmek-ile ve dünyânunġ zînetini ve shevâtını terk êtmekdür ve bâtında daḥı

389 Artık sen, sana nasıl emredildiyse öylece dosdoğru hareket et... Kur’ân, XI. Hud Sûresi, 112. âyet. KKM. 265. (Pes toğru ol, nite kim buyrıldun... (11) Sûratü Hüd, 112. âyet. SKT. 176, Pes muḥkem ol, nice ki emr olundun sen... 12. cüz, Sûretü Hüd, 112. âyet. KTC. 2-152, فَاسْتَقِمْ كَمَا أُمِرْتُ Pes fermân olduğun gibi istikâmet et. 12. cüz, Sûretü Hüd, 112. âyet. TZA. 1-360, Artık emir olduğun gibi istikâmette bulun... Hüd Sûresi, 112. âyet. KKTA. 235, O halde sen (*Ḥabibim*) emr olduğun vechile, dosdoğru hareket et... Hüd Sûresi, 112. âyet. KHKM. 2-60)

390 Metinde مُشَاهَرَاتُ müşehârât ve öteki nüshalarda مُشَاهَدَاتُ müşâhedât şeklindedir.

cennet ni'metlerini terk edüp (3) likā'-i Rahmāna ve taleb-i 'irfāna müştāk olmaqdır ve ahaşş-ı havāşşuñ istikāmeti daḥı zāhirde Resūl ḥazreti (4) -'Aleyhi's-selām-a mutāba'at etmekdür ve bātında nāsuviyyetini lāhuviyyetinde fānī etmekdür. Tā ki ol bi'llāhi (5) ma'a'llāhi³⁹¹ müstaḳīm olup enāniyyetden fānī olup hüviyyet-ile bākī kala - Va'llāhu a'lem.- Pes bu şūfīler ṭā'ifesi (6) kim var. Müttakīler zāhidler 'āşıqlardır. Bunların taşfiyye-i ḳalb ettükleri mevte benzer. Anuñ-içündür ki anlar (7) 'ulūmdan maḳşūdı bi'z-zāt ḥāşıl ettüklerinden sonra ziyāde 'ilm taḥşīl etmege meşḡul olmazlar. (8) Bel-ki taşfiyye-i ḳalb etmege meşḡul olurlar bi'l-külliyye Ḥaḳ -Ta'ālā- ḥazretine. Tā ki müteveccih olmağa sebep ola. (9) İmdi! Anlar cemī'i işi Allāha tefvīz ederler. Anuñ-içün Ḥaḳ -Ta'ālā- anların ḳalblerine envār ve elṭāf (10) feyz eder. Bunun sebebi-y-le cemī'-i 'ulūmuñ aşlına muṭṭali' olurlar. Bel-ki cemī'-i eşyānuñ ḥaḳāyıkına muṭṭali' (11) olurlar. İmdi! Şöyle bilgil ki: Bu yol enbiyā ve evliyā yoludur ve daḥı şöyle bilgil ki ḳalbün iki (12) ḳapısı vardır. Bir ḳapısı 'ālem-i havvāsa açılır ve bir ḳapısı 'ālem-i ḡayba açılır. Eger bunu bileyim (13) dersen uyku ḥāline nazar eyle gör ki uyuduḡuñ vaktin ne 'acāyibler görürsin ve saña 'ālem-i (14) ḡaybdan nesneler görünür ki ol nesneler saña ne olmuştur ve ne olacaqdır. Ammā bu ḳapu açılır enbiyāya (15) ve evliyāya uyanuḳla. Zīrā anlar ḳalblerini mā-siva'llāhdan pāk etmişlerdür bi'l-külliyye Allāhu -Ta'ālā- ḥazretine (16) müteveccih olmuşlardır. Ḥüccetü'l-İslām Şeyḫ Ebū Ḥāmid-i Ġazzālī -Raḥmetu'llāhi 'aleyh- eydür: Ben ta'allüm-le taşarruf (17) arasında bir fark beyān eyleyeyim. Bir mişāl-le bir ḥikāyet içinde kim ol tamāmet ḥüccet ola. Ḥikāyet (122a-1) oldur kim: Ehl-i Şinden bir ṭā'ife geldiler bir pādişāhuñ ḥuzūrında eyitdiler: Biz üstād naḳḳāşlaruz (2) sarāyılar ve laṭif evler yaparız. 'Ālemde bizim mişlimüz yokdur dēdiler. Ol pādişāh anlara bir sarāy (3) gösterdi. Eyitdi: Sizün gerçeklighiñüz ol vakt zāhir olur ki bu sarāyuñ dīvārında siz (4) şa'natlarıñuzu izḥār edesiz dēdi. Anlar daḥı rāzī oldılar. Bir dīvārını ehl-i Rūm ve bir dīvārını (5) ehl-i Şin³⁹² aldılar. İki dīvāruñ arasında bir perde aştılar. Tā ki biri birinün şa'natına muṭṭali' olmayalar. (6) Vardı ehl-i Rūm dürlü dürlü reng-ile envā'i nūḳūş naḳş ettiler kim ol nūḳūşuñ taşavvurında 'uḳūl ser-gerdān (7) olur ve ehl-i Şin daḥı ol bir dīvāra şayḳal ve cilā urmağa meşḡul oldılar. Andan ḡayri daḥı nesneye (8) muḳayyed

391 Allah için Allah ile birlikte

392 Metinde "Şin" kelimesinin altına "Çin" kelimesi yazılmış.

olmadılar vaqtā-kim ehl-i Rūm fāriğ oldılar ehl-i Şīn daḥı eyitdi: Bizüm daḥı işimüz bitdi dēdiler. (9) Pādişāh eyitdi: Ne ‘aceb söylersiz? Bu dīvāra hīç nesne nakş étmedünjiz. Anlar eyitdiler: Bizüm şan‘atımız (10) şol vaqtın zāhir olur ki aradan perde götürile. Pes pādişāh emr eyledi. Ol perdeyi aradan (11) götürdiler. Ol ehl-i Rūmun étdikleri dürlü dürlü nakşlar ziyāde barḳ-ile ol dīvārun içinde zāhir (12) ol mün‘akis oldı. İmdi ēy ‘azīz! Şöyle bilgil kim ‘ulemā’-ı ehl-i zāhir nakḳāşlar gibidür ve ‘ulemā’-ı (13) ehl-i bāṭın kim şūfīlerün şeyḥleri ve zāhid ‘ābidler ‘āşıklardur. Ol dīvāra şayḳal uranlar gibidür. (14) Zīrā kim gönüllerine şayḳal urup pāk eyleyüp şāfī kılurlar ve şol ‘ilm ki ‘ulemāya nūḳūş vāsıtası-y-le (15) münkeşif olur. Zāhid ‘āşık şūfīlere ol ‘ilm bir vech-ile ziyāde berrāk-ile ve ḥaḳāyik-ile münkeşif olur kim (16) aḡa ta‘allüm étmeg-ile yetişilmez. İmdi! Bundan ma‘lūm oldı-ki ‘ulemānun iḳdāmının müntehāsı ve fā‘idesi (17) zāhir oldı. Ammā İmām-ı Ġazzālī eydür: Bunu böyle dēdügi dēmek olur kim: ‘Ulemā’-ı zāhirün ‘ilmi kesbīdür. (122b-1) Şūfīlerün ‘ilmi keşfīdür dēmek olur ve Şeyḥ Cüneyd-i Bağdādī -Raḥmetu’llāhi ‘aleyh- eydür: Biz taşavvufı (2) ḳılden ḳalden almaduḳ. Bel-ki aḳlıḳdan şusızlıḳdan alduḳ ve daḥı dünyāyı bi’l-küllīyye terk étmekden (3) alduḳ ve daḥı me’lūfātı ve dükeli müsteḥsenātı terk étmekden alduḳ ve daḥı Ḥaḳ -Ta‘ālā-nun ‘ışḳı oduna (4) yanup göyünmekden alduḳ dēdi. Pes şūfīlik dēdükleri yaramaz ḥulḳları eyüye döndermekdür. Dürlü (5) dürlü gökcek ḥulḳlar ve edebler taḥşīl eyleyüp faḳr-ile zūhd-ile muttaşif olmaḳdur ve ba‘zı ‘urefā dēdiler ki: (6) Şūfīlerün adı dört ḥarfdür: Şād ضَاد dur vāv وَاء dur fā فاء dur ye ياء dur. Şād ص şafādandur vāv و vefādandur (7) fā ف fenādandur ye ي yakīndendür. Ammā bu faḳīrlik daḥı üç nev‘dür: Bir ‘avāmun faḳridür kim ol dünyā mālī (8) olmamaḳdur anasından doğduḡı gün gibi ve ikinci ḥavāşşun faḳridür kim ol kendü şifātından (9) fānī olmaḳdur. ‘Ālem-i ervāḥda olduḡınlayın fānī olmaḳdur. Üçüncü eḥaşş-ı ḥavāşşun faḳridür ki kendü (10) vücūdından fānī olmaḳdur kişi. Pes biz dēdügimüz şūfīlik oldur ki buncılayın faḳr-ile muttaşif ola (11) ve bu faḳr ol faḳrdür ki Resūlu’llāh -Şalla’llāhi ‘aleyhi ve sellem- anuḡ-ile tafāḥḫür édüp eyitdi-ki: الْفَقْرُ فَخْرِي El-faḳrū faḫri³⁹³ (12) ve daḥı bu faḳīrlik fuḳarā-yı şābirindür ki anlar vücūdlarında fānī olup-dururlar ve

393 Fakirlik övüncümdür.

kıyāmet gününde (13) cülesā'u'llāh³⁹⁴ olsalar gerekdür ve bu fakrūn ba'zı ta'rifi yukaruda geçdi-y-di ve dağı bu fakrūn (14) sözi çokdur. Yérinde söylenile işidesin. -İn-şā'a'llāh.- Biz yine şūfīlige gelelüm. Ammā bunı dağı (15) bilgil kim fakrūn nihāyeti taşavvufun evvelidür. Nite-ki Şeyh Cüneyd-i Bağdādī -Raḥmetu'llāhi 'aleyh- eydür: Taşavvuf (16) oldur ki seni senden öldüre dağı kendü-y-le dergüre. Ya'nī demek olur kim: Hāk ta'alā senün ef'alūnı (17) ve senün şıfātuñı ve senün zātuñı fānī kılup kendünün ef'ālī-y-le ve kendünün şıfātı ile ve kendünün (123a-1) zātı ile bākī kıla. فَاَقْمُ Fe'khem.³⁹⁵ Ammā şunı dağı bilgil kim: Şūfī var ve şūfīlere müteşebbih var ve ol (2) müteşebbihe müteşebbih vardur ve bu halk cemī'isine şūfīler dērler. Pes şol kimseler kim şūfīlerin aḥvālinden (3) ve aḳvālinden ve menāzilinden ve merātibinden ḥaberdār degildür. Anlara dağı şūfīler dērler. Anlar şūfī- (4) lerdendür. Ve-līkin şūfīler degildür müteşebbihlerdür ve-yā-ḥud müteşebbihe müteşebbihlerdür Ecnebī gibi degildür. (5) Zīrā müteşebbih ve müteşebbihe müteşebbihler dağı şūfīlerdendür. Şol ḥadīşle ki Resūl ḥazreti -Şalla'llāhu 'aleyhi (6) ve sellem- buyurdi: مَنْ تَشَبَّهَ بِقَوْمٍ فَهُوَ مِنْهُمْ Men teşebbehe bi-kavmin fe-hüve minhüm³⁹⁶ ve dağı Enesi'bni Mālik -Raḍiya'llāhu 'anhu- eydür: Bir kişi geldi. (7) Resūl ḥazreti -'Aleyhi's-selām-a eyitdi: Yā Resūla'llāhi! Kıyāmet ne vakti kıpar? Resūl -'Aleyhi's-selām- ol kişiye cevāb (8) vërmedi. Bel-ki durı geldi. Namāza şürü' eyledi. Namāzdan fāriğ olıcaḳ eyitdi: Ḳanı ol kıyāmetden (9) su'al eden kişi? Ol sāl eyitdi. Benem yā Resūla'llāhi! Resūl -'Aleyhi's-selām- ol kişiye eydür: Kıyāmete sen ne (10) yaraḳladuñ kim kıyāmetden su'al edersin? Ol kişi eydür: Çok namāzlar ve çok oruclar yaraḳladum. (11) Ve-līkin Allāhı ve Resūlini severin dēdi. Resūl -'Aleyhi's-selām- eyitdi: الْمَرْءُ مَعَ أَحَبِّ El-mer'ü ma'a men eḥabbehū.³⁹⁷ Ya'nī: Kişi kimi severse (12) anuñ-ile bile ḥaşr olısdur. Eger-çi ki ol kişi anuñ 'ameli gibi 'amel dağı işlemezse dağı bunuñ-ile anuñ (13) arasında göñülde teḳārüp olduğı-y-çün. Bu ḥadīşle Resūl -'Aleyhi's-selām- Müslümānları kındurdi (14) şuleḥāyı ve aḥyārı sevmeye kim anlaruñ bölüğünde

394 cülesā'u'llāh جُلَسَاءُ اللَّهِ Ar. Allah ile oturanlar, Allah'ın meclisinde oturanlar, Allah'ın dostları.

395 Böylece anla.

396 Kim bir kavme benzemeye çalışırsa onlardandır.

397 Kişi sevdiğiyle birliktedir.

cennete kâle fe-yekûlü ve hel ra'evhâ kâle fe-yekûlûne lâ va'llâhi (2) yâ Rabbi! mâ ra'evhâ kâle yekûlü fe-keyfe lev ra'evhâ kâle yekûlûne lev ennehüm ra'evhâ kânû eşedde 'aleyhâ (3) hırşan ve eşedde lehâ taleben ve a'zame fihâ ragbeten kâle fe-mimme yete'avvezûne kâle yete'avvezûne mine'n-nâri (4) kâle yekûlü ve hel lev ra'evhâ kâle yekûlûne lâ va'llâhi yâ Rabbi mâ ra'evhâ fe-yekûlü fe-keyfe ra'evhâ kâle (5) yekûlûne lev ennehüm ra'evhâ kânû eşedde minhâ firâren ve eşedde minhâ muhâfeten kâlû ve yestağfirûneke (6) kâle yekûlü fe-üşhidüküm enni kad gafertü lehüm yekûlü melekün mine'l-melâ'iketi Rabbi fihim fülânun leyse (7) min-hüm inne-mâ câ'e li-hâcetin kâlehümü'l-kavmü lâ yeşkıbihim celisühüm. Şadağa Resûlu'llâh. Hâdiş ma'nîsi budur kim (8) Resûl hâzreti -Şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem- buyurur eydür: Taḥkîk Hâk -Ta'ālâ- hâzretinün bir bölük melâ'ikesi (9) vardur kim anlar yer yüzinde yollarda tavâf édüp maşrıktan mağribe degin yürürler. Ehl-i zikri (10) isterler. Tâ ki anları bulup ziyâret eyleyeler ve anlar êtdikleri zikri dinleyeler ve anları bile zikr (11) edeler ve ol ehl-i zikri isteyen melâ'ikeler vakti-ki zikr eden kavmi bulsalar ba'zısı ba'zısına (12) çağırur eydür ki: Gelün! gelün! Hâcetiñüz bunda. Ya'nî: Gelün! Ehl-i zikri ziyâret êtmege daḥı dinlemege (13) ve daḥı bunların-le bile zikr êtmege. Zîrâ ki biz ehl-i zikrden bir cemâ'at bulduk dâyeler. Daḥı Resûl -'Aleyhi's-selâm- (14) eydür: Ol melâ'ikeler zikre meşğûl olanları oturdukları yerde kablayalar kanadları-y-la tâ (15) yukaru dünyâ göğine varıncaya degin. Ya'nî ba'zısı ba'zısının üzerine turur tâ dünyâ göğine varınca. (16) Şöyle kat kat bile zikr édüp bile dinleyüp dururlar. Vaktâ-ki ol zikru'llâha meşğûl (17) olan tâ'ife dağılsalar ol ferîşteler göge 'urûc ederler. Hâk -Ta'ālâ- ol melâ'ikelere su'âl (125a-1) édüp eydür ki: Qandan gelürsüz? Hâl budur ki ol bilür pâdişâhdur. İllâ melâ'ikelerden ehl-i (2) zikri şorup söyletdüğinden murâdı ehl-i zikrün şânların tefhîm ve ta'zîm êtmekdür ve daḥı onların (3) mekânlarının mertebelerinin yüceligin izhâr êtmekdür. Çün-ki Hâk -Ta'ālâ- anlara eydür kim: Siz ne yerden gelürsüz? (4) Anlar daḥı eydürler kim: Biz yer yüzinden senün kulların katından gelürüz ve Hâk -Ta'ālâ- anlara eydür kim: (5) Benüm kullarım ne söylerler? Hâl budur ki ol 'allâmü'l-guyûb pâdişâhdur. Ol melâ'ikeler eydürler ki: (6) Yâ Rabbi! Şağa ḥamd ederler ve tesbîḥ ve tekbîr ve tehlîl ve temcîd ederler. Pes Hâk -Sübḥānehü ve Ta'ālâ- eydür ki: (7) Anlar beni hiç gördiler mi? Ol melâ'ikeler eydürler ki: Yok! Va'llâhi yâ Rabbi! Anlar seni görmediler. Pes (8) Hâk -Ta'ālâ- eydür: Eger anlar beni görseler onların ḥâlleri nice olurdu? Ol melâ'ikeler eydürler ki: (9) Eger

anlar seni görselerdi katı ʿibādet ederlerdi ve daḥı katı çok tesbīḥ edüp katı temcīd (10) ederlerdi. Pes Ḥaḵ -Taʿālā- eydür: Anlar benden ne dilerler? Ol melāʾikeler daḥı eydürler ki: Yā Rabbi! Anlar (11) senden cennet dilerler. Pes Ḥaḵ -Taʿālā- eydür: Anlar hiç cenneti gördiler mi? Ol melāʾikeler eydürler ki: Lā! (12) Vaʿllāhi yā Rabbi! Anlar cenneti görmediler. Pes Ḥaḵ -Taʿālā- eydür: Eger anlar cenneti görseler ḥālleri nice ola-y-dı. (13) Ol melāʾikeler eydürler ki: Eger anlar cenneti görseler katı ḥariṣ olurlardı ve ḡāyet tālib olurlardı (14) ve aḡa katı raḡbet ederlerdi. Pes Allāhu -Taʿālā- eydür: Neden kōrkarlar? Ol melāʾikeler eydürler ki: Yā Rabbi! (15) Anlar cehennemden kōrkarlar. Pes Ḥaḵ -Taʿālā- eydür: Anlar cehennemi gördiler mi? Ol melāʾikeler eydürler ki: (16) Lā! Vaʿllāhi yā Rabbi! Anlar cehennemi görmediler. Pes Ḥaḵ -Taʿālā- eydür: Anlar cehennemi görseler anlarıḡ ḥālleri (17) ne ola-y-dı? Ol melāʾikeler eydürler ki: Eger anlar cehennemi görselerdi cehennemden katı kōrkarlardı (125b-1) ve katı kaçarlardı ve katı bī-zārlardı. Daḥı ol melāʾikeler eydür: İlāhī! Anlar senden yarlıḡanmaḡlık (2) dilerler. Ḥaḵ -Taʿālā- eydür ki: Yā melāʾikelerüm! Ben sizi tanıḡ tutarın kim ben anlarıḡ cemīʿisini yarlıḡadum (3) ve anlara diledüklerin vėrdüm ve anları kōrkduḡlarından kurtardum ve bundan sonra ol ferīsteler (4) eydürler kim: Yā Rabbi! Anlarıḡ-ile ol fülān ḡuluḡ daḥı bile-y-idi ol meclisde. Ammā anlardan degül-idi. Bel-ki (5) anlarıḡ ḡatında anıḡ bir ḡāceti var-idi. Ol ḡācet içün gelüp anlarıḡ-ile oturur-dı ve bir (6) rivāyetde eydür: Ol melāʾikeler eydürler ki: Ol fülān ḡünāḡkār ḡuluḡ anlarıḡ-ile bile-y-idi. Ammā anlarıḡ (7) ile bile ḡikr etmek anlarıḡ maḡşūdı degüldi. Bel-ki ol seyr ederken nā-gāḡ anlarıḡ ḡatından geḡdi. (8) Anları görüp anlarıḡ-le bir sāʿat oturdu. Pes Allāhu -Taʿālā- kendü kereminden ve ḡullarına çok (9) şefḡatinden ve ehl-i ḡikri sevdüḡinden eydür: Anlar bir ḡavmdür ki anlarıḡ-ile bile oturanlar şaḡī (10) olmazlar. Anları daḥı yarlıḡadum dēye. Ḳāḡī ʿİyāḡ eydür: Ḳikr etmek iki dürlüdü: Birisi ḡalb-iledür (11) ve biri dil-iledür. Ammā bu ḡadıṡden murād dil-ile ḡikr edendür ve dil-ile ḡikrden daḥı murād لا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ Lā ilāhe (12) illaʿllāḡ demek degül ve daḥı ḡikrden murād bir kelāmdur ki anda Allāḡuḡ rızāsı ola. Tilāvet-i Ḳurʿān (13) gibi müʿminlere duʿā gibi ve tesbīḡ ve temcīd ve teḡbīrdür ve teḡlīl gibi daḥı bunlara benzer ne var ise ḡikrdür. (14) Ammā ʿulemā bunda ihtilāf etmişlerdür ki أَفْضَلُ

لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ Efḍalü'z-zikri Lā ilāhe illa'llāh³⁹⁹dur. Ve-lîkin ol (15) daḥı cehr-ile mi efḍaldür ve-yā-ḥud ihfā-y-ile mi efḍaldür? dēdiler. Ba'zılar eyitdiler: Cehr ile zikr etmek efḍal (16) dūr. Zīrā ki anda 'amel efḍaldür ve hem dili isti'māl ile ol ziyāde olur. Pes ziyāde ecr (17) iktizā eder ve ba'zılar eyitdiler: İhfā-y-ile afḍaldür. Zīrā ki sır-ile 'amel efḍaldür. Müslim şerhinde (126a-1) böyledür. Bunda söz çokdur. 'Ulemānuḡ ve meşāyihūḡ sözleri vardur. Zikr bābında dēnile işidesin. (2) -İn-şā'a'llāhu Ta'ālā.- Ammā bunda bir işāret ve bir beşāret daḥı vardur. Hāḡ -Ta'ālā- eydür: Anlar bir ḡavmdür ki (3) anlaruḡ-ile bile oturanlar şaḡī olmazlar dēdūḡinden bu anlandı kim: Bir kişi sādāt-ile ihtilāt etse (4) siyādete yētişürmiş ve kim ki sa'ādet ehli-y-le otursa sa'ādete yētişürmiş. Pes kim-ki şūfīler-le (5) bile otursa ve-yā-ḥud anlara müteveccih olsa ve-yā-ḥud anları sevse ol şaḡī olmazmış. Bel-ki (6) anlaruḡ sebebi-y-le maḡāmāt-ı 'āliyyeye ve menāzil-i seniyyeye erişirmiş. Pes ba'zı ḡükemā dēmişlerdür ki: (7) Şālihleruḡ ve 'ābidleruḡ ve şūfīleruḡ zikrleri ve tesbīhleri ve du'āları yüce āvāz-ile ki eydürler (8) ve tazarru'lar kim ḡılurlar zamānuḡ āfetleri-y-le bağlanan ḡayratı şeşer ya'nī açar ve bundan dēmişlerdür ki: (9) Mādām-ki anlar ri'yāzet ve mücehedāt édüp dünyādan irāz édüp Hāḡḡa müteveccih olduklarıncā (10) anlaruḡ berekātı çevre şehirlere ve köylere yētişür dēmişler. -Va'llāhu a'lem.- Su'āl. Bu şūfīler kim (11) tezkiye-i nefis ederler şifāt-ı rediyyeyi kendülerden giderürler. Şifāt-ı rediyye yērine ḡamīde mi gelür? Yoksa (12) ol yaramaz şifātı eyüye-mi dönderilür? Cevāb. Bu yaramaz şifātlar gider maḡv olur. Yērine eyü şifātlar (13) gelür. Nite-ki gece gider gündüz gelür. Kış gider yaz gelür. Ma'şiyet gider tā'at gelür. İnkār (14) gider ikrār gelür. Pes eyle olsa şifāt-ı rediyye gider şifāt-ı ḡamīde gelür. Meşelā cehl gider 'ilm (15) gelür. ḡaçan bu dēyeceḡim yēdi nesneye meşḡul olsa ammā bu yēdi nesne kim vardur bunlaruḡ daḥı (16) aşlı vardur. Aşlısız olıcaḡ fā'ide vezmez. Ey 'azīz! İşit imdi! Bu yēdi nesnenüḡ aşlını (17) bir bir saḡa dēyü vēreyim. Tā kim sen-daḥı bu aşl üzerine 'amel édüp maḡşūda ulaşasın (126b-1) ve bu mü'ellif-i faḡīr kim 'Abdu'llāhi'bni Eşrefdür du'ādan unutmayasın ve bu kitābuḡ ikinci bābı kim (2) mürettebdür yēdi faşl üzerine. Her bir faşlı ol yēdinüḡ her birini beyān eder.

399 "Lā ilāhe illa'llāh" zikrin en efḍalidir.

الْفَصْلُ الْأَوَّلُ

El-faşlü' (3) l-evvelü

Açlığı beyân eder.

Evvelki faşl: Açlığı beyân eder:

Bilgil imdi ey ‘azîz (4) kardaş! Ol dëyeceğim yëdi nesne kim vardur: Evveli anuñ az yemekdür. Zîrâ ki Hâk -Ta‘ālā-: كُلُوا مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَاعْمَلُوا صَالِحًا Külü (5) mine’t-ṭayyibāti va‘melü şālihan⁴⁰⁰ dëyü buyurdı. Helāl yēñ ve dañı ‘amel-i şālih eyleñ ve Resül ḥazreti (6) -Şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem- buyurur: اَلْعِبَادَةُ عَشْرَةُ اَقْسَامٍ تِسْعَةٌ مِنْهَا فِي طَلَبِ الْحَلَالِ El-‘ibādetü ‘aṣeratü aqsāmin tis‘atün minhā fī ṭalebi’l-ḥalāli. Ya‘nî: ‘İbādet (7) on cüzdür. Tokuzu helāl yemekdür. Pes bu ādem oğlanlarınuñ ekşeri helāklığı karnı ucundandır. (8) İştmedüñ-mi Ādem peygām-beri -‘Aleyhi’s-şalātü ve’s-selām- ve Ḥavvā anamuz - Raḍiya’llāhu ‘anhā-yı kim nice miñnete düşdiler (9) karnları ucından. Ol Allāh -Celle ve celālühü- yeme dëdügi ağacdan yëdiler. Eginlerinden ḥulleleri gitdi ve başlarından (10) tācları düşdi. Uçmağdan ḥorlğ-ile sürdiler. Geldiler bu dünyā zindānında niçe yıllar göz yaşların (11) dëkdiler ve niçe dürlü miñnetler çekdiler. Uş oğlanları dañı çeke ṭururlar karnları ucından. (12) Pes taḥkîk şöyle bilgil kim cemî’i nesne eger şalāḥ eger fesād hep karnından kopar. Dükeli a‘zāya (13) yayılır. Meşelā bu karn dëdükleri şu maşna‘na benzer kim oluğdan gelür dañı şu ol maşna‘a (14) dëkilür. Ol maşna‘dan dört yaña çeşmelere baḥş olur. Kaçan kim künkden maşna‘a şu gelmese (15) çeşmeler kurur ḥarāb olur. Hiç kimse gelmez olur. Atlu yayağ gelenler andan kesilür. Pes çaḳ (16) şuncılayın ma‘ideye⁴⁰¹ dañı şu kim irkilür ma‘idede ṭa‘ām (17) şu irkildükce şehvet olur yëdi a‘zāya baḥş olur. Nite-kim çeşmelere maşna‘dan baḥş olur. (127a-1)

⁴⁰⁰ ... Yeyin temiz şeyleri, ve iyi işlerde bulunun... Kur’ân, XXIII. Mü’minûn Sûresi, 51. âyet, KKM. 398. (... Yin ḥalallardan, dakı işlen eyü... (23) Sûratü’l Mü’minûn, 51. âyet, SKT. 376, ... Yiyiniz güzel olan ṭa‘âmlardan ve işleyiniz güzel olan işi... F. Ya‘nî cümle Resûllerin dîninde kesb-i helāl ile yemek ve eyülik etmek emr idi ve her kimsenin eyü işlerini Allāhu -Sübḥānehü- bilür. 18. cüz, Sûretü’l Mü’minûn, 51. âyet. KTC. 3-82, كُلُوا مِنَ الطَّيِّبَاتِ Pākîze helāl olan yiyeceklerden yiyin. وَاعْمَلُوا صَالِحًا Ve bir memdüh iş işlen. 18. cüz, Sûretü’l Mü’minûn, 51. âyet. TZA. 2-77, ... Pāk olan ṭa‘âmlardan yiyin, iyi iş işleyin... Mü’minûn Sûresi, 51. âyet. KKTA. 346, ... Temiz ve helal olan şeylerden yeyin. Güzel amel (ve hareket) lerde bulunun... KHKM. 2-291)

⁴⁰¹ Doğrusu "ma‘ide مَعْدَةٌ" olacaktır.

Meşelâ her ta'âm kim yënür boğazdan karna dökülür. Göze görmek hâşıl olur. Kulağa işitmek hâşıl olur. (2) Dile söylemek hâşıl olur. Eyle olsa çok yeyicek ma'ideye ta'âm çok iner. Cemî-i a'zâda şehvet (3) gâlib olur. Dil diler kim çok söyleye ve çok söylemek arasında yalan gerçek söyleye gaybet bühtân (4) küfr dağı haṭā mā-lā-ya'nî her ne-kim olursa söyleye ve el dağı diler kim ura tuta mazlûmları eli altında- (5) gıları incide. Kanda bir şer iş var-ise aña şuna helâle harâma yapışa. Bel-ki komaduğı yerden dağı götire. (6) نَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ ذَلِكَ Ne'üzü bi'llâhi min zâlike.⁴⁰² ve ayağın dağı sa'yi bu olur kim fışk meclislerine ya'nî hengâmlara ve çalgılara (7) ve oyunlara vara. Dağı kanda fışk fesâd olur yer var-ise anda ve 'avânlar ve zâlimler var-ise anlara vara (8) gele ve kanda kim şer şor iş var-ise anda yöriye ve gözin dağı sa'yi bu olur kim harâma ve helâle (9) bağa bireğünün sırrına muṭṭalî ola. Teferrüclere temâşâlara bağa ve müştahâ hâtûnlar yüzine bağa ve kulağın (10) sa'yi bu olur kim dâyim melâhî dinleye mesâvîler ve gaybetler dinleye ve nefesine hoş gelür âvâzları (11) harâm ve helâl demeye dinleye ve burunun sa'yi bu olur kim laṭîf kokuşlar harâm ve helâl kokuşlara ve fercün (12) dağı sa'yi bu olur kim helâl ve harâm cimâ'lar eyleye. Elinden geldiği deñlü hâtûnlar ve câriyeler ala (13) ve nefsanî zevklere meşgûl ola. Pes bu gönül dağı karardığı çok yemektendür ve ol vakt-kim (14) boğazdan ma'ideye az ine bu a'zâya dağı şehvet az bahş olur. Bir uğurdan şuyın yemegin kesicek (15) bu şehvet bu a'zâlardan kesilir gider. Dil helâl söylemek diler. Harâm kanda kaldı. El (16) dağı helâlden bile kesilür. Harâm kanda kaldı. Göz dağı helâle bakmak diler. Harâm kanda kaldı. Ferc (17) dağı helâle bile varmaz. Harâm kanda kaldı. Burun dağı helâl kokuşlamak bile dilemez. Harâm kanda kaldı. (127b-1) Resûl hâzreti -Şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem- buyurur: سَيِّدُ الْأَعْمَالِ الْجَوْعَ وَ زَلُّ النَّفْسِ لِبَاسُ الصُّوفِ Seyyidü'l-a'mâli'l-cû'i ve zellü'n-nefsi libäsü's-şüfi.⁴⁰³ (2) Eyle olsa karın aç olsa bu zâhir a'zâlar dağı hayrdan şerden kesilürmüş. Pes bu zâhir (3) a'zâlar dağı hayrdan şerden kesilicek bâtın a'zâlar dağı kuvvet tutar. Meşelâ bâtın gözinden başîret (4) açılır. Şanma ki aña gizlü nesne kalur ve bâtın kulağı açılır ilhâm-ı Rabbânî ve nidâyı ve muhâtabâtı (5) işidür olur ve dağı içerüden gönül dili zâhir olur. Taşra dil buña tercümân olur. Hakkın (6)

402 Onun şerrinden Allah'a sığınırız.

403 Amellerin büyüğü açlıktır. Nefsin horluğu da aba giymektir.

hikmetini ve marifetini söyler olur ve bāṭın eli zāhir olur ve bāṭın dili ḥazāne⁴⁰⁴-i İlahiyyeye yētişür olur (7) ve bāṭın ayağı daḥı bir ādemī-y-le maḡribi maşrıķı seyr eder olur ve bir dürlü daḥı bāṭın gözi maḡribdağı (8) maşrıķdağı şeyi gördüğü gibi bāṭın kulağı daḥı maḡribdağı maşrıķdağı fısılduyı hep işidür ve bāṭın (9) eli daḥı niçe günlük yoldan şunar elin erişdürür ve bāṭın ayağı daḥı bir hareket-ile maḡribe maşrıķa (10) varur gelür tayy-i mekân eder olur. Bel-ki yere göge bile sizi yētişür olur. Beyt:

Yer gök (11) benüm seyrāngāhum dem-be-dem seyrān eyleyem

Yüz biñ Süleymān gibiyi seyrümde ḥayrān eyleyem

Gāh (12) ‘arş üzre uram ḳadem gāh lā-mekāna dem-be-dem

Yerden göge şarkdan garba bir demde cevlan (13) eyleyem⁴⁰⁵

Bu sözüm saña ‘aceb gelmesün ‘Ömer ḥazreti -Raḍiya’llāhu ‘anhu- Medīne şehrinde mescid içinde otururdu. (14) Resül ḥazreti -Şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem- leyle-i isrāda yedinci gökden yukarı bunca biñ ḥicābı geçüp (15) heybet ḥicābına yētişdüğü vaktın ‘Ömer ḥazreti mescidden bakdı gördi-kim Resül -‘Aleyhi’s-selām- heybet-i ḥicābına (16) yētişmiş çağırdı: Yā Muhammed! Dur dedi. Resül -‘Aleyhi’s-selām- ‘Ömerün āvāzını işitdi. Bir-ez tevaḳḳuf etti. (17) Andan ref ref geldi anı aldı ötesine gitdi ve bir gün yine Mekkedden ‘Ömer ḥazreti balçıklı eli-y-le (128a-1) şundi barmağı-y-la dürtti Ḳayşarda Ḳayşar-ı Rūmuñ bir gözin çıkardı ve Sāriye bir gün ḡazāda (2) kāfirle ceng ederdi. Sāriyeye kāfir ḡālib oldu. ‘Ömer ḥazreti -Raḍiya’llāhu ‘anhu- ḥuṭbe okurdu. (3) Yēdi günlük yoldan gördi-kim Sāriyeye kāfir ḡālib olmuş. Sāriyeye çağırdı: Yā Sāriye! الْجَبَلُ الْجَبَلُ El-cebel! (4) El-cebel! dedi. Yēdi günlük yoldan Sāriye ‘Ömerün āvāzını işitdi. Taḡa kaçdı. Kāfirden necāt buldı. (5) Pes bundan ma’lūm oldu-ki kişinün bāṭını ḳuvvet tutucaḳ maḡrib maşrıķ dünyā āḫiret aña bir el (6) ayası gibi olurmuş ve bāṭın ‘ālemi zāhir ‘ālemi aña keşf olurmuş. Pes vilāyet daḥı oldur kim (7) bāṭını meḳşūf ola. Zīrā bu vilāyet kim vardur üç kısmdur. Biri vilāyet-i ‘āmmdur ve biri vilāyet-i (8) ḥāşdur ve biri daḥı vilāyet-i ḥāşe’l-ḥāşdur. Ammā ednā vilāyet kim vilāyet-i ‘āmdur. Yerden göge (9) degin iṭṭıla’ı ve seyri vardur. Vilāyet-i ḥāşuñ ‘arşdan tā ferşe degin ne deñlü yaradılmış var-ise (10) hem iṭṭıla’ı ve hem seyri ve hem taşarrufı vardur. Vilāyet-i

404 "ḥızāne-t" olacak. Sözlük bölümündeki "ḥızāne-t" ve "ḥızāne-t" maddelerine bk.

405 Vezni: 8+8 = 16’lı hece vezni

hāşe'l-hāşuñ dağı bunlardan öte ıttıla'ı (11) ve şürû'ı vardır ki haddini nihâyetini gerü ol bilür kim buña muṭṭalı' oldu. Sözi uzatduk. (12) Biz gine maḳşûda gelelüm. Sözüümüz az yemekte idi. Pes kaçan-kim ṭa'ām az yense nefis za'îf (13) olur. Nefs za'îf olıcak bedenden ya'nî cemî-i a'zâdan nefsün taşarrufı kesilür. Taşarruf bedende (14) 'aḳluñ olur. 'Aḳl nûrı ḥod göz nûrı gibi degil kim bir dīvār ardındağı nesneyi görmeye 'aḳl (15) nûrına hiç hicâb yokdur. Bir nazarda cemî'i yaradılmışı görür müşâhede eder ve kaçan ṭa'ām çok (17) yense 'aḳl za'îf olur. 'aḳl nûrı süst olur. A'zâdan 'aḳluñ taşarrufı kesilür. Taşarruf (17) bedende nefsün olur ve nefis-i emmâre taşarrufı-y-le olan işler ḥod hep ḥaṭâdur şer'a muḥâlifdür (128b-1) ve dağı çok yemek gönli karardur ve öldürür. Resûl ḥazreti -Şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem- buyurur: لَا تُمِيتُ الْقُلُوبَ إِلَّا بِكَثْرَةِ الطَّعَامِ Lâ tûmîtü' (2) l-ḳulûbe illâ bi-keşreti't-ṭa'âmi⁴⁰⁶ dër. Ammâ bu 'acebdür ki bu çok yemek şimdi ekşer dânişmendlerde (3) ve şeyḫ dërilenlerde ve 'avâm ḳavmi dağı bakarlal bunları görürler kim bunlar dâyim tena'uumlar ederler dâne (4) pirinçler ve helvâlar ve cerb yemeklerde ve mürğizârlarda kebâblar yemege giderler. Şovuḳ bıḳarlarda (5) dürlü dürlü ni'metler-le nefislerin becerüp tenlerin semirdüp yörürler. 'Avâm dağı bunların bunun gibi (6) fi'lin bakup görürler. Eyü iş şanurlar. Varurlar anlar dağı çok yemege çok içmege meşğûl olurlar. (7) Ḳasâvet gâlib olur. 'Amel-i şâlihi bir uğurdan terk ederler. Yönlerini nefis-i emmâreye dönderürler. Hâḳ (8) tarafından kesilürler. Hâḳ -Ta'âlâ- Tevrât içinde Mûsâ -'Aleyhi's-selâm-a eydür: Yâ Mûsâ! Ben düşman (9) ṭutarın şol 'âlimi kim anun cismi semüz ola dër ve Loḳmân Hâḳim eydür oğluna: Yâ oğul! Zînhâr ma'ideñi (10) ṭa'âm-ile doldurma kim 'aḳluñ ölür ve fehmün süst olur dër ve bu ma'ide dolınca yeyenleri zemm (11) édüp Hâḳ -Ta'âlâ- Ḳur'ânda buyur kim: ذَرُّهُمْ يَأْكُلُوا وَيَتَمَتَّعُوا وَيُلْهِيمُ الْأَمَلُ فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ Zerhüm ye'külû ve yetemette'û ve yülhihimü'l-emelü fe-sevfe ya'lemüne⁴⁰⁷ (12) ve doynca yemek ya'nî

406 Çok yemek yenmedikçe kalpler ölmez. (Kalpler ölmez. İllâ çok yemekle ölür.)

407 Bırak onları, yesinler, geçinsinler ve isteklere düşüp oyalansınlar, yakında bilecekler. Kur'ân, XV. Hicr Sûresi, 3. âyet. KKM. 298. (Ko anları yiyeler dakı göneneler; dakı meşğûl eyleye anları sağınç. Şonra bileler. (15) Sûratü'l-Hicr, 3. âyet. SKT. 200, Terk et anları tâ ki yesünler ve fâ'idelensünler ve meşğûl kılar anları ümmidlerinin uzunluğu. Pes yakında *cezâlarını görüp 'amel-i kabîhlerin* bilürler. 14. cüz, Sûretü'l-Hicr, 3. âyet. KTC. 2-190, ذَرُّهُمْ يَأْكُلُوا Anları koy dünyâda yesünler. وَيَتَمَتَّعُوا Ve anın lezzâtıyla evḳâtların geçürsünler. وَيُلْهِيمُ الْأَمَلُ Ve mevtin tevaḳḳusından emel kendülerin meşğûl etsün. فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ Ki bî-şübhe etdikleri eşyanın neticesin bileceklerdir. 14. cüz, Sûretü'l-Hicr, 3. âyet. TZA. 1-400, Onları bırakiver de yesinler, lezzet ve şehvetle geçinsinler, emelleri onları avutsun dursun. Onlar yakında akıbet hallerini bileceklerdir. Hicr Sûresi, 3. âyet. KKTA. 263, Bırak onları *kendi hallerine*: Yesinler, faydalansınlar

dükeli bağırsaklarını doldurınca yemek kâfir ve münâfık şıfatıdır ve dağı çok (13) yemek göñülden hikmeti keser ve Ebū Tālib-i Mekki -Raḥmetu'llāhi 'aleyh- eydür: Bu karın dedükleri şol bir karnış (14) gibidür. Kaçan içi boş olsa hoş āvāzlar vērür. Kaçan içi dolu olsa hergiz āvāz vërmez. (15) Ādemün dağı karnı çok şuncılayındur: Kaçan içi boş olsa söyledüğü hikmet olur (16) ve her ne kim söylese hoş söyler. Uyquyı dağı az uyur ve şehirlerde uyanuk olur ve çok (17) yeyen kişiler kuşluğa degin yatur uyur. Nice uyumasun ma'ideden yemegün buḥārı varur (129a-1) dimāğa urur. Esrük gibi olur ve fikri dağılur. Zihni süst olur. Ğaflet artar ve şehvet kuvvetlenür. (2) Menhī işlerden şafası olur. Evāmiri'llāha süst olur. Nefsi 'akluñ üzerine ğālib olur. Nefsün (3) emmāreligi şıfatı muhkem olur. Kuvvet tutar. Şıfat-ı rediyyesini arturur. Yaḥyā peygām-ber -'Aleyhi's-selām- bir gün (4) şeytāna şataşı geldi. Eyitdi: Yā şeytān! Eyit-kim ādem oğlanların azdurmağa yol nice bulursun ve bunlara (5) fırsatun nicedür ne vaktüdür? Şeytān eydür: Yā Yaḥyā! Ben ādem oğlanlarına şol vakt fırsat buluram-kim (6) karınları tok ola ve şusızlıkları kana ve Yaḥyā peygām-ber dağı eydür: Allāh tanuk olsun-kim ben dağı (7) cemī'-i 'ömrümce karnımı toyurmayam ve şusızlığımı kandurmayam. Tā ki senün gibi ata dede düşmanına fırsat (8) vërmeye. Şeyḥ Ze'n-Nūn-ı Mısrī eydür: -Raḥmetu'llāhi 'aleyh- Ben tālib olaldan berü hīç doynca yemek yemedüm (9) kanınca şu içmedüm. 'Ayīşe anamız -Raḍiya'llāhi 'anhā- eydür: Ümmet arasında Resūlden şonra bir bid'at (10) kim dürüdi. Evvel çok yemek oldu. Andan kalan bid'atler düridi dër. Yoksa Resūl -'Aleyhi's-selām- zamānında ümmet (11) çok yemeğe korqarlardı İmān dadın ve İslām lezzetin bulımayavuz dëyü ve bu çok yemegün bedene dağı ziyānı (12) çokdur. Zīrā ta'amı çok yeyicek şu dağı çok içilür. Çün-ki ma'ide çok yemeg-ile ve şu-y-ile doldı (13) el-bette bedende niçe dürlü 'illetler zāhir olur. Hele bārī evvel zāhir olan çok yemekden ve çok şu (14) içmekden istiskā renci ḥāşıl olur ve dağı nice dürlü 'illetler kim çok yemekden ḥāşıl olur. Āḥir (15) varur tabıblere düşer. Dirliğinde şafası gider. Şon ucı āḥir ol çok sevdüğü dünyācüğinden (16) dağı ayrılır güc-ile elinden alurlar. Öte biregüye vërürler. Kendü āḥ ḥasret-ile bī-nāşīb āḥirete (17) gider. Nice bī-nāşīb gitmesün-kim her gün her gece toklık süstliğinden 'ibādet tāt edemezdi. (129b-1) Allāha zıkrinden yüzün çevirüp karnına kul olup dururdi. Her şabāḥ nefsi şol bir alımlu gibi (2) gelür berk boğazına

yapışur dër kim: Tiz baña oyunımı vër yoksa cān vërdüm dër. Ol dañı varur (3) cānı kapusından yalan gercek söyler halkı aldar. Kendüyi cehenneme atar. Nefsine oyunın vërür. Halkı (4) ileñdürür ve-yā-ñud ehl-i ‘ilm ise Allāh kapusını qor varur ‘avānlar zālimler Tañrı düşmanları kapusına (5) gürlür düşer ağlar şıkrar. Nesnecüğim yokdur ehl-i ‘ilmem faķirem dervişem dër ve-yā-ñud varur qādīlık (6) alur yetim mālın yemek için ve renc-berünj mudārā-y-ile zulm-ile rişvetin yëyüp bātıl yā za‘if qavl-ile ve-yā (7) şehādeti zori-y-le hüküm etmek için. -El-‘iyāzū bi’llāhi- ve-yā-ñud kapularda ħorlık zelillik çeker. Tañrıyı (8) peygām-beri bilmez kāfiri Müslümānı belürsiz kölelere tapu kıılır. Tevāzu‘lar eyler ‘ilm ħürmetini ve ‘ulemā ħürmetini (9) şanmaz ve-yā-ñud varur āh-ile vāh-ile mescidlerde va‘z naşīhat eder. Riyā-y-ile halkı şevke getürür. (10) Bunlardan maķşūdları budur kim qarnı acıqmadın vaqt-ile bir loķma emeksüz ħāşıl ola. Bir vaqt öyüni (11) eksük olmaya. Pes eyle ede eyle ede bir uğurdan Tañrı tarafın terk eder yönüni bi’l-külliyte (12) dünyāya ve beglere döñderür ve dünyā ‘izzetine ve dünyā ehline meşğul olur. Bu ħāl ile ölür gider. (13) Dünyādan Ħazrete yüzi qara eli boş varur. -Ne‘ūzū bi’llāhi.- Ėy ‘azīz! Bu loķma-perest olmak şöñret- (14) perest olmak yavuz ħāldür. İmānsız ölmege sebebdür. Üveyse’l-Qarānī -Raĥmetu’llāhi ‘aleyhi- qaçan qarnı (15) acıķsa niyāz edüp eydürdi-kim: İllāhī! Saña şıgınuram acığan qarınlardan dërdi. Tiz āb-dest alup (16) namāza dururdi. Allāh aña şanmaduğı yërden rızķını ħāzır edi vëürdi. ‘Aceb şunı fikr (17) etmezler mi kim: El-mā’ü ve’l-miĥrābu ve’l-rızķu ‘ale’llāhi⁴⁰⁸ dër. Pes cihānda bir loķma bir ħırķa bir içim şudur. (130a-1) Qalānı ħod ziyāde tena‘um içündür. Çok yëyüp çok gëymek-içündür. Şundan ħaberleri yokdur kim (2) qanā‘at iki cihāna yarar. ‘Azze men qana‘a zelle men tama‘a⁴⁰⁹dur. Tama‘ ucından kişi kendüyi nereye gerekse (3) bıraķmak olmaz. Beyt:

Qana‘at gencine elünj meger erişmedi senünj

Anuñ-çün neñsünj (4) ucından bıraķduñ miñnete cānuñ

408 Su, mihrap ve rızķ Allah’ındır.

409 Az ile yetinen yücedir. Aç gözlülük eden ise aşığılıktır. (Azizdir kim ki kanaat etti. Zelildir kim ki tama etti.)

Gel özün miñnete şalma bu fānī zevke aldanma

Serābı şu (5) şanup kılma sözün işitme şeytānuñ⁴¹⁰

İmdi ey ‘aziz! Bu dürlü dürlü yémeklerün ve çok yémek- (6) lerün ve karnı tokluğun ziyānı inen çokdur. Ammā ‘aklı olana şu yeter kim her şerrün menbaı karındur (7) dedük ve her ne-kim kopar karından kopar dedük kitābuñ evvel faşında. Zīrā tok olıcağ cemī-i a‘zā (8) acıgur kaçan-kim karnı acıksa cemī-i a‘zā toyar ebsem olur. Pes bunlar yukarıda bir söylendi (9) idi. İmdi! Bu tokluğun ziyānını işitdün gel imdi bu kez açlığun fā’idelerini dağı işit-kim nicedür? (10) Ol vakt kim Hāk -Ta‘ālā- nefsi yaratdı su‘āl edüp nefse eyitdi-kim: Ey nefsi! Bildün-mi hiç beni kim (11) ben kimem ve sen kimsin? Nefs dağı Hāk -Ta‘ālā- hāzretine cevāb vērüp eyitdi-kim: Sen sensin ve ben (12) benven dedi. Ol vakt Hāk -Ta‘ālā- hāzretinde senlik ve benlik da‘vāsın kıldı. Şimdi bu da‘vāyı (13) koya mı şanursın? Hāk -Ta‘ālā- -Celle ve ‘alā- ol nefse hışm eyledi. Ol hışmun pertevinden cehennem yaradıldı (14) ve buyurdu ol cehennemi biñ yıl yandurdılar kızıl oldu ve biñ yıl dağı yandurdılar ak oldu ve biñ (15) yıl dağı yandurdılar kara oldu. Şöyle katı karanu oldu-kim karanulığından kimse vaşf edemez ve (16) issi oldu ıssılığinden kimse gözin doğrıdup bakmaz oldu ve Hāk -Ta‘ālā- buyurdu. Getürdiler (17) üç biñ yıl yanan cehennemün içine bu نَفْسٍ أَمَّارَةٌ بِأَسْوِءِ nefsi-i emmāre-i bi’s-sü⁴¹¹ı bırağdılar. Biñ yıl yatdı ve anuñ odına (130b-1) yandı ‘azāblarını çekdi ve biñ yıldan sonra gērü nefsi getürtdi su‘āl edüp eyitdi-kim: Ey nefsi! (2) Bildün-mi kim sen kimsin ve ben kimem? Yine nefsi Hāzrete cevāb vērüp eyitdi: Sen sensin ve ben benven (3) ve Hāk -Ta‘ālā- buyurdu. Gine nefsi ol gāyet karanu cehenneme bırağdılar. Biñ yıl gine yatdı odına yandı (4) ‘azāblarını çekdi ve biñ yıldan sonra buyurdu nefsi gine getürdiler. Hāk -Ta‘ālā- -Celle ve ‘alā- nefse su‘āl (5) edüp eyitdi-kim: Ey nefsi! Bildün-mi ben kimem ve sen kimsin? Nefs gine cevāb vērüp eyitdi-kim: Ben benven (6) ve sen sensin dedi. Pes nefsi-i emmāre üç biñ yıl cehennemde yatdı senlik ve benlik da‘vīsın (7) komadı. Yine Hāk -Ta‘ālā- eydür: Varuñ ol nefsi-i emmārenün gıdāsını kesün. Vardılar nefsün gıdāsını (8) kesdiler. Üç gün olıcağ nefsi feryād edüp eyitdi-kim: Beni Rabbüme iltün ve bu cehennem ehli hep ta‘accüb (9)

410 8+8 = 16’lı hece vezni.

411 Kötülüğü buyurucu nefsi

ëtdiler. Eyitdiler ki: Bu ne-‘aceb sırdur? Ol nefis kim üç bin yıl cehennemde yatdı ve dürlü dürlü ‘azāblar (10) çekdi bir kerret: Rabbüm dëmedi ve benlik senlik da‘vısını kômadı. Şimdi üç gün aç oldı-y-sa: Beni (11) Rabbüme iltün dër dëdiler. Nefs feryād eyler: Beni Mevlāma iltün dër ve Bana Mevlām gerek dër. Hîç nesne (12) gerekmez dër ve cehennem mâlikleri Hâk -Ta‘ālā- hâzretine niyâz ëdüp eyitdiler ki: Yâ İlâhî! Sen ‘allāmü’l-guyûbsın. (13) Şol nefis kim cehennemde üç bin yıl yatdı hîç kimseye baş indürmedi. Şimdi kim üç gün aç (14) oldı-y-sa: Beni Rabbüme iltün dër dëdiler. Hâk -Ta‘ālā- kereminden ve lûtfinden ve kullarına çok ihsânından (15) eydür: Getürün ol nefsi. Getürdiler. Hâk -Ta‘ālā- eydür: Yâ nefis! Beni bildün-mi kimem ve seni bildün-mi (16) kimsin? Nefs eydür: Bildüm yâ Rabbi! *أَنْتَ الْمَوْلَى وَأَنَا عَبْدُكَ* Ente’l-Mevlā ve ene ‘abdüke. Ya’nî: Sen benüm Mevlāmsın (17) ve ben senün bir za‘îf kuluşam. Bunda ‘aceb sırlar vardır. Cümle sırdan biri budur kim: (131a-1) Nefsini kişi bile kim evvelden bu fuğullık ve ser-keşlik nefsün şıfat-ı rediyyesi imiş ve dağı biline-kim (2) açlık nefsi işlâh ëtmege sebeb imiş ve Allāhı bilmege ve kendünün ‘aczin bilmege sebeb imiş. Zîrâ (3) nefis aç olmayınca kendüyi bilmedi-kim bir ‘aciz kimsedür. Çün-ki ‘aczin bildi. Benlik da‘vısın kôdı (4) kullığa bel bağladı. Bunda söz çokdur yazarsavuz kitâb muṭavvel olur. Maḳşûd budur kim biline kim bu (5) açlık nefis-i emmâreliğın ve ser-keşligin kôdururmuş ve Mevlâyı bildürür imiş ve Hâk -Ta‘ālā-nuñ (6) dağı nefis-ile evvel emrden bu mu‘āmeleyi ëtdüğinden murād budur kim. Nefsi açlıktan özge nesne ‘aciz ëdüp (7) kullık maḳāmına getürmedügi biline ve dağı şunu da şöyle bil kim: Bu yëmegi az yëmek gönli şâfî éder ve (8) küdürât-ı nefsāniyye ve zulümât-ı cismāniyye gönjülden götirilür ve zihin kuvvetlü olur ve gönjül gözi açılır (9) göregen olur. Az yëyen kişilerün yüzi nûrlu olur gönli yumşak olur. Gönli yumşak olanuñ eli (10) açık olur ve dağı bu az yëyen kişilerün ‘ibâdetinün lezzeti olur. Zikrden tesbîhden namâzdan (11) orucdan ve her Hâkḳānî işlerden şafası olur ve her bâtıldan yığınur olur ve nefsi kendü dileğine (12) uydurur ve kendü nefsine uymaz olur ve dağı açlık kişinün nefsinı ḥārūn⁴¹² eylemez ve gâflet andan (13) götirilür kibr kîn buhl ḥased nifâk ḥıyānet andan gider az yëyen kişiler tevāzû ve meskenet (14) ehli olur ve gece gündüz Allāhı zâkir olur ve az yëyen kişilerün dāyim dilinde ḥayr keleciler olur. (15)

412 İnatçı, aksi, ters, huysuz, asi. Sözlük bölümündeki "ḥārūn" ve "ḥarūn" maddelerine bk.

gözinde 'ibret ve gönjinde hikmet olur ve az yeyen kişi kendünün 'aczin bilir. Ölünün unutmaz olur (16) ve Allāha 'āşī olmaz olur. Tamuda biñ yıl ac olacağın anar olur. Günāhlarına peşimān olur (17) ve çok açlık çeken kişiler 'ārif-i bi'llāh⁴¹³ olurlar ve az yeyen kişiler gıdā-yı nefsaniden kesili kesili (131b-1) varur gıdā-yı rūhāniye yetişür. Gönjile Hakkun muhabbeti dolar ve ol muhabbetün nūrı varur dimāğa çıkar. (2) Niteki yukarı faşlun evvelinde dēnildi-kim: Çok yemenün gafleti karanusı dimāğa çıkup 'aql nūrın süst (3) edüp 'aklun taşarrufın bedenden bir uğurdan kesüp cemī'-i taşarruf bedende nefsün olduğu gibi bu (4) az yemeg-ile dağı gönjile Hakkun muhabbeti tolar. Ol Hakkun muhabbetinün nūrı varur tımāğa çıkar dimāğı nūrlandırur. (5) 'Aql nūrı andan meded alur artar kuvvetlenür. Nefsün taşarrufı bedenden bir uğurdan kesilir hep (6) taşarruf bedende bu kez 'aklun olur. Varur bu kez ol nūr dimāğdan cemī'-i a'zāya yayılır. (7) Niteki çok yemegün buhārı karanulığı varup dimāğa yayılır dimāğdan cemī'-i a'zāya yayılup (8) bedeni 'ibādeti tātate süst edüp bedende cemī'-i taşarruf nefsün olduğu gibi bu muhabbetu'llāh (9) nūrı dağı dimāğa yayılup dimāğdan cemī'-i a'zāya yayılup cemī'-i a'zā dağı 'ibādeti tātate (10) kavī olur cemī'-i a'zā Hakkı mu'ī olur 'ibādetden tātaten gayri nesnelerden hergiz (11) şafası olmaz. Karanulık yolu bir uğurdan bağlanur bātıl olur. Ayruk ol gönjile karanulık (12) gelmez olur. Bir nazarda ol muhabbetu'llāh nūrı-y-la iki cihānda ne var-ise bakar görür olur. Anun (13) gibi mü'minün her gecesı kadr ve her günü bayram olur. Zīrā başiret gözi açılır. Şanma ki anı (14) gizli nesne kalur. Pes Resūl hazreti -'Aleyhi's-selām- andan buyurur kim: سَيِّدُ الْأَعْمَالِ الْجُوعُ وَ زُلُّ النَّفْسِ لِبَاسُ الصُّوفِ Seyyidü'l-a'māli'l-cū'i ve (15) zellü'n-nefsi libāsü's-şūfi.⁴¹⁴ Ya'nî: Eyü 'amellerün ulusu eyüsi karnı ac olmağdur ve nefsün (16) horluğu 'abā geymekdür der. Bu çok yemekden hod gönül kararur başiret gözi kör olur. Nūr-ı (17) Hakkı anun gibi göz kanda görür? 'Aziz! Bunca sa'adetler kim vardur hep az yemekden olur ve (132a-1) bunca miñnetler kim vardur hep çok yemekden olur. Hakk -Ta'alā- 'İsā peygām-ber -'Aleyhi's-selām-a (2) buyurdi: تَجَوُّعٌ تَرَانِي تَجَرَّدٌ لَصْلٌ Tecevve' terānī tecerred laşşıl.⁴¹⁵ Yanî: Beni istersen acık demek olur. Ey 'aziz! Eger

413 Allah'ı bilir

414 Amellerin büyüğü açlıktır. Nefsin horluğu da aba giymektir.

415 Beni görmek istersen acık da soyut olarak ulaş.

sa'âdeti-i (3) ebedî istersen var açlığı ihtiyâr eyle. Bu bir kaç gün 'ömri var az yemege ve mücâhede-i nefis (4) ile geçür. Tâ varup anda uçmak ni'metleri-y-le toylayasın ve dîzâr-ile müşerref olasın ebedî (5) sultânlık bulasın ve bir hadîş dağı Hazret-i Resûl - Şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem- buyurur kim: *أَدِيمُوا قَرَعَ بَابُ الْجَنَّةِ حَتَّى يَفْتَحَ لَكُمْ* Edîmû (6) kârâ'a bâbü'l-cennetei hattâ yüftahleküm. Ya'nî demek olur kim: Uçmağın kapuların kaçın dâyim kehel (7) olmağ. Tâ ki sizün üzeriñize açıla. Ya'nî size açıla uçmağın kapuları demek olur. Andan (8) eyitdiler: Yâ Resûlu'llāh! Uçmağın kapusını kaçmak nice olur? Şimdi cennetün kapısı hâd (9) görünmez kim varavuz kaçavuz. Pes Resûl ol pür-uşûl buyurdu-kim: Cennetün kapusını kaçmak ac- (10) lığ-ile ve şusuzlğı-ile olur. Ceħd eylen açlğı-ile şusuzlğı-ile nefsiñize ğazâ eylen kim Hâk -Ta'ālā- (11) cenneti size aç vère dèdi ve bir hadîş dağı Resûl hâzreti -Şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem- buyurur: (12) *جَاهِدُوا أَنْفُسَكُمْ بِالْجُوعِ وَالْعَطَشِ فَإِنَّ الْأَجْرَ فِي ذَلِكَ كَأَجْرِ الْمُجَاهِدِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ* Cāhidū enfüsehüm bi'l-cū'i ve'l- 'atşı fe-inne'l-ecre fî zālike ke-ecri'l-mücāhidi fî sebîli'llāhi. (13) Ya'nî demek olur kim: Ğazâ edün nefsiñize açlğı-ile şusuzlğı-ile kim ac şusuz olanların şol (14) ğazîler gibi ecri vardır. Şeyh Sehelî'bni 'Abdu'llāh -Raħmetu'llāhi 'aleyh- eydür: Töklükden cehl biter (15) ve ma'şîyet biter açlıktan 'ilm biter hikmet biter. Şeyh Sehl, kendüsi on on beş günde bir kerret (16) yèrdi. Kaçan Ramazān ayı gelse tamām Ramazān ayında bir kerret yèrdi. Ammā her gecede bir yudum (17) şucağaz yudardı orucın açardı. Faķaķ ve Şeyh Ebū 'Aliyyi'd-Deķķāk -Raħmetu'llāhi 'aleyh- eydür: (132b-1) *مَنْ زَيَّنَ ظَاهِرَهُ بِالْمُجَاهَدَةِ* Men zeyyene zāhirehū bi'l-mücāhedeti zeyyene'llāhu bāṭinehū bi-envāri'l-mücāhedeti. Ya'nî: Kim-ki zāhirin (2) mücāhede-y-ile bezese Hâk -Ta'ālā- anın bāṭınını müşāhede nūri-y-ile bezeye demek olur. Dağı demişler- (3) dūr kim: *أَسْبَابُ الْوُصُولِ* Esbābü'l-vuşülü maķāmatü'l-cū'i.⁴¹⁶ İmdi! Ey 'azîz kardaş! Açlığı zinhār kendüne 'âdet (4) ède gör ve nefsiñi riyāzete ve mücāhedeye öğret-kim mücāhede müşāhedeye èrgürür ve dağı taħķîk (5) bilgil kim açlık enbiyā ḥasletidür ve çok yemekden tölükden şakın-kim tölük kâfirler (6) münāfıklar ve ḥayvānlar ḥasletidür. Ammā Şeyh Şafî -Raħmetu'llāhi 'aleyh- eydür: Bir kişi bir yemegi yese (7) evvel

416 Makamlara ulaşmanın yolu (sebepleri) açıklıktır.

bi'smi'llāhi dēse ve andan niyyet ēde kim ū ta'āmı yēyesin 'ibādet t̄ā'at ētmege kuvvet (8) olsun dēse bi'smi'llāhi ile yēse āhırinde El-ḥamdū li'llāhi dēse ol ta'ām nūra mübeddel ola (9) ve eger ḥazz-ı nefis için yērse ne-kadar az daḥı yērse zulmete mübeddel ola dēr ve az yēmegün (10) daḥı 'acāyibleri çokdur. Aşağa karşı yerinde dēnile işidesin. -İn-şā'a'llāhu Ta'ālā.- Ebyātün li'l-mü'ellifi'l-fakīri⁴¹⁷; (11)

Çok yēyenlerdür 'ibādet ētmeyen
 Çok yēyendür yola toḡrı gitmeyen
 Çok yēyendür bu işi başarmayan (12)
 Çok yēyendür Ḥaḫ dīdārın görmeyen
 Çok yēyendür nefsi ārzūsın kovan
 Çok yēyenlerdür bu dünyāyı seven (13)
 Çok yēyenlerün teni olur ağır
 Çok yēyen olur kulaḫları saḡır
 Çok yēyenler ḡaflete talmış-durur (14)
 Çok yēyenler dünyāya kalmış-durur
 Çok yēmeklikdür kāfirler ḫaṣleti
 Çok yēyenler göre yarın miḫneti (15)
 Çok yēyenlerün gözi görmez yolu
 Çok yēyenlerün zikir ētmez dili
 Çok yēmeklik gey ulu miḫnet durur (16)
 Az yēmeklik bil büyük devlet dūrür
 Az yēmekdür enbiyālar ḫaṣleti
 Az yēyenler-le Ḥaḫḫun 'ināyeti (17)
 Az yēyenlerdür Ḥaḫḫa gönül vėren
 Az yēyendür Ḥaḫ dīdārını gören
 Az yēmekden evliyā olur kişi (133a-1)
 Az yēyenlerün Ḥaḫdur teşvīşi⁴¹⁸
 Az yēyendür cennete toḡrı giden

417 Fakir mü'ellifin beyitleri.

418 10'lu hece vezni.

Az yeyendür dün-i gün⁴¹⁹ t̄āʿat eden (2)

Az yeyenlerün olur nefsi hālīm

Az yeyenlerün olur kalbi selīm

Az yeyenler söylese hikmet-dürür (3)

Az yeyenün bakduğı ʿibret-dürür

Az yeyenlerün Hāk-ile şohbeti

Az yeyenlerün ʿālī himmeti⁴²⁰ (4)

Kim ki az yēr az söyler az uyur⁴²¹

Eline yavuzluğu degşürilür

Eşref Oğlu Rūmī çok yemegi kı (5)

Az yemegi ede gör sen saña hu⁴²²

وَاللّٰهُ اَعْلَمُ بِالصَّوْبِ - Va'llāhu a'lem bi's-şavāb-⁴²³

الْفَصْلُ الثَّانِي

El-faşlü's-şānī

Az söylemegün (6) fāʿidesini ve çok söylemegün ziyānını bildürür:

Bilgil imdi bu çok söylemek kişiyi (7) çok ziyāna uğradur. Eyle gerekdür ki Müslimān olan kişi dilini nereye gerekse kapup koyu vermeye (8) kendüyi şaklaya ve dilini zabt ede. Tā kim bu dilün āfetlerinden emīn ola. Zīrā kim bu dilün āfetleri (9) çokdur. Ebū Bekr-i Şiddīk -Raḍiya'llāhu ʿanhu- ağzına taşu bırağurdı beni vardalara⁴²⁴ uğradan bu dildür (10) dērdi. ʿAzīz kardaş! Bu dil kişide ne dīn kıor ne ʿamel kıor. Hep bozar giderür. Eger şaklamazsañ (11) küfr söyler kāfir olur. -Neʿūzü bi'llāhi.- Dünyādan

419 "dün ü gün" yerine

420 10 heceli

421 10 heceli

422 Vezni: 11'li hece vezni.

423 Her şeyin doğrusunu en iyi bilen Allah'tır (Gerçekten Allah her şeyi bilir).

424 varṭa ٧٢٠, Ar. giriftār olanın hālāş ve necāt bulup kırtulmaları güç ve müşkil olan tehlikeli maḥal veyā muḥâṭaralī hāl ve uçurum, yar. Terc. 2-449.

kişiyi imānsuz giderür. Başlar kesdüren kanlar (12) dökdüren bu dildür. Pes Resül hazreti -Şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem- buyurur: مَنْ صَمَتَ نَجَا⁴²⁵ deyü buyurdi. Ya'nî: (13) Kim-ki dınmadı anun başı selāmetdür. İmdi! Taḥkîk bilgil kim şol dili üzerine mālîk olanlar neyi (14) gerek-ise söylemeye. Anlar el-bette bir kerāmete yêtişse gerekdür. 'Uḫbetü'bni 'Āmir -Raḍiya'llāhu 'anhu- eydür: Ben (15) Resül hazretine -'Aleyhi's-selām-a şordum eyitdüm ki: Yā Resūlu'llāhi! İki cihānda necāt ne-y-iledür dēdüm. (16) Ol iki cihānuñ faḥri ve Ḥaḳ -Ta'ālā-nuñ ḥabîbi ve cemî-i peygām-berlerüñ sultānı baña dēdi-ki: Dilin üzerine (17) mālîk olmak ve günāh içün çok ağlamak ve evde çok oturmak deyü buyurdi ve daḥı ol Resül (133b-1) hazreti -'Aleyhi's-selām- eyitdi-kim: Yā 'Uḫbetü'bni 'Āmir! Hîç bir kimsenüñ imānı toḡru olmaz tā dili (2) doḡru olmayınca dēdi. Pes şol kişiler kim dilini şaḳlamadı neye gerekse koyu vērdi. Anuñ ne dîni (3) ḳalır ne āḫireti ḳalır. Hep ḥarāb olur gider. Zîrā anun dilinden Müslümānlar incinür. Ḥuşuşā kim (4) ḳonum ḳonşu incinmesi ola. Zîrā ḳonşu incitmek ulu günāhdur. Ḥaḳ -Ta'ālā- Resūline işmarladı: (5) Ümmetüñe eyit yā Muḥammed! Ḳonşıları-y-la ḥoş dērilsünler dēdi ve ḳonşılarına ḥoş ikrām êtsünler (6) dēdi. Resül hazreti -Şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem- buyurur kim: مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ Men kāne yū'minü bi'llāhi ve'l-yevmi'l-āḫiri fe-l-yükrim (7) cārehū dēdi. Ya'nî demek olur kim: Kimüñ ki imānı var Allāha ve kıyāmet günine inandı ikrām êtsün (8) ḳonşularına demek olur. Aḥbār içinde gelür kim bu a'zālar her şabāḥ gelürler dile eydürler ki: Ey dil! (9) Ḳorḳ Allāhdan ve utan Resülden. Neyi gerekse söyleme. Bizi miḥnete bırakma. Nite-kim sen Ḥaḳḳa ve (10) ḥalka toḡru olasın. Biz daḥı doḡru oluruz ve ḳaçan-kim sen egilesin. Biz daḥı bile egilirüz. (11) Senüñ-ile tamuda bile yanaruz. İmdi ey dil! Allāh içün doḡru dur egilme dērler ve daḥı (12) bir gün bir 'Arab geldi Resül hazreti -'Aleyhi's-selām-a eydür: Yā Resūla'llāhi! Baña bir 'amel şalı vēr kim (13) anuñ-ile cennete girem dēr: Resül ol pür-uşül eydür: Var açlar toyrur şusuzlar ḳandur ve (14) muḥtāclar elin al. Ḥaḳ -Ta'ālā-nuñ ḳullarına ḥayra ḳulavuz ol dēr. Ol 'Arab eydür: Yā Resūla'llāhi! (15) Bunlar benüm elümden gelmez kim buyurduḳlarını edem dēr. Resül -'Aleyhi's-selām- döndi ol 'Araba eydür: Var (16) dilin üzerine mālîk ol. Ya'nî var dilin şaḳla. Ne olursa söyleme dēr. Söyler iseñ (17) sözün ḥayrlusın söyle

425 Susan kurtuldu. (Kim ki sâmit oldu necāt buldu.)

dér. Hâk -Ta'ālā- -Celle ve 'alā- bu dilüñ hayrını ve şerrini beyân edüp buyurdi-kim: (134a-1) لَا خَيْرَ فِي كَثِيرٍ مِنْ نَجْوَاهُمْ إِلَّا مَنْ أَمَرَ بِصَدَقَةٍ أَوْ مَعْرُوفٍ أَوْ إِصْلَاحٍ بَيْنَ النَّاسِ (1) Lā hayre fī keşirin min necvāhüm illā men emere bi-şadaqatin ev ma'rūfin ev işlāhin beyne'n-nāsi.⁴²⁶ (2) Ya'nī demek olur kim: Çok sözde hayr yokdur. Meger şol kişilerün çok sözinde hayr ola kim (3) halka buyura. Şadaka étmege ve hayr hasenāt étmege ve-yā-ḥud küsülüler (4) barışdura. Halkı işlāh etmek için söyleye demek olur. Enesi'bni Mālik -Raḍiya'llāhu 'anhū- eydür: (5) Uḥud gāzāsında bir yigit şehīd oldı Resūl öñinde. Henüz daḥı oğlandı. Vardılar ol oğlanı (6) getürdiler Resūl öñinde ṭonını aradılar, Gördiler karnına bir taş bağlamış açlıktan buñalmamak (7) için. Anası geldi üstine ağlar eydür: Devlet sa'ādet senüñdür oğul kim Resūl öñinde (8) şehīd olduñ ehl-i cennet olduñ dér. Resūl - 'Aleyhi's-selām- işitdi bu ḥātūnuñ böyle dedügin eyitdi: (9) Ne bildüñ oğluñ ehl-i cennet idügin? Şāyed dili-y-le mā-lā-ya'nī keleciler söyledi idi ola dér. (10) Eyle olsa mā-lā-ya'nīden korkmak gerekdür. Huşūşā kim ḥarām söyleye ve-yā-ḥud münker keleciler söyleye (11) ve-yā kimseyi ḡaybet eyleye. Ḡaybet étme deýicek ol ḡaybet degüldür deye kāfir ola. -Ne'üzü bi'llāhi.- (12) 'Azīz! Bu sözler kim söylenir bu halkuñ dilinde dört mertebe üzerinedür: Biri ḥarāmdur ve biri (13) ḥelāldür ve biri daḥı ḥelāl ḥarām karışıkdur ve biri daḥı ne ḥelāldür ve ne ḥarāmdur. Ammā ol-kim şırf (14) ḥarāmdur ol hemān şol aḡu gibidür kim yeyeni öldürür. Nenüñ gibi kaşd-ile bir yalanı söylemek gibi (15) ḡybet gibi şirk gibi bühtān gibi ve-yā fuḥş gibi ve meyyit üstine şaḡu şaḡmak gibi ve bir kişiyi bir (16) kimseye komaḡ gibi ve evinde ve-yā elinde ya yabānda bir günlük iki günlük öyni var-iken dilenmek gibi. (17) Halka nesnem yokdur

426 Onların toplanıp gizlice konuşmalarının çoğunda hayr yoktur; ancak kim sadakayı, iyiliği ve insanların arasını bulmayı emr ederse onun sözünde hayır var... Kur'ân, IV. Nisâ' Sûresi, 114. âyet. KKM. 110. (Hayr yokdur çokda, gizli sözünden anlarun. illā ol kim buyurdi sadakaya. Yâ eyü işe yâ düzmege âdamılar arasında... (4) Sûratü'n-Nisâ, 114. âyet. SKT. 71, Yokdur eyülik anlarun gizli sırlarının çoğunda ve-lâkin eyülik bir kimesne meşveretindedir ki emr eder şadaka vermekle yâḥud güzel işle yâḥud işlāh etmekle âdemler arasında... F. Münâfıklar peyğamberimiz -'Aleyhi's-selām-ın kulaḡına fısıldıyyla söz söylerler idi. Tâ ki âdemler aralarında itibârları çok olsun deyü ve meclisde anlaşıp biri biriyle kulaḡlarına fısıldaşırlar idi. Ba'zı kimesneye 'ayb ederler idi ve ba'zı kimesneden şikâyet ederler idi. Allāh -Sünḥānehū- buyurdi ki anlarun şūrâları ekşeri hayırsızdır. Eyü sözlerde gizlemege hâcet yokdur. Meger anda aldatmak karışmış ola. Eger gizler ise ḡayrâtı gizleye. Tâ ḡayrât alan âdem şermende olmasın. Yâ bir âdemi bir mes'eledede ḡalaṭına haberdâr kılmak için gizlüce söyleye. Tâ bilmeyenlerden ḡacâlet çekmesin ve ḡavḡâ eden kimselerin aralarında şulḥ etmek için evvelâ kendi aralarında meşveret edüp sonra anlara işitdire. Niçün ki targañ olan kimseler şulḥa râzı olmazlar. 5. cüz, Sûretü'n-Nisâ', 114. âyet. KTC. 159, لَا خَيْرَ فِي كَثِيرٍ مِنْ نَجْوَاهُمْ Esrâra müte'allik olan sözlerinin çoğunda eyülik yokdur. Lâkin ol kimesne ki şadaka vermesine yâ eyülik etmesine yâ halkın arasında küdüretü def' étmege emr eyledi. Anın necvâsında eyülik var. 5. cüz, Sûretü'n-Nisâ', 114. âyet. TZA. 1-155, Onların gizli konuşmalarının çoğunda hayır yokdur. Şadaka verilmesini, ya iyi bir iş yapmayı veya nâs arasını bulmayı emr edenler başka... Nisâ' Sûresi, 114. âyet. KKTA. 98, Onların fısıldaşmalarının birçoğunda hayır yokdur. Meger ki bir sadaka vermeyi, ya bir iyilik yapmayı veya insanların arasını düzeltmeyi emredenler (inki) ola... Nisâ' Sûresi, 114. âyet. KHKM. 202)

demek gibi ve bir dağı terennümât ya'nî ırlamak gibi. Pes bunlar cemî'i harâmdur (134b-1) gönli öldürür. Bunlardan gâyet şakınmak gerekdür mü'min olanlar şol ağudan şakınur gibi. Zîrâ (2) ağı teni helâk eyler ve harâm cânı ve gönli helâk eyler ve biri dağı şol söz kim şırf helâldür ol (3) nâfi'dür tiryâkdur ağuları döndericidür zehrini gidericidür. Nenün gibi meselâ günâhların ağıp (4) tevbe etmek *أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ تَبْتُ إِلَى اللَّهِ* Estagfiru'llāh tübtü ila'llāhi⁴²⁷ demek gibi ve *لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ* Lā ilāhe illa'llāh *مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ* Muhammedün Resūlu'llāh⁴²⁸ (5) demek gibi ve *سُبْحَانَ اللَّهِ* Sübhāna'llāh⁴²⁹ demek gibi *اَلْحَمْدُ لِلَّهِ* El-ḥamdü li'llāhi⁴³⁰ demek gibi ve *اللَّهُ أَكْبَرُ* Allāhu ekber⁴³¹ demek gibi ve Resūl - 'Aleyhi's-selām-a (6) şalāvāt getürmek gibi ve huzūr-ile Kūr'an okumak gibi ve fikr-ile ihlās-ile halka vaz u naşihat edüp (7) Hâk için enbiyâ evliyâ sözlerin söyleyüp halkı Hâk yolına da'vet etmek gibi. Bunlar cemî'i helâldür (8) ve ol biri dağı kim helâl harâm karışıkdur. Ol söz hem aşşı eder ve hem ziyân eder. Şol ağı-y-ile (9) tiryâk karışık gibidür. Ammâ bunun gibi sözün âdeme ziyânı çokdur. Pes ziyânı çok degül-mi aşşısı (10) ziyânına yétmez. Ol oldur kim dünyâ âhiret kelecisini söyleye. Emr-i ma'rûf nehy-i münker eyleye. Halka naşihat (11) söyleye. Dağı vaktehâ hikâyetcükler karışdura. Münasebeti-y-le getüre. Karşı söyleye. Ammâ eger riya-y-ile söylerse (12) ve-yâ şöhet olsun dëyü söylerse ya'nî ne hoş kişi olur dësünler dëyü ve-yâ-ḥud zâhid kişi-y-îmiş (13) dësünler baña izzet hürmet etsünler dëyü söyleye. Gine bu sözler cemî'i ağı olur issini helâk (14) eyler tiryâk iken. Zîrâ bu şöhet için ve riya için söylenilen söz dağı harâmdur âfetdür. Zîrâ (15) *أَشْهُرَةُ آتَمَّة* Eş-şöhretü âfetün⁴³² der ve dağı şol söz kim ne harâmdur ve ne helâldür. Ol oldur kim ne aşşı eder ve ne (16) ziyân eder. Şoldur kim: Bir cemâ'at bir kavm bir yerde oturalar. Dağı her biri bir şehriñ yolların köylerin (17) issiligin şovukluğun ucuzluğun kızılığın ni'metin bağı

427 Allah'tan yarlıgama (bağışlanma) dilerim. Allah'a tövbe ettim.

428 Tanrı'dan başka tanrı (tapacak) yoktur. Muhammet Tanrı'nın elçisidir.

429 Yüce Tanrı'nın tesbihini söyleyip her türlü eksik ve ayıplardan arınmış, kutlu, arı ve temiz olduğunu kalp ve dille bildiririm.

430 Övgü Tanrı'nındır. (Şükür ve hamt Allahu -Ta'âlâ-ya.)

431 En büyük Allah'tır).

432 Şöhret afettir.

bağçesin mescidlerin zāviyelerin nice kim (135a-1) gördilerse şöyle söyleyeler. Hiç yalan katmayalar. Ammā arada bir kimseyi zemm etmeyeler ve yalan medh (2) dağı etmeyeler. Yalan medh etmegün dağı ziyānı çokdur. Anı dağı ilerü söyleyem. -İn-şā'a'llāhu Ta'ālā.- (3) Ammā hepüsinden yigrek oldur kim dilüni bî-fā'ide yerlerde hergiz depretmeyesin. Nefsünü yok yere zāyi' (4) etmeyesin kim Hakk -Ta'ālā- bu ādem oğlanlarının nefeslerini günden güne hisāb-ile vērüp durur. Gine hisābın (5) alsa gerekdür. Her ādemün üzerine ikişer ikişer müvekkeller komşlar. Gece gündüz ol nefeslerin neye harc etdiklerin (6) hep hisāb edüp defterlere yazarlar. Eger yalan söylersen bir dürlü cezān vardır ve yalan yere (7) and içersen bir dürlü cezān vardır ve gıybet edersen bir dürlü cezān vardır ve bühtān edersen (8) bir dürlü cezān vardır. Bir kimseyi zemm edersen bir dürlü cezān vardır. Bir fāsıķı yüzine karşı (9) medh edersen bir dürlü cezāları vardır ve eger bir kimseyi maşharaya alursan bir dürlü cezān vardır. (10) Zīrā bunlar hep dilün āfetleridür. Her birinün āhiretde bir dürlü cezān vardır. Anları dağı dēyim (11) işidesin. -İn-şā'a'llāhu.- Bu kitābda eksük kalmaya ve her ne hāl ile ise şol nefeslerünü neye (12) harc edersen hayr ise hayr bulursın şer ise şer bulursın. İmdi ēy 'azīz! Bu dilün āfetleri (13) çokdur. Her birini dērsevüz kitāb muṭavvel olur. Maḳşüddan ırak gidilür. Ammā bir kaç gāyet (14) yaramazların dēyeyim kim ol yaramaz sözlerden kendünü şaklayasın. Dağı kendünü Allāha ısmarlayasın. (15) Kālanından dağı Allāh şaklaya. Bilgil imdi! Bu dilün bir āfeti dağı biregüyü ögüp medh etmektür. (16) Zīrā kaçan biregüyü medh etmek dilesen mübālağa edersin. Şālihdür ve cömerddür dērsin. Eyü kişidür (17) dērsin. Eyle dērsin böyle dērsin. Şol sözler kim aña hoş gelür yüzine karşı aña dērsin (135b-1) ve-yā-ḥud yabānda gıybetinde dērsin. Aña dēsünler işitsün gönli hoş olsun dēyü. Gerekse ol (2) söyledüğün sözler ol kişide olsun gerekse olmasun tek ol sözler ol kişiyeye hoş (3) gelsün. Ammā şunu fikr eder misin kim ol söyledüğün sözler ol kişide yoğ-ise sen ḥod kezzāb (4) olursın yalancılar defterine yazılırsın ve-yā ol kişiyi ögerin şanursın ḥaberin yok kim ol (5) kişiyeye sögersin. Zīrā bir gāraḫ anup medh edersin. Be-her hāl ne ise bir illetden ötürü medh (6) edersin. Eyle olsa münāfıķ olursın. Münāfıķun yeri ḥod cehennemdür ve-yā-ḥud riyā-y-ile ögersin. (7) Ol dağı baña muḥabbet etsün dēyü ögersin. Anun gönline gireyim dēyü ögersin. Mürāyī olursun. (8) Mürāyīnün ḥod gene yeri cehennemdür. Zīrā mürāyī müşrikdür ve-yā-ḥud bir zālīme 'ādil dērsin zālīm idüğün (9) bilürsün ve-yā-ḥud bir yolın varmaz şüret uğrısına derviş ve-yā şūfī dērsin yā

müttaķī (10) dërsin. Taḥķķī bilmedin bir söz söylersin Allāḥuñ ḥıřmına uğrarsın ve-yā uğramaya müstaḥıķķ olursın. (11) Ḥuřuřā ol ögdüğün fāsıķ ola yā zālīm ola. Sen anı ögesin. Ėy kardaş! Bu fıřķ (12) dedükleri ancak süci içmek degildir aḥı! Bel-ki ġaybet edici daḥı fāsıķdur. Bühtān edici (13) fāsıķdur. Mürā'ī fāsıķdur. El-ḥāřılı řol nesne kim anı işlemeñ dedi ḥarāmdur dedi anuñ (14) gibi nesneleri kim ḥarāmdur deyüp gene işlemek fıřķdur ve eger ḥelāldür deyüp işlerse kāfir (15) olur. Zīrā Allāḥ ḥarāmdur dedüġine bir kimesne ḥelāldür derse kāfir olur ve bir kimse kim (16) fāsıķa yā kāfire řāliḥ dese hem yalan şanuklık vermiş olur ve hem ol fāsıķı sen medḥ (17) etdüñ deyü 'azāb ederler. Zīrā fāsıķı medḥ edene Allāḥ ḥıřm eder. Nite-kim Resül ḥazreti - 'Aleyhi's-selām- (136a-1) buyurur: *إِنَّ اللَّهَ لَيَغْضِبُ إِذَا مَدِحَ الْفَاسِقُ* İnna'llāhe le-yaġzibu izā müdiḥe'l-fāsıķu.⁴³³ Ya'nī: Be-dürüstī Allāḥ ḥıřm eder řol fāsıķları (2) ögene demek olur ḥadıř ma'nisi ve-yā řol zālimleri 'avānları medḥ etmek ve 'ādildür demek ve bir (3) kiři bir zālīmün ve bir 'avānuñ ve-yā bir fāsıķuñ yüzün ışıtsa řeyn eylese öġmek-ile ve-yā-ḥud (4) ḥoraṭa ile Allāḥ ol kişiye ḥıřm eder. Ol fāsıķlarıñ ve 'avānlarıñ ve zālīmlerin yüzün ışıdup (5) göñlin feraḥ etdüġi-y-çün ve bunu bildüğünñden şonra bunu daḥı bilgil kim: Dilün bir āfeti daḥı (6) bireġüyi ḥoraṭaya almakdur ve-yā-ḥud maşaralık edüp ḥalkı ġülüřdürmekdür. 'Azīz! Bu ḥoraṭaya (7) ġülmek göñül ölmekdür dediler. Göñli ölen kiři ḥod -Ne'üzü bi'llāḥ- řaķı olur. Ehl-i cehennem (8) olur. Pes řekāvet niřānı çok ġülmekdür ve ḥoraṭa edüp ḥalkı ġülüřdürmekdür. Anuñ-çün (9) Ḥaķ -Ta'ālā- Ḳur'ānda *فَلْيَضْحَكُوا ضِخًّا كَثِيرًا* Fe-l-yadḥakū ḳalilen ve-l-yebkū keřiren⁴³⁴ deyü buyurdi. Ya'nī: Az ġülüñ çok aġlañ (10) deyü buyurdi. Sen yılda bir kerret ġünāḥlarıñ aḥup istiġfār edüp aġlamazsın. Ammā neşüne (11) ḥoř ġelür nesnelere ġünde niçe kerret feraḥ olup ġülersin ola. Yaḥyā peyġam-ber -'Aleyhi's-selām-uñ (12) aġlamaķdan yaḥaķlarıñuñ eti çürüyüp dururdi. Anası yüzine keçe yapışdurup berkidüp (13) şururdi. Gözi yaři keçeğe dokınsun yüzün acıtmasun deyü.

433 Şüphesiz fasıķları öġenler Allah'ın ḥıřmına uğrarlar.

434 Artık az ġülsünler de çok aġlasınlar... Kur'ān, IX. Tövbë Süresi, 82. āyet. KKM. 226. (Pes ġülsünler az ya'nī dünyede, dakı aġlasunlar çok ya'nī āḥıraida... (9) Sūratü't-Tevbe, 82. āyet. SKT. 149, Pes lâıyıķdur ġüleler azıcık ve yıġlayalar çok... Ya'nī murād ol cezādur ki dünyāda ġüleceklerdir ve āḥiretde yıġlayacaklardır. 10. cüz, Sūretü't-Tevbe, 82. āyet. KTC. 2-108, *فَلْيَضْحَكُوا ضِخًّا كَثِيرًا* Pes anlar az ġülsünler ve çok aġlasunlar. 10. cüz, Sūretü't-Tevbe, 82. āyet. TZA. 1-312, Artık az ġülsünler ve çok aġlasunlar... Tevbe Süresi, 82. āyet. KKTa. 201, Artık az ġülsünler ve çok aġlasunlar onlar... Tevbe Süresi, 82. āyet. KHKM. 1-408)

Pes Hâk -Ta‘âlâ- feraḥ olanları (14) sevmez. Nite-kim Kır‘anda buyurur: إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْفَرِحِينَ İnna’llāhe lā yühıbbü’l-ferihîn⁴³⁵ der. Bilgil imdi bügeñiklik (15) edüp gülüşmegün bir kaç ziyānı vardır. Anı daḥı saña dëyü vëreyim işit: Biri oldur kim (16) gönli öldürür. İkinci budur kim gönüllerde kin bitürür. Üçünci budur kim heybeti hürmeti giderür. (17) Kendüyi ḥalk arasında ḥor eyler. Ḥoraṭa eden yëyni olur ḥalkuñ yüzinden ḥayāsını giderür. (136b-1) Pes her kimün kim ḥayāsı yoğ-ise anuñ vera‘ı daḥı yokdur. Anuñ kim vera‘ı yokdur (2) ma‘lumdur ki anuñ gönli ölmişdür ve her kimün kim gönli ölmişdür ol iki cihānda mağbündur (3) maḥrūmdur. Andan dëmişlerdür kim mizāḥ ehli cehennem ehlidür ve Resül ḥazreti -‘Aleyhi’s-selām- buyurur: (4) لَوْ عَلِمْتُمْ مَا آَعَلْتُمْ Lev ‘alimtüm mā ‘alemü le-bekeytüm keşiren ve le-ḍahaktüm kalilen.⁴³⁶ Ya‘nî dëmek olur kim: Kişi bileydi öñinde ne (5) var hergiz gülmeye-y-di cemî-i ‘ömrini ağlaya-y-dı dëmek olur ve daḥı şunı taḥkîk bilgil kim bir meclisde (6) kim kâḥkaha-y-ile gülüşmek olsa ve-yā ğıybet söylenile ve-yā meḥabbet-ile dünyā kelecisi söylenile ol meclis (7) ehline Hâk -Ta‘âlâ- rahmet étmez. Ammā vaktehā kişi ehline laṭıfecük éderse dürüstdür. Ve-lîkin ol (8) daḥı çok degül kâḥkaha-y-ile gülmek daḥı olmaz ve daḥı şakınalar kim yalan ḥoraṭa étmeyeler ḥalkı gülüşdürmek (9) içün. Zîrâ Resül ḥazreti -‘Aleyhi’s-selām- buyurur: وَيَلِّ لِلَّذِي يُحَدِّثُ فَيُكْذِبُ لِيُضْحَكَ بِهِ الْقَوْمُ وَيَلِّ لَهُ وَيَلِّ لَهُ وَيَلِّ لَهُ Veylün li’llëzî yuhaddıṣu fe-yükezzibü li-yazḥake bihi’l-ḳavm veylün lehü (10) veylün lehü veylün lehü. Ya‘nî: Veyl ṭamusu şol kişiler içündür ki söyleye yalan söyleye ḥalkı gülüşdürmek (11) içün. Veyl anuñdur! Veyl anuñdur! Veyl anuñdur dëdi. Üç kerret tekrâr eyledi ol ḥabîb-i (12) Ḥazret-i Hâk. Pes şunı bildün-ise kim ḥoraṭa étmek ḥalkı gülüşdürmek ve biregüyi medḥ étmek (13) dilün âfetidür yaramazdur. Bundan şonra bunı daḥı işit-kim dilün bir âfeti daḥı maşaraya almakdur dëdüm (14) idi. Anı daḥı işit kim nicedür? Bu biregüyi maşaraya almak daḥı ḥarāmdur. Zîrâ Hâk -Ta‘âlâ-

⁴³⁵ ... Şüphe yok ki Allah, sevinip övünenleri sevmez. Kur‘ân, XXVIII. Kasas Sûresi, 76. âyet. KKM. 459. (... Bayık Tanrı sevmez sevinicileri! (28) Sûratü’l-Kasas, 76. âyet. SKT. 318, ... Elbette Allāh sevmez şād olan kimesneleri. 20. cüz, Sûretü’l-Kaşas, 76. âyet. KTC. 2-153, إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْفَرِحِينَ Bilâ-şübbe Ḥudâ -‘Azze ve celle- müzaḥrefât-ı dîniyye [مُزَاحَفَاتُ Ar. dünyânın kalb ve zâ’il zînetleri. Terc. 2-317.] ile sevinenleri sevmez. 20. cüz, Sûretü’l-Kaşas, 76. âyet. TZA. 2-149, ... Allah şımarıkları sevmez. Kasas Sûresi, 76. âyet. KKTA. 395, ... Çünkü Allah şımarıkları sevmez. Kasas Sûresi, 76. âyet. KHKM. 2-389)

⁴³⁶ Eger benim bildiklerimi bilseydiniz. Çok ağlar az gülerdiniz.

kim aḥbārda gelür. (16) Mūsā -‘Aleyhi’s-selām- bir gün münācāt ederken germ olup eyitdi: İlähî! Seni da‘vet ederim (17) konuklamağa dër. Gel yā Rabbi! Seni konuklayayım ve saña konuklık edeyim dër. Hāk -Ta‘ālā- varmaḡdan (137b-1) gelmekden münezzehdür. Ammā kullarına bunda bir nesne göstermek bildürmek ister. Hāk -Ta‘ālā- (2) eydür: Yā Mūsā! Var fülān gün ḥāzır olur yaraḡ yē kim varuram dër. Beni ol vaḡt konuklayasın (3) dër. Vardı Mūsā ol güne deġin elinden geldüġi deġlü yaraḡ eyledi. Ol gün olıcaḡ aşıclar (4) geldi kazanlar uruldu. Şıġırlar koyunlar boġazlandı ve eṡrāfa ḡaber oldu-kim: Mūsā Taṡrısını da‘vet (5) etmiş konuklar-imiş dëyi. Hālḡ mübālaġa yıġıldılar. Dëdiler kim Mūsāya Taṡrı nice gelür göreler. Mūsā -‘Aleyhi’s-selām- (6) ve ḡalāyık ikindüye deġin ol gün munṡazır durdılar. Ne gelür var ve ne gider var ikindüden sonra (7) bir pırcegez ayaġı çarıklı arkasında bir ḡatı kürki var ve belinde bir ip ḡuşaġı var. Toza ve (8) ve topraġa bulaşmış argun yorġun geldi. Oh! dëdi oturdı. Vardı ḡiç kimse ādem dëmedi yüzine (9) baḡup iṡtibār etmediler. Döndi Mūsāya eydür: Yā Mūsā! Ḳarıncuġım aç yorġunam. Baṡa nesnecük (10) vër yëyeyim. Ḳarnım ṡoyurayım dër. Mūsā eydür ol pırcegeze: Ne senün ḡayun baṡa? Şimdi Taṡrı (11) gelür. Al şü ḡabı baṡa şü getür şü yokdur dër. Pır aldı destüyi şuya gitdi. Vardı şü (12) getürdi. Mūsā ḡalkun ḡavġāsından pırı unuttı. Ḳiç nesne pırcegeze vërilmedi. Ḳarıncuġı (13) aç gine gitdi. Mūsā munṡazır olı gördi. Ne gelür var ne gider? Hālḡa rüsvāy oldu. Hālḡ gene (14) hep ṡaġıldılar ve her biri Mūsāya bir dürlü nükteler etdiler. Ertesi Mūsā -‘Aleyhi’s-selām- gene ṡūra vardı (15) eydür: Yā Rabbi! Niçün gelmedün? Beni inandurduṡ. Ben daḡı ḡālḡa ḡaber etdüm. Hālḡ geldi cem‘ oldu (16) Taṡrı gelür dëyi. Gördiler kimse gelmez. ṡaġıldılar gitdiler. Mūsā yalan söyler imiş dëdiler. Ben şöyle (17) rüsvāy oldum. Sen niçün gelmedün yā Rabbi? dër. Hāk -Sübḡānehū Ta‘ālā- eydür: Yā Mūsā! Ben yalancı (138a-1) deġülin yalancıları daḡı sevmez. Vardum: Ḳarıncuġım açdur beni doyur dëyi yalvardum. Daḡı sen (2) iṡtibār etmedün. Şonra var şü getür dëdün. Vardum şü daḡı getürdüm. Gene nesne vermedün. Beni aç (3) gönderdün dëdi. Mūsā eydür: Ḳaçan yā Rabbi! Hāk -Ta‘ālā- eydür: Şol ḡocacuk kim ayaġı çarıkluca (4) arkası ḡatı kürklüce beli ip ḡuşakluca ayaġı tozı-y-le ḡapuna vardı. Oh! dëdi oturdı. Senden (5) yëmecük diledi vërmedün. Başıṡ ḡayusı dëdün. Eline destī vërdün. Şü getürtdün. Gene nesne vermedün. (6) Aç gönderdün. Ol ḡocacuġ-ile ben bile-y-düm ol ḡocacuġun ḡönli benüm muḡabbetüm-le ṡop ṡolu-y-idi. (7) Benden artuḡ anuṡ ḡönlinde deyyār yoġ-idi. Anı saña ben gönderdüm idi. Anı

konuğlasaṅ hem-ān (8) beni konuğlamışduṅ. Yoksa ben varmaḳdan gelmekden yemekden içmekden münezzeḥ pādişāhın. Şunu bilmez misin (9) yā Mūsā! dostlarum hoşnūdluḡı benüm hoşnūdluḡımdur. Pes dostlarımı konuğlamak hem-ān beni konuğlamak (10) gibidür dēdi. Mūsā gāyet utandı. Eyle olsa kimseyi ḡor görüp maşharaya almak olmaz. Zīrā ki (11) Ḥaḳ -Ta‘ālā- dört nesneyi dört nesnenūṅ içinde gizledi: Rızāsını t̄a‘at içinde gizlemiştir. İcābetini (12) du‘ā içinde gizlemiştir. Hışmını günāḥ içinde gizlemiştir. Evliyāsını kulları içinde gizlemiştir. Nite-ki (13) Bā-Yezīd-i Beştāmī -Raḡmetu’llāhi ‘aleyh- eydür: اِنَّ اللّٰهَ تَعَالٰى اَخْفٰى اَرْبَعَةً فِىْ اَرْبَعَةٍ رِّضَاۗهُ فِىْ طَاعَتِهٖ فَلَا تَسْتَصْغِرَنَّ شَيْۤا مِنْۢ فِىْ طَاعَاتِهٖ قُرْبٰمًا وَّاقْفَ رِضَاۗهُ فِىْ مَعْصِيَّتِهٖ قُرْبٰمًا وَّاقْفَ سَخَطَهٗ فِىْ مَعْصِيَّتِهٖ وَ اَنْتَ لَا تَعْلَمُ وَاَخْفٰى اِجَابَتَهٗ فِىْ دَعْوَتِهٖ فَلَا تَحْقِرَنَّ شَيْۤا مِنْۢ دُعَاۡيِهٖ قُرْبٰمًا وَّاقْفَ اِجَابَتَهٗ فِىْ دَعْوَتِهٖ وَ اَنْتَ لَا تَعْلَمُ وَاَخْفٰى اِجَابَتَهٗ فِىْ دَعْوَتِهٖ فَلَا تَحْقِرَنَّ شَيْۤا مِنْۢ دُعَاۡيِهٖ قُرْبٰمًا وَّاقْفَ اِجَابَتَهٗ فِىْ دَعْوَتِهٖ وَ اَنْتَ لَا تَعْلَمُ

İnna’llāhe ta‘ālā aḡfā erba‘aten fī erba‘atin rızāhu fī t̄a‘atihī (14) fe-lā testaşgirenne şey’en min t̄a‘atihī fe-rubbemā vāḳafe rızāhu fī t̄a‘atihī ḡaḳīreten ve ente lā ta‘lemu ve aḡfā (15) bi-seḡaṭihī fī ma‘şiyetihī fe-lā testaşgirenne şey’en min ma‘şiyetihī fe-rubbemā vāḳafe seḡaṭahū fī ma‘şiyetihī ve ente (16) lā ta‘lemu ve aḡfā icābetehū fī da‘vetihī fe-lā taḡḳirenne şey’en min du‘ā’ihī fe-rubbemā vāḳafe icābetehū fī da‘vetihī (17) ve ente lā ta‘lemu ve aḡfā veliyyühū min ‘ibādiḡi fe-lā taḡḳirenne ‘abden min ‘abīdiḡi fe-rubbemā yekūnu veliyyühū ve ente lā ta‘lemu.⁴³⁹ (138b-1) Pes ḡāl böyle olıcaḳ t̄a‘atūṅ azını ḡaḳīr görüp muḳayyed olmamaḳ olmaz imiş. Tırmadın ‘ibādet (2) t̄a‘at yolında çalışmaḳ gerekdür. Gāḡ namāz gāḡ oruc gāḡ zikru’llāḡ gāḡ tesbīḡ. Beyt:

Gāḡ (3) taşadduḳ gāḡ namāz gāḡ du‘ā

Leyse li’l-insāni illā mā se‘ā⁴⁴⁰

439 Şüphesiz Yüce Allah dört şeyi dört şeyde gizlemiştir: Ona itaatte rızasının olması. Ona itaat hususunda hiç bir şeyi küçük görmeyiniz. Umulur ki ona hakir bir şekilde itaat edilirse de onun rızası alınabilir. Sen bilemezsin. Kişinin isyanı karşısında gazabını gizlemiştir. İsyanda hiç bir şeyi küçük görmeyiniz. Belki de ona isyanda gazabını çekebilir. Sen bilemezsin ve ona duada cevap vermesini de gizli tutmuştur. Ona duada hiç bir şeyi küçük görmeyiniz. Belki de onu duada (çağırmada) cevap verebilir. Sen bilemezsin ve kulları arasında veliyi de gizli tutmuştur ve kullarından hiç bir kulu hakir görmeyiniz. Belki onun velisi olabilir. Sen bilemezsin.

440 Ve gerçekten de insan ancak çalıştığını elde eder. Kur’ân, LIII. Necm sûresi, 39. âyet. KKM. 2-628. (Dakı kim "yokdur âdamınun, illâ ol kim işledi." (53) Sûratü'n-Necm, 39. âyet. SKT 439. Şu ki erişmez insana meger ol şey ki işledi. 27. cüz. Sûretü ve'n-Necm, 39. âyet. KTC. 3-115. وَ اَلَيْسَ لِلْاِنْسَانِ الْاَلَمَ سَعًى 27. cüz. Sûretü'n-Necm, 39. âyet. TZA 2-340. İnsân için kendi sa'yinden (çalışmasından, emeğinden) başka bir şey yokdur. En-Necm Sûresi, 39. âyet. KKA. 528, Hakikaten insan için kendi çalıştığından başkası yokdur. En-Necm Sûresi, 39. âyet.

Pes ‘ibādet t̄ā‘at yolın elden kōmamak (4) gerekdür tā ölince. Nite-kim ol bir hikāyet yukaruda geçdi-y-idi kim: Maḥşer güninde bir kişiyi Ḥaḫ -Ta‘ālā- ḥuzūrına (5) getüre şora. Tōksan günāḥ bitisi buluna. Her bitinün uzunlığı göz ėrimi yerce ola. Ol bitilerün birisinde (6) bir iḥlāş-ile ‘amel bulunmaya. Ḥaḫ -Ta‘ālā- eyde: Ėy kulum! Şu bitilerün içindekilere hiç inkārın var mı? dēye. (7) Ol kişi eyde kim: Yā Rabbi! Sen ‘allāmü’l-guyūb pādīşāhsın. İnkārum yok. Şucum çokdur. Ben şucumı (8) bilürem dēye. Ḥaḫ -Ta‘ālā- eyde kim: Ėy kulum! Senün benüm katumda bir ruḫ‘acugun vardır. Bu ruḫ‘ayı terāzūnū (9) bir yanına kō dēye ve cemī‘-i günāḥ bitilerini bir yaña kō dēye. Bu kişi ol ruḫ‘ayı ala göre kim bu ruḫ‘ada bir kerret (10) لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ Lā ilāhe illa’llāh demek yazılı daḫı hiç nesne yok. Vara ol terāzūda oturanlara eyde kim: Ėy terāzūda (11) oturanlar! Alun benüm bu ruḫ‘amı terāzūya kōn ve günāḥ bitilerin bir yaña kōn kim Ḥaḫ -Ta‘ālā- ḥazretinde (12) bulundu. Alalar bu ruḫ‘ayı terāzūnū bir yanına kōyalar ve bu tōksan günāḥ bitilerini bir yaña kōyalar. Ol (13) tōksan günāḥ bitisinden bu ruḫ‘a ağır gele kim anda bir kerret iḥlāş-ile Lā ilāhe illa’llāh demek vardır. (14) İmdi ėy ‘azīz! ‘İbādet t̄ā‘at yolın daḫı az görmemek gerekdür ve günāḫı daḫı: Ne var bunda? dēyüp (15) işlememek gerekdür. Vaḫt ola Allāḥ ḥışmına muvāfiḫ gele ve du‘ādan tazarru‘dan daḫı ḥālī (16) olmamak gerekdür ve kimden gerekse ḥayr du‘ā almak gerekdür ve bed du‘ādan şaḫınmak gerekdür. (17) Bed du‘ā pādīşāḫları taḫtından indürür. Ḥūşūşā kim mazlūm bed du‘ası ola. Mazlūm kāfirün (139a-1) daḫı du‘ası maḫbūldür. Beyt:

Ger yürek yansa ėdilse bir kez āḥ
Niçe başlardan gide (2) altun külāḥ
Ėy niçe sultānları taḫtdan yıḡa
Taḫt u taḫtalarını oda yaḫa⁴⁴¹

Ebū Hureyre -Raḫiya’llāḫu ‘anhu- (3) rivāyet ėder: Resūl ḥazretinden -Şalla’llāḫu ‘aleyhi ve sellem- buyurur eydür kim: دَعْوَةُ الْمَظْلُومِ إِجَابَةٌ وَإِنْ كَانَ فَاجِرًا فُجُورُهُ عَلَى نَفْسِهِ Da‘vetü’l-mazlūmi icābetün (4) ve in kāne fe-ciren fücūruhū ‘alā nefsihi⁴⁴² dēr. Eyle olsa āḫ-ı

KHMK. 3-976). Vezni: Fā‘ilātün / fā‘ilātün / fā‘ilün

441 Vezni: Fā‘ilātün / fā‘ilātün / fā‘ilün.

442 Mazlumun davetine icabet edin. Şüphesiz ona eciri fazlasıyla verildi.

mazlûmdan hâzer gerekdür. Ceħd édüp (5) kimseden bed du‘ā almamak gerekdür. Hâķ -Ta‘ālā-nuñ daħı kullarını maşharaya alup hâṭırcıkların yıkmamak (6) gerekdür. Yā kimseyi āzārlamamak gerekdür. ‘Azîzlerden birisine su‘āl étdiler kim: Çok tâ‘at édersin (7) hîç vakt bilmezsin ve ne yavlaķ kaçarsın günāh işlemekden ve ne ‘aceb du‘ālara tazarru‘lara meşgûl (8) olursın ve hîç bir nefes zıkrden tesbîħden du‘ādan hālî olmazsın ve zerre deñlü günāhdan (9) oddan kaçır gibi kaçarsın ve bu Hâķ -Ta‘ālā-nuñ kullarına ne yavlaķ hüsn-ü hulk édersin? Erkege dişiye (10) büyüğe küçüğe baya yohsula ne ‘aceb tevāzû‘lar édersin? dédiler. Bu su‘ālleri étdiler. Ol ‘azîz (11) daħı cevāb vērüp eyitdi kim: Vakt ola şol azacuk dēdügün tâ‘at Hâķķuñ rızāsına muvāfıķ (12) gele ve-yā-ħud zerre deñlü dēyüp begenmedüğim günāh kórķarın kim Hâķķuñ rızāsına (13) muvāfıķ gelmeye. Hışmına muvāfıķ gele. Görmez misin bir zerre deñlü kıgılcım bir şehri yaķar kül eyler ve-yā-ħud (14) şol ben az gördüğim du‘ā Hâķ -Ta‘ālā-nuñ icābetine muvāfıķ gele ve-yā-ħud şol ben begenmedüğim ve (15) hâṭırın yıķup incitdüğim kişi Allāhuñ evliyāsı ola dēdi. Ol su‘āllere bu cevābı vērđi. (16) Pes göñüllerden şaķınmak gerekdür. Pes göñül yapmak ‘arş yapmakđur dēyü anuñ-içün dēmişlerdür. (17) Beyt:

Dosta gidenüñ yolu göñüller içre gider

Sen hulk eyleyü görgil gire gör göñüllere⁴⁴³

İmdi (139b-1) bu dili kapup şalı vermek olmaz ve-yā ħoraṭa ile bir kimseyi aldamak olmaz ve şol kişiler kim (2) biregüyi maşharaya dutar daħı aldar ħoraṭa édinür: Uş saña şöyle édeyim dēr daħı étmez aldar. (3) Maşharalığa alur güler. Yarın kıyāmet güninde anı daħı aldayalar maşharaya dutalar. Uçmaķdan bir (4) kapu açalar: Gel! Berü gel! dēyeler. Ol daħı vara sevinü sevinü de dileye kim ol kapudan uçmağa gire. Tiz (5) ol kapuyı yapalar bir tarañdan bir kapu daħı açalar: Gel berü! dēyeler yine kıgırılar gine sevinü sevinü vara (6) dileye kim gine gire. Ol kapuyı daħı yapa koyalar. Gine bir tarañdan bir kapu açalar. El-hāşılı bunı şol deñlü (7) segirtdüreler ‘aciz ola. Daħı iki dizinüñ üstine çöke. Āħir bir kapu daħı açalar: Gel! İmdi gel! dēyeler. (8) Ol daħı şana kim bunı esirgediler. Bu kez uçmağa yol vērür. Sevinü sevinü tırı gele. Gene vara (9) dileye kim ol kapudan uçmağa gire. Eydeler kim: Var sen şu ħalkı dünyāda maşharaya tıtuñp alda- (10) duğun bilür misin? Ĥalkı aldayup maşhara édinüp gülüşenlerüñ cezāsı

443 Vezni: 14’lü hece vezni.

budur kim sen uçmaktan (11) mahrûmsın dēyeler kovalar. Der-hāl zebāniler ērişe tuta. Yüzi üstüne cehenneme alalar gideler. (12) Kardaş! Ne büyük mağbūnlık olur bu āhîret mağbūnlığı. Ne yavuz muşîbet olur bu āhîret muşîbeti (13) ve ne müşkil iş olur bu biregüyi maşharaya almak ve aldamak. Pes bunu bildükden sonra bunu dağı (14) bilgil kim: Diliñ bir āfeti dağı biregünün sırrın fāş eylemekdür. Ya'nî biregünün sırrını öte biregüye (15) söylemekdür ve-yā kağıyup: Sen şöyle etmedün-mi? dēyüp gine kendünün başına kağımakdur ve kaçan (16) bir kişi bir kişiyeye bir gizlüce söz söyleye: Bu sözi şağın kimseye dēme! dēse şöyledür ki (17) bu kişiyi emān edindi dağı aña bir kıymetlü nesnecüğün emānet kodı. Pes bu söz dağı (140a-1) ol kişinün katında emānet olur. Ol sözi gine öte biregüye söylemek olmaz. Eger söylese (2) emānete hıyānet etmiş olur. Pes bu kişi hāyin olur. Mü'min mü'mine hāyin olmak hod harāmdur (3) ve münāfıkuñ bir 'alāmeti budur kim emānete hıyānet ēde. Pes biregünün haberin öte biregüye dēmek hāyınlık (4) olur. Nite-kim demişlerdür: *صُدُورُ الْأَبْرَارِ قُبُورُ الْأَسْرَارِ* Şudürü'l-ebrāri küberü'l-esrāri *صُدُورُ الْأَهْرَارِ* Şudürü'l-ahrāri.⁴⁴⁴ Ya'nî dēmek olur kim: (5) Şol āzād erenlerün gögsi bu sırlarun kabridür dēmek olur ya'nî gizlenecek yērdür dēmek olur. Şol (6) sinlede ölüler gizlendiği gibi mü'minün dağı sırrı mü'minün göñlinde gizlenmek gerek. Eger bir mü'min (7) bir mü'minün sırrını gizlemese öte biregüye söylese harām iş etmiş olur. Allāhun 'azābına müstaḥiḳḳ (8) olur. Pes anı dēnildüginleyin gērü ol arada unutmak gerekdür. Bel-ki ol sırrı gine saña (9) dēyen kişiyeye dağı gine dēmek olmaz cāyiz degildür. Bu ḥadîş yukarı bir geçdi-y-idi tekrārda fā'ide çokdur (10) ve hem bu fā'ideli sözleri münāsib geldükçe karşı tekrār söylemek dürüstdür ve şol erenler kim (11) cān vērdiler bir mü'minün sırrını taşra bırakmadılar. Anlar bunda nefsi emmāre bendinden ḥalāş bulmuşlardur. (12) Yarın cehennemden dağı āzād olup cennete dīzāra karşı hayrān dursalar gerekdür. Zīrā Resūl (13) ḥazreti - 'Aleyhi's-selām- anlara āzād erenler demiş. Ahrārun ma'nisi āzādlar dēmek olur. Ammā (14) şimdiki zamānda erenler vardur kim 'avretlerden kemdür. Ḥuşūşā kim 'avret ṭā'ifesi ola. İmdi (15) ēy 'azīz! Dilersen kim cānun nefsün elinden āzād ola. İştüğüñ keleciiy berk şakla söylegen olma. (16) Ekşer-i evḳātı şumt-ile geçür ve-yā-ḥud tesbīḥ-ile ve-yā istiğfār etmeg-ile geçür. Zīrā her kişinün (17) a'zaları kim vardur

444 Hür olanların gögsü

kişiyi kendüye sebebdür cennete gitmege ve cehenneme gitmege sebebdür. Zîrâ bedende (140b-1) yedi a'zâ kim vardur her birinün iki tarafı vardur. Bir tarafı nefsanîdür cismânîdür dünyâvîdür (2) şeytânîdür cehenneme gider ve bir tarafı dağı ruhânîdür Rahmânîdür aqlânîdür cennete gider. Eyle olsa (3) kişi bu yedi a'zâlarını bu ben dedüğim âfetlerden şaklamak gerekdür. Tâ ki şeytân anı azdurup (4) alup cehenneme gitmeye. Pes Resûl hâzreti -'Aleyhi's-selâm- buyurur eydür kim: Şaklañ başıñuzı ve başıñuñ (5) yöresindekileri ve şaklan karnuñuzuñ yöresindekileri. Ya'nî şaklan başıñuzı (6) Allâhdan gayriye secde etmekden. Ya'nî Allâhdan gayriye baş indürmeñ demek olur. Zîrâ bu secde (7) édüp baş indürmek kim vardur iki vech üzerinedür. Bir baş yere indürmek vardur ve bir dağı (8) tevâzu' édüp belin büküp dilegülenmek vardur. Pes rızık için varup bir sınarı âdem (9) oğlanına tevâzu' etmek hem-ân gayre secde etmek ma'nâsınadır. Ya'nî Hâk -Ta'âlâ- hadîş-i kudside buyurur: (10) اَكْلَتْ رِزْقِي وَتَوَاضَعَ لِّغَيْرِي Ekelte rızķı ve tevâza'a li-gayri⁴⁴⁵ demek dağı buña işâretdür ve biri dağı bâtıl işlere nefesine (11) hoş gelür yerlere teslimlik başını yere komağ. Pes bunlar haramdür. Eyle olsa şaklañ başıñuzı (12) bunun gibi nesnelerden ve dağı başıñuz yöresindekileri. Pes başuñ yöresinde olan gözdür ve (13) kulağdur ağızdur burundur ve karnuñ yöresindekiler dağı eldür ayakdur ve fercdür ve işde (14) Resûl hâzreti dağı bu yedi a'zâyı dağı şaklamaya böyle işâret etti ve bu a'zâlar içinde (15) bu dil dağı yavuz kimsedür. Bunun üzerine mâlik olmağ haylî pehlevânlıkdur. Pes sözümüñ biregünüñ (16) sırrını öte biregüye söylemekde idi. Çün mü'minüñ sırrını öte biregüye söylemek haramdür dërsin. (17) Şimdi hüd bu haramdan kaçır sır şaklar az bulınur oldı. Eyle olsa kişi kendü sırrını şaklamak (141a-1) yëgrekdür. Öte biregü sırrını söylemek hüd dağı yaramazdur. Bunı bildükden sonra bilgil kim dilüñ (2) bir âfeti dağı yalan söylemekdür ve bühtân eylemekdür ve gıybet eylemekdür ve yalan yere gerçëk yere (3) va'llâhi dëyü söylemekdür. Dilini and içmege öğretmekdür. Bu dağı dilin büyük âfetidür. Şol gerçëk yere (4) va'llâhi dëyen kişi bir gün yalan yere dağı va'llâhi dër hanîş olur. Zîrâ va'llâhi dëmegi kendüye âdet edindi. (5) Pes dilini kişi dāyim şakını durmağ gerekdür. Şol bir yavuz arşlan yeder âdem gibi kim dāyim hāzır durmuşdur. (6) Beni yırtmasun dëyü şakınur. Çak şuncılayın uşlu kişiler dağı dilinden

445 Rızķımı yedin, ama başkalarına tevazu gösterdin.

şakınur. Nā-gāh bir küfr (7) yā-ḥud bir ḥaṭā olacak söz söyleye beni helāk eyleye dēyü. İmdi ēy ‘aziz! Bir kişi yalan yere va’llāhi (8) dese rızkı eksilür. ‘İbādeti ṭā’ati hep zāyi’ olur gider. Yarın kıyāmet güninde sinden (9) durıcağ yüzi kara durı gelür. Āhır cehennemde kalur. Zīrā ‘ākıbet imānsuz olur. Ammā bu yalan- (10) cılık vardır kim iki dürlüdür. Biri budur kim: Varur bir kişiden bir kişiye yalan haber söyler. Senün için (11) şol fülān kişi şöyle dēdi iş-böyle dēdi dēr. Hem kovucılık eyler ve hem yalancılık eyler. İkişi daḥı (12) yaramazdur. Ol kişi iki yaramaz iş etmiş olur. Anun gibi eden kimesnelere hem kovucu hem yalancı (13) dērler. Bir kişi kaşd ile yalan söylese ağızından bir çirkin koğu çıkar. Ol omuzunda oturan (14) ferişter incinüp ve daḥı kaçarlar. Şöyle durı varurlar karşısına daḥı çağrışurlar eydeler kim: (15) Yalan ile imān bir yerde barışmaz. Ya’nı yalan imānı giderür dērler. Ammā bu biregüden biregüye (16) yalan haber iletmek gāyet yaramazdur. Zīrā biregüye bühtān eder. Bühtān ḥod ulu günāhdur. (17) Hāk -Ta’ālā- Kur’ānda بُهْتَانٌ عَظِيمٌ Bühtānün ‘azīmün⁴⁴⁶ ve اِئْتِمُتْ بِمُؤَيِّنٍ İsmün mübīnün⁴⁴⁷ dēdi ve bir yerde daḥı: فَاجْتَنِبُوا الرِّجْسَ مِنَ الْأَوْثَانِ وَاجْتَنِبُوا قَوْلَ الزُّورِ

446 ... Pek büyük bir iftira. Kur’ān, XXIV. Nūr Sûresi, 16. âyet. KKM. 406. (... Buhtandur ulu. (24) Sûratü’n-Nûr, 16. âyet. SKT. 282, ... Büyük iftirâdır. 18. cüz, Sûretü’n-Nûr, 16. âyet. KTC. 3-92, مُدَّا بُهْتَانٌ عَظِيمٌ Bu bir ifk [ifk انك Ar. kızb, yalan, iftirâ, dūrüg. Terc. 1-90.] söz ki ehl-i nifāk dediler, ulu yalan bağlamaqdır. 18. cüz, Sûretü’n-Nûr, 16. âyet. TZA. 2-87, ... Büyük bir bühtandır. Nūr Sûresi, 16. âyet. KKTA. 352, Büyük bir iftirâdır. Nūr Sûresi, 16. âyet. KHKM. 303)

447 Kur’ān-ı Kerim’de اِئْتِمُتْ بِمُؤَيِّنٍ şeklinde bir ayet bulamadık. Müellif konuya göre meâlen bu ayetleri söylemekte ve metinde ayet numarası vermemektedir. Müellifin kasdettiği ayet şu olmalıdır: وَمَنْ يَكْسِبْ خَطِيئَةً أَوْ اتِّمَّا تُمْ بِرِيءًا فَقَدْ أَحْتَمَلَ بُهْتَانًا وَإِنَّا مُبِينًا Ve men yeksib ḥaṭī’eten ev işmen şümme yermi bîhî beriyen fe-ḥadi’htemele bühtānen ve işmen mübīnen. Anlamı: Kim bir hatada bulunur, yahut suç işler de onu bir suçsuzla isnat ederse iftirada bulunmuş apaçık bir günahı yüklenmiş olur. IV. Nisâ’ Sûresi, 112. âyet. KKM. 109. (Dakı her kim işleye yazuk ya’nî yalan and, yâ yazuk ya’nî yarak uğurlamak; andan ata anun-ıla yazuksuzı: bayık yüklendi buhtānı, dakı yazuğı bellü. (4) Sûratü’n-Nisâ, 112. âyet. SKT. 71, Her kimesne işlese bir ḥaṭâyı günāhı sonra töhmet ederse ol günāhla bir günāhsız. Pes elbette kendü üzerine aldı iftirâyı ve âşikâre olan günāhı. 5. cüz, Sûretü’n-Nisâ, 112. âyet. KTC. 1-158, وَمَنْ يَكْسِبْ خَطِيئَةً أَوْ اتِّمَّا تُمْ بِرِيءًا Ve her kim bir şağire yâ kebire işler yâḥud ḥaṭī’eden murād kaşdsız günāh ve işmden maşşūd ‘amden olan günāhdır. ثُمَّ يَرْجِعْ بِرِيءًا Şonra ol günāhdan müberrâ bir şahşı anınla şalur. Nete ki Ṭa’me zırhı çalmasıyla Yehüdîyi şaldı. فَقَدْ أَحْتَمَلَ بُهْتَانًا Bî-şübhe kim o bir hayret edici yalan kaldırmış oldu. ثُمَّ يَرْجِعْ بِرِيءًا Ve bir âşikâr günāh daḥı. 5. cüz, Sûretü’n-Nisâ, 112. âyet. TZA. 1-155, Her kim bir suç veya bir günah kazanır sonra da onu bir günahsızla atarsa bir bühtan, apâşikâr, bir günāh yüklenmiş olur. KKTA. 97. Kim bir hata veya bir günah kazanır da sonra onu bir suçsuz (un üstüne) atarsa muhakkak ki o, bir iftirâyı ve apaçık bir günahı da sırtına yüklenmiştir. KHKM. 1-201)

Fe'ctenibū'r-ricsemine'l-evşāni (141b-1) ve'ctenibū kavle'z-zūri⁴⁴⁸ dedi. Küfri bühtāna mukārīn kıldı. 'Azīz! Bu bühtān olan kişiye mebhūt (2) dērler. Niçün? Anuñ içün-kim: Sen şöyle étmişsin deyecek ve-yā sen şöyle demişsin dediginleyin (3) hayrān olı vērür. Dağı mütehayyir kalur. Pes aña mebhūt dērler ve dağı bu kovuculuk iki dürlüdür: Biri (4) ol yukarıda dēnilen gibi bühtān eder kovlar ya'nī yalan söyler. Biri dağı bir kişiden işitdügi (5) haberi varsa öte bir kimseye dağı dēyü vērse bu dağı yaramazdur. Zīrā bir kişiden işitdügi haberi (6) varsa öte bir kimseye dağı dēse ol kişi kovucu olur iki yüzölçölür. Kovucular hakkında Resūl (7) hazreti -'Aleyhi's-selām- buyurur demişdür ki: شَرَارُكُمْ ذُو الْوَجْهَيْنِ يَأْتِي هَؤُلَاءِ بِوَجْهِ وَهَؤُلَاءِ بِوَجْهِ هَؤُلَاءِ بِي-VECHIN⁴⁴⁹ (8) demişdür ve bir kişi bir oğlan şatar-idi ve bir 'aybı vardur ol 'ayb-ile şatarın dedi. Geldi (9) bir kişi gördi eydür: Bu oğlanun ne 'aybı vardur? Ol oğlan şatan kişi eydür: Kovucudur (10) yalancıdur. Yalan gerçek işitdügin varur söyler. Evde işitdügin yabānda söyler. Yabānda işitdügin (11) evde söyler dedi. Ol müşteri olan kişi eydür: Bu 'ayb degildür dedi. Vardı oğlanı aldı (12) evine geldi. Bir kaç gün ol kişinün evinde durdı. Bir gün geldi bu oğlan bulasına eydür: Bula! (13) Benüm efendüm seni sevmez. Diler kim senün üstünge evlene yā bir qaravaş ala dēr. 'Avret dağı inandı. (14) Hātūn kişilere kim bu bābdan söyledün hem-ān inanur. Zīrā kim bunların 'aklı eksükdür. Dīni dağı (15) eksik olur. Şeytānı gālib olur. Bula dağı bu oğlana eydür: Yā ben nice edeyim? Oğlan (16) eydür: Ben bir nesne bilürem. Saña edi vėreyim. Seni gene sevsin dēr. Bulası eydür: Ne eylersin? (17) Ol oğlan eydür: Gözet efendi uyusun. Uyuyıcağ şakalı altından bir kaç kılcagaz al uştura ile. (142a-1) Ol kılı başa getüri vēr. Ben saña nesne edi vėreyim dēr. Bulası eydür: Hoş ola. Vardı (2) efendisine eydür: Efendi! Ol senün hātūnun bir kişi dağı severmiş. Seni öldürmek diler. Efendisi (3) dağı eydür: Ne bildün? Oğlan eydür: Efendi! Sen dağı bileyim dērseñ var bir yerde yat. Uyur (4) gibi ol. Gör yalan mıyam yoğsa gerçek miyim? dēr. Vardı

448 ... Artık çekinin putlara tapma pisliğinden ve çekinin yalan sözden. Kur'ān, XXII. Hacc Süresi, 30. āyet. KKM. 386. (... Pes ırak olun arusuzdan, butlardan; dakı ırak olun bühtan sözden. (22) Sūratü'l-Hacc. 30. āyet. SKT. 268, ... Pes ihtirāz edin bütlerin necāsetinden ve şakının yalan sözden ya'nī yalan yere şehādet etmekden. 17. cüz, Sūretü'l-Hacc. 30. āyet. KTC. 3-69, فَاجْتَنِبُوا الرِّجْسَ مِنَ الْأَوْثَانِ وَاجْتَنِبُوا قَوْلَ الزُّورِ Pes murdārılık olan putların 'ibādetinden ictināb edin. Dağı yalan sözden şakının. 17. cüz, Sūretü'l-Hacc. 30. āyet. TZA. 2-64, ... Artık Allah'a karşı müvahhid-i pāk olarak, şerik koşmayarak pislikten ibaret olan putlardan kaçının. Yalan sözden de kaçının. Hacc Süresi, 30. āyet. KKTA. 336, ... O halde murdardan, putlardan kaçının, yalan sözden çekinin. Hacc Süresi, 30. āyet. KHKM. 2-271)

449 Şer olanlarınız iki yüzölçölüdür. Onlar birine bir yüzle ötekine başka bir yüzle gelirler.

efendisi bir yerde yatdı uyur gibi oldı. (5) Ol kıl vardı bulasına eydür: Bula uşda efendüm bir halvet yerde yatur. Gel şaçalından kıl (6) alursañ dër. Bu gün günidür dër. Saña nesne idi véreyim dër. Der-ḥāl ‘avret durı geldi. (7) Uşturayı eline aldı. Vardı-kim erinün boğazı altından kıl ala. Er ḥod uyumazdı (8) uğurlayın gözedürdi. Çün-ki ‘avret uşturayı çıkardı ilerü yörüdi. Erinün boğazına ḥamle (9) eyledi-kim bir kaç kıl ala. Er şandı-kim ‘avret kendüyi boğazlamağa gelür. Der-ḥāl durı geldi. (10) Bak beni boğazlar mısın? dëyü başdı. Ol elindeki uştura ile ‘avreti boğazladı bırağı kodı. (11) ‘Avretün kardaşları vardı. İştidiler geldiler bu eri daḥı bu ‘avretün üzerine boğazladılar. (12) İki taraftan bile öldürişmek vāḳı‘ oldı. Bir sâ‘atde iki kân oldı kovucılık ucından. (13) Pes kovucu sihr ediciden bügüciden şerlüdür. Yaḥyā Bin Ektem eydür: Zîrā kovucu bir sâ‘atde (14) başardığın bügüci bir yılda başarmaz ve daḥı demişlerdür kim: Şeytân işinden kovucunun daḥı (15) artuḳdur. Zîrā şeytân vesvese ile eder ederse kovucu yüze yüz eder gelür ve daḥı (16) Ebî ‘Abdu’llāh Kureyşiden rivāyetdür ki: Bir kişi bir kişiye yedi yüz fersaḥ yol yörüdi geldi. (17) Yedi nesneyi şormağa geldi eyitdi-kim: Şol Allāh saña vërdügi ‘ilmden baña Allāh için öğret dëdi. (142b-1) Eyitdi-kim: Ne şorarsın eyit? Ol kişi eydür: Eyit baña kim göklerden ağır nedür ve yerlerden gëñ (2) nedür ve taşdan çatı nedür ve oddan issi nedür ve zemheriden⁴⁵⁰ şovuk nedür ve denizlerden bay nedür (3) ve yetimden za‘îf nedür? Ol kişi daḥı ol sefer çeküp gelüp kişiye cevāb vërup eyitdi-kim: Göklerden (4) ağır bühtāndur ve yerlerden gëñ ḥaḳdur ya‘nî ḥaḳ nesnedür ve taşdan çatı kâfir göñlidür ve oddan (5) issi hırşdur ve zemheriden şoḡuḳ bir ḥācet isteyüp vërmeyendür ve denizden bay kanā‘at ehlinün (6) göñlidür ve yetimden za‘îf olan kovucunun ḥālidür. Berāber olduḡı ḥāde ya‘nî yüze yüz olduḡı (7) ḥāde kovucılık ederken ve İbn-i ‘Ömer -Raḍiya’llāhu ‘anhu- eydür: Ben Resül -‘Aleyhi’s-selām-dan iştidüm. Eydür: (8) Çün-ki Ḥaḳ -Ta‘ālā- uçmağı yarattı eydür: Söyle yā uçmaḳ! dëdi. Uçmaḳ daḥı Allāhun destürü-y-la (9) söyledi eyitdi: Sa‘id oldı ol kim baña girdi. Ḥaḳ -Ta‘ālā- eyitdi: ‘İzzetüm ḥaḳḳı-y-içün sākin (10) olmaya sende sekiz dürlü tã‘ife. Biri süci içiciler tevbesiz olanlar ve biri zinā edici kim tevbesiz (11) ola ve biri kovucu ve biri deyyüş ya‘nî kartabān ve biri daḥı lüṭî ve biri muḥanneş ve biri çatı‘ü’r-raḥm (12) ve biri daḥı şol kimse kim: ‘Ahdu’llāh benüm üzerime olsun eger ben fülān nesneyi edersem dër.

450 Kelimenin doğrusu "zemherîr"dir. Sözlük bölümündeki "zemherîr" maddesine bk.

(13) Dağı gine eder. Hasan-ı Başrî -Rađiya'llāhu 'anhu- eydür: Şol saña biregüden haber getüren el-bette (14) dağı öte biregüye iledür. Eyle olsa anuñ yüzünü kâğıd gibi kıratmak gerekdir. Zîrâ ol kişi (15) iki yüzlüdür kağıd gibi. Pes anuñ iki yüzünü bile kıratmak gerekdir. Ayruğ ne senden aña (16) haber ve ne andan saña haber getüre. Pes anuñ yüzünü kıratmak oldur ki aña der-ğāl vehm (17) edesin sözine inanmayasın. Eydesin kim: Şu sen êdügün iş Müslümānlık degildir. Eger (143a-1) şu sen söyledüğün yalan ise sen şu âyet ehlindensin kim: **إِنْ جَاءَكُمْ فَاسِقٌ بِنَبَأٍ فَتَبَيَّنُوا** İn cā'e fāsikun bi-nebe'in (2) fe-tebeyyenū⁴⁵¹ ve eger şu sen dedüğün gerçek ise şu âyet ehlindensin-kim: **هَمَّازٍ مَشَاءٍ** Hemmāzin meşşā'in bi-nemimin⁴⁵² dër. (3) İmdi ey kardaş! Bu kovuculuk eger yalan olursa -Ne'üzü bi'llāhi- ve gerçek olursa dağı yaramazdur. (4) İkisünün dağı ħālını dedüm işitdün. Pes dilün bir âfeti dağı kovuculuk imiş bildün ve bunu dağı (5) işitdün kim bir âfeti de dilün yalan yere gerçek yere "Va'llāhi" dëyü söylemek imiş ve bunu dağı bilgil kim: (6) Dilün bir âfeti dağı biregüye zemm etmekdür ya'nî biregüyü yaramaz ad-ile anmakdur. İşidicek anuñ göñline (7) hoş gelmeye Hâk -Ta'ālā- her kişi-y-içün bir ferişte yaratmışdur. Her kişinün yanında bile yörür hergiz ayrılmaz. (8) Hâk -Ta'ālā- -Celle ve 'alā- anı ol kulluğa komışdur. Kaçan bir kimse bir kimseyi yaramaz vech-ile ansa zemm êtse (9) ol melek eydür kim: Ol şer hep senün olsun Allāhuñ kulını niçün yavuzlîğ-ile anarsın? Ol (10) yavuzlîk gene senündür dër. Vaktî bir kimse bir kimseyi ħayr-ile ansa gene ol melek eydür kim: Allāh senden (11) rāzî olsun kim Allāhuñ kulını ħayr-ile anduñ. Ol ħayr saña dağı bile olsun dër. Eyle olsa kimse (12)

⁴⁵¹ ... Buyrukdan çıkmış biri, size bir haber getirdi mi doğru, yahut yanlış veya yalan olup olmadığını araştırıp iyice bir anlayın... Kur'ân, XLIX. Hucürât Sûresi, 6. âyet. KKM. 612. (... Eger gelürse size bir fâsik bir habar-ıla bellü eylen ya'nî gerçeğin yalanından... (49) Sûratü'l-Hucurât, 6. âyet.

SKT. 425, ... Eger getirürse size bir fâsik bir haber. Pes teftîş edin ihtirâz *اِحْتِرَازٌ* Ar. *taħaffüz etmek, kaçınmak, kendüyi gözetmek, perhîziden*. Terc. 1-14.] etmek için... 26. cüz, Sûretü'l-Hucûfât, 6. âyet. KTC. 4-98, **إِنْ جَاءَكُمْ فَاسِقٌ بِنَبَأٍ فَتَبَيَّنُوا** Eger size bir fâsik bir haber ile gelir. **هَاقِيقَاتُ** Hâkîkatü'l-ğāle vâkıf olmağ için tefahhüş *تَفَاهُحُشٌ* Ar. iç yüzü, *hakîkati; cidd ü mübâlağa ile araştırmak*. Terc. 1-244.] edüp anı bilmege bir hoş sa'y edin. 26. cüz, Sûretü'l-Hucûrât, 6. âyet. TZA. 2-321, Eger size bir fâsik bir haber getirirse onu tahkik edin... Hucurât Sûresi, 6. âyet. KKTA. 517, KHKM. 3-198)

⁴⁵² Ayıp arayan, kovucu ve söz getirip götürücüye. Kur'ân, LXVIII. Kalem Sûresi, 11. âyet. KKM. 679. (Âdem ardınca yavuz söyleyici, yöri-y-ici kov-ıla, (68) Sûratü'l-Kalem, 11. âyet. SKT. 481, Her 'ayb eden ve koğuculukla yürüyen kimseye. 29. cüz, Sûretü'l-Kalem, 11. âyet. KTC. 4-169, **هَالِكٌ** Halkı 'ayb edici. **بَنِمٍ** Ar. Çoğunluk *tarîkiyle sözi nakl edici*. 29. cüz, Sûretü'l-Kalem, 11. âyet. TZA. 2-395, Ayıp araştıran, kovuculukla söz gezdiren, KKTA. 565, (*Ötekini berikini*) daima ayıplayan (*gammazlıkla*) laf getirip götürmeye koşan, KHKM. 3-315)

hakkında yaramaz söz eyü degildir. Bir kişi bir kişide ne-deñlü yaramazlık görse hayra haml etmek gerekdür. (13) *حَمْلُ الْمُؤْمِنِ عَلَى الصَّالِحِ* Hamlü'l-mü'mini 'ale's-şalāh⁴⁵³dür ve dağı dilün bir āfeti biregüye la'net dēyü sögmekdür. Yā dağı dilinde (14) bunun gibi: Fülānlayam seni dēyüp sögmekdür. Yā dağı dilinde bunun gibi fuşş (15) keleciler söyleyüp zekerin ağzına almakdur. Kıyāmet günü olıcağ Hakk -Ta'ālā-buyura. Anı maşşer yerine götüreler. (16) Zekerı ağzında bitmiş ola ve ağzına oddan oyan urulmuş. Ağzından irinler kanlar akar. Maşşer (17) halkı hep bunun ağzınun çirkin kokusından incineler. Ferişteler çağırılar eydeler kim: Bu şol kimsedür kim (143b-1) dünyāda-y-iken ud yerin ağzına alurdu. Fülānlayam seni ve fülānlayalar seni dērdi ve yabānda biregüyü (2) yaramazlıg-ile anardı söylerdi. Pes eyle edenlerin cezāsı budur dēyeler. Uş ilerüde cehennemde (3) 'azābuñ büyügi bunların için yaraqlanmışdur dēyeler ve bundan sonra dilün bir āfeti dağı bilgil kim (4) gaybet etmekdür. Ğıybet ve bühtān ikisi iki dürlüdür. Zīrā Ğıybet ve nemīmet var anların dağı ikisi (5) iki dürlüdür. Ğıybet mesāviye dērler kim bir kişi bir kişinün Ğayrını yā hālını yā kavlini yā fi'lini ardında (6) hāzır degül-iken söyleye aña Ğıybet dērler. Ammā Ğıybet dağı iki dürlüdür dēdük idi yukarıda (7) geçdi-y-idi. Bunları söylemek hācet degildir. Sözüümüz bundadur kim: Ğıybet neye dērler? (8) Saña dēyü vēreyim. İkisini fark ēdi vēreyim. Sen-dağı Ğıybeti ve bühtānı fark ēdesin. İksinün dağı (9) cezāsını bilesin. Tā kim sen dağı kendünji bunlardan şakınasın. İñen dağı dilini kapup koyu vērmeyesin. (10) Bir gün Resül hāzreti -Şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem- 'Ömer hāzreti ve Selmān hāzreti -Allāh anlardan rāzī olsun- (11) Resül ile bile sefere gitdiler. Gider-iken yolda kondılar. Ğayme kodılar ta'āmlanmak için. Ol Ğaymeyi (12) kurarken Selmān uyurdu. Anda hāzır olandan ba'zı eyitdiler kim: Bu kavm hāzır kurulmuş Ğayme (13) isterler kim geleler gireler ve düzülmüş ta'ām isterler kim yēyeler dēdiler. Andan birez Selmān uyandı (14) geldi. Selmānı Resül hāzretine gönderdiler. Eyitdiler: Selmān! Var Resül hāzretinden bizüm etmegimüze (15) katıcağ dile dēdiler. Selmān vardı Resül hāzretine eyitdi: Yā Resūla'llāhi! Yārenler etmeklerine katıcağ (16) dilerler dedi. Resül -'Aleyhi's-selām- eyitdi: Anlar şimdi katıklandılar dēdi. Gine Selmān geldi Resülün Ğaberin (17) bunlara dēdi. Bunlar eyitdiler: Biz henüz katık yemedük dēdiler

453 Mümin, salahı yüklenmelidir (seçmelidir).

Resül h d yalan söylemez. Amm  varalum (144a-1) görelüm. Res l bu sözi bize ne ma'niden d di d diler. Vardılar Res l h zretine eyitdiler: Y  Res la'll hi! (2) Biz h d katuk y med k. L kin siz katık y diler d mişsiz. Anu  ma'nisini bize bey n  di v rgil d diler. (3) Res l h zreti eyitdi: Siz katıklandınız yoldaşınızdan. şunı kim d di  z ol uyurken d di. Dağı (4) bu  yeti okudı-kim: *ي  أَي هَا الَّذِينَ آمَنُوا اجْتَنِبُوا كَثِيرًا مِّنَ الظَّنِّ إِنَّ بَعْضَ الظَّنِّ أَتَمُّ* Y  eyyühe'll z ine  men 'ctenib  keşiren mine'z-zanni inne ba'ze'z-zanni iřm n⁴⁵⁴d r. (5) İbn-i 'Abdu'll h -Rağiya'll hu 'anhu- eydür: Res l -'Aleyhi's-sel m- zam nında bir katı yıl esdi. Res l h zreti (6) -şalla'll hu 'aleyhi ve sellem- buyurur. Eyitdi kim: *إِنَّ نَاسًا مِّنَ الْمُتَافِقِينَ* *قَدْ اغْتَابُوا مِّنَ الْمُؤْمِنِينَ فَلِذَلِكَ حَاجَتُ الرَّبِّحِ* Inne n sen mine'l-m n f k ne kad i t b  mine'l-m n f klardan bir kavm m 'minlerden ba'zısını Ğıybet  tdiler. Anu -i  n (8) böyle esdi d mek olur. 'Az z kardaş! Ol yıl şimdi dağı eser. Bel-ki ol zam ndan şimdiki zam nda (9)  ok eser. 'Av ma belürmez. H v ş e aşş-ı h v ş t yarlar. Anu -i  n kendüleri bu halk arasından  ıkarurlar. (10) Varurlar h lvet yerlerde tenh  bucaklarda  urbet içinde c n v r rl r. Ba'zı h kem ya su' l  tdiler: (11) 'Av ma bu şoku kim Ğıybet ehlinün nefsinde gelir.  ıybet  td kl ri h lde bel rmed ğine ve bunlar (12) t ymadıklarına sebep nedir? d diler. Cev b. Anlar dağı bunu d diler kim: Bu  ıybet 'av m ortasında  o alup (13) durur ve bunlaru  burunları bu  okuya  grenmiş d r r. şol kirişciler gibi ve şabb  lar gibi. Görmez misin (14) katlarına kimse varıamaz  okusından? Amm  kendüler hiç  okusın t ymazlar Z r  geçe gündüz isti'm lleridir .

454 Ey inanalar sakının fazla şüphe etmekten. şüphe yok ki bazı zan ve şüpheler suçtur... Kur' n, XLIX. Huc r t S resi, 12.  yet. KKM. 613. ( y anlar kim iman getürdiler! Irak olun çokdan g menden bayık bir nice g men, yazukdur... (49) S rat 'l-Huc r t, 12.  yet. SKT. 426, Ey M sl m nlar! řaķının kötü olan zannın çoğundan. Elbette kötü olan zannın ba'zısı g n hdur... 26. c z, S ret 'l-Huc r t, 12.  yet. KTC. 4-100, *ي  أَي هَا الَّذِينَ آمَنُوا اجْتَنِبُوا كَثِيرًا مِّنَ الظَّنِّ إِنَّ بَعْضَ الظَّنِّ أَتَمُّ* Ey im na gelenler! G m ndan çok nesne icin b edin. *إِنَّ بَعْضَ الظَّنِّ أَتَمُّ* Ki şüphe yok g m nın bir mi d r  g n hdır. Bilinmek gerek kim g m n etmek d rti kısımlar üzerinedir: **V cib ve h r m ve mend b ve m b h.** H d 'ya ve ehl-i im na hayrı z nn etmek gibi ve v cibdir ve H d 'ya ve m 'minlere bedli i g m n etmek gibi h r mdır ve m cib-i işmdir ve um r-ı icth diyyede g m n etmek gibi mend bdur ve um r-ı me' şiyede z nn etmek gibi m b hdır. Getirdiler ki iki kimesne H zret-i Pey amberden istemesine H zret-i Selm nı gönderdiler ve ol ma all-i H zret-i Es me H zretin t  m  üzere m 'ekkel idi. H zret-i Selm n varup anı istedikde H zret-i Es me ana dedi: Yanımda bir yeyilecek nesne y kdur ki anı sana vereyim. Dönüp anlara bu haberi verdi. Ba'deh  H zret-i Selm n'ın  ıybetinde anlar d diler: Biz anı sem ha kuyusuna g nderseydik anın şuyunu kururdu. Ba'deh  tecc s  etmeğe başladılar ki 'Acab  Es me bende t  m y kdur demesinde ş dik midir y hud üzerimize bu l etti. Kaçan H zretin meclisinde gelüp oturdılar H zret -şalla'll hu 'aleyhi ve sellem- anlara buyurdu: Dişlerinizin arasındaki olan bu kırmızı et nedir? D diler: Hergiz et ma  lesin ten v l etmedik. H zret buyurdu: 'Ale'l-t h k  siz Ğıybet etmişsiz. Andan sonra H k -T  l - bu  yetle ehl-i im nı bu g ne z nn-ı s 'dan nehy etti... 26. c z, S ret 'l-Huc r t, 12.  yet. TZA. 2-323, M 'minler! Zanların çoğundan çekinin, çünkü zanların bazıları g n hdır. Huc r t S resi, 12.  yet. KKT . 518, Ey iman edenler! Zannın birçoğundan kaķının. Çünkü bazı zan (vardır ki) günahdır... Huc r t S resi, 12.  yet. KHKM. 3-200)

(15) Ol sebebden kokusını duymazlar. Zîrâ isti'mâlleri vardır. Pes bu ğıybet-ile bühtân fark étmege. (16) Resûl hâzreti -‘Aleyhi’s-selâm- bir hadîş buyurdi: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ كَانَ فِيهِ مَا تَقُولُ فَقَدْ اغْتَبَتْ وَإِنْ لَمْ يَكُنْ فَقَدْ بَهَتْ in kane fîhi (17) mā tekûlü fe-ḳadi’ġtebte ve in lem yekun fe-ḳad behette. Hadîş ma’nisi budur kim: Eger ol dedükleri kelecî (144b-1) ol kişide var-ise ğıybet étmiş olursın. Ol kişiyi ve ol dedükleri kelecî ol kişide yoĝ-ise (2) bühtân étmiş olursın demek olur. İşde bu hadîş ile ğıybete bühtânı beyân eyledi ol sultânü’l- (3) enbiyâ. Pes bühtân ol imiş kim bir yalan kelecîyi bir kişinüñ hakkında söyleyesin. Gerek-ise yüzine olsun (4) gerek-ise ardına olsun. Ammâ ardınca söyleyicek hem ğıybet hem bühtân olur ve daḥı bilgil kim (5) şırf ğıybet ol imiş kim vâḳi’ kelecîyi bir kişinüñ ardına deyesin ya’nî ğaybetine deyesin ve daḥı (6) şol bühtân olunan kişi gerek-ise kâfir olsun gerek-ise fâsık olsun. Anuñ hakkında yalan söylemek (7) bühtân etmek yokdur. Ebû Sa’îd-i Hudrî -Raḥmetu’llâhi ‘aleyh- rivâyet eder: Resûl hâzretinden -‘Aleyhi’s-şalâtü (8) ve’s-selâm- eydür: Leyle-i Mi’râcda gökde bir kavm gördüm-ki etleri oddan şındular ile keserler (9) loḳma loḳma gine kendülere yêdürürler eydürler kim: Yêñ şunı kim dünyâda ḳardaşınuzun etini yêrdünüz (10) dêrler. Ben şordum: Cebrâ’il ḳardaşuma eytdüm: Kimdür bunlar yâ Cebrâ’il ḳardaş? dedüm. Cebrâ’il baña (11) haber vêrüp eyitdi-kim: Bunlar ümmetünġden hennâzûnlar ve lemmâzûnlardur. Ya’nî ğıybet edicilerdür demek (12) olur ve daḥı rivâyet olundı kim: Resûl hâzreti -Şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem- kendü menzilinde idi (13) ve aşḥâb-ı şuffa kavmi mescidinde oturlardı. Zeydübni Şâbit Resûlden işitdüġi hadîşleri (14) bunlara söylerdi. Resûl hâzreti -‘Aleyhi’s-selâm-a taşradan et geldi. Bunlar anı gördiler. Zeyde (15) eyitdiler: Yâ Zeyd! Var bize Resûl -‘Aleyhi’s-selâm-dan etcegez dileyü vêr. Fülân vaḳtden berü et (16) yemedüğümüzi Resûl hâzretine -Şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem-e bildür dediler. Zeyd tırdı Resûl -‘Aleyhi’s-şalât (17) ve’s-selâm- ḳatına bunlara et dilemege gitdi. Bir-ez vaḳt eglendi. Bunlar eyitdiler: Vardı Zeyd (145a-1) Resûl hâzretine buluşdı. Gece gelür. Gine bize Resûlün hadîşlerin söyleyü vêrür dediler. Bunlar (2) bu kelecide-y-iken Zeyd daḥı vardı Resûl hâzretine buluşdı anlarun et istedüklerin Resûle dedi. (3) Resûl ol pür-uşul eyitdi: Şimdi anlar et yêdiler dedi. Tiz yine Zeyd döndi geldi bunlara (4) Resûlün haberin dedi. Anlar daḥı: Biz et yemedük fülân vaḳtden berü. Ammâ varalum Resûle bu sözün (5) ḥikmetin şoralım dediler.

Geldiler Resûl Һazretine eyitdiler: Yâ Resûla'llâhi! Biz fülân vaqtden berü dağı (6) et yemedük. Siz: Anlar et yédiler şimdi demişsiz. Luţf édün bu sözün Һikmetin bize bildürün dediler. (7) Resûl Һazreti -‘Aleyhi’s-selâm- eydür: Şimdi Һarındaşınız etini yédünüz eşeri henüz dişlerünüzde (8) Һurur. Tükürün hattâ göresiz anun kızılığın. Tükirdiler kızıl kızıl kan tükürdiler. Tevbe (9) eylediler. Vardılar Zeydden Һelâllik taleb étdiler. Pes gıybet neye derler imiş bildiğ-mi ve bir dağı (10) gaybet Һaberinden işit-kim deyeyim. Rivâyetdür Resûl Һazreti -‘Aleyhi’s-selâm-dan: Kaçan sefer eylese bir azacuk (11) azıklı kişiyi iki ganiye koşar-idi. Bu faķır ol iki ganiden ol sefere varup gelince yemeklenürdi ve bu (12) faķırlar bu ganilerden öñ varup yurt yerinde Һacet ne ise görürlerdi. Selmānı dağı bir (13) seferde iki kişiyi koşdılar gitdi. Bir gün bir menzilde bunlardan öñ Selmān vardı. Ammā nesne (14) Һazır étmadi. Geldiler kondılar Selmāna eyitdiler: Һiç nesnecük var mıdır? Selmān eyitdi: Hem-ān kuruca (15) étmek vardır dedi. Bunların öñine getürdi. Bunlar eyitdiler: Yâ Selmān! Var bize Resûlden katıcık (16) dile dediler. Vardı Selmān Resûl Һazretine katık dilemege gitdi. Selmān gidicek (17) bunlar eyitdiler: Selmān fülân kuyuya varsa şuyı erinür dediler. Ancağ hem-ān ayruk dınmadılar. (145b-1) Selmān vardı Resûl Һazretine eyitdi: Yâ Resûla'llâhi! Yārenler katıcak isterler dedi étmekleri-y-le (2) yemege. Resûl Һazreti -Şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem- eyitdi: Anlar şimdi katıklandılar. Selmān geldi yārenlere. Resûl: (3) Katık yédiler dedüğün Һaber vardi. Anlar dağı Һurı geldiler. Bu sözün Һikmetin bilmek için Resûl (4) Һazretine vardılar. Eyitdiler: Yâ Resûla'llâhi! Biz katık yemedük. Ammā sizler: Anlar katık yédiler demişsiz (5) dediler. Resûl Һazreti -‘aleyhi’s-şalātü ve’s-selâm- eyitdi: Yédünüz. Ben anun kızılığın ağzınızda göre Һururun (6) dedi. Siz ikiniz Selmān gidicek Selmānı gaybet étdünüz. Eyitdünüz: Selmān

önümüzdeki kuyuya (7) varsa şuyı erinürdi dedünüzdi. Sever misiz? Bir murdâr olmuş et yeyesiz dedi. Yok! dediler. (8) Resûl -‘Aleyhi’s-selâm- eyitdi: Siz anı çün-ki kerîh görürsüz. Gaybet etmek kişi karındaşının etin yemek (9) olur dedi. Pes bu âyeti okudu: *وَلَا يَغْتَبِ بَعْضُكُم بَعْضًا أَيُّحِبُّ أَحَدُكُمْ أَنْ يَأْكُلَ لَحْمَ أَخِيهِ مَيْتًا فَكَرِهْتُمُوهُ* Ve lā yağteb baʿzuküm baʿzen e-yühıbbü aḥadüküm en ye’küle laḥme aḥıhi (10) meyten fe-kerihtümühü.⁴⁵⁵ Ey ‘azîz! Şu denlûce söze gaybet dedi ol ḥabîb-i Ḥazret. Sen-ki cemî-i ‘ömrünjı (11) gaybet-ile geçürdün. Gıybet étme! déyicek: Gıybet degildür! dërsin. Kâfir daḥı olursın. Qardaş! Aşḥâbdan (12) birisi eydür kim: Bir gün cāmî-de otururdum. Baʿzı ḥalk bir kişiyi aḥdılar mesâvî étdiler. Ben nehy étdüm dër. (13) Qodılar gitdiler gayr kelecı étdiler Gine söyleyirek aḥa geldiler. Ben daḥı baʿzına bile girişdüm. Gine istiğfâr (14) étdüm tırı geldüm. Ol gece düşimde gördüm bir qara uzun er gelüp bir ṭabağ-ile ḥınzır (15) etin getürdi. Baḥa daḥı bir pâre şunu vërdi: El-bette ye dedi. Güc-ile ağızıma sürdi. Uyanu (16) geldüm. Ol etün qokusını ağızımda buldum. Otuz yā kırk güne degin ol etün qokusu her ṭaʿâmda (17) ağızımda bulurdum dedi. Sultānū’l-meşāyih Bā-Yezîdü Bestāmî -Raḥmetu’llāhi ‘aleyh- eydür: Bir gün (146a-1) bir meyyit öldi. Namāzına vardum. Birez muntazır oldum. Ḥalk-ile oturdum. Bir dervîş geldi bu ḥalkı (2) dilendi. benüm daḥı ḥatırımdan geçdi-y-idi-kim: Ne ḥoş dervîş olur ne ola-y-idi dilenme-y-idi dedüm. (3) Ancak şundan artuq daḥı ḥatırımdan bu dervîş ḥaqqında nesne geçmedi. Namāzı kıldum ḥalvetüme geldüm. (4) Murāqabe içinde bir kişi gördüm. Bir sini içine bir âdem ölüsini koymış üstini örtmiş. Getürdi önüme (5) qodı: Ye şunı! dedi. Gördüm ol cenāzede dilenen dervîş. Ben eyitdüm. Ben âdem eti yeyici miyem? dedüm. (6) Eyitdi: Yā demin cenāzede bunun etin yedün. Şimdi yemez misin? dedi. Ben eyitdüm: Kaçan yedüm? Şol (7) cenāzede ne ola-y-dı. Şu dervîş dilenmeye-y-idi dëmedün-mi?

⁴⁵⁵ ... Ve bir kısmınız, bir kısmınızın gıyabında kötülüğünü de söylemesin. Biriniz ölü kardeşinin etini yemeyi sever mi? Tiksindiniz değil mi?. Kur’ân, XLIX. Hucurât Sûresi, 12. âyet. KKM. 613. (... Dakı gaybat eylesesün bir niceniz bir niceye. Ay sever mi biriniz kim yiye karındaşı etini ölü ile? Dakı kerih gördünüz anı... (49) Sûratü’l-Hucurât, 12. âyet. SKT. 426, ... Ve gıybet etmesün sizin baʿzınız baʿzınızdan. Âyâ sever mi sizin biriniz ki yiye kendü karındaşının etini ölü olarak? Pes nefret ediniz andan... 26. cüz, Sûretü’l-Hucurât, 12. âyet. KTC. 4-100, *وَلَا يَغْتَبِ بَعْضُكُم بَعْضًا*, Daḥı biriniz birinizi gıybet etmesün. *أَيُّحِبُّ أَحَدُكُمْ أَنْ يَأْكُلَ لَحْمَ أَخِيهِ مَيْتًا* Biriniz sever mi kim karındaşının etini ölmüş iken yiye. Yaʿnî eger ol mümkün olup anı işlerseniz, *فَكَرِهْتُمُوهُ* Anı ikrâh ederdiniz. *Pes nite ki meyyit etinin yemesi mekrâh bilirsiz. Gerekdir ki gıybeti öylece kerih bilüp andan ictinâb edesiz.* 26. cüz, Sûretü’l-Hucurât, 12. âyet. TZA. 2-324, ... Birbirinizin ardından söz söylemeyin, biriniz ölü kardeşinin etini yemesini ister mi? İşte bak, ondan iğrendiniz... Hucurât Sûresi, 12. âyet. KKTA. 518, Kiminiz de kiminizi arkasından çekistirmesin. Sizden herhangi biriniz ölü kardeşinin etini yemekden hoşlanır mı? İşte bundan tiksindiniz!. Hucurât Sûresi, 12. âyet. KHMK. 3-200)

Eyitdüm: Dédüm ise dilüm ile dèmedüm. Aḥı! Dédüm (8) gönlümden geçürdüm dédüm. Ol eyitdi-kim: Dervîşlerin gönli ḡaybeti daḡı ḡıybetdür dèdi. Tiz (9) tırı geldüm. Vardum ol dervîşe ḡelāl etdirdüm. Tevbe ètdüm-ki ayruḡ eyle ètmeyem. Pes bildüḡ-mi kim (10) ḡaybet ne imiş? Ḥasan-ı Baṣrî -Raḡiya'llāhu 'anhu-ya geldiler eyitdiler: Seni fülān kiṣi mesāwî ètdi (11) dèdiler. Tiz aḡa bir hediye gönderdi. Ma'zūr tutsun şu hediyeçüḡi iṣitdük. Şevābın bize vèrmiş (12) dèdi. Bu ḡod anuḡ ecir degül ammā ma'zūr tutsunlar dèdi. Ḳardaş! Yarın ḡıyāmet ḡüninde ḡalka (13) bitilü bitisi vèrilecek. Ba'zı kiṣilerin bitisinde iṣlemedüḡi 'ameller bulına. Ol kiṣi eydür: Yā Rabbi! (14) Ben bu 'amellere lāyık kiṣi degülem. Ben bu 'amelleri bu orucarı ve bu namāzları ve bu ḡasenātları dünyāda (15) iṣledüm idi. 'Aceb bu biti baḡa yaḡlıṣ mı vèrildi ki dèye. Ḥaḡ -Ta'ālā- eyde: Èy ḡulum! Dünyāda ḡullarım (16) seni mesāwî èderlerdi. Ol mesāwî ètdükleri vaktin ben buyurdum: Ol mesāwî èdenlerin (17) orucaların namāzların ḡasenātların ve her ne deḡlü ḡayr 'amelleri var ise hep senün defterüne (146b-1) yazarlardı dèye. İmdi èy ḡardaş! Gör dil daḡı kiṣinün nice 'amellerin bireḡüye vèrdürür. Pes (2) bireḡüyü mesāwî ètmek hem-ān getürüp 'amelin bireḡüye vèrmeḡdür. Kendü maḡbūn ḡalmaḡdur. Ḥuṣūṣā (3) kim mesāwî ètmegün yaramazlıḡın iṣitmiş olasın. Enesi'bni Mālik -Raḡiya'llāhu 'anhu- eydür: Ben Resūlden (4) iṣitdüm-ki dört nesne orucı şır. Ya'nî bâtıl èder bozar ve āb-desti daḡı bozar ve 'ameli daḡı bâtıl (5) èder dèdi. Bir yalan söylemek ve bir mesāwî èylemek dèdi ve bir daḡı bühtān èylemek ve bir genc ḡātūnlar (6) yüzine baḡmak nā-maḡreme ḡaşd-ile ve şehvet-ile. Nite-kim dèmişlerdür: Bunlara nazar èylemek şerrün üşūlini şuvarur. (7) Şol aḡacuḡ üşūlini şu şuvarduḡı gibi. Şeyḡ Şāfî -Raḡmetu'llāhi 'aleyh- bir beyt buyurur kim: (8)

دیده دایم نَظَر دایم زِنَاسْتُ، وَأَنْتَ أَوْدَایِم زِنَا شُدِه رَبِّی نِیْسْت

ḡَزْمَالُ هَر نَوَابُ هَر عِقَابُ، أَتَشِی دُوزَخُ بُوزُ أَوْ رَا مَقَابُ

Dide-i dā'im nazar dāyim zināst

V'enk-i o dāyim zinā şud reyb-i nist

K'ez mālū her şevābū her (9) iḡāb

Āteş-i dūzaḡ buvez ura me'āb⁴⁵⁶

456 Sürekli göze bakmak her zaman zinadır * ve şüphe yok ki o daima zinaya gider (aḡar) bir su yoludur * Ki göz sürmek bütünüyle sevap bütünüyle ikaptır * orası cehennem ateşinden sığınılacak yerdir. Vezni: Fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilün

* Bir nesne dağı deyeyim bu gaybet bābında. Zīrā hayrlu söz (10) ne deñlü çok olursa fā'idesi ol deñlü çokdur: Bir zāhid kişi vardı. Bir gün bāzāra vardı. (11) Hātūnına panbuğ alı vėrdi. Çün panbuğı hātūnına getürdi vėrdi. Hātūn panbuğı gördi (12) eydür: Şu panbuğı yaramaz kişiden aldun-ise seni aldadılar. Bu panbuğcılar inen eyi ādem olmazlar (13) dēdi. Der-hāl ol 'azīz hātūnını boşadı. Hāy! Niçün boşadun şu hātūnuñı? dēdiler. 'Azīz (14) eyitdi: Yarın kıyāmet güninde panbuğcılar anı dutısarlardur. Yağasına yapışup Hāzrete iltiserler- (15) dūr. Eyle olsa ben yarın 'azīzlerden utanurın ki fülān kişinūñ hātūnını panbuğcılar (16) tutmuşlar dēyeler. Baña 'ār gele dēdi. Panbuğcılar tutmuşlar dēyicek baña gerekmez. Pes bundan (17) dağı ma'lūm oldu-kim: Bir kişiyi mesāvi ētseler bir kişinūñ haqqı olurmuş ol mesāvi ēdenlerde (147a-1) ve iki kişi mesāvi ētseler iki kişinūñ haqqı olurmuş ve bir maħalle halkını yā bir köy halkını ve-yā (2) bir şehr halkını ve-yā bir tā'ife mesāvi eyleseler ol mesāvi olunan kişilerūñ hepüsiniñ haqqı (3) olurmuş bu mesāvi ēdenlerde ve zann etmegi hod dēdüm idi: اِنَّ بِعَضِّ الطَّنَانِمْ inne ba'ze'z-zanni ismün⁴⁵⁷ günāhdur dēdüm (4) idi. Ammā biregü haqqında yavuz şanu şanmağı dağı işit-kim nicedür? Ol dağı gāyet yaramazdur. Her kişi (5) şanlı şanusına uğrar. Nite-ki Resūl hāzretini -Şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem-i düşürmege Ebū Cehil kuyu kazardı. Gine (6) kendü içine düşdi çıkamadı. Āhır vardı Resūl hāzreti eline yapışdı çıkardı. Eyitdi: مَنْ حَقَرَ بَنًا لِأَخِيهِ وَقَعَ فِيهَا Men hafere bi'ren (7) li-aħihi vaķa'a fihā.⁴⁵⁸ Ya'nī. Ğayri içün kuyu kazan kişi kendü āhır aña düşmekdür işi. İmdi ey 'aziz! Ele (8) şandugın başa gelür ve dağı bu gaybet kim vardur bir kaç dürlüdür anı dağı deyeyüm işit. Bu kitābda (9) eksük kalmasun. Bilgil imdi: Bu gaybet kim vardur dört dürlüdür. Ya'nī dört mertebe üzerinedür: Biri (10) küfrdür az eger çok ve biri nifākdur ya'nī nifāk-ile söylemekdür ve biri günāhdur ve biri mübāhdur. İşit (11) imdi ol küfr olan nenūñ gibidür. Şunun gibidür kim: Ğıybet ēde. Etme dēyicek: Ğıybet degildür dēye gerçek (12) eydürin dēye. Haberı yok kim gaybet dēdükleri gerçek kelecıyi biregü ardınca biregünūñ haqqında dēmekdür. (13) Yalan

457 Şüphe yok ki bazı zan ve şüpheler suçtur... Kur'ân, XLIX. Hucurât Sûresi, 12. âyet. KKM. 613. (Bayık bir nice gümen, yazukdur... (49) Sûratü'l-Hucurât, 12. âyet. SKT. 426, Elbette kötü olan zannın bazıları günāhdur... 26. cüz, Sûretü'l-Hucurât, 12. âyet. KTC. 4-100, اِنَّ بِعَضِّ الطَّنَانِمْ Ki şüphe yok gümanın bir miqdârı günāhdır. 26. cüz, Sûretü'l-Hucurât, 12. âyet. TZA. 2-323, Çünkü zanların bazıları günāhdır. Hucurât Sûresi, 12. âyet. KKT. 518, Çünkü bazı zan (vardır ki) günāhdır... Hucurât Sûresi, 12. âyet. KHK. 3-200)

458 Kardeşi için kuyu kazan kişi, o çukura kendisi düşer.

keleciye hod bühtân dërler. Pes bu kiři: Ğıybet degildür dëyicek ğaybete ğıybeti helâldür dëmiş olursın. (14) Allâh ğaybet dëdüğine: Ğıybet degildür dëmek olur. Qur'âna inkâr etmek olur. (15) -Ne'üzü bi'llâh- ve biri dağı nifâk-iledür. Ol dağı oldur kim: Ğaybet êde. Ammâ ğaybet êtdüğü kişiği göñlinde (16) bile kim idüğün halka adın dëmeye. Ya'nî mesâvi êtdüğü kişiği halka bildürmeye. Ammâ göñlinden geçüre. (17) Ol mesâvi êtdüğü kişinüğ adını şol kimseden gizleye kim adın dëse bilelerdi. Bunı dağı (147b-1) 'ayblayaldı. Pes bir kişiği mesâvi eyleye adın ta'yîn etmek. Ya'nî kendüğü bir zâhid yâ bir şâlih (2) kiři bildüre. Halka böyle êden kiři Hâk -Ta'âlâ- huzûrında münâfıkdur. Zîrâ nifâk-ile ğaybet êtdi ve bir ğaybet (3) dağı kim günâhdur. Ol dağı oldur kim: Bir kişinüğ yâ iki kişinüğ yâ bir cemâ'atüğ şol yukaru dëdüğümüz (4) gibi ğaybetin êde. Yâ bir şehr kavminüğ yâ bir tâ'ifenüğ ne-y-ise. Eger az eger çok ta'yîn (5) êder. Adın ne kavmdür söyledüğü âşikâre söyler gizlemez. Mesâvî dağı êderüz dër mazlemeye girürüz dër. (6) Ve-lâkin gine êder. Pes günâh olan oldur. Ammâ şol mesâvî kim mübâhdur dëdiler. Ol fâsıklarüğ (7) ğıybetidür kim âşikâre fışk edeler. Sen anlarüğ fışkını ta'yîn edesin dağı öte biregüye dëyesin. (8) Ammâ dëdüğüğünden murâduğ bu ola kim men' olına bunlarüğ fışkı fesâdı dëyesin. Arada garaž-ı nefsanî (9) olmaya ve-yâ-hud bu mesâvî êtdüğüğ kiři ehl-i bid'at ola. Kardaş! Bu mesâvî bâbında söz çokdur. (10) Kimleri mesâvî etmek dürüstdür ve kimleri mesâvî etmek dürüst degildür? Burada 'ulemânüğ ihtilâfı (11) vardur. Anları dëmek hâcet degildür. Söz uzanur. Mağşud burada bu tenbîhdür. Tâlibler (12) dillerini tutalar. Kimseyi zemm etmeyeler. Yâ medğ yâ ğaybet yâ bühtân êdüp 'amellerini hebâ'-i mensür etmeyeler. (13) Hem-ân 'ömürlerini zikru'llâha ve 'ibâdete ve tâ'ate şarf edeler. Zîrâ kişinüğ 'amelini zâyi' êden ve Hâk (14) tarafına hâ'il olan ekşer bu dildür. Beyt:

أَزْ دَهَانَ بُتَدَ حَقِّ بَيْنِي عَيَانُ، چَشْمُ بَنَدُو ابْنِ جِهَانَ خَلُقُو دَمَانُ

Ez dehân bu-bend Hâk bîni 'ayân

Çeşm ü bend ü ibn-i (15) cihân halk-u dehân

Ya'nî

Ağzını şumt-ile bağla tâ göresin Hâk'ı 'ayân

Göz bağı bu cihân halkınüğ (16) ağzıdur hem-ân

ve Şeyh Muhyi'd-dîn-i 'Arabî eydür: فَالْصُّمْتُ يُوْرُثُ مَعْرِفَةَ اللَّهِ Fe's-şumtü yūrişü ma'rifeta'llāhi⁴⁵⁹ ve Resūl hāzreti (16) -Şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem- buyurur: مَنْ صَمَّتَ نَجَا مِنَ الْجَهْلِ بِاللَّهِ Men şamete necā mine'l-cehli bi'llāhi.⁴⁶⁰ Ya'nî: Kim ki dınmadı Allāhı bilmemekden (148a-1) kurtuldu demek olur. Sultānū'l-'ārifin eydür: İbādet on kısımdur toquzu dınmamağdur ve diline (2) mālîk olmağdur. İmdi ey 'azîz kardaş! Kişi dilini tutmağlūğ fā'idesi inen çokdur ki ve dilin (3) kapup koyu vèrmegün bî-had ziyānı vardır. Bu deñlü söz anlayana kifāyetdür -Va'llāhu a'lem.- (4) İlāhî! Dilimüzi bu āfetlerden sen şaklayu vèr. 'İzzetün celālün haqqı-y-içün ve bizüm dilimüze sen şabrılık (5) vèr. Hābībün Muhammed hürmeti-y-içün. Ebyātün li'l-mü'ellifi'l-faķiri -Raħmetu'llāhi 'aleyh raħmeten vāsi'aten-⁴⁶¹ (6)

'Ārifi gör degme sözi söylemez
 Degme cevāba cevābı bir dèmez
 Ger yōriye ger yata ger otura (7)
 Bir nefes hāşā ki bî-hūde vère
 Uykusından uyanur Allāh dèr
 Her nefes kim vère yā Rabb! Āh!⁴⁶² dèr (8)
 Gècelerün ekşerini uyumaz
 Gāh tesbîh gāh namāz ve gāh niyāz
 Kimseyi⁴⁶³ medh yā zem eylemez (9)
 Yā⁴⁶⁴ bu yavuz yā bu eyü olsa dèmez
 Tınmayup tutar Hākun fermānını
 Hāq yolında teslīm⁴⁶⁵ èder cānını (10)
 Zāyi' ètmez bir demi bir sā'ati

459 Susan Allah'ı bilmeye varis olur.

460 Susan Allah'ı bilmemekten kurtuldu.

461 Fakir müellifin beyitleri. -Allah ona rahmet etsin. Çok geniş rahmet etsin.-

462 Āh : Ar. "Allāh" lafzından muhtaşar şekli-i maḥşûşdur. Terc. 133.

463 Bu kelimededen sonra "yā" gelirse vezin düzelir.

464 Bu kelime okunmazsa vezin düzelir.

465 Vezin gereği "teslīm" kelimesinin uzun hecesi kısa okunmalı ve ulama yapılmalıdır.

Zıkr ü tesbîhdür dilinde ‘âdeti
 Çün dilin tutdı bular söylemedi (11)
 ‘Alem içre söylenü kaldı adı
 Bunda işlerin bitürüp girdiler
 Vardılar ol ulu şāha yètdiler (12)
 Uşda nefis elinde biz kalduk zebūn
 Cānlarımıza bu nefis urdı düğün
 Yā İlāhî sen meded kılğıl bize (13)
 Sen şabırlık vèr bizüm dilümūze
 Eşref Oğlu Rūmî⁴⁶⁶ sen tut dilünî
 Hāzrete ‘arz eyle her dem hālünî (14)
 ‘Ālimü’s-sırri’l-hāfiyyāt ol-durur
 Her kula kādīye’l-hācāt ol-durur

فَصْلُ الثَّالِثِ

Faşlü’s-şālīs: (15) Uykusuzluğu beyān eder. Ya’nî: Uykusuzluğuñ fā’idelerini ve uykuyu
 çok uyumağın (16) ziyānını ve uykunun envā’ını bildürür:

Bilgil imdi ey ‘azîz kardaş! Bu uyku kim vardur (17) anı çok uyumak eyü degildür.
 Zîrā gecelerde tır gelüp āb-dest alup iki rek‘at namāz kılmak (148b-1) dünyādan
 dünyāya mālîk olmağdan yègrekdür. Nite-kim Hāzret-i Resūl -Şalla’llāhu ‘aleyhi ve
 sellem- buyurur: (2) رَكْعَتَانِ فِي جَوْفِ اللَّيْلِ خَيْرٌ مِنَ الدُّنْيَا وَمَا فِيهَا Rek‘atāni fî cevfi’l-leyli hayrūn
 mine’d-dünyā ve mā fihā.⁴⁶⁷ Kendünün ol sultānıñ gecelerde ayağın (3) tırmağdan
 mübārek ayakları şişerdi. Pes ümmet olan kimselere dağı lāzımdur ki aña tettebbu‘ (4)
 edeler. İllā n’edeyim ümmetlik da’vîsin ederüz. Ve-lākin kavlimüz fi‘limüzde hiç aña
 uyar yerimüz yokdur. (5) Ol iki cihānıñ fağri geceler erteye degin ayağın tıururdi.

⁴⁶⁶ İkinci hecede zihaf vardır.

⁴⁶⁷ Gece boşluğunda iki rekat namaz kılmak dünyadan ve dünyadakilerden hayırlıdır.

Ayağın tırmakdan ayakları şişerdi. (6) Bizüm çok yatmakdan gözümüzün kapakları şişer. Yanlarımız ağırur. Altumuza kalın döşek döşemez- (7) sevüz yanlarımız ağrıdı dëyü şikâyet ederüz. Anuñ açlıktan mübârek qarıncuğı arkasına (8) yapıştırdı. Karnına taş bağlardı. Bizüm çok yemekden karnımız toymış öküz gibi şişer yatımazuz. (9) Yemegimiz alışmak için ekşi ökşi isteriz. Yemege ol dâ'im fakır-ile mübtelâ-y-idi. Ekşer şöhbeti fuķarâ-y-ile (10) idi. Biz fuķarânun adın anmağa 'ār ederüz. Bile muşāhib olmak kandan. Pes lâzım oldu bize kim (11) isteyevüz bu derde çäre. Yoksa varılır bu hâl ile Hâzrete yüzi kara foğullığı terk edüp (12) meşâyih eşigine düşelim ahi! Bâri ol fânî kapulardan olalum ahi âväre. İmdi kardaş! Bu (13) uyku kim vardur altı vech üzeredür: Biri ğaflet uykusu ve biri şekâvet uykusu ve biri (14) 'ukûbet uykusu ve biri la-net uykusu ve biri ruşşat uykusudur ve biri hasret uykusudur. (15) Nite-kim Resûl hâzreti -Şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem- buyurur: النَّوْمُ سِتَّةُ أَوْجِهٍ نَوْمُ الْغَفْلَةِ وَهُوَ نَوْمٌ فِي مَجْلِسِ الْعِلْمِ وَنَوْمُ الشَّقَاوَةِ وَهُوَ نَوْمٌ وَقْتُ الصُّبْحِ وَنَوْمُ الْعُقُوبَةِ وَهُوَ نَوْمٌ وَقْتُ الصَّلَاةِ وَنَوْمُ اللَّعْنَةِ وَهُوَ نَوْمٌ بَعْدَ صَلَاةِ الْفَجْرِ وَنَوْمُ الرُّخْصَةِ وَهُوَ نَوْمٌ بَعْدَ صَلَاةِ الْعِشَاءِ وَنَوْمُ الْحَسْرَةِ وَهُوَ نَوْمٌ لَيْلَةَ الْجُمُعَةِ En-nevmü sittetü evcühin nevmü'l-ġaflete ve hüve nevmün fî meclisi'l- (16) 'ilmi ve nevmü's-şekâveti ve hüve nevmün vakte's-şubhi ve nevmü'l-'ukûbeti ve hüve nevmün vakte's-şalâti ve nevmü'l-la-neti (17) ve hüve nevmün ba'de şalâti'l-fecri ve nevmü'r-ruşşati ve hüve nevmün ba'de şalâti'l-'işâ'i ve nevmü'l-hasreti ve hüve nevmün (149a-1) leylete'l-cum'ati.⁴⁶⁸ İmdi ey kardaş! Uyuma! Uyursañ bārī ruşşat üzerine uyu. Bir gece İbrāhīm peygām-ber (2) -'Aleyhi's-selām-a uyku ġālib oldu. Birazcuk vakt yancaġazın gözin diñlendürdi. Bir lahza ımızgandı. (3) Der-hâl Hāk -Ta'ālā- hâzreti -Celle ve 'alā-yı düşinde gördi. Eydür: Yā İbrāhīm! Oġlunı boġazla! dër. Emr eder. (4) İbrāhīm uyanu geldi ditremek dutdı zārılığ-ile inledi. Oġlı İsmā'il dün içinde otururdu. (5) İşitdi atasınun inledüġin. Eydür: Yā baba! Ne yavlağ inledün. Hîç böyle inler gördüġim yoġ-idi dër. (6) İbrāhīm eydür: Yā oġul! Ben dağı bunun gibi günāh işledüġim yoġ-udı ve Hāk -Ta'ālā- hâzretinden dağı bunun gibi (7) heybetlü hitāb işitdüġim yoġ-idi dër. İsmā'il eydür: Yā baba! Baña dëyü vër. Nice düş gördün? İbrāhīm -'Aleyhi's-selām- (8) eydür: Yā oġul! Bu gece uyku baña ġālib oldu.

468 Altı türlü uyku vardır: Gaflet uykusu ve o ilim meclisindeki uykudur ve şekavet uykusu ve o sabah vakti uykusudur ve ukubet uykusu ve o namaz vakti uykusudur ve lanet uykusu ve o sabah namazı sonrası uykusudur ve ruhsat uykusu ve o yatsı namazından sonraki uykudur ve hasret uykusu ve o cuma gecesi uykusudur.

Diledüm-ki bir lahza yanım yere koyam. Uyumışam. Hâk -Ta'ālā- hazretini (9) düşümde gördüm. Baña eydür: Yâ İbrâhîm! Turi gel. Tiz oğlunu kurbân eyle dër. Uş cānuma od düşdi. (10) Allāhın emri yerine gelmek gerekdir. El-bette seni boğazlamak geregin dëdi. Gine inledi ağladı. İsmâ'il eydür: (11) Yâ baba! Bu cezâ saña niçündür bilür misin? dëdi. İbrâhîm eydür: Niçündür? Yâ oğul! İsmâ'il eydür: Anuñ-içün- (12) dër kim yatduñ bu gece uyuduñ. Dost ile münâcâtı terk eyledüñ. Pes uykuya uyup dost ile (13) münâcâtı terk edenüñ cezâsı bu olur kim başına bunun gibi muşîbet gele. Yâ baba! Hâkkı seven kişiler (14) uyurlar mı? dëdi. Eger uyumasañ bunun gibi düşi göre midüñ? Tur! İmdi beni kurbân eyle . Tâ kim ol (15) suçun 'afv ola dëdi. Bu kaziyye Kur'an-ı Şerîfde gelür. Hâk -Ta'ālā- gerçeklerini habîbine söyleyü (16) vërür kim: *قَالَ يَا بُنَيَّ إِنِّي أَرَى فِي الْمَنَامِ أَنِّي أَذْبَحُكَ فَانْظُرْ مَاذَا تَرَى قَالَ يَا آتِ أَفْعَلْ مَا تُؤْمَرُ سَتَجِدُنِي إِنِ شَاءَ اللَّهُ مِنَ الصَّابِرِينَ* Kāle yâ büneyye innî erāfi'l-menāmi ennî ezbeħuke fe'nzur mā zā terā kāle yâ ebeti'fal mā tü'merü (17) setecidünî -İn-şā'a'llāhu- mîne's-şābirîne.⁴⁶⁹ Ya'nî: İbrâhîm eydür: Yâ oğul! Ben düş gördüm. Seni boğazlamaya (149b-1) emr olundum. İsmâ'il eydür: Yâ baba! İşle şunu kim saña emr olundu. -İn-şā'a'llāh- beni şābirlerden (2) bulasın dër. Ya'nî: Beni saña muhālefet etmez bulasın dër. Dāvūd peygām-ber -'Aleyhi's-selām-a Hâk -Ta'ālā- vahy (3) edüp eyitdi: Yâ Dāvūd! Bir kişi kim beni sevmek da'vîsin eyleye gece şabāha degin uyuya. Taħkîk bilgil (4) kim anuñ da'vîsi yalandur ve kendüsi yalancıdur

469 ... İbrahim "Oğulcağızım!" demişti. "Ben rüyamda seni kesiyorum gördüm. Bir bak, düşün. Sen ne dersin buna?" O da "Babacığım" demişti. "Ne emredildiyse sana onu yap. Allah dilerse beni sabredenlerden bulursun." Kur'an, XXXVII. Sâffât Sûresi, 102. âyet. KKM. 527. (... Eyitti: "İy oğlancuğum! Bayık ben görürün düşde kim, bayık ben boğazların seni. Pes bak ne nese görürsin." Eyitti: İy atam! İşle anı kim buyrılırsın. Tiz bulasın beni. Eger Tanrı diler-ise sabr eyleyicilerden. (37) Sûratü's-Sâffât, 102. âyet. SKT. 366, ... İbrâhîm dedi: Ey benim oğlancuğum! Ben uykuda gördüm ki boğazlıyorum seni. Pes bak senin hâtırına ne gelür? İsmâ'il -'Aleyhi's-selām- dedi: Ey benim babam! Emr olunduğun şeyi işle. Elbette beni -İnşā'a'llāh- şabr edicilerden bulursun. *F. Dediler ki Zî'l-hiccenin sekizinci gecesinde uykuda gördüm ki oğlunu boğazlıyor. Gündüz de fikre taldılar ki eyâ bunun tabîri ne olacağı. Şonra tokuzuncu gece dahı gördi ki oğlın boğazlıyor. Bildi ki boğazlamak lâzımdır fakat tedbirinde kaldılar. Şonra onuncu gecede hemân yine gördi ol vakte İsmâ'il -'Aleyhi's-selām-a söyledi. Anlar sûr-alle kabûl etdiler. Pek pek rahmet olsun böyle babaya ve böyle oğula.* 23. cüz, Sûretü's-Sâffât, 102. âyet. KTC. 4-8, *قَالَ يَا بُنَيَّ* Dedi: Ey oğlancuğum! *إِنِّي أَرَى فِي الْمَنَامِ أَنِّي أَذْبَحُكَ* Taħkîkâ ki ben 'âlem-i rü'yâda görürem kim: *أَتَى أَذْبَحُكَ* Ale't-taħkîk ben seni boğazlarım. *قَالَ تَزَى* Pes bak fikrin kañğı şeye mü'eddâ olur. Getürdiler ki Hazret-i İbrâhîm 'âlem-i h'vâbda gördi ki bir söyleyici kendüye söyler: Hâk -Ta'ālā- oğlunun boğazlamasıyla sana fermân eder. Şabâh olıcak fikir etdi ki: Eyâ bu rü'yâ Hudâ'dan mıdır yâ şeytândan? İkinci gece ol vâkı'a gibi bir vâkı'a gördi. Pes bildi ki o Hudâ tarafındandır. Şonra üçüncü gece anın tıbbkını gördü. Hemân boğazlamasına ta'zîm edüp Hazret-i İsmâ'il'e anı nakl etdi. *قَالَ يَا آتِ أَفْعَلْ مَا تُؤْمَرُ* Hazret-i İsmâ'il dedi: Fermân olunduğun şeyi işle kim: *سَتَجِدُنِي إِنِ شَاءَ اللَّهُ مِنَ الصَّابِرِينَ* Ale't-taħkîk Hudâ isterse beni şabr edenlerden bulursun. Hudâ'nın hükmü üzre. 23. cüz, Sûretü's-Sâffât, 102. âyet. TZA. 2-232, ... İbrahim ona şöyle dedi: — Oğlum! Ben bir rüyâ gördüm: Seni boğazlıyorum. Bak sen buna ne diyeceksin? Oğlu dedi ki: — Babal Emrolunduğunu yap, inşallah beni sabırlılar arasında göreceksin. Sâffât Sûresi, 102. âyet. KKTa. 450, ... (Babası), "Oğulcağızım, dedi, ben seni rüyamda boyazlıyorum görüyorum. Bak artık ne düşünürsün?" (Oğlu) dedi: "Babacığım, sana edilen emir ne ise yap. İnşallah beni sabredenlerden bulacaksın. Sâffât Sûresi, 102. âyet. KHKM. 3-53)

dédi. Şeyh Şiblî -Raḥmetu'llāhi 'aleyh- eydür: Bir 'āşıkun kim (5) biñ yıl 'ömri olsa ol biñ yıl içinde bir gece erteye degin yata uyuya Hâk -Ta'ālā- ḥazretinde ol t̄alibe (6) andan büyük rüsvâyılık yokdur d̄er. Ol 'azîz eydür: Bir gece uyku baña ḡalib oldı d̄er. Ol gece (7) uyudum. Hâk -Ta'ālā- ḥazreti baña eyitdi-kim: Yā Şiblî! Gözüñi uyar kim uyuyan kişiler benden maḥcûb olurlar (8) dedı. Çün bu ḥitābı Şiblî işitdi tiz t̄urı geldi. Gözlerine tuz koydı. Ayruḫ daḥı cemî'-i 'ömrinde (9) gece uykusı uyumadı terk eyledi. Eger gerçek t̄alib isen sen daḥı gece uykusını terk (10) eyle kim 'āşıklara gece uyumak ḥarāmdur: كُلُّ نَوْمٍ عَلَىٰ مُحِبِّ حَرَامٌ Küllü nevmin 'ale'l-muḥibbi ḥarāmun⁴⁷⁰ dedı. Şol kişiler kim Hâk (11) -Ta'ālā-nun cemāline müştāk ola. Nite uykuya t̄alib ola uyuya. Beyt:

Yārün ḥayāli geldi (12) beni ḳomaz uyuyam

Sevgü mükedder eder öküş dürlü lezzeti⁴⁷¹

Evliyâlardan birisi bir gün⁴⁷² şatun (13) aldı oḡul kız olsun d̄eyü. Bir gün ol cāriyeye eydür: Yā cāriye! T̄ur yatalum. Cāriye eydür: Yā (14) efendi! Senün daḥı efendün var mı? Ol 'azîz eydür: Vardur. Senün daḥı efendün uyur mı? Ol (15) 'azîz eydür: Hāşā kim efendüm uyumaḳdan uyanmaḳdan münezzehdür. Ol cāriye eydür: Yā efendi! (16) Sen utanmaz mısın ol efendiñden kim ol uyanuḫ ola ḥāzır ola. Sen aña ḳarşu yatasın (17) uyuyasın? d̄er. Ol 'azîz cāriyenün ol sözinden ḳorḳdı gece uykusını terk etti. (150a-1) Ayruḫ daḥı cemî'-i 'ömrinde gece uyumadı. Ey ḳardaş! Eger gece uyanuḫ olmaḳ elinñden gelmezse bārî (2) seherlerde uyanuḫ ol. Ahı! Seherlerde uyanuḫ olanları Hâk -Ta'ālā- öger. Bir gör ahı: وَ الْمُسْتَغْفِرِينَ بِالْأَسْحَارِ Ve'l-müstağfirine (3) bi'l-esḥāri⁴⁷³ d̄er. Hâk -Ta'ālā- dün-le t̄uranları sevdüğinden ḥabîbine dün namāzını emr etti: وَمِنَ اللَّيْلِ فَتَهَجَّدْ

470 Sevenlere bütün uykular haramdır.

471 Mef'ülü / fā'ilātü / mefā'ilü / fā'ilün

472 bir cāriye

473 ... Onlar, seher çağlarında suçlarının yarlığanmasını dileyenlerdir. Kur'ân, III. Âl-i İmrân Sûresi, 17. âyet. KKM. 59. (... Dakı yarlıgamak dileyiciler seher vakıtlarında *ya'nî namâz kılıcılar*. (3) Sûratü Âl-i İmrân, 17. âyet. SKT. 38, ... Seher vakitlerinde yarlığanmak taleb edenler. 3. cüz, Sûretü Âl-i 'İmrân, 17. âyet. KTC. 1-83, وَ الْمُسْتَغْفِرِينَ بِالْأَسْحَارِ Ve seher vakitlerinde mağfireti taleb edenler. 3. cüz, Sûretü Âl-i 'İmrân, 17. âyet. TZA. 1-83, ... Seher vakinde yarlığanmak dileyenlerdir. Âl-i İmrân Sûresi, 17. âyet. KKTA. 53, ... Seher vakitlerinde Allah'tan mağfiret isteyenlerdir. Âl-i İmrân Sûresi, 17. âyet. KHKM. 1-112)

بِهٖ نَافِلَةً لَّكَ Ve mine'l-leyli (4) fe-tehecced bihî nāfileten leke⁴⁷⁴ dedi ve dağı Hâk -Ta'ālā- eydür: Benüm gerçek kulum oldur kim ölümünü unutmaya. (5) Geceler uykuya t̄alib olmaya ħoroları ol tesbîh-ile uyara. Eyle degül kim ħorolar anı çağırı (6) çağırı uyaralar. Bir gece Yahyā peygām-ber -'Aleyhi's-selām- toyınca arpa etmegın yedi. Sıklet ħāşıl oldu (7) yatdı uyudu. Hâk -Ta'ālā- vahy edüp eyitdi-kim: Yā Yahyā! Niçün çok ġidā yedün? Böyle yatduñ uyuduñ? (8) Meger ki civārimuzdan özge bir civār dağı bulduñ. 'İzzetüm ħaqqı-y-içün yā Yahyā! Cennete bir kerret nazar (9) kıla-y-idün şevķünden maĥv ola-y-idün gözleriñe uyķu getürmek ķanda ķaldı ve-yā-ĥud cehennem bir kerret (10) muṭṭali' ola-y-idün ve-yā-ĥud cehennemün ħaķıķatin işide-y-idün ağlamakdan gözlerün yaşı dükene-y-idi ķan ağlaya-y- (11) idün. Ķorķudan a'zālaruñ yêrlü yerinden sōküle-y-idi ġeyesi yerine demür ġeye-y-dün. Yêyesi yerine (12) kayġu yêye-y-idün. Ėceyi gündüzi yas-ile ġeçüre-y-dün dedi. Yahyā peygām-ber -'Aleyhi's-selām-a bir gece uyķusından (13) ötüri böyle 'itāb olundu. Bir kerret arpa etmegi-y-le ķarnın doyuran peygām-ber iken uyķusın (14) yeñemeyüp uyuyıķak böyle denile. Yā her gece ħayvān gibi ķarnın doyurup ve yabāna bıraġılmış cife gibi yatana (15) 'aceb nice 'itāb olına-y-idi. Heyĥāt ki şeyṭāna esîr olduķ. Nefs-i hevā bendinde giriftār olduķ. (16) Dünyāyı 'imāret ederüz. Ėĥireti ħarāb ederüz. Cānlarumuzu miĥnet (17) içinde za'if eylerüz. Ķarnumuzu dürlü dürlü ta'am-ile doyururuz. İçerüz şovuk şuları (150b-1) buĥarı dimāġımuza urur gözlerimize uyķu ġālib olur. Fi'l-ĥāl baş yaşıduga koyup tā ġün (2) dönince yaturuz uyuruz. İlāhî! İlāhî! Meded senden. İlāhî! İlāhî! Şefā'at Muĥammedden ve Resül ĥazreti -Şalla'llāhu (3) 'aleyhi ve sellem- eydür: Bir gece menāmumda ġördüm. İki kişı geldiler beni aldılar gitdiler. Bir yere ilettiler kim (4) ol yer ne yere beñzer ve ne ĥod ġöge beñzer. Ėördüm bir kişı arkası üstine yatmış ve bir kişı dağı (5) bu arkası üzerine yatan kişinün üzerine çıķmış. Bir büyük ķarpuz gibi taşı eline almış. Ol (6) yatan kişiyi bu taş-ile başına urur. Başı pāre pāre

474 Gecenin bir kısmında uyanıp namaz kıl. Bu namaz sana mahsustur ve farz namazlarından fazla bir namazdır... Kur'ân, XVII. İsrâ Sûresi, 79. âyet. KKM. 331. (Dakı gecenin bir nicesin uyanuk ol anda *ya'nî namaz kıl*, artuk iken senün için *ya'nî yazuk gidermek için degül derecât arturmak için*... (17) Sûratü'l-İsrâ, 79. âyet. SKT. 225, Ve gecenin ba'zısında uyanuk ol Ķur'ân ile gece kalkmak ziyāde oldu senin için... 15. cüz, Sûretü'l-İsrâ, 79. âyet. KTC. 2-232, وَمِنَ اللَّيْلِ فَتَهَجَّدْ بِهِ Ve gecenin bir miķdârını namāz için ħalkup içinde uyķuyu terk et. 15. cüz, Sûretü'l-İsrâ, 79. âyet. TZA. 1-443, Gecenin bir kısmında da uyanıp gece namazı kıl. Bu senin için artık bir ibadetti... El-İsrâ sûresi, 79. âyet. KKTA. 291, Gecenin bir kısmında da uyanıp sırf sana mahsus fazla bir (ibadet) olmak üzere onunla (Kur'ân ile) gece namazı kıl... El-İsrâ sûresi, 79. âyet. KHKM. 2-521)

olur. Taş yuvalanur şunda gider varur. (7) Gine getirür ve ol taş gine getirince bu kişinün başı gine bütün olur. Turur oturur. Ol kişi (8) gine gelür bu kişiyi başar gögsi üzerine çıkar. Ol karpüz gibi taş-ile gine bir kerret urur. Başı gine (9) päre päre olur. Taş gine yuvalanur şunda gider. Gine sêgirdi sêgirdi varur. Ol taş (10) alur gine getirür. Ol gelince gine bunun başı bütün olur. Gine ol taş-ile başını päre päre (11) eyler. Resûl hâzreti -‘Aleyhi’s-selâm- eydür: İlerü vardum ol kişiye şordum: Bu ne kişidür ki buña böyle (12) ‘azâb edersin? dëdüm. Ol kişi baña cevâb vërüp eyitdi-kim: Bu ol kişidür kim her gece erteğe yatur (13) uyurdu. Dünle durı gelüp yâ zıkrü’llâh edüp yâ namâz kılmazdı. Pes gecelerde şabâha degin yatup (14) uyuyanların cezâsı budur. Tâ kıyâmete degin. Kıyâmetde nice olursa ola dëdi dër. Resûl eydür: Ey (15) ‘azîz! Bu uyku kim vardur habâyil-i şeytândandur. Sebebdür şeytân burnı delüğinden içerü gitmeğe ve şer (16) düşler göstermeğe kım anı kimseye demek olmaz. Vakti-kim bir âdem uyuya. Şeytân gelür anuñ (17) burnı delüğinden içerü gider. Varur genizinde oturur. Andandur kim âdemün uykusu gelicek (151a-1) genizi tutulu söyler. Şeytân girüp uturduğı bellüdür. Resûl hâzreti -‘Aleyhi’s-selâm- eydür: Kaçan (2) uyku size gâlib olsa tiz tırı gelsün burnına şu çeksün. Tâ ki içindeki şeytân gide dër. (3) Ebû Sa‘îd-i Hudrî -Raḥmetu’llâhi ‘aleyh- Resûl -‘Aleyhi’s-selâm-dan rivâyet eder. Müslim-i Buḥârîde⁴⁷⁵ bu hadîş (4) gelür. Resûl -Şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem- buyurur: إِذَا تَوَلَّى أَحَدُكُمْ فَلْيَمْسِكْ بِيَدِهِ عَلَى فَمِهِ فَإِنَّ الشَّيْطَانَ تَدْخُلُ إِذَا اسْتَيْقَظَ أَحَدُكُمْ مِنْ مَنَامِهِ فَلْيَشْرِ فَمُ الشَّيْطَانِ يَبِيتُ إِذَا اسْتَيْقَظَ أَحَدُكُمْ مِنْ مَنَامِهِ فَلْيَشْرِ فَمُ الشَّيْطَانِ يَبِيتُ (5) tedhul. Ya‘nî: Kaçan esnese sizden birinüz eli-y-le ağzını tutsun. Be-dürüstî şeytân ağza dağı (6) girürmüş esnedüğü hâlde ve bir hadîş dağı buyurur Resûl hâzreti -‘Aleyhi’s-şalâtü ve’s-selâm- إِذَا اسْتَيْقَظَ أَحَدُكُمْ مِنْ مَنَامِهِ فَلْيَشْرِ فَمُ الشَّيْطَانِ يَبِيتُ (7) steşkaza eḥadüküm min menāmihi fe-l-yeşşir fe-inne’s-şeytāne yebîtü ‘alā ḥabāşimihi. Ya‘nî: Kaçan uyansa sizden (8) birinüz uykusından çıkarsun şeytānı suyu burnına vërmeg-ile. Be-dürüstî girür şeytân anuñ burnın (9) dibine kim dimāguñ maḳdemine muttaşıldur. İmdi ey ‘azîz! Bu geceleri sa‘yün bu olsun-kim uyanuklğı-ile (10) geçüresin. Bu geceler kim vardur üç tã’ifenün üzerinden üç dürlü hâl-ile geçer. Kâfir eger (11) Müslimān bu üç hâlden hālî degildür. Pes bir tã’ife vardur

475 "Müslim ü Buḥârîde" yerine

kim geceler anlara sa'adetdür. Bu gecelerden (12) anlara zerre denli ziyân yokdur. Maḥzā devletdür bu geceler anlara. İşt imdi! Anlar kimlerdür kim geceler (13) anlara devlet ve sa'adet ola? Anlar anlardır kim gece olıcaḡ sevinürler. Şöyle gözedürler kim gece oldıḡın-kim (14) şol bir kişi ḡşretin gözedür gibi güneş tolunınca éverler. Tā ki ḡaflet ehli ḡafletde iken t̄alibler (15) uyumayalar. 'Ālem ḡavḡādan ḡālī ola. Anlar varalar ḡoş arı āb-dest alalar dost éşiginde (16) baş secdeye koyalar. Mevlā-ile münācāta meşḡul olalar. Her ḡācetleri ol yüce dergāha 'arz (17) édeler. Gāḡ nāz gāḡ niyāz gāḡ tazarru' gāḡ ağlamaḡ-ile göz yaşını akıdalar Mevlā-ile mu'āmele édeler (151b-1) tā şabāḡ olunca. Şabāḡ kendülerini bu ḡalk içinde ḡā'ib édüp ḡalka ḡalkuḡ birisi gibi bildüreler. (2) Pes bu geceler bu t̄ā'ife devlet sa'adet olduḡı-y-çün dost-ile mu'āmeleye şoḡbete maḡāl bulduḡları (3) içün bu geceleri şol bir ḡşretin gözedür gibi gözedürler. Gecelere müştāk olurlar kim varalar Mevlā-y-ile (4) şoḡbetde olalar ve bir t̄ā'ife daḡı anlardır kim gece olmak anlara miḡnetdür. Gece olduḡından anlara (5) zerre denli aşşı yokdur. Bel-ki anlara gece olduḡından 'azāb 'ıḡāb vardır. Ḥaḡ -Ta'ālā-ḡazretinde (6) yüz ḡaralıkları çokdur. Pes anlar kimlerdür? Anlar anlardır kim gece olduḡını gözedürler. Her biri (7) bir t̄uşda uğurlıklar édeler ve-yā-ḡud zinālar édeler ve-yā-ḡud ḡarābāt-ḡānelerde fışḡ u fesād (8) meclisinde fışḡlar édüp terennümāt édeler. Nefsānī zevḡe meşḡul olalar. Şanalar kim bu étdükleri (9) zevḡ 'ışretdür. Bilmezler kim cānlarına 'azāb 'ıḡābdur. Cefā u miḡnetdür ve cehennemden bir pāre otdur (10) ve bir t̄ā'ife daḡı vardır kim anlara bu gece olmak ne aşşı éder ve ne ziyān éder. Geceleri geçürürler (11) uyḡu-y-ile. Gāḡ gāḡ uyanurlar şaḡlarına şollarına dönerler. Hīḡ Allāḡ zikr étmezler. Şanasın bir ölüdür (12) sinlede yaturlar. Şabāḡ olıcaḡ ezān ünün diḡlerler kim t̄urı geleler. Şan-ki bir ölü-y-idi şūr (13) āvāzın diḡlerdi-ki t̄urı gele-y-idi. Ger-çi-kim bu t̄ā'ife aşşı eylemez bu geceler. Ve-līkin geceleri ḡaflet-ile (14) geçdı. Bu ziyāndur. İmdi éy ḡardaş! Bu iki t̄ā'ifeden olmayı gör kim ziyān étmeyesin kim (15) Ḥaḡḡuḡ ḡışmına uğrarsın. Tāmuda dürlü dürlü 'azāblar çekersin ve ol bir t̄ā'ifeden olı gör kim (16) geceleri zikr ü tesbīḡ namāz-ile tazarru' ile geçüresin. Uçmaḡa toḡrı gidesin. Uçmaḡ içinde şarāben (17) t̄ahūren içüp dostlarıḡa daḡı içüresin. Tefsīr-i Gevāşide gelür kim: Ḳaḡan Allāḡuḡ mü'min ḡulları (152a-1) arı āb-dest ile uyḡuya varsalar anlarıḡ cānları göklere aḡar. Anlara secdeye varmaḡa emr olunur. (2) Eger āb-destsüz uyursa göklere aḡar. Secdeye varmaḡa buyrulmaz ve Ḳāḡī Beyzāvide gelür kim nefsün (3) bedenün hem zāhirine ve hem bāḡına ta'alluḡı

vardur. Ammā mevt hālinde ikisinden bile kesilür. Ammā uyku (4) hālinde hem-ān zāhirinden kesilür. Ammā bir nefis vardur kim hālet-i mevtde ölür ve bir nefis vardur kim (5) hālet-i mevtde ölmez ve bir nefis dağı vardur ki hālet-i menāmda ölmez ve şol nefis kim hālet-i mevtde (6) ölür. Ol cismdür bedendür ve ol nefis ki hālet-i mevtde ölmez ol nefis-i muṭma'innedür ve nefis-i mülhemedür (7) ve nefis-i levvāmedür. Eger hālet-i mevtde bunlar ölelerdi şevābdan lezzet ve ʿikābdan elem olmazdı (8) ve ol nefis ki hālet-i menāmda ölmez ol dağı hem gine cismdür ve rūḥ-ı hayvānīdür. Zīrā rūḥ-ı hayvānī (9) gider yaʿnī seyr eder. Rūḥ-ı insānī bedende tūrur. Anuḡ-içün beden diri tūrur ölmez uyuyıcaḡ. Rūḥ-ı (10) hayvānī varur seyrān eder diledüḡi yerlere. Zīrā ol seyrinde anuḡ şafāsı ve hazzı vardur Yemekden (11) içmekden ve şehvetden ve mülāhazadan uyanıklık hālinden. Gērü gelür bedene girür. Hazzın alur iki (12) hālde bile. Hazzı vardur rūḥ-ı hayvānīnün. Suʿāl. Rūḥ-ı hayvānī ḡayri ve rūḥ-ı insānī ḡayri midür? (13) Cevāb. Belī. Rūḥ-ı insānī ḡayri ve rūḥ-ı hayvānī ḡayridür. Rūḥ-ı insānī hālet-i menāmda gitmez. Eger (14) gitse beden ölürdi. Ol-ki bedenden gider uyuduḡı vakt uyanıcaḡ gērü gelür. Pes aḡa rūḥ-ı (15) hayvānī dērler. Ammā bu rūḥ-ı hayvānī gelicek mi uyanur yoksa uyanıcaḡ mı gelür? Ol öte (16) bir söz dağıdır. Anı aşıḡa aḡavuz -İn-şāʿa'llāhu- ve rūḥ-ı hayvānīnün uyku hālinde yemeḡi (17) içmeḡi ve mübāşeretı olur. Görmez misin uyḡuda ḡusl vācib olur. Zāhirde dağı mücib-i ḡusl (152b-1) olur. Zīrā nefis ve beden ve rūḥ-ı hayvānī ʿālem-i ḡalḡdandır ve rūḥ-ı insānī ḡod ʿālem-i emrdendir. (2) Nite-kim Ḥaḡ -Taʿālā- buyurur: *إِلَّا لَهُ الْخَلْقُ وَلَا مَرُ* Elā lehü'l-ḡalḡu ve'l-emrū⁴⁷⁶ dēr ve bu rūḥ-ı insānī kim vardur ʿaḡl ʿāleminden taşradur. (3) Zīrā rūḥ-ı insānīyi ʿaḡl ile taʿbīr etmek mümkin deḡildir. Eger taʿbīr var-imişse bir dürlü dağı (4) beyān olunurdi. Pes beyān olunmaduḡından idi kim Ḥaḡ -Taʿālā- Resūli ḡazreti -ʿAleyhi's-selām-a (5) *قُلِ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّي* *Qulî'r-rūḡu min emri Rabbi*⁴⁷⁷ dēyü cevāb

⁴⁷⁶ ... İyice bil ki yaratış da onun, buyruk da... Kur'ân, VII. A'râf Sûresi, 54. âyet. KKM. 179. (... İy anundur yaratmak daki buyrukl. (7) Sûratü'l-A'râf, 54. âyet. SKT. 117, ... Anun-cündür yaratmaklık ve buyruldi vermek... 8. cüz, Sûretü'l-A'râf, 54. âyet. KTC. 2-44, *إِلَّا لَهُ الْخَلْقُ وَلَا مَرُ* Agâh olun kim yaratmak ve buyurmak kendüye maḡşûşdur. 8. cüz, Sûretü'l-A'râf, 54. âyet. TZA. 1-245, ... Haberiniz olsun ki onun yaratması da vardır, buyurması da vardır... A'râf Sûresi, 54. âyet. KKTA. 158, ... Haberiniz olsun ki yaratmak da emretmek de ona mahsus... A'râf Sûresi, 54. âyet. KHMK. 1-322)

⁴⁷⁷ ... De ki: Ruh Rabbimin efalindendir... Kur'ân, XVII. İsrâ Sûresi, 85. âyet. KKM. 332. (... Eyit: "Can Çalabum buyruḡundandır..." (17) Sûratü'l-İsrâ, 85. âyet. SKT. 226, ... Degil: Rūḡ benim Rabbimin buyuruldusundandır... 15. cüz, Sûretü'l-İsrâ, 85. âyet. KTC. 2-233, *قُلِ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّي* Söyle: Rūḡ dedikleri nesne Perverdigārımın fermānındandır. *Yaʿnī ol mâdde ve aşldan tevellüd etmiş bir şey degildir. Ancaḡ lafz-ı "kūn" ile*

vér yâ Muhammed dedi. Eyle olsa bunda ‘aqlıñ medhali yokdur. Nice (6) olsun-kim rûh-ı insânî lâ-mekânîdür ve ‘âlem-i emrdendür. Anuñ-içün Hâk -Ta‘âlâ-nuñ muhabbetine ve ma‘rifetine (7) maħaldür. Sözi uzatduk. Gine maķşûda geledüm. Sözüñüz uyķuda idi. Bilgil imdi: Şol kimseler kim (8) müştâķ-ı cemâldür ve tâlib-i vişâldür anlar şabâhlara deġin uyusalar olmaz. ‘Arifler eyle demişlerdür ki: (9) Mübtedî tâlib eyle gerekdür kim geçenin şülüşünü uyuya. Hattâ beden uyķusuzlıķdan (10) ıştırâb eylemeye. Pes gece ile gündüzde mürîd-i şâdık sekiz sâ‘at uyuya. İki sâ‘at gündüz uyuya (11) ve altı sâ‘at gece uyuya. Gece gündüz uzalduġınca birin ziyâde eyleye ve birisini kıķa eyleye ve vaķt (12) olur rûh ünsi birle uyķusuzlıķ şikleti gider. Zîrâ uyķunun tab‘ı bârid raķibdür. Cesede fâ‘ide (13) eyler ve dimâġâ daķı fâ‘ide eyler. Mizâcdan harâreti ve yübüseti giderir. Eger şülüşden eksük uyuyacak (14) olursa tâlibüñ dimâġına zarar yêtişür. Cismi ıştırâba düşer. Tâlib ebter kalır. Taleb yolu (15) bağlanur. Süslik anuñ yerine gelür -Ne‘üzü bi’llâhi.- Amma göñülüñ rûķı ve ünsi uyķunun yerine ķursa (16) şülüşden eksük uyumak zarar degirmez. Zîrâ kim rûķuñ ve ünsüñ daķı tab‘ati bâriddür ve (17) raķibdür. Uyķu tab‘ati gibi ol vaķti rûh üns uzun geceleri kıķa gibi eyler. Nite-kim ‘ariflerden (153a-1) birisine şordılar: Gece ile nicesin? dediler. Eyitdi: Ben geceye hiķ ri‘âyet edemezsin. Ol gelür baķa (2) mübârek cemâlini gösterür daķı gine döner gider. Ben anı hiķ te‘emmül edemezsin dedi ve bu gecelerde (3) ‘ibâdet etmek dost-ile münâcât etmekdür ve müşâhede-i cemâl etmekdür ve Ebû Süleymân-ı Dârânî (4) -Raķmetu’llâhi ‘aleyh- eydür: Gecelerde uyanuķ olmak ve gecelerde ‘ibâdet eyleyenler şol kadar zevķ ve lezzet (5) ve şafâ bulurlar ki ‘ibâdetlerinden kim ehl-i lehv lehvlerinden ve hevâlarda ol kadar lezzet bulmak mümkün (6) degildür. ‘Arifler andan demişlerdür ki: سنَةُ الْوَصْلِ سَنَةٌ وَسَنَةُ الْهَجْرِ سَنَةٌ Senetü’l-vaşli sinetün sinetü’l-hicri senetün.⁴⁷⁸ Ya‘nî: Vaşlıñ bir yılı (7) bir pâre ımızġanmak gibidür ve ayrılıġuñ bir ımızġanmak kadarı bir yıl gibidür. Pes ehl-i rûķa ve ehl-i ünse (8) uzun geceler kıķa gibi olur. ‘Alî Bin Bekkâr -Raķmetu’llâhi ‘aleyh- eydür: Kıķ yıldur hiķ nesne beni melûl (9) eylemedi. İllâ értenüñ toġması beni melûl eyledi der ve

vücûda gelmiş Hudâ’nın mübedde‘âtından bir nesnedir. 15. cüz, Süretü’l-İsrâ’, 85. âyet. TZA. 1-444, ... Onlara de ki ruh Rabbimin fermanındandır... İsrâ Sûresi, 85. âyet. KKTA. 291, ... De ki Rabbimin emri (cümlesi) ndendir. İsrâ Sûresi, 85. âyet. KHKM. 2-175)

478 sine-t سنَة. Ar. uyķu aġırlıġı, uyuklama, pinekleme, ġunûde. Terc. 1-493

‘arifler eydür: Seher vaktinde uyanuklara Hâk -Ta‘ālā- (10) nazar eder ve anların gönlüni nūr-ile toldurur ve anların göğüllerine dürlü dürlü ilhāmlar eyler ve anların göğüllerine (11) dürlü dürlü bereketler vērür ve andan sonra anların göğlinden gāfiller göğline ‘āfiyet yetişür ve Hâk -Ta‘ālā- (12) enbiyādan birisine vahy eyleyüp eyitdi: إِنَّ لِي عِبَادًا يُحِبُّونِي وَأُحِبُّهُمْ وَيَسْتَأْذِنُونَ إِلَيَّ وَأَسْتَأْذِنُ إِلَيْهِمْ وَيَذْكُرُونِي وَأَذْكُرُهُمْ وَيَنْظُرُونَ إِلَيَّ وَانْظُرَ إِلَيْهِمْ فَإِنْ خَدَوْتَ طَرِيقَهُمْ أَحْبَبْتُكَ وَإِنْ عَدَلْتَ عَنْ ذَلِكَ مَقَّتْكَ قَالَ يَا رَبِّ مَا عَلِمْتُهُمْ قَالَ يَرَاؤُنَ الظَّلَالَ بِالنَّهَارِ كَمَا يَرَايَ الرَّاعِي غَنَمَهُ يُحِنُونَ إِلَيَّ غُرُوبَ الشَّمْسِ كَمَا يُحِنُّ الطَّيْرُ إِلَى أَوْكَارِهَا فَإِذَا جَنَّهُمُ اللَّيْلُ وَاخْتَلَطَ الظُّلَامُ وَخَلَا كُلُّ حَبِيبٍ بِحَبِيبِهِ نَصَبُوا إِلَيَّ أَقْدَامَهُمْ وَافْتَرَشُوا وُجُوهَهُمْ نَاجُونِي بِكَلَامِي وَتَحَلَّقُونِي فَبَيْنَ صَارِخٍ وَبَاكِ وَبَيْنَ مُتَارِحٍ وَشَاكِ يَعْنِي مَا يَتَحَمَّلُونَ مِنْ أَجَلِي وَبِسَمْعِي يُشْكُونَ مِنْ حَبِيٍّ أَوَّلُ مَا أُعْطِيهِمْ أَنْ أَقْدِفَ مِنْ نُورِي فِي قُلُوبِهِمْ فَيُخْبِرُونَ عَنِّي كَمَا أَخْبَرُ عَنْهُمْ وَالْقَائِي لَوْ كَانَ السَّمَوَاتُ السَّبْعُ وَالْأَرْضُونَ وَمَافِيهَا فِي مَوَازِينِهِمْ اسْتَقَالَتْهَا لَهُمْ وَالْثَالِثُ إِنَّهُ

İnne lî ‘ibāden yuḥibbūnî ve uḥibbūhüm ve yeştākūne ileyye ve eştāku (13) ilāhim ve yezkürūnî ve ezkürühüm ve yanzurūne ileyye ve enzur ileyhüm fe-inne ḥazevte tarīkahüm aḥbebtüke (14) ve in ‘adalte ‘an zālike maḥḥatüke kâle yâ Rabbi mā ‘alāmetühüm kâle yūrā’üne’z-zilāle bi’n-nehāri ke-mā yurā’i-r- (15) rā’i ḡanemehū ve yuḥinūne ilā ḡurūbi’s-şemsi ke-mā yuḥinnu’t-ṭayru ilā ev kārihā fe-izā cennehümül’l-leylü ve’ḥtelete’z- (16) zālāmü ve ḥalā küllü ḥabībīn bi-ḥabībihī naşabū ileyye aḥdāmehüm ve’ftereşū vücūhehüm nācūnī bi-ke-lāmī ve (17) taḥalleḱūnī fe-beyne şāriḥīn ve bākin ve beyne mütāviḥīn ve şākin bi-‘aynī mā yeteḥammelūne min eclī ve bi-sem’ī yuşekūne (153b-1) min ḥubbī evvelü mā uṭīhim en aḱzife min nūri fī kulūbihim fe-yuḥbirūne ‘annī ke-mā uḥbiru ‘anhüm ve’s-şānī (2) lev kāne’s-semāvātū’s-seb‘u ve’l-arazūne ve mā fihā fī mevāzīnihim isteḱāltühā lehüm ve’s-şālīşü aḱbelü bi-vechī (3) ‘aleyhim fe-terā men aḱbeltu bi-vechī ‘aleyhī ya‘lemu eḥādūn mā ürīdū en uṭīyehū. Ma’nīsī budur kim ya’nī (4) Hâk -Ta‘ālā- enbiyādan birisine vahy edüp eyitdi kim: Benüm ḥāş ḱullarum vardur ki anlar beni severler (5) ve ben daḥı anları severin baña müştāḱlardur. Ben daḥı anlara müştāḱın. Anlar beni zıkr ederler. Ben (6) daḥı anları zıkr ederin. Anlar baña nazar ederler. Ben daḥı anlara nazar ederin. Eger sen anların yollarında (7) olacaḱ olursaḅ ben seni severin. Eger sen anların yollarından şapacaḱ olursaḅ ben saña ḥışm (8) ederin. Pes ol peygām-ber eyitdi: Yâ Rabbi! Anların ‘alāmeti nedür? Hâk -Ta‘ālā- eyitdi: Anlar gündüzün gölgeler (9) güderler çobānlar ḱoyunların gütdüḡinleyin. Gün dolunmasına anlar müştāḱ oluban. Nite-ki ḱuşlar (10) yuvasına müştāḱ olduḡı gibi yavrusı vaktinde.

Vaqtî-ki gece karanlılığı olsa her dost dostı-y-le (11) halvet olsa. Anlar benüm için yüzlerini yere döşerler ve benüm için ayakların diküp baña ‘ibâdetler (12) ederler. Ayakları üzerine durup ve baña münâcâtlar ederler ve baña dürlü dürlü temelluklar ederler (13) ve ba‘zısı ceza‘ feza‘ édüp ağlarlar ve ba‘zısı âh vâh édüp baña şikâyetler ederler ayrılıktan. (14) İmdi! Anlar benüm için nice zahmetler götürdüklerin görürin ve dahı anların şikâyetlerin işidürin. (15) İmdi benüm anlara evvel bahşîşüm oldur ki benüm cemâlüm nûrından anların göñüllerine nûr vèrürin. (16) Lâ-cerem anlar benden haber vèrürler ben anlardan haber vèrdüğimleyin ve ikinci bahşîşüm ki eger (17) yedi kat yer ve yedi kat gök anların terâzûlarından olsa ben anlara az göre-y-düm ve üçüncü (154a-1) bahşîşim oldur ki ben anlara zâtüm-ile ve cemî‘-i esmâ’-ı şifâtum-ile tecellî eylesem ben aña ne vèrecegüm (2) hiç kimse görmez ki ol anı bile ve Şeyh Şehâbe’d-dîn-i ‘Ömer-i Sühreverdî -Raḥmetu’llâhi ‘aleyh- eydür: (3) Mürîd-i şâdık gecelerde vaqtî-ki münâcât eylemege halvet olsa anın gecesinün nûrı gündizînün (4) eczâsına münteşir olur ve anın gündüzi gecesinün himâyetinde olur. Zîrâ ki anın göñli Hâk -Ta‘âlâ-nun (5) envâri-y-le münevver olur. Pes anın gündüzinde cemî‘-i harekâtı ve dükeli teşârifî ol envârın menba‘ından (6) şâdır olur. Pes eyle olsa anın kâlibi Hâkın kıbâbından bir kubbe içinde olur. Anın harekâtı (7) müsedded ve sekenâtı muḳadder olduğı hâlde. Nite-ki ḥadîşde gelür: مَنْ صَلَّى بِاللَّيْلِ حَسَنَ وَجْهَهُ مَنْ صَلَّى بِاللَّيْلِ حَسَنَ وَجْهَهُ Men şallâ bi-leyli ḥasune vechühü (8) bi’n-nehâri. Ma’nîsi budur kim: Kim-ki gecede namâz kılsa gündüz anın yüzi gökcek olur. Dâvûd (9) peygamber -‘Aleyhi’s-şalâtü ve’s-selâm- eyitdi: Yâ Rabbi! Saña gecelerde çok çok ‘ibâdet etmegi severin (10) ne vaqt kalkup ‘ibâdet edeyin dedi. Hâk -Ta‘âlâ- anı vahy eyleyüp eyitdi: يَا دَاوُدُ لَا تَكُمُ أَوَّلَ اللَّيْلِ وَلَا آخِرَهُ فَإِنَّهُ مَنْ قَامَ أَوَّلَهُ وَمَنْ قَامَ آخِرَهُ نَامَ أَوَّلُهُ وَلَكِنْ قُمْ وَسَطَ اللَّيْلِ يَخْلُوقِي وَيَخْلُوقُكَ وَارْقِعْ إِلَيَّ حَوَائِجَكَ Yâ Dâvûd! Lâ tekum evvele’l- (11) leyli ve lâ âhirehü fe-innehü men kâme evvelehü nâme âhirehü ve men kâme âhirehü nâme evvelehü ve lâkin kum vasaṭe’l-leyli (12) yaḥlunî ve yaḥlûbike ve’rfa‘ ileyye ḥavâyiceke. Ma’nîsi budur kim: Hâk -Ta‘âlâ- eyitdi: Yâ Dâvûd! Gecenin evvelinde (13) kalkma ve dahı gecenin âhirinde kalkma. Zîrâ ki gecenin evvelinde uyuyan kulların gecenin âhirinde kalkarlar. (14) İmdi! Sen gecenin ortasında kalk. Tâ ki benüm ol vaqtlarda kalkan kulların saña teşvîş vèrmeyeler. (15) Sen benüm-ile halvet olasın. Ben dahı senün ile halvet olam. Ol vaqt ḥâcetlerün ‘arz eylesin. (16) Pes eyle gerekdür ki ba‘zı tã’ifeye tûrmaḳ iki uyku arasında

münāsibdür. Anlara eyle gerekdür kim (17) geçenün evvelinde yatsu namāzından sonra birez nāfile namāzı kılar ve zikru'llāh edeler. Tā uyku (154b-1) galebe edecek uyuya. Vakti-ki uyansa tiz der-hāl tırı gele. Āb-dest ala. On iki rek'at nāfile namāz (2) kıla. Andan sonra vitir kıla ve andan zikru'llāh ede. Ammā şaķına ki uyku galebe edüp dururken namāz kılmaya (3) ve zikru'llāh etmeye kim gāfiller 'ibādeti ve zikri gibi olur. Bu fakīr mü'ellif-i kitāb eydür: Şeyhüm ki Şeyh (4) Hüseyin Bin Şeyh Şehābe'd-dīn Ahmedī'bn-i Şeyh Hüsāme'd-dīnī's-Şerşīk Bin Şeyh Şemse'd-dīnī Muhammedi'bn-i Şeyh (5) Muhye'd-dīnī 'Abdü'l-kādir-i Gīylānī قَدَسَ اللهُ سِرَّهُمُ الْعَزِيز -Kaddesa'llāhu sırrehümü'l-azīz-⁴⁷⁹ müridlerine eydürdi: Gecede bir kerret uyuy (6) ve gece-y-ile gündüzde bir kerret kaylūle için uykuçuk uyuy kuşluğ-ile (7) öyle arasında dērdi. İmdi! Şöyle bilgil kim: Her kimse ki tālib-i Hāk ola dünle tırup namāz kılop (8) zikru'llāh etmek el-bette gerekdür. Nite-ki haberde vāķi' olmışdur: قُمْ مِنَ اللَّيْلِ وَلَوْ كَانَ قَدَرٌ حَلَبٍ Kum mine'l-leyli ve lev kāne kadre ḥalbi şatin. (9) Ya'ni Resūl ḥazreti -Şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem- buyurur eydür: Gecede tırup 'ibādet eyley. Eger bir koyun şağacak (10) deñlü dahı olursa. Ba'zılar eyitdiler: Ol dört rek'at namāz kılıncadur ve ba'zılar eyitdiler: Ol iki rek'at (11) namāz kılıncadur ve ba'zılar eyitdiler ki: Hāk -Ta'ālā-: تُوْتِي الْمُلْكُ مَنْ تَشَاءُ وَتَنْزِعُ الْمُلْكُ مِمَّنْ تَشَاءُ Tü'ti'l-mülke men teşā'ü ve tenzi'u'l-mülke mimmen teşā'ü⁴⁸⁰ dedügi (12) demek olur kim: Allāh -Ta'ālā- diledüğine dünle durmağa kudret verüp anı dünle turgurı. Diledüğinden milki (13) alır. Yanı dünle tırmağa kudret vermez ve anı dünle turgurmaz. İmdi kim-ki kāhellikden ötürü yā (14) 'azīmetde süstlikden ötürü yā-ḥud 'azīmeti yēyni görüp dünle durmağdan mahrūm olsa dünle durmağı (15) 'ādet edinse anun üzerine yas eyleyüp ağlasunlar kim anun üzerine çok ḥayr kapuları bağlanur. (16) İmdi ey 'azīz! Hākīkat şunı şöyle bilgil kim Resūlün ḥālinden a'lā ḥāl olmak mümkün degildür. Hāl (17) budur kim Resūl ḥazreti -'Aleyhi's-

479 Allah, o yüce kişilerin kalplerini ayıp ve günahlardan arındırıp temizlesin.

480 ... Mülkü dilediğine verirsin, dilediğinden alırsın... Kur'ân, III. Âl-i İmrân Sûresi, 26. âyet. KKM. 60. (...Verürsen pâdişahlığı ana kim dilerseñ. Dakı dartsañ pâdişahlığı andan kim dilerseñ... (3) Sûratü 'Âl-i İmrân, 26. âyet. SKT. 39, ...Verirsin pâdişahlığı ol kimesneye ki dilerseñ ve geri alırsın... 3. cüz, Sûretü 'Âl-i İmrân, 26. âyet. KTC. 1-84, ...تَنْزِعُ الْمُلْكُ Pâdişahlığı istediğin kimesneye verirsin. 3. cüz, Sûretü 'Âl-i İmrân, 26. âyet. TZA. 1-85, ... Sen mülkü dilediğine verirsin, dilediğinden de çekip alırsın... Âl-i İmrân Sûresi, 26. âyet. KKTA. 54, ... Sen mülkü kime dilerseñ ona verirsin, mülkü kimden dilerseñ ondan alırsın... Âl-i İmrân Sûresi, 26. âyet. KHKM. 1-114)

selām- dünle kalkar namāz kılurdu. Dünle kalkup namāz kılmağdan mübārek (155a-1) ayakları şişüp şaru şular akardı. Baʿzı mağrūrlar eydürler kim: Resūl bunı étdügi teşrīʿ için (2) idi. Pes anlara biz eydürüz ki: Yā bize ne oldu-ki biz anuñ şerīʿatine ittibāʿ édüp uymazuz. İmdi! (3) Bu bir daķıķadur ki bu daķıķayı bize bildür ki dünle durmağı terk étmekde fazīlet gören ve cenāb-ı muķaddese (4) ķurb daʿvasın éden mübtelādur hāl-ile muķayyeddür ve daķı hāl ana taħakküm eylemez. Bel-ki anlar hāllerini taşarruf (5) éderler Hālleri anlarda taşarruf eylemez ve Şeyḫ Şehābeʿd-dīn-i ʿÖmer-i Sühreverdī eydür: Bu daķıķayı eşihhādan (6) bir çok kimseleri bu hālde gördük. Ammā bize bu zāhir oldu-ki ol kuşūr imiş. Bir kişi Hasana⁴⁸¹ eyitdi: (7) Yā Ebā Saʿīd! Ben gécde sağ yaturın ve dünle dilerin-ki tırup āb-dest almağa ammā gine kalkamazın dedi. (8) Hasan eyitdi: Senün günāhuñ seni ķomaz dünle kalkmağa. İmdi! Kıl gündüz günāh étmekden şakınsun. (9) Tā ki Hāķ -Taʿālā- ol dünle tırmaķ saʿādetini aña müyesser eyleye. İmām Gūzī -Raḥmetuʿllāhi ʿaleyh- eydür: Bir günāh (10) étdüğim için yedi ay dünle tırup namāz kılmağdan maḥrūm kaldum. Aña eyitdiler: Ol nice günāh idi? (11) Ol eyitdi: Bir gün bir kişi gördüm bir yerde tırmış ağlar. Ben eyitdüm: Ehl-i beytünden kimse-mi öldi? (12) Ol eyitdi: Andan daķı katı muşibete uğradum. Ben eyitdüm: Yā bedenünñde zaḥmetün-mi var? Ol eyitdi: Andan daķı (13) katı zaḥmete ve muşibete uğradum. Ben eyitdüm: Ol muşibet nedür? Ol eyitdi: Benüm kapum kapandı (14) ve cemīʿi perdeler benüm gönlüme aşıldı. Bir gece virdümi terk édüp yerine getüremedüm. İmdi! Bu (15) bir günāhdur kim ben anı işleyüp dururın. Baʿzılar eyitdiler: Ol ihtilām olmaķ ʿuķūbeti idi. (16) Bu ihtilām olmağın sebebi baş yaşduğa koyup yatup uyumağdur demiş. Şeyḫ Şehābed-dīn (17) eydür: Bir kişi baş yaşduğa koyup yatup uyumağı terk eylese dünle tırup ʿibādet étmegi (155b-1) kendüye ʿādet étmış olsa sonra başını yaşduğa ķosa ol başını yaşduğa ķoduğı bir günāh (2) olur kim ol sebep olur ihtilām olmağa. Ammā şol kim dünle tırmağa kuvvet vërdüm olsun deyü (3) başını yaşduğa ķosa ol günāh olmaz aña başını yaşduğa koyup uyumaķ ve-lākin ʿuşşāķ ortasında (4) günāh olur demiş Şeyḫ Şehābeʿd-dīn-i Sühreverdī ve şālihlerden nice kişiler var-idi-ki anlar şabāḥ olınca (5) ihyā éderlerdi hergiz uyumazlardı. Hattā tābiʿinden kırķ kişiden rivāyet olundu. Anların (6) ʿādetleri idi yatsu namāzınun āb-desti-y-le érte namāzın kılurlardı. Anların birisi Saʿīdiʿbniʿl-

481 Hasan-ı Başrī'ye

Müseyyebdür (7) ve birisi Fuḍayl Bin İyāddur ve birisi Veheybi'bni'l-Verdüddur ve birisi Ebū Süleymāni'd-Dārānīdür ve birisi (8) 'Aliyyi'bni'l-Bekkārdur ve birisi Ḥabībī'l-'Acemīdür ve birisi Kehsü'bnü'l-Minhāldur ve birisi Ebū Ḥāzimdur ve birisi (9) Muḥammedi'bni'l-Münekirdür ve daḥı bunlardan ḡayri çok kimseler vardur ki Şeyḥ Ebī Ṭālib-i Mekki -Raḥmetu'llāhi (10) 'aleyh- Kūtü'l-Kulüb kitābında cemī'isini adlu adı-y-la zikr eyleyüp dūrür. İmdi! Kim-ki gece erteğe (11) deḡin uyanuḡ olmaya güci yetmese ya'nı şol yuḡaru dedüḡimüz gibi göḡlün rūḥı ve ünsi uyḡunun (12) yerine turturmasa müsteḡhab budur ki geceün şülüḡānın iḡyā eyleye ve-yā-ḡud şülüḡin iḡyā eyleye ve eḡall-i istiḡbāb (13) oldur ki geceün südüḡ-ü āḡirine dek iḡyā eyleye daḡı āḡirini uyuya ve-yā-ḡud geceün nıḡf-ı evvelin (14) uyuya şülüḡini ḡalka iḡyā eyleye ve südüḡ-ı āḡirinde uyuya. Ammā erte yeri aḡarmadın gine uyuya. (15) İşte bu uyumaḡda bir ḡaç tavr-ı tarīḡ gösterdüḡ tālīm olanlara şalādur. Pes yuḡaru söylenen (16) ḡadīḡlerden ve āyetlerden ve 'azīzlerün cünbüḡlerinden ma'lūḡ oldı-ki destūr yokdur kim şabāḡa (17) dek bir kiḡi yata uyuya ol ḡatādur ve bir ḡadīḡ Resūl ḡazreti -Şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem- buyurur: *حَتَّى مَنْ نَامَ حَتَّى صَبَحَ بَالَ الشَّيْطَانُ فِي أُنْتَبِهِ* Men nāme (156a-1) *حَتَّى* hattā yuḡbiḡa bāle's-şeyṭānu fī üzneyḡi. Ma'nisi budur: Kim ki şabāḡ olinca uyusa geceден şeyṭān (2) gelür şabāḡ daḡı yerinden ḡalkmadın ḡulaḡına şeyṭān tebevül eder. Meḡābiḡ şerḡi Münhil⁴⁸²de eydür: Resūl (3) -'Aleyhi's-selām-: Anuḡ ḡulaḡına şeyṭān işer dedüḡinden murād oldur ki şeyṭān aḡa ḡalebe edüp (4) anı maḡḡara edinür ve ḡayriye bende eder ve ba'zılar eydür: Şeyṭān anuḡ ḡaḡīḡatde ḡulaḡına işer dediler. (5) İmām Ḥaṡṡābbī -Raḥmetu'llāhi 'aleyh- eydür: Bu bir teşbīhdür ki Resūl ḡazreti -'Aleyhi's-selām- teşebbüh eyledi. Şol (6) kimseye kim geceден erteğe deḡin ol uyuya. Dün namāzın ḡılmaya uyumaḡ-ile. Dünle durmaḡ-ile şaḡīl olup (7) turtmaya. Şol kimse ki anuḡ ḡulaḡlarında bevl ola. Anuḡ sem'i şaḡīl olup ḡissi fāsid ola. (8) Ya'nı şaḡır ola. Zīrā ki bevl ḡulaḡa ifsād eder. Anuḡ iḡün Resūl ḡazreti -'Aleyhi's-selām- bunun-ile meḡel (9) eyledi. Ammā Ḥāfız eydür: Dün-le namāz ḡılmaḡı terk edenlerün birisi eydür: Düşümde gördüm ki bir ḡara (10) şaḡḡ geldi ayaḡı-y-le beni başıp benüm ḡulaḡıma işedi. Ḥasan-ı Baḡrī -Raḡiya'llāhu 'anhu- eydür: erteğe deḡin (11) uyuyup dünle namāz ḡılmaḡı yā zikru'llāḡ etmegi terk eden eḡer barmaḡını

482 münhil *منه* Ar. şu içürici, ḡayvān şuarıcı olan, besānīdende. Terc. 2-411

kulâğına şokup şeytânun (12) bevli rāyihasını bulur dedi ve ba'zılar eydür: Resûl hâzreti -‘Aleyhi’s-selâm- anuñ kulaklarına şeytân (13) işer dedüğü murād oldur ki şeytân anuñ kulâğını bâtil sözler-ile lağv-ile doldurur. Lâ-cerem (14) anuñ gibi kulak Hâk sözi işitmekden bâtil olur. Pes ṯalib eyle gerekdür kim vaqtî-ki (15) uykusından uyana bâtınını Allāhu -Ta‘ālā-nuñ hâzretine yönelde ve fikrini Allāhu -Ta‘ālā-nuñ emrine (16) şarf eyleye. Allāhu -Ta‘ālā-dan gayriye fikrini döndermedin der-hāl uyandüğü gibi dilini Allāhuñ emrine (17) zikrine meşgûl eyleye. Zîrâ ki mürîd-i şâdık şol oğlancık gibidür ki vaqtî ki oğlan uyusa (156b-1) bir nesneye hâriş oluban ol hâriş olduğı nesne üzerine gine uyanu gelür. Ṯalib dağı hem- (2) çün-ân şol mehabbet êtdüğü garaşı şuglı üzerine olur ve-yâ uyur uyanıcağ ve-yâ kıyâmet güninde (3) gine haşr olunıcağ anuñ üzerine ṯurı gelür. Nite-kim Resûl hâzreti -‘Aleyhi’s-selâm- buyurur:

تَمُوتُونَ عَلَى مَا تَعِيشُونَ وَتُحْشَرُونَ عَلَى مَا تَمُوتُونَ Temütüne (4) ‘alâ mâ ta‘îşüne ‘alâ mâ temütüne.⁴⁸³

İmdi! Mürîd-i şâdık dağı eyle gerekdür kim uyandüğü (5) vaqt uykusından nazar eyleye göre kim anuñ kaşdı neyedür. Zîrâ kıyâmet güninde kabrden kalkduğı (6) vaqt ol kaşd êtdüğü üzerine kalksa gerekdür. İmdi! Eger anuñ kaşdı Allāhu -Ta‘ālā-hâzretine ise (7) hoşdur ve eger kaşdı ve guşşası gayri nesne olursa müşkildür -Ne‘üzü bi’llāhi.- Zîrâ her kulun (8) uyanması vaqtî-kim uyansa anun bâtını aşl fıtratınun tahâreti üzerine uyanur. Pes eyle olsa (9) eyle gerekmez ki ṯalib bâtınını Allāh zikrinden gayri nesne ile mütegayyir eyleye. Hattâ ol fıtratun (10) nûrı andan gitmeye. Dağı uykusından uyanıcağ Allāh zikri üzerine uyanup anuñ cenâbından (11) yaña bâtın-ile kaça ve ağıyar zikrinden korkup vaqtî-ki anuñ bâtını bunun üzerine olsa (12) envâr gelecek yolları arıdur. Bunun gibi nesne nefehât-ı İlāhiyye anuñ bâtınına vârid olur. (13) Pes lâyıķ olur kim ol ṯalibün üzerine ma‘ârif-i İlāhiyye zülâli döküle.

Uykudan uyandüğü (14) vaqtin dil-ile der-hāl eyde kim: اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِيْ اَحْيَاَنَا بَعْدَ مَا اَمَاتَنَا وَرَدَّ اِلَيْنَا El-ḥamdü li’llāhi’l-lezî eḥyānā ba-de mā emātenā ve redde ileynā (15) ervāḥanā ve ileyhi’l-ba’sü ve’n-nüşûru⁴⁸⁴ deyî dağı der-hāl kalka dağı āb-dest ala dağı meşgûl (16) ola yâ namāza ve-yâ zikru’llāha tā gecenün āḥiri olunca. Gecenün

483 Nasıl yaşarsanız öyle ölürsünüz. Nasıl ölürseniz öyle dirilirsiniz.

484 Şükür ve övgü! Öldükten sonra bizi diriltten ve ruhlarımızı bize geri veren Allah’a özgüdür ve öldükten sonra diriltmek de ona özgüdür.

āhiri olıcağ tırı gele gine (17) āb-dest ala. Bir kaç rek‘at namāz kıla. Ėrte ezānına muntazır ola. Ėrte ezānın işitdüginleyin (157a-1) mü‘ezzin Allāhu ekber dēyicek bu dağı mü‘ezzin ile bile Allāhu ekber dēye. Der-ḥāl ikinci Allāhu ekber dēymegün (2) arasında bu du‘āyı okuya: اللَّهُمَّ يَا أَهْلَ الْكِبْرِيَاءِ وَالْعَظَمَةِ يَا مُتَنَحِي الْجَبُرُوتِ وَالْعِزَّةِ وَيَا وَلِيَّ الْعَوْنِ وَالْقُدْرَةِ وَيَا مَالِكَ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا غُفْرَانَكَ الْمَصِيرِ müntehe‘l-ceberrüti ve‘l-‘izzeti ve yā veliyyü‘l- (3) ‘avni ve‘l-ḳudreti ve yā mālīke‘d-dünyā ve‘l-āḫireti semīnā ve eṭānā gufrāneke Rabbenā ve ileyke‘l-maṣīru⁴⁸⁵ (4) dēye. Dağı mü‘ezzinün ikinci Allāhu ekber dēmegini bile dēye ve andan mü‘ezzin ünine ḳulağ duta. Mü‘ezzin ne dērse (5) bile dēye ve ezān tamām olıcağ du‘āsın okuya. Eger sünnet kılaçağ vağt oldı-y-sa tırı gele. İki rek‘at (6) namāz kıla sünnet dēyü ve ol sünnetün evvel rek‘atında Fātiḫadan sonra قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ Kul yā eyyühe‘l-kāfirüne okuya (7) ve ikinci rek‘atında Fātiḫadan sonra قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ Kul hüva‘llāhu eḫadun okuya. Andan Taḫiyyāta otura. Taḫiyyāt okuya selām (8) vēre. Selāmdan sonra yēdi kerret ve-yā-ḫud on yēdi kerret eyde: اَسْتَغْفِرُ اللَّهَ لِدُنْيِي سُبْحَانَ اللَّهِ وَبِحَمْدِ رَبِّي Estagfiru‘llāhe li-zenbi sübhāna‘llāhi (9) ve bi-ḥamdi Rabbi⁴⁸⁶ dēye ve andan sonra bu du‘āyı okuya kim Resül ḫazreti dā‘im erte namāzınun sünneti-y-le (10) farzı arasında bu du‘āyı okurdu: اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ رَحْمَةً مِنْ عِنْدِكَ تَهْدِي بِهَا قَلْبِي وَتَجْمَعُ بِهَا شَمْلِي وَتَلْمُ بِهَا شَعَثِي وَتَرْدُ بِهَا الْفِتَى وَتُصْلِحَ بِهَا دِينِي وَتَحْفَظَ بِهَا غَايِبِي وَتَرْفَعَ بِهَا شَاهِدِي وَتُزَكِّيَ بِهَا عَمَلِي وَتَبَيِّضَ بِهَا بِحْهِي وَتُلْقِنِي بِهَا مِنْ كُلِّ سُوءٍ اللَّهُمَّ أَعْطِنِي إِيْمَانًا صَادِقًا وَيَقِيْنًا لَيْسَ بَعْدَهُ كُفْرٌ وَرَحْمَةً أَنَالُ بِهَا شَرَفَ كَرَامَتِكَ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ الْفَقْرَ عِنْدَ الْفَقْصَاءِ وَمَنَازِلَ الشُّهَدَاءِ وَعَيْشَ السَّعْدَاءِ وَالنَّصْرَ عَلَى الْأَعْدَاءِ وَمُرَافَقَةَ الْأَنْبِيَاءِ اللَّهُمَّ إِنِّي أُنْزِلُ بِكَ حَاجَتِي وَإِنْ قَصُرَ رَأْيِي وَضَعُفَ عَمَلِي وَافْتَقَرْتُ إِلَى رَحْمَتِكَ وَأَسْأَلُكَ يَا قَاضِيَ الْأُمُورِ وَيَا شَافِيَ الصُّلُورِ كَمَا تُجِيرُ مِنَ الْبُحُورِ أَنْ تُجِيرَنِي مِنْ عَذَابِ السَّعِيرِ وَمِنْ دَعْوَةِ الثُّبُورِ وَمِنْ فِتْنَةِ

485 Ey azamet ve kibriya ehli ey ceberrut ve izzetin müntehası, ey muin ve avnin ve kudretin sahibi, ey dünya ve ahiretin maliki olan Allah‘ım! Sem etdik ve itaaat etdik. Gufranını niyaz ediyoruz ey Rabbimiz! Masir senin yanındır. (Ey ululuk ve yücelik sahibi ve ey ululuğun ve yüceliğin sonu ve ey yardım ve güç sahibi ve ey dünya ve ahiretin maliki olan Tanrı! İşittik ve itaat ettik, senden yarlığama diliyoruz ey Rabbimiz! Sonunda döneceğimiz ve tam bir yetkinlikle var olacağımız yer senin yanındır.)

486 Allahım! Günahlarım için senden bağışlama diliyorum ve Sen, her türlü ayıp ve noksandan uzak, arı ve temizsin ve ey Rabbim! Sana (hesabsız) şükür ve övgü.

الْقُبُورِ اللَّهُمَّ مَا قَصَرَ عَنْهُ رَأْيِي وَضَعَفَ فِيهِ عَمَلِي وَلَمْ تَبْلُغْهُ نِيَّتِي وَأُمْنِيَّتِي مِنْ خَيْرٍ وَعَدْتَهُ أَحَدًا مِنْ عِبَادِكَ أَوْ خَيْرٍ أَنْتَ مُعْطِيهِ أَحَدًا مِنْ
 خَلْقِكَ فَاتَا أَرْغَبُ إِلَيْكَ فِيهِ وَأَسْفَلُكَ يَا رَبَّ الْعَالَمِينَ اللَّهُمَّ اجْعَلْنَا هَادِينَ مَهْدِيِّينَ غَيْرَ ضَالِّينَ وَلَا مُضِلِّينَ حَرْبًا لِأَعْدَائِكَ وَسِلْمًا لِأَوْلِيَائِكَ
 وَنَحْبُ بِحُبِّكَ النَّاسَ وَنَعَادِي بِعَدَاوَتِكَ مَنْ خَالَفَكَ مِنْ خَلْقِكَ اللَّهُمَّ هَذَا الدُّعَاءُ وَمِنْكَ الْإِجَابَةُ وَهَذَا الْجُحْدُ وَعَلَيْكَ التَّكْلَانُ وَلَا حَوْلَ
 وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ ذِي الْحَبْلِ الشَّدِيدِ وَالْأَمْرِ الرَّشِيدِ أَسْأَلُكَ الْأَمْنَ يَوْمَ الْعِيدِ وَالْجَنَّةَ يَوْمَ الْخُلُودِ مَعَ الْمُقَرَّبِينَ الشُّهُودِ وَالرُّكَّعِ السُّجُودِ
 وَالْمُؤْمِنِينَ بِالْعُهُودِ إِنَّكَ رَحِيمٌ وَدُودٌ وَأَنْتَ تَفْعَلُ مَا تُرِيدُ سُبْحَانَ مَنْ تَعَطَّى بِالْعِزِّ وَقَالَ بِهِ سُبْحَانَ مَنْ لَيْسَ الْمَجْدُ وَتَكْرَمُ بِهِ سُبْحَانَ الَّذِي
 لَا يَتَّبِعُنِي التَّسْبِيحُ إِلَّا لَهُ سُبْحَانَ ذِي الْفَضْلِ وَالنِّعَمِ سُبْحَانَ ذِي الْجُودِ وَالْكَرَمِ سُبْحَانَ الَّذِي أَحْصَى كُلَّ شَيْءٍ يَعْلَمُهُ اللَّهُمَّ اجْعَلْ لِي نُورًا فِي
 قَلْبِي وَنُورًا فِي سَمْعِي وَنُورًا فِي بَصَرِي وَنُورًا مِنْ خَلْقِي وَنُورًا عَنْ يَمِينِي وَنُورًا عَنْ شِمَالِي وَنُورًا مِنْ فَوْقِي وَنُورًا مِنْ تَحْتِي اللَّهُمَّ زِدْنِي
 Allāhümme şalli ‘alā Muḥammedin ve ‘alā
 āl-i Muḥammedin Allāhümme innī es’elüke rahmeten (11) min ‘indike tehdī bihā ḳalbī
 ve tecme’u bi-hā şemlī ve tellümmü bi-hā şa’ası ve terüddü bi-hā ülfetī ve tuşliḥu bi-hā
 dīnī ve taḥfezu bi-hā (12) gā’ibī ve terfe’u bi-hā şāhidī ve tüzekkī bi-hā ‘amelī ve
 tebeyyiz bi-hā vechī tulaḳḳinī bi-hā min külli sū’in. Allāhümme (13) a’tinī imānen
 şādıḳan ve yaḳīnen leyse ba’dehū küfrun ve rahmeten enālū bi-hā serefe kerāmetike
 fi’d-dünyā ve’l-āḫireti. (14) Allāhümme innī es’elüke’l-fevze ‘inde’l-ḳazā’i ve menāzile’s-
 şühedā’i ve ‘işe’s-sü’adā’i ve’n-naşr ‘ale’l-a’dā’i (15) ve murāfaḳate’l-enbiyā’i.
 Allāhümme innī ünzil bi-ke ḥāceti ve in ḳaşru re’i ve ḳa’ufe ‘amelī ve’fteḳartü ilā
 rahmetike (16) ve es’elüke yā ḳāḍiye’l-umūri ve yā şāfiye’s-şudūri ke-mā tücürü mine’l-
 buḥūri en tücirenī min ‘azābi’s-sa’iri (17) ve men da’veti’s-şubūri ve min fitneti’l-
 ḳubūri. Allāhümme mā ḳaşşura ‘anhu re’yi ve ḳa’ufe fihi ‘amelī ve lem tebleḡuhū
 (157b-1) niyyeti ve ümniyyeti min ḥayrin va’adtehū eḫaden min ‘ibādike ev ḥayrin
 ente mu’tiḥi eḫaden min ḥalkike fe-ene (2) ergabu ileyke fihi ve es’elüke yā Rabbe’l-
 ‘ālemīn. Allāhümme’c’alnā ḥādīne mehdiyyīne ḡayre ḳāllīne ve lā (3) muḍillīne ḥarben
 li-a’dā’ike ve silmen li-evliyā’ike ve nuḥibbü bi-ḥubbike’n-nāse ve’n-ādī bi-adāvetike
 men ḥālefeke (4) min ḥalkike. Allāhümme ḥāze’d-du’ā’ü ve minke’l-icābetü ve ḥāze’l-
 cühdü ve ‘aleyke’t-tüklānū ve lā ḥavle ve lā ḳuvvete illā bi’llāhi (5) zi’l-ḥabli’s-şedīdi
 ve’l-emri’r-reşīdi es’elüke’l-emne yevme’l-’īdi ve’l-cennetü yevmü’l-ḥulūdi ma’a’l-
 muḳarrebīne’s-şuhūdi (6) ve’r-rükka’i’s-sücūdi ve’l-mufīne bi’l-’uhūdi inneke raḥīmün
 vedūdun ve ente tef’alū mā türīdū sübhāne men te’aṭṭafe (7) bi’l-’izzī ve ḳāle bihī
 sübhāne men lebişe’l-mecde ve tekerreme bihī sübhāne’llezī lā yenbaḡi’t-tesbīḥu illā

lehū sübhāne (8) zi'l-faḍli ve'n-ni'am sübhāne zi'l-cūdi ve'l-keremi sübhāne'llezi aḥṣā külle şey'in bi-ilmihī. Allāhümme' (9) c'al lī nūren fī ḳalbī ve nūren fī sem'ī ve nūren fī baṣarī ve nūren min ḫalfī ve nūren 'an yemīnī ve nūren (10) 'an şimālī ve nūren min fevḳī ve nūren min taḫtī. Allāhümme zidnī nūren ve a'tinī nūren ve c'al lī nūren (11) bi-raḫmetike yā erḫame'r-rāḫimīne⁴⁸⁷ deye ... tam. ve cemī-i meşāyih daḫı ittifāḳı bununj üzerinedür ki (12) bu du'āya mülāzemet edenlerden hiç kimse maḫrūm ḳalmadı ve ḳalmaya ve daḫı andan şonra durı gele. (13) Vara erte namāzın imām-ile ḳıla ve andan şonra bu virdi okuya kim fuḳarā şubuhlarda bu virdi (14) okurdu: اَعُوْذُ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيْمِ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ الْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِيْ حَمَدًا يُّوَفِّيْ نِعَمِكَ وَيُكَافِيْ مَزِيْدَكَ تَحْمِيْدُكَ بِجَمِيْعِ مَحَامِدِكَ كُلِّهَا مَا عَلِمْنَا مِنْهَا وَمَا لَمْ نَعْلَمْ وَعَلَى جَمِيْعِ نِعَمِكَ كُلِّهَا مَا عَلِمْنَا مِنْهَا وَمَا لَمْ نَعْلَمْ وَعَلَى كُلِّ حَالٍ اَسْتَغْفِرُ اللّٰهَ اَسْتَغْفِرُ اللّٰهَ الْعَظِيْمَ الَّذِيْ لَا اِلٰهَ اِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّوْمُ وَاتُوْبُ اِلَيْهِ وَنَسْأَلُهُ الْوَجْهَ اَسْتَغْفِرُ اللّٰهَ اِنَّهُ هُوَ التَّوْبَابُ الرَّجِيْمُ. اَللّٰهُمَّ اَنْتَ السَّلَامُ وَمِنْكَ السَّلَامُ وَالْيَكُودُ السَّلَامُفَحَيَّنَا رَبَّنَا بِالسَّلَامِ وَاَدْخِلْنَا دَارَ السَّلَامِ تَبَارَكْتَ رَبَّنَا وَتَعَالَيْتَ لَكَ الْحَمْدُ يَا ذَا الْجَلَالِ وَالْاِكْرَامِ. اَللّٰهُمَّ اَجْرِنَا مِنَ النَّارِ اَللّٰهُمَّ اَجْرِنَا مِنَ النَّارِ اَللّٰهُمَّ اَجْرِنَا مِنَ النَّارِ وَاَدْخِلْنَا الْجَنَّةَ مَعَ الْاَبْرَارِ بِعَفْوِكَ يَا مُجِيْرُ. لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيْكَ لَهُ لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ يُحْيِيْ وَيُمِيْتُ وَهُوَ حَيٌّ لَا يَمُوْتُ

487 Allahım! Muhammed'e ve ailesine salat ve selâm olsun. Allahım! Elbette senden merhamet diliyorum. Bununla kalbimi doğru yola kılavuzlamayı, beni ve işlerimi derleyip toplamayı, ülfetime karşılık vermeni dinimi ıslah etmeni, gıyabımda da beni korumanı şahitliğimi yükseltmeni, işlerimi arındırıp temizlemeni, yüzümü ak etmeni, bütün kötülükleri bana bildirmeni istiyorum. Allahım! Bana şüphesiz, doğru bir iman ver ki ondan sonra küfr olmasın ve şerefe ulaşacağım bir rahmet ver ve dünya ve ahirette iyilik ve yücelik ver. Allahım! Kazada başarı ve şehitlerin yerlerine ulaşmasını ve mutluların yaşamını ve düşmanlara karşı zaferi ve nebilerin arkadaşlığını istiyorum. Allahım! Senden hacetimi diliyorum ve görüşümde kusurum, işlerimde zayıflık varsa rahmetine ihtiyacım var ve işlere hükm edici, gönüllere şifa verici olan Allah! Denizlerden kurtardığın gibi beni cehennem azabından ve kovduklarının davetinden ve kabir fitnesinden kurtar. Allahım! Ondandır görüşüm kusurlu olur ise ve işimde zayıflık olursa iyi niyetime ve emniyetime onu ulaştırma, sen kullarına vad ettiğin cezayı yaratılmışlarına verirsin. Ben senden bunu istiyorum ve ey âlemlerin rabbi Allahım! Yoldan sapmışların ve sapıtılmışların dışında doğru yolda gidenlerin yoluna kılavuzla, düşmanlarına harbi ve evliyalarına da barışı ve insanları senin sevginle sevmeyi ve yaratılmışların sana muhalif olanları, senin düşmanlığıyla kin tutmamamızı sağla. Allahım! Bu duaya cevap vermek ise sana aittir. Bu çabaya vekil olmak size aittir. Allah'tan başka güç ve kudret yoktur. Kuvvetli söz ve iş sahibi olan Allahım! Bayram gününde (kıyamet gününde) güvenilir olmayı, ebedi günde cenneti, sana yakın olan şehitlerle rükû ve sücutta olanlarla ve sözlerini yerine getirenlerle beraber olmayı istiyorum. Şüphe yok ki sen esirgeyensin ve sevensin ve istediğini yaparsın ve ayıp ve kusurlardan arı, pak olan, izzet ile sıfatlanmış olan, soylu ve iyilik sahibi, tesbih ancak ona ait olan fazilet ve nimet sahibi ve cömertlik ve kerem sahibi, her şeyi ilmiyle hesaplayan Allah, tesbih edilen Allahım! Kalbimi nurlandır, işitemi, görmemi aydınlat, arkamı, sağımı, solumu, üstümü ve altımı nurla kapla. Allahım! Nurunu arttır ve bir nur ver. Ey merhametlilerin en merhametlisi rahmetinle beni nurlandır.

E'üzü bi'llāhi mine's-şeytāni'r-racīmi bismi'llāhi'r-raḥmāni'r-raḥīmi el-ḥamdü li'llāhi'llezī (15) ḥamden yuvāfī ni'amike ve yükāfī mezīdeke naḥmedüke bi-cemī'i meḥāmidike küllihā mā 'alimnā ve mā lem na'lemü (16) ve 'alā cemī'i ni'amike küllihā mā 'alimnā minhā ve mā lem na'lemu ve 'alā külli ḥālin estağfiru'llāhe estağfiru'llāhe (17) estağfiru'llāhe'l-aẓīme'llezī lā ilāhe illā hüve'l-ḥayye'l-ḳayyūme ve etübü ileyhi ve nes'elehüt-tevbete ve'l-mağfirireti (158a-1) inneḥü hüve't-tevvābü'r-raḥīmü. Allāhümme ente's-selāmü ve minke's-selāmü ve ileyke ya'ūdüs-selāmü fe-ḥayinā (2) Rabbenā bi's-selāmi ve edḥilnā dāre's-selām tebārekte Rabbenā ve ta'āleyte leke'l-ḥamdü yā ze'l-celāli ve'l-ikrāmi. (3) Allāhümme ecrinā mine'n-nāri. Allāhümme ecrinā mine'n-nāri. Allāhümme ecrinā mine'n-nāri ve edḥilne'l-cennete ma'a'l-ebrāri (4) bi-'afvike yā mücīru. Lā ilāhe illa'llāhu vaḥdeḥü lā şerīke lehü lehü'l-mülkü ve lehü'l-ḥamdü yuḥbī ve yumītu ve hüve ḥayyün (5) lā yemütü ebeden dā'imen bāḳiyen bi-yedihi'l-ḥayri zü'l-celāli ve'l-kemāli ve hüve 'alā külli şey'in ḳadīrun⁴⁸⁸ dēye ثَلَاثَ مَرَّاتٍ selāse (6) merrātin ve andan sonra وَإِلَيْهِ الْمَصِيرُ Ve ileyhi'l-maşırun⁴⁸⁹ dēye لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ وَصَدَقَ وَعْدُهُ وَنَصَرَ عَبْدَهُ وَأَعَزَّ جُنْدَهُ وَغَفَرَ ذَنْبَهُ هَزَمَ الْأَحْزَامَ وَخَذَهُ وَلَا شَيْءَ بَعْدَهُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَلَا حَوْلَ قُوَّةٍ إِلَّا بِاللَّهِ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَلَا تَعْبُدُ إِلَّا إِيَّاهُ لَهُ النِّعَمَةُ وَلَهُ الْفَضْلُ وَلَهُ الثَّنَاءُ الْحَسَنُ. لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ الْمَلِكُ الْجَبَّارُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ الْعَزِيزُ الْغَفَّارُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ الْمُهِينُ السَّتَّارُ. لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ الْكَبِيرُ الْمُتَعَالَى لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ جَلَّ جَلَالُهُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ تَنَافَوْا لَهُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ عَمَّ نَوَاحِلُهُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ عَظُمَ شَأْنُهُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ

488 Taşlanmış şeytandan Allah'a sığınırım. Bağışlayıcı ve esirgeyici olan Allah'ın adıyla başlarım. Nimetlerinde vefalı olan ve fazlasıyla (her şeye) yeten Allah'a şükür ve övgü. Bildiğimiz ve bilmediğimiz bütün övgülerle ona şükr ederiz ve bildiğimiz ve bilmediğimiz bütün nimetlerine şükr ederiz ve her hâl u kârdā Allah'tan bağışlanma dileriz; Allah'tan bağışlanma dileriz; Allah'tan bağışlanma dileriz. Cenab-ı Allah'tan başka Allah yoktur ve o, diridir be kaimdir ve ona dönüyorum ve ondan tövbe ve bağışlanma istiyoruz. Şüphe yok ki o, tevbeleri çok kabül eden ve çok esirgeyendir. Allahım sen huzur ve barış sahibisin, selām sendendir ve sana dönecektir ve bizi selāmıla ihya et ve bizi Darü's-Selāmına (cennetine) sok. Sen iyilik ve yücelik sahibisin. Celāl ve ikram sahibi olan Allahım! Şükür ve övgü yalnız sanadır. Allahım! Bizi ateşten koru. Allahım! bizi ateşden koru. Allahım! Bizi ateşten koru. Ey koruyucu olan Allah! Bağışınla ebrār ile (iyi kimselerle) birlikte cennetine bizi koy. İlah tek olan Allah'tır. Onun ortağı yoktur, mülk onundur, şükür ve övgü onadır. O, canlandırır ve öldürür. O, diridir sonsuza dek ölümsüzdür ve hayr onun elindedir, celāl ve kemāl sahibidir ve o, her şeye gücü yetendir.

489 Ve dönülecek yer onun yanındır.

إِلَٰهَ اللَّهِ شَمْلُ إِحْسَانِهِ. لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ تَعَالَى كِبَرِيَاؤُهُ. لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ تَقَدَّسَتْ أَسْمَاؤُهُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ تَنَزَّهَتْ صِفَاتُهُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ الْحَلِيمُ
 الْكَرِيمُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ الشُّكُورُ الْعَظِيمُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ الْأَوَّلُ الْقَدِيمُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ
 الْآخِرُ الْمُقِيمُ. لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ الْأَزَلِيُّ الْأَبَدُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ الْوَاحِدُ الْوَاحِدُ. لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ الْقَرْدُ الصَّمَدُ. لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ قَيُّومُ السَّرْمَدِ. لَا إِلَهَ
 إِلَّا اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ.
 şadağa va‘dehū ve naşara ‘abdehū ve e‘azze (7) cünde hū ve gafara zenbehū ve
 hezeme'l-aḥzābu vaḥdehū ve lā şey'e ba‘dehū. Lā ilāhe illa'llāhu ve lā ḥavle ve
 kuvvete illā bi'llāhi. (8) Lā ilāhe illa'llāhu ve lā na'būdu illā iyyāhu lehū'l-ni'metü ve
 lehū'l-fazlü ve lehū's-şenā'ü'l-ḥasenü. Lā ilāhe illa'llāhu (9) muḥlişine lehū'd-dīne ve lev
 kerihē'l-kāfirūne. Lā ilāhe illa'llāhū'l-melikü'l-cebbārü. Lā ilāhe illa'llāhū'l-'azīzü' (10)
 gaffāru. Lā ilāhe illa'llāhū'l-vāḥidi'l-feḥḥāru. Lā ilāhe illa'llāhuü'l-müheyminü's-settār.
 Lā ilāhe illa'llāhū' (11) l-kebīrū'l-müte'ālū. Lā ilāhe illa'llāhu celle celālühū. Lā ilāhe
 illa'llāhu celle şenā'ühe. Lā ilāhe illa'llāhu 'amme nevālühū. (12) Lā ilāhe illa'llāhu
 'azume şānühū. Lā ilāhe illa'llāhu şumül iḥşānühū. Lā ilāhe illa'llāhu ta'ālā kibriyā'ühū.
 Lā ilāhe (13) illa'llāhu teḳaddeset esmā'ühū. Lā ilāhe illa'llāhu tenezzehet şifātühū. Lā
 ilāhe illa'llāhū'l-celīmü'l-kerīmi. (14) Lā ilāhe illa'llāhū'l-'aliyyü'l-'azīmü. Lā ilāhe
 illa'llāhu gafūrū'l-raḥīmi. Lā ilāhe illa'llāhu şükürü'l-ḥalīmü (15) lā ilāhe illa'llāhū'l-
 evvelü'l-ḳadīmü. Lā ilāhe illa'llāhū'l-āḥirü'l-muḳīmü lā ilāhe illa'llāhū'l-ezeliyyü'l-ebedü.
 (16) Lā ilāhe illa'llāhū'l-vāḥidü'l-eḥadü ferdü's-şamedü. Lā ilāhe illa'llāhu ḳayyümü's-
 sermedü. (17) Lā ilāhe illa'llāhu lem yetteḥiz şāhibeten ve lā veleden ve'l-evḥaden. Lā
 ilāhe illa'llāhu lem yelīd ve lem yūled ve lem yekunü lehū küfüven

لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ الْمَعْبُودُ بِكُلِّ مَكَانٍ. لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ الْمَذْكُورُ بِكُلِّ لِسَانٍ. لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ الْمَشْكُورُ بِكُلِّ

إِحْسَانٍ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ الْمُتَنَمِّ بِلَا اِمْتِنَانٍ. لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ كُلُّ يَوْمٍ هُوَ فِي شَأْنٍ. لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ اِيْمَانًا بِاللَّهِ. لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ اَمَانًا مِنَ اللَّهِ. لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ اَمَانَةٌ عِنْدَ اللَّهِ. لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ حَقًّا حَقًّا. لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ اِيْمَانًا وَصِدْقًا. لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ تَلَطُّفًا وَرِفْقًا. لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ اَلصَّاحِبُ الْوَحْدَانِيَّةِ الْقَدِيْمَةِ الْاَزَلِيَّةِ الْاَبَدِيَّةِ الَّذِي لَيْسَ لَهُ ضِدٌّ وَلَا نِدٌّ وَلَا شِبْهُ. وَلَا شَرِيكَ وَلَا نَظِيرٌ. وَلَا مُشِيرٌ وَلَا وَزِيرٌ وَلَا وَلَدٌ وَلَا

لَا ilāhe illāhü'l-^{ma}būdū mōlūdū muḥammadū'r-rūsūlū Allāhī qā'imā bāmrihī w-waḥīyī. a'ūdū bi-kalimātī Allāhī al-tamātī kullihā min šerri mā ḫalq.

bi-küllī mekānin. Lā ilāhe illāhü'l-mezkūrū bi-küllī lisānin. Lā ilāhe illāhü'l-meşkūrū (2) bi-küllī iḥsānin. Lā ilāhe illāhü'l-mün'imū bi-lā imtinānin. Lā ilāhe illāhu külle yevmin hüve fī şe'nin. Lā ilāhe (3) illāhu imānen bi'llāhi. Lā ilāhe illāhu emānen mina'llāhi. Lā ilāhe illāhu emāneten 'inda'llāhi. Lā ilāhe (4) illāhu ḥaḥḥan ḥaḥḥan. Lā ilāhe illāhu imānen ve şıdḥan. Lā ilāhe illāhu telaṭṭufen ve rifḥan. Lā ilāhe (5) illāhu te'abbūden ve rıḥḥan. Lā ilāhe illāhü'l-sāhibū'l-vaḥdāniyyeti'l-ḡadīmiyyeti'l-ezeliyyeti'l-ebediyyeti'llezī (6) leyse lehū zıddun ve lā niddūn ve lā şibhūn ve lā şerikūn ve lā naẓirun ve lā müşirūn ve lā vezirūn ve lā veledūn ve lā (7) mevlūdūn Muḥammedū'r-resūlu'llāhi ḡā'imēn bi-emrihī ve waḥyihi. E'üzū bi-kelimāti'llāhi't-temmāti küllihā min şerri (8) mā

490 Allah'tan başka ilah (tapacak) yoktur, yalnız o vardır ve vadinde sâdıktır. O, kulunu zafere erdirdi ve ordusunu izzetlendirdi ve günahını bağışladı ve örgütleri dağıttı ve o, tektir ve ondan sonrası yoktur. İlah (tapacak) ancak Allah'tır, güç ve kuvvet yalnız Allah'ındır. İlah ancak Allah'tır ki yalnızca ona taparız. Nimet onundur ve fazilet ve güzel övgü onadır. İlah (tapacak) ancak Allah'tır ve kâfirler hoş istemeseler de din muhlislerindir. Melik ve cebbar olan Allah'tan başka ilah (tapacak) yoktur. Yüce ve ziyade bağışlayıcı olan Allah'tan başka ilah (tapacak) yoktur. Tek ve kahr eden Allah'tan başka ilah (tapacak) yoktur. Ziyade gizleyici müheymin (kullarını havf ve haşyetden emin ve azad eden Allah) dir. Ulu ve yüce olan Allah'tan başka ilah (tapacak) yoktur. Celâli yüce olan Allah'tan başka ilah (tapacak) yoktur. Övgüsü büyük olan Allah'tan başka ilah (tapacak) yoktur. Her şeye nail olan Allah'tan başka ilah (tapacak) yoktur. Şanı yüce Allah'tan başka ilah (tapacak) yoktur. Her kese ihsanı olan Allah'tan başka ilah (tapacak) yoktur. Uluları yüce kılan Allah'dan başka ilah (tapacak) yoktur. İsimleri kutsal olan Allah'dan başka ilah (tapacak) yoktur. Sıfatları ayıp ve noksandan uzak, temiz ve pak olan Allah'tan başka ilah (tapacak) yoktur. Ağırbaşlı ve eli açık olan Allah'tan başka ilah (tapacak) yoktur. Ulu ve yüce Allah'tan başka ilah (tapacak) yoktur. Bağışlayan ve esirgeyen Allah'tan başka ilah (tapacak) yoktur. Kendisine çok şükr edilen Allah'tan başka ilah (tapacak) yoktur. Ezeli (öncesiz) olan Allah'tan başka ilah (tapacak) yoktur. Ebedî (sonrasız) olan Allah'tan başka ilah (tapacak) yoktur. Ezeli ve ebedî olan Allah'tan başka ilah (tapacak) yoktur. Tek olan Allah'tan başka ilah (tapacak) yoktur. Tek ve samed (hiç bir şeye ihtiyacı olmayan) Allah'tan başka ilah (tapacak) yoktur. Kayyum ve sermedî olan Allah'tan başka ilah (tapacak) yoktur. Arkadaş ve çocuk edinmeyen Allah'tan başka ilah (tapacak) yoktur. Doğurmayan ve doğrulmayan Allah'tan başka ilah (tapacak) yoktur. Eşi ve benzeri olmayan Allah'tan başka ilah (tapacak) yoktur.

ḥalaka⁴⁹¹ dēye selāse ve andan sonra zere'e ve bere'e⁴⁹² dēye بِسْمِ اللَّهِ خَيْرُ الْأَسْمَاءِ Bismi'llāhi رَبُّ الْأَرْضِ وَرَبُّ السَّمَاءِ بِسْمِ اللَّهِ الَّذِي لَا يَضُرُّ مَعَ اسْمِهِ شَيْءٌ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي السَّمَاءِ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ḥayrū'l-esmā'i bismi'llāhi Rabbū'l- (9) arḍi ve Rabbū's-semā'i bismi'llāhi'lleẓī lā yaḍurru ma'a ismiḥi şey'ün fi'l-'arḍi ve lā fi's-semā'i ve hüve's- (10) semī'ū'l-'alīmü⁴⁹³ dēye تِلْكَ بِسْمِ اللَّهِ افْتَتَحْتُ عَلَى اللَّهِ تَوَكَّلْتُ وَفَوَّضْتُ أَمْرِي إِلَى اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ بَصِيرٌ⁴⁹⁴ ve andan sonra selāse merrātin⁴⁹⁴ بِالْعِبَادِ. الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَحْيَانًا بَعْدَ مَا أَمَاتَنَا وَرَدَّ إِلَيْنَا آرَوَاحَنَا وَآلَيْهِ الْبَعْثُ وَالنُّشُورُ. الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي عَاقَنَا مِنْ تَوَمِنًا وَابْتَقَانَا مِنْ آمَنَّا إِلَى يَوْمِنَا هَذَا. الْحَمْدُ لِلَّهِ عَلَى الطَّاعَةِ وَالْتَوْفِيقِ وَتَسْتَغْفِرُ اللَّهُ مِنْ كُلِّ ذَنْبٍ عَمْدٍ وَخَطَاٍ وَنُقْصَانٍ وَنَقْصِيرٍ. الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي ذَهَبَ بِاللَّيْلِ مُظْلِمًا وَجَاءَ بِالنَّهَارِ مُبْصِرًا. الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَذْهَبَ عَنَّا الْحَزْنَ إِنَّ رَبَّنَا لَغَفُورٌ شَكُورٌ. الَّذِي أَحَلَّنَا دَارَ الْمُقَامَةِ مِنْ فَضْلِهِ لَا يَمَسُّنَا فِيهَا نَصَبٌ وَلَا يَمَسُّنَا فِيهَا لُغُوبٌ. الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي صَدَقَنَا وَعْدَهُ وَأَوْرَثَنَا الْأَرْضَ نَتَبَوَّءُ مِنَ الْجَنَّةِ حَيْثُ نَشَاءُ فَنِعْمَ أَجْرُ الْعَامِلِينَ. الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي هَدَانَا لِهَذَا وَمَا كُنَّا لِنَهْتَدِيَ لَوْلَا أَنْ هَدَانَا اللَّهُ لَقَدْ جَاءَتْ رَسُولٌ رَبِّنَا بِالْحَقِّ وَتُودُوا أَنْ تُلْكُمُوهَا أَلْجَنَّةُ أَوْ رِثْمُوهَا بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ. اللَّهُمَّ إِنَّا أَصْبَحْنَا نَشْهَدُكَ وَنُشْهِدُ حَمَلَةَ عَرْشِكَ وَمَلَائِكَتَكَ وَجَمِيعَ خَلْقِكَ بِأَنَّكَ أَنْتَ اللَّهُ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ وَحْدَكَ لَا شَرِيكَ لَكَ نَسْتَجِيرُكَ Bismi'llāhi iftetahtü 'ala'llāhi tevekkeltü ve fevvaḍtü (11) emri ila'llāhi inna'llāhe başirun bi'l-'ibādi. El-ḥamdü li'llāhi'lleẓī eḥyānā ba'de mā emātenā ve redde ileynā (12) ervāhenā ve ileyhi'l-ba'sü ve'n-nüşūru. El-ḥamdü li'llāhi'lleẓī 'āfenā min nevminā min emsinā (13) ilā yevminā hāzā. El-ḥamdü li'llāhi

491 Bütün mekanların mabud'u Allah'tan başka ilah (tapacak) yoktur. Her dil ile zikr edilen Allah'tan başka ilah (tapacak) yoktur. Her ihsanına şükr edilen Allah'tan başka ilah (tapacak) yoktur. Yasaklamadan nimet veren Allah'tan başka ilah (tapacak) yoktur. Her gün işinde olan Allah'tan başka ilah (tapacak) yoktur. İman edilecek Allah'tan başka ilah (tapacak) yoktur. Güvenilecek olan Allah'tan başka ilah (tapacak) yoktur. Emānet edilecek olan Allah'tan başka ilah (tapacak) yoktur. Gerçekten gerçek olan Allah'tan başka ilah (tapacak) yoktur. İnanılır ve güvenilir Allah'tan başka ilah (tapacak) yoktur. Lûtf gösterecek ve arkadaşlık edecek olan Allah'tan başka ilah (tapacak) yoktur. Kendisine ibadet edilecek olan ve incelik sahibi olan Allah'tan başka ilah (tapacak) yoktur. Karşısı ve altarnetifi, ortağı, vezîri, etkileyicisi, çocuğu olmayan ebedî, ezeli, kadîm, tek sahip olan Allah'tan başka ilah (tapacak) yoktur. Doğrulmuş olan Muhammet de onun emir ve vahyiyle kaim olan Allah'ın elçisinden başkası değildir. Yaratılmış olanların şerrinden Allah'ın bütün kelimelerine sığınırım.

492 Yarattı ve akladı.

493 Adların en hayırlısı Allah'ın adıyla; yeryüzü ve gökyüzünün rabbi Allah'ın adıyla; yeryüzünde ve gökyüzünde onun adıyla birlikte hiç bir şeyin zarar vermeyeceği Allah'ın adıyla ve o, işiten ve bilendir.

494 Üç kez (tekrarla)

‘ale’t-‘atı ve ‘t-tevfîki ve nestagfiru’llāhe min külli zenbin ‘amdin ve ḥaṭā’in (14) ve nokşānin ve taḫşirin. El-ḥamdü li’llāhi’llezi zehebe bi’l-leyli muzlimen ve cā’e bi’n-nehāri mübsıran. El-ḥamdü li’llāhi’ (15) llezi ezhebe ‘anne’l-ḥazene inne Rabbenā le-ḡafūrun şekūrun. Ellezi eḡalenā dāre’l-muḡāmeti min faḍlihî (16) lā yemessünā fihā naşabūn ve lā yemessünā fihā lügübūn. El-ḥamdü li’llāhi’llezi şadakanā va‘dehū ve evraşenā (17) el-arḡa netebevve’ü mine’l-cenneti ḡaysü neşā’ü fe-ni‘me ecrü’l-‘āmilīne. El-ḥamdü li’llāhi’llezi hedānā li-hāzā (159a-1) ve mā künnā li-nehtedī lev lā en hedānā’llāhu le-ḡad cā’etü rusülü Rabbinā bi’l-ḡaḡḡi ve nūdū en tilküümü’l- (2) cenetü uriştümühā bi-mā küntüm ta‘lemüne Allāhümme innā aşbahnā nüşhidüke ve nüşhidü ḡamelete ‘arşike (3) ve melā’iketike ve cemī’i ḡaḡḡike bi-enneke ente Allāhü’llezi lā ilāhe illā ente vaḡdeke lā şerīke leke (4) nestagfiruke ve netūbu ileyke ve neşhedü enne Muḡammeden ‘abdüke ve Resūlüke⁴⁹⁵ dēye şelāşe ve andan şonra (5) اَللّٰهُمَّ اِنَّا نُقَدِّمُ

اِلَيْكَ بَيْنَ يَدَيَّ كُلِّ نَفْسٍ وَلَمَحَةٍ وَلَحْظَةٍ وَنَظْرَةٍ وَطَرْفَةٍ يَطْرُقُ بِهَا اَهْلُ السَّمَوَاتِ وَاَهْلُ الْاَرْضِ وَكُلُّ شَيْءٍ هُوَ فِي عِلْمِكَ كَايْنٌ اَوْ قَدْ كَانَ اَللّٰهُمَّ اِنَّا نُقَدِّمُ اِلَيْكَ بَيْنَ يَدَيَّ ذَلِكَ كُلِّهِ مَرْحَبًا مَرْحَبًا بِالصَّبَاحِ الْجَدِيدِ وَبِالْيَوْمِ السَّعِيدِ وَبِالْمَلَكَيْنِ الْكَرَامَيْنِ الْكَاتِبَيْنِ الشَّهِيدَيْنِ الْعَادِلَيْنِ الْحَافِظَيْنِ حَيَّاكُمُ اللهُ تَعَالَى اُكْتَبَا فِي غُرَّةِ يَوْمِنَا هَذَا نَشْهَدُ اَنْ لَا اِلَهَ اِلَّا اللهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ وَنَشْهَدُ اَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ وَحَبِيبُهُ وَصَفِيُّهُ وَهَذِهِ الشَّهَادَةُ نَحْيِي وَعَلَيْهَا نَمُوتُ وَعَلَيْهَا تَبْعَتْ عَدَا اِنْ شَاءَ اللهُ تَعَالَى لِلّٰهِ وَاَصْبَحْنَا وَاصْبَحَ الْمُلْكُ لِلّٰهِ تَعَالَى وَالْعِظْمَةُ لِلّٰهِ وَالْهَيْبَةُ لِلّٰهِ وَالْقُدْرَةُ لِلّٰهِ وَالْكِبْرِيَاءُ لِلّٰهِ وَالْاَلَاءُ لِلّٰهِ وَالنِّعْمَاءُ لِلّٰهِ وَالْبَقَاءُ لِلّٰهِ وَالْجَبَاءُ لِلّٰهِ وَالْجَمَالُ لِلّٰهِ وَالْجَلَالُ لِلّٰهِ وَالْمُلْكُ لِلّٰهِ وَالْمَلَكُوتُ لِلّٰهِ وَالْجَبْرُوتُ لِلّٰهِ الْوَحْدُ الْقَهَّارُ . اَصْبَحْنَا عَلَى فِطْرَةِ الْاِسْلَامِ وَعَلَى كَلِمَةِ الْاِخْلَاصِ وَعَلَى دِينِ نَبِيِّنَا مُحَمَّدٍ صَلَّى اللهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَعَلَى

495 Allah'ın adıyla açtık. Allah'a tevekkül ettim ve işimi Allah'a havale ettim. Elbette Allah kullarını görendir. Ölümden sonra bizi diriltten; ruhlarımızı bize geri verip diriltten Allah'a şükür ve övgü. Uykumuzdan bize afiyet veren ve dünden bu güne kalmamızı sağlayan Allah'a şükür ve övgü. İtaat ve üstünlük üzerine Allah'a şükür ve övgü. Bütün günah, hata ve noksandan Allah'tan yarlığama dileriz. Geceyi giderip aydınlık gündüzü getiren Allah'a şükür ve övgü. Bizden hüznü gideren Allah'a şükür ve övgü. Elbette Rabbimiz bağışlayan ve kendisine şükr edilendir. O ki Darü'l-kıyameyi (cenneti) bize faziletinden ötürü verdi. Orada bize sıkıntı yoktur. Vadinde doğru olan Allah'a şükür ve övgü. Yeryüzünü bize bırakan ve cenneti de istediğimiz gibi yurt edinmemizi sağlayan Allah'a şükür ve övgü. İşleyenlerin mükâfatı ne güzel! Bundan dolayı bize doğru yolu gösteren Allah'a şükür ve övgü. Şayet bize doğru yolu göstermeseydi doğru yolu bulamazdık. Rabbimiz peygamberleri gerçekten gönderdi ve yaptığının sonucunda varis olacağınız cennete çağırdılar. Allahım! Arşına, meleklerine ve bütün yarattıklarına şehadet ederiz ki sen tek ve ortağı olmayan ilahsın. Senden yarlığama dileriz ve sana döneriz ve tanıklık ederiz ki Muhammet senin kulun ve elçindir.

Allāhümme ملّة ابيّنّا ابراهيم عليه الصلوة والسلام حنيفاً مسلماً وما كان من المشركين سُبْحَانَ رَبِّيَ الْعَلِيِّ الْأَعْلَى الْوَهَّابِ innā nuḳaddimü ileyke beyne yedā külli nefesin ve lemḥatin ve laḥẓatin ve nazratin ve ʔarfetin yaṭrifü bi-hā (6) ehlü's-semāvāti ve ehlü'l-arḍi ve küllü şeyin hüve fī 'ilmike kāyinü ev ḳad kāne Allāhümme innā nuḳaddim ileyke (7) beyne yedā zālike küllihī merḥaban merḥaban bi's-ṣabāhi'l-cedīdi ve bi'l-yevmi's-sa'idi ve bi'l-melekeyni'l-kirāmeyni'l- (8) ekremeyni'l-kātibeyni's-ṣāhideyni'l-ādileyni'l-ḥāfızeyni ḥayyākümü'llāhu ta'ālā üktübā fī ğurreti (9) yevminā hāzā neşhedü en lā ilāhe illa'llāhu vaḥdehü lā şerīke lehü ve neşhedü enne Muḥammeden 'abdühü ve Resülühü (10) ve ḥabībühü ve şafiyyühü ve 'alā hāzihi's-şehādeti naḥyā ve 'aleyhā nemūtu ve 'aleyhā neb'aşü ğaden in şā'a'llāhu (11) ta'ālā aşhabnā ve aşbaḥe'l-mülkü li'llāhi ta'ālā ve'l-aẓametü li'llāhi ve'l-heybetü li'llāhi ve'l-ḳudretü li'llāhi ve'l-kibriyā'ü (12) li'llāhi ve'l-ālā'ü li'llāhi ve'n-na'mā'ü li'llāhi ve'l-beḳā'ü li'llāhi ve'l-behā'ü li'llāhi ve'l-cemālü li'llāhi ve'l-celālü li'llāhi ve'l-mülkü (13) li'llāhi ve'l-melekütü li'llāhi ve'l-ceberütü li'llāhi'l-vāhidü'l-ḳahhāri. Aşbaḥnā 'alā fıtrati'l-İslāmi ve 'alā kelimetü'l- (14) ihlāşi ve 'alā dīni nebiyyinā Muḥammedin şalla'llāhu ta'ālā 'aleyhi ve sellem ve 'alā milleti ebīnā İbrāhimi (15) 'aleyhi's-şalātü ve's-selām ḥanīfen müslimen ve mā kāne ve mā ene mine'l-müşrikine sübhāne Rabbiyye'l- 'aliyyü'l- (16) 'ale'l-vehhāb⁴⁹⁶ دَیْه ثَلَاثَ مَرَّاتٍ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ لَا أُحْصِي ثَنَاءً عَلَيْكَ أَنْتَ كَمَا أَثْنَيْتَ عَلَى نَفْسِكَ سُبْحَانَكَ مَا عَرَفْنَاكَ حَقَّ مَعْرِفَتِكَ يَا مَعْرُوفٌ. سُبْحَانَكَ مَا ذَكَرْنَاكَ حَقَّ ذِكْرِكَ يَا مَذْكُورٌ. سُبْحَانَكَ شَكَرْنَاكَ حَقَّ شُكْرِكَ يَا مَشْكُورٌ. سُبْحَانَكَ مَا عَبَدْنَاكَ حَقَّ عِبَادَتِكَ يَا مَعْبُدٌ. سُبْحَانَكَ اللَّهُ وَبِحَمْدِهِ سُبْحَانَكَ اللَّهُ الْعَظِيمِ وَبِحَمْدِهِ وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ. سُبْحَانَكَ اللَّهُ وَبِحَمْدِهِ عَدَدَ خَلْقِهِ وَرِضَاءِ نَفْسِهِ وَزِنَتِ عَرْشِهِ وَمِدَادَ كَلِمَاتِهِ وَمَلَاءَ بَرِّهِ وَبَحْرِهِ. سُبْحَانَكَ اللَّهُ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَاللَّهُ أَكْبَرُ

⁴⁹⁶ Allahım! Elbette ellerimizin arasında sana sunarız ki tüm nefis, bir an, bir bakış, yeryüzü ve gökyüzü ehlinin çepeçevre her tarafı, olan ya da olacak her şey senin ilmindedir. Allahım! Bütün bunları elimizle sana sunarız. Yeni sabaha merhaba, mutlu güne merhaba, şahit olan, adil ve koruyucu Kirāmen Kātibin meleklerine merhaba. Allah, size hayat versin. Bu günümüzü parlak günümüzü yazınız ve şahit oluruz ki tek Allah'tan başka ilah (tapacak) yoktur ve onun ortağı yoktur ve şahitlik ederiz ki Muhammet onun kulu, elçisi ve habibi ve seçilmiştir ve bu şahadet üzerine dirilir ve ölürüz ve yarın Allah dilerse yeniden diriliriz. Biz de mülk de Allah'ındır. Azamet, heybet, kudret, büyüklük, nimet, bakilik, beha ve cemal, celāl, mülk, melekut ve ceberrut ve kahhar olan tek Allah'ındır. İslām fıtrati ve ihlās kelimesi ve peygamberimiz Muhammet dini üzerine, Hanif ve Müslim olan babamız İbrahim -Ona salāt ve selām olsun- milleti üzerine olduk, o da ben de müşriklerden değilim. Ziyāde hibe edici, Ulu ve yüce Rabbimi tesbih ederim.

وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ... أَعُوذُ بِاللَّهِ السَّمِيعِ الْعَلِيمِ وَالْأَمَةِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ وَيَلَايَهُ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ إِنَّكَ تَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ اهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ آمِينَ. وَالْهُكْمُ لِلَّهِ وَحْدًا لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ. اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ لَا تَأْخُذُهُ سِنَّةٌ وَلَا نَوْمٌ لَهُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ مَنْ ذَا الَّذِي يَشْفَعُ عِنْدَهُ إِلَّا بِإِذْنِهِ يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَلَا يُحِيطُونَ بِشَيْءٍ مِنْ عِلْمِهِ إِلَّا بِمَا شَاءَ وَسِعَ كُرْسِيُّهُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَلَا يَئُودُهُ حِفْظُهُمَا وَهُوَ الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ. لَا إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ قَدْ تَبَيَّنَ الرُّشْدُ مِنَ الْغَيِّ فَمَنْ يَكْفُرْ بِالطَّاغُوتِ وَيُؤْمِنْ بِاللَّهِ فَقَدْ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقَى لَا انْفِصَامَ لَهَا وَاللَّهُ سَمِيعٌ. وَلِيَ الَّذِينَ آمَنُوا يُخْرِجُهُمْ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ وَالَّذِينَ كَفَرُوا أَوْلِيَاءُهُمُ الطَّاغُوتُ يُخْرِجُونَهُمْ مِنَ النُّورِ إِلَى الظُّلُمَاتِ أَلَيْسَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ. لِلَّهِ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَاتَّبِعُوا مَا فِي أَنْفُسِكُمْ أَوْ تَخْفَوْهُ يُحَاسِبُهُم بِهِ اللَّهُ فَيَغْفِرُ لِمَنْ يَشَاءُ وَيُعَذِّبُ مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ آمَنَ الرَّسُولُ بِمَا أُنْزِلَ إِلَيْهِ مِنْ رَبِّهِ وَالْمُؤْمِنُ كُلُّ آمَنَ بِاللَّهِ وَمَلَائِكَتِهِ وَكُتُبِهِ وَرُسُلِهِ لَا تَقْرِئُ بَيْنَ أَحَدٍ مِنْ رُسُلِهِ وَقَالُوا سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا غُفْرَانَكَ رَبَّنَا وَإِلَيْكَ الْمَصِيرُ لَا يَكِلُفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا لَهَا مَا كَسَبَتْ وَعَلَيْهَا مَا اكْتَسَبَتْ رَبَّنَا لَا تُؤَاخِذْنَا إِنْ نَسِينَا أَوْ أَخْطَأْنَا رَبَّنَا وَلَا تَحْمِلْ عَلَيْنَا إِصْرًا كَمَا حَمَلْتَهُ عَلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِنَا رَبَّنَا وَلَا تَحْمِلْنَا مَا لَا طَاقَةَ لَنَا بِهِ وَاعْفُ عَنَّا وَاعْفِرْ لَنَا وَارْحَمْنَا أَنْتَ مَوْلَانَا فَانصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ. رَبَّنَا لَا تُزِغْ قُلُوبَنَا بَعْدَ إِذْ هَدَيْتَنَا وَهَبْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً إِنَّكَ أَنْتَ الْوَهَّابُ. رَبَّنَا أَنْتَ جَامِعُ النَّاسِ لِيَوْمٍ لَا رَيْبَ فِيهِ إِنَّ اللَّهَ لَا يُخْلِفُ الْوَعْدَ. الَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا إِنَّا أَمَّا فَاغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ الصَّابِرِينَ وَالصَّادِقِينَ وَالْقَانِتِينَ وَالْمُنْفِقِينَ وَالْمُسْتَغْفِرِينَ بِالْأَسْحَارِ. شَهِدَ اللَّهُ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ وَالْمَلَائِكَةُ وَأُولُو الْعِلْمِ قَائِمًا بِالْقِسْطِ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ. إِنَّ الَّذِينَ عِنْدَ اللَّهِ الْأَسْلَامُ. قُلِ اللَّهُمَّ مَالِكُ الْمُلْكِ نُؤَاتِي الْمُلْكَ مَنْ تَشَاءُ وَتَنْزِعُ الْمُلْكَ مِمَّنْ تَشَاءُ وَنُعِزُّ مَنْ تَشَاءُ وَتُذِلُّ مَنْ تَشَاءُ بِيَدِكَ الْخَيْرُ إِنَّكَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ. تُلْجِ اللَّيْلَ فِي النَّهَارِ فِي اللَّيْلِ وَيُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَيُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ الْحَيِّ وَتَرْزُقُ مَنْ تَشَاءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ. إِنَّ رَبِّكُمْ اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَى عَلَى عَرْشٍ يُغْشَى اللَّيْلُ النَّهَارَ يُطَلِّبُهُ حَتِّيًا وَالشَّمْسُ وَالْقَمَرُ وَالنُّجُومُ مَسْخَرَاتٍ بِأَمْرِهِ أَلَا لَهُ الْخَلْقُ وَالْأَمْرُ تَبَارَكَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ ادْعُوا رَبَّكُمْ تَضَرُّعًا وَخُفْيَةً إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ. وَلَا تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ بَعْدَ إِسْلَامِهَا وَادْعُوهُ خَوْفًا وَطَمَعًا إِنَّ رَحْمَةَ اللَّهِ قَرِيبٌ مِنَ الْمُحْسِنِينَ. لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِنْ أَنْفُسِكُمْ عَزِيزٌ عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ حَرِيصٌ عَلَيْكُمْ بِالْمُؤْمِنِينَ رَؤُوفٌ رَحِيمٌ. فَإِنْ تَوَلَّوْا فَقُلْ حَسْبِيَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا

Lā ilāhe illā ente sübhāneke Allāhümme (17) ve bi-
hamdike lā uḥṣī şenā'en 'aleyke ente ke-mā eşneyte 'alā nefsike sübhāneke mā
'arafnāke (159b-1) Ḥaḳḳa ma'rifetike yā ma'rūfu. Sübhāneke mā zekernāke Ḥaḳḳa
zikrike yā mezkürü. Sübhāneke mā şekernāke (2) Ḥaḳḳa şükrike yā meşkürü.
Sübhāneke mā 'abednāke Ḥaḳḳa 'ibadetike yā ma'būdü. Sübhāna'llāhi ve bi-ḥamdiḥi
(3) sübhāna'llāhi'l-'aẓīm ve bi-ḥamdiḥi ve lā ḥavle ve lā kuvvete illā bi'llāhi'l-'aliyyi'l-

‘azîmi. Sübhāna’llāhi ve bi-ḥamdihi (4) ‘adede ḥalkihi ve rızā’e nefsihi ve zinete ‘arşihî ve midāden kelimātihî ve milā’e berrihi ve bahrihi. Sübhāna’llāhi (5) el-ḥamdü li’llāhi ve lā ilāhe illā’llāhu va’llāhu ekber ve lā ḥavle ve lā kuvvete illā bi’llāhi’l-‘aliyyi’l-‘azîmi... (6) E’üzü bi’llāhi’s-semî’i’l-‘alîmi ve ālā’ihi mine’s-şeyṭāni’r-racîmi ve belā’ihi bismi’llāhi’r-raḥmāni’r-raḥîmi (7) el-ḥamdü li’llāhi Rabbi’l-‘ālemîne’r-raḥmāni’r-raḥîmi mālîki yevmi’d-dîni iyyāke na’būdū ve iyyāke nesta’inū (8) ihdina’s-şırāṭe’l-müstakîme şırāṭe’llazīne en’amte ‘aleyhim ḡayri’l-maḡḍûbi ‘aleyhim ve la’d-ḡāllîne (9) āmin ve ilāhüküm ilāhün vāḥidün lā ilāhe illā hüve’r-raḥmānū’r-raḥîmi. Allāhü lā ilāhe illā hüve’l-ḥayyü’l-kayümmü (10) lā te’ḥuzühü sittetün ve lā nevmün lehü mā fi’s-semāvāti ve mā fi’l-arḍi men ze’llezi yeşfe’u ‘indehü illā (11) bi’iznihi ya’lemü mā beyne eydîhim ve mā ḥalfehüm ve lā yuḥîṭüne bi-şey’in min ‘ilmihi illā bi-māşā’e ve si’a kürsiyyühü’s- (12) semāvāti ve’l-arḍe ve lā ye’üdühü ḥıfzuhümā ve hüve’l-aliyyü’l-‘azîmü lā ikrāhe fi’d-dîni ḡad tebeyyene’r- (13) rüşüd mine’l-ḡayyi fe-men yekfür bi’t-ṭāḡütü ve yü’mîn bi’llāhi fe-ḡadi’stemseke bi’l-‘urveti’l-vüşḡā (14) la’nfişāme lehā va’llāhu semî’un ‘alîmun. Allāhu veliyyü’llazīne āmenü yuḥricühüm mine’z-zulümāti ile’n-nûri (15) ve’llazīne kefevü evliyā’ühümü’t-ṭāḡütü yuḥricühüm mine’nnûri ile’z-zulümāti ülä’ike aşḡabu’n- (16) nārihüm fiḡā ḡālîdüne. Li’llāhi mā fi’s-semāti ve mā fi’l-arḍi ve in tübdü mā fî enfüsiküm ev (17) tuḡfuhü yuḡāsibküm bihi’llāhu fe-yaḡfiru li-men yeşā’ü ve yu’azîbu min yeşā’ü va’llāhu ‘alā külli şey’in ḡadîrun (160a-1) āmene’r-resülü bi-mā ünzile ileyhi min Rabbihi ve’l-mu’mînüne küllü āmene bi’llāhi ve melā’iketihî ve kütübihî (2) ve rusûlihî lā nüferriḡu beyne eḡadin min rusûlihî ve ḡālū semi’nā ve eṭa’nā ḡufrāneke Rabbenā ve ileyke’l-maşîru (3) lā yükellifü’llāhu nefsen illā vüs’ahā lehā mā kesebet ve ‘aleyhā ma’ktesebet Rabbenā lā tü’āḡiznā in (4) nesînā ev eḡṭā’nā Rabbenā ve lā taḡmil ‘aleynā işran ke-mā ḡameltehü ‘ale’llazīne min ḡablinā Rabbenā ve lā (5) tuḡammilnā mā lā ṭāḡate lenā bihi va’fu ‘annā va’ḡfir lenā va’rḡamnā ente Mevlānā fe’nşurnā ‘ale’l-ḡavmi’l- (6) kāfirîne. Rabbenā lā tüziḡ ḡulûbenā ba’de iz hedeytenā vehēb lenā min ledünke raḡmeten inneke ente’l- (7) vehhābi. Rabbenā inneke cāmi’u’n-nāsi li-yevmin lā reybe fihi inna’llāhe lā yuḡlifü’l-mî’ādi. Ellezîne yeḡulüne (8) Rabbenā innenā āmennā fa’ḡfir lenā zünûbenā ve ḡinā ‘azābe’n-nāri eş-şābirîne ve’s-şādîḡîne ve’l-ḡāninîne (9) ve’l-münāfîḡîne ve’l-müstāḡfirîne bi’l-esḡāri. Şehida’llāhu ennehü lā ilāhe illā hüve ve’l-melā’iketü ve ülü’l-‘ilmi ḡā’imen (10) bi’l-ḡıştî lā ilāhe illā hüve’l-‘azîzü’l-ḡakîmü inne’d-dîne ‘inda’llāhi’l-İslāmi. Ḳul Allāhümme

mālike'l-mülki (11) nū'ti'l-mülke men teşā'ü ve tenzi'u'l-mülke mimmen teşā'ü ve nu'izzü men teşā'ü ve tüzillü men teşā'ü bi-yedike'l-hayri (12) inneke 'alā külli şey'in kadirun. Tūlicü'l-leyle fi'n-nehāri tūlicü'n-nehār fi'l-leyli ve tuḥrici'l-hayye mine'l- (13) meyyiti ve tuḥricü'l-meyyite mine'l-hayyi nerzuḳu men teşā'ü bi-gayri ḥisābin. İnne Rabbekümü'llāhü'lleẓī ḥalaḳa's- (14) semāvāti ve'l-arḍe fī sitteti eyyāmin şümme'stevā 'ale'l-arşi yuḡşi'l-leyle'n-nehāre yaṭlibühū ḥaşıṣen (15) ve's-şemse ve'l-ḳamere ve'n-nücūme musahḥarātın bi-emriḥi elā lehü'l-ḥalku ve'l-emrü tebāreke'llāhu Rabbi'l-'ālemīne (16) ud'ü Rabbeküm taḍḍarru'an ve ḥufeyten innehū lā yuḥibbū'l-mu'tedīne ve lā tufsidü fi'l-arḍi ba'de'l-ıslāḥihā (17) ve'd'ūhu ḥavfen ve ṭama'an inne raḥmeta'llāhi ḳarībū mine'l-muḥsinīne. Le ḳad cā'eküm rasūlü min enfüsiküm (160b-1) 'azīzun 'aleyhi mā 'antitüm ḥariṣun 'aleyküm bi'l-mü'minīne ra'ūfun raḥīmun. Fe-in tevellev fe-ḳul ḥasbiya'llāhu (2) Lā ilāhe illā hüve 'aleyhi tevekkeltü ve hüve Rabbü'l

فَسُبْحَانَ اللَّهِ حِينَ تُمْسُونَ وَحِينَ تُصْبِحُونَ. وَلَهُ الْحَمْدُ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَعَشِيًّا وَحِينَ تُظْهِرُونَ يُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَيُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ الْحَيِّ وَيُحْيِي الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا وَكَذَلِكَ تُخْرَجُونَ. وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَكُمْ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ إِذَا أَنْتُمْ بَشَرٌ تَنْتَشِرُونَ. سُبْحَانَ رَبِّكَ رَبِّ الْعَزَّةِ عَمَّا سَلَامٌ عَلَى الْمُرْسَلِينَ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ.

497 Senden başka ilah (tapacak) yoktur. Seni tesbih ederiz. Allahım! Sen kendini sena ettiğin gibi senin üzerine biz sayılamayacak sena ederiz. Seni tesbih ederiz. Ey bilinen! Seni tam olarak bilemedik. Seni tesbih ederiz. Ey zikr edilen, hakkıyla seni zikr edemedik. Seni tesbih ederiz. Ey şükür edilen! Sana hakkıyla şükür edemedik. Ey tapınılan! Sana hakkıyla ibadet edemedik. Allah'ı tesbih ederiz ve onu överiz ve Yüce Allah'ı şükür ve sena ile tesbih ederiz. Ulu ve yüce Allah'dan başka güç ve kuvvet yoktur. Allah'ı hamd ile tesbih ederiz ve yaratılmışların adedince ve nefsinin rızası adedince ve arşının ölçüsü adedince ve kelimelerin sayısınca ve kara ve denizlerin miktarınca hamd ve tesbih ederiz. Allah'a şükür ve övgü. Allah'tan başka ilah (tapacak) yoktur ve Allah uludur; ve ulu ve yüce olan Allah'tan başka güç ve kudret yoktur. İştici, bilici, nimet verici olan Allah'a taşlanmış şeytandan ve belasından sığınırım. Bağışlayıcı, esirgeyen olan Allah'ın adıyla okurum. Ögmek Allahu Taalaya, alemleri besleyici olan. Bağışlayıcı esirgeyici (muhabbet edici). Ceza gününün maliki. Ancak sana taparız ve ancak senden yardım isteriz. Bizlere göster doğru olan yolu. Onların yolu ki inam ettin üzerlerine. Üzerlerine gazap olunmuşların ve yolunu şaşırmışların yolunun gayrisi. (Fâtiha Sûresi, 1-7. âyetler) Kabul et. Sizin mabudunuz bir olan mabuttur. Yoktur hiç bir mabut andan gayri. (Bakara Sûresi, 163. âyet) Allah! Asla mabut yoktur ondan gayri, diridir âlemin tedbirin edicidir; tutmaz onu uyumak ve uyku. Onun içindir ol şey ki göklerde ve yerde vardır. Kimdir şu ki şefaât eder ısmarlar onun yanında meğer onun hükmüyle. Bilir ol şey ki onların önündedir ve arkalarındadır ve tutabilmezler onun bildiğinden bir şey ki Allah diledi zabt etti onun padişahlığı gökleri ve yeri ve ağır olmaz onun üzerine gökleri ve yeri saklamak ve Allah Taala mertebeli ve büyük kadrlidir. Zor ve cebr etmek yoktur din ecl için (yüzünden). Elbette zahir oldu doğru yol bulmaklık yetirmekten. Pes bir kimse inkâr etse sanemi ve hâcı ve iman getirse Allahu Taalaya. Pes el urdu muhkem olan ukde (kulp) ki yoktur kırılmak ve kesilmek onun için ve Allah, işidicidir, bilicidir. Allah, müminlerin işini yasayıcıdır (onlara arka vericidir). Dışarı götürür (çıkartır) onları karanlıklardan aydınlığa ve ol kimseler ki kâfirdirler ve onların velileri (arka vericileri) bütler ve sanemlerdir, onları çıkarır dışarı getirir aydınlıktan karanlık canibine. İşbu guruh cehennemde olucudurlar. Onlar şu cehennemde ebedî kalıcıdırlar. (Bakara Sûresi, 255-257. âyetler) Allah'ın mülküdür ol şey ki göklerde ve ol şey ki yerde vardır. Eger aşikâre etseniz ol şey ki sizin kalbinizde vardır yahud gizli tutsanız onu elbette onun hesabını alır sizden Allah. Pes yarlıgar ol bir kimseyi ki diler azap eyler ol kimseyi ki diler ve Allah her bir şey üzerine kadirdir. İnandı peygambere ol şeye ki indirildi onun canibine kendi Rabbisinden ve müminler de inandı onların hepsi iman getürdiler Allahu Sübhaneye ve onun ferîştelerine ve onun kitaplarına ve onun peygamberlerine dediler ayırmayız hiç bir kimsenin arasını Allah'ın peygamberlerinden ve dediler dinledik ve buyruldu kabul ettik; dileriz senin yarlıgamanı. Ey bizim Rabbimiz ve senin canebinedür gerü dönmek. Allah vacib kılmaz hiç bir kimse üzerine meğer onun kudreti kadari elbette onun içündür ol şey ki işledi. Onun üzerinedir ol şey ki günah işledi. Ey bizim Rabbimiz tutma bizi eger unutsak ya hata etsek. Ey bizim Rabbimiz koyma bizim başımız üzerine ağır olan yükü. Nice ki koydun onu ol kimseler üzerine ki bizden ilerü geçtiler. Ey bizim Rabbimiz koyma bizim başımıza ol şeyi ki kudret yoktur bize onu kaldıрмаğa ve geç bizim günahımızdan ve yarlıga bizi ve bağışla bizim üzerimize. Sensin bizim velî-i umurumuz. Pes yardım et bize kâfir olan guruhlar üzerine. (Bakara Sûresi, 285-286 âyetler) Derler ey bizim Rabbimiz! Egri etme bizim kalblerimizi. Ondan sonra ki doğru yolu gösterdin bize ve

أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ. حَمَّ تَنْزِيلُ الْكِتَابِ مِنَ اللَّهِ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ غَافِرِ الذَّنْبِ وَقَابِلِ التَّوْبِ شَدِيدِ الْعِقَابِ Fe- ذِي الطُّولِ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ إِلَهُ الْمَصِيرِ. وَالْأَسْمَاءُ الْحُسْنَى فَادْعُوهُ بِهَا صَدَقَ اللَّهُ الْعَظِيمُ هُوَ اللَّهُ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ أَلْهَمَ إِنَّا نَسْأَلُكَ. sühbāna'llāhi hīne (3) tümsüne ve hīne tuşbiḥüne ve lehü'l-ḥamdü fi's-semāvāti ve'l-arḍi ve 'aşıyyen ve hīne tüşşirüne yuḥricu'l-ḥayye (4) mine'l-meyyiti ve yuḥricü'l-meyyite mine'l-ḥayyi ve yuḥyi'l-arḍa ba'de mevtihā ve kezālike tuḥracüne ve min

bağışla bize kendi yanından nimeti. Elbette sensin ihsan edici. Ey bizim Rabbimiz! Elbette sensin âdemleri cem edici. Ol günde ki asla şek yoktur onda. Elbette Allah hilaf etmez va'desine. (Âl-i 'İmrân Sûresi, 8 ve 9. âyetler) Ol kimseler ki derler: Ey bizim Rabbimiz! Elbette biz iman getirdik. Pes yarlığa bizim için bizim günahlarımızı ve sakla bizi cehennem azabından. Sabr edenler ve gerçek söyleyenler ve buyrulduyu kabul edenler ve nafaka verenler ve seher vakitlerinde yarlıganmak taleb edenler. Şahitlik verdi Allah şuna ki yoktur hiç mabut meğer ol Allah der ve şehadet etti melaikeler ve ilim sahibleri şu halde ki Allah âlemin tedbirini edicidir. Adliyle yoktur hiç mabut meğer ol Allahdır ki galibdir ve işleri muhkemdir. Tahkik muteber din Allah'ın yanında İslâm'dır. (Bakara Sûresi, 16-18. âyetler) De, ey Allah! Ey saltanatın mâliki verirsin padişahlığı ol kimesneye ki dilersin ve geri alırsın padişahlığı ol kimseden ki dilersin ve aziz edersin ol kimseyi ki dilersin ve zelil ve rezil edersin ol kimseyi ki dilersin. Senin elindedir iyilik elbette sen her bir şey üzerine kadirdir. Dahil kılırsın ve götürürsün geceyi gündüze ve ithal edersin gündüzü geceye ve dışarı çıkarırsın diriye ölüden ve dışarı çıkarırsın ölüyü diriden. Rızık verirsin ol kimesneye ki derlersiz hisapsız. (Bakara Sûresi, 26-27. âyetler) Tahkik sizin Rabbiniz ol Allah'tır ki yarattı gökleri ve yeri altı günde. Sonra arş üzere emri karar buldu örter geceyle gündüzü taleb eder gece gündüzü çabucak ve yarattı güneşi ve ayı ve yıldızları ve buyrultusuna tâbi oldukları halde haberdar olan. Onun içindir yaratmaklık ve buyrultuyu vermek ziyade büyük oldu. Allah âlemlerin Rabbisidir. ibadet edin kendi Rabbinize yalvarmakla ve âdemlerden gizlice. Elbette Allah sevmez haddinden geçenleri ve kötü iş işlemeyin yerde ıslah olunduktan sonra ve ibadet ediniz ona korkmakla ve ümit tutmakla. Tahkik Allah'ın esirgemesi yakındır güzel iş işleyenlere. (A'raf Sûresi, 54-56. âyetler) Ey Müslümanlar! Geldi size bir peygamber kendi kabilenizden katıydı onun üzerine sizin meşekkate uğramaklığınız. Harisdir sizin üzerinize ki hidâyet bulasınız Müslümanlara bağışlayıcıdır esirgeyicidir. Pes eger geri döneler de bestir (kâfidir) bana Allah hiç bir mabut yoktur ondan gayrı tapşırdım (tevekkül etdim) ve Allah büyük olan arşın sahibidir. (Tevbe Sûresi, 128 ve 129. âyetler)

āyātihî (5) en ḥalaḳakūm min tūrābin şümme izā entūm beşerūn tenteşirūne.⁴⁹⁸ Sübhāne Rabbike Rabbiye'l-izzeti 'ammā yaşifūne (6) ve selāmūn 'ale'l-mürselīne ve'l-ḥamdü li'llāhi Rabbi'l-ālemīne.⁴⁹⁹ E'üzü bi'llāhi mine'ş-şeyṭāni'r-racīmi (7) bismi'llāhi'r-raḥmāni'r-raḥīmi ḥām mīm tenzīlū'l-kitābi mina'llāhi'l-'azīzi'l-alīmi⁵⁰⁰ Ġāfiri'z-zenbi ve ḳābili's-sevbi (8) şedīdi'l-iḳābi zi't-ṭavli lā ilāhe illā hüve ileyhi'l-maşīrū ve li'llāhi'l-esmā'ü'l-ḥüsne fe'd-ūhü bi-hā.⁵⁰¹ (9) Şadaḳa'llāhü'l-'azīmu hüva'llāhü'l-lezī lā ilāhe illā hüve Allāhümme innā nes'elūke.⁵⁰² Yā Allāhu yā Raḥmānu yā Raḥīmu (10) yā Melikü yā Ḳuddüsü yā Selāmü yā Mü'minü yā Müheyminü yā 'Azīzü yā Cebbāru yā Mütekebbiru yā Ḥāliḳu yā Bārī'ü (11) yā Muşavviru yā Ġaffāru yā Ḳahhāru yā Vehhābu yā Rezzāḳu yā Fettāhu yā 'Alīmu yā Ḳābidu yā Bāsiṭu (12) yā Ḥāfidu yā Rāfi'u yā Mu'izzu yā Muzillu yā Semī'u yā Başīru yā Ḥakemu yā 'Adelü yā Laṭīfū yā Ḥabīru (13) yā Ḥalīmu yā 'Azīmu yā Ġafūru yā Şekūru yā 'Aliyyü yā Kebīru yā Ḥafīzu yā Meḳitü yā Ḥasību (14) yā Celīlü yā Cemīlü yā Kerīmu yā Vāsi'u yā Ḥakīmu yā Vedūdu yā Mecīdu yā Bā'isü yā Şehīdü (15) yā Ḥaḳḳu yā Vekīlü yā Ḳaviyyü yā Metīnū yā Veliyyü yā Ḥamīdu yā Muḥşī yā Mübdī'ü yā Mu'īdu (16) yā Muḫyī yā Mümitü yā Ḥayyü yā Ḳayyūmü yā Vācidü yā Eḥadü yā Şamedü (17) yā Ḳādiru yā Muḳtediru yā Muḳaddimu yā Mu'aḫḫiru yā Evvelü yā Aḫīru yā Zāhiru yā Bāṭīnu yā Vālī (161a-1) yā Müte'ālī yā Berru yā Tevvābü yā Münteḳımu yā 'Afvü yā Ra'ūfu yā Mālīki yā Ze'l-Celālü (2) ve'l-İkrāmi yā Muḳşıtu yā Cāmī'u yā Ġaniyyü yā Muḡnī yā Mu'ī yā Māni'u yā Ḍarru yā Nāfi'u (3) yā Nürü yā

⁴⁹⁸ Sonra temizce anın Allahu Sübhaneyi akşama dahil olduğunuz vakitte ve sabaha dahil olduğunuz vakitte ve onun içindir övmek göklerde ve yerde ve gündüzün ahirinde ve zevâl vaktine dahil olduğunuz vakitte. Dışarı çıkarır diriye ölüden ve dışarı çıkarır ölüye diriden ve diriltir öldükten sonra ve bunun gibi dışarı çıkarılırsınız ve Allah'ın nişanlarıdır şu ki yarattı sizi topraktan. Sonra nagehan siz âdem oldunuz dağıldınız yerin yüzünde. (Rûm Sûresi, 17-20. âyetler)

⁴⁹⁹ Senin galebe ve kuvvet sahibi olan Rabbin müşriklerin dedikleri sıfatlardan paktır ve selâm olsun Allah'ın peygamberleri üzerine ve âlemlerin Rabbisi olan Allahu Taalaya şükür ve övgü. (Sâffât Sûresi, 180, 181, 182. âyetler)

⁵⁰⁰ Taşlanmış şeytandan Allah'a sığınırız. Bağışlayıcı ve esirgeyici Allah'ın adıyla okurum. Hâm, Mīm. Allah bilir ondan muradı. İşbu kitabı aşağı göndermek galip olan hikmetle mevsuf olan Allah canibindendir. (Ġâfur, Câsiye ve Ahkâf Sûreleri 1. âyetleri)

⁵⁰¹ Allah içindir güzel olan adlar. O halde dua edin ona bu adlar ile. (A'râf Sûresi, 180. âyet)

⁵⁰² Yüce Allah gerçektir. Ondak başka ilah (tapacak) yoktur. Ey Allahım! Senden diliyoruz.

الَّذِي تَقَدَّسَتْ عَنْ الْأَشْيَاءِ ذَاتُهُ وَتَنَزَّهَتْ عَنْ . Hādī yā Bedī'uyā Bākī yā Vāriṣu yā Reṣīdū yā Ṣabūru. مُشَابَهَتْ الْأَمْثَالَ صِفَاتُهُ وَدَلَّتْ عَلَى وَحْدَانِيَّةِ مَصْنُوعَاتِهِ وَشَهِدَتْ بِاللُّوْهِيَّةِ آيَاتُهُ وَاحِدٌ لَا مِثْلَ بِالْبَرِّ مَعْرُوفٌ بِالْإِحْسَانِ مَوْصُوفٌ مَعْرُوفٌ بِلَا غَايَةٍ وَمَوْصُوفٌ بِلَا نِهَايَةٍ أَوَّلٌ قَدِيمٌ بِلَا إِبْتِدَاءٍ وَآخِرٌ مُقِيمٌ بِلَا انْتِهَاءٍ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ وَسِعَ كُلَّ شَيْءٍ رَحْمَةً وَعِلْمًا وَغَفَرَ ذُنُوبَ الْمُذْنِبِينَ. كَرَمًا وَحِلْمًا لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ هُوَ مَوْلَانَا وَإِلَيْهِ الْمَصِيرُ. نِعْمَ الْمَوْلَى وَنِعْمَ النَّصِيرُ غُفْرَانُكَ رَبَّنَا وَإِلَيْكَ الْمَصِيرُ. لَا حَوْلَ عَنْ مَعْصِيَةِ اللَّهِ إِلَّا بِعِصْمَةِ اللَّهِ. وَلَا قُوَّةَ عَلَى طَاعَةِ اللَّهِ إِلَّا بِتَوْفِيقِ اللَّهِ لَا مَلْجَأَ وَلَا مُتَجَاءَ مِنْ اللَّهِ إِلَّا بِاللَّهِ مَا شَاءَ اللَّهُ كَانَ وَمَا لَمْ يَشَأْ لَمْ يَكُنْ وَمَا قَدَرَ سَيَكُونُ إِلَّا إِلَى اللَّهِ تُصِيرُ الْأُمُورُ. يَفْعَلُ اللَّهُ مَا يَشَاءُ بِقُدْرَتِهِ وَيَحْكُمُ مَا يَرِيدُ بِعِزَّتِهِ أَلَا لَهُ الْحَلْقُ وَالْأَمْرُ تَبَارَكَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ. إِنَّ اللَّهَ وَمَلَائِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى النَّبِيِّ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا صَلُّوا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوا تَسْلِيمًا اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَعَلَى

Ellezi tekaddeset (4) 'ani'l-eşyā'i zātühü ve tenezzehet 'ani müşābeheti'l-emşālī şifātühü ve dellet 'alā vaḥdāniyyetihi maşnu'ātühü (5) ve şehidet bi-ülūhiyyetihi eyyātühü vāḥidun lā min kılleti ve mevcūdün lā min 'illetin bi'l-birri ma'rūfün ve bi'l-iḥsāni (6) mevşūfün ma'rūfun bilā gāyetin ve mevşūfun bilā nihāyeti evvelün qadīmün bilā ibtidā'in ve āḥirun muḳīmün bilā intihā'in (7) ellezi lā ilāhe illā hüve vasi'a küllü şey'in raḥmeten ve 'ilmen ve gāfara zūnūbe'l-müzniбіne kermen ve ḥilmen leyse ke-mişlihi (8) şey'un ve hüve's-semi'u'l-başıru hüve Mevlānā ve ni'me'l-naşıru gufrāneke Rabbenā (9) ve ileyke'l-maşıru. Lā ḥavle 'an maşıyyeti'llāhi illā bi-işmeti'llāhi ve lā kuvvete 'alā tā'ati'llāhi illā bi-tevfīki'llāhi (10) lā melce' ve lā mencā' mina'llāhi illā

bi'llāhi mā šā'a'llāhu kane ve mā lem yešā'lem yekün ve mā qaddere seyekünü elā ila' (11) llāhi tušīrū'l-umūru yef'alu'llāhu mā yešā'ü bi-ḡudretihi ve yaḥkümü mā yūrīdu bi-'izzetihi elā lehü'l-ḥalḳu ve'l-emru (12) tebāreke'llāhu Rabbü'l-'ālemīne. İnnā'llāhe ve melā'iketehü yuṣallüne 'ale'n-nebiyyi yā eyyühe'llezīne āmenü ṣallū (13) 'aleyhi ve selīmü teslīmen. Allāhümme ṣalli 'alā seyyidinā Muḥammedin ve 'alā ālihi ve ṣaḥbihi kullāma dḡrḡk elḡāḡrūn ve ḡḡḡl 'an dḡḡrḡk elḡāḡḡlūn. ve ṣṣṣṣi allāh (14) selāse merrātin (14) deye 503 Küllemā zekereke'z-zākirüne ve ḡafele 'an zikrike'l-ḡāfilüne ve raḡiya'llāhu ta'ālā 'an sādātinā aṣḡābi (15) rasūli'llāhi ve 'annā ecma'ine. 504 Tetimmet ve andan ṣonra iki elini ḡöḡsine berāber ḡötüre bu du'āyı (16) allāhümme inni es'elūke yā raḡmānu yā raḡīmu yā cāre'l-müstecirīne ve me'mene'l-ḡā'ifine ve-yā 'imāde (17) men lā 'imāde lehü ve-yā senede lehü ve-yā zühre men lā zühre lehü ve-yā ḡırze men lā ḡırze lehü (161b-1) ve-yā ḡırze'd-ḡu'āfā'i ve-yā 'aḡīme'r-recā'i ve-yā münḡiye'l-ḡarḡā ve-yā münḡize'l-helḡā ve-yā muḡsinu ve-yā münḡmilü (2) ve-yā

503 Kendisi her şeyden mukaddestir. Benzerlerinden onun sıfatı temiz ve paktır. Birliğine yarattıkları kanıttır ve ulûhiyyetine (Allahlığına) deliller bir olduğuna tanıklık eder. Azdan değildir ve bir noksanlıktan dolayı da var olmuş değildir. İhsan etmekle sıfatlandırılmıştır. Amaçsız da bilinir. Sonsuzlukla nitelendirilmiştir. Bir başlangıcı olmaksızın evveldir, birdir ve sonsuzlukta durucudur. Öyle ki ondan başka ilah (tapacak) yoktur. Her şeyde rahmeti ve ilmi geniştir. Günahkârların günahlarını kerem ve hilmıyla bağışladı. Ona benzer hiç bir şey yoktur. O, işidici ve görücüdür. O, Mevlamızdır ve dönülecek yer onun yanıdır. Ne güzel Mevladır ve ne güzel yardımcıdır. Ey Rabbimiz bağışını diliyoruz ve dönülecek yer senin yanındır. Allah'ın masiyyetinde ancak Allah'ın ismetinden başka güç yoktur. Allah'ın üstünlüğünden başka itaat edilecek güç yoktur. Allah'tan başka sığınma yeri ve kurtulma yeri yoktur ancak Allah vardır. Allah'ın istemediği olmaz. Ancak takdir ettiği olur. İşlerin döneceği yer Allah'ın yanı değil midir? Allah dilediğini kudretiyle yapar ve istediğine izzetiyle hüküm eder. Yaratma ve iş ona ait değil midir? Âlemlerin Rabbi olan Allah mukaddestir. Elbette Allah onun feriştelere salavat gönderirler peygamber üzerine. Ey Müslümanlar! Salavat gönderin onun üzerine, selâm söyleyin selâm söylemekle ona. (Ahzâp Sûresi, 56. âyet) Ey Allahım! Efendimiz Muhammet ve ailesine ve sohbet arkadaşlarına salât ve selâm olsun.

504 Zikredenler seni zikr ederler ve gafiller ise senin zikrinden gaflettedirler (uzaktırlar) ve yüce Allah, efendilerimiz olan Allah Resûlünün ashabından ve hepimizden razı olsun.

mün'imu ve-yā müfdilü yā 'azizu yā cebbāri yā mütekebbirü ente'lleẓî secideleke sevāde'l-leyli vaḍave'n- (3) nehāri ve şu'ā'a's-şemsi ve ḥafīfe's-şeceri ve deviyü'l-mā'i ve nūrü'l-kameri yā Allāhu lā şerike (4) leke es'elüke bi-hāẓihi'l-esmā'i en tuşallī 'alā Muḥammedin 'abdike ve resūlike ve 'alā āl-i Muḥammedin.⁵⁰⁵ Andan (5) sonra iki elini daḥı yüzine silmedin eyde kim رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّا إِنَّكَ أَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ وَتُبْ عَلَيْنَا إِنَّكَ أَنْتَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ Rabbenā teḳabbel minnā inneke ente's-semī'u'l-'alimu ve tūb (6) 'aleynā inneke ente't-tevvābü'r-racimū sübhāne Rabbike Rabbi'l'izzeti 'ammā yaşifüne ve selāmün 'alā mürselīne (7) ve'l-ḥamdü li'llāhi Rabbi'l-'ālemīne⁵⁰⁶ dēye daḥı elini yüzine sile. Andan gine bir daḥı başlaya müsebbe'āti (8) 'aşere okuya ya'nī her birini yedişer kerre okuya. أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ. E'üzü bi'llāhi mine's-şeyṭāni'r-racimi bismi'llāhi'r- (9) raḥmāni'r-raḥīmi. El-ḥamdü li'llāhi Rabbi'l-'ālemīne'r-raḥmāni'r-raḥīmi māliki yevmi'd-dīni.⁵⁰⁷ Āḥirine varınca yedi kerret (10) okuya ve andan أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ مَلِكِ النَّاسِ بِرَبِّ النَّاسِ Kūl e'üzü bi-Rabbi'n-nāsi meliki'n-nāsi⁵⁰⁸ yedi kerret okuya. ve andan قُلْ هُوَ اللَّهُ قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ Kūl e'üzü bi-Rabbi'l- (11) felāki⁵⁰⁹ okuya yedi kerre ve andan قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ Kūl hüva'llāhu eḥadun⁵¹⁰ okuya yedi kerre ve andan yedi kerre daḥı

505 Ey Allahım! Senden diliyorum ey bağışlayıcı, esirgeyici ve ey yakın olanların yakını ve korkanların emin olduğu, dayanağa ihtiyacı olmayan dayanacak, kendisine senet olmayan senet, övülecek özellikleriyle övülen, kendisine değer biçilemeyen ey değer biçici. Ey zayıfların değer biçicisi. Ey dilekleri karşılayan yüce Allah! Boğulmuşların kurtarıcısı, helâk olanların kurtarıcısı. Ey ihsan sahibi. Ey kendisine iltifat edilen! Ey nimet verici. Ey faziletli. Ey yüce. Ey cebbār! Ey mütekebbir! Gecenin siyahlığında ve gündüzün ışıklarında ve güneşin ışınlarında ve ağacın gölgesinde ve suyun yansımada ve ay ışığında kendisine secde edilen Allah! Sen ortağı olmayan Allah'sın. Bu isimlerle senden diliyorum ki kulun ve elçin ve Muhammed'in ailesine salât ve selâm olsun.

506 Ey Rabbimiz bizi kabul et. Elbette sen işidici ve bilicisin. Bizi bağışla. Elbette sen bağışlayan ve esirgeyensin. Senin galebe ve kuvvet sahibi olan Rabbin müşriklerin dedikleri sıfatlardan pakdır ve selâm olsun Allah'ın peygamberleri üzerine ve alemlerin Rabbisi olan Allāhu Taalaya hamd olsun. (Sâffât Sûresi, 180-182. âyetler)

507 Fâtiha Sûresi, 1-7. âyetler.

508 Nâs Sûresi, 1-6. âyetler.

509 Felâk Sûresi, 1-5. âyetler.

510 İhlâs Sûresi, 1-4. âyetler.

déye daḥı gine oḳuya. رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّا إِنَّكَ أَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ وَتُبْ عَلَيْنَا إِنَّكَ أَنْتَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ. سُبْحَانَ رَبِّكَ رَبِّ الْعِزَّةِ. Rabbenā tekabbel minnā inneke ente's- (4) semī'u'l-'alīmü ve tüb 'aleynā inneke ente't-tevvābü'r-racīmü. Sübhāne Rabbike Rabbi'l-'izzeti 'ammā yaşifüne (5) ve selāmün 'alā mürselīne ve'l-ḥamdü li'llāhi Rabbi'l-'ālemīne⁵²⁰ déye daḥı elini yüzine sile. Pes bunları (6) ya'nî bu sözleri ve bu tesbîhi ve bu şalāvâtı ve bu du'âyı yedişer kerret oḳumağa müsebbe'ât-ı 'aşere (7) dërler ve bundan şonra gine bir daḥı başlaya. E'üzü bi'llāhi أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ يس وَالْقُرْآنِ الْحَكِيمِ إِنَّكَ لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ mine's-şeyṭāni'r-racīmi bismi'llāhi'r- (8) raḥmāni'r-raḥīmi. Pes وَالْقُرْآنِ الْحَكِيمِ إِنَّكَ لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ Ya Sīn ve'l-Ḳur'āni'l-ḥakīmi inneke le-mine'l-mürselīne 'alā şırāṭin müstaḳīmi.⁵²¹ Bu sūreyi āhirine (9) varınca oḳuya ve andan şonra sūre-i ve's-Şāffātı oḳuya. بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ وَالصَّفَّاتِ صَفًا فَالزَّاجِرَاتِ زَجْرًا فَاتَّالِيَاتٍ ذِكْرًا إِنَّ إِلَهُكُمْ لَوَاحِدٌ رَبُّ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا يَا نَبِيَّ الْمَشَارِقِ إِنَّ زَيْنَا السَّمَاءَ الدُّنْيَا بَرِيَّةٌ الْكَوَاكِبِ وَحِفْظًا مِنْ كُلِّ شَيْطَانٍ مَارِدٍ لَا يَسْمَعُونَ إِلَى الْمَلَأِ الْأَعْلَى وَيُقَذَّفُونَ مِنْ كُلِّ جَانِبٍ دُحُورًا وَلَهُمْ عَذَابٌ وَاصِبٌ إِلَّا مَنْ خَطِفَ الْخَطْفَةَ فَاتْبَعَهُ شِهَابٌ ثَائِبٌ فَاسْتَفْتِهِمْ أَهَمْ أَشَدُّ خَلْقًا أَمْ مَنْ خَلَقْنَا إِنَّا خَلَقْنَاهُمْ مِنْ طِينٍ لَازِبٍ بَلْ عَجِبْتَ وَيَسْخَرُونَ وَإِذَا دُكِّرُوا لَا يَسْكُرُونَ وَإِذَا رَأَوْا آيَةً يَسْتَسْخَرُونَ وَقَالُوا إِن هَذَا إِلَّا سِحْرٌ مُبِينٌ أَفَبِعَدَا بَنَّا يَسْتَعْجِلُونَ فَأَنْزَلَ بِسَاحَتِهِمْ فَسَاءَ صَبَاحُ الْمُنْدَرِينَ. وَتَوَلَّى عَنْهُمْ حَتَّى جِئِن. وَابْصُرْ فَسَوْفَ يُبْصِرُونَ. سُبْحَانَ رَبِّكَ رَبِّ الْعِزَّةِ عَمَّا يَصِفُونَ وَسَلَامٌ عَلَى الْمُرْسَلِينَ. Bismi'llāhi'r-raḥmāni'r-raḥīmi (10) ve's-şaffātı şaffen fe'z-zācirāti zecren fe't-tāliyāti zikren inne ilāheküm le-vāḥidün Rabbü's-semāwāti ve'l-arḍi (11) ve mā beynehümā ve Rabbü'l-meşāriḳi innā zeyyena's-semā'e'd-dünyā bi-zīnetini'l-kevākibi ve ḥıfzen min külli şeyṭānin (12) mārīdin lā yessemma'üne ile'l-mele'i'l-a'lā ve yukzefüne min külli cānibin duḥūren ve lehüm 'azābün vāşibun (13) illā men ḥaṭife'l-ḥaṭfete fe'tba'ahū şihābun şāḳibun fe'steftihim ehüm eşeddü ḥalfen emmen ḥalaḳnā (14) innā ḥalaḳnāhüm min ṭīnin lā zibin bel 'acibte ve yesharüne ve izā zükirū lā yezkürüne ve izā re'ev āyeten (15) yesteshirüne ve ḳālū in hāzā illā şihrun

⁵²⁰ Ey Rabbimiz bizi kabul et. Elbette sen işidici ve bilicisin. Bizi bağışla. Elbette sen bağışlayan ve esirgeyensin. Senin galebe ve kuvvet sahibi olan Rabbın müşriklerin dedikleri sıfatlardan paktır ve selām olsun Allah'ın peygamberleri üzerine ve alemlerin Rabbisi olan Allah'a hamd olsun. (Şāffāt Sûresi, 180-182. âyetler)

⁵²¹ Yâsîn Sûresi, 83 âyet

mübînun.⁵²² E-fe-bi-‘azā binā yesta‘cilüne fe-izā nezele bi-sāhatihim (16) fe-sā’e şabāhū’l-münzerīne ve tevvelā ‘anhüm hattā hīnin ve ebşir fe-sevfe yubşirüne sübhāne Rabbike (17) Rabbi’l-‘izzeti ‘ammā yaşifüne ve selāmün ‘ale’l-murselīne ve’l-ḥamdü li’llāhi Rabbi’l-‘ālemīne.⁵²³ (162b-1) يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَلْتَنْظُرْ نَفْسٌ مَّا قَدَّمَتْ لِغَدٍ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ فَاتَّقُوا اللَّهَ أَتَقْسِمُ أَنْفُسُهُمْ أُولَئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ لَا يَسْتَوِي أَصْحَابُ النَّارِ وَأَصْحَابُ الْجَنَّةِ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ هُمُ الْفَائِزُونَ لَوْ أَنزَلْنَا هَذَا الْقُرْآنَ عَلَى جَبَلٍ لَّرَأَيْنَاهُ خَاشِعًا مُّتَصَدِّعًا مِّنْ خَشْيَةِ اللَّهِ وَتِلْكَ الْأَمْثَالُ لِنُضْرِبَهَا لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ هُوَ اللَّهُ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ عَالِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ هُوَ الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ هُوَ اللَّهُ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْمَلِكُ الْقُدُّوسُ السَّلَامُ الْمُؤْمِنُ الْمُهَيْمِنُ الْعَزِيزُ الْجَبَّارُ الْمُتَكَبِّرُ سُبْحَانَ اللَّهِ عَمَّا يُشْرِكُونَ هُوَ اللَّهُ الْخَالِقُ الْبَارِئُ الْمُصَوِّرُ لَهُ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَى يُسَبِّحُ لَهُ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ Yā eyyühe’llezīne āmenu’t-teku’ve’l-llāhe ve’l-tenzur nefsun mā ḳaddemet li-gadin ve’t-teku’kkāhe inna’llāhe ḥabīrūn (2) bi-mā ta‘melüne ve lā tekūnū ke’llezīne nesu’llāhe fe-ensāhüm ülä’ike hümü’l-fāsīḳüne lā (3) yestevī aşḥābū’n-nāri ve aşḥābū’l-cenneti aşḥābū’l-cenneti hümü’l-fā’izüne lev enzelnā hāze’l- (4) Ḳur’āne ‘alā cebelin le-re’eytehū ḥāşī‘an müteşaddi‘ān min ḥaşyeti’llāhi ve tilke’l-emşālū naḍribühā li’n-nāsi (5) le‘allahüm yetefekkerüne hüva’llāhü’llezī lā ilāhe illā hüve ‘ālimü’l-ğaybi ve’s-şehādeti hüve’r-raḥmānū’r-raḥīm (6) hüva’llāhü’llezī lā ilāhe illā hüve’l-melikü’l-ḳuddūsü’s-selāmü’l-mü’mīnū’l-müheyminū’l-‘azīzü’l-cebbārū’l- (7) mütekebbiru ‘ammā yüşriküne hüva’llāhü’l-ḥāliḳü’l-bārī’ü’l-muşavvirü lehü’l-esmā’ü’l-ḥusnā (8) yüsebbihu lehü mā fi’s-semāti ve’l-arḍi ve hüve’l-‘azīzü’l-ḥakīmü⁵²⁴ okuya daḥı bundan sonra dört (9) kerre **Ḳul** قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ إِذَا زُلْزِلَتِ الْأَرْضُ يā eyyühe’l-kāfirüne (10) okuya āḥirine degin ve **İzā cā’e naşru’llāhi**⁵²⁵ إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللَّهِ وَآيَاتُهُ نَزَلَتْ مِنَ السَّمَاءِ وَآيَاتُهُ نَزَلَتْ مِنَ السَّمَاءِ وَآيَاتُهُ نَزَلَتْ مِنَ السَّمَاءِ okuya āḥirine dek ve **Tebbet yedā Ebī Lehebin**⁵²⁶ تَبَّتْ يَدَا أَبِي لَهَبٍ وَتَبَّتْ يَدَا أَبِي لَهَبٍ وَتَبَّتْ يَدَا أَبِي لَهَبٍ okuya āḥirine dek

522 Sāffât Sûresi, 1-15. âyetler

523 Sāffât Sûresi, 176-182. âyetler. Müellif, bu sûrelerin 1-15. ve 176-182. âyetlerini vermekle başından sonuna kadar oku demek istemektedir.

524 Haşr Sûresi, 18- 24. âyetler

525 Nasr Sûresi

526 Leheb Sûresi

(11) bu sûreleri birer kerre okuya ve andan **قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ** Kul hüva'llāhu eḥadün⁵²⁷ üç kerre okuya ve andan **قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَاكِ** Kul e'ūzü (12) bi-Rabbi'l-felākı⁵²⁸ okuya ve daḥı **قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ** Kul e'ūzü bi-Rabbi'n-nāsi⁵²⁹ okuya ve daḥı ve **الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ** El-ḥamdü li'llāhi Rabi'l-ālemīne.⁵³⁰ Bu sûreleri (13) birer kerret okuya ve andan **الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِالْغَيْبِ وَيُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنفِقُونَ وَالَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِمَا أُنزِلَ إِلَيْكَ وَمَا أُنزِلَ مِنْ قَبْلِكَ وَبِالْآخِرَةِ فِيهِ هُدًى لِلْمُتَّقِينَ الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِالْغَيْبِ وَيُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنفِقُونَ** Elif lām mīm zālike'l-kitābu lā reybe fihi hüden li'l-müttakīne'llezīne mü'minüne (14) bi'l-ğaybi ve yukīmüne's-şalāte ve mim mā razaknāhüm yünfiḳūn ve'llezīne yü'minüne bi-mā ünzile ileyke ve mā (15) ünzile min ḳablike ve bi'l-āḥireti hüm yukınüne ülä'ike 'alā hüden min Rabbihim ve ülä'ike hümü'l- (16) müfliḥüne⁵³¹ ... Ve ilāhüküm ilāhün vāḥıdun lā ilāhe illā hüve'r-raḥmānür-raḥimü⁵³² ... **آمَنَ الرَّسُولُ بِمَا أُنزِلَ إِلَيْهِ مِنْ رَبِّهِ وَالْمُؤْمِنِينَ كُلُّ آتَمَنَ بِاللَّهِ وَمَلَائِكَتِهِ وَكُتُبِهِ وَرُسُلِهِ لَنْفُرَقَ بَيْنَ أَحَدٍ مِنْ رُسُلِهِ وَقَالُوا سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا جُفْرَانَكْ رَبَّنَا وَإِلَيْكَ الْمَصِيرُ لَا يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا لَهَا مَا كَسَبَتْ وَعَلَيْهَا مَا اكْتَسَبَتْ رَبَّنَا لَا تُؤَاخِذْنَا إِنْ نَسِينَا أَوْ أَخْطَأْنَا رَبَّنَا وَلَا تَحْمِلْنَا مَا لَا طَاقَةَ لَنَا بِهِ وَاعْفُ عَنَّا وَاعْفِرْ لَنَا وَارْحَمْنَا وَاعْفُ عَنَّا وَاعْفِرْ لَنَا وَارْحَمْنَا أَنْتَ مَوْلَانَا فَانصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ** Āmene'r-resülü (17) bi-mā ünzile ileyhi min Rabbihī ve'l-mü'minüne küllü āmene bi'llāhi ve melā'iketihī ve kütübihī ve resulihī lā nüferriku (163a-1) beyne eḥadin min rüsulihī ve ḳālū semī'nā ve eṭānā ḡufraneke Rabbenā ve ileyke maşīru lā yūkellifu'llāhu (2) nesfen illā vüs'ahā lehā mā kesebet ve 'aleyhā me'ktesebet Rabbenā lā tü'aḥiznā in nesīnā ev aḥṭānā (3) Rabbenā lā taḥmil 'aleynā işran ke-mā ḥameltehū 'ale'llezīne min ḳablinā Rabbenā ve lā tuḥammilnā mā lā ṭāḳate lenā bihī (4) vā'fu 'annā va'ḡfir lenā ve'rḥamnā vā'fu 'annā va'ḡfir lenā ve'rḥamnā vā'fu 'annā va'ḡfir lenā ve'rḥamnā (5) ente mevlānā fe'nşurnā 'ale'l-ḳavmi'l-

527 İhlâs Sûresi

528 Felâk Sûresi

529 Nâs Sûresi

530 Fâtiha Sûresi

531 Bakara Sûresi, 1-5. âyetler

532 Bakara Sûresi, 163. âyetler

kāfirīne.⁵³³ Andan *innā'llāhe ve melā'iketü yuṣallūne* 'ale'n-nebiyyi (6) yā eyyühe'tlezzīne āmenü ṣallü 'aleyhi ve sellimü teslīmen⁵³⁴ *Allāhümme ṣalli 'alā seyyidinā Muhammedin ve 'alā ālihī ve ṣaḥbihi ve sellim küllemā zekereke'z-zākirūne ve gafele 'an zikrike'l-gāfilūne ve rāḍiya'llāhu ta'ālā 'an sādātinā* (8) aṣḥābi resūli'llāhi ve 'annā ecma'ine⁵³⁵ *كُلَّمَا ذَكَرَكَ الذَّاكِرُونَ وَغَفَلَ عَنْ ذِكْرِكَ الْغَافِلُونَ. وَرَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْ سَادَاتِنَا أَصْحَابِ رَسُولٍ وَعَنَّا أَجْمَعِينَ رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّا إِنَّكَ أَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ وَتُبْ عَلَيْنَا إِنَّكَ أَنْتَ التَّوَّابُ* dēye elin yukaru götüre hoş tazarrü'-ile *Rabbenā teḳabbel minnā* inneke (9) ente's-semī'u'l-'alīmi ve tūb 'aleynā inneke ente't-tevvāb'r-racīmü. Sübhāne Rabbike Rabbi'l-'izzeti 'ammā (10) yaṣifūne ve selāmün 'alā mürselīne ve'l-ḥamdü li'llāhi Rabbi'l-'ālemīne⁵³⁶ dēye daḥı elini yüzine sile ve (11) andan birez vaḳt zikru'llāh ēde tā gün toḡunca. Gün toḡucaḳ ḳalka iki rek'at ve-yā dōrt rek'at (12) ve-yā altı rek'at iṣrāk namazın ḳıla. Andan ṣaḡ yanı üzerine yine başını gün batısına ve yönünü (13) ḳibleye eyleye uyuya yā bir iki sā'at miḳḍārı. Andan öte fuḳarāya yoldaṣ olıcaḳ öḡrenilür. (14) Arḳun arḳun imden gerü envār yolları açılır. Nefs-i insāniyeyi terbiyet ētmekde uyḳu bābında (15) bu deḡlü kifāyet ēder. Zāhirde ve bātında daḥı dēnile yerinde işidesin. -İn-ṣā'a'llāhu Ta'ālā.- Bu kitābda müṣkil ḳalmaya. Pes eyle olsa ṣunlar kim uyumaḡuṣ aṣlını bildi. Uyursa (17) daḥı ziyān eylemez. Andan dēmişlerdür kim 'ālimün uyḳusı 'ibādetdür. Cāhilün t̄ā'ati (163b-1) külli zelletdür ve Resūl ḥazreti - 'Aleyhi's-selām- buyurur: *نَوْمُ الْعَالِمِ خَيْرٌ مِنْ عِبَادَةِ الْجَاهِلِ* Nevümü'l-'ālimi ḥayrūn min 'ibādeti'l-

⁵³³ Bakara Süresi, 284-286. āyetler. Müellif, Bakara Süresinin başından, ortasından ve sonundan āyetleri vermekle sürenin başından sonuna kadar okunması gerektiğini söylemektedir.

⁵³⁴ Ahzāp Süresi, 56. āyet.

⁵³⁵ Ey Allahım! Efendimiz Muhammet ve ailesine ve sohbet arkadaşlarına salāt ve selām olsun. Zikredenler seni zikr ederler ve gafiller ise senin zikrinden gaflettedirler (uzaktırlar) ve yüce Allah, efendilerimiz olan Allah Resūlünün aṣhābından ve hepimizden razı olsun.

⁵³⁶ Ey Rabbimiz bizi kabul et. Elbette sen işidici ve bilicisin. Bizi baḡışla. Elbette sen baḡışlayan ve esirgeyensin. Senin galebe ve kuvvet sahibi olan Rabbın müṣriklerin dedikleri sıfatlardan paktır ve selām olsun Allah'ın peygamberleri üzerine ve alemlerin Rabbi olan Allāh'a hamt olsun. (Sāffāt Süresi, 180-182. āyetler)

cāhili.⁵³⁷ (2) Pes bilmez kimse ile bilür bir degildir. Bilen işler bilmeyen⁵³⁸ işler. Ammā ‘ālimden murād şol (3) ‘ālimdür ki terbiyyet-i meşāyiḥ-ile anuñ gönli Hāḫ - Ta‘ālā-nuñ tevḥīdinde dirilmiş ola. Anuñ (4) gibi ‘ālimüñ mā-dām-ki gözi uyḫuda ola gönli Hāḫ -Ta‘ālā-nuñ münācātında olur. (5) Ten gözi uyursa gönülleri gözi uyumaz ve bu ben dedüğim miqdārı uyumaḫ ṭālibe ziyān (6) eylemez. İştüñ ḫod yukaruda geçdi kim nice ‘azizler gece uyumaḫı terk edüp turur- (7) lardı. İmdi! Eger sen daḫı gerçek ‘āşıkşāñ gerçekler gibi yola gir. Bu yolda gerçekler gibi (8) yörü ve gerçekler erişdügi sa‘ādete sen daḫı eriş ve-yā-ḫud taşuñı gerçeklere benzedüp (9) bunların ardınca gitmezsen yolu yitürürsin. Şeyṭān tuzaḫlarına tutilursın. Ebedī giriftār (10) olursın. - Ne-üzü bi’llāhi.- Uyḫuyı rāḫat şanup geceleri şabāhlara degin yatup uyumaḫ olmaz. (11) -Va’llāhu a’lem.- Ebyāti li’l-mü’ellifi’l-faḫīr -Raḫmetu’llāhi ‘aleyh raḫmeten ve vāsi’aten-⁵³⁹ (12)

Bu uyḫu rāḫatına olma maḡrūr
Şanma-kim étmesün Hāḫdan seni dūr (13)
‘Ömür ser-māyesini yeḫe vërme
Bizā‘atüñi ḫamu seyle verme (14)
Bu uyḫu bil-ki şeyṭān tuzaḫıdur
Cemī‘-i a‘zānuñ uyḫu baḫıdur (15)
Uyuma ḡaflet-ile her geceler
İştüñ hīḫ uyumadı niceler (16)
Eger-çi uyḫuya Hāḫ dedi rāḫat
Ve-līkin dēmedi şubḫa degin yat (17)
Şular kim uyudı durmadı dünle
Tut anı oldı evi aḡa sinle (164a-1)⁵⁴⁰

537 Alimin uykusu cahilin ibadetinden hayırlıdır.

538 ne

539 Fakir müellifin beyitleri -Allah ona rahmet etsin, çok geniş rahmet-

540 1, 2, 3, 4 ve 5. satırların karşısındaki derkenārda şu beyit yazılıdır:

سَهْرُ الْعَيْنِ لَغَيْرِ وَجْهِكَ بَاطِلٌ . وَبِكَأُثْمَنِ لَغَيْرِ حُبِّكَ ضَائِعٌ

Şehrü'l-uyüni li-ḡayri vechike bâṭılun

Ve bi-kā'ühünne li-ḡayri ḫubbike zāyi'un

Bil andan yeg öten kümeſte bidnos
 Çağırup üzürü'llāh⁵⁴¹ der o ħoros (2)
 Geçer uyğuda bu dünler ſeherler
 Uyanup kılmaduñ derd-ile āhlar (3)
 Bu uyku ğafleti-y-le ſeni yıkdı
 Ki 'aqluñ neſüñ elinden ſınıkdı (4)
 Niçe ğaflet niçe uyku uyana
 Zihî mağbūnlık uyğuya uyana (5)
 Ne yatarsın ey Eſref Oğlı Rūmî
 Göre 'aſıqları yatur uyur mı⁵⁴² (6)

فصل الرابع

El-Faſlü'r-Rābi'ü

Dördünci Faſl: 'Uzlet etmegüñ fā'idelerini ve ħalka ħarışmağın (7) ziyānlarını bildürür
 ve dağı riyāyı ve ihlāſı bildürür:

Bilgil imdi! Ey 'azîz ħardaſ! Bu (8) ħalkdan 'uzlet edüp keſilmek gerekdür. Zîrā ħalkdan 'uzlet edüp dibelik keſilmeyince kiſi (9) dilini dinini ħarnını gözünü ve bu yedi a'zāsını ſaklayamaz. Anuñ-içün-kim bu cemî'-i a'zāları ſerre yeltmege (10) bu ħalk sebebdür. Ķačan-kim kiſi bu ħalka ħarışa. El-bette bunlara ħarışmak ve bunlara uymak lâzım gelür. Eger (11) uymayup muĥālefet edersenğ düşman olurlar. Sağā rāĥat göstermezler ſeni incidürler. Eyle olsa (12) bunlardan 'uzlet gerekdür ve hem niçe dürlü āfetler kim vardur bu ħalka ħarışmağdan gelür. Ba'zı 'ārifler (13) demişlerdür kim bu ħalka muſāhib olmağ gibidür. Pes bu oddan kiſi gey (14) menfa'atlenmek gerek. Ammā gey ĥazer etmek gerekdür ki kiſi kendüyi bu oda yandurmaya. Ķardaſ! Ķaybet etmek (15) ihtilātdadur ya'nî ħalka ħarışmağdadur. Yalancılık ihtilātdadur riyā ihtilātdadur tekebbür nifāk ĥased (16) ihtilātdadur ve dağı ne dürlü yaramaz fi'iller

541 Allah'ı zikr et.

542 Vezni: 11'li hece vezni

var ise hep ihtilâtdadır. Pes ‘uzlet selâmetlikdür. (17) Kişi hâlvette oturmayınca Mevlâ-y-ile mu‘ameleye yol bulmaz. Huşûşâ kim bu şimdiki zamânda kim bu şimdiki (164b-1) zamânun kavminden ‘uzlet etmek el-bette gerekdür. Şol hadîşle kim Resûl hazreti -Şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem- (2) *فَسَاتِي الزَّمَانُ كَثِيرٌ خُطْبَاؤُهُ قَلِيلٌ عُلَمَاؤُهُ كَثِيرٌ سُؤَالُهُ قَلِيلٌ مَّعْطَوُهُ الْحَدِيثُ* (2) Fe-seye’ti zamânü keşîrun huṭabā’ühü kalîlün ‘ulemā’ühü keşîrun sü’âlühü kalîlen ma’ṭühü’l-hadîş. Ya’nî mâ-ḥaşal-i (3) hadîş budur ki Resûl hazreti -‘Aleyhi’s-selâm- buyurur kim: Âḥir bir zamân gele kim za’f üzere ola. İslâm (4) ve îmân vâ‘izler çok ola. Dünyâ-y-içün va’z edeler buldukların söyleyeler Tanrıya ve Resûline bühtân (5) edeler. Ya’nî Tanrıya ve Resûline isnâd edüp sözler söyleyeler. Ol zamânun ‘âlimleri az ola. Ol (6) zâlimleri def‘ edemeyeler. Kendüleri çıkup kürsîlerde öğdükleri-y-içün anlar daḥı tınmayalar ve (7) dilencileri çok ola vericileri az ola. Eyle olsa ol zamâna kim erişesin zinhâr anlara qarışmaḥ (8) anlardan ‘uzlet ediḡ. Ey ‘azîz kıadaş! Biz şunı şöyle taḥkîk bilürüz kim: Ol bizüm seyyidimiz ve (9) ve peygâm-berimiz âḥir zamân peygâm-beri Muhammed-i Muştafâ kim maḥbûb-ı ḥazretdür ve şefî‘-i ümmetdür. Bize atamuzdan (10) ve anamuzdan şefekatlüdür. Eyle olıcaḡ bize gereklüsü ne ise bizden ol yeg bilür. Çün ol bize (11) buyurdı biz daḥı anuḡ sözine uymaḡ gerekdür ve ḥalkdan kesilmek gerekdür. Döndiler Resûl ḥazretine (12) şordılar eyitdiler kim: Ol ne vaktin olur yâ Resûla’llâhi? dediler. Ol sultân-ı enbiyâ eydür: Ol vakt (13) olur kim ‘ilme yelteneler nefis hevâsı içün ya’nî dünyâ ululuḡı içün ‘izzet içün ve manşıb içün (14) yâ kâdî olup kazâya uğramaḡ içün yâ-ḥud müderris olup şadre geçüp tena‘um etmek içün ve daḥı (15) okıyalar. ‘İlmî nefislerine âlât edeler ‘ilmi okuyup Allâh kapusına varmaḡa sebep etmeyeler. Bel-ki dünyâ begleri (16) kapusına varmaḡa vesîle edeler edineler. Ol zamânun begleri daḥı ehl-i ‘ilmi bu sebebden ḥor göreler. (17) Ol zamânun ‘âlimlerinin gâyet dindâr dâirilenleri dînlerini dünyâyâ şatalar. Fuḡarâyâ şefekatleri olmaya. (165a-1) Mescidler yolu ve mescidler ḥalvet ola mey-ḥâneler yolu ve mey-ḥâneler galebe ola dâyu buyurdı Resûl (2) ol pür-uşûl. Pes ol zamânı ve ol zamânun kavmini beyân eyledi. Taḥkîk bilgil imdi bu şimdiki zamân (3) hem-ân ol zamândur ve kavmi daḥı hem-ân ol kavmdür. Bizüm gözümüz ile göre dururuz ki bu kavmün (4) günden güne şerleri arta-durur ḥayrları eksili-durur. Çün ḥâl böyledür sen anlara niçün qarışasın (5) ve yolunḡan şaşasın varasın oda düşesin. İşitdiḡ. Ola kim nice ‘azîzler ittifâk eddiler bu ḥalk (6) arasından çıkdılar kimi taḡlar başında kimi mağaralarda oturdılar ‘ibâdete tâ‘ate meşḡul oldılar (7) ve kendülere mürîd olan yârenlere vaşıyyet

etdiler kim halkdan kaçalar şol arslandan kaçır gibi ve ol (8) halkdan kaçırp ‘uzlet edüp mağaralara düşenlerin birisi Şeyh Süleymān-i Dārānī -Raḥmetu’llāhi ‘aleyh- idi. (9) Mürīdlerine vaşiiyet edüp eyitdi-kim: تَفِيرُّ مِنَ النَّاسِ كَمَا تَفِيرُّ مِنَ الْأَسَدِ Tefirru mine’n-nāsi ke-mā tefirru mine’l-esedī. Ya’nī demek olur kim: Kaçırp halkdan şol arslandan kaçır gibi. Ya’nī nite-kim arslandan kaçarsın halkdan daḥı şöyle kaçırp. (11) Daḥı eyitdi-kim: Karişırp bu halka bir kaç yerde bir cum’a namāzında namāz kılınca ve bir bayram namāzında namāz (12) kılınca ve bir cenāze namāzında namāz kılınca. Ancaḥ şu üç yerde halka karişırp destūr vėrdi Şeyh (13) Süleymān-i Dārānī mürīdlerine ve ğayri vaḫtde halka karişırp destūr yoḫdur tāliblere. Eger karişırp (14) Hāḫdan maḥrūm kalur. Zīrā Resūl ḫazreti -‘Aleyhi’s-selām- buyurur: مَنْ خَلَطَ النَّاسَ دَارَاهُمْ وَمَنْ دَارَاهُمْ وَمَنْ رَأَاهُمْ شَرٌّ Men ḫalaṭe’n-nāse dārāhūm ve men (15) dārāhūm ve men rāyāhūm ve men rāyāhūm şerike.⁵⁴³ Pes bu ḫadīs ile ‘amel etmek gereḫdür. halkdan kaçırp gereḫdür. Şeyh (16) Süfīyān-ı Şevrī -Raḥmetu’llāhi ‘aleyh- eydür: Va’llāhi! Va’llāhi! Şimdiki zamānda ‘uzlet etmek ḫelāldür. Bu (17) halka karişırp ḫarāmdur. Zīrā bu halk ya’nī bu şimdiki zamānda ḫavm ḫalāleti arturdılar. İçlerinde (165b-1) ḫarām nesne şol bir ḫelāl gibi isti’māl olur oldı dır. İmām Ğazzālī -Raḥmetu’llāhi ‘aleyh- eydür: Bu şimdiki (2) zamānda ‘uzlet etmek farzdur وَأَعْتَزِلْكُمْ وَمَا يَبْدُونَ Ve a‘tezilüküm ve mā ta‘būdūne⁵⁴⁴ āyetini ḫüccet gösterür. İmām bu sözi dıyeli (3) beş yüz yıldan ziyādedür. Bu şimdiki bizüm zamānımızda ḫod daḥı efrazdur. Bilgil imdi ey ḫardaş! (4) Bu halkdan saḫa ḫiç fā’ide yoḫdur. Bu halka karişırp muḫālefeti ortadan götürmekdür. Anlara muvāfaḫat (5) etmek gereḫdür. Bunların ḫod işleri ḫavilleri fi’illeri görünü durur. Eger bunlara muvāfaḫat edersen (6) saḫa nūkteler ederler seni incidürler. Senün ol deḫli kemālin yoḫdur kim bunların zaḫmetine taḫammül ede (7) bilesin azmayasın. Yoḫsa saḫa bu

⁵⁴³ İnsanların arasına karişırp onlara güler yüz gösterir. Güler yüz gösterince iki yüzölölük yapır. İki yüzölölük yapınca da şirke düşer.

⁵⁴⁴ Müellif her halde şu āyeti demek istemiştir: فَلَمَّا أَعْتَزَلْتَهُمْ وَمَا يَبْدُونَ Onları ve Allah’tan başka kulluk ettikleri şeyleri bırakınca... Kur’ān, XIX. Meryem Sūresi, 49. āyet. KKM. 354. (Kaḫan kim ayrıldı bunlardan, daki bunlar tapduğundan... (19) Sūratü Meryem, 49. āyet. SKT. 243, Pes kaḫan ki ayrıldı anlardan ve ol şeyden ‘ibādet ederler idi ana... 16. cüz, Sūretü Meryem, 49. āyet. KTC. 3-28, تَتَّ

سُكْنَى Ar. *maḫall-i iskān, ḫonak, ḫāne, ve sūkūnet, rāḫat, ārām. Terc. 1-484.* etdi. 16. cüz, Sūretü Meryem, 49. āyet. TZA. 2-25, Onlardan ayrılıp bir tarafa çekilince... Meryem Sūresi, 49. āyet. KKTA. 309, İşte onları bırakıp çekilince... Meryem Sūresi, 49. āyet. KHKM. 2-215)

gên dünyâyı dar ederler şafān giderürler gēnlü gēnsiz kendüleri (8) saña düşman ederler. Sen daḥı nā-gāh şabr edemeyüp bu ḥalka kaḳıyasın bed du‘ā edesin. Sen Allāha ‘aṣī (9) olasın. Pes bunun cāresi budur kim bunlardan ‘uzlet edesin. Saña rızḳ vèren ve seni yokdan (10) var eden sultānıñ ḳapusına varasın. Her ḳapulardan āvāre olasın ve bu ḥalkdan kesilesin. (11) İhlāş-ile anuñ ḳapusın ihtiyār edesin. Mā-dām-ki dost ḳapusında mucāvır olasın ve her (12) günleriñ bayram ve her geceleriñ ḳadr ola iki cihānda selāmet olasın. Nite-ki Veysel Ḳarānī (13) -Raḍiya’llāhu ‘anhu- buyurdi: عَلَيَّ سَدَ الزَّمَانُ تَغَيَّرَ الْإِخْوَانُ هَذَا زَمَانُ السُّكُوتِ وَلِزُومِ الْبُيُوتِ ‘Aleyke bi’l-vaḥdeti fe-inne’s-selāmete bi’l-vaḥdeti.⁵⁴⁵ Şeyḥ Ca’fer-i Şadık -Raḍiya’llāhu ‘anhu- (14) buyurdi-kim: فَسَدَ الزَّمَانُ تَغَيَّرَ الْإِخْوَانُ هَذَا زَمَانُ السُّكُوتِ وَلِزُومِ الْبُيُوتِ Fesede’z-zamānū teḡayyere’l-iḥvānū hāzā zamānū’s-sükūti ve lüzümü’l-büyütü⁵⁴⁶ ve bu ḳaḳıyye (15) meşhūrdur ki Resūl ḥazreti -Şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem- dünyādan āhirete gider oldı mübārek ḥırḳasını (16) Veysel Ḳarānī ḥazretine vaşıyyet eyledi. Resūlden sonra ‘Ömer ḥazreti ve ‘Alī ḥazreti ḥırḳayı getürdiler (17) Üveyse iletdiler. Üveysi gördiler şu kenārında bir yarı ḳazmış in edinmiş ḥalkdan gizlenmiş. (166a-1) Oturmuş anda ‘ibādet tāt eder gāh gāh çıkar ıssuz şahrāya gidermiş. Ḥalka ḳarışmaz imiş. (2) İsteyü isteyü bir ıssuzlıkda buldılar. Resūlün mübārek ḥırḳasını vèrdiler. Üveys ḥırḳayı aldı bir ḥalvet (3) yere vardı. Siz bunda duruñ dèdi. Bunlar daḥı durdılar. Vardı Üveys bir yerde ḥırḳayı ḳodı (4) baş secdeye ḳodı eydür: İlāhî! Bu ‘azîz ḥırḳayı ḥabībün baña vaşıyyet eylemiş. Gèysün daḥı ümmetümi dilesün (5) dèmiş. İmdi ben daḥı bu ḥırḳayı gèymezin Muḥammedün ümmetini bağışlamayınca dèdi. Mevlāya çok nāz u niyāz (6) eyledi. ‘Ömer ḥazreti ‘Alī ḥazreti ile üç gün gece gündüz muntazır durdılar. Āḥir birisi ilerü yörüdi (7) eydür: Yā Üveys! Ḳaldur başuñı bize cevāb vèr. Ḥāl nite oldı? Üveys başuñı ḳaldurdi eyitdi: Ḥayf! kim (8) evdiñüz ümmet-i Muḥammed ‘aṣīleriñüñ üç baḡşını bağışlatdum. Tamām bir baḡşı ḳaldı idi. Anı daḥı dileyü yörürdüm. (9) Evdiñüz hele varuñ dèdi. Ol mübārek ḥırḳayı aldı öpdı. Yüzine sürdi. Yiyledi baḡrına başdı gèydi. (10) Allāha çok ḥamd ü şenālar eyledi. Resūl ḥazretine -Şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem-e şalavāt getürdi. Gider olıcaḳ ‘Ömer (11)

⁵⁴⁵ Sana vahdet gerekir. Selāmet vahdettedir.

⁵⁴⁶ Zaman bozuldu ve kardeşlerin halleri deḡiştı. Bu zaman susmak ve evinde oturmak zamanıdır.

‘uzlet oldur kim sen kendü nefsünî ħorlayasın (167a-1) ve bu ħalka ‘uzlet gözi-y-le baķasın ve kendü nefsünî kınayasın eydesin-kim: Ey şom! Alayın seni bir (2) ħalvet yerde baēlayayın. Tā kim kimseye senün şerrün doķunmaya ve kimse senün elünden incinmeye deyesin daķı (3) ‘uzlet edesin. Nite-kim Benī İsrā’il zamānında bir rāhibe şordılar: Rāhib misin? dediler? Eyitdi: Ben (4) rāhib degülem. Ammā bir yavuz itüm vardur bu ħalkı yavlaķ incidür. Uş aldum anı bir ħalvet yere çıķdum (5) kimseyi incitmeye dedi. Bu ħalk anuñ şerrinden emīn olalar dedi. Bu söylenilen ‘uzletler kim (6) rahmānilerdür. Bunlar ‘uzlet-i ‘āmdur ve bundan içerü bir ‘uzlet daķı ‘uzlet-i ħāşdur. Ol daķı (7) oldur kim: Şifāt-ı beşeriyetden bir uğurdan ayrılāsın ve lezzāt-ı dünyāviyyeden tamām kesilesin ve (8) Ħaķdan ħayrden üzilesin. Ulaşasın Ħaķķuñ vişāl-i ħalvet-ħānesine varup anda bī-dil ve bī-(9) cān mücāvir olasın ve bundan içerü bir ‘uzlet daķı ‘uzlet-i ħāşe’l-ħāşdur. Anı burada demek (10) olmaz. Aşaēa çille ve ħalvet bābında söylenile. Ehline maĥfī olmaya. -İn-şā’a’llāhu.- İmdi! Ey tālibem (11) deyen ve ‘uzlet ehli dērilen yalancıl ve ey kendüyi ‘uzletde ve ħalvetde şanan bī-çāre! Henüz nefsünî (12) riyādan ve riyāsetden ve şöhetden geçüremezsın. ‘Amelünî ve ‘uzletünî iĥlāşa getüremezsın ve ‘uzlet-i (13) ‘āmı bile ħāşıl edemezsın dürüst şartları-y-le. ‘Uzlet-i ħāş ve ‘uzlet-i ħāşe’l-ħāş kanda kaldı (14) ve-likin ‘uzlet ehliyem ħalvet ehliyem deyi da‘viler edersin. Ey bī-derd! Henüz sen nefsünî itligi (15) mertebesinden geçürüp ādemlik mertebesine iletmedün. Daķı nefsün emmāreligi üzere durı yörür. (16) Sultānlık da‘vīsın edersin. Ammā daķı sekbān mertebesinde degilsin. Sekbān ħod kelpünî diledügi yere ilter. Ey Kardaş! Çün-ki ‘uzlet etmek nice olur bildün. Bu kez gel ‘uzlet etmegün fā’ideleri nedür (167b-1) ve bu ‘uzlete daķı riyā karışur mı ve karışmaz mı ve bu ‘uzlet nice olıcaķ riyā ile olur ve nice olıcaķ (2) iĥlāş-ile olur ve riyā neye dērler iĥlāş neye dērler ve riyādan şakınıcak nice şakınurlar? Bunlaruñ aşlını (3) her birisinün saēa birdüreyim. Sen-daķı var ‘amele meşēül ol. ‘Amelünî iĥlāşa getir. Bilgil imdi! (4) Bu rahmānī ‘uzleltün evvel fā’idesi budur kim: Kişinün ‘ameline riyā karışmaz. Ammā ol şeytānī ‘uzlete (5) karışur ve bu rahmānī ‘uzlete riyā anuñ-içün karışmaz kim: Bir ħalvet yerde oturup ‘ibādet eder. Bunuñ (6) ‘ibādetin ĥiç kimse görmez. Ammā ħod şıdķ-ile aru niyyet-ile idi. Meger ol vaķt riyā ola bu (7) ‘uzlet ehlinün tā‘atı kim ol ‘uzlet edüp ħalkdan kesildügi ħalk için ola. Ħaķ için (8) olmaya ve nefsinî kınamak için olmaya. Ol vaķt riyā olur. İşit imdi: Riyā nedür? İĥlāş (9) nedür? Evvel bunları bil. Tā ki ‘amelünî riyādan şakınasın kim riyā

şirkdür Fuḍaylî'bnî 'İyâd -Raḥmetu'llāhi (10) 'aleyh- mürîdlerine naşîḥat edüp eydür. Siz sizi ne deñlü ihlâşa getüresiz getürün der. Mürîdleri (11) eyitdiler: Yâ şeyḥ! Bize beyân edün kim: Riyâ nedür? İhlâş nedür? dediler. Fuḍayl eydür: Kişi kendüyi (12) bu ḥalkun 'izzetinden ve ḥürmetinden ve şöhretinden bir uğurdan geçürüp ḥorlığa ve alçaklığa (13) bırakmayınca ihlâş ele girmez dedi ve bu ḥalkdan tamâm kesilmeyince bunlar ḥod ele girmez dedi. Yoksa (14) bu ḥalka karışmak ve bu ḥalkun şöhretin 'izzetin ḥürmetin gözetmek kişiye riyâ getürür ve kibr getürür dedi. (15) Siz kendünüzi ve 'amelleriñüzi ḥalkdan gizleyü görün ve Ḥaḳ -Ta'ālâ- sizi ihtiyârsız âşikâre (16) ederse ol dilek Ḥaḳḳundur. Andan size nesne zarar yokdur dedi. Bilgil imdi! Bu Ḥaḳ yolunun (17) ḥarâmîleri kim dîn ü îmân yağmalarlar ve bu yolun ḥırsızları kim şıdk u ihlâş yitürürler kişiyi (168a-1) dünyâdan îmânsız giderürler. Anlar çokdur lîkin şol gâyet ulusu ve gâyet ḥırsızı kim (2) kalanı daḥı aña tâbi'dür riyâdur. Nite-kim cemî'-i şirkün başı dünyâ sevmekdür dedük idi. yukaruda (3) kitâbun evvelinde. Bu riyâ daḥı cemî'-i 'amelini kişinün hiç edüp âḥiretde mağbûn eden riyâdur. Ammâ bu (4) riyâyâ daḥı sebep yine dünyâ sevmekdür ve dünyânun şöhretin 'izzetin ve ḥürmetin sevmekdür. ve kibrdür (5) ve bunların cemî'-isinden kişi nefsinı kurtarup ihlâş gerekdür ve ihlâş oldur kim her 'amel kim işlersin (6) şırf Ḥaḳḳ-ıçün işleyesin ve 'amelün ol vakt şırf Ḥaḳḳ-ıçün olur ki işledüğün 'amelden hiç nesne (7) ummayasın ne dünyevî ve ne uhrevî. Şol günâhun ḥalkdan gizledüğün gibi 'amelini daḥı ya'nî 'ibâdetünî (8) tâ'atünî ve her 'amel kim edersin ḥalkdan anı gizleyesin. Belki günâhun gizlemeyesin 'amelünî gizleyesin. (9) Tâ'atüne kimseyi ortak katmayasın. Ḥaḳ -Ta'ālâ- iştirâki qabûl eylemez. Nite-kim buyurur: أَنَا غَنِيٌّ الشُّرَكَاءِ عَنِ الشَّرِيكِ Ene ganiyyü's-şürekâ'i (10) 'ani's-şerîki el-ḥadîş ya'nî Ḥaḳ -Ta'ālâ- eydür: Ben gayriden ganiyem baña şerîk yokdur. Her kim bir 'amel (11) işleye yarusunı bir kimseye daḥı bağışlaya. Ya'nî ol 'amel işledüğünden benden gayri bir maḳşûdı (12) daḥı ola. Ben

andan bî-zārın. Müşrik oldur. Ben anı el-bette cehenneme koyarın dër. Hâk -Ta‘ālā-
dahı Kûr’anda (13) وَلَا يُشْرِكُ بِعِبَادَةِ رَبِّهِ أَحَدًا Ve lā yüşrik bi-‘ibādeti Rabbihi ehadun⁵⁴⁸ deyü
buyurur. Pes bu riyā dedükleri şirkdür. Ammā meşāyihler eydür: Şırf (14) Hâk-içün
‘amel ol vaqt olur kim ‘amelinden ‘ibādetinden t̄a‘atinden ğarażı cennet olmaya
tamudan (15) necāt olmaya ve ħürî ğilmān rıdvān olmaya ve cennetde derecāt olmaya
bir vecl-ile ğaraż gerekmez Hâk içün (16) olan ‘amelde dërler meşāyihler. Fi’l-cümle
eger bir ğarażu’mmā⁵⁴⁹ olursa riyādur. Zîrā bu riyā kim vardur (17) ehl-i taḳvā
ḳatında şirk-i ekberdür ve ehl-i zāhir ḳatında şirk-i aşġardur lā be’s⁵⁵⁰dür. Ḳardaş!
(168b-1) Gerekse ekberden olsun gerekse aşġardan olsun ikisi dahı bile yaramazdur.
Zîrā aşġar varı (2) varı ekber olur. Nite-ki şaġîre varı varı kebîre olur. Nite-ki ‘Arab
eydür: حَبَّ حَبَّ قُبَّةً قُبَّةً Habbe ḥabbe ḳubbe ḳubbe⁵⁵¹ (3) dëdi. Eyle olsa her ‘ameli riyādan
şaḳınmak ihlāşa getürmek mü’min olana el-bette farz-ı lâzımdur. (4) Ḥuşuşā kim t̄alib-
i Hâk ola tevbekār ola. El-bette ölince çalışmak gerekdür. ‘Amelini ihlāşa getürmek
(5) gerekdür. Nite-kim meşāyih-i kibārdan birisi eydür: Otuz yıl çalışdum tā ki
‘amelümi ihlāşa getürdüm dëdi. (6) Eyitdiler: Nite? Eyitdi-kim: Otuz yıl gönlimün
ḳapucısı oldum. Hâḳdan ğayrı maḳşudı gönlime ḳoymadum. (7) Tā ki ‘amelümi ihlāşa
getürdüm dëdi. Pes bu riyā her kişiyê gelür. Ammā gene def‘ ederler. Şol ihlāş-ile (8)
murtāz olanlar def‘ ëtdüġi gibi ve bu riyā her kişide şöyle gizlüdür ki degme kişi
andan ġāfildür. (9) Nite-ki Resûl ḥazreti -‘Aleyhi’s-selām- buyurur: الرِّيَا أَخْفَى مِنْ دَبِيبِ النَّمْلَةِ
Er-riyā aḥfā min debībini’l-nemleti’s-sevdā’i fī leyleti’l-mużlimeti ‘ale’l-meshi’l- (10) esvedi. Ya‘nî dëmek olur kim: Riyā gizlürekdür. Ḳara

548 ... Ve Rabbinin kulluġunda hiçbir kimseyi eş tutmasın. Kur’ân, XVIII. Kehf Sûresi, 110. âyet. KKM. 349. (... Dakı ortak eylesesün, Çalabı’sı tapmaġına, kimseyi ya‘ni riyâ eylesesün. (18) Sûratü’l-Kehf, 110. âyet. SKT. 239. ... Ve şerîk ḳoşmaya, kendü Rabbisine ‘ibādet etmekde hiç bir kimseyi. 16.

cüz, Sûretü’l-Kehf, 110. âyet. KTC. 3-22, وَلَا يُشْرِكُ بِعِبَادَةِ رَبِّهِ أَحَدًا, Ve kendü Perverde edenin pereştişine [pereştiş پَرَسْتِش Far. ‘ibādet, tapınmak, bendelik etmek. Terc. 1-83.] bir kimseyi ortak ḳılmasun. Mervîdir ki server-i kâ’inâi

buyurdı: اَتَّقُوا الشِّرْكَ Küçük şirk nedür? Cevâblarında buyurdı kim: Riyâdır. 16. cüz, Sûretü’l-Kehf, 110. âyet. TZA. 2-20, ... Hiç bir kimseyi Rabbine ibadette ortak tutmasın. KKTA. 305, ... Ve Rabbine ibadette (hiç bir kimseye ve hiç bir şeyi) ortak tutmasın. KHKM. 2-207)

549 ğarażu’mmā عَرَضَ مَا Ar. bir garaz

550 lā-be’s لَا بَعْسَ Ar. beis yok, zararı yok

551 Tohum tohum kubbe kubbe. (Küçük şeyler azar azar büyür kocaman olur.)

karıncanın yumuşak gıtdüğünden karıncı gecede (11) kara palās üzerinde demek olur. Ammā bu deñlü vardır kim ihlāş-ile ‘amel etmek isteyen kimselere (12) bir gizlü yerde aru niyyet-ile etmek gerekdür kim hiç kimse görmeye ve sonra kimseye dağı söylemeye. Ben (13) şöyle étdüm. Ben böyle étdüm demeye. Eger eydürsen kim: Her ‘ameli halkdan gizlemek mi gerekdür? (14) Yok eyle degül. Şol farz olan ‘amelleri āşikāre etmek gerekdür. Eger farz olan ‘amelleri āşikāre (15) etmese münāfık olur. Beş vakt namāzı cemā‘atle kılmak ve Ramazān ayını halk-ile oruc tutmak (16) halk-ile bayram eylemek gibi ve hac farz olıcağ hacca varmak gibi ve zekāt farz olıcağ zekāt vermek (17) gibi ve ‘öşr gibi ve tevbe gibi. Hā şunun gibi ‘amelleri āşikāre eylemek gerekdür. Eger bunları (169a-1) āşikāre eylemese halkdan gizlese münāfık olur. Zīrā mesāviye sebep olur mesāvi hod kebāyirdendür. (2) Bu halk deyeler ki: Namāz kımaz oruc dutmaz māl var hacca varmaz tevbe etmez ve mālının zekātını çıkarmaz (3) ve tahılının ‘örşin vermez derler. Mesāvi ederler günāha girürler. Eyle olsa Müslimānları günāhkār eden (4) münāfık olur. Pes bunları halka āşikāre etmek gerekdür hayırlısı budur. Ammā bu deñlidir kim بَيْنَ عَلَى مَلَا النَّاسِ Beyne ‘alā melā’i’n-nāsi⁵⁵² (5) huzursuz nerede gerekse kılmayalar şol mescidlerde. Pes vakti camā‘at-ile kılmak ve zekātını vėrdüğü vaktin (6) vėrdüğü kişiye şol zekāt akçesidür deyüp vermek dağı kifāyet eder. Ammā bunda dağı riya bulunmamak (7) gerekdür. Bu halk bağı ne hoş kişi-y-imiş beş vakt namāzı kılar oruc dutar zekāt vėrür hacca varur (8) ve yerde biten tarlasının tahıllarının ‘öşrin çıkarur. Bu kişi eyü kişidür şālih kişidür desünler halk (9) deyü olmaya. Eger böyle olursa riyādur ya‘nī borcu ödenür ve-likin sevāb olmaz. Ba‘zılar demişler- (10) dır kim: Farz edā etmekde riyā olmaz demişlerdür. Bu kavı za‘ıfdır şöyle bilesiz. Ya‘nī Hāk -Ta‘ālā- hazretinde (11) olıcağ ecrler olmaz. Ammā nāfile namāzı ve nāfile orucı ve nāfile hacı ve şadaqātı gizlü etmek gerekdür kim (12) riyā olmaya. Resūl hazreti -Şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem- buyurur. Eydür: Şadaqātı gizlü vėrün. Şöyle vėrün kim (13) sağ elinüz ile vėrdüğünüz şol elinüz tuymasun der ve Hāk -Ta‘ālā- -Celle ve ‘alā- eydür: Bir kimseye (14) şadağa vėrseñüz dönüp yine ol şadağa vėrdüğünüz kişiyi incitmeñ minnet etmek-ile. Nite-kim Kır’anda buyurur: (15)

552 İnsan cemaati arasında

وَلَا تُبْطِلُوا صَدَقَاتِكُمْ بِالْمَنِّ وَالْأَذَى Ve lā tübtilū şadaqatiküm bi'l-menni ve'l-ezā⁵⁵³ Pes bu farz olan ‘amellerden gayrini Allāhdan gayri kimse (16) bilmemek daḥı ḥayrludur. Bir gün Şeyḥ Bā-Yezīdū’ş-Şūfī -Raḥmetu’llāhi ‘aleyh- āb-dest aldı mescide girdi. (17) Diledi-kim iki rek‘at namāz kıla. Allāhu ekber dēdūginleyin gördi şeyḥi mescidde oturur imiş. Çün-ki (169b-1) mescidde idūgin tıydı der-ḥāl ḥātırına bu geldi-kim namāz ḥuzūr-ile kılayım şeyḥ göre durur dēdi. (2) Çün-ki iki rek‘at namāzı tamām kıldı. Şeyḥ eydür: Yā mürāyī Bā-Yezīd! Var yēdi yıllık namāzuḡı gērü dönder kim (3) riyā-y-ile namāz kılanlaruḡ ‘ameli Ḥaḡ katında merdūddur dēdi. Şeyḥ Bā-Yezīd gine yēdi yıl tamām tazarru‘ ve niyāz (4) ēdūp çalışdı. Tā ki kendüyi mürāyīler defterinden yoydurdı. Ey bī-derd! Senūḡ ‘amelūḡ her gün biregüye (5) ‘arz ēdūp dīnūḡ dūnyāya şatup yörürsün. ‘Aceb ḥālūḡ nice olacaḡın ḥiç taşavvur ēder misin kim (6) Bā-Yezīd iki rek‘at namāzı şeyḥ göre durur onat ḥuzūr-ile kılayım dēyūp bir kerret göḡlinden geçürdūḡ-içün (7) yēdi yıllık namāzı merdūd oldı. ‘Aceb benüm ḥālüm nite ola dēr misin? Beyt:

Ey mürā’ī ḡo riyāyı (8) şıdḡ-ile iḥlāşa gel

Kır riyā leşkerlerin iḥlāş kılıcın ele al⁵⁵⁴

Sulṭānū’l-‘arīfīn⁵⁵⁵ nāfile oruc tutduḡı (9) vaḡtın ikindiyyin orucın şırdı. Bir dāne kızılca üzüm dānecigin çēgnerdi. Ancak nefsine eydürdi kim: (10) Ne saḡa olsun ne baḡa olsun dērdi. Orucunı mesned ēdinmesün. ‘Amelin görüp ‘ucb ētmesün dēyü ēderdi. (11) Nefsi feryād ēdūp eydürdi: Beni maḡbūn eyledūḡ dērdi ve meşāyiḥden birisi kim meşḥūrdur. Yüz (12) fülūrī bir şaḡāya şadaḡa ētdi. Bir içim şuyın içdi. Vērdūḡine ḥiç minnet eylemedi. Nefsi buḡa: (13) Allāḡ yolına bir günde bu deḡlü fülūrī vērdūḡ dēdūḡı vaḡtın kim kendüye ümīz vērmek (14) isteye. Nefsine eydürdi: Bir içim şuyın içdiḡ dēr-idi. Hem-ān ol onun ‘ivāzıdır dērdi. İçmeyese-y-dūḡ (15) dērdi. Nefsine ḥiç

553 ... Malını insanlara gösteriş için harcayan ve Allah’a ahiret gününe inanmayan kişi gibi sadakalarınızı, başa kakmakla, minnet ve eziyetle hiç verilmemiş bir hale getirmeyin. Kur’ân, II. Bakara Sûresi, 264. âyet. KKM. 51. (... Bâtil eylemen sadakalarınızı, minnet eylemeg-ile, dakı incinesi nesne-y-ile... (2) Sûratü’l-Bakara, 264. âyet. SKT. 33, ... Ḥarâb ve bâtil kılmayınız kendü ḥayrâtılarınızı minnet koymakla ve eziyyet etmekle... 3. cüz, Sûretü’l-Bakara, 264. âyet. KTC. 1-72, ... Verdiginiz şadaḡaların sevâbını minnet ve incitmekle ibtâl etmeyiniz. 3. cüz, Sûretü’l-Bakara, 264. âyet. TZA. 1-73, ... Nâs’a gösteriş kılmak üzere malını harceden, Allah’a âhiret gününe inanmayan kimseler gibi sadakalarınızı, başa kakmak ve eziyet vermek ile hükümsüz kılmayın... Bakara Sûresi, 264. âyet. KKTA. 45, ... —Malını insanlara gösteriş için harcayan, Allaha ve âhiret gününe inanmayan bir kimse gibi— başa kakmak ve incitmek sûretiyle heder etmeyin... Bakara Sûresi, 264. âyet. KHKM. 1-74)

554 Vezni: Fā‘ilātün / fā‘ilātün / fā‘ilün.

555 Bā-Yezīd-i Bestāmī

minnet etmezdi. Sen eger bir beş on akçe vürürsen bir fakîre şol kadar (16) minnet edersin ol fakîre kim ol fakîr incinür ve uğraduğun yerde saña tapu kılmazsa: (17) Bak şadaķam yer baña selām vermez dersin ve kendüye hōd şol kadar ümîz vürürsin-kim ‘ucb (170a-1) edersin. Şeytān olursın tırı varursın ‘aşıklar ‘ameli étdiler nefslerinün ümîzin (2) kesdiler. Tā kim riyālanup bir yerde ‘ameli-y-le kendüyi görüp şeytān olmayalar ve ‘amellerin hebā’-i menşūr (3) étmeyeler. Nite-kim Resūl hāzreti - ‘Aleyhi’s-selām- buyurur: نَعُوْذُ بِاللّٰهِ مِنْ غُرُوْرٍ حُسْنِ الْاَعْمَالِ Ne‘ūzü bi’llāhi min hūsni’l-a‘mālī⁵⁵⁶ ve şunı (4) dağı iştüñ. Ola kim bir gün yine Sultāne’l-‘arifīn Ebā-Yezīd elli hāccını bir girdeye şatdı. Ol (5) bir girdeyi dağı bir kelbe yédürdi fāriğ oldı. Pes bu niçün idi? Nefsün ümidin kesmek içün (6) idi. Ben hācıyam şu kadar hāccım var dēyü kibr ‘ucb étmesün dēyü. Şeyh Süleymān-i Dārānī bir mürīdinün evine (7) kōndı. Yemek vakti olıcaķ ol mürīd ‘avretine eydür: Şeyhün öñine getürmege aşı şol Ka‘beye (8) sonra varduğımda getürdüğim tabaķa kōtar. Şaķın ol evvel varduğımda getürdüğüm tabaķa kōtarma dēr. (9) Dōndi şeyh eydür: Ey mürāyī! Hāccınun ikisi bile bātıl oldı. Var gine hac ét. Ol iki hācdan sen (10) hīç şevāb umma dēdi. Yemegin yemedi kōdı gitdi. Pes bundan ma‘lūm oldı-ki: Kişi farz olan (11) ‘ameli dağı riyālanur. Dile getürmek eyü degül imiş. Zīrā ol kişinün hāccınun birisi farz idi ve birisi (12) hōd nāfile idi. Ve-līkin şeyh: İki bile hīç oldı dēyü buyurdı. İllā ki n’edeyim. Sen kendüğe ne hac (13) kōrsın ve ne namāz kōrsın ve ne şadaķa kōrsın. Şeyh Şāfī -Raḥmetu’llāhi ‘aleyh- bir beyt buyurmuşdur: (14)

Nān-ı bā minnet ‘aṭā-yı bātıl est

Toḥm-ı ber seng üstüvān bī hāşıl est

Nān berāy-i maḥz-ı Hāķ dāden (15) hoş est

Lokma-ı minnet ciger rā āteş est⁵⁵⁷

Pes kişi ḥayrı ḥasenātı ‘ibādeti fā‘ati édüp (16) dağı hem-ān unutmāķ gerekdür. Zīrā göñüle ve dile geliceķ minnet düşer eyü degildür. Minnet dēdümse (17) minnet hem-ān bir ḡayriye minnet degildür. Ancaķ kişi kendü kendüye dağı minnet minnetdür. Pes

⁵⁵⁶ Güzel amellerle gururlanmaktan Allah’a sığınırım.

⁵⁵⁷ Minnetle verilen ekmek batıldır. * Sert taşın üzerinde tohum hasıl olmaz * Ekmeyi sadece Allah için vermek hoştur. * Minnet lokmaları ciğeri ateş gibi yakar. Vezni: Fā‘ilātün / fā‘ilātün / fā‘ilün

anun-içün (170b-1) riyā olsun dēyü nefsün ümîzini keserler ve bu riyā dēdükleri nereye kim uğradı. El-bette ol ‘ameli (2) bāṭıl éder. Pes bu riyādan katı korkmak gerekdür. Nite-kim Resûl ḥazreti -‘Aleyhi’s-selām- buyurur kim: (3) إِنَّ أَخَافُ مَا أَخَافُ عَلَيْكُمْ إِنَّ أَخَافُ مَا أَخَافُ عَلَيْكُمْ Inne eḥāfū mā eḥāfū ‘aleykümü’ş-şirkü’l-aşğarı⁵⁵⁸ ve bir daḥı buyurmuşdur kim: يَوْمَ يُجَازِي الْعِبَادَ بِأَعْمَلِهِمْ أَذْهَبُوا إِلَى الَّذِينَ كُنتُمْ يُرَاوُونَ لَهُمْ فِي الدُّنْيَا فَانظُرُوا هَلْ تَجِدُونَ عَنْدهُمْ خَيْرًا Yekūlu’llāhu ta‘ālā -‘azze ve celle- (4) yevme yücāzī’l-‘ibāde bi-‘mālihīm izhebū ile’llezīne küntüm yūrā’üne lehüm fi’d-dünyā fe’nzurū hel tecidūne (5) ‘indehüm ḥayren. Ya’nī dēmek olur kim: Şol gün-ki Hāḫ -Ta‘ālā- kıllarına ‘amelleri-y-çün nesne vère ba’zına (6) eyde kim: Şol ‘amelleriñüzi gösterüp riyālanduğunuz kişilere varuñ. Size şevāblarñuz vērşün (7) dēye. Be-dürüstī benüm kıtümde size şevāb yokdur dēye -Ne-üzü bi’llāhi.- Kaçan bir kişi riyā ile bir ‘amel işlese (8) maḥşer güninde ol ‘amel içün nesne dilese ya’nī şevāb umsa Hāḫ -Ta‘ālā- ol kişiye eyde kim: Ey (9) mūrāyī! Ben saña ol ‘amelün içün ‘ivāzlar vērmedüm mi? Meclislerde varıcaḫ saña ‘izzetler ḥürmetler étmediler mi? (10) dē. Senün içün ḥoş şadrlar düzmediler mi-idi? Sen ḥoş şadrlarda oturup tena‘umlar étmedün-mi? (11) dē ve envā‘i dürlü ni‘metler yēmedün mi-idi? Alümde şatümde saña ḥürmetler étmediler mi-idi? Yollarda uğraduḫları (12) vaḫtin saña ḥoş ‘izzet-ile ḥürmet-ile selām vermediler mi-idi? Pes anlar senün ‘ibādetiñün tātātñün (13) ‘ivāzı idi. Zīrā senün daḥı ol tātātñünden ‘ibādetñünden murāduñ dünyāda ḥāḫ içinde bu (14) ‘itibārı bulmaḫ idi. Ey mūrāyī! Ol murāduñ ḥod dünyāda ḥāşıl oldu şūfīlık eyledün-ise (15) şeyḫ olduñ. Şadrlarda oturdun. Ḥoş ‘itibārlar bulduñ. Ḥāḫ içinde ḥāḫ elin öpdiler. Ḥoş (16) ḥizmetler éttiler ve ‘ilm okuduñ-sa kāḫī olduñ ḥoş ḥükmler eyledün. Ol saña vērduḫim ‘ilmi sen (17) getürdüñ. Şınaruñ ‘āciz ādem oḫlanları kıpusına vardun ‘izzet ḥürmet taleb étduñ. Ben saña (171a-1) vērduḫim ‘ilm-ile ‘amel édüp ḥorlık miskīnlik ile benüm kıpuma gelmedün. Var imdi yā mūrāyī (2) var kim dünyāda senün ecrlerün vērılmışdür dēyeler. İmden gerü senün yerün cehennemdür dēyeler. Der-ḥāl (3) zebāniler kıtup alup cehenneme gideler. Ey dirīḫ! Ne müşkil muşibet olur bu riyā muşibeti ve ne büyük (4) maḫbūnlık olur bu riyā maḫbūnlığı ve ne müşkil āfet olur bu riyā āfeti ve ne aḫulu lezzet olur bu ululuk (5) ‘izzeti lezzeti. Ey ‘azīz! Bu riyā ehlinün iki dürlü muşibeti vardur ve iki dürlü rüsvālğı vardur maḫşer

558 Gerçekten de beni, sizin için korkutan şey, küçük şirke düşmeniz korkusudur.

(6) güninde. Evvel bir muşibeti budur kim: Uçmak elinden çıkar. Eger ol işlediği ‘amelleri ihlâş-ile ya-nî şırf (7) Hâk için işlemiş imisse uçmak içinde ebedî sultânlık eline girse gerek idi. Riyâ-y-ile (8) işledüg-içün ol elinden çıkdı. Zihî! Muşibeti ebedî. Zihî! Ölüm üstüne ölüm kim kişinüñ uçmak (9) ni‘metleri elinden çıka. Zihî! Rüsveylikdan rüsveylik kim bir kişi bunda halk içinde zâhid yâ şufî (10) yâ şâlih yâ hâcî dërile dağı yarın zühadini ‘ilmini hacını yüzine uralar. Dağı mahşer halkı arasında (11) mağbûn mahrûm ve mağzûn horlık hacâlet ile cehenneme göndereler ve ikinci muşibet riyâ ehline budur kim (12) cehenneme gireler. Cehennemün ol dürlü dürlü ‘azâblarını çekeler. Fâsıklar kâfirler bunlara ser-zeniş édüp (13) eydeler kim: Siz hod dünyâda Muhammed ümmetiyüz dërdiñüz. Kâfir dëyü şögerdünüz. Kimiñüz şufilerüz dërdiñüz. (14) Taylasân şarkıdup yörürdünüz kimseyi begenmezdiñüz. Mescidlerde zıkr meclislerinde haykırup başlarıñuz (15) şalardıñuz. Biz sizi görürdük: Ne mutlu şunlarıñ cânına dërdik. Uçmaklıkdur şunlar dërdik. (16) Fâsıklar dağı böyle dëyeler. Pes eydeler kim: Yâ size dağı ne oldı-kim bu ‘amelleriñüzden fâ’ide bulmadıñuz. (17) Bunda cehenneme geldiñüz dëyeler. Bunlar dağı feryâd édüp ağlaşalar. Eydeler kim: Ne bilelüm. Dünyâda (171b-1) ger-çi-kim biz ‘ibâdetler tâ‘atler éderdik. Zıkrler tesbîhler éderdik. Ve-lîkin şu halkıñ: Ne hoş (2) eyü Müslümân kişi olur şu kişi dëdükleri bizi ögdükleri bize hoş gelürdi. Biz bunun gibi (3) ögmek işidicek halkdan yelünürdük dağı beter olurduk. Ol hod riyâ imiş. Bu halk bize: Eyü (4) kişidür desünler dëyü ‘ibâdet etmek şufılanmak müşriklik imiş. Pes ‘ibâdet tâ‘at şırf Hâk için (5) gerek imiş bilmemişüz. Uş şimdi bize mürâyî müşrik dëdiler. Bizi mağbûn mahrûm uş cehenneme (6) gönderdiler dëyeler. Ol bizüm-le bile ‘ibâdet tâ‘at edenlerün ba‘zısı ihlâş-ile Hâk için éderler imiş (7) ‘ibâdetlerini. Anlar uçmağa gitdiler ihlâş-ile olduğı-y-çün ve bu halkıñ eyü yavuz dëdüklerinden ferâgat (8) oldukları-y-çün ve biz halkıñ eyü yavuz sözine muqayyed olduğumuzıñ şerrine uğraduk dëyeler ve bu (9) kâfirler ve bu fâsıklar dağı eydeler kim: Size şeyhiñüz ve ‘âlimleriñüz bu riyânıñ yaramazlığın ve bu halkıñ (10) ögmegin yerilmegin ve ‘ameli halk: Eyü kişi imiş desünler dëyü étmegün yaramazlığın ve âhiret mağbûnlığın (11) ve riyâ ehl-i şirk olduğın size dëmezler mi-y-di? dëyeler. Bunlar dağı eydeler kim: Bize şeyhlerimüz ‘âlimlerimiz (12) dâyim dërlerdi: ‘İbâdetleriñüzi şırf Hâk için édün. Bu halkıñ eyü yavuz sözini koñ dërlerdi. (13) Biz dutmaz-ıduk. Şol halkıñ itibâr étdükleri bize hoş gelürdi dërler. Dağı ağlaşalar. Şol-çadar (14) ağlaşalar kim gözleri yaşı dükene. Kan ağlayalar kanları

dağı dükene. Eydeler kim: Ey keşke ne ola-y-idi (15) dünyāda biz bizi ḥarām ēde-y-
 dük kim bize ne gerekse dēyelerdi ve kim gerek-ise bizi dōge-y-di söge-y-di (16) ve ol
 dünyādaki ‘izzetlerümüzi ḥorlığa deġiše-y-idük. Tek bu ḥāller başımıza gelmeye-y-di
 dēyeler. Ey (17) kardaş! Bu āḥiret maġbūnlığı büyük maġbūnlıktır. Dil ile kimse bunu
 vaşf edemez ve illā senün (172a-1) bu maġbūnlıktan hiç kōrkun yokdur. Dünyā
 ‘izzetcüg-içün aldandun. Āḥiret maġbūnlığına uğradun. (2) Şöhrete kaldun. Şöhret-
 perest oldun. Ḥaḳ-perest olmadun. ‘Amelünġi ihlāşa (3) getürmek içün ḥalvet bucaqlara
 girüp ve karanı gecelerde gözler yaşın döküp baş secdeye koyup (4) yüz toprağa urup
 ol yüce dergāha ḥālünġi ‘arz edüp ihlāş-ile tazarru‘ nāz u niyāz edemedün (5) kim Ḥaḳ -
 Ta‘ālā- kendü kereminden seni bu riyādan kurtarup ihlāşa çıkara-y-idi. Ey bī-çāre! Bir
 vaḳt fikr (6) edüp ol ulu Ḥazrete varup defterlerünġi elünge vērüp اقْرَأْ كِتَابَكَ كَفَىٰ بِنَفْسِكَ الْيَوْمَ
 اِقْرَأْ كِتَابَكَ كَفَىٰ بِنَفْسِكَ الْيَوْمَ İḳra’ kitābeke kefā bi-nefsike’l-yevme ‘aleyke (7) ḥasīben⁵⁵⁹ dēyeceklerin
 şanmadun. Bu fānī lezzetden hiç uşanmadun. Ol bākī lezzete uzanmadun. ‘İzzet-ile (8)
 bu cihāna geldün ve ‘izzet-ile bu cihānda yörüdün ve ḥorlıġ-ile ‘Azrā’il ḍarbların
 yēyüp bu cihāndan gidersin. (9) Hiç bilür misin-kim anda varup ne edersin. Ey bī-çāre!
 Bu derde ölmedin. Var aḥ! İste bir çāre. (10) Revā mıdur ki varasın Ḥazrete yüzi kara.
 Eger senün ġayretün var-ise var bu ‘ālemde kendüni belürsüz (11) eyle. ‘Amelünġi
 ihlāşa getür. Allāh-ile bilüş. Ḥaḳun ġtibārından fāriġ ol. Ey kardaş! Bu riyā ehlinün
 (12) bir rüsvāylığın dağı dēyeyim işit. Kaçan bir kişi riyā-y-ile ‘amel işlese ol ‘ameli
 melekler alurlar göklere (13) çıkarurlar ḥālīş ‘amel eyü ‘amel dēyü. Çün Ḥaḳ -Ta‘ālā-
 ḥazretine ‘arz edeler. Ḥaḳ -Ta‘ālā- eydür kim: Dönderün (14) bu ‘ameli issinün yüzine
 urun. Bu ‘amel issinün murādı bu ‘amelden ben degül-idüm. ‘Ameli kimün içün (15)
 kıldı-y-ise ġerü aḡa iltün ben⁵⁶⁰ bu ‘amel şirket-iledür. Baḡa lāyık degildür. Ortaklık
 ‘ameli ḳabūl etmezsin. (16) Bu ‘amel cehenneme lāyıkdur dēye getüreler. Ol ‘ameli
 issinün yüzine uralar. Cemī-i feriştehler arasında (17) ol kişi rüsvāy ola. Feriştehler

559 Oku kitabını, bugün hesap görmek için sen yetersin sana. Kur’ân, XVII. İsrâ Sûresi, 14. âyet. KKM. 323. (Okı ya-nî eyidile, nâmeni; tap oldı gendüzün bugün, üzerine, hisâb eyleyici. (17) Sûratü’l-İsrâ’, 14. âyet. SKT. 218, Deriz ana: Oḳu kendü kitabını, besdür senün nefsin bu gün senin ḥesâbını görmeye. 15. cüz, Sûretü Benî İsrâ’îl, 14. âyet. KTC. 2-222, اقْرَأْ كِتَابَكَ Şaḥîfe-i a-mâlini oḳu. كَفَىٰ بِنَفْسِكَ الْيَوْمَ عَلَيْكَ حَسِيبًا Bu gün kendü cânın üzerine ḥisâb cihetinden kâfidir. Sûretü’l-İsrâ’, 14. âyet. TZA. 1-432, Ŗna bu saḥîfeleri oku, bugün hesap görmeye kendin kâfi geleceksin denecek. İsrâ Sûresi, 14. âyet. KKTA. 284, "Oku kitabını, bu gün sana karşı, iyi hesap görücü olarak kendi nefsin yeter. İsrâ Sûresi, 14. âyet. KHMK. 2-160)

560 bilürin

hep aña la'net edeler. Zihî! Rûsvâyılık bir kişiye kim 'ameli Hâk hazretinde (172b-1) merdûd ola. Bunca ferîştehler arasında yüzine urıla ve bundan artuğ rûsvâyılık dağı riyâ ehline (2) bu ola kim yarın maşşer günü kim ola Hâk -Ta'ālā- ol kendü 'adli-y-le kâdî ola cemî'i yaradılmış (3) hep anda hâzır ola. Her kişinün atası anası konumu konşusu eşi dostı düşmeni yadı bilişi (4) hep anda hâzır olalar ve yüz yigirmi dört bin artuğ eksük peygām-berler dört yüz kırk dört (5) şabakat evliyaları ve bunca eslâf ki geçmişlerdür cemî'i Hâk -Ta'ālā- hazretine karşı duralar ve bir büyük (6) ulu dīvān ola cemî-i maḥlūkāt hep anda hâzır olalar. İntizârda durmuş olalar kim her birine Hâk (7) -Ta'ālā- nice dürlü hitâb ede deyü. Nā-gāh halk bu intizârda iken bu galebe içinde ol 'amelini riyâ-y-ile (8) edenlere Allāh -Ta'ālā- hitâb ede. Kendüyi dört ad-ile kim ol adı Hâk -Ta'ālā- kimselere bititmesün. (9) Evvel eyde kim: Yā kāfir! İkinci eyde kim: Yā ḥāsir! Üçüncü eyde kim: Yā gādir! Dördüncü eyde kim: Yā fācir! Şaḡa (10) bu şöhretlülükden ve bu ululuğundan hiç yardım eder ve bir mededi ki erişür var mıdur? deye ve Hâk (11) -Ta'ālā-nuñ böyle deyeceğine uş bu ḡadîş delîldür kim Resûl ḡazreti -'Aleyhi's-selām- buyurdu: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْمُرَاتِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ بِأَرْبَعَةِ أَسْمَاءٍ الْحَدِيثُ Kāle Resûlullāhi (12) -Şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem- el-mürā'î yevme'l-kıyāmeti bi-erba'ati esmā'il-ḡadîş⁵⁶¹ dağı riyâ ehline eydeler kim: Sa'yün (13) hiç oldı hep 'amellerin bâṭıl oldı. Var ol 'ibâdetünî ṭā'atünî kimün içün êtdün ise ol (14) şaḡa ecrünî vërsün deyeler. Hâk -Ta'ālā- eyde kim: Ben müşterik 'amelini kabûl êtmezsin deye. Çün-ki ol ḡalîş (15) degül varsun cehenneme deye. Pes ol mürā'îleri veylün şamusına süreler. Zîrā 'amelini riyâ-y-ile edenlere (16) Hâk -Ta'ālā- veyl şamusını va'de eylemişdür. Kır'ānda buyurmuşdur kim: قَوْلٌ لِلْمُصَلِّينَ الَّذِينَ هُمْ عَنْ صَلَاتِهِمْ سَاهُونَ الَّذِينَ هُمْ يُرَاؤُونَ Fe-veylün li'l-muşallîne'llezîne hüm 'an (17) şalâtihim sâhüne'llezînehüm yürā'üne.⁵⁶² Ya'nî demek olur kim: Anlar

561 Allah'ın Resulü -Salla'llāhu 'aleyhi ve sellem- dedi: Kıyamet günü mürā'î dört isimle söylenecek.

562 Vây hallerine o namaz kılanların; öylesine namaz kılanların ki namazlarını unuturlar; ve onlar bütün işlerini gösteriş için yaparlar. Kur'ân, CVII. Mâ'ûn Sûresi, 4, 5, ve 6. âyetler. KKM. 737. (Veyldür ya'nî katı azâb, namaz kılıcılara, anlar kim namazlarında gafıllardur; anlar kim riyâ ederler. (107) Sûratü'l-Mâ'ûn, 4, 5, ve 6. âyetler. SKT. 547, Pes vây ol namâz kılanlar üzerine ki anlar kendi namâzlarından gaflet ederler. F. Ya'nî vâktinde sıvışdurup kazâ ederler yâhud şar olan vâktde namâz kılarlar. Ol kimseler ki anlar riyâ ederler. 30. cüz, Sûretü'l-Mâ'ûn, 4, 5, ve 6. âyetler. KTC. 4-228, قَوْلٌ لِلْمُصَلِّينَ الَّذِينَ هُمْ عَنْ صَلَاتِهِمْ سَاهُونَ Pes vây olsun namâz kılanlara şol vechden ki kendiler namâzlarından gafil olup ona itibâr etmezler. Şol namâz kılanlar ki kendiler 'amellerinde riyâ ederler. Tâ ki halk ḡusn-i ḡâllerine şehâdet edeler. 30. cüz, Sûretü'l-Mâ'ûn, 4, 5, ve 6. âyetler. TZA. 2-458, Vay kıldıkları namazlarından bihaber olarak namaz kılanların, riyâ edenlerin haline! Mâ'ûn Sûresi, 4, 5, ve 6. âyetler. KKTA. 603, İşte (bu

mürâ'at edicilerdür. Halka 'amellerin (173a-1) göstericilerdür halk bizi ögsün dëyü. Bir kişi geldi Resûl hazretine -'Aleyhi's-selâm-a eyitdi: Yâ Resûla'llâhi! (2) Kişi bu riyâdan nice kurtıla? dëdi. Resûl ol pür-uşûl eydür: Riyâdan kişi ol vaqt kurtulur kim (3) 'ameli ihlâş birle ola ve êtdügi 'amel kişinün ol vaqt ihlâş-ile olur kim ol işledügi 'amelden murâdı (4) ancak Hâk ola. Halk için bir nefes vërup almaya dëdi. Ebû 'Osmân eydür: İhlâş üç mertebe üzerinedür: (5) Bir 'avâmun'dur ve bir havâşun'dur ve bir ehaşş-ı havâşşun'dur. Pes 'avâmun ihlâşı oldur kim anda ahlâ (6) nefsinün hazzı olmaya ve havâşun ihlâşı oldur kim anlar kendülerden fânî ola ve her nesne kim anlardan (7) şadır olur. Ol kendülerün irâdeti-y-le ve ihtiyârı-y-le olmaya. Bel-ki Hâk -Ta'âlâ-anların üzerine anı icrâ eyleye. (8) Pes her tâ'at her 'ibâdet-kim anlardan gâ'ib olup anı hiç nazar etmeyeler. Bel-ki her nesneden Hâk -Ta'âlâ-nun (9) irâdeti ve cemâlini müşâhede eyleyeler. İşde hâşların ihlâşı bu mertebedür ve hâş'e'l-hâşun ihlâşını dağı (10) bir maâlde dëyeyim işidesin. -İn-şâ'a'llâhu.- Ey 'azîz kardaş! Zinhâr ve zinhâr halk için durup oturma (11) ve halk için bir adım atma ve nefsinün murâdı-y-çün bir lahza yörümë. Yoğsa yarın hor hacil olursın. Anca (12) peşimânlık taşı başuna urursın ammâ çäre bulmazsın. Kõ bu halkı ne gerek-ise dësünler Hâk rızâsın (13) gözet. Kõ tâ'atunı 'ibâdetünî halka gösterme. Bu halk içinde tâ'atünî 'ibâdetünî ve virdünî ve tesbîhünî (14) ve zikrünî bir dürlü edüp halvetde bir dürlü etme. Halvetde nice edersen halk içinde dağı öyle eyle. (15) Gönölünde niyyetün arı olsun. Bu halk içinde kişi 'amel-ile öğülmek istemek yâ sevilme istemek yâ 'izzet (16) hürmet istemek mürâ'îlikdür ve cehenneme gitmege ve rüsvâyılığa sebebdür. 'Azîz! Bu riya bâbıbdâ sanı bir kaç (17) söz dëyeyin ve riya'yı sanı tekrâr edeyim ve onat vech-ile sanı anladayım. Ola kim sen dağı 'amelünî (173b-1) riyâdan şakınasın ihlâşa getüresin. Allâhun muhlis kullarından olası kim Allâhun muhlis kullarına (2) şeytânun eli erişmez. Nite-kim Hâk -Ta'âlâ- Kûr'ânda buyurdi: *إِلَّا عِبَادَكَ مِنْهُمُ الْمُخْلَصِينَ* İllâ 'ibâdeke minhüm muhlüşine.⁵⁶³ İmdi (3) ey 'azîz kardaş! Kaçan sen her 'amel kim işleyesin anı

vasıflarla beraber) namaz kılan (münafık) ların vay haline ki, onlar namazlarından gafilirdirler, onlar riyaların ta kendileridir. Mâ'un Sûresi, 4, 5, ve 6. âyetler. KHK. 3-451)

⁵⁶³ Ancak içlerinden, ihlâsa eren kulların müstesna. Kûr'ân, XXXVIII. Sâd Sûresi, 83. âyet. KKM. 538. (İllâ kullarını anlardan hâlis olmuşlar. (38) Sûratü Sâd, 83. âyet. SKT. 375, Meger senin hâlis olmuş kullarını azdıramam. 23. cüz, Sûretü Sâd, 83. âyet. KTC. 4-22, *إِلَّا عِبَادَكَ مِنْهُمُ الْمُخْلَصِينَ* Meger anlardan elvâş-ı şirk ve me'âşiden pâk kılınan kulların kim anları azdırmağa kudretim olmaz. 23. cüz, Sûretü Sâd, 83. âyet. TZA. 2-245, İçlerinden halis muhlis kulların başka. Sâd Sûresi, 83. âyet. KKTA. 485, İçlerinden ihlâsa erdirilmiş (mümin) kulların müstesnâ. Sâd Sûresi, 83. âyet. KHK. 3-71)

halk göre. El-betde aña riyā karışur. Zîrā bu nefis (4) zālimdür anmaduğı yêrden biçer ve seni sezmedüğü yêrden mağbûn êder. Meşelā şimdi riyāzet ehlişin (5) ve perhîzkârsın tenün arukdur gözlerün çukurdur beñzün şarudur tudağun debsermişdür ve (6) yüzün gözün saçun şakalun karçaşmışdur. Nā-gāh bir gün taşra çıkasın halka karışasın. (7) Bu halk dağı seni bu hāl-ile göreler. Eydeler kim: Hāy fülān kişi ne hoş kişi-y-imiş kendüyi harāb (8) eylemiş. Eskiler palāslar geymiş. ‘Uzletde hālvetde imiş. Perhîzde riyāzetde imiş dēyeler. Saña (9) ‘izzetler hürmetler êdeler. Bel-ki elün ayağun öpeler. Saña tapu kılalar. Dağı bu halkun böyle êtdügin (10) göresin. Nefsüne hoş gele. Dağı beter olasın yiyilesin. Şunu bilmeyesin-kim bu halk ebleh-perest (11) olur. Ekşer bu halk yalana sêgirdici olurlar. Çün-ki elün öpüp saña hürmet êtdükleri (12) saña hoş gele. Sen dağı bu perhîzüni riyāzetüni ‘amelünü bu halk yüzine düzesin koşasın. Çün-ki (13) sen bu ‘amelünü bu halka karşı düzdün koşdun. Hep ‘amelün bozuldı riyā oldu. ‘Uzletün hālvetün (14) perhîzün riyāzetün hep şeytānî oldu durı vardı -Ne‘üzü bi’llāhi.- Pes yā bu hālvet ve ‘uzlet (15) ehli kişie ne gerekdür. Bu halka çıkup karışmamak gerekdür. Meclislere girmemek gerekdür ve-yā-ğud (16) zarûret olup halka karışursa meclislere girürse üç yere vara ancak. Nite-kim yukaruda (17) geçdi bir cum‘aya ve bir bayram namāzına ve bir dağı cenāze namāzına ancak. Ammā bunlara varıcağ nice varmak (174a-1) gerekdür? Anı dağı saña dēyü vēreyim işit. Tā kim nefsünü riyādan kurtarmak saña āsān ola. Ey (2) ‘azîz! Kaçan bu halka karışmak istesen gerekdür kim yüzünü gözünü hoş düzesin koşasın ve (3) şakalını tarayasın doncağazlarunı gökcek düzesin. Ol riyāzetünü halkdan gizleyesin. Tā kim bu halk (4) seni göricek bu ne riyāzet ehli olsun ve ne perhîz ehli olsun düzünmiş koşunmuş ancak dēyeler (5) ve sen dağı halk-ile inen dağı söze kelecıye karışmayasın. Bu halka dağı inen ısıcağ yüz göstermeyesin. (6) Pes böyle êtdüğünden sonra bunun dağı riyāsı göñüldedür ki göñülde niyyetün Allāh için ola (7) ve Allāhdan uçmak umup ve-yā tamudan necāt umup olmaya ve-yā harāret ve cezbe hāşıl olsun (8) için olmaya. Eger bunlar niyyetünde bile olursa bunlar dağı riyādur harāmdur. Ey kardaş! Bu halkun medhine (9) yā zemmine muqayyed olma. Ne deñlü yaramazlarun var-ise taşra halk yüzine ko ve ne deñlü eyüce ‘amellerün (10) var-ise halkdan gizle Hāk tarafına ko ve ‘amelün ile ve tātātün ile hîç kendünü görme. Şöyle fikr (11) eyle kim senün tātātün ‘ibādetün cem‘isi bir gün dünyāda sağ ve selāmet yörüdüğün şükrānesi (12) degildür. Ya bir içim şuyı tatlu içdüğün şükrānesi degildür. Añbārda gelmişdür: Bir zāhid kişi (13) var-

idi dişi ağrıdı. Ğāyet zahmet çekdi. Hiç huzūri kalmadı. Namāz kılamaz oldu. Evrādını (14) okıyamaz oldu. Hāk -Ta‘ālā- buña bir ferişte verib-idi kim tabīb şüretinde bunun kendüye ‘aczin (15) bildürmek için. Bu zāhide geldi eydür: Şol dişinün ağrısına bir otcağaz véreyim hoş olsun. (16) Baña necegez verürsin. Ol zāhid eydür: Şu deñlü aqçe véreyim. Tabīb eydür: Yok. Ol zāhid eydür: (17) Şu deñlü fülürî véreyim. Tabīb eydür: Yok. Ol zāhid eydür: Yā ne istersin? Tabīb cemî-i ‘amelünjî ver. (174b-1) Ya‘nî cemî-i ibādetünjî ve tātünjî baña ver der. Zāhid eydür: Ben buña nite rāzî olam? Tabīb kodı (2) yörüyü verdi. Zāhide diş ağrısı be-cidd oldu zāhid ‘aciz kaldı. Fikr êtdi eydür: ‘Ömrümün āhiri (3) huzursızlık ile olmasun bārî şu tātümü ibādetümü hep tabıbe véreyim ben gine yeni ibādet (4) édeyim dedi. Vardı ol zāhid cemî-i ‘ömrinde êtdüğü ibādeti ve tātî hep bu hekîme verdi. Tek (5) dişimün ağrısı gitsün deyü. Ba‘zılar eytdiler: On sekiz yıllık ibādetin verdi dediler bir diş (6) ağrısı gitsün deyü. Ol tabīb dañı bir otcağaz verdi dişi ağrısı gitdi. Döndi gine ol tabīb (7) zāhide eydür: Yā zāhid! Şunu şöyle bilgil ki şu senün ibādetün tātün bir gün dünyāda sağ- (8) lıg-ile bakduğun şükrānesi degildür. Ben tātünjî ibādetünjî n’edayim? Ben ferişteyim saña senün ‘aczün (9) bildürmek için Hāk -Ta‘ālā- beni saña verib-idi der. Var imdi ibādetünden ötürî Allāhdan hiç (10) nesne umma der. Pes şol ırğada beñzersin kim ücrete tutdılar dañı evvel ücretin eline aldı (11) peşin eline verdiler. Dañı andan işlemege başladı. Pes bir dañı hem-ān ancılayınız. Eger cemî-i ‘ömrümüzi (12) ibādet tāt ile geçürsevüz bir gün dünyāda sağ geçürsevüz bir gün dünyāda sağ yörüdügümüzün (13) şükrānesi degildür. Eyle olduğundan gerü kişi ibādetden tātadan ötürü kendüyi görmek (14) yā ibādetin tātın öte biregüye ‘arz etmek neye gerek ve-yā-ñud ibādet tāt için Allāhdan ücret (15) dilemek neye gerekdür? Kişi Mevlāsına muñî olup kullık êtdüğü için ücret-mi istermiş. Pes Hāk -Ta‘ālā- (16) seni yoğ-iken var eyledi. Saña göz verdi kulak verdi dil tudağ verdi ten verdi cān (17) verdi. Şunun gibi gönül verdi-kim insāna

vêrdüğü gönlü hiç kimseye vermedi. Yaradılmışda yokdur (175a-1) insânın gönlü. Vakti-kim gönlü âyinesini kuğuret-i nefsanıyyeden arıdasın iki cihānda tamām (2) ne-ki var-ise gönlü gözi-y-le müşāhede edesin ve dağı şunu da şöyle bilgil kim āfākda ne var-ise (3) enfüsde dağı ol vardur. Nite-kim Hāk -Ta‘ālā- buyurur: سُنُرِيهِمْ آيَاتِنَا فِي الْأَفَاقِي وَفِي سُنُرِيهِمْ آيَاتِنَا فِي الْأَفَاقِي وَفِي سُنُرِيهِمْ آيَاتِنَا فِي الْأَفَاقِي وَفِي سُنُرِيهِمْ آيَاتِنَا فِي الْأَفَاقِي (4) Sen dağı gönlü âyinesini zikru’llāh ile şaykal ur. Başiret gözünü aç. Enāniyyet paşını sildür. (5) İki cihānda saña dağı mađfī nesne kalmaya. Ya‘nī çün-ki zikru’llāh nūrı gönlü ‘ālemine tūlū‘ eyleye. (6) Nefs karanlılığını gönlü ‘āleminden götüre. Hākın hākikati zāhir ola şol ruşen gün gibi. Beyt: (7)

چُونُ صُبْحُ زِ افَاقِ زِ اَنَفْسِ بَدِيدُ . حَقِيقَتُ حَقِّ چُو رُوْزِي رُوْشَنُ دَانِي

Çün şubh-i zi-āfāk-i zi-enfüs-i be-dîd

Hākikat-i Hāk çü ruzi ruşen dāni⁵⁶⁵

Bunda söz çokdur. (8) Gine maqşūda gelem. Pes Hāk -Ta‘ālā- saña kim bu a‘zāları vêrdi. Her birine bir dürlü ‘ibādet (9) buyurdu-kim ol ‘ibādetler bu a‘zāların şükri ola tā ölince ol ‘ibādetleri yerlü yerinde (10) edesin. Ol ‘ibādetler ile ol a‘zāların şükri yerine gele ve biri bu kim cemī-i a‘zān-ile günde (11) beş vakt namāzı kılasın vakt-ile. Pes bu elüne ayağına gözüne kulağına dilüne gönlüne dađı her (12) birinde dürlü dürlü şükrler buyurdu. Nite-kim Kūr‘ānda getürür: وَاشْكُرُوا لِلَّهِ اِنْ كُنْتُمْ اِيَّاهُ تَعْبُدُونَ Ve’şkürū li’llāhi in küntüm iyyāhū ta‘būdūne.⁵⁶⁶ (13) Pes şol kişiler kim ma‘būdum Allāhdur

⁵⁶⁴ Yakında delillerimizi, âlemde de göstereceğiz, kendi varlıklarında da... Kur’ân, XLI. Fussilet Sûresi, 53. âyet. KKM. 568. (Tiz gösterevüz anlara nişânlarımızı, yir gök kıranlarında dakı gündüzilerinde... (41) Sûratü’s-Secde — Fussilet, 53. âyet. SKT. 394, Gösterevüz anlara nişânelerimizi ‘âlemin eţrâflarında ve dağı onların kendi nefislerinde... 25. cüz, Sûretü Hām Mîmü’s-Secde, 53. âyet. KTC. 4-51, سُنُرِيهِمْ آيَاتِنَا فِي الْأَفَاقِي Yakında anlara kudretimizin nişânelerini cihânın eţrâfında gösterürüz. Ya‘nī server-i kâ’inât aţhbâr etdüğü fütühâtın vukû‘ını anlara nümâyân ederiz. وَفِي اَنَفْسِهِمْ Ve kendi cânlarında dağı ya‘nī ehl-i Mekke arasında zāhir olan ve atlara hülûl eden muşibetleri dağı kenâdüle gösterürüz. 25. cüz, Sûretü Fussilet, 53. âyet TZA. 2-276, Biz hem her tarafta, hem öz nefislerinde kudretimize ait olan nişanları göstereceğiz... Fussilet Sûresi, 53. âyet. KKTA. 483, Gerek âfakta gerek kendi nefislerimizde âyetlerimizi yakında onlara göstereceğiz... Fussilet Sûresi, 53. âyet. KHKM. 3-123)

⁵⁶⁵ Aydınlık nefislerden ve ufuklardan bir sabah * Hak, gerçek, aydınlık bir gün versin. Vezni bozuk.

⁵⁶⁶ ... Ve ancak ona tapıyorsanız karşılık olarak şükredin. Kur’ân, II. Bakara Sûresi, 172. âyet. KKM. 30. (... Dakı şük eylen Tanrı’ya; eger olursanız ana taparsız. (2) Sûratü’l-Bakara, 172. âyet. SKT. 20, ... Ve şük ediniz Allāhu -Ta‘ālā-ya eger ona taparsanız ya‘nī ‘ibādet ederseniz. 2. cüz, Sûretü’l-Bakara, 172. âyet. KTC. 1-39, وَاشْكُرُوا لِلَّهِ Ve Tanrı’ya ni‘metleri muķābelesinde medh ve şenā edin. اِنْ كُنْتُمْ اِيَّاهُ تَعْبُدُونَ Eger sıdk yüzünden kendüyî ‘ibādete maşşûs kıladınız. 2. cüz, Sûretü’l-Bakara, 172. âyet. TZA. 1-42, ... Ancak Allah’a taparsanız ona şük ediniz. Bakara Sûresi, 172. âyet. KKTA. 27, ... Allah’a şükrediniz, eger (hakikaten)

dér. Anuñ şükri dağı hâliş Allāha olmak gerekdür (14) ve bir āyetde dağı buyurur: لَنْ يَزِيدَكُمْ Le-in şekertüm le-ezidenneküm.⁵⁶⁷ Ya'nî: Sen baña şükrüñi ne deñlü edersen ben (15) dağı saña vèrdüğim ni'meti edi vèrem dèdi. Göz şükrini yerine getürseñ Hâk -Ta'ālā- (16) gözün görmekligin artura. Nite-kim bunuñ tafşili yukaruda bir geçdi-y-di. Ammā bu şükr kim vardur (17) üç kısımdur: Bir dil iledür ve bir cemî'-i a'zā-y-iledür ve bir gönül iledür. Ya'nî cemî'-i a'zā-y-ile (175b-1) dèdüğimüz el ile ayağ-ile göz-ile kulağ-ile dil-ile tudağ-iledür. Ammā şol şükr kim dil iledür ol (2) Allāha hamd ètmekdür. Her ni'met èrişdükce tā kim ni'met ziyāde ola. 'Azîz! Bu şükr bābında 'ulemānuñ (3) ve meşāyiḥuñ sözleri çokdur. Ammā şol kim tālibe geñez gelür 'ulemā'-i zāhir sözidür. Anı dèyelüm (4) burada ve andan dağı meşāyiḥ sözlerini dağı dèyevüz. -İn-şā'a'llāhu Ta'ālā- kitābda eksük kalmaya. (5) 'Ulemā'-i zāhir sözlerine gelicek kalanı dağı edā olur şākirlerden olursın. Ol a'zālaruñ şükri (6) yerine gelür. Pes bu dèdüğimleyin Allāha hamd ètdüğünden sonra her ni'met muḳābelesinde ya'nî her (7) hoşlık kım ve her ni'met kım gele El-ḥamdü li'llāhi dèye dil ile hamd budur ve ol bir şükr dağı kim gönül iledür (8) ol dağı oldur kim itikād edesin-kim saña ni'met vèren Allāhdur ve bu ni'met ve (9) rızık kim gelür saña kimden gerek-ise gelsün. Vèren oldur vèrdüren oldur. Ammā bu deñlü vardur kim (10) ol saña vèren kişiyi Hâk -Ta'ālā- ortada emîn ḳomışdur kim saña ḳarşu rızḳuñı degüre. Gine vèrdürmeyen (11) dağı oldur. Gönline bıraḳdı vèrmegi vèrdi. Gine vèrmemegi bıraḳdı vèrmedi. Gönül bunı böyle (12) bilüp itikād edicek her ḳankı ḳapuya gerek-ise sègirtmez. Tevekkül ḳapusunda epsem oturur. Kendüyi (13) Allāha ısmarlar. Bilür kim her hālde rezzāk Allāhdur ve bu gönülün bundan yigrek bir dürlü dağı şükri vardur. (14) Ya'nî bir dürlü dağı 'ibādeti vardur. Ol dağı oldur kim buña böyle itikād ètdüğünden sonra (15) dağı şöyle itikād edesin-kim Allāh rızık vèrmeye ḳādirdür sebeblü sebebsiz ve gönülün bir dürlü (16) dağı 'ibādeti ya'nî şükri oldur kim Allāhdan gayre her kim meyl

ona kulluk ediyorsanız. Bakara Süresi, 172. āyet. KHKM. 1-60)

⁵⁶⁷ ... And olsun ki nimetlerime şükrederseniz arttırırım... Kur'ân, XIV. İbrahim Süresi, 7. āyet. KKM. 291. (... "Eger şükr eylesiz, arturam size" ... (14) Sûratü İbrâhîm, 7. āyet. SKT. 195, Eger şükr ederseniz elbette ziyāde veririm sizlere ... 13. cüz, Sûretü İbrâhîm, 7. āyet. KTC. 2-183, لَنْ يَزِيدَكُمْ 'Ale't-taḥḳîk eger size verdigim ni'metlere itirāf edüp hamd ve şenā mı edersiz. Bilā-şübhe ni'metleri size arttururam. TZA. 1-393, ... Şükr ederseniz nimetlerinizi arttırırım... İbrahim Süresi, 7. āyet. KKTa. 257, ... And olsun, şükrederseniz elbette sizi (*n nimetlerizi*) arttırırım... İbrahim Süresi, 7. āyet. KHKM. 2-104)

eylemeye ve Allāh muhabbetinde dāyim (17) mest ola. İki cihāndan ve iki cihānuñ murādından bî-zārılık getüre ve bundan sonra işit-kim (176a-1) cemî-i azānuñ dañı ‘ibādeti ya’nî şükri nicedür? Meşelā budur kim iki yüzüñ ‘ibādeti ya’nî şükri (2) Hāk - Ta‘ālā- harām kılduğı nesneye bakmaya. Kimsenüñ ‘aybını gözetmeye. Kamu ‘ayb bendedür deye ve kimseye hıyānetlik (3) nazarın eylemeye ve kimseyi ben dañı gözedeyim şunu ne eyler? demeye. Kimseyi cüstlemeye kim cemî-i bunlar (4) harāmdur ve kulaqlaruña dañı buyurulan ‘ibādet budur kim harām nesneleri dinlemeyesin. Kulağıñı harām (5) nesnelere şağır edesin. Harām sözler söylenicek durı gelesin gidesin. Ya’nî mesāvî dinlemeyesin (6) ve çalğı dinlemeyesin ve bühtān ve yalan dinlemeyesin ve bunlara benzer nesneler kim Hāk -Ta‘ālā- anı harām kılmışdur (7) dinlemeyesin ve anuñ şükri dañı budur kim (8) ya’nî elüñ ‘ibādeti dañı budur kim kimseyi urmayasın. Hāk harām dedüğine şunmayasın. Mazlūmları incidüp (9) hātırcıkların yıkmayasın ve nesnecüklerin almayasın. Dāyim Hāk yolına fuķarāya elüñ-ile şadaķa veresin. Hayrlar (10) ihsānlar eyleyesin. Muhtāclara nesnecük şunasın. Düşmişlerüñ elüñ tutasın. Yetimlerin başın (11) şıgayasın ve ayağıñ şükri dañı budur kim anuñ-la şer fitne olan yerlerden anı yıgasın. Mescidlere (12) varasın ve hasta şora varmağa ve cenāze namāzına varmağa evesin ve şıla-i rahma varasın (13) ve fışk meclislerine ve ‘avānlar ve dünyā begleri kapusına varmayasın ve şol yerde kim dīne ziyān olur (14) yerlerdür ol yerlere hergiz varmayasın. ‘Ulemā meclislerine ve meşāyihler ve Mekke ziyāretine varasın. Yoksa (15) kalanını epsem evde oturasın. Kaçan bu havāss-ı zāhiri müdrekātından men‘ etsen şerī‘at bendi-y-le (16) bağlasan taraf-ı havāss-ı bātını keşf olur. Zīrā bu ādem oğlanıñ taşrasında beş havāş kim (17) vardur tamām bağlanmayınca ol içerüdegi beş havāş açılmaz. Meşelā zāhir gözi şer‘ān ruşsatı olmayan (176b-1) nesnelerden bağlanmayınca bātından başiret gözi açılmaz ve zāhir kulağı dañı cemî-i menāhiden ve melāhiden (2) men‘ etmeyince göñül dili açılıp Hākkuñ hikmetini ve ma‘rifetini söyleyici olmaz ve eli dañı şer‘ān ruşsat olmayan (4) yerden men‘ etmeyince bātın eli dañı fetḥ olup hazā’in-i İlāhiyyeye yetişmez ve ayağı dañı şer‘ān muḥālif (5) olan yerlerden ve hevā-yı nefsdan men‘ etmeyince bātın ayağı

dağı hâşıl olup اِنَّ لَهُمْ قَدَمٌ صَدَقَ عِنْدَ مَلِكٍ مُّقْتَدِرٍ Enne lehüm kâdeme şıdķın (6) ‘inde melîkin muķtedirin⁵⁶⁸ müyesser olmaz. Pes bu zâhir azâların her birine buyurulan ‘ibâdet için (7) ve her birinün şükürin yerine getürdüğinden sonra andan ötürü dağı ne riyâlanmak gerekdür ve ne halka (8) kendüyi eyü kişi bildürmek gerekdür. Bir kişi efendisi buyurduğu kulluğı yerine getürdüğü-y-çün efendisinden (9) ücret mi dilermiş. ‘İbâdet budur kim kul kulluğın éde. Efendi dağı kereminden ne ihsân éderse (10) éde. Hâķ -Ta‘âlâ- hod her birisinün muķâbelesinde bir ihsânı biğ éde yörür. Her birine ta‘yîn (11) étmişdür kereminden. Pes kul olan kişi kullık édüp ‘amel étdüğü-y-çün ücret taşavvur étmek (12) neye gerekdür kim ġaraż düşe riyâ ola. Çün rızķ vèren Allâhdur ve ‘izzet ve hürmet vèren (13) dağı Allâhdur. Dünyâda ve âhîretde her kula lâyıķlı lâyıķın vère yörür. Pes kul olan kişi buyurulanı (14) işlemek ve kendüyi Allâha ısmarlamak gerekdür. Riyâ olan yerlerden kaçup ihlâş kaşd étmek (15) gerekdür. İşit imdi! Riyâyı ve ihlâşı saña fark édi vèreyim. Tekrâr bir dağı takrîr édeyim. (16) Tâ ki şübhe kalmaya riyâ ihlâş ma‘lûm ola. Huzeyfetü’l-Yemânî -Rađiya’llâhu ‘anhu- eydür: Resûl hâzretine (17) -Şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem-e ben eyitdüm: Yâ Resûla’llâhi! İhlâş nedür? Resûl hâzreti -‘Aleyhi’s-selâm- eyitdi: (177a-1) Ben Cebrâ’il hâzretine eyitdüm: İhlâş nedür? Cebrâ’il eyitdi: Rabb-i ‘izzete ben eyitdüm: İhlâş nedür? (2) Rabbüm eyitdi: هُوَ سِرٌّ مِنْ سِرِّي اسْتَوْدَعْتُهُ قَلْبَ مَنْ أَحَبَّبْتُ مِنْ عِبَادِي Hüve sırrun min sırrî istevda‘tühü kalbe men aḥbebtü min ‘ibādî. Ya‘nî ihlâş bir sırdur ki (3) benüm sırrumdan kullarumdan

568 Müellif burada iki âyeti birleştirerek vermiştir ya da âyetleri hafızasına dayanarak

söylediğı için iki âyeti aynı âyet gibi hatırlamıştır. Birinci âyet şudur: اِنَّ لَهُمْ قَدَمٌ صَدَقَ عِنْدَ رَبِّهِمْ ... Gerçek bir güzel mükâfat, inançlarına karşılık yücelik ve nimet verileceğini, şefâate mazhar olacaklarını müjdelemek için içlerinden bir ere vahyetmemiz... Kur’ân, X. Yûnus Sûresi, 2. âyet. KKM. 235. (... Bayık anlarındur ġirçeklik önürdicisi ya‘nî salih ‘ameller kim ilerü tutdılar. Çalabırları katında... (10) Sûratü Yûnus, 2. âyet. SKT. 155, ... Anlar için vardır toğru mertebe kendü Rabblarinün yanında... 11. cüz, Sûretü Yûnus, 2. âyet. KTC. 2-118, اِنَّ لَهُمْ قَدَمٌ صَدَقَ عِنْدَ رَبِّهِمْ Kim ‘ale’t-taḥķik kendülere Perverdigârları katında ‘âlem-i ezelde sebķat etmiş bir güzél mértébe var. 11. cüz, Sûretü Yûnus, 2. âyet. TZA. 1-324, ... Rablerinin yanındaki yüksek mevkileri... Yûnus Sûresi, 2. âyet. KKTA. 209, ... Rableri katında kendileri için muḥakkak bir kadem-i sıdķ olduğunu... Yûnus Sûresi, 2. âyet. KHKM. 2-6) İkinci âyet de şudur: فِي مَقْعَدِ صَدَقَ عِنْدَ مَلِكٍ مُّقْتَدِرٍ Gerçeklik makamında, çok kudretli bir büyük padişah katında Kur’ân, LIV. Kâmer Sûresi, 55. âyet. KKM. 633. (Beğenilmiş yirde; padişah katında, güci yeter. (54) Sûratü’l-Kâmer, 55. âyet. SKT. 444, Toğruluk meclisinde olurlar kutlu olan padişâhın yanında. 27. cüz, Sûretü’l-Kâmer, 55. âyet. KTC. 4-120, فِي مَقْعَدِ صَدَقَ عِنْدَ مَلِكٍ Bir pesendide mekândadırlar. Bir kudretli padişâhın katında muķarrebdürler... 27. cüz, Sûretü’l-Kâmer, 55. âyet. TZA. 345, Doğrûluk derneğinde güçlü, kuvvetli olan, mülkü gayet geniş bulunan Tanrı’nın huzurunda bulunacaklar. Kâmer Sûresi, 55. âyet. KKTA. 532, Halk meclisinde (ve) kudret sahibi, mülkü çok yüce olan (Allah) ın yanındadırlar. Kâmer Sûresi, 55. âyet. KHKM. 232). Bu şekliyle çevirisek: Onlar için vardır doğru mertebe kutlu olan padişâhın yanında.

sevdüğüm kulun gönlünde emānet korın anı dedi. Şeyh Necme'd-dîn -Raḥmetu'llāhi (4) 'aleyh- Menārātü's-Sāyirîn adlu kitābında eydür: Hāk -Ta'ālā- ihlāşı sırdur benim sırlarumdan dedüğü (5) sırr-ı fenādur beḳā sırrından ki ol sırrı Allāhu -Ta'ālā- muḥiblerinin ve 'aşıklarının göğüllerinde emānet (6) kor. Zīrā muḥabbetde muḥibbün şifātı ve muḥibbün zātı maḥv olup andan bedel maḥbūbun şifātı ve maḥbūbun (7) zātı gelmekdür ve Şeyh Şadre'd-dîn eydür: Bunun ma'nisi budur kim Allāhu -Ta'ālā- eydür: İhlāş sırdur (8) benim sırrumdan dedüğü ya'nî demek olur ki ihlāş sırdur benim vücudum sırrından ki ol te'ayyünāt-ile (9) mestürdür. İmdi sırrum-le ben tecellî eylerin sevdüğüm kimsenün göğline anun vücudunu fānî kılurın. (10) Tecellî-i celāl birle benim vücudum-la bāḳî kılurın. Bir ḥaysiyyet-ile kim benden ḡayri kimesne muṭṭali' olmaz (11) dēr. Bu ihlāş ḥāşe'l-ḥāşundur ve anların ihlāşıdır -Va'llāhu a'lem- ve 'Ömer ḥazreti -Raḍiya'llāhu 'anhu- (12) bir gün mescide girdi gördi-kim Me'āzi'bni Cebel -Raḍiya'llāhu 'anhu- başını ravza dīvārına ḳomış aḡlar. Gözi (13) yaşı revān olmuş aḡar. 'Ömer ḥazreti ilerü vardı Me'āza eydür: Yā Me'āz! Niçün aḡlarsın? (14) Me'āz eydür: Yā 'Ömer! Ben Resül ḥazreti -'Aleyhi's-selām-dan işitdüm. Eyitdi-kim: Riyānun azacuḡı kim (15) şirkdür müşrikün yeri cehennemdür. Şaḳının riyādan kim etkıyā olasız. Hāk -Ta'ālā- etkıyāları sever (16) dedi. Etkıyā kimlerdür yā Resūla'llāh? dedüm. Resül -'Aleyhi's-selām- eyitdi: Anlardur etkıyālar kim hıç bir meclisde (17) anları anup istemeyeler. Fülān kişi bunda yok ancak demeyeler ve-yā bir meclise varsa: Bu kimdür? demeyeler. (177b-1) Anların gönli Hāk nūrı-y-le dolu ola. Anlara yakın ırāk bir ola ve anlar ehl-i cennet olalar dedi. (2) Bu ḥadısi buyurdı-kim: إِنَّ أَهْلَ الْجَنَّةِ كُلُّ شَعْتٍ ذِي طَمَرَيْنِ لَيُؤَدِّلُ بِهِ الْحَدِيثُ İnne ehle'l-cenneti küllü eş'aşe zî tımreyni le-üy'eddilü bihi el-ḥadıṣ bu ḥadıṣ yukaru (3) bir geçdi-y-idi. Ya'nî: Etkıyānun kim ehl-i cennetdür şacı taḡuḡ şaḡalı ḳarçaşuḡ olur. Yüzi tozlu (4) toḡı eski olur ve ḡalḡ içinde hıç itibārı yok kimse anı ḡisāba şaymaz ve-likin Hāk -Ta'ālā- (5) ḳatında ulu 'aziz muṭteberdür. Hāk -Ta'ālā- dan ne dilerse vērür. Hāk -Ta'ālā- anların sözlerini hıç redd (6) etmez ḳabül eyler. Ammā dünyā ḡalḡı ḳatında kimse sözlerin hıç dinlemez. Ḳıyāmet güninde anların birinün (7) eger nūrını ḳismet edelerdi hep maḡşer ḡalḡına yēte-y-idi. Zīrā bunların nūrı Hāk nūrındandır. Pes (8) riyādan ihlāş isteyenlere gerekdür kim ḳoyun çobānından öğreneler. Nite-ki ḳoyun çobānı ḳoyun (9) arasında 'ibādet tātāt etse hıç ḳoyunlarından 'izzet ḡürmet ister mi? Pes bu ihlāş isteyenler (10) daḡı 'ibādet tātāt ede.

Ammā halkdan izzet hürmet öğülmek dilemekden fāriğ ola. Tā kim dīnini (11) ihlāşa getüre kim Hāk -Ta‘ālā-: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ الدِّينُ الْخَالِصُ Elā li’llāhi’d-dīnū’l-ḥālīşu⁵⁶⁹ dēyü buyurdi. Ya‘nī لَا يَكُونُ الدِّينُ الصَّافِي عَنْ كُلِّ شَبَابَةٍ وَرِيَاءٍ أَوْ أَفَةٍ مِنْ عُجْبٍ وَتَرْتِيبٍ وَغَيْرِ ذَلِكَ (12) ‘an külli şebābetin ve riyā’in ev āfetin min ‘ucubin ve tezeyyünin ve gayre zālike⁵⁷⁰ ile tefsīr ētdiler bu āyeti meşāyihler. (13) İmdi ey kardaş! Her kimse ki bu āfetlerden emīn olup ‘amelini ihlāşa getürmek dilerse (14) varsun bu it nefşünj bu halk arasından çıkarsun ‘uzlet ihtiyār ētsün. Bir ḥalvet yerde (15) epsem olup ‘ibādeti tā‘ate meşgūl olsun. Tā kim ‘amelini riyādan kurtara. Kardaş! Bu riyā-y-ile (16) ‘amel edenün bir meşeli vardır. Anı daḥı dēyeyim işit. Meşeli riyā ehlinün şunja beñzer kim: Bir kişi (17) Yörür uvacuḡ taşlar dēvşürür daḥı kiselere doldurur. Halka tolu tolu kiserler gösterür. Kendüyi (178a-1) bir bay kişi bildürür. Vaḡtā-kim ortaya gele bir ḡumāş almalu ola cemī‘isi bir aḡçe getürmez. Hem-ān halka (2) rüsvāy olur. Ancaḡ bu riyā edenler daḥı çaḡ şöyledür. Kıyāmet güninde ‘amelleri ortaya gelicek (3) anlaruñ daḥı ‘amelleri kiserlerin silkeler. Şol bulunduḡı gibi hep riyā bulınur. Emegi hīḡ olup (4) maḡbūn olur. -Ne‘ūzü bi’llāhi.- İlāhī ‘izzetün ḡaḡḡı-y-ḡün cemī‘-i Müsilmanları riyādan şaḡla ihlāşa getür. (5) Ebyātün li’l-mü’ellifi’l-faḡīri -Raḡmetu’llāhi ‘aleyh raḡmeten vāsi‘aten-⁵⁷¹

‘Uzlet ehli toḡrı gider cennete (6)

‘Uzlet ehli uğramaz hīḡ mihnede

‘Uzlet ehlinün riyāsuz tā‘ati

‘Uzlet ehlinün Hāḡḡadur himmeti (7)

‘Uzlet ehlidür Çalap sevdüḡi ḡul

‘Uzlet ehlidür ‘aḡā vērdüḡi ḡul

⁵⁶⁹ Bilin ki özden kulluk, yalnız Allah’a olur... Kur’ân, XXXIX. Zümer Sûresi, 3. âyet. KKM. 539. (Ay, Tanrı’nundur din sâfil ya‘nī şirkden... (39) Sûratü’z-Zümer, 3. âyet. SKT. 376, ḡaberdâr olun ki Allāh içündür ḡālīş olan ‘ibādet (ya‘nī onun yanında maḡbūl olan ‘ibādet şirksiz ‘ibādet etmeḡdir)... 23. cüz, Sûretü’z-Zümer, 3. âyet. KTC. 4-23, لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ الدِّينُ الْخَالِصُ Agāḡ olun kim şirkden pāk olan tā‘at Tanrı -Ta‘ālā-ya maḡşûşdur. Ya‘nī Hudā size vardur ki tā‘at kendāye ḡālīş kılın. Zīrā şifât-ı Ulūhiyyetle ve isrār üzere ıttılā‘ etmeḡle kendüsi müteferriḡdir. 23. cüz, Sûretü’z-Zümer, 3. âyet. TZA. 2-246, Haberiniz olsun ki Allah için olan din, halis olan dindir... Zümer Sûresi, 3. âyet. KKTA. 459, Gözünü aç, hālīs din Allah’ındır. Zümer Sûresi, 3. âyet. KHK. 3-72)

⁵⁷⁰ Din, bütün kuşkulardan, ikiyüzlülükden, kendini beḡenmeden ya da bunun gibi kötülüklerden arınmış ve Allah’tan başkası ile süslenmeyen dindir.

⁵⁷¹ Fakir müellifin beyitleri. -Allah ona rahmet etsin, çok geniş rahmet etsin-

جُنُوبِهِمْ وَيَتَفَكَّرُونَ Ellezîne yezkürüna'llāhe kıyāmen ve ku'ūden (16) ve 'alā cünūbihim yetefekkürüne.⁵⁷⁶ Ammā bu zikru'llāh etmek kim vardır üç mertebe üzeridür: Bir dil ile- (17) dūr kim göñül anda gāfildür. Bu zikr 'avāmuñdur ve bir mertebe de dağı zikr hem dil ile ve hem göñül iledür. (178b-1) Bu havāşşuñdur ve bir dağı bundan ilerü mertebede zikr hem dil ile ve hem göñül ile ve hem cemī-i a'zā-y-iledür. (2) Bu dağı eḥaşş-ı havāşşuñdur. Ammā şol zikr kim dil iledür göñül andan gāfildür ya'nî gāflet-ile ola. (3) Ol zikrden kişiye zerre deñlü fā'ide yokdur. Bel-ki 'azāb 'iḳāb vardır edene kim Allāhuñ zikrini (4) niçün gāflet-ile etdi. Hāḳ -Ta'ālā- gāflet-ile zikr etmegi ve gāflet-ile namāz kılmağı nehy etmişdür kullarına. (5) Gāfillerden olmañ demişdür. Kur'ānda buyurmuşdur: وَلَا تَكُنْ مِنَ الْغَافِلِينَ Ve lā tekün mine'l-gāfilîne⁵⁷⁷ ve dağı şunı şöyle (6) bilgil kim cemī-i meşāyiḥüñ ittifākı şunuñ üzerinedür ki üç nesnenüñ Hāḳ -Ta'ālā- ḫazretinde bir sinek (7) ḳanadı deñlü miḳdārı yokdur. Bir gāflet-ile zikru'llāh etmegüñ ve bir sünnete uymadın şalavāt getürmegüñ (8) ve bir ḫuzursuz namāz kılmağıñ. Pes meşāyiḥler andan demişlerdür: Zikr-i lisān laḳlaḳadur dēyü. Resül (9) ḫazreti -'Aleyhi's-selām- buyurur: ve Enes -Raḍiya'llāhu 'anhu- rivāyet eder Resül ḫazretinden. -Şalla'llāhu (10) Ta'ālā 'aleyhi ve sellem- buyurur kim: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ كَلِمَةً عَظِيمَةً كَرِيمَةً عَلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ مَنْ قَالَهَا مُخْلِصًا اسْتَوْجَبَ الْجَنَّةَ وَمَنْ قَالَهَا كَاذِبًا حَقَّتْ مَالُهُ وَدَمُهُ وَكَانَ مَصِيرُهُ إِلَى النَّارِ Lā ilāhe illa'llāh kelimetün 'azīmetün kerīmetün 'ala'llāhi 'azze ve celle men ḳālehā muḫlişan (11) istevcebe'l-

çok zikr edin. 22. cüz, Sûretü'l-Azhâb, 41. âyet. KTC. 3-198, تَذَكَّرُوا اللَّهَ ذِكْرًا كَثِيرًا Tanrı'yı çok anmak anın ya'nî ağılan o katda anı zikr edin. 22. cüz, Sûretü'l-Azhâb, 41. âyet. TZA. 2-191, ... Allah'ı çok çok anın. KKTA. 424, ... Allah'ı çok zikr edin. KHKM. 2-447)

576 Onlar, Allah'ı ayaktayken, otururken ve yan üstü yatarken anarlar... Kur'ân, III. Âl-i İmrân Sûresi, 191. âyet. KKM. 85, Anlar kim anarlar Tanrı'yı, örü dururken dağı otururken, dakı yanları üzere-y-ken... (3) Sûratü Âl-i 'İmrân Sûresi, 191. âyet. SKT. 55. (Ol kimseler ki zikr ederler Allāh -Sübḫāne-yi turduḳda ve oturduḳda ve yatduḳda (ya'nî her bir ḫāllerinde)... 4. cüz, Sûretü Âl-i 'İmrân Sûresi, 191. âyet. KTC. 1-120, الَّذِينَ يَذْكُرُونَ اللَّهَ Şol erbāb-ı 'uḳûl ki Ḥudā-yı zü'l-celāli zikr ederler. نَبَا

Ḥudā'yı zikr ederler. نَبَا Ve oturmuş oldukları demde. وَتَذَكَّرُوا Ve pehlûları [pehlû Ar. yan, cenb, koltuk ile ḳalça başları beyinde münḫaşır olan ḳu'a-i beden. Terc. 1-115.] üzere yatdıḳları maḫalde ya'nî her ḫâlde Tanrı'yı yāda getürürler. وَيَتَذَكَّرُونَ Ve te'emmül ederler... 4. cüz, Sûretü Âl-i 'İmrân Sûresi, 191. âyet. TZA. 1-121. Onlar ki ayakta iken, otururken, yatarken Allah'ı anarlar... Kur'ân, III. Âl-i İmrân Sûresi, 191. âyet. KKTA. 76, Onlar (o salim akıl sahipleri öyle insanlardır ki) ayakta iken, otururken, yanları üstünde (yatar) iken Allah'ı hatırlayıp anarlar... Kur'ân, III. Âl-i İmrân Sûresi, 191. âyet. KHKM. 1-158)

577 ... Ve gāflet edenlerden olma. Kur'ân, VII. A'râf Sûresi, 205. âyet. KKM. 200. (... Dakı olma gāfillardan. (7) Sûratü'l-A'râf, 205. âyet. SKT. 131, ... Ve olma ḫabersiz olanlardan. 9. cüz, Sûretü'l-A'râf, 205. âyet. KTC. 2-71, وَلَا تَكُنْ مِنَ الْقَافِلِينَ Ve Ḥudā'nın zikrinden gāflet edenlerden olma. 9. cüz, Sûretü'l-A'râf, 205. âyet. TZA. 274, ... Gāfillerden olma. A'râf Sûresi, 205. KKTA. 177, ... Gāfillerden olma. A'râf Sûresi, 205. KHKM. 1-361)

cennete ve men kâlehâ kâziben haqqat mālühü ve demühü ve kâne maşīruhü ile'n-nâri.⁵⁷⁸ Pes kâzib aña (12) dërler kim dili-y-le dëye gönli andan gâfil ola. Şeyh Şâfî - Kaddesa'llāhu sırrehü-⁵⁷⁹ bu maħalde bir meşel buyurmuşdur ki: (13) Eger bir kimse dārū'l-kazāda ya'nî bir meclis-i şer'de şehādet étse bilmedügi nesneye müstevcib-i (14) ta'zīr olur. Ammā bu kelime ki kelime-i şehādetdür gāflet-ile dëse şer'an aña günāh yokdur. Ammā haqīkatde (15) günāhkār olur ve tarīkatde müstevcib-i ta'zīr olur ve onun ta'zīri budur kim dāyim nefesine (16) cebr éde ve kahr éde ve riyāzete emr éde. Tā ki taqlīdden taḥkīke yētişe ve iṭmi'nān-ı kalb bula (17) dëmişdür: **الَّذِينَ آمَنُوا تَطْمَئِنُّ قُلُوبُهُمْ** Ellezīne amenū taṭma'innü kulūbühüm bi-zikri'llāhi illā bi-zikri'llāhi taṭma'innü'l-kulūbū⁵⁸⁰ āyetinde (179a-1) daḥı buyurur kim: İṭmi'nān-ı kalb ger-çi-kim zikru'llāh iledür. Ammā mücerred dil ile dëmeg-ile degildür. Bel-ki bu kelime-i (2) tevḥīd ma'nīsine vākıf olup daḥı aña muvāzıbet-i küllī göstermeg-ile tā mezkūre vāşıl ola. Meşelā (3) şunun gibi ola kim: Bir şusuz kişi bir yazıda gider şu isteyü ammā şusuzlıktan serāsime olmuşdur. Pes (4) mücerred ol kişi şu şu dëyüp şu anmağ-ile sēgirtmeg-ile şusuzlık andan zā'il olmaz tā şuya yētişüp (5) içmeyince ve tālib daḥı çün-ki muvāzabet-ile zikru'llāha meşğul ola. Gönlini Haq -Ta'ālā-nun muḥabbeti-y-le issi eyler. (6) Vişāl şusuzluğu aña gālib olur şevka ıztırāba gelür ve ne kadar ki tālibe vüşul ḥāşıl olmazsa (7) iṭmi'nān-ı kalb daḥı ḥāşıl olmaz. Pes gāflet daḥı götürülmez. Ammā tālib kim zevk-ı vişāl bula iṭmi'nān (8) bula. İṭmi'nān-ı kalb ḥāşıl olur. Pes gāflet götürülür dil étdügi zikrden gönül daḥı gāfil olmaz (9) ve daḥı şol ikinci

578 "Lā ilāhe illa'llāhu" ulu ve yüce Allah üzerine söylenmiş azim ve kerim bir kelimedir. Kim ki onu ihlâsla söylerse cennet o kişiye vacip olur; ve kim ki hakikate yalan derse, malı alınır, kanı helâl olur ve dönecegi yer de cehennemdir.

579 Allah, onun kalbini ayıp ve günahlarından arındırıp temizlesin.

580 İnanalar, öyle kişilerdir ki Allah'ı anmakla yatışır, kuvvetlenir gönülleri. iyice bilin ki gönüller, Allah'ı anmakla yatışır, kuvvet bulur. Kur'ân, XIII. Ra'd Süresi, 28. āyet. KKM. 287. (Anlar kim imân getürdiler; dakı dōlenür gönülleri, Tanrı'yı anmağ-ıla İy Tanrı'yı anmağ-ıla dōlenür gönüller! (13) Süratü'r-Ra'd, 28. āyet. SKT. 192, (Yol gösterir kendi cānibine) ol kimesnelere ki imân getirdiler ve ol kimselere ki karar bulur anların kalbleri Allāh -Sübhāne-yi zikr etmekle. Haberdār ol ki Allāh'ın zikriyle karar bulur kalbler. 13. cüz, Süratü'r-Ra'd, 28. āyet. KTC-2. 179, **الَّذِينَ آمَنُوا تَطْمَئِنُّ قُلُوبُهُمْ بِذِكْرِ اللَّهِ** Muhdī olanlar şol kimselerdir ki Hudā'nın vahdāniyyetine taşdıḳ getirirler. **تَطْمَئِنُّ قُلُوبُهُمْ بِذِكْرِ اللَّهِ** Gönülleri Hudā'nın yādıyla ārām peydā eder. **الَّذِينَ آمَنُوا تَطْمَئِنُّ قُلُوبُهُمْ بِذِكْرِ اللَّهِ** Āgāh olun kim İzid-i zū'l-celālın yādıyla gönüller sükün edüp ıztırābdan ḥalāş bulur. 13. cüz, Süratü'r-Ra'd, 28. āyet. TZA-1. 389, Hakka dōnen kimseyi yani iman edip kalbleri zikru'llāhla sükūnet bulan kimseyi kendisine götürür. Haberiniz olsun ki Tanrı'yı anmakla kalpler sükūnet ve rahat bulur. Er-Ra'd Süresi, 28. āyet. KKTA. 253, Bunlar iman edenlerdir, Allah'ın zikriyle gönülleri (vicdanları) huzur ve sükūna kavuşanlardır. Haberiniz olsun ki kalpler ancak zikrullah ile oturaklaşır (olgunlaşır). Er-Ra'd Süresi, 28. āyet. KHKM-2. 97)

mertebede eydinilen zıkr kim hem dil ile ve hem göğül iledür. Ya'nî huzûr-ı kalb-iledür. Anı (10) eydene Hâk -Ta'âlâ- çok şevâblar ve uçmaqlar ve uçmak içinde köşkler sarâyılar ve hûri gilmânlar vërür. (11) Ammâ maşşûd ol degül maşşûd özgedür. Uş anı dağı eydem işidesin ve dağı bilgil kim bu zıkrı'llâh (12) étmegün fazîleti ve hâşşiyeti ve şevâbı inen çokdur cemî'isini dërsevüz kitâb muṭavvel olur. Ammâ her (13) birinden bir-az çeşnî tatdurayım. Tâ kim tâliblere zıkrı'llâh étmek ve göğülden hicâbı ol zıkrı'llâh ile (14) götürmek maşşûda ulaşmak âsân ola. Bilgil imdi! Zıkrı'llâha huzûr-ı kalb-ile meşgûl olmak (15) dâyim çok çok eyitmekligün hâşşiyeti inen çokdur ve cümle-i hâşşiyetlerden biri budur kim göğülde (16) muḥabbetu'llâh bitürür ve göğülden Allâhdan gayrinün muḥabbetini hep götürür ve şeyṭân vesveselerini keser (17) ve şeyṭânı âvâre eyler. Şeyṭânun tedbîrini dağıdur îmânı muḥkem eyler ve göğülün pāsını giderür (179b-1) ve göğli nûrlandırur ve Hâk -Ta'âlâ- Kır'anda buyurur: **الَّذِينَ إِذَا ذُكِرَ اللَّهُ وَجِلَتْ قُلُوبُهُمْ** Ellezîne izâ zükira'llâhu vecilet kulübühüm⁵⁸¹ âyetinde buyurur: (2) Kaçan Allâh -Ta'âlâ- zıkr olunsa göğül cilâlanur. Ol cilâdan göğülde ḥavf hâşıl olur. Vaktâ-kim zıkrı'llâhda (3) göğül cilâ bulmuş ola ve ḥavf hâşıl olmuş ola tilâvet-i Kır'anda îmân üzerinde îmân bulmuş ola. (4) Eger îmân üzerinde îmân bulur mı? dëyü şorarsağ pes bu yukaru kitâbuñ evvelinde îmân üç (5) mertebe üzerine beyân eyledük idi. Birbirinden yukaru dëdük idi ve göğülün pasını giderür dëdük idi. (6) Anuñ-içün-kim Resûl ḥazreti -'Aleyhi's-selâm- buyurdu: **لِكُلِّ شَيْءٍ صَيْقَالٌ وَصَيْقَالُ الْقَلْبِ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ** Li-küllî şey'in şayqalün kalbi Lâ ilâhe illa'llâh. (7) Ya'nî: Her nesnenün bir şayqalı vardur göğülün şayqalı "Lâ ilâhe illa'llâh" demekdür ve dağı zıkrı'llâh étmek (8) göğül âleminden karanulığı giderür başîret gözünü açar ve bu zıkrı'llâhuñ hâşşiyeti çokdur. Bu bunda (9) dursun biraz dağı şevâbından söyleyelüm. Resûl ḥazreti -Şalla'llâhu Ta'âlâ 'aleyhi ve sellem-den Ebû Hüreyre (10) -Raḍiya'llâhu 'anhu- rivâyet eder: **الَّذِ كُرْ خَيْرٌ مِنَ الصَّدَقَةِ وَالَّذِ كُرْ خَيْرٌ مِنَ الصِّيَامِ** Ez-zıkrı ḥayrun mine's-şadaḳati ve'z-zıkrı ḥayrun mine's-şıyâmi. Ya'nî: Zıkrı'llâh (11) étmek şadaḳa vërmekden

581 ... Onlardır ki Allah anılınca yürekleri titrer... Kır'ân, VIII. Enfâl Sûresi, 2. âyet. KKM.

201. (... Kaçan anıla Tanrı, korka gönülleri... (8) Sûratü'l-Enfâl, 2. âyet. SKT. 132, ... Kaçan Allâh zıkr olunsa korḳar anların kalbleri... 9. cüz, Sûratü'l-Enfâl, 2. âyet. KTC. 2-72, ... Şol kimselerdir ki kaçan Hudâ -'azze ve celle- anılır gönülleri korḳar... 9. cüz, Sûratü'l-Enfâl, 2. âyet. TZA. 1-274, ... Allah anıldığı zaman yürekleri hop hop atan... Enfâl Sûresi, 2. âyet. KKTA. 178, ... Allah anıldığı zaman yürekleri titrer... Enfâl Sûresi, 2. âyet. KHKM. 1-362)

efdaldür oruç tutmağdan efdaldür ve bir hadîşde dağı buyurur Resûl (12) ol pür-uşûl - Şalla'llāhu Ta'ālā 'aleyhi ve sellem-den Me'āz -Rađiya'llāhu 'anhu- rivāyet eder: قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَلَا أُتَبِّعُكُمْ بِخَيْرِ أَعْمَالِكُمْ وَأَزْكِيهَا عِنْدَ مَلِيكِكُمْ وَأَرْفَعُهَا فِي دَرَجَاتِكُمْ وَخَيْرٌ لَكُمْ مِنْ أَعْطَاءِ الدَّهَبِ وَالْوَرَقِ وَخَيْرٌ لَكُمْ مِنْ أَنْ تُلْقُوا عَدُوَّكُمْ فَتَضْرِبُوا رِقَابَهُمْ وَيَضْرِبُوا رِقَابَهُمْ قَالُوا بَلَى يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ ذِكْرُ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ Resûlu'llāhu (13) -Şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem- elā ünebbi'üküm bi-ğayri a'māliküm ve ezkāhā 'inde milikiküm ve erfa'uhā fî derecātiküm (14) ve ğayrun leküm min a'tā'i'z-zehebi ve'l-varaķı ve ğayrun leküm min en tülķü 'adüvveküm fe-tedribü rıķābehüm (15) ve yağribü rıķābeküm kālū belā yā Resûla'llāhi kāle zıķru'llāhi 'azze ve celle. Ya'nî Resûl ğazreti -'Aleyhi's-selām- (16) buyurur: Ğaber vereyim mi size bir ğayrlu 'amelden kim ol sizi cemî-i ğünāhıñuzdan arıda ve dereceleriñüzî (17) yücelde. Dağı ğayrlu ola altun ğümiş şadaķa etmekden ve dağı ğayrlu ola kāfirle bulışup (180a-1) siz anlarıñ boynın urup anlar sizün boynunuz urmağdan şevāblu ola. Eyitdiler: Buyuruñ yā Resûla'llāhi! (2) Resûl ğazreti -Şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem- dağı buyurdı-kim: Ol Allāhu zıķr etmekdür -'Azze ve celle- ve bir hadîşde (3) dağı buyurdı: مَا عَمَلٌ مِنْ عَمَلٍ ابْنِ آدَمَ اتَّبَعِي لَهُ مِنَ النَّارِ مِنْ ذِكْرِ اللَّهِ Mā 'amelüm min 'ameli'bni ādeme encā lehū mine'n-nāri min zıķru'llāhi. Ya'nî: Ādem oğlanlarını hıç bir (4) 'amel yokdur otdan kırtarıcı zıķru'llāh gibi. Şadaķa Resûlu'llāh ve dağı Resûl ğazreti -Şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem- (5) eydür: Mi'rac ğeçesi gökde bir şehir gördüm nūrdan. Büyüklüğü biñ kez bu dünyāca idi ve nūrdan zencîr (6) ile aşılp dururdu ve ol şehirün yüz biñ kapısı vardı ve her kapunun öñinde bağlar ve bağçeler (7) vardı ve her bağçenün yetmiş kaşrı var-idi nūrdan ve her kaşrda yetmiş hücre var nūrdan ve her hücrenün (8) yüz kapısı var kim birer kanadı altundandır ve birer kamadı ğümişdendir ve her hücrenün öñinde birer taht (9) var nūrdan ve her tahtın üzerinde yetmiş döşek var ğarîlden ve her döşek üzerinde bir hūrî (10) kıızı var oturur. Eger ol hūrî kıızı bir sırça barmağın dünyāya çıkara-y-dı ayun ğünün nūrı țona-y-idi (11) ve Resûl ğazreti - 'Aleyhi's-selām- eydür: Ben eyitdüm-ki: İlāhî! Bu ne 'azametlü maķām olur 'aceb bu maķām kağı peyğamberün (12) ola. Ğaķ -Ta'ālā- -Celle ve 'alā- buyurdı-kim ya'nî baña eyitdi-kim: Yā Muħammed! Bu maķām ol maķāmdur ki ya'nî ol kıllarımıñdur ki (13) şıdķ-ile iħlāş- ile bir kerret Lā ilāhe illa'llāh deye ve andan şoğra buyurdı-kim: مَنْ قَالَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ خَالِصًا مُخْلِصًا

دَخَلَ الْجَنَّةَ Men kâle lâ ilâhe illa'llâhu hâlişan (14) muhlişan dahale'l-cennete.⁵⁸² İhlâş-ile zikr etmek nicedür? Aşağa dëyem işidesin. -İn-şâ'a'llâhu Ta'âlâ.- Ya'nî: Her kim (15) ihlâş-ile Lâ ilâhe illa'llâh dëye ol cennete gire dëmek olur. İmdi ey kardaş! Bu zikru'llâh etmegün fazîleti (16) ve hâşşası ve şevâbı çokdur. Eger dërsem ve yazarsam ne mürekkeb yêter ve ne kalem yêter ve ne kâğıd yêter. (17) Ammâ şu yerinde münâsebet-ile gâh fazlından ve gâh hisşesinden ve gâh şevâbından söyleyeyim. 'İbâdete (180b-1) harfe şavta geldüğü kadar anladayım. Tâ kim 'âşıklar ve tâlibler ve okıyanlar ve dinleyenler bu kitâbuñ fevâyidinden (2) mahrûm qalmayalar. -İn-şâ'a'llâhu.- Bilgil imdi! Bu Lâ ilâhe illa'llâh dëmegün nûrı vardır. Vakti-ki tâlibün (3) kalbinde zikrün nûrı qarâr duta. Ol nûr zâkirden hergiz gitmez kabrine bile girür ve kabir 'azâbından zâkiri (4) qorur. Nefsün ol çirkin şıfatları kim her biri bir korkulu cân-aver şüretinde gelüp kabrinde hamle êtdüğü (5) vaktin ol nûr zâhir olur. Ol kabirde 'azâb êdecek cân-averler ol nûrdan kaçarlar ve ol vaktin-kim (6) ümmet-i Muhammed 'âşilerini Hâk -Ta'âlâ- cehenneme buyura. Bunlaruñ nûrları qararmaya ve boyunlarına zencirler dağılmaya (7) Lâ ilâhe illa'llâh fazîletinde ve zebânîler alalar bunları cehenneme gideler feryâd zâr-ile gideler cehenneme varınca. (8) Çün-ki cehenneme varalar tamu mâlikleri bakalar göreler kim bunlaruñ yüzleri qararmamış ve boyunları zencirlenmemiş (9) ve hiç bunlaruñ gibi kavm bu tamuya gelmedi-y-di dëyeler ve bu zebânîler eydeler kim: Bize böyle emr olunmadı-ki bunları (10) gine gërü götürevüz. Hâk -Ta'âlâ- emr eyledi uşda getürdük dëyeler. Bu tamu mâlikleri 'acebleyüp eydeler kim: (11) Siz ne kavmsiz ve ne ümmetdensiz dëyeler. Bunlar dağı eydeler kim: Biz şol kişinüñ ümmetiyüz kim (12) Lâ ilâhe illa'llâh dërdük ve Qur'an okurduk ve Qur'an dağı aña indi-y-di ve günde beş vakt namâz (13) kılarıduk ve haftada bir kerret cum'a namâzı kılarıduk ve yılda bir ay oruc dutarduk ve yılda iki kerre (14) bayram namâzın kılarıduk Ka'beye varurduk ve mâlumuzuñ zekâtın vëürdük. İllâ ki şimdi mâlik (15) heybetinden ve kıyâmet havlinden ve bu halk içinde 'amellerümüz bâtıl olduğundan ve biz rüsvây (16) olduğumuzdan peygâm-berümüzün adın unuttuk dëyeler. Mâlikler eydeler: Qur'an inen Muhammed idi (17) ve bu tertibler kim siz dërsiz Muhammed

582 Kim halis muhlis "Lâ ilâhe illa'llâh" der, cennete girer. (Kim iki yüzölçüm yapmadan, içinden gelerek ve yalnızca Allah'a karşı "Allah'dan başka ilah (tapacak) yoktur" derse cennete girer.)

ümmetinün idi dëyeler. Bunlar dağı Muḥammed adın işidicek: Biz ümmet-i Muḥammediz (181a-1) dëyeler. Çün-ki cehennemün kenārına varalar cehennemün heybetini ḥarāretini kōrkuncluđını göreler dağı inleşeler. Mālikler (2) eydeler kim: Yā ümmet-i Muḥammed! Şol étdüğünüz ‘ameller ve orucular ve namāzlar ve ḥaclar ve zekātlar ve zikrler ve tesbīḥler (3) ve ḥayrlar ve ḥasenātlar kancaru vardı kim sizi uçmağa ilemedi bunda geldünüz dëyeler. Bunlar dağı eydeler kim: (4) Ger-çi-kim biz bu ‘amelleri işlerdük ve-līkin Müslimānları incidürdük. Ḥarām yërdük. Mesāwī eylerdük. Yalan (5) söylerdük. Elimüz altındağılara zulmler éderdük. Bunda geldük ol ‘amellerümüzi bizüm üzerimizde (6) ḥaqqı olanlar da‘vī étdiler. Hep aldılar ol ‘ameller-ile uçmağa gıtdiler. Uş bizi maḥrūm ve mağbūn ṭamuya (7) gönderdiler dëyeler. Pes bu ‘ameller alına. İllā Lā ilāhe illa’llāh dëmegün nūrını kimse almaya ve ḥiç mizāna (8) koymayalar. Zīrā Lā ilāhe illa’llāh dëmege ḥiç nesne mişl olmaya ve bunlar māliklere eydeler kim: Destūr (9) vërün bize ağlaşalum. Mālikler eydeler kim: Bir laḥza amān gelmez elimizden ḥātıften āvāz gele kim ko (10) bunları ağlaşsunlar. Mālikler eydeler: Destürsuz şol deŋlü ağlaşalar kim yaşları dükene kan ağlayalar. (11) Mālikler eydeler kim: Eger siz bu ağlamağı dünyāda ağlaya-y-idiñüz kimseyi incidmeye-y-diñüz kimsenün ḥaqqı üzerünüzde (12) olmaya-y-idi. Bu bunlara hergiz uğramaya-y-idünüz. Şimdi ağlamağın size ḥiç fā‘idesi yokdur dëyeler. (13) Dağı zebānilere buyuralar: Bırağın oda dëyeler. Zebāniler dutalar bunları oda atalar. Bunlar dağı (14) odı göricek çağrışalar Lā ilāhe illa’llāh dëyeler. Çün-ki bunlardan Lā ilāhe illa’llāh āvāzı gele hem-ān sā‘at (15) od bunlardan döne gide hergiz bunları yakmaya. Mālikler oda eydeler: Bu ‘āşileri niçün yakmazsınız dëyeler (16) ve niçün kaçarsınız bu ‘āşilerden? dëyeler. Od dağı eyde kim: Biz bunlara ḥamle édicek bunlar Lā ilāhe illa’llāh dëyü (17) çağrışurlar. Anlardan bir nūr çıkar. Eger kaçmazsavuz bizi yakar issiligümüzi söyündürür. Ḥaḥ -Ta‘ālā- (181b-1) bize destūr vërmedi-kim biz Lā ilāhe illa’llāh dëyeni yakavuz. Mālikler ‘āciz qalalar eydeler kim: Eger biz bu (2) ṭā‘ifeyi dınmayup kōrsavuz bunlar bu ṭamuyı söyündürürler dëyeler. Ḥaḥ -Ta‘ālā- ḥazretine niyāz édüp (3) eydeler kim: Yā İlāhī! Bunda bir bölük kavm vardur od ḥamle étdükce anlara anlar dağı Lā ilāhe illa’llāh (4) dërler. Od dağı anlardan kaçır hergiz od anları yakmaz. Eger anlar bu Lā ilāhe illa’llāh dëmege be-cid olurlar-ise (5) cehennemün odunı anların nūrı hep söyündürür dëyeler. Ḥaḥ -Ta‘ālā- ḥazreti dağı eyde kim: Lā ilāhe illa’llāh (6) dëyeni iḥlāş-ile ben va‘de édüp dururın oda yakmazın. Anlar benüm gercek zākirlerümdür.

Varuñ (7) çıkaruñ anları cennete iletüñ dëyeler. Pes anları cehennemden çıkarup cennete ileteler. Nite-kim Resül hazreti (8) -Şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem- buyurur. Eydür: *Men şehide en lā ilāhe illa'llāh* *لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ حَرَّمَ اللَّهُ عَلَى النَّارِ وَأَوْجَبَ الْجَنَّةَ صَدَقَ رَسُولُ اللَّهِ* harrema'llāhu 'ale'n-nāri ve aḥcebe'l-cennete (9) şadaḳa Resülü'llāh⁵⁸³ ve bir hadiş daḥı ol sulṭānül-enbiyā buyurur: *Zikru'llāhi dāyım edene beşāret eder kim* (10) Enes - *Raḍiya'llāhu 'anhu- rivāyet eder: يَقُولُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ قَرِيبُوا أَهْلَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ مِنْ ظِلِّ عَرْشِي فَإِنِّي أُحِبُّهُمْ* Yeḳūlu'llāhu 'azze ve celle yevme'l-kıyāmeti ḳarribū ehle lā ilāhe illa'llāh min zıllı 'arşı (11) fe-innī uḥibbühüm. Ya'nî: Kıyāmet güninde şol ḳatı issi günlerde kim yêr demür gök baḳır olup beyniler ḳazan gibi (12) ḳaynadığı vaḳt Haḳ -Ta'ālā- eyde kim: *Yā ehl-i Lā ilāhe illa'llāh! Gelüñ benüm 'arşum gölgesine kim be-dürüstî* (13) siz benüm dostlarumsız dëmek olur hadişüñ ma'nîsi. Pes bu Lā ilāhe illa'llāh dëmege kim-ki müdāvemet (14) êtse ol evliyā'u'llāhdan olur. Zîrā Resül hazreti -'Aleyhi's-şalātü ve's-selām-a şordılar: *Evliyā'u'llāh* (15) kimdür? dëdiler. Resül ol pür-uşul buyurdı: *أَدَامُوا ذِكْرِي* Edāmū zikru'llāhi.⁵⁸⁴ Ya'nî: Dā'im zikru'llāh edendür dëmek (16) olur ve daḥı bilgil kim cemî-i 'ameller mevḳūfdur Lā ilāhe illa'llāh dëmege. Her kim Lā ilāhe illa'llāh dëmese (17) anuñ hep 'ameli bāṭıldur. Anuñ-içün-kim îmān bundan artuḳ kelime ile dürüst olmaz. Nite-kim Resül (182a-1) hazreti -'Aleyhi's-selām- buyurur: *أُمِرْتُ أَنْ أَقَاتِلَ النَّاسَ حَتَّى يَقُولُوا لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ فَإِنَّهَا كَلِمَةُ التَّوْحِيدِ وَالتَّنْزِيهِ عَنِ الشِّرْكِ وَالْفَارُوقَ بَيْنَ الْكُفْرِ وَالْإِيمَانِ* Ümirtü en uḳātile'n-nās ḥattā yeḳūlu'llāhu fe-innehā kelimetüt-tevhîdî (2) ve't-tenzihî 'anî'şirki ve'l-fārūḳı beyne'l-küfri ve'l-imāndur⁵⁸⁵ ve daḥı *مِفْتَاحُ الْجَنَّةِ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ* Miftāhü'l-cenneti Lā ilāhe illa'llāh⁵⁸⁶ (3) ve daḥı *أَفْضَلُ الذِّكْرِ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ* Efdalü'z-zikri lā ilāhe illa'llāh.⁵⁸⁷ Pes bu Lā

583 Her kim "Lā ilāhe illa'llāh" diye şehadet ettiyse Allah ona cehennem ateşini haram eder ve cenneti vacip kılar. Allah'ın Resülü gerçektir.

584 Sürekli Allah'ı anandır.

585 İnsanlarla "Lā ilāhe illa'llāh" deyinceye kadar mukatele etmekle emr olundum. Çünkü kelime-i tevhid şirkten tenzih olur; küfürle îmânın arasında fâruktur. (İnsanlar, "Allah'tan başka ilâh (tapacak) yoktur" deyinceye dek onlarla öldürüşmek için buyruk aldım. Gerçekten "birleme" kelimesi ortak koşmaktan uzaktır ve her şeyden arınmıştır. İnanma ile inanmamanın arasını ayırıcıdır.)

586 "Lā ilāhe illa'llāh" cennetin anahtarıdır.

ilāhe illa'llāh demek kimde şābit ise anı hergiz (4) zevāl yoktur. Bir kişi bir kerret ihlās-ile "Yā Allāh!" dersen Hakk -Ta'ālā- 'azamet-ile: Lebbeyk yā kulüm! der. Dahı evtādül- (5) arzıdur kim Hakk -Ta'ālā- dünyâyı anları-ile şaklar. Zikri dāyım Allāh! Allāh! demekdür. Anlar Allāh! Allāh! (6) demez olıcağ kıyāmet kopar. Nite-kim Resül hazreti -Şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem- buyurur: لَا يُقَامُ السَّاعَةُ حَتَّى لَا يُقَالَ فِي الْأَرْضِ اللَّهُ Lā yukāmü's-sā'atü hattā lā yukālū (7) fi'l-ardı Allāh Allāh⁵⁸⁸ der. Pes bu "Lā ilāhe illa'llāh" demek ulu 'ibādet olduğı-y-çün Hakk -Ta'ālā- kullarına bunu çok (8) eydün deyü buyurdu: اذْكُرُوا اللَّهَ ذِكْرًا كَثِيرًا Üzkürü'llāha zikren keşiren⁵⁸⁹ dedi. Anu-ıçün-kim bu kelime-i tevḥidün devāmı ile göñül yeri (9) yumuşak olur ve kâbil olur ve anda bir kök biter nefsün kökünü kurıdır. Nite-kim Hakk -Ta'ālā- Kur'anda (10) buyurur: كَلِمَةً طَيِّبَةً Kelimeten tayyibeten ke-şeceratin tayyibetin aşlühā şābitün ve fer'uhā fi's-semā'i.⁵⁹⁰ Pes bu āyet buña işāretdür. Bu (11) faziletler ve bu hāşşiyetler zākire şol vakt hāşıl olur kim bu zikru'llāhı kâ'ideleri ve şartları üzre (12) eyde ve Tanrı buyurduğı gibi ve Resül buyurduğı gibi eyde. Ger-çi-kim bir kişi Lā ilāhe illa'llāh demegi dil-ile (13) dese mü'min olur. Ammā her Lā ilāhe illa'llāh demek göñülden hicābı götürmez. Mā-dām-ki kâ'ideleri-y-le şartları-y-le (14) dēnilmeye ve bu zikrün kâ'idelerini ve şartlarını şaňa bir bir deyü vėreyim ve Allāh buyurduğı gibi zikr etmek nicedür (15) ve Resül buyurduğı gibi etmek nicedür? Şaňa bir bir anladayım. Tā sen dahı bu zikru'llāhuñ şevābından ve faziletinden (16) mahrūm qalmayasın -İn-

587 Zikrin efdali "Lā ilāhe illa'llāh"tır.

588 Yeryüzünde Allah! Allah! denmediğinde o saat ayakta durulmaz.

589 ... Allāh'ı çok çok anın. Kur'ân, XXXIII. Azhâb Sûresi, 41. âyet. KKM. 494. (... Anun Tanrı'yı, anmak çok -yâ namaz kılun- (33) Sûratül-Azhâb, 41. âyet. SKT. 342, ... Zikr edin Allāhu -Ta'ālā-yı çok zikr edin. 22. cüz, Sûretül-Azhâb, 41. âyet. KTC. 3-198, اذْكُرُوا اللَّهَ ذِكْرًا كَثِيرًا, Tanrı'yı çok anmak anın *ya'nî ağlan o kıatda anı zikr edin*. 22. cüz, Sûretül-Azhâb, 41. âyet. TZA. 2-191, ... Allah'ı çok çok anın. KKTA. 424, ... Allah'ı çok zikr edin. KHKM. 2-447)

590 ... Temiz söz, tertemiz bir ağaca benzer; kökü sabittir, dalları, budakları gökte. Kur'ân, XIV. İbrahim Sûresi, 24. âyet. KKM. 294. (... Geleci aru *ya'nî "Lā ilāhe illa'llāh" kelimesi*, ağaç gibidür aru *ya'nî hurma ağacı*; kökü berkdür, dakı budağı gökdedür. (14) Sûratü İbrâhîm, 24. âyet. SKT. 197, ... Ki yaşadı güzel sözü bir güzel ağaç gibi ki kökü kuvvetlü olur ve şu ağacın dalları ve fidânları gökdedir. 13. cüz, Sûretü İbrâhîm, 24. âyet. KTC. 186, كَلِمَةً طَيِّبَةً Bir pāk söz. كَشَجَرَةٍ طَيِّبَةٍ Bir pāk ağaç gibidür. Ol ağacın kökü yerde pekişmişdir. وَفَرَعَهَا فِي السَّمَاءِ Ve dal ve budağı gök semtindedir. 13. cüz, Sûretü İbrâhîm, 24. âyet. TZA. 1-396, ... Hoş bir söz, iyi bir ağaç gibidir ki kökü yerde sağlamdır, dalı ise göğe doğrudur. İbrahim Sûresi, 24. âyet. KKTA. 259, ... Güzel bir kelime, kökü sabit (ve sağlam) ve dalları (yukaruda) ola bir ağaç gibidir. İbrahim Sûresi, 24. âyet. KHKM. 2-109)

şā'a'llāhu Ta'ālā.- İmdi ey 'azîz kardaş ve ey Hâk yolında bize yoldaş olmak (17) isteyen muvâfık koldaş! Şol zîkr kim yukarıda dedüğim gibi ikinci mertebe zîkr etmektür ya'nî gafletsiz (182b-1) huzûr-ı kalb-ile zîkr etmektür ve anuñ gibi zîkr edene Hâk -Ta'ālā- uçmaqlar içinde hürîler gilmânlar ve (2) ve kuşûrlar ve dürlü dürlü şevâblar şol yukarıda şerh êtdüğim gibi vërür. Ammā maqşûd olan zîkr (3) bu denlidür ki böyle ola. Bel-ki maqşûd olan zîkr budur ki cemî-i kavâ'idi-y-le ve şerâyîti-y-le êde ve Hâk -Ta'ālā- (4) buyurduğı gibi ve Resûl hazreti buyurduğı gibi. Pes Hâk -Ta'ālā- buyurduğı zîkr oldur ki ya'nî zîkru'llāhı Allāh (5) buyurduğı gibi etmek budur kim zîkri eyideler. Tā şuna dek kim zîkr vara dilünden kalbe vara kalbden (6) rûha yêtişe ve rûhdan muhabbet-i İlāhî yêtişe galebe êde ṯalibün üzerine. Cemî-i şîfât-ı nefsi (7) bir uğurdan mahv ola gide. Gönli māsivādan hālî ola ve marifetu'llāh ol gönüle nüzûl êde ve andan (8) hicāb kalbden götürüle. Başîret gözi açıla cemāl-i ma'sûk kim ma'bûd-ı mutlakdur müşāhede oluna bî-çün (9) ve bî-çügüne. Pes maqşûd olan zîkr budur ve üçüncü mertebe olan zîkr budur ve ger-çi-kim ol ikinci mertebede (10) zîkr etmek ba'zî havāşşundur. Ammā bu şimdi dedüğim zîkr kim üçüncü mertebe olan zîkr etmektür kim ol (11) dünyāda-y-iken gönülden zîkru'llāh ile hicābı götürmekdür Mevlā-y-ile münāsebet kesb etmektür ve ol (12) ne vakt hāşıl olur? Ol vakt hāşıl olur kim Lā ilāhe illa'llāh dedüğün vaktin Allāhdan gayrini (13) hep unıdasın ve kendü nefsünî dağı unıdasın. Hâk -Ta'ālā- Kur'ānda eyle buyurdu-kim: *اَيُّ اِذَا نَسِيتْ غَيْرَهُ وَنَسِيتْ نَفْسَكَ فِي ذِكْرِكَ* (14) *وَعِزُّكَ رَبُّكَ اِذَا نَسِيتْ* Ey izā nesîte⁵⁹¹ Ve'zîkür Rabbeke izā nesîte⁵⁹² demek olur. Ya'nî Türkçe ma'nîsi demek olur kim: (15) Kaçan Rabbünî zîkr êtseñ Rabbünden gayrini unıtuğundan sonra ve kendü nefsünî dağı unıtuğundan (16) sonra zîkr êt. Tā ki benüm zîkrüm şirket-ile olmaya dër ve dağı *اَيُّ اِذَا نَسِيتْ غَيْرَهُ وَنَسِيتْ نَفْسَكَ فِي ذِكْرِكَ* (14) *وَعِزُّكَ رَبُّكَ اِذَا نَسِيتْ* Ve'zîkür Rabbeke izā nesîte

591 ... Ve bir şeyi unutunca Rabbini an... Kur'ân, XVIII. Kehf Sûresi, 24. âyet. KKM. 339. (... Dakı an Çalabunı, kaçan unıtdun... (18) Sûratü'l-Kehf, 24. âyet. SKT. 231, ... Ve zîkr et Rabbini bir vaktde ki unıdasın (ya'nî sonra mütenebbih olursun)... 15. cüz, Sûretü'l-Kehf, 24. âyet. KTC. 3-7, *وَعِزُّكَ رَبُّكَ اِذَا نَسِيتْ*, Perverdigârının meşî'etini hâtırına getir kaçan anı unudursan. 15. cüz, Sûretü'l-Kehf, 24. âyet. TZA. 7, ... Unıtuğün zaman Rabbini an... Kehf Sûresi, 24. âyet. KKT. 297, ... Unıtuğün zaman Rabbini an... Kehf Sûresi, 24. âyet. KHK. 2-190)

592 Rabbini zîkr ettiğün zaman, ondan gayri her şeyi, kendi nefsinî bile unut.

كَمَا هُوَ بِالْمَوْتِ Ey (17) izā nesīte gayra'llāhi ke-mā hüve bi'l-mevti⁵⁹³ dër. Pes zıkr şirket-ile ol vakt olmaz ki Lā ilāhe illa'llāh dëdügi (183a-1) vakt andan gayri hep unudıla ve andan gayrini zākir ol unıdur ki zıkre şol deñlü müdāvemet (2) éde ki zıkr vara qalbe. Qalbden vara rūha yëtişe ve andan tälibe āsār-i üns-i muhabbet-i İlāhî hāşıl ola. (3) Şol yuqaru dëdügim gibi tälübün şifāt-ı beşerıyyesini maḥv éde. Andan kendü ismini mā-sivāsını unuda. (4) Adun nedür? dëseler ol zirk étdügi maḥbūbuñ adını şalı vëre. Niteki Mañşūr-ı Bağdādīye vāqı' oldı. (5) Mañşūr Lā ilāhe illa'llāh dëmegi şol kadar çoğaltdı-kim zirk vardı qalbe qalbden rūha yëtişdi. Andan (6) āsār-i üns muhabbet-i İlāhiyyeye yëtişdi daḥı kendü ismini mā-sivāsını unuttı. Zīrā zıkrı'llāh ile ʿālem-i (7) ʿışka düşdi. ʿĀlem-i ʿışk ḥod ʿālem-i sükürdür. Pes ʿālem-i ʿışkdan şifāt-ı beşerıyyesi maḥv oldı. (8) مَنْ أَنْتَ Men ente?⁵⁹⁴ dëdiler اَنَا الْحَقُّ Ene'l-Ḥaḡ⁵⁹⁵ dëdi. Ya'nî: Sen kimsin? dëdiler. Ben Ḥaḡḡın dëdi. İfākat bulup ayılıcaḡ (9) ya'nî gene ʿālem-i beşerıyyete gelicek: Niçün şöyle dëdüñ? dëdiler. Bilmezin dëdügim dëdi ve hem daḥı bilmez-idi (10) esrük idi. Mālikiler döndiler: Tevbe ét! dëdiler. Tevbe étđi. Öldürdiler. Qardaş! Bu Ene'l-Ḥaḡ da'vısın (11) étmek vāqı' olur tälıblere bir kaç yërde. Bir şol vakt vāqı' olur ki tälıblar zıkrı'llāhı şol deñlü (12) çok eydeler kim zıkrün nūrı tälibe galebe éde. Ol vakt daḥı tälübün beşerıyyeti zā'il olur. Kendü (13) ismini ve mā-sivāsını unıdur zıkr nūrınuñ galebesinden. Pes ol vakt aña: Adun nedür? dëseler (14) ol zıkr étdügi mezkūrun adın şalı vëür ve bir daḥı şol vakt vāqı' olur kim Mañşūra vāqı' oldı (15) ve bir dürlü daḥı Şeyḡ Bā-Yezīde vāqı' oldı kim: سُبْحَانِي مَا أَعْظَمُ شَأْنِي Sübhānî mā a'zāmü şānı⁵⁹⁶ dëdi. Ol vakt daḥı Bā-Yezīdde (16) eşer-i beşerıyyetden hiç nesne qalmamış idi. Bā-Yezīdün vücūdı milkiñe ol mutaşarrıf olmış (17) idi. Çün-ki Bā-Yezīdden sübhānî ʿibāreti geldi mürīdler eyitdiler: Niçün şöyle dëdüñüz? dëdiler. (183b-1) Sulṭānül-ʿarīfīn Bā-Yezīd eydür: Niçün ol vakt baña şer'i icrā étmedüñüz? dër. Çün-ki (2) beden bunun gibi lafz geldi der-hāl her birinüz bir dürlü silāḡ alsañuz daḥı baña aḡkāḡ-ı şer'i (3) yërine getürseñüz ne dëdi. Bir gün yine Şeyḡ Bā-Yezīd -Raḡmetü'llāhi

593 Ölümünde olduğı gibi Allah'tan gayrısını unut.

594 Sen kimsin?

595 Ben Tanrı'yım.

596 Ayıp ve noksan sıfatlardan arınmış olan zatım ne büyüktür.

‘aleyh- ol maḳāma vardı. Gêrû (4) oluḳ sâ‘at sübhānî ‘ibāreti geldi. Mürîdler der-ḥāl ellerine her biri silāḥlar aldılar kim kılıç gibi (5) bıçak gibi ve kimi ḥancer Bā-Yezîde urdılar. Bā-Yezîdün bir kılın kesmedi. Çün-ki Bā-Yezîd gêrû ‘âlem-i beşeriyete (6) geldi. Eyitdiler: Ol ‘ibāreti gêrû dedünüz dediler. Pes siz nice êtdiñüz? dër. Eyitdiler: Envā‘î silāḥlar (7) urduḳ lâkin hîç eṣer êtmedi dediler. Andan Bā-Yezîd mübârek endāmını açdı. Deñediler hîç bir vech-ile (8) bunların ḍarbı Bā-Yezîde eṣer êtmemiş ve Bā-Yezîd eydür: Aluñ baña bir igne vërünğ dër. Vêrdiler (9) Bā-Yezîd aldı ol bir igneyi gevdesinden bir birine kendünün şancdı. Der-ḥāl kan aḳdı. Döndi (10) mürîdlerine eydür: Bā-Yezîd budur ki bir igne anuñ zaḥmına taḥammül êdemez ve ol ki sübhānî dedı (11) ol Bā-Yezîd degüldi. Andan buyurdı gîne: Ḥaḳ -Ta‘ālā- ṭālibün göñline kim nazar êde. Ṭālibün göñlünü (12) kendü ma‘rifetine maḥal kılur. Dilini anuñ tercümesi kılur. Daḥı ma‘rifetinden neyiñi taḥṣîl êtdi dil-ile (13) söyleyici olur. Şöyle ki nidā‘î: يَا مُوسَىٰ إِنِّي أَنَا اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ Yâ Mūsā! İnni ena’llāhu Rabbü’l-‘ālemîne⁵⁹⁷ ağaçdan geldi ve çün-ki bir (14) yabān ağaçdan. Bu ma‘nî cāyız ve vāḳi‘dür ve şecere-i insāniden niçün vāḳi‘ olmaya dedı Bā-Yezîd. (15) Ammā bu maḥalde Şeyḫ ‘Irāḳî -Raḥmetu’llāhi ‘aleyh- bir iki beyt buyurmuşdur:

چُونِ عَكْسِ آفِتَابِ بَرِّ آيِنِ اُفْتَدُ • اَنَدَامِ آزُو بِپُرسِ نَه كُويَدِ كِمِ آهَنَمِ

چُونِ پِيَشِ آفِتَابِ شَوَمِ هَمِ چُو ذَرِّهٔ وَارِ • مَاعْلُودِ بِاَشَمِ لَزَزِ لَنَا الشَّمْسُ دَمِ زَنَمِ

Çün ‘aks-i āfitāb ber āyine-i fütêd (16)

Endām ezu bi-pors ne gūyed kim āhenem

Çün piş āfitāb şevem hem-çü zerre-vār

Mağdūr başem ez zî ene‘ş-şemsü dem zenem⁵⁹⁸

Çün-ki Manşūr daḥı bu ḥāleti buldı bî-‘aḳl bî-dil olup ol arada Ene‘l-Ḥaḳ (184a-1)

⁵⁹⁷ ... Ey Musa! Şüphe yok ki ben âlemlerin rabbi Allah'ım. Kur'ân, XXVIII. Kasas Sûresi, 30. âyet. KKM. 453. (... Yâ Mūsâ! Bayık ben, benven Tanrı âlemler Çalabısı. (28) Sûratü'l-Kasas, 30. âyet. SKT. 314, ... Ey Mūsâ! Ben Allāhu -Sübhāne-yim 'âlemlerin Rabbiiyim. 20. cüz, Sûretü'l-Kaşaş, 30. âyet. KTC. 3-146, ... يَا مُوسَىٰ إِنِّي أَنَا اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ Ey Mūsâ! 'Ale't-taḥḳîḳ ben kendüm maḥlûkâtın perverdigârı Ḥudâyım. 20. cüz, Sûretü'l-Kaşaş, 30. âyet. TZA. 2-142, ... "— Musa! Âlemlerin Rabbi olan Tanrı benim." 20. cüz, Sûretü'l-Kaşaş, 30. âyet. KKTA. 390, ... Ya Musa! Âlemlerin Rabbi olan Allah benim ben" Kasas Sûresi, 30. âyet. KHKM. 2-378)

⁵⁹⁸ Güneşin aksi bir ayna üzerine düşdüğü gibi; demirin endamına düşse, ona sorsalar: "Ben demirem" demezdi. ** Ben de güneşin önüne bir zerre gibi düşsem; mağdur olsam bile "Ben güneşim" derdim. Vezni: Mef'ülü / fā'ilātü / mefā'ilü / fā'ilün

demin urdı. Yoksa degüldi-kim Manşür Hâk ola dağı Ene'l-Hâk dëye. Pes niçe tâlibler bu arada yağıldılar (2) bir dürlü dağı anladılar سِيرَ مَعَ اللَّهِ seyrün ma'a'llāh⁵⁹⁹ ma'iyyet taşavvur êtdiler. Bu maħalde ma'iyyet ol ma'nāda olmaz ki Hâk (3) -Ta'ālā-nun vaħdeti ola ħul-ile keşret olmaya. Bel-ki ma'nī şöyledür ki bir kimseyi bir ħatre-i baħre iletse (4) biraħsa ikilik ol baħrün vaħdetinde müstağrak olur. Bu vech-ile kim birlik olmaz. Zîrā ki deniz (5) denizdür ħatre ħatredür muğāyeret bunların ortasında zāhirdür ehli ħatında. Ammā ol ħinde deniz (6) cünbüşe gelse teveccüde olsa ol vaħt ihtiyār baħrün olur ħatrenün olmaz. Lākin ħatrenün cünbüşi (7) dağı hem-ān deniz cünbüşi olur. فَعْفَهْم Fe'fhem⁶⁰⁰ ve bunu dağı aşığa bir dürlü dağı taħrîr êtsem gerekdür - İn-şā'a'llāhu.- (8) Anda ħiç şübhe ħalmaya. Pes Manşürü ol vaħt kim Mālikler dutdılar öldürdiler şu āyet-ile istidlāl êtdiler kim: (9) وَمَنْ يَرْتَدِدْ عَنْ دِينِهِ قُتِلَ أَبَدًا Ve men yertedid 'an dīnihi fe-yemüt ebeden.⁶⁰¹ Yoksa Manşür bu sözi dedüğünde esrük idi esrigün ħod (10) sözine itibār yok. Zîrā bir ħaç tā'ifenün günāhı yazılmaz. Anlar merfū'ü'l-ħalemdür. Pes anların küfrine (11) ve günāhına itibār yokdur. Zîrā oğlancıklara bālig olunca ve bir delülere uşlanınca ve bir uyuyanlara uyanınca (12) unudup ħatā édende böyledür. Nite-kim Resül ħazreti -Şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem- buyurur: رَفَعَ الْقَلَمَ عَنْ ثَلَاثٍ رَفَعُ الْقَلَمِ عَنْ ثَلَاثٍ 'an şelāşin (13) 'ani's-şabiyyi ħattā yaħtelime ve'l-mecnūni ħattā yufīkka ve'n-nāyimi ħattā yesteykızā⁶⁰² unudup ħatā éden içün dağı (14) رَفَعَ الْقَلَمَ عَنْ ثَلَاثٍ الْخَطَاءِ وَالنِّسْيَانِ Ref'u'l-ħalemi 'an işnāni'l-ħatā'i ve'n-

599 Allah ile seyr etme (dolaşma).

600 Fehm et (düşün).

601 Âyet şöyledir: وَمَنْ يَرْتَدِدْ عَنْ دِينِهِ قُتِلَ أَبَدًا ... Sizden birisi dininden döndi ve kâfir olarak öldümü... Kur'ân, II. Bakara Sûresi, 217. âyet. KKM. 39. (... Dakı her kim döner-ise sizden dininden; pes ölür-ise... (2) Sûratü'l-Bakara, 217. âyet. SKT. 25, ... Ve bir kimesne dönse sizden kendü dininden ve kâfir olduğı ħâlde ölse. 2. cüz, Sûretü'l-Bakara, 217. âyet. KTC. 1-55, وَمَنْ يَرْتَدِدْ عَنْ دِينِهِ قُتِلَ Ve her kim sizden dininden dönüp ölmüş ola... 2. cüz, Sûretü'l-Bakara, 217. âyet. TZA. 1-55, ... İçinizden her kim dininden döner, kâfir iken ölürse... Bakara Sûresi, 217. âyet. KKTA. 35, ... İçinizden kim dininden döner de o, kâfir olarak ölürse... Bakara Sûresi, 217. âyet. KHKM. 1-76)

602 Üç şeyden kalem ref edildi: İhtilam oluncaya kadar sabilerden, ifakat buluncaya kadar mecnunlardan, müteyakkız oluncaya kadar naimlerden. (Üç şeyden kalem kaldırıldı: Ergen oluncaya kadar çocuklardan, iyileşinceye kadar delilerden, uyanıncaya kadar uykuda olanlardan.)

nisyānı⁶⁰³ dēyü buyurdi. Pes Manşūruñ Müslimān idügi tevbe eyledügi (15) Şifāda mezkūrdur. Eyle olsa fikr olmasun-kim Manşūr kāfir ola. Baʿzı fuḫahādan kim şimdiki zamānuñ (16) faḫih dērilenleri fikr-i fāsīd ederlermiş Manşūrı ve baʿzı meşāyih tekfīr ederlermiş. Bu ḫālet anlara (17) müşkilirek gelürmiş. Ey ʿazīz! Bu zikru'llāhuñ daḫı sırları ve ḫayrları vardur kim ʿaḫl anı hīç idrāk étmez (184b-1) lisāna gelmez. ʿAḫl-ile fehmi olunmaz. Bu sözler ʿaceb gelmesün. Ammā ʿaceb oldur bu ḫāletler kim Manşūra (2) ve-yā Bā-Yezīde ve-yā ḡayri ʿāşıḫlara gelür. ʿAceb budur ki bu ḫālet ʿışḫ-ı mecāzide daḫı olur kim bir kişi (3) maḫbūbunuñ ve maṭlūbunuñ adını çok zikr eylese dil-ile göñül-ile ʿışḫ-ile muḫabbet-ile kendü ismini ve mā-sivāsını (4) unıdur. Aña daḫı şorsalar: Aduñ nedür? dēseler Manşūr gibi ol daḫı zikr edügi maḫbūbuñ adını (5) şalı vērür. Zīrā eger mecāzī ve eger ḫaḫīkī kişiye ʿışḫ ḡālib olıcaḫ kendü adını göñülde (6) yoyar ve zikr étdügi maḫbūbuñ adını ḫor ancaḫ ḫalanını unıdur. Nite-ki Mecnūn Bin Ḳaysāna şorarlardı: (7) Aduñ nedür? dērlerdi. Adum Leylīdür dēr idi ve her ḫancaru kim baksa gözine Leylīden artuḫ kimse (8) görünmezdi göñli tolu Leylī idi. Dilinde gece gündüz Leylī idi. Leylīden artuḫ bir ad daḫı (9) bilmez idi. Kendü adın daḫı bilmez idi. Cemī-i adları hep unıdup tıururdi. Anuñ-içün: Aduñ nedür? dēyicek: (10) Adum Leylīdür dēr idi. ʿAceb sırdur. ʿĀşıḫ-ı şādıḫ oldur ki dost adından artuḫ adları (11) göñlinden yoya. Bir gün mecnūn esrük deli dīvāne Leylī Leylī dēyü şehir içinde feryād edüp çağırıp (12) yörürdi. Leylī bunun zārīsini işitdi özi göyündi. Eydür: Tıurayım şol miskīne bir kerret gine (13) kendüzümi göstereyim. Ol benüm için gece gündüz yanar yaḫılır. Ben daḫı varayım gözükeyim hem ḫātırcuḡın (14) şorayım dēdi tıurı geldi. Mecnūnı durduḡı yērden gözetdi. Mecnūn Leylī Leylī dēyü çağırdı çağırdı şehirde (15) çıḫdı şahrāya gitdi. Vardı yabānda güneşe ḫarşu issi bir yērde oturdı. Leylīnün zikrine meşḡul oldu. (16) Leylī daḫı ḫalḫdı ardına düşdi vardı. Mecnūnuñ ol oturuḡı yēre vardı. Mecnūnuñ dört yanına (17) çekzinür. Kendüyi Mecnūna gösterür. Mecnūn Leylīye hīç iltifāt étmez. İllā Leylī Leylī dēr. Leylīnün adın (185a-1) zikr eder. Şol ḫadar Leylī dēdi-ki düşdi kendüden gitdi bī-ḫud oldu. Ve-līkin yatduḡı yērde (2) Mecnūnuñ cemī-i azāsından Leylī āvāzı gelürdi. Bu daḫı bir ʿaceb sırdur. Leylī bunu yavlaḫ ʿacebledi. (3) Bu rāzdan Mecnūn yine kendüye geldi. Tıurı geldi oturdı. Leylī Leylī dēyü çağırmaḡa başladı. (4) Bu kez Leylī Mecnūnuñ güneşden yanına geḫdi.

603 Unutup iki kez hata edenlerden de kalem kaldırıldı.

Leylî'nün gölgesi Mecnûn'un üstüne düştü. Mecnûn döndü (5) Leylî'nün yüzüne baktı. Eydür kim: Sen ne kişisin? dır. Leylî eydür: Hâlin nitedür ıışk elinden? Mecnûn (6) eydür: Ne şorarsın benüm hâlümü? Git katumda durma. Yoksa sen de bencileyin delü olursın dır. Yad mısın (7) biliş-misün? Ben seni bilmezem dır. Leylî eydür: Şol senün istediğün Leylî benem. Sen beni nite bilmezsin? dır. (8) Mecnûn eydür: Var ki âlem hep başa Leylî olup-durur. Çün-ki benüm gönlime Leylî tolup-durur. Eger sen Leylî (9) isen pes bu bendeki Leylî nedür? dedi. Pes bundan anlandı-kim ma'ıyyetde ma'ıyyet nicedür ve muğayiret (10) nicedür? Ey âzî! Bilgil kim bu kendüden gitmek ve kişinün şıfât-ı beşeriyyesi kim şıfât-ı muṭlaḳdur. Ya'nî (11) âḳldur ḥisdür fehmdür vehmdür ve ḥayâldür. Pes bunlar maḥv olmak vâḳt olur ki âşıḳlara Tanrı (12) dostlarına namâzda daḥı vâḳi' olur kendülerden gitmek. Ammâ gine kendülere gelicek âb-desti yenilerler (13) ve namâzı gine kılurlar ve daḥı şunu bilgil kim şıfât-ı beşeriyyet maḥv olmak var ve beşeriyyet kendü maḥv (14) olmak var ve ol-ki şıfât-ı beşeriyyetdür ol daḥı iki nev'dür: Bir nev' budur ki uşda söyledüm (15) ve ikinci nevi yerinde dıyem işidesin ve beşeriyyet kendi maḥv olmak daḥı nicedür? Anı daḥı dıyem işidesin. (16) -İn-şâ'illâh.- Ammâ bunların her birisinün âlâmetleri vardır. Pes zıkr rûḥa yetişüp rûḥa (17) ıışk galebe edüp tâlibün şıfât-ı beşeriyyesini bir uḡurdan fânî etdiğinin âlâmeti nedür? (185b-1) anı daḥı saḡa dıyü vıreyim işit. Tâ ki her çağırmağı zıkr şanmayasın ve her düşüp yatmağı (2) fenâ şanmayasın ve her ḥayâlâta aldanmayasın bu yolda ḥayâlât-ı şeyṭânî çok görünür. Niçe bilmez (3) miskînler anın ardınca sürinür. Yok yerlerde ömrini çüridür. Bilgil imdi! Vecd vardır ve (4) tevâcüd vardır ve vücüd vardır. Pes tâlibe kim zâkir ola. Ya'nî tâlib kim zıkrı'llâha mülâzemet (5) eyleye gökcek ḳâ'ide üzerine ve şartları üzerine evvel aḡa tevâcüd ḥâşıl olur ve andan vecd (6) ḥâşıl olur ve andan vücüd ḥâşıl olur. Ammâ bunların her biri bir dürlüdür ve her birinün (7) âlâmetleri vardır. Ehl-i tevâcüd mübtedîdür ihtiyâr elindedür. Hâlet-i zıkrde fânî olmaz. Anın (8) şıfât-ı beşeriyyesi bâḳîdür. Zîrâ âlem-i âḳlda olduğına sebep budur ki âlem-i ıışka düşmez kim (9) âlem-i âḳldan gide-y-di ve âlem-i ıışka anın-içün düşmez ki zıkrün nûrı anın üzerine (10) daḥı galebe eylemedi. Pes daḥı âlem-i âḳldadır. Anın âlâmeti oldur kim evvel emrden zıkrı'llâh (11) eydürken yâ-ḥud bir beyt işidüp ve-yâ-ḥud bir âvâz işidüp izṭırâba düşer. Hareket eder (12) çağırur çabalar. Fi'l-cümle her ne ederse eder. Yâ düşer yatır yuvalanur. Ammâ ol etdiği hareketi (13) bilür ve çağırduḡın işidür ve ḥalḳın âvâzın

dağı ısidür. Ve-lîkin şol ısıtma dutan (14) kişi kendünün ditremesini def' edemedüğü gibi bu ehl-i tevâcüd dağı kendünün çağırmasın çabalamasın (15) def' edemez kim tek tura idi. Pes ihtiyâr olduğu şu-şadardur ki kendüyi ta'akkul eder. Ammâ (16) kendüyi dutamaz. Pes hareket etmesi ihtiyârî degül ammâ kendü kendünün hareketini bilür. Ammâ (17) ol hareket ederek bî-ḥud gibi olup düşüp yatduğu şol ısıtma dutanın ditremesi (186a-1) sâkin olur dağı semirgün olur epsem yatur. Ehl-i tevâcüd dağı çaķ şöyledür. Çağırup çabalar (2) bî-ḥud gibi olur bir laḥza iki laḥza yatur ve ba'zısının gevdesi dağı şovur eli dağı buza döner. Ve-lîkin (3) 'aql gitmez kendüyi bilür mecâli yok kim kendüyi cem' ede. Vakt olur gözün açar bakar dağı ammâ (4) dermânı yok kim yâ söyleye yâ durı gele yörüye yâ otura. Pes buña tevâcüd dërler. Bunun gibi vakt (5) olur zikr hareket-ile dağı olur. Zikr meclisinde ḥâzır olanlara bu maḳâm mübtedî tâliblerün maḳâmıdır. (6) Bu nesne ḳalbün iḳşırârındandır ve bundan dağı teraḳķî ederse varur vecde yêtişür ve illâ burada (7) ḳalursa ḳaldı. İlerü yörürse sa'y ederse durişürse ehl-i vecd olur. Ehl-i tevâcüd (8) gibi degildür. Ehl-i vecd meslûbû'l-i ihtiyârdur. Kendü ihtiyârı kendü elinden gider. Ol vakt kim vecde (9) gele. Yâ zikru'llâh âvâzın işidüp ve-yâ bir beyt âvâzın işidüp ve-yâ bir ün işidüp der-ḥâl (10) şol yukaru kitâbun evvelinde dëdügim gibi bu vecde semâ'a gelmek şunā benzer kim bir şâhine (11) avını çıkarı vërdiler. Dağı avınun ardına düşdi. Tâ avın almayınca ḳomadı. Pes rûḥ (12) dağı bir beyt işitdi yâ âvâz yâ-ḥud zikru'llâh işitdi ve-yâ kendüsi eyitdi ihtiyârını (13) bedenün giderdi. Der-ḥâl tırı geldi semâ'a girdi vecde geldi. Bunlar hep yukaruda söyle- (14) nilmişdür burada taḳrîr ḥâcet degildür. Ammâ sözümüz bundadır kim ehl-i vecdün ihtiyârı elinde (15) olmaz. Zîrâ ehl-i vecd ḥâlet-i vecdinde 'âlem-i 'aḳlından gider. Rûḥun ıştırâbı-y-le 'âlem-i beşeriyetden (16) ayrılır 'âlem-i sükre varur. 'Âlem-i sükr 'âlem-i ıḣḳdur. Orada ne ḳadar cismânî var-ise rûḥânîye (17) mübeddel olur. Pes ehl-i vecdün ihtiyâr-ı 'aḳliyyesi olmaz. Galebe-i vecdden ve ḥâlden vâridâtdan (186b-1) şöyle maḡlûb olur ki ve şâḥib-i vecd vecde geldüğü vaktin eger anı oḳ-ile ve-yâ ḳılıç-ile (2) ursalar pâre pâre eyleseler men' olunmazdı ve tuymazdı. Eger etini kesseler ḳanı dağı çıkamaz. (3) Pes ehl-i vecde dağı ehl-i fenâ dërler. Böyle olduğu-y-çün maḳâm-ı vecde maḳâm-ı fenâdur dëmişler ve (4) ba'zı 'ârifler su'âl ederler: Bu vecd ve bu semâ' kim şimdi şüfîler zikr meclisinde ederler ki (5) Resûl ḥazreti -'Aleyhi's-selâm-dan ve-yâ aşḥâb ve tâbi'inden hiç kimse êtdiler mi? Cevâb. Belî. (6) Bu semâ' kim şüfîler arasında zikr meclisinde olur vâḳi'dür Ḥaḳ -Ta'âlâ-: تَشْعُرُ

منه جلود الدين يحشون ربهم Takşe'irru minhü cülüdü' (7) İlezzine yahşevne Rabbehüm⁶⁰⁴ dedüğü buña işāretdür. Ya'nî bu Qur'an içinde olan va'iddeden havf (8) édüp bedenleri ürperüp ditreşenler ki anlar Rablerinden korkarlar. İmdi! Vakti-ki bu semâ (9) göñülde katı eşer eylese anuñ eşeri dimağa yetişür 'aqla haber vërür vahy gibi bir ulu iş vâki (10) olur. Dağı bu gözlerden yaşlar akar. Vakt olur ki semâ'uñ eşeri rûha yetişür rûh dağı (11) mevc édüp ıztırâb eder. Diler ki bu kâlibi yırtı geldiği 'äleme pervâz eyleye. Pes ol (12) vaktin tâlibden ihtiyârsuz şayhalar ve feryâdlar kopar. Kütüb-i eḥâdisde meşhûrdur ki (13) 'Ömer ḥazreti -Raḍiya'llāhu 'anhu- Qur'an okurken bir âyet okurdu. Nā-gāh şayha eyleyüp düşerdi ve (14) iki gün evinden çıkmazdı. Aşḥāb anı ḥasta oldu dëyü şora varurlardı. Pes semâ Allāhu (15) -Ta'ālā-nuñ rahmetin taleb eder. Azîz kardaş! Bu semâ bâbında söz çokdur. Ba'zı tã'ife buña (16) inkâr ederler hevâ-yı nefis karışur dëyü. Anlar bu semâ'dan mahzûz olmayanlardır ve ba'zı tã'ife (17) vardır ki semâ'a kāyil olurlar vâridât-ı İlâhîdür dërler. Bu semâ'yı yukarıda bir takrîr êtdük-idi. (187a-1) Ammâ burada bir dürlü dağı beyân êdelüm ve tekrâr söyleyelüm. Tâ kim şübheleri zâ'il ola ve tekrâr (2) êtmegün fâ'idesi çokdur. Pes bu semâ'da bu iki tã'ife ki ihtilâf êdişdiler . Ba'zısı hevâ-yı (3) nefis karışur dëdiler ve ba'zı irâdet-i İlâhîdür dëdiler. Ammâ cem'îsinüñ sözünü bu ḥadîş beyân eder. (4) Biz yukarıda kitâbuñ evvelinde dëdük idi-kim: Semâ üç nev'dür: İkisinde nefis hevâsı vardır. Zîrâ (5) anlar ihtiyârîdür ve birinde hevâ-yı nefis yokdur şırf irâdet-i İlâhîdür dëdük idi. Şol degirmen (6) oluğundan şu dökilüp degirmeni ihtiyârsuz dönderdüğü gibi bu vâridât-ı İlâhî dağı 'aşıklarun (7) ve tâliblerün göñüllerine gelür şöyle dökilür. Dağı ihtiyârsuz bu kâlibi kaldurup dönderür dëdük (8) idi. Pes bizüm sözümüz ol hevâ-yı nefis-ile olan semâ'da degüldür. Bizüm sözümüz şunuñ gibi (9) semâ'dadur ki semâ ururken od içine gire yanmaya ve şu üzerine yörüyü vëre semâ ururken batmaya (10) ve hevâ üzerine kalka kuş gibi semâ ururken. Pes şüfîlere bunun gibi çok vâki olur. Suleḥâdan (11) bir kışi eydür: Bir deniz kenârında oturup bir kaç şüfîler-ile zikru'llāh

604 ... Rablerinden korkanların tüyleri diken diken olur onu dinlerken... Kur'an, XXXIX. Zümer Suresi, 23. âyet. KKM. 542. (... Ürperür ditreyi andan *ya'nî azab âyeti okınacak*, derileri anların kim korkarlar Çalabı'larından... (39) Sûratü'z-Zümer, 23. âyet. SKT. 378, ... Tüyi ditreyüp ürperür andan (*ya'nî anı işitmekden*) derileri ditir Rablerinden korkanların... 23. cüz, Sûretü'z-Zümer, 23. âyet. KTC. 3-26, تَقْرِصُ مِنْ جُلُودِ الَّذِينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ Anın va'idi korkusundan ditir şol kimselerin dizleri ki Perverdigârlarından havf ederler. TZA. 2-250, ... Rablerinden korkanlar onu dinledikleri zaman korkularından tüyleri ürperir... Zümer Suresi, 23. âyet. KKTA. 462, ... Rablerine derin saygı gestermekte olanların ondan derileri ürperir... KHKM. 3-78)

ëderdük. Bunlar zevke şevke (12) geldiler semâ'a kalkdılar. Nâ-gâh semâ' içinde birisi şu üzerine semâ' ura. Döne döne yörüyü vërdi. (13) Bir çomak atımı yer içëri deñizün içine gitdi. Döne döne gëri geldi kenâra çıkdı. Şan-ki bir hâlî üzerinde (14) dönerdi yâ kuru yerde döner-idi. Hîç ayağı dağı yaş olmadı. Semâ' diñüp şūfîler sâkin olıcağ (15) ol şūfîye: Şöyle ëtdün dëdüm şordum. Bağa eyitdi-kim: Benüm andan haberüm yokdur dëdî dër ve (16) Şulehâdan birisi dağı eydür: Ben tã'ife gördüm zikru'llāh ëderlerdi. Zikru'llāh ëderken semâ'a kalkar- (17) lardı semâ' ururken havāya kalkı vëürlerdi. Bir zamān dağı havāda semâ' ëderlerdi. Ayākları (187b-1) yerden yukaru bir ādem boyı miqdārı idi dër ve şulehâdan birisi dağı eydür: Bir şūfî gördüm semâ' (2) ururken. Aldı bir büyük yanar bāl mūminı yanar-iken yanar yanını gözünü içine şokı vërdi. Ol mūm (3) ol şūfînün gözine hîç ziyān eylemedi. Ben dağı ol şūfînün gözini deñedüm gördüm. Bu şūfînün gözinden (4) bir od çıkdı. Ol mūmuñ odunu ol şūfînün gözinden men' eyledi. İmdi şöyle bilgil kim semâ'ı ve (5) vecdi Resūl hazretinden dağı rivāyet ëderler kim: Ebū Zera haber vërdi atasından. Ol haber (6) vërdi Ebū Manşürdan ve ol haber vërdi Ebū 'Aliyyi'l-Faḍliden ve ol haber vërdi Ebū'l-Heysemenden (7) ve ol haber vërdi Ebū Bekrden ve ol haber vërdi Sa'idi'bni 'Āmirden ve ol haber vërdi Şa'ibden ve (8) ol haber vërdi 'Abdu'r-raḥmāndan ve ol haber vërdi 'Uzeyri'bni Meheyyebden ve ol haber vërdi Enesi' (9) bni Mālikden -Raḍiya'llāhu 'anhu- eydür: Resūl hazretinün katında otururduk. Nâ-gâh Cebra'il -'Aleyhi's-selām- (10) geldi eyitdi: Yā Resūla'llāhi! Senün ümmetünün faḳîrleri gānilerden beş yüz yıl öñürdi cennete girseler (11) gerekdür dëdi. Resūl ol pür-uşūl bunu işidicek şād olup eyitdi: İçünüzde hîç nesnecük (12) okur var mıdır? dëdi. Bir bedevî yerinden tırı geldi eydür: Yā Resūla'llāhi! Ben okurın. Hazret-i (13) Resūl eyitdi: Dë ya'nî okı dëdi. Pes bedevî bu beytleri okudı:

قَدْ لَسَعْتُ حَيْثُ ضَلَّهَوَى كَبْدِي، فَلَا طَيْبَ لَهَا وَلَا تَرِيَاقِي

إِلَّا الْحَيْبُ الَّذِي شَغَفْتُ بِهِ، فَعِنْدَهُ رُقِيَّتِي وَتَرِيَاقِي

Ḳad le-se'at ḥayyetü'l-hevā gebedî (14)

Fe-lā ṭabîbe lehā ve-lā tiryākî

İlle'l-ḥabîbü'llezî şugiftü bihi

Fe-indehū ruḳyetî ve tiryākî

(15) Fārisî tercümesi dağı budur:

دوستِی چون زخمِ خود برِ جگر، نه دوا باشد نه آفسون گارِگر

هَسْتُ چُونِ تَرِيّاقِ دِيْدَارِ طَيِّبِ، اَيْنِ طَيِّبِ نِيْسْتِ چَزُ كَارِ حَبِيْبِ
چَزُ حَبِيْبِي خُوْدُ مُدَاوَا چُونِ كُنْدُ، زَخْمِ چُونِ اَوْ زَرِّ هَمِ اَفْسُوْنُ اَوْ كُنْدُ

Dostî çün zahm-ı hod u ber ciger

Ne devā bāşed ne efsûn kārger (16)

Hest çün tiryāk-ı dīzār-ı ṭabīb

În ṭabīb nīst-ī çüz kār-ı ḥabīb

Çüz ḥabībî hod müdāvā (17) çün kuned

Zahm-ı çün o zer hem efsûn o kuned⁶⁰⁵

Ve bunun Türkîsi daḥı budur. Beyt: (188a-1)

Yüregime urdı yārün ʿışkı dürlü yāreler

Aḡa ʿetmez hīç efsûn hem devālar çāreler (2)

Bel-ki olur dost cemāli aḡa tiryāk-ı ṭabīb

Hīç ṭabīblik çāre ʿetmez aḡa çün yār-i ḥabīb (3)

Çün-ki derdüm andan oldı hem devā andan gerek

Çün-ki zahmı yārün urdı hem şifā andan gerek⁶⁰⁶

(4) Çün bedevî bu beyitleri okudı Ḥazret-i Resûl -Şalla'llāhu ʿaleyhi ve sellem- tırı geldi ve aşḡāb daḥı (5) bile tırı geldiler. Şafāya kalkdılar. Ḥattā Resûl -ʿAleyhi's-selām- şol kadar ḡareket ʿetdi-ki mübārek ridāsı (6) omuzından düşdi. Vaḡtî-ki fāriḡ oldılar her birisi yerlü yerinde varup oturdılar. Pes Muʿāviyetü'bnü (7) Süfyān eyitdi: Ne gökcek oyununuz var yā Resûla'llāhi! dēdi. Ol pür-uşul eyitdi: (8) Dostuḡ zikrin işidicek yerinden tırı gelmeyen ḡareket ʿetmeyen kerīm degildür dēdi. Andan Resûlün (9) ol mübārek ridāsını öḡine ilettiler. Resûl ḡazretî -ʿAleyhi's-selām- almadı. Semā-da vecdde düşen (10) yārenlerüñdür dēdi. Aşḡāb anı dört yüz pāre eylediler. Zīrā anda dört yüz kişi ḡazır idi. (11) Anlara birer pāre vērdiler. Pes bundan daḥı fehmi olundu- kim vecd yā semā ʿederken ortaya düşen (12) gine ortanuḡ olurmuş. İmdi! Ehl-i zamānuḡ vecdine semā'ına ictimā'larına ve hey'etlerine ve ḡırḡa- (13) larına ve ḡırḡalarını pāre pāre eyleyüp fuḡarāya taḡsīm ʿetdüklerine beḡzer nesne kim Resûlden naḡlı olundu. (14) Bu ḡadīş kāfīdür ehl-i semā'a ve ehl-i vecde ḡavī ḡüccetdür -Va'llāhu

605 Vezni: Fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilün.

606 Vezni: Fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilün.

a'lem.- Pes bunı dağı bilgil kim: Bu semā kim (15) Resūl ve aşhāb durı gelüp étdiler. Ol dağı üç mertebe üzerinedür: Biri ehl-i tevācūdündür (16) ve biri ehl-i vecdündür ve biri dağı ehl-i vücūdundur ve ol-kim ehli tevācūdün semā'idur ol ten-iledür (17) ve ol-kim ehl-i vecdün semā'dur o ten-ile ve hem gönül-iledür ve ol-kim ehli vücūdun semā'idur (188b-1) ol rūh-iledür. Ammā bunda bir kaç fā'ideli sözler vardır. Anı dağı dēyeyim işit. Tā kim bu kitābda (2) müşkil kalmaya ve hem tālīb sālıklere fā'ide ola ve ol fā'ideli sözler kim dēyecegümdür. Ol oldur kim: (3) Bir tālīb kim ehl-i tevācūd ola aña hālet gele dağı şabr éde hareket étmeye ol hareketi men' étmek (4) isteye. Ol hāletiniün şūret-i hiddeti münkaṭı olmaz bedene zahmeti yētişür. Pes ol hareketi men' étmemek (5) yēgdür ve bir tālīb kim ehl-i vecd ola aña dağı vāridāt gelmezden öñdin gerekdür ki ol kendüye (6) kulağ tuta ve hareket éde. Eger ol dağı hareket étmeyecek olursa ya'nı ol gelen vāridāt-ı (7) İlāhiyyeye tābi' olmayacak olursa anuñ dağı gönline inkisār yētişür. Pes zarūri vāridāta tābi' (8) olmak gerekdür ve bir kimesne kim ehl-i vücūd ola ger-çi-kim ehl-i vücūdun ihtiyārı elinde olur. Ammā aña (9) rūhāniyyet galebe édicek rūhāniyyete mutāba'at édüp zevk sürür hāşıl olduğı vaqt seyrde (10) hareket étmeyecek olursa anuñ dağı rūhına hastalık yētişür. Pes eyle gerekdür ki ehl-i tevācūd (11) ve ehl-i vecd ve ehl-i vücūd anlara bir hālet ve vāridāt kim gele der-hāl aña tābi' olı vèreler. (12) Ammā bu deñlü var kim kimi kendü ihtiyārı-y-le éder ve kimi ihtiyārsuz éderler ve eger şabr édüp (13) ol dağı hareket étmelerse fi'l-cümle bir mükedderlik hāşıl olur. Pes Hāzret-i Resūl -Şalla'llāhu (14) 'aleyhi ve sellem-ün buyurduğı kim: Dostuñ zikrini işidüp yerinden tırı gelüp hareket étmeyen (15) kerim degildür dēdüğı dağı buña işāretdür ve bunlaruñ mişālî şuna benzer kim: Bir tiz uçucu kuşu (16) ve-yā şol seyr-i seri' olan şahş gibi kim bunlara pervāzında yā seyrinde bir kimse māni' ola. (17) Uçmağdan yā seyrinden anı men' éde. Anı kelāleti hālinde muşir éde. Eyü olmaz. Pes bundan (189a-1) bu anlandı-kim bu üç tā'ifenüñ dağı hareketi seyri ve semā'ı mübāh ola. Tek durduğından (2) hareket étmesi hayrlu ola. Zīrā bunlaruñ bu semā'ı ve bu sözi ve hareketi taraf-ı Hākdandur taraf-ı (3) nefsdan degildür. Eyle olsa bunlara ta'n dilin uzatmak hācet degildür. Bunları kendü hāllerine (4) koyup ve bunları incitmemek hayrludur. Zīrā bunlaruñ hālını bunlar gibi kimseler bilür. Nite-kim (5) مَنْ لَمْ يَلُذْ لَمْ يَعْرِفْ Men lem yezuk lem yarifdur. Tatmayan bilmez ve bunı bildüğünden şonra ve bunı dağı bilgil kim: Vaqt olur ehl-i (6) vücūd olan kimesneler kendü hālinde ve kendü vaqtinde mütemekkin olur. Zīrā anuñ hāli ve

vāridatı (7) melekedür ve rūsūh bulmuşdur şāhib-i ihtiyārdur. Anlara hāl gelüp bir dürlü daḥı eylemez. Dilerlerse (8) zevke şevke gelür hareket ederler ihtiyārları-y-le. Dilemezlerse epsem otururlar oturdukları yerde. Daḥı (9) hāl-i vecdi ve vāridāt-ı ‘ālem-i ıṣḫı ve sūkri geçürürler hīç muṭṭali’ olmaz ve zāhirlerinde daḥı hīç (10) hareketleri daḥı olmaz. Hareketsüzün daḥı seyr ederler. Bunların gibi daḥı olur. Nitekim Şeyḥ Cüneyd-i (11) Bağdādīnün hāl-i böyle idi. Dā’imā seyrde idi. Lākin hareket étmezdi. Bir gün Şeyḥ Cüneyd su’āl (12) étdiler: Yā Şeyḥ! Siz hareket étmezsiz dediler. Şeyḥ Cüneyd cevāb verüp buyurdu-kim: Size neden ma’lūm- (13) dur ki ben hareket étmezin. Eyitdiler: Biz görmezüz sizün hareketiñizi dediler. Şeyḥ daḥı bu āyeti ki (14) okudı: وَتَرَى الْجِبَالَ تَحْسَبُهَا جَامِدَةً وَهِيَ تَمُرُّ مَرَّ السَّحَابِ Ve tere’l-cibāle taḥsebühā cāmideten ve hiye temürri merre’s-sehābi.⁶⁰⁷ Ma’nisi budur ki şol taḡları-kim (15) görürsüz. Anı hareket étmez şanursız. Hāl budur ki anlar seyrde dururlar şol bulutlar gibi kim. (16) Pes ehl-i vücūd ehl-i maḡāmdur. Maḡāmına ihtiyārı-y-le varur. Gerek-ise hareket etsün gerek étmesün (17) şāhib-i ihtiyārdur ve ehl-i temkīndür. Pes bu mertebede olan ehl-i vücūda ehl-i temkīn derler ve (189b-1) bunların göñline esrār-ı İlāhiden nesneler kim zāhir olur eger anın zerresinün zerresi bir taḡ (2) üzerinde zāhir ola-y-dı ol taḡ tāḡat getürmege-y-idi. Daḡlup pāre pāre ola-y-dı. Bunları (3) bildün-ise bunı daḥı bilgil kim: Tevācūd ‘avām-ı şūfiyyedür ve vecd ḥavāṣṣ-ı şūfiyyedür ve vücūd eḥaṣṣ-ı (4) ḥavāṣṣ-ı şūfiyyedür kim şeyḥlik maḡāmı buradadır ve bu üç maḡāmı daḥı mutaṣarrıf olmak gerekdür. (5) Pes şeyḥ olan kişi dilerse vecde gele dilemezse gelmeye. Vāridāt-ı İlāhī gelüp bunun ihtiyārını elinden (6) almaya ve her kimde kim buraya gelmedin şeyḥlik da’visin ederse ve mürīd muḥibb edinürse kendüyi (7) ve uyduklarını bile alur cehenneme gider. -Ne’üzü bi’llāhi.- Resūl ḥazreti -‘Aleyhi’s-selām- eydür: Mi’rāc gecesı (8) bir bölük ‘avretler gördüm. Her birinün elinde oddan şındular var. Kendü kendülerün etlerini (9) durmayup keserler. Cebrā’ile şordum: Bunlar kimlerdür?

607 Ve görürsün daḡları da yerlerinde duruyor sanırsın, halbuki onlar, kıyamette bulut gibi geçip gider... Kur’ân, XXVII. Neml Sûresi, 88. âyet. KKM. 447. (Dakı göresin taḡları, sanasın anları tırmış yirinde, dakı anlar geçer, bulud geçmeḡi gibi... (27) Sûratü’n-Neml, 88. âyet. SKT. 311, Ve görürsün taḡları zann edersin anları mekânlarında tırmış ve hālbu ki anlar giderler bulutun gitmesi gibi... 20. cüz, Sûretü’n-Neml, 88. âyet. KTC. 3-140, وَتَرَى الْجِبَالَ Daḡı ol günde taḡları görürsün. وَتَحْسَبُهَا جَامِدَةً Kendülerin yerlerinde tırmış gümân edersin. وَهِيَ تَمُرُّ مَرَّ السَّحَابِ Ve hālbu ki anlar bulut geçmesi gibi geçerler. 20. cüz, Sûretü’n-Neml, 88. âyet. TZA. 2-135, O gün sen daḡlara baksan onları yerinde durur sanırsın, halbuki onlar bulutun geçişi gibi geçip giderler... Neml Sûresi, 88. âyet. KKTA. 385, Sen daḡları görür, onları yerinde durur sanırsın. Halbuki onlar bulut geçer gibi geçer gider... Neml Sûresi, 88. âyet. KHKM. 2-369)

dédüm. Cebrā'il -‘Aleyhi’s-selām- eyitdi: Bunlar şunlardır ki (10) ya'nî şol ‘avretlerdür ki zinādan oğlan doğurdılar. Pes anların gibi ‘avretlerin kıyāmete (11) degin cezāsı budur. Kıyāmetde nice olursa ola dēdi. Şeyh Şāfī -Raḥmetu'llāhi ‘aleyh- eydür: (12) Ol Tanrı ḥaqqı-y-çün kim cemī'-i ḥalāyıkı yaratdı. Dünyādan ötürü şeyhlik edenlerin Şeyhlik şüretin (13) tutup ḥalkı aldayanların cezāsı bundan daḥı artuk olur kıyāmet güninde dēdi. Uş (14) aşāğa şeyhlik mertebesi söylendüğü yerde işidesin şeyhlik mertebesi ne mertebedür (15) ve şeyhlik nice kişilere lāyıkdur. Sözüümüz vecdde-y-idi sözi uzatduk. Gine vecde gelem. (16) Pes ḥaḳīkatde vecd oldur kim tālibün müdāvet-i zikri-y-le zikri dilinden ḳalbine yētişe (17) ve ḳalbinden rūḥına yētişe daḥı dili ve gönli ve rūḥı zākir ola. Pes ol vaktin gönül kuşu (190a-1) ‘ışḳdan yuvasını gērü bulur. Pes kafeşden ol ezeli yuvasına pervāz urur. Maḳām-ı (2) aḥlisine ulaşur ve ol vakt tālibün rūḥ-ı ḥayvānisi fānī olur gider. Çün-ki gönül kuşu bekāya (3) vāḥıl oldı. Ol vaktin ‘aḳl daḥı fenāya varur. Tālibün şādıkun vecdi ol vakt ḥaḳīkat olur (4) ḥilāfsuz. Ammā bu maḳāmda مَوْتُوا قَبْلَ أَنْ تَمُوتُوا Mūtū ḳable en temūtū⁶⁰⁸ maḳāmıdır. Ya'nî ölmeden öñdin ölenlerin maḳāmıdır. (5) مَوْتُوا قَبْلَ أَنْ تَمُوتُوا Mūtū ḳable en temūtünün nice dürlü sırrı vardur. Bir sırrı daḥı budur kim ger-çi-kim bu maḳām-ı fenādur. Ve-likin (6) ‘ayn-ı bekādur. Ey ‘azīz! مَوْتُوا قَبْلَ أَنْ تَمُوتُوا Mūtū ḳable en temūtüdan murād fenā-yı beşeriyyetdür şifāt-ı nefsanīdür ve مَوْتُوا قَبْلَ أَنْ تَمُوتُوا Mūtū (7) ḳable en temūtüdan bir murād daḥı oldur kim ma'nā-yı aḥvāl-i kıyāmeti ve aḥvāl-i ḳabri ve āḥireti ölmezden (8) öñdin mevt-i şūrī gelmezden öñdin müşāhede ēde. Tā ki şāḥib-i yakīn ola ve imān-ı bi'l-ḡayb (9) imān-ı bi'l-yakīne mübeddel ola dēmek olur. Pes bu maḳāma yētişen kişiler cemī'-i temennāyı ḳomak gerekdür (10) ve zikru'llāha cemī'-i ḳavā'id-ile ve şerāyiḥ-ile meşḡul olmak gerekdür. Ḳarşu vāḳı'asını ve ḥālini mürşide (11) diñletmek gerekdür. Eger zikrün ḳavā'id-i ve şerāyiḥi nedür? dērseñ uş aşāğa dēnile işidesin. -İn-şā'a'llāhu.- (12) Pes bu ma'lūm oldı-y-sa bu daḥı ma'lūm olsun kim ḥāl vardur ve vāḳı'a vardur. Vāḳı'a oldur kim (13) sālik anı sa'y-ile cehd-ile kesb ēder. Kendü menziline uyurlıḡ-ile uyanıklık arasında görür. (14) Dürlü dürlü ‘acīb ḡarīb şüretler-ile ve rengler-ile kendü menziline ve kendü maḳāmında gördüğinden (15)

608 Ölmeden önce ölünüz.

şonra ‘aql anı ta‘aqqul eder şürete getürür. Çün-ki şüret ‘âlemine geldi aña vâkı‘a dërler. Pes (16) bunun vâkı‘ olmasında hîç hilâf yokdur ‘aqluñ anda medhali olduğı-y-çün ve hâl dağı oldur kim (17) ṯalibe gelür yêtişür sa‘y êtmedin ve cehd êtmedin ve kesb êtmedin ve ‘aqluñ anda hergiz taşarrufı ve medhali (190b-1) olmaz sözün nâ-gehānī olur وَاللّٰهُ اَعْلَمُ بِالصَّوْبِ -Va’llāhu a‘lem bi’ş-şavāb.-⁶⁰⁹ Ebyāti li’l-mü’ellifi’l-fakīr - Raḥmetu’llāhi ‘aleyhi.-⁶¹⁰ (2)

Her kim dër-ise dāyım Lā ilāhe illa’llāh
Göñlinde dura ḵāyım Lā ilāhe illa’llāh (3)
Endişesi H̱aḳ ola göñli nūr-ile ṯola
Maḥşere ḏeyü gele Lā ilāhe illa’llāh (4)
Şol dem-ki göçe cānı lā-ḥavfun ola şānı
Çürütmeye hîç teni Lā ilāhe illa’llāh (5)
Aldayımaya şeytān mūnisi ola Raḥmān
Hem kurtarısar imān Lā ilāhe illa’llāh (6)
Şol gün-ki kıza yüzler söylenmeye hîç sözler
Ḥoş ḥüccet olup söyler Lā ilāhe illa’llāh (7)
Var Eşref Oğı Rūmī terk êtme bu kelāmı
Ḏegil ‘ale’d-devāmı Lā ilāhe illa’llāh (8)
Cehd eyle mā-sivāyı tarḥ êde gör göñülde
Tenhā ḏe cān u dilden Lā ilāhe illa’llāh⁶¹¹ (9)

الفصل السادس

El-faşlü’s-sādis

Altıncı Faşl: Bir şeyḫ-i kāmile mürīd olmağı beyān eder ve şeyḫ kişiyi (10) gerek idügin bildürür:

⁶⁰⁹ Her şeyin doğrusunu en iyi bilen Allah’tır (Gerçekten Allah her şeyi bilir).

⁶¹⁰ Fakir müellifin beyitleri -Allah ona rahmet etsin.-

⁶¹¹ 7+7= 14’lü hece vezni.

Bilgil imdi ey t̄alib-i şādık! Kaçan bir kişi Hāk yolına s̄uluk  tmek (11) istese evvel  an a l zım olan oldur ki vara bir m rş d-i k mile. T  kim ol m rş d-i k mil All hı sevd re. (12) Z r  bir k mse All hı sevmey nce All ha t̄alib olmaz. Pes andan dem şlerd r kim m rş d-i k mil oldur ki (13) kişiye t̄aleb bağışlaya. Ya n  All hı sevd re demek olur ve All hı t̄alib ke-m  yenbağı sevdüğinden sonra (14) All ha dağı ol t̄alibi sevd re. Z r  Res l h zreti - Aleyhi s-sel m- buyururdu-ki: **وَالَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ أَنَّ** Ve llez  **أَحَبُّ عِبَادَ اللَّهِ إِلَى اللَّهِ الَّذِي يُحِبُّونَ اللَّهَ إِلَى عِبَادِهِ وَيُحِبُّونَ اللَّهَ إِلَى اللَّهِ وَيَمْشُونَ فِي الْأَرْضِ بِالنَّصِيحَةِ صَدَقَ رَسُولُ اللَّهِ** nefsu  Mu ammedin (15) bi-yedih  enne e habbe  ib da ll hi ila ll hi llez ine yu hibb na ll he il   ib dih  ve yu hibb ne  ib da ll hi ila ll hi (16) ve yemş ne fi l-ardı bi n-naş hati şadağa Res lu ll hi. H diş n ma nisi budur ki Res l h zreti (17) - Aleyhi s-sel m- buyururdu: şol Tanrı ha k ı-y-  n kim Mu ammed n r h  anu n  udret  abzasındadır. Ta     (191a-1) All hu -Ta    -nu n  atı sevgülü  ulları şunlardır ki anlar All hı  ullarına sevd r rl r ve dağı  ullarını (2) All ha sevd r rl r. Pes bu h dişde Res l h zreti - Aleyhi s-sel m- şey ler n mertebelerin ve dağı All hu (3) -Ta    -ya  ullarını da vet edenlerün mertebelerini ve el-bette kişiye şey  gerek id ğini bey n eyledi. (4) Z r  şey ler All hu n  ullarını All ha sevd rmege sebeblerd r ve All hu n  ullarına dağı All hı sevd rmege (5) sebeblerd r. şöyle bilgil kim şey lik mertebesi ş f ler t r  ında a  a mertebedür ve dağı ol (6) n b vvet n niy betid r All hu n  ullarını All ha da vet  tmekde. Bilgil imdi! Bu şey lik All hı sevmeg  (7)  ullarına sebep olmasının vechi oldur ki şey ler ş dik m r dlerine tezkiye-i nefis ve taşkiye-i  alb (8) t r  ına s l k  td r rl r gönül  yinesini açarlar. Va t -ki gönül  yinesi m tecell  olup a ılsa gönülde (9) env r-    hiyye m n akis olur ve tev id-i cem l  ş k re olur. Pes gönül  yine-i c m u cih n-n m -y  H zret (10) olur ve anu  gibi gönülde H k -Ta    -nu n cem -i ş fat  z hir olur. Pes  ul ol va t Rabbini sever (11) ve m -siv -y  H zreti terk  d p c n u gönülden d y m anu  h zretine t̄alib olur. Bir vech budur (12) ve bir dağı  ul All hı sevmeg n vechi budur ki va t -ki şey ler gerçek m r dler n gönülleri  yinesini a salar (13) ol gönülde d ny   ab hati-y-le ha   ati ile ve m hiyyeti ile z hir olur ve   iret dağı nef yisi-y-le ve (14) k nhi-y-le ve g yeti-y-le  ş k re olur. Pes gönül gözine m nkeş f olıcağ iki cih nu n ha   ati ve iki menzil n (15) h ş lı. Pes ol va t  ul b   y  sever f n yi terk  der. İmdi! Ol va t z hir olur şey ler n (16) terbiyyetin n menfa ati. Amm  şey ler All hu n  ullarını

çokdur kim kadīm muḥabbeti nice olur ve ḥadīş (17) muḥabbeti nice olur? Bunun tafşılı tūl-i tırāzdur. Ammā bir muḥtaşar söz dēyeyim ol muḥtaşardan kalanı (192a-1) fehmi olına. Kul Allāh ḥazretine ‘āşık olmak oldur ki Allāhuḡ muḥabbetinde kul kendü ḥaddinden geçe ve Allāhu -Ta‘ālā- (2) daḡı kulına ‘āşık olmak oldur ki Allāhu -Ta‘ālā- daḡı kulunu kendü muḥabbetinde ḥaddinden geçüre. Pes fe’fhem. (3) Ene’l-Ḥaḡdan biri daḡı budur. Bunlardan ma‘lūm oldu-ki: El-bette kişiyi bir Allāhı sevdürici ve kişiyi daḡı (4) Allāha sevdürici bir şeyḡ-i kāmīl gerekmiş. Pes bundan sonra gine kişiyi el-bette şeyḡ gerek idüğine (5) bir kaç daḡı ḥadīş dēyeyim Resūl ḥazreti -‘Aleyhi’s-selām-dan. İşit-kim fā’ideleri inen çokdur ve bir (6) ḥadīş daḡı budur Resūl ḥazretinden kim -‘Aleyhi’s-selām- buyurur: *النَّاسُ نِيَامٌ لَا يَدُّ مِنْ مَنِّهِ* En-nāsü’n-niyāmün lā büdde min münebbihin. Ya’nī (7) ḥadīş ma’nisi budur kim: Bu ḡalk uyurlar el-bette bunlara bir uyarıcı gerekdür ve Ḥaḡ -Ta‘ālā- ḥazreti (8) -Celle ve ‘alā- Ḳur’ānda buyurur: *قُلْ إِنَّمَا* *أَعْظُمُ بِيَوَاحِدَةٍ أَنْ تَقُومُوا لِلَّهِ* Kul inne-mā e’ızuküm bi-vāḡidetin en tekūmu’llāhi.⁶¹³ Pes bu āyet daḡı şeyḡ gerek idügin (9) bildürür ve bir daḡı Resūl ḥazreti kim -‘Aleyhi’s-selām- buyurur: *أَصْحَابِي كَالنُّجُومِ بِيَاهِمِ افْتَدَيْتُمْ اهْتَدَيْتُمْ* Aşḡābī ke’n-nücūmi bi-eyyihim iḡtedeytüm ihtedeytüm. (10) Ya’nī: Benüm yārenlerüm yıldızlar gibidür eger bunlara uyarsaḡuz hidāyet bulırsarsız dēmek olur. Pes (11) yārenlerüḡ birisi kim ‘Alī ḥazretidür -Raḡiya’llāhu ‘anhu.- Cemī-i meşāyihlerüḡ silsilesi ḡod ‘Alīye varur ve (12) ‘Aliden Resūle ve Resūlden Cebrā’ile ve Cebrā’ilden Rabbü ‘izzete varur. Silsile-i sülūk nicedür? Uş (13) aşıḡa dēnile işidesin. -İn-şā’a’llāhu.- Ammā maḡşūd burada budur kim şeyḡ daḡı ne ḡacettür dēyüp (14) kendüyi ḡapup ḡoyu vėrmeyesin. El-bette taḡḡik bilesin-kim kişiyi şeyḡ gerekdür. İşit imdi! Saḡa (15) bir kaç daḡı ḥadīşler ve āyetler ve delīl-i ‘aḡlīler ḡetüreyim kim şeyḡlūḡa münāsibdür bilesin. El-bette her kişiyi (16)

⁶¹³ De ki: Ben size tek bir öğüt vermedeyim ancak... Kur’ân, XXXIV. Sebe’ Sûresi, 46. âyet. KKM. 506, Eyit: "Bayık öğütlerin sizi bir nesne-y-ile, kim turasız Tanrı için..." (34) Sûratü Sebe’, 46. âyet. SKT. 350, Degil hemân naşîḡat verirem size bir kelime ile ki ḡurunuz Allāh ecliy-çün... 22. cüz, Sûretü Sebe’, 46. âyet. KTC. 3-213, *قُلْ إِنَّمَا أَعْظُمُ بِيَوَاحِدَةٍ* Söyle yâ Muḡammed bundan özge bir nesne yokdur ki sizi bir ḡaşlet ile irşād edüp naşîḡat ederim ki *أَنْ تَقُومُوا لِلَّهِ* Tanrı’nın rızâsın ḡaleb etmek için meclisimden ḡalkmayasız. 22. cüz, Sûretü Sebe’, 46. âyet. TZA. 2-207, De ki size yalnız bir öğüt veriyorum Allah için... Sebe’ Sûresi, 46. âyet. KKTA. 434, (Habibim) de ki: "Ben size sırf Allah için teker teker ḡarşımda durmanızı vaaz ederim." Sebe’ Sûresi, 46. âyet. KHKM. 3-17.

Aña mutāba‘at édün. وَلَا تَتَّبِعُوا السَّبِيلَ فَتَفْرَقَ بَيْنَكُمْ عَنْ سَبِيلِهِ. Ve lā tettebi‘u’s-sübüle fe-tefarrağa bi-küm (9) ‘an sebīlihī.⁶¹⁶ Ya‘nī: Ol sonra çekdiğim yollar (15) şeytān yollarıdır. Aña mutāba‘at étmeñ. Pes müteferriķ yollar olduğundan gerü tālibe niçün şeyh (16) gerekmez ola? El-bette bu yola giden gerçek ‘aşıqlara bir mürşid gerekdür ve bir yol bilür kulağuz el-bette (17) lâzımdur kım bu şeytān yollarına gitmege tālibi kımaya ve bu korkudan ötürü Hāk -Ta‘ālā- her yüz (193a-1) yılun başında bir kiři kparur kım bu tarīķ-i Muħammedi mürüvvet eyleye. Şeytān ‘illetledüğün igileyin meremmet (2) eyleye. Ya‘nī sünetteleri ve müstahabları ihyā éde dirilde. Nite-ki Ebī Hüreyre -Rađiya’llāhu ‘anhu- rīvāyet édüp (3) buyurur Resūl ħāzretinden -Şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem-: قَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فَمَا أَعْلَمُ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ قَالَ إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى يَبْعَثُ لِهَذَا الْأُمَّةِ عَلَى رَأْسِ كُلِّ مِائَةٍ سَنَةٍ مَنْ يُجَدِّدُ: Kāle Ebū Hüreyrete rağiya’llāhu ‘anhu fīmā a‘lemü ‘an Resūli’llāhi (4) kāle inna’llāhe ta‘ālā yeb‘aşı lī-hāze’l-ümmeti ‘alā re’si küllü mī‘etin senetin men yüceddidü lehā dīnehā. Şadaķa Resūlu’llāhu.⁶¹⁷ (5) Bu ħadıřün sırrı öküşdür. Şerħi uzatduk. Pes bundan bilindi-kım bu şeyhleri daħı Hāk -Ta‘ālā- kullarına (6) kulağuz olup dīn yolın göstermek içün göndermiş. Eyle olsa bunlara uymak gerek. Eger (7) uyulmasa muħālefet édilse dīn yolında eksüklik olurmuş. Andan dediler kım: مَنْ لَمْ يَكُنْ شَيْخُهُ شَيْخُهُ الشَّيْطَانِ Men lem yekün şeyhuhū (8) şeyhuhū’l-şeytānū. Ya‘nī demek olur kım: Her kımün kım şeyhī yoksa anuñ şeyhī şeytān olur. Ya‘nī (9) her kım bunlara uymasa şeytāna uymış olur. Sultānū’l-‘ārifīn Bā-Yezīd-i Beřtāmī daħı buyurur: مَنْ لَمْ يَكُنْ لَهُ أَسَاتُذُ فَالشَّيْطَانُ أَسَاتُذُهُ (10) Men lem yekün lehū üstāzun fe’ş-şeytānu üstāzühū. Ya‘nī demek olur kım: Her kımün ki şeyhī yog-ise (11) anuñ şeyhī şeytān olur. Bu daħı dēnilmişdür kım:

⁶¹⁶ Ve sizi onun yolundan ayıracak yollara gitmeyin... Kur’ân, VI. En‘âm Sûresi, 153. âyet. KKM. 168. (Dakı uyman yollara, pes ayıra sizi Tanrı yolından... (6) Sûratü’l-En‘âm, 153. âyet. SKT. 109, Ve gitmeyiniz başka yollara işbu yollar ayırır sizi Allāh’ın yolundan... 8. cüz, Sûretü’l-En‘âm, 153. âyet. KTC. 2-32, وَلَا تَتَّبِعُوا السَّبِيلَ Ve edyân-ı muhtelifeye uymak. Ki anlar sizi tarīķ-i Hākdan dūr edüp perākende kırlarlar. 8. cüz, Sûretü’l-En‘âm, 153. âyet. TZÂ. 1-233, Başka yollara tâbi olmayın ki bunlar sizi Allah yolundan ayırır... En‘âm Sûresi, 153. âyet. KKTA. 150, (Başka aykırı) yollara tâbi olmayın. Sonra sizi (Allah) yolundan ayırır... En‘âm Sûresi, 153. âyet. KHMK. 1-306)

⁶¹⁷ Ebū Hüreyre -Allah ondan razı olsun- Allah’ın elçisinden aktararak: Kuşkusuz yüce Allah bu ümmet için her yüz yılın başında dinini yenileyecek bir kiři gönderir, dedi. -Allah’ın elçisi gerçektir.-

مَنْ لَا شَيْخَ لَهُ فَلَا دِينَ لَهُ Men lā şeyhe lehū fe-lā dīne lehū. Ya'nî: Kimün (12) şeyhi yog-ise anuñ dīni yokdur ve bazı ârifler dağı eyitmişlerdür kim: Her kim meşâyih edebi-y-le (13) edeblenmese ol Tanrı sözi-y-le dağı edeblenmez ve peygām-ber sözi-y-le dağı edeblenmez. Eyle olsa bundan (14) ma'lūm oldu-ki: Bu şeyhlere uymak ve bunlara muhib olmak lā-būd imiş ve her kişiye şeyh edinmek (15) anuñ edebi-y-le edeblenmek el-betde gerekmiş. Zīrā bu şeyhler t̄aliblerün çobānıdur. Çobānı olmayan (16) koyunu hod kurd alur ve her kişi kim t̄alib-i Hāk ola ve Hāk yolına t̄alib olup sülūk etmek (17) isteye. Aña şeyh gerek idüğine bir delil dağı bu kim: Ol iki cihān fahrî ve Hāk -Ta'ālā-nuñ (193b-1) habibi iken ve kıyāmet gününün şefi'i iken ve Hāk -Ta'ālā- anı hāşşeten kendü-y-içün yaratmış iken (2) ve aña cemî-i evvelinün ve āhirinün 'ilmini bildürmüş iken ve aña sen olmasañ ben hiç nesne (3) yaratmazdum demişken Cebrā'ili aña mürşid ve kılavuz vërib-idi ve Cebrā'il -'Aleyhi's-selām- geldi Muhammed-i (4) Muştafāya mürşid oldu. Mürşidsüz bu yolu ol yörümedi. Cebrā'il Muhammedi kendü makāmına degin (5) ilette. Yā Muhammed! Uş ben kendü makāmuma degin geldüm. Bundan öte bir adım dağı yer geçersen yanarum (6) helāk oluram dedi. Muhammed-i Muştafā eyitti: Yā ben nice edeyim? Yā Cebrā'il kardaşum! Ben yol bilmezem (7) kanda gideyim dedi. Andan bir melek geldi. Anı aldı biraz gitte ve andan bir melek dağı tā Kābe Kavseyne (8) varınca. Ol iki cihānuñ fahrine niçeler mürşid oldu. Bunun dağı haberi çokdur aşāğa cille halvet (9) söylendüğü yerde söylene. -İn-şā'a'llāhu.- Ammā sözümüz bundadur kim Muhammed habib-i Hāzret iken ve (10) Cebrā'il burak getürüp Hāzrete kığırmiş iken ve göklere çıkarup Sidretü'l-Müntehāya degin iletmişken (11) Cebrā'il Sidrede kalduğı-y-çün andan ötesine Resul mürşidsüz gidemedi. Sen ki henüz nefsün (12) eline boğazuñ vërup durursın. Hevāñ zencirini ol nefs-i emmāreñ boğazuña tağmışdur diledüğü (13) yere seni alur gider. Günden güne Hākdan ırağ eder. Baña mürşid gerekmez dëyüp fāriğ olup (14) yörürsün ve şunu dağı taşavvur etmezsin-kim Mūsā peygām-ber -'Aleyhi's-selām- niçe yıllar Şu'ayb peygām-ber -'Aleyhi's-selām- (15) koyunun gütti hidmetin etti. Tā peygām-berliğā lāyık oldu ve peygām-ber olduğundan sonra Mūsā -'Aleyhi's-selām- (16) Hāk -Ta'ālā-dan ilm-i ledün taleb eyledi. Hāk -Ta'ālā- gine Mūsāyı Hızra gönderdi. Var aña irādet (17) getür hidmet et. Tā kim Hızır saña ilm-i ledün ögrede. Mūsā vardı Hızra niçe zamān kullık etti. (194a-1) Āhir Mūsā dīvār kažiyyesinde Hızra su'al etdüğü-y-çün Hızır Mūsāyı redd etti. Bu kažiyye dağı (2) aşāğa müridlik söylendüğü yerde söylenile işidesin.

Ammā Mūsā ḥod Hızrdan nice mertebe yukaru (3) idi. Hızr Mūsādan çok ednā-y-idi. Mūsā -‘Aleyhi’s-selām- ‘ār etti Hızra irādet getürdi: Sen ‘ār edersin. (4) Bir mürşide kendünj teslīm edüp irādet getürmege mürşid ne ḥacet dēyüp yörürsin. Şunu fikr (5) eylemezsın-kim Ādemden tā bu deme degin yüz biñ yigirmi biñ daḥı dört biñ artuḳ eksük peygām-berler ve (6) dört yüz kırk dört ṭabaḳat evliyālar ve daḥı bunca eslāf kim cemī-i bunlar böyle kim yörüdiler birisi (7) mürşidsiz ya’nī şeyhsiz yöriyümediler ve şunlar kim mürşidsüz ve ḳulavuzsız yörimeḳ istediler. Hergiz (8) yöriyümediler. Hāḳḳı bāṭılı fark edemediler hem ḍal ve hem muḍil oldılar. Pes bunlardan bilindi-kim (9) bu yola iḳdām eden ṭālibe bir şeyḥ-i kāmil gerekmiş ve daḥı şol gelip mu‘allemi görmez misin? Cemī-i (10) ḥayvānuñ murādı iken eti murdār tüyi murdār nefsi murdār-iken aḡa ta‘līm ederler. Bismi’llāhi ile (11) anı bir vaḥşīye şalı vērürler. Varup tutup anuñ öldürdüḡi mismil olur. Şol ‘āḳıl ‘ālim ādem (12) boḡazladuḡı gibi mismil olur ḥelāl olur mu‘allem olmayan kelbleruñ eyle degildür. İmdi! Kelb-i mu‘allem (13) ta‘līm berekātında bu mertebeye yētişiceḳ ādem ḥod be-ṭarīḳ ūlā maḳāmılarına ve müşāhede ve mu‘āyene maḳāmına (14) yētişür ta‘līm olıcak irşādsuz ve mürşidsüz kişi ber-taḳdīrā ki bu yola iḳdām eyleye. Zāhir (15) bunlaruñ riyāzetlerin ve perhīzlerin zıkrlerin ve tesbīḥlerin ve evrādların ve namāzların ve teveccüh- (16) lerin ve erba‘inlerin öğreneler kimin görmeg-ile ve kimin işitmeg-ile. Şol zāhirde müte‘allik olan (17) nesneleri zāhirden fi’l-cümle başaraḳar olduḡı deñlü ölçümleneler ve-yā bu bāṭına müte‘allik (194b-1) olan nesneleri nice başaraḳar kim bu yol ḥod bāṭın yoludur zāhiruñ herḡiz buḡa daḥlı yoḡdur. Evvel (2) bāṭın gözi gereḳdür ve andan bāṭın ḳulaḡı gereḳdür ve andan bāṭın dili gereḳdür ve andan (3) bāṭın eli gereḳdür ve andan bāṭın ayaḡı gereḳdür. Bu yola yörüyen ṭāliblere bāṭından dürlü (4) dürlü vesveseler olup ve dürlü dürlü itīḳād edecek nesneler gözüḳse gereḳdür ve ṭālib (5) miskīnler anı Hāḳ şanup itīḳād edüp kāfir olsa gereḳdür ve-yā-ḥud tırıḡup ser- (6) gerdān olsa gereḳdür ve-yā-ḥud zarūrī vārup bir şahşa irādet getürüp ol aradan (7) geçmek gereḳdür. Yoḡsa dūnyādan maḥcūb gidilür -Ne‘üzü bi’llāhi.- Ḳardaş! Vaḳt olur ṭāliblere (8) nesneler görünür kim ṭālib anı ‘ibārete getürüp söyleyimez. Şeyḥ anı vilāyet-ile bilür. Vaḳt olur (9) ṭālibuñ müdāvem-i zıkr-ile beşerīyyeti bi’l-küllī fānī olur ‘ışḳ ḡalebe eder. Varur ‘ālem-i sūkre düşer. (10) Vaḳt olur rūḥı bedeninden gider. Öldi şanur bilmeyen kişiler iletür göme ḳor. Zāyi‘ olur (11) helāk olur gider. Vaḳt olur ṭālibuñ rūḥı daḥı fānī olur. İnsān ḥaḳīḳatinuñ varlıḡından (12) ḥiç nesne bāḳī ḳalmaz. Ol vaḳtin ḡerü bu ṭālib-i

‘âlem-i beşeriyeye götürüp şahve çıkarmaya ve bunu ‘akla (13) götürüp insāniyyet menziline kondurmağa bir taşarruf ehli mürşid gerekdür ve gāh olur ki mürşidler (14) t̄aliblerini bu t̄arīka āshikāre çeker ve gāh olur şöyle alurlar giderler t̄alibleri şeyhler kīm t̄alib (15) kendü daḥı bilmez seyrinī. Eger t̄alib kendü seyrini bilürse yolda qalır ki kimer t̄alibe anı (16) bildürmezler seyrini. Zīrā t̄alib olur kim kendünün mertebesin ve seyrini bilicek t̄urıḡur ayruḡ (17) yörüyemez ve t̄alib vardır ki kendünün mertebesin bilicek ve sülūkin bilicek daḥı ziyāde yörür (195a-1) teraḡḡı eder. Yörümekde seyrini serī‘ eder ve gāh olur ki t̄alibi mürşid ‘akldan nefsdan ve (2) cāndan gönülden ayırur. Şöyle cānsuz ‘aklsuz gönülsüz nefssüz alır gider. Zīrā yer (3) vardır ki ‘akl cān nefs gönül hergiz anda şıḡmaz. Nite-kim Yunūs Emrem bir beytcegez eydür. Beyt: (4)

Qo bu yoldaşlaruḡı yalnız ol
Sen daḥı şıḡmazsın anda sensüz ol⁶¹⁸

Ve ‘Acem erenleri daḥı (5) eyitmişlerdür. Beyt:

هَر شَيْءٍ وَقْتٍ سَحَر دَر كُويِ جَانَانِ مِي رَوِيْمُ • چُون زُخُوْدُ نَا مَحْرَمِيْمِ اَزْ خِيْشِ پَنَهَانِ مِي رَوِيْمُ
چُون حِجَابِي مُشْكِلِ اَمَدِ عَقْلِ جَانِ دَر كُويِ اَوْ • لَا جَرَمَ دَر كُويِ اَوْ بِي عَقْلِ بِي جَانِ مِي رَوِيْمُ

Her şebī vaḡt-i seher der kuy-i cānān mī revem
Çün zi ḥud nā maḡremīm ez ḥiṡ penhān mī revīm (6)
Çün ḥicāb-i müşkil āmed ‘aklu cān der kuy-i o
Lā cerem der kuy-i o bī ‘akl bī cān mī revīm⁶¹⁹

(7) Ey ‘azīz kardaş! Vaḡt olur ki t̄alibünḡ yolu varur lā-mekāna ve bī-niṡāne düşer ve şol
(8) yerde kim zamān ola mekān ola niṡān ola anda yol daḥı olur yolcu daḥı olur yol
gösterici (9) daḥı olur. Ammā bir yerde kim zamān yok mekān yok yol yok yola
gidici daḥı yok. Pes anda (10) zarūrī bir mürşid gerekdür ki ol mürşid anda bir nice
kerret cezbe-i Ḥaḡ ile ve tevfiḡ-i İlāhī ile (11) ve muvāfiḡ mürşid ile varmış gelmiş

618 Vezni: Fā‘ilātün / fā‘ilātün / fā‘ilün.

619 Her şeb seher vakti cananın köyüne gideriz. Fakat kendi na-mahremimizi kendimizden bile pinhan gideriz. * Onun köyünde can ve akla müşkil-i hicab gelir. Şüphesiz onun köyüne akılsız ve cansız gideriz. (Her gece seher vakti sevgilinin bulunduğu sokaklara gideriz. Ama gidişimizi kendimizden bile gizler gideriz. * Sevgilinin yaşadığı sokaklarda aklımız ve ruhumuz onunla aramızda duran bir zorluk perdesidir. Kuşkusuz sevgilinin mahallesinin sokaklarında akılsız ve cansız dolaşır dururuz.) Vezni: Fā‘ilātün / fā‘ilātün / fā‘ilātün / fā‘ilün

ola. Zîrâ ıışk lâ-mekânîdür cezbe-i Hâk daıı lâ-mekânîdür (12) ve tevfiķ-i İlâhî daıı bî-nișânîdür. ‘Akl anda tașarruf edemez. Nefs ĥod hîĥ tașarruf edemez. ‘Aklun (13) nefsun ve cânun tașarrufı ‘âlem-i beșeriyyetdedür. ‘Ișkun tașarrufı ‘âlem-i beșeriyyetden ötedür. Pes (14) ol yola bir tâlib kim gitmek isteye gerekdür kim kendüyi bir mürșide teslîm ede kim ol mürșid ‘âlem-i (15) ‘ıșka ulașmış ve gine beșeriyyete gelür gene ‘âlem-i ‘ıșka ulașmış ola. Lâ-mekânî ola ve bî-nișânî (16) ola ve ol mürșid daıı ol tâlibün terbiyyeti-y-le ve zikru’llâh ile beșeriyyetini fânî eyleye ve ol bî-nișân (17) yola bî-ser bî-pâ ala gîde ve daıı vaķt olur kim tâlibe Hâk -Ta‘âlâ- tarafından nesneler yêtișür kim (195b-1) maĥlûķât anun ta‘bîrinde ‘âciz ĥalur. Gine anun ta‘bîrini Allâha ıımarlar anun ta‘bîrini gine Allâh (2) tarafından yêtișür ve vaķt olur ki sâlik-i mübbedînün seyri ve sülûki ‘âlem-i enfüse düşer. Tâlib-i mübtedî (3) anun temâșâsında tutulur ĥalur. Anun temâșâsına aldanur ve zevķine dôleșür. Anun-ĥün ‘ârifler (4) dêmișlerdür: Tâlibe ‘âlem-i enfüsden müșkil ‘âlem yokdur. Pes tâlibi bundan geĥürmege mürșid gerekdür. (5) Niĥeler bu ‘âlem-i enfüsde ĥalmıșlardır bî-dîn olmișlardır. Zîrâ bu ‘âlem-i enfüsde olanların himmetleri (6) olmaz ki mürșidsüz bundan teraķķî edeler ilerü yöriyeler. Ol cevher ki Hâk -Ta‘âlâ- kendü luțfinden (7) anlarda ĥomıșdı. Nefsi aıa ĥâlib ederler. ‘Ālem-i rûĥâniyyete düşemezler. Pes mürșid gerekdür ki (8) bunları bu aradan geĥüre ‘âlem-i rûĥâniyyete bıraĥa sülûk êtdüre - Va’llâhu a‘lem.- Ebyâti li’l-mü’ellifi’l-faķîr -Raĥmetu’llâhi ‘aleyhi- (9)

Şeyhsüz varımazsın yolu zinhâr şeyĥe êriș şeyĥe

Şeyĥün himmetidür ‘âlî zinhâr şeyĥe êriș şeyĥe (10)

Bir şeyĥ edin yola reh-ber ıı-bu yola şeyĥ-ile var

Budur saıa toĥru ĥaber zinhâr şeyĥe êriș şeyĥe (11)

Gör ol şeyhsüz gidenleri kimi mülĥid kimi deĥrî

Olma Cebri ve-yâ Ķadri zinhâr şeyĥe êriș şeyĥe (12)

Hâk ĥabîbi-y-iken Resûl şeyhsüz Hâķķa varmadı ol

Kim şeyĥi yok şeytândur ol zinhâr şeyĥe êriș şeyĥe (13)

Tâlib-iseı Hâk yolunun var elin al bir ulunun

Tut pendin Eșref Oĥlunun zinhâr şeyĥe êriș şeyĥe⁶²⁰ (14)

Ëy ‘azîz! İmdi ĥün-ki bildün kișiyel-bette şeyĥ-i kâmil gerek imiș ve şeyĥi olmayanun

620 Vezni: 8+8 = 14’lü hece vezni.

şeyhi şeytân (15) olurmuş. Pes bunu bilüp ve buña itikâd êtdüğünden sonra bunu dağı dëyeyim ki t̃alib-i Hâk olan (16) kişiler şeyh êdinicecek nenün gibi kişileri şeyh êdinmek gerekdür kim bu yolda kalmaya vara (17) menziline yête ve dağı t̃aliblere sülük êtdürmege nenün gibi kişiler şeyh olmağa lâyıkdur ve şeyhlik (196a-1) mertebesi nedür? Bir bir saña dëyü vëreyim. Tâ kim sen-dağı bilesin şeyhlik kimlere lâyıkdur ve şeyhlik mertebesi (2) nedür? Degme bir zâga uyup şahin şanup yolunı murdâra iletmesün. Râstlîg-ile maqşûda (3) yêtişesin. Bu mü'ellif-i fakîri du'adan unutmayasın. Zîrâ bu mü'ellif-i fakîr eydür: On yêdi şeyhe (4) yêtişdüm ve her birine hîdmet eyledüm. Ammâ içinde hem-ân dört şeyh kâmil idi ve şeyhliğe lâyıık idi (5) ve şâfî meşreb idi. Kalanı kiminün meşrebi bulanuk idi ve kiminün mübtedî idi. Alup gidemezler yolda (6) birağurlardı. Birine dağı varurdum. Ol dağı biraz alur gider. Gine yolda kor-idi. Birine dağı giderdüm. (7) Âhîr Sultân-ı Şeyh Muhye'd-dîni'bnî 'Abdül-kâdir-i Gîlânî'nün قَدَّسَ اللَّهُ سِرَّهُمُ الْعَزِيز -Kaddesa'llāhu sırrehü'l-'azîz-⁶²¹ oğlunı oğlunı (8) oğlunı oğlu kim Şeyh Hüseyin Bin Şeyh Şehâbe'd-dîn Ahmedi'bnî Şeyh Hüsâme'd-dîn-i Şerķîk (9) Bin Şeyh Şehâbe'd-dîn-i Muhammedi'bnî Şeyh 'Abdül-kâdir-i Gîlânîdür. Aña yêtişdüm ve anuñ hîdmetinde sülûki (10) tamâm êtdüm maqşûda yêtişdüm. Sülûki tamâm êtdüm dëdügimden bu anlanmasun-kim sülûke nihâyet vardır. (11) Eyle degül. Uş aşâga bunıñ tafşîli oñat vech-ile dënîlse gerekdür işidesin. -İn-şâ'a'llāhu.- (12) Sultânü'l-'arîfîn sultân-ı Şeyh Bâ-Yezîd-i Bestâmî -Raḥmetu'llāhi 'aleyh- eydür: Ben dağı toḡsan toḡuz şeyhe yêtişdüm. Her birine (13) hîdmet êtdüm. Ammâ eger Ca'fer-i Şādîka yêtişmesem âhîr îmānsız kalurdum. Ya'nî dünyādan âhirete îmānsuz (14) giderdüm dëdi. İmdi 'azîzüm! Bu yolda yalan yere ortaya gelüp şeyhlik êdiciler âdem aldayıcı (15) şeytânlar çok olur. Nite-kim geçdi kim Resûl ḡazreti -'Aleyhi's-selām- yerde toḡru bir ḡaṡ çekdi (16) dağı bu Hâk yolıdur dëdi ve andan ol yoldan müteferriḡ yollar çekdi dağı bunlar şeytân yollarıdur (17) dëdi. Bunların her birinün başında bir şeytân oturur. T̃alibi alur cehenneme gitmek için (196b-1) yoldan şapıtmak için dëdi. Yuḡaru bunlar sôylendi idi. İmdi! Bu şeyhlik dëdikleri (2) dā'vî ile şöhret ile çok mürîd muḡib êdinüp ḡavḡâ ḡalebe êdüp hengāma tutmak ile olmaz. (3) Şeyhliğün dağı mertebesi vardır. Ammâ ol mertebeye yêtişmeyen kişiler şeyhlik êtmek dürüst

621 Allah, o ulu kişinin kalbini ayıp ve günahlardan arındırıp temizlesin.

degildir. (4) Zîrâ bu şeyhlikde mertebe-i recûliyyet vardır. Ya'nî erlik mertebesi vardır. Pes tamâm erlik mertebesine (5) yetişmeyince bir kişi şeyhlik etmek dürüst değildir. Hem-ân tâlibün 'aķîdesin fesâda vërür ancak. (6) Pes erlik mertebesi nedür? Tamâm erlik nicedür ve tamâm er kimdür? dëyeyüm işit. Meşelâ bir kişi tamâm (7) kevneyni ayağı altına alsa ve dağı kendünün geçen hâline vâķıf olsa ve bâtınında kendü esrârı (8) ne-y-ise vâķıf olsa maħlûķâtun zâhirine ve bâtınına 'alâniyyetine vâķıf olsa ve Hâķ -Ta'âlâ-nun 'acâyiblerine (9) maħsûsâta vâķıf olsa ol henüz dağı veliyy-i kâmil degıldür. Tamâm mertebe-i recûlete yetişmemişdür henüz (10) dağı tamâm er degıldür ve dağı bilgil ki bu tarîķatde tıfıdır tamâm er degıldür. Pes anun irşadı (11) dürüst degıldür. Velîyy-i kâmil oldur ki bunların mâ-verâsında ola. Anun 'ilmi kim ol 'ilm-i zât (12) ve 'ilm-i şıfât-ı İlâhîdür. Ya'nî Tanrı -Ta'âlâ-nun zâtına ve şıfâtına 'ilmdür ki anun hiç nihâyeti yokdur (13) ve ol 'ilm ki 'ilm-i meknûnâtdur bu 'ilmün katında bir kaçre gibidür baħr-i muħîte nisbet. Beyt-i bi'l-Fârisî: (14)

زَهِیْ غَوَاصِ دَرِّیائی کِه هَرْدَرِ قَطْرَهٗ اَزْ وِیْ • هَزَارَانْ بَħْرِ بَیْ پَایَانْ پَسْ اَنْ قَطْرَهٗ عَرَقْ اَسْتْ

Zihî gāvvas-ı deryâ-yı ki her der kaçre-i ez vey

Hezârân baħr-ı bî pâyân pes ân kaçre-i garkâ-est⁶²²

(15) Ve dağı bilgil kim ey tâlib! Şunun gibi kişileri şeyh edinmek gerekdür kim ol bu yola niçe kerret mürşid (16) ile varmış gelmiş ola ve niçe kişileri dağı iletmış getürmüş ola. Tâ ki bu halka mürşid olmağa (17) yaraya ve dağı şunun gibi kişileri şeyh edinmek gerekdür ki ol kendü vücûd-u mecâzîsinden bi'l-küllîyye (197a-1) fânî olmuş ola ve vücûd-u haķîķî ile mevcûd olmuş ola tâliblik mürîdlik maķâmından geçmiş ola (2) maṭlûblik ve murâdlik maķâmına yetişmiş ola. Ol Hâķka murâd olmuş ola ve Hâķ aña mürîd (3) olmuş ola. Tâ kim şeyh olmağa lâyık olmuş ola. Fe'fhem ve dağı şunun gibi kişileri şeyh edinmek (4) gerekdür ki anun iki tarafı ola. Bir tarafı halka ola ve bir tarafı Hâķka ola Hâķdan ala halka vëre (5) şol bir denizün baħrisi gibi denize tala. Denizün dibinden dürri çıkara kenârda oturan halka vëre (6) ve dağı şunun gibi kişileri şeyh edinmek gerekdür ki anun gönli gerçek gönül ola. Ya'nî kalbi (7) kalb-i haķîķî ola. Kalb-i haķîķî oldur ki yerden gökden ol gönül ulu ola ve 'arşdan kürsden

⁶²² Zihî! Bir derya gavvası ki onun her bir katresi; bî-payan hezaran baħr olur ve o, gark olan katredir. (Ne güzelli Bir deniz dalgıcı ki onun her bir damlası; uçsuz bucaksız bir deniz olur ve o umman olan bir damladır.) Vezni: Mefâ'ilün / mefâ'ilün / mefâ'ilün / mefâ'ilün

(8) ol göñül ulu ve gēñ ola. Şöyle gēñ ola kim bī-nihāye ola. Zīrā bī-nihāye olmayınca bī-nihāyeye (9) erişmez. Pes bī-nihāye gene bī-nihāyeye görünür. Nite-ki Hāk -Ta‘ālā- ol göñüllerden bize haber vērüp (10) eyitdi-kim: مَا وَسَعَنِي أَرْضِي وَلَا سَمَائِي وَلَا عَرْشِي وَلَا كُرْسِي بَلْ وَسَعَنِي قَلْبُ عَبْدِ الْمُؤْمِنِ نَفِي Mā vese‘anī arzī ve lā semā’ī ve lā ‘arşī ve lā kürsī bel vese‘anī qalbe ‘abdini’l- mü’minin (11) taqıyyin naqıyyi.⁶²³ Ya‘nī: Hāk -Ta‘ālā- buyurur eydür kim: Yērüm baña gēñ olmadı göğüm baña gēñ olmadı ‘arşum (12) baña gēñ olmadı kürsüm baña gēñ olmadı. Bel-ki baña gēñ oldı şol mü’min kulumun göñli ki (13) benden gayri nesnelerden arıdur. Benüm kōrkumdam gayri kōrkusı yokdur pākdür dēmek olur. Pes (14) mürşid-i ‘ibādu’llāh olanun göñli naķī taķī gerekdür kim bī-nihāye ola ve daķı şunun gibi kışileri şeyḫ (15) edinmek gerekdür ki anlarun zāhirinden Hāk -Ta‘ālā- gine bize haber vērüp buyurdı-ki: كُنْتُ لَهُ سَمْعًا وَبَصَرًا وَلِسَانًا وَيَدًا فَبِي Küntü lehū (16) sem‘an ve başaran ve lisānen ve yeden fe-bī yesma‘u ve bī yebşıru ve bī yenṭıķu ve bī yebṭışu⁶²⁴ (17) dēyü buyurdı. Ya‘nī dēmek olur kim: Anlarun gibi kışilerun işiden kulağı ben olam ve gören (197b-1) gözi ben olam ve yörüyēn ayağı ben olam ve dutan eli ben olam ve söyleyen dili ben olam dēmek (2) olur. Pes bu mertebeye erişmeyen kimseler şeyḫlığa yaramaz ve daķı şunun gibi kışiler şeyḫlığa (3) lāyıkdur ki ol ‘ālim daķı ola cāhil olmaya. Ya‘nī ‘ilmden murād oldur ki emr-i nehy bile mü’enneşi müzekkeri. (4) Eger bu deñlü daķı ‘ilmi olmaz-ise gine şeyḫlığa lāyık olmaz. Zīrā kim bu dēdügimüz vaşflar kara cāhillere (5) degme kez bulunmaz ve Resūl ḥazreti -‘Aleyhi’s-selām- buyururmuşdur ki: Bu ‘ālemün yıkılmasına sebeb üç ṭā’ife (6) olısdur: Biri cāhil şūfīler ve biri fāsık ‘ālimler ve biri daķı zālim begler. Pes bu şimdiki zamānımızda (7) eyle düşmişdür. Pes bu cāhil şūfīler daķı dīnün şalāḫın fesādın bilmez kendü dīnin daķı fesāda (8) vērür ve biregü dīnin daķı fesāda vērür. Pes anlarun gibi cāhillere uymak yokdur. Anlarun gibi (9) kimseler şeyḫlığa lāyık degildür. Ammā bu ‘ulemā ṭā’ifesi kim vardur iki bölükdür. Bir bölügi yazmak ve (10) okumağ-ile olmuşdur. Anlara ‘ulamā-yı zāhir dērler ve bir bölügi mürşide varmışdur daķı taşfiyye-i kalb-ile (11) ve tezkiye-i nefis-ile ‘ālim olmuşdur. Ya‘nī dēmek

⁶²³ Yerim, göğüm, arşım ve kürsüm bana geniş gelmedi. Belki temiz ve kötülüklerden sakınan mümin kulumun kalbi bana geniş geldi.

⁶²⁴ Böyle bir āyet bulunamadı. Bu da kudsi hadis olmalıdır.

olur ki: Bir t̄ā'ifenūn kesbīdür ve bir t̄ā'ifenūn (12) keşfīdür demek olur. Ammā ikisi daḥı 'ālimlerdür. Zīrā zāhir ne ise bāṭın daḥı hem-ān öyledür. (13) Bāṭın zāhire muḥālif olsa bāṭıldur. Pes 'ilim-i kesbīsi ve 'ilim-i keşfīsi olmasa ikisinden daḥı (14) bile maḥrūm kara cāhil ola. Şeyḥlığa yaramaz. Resūl ḥazreti -'Aleyhi's-selām-un cāhil şūfīler dēdüğinden (15) murād anlardur ki iki 'ilmden bile maḥrūm ola ve daḥı şunun gibi kişileri şeyḥ edinmek gerekdür ki: Ol (16) meczūb-ı ebter olmaya ammā meczūb-ı sālīk olursa dürüstdür. Meczūb-ı ebter oldur ki cezebāt-ı (17) İlāhī ile 'ālem-i beşeriyetden gitmiş ve 'ālem-i cezbde kalmışdır 'ālem-i beşeriyete gerü dönderilmemiş kim (198a-1) şeyḥlığa yaraya idi. Ammā meczub-ı sālīk oldur ki cezebāt-ı İlāhī ile 'ālem-i beşeriyetden gitmişdür. (2) Ammā gine Ḥaḳ -Ta'ālā-nun kullarını irşād edüp kemāle erişdürmek için nokşān evinde oturmuşdur. (3) Gine 'ālem-i beşeriyete dönderilmişdür. Bir mürşid-i kāmīlūn icāzeti-y-le irşād tahtında oturmuşdur. Nite-ki (4) Şeyḥ Ḥoca 'Atṭār -Raḥmetu'llāhi 'aleyh- buña münāsib bir beyt buyurmuşdur. Beyt:

أَزْ بَشَرِي رَسَتْ بُودَ بَازَ بَرَائِي بَشَرٍ • تَا بَكَمَالٍ أَوَرَدَ خَانَةَ نُقْصَانٍ كَرِفَتْ

Ez beşerī reste buved (5) bāz berāy-ı beşer

Tā be-kemāl āvered ḥāne-i nokşān girift⁶²⁵

Ve daḥı şunun gibi kişileri şeyḥ edinmek gerekdür ki (6) ol ḥāl nūrının esrūklüğünden bir uğurdan kurtulmuş ola ve Ḥaḳ nūrına ulaşmış ola kim ḥāl nūrının (7) esrūklüğünḡi Ḥaḳ nūrı giderür. Ḥāl ehli olan kimseler taşarruf ehli olmazlar. Mürşid olan kimseler ḥod (8) taşarruf ehli olmaḡdır. Mürīd ḥālını daḥı kendü ḥālını daḥı döndere ve bu ḥāl ehli kişiler ırmaḡ gibi (9) olurlar. Bī-karār olurlar bulanukluḡı gitmez ve şeyḥlık denizlik gibi hīç nesne anları bulandurmaz (10) taḡyīr edemez. Pes şol kimseleri kim ḥāl geldi bir dürlü daḥı eyledi mürşidliğe yaramaz. Bā-Yezīd (11) -Raḥmetu'llāhi 'aleyh- buyurur: كُنْ بَحْرًا لَا مُتَغَيِّرًا⁶²⁶ Kūn bahren müteḡayyiren. Ya'nī: Deniz ol-kim taḡyīr olmayasın demek olur (12) Pes şeyḡ olmak ve mürşid olmak anlara lāyıḡdır ki ḥālī vaḡtı kendülere tābi' edeler. Zamānı (13) mekānı kendülere tābi' edeler. Kendüler

⁶²⁵ O mutlu kişi kemāle ulaşmak için noksan evini seçmiştir. Çünkü o kişi insanları kurtarmakla görevlendirilmiştir. Vezni: Fā'ilātūn / fā'ilātūn / fā'ilātūn / fā'ilūn

⁶²⁶ Başkalaşmamak (bulanmamak) için deniz gibi ol.

vahte hāle tābi' olmayalar. Zamāna mekāna tābi' olmayalar. (14) Nite-kim bizim şeyhimüz ol Şeyhü'r-Rabbānī ol Kūṭbū's-Şamedānī Sultān-ı Şeyh 'Abdü'l-kādir-i Gīlānī (15) قَدَسَ اللهُ سِرَّهُ وَتَوَرَّ ضَرِيحَهُ -Kaddesa'llāhu sırrehū ve nevvere darihahū-⁶²⁷ zamānı mekānı vaḳti hāli kendüye tābi' ederdi dönderürdi ve mürīdlerinün (16) vaḳtin hālin zamānın mekānın daḳı dönderürdi. Anlara tābi' ederdi. Meşelā şimdi zamānı kendüye (17) tābi' etdüğü nenün gibi. Şol on yılda yigirmi yılda ḥāşıl olucaḳ nesneyi bir sā'atde ve-yā bir yarım günde (198b-1) ederdi ve mürīdlerine daḳı etdürürdi. Mekānı kendüye tābi' etdüğü daḳı şunuḳ gibi kim bir yıllık (2) iki yıllık yolu bir adımla ve-yā bir hareket ile varur gelürdi. Zamānı kendüye tābi' etdüğinden ve mürīd- (3) lerine taşarruf edüp mürīdlerine ve gayriye dönderi vèrdüğinden dèyeyim işit. Tā kim kalanı bundan (4) fehmi oluna. Hikāyet: Bir gün Sultān-ı Şeyh 'Abdü'l-kādir-i Gīlānī قَدَسَ اللهُ سِرَّهُ وَتَوَرَّ ضَرِيحَهُ -Kaddesa'llāhu sırrehū- kendü zamānında (5) kendü durduğı yerde bir ulu dānişmend var-idi. Şeyhün sultānlığına inkār ederdi. Gāyetde zemm (6) ederdi. Bir gün cum'a günü idi. Geldi. Şeyhün mescidine geldi oturdu. Dilerdi-ki şeyh-ile bir-ez baḥş-i cidāl (7) eyleye. Şeyhe bir-ez buralardan dolaşa. Bir-ez vaḳtten şeyh mescide çıktı. Dervişler 'azizler var-idī. (8) Anda ḥāzır oturmuşlardı. Bu kişi başladı şeyhe su'āl eyledi. Eydür: Yā şeyh! Şimdi şu mürşid (9) olan kimselerün elinden gelür mi-ki mekānı kendüye tābi' éde döndere ve bir nice yıllarda ḥāşıl (10) olucaḳ nesneleri bir-ez vaḳtde éde dedi. Şeyh eydür: Dervişlere Allāh şol deḡlü ḳudret ve taşarruf (11) vèrmişdür ki on yılda on beş yılda olucaḳ nesneleri bir-ez vaḳtde édeler dèr. Döndi dānişmend (12) eydür: Ben buḳa ḳā'il deḡilin kim şimdi sen zamānı kendüne tābi' édesin dönderesin daḳı bir on beş (13) yılda olucaḳ işi bir sā'atde yā bir günde édesin dèr. Bu iş Allāh işidür dèr. Şeyh eydür: Allāhun (14) taşarrufı vèrilmiş ḳulları vardır kim her nice dilerse ederler kimse bunlara māni' olmaz dèr. Hem-ān bunlar (15) bu sözde-y-iken cum'a vaḳti oldu. Şeyhe seccāde getürdiler. Şeyh ḳalkdı işāret etdi. Bu münkir (16) dānişmendün eline vèrdiler seccādeyi: Siz götürün şeyh eyle buyurdı dèdiler. Ol kişi aldı seccādeyi (17) omuzına bıraḳdı. Şeyh ile mescide bile gitdi. Giderken yol üstinde bir şaḳā-hāne var-idi. Ol şaḳā-hāne (199a-1) düşine varucaḳ diledi-kim şaḳā-hāneye gire āb-dest yenileye.

⁶²⁷ Allah, o ulu kişinin kalbini ayıp ve günahlardan arındırıp temizlesin ve kabrini nurlandırsın.

Şeyhden ayrıldı dānişmend şakā-ḥāneye (2) şapdı. Şeyhün seccādesin bir ağaca arda kodı. Kendü şakā-ḥāneye girdi. Şazīrvān kıraḡına (3) oturdı. Diledi-kim āb-dest ala. Hem-ān elin şuya şokduğı sā-aṡ bir bāzāra çıka geldi. Bir çilingir (4) dükkānı öñine oturdı. Vardı bakdı gördi. Bu çilingir bir hoş üstād kişi. Dürlü dürlü üstāzāne (5) işler işlemiş. Bunun şan'atine imrendi. Döndi ol çilingire eydür: Ustā! Şu şan'atun baña (6) öğretsen der. Ol çilingir eydür: Hoş ola ammā sen bir dānişmend kişisin şan'ati n'edersin der. (7) Ol dānişmend eydür: Şan'at çok hoşdur ḥelāl kesbdür edem. 'İlm-ile 'amel edem oturam dedi. (8) Dört yanadan koñşılar geldiler bu kişiyi bu çilingire kavlı edi vërdiler. Dört yıl ḥidmet edecek (9) oldu. Geçdi oturdı. Dört yıl ḥidmet etti. Tamām şan'ati öğrendi. Bu daḡı ustāzı gibi bir ustāz (10) kişi oldu. Dört yıldan sonra bu dānişmend şāgird olduğı kişi öldi. Vardı üstādım 'avretidür (11) dëyü üstādınun 'avretin aldı. Zamān-ile ol ḡātūndan iki oğlancıkları oldu. Birisi böyüdi anı (12) okumağa mu'allime vërdi. Bir gün gine dükkāna vardı. Bu dānişmend işcegez işleye. Demüri ocağa kodı (13) körüğüni bir iki kerre kımlıdadınca bakdı gördi-ki kendüyi şakā-ḥāne öñinde āb-dest alı yörür. Şeyhün (14) seccādesi daḡı ağaçda koduğı gibi ardılup durur. Ta'accübe vardı. Tiz āb-dest aldı. Seccādeyi gerü (15) omuzına aldı. Becidce yörüdi şeyhün ardından yëtdi. Gördi-kim şeyh henüz daḡı mescid kapusunda (16) varmış. İmdi! Bu daḡı erişdi şeyhden ilerü mescide girdi. Şeyhün öñine seccādeyi bıraktı. (17) Diledi-kim gerilek dura. Şeyh bunu eteginden çekdi yanına tekellüf etti. Şeyh daḡı bu daḡı taḡiyyātü'l-mescid (199b-1) kıldılar oturdılar. Şeyh döndi bu dānişmende eydür: Nicesin inkārıḡ-la? der. Bu dānişmend eydür: Sultānım (2) sizden kim ayrıldum āb-dest almağa ḡaldum. Çün-ki elümi şuya şokdum hemān bir bāzār içine çıka geldüm. (3) Bir çilingir dükkānün öñinde bir-ez vaḡt ārām ëtdüm ve bu çilingirün şan'atine bakarak imrendüm ve bu çilingire (4) dört yıl ḥidmet ëtdüm şan'ati öğrendüm. Dört yıldan sonra ol baña üstād olan kişi öldi. Ḥātūnını (5) aldum ve dükkānını şatun aldum. Dükkānına geçdüm oturdum. Bir niçe yıllar bu dükkānda işledüm işleyürek ol (6) ḡātūndan iki oğlancuğım oldu. Birisini mu'allime okumağa vërdüm. Bir gün gine dükkāna vardum. Demüri (7) ocağa kodum el körüğe kodum. Gine kendümi ol āb-dest alduğım şakā-ḡānede buldum daḡı āb-dest alı (8) ṡururın. Şeyhün seccādesi daḡı ağaçda ardılmış durur seccādeyi aldum ardıḡuza düşdüm erişdüm. (9) Gördüm henüz daḡı mescid kapısına şimdi gelmişsiz. Uş bu dem idi ki seccādeyi aldum ileyünüze şaldum (10) dedi. Ammā bilmezem ki bu ne ḡāldür ḡayāl

midür yoħsa düş midür? Ve-lîkin göñlüm ol ħâtûnda ve ol (11) oğlancuklarda kaldı dër. Şeyh eydür: Bu ħâl olalı niçe yıldur hiç bilür misin? dër. Ol dānişmend eydür: (12) Henüz uş bir sâ'at olmadı. Şeyh eydür: Yok ben anı dëmezsin. Şunı dërin kim şu şen şan'at (13) öğrenüp ol ħâtûnı alup oğlancukların olalı kaç yıldur? Anı şorarıñ dër. Ol dānişmend (14) eydür: On yıldan ziyāde var ola dër. Şeyh eydür: Ol öğrendüğün şan'ati şimdi gine işlesen (15) işleyü bilür misin? Ol kişi şeyhe ellerin gösterdi eydür: Ol şan'atün uş elümde eşeri vardır (16) işlesem daħı işlerem dëdi. Şeyh eydür: Bu ne ħayāldür ve ne düşdür taħkîkdür. Uşda mescidden (17) çıkalum derviş şalalum. Varsunlar ol ħâtûnuñı ve oğlancuklarını getürsünler dëdi. Cum'adan (200a-1) çıkıcağ ol şehrün adın dëyü vërdi. Dervişler gönderdiler mektüb yazdılar. Vardılar ol (2) kişinün ħâtûnın getürdiler. Ol dānişmend bu ħālî gördi. Şeyhe mürîd muħib oldı irādet (3) getürdî ve elin tutdı tevbe êtdî. Tā ölince şeyhün ħuzûrından gîtmedî. Uşda kâmil-i mürşid (4) olanun zamānı dönderdüğü şunun gibi. Ammā mekânı kendüye tâbi' êtdüğü daħı şunun gibidür ki: (5) Bir gün gine Sultān-ı Şeyh 'Abdü'l-kādir-i Gīlānīnün 'قَدَسَ اللّٰهُ سِرُّهُمُ الْعَزِيز -Kaddesa'llāhu sırrehü'l-'azîz- mescidde va'z êderdi. (6) Mescid galebe idi. Şöyle ki içerüden taşra çıkmak ve taşradan içerü girmek mümkün degül idi. (7) Dervişlerin birine aşğa kürsi dibinde otururken āb-dest almak ħācet oldı. Şeyhün yüzine bağıdı. (8) Dervişün ħālî şeyhe ma'lûm oldı. Şeyh kürside bir laħza gāyib olur gibi êtdi. Şandılar ki şeyh (9) oturdı. Gine kalkdı dervişün şeyh eline yapışdı mescid dīvārından taşra dervîşi bir kerret (10) iti vërdi. Derviş bir şahrāya çıka geldi. Gördi-kim bir ħalvet yër bir kaba ağaç bir hoş pınar (11) akar. Derviş vardı ħācetin gördi. Ol bınardan āb-dest aldı. İki rek'at āb-dest şükri (12) namāz kıldı. Diledi-kim gine mescide gire. Bir-ez aşğa yukaru yörüdi. Qanda gidecegin bilmedi. Zîrā gördüğü (13) bildüğü yër degüldi. Bir-ez vakt tevakkuf êtdi. Bir-ezden bir kişi geldi ilerü vardı. Ol kişiye yol (14) şordı. Ol kişi eydür: Ne yëdensin? dër. Derviş eydür: Bağdād şehrinden Sultān-ı Şeyh 'Abdü'l-kādir-i (15) Gīlānīnün dervişlerinden bir dervişem dër. Ol kişi eydür: Bundan Bağdāda yorta at gidişi-y-le (16) kim gidesin ancak iki yılda varursın. Yöri var epsem otur ol-ki seni bunda getürdi gine (17) yëruñe ilte dëdi. Derviş bir laħza epsem oturdı. Şeyh gine menber üzerinden şundı bu dervişün (200b-1) kolına yapışdı çekdi. Mescid içine oturdı kōdı. Bu ħālî dervişden artuk kimse bilmedi. Ekşer (2) kişi dervîşi yërinde durur şandılar. Uşda ol sultānun mekânı kendüye tâbi' êtdüğü daħı şunun (3)

gibidür. Sultân Şeyh ‘Abdü’l-kâdir-i Gîlânî’nün dağı niçe garîb hikāyetleri çokdur dēnilürse (4) kitāb muṭavvel olur. Anuñ menākıbından işitdün. Ebyātından dağı dēyeyim işit. Hem bu kitāb anuñ (5) sözleri-y-le dağı müşerref olsun ve hem okıyanlaruñ dinleyenleruñ göñli nūrlansun. Zîrā kim Şeyh (6) Seyyid-i ‘Abdü’l-kâdir-i Gîlânî’nün sözleri ırķ-ı nübüvvetdendür. وَمِنْ جُمْلَةِ الْآيَاتِ لَهُ قَدَسَ اللَّهُ سِرَّهُ Ve min cümleti’l-ebyāti lehū -Ḳaddesa’llāhu sırrehū-628 (7)

طُفَّ بِجَانِي سَبْعًا وَلَدَّ بِدُمَامٍ • وَتَجَرَّتْ لِدَوْرَتِي كُلِّ عَامٍ
 آتَا سِرَّ الْأَسْرَارِ مِنْ سِرِّ سِرِّي • كَعَبْتِي رَاحَتِي وَلَقَطِي مُدَامِي
 مِنْ عُلُومِ الْعُلُومِ وَالْدَّرْسِ شُغْلِي • آتَا شَيْخُ الثَّرِي وَكُلُّ إِمَامِي
 كُلُّ شَيْخٍ وَكُلُّ قُطْبٍ وَغَوْثٍ تَحْتَ حُكْمِي • يُصْنِي لِطِيبِ كَلَامِي
 قَالَتْ الْأَوْلِيَاءُ جَمْعًا بَعِزِّم • أَنْتَ قُطْبٌ عَلَى جَمِيعِ اللَّاتَامِي
 قُلْتُ كُفُّوا وَأَسْمَعُوا نَصَّ قَوْلِي • إِنَّمَا الْقُطْبُ خَدِيمِي وَعُغْلَامِي
 كُلُّ قُطْبٍ يَطُوفُ بِلَيْتِ سَبْعًا • وَأَنَا الْبَيْتُ طَائِفٌ بِخِيَامِي
 يَا مُرِيدِي إِنْ كُنْتُ مَعْنَا تَمَعْنَا • فِي اتِّصَالِي وَرَفْعَتِ وَمَرَامِي
 آتَا مِنْ جِلْسَتِي أَرَى الْمَرْشَ حَقًّا • وَجَمِيعُ الْأَمْلَاقِ فِيهِ قِيَامِي
 رَفَعَ الْحُجُبَ وَالسُّتُورَ بَعْنِي • وَدَعَانِي لِخَضِرَةٍ وَمَقَامِي
 لَحَرَقْتُ السُّتُورَ عَنْ حُجُبِ حَبِيبِي • عِنْدَ عَرْشِ آلِهِ كَانَ مَقَامِي
 وَكَسَانِي تَشْرِيفُ عِزِّ وَتَاجٍ • يَطْرَازُ وَحُلَّةٍ وَأَحْتِشَامِي
 آتَا بَارُ الْأَوْلِيَاءِ جَمْعًا • آتَا سُلْطَانَهُمْ وَعِزِّي زِمَامِي
 قَرَسُ الْعِزِّ تَحْتَ سَرِّجِ وَجُودِي • وَرِكَابِي عَالٍ وَوَقْتُ لِبَاجِي
 وَإِذَا مَا جَدَّبْتُ قَوْصَ مِدَادِي • كَانَ نَارُ الْحَجِيمِ فِيهِ سِهَامِي
 سَايَرُ الْأَرْضِ كُلُّهَا تَحْتَ حُكْمِي • وَهِيَ قَبْضَتِي كَفَرَحِ حِمَامِي

مَطْلَعُ الْأَفْنِ وَالشُّرُوقِ وَغَرْبِ، خَطُوتَاوَأَقْلَهَا قُدَامِي
 قُمْرِيدِي إِذَا دَعْنِي بِشَرْقٍ، أَوْ يَغْرِبٍ أَوْ غَارِقٍ بَحْرِ طَامِي
 قَاغْنُهُ لَوْ طَارَ فَوْقَ هَوَاءٍ، أَنَا سَيْفُ الْقَضَاءِ لِكُلِّ خِصَامِي
 أَنَا عَبْدٌ لِمَقَادِرِ طَلَبٍ وَتَقْتِي، جَدُّ الْمُصْطَفَا حَبِيبِي أَمَامِي

Tuf bicānī seb'an ve lüz bi-zümāmī⁶²⁹
 Ve tecerret⁶³⁰ li-zevretī⁶³¹ külli 'āmī
 Ene sırrü'l-esrāri min sırrı sırrī (8)
 Ka'betī rāḥatī ve lafzī müdāmī
 Min 'ulūmi'l-'ulūmi ve'd-dersü şuglī
 Ene şeyḥü'l-ḳurā ve küllü imāmī (9)
 Küllü şeyḥin ve küllü ḳuṭbin ve gāvşin
 Taḥte ḥükmi yuşğī li-tıbi kelāmī
 Ḳāletī'l-evliyā'u cem'an bī-'azmīn (10)
 Ente ḳuṭbun 'alā cemī'i'l-enāmī
 Ḳultü küffü ve'sme'ū naşşa ḳavlī
 İnneme'l-ḳuṭbu ḥādimī ve gulāmī (11)
 Küllü ḳuṭbin ye'tūfu bi'l-beyti seb'an
 Ve ene'l-beyte tã'ifun bi-ḥıyāmī
 Yā mürīdī in küntü ma'nā tema'nā (12)
 Fi'ttişālī ve rif'atī ve merāmī
 Ene min cilsetī ere'l-'arşe Ḥaḳḳan
 Ve cemī'ü'l-emlāki fīhi ḳıyāmī (13)
 Refe'a'l-ḥucbe ve's-sütüre ya'nī
 Ve de'ānī li-ḥazretin ve maḳāmī
 Le-ḥaraḳtü's-sütüre 'an ḥucbi ḥacbī (14)

629 "zimâm" olacak.

630 Öteki nüshalarda تَجَرُّدْ şeklindedir.

631 li-zevretī لِرَوْدَرْتِي olacak.

‘İnde ‘arşı ilāhi kāne maḳāmī
 Ve kesānī teṣrīf ‘izzin ve tācin
 Bi-ṭırāzin ve ḥulletin ve’ḥtiṣāmī (15)
 Ene bāzū’l-evliyā’i cem‘an
 Ene sulṭānühüm ve ‘izzī zimāmī
 Feresü’l-izzī taḥte serci vücūdī (16)
 Ve rikābī ‘ālin ve vakti li-cāmī
 Ve izā mā cezebtü kavṣa midādī
 Kāne nārū’l-ḥacīmi fīhi sihāmī (17)
 Sāyirü’l-arzi küllihā taḥte ḥükmī
 Ve hīye ḳabẓatī ke-ferḥī ḥimāmī
 Maṭla‘u’l-ufḳi ve’ş-şürūḳi ve ğarbin (201a-1)
 Ḥaṭvetī ev eḳallühā ḳuddāmī
 Fe-mürīdī izā de‘ānī bī-şarḳin
 Ev bi-ğarbin ev ğarīḳin baḥr-i tāmī (2)
 Fe-eġiṣhū lev tāre fevḳa hevā’in
 Ene seyfū’l-ḳazā’i li-küllī ḥiṣāmī
 Ene ‘abdūn lī-ḳādirīn tābe vaktī (3)
 Ceddü’l-Muṣṭafā ḥabībī imāmī⁶³²

632 1) Yuları tut ve meyhanemi yedi kez tavaf et. Her yıl ziyaretime git. 2) Ben sırrımın sırrının sırlarının sırrıyım. Kabem rahatımdır sözüm ebedîdir. 3) Bilimlerin biliminden ve dersten başka uğraşım yoktur. Ben Kur‘ân okuyanların ve bütün imamların şeyhiyim. 4) Bütün şeyhler, mürşitler, imamlar ve bütün velîler hükmüm altındadır; güzel sözlerimi dinlerler. 5) Evliyaların hepsi azimle dediler ki: "İnsanların hepsine velî sensin." 6) Dedim ki: Kifayet ediniz, sözümün metnini dinleyiniz. Şüphesiz kutp hâdimim ve kölemdir. 7) Her kutp beyt-i haramı yedi kez tavaf eder. Benim evim (ya‘ni Beytü’l-Harâm’ım) ise çadırlarımı dolaşmaştır. 8) Ey müridim! Şâyed bizimle beraber isen iletişimimden, yüksekliğimden ve meramımdan yararlan. 9) Oturduğum yerden gerçekten arşı görüyorum; ve bütün mülkler orada önümde ayakta durur. 10) Diğer bir ifadeyle perdeleri ve örtüleri kaldırır; ve Allah hazretleri beni makamına çağırır. 11) Ar perdenden (dolayı) perdeleri yaktım. Benim makamım Allah’ın arşının yanındadır. 12) Benim elbisem izzettin ve tacın şerefidir. Süsüm ve ihtişamım bu şekildedir. 13) Ben bütün evliyaların şahbaziyim; Ben onların sultanıyım ve izzetim (nefsim) yularımdır. 14) İzzetimin atı varlığımın eyerinin altındadır. Rikâbım (bindiğim yer) yüksektir (nefsim yüksektir) dizgin vurmamın vaktidir. 15) Mürekkebimin yayı beni çektiğinde; cehennem ateşi okumdur. 16) Yeryüzünün akışının hepsi hükmüm altındadır; ve o kabzam güvercinin mutluluğu gibidir. 17) Ufkun bir adım doğması ve batması en azından önümdedir. 18) Müridim şayet doğudan batıdan ya da denizde boğulmasından (dolayı) beni çağırorsa yetişirim. 18) Havanın üzerinde uça da onu örterim; bütün düşmanlarıma karşı ben kazânın kılıcıyım. 19) Ben vakti güzel olan Kâdir’in abdiyim; ceddım Mustafâ habîbim ve önderimdir.

فَسُبْحَانَ اللَّهِ الْمَلِكِ الْقَادِرِ ، الَّذِي خَتَمَ أَوَّلِيَاءَهُ بِعِيدِ الْقَادِرِ فَعَبْدُهُ مَاسِعِنَا بِوَلِيِّ طَاهِرٍ ، كَمْ جَمَعَ مِنَ الْكُرَمَاتِ وَالْمَفَاحِرِ وَلَهُ أَصْحَابُ
كَأَلْجُومٍ وَالذُّوَاهِرِ ، كَانَ يَقُولُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ إِذَا لَمْ يَكُنْ مُرُورِي جَيْدًا أَنَا جَيْدٌ ، وَعِزَّةُ رَبِّي لَا تَزَالُ . يَرَى عَلَى الرُّؤُوسِ مُرُورِي يَوْمَ الْقِيَمَةِ
حَتَّى أُدْخِلَ الْجَنَّةَ وَعِزَّةُ رَبِّي لَوْ كَانَ مُرِيدِي فِي الْمَغْرِبِ وَأَنَا فِي الْمَشْرِقِ وَأَنْكَشَفْتُ عَوْرَةَ لَمَدَدْتُ مِنْ يَدِي مِنَ الْمَشْرِقِ وَسَتَرْتُهَا وَعِزَّةُ رَبِّي
لَأَقِفَنَّ يَوْمَ الْقِيَمَةِ عَلَى بَابِ جَهَنَّمَ حَتَّى يُعْبَرَ عَنْهَا كُلُّ مُرِيدٍ لِي فَإِنَّ اللَّهَ أَعْطَانِي أَنْ لَا يُدْخِلَ لِي مُرِدًا إِلَى النَّارِ فَمَنْ انْتَسَبَ إِلَيَّ قَبْلَتَهُ وَإِلَيَّ
أَقْبَلْتُهُ وَقَدْ أَخَذْتُ الْعَهْدَ عَلَى مُنْكَرٍ وَتَكْوِيرٍ أَنْ لَا يُرَوِّعَ عَلَيَّ مُرِيدًا فِي الْقَبْرِ .

Fe-sübḥāna'llāhi'l-meliki'l-kādir ellezī ḥateme evliyā'ehū ba'īdi'l-kādiri (4) fe-'abdehū mā semi'nā bi-veliiyyin ṭāhirin kem ceme'a mine'l-küremāti ve'l-mefāḥiri ve lehū aşḥābün ke'n-nücūmi ve'z-zevāhiri (5) kāne yeḳülü raḍiya'llāhu 'anhu izā lem yekün mürürī ceyyiden enā ceyyid ve 'izzehū Rabbī lā (6) tezālū yerī 'ale'r-re'si mürürī yevme'l-kıyāmeti ḥattā üdḥile'l-cennete ve 'izzetü Rabbī lev kāne müridī fi'l-mağribi ve ene fi'l-maşriḳi (7) ve'nkeşefet 'avretehū le-mededtü min yedī mine'l-maşriḳi ve setratühū ve 'izzetü Rabbī le-aḳafinne yevme'l-kıyāmeti 'alā bābi (8) cehenneme ḥattā yu'bere 'anhā küllü müridin lī fe-inna'llāhe a'tānī en lā yüdḥile lī müriden ile'n-nāri fe-men intesebe (9) ileyye ḳabıltehū ve ileyye aḳbeltehū eḥaztū'l-'ahde 'alā Münkiri ve Nekirin en lā yürevvi 'ālī müriden fi'l-ḳabri⁶³³ (10) İmdi ey 'aziz kişi! Bilgil kim şeyḫ olan kimseler uşda şöyle gerekdür. Eger eydürsek şimdiki zamānda (11) Şeyḫ Adü'l-kādir gibi şeyḫ bulunur mı? Belī. Hoş buyururlar anuḡ gibi ne kendü zamānında ve ne (12) şimdiki zamānda vardır. Ammā anuḡ neslī kesilmedi ve anuḡ tavrı ve ṭarīḳi irşadı ve taşarrufı (13) bu 'ālemde henüz durı yörür. Oğlanları oğul oğlanları mürşid-i kāmillerdür ve ḥulefāsı Rūmda Şāmda (14) 'Acemde Hindistānda Çinde Hıṭāyda oturup her biri anuḡ destūrı icāzeti-y-le ṭarīḳatini yöridü yörürler. (15) Şol ḥayātındaki gibi ḥulefāsınun daḥı her biri mürşid-i kāmillerdür. Gün batısından gün doğusından

⁶³³ Melik olan kâdir olan Allah'ı tesbih ederiz, öyle ki evliyasını Abdü'l-kâdir ile mühürlemiştir. Ondan sonra temiz bir velî duymadık. Kendisinde nice kerametler ve övgüler toplamıştır ve arkadaşları yıldızlar gibidir ve Allah ondan razı olsun diyordu ki: Şayed müridim iyi olmasa da ben iyiyim. Rabbimin izzeti başı görmekte (ya'nî 'Abdu'l-kâdir-i Geylânî'yi) devam eder. Kıyamet gününde müridim ta ki cennete girinceye kadar. Rabbimin izzetiyle şayed müridim batıda ben ise doğudaysam sıkıntısını keşfeder ve doğudan elimi uzatarak onu saklarım (korurum) ve yine Rabbimin izzetiyle kıyamet günü cehennem kapısında durur bütün müridlerim cehenneme düşmeden oradan geçip giderler. Allah bana müridimin ateşe girmemesi için söz verdi. Kim bana intisap ederse onu kabul ettim. Münkir ve Nekirden (üzerine) ahd (söz) aldım; kabirde her bir müridimin berî olması için.

(16) irşadları erişü yörür. Tek bir mürid anlara hem-ân şıdk-ile toğrılusun anların taşarrufı gelür erişür. (17) Eger denizler dibinde dağı olursa ıraklık yakınlık bu halka nisbetdür mirşid-i kāmıllere ırak yakın (201b-1) mağrib maşrık bir el ayası gibidür mürşidlere taşarruf edüp kabz-ı başı etmek ellerindedür. Şeyh (2) ‘Abdü’l-kādirün sırrı anların-ile biledür ve ol vakt kim Şeyh Şāfī -Raḥmetu’llāhi- irşad tahtına (3) oturdu. Anın irşad-ı āvāzesi ‘āleme tıldı. ‘Azizlerden birisi Şeyh Şāfī’nün huzūrına (4) geldi. Şeyh Şāfī eydür: Seccādeye oturmak ve irşad da’vīsın etmek kişi şol vaktin lāyık (5) ve müstaḥak olur ki Bağdād şehrinde bir qarı bir bardağa ne-deñlü noḥūd dānesi koyduğun bir bir (6) saya dēdi bile dēdi ve şağışın ala dēdi. Dōndi Şeyh Şāfī eydür: Atam anam bu söz senün (7) boyuna degüldür. Şol kimseler kim irşad etmege şalāhiyyet ola anın kuvveti şol miqdār gerekdür ki (8) eger anın mürīdleri olsa Ḥiṭāda ve Ḥotende şarkda ve garbda dağı ol mürīdlere veḳāyi-den ki (9) vāḳi- olsa dirlerse kabz ēde dilerse baş ēde ve dağı şeyhlik şol kimselere lāyıkdur ki eger (10) anın Kāf tağının etrāfında dōrt mürīdi olsa ki her birinün ‘ōmri āhire yētişmiş olsa (11) ve şeytān anların İmānlarına ḳaşd ētse ve ‘Azrā’l cānlarına ḳaşd ētse mürşid olan kimse anların (12) erişüp cemī’sisini taḥlīş etmese aña seccāde ḥarāmdur ve ol seccādede oturmak olmaz ve kıyāmetde (13) yüzi ḳara ḳopar ve Ḥak ḥazretinden şermsār olur dēdi. İmdi ‘aziz ḳardaş! Bu şeyhlik maḳāmı (14) sultānlik maḳāmıdur kül-ḥānī sultānlik da’vīsın etmek olmaz rāst gelmez. Pes kimi gerek-ise şeyh edinmek (15) olmaz ve eydürlerse Şeyh Şāfī ḳarşı kitābuḳda aḳarsın sebep nedür? Sebeb oldur kim Şeyh Şehābe’d- (16) dīnī ‘Abdü’l-kādir-i Gīlānī’nün ḫalīfesidür ve Şeyh Şehābe’d-dīnün ḫalīfesi Şeyh İbrāhīm Zāhidi (17) Gīlānīdür ve Şeyh Zāhidün ḫalīfesi Şeyh Şāfī ḥazretidür ve ḳaçan sen bu ben dēdügim gibi kemālāt-ile (202a-1) kāmīl-i şeyhi kim bulasın zinhār ve zinhār anın etegin muḥkem duta gör. Anın ḫıdmetinden gitme ḳapısından (2) bir sāt ırılma. Eger günde bir kerret seni ḳovarsa dağı sen gine anın eşigi toprağına yüzini urı gör. (3) Anın ḥazretine yalvarı gör. Ol seni eger ḳabūl ēderse bel-ki senün devletün vardır. Ḥak -Ta’ālā- (4) ‘ināyeti senünle yārdur. Ol seni ḳabūl edüp cemī-i mālıḳı dilerse vēr evünı barḳunı ḳulunı ve (5) ḫalāyıḳunı tavarunı özüni anın yolına terk eyle. Tek anın-ile ‘ahdünı berk eyle. İşünı gücünı dostunı (6) ḳo. Anın ḫıdmetünı cān u göñülden ḳabūl eyle. Aña ḫıdmet etmegi hem-ān Allāha ḫıdmet bil-kim ol kişidür (7) seni Ḥakḳa ulaşıduran. Ol kişidür seni beḳligünıden bir uğurdan ḳurtaran ve ol kişi kim senün (8) elünı girdi ve ol mürīdlige ḳabūl ḳıldı. Bil-

kim iki cihānuñ saʿādeti saña karşı geldi ve anuñ gibi mürşide (9) sen kim erişesin evvel saña gereklisi nedür kim sen andan naşib alı bilesin mahrûm kalmayasın. Gerçi-kim (10) feyyāzuñ buhlı yokdur. Ve-lîkin mürîdün takşîrlığı ucından mürîd naşibsüz kalur dañı: Ben fülān (11) şeyhe bu deñlü hıdmet êtdüm velî ol baña himmet êtmedi der. Bel-ki şeyhe dañı inkār eder dînsüz kalur. (12) Pes çün-ki sen t̄alib-i Hāk olduñ ve mürşid-i kāmile yêtişdün saña evvel lāzım olan oldur kim aña (13) irādet getürüp mürîd olasın beş dürlü hünere ya'nî beş dürlü şart-ile. Eger ol beş dürlü (14) şartuñ birisi eksük olursa irādet kāmîl olmaz maqşûda êrilmez. Her kişinüñ naşibi irādetine (15) göre olur. Çün-ki irādet muhkem kāmîl oldı şeyhden naşibi tekellüfsüz cezb eder alur. (16) Bilgil imdi! Ol beş dürlü şartuñ evveli arı pāk itikāddür. Ol şeyh edinüp mürîd olduğı (17) kişiye ve ikinci şıddur ya'nî gerçekliktür ve üçüncü anuñ öñinde tecrîd olmağdur cemî-i memālikden. (202b-1) Dördüncüsü şeyhe kendüyi teslîm etmekdür. Şöyle teslîm etmekdür ki ol nice dilerse eyle eyleye şol (2) 'abdi memlûki gibi ve beşinci şartı anuñ elin tutup tevbe eylemekdür cemî-i me'âşiden ictināb etmek-ile (3) ve anuñ muhabbetini göñlünde berkitmek-ile şöyle kim cemî-i sevgülerinden aña şeyhi sevgülü ola. Hadeka deminde (4) oğlundan kızından mālından ve kendü nefsinden ayrılmaga rāzî ola. Şeyhinden ayrılmaga rāzî olmaya. (5) Pes mürîdün irādeti bu beş dürlü şartdur. Eger bu beş şartuñ birisi eksük olsa ol mürîd olduğı (6) şeyhe tamām irādet getürmemiş olur. Eyle olsa kendü ihtiyārına mürîd olmuş olur. Pes yukarı (7) dedük idi. Hod kendü ihtiyārı-y-le yōriyen şeytān olur ve şeyhi dañı şeytān olur dedük idi (8) ve Şeyh Necme'd-dîn -Raḥmetu'llāhi 'aleyh- eydür: Anlaruñ gibi irādeti eksük kişiler her iş kim işleyeler (9) şeytān taşarrufı ile işlerler. Ammā bir şeyhe irādet getürse bu beş dürlü şart-ile şeytān aña hergiz (10) zafer bulmaya. İşt imdi! Ol beş şartuñ kim evveli arı pāk itikād etmekdür. Ol nicedür? Arı (11) pāk itikād oldur ki şeyhine şöyle itikād êde kim: Beni Allāha bu şeyhden gayri hîç (12) kimse ulaşıdurmaz illā bu şeyh ulaşıdurur dēye. Eger cemî-i kâ'ināt halkı şeyh olursa (13) birisi beni Allāha ulaşıdurmaz bu şeyhden artuk dēyü itikād êde ve bunun üzerine itikādını (14) muhkem eyleye. Vaktā-ki irādeti ve itikādı böyle olsa ol mürîd şeytān taşarrufından maḥfūz (15) olur. Eger şeyh maḡribde mürîd maşrıḡda olsa dañı maḥfūzdur. Zîrā şeyhün rûḥāniyyeti müteḡayyir (16) degüldür. İmdi! Her nesne müteḡayyir olmaya cemî-i mekânlar anuñ katında berāber olur. Pes ol neredede (17) olursa şeyhün rûḥāniyyeti andan ayrılmaz. Eger-çi-kim şahşıyyeti ayrılursa dañı. Pes

ıraklık yakınlık (203a-1) mürîde müte'allîkdür şeyhe müte'allîk degüldür. Vaktî-ki mürîd gönli-y-le şeyhe müteveccih olsa anuñ (2) gönli şahşa yakın olur ve şeyhden istifâdeler eyler. Her kimün kim şeyhine itikâdı böyle olmasa anuñ (3) işinde şeytân taşarruf eyler. Andan nesne hâşıl olmaz. Zîrâ irâdeti kâmil degildür. Eger nesne hâşıl (4) olursa dañı şeytân taşarrufı-y-le olur. İmdi! İtikâd şöyle gerekdür kim: Bu gün benüm şeyhün kemâli gibi (5) kemâl kimsede yokdur dëyü ve bunun gibi mürşîd şimdiki zamânda yer yüzinde yokdur dëyü itikâd eylese (6) gönlünj bunun üzerine muhkem berkide ve bu şeyhün kavlini ve fi'lini vërmesini almasını cemî'-i ahvâlini (7) akvâlini Hâk bile ya'nî Hâk tarafından bile ve bu şeyhün irşâdını Hâk emri-y-le bile ve bunun kapusın dañı (8) Hâk Kapusı bile ve kendü dañı kendüyî Hâk kapusunda hıdmet eder bile. Tâ ki itikâdı arı pâk itikâd (9) ola. Zîrâ böyle itikâd etmeyince teveccühin şeyhe togrultmaz ve tereddüdini kesmez. Mütereddide hod yer-ile gök (10) arasında yer yokdur. Dañı mürîd şeyhe şöyle itikâd eyleye kim: Şeyh Hâk -Ta'âlâ-nuñ bir açılmış kapusıdır. (11) Her ne vakt dilerse ol kapudan mürîdî şeyh Hâzrete vâşıl eder Allâh destûrı-y-le ve dañı itikâdı mürîdün (12) şöyle ola kim: Şeyh her ne kim işlerse Allâh izni-y-le işler eger hayr şüretinde ve şer şüretinde (13) ve dañı şöyle itikâd eyleye kim şeyhün dañı Allâha bir açılmış kapusı vardur kim ne vakt gerek-ise girüp (14) ol kapudan Hâk -Ta'âlâ-y-ile mülâkât olur dilerse uyurken dilerse uyanık iken. Pes şeyh mürîdün (15) hakkında kendü hevâsı-y-le bir iş işlemez. Zîrâ mürîd şeyhün katında Allâhuñ emânetidür. Bunı böyle (16) bilicek itikâd edicek mürîd kendüyî şeyhe onat teslim eder. Şeyh hod emâneti zâyî eylemez. (17) Mürîde terbiyet eder. Mürîdi maşşûda yetişdürür. Dañı şeyh ile mürîd arasında itikâd edicek (203b-1) nesneler çokdur. Karşu münâşib geldükçe söylene işidesin. -İn-şâ'allâh.- Çün şeyhe itikâd (2) nice gerekdür? Ba'zından işitdük bildük. Gel imdi! Şimdiden gerü gerçekliği işit-kim ol dañı nicedür? (3) Bilgil imdi! Ey mürîd-i şâdık olmak isteyen kişiler erkekler ve dişiler! Mürîdligün ikinci (4) şartı dañı gerçeklikdür dañı yol içinde şöyledür kim: Cemî'-i mālını bir yaña kosalar ve başını cānını (5) oğlunu kızını 'avretini adını şanını hep bir yaña kosalar cemî'-isinden geçe bir yalan sözi söylemeye (6) ve yalan söylemeye dañı niyyet eylemeye ve yalanı dañı kâğıda yazmaya. Zîrâ yalan söylemek cemî'-i (7) dīnlerde mezmūmdur günāhdur la'nete sebebdür. Pes yalandan şakınmak gerekdür. Gerçeklerden (8) olmak gerekdür ve şeyhün kapusına gelüp Hâk için mürîd olmak oldur ki gönlinde hiç garaz (9) olmaya Hâkdan artuk ve

bir maşşûdı ve bir murâdı olmaya Hâkdan özge. Tâ ki bu dağı gerçeklerden (10) ola ve Hâkka gerçek tâlib ola ve şeyhe gerçek mürîd ola. Ya'nî bu yola gerçeklik ile gelen (11) kişi bir şeyhe mürîd olduğı vaqtin gönlinde kaşdı niyyeti bu olmaya-kim: Şu kişi şöretlü ulu kişidür. (12) Ben dağı varayım mürîd olayım ve ben dağı halk içinde izzet ve hürmet bulayım ve bu halk içinde (13) benüm dağı izzetüm ve hürmetüm artsun ve bu şeyhün begler paşalar ve ulular muhibleri çokdur ve hürmeti ve itibarı (14) vardır. Ulu kişi yanında sözi geçer kişidür begler başa dağı bir naşîbcük vërsün ve ben-dağı ulu (15) kişi arasında rağbet bulayım. Bu halkdan ben dağı fâide bulayım dëyüp gelüp bunun gibi nefsânî (16) garaşlar için bir şeyhe mürîd olmak gerçeklik degüldür bel-ki kezzâblikdür. İtikâdı arı pāk (17) degüldür çepeldür mahrûmlardandır. **Elā la'neta'llāhi 'ale'l-kāzibīne**⁶³⁴ t̄ā'ifesindendür. - Ne'üzü bi'llāhi.- (204a-1) 'Ārifler eyitmişler gerçeklik oldur ki: Şeyhe mürîd olduğundan maşşûdı ne dünyâ murâdı ola ve (2) ne âhîret murâdı ola. Ya'nî ne cennet umup ola ve ne cehennemden necât umup ola. Tâ ki bunun (3) irâdeti şırf Hâk için ola. Pes böyle gelen kişi şunun gibi gerçeklik ile ve bu işe başlayan (4) tâlib gerekdür ki bu işün bünyâdını gerçeklik ile gerçeklik üzerine bünyâd eyleye. Tâ kim bu iş (5) vara hayr-ile tamâm ola. Bu gerçeklik üzerine muhkem ola. Her kim gerçeklik üzerine bünyâd urur ol (6) iş rāştılgı-ile vara yüceden yüceye erişe kim gerçekliğün hergiz zevâli yokdur. Anuñ-içün Hâk -Ta'ālâ-: (7) Şıdkuñuz-le oluñ dëyü buyurdı: **وَكُونُوا مَعَ الصَّادِقِينَ** Ve künü ma'aş-şadıkîne⁶³⁵ dëdi. Pes her kimse kim şıdk-ile yëtişdi. (8) Ya'nî gerçekliğe yëtişdi bilsün-ki sa'âdete yëtişdi. Hikâyet: Bir gün Şeyh 'Abdü'l-kâdir-i (9) Gılâniye su'âl ëtdiler kim: Yâ şeyh! Ol vaqt kim bu işe başladuñuz ve bu yola kim

634 Bu âyetin son bölümü şöyledir: **... فَتَجْعَلْ لَعْنَةَ اللَّهِ عَلَى الْكَاذِبِينَ** Allah'ın lanetini yalancılara havale edelim. Kur'ân, III. Âl-i İmrân Sûresi, 61. âyet. ("... Pes kılalum Tanrının la'natın yalancılar üzere." (3) Sûratu Âl-i İmrân, 61. âyet. SKT. 43, ... Pes kılalım Allâh'ın la'netin yalan diyenler üzerine. 3. cüz, Sûretu Âl-i İmrân, 61. âyet. KTC. 1-92, **فَتَجْعَلْ لَعْنَةَ اللَّهِ عَلَى الْكَاذِبِينَ** Pes Tanrı'nın la'net etmesin yalancılar üzere kılalım... 3. cüz, Sûretu Âl-i İmrân, 61. âyet. TZA. 1-92, ... Allah'ın lâneti yalancılara olsun, diye niyâz edelim. Âl-i İmrân Sûresi, 61. âyet, KKTA. 58, ... Ve niyaz edelim de Allah'ın lânetini yalancıların üstüne okuyalım. Âl-i İmrân Sûresi, 61. âyet. KHKM. 1-123)

635 ... Ve gerçeklerle beraber olun. Kur'ân, IX. Tevbe Sûresi, 119. âyet. KKM. 232. (... Sakının Tanrı'dan; dakı olun gerçekler ile. (9) Sûratü't-Tevbe, 119. âyet. SKT. 153, Şakının Allâh'dan ve olunuz toğru deyiciler ile. Sûretü't-Tevbe, 119. âyet. KTC. 2-115, **وَكُونُوا مَعَ الصَّادِقِينَ** Ve imân ve 'ahdde rāştıgı olanlarla olun. Sûretü't-Tevbe, 119. âyet. TZA. 1-322, ... Allah'dan sakının, gerçek diyenler ile beraber olun. Tevbe Sûresi, 119. âyet. KKTA. 207, ... Allah'dan korkun bir de sadık olanlarla beraber olun. Tevbe Sûresi, 119. âyet. KHKM. 1-420)

kadem başduñuz (10) bunun bünyādını nenün üzerine eyledünüz? dēdiler. Ya'nī ne
 'amel üzerine bünyād ētdünüz bu işi kim böyle (11) 'ālī maḳāmlara ērişdünüz? Böyle
 rāstlīg-ile menzile ērdünüz? 'Ālemde bī-naẓīr oldunuz? dēdiler. (12) Şeyḥ daḥī cevāb
 vērüp eyitdi-kim: Kaçan-kim ben bu işe başladum ve bu yola iḳdām ētdüm ve bu yola
 (13) iḳdāmumı ve bu işün bünyādını gerçelik üzerine eyledüm. Ya'nī dāyim şıdḳ
 üzerine oldum (14) hergiz yalan söylemedüm ve yalanı kāğıda yazmadum ve yalana
 daḥī kaşd eylemedüm içüm taşum bir ētdüm. (15) Ya'nī şūretümle sīretüm bir ētdüm
 tā kim bu işim rāst geldi dēdi. Eyitdiler: Şol evvel bu yola (16) iḳdām ēdüp
 başladuñuz vaktin bu ḥalk-ile ve Ḥaḳ ile nenün gibi mu'āmele geçdi bize daḥī (17)
 luṭfünüzden dēyü vērün dēdiler ve biz daḥī fā'ide tūtalım nefsimüzi karşı sizün
 mu'āḳiblerünüz-ile (204b-1) ögütleyelüm dēdiler. Ol Şeyḥ 'Abdül-kādir-i Gīlānī قَدَسَ اللهُ
 سره -Ḳaddesa'llāhu sırrehū- buyurur eydür: Oğlanlığım çağında (2) kaşdum niyyetüm
 bu-y-idi-kim: Okuyam 'ilmī ḥāşıl edem ve ol okuduğım 'ilm-ile 'amele meşgūl olam.
 (3) Bir gün zī'l-hiccenün 'arefesi günleri idi. Şehrden taşra çıkdum. Gördüm bir kişi iki
 öküzü (4) önüne bırakmış çift sürer. Ben daḥī bu çift süren kişinin katına vardum. Bir-
 ez vakt kendümi (5) bu öküzlere tābī' ētdüm. Bir-ez öküzleri yörütdüm. Döndi bu
 öküzün birisi baña eydür: Sen (6) bu iş için yaradılmañ var ne iş üzerine yaradılmañ-
 ise anuñ üzerine ol dēdi. Ben daḥī (7) bu öküzleri ḳodum eve geldüm. Tam üstüne
 çıkdum. Kıbleye karşı baḳdum. Gördüm ḥācılar 'Arafātda (8) turlurlar. Tiz tamdan
 gine indüm. Vardum anama vardum bu öküzün söyledüğünü ve ḥācıları (9) gördüğümü
 dēyü vērüm ve ben eyitdüm: Ana beni sen Allāha ısmarla. Ben Allāh yolına iḳdām
 ētdüm. Varuram (10) gurbete giderem. Gurbetde 'ilm ḥāşıl ederem ve andan 'amele
 meşgūl oluram. -İn-şā'a'llāhu- kim ma'rifetu'llāh (11) ḥāşıl edem 'āriflerden olam
 dēdüm. Anam daḥī baña eyitdi: Oğul! Çün bunun gibi ḥayr niyyetün vardır (12) ben
 daḥī seni Allāha ısmarladum var oğul. Ammā her ḳanda olursañ şıdḳuñ-ile ol zinhār
 yalan (13) söyleme dēdi ve atamdan fülürīcük ḳalup dururdu. Getürdi öñümde ḳodı.
 Ben eyitdüm: (14) Anacığum! Sen garībe ve hem za'ife ḥātünsın benden saña ḥaḳ
 dēdüm. Anam ilḥāḥ ētdi ḳoltuğuma (15) kırḳ fülürīcük diki vērđi. Durdum anamuñ
 elin öptüm du'āsın aldum. Durdum yola girdüm. (16) Bağdāddan gider bir ḳāfile
 buldum. Ol ḳāfile ile uydum bile gitdüm. Bir ḳaç gün giderken nā-gāh (17) bu ḳāfileye
 kırḳ ḥarāmī geldi. Bunları urdı atlarını ṭonlarını neleri var-ise hep aldılar. Baña (205a-

1) dağı geldiler eyitdiler: Senün dağı nenün var dediler. Ben eyitdüm: Benüm kırk fülürüm vardır dedüm. Bunlar (2) beni horataya aldılar birez gülüşdiler kodılar gitdiler. Benüm hiç nesnem almadılar. Meger ki bunların bir uluları (3) var imiş. Varmışlar anın katına derilmişler. Bu kâfileye n'eyledüklerin ve anda nice kişiler vardı (4) 'Arabdan 'Acemden kim var-idi. Ol harāmîlere bu uluları şormuş. Bunlar dağı bazı hikâyetlerden (5) eyitmişler dağı demişler: Bir yigit gördük. Bu kâfileyi her ne edersek ettük. Ana dağı varduk: Senün (6) dağı neñ var? dedük. Kırk fülürüm vardır dedi. Ammā biz inanmaduk horataya alduk. Her kangımız ki (7) şordı-y-sa eyle dedi. Ammā biz araştırmaduk koduk gitduk demişler. Ol harāmîlerin başı eyitmiş: (8) Varın ol yigidi getirün. Ben dağı şorayım göreyim baña dağı ne-dér? demiş. Geldiler beni dağı aldılar (9) gitdiler. Ol harāmîler başlarına iletdiler. Ol harāmîlerin başları baña şordı: Eydür yigit! Hiç (10) senün dağı nesnecüğün aldılar mı? Ben eyitdüm: Almadılar. Hiç nesneñ var mı? dedi. Ben eyitdüm: Vardur. (11) Neñ vardır? Kırk fülürüm vardır. Eyitdi: Kanı? Ben eyitdüm: Uşda koltuğumda dikilüp durur. Eyitdi: (12) Çıkar kaftanunı baña ver. Çıkardum kaftanımı ol harāmî başına verdim. Aldı koltuğunu sökdü (13) fülürî çıkdı. Şaydı gördi-kim kırk fülürî. Döndü yüzüme bakdı eyitdi-kim: Yâ yigit! Seni (14) ne nesne söyletdi-kim bu fülürîyi şaklamadın. Doğru söyledün yalan söylemedün. Sebeb nedir? (15) dedi. Ben eyitdüm ki: Baña anam ısmarladı: Zinhâr oğul! Her kanda kim olasın şıdkun-ile ol dedi. (16) Bu sen kâsd ettüğün yola yalancılık şıgmaz dedi. Hak yolına gidenlerin gerçeklik ulu sermayesidir (17) dedi. Hak -Ta'âlâ- gerçekleri sever yalancılardan bî-zâr dedi idi anam baña dedüm. Eyle olsa (205b-1) ben dağı yalan söylemedüm dedüm der. Ol harāmîlerin başları baña döndü eydür: Yâ yigit! (2) Sen kim helâl malunı harāmiden kurtarmak için bir kerret yalan söylemedün ben kim cemî-i 'ömrümi (3) yalancılık ile geçürdüm. Benüm hâlüm nite ola? dedi. Dağı durı geldi. Benüm elüme yapışdı. (4) Tevbe eyledi-kim ayruk yalan söylemeye ve harām yemeye harāmîlik eylemeye. Ol kırk harāmî dağı (5) turı geldiler. Eyitdiler: Harāmîlikda başımız idün tevbede dağı ulumuz ol ve başımız ol dediler. (6) Kırkı dağı geldiler elüme yapışdılar tevbe etdiler. Ol aldıkları malları iletdiler hep issine verdiler. (7) Baña dağı gine fülürümü verdiler. Koyı verdiler geldüm. Gitdüm vardum ben dağı 'ilme meşğül oldum (8) ve 'amele ve riyâzete meşğül oldum. Ol-dem bu demdür ki dağı gerçeklik üzerine tırmışamdur (9) dedi. İmdi ey tâlib! Kaçan-kim sen dağı mürşid-i kâmile erişesin gerçeklik ile ve kâmil

irâdeti-ile (10) anuñ elin tutup tevbe edesin şeksüz sehel zamānda maqşûda ulaşasın. (11)

الفصل السابع

Faşlü's-sābi

Tevbeyi ve telkîni ve zikri ve irâdeti ve halveti ve çilleyi beyân (12) eder.

Bilgil ve āgāh olğıl ey kardaş! İmdi ol şart kim gerçek müridligün şartıdır (13) kim evvel anuñ bünyadı arı niyyet idi. Yukarıda söylendi işitdün gerçeklik ve şıdk (14) idi. Anı dañı dedüm olduğı denlü anılatdum ve üç şart dañı kaldı. Anı dañı deyeyüm işit. (15) Sen dañı var aña göre iş et. İşit imdi! Ol kalan üç şartuñ evveli kim vardır (16) tevbe etmektür. Ol şeyh edündüğü kişinün elin tutup ve tevbeyi kim şeyh elinden eder ve şeyhün (17) elin kim tutar. Ol eli hem-ān Resül elin bilmektür ve haqîkatde şeyh eli Resül hazretinün (206a-1) mübarek elidür. Nite-kim ‘azîzler demişlerdür: قَيْدُ الشَّيْخِ Fe-
التَّوْبَةِ وَالْمُبَايَعَةِ تَتَوْبُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَيَدُ رَسُولِ اللَّهِ تَتَوْبُ مَنْابُ يَدِ اللَّهِ جَلَّ جَلَالُهُ لِأَنَّهُ خَلِيفَةُ اللَّهِ تَعَالَى yedü's-şeyhi fi't-tevbeti ve'l-mübāya‘ati tenübü menābe Resülü'llāhi (2) Şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem ve yedü Resülü'llāhi tenübü menābe yedü'llāhi celle celālühū li-
ennehū halîfetu'llāhi ta‘ālā. (3) Ya‘nî tövbede mübāya‘atde şeyh eli Resül -‘Aleyhi’s-selām- eli yerine тұrur ve Resül eli Allāh eli yerine durur. (4) Resül Allāhuñ halîfesidür. Kāle ta‘ālā: إِنَّ الَّذِينَ يُبَايِعُونَكَ إِنَّمَا يُبَايِعُونَ اللَّهَ İnne'llezîne yübāyi‘üneke innemā yübāyi‘ūna'llāhe⁶³⁶ ve meşāyih (5) dañı Resülün halîfesidür -Va'llāhu a‘lem.- Ammā tevbe bu cemî-i ‘ibâdetlerden ve tã‘atlerden öñ (6) gerekdür. Tã kim bu étdüğün ibâdet ve tã‘at ve riyâzât ve mücehedât Hazrete ‘arz olıcağ gine (7) gérü dönderilmeye hem fã‘ide vere. Haq -Ta‘ālā- tevbeyi cemî-i ‘ibâdetlerden öñ andı:

⁶³⁶ Şüphe yok ki seninle biatleşenler, ancak Allah'la biatleşmişlerdir... Kur'ân, XLVII. Feth Sûresi, 10. âyet. KKM. 606. (Bayık anlar kim bey'at eylerler sana *ya'nî ahd eylerler*, bayık bey'at eylemezler illâ Tanrı'ya... (48) Sûratü'l-Feth, 10. âyet. SKT. 422, Elbette ol kimesneler ki bey'at ederler seninle. Anlar hemân Allāh -Ta‘ālā- ile bey'at etmiş olurlar... 26. cüz, Sûretü'l-Feth, 10. âyet. KTC. 4-92, إِنَّ الَّذِينَ يُبَايِعُونَكَ إِنَّمَا يُبَايِعُونَ اللَّهَ Taḥkîk şol kimseler ki seninle 'ahd ve peymân bağlarlar Hüdâ'dan özge bir kimse ile anı bağlamazlar. Zîrâ peygamberin mübāya‘asından maqşad Hüdâ'nın rızâsını taḥşil etmektir. 26. cüz, Sûretü'l-Feth, 10. âyet. TZA. 2- 314, Sana Hüdeybiye'de bi'at edenler yok mu, onlar hakikat halde Allāh'a bi'at etmişlerdir... Feth Sûresi, 10. âyet. KKTa. 513, Gerçek sana biat edenler ancak Allah'a biat etmiş olurlar. Feth Sûresi, 10. âyet. KHKM: 3-190)

Et-tā'ibūne'l-ābidūne⁶³⁷ (8) dedi. Eyle olsa sen dağı tevbeyi gerekdür kim muqaddem edesin ve andan kalan şartları dağı yerine getüresin (9) ve eger bunların içinde ya'nî şu kitābun içindekilerin içinde tevbe bulunmasa hiç bu kitābda söylenen (10) sözlerden hergiz fā'ide bulunmaya idi. İşt imdi! Evvel tevbeden murād nedür? Anı dağı dēyelüm (11) ve andan dağı tevbenün şartları vardır anı dēyeyüm. Bilgi imdi! Kardaş bu tevbeden murād kişi (12) şifāt-ı zemîmeyi ya'nî nefsün yaramaz şifatlarını eyüye döndermekdür. Ya'nî nefs-i emmāreyi levvāmelige (13) ve mülhimelige ve muṭma'innelige döndermekdür ve İrci'î hitābına kābiliyyet kesb etdürmekdür. Pes (14) ol ne vakt olur? Ol şol vakt olur kim evvel ihlāş-ile bir mürşid-i kāmilün elin tutup (15) tevbe eyleye. Andan a'māl-i şālīhaya meşgūl ola. Andan riyāzet ede. Andan zikru'llāha müdāvemet (16) eyleye. Kaçan bu dört nesneyi etse bu dört nesnenün hāşşiyeti nefs-i emmārenün ol yaramaz (17) şifatlarını hep eyüye mübeddel ede. Ya'nî eyüye döndere. Nite-kim Hāk -Ta'ālā- buyurdi: إِنَّ الْحَسَنَاتِ يُذْهِبْنَ السَّيِّئَاتِ İnne'l-ḥasenāti yūzhibne's-seyyi'āti⁶³⁸ dedi. (206b-1) Ḥasenāt'dan murādı bu dört nesnedür. Her kim ol dört nesneye mülāzim olsa şifāt-ı zemîmeyi (2) cemî-i maḥv ede durur. Pes tevbeden murād budur ve bu tevbe ile 'ibādetin mişālî neye beñzer? Bu cemî-i (3) 'ibādetler kim vardır şādef menzilindedür ve tevbe ol şādefün içinde incü mişālindedür. Vaktā kim (4) bir kişinün tamlar tolu şādefi olsa ammā bu şādeflerin içinde dürr bulunmasa ol şādeflerin cemî'isi (5) bile hiçdür kıymeti yokdur. Pes 'ibādet dağı eyledür ol 'ibādetde kim tevbe bulunmasa ol 'ibādet (6) hiçdür. Gerek-ise bir

⁶³⁷ Tövbe edenler, ibadette bulunanlar... Kur'ân, IX. Tevbe Sûresi, 112. âyet. KKM. 231. (Tevbe eyleyiciler, ibâdet eyleyiciler... (9) Sûretü't-Tevbe, 112. âyet. SKT. 152, Anlar tevbe edenlerdür, 'ibâdet edenlerdür... 11. cüz, Sûretü't-Tevbe, 112. âyet. KTC. 2-114, مَدْحٌ Medh üzere merfû'dur ve mâ-bâ'dında mezkûr olan şifât dağı ol hükmedür. Ya'nî mezkûr olan ehl-i İmân me'âşiden tevbe edenlerdir. Hud'ya ihlâşla kulluk edenler. 11. cüz, Sûretü't-Tevbe, 112. âyet. TZA. 1-320, Onlar tövbe edenler, ibâdet edenler... Tevbe Sûresi, 112. âyet. KKTA. 206, Tövbe edenler, ibâdet edenler... Tevbe Sûresi, 112. âyet. KKTA. 206)

⁶³⁸ ... Şüphe yok ki güzel işler, kötülükleri giderir... Kur'ân, XI. Hud Sûresi, 114. âyet. KKM. 265. (... Bayık eyü işler ya'nî biş namaz giderür yavuz işleri. (11) Sûratü Hud, 114. âyet. SKT. 176, ... Elbette eyü işler (ya'nî güzel işler) giderür günâhları... 12. cüz, Sûretü Hud, 114. âyet. KTC: 2-152, إِنَّ الْحَسَنَاتِ يُذْهِبْنَ السَّيِّئَاتِ Tahkikâ kim eyülikler yaman olan eşyâyı maḥv eder, Esbâbü'n-nüzûlde getürdi kim: Bir kişi Ḥazretin ḥuzûruna gelüp dedi. Yâ Resûla'llâhi! Bir ḥâtûndan her nesneye nâ'il oldum ancak anınla cimâ' etmedim. Ḥâlim nice olur? Ol maḥal Hāk -Celle ve 'alâ- bu âyeti münzil kıldı. Ba'dehû Ḥazret -Salla'llāhu 'aleyhi ve sellem- ana su'âl eidi ki: O ḥâlden sonra namâzı benimle cemâ'atle kıldın mı? dedi. Belî. Ḥazret buyurdi: Namâz sana keffâre oldu. Şāḥâbe-i kirâm Ḥazrete su'âl etdiler: Yâ Resûla'llâhi! Bu ḥâl ana yalnızdur yâ cemî-i ehl-i imāna? Ḥazret buyurdi ki: Cemî-i ehl-i imānadur; ve bu rivāyeti Ḥazretin ḥadîs-i şerîfi te'yîd eder ki buyurdi: Kebâ'ir icinâb olunca namâz, namâza dek keffâre olur aralarında olan günâhlara. 12. cüz, Sûretü Hud, 114. âyet. TZA. 1-361, ... Çünkü iyi işler kötü işleri giderir... Hud Sûresi, 114. âyet. KKTA. 235, ... Çünkü güzelliğler kötülükleri (günâhları) giderir... Hud Sûresi, 114. âyet. KHMK. 2-61)

kişinin yüz yıl 'ömri olsun ol yüz yılı 'ibâdet-ile t̃ā-at-ile geçürse anuñ (7) 'ibâdeti kabûl olmaz. Çün-ki tevbesi yokdur bir sinek kanadı deñlü. Cemî-i 'ibâdetinüñ Hâk - Ta'ālâ- (8) huzûrında i'tibârı yokdur ve dañı taḥkîk bilgî-kim tevbesüz kişi velî olmadı ve tevbesüz kişi (9) Hâk dîdârını görmedi ve tevbesüz kişi yarlığanmadı ve tevbesüz kişi günâhından kurtulmadı. Pes (10) sen dañı gerekdür kim tevbeyi ta'cîl edesin bu gün yarın tevbe edem demeyesin-kim Resûl ḥazreti (11) -'Aleyhi's-selâm- buyurur: هَلَكَ بَلْ يُرِيدُ الْإِنْسَانُ Heleke'l-müsevvifüne sevfe etübü. Ya'nî dër: Helâk oldu şunlar kim tevbe (12) edem dëdiler⁶³⁹ demek olur. 'İbn-i 'Abbās -Raḍiya'llāhu 'anhu- بَلْ يُرِيدُ الْإِنْسَانُ Bel yürüdü'l-insānū li-yefcüre emānehū⁶⁴⁰ (13) dëdiginden Hâk -Ta'ālâ- eydür: Âdemî takdîm eder günâhını te'ḥîr eder tevbesini tevbe edem dër. (14) Bir gün ölür gider. Ya'nî ölür ol yaramaz işlerin üzerinde-y-iken ol kâhellik-ile tevbesüz (15) ölür -Ne'üzü bi'llāhi- ve dañı Resûl ḥazreti -Şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem- buyurur: مَا أَصْرَ مَا عَاشَرَ مَنْ اسْتَغْفَرَ وَ إِنْ عَادَ فِي الْيَوْمِ سَبْعِينَ مَرَّةً Mā eşarra men istağfere (16) ve in 'āde fi'l-yevmi seb'îne merreten. Ya'nî günâh üzerine pāyidār degüldür şol kişi-kim istiğfār (17) eyledi. Eger günde yetmiş kerre tevbe edüp tevbesin şınup günâh ederse dañı demek olur (207a-1) ma'nîsi ve dañı mervîdür Resûl ḥazretinden -'Aleyhi's-şalâtü ve's-selâm- eydür: Benî İsrâ'il zamânında (2) bir kişi var-îdî. Kifl dërlerdî. Dürflü dürlü günâhlar işlerdi. Çok buğdayı vardı. Bir yıl gāyet (3) kızlık oldu. Kimsede buğday bulunmadı. Bir gün bir ḥātūn aña buğday almağa vardı. Baña buğday (4) şat dëdi. Kifl eyitdi. Ey ḥātūn! Gel ḥalvete varalum baña dilegümi vër. Saña vëreyim dëdi. (5) Ol ḥātūn rızā vërmedi evine geldi. Eri eyitdi: Ey ḥātūn! Buğday bulduñ-mı? dëyü şordı. (6) Ḥātūn ḥikāyeti dëyü vërdi. Eri eyitdi: Oğlancuklarımız acıkdı bāzârda buğday dañı bulunmaz. (7) Var kim fermān senüñdür dë dëdi. Dilersen şat aķçeñ al. Dilersen murāduñ ne ise eyle de

639 etmediler

640 Hayır, insan, ileride olanı yalanlamak ister. Kur'ân, LXXV. Kıyâme Sûresi, 5. âyet. KKM. 698. (Belki diler âdamî kim ma'siyat eyleye ileyinde ya'nî yazuğı ilerü duta, tevbeyi girü koya, ansuzda ölüm ire. (75) Sûratü'l-Kıyâme, 5. âyet. SKT. 500, Belki diler âdemîler tekzîb edeler önlerindeki ba'si lba's b̃eş Ar. göndermek, firistâden, irsâl etmek; ve halk etmek, ve diriltmek, meyyiti ihyâ etmek; ve birini peygamber etmek. Terc. 1-155.) 29. cüz, Sûretü'l-Kıyâme, 5. âyet. KTC. 4-189, بَلْ يُرِيدُ الْإِنْسَانُ لِيَفْجُرَ أَمَامَهُ Bel-kim 'Addî Bin Rabi'a ister ki ilerisinde fesâd ede. TZA. 2-417, Hayır, insan önünde olan kıyâmeti yalan saymak ister. Kıyâme Sûresi, 5. âyet. KKTA. 578, Fakat insan, önündeki (o kıymeti) yalanlamak diler. KHK. 3-360)

(8) dedi. Vardı ol hātūn eyle dedi. Kifl ol hātūnı aldı hālvete vardı. El şundi-kim yapışa (9) hātūn ditredi. Hātūna Kifl eydür: Ne ditrersin ve ne ‘aceb korkduñ? dēr. Hātūn: Yā Kifl! Allāhuñ (10) ‘azābı katıdur. Ben Allāhdan- korkarın. Kifl eydür: Yā niçün geldüñ? dēr. Hātūn eydür: Açlıkdan (11) oğlancuklarum buñaldılar anuñ-içün geldüm dēr. Kifl eydür: Sen hātūnlıgıñ-ile Allāhdan korkarsın (12) ben erligüm-ile niçün korkmayayın dedi. Elini kendüye çekdi. Oloğ sā‘at tevbe eyledi. Ol hātūna (13) altmış altunlık buğday vērdi Allāh yolına. Ol hātūn buğdayı aldı Kifle çok du‘alar eyledi. (14) Sen beni āzād eyledüñ Allāh seni āzād eylesün dedi. Ol gece Kifl öldi kapusına yazılmış: (15) عَفَرْنَا لِيْلِكْفِلِي لِيْلِكْفِلِي لِيْلِكْفِلِي لِيْلِكْفِلِي لِيْلِكْفِلِي Ğafernā li’l-Kifli li-terki’z-zinā.⁶⁴¹ Çün Hāk -Ta‘ālā- kereminden kullarına tevbe eylen her ne günāhıñuz var-ise (16) kabūl eyleyeyim sizi yarlıgayayım dedi. Pes biz niçün uşañ dutavuz? وَهُوَ الَّذِي يَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهِ وَيَعْفُو عَنِ السَّيِّئَاتِ Ve hüve’llezī yakbelū’t- (17) tevbete ‘an ‘ibādihī ve ya‘fū ‘ani’s-seyyi’āti⁶⁴² dēyü buyurdi. Hāk -Ta‘ālā- çün bize dēr ki: Ben ol Tañrıyam ki (207b-1) kullarım tevbe eylese kabūl ederin dedi. İmdi! ‘Āklı olan kimseler her günde bel-ki her nefesde (2) tevbe eder korkar ki nā-gāh ölüm gele tevbesiz bulınavuz dēyü. Resūl hāzreti -Şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem- (3) andan demişdür kim: عَجِّلُوا بِالصَّلَاةِ قَبْلَ الْمَوْتِ وَعَجِّلُوا بِالتَّوْبَةِ قَبْلَ الْمَوْتِ ‘Accilū bi’s-şalāti kable’l-fevti ve ‘acillū bi’t-tevbeti kable’l-mevti.⁶⁴³ Pes ölüm gelmezden (4) öñdin tevbeyi ta‘cıl etmek gerekdür. Kim bilür dil mi dutılır yoksa anşuzın mı öle? ‘Aziz! OI (5) seyyid-i kā’ināt ve mefhar-ı mevcūdāt her günde gecesı-y-le yüz kerret istiğfār ederdi. Ol eyle edicek (6) bir günde biñ kerre tevbe ve istiğfār edersevüz dañı azdur ve tevbe etmekde Hāk -Ta‘ālā- kullarına buyurur: (7) تَوْبُوا إِلَى اللَّهِ جَمِيعًا أَيُّهَا الْمُؤْمِنِينَ لَعَلَّكُمْ

⁶⁴¹ Zinayı terk ettiğı için Kifl’i yarlıgadık.

⁶⁴² Ve o bir mabuttur ki kullarının tövbesini kabul eder ve kötülükleri bağışlar... Kur’ân, XLII. Şûrâ Sûresi, 25. âyet. KKM. 573. (Dakı Ol Ol’dur kim kabûl eyler tevbeyi kullarından, dakı afv eyler yavuz işlerden... (42) Sûratü’s-Şûrâ, 25. âyet. SKT. 397, Ol Allāh -Ta‘ālā- kabûl eder tevbeyi kendi kullarından ve ‘afv eder günāhlardan... F. Ya‘nî nebî peygām erişdirir. Ammâ kulların cümle mu‘ameleleri Allāh -Şühâne-dendir. 25. cüz, Hâm, ‘Ayn, Sîn, Kâf Sûresi, 25. âyet. KTC. 4-56, وَمَنْ الَّذِي يَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهِ Ve yaman işlerden tecâvüz eder. Ya‘nî tevbe etdiklerinden sonra cürümlerin bağışlar. 25. cüz, Sûretü’s-Şûrâ, 25. âyet. TZA. 2-280, O, kullarının tövbelerini kabul eder, kötülüklerinden vazgeçer... Şûrâ Sûresi, 25. âyet. KKTA. 487, O, kullarının tövbesini kabul eden, kötü hareketlerini (tevbe ile) bağışlayandır... Şûrâ Sûresi, 25. âyet. KHKM. 3-130)

⁶⁴³ Vakti kaçırmadan önce acele ediniz. Ölmeden önce tövbe etmekte acele ediniz.

تُذَلِّحُونَ Tübü ila'llāhi cemī'an eyyühe'l-mü'minine le'alleküm tuflihüne⁶⁴⁴ ve dağı Resül
 Һазreti -‘Aleyhi's-selām- buyurur. Enes (8) rivāyet eder: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا مِنْ صَوْتٍ أَحَبَّ إِلَى اللَّهِ تَعَالَى مِنْ صَوْتٍ مُذْنِبٍ تَائِبٍ إِذْ قَالَ يَا رَبِّ فَيَقُولُ مِنْ فَوْقِ عَرْشِي لَبَّيْكَ يَا عَبْدِي سَلْ تَعْطِيهِ أَنْتَ عِنْدِي كَبْعُضٍ
 مَلَأْتِكُنِي Kāle Resūlu'llāhi -Şalla'llāhu ta'ālā 'aleyhi ve sellem- Mā min şavtin eħabbe
 ila'llāhi ta'ālā (9) min şavtin müznibin tā'ibin iz kāle yā Rabbi fe-yeķülü min fevķi 'arşı
 lebbeyk yā 'abdī sel ta'īhi (10) ente 'indī ke-ba'zı melā'iketi. Ya'nī demek olur kim:
 Hāk -Ta'ālā- Һазretinde tevbe ediciler üninden (11) sevgülü ün yokdur. Kaçan
 günāhından tevbe edici kul bir kerret şıdk-ile: Yā Rabbi! Tevbe estagfiru'llāh (12) dese
 'arş üstinde ün gelür kim: Lebbeyk yā kulum! Dile benden ne dilerseñ kim şimdi sen
 (13) benüm katumda ba'zı melā'ikelerüm gibisin demek olur. Zihī sa'ādet ve zihī
 beşāret tevbe edenlere (14) ve bir Һadış-i kudsi buña münāsib Resül Һазreti -‘Aleyhi's-
 selām- buyurur: قَالَ اللَّهُ تَعَالَى عَزَّ وَجَلَّ يَا ابْنَ آدَمَ عَلَيْكَ التَّوْبَةُ وَعَلَيْكَ الْقَبُولُ وَعَلَيْكَ الْجَهْدُ وَعَلَيْكَ الْهِدَايَةُ وَعَلَيْكَ الدُّعَاءُ وَعَلَيْكَ
 الْإِجَابَةُ عَلَيْكَ السُّؤَالُ وَعَلَيْكَ الْعَطَاءُ عَلَيْكَ الشُّكْرُ وَعَلَيْكَ الزِّيَادَةُ عَلَيْكَ التَّوَكُّلُ وَعَلَيْكَ الْكِفَايَةُ عَلَيْكَ التَّقْوِيضُ وَعَلَيْكَ الْحِفْظُ وَالْعِنَايَةُ صَدَقَ
 اللَّهُ Kāla'llāhu ta'ālā -‘azze ve celle- ya'bne (15) ādem 'aleyke't-tevbetü ve 'aleyye'l-
 kabülü ve 'aleyke'l-cehdü ve 'aleyye'l-hidāyetü ve 'aleyke'd-du'ā'ü ve 'aleyye'l-icābetü
 (16) 'aleyke's-su'ālü ve 'aleyye'l-aṭā'ü 'aleyke's-şükrü ve 'aleyye'z-ziyādetü 'aleyke't-
 tevekkülü ve 'aleyye'l-kifāyetü (17) 'aleyke't-tefvīzu ve 'aleyye'l-ħıfzu ve'l-ināyetü
 Sadāka Resūlu'llāh.⁶⁴⁵ Ammā bu tevbe etdikden sonra (208a-1) vācibdür ki bir kaç
 nesneyi tebdil edeler. Evvel budur ki şöħbeti tebdil ederler. Anuñ-çün kim eger (2)

644 ... Tövbe edin hepiniz Allah'a ey inananlar da kurtulup, erin muradınıza. Kur'ân, XXIV. Nûr Sûresi, 31. âyet. KKM. 409. (... Tevbe eylen Tanrı'ya, dükeli, iy mü'minler! Ola ki kim siz kurtulasız. (24) Sûratü'n-Nûr, 31. âyet. SKT. 284, ... Rücü' ediniz Allāh cānibine cümleñiz ey Müslümānlar; ola ki sizler necāt bulasız. 18. cüz, Sûretü'n-Nûr, 31. âyet. KTC. 3-95, ... تَوْبُوا إِلَى اللَّهِ جَمِيعًا أَيُّهَا الْمُؤْمِنِينَ Dağı Tanrı semtine kamunuz tevbe edip dönün ey ehl-i imān olan kimesneler. لَكُمْ تُذَلِّحُونَ Tā ki siz iki cihānın sa'ādetine nā'il olup zahmetlerden kurtulasız. Çün kim Hāk -Ta'ālā- -Celle ve 'alā- ensābın teẓayyu'ına [2dā'yi' olmasına.] mücib sıfāhın [sifāh سَفَاح Ar. zinā etmek, zinā kerden. Terc. 1-480.] esbābından halkı nehy etdi ħıfz-ı ensāba ve beķā-yı nev'e mücib olan nikāhla fermān edüp buyurdu. TZA. 2-90, ... Mü'minler! Həpiniz Allah'a tövbe edin ki umduklarınıza ermiş olun. Nûr Sûresi, 31. âyet. KKTA. 354, Həpiniz Allah'a tevbe edin ey müminler! Tā ki korktuğunuzdan emin, umduğunuza nāil olasınız. Nûr Sûresi, 31. âyet. KHKM. 2-307)

645 Yüce Allah buyurur: Ey Âdem oğlu! Tövbe edersen kabul ederim. Cehd edersen hidayet veririm ve dua edersen icabet ederim. Sual edersen (istersen) veririm; şükr edersen ziyāde ederim. Tevekkül edersen (sana) kifayet ederim. Tefviz edersen (işlerini bana ısmarlarsan) ħıfz ederim ve inayet ederim yardım ederim. -Allah'ın Resülü gerçektir.-

şoĥbeti tebdil etmeyüp gine ol evvelki muĥâlif kimseler ile muşâĥabet éderse gine ol tevbe étdüĝi (3) yolda olmamış olur. Eyle olsa ol muĥâlif yoldaşlar anı ol ıarıkden çıkarurlar. Pes (4) eyle gerekdür ki tevbe éden kişı evvelki yoldaşlardan kesile tevbekârlara yoldaş ola. Dilerse kim (5) dāyim ıarık-i müstakim üzerine ola. Zırā her kişı müşāĥib olduĝi kimsenün el-betde ĥuyın ıtutaĝan (6) olur ve kıyāmet güninde daĥı her kişı müşāĥibi-y-le bile kıpar. Nereye giderse muşāĥibi-y-le gider. Pes (7) ol vakt ehl-i fesāda yoldaş olanlar ve anların fi-line yoldaşlık édüp muvāfaķat édenler (8) peşimān olup eydeler ki: **يَا وَيَلَتَى لَمْ اتَّخِذْ مُلَاحًا خَلِيلًا** Yā veyletā leytenī lem etteĥiz fülānen ĥalīlen⁶⁴⁶ dēyeler. Yanī: Keşke ben fülān fāsıkı (9) dost édinmeye-y-düm ve müşāĥib olmaya-y-dum. Şāyed bu gün kıyāmet güninde anuĥ-ile kıpmaya-y-dum. Bu ‘azāba (10) giriftār olmaya-y-düm dēye ve Resul ĥazreti -Şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem- buyurur: **الْمَرْءُ دِينَ خَلِيلِهِ فَلْيَنْظُرْ أَحَدُكُمْ مَعَ مَنْ يَخَالِكُ** El-mer’ü ‘alā dīni ĥalīlihī (11) fe-l-yanzūr aĥdüküm ma’a men yuĥālik. Ya’nī: Nazar eylesün görsün kimün ile dostlık éder. Eger (12) fāsık ise müşāĥib olduĝi tizcek anuĥ şoĥbetin terk eylesün. Andan ıraĝ olsun şālīĥler (13) şoĥbetin ihtiyār étsün. Tā kim ol şālīĥler ile bile ĥaşr ola. Ba’zı ‘ulemā bu ma’nī üzerine nazm (14) édüp demişler kim: **عَنِ الْمَرْءِ لَا يَسْقُلُ وَأَبْصُرَ قَرِينَهُ فَإِنَّ الْقَرِينَ بِالْمَقَرِّ مُقْتَدِي** ‘Ani’l-mer’i lā tes’elü ve ebşır qarīnehū fe-inne’l-qarīne bi’l-maķārini muķtedī. Ya’nī: (15) Bir kişı kim görürsin ne kişidür dēyüp şorma. Yoldaşını gör. Daĥı anuĥ ĥālī yoldaşından (16) ma’lūmdur. Zırā yoldaşına uyup ol ne işlerse ol daĥı anı işleyici olur. Ya’nī her (17) kişinün ĥāline yoldaşı ıanukdur demek olur ve daĥı demişlerdür ki: **الطَّبِيعَةُ يَسْرُقُ مِنَ الطَّبِيعَةِ وَصَاحِبُهَا لَا يَذَرِي** Et-ıabī’atü yesruķu. (208b-1) Ya’nī: ıabī’at daĥı uğrular yoldaşınun ĥuyından ıabī’at issi (2) daĥı duymaz-ise demek olur. **مَنْ كَثُرَ سَوَادُ الْقَلْبِ فَهُوَ مِنْهُمْ** Men keşūra sevāde’l- (3) ķalbi fe-hüve minhüm. Ya’nī: Kim-ki bu ķavme ķarışup anuĥ ķaraltusın arturur anlardan olur demek (4) olur. Bir ĥadış daĥı buyurur: **مَثَلُ الْجَلِيسِ السَّوِّءِ** Meşelü’l-celisü’s-sev’i ke-meşeli’l-‘ayni in lem yuĥriķuke beşerihī ‘ullīķa bike (5) min riĥihī. Yavuz yoldaşun mişālī demürçi dükkānına varup oturan gibidür. Eger-çi-ki ol demürçinün (6) odı ķoĝları ve-yā

646 Yā ne olaydı bana da fülān kişıyle arkadaş olmayaydım.

demirinün kızmışınun çoğları anı yakmaz-ise dağı ol çirkin қоқуларından ol қара (7) tozlarından saña dağı қонар ve saña yetişür siñer. İhtimāl var ki bel-ki yaқа dağı. Zīrā ekşer ‘āded budur ki (8) demürce dükkānına varan anlaruñ odına yanar. Ol қоқулар siñerse ve ol қарalar üstine қонarsa (9) һод һаққ arasına varımayasın. Pes bu yaramaz kişilerün yoldaşlığı dağı kişiye yaramaz eyler. Nite-ki (10) Mevlānā Celāle’-d-dīn һазreti dağı buyurmuşdur -Raḥmetu’llāhi ‘aleyh-:

صُحِبْتُ صَالِحٍ تَرَا صَالِحٌ كُنْتُ . صُحِبْتُ طَالِحٍ تَرَا طَالِحٌ كُنْتُ

Şoḥbet-i şālīḥ tūrā şālīḥ kuned (11)

Şoḥbet-i tālīḥ tūrā tālīḥ kuned⁶⁴⁷

Ve Şeyḫ Sā’dī Şirāzī dağı bir kaç Fārisī beytler demişlerdür. Tā ki (12) ol yaramaz kişilerle müşāḥabet edenlere naşihat ola eyüler ile yoldaş olalar. Beyt: (13)

كُلِّ خُوشْ بُوِي دَرِ حَمَامِي رُوزِي . رَسِيدَ آزِ دَسْتِ مَخْلُومِي بَدَسْتُم

بَدُو كُفْتَمْ كِه مِسْكِي يَا عَيْبِرِي . كِه آزِ بُوِي دِلَاوِيزِي تُو مَسْتَم

بِكُفْتَا مَنْ كُلِّ نَا چِيَزْ بُو دَم . وَلِيَكِنْ مُدَّتِي بَا كُلِّ نِشِسْتَم

جَمَالِي هَمْ نِشِينْ بَرِ مَنْ أَثَرِ كَرْد . وَ كَرْنِي مَنْ هَمَانْ خَاكَمْ كِه هَسْتَم

Külī hoş buy der ḥammāmi ruzī

Resīd ez dest-i maḥdūmī be-destüm

Bedo kuftem ki miskī yā ‘abīrī (14)

Ki ez buy-i dil-āvizī tu mestem

Bī-kuftā men külī nā-çiz budem

Ve-līkin müddetī bā kül nişistem

Cemālī (15) hem nişin ber men eşer kerd

Ve-ger-ni men hem-ān ḥākem ki hestem⁶⁴⁸

Ya’nī Şeyḫ Sā’dī Şirāzī eydür: (16) Nā-gāḥ ḥammāma girdüm-ki kili tımışkı taş içinde қоmışлар. ‘Azīz kişiler başlarına ve şaқalarına dürterler. (17) Nāzük қоқуларla tımağum mu‘aṭṭar oldı. Göñül dili-y-le su‘āl edüp eyitdüm-ki: Ey kill! Bu ‘izzet bu şeref

⁶⁴⁷ Salihlerle sohbet edersen salihlerden olursun. * Günahkârlarla sohbet edersen, günahkâr olursun. Vezni: Fā‘ilātün / fā‘ilātün / fā‘ilün

⁶⁴⁸ Vezni: Mefā‘ilün / mefā‘ilün / fa‘ülün

(209a-1) saña neden hâşıldur? Misk-mi olduñ yoħsa ‘abîr mi? Senüñ rāyihalaruñdan ben uş mest oldum (2) dëdüm. Ol daħı hāl dili-y-le baña dëdi-ki: Ben haķîr toprağ-idim ve-lîkin bir kaç gün bir ‘azîze yoldaş (3) oldum ki ol güldür. Anuñ ‘izzetinden baña sirāyet ëtdi. Ben daħı ol şoħbetüñ eşerinden ‘azîzlerüñ (4) başında ve şaķalında yer buldum ‘azîz oldum. Ammā gine hem-ān bayağı toprağam. Beyt:

Degme kîl hāmmām (5) içinde gör ne koķar gül gibi

Hem-nişîn oldı meger kim bir niçe gün verd-ile.⁶⁴⁹

Pes bunı bildüñ-ise (6) evvel şartı tevbe ëtmegüñ evvelki müşāhiblerden tevbe ëtmekmiş. Gel imdi! İkinci vācib olanın daħı (7) işit-kim nicedür. İkinci vācib olan daħı budur ki: Tevbe ëdene şüretini daħı tebdîl ëde. Zîrā çün-kim (8) bu şüfîler şüretine ya’nî yoluna geldi. Dilerse kim dibelik şüfîlerden şālihlerden ola. Şüfîlerüñ (9) şüretine girmek gerek. Ecnebîler şüretinden çıkmaķ gerek. Zîrā ol şüret-ile varup ma’şîyyete mürtekîb (10) olmaz olursa daħı anı hāķ ‘ayb ederler. Bu şüret-ile bunun gibi iş saña düşmez dërler. Ol (11) daħı hāķdan alıñur ol işi terk eder ve hem Resûl hażreti - Şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem- demişdür ki (12) مَنْ تَشَبَّهَ بِقَوْمٍ فَهُوَ مِنْهُمْ Men teşebbehe bi-ķavmin fe-huve minhüm⁶⁵⁰ ve üçüncü vācib olan daħı tevbe ëdene loķmasını daħı tebdîl ëtmekdür. (13) Eger gine harām yā şübhelü ta’ām yërse ol loķma anı bayağı hālîne iledür. Pes tevbe ëtmek evliyāya (14) ulaşmaķ budur ki loķmayı hırķayı şoħbeti tebdîl edeler. Zîrā tālibüñ daħı geyecegi sünnet üzerine (15) olmaķ gerekdür. Pes sünnet üzerine ton gine meşāyih tönüdür. Anı şüfîler geyerler şeyhleri (16) elinden. Zîrā bunlar harāmdan şöhretten riyağan berîdür. Bir kişinüñ geydügi tonda harām olsa (17) Haķ -Ta’ālā- anuñ farîzalarını nāfilelerini ķabûl eylemez ol harām andan gitmeyince. Nite-kim Resûl hażreti (209b-1) -Şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem- buyurur: مَنْ اشْتَرَى ثَوْبًا بِعَشْرَةِ دَرَاهِمَ وَفِي ثَمَنِهِ دِرْهَمٌ مِنْ حَرَامٍ لَا يَقْبَلُ اللَّهُ مِنْهُ صَرْفًا وَلَا عَدْلًا Meni’şterā şevben bi-‘aşereti derāhime ve fî semenine dirhemün min harāmin lā yaķbelu’llāhu (2) minhu şarfen ve lā’adlen. Ma’nîsi budur kim: Bir kimse on dirheme bir geyecek alsa şatun. Ol on dirhemüñ (3) bir dirhemî harām olsa Haķ -Ta’ālā- anuñ farîzaları ve nāfileleri ķabûl eylemez. Ya’nî nāfile ve farz ‘ibādetlerini (4) hüsn-i ķabûl-ile ķabûl eylemez. Pes şüfî

649 Vezni: Fā’ilātün / fā’ilātün / fā’ilātün / fā’ilün

650 Kim bir kavme benzerse o, onlardandır.

olmak isteyen gerekdür ki geysisini dağı pāk eyleye riyādan (5) şöhetden göñlinde niyyeti kendüden issi şovuk def' etmek için ola ve setr-i 'avret için ola (6) ve sünnet üzerine ve tarīk-i meşāyih üzerine ola ancak ve Şeyh Süfyān-ı Sevrī -Raḍiya'llāhu 'anhu- evinden (7) çıkđı. Dervişler katına vardı. Dervişler gördi-kim şeyh hırkasını ters geymiş. Eyitdiler: Libāsınuzı (8) ters geymişsiz dēdiler. Mukayyed olmadı. Gine şöyle ters kodi. Eyitdi: Ben bunu geydügim vaktin (9) Allāh rızası-y-içün geydüm-üdi. Ammā ters idüğün bilmedüm idi. Şimdi halk rızası-y-içün bozmazın (10) dēdi. İmdi! Eger dönderüp halk için bir yanın geyse riyā olurdu. Münāsib gelmişken bu kişi (11) bābında bir kaç söz söyleyeyim. 'Aşıklar 'ārifler aşhāblar tönların nice geydiler bildüreyim. (12) Tālibler dağı bileler kim gerçeklerün tönı nenün gibidür ve niçün geydiler ve fukarādan bā'zı vardır kim (13) bir göñlek içinde 'ömrlerin geçürdiler: Emīre'l-mü'minīn 'Alī -Raḍiya'llāhu 'anhu- bir göñlek geyydi üç (14) gümişe şatun alup tıururdu. Andan sonra anuñ yēñlerini barmakları berāberinden kesdi (15) Resül ḥazreti -'Aleyhi's-selām- 'Ömeri'bni Ḥaṭṭāb ḥazretine eyitdi: *إِنْ أَرَدْتَ أَنْ تَلْقَى صَاحِبَكَ فَرَقِّعْ قَمِيصَكَ* İn eredte en tülkāşāhibeke (16) fe-raḳḳi' kāmīşake ve aḥşif na'leyke ve aḳşır emeleke ve kül dūne's-şebi'a. Ya'nī: Sen baña buluşayın (17) dērsen göñlegünı yama ve na'lınuña taşma daḳ ve emelünı kışa eyle. Doyınca yemek yeme dēdi. (210a-1) Hikāyet olundu-ki Bağdād cāmī'inde bir kişi vardı. Yazda kışda bir geyecek geyydi ancak. Aña (2) eyitdiler: Niçün hem-ān bir geyecek geyersin ancak. Ol eyitdi: Ben çok geyecek geyegen-idüm. Düşümde gördüm-ki (3) cennete varmışam. Cennet içinde fukarādan bir cemā'at gördüm. Oturup bir şofradan yemek yerler. Ben dağı (4) diledüm-ki bile anlaruñ-la oturam. Ol yemekden yeyem. Nā-gāh gördüm melā'ikeler gelüp elüme yapışup beni (5) aralarından kaldurdılar ve baña eyitdiler: Bunlar dünyāda birer kaftandan artuḳ geymezlerdi. Senün (6) iki göñlegün vardır. Sen bunlaruñ-ile oturma dēdiler. Ben uyḳumdan uyanu geldüm. Andan sonra (7) nezr eyledüm-ki bir geysüden artuḳ geymeyem tā ölince dēdi. Pes kifāfdan artuḳ geymek şöhetden ötüridür (8) riyādur. Sultān Şeyh Bā-Yezīd-i Beştāmī -Raḥmetu'llāhi 'aleyh- bir göñlek geyydi ancak. Öldüğü vaktin ol (9) bir göñlekden artuḳ dağı nesne bulunmadı libāsından. Ebu'l-Ḥafzü'l-Ḥaddād -Raḥmetu'llāhi 'aleyh- eydür: Vaktā-ki (10) fakīrün ya'nī şūfılığa heves edenün tönında tazelik görseñüz siz andan hīç ḥayr ummañ. Aşhāb-ı (11) Şuffa kavmi ḥod kendüler-le toprak arasında ḥā'il komazlardı.

Zîrâ hâ'il olmağa istikrâh ederlerdi (12) ve Resûl hâzreti -‘Aleyhi’s-şalâtü ve’s-selâm- buyurur: مَنْ تَرَكَ ثَوْبَ جَمَالٍ وَهُوَ قَادِرٌ عَلَى لِبْسِهِ اَلْبَسَهُ اللهُ تَعَالَى مِنْ حُلِّ الْجَنَّةِ Men tereke şevbe cemâlin ve hüve kâdirun ‘alâ lübsihî el-besehü’llâhu (13) ta‘ālā min huleli’l-cennete. Ya‘nî: Kim-ki güzel geyecek geymese ya‘nî geymegi terk etse gökçek geymege kâdir iken Hâk -Ta‘ālā- (14) aña cennet hullelerini geydüre ve Şeyh Sultân ‘Abdü’l-kâdir-i Gîlânî -Raḥmetu’llâhi ‘aleyh- bir renkli ton geyderdi (15) ancak ve taylesân şokınurdu ve Şeyh ‘Aliyyi’bni Heybetî -Raḥmetu’llâhi ‘aleyh- dāyim kara ton geyderdi. Anı (16) daḥı bir geyderdi ancak ve Ebu’d-Derdāyı gördiler ölincek bir gönlegi var ancak. Ol daḥı kırk yerde (17) yamalı. Ammā ‘aṭā ettiği vaktin kırk dört bin fülürî bir aradan ‘aṭā etti. ‘Ömer hâzreti -Raḍiya’llâhu ‘anhu- (210b-1) er âdemleri görse kim bir ince ton geyer görse der-hâl tırrası-y-le aña hamle ederdi. Eydürdi: Bu ince (2) tonları ‘avretlere kon anlar geysünler dērdi ve Resûl hâzreti -Şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem- buyurur kim: (3) نَوِّرُوا قُلُوبَكُمْ بِلِبَاسِ الصَّوْفِ فَإِنَّهُ مَدْلَةٌ فِي الدُّنْيَا وَتَوَرُّ فِي الْآخِرَةِ وَإِيَّاكُمْ أَنْ تُفْسِدُوا دِينَكُمْ بِحَمِيٍّ النَّاسِ وَتَنَائِبِهِمْ Nevvirū kulūbekūm bi-libāsi’s-şūfi fe-innehū mezelletūn fi’l-dünyā ve nūrun fi’l-āhireti ve iyyākūm en tüfsidū dīnekūm (4) bi-ḥamdi’n-nāsi ve şenā’ihim. Ma’nisi budur kim: Gönüllerünüzi nūrlandırın ‘abālar geymek-ile. Zîrâ kim (5) ‘abālar geymek dünyāda ḥorlıkdur ve āhiretde nūrdur ve ḥalkūn ögmesi-y-le dīnlerünüzi (6) fesād etmen şakınun ve rivāyet olundı-ki Resûl hâzreti daḥı -‘Aleyhi’s-şalâtü ve’s-selâm- eski (7) ‘abā geyderdi ve eski ayak kabı geyderdi ve kulları-y-le oturup ta‘ām yērdi ve daḥı Resûl hâzreti -Şalla’llâhu (8) ‘aleyhi ve sellem- buyurdi: مَنْ لَبِسَ ثَوْبَ شُهْرَةٍ فِي الدُّنْيَا اَلْبَسَهُ اللهُ ثَوْبَ مَدْلَةِ الْقِيَامَةِ Men lebise şevbe şöhretin fi’l-dünyā elbesehü’llâhu şevbe mezelletin yevme’l-kıyāmeti. Ma’nisi (9) budur ki: Kim-ki dünyāda ḥalāyık içinde şöhret tōnı geyse Hâk -Ta‘ālā- kıyāmet güninde aña ḥorlık tōnı geydüre. (10) Pes şol kimseler kim tālib-i Hâkdur ve gerçek şūfî olmak ister. Lāzımdur aña kim vara ecnebî (11) şūretinden çıka. Vara meşāyiḥ elinden kisve-i meşāyiḥ geye ve loḳmasını deḡışdüre ve yoldaşlarını (12) şālihler edine. Evvelki loḳmasını evvelki müşāhiblerini evvelki kisvesini terk eyleye. Dilerse kim ṭarīḳ-i meşāyiḥe (13) sülūk eyleye. Ammā bu meşāyiḥlerūn mürīdleri kim vardur üç mertebe üzerinidür ve ḥırka daḥı iki (14) nev‘dür: Bir ḥırka-i irādetdür ve bir ḥırkayı teberrūkdür. Ol-kim ḥırka-i irādetdür anı mürīd-i ḥaḳīkiyye geydürürler. (15) Ol şaḥşun ḥuzūrından gitmez. Şaḥşun dāyim ḥıdmetinde olur tā maḳşūda vāşıl olunca. Pes anun (16) gibi mürīdlerūn geydüğine ḥırka-i irādet dērler ve ol-kim ḥırka-i

teberrükdür anı müteşebbihe ve müteşebbihe (17) müteşebbih olana geydürürler. Anlar anlardur kim gāh şeyh huzūrına gelürler ve gāh kendü maşlaḥatlarına (211a-1) giderler. Pes anların gibilerün geydüğine hırka-i teberrük dërler. Hırka-i irādet geyen kim dāyim şeyhün (2) hıdmetindedür. Şeyhün taht-ı yedindedür mürîd-i ḥaḳîḳîdür ve hırka-i teberrük geyen müteşebbihdür ve-yā (3) müteşebbihe müteşebbihdür: مَنْ تَشَبَّهَ بِقَوْمٍ فَهُوَ مِنْهُمْ Men teşebbehe bi-kavmin fe-huve minhüm⁶⁵¹ ḥadîşi-y-le müteşebbih mürîd-i ḥaḳîḳî-y-ile biledür. (4) Su’âl. Bu hırkayı şeyh elinden geymekde fa’ide var mıdur nedür ve bir te’sîr var mıdur? Yoksa hem-ân (5) bir teşebbüh için midür? Cevâb. Hırkayı şeyh elinden geymegün fa’idesi çokdur. Cümle fā’idelerinden (6) biri budur kim: Yūsuf peygām-berün gönlegi Ya’kûb peygām-bere nice fā’ide vërdi-y-se kim gözini görmez-iken (7) görür olmasına sebep oldu. Beşîr Yūsufün gönlegin getüricek Ya’kûbun iki gözleri açıldı. (8) Görmez iken görür oldu. Hem-çün-ân hırkanun tâcun daḥı te’sîri şeyh elinden tâlibün ḳalbine yêtişür. (9) Gönül gözi-ki Ya’kûbı var kör olmuşdı der-ḥāl ol te’sîrden açılır görür olur. Ammā şeyh (10) mürîdine hırkayı geydürmelü olıcak evvel şeyh hırkayı eline alup yakasından hırkanun elin geçürüp: (11) اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَاللَّهُ أَكْبَرُ Allāhu ekber Allāhu ekber Lā ilāhe illa’llāhu Va’llāhu ekber dëyüp bu el benüm elüm degül ve benüm şeyhüm fülân (12) kişinün elidür dëyüp hırkayı mürîdün boynına biraḡup geydürmek gerek ta’zîmen. Tefsîr kitāblarında mezkûr- (13) dur ki: Ol vaktin kî İbrāhîm peygām-ber -‘Aleyhi’s-selām-ı Nemrûd yakduḡı oda atdılar. Ol vakt İbrāhîmi (14) oda atmadın ‘uryân eylediler. ‘Uryân eyleyicek İbrāhîm peygām-ber -‘Aleyhi’s-selām- ağladı. Eyitdiler: Niçün ağlarsın? (15) dëdiler. İbrāhîm eyitdi: Oda atılduḡıma ağlamazın. İllā ‘avretüm açılduḡına ağların dëdi. Der-ḥāl (16) Cebra’îl -‘Aleyhi’s-selām- geldi uçmaḡdan bir gönlek getürdi aḡa geyürdi. Ol gönlegün ḥāşşası (17) bu-y-idi-kim uzun kişi geyse uzar-idi boyına berāber olurdı ve kışa kişi geyse kışalur gine boyına (211b-1) berāber olurdı ve her nice kişi geyse boyına rāst gelürdi ve ḥastalar geyse şifā bulurdı (2) ve ölüler geyse ol daḥı ḥayāt bulurdı ve ol gönlegi Cebra’îl -‘Aleyhi’s-selām- İbrāhîme geydürdi (3) ve ol gönlek İbrāhîmden sonra İshāk peygām-bere mîrās degdi. İshāk vefāt edicek Ya’kûb peygām-bere (4) degdi. Zîrā İbrāhîm oda atılduḡından ol gömlegi

651 Kim bir kavme benzerse o, onlardandır.

od yakmamışdı ve Yaküb peygam-ber -‘Aleyhi’s-selām- (5) ol gömlegi gümüşletdi. Heykel eyleyüp Yūsuf peygam-berün boynına aşdı. Ğāyet nāzūk gömlek idi. (6) Uçmak bezlerinden idi. Ne çulha tokumış idi ve ne derzi dikmiş idi ve ol vaqt Yūsufı arkadaşları (7) ‘uryān eyleyüp kuyuya bıraktılar. Cebrā’il -‘Aleyhi’s-selām- geldi Yūsufun boynından ol heykeli çıkardı. (8) Dağı gömlegi ol heykel içinden çıkardı Yūsuf peygam-bere geydürdi ve andan sonra kuyudan kim çıktı (9) Mışra sultān oldu. Andan Yūsufa haber yetişdi-kim Yaküb peygam-ber Yūsuf peygam-berün firākından (10) şol-kadar ağlamış kim gözsüz olmuş. İki gözi dağı görmez olmuş ve andan Cebrā’il -‘Aleyhi’s-selām- geldi (11) Yūsuf peygam-bere eyitdi: Ol gömlegi babaña gönder. Gözine sürsün. Tā ki anuñ gözi ol gömlek (12) berekātında görür ola. Yūsuf peygam-ber ol gömlegi babasına gönderdi. Beşir ile babası Ya-küb (13) peygam-ber dağı ol gömlegi yüzine gözine sürdi. İki gözi görür oldu. İmdi! Şöyle bilgil ve (14) itikād etgil kim vaqtā-ki şeyhün mübārek eli-y-le ve izni-y-le hırkası mürīd-i şādika yetişse ol (15) gümānsuz ol mürīdün gönli hasta ise şifā bula ve ölü-y-ise dirile ve gözsüz ise nūrı gönli (16) açıla görür ola şeyhün mübārek hırkası berekātında. İmdi! Mürīd şeyhün hırkasın geymek Hakkun (17) ināyetindendür ve fazlındandır ki ol mübāret hırkayı irādeti aña müyesser eyledi ve bu hırka-ı irādetün (212a-1) dağı vaşkı öküştür. Karşu yerinde söylenile işidesin. -İn-şā’a’llāhu.- Ammā ol hırka kim hırka-ı (2) teberrükdür. Anı dağı müteşebbih şūfīler geyerler. Andan maqşūdları budur ki şūfīlerün kisveleri (3) arkalarında ola mübāreklīgī içün ve teberrük içün. Pes bunların gībī kimselerden şöhet ve taşavvuf (4) taleb etmeyeler ve şūfīlğun şartını dağı taleb etmeyeler. Bel-ki bunların gibi kimselere emr edeler kim (5) şerī‘atün haddinden tevāvüz edüp takvā tarīkına hamle eyleyeler kim başaramazlar şerīati dağı yitürürler. (6) Ammā dağı emr edeler kim şūfīler şöhetine mülāzemet edeler. Tā ki onların berekātında anlara dağı edeb (7) yetişse. Anların edeblerinden öğrenüp onların edebleri-y-le edebleneler. Pes bu taqdīr üzere hırka-i teberrüki (8) kime gerek-ise geydüreler olurmuş. Ammā hırka-i irādeti mürīd-i haqīkate geydürürlermiş ancak ve mürīd-i (9) haqīkiye hırka geymekde şeyhün eli hem-ān Resūlu’llāh elinün yerine turur. Pes mürīd-i haqīkī oldur kim (10) kendünün hīç müstakīl dilegi kalmaya. Bel-kī hemişe kendü dileğini şeyh dileğine tābi kıla. Mürīd-i haqīkī buña dērler. (11) Ammā vaqtī-ki şeyhler mürīdlerine hırka geydürürler kim ol hırka irādetdür. Hırka-i irādetün renklüsün (12) geydürmek müsteħabdur. Anuñ-içün kim yumaq zahmeti olmaz. Şeyh Ebu’l-Fahr Hemedānī -

Rahmetu'llāhi 'aleyh- (13) eydür: Bağdādda Şeyh Ebū Bekri's-Şürūṭī katında tūrurdum. Gördüm bir derviş kirlüce bir hırka geymiş (14) hücrelerinden çıka geldi. Bizüm katımuza geldi. Ba'zı dervişler aña eyitdiler: Niçün geyecegin yumazsın? (15) dēdiler. Ol derviş eyitdi: Ey kardaş! Hiç elüm degmez ki bu geyesicügümi boya-y-idüm dēdi. Eger (16) boyalu-y-imişse ol dervişe yumağ zahmeti olmazdı ve teşviş dağı olmazdı. İmdi ey kardaş! (17) Şöyle bilgil kim bu şūfīler ve şeyhler hırka geyüp ve hırka geydüdüğü ve tevbe vėrdüğü ve erba'inler (212b-1) çıkardüğü ve hālaḳa-i zıkr edüp ve irşād edüp ve terbiyet ētdükleri ve dağı bunlara beñzerler kim (2) ēderler cemī'-i bunlar Resūlden ve aşhābdan tevātürle gelmişdür ve bu şūfīler şeyhlerün kavlınden (3) ve fi'inden Allāha ve Resūline muḫālif nesne yokdur kim aña ta'ānlar ta'n ēdeler ve-yā-ḥud le'ānlar (4) şaşı bakalar. Ammā bu meşāyihün tarīḳi ve meşrebi kim vardur iki nev'dür: Birisi hırka geyer ve geydürür (5) ve sülūk ētdürür ve biri dağı vardur kim ne hırka geyer ve ne ḥod hırka geydürür ammā sülūk ētdürür. (6) Ve-līkin ol kisvet gibi degül. Ehl-i kisvet ehl-i fenādur. Ammā ikisi dağı ḥaḳdur. İkinisün dağı ḳaşdları (7) şaḥīḥdür ve ḥadīşden ḥüccetleri vardur ve şerī'atden dağı şāhidleri vardur ki anlardan bir niçesin (8) bu muḫtaşarda söyledük. Pes eyle olsa cemī'-i ḳaşdları ve dükeli taşarrufları anlarun şevābdur ve bundan (9) sonra bunu dağı bilgil kim: Bir kimse gelse bir şeyhe irādet getirse tevbe ētse ol şeyhe şükrāne (10) hediye sünnetdür. Şol el alup tevbe ētdüğü sünnet olduğı gibi. Nite-ki Ka'bi'bni Mālik (11) - Raḍiya'llāhu 'anhu- eydür: Ben Resūl ḫāzretine -'Aleyhi's-selām-a eyitdüm: Yā Resūla'llāhi! Ben tevbe ētdüğim şükrāne (12) cemī'-i mālumı hep Allāh yolına üleşdüreyim ve dağı evlerümi terk edüp bir faḳīre şadaḳa ēdeyim dēdi (13) ve Resūl ḫāzreti dağı eyitdi: Yā Mālik! Mālinun şülüşin dervişlere vėrdüğün yēter dēdi. Vardı (14) Mālik tevbe ētdüğü şükrānesi mālınun şülüşin dervişlere üleşdürdi. Eyle olsa bu şūfīlerün (15) tevbe ētdüğinden sonra tevbe şükrānesi nesne vėrmek şūfīlerin sünneti oldu. Zīrā anlarun (16) ḳaşdları te'ellüfi ri'āyet ētmekdür. Bāṭınları cem' olsun dēyü zāhirleri cem' olduğınlayın. İmdi! (17) Bu şūfīlerün cünbüşleri bir cünbüşdür ki tavāyif-i İslām arasında bununla münferid olup dururlar. (213a-1) Zīrā Ḥaḳ -Ta'ālā-nun kelāmını ve Resūlinün eḫādīşini ke-mā yenbağı dinleyüp anlarun ile 'amel edüp ve (2) nefsün hevāsından ve şeyṭānun vesvesesinden ve bu ḫaḳun ḳıl u ḳālınden içtināb edüp hidāyet (3) yolına yōriyüp 'ālem-i melekūta vāṣıl olan şūfīlerdür. Anun-içün-kim bu şūfīler shevāt-ı nefsāniyyeyi terk (4) edüp tūrurlar. Nefsānī lezzetlerinden bir uğurdan

geçüp dururlar. Pes bu hevā-yı nefis daḥi nefsdan (5) zāhir olur ve nefsdan öte geçmez. Pes bu şūfīler Hāk -Ta‘ālā-nuḡ kelāmını ve Resūlinuḡ ḥadīşini işitseler (6) rūḥları-y-le ve ḳalbleri-y-le ve nefsleri-y-le diḡleyüp mütekellim-i ḥaḳīḳī cemāline müştāk olurlar ve anuḡ kelāmı-y-le üns (7) tutarlar. İmdi! Bİlgīl ve āgāḥ olḡıl kim: Hāk -Ta‘ālā-nuḡ muḥabbeti āḡacı kim göḡülde biter ve anuḡ köki (8) ‘ināyetdür. Şuyı şerī‘ati ri‘āyet etmekdür. Budakları kifāyetdür. Yaprakları vilāyetdür. Gölgesi Hāk -Ta‘ālā- (9) ḥazreti-y-le üns tutmaḳdur. Yemişi Allāḥ ḥazretine vāşıl olmaḳdur. İmdi! Şūfīleruḡ ḥod dāyım ḥālleri (10) budur. Şeyḫ Cüneyd-i Bağdādī -Raḥmetu’llāhi ‘aleyh- eydür: Vaḳtā-ki Resūl ḥazreti -Şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem- ḥalāyıkı (11) Hāk -Ta‘ālā- ḥazretine da‘vet eyledi. Ehl-i taşavvuf ve ehl-i ḳurb andan dost ḳoḳuların aldılar. Lā-cerem (12) ‘alāyık-ı şāḡılıyi ve ‘avāyık-ı māni‘iyi⁶⁵² maḥv édüp nefsuḡ hevāların terk étdiler ve mücāhede zaḫmetlerin (13) ihtiyār édüp mükābede⁶⁵³ cür‘aların nuş étdiler. Hāk -Ta‘ālā- ḥazretlerinin mu‘āmelelerinde şādık oldılar. (14) Zāhirlerinde bātınlarında edeblerini gökcek étdiler ve cemī‘-i ekvāndan münḳaṭi‘ olup ḳalblerini ve sırlarını (15) ve rūḥlarını mā-siva’llāḥ muḥabbet-i küdürātından pāk étdiler ve andan Hāk -Ta‘ālā-daḥi anlaruḡ ḳalblerini (16) kendinuḡ tecelliyātı-y-le ebedü’l-ābād ihyā eyledi ve daḥi bu şūfīler vaḳt olur ki Hāk -Ta‘ālā-nuḡ (17) -Celle ve ‘alā- kelāmını ve Resūlinuḡ -‘Aleyhi’s-selām- ḥadīşini okurken yā cān ḳulaḡı-y-le diḡlerken (213b-1) mütekelliminden işidürler. Nite-kim Ca‘fer-i Şādık -Raḍiya’llāhu ‘anhu- bir gün namāz ḳılurken bir kerret şayḫa eyleyüp (2) maḡşıyyun ‘aleyh⁶⁵⁴ olup düşdi. İfāḳat olup ayılıcaḳ su‘āl étdiler ki: Ne sebebdan ötürü (3) düşdüḡüz? Ol eyitdi: Ḳur‘ān okurken nā-gāḥ Ḳur‘ān mütekelliminden işitdüm ve taḥammül edemeyüp (4) ve ṭāḳat getürimeyüp bī-ḥud olup düşdüm dedi. Ammā bu ḥāl ibtidā’-i ḥāmıḡından idi (5) dediler ba‘zılar Ca‘fer-i Şādıḳuḡ. İmdi ‘azīz ḳardaş! Hāk -Ta‘ālā-nuḡ kelāmını ve Resūlinuḡ ḥadīşini (6) işitmek ve anuḡ-ile ‘amel eylemek diriler naşībidür. Zīrā ki

⁶⁵² Bu ibare "‘alāyık u şāḡılıyi ve ‘avāyık u māni‘iyi" şeklinde okunmalı ve "ilgi ve uğraşları, alıkoyucu ve yasak edici şeyleri" biçiminde anlaşılmalıdır. (şāḡıl شَاغِلٌ Ar. meşḡul edici, meşḡüliyyet verici: şuḡl-i şāḡıl. LC. 601, ‘avḳ مَوْنٌ Ar. ‘aynın fethi ve vāvın sükūnuyla, bir nesneyi men‘ édüp alıḳmak ve ḳalbe duḡūl etmek maḥallinde daḥi isti‘māl olunur. VK. 2-194-1, ‘avā’iḳ مَوْنٌ Ar. māni olan nesneler, ve ‘avāyikū’d-dehr, zamāna da vāḳi‘ olan ḥavādişe derler. VK. 2-194-3)

⁶⁵³ mükābede مَكَايِدَةٌ Ar. (kebd* كَيْدٌ Ar. *كَيْد*den) mīmin zammı ve bānın fethiyle, bir nesnenin ḳatılıḡın çekmek. VK-1. 294-14. bk. kebd

⁶⁵⁴ maḡşıyyūn ‘aleyh مَغْشِيٌّ عَلَيْهِ Ar. bayılmış, bī-ḥud olan, vāḥuş. Terc. 2-371.

ölüler nesne dinleyüp işitmezler. Nite-kim Hâk -Ta'ālā- (7) Kur'ānda buyurur: إِنَّكَ لَأَتْسِمُحُ İnneke lā tüsmi-u'l-mevtā.⁶⁵⁵ Ya-nî: Yâ habîbî! Sen bizüm kelāmımızı ve āvāzumuzu dünyā muḥabbeti-y-le (8) göñülleri ölmüşlere işitdürimezsın der. İmdi! İşitmekden murād tutmaqdır. İmdi! Bu maḳāmāt (9) kişiye ḥāşıl olmaz illā çok riyāzet-ile ve çok mücāhede-y-ile ve dünyāyı bi'l-küllîye terk edüp ve Hâk (10) -Ta'ālā-nun ıışkı odından yanup olmağ-ile ve tālib-i Hâk olup aña teveccüh-i tām etmek-ile ḥāşıl (11) olur bu şūfîlik dedükleri. Yoksa bir göñül kim muḥabbet-i dünyā-y-ile mülevveş olmuş ola. Ol göñül 'ālem-i (12) melekūtuñ aḥvālinden maḥcūb olur. Degül ki şūfî olup bunca esrāra muṭṭalî' ola. Pes bu maḳāmāta (13) vāşıl olmak isteyen mürid-i şādîka gerekdür kim Hâkdan özgenün muḥabbetini göñülden çıkara. Anün ḥazretine (14) müteveccih olup andan gayrıyî hep unıda ve cemî'-i evḳatını ḥidmetine şarf eyleye ve her nesne ki (15) anuñ yolında yolına gelüp yolın kesmek ister dünyādan ve kavm-i kabileden oğuldan kızdı ve ḥāṭundan (16) ve cevāriyeden ve mālдан gerekdür kim anı Hâk yolına terk edüp tārūmār ede. Bel-ki kendü vücūdından (17) daḥı vāz gele. Bunları bildüğünden sonra bunu daḥı bilgil kim: Bir kişi kim şūfîler yolına yörimek (214a-1) isteye tevbe eyleye. Şeyṭān kim: إِنَّ الشَّيْطَانَ لَكُمْ عَدُوٌّ فَاتَّخِذُوهُ عَدُوًّا İnne's-şeyṭāne leküm 'adüvvün fe'tteḥizühü 'adüvven⁶⁵⁶dür. Düşmanlığı ziyāde (2) eyler. Diler kim ol tā'ib miskîn-i günāh bendine bırağa daḥı tevbesini boza. İmdi! Şeyṭān yavuz düşmandır. (3) Ol tā'ibi görür tā'ib anı görmez: إِنَّهُ يَرَاكُمْ هُوَ وَقَبِيلُهُ مِنْ حَيْثُ لَا تَرَوْنَهُمْ İnnehū yerāküm hüve ve kabîlühū min ḥayşü lā terevnehüm⁶⁵⁷ ve ol kavî

⁶⁵⁵ Şüphe yok ki sen ölüye duyuramazsın... Kur'ân, XXVII. Neml Sûresi, 80. âyet. KKM. 447. (Bayık sen işittürmeyesin ölülere... (27) Sûratü'n-Neml, 80. âyet. SKT. 310, Sen kâdir olamazsın işitdürmege ölülere... 20. cüz, Sûretü'n-Neml, 80. âyet. KTC. 3-139, إِنَّكَ لَأَتْسِمُحُ Taḥkîkâ sen ölmüşler pāyesinde olanları işitdürmezsin. Çün kiüffâr kendülere söylenilen sözlerle müntefî' olmazlardı, mürdelere müşâbih kılındılar. Nite ki gelecek kelāmda sağırlara teşbîh kılındılar. 20. cüz, Sûretü'n-Neml, 80. âyet. TZA. 2-134, Sen ölülere söz işittiremezsin... Neml Sûresi, 80. âyet. KKTA. 385, Zira şüphesiz ki sen ölülere duyuramazsın... Neml Sûresi, 80. âyet. KHKM. 2-368)

⁶⁵⁶ Şüphe yok ki şeytan, size düşmandır, siz de ona düşman olun... Kur'ân, XXXV. Fâtır Sûresi, 6. âyet. KKM. 508. (Bayık şeytan sizün düşmanunuzdur, pes dutun anı düşman... (35) Sûratü'l-Melâ'ike — Fâtır, 6. âyet. SKT. 351, Elbette şeytan sizinçün düşmandır, pes düşman tutun anı ... 22. cüz, Sûretü'l-Fâtır, 6. âyet. KTC. 3-213, إِنَّ الشَّيْطَانَ لَكُمْ عَدُوٌّ Taḥkîkâ kim iblîs-i pür-telbîs size bir şedîd düşmandır. فَاتَّخِذُوهُ عَدُوًّا Pes siz daḥı anı 'akâ'id ve ef'âlinizde düşman edüp vesvesesinden ḥazer edin. 22. cüz, Sûretü'l-Fâtır, 6. âyet. TZA. 2-210. Çünkü şeytan düşmanınızdır. Onu düşman bilin. Fâtır Sûresi, 6. âyet. KKTA. 436, Çünkü şeytan sizin bir düşmanınızdır. Onun için siz de onu düşman tutun... Fâtır Sûresi, 6. âyet. KHKM. 3-20)

⁶⁵⁷ ... O ve ona mensup olanlar, sizin göremeyeceğiniz yerlerden görür, kollar sizi... VII. A'râf Sûresi, 27. âyet. KKM. 174. (... Bayık ol görür sizi, ol, dakı bölügi anun ya-nî sūyi, ol yirden kim

düşmandur. (4) Tā'ib miskīn za'ifdür. Eyle olsa bu t̄alib daḥı evvel emrden tevbe êtdüğünleyin der-ḥāl kendüyi (5) muḥkem ḳal'aya bıraḡa. Tā kim bu düşmanuḡ mekrinden emīn ola. Pes ol muḥkem ḳal'a kelime-i لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ Lā ilāhe illa'llāhdur. (6) Ḥadīş-i ḳudsī ile s̄abit olmuşdur ki لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ حِصْنِي وَمَنْ دَخَلَ حِصْنِي أَمِنَ مِنْ عَذَابِي Lā ilāhe illa'llāhu ḥiṣnī ve men daḡale ḥiṣnī emine min 'azābī. Ya'nī (7) demek olur kim: Ḥaḳ -Ta'ālā- buyurur: Lā ilāhe illa'llāh kelimesi benüm ḳal'amdur. Her kim benüm ḳal'ama gire 'azābumdan (8) ḳurtılır. Pes tevbe êden kimseye lā-büddür kim evvel emrden kendüyi zikr ḳal'asına bıraḡa daḥı dāyım zikre (9) meşḡul ola. Tā kim şeyṭān şerrinden emīn ola. Nite-kim 'Acem erenleri demişlerdür. Beyt:

إِي هَرِّ جَوَارِ نَا مَسْتُ هَرِّ خَسْتِ رَا پَنَاهِي ' وَيِ دَرِ پَنَاهِ حَصْنَتْ هَرِّ مُفْلِسِي وَشَاهِي

Ëy her civār-ı (10) nām-est her ḡaste rā penāhī

Vey der penāh-i ḥiṣnet her müflisī vü şāhī⁶⁵⁸

Ya'nī demek olur kim: Ëy Bārī! Ëy Ḥudāl (11) Senüḡ aduḡ civārında her ḡastaya penāh vardur ve senüḡ ḳal'aḡ penāhında müflisler ve şāhlar vardur. (12) Ammā bu ḳal'aya girenler iki mertebe üzerinedür kim dāyım ol ḳal'adan çıkmaz ve bir daḥı oldur kim: (13) Ḡāh olur ol ḳal'aya girür ḡāh ol ḳal'adan çıkar ve dā'im ol ḳal'ada olup çıkmayanlar anlardır ki (14) leyl ü nehār zikru'llāha meşḡul olurlar. Pes Ḥaḳ -Ta'ālā- anları Ḳur'ānda öḡer. Anlar merdānelerdür ya'nī erlerdür: (15) رِجَالٌ لَا تُلْهِيهِمْ تِجَارَةٌ وَلَا بَيْعٌ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ Ricālūn lā tülhīhim ticāretūn ve lā bey'un 'an zikri'llāhi.⁶⁵⁹ Ya'nī: Bey-i şirā⁶⁶⁰

görmessiz anları... (7) Sūratü'l-A'rāf, 27. āyet. SKT. 114, ... Ve elbette şu şeyṭān ve anın ḳoşunu /ḳoşun تَشْوِشُ T. 'asker, ḡalk, ikāmetḡāh, ḳıṭ'a, leşker, müfreze, şaf. TOTD. 1104.] sizi görür ol yerden ki siz anları görmezsiniz... 8. cüz, Sūretü'l-A'rāf, 27. āyet. KTC. 38, اللَّهُ يَرِيكُمْ مِنْ وَتَيْلَةٍ Tahḳikā şān budur ki sizi iblis ve leşkeri görürler. مِنْ حَيْثُ لَا تَرَوْنَهُمْ Ol mekāndan ki siz anları görmezsiniz. Ya'nī anların ecsāmı size görünmez ve sizin ecsāmınız anlara 'ayāndur. Pes bu ḡüne düşmandan şiddet-i ḡazer lāzımdur. 8. cüz, Sūretü'l-A'rāf, 27. āyet. TZA. 1-239, ... Çünkü o da, kabilesi de, kendilerini göremeyeceğiniz bir yerde, sizi görürler... A'rāf Sūresi, 27. āyet. KKTA. 154, ... Çünkü o da, kabilesinden olanlar da sizi, kendilerini göremeyeceğiniz bir yer (ler) den muhakkak görürler... A'rāf Sūresi, 27. āyet. KHKM. 1-314)

⁶⁵⁸ Tanrım! Senin adının çevresinde her hastaya sığınacak bir yer vardır * ve senin kalene sığınan müflisler ve şāhlar vardır. Vezni: Mef'ülü / fā'ilātün / mef'ülü / fā'ilātün

⁶⁵⁹ Öyle erler vardır ki onları ne ticaret, ne alım satım, Allah'ı anmakdan alıkomaz... Kur'ān, XXIV. Nūr Sūresi, 37. āyet. KKM. 410. (Erenler, meşḡul eylemez anları bezirgenlik, ne daḡı satı eylemek, Tanrı'yı anmakdan ya'nī namazdan... (24) Sūratü'n-Nūr, 37. āyet. SKT. 284, Bir kaç kişiler var ki gerü ıttmaz anları almak ve şatmak Allāh'ın zikrinden... 18. cüz, Sūratü'n-Nūr, 37. āyet. KTC. 3-98, رِجَالٌ Bir kişiler ki لَا تُلْهِيهِمْ تِجَارَةٌ وَلَا بَيْعٌ Kendülerin ne bir rāyic mu'amele ve ne ḡirid u fūruḡ meşḡul kılar. Ḥudā'nın anmasından. 18. cüz, Sūratü'n-Nūr, 37. āyet. TZA. 2-92, O adamlar ki ne ticaret, ne alım - sātım Allah'ı

étmek anları benüm zikrümünden meşgûl (16) étmez ve anlar kim dāyim ol ƣal'aya girürler ve gāh olur kim ol ƣal'adan çıkarlar. Anlar anlardır kim: Gāh zikru'llāha meşgûl olurlar ve gāh zikru'llāhı ƣorlar. Bey'a şirāya meşgûl olurlar. Pes anlara (214b-1) ƣorƣu vardır ki ol ƣal'adan ya'nī zikr ƣal'asından taşra bulınalar nā-gāh şeytān mekrine düşeler. (2) İmdi ey 'azīz! Cehd eylemek gerekdür kim ol ƣal'aya düşmek gerekdür. Dāyim ol ƣal'ada şābit olmak (3) hergiz çıkmamak gerekdür. Tā ki şeytān mekrinden emīn olalar ebedü'l-ābād. -Va'llāhu a'lem.- Çün tevbenüñ (4) vācibātın işitdün. Gel imdi şartların daħı diñle kim nicedür? Zīrā kim şartlarsuz ƣolayına tevbenüñ (5) hergiz fā'idesi yokdur. Nite-kim Keşşāfda gelür kim: Bir gün bir A'rābī geldi. Resül Һazreti -Şalla'llāhu a'leyhi (6) ve sellem-ün mescidine girdi oturdı. Otururak başladı. Estağfiru'llāh! Estağfiru'llāh!⁶⁶¹ dedi. 'Alī Һazreti (7) -Rađiya'llāhu 'anhu- anda Һāzır idi. Mübārek başını ƣaldurdı eydür: Yā A'rābī! Bu istiğfārı dil ile (8) demek bu kezzāblar tevbesidür dēr. Ol A'rābī eydür: Yā 'Alī! Buyur kim gerçekler tevbesi nicedür? 'Alī (9) Һazreti eydür: Gerçekler tevbesinüñ altı şartı vardır. Tā kim Һaƣ -Ta'ālā- ol tevbeyi ƣabül éde ve günāhlar (10) 'avf olına dēr. Pes tevbenüñ evvel şartı geçmiş günāhın anmaƣdur ve nedāmet étmekdür ve ikinci şartı (11) şimdi éde durduğı günāhdur. Ol günāhı zikr étmek ya'nī anmaƣdur ve üçüncü şartı günāh lezzetīn tenīne (12) tatdurduğı gibi 'ibādet tā'at zaħmetīn daħı tenīne tatdurmaƣdur ve dördüncü şartı tevbenüñ artuƣ (13) günāh étmemege niyyet étmekdür ve beşinci şartı tevbenüñ üzerinde kimsenüñ Һaƣƣı var-ise ödeşmekdür (14) ve Һaƣƣu'llāh daħı ya'nī salāt zekāt var-ise ödemekdür ve altıncı şartı tevbenüñ şol Һarāmdan (15) bitürdüğü eti ve ƣanı ve iligi ve ƣuvveti mücāhede zaħmeti-y-le Һaƣ yolında eritmekdür. Pes bu altı şart ile (16) her tālīb kim ƣā'ide üzerine tevbe eylese 'ibādet tā'at üzerine şābit olsa seksüz sehel (17) zamānda maƣşūda ulaşa. İşit imdi! Ol altı şartı ikileyin tafşīl ile taƣrīr édeyim. Onat (215a-1) vech-ile anladayım kim fā'ideli nesneleri tekrār étmegün fā'idesi inen çokdur. Evvel şartı kim tevbenüñ (2) geçmiş günāhlarını anup nedāmet étmekdür. Pes ol şöyle gerekdür ki: Ol yaramaz işler kim şimdiye degin (3) işledi idi anları hep fikrine getüre peşimān ola ve ol geçmiş 'ömri için Һayf édüp nedāmet éde.

anmadan alıkoyamaz... Nür Süresi, 37. āyet, KKTA. 356, (Öyle) adamlar (vardır ki) onları ne bir ticaret, ne bir alışveriş Allah'ı zikretmekden alıkoyamaz... Nür Süresi, 37. āyet. KHK. 2-310)

660 "bey' ü şirā" yerine

661 Allah'tan yarlıgama dilerim! Allah'tan bağışlanma dilerim!

(4) Dağı gönlinde niyyeti şöyle ola kim: Ayruk hergiz bu günāhları işlemeye. Ya'nî dili-y-le yalan söylemeye ve kimseye (5) sögmeye ve gaybet bühtān ve fuḥş kelecî söylemeye ve gözi-y-le ayruk ḥarāma bakmaya ve eli-y-le ḥarāma şunmaya (6) ve ayağı-y-le ḥarāma varmaya ve karnına ḥarām lokma koymaya ve fercini zināya iletmeye ve niyyetinde şöyle (7) ola kim ayruk bunun gibi günāhları ve gayri günāhları kim Hāk -Ta'ālā- anı işlemeğ dedi ve Resūli (8) dağı işlemeğ dedi anları işlemeye ve işlemeye dağı kaşd etmeye ve ol ma'şiyet ehli ve şer ehli (9) kişilere uymaya. Zīrā kim bu ma'şiyet ehli kişiler şeyṭānī olurlar. Pes bu dağı şeyṭānı (10) ve ehlini kendüye düşman dutuna ve ne deñlü mizāḥ ehli var-ise hep fesād ehlidür ve şol (11) maşharalık eden ādem gülüşdüren dağı fesād ehlidür. Mizāḥ ehli dedüğümüz bunlardur. Pes (12) dāyim ferāḥ olan kişileri Allāh sevmez. Nite-ki buyurur: **إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ** **الْفَرِحِينَ** İnna'llāhe lā yühıbbü'l-ferihîn⁶⁶² ve dağı ādem (13) inciden dağı fesād ehlidür. Gaybet ehli dağı fesād ehlidür. Ammā bunlar dağı tevbe etseler (14) kabül olup yarlıgana. Firavın niçe yüz yıl Tanrılık da'vısın etdi. Ben sizün yüce Tanrıñuzvan (15) dedi. **إِنَّا رَبُّكُمُ الْأَعْلَى** Ene Rabbükümü'l-a'lā⁶⁶³ dedi. Eger bu herzeyi terk edüp bir kerret: **سُبْحَانَ رَبِّيَ الْأَعْلَى** Sübhāne Rabbiye'l-a'lā⁶⁶⁴ (16) deye-y-idi. Cemī'-i günāhı hep yarlıganup hergiz cehenneme girmeye-y-idi ve 'azāb dağı görmeye-y-idi. (17) Gör imdi! Ne keremi çok ve luṭfi bol sulṭāndur zihî. Ebleh şöyle kişidür kim (215b-1) tevbede takşirlik eder. Uş bu gün yarın tevbe edem der. Süleymān peygām-berün -'Aleyhi's-selām- bir vezīri (2) vardı Āşaf derlerdi. Bır günāḥ işledi. Tevbe eyledi. Gine şıdı ve gine tevbe eyledi. Gine şıdı ve gine (3) tevbe eyledi. Gine şıdı ve gine tevbe eyledi. El-ḥāşıl ol günāhı yetmiş kerre şıdı. Yetmiş kerre tevbe eyledi. (4) Āḫir vardı kendünün boynına bir demür düzdürdi. Kendü kendünün boynını demürleyüp Süleymānuñ (5)

⁶⁶² ... Şüphe yok ki Allah, sevinip övünenleri sevmez. Kur'ân, XXVIII. Kasas Sûresi, 76. âyet. KKM. 459. (... Bayık Tanrı sevmez sevinicileri! (28) Sûratü'l-Kasas, 76. âyet. SKT. 318, ... Elbette Allāh sevmez şād olan kimesneleri. 20. cüz, Sûretü'l-Kaşaş, 76. âyet. KTC. 2-153, **إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْفَرِحِينَ** Bilā-şübhe Hudā — 'Azze ve celle- müzahrefāt-ı diniyye {**مُزَاهَفَاتُ** *Ar. dünyânın katb ve zâ'il zînetleri. Terc. 2-317.*} ile sevinenleri sevmez. 20. cüz, Sûretü'l-Kaşaş, 76. âyet. TZA. 2-149, ... Allah şımarıkları sevmez. Kasas Sûresi, 76. âyet. KKT. 395, ... Çünkü Allah şımarıkları sevmez. Kasas Sûresi, 76. âyet. KHK. 2-389)

⁶⁶³ Ben sizin en yüce Tanrınızım.

⁶⁶⁴ Yüce Rabbimi tesbih ederim. (Ulu Tanrım her türlü eksiklik ve ayıplardan arınmış, kutlu, arı ve temizdir.)

yanınca boynı demür ile bile binerdi. Bir gün Cebrâ'il -'Aleyhi's-selâm- Hâk -Ta'âlâ-
 hâzretinden Süleymâna selâm (6) getürdi eydür: Yâ Süleymân! Hâk -Ta'âlâ- saña selâm
 kılur. Eydür kim: Ol Āşaf kulumda desün. Boynından (7) demürini gidersün kim benüm
 rahmetüm kullarum üzerine boldur. Gine tevbe eylesün der. Gine şucunı bağışlayayım.
 (8) Ol günâhından geçeyim der ve bir gün 'Alî hâzretine -Rağiya'llâhu 'anhu- bir
 kimesne geldi. Eydür: Yâ 'Alî! Ben (9) bir günâh işledüm. Nice edeyim? der. 'Alî eydür:
 Var tevbe eyle Allâhu -Ta'âlâ-ya der. Ol kişi eydür: Tevbe eyledüm (10) ve-lîkin gine
 şıdum der. 'Alî eydür: Gine tevbe eyle der. Ol kişi eydür: Ne vakte degin? 'Alî eydür:
 حَتَّى يَكُونَ الشَّيْطَانُ هُوَ الْمَحْجُورُ Hattâ yeküne's- (11) şeytânü hüve'l-mehcûru. Ya'nî demek olur
 kim: Şeytân yenilince demek olur. Pes günâhım çokdur (12) dëyüp ve-yâ-hud gine
 şırın dëyüp tevbede uşan olmak olmaz-imiş ve bir şartı dağı tevbenün oldur kim (13)
 ol geçenlerün 'özüni dileye. Ya'nî kimesnenün hakkı var-ise üzerinde ödeşe kimseyi
 dögdî-y-se ve (14) kîmseye sögdî-y-se ve kîmseyi incîtdi-y-se ve kimsenün hakkında
 yaramaz kelecî söyledi-y-se ve kimsenün hâtırcuğını (15) yıkdı-y-sa hep helâlleşe ve
 kimsenün nesnesin aldı-y-sa uğurlayın ödeşe. Bel-ki âdem dağı öldürdi-y-se (16)
 haklaşa ve bir şart dağı hakkı'llâhdan üzerinde nesne var-ise anı dağı ödeşe. Ya'nî
 namâz kazâya (17) kodı-y-sa oruc borcı var-ise ödeye ve hac borcı var-ise vara ve
 zekât vermedi-y-se vère (216a-1) ve kaatre vermedi-y-se vère ve kurbân borcı var-ise
 vère ve bunların cem'isini on yıllık ve on beş (2) yıllık ve yigirmi yıllık ve otuz yıllık
 dağı ziyâde olursa dağı. Şunu kim tevbe edince vermedi-y-di. (3) Hep bunları hisâb ede.
 Kaç yıllık olursa ferâyizden vâcibâtdan dükeline ödeye ve bir şart (4) dağı tarikat ehli
 katında ol tevbe etmezden öndin Tanrıya peygâm-berine mu'tî degül-iken biten etini
 iligini (5) ve yağın eritmekdür açlığ-ile ve şusuzlığ-ile ve uykusuzlığ-ile ve mücâhede-
 y-ile benzinün levnini bozmağdur (6) ve loğmasını dağı harâmdan ve şühelüden ve
 helâlün artuğundan şakınmağdur ve dağı meşâyiğ katında gönlünü (7) harâm nesneleri
 fikr etmekden ve tül-i emelden ve dünyâ muhabbetinden ve şöhretinden ve

riyâsetinden ve bezeginden (8) ve ögülmeginden şaklamakdur -Va'llāhu a'lem.- Uşda ol tevbenün altı şartı dağı tamām oldı. Vakti-ki (9) bir kimse gelse tevbe eylese meşāyih eline yapışup bu altı şart üzerine Hāk -Ta'alā- anuñ tevbesini kabûl (10) eder ve cemî-i günâhları dağı şevāba mübeddel eder. Nite-ki Kūr'ānda buyurur: *يُبَدِّلُ اللَّهُ سَيِّئَاتِهِمْ* Yübeddilu'llāhü seyyi'ātihim hasenātin⁶⁶⁵ (11) ve bir söz dağı dēyeyim dağı işit kim tevbenün kabûl olduğundan ve merdūd olduğundan bir sebep (12) vardır. Sebeb oldur kim: Vakti-kim bir t̄alib Ādem peygām-ber mezhebin dutup ya'nî Ādem peygām-ber -'Aleyhi's- (13) şalātü ve's-selām- tevbesi gibi ede tevbesini. Şek yok kabûl olur ve illā şeytān mezhebin tutup (14) şeytān tevbesi gibi ederse hergiz tevbesi kabûl olmaz. Pes şeytān mezhebi nicedür ve tevbesi (15) nicedür ve Ādem mezhebi nicedür? Ādem peygām-ber -'Aleyhi's-selām- mezhebi oldur kim (16) günāhını kendü nefsine havālet eder: *رَبَّنَا ظَلَمْنَا أَنْفُسَنَا* Rabbenā zalemnā enfüsenā⁶⁶⁶ dēr istigfār tevbe eder. Hāk -Ta'alā- (17) hāzretinde kabûl olur ve şeytān mezhebi oldur kim günāhını ya'nî kendü işyānını taqdīr-i İlāhiye (216b-1) havālet eder: *فَفَسَقَ عَنْ أَمْرِ رَبِّي* Fe-feseķa 'an emri Rabbihi⁶⁶⁷ dēr. Pes eyle olsa tevbesi kabûl olmaz ve t̄alibün işi Hāk -Ta'alā-nuñ (2) emrine imtişāl edüp ve nevāhiden ictināb etmekdür ve her nesneyi taqdīr-i İlāhiye havāle etmek degül (3) ve bir gün Ādem peygām-ber -'Aleyhi's-salātü ve's-selām- giderken şeytāna şataşı geldi. Eydür: Yā şeytān! Dağı (4) benüm ile ve benüm oğlanlarum ile 'adāvetün var mıdur? Şeytān eydür: Yā Ādem! Benüm senün-ile ve oğlanlaruñ (5) ile 'adāvetüm tā ebed gitmez kıyāmete degin dēr. Ādem -'Aleyhi's-selām- eydür: Niçün? Şeytān eydür: Anuñ-çün kim bir günāh (6) sen işledün ve bir günāh dağı ben işledüm. Sen dağı tevbe eyledün ve ben dağı tevbe eyledüm. Pes (7) senün tevbeni niçün kabûl eyledi ve benün tevbemi niçün kabûl eylemedi? dēr. Ādem -

⁶⁶⁵ ... Allah, kötülüklerini iyiliklere tebdil eder onların... Kur'ân, Furkaan sûresi, 70. âyet. KKM. 424. (... Degşüre Tanrı yavuzluklarını eylüklere... (25) Sûretü'l-Furkaan 70. âyet. SKT. 293, ... Bedel kılar Allāh anların kötülüğünü eyü olan şevāba... 19. cüz, Sûretü'l-Furkân, 70. âyet. KTC. 2- 113, *يُبَدِّلُ اللَّهُ سَيِّئَاتِهِمْ* İzid-i zül'ı-celāl bedlüklerin eylüklere degiştirür ya'nî maşıyyetlerin mahv edüp yerlerine hasenāt işār eder... 19. cüz, Sûretü'l-Furkân, 70. âyet. TZA. 2-108, ... İşte Allah bunların kötülüklerini iyiliklere degiştirir... El-Furkan sûresi, 70. âyet. KKTA. 367, ... İşte Allah bunların kötülüklerini iyiliklere çevirir. El-Furkan sûresi, 70. âyet. KHMK. 2-653)

⁶⁶⁶ Rabbimiz! Zulm ettik nefsimize.

⁶⁶⁷ Rabbinin emrinden dışarı çıkmış ve isyan etmiştir.

‘Aleyhi’s-selām- eydür: Yā mel‘un! (8) Sen bir günāh étdün ammā ol günāhı taḳdīre ḥavāle étdün ebed la‘net olduḡ ve ben bir günāh (9) étdüm-ise gine kendü nefsimi ol günāhı nefśüme ḥavāle étdüm ve tevbem ḳabūl oldu yarlıḡandım. (10) Ger-çi-kim ḥasene ve eger seyyi’e Bārī -Ta‘ālā-dandur. Ammā ḥasenede rızā-yı Ḥaḳ vardır ve rızā-yı nefś yokdur (11) ve seyyi’ede rızā-yı nefś vardır ve rızā-yı Ḥaḳ yokdur. Delīl buḡa kim Ḥaḳ -Ta‘ālā-: مَا أَصَابَكَ مِنْ حَسَنَةٍ فَمِنْ اللَّهِ وَمَا أَصَابَكَ مِنْ سَيِّئَةٍ فَمِنْ نَفْسِكَ Mā eşābeke min ḥasenetin (12) fe mina’llāhi ve mā eşābeke min seyyi’etin fe-min nefsike⁶⁶⁸ deyü buyurdu. Eger eydürlerse kim: Çün seyyi’ede Ḥaḳḳun (13) rızāsı yokdur. Pes yā niçün ḳudret ve ḥareket ve temekkün vėrdi dēnilürse biz eydürüz: Belī. Ḳudret (14) vėren ve ḥareketi ḥaḳḳ édi vėren Ḥaḳ -Ta‘ālā-dur. Ammā ḡāfil bizüz. Çün-ki bizüm elimüzde iḥtiyārımız ola. (15) Niçün ḳudret-i şalāḥiyyete şarf étmeyevüz kim Ḥaḳ -Ta‘ālā-nun raḥmetine uğraya-y-ıduḳ ve niçün fesāda (16) şarf édevüz kim Ḥaḳ -Ta‘ālā- bize ḥilm éde? Pes ḳudreti ve ḥareketi ḥaḳḳ éden Allāhdur. Nite-kim buyurur: (17) وَاللَّهُ خَلَقَكُمْ وَمَا جَزَاءُ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ Va’llāhu ḥalaḳaküm ve mā ta‘melüne.⁶⁶⁹ Ammā ḡāfil bizüz kim: Cezā’en bi-mā kānū ya‘melüne⁶⁷⁰ dēdi ve bunda daḡı söz (217a-I) çokdur. Cebriyyenün ve ḳahriyyenün ve ehl-i sünnet-i cemā‘atün sözleri çokdur. Eger

⁶⁶⁸ Sana gelen iyiliḡe ait şey Allah’tandır, kötölüḡe ait olansa nefşinden... Kur’ân, IV. Nisā’ Sūresi, 79. āyet. KKM. 103. (Her ne kim ire sana eylük ya‘nī ucuzluk, nusrat bulmak, Tanrı’dandur.

Dakı her ne kim ire sana yavuz iş ya‘nī kızlık [kızlık قِذْلُكِ T. kıtlık. SKTS. 393.] dakı singun [şingun صَنُغُونُ T. yenilgi, maḡlūbiyet. SKTS. 518.], nefşündendür ya‘nī yavuz iş, anun sebebi-y-iledür; bu söz Peyḡambar’adur, līkin murādı ayrıḳ ḡışidür... (4) Sūratü’n-Nisā’, 79. āyet. SKT. 66, Ol şey ki erişti sana ni‘metden pes Allāh’dandır ve ol şey ki erişti sana miḡnetden pes senin nefşinin yanındadır... 5. cüz, Sūretü’n-Nisā’, 79. āyet. KTC. 1-147, وَمَا أَصَابَكَ مِنْ حَسَنَةٍ فَمِنْ اللَّهِ وَمَا أَصَابَكَ مِنْ سَيِّئَةٍ فَمِنْ نَفْسِكَ Ve sana yamanlık ḳısından her ne degdi kendü nefşindendir. Zirā ana sebeb olan kendüsidir. Bu kelām نل كل من عند الله kelāmına münāfi degildir. Zirā ḳamu eşyā icād cihetinden Tanrıdan şadır oldu. Ancak ḥasene maḡz lūtfinden iḡsān ve imtiḡāndır; ve seyyi’e insānın yaman ‘ameline mūcāzāt ve intikāmdır. 5. cüz, Sūretü’n-Nisā’, 79. āyet. TZA. 1-144, İnsan! Sana bir iyilik gelirse Allah’tandır. Kötölük gelirse o da nefşindendir... Nisā’ Sūresi, 79. āyet. KKTA. 91, Sana gelen her iyilik Allah’tandır. Sana gelen her fenalık da kendindendir... Nisā’ Sūresi, 79. āyet. KHKM. 1-189)

⁶⁶⁹ Halbuki sizi de Allah yaratmıştır, yontup yaptığınız şeyleri de. Kur’ân, XXXVII. Sāffāt Sūresi, 96. āyet. KKM. 527. ("Dakı Tanrı yaratdı sizi, dakı anı kim işlersiz." (37) Sūratü’s-Sāffāt, 96. āyet. SKT. 366, Allāh sizi ve ol şeyi ki yaparsınız yaratdı. 23. cüz, Sūretü’s-Sāffāt, 96. āyet. KTC. 4-8, أَفَرَأَيْتُمْ مَا كَانُوا يَفْعَلُونَ Ve ḡalbu ki Ḥudā -‘Azze ve celle - sizi ve işlediginiz eşyayı yaratdı. Sūretü’s-Sāffāt, 96. āyet. TZA. 2-231, Halbuki Allah sizi de yontuklarınızı da yaratmıştır. Sāffāt Sūresi, 96. āyet. KKTA. 450, "Halbuki sizi de, (elinizle) yapageldiğiniz şeyleri de Allah yaratmıştır." KHKM. 3-53)

⁶⁷⁰ ... Yaptıklarına karşılık. Kur’ân, XLVI. Ahkāf Sūresi, 14. āyet. KKM. 596. (... Yanud virmek ana kim oldılar işlerler. (46) Sūratü’l-Ahkāf, 14. āyet. SKT. 414, ... Müzd verilmiş olurlar ol şey ḥasebince ki oldılar işleyici anı. 26. cüz, Sūretü’l-Ahkāf, 14. āyet. KTC. 4-79, جَزَاءُ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ Bu ni‘metlerle mūkāfāt olundular. Bir mūkāfāt ki etdikleri a‘māl mūkābelesindedir. 26. cüz, Sūretü’l-Ahkāf, 14. āyet. TZA. 2-303, ... İşledikleri amele karşılık mūkāfāt kazanacaklar. Ahkāf Sūresi, 14. āyet. KKTA. 504, ... İşlemekte oldukları (iyi amel ve hareketleri) ne mūkāfāt olmak üzere. Ahkāf Sūresi, 14. āyet. KHKM. 3-170)

söylersevüz söz (2) uzar kitāb muṭavvel olur. Ammā sözimüz bundadır ki ṭālib-i Ḥaḳ olan ve tevbekār olan kimesneler (3) ḳudret-i ihtiyārı nehy etmek olmaz ve eger ḳudreti ve ihtiyārı nehy ederse Cebri olur Cebriyyenün (4) mezhebi şeyṭān mezhebidür ve ehl-i sünnet-i cemā'at mezhebi üzerine olmak gerekdür kim ehl-i sünnet-i cemā'atün (5) mezhebi Ādem peygām-ber mezhebidür. İmām Nesefî - Raḥmetu'llāhi 'aleyh-: *يَمْحُوا اللَّهُ مَا يَشَاءُ وَيُثَبِّتُ وَعِنْدَهُ أُمُّ الْكِتَابِ* Yemḥu'llāhu mā yeṣā'u yüşbitu ve 'indehū ümmü'l-kitābi⁶⁷¹ āyetinün tefsirinde (6) emirü'l-mü'minîn 'Ömer ve 'Abdu'llāhi'bni Mes'ūd -Raḍiya'llāhu 'anhümā- dā'imā du'aları bu ikisinün bu-y-idi-kim: *إِلَهِیْ اِنْ كُنْتَ كَتَبْتَنِي فِي دِيْوَانِ الْاَسْتِقْيَاءِ فَامْحُهُ وَاثْبَتْنِي فِي دِيْوَانِ السَّعْدَاءِ فَانْكَ قُلْتُ وَ قَوْلُكَ الْحَقُّ يَمْحُوا اللَّهُ مَا يَشَاءُ وَيُثَبِّتُ وَعِنْدَهُ أُمُّ الْكِتَابِ* İlāhî (7) in künthe ketebtenî fî dīvāni'l-eşḳiyā'i fe'mḥuhū ve'sbethu fî dīvāni's-sü'adā'i fe-inneke ḳulte ve (8) ḳavlüke'l-ḥaḳḳu Yemḥu'llāhu mā yeṣā'u yüşbitu. Ya'nî: Ey Çalabum! Eger beni şaḳiler defterinde yazduñ-ise daḥı (9) yoy sa'idler defterine yaz. Zîrā sen dedün ḳavlün daḥı ḥaḳdur kelām-ı mecîdünge kim: Ḥaḳ -Ta'ālā- levḥde (10) mektüb olandan neyi dilerse yoyar ve neyi dilerse ḳor. *لَا يُسْتَلْ عَمَّا يَفْعَلُ* La yüs'elü 'ammā yef'alü⁶⁷² fā'il-i muṭlaḳdur (11) Ḥaḳ -Ta'ālā-nun işinden şormak yokdur. İnsān hem-ān 'ibādet üzere ḳā'im olmak gerekdür. (12) Gece gündüz sa'y ve tazarru'ı ve niyāzı ḳomak yokdur. Dā'im sa'y üzere olmak gerekdür. Hiç bir laḥza (13) insāna tek durmağa mecāl yokdur. Erenler anun için demişlerdür kim: Bir nefesden bir nefese intikāl (14) etmeksevüz Allāh zikrinsüz bizüm 'ömrimizün yarusı zāyi' olur. Eyle olsa taẓyî-i 'ömr etmek (15) 'aḳılsızlıḳdur demişler. 'İsā peygām-ber -'Aleyhi's-ṣalātü ve's-

671 Allah, dilediğini bozar, dilediğini yazar ve kitabın aslı, esası, onun katındadır.

Kur'ân, XIII. Ra'd Sûresi, 39. âyet. KKM. 289. (Yoyar [yoymak] *يُؤَيِّتُ* T. 1. yok etmek, izâle etmek, gidermek. 2. silip belirsiz hâle getirmek. SKTS. 672.) Tanrı anı kim diler ya'nî şeri'atlardan, yâ yazuḳ müzd yazan firîşteler defterinden, dakı sâbit eyler; dakı katındadır kitab aslı ya'nî Lavḥ, ol hiç degşürilmez. (13) Sûratü'r-Ra'd, 39. âyet. SKT. 193, Yok eder Allāh ol şeyi ki diler ve işbât eder ol şeyi ki diler ve anun yanındadır kitâbların aslı. 13. cüz, Sûretü'r-Ra'd, 39. âyet KTC. 2-181, *يَمْحُوا اللَّهُ مَا يَشَاءُ* İzid -Celle ve celâlühû- ḥikmetinin iktizâsına göre aḥkâmdan istediği şeyi maḥv eder. *وَيُثَبِّتُ* Ve istediği nesneyi ber-ḳarâr eder. *وَعِنْدَهُ أُمُّ الْكِتَابِ* Ve yazılmışın aslı katındadır ya'nî içinde cemî-i kâ'inât yazılan levḥ-i maḥfûz katındadır. TZA. 1-391, Allāh dilediğini maḥveder, dilediğini de isbat eder. O'nun nezdinde ana Kitap vardır. Ra'd Sûresi, 39. âyet. KKTA. 255, Allah ne dilerse (onu yapar. Bazısını) maḥveder. (Vücuda getirmez, bazısını da) vücuda getirir. O'nun nezdindedir. Ra'd Sûresi, 39. âyet. KHKM. 2-101)

672 Yaptığından sorulmaz ona... Kur'ân, XXI. Enbiyâ' Sûresi, 23. âyet. KKM. 372. (Sorulmaz andan kim eyler... (21) Sûratü'l-Enbiyâ', 23. âyet. SKT. 259, Su'âl olunmaz Allāh ol şeyden ki işler... 17. cüz, Sûretü'l-Enbiyâ', 23. âyet. KTC. 3-52, *لَا يُسْتَلْ عَمَّا يَفْعَلُ* Tanrı -Ta'ālā- 'azamet ve heybetinden ötürü işlediği şeyden sorulmaz. 17. cüz, Sûretü'l-Enbiyâ', 23. âyet. TZA. 2-48, O, işlemiş olduğu işlerden sorulmaz... Enbiyâ Sûresi, 23. âyet. KKTA. 324, O, yapacağından mesul olmaz... Enbiyâ Sûresi, 23. âyet. KHKM. 2-245)

selām- seyāḥati vaktinde giderken bir (16) şahrāda ıssı günde gördi kim güneşe karşı bir kişi tırmış ‘ibādet eder. Yanında bir ağaç var (17) kaba gölgeli. Anuñ gölgesine varmaz. İlerü vardı ‘İsā bu kişiye selām vèrdi. Eydür: Yā Tañrınuñ (217b-1) -‘ābid kulu! Niçün bu ıssı günde güneşe karşı durursın? ‘İbādet edersin? Varsañ şol ağaç gölgesine. (2) Varsañ! Anda gölgede ‘ibādet etsenç! dèdi. Döndi ol -‘ābid kişi ‘İsā peygām-ber - ‘Aleyhi’s-selām-a (3) eydür: Yā nebiyya’llāh! Bir yèdi sekiz yüz yıl -‘ömr içün dañı ne tırı gelüp güneşden gölgeye varup (4) -‘ömrü zāyi- etmek gerekdür. Bundan kılçup anda varınca nice nefeslerüm zāyi- olur dèdi ve ‘İsā -‘Aleyhi’s-selām- (5) dañı: Şahhā cānuñ! dèdi. Eyle gerekdür dèdi. Geçdi yörüyü vèrdi. İmdi -‘azîz! Ol vakt sekiz yüz (6) tokuz yüz biñ yıl yaşarlarmış bir laḫza bir ğayri nesneye meşğul olmazlar imiş. ‘Ömrümüz zāyi- (7) olur’ dèyü buyururlar imiş. Biz kim ğāyet çok yaşayanımız yüz yıla varur ve-yā varmaz. Cemî-i -‘ömrümüz (8) hevā-yı nefse hep gider. Hiç kayurmazuz. Ey bî-çāre! Yöri var bu derde iste çāre. (9) Ey niçe -‘ahdler ve tevbelər edersin gine -‘ahdüñi ve tevbeñi şırsıñ. Hiç -‘ākıbetünden kōrkamazsın. (10) Şunu bilmez misin-kim cemî-i ḫayruñ başı kōrkudadur ve cemî-i şerrüñ başı kōrkusızlıkdadır. Kimde kim (11) kōrku var-ise emīnlikdedür. Nite-kim Ḥaḫ -Ta-ālā- buyurur: اِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي

İnne’l-müttakîne fî maḫāmin emīnin.⁶⁷³ ve Meşrūk⁶⁷⁴ -Raḫmetu’llāhi (12) -‘aleyh- eydür: Allāhdan kōrkmaḫ kişiye -‘ilm yeter ve -‘ilmi-y-le -‘ucb etmek kişiye cehl yeter. Allāhdan kōrkan kişi (13) tevbe eder. Tevbesi üzerine şābit dañı durur. Cān vèrmege rāzı olur. Tevbesini şımaz. Şımağa dañı (14) kaşd etmez. Zīrā bir kişi kim meşāyiḫe tirkeşdi ve tevbe eyledi ve şulehā şöḫbetine girdi. Ol kişi (15) nefis-ile ve şeytān-ile dāyim karşı cengdedür ve tevbesini gine şısa şeytāna ve nefse muṭi- olmuş olur (16) ve bu nefis ile mücāhede ḫod ğazā-yı ekberdür. Pes bu nefis hevāsından yıgmaḫ ulu ğazādur. Nite-kim (17) Resūl ḫazreti -Şalla’llāhu -‘aleyhi ve sellem- buyurur: رَجَعْنَا مِنَ الْجِهَادِ الْأَصْغَرِ إِلَى جِهَادٍ

Kāfir ile ğazā edüp ğazādan döndüğinden şonra (218a-1) eyitdi:

⁶⁷³ Şüphe yok ki çekinenler, emin bir makamdadır. Kur’ân, XLIV. Duhân Sûresi, 51. âyet. KKM. 588. (Bayık sakıncılar bir yerdedür inam. (44) Sûratü’-d-Duhân, 51. âyet. SKT. 409, Elbette şakıncılar emniyetle olan maḫāmda olur. 25. cüz, Sûretü’-d-Duhân, 51. âyet. KTC. 3-72, اِنَّ الْمُتَّقِينَ Taḫḫika kim perhiz olanlar; نِيَّامٌ آمِنٌ Bir emniyetli yerde olurlar. 25. cüz, Sûretü’-d-Duhân, 51. âyet. TZA. 2-296, Sakıncılar yok mu, onlar emniyetli bir makamda, Duhan Sûresi, 51. âyet. KKT. 499, Müttakilerse hakıykatın emin bir makamda, Duhan Sûresi, 51. âyet. KHK. 3-911)

⁶⁷⁴ Öteki nüshalarda "Mesrūk" şeklindedir.

Reca'nā mine'l-cihādī'l-aşgari ilā cihādī'l-ekberi. Ya'nî: Dönelüm küccük gazādan büyük (2) gazāya kim ol muhālefet-i nefsdür demek olur ve Hāk -Ta'ālā- dağı buyurur: وَمَنْ جَاهَدَ فَإِنَّمَا يُجَاهِدُ لِنَفْسِهِ Ve men cāhede fe-innemā yücāhidü (3) li-nefsihî.⁶⁷⁵ Pes eyle olsa tevbesin sıyup şulehā şöhetinden yüz çevirmek hem-ān dönüp şaff-ı (4) kıtālden gerü kaçmak gibidür. Eger şulehāya inkār edüp tevbesin şırsa varup ol kâfire tapmış gibidür (5) ve eger nefsinı yenemeyüp tevbesin şırsa kâfirle ceng ederken döyemeyüp dönüp Müslümān leşkerine (6) kaçmış gibidür. Eger inkār-ile ve eger ikrār-ile. İkisi dağı yaramazdur ve eger tevbesin şımasa şulehā (7) huzūrında hoş itikād-ile dursa hem gāzīdür ve hem hācīdür ve eger bu tarīķi muhkem (8) sürse bu tarīķ içinde olsa hem gāzī hem hācī ve hem şehīddür. Hācī olur anuñ-içün-kim kademini (9) Allāh yolında kodı. Ka'be-i hāķīķī talebinde ki ol dīzārdur ve mücāhededür. İkinci gāzī olur. Kendü (10) nefesine gazā eder Hāk -Ta'ālā- yolında aña muhālefet edüp ve ol nefs-ile muhārebe etmekde meşgūl (11) olur ki dost liķası ārzūsında cān vemiş olur. Her kim dost yolında dost ışıķından (12) cān vere ol şehīd olur: مَنْ مَاتَ مِنَ الْعَشَقِ فَقَدْ مَاتَ شَهِيدًا Men mäte mine'l-ışķi fe-ķad mäte şehīden.⁶⁷⁶ Beyt:

حَيَاتٍ تَازَهُ يَابَدُ بِأَشْهَادَتْ. كِه قُرْبَانِ سِرِ كُونِي بَاشَدُ

Hayāt-ı tāze (13) yābed bā şehādet

Ki kurbān-ı ser-i kuy tu bāşed.⁶⁷⁷

Ëy 'azīz! Niçeler bu yolda cān vërdiler. Tevbelerin (14) şımadılar. Bu yoldan dönmediler. Pes anlar bu yolun bahādırlarıdır. Beyt:

Bu yolda cān vërendür (15) gey bahādır

Ki ol 'āşıkā dīzār ķan bahādur⁶⁷⁸

⁶⁷⁵ Ve kim savaşırsa ancak kendisi için savaşırsın... Kur'ân, XXIX. Ankebût Sûresi, 6. âyet. KKM. 462, (Dakı her kim gazâ eyledi-se -yâ eyü iş- bayık gazâ eyler gendüzi-çün... (29) Sûratü'l-'Ankebût, 6. âyet. SKT. 320, Her kimesne cihād ede pes hemān cihād eder kendü nefsiyçün... 20. cüz, Sûretü'l-'Ankebût, 6. âyet. KTC. 3-157, وَمَنْ جَاهَدَ Ve her kim küffarla ceng edüp çalışdı. نَفْسًا يُجَاهِدُ لِنَفْسِهِ Çalışmaz illā kendü cāniyçün. Zırā cihādun sevābı ana 'ā'id olur. 20. cüz, Sûretü'l-'Ankebût, 6. âyet. İZ. 2-153, Her kim ta'atte mücāhede ederse ancak kendi faydası için mücāhede eder... Ankebût Sûresi, 6. âyet. KKTA. 397, Kim savaşırsa ancak kendisi için savaşmış olur... Ankebût Sûresi, 6. âyet. KHKM. 2-393)

⁶⁷⁶ Aşktan ölen elbette şehit olarak ölmüştür.

⁶⁷⁷ Kişi, şehadet ile yeni bir hayat bulur. Senin sokağının başına (mahallenin başına) kurban olayım.

⁶⁷⁸ Vezni: Mefā'îlün / mefā'îlün / fa'ülün

Ëy ‘azîz! Bu yolda cân vérenlerden saña dëyeyim (16) işit kim nice bu yolda bahâdırılık etmişlerdür. Hikâyet: Şeyh Mansûr-u ‘Ammâr dërlerdi -Raḥmetu’llâhi (17) ‘aleyh- bir ‘azîz kişi vardı. Mürşîd-i kâmil idi. Bir gün Başra şehrine giderdi. Yolu sultânun (218b-1) sarâyı önine kapusına uğradı. Gördi-kim bir büyük kapu. Kapunun önünde niçe atları (2) kullar tutmuşlar dururlar. Bu kapudan içerü şeyh nazar eyledi. Gördi-kim bu kapudan içerü bir (3) meydân. Ol meydânda bir altun çâdır kurulmuş ve bu çâdırın içinde bir altun taht ve bu altun (4) tahtun üzerinde bir sultân oturur. Dürlü dürlü muraşsa‘ tonlar geymiş ve çevre yanında begler (5) oturmuşlar ve niçe niçe begler daḥı ayağın durmuşlar karşusına ḥamr ederler. Şeyh Mansûr-ı ‘Ammâr (6) Raḥmetu’llâhi ‘aleyh- der-ḥâl içerü yöriyü vërdi. Vardı ol tahtun yanında ‘aşâsına ṭayandı (7) durdı. Bir-ez temâşâ eyledi bir laḥza durarak. Şeyhün nûrı bunların üzerine galebe eyledi. Bunların (8) şoḥbetlerini şovutdı. Bunlar daḥı bu fışkıdan uşanu vërdiler. Pâdişâh eydür: Şoḥbeti dağıduḥ. Bu (9) begler hep dağıldılar gıtdiler. Sultân yalnız kaldı. İçerüsine sultân çağırdı. Eydür: Hey Neşvâne! dër. (10) Bir-ezden bir ḥâtün içerüden çıka geldi. Başında altun tâc. Egninde altunlu ḥarîrler geyer. Şağınca (11) solınca ardınca önince kendü mişli cāriyeler. Her biri muraşsa‘lar geymişler. Çün bu sultân bu ḥâtünü (12) tahtından indi. Bu ḥâtüne karşı vardı. Eline yapışdı tahta çıktı. Cāriyeler şaf bağladılar karşusına (13) durdılar. Şeyh bakdı bunları gördi. Kendü kendüye eydür: Hâ şimdi naşîḥatün vâktidür. ‘Aşâsını (14) tahtun tahtasına kaḥdı. Bir kerret ḥaykırdı. Eydür: Ëy dünyânun yalancı begliceğine ve yalancı ḥâtün- (15) lıcağına aldanmış mağrur olmuşsınız. Bâkîyi fânîye değımişsınız. Ol bâkî pâdişâhı unıtmışsınız. (16) Ëy bî-çâreler! dëdi. Çün şeyhün ḥaykırmazın işıtdiler bakdılar gördiler kim bir pîr ‘aşâyâ ṭayanmış (17) durur. Sultân şeyhe eydür: Ne pîrsîn nereden girdün? Şol ṭaşra duranlar seni görmediler mi? dëdi. (219a-1) Şeyh eydür: Ben kapucı bacacı bilmezem. Nereye ḥâtırum dilerse girürem. Ben bir ṭabîb kişiyem günâh (2) ḥastalarına timâr edici ve mü’mînleri günâh rencinden kurtarıcıyam. Geldüm-ki sizi daḥı günâh rencinden (3) kurtaram. Bu dünyânun yalancı zevkine aldanmışsınız ve bu ‘âriyetî beglicege ve ḥâtünlîcağa ne yavlaḥ mağrûr (4) olmuşsınız. Erte begliceği ve ḥâtünlîcağı sizden alurlar. Sizi Melik-i kadîm ḫatına iledürler ve bundağı (5) ululıḫdan hîç size aşşı yokdur. Sarâyılariḫuz ıssız ḫalur ve bu galebeleriḫuz hep dağılur. Ölüm gelür (6) hep bunları târumâr eder. Nice kim sizden öḫ gelenlere ölüm geldi ṭağıtdı târumâr etdi. Şimdi (7) anların izi tozı belürmez ve bu ‘izz ü nâz-ile beslendüḫüḫüz nâzûk tenleriḫüzi yılanlar

ve çıyanlar (8) üşer yer ve süñüklerünüz yer altında çürüyüp toprak olırsardur ve ol cehennemün dürlü dürlü ‘azābları (9) size geliser erişiserdür. Siz feryād ü zārī kılup çağırasız. İllā dermān bulmayasız. Şimdi fırsat (10) elde-y-iken bu fānī begliği ve fānī hātūnlığı ebedī beglige değışün dedi. Sultān şeyhün sözün (11) dıñledi. Bir kerret āh! eyledi. Götürdi kendüyi tahtdan aşğa yere urdı. ‘Aklı başından gitdi. (12) Bir zamān yatdı. Bir zamāndan şonra kendüye geldi. Eydür: Yā şeyh! Biz nice édelüm? Yolu yañılmışız. (13) Şeyh eydür: Gelün hele bir şimdi tevbe édün. Bu şimdiye degin étdüğünüz işlerünüz peşimān olun. (14) Ol günāhlar üzerünüzden gitsün dédiler. Dahı er ve ‘avretler şeyhün elin tutup tevbe étdiler. (15) Şeyh dahı kalkdı. Sizi Allāha ısmarladum dedi. Şu āyeti okudı-kim: فَاللّٰهُ خَيْرٌ حَافِظًا وَهُوَ اَرْحَمُ الرَّاحِمِيْنَ Fa'llāhu hayrun hāfızan ve hüve (16) erhamü'r-rāhimīne⁶⁷⁹ çıkdı yöriyü vèrdi. Neşvāne hātūn sultāna eydür: Nice édelüm ki biz bu yolu (17) yañılmışız. Sultān hātūna eydür: Şabr ét hātūn kim yol göründi ah-şām olsun dèr. Çün-ki ah-şām (219b-1) oldı. Hep sarāy halkı uykuya vardılar. ‘Ālem ağıyardan hālī oldı. Sultān durı geldi. Ol (2) muraşsa‘ pādişāhāne donları çıkardı. Vardı bir eski keçe buldı gönleksüz şöyle yalın gevdesi üzerine (3) berkitdi. Bu keçeyi kaftan gibi eyledi. Neşvāne hātūna eydür: Yā Neşvāne hātūn! Sen dahı benüm-ile bile (4) gider misin? dèr. Neşvāne hātūn eydür: Ya dahı benüm ne işüm var bu fānī yurdu bekleyesi. Senün Mevlāndur (5) benüm dahı Mevlāmdur dedi durı geldi. Neşvāne hātūn dahı ol nāzūk libāsları çıkardı dökdi. (6) Ol dahı ancılayın bir eski yabāna atılmış bir keçe buldı. Ol nāzūk teninün üzerine çıplak ol keçeyi (7) berkitdi. İki dahı bile birer keçe geyüp bu sarāydan çıkdılar yöriyü vèrdiler. Bu hāzīnelerden ve bunca (8) ni‘metlerden kendülere bir öyün etmek ve bir içim şu dahı almadılar çıkdılar gitdiler. Şabaḥ oldı. Bu sarāyın (9) halkı durı geldiler. Gördiler ne sultān var ve ne hātūn var? Kaftanları gönlekleri hep dökilmiş (10) yatur. İsteyü gördiler bulmadılar. Şehre gulğula düşdi. Hep ulu kiçi cem‘ oldılar feryād zāriler (11) eylediler yaslar eylediler. Āḫır

679 ... Şüphe yok ki Allah, koruyanların hayırlısıdır ve o, merhametlilerin en merhametlisidir. Kur’ân, XII. Yusuf Sûresi, 64. âyet. KKM. 276. (... Pes Tanrı yigrekdi, saklamakdın yana; dakı Ol, rahmat kılıcıların rahmat kılıcırağıdır. (12) Sûratü Yûsuf, 64. âyet. SKT. 184, ... Pes Allāh ziyāde eyüdür şaklamakda ve Allāh esirgeyicilerin ziyāde esirgeyicisidir. 13. cüz, Sûretü Yûsuf, 64. âyet. KTC. 2-164, فَاللّٰهُ خَيْرٌ حَافِظًا وَهُوَ اَرْحَمُ الرَّاحِمِيْنَ Pes -Celle ve ‘alā- nighbān [nigeh-bān نَغِيْبَانْ Far. dīdebān, bekçi, hāris. Terc. 2-220.] olduḳda cümle nighbānlardan yegrekdi anı ana ısmarlarım. وَهُوَ اَرْحَمُ الرَّاحِمِيْنَ Ve kendüdür esirgeyenlerin ziyāde esirgeyicisi. 13. cüz, Sûretü Yûsuf, 64. âyet. TZA. 1-374, ... Allah en hayırlı koruyucudur. O, esirgeyicilerin de esirgeyicisidir. Yûsuf Sûresi, 64. âyet. KHK. 2-78)

eyitdiler: Meger bu sarāyda bir cān-aver durdı bunları yutdı çıplak (12) döşekde yaturken dēdiler. Belī! Gerçekdür yuduldılar bunlar ışk nehengine. Pes bunlar vardılar (13) beytu'llāhda mūcāvır öldılar. 'İbādete t̄ā'ate riyāzete ve mūcāhede-i nefse meşgūl oldılar. Bunların (14) yerine geldi bir kimesne dağı pādīşāh oldu. Ol hāzīneler tolu māl̄lar ve şehirler ve köyler ve kullar ve cāriyeler (15) ve tavīleler tolu atlar ve develer cemī'-i ne-ki var-ise ol sultān olan kiři hep aldı. Ammā bunda (15) ādem yudar cān-aver vardur dēyü artuğ kimesne dağı girüp ol sarāyda sākinlenmedi. Bu sarāy şöyle (17) mezbele olup kaldı. Bu sarāyın āletin aldılar bir yađa bir sarāy dağı yaptılar. Ey 'azīz kiři! Dūnyāyı terk (220a-1) edicek şöyle terk etdiler. 'İř gelicek kişiye şöyle hārāb eder ve kiři Allāha dōnicek şöyle dōner. (2) Ebyātü li'l-mū'ellifi'l-fakīr -Raḥmetu'llāhi 'aleyhi-

Her kīme kī şu'le bırağdı bu ışk
 'Āleme düpdüz anı çekdi bu ışk (3)
 'Alemün nağsı anı aldamadı
 Her kimün kim gönline açdı bu ışk
 Tāc u atlas tonları kıldı palās (4)
 Tağtlarından řāhları yıkdı bu ışk
 Yazılarda mecnūnı hayrān kōdı
 Leyliye çün bir nazar bağdı bu ışk (5)
 Hem-dem oldu bir nefes Manřūr-ile
 Boynına urđanını tağdı bu ışk
 Hārūtı Mārūtı indürdi yere (6)
 Zühreyi aldı göge çıkdı bu ışk
 Niçelere bağladı zünnārını
 Zühd ḥırmānın oda yağdı bu ıřk⁶⁸⁰ (7)
 Eřref Ođlı Rūmī ıřka berk yapıř
 Çün sağa da geldi yolağdı bu ıřk⁶⁸¹

'Azīz-i men!⁶⁸² Kişiye 'ināyet-i (8) İlāhī gelicek şöyle olur: İki cihān zerrece gözine

680 10 hece

681 Vezni: 11'li hece vezni

682 Azizim!

gelmez. Çün bunların hâlleri bu araya yetişdi. Bir niçe (9) yıldan sonra şeyh gene Mekkeye gider oldu. Yolu gene Başra şehrine uğradı. Şehrde bir arada dervişlerle (10) kındı. Döndi dervişlerine eydür: Şunda bir işcegez başardum gibi idi. Bir kimseye. naşihat etdüm (11) tevbe verdüm idi. Göreyim naşihatüm eser eyledü mi? Göreyim dedi ve tevbeleri üzerine sâbit olup (12) durdular mı? dedi. Çıkdı gitdi. Giderek ol sarâyın önüne geldi. Gördi-kim ol sarây harâb olmuş (13) mezbele ve itler yatağı olmuş. ‘Azîz! Bu ıışk ‘aşıkun hem şüretin hem mekânın harâb eyler. Bir-ez vakt (14) bu sarâyın önünde durdı. Bir kişi geldi. Şeyh ol kişiye şordı. Eydür: Şunda ilerü bir sarây var-idi (15) gibi ve bir pâdişâh bu sarâyda oturur-idi. Şimdi bu sarây harâb olmuş ola mı? dër. Ol kişi eydür: (16) Belî! İlerü bunda bir sarây var-idi. Bir sarây idi-kim hiç bir pâdişâhın bunun gibi sarâyı yoğ-idi. (17) Bunda bir pâdişâh otururdi kim anın zamanında anın gibi pâdişâh daı yoğ-idi. İllâ kim (220b-1) bu sarâyda bir cân-aver düridi erini ‘avretini bile yutdı giderdi. Ol korkudan bu sarâyda (2) ayruk kimse gelüp sâkinlenmedi dedi. Manşûr-u ‘Ammâr -Raḥmetu’llâhi ‘aleyh- bildi-kim başardığı (3) iş tahkîk oldu. Be-gâyet ferâh olup El-ḥamdü li’llâhi kim bizüm daı sözümüz eser eylemiş ola dedi. (4) Bîz daı şeytân elinden bir kîşî almış olavuz ve nefis bendinden bir kişi kurtarmış olavuz (5) ve dünyâ zindânından bir kişi çıkarmış olavuz dedi. Daı kalkdı gitdi. Bu şehrden çıkdı. Zamân-ile (6) Mekkeye vardı. Bir gün Mekkeyi tavâf ederken şeyh gördi-kim bir yigit benzi şararmış saçı şakalı (7) karcaşmış teni gâyet incemiş arık olmuş gözleri çukur olmuş bir degnecük eline almış (8) Ka‘beyi tavâf eyler. Yap yap arkasına bir keçe pâresi geymiş bitlerin biñi girür biñi çıkar. Bağını (9) delik delik eylemiş. Çün-ki bu yigit şeyhi gördi şeyhün ayağına düşdi ağladı. Eydür: El-ḥamdü li’llâhi (10) ki ârzüm şeyhün mübarek cemâlin görmek idi. Gördüm dedi. Şeyh eydür: Sen kimsin? dër. Yigit (11) eydür: Ol Başra şehrinün sultānıyam kim senün ‘İsâ nefesün benüm ölü gönlümü dirilti dër. (12) Şeyh gönlinden eydür: Kanı bunun ol sultānlığı ululuğı? Nefis yeyüp nefis geydükleri. Yâ bunun (13) ol cemâli dedi. Şimdi eski keçe içinde bağını bitler delük delük eylemiş ıışk bunları (14) nereye bırakmış dedi. Şeyh ağladı. Döndi eydür: Yâ yigit! Kanı senün ḥâtunun Nişvâne ḥâtün? (15) dedi. Ol yigit eydür: Hâli gâyet za‘îf olmuşdur. Bir yerde düşmüşdür yatur. Mekkeyi tavâf (16) etmege daı gelmez. Ammâ ârzü eder kîm sultānın mübarek yüzini göre daı ölür-ise andan (17) öle dër. Şeyh eydür: Yöri varalum anı daı görelüm dër. Vardılar gördiler kim kendüden gitmiş (221a-1) yatur. Ol yigit ilerü vardı eydür: Yâ Neşvâne!

Aç gözünü d̄er. Uş ol bizüm şeyhimüz sultānımız (2) geldi d̄er. Neşvāne ḥātūn gözin açdı. Şeyḥi gördi. T̄urı geldi şeyḥün ayağına düşdi. (3) Şeyḥ gördi-kim Neşvāne ḥātūn daḥı ne benzer buña. Ol daḥı bir eski keçe geyer. Bitlerün biñi girür (4) biñi çıkar. Bu ḥātūn arkasındaki keçesi-y-le şeyḥün ayağına düşdi. Neşvāne ḥātūn bir kerre ıncıurdu. (5) Şeyḥün ayağında cān v̄erdi. Bunu gördi ol yigit daḥı şeyḥün ayağına düşdi ol daḥı (6) şeyḥün ayağında cān v̄erdi. Şeyḥ bunları gördi. Eyitdi-kim: Zihī ‘āşık şādıklar kim cān v̄ermeyince (7) durmadılar d̄edi. Gör imdi kardaş! Gerçek tevbe etmek nice olurmuş? Hem yoldaşların terk (8) ̄etdiler hem tonların değışd̄urdiler ve hem yemeklerin değışd̄urdiler ve hem mekānların değışd̄urdiler. Maḥbūb-i (9) Ḥazret oldılar. Şeyḥ daḥı bunların bu ḥāllerin gördi. Kendünün ol t̄aliblığı vakti öñine düşdi. (10) kim kendü daḥı bu yolda nice cān-bāzlık ̄ed̄üp dururdu. Daḥı şeyḥ ağladı. Şol kadar ağladı-kim (11) bī-ḥud olup düşdi. Bir zamān yatdı bir-ez zamān kendüye geldi. T̄urı geldi bāzāra vardı. (12) Kefen aldı getürdi-kim bunların kaydın görüp ḥaqqına koyu. Gördi-kim yunmuş kefenlenmiş ikisi daḥı (13) birbirlerin yanında yaturlar. Şeyḥ ta‘accübe vardı kim bunları kim yudu kefenledi. Şeyḥün sırrına bir nidā (14) ȳetişdi-kim: Yā Şeyḥ! Sen bunların namāzını kıl. Daḥı bunları bize ışmarla ko. Bunlar bizüm içün cān (15) terk ̄etdilerse bir daḥı d̄izārımızı bunlara kan bahā v̄erdük. Bunlar bizüm içün bu fānī d̄ünyānı (16) fānī begliceğin terk ̄etdilerse ve fānī sarāyların qodılarsa biz daḥı sekiz uçmağımızı anlara (17) milk eyledük ve ol ebedī milkde anları ebedī sultān eyledük d̄enildi. Şeyḥ bunların tiz namāzın (221b-1) dervişler-le kıldı. Daḥı bunları defn eylediler. Ba‘zı ‘ārifler eyitdiler: Bunlar defn olunmadı. (2) Namāzın kıldılar hem-ān bunların ikisi bile gā‘ib oldılar d̄ediler. Nice oldu bilmezler. Şi‘rū (3) li‘l-mü‘ellifi‘l-fakīr -Raḥmetu‘llāhi ‘aleyh-

Kim-kī dost yolına terk-i cān ̄eder

Dost aña d̄idārını iḥsān ̄eder (4)

Kim bu fānī d̄ünyāyı terk eylese

Dost ebedī mīlke anı sultān ̄eder

Dost içün nefse murād v̄ermeyeni (5)

Dost sekiz uçmağı erzānī ̄eder

Dost elinden cām u ‘ışkı nuş ̄eden

Sırr-ı ma‘şūkı nite bühtān ̄eder (6)

‘Ākıbet Mañşūrlayın esrük delü

Ol Ene'l-Haḳ dārını seyrān éder
 Cān vérenler ḳan bahā dīzār alur (7)
 Şanma bu bāzārı her bī-cān éder
 Eşref Oğlı Rūmī cān terk éden
 Her nefes dost elinī cevḻān éder (8)

Hikāyet: Benī İsrā'il zamānında bir azgūn 'avret vardı. Ġāyet cemīle idi. Halkı cemāl-ile (9) aldardı fitnelendürürdi. Evinūḡ ḳapusın açık ḳor-udı. Ḳapusına ḳarşu bir taḥtı vardı. (10) Ol taḥta çıkar otururdu. Geleni geçeni fitneye bıraḡurdu. Her kim görse anı aḡa 'aşık olup fitnessi (11) tūzāḡına tūtilurdu. Bir daḡı göreyim dese görmek istese bir ḳaç fülūrīsin alurdu. Gine aḡa (12) gözükürdi. Ol şehrdede bir 'ābid ve bir tā'ib ḳişi vardı. Nā-gāḡ bir gūn anuḡ yolu ol ḡātūnuḡ (13) ḳapusu önine uğradı gözi ol 'avrete tūş oldu. Der-ḡāl anuḡ fitnessi tūzāḡına bu daḡı (14) tūtuldu. Tiz döndi evine geldi. Nefsine mūcāhede étmege meşḡul oldu. Mūcāhede-i nefis ile başarımadı (15) Allāha tazarru'lar éde gördi. Göḡlinden ol 'avreti çıkarımadı. Necegezi var-ise hep şatdı fülūrīye (16) vėrdi. Götürdi ol fülūrīyi ol 'avretūḡ ḳapusına vardı eyitdi: Şu fülūrīcim al daḡı beni ne (17) eylersen eyle dēdi. Ol 'avret buyurdi ādemlerīne fülūrīyi aldılar. Bır vaḡt ta'yīn éttiler. Ol vaḡtde (222a-1) gelesin dēdiler. Ol vaḡt olıcaḡ ol 'ābid miskīn gine ḳapuya vardı içeri girdi. Ol (2) ḡātūn anı aldı taḥtına geçürdi. Çün-ki bu 'ābid tā'ib buḡa elin şunmaḡ diledi. Göḡline düşdi-ki: (3) Ben bir 'ābid tā'ib şūfī ḳişi olam. Meşāyiḡ elin alup tevbe étmiş olam. Bunca 'ibādet-ile tā'at-ile (4) Allāhdan ḳorḡmayam ve Resūlinden utanmayam meşāyiḡūḡ sırrını ḡāzır görmeyem. Duram bir avretūḡ (5) ḳapusına gelem. Şimdi ḡod Allah beni göre durur dēdi. Daḡı bu tā'ib ḳişi ditredi ḳorḡdı. Ḳorḡusından (6) beḡzi şaradı ḡazān gibi oldu. Bir kerret derūnından derd-ile āḡ! étđi. Ol ḡātūn çün bunı gördi (7) eydür: Yā şūfī! Saḡa ne oldu-kim böyle ditrersin beḡzin böyle şaradı dēr. Şūfī eydür: Ben Tanrumdan (8) ḳorḡdum baḡa destūr vēr. Vėrdūḡim fülūrīcik saḡa ḡelāl olsun dēdi. Daḡı hem-ān ḳalkdı yörüyü vėrdi. (9) Ol ḡātūn eydür: Aduḡ nedür ve evūḡ ḳandadır? Ol 'ābid evini adını şalı vėrdi gitđi. Ol (10) 'avret baḡa ḳaldı. Ol şūfī vāveylāḡ dēyü aḡlayu gitđi. Geldi evine. Geldi kendü ḡāline meşḡul (11) oldu. Bu 'azīzūḡ tevbesi ve ḳorḡusu bu ḡātūna eşer eyledi. Bu ḡātūnuḡ daḡı içine ḳorḡu düşdi. (12) Vāḡ baḡa! Bu şūfīnūḡ henüz evvel işleyüşidür. Benüm ḡālüm ne ola kim ben bunca yıllardur kim bu gūnāḡı (13) işlerin. Anuḡ Taḡrısıdur daḡı benüm Taḡrum daḡı dēdi. Tiz ḳapusını yapdı tevbe eyledi. Ol kemḡā (14) donlarını çıkardı şatdı. Eski donlar

geydi. Oturdu 'ibādete meşğul oldu bir niçe zamān. (15) Bir gün ol hātūn eydür: Varayım ol 'azizi göreyim vakt ola dağı beni helālliğa kabūl eyleye (16) dedi. Ben dağı andan dīnüm maşlahatın öğrenem dedi. Mālını rızkını kulını halāyıkını cem' eyledi (17) uydurdu. Ol 'azizūn kapusına geldi kaçdı. Bīr hīzmetkār çıkdı. 'Ābid içerüde mi? dēyü (222b-1) şordı. İçerüdedür dēdiler. Kerem eylesün bir hayr niyyet için gelüp dururın. Taşra çıksun dedi. (2) Girdiler. Ol 'azize dēdiler. Ol 'aziz dağı tırı geldi. Taşra çıkdı. Gördi-kim ol kendüyi yoldan (3) çıkaran 'avretmiş. Bir kerre haykırdı düşdi cān vērđi. Ol hātūn mütehayyir kaldı-kim bir kişi bir kerre (4) tevbesin şımağa kaşd etti. Henüz şımadı korkusından düşdi cān vērđi. Ey bī-çāre! Sen kim (5) niçe tevbeler harāb edersin hiç kırmazsın dedi. Vardı gitdi ol 'azizūn bir kardaşı (6) vardı. Gāyet şālih kişiy-di. Aña vardı. Cemī'-i mālını kulını halāyıkını Allāh yolına hep aña vērđi (7) ve andan şonra ol hātūnuñ ol kişiden on oğı oldu. Onı dağı 'ālimler şālihler oldılar (8) ol tevbe berekātında ve korku berekātında. Ey 'aziz! İmdi tevbe üzerine şöyle muhkem durmak (9) gerekdür kim cān vēreler tevbeyi şımayalar. Tevbeyi şöyle etmek gerekdür kim ol tevbe sebebi-y-le niçeler (10) dağı tevbeye geleler ve 'Ömer hazreti - Rađiya'llāhu 'anhu- eydür: Tevbeyi şöyle eylegil kim siz yarlıganduguzdan (11) şonra niçeler dağı kırtarasız dedi ve 'Alī hazreti -Rađiya'llāhu 'anhu- eydür: Tevbe midür ol-kim mücerred kendin (12) kırtara? dēr. Tevbe olđur kim anuñ tevbesi-y-le niçeler dağı kırtılalar. Ya'nī demek olur kim: Kendü (13) necāt bulduğından şonra niçeler dağı kırtılalar. Ya'nī demek olur kim: Kendü necāt bulduğından şonra (14) niçeler dağı necāt bulmağa sebeb ola demek olur. Ey bī-derd! Sen ki bunca tevbeler edersin (15) velī bir huyıñ dağı tağıyır eylemezsin bayağı muhmel hularuñ ve muhmel yoldaşlaruñ dağı durur. Pes (16) bunlar nedendür hiç bilür misin? Andandur kim: Tevbe eylesin şartların birine getürmezsin. Şol (17) yukarı dēdügim gibi kim: Yoldaşlaruñ ve yemegüñi ve kisvetüñi değışdürmek kim vācibdür. Anlara (223a-1) muqayyed olmazsın ve şulehā şöhetine mülāzemet etmezsin. İşinü gücünü koyup bir lahza varup anlaruñ yüzine (2) bakmazsın ve bakmağı gānimet bilmezsin. Şunu tahkik şöyle bil kim iki cihānuñ sa'ādeti bu şöhetden (3) hāşıl olur. Beyt:

Kīmiyā ister isen gel şöhet-i dervişlerüñ
 Sałtanat māyesidür bil hīmmetī dervişlerüñ (4)
 Şüretā hor u hakīr oldukların bakmañ anuñ
 Felk-i atılasda urılur nevbeti dervişlerüñ

Leyse (5) fî ḥubbin siva'llāh⁶⁸³ dēyenin taṇlama kim

Daḥı bundan öte vardur ḳurbeti dervişlerüñ⁶⁸⁴

‘Azîz! Bunlaruñ (6) şoḥbetleri mü’essirdür. Bunlara muşāḥib olı görmek gerekdür. Tā ki bunlaruñ muşāḥebetinden saña (7) daḥı gele bir nūr yetiše kim ol nūr-ile yüceden yüceye yetiştirmege ḳaşd edesin. Himmetüñ yüzünü yukaru (8) dutup esfelden dönderesin. Zîrā bunlaruñ himmetleri dā’im a-lāyadur ve fāsıḳlara yoldaş olma. (9) Fasıḳuñ himmeti esfeldür. Fāsıḳlara yoldaş olan cehennem derinlerine iner kim aşāğadan aşāğadur ve (10) şuleḥāya yoldaş olan cennet derecelerine çıkar kim yüceden yücedür. Beyt:

Yüce dut himmetüñi kim Ḳādir (11)

Ḳadr-i himmetüñ deñli arturur miḳdār⁶⁸⁵

Ve Ḥaḳ -Ta‘ālā- buyurur kelām-u ḳadīminde: وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَىٰ وَلَا تَعَاوَنُوا عَلَى الْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ Ve te‘āvenū ‘ale’l-birri ve’t-taḳvā (12) ve lā te‘āvenū ‘ale’l-işmi ve’l-udvāni.⁶⁸⁶ Pes şuleḥāyı ġāfil görmek olmaz bunlaruñ derūnında dāyim (13) istimdād istemek bunlaruñ etegine berk yapışı görmek gerekdür. Ey ‘azîz ḳardaş! Beytü li’l-mü’ellifi’l-faḳîr -Raḥmetu’llāhi ‘aleyhi- (14)

Şeker yēr-iseñ şehrini Mısr eyle tamāmet

La’le hevesüñ var-sa Bedeḥşān etegin tūt (15)

Ger ins ü melek dīv ü perî saña ḳul olsun

Sen senlîğî terk eyle Süleymān etegin tūt (16)

Bağbānı görüp yolunı bağdan şapıdınca

683 Sevgide Allah’tan başkası yoktur.

684 Vezni: Fā’ilātün / fā’ilātün / fā’ilātün / fā’ilün

685 Vezni bozuk.

686 ... İyilik etmek ve kötülükten sakınmak hususunda birbirinize yardım edin, suç işlemek ve düşmanlık etmek için yardımlaşmayın... Kur’ân, V. Mâide Sûresi, 2. âyet. KKM. 121. (... Dakı arka virişin eylük üzere, dakı sakınmak üzere; dakı arka virişmen yazuk üzere, dakı zulm eylemek üzere... (5) Sûretü’l-Mâide, 2. âyet. SKT. 78, ... Ve biri birinize meded edin eyü işlîğın üzerine ve şaḳınmak üzerine ve biri birinize meded etmeyin günâh işlemek üzerine... 6. cüz, Sûretü’l-Mâide, 2. âyet. KTC. 1-174, وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَىٰ Ve eylük ve perhîzkârlık üzere biri birinize yardım edin. وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ Ve yamanlık ve sitemkârlık üzere biri birinize yardım etmeyin. 6. cüz, Sûretü’l-Mâide, 2. âyet. TZA. 1-170, ... İyi işe ve taḳvaya yardım edin, masiyet ve taaddiye yardım etmeyin... Mâide Sûresi, 2. âyet. KKTA. 107, ... İyilik etmek, fenalıkdan sakınmak hususunda birbirinizle yardımlaşın. Günah işlemek ve haddi aşmak hususunda yardımlaşmayın... Mâide Sûresi, 2. âyet. KHKM. 1-221)

Bağlarda müsellemler yörü bağbân etegin tut⁶⁸⁷ (17)

Ëy cân! Eger sen dağı tevbe şarābından içüp mest-i ebedī olmak dilersen zinhār ve zinhār fukarā (223b-1) şöhetinden ayrılma ve anların meclislerine çok mülāzemet eyle ve meşāyih elin berk tut kim bunlar (2) tevbe şarābın yükler yükler çekerler. Anın için bu günāhkār miskinler anların öğlerinde dizlerin (3) çökerler ve bu meşāyihler cân gözünün tütüyālarını batmanlar-la getürürler. Anın-içün bu t̄alib-i miskinler (4) necegezleri var-ise anların huzūrlarına getürürler ve bu meşāyihler dağı kendülere şürūt-ile mülāzemet (5) eden t̄aliblere ol şarābdan tolu tolu içürürler. Mest ü hayrān edüp iki cihāndan geçürürler. (6) Pes mest olup bahādur olmayınca pervāne-şifat olup şem‘ ıışığına kendüleri atmazlar (7) ve bu meşāyihler ol batmanlar-la getürdükleri tütüyādan t̄aliblerinin cânları gözine çekerler. Anlar (8) dağı anın-içün ev bark oğul kız māl hānumān ad şan izzet erkān terk edüp dost iline (9) pervāz edüp uçarlar. ‘Aziz! Bu meşāyihler kim vardır her bir zamānında bir Süleymāndur. Zihī (10) Süleymān kim bunlardır. Nefs dīvlerini zencire çekmişlerdür. Pes t̄alib olanlar dağı bu meşāyih (11) tirkeşüp korku kāmçısının ele alup tırmadın nefsi bunların yanınca sürmek gerekdür. Yoksa (12) hergiz emīnlik göstermek olmaz ve meydān vermemek gerekdür. Eger nefse meydān verüp (13) nefsin meydānın gēñ edersen nefis fitneye ve te’vile t̄alib olur. Gerü kalan t̄alibleri dağı (14) fitneye birağur. Pes nefsin meydānı tār oldukça korku gālib olur. Ol Hāk -Ta‘ālā-dan (15) korkdukça cemī‘-i maḥlūkāt andan korkar olur göñül nūrlanur. Göñilün nūrının eşeri yüzinde (16) zāhir olur ve eger nefsin meydānın gēñ ederse göñül kararur. Göñül kararacak korkusu (17) gider. Korku gidicek her nesneden bu kez olar korkar olur ve Hāk -Ta‘ālā- Kur’ānda: فَلَا تَخَافُوهُمْ وَخَافُونِ Fe-lā teḥāfūhum (224a-1) ve ḥāfūnī.⁶⁸⁸ dedüğü buña işāretdür ve dağı korku dedükleri tiryākdur ve emīnlik dedükleri (2) āğudur ve emīnlik āğusından şaķınmak gerekdür kim āḥir zevālī imāna sebebdür ve korkuyu (3) arturmak gerekdür kim

687 Vezni: Mef‘ülü / mefā‘ilü / mefā‘ilü / fa‘ülün

688 ... Onlardan korkmayın, benden korkun... Kur’ān, III. Āl-i İmrān Sūresi, 175. āyet. KKM. 82. (... Pes korkman anlardan; dakı korkun benden... (3) Sūratü Āl-i İmrān, 175. āyet. SKT. 54, ... Pes siz ey Müslümānlar! Korkman kâfirlerden ve korkun benden... F. Ya‘nī ol kimse ki haber getirdi şu kimesneye, şeyḫān ta‘līm etmiş idi, 4. cüz, Sūretü Āl-i İmrān, 175. āyet. KTC. 1-117, وَخَافُونِ Pes anlardan korkmanuz. وَخَافُونِ Ve benim fermānıma muḥālefet etmeden korkun. 4. cüz, Sūretü Āl-i İmrān, 175. āyet. TZA. 1-117, ... Onlardan korkmayın. Benden korkun... Āl-i İmrān Sūresi, 175. āyet. KKTA. 74, ... Öyle ise siz onlardan (onun dostlarından) korkmayın, benden korkun... Āl-i İmrān Sūresi, 175. āyet. KHKM. 1-154)

korku ehlinde Allāh rāzī olur. Nite-kim Kūr'ānda buyurur: رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ ذَلِكَ لِمَنْ (4) ve radū 'anhu zālike li-men haşiye Rabbihū⁶⁸⁹ der ve bu korku mü'minlere gāyet gerekdür. Gerek olduğundan (5) Hāk -Ta'ālā- buyurur: وَخَافُونَ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ Ve hāfūni in küntüm mü'minine.⁶⁹⁰ dedi. Ya'nî: Korku benden eger mü'minseñüz demek (6) olur. Dāvūd peygām-bere Hāk -Ta'ālā- vahy edüp eyitdi-kim: Yā Dāvūd! Kork benden şol yırtıcılar elinde (7) olanlar korkduğı gibi kim benüm hışmumdan emîn olasız dedi. Pes bir kişi tevbe edüp tevbesi (8) üzerine tırmağa korku dağı gerekmiş. Resül hāzretine Hāk -Ta'ālā-: لِيُغْفِرَ لَكَ اللَّهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِكَ وَمَا تَأَخَّرَ Li-yağfire leka'llāhu mā teqaddeme min zenbike (9) ve mā te'ahhare⁶⁹¹ demiş-iken geçmiş geçmiş günāhını ve gelecek günāhını bağışlamış iken her günde yetmiş kerret istiğfār (10) tevbe ederdi. Şöyle ki Şahih-i Buḥārīde gelür. Rivāyetdür: عَنِ الْأَعِزِّ الْمَغْرِبِيِّ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِنَّهُ لَيُغَانُ عَلَى قَلْبِي وَإِنِّي لَأَسْتَغْفِرُ اللَّهَ وَأَتُوبُ إِلَيْهِ أَكْثَرَ مِنْ سَبْعِينَ مَرَّةً 'Ani'l-e'izzī'l- mağribi inne Resūla'llāhi šalla'llāhu (11) 'aleyhi ve sellem kâle innehū le-yügānū 'alā

689 ... Allah razı olmuştur onlardan ve onlar da razı olmuşlardır ondan; ve bu mükāfat Rabbinden korkanadır. Kur'ân, XCVIII. Beyyine Süresi, 8. âyet. KKM. 731. (... Hoşnûd oldu Tanrı anlardan, dakı hoşnûd oldılar andan. Şol anundur ki korkdı Çalabı'sından. (98) Sûratü'l-Beyyine, 8. âyet. SKT. 540, ... Hoşnûd oldu Allāh anlardan, ve hoşhâl oldılar Allāhdan. İşbu va'de ol kimesne içindir ki korkdı kendü Rabbisinden. 30. cüz, Sûretü'l-Beyyine, 8. âyet. KTC. 4- 223, رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ Tanrı -Ta'ālā- kendülerden hoşnûd oldu ki sezâlarında ziyâde kendülere mükāfât etdi. وَرَضُوا عَنْهُ Ve anlar Tanrı'nın 'a'asından hoşnûd oldılar. Zîrâ nihâyet emniyetlerine yetişdiler. Bu ceza ve rızâ. Şol kimesneye ki Perverdigârından havf edüp küfr ve 'işyân etmedi. 30. cüz, Sûretü'l-Beyyine, 8. âyet. TZA. 2-452, ... Allah onlardan hoşnuttur, onlar da Allāh'tan hoşnuttur. İşte hoşnutluk Rabbinden korkan kimseye mahsustur. Beyyine Süresi, 8. âyet. KKTA. 600, ... Allah bunlardan razı olmuştur bunlar da ondan hoşnut olmuşlardır. İşte bu (saadet) Rabbin (in ikâbın) dan korkan (lar) a mahsustur. Beyyine Süresi, 8. âyet. KHKM. 3-439)

690 ... Benden korkun inanmışsanız. Kur'ân, III. Âl-i İmrân Süresi, 175. âyet. KKM. 82. (... Dakı korkun benden, eger olasız mü'minler. (3) Sûratü Âl-i İmrân, 175. âyet. SKT. 54, ... Pes siz ey Müslümânlar! Korku benden eger mü'min iseniz. F. Ya'nî ol kimse ki haber getirdi şu kimesneye, şeyân ta'îm etmiş idi. 4. cüz, Sûretü Âl-i İmrân, 175. âyet. KTC. 1-117, وَخَافُونَ Ve benim fermânıma muhâlefet etmeden korkun. Eger Hudâ'nın vahdâniyyetine ve peygamberin Hāk olduğuna taşdik ederdiniz. 4. cüz, Sûretü Âl-i İmrân, 175. âyet. TZA. 1-117, ... Artık mümin iseniz; benden korkun. Âl-i İmrân Süresi, 175. âyet. KKTA. 74, ... Benden korkun; eger iman etmiş (kimse) lerseniz. Âl-i İmrân Süresi, 175. âyet. KHKM. 1-154)

691 Allah, ümmetin önce yapılan ve sona kalmış olan suçlarını sana bağışlasın... Kur'ân, XLVIII. Fetih Süresi, 2. âyet. KKM. 605. (Tâ yarlıgaya sana Tanrı, anı kim ilerü geçdi yazuğundan ya'nî cāhiliyyet zamânında, dakı anı kim sonra kaldı... (48) Sûratü'l-Feth, 2. âyet. SKT. 421, Fetih'in 'akıbeti şudur ki yarlıgar senin için Allāh ol şey' ki geçdi sâbıkda senin günāhından ve yine ol şey' ki gerü kaldı senin günāhından... 26. cüz, Sûretü'l-Feth, 2. âyet. KTC. 4-90, لِيُغْفِرَ لَكَ اللَّهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِكَ وَمَا تَأَخَّرَ Feth için 'illetdür ya'nî ol feth, Hudâ -'Azze ve celle- sağa kıldı. tâ ki cihād sebebiyle te'f-k-i ulâ olan günāhından geçmiş olanı ve geleceğini senin için mağfiret ede. 26. cüz, Sûretü'l-Feth, 2. âyet. TZA. 313, Bununla Allah evvelki sonraki günāhını yarlıgıyacak... Fetih Süresi, 2. âyet. KKTA. 512, (Bu) geçmiş ve gelecek günāhını Allah'ın yarlıgaması içindir... 3-186)

alb  ve inni le-estağfiru'llāha ve et b  ileyhi ekşere min seb'ine merreten (12) H d s n  ma'nisi budur kim: Res l h zreti -'Aleyhi's-sal t  ve's-sel m- buyurur: Benüm alb me bir.perde gelür. Ben (13) dağı All ha istiğf r ve tevbe ederem günde y tm ş kerre ve-y -hud y tm şden dağı ziy de. Amm  (14) bunda bir söz dağı vardır. Oldur ki:   n Res l n ge m ş g n h n  ve gelecek g n h n  H k -Ta' l - (15) bağışladı. Y  bu tevbe istiğf r  td ği neden ötürü idi. Pes Res l n günde y tm ş kerre (16) tevbe istiğf r  td ği her günde anuğ m b rek albine v rid tdan ve feyz-i İl hiden y tiş rdi. (17) Bir vech-ile ki ol gün sonra gün y tişene hic b olurdu.   n-ki nazar  der görürdi der-h l (224b-1) tevbe istiğf r  tderdi ve-y -hud günde y tm ş kerret istiğf r  ve tevbesi ve s yir t 'ati ümmeti i  n (2) idi ve-y -hud ümmetine ta'l m i  n idi ve Res l n h d günden güne kurb u viş lde-y-idi tera   de (3) idi - All hu a'lem.-  y  ardaş!   n-ki tevbe  tmek şartlarını v ciblerini bild ğ ve tevbe  dicek nice (4)  tmek gerek imiş i itd ğ. Gel imdi bu kez tesl mligi işit kim nicedür ve tesl mlik dağı ol (5) m r d olup şey   dind ği kişinüğ eline kendüyi v rmekd r ve  şmarlamakd r. Bir vech-ile kim hiç (6) kendüye bir i im şuyı dağı şey  dest r nsuz içmeye. Kendüyi bi'l-külliye şey e  şmarlamakd r kendü (7) aradan   km kd r ve t lib kim kendüyi şey e  şmarladı vardı gine bayağı gibi maşlahatında evinde (8) barkında içinde g cinde oldu. Eyle olsa gine ir deti tam m olmaz ve şey e tam m m r d olmuş (9) olmaz. Bunun gibi eksük ir det-ile hiç bir şey den na  b olmaz. M r d olıcağ m r d olmak gerekdür (10) gerçek m r dler gibi ve-y -hud mu ib olmak gerekdür gerçek mu ibler gibi. Mu ibler n dağı h li bir dürlü dağıdır. (11) An  dağı işidesin. - n-ş 'a'll hu.- Pes m r d olmayup mu ib olmayıca  h d m n kir olmuş olur. (12) M nkire h d gine kimseden med d yo  dur.  y  ardaş! Pes m r dem d rsin ve-y  mu ibem d rsin ve-l kin (13) sözünde gerçek degülsin. Z r  kendüyi şey e tesl m  tmek gerek. Amm  nice tesl m  tmek gerek? (14) Şol  l  yuyıcıya meyyit nice tesl m olursa m r d dağı şey e şöyle tesl m olmak gerek. Pes (15) m r d kendüyi  l  bilmek gerekdür. Şey i  l  yuyucu bilmek gerekdür. Var şol ölülere nazar eyle g r kim (16) ol g ss l ol ölüye nice eyler yur-iken  ss  ş  koyduğ ve-y  şovuk ş  koyduğ d r mi ve-y  (17)  at  t tduğ ve-y  arşun t tduğ d r mi ve-y  tiz t tduğ d r mi hiç? Her nice kim   det ise (225a-1)  der.  l  a a hiç nesne d nmaz ve ölüden hiç hareket gelmez. Pes m r d dağı ancılayın gerekdür. Şey   ğinde: (2) H y! Beni a   oduğ. H y! G   t tduğ. H y! Tiz t tduğ d meye y  gücüm y tmed ği k ll ğa  oduğ d meye. (3) Pes

her ne kim şeyh emr eder anuñ üzerine ola. Nite-kim İbrāhīm Edhem pādişāhlık terk edüp şeyh kapusına (4) vardı. Şeyh aña bir balta bir ip vèrdi arkası-y-le odun daşımağa emr etdi. Şeyhün kapusunda (5) niçe yıllar arkası-y-le odun taşıdı. Arkası delük delük oldu odun taşımakdan. Dèdi-kim: (6) Ben bu hizmeti bilmezim ve ben odun kesmek nice olur gördüğüm yok dèmedi. Bata-y-ile ipi (7) eline vèrdiler. Öpdi başında kodi. Vardı tağdan odun getürmege meşğul oldu. (8) El-ḥamdü li'llāhi kim meşāyihün hizmetine lâyıḳ oldum dèdi. Zîrā kim Resul ḥazreti -Şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem- (9) buyurmuşdur: مَنْ خَدِمَ خُدِمَ Men ḥadime ḥudime⁶⁹² dèmişdür. Beyt:

Kim ki hizmet etmedi bir evliyā

‘Ākıbet peşmān (10) oluban uluya⁶⁹³

Şöyle rivāyet ederler kim Şeyh ḥuzūrında Sultān İbrāhīm Edhem on yedi yıl (11) arkası-y-le odun getürdi. Bir gün daḥı diñlenmedi diñleneyim daḥı dèmedi. Gel sen daḥı bir gün (12) otur diñlen dèmediler. Muttasıl on yedi yıl arkası-y-le odun getürdi. Odunı getürür döker (13) yine giderdi hergiz incinmezdi. Kendüyi teslīm edüp muṭī' münkād olup hizmete meşğul (14) idi. Pes ma'rifetu'llāh isteyen kimse kendüyi şeyhe teslīm eder. Şol meyyit gibi kim nice kim dènilmişdür: (15) El-mürīdũ ke'l-meyyitũ ve'l-şeyḥũ ke'l-ḡassālĩ.⁶⁹⁴ Ey 'azīz! Bu dervişlik dèdükleri pāklık arılıkdur ve bu (16) Ecnebīlik dèdükleri cünüblik murdārılıkdur ve şeyhlik dèdükleri bu cünübleri yuyup arıdup (17) bu cünüblikden kırtarmaḳ gibidür. Vaḳtĩ-kim mürīd kendüyi şeyhe teslīm eylese şeyh daḥı (225b-1) kendünün vilāyeti şuyı-y-le mürīdi yuyup ol Ecnebīlik cenābetinden kırtara. Pes mürīde (2) çün-i çerā⁶⁹⁵ olmaz. Şeyh Şāfī Menākıbdā buyurur -Raḥmetu'llāhi 'aleyh- eydür: Mürīd şeyhe: Bu nesneyi niçün (3) böyle etdün? dèmek merdūdılıkdır. Nite-kim bir ikĩ beyt daḥı dèmişdür. Beyt:

دَرِ ارَادَتِ دَر نَه كُنْجَدَ مَاجِرَا . دَرِ ارَادَتِ چُونُ بُودُ چُونِ چَرَا

هَرُ مَرِيدُ كِه اَنِتَحَقِيقِي بُودُ . دِينُ اَوْ تَسْلِيمِ تَصْدِيقِي بُودُ

692 Kim ki hizmet etdi (ona) hizmet edilir. (Hizmet edene hizmet edilir.)

693 Vezni: Fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilün

694 Mürit, meyyit gibi ve şeyh gassal gibi olmalıdır. (Mürit, ölü gibi; şeyh de ölü yıkayıcısı gibi olmalıdır.)

695 çün ü çirā چُونُ وُ چَرَا Far. nasıl ve niçün. Terc. 1-228

Der irādet (4) der ne künced mā-cerā

Der irādet cūn buved cūn-i çerā

Her mürīd ki en bi-tahkīkī buved

Dīn u (5) o teslīm ü taṣdīkī buved⁶⁹⁶

Eyle olsa mürīde: Niçün? yokdur. Niçün olsa irādetinden düşer. (6) Hızır la Mūsā kaziyyesi gibi. Mūsā Hızıra irādet getürdi. Hızır Mūsāya hüccet koyup eyitdi-kim: Yā Mūsā! (7) Eger bana uyduñ-ise kaçan bir nesne kim ben edem sen bana deme kim: Niçün şunu şöyle étdün? Nite-kim (8) Hāk -Ta‘ālā- Kūr‘anda haber verüp eydür kim: قُلْ أَتَبِعْتَنِي فَلَا تَسْأَلْنِي عَنْ شَيْءٍ حَتَّى أُحْدِثَ لَكَ مِنْهُ ذِكْرًا Fe-inni't-teba'teni fe-lā tes'elni 'an şey'in hattā uhdīse leke minhu zikren.⁶⁹⁷ (9) Pes āyetden bu bilindi-kim kişinün uyduğı kişiye: Şunu niçün şöyle édersin? ve-yā Niçün şöyle étdün? (10) demek yoğ-imiş. Meşāyihe su'āl étdiler: Irādet nedür? dediler. Ol-dağı cevāb verüp eyitdi-kim: Irādet (11) teslīmlīkdür dedi. Teslimlik nicedür? dediler. Eyitdi: Kendü dilegin birağup terk édüp bir uğurdan (12) şeyh dileğın gözetmekdür dedī ve bu teslīmligün dağı şartları vardır. Anı dağı deyeyüm. Sen dağı işit (13) kim: Gerçek mürīdler şeyhlerine nice mürīd olup nice teslīm olmışlardır ve şeyhden naşib nice almışlardır? (14) Anların bir kaçını sana deye vereyim. Sen dağı anlarclayın şeyhüne teslīm olasın. Tā kim şeyh dağı (15) senün hakķunı zāyī' étmeyüp sana irşād éde ve seni maķşūda ulaşdura. İmdi! Ey 'azīz kardaş! (16) Kaçan kim bir şeyhe irādet getürüp mürīd olasın ve ol şeyhden dilersen kim naşib alasın (17) kendünj aña teslīm édesin. Şol İsmā'īl peygām-ber -‘Aleyhi’s-selām- kendüyi atasına teslīm (226a-1) édüğü gibi kim İbrāhīm peygām-ber -‘Aleyhi’s-şalātü ve’s-selām- İsmā'īle eydür: Ey oğul! Bu gece düş (2) gördüm. Seni boğazlamağa emr

⁶⁹⁶ İradende maceralar gizlenmez. O, iradede "Nasıl olur? Nasıl ve niçin?" yoktur. Her mürit ki tahkik makam olur; her müridin borcu teslim ve tasdik olur. Vezni: Fā‘ilātün / fā‘ilātün / fā‘ilün

⁶⁹⁷ O, bana uyarsan *dedi*, sana ona ait bir söz söyleyinciye dek hiç bir şey sorma bana. Kur‘ân, XVIII. Kehf Sûresi, 70. âyet. KKM. 345. (*Eyiti*: "Eger uyasın bana, sorma bana neseneden, tâ yinileyem sana andan anmak." (18) Sûratü'l-Kehf, 70. âyet. SKT. 236, *Dedi* Hızır "Eger tâ'bi olsan bana pes su'āl etme benden hiç bir şeyden ol vakte degin ki kendü tarafımdan beyân ederim anın hālinden vâzih olan beyânı." 15. cüz, Sûretü'l-Kehf, 70. âyet. KTC. 3-16, قُلْ أَنَذَرْتُكُمْ لَوْ تَتَّبِعْتَنِي لَا تَسْأَلْنِي عَنْ شَيْءٍ Hazret-i Hızır -‘Aleyhi’s-selām- Hazret-i Mūsā -‘Aleyhi’s-selām-a dedi: "Eger bana peyğevlik edersen bir nesneden bana sorma ya'nî benden bir şey şudür edicek ve sen anın hakikatinden haberdâr degilsen ibtidâ anı bana şorma. قُلْ أَنَذَرْتُكُمْ لَوْ تَتَّبِعْتَنِي لَا تَسْأَلْنِي عَنْ شَيْءٍ Ben sana andan bir beyân pend étmeyince. Hazret-i Mūsā kabûl edüp... 15. cüz, Sûretü'l-Kehf, 70. âyet. İZA. 2-14, O, "— Şayet bana tâbi olursan sana hakikatini beyan edinceye kadar bana hiç bir şey sormayacaksın" *dedi*. Kehf Sûresi, 70. âyet. KKTa. 302, (*O, "Eger bu suretle*) bana tâbi olacaksan ben, sana anıp söyleyinceye kadar bana hiç bir şey sorma" *dedi*. Kehf Sûresi, 70. âyet. KHKM. 2-201)

olundum. Oğlu eydür: Fermân senündür yâ baba! Uş teslîm olurun (3) boğazla dèdi. Nite-kim bu kâziyye Kır'ânda gelür kim: قَالَ يَا بُنَيَّ إِنِّي أَرَى فِي الْمَنَامِ أَنِّي أَذْبَحُكَ فَانْظُرْ مَاذَا تَرَى قَالَ يَا آبَتِ سَتَجِدُنِي إِن شَاءَ اللَّهُ مِنَ الصَّابِرِينَ Kâle yâ büneyye innî erâfî'l-menâmi ennî ezbeħuke fe'nzur mâ zâ terâ kâle yâ ebetî'f'al mâ tü'merü (17) setecidüni -İn-şâ'a'llāhu- mine's-şābirine.⁶⁹⁸ Ya'nî: (5) Yâ oğul! Ben seni düşümde gördüm boğazların der. Oğlu eydür: Yâ baba! İşle şunu kim saña buyruldu (6) -İn-şâ'a'llāhu- beni şābirlerden bulasın dèdi. Ol idi-kim İbrāhîm şabāh oğlunu kurbān yerine ilet-di. (7) elin ayağın bağladı kıbleye karşı İsmâ'îli yanı üzerine başdı gözin daħı bağladı. Gözin bağladuğuna (8) sebep bu oldu-kim: İsmâ'îl eydür: Yâ baba! Benüm iki gözlerümi bağla. Vağt ola yüzüne bağam. Cān (9) acısı-y-le katı bağam günāhkār olam ve-yā-ħud sen daħı benüm gözlerümi göresin boğazlamaya kıyamayasın. (10) Allāh katında suçlu olasın. Bağla gözlerümi dèdi. İbrāhîm daħı İsmâ'îlün gözlerini bağladı (11) ve ellerin ve ayakların bağladuğuna sebep bu oldu-kim İsmâ'îl babasına eydür: Yâ baba! Ellerümi ve (12) ayaklarımı bağla benüm ki cān acısı-y-le deprenüp saña zaħmet vèrüp yâ kan şıçrayup günāhkār (13) olmayam der. Bu degül-idi-kim İsmâ'îl atasına tâbi' olmaya muñî' olmaya daħı atası elin ayağın (14) bağlaya hāşā. Pes sağ yanı üzerine kıbleye karşı başdı boğazını kañırdı. Şol kaşşāb koyun (15) boğazlar gibi. Daħı tekbîr getürdi. Tiz bıçağ-ile boğazın çaldı. Ol

698 ... İbrahim "Oğulcağızım!" demişti. "Ben rüyamda seni kesiyorum gördüm. Bir bak, düşün. Sen ne dersin buna?" O da "Babacığım" demişti. "Ne emredildiyse sana onu yap. Allah dilerse beni sabredenlerden bulursun." Kur'ân, XXXVII. Sâffât Sûresi, 102. âyet. KKM. 527. (... Eyitti: "İy oğlancuğum! Bayık ben görürün düşde kim, bayık ben boğazların seni. Pes bak ne nese görürsin." Eyitti: İy atam! İşle anı kim buyrılırsın. Tiz bulasın beni. Eger Tanrı diler-ise sabr eyleyicilerden. (37) Sûratü's-Sâffât, 102. âyet. SKT. 366, ... İbrāhîm dedi: Ey benim oğlancığı! Ben uykuda gördüm ki boğazlıyorum seni. Pes bak senin hâturına ne gelür? İsmâ'îl -'Aleyhi's-selâm- dedi: Ey benim babam! Emr olunduğun şeyi işle. Elbette beni -İnşâ'a'llāh- şabr edicilerden bulursun. F. Dediler ki Zî'l-ħiccenin sekizinci gecesinde uykuda gördüm ki oğlunu boğazlıyor. Gündüz de fikre talâdılar ki eyâ bunun ta'bîri ne olacak. Şonra iokuzuncu gece daħı gördi ki oğlın boğazlıyor. Bildi ki boğazlamak lâzımdır fağat tedbirinde kaldılar. Şonra onuncu gecede hemân yine gördi ol vakte İsmâ'îl -'Aleyhi's-selâm-a söyledi. Anlar sür-aiile kabûl eidiler. Pek pek rahmet olsun böyle babaya ve böyle oğula. 23. cüz, Sûretü's-Sâffât, 102. âyet. KTC. 4-8, قَالَ يَا بُنَيَّ Dedi: Ey oğulcuğum! إِنِّي أَرَى فِي الْمَنَامِ Tahkîkâ ki ben 'âlem-i rü'yâda görürem kim: أَتِي أَذْبَحُكَ 'Ale't-tahkîk ben seni boğazlarım. تَذْكُرْ مَاذَا تَرَى Pes bak fikrin kañı. şeye. mü'edda olur. Getürdiler ki Hâzret-i İbrāhîm 'âlem-i h'vâbda gördi ki bir söyleyici kendüye söyler: Hâk -Ta'âlâ- oğlunun boğazlamasıyla sana fermân eder. Şabāh olıcak fikr etdi ki: Eyâ bu rü'yâ Ĥudâ'dan mıdır yâ şeytândan? İkinci gece ol vâkı'a gibi bir vâkı'a gördi. Pes bildi ki o Ĥudâ tarafındandır. Şonra üçüncü gece anın Ĥbkını gördü. Hemân boğazlamasına taẓmîm edüp Hâzret-i İsmâ'îl'e anı nakl etdi. قَالَ يَا آبَتِ أَفْعَلُ مَا تُؤْمَرُ Hâzret-i İsmâ'îl dedi: Fermân olunduğun şeyi işle kim: سَتَجِدُنِي إِن شَاءَ اللَّهُ مِنَ الصَّابِرِينَ 'Ale't-tahkîk Ĥudâ isterse beni şabr edenlerden bulursun. Ĥudâ'nın Ĥükümü üzre. 23. cüz, Sûretü's-Sâffât, 102. âyet. TZA. 2-232, ... İbrahim ona şöyle dedi: — Oğlum! Ben bir rüyâ gördüm: Seni boğazlıyorum. Bak sen buna ne diyeceksin? Oğlu dedi ki: — Baba! Emrolunduğunu yap, inşaallah beni sabırlılar arasında göreceksin. Sâffât Sûresi, 102. âyet. KKTA. 450, ... (Babası), "Oğulcağızım, dedi, ben seni rüyamda boyazlıyorum görüyorum. Bak artık ne düşünürsün?" (Oğlu) dedi: "Babacığım, sana edilen emir ne ise yap. İnşaallah beni sabredenlerden bulacaksın. Sâffât Sûresi, 102. âyet. KHKM. 3-53)

oğlancuğun teslîmligi (16) berekâtında ve atasının içdâmı-y-le bıçak İsmâ'ilün boğazını kesmedi. İbrâhîm bıçağa kakıdı (17) taş a çaldı. Bıçak ol taş bez gibi başdan başa iki päre eyledi. İbrâhîm eydür: (226b-1) Yâ bıçak! Şunun gibi nâzûk teni niçün kesmedün ve bu katı taş nite kesdün? dër. Hâk (2) -Sübhânehû Ta'âlâ- kendü kereminden bıçağa söyletdi. Bıçak söyledi eydür: Yâ İbrâhîm! Kaşıma başa. (3) Niçün kaşırsın ki? Sen başa kes dërsin. Ammâ Hâk -Ta'âlâ- eydür: Kesme! Zinhâr ölmesin kim İsmâ'ilün (4) bir kılına haâ getüresin dër. Çün ol bizüm yolumuza kendüye kıydı ve kendüyi atasına teslîm eyledi (5) ve atası daşı bizüm buyruğumuz tutdı oğlunu boğazlamağa kıydı ve içdâm edüp bıçak çaldı. (6) Biz daşı anların kurbânlarını kabûl etdük. Sên kesme dëdi dër ve bunlar bu sözde-y-iken ol peyk-i (7) Hâzret nâmûs-ı ekber tāvûs-ı melâ'ike Cebrâ'il-i emîn -'Aleyhi's-selâm- geldi. Bir koç getürdi. Eydür: (8) Yâ İbrâhîm! Hâk -Ta'âlâ- saña ve oğluña selâm etdi kim: Ol benüm için oğluña kıydı ve oğlı daşı (9) benüm rızâm için kendüyi atasına teslîm etdi ve boğazlamağa boyun vërdi. Biz daşı anların (10) kurbânlarını kabûl etdük. İsmâ'ili koyu vërsün. Bu koçı anın yerine kurbân eylesün dëdi. İbrâhîm -'Aleyhi's-selâm- (11) İsmâ'ilün elin çözdü ve ayağın çözdü ve gözlerin çözdü koyı vërdi. Koçı anın (12) yerine boğazladı kurbân eyledi. İmdi ey 'azîz kardaş! Sen daşı şeyh huzûrında kendüyi (13) şeyhe teslîm etseñ şol İsmâ'il peygâm-ber atasına teslîm olduğı gibi. Şeyh daşı saña (14) gereği ne ise etse. Her nice dilerse sen ol işde incinme. Ol iş saña geñez ola ne-denli (15) şarp ise daşı. Nite-kim bu hikâyet yukaruda geçdi-y-di. Peygâm-berlerden birisine Hâk -Ta'âlâ- vahy (16) eyledi tecrübe için kim: Kendüyi Hâkka teslîm etmiş midür? Şınaya. Eyitdi-kim: Tañla saña şabâh (17) bir kaç nesne gelse gerekdür. Evvel gelenini yud. Ardınca gelenini gizle kimseye vërme. Daşı (227a-1) ardınca gelenini mahrûm gönderme dëdi. Tañla şabâh oldu. Ol peygâm-ber müntazır tûrdı-kim: (2) Ne gele? dëyü. Görse bir büyük kara tağ gibi nesne şol şapandan taş çıkmış gibi fırlayı gelir. (3) Eger tûkûnursa kendüyi päre päre eyler. Irılı vëürse kim geçe gide. Hâk -Ta'âlâ- yud dëdi. Olmaz. (4) Tiz karşı vardı ağızını açdı tutı vërdi. Bu gelen tağ geldi tamâm ağızına tûkûnacak vakt (5) bir loğma helvâ oldu ve çeynedi yutdı. Bu peygâm-ber geldi gine epsem oturdı. Bir-ezden bir atmaca (6) bir kuşu kovalayı geldi. Bunun üzerine bıraktı. Bu daşı etegin açdı. Geldi ol kuş etegi altına (7) girdi. Bu kuşu şakladı. Atmaca daşı geldi karşıasına kûndi. Eydür: Al berü avumı dër. Karnum (8) açdur dër. Ol peygâm-ber eydür: Vërmezsin dër. Hâk -Ta'âlâ- başa kimseye vërme şakla dëdi. Ol atmaca (9) daşı eydür:

Yâ nebî! Beni şöyle mahrûm gönderür misin? dër. Ol peygâm-ber eydür: Yok seni dağı mahrûm (10) göndermezîn. Benüm neremden beğenürseñ keseyim al yê dëdi. Ol atmaca eydür: Gözüñi isterem (11) kim yeyem dër. Eydür: Hoş ola. Gel gözümün birini çıkarayım yê dër. Ol atmaca eydür: Yok. (12) Sen yat aşağı ben gözünün üzerine konayım. Kendüm çeke çeke gözünü yeyeyim dëdi. Ol (13) peygâm-ber eyitdi: Hoş ola. Ol peygâm-ber yatdı. Ol atmaca kalkdı geldi başı üstüne kındı. (14) Pençeleri-y-le şıkdı gözünü şındı. Ağzı-y-le gözünün bir yerini yırtdı. Ol peygâm-ber epsem olup (15) muñi olup yatdı. Bir-ezden ol atmaca silkindi. Şöyle tırı vardı. Bir ferişte (16) imiş eydür: Hâk -Ta'ālā- -Celle ve 'alā- beni saña veribidi. Ben ferişteyem. Seni tecribe etmege (17) geldüm. Ya'nî şınamağa geldüm-kim Hâk -Ta'ālā- hâzretine tamām teslîm misin? Yoksa dağı teslîmlikde (227b-1) kuşurun var mı? Bâreka'llâh⁶⁹⁹ dëdi. Kody yürüyü vërdi. İmdi! Hâkka teslîm olan şöyle olur. (2) Meşâyîhe teslîm olan dağı böyle olmak gerekdür. Zîrâ meşâyîhe teslîm olmak dağı Hâkka teslîm olmağdur. (3) Anuñ-çün kim: Bir tâlib kendüyi meşâyîhe teslîm edüp irâdet getürür murâdı ol teslîmlikden (4) Hâkğdur. Pes meşâyîh dağı kim bir mürîdine bir emr-i azîm êde. Derhâl ol emr olunana ikdâm etmek (5) gerekdür. Ol iş âsân olur. Ne deñlü şarp iş ise şeyhe karşı gelmemek gerekdür. Eger şeyhe (6) karşı gelüp söylerse şeyhden naşîb alıamaz. Nite-kim Hızır-ile Mūsāya vâki' oldı. Mūsā Hızra mürîd (7) olup irâdet getürdükde Mūsā Hızra: Niçün şunu şöyle edersin? dëdügi içün şabr edemeyüp (8) ve şabr bendi-y-le dilin bağlamaduğı-y-çün 'ilm-i ledun fâ'idelerinden gerü kaldı. Ayruğ dağı Mūsāyı (9) Hızır yoldaş edinmedi. Şol bir dîvâr kazıyyesinde irâdetün bozuldı: Baña şunu ne eylesin? (10) dëdün şorduñ dëdi. İmden gerü senün-ile benüm aramda ayrılık düşdi dëdi. Nite-kim Hâk -Ta'ālā- Qur'ānda haber vëür: هَذَا فِرَاقُ بَيْنِي وَبَيْنِكَ Hāzā firāku beynî ve beynike⁷⁰⁰ dër. Hızır-ile Mūsānuñ kazıyyesi sūre-i Kehfde (12) gelür. Bilmek isteyen varsun ol sūrenün tefsîrine müţāla'a eylesün ve ol-ki tâlibe fâ'ide (13) vëür. Ol dënildi ammā maşşūd bundan budur ki: Şol varup bir şeyhe irâdet getürüp

⁶⁹⁹ Allah mübarek etsin.

⁷⁰⁰ O zât işte dedi, seninle benim aramda artık ayrılık bu... Kur'ân, XVIII. Kehf Sûresi, 78. âyet. KKM. 346. (Eyitdi: Uşbu ayrılmakdur, aramda dakı aranda... (18) Sûratü'l-Kehf, 78. âyet. SKT. 236, Dedi Hızır: İşte ayrılık benimle senin aranda... 16. cüz, Sûretü'l-Kehf, 78. âyet. KTC. 3-17, هَذَا فِرَاقُ بَيْنِي وَبَيْنِكَ Hazret-i Hızır söyledi: Bu vakti aramda ve aranda ayrılmak vaktidir. 16. cüz, Sûretü'l-Kehf, 78. âyet. TZA. 2-15, O, işte benim ile senin aranda ayrılık baş gösterdi... Kehf Sûresi, 78. âyet. KKTA. 303, İşte dedi, bu benimle senin ayrılışımdır... Kehf Sûresi, 78. âyet. KHKM. 2-202)

mürîd (14) olan kişiler şol İsmâ'îl peygam-ber atasına kendüyi teslim êtdügi gibi teslim olalar şeyhlerine. (15) Tâ ki naşîb alı bileler. Mûsâ Hızra irâdet getürdügi gibi mürîd dağı şeyhe itirâz dilin uzadup (16) redd olunmayalar. Pes mürîd olan kişiler şabr cübbesine baş çeküp her belâya ihtiyâr êdüp (17) şeyhün her cünbüşünü Hâkdan bilmek gerekdür. Şeyhden her fi'l kim şâdır olur anı Hâk işâreti-y-le (228a-1) bilmek gerekdür. Tâ kim şeyhden naşîb alı bile. Nite-kim Şeyh Süleymân-i Dârânî'nün bir mürîd-i şâdîkı vardı. (2) etmekcisi idi. Her ne iş kim işlese şeyhe danışmayınca işlemezdi. Bir gün geldi şeyhe eydür: (3) Hamîr yogırayın mı? Şeyh eydür: Yogur. Bir-ezden geldi eydür: Tennür yakayın mı? Şeyh eydür: Var yak. Vardı (4) yakdı tennürü. Hamîri yogurdu hamîr dağı geldi. Tennür dağı kızdı. Geldi gine Şeyhe eydür: Sultanım! (5) Tennür yandı. Ne buyurursın? Şeyh kaçıdı eydür: Var içine gir! dâdi. Vardı dervîş der-hâl (6) ol kızmış tennûra girdi. Bağdaş kurup oturdu. Zikru'llâha meşgûl oldu. Şeyhün sözüne (7) karşı gelmedi muhâlefet êtmedi. Bir-ezden Şeyh eydür: Şol dervîş benüm sözüme muhâlefet êtdügi (8) yog-idi. Var tennûra gir! dâdüm. Varup girmese-y-idi. Varayım göreyim dâ. Turı geldi. Şeyh tennûra geldi. (9) Gördi dervîş sözine muhâlefet êtmemiş. Tennûra girmiş zikru'llâh êder. Dervîşün bir kılına hatâ (10) gelmemiş. Şeyh elin şundı dervîşe eydür: Dervîş! Gel taşra çık-kim şıdkun senün-ile biledür. (11) Od dağı saña gül-üstândur. Dervîş taşra çıkdı arkasın yaptı. Himmet eyledi murâdına (12) yêtişdi. Ol dağı vardı bir ulu meşâyiğden oldu teslimligi berekâtında. Pes mürîd (13) aña dârlar kim Şeyh ne buyurursa hiç incinmeye der-hâl anı işleye ve irâdeti muhkem (14) gerçek mürîdlerden birin dağı dâreyim işit. Anun gibi sen dağı kendüyi şeyhe teslim (15) eyle makşûda êriş. Sultânü'l-ârifîn Sultân Şeyh Bâ-Yezîd-i Beştâmî -Raḥmetu'llâhi 'aleyh- (16) anun bir mürîdi var-idi. Şeyh her ne kim emr êderse eyle êderdi. Teslim tamâm idi. (17) Bir gün şeyh mescidden evine giderken bile gitdi. Evi kapusına varıcak şeyhün ayağına (228b-1) düşdi. Eydür: Sultânım! Ben kuluña bir himmet eyle. Benüm şom nefsüme meded eyle. Beni maḥcûblıktan (2) kurtar dâ. Şeyh eydür: Dervîş! Şu kapuda dur. Uş çıkayım saña himmet êdeyim dâ. Şeyh (3) içeri girdi. Dervîş kapuda oturu kaldı. Şeyhün bir kapusu dağı vardı. Ol kapudan (4) şeyh mescide varur gelür. Hiç bu kapuya gelmez. Dervîş dağı bu kapuda epsem oturdu hiç (5) ırılmadı. Yêdi yıl tamâm ve bir rivâyetde iki yıl tamâm dervîş kapuda muntazır oldu. Turdı (6) kapuyı bekledi şeyh gele dâyü. Âḥîr şeyh gine bu kapudan çıkdı. Gördi-kim dervîş dağı kapuda (7) muntazır durur. Şeyh

eydür: Dervîş! Dağı bunda mısın? Dervîş eydür: Belî sultānım. Şeyh eydür: (8) Öte kapuya gelseñe-idi dër. Dervîş durı dur. Uş gine çıkayım himmet édeyim déyü buyurdıñuzdı. (9) Benüm sizünñ nefsiñüzden özge dağı ne işüm vardır. Eger yüz yıl dağı ömrüm olsa siz (10) öte kapudan girsevüz çıksavuz ben bu kapuyu beklerdüm. Öte kapuya varmazdum dèdi. Zîrā (11) va-de baña bu kapuda oldu dèdi. Şeyh dağı dervîşünñ irādetini gördi ve teslîmliğini (12) begendi himmet étdi. Dervîşi maqşūdına ulaştırdı. Pes t̄alib şeyhe mürîd olıcağ şöyle (13) olmak gerekdür. Tā kıyāmete dek gerçekler arasında adı söylenile. -Va'llāhu a'lem.- Uşda teslîmlik (14) nedür bildün. Beyt:

İşbu yolda günde biñ kez ger seni öldüreler.

Teslîm ol yüzün çevürme (15) vër irādet tā ebed⁷⁰¹

Ve bundan sonra beşinci şartı dağı mürîdligün tecrîdlikdür dedüm (16) idi. Anı dağı işit kim nicedür? Tecdîdlik oldur ki: Kişi neye mâlik ise şeyhünñ öñine getüre (17) şeyhe teslîm éde. Şeyh anı nice dilerse eyle éde. Kendü aradan çıka. Şeyh meşārifini bilür (229a-1) yerine şarf éder. Tecdîdlik oldur kim: Aḳçeden fülürîden atdan katırdan koyundan şığırdan (2) deveden kıldan ḥalāyıkdan yerden yurtdan evden barkdan bağdan bağçeden tondan geyesiden (3) taḥıldan arkasında geye durduğı kaftandan berüsin dağı bile getüre şeyhe teslîm éde milk (4) éde. Dilerse şeyh ala dilemezse almaya. Ol dilek şeyhündür. Ammā bu deñlü vardır kim şeyh mürîdünñ (5) cemî'-i rızkın alduğına yā almaduğına mürîdünñ gönli bir dürlü dağı olmaya. Alduğına melûl olup (6) almaduğına feraḥ olmaya ve-yā-ḥud almaduğına melûl olup alduğına feraḥ olmaya meşāyih (7) ḥuzūrında. Ey n'ola-y-dı şöyle ola-y-dı? demek büyük ḥicābdur çün-i çerā olmak mürîde. Mürîd (8) şeyhünñ taşarrufın begenmemiş olur. Şeyhünñ taşarrufı ḥod Ḥaḳ taşarrufıdır ve bu şeyhünñ alduğına (9) almaduğında olmamak gerekdür. Zîrā bu meşāyihler kim vardır üç nev'dür dedük idi. (10) Yuḳaru bir aṇduḳ idi kim bir nev'i ḥaḳdan alır. Ammā kimseye bir pul vërmez ve nev'i dağı (11) oldur kim ḥaḳdan alır ve hem ḥaḳa vërür yer ve yèdürür ve bir nev'i dağı oldur kim ne alır (12) ve ne vërür ve bunların üçü dağı ḥaḳdur. Birisine inkār étmek olmaz. Üçünñ dağı étdüğü (13) Ḥaḳ buyruğ-iledür alduklarına almaduklarına verdüklerine vërmedüklerine muḳayyed olmak olmaz. (14) Mürîd hem-ān irādeti muḥkem eyleyüp

701 Vezni: 15'li hece vezni

kendü naşibin almak ardınca olmak gerekdür. Zîrâ bu mürîdlerün (15) naşibi Hâk tarafından şeyh katında emānetdür. Fülân oğlu fülāna şunu vèresin. Eger (16) ol dağı saña şu beş dürlü şartı éderse dēnilmişdür. Eyle olsa bu beş dürlü şart kim (17) şeyh ile mürîd arasında vardır tamām olmadın şeyh mürîde naşibin vērse Hâk tarafından (229b-1) anı gine alurlar ve eger irādet tamām olduğundan sonra ya'nî bu beş şart mürîdde tamām (2) bulunduğundan sonra şeyh mürîde naşibin vermese şeyh hāyın olmuş olur. Bunlar hod (3) hāyın olmazlar. Pes mürîd irādeti tamām éde şartların tamām yerine getüre ve mürîdün hizmeti (4) dağı bile ısmarlanmışdur. Hâk tarafından şeyhe bildirilmişdür. Eyle olsa mürîdün hizmeti (5) gine Hâk hizmeti olur. Hâkdan buyrulan hıdmete çün-i çerā étmemek gerekdür. Eger şeyh eydürse kim: (6) Derviş var 'avretin boşa oğlancıklarunı 'ayallığa vēr mālını rızkını hep şuya (7) dök gider dērse mürîd der-hāl varup şeyh dēdügi gibi étmek gerekdür. Eger étmese ol (8) şeyhden mürîd naşib alımaz. Mürîd şeyh katında Allāh tarafından ısmarlanmışdur. Bir gün Cā'fer-î (9) Şādık -Rađīya'llāhu 'anhu- bîr mürîd-î şādıkı vardı. Geldi şeyhe eydür: Sulţānum! Ben kuluña (10) himmet ét. Bostāncısı-y-dı. Şeyh eydür: 'Avretün tul olmayınca oğlancıklarun yetim olmayınca (11) ve senün yatağun it yatağı gibi kırı yer olmayınca evün harāb olmayınca sen maķşūda (12) érişür degülsin dēr. Mürîd dağı vardı dēdügi gibi étdi. Naşibin aldı sonra ev dağı (13) buldı. 'Avret dağı buldı. Oğul kız dağı buldı. Bayağıdan yeg dağı oldı. 'Avretine oğlancıklarına (14) dağı zarar olmadı ve Mūsā peygām-ber -'Aleyhi's-salātü ve's-selām- on yēdi yıl Şu'ayb peygām-bere (15) irādet getürdi. Rāstlık ile koyunun gütdi. Ahir Şu'aybun kapusunda peygām-berliğe érişdi. (16) Şu'ayb sonra kızın vērđi Mısra gönderdi. Mūsā vardı Mısra Fir'avn ile bunca yıllar (17) cengler eyledi. Eyle olsa hizmet étmek gerek şeyhe mürîd olan kimseler. Tā kim naşibin ala. (230a-1) Ol dağı vère şeyh ola. Nitekim: مَنْ خَدِمَ خُدِمَ Men hadime hudime⁷⁰²dür. Kim-ki kullık étdi ululuğa érişdi ve (2) bu Hâk yolına gelen gerçek mürîdlere şeyh dünyāların terk étdürüp tecrîd étdüklerine sebep vardır: (3) Bir sebep budur kim bir mürîde dünyācukların bıraķdurdıklarına maķşūd budur kim yüklerin bıraķduralar. (4) Dağı yüksüz bunları bu şarp yola çekeler geñezlik-ile maķşūda érişdüreler. Zîrâ Resül hāzreti (5) -Şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem- buyurđı: نَبَا

702 Kim ki hizmet etdi (ona) hizmet edilir. (Hizmet edene hizmet edilir.)

Neca'l-muḥaffefüne ve heleke'l-müşekkalüne. Ya'nî: Yeyni yüklüleri (6) bu Hâk yolına girenlerün kurtuldu menzile érdi. Dünyâ âhîret belâsından kurtuldu ve ağır yüklüler (7) dünyâ âhîret belâsına uğradılar helâk oldılar demek olur. Pes bu ev barḳ oğul kız māl rızḳ (8) dünyâda ağır yüküdür bunlar Hâk yolına gidenlere. Hâk - Ta'ālâ- Kur'ānda: **إِنَّمَا أَمْوَالُكُمْ وَأَوْلَادُكُمْ فِتْنَةٌ** İnne-mā emvālüküm ve evlādüküm fitnetün⁷⁰³ dedi ve (9) bir âyetde daḥı **إِنَّمَا أَمْوَالُكُمْ وَأَوْلَادُكُمْ عَدُوٌّ لَّكُمْ فَاحْذَرُوهُمْ** İnne-mā emvālüküm ve evlādüküm 'adüvven leküm fe'hzarühüm⁷⁰⁴ dedi. Ya'nî: Hâk -Ta'ālâ- eydür: (10) Oğlunuz kızınız mālınız hep size düşmandur. Ya'nî size mānî'dür. Hâk yolından sizi yıgar. Şakınuz (11) anlardan demek olur ve daḥı anlar sizi fitnelendürür demek olur ma'nîsi. Su'al. Bu sözlerden (12) bu anlandı-kim tälîb-i Hâk olup meşâyiḥe mürîd olana evlenmek olmaz-imiş. Cevâb. Belî. Êrgenine evlenmek (13) olmaz ve evlûsine êrgen olmak olmaz. Ammâ ba'zı meşâyiḥler -Raḥimehümu'llâh- eydür: Evlûsi daḥı oğlancukları (14) olmayacak ḥâtûnını şalı vèrmek daḥı evlâdur demişler: **اللَّهُ وَاحِدٌ يُحِبُّ**

703 Mallarınız ve evlâtlarınız, bir sınamadır size ancak... Kur'an, LXIV. Tegaabun Sûresi, 15. âyet. KKM. 669. (Degül mallarunuz dakı oğlul kızlarınız illâ fitne... (64) Sûratü'l-Teğâbun, 15. âyet. SKT. 472, Sizin mällarınız ve evlâdlarınız imtiḥândır... 28.. cüz, Sûretü'l-Teğâbün, 15. âyet. KTC. 4-159, **فَتَنَّا أَمْوَالَكُمْ وَأَوْلَادَكُمْ** Bundan gayri bir şey' yokdur kim emvâliniz ve evlâdınız size bir tecribedirler. 28. cüz, Sûretü'l-Teğâbün, 15. âyet. TZA. 2-384, Mällarınız, çoluk çocuğunuz sizin için bela ve mihnetten başka bir şey değildir... Teğabun Sûresi, 15. âyet. KKTa. 558, Mällarınız da evlâtlarınız da sizin için ancak bir imtiḥân (mevzuu) dur. Teğabun Sûresi, 15. âyet. KHKM. 3-296, Aynı âyet Kur'an'da bir de şurada geçmektedir. ... Mallarınız ve evlâdınız, sizin için bir sınamadır... Kur'an, VIII. Enfâl Sûresi, 28. âyet. KKM. 204, ... Bayık mallarunuz dakı oğlanlarınız sınamaktır... (8) Sûratü'l-Enfâl, 28. âyet. SKT. 135, ... Sizin mällarınız ve evlâdınız sınamaktır... F. Ya'nî Allâhu -Sübḥâne-den ve anın peygamberinden hırsızlık etmek daḥı şudur ki kâfirler ile gizlice yârenlik edeler kendü mällarını ve evlâdlarını anların zararından muḥâfaza etmek için nice ki muḥâcirinin ekşerinin evleri Mekke'de idi ve yine işbu daḥı hırsızlıktır ki ḡanîmet mälîni gizleyüp ümerâlarına zâhir kılmazlar. 9. cüz, Sûretü'l-Enfâl, 28. âyet. KTC. 2-77, **وَأَمْوَالُكُمْ وَأَوْلَادُكُمْ** Ve bilin kim bundan gayri bir şey' yokdur ki emvâliniz ve uşaklarınız bir miḥnetdir ki Hâk -Sübḥânehü Ta'ālâ- sizi anlarla mübtelâ kıldı. Pes anların miḥneti ḥıyânetin irtikâbına size bâ'is olmasun. 9. cüz, Sûretü'l-Enfâl, 28. âyet. TZA. 1-279, ... Mällarınız, çocuklarınız fitneden başka bir şey değildir... Enfâl Sûresi, 28. âyet. KKTa. 181, ... Mällarınız da evlâtlarınız da ancak birer imtiḥândır. Enfâl Sûresi, 28. âyet. KHKM. 1-368)

704 Âyetin Kur'an'daki şekli şöyledir: **إِنَّ مِنْ أَزْوَاجِكُمْ وَأَوْلَادِكُمْ عَدُوٌّ لَّكُمْ فَاحْذَرُوهُمْ** Şüphe yok ki eşlerinizin ve evlâtlarınızın bâzısı, düşmandır size, artık sakının onlardan... Kur'an, LXIV. Tegaabun Sûresi, 15. âyet. KKM. 669. (Bayık avratlarınızdan dakı oğul kızlarınızdan, düşman sizün; pes sakının anlardan... (64) Sûratü'l-Teğâbun, 15. âyet. SKT. 472, ... Elbette sizin ḥâtûnlarınız ba'zısı ve evlâdlarınızın ba'zısı düşmandırlar sizin ḥaḳkınızda pes şakının anlardan (Ya'nî andan ki sizi baḥillige ḥaml ederler)... 28.. cüz, Sûretü'l-Teğâbün, 15. âyet. KTC. 4-159, **إِنَّ مِنْ أَزْوَاجِكُمْ وَأَوْلَادِكُمْ عَدُوٌّ لَّكُمْ** Taḥḳîkâ kim karılarınızdan ve uşaklarınızdan size düşman var ki Ḥudâ anın tâ'atinden sizi alı kor. **فَاحْذَرُوهُمْ** Pes anlardan ḥazer edüp ḡâ'ilerinden emîn olman 28.. cüz, Sûretü'l-Teğâbün, 15. âyet. TZA. 2-384, ... Karılarınızdan ve çoluk çocuklarınızdan size düşman olanı vardır, onlardan çekinin... Teğabun Sûresi, 15. âyet. KKTa. 558, ... Eşlerinizin, evlâtlarınızın içinde hakikaten size düşman (olanlar) da vardır. O halde onlardan sakının... Teğabun Sûresi, 15. âyet. KHKM. 3-296)

الْوَحِيدَ Allāhu vāhīdun yuḥibbu'l-vāhīde⁷⁰⁵ demişler. Ammā (15) Üsāmet İbni Zeyd - Raḥmetu'llāhi 'aleyh- eydür: Resūl ḥāzretinden işitdüm. -Şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem- buyurdi: (16) مَا تَرَكْتُ بَعْدِي فِتْنَةً أَضُرَّ عَلَى الرِّجَالِ مِنَ النِّسَاءِ Mā terektü ba'dī fitneten adarra 'ale'r-ricālī mine'n-nisā'i. Ya'nī: Üsāme eydür: Ben Resūl ḥāzretinden (17) işitdüm. Eyitdi- kim: Benden sonra erenlere gāyet katı zarar degürücü fitne 'avretlerden gayri (230b-1) nesne terk etmedüm dedi. Şeyḥ Ebū Süleymān-i Dārānī -Raḥmetu'llāhi 'aleyh- eydür: Kānķı mürīd kim ma'āş (2) taleb etse ve-yā-ḥud evlense ve-yā ḥadīş yazsa taḥķīķ bilsin-kim ol mürīd dünyāya meyl eyledi (3) ve Ebū Süleymān eydür: Aşḥābımızdan bizüm bir kimse görmedüm kim evlendüğinden sonra evvelki mertebesi (4) üzerine sābit ola dedi. Şeyḥ Şehābe'd-dīn-i 'Ömer-i Sühreverdī eydür: Evlāddan ve ezvācdan (5) mücerred olmak tālibün ḥāline ve vāktine münāsibdür ve anuñ gōñli ve kaşdı cem' olmağa sebeddür (6) ve anuñ 'işinde rāḥatlıkdur. Bel-ki mürīd ibtidā'i ḥālinde lāyık budur kim 'alāyıkı kaṭ' edüp 'avāyıkı (7) maḥv eyleye ve yerinden yurdından seferler edüp dürlü dürlü ḥaṭarlara rākib ola. Daḥı esbābdan (8) mücerred olup aña ḥicāb olan nesneleri terk eyleye. İmdi! Şöyle bilgil kim: Evlenmek 'azīmetdür ruḥşata (9) düşmekdür. Guşşalara miḥnetlere düşmekdür. Hevāya yönelmekdür. Tabī'at ve 'ādet mukteżāsınca yörimekdür. (10) Eger evlād olsun deyü evlenürse ya'nī oğlancuķlarum olsun deyü evlenürse Resūl (11) ḥāzreti -'Aleyhi's-selām- buyurdi: Benüm vefātımuñ yedi yüz yılından sonra sizün ḥayrluñuz (12) oldur ki ehli ve evlādı olmaya dedi ve ba'zı fuķarāya eyitdiler: Niçün evlenmezsin? dediler. (13) Ben nefsüme talāk vërmege muḥtāc olup dururın evlenmekden dedi. Bişr Bin Ḥārişe (14) eyitdiler: Nās saña ta'n ederler. Bişr eyitdi: Ne dërler? Bişr Bin Ḥāriş Resūlün sünnetini terk (15) edüp durur dërler. Ya'nī evlenmez dërler. Bişr eydür: Nāsa siz eydün: Biz farza meşgūlüz (16) sünnet kanda kaldı. Daḥı eyitdi: Eger bir tavuğı baña 'ayāl eyleseler korķarın kim (17) anuñ nafaķasın taleb etmekde biregü yeri üzerinde ṭurup cellādlık edem dedi. Ol kandan kim (231a-1) evlenem dedi. Pes mürīd-i şādık ve tālib ve 'āşık mücerred gerekmiş ve daḥı şunu şöyle (2) bilgil kim: Bu şeyḥler öñinde mürīdler tecrīd olundukları ve necegezleri var-ise şeyḥün öñine (3) getürdükleri aşḥāb-ı Resūl ḥāzretinün öñinde bey'at etdükleri ve tecrīd oldukları içündür ve ol (4) vakt kim

705 Allah birdir, birleri sever.

aşhâb Resûl hazretine geldiler. İmân arz edüp bî'at edüp el tuttular. Her neye (5) mālîkler-ise tevbe eddikleri şükranesi Resûlün önüne getürüp cemî'i Resûle -‘Aleyhi’s-selâm- vërüp tecrîd oldılar. (6) Resûl -Şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem- aldı anları hep meşārifine şarf etti ve ol Resûl önünde tecrîd (7) olanların birisi Ebū Bekr hazreti idi - Raḍiya’llāhu ‘anhu- ve Resûle seksen biñ fülürî getürdi ve daḥı (8) evinde nesi kim var-ise hep vërdi. Hattā kendüsi bir eski kilim geydi. Mübārek gevdesi gözükürdi. (9) Bunun hikāyeti bir geçdi-y-di. Dünyā terk edenler söylendiği yerde ve Ebū Derdānün terk-i tecrîd⁷⁰⁶ olduğu (10) Resûlün önünde meşhûrdur. Daḥı ‘azîzler demişlerdür ki: Mürîd şeyhün huzûrında tecrîd olmak (11) şol mertebede gerekdür ki eger şeyhün dīvārlarının bir kerpici altundan ve bir kerpici gümüşden olsa (12) mürîdün dār-ı dünyāda bir akçeçuğı olsa mürîde lâzımdur ki ol akçeçuğını daḥı ilte şeyhün (13) altundan ve gümüşden dīvārının üzerinde koya. Kendü taşarruf etmeye. Şeyhün mürîd üzerinde şu kadar (14) ḥaḳḳı vardur ve mürîd şeyh huzûrında şol kadar tecrîd olmak gerekdür ve mürîd: Şeyhün ni'meti çokdur. (15) Ben faḳîrem bunu daḥı şeyhe vërüp n'edeyim demek olmaz. Ol bir akçeçuğı daḥı şeyhe vërmek gerekdür. (16) Tarîḳ böyledür. Bunda söz çokdur. Bunu böyle etmegün daḥı hikmeti vardur. Anı ehline dërler. (17) Ammā söz bundadur kim mürîd neye mālîk ise el-bette şeyhün huzûrına getürüp teslim etmek gerekdür. (231b-1) Kendüyi aradan çıkarmak gerekdür. Bu daḥı vardur kim: Şeyh almasa mürîdün vërdüğünü nice etmek (2) gerekdür? Anı fuḳarāya üleştürmek gerekdür ve-yā-hud ol kimsenün kavmi kabilesi var-ise (3) anlara vërmek gerekdür. Kendüde ḳomamak gerekdür. El-bette tecrîd olmak gerekdür ki: تَرْكُ الدُّنْيَا رَأْسُ كُلِّ عِبَادَةٍ Terki'd-dünyā (4) re'sü külli 'ibādetin⁷⁰⁷ ve bu tālib olan kişilerün yolları dünyādan āhiretten içerü bir yol daḥıdır. (5) Anun-çün aña gidenler iki cihānı terk ederler. Zīrā āhiret tālibine āhiret ehli dërler ve dünyā tālibine (6) dünyā ehli dërler ve tālib-i Ḥaḳ olana ehlu'llāh dërler. Pes Allāh isteyen ikisini bile terk etmek lâzımdur. (7) Resûl hazreti -Şalla'llāhu ta'ālā 'aleyhi ve sellem- andan buyurdi-ki: الدُّنْيَا حَرَامٌ عَلَى الْآخِرَةِ حَرَامٌ Ed-dünyā ḥarāmün 'ale'l-āhiretü (8) ḥarāmün 'alā ehli'd-

706 "terk ü tecrîd" yerine

707 Dünyanın terki her ibadetin başıdır.

dünyā ve hümā ḥarāmāni ‘alā ehli’llāhi.⁷⁰⁸ Ya’nî demek olur kim: Dünyā isteyenlere (9) āḥiret ḥarāmdur ve āḥiret isteyene dünyā ḥarāmdur ve Allāhı isteyenlere dünyā daḥı ḥarāmdur ve āḥiret (10) daḥı ḥarāmdur. Pes eyle ṭālibe bu ḥadīṣ-ile lāzım oldu kim dünyāyı bi’l-küllüyye terk eyleye. Ey kardaş! (11) Bir kimse ki dünyāyı terk eylese el-bette aḡa vilāyeti mertebesinden bir naşib bir ḥişşe verilir. Ol (12) vaḡt-kim ‘İsā peygām-ber -‘Aleyhi’s-şalātü ve’s-selām- Ḥaḡ -Ta‘ālā- ḥazretine niyāz edüp eyitdi-kim: Yā İlāhî! Seni (13) göreyim ve saḡa vāşıl olayım dedi. Ḥaḡ -Ta‘ālā- daḥı İsāya eyitdi: Beni görmek istersen (14) acıḡ ve baḡa ulaşmak istersen mücerred ol. Ya’nî benden artuḡından ayırtlaş demek olur. Nite-kim (15) buyurdi: تَجَوَّعُ تَرَانِي تَجَرَّدُ تَصِلُ Tecevva‘ terānî tecerred teşil.⁷⁰⁹ Pes eger bu yolda tecrîdlik yoḡ-imişse Tanrı -Ta‘ālā- peygām-berine: Tegrîd (16) ol beni istersen demez-idi. Ammā mürîde çün-ki tegrîd-i zāhirî ḥāşıl oldu pes tefrîd⁷¹⁰-i bâṭinî (17) daḥı gerekdür ve tefrîd-i bâṭinî kişiyeye ol vaḡt ḥāşıl olur kim göñül iki cihānuḡ ḡayrından ve şerrinden (232a-1) kesile ve zikru’llāha mülāzemet éde şartları-yle edebleri-y-le. Ya’nî telḡîn ve tevbesi ile ve teveccüh ile. Uş (2) böyle telḡîn ve teveccüh nicedür? İmden gérü denile işidesin. Pes bu tefrîd-i bâṭinî ḥāşıl olmaz ṭālibe (3) tamām iki cihānuḡ sa‘ādetinden ve şekāvetinden göñül fāriḡ olmayınca tamām ‘alāyıkı ‘avāyıkı terk (4) étmeyince. Beyt-i ‘Acem:

تَا تَرَكَ عَلَاقِي وَعَوَاقِي نَهْ كُنِي، يَكْ سَجْدَه بِحَضْرَتِ لَاقِي نَهْ كُنِي

Tā terk-i ‘alāyık ve ‘avāyık ne küñi

Yek secde-i bi-Ḥazreti lāyık ne küñi⁷¹¹

كَرْ لَوْحِ دِلْتُ تُوْ اَزْ دُوْ جِهَانِ پَاكَ شَوِي، رُوْحُ الْقُدُسِ بَتَمَاشَائِ جَمَالَتْ دَوِي

⁷⁰⁸ Ahiret üzere olana dünya haramdır ve dünya ehline ahiret haramdır ve Allah ehline her ikisi de haramdır.

⁷⁰⁹ Beni görmek istersen aç ol ve bana ulaşmak istersen yalın ol.

⁷¹⁰ tefrîd تَفْرِيدُ Ar. yalnız etmek. LAC. 95, tefrîd تَفْرِيدُ Ar. ferd ferd etme. LO. 1029, tefrîd تَفْرِيدُ Ar. ihtilât-ı nâsdan mücânebet edüp ‘uzlet ve inzivâyı ihtiyâr etmek ve tefrik edüp ayırmaḡ. Terc. 1-245, tefrîd تَفْرِيدُ Ar. ‘İlm-i dînde tebahḡûr ile emr ve neḡy-i İlāhîyi ber vech-i kemâl yerine getirmek için ihtiyâr-ı ‘uzlet. KO. 3-123, tefrîd تَفْرِيدُ Ar. dîniyâtda tebahḡûrle emr ve neḡy-i İlāhîyi ‘alā vecḡi’l-kemâl yerine getirmek üzere ihtiyâr-ı ‘uzlet. LC. 309, tefrîd تَفْرِيدُ Ar. ["ferd"den i.m. tef‘îl] şü. dünyâdan ayrılup yalnız Allāh ile meşḡul olma. KT. 421

⁷¹¹ (Ey mürit!) Tā kim (dünya ile olan) ilgilerini ve baḡlarını terk etmezsen; iyice bil ki Allah’a layık bir secde yapamazsın. Vezni: Mef‘ülü / mefā‘ilü / mefā‘ilü / fa‘ül

Ger levh-i (5) dilet tū ez dü cihān pāk⁷¹² şevî

Ruhü'l-kudūs be-temāşā'-i cemālet devî⁷¹³

Pes fālib göñlüni iki cihānuñ (6) devletinden arıtmayınca müşāhede-i cemāl-i bî-çün hāşıl olmaz. Yukarıda söylenildi idi kim kitābuñ (7) evvelinde meşāyihe su'āl étdiler kim: Tanrıya yol nicedür? Ya'nî ırak mı yakın mı? Ol dañı cevāb vèrüp (8) eyitdi-kim: İki adımdur. Eyitdiler: Nite? Eyitdi: Bir adım atduñ tamām dünyā murādlarını bırağduñ ve (9) bir adım dañı atduñ tamām āhiret ve āhiret murādlarını bırağduñ dèdi ve Hāk - Ta'ālā- hāzretine vāşıl olduñ. (10) Pes dünyāyı ve dünyā murādlarını bir uğurdan bırağmak tecrîd-i zāhirîdür ve āhireti ve āhiret murādlarını (11) bir uğurdan bırağmak tefrîd-i bâ'ınîdür. 'Azîz! Çün tecrîdi bildüñ ve tefrîdi dañı işitdün zinhār (12) şeyh öñinde kim tecrîd olduñ varcağı kim şeyhe vèrdüñ minnet éde yörime. Eger sen İbrāhîm-i (13) Edhem gîbi hāzîneler boşaltduñsa ve memleketüñ ve saltanatüñ terk étsen hergiz hātırıñ gelmesün (14) kim: Ben dañı bu yolda şunı terk étdüm dèyesin. Ol şunı fikr eyle kim şu Hāk yolına vèrdüğüñ (15) terk étdüğüñ senüñ neñdür? Allāh vèrdi yine Allāh yolına terk étdüñ. Eger terk étmesen vāriş (16) kor-idüñ giderdün. Vārişler üleşürlerdi. Pes hisābın ve 'azābın çekerdüñ. Eger bunda Hāk (17) yolına vèrdünse yarın bunca 'ivāzlar alursın ve dañı şunı fikr eylemek gerekdür kim vèrdüğüñ (232b-1) nedür ve istedüğüñ nedür? Pes vèrdüğüñ fānî ve istedüğüñ bâkî. Bâkîyi fānî ile aldun. (2) Zihî mu'āmele zihî aşşı. Beyt:

Dost vaşlına bulam dèyü zafer

Terk eyle dü cihānı mā hāzer

Ëy (3) bürāder terk-i 'izz ü cāh kıl

Kendüzüñ gel lāyık-ı dergāh kıl⁷¹⁴

İmdi ëy kardaş! Şol Hāk yolına (4) gelüp dañı gene nefsine uyup dönenlerüñ birisini dañı dèyü vèreyim. Yukarıda gerçeklerüñ (5) bir ikisini söyledüm işitdün ve yalancılardan birini dañı dèyü vèreyim işit. Sen dañı var (6) aña göre iş ét. Vèrdüğüñ minnet édüp emegüñ hiç olmasun kim minnetlü 'atā bâ'ıldur. (7) Hikāyet: Bir gün bir

712 Bu kelimedede zihaf vardır.

713 Sen gönül levhanı iki cihandan pak etmeye çalış; (ancak o zaman) Ruhü'l-kudūs cemalini temaşa etmeye koşar. Vezni: Mef'ülü / fā'ilātün / mef'ülü / fā'ilātün

714 Vezni: Fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilün

kişi geldi Ca'fer-i Şâdık -Rađiya'llāhu 'anhu-ya mürîd oldu irâdet getürdi. (8) Şeyhün öñinde tecrîd oldu. Bir dâne gevheri vardı getürdi öñinde kodi. Şeyh aldı (9) o yanına bu yanına bağıdı getürdi yine kendünün eline vèrdi. Eydür: Var imdi dervîş! (10) Bunı gine sen şat elün-ile akçesini getür dèdi. Ol kişi aldı bu gevheri bāzārda yüz biñ (11) akçeye şatdı. Akçesin şeyhe getürdi. Şeyh dağı aldı meşārifine şarf ètdi giderdi. Ol (12) dervîşe bir palās geydurdiler ve bir hıdmet ta'yîn ètdiler. Vardı hizmete meşgûl oldu (13) bir kaç yıl. Bir kaç yıldan sonra ol durduğı makāmın hürmetini bilmedüğinden ve şeyhün kudretini anlama- (14) duğından ve Hâk -Ta'ālā- ol nûrı anın göñlinden aldı- kim ol nûr Hâk -Ta'ālā-nun mürîdliği (15) şifatının pertevi nûrı-y-dı. Pes andan sonra anın göñline dünyā endîşesi geldi. Vardı (16) dervîşlere eydür: Şu bizüm hālimiz dervîşler nice olisardur. Hem-ân gece gündüz söyle ırğad (17) gibi işleyüp yörüsevüz mi gerekdir. Bizüm yèduğumuz arpa etmegi ve geyduğumuz birer eski 'abā (233a-1) aşımız arpa bulamacı. Şu ben şeyhe yüz biñ akçe getürdüm kendü elüm-ile. Ol akçeden bize hiç bir (2) cerb yemecük egnimüze bir yenice 'abācuk idi vèrmedi. Eskilerimüze bitler düşdi. Bağırmızı (3) delük delük ètdi. İmdi ben buña taħammül edemezsin. Bu kanā'at ve bu yavanlık niçeye dek olisardur dèr. (4) Şeyhe beni anlatsanız baña bir kaç akçecuk vèrse varsam ser-māyecük edinsem nefsumi bir kaç gün (5) dinlendirsem dèr. Yoksa ben bu yavanlığa døyemezsin helāk olurun giderin dèdi. Dervîşler eytdiler: (6) Hāy miskîn! Seni şeytān aldemiş mağlaṭaya⁷¹⁵ bırakmış. Diler kim seni taşra birağa kendü cemā'atine kâta (7) kendüye tâbi' ède. Tek tır bunı şeyh iştmesün. Var gısl eyleye ikileyin tevbe eyle. Ol ki (8) şeytān vesvesesini senden kese dèdiler. Saña bunun gibi söz söylemek 'aybdur dèdiler ve biz bir bölük (9) maḥcûb miskînlerüz geldün bir sultānın eşigine kendüzümüzü bırakduk. Bize her nice yararsa anlar anı (10) eyle ederler. Bunun gibi söz söyleme ayruḳ mürîdlikden düşersin. Mürîd olan kişi teslîm olup (11) epsem durmak gerekdir. Şeyhe şöyle demek olmaz dèdiler. Eslemedi bunların birini gönderdi. Vardılar (12) şeyhe bunun sözünü dèdiler. Şeyh ol dervîşi kığırdı eydür: Dervîş! Ol getürdüğün akçecukı (13) gine mi istersin? dèr. Dervîş eydür: Hele sultānum bir kaç akçecuk baña himmet eyleñ. Nefsüm mücāhedeye (14) døyemedi. Şeyh eydür: Mā işte bir akçe var bāzārdan şunu

⁷¹⁵ mağlaṭa مغلطة Ar. teşvîş-i ezhân için îrâd olunan şan'atlı kelâm; ve netîcesi bulunmaz olan müşkil ve karışık iş. Terc. 2-372

ve iş-bunu ve şunu al dëyü dört dürlü (15) nesne kâgıda yazdı. Dervîşün eline vërdi. Dervîş bu kâgıdı ve bir akçeyi aldı bāzāra (16) vardı. Bu edviyeleri getürdi. Şeyh eydür: Var havān getür. Vardı dervîş havān getürdi. (17) Şeyh eydür: Al imdi bu edviyeleri dög. Aldı dervîş bu edviyeleri havānda yumuşak dögdi (233b-1) yine şeyhe vërdi. Şeyh avıcına aldı yoğurdu hamîr gibi eyledi. Aldı andan dört yumırca (2) anuñ gevheri miqdārınca yuvalacuklar eyledi. Aldı şeyh bu yuvalacukları mübārek ağzına bıraktı. (3) Birazcuğ ağzı yarına bulaşdurdı çıkardı. Her biri bir dāne gevher olmuş kim ol kişinüñ gevheri (4) bunun katında nesne degül. Şeyh eydür: Var imdi bu gevherün birini ilet bāzārda şat üç (5) dursun dëdi. Dervîş aldı bu bir dāne gevheri tiz bāzārda yüz biñ akçeye şatdı. Akçesini (6) şeyhe getürdi vërdi. Şeyh eydür: Dervîş! Al imdi ol akçeyi sen var seni Allāha ısmarladuğ. (7) Mā bu üç taşu dağı gene havāna koy dög. Dervîş aldı bu üç dāne gevheri havāna koydı (8) dögdi. Getürdi şeyhe vërdi. Şeyh aldı avıcına koydı. Üf! dëyü vërdi. Uçdı (9) havāya gitdi. Eydür: Hā dervîş! Sen dağı gözün-ile gördün kim bu dervîşler bir akçeden (10) dört yüz biñ akçe hāşıl ederler-imiş. Bu şeyhler müridlerinüñ muhiblerinüñ nesnecüklerin (11) aldıkları muhtāc oldukları-y-çün degüldür. Bel-ki şunun içündür ki bunların arkalarından yüklerin (12) alalar. Dağı yeyni yük-ile yola çıkalar. Zîrā bilürler kim mübtediye bu yolda derisi dağı yüküdür. Şeyh (13) eydür: İmdi ol akçecugunu al. Dağı dervîş katumda durma kim senün sa'yün Hāk katında (14) hep bātıldur. Zîrā ol vërdüğün şadağayı minnet ëtdün ve hem bize ezā vërdün. Hāk -Ta'alā- (15) vërdüğünüzi bātıl ëtdi minnet ëtmeg-ile yā ezā vërmeg-ile dëdi. Nite-kim Kūr'ānda buyurdi: وَلَا تُبْطِلُوا صَدَقَتِكُمْ بِالْمَنِّ وَالْأَنفِي Ve lā (16) tūbtilū şadağatiküm bi'l-menni ve'l-ezā⁷¹⁶ dëdi. Eyle olsa meşāyih eşiginde тұрмақ şimden gerü (17) olmaz dëdi. Dervîş niçe kim yalvardı çāre olmadı qabūl ëtmedi. Yüz biñ akçesini (234a-1) dervîşün eline verdi qovdı mağbūn mahzūn meşāyih eşiginden. Vardı 'avāma qarışdı (2) gine 'avāmdan biri oldu. -Ne'üzü bi'llāhi.- Pes yalancılığı ol-

716 ... Malını insanlara gösteriş için harcayan ve Allah'a ahiret gününe inanmayan kişi gibi sadakalarınızı, başa kakmakla, minnet ve eziyetle hiç verilmemiş bir hale getirmeyin. Kur'an, II. Bakara Suresi, 264. âyet. KKM. 51. (... Bâtıl eylemen sadakalarınızı, minnet eylemeg-ile, dakı incinesi nesne-y-ile... (2) Sûratü'l-Bakara, 264. âyet. SKT. 33, ... Harâb ve bātıl kılmayınız kendü hayrâtılarınızı minnet koymakla ve eziyyet etmekle... 3. cüz, Sûretü'l-Bakara, 264. âyet. KTC. 1-72, ... Verdiginiz şadağaların sevâbını minnet ve incitmele ibtâl etmeyiniz. 3. cüz, Sûretü'l-Bakara, 264. âyet. TZA. 1-73, ... Nâs'a gösteriş kılmak üzere malını harceden, Allah'a ahiret gününe inanmayan kimseler gibi sadakalarınızı, başa kakmak ve eziyet vermek ile hükümsüz kılmayın... Bakara Suresi, 264. âyet. KKTA. 45, ... —Malını insanlara gösteriş için harcayan, Allaha ve ahiret gününe inanmayan bir kimse gibi— başa kakmak ve incitmele sūretiyle heder etmeyin... Bakara Suresi, 264. âyet. KHKM. 1-74)

demden bu deme degin kitāblar içinde (3) söylenü kaldı ve gerçeklerün gerçekliği dağı kitāblarda söylenü kaldı. Gitdi yalancı yalancılarla (4) kopusar gine gerçekler gerçeklig-ile kopusar yine gerçeklerle. Nite-kim Hâk -Ta-ālā- وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّبِينَ Veylün yevme'izin li'l-mükezzibîne⁷¹⁷ (5) dedi yalancılara. Pes kişi cehd eylemek gerek gerçeklerden olmak gerek gerçeklik iki cihāna (6) yarar. Yarınki gün yol iki olısdur: Yalancılar ile gerçekler seçiliserlerdür. Yalancılar cehennem (7) gerçekler cennete gidiserlerdür. Nite-kim Hâk -Ta-ālā- buyurdi: فَرِيقٌ فِي الْجَنَّةِ وَفَرِيقٌ فِي السَّعِيرِ Ferīkun fi'l-cenneti ve ferīkun fi's-sa'ir.⁷¹⁸ Ey (8) 'aziz! Ol yolun eșeri bunda dağı görünür. Dünyā-y-ile āhîret ehli cünbüşünden bilünür. Ey kardeş! (9) Bu irādet dedükleri tālībün cezbeseğdür şeyhden naşib almağ-içün görmez misin? Her kimün (10) irādeti tamām ise şeyhden naşib nice hizmet edüp almışdur. İştüñ ol ıssı yanar tennūra (11) giren derviş oda nice yanmadı ve şeyhden naşib nice aldı ve-yā "Ol kapuda tırı dur (12) şu kapuda uş çıkayım. Saña himmet edeyim" deyen şeyhe mürîdi gör kapuda yedi yıl nice durdı (13) bekledi. Āhîr şeyh çıkdı kapuda buldı. Nice himmet etti. Pes bu gerçekler şeyhden naşibi irādet (14) kuvveti-y-le alurlar. Bunlar yukaruda hep söylenmişdür. Şol tālîb kim şeyhine irādeti muhkem getürmişdür (15) ol şeyhe muhālefet etmez. Dünyāsını vërür hiç minnet etmez va'desine inanur. Hergiz gümān etmez. (16) İkrārı olan göñülde hergiz gümān olmaz. Gümān olan göñülde imān durmaz. Nūh peygām-ber (17) - 'Aleyhi's-şalātü ve's-selām- gemi düzer. Kāfirler bölük bölük geldiler. Nūha şorarlar: Nedür bu? dërler. (234b-1) Nūh eydür: Bu gemidür. Uş burada deniz olur. 'Ālemi şu dutar tūfān olur. Baña inanup (2) bu gemiye giren hep kırtılurlar ve bu gemiye girmeyenler hep helāk olurlar. Bölük bölük mü'minler (3) gelür Nūha inanurlar. Nūh-

⁷¹⁷ Vay hallerine o gün yalanlıyanların. Kur'ân, LXXVII. Mürselât Sûresi, 15. âyet. KKM. 703. (Veyldür ol gün *ya-nî katı azab*, yalan dutıcılar! (77) Sûratü'l-Mürselât, 15. âyet. SKT. 506, Vay ol günde yalan şayanlar içündür. 29. cüz, Sûretü'l-Mürselât, 15. âyet. KTC. 4-195, وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّبِينَ Ol günde günâgün 'azâblar, düzağın olmasına inanmayanlara olsun. 29. cüz, Sûretü'l-Mürselât, 15. âyet. TZA. 2-424, Ol gün kıyamet günü yalandır diyenlerin vay halinel Mürselât Sûresi, 15. âyet. KKTA. 581, (Bunu) yalan sayanların o gün vay halinel Mürselât Sûresi, 15. âyet. KHKM. 3-371)

⁷¹⁸ ... Halkın bir bölümü cennettedir ve bir bölümü yakıp kavuran cehennemde. Kur'ân, XLII. Şûrâ Sûresi, 7. âyet. KKM. 570. (... Bir bölük uçmağda, dakı bir bölük tamuda. (42) Sûratü's-Şûrâ, 7. âyet. SKT. 395, ... Anlardan bir gürüh cennette olurlar ve bir gürüh cehennemde olurlar. 25. cüz, Sûretü Hâ, Mîm, 'Aydın, Sîn, Kâf, - Sûretü's-Şûrâ, 7. âyet. KTC. 4-52, فَرِيقٌ فِي الْجَنَّةِ Anlardan bir gürüh behîst-i cavidānda karâr tutar. فَرِيقٌ فِي السَّعِيرِ Ve bir gürüh düzağda. 25. cüz, Sûretü's-Şûrâ, 7. âyet. TZA. 2-277, ... Bir takımı uçmağda, bir takımı tamuya ayrılacak. Şûrâ Sûresi, 7. âyet. KKTA. 484, ... (Onlardan) bir takımı cennette bir takımı cehennemdedir. Şûrâ Sûresi, 7. âyet. KHKM. 3-124)

ile va'de ederler kim bunlar gemiye bile bineler. Gemi her kaçarcu (4) giderse gideler ve bir kaçarcık geldi. Nūḥa eydür: Yā Nūḥ! Bu gemiyi n'eylersin? Kuru yerde ḥod gemi (5) yörimez. Nūḥ eydür: Yā kaçarcık! Uş tūfān olur 'ālemi şu tutar. Yēr yüzü hep şu olur. (6) Baña uyanları bu gemiye koyarın kurtılurlar. Gemiden artuk yerde kimse kurtılmaz. Hep helāk (7) olur giderler. Kařarcık eydür: Yā Nūḥ! Kerem eyle! Beni daḥı bile gemiye koy unutma dēr. Nūḥ eydür: Hoş (8) ola. Var sen za'ifce kaçarcuksın maşlahatunḍa ol. Ben saña ḥabercuk edem tūfān olıcaḥ dedi. (9) Kařarcuk daḥı Nūḥ peygām-berün va'desine inandı. Vardı maşlahatına gitdi. Āḥir tūfān oldu-ki (10) yēr yüzini şu tutdı. Gemiye ādem ḥayvān ḳalmadı üşdi galebe oldu. Galebeden Nūḥ kaçarcuḡı (11) unuttı. Tūfān şöyle oldu-ki yēr yüzini tamām şu tutdı. Yüce taḡlar başında kırk arış (12) derinliḡı şu vardı. Yēr yüzinde kāfirlerden ḥiç kimse ḳalmadı hep kırıldılar. Hem-ān gemidekileri ḳaldılar. (13) Yēr yüzinde bir kāfir ḳalmadı. Nite-kim Ḥaḳ -Ta'ālā- Kūr'ānda buyurur: لَا تَذَرُ عَلَى الْأَرْضِ مِنَ الْكَافِرِينَ دَبَّارًا Lā tezer 'ale'l-arḍi mine'l-kāfirine (14) deyyāran⁷¹⁹ dedi. Pes kāfirler kırıldılar. Zamān-ile Ḥaḳ -Ta'ālā- şuyı şoḡultdı gemi durdı. Ḥikāyeti (15) bunun çoḡdur. Maḳşūd olanı dēyelüm. 'Ālem yine bayaḡı gibi oldu. Gemide olanlar kuruya ḳıḡdılar. (16) Yerlü yērüne hep vardılar. Bir gün bu kaçarcuk deynecigine ḡayanı ḡayanı geldi. Nūḥa ḡapu (17) ḳıldı. Eydür: Yā Nūḥ! Daḥı tūfān olmadı mı? Gemi düzümedi mi? dēr. Nūḥ ta'accüb ētdi. Hep anda (235a-1) ḥāzır olanlar ta'accüb ētdiler. Nūḥ eydür: Yā kaçarcuk! Tūfān oldu daḥı geḗdi. Sen ḳanda (2) idün? Kařarcuk eydür: Ben tūfān nesne görmedüm. Evcegezümde otururdum. Muntazır idüm-ki (3) Nūḥ peygām-berden bir ḥaber gele dērdüm. Ben daḥı gelem gemiye binem dērdüm. Ger-çi-kim Nūḥ kaçarcukdan ḡāfil (4) oldu. İllā ki Allāḥ ḥāzırdur nāzırdur ḥāfızdur kaçarcuḡı şaḳladı. Ey cān! Ḥaḳ -Ta'ālā-nun (5) dostlarınun ḡayreti gine kendi üzerinedür. Pes evliyānun enbiyānun ḡayreti Allāḥ üzerinedür. (6) Bunların vekili Allāḥdur. Bunların va'desine inanmaḡ gerek. Gerek-ise ol va'de laḡife vech-ile (7) olsun gerek-ise cidd-ile olsun. Bunların va'desi rāstdur -Va'llāhu a'lem.- Uş beş

719 ... Yeryüzünde kāfirlerden bir tek kiři bile bırakma. Kūr'ān, LXXI. Nūḥ Sūresi, 26. āyet. KKM. 690. (... "İy Çalabum! Koma yir üzre, kāfirlardan kimse." (71) Sūratü Nūḥ, 26. āyet. SKT. 491, ... Bırakma yer üzerinde kāfirlerden ḥiç bir sākin olanı. 29. cüz, Sūretü Nūḥ, 26. āyet. KTC. 4-179, وَكَانَ نُوحٌ رَبِّ يَكْنُزُ Daḥı Ḥazret-i Nūḥ dedi: Ey Ḥudāvendim! Yer yüzü üzere küffārdan bir kimse ḳoma. 29. cüz, Sūretü Nūḥ, 26. āyet. TZA. 2-406, ... Kāfirlerden yer yüzünde dolaşır ḥiç bir kimse bırakma. Nūḥ Sūresi, 26. āyet. KKTA. 572, ... Yer (yüzün) de kāfirlerden yurt tutan ḥiç bir kimse bırakma! Nūḥ Sūresi, 26. āyet. KKTA. 572)

dürlü şart (8) tamām oldu. Her mürîd kim bir şeyhe irâdet getürdi bu beş dürlü şart-ile kim budur: Aru niyyetdür. (9) Gerçeklikdür. Tevbedür. Teslîmdür. Tecrîddür. Bu beş dürlü şart dedüğim bunlardır. Çün-kim bunlar (10) tamām yerine geldi imden gerü şeyhün huzûrın beklemek gerekdür. Her ne kim hizmet buyrılursa (11) anuñ üzerine şābit olmak gerekdür kim edeb dağı (12) mürîde gāyet gereklüdür. Edebsizlik irâdeti bozar. İrâdetsizlik mürîdliği bozar. Eyle olsa (13) edeb dağı mürîde lāzımdur. El-bette ri'āyet etmek gerekdür. Tā kim meşāyiğden naşib alı bile. (14) Nite-kim Mevlānā Celāle'd-dîn buyurmuşdur. Beyt:

اَزْ خُدا چُو بيمُ تَوْفِيقِ اَدَبْ، بِي اَدَبْ مَحْرُومُ كُشت اَزْ لُطْفِ رَبِّ

Ez Hudā çü bīm ü tevfiq-i edeb

Bî-edeb mahrûm keşt (15) ez lutf-i Rab⁷²⁰

Ve dağı demişlerdür kim: İrâdet edeb mürîdün nerdübânıdır. Vaktî-kim bî-edeblik (16) éde irâdet nerdübânından düşer. İrâdet nerdübânından düşen cehenneme dek gider. Bilgil (17) imdi! Bu meşāyiğ huzûrında turup hıdmet etmegün edebleri çokdur. Ammā bir kaç gereklülerinden (235b-1) dēyeyüm. Evvel edebi meşāyiğ hıdmet etmegün budur kim: Meşāyiğün karşusunda gerçek mürîdler (2) çok oturmayaalar çok söylemeyeler ve meşāyiğ gāyet izzet édeler ve hadden geçe hürmet (3) édeler kim meşāyiğlerün izzeti Hağ izzeti gibidür. Anlaruñ katında otumağ ve çok söylemek (4) olmaz. Nā-gāh küstāhlık éder göñline doğınur merdūd olur. Şeyhlerden birisi Mekkeye gider oldu. (5) Bir kendü gibi şeyhe dağı haber gönderdi. Eydür: Bize bir derviş vērşünler mübāreklik için (6) bizüm-ile Mekke seferinde bile olsun dedi. Şeyh dağı ol şeyhe bir derviş verib-idi. Şeyh-ile (7) Mekkeye bile gitdi. Yolda giderken bir kerret dervişe şeyh eydür: Derviş aduñ nedür? Derviş (8) eydür: Bağa fülān oğlı fülān dērler dedi. Hem-ān Mekkeye varup gelince şundan artuğ kelecı söylenmedi. (9) Derviş ile Mekkeye vardılar yine geldiler. Gine derviş şeyhine gönderdiler. Hediye şeyhe ve kendüye (10) ne verecek-ise vērtiler. Derviş gene geldi şeyhinün elin öpdı hıdmetine meşğul oldu. Bir kaç (11) günden şonra şeyh bir derviş gönderdi. Hoş geldiler kadem getürdiler dedi ve hem dervişden (12) hoşnūdlar mıdur? dedi şordurdi. Ol şeyh dağı bu dervişün şeyhine haber gönderdi kim (13) eyü derviş ve-lîkin yañşak imiş ya'nı

⁷²⁰ Huda'dan bizi edebe nail etmesini isteriz. Zira edepsiz olan Rabbin lûtfundan mahrumdur. Vezni: Fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilün

söylegen imiş. Ol söylegenliğini anuñ kesdürsünler (14) dèdi. Ne eyledi? dèdiler şordılar. Şeyh eydür: Mekkeye giderken şordum ben eyitdüm: Aduñ nedür (15) dervîş? dèdüm. Eyitdi-kim: Baña fülân oğlu fülân dèrler. Ben kendü aduñ şordum ol atası (16) adın bile dèyü vèrdi. Küstâhlık èdüp edebsizlik eyledi bî-edeb imiş. Anuñ küstâhlığın (17) bî-edebliğın kesdürsünler dèdi. Pes bu deñlü söze çok söyler imiş edebsiz imiş küstâh (236a-1) imiş dèdiler ‘azîzler. Eyle olsa mürîdler şeyhler huzûrında ne çok oturası ve ne çok söyleyesi (2) hem-ân ne hizmet buyrılursa ol hizmete olası. Mü’ellif-i kitâb eydür: Ben şeyhimün huzûrında (3) on bir yıl tamâm hizmet ètdüm ve imâmlık eyledüm ve on bir yılda şeyhe bir kelecı söyledüm ki ol kelecı (4) dünyâ kelecısı idi. Şeyh dañı baña eyitdi: Çok söyleme küstâh olursın edebsiz olursın. Şeyhler (5) huzûrında mürîdler söz söylemek ‘ayb olur dèdi. Ayruk dañı şeyh huzûrında bir söz dañı (6) söylemedüm. Meger vâkı’a söyleye-y-îdüm anı dañı gey edeb-ile gey korku-y-ile dèr-idüm. Pes bu meşâyiğ eşiginde (7) turup meşâyihe hıdmet èden dervîşler dañı gey edeb-ile ve gey huzûr-ile turmak gerekdür. Söyleyişinde (8) oturuşında duruşında yeyişinde kavlinde fi’linde kaşında niyyetinde edebi gözlemek gerekdür. (9) Zîrâ meşâyiğ edebi-y-le edeblenmeyen Kur-ân-ile hadîş-ile dañı edeblenmez. Ey ‘azîz! Şunu şöyle taḥkîk bilgil kim: (10) Bu şeyhlerün merdudı hem-ân Hâk merdudıdur ve maḳbûli dañı hem-ân Hâk maḳbûlidür. Eyle olsa mürîd (11) olan kişilere dañı edeb gerekdür. ‘Abdu’llah Hafîf -Raḥmetu’llâhi ‘aleyh- eydür: Ey oğul! ‘Amelünjı (12) tuz eyle edebünjı un eyle. Andan bu erenler yolına gir dèr. ‘Ârifler eyitdiler: Taşavvufun cemî’si (13) edebdür ve mürîdün gâyet gereklü edebünjı birisi dañı budur kim: Zâhirde bâtında şeyhün mertebesi (14) ziyâde olduğın isteye. Kendüsü şeyh mertebesinden ziyâde mertebe ve menzil taleb ètmeye kim (15) mürîdün irâdeti kâmil olduğunun ‘alâmeti şeyhün mertebesi yüce olduğın istemekdür. Ammâ (16) her vaktün

bir edebi vardır ve her hālün edebi vardır ve her maḳāmun edebi vardır ve her kim (17) edebe mülāzim olsa erenler maḳāmına yētişür ve her kim edebden maḥrūm olsa Allāh dergāhından (236b-1) ırak olur ve ‘ameli maḳbūl olmaz. Bel-ki ‘ameli yoyılır ḥabṭ⁷²¹ olur gider. Edeb gāyet gerek olduğundan (2) ötüri Ḥaḳ -Ta‘ālā- Resūlinün aşḥābını te’dīb edüp buyurdi: *يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَرْفَعُوا أَصْوَاتَكُمْ فَوْقَ صَوْتِ النَّبِيِّ* Yā eyyühe’llezīne āmenū lā terfe‘ū (3) fevka aşvāteküm fevka şavti’n-nebiyyi.⁷²² El-āyet ya’nī: Ḥaḳ -Ta‘ālā- eydür: Ey müminler! Vaḳtī-ki Resūl-ile söyleşesiz (4) anuñ āvāzından āvāzınızı geçürmeyesiz ve sizün āvāzınız anuñ āvāzından yüce olmasun. (5) Daḥı arañuzda biri biriñüz ile söyleşdüğüñüz gibi anuñ-ile daḥı katı katı söyleşmeñ. Bel-ki āvāzınız (6) anuñ āvāzından aşāğa eyleş. Anuñ ḥürmetini şaḳlañ ta‘zīm eyleş. ‘Ameliñüzü ḥabṭ olmaḳdan istikrāh (7) edüp şol hālde kim ol ḥabṭ-ı ā‘māl ētdüğüñden sen gāfil olasın. Ya’nī siz āvāzlarıñuzu (8) Resūl ile söyleşürken yüce eylesenüz şol biri biriñüz arasında söyleşür gibi katı katı (9) söyleşenüz Resūlün ḥürmetini şaḳınmasañuz sizün ā‘mālñüz maḥv olur gider ve bu sözde gāyet (10) ḳorḳu vardır. Zīrā ehl-i sünnet ve cemā‘at mezhebinden küfrden ḡayrı nesne ‘ameli maḥv eylemez ve bāṭıl (11) eylemez. Pes sebab nedür ki Resūl katında katı söylemek ‘ameli bāṭıl eyleye. Ḳāḍī⁷²³ tefsirinde eydür: (12) Resūl-ile söyleşecek anuñ āvāzından katı āvāz-ile söyleyicek Resūl ḥazreti -Şalla’llāhu ‘aleyhi (13) ve sellem-i istiḥfāf etmek olur kim ol mü’eddīdür küfre kim ol ḥabṭ-ı ā‘māldür. Şābiti’bni Ḳays (14) şaḡır idi. Ol katı katı söylerdi ve bir kişi-y-le vaḳtī-ki söz söyleşse ol andan katı (15) söylerdi. Vaḳt olurdı-ki Resūl ḥazreti -‘Aleyhi’s-selām- ile söyleşürdi. Resūl -‘Aleyhi’s-selām- incinürdi. (16) Pes Ḥaḳ -Ta‘ālā- anı daḥı andan ḡayrı mü’mimleri te’dīb etmek-içün bu āyeti inzāl eyledi. Vaḳtī-ki bu āyet (17) inzāl oldı Şābiti’bni Ḳays yol üzerinde oturup ağladı. ‘Aşım Bin ‘Adā gördi-ki

721 ḥabṭ حَبَط Ar. ḥānın fethi ve bānın sükūnuyla, ve’l-ḥubūt zammeteynle, ‘amelin gevābı bāṭıl olmaḳ. VK. 1-618-1,2, ḥabṭ حَبَط Ar. bāṭıl ve fā’idesiz eylemek, bī-hüde kerden. Terc. 1-346

722 Ey inananlar, seslerinizi, Peygamberin sesinden daḥa üstün bir tarzda yükseltmeyin... Kur’ān, XLIX. Hucurāt Sūresi, 2. āyet. KKM. 611. (İy anlar kim imān getürdiler! Yüceltmen ünlerünüzü, Peygamber üni üstüne... (49) Sūratü’l-Hucurāt, 2. āyet. SKT. 425, Ey Müslümānlar! Yüksek etmeyiniz āvāzlarıñızı Peygamberin āvāzından... 26. cüz, Sūretü’l-Hucurāt, 2. āyet. KTC. 4-98, *يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَرْفَعُوا أَصْوَاتَكُمْ فَوْقَ صَوْتِ النَّبِيِّ* Ey imāna gelenler! Āvāzlarıñızı Peygamberin āvāzını üstüne ḳaldırman. Ya’nī anınla söyleşdiğinizde şavtınızı anın şavtı üzere yüksek ḳılman. 26. cüz, Sūretü’l-Hucurāt, 2. āyet. TZA. 2-320, Ey mü’mimleri! Sesinizi, Peygamberin sesinden yüksek çıkarmayın... Hucurāt Sūresi, 2. āyet. KKTA. 516, Ey iman edenler! Seslerinizi, Peygamberin sesinden yüksek çıkarmayın... Hucurāt Sūresi, 2. āyet. KHK. 3-197)

723 Ḳāḍī Beyzāvi

(237a-1) Sābit ağlar anı eyitdi: Niçün ağlarsın? Sābit eyitdi: Yā ‘Āşım! Beni bu āyet ağlatdı. Korkarın kim (2) benüm ‘amelüm maḥv olup ben ehl-i nārdan olam. ‘Āşım bunu işidüp Resūl ḥazretine söyledi. Resūl (3) ḥazreti -‘Aleyhi’s-selām- eyitdi: Yar Sābiti baña getir. ‘Āşım Sābit katından gidicek Sābit ‘avretine eydür: Beni (4) at āḥurına ilet benüm üzerüme āḥur kapısına demür kilid ur ve demür çivilerle muḥkem çivile. Ben yā (5) ölem ve-yā-ḥud Allāh -Ta‘ālā- Resūlini benden rāzī eyleye dedı. Daḥı Sābiti at āḥurına iledüp (6) kapusını muḥkem yapup üstine demür çivilerle çiviledi. ‘Āşım geldi ol kuyup gıtdüğü yerde bulımadı. (7) Evine geldi ehl-i beytine şordı. Eyitdi: At tāmındadur. ‘Āşım at tāmına varup: Yā Sābit! Gel (8) seni Resūl da‘vet eyler dedı. Sābit eyitdi: Kapuyı uvat çıkayım. ‘Āşım uvatdı. Sābit çıktı. (9) ‘Āşım ile Resūl ḥazretine vardılar. Resūl ḥazreti -‘Aleyhi’s-selām- anı eyitdi: Yā Sābit! Niçün ağlarsın? Sābit eyitdi: (10) Yā Resūla’llāhi! Benüm āvāzum yücedür ḥavf eyledüm kim bu āyet benüm ḥaḳkumda nāzil olmış ola. (11) Resūl eyitdi: Yā Sābit! Rāzī degül misin kim dünyāda sa‘id dirilesin şehid olasın ve cennete (12) gidesin. Sābit eyitdi: Ben rāzıyın yā Resūla’llāhi! Ebedī sizün katınızda ayruk katı söz (13) söylemeyem. Pes andan bu āyet nāzil oldı: إِنَّ الَّذِينَ يَغُضُّونَ أَصْوَاتَهُمْ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ امْتَحَنَ اللَّهُ قُلُوبَهُمْ فَلْتَتَّقُوا لَهُمْ مَغْفِرَةً وَأَجْرٌ عَظِيمٌ İnne’llezine yeguddüne aşvātehüm ‘inde Resūli’llāhi (14) ülā’ike’llezine’mtehana’llāhü kulūbehüm li’t-taḳvālehüm maḡfıretün ve ecrün ‘azımün.⁷²⁴ Ya’nı demek olur kim: (15) Ḥaḳ -Ta‘ālā- eydür: Şunlar kim Resūl katında āvāzlarını alçaḳ eyler edebe ri‘āyet eyleyüp ve daḥı (16) nehyden ḥavf eyleyüp anlar anlardur kim Allāh -Ta‘ālā- anları taḳvā için tecrīd eyleyüp durur (17) ki anlar şābirlerdür. Anların gönüllerini ḥāliš

724 Allah’ın peygamberinin yanında seslerini alçaltanlar, o kişilerdir ki Allah, onların gönüllerini çekinmeyle sınamıştır; onlardır yarlıganma ve pek büyük bir mükâfat. Kur’ân, XLIX. Hucurât Sûresi, 3. âyet. KKM. 611. (Bayık anlar kim anlı eylerler *anlu* اَنْلُو *T. hafif, yavaş. anlu eylemek = hafifletmek, alçaltmak, kısmak. SKTS. 22.* ünlerini. Tanrı yalavacı katında şunlar anlardur kim sınıdı Tanrı gönüllerini, sakınmak için *ya’nı sakınmağı belirtmek için*. Anlarundur yarlıgamak dakı müzd ulu. (49) Sûretü’l-Hucurât, 3. âyet. SKT. 425, Elbette ol kimseler ki alçaḳ ederler āvāzlarını Allāh’ın peygamberinin yanında. İşbu gürüh ol kimselerdür ki sınıdı Allāh anların kalblerini taḳvânın zuhuru için. Anlar için vardur çok olan yarlıgamak ve büyük olan müzd. 26. cüz, Sûretü’l-Hucurât, 3. âyet. KTC. 4-98, إِنَّ الَّذِينَ يَغُضُّونَ أَصْوَاتَهُمْ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ Taḥkikâ şol kimseler ki Resūli katında āvāzların alçaḳ kırlarlar. اُولَٰئِكَ الَّذِينَ امْتَحَنَ اللَّهُ قُلُوبَهُمْ Anlar şol gürüdür ki Ḥaḳ -Celle ve ‘alā- gönüllerin enva‘ı miḥen ve tekālif şaḳa ile giriftâr kıldı. لَهُمْ Günüḥlarına maḡfıret var. وَآتَىٰ عَظِيمٌ Ve kendülere bir ulu şevāb var. 26. cüz, Sûretü’l-Hucurât, 3. âyet. TZA. 2-321, Tanrı’nın peygamberi huzurunda seslerini yavaşça çıkaranlar yok mu, işte Allah, onların kalblerini taḳvā meşekkâtleriyle imtihana çekmiştir. Onlar için yarlıganma, büyük bir mükâfat vardır. Hucurât Sûresi, 3. âyet. KKTA. 516, Hakikat, Allah’ın peygamberi yanında seslerini yavaşlatanlar (*yok mu?*) Onlar Allah’ın taḳvā için kalblerini imtihan ettiḡi kimselerdir. Onlar için maḡfıret ve büyük mükâfat vardır. Hucurât Sûresi, 3. âyet. KHKM. 3-197)

kıldı takvā için ve anların günāhlarına (237b-1) yarlığanmak vardır ve dağı anların için ecr-i ‘azīm vardır. Enesi’bni Mālik -Raḍiya’llāhu ‘anhu- (2) eydür: Resūl ḥazreti -Şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem- aña şehīd olursın dedügi kavle munṭazır olup (3) dururduḡ. Yemāme güninde Ebū Bekr ḥazreti -Raḍiya’llāhu ‘anhu- Ḥālidi’bni Velīdi gönderdi-ki Müseylemeyi Kezzāb-ile (4) muḥārebe eyleyeler. Müslümānlar münkesir oldılar ve (5) bir ṭā’ife Müslümānlardan şındılar. Eyitdiler: Helāklik bunlara ne ‘aceb işlerler? Biz Resūl zamānında (6) Resūl ile düşmana varıcaḡ düşman-ile böyle ceng eylemezduḡ dedi. Dağı Sābit İbni Ḥuzeyfeye eyitdi: (7) Gel bu gün kāfir ile hoş vech-ile muḳātele eyleyelüm. Sābite İbni Ḥuzeyfe dağı eyitdi: Hoş ola. (8) Pes ol gün Sābiti’bni Kays ve Ḥuzeyfe kāfir-ile şol kadar ceng eylediler ki Sābiti’bni Kays (9) şehīd oldı. Resūl ḥazreti ‘Aleyhi’s-selām- va’de eyledüginleyin anuḡ bir demür göñlegi vardı. (10) Müslümānlardan birisi ol demür göñlegi çıkarup aldı. Aşḥābdan birisi Sābiti düşinde gördi. (11) Sābit aña eyitdi. Fülān kişi benüm göñlegüm aldı ‘askerüñ fülān yanındadır. Var Ḥālidi’bni Velīde (12) eyit. Andan anı alsun. Ebū Bekre versün. Ebū Bekr anı şatsun fülān kişiye borcum vardır (13) ödesün dedi ve benüm fülān ḡulum āzād olsun. Ol kişi Ḥālidi’bni Velīde bunu ḡaber vėrdi. (14) Ḥālīd ol demür göñlegi bulup ol kişi ḡatından aldı Ebū Bekre vėrdi. Ebū Bekr anuḡ vaşıyyetini (15) ḡabūl  d p c y z gördü. Enes eyitdi: Ölümden sonra vaşıyyet c ’iz olduḡi i idilmedi. (16) İll  hem- n şimdi i idildi ker meten leh .⁷²⁵ Bundan sonra Res l ḡatında kimse söz söylese anuḡ (17)  v z  i idilmezdi. Ḥatt  aña s yled gi sözi  ormayınca ve Eb  Bekr dağı and i ti-kim (238a-1) Res l ḡatında söz söyleyicek nesne danı ur gibi fı ıldı-y-ile söyleye. Pes imdi!   n-ki (2)  eyḡ dağı Res l ḡazretin ñ -Şalla’ll hu ‘aleyhi ve sellem- ñ n ’ibid r. M r dlere dağı eyle gerekdür ki (3)  eyḡlere m nbası  olup ḡatı ḡatı s ylemeyenler yanında oturup dağı ḡ lmeyeler ve  eyḡ ñ yüzine (4) itir  itir  ba mayalar.  eyḡ Eb  Man  r-ı Maḡribiye eyitdiler:  eyḡ! Bu O m n-ile ne- adar va t  oḡbet eyledüñ? (5) dediler. Eb  Man  r eyitdi: Ben aña ḡizmet  td m  oḡbet  tmed m. Z r  kim  oḡbet iḡv n-ile olur ve a ran-ile (6) olur me  yiḡ-ile  oḡbet olmaz. Bel-ki anlara ḡizmet olur ve dağı bir m r d  eyḡ ñ: H ! dedüğine ol: Yok! (7) dese ayru  ebed  ol o maz. Nite-kim Res l ḡazreti -Şalla’ll hu ‘aleyhi ve sellem-

725 Keramet onundur.

buyurdu: *أَتَرْكُونِي مَا تَرَكْتُمْ فَإِذَا أَخَذْتُكُمْ فَخُذُوا عَنِّي فَإِنَّمَا هَلَكَ مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ بِكَثْرَةِ سُؤَالِهِمْ وَاجْتِلَافِهِمْ عَلَى أَنْبِيَائِهِمْ*
 Ütürkünî mā (8) terketüm fe-izā aḥdeştükümü fe-ḥūzū ‘annî fe-innemā heleke men
 kāne ḳableküm bi-keşreti su’ālihîm ve ihtilāfihîm ‘alā (9) enbiyā’ihîm. Ya’nî Resûl
 ḥazreti -‘Aleyhi’s-selām- buyurur eydür: Ben sizi terk êtdüğim vakt siz daḥı (10) beni
 terk eylen baña hiç nesne şorman. Vaktî-ki ben size söz söyleyem ol sözi benden
 ḳabûl (11) eylen. Zîrā ki sizden öndinkiler helāk oldılar çok çok su’āl êtdükleri-y-çün
 ve daḥı peygām-berleri (12) üzerine ihtilāfları-y-çün. Çün Şeyḥ Cüneyd-i Bağdādî -
 Raḥmetu’llāhî ‘aleyh- eydür: Ebū Ḥafş-ı Nişābūrînüñ (13) -Raḥmetu’llāhî ‘aleyh-
 ḳatında bir kişi gördüm. Hiç söz söylemezdi epsem otururdu. Ben eyitdüm: Bu kimdür?
 (14) Eyitdiler: Bu bir kişidür kim Ebū Ḥafşıla nice yıllar muşāhib olmışdur şimdi
 ḥıdmet eder ve bu (15) kişi bir kişidür ki Ebū Ḥafşa yüz biñ dirhem gümüş vērüp
 durur ve andan sonra yüz biñ daḥı (16) aldı ödünç anı daḥı Ebū Ḥafşa vērdi. Ebū Ḥafş
 henüz buña destūr vërmedi bir söz söylemege (17) dēdi ve daḥı mürîd gerekdür ki
 şeyḥün sözüni onat vech-ile dinleye kim şeyḥün sözi ‘abeş degildür. (238b-1) Zîrā
 bunlara feyz-i bâtinî gelür Ḥaḳ -Ta‘ālā- ḳabîlinden. Nite-kim Şeyḥ Ebu’s-Su‘ūd -
 Raḥmetu’llāhî ‘aleyh- (2) Ḥaḳ -Ta‘ālā- anuñ ḳalbîne ilkā eyledüğü sözlerden aşḥābına
 söylerdi daḥı eydürdi: Bu kelāmı (3) söylemekde ben daḥı sizcileyin bir dinleyiciyem
 ḥāzırlaruñ ba‘zısına bu söz ‘aceb müşkil gelüp (4) eyitdiler. Söz söyleyen ḳaçan
 söyledüğü sözi bilse şol müstemi‘ gibi nice olurlar ki ol söylenen (5) sözi bilmeye. Ol
 kişi evine vardı. Ol gece yatdı düşinde gördi-ki bir kişi gelüp aña eyitdi-ki: (6) Bir
 baḥrî deryāya talar ol deryānuñ dibinden şadefler cem‘ édüp torbasına doldurur.
 Ammā (7) ol torbasına koyduğı dür dānesini ol deryānuñ dibinde görmez. Hāl budur
 ki ol dür dānesin (8) ḥāşıl êtmışdür. Vaktî deryādan kenāra çıksa ve torbasındaki
 şadefleri dökse deryā kenārında (9) olanlar-ile ol dür dānesini bile görür. Pes ol kişi bu
 söz-ile şeyḥün kelāmını ve rümüzünü ve işbātını (10) fehm eyledi. Pes mürîdün
 edebinün gökcegi oldur ki şeyḥ ḥuzūrında şol bir cemād gibi otura. Şeyḥ (11) aña ne
 nesne gereklü-y-ise dēyü vērür. Hiç küstāhlık édüp söylemek ḥācet degül. Su’āl. Biz
 görürüz ki (12) niçe kişiler varur bir şeyḥe irādet getürür perhîz riyāzet ve mücāhede

çeker t̄ac-ı hırka⁷²⁶ geyer. Ammā (13) gine münk̄ir olup maḡbūn maḡrūm varur kolayına gider Ecnebī sözine⁷²⁷ girür. Ecnebilerden (14) birisi olur yörür. Hikmet nedür? Şeyḡden midür yoksa mürīdden midür? Cevāb. Mürīddendür. Zīrā (15) mürīd edeb bekleyimez küstāḡ olur. Meşāyihūḡ izzetini ḡürmetini bilmez. Kudret daḡı anı Hazretinden (16) red eder. Şeyḡhūḡ ḡuzūrı aḡa aḡır gelür ḡor gider. Zīrā Haḡ -Taālā-mürīd-i merdūdlara kıyāmet (17) ḡüninde suāl edüp eydecek kim: Niçün benüm ile maʿrifet ḡāşıl etmedüñüz? Ben ḡod (239a-1) maʿrifet içün vëribidüm idi ʿālem-i dünyāya sizi dëyicek. Anlar daḡı eyitseler gerek kim: (2) Yā Rabbi! Ol maʿrifet ḡāşıl edenler dünyāda mürşīd-i kāmīle yëtişdiler ve bizi mürşīd-i kāmīle yëtişdürmegüñ (3) kim biz daḡı senüñ ile maʿrifet ḡāşıl ede-y-dük dëyüp ḡüccet etseler gerekdür. Anlaruñ ol (4) ḡüccetlerine ḡüccet olsun dëyü. Zīrā Haḡ -Taālā- bunlara eyitse gerekdür kim: Ben anlara mürşīd vërup anlaruñ (5) nefslerin işlāḡ etdürdüm-ise size daḡı vërdüm mürşīdler ve-lik̄n kendü nefsiñüzden geçüp ol (6) şeyḡe kendüziñüz teslīm etmedüñüz ve anlaruñ kudretini ve izzetini ve ḡürmetini bilmedüñüz. Bī-edeb olduñuz (7) küstāḡ olduñuz. Nefslerüñüzü ol mürşīde işlāḡ etdürmedüñüz. Anuñ içün benüm ḡazretime kör (8) geldüñüz dëyiser. Zīrā başīret ḡözi açılmasa nūr-ı maʿrifet ḡāşıl etmese anda daḡı kör olsa gerekdür. (9) مَن كَانَ فِي هَذِهِ أَعْمَىٰ فَهُوَ فِي الْآخِرَةِ أَعْمَىٰ Men kāne fī ḡāziḡi aʿmā fe-hüve fī'l-āḡireti aʿmā⁷²⁸ āyetinde yukarıda buracuk gereḡi gibi tafşīl olmuşdur. (10) Pes bu meşāyih eşigine varup gine münk̄ir olup gitmek bu sebebdendür. Yaʿnī şol yukarıda dëdüḡim (11) gibi kim edebsizlik edüp şeyḡhūḡ ḡaḡḡ-ı ḡuḡūḡını⁷²⁹ etmemekdendür. Meşāyihūḡ baʿzısına suāl etdiler kim: (12) Bu yolda ne nesneyi terk edüp ve ne nesneyi berk tutduñuz? dëdiler ve anlar daḡı cevāb vërup eyitdiler kim: (13) Cümlesin terk etdük ve edebī berk tutduk dëdiler. Eyle olsa tālibe daḡı meşāyih edebīn bilmek ḡāyet (14) gerek-imiş. Edebsizlik etmek maḡrūmlıḡa sebep imiş ve şeyḡden ḡorḡmak

726 "t̄ac u hırka" yerine

727 "sûretine" olmalıdır.

728 Ve burda kör olan, ahirette de kördür... Kurʿân, XVII. İsrâ Sûresi, 72. âyet. KKM. 330. (Dakı her kim ola uşbunda gözsüz pes ol âhıratda gözsüzdür... (17) Sûratü'l-İsrâ, 72. âyet. SKT. 225, Ve her bir kimse ki oldı uşbu dünyāda kör pes şu âḡirette de kördür... 15. cüz, Sûretü Benî İsrâʿîl, 72. âyet. KTC. 2-231, مَن كَانَ فِي هَذِهِ أَعْمَىٰ Ve her kim bu cihānda toḡruyı görmekten kör idi مَن كَانَ فِي الْآخِرَةِ أَعْمَىٰ Ol kimse öbür cihānda daḡı tāriḡ-i necātı görmekten kördür... 15. cüz, Sûretü'l-İsrâ, 72. âyet. T'ZA. 1-442, Her kim bu dünyada kör davarır ise öbür dünyada da kör kalacak... El-İsrâ sûresi, 72. âyet. KKA. 290, Kim bu (dunya) da kör olursa o, âhıretde de kördür... El-İsrâ sûresi, 72. âyet. KHK. 2-173)

729 "ḡaḡḡ u ḡuḡūḡını" yerine

ve şeyhden utanmak ve (15) şeyhün zāhirinde bātinında bir olmak. Bunlar dağı şeyhden naşib almağa sebebdür ve şeyhün zāhirinde (16) nice-y-iseñ bātinında dağı anuñ-içün bir olmak gerekdür kim bunlara dünyā ve āhiret gizlü hiç nesne (17) yokdur. Ammā bunlar kendüleri bilmeze ururlar. Andan ötürü kim evliyāya kerāmetin gizlemek farzdur. (239b-1) Şol enbiyāya mu‘cizātın zāhir etmek farz olduğınlayın. Pes anların dağı ağzı hāyız kerāmet (2) zāhir etdügidür. Er olan kerāmet zāhir etmez. Ammā Hāk -Ta‘ālā- tarafından bunların içün iş işlenür. (3) Bunların ol arada ihtiyārı olmaz ve mürīd ile şeyhün arasında bir edeb dağı budur ki mürīd şeyhün (4) hergiz ‘aybına bakmaya. Eger şeyh mürīd katında çermenüp otursa dağı şakınmak gerek kim imtiḥāndur (5) ‘aybdur dememek gerek. Eger mürīd şeyhde ‘ayb görse: ‘Ayb bendedür demek gerekdür. Hāşā ki (6) şeyhde ‘ayb ola ve şeyh-ile mürīd arasında olan edebün birisi dağı budur kim şeyh katında olan (7) dervişlerin hürmet edeceğine hürmet ede ve hizmet edeceğine hizmet eyleye ve dervişlik yolında (8) ulu yaşlılık oldur kim dervişliğe bundan bir gün evvel gelmiş ola ve kiçi yaşlı oldur kim dervişliğe (9) bir gün sonra gelmiş ola. Meşhūr sözdür ki: Bir kişi dervişliğe yakın zamānda gelmiş ola aña tıfl-ı (10) tarikat dērler ve meşāyihden birisi eydür: Bağdād makberelerinde yörürken gördüm bu makberelerin (11) hecesi taşlarında ba‘zından üç yaşar dēyü tārīḥ yazarlarmış ve ba‘zısında beş yaşar dēyü ve ba‘zısında (12) iki yaşar dēyü. On yaşında on beş yaşında az var. İllā ki büyük büyük kabirler hiç bir yaşar (13) iki yaşar üç dört yaşında gibi degül. Bunları ta‘accüb edüp yörürken abdāllardan birisi (14) bir yañadan çıka geldi eydür: Ne ta‘accüb edersin? Yaş-mıdur ol yaş kim yabānda nefs hevāsında geçmiş (15) ola? ‘Ömr midür ol ‘ömr kim bu ‘ālemde nefs-i emmāre tarīki-y-le segirtmiş ola? Ol ḥayvān yaşıdur. (16) Anuñ gibi ‘ömri biz ‘ömre şaymazuz dedi. Biz yaş aña dērüz ve ‘ömr ol ‘ömre deriz kim: Ol meşāyih (17) ḥuzūrında bey‘at tevbe ede. Dağı meşāyih terbiyeti-y-le geçmiş ola. Meşhedlerin taşında kim görürsin. (240a-1) Kimi üç yaşar kimi beş yaşar ve kimi yedi yaşar ve sekiz yaşarken öldi dēyü yazmışlar. Onlar ol tevbekār (2) olduğından sonra geçen ‘ömri ‘ömre ḥisāb olmuşdur dedi. (3) Eyle olsa bu dervişlik yolına kim geldi-y-se bir gün iki gün öñürdi yaşda ol uludur. Pes (4) kiçi uluya hürmet etmek gerekdür ve-yā-ḥud: Bu yolda ben ‘ālim ol cāhildür ve-yā: Ol yigitdür ben pirem (5) ve-yā: Ol alçaq aşldur ben yüce aşldanvan. El-bette baña hürmet ‘izzet etmek gerekdür demek olmaz. (6) Pes yola öñ gelene şoñ gelen hürmet etmek gerek. Edeb-i tarikat budur. Ehl-i

sülûka ehl-i sülûk (7) olmayan hürmet etmek gerekdür. Cāhil oldur ki anda Tağrı derdi olmaya. ‘Ālim oldur ki anda (8) Tağrı korkusu vardır ve Tağrı derdi vardır. Nite-kim demişlerdür. Beyt:

‘Ālim midür ol ‘ilmine (9) lāyık ‘ameli yok

Cāhil midür ol ‘ışka şatan iki cihānı⁷³⁰

Pes meşāyih anuñ-içün dediler kim: ‘İlm-ile (10) ‘ucb etmek kişiye cehl yéter ve Tağrıdan korkmak kişiye ‘ilm yéter ve dağı meşāyihün bir edebi dağı (11) budur kim şeyh-ile söyleşilen sözi mürîd bir arada dağı söylemeye. Eger ol söyledügi kişi ol mürîdün (12) atası anası kardaşı yâ oğlu kızı dağı olursa. Mürîd şeyhün sırrını taşrada söylemek bî-edeb- (13) likdür ve hem hâyınlıkdur ve bî-edeblikden bî-edeblikdür ve şeyhün gönlinden çıkararak mürîdi budur (14) ve bir edebi dağı mürîdün şeyhe: Bağa himmet et dēyü yalvarup ilhāh etmeye kim bu dağı edepsizlikdür. (15) Mürîd şeyhi kendü hāline komağ gerekdür ve kendüsi ol buyrulan hizmetün üzerine kâ’im olmak gerekdür. (16) Hağdan kaçan işāret olursa şeyhe, şeyh dağı el-bette himmet eder. Hic söylemek hacet degüldür. (17) Bir sâ’at dağı geçürmezler şeyh olan kişiler. Pes şeyhün huzurında hāmūş olup yörimek (240b-1) mürîdün yahşı edeblerindendür ve Sultān İbrāhīm Edhem sultānlık terk edüp mürîd olduğundan (2) sonra bir ip-ile bir balta verdiler eline arkası-y-le odun getürmege emr eylediler. Sen şu hizmetün üzerine (3) ol dediler. Sultān İbrāhīm-i Edhem ol şeyhün kapısında niçe yıllar tırdı hizmet eyledi. Hizmeti dağı (4) arkası-y-le odun getürmek idi. Odun daşımağdan arkası delük delük oldu. Şeyhden uğurlayın (5) derviş kendüye mahrem edindi. Anuñ-ile varur bir halvet yerde arkasına üstübü çöpin kodururdu. (6) Döner ol dervişin elin ayağın öperdi kimse duymasun. Ola ki şeyhe iştdüreler şeyh şikāyet (7) eder dēye dērdi. Bunun üzerine on yedi yıl bu vech-ile şeyhe hizmet eyledi. On yedi yıldan sonra (8) evdüğinden ‘ışkuñ galebesinde vardı şeyhün ayağına düşdi. Yüzünü toprağa sürdi (9) ağladı eydür: Sultānım! Ben kuluğa himmet nazarı-y-le baquñ himmet edün dēr. Şeyh eydür: Derviş var (10) fāriğ ol-kim biz senün himmet edecek vaktünj bilürüz. Nite-kim bir bostāncı bostānın vaktin bilür. (11) Şuvaracak vakt şuvarur çapalayacak vakt çapalar. Her ne kulluğı var-ise bostānuñ bostāncı (12) vaktin bilür vaktinde kulluğın eder. Ammā eger kulluğundan ‘aciz isenj nefsün tağammül edemezse (13) ip-ile baltayı ko. Var kanda

730 Vezni: 14’lü hece vezni

gidersen git. İbrāhīm edebsizliğinden şermsār oldu yağılduğın (14) bildi. İpcegezin baltacığın aldı yörüü vèrdi. Gine odun getürmege gitdi. Ol deme degin dağı (15) şeyhe bunun gibi kelecı söylememişdi. Şeyhün bir mü'ezzini vardı. Kığırttı getürtdi. Şeyh eydür: Mü'ezzın! (16) Var şu giden dervişün ardından yét. Şol demür başmağın-ile ökcesini baş. Eger dönüp yüzüne (17) bakarsa yüzine tükür. Eger bakmazsa bir dağı baş ve eger gine bakmazsa bir dağı baş ve eger (241a-1) üçüncide bakar-ise yüzüne tükür. Eger nesne söylerse sözünü al. Gel başa dèyü vèr ve eger (2) üç kerret başmada dağı bakmazsa yüzüne gel git dèdi. İbrāhīm Edhem bir ökcesi pābücı-y-le (3) baldırı çıplak yörürdi. Mü'ezzın varup İbrāhīmün ardından yètdi demürlü başmağ-ile ökcesin başdı. (4) İbrāhīm tınmadı ve bir dağı başdı tınmadı ve bir dağı şöyle başdı ki İbrāhīmün ökcesini demürlü (5) başmağ-ile İbrāhīmün ökcesinün kanı mü'ezzın yüzine şıçradı. Döndi İbrāhīm mü'ezzın yüzine (6) bakdı. Mü'ezzın dağı İbrāhīmün yüzüne tükürdi. Döndi İbrāhīm mü'ezzıne eydür: Var ağı! Ol sen (7) istedüğünı biz Belğ şehrinde koduk gitdük dèr. Döndi mü'ezzın geldi gene şeyhe eydür: Sultānım! (8) Ol dervişe ardından yètdüm. Şol buyurduğınuz gibi ètdüm. Ökcesin başdum. İki kerret tınmadı dönüp (9) yüzüme bakmadı. Üçünci kerret başıcağ döndi. Ammā şöyle başdum ki ökcesi şıyrıldı kanı yüzüme (10) şıçradı. Dönüp yüzüme bakıcağ ben dağı şüretine tükürdüm dèdi. Şeyh eydür: Hıç söyledü mı? Mü'ezzın (11) eydür: Ol istedüğünı biz Belğ şehrinde koduk dèdi. Şeyh eydür: Eyle-mı? Dağı Belğ şehrinı unıtmamış mı? (12) Sultānlık rāyahasından dağı anuğ nefsi dimāğında var mı-y-mış? Ma'lüm oldu-ki anuğ (13) dağı benlıgi var-ımış. Var gene ipini baltasını elinden al. Varsun gene Belğ şehrinde gitsün kim bu (14) yalancılar yèri degildür dèdi. Geldi ipi ve baltayı elinden aldı. İbrāhīm ağlayu ağlayu gitdi. (15) Belğ şehrinde ol kendününı yapdurduğı 'imārete kındı. Ağ-şām oldu hep 'imāretdeki (16) müsāfirlere geldiler eytdiler: Turuğ müsāfirler! Varuğ tav-ğānede yatıuğ kim müsāfirler bunda (17) yatmazlar. Müsāfirler durı geldiler gitdiler. İbrāhīm oturı kıldı. Bir-ezden gine ol kullar (241b-1) geldiler eytdiler: Sen niçün gitmedün derviş? dèdiler. İbrāhīm eydür: Koğ beni şu ħalvetce yerde (2) yatayım. İçerü ħalk arasına girmeyeyim yorğunın dèdi. Koğadılar Sultān İbrāhīm-i Edhemi kendü (3) 'imāretinden kendü kulları ayağından yapışdılar süriyü süriyü taşra çıkardılar. Sürür-iken yèdi (4) ayak nerdübānuğ taşına başı dokındı. Yèdi yerde başı yarıldı. Her delüğinden kan revān (5) oldu. Hıç nesne dınmazdı. Eger Sultān İbrāhīm Edhem benven dèyü bildüre-y-di cem'ı ol kullar (6)

hâdimler dögmek degül elin ayağın öperlerdi şükrâneler vérürlerdi. Pes İbrâhîm ol döğülmegi (7) ve ol қоғulmağı қабул ётди. Kendüyi bildürmedi. Ey ‘azîz! ‘Azîz olmadılar hór olmayınca (8) ‘imâret olmazlar vîrân olmayınca. Sultân İbrâhîm-i Edhem ol arada şabâh olunca yatdı. Şabâh (9) olıcaқ vardı başınuñ kanın yudı. Gine çıқdı şeyh tarafına ‘azm ётди. Bir kaç gün geçiceк şeyhe (10) ma‘lûm oldu kim gene geli yörür. Tiz dört dervîş kığırdı eyitdi: Varuñ şehrüñ dört tarafında duruñ. (11) Tonlaruñuz değışdürüñ ellerüñüze birer ağac aluñ ol yalancı İbrâhîm geli yörür. Vaқtı-kim İbrâhîm (12) gele göresiz karşı varuñ eydüñ kim: Qandan gelürsin ve қанда gidersin? Ol eydürse kim: Şeyhe giderin. (13) Siz eydüñ kim: Biz aña gidenleri men‘ édevüz қomazuz. Dön gine git. Dünyâda şeyhden çok. Yoқ! (14) Varmañ anlara. Varsaña! deñ. Bolay-ki dönderesiz. Eger dönmez-ise başuñ bir-ez döğüñ. Andan (15) gidüp şehrüñ bir tarafına dağı varursa gine anda dağı eyle ёdüñ tamām. Şehrüñ her tarafına kim vara men‘ ёdüñ (16) döğüñ söğüñ. Dönderimezsenüz eger el-bette öldüğüne yitdüğüne baқmayup gelürse қоғ gelsün dedı. (17) Bu dört dervîşi gönderdi. Bu dervîşler vardılar hırқalarını çıkardılar Ecnebî şüretine girdiler. (242a-1) Birer ağac ellerine aldılar yollarda oturdılar beklerdiler. Ey tâlibem deyen kişi! Gör ağı! Şu şınamaқları (2) ve şu imtiñânları. Pes bu meşâyiğ yolu güzâf degüldür. Gey lâyıқ olmaқ gerekdür ki himmet edeler iki cihânda (3) ‘azîz olalar ve eger ‘aқluñ var-ise kendüñi añla kim anlar nice tâlibler idi ve sen nice tâlibsın? (4) Pes bu dervîşler bu yolları bir kaç gün öñdiler. Bir kaç günden sonra gördiler İbrâhîm gelür. Qarşı vardılar (5) eyitdiler: Dervîş sen қанда gidersin? Sultân İbrâhîm-i Edhem eydür: Şeyhüñ bir döğülmüş қovulmuş (6) küstâh қulıyam kelbiyem ki gene қapusına yaldanmağı giderem дер. Eyitdiler: Yâ miskîn faқîr! Bir yerde kim (7) fuқarâya یتیبâr olmaya हुषुषâ kim қovulasın. Dağı sen anda ne hayr edersin. Dön gene dediler. Dönmedi. (8) Eyitdiler: ‘Alemdе şeyhler vardır kim bir kaç günde tâlibi мақşуда yetişdürürler. Dön var bir şeyhe (9) dağı git. Vaқt ola gene қovalar dediler. Çäre olmadı dönderimediler. Āhir başdılar dögdiler. Vardı (10) şehrüñ bir tarafına dağı gitdi. Anda dağı eyle ёtdiler. El-hâşılı her tarafına kim vardı şehrüñ dögdiler yol (11) vérmediler. Āhir eydür: Hey ‘azizler! Li’llâhi -Ta‘âlâ- қоғ şu beni varayım şeyhe. Ġâyeti bu ola kim beni döge döge (12) öldüresiz ben hód bu yolda öldüğümden қorқup döner degülin. Öldürürsiz қanlı olursız dedı. (13) Ammâ şu beni dögdüğünüz helâl olsun. Allâh içün қоғ beni şeyhe varayım dedı. Ellерine ayaklarına (14) düşdi yalvardı. Var! İmdi var! dediler. Geldi şeyhüñ ayağına düşdi

‘özrin diledi. (15) Şeyh daḥı: Gel dervîş! Gel imden gërü dëdi. Himmet ëtdi maḳşûda erişdüirdi. İmdi ḳavişa (16) gör gerçeklere kimse māni‘ olı bilür mi ve gerçeği kimse yolından dönderi bilür mi? Tāḡları (17) yolından ırar yol eyler dosta gitmege. Bir kerret himmet ët dëdügi-y-çün bunca imtaḥānlar eyledi. (242b-1) Andan himmet eyledi. Sen ki dün geldün bu gün şeyḥden himmet istersin. İrādet nedür ve irādet (2) tarīḳi nedür? Bilmezsin. İrādet ehli olmaḳ ḳanda ḳaldı? Bu yola cānlar başlar vërup naşīb (3) alımaḫlar. Meger kim sen bu yolu güzāf anlaḡışsın dër. Beyt:

Şad hezārān kārübān bu yolda baş (4) vërmiş dūrür

Birisi menzile érmez bu yolu şanmaḡ güzāf⁷³¹

Sen bu yola geldüm dëyi da‘vā ëdersin (5) ve-lîkin bu yolda nefsinün bir murādından daḥı geçmedün. Ol ḳandan kim tamām nefsinü cānuḡı bu yola (6) fidā ëdesin. Daḥı minnet dutasın bu yolda cān vërdüğüne. Ey ‘azîz! ‘İşḳ bāzırgānı (7) ser-māye cānı bahādır gördüm cāna ḳıyanı. Pes cānına ḳıymayan ḳayugaḡn kişi dost ile vuşlat (8) bulmaḡa mümkün olmaya ve bu şeyḥler dervîşleri şınamaḡı el-bette olur. Gāḥ ḳahr şüretinde imtiḥān (9) ederler tecrube ederler. Ol tecribeden rāst çıkılursa himmet ederler ve gāḥ luḡ şüretinden (10) gine imtiḥān ederler. Ol tecrube rāst çıkılursa gine himmet ederler dünyā tarafından ve eger (11) āḫiret tarafından bir himmetcük etmelü olıcaḳ yā ḳaḳır gibi ederler ve-yā-ḥud bir laṡıfecük ederler (12) himmet ederler. Bunların ḳaḳıduḡı daḥı laṡıfe ëtdügi daḥı bereketdür. Zîrā Ḥaḳ tarafından bunlara (13) işāret olur. Andan bunlar bu işi ederler. Her kişinin murādını bir dürlü şüret-ile ḥāşıl ederler. (14) Murād vëren Allāhdur her ḳulına. Ammā bunlar şüret düşerler. Nite-kim Mısr şehrinde bir ṡulca ḳarıcık (15) vardı. Ḳızının beş altı öksüzleri vardı. Her haftada bu ḳarıcık altı yüz dirhem iplik (16) egirürdi bükürdi. Bāzāra iletürdi şatardı. Ba‘zı aḳçecüğünü gene ketāna verürdi ve ba‘zı (17) aḳçecüğün alur ol oḡlucuklara nafaḳa ederdi. Dāyim işi bu-y-idi. Bu tarīḳ üzre ol (243a-1) öksüzleri beslerdi. Ammā şāliḫa ḳarıcuk idi. Her gece Allāha niyāz ëdüp eydürdi-kim: İlāhî! (2) Bu öksüzcelerün ḳaydını sen ḳayır dërdi. Beni şu işlemek ‘azābından ḳurtar. Pîr oldum işlemege (3) gücüm yëtmez dërdi. Tazarru‘lar ederdi. Bir gün yine altı yüz dirhem iplik egirdi ḥāzır ëtdi. Şabāḥ (4) durı geldi alup bāzāra giderken ol bizüm şeyḫimüz ve bereketimüz

731 Vezni: Fā‘ilātün / fā‘ilātün / fā‘ilātün / fā‘ilün

Sultān Şeyh ‘Abdü’l-kādir-i Gīlānīnün (5) قَدَسَ اللهُ سِرَّهُمُ الْعَزِيز -Kaddesa’llāhu sırrehü’l-‘azīz-ün evinün önüne uğradı. Şeyh dağı şabāh namāzın kılup mescidden (6) çıkmış mescid önünde dervişler-ile dururdu. Bu karıcuğ dağı yoldan gelüp bāzāra giderdi iplik (7) şatmağa. Geldi şeyhe tapu kıldı. Şeyh eydür: Gel bacım hoş geldin. Kanda gidersin? dēr. Karıcuğ eydür: (8) Sultānım! Bāzāra iplik şatmağa giderin dēr. Şeyh eydür: Al berü ol ipliceğünjı göreyim dēr. Karıcuğ (9) ipliceğünjı şeyhe şunu vērdi. Şeyh dağı gördi eydür: Bacum! Bükülmişçe iplicek isterlerdi ço bu (10) ipliceği ben şatı vëreyim bu kerret dēdi. Karıcuğ eyitdi: Kerem edersiz dēdi. Şeyh dağı laṭife eder (11) gibi ipligi götürdi mescid taminün üzerine atdı. Der-hāl bir maḥbūb kuş bir taraftan geldi ipligi (12) kapdı yörüyü vērdi. Dervişler ve karıcuğ ardınca bağa kaldılar. Hikmet ne-y-idüğün bilmediler. Karıcuğ eydür: (13) Bu dağı nice laṭifedür? dēr. Oturan dervişler karıcuğa işāret etdiler epsem dēdiler. (14) Zīrā bilürlerdi-kim şeyhün her cünbüşinde hikmet vardur. Karıcuğ ayruğ dınmadı. Şeyh eydür: Bacum! (15) Melül olma. İpliceğünjı şatmağa gönderdüm. Şatılsun akçeçuğı gelsün neçeye şatılursa gelesin (16) alasın dēr. Karıcuğ tapu kıldı. Döndi evine gitdi. Yarındası gene geldi eydür: Sultānım! İpliceğüm (17) şatıldı mı? Ol şeyh eydür: Şatıldı bacum ammā bir kaç gün şabr eyle akçeçuğı gelince dēr. Karıcuğ (243b-1) vardı gitdi bir haftadan gene geldi. Şeyh eydür: Bacum geç kaldı ancak var yarın gene gelesin (2) dēr. Karı kağıdı eydür: Bu nice laṭifedür kim benüm ipliceğümü götürdi tama atdı. Ol bir kuş (3) aldı anı yuvasına gitdi. Ayruğ ol ele-mi girür dēdi. Karıcuğ ḥaylī tarlıgandı. Çıkdı dervişlere (4) bir-ez sertlendi. Dervişler eydür: Sertlenme bir hikmet var ola. Bir kaç gün şabr eyle. Var gör (5) bir nice olur dēdiler. Vardı karıcuğ gene gitdi. Bir laḥzadan şeyhe bir kaç bāzīrgānlar geldiler. (6) Şeyhün kapusına destūr var mı? Şeyhe girelüm dēdiler. Şeyh: Gelsünler! dēdi. Girdiler ol bāzīrgānlar (7) şeyhün elin öpdiler. Çıkardılar biñ fülürī şeyhün önünde kodılar. Çıkıldılar gitdiler. Şeyh fülürīyi (8) aldı yaşadığı altına kodı. Bu dervişlerün biri ol bāzīrgānların ardınca vardı. Eydür: (9) Hocalar! Şu şeyhe getürdügünüz fülürī ne fülürīdür? dēdi. Ol bāzīrgānlar eydür: Biz bir nice (10) yārenler idük. Deniz yüzinde giderken bir katı yel çıkdı. Yelkeñimüzi pāre pāre eyledi. Gemimüz az kaldı kim (11) helāk ola. Gemi re’īsine biz eyitdük: Buña hiç çāre yok-mı? dēdük. Re’īs eyitdi: Eger bir beş altı (12) yüz dirhem iplik olsa gine dike-y-dük. Bel-ki gemi yörüye-y-idi dēdi. Biz dağı eyitdük: Yā Sultān (13) Şeyh ‘Abdü’l-kādir! Bize beş altı yüz dirhem iplik gönder. Mālımızun dükelinden saña biñ fülürī (14) nezrimüz

olsun dedük. Şolok sā'at gördük bir kuş minķārından bir pāre iplik bıraķdı. (15) Tartduķ altı yüz dirhem çıķdı. Tiz üşe geldük ol yelkeni dikdük. Gemüyi yörütdük çıķduķ (16) kurtılduķ. Mālımızdan hışşe étdük biń fülürī şeyhe getürdük. Ol fülürī oldur dediler. (17) Yarındası şabāh gine ol karıcuķ geldi. Kānı sulţānım aķçecuk geldi-mi? dedi. Şeyh daķı çıķardı (244a-1) biń fülürī karıcuğun eline vērdi. Karıcuķ biń fülürī aldı evine gitdi. Faķīrlıķdan kurtuldı. (2) Şeyhe du'ālar şenālar eyledi. İmdi ey kardaş! Şeyhlerün dürlü dürlü oyunları çokdur. Kimine kahr (3) şüretinden luţf éder ve kimine luţf şüretinden luţf éder. Ammā mürīd olan kimseler ve anlaruń (4) huzūrında durup andan du'ā himmet uman kimseler kendüyi ölü mertebesinde komaķ gerekdür. Şeyh (5) her nice fi'l kim éder: Geregi bu-y-idi dēyüp tırı varmaķ gerekdür. Mürīd olan meşāyih yolın bekleyen (6) kimseler ne evmek gerek ve ne süstlıķ étmek gerekdür. Orta maķāmı tutmaķ gerekdür. Hüsn-ü hulķ-ile (7) kardaşlar-ile dērilmek ve hoş tevāzū'-ile meskenet ile buyrulan yumuşı ya'nī hıdmete meşgūl (8) olmaķ gerekdür. Zīrā bu hüsn-i hulķ tevāzū' iken gökcek nesnedür. Hüsn-i hulķı olan kimseleri Hāķ -Ta'ālā- (9) sever ve Hāķ -Ta'ālā- sevdüğinden Resūl hāzreti -Şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem- buyurur: *أَوَّلُ مَا يُوضَعُ فِي الْمِيزَانِ حُسْنُ الْخُلُقِ* Evvelü mā yuvza'u (10) fi'l-mīzāni hüsn-i'l-hulķi. Ya'nī: Yarın kıyāmet güninde evvel terāzūya hüsn-i hulķ konulsa gerekdür (11) dēmek olur ve cemī'-i 'amellerden hüsn-i hulķ ağır gelse gerekdür. Zīrā hulķı gökcek olan kişilerün 'ameli (12) daķı gökcek olsa gerekdür. 'Ameli gökcek olan kişilerün yeri cennet olsa gerekdür. Görmez misin bu (13) hulķı huyı gökcek kişi ölse her biri: Eyü ādem idi Allāh rahmet eylesün dērler. İletseler anı (14) kabrine kosalar Münker ve Nekīr gelmedin ol kişi gine dirilür. Bir rivāyetde böyledür: Çün ol kişi gene (15) dirile tırı gelür oturur. Görür kim yanında karşusunda gökcek yüzlüler ve gökcek tonlular ve (16) gökcek koķulular durur. Bu meyyit bunlara eydür: Siz ne kişiler siz kim benden öñdin gelmiş kabre girmişsiz? (17) dēr. Anlar daķı eydürler: Biz senün ol gökcek hulķlaruńuz ve gökcek hulāruńuz. Dünyāda-y-iken (244b-1) sen bizi huy edinüp dururduń. Biz daķı geldük şimdi bu kabrde kim sańa yoldaş olavuz. (2) Sen bunda koŗķmayasın ve yalıńuz şamayasın. Ayruķ biz senden ayrılmazuz dēyeler ve kıyāmet güninde (3) daķı bile olalar ve uçmağa daķı bile gireler. İmdi bu gökcek hulķ ve gökcek huy kime gerek-ise yalvarmaķ (4) ve yaldaķlanmaķ ve tapu kılmaķ degüldür aķı. Bel-ki münāfıķlıķdur şaķala gülücilikdür ve mürāyīlikdür. Pes (5) bu hüsn-i hulķ ve tevāzū' nice hulardur ve hareketlerdür. Sańa bir bir dēyü vēreyim işit.

Var sen dağı (6) aña göre iş ét. Bu faķiri duʿadan unutma. Bilgil imdi! Ol gökcek hulkıların birisi budur kim: (7) Hıç bir yaradılmışın dünyāda incindüğün istemeyesin ve hıç bir yaradılmış kimseyi kendü dağı incitmeye. (8) Bir gün Sulţān Bā-Yezīd-i Beştāmī -Raḥmetu'llāhi ʿaleyh rahmeten vāsiʿaten- eydür: Suʿāl étdiler: Hāk -Taʿālā- ḥazretinde sevgülü (9) mü'min ve gerçek kimdür? dediler. Bā-Yezīd cevāb verüp eyitdi-kim: Hāk -Taʿālā- ḥazretinde gerçek mü'min (10) oldur kim bir yaradılmış andan incinmeye ve bir yaradılmışın incindüğün dağı istemeye ya'nī mazlūm (11) ola demek olur. Görmez misin? Mazlūmların duʿası Hāk ḥazretinde maķbūldur. Pes ḥüsn-i hulkın (12) evvel mertebesi mazlūmlıķdur ve birisi dağı halkın sırrına bakmamakdur. Eger bakup görürse dağı (13) kimsenün sırrını öte bir kimseye dememekdür. Ya'nī ḥüsn-i hulkın birisi budur kim: Biregüde gördüğü ʿaybı (14) ya'nī setr etmekdür ve birisi dağı ḥayādur ya'nī Hākdan utanmakdur ve hem halkdan utanmakdur ve herze (15) hezeyān söylememekdür ve hem dinlememekdür ve birisi dağı vaʿdesine rāst olmakdur ve sözinde toğru (16) olmakdur ve her söz kim söyler ʿillet-ile söylememekdür kıomamakdur hem-ān söyledüğü (17) sözde rāst turmakdur. Şöyle kim ʿālem halkı gelürse anı bir dürlü dağı eylemeyeler eger ol (245a-1) söz şerīʿate muvāfık ise. Ammā şerīʿate muḥālif sözden tiz gene dönmeķ ḥüsn-i hulkdandır ve birisi (2) dağı sözi söyledüğü vaķt yumuşak söylemekdür ve kıatı kıatı çağırısı söylememekdür ve şovuk söylememekdür (3) ve birisi dağı ḥüsn-i hulkın her kimün-ile dostlık éderse Allāh için ğaraşsuz étmekdür nefsi (4) murādı için étmemekdür ve ol Allāh için olan dostluğı tā kıyāmete dek bozmamakdur. Hāk -Taʿālā- (5) ḥazretine iletmekdür. Tā kim Hāk -Taʿālā- bunlardan ḥoşnūd ola ve birisi dağı yemegini geymegini durmasını oturmasını (6) sözini kelecisini ve cemīʿ-i cünbüşünü ḥarāmdan şüphelüden şakınmakdur ve arıtmakdur ve birisi dağı ḥüsn-ü (7) hulkın kendü ırzın şakınmakdur ve kendü ırzın şakınduğı gibi ayruķların ırzın dağı şakınmakdur. Şöyle (8) şakına kim cemīʿ-i mālinı alsalar ne kendü ırzını yıķa ve ne biregünün ırzını yıķa ya'nī kimse ile çekişmeye ve (9) verhemleşmeye. Gökcek söz-ile luţf-ile her müddeʿisini defʿ étmekdür ve defʿ édemezse Allāha ışmarlamakdur. (10) Kimseye ḥuşūmet étmemekdür ve birisi dağı ḥüsn-ü hulkın dünyādan ötüri dīnin şatmamakdur ve (11) yalan yere and içmemekdür. İmānum ḥaķķı dīnüm ḥaķķı Kıurʿān ḥaķķı dememekdür ve kendüden ululara ḥürmet (12) édüp ve kendüden kıçilere şefķat étmekdür ve kendüye berāber kışı ile gökcek söyleşmekdür. (13) Kıurʿān okuyup

dünyâ alup şevâbı senün olsun dememektür. Ya'nî ücret-ile Qur'ânı okumamaktadır (14) Zîrâ dünyâ-y-içün Qur'ân okumamaktadır ve Qur'ânı vesile-i dünyâviyye kılmak nefs-i emmârenün şıfat-ı rediyye- (15) lerindendir ve birisi dahı kimsenün sürdüğün istememektür. Muhtâclar bulıcağ yardım etmekdür (16) ve yetimler bulıcağ başcağazların şıgamaktadır karıncıkların doyurmaktadır. Karıcuğlar kocacucuklar (17) göricek gökcek selâm verüp hâtırcucukların şormaktadır ve birisi dahı hüsn-ü hulkun (245b-1) aclar toymurmaktadır ve şofrasını kimseden tartınmamaktadır. Allâha tevekkül etmekdür. Ben ac kalursam (2) kalayım. Tek biregü aç kalmasun demektür. Her hâcetlünün hâcetin elinden geldiği kadar bitürmekdür. (3) Tâ ki kıyâmet güninde Hâk-Ta'âlâ- dahı anuñ hâcetlerün bitüre. Resül hazreti -Şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem- buyurur: (4) مَنْ قَضَىٰ لِأَخِيهِ الْمُسْلِمِ حَاجَةً قَضَىٰ اللَّهُ لَهُ سَبْعِينَ حَاجَةً Men kazâ li-âhihi'l-muslim hâceten kaða'llâhu lehü seb'îne hâceten⁷³² dër ve birisi dahı çoñşuları-y-le onat (5) dërmektür. Her birini gördüğince: Nicesiz hoşca mısız? Mübârek hâtırlar nicedür? dëyüp şormaktadır (6) ve karşı maşlahatcuğların bitüri vermektür bir çoğulca yemecük bişüricek evinde çoñşularına tadurmaktadır. (7) Eger tadurmazsa zâlim olmuş olur ve birisi dahı her gâh kim yemek yeye kendü yalnız yememektür. (8) Bir garib getirüp şofrasına bile şundurmadur. Cehd edüp konuksuz etmek yememektür ve birisi (9) dahı kığırduğları yere varmadur. Eger ol kığırılan yerde şer'iate muhâlif nesne olmazsa ammâ şer'iate (10) muhâlif yer olursa varmamaktadır ve varduğı vaktin bir yere hiç şadr gözetmemektür ve (11) dervişlik hâlince gelen loğmayı hiç yermemektür. Tek helâl olsun. Hem-ân beni kığırdılar getürdiler (12) baña onatca hürmet etmediler ve baña dürlü dürlü yemek bişürmediler dememektür. Çün-ki bir loğma helâl (13) oldu yavan olsun yağlu olsun yemek gerek kibr etmemek gerek. Dâyim meskenet üzerine (14) olmaktadır kim Resül hazreti -Şalla'llâhu Ta'âlâ 'aleyhi ve sellem- eydürdi: اللَّهُمَّ أَحْيِنِي مِسْكِينًا وَأَمِتْنِي مِسْكِينًا وَأَحْشُرْنِي فِي زُمْرَةِ الْمِسْكِينِ Allâhümme ahinî miskinî ve'mtinî (15) miskinî ve'hşurnî fî zümreti'l-mesâkini. Ya'nî: Beni miskin dirilt ve miskin öldür ve miskinler-ile (16) kopar dëyü du'â dilerdi. Kardeş! Ol erte terâzûya urılan gökcek hulkar uşda bunlardur (17) dëdügim hulkardur ve bunlara beñzer eyü

⁷³² Her kim bir mümin kardeşinin hacetini bitirirse Allah da onun yetmiş hacetini bitirir.

hulardur ve bu gökcek huların ba'zı dağı yukarı kitābuñ (246a-1) evvelinde bir-ez söylendi idi. Pes tālib-i Hāk olana ve gerçek 'aşıq olan ve Hāk rızāsın (2) isteyene bu hulklar-ile hulklanmak el-bette lāzımdur ve meşāyih huzūrında olup meşāyih'e hizmet (3) eden gerçekler bu hular ile hulanmak el-bette gerekdür ve 'ālemde hayvān gibi yörimek insāna lāyık (4) degüldür. İnsān mücerred şüret degüldür. İnsān olmakdan murād hüs-n-ü hulkdur ve edebdür ve kemāl-i (5) ma'rifetdür. Pes kemāl-i ma'rifet hüs-n-ü hulk-suz edeb-süz müyesser olmaz. Hāk -Ta'ālā- Kūr'ānda buyurur: (6) قُوا أَنْفُسَكُمْ أدَّبُوا قُوا اَهْلِيكُمْ نَارًا Kū enfuseküm ve ehliküm nāren⁷³³ dedüğinden murād ba'zı 'ulemā اَدَّبُوا قُوا اَهْلِيكُمْ نَارًا Eddibū kū enfuseküm ve ehliküm⁷³⁴ demekdür (7) dediler. Pes edeb dağı mü'min olana gerekdür. Huşūşā kim meşāyih huzūrında ola. Meşāyih (8) edebi-y-le edeb-lenmeyince meşāyih'den naşīb alınmaz gerek-ise yüz yıl meşāyih eşigin beklesün ve meşāyih'ün (9) edebi-y-le edeb-lenmek gerekdür ki meşāyih'ün gönline gire. Bilgil imdi! Meşāyih'ün edeblerinden birisi (10) dağı budur kim: Şeyh-ile mürīd bir sofraya şunmaya ve bir hālīçeye oturmaya ve şeyh'ün oturduğu (11) yere dağı oturmaya ve şeyh-ile bir bardakdan şu içmeye ve şeyh dünyādan nakl ederse ve-yā boşarsa (12) 'avretini şeyh'ün almaya kim edeb-i tarikatde yokdur. Şeyh'ün kisvesini ya'nī hırkasını destürsüz (13) geymeye ve şeyhi ziyāret etmek isteyicek ya'nī şeyh'ün elin ayağın öpmek isteyicek āb-destsüz (14) etmek kim ve bir kaç nesneye āb-destsüz yapışmak edeb-süzlükdür. Bir muşhafa ve bir peygām-berlere (15) ve kabrlerine dağı ziyāret etmek hem-ān kendüleri hayātında ziyāreti gibidür ve bir dağı Ka'beye ve bir (16) dağı evliyālara āb-destsüz varup yapışmak bī-edebdür ve bu evliyānuñ gönli dağı Ka'bedür (17) ve zāhir Ka'beye Ka'be-i Hālīli dērler ve bu gönül Ka'besine Ka'be-i Celīli dērler ve ol zāhir Ka'beyi (246b-1) taş-ile toprağ-ile Hālīl peygām-ber -'Aleyhi's-salātü ve's-selām- yaptı ve bu gönül Ka'besini ki evliyānuñ (2) gönlidür anı Celīl ü

733 ... Koruyun kendinizi ve ailenizi o ateşden... Kur'ân, LXVI. Tahrīm Süresi, 6. âyet. KKM. 674. (... Saklan nefslerinizi daki kavumlarınızı, oddan... (66) Sûratü't-Tahrīm, 6. âyet. SKT. 477, ... Şaklayınız kendü nefslerinizi ve kendi 'yâlinizi bir oddan ki... 28. cüz, Sûretü't-Tahrīm, 6. âyet. KTC. 4-164, قُوا أَنْفُسَكُمْ وَأَهْلِيكُمْ نَارًا Kendü cânlarınızı tâ'atin işlemesiyle ve maşiyetlerden vaz geçmekle ve ehlinizi nuş ve te'dīb ile bir âteşden şaklan. 28. cüz, Sûretü't-Tahrīm, 6. âyet. TZA. 2-389, ... Kendinizi ve aileniz halkını ateşden koruyun... Tahrīm Süresi, 6. âyet. KKT. 561, ... Gerek kendilerinizi ve gerek ailelerinizi öyle bir ateşden koruyun... Tahrīm Süresi, 6. âyet. KHK. 3-302)

734 Kendi nefsinizi ibadet ederek eşinizin ve çocuklarınızın nefislerini ise öğüt vererek ve terbiye ederek ateşten koruyun.

Cebbār yaptı ve ol zāhir Ka'beyi ziyāret edenünj teni oddan kırtılır ve (3) bu bāṭın Ka'beyi ziyāret edenünj hem teni hem cānı oddan kırtılır ve vişāl-i dost daḥı göñül (4) Ka'besindedür: Nite-kim Mevlānā Celāle'd-dīn buyurmuşdur. Beyt:

أَيُّ قَوْمٍ بَحَجَّ رَفَقَتَهُ كُجَايِدُ كُجَايِدُ . مَعْشُوقٌ هَمَّجُنَاسَتْ بِيَايِدُ

Ey kavm-ü be-ḥac refte kücāyid kücāyid (5)

Ma'sūḳ-u hem-cün⁷³⁵-est bi-yāyid bi-yāyid⁷³⁶

Ve Şeyḫ Şāfī -Ḳaddesa'llāhu sırrehu'l-'azīz- bu beytünj ma'nīsinde buyurur kim: (6) Beytu'llāh ikidür ya'nī Ka'be ikidür yer yüzinde. Birisi Beytu'llāhdur. Ḥalāyık anı kendülere farz (7) oldukça tavāf éder ve birisi daḥı göñül Ka'besidür ki beytde geçen ḥiṭāb evvelki Ka'benünj tālibleridür. (8) Ya'nī demek olur kim: Eger-çi edā'-i rükn-i İslām ol zāhir Ka'be ile ḥāşıl olur. Ammā ma'rifetu'llāh (9) ol göñül Ka'besinde ḥāşıl olur. Pes şöyle olur bu beytünj ma'nāsinde. Ey ma'rifetu'llāh taleb (10) édenler ve Ḥaḳ isteyenler! Göñül Ka'besine gelünj ve anı bu Ka'bede taleb édünj ve Ḥaḳkı taleb étmek (11) kaç-ı mesāfet şüreti-y-le olmaz ki: وَإِذَا سَأَلَكَ عِبَادِي عَنِّي فَإِنِّي قَرِيبٌ Ve izā se'eleke 'ibādī 'annī fe-innī ḳarībun.⁷³⁷ وَتَخُنُّ أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيدِ Ve naḥnū akrebū ileyhi (12) min ḥabli'l-veridi⁷³⁸dür. Pes şeyḫ buyurdu-kim: Merdānlar otururken Ḥaḳ talebinünj seferin éderler (13) bulurlar ve nā-merdān Ḥaḳ taleb édüp yazılarda ser-gerdān gezerler bulımazlar. Beyt:

⁷³⁵ Bu kelime öteki nüshalarda olduğu gibi "hem-in" olursa vezin düzelir.

⁷³⁶ Ey hacca giden topluluk! Neredesiniz? Neredesiniz? Sevgiliniz buradadır geliniz geliniz. Vezni: Mef'ülü / mefā'ilü / mefā'ilü / fa'ülün

⁷³⁷ Kullarım, sana beni sorarlarsa bilsinler ki ben, muhakkak onlara pek yakınım... Kur'ân, II. Bakara Sûresi, 186. âyet. KKM. 33. (Dakı kaçan sora sana kullarım, benden: bayık ben yakınvan... (2) Sûratü'l-Bakara, 186. âyet. SKT. 21, Ve kaçan ki su'al etse senden benim kullarım benim ḥālimden; taḥḳîḳ ben yakınım anlara... 2. cüz, Sûretü'l-Bakara, 186. âyet. KTC. 1-44, وَإِذَا سَأَلَكَ عِبَادِي عَنِّي Ve kaçan kullarım du'aları maḥallinde eyitdi kim mu'āmeleyi senden sorarlar. فَإِنِّي قَرِيبٌ Kendülere söyle 'ale't-taḥḳîḳ ben ḡāyetle yakınım. Ya'nī kullarımın aḳvāl ve ef'āline muṭṭali'am. 2. cüz, Sûretü'l-Bakara, 186. âyet. TZA. 1-46, Kullarım sana beni sordukları zaman onlara bildir ki ben onlara yakınım... Bakara Sûresi, 186. âyet. KKTA. 29, Kullarım (Ḥabibib) sana beni sorunca (haber ver ki) işte ben muhakkak yakınımıdır. Bakara Sûresi, 186. âyet. KHKM. 1-65)

⁷³⁸ ... Ve biz, ona, şah damarından daha yakınız. Kur'ân, L. Kaaf Sûresi, 16. âyet. KKM. 616. (... Dakı biz yakınırağuz andın yana, boyun tamarından. (50) Sûratü Kaaif, 16. âyet. SKT. 428, ... Ve bizim ziyāde yakınız insāna cān tamarından. F. Murād boyun tamarındır ki ḳan anda tolanur ve tolaşur. Ḳalbdan çıkup beyne dek çekilür ve şu tamarın boğulmasından ölüm olur. Allāh -Sübḥānehû- insānın içerusine andan yakındır ve tamar ise cāndan taşradır. 26. cüz, Sûretü Kāf, 16. âyet. KTC. 4-102, وَتَخُنُّ أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيدِ Ve bizim 'alemimiz ana cān tamarından yakınrekdir. 26. cüz, Sûretü Kāf, 16. âyet. TZA. 2-327, ... Biz ona şah damarından daha yakınız. Kaf Sûresi, 16. âyet. KKTA. 520, ... (Çünkü) Biz ona şah damarından daha yakınız. Kāf Sûresi, 16. âyet. KHKM. 3-204)

مَعشُوقٌ بِهَمْسَايَةِ دِيوَارِ بَدِيوَارِ، دَرِ بَادِيَةِ سَرَكَشْتِه شُمَا دَرِ چِه هَوَايِيدُ

Ma'sūk (14) be-hem-sāye-i dīvār be-dīvār

Der bādiye ser-geşte şümā der çi hevāyid⁷³⁹

Çün-ki Hāk -Ta'ālā- kula yakındur (15) yazılarda ser-geşte gezmekle vişāl hāşıl olmaz. Pes senünj hicābuñ ortada hem-ān sensin. (16) Kendünj ve hicābuñ ortadan götür dañı vişāl ele getir ve bir beyt Şeyh Faḥre'd-dīn-i 'Irākī (17) buyurmuşdur:

هَمَّه أَوْسَتْ هَرِ چِه هَسْتُ يَقِينِ، جَانِ جَانَانِ دَلِيرُ دِلِ وَ دِينِ

He-me o-est her çi hest ü yakīn

Cān u cānān dil-ber ü dil ü dīn⁷⁴⁰

Pes evliyā'u'llāhi (247a-1) āb-destsüz ziyāret etmək bī-edeblikdür. Pes bu sözden murād kulübü'l-evliyādur ki ol (2) kalb-i ḥaḳīkīdür ve kaçan kim şeyḥ-ile yörimek ve yola gitmek vāqī' olsa şeyḥün yanınca ber-ā-ber (3) gitmek edeb degüldür. Şeyḥün ardınca yap yap gitmek yaḥşıdır. Eger şeyḥ eydürse kim: Gel öñümce (4) yörü yörimek gerekdür. Anda ḥikmet vardır. Anı ehline dērler ve bir edebi dañı mürīdligün budur ki: (5) Şeyḥe gāyet ḥürmet éde ve şeyḥe ḥürmet étdüğü gibi oğlına ve kızına kılına ḥalāyıkına ḥattā atına (6) kuşına cemī' ḥayvāncuḳlarına bile ḥürmet éde kim ḥürmetsizlik dañı edebsizlikdür maḥrūmlıḡa sebebdür. (7) Zīrā Hāk -Ta'ālā- 'azameti-y-le bu şāliḥlere ḥürmet éder. Anlara ḥürmet étdüğinden anların ḥayvāncuḳlarına (8) dañı bile ḥürmet éder. Görmez misin Aşḥāb-ı Kehfün itini ve Şāliḥ peygām-berün devesini ve İbrāḥīm (9) peygām-berün bızaḡusını ve İsmā'īl peygām-berün koçunu ve Mūsā peygām-berün sığırını ve Yūnus peygām-berün (10) balığını ve Üzeyrün eşegini ve Süleymānuñ qarıncasını ve Belkīsün hüdhüdünü ve Muḥammed-i Muştafānuñ (11) -Şalavātu'llāhi 'aleyhi ve selāmühü- devesini. Muḳātil rivāyetinde böyle dürlü dürlü ḥayvāncuḳlara şāliḥlere (12) ḥizmet édüp yoldaşlık étdükleri-y-çün Hāk -Ta'ālā- bunları cennete koyar ve bunlara ḥürmet (13) 'izzet édüp ve kalan ḥayvānlar içinde bunları üründiler ḥürmet éder ol şāliḥler ḥürmetine. (14) Sen ki insānlık da'vīsın édesin dañı şuleḥānuñ ḥürmetini bilmeyesin ve anların

⁷³⁹ Sevgili duvardan duvara gölge gibi yansımaktadır. Sen ise çölde şaşkın şaşkın onu arar durursun. Vezni: Mef'ülü / mefā'ilü / mefā'ilü / fa'ülün

⁷⁴⁰ Kesin olarak bilinen her ne var ise; cân ve cānān, dilber ve dil ve dīn, hepsi odur. Onun varlığına delildir. Vezni: Fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilün

tevābî'ine kendine (15) hayvāncıklarına kavmine kabilesine izzet etmeyesin. 'Ale'l-
 huşuş müridlik da'vîsin dağı edesin. (16) Ey bî-ār ādemî! Hiç gayretin yok mı kim it
 cennete gire şâlihlerle hizmet edüp ve şâlihleri (17) sevdiği-y-çün. Sen cehenneme
 giresin şâlihleri sevmeyüp ve şâlihlerle itikādın ve hürmetün (247b-1) olmadığı-y-çün.
 Ammā senün şulehāyı sevmedüğüne bir sebep vardır. Sebep oldur kim: Nefs-i emmāre
 (2) kāfir-şıfatdur şulehāyı sevmez. Pes sen dağı nefs-i emmāreye tābî' olup durursın.
 Anuñ rızāsın (3) gözedürsin. Ne şâlih olduñ ve ne şâlihlerle yoldaş olduñ ve ne şâlihlerle
 hizmet eyledün ne (4) gönüllerine girdün kim bunların derününden senün dağı gönlüne
 bir yumuşaklık hāşıl ola-y-dı. Pes (5) gerçek müridler ve şeyhden naşib himmet
 isteyen toğru tālibler dağı gerekdür kim şeyhe ve şeyhün cemā'atine (6) ve
 hizmetkārlarına ve hayvāncıklarına muhabbet edüp hürmet eyleye kim ol dağı
 hürmet ve himmet bula. Ammā (7) edeb-i tarikat budur kim mürid şeyhden hürmet
 ummaya ve şeyh dağı müride hürmet etmek yokdur. Vaqtehā (8) bir kerret hātircuğın
 tesellî edüp ri'āyet ederse dürüstdür ve mürid olup tālib olup meşāyiğ (9) eşiginde olan
 kişiler şeyh yemeginden artuk yemek yemek edeb degüldür ve bāzāra varmak hācet
 (10) olmadın varmak ve bāzār yemegin yemek ve düğün yemegin ve ölü-y-içün bişen
 yemeği yemek ve vakf etmegin (11) yemek ve kādiler etmegin yemek ve 'avānlar
 etmegin yemek. Müride cemî'i bunları yemek gāyetde edebsizlikdür (12) ve gönli dağı
 karardur ve mürid bunun gibi loğmaları yemek kendü kendüye takşîrlik edüp
 hirmānın (13) kendü elî-y-le oda urmak gibidür ve mürid olan kişi edebsizlik etmek
 olmaz. Pes edeb budur kim: (14) Her gāh kim bir iş işler şeyh meşvereti-y-le işleye ve
 her ne kim eder şeyhine danışmayınca işlemeye. (15) Yā sefere gitmelü olsa ve-yā
 nesne şatmalu olsa ve-yā nesne almalu olsa ve-yā oğul evermelü olsa (16) ve-yā kız
 çıkarmalu olsa şeyhine danışmak gerek. Danışmadın varup başına bir iş işlemek
 küstāhlıkdur (17) edebsizlikdür ve işi dağı rāst gelmez ve hem tarikate dağı
 muhālifdür. Nite-kim aşhāb-ı Resūllū'llāh (248a-1) -Şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem-
 zamānında her işlerini Resūl hāzretine danışmayınca işlemezlerdi. Hattā: Bu gece (2)
 eve varalum mı? ve hātūnlarumuza yakın olalum mı? dērlerdi. Pes tarikatde mürid her
 işini (3) şeyhe danışmak gerek. Şeyhün sözünü tutmak gerek ve mürid bir işde
 mütehayyir olsa (4) varup şeyhine: Şu ben nice edeyim? Şu işimde 'aciz kaldım
 demekdür. Şeyh nice maşlahat (5) görürse ve nice buyurursa eyle etmek gerekdür ve
 eger danışmazsa katı yaramazlık eder. Şeyh (6) Zü'n-nūn-u Mısrīnün -Raḥmetu'llāhi

‘aleyh- bir mürîdi işinde ‘aciz kaldı mütehayyir oldu. Faķırılık (7) ğalebe etti. Nice edesin bilmedi. Oğlancukları daķı var-idi. Geldi şeyhe eydür: Sultānım! Şu ben (8) nice edeyim? Hālim ne olırsadur? Cemā‘atüm açlıķdan buńaldılar ve yalıncaķlıķdan haylî zaķmet çekerler. (9) İşüm gücüm geçmez. Bańa ne buyurursın? Şeyh buńa kaķıyup eydür: Var ok yay al. Bir der-bendde (10) otur. Hārāmîlık eyle der. Der-hāl dervîş durı geldi. Evine geldi. Evinde bulduğı eskicelerden (11) şatdı bir kaç akçe eyledi. Vardı oka yaya vėrdi. Vardı bir der-bendde oturdı. Yola (12) baķar kim hāl nite ola? Nā-gāh bir bölük hārāmî çıķa geldi. Bunı bu arada gördiler. Eyitdiler: Ne kişisin? (13) Bu dervîş eydür: Hārāmîyin uş yol önerin kim bańa kolay bir ādem elüme gire şoyam dedi. (14) Pes dervîşlikde yalan söylemek yokdur rāst söyledi. Bu hārāmîlerün uluları eydür: Uş (15) biz bir niçe hārāmîlerüz. Bir bölük bāzırgānlar geli yörürler. Çüstledün. Uş geldiler der-bende (16) girdiler. Bir tarafa sen-daķı dur. Ne değlü hūnerün var-ise işle. Hem bize olsun hem sańa olsun (17) dediler. Bunı daķı bir tarafa kodılar. Bir-ezden bir bölük bāzırgānlar geldiler. Bu hārāmîler daķı bunları (248b-1) gördiler. Dört yańadan segirttiler ok urdılar ceng etdiler. Bu bāzırgānları tutdılar. Ellerini (2) bağladılar. Hep kumāşlarını aldılar. Bir araya cem‘ etdiler. Her birini bu bāzırgānların bu hārāmîler aldılar (3) bir bucağa öldürmege gitdiler. Bu hārāmîlerün uluları kumāş katında bu dervîş ile kaldı. Bu (4) hārāmî başı bu dervîşe eydür: Dervîş! Sen daķı mā bunların birini öldür benüm katumda. Ben daķı (5) göreyim senün hūnerünjı dedi. Elini bağladı. Dervîşün öğine çökerdi bu bāzırgānların (6) birini ve bir yalıń kılıcı eline vėrdi: Çal başını tiz! dedi. Kendü bir hegbeyi eline aldı başın aşığa (7) edüp depretmege başladı. Karıřdıрмаğa meşğul oldu. Bu dervîş bu bāzırgāna baķdı. Döndi (8) bu hārāmîler başına baķdı. Gördi-kim hārāmî başı kendü hālinde hegbe karışdurur. Tiz teveccüh etti (9) şeyhden yańa. Şeyhün sırrından istımdād taleb etti. Der-hāl dervîşe bir āvāz yetişdi-kim: Ne durursın (10) ol mazlūmı kurtar. Bu zālīmün boynını çal elindeki kılıç ile depele bu mel‘ūnı dēyü. Çün dervîş (11) bu āvāzı işitdi der-hāl Hāķķa derūnından niyāz eyledi. Bu mazlūmı kodı ol zālīmı çaldı (12) eńsesinden. Başı üzüldi yuvalandı şunda gitdi. Tiz ol kişinün elin çözdi. İki bile (13) ün eylediler çağrışdılar. Bu hārāmîler ellü elindekilerin bıraķdılar kodılar kumāşlara segirttiler. Geldiler (14) gördiler kim ol uluları depelenmiş yatur. İki kiři ellerinde yalıń kılıç. Eyle şandılar ki üstlerine (15) mübālağa ādem yetişdi. Başların kurtarmak ardınca oldılar. Her biri bir dereye uçdı kaçdılar (16) tağıldılar gitdiler. Bunlar segirttiler vardılar ol bāzırgānları

buldılar dağı öldürmemişler. Ellerin (17) çözdiler şalı vèrdiler. Hep bu bāzīrgānlar bir araya geldiler dèrildiler dervīşe eyitdiler: (249a-1) Sen Hızır mısın yoksa ne hāllü kişisin ki bu hārāmīlerden bizi kurtardın? dèdiler. Ol dervīş (2) eyitdi: Ne Hızırven ve ne İlyās! Bir fakīr miskīn dervīšem. Oğlancuqlarum vardır şeyhüm vardır. (3) Çün bu fakīrlıktan hālīm mükedder oldu. Vardum şeyhüme danışdum. Benüm oğlancuqlarum buğaldı (4) ben nice edeyin? dèdüm. Şeyh baña kakıyup: Var hārāmīlere koşul dèdi. Ben dağı geldüm uş (5) bu hārāmīlere erişdüm. Kāziyye ne oldu-y-sa dèyü vèrdi. Ben dağı Allāha şıgındum şeyhe teveccüh ètdüm. (6) Der-hāl şeyhün sırrından bir nidā işitdüm-ki: Kō ol mazlūmı çal ol mel'ūnı! dènildi. Ol-udı-ki (7) çaldum ol mel'ūnı. Başı önüne düşdi. Bu kişinün elini çözdüm. Bu dağı eline kılıç aldı. (8) Çağırdı siz Allāh kurtardı dèdi. Vardılar bu bāzīrgānlar akçeden fülüriden ve kumāşdan (9) buldılar bu dervīşe vèrdiler. Her biri hāllü hālince dervīşi gānī eylediler evine gönderdiler ve (10) kendüler dağı dervīşe ve şeyhine du'ālar ède ède yollarına gitdiler. İmdi kardaş! Mürīd şöyle olur (11) ve şeyh dağı şöyle olur mürīdini şöyle gözedür. Gör ol şādık mürīd şeyhinün sözünü şıdı mı? (12) Bu senün dèdügün şer'a muhālifdür. Beni öldürürler oğlancuqlarum öksüz kalur dèdi mi? Der-hāl (13) şeyhün nefesin yerine getürmek ardınca oldu. Hāk -Ta'ālā- dağı anun murādını hāşıl èdi (14) vèrdi. Helālden bunca māl vèrdi. Şeyh olan kimselerün önlerinde ezel ebed dā'iresi (15) bir el ayası gibidür. Pes gözedürler mürīdlerini. Çün-ki kendülerün destūrı-y-le işlediler bir işi. (16) Anā şer'a muhālif iş ètdürmezler. Şeyhler mededleri ellerini mürīdlerinün başlarından (17) gidermezler tā ebede degin. Bel-ki mürīdler şeyhlere ısmarlanmışdur ezelde. Bunlar dağı ezelden ebede (249b-1) mürīdlerī gözedürler. Nite-kim bizüm şeyhimüz ve bereketimüz Şeyh Muhyi'd-dīn-i 'Abdül-kādir-i Gīlānī - قَدَسَ اللهُ سِرَّهُ وَتَوَرَّضَ صَرِيحَهُ - 'Abdül-kādir-i Gīlānī buyurur. Beyt:

فَمُرِيدِي إِذَا دَعَانِي بِشَرْقٍ أَوْ بَغَرْبٍ أَوْ غَارِقٍ بَحْرِ طَامِيٍّ • فَاعْتَنِهِ لَوْ طَارَ فَوْقَ هَوَاءٍ أَنَا سَيْفُ الْقَضَاءِ لِكُلِّ حَصَامِيٍّ

Fe-mürīdī izā de'ānī bi-şarķin ev bi-garbin ev gāriķin baħr-i tāmī (3)

Fe'gışhu lev t̄ara fevķa hevā'i ene seyfü'l-kazā'i li-küllī hışāmī⁷⁴²

⁷⁴¹ Allah, o ulu kişinin kalbini ayıp ve günahlardan arındırıp temizlesin ve kabrini nurlandırısın.

⁷⁴² Şayed müridim doğuda ya da batıda ya da denizde boğulurken beni çağırırsa dedigini yaparım. Hava üstünde uça dahi onu indiririm; ve ben bütün düşmanlarım için kaza

Pes mürîd oldur ki her (4) cünbüşi şeyh destûrî-y-le êde ve şeyh destûrînsız bir adım atmaya ve bir içim şu yudmaya ve güneşden kalkup (5) gölgeye varmaya. Tâ ki şeyhler aña mürîd-i şâdık dèyeler. Hikâyet: Bir gün Sultân Şeyh ‘Abdü’l-kâdir-i (6) Gîlânî’nün mürîd-i şâdıklarından birisi şeyhe eydür: Yâ şeyh! Mürîd ile ve muhib ile şeyh arasında hâkk-ı hûkûk⁷⁴³ (7) nedür? Mürîd nice olur ve muhib nice olur ve şeyh nice olur? Anı bize lutf edüp beyân buyur. (8) Sultân Şeyh ‘Abdü’l-kâdir-i Gîlânî dahı - Kâdessa’llâhu sirruhû-: Dervîş! Var imdi benden pâdişâha (9) selâm ilet. Eyit-kim: Şeyh sizlere selâm du‘â etti dè. Dahı ayruğ bundan ziyâde kelecî söyleme. (10) Şeyhi dahı mürîdi dahı muhibbi dahı bilesin dèdi. Dervîşi pâdişâha gönderdi. Dervîş (11) dahı bir nice rûzigâr sefer etti. Vardı ol memleketün pâdişâhına yêtişdi. Pâdişâh-ile buluşdı. (12) Eydür: Ey pâdişâh! Şeyh hâzretleri size selâm du‘â etdiler dèdi. Pâdişâh dahı tiz tahtından (13) indi. İki elin göğsinde kodi. İki büküldi tapu kıldı. Şeyhün selâmını aldı. Bu dervîşe (14) selâm getürdüğü şûkrânesi beş yüz fülürî vèrdi ve şeyhe biñ fülürî bu dervîş-ile (15) gönderdi. Dervîş dahı biñ fülürî şeyhün ve beş yüz fülürî kendünün götürdi yola (16) girdi. Meger dervîşün yolu üzerinde bir şehirde bir meşhûr hâtûn vardı çengî idi. (17) Adı Dil-ârâm. Çengî-y-di be-gâyet cemîle hâtûn idi. Kırk cāriyesi vardı. Kırkı dahı birbirinden (250a-1) cemîlelerdi. Hûb âvâz-ile çenglerin uydurup âvâz-ile ırladukları vâktin Zühreyi mât (2) ederlerdi. Her kim bunların âvâzın işitse yâ yüzlerin görse der-hâl bunların tuzâğına (3) tutilur ‘aklı bî-hûş olup kendüden giderdi. Her ne cegezi⁷⁴⁴ kim var-ise anların yolına fidâ (4) ederdi. Şeyhün ve kendünün fülürisini alup şeyhe gelürken yolu geldi nâ-gâh bunların (5) evleri üzerine uğradı. Dil-ârâm dahı kırk çengî cāriyeler ile oturup şöbet ederlerdi. (6) Dervîşün kulağına bunların üni dokundu. Dervîş bir lahza dinlendi bunların cenglerini ve âvâzlarını (7)

kılıcıym.

⁷⁴³ "hâkk u hûkûk" yerine

⁷⁴⁴ Bu ibare "Her nesi var ise" anlamında "Her necügezi var-ise" şeklinde de anlaşılabilir. Bu dönemde bu ek küçültme ve sevgi anlamını taşıyan -cugaz, -cügez şeklindedir. çeyiz < cihâz, cehâz جہاز Ar. *cîmin kesri ve fethiyle*, meyyit ve ‘arûs ve müsâfir maķûlesinin muhtâc oldukları eşvâb ve mühimmâta denür... OK. 2-168-1, cihâz جہاز Ar. *cîmin kesriyle*, gelin eşvâbı; feth-i cîmle [cehâz] dahı lûgatdür, metâ‘-ı ‘arûs ma‘nâsına; ve cihâz, sefer esbâbına dahı derler. VK. 1-488, cehâz جہاز Ar. *bi'l-feth*, metâ‘ ve eşvâb. AK. 153, cihâz جہاز Ar. *bi'l-kesr*, hâzırlamak ve gerek olacak eşvâbları bulup hâzır etmek. AK. 153, cihâz جہاز Ar. meyyit ve ‘arûs ve müsâfire lâzım olan mühimmât ve tetimmât. Terc. 1-336

işitdi. Der-ḥāl ‘āşık oldu-kim Dil-ārām-ile bir gēce şoḥbet eyleye. İlerü vardı. Anların ḥādim- (8) lerinden birisini buldı. Eyitdi: Dilerem bu gēce sizün-ile şoḥbet eyleyem. Dil-ārāmı bu gēce teferrüc eyleyem. (9) Eyitdiler: Anun bir gēce şoḥbeti beş yüz fülürīyedür. Derviş eyitdi: Hoş ola. Uşda benüm (10) beş yüz fülürüm vardır. Getür dēdiler. Der-ḥāl derviş ol beş yüz fülürucüğünü şaydı vērdi. (11) Aldılar buḡa: Gēce gelesin dēdiler. Meger kim Dil-ārāmun ‘ādeti bu-y-idi-kim bir gēce şoḥbet etmek için beş (12) yüz fülürī alurdi. Ammā iki yüzünü gene ol gēce ḥarc ēderdi. Ol bir şoḥbet ēdi vērürdi. (13) Ol gēce şoḥbetin gören beş yüz fülürüsü daḡı var-ise vērürdi bir daḡı şoḥbet ēdeyim dēyü. Çün (14) dervişün beş yüz fülürüsini aldılar. İki yüz fülürüsünü der-ḥāl ḥarc ētdiler. Derviş için şoḥbet (15) yaraḡın gördiler. Dervişe: Gēce gelesin dēdiler. Çün gēce oldu hoş yemekler ni‘metler ḥāzır oldu. (16) Derviş geldi oturdi. Cengiler oturdılar. Şoḥbet ārāste oldu. Dil-ārām daḡı kendüzünü (17) dürlü dürlü bezeklerle bezemiş çıka geldi. Şanasın kim bir bedr-i ay bulut içinden çıka geldi. (250b-1) Dervişün dizin yaḡa oturdi. Derviş diledi-kim Dīl-ārāmun boynına kolunu şala. Çün derviş (2) Dīl-ārāma kolun uzatdı der-ḥāl dīvār yarıldı bir el çıkdı dervişe bir şabla urdi. Derviş (3) depesi üzerine yıkıldı. Dervişün aḡzına köpük yığıldı. Bir-ez ṭalabıdı. Yatdı kendüden gitdi. (4) Bir-ezden gene derviş kendüye geldi. Dīl-ārām ḡāyet korkuya düşdi eydür: Derviş! Ne olduḡ? (5) Derviş eydür: Saḡa elüm şunduḡım sā‘at dīvār yarıldı şeyḡimün eli zāhir oldu. Baḡa bir (6) şabla urdi. Bir daḡı ursa cān vērürdüm dēdi. Ol fülürucüğüm saḡa ḥelāl olsun. Baḡa yol vērün (7) gideyim dēdi ṭurı geldi. Yol gösterdiler beş yüz fülürüsünü gene eline vērtiler. Ol ḡātün (8) daḡı ḡāyet korkdı. Eyitdi: Bu cemī‘-i cāriyelerim āzād olsun cemī‘-i mālum hep şeyḡün olsun dēdi. (9) Tevbe olsun bir daḡı bunun gibi şer‘a muḡālif iş etmeyem. Derviş gitdi. Ol ḡātün daḡı (10) neye mālik ise hep şatdı fülürīye vērdi. Aldı şeyḡe götürdi. Şeyḡün elin ṭutdı (11) tevbe eyledi. Derviş daḡı ol pādīşāh vērduḡı beş yüz fülürīyi getürdi ve şeyḡe vērilen biḡ (12) fülürīyi getürdi şeyḡün huzūrında ḡodı. Şeyḡ eyitdi: Derviş! Gördün-mi muḡib nicedür ve nice (13) olurmuş? Şeyḡün selāmını getürene beş yüz fülürī şükrāne vērdi ve şeyḡe daḡı selām (14) gönderduḡı-y-çün biḡ fülürī gönderdi ve şeyḡ daḡı nice olurmuş gördün-mi? Mürīdine şer‘a muḡālif (15) iş işletmedi. Bir aylık yoldan şablasını erişdürdi. Mürīd daḡı sensin-kim şeyḡün şablasın (16) yēdün ol yaramaz işden korkdun. Şunun gibi cemīle ḡātünden geçdün ve senün korkun (17) ve şeyḡün gerçekliḡi ve muḡib pādīşāhun şıdkı yetişi. Şunun gibi müfside ḡātünü (251a-1)

tevbeye getürdi fışkıdan uşandurdi. İmdi! Sen dağı gerçek mürid isen zinhâr her işiñi (2) şeyhe danış ve şeyh ne buyurursa eyle et. Gör kim dünyâ ve âhîret sa'âdeti saña nice karşı (3) gelür. Taḥkîk şöyle bilgil kim: Bu şeyhler her işi-kim işler Hâk destürinsiz işlemezler. Ey nice nesneler (4) vardır kim talib anı ḥayr şanur ammâ şerdür ve nice nesneler vardır kim talib anı şer şanur ammâ (5) ḥayrdur. Nite-kim Hâk -Ta'âlâ- Kur'ânda buyurur: *عَسَىٰ أَنْ تُحِبُّوا شَيْئًا وَهُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ وَعَسَىٰ أَنْ تُكَرِّهُوا شَيْئًا وَهُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ* 'Asâ en tühîbbû şey'en ve hüve şerrün leküm ve 'asâ en tekrehû şey'en (6) ve hüve ḥayrün leküm.⁷⁴⁵ Kişi her işiñi bir işâret ehline meşveret etmek ḥayrludur. Bunı bildüğün (7) sonra bunı dağı bilgil kim: Müridliğün bir edebi dağı şeyh sevdüğün sevüp ve şeyh sevmedüğün sevmeyüp (8) eger ol şeyh dilemediği kişi atası anası oğlu kızı dağı olursa çün şeyh redd etti (9) mürid dağı redd etmek gerekdür. Pes şeyhün kabûli müridün dağı kabûli gerekdür ve şeyhün reddi müridün (10) dağı reddi gerekdür. İmdi ey 'azîz! Bunca âyâtü beyyinât ve aḥbâr ve delâylî tarîki ve tarîkati bildün-ise (11) ya'nî irâdet-i kâmilî bildün-ise ya'nî müridliğün şartlarını edeblerini bildün-ise cehd eyle. Şeyh-i (12) 'âlim hizmetine ḥürmet ve ta'zîm birle mülâzim ol ve ol şeyhün gönlünü ele getürmek ardınca ol. (13) Hergiz kıl ü kâl eyleme. Gereksiz nesneleri şeyhe şormağıl. Hızır Mūsāya: *فَلَا تَسْأَلْنِي عَنْ شَيْءٍ* Fe-lâ tes'elnî 'an şey'in⁷⁴⁶ (14) dedüğü edebi şaklağıl tâ ki üstâdın ve şeyhün ḥâtırı saña melûl olmaya. Naşîbsüz mahrûm (15) nevmîz kalmayasın. Nite-kim Ebü'n-Naşîrî'l-Ğaffâr -Raḥmetu'llâhi 'aleyh-: *مَنْ قَالَ لِسُتَاذِهِ لِمَ لَا يُفْلِحُ*

⁷⁴⁵ Âyetin Kur'ân'daki şekli şöyledir: *... وَعَسَىٰ أَنْ تُكَرِّهُوا شَيْئًا وَهُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ وَعَسَىٰ أَنْ تُحِبُّوا شَيْئًا وَهُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ* ... Bazı şeyler vardır ki hoşlanmazsınız, fakat hayırlıdır size; ve bazı şeyler vardır ki hoşlanırsınız, şerdür size... Kur'ân, II. Bakara sûresi, 216. âyet. KKM. 1-39. (... Dakı ola kim düşar göresiz bir nesneyi, ol yığrek iken size; dakı ola kim sevesiz bir nesneyi, ol yavuz iken size... (2) Sûratü'l-Bakara, 216. âyet. SKT. 24, ... Ve olur ki sizler kerîh 'add edersiniz ve sevmesiniz bir şeyi o ise ḥayr olur sizin için; ve olur ki sizler seversiniz bir şey'i ol şey kötü olur sizin için... 2. cüz, Sûretü'l-Bakara, 216. âyet. KTC. 1-54, ... *وَعَسَىٰ أَنْ تُحِبُّوا شَيْئًا وَهُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ* Ve ol size ḥayırlıdır; *وَعَسَىٰ أَنْ تُكَرِّهُوا شَيْئًا* Ve şâyed kim ta'binız bir nesneden nefret eder; *وَعَسَىٰ أَنْ تُكَرِّهُوا شَيْئًا* Ve şâyed bir nesneyi seversiz; *وَعَسَىٰ أَنْ تُكَرِّهُوا شَيْئًا* Ve ol size yamanlıktır... 2. cüz, Sûretü'l-Bakara, 216. âyet. TZA. 1-54, ... Zor gördüğünüz hoşlanmadığınız şey bazan sizin için iyi olur, sevdiğiniz şey de bazan sizin için kötü olur... El-Bakara Sûresi, 216. âyet. KKTA. 35, ... Olur ki bir şey hoşunuza gitmezken o, sizin için hayırlı olur; bir şeyi de sevmediğiniz halde o da hakkınızda şer olur... El-Bakara Sûresi, 216. âyet. KHKM. 1-57)

⁷⁴⁶ ... Hiç bir şey sorma bana... Kur'ân, XVIII. Kehf Sûresi, 70. âyet. KKM. 345. (... Sorma bana nesneden...) (18) Sûratü'l-Kehf, 70. âyet. SKT. 236, ... Pes su'âl etme benden hiç bir şeyden... 15. cüz, Sûretü'l-Kehf, 70. âyet. KTC. 3-16, *ثَلَاثًا أَتَيْتَنِي فَلَا تُسْأَلُنِي عَنْ شَيْءٍ* *Hazret-i Hızır -'Aleyhi's-selâm- Hazret-i Mūsâ -'Aleyhi's-selâm-a dedi:* Eger bana peyrevlik edersen bîf nesneden bana sorma. Ya'nî benden bir şey şudür edicek ve sen anun ḥaḳîkatinden ḥaberdâr degilsen ibtidâ anı bana şorma. 15. cüz, Sûretü'l-Kehf, 70. âyet. TZA. 2-14, O, "— Sana hakikatini beyan edinceye kadar bana hiç bir şey sormayacaksın" dedi. Kehf Sûresi, 70. âyet. KKTA. 302, ... Sana anıp söyleyinceye kadar bana hiç bir şey sorma dedi. Kehf Sûresi, 70. âyet. KHKM. 2-201)

Men kâle li-üstāzihî lime lâ yüflihū⁷⁴⁷ ve (16) Ebü'l-Fethî'n-Naşrî Ebādî - Raḥmetu'llāhi 'aleyh-: عَفُوُّ الْوَالِدَيْنِ يَمْحُوهُ التَّوْبَةُ وَعَفُوُّ الْأَسْتَاذِ لَا يَمْحُوهُ شَيْءٌ وَاللَّهُ أَعْلَمُ 'Ukūḳū'l-vālideyni yemḥūhū't-tevbetü ve 'ukūḳū'l-üstādü (17) lâ yemḥūhu şey'un⁷⁴⁸ -Va'llāhu a'lem.- 'Aklı olana bu denlü kâfidür. İşte müridliğün gāyet gereklüsü dēnildi. (251b-1) Kaçan bu şartlar-ile ve bu edebler-ile bir şeyḥe mürid olsaḅ kim ol şeyḥ daḅı gerçēk şeyḥ olsa (2) şol yukaruda dēdügim gibi pes anuḅ gibi şeyḥ senüḅ ḥaḳḳını zāyi' ētmez. Saḅa bir terbiyet ēder (3) senden nesne ummaz. Eger bu edebler ve bu şartlardan fāriḅ olup mücerred bir şeyḥden tevbe ēdüp (4) kolayına yörüyü vērürsen vaktehā bir günlük turdukça şeyḥün şoḅbetine gelüp gine varup kendü (5) işinde gücünde olursaḅ mürid-i kāzibsin. Kendü murāduḅa mürid olup yörürsin şeyṭān gibi. (6) Eger yer-ile gök arası toptolu mürşid-i kāmīl olursa seni bir adım ilerü iledümeyeler bu denlü irādet-ile. (7) Pes irādet-i kāmīl gerek. Tā ki şeyḥden fā'ide tutabilesin. 'Aziz! Saḅa bir mişāl dēyü vēreyim. (8) Kāmīl irādet-ile nāḳış irādeti saḅa anladayım. Meşelā: Bir kiři dilese kim evlene. Andan oḅul kıız gele. (9) Oḅul kıız tevālüd tenāsül isteyen kişiler bir bālīga olmuş yētiřmiş diři ehlin almak gerekdür ki tā kim bu maḳşūd (10) ḥāşıl ola ve eger varup bir bülūḅıyyete yētiřmemiş kıız alursa ol bālīga olmamış kıızdan tevālüd (11) tenāsül gelmek ya'nı oḅul kıız gelmek mümkün degildür. Hem-çün-ān müridün daḅı bülūḅıyyeti bütün irādetidür. (12) Çün-ki kāmīl irādet buldı şeyḥün terbiyyetine kābiliyyet kesb ēder. Şeyḥün terbiyyetine kābil olıcaḅ (13) şeyḥ daḅı müride terbiyet ēdüp telḳin-i zıkr ēder. Zırā bu zıkru'llāḥ ētmek iki dürlüdür. Birisi (14) zıkr-i ta'līmīdür ve birisi zıkr-i telḳinīdür ve ol ṭālibe fā'ide vēren ve gönjülden ḥicābı götüren (15) ve dostı dosta yētüren zıkr zıkr-i telḳinīdür ve ol zıkr kim zıkr-i ta'līmīdür ol şom 'avām (16) dilinden ve ata ana dilinden öğrenilen zıkrdür. Anuḅ gibi ētmek zıkrı gine hem-ān dilden öte geçmez. (17) Varup ḳalbe sırı ve rūḥa yētiřmez kim ṭālibe fā'ide vēre. Zırā aşl üzerine eydinilmez. Pes (252a-1) anuḅ fā'idesi hem-ān dünyādadur. Bel-ki meşāyiḅ ḳatında bunuḅ gibi zıkr edenlere érte 'azāb u 'ikāb (2) olur. Anuḅ-içün kim zıkrı ḡaflet-ile şirket-ile ētdi. Bunlar yukaruda zıkr söylēdüḅi faşlda söylēdi. (3) idi. Vakti-ki bu zıkr-i telḳinī ṭālibün ḳalbine mürşid-i kāmīl dilinden

747 Ne için olursa olsun kim ki üstadına bir şey dedi (onun için) kurtuluş yoktur.

748 Ana ve babanın sözünü tutmayıp onları incitmek bir gün tevbeyle yok olabilir. Ama üstadın sözünü tutmayıp onu incitmeḅi ise hiç bir şey yok edemez.

yetişse. Ol göñülde hergiz zulmet olmaz (4) ve kalmaz. Ol kalb zıkr nûrî-y-le münevver olur ve cemî-i hayālâtı gayri ol göñülden götürülür ve vesvâse-i (5) şeytânî kesilir. Bu zıkr-i telkînî neysân yağmuru gibidür. Bu zıkr-i ta'limî sāyir yağmurlar gibidür ve sāyir (6) yağmur şadefe erişür ammā dürr olmaz ve neysân yağmuru erişür dür olur ve t̤alibün göñli dahı (7) şadef gibidür ve telkîn-i zıkrî neysân yağmuru gibidür ve ma'rifetu'llāh nûrî şadef içinde dürr gibidür. (8) Vaktî-ki t̤alibün şadef mişâli kâlbine telkîn-i zıkr yetişse. Ol göñülde ma'rifetu'llāh biter ve zıkr kim (9) telkîn birle ola. Cemî-i işler āsānılg-ile biter. Nite-kim Şeyh Şāfî -Kāddesa'llāhu sırrehū- menākıbında bir iki beyt (10) buyurmuşdur. Beyt:

قَطْرَةٌ بَارَانِي نَيْسَانِي بُودُ • دَانَةُ كَانُ دُرِّي عُمَانِي بُودُ

آبَرِ نَيْسَانِي كِه دُرِ أَوَرَدُ • أَزْ صَدَفِ دُرِ يَكْ شَاهِ أَوَرَدُ

Katre-i bārān-ı neysānī buved

Dāne-i kān dürr-i ummānī buved

Ebr-i neysānī (11) ki dūr bār āvered

Ez şadef dürr-i yek-i şāh āvered⁷⁴⁹

Ve bundan sonra yukarı dedüm idi kim zıkrün (12) şartları vardır dedüm idi. Anı dahı şimden gerü deyeyim işit. Bu kitābda müşkil kalmasun. (13)

تَلْقِينَ ذِكْرُ بَيَانِنْدَه دُرُ

Telkîn-i zıkr beyānındadır:

Bilgil imdi! Zıkrün evvel şartı budur kim t̤alib evvel emrden kim (14) zıkrü'llāha başlaya. Şart budur kim: Vara evvel āb-dest ala. Andan bir meşāyihün elinden tevbe (15) ēde ve andan ol şeyh ānā zıkrî telkîn ēde ve telkîn tamām olduğundan sonra vara bir ḥalvet (16) yerde aruca niyyet ēde. Kibleye karşı bağdaş uruban otura. Āb-dest ile evvel başladığı (17) vaktin ağzına misvāk ēde ve andan اَعُوذُ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ بِسْمِ اللّٰهِ

⁷⁴⁹ Nisan yağmurunun katresi, ummanın inci ocağının tanesidir. Nisan bulutu ki inci yükü (mahsulü) getirir, sadeften (çıkan) inci bir şah getirir. Vezni: Fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilün

E'üzü bi'llāhi mine's-şeyṭāni'r-racīmi bismi'llāhi'r-raḥmāni'r-raḥīmi⁷⁵⁰
 (252b-1) فَاعْلَمْ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ Fa'lem ennehū lā ilāhe illa'llāh⁷⁵¹ dēye daḥı meşğul ola. Ammā
 لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ Lā ilāhe illa'llāh⁷⁵² dēdügi vaḳtın iki gözini (2) berk yuma. Başıni ve belinden
 yuḳarusını ya'nī tamām şağ tarafına kendüyi şala ilede ve اِلَّا اِلِلَّا İlla'llāh⁷⁵³ (3) dēdügi
 vaḳtın gine başını ve belinden yuḳarusını tamām şol tarafına ilede ve لَا اِلِلَّا Lā ilāhe⁷⁵⁴
 dēdügi vaḳtın (4) لَا Lā⁷⁵⁵yı çeke اِلِلَّا ilāhe⁷⁵⁶ dēye ve اِلَّا اِلِلَّا İlla'llāh dēdügi vaḳtın
 ḳatıca ḍarb-ile dēye ve gözünü yumduğı vaḳtın şol baḳduğı (5) yerde görinen ḳarayı
 gözede ve dil-ile ve لَا اِلِلَّا Lā ilāhe dēdügi vaḳtın gönlinde bunı dēye kim لَا مَعْبُودَ Lā
 ma'būde⁷⁵⁷ ve لَا مَقْصُودَ Lā (6) maḳşūde⁷⁵⁸ ve لَا مُرَادَ Lā murād⁷⁵⁹ dēye. اِلَّا اِلِلَّا İlla'llāh
 dēdügi vaḳtın dili-yle daḥı gönli-y-le daḥı eyide ma'būdum maḳşūdum (7) murādum
 yok dēye. اِلَّا اِلِلَّا İlla'llāh dēdügi vaḳtın gönli-y-le daḥı eyde اِلَّا اِلِلَّا İlla'llāhdur dēye. El-ḥaşıl
 cemī'-i ḥavāṭır (8) nefy étmeg-ile لَا اِلِلَّا Lā ilāhe dēye ve Allāhı işbāt étmeg-ile اِلَّا اِلِلَّا
 İlla'llāh dēye ve لَا اِلِلَّا Lā ilāhe dēye şağ yanına cemī'-i ḥavāṭır (9) nefy édüp اِلَّا اِلِلَّا
 İlla'llāh dēye şol yanına Allāhı işbāt édüp ve cemī'-i meşāyihüñ ittifāḳı ki şu ben
 dēdügüm (10) gibi kişi لَا اِلِلَّا Lā ilāhe illa'llāh zıkrine meşğul olsa. Ya'nī لَا اِلِلَّا Lā ilāhe
 dēdügi vaḳtın māsiva'llāhıñ (11) muḥabbetini gönlinde nefy eyleye. اِلَّا اِلِلَّا İlla'llāh

750 Taşlanmış şeytandan Allah'a sığınırım. Bağışlayan, esirgeyen Allah'ın adıyla (başlarım).

751 Ve bil ki gerçekten Tanrı'dan başka tanrı (tapacak) yoktur. (Allah'tan başka ilah yoktur.)

752 Tanrı'dan başka tanrı (tapacak) yoktur. (Allah'tan başka ilah yoktur.)

753 Allah'tan başka

754 İlah (tapacak) yoktur.

755 Yok(tur).

756 İlah (tapacak)

757 Mabut (ibadet edecek, tapacak) yok.

758 Kasd edecek (niyet edip yönelecek) yok.

759 Murat (istenen, aranan) yok.

dédügi vaqtin اَللّٰهُ İlla'llāh dedügi-y-le Hâk -Ta'ālā-nuñ muhabbetini (12) göñlinde kalbinde işbāt eylese. Vaqtā-ki anı anı Allāh tarafından men' edici nesneler gelse yā zāhirden (13) yā bā'tından envā'-i İlähiyye satıveleri andan anı men' edeler ve dağı zākir zikru'llāh ederken zikru'llāhuñ (14) hurūfını ve maḥrecini oñat vec-ile ri'āyet eyleye ve اَللّٰهُ Lā ilāhe dedügi vaqtin şakına kim اَللّٰهُ Lā yilāhe demeye (15) ve اَللّٰهُ İlla'llāh dedügi vaqtin şakına kim اَللّٰهُ İlla'llālī demeye ve اَللّٰهُ Lā ilāhe dedügi vaqtin nefes almaya اَللّٰهُ İlla'llāh (16) demeyince. Ammā bazı meşāyih demişler kim: اَللّٰهُ Lā ilāhe dedügi vaqtin nefes verürse kayırmaz. Zīrā kaşdı (17) اَللّٰهُ İlla'llāh demekdedür gāyet budur. Nefesi yetişdüremez demişler. Ammā bu fakīr eydür: Kayırmaz ve-līkin (253a-1) 'ādet edinüp dāyim nefy-ile işbāt arasında nefes vericek tālibe zahmet olur fethi gecikür. (2) Tālibüñ fethi geçükücek nefsi mecāl bulur korku gider. Mübtedī gine ve dağı اَللّٰهُ İlla'llāh dedügi vaqtin (3) اَللّٰهُ İlla'llāhuñ "he"sini katı katı darb-ile şol tarafına şol bögrine ura. Ol bādī⁷⁶⁰ nazarda görinen karayı gözedüben (4) ve اَللّٰهُ Lā ilāhe illa'llāh deye gözin berk yumuban ve ol gözin yumduğı vaqtin ol bādī nazarda görinen (5) karadan başiret gözin hergiz deñeyü zikru'llāha meşgūl ola. Deñeye göre kim ol kara nūrlanur mı yoksa (6) şöyle kapkara durur mı? Ya'nī nūrlanduğı ol karanuñ içinde vaqt olur şol kıgılcım gibi görünür. (7) Ve-līkin rengi ak olur berrak olur ve vaqt olur şol uşak yıldızlar gibi görünür. Ammā bunların (8) gibi görünürken zikru'llāhı diñdürmeyüp deñeyü deñeyü tırmadın etmek gerek ve vaqt olur ol karanuñ (9) içinde levāmi' gibi levāyih gibi görünür. Vaqt olur bunlar şöyle

760 bādī بادی Ar. (būdūvv* بدر Ar. *بدأ* den) dālin kesri ve meddiyle, zāhir ma'nāsına; ve şol kimse ki bunu hemze ile kırā'et etdi بدأت den müştak eyleyüp ol "re'y" ma'nāsına kıldı. VK1-597-4, bādī بادی ve بادی bediyyūn Ar. kezālik dālin evvelde kesri ve yānin āhirde kesri ve teşdidi ve tenviniyle, kezālik bir nesnenin ibtidāsı; ve bunun aşlı hemze idi, kesret-i isti'māl ile hemze tahfif olundu; ve gāh olur بادی ve بادی āfet ve dāhiye ma'nāsına dağı isti'māl olunur. VK1-597-17, bādī بادی Ar. zāhir ve āşikār olan... Terc. 1-141, bādī بادی Ar. 1. sebep olucu, bā'is, mūcib 2. evvel, ibtidā: bādī-i emirde = evvel emirde, ibtidā-yı emirde. LC. 173. Metinde "ilk, ilk kez, başlangıçta" anlamındadır.

galebe eder kim bark-ı hâtıf⁷⁶¹ gibi (10) dağı görünür. Bunların galebesinden tâlib bir belinler gibi eyler. Ammâ bunlara mukayyed olmayup hoş (11) huzûr-ile şol dedüğim gibi ol karayı gözede başiret gözi-y-le **إِلَّا ٱللَّهُ** İlla'llāhu "he"sini nefesi-y-le ol karaya (12) durmadın be-cid ura katı katı. Şuñ dek kim: Şu hallâc panbuñ atar gibi ol kara pâre pâre ola bölük (13) bölük dağıla. Dağı karalık tamâm gide şarulık gele. Şarulık dağı gide bozlık bulanıklık gele varı varı (14) şol ay aydını gibi boz bulanık ola dura. Ammâ gerekdür kim tâlib zikri şol yukaru dedüğim kâ'ide (15) üzerine durmadın darb-ile ede ve andan ol bulanıklık dağı gide. Bir ak berrak şâfî nûr ola. İmnden (16) gerü başiret gözünü ol nûra doğrulda. Ve-lîkin gene dilinde **لَا إِلَهَ إِلَّا ٱللَّهُ** Lâ ilāhe illa'llāh demeye be-cid ola. Şol (17) yukaru dedüğim gibi kâ'ide üzerine cemî-i havâtırı nefy edüp ve Allāhuñ vaḥdāniyyetini isbāt (253b-1) edüben iki yanına çalkanu çalkanu gözünü ol nûrdan ırmayup eger nā-gāh anşuz karşı ol nûr (2) galebe edükce belinleyüp gözün açarsa gözlerini bir pâre bez-ile berk bağlaya ve taşradan göñüle (3) korkulu hayālāt gelürse şeyḥün şüretini hayāline getüri vère. Şeyḥün vilāyetine sığınu vère. (4) Pes buña göre her bir mertebenün bir zikri vardur ve bir dürlü teveccühi vardur ve bir dürlü şartı vardur. (5) Ol dağı yerinde işidesin. -İn-şā'a'llāhu.- Ammâ şol tarafına **إِلَّا ٱللَّهُ** İlla'llāh dedüğü vaktin şöyle kim darb-ile ura (6) şol bögre nefesini kim cemî-i gevdesi şarşılı şarşılı gele. Zîrâ kim kalb şol böğürde şol eyegü dükendüğü (7) yèrdedür. Anâ kalb-i şanevberî⁷⁶² dèrler. Bu kalb kim vardur dört mertebedür. Evvel şadrur. İkinci (8) kalb-i şanavberîdür. Üçüncü fu'addur. Dördüncü lübdür ve bu **لَا إِلَهَ إِلَّا ٱللَّهُ** Lâ ilāhe illa'llāh demek kim vardur (9) kelime-i tevhîddür ve bu kelime-i tevhîd ol dedüğim kalbde görinen berrak şâfî nûrı gözedi. Şu denlü (10) eyde kim vara bu kelime-i tevhîd ol maḳām-ı tevhîde yetişe kim ol lübdür ya-nî zâkir ola. Çün-ki zikr (11) şadrden kalb-i şanevberîye ulaşdı ve kalb-i şanevberîden fu'ada ulaşdı. Fu'addan lübe ulaşdı kim (12) maḳām-ı tevhîddür. Hâk Kır'ānda anâ lübb demişdür: **لَيَاتِ لُّرَى الْكَابِ** Le āyātin li-ūli'l-

761 "bark u hâtıf" yerine. hâtıf خاطف Ar. (ḥaṭıf* خطف* dan [ḥaṭıf* خطف ḥānın fetḥi ve ṭānın sūkūnuyla, kapmak, istilāb ma'nasına. VK. 2-97-11) kapıcı olan, rubūdende; ve göz kamaştırıcı olan şimşek. Terc. 1-383

762 şanevber صَنْوَبَر Far. şām fıstığı ta'bîr olunan mîve. Terc. 2-9, şanevber, şanôber صنوبر Far. Sbst. şām fıstığı ağacı. Zen. 575.

elbâbi⁷⁶³ dëyü buyurmuşdur ve bu (13) kelime-i tevḥîd kim insānda zāhir olur lübdən kopar fu'āda ve qalbe ve şadra ve andan lisāna geldi (14) idi. Gine varup ol kopduğı yere yetişe kim bu zākire gerçek zākır dënile ve zikri anuñ qalbe yetişdü (15) demek aña lāyık ola. Amā bunda 'ariflerüñ bir sözi bir sırrı vardır. Ol oldur kim ma'rifet şahîḥ (16) olmaz tevḥîd olmayınca ve İslām şahîḥ olmaz imān olmayınca. Pes her kimüñ kim tevḥîdi (17) yoğ-ise anuñ ma'rifeti yokdur ve her kimüñ kim ma'rifeti yoğ-ise anuñ imānı daḥı yokdur ve her (254a-1) kimüñ kim imānı yoğ-ise anuñ İslāmı daḥı yokdur. Ammā vaḳtî-kim zikri mücerred dildedür anuñ ḥālî (2) merātibi bir dürlüdür ve zikri kim şadrdadur. Anuñ daḥı ḥālî merātibi bir dürlüdür. Zikr kim vardı ol (3) qalb-i şanevberiye yetişdi. (5) Anuñ daḥı ḥālî merātibi bir dürlüdür ve zikr kim vardı fu'āda yetişdi. Anuñ daḥı ḥālî merātibi bir dürlü daḥıdur. Pes bundan maqşūd budur kim: Zikr qalbe yetişdi demek (5) ne vaḳtî olur anı bileler ve her fısıldıya ve vızırdıya ḥayālāta zikr-i qalbî dëyüp aldanmayalar. Zikr-i qalbînüñ (6) daḥı 'alāmetleri vardır. Anı kime gerek-ise dëmezler. Anuñ-içün kim yalan yere şeyḥlık da'vîsin ediciler çok (7) oldı. Göñül 'ilminden bir nokta bilmeyen ehl-i ṭarīkatem dëyüp ortaya gelici yüzüzler 'āleme taldı (8) anuñ gibi yüzüzler. Üçüncü gözsüzler yalan kelecıyı gerçek gibi söyler oldılar. Eyle olsa bu ṭarīk-i (9) ḥaḳīkat ḥaberin kime gerek-ise demek olmaz. Pes bunı taḥḳīk bilmek isteyen varsun bir mürşîd-i kāmîl (10) ḳatında irādet-i kāmîl birle meşḡul olsun. Āsānlig-ile bu yolu menzile iletsün. Yoksa dilden zikr (11) varup şadra qalb-i şanevberiye fu'āda ve lübbe varınca zākırüñ çok dürlü ḥālî ve merātibi vardır ve (12) menāzili vardır ve çok yerde ḥavf u ḥaṭar vardır. Nite-kim Şeyḥ Şāfî -Ḳaddesa'llāhu sırrehü- dëmişdür kim beyt: (13)

اَزْ دَرِ دَرَوَازَةِ لَا تَا بَدَارِ مِلْكِ شَاهِ ۰ صَدِّ هَزَارَانْ هَفْتِ هَفْتَادِ وَرَاهُ رَهْ زَنْتْ

Ez der-i der-vāze-i lā tā be-dār-i milk-i şāh

Şad hezārān heft-i heftādı vü rāh ü reh zenet⁷⁶⁴

⁷⁶³ ... Akıllı tam olanlara deliller var. Kur'ân, III. Âl-i İmrân Sûresi, 190. âyet. KKM. 85. (... Nişanlardır akıllar issilerine. (3) Sûratü Âl-i İmrân, 190. âyet. SKT. 55, ... Nişâneler vardır 'akıl şâhibleri için. F. Ya'nî nebîden mucîze taleb etmege ḥâcet yokdur. Zîrâ ki anın emr etmesi tevḥîddür ve tevḥîde delâlet eden nişâneler 'âlemin cümlesinde zâhir ve âşikârdur. 4. cüz, Sûretü Âl-i 'İmrân, 190. âyet. KTC. 1-120, لَيْتَ لِرَبِّیْ كُودُرَاتْدَانْ پَاكْ اُولْمُشْ 'uḳûlün erbâbına ulu nişânlar var. 4. cüz, Sûretü Âl-i 'İmrân, 190. âyet. TZA. 1-121, ... Tam akıllılar için tevhit ve kudrete ait alâmetler vardır. Âl-i İmrân Sûresi, 190. âyet. KKTA. 76, ... Temiz akıl sahibleri için elbette ibret verici deliller var. Âl-i İmrân Sûresi, 190. âyet. KHKM. 1-158)

⁷⁶⁴ "Lā"nın büyük kapısından şahın mülkü olan evine kadar yüz bin yedi yüz yetmiş yol vardır ve her yolda da bir yol kesici vardır. (der-vāze, دَرَوَازَةُ Ar. büyük kapı ki dâ'imâ açık tırur.

Beytün (14) zāhiri ma'nisi budur kim: Lānuñ der-vāzesi kapusından tā šāhuñ milk evine varınca yüz biñ dağı (15) yedi yüz yetmiş yol vardur ve her bir yolda bir yol urucu vardur demek olur. Ya'nî mā-ḥaşal-ı beyt⁷⁶⁵ (16) budur kim tā isbāta varınca ya'nî dilden tā lübbe varınca yüz biñ dağı yedi yüz yetmiş yerde (17) yoldan şapıdıcılar vardur kim: Tā lübbe varınca demek olur. Pes biz zıkr-i ḳalbî dedigimiz zıkr-i (254b-1) lübbe yetişmekdür. Eyle olsa muvaḥḥid muḥaḳḳıḳ olmaḳlık gey 'azīm işdür. Bunu uşan tütmağa yaramaz. Gey cidd ü (2) cehd gerekdür. Yaḫşı ihtilāt ve teftiş gerekdür. Ammā bu deḡlü vardur kim çün-ki tālibün zıkr-i vardı (3) ḳalbe yetişdi. Şu ben dedüğim gibi ḳarār tıtdı. Lāzımdur ki tālib vara şeyḫ destūri-y-le (4) bir ḫalvet yerde cille-ḫāne düze kim ol yerde beş vaḳt namāz ḳılınur ola. İmām-ile cemā'at-ile ol (5) çille-ḫānede otura.

صُورَتِ خُلُوتِ

Şüret-i ḫalvet zıkr-u'llāha meşḡul ola gāḫ dil-ile (6) ve gāḫ göñül-ile. Ammā gey şaḳına kim dil zıkr-i göñül zıkrine ḳarışmaya. Göñülüñ zıkrini yap yap dinleyürek (7) eyde. Vaḳtî-kim göñül zıkre başlaya epsem dura. Göñül zıkrini diñdüricek gine dil-ile yap yap dinleyürek (8) eyde. Göñülüñ zıkrini diñleyürek gine göñül zıkrine başlayıcaḳ epsem tura. Göñül zıkrini diñleye. Şuñ dek (9) kim dil zıkrden ḳala şıfāt-ı nefis maḫv ola. Zıkr vara ḳalbden sırta yetişe. Rūḫa ḫafî-i aḫfāya yetişe. (10) Zıkr şol mertebeye yetişe kim zıkr-u'llāhuñ nūrı-y-le göñül şafî ola nūr-ı Ḥaḳ ola. Göñüle mütecellî ola. Göñül (11) gözinüñ başireti nūrı-y-le tālib müşāhede-i ma'rifet-i Bārî ḫāşıl éde ve andan zākir mezkūr olup (12) mezkūr zākir ola ve ḳaçan zākir istenilse mezkūr bulına ve mezkūr isteyenler zākir bulalar ve bu (13) ḳaḫiyyece kim: فَإِذَا ابْصَرْتَنِي ابْصَرْتَهُ وَإِذَا ابْصَرْتَهُ فَإِذَا ابْصَرْتَنِي Fe-izā ebşartenî ebşartuhū ve izā ebşartuhū ebşartenî⁷⁶⁶dür ve andan dağı teraḳḳî édicek (14) olursa ḳalbinüñ inşirāḫı ziyāde olursa mu'āyene yetişe. Bunda dağı söz çokdur. Ammā (15) şol kim tālibe fā'ide vērür anı déyelüm. Zīrā maḳşūd ol

Terkibinden bu ma'nâ fehm olunur ki "der" kapu "vaz" bâz gibi açık ma'nâsınadır; ve harf-i "hâ" ki âḫir mürekkebâta lâḫıḳ olmaḳ ḳâ'idedir. Ma'nâ-yı 'âm terkibden ma'nâ-yı ḫāş 'alemiyyete 'alâmet-i naḳıdır, bâb-ı 'azīm. Terc. 1-346) Vezni: Fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilün

765 beyitten hasıl olan şey

766 Sen beni görürsen ben onu görürüm ve ben onu görürsem sen beni görürsün.

şonra Allāha (16) çok hamd şenā eyleye ve kıbleye karşı bağdaş kura otura. Hāzret-i Resūlden cemī-i meşāyihlerden (17) istimdād ēde. Ammā daḥı ol ḥalvete girmeden ḥalk-ile ḥelālleşe. Üstinde kimsenün ḥakkı var-ise (255b-1) vère ödeşe ve kimseyi urdı-y-sa ve kimsenün ḥatırcuḡın yıkdı-y-sa ḥelāllik dileye ve şol (2) ölülerden olup meşhede gider gibi ḥalvete daḥı şöyle gire otura ve ol çille-ḥāneyi kabır bile (3) ve kendüyi ölü bile. Zīrā kim ol maḳām ölmedin ölenlerün maḳāmıdır. Dilini gönlünü şāmit eyleye. (4) Ya'nı dil-ile hergiz kelecı söylemeye. Meger şeyḥine söyleye ve göngli-y-le hıç yaradılmışı fikr eylemeye vaḳtī-ki (5) dili şāmit ola. Ammā göngli şāmit olmaya. Ol vaḳt şeyṭānün maşḥarası olur ve gönglini daḥı (6) iki cihānün murādından götüre. Şol yukaru dedüğim gibi لا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ Lā ilāhe illa'llāh zikrine meşḡul ola (7) ve ḡāyet edeb-ile ve ḡāyet ḥuzūr-ile otura bu ḥalvet içinde kim edeb ḥuzūr yeridür ve kendüyi (8) ol ḥalvet içinde yalnız bilmeye kim yalnız degildür Allāh anuḡ-ile biledür. Sultān-ı Şeyḥ 'Abdü'l- (9) kādīr-i Gīlānī -Raḥmetu'llāhi 'aleyh- eydür: Ḥaḳ -Ta'ālā- kendünün adından ayru degıldür. Şol gözün (10) aḡnün ḳarasına yakınlıḡından Allāhu -Ta'ālā- daḥı yakındur dedi. Eyle olsa ṭālibe ḥalvetinde (11) gey edeb gerekdür. Edebsüzlik eylemek olmaz. Ğāfil oturup ne ayak kösildüp yatmaḳ olmaz ve daḥı (12) ḥalvetde oturup zikru'llāh ēderken dil-ile gönglini şeyḥ göngline muḳābil duta. İki gözünü yumduḡı (13) vaḳtin başıret gözini şeyḥün şüretine toḡrılda ve şeyḥün şüretini hergiz ḥayālinden gidermeye (14) ve şüret gözünü açup bir nesneye daḥı ḳaşd-ile baḳmaya. Zīrā ṭālib şeyḥün şüretine teveccüh (15) ētmekde ṭālibe fā'ide çokdur. Cümle-i fevāyidinden biri budur kim dāyim şeyḥün göngline feyz-i (16) İlāhiden nesne feyz olur ve esrārdan ki nesne ḥāşıl olur şeyḥün gönglinden mürīd (17) göngline fāyız olur ve aḡa sirāyet ēder ve mā-dām-ki mürīd gönglünü teveccühünü şeyḥün şüretine (256a-1) ēder el-bette şeyḥden mürīde sirāyet ēder. Mü'ellif-i kitāb eydür: Ben mürīdligim ḥālinde vaḳtī-kim (2) gönglümi şeyḥün gönglinden muḳābil duta-y-dum ve şeyḥün şüretine kim teveccüh ēde-y-düm ne-ki şeyḥün göngline (3) feyz-i İlāhiden feyz ola-y-idi. Benüm ḳalbüme daḥı gelür andan sirāyet ēder 'aksi urur benüm (4) ḳalbümde gözikürdi. Şol bir āyīneyi bir āyīneye muḳābil tutup ve ol bir āyīnedeki bir āyīnede mün'akis (5) olup göründüḡi gibi olurdı dēr ve daḥı ol ḥalvetde her kim vāḳı'adan ve ḥālden ve vāridātdan (6) küşūfātdan ve envārdan ve levāmī'den ve levāyihden ve tecelliyātdan ve nefsün şıfātlarından her ne kim (7) zāhir olursa hıç birini gizlemeyüp şeyḥe dēmek gerek. Ammā bunların hergiz birini bir yaradılmışa dēmemek (8) gerek şāmit olmaḳ

gerek. Dilinde **لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ** Lā ilāhe illa'llāh ve göğlinde iki cihān murādından bî-zârlık ve teveccühinde (9) şeyhün cemāli ola. Ancak cum'a namāzına ve bayrām namāzına vara. Ammā çok oturmaya namāz vaktinde vara. (10) Namāzı kıla tiz gine gele ḥalvetine gire. Du'āya tesbîhe küymeye ve başını karşı taşra çıkdukça bir nesne ile (11) bürüyü koya kim yüzi öğünden artuk yere bakmaya ve farz namāzdan ziyāde hem-ān sünnetleri kıla ancak. (12) Artuk nāfile namāzı kılmaya ve eli-y-le tesbîh geçürmeye ve Kur'ān okumaya ve Kur'ānuḡ ma'nīsini fikr eyleye. Dilini (13) **لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ** Lā ilāhe illa'llāh demekden artuk daḡı bir nesneye depretmeye. Meger namāzda Kur'ān okuya. Ammā şakına kim (14) göğli-y-le Kur'ānuḡ ma'nīsini fikr étmeye. Tiz namāzı kıla daḡı gèrü zikru'llāha meşğul ola. Nāfile namāzdan (15) zikru'llāh étmek t̄alibe münāsibdür. Pes t̄alib olan **لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ** Lā ilāhe illa'llāh demek külüngünü telkîn birle (16) alup daḡı şol kadar dürişmek gerekdür ki ḡikmet çeşmesi göğlinden revān olup aḡa diline gele (17) zāhir ola ve bu ma'rifet āb-ı ḡayātı kim vardur beden zulumātında gizlüdür. Ya'nî zulumāt-ı cimāni-y-le (256b-1) örtölüdür ve ol genc ḡiç nesne ile açılmaz. İllā kelime-i Lā ilāhe illa'llāh külüngünü ile açılır. Pes (2) turmadın ol külüngi bu beden karanlıḡına urmak gerekdür ve ol ma'rifet gencini açmak gerekdür. (3) Şeyḡ Şāfiye - Raḡmetu'llāhi 'aleyh- su'āl étdiler: Sen zikru'llāh étmek namāzdan efdaldür t̄alibe dèr-imişsin. (4) Ḥalvetde oturan dervişlerünjî nāfile namāzdan men' édermişsin dèdiler. Zikru'llāhı çok étdürürsin (5) ve namāzı az kıldurursın dèdiler. Şeyḡ Şāfi - Kaddesa'llāhu sırrehu- cevāb vèrüp eyitdi-ki zikru'llāh étmek (6) t̄alibe anuḡ-çün ekber-i efdaldür namāzdan kim namāz faḡşā'⁷⁷⁰-i zāhireden ve münker-i zāhireden men' éder (7) kişiyi delil birle kim bir kimse namāza meşğul olsa ol kimseden faḡşā'-i zāhire ve münker-i zāhire gelmez (8) ve zāhir ḡod nazar-gāh-i ḡalkdur. Lākin namāz faḡşā'-i bātıniden ve münker-i bātıniden nehy étmez. Şundan ötürü kim (9) vakt ola bir kişi namāzda ola. Ammā göğli faḡşā'-yî bātınıye meşğul ola. Bātın ḡod nazar-gāh-ı Ḥaḡdur ve (10) Allāhı zikr étmek bātını şāfi kılar. Faḡşā'-i münker-i bātıniden ve nazar-gāh-ı Ḥaḡḡı faḡşā'-i münkerden pāk (11) eyler dèr. Bizüm ḡod maḡşūdumuz

⁷⁷⁰ faḡşā' فحشاء Ar. fānın fethi ve ḡānın sükūnu ve elifin meddiyle, yaramaz iş fāḡiše ma'nāsına. Her yaramaz fi'l ki ḡadden tecāvüz eyleye. Ana fāḡiḡ derler. VK. 1-563-1, faḡşā' فحشاء Ar. zekāt vermekde olan baḡil ḡaşleti ve ḡadden mütecāviz olan fi'l veyâ ḡavl. Terc. 2-118

gönül āyinesini t̤alibe sildürmekdür. İki cihānuñ ḥaḳıḳati anda görine. (12) Pes nāfile namāzdan t̤alibe zikr anuñ-içün ekberdür: **وَلَذِكْرُ اللَّهِ أَكْبَرُ** Ve li-zikru'llāhi ekberu⁷⁷¹ buña işāretdür. Eyle olsa (13) t̤alib hem-ān farz namāzı ve sünneti kılup daḥı tiz gine zikru'llāha meşgūl olmak gerekdür. Ammā āb-destsüz (14) yā teyemmümsüz oturmamak gerekdür ve her gāh kim zikru'llāha başlar: **عُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ** bi'llāhi mine's-şeyṭānı'r-racīmi (15) demek gerekdür ve ḥalvet içinde iken daḥı uyḳuya meşgūl olmamak gerekdür ve yanın ḥod yere (16) ḳomaḡa ḥiç destūr yokdur ve ol vaḳt kim bir laḡza ımızḡanmak diler otururken ımızḡanmak gerekdür. (17) Teveccūh édüp teveccūh üzerine uyḳuya varmak gerekdür gözlerini bir laḡza diñlendürdüḡi vaḳt. (257a-1) Ammā şaḡına kim başiret gözünü yummaya kim başiret gözi dāyım bī-dār gerekdür teveccūhde gerekdür. Ammā (2) eydilürse kim: Ḥalvet içinde kaç günde bir kerret yenür ve nenün gibi ḡidā yenür? dēnilürse ol mizāca (3) göredür ve ṭabī'ate göredür. T̤alibün ṭabī'atin ve mizācın mürşid olan kimseler bilmek gerekdür ve aḡa (4) münāsib ḡidālar aḡa münāsib eyyāmlarda ḥalvetde oturdıp terbiyet éderler. Pes anuñ-içün dēdük (5) yuḡaruda kim: Kişi kendüyi mürşide teslīm etmek gerekdür. Her iş āsān ola ve bu dēdüḡim ol vaḳtdur kim (6) mürşid-i kāmile eli erişe ve ol vaḳt kim mürşide eli érişmeye. Bu dēdüklerüm gibi meşgūl ola zikru'llāha (7) ve ḥalvet mustedil eyyāmlarda mustedil hevālar gözede ve mustedil ḡidālar pirinclüce bulamaç ve bādem (8) ḳabın çıkaralar dōgeler yumuşaḳ. Ḳarşu yaḡ birine ḳoyalar. Ḳarşu yēdüḡince anı yēmek yaḡşıdur. Zāhir bāṭın ḥiç (9) bir nesneyi murād edinüp şol daḥı şöyle olsun dēmeye kim ol daḥı aḡa ḥicāb ola. Yēr yüzinde ḥod mürşid (10) eksük degül. T̤alibün şıdkı berekātında bu ben dēdüḡim gibi meşgūl olıcaḳ Ḥaḳ -Ta'ālā- anı yā mürşide (11) iletür ve-yā-ḡud mürşidi aḡa getürür işini bitürür. Mü'ellif-i kitāb eydür: Bizüm t̤aliblerümüz vardur (12) Mısrda Şāmda 'Arabda 'Acemde Türkde daḥı bizüm zāhir şūretimüz görmemişlerdür. Ammā bize teveccūh étmek-ile (13) anca işler başarmışlardur vāḳı'aların yazarlar gönderürler. Sultān Şeyḡ 'Abdü'l-ḳādir-i Gīlānīnün

771 ... Ve elbette Allah'ı anmak, pek büyük bir şeydir... Kur'ân, XXIX. Ankebût Sûreti, 45. âyet. KKM. 467. (... Dakı Tanrı anmaḡı ulurakdur.... (29) Sûratü'l-'Ankebût, 45. âyet. SKT. 323, ... Ve Allāh -Ta'ālā-yı zikr etmek ziyāde büyükdür her şeyden... 20. cüz, Sûretü'l-'Ankebût, 45. âyet. KTC. 3-163, Ve bî-şübhe kim Ḥudā'nın anılmasına müştēmil olan namāz her nesneden ziyāde büyükdür. 20. cüz, Sûretü'l-'Ankebût, 45. âyet. TZA. 2-159, ... Allah'ı anmaksa elbette sair ibadetlerden büyüktür... Ankebût Sûreti, 45. âyet. KKTa. 402, ... Allah'ı zikretmek elbette en büyük (ibadet) dir... Ankebût Sûreti, 45. âyet. KHKM. 2-403)

(14) sır-ı ma'nîsi her kında-y-ise t̃aliblerine  ri   r t  kıy mete deġin. H      kim bu kit b-ile  amel  de (15)  eks  z a a ir   d olunur. Pes mürşid-i k mil oldur kim m r  idlerini ebed  'l- b  d kimseye mu t  c (16) eylemeye. Z r  mürşidler  lmezler bunlara ölür d mek bilmezlikdendir. Ger- i-kim bu   lemden ol   leme (17) g     der ve-l kin sırları bu   lemd  y r r taşarruf  der. Bu sözüm sağa  aceb gelmesün kim bunlar (257b-1) ehl-i z kr d r rl r. Ehl-i z kr  lmezler. Bunların mevti bedenlerine y ti  r. Bunlar ger- i-kim ölürlür amm  (2) yen  dirilik bulurlar. Res l h zreti -şalla'll hu  aleyhi ve sellem- zam nında a   bdan bir kişi   hirete gitdi kim (3) ol ehl-i zıkrden idi. Ehl-i zıkrden d mek ya'n  g n li z krde dirilmiş d mek olur. Pes (4)  ol kişilerün ki g n li z kru'll hda h y t bula ve h y t-  ebediyye bulm   dur. Beyt:

                                                                 

Her ki r  z- n (5) zindeġi buy-i res d

Reng-i c  n ez   mr-i c  viz  n res d⁷⁷²

Bu beytün ma'n si budur ki ya'n : Her kimseye (6) ki bu h y tdan bir r y  a  ri   r c  n n n rengini   mr-i c  viz  ndan bulur ki ol h y t h y t-  dild r (7) ya'n  gönül h y tidur. Pes Res l zam nında ol ehl-i z kr kim   hirete intik  l  tdi. A   bdan bir niçesi (8) geldiler. Pes Res l h zretine eyitdiler: Y  Res la'll hi! Buyurursa uz ol meyyiti yuyalum. Ömer h zreti eyitdi: (9) Ben yuyayım bu z kiri. Enes eyitdi: Ben yuyayım bu z kiri. Eb  Derd  eyitdi: Ben yuyayım bu z kiri. Bir (10) nice kimseler geldiler bu z kiri yumaġa t lib oldılar. Res l ol p r-u  l r  z  olmadı. Eyitdi: (11) Bunun dağı ehli ve cinsi vardur anlar yusunlar d di. Selm  n-  F ris yi k   r n  d diler. Anlar  imdi (12) evinde z kru'll ha me   ldur d di. Vardılar gördiler evinde z kru'll ha me   l idi. Eyitdiler: (13) Y  Selm  n! Seni iki cih  n f  ri k   r r. Selm  n t r  geldi. Res l h zretine geldi. Res l h zreti (14) eyitdi: Y  Selm  n! Bu z kiri sen yu kim sen dağı ehl-i zıkrden ve ehl-i terkdensin d di. Ol z kir (15) dağı ehl-i terkden ve ehl-i tecr dden idi. Selm  n n dağı d  r-  d ny da belinde bir fitas ⁷⁷³ vardı (16) ancak.   yle

⁷⁷² Her kimseye hayattan bir koku ulaşırsa; kalıcı, ölümsüz bir   m rden canının rengini bulur. Bu hayat sır hayatıdır, (sırların gizlendiġi yer olan) gönül hayatıdır. Vezni: F  il t n / f  il t n / f  il n

⁷⁷³ f  ta      Far.  dem n yarı belinden a    s n  örtecek         bez ki ol vechile bile      lır. f   a, m  zer. Terc. 2-63.

kim tecrîd idi. Selmân bu kişiyi ortaya getürdi. Resûl -‘Aleyhi’s-selâm- eydür: Yâ (17) Selmân! Bir hâlvet yere ilet tolayu bir perdecük eyle kim bu ehl-i zikrûn mevtden sonra ‘âdete (258a-1) muhâlif işleri zâhir olağan olur. Ola ki sen dağı muṭṭalî olasın. Sen özge kimse muṭṭalî olmasun (2) dèdi. Selmân vardı bu meyyiti bir hâlvet yere ilette ‘uryân eyledi. ‘Avretini bir dest-mâl ile (3) örte qodı. Başladı şu koydı. Argun argun yumağa başladı. Çün-ki geldi ol dest-mâl (4) altına diledi-kim elin şoka ud yerini yuya. Ol ölü yatan kişi elini uzatdı. Selmânun elini gèrü (5) yiti vèrdi. Komadı ud yerine yapışmağa. Selmân ağladı. Bu ölü yatanun gögsi üzerine yüzünü urdı. (6) Gördi-kim gögsinün içinden dürlü dürlü âvâzlarla zârılıklar-ile Hâk-ile bâzârlar söylenür. Selmân bunu (7) böyle işitdi døyemedi ağlamağın arturdu. Ol ölünün kulağına ağzını qodı: Hergiz ola mı-ki (8) bir kişi öldüğinden sonra diriler hareketin éde dèdi. Der-hâl bu ölü gözin açdı Selmâna eydür: (9) Yâ Selmân! Allâh ile olan kimseler ölür gider mi ve şol kimselerün kim gönli zikru’llâhda dirilmiş ola. (10) Anun mevt bedenine vâkı olurmuş. Ben ölmeden yenî hayât buldum. Sen işünî başa fâriğ (11) ol dèdi. Hâzret-i Resûle bunu Selmân dèdi. Resûl -‘Aleyhi’s-selâm- buyurdi: *الْمُؤْمِنِينَ لَا يَمُوتُونَ بَلْ يُتَغَلَّوْنَ مِنْ دَارِ الْفَنَاءِ إِلَى دَارِ الْبَقَاءِ* El-mü’minîne lâ-yemûtüne (12) bel yunqalüne min dâri’l-fenâ’i ilâ dâri’l-beqâ’i⁷⁷⁴ dèdi. Bilgil imdi éy ‘azîz! Her kimse kim diler ehl-i (13) zikrden ola. Gerekdür ki cemî-i murâdât-ı nefsanî ne var ise ardına ata andan hâlvete otura zikru’llâha (14) meşgûl ola. Zîrâ her bârî-kim nefsün ârzûlarından birisi terk olunsa gönüle hayâtdan bir naşib (15) vèrilür ve her gâh kim nefs ârzûlarına uyup şehvet kapularını nefs üzerine açsa ol (16) kimseler nefsün hevâsında esîr olurlar. Nefs şeytânlarınun evşafı anun üzerine gâlib olur. Ol (17) kimse bid‘atler ve dâlâletler yazusunda azup müteḥayyir ser-gerdân olup mağbûn olur. -Ne-üzü bi’llâhi.- (258b-1) Pes zikru’llâha meşgûl iken hâtırdan hayâlâtı gayri gidermek gerekdür. Mücerred hem-ân Allâha (2) gönüli toğrultmak gerekdür. Zîrâ Şeyḥ ‘Abdu’llâhi Sehelî’bni Tüsteri -Raḥmetu’llâhi ‘aleyhi- eydür: Gönül be-gâyet (3) laṭîfdür sehel nesne anda te’sîr éder. Hattâ ḥaṭarât-ı mezmûme ve shevât-ı nefsanîyye hâtırdan geçse (4) dağı te’sîr eyler. İmdi! Gönülde az nesnenün te’sîr étmesi ḥaḳdur. Nite-kim Hâk -Ta‘âlâ- ḥazreti

774 İnananlar ölmezler. Belki geçici dünyadan kalıcı dünyaya göçerler.

buyurur: (5) وَمَنْ عَنْ ذِكْرِ الرَّحْمَنِ نُقِيضْ لَهُ شَيْطَانًا فَهُوَ لَهُ قَرِينٌ Ve men ya'su 'an zikri'r-raḥmāni nūḳayyid lehü şeytānen fe-hüve lehü ḳarīnun.⁷⁷⁵ Ya'nî Hâḳ -Ta'ālā- -Celle ve 'alā- buyurur kim: (6) Raḥmānın zikrinden i'rāz eylese ya'nî maḥsūsāt-ı iştigālî ziyāde olup shevāt-ı nefsāniyye (7) muḳayyed olduḡı-y-çün Hâḳ -Ta'ālā-nuḡ iḳābından ḥavf édüp sevābını recā etmese biz anuḡ üzerine (8) şeytānı musallaḫ ederiz. Şeytān daḡı anuḡ ḳarīni olup aḡa dāyim vesveseler édüp anuḡ ol bâtıl (9) işlerini aḡa bezeyü vērür. Ol bî-çāre şöyle şanur kim hâḳ nesnenüḡ üzerinedür ve Şeyḡ Necme'd-dīn (10) - Raḥmetu'llāhi 'aleyh- te'vīlātında eydür: Hâḳ -Ta'ālā- bu āyetde işāret édüp dedi-kim: Kim ki Raḥmāndan (11) ya'nî Allāh ḡazretinden i'rāz eylese dünyāya meyl édüben Hâḳ -Ta'ālā- aḡa şeytānı musallaḫ eder. (12) Pes i'rāz göñül i'rāzıdır. Ya'nî hevā-yı nefse muḳayyed olmak Allāh ḡarafın unutmāḡdur dēr ve daḡı (13) şöyle bilgil kim: Göñül bir 'āmildür kim aḡlā süst olmaz ve nefis bir uyanuḡdur kim hergiz uyumaz. (14) Bel-ki fırsat ister ki kendünüḡ shevātını ve ārzūsını taḡşīl eyleye. Pes eyle olsa nefesden gey (15) ḡazer gerek ve göñülü ḡayālāt-ı ḡayriden şaḡınmak gerek. Ḥuḡuşā kim zikru'llāh ederken ve-yā ḡalvetde (16) teveccühde iken. Su'āl. Eger dēnilürse kim: Bu ḡalvet etmek ve cille-ḡānede oturup erba'in (17) çekmek ve telḡīn-i zikr etmek şeyḡler müridlerine bu daḡı Resülden mi ḡalmışdur ve-yā-ḡud meşāyihler (259a-1) bunları ḡālibler maşlahatı için kendülerden mi ederler? Cevāb. Sünnetdür. Resülden ve daḡı (2) Resül -'Aleyhi's-selām- dünyāya gelüp zāhir olmazdan öḡ İbrāḡīm peyḡam-ber -'Aleyhi's-selām-a Cebra'il ḡazreti (3) geldi zikri telḡīn etti. Şol vaḡt-kim kāfirler İbrāḡīm peyḡam-berüḡ üzerine ḡālib oldılar. İbrāḡīm (4) maḡlūb oldu. Kāfirler Mekkeyi İbrāḡīmüḡ elinden aldılar içine putlar doldurdılar. Putları zencīr- (5) ler ile berkitdiler. İbrāḡīm peyḡam-ber -'Aleyhi's-selām- bu kāfirler-ile nice ēdeceḡin bilmedi.

775 Ve kim, rahmanı anmadan yüz çevirirse ona biz şeytan musallat ederiz, artık o, arkadaş olur on. Kur'ân, XLIII. Zuhuf Süresi, 36. āyet. KKM. 580. (Dakı her kim yüz döndürse Raḡman zikrinden *ya'nî Kur'ân*, takdīr eyleyevüz ana -yā sebep eyleyevüz- bir şeytan; pes ol anun eşidür. (43) Sūratü'z-Zuhuf, 36. āyet. SKT. 402, Ve bir kimesne kim ḡāfil olsa Allāh -Sūbhāne-yi zikr etmekden biz ana bir şeytānı musallaḫ édüp ol şeytān anınla yoldaş olur. Sūretü'z-Zuhuf, 36. āyet. KTC. 4-63, وَمَنْ عَنْ ذِكْرِ الرَّحْمَنِ

Her kim ḡudā'yı anmaḡdan göz yumup i'rāz [*i'rāz* اَرَاَضَ *Ar. yüz çevirmek, ru-gerdān. Terc. 78.*] eder. Ya'nî her kim dünyānın lezzātına meşḡul olup ḡudā'nın aḡḡāmını ve iḳāb ve 'itābını ḡāḡıra getürmez. Ana bir div sebep kılaruz. نَهْرٌ لَهُ قَرِينٌ Pes ol şeytān ana yoldaş ve hemdemdir. Hemīşe vesvese édüp kendüyi idlāl eder. Sūretü'z-Zuhuf, 36. āyet. TZA. 2-288, Her kim esirgeyen Tanrı'yı anmaya karşı körlük gösterirse biz ona yoldaş olmak üzere bir şeytan katarız. Zuhuf Süresi, 36. āyet. KKTA. 493, Kim o çok esirgeyici (*Allah*) ın zikrinden göz yumarsa biz ona şeytānı musallat ederiz. Artık bu, onun (*ayrılmaz*) bir arkadaşısıdır. KHKM. 3-144)

Hak -Ta'ālā- hâzretine (6) niyâz edüp eyitdi-kim: Yâ İlâhî! Sen bilür pâdişâhsın. Bu kâfirler benüm üzerime gâlib oldılar ve beni (7) 'âciz eylediler. Mekkenün içinde putlar koydılar put-hâne eylediler. Ben mağlûb olup 'âciz kaldum. (8) Senden meded isterin dâdi. Hak -Ta'ālā- hâzreti dağı İbrâhîme: Çün sen kendü 'acziñi bildün (9) ise biz dağı kendü kudretimüzi senün 'acziñde izhâr edelüm. Sen göresin. Ammâ Cebrâ'il göndereyim (10) gelsün لا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ Lâ ilâhe illa'llâh kelimesini telkîn etsün ve لا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ Lâ ilâhe illa'llâh kelimesini nice etmek gerekdür (11) ve nice yerde oturup etmek gerek ve nice güne niyyet etmek gerekdür saña öğredi vârsün. (12) Hattâ sen dağı bizüm kudretimüzi göresin ve kâfirlerden intikâmuñı alasın dâdi. Der-hâl ol peyk-i (13) hâzret-i nâmûs-ı ekber Cebrâ'il-i emîn geldi. Eyitdi: Yâ halîla'llâh! Hak -Ta'ālā- saña şöyle buyurdi-ki: (14) Ben saña kelime-i Lâ ilâhe illa'llâhı telkîn edem. Pes Cebrâ'il kelime-i şehâdeti İbrâhîme telkîn etdi. (15) Üç kerret Cebrâ'il Lâ ilâhe illa'llâh dâdi ve dağı eyitdi-ki: Hak -Ta'ālā- şöyle buyurdi-ki ben saña kelime-i (16) Lâ ilâhe illa'llâh telkîn edem ve İbrâhîm dağı Cebrâ'ili dinledi. Cebrâ'il gibi İbrâhîm dağı üç kerre (17) Lâ ilâhe illa'llâh dâdi ve dağı eyitdi-ki: Hak -Ta'ālā- şöyle buyurdi-ki bir halvet yerde cille-hâne düzesin (259b-1) kim ol cille-hâne gâyet karanulık ola ve ol halvet içinde kırk güne niyyet edüp oturasın. (2) Şu benden işitdügün gibi Lâ ilâhe illa'llâh dâmege kırk gün meşgûl olasın. Tâ ki Hak -Ta'ālā-nun (3) kudreti saña zâhir ola. Mekkeyi kâfir elinden alup putları Mekkenen çıkara dâdi. Vardı halîlu'llâh (4) bir halvet yerde cille-hâne düzdi kırk güne niyyet edüp Lâ ilâhe illa'llâh dâmege meşgûl oldı. (5) Zevk-ile şevk-ile hoş huzûr-ile kırk gün dört kerret on gün olur. Üç on gün olup bir on (6) kalıcağ dördünci onda zikr büyüdi İbrâhîmün cemî-i a'zâsını tutdı. Zikr gözinden ağzından (7) cemî-i a'zâsından zâhir olup şancağ çekmege galebe etmege başladı. İbrâhîmün ağzı (8) kurudı. Dili tımağına yapışdı. Hiç söylemege mecâli kalmadı. İbrâhîmün üzerine zikr galebe (9) oldı. İçerüden gönül dağı zâkir olup nûrını taşra zâhir etmege başladı. İbrâhîm mütehayyir (10) kaldı. Gördi-ki kendünün yeñinden çok eller çıkar ve göğsinden çok heybetlü âvâzlar gelür. Âdem (11) aña tâkât getüremez ve bu kendüden çıkup ellerin şunar şunar Mekkenün içinden ol putları alur dağı taşra (12) yabâna atar. Gâh olur yere çalar. Kâfirler alur ol putları gine yerine qorlar. Gine ol eller uzanur (13) alur bu putları yere çalar. Kâfirler gine alurlar iletürler zencîr-ile demür kazıklar-ile ol putları (14) gine berkidürler. Yine ol eller İbrâhîmün yeñinden çıkar uzanur ol putları gine ol eller yere çalar. (15) Bu kez ol putları ve zencîrleri erir

şu gibi gider. Bu kâfirler ‘âciz kalırlar ne edeceklerin (16) bilmezler. İbrâhîm peygamber -‘Aleyhi’s-selâm- halvet içinde zikru’llâh ve bunları kendü vicdânında (17) temâşâ eder. İbrâhîm bu temâşâda iken İbrâhîmün yârenlerinden bir niçesi kapuya geldiler eyitdiler: (260a-1) Yâ İbrâhîm! Ne durursın? Mekkenün içinden çok eller çıktı kâfirleri Mekkenen sürdi ve putları (2) götürdi götürdi hep yabâna atdı. Gel taşra çık temâşâ eyle dâdiler. İbrâhîm argun argun (3) Lâ ilâhe illa’llâh dâyü taşra çıktı vardı. Mekkenün üzerine vardı. Gördi ol kendünün vicdânında (4) gördüğü gibi bi-‘aynihi gine taşrada vâki’ olmuş. Mekkenen çok eller çıkar putları yere urur. Kâfirleri (5) Mekkenen sürer tağıdur. İbrâhîm çün bunu böyle gördi. Allâha çok hamd senâ etdi. Hâk -Ta‘âlâ- İbrâhîme (6) eydür: Yâ İbrâhîm! Gördün mi benüm kudretümi dâdi. İmdi ey tâlibem dâyen! Var sen dâhı bir halvet yerde (7) Lâ ilâhe illa’llâh dâmege meşğül ol. Hattâ senün dâhı gönün Ka‘besini Hâk -Ta‘âlâ- ârzü putlarından arıda. (8) Pes İbrâhîm peygamber Cebra’il telkîn-i zikr-ile halvet ve cilleye buyurdi hattâ İbrâhîmün eksügi tamâm olmağ-içün. (9) Bundan ma‘lûm oldu-ki: Bu zikru’llâha meşğül olup oturup bir halvet yerde çille çıkarmak kişün (10) eksügin bitürürmiş ve hem evvelden peygamberler arasında dâhı var-ımiş ve Resûl hâzretinden dâhı (11) iki dürlü rivâyet vardur: Birisi budur kim Resûl hâzreti -‘Aleyhi’s-selâm- bir gün otururken ‘Alî hâzretine (12) eydür: Yâ ‘Alî! Gel berü öğüme otur. ‘Alî geldi Resûlün öğüne oturdi. Resûl -‘Aleyhi’s-selâm- eydür: *يَا عَلِيُّ غَمِضْ عَيْنَيْكَ وَاسْمَعْ تِلْكَ مَرَّاتٍ ثُمَّ قُلْ أَنْتَ تِلْكَ مَرَّاتٍ وَأَنَا أَسْمَعُ وَقَالَ النَّبِيُّ عَلَيْهِ السَّلَامُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ تِلْكَ* Yâ ‘Alî! (13) Gammiz ‘ayneyke ve’sma‘ selâşe merrâtin şümme kul ente selâşe merrâtin ve ene esma‘u ve kâle’n-nebiyyü ‘Aleyhi’s-selâm: (14) Lâ ilâhe illa’llâh merrâtin muğmizan ‘ayneyhi râfi‘an şavtehü şümme hâ-ke-zâ kâle ‘aliyyü ve’n-nebiyyü yesma‘u.⁷⁷⁶ (15) Pes zikri Resûl hâzreti -‘Aleyhi’s-salâtü ve’s-selâm- böylece telkîn etdi. Nite-ki yukaruda biz söyledük (16) telkîn-i zikr söylendüğü yerde. Çün-ki bildün bu şeyhlerün telkîn-i zikr êtdükleri kolayına degülmiş. (17) Resûl hâzreti ‘Alî hâzretine telkîn-i zikr êtmış ve Cebra’il hâzreti dâhı İbrâhîm peygamber telkîn-i zikr êtmış (260b-1) ve İbrâhîm peygamberi halvete koymış ve

⁷⁷⁶ Ey Alî! Gözlerini yum ve sana söyleyeceklerimi üç kerre dinle. Sonra sen de üç kerre söyle ve ben dinleyeyim ve nebî -‘Aleyhi’s-selâm- üç kerre yüksek sesle "Lâ ilâhe illa’llâh" dedi. O, (Hazret-i Alî) gözlerini yummuş olarak dinledi. Sonra bunun gibi Alî söyledi ve nebî dinledi.

bunları bildüğünden sonra bilgil kim bu çille çıkarup bir köşede (2) kırk gün oturmak bu dağı sünnetdür ve Resûlden -‘Aleyhi’s-selâm- hadîş dağı vardır: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ أَخْلَصَ لِلَّهِ أَرْبَعِينَ صَبَاحًا ظَهَرَتْ يَتَابِيعُ الْحِكْمَةِ مِنْ قَلْبِهِ إِلَى لِسَانِهِ Kāle Resûlü’llāhi (3) Şalla’llāhu ta‘ālā ‘aleyhi ve sellem men ahleşa li’llāhi erba‘ine şabāhan zaharet yenābī‘u’l-ḥikmeti min kalbihi ilā lisānihi.⁷⁷⁷ (4) Pes bu hadîş ol kırk gün bir ḥalvet yerde oturup çille çıkarmaga işāretdür ve Resûl ḥazreti -‘Aleyhi’s- (5) şalātü ve’s-selâm- kendü dağı çilleye oturdu. Resûl ḥazretinün Hira tağında mağarada oturup (6) çille ve ḥalvet édüp anda meşgûl olduğunun ba‘zısından deyeyim. Bundan biline kim: Tālib-i Hāk (7) olanlara çille ve ḥalvet édüp bir karanu yerde oturup erba‘in çıkarmak lāzım imiş. Resûl ḥazreti (8) -‘Aleyhi’s-selâm- Hira tağında mağarada oturdu. Yēdi günde bir kerret gelür (9) arpa kavudunu tağarcuğına doldururdu. Varur gene kendü ḥāline meşgûl ulurdu ve bu kažiyyeyi (10) evvelinden aşlı ile dēyü vereyim. Hem Resûlün evvel emrde nice mücāhedeler çekdi ba‘zısını saña (11) dēyü vereyim. Tā sen dağı bilesin- kim bu şūfīlerün yolu peygām-berler yolu imiş. Bilgil imdi (12) ēy tālib! Ol vaqt-kim Resûl ḥazreti -‘Aleyhi’s-selâm- peygām-berlığı yakın olıcağ Resûle ḥalvet (13) sevgülü oldı. Hālķ arasından kesilmegi gāyet istedi ve peygām-ber olmadın dağı peygām-berlik (14) gelmedin ḥalvete mülāzemet ēderdi düş görürdi. Vāķi‘ olduğınlayın gelürdi. Pes evvel (15) emrde böyle olduğına sebep bu-y-idi-kim: Eger evvel emrden böyle olmasa def‘aten melek gelse kuvvet-i beşeriyye (16) taḥammül ēdemezdi. Hāk -Ta‘ālā- ḥabībini gör nice terbiyyet ēder gāh düşinde gāh vāķi‘asında (17) göstermeg-ile öğretdi. Hattā āşikāre görmege taḥammül ētsün dēyü. Pes Hira tağında bir mağara var-idi. (261a-1) Mekkedden ırağ idi ve hem gāyet ısızlıķ idi hem karanulıķ idi. Mekkedden Mina⁷⁷⁸ya varanların şol (2) yanındadır. Gāyet dehşet yeridür. Isızlıķ korku yeridür. Ol iki cihān faḥri Muḥammed-i Muştafā (3) -Şalla’llāhu Ta‘ālā ‘aleyhi ve sellem- ve ol evliyānün enbiyānün serveri ve ol Hāk -Ta‘ālā-nun sevüp yaratduğı (4) ve ol günāhkār ümmetün ümizi ve kıyāmet güninün şefi‘i Muḥammed-i Muştafā -

⁷⁷⁷ Tanrı’nın elçisi -Ulu Tanrı’nın dua ve selâmı onun üzerine olsun-: Kim Tanrı için arı ve temiz bir gönülle -iki yüzlülük yapmadan- kırk gün sabaha erişirse hikmetler gönlünden diline ulaşır, der.

⁷⁷⁸ Münā مَنَى ve Mīnā مَبْنَى Ar. Mekke’nin doğusundaki dağlarda bir yerdir. Arafat’a oradan gidilir. Mün. 516

Şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem- ol mağaraya (5) vardı. Bir hafta yā iki hafta anda otururdu meşgūl olurdu. Gāh gāh gelür Hādīce anamuza -Allāh (6) andan rāzī olsun- gelürdi. Hādīce anamız daḥı arpa kavururdu. El degirmenine tartar kavud ederdi. (7) Resūl ḥazreti -'Aleyhi's-selām-a ḥāzır edi vērürdi alur giderdi. Resūl ol pūr-uşūl bunun-ile buldı (8) Ḥazrete yol. Sen günden güne yağlu buğday çöregi katuksız yemezsin ey foḍūl! Daḥı ümmetlik (9) da'vīsın edersin. Ey bī-uşūl! Senün bu kuru da'vānı kim eder kabūl. Ol haftada bir kerret yā iki kerre (10) gelür arpa kavudcuğın alup varup ḥalvet karañulık ıszulık kórkuḥık mağarada mücāhede çekmeg-ile (11) buldı Ḥazrete vüşūl. Sen bī-edebliğün den 'āşiligün den riyāzetsüz da'vī edersin. Eydür (12) sin kim: Üç günde yā on günde gel maḳşūduñı bul. Meger ki sensin ol tarīḳ-i Ḥaḳḳa münkir olan (13) ḳul. Bunun gibi sözi söylemez illā yābānī-i gūl. Ol bizüm reh-berimüz peygamberimüz gelürdi. Hādīcetü'l-Kübrā ḥāzır edi vērducegi arpa kavudcuğın alur varur. Ol mağarada kendü ḥālinde Mevlā-y-ile (15) kendü bilürdi ki ne ḳılurdu ve şol ḳadar meşgūl olurdu gelmezdi. Hādīce anamızın özi (16) göynerdi. Özi göyündüğünden Hādīcetü'l-Kübrā kavudı yedi gün oldu yedi gündür gelüp kavudcuḳ almadı (17) dērdi. Gāh eydürdi on dört gün oldu Muḥammedün niteligi bilinmedi dērdi. Ey bī-derd! (261b-1) İki cihānı senün dostlığına yaratdum dēmişken ol anın yolında bu ḳadar mücāhedeler çekdi. (2) Rivāyetdür Resūl ḥazretinden -Şalla'llāhu Ta'ālā 'aleyhi ve sellem-: Ben daḥı peygamber olmazdan öñdin (3) daḥı baña peygamberlik vērilmedin Hıra tağında ol mağarada bir ay idi-kim oturdum mücāvirdüm. (4) Çün-ki civārumı tamām étdüm dēdiginden sonra bu münfehim oldu-ki tamām erba'in oturmuş ve-yā (5) daḥı ziyāde oturmuşdur. Daḥı Resūl -'Aleyhi's-şalātü ve's-selām- eydür: Çün-ki civārumı tamām étdüm. (6) Andan tırı geldüm dere içine girdüm ve dere içinde iken nidā olındum. Şağuma baḳdum ve şoluma (7) baḳdum. Hīç kimse göremedüm. Gine bir daḥı nidā olındum. Dört yaña baḳdum nesne göremedüm. Yuḳaru baḳdum (8) Ol nidā edeni bir kürsī üzerinde yer-ile gök arasında gördüm dēdi. Ol vaḳt-kim Resūl (9) anı gördi ditredi ditreyü Hādīce geldi. دَرُورُنِي Desirrūnī⁷⁷⁹ dēdi. Örtün beni ḳilim-ile

779 Giydirin beni. tedessür تدثر Ar. *tefa'ul vezinde*, cāmeye bürünmek manâsınadır... OK. 1-853, tedessür تدثر Ar. *fethateynle*, ve şânın zammı ve teşdîdiyle, dişâr [dişâr دثار Ar. *dâlin kesriyle*, şî-âr üzere giyilen libâsdur ve şî-âr şîn-i mucemenin kesriyle şol libâsdur ki tenle anın arasında gayri libâs olmaya. VK. 1-369.] giymek. VK. 1-369, tedessür تدثر Ar. *kaftanın bürünmek*... AK. 92

dédi. Ol vaktin (10) Resûl hâzreti -‘Aleyhi’s-selâm- kırk yaşında idi ya’nî kırk yaşına erişmiş idi ve Rebî’ü’l-evvel (11) ayının ikinci günü-y-di dü şenbih⁷⁸⁰ günü-y-di. Çün-ki ditreyü ehline geldi üzerine bir kabre⁷⁸¹ şu koydılar. (12) Örttiler kilim ile yatdı: يَا أَيُّهَا الْمُسْتَرُّ قُمْ Yā eyyühe’l-müddeşşiru kum⁷⁸² geldi. Çün-ki korkusu emîn oldu Hâdîceye (13) haber vèrdi. Korkdum nefsüm üzerine dedî. Hâfîce anamuz eyitdi: Korkma! Allâh seni korkutmaz ebeden (14) dedi. Zîrâ ki sen şıla-i rahm edicisin. Konuğı hoş tutucısın mâluğ olıcak şadağa vèricisin (15) ve yetimlerün başın şıgayıcı ve qarıncuğın doyurıcısın. Allâh seni korkutmaz ebeden dedî ve ol (16) Hâfîce anamuzun bir ‘ammüsi var idi. Halk içinde bellü kişi idi. Aña Varağa Bin Nevfel dèrlerdi (17) ve cāhiliyyetde Naşrānî-y-di. İncilden ‘İbr ü ‘Abrānî⁷⁸³ yazardı. Ger-çi-kim Naşrānî-y-di. Naşrānîlerde andan ulu (262a-1) üstād yog-idi. Hâdîce anamuz Resûl hâzretini aña ilettdi. Eyitdi: Şu kişi ‘aceb nesneler (2) görürmiş. Gözüken şeytānî midür yoħsa Rahmānî midür? dedi. Varağatü’bni Nevfel Resûl hâzretine (3) şordı: Ne görürsün? Resûl hâzreti -‘Aleyhi’s-selâm- gördüğinden haber vèrdi. Varağatü’bni Nevfel (4) eydür: Ol senün gördüğün nāmūs-ı ekber Cebrā’ildür kim Mûsa’bni ‘İmrāna indi-y-di dedî ve bir (5) rivāyetde ‘İsāya vèri bilindi idi. Āh senün nübüvvetün zamānında ne

780 pazartesi günü. Çünkü Farçada haftanın günleri; şenbih (cumartesi), yek şenbih (pazar), dü şenbih (pazartesi), se şenbih (salı), çehâr şenbih (çarşamba), penç şenbih (perşembe) ve cum‘a (cuma) şeklindedir.

781 Öteki nüshalarda kırbe *لکربة* Ar. *şu taşımak için müsta‘mel kösele şu kabı, meşk-i üb. Terc. 2-155./* şeklinde geçmektedir.

782 Ey elbisesiyle başını örten, kalk! Kur‘ân, LXXIV. Müddeşşir Sûresi, 1. ve 2. âyetler. KKM. 695. (İy ton örtünmüş! Tur... (74) Sûretü’l-Müddeşşir, 1. ve 2. âyetler. SKT. 497, Ey libāsına bürünmüş peygamber! (ya’nî vahyin heybetinden) tur... 29. cüz, Sûretü’l-Müddeşşir, 1. ve 2. âyetler. KTC. 4-186, يَا أَيُّهَا الْمُسْتَرُّ Ey örtülmüş olan vücūd-ı şerif! Mervîdir ki Hâzreti -‘Salla’llâhu ‘aleyhi ve sellem- hil‘at-i risâletle müşerref olmadan evvel de‘b-i şerifi bu idi kim Hira’ tağına gidip mağarasında ‘ibâdet için kapanırdı. Cenâb-ı şerîfînden böyle nakl olundu kim buyurdi: Hira’ tağına halvetim tamâm olduğdan sonra hâneme teveccüh etdim. Egnâ-i tarîkde beni çıkarır bir şadâ işitdim. Sağıma şoluma bakdım. Bir nesne göremedim. Ba‘dehû yukarı bakdım. Havâda kurulmuş bir taht üstünde bir şahş oturur gördüm. Andan yana bir havf-ı ‘azîm hâşıl olup Hâdîce’ye gelüp dedim. "Beni esbâbla örtün." Örtüklerinden sonra Hâzret-i Cebrā’ül -‘Aleyhi’s-selâm- bana bu âyetle geldi ve bu rivāyete binâ‘en ba‘zı müfessirîn dediler. "Evvel inen sûre Kur‘ân’dan budur" ve ba‘zısı ana zâhib oldı kim "Yā eyyühe’l-müddeşşiru"n ma‘nâsı bu ki "Ey nübüvvet ve kemâlât-ı nefsâniyye ile örtülmüş olan zât-i pâk. يُنْتَبِزْ Yerinden kalk! Halka ‘azâbdan korku ver." 29. cüz, Sûretü’l-Müddeşşir, 1. ve 2. âyetler. TZA. 2-413, Ey örtüsüne bürünmüş peygamber! Kalk!. Müddeşşir Sûresi, 1. ve 2. âyetler. KKTA. 576, Ey bürünüp sarınan (Habîbim!) kalk... Müddeşşir Sûresi, 1. ve 2. âyetler. KHKM. 3-353)

783 "‘İbrî vü ‘İbrānî" yerine. ‘İbrî *عبري* Ar. (‘abr* * dan [‘abr* *عبر* Ar. *şabr vezninde*, düş yoymak, bir hâlden bir hâle tecâvüz eylemek... OK. 2-18, ‘abr *عبر* Ar. *aynın fetih ve bânın sükûnuyla*, geçmek.VK-1. 413-14,15] ‘aynın kesri ve bânın sükûnu ve yânın teşdîdiyle, ve’l-‘İbrānî *عبراني* Ar. *aynın kezâlik kesri ve bânın sükûnuyla ve yânın nûndan sonra teşdîdiyle*, Yehûd tâ‘îfesinin lûgatidir. VK. 1-413

ola-y-dı ben kuvvetlü yigit (6) ola-y-dum. Senün nüşretünge mübālağa⁷⁸⁴ ede-y-düm dedi. Sen peygām-ber olırsarsın dedi. Sağa beşāret⁷⁸⁵ (7) olsun dedi. Kalkdı Resülün iki mübārek gözlerin öpdı. Resül ol pür-uşul dınmadı döndı. (8) Varaķatü'bni Nevfel eyitdi-kim: Bu iş beşāretdür sağa kim risālet tācın urunduñ başuñe gördüğün (9) nāmūs-ı ekber Cebrā'ıldür kim kamu peygām-berlere oldur delil. Pes Muhammed-i Muşţafā dinledi (10) tırı geldi. Mağaraya ħalvetine gitdi. Vardı anda gine niçe günler meşgūl olup oturdı ve (11) bir gün gine gelürken dere içinde bir nidā işitdi. Dört yaña baķdı nesne görmedi. Yuķaru baķdı (12) kürsī üzerinde yine Cebrā'ili gördi. Korkdı. Eve geldi: Örtün beni yatayım dedi. Ol mağarada (13) gördüğüm yine gördüm dedi. Resül -'Aleyhi's-selām-ı dışār-ile kim şı'ār üzerine geyerler (14) örtündi. Cebrā'il -'Aleyhi's-selām- indi: *يَا أَيُّهَا الْمُدَّثِّرُ، قُمْ فَأَنْذِرْ. وَرَبِّكَ فَكَثِيرٌ. وَتِبَابِكَ فَطَهِّرْ. وَالرُّجْزَ فَاهْجُرْ* Yā eyyühe'l-müddeşşirü kum ve fe'enzir ve Rabbeke fe-kebbir ve şiyābeke (15) fe-tahhir ve'r-rucze fe'hür.⁷⁸⁶ dedi. Bu araya degin okıdı. Resül -'Aleyhi's-selām- başın

784 mübālağa مبالغة Ar. *mîmin zammı ve lâmin fethiyle*, bir ħuşuşda sa'y edüp taķşir etmemek. VK. 2-77, mübālağa مبالغة Ar. noksân ve taķşirden ħâlî olup kemâl ü ifrâta teķarrüb etmek; ve kelâmıda bir ħuşuşu pek büyütmek ve evşâfını pek ziyâde etmek. Terc. 2-226

785 "bişāret" ya da "büşāret" yerine Çünkü beşāret "güzellik" anlamındadır. Şöyleyiş kolaylığı nedeniyle "beşāret" denmiştir. (bişāre-t بشارة Ar. *bânın kesriyle*, ve büşrâ بشرى Ar. *tübâ vezninde* isimlerdir, müjdeye denir; ve bişāre-t, mübeşşire verilen aţāya denir ki müjde-i behâ ta'bîr olunur. Bu iki ma'nâda bânın zammıyla [büşāre-t] da câ'izdir. OK. 1-767.; bişāre-t بشارة Ar. *bânın kesriyle*, ve büşāre-t بشارة Ar. *bânın zammıyla*, isimlerdir. ibşār ma'nâsına... VK. 1-333, beşāre-t بشارة Ar. *bânın fethiyle*, ħüsn ve cemâl ma'nâsınadır. OK. 1-767.; beşāre-t بشارة Ar. *bânın fethiyle*, cemâl ma'nâsınadır. VK. 1-333)

786 Ey elbisesiyle başını örten, kalk da korkut, ve Rabbini büyük bil, ve elbiseni temizle, ve putlardan çekin. Kur'ân, LXXIV. Müddeşşir Süresi, 1,2,3,4 ve 5. âyetler. KKM. 695. (İy ton örtünmiş! Tur, pes korkut! Dakı Çalabuna tekbir eyle. Dakı tonlarını -yâ gönlünü- arıt -yâ kısaltı- ya'nî küfrden dakı yazukdan. Dakı azabdan kesil ya'nî hemîşe kesilmek üzere ol. (74) Sûretü'l-Müddeşşir, 1,2,3,4 ve 5. âyetler. SKT. 497, Ey libâsına bürünmüş peygamber! (ya'nî vahyin heybetinden) tır ve kendü Rabbini büyüklükle zikr et ve libâsını arıt ve necâseti terk et. F. Vaķtâ ki iş bu sûre nâzil oldu ol vaķtde ħalkları İslâm'a da'vet etmege ħükm olundu ve namâz farz olundu ve namâzı daķı tekbîr ile ibtidâ olunur ve namâzda arınmak farzdır ve reczden murâd bütlerden yâ necâsetdir ki bunun gibi pâk olmayan şeyleri terk etdirmek üzere dâ'im ol. 29. cüz, Sûretü'l-Müddeşşir, 1,2,3,4 ve 5. âyetler. KTC. 4-186, يَا أَيُّهَا الْمُدَّثِّرُ Ey örtülmüş olan vücûd-ı şerif! Mervîdir ki Ĥazreti -Şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem- ħil'at-i risāletle müşerref olmadan evvel de'b-i şerîfi bu idi kim Ĥıra' taķına gidip mağarasında ibâdet için kapanırdı. Cenâb-ı şerîfinden böyle nakl olundu kim buyurdı: Ĥıra' taķına ħalvetim tamâm olduķdan sonra ħâneme teveccüh etdim. Egnâ-i tarîķde beni cıķtırır bir şadâ işitdim. Şaķıma şoluma baķdım. Bir nesne göremedim. Ba-deķhü yuķarı baķdım. Havâda kurulmuş bir taķı üstünde bir şaķş oturur gördüm. Andan yana bir ħavf-ı 'azîm ħâsıl olup Ĥadice'ye gelüp dedim. "Beni esbâbla örtün." Örtüdklerinden sonra Ĥazret-i Cebrā'il -'aleyhi's-selām- bana bu âyetle geldi ve bu rivâyete binâ'en bazı müfessirin dediler. "Evvel inen sûre Kur'ân'dan budur" ve bazı ana zâhib oldu kim "Yā eyyühe'l-müddeşşiru"n ma'nâsı bu ki "Ey nübüvvet ve kemâlât-ı nefşâniyye ile örtülmüş olan zât-i pâk. قُمْ فَأَنْذِرْ Yerinden kalk! Ĥalka 'azâbdan korku ver." وَرَبِّكَ فَكَثِيرٌ Daķı Perverdigārını ululuğla maķşûş kıl. Ve tonlarını necâsetden pâk kıl. Zîrâ tonları taķhîr etmek namâzda vâcibdir ve ħayrisinde müsteĥabdır ve anın pâk olması ve necâsetden ħıfz etmekle olur. وَالرُّجْزَ Ve 'azâbı terk et. Ya'nî 'azâba mü'eddi olan işi işle. 29. cüz, Sûretü'l-Müddeşşir, 1,2,3,4 ve 5. âyetler. TZA. 2-413, Ey örtüsüne bürünmüş peygamber! Kalk, azapla korkut, Rabbini büyüklükle an. Elbiseni temiz tut. Azaba bais olan şeyleri bırak. Müddeşşir Süresi, 1,2,3,4 ve 5. âyetler. KKTA. 576, Ey bürünüp sarınan

kaldurdu Hâdîceye dëyü vërdi: (16) Hâdîce eyitdi: Şaçum açayım. Eger şeytân-ise gitmez ve eger elçüsi ise gider dëdi. Hâdîce saçın (17) açdı. Ol gâyib oldı. Hâdîce eyitdi: Yâ Muhammed! Sen peygâm-ber oldun. Saña gelen Cebrâ'ildür. (262b-1) Baña İslâm 'arz eyle. Ben Müslimân olurun. Sen Hâk Resûlsin dëdi. Resûl hâzreti -'Aleyhi's-selâm- Hâdîce (2) anamuza İslâm 'arz eyledi. Hâdîce anamuz Müslimân oldı. Pes evvel Müslimân olan Hâdîce (3) anamuz idi ve anuñ ardınca 'Alî hâzreti geldi ve andan Ebû Bekr-i Şiddîkî varup da'vet êtdiler. (4) Andan 'Oşmâna Sa'dî'bni Ebî Vakķāş Bin 'Avâma Talhayı da'vet êtdiler ve bunlar gelüp İslâma 'arz (5) êdüp İslâm üzerine oldılar ve Resûl hâzreti -'Aleyhi's-şalâtü ve's-selâm- gine varup halvetine oturdu. (6) Kendü hâline meşgûl oldı. Anda-y-iken gine Cebrâ'il hâzreti -'Aleyhi's-selâm- geldi. Resûl hâzretine: (7) اقْرَأْ İkra'⁷⁸⁷ dëdi. Resûl ol pür-uşul -Şalla'llāhu Ta'ālā 'aleyhi ve sellem-: مَا أَنَا بِقَارِئٍ Mā ene bi-kārî'in⁷⁸⁸ dëdi. Ya'nî Cebrâ'il: Okı! (8) dëdi. Resûl: Ben okuyucu degülin dëdi. Eyle olıcak Cebrâ'il Resûlün mübârek başını koltuğına (9) aldı şıkdı. Şol kadar şıkdı-ki Resûl buğaldı gâyet zahmet çekdi ve andan sonra Cebrâ'il (10) Resûli koyu vërdi. اقْرَأْ İkra' dëdi. Gine Resûl: Ben okuyucu degülin dëdi. Pes Cebrâ'il Resûlün (11) mübârek başını koltuğına aldı şıkdı. Şol kadar şıkdı-ki Resûl gine buğaldı. Cebrâ'il Resûl (12) hâzretine gine اقْرَأْ İkra' dëdi. Gine: Ben okuyucu degülin dëdi. Gine tutdı başını Resûlün koltuğına aldı. (13) Çün üçünci kerret tutdı şıkdı. Gine koyu vërdi. Koyı vëricek Resûl hâzretine اقْرَأْ İkra' dëdi. (14) Resûl hâzreti dahı: اقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ. İkra' bi'smi Rabbike'llezi halak halaka'l-insâne min 'alakin İkra' ve Rabbüke'l-ekremü (15) ellezî 'alleme bi'l-kalemi 'alleme'l-insâne mā lem ya'lem⁷⁸⁹ e degin okudu. Ammā Cebrâ'il evvel şıkdığında

(Habîbim!) kalk, artık (kâfirleri azap ile) korkut. Rabbini büyük tanı, elbiseni (bundan sonra da) temizle (mekte devam et), azab (a götürecekt şeyleri) terk (te yine sebat) eyle. Müdessir Sûresi, 1,2,3,4 ve 5. âyetler. KHK. 3-353)

787 Oku

788 Ben okuyamam.

789 Oku Rabbinin adıyla ki bütün mahlûkatı yarattı, insanı da bir parça kan pıhtısından var etdi; oku ve Rabbin, pek büyük bir kerem sahibidir, öyle bir Rab ki kalemle öğretmiştir. Kur'ân, XCVI. Alak Sûresi, 1,2,3,4 ve 5. âyetler. KKM. 729, (Okı Çalabun adı-y-ıla, Ol kim yarattı. Yarattı âdamıyı, uyusmış kanlardan. Okı; dakı Çalabun gey keremlül, Ol kim öğretti kalem-ile ya'nî yazuyı; öğretti âdamıya, anı kim bilmedi. (96) Sûratü'l-'Alak, 1,2,3,4 ve 5. âyetler. SKT. 538, F. Şâh Veliyyu'llâh -

ta'lim edüp ve Resüle delil olup bunca maḳāmāt-ı seyr étdürdüğinden anlayalar kim (16) ṭālibe el-bette bir mürşid-i kāmīl gerek imiş. Mürşidsüz Hāḳ yolu başarılmaz-imiş - Va'llāhu a'lem.- İmdi (17) ey 'azīz! Çün-ki ḫalveti ve ḫalvetün şartlarını ve zikru'llāhı ve zikru'llāhın şartlarını bildün ve şol yukarıda (263b-1) zikr olunan gibi zikru'llāha meşğul olup ḫalvete oturdun ve ol ḫalvetün şartlarını yerine getürdün (2) ve gökcek teveccüh-ile ḫalvet içinde Lā ilāhe illa'llāh dēmege meşğul oldu. İmden gērü gerekdür kim (3) vāḳı'ı ve düşüñi ve ḫālünjı onat vech-ile anlayasın ve vaktünjı onat vech-ile ri'āyet edesin. (4) Zīrā vakt olur maḳşūd ḳalb-ile müşāhede olur. Nite-ki 'Ömer ḫazreti -Raḍiya'llāhu 'anhu-ya vāḳı'ı oldı: (5) رَاٰی رَبِّي قَلْبِي Ra'eye Rabbī ḳalbī⁷⁹⁰ dēdi. Eger eydilürse kim: Müşāhede bir nev' üzerine mi olur yoksa her ṭālibe (6) isti'dādı deñli mi olur? Belī. Müşāhede mütefāvit⁷⁹¹dür. Her ṭālibe ḳalbinün inşirāhı deñli müşāhede (7) olur. Meşelā vakti-ki göñül gözinden zikru'llāh ile ḫicāb götürile ḫaḳīḳat-i Hāḳ rūḫa yētişe (8) mütecellī ola. Ol vakt rūḫ fānī olur. İnsān varlığının ḫaḳīḳatinden ḫiç nesne ḳalmaz. Ol (9) vaktin nazāre-i Hāḳḳa Hāḳḳdan gayri kimse érmez. Bir nev' müşāhede budur kim çün-ki göñül āyīnesi şāfī (10) ola zikru'llāh ile nūr-ı Hāḳ anda mütecellī olur. Tālib göñül gözünün başireti nūrı-y-le müşāhede-i (11) ma'rifet-i Bārī ḫāşıl eder. Pes çün-ki ṭālib kendü göñlinde müşāhede étdi ammā orada degül idi. (12) Zīrā Hāḳ mekāndan cihetden münezzehdür. Ger-çi likā'-i maḫbūb göñül āyīnesinde mün'akis olur āyīnede (13) görünür. Ammā āyīnede degüldür taşradadur ve bu söz ehline āşikāredür. Pes ṭālib olup (14) ehl-i zikr olan ehl-i ḫalvet olan kimseler gey ḫāzır olup ve gey şādık olmaḳ gerekdür kim (15) vāḳı'asını ḫālını ve uyḳusını teveccühünü gözetmek gerekdür. Vakt olur ṭālibe bunun gibi müşāhedeler (16) olur ve vakt olur cem' olmaḳ olur ve fānī olmaḳ olur ve bāḳī olmaḳ olur ve bunları (17) ḳarşu şeyḫe 'arz etmek gerekdür ve şeyḫün şüretinden teveccühin ırmamaḳ gerekdür. Zīrā kim (264a-1) şeyḫün süretine şeyṭān mütemeşşil olmaz. Anun içün kim bu şeyḫler uymışlardur Resül ḫazretine -'Aleyhi's-şalātü (2) ve's-selām-a zāhirleri-y-le ve bāṭınları-y-le ve sırları-y-le 'alāniyyeleri-y-le. Ya'nī tamām ittibā' etmişler ve irşād taḫtına (3) oturmuşlardur Hāḳḳun destūrı-y-le ve Resülün destūrı-y-le ve şeyḫ-i

790 Kalbim Rabbimi gördü.

791 mütefāvit مُتَفَاوِتْ Ar. birbirine muhtelif ve gayri münāsib olan. Terc. 2-257

kâmilün icâzeti-y-le. Pes şeytân Resûl (4) şüretine mütemeşşil olup görünmediği gibi Resûle uyan şeyh şüretine mütemeşşil olup görünmez. (5) Nite-kim Resûl -Efḍalü's-şalāvāt ve ekmelü't-taḥiyyāt-⁷⁹² buyurur: مَنْ رَأَى فَقَدْ رَأَى فَإِنَّ الشَّيْطَانَ لَا يَتَمَثَّلُ فِي وَلَا بِصُورَةٍ الشَّيْخُ تَابِعًا للنبِيِّ عَلَيْهِ السَّلَامُ Men re'anîfe-ḳad rā'nî fe-inne's-şeytāne lā yetemessselü (6) fî ve lā bi-şüreti's-şeyhi izā kâne's-şeyhu tābi'an li'n-nebiyyi 'Aleyhi's-selām.⁷⁹³ Pes Resûl ḥazretinün şüretinde (7) ve-yā Resûle uyan şeyhler şüretine daḥı girüp görünmez. Ammā ekşer şüretlere temessül eder ve t̄alibe kendüyi (8) gösterür ve nûrını gösterür. Anuḡ daḥı nûrınun rengi olur ve 'alāmeti olur. Bazı vakt nûrı kızıl (9) ve şaru görünür ve şol t̄alib kim gerçek irādeti ve gerçek teveccühi var. Şeytân anuḡ nazarına gelicek şol (10) şuya düşmüş toz gibi erir gider ve-yā şol güneş görmüş kar gibi ve-yā oda girmiş kurşun (11) gibi durduğu yerde hem-ān maḥv olur t̄alibün nazarına gelicek. İşitmedün mi Aşḥābu Kehfün itini? Yétmiş bin (12) şeytân çerisini bir kerret huv! demeg-ile helāk eyledi. Birisi ol mağaranun yöresine gelimedi igvā edelerdi. (13) Pes t̄alib-i Ḥaḳ olan kişi yahşî irādet-ile rāst teveccüh-ile oturup zikru'llāha meşḡul olmak gerekdür. Keşfe (14) kerāmete muḳayyed olmamak gerekdür. Dürişmek cehd etmek gerekdür. Tā şuna dek kim levnsüz renksüz (15) keyfiyyetsüz nûrlar ḥāşıl ola ve dürlü dürlü tecelliler ḥāşıl ola ve beşerîyyeti zā'il ola ve andan beşerîyyeti (16) bi'l-küllî fānî ola. Zîrā izālet-i beşerîyyet vardur ve fenā'-i beşerîyyet vardur ve maḥv vardur ve maḥvdan (17) maḥv olmak vardur. Ya'nî maḥv-ı şifāt-ı zemīme vardur ve işbāt-ı şifāt-ı ḥamīde vardur ve maḥv-ı āşār-ı beşerîyyet vardur (264b-1) ve işbāt-ı şifāt-ı vaḥdāniyyet vardur. Pes maḥvdan maḥv demek budur. Hem-çün-ān gine fenā var ve fenādan (2) fenā var. Fenā fenā-yı şūrīdür ve fenādan fenā fenā-yı şifatdur ya'nî beşerîyyetdür. Ey 'azîz! Bunda söz (3) çokdur söylersevüz söz uzar. Maḳşûda gelem. Pes t̄alib sa'y-ile cehd-ile şuna dek vara kim (4) tecellî'-i ḳahr ve tecellî'-i luḡ ḥāşıl ola ve kendü vücūd-ı mecāzîsinden bi'l-küllî fānî ola ve vücūd-ı ḥaḳîḳî-y-le (5) mevcūd ola. Ya'nî Ḥaḳ -Ta'ālā- ol zākir ḳulına tecellî eyleye celāl-i şifāt-ile ve tecellî'-i celāl-şifātı sebebi-y-le (6) ol zākirün benliği ḥicābı bir uğurdan götürile ve andan daḥı Ḥaḳ -

792 En faziletli dualar ve en kâmil selâmlar onun üzerine olsun.

793 Kim ki beni gördü elbette beni görmüş demektir ve şüphe yok ki şeytan, benim suretime giremez ve şeyhin suretinde de görünemez. Şayet şeyh, nebî -'Aleyhi's-selām-a tabi ise onun suretine de giremez.

Ta'ālā-nuñ cemālî şıfâtınuñ tecellîsi (7) zâhir ola. Ol zâkirüñ fânî olmuş vücūdunı bâkî eyleye. Pes imden gèrû ol zâkire nelik (8) nitelik kalmaya. Nite-kim ba'zı 'urefâ demişlerdür: فَإِذَا أَقْتَاهُ عَنْهُ بِصِفَتِ الْجَلَالِ يُبْقِيهِ بِصِفَتِ الْجَلَالِ فَلَمْ يَبْقَ لَهُ إِلَّا فِي وَبَقَى فِي الْعَيْنِ Fe-izā efnāhu 'anhu bi-şıfatî'l-celālî yübķihi bi-şıfatî'l-celālî fe-lem (9) yebķa lehü'l-eynü ve beķā fi'l-'ayni.⁷⁹⁴ Pes bundan ötesinin ħaberi bî-ħaberlere dênilmez. Dênilse (10) daķı fā'ide vèrmez bel-ki ziyān eder. Beyt:

Müdde'î şorma ki yokdur saña rü'yetden ħaber (11)

Bî-ħaberlere ħaber dênilse eder bil zarar

Görmek isterseñ ol sultānıñ cemāl-i şem'ini

Var (12) enāniyyet sebālini⁷⁹⁵ gözünnden sil gider.⁷⁹⁶

Pes şol nesne kim görmelüdür anı işitmeg-ile olmaz ve ol (13) nesne kim dadmaludur ol gine dadmayınca olmaz. Görmege işitmek aña fā'ide vèrmez ve bu daķı (14) görmelüdür işitmeli degül dadmaludur şormalu degül: مَنْ لَمْ يَلْقَ لَمْ يَعْرِفْ Men lem yezuk lem ya'rif. Dadmayan bilmez. Ammā (15) bu maķām ger-çi-kim nihāyet görünür velikin bidāyetdür. Bidāyet bilene hidāyetdür. Nihāyet bilene dālāletdür. (16) Pes sülük şimdiden gèrüdür. Burada laţif su'aller cevāblar vardur ve şimdiden gèrû (17) olan seyrde sülūka سَيْرُ مَعَ اللَّهِ seyrün ma'a'llāh⁷⁹⁷ dèrler. Ammā ma'ıyyet bu maħalde ol ma'nıye olmaz ki Hāķ -Ta'ālā-nuñ (265a-1) ķul-ile vaħdeti ola daķı keşret olmaya. Eyle degül bel-ki ma'nî bunda şöyle olur kim: Meşelā: Bir ķişi bir (2) ķaţreyi bir baħre bıraksa işneyniyyet ol baħrüñ vaħdetinde müstağrak olur. Bir vech-ile kim ittiħād olmaz. (3) Ol işneyniyyete baħrden ġayri kimse muţţalî olmaz. Eger vaħdet ola-y-dı orada işneyniyyet olmaya-y-idi. (4) Gine 'ālem-i beşeriyyete gelinmeye-y-idi. Pes bunda ma'ıyyet ve ġaybiyyet bir dürlü anlanursa taħķik bilsün kim (5) ġalaţa düşdiler. Zîrā zâkir bu maķāmlara geldüğinden şonra gine 'ālem-i beşeriyyete gelse gerekdür. İrşād (6) taħtına oturup ħalka irşād etse gerekdür. Ammā söz andadur kim şimdiden

⁷⁹⁴ O, celāl sıfatıyla fena olduğunda celāl sıfatıyla bakî kalır ve hiç bir yerde kalmaz (yalnızca) gözde bakî kalır.

⁷⁹⁵ Bu kelime "perde" ve "katarakt" anlamına gelen "sebel" olmalıdır. Çünkü kaynaklarda "sebāl" şeklinde bir kelimeye rastlayamadık. Sözlük bölümündeki "sebel" maddesine bakınız.

⁷⁹⁶ Vezni: Fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilün

⁷⁹⁷ Allah ile seyr etmek.

gerü ṯalib nefsine (7) siyāset etmekden müstağnî olur mı yoksa olmaz mı? Ya'nî artuk oruclar ṯutmağdan ve artuk (8) namāzlar kıılmağdan ve ziyāde haclar etmekden fāriğ olur mı yoksa olmaz mı? Olmaz. Nefsine gine (9) siyāset gerekdür. Ziyāde oruclar ve namāzlar ve haclar etmekden ihtiyāc kesilmez ve ol ihtiyācum (10) kesildi şanup kendüyi kapup koyu vērüp nefsānî lezzetlere meşgūl olanlar yañıldılar. Anuñ-içün (11) mücerred farz işlemege kanā'at étdiler ve şol ziyāde cāriyeler ve ziyāde yémekler tena'umlar édenler ger-çi-kim (12) gine maħcūb olmazlar. Ve-līkin durıgurlar ayruk dağı seyr-i sülūk édemezler. Pes seyr-i sülūk (13) gine mücāhede gerekdür ki günden güne teraḳḳî olmağa ol Hāzrete mülāzemet gerekdür. Nite-ki ol Hāzretde (14) muḳarreb olanlardan birisine ḥitāb-ı 'izzet yétişmiş kim: *أَنَا بَدَكَ الْإِلَازِمُ فَالْتَزِمْ بَدَكَ* Ene büddeke'l-lāzımu fe'lzem büddeke.⁷⁹⁸ Ya'nî: Senüñ (15) gāyet gereklüñ benem baña mülāzemet eyle demek olur. Eyle olsa buralara gelüp gine 'ālem-i beşeriyete (16) gelen kişiler el-bette çok çok oruclar ve çok namāzlar ve güci yéterse haclar etmek gerekdür. İştmedüñ mi (17) ol iki cihān faḫrı Muḥammed-i Muştafa -Şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem- toḳuz günde bir kerret yérđi. Vaḳt olurđı (265b-1) ve bu ḥod meşhūrdur kim cemī'-i 'ömrinde nefsini arpa etmegine toymadı ve gecelerde dāyım uyumamak (2) anuñ işi idi. Ayağın durup értelere dek 'ibādet etmekden ayağın ṯurmağdan mübārek (3) ayakları şişerdi. Értelere degin 'ibādet éderdi. *وَمِنَ اللَّيْلِ فَتَهَجَّدْ بِهِ نَافِلَةً لَكَ* Ve mine'l-leyli (4) fe-tehecced bihî nāfileten leke⁷⁹⁹ āyeti anuñ ḥaḳḳında gelmişdi bu deñlü cehdi var-iken. Eyle olsa fāriğ olmağa kimseye mecāl yokdur ve (5) Şeyḫ 'Abdu'llāhi Tüsteri dérlerdi bir şeyḫ-i kāmīl var-idi -Raḥmetu'llāhi 'aleyhi.- Ol ṯaliblığı ḥālinde (6) yedi günde bir kerret yérđi ve şonra mertebesi yücelüp şeyḫ olıcaḳ bir ayda bir kerret yer oldı. (7) Eydürdi-kim: Kaçan yësem za'if olurun ve kaçan acıksam kuvvetlenürin dérđi. Ya'nî kaçan yësem seyrüm (8) za'if olur ve kaçan acıksam seyrüm ḳavī olur demek olur. Yémekden murād toymağdur. Vaḳt olurđı-ki (9) Şeyḫ

798 Sana en çok gerekli olan benim, yanımdan hiç ayrılma.

799 Gecenin bir kısmında uyanıp namaz kıl... Kur'ân, XVII. İsrâ Sûresi, 79. âyet. KKM. 331. (Dakı gecenin bir nicesin uyanuk ol anda *ya'nî namaz kıl...* (17) Sûratü'l-İsrâ, 79. âyet. SKT. 225, Ve gecenin ba'zısında uyanuk ol, Kur'ân ile gece kalkmak... 15. cüz, Sûretü'l-İsrâ, 79. âyet. KTC. 2-232, *وَمِنَ اللَّيْلِ فَتَهَجَّدْ بِهِ* Ve gecenin bir miḳdârını namāz için kalkup içinde uykuyu terk et. 15. cüz, Sûretü'l-İsrâ, 79. âyet. TZA. 1-443, Gecenin bir kısmında da uyanıp gece namazı kıl... İsrâ sûresi, 79. âyet. KKTA. 291, Gecenin bir kısmında da uyanıp onunla (*Kur'ân ile*) gece namazı kıl... İsrâ sûresi, 79. âyet. KHKM. 2-521)

‘Abdu’llāhi Tüsteri altmış gün olurdu bir kerret karnın toyurmazdı ve Şeyh Muhammed-i Hâfîf dârlardı (10) bir şeyh dağı vardı -Raḥmetu’llāhi ‘aleyh- her yılda dört kerret ḥalvete girürdi otururdu. Tamām kırkar (11) gün her bir ḥalvetinde bir kerret yemecik yêrdu ve hergiz eyegüsin yere kômazdı. Bir gâce gâyet yorgunluk (12) vâkı‘ oldu. Bir-ez vâkt kendüyi dînlendürmek için arḳası üzerine yatdı. Hem-ân sâ‘at (13) gördi-kim ol iki cihānuḡ faḫri ve cemī‘-i peygām-berlerüḡ sultānı Muhammed-i Muştafā -‘Aleyhi’s-selām- ayağı (14) ucında öri tûrur. Eydür: Yâ Şeyh Muhammed-i Hâfîf! Ne yatarsın? Bu tarîḳ-i Hâḳdan yüzüḡi çevürdüḡ mi? (15) Hâḳkuḡ ‘izzeti-y-çün bu tarîḳ-i Hâḳdan yüzün çevirüp nefse gıdāsın vêrene Hâḳ -Ta‘ālā- bir ‘azāb (16) eyleye kim hîç bir Yehûdiye ve bir kâfire ve hîç bir millete êtmeye dêr. Şeyh Muhammed-i Hâfîf tiz tûrı geldi. (17) Āb-dest aldı ḥalvetine girdi. Kırk çilleyi biri biri ardınca oturdu çıḳmadı. Ya‘nî kırk kez (266a-1) kırk gün ḥalvetde oturdu. Bir lahza nefsinı dînlendürmedi. Āḫir kırkda çille-ḡāne içinde cān (2) vêrdu. Beyt:

Bu yolda cān vêrendür gey bahādur

Ki ol ‘aşîḳa dîzār ḳan bahādur⁸⁰⁰

(3) ‘Azîz! Çün-ki tâlib maṭlûba yêtişdi ḳul sultāna ulaşdı. Kişi ‘amelini ihlāşa getürdi. Tâlib (4) vücûd-u mecâzîsinden ḳurtuldu ve vücûd-u ḡaḳîḳî-y-le mevcûd oldu. Tâliblik mürîdlik maḳāmından ḳurtuldu (5) murādlik maṭlûblik maḳāmına êrişdi. Pes iş şimdiden gerüdüḡ ḳorḳu şimdiden gerüdüḡ. El-muḫlişüne (6) ‘alā ḡaṭarin ‘azîmin⁸⁰¹dür. Su‘âl. Bu mertebeye yêtişen tâlibüḡ teveccühi şeyḡden kesilür mi yoksa teveccühünü gine (7) şeyḡine êder mi? Cevāb. Eger şeyḡüḡ maḳāmı ‘ālî-y-ise ednā a‘lāya teveccüh êder. Hem a‘lādan (8) ednāya fā’ide nüzûl êder. Ya‘nî feyzi fā’iz olur. Ammā eger mertebede şeyḡine varup yêtişdi-y-se (9) teveccühünü şeyḡine êtmez. Bel-ki teveccühünü Hâḳḳa êder eger feyz-i İlāhî almaḡa ḳādir olı bilürse. Zîrā bu (10) tâlibüḡ ihtiyācı şeyḡden kesilmek Allāhı kāmîl sevmeg-ile olur ve Allāhı kāmîl sevmek dağı kendüde (11) maḡbûb tecellî êtmeg-ile olur ve maḳşûd ki maḳşûd-u muṭlaḳdur. Tecellî êtmek kendünüḡ kendülüḡi bi’l-küllî (12) kendüden fānî olmaḡ-ile olur. Pes bunlar hep ḡâsıl oldu-y-sa şeyḡden ihtiyāc kesilür. Teveccüh (13) dağı Hâḳḳa

800 Vezni: Mefā‘îlün / mefā‘îlün / fa‘ülün

801 Muhlisler, büyük tehlikededirler.

ıoğrılır. Ammā bunda bir söz dağı vardır. Söz oldur kim: Kişinün kendüligi kendüden fānī (14) olmaz Hağ anda tecellī etmeyince ve Hağ dağı tecellī etmez kendüligi kendüden fānī olmayınca dedük. (15) ‘Aceb sözdür. İbn-i Fārūd⁸⁰² da kıaside-i tā’iyyesinde demişdür kim beyt:

وَلَمْ تَهْوِنِي مَالَمْ تَكُنْ فِيَّ قَانِيًا ، وَلَمْ تَقْنِ مَالَا تَجَلَّى فِيكَ صُورَتِي

Ve lem tehvini mā lem (16) tekün fiyye fāniyyen

Ve lem tefne mā lā tecellā fike şüreti

Bu sözün ma’nisi budur kim ya’nī demek olur kim: (17) Sevmedün sen benüm zātümü bende fānī olmayınca ve fānī dağı olmazsın şüretüm tecellī etmeyince. (266b-1) Ya’nī benüm celālüm şıfat-ı tecellisi seni fānī etmeyince ve cemālüm şıfat-ı tecellisi seni gine bākī (2) etmeyince sen beni sever degülsün demek olur. Pes böyle olmayınca fānīnün bākīyi sevmege (3) ne mecālī var ve-yā hādisün kadīmi bulmağa ne kudreti var. Pes kadīm kadīmi sever. Kāmil sevmek (4) oldur kim bākī bākīyi müşāhede eder. Şeyh Ca’fer-i Şādık: عَرَفْتُ رَبِّي بِرَبِّي ‘Areftü Rabbī bi-Rabbī⁸⁰³ dedügi hem-ān (5) böyledür. Fe’fhem. Sözi uzatduk. ‘Arife bir söz yeter. İmden gerü kitābı tamām edelüm. (6) Çünki Allāhı kāmil sevmek ve Allāhdan gayriden uşanmak hāşıl oldu nefis kemāle yetişdi. (7) Dedüğümnden bu anlanmasun kim bundan öte tālībe mertebe olmaya. Eyle degül bel-ki bu ibtidādur henüz (8) bundan öte mertebeye nihāyet yokdur. Ammā imden gerü şeyhün hüsn-i rızası-y-le ve Hağğun emri-y-le (9) ve Resülün destürü-y-le varup bir köşede oturup şeyhün nefsin bekleyüp tālībleriün terbiyetine (10) meşğül olmak gerekdür. Şol pīrinden gördügi gibi başlayup arkun arkun tālībleri yola (11) çekmek gerekdür -Va’llāhu a’lem.-

دَرْ بَيَانِ نَصِيحَاتِ

Der Beyān-ı Naşīhat

(12) Bilgil imdi ey ‘aziz! Çün-ki mürşid katında meşğül olduñ Hağ -Ta’ālā- kereminden lutfinden (13) seni kabül eyledi ve bu mertebeleri saña ihsān eyledi hicāb gözünğden

802 Öteki nüshalarda İbn-i Fārid şeklindedir.

803 Rabbimi Rabbimde bildim.

götürdi. Her kancaru (14) bakarsan gözüne dost görünür oldu. Hemîşe h d y d id n ve benlik hic bı altında (15) k lmı du . Şimdi y dlık bili lige döndi. Hic b ortadan g t rildi.  kilik gitdi birlik (16) oldu.  mden gerü sağa dost tarafından dürlü dürlü i s nlar yetişse gerektür ve dürlü (17) dürlü tecelliler olsa gerektür ve her geceler n k dr ve her günlerün bayramdur ve her yer sağa Ka be (267a-1) ve mescid-i  udsd r. Z r  şimdiden gerü senün y lduzun sa adet burcından doğar ve sa adet (2) devrini devr n  der ve sa adet burcından seyr n  der. Amm  sen dağı gerektür kim bu a ma r r (3) olmayasın   yle taşavvur  tmeyes n kim: Hem- n i  m bitdi ve s l kum tam m oldu. Bundan  te (4) dağı mertebe yokdur.  anmayas n kim eyle degül. Pes bundan öte mertebeye nih yet yokdur. Dağı  un  (5)   yle ta  k k bilgil kim: Bir t lib n yüz yıl ömri olsa bu yüz yıl ömrini tam m s l k ile ge urse (6) yüce yüce mertebelere  ri se kim şimdiye değin bu ma  ama hiç bir vel  yeti memi d r de e ta  k k (7)   yle bilsün kim: S l ka k dem dağı şimdi ba dı ve bi  yıl dağı ömri olup s l k  derse (8) bir neb n n kıdemi ba du ı y re anın ba ı  ri mez. Pes   n h l böyledür geçe gündüz (9)  alı mak gerek cidd   cehdi  omamak gerektür. Günden güne tera  ide olmak gerektür. Res l (10) h zretin n - alla l hu  aleyhi ve sellem-d yim  u h di ini fikr  tmek gerektür buyurdi: *مَنْ اسْتَوَى يَوْمَيْنِ فَهُوَ مَغْبُوتٌ* Meni stev  (11) yevmeyni fe-hüve ma b nunun dedi. Ya n : Her kimün ki iki g ni ber- -ber olsa ma b ndur. Ya n  (12) demek olur kim: Her kimün kim günden güne H k -Ta  l -y-ile  urb  ziy de olmaz-ise ol ma b ndur. (13) Ya n  bir kimse bu gün  at   td  i menzilden dağı yüce menzili  at   tmese ol ma b ndur. (14) Ya n  bu gün  at   td  i menzilde kılsa ol ma b ndur demek olur. Pes günden güne (15) tera  i gerektür sa y gerektür. Su  l eyd rl r kim: Y  evliy n n  or us  gider⁸⁰⁴ d rl r. Nite-kim (16) H k -Ta  l -  ur anda buyurur: *إِنَّ أَوْلِيَاءَ اللَّهِ لَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ* El  inne evliy    l hi l  h vf n  aleyhim ve l  h m yah zen ne⁸⁰⁵ d r. (17) Y  bu giden  or u ne  or udur?

804 mi?

805 Bilin, haberdar olun ki   p e yok ki Allah dostlarına ne korku vardır, ne de mahzun olur onlar. Kur  n, X. Yunus S resi, 62.  yet. KKM. 244. ( y bayık Tanrı dostları, korku yokdur anların üzere, ne dağı anlar kayurular *ya n    r da*. (10) S ratu Y nus, 62.  yet. SKT. 161, Haberd r ol, elbette All  h n dostları hiç  or u yokdur anlar üzerine ve degildir anlar  am lciler. 11. c z, S ret  Y nus, 62.  yet. KTC. 2-128, *إِنَّ أَوْلِيَاءَ اللَّهِ* Bilin kim  ale t-ta  k k H d  n n dostları. *لَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ* Ne üzerlerine  or u var ve ne kendüler    n k olurlar. 11. c z, S ret  Y nus, 62.  yet. TZA. 1-335, Haberiniz olsun ki Allahın velileri için asla korku yokdur. Onlar mahzun da olmazlar. Y nus S resi, 62.  yet. KKTA. 217, Haberiniz olsun ki Allahın veli (*kul*) ları için hiç bir korku yokdur. Onlar mahzun da olalacak de ill rd r.

Cevāb. Belî! Evliyādan korku gider. Şol korku gider kim (267b-1) evliyādan ya'nî evliyānuñ göñliñden korku kim ol dünyānuñ ve dünyāda ne var-ise anuñ korkusudur (2) ve dañı cennete girmemek korkusudur. Pes bu korkulardur evliyādan giden. Ammā Hakk -Ta'ālā- (3) korkusudur evliyānuñ göñlinde kalan halkuñ korkusundan ziyādedür. Ne kadar ki ma'rifet ve kurb (4) ziyāde ola havf ve haşyet dañı ziyāde olur. Nite-kim Hāzret-i Resūl -Şalla'llāhu ta'ālā 'aleyhi ve sellem- buyurur: (5) *أَنْتِ لَا عَلَمَهُم بِاللَّهِ وَأَشَدُّهُمْ خَشْيَةً* Innî lā 'alemehüm bi'llāhi ve eşeddühüm haşyeten.⁸⁰⁶ Pes bu hadîşde Resūl hāzreti kendünün korkusu (6) ziyāde idügin bildürür. Her kim Tanrıdan korkmasa ol ziyānkār olur. Eyle olsa evliyāda (7) korku ol imiş kim 'azāb-ı bu'd-ile mu'azzeb olmağdan korkarlar imiş. Ya'nî Hakkuñ dîzārından (8) ırak olmağlığı-ile demekdür. Bir gün Sultānū'l-ārifīn Şeyh Bā-Yezīd-i Bestāmī -Raḥmetu'llāhi 'aleyh- bir (9) mürīdi-y-le seyyāhlık édüp giderlerdi. Bā-Yezīd oruc tutardı. Bir dereye uğradılar kim ol (10) dere toptolu yılan idi. Degme yılanlar var-idi kim birisini bir kişi ancak atlar-idi. Aḥ-şām olunca (11) yılanları atlayı atlayı gitdiler. Aḥ-şām olıcağ şeyh seccādesini şöyle yılanlar üzerine bıraktı (12) dañı namāz kıldı. 'Ādeti-y-di aḥ-şām namāzın kılduğı yerde şabāha degin otururdu ihyā éderdi (13) ve érte namāzın ve işrāk namāzın kılmayınca ol aradan tırı gelüp gitmezdi. Gine ol arada (14) dañı bayağı 'ādeti üzerine şabāha degin namāz kıldı ihyā eyledi. Ol mürīd şabāha degin n'eyleyesin (15) bilmedi. Korkusundan hiç rāḥat olmadı bî-ḥuzūr oldu korkudan yılan şoka dēyü. Ammā (16) şeyhün hiç derdi olmadı. Çün şabāh oldu şeyh gine hemişegī 'ādeti üzerine aḥ-şām (17) āb-desti-y-le érte namāzın ve işrāk namāzın kıldı. Çün namāzdan fāriğ oldu hoş gine bayağı gibi (268a-1) virdin okudu. Kalkdı gine yolına gitdi. Derviş şeyhün seccādesini kaldırdı gördi-ki şeyhün (2) seccādesi altında bir büyük ef'ī yılan yaturmuş. Derviş yılanı gördi korkusundan 'aklı gitdi. (3) Eydür: Yā şeyh! Bak iş-bu yılana nice rāḥat olduñuz. Bu gece ben korkumdan öli yazdım dēr. Şeyh (4) eydür: Ol Allāh ḥakkı-y-çün kim dünyāda ve āḥiretde andan özge maḥşūdum yokdur. Bu geceki ḥuzūr-ı (5) şafā⁸⁰⁷ yı dañı sefere çıkalı bulımadum dēdi. İmdi ey 'azīz! Evliyā Hakkdan özgeyi bilmez. Dünyāda (6) andan ayruğa kalmaz korku Hakkdan-durur bunlara. Hem-ān

Yūnus Sūresi, 62. āyet. KHMK. 2-24)

806 Şüphe yok ki onlar, benim bildiklerimi bilselerdi daha şiddetli korkarlardı.

807 "ḥuzūr u şafā" yerine

kimseden korku hiç bular bulmaz. Pes bunlar (7) Allāhdan korkdukları-y-çündür ki dün gün ‘ibādet t̄ā‘at ve mücāhede üzerine olurlar. N’eylesünler (8) insānı Hāk -Ta‘ālā- sa‘y için yaratdı. Nite-ki buyurdı K̄ur’ānda: وَأَنْ لَّيْسَ لِلْإِنْسَانِ إِلَّا مَا سَعَى Ve en leyse li’l-insāni illā mā se‘ā⁸⁰⁸ (9) İmdi ey ‘azīz! Zinhār ve zinhār sen de gece ve gündüz sa‘y üzerine olmak gereksin. Ben ehl-i kerāmetin (10) ve ehl-i taşarruf oldum dēyüp kimini öldüreyim kimisini yetüreyim ve kimini şöyle edeyim ve kimini böyle edeyim (11) demeyesin ve bizden ilerü gidenler her birisi bunca anca kerāmetler zāhir etmişler şöhet kesb etmişler. (12) Kendüler gitmiş bu ‘ālemden söylenü adları kalmış. Ben dağı bu halk içinde bir iş işleye-kim bağı (13) dağı bu halk uysunlar demeyesin ve-yā oğul kız yā eş dost hātırı-y-çün ve-yā dünyāya meyl (14) edüben bir iş ve-yā taşarrufcuğ edeyim şanmayasın kim mertebenden düşersin Belām gibi (15) Berşaysā gibi merdūd olursın. Ayruğ gine tırmağ olmaz. Maḥrūm-ı ebedī kalursın. Maḥcūblardan (16) olursın -Ne‘ūzū bi’llāhi.- Pes bu yolda kendü ihtiyārı-y-le iş işlemek merdūdliğa sebebdür. (17) Ammā senün ḥaberün yoğ-iken sağı kerāmet olsun dēyü Hāk -Ta‘ālā- tarafından olursa (268b-1) ol iş Allāhındur. Bir velī kendü ihtiyārı-y-le kerāmet zāhir etse ebedī merdūd olur. Şeyḥ (2) Ebū ‘Aliyyi Daqqāk -Raḥmetu’llāhi ‘aleyh-: كَمَا قَرَضَ اللَّهُ عَلَى الْأَنْبِيَاءِ إِظْهَارُ الْمُعْجَزَاتِ وَقَرَضَ عَلَى الْأَوْلِيَاءِ كِتْمَانُ الْكِرَامَاتِ Ke-mā faraža’llāhu ‘ale’l-enbiyā’i izḥārü’l-mu‘cizāti ve faraža (3) ‘ale’l-evliyā’i kitmāni’l-kerāmāti. Ya‘nī demek olur kim: Şol enbiyālara mu‘cizāt izḥār etmegi (4) farz etdügi gibi Allāhu -Ta‘ālā- evliyāya dağı kerāmetin gizlemegi farz eyledi demek olur ve bu ḥadiş (5) dağı vardır kim: عُقُوبَةُ الْأَنْبِيَاءِ حَبْسُ الْوَحْيِ وَالْمُعْجَزَاتِ وَعُقُوبَةُ الْأَوْلِيَاءِ إِظْهَارُ الْكِرَامَاتِ Uqūbetü’l-enbiyā’i ḥabsü’l-vaḥyi ve’l-mu‘cizāti ve ‘uqūbetü’l-evliyā’i izḥārü’l-kerāmāti.⁸⁰⁹ (6) Pes bundan bilindi kim kişi kendüyi bilmezler maḥāmına koyup fāriğ olmak ḥayrludur ve Hāk -Ta‘ālā- (7) ḥazretinde

⁸⁰⁸ Ve gerçekden de insan ancak çalıştığını elde eder. Kur’ân, LIII. Necm Sûresi, 39. âyet. KKM. 2-628. (dakı kim << yokdur âdamınun, illā ol kim işledi >> (53) Sûratü’n-Necm, 39. âyet. SKT 439. Şu ki erişmez insana meger ol şey ki işledi. 27. cüz. Sûretü ve’n-Necm, 39. âyet. KTC. 3-115. وَأَنْ لَّيْسَ لِلْإِنْسَانِ إِلَّا مَا سَعَى Dağı ‘ale’t-taḥkik iş budur ki âdem oğluna çalışdğı nesneden özge bir şey olmaz. 27. cüz. Sûretü’n-Necm, 39. âyet. TZA 2-340, İnsân için kendi sa‘yinden (çalışmasından, emeğinden) başka bir şey yokdur. En-Necm Sûresi, 39. âyet. KKTa, 528, Hakikaten insan için kendi çalışdğından başkası yokdur. En-Necm Sûresi, 39. âyet. KHMK, 3-976)

⁸⁰⁹ Nebîlerin cezası vahyi ve mucizeleri haps edip göstermemelerinden, velîlerin cezası kerametlerini açıkça göstermelerindendir.

ziyāde mertebeye sebebdür. Taḥkîk şöyle bilgil kim ḥavf-ı ḥātîmet evliyādan gitmez. (8) Ḥātîmesinden ḳorḳan kimseler dāyîm yolın gözedürler dāyîm nefsinün başını mücāhede çeküci-y-le (9) döger taḳvā oyanını başından gidermez. Nefsini merkeb edinüp biner. Ḥaḳ yolına ṭurmadın çapar. (10) Ey ‘azîz! Bu Taṅrı dostları ve Taṅrı ile biliş ‘aşıḳlar fîl bendi gibi olurlar. Nefslerinün (11) başlarından mücāhede çengālîni gidermezler ve nefsleri üzerine ḥavāle olup diledükleri yere iledürler (12) güc-ile daḥı sürine bu ḳalan ḥaḳ gibi nefsleri anlaruḡ üzerine ḥavāle ola. Daḥı ārzü oyanını (13) başına ura daḥı diledüḡi yere çeke ilede şerī‘ate muḥālefetler êtdüre ḥāşā ve kellā. Ger-çi ba‘zı (14) meşāyihler demişlerdür: Ol mertebe-i şeyḫiyyete yėtişen kişiler ḥelālden şerī‘at otlaḳlarında (15) nefslerini otarsalar rûḥları maḥcûb olmaz demişler. Biz daḥı öyle dērüz. Ammā biz eydürüz kim: (16) Rûḥ kendü maḳāmında ger-çi kim maḥcûb olmaz ve-lîkin ilerü daḥı yörimez. Zîrā nefs behîmesini (17) ḥelāl otlaḳlarda güdenler nefslerinün ḥar-bendi olmuş olurlar. Pes bunı böyle eylemek (269a-1) nefse ḥar-bende olmuş olur ve ḥar-bendelige rāzî olmuş olur. Gör aḥı şol ‘azîzleri! Şol (2) ḥelāl loḳmayı daḥı nefslerine doyınca vērürler mi? Sulṭānū’l-‘arîfîn Bā-Yezîd-i Beştāmî - Raḥmetu’llāhi ‘aleyh- (3) yemegini şuyını nefsinün ölçüye düzüp dururdu. Zārûret olmayınca yemezdi ve zārûret olmayınca (4) söylemezdi ve bu söylemek ve uyumak ḡidā-i nefsdür. Gece şubḥa dek ‘ibādet ederdi. Uyusa daḥı (5) az uyurdu. Bir gece nefsini ‘ibādet üzerine süst gördi. Fikr êtdi ol ‘aḳl issi gördi-kim (6) bu süstlîḳ buḡa yemegi ve şuyı bayaḡı gibi vërmedüḡinden imiş. Ya‘nî yemegini hemîşegî yêdüḡinden (7) bir loḳma artuḳ vërmiş ve şuyı daḥı bir yudum artuḳ vërmiş. Çün-ki bildi nefsinün ‘ibādeti süst (8) olduḡı ṭa‘āmı ziyāde yemekden imiş. Der-ḥāl and içdi kim bir yıl yemeye içmeye. Bir yıl tamām ne yêdi ve ne (9) içdi. Bu sözüüm saḡa ‘aceb gelmesün kim evliyālar bir yıl yememek āsān olur. Zîrā bunlara ḡidā-yı (10) rûḥānî gelür daḥı ṭayy-ı ṭa‘ām ederler. Bir yıl iki yıl yemezler nesne daḥı ölmezler. İşitmedün mi? Aşḫāb-ı (11) Kehf ḳavmini üç yüz ṭoḳuz yıl yatdılar yemediler içmediler daḥı söylemediler ölmediler. Daḥı (12) sūre-i Kehfde bunlaruḡ ḳışşası gelür. Mevlānā ḥazreti Sulṭān-ı Bā-Yezîdüḡ bir yıl yemedüḡin (13) içmedüḡin Meşnevîsinde söyler eydür. Beyt:

بَايَزِيدَ أَزْبَهَرَ اَيْنَ كَرْدَ احْتِرَازَ . دِيدَ دَرِ خُودِ كَاهِلِي اَنْدَرِ نَمَازَ

اَزْ سَبَبِ اَنْدِيْشِه كَرْدَنَ اَنْ دَوْلَابَ . دِيدَ عَلَتْ خُورْدَنِي بَسِيَارِي اَبَ

كُفْتُ تَا سَالِي نَه خُوهمْ خُردُ آبُ. تَا جُنَيْنُ كَرْدِي اَدَايشْ دَا دُ تَابُ

اَيْنُ كَمِيَنَه جَهْدُ اَوْ بُوْدُ بَهْرِ دِيْنُ. تَا كِه شُدُ سُلْطَانُ قُطْبُ الْعَارِفِيْنُ

Bā-Yezîd ez behr-i îñ kerd ihtirâz (14)

Dîd der hōd kâhelî ender namâz

Ez sebeb endîşe kerd en zû'l-bâb

Dîd-i 'illet hordenî (15) bisyârî âb

Güft tâ sālî ne hohem hord u âb

Tâ cünîñ kerdî Hüdāyeş dād tâb (16)

Îñ kemîne cehd o buved behr-i dîn

Tâ ki şud sultānū kutbū'l-ârifîn⁸¹⁰

Su'al. (17) Sultānū'l-ârifîn Şeyh Bā-Yezîd-i Beştāmî -Raḥmetu'llāhi 'aleyh- meşāyihler içinde söylenür. Hep (269b-1) buña baş indürürler ne idi? Cevāb. Bu Bā-Yezîd-i Beştāmîye Sultānū'l-ârifîn anuñ-çün (2) dërler kim şol melā'ike arasında Cebrā'il-i emîn ne mertebe ise Bā-Yezîd-ü Beştāmî dahı meşāyihler (3) şöyle düşmişdür. Nice kim Cebrā'il tāvūs-ı melā'ikdür. Bā-Yezîd-ü Beştāmî dahı tāvūs-ı meşāyihdür. (4) Zîrā

810 Mesnevî'deki beyitlerin aslı şöyledir ve vezin için bu metin esas alınmalıdır.

بَايَزِيدُ اَزْبَهْرِ اَيْنُ كَرْدُ اِحْتِرَازُ. دِيدُ دَرُ خُوْدُ كَاهِلِي اَنْدَرُ نَمَازُ

اَزْ سَبَبِ اَنْدِيْشِه كَرْدُ اَنْ دَوْلِيَابُ. دِيدُ عَلَتْ خُوْرْدَنِيْ بِيْسَارِ اَزْ اَبُ

كُفْتُ تَا سَالِي نَخُوهمْ خُوْرْدُ اَبُ. اَيْچَانُ كَرْدُ اَدَايشْ دَا دُ تَابُ

اَيْنُ كَمِيَنَه جَهْدُ اَوْ يَدُ بَهْرِ دِيْنُ. كَشْتُ اَوْ سُلْطَانُ قُطْبُ الْعَارِفِيْنُ

1) Bā-Yezîd ez behr-i îñ kerd ihtirâz * Dîd der hōd kâhilî ender namâz

2) Ez sebeb endîşe kerd en zû'l-bâb * Dîd-i 'illet hordenî bisyâr ez âb

3) Güft tâ sālî ne-hvāhem hored âb * An-çü-nān kerd ü Hüdāyeş dād tâb

4) Îñ kemîne cehd o bud behr-i dîn * Keşt o sultānū kutbū'l-ârifîn

1) Bâyezîd etdi bu yüzden ihtirâz, gördü kâhil nefsiñi vaqt-i namâz. (Bâyezîd bu yüzden çekindi, işte. Kendisinde namâz kılma husûsunda bir tembellik gördü.) 2) Etdi teftîş aşlın ol kân-ı edeb, gördü çok şu içmek olmuşdur sebeb. (O çok akıllı şeyh, sebebini düşündü, fazla su içmesinde buldu.) 3) Etdi bir yıl men' âba niyyeti, şâbit oldu buldu Hâkdan kuvveti. ("Tâm bir yıl su içmeyeceğim" dedi. Dediğini de yaptı, Tanrı sabır ve tahammülünü verdi.) 4) Bu kemîne cehd edüp dînin metîn, oldu pes Sultān-ı Kutbū'l-ârifîn. (Onun bu pek ehemmiyetsiz mücâhedesi dîn içindi, bu yüzden de sultan oldu, ârifler kutbu oldu.) Metin ve çeviri için Mehmed Süleymân Nahîffî'nin "Meşnevî Tercümesi" adlı eserinden yararlanıldı. C. 3, s. 65. Ayrıca içindeki çeviri ise Veled İzbudak'ın "Mesnevi" çevirisinden aktarılmıştır. C. 3, s. 138. Ayrıca bk. Meşneviyyü'l-Ma-nevî C. 3, s. 40. Vezni: Fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilün

enbiyānuñ haşletleri anda bulunurdu. Meşelā: Az yemek az uyumak anda bulunurdu. Meşelā: (5) Az yemek az uyumak az söylemek enbiyānuñ haşletidür. Bā-Yezîdün altı günde bir yemek ve on günde bir (6) yemek ‘âdeti-y-di. Uyumamak hod dāyim yatsu āb-desti-y-le erte namāzın kılurdu. Az söylemek hod (7) gine öyle. Ğāyet mühim olan sözi söylerdi. Fakr-i fāka⁸¹¹ sı hod kūt-ı yevmden ziyāde hîç nesne (8) evinde kımazdı hep üleşdürürdi tamām. Ölince bir ton geydi ancak. Eski tona yama yama (9) ederdi. Hîç yeni ton geymedi cemî‘-i ‘ömrinde. Yaşduk döşek hod hîç bilmezdi. Dahı niçe bunun (10) gibi haşletleri var-idi kim ‘avām-ı kavmde birisi yoğ-idi. Meger enbiyālarda yā dahı Tanrı dostlarında (11) ola-y-dı ve hüsn-i hulķı hod müretteb idi ve Resul hazreti -‘Aleyhi’s-selām- eydür: Az yemek ve az (12) uyumak ve az söylemek kişiye hüsn-i hulķ getirür ve hüsn-i hulķ kişiyi yüce yüce mertebelere yetişdürür. (13) Dünyāda āhiretde ber-hudār⁸¹² eyler dër ve çirkin hulķ bir günāhdur kim hergiz ‘afv olunmaz. Zîrā (14) bu çirkin hulķlu kişinün yanlış çokdur ve anuñ yeri cehennemün aşāgasından aşāgasıdur (15) dër ve ‘Abdu’llāhi İbn-i Mübārek dërlerdi bir ulu şeyh ‘azîz var-idi -Raḥmetu’llāhi ‘aleyh- (16) ğāyet hulķu gökçek kişi-y-idi. Dāyim işi açlık susuzluk idi. Seferinde bir gün bir hulķı (17) çirkin kişi-y-le yoldaş oldu. Ol seferde anuñ-ile ne çekerse çekdi. Āḥir ayrılurlar (270a-1) ol bir yaña gitdi İbni’l-Mübārek bir yaña gitdi. Bir yerde başın açdı dahı şol bir yerde ölüsi ölmüş (2) gibi ağlamağa başladı. Gördiler kim İbni’l-Mübārek inen ağlar. Eyitdiler: Yā şeyh! Niçün ağlarsın? (3) dëdiler. Şeyh eydür: Şol yoldaşım için ağların yanarın kim benden ayrıldı gitdi. Ol yaramaz (4) hulķı andan ayrılmadı gitmedi. Ey dirîğā! Anuñ ol yavuz huyı hulķı andan gitmezse varduğı (5) yerde anuñ bedeni rāḥat olmayısar dëdi ve bu yavuz hulķ kişinün hep ‘amelini bozar şol sirke (6) bal dadın bozduğı gibi. Veheb -Raḥmetu’llāhi ‘aleyh- eydür: Bu çirkin hulķ şol şınuķ şakşıya (7) benzer kim yabānda yatur. Ne balçık olur ve ne hod yamanur dëdi. وَاللّٰهُ اَعْلَمُ بِالصَّوَابِ -Va’llāhu a’lem bi’s-şavāb-⁸¹³ (8)

811 "fakr ü fāka" yerine

812 Bu kelime için sözlük bölümündeki "ber-ḥ‘ar" ve "ber-ḥ‘ur-dār" maddelerine bk.

813 Her şeyin doğrusunu en iyi bilen Allah’tır. (Gerçekten Allah her şeyi bilir.)

دَرْ بَيَانِ نَصِيحَتِ

Der Beyān-ı Naṣīḥat

(9) Ey ‘azîz kardaş! Dilersen kim halk içinde ‘azîz ve rāḥat olasın halkdan tamaruñı kes (10) ve şöhet ve riyāset isteme-kim ulu āfete şataşursın ve tekebbür olma kim Hāk - Ta‘ālā- tekebbürü sevmez. (11) Miskîn ol-kim Tanrı dostları miskîn yaraşur ve daḥı mürşid olanlara ol yaraşur kim (12) dā’im meskenet üzerine olalar. Ey kardaş! Zinhār evünde fāḥir ta‘āmlar bişürme ve fāḥir tonlar (13) geyme. Yemegüñi geymegüñi yörümegüñi ve her cünbüşüñi meskenet üzerine eyle. Tonı ḥor olanların (14) kalbi münevver olur dēyü ḥadîş vardır. Hāk-ile ve mürîdlerüñ-ile çok oturma ve mürîdlerüñe gāyet (15) edeb eyle. Hāk-ile ḥorataya karışmasunlar ve kaḥkahā ile gülüşmesünler ve rızık için hiç (16) kayd yemesünler daḥı rızık için kayd yeme. Allāha tevekkül eyle ve kendüñi teslîm eyle Hākka. (17) Hāk her nice dilerse eyle éde. Sen kendüñi şol bir denize düşmiş tahta gibi bil Hākkuñ (270b-1) irādeti yeli kağı tarafdan eserse ol tarafa seni ala gide. Sen kendüñi kullık maḳāmında (2) buyrulan kulluğı yerine getürmek ardınca ol. Senüñ kapuñı geleni Hāk getürdi bil ve kapuñdan (3) gideni Hāk giderdi bil. Mürîdün ne geldüğine ne gitdüğine muḳayyed olma ve mürîdlerüñe sefere gitmege (4) ve kitābet étmege ve evlenmege ve evlüsine ergen olmağa destür verme. Gözüñ gördüğüne tamar étme (5) ve elüñ érdüğüne taşarruf eyleme ve halkdan intikām almağa kaşd eyleme. Hākkuñ gücin götür (6) övülmek yerilmek kaḥuñda ber-ā-ber olsun ve Hāk yolına fuḳarāya cömerd ol ve bâṭıl yola şöhet (7) nā-kes ol. Ehl-i sünnet-i cemā’ate muḥālefet eyleme kaşd étme. Bid‘atden kaç bid‘at ehli-y-le daḥı (8) dostlık eyleme. Mürîdlerüñ daḥı bid‘atden kaçsunlar bid‘at ehli-y-le dostlık eylesünler. Beş (9) vakt namāzı imām-ile kılsunlar ve sen daḥı beş vakt namāzı imām-ile kıl ve yılda Ramazān ayınuñ (10) onunu muḥtefif olmağı terk etmesünler ve Receb ve Şa‘bān ayında oruc tutağan olsunlar (11) ve Zîl-ḥicce ayınuñ ‘aşr-ı evvelinde ve Muḥarremüñ ‘aşr-ı evvelinde oruc tutsunlar ve Şevvāl ayınuñ (12) bayramdan şonra altı gün oruc tutsunlar terk eylesünler ve aḥ-şām namāzından şonra (13) altı rek‘at evvābın⁸¹⁴ namāzı kılmağı terk eylesünler. Evvābın kılanlara

814 Beş vakit dışında kılınan nafîle namazı. Akşam namazından sonra kılınan bu nafîle namazı altı rekattir. Sözlük bölümündeki "evb" ve "evvāb" maddelerine bk.

Haḫ -Ta'ālā- rahmet eder (14) dēyü āyet vardır. Ammā altı rek'at olmazsa ve-yā-ḥud dört ve-yā-ḥud iki rek'at kılarlar. (15) Nite-kim Haḫ -Ta'ālā- buyurur: إِنَّهُ كَانَ لِلَّوَابِينَ عَفُورًا İnnehū kāne li'l-evvābīne ğafūran.⁸¹⁵ Aḫ-şām namāzından sonra secde-i Elif Lām Mīm (16) yā imām olan yā cemā'atden biri okusunlar. Kalanı daḫı cemī'i ol secde āyetin işidenler daḫı (17) hep secde eylesünler. Andan sonra kalanın ol sürenün okusunlar ve andan aşağıdan şol (271a-1) fuḫarā vird edinüp okıdığı sürelerden okusunlar yā zikru'llāh etsünler tā yatsuya deġin. (2) Yatsu olıcaḫ yatsu namāzın kılsunlar ve andan gine zikru'llāh etsünler diledükleri deġlü. Andan (3) mekānu mekānlarına varsunlar ve şol yukaru dēdūġim gibi dünle ġerü dursunlar. On iki rek'at (4) şalātü'l-leyl kılsunlar. Ammā vitri bu şalātü'l-leyli kılduġdan sonra kılsunlar ve cum'a ġecelerinde ihyā' (5) eylemegi terk eylesünler ve cum'a ġeceleri tesbīḫ namāzın kılmayınca olmasunlar. Tesbīḫ namāzı kebāyir (6) ġünāhları maḫv eder dēyü ḫadīş vardır Meşābīḫde ve erte namāzından sonra ġün toġınca okuyacaḫ (7) virdleri ki vardır fuḫarānuḫ okusunlar ve-yā-ḥud zikru'llāha meşġül olsunlar. ġün doġınca (8) iki rek'at ve-yā-ḥud dört rek'at ve-yā-ḥud sekiz rek'at işrāk namāzı kılsunlar kim bir hac ve bir 'umre şevābı (9) vērilür işrāk kılanlara dēyü ḫadīş vardır ve daḫı mürīdlerüne ışmarla. Ḥasta şorsunlar ve cenāzeye (10) varsunlar. Bāzāra varmasunlar. Meger bir maşlahat için varalar tiz gine ġelsünler. Çalgulu düġüne (11) varmasunlar yemegin yemesünler ve ölü-y-içün bişen yemegi yemesünler ve orfanalı⁸¹⁶ yemek yemesünler ve vaḫf (12) etmegin ve kādīlık etmegin yemesünler ve kādīlar yemegin yemesünler ve dilencilik etmesünler ve dilencilik (13) etmegin yemesünler ve sen daḫı mürīdlere irşād eyle. Haḫ için mürīdlerden ḫidmet ve dünyā umma (14) ve begler kapusına varma ve baylardan ihtilāṭuṅı kes ve baylar-ile ve begler-ile oturup fuḫarādan (15) yüzüṅi çevürme ve mürīdlerüṅi kendüṅe maḫrem ve rāzdaş edinme ve mürīdlerüne ġötüremedükleri (16) yūki urma ve kimse ile ceng ve cidāl baḫş etme ve

⁸¹⁵ ... Şüphe yok ki O, tevbe edip Hakka dönenlerin suçlarını örter. Kur'ân, XVII. İsrâ Sûresi, 25. âyet. KKM. 324. (... Bayık Ol oldu, Tanrı'ya dönicipleri yarlıġayıcı. (17) Sûratü'l-İsrâ', 25. âyet. SKT. 220, ... Elbette Allāh, tevbe edenleri yarlıġayıcıdır. 15. cüz, Sûretü Benî İsrâ'îl, 25. âyet. KTC. 2-223, بَيِّنَاتٌ بِي-şübhe kim Ḥudā-yı müte'âl vâlidinin ḫidmetlerinde kuşūr etmekden tevbe edenlere ġāyetle maġfîret edicidir. 15. cüz, Sûretü'l-İsrâ', 25. âyet. TZA. 2-424, ... Çünkü O, ġünāh ettikçe tövbe edenler ḫaḫkında yarlıġayıcıdır (baġışlayıcıdır). İsrâ sûresi, 25. âyet. KKTa. 285, Şüphesiz ki Allah da daima kendine dönenleri (ve çok tevbe edenleri) cidden yarlıġayıcıdır. İsrâ sûresi, 25. âyet. KHKM. 2-163)

⁸¹⁶ Öksüz ve yetimlere ait. Sözlük bölümündeki "orfana" maddesine bk.

mürîdlerün dağı kimse ile (17) bağış eylemesünler ve bu naşıhatlar-ile mürîdlere ve şeyhlere lâzım ve lâ-büddür kim ‘amel eyleyeler. -İn-şā’a’llāhu Ta‘ālā.- (271b-1) تَمَّتْ وَصَلَّى اللهُ عَلَيَّ (2) 817 Temmetü'l-kitāb bi-'avni'llāhi'l-meliki'l-Vehhāb اَلْكِتَابُ بِعَوْنِ اللهِ الْمَلِكِ الْوَهَّابِ Ve şalla'llāhu ‘alā Sَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَ عَلَى اِهٖ وَصَحْبِهٖ اَجْمَعِيْنَ الطَّاهِرِيْنَ وَسَلَّمْ تَسْلِيْمًا بِرَحْمَتِكَ يَا اَرْحَمَ الرَّاحِمِيْنَ Ve şayyidinā Muḥammedin ve ‘alā ālihī ve şaḥbihī ecma‘īne’ (3) 818 t-tayyibīne’t-tāhirīne ve sellem teslīmen (4) bi-raḥmetike yā erḥame’r-rāḥimīne

هَذَا فِي بَيَانِ سُلْسَلَةِ مُؤَلِّفِ كِتَابِ شَيْخِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَشْرَفَ بْنِ مُحَمَّدٍ الْمِصْرِيِّ الْمَشْهُورِ شَيْخِ عَبْدِ اللَّهِ الرَّومِيِّ

(5) Hā-zā fī beyāni silsile-i mü'ellif-i kitāb Şeyḫ 'Abdu'llāh (6) Bin Eşref Bin Muḥammedi'l-Mıṣriyyi'l-meşhūr Şeyḫ 'Abdu'llāhi'r-Rūmī⁸¹⁹

(7) Ve bu Şeyh ‘Abdu’llāhî’r-Rūmî’nün tevbesi ve telkîni ve tâcî ve hırkâsî ve seccâdesi ve (8) ‘alemi ve terbiyyeti ve icâzeti ol شَيْخُ الشُّيُوحِ الْعَرَفِيِّنَ الْمُحَقِّقِينَ عِلَاءَ الْمِلَّةِ وَالِدِينَ الْحَسَبِ النَّسَبِ سَيِّدٌ ve (9) l-ḥasibü’n-nesibü Seyyid Şeyh Hüseyn-i Bağdādîdendür -Revveḥa’llāhu rūḥahū-⁸²⁰ ve anuñ daḥî mürşîdi (10) ehl-i tarîkat ve erbābü’l-ḥaḳîkat atası Seyyid Şeyh Şehābe’d-dîn Ahmeddür -Nevvara’llāhu rūḥahū-⁸²¹ (11) ve anuñ daḥî baḥrül-esrār⁸²² atası Seyyid Şeyh Hüsāme’ddîn-i Şerîkdendür -Ḳaddesa’llāhu rūḥahū- (12) ve anuñ daḥî ma’denî’r-

817 Bağışlaması çok olan ve melik olan Allah'ın yardımıyla kitabı tamamladım.

818 Allah'ın rahmet ve selâmeti, efendimiz Muhammet'in ve ailesinin ve temiz ve güzel ahlâklı bütün sohbet arkadaşlarının üzerine olsun.

819 Bu, kitap müellifi Şeyh ‘Abdu’llâh Bin Eşref Bin Muḥammedi’l-Mıṣriyyi’l-meşhûr Şeyh ‘Abdu’llâhi’r-Rûmî’nin silsilesi beyânındadır. (Bu bölüm, kitabın yazarı Mısırlı Muḥammed oğlu Eşref oğlu Şeyh Abdullâh adıyla ünlenmiş Şeyh Abdullâh-ı Rûmî’nin soy kütüğünü açıklamaktadır.)

820 Gerçek âriflerin şeyhlerinin şeyhi Seyyid Şeyh Hüseyin-i Bağdâdî'nin haseb ve nesebi olan yüce kavim ve millettendir. -Allah onun ruhuna rahmet etsin ve ruhunu rahat ettirsin.-

821 Allah onun ruhunu nurlandırсын.

822 sırlar denizi

rumūz ve mefhari'l-künūz⁸²³ atası Seyyid Şemse'ddīn Muḥammeddendür -
 Ḳaddesa'llāhu (13) sırrehü'l-'azīz-⁸²⁴ ve anuḡ Sultānū's-Şeyḫü'r-Rabbānī ve'l-Ḳuṭbü's-
 Şamedānī atası Seyyid Şeyḫ Muḫyi'd-dīn-i (14) 'Abdü'l-kādir-i Gīlānīdendür kim
 Ḥasanīdür. Bunlar Ḥasan oğlanlarındandır -Ḳaddesa'llāhu sırrehü'l-'azīz (15) ve
 nevvere ḍariḫahū-⁸²⁵ ve anuḡ daḫı kāşifü'l-estārı 'an vechi'l-esrār Şeyḫ Ebū Sa'īdü'l-
 (16) Mübārek Bin 'Aliyyi'l-maḥremīdendür -Raḫmetu'llāhi 'aleyh-⁸²⁶ ve anuḡ daḫı
 ḫārişü'l-evliyā aḍelü's- (17) sübül Şeyḫ Ebū'l-Ḥasan 'Aliyyi'bni Yusūfū'l-Ḳureysiyyi'l-
 Hekkārīdendür -Raḫmetu'llāhi 'aleyh- ve anuḡ (272a-1) daḫı rāsiḫü'l-eṭvārı fi'l-irşād
 Şeyḫ Ebū'l-Feraḫ Ṭarsūsīdendür -Nevvera'llāhu nefsehū-⁸²⁷ ve anuḡ daḫı ḳuṭbu (2)
 devāyirü'l-evliyā'i ve'l-aşfiyā'i Şeyḫ Ebū'l-Faḍl 'Abdü'l-Vācidīn 'Abdü'l-'Azīzdendür -
 Raḫmetu'llāhi 'aleyh- ve anuḡ (3) daḫı lisānū lisānū'l-ḳuds fī beyānı'l-ünsi Şeyḫ
 Şiblīdendür -Raḍiya'llāhu 'anhu-⁸²⁸ ve anuḡ (4) daḫı senedü't-tavāyifi ve'l-āfāk Şeyḫ
 Ebū'l-Ḳāsımū'l-Cüneydü'l-Baḡdādīdendür -Ḳaddesa'llāhu sırrehū- (5) ve anuḡ daḫı
 sultānū'l-'ārifīn Şeyḫ Serīrī's-Sekāṭīdendür -Nevvara'llāhu rūḫahū- ve anuḡ daḫı (6)
 a'refü'l-'avārif Şeyḫ Ma'rūfū'l-Kerḫīdendür -Nevvara'llāhu rūḫahū- ve eskena'llāhu
 ḫazā'iri ḳudsiti (7) ve anuḡ daḫı tercümānī'l-ḫalāyıkı fi'r-rumūzi Şeyḫ Dāvūdu
 Ṭā'īdendür -Sekā'llāhu şerāhū-⁸²⁹ ve anuḡ (8) daḫı maḫbūbı erbābü'l-ḳulūb-i keşşāf-i
 rumūzü'l-guyūb. Şeyḫ Ḥabībū'l-'Acemīdendür -Tegammedu'llāhi bi-ḡufānihi-⁸³⁰ (9) ve
 anuḡ daḫı encebü ehli'z-zamān ve aḫberü akrān ve evān Şeyḫ Ḥasanū'l-Başrīdendür -
 Revveḫa'llāhu (10) rūḫahū bi-revāyiḫ-i nesāyim-i ḳudsihi-⁸³¹ ve anuḡ daḫı
 mütemmim 'urve-i şerī'at ve muḫzir-i 'ilāmi ṭarīḳat-i nāşib-i (11) 'ilām-i ḫaḳīḳat şāḫib-i

823 Remizler (anlamı gizli ve güç bulunur sözler) madeni ve gizli hazineler övüncü (olan)

824 Allah, o ulu kişinin kalbini ayıp ve günahlardan arındırıp temizlesin.

825 Allah, o ulu kişinin kalbini ayıp ve günahlardan arındırıp temizlesin ve kabrini nurlandırısın.

826 Allah'ın rahmeti onun üzerine olsun.

827 Allah onun nefsinin (canını, özünü) nurlandırısın.

828 Allah ondan razı olsun.

829 Allah onun toprağını sulasın.

830 Allah onun günahlarını gizlesin ve bağışlasın.

831 Allah onun ruhuna rahmet etsin ve ruhunu rahat ettirsin ve onun ruhunu güzel kokular ve ıtırarla mukaddes eylesin.

temkîn-i serîr-i nuşret-i İlâhî ve mâlik-i tâc-ı sultânat pîşvâ-yı emîre' (12) l-mü'mînine 'Aliyyi'bni Ebî Tâlibdendür -Kerremu'llāhu vechehū⁸³² ve anuñ dağı hâtemi'n-nebiyyîne (13) ve imāme'l-mürselîn ve Resûlü Rabbi'l-âlemîn Muhammed-i Muştafādandur -Şalavātu'llāhi 'aleyhi (14) selāmühū⁸³³ ve anuñ dağı emînü vahy-i Rabbānî ve mûşıl-ı kitāb-ı âsimānî ve müblîğ-ı menşûr-ı (15) sübhānî Cebrâ'ildendür -'Aleyhi's-selām- ve anuñ dağı mâlik-i mülk-i Zü'l-celâli (16) ve'l-ikrâmdandur -Celle ve 'alā- ve silsile-i Şeyh 'Abdu'llāhi'r-Rûmî uşda Şeyh (17) Hüseynden tâ Rabbü'l-âlemîne varınca tamām oldı ve bu zıkr olunan (272b-1) meşāyihlerün her birisi şırāt-ı müstakîm üzere irşād édüp halka yol (2) gösterdiler ve tekmlî étdiler -Rıdvānu'llāhi 'aleyhim ecma'in-⁸³⁴ (3) *أُولَئِكَ الَّذِينَ هَدَى اللَّهُ فَبِهِدَّتْهُمْ أَقْتَدَهُ* *Ülā'ike'llezîne heda'llāh fe-bi-hüdeyhümü'ktedih*⁸³⁵ ve bunların kamusu Hâk -Ta'ālā- (4) hâzretinün cemāline müştâk 'âşıklar şâdıklar vâsıllar idi. (5) Kemāl-i ma'rifetde bî-naẓîrler idi. (6) *تَمَّتْ الْكِتَابُ* *Temmetü'l-kitāb bi-'avni'llāhi'l-meliki'* (7) l-Vehhāb. (8,9,10,11,12)⁸³⁶

Bir gün ecel ömrümüzü hebâ kıla
Toprak içinde 'azâlarımız cüdâ kıla
Yâ Rabbi! Şakla ol kişinün imânını
Ki bunu yazan içün fâtiha okıya
Okıyanı dinleyeni yazanı yazduranı
Rağmetün-le yarlıgağıl yâ Gānî⁸³⁷

Ve قد ملكه بالشراء الصحيح مصطفى بن صالح الإمام لجامع العشق بشهر ايساله ١١٦٧ اغفر الله عنه في دعائه بالخيرات للمؤمنين
kad melekehū bi's-şirā'i's-şahîh Muştafā bin Şālihi'l-imām li-cāmi'i'l-ışk bi-şehri işālihi
1167: Ğafa'llāhu 'addedehe fî du'ā'ihî bi'l-hayrāt li'l-mü'minin. Āmin.⁸³⁸

832 Allah onun yüzüne kerem (lûtf ve ihsan) etsin.

833 Allah'ın salât ve selâmı onun üzerine olsun.

834 Allah onların hepsinden razı olsun.

835 Onlar, Allah'ın kendilerine doğru yolu gösterdiği kimselerin yoluna uyarlar.

836 Bu bölüm yatay değil, dikey olarak yazılmıştır. Metnin aslından olmayıp müstensihnin kendi yazdıkları olmalıdır.

837 Vezni bozuk.

838 Ve dürüst satıcı olan Muştafâ Bin Şāliḥ, ışk câmiinin imamı. Allah'a vasil olma tarihi 1167 (1753-4). Allah mağfiret versin. O, inanlar için duasında hayırlar diledi. Allah kabul

كتبه الفقير الحقير احمد ابن ابراهيم ايصاله وى غفر الله لهما ولجميع المؤمنين والمؤمنات والمسلمين والمسلمات الاحياء منهم
Ketebehü'l-fakîrî'l-hakîrî Ahmedü'bni
İbrâhîm İşâlihü vî ğafara'llâhu lehümâ ve li-cemî'i'l-mü'minîn ve'l-mü'minât ve'l-
müslimîn ve'l-müslimât el-âhyâ minhüm ve'l-emvât tahîren. Fî şehr cumâde'l-âhîr.⁸³⁹
Tis'a ve şemânine ve elf 1089.⁸⁴⁰ (12) Şâhib ve mâlik Mollâ Hasan. (13)

كَعْبَةُ الْعُشَاقِ بِأَشَدِّ أَيْنِ مَقَامٍ. هَر كِه نَاقِصُ أَمَدِ إِنِجَا شُدَّ تَمَامُ

Ka'betü'l-üşâkı bâşed in maķâm

Her ki nâķış âmed incâ şud tamâm⁸⁴¹ (14)

Şâhibühü ve mâlikühü Halîlü Halîfe
İbni Hüseyin 'ulüvvehü fi'd-däreyn. Āmin. Yâ râfi'u'd-derecât ecma'in yâ⁸⁴² (15)
Şâhibühü ve mâlikühü والهم إرفع درجات جميع المسلمين والمسلمات بحُرمة الرسل اجمعين يا قاضي الحاجات
Allâhümme irfa' derecât cemî'a'l-müslimîne ve'l-müslimât bi-hürmeti'r-rüsüli ecma'in
yâ kâğiye'l-hâcâti (16) kül.⁸⁴³ Temme'l-ħaţtu bâķî * ve'l-ömrü fânî * el-'abdü 'âşî *
ve'r-Rabbü 'âfi⁸⁴⁴ (17) Memiş Nüh Meryem İblis Sâhiyyün Mâhiyyün Tahîyyün.⁸⁴⁵

etsin.

839 "cumâğiyü'l-âhîr" ya da "cemâziye'l-âhîr" Arabî ayların altıncısı

840 Yazan fakir ve hakir Ahmed İbni İbrâhîm Allah'a vasıl oldu. Allah onlara mağfiret eylesin. Bütün inanan erkek ve kadınlara, onlardan hayatta olan ve ölmüş olanlara Allah rahmet etsin. H. 1089 (M. 1679).

841 Âşıkların Kabesi bu makam oldu. Her ne eksik geldi, bu yerde tamam oldu. Vezni: Fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilün

842 Sahibi ve maliki Hüseyin oğlu Halîl Halîfe. Allah onu iki cihanda yüceltsin. Amin.

843 Onun sahibi ve maliki olan Allahım! Bütün peygamberlerin hürmetine kullarının hacetlerini veren Cenab-ı Hak! Bütün Müslüman erkek ve kadınların derecelerini yükselt.

844 Yazı tamamlandı. O bâkîdir * ve ömür fânî * kul âşî * ve Rab ise âfiyet verendir.

845 Bunlar metin dışı olup sonradan eklenmiş şeylerdir.

فَصَلَ رُوحَ أَدَمَكَ بَدَنَهُ كَلْدُكِي حِكَايَتُدُرْ

(273b-1) Faşl: Rūḥ Ādemün bedenine geldügi hikāyetdür:

فَإِذَا سَوَّيْتُهُ وَتَفَخْتُ فِيهِ مِنْ رُوحِي فَقَعُوا لَهُ سَاجِدِينَ⁸⁴⁶ Kāla'llāhu tebāreke ve ta'ālā. (2) Fe-izā sevveytühū ve nefahtu fihi min rūḥi fe-ka'ū lehū sācidīne⁸⁴⁷ (3) إِنْ خَلَقَ أَحَدَكُمْ يَوْمًا ثُمَّ يَكُونُ عِلْفَةً مِثْلَ ذَلِكَ ثُمَّ يَكُونُ مُضْغَةً مِثْلَ ذَلِكَ ثُمَّ يَبْعَثُ اللَّهُ الْمَلَكُ بِأَرْبَعِ كَلِمَاتٍ قَالَ يَقُولُ أَكْتُبْ رِزْقَهُ وَفِي بَطْنِ أُمِّهِ أَرْبَعِينَ يَوْمًا ثُمَّ يَكُونُ عِلْفَةً مِثْلَ ذَلِكَ ثُمَّ يَكُونُ مُضْغَةً مِثْلَ ذَلِكَ ثُمَّ يَكُونُ رِزْقَهُ وَشَقِيٌّ أَمْ سَعِيدٌ فَيَكْتُبُ رِزْقَهُ وَعَمَلَهُ وَآجَلَهُ وَشَقِيٌّ أَمْ سَعِيدٌ فَيَكْتُبُ ثُمَّ يَنْفُخُ فِيهِ الرُّوحَ In ḥalāka aḥadeküm yecma'u fī baṭnı ümmihī erba'ine yevmen şümme yekünü (4) 'alāḳaten mişlü zālike şümme yekünü mużğaten mişlü zālike şümme yeb'aşü'llāhü'l-meleke bi-erba'a kelimātin: (5) Kāle yeḳülü üktüb rızkahū ve 'amelehū ve ecelehū ve şaḳiyyun em sa'idun fe-yektübü rızkahū ve 'amelehū ve ecelehū (6) şaḳiyyun em sa'idun fe-yektübü rızkahū ve 'amelehū ve ecelehū şümme yünfeḥu fihi'r-rūḥu.⁸⁴⁸ El- ḥadīs. (7) Bilgil ki tesviye-i kālīb kemāle erişdi. Pes Ḥaḳ nite-kim Ādemün balcığın yogurmakda (8) hiç kimseye mecāl-i taşarruf vërmedi idi. Ol kendü kemāl-i ḳudreti-y-le ol issi işlemekde (9) iḳdām eyledi idi. Ancılayın rūḥ bedene ta'alluḳ bulduğı vaḳtde daḥı hiç bir nesneyi vāsıta (10) edinmedi. Hem kendü kemāl-i ḳudreti-y-le rūḥ nefḥ etmeklige iltizām gösterdi ve bunda bir laṭif (11) işāret vardur ki nefḥa-i ḥāş ḥimāyeti birle gönderdi. Ke'ennehū Ḥaḳ -Ta'ālā- eydür ki anı 'ālem-i (12) ervāḥ merātibinün

846 Allah mübarek ve ulu olsun dedi.

847 Onun yaratılışını tamamlayıp kemale getirerek ruhumdan ruh üfürünce derhal ona karşı secdeye kapanın. Kur'ân, XV. Hicr Sûresi, 29. âyet. KKM. 300. ("Pes kaçan düzem anı, dakı üfürem ana canumdan ya'nî ol candan kim benüm hükmümdedir, pes düşün, anun için secde eyleyiciler." (15) Sûratü'l-Hicr, 29. âyet. SKT. 202, Pes vaḳtâ ki tamām etdim anı ve üfürdüm ana kendü rûhumdan. Pes düşünüz yere ana secde ederek. F. Kendü rûhumdan ya'nî ol şeyden ki anda Allāhu -Sübḥāne-ye maḥşûş olan şafâtın numûnesi vardur ve 'ilm ü tedbîr ve Allāhu -Sübḥāne-yi zikr etmek ve Allāhu -Ta'ālā-ya ta'alluḳu vardur. 14. cüz, Sûretü'l-Hicr, 29. âyet. KTC. 2-193, وَإِذَا سَوَّيْتُهُ Ve anun içinde fermānumdan şadır olan candan üfürürüm. Yüzleriniz üzere düşün, ana secde getirdiginiz hâlde. 14. cüz, Sûretü'l-Hicr, 29. âyet. TZA. 1-403, Onu yaptığım, ruhumdan ona üfürdüğüm zaman ona secde ederek kapanın. Hicr Sûresi, 29. âyet. KKTA. 264, "O halde ben onun yaratılışını bitirdiğim, ona ruhumdan üflediğim zaman siz derhal onun için secdeye kapanın." Hicr Sûresi, 29. âyet. KHKM. 2-121)

848 Bu hadis şöyle geçmektedir: إِنْ خَلَقَ أَحَدَكُمْ يَوْمًا ثُمَّ يَكُونُ عِلْفَةً مِثْلَ ذَلِكَ ثُمَّ يَكُونُ مُضْغَةً مِثْلَ ذَلِكَ ثُمَّ يَكُونُ رِزْقَهُ وَشَقِيٌّ أَمْ سَعِيدٌ فَيَكْتُبُ رِزْقَهُ وَعَمَلَهُ وَآجَلَهُ وَشَقِيٌّ أَمْ سَعِيدٌ ثُمَّ يَنْفُخُ فِيهِ الرُّوحَ... Sizden birinin yaratılışı, annesinin karnında kırk günde cem olur. Sonra bu kadar müddette "alāka" olur. Sonra bu kadar müddette "mudga" olur. Sonra Allah bir meleği dört kelimeyle gönderir: (Bu melek) rızkını, ecelini amelini şakî veya sait olacağını yazar, sonra ona ruh üflenir. HA. C. 13, s. 360

a'lāsından 'ālem-i ecsāma derekātının esfeline vērirüz. Aña varınca (13) haylī mesāfet vardur ve hem dost düşmān mübālağadur. Mebāzā ki bu menzillerde dost (14) düşmāna meşğul ola. Bizi unida dağı ol bizüm haşretimüzde bulduğı ünsī yavvu kıla. (15) Zīrā ki yolda harāmiler çokdur. Nite-ki dēmişlerdür: زِي دُشْمَانَانِ حُسُودُ دُشْتَانِ غَيُورُ Zī düşmenān hasūd dostān-ı gayūr.⁸⁴⁹ (16) Vaktā-ki bizüm nefhamuz eşeri anuñ-la bile ola kıomaz ki ol ünsimüz zevki anuñ dimāğından (17) zā'il ola ve bir laṭife dağı budur ki rūḥa çün-ki bu üç yüz altmış biğ 'ālem-ki rūḥānī (274a-1) ve cismānīdür 'ubūr vērsevüz gerekdür ve her 'ālemde ekābir nüzul düzmişüz ve bir ḥazīne (2) anuñ-çün defn kılmışuz. Ol defn ki anı 'ālem-i ecsāmda ḥilāfete gönderevüz. Ol (3) nüzülleri ve ḥazīneleri aña 'arz kılup revān ederüz. Hīç kimseyi ol ḥazīneye muṭṭalī kılmaduğ (4) insāndan gayri مَا أَشْهَدُهُمْ خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ Mā eşhedütühüm ḥalka's-semāvātī ve'l-arḍi.⁸⁵⁰ Çün-ki cümlesin ben kıomışam ben bilürem (5) ki kıomışam yēgrek oldur ki cümle maḳāmlarda rūḥuñ delīli ve reh-beri ben olam. (6) Tā bu cemī-i ḥazīneleri ve defīneleri aña ben bildürem. Ol nesneyi ki dirliğinde aña gerekdür (7) ve hem kendünün ma'īşetine sebebdür aña bağışlayam ve ol nesne kim ol 'ālemde işine gelmez (8) ve gērü Ḥazrete rücū edicek. Gerek olur anı şöyle kıoyam ve ol ṭılsımları ki ağıyar (9) nazarından ötürü böyle düzmişem tā ki her müdde-i güzāf yere bizüm Ḥazretimüzē yol bulmaya. Anuñ (10) açılmasını aña 'arza kılam tā ki mürāca'at vaktinde yol aña āsān ola ve eyüden yatlıdan ḥaberdār (11) ola ve bir dağı bu ki: Çün-ki rūḥ-ı ḥilāfete ve memlekete gönderevüz aña pādīşāhlık bağışlaruz niçe (12) müddetdür ki اِنِّى جَاعِلٌ فِى الْعَرْصِ خَلِيفَةً İnnī cā'ilün fi'l-arḍi ḥalīfeten⁸⁵¹ āvāzesin cihānda biz kıomışız cemī-i dost

849 Düşmanlar haset edici, dostlar kıskanç.

850 Ne göklerle yerin yardıışına tanık ettik onları ne... Kur'ân, XVIII. Kehf Sûresi, 51. âyet. KKM. 342. (Hazır eylemedüm anları, yaratmağına göklerin dakı yerün... (18) Sûratü'l-Kehf, 51. âyet. SKT. 234, Göstermedüm anlara gökleri yaratdığımı ve yeri icād etdiğimi... 15. cüz, Sûretü'l-Kehf, 51. âyet. KTC. 3-12, مَا أَشْهَدُهُمْ خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ İblis ve zürriyetlerini gökler ve yerler yaratması maḥallinde ḥazır kılmadım. 15. cüz, Sûretü'l-Kehf, 51. âyet. TZA 2-11, Ben onları, gökleri yeri yarattığım zaman hazır kılmadım... Kehf sûresi, 51. âyet. KKTA. 300, Ben ne göklerin ne yerin yaratılışında onları şahit tutmadım... Kehf sûresi, 51. âyet. KHKM. 2-197)

851 ... Ben yeryüzünde mutlaka bir halife yaratacağım demişti... Kur'ân, II. Bakara Sûresi, 30. âyet. KKM. 6. (... "Bayık ben eyleyiciven yirde halife." ... (2) Sûratü'l-Bakara, 30. âyet. SKT. 5, ... Elbette yerde bir ḥalife yaradır ve icād ederim... 1. cüz, Sûretü'l-Bakara, 30. âyet. KTC. 1-8, اِنِّى جَاعِلٌ فِى الْعَرْصِ Taḥkikā ki ben yer yüzünde kılcıyım. اِنِّى جَاعِلٌ فِى الْعَرْصِ Bir ḳā'im-maḳām ki aḥkāmı tenfīz edüp nâkış olan kimesneleri tekmil ede ve bu ḳā'im-maḳām kılmaması ne an ki 'acızden nâşī oldı. Belki ümmet billā-vâsiṭa feyzin ḳabûlünden ḳâşır oldukları için kendülere ḥalife ta'yin kılındı. Tā ki anun tavassuṭuyla feyz-i llāhī kendülere yetiše. 1. cüz,

(13) düşman ve yad biliş anuñ gelmesine muntazır olmışlardır. Pes anı tamām i'zāz-ile göndermek (14) gerek. Lā-cerem melā'keye buyurdum-ki ol hilāfet tahtına geçecek cemī'iniz anuñ tahtı ileyinde (15) secde kılup. Tā kim bizüm i'zāzımız ve ikrāmımız anda müşāhede kılup hürmet edeler. Pes (16) rūh-ı pāk ki niçe biñ yıl hazīne-i kıuds halvet-hānesinde çille çıkarmış idi. Vāsıtasız (17) ināyet nazarın bulmış idi ve hilāfet edenlerin ve niyābet resimlerin ve memleket kâidesin (274b-1) kendü pādīşāhından öğrenmiş idi. Nite-kim pādīşāhuñ halīfesi bir nice zamān pādīşāh (2) hāzretinden sultānlık āyetini ve cihāngerlik ādetlerin tahşil eder. Andan sonra hilāfete (3) ehl olur. Rūh dañı buncılayın hilāfet ehliyetin kesb eyledi lā-cerem pādīşāhuñ hāş (4) merkebine süvār kıldılar ve beden merkebine gönderdiler ki ve نَفَخْتُ فِيهِ مِنْ رُوْحِي Nefahıtu fihi min rūhi⁸⁵² Beyt: (5)

‘Aql-ı rūhuñ öñince oldı girdān

Dañı ışk bilesince urdı cevlan

Gecenüñ zulmeti (6) zülfinden idi

Bedir hem cebheti nūrından idi.⁸⁵³

Pes ol hilāfet ki مِنْ رُوْحِي Min rūhi⁸⁵⁴ izāfetinden (7) hāşıl olur geyürdiler. Andan sonra rūhānī ve cismānī memleketlerinüñ cemī'isine yetiřdürdiler (8) gezdürdiler ve her menzile ki eriřdürdiler ol maķāmda ne deñlü gizlü hazīne var-ise aña revān (9) kıldılar. Andan insān memleketinde hilāfet tahtı üstinde emīr dıkdiler. Der-hāl cemī'-i mele'-i

Süretü'l-Bakara, 30. āyet. TZA. 1-11, ... "Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım."... Bakara Süresi, 30. āyet. KKTA. 7, ... "Muhakkak ben yeryüzünde (benim emirlerimi tebliğ ve infaza memur) bir halife (bir insan, bir ādem) yaratacağım."... Bakara Süresi, 30. āyet. KHKM. 1-20)

852 ... Ve ruhumdan ruh üfürünce... Kur'ān, XV. Hicr Süresi, 29. āyet. KKM. 300. ("Dakı üfürem ana canumdan ya'nī ol candan kim benüm hükmümedür..." (15) Sūratü'l-Hicr, 29. āyet. SKT. 202, ... Ve üfürdü ana kendü rūhumdan. F. Kendü rūhumdan ya'nī ol şeyden ki anda Allāhu -Sūbhāne-ye maḥşūş olan şafātın numūnesi vardır ve ilm ü tedbīr ve Allāhu -Sūbhāne-yi zıkr etmek ve Allāhu -Ta'ālā-ya ta'alluku vardır. 14. cüz, Süretü'l-Hicr, 29. āyet. KTC. 2-193, مِنْ رُوْحِي Ve anun içinde fermānumdan şadır olan candan üfürürüm. 14. cüz, Süretü'l-Hicr, 29. āyet. TZA. 1-403, .. Ruhumdan ona üfürdüğüm zaman... Hicr Süresi, 29. āyet. KKTA. 264, "... Ona ruhumdan üflediğim zaman..." Hicr Süresi, 29. āyet. KHKM. 2-121)

853 Vezni: 11'li hece vezni

854 ... Ruhumdan... Kur'ān, XV. Hicr Süresi, 29. āyet. KKM. 300. ("Canumdan ya'nī ol candan kim benüm hükmümedür..." (15) Sūratü'l-Hicr, 29. āyet. SKT. 202, ... Kendü rūhumdan. F. Kendü rūhumdan ya'nī ol şeyden ki anda Allāhu -Sūbhāne-ye maḥşūş olan şafātın numūnesi vardır ve ilm ü tedbīr ve Allāhu -Sūbhāne-yi zıkr etmek ve Allāhu -Ta'ālā-ya ta'alluku vardır. 14. cüz, Süretü'l-Hicr, 29. āyet. KTC. 2-193, مِنْ رُوْحِي Fermānumdan şadır olan candan. 14. cüz, Süretü'l-Hicr, 29. āyet. TZA. 1-403, .. Ruhumdan... Hicr Süresi, 29. āyet. KKTA. 264, "... Ruhumdan..." Hicr Süresi, 29. āyet. KHKM. 2-121)

(10) a'lā⁸⁵⁵ kerrübünden⁸⁵⁶ ve rûhāniden tahtı ileyinde secde kıldılar: فَسَجَدَ الْمَلَائِكَةُ كُلُّهُمْ Fe-secede'l-melâ'iketü küllühüm ecma'üne⁸⁵⁷ (11) Cebrâ'il -'Aleyhi's-selâm-ı ol dergâha şâhib dikdiler ve Mîkâ'ili hâzinedâr kıldılar ve cemî-i (12) melâ'ikenün her birin bu dergâhda bir iş üzerine qodılar. Andan dëdiler ki: Bu siyâset-i (13) sultân kâ'idesin berkitdiler bir kişiyi dâra çekeler tâ ki milk-i melekûtta bir kimsenün zehresi (14) olmaya ki bu hâlifeye muhâlefet kılmaya. Pes ol mağrûr gönli kara ki İblisdür aña töhmet edüp (15) dutdılar. Zîrâ ki ol foğulluk edüp icâzetsiz Âdemün kâlibına girmiş idi. Âdemün kalb-i (16) hâzinesine delük delüp yol bula müyesser olmadı. Pes anı bu töhmet birle dutdılar ve şekâvet (17) ipi-y-le bağladılar. Tâ ol vaqtı-ki melâ'ike secde kıldılar. Zîrâ ki şekâvet ipi-y-le (275a-1) anı ol gün bağlamışlardı ki destürsüz gayb ker-hânesine girmiş idi. Rivâyetde gelür: (2) Çün-ki kıyâmet günü cemî-i i hâlâyıkı 'arşa-i 'Araşâta iledele. يَوْمَ يَكْشَفُ عَنْ سَاقٍ Yevme yükşefü 'an sâkin.⁸⁵⁸ Bir nûr Hâk -Ta'âlâ- (3) envârından tecellî êde. Hâlâyık dileyeler ki secde kılarlar. Her kimesne ki dünyâda Hâk -Ta'âlâ- envârından (4) tecellî êde. Hâlâyık ya'nî her kim dünyâda Hâk hâzretine secde kılmışdur sücûde varalar ve anlar ki hevâya (5) dünyâya ve

⁸⁵⁵ mele'-i a'lâ مَلَكٌ أَعْلَى Ar. eşrâf ve kibâr meclisi yâhud melâ'ike-i kerübiyyün cemâ'ati. Terc. 2-386.

⁸⁵⁶ kerübiyyün كَرُوبِيُون Ar. melâ'ikenin bir cins a'lâsı, kerrübiyân. Terc. 2-187, kerübiyyîn كَرُوبِيَيْن Ar. bi-ma'nâhu eydan. Terc. 2-187, kerübiyyün كَرُوبِيُون Ar. melâ'ike-i mu'arribîn. Müfredi "kerübî"dir. Zât-ı kerübî-sıfat. Cem'-i Fârisîsi kerrübiyân gelir. LC. 762, kerübî كَرُوبِي Ar. a chrub. kerrübiyân كَرِيْبَان (P. pl. of the preceding), angelic ranks, cherubim. Ste. 1025

⁸⁵⁷ Meleklerin hepsi birden secde ettiler. Kur'ân, XV. Hicr Sûresi, 30. âyet. KKM. 300. (Pes secde kıldı ferîsteler dükelciği, bir gezden. (15) Sûratü'l-Hicr, 30. âyet. SKT. 202, Pes secde etdi ferîsteler anun önünde anların şopu birden. 14. cüz, Sûretü'l-Hicr, 30. âyet. KTC. 2-193, فَسَجَدَ الْمَلَائِكَةُ كُلُّهُمْ أَجْمَعُونَ Hâk -Celle ve 'alâ- anı icâd etdikden sonra ferîsteler kamu bir ferdleri tahallûf etmeyüp secde getürdiler. 14. cüz, Sûretü'l-Hicr, 30. âyet. TZA. 1-403, Bütün melekler hep birden ona secde ettiler. Hicr Sûresi, 30. âyet. KKTA. 264, Bunun üzerine meleklerin hepsi toptan secde etti. Hicr Sûresi, 30. âyet. KHKM. 2-121)

⁸⁵⁸ O gün işler güçleşir... Kur'ân, LXVIII. Kalem Sûresi, 42. âyet. KKM. 681. (Ol gün kim açınıla incükden [incük T. 1. bacak, baldır. 2. sap, sak. SKTS. 338.] ya'nî katı gün ola... (68) Sûretü'l-Kalem, 42. âyet. SKT. 483, Ol gün ki perde keş olup emr düşvâr olur... F. Kıyâmet gününde hirâmet 'ibâdet etdiği şey'in arkası sıra giderler. Tevhîd ehli kalup munâzır olurlar. Pes Rableri bir şurette gelür ki anlar bu şuretle anı tanımazlar buyurur ki: Ben sizin Rabbinizim. Benim ile geliniz derler. -Ne'üzü bi'llâhi.- Eger Rabbimiz gelse biz anı bilirüz. Ol vakı buyurur ki sizler Rabbinizin hiç bir nişânını bilür misiniz? Cevâb verirler ki Evet, biliriz. Sonra Rab -Ta'âlâ- tecellî edüp zâhir olur. Anların tanıdığı gibi ol vakıde anlar secdeye varalar. Şol kimesne ki dünyâda hâlîş secde etmez idi. Anun arkası ve belî bükülmez arka cânibine yere düşer. İşbu tecellî ve Rabbin zâhir olması anların tevhdîdini şınamak için idi ki anlar şuretlere 'ibâdet etmekden bîzâr oldukları âşikâre ola. 29. cüz, Sûretü'l-Kalem, 42. âyet. KTC. 4-171, يَوْمَ يَكْشَفُ عَنْ سَاقٍ Yâd et ol günü ki bir şu'ûbetlü ve şiddetlü işden keş olunur. Lûğat-ı 'Arabîde keşf-i sâk, mişf tarîkiyle işin düşvârında istimâl olunur. 29. cüz, Sûretü'l-Kalem, 42. âyet. TZA. 2-397, O gün, bacaklar çimrenir... Kalem Sûresi, 42. âyet. KKTA. 566, (Haurıla ki o gün) baldır (lar) ın açılacağı bir gündür. Kalem Sûresi, 42. âyet. KHKM. 3-319)

putlara secde kılmışdır sücûde kudreti yetmeye secde edemeyeler. Zîrâ ki anların başı (6) şekâvet ipi-y-le ol gün bağlamışlardı-ki Hâk -Ta'âlâ- şer'ine muhâlefet kılmışlar idi ve sücûdi (7) Hâk -Ta'âlâ- hazretine etmemişlerdi. Ammâ ol ip zâhir göz-ile görünmez. Pes her kimün ki bā'ınları (8) açılmışdır ol gerü anın kaygısında olur ki tevbe istiğfâr mikrâzı birle anı kese. Eger (9) bu gün kesmeyecek olursa ancılayın yarın kıyâmet güninde anı zencîr ve bendler birle bağlu (10) 'arşa-i 'Araşata getüreler. Nitekim buyurur: إِذِ الْأَغْلَالُ فِي آتَانِهِمْ وَالسَّلَاسِلُ يُسْحَبُونَ، فِي الْحَكِيمِ ثُمَّ فِي النَّارِ يُسْجَرُونَ. İzi'l-aglâlû fî a'nâkîhim ve's-selâsilü yüşhabûne fî'l-hakîmi (11) şümme fî'n-nâri yüsçerûne.⁸⁵⁹ Pes ol bendler anda zâhir olırsar. Lâ-cerem İblîs (12) ipi-y-le bağlanmış idi ki cümle kâ'inât ortasında küstâhlık édüp icâzetsüz gayb ker-hânesine (13) girmiş idi ve bu fermâna muhâlefet etmiş idi. لَا تَدْخُلُوا بُيُوتَ النَّبِيِّ إِلَّا أَنْ يُدْعَا لَكُمْ Lâ tedhulü büyûte'n-nebiyyi illâ en yû'zene leküm.⁸⁶⁰ (14) Lâ-cerem kahr zencîri-y-le tutup bağladılar. Şöyle kim secde edemedi. اِلَّا اِبْلِيسَ عِبَا وَهَاتِكَبَرِ.⁸⁶¹ (15) Ammâ İblîs ve cemî'-i halk şöyle

⁸⁵⁹ Boyunlarına demirden lâleler ve zincirler takılıp sürüklendikleri zaman sıcak su içinde, sonra cehenneme atıldıkları zaman. Kur'ân, XL. Mü'min Sûresi, 71. ve 72. âyetler. KKM. 559. (Ol vakt kız, bendler boyunlarında dakı zincirler; tartınırlar issi su içinde; andan od içinde yandırınırlar. (40) Sûratü'l-Mu'min, El-Gaafir, 71. ve 72. âyetler. SKT. 388, Ol vaktde ki tavklar [tavk طَوْقُ Ar. gerdanlık, boyun zıncısı; ve bir nesne güç yetüp tâkat getürmek, gerden bend, Terc. 2-44.] ve zencirler onların boyunlarında olur ve çekilirler ziyâde ısıcak şuya. Şonra cehenneme atılırlar. 24. cüz, Sûretü'l-Mü'min, 71. ve 72. âyetler. KTC. 443, اِذِ الْأَغْلَالُ فِي آتَانِهِمْ وَالسَّلَاسِلُ Ol vakt ki tavklar ve zencirler gerdenlerinde olup يُسْحَبُونَ، فِي الْحَكِيمِ. Şonra cehennem âtesinde yanmış kılınırlar. 24. cüz, Sûretü'l-Mü'min, 71. ve 72. âyetler. TZA. 2-267, Boyunları toklara ayakları zincirlere vuruldukları zaman uğruyacakları azabı anlayacaklar, onlar bu halde cehenneme sürüklenecekler. Şonra ateşte cayır cayır yanacaklar. Mü'min Sûresi, 71. ve 72. âyetler. KKA. 476, Boyunlarında lâleler [demir halkalar], zincirler bulunduğu zaman ki onlar (bu vaziyette evvelâ) sıcak suyun içinde sürünecekler, sonra ateşte yakılacaklar. Mü'min Sûresi, 71. ve 72. âyetler. KHK. 3-107)

⁸⁶⁰ ... Davet edilmeden peygamberlerin evlerine gitmeyin... Kur'ân, XXXIII. Ahzâb Sûresi, 53. âyet. KKM. 496. (Girmen peygamber evlerine, illâ kim destur verinile size... (33) Sûretü'l-Ahzâb, 53. âyet. SKT. 343, ... فَاتَّقُوا اللَّهَ أَلَمْ يُخَلِّقْكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ فَمَبَازٍ Olmayınız peygamberin evlerine meger şu vaktde ki izn verilmiş ola size... 22. cüz, Sûretü'l-Ahzâb, 53. âyet. KTC. 3-201, يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَدْخُلُوا بُيُوتَ النَّبِيِّ إِلَّا أَنْ يُدْعَا لَكُمْ إِلَى الْمَعْلَمِ Ey imâna gelenler! Peygamberin evlerine bir vaktde girmen. Meger ol vakt ki yiyecek yemesine da'vet olunup duhûle size izn verilir. 22. cüz, Sûretü'l-Ahzâb, 53. âyet TZA. 2-194, ... Davetli olduğunuz vakitten başka vakitlerde peygamberin evlerine girmeyin. Ahzâb Sûresi, 53. âyet. KKA. 426, (Bundan sonra) peygamberin evlerine davet olunmaksızın vaktime (de) bakmaksızın girmeyin. Ahzâb Sûresi, 53. âyet. KHK. 2-450)

⁸⁶¹ ... O, secde etmekten çekinmiş, ululanmak istemişti... Kur'ân, II. Bakara Sûresi, 34. âyet. KKM. 7. (İblîs, onamadı; dakı tekebbürlik eyledi... (2) Sûratü'l-Bakara, 34. âyet. SKT. 5, ... Meger şeytân kabûl etmedi ve ser-keşlik gösterdi... 2. cüz, Sûretü'l-Bakara, 34. âyet. KTC. 1-9, تَسْجُدُوا لِلَّهِ اِبْلِيسَ Pes cümle melâ'ike te'essüf etdiler. İllâ 'Azâzil ve evâşih-i aqvâl üzere cân 'a'ifesinden idi. Fermânı kabûl etmediği cihetde fakr Sübhânehû ve Ta'âlâ- anı İblîs ile mülakkeb kıldı ve anın ma'nâsı Hudâ'nın rahmetinden ümmî'et almaktır. اِبْلِيسَ Secde getürmekden mümtenî' olup kendüyi büyük tutdı. 2. cüz, Sûretü'l-Bakara, 34. âyet. TZA. 1-12, ... Yalnız İblîs secdeden çekinmiş, bunu kibrine yedirememişti... Bakara Sûresi, 34. âyet. KKA. 1-21, ... O ise dayatmış, kibirlenmek istemişti. Bakara Sûresi, 34. âyet. KHK. 7)

şanurlar ki ibā⁸⁶² ve istikbār secde vaktinde idi. Böyle değil. (16) Belîl Şüretde ibā ve istikbār ol vakt zâhir olmuş idi ki semere mesâbesindedür. Lâkin anuñ (17) haķîķati ki tohm mesâbesindedür. Ol gün İblisün şekâvet naņasında ekildi. Edeb şaklamadı (275b-1) ve icâzetsiz ğayb ker-ĥānesine girdi ve çün-ki çıķdı istikbār etti. خَلَقَ مُجَوِّثًا Ĥalaķa mücevvefen⁸⁶³ dedi. (2) Pes kendüye izzet nazarı-y-le baķdı ve Ĥaķķuñ ĥalifesine ĥaķâret nazarı-y-le baķdı ve ol tohm ki (3) niçe zamān terbiyet buldı anuñ semeresi secde vaktinde ibā ve istikbār zâhir olup vücûde (4) geldi. Lā-cerem hem ğerü şekâvet ipi-y-le la'net dārına çekdiler ki: وَإِنَّ عَلَيْكَ لَعْنَتِي إِلَى يَوْمِ الدِّينِ Ve inne 'aleyke la'neti ilā (5) yevmi'd-dīn⁸⁶⁴ ve bu dāruñ üzerinde tā kıyām-ı kıyāmet olunca şöyle kodılar siyâset için. (6) Bel-ki ebedü'l-ebedeyn buradan hiç indürmeyeler. Tā kim bundan sonra cemî-i memleket içinde hiç (7) kimsenün zehresi olmaya ki Ĥaķķuñ ĥalifesi-y-le ĥürmetsizlik éde ve her kimesne ki İblise (8) müyāba'at kıla bu memleketden anı daķı İblis birle bu ipe bağlayalar ve cehenneme vëribiyeler. (9) لَأَمَّا لَكُمْ جَهَنَّمَ مِنْكُمْ وَمِمَّنْ تَبِعَكَ مِنْهُمْ أَجْمَعِينَ Le'emle'enne cehenneme minke ve mimmen tebi'ake minhüm ecma'ine.⁸⁶⁵ Rivâyet şöyledür ki: Çün-ki rûhı (10) Âdemün kâlıbına gönderdiler. Vakti-ki rûh kâlıba degdi derhâl bedenîñ cemî-i memleketin tavâf (11) eyledi. Gördi-ki bir ev ğāyet zûlmānî ve içi tolu vahşet ve anuñ bünyâdı dört aşl üzerine (12) ki 'anâşır-ı erba'adur. Biri birinün zıddıdır. Bildi-ki anuñ beķâsı hergiz olmayısar. Pes (13) gönlin aña vërmedi ğerü

862 ibā' اِبَا. Ar. nefret etmek, iğrenmek, tiksirmek, menkiden. Terc. 1-2

863 Boş olarak yarattı. (Boşu boşuna yarattı.)

864 Ve şüphe yok ki ceza gününe dek benden la'net sana. Kur'ân, XXXVIII. Sâd Sûresi, 78. âyet. KKM. 538. ("Dakı bayık üzerine la'natum yanud gününe degin" ya'nî kıyamât. (38) Sûratü'l-Sâd, 78. âyet. SKT. 375, Ve elbette senin üzerine olsun benim la'netim kıyâmet gününe degin. F. Ya'nî senin 'amelin sebebiyle kıyâmete degin senin üzerine la'net ziyâdelenmekde olur. İşburadan taşra çık ya'nî cennetden, şeytân melâ'ikeler ile bile idi. Şimdi onların zümresinden çıkarılmış oldu. 23. cüz, Sûretü'l-Şâd, 78. âyet. KTC. 4-22, اِنَّ عَلَيْكَ لَعْنَتِي إِلَى يَوْمِ الدِّينِ Ve rahmetden dür etmegim üzerinedür. Rûz-ı cezâya dek. 23. cüz, Sûretü'l-Şâd, 78. âyet. TZA. 2-245, "Ceza gününe kadar lânetim de üzerine olsun" buyurdu. Sâd Sûresi, 78. âyet. KKTA. 458, Ve şüphesiz ki ceza gününe kadar lânetim senin üstünedir. Sâd Sûresi, 78. âyet. KHKM. 3-71)

865 And olsun, dolduracağım cehennemi seninle ve sana uyanların hepsiyle. Kur'ân, XXXVIII. Sâd Sûresi, 85. âyet. KKM. 538. ("Tolduram tamuyı senden dakı andan kim uydu sana, anlardan, dükclüğün." (38) Sûratü'l-Sâd, 85. âyet. SKT. 375, Elbette doluram cehennemi senden ve ol kimselerden ki tâbi' oldular sana cümlelizle. 23. cüz, Sûretü'l-Şâd, 85. âyet. KTC. 4-22, لَأَمَّا لَكُمْ جَهَنَّمَ مِنْكُمْ وَمِمَّنْ تَبِعَكَ مِنْهُمْ أَجْمَعِينَ Elbette düzaķı doldururum senin cinsinden ve âdem oğullarından sana tab'iyyet edenlerden. Ĥâmunuzdan. 23. cüz, Sûretü'l-Şâd, 85. âyet. TZA. 2-245, Cehennemi herhalde seninle ve sana tâbi olanlarla tamamen dolduracağım. Sâd Sûresi, 85. âyet. KKTA. 459, "And olsun, cehennemi senden (senin cinsinden) ve onların (insanların) içinden sana tâbi olanların hepsi ile dolduracağım." Sâd Sûresi, 85. âyet. KHKM. 3-72)

döndi. İkileyin nazar eyledi. Gördi-ki bir ev gâyet ıar ve karanu (14) bunca biñ haşarât ve müziyât anda mevcûd. Yılan ve ‘akrebler ve ejdehâlar ve yırtıcı cân-averler (15) dañı arslanlar ve peleng ve ayu ve hınzır gibi ve envâ-i behâyim ve dañı ıar ve esb üstür gibi. (16) Bu cemî-i hayvânâtı gördi. Bir kezden aña hamle kı lup ederlerdi. Her biri bir ıarafdan bir zañm (17) urup anı incidürdi. Andan sonra nefsi-i emmâreyi gördi. Bir ejdehâ meşâbesinde yedi başı (276a-1) var Biri hırş ve biri hased ve biri şehvet ve biri gâzab ve biri buñl ve biri (2) hıdk ve biri kibr. Bu yedi başı-y-le baş götürüp aña kaşd eylemiş idi. Rûñ ki niçe (3) biñ yıl Hañ -Ta‘âlâ-nuñ civârında nâz u niyâz ile perveriş bulmuş idi. Bu nesnelerden (4) gâyet ürkdi. Ol Hañret-i ‘izzet ünsinüñ kadrini ki şimdiye deñin bilmemiş idi bildi (5) ve ol vişâl-i ni‘met ki hemîşe aña müstagrañ idi ve anuñ hañkını anlamamış idi anladı. (6) Pes firâñ odı cânında müsteğil oldı ve hicrân tütünü başına ağıdı ve eydür idi bu beyti. (7) Beyt:

Ne ‘acebdür ki dün ol yâre biz idik mañrem

Şimdi âvâre olup göñlimüz oldı pür-ğam (8)

Senüñ ey gerdiş-i devrân işün den ne ‘aceb

Ki dünegin mi vuşlat içinde furkat-i ğam.⁸⁶⁶

(9) Döndi-ki ğerü gide ol yuva ki andan gelmiş idi anı isterdi. Bunca kim isterdi ol yolu (10) ve ol merkebi kim aña binüp gelmişdi ki ğerü aña bine. Zîrâ ki ol piyâde gelmedi nefha merkebine (11) süvâr olup gelmiş idi ki ğerü aña bine. Zîrâ ki ol nefha merkebine süvâr olup gelmişdi. Nite-ki (12) istedi bulamadı. Zîrâ ki icâzet yoğ-idi ki gide-y-di. Lâ-cerem gâyetde şikeste oldı. Pes (13) aña eyitdiler: Bizim murâdımız bu şikestelikdür dediler. Andan sonra kabz ve melâlet anuñ (14) üzerine ğâlib oldı. Pes bir âñ eyledi. Andan eyitdiler: Biz seni bu âñ-içün veribidük. (15) Andan ol âñuñ buñarı Âdemüñ dimâğına êrdi. Der-ñâl añsurdı ve hareket êdüp gözüñ (16) açdı. Bu ‘âlemüñ vüs‘atin gördi ve dañı güneşüñ nûrunı mu‘âlî‘a kı lup eyitdi: اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ El-ğamdü li’llâhi⁸⁶⁷ (17) hitâb-ı ‘izzet der-ñâl yetişdi-ki: يَرْحَمُكَ رَبُّكَ Yerhamüke Rabbüke.⁸⁶⁸ Ya‘nî:

⁸⁶⁶ Vezni: 14’lü hece vezni

⁸⁶⁷ Hamd Allâh’a... Kur’ân, I. Fâtîha Sûresi, 1. âyet. KKM. 1. (Öğmek Tanrı’nundur... (1) Sûratü’l-Fâtîha, 1. âyet. SKT. 1. Öğmek Allâhu -Ta‘âlâ-ya... 1. cüz, Sûretü’l-Fâtîha, 1. âyet. KTC. 1-2, اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ Cümle mevcûd ve ma‘lûm öğmekler ve gökçek sıfatlar ezelden ebede dek Hañ -Sübhâne ve Ta‘âlâ-nîñ zât-ı bâhirü’s-sıfâtına mañşûsdur. 1. cüz, Sûretü’l-Fâtîha, 1. âyet. TZA. 1-4; (Hamd-ü senâ) o Allah’a mahsustur... Sûretü’l-Fâtîha, 1. âyet. KKTA. 2. Hamd olsun Allah’a, El-Fâtîha sûresi, 1. âyet. KHKM. 1-11)

Senün ħamd ü senā étdüğün Ĥazretimüz (276b-1) rahmet vācib kılcıdır bizüm tarafımızdan saña. Çün-ki ħiṭābın zevki cānına yetiştir bir pāre (2) karar édüp sākin oldu. Ammā her vakt ki ol ğurbet ve üns-i Ĥazret şafāsın anardı (3) ve ol ‹ālemün gēnligin taḥayyül éderdi. Dilerdi-ki: Bu kālīb kafeşi şıya da ol ṭon ki āb u gilden (4) geyürmişler idi. Anı çıkara gērü yuvāsından yaña pervāz ura. Zīrā ki ol maḳām-ı aşlıyyesidir. (5) Beyt:

أَنْ بُلْبُلٍ كِهْ مَحْبُوسٍ كِهْ نَامَشِ جَانَسْتُ، دَسْتَنِ دِلْشِكْسَتَنِ مَقْصُ مِي تَرَسْتُ

Ān bülbul ki maḥbūs ki nāmeş cān-est

Desten dil-şikesten kafaş mi terst.⁸⁶⁹

Pes (6) nite-ki ṭıfl-ı nā-resīde oğlanları rengin nesne birle avıdurlar ve çıkşar āvāz-ile ve nūḳul⁸⁷⁰ ḥelvā ile (7) meşğul éderler. Ancılayın Ādemi daḥı avıdurlardı. Gāḥ melā'ikeye mu'allim étmeg-ile be gāḥ melā'ike (8) aña secde kılmag-ıla ve daḥı gezdürmeklig-ile meşğul eylerlerdi. Tā kim anuñ iştiyākı (9) odı Ĥazret-i ‹izzet cemāline bir pāre sākin ola ve bir nesne ile daḥı üns bulup eglene. Tā kim (10) ol vaḥşet andan zā'il ola. Ammā ol ḥāl dili-y-le bunu dērdi ki beyt:

Ne revādur ki ḥayālün ola (11) gözden zā'il

Yene sūzdur ki bu ḳalbüm ola ğayre mā'il

Ben ölüp ḥāk olıcaḳ ger sinimi istersen (12)

Bulasın mihrünji sen her sünüğümde sā'il⁸⁷¹

Andan ḥiṭāb erişti ki: Ey ādem behişte var sākin (13) ol nice ki dilerseñ eyle kıl yē ve iç her ne-y-ile dilerseñ üns dut-ki: يَا اَدَمُ اَسْكُنْ اَنْتَ وَ زَوْجُكَ الْجَنَّةَ وَ كُلَا مِنْهَا رَغَدًا حَيْثُ شِئْتُمَا

868 Rabbın sana merhamet etsin.

869 O mahpus bülbulün adı candır. Kafesde eli ve gönlü kırık korkmaktadır. Vezni bozuk.

870 naḳl نقل Ar. *nūnun fethi ve ḳāfın sükūnuyla*, bir nesneyi yerinden bir âḥar yere geçürmek ma'nāsınadır. ... ve naḳl, ‹işret mezesine denür ki üzerine tenāvül olunan nevāleden ‹ibāretdür ve ba'zen nūnu maẓmūm olur [nuḳl] ‹alā ḳavl zammesi ḥaṭâdur... OK. 3-365, nuḳl نقل Ar. *nūnun zammı ve ḳāfın sükūnuyla*, şol nesnedür ki şarāb üzere meze ṭarīḳiyle ekl olunur. VK. 2-359, nuḳl نقل Ar. *bî'z-zam*, fışka şurb etdikleri ḥâlde önlerine döküp oynayup ḳarıştırdıkları nesne. AK. 653, nuḳl نقل Ar. ‹işret mezesi, şeb çere. Terc. 2-439

871 Vezni: Fā'ilātün / fe'ilātün / fe'ilātün / fa'lün

Âdemü'skün ente (14) ve zevcûke'l-cennete ve külā minhā rağaden ḥayşü şî'tümā.⁸⁷²
Her bār ki Âdemün kalbine bunun gibi ḥiṭāblar (15) érer idi ve ol eydürdi-ki beyt:

Hāşā ki benüm gönlüm derdünğden ola ḥālī .

Göñül kim sensiz⁸⁷³ (16) gey müşkil olur ḥālī

Senden kesilüp göñül kimi dutısar maḥbûb

Tā gidüp maḥalleğden (17) ḳanda varısar bārī⁸⁷⁴

Çün-ki Âdemün vahşeti hîç zā'il olmadı. Daḥı bir kimse-y-le üns tutup (277a-1) ḳarār étmedi. Pes gerü anuñ nefsinden Ḥavvāyı yarattı. Onuñ kenārında ḳodı. Tā ki (2) kendü cinsi-y-le üns duda. Nite-kim buyurur: وَجَعَلَ فِيهَا زَوْجَهَا لِيَسْكُنَ إِلَيْهَا Ve ca'ale fihā zevcehā li-yesküne ileyhā.⁸⁷⁵ Çün-ki Ḥavvā (3) cemālını nazar étđi. Ḥaḳ -Ta'ālā-nuñ pertevini Ḥavvāda müşāhede ḳıldı ki: كُلُّ جَمِيلٍ مِنْ جَمِيلِ اللَّهِ Küllü cemālin min cemīli'llāhi⁸⁷⁶ (4) dér. Pes ol cemālün zevḳin gerü bilüp eyitdi-kim beyt:

Ëy gül neden dil-dārimuñ yüzüne olduñ (5) sen nazır

Vey mi bu zevḳı sen meger la'linden étmişsin 'atır

Ëy baḥt-ı iḳbālim saña fidā (6) benüm cānum tenüm

Zāhirde yād iseñ ne var līkin bilişsin der-zamīr⁸⁷⁷

⁸⁷² ... Ey Âdem! Sen ve eşin cennette oturun, dilediğinizi bol bol yeyin... Kur'ân, II. Bakara Sûresi, 35. âyet. KKM. 7. (... "İy Âdem! Dölen sen, dakı avratun uçmaka. Dakı yin andan dirlik ginligi-y-le, ne yirde ki dilersenüz..." (2) Sûratü'l-Bakara, 35. âyet. SKT. 5, ... Ey Âdem! Sâkin ol sen ve ḥâtûnun cennette ve andan dilediğiniz yerde her ne vaktde istediğiniz ḳadar vüs'at ve refâhiyyetle yeyiniz... 1. cüz, Sûretü'l-Bakara, 35. âyet. KTC. 1-9, وَتَذَكَّرَ لَهُمْ, Ve maḥz-ı keremden söyledik: Ey Âdem! تَسْكُنْ أَتَى زَوْجُكَ الْجَنَّةَ Sen çiftinle -ki Ḥavvâdır- behiştde iḳâmet et. وَجَعَلَ مِنْهَا زَوْجَهَا لِيَسْكُنَ إِلَيْهَا Ve cennetin meyvesinden çok yeyin. وَجَعَلَ فِيهَا زَوْجَهَا لِيَسْكُنَ إِلَيْهَا Ḳanda ki istersiz. 1. cüz, Sûretü'l-Bakara, 35. âyet. TZA. 1-12, ... "— Âdem! Sen ve zevcen Cennette sakin olun, dilediğiniz yerlerde onun yemişinden yiyeceğinden bol bol yiyin..." Bakara Sûresi, 35. âyet. KKTA. 7, ... "Ey Âdem! Sen eşinle beraber cennette yerleş, ondan (Cennetin yiyeceklerinden), neresinden isterseniz, ikinizde bol bol yeyin..." Bakara Sûresi, 35. âyet. KHKM. 1-21)

⁸⁷³ "sensizlikden" olursa vezin düzelir.

⁸⁷⁴ Vezni: 14'lü hece vezni

⁸⁷⁵ Bu âyetin bu bölümü Kur'ânda şöyle geçmektedir: ... وَجَعَلَ مِنْهَا زَوْجَهَا لِيَسْكُنَ إِلَيْهَا ... Ülfet ve ünsiyet etmesi için ondan da eşini halketti. Kur'ân, VII. A'râf Sûresi, 189. âyet. KKM. 198. (... Dakı eyledi andan avratını ya'nî Ḥavvâ'yı, tâ dölene ana... (7) Sûratü'l-A'râf, 189. âyet. SKT. 130, ... Ve yarattı ol şaḥşdan ḳarısını tâ ki ḳarār bula anun ile... 9. cüz, Sûretü'l-A'râf, 189. âyet. KTC. 2-68, وَجَعَلَ مِنْهَا زَوْجَهَا Ve anın çiftini -ki Ḥavvâdır- ḳısa ḳaburgasından peydâ etđi. وَجَعَلَ مِنْهَا زَوْجَهَا Tâ ki anınla ünsiyet peydâ edüp ârām ede. 9. cüz, Sûretü'l-A'râf, 189. âyet. TZA. 1-271, ... Onunla ülfet etmek için kendisinden eşini yapan odur... A'râf Sûresi, 189. âyet. KKTA. 176, ... Bundan da (gönlü) kendisine yatıp ısınsın diye, eşini yapan O'dur (Allah'tır). A'râf Sûresi, 189. âyet. KHKM. 1-358)

⁸⁷⁶ Bütün güzellikler Allah'ın güzelliğindendir.

⁸⁷⁷ Vezni: 16'lü hece vezni

Çün-ki diledi-kim ol üns-i (7) mu'āmelesinün zevkin bula ve vuşlat hāşıl kıla. Ammā nefsi ki uyurdu uyandı şehvet hareket (8) eyledi rûh-ile Hâzret ünsinün arasında hā'il ve mā'ni' oldu. Zîrâ ki hicāblaruñ ulusu (9) şehvet şıfatıdır. Andan sonra kalan şıfatlar ki yemek ve içmek ve uyumak olur. Olar dağı (10) olur galebe étdiler hicāb dağı ziyāde oldu. Ol üns ki hâzer⁸⁷⁸ bulmuş idi eksildi. Zîrâ ki (11) Âdemde şehvet hayvânî lezzetlerinden ne-denlû kim ziyāde ola ve anuñ-ile zevki artuğırak ola. (12) Ol miqdārca Hâkkuñ ünsi anuñ göñlinden eksilür. Bu ma'ni' 'azîm ibtilādur ve ekşer hālâyık (13) buña mübtelādur. Az kişi bundan hālâş bulmuşdur ve ol oldur ki Âdemiyyetden 'ademiyyete (14) vara. Pes ol hālâş bulur bunlardan. İmdi Âdemün ol kadar ünsi zâhir (15) oldu-ki Hâk -Ta'ālâ- şol nesneden ki anı nehy étmiş idi ki: لَا تَقْرَبْ هَذِهِ الشَّجَرَةَ Ve lâ takrebâ hâzihi's-şecerete.⁸⁷⁹ (16) Âhir İblîs anı mülk-i behişt birle aldadı. Nite-kim buyurur: هَلْ أَتَى عَلَى الشَّجَرَةِ الْخُلْدِ وَمُلْكُ لَايِيَّ Hel edüllüke 'alâ şecereti'l-ğuldi (17) ve mülkin lâ yeblâ.⁸⁸⁰ Gör imdi Âdemün ünsi mülk-i behişt birle ol hadde yetişdi ki (277b-1) mülk-i behişt Hâkkuñ rızası ihtiyâr eyledi. Raḥmān fermānın terk édüp şeytān (2) emrine muṭi' oldu. Ğāyet hırşından cennete hāriş olduğundan der-hāl Hâk -Ta'ālâ- gayret (3) édüp eyitdi-kim: Ey Âdem! Ben seni bu temettuat⁸⁸¹ nefsanî-y-çün yaratdum idi-ki: أَفَحَسِبْتُمْ أَنَّمَا خَلَقْنَاكُمْ عَبَثًا وَأَتَّكُمُ الْبَيْنَا لَا تَرْجِعُونَ E'fe-ḥasibtüm (4) ennemā

⁸⁷⁸ hâzer حَاضِر Ar. yolcu olmayup maḥallinde qarâr üzere olmak, cā giriften. Terc. 1-365

⁸⁷⁹ ... Ancak şu ağaca yaklaşmayın... Kur'ân, II. Bakara Sûresi, 35. âyet. KKM. 7. (... "Dakı yakın gelmen uşbu ağaca ya'nî buğday yâ incir yâ üzüm ağacı..." (2) Sûratü'l-Bakara, 35. âyet. SKT. 5, ... Ve yakın olmayınız işbu ağaca... 1. cüz, Sûretü'l-Bakara, 35. âyet. KTC. 1-9, لَا تَقْرَبْ هَذِهِ الشَّجَرَةَ Ve bu ağaca ya'nî buğday ağacına yaklaşmayınız. 1. cüz, Sûretü'l-Bakara, 35. âyet. TZA. 1-12, ... "Yalnız bu ağaca yaklaşmayın..." Bakara Sûresi, 35. âyet. KKTA. 7, ... "(Fakat) şu ağaca yaklaşmayın..." Bakara Sûresi, 35. âyet. KHKM. 1-21)

⁸⁸⁰ ... Sana ebedîlik ağacını ve zeval bulmayacak devleti göstereyim mi? Kur'ân, XX. Tâhâ Sûresi, 120. âyet. KKM. 368. (... "Kulağuzlayayın mı seni ebedlik ağacına, dakı pâdişâhlığa kim eskimez kesilmez?" (20) Sûratü Tâhâ, 120. âyet. SKT. 255, ... Delâlet edeyim mi seni dâ'im olmaqlık ağacı üzerine ve bir pâdişâhlığa ki aşlâ eskimez. 16. cüz, Sûretü Tâ Hâ, 120. âyet. KTC. 3-48, هَلْ أَتَى عَلَى الشَّجَرَةِ الْخُلْدِ

Dedi: Ey Âdem! Hayât-ı ebediyye mü'eddî [mü'eddî مُؤَدَّى Ar. nesneyi vücûde getirir olan; sebab ve bâ'is ve mücib olan.] olan ağaç üzere sana delâlet edeyim mi? هَلْ أَتَى Ve zevâli kabûl etmeyen mülk üzere dağı. 16. cüz, Sûretü Tâ Hâ, 120. âyet. TZA. 2-43, ... Sana bir ağaç şalık vereyim mi? Ki ondan yiyen daima cennette kalacak, zeval bulmaz bir devlete erecektir. Tâ-hâ Sûresi, 120. âyet. KKTA. 321, ... Seni ebedîlik ağacına, zevâl bulmayacak bir devlete (ulaştırmaya) delâlet edeyim mi? Tâ, Hâ Sûresi, 120. âyet. KHKM. 2-239)

⁸⁸¹ temettuat تمتع Ar. fetḥateynle ve tânın zammı ve teşdidiyle, fâ'idelenmek... ve temettuat, er 'avretten fâ'idelenmege dağı derler. VK. 2-60, temettuat تَمَتُّع Ar. kendü nefsiine kâr ve fâ'ide ve menfa'at çıkarmak. Bir nesneyi isti'mâl etmekden nâşî menfa'at görmek, sūd dâiden. Tec. 266

halaḳnākūm ‘abeşen ve ennekūm ileynā lā türce‘üne.⁸⁸² Gör imdi biz seni yarım gün uçmakda ḳoduḳ (5) idi. Sen bizi nice unuttuḳ. Bizden ğayriye meşġūl olup üns duttuḳ ve bî-fermānlıḳ (6) édüp buġday yédüḳ. Eger ḥod bir gün taḡām ḳoyacak olursavuz bir kezden sen bizi unudursın (7) ve bilişlīgi yadlıġa dönderirsin anmazsın. Beyt:

Ol yār ki éder demi bizimle vefādārı (8)

Olurdi rızāmuzca her laḫza ve her bārī

Bî-ġāne olup bizden unuttı bizi şimdi (9)

‘Ubābı⁸⁸³ melūl étdi şāz eyledi aġyārı⁸⁸⁴

Ėy Ādem! Behiştten çık. Ėy Ḥavvā! Andan ırak (10) ol ki: اٰمِطُوا مِنْهَا جَمِيعًا Ĩhbiṭū minhā cemī‘an⁸⁸⁵ ve Ėy tāc anuḳ başından götürül ve Ėy ḥülle anuḳ bedeninden ayrıl (11) ve Ėy ḥūriler! teşnī‘ édüp nidā ḳıluḳ ki: وَعَصَىٰ آدَمُ رَبَّهُ فَغَوَىٰ Ve ‘aṣā Ādemū Rabbehū fe-ġavā⁸⁸⁶ ne ḥikāyetdür bilür misin? (12) Melāmet taşını selāmet şişesine ururuz ve Ādemün varlıġı ḳanın mezellet yerine dökeriz ve (13) ve anuḳ himmeti ḳılıcın imtiḥān ve ibtilā

⁸⁸² Yoksa sizi ancak boşu boşuna yarattık. Gerçekten de dönüp tapımıza gelmeyeceksiniz mi sanıyordunuz? Kur’ân, XXIII. Mü’minûn Sûresi, 115. âyet. KKM. 403. (“Ay, sandunuz mı siz, kim yarattuk sizi bātıl; dakı bayık siz, bizdin yana dönilmeyesiz?” (23) Sûratü’l-Mu’minûn, 115. âyet. SKT. 280, Eyâl Zann etdiniz mi ki yarattık sizi ‘abeş yere? ve (zann etdiniz mi) bizim cânibimize döndürülmezsiniz? F. Ya‘nî eyü ‘amel olsun veyâ kötû anun cezâsı dünyâda verilecek degil. Öyle olsa eger âhiret olmasaydı anları ḥalḳ etmek ‘abeş ve oyunbâzlık olur idi. 18. cüz, Sûretü’l-Mü’minûn, 115. âyet. KTC. 3-88, اَتَّخِذْتُمْ عَيْبًا Daḫı gümān etdiniz mi kim biz sizi yalnız oynamak için yarattık? اَتَّخِذْتُمْ عَيْبًا لَّا تَرْجِعُونَ Pes siz gümān etdiniz mi kim biz sizi yalnız oynamak için yarattık? اَتَّخِذْتُمْ عَيْبًا Pes siz gümān etdiniz mi kim biz sizi yalnız oynamak için yarattık? 18. cüz, Sûretü’l-Mü’minûn, 115. âyet. TZA. 2-83, Biz, sizi abes olarak yarattık, bizim tarafımıza da dönmeyeceksiniz mi sandınız? Mü’minûn Sûresi, 115. âyet. KKTA. 350, “Ya sizi ancak boş yere yarattığımızı ve sizin hakikaten bize döndürülmeyeceğinizi mi sandınız?” Mü’minûn Sûresi, 115. âyet. KHKM. 2-229)

⁸⁸³ ‘ubāb عُبَاب Ar. pek taşkın ve püskürücü olan seyl şuyu, seyl-ḥîz. Terc. 2-54

⁸⁸⁴ Vezni: 14’lü hece vezni

⁸⁸⁵ ... Hepiniz de cennetten inin... Kur’ân, II. Bakara Sûresi, 35. âyet. KKM. 8.; ... Aşaġa inin andan dükelî... (2) Sûratü’l-Bakara, 35. âyet. SKT. 5.; ... İniniz cennetden hepiniz... 1. cüz, Sûretü’l-Bakara, 35. âyet. KTC. 1-10.; اِنَّكُم مِّنْهَا جَمِيعًا Yine anlara dedik: Cennetden yâ semāvâtıdan cümleten aşağı inin. 1. cüz, Sûretü’l-Bakara, 35. âyet. TZA. 1-13.; ... Hepiniz buradan inin... Bakara Sûresi, 35. âyet. KKTA. 8.; ... Hepiniz buradan inin... Bakara Sûresi, 35. âyet. KHKM. 1-22.

⁸⁸⁶ ... Ve Ādem Rabbinin emrine karşı geldi de umduġundan mahrûm oldu. Kur’ân, XX. Tâhâ Sûresi, 121. âyet. KKM. 368. (... Dakı ma‘şiyat eyledi Ādem, Çalabısına; pes azdı dileġinden. (20) Sûratü Tâhâ, 121. âyet. SKT. 255, ... Ve ‘aşı oldu Ādem Rabbisine ḥulûda اٰخُلُوْهُ Ar. dâ‘im ve bâḳî olmak, direng, devām, bekâ; yevm-i ḥulûd = kıyāmet günü. Terc. 1-397.) eremeyüp yol yitürdi. 16. cüz, Sûretü Tâ Hâ, 121. âyet. KTC. 3-48, وَعَصَىٰ آدَمُ رَبَّهُ فَغَوَىٰ Ve Ḥazret-i Ādem Perverdigârına ‘iṣyān édüp kendü maḡlûbından bî-behre oldu. 16. cüz, Sûretü Tâ Hâ, 121. âyet. TZA. 2-43, ... Ādem Rabbine karşı geldi de matlubuna eremedi. Tâ-hâ Sûresi, 121. âyet. KKTA. 321, ... Ādem Rabbine karşı geldi de şaşıp kaldı. Tâ-hâ Sûresi, 121. âyet. KHKM. 2-239)

taşına çalaruz. Çün-ki Âdem -‘Aleyhi’s-selâm-ı ol üns (14) makâmından bu vahşet menziline getürdik ve ol vuşlat âleminde bu furkat sarâyına şaldılar. (15) Ğarîb fakîr mütehayyir ser-gerdân yârdan âvâre düşüp eydürdi. Beyt:

Ne hem nefsi ne (16) hem-demi ne yârı

Ki müşkil derdi turfe ğamı kârı⁸⁸⁷

Çün-ki niçe müddet (17) ser-gerdân gezdi. Hiç bir feryâd-res bulmadı. Pes yüzün Hâzrete dönüp eyitdi-ki Hüdâvendâ! (278a-1) Baña bu ser-gerdânlık vâcib idi-ki senün elṭâf-ı keremün⁸⁸⁸ kadrini bilem ve anuñ haqqını eyleyem (2) ki bu bir avuç toprağa kendü fazluñdan ne ihsân eylemişdün ne dergâhdan nenün gibi dereceye (3) yetişdürmiş idük ve hilkat-ı ebedî kerâmet-ile mükerrem ve müşerref kılmış idük ve bu gün (4) ‘acizvâr dergâhuña gerü döndüm ‘özüüm dilemege dilüm kışadur. Beyt: (5)

İlâhî ‘arz ederem hâzretüne ‘acz ü niyâz

Getürdüm saña şavm u zekât hac namâz (6)

Ol nuṭfeyi kim baña ısmarlamışdın anı pāk

Şikeste kalb ü deġal uş sana getürdüm yâz (7)

Ben ol kulam ki hezārân günâhı bir demde kı lup

Figân ederem şimdi andan geldüm vaz (8)

Bu cümle zillet-ile girüben dutaram ümîz

Kim olasın baña sen yine hem-dem hem râz⁸⁸⁹

(9) Bu tazarru‘-ı zârî⁸⁹⁰ birle Âdem dört yüz yıl bir rivâyetde şöyle ser-gerdân ve cigeri biryân (10) kaldı ve Hâzret-i rubûbiyyet kibriyâ’ü ‘azamet birle Âdemün cân-ı müstemendine⁸⁹¹ ve dil-i derdümendine (11) hitâb edüp eydür idi-ki: Ey Âdem! Ben seni bir avuç toprakdan yaratmış olam ve seni (12) melâ’ike-i muḳarrebînden güzide edem ve cemî‘-i melâ’ikeyi secde buyurdum saña ve cümlesi baña senden (13) ötürü töhmet edeler: *آتَجْعَلُ فِيهَا مَنْ يُفْسِدُ فِيهَا* E’tec’alü fîhâ men yûfsidü fîhâ⁸⁹² dediler. ‘Azâzîli

887 Vezni: 11’i hece vezni

888 "elṭâf u keremün" yerine

889 Vezni bozuk.

890 "tazarru‘ u zârî" yerine

891 müstemend مَسْتَمْعِدٌ Ar. Far. müte’ellim ve fakîr, ğamnâk, maḥzûn, şakî olan. Terc. 2-177

892 ... Orada bozgunculuk edecek birini mi yaratacaksın?... Kur’ân, II. Bakara Sûresi, 30.

senün (14) dostluğundan düşmen dutam ve saña bir kerret secde kılmadığı-y-çün anuñ yedi yüz (15) yıllık secdesin hebâ'en mensûr eyledüm ve redd-ile harb-ile anı kendü civārımdan süre. (16) Sen bu ni'metleri bilmeyesin ve anuñ haqqını anlamayasın. Senün kadrüñi bilemeyesin (17) ve düşmeni dost dutasın ve dostı düşman bilesin. Beni ve seni dost düşman diline (278b-1) birağasın. Lā-cerem benüm qahhârlıgum seşavâtında uğradıñ bu kaziyyece ki: وَلَئِنْ كَفَرْتُمْ إِنَّ عَذَابِي لَشَدِيدٌ Ve le'in kefertüm inne 'azābī (2) le-şedīdun.⁸⁹³ Pes Ādem inileyin derdi kilimini çignine aldı. رَبَّنَا ظَلَمْنَا أَنْفُسَنَا Rabbenā zalemnā enfüsenā⁸⁹⁴ dēyü feryād eyledi. (3) 'Acz ilmin niyāz qalemi-y-le takşır şüretinüñ nefhasından naķş eyledi idi ve dil-i biryān (4) ve çeşm-i giryān birle eydür ki: Hudāvend! Taħķīķ bildüm ki 'āciz benem qādir sensin. Qalmış benem (5) meded sensin. Anı kim götürdün bırakma ve anı kim sen 'azīz kıldıñ ħor eyleme ve anı ki sen (6) şāz kıldıñ guşşalu ve perīşān eyleme ve bu mezelleti ma'zûr dut. Vişāle öğrenmişem firāķa (7) döymezem. Ni'mete öğrenmişem ħasrete döyemezem. Beni bu firāķ denizi içinde mededsüz koma. Çün-ki (8) Ādemün rāzı Ĥaķdan geçdi ve niyāzı bu ser-ħadde yetişdi-ki: فَتَلَقَىٰ آدَمُ مِنْ رَبِّهِ كَلِمَاتٍ فَتَابَ عَلَيْهِ Fe-telekķā Ādemü min Rabbiĥi kelimātin (9) fe-tābe aleyhi⁸⁹⁵ iķbālünüñ maţla'ından tulu' eyledi. Anuñ firāķı gećesine

âyet. KKM. 6. (... "Eyler misen anun içinde anı kim, fesâd eyleye anun içinde." ... (2) Sûratü'l-Bakara, 30. âyet. SKT. 5, ... Eyâl Yaradır mısın yerde bır kimesneyi ki fesâd eder anda?.. 1. cüz, Sûretü'l-Bakara, 30. âyet. KTC. 1-8, ... فَتَلَقَىٰ آدَمُ مِنْ رَبِّهِ كَلِمَاتٍ فَتَابَ عَلَيْهِ Feristeler dediler: Yerde kılar mısın şol kimesneyi ki içinde fesâd eder? 1. cüz, Sûretü'l-Bakara, 30. âyet. TZA. 1-11, ... "Yer yüzünde fesad çıkaracak kimse mi yaratacaksın?"... Bakara Sûresi, 30. âyet. KKTA. 7, ... "(Yerde) - Orada bozgunculuk edecek- kimse mi yaratacaksın?"... Bakara Sûresi, 30. âyet. KHKM. 1-20)

⁸⁹³ ... Ve and olsun ki nankörlük ederseniz şüphe yok ki azabım pek şiddetlidir. Kur'ân, XIV. İbrahim Sûresi, 7. âyet. KKM. 291. (... "Dakı eger nâ-sıpaslık eyleyesiz, bayık azâbum katıdır." (14) Sûratü İbrâhîm, 7. âyet. SKT. 195, ... Ve eger şükürsüzlük etseniz elbette benim 'azâbım katıdır. 13. cüz, Sûretü İbrâhîm, 7. âyet. KTC. 2-183, ... وَلَئِنْ كَفَرْتُمْ Ve eger ni'metlerimi setr edip anun ħuķuķın edâ etmezsis. اِنَّ عَذَابِي Bî-şek ki işkencem gâyetle katıdır. 13. cüz, Sûretü İbrâhîm, 7. âyet. TZA. 1-393, ... Nankörlük ederseniz sizi cezaya çarparım. Çünkü benim azabım şiddetlidir. İbrâhîm Sûresi, 7. âyet. KKTA. 257, ... "And olsun ki nankörlük ederseniz hiç şüphesiz benim azabım cidden çetindir." İbrahim Sûresi, 7. âyet. KHKM. 2-104)

⁸⁹⁴ ... Rabbimiz dedi, kendimize zulmettik biz... Kur'ân, VII. A'râf Sûresi, 23. âyet. KKM. 173. (... "İy Çalabumuz! Bayık biz zulm eyledük gendüzümüz... (7) Sûratü'l-A'râf, 23. âyet. SKT. 114, ... "Ey bizim Rabbimiz! Biz zulm etdik kendü nefsimize... 8. cüz, Sûretü'l-A'râf, 23. âyet. KTC. 2-38, ... رَبَّنَا ظَلَمْنَا أَنْفُسَنَا Dediler: Ey Perverdigârimız! Kendü cânlarımıza sitem etdük. 8. cüz, Sûretü'l-A'râf, 23. âyet. TZA. 1-239, ... Biz kendimize zulm ettik... A'râf Sûresi, 23. âyet. KKTA. 154, ... "Kendimize yazık ettik... A'râf Sûresi, 23. âyet. KHKM. 1-314)

⁸⁹⁵ Ādem Rabbinden bazı sözler belledi de Allah tövbesini kabul etti... Kur'ân, II. Bakara Sûresi, 37. âyet. KKM. 8. (Pes aldı Ādem Çalabısından kelimeler; pes tevbe verdi ana... (2) Sûratü'l-Bakara, 37. âyet. SKT. 5, Pes Ādem Rabbisinden bir kaç kelime aldı ve anınla 'amel etdi. Pes Allāh muħabbetle Ādem üzere rüçû etdi ve tevbesin kabûl etdi. 1. cüz, Sûretü'l-Bakara, 37. âyet. KTC. 1-9, Pes Ĥazreti Ādem - 'Aleyhi's-selām- Perverdigârından sözler alup anunla 'amel etdi ve o sözler eşher-i aķvâl üzere budur ki: رَبَّنَا

şubh sa'âdet-i (10) vişâl erişdi ve elţâf-ı Rubûbiyyeten Âdemün cânına hitâb erişdi.
Beyt: (11)

Gel yeter zârılık ile yeter çekdük hasreti
Mertebeñ étdüm ziyâde 'âlî tutuñ himmeti (12)
Çeng içinde sen benüm cân u cihānum olıcağ
Âşinâlıktan göresin kurbeti vü vahdeti⁸⁹⁶

(13) مَضَى مَا مَضَى وَأَسْتَأْنِفُ بَيْتًا Meḍā mā meḍā ve'ste'nif beyten.⁸⁹⁷ Geçen geçdi muhabbeti
ikileyin başlağıl. Pes Hâk -Ta'ālā- (14) buyurdi: وَعَصَىٰ آدَمُ رَبَّهُ فَغَوَىٰ Ve 'aşā Âdemü
Rabbühü⁸⁹⁸ avâzesin cihāndan keseler. Anuñ yerine: إِنَّ اللَّهَ اصْطَفَىٰ آدَمَ İnna'llāha'stafā (15)
Âdeme⁸⁹⁹ nidāsın uralar. Andan şonra ثُمَّ أَجْتَبِيهِ رَبُّهُ فَهَلَىٰ Sümme'tebāhu Rabbühü fe-
hedā⁹⁰⁰ zübdesin mülk-i melekūtda (16) izhâr édeler ve Hâk -Ta'ālā- elţâf-ı
kereminden Âdemün 'özrin kendü diledi-kim: فَهَلَىٰ وَلَمْ نَجِدْ لَهُ عَزْمًا Fe-nesiye ve lem (17)

﴿إِنِّي آتَاكُم بِذِكْرٍ خَفِيٍّ وَلَكُمْ فِيهِ نَصِيحَةٌ وَلَئِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ﴾ *İn'î Çalabumuz! Bayık biz zulm eyledük gendüzümüze; dakı eger yarlıgamazsan biz, oluruz ziyanlılardan.* (7) Sûratü'l-A'râf, 23. âyet. SKT. 114/ 1. cüz, Sûretü'l-Bakara, 37. âyet. TZA. 1-12, Artık Âdem Rabbinden bir kaç kelime aldı kabul etti. Allah da tövbesini kabul ediyordu... Bakara Sûresi, 37. âyet. KKTA. 7, Derken Âdem Rabbinden kelimeler belleyip aldı (O'na yalvardı). O da tevbesini kabul etti. Bakara Sûresi, 37. âyet. KHKM. 1-21)

⁸⁹⁶ Vezni: 15'li hece vezni

⁸⁹⁷ Geçen geçti muhabbete iki başından başla.

⁸⁹⁸ ... Ve Âdem Rabbinin emrine karşı geldi... Kur'ân, XX. Tâhâ Sûresi, 121. âyet. KKM. 368. (... Dakı ma'siyat eyledi Âdem, Çalabısına... (20) Sûratü Tâhâ, 121. âyet. SKT. 255, ... Ve 'aşî oldı Âdem Rabbisine... 16. cüz, Sûretü Tâ hâ, 121. âyet. KTC. 3-48, وَعَصَىٰ آدَمُ رَبَّهُ فَغَوَىٰ Ve Hâzret-i Âdem Perverdigârına 'işyân edüp kendü ma'lûbundan bî-behre oldu. 16. cüz, Sûretü Tâ hâ, 121. âyet. TZA. 2-43, ... Âdem Rabbine karşı geldi... Tâ-hâ Sûresi, 121. âyet. KKTA. 321, ... Âdem Rabbine karşı geldi... Tâ,hâ Sûresi, 121. âyet. KHKM. 2-239)

⁸⁹⁹ Şüphe yok ki Allah, Âdemi seçti... Kur'ân, III. Âl-i İmrân Sûresi, 33. âyet. KKM. 61. (Bayık Tanrı öydürdi Âdem'i... (3) Sûratü Âl-i İmrân, 33. âyet. SKT. 40, Tahkîk Allâh ihtiyâr etdi Âdemi... 3. cüz, Sûretü Âl-i 'İmrân, 33. âyet. KTC. 1-86, إِنَّ اللَّهَ اصْطَفَىٰ آدَمَ Tahkîk ki İzid -Celle ve 'alâ- Âdem -'Azleyhi's-selâm-ı ber-güzide etdi. 3. cüz, Sûretü Âl-i 'İmrân, 33. âyet. TZA. 1-86, Allah Âdem'i mümtaz kıldı... Âl-i İmrân Sûresi, 33. âyet. KKTA. 55, Şüphesiz Allah Âdem'i mümtaz kıldı... Âl-i İmrân Sûresi, 33. âyet. KHKM. 1-116)

⁹⁰⁰ Âyetin Kur'ândaki şekli şöyledir: ثُمَّ أَجْتَبِيهِ رَبُّهُ فَهَلَىٰ Sonra da Rabbi seçti onu kabul etdi tövbesini ve onu doğru yola sevketti. Kur'ân, XX. Tâhâ Sûresi, 122. âyet. KKM. 368. (Andan öydürdi anı Çalabı; pes tevbe verdi ana, dakı toğru yol gösterdi tevbe. (20) Sûratü Tâhâ, 122. âyet. SKT. 256, Şonra ihtiyâr etdi anı Rabbisi pes rahmetiyle tevbesini qabûl etdi ve ana toğru yol gösterdi. 16. cüz, Sûretü Tâ hâ, 122. âyet. KTC. 3-48, ثُمَّ أَجْتَبِيهِ رَبُّهُ فَهَلَىٰ Sonra Perverdigârı kendüyi ber-güzide kılp tevbe edicek tevbesin qabûl etdi. 16. cüz, Sûretü Tâ Hâ, 122. âyet. TZA. 2-44, Şonra Rabbi onu seçti, tevbesini kabul etti, doğru yola götürdü. Tâ-Hâ Sûresi, 122. âyet. KKTA. 321, (En) sonra Rabbi (yine) onu seçti de tevbesini kabul etti, ona doğru yolu gösterdi. Tâ,hâ Sûresi, 122. âyet. KHKM. 2-239)

necid lehū ‘azmen.⁹⁰¹ Pes bundan sonra ta’n dilin tımağınza çekün ve inkâr rengin göñül (279a-1) âyinesinden yoğuluñ. Beyt:

Maşūka besāmān⁹⁰² şud tā bād çün-în bādā

Küfreş heme İmān (2) şud tā bād-ı çün-în bādā⁹⁰³

Bilür misiz ki ol dürlü dürlü taşarruflar ne-y-idi Ādeme? Bu idi ki (3) hilāfete biz Ādeme terbiyet ve perveriş vèrirdük. Anuñ muhabbeti noktasın bu ibtilā ve taşarruflar (4) birle kemāle erişdürdün ki: *Inne'l-ābā' mükall bilāniyā'üm 'alā' alā'iyā' fā'ā'üm 'üm 'alā'üm* İnnel-belā'e müvekkelün bi'l-enbiyā'i şümme bi'l-evliyā'i şümme'l-emşelü fe'l-emşelü⁹⁰⁴ (5) *وَصَلَّى اللَّهُ عَلَى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَآلِهِ أَجْمَعِينَ* Ve şalla'llahu ‘alā seyyidinā Muhammedin ve ālihī ecmā'ine.⁹⁰⁵

أَلْبَابُ الْفَلْتِ فِي الْمَعَاشِ وَهُوَ مُشْتَمِلٌ عَلَى عَشْرُونَ فُصُولًا تَبَرُّكًا بِقَوْلِهِ تَعَالَى

El-bābü's-sālisi: Fi'l-me'āşī ve hüve (6) müştemil ‘alā ‘işrine fuşülen teberrüken bi-kavlihī ta‘ālā⁹⁰⁶

وَأَنَّ يَكُنْ مِنْكُمْ عَشْرُونَ صَابِرُونَ يَغْلِبُ مَا تَيْنَ Ve inne yekün minküm ‘işrüne şābirüne (7) yağlibū

901 ... Unutmuştu ve onu bilerek isteyerek günah işleyen bir adam olarak da bulmamıştık. Kur’ân, XX. Tâhâ Sûresi, 115. âyet. KKM. 368. (... Pes unıtdı; dakı bulmaduk anun kasdın. (20) Sûratü Tâhâ, 115. âyet. SKT. 255, ... Pes unıtdı ve anın ol günâh etmege ‘azimetini kâşdı bulmadık. *F. Şol hüküm idi ona ağaçdan yemese pes Âdem unıtdı ve andan yedi.* 16. cüz, Sûretü Tâ hâ, 115. âyet. KTC. 3-47, تَبَرُّكًا Şonra fermânımız unıtdı. *وَلَمْ يَجِدْ لَهُ مَرْتًا* Ve ana fermân üzere şâbit ve taşmım bulmadık 16. cüz, Sûretü Tâ Hâ, 115. âyet. TZA. 2-43, ... O ise bunu unıttı. Biz bu hâli ‘azim ve tasmime müstenit bulmadık. Tâ-hâ Sûresi, 115. âyet. KKTA. 321, Fakat unıttı o. Biz onda bir azim bulmadık. Tâ, Hâ Sûresi, 115. âyet. KHKM. 2-238)

902 besāmān بَسَامًا Far. muntazamü'l-aḥvâl ve müreffehü'l-bâb olan. Terc. 1-92

903 Maşuka müreffeh bir kapı oldu ta bunun gibi rüzgâr olsun. * Küfrü hep imân oldu tâ bunun gibi rüzgâr olsun. Vezni: Mef‘ülü / mefā‘ilün / mef‘ülü / mefā‘ilün

904 Gerçekten bela havale olunur peygamberlere andan sonra evliyalara andan sonra emsallerine.

905 Allah'ın salât ve selâmı efendimiz Muhammedin ve bütün ailesinin üzerine olsun.

906 Üçüncü bölüm: Dirilmeği açıklamaktadır ve yirmi kısımdan oluşmaktadır. Yüce Allah'ın kutlu sözüyle başlarım.

mie'teyni.⁹⁰⁷ Yanî üçüncü bâb me'âş beyân etmekde ve ol yigirmi faşlı müstemildür. Faşl-ı (8) evvel rûh-ı insâniyyetin ol bedene ta'alluk dutduğundan hâşıl olan hicâbları beyân eder: (9) قَالَ اللَّهُ تَعَالَى ۖ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ ۖ الْحَيُّ الْقَيُّومُ ۚ لَا تَأْخُذُهُ سِنَةٌ وَلَا نَوْمٌ ۚ لِمَا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ ۚ إِنَّ اللَّهَ يَكُونُ لَكُمْ عِلْمًا عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ مُبِينٌ ۚ وَالْعَصْرُ ۖ إِنَّ الْإِنْسَانَ لَفِي خُسْرٍ ۖ إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ ۖ وَكَانَ يُقْبَلُ مِنْهُمْ شَرَابٌ ۚ (9) Kāla'llāhu ta'ālā: ⁹⁰⁸ Ve'l-ʿaşri inne'l-insāne lefī ḥusrin ille'llezīne āmenū ve ʿamilu's-ṣālihāti. ⁹⁰⁹ قَالَ وَكَانَ النَّبِيُّ إِذَا قَالَ اللَّهُ تَعَالَى خَلَقَ سَبْعِينَ أَلْفَ حِجَابٍ مِنْ نُورٍ وَظَلَمَهُ لَوْ كَشَفَهَا لَأَحْرَقَتْ سُبْحَانَ وَجْهَهُ مَا انْتَهَى إِلَيْهِ بَصَرُهُ (10) nebiyyü: İna'llāhe ta'ālā seb'ine elfe hicābin min nūrın ve zulumetin lev keşefehā le-aḥraḳte sübhāne (11) vechehū mā intehā ileyhī başarahū. ⁹¹⁰ Bilgil ki: Çün rûh-ı insânî Hâk -Ta'ālā-nuḡ kurb-ı civārından (12) müfāreḳat bulup tā lübb ʿālemine yüz vermişlerdi. Tā kim dünyā sarāyına ta'alluk dutup bu ʿanāşır-ı (13) zulümānî yuvasında karar eyleye. Pes andan öndin rûh-ı insânî ʿālem-i mülk-i melekūtda tavāf (14) êtdürdiler. Her ʿāleme kim yêtişdi ol ʿālemün zübdesin ve ḥulāşasın aña yoldaş kıldılar. (15) Şunun gibi nesneleri ki rûh anuḡ-ile cezb-i menāfi' ve def-i mazarrat êde bile. Pes imdi rûh (16) maḳām-ı aşliyyesinden seyr êdüp bunca biḡ ʿāleme uğrayup ve vücūd gelmiş idi (17) ve ḥaḳîḳatde nazar êdicek olursaḳ her bir ʿālemde rûh neye ki iltifāt eyledi andan (279b-1) aña hicāb zāhir oldı. Pes bu hicāblar sebebi-y-le rûh melekūt müṭāla'asından ve cemālî (2) eḫadiyyet müşāhedesinden ve ḥiṭāb-ı Hâk zevḳinden ve

907 ... Sizden yirmi tane şabırlı er bulunsa onların iki yüzüne üst gelir... Kur'ân, VIII. Enfâl Süresi, 65. âyet. KKM. 210. (... Eger ola sizden yigirmi katlanıcılar; yineler iki yüzü. *Ya'nî yigirmünüz, buyrkdur kim iki yüz ile çalışalar...* (8) Sûratü'l-Enfâl, 65. âyet. SKT. 138, ... Eger olsa sizden yigirmi kimesne şabr edici gâlib olurlar iki yüz kimesneye... 10. cüz, Sûretü'l-Enfâl, 65. âyet. KTC. 2-85, *وَلَا يَكُنْ مِنْكُمْ عِشْرُونَ صَابِرُونَ* Eger sizden şabirle muttaşıl yigirmi nefer olursa ma'reke-i kıtâlde. *يَنْتَبِ مَاتَيْنِ* Küffârdan iki yüz kimesneye gâlib olurlar. 10. cüz, Sûretü'l-Enfâl, 65. âyet. TZA. 1-288, ... İçinizden şabırlı yirmi kişi iki yüz kâfire galebe eder... Enfâl Süresi, 65. âyet. KKTA. 186, ... Eger içinizden şabr ve sebata malik yirmi (kişi) bulunursa onlar iki yüze galebe ederler... Enfâl Süresi, 65. âyet. KHKM. 1-378)

908 Yüce Allah dedi:

909 And olsun zamana, şüphe yok ki insan, elbette zararda ziyanda, ancak inanalar ve iyi işlerde bulunanlar başka... Kur'ân, CIII. Asr Süresi, 1,2 ve 3. âyetler. KKM. 734. (ikindü namazı hakkı-çün -yâ ruzigâr hakkı-, bayık âdemî ziyan içindedür. İllâ anlar kim iman getürdiler, dakı işlediler eyü işler... (103) Sûratü'l-Asr, 1,2 ve 3. âyetler. SKT. 545, Zaman hakkı-y-çün. Elbette Âdemî ziyândadır. Meger ol kimseler ki imân getürdiler ve işlediler güzel işleri... 30. cüz, Sûretü'l-ʿAsr, 1,2 ve 3. âyetler. KTC. 4-226, *وَالْعَصْرُ* İkinci namâzına kâsem. *إِنَّ الْإِنْسَانَ لَفِي خُسْرٍ* Bi-lâ şübhe Âdemî ma'ḳûlesi sa'yinde meṭâlibini taḥşil etmek için ʿömrünü şarf etmesinde bir utuzmaḳdadır. [utuzmaḳ T. *gâ'ib etmek, hasara uğramak, kayb etmek, kumârda yenilmek, mağlûb olmak, zarar etmek. TOTD. 1250.]* *إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ* Meger şol kimseler ki imâna gelüp güzel ʿameller işlediler. 30. cüz, Sûretü'l-ʿAsr, 1,2 ve 3. âyetler. TZA. 2-455, Zaman hakkı için. İnsan muhakkak ziyan içindedir. Ziyandan kurtulanlar iman edip iyi ʿamel işleyenlerdir... Asr Süresi, 1,2 ve 3. âyetler. KKTA. 602, Andolsun asra ki, muhakkak insan kat'i bir ziyandır. Ancak iman edenlerle güzel güzel amel (ve hareket) lerd bulunanlar böyle deḡil... Asr Süresi, 1,2 ve 3. âyetler. KHKM. 3-446)

910 Ve nebî dedi ki: Şüphesiz Yüce Allah nurdan ve zulmetten yetmiş bin örtü yarattı. Sayet o ortaya çıkıp görünseydi Allah'ın yüzüne giden bakışlar yanar ve kül olurdu.

ķurbet űerefinden nevmiz olup (3) maķrũm ķaldı. Zırā ki ķurbetũ ğalā'-i 'illiyyĩnden maķāmından taķı'atıķ esfel-i sāfilĩn (4) derekesine dũűdı. Bir ķaķ ğũn iķinde bedene ta'alluķ dutdı. Bu ķadar nesne ile ol (5) rũķ pāk ki biķ yıl ki ķalvet-i ķaűda vāsıtasuz Hāķ űerefin bulmıű idi. Ol ķadar ııķāb (6) ķaűıl oldu-ki bir kezden ol devletleri unıttı-ki Nesu'llāhe fe-nesiyehũmu'llāhe.⁹¹¹ dēmiűdũr. Bu ğũn (7) bu ķālda niķe kim endiűe ķılup fikr ēderse ol ālemden ııķ bir nesne anuķ yādına gelmez. (8) Eger bu ııķāblar űomluķı degũlmisse-y-idi bu ķadar unutmaya-y-dı ol iű ki bulmıű idi. Bir kezden (9) anı bu sarāy-ı vahűete tebdil ētmeye-y-di ve bu zindāna giriftār olmaya-y-dı ve daķı bilgil ki (10) insānuķ adı űnsden mũűtaķdur ki ol űnsi Hāzretten bulmıű idi. Nite-kim dēmiűlerdũr: (11) űnsũ'l-insānũ insānen li-ennehũ enisũn mine'l-Hāķķi⁹¹² ve hem Hāķ -Ta'ālā- anı zamān-ı māzide anı insān adı-y-le (12) zıķr eyledi. Nite-kim buyurur: Hel etā 'ale'l-insāni ıinũn mine'd-dehri lem yekũn űey'en mezkũran.⁹¹³ Ya'nĩ (13) ıazāyir-i ķudsde idi. Bu āleme henũz gelmemiűdi ve bir yerde daķı buyurur kim: Lēd ķalķnā insānũ fi aķseni tũvũm.⁹¹⁴ Ya'nĩ: 'Ālem-i ervāħdan ıalķ ētdik

911 ... Onlar Allah'ı unuttular da o da onları unuttu... Kur'ān, IX. Tevbe Sũresi, 67. āyet. KKM. 223. (... Kodılar Tanrı'yı *ya'nĩ ta'atını*, pes kodı anları *ya'nĩ yol gōstermedi*... (9) Sũratũ't-Tevbe, 67. āyet. SKT. 147, ... Unutdılar Allāhu -Sũbhāne-yi pes unuttı Allāh anları... 10. cũz, Sũretũ't-Tevbe-t, 67. āyet. KTC. 2-104, ... Tanrının fermānı unuttular. *Qesim* Pes Hāķ -Celle ve 'alā- kendũlerin terk etdi; *ya'nĩ faẓl ve kereminden kendũlerin bi-behre ķıldı*. 10. cũz, Sũretũ't-Tevbe-t, 67. āyet. TZA. 1-307, ... Onlar Allah'ı unuttular, Allah da onları unuttu... Et-Tevbe Sũresi, 67. āyet. KKTA. 198, ... Onlar Allahı unuttular (*Onlar iāati bırakdılar*), O da onları unuttu (*Onlara lũfũnũ terk etdi*)... Et-Tevbe Sũresi, 67. āyet. KKTA. 198)

912 İnsanın űnsũ insan olmasıdır. Ćũnkũ Hak'tan űnsiyet peyda etmiűtir.

913 Gerķekten de insana zamanın bir ķaķı gelmiűti ki anılır bir űey bile deķildi insan. Kur'ān, LXXVI. Dehr Sũresi, 1. āyet. KKM. 700. (Bayık geldi ādam űzere *ya'nĩ Ādem peygambar*, bir mũddet *ya'nĩ kırk yıl*, ruzııardan; olmadı nesene anılmıű *ya'nĩ balķık gōvde yaturdı*. (76) Sũratũ'l-İnsān — Ed-Dehr, 1. āyet. SKT. 502, Taķķıķ geldi ādemĩ űzerine bir mũddet ki zıķr olunmuű bir űey deķil idi. 29. cũz, Sũretũ'l-Dehr, 1. āyet. KTC. 3-191, Eyā geldi mi *ya'nĩ 'ale't-taķķıķ* gelũp geķdi. *Āle'l-insān ıinũn min deħr* Bir anılır nesne degildi. Ya'nĩ Hāzreti Ādem -'aleyhi's-selām- ibtidā ııķatinde ķalıb vũcũdi Mekke ile tā'if arasında ķırķ yıl űalınmıű ķalup bir kimse anı insāniyyet 'unvānıyla mezkũr ķılmadı. 29. cũz, Sũretũ'l-Dehr, 1. āyet. TZA. 2-419, İnsan, zıķre deıer bir űey olmaksızın űzerinden muħakkak bir ķok zaman geķmiűtir. İnsan (Dehr) Sũresi, 1. āyet. KKTA. 579, İnsanın űzerine uzun devirden űyle bir zaman gel (*ip geķ*) ti ki (*o vakit*) o, anılmaya deıer bir űey bile deķildi. İnsan Sũresi, 1. āyet. KHKM. 3-363)

914 Gerķekten de biz insanı, en ğzel bir sũrete sahip olarak yarattık. Kur'ān, XCV. Tĩn Sũresi, 4. āyet. KKM. 728. (Bayık yarattuk ādamı dũzmegũn ıorķlũreıinde. (95) Sũratũ'l-Tĩn, 4. āyet. SKT. 537, Taķķıķ yarattık ādemiyi űuretlerũn ziyāde ğzeli sũretde. 30. cũz, Sũretũ'l-Tĩn, 4. āyet. KTC. 4-220, *Āle'l-insān ıinũn min deħr* Taķķıķ ki ādem oılunu yarattık. *Bi aķseni tũvũm* Kılııın ıāyetle ğzelinde. *Ya'nĩ anı ıayvānātı arasından istiķāme-i ķāmetle ve istiđāl-i mizācla ve ğzel sũretle maķűű ķıldık*. 30. cũz, Sũretũ'l-Tĩn, 4. āyet. TZA. 2-449, Biz insanı boylu poslu, en ğzel bir biķimde yarattık. Tĩn Sũresi, 4. āyet. KKTA. 598, Biz hakikat, insanı en

ve çün-ki bu ‘aleme ulaştı ol ünsi (15) unuttı aña lā-cerem bir münāsib ad vërdiler ol ünāsdur unuducı dëmek olur. Ekşer Hax (16) -Ta‘ālā- bu ad birle hıṭāb ëdüp eydür ki: *يَا أَيُّهَا النَّاسُ* Yā eyyühe’n-nāsü⁹¹⁵ dër. Ya‘nî dëmek olur kim: (17) Ol bizüm birle olan ünsi unudıcılar! Bundan ötürü bu ad-ile hıṭāb ëder ki şāyed ol evvelki (280a-1) ünsi anjalar ve bize teveccüh kılup kaç-ı ‘alāyık ëdeler. Bundan ötürü Dürri Hocaya - ‘Aleyhi’s-selām- (2) emr ëtdügi ki *وَذَكِّرْهُمْ بِأَيَّامِ اللَّهِ* Ve zekkirkhüm bi-eyyāmi’llāhi. Ya‘nî: Anlar kim dünyāya meşgöl olmışlardur unutmışlardur (3) ol günleri ki Hāzret-i ‘izzet civārında maḳām-ı ḳurbetde ḳurbet bulmışlardı. Añdur yā Muḥammed (4) anlara ol devletlü sa‘ādetleri bāşed ki gërü muḥabbet göñüllerinde ḥarekete gele ve ikileyin evvelki yuvasına (5) ve ḥaḳīḳî vaṭanına pervāz ëde ki: *لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ* Le‘allahüm yetezekkerüne⁹¹⁶ ve *وَلَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ* Le‘allahüm yercicüne⁹¹⁷ andan ‘ibāretdür. Geldik (6) imdi ol vaṭan aşlı eger göñülde ḥareket kılssa ol ‘ayn-ı İmāndur ki: *مُحِبُّ الْوَطَنِ مِنَ الْإِيمَانِ* Muḥibbü’l-vaṭan mine’l-īmān.⁹¹⁸ (7) Eger mürāca‘at kaçdın kılssa ol yola ki andan gelmiş idi. Ol mertebe-i İḳāndur ve eger (8) bundan şonra ol vaṭan-ı aşliyyeye gërü yëtişe. Ol vaḳt maḳām-ı iḥsān olur ve eger (9) ve vaṭan-ı aşliyyeden geçüp teraḳḳî ëdecek olursa ol vaḳt ser-ḥadd-i ‘irfān olur. Eger (10) bunda daḥı tevakkuf ëtmeyecek olursa bel-ki bārigāh-ı ḳıdem ilinde ḳadem ḳoyacak olursa (11) derece-i ḳıdem ‘ayān olur ve ne dil-ile beyān olur ve eger ol muḥabbet ḥareket ëtmeyecek (12) olursa -

güzel bir biçimde yarattık. Tîn Sûresi, 4. âyet. KHKM. 3-427)

⁹¹⁵ Ey insanlar... Kur’ân, II. Bakara Sûresi, 21. âyet. KKM. 5. ((2) İy âdamılar!.. Sûratü’l-Bakara, 21. âyet. SKT. 4, Ey merdümle!.. 1. cüz, Sûretü’l-Bakara, 21. âyet. KTC. 1-6, Ey Âdem oğulları!.. 1. cüz, Sûretü’l-Bakara, 21. âyet. TZA. 1-9, Ey nâs! Bakara Sûresi, 21. âyet. KKTA. 5, Ey insanlar!.. Bakara Sûresi, 21. âyet. KHKM. 1-16)

⁹¹⁶ ... Öğüt alsınlar ibret alsınlar diye... Kur’ân, XXVIII. Kasas Sûresi, 43. âyet. KKM. 454. (... Ola kim anlar analar. (28) Sûratü’l-Kasas, 43. âyet. SKT. 43, Tâ ola ki anlar naşihat ḳabûl edeler. 20. cüz, Sûretü’l-Kasas, 43. âyet. KTC. 3-148, *لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ* Tâ ki anlar bir hâlet üzere olalar ki pend ü naşihat iutmasını kendülere mütevaḳḳı‘ ola. 20. cüz, Sûretü’l-Kasas, 43. âyet. TZA. 2-144, ... Onunla nasihat ḳabul etsinler. Kasas Sûresi, 43. âyet. KKTA. 391, ... Olur ki onlar nasihat ḳabul ederler (diye). Kasas Sûresi, 43. âyet. KHKM. 2-381)

⁹¹⁷ ... Belki dönerler, vazgeçerler diye. Kur’ân, XXX. Rûm Sûresi, 41. âyet. KKM. 559. (... Ola kim anlar döneler. (21) Sûratü’l-Rûm, 41. âyet. SKT. 329, ... Ola ki anlar gerü ḳâ’ideler. (Ya‘nî kaçt ve garḳ olmak ve sâ’ir belâlarını âdemin ‘amelinin cezâsıdır.) 21. cüz, Sûretü’l-Rûm, 41. âyet. KTC. 3-174, *وَلَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ* Şāyed anlar şirkden tevḥîde ve ma‘şiyetden î‘ate döneler. 24. cüz, Sûretü’l-Rûm, 41. âyet. TZA. 2-168, ... Bulundukları isyandan dönebilmeleri için. Rûm Sûresi, 41. âyet. KKTA. 409, ... Olur ki rücû ederler onlar. Rûm Sûresi, 41. âyet. KHKM. 2-417)

⁹¹⁸ Vatanını seven imanından sever. (Vatan sevgisi imandandır.)

Ne-üzü bi'llāhi- ve mürāca'at talebin etmeyüp kalbini bu cihān harkātına⁹¹⁹ bağlayacak (13) olursa ol vakt nisyān olur ve nihāyet derekātı güfrān olur. Nite-kim buyurur: وَلَكِنَّهُ أَخْلَدَ إِلَى الْأَرْضِ وَاتَّبَعَ هَوَاهُ فَمَقَلَّ الْكَلْبِ Ve-lākinnehū (14) ahlade ile'l-arđi ve'tteba'a hevāhu fe-meşelehū ke-meşeli'l-kelbi.⁹²⁰ Pes her kim ki bu hicāblar elinde fūrū-mānde (15) ola ve bunlardan hiç birin qaldurmağa niyyeti ve himmeti olmaya. Ol 'aynı hüsran-ı ebedī olur ki: (16) وَالْعَصْرِ إِنَّ الْإِنْسَانَ لِنَفْسٍ خُسْرٍ Ve'l-aşri inne'l-insāne lefī husrin⁹²¹ Ya'nī: Hāk -Ta'ālā- kase m yād éder rüh-ı insānı mücerred kālība (17) ta'alluq dutmağ-ile hüsran āfetine giriftār olmışdur ve hālāş bu hüsrandan ve bu hicāblardan (280b-1) İmān birle ve 'amel-i şālīh vāsıtası-y-le olur ki kânūn-ı şer' üzere ol. Nite-kim buyurur: (2) إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ İlle'llezāne āmenū ve 'amilü's-şālīhātı⁹²² ve bunun şerhi geliser kendü maqāmında -İn-şā'a'llāhu (3) Ta'ālā.- Çün-ki

919 harkā' خرقاء Ar. ... harkā', "ahrak" lafzından mü'enneş olur; hemec [hemec هَمَّج Ar. şaşkın, çolpa, ahmaq kimesne, kālīve. Terc. 2-460.] ve çolpa [çolpa, çulpa چولپا T. bön, beceriksiz, 'âciz, zavallı. YTS. 58.; çolpa چولپا T. (Far. çulhā pā چولها "ayaklı dokuyucu"dan.) KML. 739.] bī-mağz [bī-mağz بيمغز Far. 'akl ve fikrden mahrūm olan, 'aqlsız olan. Terc. 1-131.] ve nādān 'avrete denür... OK. 2-892; harkā' خرقاء Ar. hānın fethi ve sükūnu ve elifin meddiyle, nādān ve nāhemvār [nā-hemvār ناهموار Far. düz ve müste'vî olmayan mu'avvec; yāhud bir zamānı bir zamānına uymaz olan. Terc. 2-210.] olan kimesne... VK. 2-162

920 ... Fakat o, yeryüzüne sarıldı ve kendi isteğine uydu. O, tıpkı köpeğe benzer... Kur'an, VII. A'rāf Sûresi, 176. âyet. KKM. 196. (... Velâkin ol meyl eyledi dölendi yirde; dakı uydu nefsi dileğine. Pes anun meseli, it meseli gibidür... (7) Sûretü'l-A'rāf, 176. âyet. SKT. 129, ... Velâkin kendüsi meyl etdi aşâğılık cânibine ve arkası sıra gitdi kendü ârzüsünün. Pes anun şıfatı itin şıfatı mişâlidir... 9. cüz, Sûretü'l-A'rāf, 176. âyet. KTC. 2-65, وَلَكِنَّهُ أَخْلَدَ إِلَى الْأَرْضِ Velâkin ol kimse yer semtine meyl etdi ya'nī açık mertebeye mâ'il olup وَاتَّبَعَ هَوَاهُ Ve ârzüsuna peyrevlik etdiği dünyâ-yı deniyyenin metâ'ın behişt-i câvidânın na'îmi yerine aldı. نَقَلَهُ كَمَلِّ الْكَلْبِ Pes anun şıfatı it şıfatı gibidir. 9. cüz, Sûretü'l-A'rāf, 176. âyet. TZA. 1-269, ... Fakat o, yere meyletti hevesine uydu. İşte o köpek gibidir... A'rāf Sûresi, 176. âyet. KKTA. 174, ... Fakat o, yere saplandı, hevâsına uydu. Artık onun şıfatı o köpeğin hâli gibidir. A'rāf Sûresi, 176. âyet. KHKM. 1-355)

921 And olsun zamana, şüphe yok ki insan, elbette zararda ziyanda... Kur'an, CIII. Asr Sûresi, 1 ve 2. âyetler. KKM. 734. (İkindü namazı hakkı-çün -yâ ruzıgâr hakkı-, bayık âdemî ziyan içindedür... (103) Sûretü'l-Aşr, 1 ve 2. âyetler. SKT. 545, Zamān hâkkı-y-çün. Elbette Âdemî ziyâdadır... 30. cüz, Sûretü'l-Aşr, 1 ve 2. âyetler. KTC. 4-226, وَالْعَصْرِ İkinci namâzına kase m. Bi-lâ şübhe Âdemî ma'kûlesi sa'yinde mefâlibini tahşil etmek için 'ömrünü şarf etmesinde bir utuzmağdadır. [utuzmaq اتوزمق T. gâ'ib etmek, hasara uğramak, kayb etmek, kumârda yenilmek, mağlûb olmak, zarar etmek. TODD. 1250.]... 30. cüz, Sûretü'l-Aşr, 1 ve 2. âyetler. TZA. 2-455, Zaman hâkkı için. İnsan muhakkak ziyan içindedir... Aşr Sûresi, 1 ve 2. âyetler. KKTA. 602, Andolsun asra ki, muhakkak insan kat'i bir ziyandır... Aşr Sûresi, 1 ve 2. âyetler. KHKM. 3-446)

922 Ancak inanalar ve iyi işlerde bulunanlar başka... Kur'an, LXXXIV. İnşikak Sûresi, 25. âyet. KKM. 718. (İllâ anlar kim iman getürdiler dakı işlediler eyü işler... (84) Sûretü'l-İnşikak, 25. âyet. SKT. 521, Lâkin ol kimesneler ki İmān getürdiler ve işlediler güzel işleri... 30. cüz, Sûretü'l-İnşikâk, 25. âyet. KTC. 4-208, إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ Lâkin İmāna gelüp güzel 'amel işleyenler... 30. cüz, Sûretü'nşikâk, 25. âyet. TZA. 2-436, Şu kadar ki mü'min olup iyi amel işleyenler... İnşikak Sûresi, 25. âyet. KKTA. 590, İman edip de güzel güzel amel (ve hareket) edenler müstesnadır... İnşikâk Sûresi, 25. âyet. KHKM. 3-400)

bir tıfl oğlan ana rahminden zāhir olup vücūde gele. Ol vakt henūz anuñ (4) hicābı tamām muhkem olmamışdır. Zīrā ki Hāzret-i izzet kurbından yenile gelmişdür. Ol Hāzretüñ (5) ünsi ve kurbı ve zevkı henūz bākīdür. Vakti-kim anasından cūdā ola. Pes ol ʿālemüñ (6) müfārekat-ı rencinden der-hāl ağlamağa başlar ve her sāt ki şevk galebe éde feryād zārī (7) kılur. Anuñ rencür gönli ve mehcür cānı hāl dili-y-le Hāzret-i zūʿl-celāle münācāt kılup (8) eydürdi. Beyt:

Ol gördüğün gönül yine derdi-y-ledür hāzīn

Zārī nālā (9) üzre kıldı meni hem-în hem-nişin.⁹²³

Pes bir lahza ol tıflı avıdurlar ol nesneler (10) birle kim anuñ nazarına münāsib gele ve tabīʿatine hoş gele tā kim ol ʿālemi unuda ve bu (11) ʿālemde üns duta. Pes dāyım anı şöyle aldayup meşgūl éderler. Ammā şöyle bil (12) Hindistānı düşünde görüp zārī kılduğınlayın vakt olur ki ol ʿālemi uyhusında (13) görüp zārī kılur. Beşik içinde ızırāb édüp feryād éder. Oluğ sāt (14) anası gögsini anuñ ağzına vērür süd zevkı anuñ tamağına yetişür tadrīc-ile ol süd (15) ile üns tutmağa başlar ve ol üns-i aşı unıdur tā bülūgiyyet haddine erişince anuñ (16) işi bu ʿāleme üns dutmağdur ve ol gayb ʿālemini unutmakğdur. Bundan ötürüdür ki (17) her nesnenüñ neslisehel rüzügār-ile perveriş bulup kendü meşālihiñe tākāt getüri bilür (281a-1) ve kendü cinsi kemāline erişüp tamām kuvvet birle gevde bağlar. Ammā Ādem nesli kırk yılda (2) kendü kemāline erişüp tamām kuvvet birle gevde bağlar. Zīrā on beş yılda bülūgiyyet (3) haddine yetişür ve niçe müddet gerek kim meşālihiñe tākāt getüri bile ve kuvvet kesb eyleye. (4) Bu niçündür bilür misin? Anuñ-çündür ki Ādemüñ cānı ol ʿālem-i ervāhda bir üns bulmuş (5) idi. Anuñ zevkı ve şafāsı cānında var-idi. Çün-ki bu ʿāleme erişdi ol üns firākı (6) od gibi cānına müşteʿil olup bu ʿālem birle dölenüp eglenmezdi. Meger rüzigār geçe. (7) Tā kim tadrīc-ile ol ʿālemüñ huyın unudup bu ʿālem-le üns tuta ve ol zevkı unuda (8) bu ʿālemüñ lezzetlerine ögrene. Tā şuna degin kim yek cihet ola. Be-küllī ol ʿālem birle bilişligi (9) kalmaya. Andan sonra kendü kemāline erişür. Böyle olıcağ éy niçe mekr ü hile étmege başlar (10) kendüye yarar nesneleri kesb étmekde ve yaramazın terk étmekde. Şöyle-kim hīç hayvān şeytān (11) anuñ mekrine yetişmez. Ammā çün-ki hayvānların ol ʿālemden haberleri yog-idi bir kezden bu ʿālem (12) birle üns dutdılar cemī-i himmetlerin şarf étdiler. Şehvetleri muktezāsınca hīç anların

tehayyüri (13) olmadı ol ‘âlem-ile lâ-cerem sehel terbiyet birle kemâline erişdiler. İmdi garaž oldur ki: (14) Rûh-ı insānī andan ki ‘âlem-i ervāhdan sefer kılup bunca biñ ‘âlem geçüp qalıbına yetišince (15) dürlü dürlü hicāblar kesb eder. Vaqtā-ki bedenine bu ‘âletleri ki istimāl eder meşālihi-y-çün. (16) Pes anlaruñ sebebi-y-le niçe hicāb dañı ziyāde olur ki her yeri ıraklık ve zulümāt (17) arturur rûhu mahrûm kılur. ‘Âlem-i ervāh çeşnisinden tā şuñı yetišir ki bir kezden (281b-1) ol ‘âlemi unıdur. Eger aña biñ biñ kişi gelüp haber vërse: Sen fülān vaqtde (2) bu ‘âlemde dañı idüñ dese kabûl étmez aña İmān getürmez -El-iyāzü bi’llāhi.- Ammā ol (3) t̄a’ife kim Hāk -Ta’ālā-nuñ nazarı-y-le manzûr oldılar ve ol üns kim Hāzret-i ‘izzet birle (4) bulmışlardı anuñ eşeri hergiz gitmemiş idi henüz bākī-y-di. Eger ol ‘âlemde ne-y-idügin (5) bilmezlerse amma bir muhbir ki şādıkü’l-kavldür eger anlara ol ‘âlemden haber vërse (6) der-hāl anuñ şıdķı eşeri bunuñ üns eşeri-y-le bulşup bilişirler ve birbirine şarmaşırlar. (7) Zīrā ki bu ikisi bir vilāyetden gelmişdür andan āşinā idiler. Pes ol mūrāfaķatun eşeri (8) ol t̄a’ifenüñ gönline erişür cemī’i ikrār edüp İmān getürürler ve her kimde kim ol (9) haberin ünsi bākīdür ol kişi İmān getüri bilür ve her kimde ol üns kesilmişdür (10) ve gönli qapısı ‘âlem-i ğayba bağlanmışdur ol kişiden hergiz İmān mümkün degildür. Nite-kim (11) buyurur: وَسَوَاءٌ عَلَيْهِمْ أُنذِرْتَهُمْ أَمْ لَمْ تُنذِرْهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ Ve sevā’ün ‘aleyhim e’-enzertehüm em lem tünzirhüm lā yū’minūne.⁹²⁴ Bazı kullar olur kim (12) Hāk -Ta’ālā- hicābı anlaruñ nazarları ileyinde götürür ol uğrayup geldügi maķāmları ki (13) rûhānī ve cismānīdür gérü bunda göre dururlar. Vaķt olur kim rûh bedene ta’alluķ dutduğı (14) vaķt anlaruñ hātırında şöyle şābit qalur ata belinden ana rahmine düşüp bu ‘âleme gelince (15) ne olduğını kendü-y-le bile bilür. Nite-kim Şeyh Muhammed Kūfī -Raḥmetu’llāhi ‘aleyhi- Nişābūrda hikāyet (16) eyler idi. Şeyh ‘Alī mü’ezzine kim benüm rûhum ol vaķt ki ol ‘âlem-i qurbdan bu‘ūd ‘âlemine (17) gelür idi. Benüm önümde direk göklere uğrayup ve her göge kim yetişürdüm ol gök ehli baña...

924 ... İster korkut onları, ister korkutma, birdir; inanmazlar. Kur’ân, II. Bakara Sûresi, 6. âyet. KKM. 3. (... Barabardur anların üzere, korkuttun mı kim anları, yâ korkıtmadun mı anları; inanmazlar. (2) Sûratü’l-Bakara, 6. âyet. SKT. 2, ... Berâberdür onların yanında gerekse tahvif et anları veyâhud qorķutma İmān getürmezler. 1. cüz, Sûretü’l-Bakara, 6. âyet. KTC. 1-3, وَسَوَاءٌ عَلَيْهِمْ Üzerlerine yeksâkdir, كَانُوا كَانُوا Kendilere qorķu vermegin لَمْ تُنذِرْهُمْ Yâ kendülere qorķu vermemegin لَا يُؤْمِنُونَ İmāna gelmezler. 1. cüz, Sûretü’l-Bakara, 6. âyet. TZA. 1-6, ... Tanrı azabıyla korkutsan da korkutmasan da onlar için birdir, onlar inanmazlar. Bakara Sûresi, 6. âyet. KKT. 4, ... İnzar etsen de onlarca bir, kendilerini inzar etmesen de. İnanmazlar. Bakara Sûresi, 6. âyet. KHK. 1-14)

S Ö Z L Ü K

SÖZLÜĞÜN DÜZENLENİŞİ VE KULLANILIŞIYLA İLGİLİ AÇIKLAMA

1. İncelediğimiz metnin çok hacimli olması dolayısıyla işlevsel bir dizinini yapamadığımız için -şimdilik- anlaşılmasında zorluk çekilebilecek kelimeleri içine alan bir "Sözlük" hazırladık. Sözlüğü hazırlarken en temel ve en güvenilir sözlüklerden yararlanarak metinde geçen kelimelerin farklı anlamlarda kullanılabileceğini göz önünde tuttuk ve o kelimenin bütün anlamlarını vermeye çalıştık.

2. "Sözlük"teki maddeler alfabetik sıraya konulurken Türkçe alfabe sırası esas alınmıştır. Bu yüzden bir kelimeye bakarken Arapça "hemze" ve "‘ayın"lar dikkate alınmamalıdır. ‘abd, ‘ahd, ahı gibi.

3. Bunun yanında yazımı aynı olan Arapça kelimelerden hemzesiz olanı önce, hemzeli olanı sonra dizilmiştir. senā, senā’, şenā’ gibi.

4. Yine kelimeler alfabetik sıraya dizilirken Farsça kelimelerde /h/ sesinden sonra gelen vâv-ı ma‘dûleler dikkate alınmamıştır. hanîş, h‘ar, harf; hāşş, h‘āsten, h‘aş, hātif; havn, h‘ayle, hatr; himmet, h‘iş gibi.

5. İçerisinde kısa ünlü ve uzun ünlü bulunan kelimeler sıralanırken önce kısa ünlülü kelime, sonra da uzun ünlülü kelime alınmıştır: ‘amm, ‘āmm; ba‘d, bād; firifte, firīfte; bu‘d, būd; haşş, hāşş; hanîş, hanīs; harūn, hārūn; razî‘, rāzī gibi.

6. Okyânûs’ta ve Van Kulu’nda söylenişleri bir fakat anlamları farklı olan eş sesli kelimeler sıraya konulurken önce kök kelime, sonra sesteşi verilmiştir: fecr*, fecr gibi.

7. Yine adı geçen sözlüklerde bu sesteş kelimelerin farklı köklerden gelmesi nedeniyle ayrı maddelerde verildiği görülmektedir. "Sözlük"te bu tür kelimeler bir yere toplanmamış, ayrı ayrı dizilmiştir: melek, melek, mel‘ek gibi.

8. Alfabetik sıranın madde başı kelimeleri koyu olarak gösterilmiştir. Öteki sözlüklerden alınan aynı madde başı kelimeleri de koyu renkle gösterilmiştir: huy, koğ, uç

9. Kelimelerin hangi dilden olduğu kısaltmalarla gösterilmiştir.

10. Okyânûs ve Van Kulu’nda ‘kök anlamı’ gösteren kelimeler madde başında ilk sırada verilmiştir. "Sözlük"te bu tür kelimelerin ‘kelime kökü’ olduğunu göstermek üzere sağ üst köşelerine birer yıldız işareti konmuştur: half*, halk*, ıtık*, nefāk*, nefis* gibi.

11. Bazen bu iki sözlükteki ‘kelime kökü’ değişiklik göstermektedir. Bu durumda madde başına Okyânûs’taki ‘kelime kökü’ alınmış, sonra Okyânûs’taki madde başı kelimesi Van Kulu’nda da bulunarak ikinci sırada gösterilmiş, daha sonra Van Kulu’nda farklı olan ‘kelime kökü’ ayraç içerisinde on punto ile ve yine (*) işareti konularak verilmiştir:

yağn*, yağan یغن Ar. *یغن* *yânın fethi ve kâfın sükûnuyla ve fethiyle*, bir nesneyi

şübhesiz hakikat vechiyle bilmek ma'nâsınadır ki "gerçekden bilmek" ta'bir olunur. Şârih der ki Mısbâh'ın beyânına göre nazar ve istidlâlden hâsıl 'ilm ve idrâk olmağıla 'ilm, Bârî Ta'âlâya ıtlâk olunmaz ve bu ma'rifetin fevkinde olmağıla ma'rifetü'l-yağîn معرفة اليقين ta'bir olunmaz; ve yağan یغن *fethateynle*, yağîn ma'nâsınadır ve izâhe-i [izâhe-t ازاحة Ar. (v.n. 4. of kaldırmak, çıkarmak, gidermek, yok etmek. Ste. 42, izâhe ازاحة Ar. i. 1. bir şeyi ayırma, 2. kurtulma 3. yok etme.. BOTS. 408.] şekk ü gümândan ibâretdür. Murâd şek ve tereddüd muğâbilidür. OK. 3-721-1,2, yağan یغن Ar. (yağîn* یغن Ar. *یغن* *yânın fethi ve kâfın kesri ve meddiyle*, bir nesneyi itikâd ile şahîh bilmek. Gâh olur zandan yağînle ve gâh olur yağînden zann ile ta'bir olunur. VK. 2-564-1.) *fethateynle*, bir nesneyi zıkr olunan vech üzere bilmekte maşdardur. VK. 2-564-2

12. Ahterî-i Kébîr ve Tercümânü'l-Lûgat adlı sözlükler kelimeleri alfabetik sırada verdikleri, yukarıda anılan iki sözlük gibi vermedikleri için bu sözlüklerden alınan kelimelere yıldız işareti konmamıştır.

13. Yıldız işareti taşıyan madde başı kelimelerinin Arapça kök harfleri iki yıldız içinde gösterilmiştir: **arak*** عرق Ar. *عرق*, **âyet*** آية Ar. *آوي*, **hâl*** حال Ar. *حوّل* veya **حائل***

14. Yapısında illet harflerinden "vâv" ve "yâ" bulunan Arapça kelime köklerinin tespit edilmesinde kökü oluşturan harfin "vâv" mı yoksa "yâ" mı olduğu konusunda tereddüt varsa "Okyânûs" bunu "vâvî" ya da "yâyî" şeklinde göstermiştir. Bunları aynen biz de gösterdik: **celv*** جلو Ar. *جلو*, **vâvî*** *ināye-t* عناية Ar. *عنى*, **yâyî*** *kazā* قضاء Ar. *قضى*, **yâyî*** *zekā* زكاء Ar. *زكاء*, **vâvî*** *rū'ye-t* رؤية Ar. *راى*, **yâyî*** *vakıy* وقى Ar. *وقى*, **yâyî***

15. Madde başından sonra gelen ve o kelimenin telâffuzunu gösteren kelime ve kelime grupları on punto ve italik olarak dizilmiştir: **bedî*** بدیع Ar. *بدع* *semî' vezninde*,

16. "Sözlük"teki kelimelerin anlamları verilirken anlaşılmasında tereddüt edilebilecek kelimeler, köşeli ayraç içerisinde verilmiş ve bu kelimeler on punto ve italik olarak dizilmiştir. Bu bölümler metnin ana unsuru değildir. Gerekli görülürse okunmalıdır. **değal** دخل Far. (dâl-ı muhmele-i meftûha) *beğal [beğal بَعْل Far. koltuk, ebî. Terc. 1-98.] vezninde*,

17. Farsça kelimeler Burhân-ı Kâtîr'dan alınmışsa telâffuzu sözlükte geçtiği şekilde ayraç içerisinde on punto ile verilmiştir. Yukarıdaki maddede olduğu gibi.

18. Sözlüklerden alınan kelimelerin sayfa numaraları ve kaçınıcı maddede geçtikleri alıntının sonunda kısaltmayla gösterilmiştir. OK. 1-75-1,2,3,4, VK. 1-39-2,3.

19. "Sözlük"te kullanılan kısaltmalar için "Kısaltmalar" bölümüne bakılmalıdır.

abd عبد Ar. *عبد* 'aynın fethi ve bânın sükûnuyla, muṭlakâ insâna ıtlâk olunur, gerek hür ve gerek bende olsun. *Şârihin beyânına göre merbûb [merbûb مَرْبُوب Ar. beslenmiş olan, perverde; ve kul, 'abd, memlûk olan. Terc. 2-309.] olduğuna mebnîdür, ve Râğibin beyânına göre 'âbid ma'nâsına vaşf bi'l-maşdardur; ve 'abd, bir kaç gûnedür: بحكم عبد dür ki bey [bey بَيْع Ar. şatun almak, hırîden; ve şatmak ve furûht etmek. Terc. 1-164.] ve ibtiyâ'ı [ibtiyâ' إِبْتِْيَاغ Ar. mübâyâ'a etmek, şatun almak, furûhtîden. Terc. 1-31] şahîh olan insândur. Şânî, 'abd bi'l-icâd عبد بالايجاد dur ki Hâk Ta'âlâya maḥşûşdur. Şâliş, 'abd bi'l-ibâdet ve'l-hıdmet عبد بالعبادة والخدمة dür ve bu iki gûnedür: Biri 'abdullâh 'ale'l-ihlâş عبد الله على الاخلاص dur, Şânî 'abde'd-dünyâ ve â'râzhâ عبد و اعراضها dur... ve 'abd lafzı 'âbiden iblağdur; ve müsterik [müsterik مُسْتَرِك Ar. bünyâd ve terkibi za'îf ve nâkış olan âdem. Terc. 2-326.] olan "abd" in cem'i 'abîd عبيد gelüp ve 'âbid ma'nâsı melhûz [melhûz مَلْحُوظ Ar. mülâhaza ve tefekkür olunmuş olan, hâtıra gelmiş, endîşîde. Terc. 2-389.] olan "abd" in cem'i 'ibâd عباد ve sâ'ir gûne cümû'ı mezkûredür. Pes 'abîd Hâk Ta'âlâya muzâf olduğda 'ibâddan e'amm olur... ve 'abd, kul cinsine denür, memlûk ma'nâsına ki hür muḥâbilidür, ve lâm ziyâdesiyle عبد داہی denür. Cem'i 'abdün عبدون gelür ve 'abîd gelür, 'aynın fethiyle; ve 'bûd اعبد gelür, eflüs gibi, ve 'ibâd عباد gelür, 'aynın kesriyle; ve 'ubdân عبدان gelür, 'aynın zammıyla; ve 'ibiddân عبدان gelür, kesreteynle ve dâlin şeddesiyle; ve me'abde معبده gelür, meşeyha-t [meşeyha-t مَشَيْحَات Ar. meşâyih, şeyhler, pîrân. Terc. 2-345.] gibi, ve me'âbid معابد gelür, meḥâsin gibi, ve 'ibiddâ' عباد ibiddâ عبدی ve gelür, kesreteynle ve dâlin teşdîdi ve elifin meddi ve kaşriyle; ve 'ubûd عبد gelür, zammeteynle; 'abûd عبد gelür, nedûs vezninde, ve ma'bûdâ' معبوداء gelür, meşyûhâ' gibi, ve cem'ü'l-cem'i e'âbid اعابد gelür. *Mütercim der ki mü'ellif 'abd lafzının cem'i on dört ve bir daḥı cem'ü'l-cem' olmak üzere şebt eylemişdür; ve Şârihin beyânına göre "abd" vaşf olup lâkin ismiyyet gâlib olmuşdur. İntihâ; ve 'abd, bir nev' hoş-bû nebât ismidür, deve kısmı andan be-gâyet hoşlanur; ve kısa ve yaşşı temrene 'abd ıtlâk ederler; ve 'abd, Benû Esed yurdunda bir taḡın ismidür; ve başka yerde bir taḡın daḥı ismidür; ve tayy bilâdında bir mevzi'dür. OK. 1-640, ***abd*** عبد Ar. *عبد* 'aynın fethi ve bânın sükûnuyla, kul ki hürkün nâkîzıdır. VK. 1-281, 'abîd عبيد Ar. 'aynın fethi ve bânın kesriyle, kelb ve kelîb gibi, ve bu maḥûle cem' kelâm-ı 'Arabda ḳalîldür. VK. 1-281, a'bûd اعبد Ar. hemzenin fethi ve 'aynın sükûnu ve bânın zammıyla, kezâlik "abd" in cem'i. VK. 1-281, 'ibâd عباد Ar. 'aynın kesriyle, kezâlik "abd" in cem'i; ve 'ibâd, Bârî Ta'âlânın فادخلى فى عبادى dediği ḳavlinde bölük ma'nâsınadır, hizb [hizb حِزْب Ar. insân cemâ'ati, tâ'ife, bölük; ve her gün müdâvemet üzere ḳırâet olunan âyât veyâ du'â ve evrâd ve Ḳur'ân-ı 'azîmü's-şânın yüz yigirmiye taḳsîminden ḥâşıl olan mücmi-i âyât-ı Kerîme. Terc. 1-357.] gibi. VK. 1-281, 'ubdân عبدان Ar. 'aynın zammı ve bânın sükûnuyla, kezâlik "abd" in cem'i, temr ile tümrân gibi VK. 1-281, 'ibdân عبدان Ar. 'aynın kesriyle ve bânın sükûnuyla, kezâlik "abd" in cem'i, caḥş ile

cihşân gibi, ve cihşân, merkeb şıpaları ma'nâsına. VK. 1-281, 'ibiddân عیدان Ar. 'aynın ve bânın kesriyle ve dâlin teşdîdiyle, ve 'ibiddâ', 'ibidda عیداء Ar. kezâlik 'aynın kesriyle ve bânın kesriyle ve ve elif-i makşûre ile, ve ma'būdâ معبوداء Ar. mîmin fethi ve 'aynın sükûnuyla ve elif-i memdûde ile, bu zıkr olunanlar cümle 'ubūd عید Ar. zammıteynle, Aḥfeş rivâyetinde kezâlik "abd" in cem'idür, "sakf" in cem'i sükuf geldiği gibi, bu sebebdan 'ubudü't-tâgût عبد الطاغوت kırâ'et etdiler, izâfetle; ve ba'zılar 'abudü't-tâgût عبد الطاغوت kırâ'et etdi, 'aynın fethi ve bânın zammıyla, ve izâfetle, 'abūd عید Ar. 'aynın fethi ve bânın zammıyla, "abd" in cem'i degildür dediler, belki fa'ul vezni üzere binâ olunmuş isimdür ḥazur gibi ve nedüs gibi, zîrâ ef'al, fethateynle, fa'ul vezni üzere cem' olunmaz, zamm-ı 'aynla; ve ḥuzur, gözü açık kimesne mütenebbih ma'nâsına ve nedüs, zekî-i ṭab' olan kimesne. VK. 1-281, 'abd عبد Ar. kul ki ḥürriin zıddı ve ḥilâfıdır, ve'l-cem' 'abîd عید ve a'būd عابد ve 'ibād عباد ve 'ubdân عیدان bi'z-zamû'l-'ayn ve sükûnû'l-bâ, ve 'ibdân عیدان bi-kesri'l-'ayn ve sükûnû'l-bâ, 'ibiddâ' عیداء bi-kesreteyn ve teşdîdû'd-dâl-ı makşûrâ ve memdûdâ; ve 'ubūd, bi-zammıteyn. AK. 378, 'abd عبد Ar. kul, köle, bende. Terc. 2-54.

'ahd* عهد Ar. *عهد* mehd [mehd مَهْد Ar. çocuk beşiği, kehvâre. Terc. 2-421.] vezninde, vaşiyyet eylemek ve ısmarlamak ma'nâsınadır; ve bir kimseye bir ḥuşûşda takaddüm eylemek ma'nâsınadır; ve 'ahd, mevşik [مَوْشِكٌ Ar. 'ahd, peymân ve senet ve ḥüccet. Terc. 2-414.] ma'nâsınadır ki inandurup istimâd verecek sözden 'ibâretdür, Fariside ana peymân derler; ve and ve yemîn ma'nâsınadır; ve veliyyü'l-emr tarafından vülât [وَلِيٌّ, Ar. vâliler, eyâlet idâresine me'mûr zâbipler, ḥüdâvendigârân. Terc. 2-454.] ve ḥükkâma [حُكَّامٌ Ar. ḥükm edenler, ḥâkimler, pâdişâhlar, kâdîler, vâlîler, ḥâkimân. Terc. 1-370.] taḥrîr olunan mektûba itlâk olunur ki 'ahd-nâme ta'bir olunur, ve vaşiyyet ma'nâsından me'ḥûzdur, zîrâ aḥkâm-ı şer'îyye ri'âyet aḥvâl-i 'ibâda [عِبَادَةٌ Ar. 'abdler, köleler, bendegân, kullar. Terc. 2-54.] nehc-i [نَهْجٌ Ar. açık ve vâzîh olan, âşikâr; ve yol, râh; ve vech, tarz, üslûb. Terc. 2-443.] 'adâlet üzere nazâr u diḳkat vaşiyyetlerini mutaẓammın olur; ve ḥaḳ ve ḥürmeti ḥıfz ve ri'âyet eylemek ma'nâsınadır; ve emân [إِمَانٌ Ar. hemzenin fethiyle, emîn olmak. VK. 2-485.] ve zimmet [زِمْمَةٌ Ar. zâlin kesri ve mîmin teşdîdiyle, 'aḳd; ve Ebû 'Ubeyd eyitdi: zimmet, emân ma'nâsınadır. VK. 2-404, zimmet زِمْمَةٌ Ar. bi'l-kesr ve't-teşdîd, 'ahd ve emân ve ḥıfz ve ḥimâyeti vâcib olan nesne; ve 'ahd, بعض ذمته تلممه derler tezemmim, kişi nefsi üzerine ḥaḳ icâb eder nesneyi lâzım etmekdür; ve daḥî killet ve rıḳıyye [رِيقِيَّةٌ Ar. kölelik, gulâmlık, bendegî. Terc. 1-443.]] ma'nâsına gelür. AK. 237, zimmet زِمْمَةٌ Ar. Sbst. ḥimâye t. borç, Zen. 452.] ma'nâsınadır, anun-çün darü's-selâm'a emân ile dâḥil olan ḥarbîye zû-'ahd itlâk olunur; ve bir kimse ile buluşmak, iltikâ' ma'nâsınadır; ve bilmek ma'nâsınadır; ve 'ahd, ma'hed [مَاهِدٌ Ar. nâsın cemiiyyet yeri, encümengâh. Terc. 369.] ma'nâsınadır ki bir nesne zimnında 'ahd ve peymân vâḳi' olmuş menzile denür, tesmiye bi'l-maşdardur; ve bahâr mevsiminde evvel yağan yağmura denür ki bir yağmurdan sonra yağup evvelki yağmurun âḥirinin ruṭûbetine bunu evveli idrâk [إِدْرَاكٌ Ar. 'aḳl, firâset; 'aḳl etmek, anlamak; bitişmek, ulaşmak, yetişmek. Terc. 1-23.] etmiş ola; ve zamân ve hengâm ma'nâsınadır; ve

vefâ' ve incâz [incâz إِنْجَاز Ar. va'de vefâ kılmak, sözünde ıurmak; ve birinin hâcetini revâ görmek. Terc. 1-120.] ma'nâsınadır; ve Hüdây-ı müte'âli bir bilmek, tevîd ma'nâsınadır; ve 'ahd, zamân [zamân ضَمَان Ar. emân vezninde, kefil olmak; ve kötürüm olmak, kefil, 'uhdeye mülâzım olduğu gibi, kötürüm dahı mekânına mülâzım olur. OK. 3-661; zamân ضَمَان Ar. zâdın fethi ve mîmin tahfîfiyle kefil olmak ve zamân, isim dahı gelür. beden 'illetlü olmak VK. 2-527, ضَمَان Ar. zâminlik, kefillik, kefâlet, pezireftârî. Terc. 2-29, zamân ضَمَان Ar. [ضمن] Sbst. kefil olmak, kefillik, kefâlet. Zen. 586.] ve kefâlet ma'nâsınadır. OK.

1-655, 'ahd* عهد Ar. *عهد* emân ma'nâsına; ve peymân ma'nâsına; ve zimmet ma'nâsına ve vaşiyet ma'nâsına; ve gözetmek ma'nâsına; 'ahd, şol menzile derler ki kavm her cânibe gitseler gerü anda geleler; ve 'ahd, mülâkât ma'nâsına dahı gelür; ve 'ahd, meveddet [meveddet مَوَدَّة Ar. sevmek, hubb ü muhabbet etmek, yârî. Terc. 2-415.] ma'nâsına da gelür; ve 'ahd, şol yağmura derler ki yağmurun ardınca ola. VK. 1-288, 'ahd عهد Ar. emân ve yemîn ve zimmet ve vaşiyet ve hıfz. AK.

420, 'ahd عهد Ar. söz vermek; ve bir huşûş icrâsı için verilen söz, peymân, and, yemîn; ve pâdişâh tarafından raşiyet kabûl edenlere verilen emân-nâme; ve zamân, hemgâm, devr, vaqt. Terc. 2-92.

ahı اخى DT. Sbst. = اِخَا frère aînè [frère aînè; ulu kıardaş, birâder-i kebîr. EFTL. 769.], frère [frère; s. m. kıarındaş, vulg. kıardaş t.; ah, pl. a. ihvân; birâder. EFTL. 769.]. Zen. 19, **ahı** اخى T. sevgili, dost, arkadaş. KEMŞ. 47.

ahvund اخوند Far. okumuş, hâce, büyük, ulu. KO. 1-15, **akhvund** اخوند Far. a theologian, preacher; orator; a tutor. Ste. 26, **akhund** اخوند Far. a. For. اخوند, q. v. KML. 47, **akh'and** اخوند Far. , a. learned (man) in law and theology. KML. 47.

ahvur اخور Far. at, öküz, inek gibi hayvânâta maşşûş binâ, tam. KO. 1-15, **ahvur-sâlâr** اخور سالار — mîr-ahvur مير اخور Far. ahur begi, ahur müdürî demek ise de lisânımızda yalnız (emîr-i ahvur امير اخور) kullanılır. KO. 1-15. **akhvur**, **akhwar** اخور Far. a stable, stall; litter or straw laid under cattle; the collar-bone; — amîr(i) **akhvur**, the master of the horse. Ste. 26, **akhur** اخور Far. vulg. akhır, sub. A stable (for horses, etc.). KML. 47, emîr-i ahvur امير اخور mîr-i ahvur مير اخور (vulg. imrahor,) The (Sultan's) Master of Horse, Lord of the Stable. KML. 47.

ahvur-sâlâr اخور سالار — mîr-ahvur Far. ahur begi, ahur müdürî demek ise de lisânımızda yalnız (emîr-i ahvur امير اخور) kullanılır. KO. 1-15. **akhvur**, **akhwar** اخور Far. a stable, stall; litter or straw laid under cattle; the collar-bone; —amîr(i) **akhvur**, the master of the horse. Ste. 26, **akhur** اخور Far. vulg. akhır, sub. A stable (for horses, etc.). KML. 47, emîr-i ahvur امير اخور mîr-i ahvur مير اخور (vulg. imrahor,) The (Sultan's) Master of Horse, Lord of the Stable. KML. 47.

ahyâr اَحْيَا Ar. (hayr* خير Ar. *خير* dan) iyi adamlar, ashâb-ı fazl u kemâl, sülehâ. KT. 82.

اَحْيَا Ar. hayyirler, ehl-i hayr ve savâb olanlar. Ha. 15, **ahyâr** اَحْيَا Ar. (hayyir خَيْر) in cem'i hayrı çok, iyiliği ziyâde âdemler; müfredi kullanılmaz: ahyâr-ı ümmet. KO. 1-80.

āl آل Ar. (evl* اول* *den) bir kimsenin ehli [ehl آل Ar. mensûb ve müte'allik olan ve mâhir ve üstâd olan ve sâkin olan. Terc. 1-135.] ve 'ıyâli [ıyāl عیال Ar. bir âdemin beslediği ve geçineceğini verdiği kimseler ki evzâc ve evlâdı ve etbâ ve ensâbdan 'ibâretdür, nijâd. Terc. 2-93.] ve âl-i etbâ'a [etbâ' اتباع Ar. hizmetkârlar, tâbi'ler, zâverân. Terc. 1-6.] dahı derler... VK. 2-249, āl آل Ar. ehil ve 'ıyâl ve etbâ' ve ehibbâ ve aşdikâ takımı, pesrevân. Terc. 1-101, āl آل Ar. 'a'ile, evlâd, çoluk çocuk; sülâle, hânedân (âl-i 'Osmân) KT. 47.

'alā علی Ar. (alv* ulv* ilv* علو Ar. *vâvî*) 'aynın fethi ve elifin kaşrıyla, "harf"dür ya'nî "hurûf-ı cârre"dendür Sibeveyh'den ismiyyeti mervîdür, toköz ma'nâya delâlet eder: 1. hissî ve ma'nevî isti'lâ' [isti'lâ' استلاء Ar. bir nesnenin yukarısına ağmak, ve yükselmek. OK. 3-880, isti'lâ' استلاء Ar. yüksek olmak, 'âlî olmak; bir nesnenin üzerine çıkıp 'âlî olmak. VK. 2-691, isti'lâ' استلاء Ar. yukarı çıkmak, yükselmek, berter şuden. Terc. 1-43.] ve teveffuk [tefevvuk تفرق Ar. üste çıkmak, fâ'ik olmak, üstün olmak. KO. 3-125, tefevvuk تفرق Ar. fâ'ik ve a'lâ olmak; rütbe ve hüner ve miqdâr cihetiyle ziyâde olmak. Terc. 1-248.] için olur ki gâliben mecrûruna isti'lâyâ delâlet eder, ve ba'zen mecrûrunun mukâbiline müsta'lî [müsta'lî مُستعلي Ar. yükselmiş olan, bālâ şude. Terc. 2-328.] olur; ve isti'lâ, ma'nevî için olur. 2. muşâhabet [muşâhabet مُصاحبت Ar. birbiri ile hem-dem olmak, şöhet etmek, konuşmak. KO. 4-497, muşâhabet مُصاحبت Ar. biri ile hem-dem ve hem-şöhet olmak, hem-bezm şuden. Terc. 2-346.] için gelür, ma'a kelimesi gibi. 3. mucâveze [mucâveze مُجَاوِزَة Ar. hâdden öte geçmek; suç ve cünha etmek, ve suç ve cünha 'afv etmek. Terc. 2-277.] için 'an gibi. 4. ta'lîl [ta'lîl تَلِيل Ar. sebep ve illet olmak üzere göstermek, gösterilmek. KO. 3-114, ta'lîl تَلِيل Ar. sebep ve illet olmak, sebep vermek, bahâne vermek. bHa. 1-94.] içündür. 5. zarfiyyet [zarfiyyet زَرْفِيَّة Ar. zarflık, içine almak; meşelâ, bir şey, diğer şey'in içine girmek. (Fâriside << der ذر >> edât-ı zarfiyyetdür. Türkçede mukâbili << de د >> edâtıdır. KO. 4-125, / içündür. 6. harf-i cerr olan min ma'nâsınadır. 7. bâ'-i cârre ma'nâsınadır. 8. zâ'ide olup mahzûf olan 'alâ kelimesinden 'ivâz olur. 9. istidrâk [istidrâk اِسْتِدْرَاك Ar. taleb-i idrâk, tefehhüm, anlamak istemek. KO. 1-307.: istidrâk اِسْتِدْرَاك Ar. anlamak, tefehhüm etmek, şinâhten; ve ulaşmak, erişmek. Terc. 1-39.] içündür ki lâkin ma'nâsına olur; ve 'alâ kelimesi isim olur fuveyk فَوَيْك Ar. ma'nâsına ki fevk-i muşaggarıdır, yukarıca demek olur. OK. 3-882, 'alā علی Ar. 'aynın fethi ve elifin kaşrıyla, üç vech üzere gelür. Müberred eyitdi: 'alâ lafzı isim ve fi'il ve harf mâ-beyninde müşterekdür, bu degildür ki isim harf kısmından yâ fi'il kısmından me'hûz ola, lâkin harf ile isim vâkı' olduğu kelâmda biri birinden mütemeyyiz olmaz, mâ-ba'dında gelen isim mecrûr olduğu cihetden meşelâ: علی زيد ثوب desen harfe ve isme muhtemil [muhtemil مُحْتَمِل Ar. nesne kabûl edüp kendü üzerine alur olan; ve mümkün olup 'aqla karîb olan. Terc. 2-284.] olur, ve علی زيد ثوب desen kelime-i 'alâ fi'il olmağıla müte'ayyin [müte'ayyin مُتَعَيِّن Ar. te'ayyün eden, 'ayân ve âşikâr olan. § meydâna çıkup ma'rûf, belli olan âdem. OK. 4-433.] olur, 'alâ ya'elü علی يعلو dan; ve Sibeveyh eyitdi: 'alâ lafzının elifi vâvdan münkalibdür, lâkin zamîr-i muttaşıl olşa yaya münkalib olur, tekûlü 'aleyke تقول عليك ve ba'zı 'Arab anı hâli üzere terk edüp zamîrde dahı elifle isti'mâl eder; ve

علو Ar. *علا* zammeteynle ve vâvın teşdidiyle, mekân cihetinden yüksek olmak; ve 'ulüvv, galebe kıılmağa dağı derler; ve kıılıcla urmağa dağı derler; ve 'ulüvv, bir nesnenin yukarısına dağı derler; ve 'ulüvv, bir nesneye muṭṭalî olup anun emrinde müstaḳill olmak. VK. 2-690.) 'aynın fethi ve lâmin sükûnu ve vâvın zammı ve kesri ve fethiyle [‘alv-u, ‘alv-i, ‘alv-e], yukaru ma'nâsınadur, Nitekim ba'zı eş'ârda rivâyet olunmuşdur, vâvda ḥarekât-ı selâse ile. VK. 2-690, 'ilv علو Ar. 'aynın kesriyle ve lâmin sükûnuyla, bir nesnenin yukarısı ki "süfl"ün [süfl, sifl سفلى Ar. bi'z-zam ve'l-kesr, alçaq nesne ki nakîz-i 'ulvdür. oAK. 505.] muḳâbilidür. VK. 2-690, 'ulâve-t علاوة Ar. 'aynın zammı ve lâmin taḥfifiyle, bir nesnenin yukarısı ki süfâle-t [sefâl سفال Ar. süfâle-t سفال Ar. bi'z-zam, zıddü'l-'ulüvv; denâ'et gibi ki yel tokunur yer. oAK. 505.] muḳâbilidür. VK. 2-690, 'âliye-t عالية Ar. lâmin kesri ve yânın taḥfifiyle, şol gönderdür ki demüri şülşüne varınca girmiş ola. VK. 2- 691, 'âliye-t عالية Ar. lâmin kesriyle, vilâyet-i Necd'in mâ-fevḳine derler, arz-ı Tihâme'ye ve mâverâ'-ı Mekke'ye varınca ki ol Hicâz ve Hicâz'a mütâ'allik olan yerlerdür. VK. 2- 691, 'ulv, 'ilv علو Ar. bi'z-zam ve'l-kesr, her nesnenin üstü ve yukarısı ki ḫilâf-ı "sülf"dür. oAK. 698.

'amm* عم Ar. *عم* 'aynın fethi ve mîmin teşdidiyle, pederin birâderine denür ki 'amûca ta'bir olunur, cem'i e'mām اعمام ve 'umûme عمومه gelür, 'aynın zammıyla; ve e'umm اعْم gelür, hemzenin fethi ve 'aynın zammıyla; ve cem'ü'l-cem'i e'ummün اعمون taẓ'if [taẓ'if تَضْعِيف Ar. bir ol kadar ziyâde ilâve etmek, tâh kerdn; ve za'îflatmak; ve za'îf 'add etmek. Terc. 1-225, taẓ'if تَضْعِيف Ar. bir ol kadar daha artırmak, artırılmak. Cû. 291.], mü'enneşi 'amme عمة dür... Zirâ iki birâder yek-digerin oğluna göre 'amm olup ve oğulları biri birine nisbetle 'amm-zâdeler olurlar lâkin dayının oğluna nisbet dayının kız karındaşının oğlu teyze-zâde olur, kezâlik iki kız karındaş yek-digerin oğluna teyze olup oğulları biri birine teyze-zâde olurlar lâkin 'ammenin oğluna 'ammenin kız karındaşı oğlu dayı-zâde olur. *Mütercim der ki ba'zı uşûlde ebnâ-un 'ammet-un ابنة عمه şüretini resm eylemişler. Meşelâ Zeydün kız karındaşını 'Amr tezevvüc ve 'Amr'un kız karındaşını Zeyd tezevvüc edüp her birinden evlâd ḥâşıl olsa Zeyd'in kız karındaşı Zeyd'in oğluna ve 'Amr'un kız karındaşı 'Amr'un oğluna 'amme olur ve kendiler ebnâun 'ammetun ابنة عمه olurlar, ba'dehû kelâm men'-i itlâķide degildür, belki men'-i cevâzdadur deyü te'vil [te'vil تَوِيل Ar. birkaç ma'nâ kabûl eden kelâmın ḥasbe'l-iktizâ' ma'nâsını vermek. Terc. 1-169, تَوِيل Ar. sz. Ar. c. te'vîlât. [<< ما >> den maş. tef'îl) ma'nâ-yı zâhirisinden başka bir ma'nâ ile tefsîr etme. KT. 375.] eylediler. *Ve Şârihin beyânına göre 'amm şümûl ma'nâsınan me'ḥûzdur ki şümûl, übüvvet [übüvvet أُبُوَّة Ar. babalık keyfiyeti, baba olmak, pederî. Terc. 1-6, أُبُوَّة Ar. babalık şıfatı, baba olmak. Cû. 23.] olacaḳdur, intihâ, ve 'amm, cemâ'at-i keşîreye denür; ve otlagın ve çayır maḳûlesinin mecmû'ına denür; ve bir mevzi' adıdur; ve Haleb ile انطاكية beyninde bir karye adıdur, عكاشة -nâm şâ'ir oradandur; ve 'amme, uzun ḥurmâ ağaḳlarına denür, bunda zam ile de ('umme) lûgatdür; ve bir ḳabile pederi olan Mâlik bin حنظله 'nin laḳabıdur,

kaibile halkına ‘ammiyyûn عَمِيُون derler; ve ba‘zılar dedi ki ‘amme nisbetde ‘amûyyûn عَمُوَيُون denür fark için, gûyâ ki ammi عَمِي lafzına menşûbdur; ve ‘amm, başa dülbend şarınmak ma’nâsınadır. OK. 3-521, ‘amm* عَمَّ Ar. *عَمَم* ‘aynın fethi ve mîmin teşdidiyle, baba karındaşı, aḥû’l-ebb اخ الاب ma’nâsına; a‘mām اعمام hemzenin fethiyle, cem’i, baba karındaşları ma’nâsına; ‘umûme-t عُمومة ‘aynın zammı ve mîmin zammı ve meddiyle, cem’i, ba‘l ile bu‘ûlet gibi [ba‘l بعل Ar. bi‘l-feth, er, zevce gibi, ‘avrete ba‘let derler, ve daḥi İlyâs ‘Aleyhi’s-selâm kavmini putları adına derler; ve şol ḥurmâ ağacına derler ki kökü yerden şulanup şuarılmakdan müstağni ola; ve şuyu kendine çeken yer; ve daḥi şol mürtefi‘ yere derler ki yılda bir kez yağmur yetiše, cem’i bu‘ûl بعول ve bu‘ûle-t بعولة gelür; ve daḥi ba‘l, za‘fa, ḥayrete ve sıklete derler. AK. 74, a. بعل ba‘l, pl. بعال bi‘âl u. بعول bu‘ûl. Sbst. zevc ve zevce, şâhib, a بعلة ba‘let. Sbst. fem.; a بعولة bu‘ûlet. Sbst. 1. zevciyye 2. pl. v. بعول u. بعلة Zen. 201], ve ‘umûme-t, ‘amm olmağa daḥi derler. VK. 2-439, ‘amm عَمَّ Ar. baba karındaşı, aḥû’l-ebb اخ الاب ma’nâsına, cem’i a‘mām اعمام gelür. AK. 412, ‘amm عَمَّ Ar. ‘amûca, babanın karındaşı, dâder-i peder. Terc. 2-84.

‘āmm عام Ar. (‘amm* عَمَّ Ar. *عَمَّ* dan) yıl, sene gibi, cem’i a‘vām عوام gelür [‘avm عوم Ar. ‘aynın fethi ve vâvin sükûnuyla, şuda yüzmek, sibâhat ma’nâsına; ve deve seyrine ve gemi seyrine daḥi ‘āvm derler. VK. 2-441, ‘ām عَام Ar. sene, yıl, sâl. Terc. 2-53.]; ve daḥi “ḥâşş” in zıddına ‘āmm [‘amm عَمَّ Ar. ‘aynın fethi ve mîmin teşdidiyle, baba karındaşı, aḥû’l-ebb اخ الاب ma’nâsına. VK. 2-439.] derler nice nesneye şâmil olur. AK. 412, ‘āmm عام Ar. vulg. ‘ām [Rad. عَمَّ Adj. [خاص in karşısı] Fem. عامّة ‘āme. Plur. عوام ‘a v ā m m u. ‘avām, ‘umûmî, müşterek, ortak, genel; bayağı, âdî; halk, ‘avām, kara kamu; halk, millet, ulus. ḥâşş u ‘āmm عام و خاص veyâ ḥavâşş u ‘avāmm, seçkinler ve halk. Zen. 620, ‘āmm عام Ar. ‘umûma şâmil, ‘umûma â’id olan: (ism-i ‘āmm, tarîk-i ‘āmm, menfa‘at-i ‘āmm). KO. 4-131, ‘āmm عام Ar. ‘umûm, heme, bayağı, müşterek olan ḥâş ve maḥşûş olmayan, ‘umûmî olan; ve bayağı şokâk halkı. Tec. 2 -53.

‘āme-t عامّة Ar. (‘amm* عَمَّ Ar. *عَمَّ* dan) teşdîd-i mîmle yâḥud şavâb olan taḥfîfle ‘āme-t olmaqdur, imâme عمادة gibi, şala denür ki kayık gibi binüp nehri öte geçerler, kavli aḥîre göre ‘āme-t عامّة ‘avm عوم den me’ḥûz olur; ve ‘āme, teşdîd ile ḥâşşe [ḥâşşe حَشَّة Ar. bir nesneye maḥşûş olan kuvvet ve te’şîr. Terc. 1-382.] muḳâbilidür. OK. 3-522-9, ‘āme-t عامّة Ar. mîmin teşdidiyle, “ḥâşşe”nin muḳâbili. VK. 2-440, ‘āme-t عامّة Ar. her kes, cümle, cemî‘, her kes. Terc. 2-53, ‘āme-t عامّة Ar. bütün, cümle, her kes, ‘umûm demekdür: (‘āme-i nâs), (‘āmmeten) = cümle, hepsi, bütünü (‘āmm) ın cem’i olan (‘avāmm عوام) = halkın bayağı, aşağı kısmı ma’nâsında kullanılır ki (ḥavâşş) muḳâbilidir... KO. 4-132, ‘āme-t عامّة Ar. her kes, cümle, cemî‘, heme kes. Terc. 2-53.

ān آن Far. cân vezninde, beş ma’nâsı var: Biri vakt ve zamân ma’nâsınadır ki çağ ta‘bîr olunur; ve biri cemâdât [cemâdât جَمَادَات Ar. bi-hayât olan nesneler Terc. 1-327.] müşârûn ileyh [müşârûn ileyh مُشَارَآءَ Ar. kendisine işâret olunmuş, olunan, ismi yukarıda geçen. KO. 4-491.] ba‘îd için mevzû‘ ism-i işâretdür, ‘Arabîde “zâlik” mevki’indedür

nite ki "în" kelimesi karîb içündür 'Arabîde "hâzâ" makâmındadır. Türkîde ân, "o" ile ve în, "bu" ile mu'abberdür [*mu'abber* مُعَبَّر *Ar. ta'bîr olunmuş olan Ha. 2-289.*]; sâlis, nakd-ı hüsn ki câzibe ve melâhatdür, gül-çehre mahbûbların cemâllerinde bir hâlet-i rûhâniye ve bir keyfiyet-i ma'neviyedür ki ne lisân ile ta'bîr ve ne kalem ile tahrîr olunur ancak müşâhede-i zevk-i selim ve mükâşife-i tab'-ı müstakîmle ma'lûm olur, el-hasıl vicdânî bir ma'nâdur; râbî, 'akl ma'nâsınadır; hâmis, şarâb ma'nâsınadır. BK. 2-43.

anaru اَكَارُو T. öte, ileriye doğru, öbür taraf. YTS. 9.

anramak اَنَرَمَقْ T. homurtulu ses çıkarmak, haykırmak, kükremek. YTS. 10.

'arak* عَرَق *Ar. *عرق* fetḥateynle, zî-rûḥ kısmının gevdesi derisinden sızıp çıkan ruṭûbete denür ki ter ta'bîr olunur. Sâ'ir nesnelerin terinde bi'l-isti'âre isti'mâl olunur; ve divârdan sızıp çıkan ruṭûbete ıtlâk olunur; ve 'ivaṣ ve şevâba 'alâ kavîl kâfîline ıtlâk olunur; ve süde ıtlâk olunur, memeye gelince tamarlardan tereşşuḥ [tereşşuḥ تَرَشُّع *Ar. derlemek, hoy kerdn. Terc. 1-201, tereşşuḥ تَرَشُّع *Ar. ter gibi dışarı sızmak, sızıntı vermek. LC. 267.*] eylediği için; ve divâr sırasına ve korına [kor كُور *T. duvar taşlarında bir tek sıra, dizi. YTS. 144, kor كُور *T. yapılarda taş, tuğla, kerpiç vs. sırası. OTTD. 668, kor كُور *T. cemre; derece; ḥusrân, nâr; mâye; şaf, dizi; zarar, ziyân. TOTD. 1102.*] denür; ve tağın yöresinde olan yollara ıtlâk olunur; ve sıra sıra deve izlerine ıtlâk olunur; ve ve 'arakü't-temr, ḥurmâ pekmezine denür; ve 'arak, kuru üzüme denür, zebîb [zebîb زَبِيب *Ar. kuru üzüm ve kuru incir, mevîz. Terc. 1-453.*] ma'nâsına; ve devenin dölüne denür, nitâcü'l-ibîl [nitâc نِتَاج *Ar. nûnun kesriyle, döl alınmak. VK. 1-187, nitâc نِتَاج *Ar. yavru toğması, pecece zâden. Terc. 2-427. netâc نِتَاج *Ar. [نِتَاج I. nom. act.] toğurmak. Zen. 906.*] ma'nâsına; ve nef' ve fâ'ideye ıtlâk olunur; ve sıra vardı [sıra vardı صَرِه وَاَرَدَى *T. bir sırada. YTS. 187, sıra vardı صَرِه وَاَرَدَى *T. 'ale't-tevâlî, müseles, müteselsil, müteselsilen, silsile. TOTD. 1182.*] tûran atlara ve kuşlara ıtlâk olunur; ve muṭlakâ her nesnenin sırasına ve taburuna denür; ve ḥurmâ yaprağından ḥaşîr tarzında yapılmış nesneye denür, büküp zenbîl yapmazdan muḳaddem, 'alâ kalv zenbîle denür; bunda rânın sükûnuyla [ark] da lûgatdür; ve at kısmının mışır öyününe gider gibi bir baş segirtmesine denür; ve 'arakü'l-kırbe, [kırbe كَرَبَة *Ar. şu taşımak için müsta'mel kösele şu kabı, mekş-i âb. Terc. 2-155.*] şiddetden ve miḥnet ve meşakkâtden kinâyedür. Zîrâ kırbe terledikde râyiḥası bed ve ḥabîş olur yâḥud kırbede fî nefsi'l-emr 'arak mutaşavver olmamağıla gûyâ ki muḥâl nesneyi mütekellif olur, yâḥud 'arakü'l-kırbeden murâd kırbenin menfa'atı ya'nî tereşşuḥ eden şuyudur, gûyâ ol kimse be-ğâyet ta'b ve miḥnete uğrayıp ve yanında ve bir eshel maḥalde daḥî şu olmamağıla mesâfe-i ba'idede vâkı' kırbenin şuyuna varıp def'-i ḥarâret eylemege muḥtâc olmuşdur, yâḥud 'araku'l-kırbe dedikleri ḥurmâ yaprağından örölmüş ḥaşîr tarzında nesnedür ki tolu kırbe getüren âdem anı gögsine tayayıp kırbeyi anın üzerinden alır, yâḥud tolu ve ağır kırbeyi götüren kimse ne gûne şiklet çekip 'arakrîz olur ise ol gûne renc ve meşakkâte uğramakdan kinâyedür ve'l-ḥâşıl beyne'l-'Arab 'arakü'l-kırbe meşeldür; ve üşengen kâhil olmak ma'nâsınadır. OK. 3-20-1, 'arak* عَرَق *Ar. *عرق* bir nesneden sızıp çıkan nesne; ve 'arak, derlemek ma'nâsına da gelür; ve 'arak, döl ma'nâsına da gelür; ve 'arak, sıra ma'nâsına da gelür gerek atlar sırası olsun gerek tûyûr sırası olsun; ve bi'l-cümle her şaf olan nesneye 'arak derler; ve 'arak, ḥurmâ yaprağından örülen nesneye daḥî derler, zenbîl olmazdan evvel gâh olur zenbîle daḥî derler; ve bu********

makâmda Tercüme-i Muhtâr şâhibinin ‘arak, hurmâ yaprağından örölmüş gemi dedigi sehv olduğu zâhir olur... ve ‘arak, kırbe derler şiddet ma'nâsına. Aşma'î eyitdi: ‘arakü'l-kırbe, şiddetden ‘ibâret olduğuna vâkıf olmadım ve gayriler eyitdi: ‘arak, raculün şifatıdır kırbenin şifâtı degildür ve vechi budur ki kırbeyi ekşer civârî ve erâzîl-i huddâm [huddâm حُدَامُ Ar. hizmetkârlar, hâdimler, zevverân. Terc. 1-387.] götürü gelmiş iken lâzım gelüp ehl-i ‘ivaz olanlar anı götürdükde kırbenin şikletinden ve rezâlet-i hicâbından derlemegin ... ‘arakü'l-kırbe derler. ve ‘arak, at bir meydân iki meydân segirmege dahı derler. VK. 2-192-1, ‘arak حرق Ar. bi-fethateyn, der ki insândan ve gayriden çıkar; ve keşîrû'l-‘arak olana recül-i ‘arak derler; ve her nesne ki huyûldan [huyûl حَيُولُ Ar. atlar, esbân, ve atlu ‘asker bölükleri. Terc. 1-403.] ve hayvândan ve taşdan ve kerpiçden ve gayriden biri biri yanına dizilmiş şaff olmuş ola ‘arak derler; ve dahı hurmâ yaprağından ördükleri zenbil ki on beş şâ‘ [şâ‘ صَاعُ Ar. lile denilen ölçek, lik. Terc. 2-3.] ve ‘ide'l-ba‘z otuz tokuz şâ‘ alur ola ana derler vâhidesinde ‘araka عرقة derler, bu ma'nâya sükûn-ı râ [‘arqa] câ'izdür. AK. 391, ‘arak عَرَقُ Ar. der, hoy, ısıcak havâda bedenden tamlâ tamlâ hâşıl olan şu ve mükeyyefâtıdan [mükeyyef مُكَيَّفُ Ar. vaşf ve keyfiyyetle tavşif olunmuş olan. Terc. 2-386.] bir cins meşrûbât ismi ki inbikden taqtîr olunur. Terc. 2-64.

ardmak اَرَدَمْتُ T. üstüne atmak, dolamak, aşmak. *arda kıomak*, aşî vermek, iştirî vermek. YTS. 11.

arış اَرِشَ T. arşın. YTS. 12.

arkurî اَرْقُورِي T. birbirinin tersine, çaprazlama. YTS. 13.

aruğ اَرُوقُ T. zayıf, cılız. YTS. 12.

‘arûz* عروض Ar. *عرض* şabûr [şabûr صَبُورُ Ar. şabr ve tahammül edici olan, şekîbende. Terc. 2-5.] vezninde, Mekke-i Mükerrreme'ye ve Medîne-i Münevvere'ye ve nevâhî [nevâhî نَوَاحِي Ar. nâhiyeler, cânibler, bucaklar, kenârîhâ. Terc. 2-441, nevâhî نَوَاحِي Ar. nâhiyeler, "nâhiye" nin cem'idir. LC. 1059.] ve çevrelerine denür; ve baş öğredilmemiş ‘acemî nâkaya denür ki giderken şağa ve şola şapar; ve mîzân-ı şî‘re itlâk olunur ki efâ'il ve tefâ'ilden ‘ibâretdür, şî‘r anınla mu‘âraza [mu‘âraza مُعَارَاةُ Ar. bi'z-zam, berâberlik etmek; ve mukâbele etmek. AK. 594, mu‘âraza مُعَارَاةُ Ar. gerek kıavlen ve gerek fiilen kıavga etmek, şitîzîden. Terc. 2-360.] ve mukâbele olunup taşhîhle mevzûnu nâ-mevzûndan mütemeyyiz olduğu için yâhûd ‘ilm-i ‘arûz ‘ulûm-ı külliyyeden bir nâhiyye olduğu için tesmiye olundu. Zîrâ ‘arûz, nâhiye ma'nâsına da gelür yâhûd baş öğrenmemiş ‘acemî nâka gibi şa‘b [şā‘b صَبْعُ Ar. bi'l-feth, güç ve düşvâr nesne. AK. 339, şa‘b صَبْعُ Ar. güç, çetîn, şuşûbetlû olan, düşvâr. Terc. 2-10.] olup suhûletle tâlîbe râm [râm رَامُ Ar. itâ‘atlû, münkâd olan, muftî, itâ‘at ve inkıyâd edici olan; ‘ayyâş, ve hoş-hâl ve ârâm ve sâdî. Terc. 1-387.] zelûl [zelûl زَلُولُ Ar. serkeş olmayup yavaş ve münkâd olan, râm. Terc. 1-421.] olmadığı için yâhûd şî‘r kendisine ‘arz ve taṭbîk olunmakla muvâfîk olanı şâhîḥ ve ve muḥâlif geleni fâsîd olduğu için yâhûd muḥterî‘ [muḥterî‘ مُخْتَرِعُ Ar. yeni şey çıkarıcı olan, âverende. Terc. 2-293.] olan İmâm Ḥalîl fenn-i mezbûra Mekke’de mülhem olduğu için tesmiye olundu; ve ‘arûz, şî‘rden her beytin mîsrâ‘-ı evvelinin cüz’-i ahîrine [ahîr أَخِيرُ Ar. ziyâde şondaki olan, pâyânî. Terc. 1-22, ahîr أَخِيرُ Ar. son, şondaki. LC. 44.] denür gerek ‘ilel ve zihâfâtıdan [zihâf زِحَافُ Ar. şî‘irin

eczâ-yı şemâniyesinden birine 'ârîz olan tegayyür. LC. 545, zihâf زِحَاف Ar. 'arûzda bir harfin iskâtıyla veznin tebdîli. YTL. 365, zihâf زِحَاف Ar. fenn-i 'arûz işlâhındandır. Şiirde vücûdu lâzım gelen bir harfin sükkûtu mâddesine ıtlâk olunur ki 'uyûb-ı şiirdendir; cem'i zihâfât زِحَافَات KO. 3-479.] sâlim ve gerek muğayyir olsun. Nite ki mısırâ-ı şânînin cüz'-i ahîrine darb denür; ve bu mü'enneşdür; cem'i e'arîz اعاريض dūr gûyâ ki "a'rîz اعريض "ın cem'idür; ve 'arûz, nâhiye ma'nâsınadır; ve tağın yöresinde olan taracuk yola denür; ve 'arûzü'l-kelâm bir kelâmın fahvâ [fahvâ فُحْوَى Ar. bir kelâmdan anlaşılan ma'nâ, me'âl. Terc. 2-118, fahvâ فُحْوَا Ar. vulg. faḥa فُحْوَى [rad. انحوا] sbst. ma'nâ, mazmûn. pl. fehāvī فُحَوَاI Zen. 658.] ve mefhûmuna denür; ve şol mekâna denür ki sülûk edenin önüne arkurı gele; ve muṭlakâ çok nesneye denür; ve buluda ıtlâk olunur arkuru zuhûr eylediği için; ta'âma denür; ve 'arûz, قُرَّة الاسدى -nâm kimsenin feresi adıdır; ve çalı ve dikenlik otlayan koyuna ve keçiyeye denür; ve bir kimseye 'ârîz olan işe ve hâcete ıtlâk olunur. OK. 2-426-1, 'arûz عروض Ar. ('arż* عرض Ar. *عرض* 'aynın fethi ve rânın ve rânın sükûnuyla, zâhir olmak; 'arż, her nesneyi bir kimesneye i'lâm etmege de derler; izhâr ma'nâsına da gelür; 'arż, bir nesneyi bir nesnenin mekânına bildirmege de derler; ve bir nesneyi gözden geçirdim demek ma'nâsına da gelür; 'ûd ağacın micmere [micmer مِجْمَر Ar. buḥûrdân; micmere daḥi lûgatdir. LC. 852.] komağa da derler; ve kılıcı uyluğu üzerine komağa da derler; ve ya'rîzühü يعرضه ya'nî bâb-ı şânîden ve bâb-ı evvelden gelür, ve ya'ruzu يعرضه bâb-ı evvelden gelmek bu ma'nâya mahşûşdur; ve kılıcdan geçirmek ma'nâsına da gelür; ve bir kimseye div ve perî yürütmege de derler; ve Mekke'ye ve Medîne'ye gelmege; ve etrâfına gelmege daḥi derler; 'arż, metâ'a daḥi derler ve her nesne ki altundan ve akçedem gayridür ana 'arż derler, ve altuna ve akçeye 'ayn derler; ve 'arż, bir cins beze de derler şevb-i mahşûş ma'nâsına; ve 'arżü'n-nâs, nâsın mâ-beyni demek; ve 'arż, tağın bir cânibine daḥi derler ki 'asker-i 'azîm ana teşbih olunup eyderler; ve 'arż, arkurı ma'nâsına da gelür ki tûlun muḳâbilidür; 'arż, deveye arkurı dağ urmağa da derler. VK. 1-599.) 'aynın fethi ve rânın zammıyla, şol nâkadur ki baş öğredilmemiş ve râm [rām رَام Ar. itâ-atlî, münkâd olan, muṭî', itâ-at ve inkıyâd edici olan; 'ayyâş, ve hoş-hâl ve ârâm ve şâdî. Terc. 1-387.] olmamış ola; 'arûz, mîzân-ı şi'r'e daḥi derler, şi'r anınla mu'âraza [mu'âraza مُعَارَاة Ar. bi'z-zam, berâberlik etmek; ve muḳâbele etmek. AK. 594, mu'âraza مُعَارَاة Ar. gerek kavlen ve gerek fiilen gavga etmek, şitîzîden. Terc. 2-360.] ve muḳâbele olup taşhîh olduğu için; ve bu lafz mü'enneşdür, cem' olunmaz, ism-i cins olduğu için; ve 'arûz, kezâlik eş'ârdan her beytin mısırâ-ı evvelisinin cüz'-i ahîrine laḥîr لَحِير Ar. ziyâde şondaki olan, pâyânî. Terc. 1-22, aḥîr أَخِير Ar. şon, şondaki. LC. 44.] derler. VK. 1-602, e'arîz اعاريض Ar. hemzenin fethi ve rânın kesriyle, cem'i 'alâ gayrû'l-kıyâs gûyâ ki "a'rîz اعريض" cem' olunmuşdur; ve eger dilerse e'arîz اعارض dersin yânın hazfıyla; ve tağda olan yola daḥi derler; ve 'arûz, Mekke-i Müşerreffe ve Medîne-i Münevvere ve bunların etrâfına daḥi derler; ve 'arûz, şol deveye derler ki otlaḳ bulmasa diken otlaya; ve 'arûz, fahvâ [fahvâ فُحْوَى Ar. bir kelâmdan anlaşılan ma'nâ, me'âl. Terc. 2-118, fahvâ فُحْوَا Ar. vulg. faḥa فُحْوَى [rad. انحوا] sbst. ma'nâ, mazmûn. pl. fehāvī فُحَوَاI Zen. 658.] kelâma daḥi derler; ve 'arûz, şol mekâna derler ki sana arkurı gele, kaçan andan yana seyr etsen; ve 'arûz, şâhib ma'nâsına da gelür. VK. 1-602, 'arûz عروض Ar. bi'l-feth, mîzân-ı şi'r, ism-i cinsdür, cem'i olmaz, mü'enneşdür; ve daḥi her beytin evvel nısfının ahîr cüz'üne derler; bu ma'nâya cem'i e'arîz اعاريض gelür; ve tağ içindeki yol ve nâhiye. AK. 390, 'arûz

عَرُوضُ Ar. şîirden her beytin birinci mışrâ-ının âhirinde olan tef'ile ve kelâmın me'âli ve ma'nâ ve fahvâsı. Terc. 2-64.

‘asā عَسَى Ar. karîbdır, me'mûldür, belki gibi ma'ânî müfîd ve ef'âl-i gayr-i mutaşarrıfадandır. Yalnız mâzî olarak taşrîf olunur: عَسَى. عَسَى. عَسَى. عَسَى. عَسَى. İsti'mâli iki gûnedir. Biri zikr olunduğu üzere taşrîf olunmaktadır. Diğerî taşrîf etmeyerek: عَسَى أَنْ يَفْعَلَ. عَسَى أَنْ يَفْعَلَ. عَسَى أَنْ يَفْعَلَ. عَسَى أَنْ يَفْعَلَ. عَسَى أَنْ يَفْعَلَ. Üçüncü olarak bir isti'mâl daha vardır ki o da harf olmak üzere: عَسَاهُ أَنْ يَفْعَلَ. عَسَاهُمَا أَنْ يَفْعَلَ. عَسَانِي أَنْ أَفْعَلَ. عَسَانَا أَنْ نَفْعَلَ. عَسَاكَ أَنْ تَفْعَلَ. عَسَاكَ أَنْ تَفْعَلَ. << ilh. denilmekdir.⁹²⁵ Üçüncü olarak bir isti'mâl daha vardır ki o da harf olmak üzere: عَسَاهُ أَنْ يَفْعَلَ. عَسَاهُمَا أَنْ يَفْعَلَ. عَسَانِي أَنْ أَفْعَلَ. عَسَانَا أَنْ نَفْعَلَ. عَسَاكَ أَنْ تَفْعَلَ. عَسَاكَ أَنْ تَفْعَلَ. << ilh. denilmiştir. Müş. 95, ‘asā عَسَى Ar. fi'l-i emeldir: عَسَى اللَّهُ أَنْ يَدْخُلَنِي الْجَنَّةَ = me'mûldur ki Cenâb-ı Hâk benî cennete qor. OL. 226.

‘atîk عَاتِقُ Ar. (‘atîk * عَاتِقُ * dan) emîr vezninde, ve ‘atîk عَاتِقُ Ar. hâiz vezninde, âzâd olunmuş kula denür; ve ‘atîk, mef'ûl ma'nâsınadır ki âzâd olunmuş demek olur, intihâ. *Lâkin mü'ellif itâk zeylinde dahı فِهْر مَعْتَق ve ‘atîk ‘unvânıyla resm etmekle zâhiren gayr-ı kıyâs üzere "itâk"dan [عَاتِقُ] Ar. hemzenin kesriyle, kul âzâd eylemek ma'nâsınadır ve râkib atını sür'at etdürüp ilerü geçürmek ma'nâsınadır ki gürûhdan kurtarup âzâd eylemiş olur; ve eski kuyuyu kazıp dîvârını taşla örmek ma'nâsınadır; ve tavarı güzelce teqayyüd ve tûmâr ile tavlandurup ıslâh eylemek ma'nâsına müsta'meldür; ve bir yeri havza-i zabta [حَوْزُهُ Ar. 1. hüküm olunan memâlikin mecmû'u, mecmû'ı kalem-rev 2. dâ'ire. LC.] geçürüp mülk edinmek ma'nâsına müsta'meldir. OK. 3-18.] dahı gelmesi melhûzdur; ve "‘atîk"ın cem'i 'utekâ' عَتَقَاء gelür, küremâ' vezninde ve mü'enneşe dahı vaşf olur, ve "‘atîka"nın cem'i 'atâ'ik عَاتِقَاتُ gelür; ve ‘atîk, kadîm olan şeye dahı denür, ve beyt-i ‘atîk, Kâbe-i Mu'azzama'ya ıtlak olunur, ve sebeb-i tesmiyesinde vücûh-ı ‘adîde beyân eylediler: Evvelâ ruy-ı zeminde en evvel vaz' ve tarh olunan beyt olduguna mebnîdür, ve 'inde'l-ba'z tûfânda asmâna ref' olunmağıla kayd-ı garkdan ‘atîk ve âzâd olduğu vech tesmiyedür, ve ‘alâ kavlı muṭlakâ tasalluṭ ve isti'lâ'-i cebâbireden muṭak [مُتَّكَ Ar. kölelikden âzâd edilmiş olan, âzâd şude. Terc. 2-364.] olduğuna mebnîdür, yâhud Hâbeşe'nin ya'nî mülk-i Hâbeşe tarafından sū'-i kaşd ile hücum eden ابرها nın tasalluṭundan muṭak olduğu içündür. ve Fîl kıssası ma'lûmdur yâhud Ka'be-i Mu'azzama'ya bir kimse mâlik olmayup hürri-âşl olması bâ'is-i tesmiyedür; ve ‘atîk, bir cins erkek hürmâ ağacına denür ki andan aşılana ağacın hürması aşlâ dökülmez; ve ‘atîk, şuya ve şîreye ve şarâba ıtlak olunur; ve süde ıtlak olunur; ve her şeyin güzîdesine ve hıyârına ıtlak olunur; ve ‘atîk, Şiddîk-i Ekber Raḍiya'llâhu ‘anhu hâzretlerinin lakablarıdır, hüsn ve cemâllerine mebnî yâhud haklarında lisân-ı şerîf hâzret-i nebevîden ‘Aleyhi's-selâm ... hadîs-i şerîf-i şâdir olduğuna mebnîdür yâhud vâlidelerinin tesmiyeleridir. *Mütercim der ki ‘akab-ı vilâdetde vâlideleri kucağına alup beyt-i ‘atîka getürüp ... du'âsıyla tûl-ı ‘ömrü için niyâzmend

⁹²⁵ Bu isti'mâlde meşelâ "عَسَى زَيْدٌ أَنْ يَخْرُجَ" denürse "‘asā" nevâsihde mezkûr olan ef'âl-i muḳârebeden olup "Zeyd" ismi ve "En yahrucu" haberi olmuş olur. "عَسَى زَيْدٌ أَنْ يَخْرُجَ" denürse "‘asā" ef'âl-i ‘âdiyyeden olup "En yahrucu Zeydun" cümlesi ana fa'il olur.

oldukda inṭâk-ı İlâhi ile rûknün birinden ürcûzesi [ürcûce-t ارجوذة Ar. bi'z-żam, şalıncağ. AK. 18.] vâldesinin sâ'ir ḥuẓẓârın [ḥuẓẓâr حُضَار Ar. ḥâẓır ve vâki' bulunan âdemler; ḥuẓûrda bulunanlar. Terc. 1-364.] mesmû'ları olduğu sebab-i taklib olmuşdur; ve 'inde'l-ba'z ism-i aşlısı 'atîkdür, intihâ, ... ve 'atîk, yıllamış ḥamra ıtlâk olunur; ve şoyu pâk ata ıtlâk olunur; 'atîk, derisi sert ve dürüş iken ba'zı mu'âlece ile yufkalup nâzûk olmuş âdeme denür. OK. 3-17, 'atîk عتيق Ar. ('ıtk* عتيق Ar. *عتن* dan) 'aynın fethi ve tânın kesriyle ve meddiyle, âzâd olunan kimesne; ve 'atîk eskiye dahı derler, hattâ, racul-un 'atîk-un dediler, eski olan kimesneye; ve 'atîk, bir nesnenin kerîmine ve muhtârına dahı derler; ve 'atîk, çâbük ata dahı derler, feresü'l-râyî' ma'nâsına. VK. 2-190, 'atîk عاتق Ar. tânın kesriyle, âzâdlu olan kimesne; ve eski şarâba dahı derler; ba'zılar eyitdi: Şol ḥamrdur ki mührin kimesne açmamış ola; ve 'atîk, eski olup qadîm olana dahı derler; VK. 2-191, 'atîk عتيق Ar. bi'l-feth, âzâdlu kul, 'abd-ı mustaq [mustaq مَتَق Ar. kölelikden âzâd edilmiş olan, âzâd şude. Terc. 2-364.] ma'nâsına cem'i 'utekâ' عتاء gelür; ve dahı her nesnenin qadîmi ve eskisi; ve eyü ve küçürek nesne, kerîm ve cemîl gibi. AK. 380, 'atîk عتيق Ar. eski, qadîm olan, dirîne; köle olmayup âzâd olan; kerîm ve şerîf olan. (beytü'l-'atîk بيت العتيق) Ka'be-i Murâzzama. Terc. 2-56.

'avāmm عوام Ar. ('amm* عم Ar. *عم* dan) ('āmm عَام) in cem'i, (ḥavāṣṣ خواص) muqābili. ḥalkın aşığı kısmı, ayak takımı: ('avām-ı nās عوام ناس), ('avām-pesend عوام پسند) = âḥâd-ı nās 'indinde, ḥalkça begenilecek şey. KO. 4-148, 'avām عوام Ar. sz. c. fd: 'āmm; ba. 'āmm. = fd. gibi. 'umûm, âḥâd-ı nās, âdi ḥalk, aşığı takım, ayak takımı, ḥavāṣṣ muqābili: 'avām içün yazılmış şeyler. KT. 955, 'avāmm. u. 'avām عوام Ar. pl. v. 'āmm-t عاتمة Zen. 640, 'avām عوام Ar. 'āmmeler, cümle-i nās, her kes. Terc. 2-90.

'avz* عوذ Ar. *عوذ* 'aynın fethi ve vâvın sükûnuyla, ve 'iyāz عياذ Ar. 'aynın kesriyle, ve me'āz معاذ Ar. ve ma'āze معاذة Ar. mîmlerin fethiyle, şığınmak, ilticâ ma'nâsınadır; ve bir âdem bir âdemi darbla taḥvîf edüp lâkin henûz darb eylemeksizin bir takrîb-i yedinden [taḥrîb تَحْرِيب Ar. yaklaşdurmak, nezdîk kerdin; ba'dını taklîl etmek; mâ-beynini taklîl etmek; ve fırsat, tarîk, yol. Terc. 1-252.] şıyrılıp ḥalaş olsa عوذت derler, ba'z nüshada bu fetḥateynle ['avaz] maẓbûṭ olmağıla ana göre kerâhet ma'nâsından münşâib olur; ve 'avz, esmâ'-i ricâldendür. OK. 1-731, 'avz* عوذ Ar. *عوذ* 'aynın fethi ve vâvın sükûnuyla, bir nesneye şığınmak, penâh edinmek [penâh پَنَاه Far. şığınacak yer, melce'; ve bir nesnenin kesret üzere vâki' olduğu yer; ve ḥâmî, ḥimâyet; ve şıyânet edici olan; ve şığınmak, ilticâ etmek. Terc. 1-103.] ma'nâsınadır. VK. 1-318, 'avz عوذ Ar. bi'l-feth, bir kimseye şığınmak. AK. 418, me'āz معاذ Ar. mîmin fethiyle, şığınmak; ve 'Arabların ma'āza'llâh معاذ الله dedikleri e'üzü bi'llâhi ma'āzen بالله معاذ ma'nâsınadır, maşdarı fi'lden bedel kılırsan egerçi fi'ille isti'mâl olunmadıysa subḥânallâh gibi. VK. 1-319, ma'āze معاذة Ar. mîmin fethiyle, şığınmak ma'nâsına. VK. 1-319, 'iyāz عياذ Ar. şığınmak, ilticâ etmek, penâhiden; ve şığınacak yer, melce'; penâh; (el-'iyāzü bi'llâhi الْعِيَاذُ بِاللَّهِ) ve ('iyāzen bi'llâhi عِيَاذُ بِاللَّهِ) Allâh Ta'âlâdan

mâ'adâ sığınacak yer yokdur. Terc. 2-93, me'âz مَعَاذ Ar. sığınup ilticâ' etmek; ve sığınacak yer, melce', penâgâh. Terc. 2-360.

âyet* آيَة Ar. *اوي* *hâlet vezninde*, 'alâmet ve nişân ma'nâsınadır; bir nesnenin şahş ve kâlibına denür ve bunun vezni fa'le-t فاعله dir ki aşlı evye-t اويه idi yâhud fa'ale-t'dir feteḥâtla yâhud fâ'ale-t'dir ki aşlı âyeye-t آيَة idi, lâmu zâ'il oldu. Cem'i âyât آيات ve ây آي gelür, hâsız ve âyây آيای gelür, yâ-y-ile, ve cem'ü'l-cem'i âyâ' آياء gelür; ve âyet, 'ibret ma'nâsına gelür, bunun cem'i آي آي gelür, hâsız; ve emmâre ma'nâsınadır ki bir nesneye delâlet edüp yakîn [yakîn يَكِين Ar. aşlâ şek ve şüphe 'ârız olmamak üzere bilmek; ve şek ve şüpheden 'ârî olan ma'lûmât; ve qarîb ve qarîn olan, uzak olmayan, dânişten bî-şekk. Terc. 2-464.] ifâde eden şey' ve ḥâl ve keyfiyetden 'ibâretdür; ve âyetü'l-Kur'ân, Kitâb-ı Kerîmden muttaşılü'l-ma'ânî-i kelâm-ı şerife ıtlâk olunur, inkıṭâ'ına kadar ki cümle menziline olur. *Mü'ellif Başâ'ir'de dedi ki: Âyet-i Kur'âniyye ḥurûf ve kelâmdan şol tâ'ifedür ki ifâde-i ma'nâ ile münkaṭı' ve münferid olunca kadar muttaşıl ve merbûṭ ola; ve âyet, fi'l-aşl 'alâmet ve 'aceb [aceb عَجَب Ar. ta'saccüb olunacak şey', şikifte kâr. Terc. 2-57.]; ve cemâ'at ve 'ibret ma'nâlarına olmağıla her birinden aḥazî şahîḥdür, intihâ. Âyet kelimesi ef'âle muzâf olan esmâdandır, zîrâ ma'nâsı vaḳt ma'nâsına muḳaribdür. Mütercim-i ḥakîr der ki Muğniyyü'l-Lebîb'de mersûm olduğu üzere cümleye sekiz kelime muzâf olur, biri esmâ-i zamândur, gerek zurûf ve gerek esmâ' olsun, ve biri ḥaysü [ḥays حَيْثُ Ar. kanı, ḳanda kücâ, ḳanğı maḥalde. Terc. 1-380.] kelimesidür ki ve biri âyet kelimesidür ki 'alâmet ma'nâsınadır; ve bu fi'ili mutaṣarrıf olan cümle-i fi'iliyyeye cevâzen muzâf olur gerek müsbet ve gerek mâ ile menfî olsun... ve bu Sîbeveyh kavlidür, ve Ebu'l-feth hemân müfrede izâfeti ḥaşr eyledi. OK. 3-764. **âyet** آيَة Ar. hemzenin fethi ve meddi ve yânın fethi ve taḥfîfiyle, 'alâmet; ve bunun aşlı evye-t اويه dūr, fethateynle, Sîbeveyh eyitdi: Âyetden ḥazf olan 'aynü'l-fi'li vâvdur zîrâ 'aynü'l-fi'li vâv olup lâmu'l-fi'li yâ olan 'aynı ve lâmu yâ olandan ekserdür. Meşelâ جيت میşillü شريت میşillüden ekserdür, ve buna nisbet olundukda اويي dersin dedi; ve Ferrâ eyitdi: Bu fi'ili yâ'iden fâ'ale-t vezni üzeredür lâmu'l-fi'li ḥazf olunmuşdur ve eger tamâm gelse âyeye-t olur آيَة olurdı, lâkin taḥfif olunmuşdur dedi; ây آي Ar. hemzenin meddiyle, cem'i, 'alâmetler ma'nâsına; âyâ' آياء Ar. hemzenin fethi ve meddi ve âḥirinde elif-i memdûde ile, kezâlik cem'i; âyât آيات Ar. kezâlik hemzenin meddiyle, cem'i; ve âyet, bir kimsenin şahşına daḥi derler; ve âyet, cemâ'at ma'nâsına da gelür; ve âyet, kitâbu'llâhdan olan cemâ'at-ı ḥurûfa daḥi ıtlâk olunur. VK. 2-596, **âyet** آيَة Ar. bi'l-medd, 'alâmet, ve 'aceb ve cemâ'at; aşlında taḥrîkle evye-t اويه idi; ve cem'i ây آي ve âyât آيات bi'l-medd. AK. 59.

ayirtlaşmak ايرتلاشمنی T. ayrılmak. YTS. 19.

ayruk آيرق T. 1. başka, diger, ḡayri, mâ'adâ. 2. artık, bundan sonra, bir daha. YTS. 20.

âzâd آزاد Far. âbâd vezninde, sekiz ma'nâsı var: Biri, Naḥcûvân eyâletinde bir şehir adıdır, ḥalkının beşeresi [beşere بَشَرَة Ar. vucûdun tıṣ derisi, cild-i ḥâricîsi. o.Ha. 1-114.] ḡâyetde

beyâz olur ve anda bî-naẓîr bâde-i engûr [engûr اَنْغُور Far. üzüm, 'ineb, aşmanın mîvesi. oHa. 1-88.] çıkar. Şanî, muṭlâk 'ayıp ve naķışası olmayan nesneye denür. Şâliş, bî-kayd ve mücerred ve rehâ-yâfte ya'nî kurtulmuş, ve şaliverilmiş فُلَان را ازاد کردم fülân râ âzâd kerdem, derler "Filan şahşı kulluk kaydından kurtardım ve kendi başına fâriğ ve lâ-kayd eyledim" mevķi'inde. Râbi, sûsen-i ebyâz [sûsen سَوْسَن Far. bir nev' maķbûl çiçek ismi. oHa. 1-410.] ismidir ki zambaķ ta'bîr olunur, çiçekdir, i'vicâc ve inhirâf illetinden ve bir ğayri şecer nebâta istinâd-ı nâķızasından berî olduguyçün âzâd ile tesmiye eylediler. Ħamis, bir şecer adıdır ki Hindistânda bekâyin [bekâyin بَكَيْن H. İran leylağı veya çiçeğı. Ste.194.] derler bu şeceri âzâd-ı dıraḥt ile tefsîr ederler. Sâdis şûret-i ıarısının kaşabı [kaşab كَشَاب Ar. kamyş denilen nebât ki boğum boğum nâbit olur, ney, nây ve ince keten bezi. oHa. 2-141.] ve ol ma'rûf ĥurde ıarıdır ba'zı diyârda cevâz ıarı ta'bîr ederler. Sâbi, muṭlâk müşmir [müşmir مَشْمِر Ar. şemeresi olan, mîvedâr olan ve bir fâ'ideyi muntâc olan. oHa. 2-248.] olmayan şecere denür ve serve dahı âzâd ıtlakı bu itibâr iledür, bir ĥakîmden sü'âl olundu ki: Naḥlistân [naḥlistân نَخْلِسْتَان Ar. Far. ĥormalık, agaçlık, fidanlık. LC. 1039.] âleminde bu kadar nâm-dâr ve pür-berk ve bâr-ı eşcâr vardır anların birine âzâd ıtlak olunmayup hem-ân serve taḥşîşin vechi nedür? Merķûm, cevâbında dedi ki: Çün her şecerin bir mevsim-i ma'lûmu ve faşl-ı mu'ayyeni vardır ki anda ğâh tâze ve ğâh pejmürde olur lâkin şecer-i serv her mevsimde tâze ve ıarri [ıarri طَرِّي Ar. ıarâvetli, tâze. LC. 652.] ve 'ârîza-ı televvûn ve inķilâbdan berî olmağla âzâd tesmiyisine maḥall ve sezâvâr oldu. ve şıfat-ı âzâdkân dahı budur ve ehl-i taḥķik indinde âzâd ol kimesneden ibâretdür ki 'alâyıķ-ı zahireye [alâ'ik اَلَا'ِيْك Ar. 'alâķalar, ilişkiler, muḥabbetler. oHa. 2-62.] ve 'avâyık-ı bâṭıniyye [avâ'ik اَوَا'ِيْك Ar. 'â'ikler, mâni' olan ĥuşuşlar. oHa. 2-69.] kaydından ĥalâş bulmuş ola. BK-2. 35.

bâ' بـ Far. ma'lûm ola ki Fâriside bâ'-i meftûḥ, 'Arabide bâ'-i meksûr tercümesidir.

Ya'nî 'Arabide bâ'-i meksûrun medlûlu olan ilşâķ [ilşâķ اِلْشَاك Ar. yapışdırmak, çefsâniden; yapışık kılmak. Terc. 1-106.] ve kâsem [kâsem كَسَم Ar. yemîn-i bi'llâh etmek; ve bi'llâh olan yemîn, sügend ĥorden. Terc. 2-158.] ve sâ'ir me'ânîye Fâriside bâ'-i meftûḥ delâlet eder; ve ba'zılar dediler ki bâ'-i meksûr tercümesi olan bâ'-i müfreddür.

Ya'nî elifi kıyâs üzere ĥazf olunan bâ degildür belki "be ب"dür ki müfred-i aşlıdür lâkin me'ânî-i merķûmeye delâleti kelimedden cüz' olmamaga meşrûtdur.

Pes meşelâ: ber u bâر بر و بار mâddelerinde "bâ"nın zıkr olunan me'âninin birine delâletleri olmaz zîrâ kelimenin cüz'leridür; ve ol bâ'-i müfred ki fi'l-i emr evveline dâḥil olur, hemîşe meksûr kırâ'et olunmak lâzımdur def'-i iltibâs içün; ve ĥarf-i cer mevķi'inde olan "bâ"yı temâyüz-i beyne'l-lûgateyn veyâḥud taḥfif içün meftûḥ kırâ'et etmek ensebdür [enseb اَنْسَب Ar. ziyâde münâsib ve muvâfık-ı ĥâl olan, şâbeste. Terc. 1-123.] Fâ'ide *Arabî gibi Fâriside dahı bâ'-i zâ'ide vardır,

ekşeriyâdur ve "ber بر" kelimeleri kabîlinde zıkr olunan elfâza dâḥil olur, meşelâ: ... kelimelerinde olduğı gibi ... me'ânî-i beyt ol dil-âverin oku kaķkana nâfiz ve mü'eşşir olduğı cihetden eyüdüdür ve okuna altundan maşnû' temren vaz' eder, gümüş ve sâ'ir ma'deniyâtdan maşnu'ı vaz' eylemez. Ba'zılar dediler ki bâ'-i zâ'idenin fâ'idesi maḥzan taḥsin-i kelâmdur, ma'nâ ıarafında kaṭ'â medḥûlü yokdur. Nite ki yedinci fâ'idede beyân olunur; ve ba'-i meftûḥa-i müfrede ânifen beyân olunduğı üzere 'Arabideki bâ'-i meksûrenin delâlet eylediğı ma'nâların

mecmû'ına delâlet eder ya'nî ilşâk [ilşâk الصاق Ar. yapışdırmak, çefsânîden; yapışık kılmak. Terc. 1-106.] ve muşâhabet [muşâhabet مُصَاحَبَة Ar. biri ile hem-dem ve hem-şöhbet olmak, hem-bezm şuden. Terc. 2-346.] ve ta'addiyye [ta'addî تَدَيُّ Ar. bir nesneden âhîr bir nesneye geçmek; ve hadd-i 'adâlet ve inşâfdan geçüp zulm vâ cevâ etmek; ve 'illet, sârî olmak; ve fisil mef'ûlüne tecâvüz etmek. Terc. 1-232.] ve mukâbele [mukâbele مُقَابَلَة Ar. karşılamak ve karşı gelmek, küherîden; ve 'ivâz ve bedel vermek; ve iki nesneyi karşı karşıya kılmak, karşılaştırmak; ve bir nesnenin diğer bir nesneye muvâbık olup olmadığını tahkîk zımında karşılaştırdurup tecrübe etmek. Terc. 2-376.] ve isti'âne-t [isti'âne-t اِسْتِئَانَة Ar. yardım ve i'âne taleb etmek, yārî h'vâsten. Terc. 1-43.] ve kâsem [kâsem قَسَم Ar. yemîn-i bi'llâh etmek; ve bi'llâh olan yemîn, sügend horden. Terc. 2-158.] ve sebebiyyet [sebebiyyet سَبَبِيَّة Ar. sebeb ve vesîle ve âlet olmak. Terc. 1-470.] ma'nâların müfîd olur; ez cümle kâsem ma'nâsını ifâdesi meşelâ Allâh ve peygamber için veyâ hud Allâh ve peygamber hakkı için diyecek yerde be-Hudâ بخدا ve be-Resûl برسول derler. BK-2.

17, harfî'l-bâ' حرف الباء Far. "be" ب harfi gerek fi'il ve gerek isim olsun kelimât-ı Fârisiyyenin evâ'iline bilâ-istisnâ dâhil olabilir. Bunun meftûh veyâ meksûr okunmasında ihtilâf olundu. Bir takımları bilâ-istisnâ meksûrdur dediler. Bir kısmı evâ'il-i meşâdîrda dâhil olan "bâ" meksûr okunur meger ki kelimenin harf-i evveli maẓmûm veyâhud vâv ve yâhud bâ'-ı muvâhhide yâhud mîm ola; bu dört yerde maẓmûm okunur; ve bâkîlerde meftûh olarak kırâ'et olunur dediler.

Meşelâ: bu-horden بخوردن bü-verziden بوززیدن bü-bahşiden ببخشیدن bü-mekiden بمکیدن gibi maşdarlar ile bunlardan müştak olan ef'âlde "bâ"lar maẓmûmdur deyü tensîş [tensîş تَنْصِيش Ar. geregi gibi istikşâ ve tedkîk ve taharrî etmek, sisten. Terc. 1-276.] eylediler. Âmmâ Gülistân şârihi merhûm ve mağfûr-un lehû fâdıl Sûdî Efendî, bu gûne fark-ı lûgât Pehlevîdedür. Efşâh-ı lûgât olan lûgât-ı Deriyyede her bâr meksûr okunur, ber-vechile zamma cevâz yokdur deyü hükm ve cezm eyledi. "Mefâti'hü'd-Dürriyye" şâhibi de Sûdî Efendî-i merhûmun kavlini te'yiden şuver-i erba'a-ı mezkûrede "bâ"yı zamme ile kırâ'et eden A'câm'ın quravîleridir [quravî قُرَوِيَّ Ar. köylü olan, rûstâyî. Terc. 2-157.]. Fuşahâ-yı A'câm dâ'imâ kesr ile kırâ'et eylemekdedir deyü beyân eylemiştir; tahkîk olan da budur. Hülâsa: Ef'âl ve meşâdîrın evvellerinde bulunan "bâ"ları meksûr ve mâ'adâ yerlerde meftûh okumalıdır. "bâ"nın ifâde etdiği ma'nâlar ber-vech-i âtîdir. 1. "ilşâk" içündür; ilşâk,

bitişdirmek ve bitişdirilmek ma'nâsınadır: "be-hâliş بحالish = onun hâline" ibâresindeki "bâ" gibi. 2. "muşâhabet" içündür; muşâhabet, berâber olmak

ma'nâsınadır, ma'a gibi: "be-bâl u per ببال و پر = kol kanad ile; ya'nî kuvvet ve kudret ile" ibâresindeki "bâ" gibi. 3. "kâsem" içündür; kâsem, yemîn

ma'nâsınadır: Be-cân-ı yâr ve be-hâk-ı kadîm ve 'ahd-i der-derst عهد و بحق قدیم و عهد = Yârin cânı ve Hâk-ı Kadîm ve 'ahd-i der-dest hakkı için.

dizesindeki "be-cân بجان ve be-hâk بحق = cânı için ve hakkı için"deki "bâ"lar gibi. 4. "isti'âne" içündür; isti'âne, yardım istemek ma'nâsınadır: be-nâm Hudâvend

cân âferîn بنام خداوند جان افروز = Cân yaradan Mevlâ'nın ism-i şerîfinin yardımıyla.

"be-nâm بنام = adıyla"daki "bâ" gibi. 5. "zarfiyet" içündür; zarfiyet, bir şey'e zarf

olup içine almak ma'nâsınadır: Ey kerîmî ki be-devrân bahâr-ı 'adlet ای کریمی که

بدوران بهار عدلت = Ey kerîm, senin bahâr-ı ‘adlin zamânında. "be-devrân = zamânında"daki "bâ" gibi. 6. "isti‘lâ" içündür; isti‘lâ, üste çıkmak, yükselmek ma’nâsınadır. Türkçede "üzerine" ile ta‘bîr olunur: Tu ebr rahmetî be-ser halk be-bâr = تو ابر رحمتی بسر خلق بر ببار = Sen rahmet yağmurusun halkın başı üzerine yağ. "be-ser = سر = başı üzerine"deki "bâ" gibi. "ber ser-i halk" ma’nâsınadır. 7. "ta‘lîl = sebebiyyet" ma’nâsınadır. Eger hışm ğîrd be-girdâr zîst = اگر خشم گیرد بکردار زشت = Eger fenâ iş sebebiyle ğazab ederse. "be-kirdâr = بکردار = iş sebebiyle"deki "bâ" gibi. 8. "muḳâbele" içündür; muḳâbele, karşı karşıya gelmek ma’nâsınadır. Ru-be-ru = رو برو آمد دو یار نازنین / nükte-senc ve nükdedân ve ḥurde-bîn = نکته دان و خردبین = Ma’nâ-yı laṭîfî tartan ve bilen ve ince ve daḳîk mezâyâyı gören iki yâr-ı nâzenîn yüz yüze geldi. "ru-be-ru = رو برو = yüz yüze"deki "bâ" gibi. 9. "taḥsîn-i lafz" içündür ki buna "bâ’-i zâ’ide" dahı derler; maṣâdır ve ef‘âlin evvellerine gelen "bâ"lar gibi. "der, اندر, ber" edâtlarından evvel gelen "bâyi" ve bir taḳımları zâ’iddir. Zarfiyyet ve isti‘lâyı ifâde eden "der, اندر, ender, ber" edâtlarıdır dediler; ve fazladan bir taḳımı zarfiyyet ve isti‘lâyı ifâde eden "bâ"dır, "der, اندر, ender, ber" edâtları zâ’iddir, taḥsîn-i lafz içün ilḥaḳ edilmiştir, deyü ḥükm eylediler; ve muḥaḳḳıḳden bir kısmı dâḥil ve lâḥıḳden her biri müfîd ve ma’nîdârdır, "bâ" zarfiyyet ve isti‘lâ ma’nâsını müfîddir "der" bi-ma’nâ "enderün" ve "ber" bi-ma’nâ "bālâ" olup meṣelâ "Be-ṣeb-i zulm der = بصر خلق بر = Halkın başı bālâsı üzerine" demektir dediler. Tuḥfe-i Vehbî şâriḥi fâḍıl merḥûm Ḥayâtî Efendî de bâ-i müfîd zarfiyyet ve isti‘lâ olup "der, اندر, ender, ber" bâ'nın ne ma’nâya olduğuna ḳarînedir diyerek taḥḳıḳ-i maḳâm buyurmuştur. Be-deryâ der, menâfi‘ bî-ṣümâr est = بدريا در، منافع بیشمار است = Deryâda menfa‘atler sayısızdır. "be-deryâ der = بدريا در"deki "bâ" gibi. Edevâtın mevâlâtı [mevâlât مَوَالِیَ Ar. muḥib ve dostluk etmek, yârî. Terc. 2-413.] kerîhe olmağıla biri kelimenin evveline diğeri âḥirine ilḥaḳ edilüp "be-der deryâ, بصر سر خلق be-ber ser-i halk" şûretinde isti‘mâl olunmaz. "bâ" "o" ve "în" kelimelerinin evvellerine duḥûlünde eliflerini dâla tebdîl ederek "bedo" = بدو ve "bedîn" = بدین olur. "Bî-hûde suḥan bedîn dîrâzî" = بیهوده سخن بدین درازی gibi. MUF. 134.

ba‘d بعد Ar. (bu‘d* بعد Ar. *بعد* dan) sonra demektir, ḳabl muḳâbilidür, müfreden zikr olunursa mebnî ve muzâfen zikr olunursa mu‘reb olur. OK. 1-577, **ba‘d** بعد Ar. sonra demektir, ḳabl kelimesinin muḳâbilidir. Bunlar iki isimlerdir; muzâf oldukları ḥinde zarf olurlar ve bunlarda aşıl izâfetdir. Ḳaçan-ki muzâfun ileyh muḥâtabın ma‘lûmu olduğu içün ḥazf olursa zamm üzere mebnî olurlar ve binâları zamm üzere olduğunun vechi budur ki ibtidâ’ emirden mebnî oldukları ma‘lûm ola. Zîrâ irâb ḥâlinde anlar merfû‘ olur degillerdir. Ne fâ‘il olurlar ve ne ḥod mübtedâ ve ḥaber olurlar. VK. 1-247, **ba‘d** بعد Ar. *bîl-feth, eḥavât-ı [akhwât اخوات*

Ar. (pl. of ukht), Sisters PED. 26, ukht أُخْت Ar. kız kardeş. âhirindeki (ت) tâ'-i te'nîş degildir. Aşlında (وار) iken tâ'ya tebdîl olunmuştur. cem'i [eḥavât "أَخَوَات"] dır ki "nezâ'ir" ma'nâsında daḥi isti'mâl kılınmıştır. KO. 2-4.] cihât-ı sitteden "kabl"ın muḳâbilidir, sonra demek olur; ve helâk olmak ma'nâsına maşdardır; ve henûz demek ma'nâsına daḥi gelür, zamm-ı dâl ile [bu'd]. AK. 74, ba'de, ba'dü بَعْدُ Ar. andan sonra, pes ez ân; ve bundan sonra ma'nâsına edâtdır, (ammā ba'dü أَمَّا بَعْدُ) andan sonra ma'nâsında kitâb evvellerinde du'ânın 'aḳabinde müsta'mel lafz-ı 'Arabîdir. Terc. 1-155.

bād باد Far. şâd vezninde on iki ma'nâsı var: Evvel, 'unşur-ı cevâhirdür ki yel ta'bir olunur. Şânî, bir ferîşte adıdır ki tezvîc ve nikâh emrine müvekkeldür [müvekkel مُوَكَّلٌ Ar. vekîl ta'yîn olunmuş olan, kârrân şude. Terc. 2-418.]. Şâlis, her mâh-ı şemsinin yigirmi ikinci günü adıdır, rûz-ı mezbûrede vuḳû' bulacak umûr ve meşâlih ol ferîşteye müte'allikdûr ol gün cedîd eşbâb giymek ve yeni ata süvâr olmak Fârisiyân 'indinde mu'teberdür. Râbi', mecâzen söze ve kelâma ıtlak olunur. ḥâmis, yok ve hiç ve ma'dûm-ı şarf ma'nâsınadır. Sâdis, yel gibi şiddetlü ve ḥiddetlü nesneden kinâye olunur. Sâbi', medḥ ve şenâ ma'nâsınadır. Tâsi', Hüsrev-i Pervîz'in meşhûr ḥazâ'in-i seb'asından ikinci ḥazîne ismidür ki genc-i bād-âverd كنج باد آورد daḥi daḥi derler. 'Aşir, kibir ve naḥvet [naḥvet نَخَوْتُ Ar. kibir, ḡurûr, ululanma, kurulma, bôbürlenme. BOTS. 645.] ve vücûd ma'nâsına. Hâdiye 'aşere, ata denür, 'Arabîde feres derler. Şâniye 'aşere, şarab ma'nâsınadır ve bâde lafzından muḥaffif olur. BK-2. 91, **bād** باد Far. havâ; ve nikâh emrine müvekkel bir melek; ve her mâh-ı şemsinin yigirmi ikinci günü; ve kelâm; ve yel gibi şiddetlü nesne; ve medḥ ü şenâ; ve Hüsrev-i Pervîz'in meşhûr ḥazâ'in-i seb'asından ikinci ḥazînesi; ve kibir; ve at; ve şarab. LBK. 43, **bād** باد Far. yel, rüzgâr; ve nefes, şoluk. Terc. 1-47, **bād** باد Far. havâ, rüzgâr, yel. § bûden = olmak mastarının emr-i gâ'ibi mevki'inde kullanılarak temennî ve du'âyı ifâde eder. § Her şemsî ayın 22'nci günü. § Evlendirmeye ve ismi geçen güne ait işleri görmeye memûr sayılan melek. § (k) ah. § medḥ ve şenâ. § Çabukluk ve şiddetten kinâyedir. § (k) kibir ve kurulma. Şu kadar var ki bu ma'nâyâ bürût, dimağ, ser, dem kelimeleriyle birlikde kullanılır. § yok. § sözden kinâyedir. § (k) at. § bād âver ve Badeh ma'nâlarına gelir. FZ. 2- 219, bād şuden باد شدن Far. to go to the winds [wind (wînd, şîir waynd) i. rüzgâr, havâ, yel, bād, rîh.]; to perish [perish (per'îş), v.n. 1. ölmek, vefât etmek 2. ḥayvân gebermek, helâk olmak 3. nebât kurumak 4. bozulmak, çürümek, fenâ bulmak, fenâ-peżîr olmak, telef olmak. KLM. 570.]; disappear [disappear (dîsîpîr'), v.n. gâ'ib olmak, gözden gâ'ib olmak, göz önünden gâ'ib olmak, nâ-bedîd olmak. KLM. 240.]; to fly [fly (flay), v.a. (flew; flown), 1. uçmak, tayarân etmek pervâze gelmek 2. uçmak, havâdan geçüp gitmek 3. uçmak, havâyâ kalkmak, havâyâ çıkmak 4. uçmak, havâda durmak *5. uçmak, pek çabuk gitmek *6. pek çabuk geçmek *7. kaçmak, firâr etmek *8. atlamak, sıçramak, fırlamak 9. patlamak, çatlamak, yarılmak, kırılmak *10. ağızdan ağıza söylenüp az vakte çok yere duyulmak, mütevâtır olmak 11. bayrak mişillü rüzgârda ihtizâz etmek, açık olmak, çekili olmak. KLM. 338.]. Ste. 137.

bahr* بحر Ar. *بحر* bânın fethi ve ḥâ-yı muhmelenin sükûnuyla, muṭlaḳâ çok şuya denür, mâ'-i keşîr ma'nâsına; ve 'inde'l-ba'z faḳaṭ tuzlu şûr-âb olan çok şuya denür. Cem'i ebḥur ابحر ve baḥûr بحور ve biḥâr بحار gelür. Muşagğarında übeyḥır ابیحر denür buḥayr بحیر denmez. *Şâriḥ der ki bu şevâz-ı taşgîrdür, ve buḥayr بحیر gerçi

kıyâs üzeredir, lâkin kalîlül'isti'mâldür. *Mü'ellifin Başâ'ir'de beyânına göre fi'l-aşl baħr, mâ'-i keşiri câmi' olan mekân-ı vâsi'a mevzû'dur. Ba'dehû gâhice se'at-i mekâniyyesi [se'a-t* سعة Ar. *وسع* de'a vezninde, ve si'a-t سعة Ar. zine vezninde, bir nesne bir şey'e geniş gelmek ma'nâsınadır ... ve bir nesne bir şey'e bol gelmekle anı içine almak ma'nâsına; ve bir nesne bir kaba sığışmak ma'nâsına müsta'meldür; ve se'a, tâb ve tâkât ve kudret ma'nâsına müsta'meldür; aşlı ves' وسع idi hâ' vâvdan ivâzdir; ve se'a, at kısmı vesâ' [vesâ' وساع Ar. şehâb vezninde, cüst ü çâlâk hizmetkâra denür; ve yügrük, devende [[devende دَوْنَة Far. koşucu, seyirdici olan vâşim. Terc. 1-379.]]] ata 'alâ kavlı adımları geniş olup kulaçlayarak segirden ata denür. OK-2. 688-5.] olmak ma'nâsınadır. *Şârih der ki Mısbâh'ın beyânına göre bu mâdde bâb-ı şâlişden ve bâb-ı râbi'den ve hâmisden vâriddür; ve bunlardan isim kezâlik se'a-t سعة ve vüs'a-t وسعة dūr. OK-2. 688-1,2, se'a-t* سعة Ar. *وسع* sinin fethiyle, bir nesneye vüs'at vermek .., ve yesa' يسع dan vâv sâkıf oldu, yetâ' يطا dan sâkıf olduğu gibi, nitekim bâb-ı hemzede va'y' وطى, yetâ'dan sâkıf olduğu mevzi'de beyân olunmuştur; ve se'a, kudrete ve tâkâte dahı derler. VK-2. 69-1.] itibâr olunup meşelâ bahret kezâ کذ dersin evsi'atühû اوسعته ma'nâsına gûyâ ki vüs'at-i baħr gibi anı tevsî' etdim demekdür; bahîre-t ıtlâk olunan nâka bu ma'nâdandır; ve bu münâsebetle muflâka vâsi' ve bir nesnede mütevassî' olan şey'e baħr ıtlâk olunur; hattâ yügrük ve vâsi'ül'cerâ olan ata dahı baħr ta'bîr olunur; kezâlik 'ulûmda mütevassî'a olan habere de baħr ıtlâk ederler; ve gâhice baħrdan mülûhatı [mülûhat ملوحت Ar. bi'z-zam, tuzluluk ve güzellik. AK. 608.] itî'bâr olunup mâ'-i baħr derler. milh ma'nâsına; ve 'inde'l-ba'z baħr, fi'l-aşl tuzlu şuya mevzû'dur... intihâ; baħr, kerîm ve cüvânmerd âdeme ıtlâk olunur; ve şoluklu yügrük ata ıtlâk olunur; ve otlu şulu âbâdân yere ıtlâk olunur, mekân-ı rîf [rîf ريف Ar. bi'l-kesr, ma'mûr, ekini bol, ucuzluk yere denür; cem'i eryâf ارياف gelir. AK. 266.] ma'nâsına; ve rahm-ı nisvânın 'umkına [umk, amk, umuk عموق Ar. bi'z-zamül'-ayn, ve fethehâ ve bi-zammeteyn, kuyu ve dere gibi nesnelerin ka'rı. AK. 414, umuk عُمُق Ar. derinlik, çukur yerin üstünden dibine kadar olan, nâ'ilül'-merâm. Terc. 2-80.] ya'nî oğlan yatağının dibine ıtlâk olunur, keşret-i dem sebebiyle; ve baħr maşdar olur yarmak ma'nâsına; ve hâşşeten kulak yarmak ma'nâsınadır; ve bahîre bundan me'hûzdur. OK. 1-757-1, **baħr*** بحر Ar. *بحر* bânın fethi ve hânın sükûnuyla, deryâ ki "berr"ın mukâbilidür. Ba'zılar eyitdi: "Baħr"e baħr dediler vâsi' olup derin olduğu için ki "baħr"ın me'hûz-ı iştikâkı "şakķ" ma'nâsınadır. VK. 1-329-1, **baħr** بحر Ar. yarmak ve yırtmak; ve dahı ziyâde yörigen ata; ve eyü ve kerîm kimseye baħr derler; ve deve marazlarından bir maraža dahı derler; ve denize ve çok şuya; ve her nehr-i 'azîme baħr derler, şakķ edip yardığı için; cem'i baħûr بحور ve bihâr بحار ve ebħur ابحر gelir. AK. 63, **baħr** بحر Ar. deniz, deryâ ve 'azîm-i nehir ve göl; şîrin evzânından fırķa-ı aşliyye. Terc. 1-145.

baħş بخش Far. rahş [rahş رخش Far. 1. alaca reng ki aklı karalı ola. 2. muflak at 3. başlamak 4. kavs-i kuzah [kavs-i kuzah قَوْسُ كُزَحْ Ar. şeytân yayı ki 'alâ'im-i semâ denilir. Ha. 2-109.]] 5. kutlu ve mübârek ve meymûn olmak ve mübârek ve meymûn 6. ters ve 'aksi. BK. 3-209.] vezninde, hisse ve naşib; ve cüz' ve pâre ma'nâsınadır ve balık ve hût [hût حوت Ar. balık, mâhî; ve semâda bir burcun ismidir ki şems, ol burca şubâtda dâhil olup delv burcuna mute'aķķibdir. Ha. 2-255.] ma'nâsına da gelir; ve burc ma'nâsınada gelir, gerek kal'a ve kevkeb burcları ve gerek gögercin burcları olsun. BK. 2-104.

bañlamak بَاغَلَمَ T. 1. yüksek sesle bağırma. 2. ezan okuma. 3. gök gürlemek. YTS. 24.

bāreka'llāh بَارَكَ اللهُ Ar. "Allāh mübārek eylesün" ma'nasında du'âdır. İzid-i Ta'ālā

ferhunde bād. Terc. 1-132, **bāreka'llāh** بَارَكَ اللهُ Ar. "Allāh mübārek eylesün" ma'nasını müfid bir terkîb-i istihsânîdir. Kemâl-i ta'hsîn mevki'inde isti'mâl olunur... LC. 174.

bārī بَارِى Far. (bâ-yı muvaḥḥade-i meftûḥa) *cârî vezninde*, 'azîm ve celîl olan Hâzret-i Hâk Celle ve 'alâ ism-i şerîfidür; ve tecevvüz tarîkıyla selâṭîne daḥı ıtlâk olunur; ve Hindistân'da bir kaşaba adıdır; şehir ve kâl'a ḥişârına ve dîvârına şaranpola daḥı derler; ve taḳlîl ve inḥişâr mevki'lerinde daḥı îrâd olunur, el-kışsa ve beher hâl ve ḥülâşa ve beheme hâl 'ibâreleri gibi; ve kerre ve merre ve mertebe ma'nâsına gelür; ve gâhice ve ba'zı ve eyyâmî mevki'lerinde daḥı söylenür; ve ka'beteyn ma'nâsınadır ki tavla oyununda zâr dedikleri iki mühredür; ve içi tolu muşmet [*muşmet* مُشْمَت Ar. içi boş olmayup şom olan; ve at kısmından olarak hep yek-reng olan;

ḥurûf-ı muşmete = mîm ve râ' ve bâ' ve nûn ve fâ' ve lâm ya'nî مِشْمَل kelimesinde olan harflerden mâ'adâ olan harflerdir ve bunlara bi'l-'akis ḥurûf-ı zülâka ta'bîr olunur. Terc. 2-350.] ve sengîn [sengîn سَنْجِين Far. taşdan maşnû' ve taş benzer olan, ḥacerî. Terc. 1-481.]

nesneye de denür. BK. 2-96, **bārī** بَارِى Far. 'azîm ve celîl olan Hâzret-i Hâk -Celle ve 'alâ- ism-i şerîfidür; ve tecevvüz tarîkıyla selâṭîne; ve Hindistân'da bir kaşaba; şehir ve kâl'a ḥişârı ve dîvârı şaranpol; ve beher hâl; ve kerre; ve gâhice; ve tavla oyununda zâr dedikleri iki mühre; ve içi tolu muşmet [*muşmet* مُشْمَت Ar. içi boş olmayup şom olan; ve at kısmından olarak hep yek-reng olan; ḥurûf-ı muşmete = mîm ve râ' ve bâ' ve nûn ve fâ' ve lâm ya'nî مِشْمَل kelimesinde olan harflerden mâ'adâ olan harflerdir ve bunlara bi'l-'akis ḥurûf-ı zülâka ta'bîr olunur. Terc. 2-350.] ve sengîn [sengîn سَنْجِين Far. taşdan maşnû' ve taş benzer olan, ḥacerî. Terc. 1-481.] nesneye. LBK. 46, **bārī** بَارِى Far. Hâzret-i Hâk Celle ve 'alâ 'alemidür; büzürgî ve rif'at ve 'azamet ma'nâsınadır; ve bir kerre, bir öyün, bir def'a; ve kâşki. Terc. 1-54.

ba's* بَعَث Ar. **baḥs vezninde*, göndermek ma'nâsınadır. *Mü'ellifin Başâ'ir'de beyânına göre aşl ba's, bir nesneyi bir semte işâre [*işâre-t* إِشَارَة Ar. bi'l-kesr, koparmak; ve kaldırmak. AK. 7, *işâre-t* إِشَارَة Ar. tozutmak, tozu havâlandırmak; kullanılmaz. KO. 1-232, *işâre-t* إِشَارَة Ar. toz, ḡubâr kaldırmak, toz etmek, gerd ber-ḥâsten. Terc. 1-8.] ve tevcîh [*tevcîh* تَوَجِيه Ar. göndermek, revâniden; ve layık ve vecîh ve zî-şân kılmak; ve bir cihete togrultmak; ve ihsân etmek; ve taksîm ve teslîm etmek; ve kâfiye-i müfidede vâki' revî harfinden evvel olan harf. Terc. 1-285.] ma'nâsına mevzu'dur; ma'ânî-i sâ'ire bundan müteferri'dür. Ta'alluk eylediği nesnenin ihtilâfı hasebiyle muhtelif olur. Bu cihetle iki nev' olur: Biri beşerîdür, deveyi işâre gibi; kezâlik bir âdemi bir ḥuşûşda irsâl gibi; ve şânî İlâhîdür, bu daḥı iki gûnedür: Biri 'ademden a'yân [*a'yân* أَعْيَان Ar. gözler, çeşmân; ve başı bellü âdemler ve altunlar, akçeler. Terc. 1-82.] ve ecnâs [*ecnâs* أَجْنَاس Ar. cinsler, gûn-â-gûn, dürlüler, nev'ler. Terc. 1-12.] ve envâ' icâd eylemek gibi ki bu Cenâb-ı Hâliḳ-i Bî-çün ḥazretlerine maḥşûşdur; ve diğeri mevtâ ihyâ eylemekdür ki bunda ikdâr-ı İlâhî [*ikdâr* إِكْدَار Ar. kudret vermek, muḳtedir kılmak. Terc. 1-94.] ile ba'zı enbiyâ' ile evliyâ' daḥı maḥhârdur, 'İsâ 'Aleyhi's-selâm ve Hâzret-i Muḥammed 'Aleyhi's-salâtu ve's-selâm gibi; ve Qur'ân-ı Kerîm'de sekiz ma'nâya vârid olmuşdur ki ilhâm ve ihyâ'-i mevtâ ve ikâz ve teslîf ve naşb-ı ḥâkim ve ta'yîn ve ihrâc-u mine'l-ḳubûr ve irsâl ma'nâlarıdır; ve

Mısbâh'ın beyânına göre ol nesne ki bi-nefsihî münba'is ola, fi'il ana bi-nefsihî müte'addî olur ki ba'aştühü بعثه denür, ve eger bi-nefsihî münba'is olmaz ise fi'il ana bâ' vâsıtasıyla müte'addî olur ki ba'aşet bihî بعث به denür. Pes resûl irsâlinde ba'aştühü ve kitâb ve hediye irsâlinde ba'aşet bihî dersin, intihâ; ve ba's, devenin bağını çözüp şalıvermek ma'nâsına müsta'mel olunur; ve uykudan uyandırmak ma'nâsına isti'mâl olunur; ve ba's, askere itlâk olunur, tesmiye bi'l-maşdardur meb'ûs olmak mülâhâzasına mebnîdür, aynın fethiyle [ba'aş] de câ'izdür, harf-i halk olduğu için, nehr ve neher gibi; cem'i bu'ûs بعوث gelür, ehl-i siyer ba's ile seriyye [seriyye-t سريّة Ar. düşmân üzerine çıkarılan çarkacı askeri. Terc. 1-478.] beyninini fark ederler, anların 'indinde Hazret-i Resûl-i Ekrem 'Aleyhi's-selâm bulunduğu cihâda gazve ve cihâd için üçden mâ-dûn olarak irsâl buyurdıkları askere ba's ve üçden ziyâdeye seriyye itlâk olunur; ve ba's, kubûrdan mevtâyı diriltüp kaldırmak ma'nâsına isti'mâl olunur. OK. 1-338, ba's بعث Ar. *بعث* bânın fethi ve aynın sükûnuyla, göndermek; ve ba's, nâkaya dağ urmağa dağı derler; ve uykudan uyandırmaya da derler; ve ölüyü diriltmeğe dağı derler; ve ba's, bile koşulan askere de derler. VK. 1-145, bu'ûs بعوث Ar. zammeteynle "ba's"ın cem'idür., cüyûş [cüyûş جيوّش Ar. askerler, leşkerân. Terc. 1-339] ma'nâsına. VK. 1-145, ba's بعث Ar. irsâl gibi; ve uykudan uyarmak; ve ölü diriltmek. AK. 74, bu'ûs بعوث Ar. bi'z-zam, çeriler, cüyûş gibi. AK. 74, ba's بعث Ar. göndermek, firistâden, irsâl etmek; ve halk etmek ve diriltmek; ve irsâl olunmak; dirilmek, dirildilmek. Terc. 1-155.

başar* بصر Ar. *بصر* bânın ve şâdın fethiyle, havâss-ı hamse-i zâhiriden [havās حواس Ar. hayvânda olan, his edici kuvvetler. Terc. 1-378, havâss-ı hamse-i zâhire حواس خمسہ ظاهره Ar. görmek ve işitmek ve dadmak ve koku almak ve tokunup duymak kuvvetleri. Terc. 1-378,] bâsıranın his ve idrâkinden 'ibâretdür ki gözün görmesi ta'bîr olunur, hâsse-i bâsıra ile şey'i manzûr idrâki olacaktır; hissü'l-ayn ma'nâsına isimdür; cem'i ebşâr ابصار gelür. *Mü'ellifin Başâ'ir'de beyânına göre başar, cârihâ-i nâzireye [câriha-t جارية Ar. mâl kazanmaya âlet olan a'zânın her birisi; el ve ayak ve ağız ve rûsbî ferci mişillü. Terc. 1-309.] ya'nî göze ve anda olan kuvvet-i hissiyyeye itlâk olunur; ve kuvvet-i müdrike-i kalbe başîret kezâlik başar itlâk olunur ki mecâzdur, andan lisânımızda kalb göziyle ta'bîr olunur; ve "başar"ın cem'i ebşâr ابصار ve "başîret"ın başâ'ir بصائر dūr, ve ol da ya'nî görmek ma'nâsında mezîd olarak ebşârtühü ebşâren ابصارته denür ve şânide de ya'nî başîret de ki murâd bilmekdür ifâlden ebşârtühü ابصارته ve şülâsîden başâret bihî بصرت به denür, bâb-ı hâmis ve râbi'den alimet علمت ma'nâsına, intihâ; ve başarı'l-kalb, nazar ve hâtırından 'ibâretdür ki kalb göziyle görmek ta'bîr olunur, murâd ilm ve idrâkdür, nazar ü fikr ile; ve başar, fethateynle, ve başâret, başîret بصارت bânın fethi ve kesriyle, bir âdem görür olmak ma'nâsınadır. *Mü'ellif burada gerçi görmek ma'nâsına ebşâr ابصار şîgasını zikr eylemeyüp lâkin mebşâren مبصرا unvânıyla işâret eylemişdür ve Başâ'ir'de vech-i mezkûr üzere taḥşîsî buraya menâfi'dür ve uşûl-i sâ'irede başar ve başâre ve ebşâr, görmek ve bilmek ma'nâlarıyla müfesser olmağıla mü'ellif yine teşvîş eylemişdür. OK. 1-767-1,

başar* بَصَرَ Ar. *بَصَرَ* *fetḥateynle*, görmek için olan kuvvet ki gözde halk olunmuştur, hâsse-i başariyye ma'nâsına; ve başar, bilmek ma'nâsına da gelür, 'ilm gibi. VK. 1-333-1, **başar** بَصَرَ Ar. *bi't-tahrîk*, göz nûrî ve gözün görmesine daḥî derler; ve daḥî idrâk ve fikr; cem'i ebşâr ابصار gelür. AK. 72, **başar** بَصَرَ Ar. göz, çeşm, 'ayn, görmek. Terc. 1-153.

başîre-t بَصِيرَة Ar. (başar* بَصَرَ Ar. *بَصَرَ* dan) *sefîne vezninde*, 'akîdetü'l-kalb ma'nâsınadır; ve başîre-t, fıtnat ve firâset ma'nâsınadır ki kalb gözi küşâde olmağla dikkat-i nazar edüp bir emrin zâhir ve bâtını kemâyenbağî [*kemâ-yenbağî* كَمَا يَتَّبَعِي Ar. *lâyık ve lâzım olduğu gibi*. Terc. 2-193.] idrâk eder olmaḡdan 'ibâretdür ve ol nûr-ı İlâhîdür, ... ya'nî 'Arab haymesinin iki şukḡası [*şukḡa-t* شُكَّ Ar. *iki yarılmış nesnenin bir parçası*; ve bir nev' mektûb ki *kâ'imeden küçük ve tezkireden büyük olur*, *pârça*; ve *kumâş topu*, *kumâş pârçası*. Terc. 1-513] aralığındaki şukḡaya ve aralığına denür ki içerü yâḥud taşra andan görölür, şehir hânelerinde iki bölüğünün aralığına meşelâ hâriciyye ve dâhiliyye miyânında olan fâşılaya ıtlâk olunur; ve başîre-t, hüccet ve delil ve burhâna ıtlâk olunur; ve başîre-t, zaḡmdâr [*zaḡm* زَغَم Ar. *pâre, cerh, rîş*. Terc. 1-454.] olan şikâre kendisiyle istidlâl olunan kana ıtlâk olunur ki bir tarafa firâr eylese anunla izlenür; ve bîkr kızın ba'de'l-izâle bekâreti kanına ıtlâk olunur; ve kâlkana ve zırha ıtlâk olunur, lem'ânlarıyla mubaşşır oldukları için; ve medâr-ı 'ibret olan şey'e ıtlâk olunur ki dikkat ve im'ânla andan istibâr olunur; ve şehîd ma'nâsınadır ki şâhid ve güvâh [*güvâh* كُؤُف Ar. *şehâdet edici olan, şâhid*. Terc. 164.] demektir. OK. 1-768-7, **başîre-t** بَصِيرَة Ar. (başar* بَصَرَ Ar. *بَصَرَ* dan) *bânın fethi ve şâdın kesri ve meddiyle*, hüccet ve bir nesneye dikkat-i nazarla bakmak. Ebû Zeyd eyitdi: Başîret şol kana derler ki yere dökülmüş ola; ve cediyye [*cediyye* جَدِيَّة Ar. *bi'l-feth ve kesrü'd-dâl ma'a teşdîdî'l-yâ, miḡlihû ya'nî eyerin keçesi ve daḥî gövdeye yapışmış kan*; cem'i *cedâyâ* جَدَايَا gelür. AK. 137.] şol kana derler ki cesede bulaşmış ola; ve Aşma'î eyitdi: Başîret şol kana derler ki anınla şayyad izlenür; Ebû 'Amr daḥî böyle demişdür. VK. 1-333, **başîre-t** بَصِيرَة Ar. ve başâre-t بَصَارَة Ar. görmeklik ve idrâk etmek; cem'i başâyir بَصَايِر gelür; ve daḥî hüccete ve bir evün iki tarafının arasına; ve ter üstündeki kana başîret derler, gövdeye yapışmış kana cediyye dedikleri gibi. AK. 72, **başîre-t** بَصِيرَة Ar. fıtnat, firâset, hüşmend, 'akılluluk, 'aql; umûrun şonunu ve neticesini anlamak; ve hüccet, delil, burhân. Terc. 1-153.

bâş بَاشَ Far. şîga-i emr ve vaşf-ı terkîbidir; "olsun, ola" ma'nâsına da gelür. *bk.. būden*.

Terc. 1-57, **bâşed** بَاشَد Far. İnşâ'î müfred "ola". RF. 57.

başmak بَشَمَاقُ T. ayakḡabı. YTS. 28.

bâtil باطل Ar. (buṭl* بطل Ar. *بطل* dan) ḡaḡ muḡâbilidür, nite ki ḡaṭâ', şavâb muḡâbilidür, zâtında şebât ve ḡaḡîḡat olmayan nesneden 'ibâretdür; cem'i ebâtil باطل gelür; ve iblis-i la'îne ıtlâk olunur. OK. 3-142-6, **bâtil** باطل Ar. *îânın kesriyle*, "ḡaḡḡ"ın muḡâbilidür. VK. 2-252-1, ebâtil باطل Ar. *hemzenin fethi ve îânın kesri ve meddiyle*, "bâtil"ın cem'idür, 'alâ ḡilâfû'l-kıyâs ḡüyâ ki ebṡeli cem' etmişlerdür. VK. 2-252-1,2, **bâtil** باطل Ar. zıddü'l-ḡaḡ; cem'i ebâtil باطل gelür. AK. 73, **bâtil** باطل Ar. zâtında

hakikat ve sebât olmayan, bi-hûde. Terc. 1-142.

bayagı بَيَاغِي T. 1. önceki, eski, eskisi. 2. eskisi gibi. YTS. 28.

bayılmak بَايِلْمَنْ T. telâşa düşmek, endişe etmek, üzülmek. YTS. 28.

bedd* بَدَّ Ar. *بَدَّ* *bânın fethi ve dâlin teşdidiyle, ayırmak ma'nâsınadır; ve bedd, yorulmak ta'b [ta'b تَبَّ Ar. yorulmuş, yorgun olan. bî-tâb. Terc. 1-230.] ve kelâl [kelâl كَلَّ Far. kâse ve bardak yapıcı, fehhâr; ve başın depesi ve alının yukarı tarafı; ve âciz kalmak; ve tabî'ate fûtûr ve kesel [[kesel كَسَل Ar. işe ağır deprenmek; ve üşenmek. bHa. 70.]] arız olmak; ve tîğ ve hancer kesmez olmak. Terc. 2-117.] ma'nâsınadır; ve bir kimseyi bir nesneden keff [keff كَفَّ Ar. el, yed; avuç, pence; ve ayak tabanı; ve men' etmek; ve gerü turmak, çekinmek; ve gerü çekmek, bâz dâşten. Terc. 2-190.] ve men'le ba'îd ve ber-taraf eylemek ma'nâsına isti'mâl olunur. OK. 1-572-7, **bedd*** بَدَّ Ar. *بَدَّ* *bânın fethiyle, ayırmak; ve bedd, palanın egrimin [egrim اكرم T. hayvânın sırtını vurmasın diye eyerin altına konan keçe, tegelti. YTS. 88.] tıdurmağa dahı derler; ... ya'nî iki sahtiyân pâresin için tıdudur palanın ağaçlarının altına komağdur, yağır etmesün diye. VK. 1-245-1, **bedd** بَدَّ Ar. bi'l-feth ve't-teşdîd, ırağ etmek; ve ayırmak, teb'îd ve tefrik gibi. AK. 64.**

beden* بَدَن Ar. *بَدَن* *fethateynle, başdan ve ellerden ve ayaklardan mâ'adâ gevdeye denür, 'alâ kavî 'u'z'v ma'nâsınadır yâhud zebh olunmuş devenin gevdesine mahşûşdur ki sâ'irde mecâz olur; ve beden, yaşlu, pîr âdeme itlâk olunur; ve kışa zırha itlâk olunur; ve koca tağ keçisi tekesine denür, bunun cem'î ebdün بدن gelir, eflûs vezninde; ve beden, bir âdemin haseb ve nesebine itlâk olunur. OK. 3-597, **beden*** Ar. *بَدَن* *fethateynle, insânın cesedi; ve beden, müsin [müsinن مَسَن Ar. yaşlu ihtiyâr olan, pîr. Terc. 2-337.] ma'nâsına da gelir; ve beden, kışa zırha dahı derler. VK. 2-489.**

bedenî بَدَنِي Ar. (beden* Ar. *بَدَن* den) bedene mensûb ve müte'allik olan tenî. Terc. 1-147.

bedenos بَدَنُوس Subs. t. Nom d'un oiseau [oiseau n.m. 1. kuş. RBDK. 947.] huppé [huppé n.f. bazı kuşların tepelerindeki şorğuç. RBDK. 651, huppé, e s. 1. tepeli, şorğuçlu. BFTS. 715.] ETFL. 1-196, bedenös, subs. t. Nom d'un oiseau huppé. (Bianchi). Zen. 182, **bednos** بَدَنُوس [bedinus, bidnos] (< Yun. peteinos) horoz. YTS. 29, krş. bidnos

bedî* بَدِيْع Ar. *بَدِيْع* *semî' vezninde, mübtedî' [mübtedî' مُبْتَدِع Ar. ehl-i bid'at, yeni çıkma şeyler icâd edici olan. Terc. 2-226.] ma'nâsınadır ki bir nesneyi numûne ve mişâli yogiken inşâ' [inşâ' اِنْشَاء Ar. yapmak, sâhten, i'mâl etmek; ve mektûb yazmak 'ameli. Terc. 1-124.] ve ihdâs [ihdâs اِحْدَاس Ar. zuhûra getirmek, çıkarmak, icâd etmek, nev âverden. Terc. 1-16.] eden zâtdur; ve mübteda' [mübteda' مُبْتَدِع Ar. aşıldan yog iken yeni çıkmış olan, nev âverde. Terc. 2-226.] ma'nâsınadır ki ki ism-i mef'ûldür; mişâlsiz ve numûnesiz ihtirâ' [ihtirâ' اِخْتِرَاع Ar. icâd etmek, nev âverden, bilâ-mişl nesne yapmak. Terc. 1-18.] olunmuş nesneye denür; ve şol ipe denür ki bükülmeğe başlanup lâkin ip olmağa şalâhiyyeti olmamağıla bozulup yeniden egrildikten sonra bükülmüş ola; ve yeni tulumu denür; ve bedî', semüz âdeme denür; cem'î bud' بَدْع gelir, bânın zammıyla; ve بَدْع من رأى kaşabasında Mütevekkil-i Hâlife binâ-kerdesi [kerde كَرْدَة Far. mef'ûl, ma'mûl olan fi'l ve 'amel ve 'asmâl veyâ icrâ olunmuş nesne ve edilmiş olan. Terc. 2-100.] bir sarây-ı 'azîm ismidür; ve vâdiyyü'l-kurâ kurbunda bir şu ismidür ki*

üzerinde hürmâliklar vardır ve ana bedî' dağı denür, yâ-yı tahtâniyye ile. OK. 2-542, **bedî'** بديع Ar. (ibdâ' ابداع Ar. *بدع* hemzenin kesriyle, bir nesneyi numûnesi ve mişâli yogiken ihtirâ' [ihtirâ' اختراع Ar. îcâd etmek, nev âverden, bilâ-miśl nesne yapmak. Terc. 1-18.] etmek; ve ibdâ', şâ'ir, şî'irin tarz-ı bedî' üzere îrâd etmege de derler; ve ibdâ', râhile [[râhile راحلة Ar. yolcular sürüsü, kârvân, ; ve yol ve yük hayvânı. Terc. 1-426, râhile راحلة Ar. deve yük devesi, yük hayvânı: Oradan Medîne-i Münevvereye râhile revân 'azîmet olduk. LC. 509.]] yorulmağa dağı derler. VK. 2-2-1.) bânın fethi ve dâlin kesri ve meddiyle, bî-miśl nesne ihdâsededen kimesne; ve Allâhu Ta'âlâ bedî'ü's-semâvâti ve'l-arz; ve bî-miśl hâdiş olan nesneye dağı derler... VK. 2-2-2, **bedî'** بديع Ar. emr-i 'acîb; ve yeni nesne ihdâs edici; ve mübdi' ma'nâsına; ve bal tulumu, zikk-i 'asel [zikz زق Ar. a skin [[skin, skîn, sub. 1. deri, cild, post. 2. kûrsak, zâr. 3. kabuk, kısr. 4. tulum. KLM. 688.]] used as a bottle (for wine) Ste. 618.] gibi; cem'i bedâyi' بدایع gelür. AK. 65, **bedî'** بديع Ar. yeni çıkarılmış, nev âverdî; hûb ve garîb olan, ve hâlik, hallâk, yaradıcı olan Allâhu Ta'âlâ. Terc. 1-147.

be-dîd بدید Far. görür olan. *bağ. dîde*. ZLL. 58.

beht* بهت Ar. *بهت* bânın fethi ve hânın sükûnuyla, ve behet بهت Ar. fethateynle, ve bühtân بهتان Ar. bânın zammıyle, bir kimseye işlemediği işi yâ söylemediği sözi isnâd ile ifk [ifk افك Ar. kizb, yalan, iftirâ, dürûğ. Terc. 1-90.] ve iftirâ eylemek ma'nâsınadır; Uşûl-i sâ'irede bühtân ism olmak üzere mersûmdur ve bu mâdde medhûş [medhûş مدهوش Ar. hayretten nâşi 'aklı gidüp vâlih ve ser-gerdân olan, bî-hûş. Terc. 2-303.] ve mütehayyir olmak ma'nâsından me'hûzdur ki ol ma'ûle iftirâ şadmesinden hayrân ve medhûş olur; ve Cevherî'nin "bühtân"dan me'hûz olan "beht" mâddesi 'alâ kelimesiyle mevşûle olmamakla "behtün 'aleyhün بهت عليه" denmediğinden nâşi şâ'irin سبى الحما فانهتى عليها * mışrâ'ında vâki' فابهتى عليها kelâmını ile tefsîri taşhîf ve tahtîfdür. Zîrâ şavâb olan فانهتى عليها nûnla ki nehîden [nehîت نهيت Ar. arslan gibi gümürdenmek, gurriden. Terc. 2-443.] fi'l-i emrdür, haykırmak ma'nâsına. *Şârih der ki Cevherî'ye bunda İbn-i Berri ve Şâgânî sâbıklardur; ve beht بهت bânın fethiyle, bir hacet-i ma'rûf adıdır, ana hacetü'l-beht ve hacetü'l-dağk derler, Fâriside "bâhet" ve Türkide "âdem güldüren taşı" derler. Ana nazar eden bî-ihtiyâr hândenâk olur; ve beht, maşdar olur, bir kimseyi anzsızın 'ale'l-gafle tutmak ma'nâsına; ve kavî ve fi'ilden kesilüp büt gibi öylece medhûş ve deng [deng دنگ Far. ebleh, ahmak, nâdân olan, şaşkın olan. Terc. 1-370.] ve mütehayyir kalmak ma'nâsınadır. *Şârihin beyânına göre mechûl şîğasıyla, efşâhdur. OK. 1-294-1,2,3, **beht*** بهت Ar. *بهت* bânın fethi ve hânın sükûnuyla, ansızın tutmağdur; ve beht, bir kimseye iftirâ etmek ma'nâsına da gelür; ve beht, taḥayyür ma'nâsına da gelür. VK.1-128-1, behet بهت Ar. bânın ve hânın fethiyle, ve bühtân بهتان Ar. bânın zamm ve hânın sükûnuyla, kezâlik iftirâ etmek ma'nâsınadır. VK.1-128-2,3, bühtân بهتان Ar. bî'z-zamm, yalan söylemek; ve bir kişinin etmediğini etdi demek. AK. 81, bühtân بهتان Ar. iftirâ, birinin yapmadığını yâhud söylemediği nesneyi üzerine isnâd etmek. Terc. 1-163.

bel بَل Ar. edât-ı idrâbdır ki lisânımızda "ki" ilâvesiyle "bel-ki" deyü isti'mâl olunan mevki' edâtıdır; medhûlü cümle ve müfred olur. Müfred evvelinde hürûf-ı

‘âtıfadan olarak ‘atf işini dağı görür: لايقم زيد بل عمرو = Zeyd kalkmasun belki ‘Amr kalksun. Müş. 85; **bel** بَلْ Ar. mâ-ğablını ibtâl içündür. Lisânımızda olan "bel-ki" bundan me’hûzdur: اولك كالانعام بل هم اضل OL. 318, **bel** بَلْ Ar. belki. SKT. 714 / 12.

belek بَلَك u beleğ T. Sbst. colline [*colline n.f. tepe, küçük dağ. RBDK. 247.*] s. بِلَاك Zen. 208, belk بَلَك T. tağa benzeyen tepedir. ‘Arabîsi furt Fârisîsi girîve. Terc. 1-109.

ber’* بَرء Ar. * بَرء * *bânın fethi ve rânın sükûnuyla*, ve bürü’ بَرء Ar. *ku’ûd vezninde*, yaratmak, halk ma’nâsına; ve ber’ ve bürü’, hasta şîhhat ve ifâkât bulmak ma’nâsınadır ki sağalmak ta’bîr olunur. OK. 1-5, **ber’** بَرء Ar. (berâ’e-t* بَرَاءة Ar. * بَرء * ‘alâ vezni’s- selâmet, berî olmak. VK. 1-8) *bi-fethi’l-bâ’ ve’s-sükûnû’r-râ’*, kezâlik eyü olmak, ehl-i Hicâz lûgati üzere, ve yaratmak ma’nâsına da gelür. VK. 1-8, **ber’** بَرء Ar. *bi’l-feth*, yaratmak, halk gibi, ve dağı her nesne gayridir, hâliş olmak. AK. 66.

ber-ẖvar بِرْخُور Far. *vâv-ı masdûle ile şafder [şaf-der صَفْدَر Ar. Far. cengâver, bahâdır olan, düşmanın şaff-ı askerini bozup târumâr edici olan. Terc. 2-7.] vezninde*, ortak ve şerik ma’nâsınadır; ve ber-ẖvar-dâr بِرْخُورَدَار ber-ẖvar-dâr muhaffefi olur, naşîblü ve behremend ma’nâsına; ve fağfûr vezninde dağı câ’izdür. BK. 108, **ber-ẖur** بِرْخُور Far. ortak; ve ber-ẖvur-dâr بِرْخُورَدَار muhaffefi olur, naşîblü ma’nâsına; ve fağfûr [ber-ẖur] vezninde dağı câ’izdür. LBK. 55, **ber-ẖâr** بِرْخُور Far. ve **ber-ẖûr** بِرْخُور Far. hisse, naşîb, behre pay; ve hissedâr, behremend, naşîblü olan. Terc. 1-81, **ber-kẖwar**, **ber-kẖwur** بِرْخُور Far. *glory [glory (glôr’i) 1. mecd, celâl, izz, izzet. 2. hamd, sipâs, dürûd, tahîyyât. 3. sa’âdet, sa’âdet-i ebediyye, sa’âdet-i uhreviyye. 4. nûr 5. sekîne. 6. mahmûdiyyet. 7. mazhar-i izzet. 8. nûr. 9. parlaklık, nûr, şa’şaa. 10. salâtanat, debdebe, tanîana, tûmturak, fer, iclâl, ebhet, haşmet, ihtîşâm. 11. nâm, şân, şeref, şöhet, istihâr. 12. medh, senâ, sitâyîş, zîkr-i cemîl. 13. fahr, iftihâr, mübâhât. 14. mâye-i iftihâr, vasîle-i mübâhât. KLM. 366.], prosperity [prosperity (prasper’uti) devlet, sa’âdet, sa’âdet-i hâl, felâh, feyz. KLM. 605.], good fortune; a daily allowance; a barn, granary; companion, partner in trade; pounding small. Ste. 171.*

ber-ẖur-dâr بِرْخُورَدَار Far. hissemend, behremend, naşîblü olan; ve şâhib-i devlet ü ikbâl olan. Terc. 1-81, **ber-kẖwar-dâr** بِرْخُورَدَار Far. happy, enjoying, long life and prosperity; receiving a daily allowance; glorying, boasting; household furniture, utensils. Ste. 172.

berî’ بَرى Ar. (ber’* بَرء Ar. * بَرء * den) ‘alâ vezni’s-selâmet, berî olmak. VK. 1-8, bür’ بَرء Ar. *bânın zammı ve rânın sükûnuyla*, hasta eyü olmak. VK. 1-8, ber’ بَرء Ar. *bi-fethi’l-bâ’ ve sükûnû’r-râ’*, kazâlik eyü olmak, ehl-i hicâz lûgati üzere; ve yaratmak ma’nâsına. VK. 1-8, **berî’** بَرى Ar. *fasîl vezninde*, bunda bi-gayri hemze dağı menkûldür, marâz ve ‘illetden dürüst olmuş kişi; ve berî’ lafzının cem’i birâ’ بَرَاء gelür kirâm vezninde; ve berî, bir nesneden müteberri ve hâliyyü’z-zemme olan kişiye denir, bunun cem’i berî’ün بَرىون gelür, ve büre’â’ بَرءاء gelür fukahâ’ vezninde; ve birâ’ بَراء gelür kirâm vezninde; ve ebrâ’ اِبْرَاء gelür eşref vezninde; ve ebriyâ’ اِبْرِيَاء gelür enşibâ’ vezninde; ve birâ’ بَراء gelür ricâl vezninde; mü’ennesi berî’e بَرِيَّة dür hâ ile,

cem'i berî'ât بریات gelür, ve beriyât بریات gelür hemzeyi yâya kalb ve idgâmla, ve berâyâ برایا gelür haţâyâ vezninde... OK. 1-5, berî' برى Ar. yunmak AK. 69, berî' برى Ar. kurtulmuş, âreste, mu'âf olan ve kayd ve hükm tahtında olmayan. Terc. 1-151, berî' برى Ar. sâlim, vâreste LC. 191, berî' برى Ar. sâlim, âzâde, masûn, temiz. KO. 2. 139.

berr بر Ar. (birr* بر* Ar. * den) bânın fethiyle, birr-i mezkûrdan vaşfdur. 'İbâda birr [birr بر Ar. bi'l-kesr, eyülük ki ef'âl-i marâziyyenin her birisine yarar; ve koyun sürmek, sevki-ganem gibi; ve tilki inigi veled-i şaşleb gibi; ve şıçan dedikleri küçürek cânavar, fâre ma'nâsına; ve gönül, fu'âd gibi. AK. 66-1.] ve 'utûfet ve ihsânı 'amîm olan zât-ı cemîl-i kerîmin hüsnâsındandır; ve şâdık ve râst-gû âdeme ıtlâk olunur; ve birr ve ihsânı fivârân olan âdeme denür. Nite ki bârr [bârr بار Ar. eyülük ve ihsân edici, muhsin ma'nâsına; cem'i berere-t بررة gelür bi-fethateyn. AK. 66.] dağı denür. Lakin berr, "bârr"dan eblağdur; cem'i ebrâr ابرار ve berere بررة gelür. *Şârih der ki "berr" in cem'i ebrâr ابرار ve "bârr"ın berere بررة dūr; ve berr بر bânın fethiyle maşdar olur, yemînde şâdık olmak ma'nâsına ki hıns [hıns* حنت Ar. hânın kesriyle, günâha denür ism ma'nâsına; ma'nâ-yı mevzû'ı budur; ve hulf-i yemîn [[hulf خلف Ar. bi'z-zam, 'ahdinde ve va'dinde muhâlefet etmek, müstakbele maşşûşdur, kizb mâziye mahtaşş olduğu gibi. AK. 204, hulf خلف Ar. bozma, muhâlif hareket etmek; kâliden. Terc. 1-396.]] ma'nâsınadır ki bir kimse eylediği yemînin 'uhdesinden hurûc eyleyüp anda giriftâr kalmakdan 'ibâretdür. Bunun hilâfına birr denür; ve bâtıldan hakka, hakdan bâtıla meyl eylemek ma'nâsınadır. OK. 1-345-1.] muķâbilidür; bânın kesriyle [birr بر] de lüğatdür ve bu ma'nâda bürûr برور dağı maşdardur ku'ûd vezninde, ... Bunda fî ile müte'addî olur; ve yemîne dağı isnâd olunur, yemîn-i şâdık olmak ma'nâsına ki yemîn yerini bulmak ta'bîr olunur; ve berr, baır muķâbilidür ki şahrâ' ma'nâsınadır, kara ta'bîr olunur; ve kahr ve galebe eylemek ma'nâsına maşdar olur; ve berr, esâmîdendür Berr İbni 'Abdu'llâh ed-Dârî aşşahdabdur... OK. 1-762-2, berr بر Ar. bânın fethiyle, iyilik eden kimesne; ve berr, şahrâ' ma'nâsına da gelür ki "baır" in muķâbilidür. VK. 1-331-5, bârr بار Ar. bi-ma'nâhu. VK. 1-331-6, ebrâr ابرار Ar. hemzenin fethiyle, "berr" in cem'idür, iyilik ediciler ma'nâsına; ve İbni A'rabî eyitdi: berr, koyunu da'vet etmek, ve birr, sürmekdür. VK. 1-331-7, berr بر Ar. bi'l-feth, gerçeklik, şıdık gibi; ve dağı eyü şâlih kişi ma'nâsına şıfat-ı müsebbehedür; cem'i ebrâr ابرار gelür; ve dağı şusız kuru yerlere derler, hilâf-ı baır gibi. AK. 66, berr بر Ar. 'amîmü'l-ni'am olan Allâhu Ta'âlâ hazretleri; ve şâdık ve râst-gû, dindâr olan kimesne; ve kara ki deniz muķâbilidir. Terc. 1-148.

bi ب Ar. bâ' harfinin müsemmasıdır. İlşâk [ilşâk الصاق Ar. yapışdırmak, çefsânîden; yapışık kılmak. Terc. 1-106.] ve isti'âne [isti'âne-t اِستِئَانَة Ar. yardım ve i'âne taleb etmek, yârî h'vâsten. Terc. 1-43.] ve mülâbese [mülâbese مَلَابَسَة Ar. biri ile pek ülfet ve ihtilâf etmek; ve iki nesne biri birine tefrîk kabûl etmez derecede muhteliş olmak; ve münâsebet üzere olmak; ve münâsebet-i takrib-i cihet. oHa. 2-389.] ve muķâbele [muķâbele مُعَابَلَة Ar. karşılamak ve karşı gelmek, küherîden; ve sivâz ve bedel vermek; ve iki nesneyi karşı karşı komak, karşılaştırmak; ve bir nesnenin dâger bir nesneye muķâbîk olup olmadığını tahkîk zımında karşılaştırdurup tecrübe etmek. Terc. 2-376.] ve sebebiyye [sebebiyyet سَبَبِيَّة Ar. sebeb ve vesîle ve âlet olmak. Terc. 1-470.] ve zarfiyye [zarfiyye-t ظَرْفِيَّة Ar. ss. bir kelimenin zarf

olması, zarf-ı zamân veyâ zarf-ı mekân şûretiyle kullanılması. KT. 918.] ve ta'addiyye [ta'addî تَدَدِي Ar. bir nesneden âhîr bir nesneye geçmek; ve hadd-i 'adâlet ve inşâfdan geçüp zulm ve cevr etmek; ve illet, sârî olmak; ve fi'il mef'ûlüne tecâvüz etmek. Terc. 1-232.] ve tefdiye [tefdiye-t تَفْدِيَة Ar. kendüyü gayre fedâ kılmak; başka bir kimsenin uğruna cânını vermek. Terc. 1-244, tefdiye تَفْدِيَة Ar. birisine "Sana cânım fedâ olsun" demek; امی ve بایى deki "ب" bâ-i tefdiyedir. LC. 308, tefdiye تَفْدِيَة Ar. nefsinin gayre fedâ etmek, "Cânım fedâ olsun" demek. teşdîd ile okumamalıdır. KO. 3-122.] ve kâsem [kâsem كَسَم Ar. yemîn-i bi'llâh etmek; ve bi'llâh olan yemîn, sügend horden. Terc. 2-158.] gibi ma'ânide isti'mâl olunan "bi ب" harfi kelimâta dâ'imâ üst tarafından ittisâl etmekde ve her bâr meksûr teleffûz olunmakda olduğu için bu şekilde şebt edilmiştir. Harf-i cerdir; medhûlû olan isim lafzen veyâ takdiren veyâhud ma'hâllen mecrûr olur, zâ'id dahı olsa cerr eder. Müş. 83.

bî-çi-güne بي جگونه Far. bk. bî-çün

bî-çün بِيچون Far. zâtından ve ef'âlinden su'âl olunup sebebi aranmak câ'iz olmayan Hâzret-i Bârî Ta'âlâ şânehû "bî-çün" ile zikr olunur; gine zâtında su'âl câ'iz olmayup "niteliksiz" ma'nâsına ki lâ yüs'elü 'ammâ yef'al يَسْأَلُ عَمَّا يَفْعَل ile ta'bîr olunur. Terc. 1-118.

bid'a-t بَدْعَة Ar. (bedî' بدیع Ar. *بدع* den) bânın kesriyle, ba-de'l-ikmâl, dinde hâdis olan nesneye itlâk olunur, 'alâ kavî Nebî-i Ekrem Şalla'llâhu 'aleyhi ve selem hâzretlerinden sonra dinde hâdis olan ehvâ' [ehvâ' اَهْوَاء Ar. nefis ârzûları, şehvât: ehvâ ve hevesât. ehl-i ehvâ = ehl-i sünnet mezhebinin gayri mezâhibe sâlik olanlar. LC. 167.] ve a'mâle itlâk olunur; cem'i bida' بدع gelir, 'ineb vezninde. *Şârihin beyânına göre bid'at, "ibtidâع ابتداء"dan isimdür; hâdis olan şeye denür ki nev'ine muhâlif olur, ba-dehû emr-i dinde hâdis olan noşşân yâhud ziyâdede gâlib-i isti'mâl oldu. Lâkin bu iki gûnedür: Biri "bid'at-i hasene"dür ki cinsine şerî'atde bir aşl şâhid ola yâhud bir müfsidenin def'ine medâr olmağıla maşlahat iktizâ eylemiş ola; halifenin ihlât-ı nâsdan ihticâbı gibi ve bu ki bid'at-ı hüdâ [hüdâ هُدَى Ar. hidâyet, doğru ve hak yolu göstermek ve doğru ve hak yolu bulup gitmek; ve doğru ve hak yolu göstermek şânından olan nesne. Terc. 2-458.] ve bid'at-i mübâha dahı derler; muhâbiline bid'at-i dâlâl ve bid'at-i seyyi'e itlâk olunur. OK. 2-543-6, **bid'a-t** بَدْعَة Ar. bânın kesri ve dâlin sükûnuyla, dinde hâdis olan nesnedür; dîn kemâlin bulduktan sonra. VK. 2-2-5, **bid'a-t** بَدْعَة Ar. yeni şey çıkarmak, nev âverden, icâd etmek; dîn hûşûşunda yeni resm ve sünnet ve tarîk çıkarmak. Terc. 1-147.

bidnos بَدْنَس tepesinde ibiği olan, horoz. krş. bedenos

bilece بِلَجَة T. 1. birlikte, berâber. 2. dahi, de. YTS. 32, 33.

biregü بَرَكُو T. bir kimse, başkası. YTS. 35.

birr* بَرّ Ar. *برّ* bânın kesri ve rânın teşdiddiyle, şıla [şıla شَيْلَة Ar. ulaşmak, bitişmek, peyvesten; ve âşık ma'sûkaya vâsıl olmak. Terc. 2-15.] ve in'âm [in'âm اِنْعَام Ar. ihsân etmek, 'aât kerdn, bahşış etmek. Terc. 1-126, in'âm اِنْعَام Ar. ihsân, ni'met ihsânı. LC. 157.] ma'nâsınadır. *Mü'ellifin Başâ'ir'de beyânına göre aşıl berr برّ bânın fethiyle, "bahr" muhâbiline mevzû'dur. Ba-dehû andan tevessu' [tevessu' تَوَسُّع Ar. bollamak,

ferah şuden, genişletmek; ve müzâyakasız her kese oturacak yer bulmak. Terc. 1-288.] ma'nâsı i'tibâr olunup kesr-i bâ ile birr بِرْ kelimesi aḥz ve tevessu'-i fî fi'lü'l-ḥayr ma'nâsında isti'mâl olundu; taraf-ı İlâhiyye nisbet olduğu gibi ba'zen 'ibâda daḥı nisbet olunur. Meşelâ .birrû'l-'abd Rabbihi بِرَّ الْعَبْدِ رَبِّهِ derler tevessu'-i fî tâ'atihî ma'nâsına. Pes Cenâb-ı Bârî'den şevâb ve 'ibâddan tâ'at murâd olur ve ol daḥı iki nev'dür: Biri i'tikâd ve biri a'mâl cihetiyledür; ve birr ve'd-dîn anlara ḥidmet ve iḥsânda tevessu' eylemekden 'ibâretdür ki 'uḫûḫ [عُتُوكُ Ar. iṭâ'atsizlik, zorbalık, ḡarrân. Terc. 2-77.] muḫâbilidür; ve birr, şıdḳ-ı kelâmda daḥı isti'mâl olunur; ḥayr mütevessîden olmak ḥasebiyle; ve şıdḳ-ı yemîn bundan münşa'ibdür; ve qabûl-ı ḥac ma'nâsı şevâb-ı İlâhî cümlesindendür; ve hınṭaya [هِنْطَا Ar. buğday, gemdüm. Terc. 1-377.] bâ-yı mazmûme ile bürri بِرْ ıtlâḳı ḡidâ ḥuşûşunda evsa' mâ yuḥtâcun ileyh اَوْسَعُ مَا يَحْتَاجُ إِلَيْهِ olmak münâsebetiyledür, intihâ; ve birr, cennet-i 'alâya ıtlâḳ olunur; ve ḥayr ve faẓl ve ḥasene ma'nâsına isti'mâl olunur; ve vüs'at üzere ya'nî keşir ve firâvân iḥsân eylemek ma'nâsınadır; ve ḥacc eylemek ma'nâsınadır; ve ḥac maḳbûl olmak ma'nâsınadır. Pes ... burada "birr" kelimesi lâzım ve müte'addî olarak müsta'meldür. Mışbâḥ'da hemze ile ta'diyesi daḥı mersûmdur; ve birr, gerçeklik, şıdḳ ma'nâsına müsta'meldür; ve tâ'at ve inḳıyâd ma'nâsınadır... *Şâriḥ der ki bâb-ı râbi-den emr-i ḥâzırı berr بِرْ gelür, bânın fethiyle, ve bâb-ı şâniden birr بِرْ gelür, bânın kesriyle; birr, koyun ve keçi sürüsü sürmek ma'nâsınadır; ve gönüle ıtlâḳ olunur; ve tilki inigine denür, veled-i şa'leb [سَالِبْ Ar. sâleb denilen kök ki döküp kaynadıldıkda şerbet olur; ve dilki denilen ḥayvân, rûbâḥ. Terc. 1-304.] ma'nâsınadır; ve fâreye denür; ve cürâz [جُرَذ Ar. a species [species (spî'siz), sub. 1. nev. 2. dürlü, soy, cins, nev. ḡüne, ḡünâ. KLM. 701.] of the field-mouse. Şte. 360.] dedikleri bir nev' iri fâreye denür; ve birr, yemînde şâdık olmak ma'nâsınadır hınṣ [هِنْصْ* Ar. *ḥânın kesriyle, ḡünâha denür işm ma'nâsına; ma'nâ-yı mevzû'ı budur; ve ḥulf-i yemîn [[ḥulf خلف Ar. bi'z-zam, 'ahdinde ve va'dinde muḥâlefet etmek, müstaḳbele maḥşûşdur, kizb mâzîye maḥtaşş olduğu gibi. AK. 204, ḥulf خُلْفْ Ar. bozmaḳ, muḥâlif hareket etmek; kâlîden. Terc. 1-396.]] ma'nâsınadır ki bir kimse eylediḡi yemînin 'uhdesinden ḥurûc eyleyüp anda giriftâr kılmaḳdan 'ibâretdür. Bunun ḥilâfına birr denür; ve bâṭıldan ḥaḳḳa, ḥaḳdan bâṭıla meyl eylemek ma'nâsınadır. OK. 1-345-1.] muḫâbilidür. OK. 1-762-1, **birr*** بِرْ Ar. *bânın kesriyle, iyilik etmek ki 'uḫûḫ [عُتُوكُ Ar. iṭâ'atsizlik, zorbalık, ḡarrân. Terc. 2-77.] muḫâbilidür; ve muṭî' olmaḡa daḥı derler; ve birr, yemînde şâdık olmaḡa daḥı derler; ve ḥac maḳbûl olmaḡa daḥı derler. VK. 1-331-1, **birr** بِرْ Ar. bi'l-kesr, eyülik ki ef'âl-i marâziyyenin her birisine yarar; ve koyun sürmek, sevḳ-i ḡanem gibi; ve tilki inigi veled-i şa'leb [سَالِبْ Ar. sâleb denilen kök ki döküp kaynadıldıkda şerbet olur; ve dilki denilen ḥayvân, rûbâḥ. Terc. 1-304.] gibi; ve şıçan dedikleri küçürek cânavar, fâre ma'nâsına; ve gönül, fu'âd gibi. AK. 66-1, **birr** بِرْ Ar. in'âm ve iḥsân etmek ve şâdık ve râst-ḡü olmaḳ; ve Allâḥ'un 'ibâdetinde kavî ve şâdık olup 'abde dâ'imâ iḥsân etmek. Terc. 1-148.

bi'se بِسْ ve bi'set بَسَتْ Ar. edât; biri müzekker ve biri müennes birer fi'l-i zemdür ki zemmi ifâdeye mevzû'dur, başka şîğaları yokdur. Şuver-i isti'mâli şöyledür:

Bi'se'r-racul-u Zeyd-un بِسْ رَجُلْ زَيْدٍ =Zeyd fenâ kimsedür. *["racul" fâ'ildür; "Zeyd"

maḥşûş-un bi'l-zemmedür. Mübtedâ', maḥzûfa haber olarak merfû'dur.] بشت امرأة هند ، بشت خادمة القوم هند. بشت رجلاً زيد. بشت امرأة هند. بشتما زيد. بشتما امرأة. لبشتما اشتروا به. بشت الشرب. Müş. 83.

biti بتی T. 1. yazılmış şey; mektûp. 2. defter-i â'mâl. 3. sened, belge. YTS. 36.

bitirmek بتك T. 1. taqdir etmek, naşib etmek, yazmak. 2. meydâna getirmek, hâşıl etmek. YTS. 36.

bolay ki بولكى T. ola ki, belki, inşallah. YTS. 37.

bor بور Far. vâv-ı mechûl ile, esb-i sürh-reng [sürh سُرخ Far. kırmızı, aḥmer; ve kırmızı boya; ve sarı altun. Terc. 1-361.] ma'nâsınadır ya'nî kırmızı renkli at ki toru ta'bir olunur; ve bor, aşlinda elvândan levn-i fiştkidür, ba'zı maḥalde feres-i eşkar [eşkar ائقر Ar. al renginde olan, sepîdî; ve al at. Terc. 1-60.] ile tefsîr etdiler, süglün [sülün سولون، سولون T. pheasant, zool., phasianus colchius... YTİS. 1039.] dedikleri kuşa daḥı denür, kıl kuyruk daḥı derler; ve biyâr ma'nâsına ism-i fi'l-i emrdür; ve biyâr âverdenden emr-i hâzırdur, âverden, getürmek ma'nâsınadır. BK-1. 172, **bor** بور Far. toru at; süglün dedikleri kuş; ve getür ma'nâsına ism-i fi'l-i emrdür. LBK. 71, **bor** بور Far. red; the colour of the pistachionut; the colour of honey; a bay horse; a pheasant; (= biyâr) bring thou; name of a city in Hindüstân. Ste. 206, **būr** بور Far. a. roan (horse) [roan (ron), adj. temür kırî renklü. KLM. 649.]. KML. 393.

bu بو Far. vâv-ı mechûl ile, koğu ve râyiha ma'nâsınadır; ve buved بود ve buvem بوم muḥaffefleri olur; ve tağ keçisinin etine daḥı denür. BK-2. 129, **bu** بو Far. koğu; ve buved بود ve buvem بوم muḥaffefleri olur; ve tağ keçisinin eti. LBK. 71, **bū-y** بوى Far. "râyiha" gibi koğu demektir. (būy-i gül بوى گل = gül koğusu. [gül-i hoş-bū گل خوشبو] = güzel koğulu gül. [būy-perest بوى پرست bū-perest] = av köpegi demektir. Fâriside ümmîd, muḥabbet, tama°, huy gibi ma'nâlarda daḥı isti'mâl olunur. Lisân-i 'Osmânide yalnız koğu ma'nâsında kullanılır. "Hvâce-i Hâfız" -ı şehîrin beyt-i âtisinde "bû" (ümmîd) ma'nâsında kullanılır. Bu ma'nâlara vâkıf olmayanlar koğu ma'nâsına şanurlar... KO. 2-254, **bu** بو Far. koğu, râyiha; ve ümmîd, teraccî. Terc. 1-108, **bu** Far. (imp. of būdan), be thou; (also contraction of buwad, buwam) he is, I am; —bū, bo, odour, smell, flavour, fragrance, scent, perfume; hope; flesh of the mountain goat; —bo, (bū) burdan, to suspect, to get wind of anything. Ste. 204, **bū** بو Far. sub. 1. Odor, perfume, aroma. 2. A slight trace of anything. 3. Hope; desire; expectation; craving; coveting. 4. (as a termination) a. Scented. (Often written بوى būy) būy-i ümmîd بوى اميد sub. The smallest tittle of hobe. KML. 390.

bu'd* بعد Ar. *بعد* bânın zammı ve 'aynın sükûnuyla, ıraklık ma'nâsına isimdür, qurb [qurb قرب Ar. yakın olmak, nezdîk şuden. Terc. 2-154.] muḥâbilidür; ve qurb, maşdar olur, ırak olmak ma'nâsına; ve mevt ma'nâsına isti'mâl olunur; ve 'Arablar du'â mevkîinde Bu'du'llah بعده الله ma'nâsını irâde ederler ki "Ḥaḳ Ta'âlâ ol kimseyi bizden ba'îd eylesün, biz daḥı anı görmeyelim" demektür. Nite ki سخطه derler bu ma'nâda; ve bunlarda muḥtâr olan maşdariyyet üzere

manşûb olmakdur; ve bu'd ve bi'ād بعد kitâb vezninde ki bu dağı maşdardur, la'n ve nefrîn mu'arrizünda isti'mâl olunur ki hayrdan yâhud hayâtdan ba'îd olsun demek olur; ve bu'd ve bu'de بعده hâ ile re'y ve hâzm [hâzm حَزْم Ar. işde başîret üzere bakıp sağ kazığa bağlamak, hîred-mend. Terc. 1-357.] ve fîkr-i dürüst ma'nâsına isti'mâl olunur ki dūr-â-dūr endişenin lâzımıdır; ve bu'de, bu'd gibi ıraklık ma'nâsına isimdür. OK. 1-576, bu'd* بعد Ar. *بعد* bânın zammı ve 'aynın sükûnuyla, ırak olmak, kurbun zıddıdır. VK. 1-247, bu'd بعد Ar. bi'z-zam, aralık. AK. 74, bu'd بعد Ar. arada olan mesâfe-i tûlâniyye, uzaklık, ve boy, uzunluk, dırâzî. Terc. 1-155.

būd بُود Far. kevn, keynūnet, vüçüd, varlık, olmak; "būden" lafzından şîga-i mâzîdür "idi" ma'nâsına ekşer hikâyet-i 'anî'l-mâzî isti'mâl olunur edât-ı revâbıdır. bk. būden. Terc. 1-109.

būden بُود Far. olmak, şayrûret ma'nâsına. Terc. 1-109. Muzâri'i bâş [bâş بَاش Far. şîga-i emr ve vaşf-ı terkîbîdir; olsun, ola ma'nâsına da gelür. Terc. 1-57.] yâhud buved [buved بُود Far. şevved ma'nâsına "olur" demekdir. Terc. 1-109.] ve emr-i hâzırî bâş yâhud būd [būd بُود Far. kevn, keynūnet, vüçüd, varlık, olmak; "būden" lafzından şîga-i mâzîdür "idi" ma'nâsına ekşer hikâyet-i 'anî'l-mâzî isti'mâl olunur edât-ı revâbıdır. Terc. 1-109.] dur. LF. 95, RF. 56.

būh* بوح Ar. *بوح* bânın zammıyla, aşıl ve bünyâd ma'nâsınadır; ve âlet-i tenâsüle ve ferce denür; ve nefis ve zât ma'nâsınadır; ve cimâ' ma'nâsınadır; ve şûriş [şûriş شُورِش Far. çığıltı, kargaşalık, gavgâ, nizâ', fez' [fez' فِزْع Ar. feryâd ve fiğân etmek, istimdâd etmek, penâhîden. Terc. 2-125.], ihtilâl. Terc. 1-512.] ve ihtilât ma'nâsınadır; ve būh, güneşin ismidür, zuhûr ma'nâsındandır. *Mü'ellif, "mücerreden 'anî'l-lâm ve būh-un ismü's-şems" ibâretiyle gayr-i münşarif olarak resm eylemişdür ki 'alem ve müenneşdür. *Şârih der ki ba'zılar bunu yâ-yı tahtâniyye ile olan yūh بوح dan muşahhâf [muşahhâf مُصَحَّف Ar. harflerinin noktaları tebdil olunmağla ma'nâsı külliyyen mübeddel olunmuş olan. Terc. 2-347.] dediler, bu dağı maşşûs-ı ism-i şemsdür. OK. 1-459, būh بوح Ar. (bâhet* باحة Ar. *بوح*) evün ortası, sâha-i dâr ma'nâsına. VK 1-195, būh بوح Ar. bânın zammıyla, zeker [zeker ذَكَر Ar. erkek hayvânın âlet-i tenâsülü, kîr; ve erkek olan hayvân. Terc. 1-420.], âlet-i racul ma'nâsına; ve ba'zılar nefis ma'nâsınadır; ve ba'zılar vat'y' [vat'y' وَطَى Ar. ayak altına alıp çignemek, sipirden; ve cimâ' etmek. Terc. 2-452.] ma'nâsınadır dediler; ve būh, güneşin isimlerindendir; ve ba'zılar yūh بوح dediler noktateyn-i tahtâniyyeteyne. VK. 1-195.

bula بُلا T. abla, hizmetciye göre evin hanımı. YTS. 39.

buñ بُك T. zarûret, felâket, şıkıntı, gam, kasâvet, şiddetli ihtiyâç. YTS. 40.

buñl* بطل Ar. *بطل* ve buñlân بطلان Ar. ve buñul بطول Ar. bâların zammıyla, bir nesne 'abeşe [abeş عَبَش Ar. boş, bî-mücib, bî-fâide olan 'amel, bî-hûde. Terc. 2-54.] gidüp lağv [lağv لَغْو Ar. ibtâl etmek, resm ve 'âdetini bütün bütün kaldırmak; ve bi-ma'nâ ve bî-hûde olan kelâm, nâfer-câm guften. Terc. 2-210.] ve heder [heder هَدَرَ Ar. âdemin kanı intikâm ve kışâşsız dökülmek; ve dökülen kanın kışâş ve intikâmını almayup ibtâl etmek. Terc. 2-458.] olmak ma'nâsınadır. OK. 3-142-1,2,3, buñl بطل Ar. (bâñl* باطل Ar. *بطل* fânın kesriyle, "hağk"ın muğâbilidür. VK. 2-252-1; ebâñl باطل Ar. hemzenin fethi ve fânın kesri ve meddiyle,

"bâtil"ın cem'idür, 'alâ hilâfü'l-kıyâs gûyâ ki eb'teli cem' etmişlerdür. VK. 2-252-1,2.) *bânın zammı ve fânın sükûnuyla*, bâtil olmak. VK. 2-252-3, *bu'tül* بطول Ar. *zammeteynyle*; ve *bu'tlân* بطلان Ar. *bânın zammı ve fânın sükûnuyla*, kezâlik bâtil olmak; ve *bu'tl*, heder [heder مَنَز Ar. âdemin kanı intikâm ve kışâşsız dökülmek; ve dökülen kanın kışâş ve intikâmını almayup ibtâl etmek. Terc. 2-458.] *ma'nâsınadır* derler. VK. 2-252-4,5, *bu'tl* بطل Ar. ve *bu'tül* بطول Ar. *bi-zammeteyn fîhimâ*; ve *bu'tlân* بطلان Ar. *bi-zammü'l-bâ'i fî's-selâse*, bâtil olmak. AK. 73, *bu'tlân* بَطْلَان Ar. boş ve 'abeş [عَبَسَ Ar. boş, bî-mûcib, bî-fâide olan 'amel, bî-hûde. Terc. 2-54.] olmak, bi-hûde, bâtil olmak. Terc. 1-154.

bued بُود Far. şevad ma'nâsına "olur" demektir. bk. *bûden*. Terc. 1-109.

bügeniklik بُوْغَنِيْكَ لِكْ T. alaya almak, maşharalık etmek, taqlit yapmak, hırağa etmek, mizâh, lâtife, hezl.

bürden بُرْدَن Far. (bây-ı maзмûme) *mürden* [مُرْدَن Far. ölmek, vefât. Terc. 2-172.] *vezninde*, kapmak, *rubûden* [رُبْدَن Far. kapmak. Emr-i hâzırı *rübây* رُبَى RF. 76, *rübâ* رُبَا Far. kapmak ve "rubûden"den fi'l-i emr dağı gelir. LBK. 208.] *ma'nâsına*; ve bulmak, yaften *ma'nâsına* gelir. BK-2. 114, **bürden** بُرْدَن Far. iletmek, izd-i mâl; ve oyunda gâlib olmak; ve cengde galebe etmek. Terc. 1-82, **bürden** بُرْدَن Far. götürmek. RF. 51.

bürîde بُرَيْدَة Far. kesilmiş, maqtû' olan. Terc. 1-89.

bürîden بُرَيْدَتْنِ Far. kesmek, kaç' etmek. Terc. 1-89, *bürîden* بُرَيْدَن Far. kesmek, kaç' etmek. Zen. 194.

büt بُت Far. ma'rûfdur ki müşrikin tâ'ifesi elleriyle düzüp ma'bûd itti'hâz etdikleri şüretdür, 'Arabîde şanem [شانم مَنَم Allâh Ta'âlânın gayri olarak 'ibâdet olunan nesne ve ma'hibûbe, ma'sûka. Ha. 2-12.] denür ve Naşârâ [نَاصِرَاءَ, نَصَارَى Ar. Naşrânîler, 'İsevi tâ'ifesi. Ha. 2-392.] beynlerinde hâc ta'bîr etdikleri dağı büt kısmındandır ve ma'hibûbdan kineye olur. BK. 2-102, **büt** بُت Far/ Allâh ta'âlâdan ma'âdâ her 'ibâdet olunan şey, şanem, veşn; ve güzel âdem yâhud qarî. krş. put Terc. 1-69.

ca'l*, **cu'l** جَعَلَ Ar. *جَعَلَ cîmin fetih ve zammıyla, ve ca'âle-t, ci'âle-t جَعَلَة Ar. cîmin fetih ve kesriyle, iş işlemek ma'nâsınadır. *Mü'ellifin Başâ'ir'de beyânına göre ca'l kelimesi aşl ma'nâda 'umûm ef'âle mevzû'dur fi'l, şun' [شُنْ Ar. fi'l ve halk. AK. 346, şun' شُنْ Ar. iş, fi'l, kâr, 'amel; ve yapmak, işlemek; düzmek, tertîb etmek. Terc. 2-19.] ve sâ'iri gibi; ma'nâ-yı âtiyyeden kangı ma'nâda isti'mâl olunsa lâ ma'hâlehû fi'l ى محاله فعل ya'nî işlemek ma'nâsını mutazammındır; ve Qur'ân-ı Mübîn'de on üç vech üzere müsta'meldür: 1. *tafk* [تَفَكْ طَفَق Ar. bi'l-feth, şürû' etmek. AK. 367.] ve *ahz* [أَخَذ Ar. bi'l-feth, tutmak ve almak; ve 'atâ ve bahşîş etmek, tenâvül gibi; ve şürû' etmek. AK. 13.] ve *inşâ'* [إِنْشَاء Ar. ibtidâ etmek; ve yaratmak ve düretmek; ve şî'r söylemek. AK. 53.] ve *ikbâl* [إِكْبَال Ar. teveccüh etmek; ve seferden gelmek; ve önce yürütmek ve kefil olmak. AK. 41.] *ma'nâsınadır* ki bir işi işlemeğe yönelüp başlamak ve işler olmak demektir. 2. *halk* [هَلَكْ خَلَق Ar. bi'l-feth, yaratmak ve düretmek; ve taqdîr etmek. AK. 205.] *ma'nâsınadır*. 3. *qavl* [قَوَلَ Ar. söz söylemek, cem'i aqvâl اقْوَال gelir. AK. 499.] ve *irsâl* [إِرْسَال Ar. göndermek; ve şalı verip uzatmak. AK. 19.] *ma'nâsınadır*. 4. *tehi'e* [تَهِيَة-t تهَيَّج Ar. hazırlanmak ve düzmek. AK. 124.] ve *tesviye* [تَسْوِيَة-t تسوية Ar.

berâberlik. AK. 100.] ma'nâsınadır. 5. takdîr [taqdîr تقدير Ar. oranlamak. AK. 110.] ma'nâsınadır. 6. tebdîl [tebdîl تبديل Ar. tağyîr etmek. AK. 85.] ma'nâsınadır. 7. idhâlû's-şey' fi's-şey' ma'nâsınadır. 8. bir nesneyi kalbe ilhâm ve ilkâ eylemek ma'nâsınadır. 9. itikâd ma'nâsınadır. 10. tesmiye [tesmiye-t تسمية Ar. ad kırmak; ve bismi'llâhî'r-raḥmânî'r-raḥîm demek. AK. 99.] ma'nâsınadır. 11. bir şey'i şey'-i âḥardan [āḥar آخر Ar. bi'l-med ve fethî'l-hâ', iki nesnenin birisi ki biri birine nisbet-i âḥaryân olur; mü'enneşi uḥrâ اخرى ve cem'i uḥar اخر gelir. AK. 13.] icâd ve tekvîn eylemek ma'nâsınadır. 12. bir nesneyi bir şıfat ve ḥâletden âḥar şıfat ve ḥâlete döndürmek ma'nâsınadır ki taşyîr [taşyîr تمسير Ar. bir nesneyi bir şûrete vâdîrurp o ḥâlde oldurmak ma'nâsınadır; ve fakîri aḡnâ ile ḡanî kılmak gibi. OK. 1-943-4, taşyîr تمسير Ar. 'alâ veznî't-tekrîm, kılmak. VK. 1-404-4, taşyîr تمسير Ar. kılmak ve eylemek. AK. 103.] murâdifidür; bundan lisânımızda kılmak ile ta'bîr olunur. 13. bir nesne üzere ḥükm eylemek ma'nâsınadır, gerek ḥaḡ ve gerek bâtıl olsun. Pes ma'nâ-yı mezkûrede 'umûm ve ḥuşûş yâḥud ıtlâḡ ve taḡyîd 'alâkalarıyla isti'mâl olunur, aṣl kılmak ma'nâsına olup ve ef'âl-i merkûmenin her birinde melḥûz ve muşavverdür, intihâ; ve ca'l, va'z eylemek ma'nâsınadır; ve kılmak ma'nâsınadır; ve 'itikâd eylemek ma'nâsınadır; ve bir kimse ile bir ḥuşûşu bir vech üzere şartlaşmak ma'nâsınadır; ve bir işe yönelüp başlamak ma'nâsınadır; ve tesmiye ma'nâsınadır; ve tebyîn [tebyîn تبیین Ar. âşikâre eylemek. AK. 87.] ma'nâsınadır; ve nisbet [nisbe-t, nûsbe-t نسبة Ar. bi'l-kesr ve'z-żam, ta'alluḡ ve ittişâl; cem'i niseb نب gelir. AK. 636.] eylemek ma'nâsınadır; ve yaratmak ma'nâsına olur; ve teşrif ma'nâsınadır; ve tebdîl ma'nâsınadır; ve ḥükm-i şer'î [şer' شرع Ar. 'orf-i şerî'atde emr ve nehy gibi aḡkâmı müstemil sülûk eyleyecek âyîn ve 'âdet va'z eylemek ma'nâsınadır ki hemim va'z-ı Ḥudâ-yı muteâldür; ve ḥâne ve menzil ötesi yol üzere olmak ma'nâsınadır... OK. 2-608, şer' شرع Ar. bi'l-feth, zâhir etmek; ve talmak ve girmek. AK. 316.] ma'nâsınadır; ve tahakküm-i bedâ'î [bidع بدع Ar. ve'l-bidâ'e-t بداعة Ar. bi'l-kesri fîhimâ, yeni iş ve şonradan ihdaṡ olunmuş. AK. 65.] ma'nâsınadır, muḡâlîf şerî'at olarak ḥükm-i 'indîden 'ibâretdür, ḥükm-i şer'î muḡâbilidür; ve gâḥ olur ki lâzım olarak isti'mâl olunur, kaçan ef'âl-i muḡârebeye dâḡil olsa ya'nî fi'l-i muḡârebe ma'nâsını mutaḡammîn olsa; ve ca'l, ḡurmâ ağacının erkeğine denür. OK. 3-163-1, ca'l جعل Ar. *جعل* cîmin fethi ve 'aynûn sükûnuyla, kılmak. VK. 2- 263-1, ca'l جعل Ar. bi'l-feth, dört ma'nâyâ gelir: Evvelâ yaratmak, ḡalḡ gibi; ve şânîyen sayr ma'nâsına; ve şâlîşen, tesmiye ma'nâsına; ve râbî'an aḡz etmek ve şürû' etmek ma'nâsına. AK. 144..*

cām جام Far. (cîm-i 'Arabî-i meftûḡa) Tete şehrinin ḡâkimine 'alem-i ḡâşdur; ve Ḥorasân'da bir vilâyet adıdır; ve ḡadeḡ ve piyâle ma'nâsına gelir; ve âyîneye dâḡı denir; ve ḡâşşeten âyîne-i cām ta'bîr olunan şîşeye denür, pencerelere ḡorlar ve ḡâḡice elvân renkler ile mütelevvin ederler. BK-2. 198, cām جَام Far. Tete şehrinin ḡâkimine 'alem-i ḡâşdur; ve Ḥorasân'da bir vilâyet ; ve ḡadeḡ; ve âyîne; ve âyîne-i cām ta'bîr olunan şîşeye denür, pencerelere ḡorlar. LBK. 125, cām جَام Far. ḡadeḡ, ḡöz, piyâle; ve pencere cāmı; ve billûr; ve vilâyet-i Herât'da şehre mânend bir ḡaşaba adıdır, Ḥazret-i Mevlânâ-i Câmî ol ḡaşabadandır, müşârûn 'ileyhin ismi 'Abdu'r-raḡmân olup ḡaşaba-i mezkûre nisbeten Câmî derler. Terc. 1-182.

cebr* جبر Ar. *جبر* şabr vezninde, hilâf-ı kesr ma'nâsınadır ya'nî kırığı bütünlemek ma'nâsınadır, kırık kemigi şarup bütünlemek; ve kırık kabı kınâd [kînet كِنَتْ T 'Arabîsi lâmun kesri zâ-ı mucemenin fethi ve meddi, âhirinde kâfla lizâk لَزَاك dur; Fârisîsi kâfın kesri ve nûnun feth ve meddi, âhirinde dâl-ı mühmele ile kînâd كِنَاد dur, ekşer kırık fîncâna ederler. LL 703, kînet كِنَتْ T 'Arabîsi, lizâk لَزَاك Fârisîsi kînâd كِنَاد dur, ekşer kırık fîncâna ederler. Terc. 2-225, kînet كِنَتْ T كِنَاد kînâd... Zen. 763.: kenat كِنَات (٢) Ar. isim - iki demir parçasını birbirine rabt eden ve uçları dövülüp sıkıştırılan yumuşak demir çivi. Halk lisânında -kenet- teleffuz edilir; kenetlemek-müte'addî-kenet ile rabt etmek, kenetlemek-mechûl-kenet ile rabt edilmek; kenet yapılmış gibi sımsıkı kapanmak, dişler kenetlenmek. kenetli-kıyasi-kenet olmuş; sıkı sıkıya kapanmış. TL. 4-121.] eylemek gibi. *Mü'ellifin

Başâ'ir'de beyânına göre, cebr maddesi kahr كَهْر dan bir güne şive ile bir nesneyi ıslâh eylemek ma'nâsına mevzû'dur, gâhice ıslâh-ı mücerredde isti'mâl olunur, ve gâhî mücerredde isti'mâl olunur, ve sâ'ir ma'nâ bundan münşâ'ibdür, intihâ; ve cebr, pâdişâha ıtlâk olunur, nâsı kendi murâdı üzere kahr yahud ıslâh eylediği için; ve bu racul-ı 'adl kâbilindendür, ve kula ıtlâk olunur, 'abd mânâsına. Pes ezdâddan olur, lâkin cebr, burada mef'ûl mânâsına olmağıla zıddıyyeti gayr-i müsellemdür; ve cebr, secî' ve bahâdır âdeme ıtlâk olunur; ve cebr kader mu'âbiline denür, cebriyye, kaderiyye mu'âbilidür; ve gulâma dağı cebr ıtlâk olunur; ve 'ûd ya'nî kırık çıkık şaracak ağaç pâresine de denür; ve cebr, esmâ'-i ricâldendür, Mücâhid Bin Cebr muhaddisindendür. OK. 1-788.

cefr جفر Ar. *جفر* hafr vezninde, [hafr حَفْر Ar. kazmak, çukur etmek. Ha. 1-247] şol kuzuya denür ki büyüyüp işkembelenmeyle memeden kesilüp otlamağı i'tiyâd eyleye, 'alâ kavî dört aylığa bâliğ olan kuzuya denür cem'i ecfâr, ve cîfâr gelür, cîmin kesriyle ve cefere gelür, fete'hâtla. *Şarih der ki mü'ellif من اولاد النساء ve Cevherî من اولاد المعز ibâretiyle irâd eylemişdür. Zîrâ ehl-i lügât ihtilâf eylediler, ekşeri Cevherî kavline muvâfıkdur, intihâ; ve cefr, maşdar olur kuzu zıkr olunan kerteye varmak ma'nâsına; ve cefr gevdesinin etleri kabarıp ta'am ekl eder olan şabiye ıtlâk olunur, ikisinin de mü'enneslerinde cefre denür; ve cefr, içerisi taş ile örülmemiş 'alâ kavî bir miqdârı örülmüş olan kuyuya ıtlak olunur; ve cefr, Medîne nevâhisinden ضربه nâhiyesinde bir mevzi' adıdır, orada Sa'id Bin Süleymân'ın çiftliği olmakla ekşeri oraya hürûcdan cefrî ile mu'kalleb olmuşdur; ve cefr, Mekke'de Benî Temîm Bin Merre بنى تميم بن مره cemâ'atine maşşûş bir karye adıdır; ve Benû نضر yurdunda bir şuyun ismidür; ve بِلَادِ خَطَفَان bilâdında bir şu ırkilecek [irkil- 1. birikmek, toplanmak, yığılmak, 2. çekinmek, tereddüt etmek, duraklamak. YTS. 117.] ma'hal adıdır. OK. 1-800, cefr* جَفْر Ar. cîmin fethi ve fânın sükûnuyla, şol keçi yavrusuna derler ki dördüncü aya dâhil olup yanları kabarmağı başlaya ve otlamağı mu'tâd olup anasından kesile; cefre جَفْرَة mü'ennesi ve cefr, şol kuyuya derler ki vâsi' olup içi yapılmamış ola. VK. 1-346, cefr* جَفْر Ar. bi'l-feth, dört aylık keçi oğlğı cem'i cîfâr gelür, mü'ennesinde cefre derler; ve dağı vâsi' örülmedik kuyuya cefr denür. AK. 145.

celâle-t* جلالة Ar. *جل* ve celâl جلال Ar. cîmlerin fethiyle, bir âdem yaşlı ve mu'ammer [mu'ammer مُعَمَّر Ar. tûl-i 'ömr şâhibi olan, çok yaşar olan, sâl-hord. Terc. 2-368.] olmak

ma'nâsınadır. *Mü'ellifin واحتتك kavli tefsîr erkânından degildür tetmîm kabîlindendür; ve celâl, ulu ve büzürg olmak ma'nâsınadır. *Mü'ellifin Başâ'ir'de beyânına göre celâle-t, 'azm, qadr ma'nâsına olup ve celâl ki hâsızdur 'azm qadr ve şânda gâyet [gâyet غَايَة Ar. son, uç, nihâyet, encâm. Terc. 2-97.] ve tenâhî [tenâhî تَنَاهَى Ar. nihâyet bulmak. LC. 338.] ma'nâsınadır ki anınla hemân zât ecelle ve 'alâ mevsûf olunur; ve Hâk celle ce 'alâyı anınla tavşîf yâ zât-ı vahdâniyyetine istidlâl olunacak eşyâ'-ı 'azîme halk eylediği içündür yâhud ihâtdan 'âlî ve celîl olduğuna yâhud havâss [havâss حَوَاسٍ Ar. hiss edici kuvvetler, "hâsse حَاسَّة" nin cem'idür; havâss-ı hamse = görmek, işitmek, koku almak, tatmak, tokunup tuymak kuvvetleri. LC. 436.] ile idrâk olunmağdan celîl olduğuna mebnîdür, intihâ; ve celâl, ecl [ecl أَجَلَ Ar. sebeb, illet, ceht. Terc. 1-11, ecl أَجَلَ Ar. ötürü. İstimâli iki şüretledir: 1. "j" idhâliyle li-ecl'i-z-ziyâreti لاجل الزيارة = ziyâret için, ziyâret kaşdından ötürü. 2. "den" ilhâkıyla: bu ecilden بواجلن = bundan ötürü. LC. 28.] ma'nâsına gelür ki edât-ı ta'lîldür, kemâ seyüzekrü. OK. 3-165, celâl جلال Ar. (cell* جل Ar. cîmin fethi ve lâmin teşdidiyle, gemi yelkeni, bâdbân-ı keştî, ma'nâsına. VK. 2-264.-1) cîmin fethiyle, 'azamet ma'nâsınadır; ve celâl, ecl ma'nâsına da gelür. VK. 2-265-13, celâle-t جلالة Ar. ve celâl جلال Ar. bi'l-feth fihimâ, ululuk, 'azamet gibi. AK. 147, celâle-t جَلَالَتُ Ar. ululuk, 'azamet, büzürgî. Terc. 1-325.

celv* جلو Ar. *vâvî* cîmin fethi ve lâmin sükûnuyla, ve celâ' جلاء Ar. şalâ' vezninde, bir kimse vatanından ve hân mânından [hân mân حَنَمَان Far. menzile benzeyici, eve müşâbih olan, mişlû'l-beyt. Terc. 1-264.] âvâre olmak ma'nâsınadır; ve bu ma'nâda mütâ'addî olur. *Mü'ellifin Başâ'ir'de beyânına göre celv maddesi keşf [keşf كَشَف Ar. gizlû olanı açmak ve mechûl olan nesneyi meydâna koymak, âşikâr kerdn; ve ber-vech-i tahmîn bir nesnenin inşâsına lâzım olan meşârifî hisâb etmek; ve evliyâdan olan zevât, bi-iznillâhi Ta'âlâ haber verdiği huşûş. Terc. 2-189.], zâhir [zâhir ظَاهِر Ar. 'ayân olan, meydânda olan, âşikâr, göze görünür olan ve 'âlem-i cismânî ve nesnenin tış tarafı. Terc. 2-46.] ma'nâsına mevzû'dur, ma'ânî-i sâ'ire andan müteferri'dür; ve celâ, bal sağmak için kovana tütsü vermek ma'nâsınadır. OK. 3-785, (celî* جَلَى Ar. cîmin fethi ve yânın teşdidiyle, âşikâre olan nesne ki hafînin muqâbilidür. VK. 2-612), celâ' جلاء Ar. bi'l-feth ve'l-med, şehirden ve meskeninden hurûc etmek; ve gayri ihrâc etmek, müte'addî ve lâzım olur; ve dahı haber vâzîh ve ruşen olmak. AK. 145, celâ' جلاء Ar. bir kimse vatanından âvâre olmak. Terc. 1-324.

cerr* جرّ Ar. *j* cîmin fethi ve rânın teşdidiyle, bir nesneyi öteden berüye çekmek ma'nâsınadır; ve cerr, Hicâz'da اشجع kabîlesi diyârına qarîb bir mevzî' adıdır; ve cerr, cerre جَرَّة lafzından cem' cinsi olur ki büyük destîlere denür; ve cerr, tağın dibine denür, aslû'l-cebel ma'nâsına yâhud şavâb olan "el-cürâşilû'l-cebel الجرار اصل الجبل" olmakdur ya'nî kütüb-i lûgatde; ve "el-cürâşilû'l-cebel" 'ibâretiyle mersûm olmağıla İmâm Ferrâ' cürâşıl الجرار kelimesini ki 'ulâbiṭ [ulābiṭ عُلَابِيْط Ar. 'aynın zammıyla, iri ve kaba ve zahâmetlû [zahâmet ضَخَامَة Ar. kalınlık, kabalık, irilik, şişmanlık, sitebr şuden. Terc. 2-26.] şey'e denür; şol koyun ve keçi sürüsüne denür ki eḳalli elli 'aded olup ekşeri mahdûd olmaya 'ulabiṭا عُلَابِيْط dahı denür, hâ ile; ve koyu süde denür; ve muṭlakâ galfîz olan şey'e denür; ve bir âdemin şiklet-i şahş u nefsine uṭlâḳ olunur ki kâbûs gibi çöküp

dem-beste eder. OK. 2-495. I vezninde cebel ma'nâsınadır, iltibâs-ı resmîye binâ'en el-cerr, aşlû'l-cebel olmak üzere fehîm eylemekle muşahhâfen [*muşahhâf مُشَحَّه Ar. harflerinin noktaları tebdîl olunmağa ma'nâsı külliyyen mübeddel olunmuş olan. Terc. 2-347.*] şebî ve rivâyet eylemiştir; ve cerr, çukur ve engebe yere denür; ve sırtlan inine denür, hacirü'l-żab [*żab ضَبَّع Ar. sırılan denilen hayvân, keftâr. Terc. 2-25.*] ma'nâsına; ve tilki inine denür; ve zenbîle denür ki zarf-ı ma'rûfdur; ve deve sinirinin şuyuntusundan maşnû hemyân [*hemyân هَمْيَان Far. kîse, çanta. Terc. 2-259.*] tarzında bir gûne zarfa denür ki sefer-ber olan hâtûnlar ana pişmiş et koyup pâlânın gerüsüne ta'lîk ederler, gitdiği yerde berû öte şalınup hareket eder; ve şol ipe denür ki çiftçiler anınla boyunduruk ma'ûlesi âlât ve edevâtı şarup bend ederler; ve cerr, maşdar olur, tavarı âhestece sürmek ma'nâsına; ve deve otlayarak gitmek 'alâ kavîl râkibi irhây-ı mehâr [*irhâ اِرْحَا Ar. gevşetmek, küsânîden; ve şalı verüp uzatmak. Terc. 1-30, mehâr مَهَار Far. devenin yuları, zimâm. Terc. 2-190.*] etmekle otararak gitmek ma'nâsınadır; ve deve köçegi [*köçek كَوْحَك T. deve yavrusu. YTS. 147.*] anasını emmemesün için lisânını şakş eylemek ma'nâsınadır; ve gebe nâka karnında veledini şenesi tamâmından sonra bir yâ iki ay yâ kırk gün dağı vaz eylemeyüp çeküp götürmek ma'nâsınadır; ve gebe kışrak on bir aydan ziyâde geçürüp vaz eylememekle çeküp götürmek ma'nâsınadır. *Şârih der ki at kısmının müddet-i hamli on bir ay miqdâridur andan geçerse cerr denür; ve bu şûretde kulun be-gâyet kuvvetlü olur; ve cerr, kezâlik nisvân kısmının müddet-i hamlden toköz ayı geçmek ma'nâsınadır; ve cinâyet eylemek ma'nâsına müsta'meldür ki cerr, fitne ve günâhdan ibâretdür. OK. 1-793-1, **cerr*** جر Ar. جر* *cîmin fethi ve rânın teşdîdiyle, çekmek. VK. 1-344-1, cerr جر Ar. bi'l-feth ve't-teşdîd çekmek, cezb gibi. AK. 138, cerr جر Ar. çekmek, keşîde, kendüye toğru tahrik etmek; ve bir kelimeyi meksûr eylemek; ve kesrenin 'alâmeti ki esre dağı denür, zîr; ve cinâyet etmek, kendüni tezlîl edecek iş işlemek; ve gebe hayvân vaktinde toğurmayup veledini karnında vaktinden ziyâde taşımak. Terc. 1-317.*

cevf* جوف Ar. جوف* *havf vezninde, dere ortası gibi etrâfına nisbet düz ve oturaçlı çukur yere denür; ve insânın karnına ıtlâk olunur ki murâd içerisidür; ve 'Ummân nâhiyesinde bir mevzi adıdır; ve 'Ad kavminin arzında bir vâdî ismidür ki anı Hîmâr-nâm kimse hîmâyet eder idi, nite ki "hamr" maddesine zîkr olundu; ve Endülüs ülkesinde bir sancağ adıdır; ve nâhiye-i Ekşûniye'de bir mevzi adıdır ki * اِنَّا ارسلنا نوحا الى قومه * âyet-i Kerîmesinin tefsîrinde mezkûr olan mevzi'dür; ve Yemâme'de ve Sa'd diyârında bir mevzi'dür. OK. 2-737, **cevf*** جوف Ar. جوف* *cîmin fethi ve vâvın sükûnuyla, alçağ yer arz-ı muţma'inne ma'nâsına; ve cevf, insânın karnına dağı derler; ve 'Arabların اخفى من جوف حمار dedikleri vechi budur ki Hîmâr, 'Ad vilâyetinde bir derenin ismidür ki anda mâ ve şecer olmağın anı Hîmâr adlı bir kimesne qorımış idi mezbûrun bir niçe oğlu var idi anları şâ'ika urup helâk etdikde küfr-i 'azîmle kâfir olup müsliminden her kimi gördiyse katl etdikde cevf-i Hîmâr'ın esfelinden bir âteş peydâ olup mezbûrı ve zîkr olunan ağaçları yakup ve şu şogaldıkda [şogalmak صوغالمن T. 1. şuyu çekilmek, kaynağı yitmek ya da qurumak, ferî gitmek, wolmak, sönmek. YTS. 189.] tã'ife-i 'Arab meşel qarib edüp ... dediler. VK-2. 91-1, **cevf** جوف Ar. bi'l-feth, her nesnenin içi; ve**

iki nesnenin aralığı; cem'i ecvāf اجواف gelür. AK. 153, cevḥ جَوْف Ar. bir nesnenin ortasında olan boş yer, haşû. Terc. 1-335.

cevgān جَوْكَان Far. başı egri bir degnek ki top oyununda isti'mâl olunur "gūy-ı çevgān" [gūy ثَوِي Far. söz, ketām, lakırdı; ve top, dâne, yuvarlak; ve söyleyici, mütekellim olan; ve guften lafzından şîğa-i emr ve vaşf-ı terkibî olur "söyle" ma'nâsına. Terc. 2-142.] derler. krş. çevgān Terc. 1-228.

cīfe-t جيفة Ar. (cevf* جوف Ar. *جوف*) cîmin kesriyle, koxmuş meyyit cüşsesine denür ki lâşe ta'bir olunur; cem'i ciyef جيف gelür, 'ineb vezninde, ve ecyāf اجياف gelür. OK-2. 737-22, cīfe-t جيفة Ar. cîmin kesri ve meddiyle, meyyit bedenidür ki râyiha bağlamış ola. VK-2. 91-16, ciyef جيف Ar. cîmin kesri ve yânın fethiyle, cem'i, cīfeler ma'nâsına. VK-2. 91-17, ecyāf اجياف Ar. hemzenin fethiyle, "ciyef جيف" in cem'idür ki cem-i cem' olur, 'ibâret-i Cevherî'den fehm olunan budur; egerçi şâhib-i Şurah ecyāf, ciyef gibi cem'dür demişdür. YK-2. 91-18, cīfe-t جيفة Ar. ölmüş nesnenin gövdesi ki koxmuş ola. AK. 154, cīfe جيفه Ar. ss. lâşe, leş. KT. 490.

cilā' جلاء Ar. (celv* جلو Ar. *جلو* vâvî* den) cîmin kesriyle, kılıç ve âyîne makûlesinin pasını açup muşaykal [muşaykal مُصَيَّقَل Ar. muşkale [muşkale مُصَقَّة cilâ verecek âlet. oHa. 2-335.] ile cilâ olunmuş olan. Terc. 351.] eylemek ma'nâsınadır; bir âdemin gam ve kâsâvetini [kâsâvet كَسَاوَة Ar. taş gibi pek ve saht olmak, saht şuden; ve kalb, merhamet ve inşâf ve nedâmetden hâlî olmak; ve keder, guşsa, gam, endûh, endîşe. Terc. 2-158.] izâle kılmak ma'nâsına müsta'meldür; ve bir nesneyi keşf ve 'ayân kılmak ma'nâsınadır; ve egininden [egin اكن T sırt, arka. YTS. 78.] libâsını çıkarup bırakmak ma'nâsınadır; ve 'âlî olmak ma'nâsınadır; ve cilve, celve, cülve جلوه cimin harekâtı şulâşiyle, ve cilâ' جلاء kitâb vezninde gelini telli pullu zinetle âreste edüp damâda arz eylemek ma'nâsınadır; ve zifâf [zifâf زِفَاف Ar. gelini düzüp gerdek için güvegi hânesine getürmek, gîrdek. "leyle-i zifâf" gerdek gecesi. Terc. 1-456.] hengâmında geline yüz görümlüğü vermek. OK. 3-785, cilā' جلاء Ar. cîmin kesri ve elifin meddiyle, bir nesneyi âşikâre kılmak; ve cilā', gözü ruşen kılmaya dahı derler, ve kâsâvet gidermege dahı derler; ve kılıç açmaya dahı derler; ve cilā', geline cilve kıılırken nazar etmege dahı derler. VK. 2-613, cilā' جلاء Ar. bi'l-kesr, ve'l-med, ruşen etmek ve şaykal [şaykal شَيَّقَل Ar. cilâ, perdaht; muşkale ki cilâ vermek için kullanılan âletdir. Terc. 2-23] urmak ve başın kılı dökülmek. AK. 145, cilā' جلاء Ar. bir nesnenin kirini pasını açup muşaykal ve parlak kılmak, perdaht kerdin; ve nesne muşaykal ve parlak olmak; ve bir kimesneyi sürgüne gönderüp vatanından âvâre kılmak. Terc. 1-324.

cu جو Far. (cîm-i mazmûme) üç ma'nâsı var: Biri, boyunduruğdur ki öküz boynuna geçirirler. Sâni, merâtib-i zeheb-i hâlişden toksan altıncı mertebedür ki 'Arabîde 'ayâr denür. Şâliş, ırmağ ve nehir ma'nâsınadır. BK-2. 210, cu جو Far. boyunduruğ; ve merâtib-i zeheb-i hâlişden toksan altıncı mertebedür ki 'Arabîde 'ayâr denür; ve ırmağ ve nehir. LBK. 134, cūy جوى Far. ırmağ [cūy-ı cārî جوى جاری cūy-ı revân جوى روان (لب جو-ى) = ırmağ kenârı. § cūnîde, arayıcı, arayan. Bu

ma'nâda vaşf-ı terkîbî olarak kullanılır: [‘arbede-cū جوبه ceng-cū جعجج behâne-cū بهانه جو]. "Var yörü istersen ey eşk-revân cûlarla sen." Nedîm. KO. 3-228, jau, jav جو Far. (S. yava) barley [*barley (bar'li), sub. arpa, şa'ir* [[*şa'ir* شاعر Ar. *arpa* denilen *dâne. Terc. 1-511.], cev.*], a grain of barley; the alloy of four grains of silver in ninth-six of gold; [jawi barahna, barley without husk, oat; —jawi postkanda, peeled barley; jawi sîm, a grain of silver;] — **ju** (see جوى), a river; a yoke; [az jû'i zar âtish kashîdan, to pour wine out of a golden flaks;] — **jo**, (in comp.) wishing [*wish (wîş), v. a. 1. bir huşûsun vukûunu ârzûlamak. 2. birisi hakkında olan ârzûsunu ‘alenen ve resmen beyân etmek. KLM. 819.], desiring [desire (dîzayr'), v. a. istemek, ârzû etmek, hâhiş etmek. 2. emel etmek, ârzû etmek. 3. cânı istemek, râğbet etmek, meyl etmek, iştîyak etmek. 4. ricâ etmek, niyâz etmek. 5. söylemek, emr etmek, fermân etmek. KLM. 230.]. Ste. 375, cū جو Far. sub. 1. stream [*stream (strim), sub. 1. şu, dere, çay, ırmak, nehr. 2. akındı, seyl. 3. şu gibi akan nesnenin hey'eti. 4. tevâlî, tetâlî, teselsül, 5. silsile. 6. vefret, kesret, feyzân, seyelân. KLM. 719.], a brook, a rill. 2. a seeking [seek (sik), (sought; sought), 1. aramak, bakup aramak. 2. aramak, ârzûlamak. KLM. 670.]. جست و جو a searching after a thing. KML. 684.**

cûlâh جولاه Far. (cîm-i ‘Arabî-i maẓmûme) *rûbâh vezninde*, bez ve kumâş nesc eden kimesnedür ki cûlha جولها ta'bîr olunur; ve örümcek ve ‘ankebût ma'nâsına gelür. BK-2. 210, cûlâh جولاه Far. cûlha; ve örümcek. LBK. 135, cûlâh جولاه Far. cûlâ ki bez tokuyucu olan, hâyik. Terc. 1-228, cullâh جولاه Far. kumâş tokuyucu ve bez tokuyucu, cûlha. hâyik. Terc. 1-211, jûlah (for جولاه jûlâh), a weaver [*weaver (wi'vır), sub. bez ve kumâş dokuyucu, cullâh, hayyâk. [[hayyâk حائك Ar. bez tokumak şan'ati, yâften. Terc. 1-380.]] KLM. 811.]; a spider [spider (spay'dır), sub. örümcek, ‘ankebût. KLM. 702] Ste. 379, cullâh, culâh جولاه Far. a weaver Ste. 367.*

cûş جوش Far. (cîm-i maẓmûme) *mûş vezninde*, kaynamak ve galeyân [*galeyân غليان Ar. şu, âteş kuvvetle kaynamak, cûşîden; ve halk tuğyân etmek. Terc. 2-106]* ma'nâsınadır; ve muṭlâk halka ma'nâsına gelür, zırh ve cevşen halkaları gibi; ve her mâh-ı şemsînin on dördüncü gününe derler. BK-2. 210, cûş جوش Far. kaynamak ‘Arabîsi galeyân; ve muṭlâk halka; ve her mâh-ı şemsînin on dördüncü gününe derler. LBK. 135, cûş جوش Far. kaynamak ve galyân; ve fitne ve fesâd ve ıztırâb, çalkınmak, râhatsız olmak; ve hareket etmek, deprenmek; cûşîden lafzından şîğa-i emr ve vaşf-ı terkîbidir, kayna ve çoş ma'nâsına. Terc. 1-227.

cûlâb جلاب Far. müşhil olan devâlardan biri. Terc. 1-211, cûlâb جلاب Far. [mu‘arreb] aşlı Fârisî gülâb گلاب dır; gül şuyu. Teşdid ile de [cûllâb] kullanılmışdır. § müşhil-i şerbet demektir. KO. 3-226, cûlâb جلاب Far. Ar. u. celâb جلاب T. sbst. [Tahrif. v. gülâb گلاب rosenwasser] potion [*potion. s. fém., şerbet, meşrûb, pl. a. meşrûbât. EFTL. 2-696.]. faite avec de l'eau et quelque sirop et qui sert comme purgatif (de là le mot juleb). Zen. 362.*

cûlesâ' جلساء Ar. arkadaşlar, hem-nişînân. Terc. 1-325, cûlesâ' جلساء Ar. berāberce oturanlar, hem-nişînler "celîs جليس "in [*cellîs جلیس Ar. refîk, birlikde oturan, arkadaş. KO.*

3-210.] cem'idir. LC. 382, **cülesâ'** جُلَسَاءُ Ar. berâber oturanlar ma'nâsına "celîs جليس" in cem'i. KO. 3-226.

cülesâ'u'llâh جُلَسَاءُ اللّٰهِ Ar. Allâh ile oturanlar, Allâh'ın meclisinde oturanlar, Allâh'ın dostları.

çak چاق T. 1. tâ, tam, tamâm. 2. şırf, salt, sâde, yalnız, şâf, hâliş. YTS. 49.

çalınmak چَالِنَمَاق T. 1. telaşla çevreyi yoklamak. 2. şıyrılma. 3. yazı çizilmek, silinmek. YTS. 50.

çalk چالق T. pollution [pollution; murdârlama, ihtilâm, cenâbet, düş azmaqlık. EFTL. 2-680.]

ETFL. 1-387, **çalk** چالق T. Sbst. vollstädiger; çalk şıyırma. LL. a. hâzhaza, isnâ [isnâ اِسْنَا Ar. kaldırma, yükseğe çıkarmak, efrahten. Terc. 1-55.] p. kâr-dest kerdin; mâsturbation, onanisme. Zen. 363, **çalk koyın yat**: cenâbet yatma, murdâr bir şekilde yatma

çapınmak چاپِنَمَاق T. hızlı hareket etmek, atılma, şaldırma, hızla koşma. YTS. 50.

çapmak چاپَمَاق T. 1. yağma etmek, şaldırma, atılma, vurma, hücum etmek. 2. koşma, hızlı hareket etmek. 3. sürmek, koşturma. 4. çarpma, vurup kesmek. YTS. 51.

çav چاو T. 1. yüksek ses. 2. haber. 3. şöret, nâm. YTS. 51.

çegzinmek چَكِرِنَمَك T. dönmek, dolaşma bk. çekzinmek YTS. 52, 56.

çekzinmek چَكِرِنَمَك T. tchekzinmek, ou tcheñzinmek, v. t. avoir [avoir, v.a. mâlik olmak; var, vardır; -im, -sin, -dir, -imiz, -iniz, -leri; -imek, olmak. EFTL. 1-112.] des [des, prep. -den beri, itibaren. RBDK. 355.] vertiges [vertige, n.m. baş dönmesi, devar, şaşkınlık. fig. sersemlik. RBDK. 1406.]. Baş dönmesi. ETFL. 383, **çekzinmek** چَكِرِنَمَك T. çekzinmek oder çeñzinmek, auch چَكِرِنَمَك vb. intr. P. كِيدِن tourner, se tourner, avoir des vertiges. باش چَكِرِنَمَك عِلْتِ baş çekzinmek illeti. Zen. 361, **çekzinmek** چَكِرِنَمَك T. v. i. for one's head feel giddy [giddy, (gîd'i) v. a. göz karartma, baş dönmesini vermek. KLM. 362.]. KML. 725, çekzinmek, devretmek. bk. çekzinmek ve TOTD. 952.

çend چند Far. (cîm-i meftûha) kând [kand كَند Ar. şeker denilen nesne. Terc. 2-171.] vezninde, miqdâr-ı gayr-i mu'ayyendür, end [end اِنْد Far. üçden ona varınca 'aded-i mechûldür; 'Arabîde biz' بَضْع derler; immîdvâr olmak; şek ve şübhe, vesvese denilen; ağaç ve edât-ı râbuha olan; estik cem'idir. Terc. 1-33.] gibi ki üçden ona varınca edât-ı mechûldür, 'Arabîde biz' بَضْع ma'nâsınadır. Türkîde andan "niçe" ile ta'bîr olunur; ve her çend ma'nâsına gelür ki her ne kadar ve her kaçan ile ta'bîr olunur; ve her çi ve her ne ma'nâsına da gelür; ve tâ be-key ve tâ key mevki'inde dağı istîmâl olunur, Türkîde niçeye dek ve ne vakte kadar ile ta'bîr olunur. BK-2. 224, **çend** چند Far. üçden ona varınca miqdâr-ı gayr-i mu'ayyendür ki "niçe" denür; ve her kaçan ve her ne niçeye dek ve ne vakte kadar ma'nâlarına. LBK. 148, **çend** چند Far. miqdâr, 'aded ve gayrîde istîmâl olnur; ne kadar, ne miqdâr, bir kaç, üç, beş, on mişillü 'aded. Terc. 1-220.

çendân چندان Far. (cîm-i meftûha) dendân vezninde, şandâl ağacına denür ki ma'rûfdur, ak ve kırmızı ve sarı olur; ve Çin ülkesinde bir şehr-i 'azîm adıdır; ve "çend چند" ile

"ān ان "dan mürekkebe olur, ol kadar ve ol denli ma'nâsına; ve ol vakt ve ol zamân ve öylece diyecek mevki'de dağı istî'mâl olunur. BK-2. 224, **çendân** چندان Far. şandâl ağacı; ve Çin ülkesinde bir şehir-i 'azîm ol kadar ve ol denli ; ve ol vakt ve öylece ma'nâlarına. LBK. 148, **çendân** چندان Far. ol kadar, ne kadar, her ne kadar; "çend چند" ile "ān ان "dan mürekkebdür, ol denli ma'nâsına; müfred olduğu hâlde şandâl ağacı; ve Çin ülkesinde bir şehir-i 'azîm ismidür. Terc. 1-220.

çepel چپل T. 1. kirli, pis, murdâr. 2. pislik. 3. bataklık. YTS. 53.

cerb چرب Far. (cîm-i Fârisî-i meftûha) *harb vezninde*, gâlib ve râcih ma'nâsınadır; el ile olursa galebe, fi'l ve 'amelde olur, ve lisân ile olursa feşâhat ve hüsn-i güftâr ile olur; ve "çerbiden چربیدن"den ism-i maşdar olur, çerbiden, yağlu ve semiz olmak ma'nâsınadır. BK-2. 216, **cerb** چرب Far. gâlib ve râcih ma'nâsına; ve "çerbiden چربیدن"den ism-i maşdar , çerbiden, yağlu ve semiz olmak. LBK. 139, **cerb** چرب Far. yağlu olan, semiz olan, semîn; ve her işde gâlib; ve elinden iş gelen. Terc. 1-194, **cerb** چرب u. **cerb** چرب Far. Adj. u. Sbst. [Rad. v. چربیدن] gâlib ve râcih; yağlu ve semiz olmak. Zen. 352.

çevgân چوگان Far. (cîm-i Fârisî-i meftûha) *kâf-ı Fârisî ile, cevlân vezninde*, ma'rûfdur ki başı egri bir ceriddir [cerîd چرید Ar. bir nev' atlu ta'lîminde halkın biri birine atdıkları degnek, çevgân. Terc. 1-319.] meydânda anınla top oynarlar; ve at üzerinde değnek oynayanlar dağı kullanırlar, 'Arabîde şavlecân صولجان [şaulajân Ar. (for P. chaugân), along bat, curved at one end, with which horsemen strike the ball in the game of horse-shinty. Ste. 796.] denür; ve 'umûmen ucu eğri değneğe ve huşûşen tabl ve nekqare çalacak turreye [turre طرّة Far. âdemin ve atın alnında olan saç, zülf, nâşiye ve perçem; ve ortası bükülü iki ucu bir biri üzerine tolanmağla hâlat şekline gelmiş şâl ve kayış ve ip. Terc. 2-15.] denür; ve kevkebe [kevkebe کَوَكَبَة Far. 'Acem memleketinde şâhın rikâbında çekilür bir 'alâmet ismi ki ucu egri bir uzun ağaç ve depesi muşaykal topdan 'ibâretdür; insân cem'iyyeti, galebelik. Terc. 2-140.] ma'nâsınadır ki selâtin-i Îrân önünde çekerler çetr [çetr چتر Far. çâdır, hayme ve şemsiyye; sâyebân, gölgelik; ve pâdişâhların başı üzere tutdukları gölgelik. Terc. 1-191.] gibi levâzım-ı mevkib-i [mevkib مَوَكِب Ar. bölük ve gürûh-ı insânî, âlây, yesâl. Terc. 2-418.] şâhânedür. BK-2. 226, **çevgân** چوگان Far. başı egri bir ceriddür [cerîd چرید Ar. bir nev' atlu ta'lîminde halkın biri birine atdıkları degnek, çevgân. Terc. 1-319.] meydânda anınla top oynarlar; ve at üzerinde değnek oynayanlar; ve 'umûmen ucu eğri değneğe ve huşûşen tabl ve nekqare çalacak turreye [turre طرّة Far. âdemin ve atın alnında olan saç, zülf, nâşiye ve perçem; ve ortası bükülü iki ucu bir biri üzerine tolanmağla hâlat şekline gelmiş şâl ve kayış ve ip. Terc. 2-15.] denür; ve kevkebe [kevkebe کَوَكَبَة Far. 'Acem memleketinde şâhın rikâbında çekilür bir 'alâmet ismi ki ucu egri bir uzun ağaç ve depesi muşaykal topdan 'ibâretdür; insân cem'iyyeti, galebelik. Terc. 2-140.] ma'nâsınadır ki selâtin-i Îrân önünde çekerler çetr [çetr چتر Far. çâdır, hayme ve şemsiyye; sâyebân, gölgelik; ve pâdişâhların başı üzere tutdukları gölgelik. Terc. 1-191.] gibi levâzım-ı mevkib-i [mevkib مَوَكِب Ar. bölük ve gürûh-ı insânî, âlây, yesâl. Terc. 2-418.] şâhânedür. LBK. 149, **çevgân** چوگان Far. başı egri bir degnek ki top oyununda istî'mâl olunur "güy-ı çevgân" [güy گوی Far. söz, kelâm, lağırdı; ve top, dâne, yuvarlak; ve söyleyici, mütekellim olan; ve guften lafzından

şîga-i emr ve vaşf-ı terkîbî olur "söyle" ma'nâsına. Terc. 2-142.] derler. krş. cevğân Terc. 1-228.

çığsar چَغْسَر T. 1. içine taş parçaları konulmuş, şallandıkça ses çıkaran yuvarlak bir çocuk oyuncacı. 2. avuca şıgacak büyüklükte, yuvarlak, yaşı ve çevresi derince yarılmış ağaçtan bir çocuk oyuncacı, çıkacağı.

çıkışmak چَغْشَمَاق T. başa çıkmak. YTS. 55.

çi چه Far. (cîm-i meksûre) *ihfâ-i hâ ile*, bir kaç ma'nâsı vardır: 1. ta'accüb ma'hallinde söylenür. 2. istifhâm mevki'inde irâd olunur, Türkîde "ne" ile ta'bîr olunur. 3. vaşf-ı kesret olur. 4. "her çi" ma'nâsına olur. 5. edât-ı ta'lîl olur. Meşelâ, bir nesne okuyamıyor zirâ sesi boğulmuş diyecek yerde çizî ne-mi-tüvâned h'vâned çi âvâzeş girifte-est است چه اوازش گرفته است denür; ve cevher kelime olan cîm ve hâ harfleri ki cîm üç hâ beş 'adede dâll olmağıla üç beş irâdesiyle on beş 'aded istifâdesi kâbildür, mu'ammiyâtta isti'mâl olunur. BK-2. 227, **çi** چه Far. 1. ta'accüb. 2. istifhâm. 3. vaşf-ı kesret. 4. "her çi" ma'nâsına. 5. edât-ı ta'lîl; mu'ammiyâtta on beş 'aded murâd olunur. LBK. 150, **çi** چه Far. *ihfâ-i hâ ile*, "ne" 'Arabîde "mā ما" ma'nâsına edât-ı istifhâmdur. Eger-çi hâ ile yazılır ammâ telaffuz olunmaz; gâhî bir lafz idhâl olunup hâ' هـ 'alâmeti hâzıf olunur. "çi-güne جگونه" gibi. Terc. 1-230.

çi-güne جگونه Far. *çi güne چه گونه de quelle manière? comment? [comment? ne vechile, ne şekil, nice, nasıl, şûreti, keyfiyyet-i hâl. EFTL. 1-300.] Zen. 361.*

çille چله u. **cille** چله Far. Sbst. cihl-i rûz, kırk gün çekilen şıkındı. Zen. 364, **cille** چله Far. şûfîlerin halvetde çıkardıkları erba'în; ve faşl-ı şitâda vâkı' olan sayılı günleri ki kırk gün itibâr ederler, erbâ'în tesmiye olunur; ve 'avretlerin vaz'-ı hamlden sonra eyyâm-i nifâsları [nifâs نَفَاس Ar. hâtûnun vaz'-ı vilâdî hâleti ki ol hâlete loğusalık dahı ta'bîr olunur, jece. Terc. 2-436.] kırk olsun, eksik olsun ıtlâk olunur. Terc. 1-213.

çokmak چوَقَمَاق T. Vb. act. 1. rassembler [rassembler, cem' etmek, devşürmek, biriktürmek. EFTL. 801.] 2. creuser un fossé ou un trou [çukur veya hendek oymak.] vgl. چوَقَمَاق Zen. 373.

çün چُون Far. nice ma'nâsına. 'Arabîde "keyf كَيْف" ile ta'bîr olunur mādâmki ve şu sebebdan ma'nâlarına; gâhî edât-ı râbîta ilhâkıyla "çünest چُونست" derler; ve [çün چُون] edât-ı ibtidâ ve edât-ı sebebiyyet-i Fârisiyyedir. bk. çü Terc. 1-228.

çün-ân چُونَان Far. *yūnān [Yūnān يُونَان Ar. Tūrān zemînde bir vilâyet adıdır ki ekşeriyâ hükemâ' andan neşet eylediler. İskender ol vilâyeti şu ile ta'hrib eyledi. Qāmūs'da "Yūnān" Ba'albek kazâsında bir belde adıdır; ve Berū'a-t برودع [[Berde'a-h. Ste. 1538.]] ile Bîlķān بِلَقَان arasında dahı bir belde dir dēyū muharrerdür. Nām-ı peder-i Lenķî'dür [[Lenķî لَنْكِي Yun. name of the son of Yūnān. Ste. 1129.]] ki vilâyet-i Yūnān anun ismiyle meşhūr oldu. BK. 2-639.] vezinde, öyle, öylece ve ancılayın ma'nâlarınadur. BK-2. 226, **çün-ân** چُونَان Far. öylece ve ancılayın ma'nâsına. LBK. 149.*

çün-în چُونِين Far. **çün-în** چُونِين ma'nâsınadır. BK-2. 226, **çün-în** چُونِين Far. **çün-în** چُونِين ma'nâsına. LBK. 149, **çün-în** چُونِين Far. buncılayın, böyle, bu tarz, bu vechile, mişl-i

hāzā ma'nâsına. Aşlı "çün İn چون این" dir. Tahfîfen vâv ile elif hâzîf olunmuştur. Terc. 1-223.

çün ü çirâ چُونُ وَ چِرَا Far. naşıl ve niçün. bî-çün ü çirâ چُونُ وَ چِرَا = ef'âl ve iradetin sebebi sorulmaz olan Allâh zû'l-mecid ve'l-celâl hâzretleri. Terc. 1-228.

çū چو Far. (cîm-i maзмûme) vâv-ı meçhûlle, çün چون muhaffefidür ki edât-ı teşbîhdür; ve tevķît ve ta'lîl ve şart için isti'mâl olunur; ve senet ve hüccet talebi zımnında irâd olunur; ve çū چو vâv-ı ma'rûfla, çün چون muhaffefi olur ki "nite" ve "nice" ma'nâsınadır. "Arabîde "keyf كَيْف" mürâdifidür ki istifsâr-i keyfiyyetdür. Meşelâ Hüdâ-yı Bî-çün [bî-çün بِيچُون Far. zâtından ve ef'âlinden su'âl olunup sebebi aranmak câ'iz olmayan Hâzret-i Bârî Ta'âlâ şânehû "bî-çün" ile zikr olunur; gine zâtında su'âl câ'iz olmayup "niteliksiz" ma'nâsına ki lâ yüs'elü ammâ yef'al عَمَّا يَفْعَل ile ta'bîr olunur. Terc. 1-118.] denür. Zât-ı pâki 'ârîza-i istifsâr-ı keyfiyyetden muḳaddes demekdür. Andan "niteliksiz" ile tabîr olunur; ve istifhâm edâtı olur, inkârî ve gerek ikrârî olsun; ve kelime-i ta'accüb olur. BK-2. 226, **çū** چو Far. çün چون muhaffefidür ki edât-ı teşbîhdür; ve tevķît ve ta'lîl ve şart için isti'mâl olunur; ve senet ve hüccet talebi zımnında irâd olunur; ve vâv-ı ma'rûfla [çū چو], çün چون muhaffefi olur ki "nite" ve "nice" ma'nâsınadır, ve istifhâm edâtı; ve kelime-i ta'accüb olur. LBK-149, **çū** چو Far. "gibi, mişl" ma'nâsında edât-ı teşbîh; ve "çünkü" ma'nâsında edât-ı sebebiyyet-i Fârisîdir; ve vakt ma'nâsını ifâde eder. bk. çün Terc. 1-223.

çün-ân چُنَان Far. (cîm-i maظمûme) çün ân چُون اَن muhaffefidür ki öylece ve anun gibi ve ancılayın ma'nâlarınadır. BK-2. 225, **çün-ân** چُنَان Far. öylece ve anun gibi. LBK-148, **çün-ân** چُنَان Far. ancılayın ma'nâsına, şöyle, böyle, şol tarz demek, aşlı "çün ân چُون اَن" dir. Terc. 1-218.

dârü's-selâm دَارُ السَّلَام Ar. cennetin bir bağçesi. Terc. 1-404, **dârü's-selâm** دَارُ السَّلَام Ar. 1. cennet. 2. Bağdâd'ın 'unvân-ı ḳadîmi. İstânbul'a "der-sa'âdet" dedigimiz gibi hulefâ-yı 'Abbasiyye zamânında merkez olduğu için Bağdâd'a da "dârü's-selâm" denirdi. LC. 476.

da-vâ دَعْوَى Ar. (du'â دعاء *vâvî* den) fetvâ vezninde, du'â' ma'nâsınadır. *Mü'ellif Beşâ'ır'de dedi ki işbu du'â' ve da-vâ maddesi aşıl nidâ' ya'nî bir âdemi çağırarak ma'nâsına mevzûdur, lâkin nidâ, ekşerî harf-i nidâyâ maḳrûn olur, münâdânın isminin inzimâmına [inzimâm انضمام Ar. zamm olunmak, ilâve olunmak, katılmak. oHa. 1-86.] hâcet olmayarak; ve du'â', behemehâl med'ûḡ ismine maşhûb olur, yâ Aḥmed gibi ve ba'zen Aḥmed-hümâ âḥarın maḳâmına ḳâ'im olur; ve du'â', ilâ'llâhi Ta'âlâ niyâz ve se'vu'llâhi [se'v سَوّ Ar. sînin fethi ve hemzenin sükûnuyla, niyyet [niyyet نِيَّة Ar. bir şey'e ḳaşd ve 'azm etme, ḳurma. (hüsn-i niyyet) cem'i (niyyât). KO. 4-604.] etmek ve Ebû 'Ubeyd eyitdi: se'v, vâḡana derler; ve Hâlîl eyitdi: se'v, bir nesneye himmet-i ziyâde olup incizâb ve şevḳ ḳavî olmaga derler. VK. 2-654.] dergâh-ı İlâhiden ḡayır ve iḡsânî ricâ eylemekden 'ibâretdür; ve ba'zen tesmiye-i ism ma'nâsına isti'mâl olunur; ve du'â', "lâm"la şıla olursa ḡayır, ve "alâ" ile şıla olursa şerr ve maḡarrat ya'nî bed-du'â' olur, intihâ; ve du'â', bir kimseyi bir nesneye şevḳ eylemek ma'nâsına müsta'meldür; ve bir âdemi bir isimle tesmiye eylemek ma'nâsınadır; ve ḡayvânın memesinde da'yye [da'yye دَاعِيَة Ar. ceng hengâmında

atların bang ve feryâdlarına ıtlâk olunur; ve da'iyyetü'l-leben, memede ibkâ' olunan süt bakıyyesine denür, gûyâ ki gerisinde olan südü da'vet ve cezb eder. OK. 3- 810, da'iyye دَائِيَّةٌ mücib ve sebeb ve bâ'is olan husûş ve vakt ve zamânın bir hâleti. Ha. 1-284.] ya'ni süt bakıyyesi alı kımak ma'nâsınadır; ve da'vâ, isim olur, kemâ seyûzkir. OK. 3-810.

debsermek دبسرتك T. (dil, dudak, yara ve meyve hakkında) kuruyup buruşmak. YTS. 64.

değal دغل Far. (dâl-ı muhmele-i meftûha) beğal [beğal بَغَال Far. kıltuk, ebt. Terc. 1-98.] vezninde, altı ma'nâsı var: 1. mekr ve hîle ve habâset [habâset حَبَاسَت Ar. habîslik, murdarlık. LC. 447.] ma'nâsınadır. 2. 'ayıp ve fesâd ma'nâsınadır. 3. muhîl [muhîl مُحِيل Ar. hîleci olan. Terc. 2-291.] ve mekkâr ve ma'yûb ve methûm [methûm مَتَّهَم Ar. kendisine zann ile kabâhat isnât olunmuş olan. Terc. 2-274.] ma'nâsınadır. 4. kılb ve geçmez akçe ye denür ki züyûf [züyûf زَيْف Ar. 1. sbst. abstr. akçe kılb olmak. 2. plur. von zeyf collectif kılb akçe. Zen. 486.] ta'bîr olunur. 5. külhan talâşdır ki yakarlar. 6. kırtı ve poşa ve telve ma'nâsınadır. BK-2. 277, **değal** دغل Far. 1. mekr ve hîle 2. 'ayıp ve fesâd. 3. muhîl [muhîl مُحِيل Ar. hîleci olan. Terc. 2-291.] ve mekkâr ve ma'yûb. 4. kılb akçe. 5. külhan talâşdır ki yakarlar. 6. kırtı ve poşa ve telve. LBK. 193, **değal** دَغَل Far. bâtını zâhiri gibi olmayan, münâfık; ve mağşûş olan; ve geçmez akçe; ve harâm-zâde; ve 'ayıp ve fesâd. Terc. 1-358.

dehr* دهر Ar. *دهر* dâlin fethi ve hânın sükûnuyla, gâh olur ki esmâ'-i hüsnâda 'add olunur. *Mü'ellifin Başâ'ir'de beyânına göre dehr, zamân ma'nâsınadır, 'alâ kıavl ebed-i gayr-i münkâtı' ma'nâsınadır, ve Ezherî kıavli üzere dehr, 'inde'l-'Arab zamân-ı atvele ıtlâk olunur, kezâlik bi'l-külliyeye müddet-i dünyâya ıtlâk olunur; ve 'inde'l-ba'z ibtidâ-yı âferinişden encâmına kıadar ıtlâk olunur, ve 'alâ kıavl her kıavm ve ümmetin dehri zamânlarından 'ibâretdür; ve zemaşserî kıavli üzere murâd zamân-ı tavıldür; ba'zı kimseler nevâzil ve havâdişi dehre 'azv ve muzâf eylemekle dehrden şekvâ ve zem ve nefrîn eylemeleriyle Resûl-i Ekrem Şalâ'llâhi 'aleyhi ve sellem kıazretleri dehre sebb [sebb سَبَّ Ar. sögmek, düşnâm, sögüp şaymak. Terc. 1-469.] eylemek hâlik ve fâ'iline sebb eylemek olduğuna mebnî nehy eylemişdür, ve kıaldı ki evvelki rivâyete göre ... sebkindedür, dehr, havâdiş mevzu'ına vaz' olunmuşdur... dehr dağı 'indlerinde celb-i havâdiş ile müştehir olmağıla havâdiş mağalline vaz' olundu..., intihâ; ve dehr, zamân-ı tavîl ve emedd-i memdûda denür; ve bin sene müddete denür; ve kıarf-i kıalk olmağıla hânın fethiyle de câ'izdür, cem'i edhür دهر ve dühür دهور gelür; ve dehr, mecâzen nâzile ve hâdişeye ıtlâk olunur; ve himmet ma'nâsına müsta'meldür; ve kıayet ve encâm ma'nâsına müsta'meldür; cüz'iyet ve külliyyet münâsebetiyle; ve galebe ma'nâsına müsta'meldür ki itikâd-ı 'avâmda fi'l-i zamândur; ve 'âdet ma'nâsına müsta'meldür ki müddet-i kıayâtda bakı olur; ve dehr, bi'l-ağz maşdar olarak isti'mâl olunur, bir kimseye bir hâdiş kıerîhe işâbet eylemek ma'nâsına. OK. 1-

863, **dehr*** دهر Ar. *دهر* dâlin fethi ve hânın sükûnuyla, zamân ve hâdiş-i şerîfde ki ... buyrulmuşdur, vechi budur kim nevâzil Hüdâ-yi Ta'âlâyâ muzâf iken dehre izâfet ederler; pes onun fâ'iline sebb olunmasın ki kıağıkatde fâ'ili Allâhdur demek olur; ve dehr 'âdet ma'nâsına da gelür; ve himmet ma'nâsına da gelür. VK. 1-372.

dell* دلج Ar. *دلج* dâlin fethi ve lâmin teşdîdiyle, ve delâl دلال Ar. şehâb vezninde ve dâlûlâ'

دالول Ar. medd ile, nâz ve şîve ve 'işveye denür, zevce zevcine cür'et ya'nî küstâhlık şûretini zâhiren muhâlefet eder gibi göstermekden 'ibâretdür, hâkikatde murâdı muhâlefet degildir; ve dell ve delâlet maşdar olur, nâz ve şîve eylemek ma'nâsına. OK. 3-211, **dell** دل Ar. *دل * dâlin fethi ve lâmin teşdîdiyle, nâzlanmak; ve hüda [hüdâ هُدَا Ar. hidâyet, doğru ve hak yolu göstermek; ve doğru, hak yolu bulup gitmek; ve doğru ve hak yolu göstermek şânından olan nesne. VK. 2-458.] karîbdır ki bunlar ikisi de sükûna ve vekâre [vekâr ve vekâre قَرَّ، قَرَّ، Ar. ağır meşreblilik, temkîn, vâki-i şübût, âheste şuden. Terc. 2-453.] delâlet ederler. VK. 2-286, **dell** دل Ar. bi'l-feth ve't-teşdîd, ve **delâl** دلل Ar. bi'l-kesr, nâz ve şîve; ve hüsn-i hulk ve hey'et. AK. 225.

deñemek دَكَمْتُ T. dikkatle bakmak, gözetmek, gözlemek. —deñeyü bak-: dikkatle merakla bakmak. YTS. 64. —deñe gör: dikkatle bak, dikkat et.

derek* درك Ar. *درك* fethateynle, bir âdemin ardından yetişmeğe denür, lihâk [lihâk لِحَاك Ar. yetişüp, ulaşmak. Ha. 2-159.] ma'nâsına isimdir; ve teb'a [teb'a تَبَع Ar. ferhat vezninde, şol nesneye denür ki bir âdemin anda mazlûm [[mazlûm مَظْلُوم Ar. hakkı bir vechile ibtal olunmuş, kendisi zulme dâcâr olmuş olan ve pek yavaş tabi'atlı olan Ha. 2-484]] hakkı ma'kûlesine şebih ma'lûbu ola, mazlûme ve derek, zamân [[zamân زَمَان Ar. emân vezninde, kefil olmak; ve kötürüm olmak, kefil 'uhdeye mülâzım olduğu gibi, kötürüm dahı mekânına mülâzım olur. OK. 3-661, zamân زَمَان Ar. zâdın fethi ve mîmin tahfîfiyle kefil olmak ve zamân, isim dahı gelür. beden 'illetlü olmak VK. 2-527.]] ve gâbn-ı faşdan nâşî ma'lûb gibi ki hak şâhibi anı talebden hâlî olmaz, nevâib-i hukuğa mütetebbû' olduğu için ıtlâk olunmuşdur. OK. 2-550, tebi'a تَبِيْع Ar. tânın fethi ve bânın kesriyle, şol nesnedür ki anın talebinden zî-hak olan kimesne hâlî olmaz ve şâhib-i şirâh bunu 'âkıbet bed eyleye. VK. 2-6, tabi'at تَبِيْع Ar. punishment [[p'n'ışmînt s. mücâzât, cezâ, 'ukûbet, te'dîb, tekdîr.]] torture [[tôr'cır, s. 1. eziyyet, işkence 2. 'azâb, elem.]], bad end. Ste. 280.] ma'nâsınadır ki talebinden şâhib-i hak olan âdemin hâlî olmadığı nesneden 'ibâretdür, zamân gibi.

Bunda rânın sükûnuyla derk درك de lügâtdür; ve derek, her nesnenin nihâyet-i ka'rına denür, cem'i edrâk ادراك dur; ve şol ip pâresine denür ki kuyu ipinin koğadan tarafına bend ve ilhâk ederler tâ ki suya ol pâre gelüp asıl ip suya gelmeyüp çürümekden mahfûz ola; ve derek, aşağıya doğru olan tabakaya ve pâye ve mertebeye denür nite ki derece yukarıya olandan 'ibâretdür cem'i derekât gelür, bu cihetle merâtib-i cennetden derecât ile ve menâzil-i ehl-i

cehennemden derekât ile ta'bir olunur. OK. 3-85-1, **derek** درك Ar. (idrâk* Ar. *درك* hemzenin kesriyle, erişmek, lihûk ma'nâsına; ve idrâk, bir nesneyi görmeğe dahı derler; ve idrâk, mîve erişmeğe dahı derler; ve bir nesne nihâyet bulmağa dahı derler. VK. 2-225-1.) fethateynle, şol ip pâresidür ki kuyu ipinin koğadan cânibe olan ucuna bağlarlar, kuyu ipi ıslanup çürümesün deyü; ve zamâna [zamân زَمَان Ar. emân vezninde, kefil olmak; ve kötürüm olmak, kefil 'uhdeye mülâzım olduğu gibi, kötürüm dahı mekânına mülâzım olur. OK. 3-661, zamân زَمَان Ar. zâdın fethi ve mîmin tahfîfiyle kefil olmak ve zamân, isim dahı gelür. beden 'illetlü olmak VK. 2-527.] dahı derler, tebi'a [tebi'a تَبِيْع Ar. tânın fethi ve bânın kesriyle, şol nesnedür ki anın talebinden zî-hak olan kimesne hâlî olmaz ve şâhib-i şirâh bunu 'âkıbet bed eyleye. VK. 2-6.] ma'nâsına, tahrik ve teskîn câ'izdür.

VK. 2-225-7, **derk** درك Ar. dâlin fethi ve rânın sükûnuyla, cehennemden aşağıya tabakası, fethateynle [derek درك] dahı lügâtdür; ve derk, zamâne [zamân زَمَان emân vezninde, kefil olmak; ve kötürüm olmak, kefil 'uhdeye mülâzım olduğu gibi, kötürüm dahı mekânına

*mülâzım olur. OK. 3-661; zamân, zâdın fethi ve mîmin tahfîfiyle kefl olmak ve zamân, isim dağı gelir. beden illetli olmak VK. 2-527.] dağı derler, fethateynle [derek درك] dağı lügatdür. VK. 2-225-8, **derek** درك Ar. *bi't-tahrik*, şol ip pâresine derler ki urgan ucuna berkidüp koğanun kulpuna bağlarlar, urgan şuya degmesün deyü; ve kiriş uçlarında olan halka ki yayın başlarına geçirürler. AK. 219, **derk** درك Ar. *bi-fethi'd-dâl ve bi-cûzi sükûni'r-râ'*, idrâk ve tab'îyyet. AK. 219, **derk** درك Ar. arkadan yetişmek ve nihâyete vâsıl olmak, idrâk etmek, âhîden. Terc. 1-409.*

dery,* diry درى Ar. *دى* ve derye-t, dirye-t درية Ar. *dalların fethi ve kesriyle*, ve diryân دريان Ar. *dâlin kesriyle*, ve deryân دريان Ar. *fetehatla*, ve dirâye-t دراية Ar. *kitâbe vezninde*, düriyy درى Ar. *hulliyy vezninde*, bilmek ma'nâsınadır, 'alâ kavlı hile ile bertakrîb [takrîb تَكْرِيب Ar. *yaklaşdırmak, nezdik kerdin; ba'dini taklîl etmek; mâbeynini taklîl etmek; ve fırsat, tarîk, yol. Terc. 1-252.]* bilmek. *Şârih der ki dirâyet ile Hudâ-yı müte'âl vaşflanmaz; ve dery, fend ve dubâra ile aldatmak ma'nâsınadır; ve midrâ [midrâ مِدْرَى Ar. *tarak, muşt, şâne; ve mücevherlü igne. Terc. 2-302.]* ile baş kaşımak ma'nâsınadır. OK. 3-809-1,2,3,4,5,6, **dery,*** درى Ar. *درا* *dâlin fethiyle ve rânın sükûnuyla*, bir nesneyi bilmek. VK. 2-632-1, dirye-t درية Ar. *dâlin kesri ve rânın sükûnuyla*, bi-ma'nâhu. VK. 2-632-2, derye-t, درية Ar. *dalların fethi ve rânın sükûnuyla*, bi-ma'nâhu. kezâlik. VK. 2-632-3, ve dirâye-t دراية Ar. *dâlin kesriyle*, bi-ma'nâhu. kezâlik. VK. 2-632-4, **dery,** درى Ar. bilmek. AK. 220, dürye-t, dirye-t درية Ar. *bi'z-zam ve kesrehâ*, ve dirâye-t دراية Ar. *bi'l-kesr*, ve deryân دريان Ar. *bi'l-feth*, bilmek. AK. 220, derî درى Ar. dubâra edüp atdatmak, firîften. Terc. 1-409.

deyn* دين Ar. *دين* *ayn vezninde*; ve dîne-t دينة Ar. *dâlin kesriyle*, müddetlü ve va'delü borca denür. Nite ki va'desiz olanına qarız denür; ve deyn, ölüme itlâk olunur; ve hâzır olmayan şeye itlâk olunur; deyn, lafzının cem'i edîn ادين ve duyûn ديون gelir; ve deyn, maşdar olur: va'delü yâhud va'desüz ödünç vermek; ve ödün almak ma'nâlarına; ve 'ivâz [ivâz عَوَض Ar. *bi'l-kesr, bir nesne mukâbelesinde verdikleri bedel. Cem'i a'vâz اَوَاض gelir. AK. 419, 'ivâz عَوَض Ar. bedel, karşılık: hizmeti 'ivâzsız degildir. LC. 686.]* ve cezâ eylemek ma'nâsınadır; ve bunda dâlin kesriyle de [dîn دين] lügatdur. OK. 3-632-1, **deyn*** دين Ar. *دين* *dâlin fethi ve yânın sükûnuyla*, borç. [ve deyn, istikrâz ma'nâsına da gelir. VK. 2-509-4.] VK. 2-509-1, duyûn ديون Ar. *zammeteynle*, cem'i. VK. 2-509-2, **deyn** دين Ar. *bi'l-feth*, borç. Cem'i duyûn ديون gelir. AK. 233, **deyn** دين Ar. müddetlü ve va'delü borç, vâm; vâcibü'l-edâ olan meblağ. Terc. 1-416.

dın دِن T. ses, şada. YTS. 66.

dınmak (tınmak) دِنَمَ T. ses çıkarmak, söz söylemek. krş. *tınmak* YTS. 66; 207.

dınmamak (tınmamak) دِنَمَمَ T. ses çıkarmamak, söz söylememek. krş. *tınmamak* YTS. 66; 207.

dibelik دِبَلِك T. büsbütün, tamâmiyla, ebedî. YTS. 66.

dîdâr دِيدَار Far. (dâl-ı meksûre) *dîvâr vezninde*, "dîd دید" ile "âr ار"dan mürekkebdür "dîd دید"

ism-i maşdardur dîden mânasına, "ār ار" lafzıyla ba'de't-terkîb hâşıl-ı maşdar ma'nâsına isti'mâl olundu; 'Arabîde "rü'yet" ve Türkîde "görüş" denür; ve görünmek ve zuhûr ma'nâsına gelür, yüz, âlet-i zuhûr olmağıla yüze ve cehreye de "dîdâr" denür; ve buluşmak ve görüşmek, mülâkât ma'nâsına gelür, göz ve 'ayn ve kuvvet-i bâşıra ma'nâlarına da olur; ve zâhir ve be-dîdâr ma'nâsına gelür.

BK-1. 387, BK-2. 289, **dîdâr** دیدار Far. görüş ve görünmek ve zuhûr ma'nâsına; ve yüz ve cehre; ve buluşmak ve görüşmek; göz ve kuvvet-i bâşıra; ve zâhir. LBK.

203, **dîdâr** دیدار Far. yüz, vech, çehre lehce; ve göz ve gözcülük; kuvvet-i bâşıra; ve be-dîdâr olan ve zâhir olan; ve görüşmek, mülâkât etmek, buluşmak. Terc. 1-382.

dîde دیده Far. (dâl-ı muhmele-i meksûre) göz ve çeşm ma'nâsınadır; 'Arabîde 'ayn denür; ve 'inde'l-ba'z göz bebegi, merdüm-i çeşm ma'nâsınadır; ve "dîden دیدن"den ism-i mef'ûl gelür, görülmüş ma'nâsına; ve mâzî-i mechûl olur, görmüş ma'nâsına; dîdbân دیدبان oturup etrafı gözetdiği yüksek yere dağı denür; ve mecâzen dîdbân ma'nâsına gelür; 'Arabîde 'ayn kelimesi dağı bi-'aynihi bu mîzânlarda isti'mâl olunur. BK-2. 289, **dîde** دیده Far. göz ve görülmüş; ve görmüş; ve dîdbân, oturup etrafı gözetdiği yüksek yer. LBK. 203, **dîde** دیده Far. göz, çeşm, 'ayn; ve görmüş, tecribesi sebkat etmiş olan; ve gözedici olan. Terc. 1-382, be-dîd بَدِيد Far. görür olan. ZLL. 58.

din دین T. din, şadâ, sükûn, sükûnet. TOTD. 977.

diñlenmek دِنْگَنَمَك T. sönmek. YTS. 68.

diyâne-t دِيَانَة Ar. (deyn* دين Ar. *دين* den) *dâlin kesriyle*, umûr-ı dîni ri'âyet üzere olmak. VK.

2-510-17, **diyâne-t** دِيَانَة Ar. *bi'l-kesr*, imâmet; ve istikâmet; ve itâ'at. AK. 233, **diyâne-t** دِيَانَة Ar. dîn ve 'ibâdete şadaqat üzere ikdâm edüp günâhdan ictinâb etmek., perhîziden. Terc. 416, **diyânet** دِيَانَة Ar. aḥkâm-ı dîniyeye ri'âyet, muḳtezâ-yı dîn üzere hareket, dîndârlık. diyânetkâr = diyânetli, dîndâr. LN. 418, **diyânet** دِيَانَة Ar. şş. dîndârlık, aḥkâm-ı dîniyeye tamâmıyile ri'âyet: aşhâb-ı diyânetden bir zâtdır. KT. 237, **diyânet** دِيَانَة Ar. dîn ve 'ibâdete şadaqat üzere ikdâm edüp günâhdan ictinâb etmek. oHa. 327.

dîzâr دِيَزَار Far. bk. *dîdâr*

dolaşmak دَوْلَشْمَك T. ilişmek, şataşmak. YTS. 71, 209.

dolu دُولُ T. içkiyle doldurulmuş, sağrak. YTS. 209.

dölenmek دَوْلَنَمَك T. 1. muṭma'in olmak, temâyül göstermek, sükûnet bulmak, karar kılmak, huzûra kavuşmak, ağır davranmak. 2. çoğalmak. YTS. 72.

döleşmek دَوْلَشْمَك T. intizâma girmek, şalâh bulmak. TOTD. 983.

döymemek دَوْيَمَمَك T. dayanamamak, katlanamamak, taḥammül edememek. YTS. 73.

du'â'* دُعَاء Ar. *دَعْوَة* *dâlin zammıyla*, rağbet ila'llâhi ma'nâsınadır ki niyâz ve ibtiḥâlle *libtiḥâl* اِبْتِهَال Ar. *taẓarru'*; ve niyâz etmek. oHa. 1-3.] Hâk Ta'âlâ dergâhından

hayır ve rahmet ricâsından 'ibâretdür. OK. 3-810, **du-â** دعا Ar. (da'vet*, دعا* Ar. dâlin fethi ve 'aynın sükûnuyla, şa'âm cem'iyyeti. VK. 2-632.) *dâlin zammı ve elifin meddiyle*, bir nesnenin vukû'un taleb etmek; ve عليه و الله تقول دعوت ya'nî "lâm"la hayır du'âda, ve "alâ" ile bed du'âda istî'mâl olunur; ve bir kimesneyi çağırma ma'nâsına da gelür; ve du-â, esmâ'-i şerîfeye ve kelimât-ı me'sûreye [me'sûr مرسوم selefden halefe nakl ve rivâyet olunup meşhûr ve makbûl ve mu'teber olan. oHa. 2-205.] dağı derler. VK. 2-633, **du-â** دعا Ar. bi'z-zam, kıgırma ve okuma; ve dağı kavle ve kelâma du-â' derler, aşında دعا* idi; vâv elifden sonra geldigi için hemzeye tebdil olundu. AK. 221, **du-â** دعا Ar. Allâh Ta'âlâya niyâz, durûden. Terc. 1-410.

dür دور Far. (dâl-ı mazmûme) mûr [mûr مُور Far. karınca, demür kurdu; ve hâkîr; ve za'îf ve na'îf. LBK. 433.] vezninde, ırak, ba'îd ma'nâsınadır. BK-2. 285, **dür** دور Far. ırak, ba'îd. LBK. 199, **dür** دور Far. uzak, ırak, ba'îd olan. Terc. 1-374, **dür** دور Far. (S. dūra), remote [remote (rimot'), adj. 1. uzak, ırak, ba'îd, dūr. 2. vakt cihetiyle eski yâhud çok sonra olacağı. 3. pek me'mûl olmayan, hemân olmaz olan, ba'îd. 4. cüz'î. KLM. 635.] distant, far off. Ste. 542, **dür** دور Far. a. 1. Far, far off, distant. 2. Absent. 3. improbable, incredible... KML. 919.

dutunmak دُوتِنَمَك T. 1. edinmek, itti'hâz etmek, telâkkî etmek. 2. tutulmak. YTS. 74, 215.

dü دو Far. iki: (dü cihân دُو جِهَان) = dünyâ ve âhiret. (dü-rü-y دُو رُو-ی) = iki yüzlü. (dü-pâ-y دُو پَا-ی) = iki ayaklı; ekseriyâ zâr oyununa â'id ta'bîrâtda kullanılır. Meşelâ (şes ü dü دو شش ü dü دو شش ü dü دو شش ü dü دو شش) gibi. KO. 3-398, **dü** دو Far. sayıda iki 'adedi, işneyn. Terc. 1-370, **dü**, **du**, **do** دو Far. two. Ste. 539, **du** دو Far. دو باره twos at dice. five at dice. دو دو adv. by twos, two each. دو دو vulg. du se 1. two or three, a very few. 2. threes at dice, two threes. دو شش sixes at dice. دو نیم adv. two halves, in two. KML. 917.

dükeli دُوکَلِی T. hep, hepsi, bütün, cümle, herkes. YTS. 74.

dün دُونُ T gece. dün ü gün دُونُ و گُونُ gece gündüz. YTS. 75.

dürüşmek دُورِشَمَك T 1. çalışmak, çabalamak, sebat etmek 2. karşı karşıya gelmek, çarpışmak, mücadele etmek. krs. *dürüşmek* YTS. 75.

dürtmek دُورْتَمَك T. sürmek, sürtmek. YTS. 75.

dürüc* دروج Ar. *درج* *dâlin zammıyla*, ve derecân درجان Ar. *fete'hâtla*, yürümek ma'nâsınadır. *Şârih der ki Esâs'ın ve Râgib'in beyânına göre bu mâdde dereceye ya'nî nirdübân pâyesine şu'ûd eder gibi âheste âheste yürümege mevzû'dur anuñcün şıbyân ve şüyûhun yürümesine tahşîş eylediler ki imekleyerek yürümekden 'ibâretdür; vâkı'a Mısbâh'da dağı bu resme mersûmdur intihâ; dürüc ve derecân, bir kavm ve cemâ'at münkarız olmak ya'nî geçüp tükenmek ma'nâsınadır; ve bir kimse gerüde aşlâ nesil ve zürriyyeti kalmayarak vefât eylemek ma'nâsınadır; ve 'inde'l-ba'z bir kimse meslûki olan yolına kaçâ tevakkuf ve 'udûl eylemeyerek toğru şavuşup gitmek ma'nâsınadır. *Şârih der ki ümmehât-ı sâ'irede bunların her biri ma'nâ-yı ma'şûş olarak mersûmdur. Pes

burada ev اى kelimesinde hemze tuğyân-ı kaleme mahmûl olur; ve gebe nâka senesi güzârân edüp henüz vaz-ı haml eyleyüp imsâk [imsâk اَمْسَاك Ar. şalı vermemek, tutmak, dâştin; habs etmek ve kendü nefsiñi zabt edüp perhîz etmek; ve hasset ve buhl etmek; ve epsem olmak; şıyâm niyyetiyle ekl ve şurbdan ictinâb etmek; ve yevm-i şıyâmda ekl ve şurbdan ictinâb olunacak daķıķa. Terc. 1-112.] eylemek ma'nâsınadır; ve tomâr ve şevb maķûlesi nesneyi dürmek ma'nâsınadır; lâkin uşûl-i sâ'irede bu ma'nâ "derc" 'unvânıyla mersûmdur ki dâlin fetħi ve rânın sükûnuyladır hattâ ol dürülen şey'e daķı "derc" ıtlâķ eylediler ki tesmiye bi'l-maşdardur. OK. 1-396-1,

dürüc دروج Ar. *درج* zammeteynle, yürümek ve kendi yolına gitmege daķı derler; ve inkirâz ma'nâsına da gelür; ve ölmek ma'nâsına da gelür; ve kendinden sonra nesli kalmamak ma'nâsına da gelür; ve yıl tamâm olup nâka toğurmamağa daķı derler. VK.1-169-1, **derc** درج Ar. bi'l-fetħ, ve **dürüc** دروج Ar. bi'z-zam, dürmek; ve geçmek; ve koymak. AK. 217.

dürüşmek دُرُشَكَ T 1. çalışmak, çabalamak, sebat etmek 2. karşı karşıya gelmek, çarpışmak, mücadele etmek. krş. *dürüşmek* YTS. 75.

düş دُوش T. konak, durak, menzil. YTS. 76.

ebrâr ابرار Ar. (birr* بر* den) hemzenin fetħiyle, "berr بر" in cem'idür, iyilik ediciler ma'nâsına; ve İbni A'rabî eyitdi: berr, koyunu da'vet etmek, ve birr, sürmekdür.

VK. 1-331-7, **ebrâr** ابرار Ar. şâdık ve dindâr olan âdemler. Terc. 1-4, **ebrâr** ابرار Ar.

"berr بر" in cem'i. Müfredi kullarılmaz. Doğru sözlü, hayr-h'vâh, hamıyyet ve fazîlet şâhibi olan insânlar: "Sultân Şalâhe'd-dîn Eyyubî ebrâr-ı ümmetdendir. - rahmetu'llâhi 'aleyh rahmeten vâsi'aten-" KO. 1-55, **ebrâr** ابرار Ar. şâdık ve dindâr kimseler; "berr بر" in cem'idir. LC. 20.

ecel* اجل Ar. *اجل* fetħateynle, bir vaktin gâyet ve encâmına denür. Meşelâ hayât ve 'ömr-i insânî bâbında mazrûb ve muķadder olan müddetin gâyetine denür ki ol anda insân lâ maķalühü vefât eder. Kezâlık va'de ile alınan borcun nihâyet

müddetine denür; ve bir nesnenin müddet ve zamânına denür; cem'i âcâl اِجَال gelür âmâl vezninde. *Mü'ellif Başâ'ır'de dedi ki ecel kelimesi bir nesne haķķında mazrûb ve muķadder olan müddete mevzûdur. Ba'dehû mazrûb olan müddete ki murâd gâyetidür isti'mâl olundu; ve Naşş-ı Kerimde beş vech üzere müsta'meldür: Evvelâ, gâyet-i meddet-i hayât ki mevt-i muķadderden 'ibâretdür. Şâniyyen, vakt-ı mübîn ma'nâsınadır. Şâlişen, ihlâķ-i küffâr ma'nâsınadır. Râbi'an, 'iddet-i muṭlaķada [iddet اِدْت Ar. bi'l-kesr ve't-teşdid, şaymak, ihşâ gibi; ve şağış 'adede gibi; ve şol terabbuş [[terabbuş تَرَبُّش Ar. muntazır olmak. AK-2. 174.]] ki nisâ ṭâ'ifesine zevâl-i nikâh sebebiyle lâzım olur. AK. 384.] isti'mâl olundu. Hâmisen, 'azâb ve uķûbet ma'nâsında isti'mâl olundu, intihâ; ve ecel, maşdar olur gerülenmek

te'hîr ma'nâsınadır. OK. 3- 128.-1, **ecel*** اجل Ar. *اجل* fetħateynle, bir nesnenin müddeti. VK. 2-245-1, **ecel** اجل Ar. bi't-tahrîk, müddet ve mühlet cem'i âcâl اِجَال gelür; ve daķı taşdik maķallinde cevâb vâķi olur ne'am gibi. AK. 9, **ecel** اِجَال Ar. vakt-i mev'ûdun nihâyeti; ve 'ömrün nihâyeti; ve müddet. Terc. 1-11.

ecell اجل Ar. *اجل* (celâle-t* جلالة Ar. *جل* den) fetħateynle, ziyâde 'azîmü'l-ķadr olan

kimesne; ve ba'zı şîirde fekk-i idgâm ile vâkı' olup eclel اجل denmesi zarûretdür. Nitekim gâh olur يا اجل ما بعدت derler يا قوم ما اجل بعدت ma'nâsına, fi'l-i ta'accüb olmak üzere. VK. 2-265-35, **ecell** اجل Ar. *bi't-tahrîk ve teşdîdî'l-lâm*, ve eclel اجل Ar. ziyâde ulu kimse, a'zam gibi. AK. 9, **ecell** أَجَلَ Ar. ziyâde celîl, ziyâde bûzûrk olan. Terc. 1-11, **ecell** أَجَلَ Ar. daha, pek, en celîl. LC. 29.

elâ أَلَا Ar. tenbîh ve istiftâh edâtıdır ki "âgâh olunuz" me'âlinde olarak mühim söz başında bulunur: أَلَا إِنَّ أَوْلِيَاءَ اللَّهِ لَأَخُوفٌ عَلَيْهِمْ . **elâ** أَلَا Ar. bir de edât-ı istifhâm ile edât-ı nefyin bir yere gelmişidir: أَلَا تَحِبُّونَ، أَلَا تَقَاتِلُونَ. Müş. 75, **elâ** أَلَا Ar. ay, bayık, ey. SKT. 706 / 4.

el-ayâzu bi'llâhi أَلْعِيَاذُ بِاللَّهِ Ar. Allâh Ta'âlâdan mâ'adâ sığınacak yer yokdur. Terc. 2-97.

elest أَلَسْتُ Ar. bk. *leyse*

elgin أَلْكَيْنِ T. garip, âciz, miskin, sefil. YTS. 82.

elif أَلِف Far. elif-i tahazzûn أَلِف تحزن dür ki lâhik olduğu kelimeye hüznü ifâde eder.: *derd-â دردا ve hasret-â حسرتا* kelimelerindeki elifler gibi. HLO. nf. 33.

el-iyâzen bi'llâhi أَلْعِيَاذُ بِاللَّهِ Ar. Allâh Ta'âlâdan mâ'adâ sığınacak yer yokdur. Terc. 2-97.

elk* أَلِكْ Ar. **hemzenin fethiyle*, ağızda nesne çiğnemek ma'nâsınadır. OK. 3-71-1.

ellezî أَلَّذِي Ar. "ol kimse ki" "ol şey ki" ma'nâsında ism-i mevsûl-ı müfreddir ve müzekkerdir; mü'enneşi *elletî أَلَّتِي* dir. Cem'i *ellezîne أَلَّذِينَ* dir, "ol kimseler ki" ma'nâsına, ism-i mevsûl-i cem'dir, ve zevî'l-ukûla hâşdır. Müş. 77.

elûke-t أَلْوَكَةُ Ar. (elk* أَلِكْ Ar. **den*) *hemzenin fethi ve lâmin zammıyla*; ve me'lûke-t أَلْوَكَةُ Ar. *mîmin fethi ve lâmin zammı ve fethiyle*; ve elûk أَلْوَكُ Ar. *hemzenin fethiyle*; ve me'lûk أَلْوَكُ Ar. *mîmin fethi ve lâmin zammıyla*; ve bundan gayri mef'ul vezninde vârid olmamıştır; mecmû' "elçilik" "risâlet" ma'nâsınadır. *Şârih der ki: Mü'ellif teşviş ile şebt eylemiştir. Zîrâ ümmehât-i sâ'irenin beyânına göre elûk أَلْوَكُ ve elûke-t أَلْوَكَةُ ve elûk أَلْوَكُ ve me'lek أَلْوَكُ *ma'ad vezninde* maşdarlardır, "elçilik eylemek" ma'nâsınadır; ve me'lûk أَلْوَكُ Ar. *mîmin fethi ve lâmin zammıyla*; me'lûke-t أَلْوَكَةُ Ar. *lâmin zammı ve fethiyle*, isimdür; "elçilik"e denür; ve elûke-t أَلْوَكَةُ elçinin hâmil olduğu risâle ve nâmeğe ıtlâk olunur; ve elûk أَلْوَكُ *şabûr vezninde*, elçiye denür. OK. 3-71-2,3,4,5, elûk* أَلْوَكُ Ar. *hemzenin fethi ve lâmin zammı ve meddiyle*, risâlet ma'nâsına. VK. 2-219-1, me'lûk أَلْوَكُ Ar. *mîmin fethi ve hemzenin sükûnu ve lâmin zammıyla*, *kezâlik* risâlet ma'nâsına. VK. 2-219-2, me'lûke-t أَلْوَكَةُ Ar. *vezn-i mezbûr üzere*, bi-ma'nâhu. VK. 2-219-3.

emân أَمَان Ar. (emn* أَمِنَ Ar. **den*) *selâm vezninde*, maşdardur, korkusuz, âsûde olmak ma'nâsınadır. OK. 3- 593, **emân** أَمَان Ar. *hemzenin fethiyle*, emîn olmak. VK. 2-485.

emâne-t* أَمَانَةٌ (emn* أَمِنَ Ar. **den*) Ar. *hemzenin fethi ve mîmin tahfîfiyle*, emîn olmak. VK. 2-485.

emmāre اماره Ar. (emr* امر Ar. *امر* den) *bîl-feth ve teşdîdül-mîm*, "âmir" in mübâlagasıdır, mübâlağa ile emr edici demek olur; ve dahı emmāre, şıfat-ı mü'enneş olup mâ'ile ma'nâsına gelir, meşelâ nefs-i emmāre derler, neye gerekse meyl etdiği için. AK.

48, **emmāre** اماره Ar. şş. ["emr" den s.müb. müzekkeri kullanılmaz.] ziyâdesiyle emr edici, mücbir: nefs-i emmāre = insana seyyi'âtı emr eden nefs ve şehveti. KT. 162,

emmāre اماره Ar. insânı a-mâl-ı şehvâniyye ve ef'âl-i seyy'e icrâsına cebr ve emr eden, edici, irâde-i nefsânîyye: nefs-i emmāre, [aql ve rûhun nefs-i emmāreye mağlûb ve dâ'i olduğu şehvâta ma'il ve meşgûf oldukları hasebiyle... —

Müverrih 'Aşım.]; KO. 1-174, **emmāre** اماره Ar. lezzet-i hissiyyeye ve tolayısıyla seyyi'eye şiddetle emr ve sevķ edici, eden: nefs-i emmāre. mü'ennes-i semâ'iler; Türkçede müzekker hükümünde iseler de "nefs" kelimesi müsteşnâ olarak emmāre, levvâme, muṭma'inne, mülhime, râdiye, marḍiye şıfatlarına karşı mü'ennesliğini muhâfaẓa eder. Bunların gayrı şıfatlarda ise yine müzekker hükümünde tutulur: naḳs-i nefis, nefs-i ḥabîş. LC. 140, **emmāre** اماره Ar. zevķ ve lezzet-i hissiyyeye meyyâl olanlar. Terc. 1-109.

emn* امن Ar. *امن* *hemzenin fethi ve mîmin sükûnuyla*, ve âmin امن Ar *şâhib vezninde* isimlerdir, korkusuzluğa denür ki derûnda ḥavfdan eşer olmayup sâkin ve âsûde olmasından ibâretdür. Şâhib vezninde âmin, kâhil ve ḥârik gibi isimdür yâḥud

mübâlagadur. OK. 3-593, **emn** امن Ar. (emānet* امن* Ar. *hemzenin fethi ve mîmin tahfîfiyle*, emîn olmak. VK. 2-485.) *hemzenin fethi ve mîmin sükûnuyla*, emîn olmak ki ḥavfin muḳâbilidür; ve emn, bir kimseye bir nesneyi inanmaga dahı derler. VK. 2-485,

âmin امن Ar. hemzenin meddi ve mîmin kesriyle, emîn kimesne. VK. 2-485.

emr* امر Ar. *امر* *hemzenin fethi ve mîmin sükûnuyla*, ve imār امار Ar. *kitâb vezninde*, ve

âmire-t امرة Ar. *âfiye-t vezninde*, buyurmak ma'nâsınadır ki nehy muḳâbilidir.

*Mü'ellifin Başâ'ir'de beyânına göre emr, vech-i mezkûr üzere maşdar olur ve ism-i maşdar olur ki Fâriside "fermân" ve Türkide "buyruk" ve "buyruldi" ta'bîr

olunur. Cem'i evâmir اوامر gelir ve cem-i mezkûr hilâf-ı muṭṭaride olmağıla ba'zılar bu gûne taşḫîḥ eylediler ki emr, fi'l-ḥaḳîḳa me'mûrun bih olmağıla

mef'ûl fâ'ile tahvîl olundu. Nite ki عيشة راضية و امر مأروف و امرعارف derler. Ba'dehû kıyâs üzere fâ'il fevâ'il üzere cem'ilendi; ve 'inde'l-ba'z hâl ve şân ma'nâsına olan

emrden fark için evâmir اوامر üzere cem'ilendi. Zîrâ emr-i mezkûrun cem'i umûr

dur. Hâl ve şân ve ḥâdisa ma'nâsına olan emr ef'âl ve aḳvâle 'âmm ve şâmindür; ve Mışbâḥ'ın beyânına göre buyurmak ma'nâsına olan emrin emr-i

ḥâzırından hemze ḥazf olunup مره بكذا denür, nite ki كل ve خذ kelimeleri dahı böylecedür ve eger ḥarf-i aṭfla mezkûr olursa hemze redd olunup ve امر بكذا

denür, lâkin كل ve خذ kelimelerinde hem-ân tahfifledür ki hemze redd olunmaz intihâ; ve emr, ḥâdisa ma'nâsına istimâl olunur ki emr ve fermânın lâzimesidür,

bunun cem'i umûr امور gelir. *Şâriḥ der ki hâl ve şân ma'nâsı dahı bundandır; ve vâlî olmak ma'nâsına gelir. *Şâriḥ der ki mü'ellif bunda iḳtişâr eylemişdür, zîrâ

bâb-ı evvel ve râbi'nin maşdarları emr امر dür ve bâb-ı ḥâmisin maşdarı emāre اماره

dür, hemzenin fethiyle; imre امره ve imâre اماره hemzelerin kesriyle, andan isimlerdür, intihâ. OK. 1-751, **emr*** امر Ar. *امر* hemzenin fethi ve mîmin sükûnuyla, "umûr امور" un müfredidür, hâl ma'nâsına; ve emr, buyurmak ma'nâsına da gelür. VK. 1-327, **emr** امر Ar. *bi'l-feth*, buyruk cem'i evâmir اوامر gelür. AK. 48, **emr** امر Ar. buyruk, fermân; ve nesne, şey, çiz ve madde, huşûş, maşlahat. Terc. 1-112.

en آن Ar. maşdariyye ve müfessire [*müfessire* مُفَسِّرٌ Ar. *tefsîr edici, muğlak ve mübhem kelâmı şerh ve beyân ve izâh edici olan, heveydâ günende. Terc. 2-275.*] ve zâ'ide ve muhaffefe isimleriyle dört dürlüdür. 1. "(an) -i maşdariyye" medhûlü olan fi'ili maşdar ma'nâsında kılar ve fi'il, muzâri' ise anı naşb eder: من قبل أن = من قبل قدرتكم: ألا التَّكْذِبُ ، من قبل أن = من قبل أن تقدروا 2. "(an) -i müfessire" yâhud "tefsîriyye" ma'nâ-yı kavli mutazammın olan bir cümle-i fi'iliyyeden sonra bulunup "deyü" ile tecüme olunandır : ونادينه أن ياإبراهيم = Biz ona yâ İbrâhîm diye nidâ etdik. 3. "(an) -i zâ'ide" vaqtâ ki ma'nâsına olan (لما) nin ve ba'd kelimesinin pîşinde bulunur: ولما أن جاء = müjdeci geldiginde, بعد أن كان كذا = iş şöyle olduğdan sonra. 4. "(an) -i muhaffefe" nevâsihden olan enne (ان) nin muhaffefidir. Müş. 80.

enk انك Far. (hemze-i meftûha) *reng vezninde*, şu yoluna döşeyecek künk [*künk* كُنْكَ T. (künek, gönek) *sbst. şu yolu, conduit* [[*conduit*, s. m. kanal, yol, künk, t. — *mecrâ*, pl. a. *mecârî*. EFTL-1. 319.], *égout* [[*égout*, s. m. kârîz, p.; süprüntülük. EFTL-1. 574.]]. Zen. 779.] ma'nâsınadır. "Arabîde kana-t قنات [*şu yolu Arabîsi "kanâh قنات" dır cem'i kanavât قناتات gelür. Fârisîsi "bârgîn باریجین" künk ile akan şu yoluna ıtlâk olunur "kârîz کاریز" ML. 147.*] derler; ve Hindistân'da bir vilâyet adıdır. BK-2. 81, **enk** انك Far. şu yoluna döşeyecek künk ma'nâsınadır. "Arabîde kana-t قنات derler; ve Hindistân'da bir vilâyet adıdır. LBK. 36.

enne أنَّ Ar. nevâsihdendir ve edât-ı tahkîk olan sâlifü'l-beyân (أن) nin fer'idir. Tercümede (ki) kuvvetini alır. Müş. 80.

epsem أَسَمَ T. sessiz, ses çıkarmayan, susan. YTS. 83.

ergen أَرْكَنَ T. bekâr, evli olmayan. YTS. 84.

erinmek ارينمك und ارينك T. vb. refl. u. pass. se dissoudre [*se dissoudre*, v. a., *erimek*. EFTL. 1-526.], *être* [*être*, s. m. vücd, hâl, kevn, varlık, var, kâ'in, pl. a. kâ'inât mevcûd, pl. mevcûdât... EFTL. 662, *être*, v. s. olmak, mevcûd, derkâr olmak, turmak. EFTL. 662.] fondu [*fond*, s. m. dip, diplik. t. ka'r, pl. a. ku'ûr, — *Le fond de l'eau*, şuyun dibi... EFTL. 744.]. Zen. 32. **erinmek** ارينمك T. lâzım — eridilmiş gibi gevşemek, üşenmek, durduğu yerde gerinüp esnemek. TL. 1-219, **erinmek** ارينمك T. lâzım — erimiş gibi olmak, erinmek, üşenmek. TL. 1-220, eriyip dibi görünmek, tükenmek, çok az kalmak, kurumak. bitmek.

erzen أَرْزَنَ Far. taru tohumu, zürre. Terc. 1-10, **erzen** أَرْزَنَ Far. Sbst. tarı tohumu. Zen. 27.

esfel أَسْفَلَ Ar. (süfla سفلا *den) ziyâde sefil ve ziyâde alçak olan, kemter. Terc. 1-53, **esfel** أَسْفَلَ Ar. ş. daha aşağı ve alçak olan, *esfel-i sâfilin = cehennem. YTL. 41, **esfel** أَسْفَلَ Ar. daha pek sefil, pek aşağı, çok bayağı: esfel-i nâs § aşağı taraf, ma'ad: semt-i

- esfel. esfel-i sâfilîn = cehennem. KO. 1-106, **esfel** أَسْفَل ş. Ar. s. süflâ سفلى c. esâfil اسافل ("sâfil سافل" den s.taf.) daha veyâ pek dîn ve alçak olan: esfel-i nâs. // esfel-i sâfilîn = cehennem. KT. 109.
- esirmek** أَسْرَمْتُ T. 1. sarhoş olmak, 'aqlını yitirmek, delirmek, kendinden geçmek. 2. azgınlâşmak, sertleşmek, çok kızmak. YTS. 85.
- eslemek** أَسْلَمْتُ T. dinlemek, kabûl etmek, baş eğmek. YTS. 85.
- eslememek** أَسْلَمْتُ T. 1. dinlememek, aldırış etmemek, kulak aşmamak. 2. hâtırlamamak. 3. çekinmemek. YTS. 85.
- esrük** أَسْرُكْتُ T. 1. sarhoş. 2. meczûp, deli. 3. kızgın, öfkeli. YTS. 86.
- eşkâ'** أَشْقَى Ar. (şekâ' شقاء Ar. *vâvî*); dahâ, pek şakî. "nâdiren kullanılır." KO. 1-114, **eşkâ'** أَشْقَى Ar. daha, pek, en şakî. LC. 93.
- eşmek** أَشَمْتُ T. 1. hızlı yürümek, atla hızlı hızlı gitmek. 2. (atı) hızlı yürütmek, koşturmak. *eşüp yortmak*, gezip dolaşmak, yürüyüp koşmak. YTS. 86.
- e-üzü bi'llâhi mine's-seytâni'r-racîm** أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ Ar. Bilgil ki Qur'ân'dan degüldür lâkin Qur'ân'a bunun ile başlamak sünne'tdür. Ba'zılar katında vâcibdür. Ba'zılar katında ma'nîsi "Sığınuram ben Tanrıya seytândan kim la'net taşı-y-la atılmışdur" demek olur. CE. 3, **e-üzü bi'llâhi mine's-seytâni'r-racîmi** أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ Ar. Kovulmuş seytandan Allah'a sığınırım. Kur'ân okumaya başlarken demek gerekir. KKT. 1-70.
- evb*** أَوْبَ Ar. *أَوْبَ* *hemzenin fethi ve vâvın sükûnuyla*; ve iyâb, iyyâb أَيَاب Ar. *hemzenin kesri ve yâvın tahfîfiyle, ve teşdidiyle lügatdür*; ve evbe-t أَوْبَةٌ Ar. *hemzenin fethiyle*; ve îbe-t أَيْبَةٌ Ar. *vâvı yâya kalb ile, gerü dönmek, rücû' ma'nâsınadır*; ve evb, buluda denür, sehâb gibi; ve yele denür. rîh رِيح Ar. *yel, rûzigâr, bâd. Terc. 1-450.* ma'nâsına; ve sür'at ma'nâsınadır; ve tavar yürürken ellerini ve ayaklarını çâbuk döndürmek ya'nî çâbuk almak ma'nâsınadır; ve kaşd ve 'azm eylemek ma'nâsınadır; ve 'âdet ma'nâsınadır; ve togruluk istikâmet ma'nâsınadır; ve bâl arısına denür nahl نَحْل Ar. *bir kimsenin söylediği sözü âhar bir kimseye 'azv [[azv عَزْر Ar. nisbet etmek, fülâna mensûbdur deyü hükm etmek, isnâd etmek, nisbet kerdin. Terc. 2. 66]] ve isnâd etmek; ve i'tâ etmek, vermek, bahşîden; ve bâl arısı, zembûr. Terc. 2-429.* ma'nâsına; ve yola denür tarîk ma'nâsına; ve cihet ve semt ma'nâsınadır; ve gece içre şuya gelmege denür; ve evb, âyib أَيْب lafzından cem' olur, şaḥb ve şâḥib [شَاهِب Ar. *hem-şohbet olan kimesne. VK. 1-78, şaḥb صَحْب Ar. cem'i; mişl-i râkib ve rakb. VK. 1-78.*] gibi râci' ma'nâsına; ve evb, kezâlik maşdar olur ib'âd إِبْعَاد Ar. *uzağa sürmek, uzağa komak, dūr kerdin. Terc. 1-5.* eylemek ma'nâsına... OK. 1-75-1,2,3,4, **evb*** أَوْبَ Ar. *أَوْبَ* *hemzenin fethi ve vâvın sükûnuyla*; mekân ve nâhiye ma'nâsınadır; ve maşdardur, rücû' ma'nâsına; ve gece ile gelmek ma'nâsına; ve bâl arısına daḥî derler, naḥl نَحْل Ar. *bir kimsenin söylediği sözü âhar bir kimseye 'azv [[azv عَزْر Ar. nisbet etmek, fülâna mensûbdur deyü hükm etmek, isnâd etmek, nisbet kerdin. Terc. 2. 66]] ve isnâd etmek; ve i'tâ etmek, vermek, bahşîden; ve bâl arısı, zembûr. Terc. 2-429.* ma'nâsına, bir günde mekânına çok rücû' etdüğinden ötürü. VK. 1-39-1, evbe-t أَوْبَةٌ Ar. *hemzenin*

fethi ve vâvın sükûnuyla, ve iyâb, ايب Ar. *hemzenin kesriyle, maşdarlar ki kezâlik rücûc ma'nâsına. VK. 1-39-2,3, îbe-t ايبة* Ar. rücûc. Aşlında evbe-t اوبه idi; vâvı yâya kalb edüp îbe-t ايبة demişlerdür. ve evb, seyr hâlinde eli ayağı sür'atle deprenmege derler. VK. 1-39-4, **evb** اوب Ar. *bi'l-feth* rücûc etmek. AK. 56, evbe-t اوبه Ar. rücûc etmek ve geri çekmek. AK. 56, iyâb, ايب Ar. *bi'l-kesr*, gerü çekilmek ve rücûc etmek. AK. 59, eybe-t ايبة Ar. rücûc etmek; ve gurûb etmek. AK. 59, iyâb, ايب Ar. gerü dönmek, ru gerdân, 'avdet etmek. Terc. 1-136

evl* اول Ar. *اول* *havl [havl حول Ar. sene, yıl, sâl; ve bir halden başka bir hâle dönmek; ve bir nesnenin çevre ve peyrâmeni [[peyrâmen پَيْرَامَن Far. çevre, etrâf, havâlî, kenâr. oHa. 1-138.]]*

ve kuvvet ve kudret. Terc. 1-379.] vezninde; ve me'âl مائل Ar. me'âd [me'âd مَعَاد Ar. âdemin ve sâ'ir hayvânın dâ'imâ 'avdet ve ric'at etdiği mahall-i hânesi yâhud in ve mağarası gibi; ve gerü dönmek, 'avdet ve ric'at etmek; ve ahret; ve Mekke-i mükerreme ve Medîne-i münevvere; ve cennet-i 'alâ ; ve hacc-ı şerîf. (yevmü'l-me'âd يَوْمُ الْمَعَاد kıyâmet günü ve insânın vefât ettiği gün. Terc. 2-360.) vezninde; rücûc eylemek ma'nâsınadır; ve bir nesneden geriye dönmek ma'nâsınadır; ve evl اول ve iyâl ايال Ar. kitâb vezninde, bir nesne pek koyulanup gâliz olmak ma'nâsınadır; ve evl bu ma'nâda müte'addî olur; ve evl اول ve iyâl ايال ve اياه Ar. kitâb ve kitâbe vezinlerinde, vâli olup hükûmet eylemek ma'nâsınadır; ve devâb [devâbb دَوَابّ Ar. sbst. pl. v. dâbbe دَابَّة [[dâbbe-t دابة Ar. her nesnedür ki yerde yürür ve lâkin istismâli binilen nesneye mahşûs olmağa şöhet bulmuşdur, dabbetü'l-arz دابة الارض Ar. hayvânât dan bir nesnedir ki eşrât-i [[[eşrât اَشْرَاط Ar. şartlar, nişânlar, 'alâmetler. Terc. 1-59.]]] sâ'atdendür. Bazılar dabbetü'l-arz, ağaç yiyen kurda derler dedi. Bazılar ak karıncaya derler dedi. VK. 1- 57.]] Zen. 436, devâbb دَوَابّ Ar. "dâbbe دابة" nin cem'i. Üzerine binilecek hayvânlar demektir. KO. 3-377, devvâb دَوَابّ Ar. binilecek hayvanlar, sûtürân. Terc. 1-413, devvâb دَوَابّ Ar. dâbbeler, hayvânlar, yenilecek hayvânlar. bHa. 1-165, devâbb دَوَابّ Ar. hayvânlar, binek hayvânları, "dâbbe" nin cem'idir. LC. 495.] ve mevâşîyi [mevâşî مَوَاشِي Ar. koyun ve sığır ve keçi ve deve mişillü beslenür olan hayvânât, sûtürân. Terc. 2-412.] hüsni tekayyüd ve timâr ile ıslâh eylemek ma'nâsınadır; ve kurtulmak ma'nâsınadır ki ve'l و ل, lafzında lûgatdûr; ve tavar zebûnlayup [zebûn زَبُون Far. kuvvetsiz, nâ-tüvân olan, za'îf; ve bed, fenâ, işe yaramaz olan şehîf olan [[shêf سَهِيْف Ar. 'akılsız, 'aklı az olan ve pek yufka ve seyrek tutulmuş olan ve saçma ve me'âlsiz ve dîpsiz olan. oHa. 1-388.]] ve 'âciz ve mağlûb olan Terc. 1-416.] arıklamak ma'nâsınadır.

OK. 3-135, **evl** اول Ar. *اول* Ar. *hemzenin fethi ve vâvın sükûnuyla; ve iyâl ايال Ar. hemzenin kesriyle, bunların ikisi dahı hûb hükm etmek [hûb حُوب Far. güzel ve hoş ve nîgû ma'nâsınadır; ve metîn ve muhkem ve üstüvâr [[üstüvâr اُسْتَوَار Far. muhkem ve metîn; mustemed ve emîn olan; inanmak, berâber olmak, tamâm olmak. Terc. 1-17.]] ma'nâsına gelür. BK-2. 256.] ma'nâsınadır; ve mâli ıslâh etmek ma'nâsına da gelür; ve evl, rücûc ma'nâsına da gelür; ve 'asel ve kastrân mişüllü koyu olmağa da derler. VK. 2-249.*

evvâb اواب Ar. (evb* اوب Ar. *اوب* den) *hemzenin fethi ve vâvın teşdîdiyle, tâ'ib olan kimesne.*

VK. 1-39-6, **evvâb** اواب Ar. rücûc edici. AK. 56, Evvâbîn namâzı = Celvetiyye tarîkatî mensûbları tarafından beş vakit dışında kılınan nâfile namâzı. Akşâm

namâzından sonra kılınan bu nâfile namâzı altı rek'attir. OTAL. 291.

fâsık فاسق Ar. (fısk *فنس * dan) tarîk-i Hak'dan hâric olan âdeme denir; gerek aslı ve gerek ârizî olsun. OK. 3-42, fâsık فاسق Ar. tarîk-i Hak'dan hâric olan âdem, gümrâh. Terc. 2-112.

fe ف Ar. edât-ı ta'kîb ve harf-i 'atfdur, ve dâ'imâ meftûhdur: = اِحْتَسَيْنَا الْمَرْقَ فَكَلْنَا الشَّوَاءَ = Çorbayı içtik müte'akıben kebâbı yedik. ثم قمنا فصلينا = Ba'dehû kalkup namâz kıldık. Beyân ve tafsîl edâtı dahı olur: فراغ الى اهله فجاء بعجل سمين فقرره اليهم = Hem-ân hânesine bir semiz buzağı getürdi ve anlara takdîm eyledi. و انى مرسله اليهم بهدية فناظرة. اخرج منها فانك - ف - dir: "فـاء تعليلية" Ma-ba'dı mâ-ğabline 'illet olan 1. الفـاء 1. "fâ'-i ta'lîliyye" 2. "fâ'-i cevâbiyye" Şarta cezâ veyâ delîl-i cezâ vâki' olan cümlelerin evvelinde ve (اما) lafzıyla ve şart ma'nâsını mutazammın olan bir şeyle başlayan mübtedânın haberinden ziyâde edilen - ف - dir: قل ان كنتم تحبون الله فاتبعوني. ان يسرق فقد سرق الآية. قال ليهلول من لا يعرفه: اغريب انت؟ قال: أما عن العقل فنعم و أما عن البلد فلا. وفي الحديث: من اطاعني فقد اطاع الله ما ننسخ: Cümle-i şartiyyenin cezâsı nefsi muzâri' olursa fâsızdır: فـاء سببيه "fâ'-i sebebiyye" 3. "fâ'-i sebebîyye" 3. من آية او ننسها نأت بخير منها. - ف - dir: Dögdüğü = ضربه فهرب = Kogdu da agladı; ya'nî kogdugu için agladı. - ف - dir: işte ve artık gibi bir ma'nâ ifâde eden 4. "fâ'-i faşîha" فـاء فصيحاً 4. "fâ'-i faşîha" 4. Müş. 98. اكل الجيفة فكرهته. متترع من قوله تعالى: اياكم ان يأكل لحم اخيه ميتا فكرهتموه.

fecr* فجر Ar. zecr [zecer زجر Ar. men' etmek, nehy etmek, yapıdırmamak, komamak; ve âvâz ile korkudup kıvırmak; ve kuşlar âvâzından yâhud vahşî hayvân yürümesinden kehânet edüp gâ'ibden haber almak. oHa. 1-360.] vezninde, zav'ü's-şabâh [zav' ve zû' Ar. zâdın fethi ve zammıyla, aydınlık ve nûr ve ruşenâyî [ruşenâyî رُشَنَائِي Far. vâv-ı meçhûlle, aydınlık ki karanlık mukâbilidür... BK. 2-308]] ma'nâsına. OK. 1-35.] ya'nî şabâh yerinin ruşenliğine denür ki sevâd-ı leylin âhîrinde şemşin ufq-ı maşriqda zâhir olan humretinden 'ibâretdür, "şafağ" ta'bir olunur, ve fecr, ikidür: Biri fecr-i kâzibdür ki şekl-i müste'îl üzere zuhûr eder, zenebü's-sirhân ذَنَبُ السَّرْحَانِ [zeneb Ar. kuyruk, dümbâle; ve uç, nihâyet. Ha. 1-305, sirhân سرحان Ar. kurd denilen yırtıcı. ذَنَبُ السَّرْحَانِ kurd kuyruğı ki fecr-i kâzibe tesmiye olunmuşdur. oHa. 1-391.] dedikleri budur; ve biri andan sonra zuhûr eder ki âfâka münteşir olur. Ol vaktde şâ'ime-i ekl ü şurb harâm olur ve ana fecr-i şâdık derler. *Mü'ellifin Başâ'ir'de beyânına göre bu tesmiye bi'l-maşdardur ve bi-ma'nâ-yı fâ'ildür. Geceyi fecr ya'nî şakq eylediği-yi için tesmiye olundu. OK. 2-63-1, fecr فجر Ar. zecr vezninde, şu akıtmak ma'nâsınadır; aşıl fecr, bir nesneyi şakq-ı vâsi' ile şakq [şakq شَقَّ Ar. yarmak, ayırmak, bölmek; ve yarıq, çatlak, açıklık Ha. 1-404.] eylemek ma'nâsına mevzû'dur. OK. 2-64, fecr* فجر Ar. fânın fethi ve cîmin sükûnuyla, şu akıtmak; ve fecr, gecenin âhîrinde şol beyazlıkdur ki gecenin evvelinde olan şafağa mukâbildür. VK. 1-438-1, fecr فجر Ar. meyl etmek ve Hak'dan 'udûl etmek; ve sögmek, şetm [şetm شَتَم Ar. sögmek, sögüp şaymak ve âzârlamak. Ha. 1-395.] gibi; ve bühtân etmek, ve yalan söylemek; ve şabâh zulmeti açılup ruşen olmak; ve şu akup cereyân etmek ve karışmak; ve

kerem ma'nâsına da gelür. AK. 442.

fecr فجر Ar. (fecn* فجر* Ar. *فجر* den) ve fücûr فجر Ar. *ku'ûd vezninde*, me'âşî ve âşâma dürüşmek ma'nâsınadır ki tarîk-i Hakkı şakḳ [şakḳ فتن Ar. *yarmak, ayırmak, bölmek; ve yarıḳ, çatlak, açıklık Ha. 1-404.*] eylemek olur; ve zinâ eylemek ma'nâsınadır; ve fücûr, fışḳ [fışḳ فتن Hudây-i müte'âlin emrini terk eylemekle 'isyân edip tarîk-i Hak'dan hürûc eylemek yâhud zinâ ve fücûr eylemek ma'nâsına; ve doğru yoldan sapmak ma'nâsına; ve taze hurmâ kabuğundan pörtleyip çıkmak ma'nâsınadır. OK. 3-42, فتن Hak Ta'âlânın emrini terk edüp 'isyân ve günâh etmek. Ha. 2-88.] eylemek ma'nâsınadır; ve fecr ve fücûr, yalan söylemek ma'nâsınadır; ve bir âdemi tekzîb eylemek ma'nâsınadır; ve 'isyân ve muhâlefet eylemek ma'nâsınadır; ve hasta şaḡalmak ma'nâsınadır; ve za'îf olmak ma'nâsınadır; ve bir madde fâsîd ve tebâh olmak ma'nâsınadır; ve fücûrun râkibun ركب bindigi egerden bir tarafa kaymak ma'nâsınadır; ve Hakk'dan 'udûl eylemek ma'nâsınadır. OK. 2-64, fücûr فجر Ar. *zammeteynle*, fışḳ etmek; ve kızḳ etmek ma'nâsına da gelür ve bunun aslı "meyl" dendür; ve fâcîr-i mâ'il ma'nâsınadır. VK. 1-438, fücûr فجر Ar. *bi'z-zamm*, Hakk'dan rücû' etmek; ve yalan söylemek. AK. 442.

fenâ* فنا Ar. *فناء* *yâ'î* senâ [senâ سناء Ar. *aydınlık, parıldı, tâbiş ve revnak; ve bir müşhil nebâtür ki sinâmekî dahı tesmiye olunur; ve yükselmek, rif'at kesb etmek. Terc. 1-492.*] vezninde, bir nesne yok olmak ma'nâsınadır. *Şâriḥ der ki "adem" ile tefsîri tefsîrül-bi'l-e'amdur. Zîrâ fenâ', beḳâ' muḳâbilidür; ve fenâ', pek ḳocalmak ma'nâsına müsta'meldür. OK. 3-899, fenâ* فنا Ar. *فناء* fânın fethi ve elifin meddiyle, bir nesne dükenmek. VK. 2-704, fenâ' فنا Ar. *bi'l-feth ve'l-med*, zevâl; ve şol ağaç ki keşîretül-agşân [agşân أغصان Ar. *şâḥḥâ; ağaç dalları. Terc. 1-84.*] ola. AK. 459, fenâ' فنا Ar. *yok olmak, zevâl bulmak, nîst şuden. Terc. 2-136.*

ferc* فرج Ar. *فرج* fânın fethi ve rânın sükûnuyla, bir kimsenin gam ve guşşasını keşf [keşf كشف Ar. *gizlû olanı açmak ve meḥûl olan nesneyi meydâna koymak, âşikâr kermen; ve ber-vech-i tahmîn bir nesnenin inşâsına lâzım olan maşâriḳi hisâb etmek; ve evliyâdan olan zevât bi-izni'llâh Ta'âlâ haber verdiği huşûş. Terc. 2-189.*] ve izâle eylemek ma'nâsınadır. Bu mâdde feth ve tefriḳ ma'nâsına mevzû' olmakla ma'nâ-yı mezbûr mecâz olur; ve ferc, insânın 'avret yerine itlâḳ olunur. *Mü'ellifin Başâ'ir'de beyânına göre ferc, pâçanın aralığına denüp ba'dehû ḳabl ve dübre itlâḳ olunmuşdur, mâbeynü'l-ricleyn oldukları için; hattâ keşret-i isti'mâlle ma'nâ-yı mevzû' meşâbesinde olmuşdur; ve Mısbâḥ'ın beyânına göre infirâc ve infitâḥları bâ'îş-i tesmiyedür, ve giderek hâtûnun ḳablinde aḡleb olmuşdur, yarık münâsebeti ana pek mülâyimdür; ve ferc, derbend [derbend دربند Far. *taḡda ve tepelerde zahmetle geçilen yer; ve ser-ḥadlerde sınır vaz' olunan maḡal, saḡr [[saḡr ستر Ar. derbend, boḡaz ve dârü'l-ḡarb, ser-ḡaddî, düşman aḡzı, merz. Terc. 1-304.]]]; ve kilîd ve miftâhsız ḳapu bağlanan nesne, miḡlâḳ; ve ḳal'a, hisâr ve giriz-gâh-ı boḡaz; ve teḳayyüd-i aḡvâl-i nefis etmek, mübtelâ, "Kendü ḳaydında olur" demek, "derbend-i ḡod mî-şevad" demektir; ve ḳaraḡol-ḡâne Terc. 1-338.] ta'bîr olunan gedige ve her ḡavf u ḡatar maḡalline itlâḳ olunur, ve bu ma'nâ müste'ârdur. *Şâriḥin beyânına göre ata taḡşîşin vechi ma'lûm degildür; ve ferc, Muşul eyâletinde bir ḳazâ adıdır; ve اوضاع-nâm maḡal yanında bir tarîḳin ismidür. OK. 1-429, ferc فرج Ar. (ferec* فرج Ar. *فرج fethateynle, ḡamdan ḡalâş bulmak ma'nâsına. VK. 1-181-1.) fânın fethi ve rânın*

sükûnuyla, ud yeri olan ‘uzv-ı ‘avret ma’nâsına; ve ferc, gedige ve havf mahalline dağı derler; ve ferc, teferrüc ve inkişâf ma’nâsına da gelür; ve atın iki ayağı arasına da ferc derler. VK. 1-181-4, **ferc** فَرْج Ar. *bîl-feth ve’s-sükûn*, ud yeri, ‘avret-i ğalîza ma’nâsına ricâlden ve nisvândan; ammâ ‘avâm, ekşer nisvânda isti’mâl ederler; ve dağı korku yeri mevzi-i muhâfa gibi; ve yarığ, her neden olursa.

Cem’i fûrûc فروج gelür. AK. 445, **ferc** فَرْج Ar. nisvânın ‘avret yeri; ve erkeğin dağı ‘avret yeri, küs; ve iki nesnenin beyninde olan açıklık. Terc. 2-121.

fısk* فِسْق Ar. *فسق * *fânın kesriyle*, ve füsûk فسوق Ar. *ku’ud vezninde*, Hudây-i müte’âlin emrini terk eylemekle ‘isyân edip tarik-i Hak’dan hürûc eylemek yâhud zinâ ve fücûr eylemek ma’nâsınadır; ve doğru yoldan sapmak ma’nâsına; ve taze hurmâ kabuğundan pörtleyip çıkmak ma’nâsınadır. OK. 3-42, **fısk*** فِسْق Ar. (füsûk* Ar. *فسق * zammeteyle, taşra çıkmak, Hudây-ı Ta’âlânın emrinden taşra çıkmak ma’nâsına da gelür. VK. 2- 202.) *fânın kesri ve sînin sükûnuyla*, bi-ma’nâhu... ya’nî Hudây-ı Ta’âlânın emrinden taşra çıkmak, emre itâ’atden çıkmak ma’nâsınadır; nite kim ta’âmdan tuhame [tuḥame تحمة Ar. *bî’z-zam ve fethîl-hâ*, çok yemekden beden şakîl olmak, cem’i feth-i hâ ile, tuḥamât تحمات ve tuḥam تخم gelür. AK. 1-92. toḥame تحمة Ar. vulg. toḥma sbst. mi’de tolgunluğu, imtilâ. Zen. 296, toḥme تحمة Ar. imtilâ, mi’de tolgunluğu, nâ-gür. Terc. 1-190.] olmak, ta’âmın eklinden tuhame olmak ma’nâsınadır; ve ḥurmanın raṭbi [raṭb رطب Ar. yaş, tâze, yeşil. Zen. 465, raṭb رطب Ar. yeşil, tâze, yaş olan, ter. Terc. 1-438.] kışrından [kışr نشر Ar. *bîl-kesr*, deri ve her nesnenin kabı, cem’i kuşûr نشر gelür. AK. 1-481, kışr نشر Ar. vulg. kaşr u. kışret sbst. kabuk, pl. kuşûr. Zen. 701], çıkmak ma’nâsına da gelür. VK. 2-202, **fısk*** فِسْق Hak Ta’âlânın emrini terk edüp ‘isyân ve günâh etmek. Ha. 2-88.

fıṭna-t* فِطْنَة Ar. *فطن * *fânın kesriyle*, hızk [hızk حذق Ar. *ve’l-hızāk* حذاق Ar. *bîl-kesr-i fihimâ*, zîreklik, mahâret gibi. AK. 161.] ma’nâsınadır ki murâd zihnin ta’alluk eylediği nesneyi idrâk ḥuşûşunda cevdet-i isti’dâddur. [cevdet-t جوده Ar. *at yörigen olmak*; ve bir nesne eyü olmak; ve cömerd olmak; ve şuşuz olmak. AK. 152, cevdet-t جوده Ar. *eyü olmak*; işini, hîdmetini eyü görmek, nîk şuden. Terc. 334.] Ya’nî zihni pâk ve tîz olmağıla her ne şey’e teveccüh ve mübâseret eylese cibilli ve ḥulqı anı fehm ve idrâk eylemek vechiyle olan uzluk ve hızk ve mahâretdür, tecrîbe ve tekrâr vechiyle hızk ve fehm degildür. Pes ğabâvet muḳâbili olur. OK-3. 683-1, **fıṭna-t*** فِطْنَة Ar. * *fânın kesri ve tâ-yı muhmelenin sükûnuyla*, fehm ma’nâsınadır. VK-2. 541-1, **fıṭna-t** فِطْنَة Ar. *bîl-kesr*, ve feṭâne-t فطانة Ar. ve feṭâniye-t فطانية Ar. *bîl-feth fihimâ*, zîreklik ve idrâk kavî olmak. AK. 455, **fıṭna-t** فِطْنَة Ar. *zihin açıklığı ve sür’at-i idrâk*, zeyrekî. Terc. 2-129, **fıṭna-t** فِطْنَة Ar. pl. fiṭan فطن cleverness [cleverness (kle’vîrnes), sub. ‘aḳıl, zekâ, zekâvet, isti’dâd. 2. hüner, ma’rifet, ma’lûmât. 3. hüner, ma’rifet, şan’at. 3. el yakışıklığı, el câbüklüğü, ter-destî, çerb-destî. KLM. 142.] astuteness [astuteness (istut’nes), ‘aḳl, fehm, dirâyet, firâset, kiyâset. KLM. 48.], sagacity [sagacity (sığâs’iti), sub. 1. firâset. 2. his, hassâslik. KLM. 658.] perspicacity [perspicacity (pırspikâs’iti), sub. başîret, feṭânet, kiyâset, firâset, ḥazâkat, cin fikri. KLM. 572.] acumen [acumen (ıkyu’mın), sub. firâset, kiyâset, dirâyet, nûkdedânî, mû-şikâfî [mû-şikâfî مُوشِكَاْفِي Far. mûşikâflik, kıl yarıcılık. Terc. 2-188.]], furḳân, şekâbet. KLM. 6.], intelligence [intelligence (întel’ıcins), sub. 1. ‘aḳıl, zekâ, zekâvet, isti’dâd, firâset, 2. ḥaber. 3. muḥabere. 4. mu’âşeret, ‘alâka, irtibat, münâsebet. 5.

kâ'in-i rûhânî. KLM. 442.J. Wehr. 720.

filûrî فلورى Ar. golden [*golden (gol'din)*, adj. 1. altun, altundan, zerîn. 2. altun gibi şarî. 3. altun gibi 'azîz ve zî-kıymet. KLM. 369.] coin [*coin (koyn')*, sub. 1. pâra, akçe, sikke, meskûkât dânesi. 2. nakd, nükkûd... KLM. 149.], ducat [*ducat (d'k'ut)* Venedik ve Macar ve felemenk altını. KLM. 267.], sequin [*sequin (si'kwîn)*, sub. Macar ve Felemenk ve yıldız ve dînâr ve emşâlî bazı altun meskûkâtın eski ismi ki fi'l-asl Türkînin çıkın lafzından muharref imiş. KLM. 674.] (apperantly [*apperantly (ıper'intli)*, adv. 1. zâhiren , şûretâ. 2. gâlibâ, Allâhu a'lem. KLM. 30.] derived [*derived (dîrayv'd)*, adj. gelür, gelmiş, hâşıl olur; hâşıl olmuş, çıkar, çıkmış. KLM. 228.] from florin). Ste. 938, **flurî** فلورى Ğarb-İtalyanca; florino - isim - üzerinde zambak şekli mahkûk olan Floransa altını. Macar, Venedik flurisi. TL. 3-659.

firifte فِرِيفْتِ Far. aldanmış, aldatılmış olan, mağbûn. bk. *firîfte* Terc. 2-51.

firîfte فِرِيفْتِ Far. aldadılmış: firifte-i dil. bk. *firifte* LC. 713.

firîften فِرِيفْتِن Far. Vb. act. aldamak, aldatmak. Imperat. فِرِيب firîb. Partic. preas. فِرِيبَا firîbâ. u. فِرِيبِنْدِ firîbende. Partic. perf. فِرِيفْتِ firîfte. Zen. 665.

fî sebîlî'llâhî فِى سَبِيلِ اللّٰهِ Ar. Allâh'ın yolunda, Allâh aşkı için. Terc. 1-472.

fiṭan فِطْن Ar. "fiṭna-t"ın çoğulu. bk. *fiṭna-t*.

fûlûrî فُلُورِى Ar. *bağ filûrî*

ğaflet غَفْلَة Ar. (ğufûl* غفول Ar. *غفل* dan) *temre vezninde*, ve ğafel غفل Ar. *fethateynle*, ve ğuflân غفلان Ar. *ğaynın zammıyla*, isimdür, ğâfillik ma'nâsınadır. OK. 3-305, **ğaflet** غَفْلَة Ar. *ğaynın fethi ve fânın sükûnuyla*, ğâfil olmak. VK. 2-330, ğufûl غفول Ar. ve **ğaflet** غَفْلَة Ar. *bî'l-feth fîhimâ*, aldanmak ve terk etmek; ve belürsüz ve idrâksiz olmak. AK. 433, **ğaflet** غَفْلَة Ar. *ķayd ve dikkat ve taḥaffuz etmeyüp işini görmemek, diğķatsizlik etmek, ğâfil şuden*. Terc. 2-104.

ğafır* غَفْر Ar. *غفر* cefr [*cefr* غفر Ar. bî'l-feth, dört aylık keçi oğlağı. Cem'i cîfâr جفار gelür, mü'ennesinde cefre جفره derler; ve daḥı vâsî- örülmedik kuyuya cefr denür. AK. 145.] vezninde, setr eylemek ma'nâsınadır; ve bir nesneyi bir zarf içre važ- ve ihfâ eylemek ma'nâsınadır; ve şakalı bi-tamâ'min boyamak ma'nâsına isti'mâl olunur; ve ğafır غفر ve ğifre غفره Ar. 'aynın kesriyle, ve mağfireت مَغْفِرَة Ar. ve ğufûr غفور Ar. *ķu'ûd vezninde* ve ğufrân غفران Ar. ve ğafîr غَفِير Ar. 'aynın fethiyle, ve ğafîre غَفِيرَة Ar. *hâ ile, Hâzret-i Hâķķ -celle ve 'alâ- 'ibâdın cürm ve günâhını setr ve 'afv eylemek ma'nâsınadır ki "yarlıgamak" ta'bir olunur, ve ğafır, işlâḥ eylemek ma'nâsına müsta'meldür, ve ğafır, ķarna itlâk olunur, baṭn ma'nâsına ve eşvâb pürüzüne [pürüz پُورُز T ķumâş ve bez maķûlesinde olur, 'Arabîsi zî'bir زَبْرِ Fârisîsi pürz پُورُز Terc. 1-125.] denür, zî'bir ma'nâsına, bunda fânın fethiyle de [ğafır غَفْر] lûğatdür; ve tağ keķisinin yavrusuna denür, bunda ğaynın zammıyla [ğufr غفر] ekşerdür. Cem'i aĝfâr اغفار gelür ve ğifere غفره gelür, 'inebe vezninde, ve ğufûr غفور gelür, ğaynın zammıyla; ve ğafır, menâzil-i ķamerden bir menzil adıdır ki üç keķeb-i şaĝiri müştemildür, menzil-i mezbûr Mîzân burcunda ve ķavs-i 'Acemî nîzâmındadır; ve ğafır, ķuvâl tarzında bir zarf isimdür; ve ğafır, keķâlık maşdar olur, ḥastalık 'illeti nüks eylemek ma'nâsına; ve 'aşķın muṭâd olduĝu dert ve endühu 'avdet**

eylemek ma'nâsınadır; ve bir mâlin vefret ve keşreti pâzârı ucuzatmak ma'nâsınadır. OK. 2- 56, **ğafır** غفر Ar. *غَفَرَ* *ğaynın fethiyle ve fânın sükûnuyla*, setr etmek ma'nâsınadır; ve **ğafır**, yarlıgamak ma'nâsına da gelür; ve **ğafır**, metâ'ı zarfa koymağa da derler; bir nesneye mütehammil olmak ma'nâsına da gelür; ve **ğafır**, şol tüylerdür ki 'avretin baldırında ve elinde dağı olur. VK. 1-434, mağfireت مغفرت Ar. *mîmin fethi ve 'aynın sükûnu ve fânın kesriyle*, yarlıgamak. VK. 1-434, gufrân غفران Ar. *ğaynın zammı ve ve fânın sükûnuyla*, **ğafır** ma'nâsına ki setr etmek demek olur. VK. 1-434, **ğafîr** غفير Ar. keşret ma'nâsını te'kid için gelür. VK. 1-434, **ğafîre** غفيرة Ar. *ğaynın fethi ve fânın kesri ve meddiyle*, yarlıgamak tabî'ati. VK. 1-434.

gebr كبر Far. (bâ-yı muvaḥḥadeye muttaşıl kâf-ı Fârisî-i meftûḥa) ... ve sükûn-ı bâ ile, bu ma'naya; ve muğ [muğ مَغ Far. *mecûs ve âteş-perest. LBK. 428.*] ma'nâsınadır ki âteş-perest tâ'îfesine denür, mecûsî ta'bîr ederler; ve zencebîle şebih bir nebât ismidür Türkîde gebre dedikleridür. BK-2. 516, **gebr** كبر Far. bu ma'naya; ve mecûsî; ve gebre dedikleri nebât. LBK. 382, **gebr** كبر Far. âteş-perest olan; mecûsî; zirâ ki kâfirin müşrikine denir muvaḥḥidine tersâ derler. Terc. 2-89.

gegez كَزَر T. kolay. YTS. 91.

germ كرم Far. (kâf-ı Fârisî-i meftûḥa) *nerm vezninde*, beş ma'nâsı var: 1. ısı ve ḥârr ma'nâsınadır. 2. ḥüzn ve endûh ve inkıbâz-ı qalb [inkıbâz انقباض Ar. verâdan [[verâ' رَا; Ar. nesnenin arka tarafı, pes. Terc. 2-448.]] 'amel gelmemek; ve neşâtı olmayan âdeme dağı münkabız denilür. Terc. 1-128.] ma'nâsınadır. 3. maṭlûb-ı keşirden şey'-i qalîle nâ'il olmak ma'nâsınadır. 4. kavş-i kuzah [kavş-i kuzah قَوْسِي قُزَاح Ar. *'alâ'im-i semâ ta'bîr olunan reng reng kemer gibi nesne, rengîn kân. Terc. 2-175, kuzah قُزَاح Ar. şeytânın bir ismi. Terc. 2-158.*] ma'nâsınadır ki elegim şagma derler, yağmurlu günde hevâda zâhir olan elvân-ı dâ'iredür; lâkin bu ma'nâda zamlâ [gürm] muşahḥîhdür. 5. ivme ve şitâb ve ta'cîl ma'nâsınadır. BK-2. 519, **germ** كرم Far. 1. ısı ve ḥârr. 2. ḥüzn ve endûh. 3. maṭlûb-ı keşirden şey'-i qalîle nâ'il olmak 4. kavş-i kuzah [kavş-i kuzah قَوْسِي قُزَاح Ar. *'alâ'im-i semâ ta'bîr olunan reng reng kemer gibi nesne, rengîn kân. Terc. 2-175, kuzah قُزَاح Ar. şeytânın bir ismi. Terc. 2-158.*]; lâkin bu ma'nâda zamlâ [gürm] muşahḥîhdür. 5. ivme ve şitâb ve ta'cîl. LBK. 384, **germ** كرم Far. sıcak, saḥîn [saḥîn سَحِين Ar. *şıcak, kızgın: mâ'-i saḥîn. LC. 572.*] olan, ḥâr; ve tiz-meşreb, çâbuk gâzaba gelür olan; ve gayretlü, ḥamiyyet şâḥibi olan. Terc. 2-103.

gêrû كَرُو T. 1. yine, tekrâr, bir daha, sonra. 2. artık. 3. başka, gayrı. YTS. 92.

girde كَرَد Far. (kâf-ı Fârisî-i maḥsûre) *feth-i dâlla*, altı ma'nâsı var: 1. ma'rûf yufka etmekdür, Türkîde kâf-ı 'Arabî ile "kirde كَرَد" derler. 2. degirmi ve yuvarlak ma'nâsınadır, 'Arabîde müdevver denür. 3. bir şarı parçadur selefde Yehûd tâ'îfesi imtiyâz için omuzlarına dikerler idi. 'Arabîde gubâr [gubâr غُبَار Ar. *ğurâb vezninde, toza denür, turâbdan baḳiyye olduğı için. OK-2. 49, gubâr غُبَار Ar. sbst. toz, toprak, gird. Zen. 645.*] derler. 4. degirmi yaşığa denür, yüz yaşığı ve koltuk yaşığı gibi. 5. cümle ve mecmû' ma'nâsınadır. 6. bakmak ve nigâh ma'nâsınadır. BK-2. 521, **girde** كَرَد Far. ma'rûf yufka etmek. 2. degirmi ve yuvarlak. 3. bir şarı parçadur

(خوابيدم) uyudum demektir; ve (h^vābdīdem خوابيدم) düş gördüm demektir. Bu lafz iki vech üzere dir: Vech-i evvel, vāv telaffuz olunmayup ancak hânın zammesine delâlet için yazılır. Vech-i şânî, vāvın işbâtıyla telaffuz olunur, rü'yâ ma'nâsınadır. Terc. 1-305, **khwāb** خواب Far. sleep [sleep (slip) sub. uyku, nevm, h^vāb. KLM. 690.]; giddiness [giddiness (gid'ines) sub. baş dönmesi, ser-gerdânî. 2. sersemlik, hiffet-mizâc. KLM. 362.]; a dream [dream (drim) rü'yâ, düş., 2. kurundu, hûliyâ, hayâl. KLM. 264.]; nocturnal pollution; pile, plush. Ste. 478, **kh'āb** خواب Far. sub. 1. sleep. 2. dream 3. a seminal effusion during sleep. 4. death. 5. stupor, lethargy. 6. numbness in a limb. 7. the nab of kloth, down. 8. sprouting vegetation on the soil. 9. (mystics) abstinence from natural actions. KML. 868.

hacc* حج Ar. *حج hânın fetih ve cîmin teşdîdiyle, kaçd [kaçd قُضد Ar. rabt-ı kalb ve niyyet etmek; niyyet edilen huşûşun icrâsına teveccüh etmek, âheng kerd. Terc. 2-160, kaçd قُضد Ar. taşavvur, niyyet, 'azm ma'nâsınadır, ekşeriyâ seyyi'âtında kullanılır. § teveccüh etmek; zor ve cebr göstermek. KO. 4-216, kaçd قُضد Ar. 1. niyyet. 2. icrâya teşebbüs, kalkışma. 3. şaldirma. LC. 735.] ve âheng [âheng اَهْنَج Far. mevzûn, şadâlu olan; ve mevzûn olan; ve takşimlû şadâ; ve kaçd ve 'azimet etmiş olan; ve kaçd ve 'azimet irâde etmek; ve şitâb, sür'at, 'acele; ve ruşen; resm, kâ'ide; ve tâbûr, şaff, alay; tâk-i eyvânın egri mahalli, havz, suffa; çekmek. Terc. 1-40.] eylemek ma'nâsınadır; ve bir nesneden ferâgat eylemek ma'nâsınadır; ve bir yerden gelmek ma'nâsınadır; ve mîl ile yarayı yoklamak ma'nâsınadır; ve burhânla gâlib olmak ma'nâsınadır; ve bir kimseye yâ bir mahalle çok tereddüd edüp varup gelmek ma'nâsınadır; ve mebnâ-yı İslâm olan erkân-ı hamseden bir rüknün mâddesi olan nüsük-i mefrûzı [nüsük نُسُك Ar. zât-ı Zül-Celâle kulluk, 'ibâdet, tâ'at. LC. 1044.] edâ için hâşseten Mekke-i Mükerrreme'ye kaçd ve teveccüh eylemek ma'nâsınadır ki kaçd ma'nâsından me'hûzdur yâhud tereddüd ma'nâsından me'hûzdur. OK. 1-381-1, **hacc** حج Ar. kaçd [kaçd قُضد Ar. rabt-ı kalb ve niyyet etmek; niyyet edilen huşûşun icrâsına teveccüh etmek, âheng kerd. Terc. 2-160, kaçd قُضد Ar. taşavvur, niyyet, 'azm ma'nâsınadır, ekşeriyâ seyyi'âtında kullanılır. § teveccüh etmek; zor ve cebr göstermek. KO. 4-216, kaçd قُضد Ar. 1. niyyet. 2. icrâya teşebbüs, kalkışma. 3. şaldirma. LC. 735.] ma'nâsına; ve hüccetle galebe etmek ma'nâsına dağı gelür; ve mîlle bir kimsenin yarasın yoklamağa dağı derler; ve hacc, bir kimsenin yanına varup gelmeğe dağı derler ... Andan sonra isti'mâlî Mekke-i Müşerreffe'yi tavâfda şâyi' oldı. VK-1. 163, **hacc*** حج Ar. *حج bi'l-fetih ve't-teşdîd, ziyâret etmek; ve kaçd etmek. AK. 157, **hacc** حج Ar. Mekke-i Mükerrreme'yi vâkt-i mu'ayyen hulûlunda ziyâret etmek. Terc. 1-347.

— **hacca da'vet etmek** حجه دعوت اتمك Ar. 1. Herhangi bir nesneye gönülden bağlanıp ve niyyet edip söz konusu işin gerçekleşmesine girişmek. 2. Bir nesneden ferağat etmek. 3. Bir kimseye veyâ bir mahalle çok tereddüd edip varup gelmek. 4. Bir kimsenin yanına varıp gelmek.

h'âce حَاجَة Far. (hâ-yı meftûha) râce vezninde, efendi ve ağa ve ket-hudâ; ve re'is-i hâne ma'nâsınadır; ve 'azîz ve mu'azzam ma'nâsına gelür; koca, yaşlı, müsin [müsin مُسِين Ar. yaşlı, ihtiyâr olan, pîr. Terc. 2-337.] ihtiyâr ma'nâsına de gelür; ve zengîn ve hâl şâhibi kimseye denür; ve hâkim ve vâlî ve şâhib-i cem'iyet ma'nâlarına gelür; ve rûh ve cân ma'nâsınadır; ve tavâşî [tavâşî طَوَاشِي Ar. hâdim ağa, h'âce-serâ. Terc. 2-

43.] ve hâdim kimesneye denür ki âlet-i tenâsülü kesilmiş olur. BK-2. 253, **h'vāce** خواجه Far. efendi ve ağa ve ket-ḥudâ; ve re'îs-i hâne; ve 'azîz ve mu'azzam; ve hâdim ki âlet-i tenâsülü kesilmiş olur. LBK. 171, **h'vāce** خواجه Far. Lisân-ı 'avâmda (hoca خوجه) diye ma'rûfdur. Tarîk-i 'ilmiyye ricâl u mensûbiyyetini (havāce-i dü-serā خواجه کائنات havāce-i 'ālem خواجه عالم havāce-i kā'ināt خواجه کائنات) = Peygamberimiz mufahḥar-ı mevcûdâtü 'Aleyhi ekmeli't-taḥiyyât efendimiz hâzretleri. (h'vāce-tāş خواجه تاش) = bir efendinin müte'addid bendelerinden her biri. (h'vāce serā خواجه سرا) = hâdim zenci. Yalnız irâd olunursa müteber zât demektir. § üstâd, mu'allim, okuducu, okudan. (h'vācegi خواجهی) = hocalık, efendilik. (bezzā-sitān بزازستان = bedestân havācegi, bedestân havācegi) Bunun cem'i olan (خواجهگان) = el-yevm bu ma'nâda kullanılmayup yalnız bu 'unvân ile ma'rûf rütbe-i resmiyye ile anı ha'iz olanlara ıtlâk olunur. Ezmine-i sâbıkada (havācegân-ı dīvân-ı hümayūn خواجهگان دیوان همایون) = dīvân-ı 'âlî efendileri ma'nâsında ricâl-i devlete ıtlâk olunurdu... KO. 3-312, **h'vāce** خواجه Far. vāv-ı ma'dûle ile, hâne şâhibi. rabbü'l-beyt رَبُّ الْبَيْتِ efendi, aga, ket-ḥudâ ve mâl şâhibi ve şeyḥ ve hâkim ve vezîr; ve müteber ve mu'azzam olan kimesne; ve tedrise meşgûl olan kimesne; ve bâzergân, tâcir; ve ḥorûz ibigi. Terc. 1-306, **khwāje** خواجه Far. A man of distinction [distinction (distingk'sın), sub. 1. fark, tefrîk. 2. ayrılma, ayrı göstermeklik. 3. ayrılma, tefrîk olunma. 4. imtiyâz, temâyüz. 5. iftiḥâr. 6. pāye, rütbe, 'unvân. 7. şöhret, iştihâr, nâm, şân. 8. temyîz, 'aql, idrâk. 9. vâsıta-ı tefrîk ve temyîz, 'alâmet, nişân. KLM. 253.]; a rich merchant, a doctor, professor, teacher, preceptor, school-master; a pedant; a venerable old man; lord, master, owner; honorific title of a wazir or other great dignitary; a eunuch; the master of a family; a bird's comb; heart, soul. Ste. 479, **kh'āje** خواجه Far. sub. 1. A master [master (mâ'sır), sub. ḥidmetkâr ve müte'allikânın ağası yâhud efendisi. 2. mekteb yâhud ders h'vācesi. 3. bir 'ilm yâhud bir fen veyâhud bir san'atın üstâsi, üstâd, üstâz, mâhir. 4. bir mahallin şâhibi, mâl şâhibi hâne şâhibi. 5. âmir, hâkim, gâlib, ihtiyâr... 11. kişizâde olan erkek çocuğun beg ve efendi ma'nâsıyla lakabıdır. KLM. 502.], the master of the household. 2. An elder. 3. A superior. 4. A ruler, magistrate. 5. (vulg. khoja) A teacher. 6. (in Tatar) A descendant of Muhammed. 7. (in India) A eunuch. 8. (rare) The soul of man. 9. (pl. خواجهگان) A Master-Clerk of the government service. KML. 868.

ḥadîş حَدِيث Ar. (ḥudûş* حدث Ar. *حدث* dan) tâze. دَالْتِ zammıyla, ve حَدَّثَ hadušenin dâli maẓmûm olması bu kelâma maḥşûşdur ve "قَدَمٌ kadûme" nin dâli maẓmûm olmağın izdivâcen olmuşdur; ve ḥadîş, ḥabere daḥi derler, ḳalîle ve keşîre şâmildür. VK. 1-148, **ḥadîş** حَدِيث Ar. şonradan olan nesne ki zamânı yakın ola; ve ḥaber ma'nâsına daḥi gelür, ḳalîl ve keşîr bu ma'nâya. Cem'i eḥādîş احاديث gelür. AK. 160.

ḥafy خَفِي Ar. *خَفِي* *yâyi* ḥanın fethi ve fânın sükûnuyla, ve هُفِي خَفِي Ar. ḥânın zammı ve fânın kesriyle, bir nesneyi zâhir ve 'ayân eylemek ma'nâsınadır; ve bir nesneyi taşra çıkarmak ma'nâsınadır; ve gizlemek ma'nâsınadır; Pes ezdâddan olur. OK.

3-804, **ḥafy*** خفي Ar. *خفا* *ḥanın fethi ve fânın sükûnuyla*, bir nesneyi gizlemek ve âşikâre kılmâğa daḥı derler, ezdâddandır, Aşma'î rivâyeti üzere. Ebû 'Ubeyd daḥı Aşma'î gibi rivâyet kılmışdır. VK. 2-628, **ḥafy*** خفي Ar. gizlemek ve setr etmek ve-izhâr etmek; ezdâddandır; ve yaldıramak [*yaldıramak* يلدیره *T parıldamak, ııldamak, ıışık saçmak YTS. 244, parlamak. YTS. 232.*]. AK. 202.

ḥvâh خواہ Far. istek, ṭama', ârzû, isteyiş. Terc. 1-309, ḥvâsten خواستن Far. istemek. Emr-i ḥâzırı ḥvâh خواہ . RF. 75.

ḥvahl خوهل Far. (ḥâ-yı meftûḥa) *sehl vezninde*, egri ve mu'avvec [*mu'avvec* مُعَوِّج Ar. egri, egilmiş, çarpık olan. Terc. 2-369.] ma'nâsınadır, **ḥvahle** خوهله Far. *pehle* [pehle پهله Far. Rey ve İşfehân vilâyetlerine denür. LBK. 97] *vezninde*, bu daḥı ol ma'nâyadır. BK-2. 256, **ḥvuhl** خوهل Far. egri ve mu'avvec. LBK. 174, **ḥvuhle** خوهله Far. mişluḥû. LBK. 174, **khohal**, **khvahl** خوهل Far. crooked [*crooked* (krûk'id) *adj. egri, bügrü, çarpık, kanbûr, münḥanî, mu'avvec, kec. 2. gayfî müstaḳîm. 3. ters, huysuz, ḥaşîn.*], *bent* [bent (bent) *adj. 1. egri, egilmiş, çarpık, münḥanî, kavslü, muḳavvas, ḥam. 2. egri, yatık, ma'il, kec. 3. kaviiyyen ḳaşd ve niyyet etmiş olan. KLM. 196.*]; a crooked-legged [legged (leg'id, legd), *adj. son ek, ayaklu. KLM. 475.*], animal; a shoe-stretcher [stretcher (streç'ır) *sub. geren şey veya nesne. 1. ḥâtıl. 2. boyu dîvârın boyunca konulan taş ve tuğla. 3. ölü ve yaralıyı nakl etdikleri bir nev' deskere. 4. kayıkçının ayağını dayadığı gergi ağacı. KLM. 719.*]. Ste. 489, **khūhel** خوهل Far. The wedge [*wedge* (wec), *sub. 1. ḳama, çivi. 2. külçe. KLM. 811.*] of a shoe-maker's last. KML. 875.

ḥāk خاك Far. pāk vezninde, toprak ve türâb ma'nâsınadır; ve nefis-i muṭma'inneden kinâye olur, nefis-i muṭma'inne şol nefsdür ki nûr-ı ḳalble tâmü't-tenevvür ve şîfat-ı rediyyeden [*redî* رَدِیّ Ar. kötü, fâsid, fenâ, bayağı: (ridâ-yı redî' رَدِیّ libâs-ı redî' رَدِیّ) *aḥlâḳ-ı redî'e رَدِیّ efkâr-ı redî'e رَدِیّ bu ma'nâda (redî ve rediyye رَدِیّ) ṭarzında şedde ile teleffuz ve tahrîri ḡalaṭ-ı fâḥişdir; binâ'en 'aleyh ḥîn-i isti'mâlde şaḥîḥ ve faṣîḥine dikkat edilmelidir. KO. 3-428.*] münḥalîc [*münḥalîc* مُنْخَلِج Ar. çıkarılmış, soyulmuş olan, âhencide. Terc. 2-402.] ve aḥlâḳ-ı rediyye ile müteḥallîḳ [*müteḥallîḳ* مُتَخَلِّق Ar. ḥulḳ ve ḥuy ile muttaşîf olan, ḥuy ḡîrende. Terc. 1-317.] olup esbâb ve müsebbibâb silsilesinde vâcib-i lezzâta ma'rifetine zıkr-i keşir ile müterakḳî ve ol neşvede müstekin ve muṭma'in ve mâ-sivâdan müstaḡnî olarak 'ayn-ı Ḥaḳḳa muntehî ola ki ḳaṭ'â ana şâ'ibe-i şek ve irtiyâb taḥallül [*taḥallül* تَخَلُّل Ar. ḥalel bulmak, ḥalel-peḡîr olmak Ṣ ekşimek, sirke kesilmek Ṣ aralıḡa şoḳulmak, araya girmek. KO. 3-52.] eylemez ve selîmü'n-nefs kimesneye de ḥāk ıtlâḳ olunur; ve mütevâzî' ve müteḥaşşî' [*müteḥaşşî'* مُتَخَشِّع Ar. ḥudû' ve ḥuşû' edici olan. Terc. 2-239.] ve muṭî' ve münḳâd kimesneden kinâye ederler, ve ḳabir ve mezâra ve işe yaramaz bî-ḳadr nesneye de ıtlâḳ ederler; ve kâf-ı Fârisî ile [ḥāḡ] yumurṭa ma'nâsınadır. BK-2. 232, **ḥāk** خاك Far. toprak; ve muṭma'inne ve selîmü'n-nefs kimse; ve mütevâzî' kimse; ve ḳabir; ve işe yaramaz nesne. LBK. 154, **ḥāk** خاك Far. 'anâşır-ı erba'anın esfeli olan toprak ve türâb. Terc. 1-258.

ḥāl* خال Ar. *خَوَّلَ veya خاتل * *mâl vezninde*, vâlidenin ḳarındaşına denür ki "ṭayı" ta'bîr olunur. Cem'i aḥvâl احوال ve aḥvile-t احوالة ve ḥūl خول gelür ḥânın zammıyla, ve

huvvel خول gelür sükker vezninde, ve hü'üle-t خول gelür, 'umüme-t vezninde; mü'enneşi hâle خاله dūr ki vâlidinin karındaşıdır teyze ta'bîr olunur. *Mütercim der ki İmâm Sâleb beyânına göre hâl, "hâvel خول" den me'hûzdur ki fethateynledür haşem [haşem حشم Ar. teba'a ve hademe ve ehil ve hem-civâr taqımı, zāverān. Terc.1-362.] ma'nâsınadır; ya'nî aslı "hâvel خول" idi; yâhud hâ'il خائل'den maqlûb ve muhtaşardur ki muhâfız ma'nâsınadır. Nite ki 'amm عم amem عم mâddesindendür; işbu عرق الخال لاینام mislinin beyânında dedi ki: Veleidin "hâl" ve "hâla"ya müşâbeheti "amm عم" ve "amme عم" ye müşâbehetinden ziyâdedür zîrâ veleidin vâlidesine olan münâsebeti vâlidine olan münâsebetinden ziyâdedür hattâ ekşeri vâlidesi ırkına çekerler. Kır'ân-ı Kerîm'de *قُلْ كُلْ يَعْمَلْ عَلَىٰ شَاكِلَتِهِ* âyeti "alâ lebbine" ile de tefsîr olunmuşdur; anuñün pederine nisbet nâ-ḥalef evlâd keşîr olur; huşûşâ vâlidesi tarafı ferû-mâye ola elbette pederine ol veled 'adüvv olur. Bazı hükemâdan şordular ki: Sebeb nedür ki biz veledlerimiz mihr ve muhabbet ederüz, anlar bize çendân muhabbet etmezler; belki vücûd ve emvâl ve umûrumuza 'adâvet murâmelesi ederler? Ol hakîm takrîr-i mezkûr ile cevâb vârdı ve hakîm âhir dedi ki: Velelimiz bizden cüzdür, elbette kül cüze ma'il ve müncezibdür. Ve biri dahı dedi ki: Hâzret-i Âdem'in vâlidî olmamağıla vâlidî haqqını bilmemek gûyâ ki evlâd evlâdına mîrâşdur; Ve biri dahı şofiyâne dedi ki: Bu 'âlem-i ibti'lâya kudûmlarına [kudûm قُدُوم Ar. yoldan bir mahalle vâsıl olup gelmek, âmeden. Terc. 2-152, kudûm قُدُوم Ar. gelmek, vürûd, vüşûl. LC. 730.] sebeb olduğumuz için bize 'adâvet ederler, intihâ. Kezâlik zikri âti ma'nâların cümlesinde "hâl" kelimesi "hâ'il"den maqlûb ve muhtaşardur. hâl, bir nesnenin sîmâsından firâsetle fehm ve istinbât olunan 'alamet ḥayra denür; ve 'askerin bayrağına denür; ve bir cins kumâş adıdır ki beyne'l-'Arab ma'rûfdur; ve siyâh tüylü puğura denür; ve bir nesnenin şâhibine denür; ve bir nesneyi geregi gibi görüp gözedüp ri'âyet ve tîmârında hemîşe kıyâm ve ihtimâm eden âdeme denür. OK. 3-201-1, hâl خال Ar. (hâyil خایل Ar. *خول* yânın kesriyle, bir nesneyi hıfz eden kimesne; ve hâyil, bir mâlı geregi gibi gözedüp ri'âyet edene dahı derler. VK. 2-281-1.) 'alâ vezni'l-hâl, bir nesneyi geregi gibi görüp gözedüp ri'âyet eden kimesne. VK. 2-281-3, hâl خال Ar. beñ. Cem'i ḥilân خیلان ve taşgîrinde huyeyl ve huveyl derler; ve şiyân envâından bir şevbe dahı derler; ve sancağ, livâ gibi; ve bulut; ve kibir ma'nâsına da gelür; ve ana karındaşına derler ki Türkîce tayı derler; bu ma'nâya cem'i aḥvâl احوال gelür. AK. 202, hâl خال Ar. insânın vücûdumda bulunan küçük, siyâh, müdevver leke, ben. Terc. 1-387, hâl خال Ar. kibir, ta'accüb, naḥvet, mütekebbirlik, gerden-keşî. Terc. 1-387.

half* خلف Ar. *حلف* ḥarf-i tarîfsiz ḥânın fethi ve lâmin sükûnuyla yâhud ḥarf-i tarîfle, cihât-ı sitte aḳsâmındandır, ard tarafa denür ki kudâm [kuddâm قُدَّام Ar. ön, piş, ilerü tarafı ve kâdimler seferden ḥâneye vâsıl olan kimseler. oHa. 2-123.] muḳâbilidir; ve bir karndan [karn كرن Ar. kâfın fethi ve rânın sükûnuyla, sığırın ve gayrin boynuzu; ve karn, bir bölük saç daḥı derler, ve bundandır Ebû Süfyân'nın Rûm hakkında zâtü'l-kurûn dediği Aşma'i eyitdi: Kırûndan murâdî saç bölükleridir, zîrâ tâ'ife-i Rûm saçların uzadırlar, halk

içinde anınla bilinirler ve bu cihetden للرجل قرنان *derler*, şağîretân ma'nâsına ki iki bölük saç demek olur; ve karn, küçük tağa dağı derler, cebel-i şağîr ma'nâsına; ve karn, bir kerre dirilmege dağı derler; ve karn, seksen yıla dağı derler; ve bazıları eyitdi otuz yıla derler; ve karn, yaşda berâber olana dağı derler; ve karn, bir zamân ehline dağı derler; ve karn, nisâ'î'îfesinden bazıının fercinde olan şey'e dağı derler ki debbe [şiş, ur] olan kimesnenin debbeliği gibidir; ve karn, mahîffe [مَحْفَة] Ar. deveye binmek için bir nev' oturacak nesne. oHa. 2-262.] ve karn, başın bir cânibine' dağı derler.; ve karn, iki deveyi bir ipe cem' etmege dağı derler; ve karn, bir nesneyi bir nesneye ulaştırmaga dağı derler; ve karn, at ard ayakların ön ayakları başdığı yere başmaga dağı derler. VK. 2-542.] sonra gelen karna ıtlâk olunur, gerek vâhid ve gerek cem'at olsun; ve yaramaz ve kemter söze ıtlâk olunur; ve kuyudan şu çekmek ma'nâsına maşdar olur; ve half, baltanın ağzına yâhud başına denür; ve aslâ bir kimseye hayır ve menfa'ati olmayan âdeme denür; ve kabileden giden obaya denür, gitmeyüp yerinde kalan obaya denmekle zıdd olur. Cem'i hülûf خلوف gelür, hânın zammıyla; ve büyük baltaya ve nacağa 'alâ kavlı bir başlu baltaya denür, ve usturanın başına denür; ve nesil ve zürriyete denür; ve yanda olan eyegülerin en kışasına denür ki ensüzce eyegü ta'bir olunur, bunun da cem'i hülûf خلوف gelür; ve hurmâ serüp kurudacak yere denür, mirbed [mirbed مرید Ar. bî'l-kesr, ev içinde olan küçürek hücre ki içine eşvâb korlar; ve tavar âhûrî ve tavar turacak yer; ve hurmâ kurutdukları yer. cem'i merâbid مراید gelür. AK. 568.]; ve eski kırbeyle ve tulumu denür; ve sonra ve ba'd ma'nâsına müsta'meldür; ve ivaz vermek ma'nâsına müsta'meldir; ve bir kimseyi ardından tutmak ma'nâsınadır; ve birinin makâmına halife olmak ma'nâsınadır; ve halef, çadırın arkasına direk komak ma'nâsınadır; ve bir kimseden şonraya kalmak yâhud ana cân-nişin olmak ma'nâsınadır; ve yırtık şevbi yamayup ıslâh eylemek ma'nâsınadır; ve gerüye kalmak ma'nâsınadır. OK. 2- 753, half* خلف Ar. *حلف* ard ki küddâmın zıddıdır; ve half, bir karndan sonra gelen karna dağı derler ve half, yaramaz söze dağı derler; ve half, kuyudan şu çekmege dağı derler; ve half, ortası eskiyen bezin eski yerin çıkarup iki cânibin biri birine dikmege dağı derler; ve half, pehlûda [پهلوا Far. yan, cânib, koltuk. oHa. 1-137.] olan eyegü kemiklerinin kışasına dağı derler; ve half, bir kimsenin kâ'im-makâmına dağı derler; ve half, ba'd ma'nâsına dağı gelür. VK. 2-98, half* خلف Ar. bî'l-feth ve's-sükûn, yaramaz söz, kavlı-i redî [redî رَدَى Ar. kötû, bed, fâsid, kemter olan. Terc. 1-435.] ma'nâsına; ve şâ'imîn [şâ'im مَاتِم Ar. oruclu olan, rûzedâr. Terc. 2-4.] ağzı râyihâsı mütegayyir olmak; ve küçürek eyegü, akşar-ı azlâ [akşar أَكْشَر Ar. ziyâde kısa ve kütâh olan. Terc. 1-95, adlâ أَذْلَا Ar. şeklin muhîti olan hatlar. Terc. 1-68.] ma'nâsına; ve ev ardında tavar bağlayacak yer, mirbeş [mirbed مرید Ar. bî'l-kesr, ev içinde olan küçürek hücre ki içine eşvâb korlar; ve tavar âhûrî ve tavar turacak yer; ve hurmâ kurutdukları yer. cem'i merâbid مراید gelür. AK. 568, merbed مَرَبِد Ar. tavar bağlanacak yer, sûtürân; ve tekye, manastır.. Terc. 2-308, mirbed مَرَبِد Ar. tavar bağlayacak bağ, kemend. Terc. 2-308.] gibi; ve dağı cihât-ı sitteden küddâmın zıddıdır, ard demek olur; ve karn, ba'de'l-karn ma'nâsına da gelür; ve kişinin a'kâb [a'kâb أَكْبَاب Ar. nebîrekân, evlâd evlâdları. Terc. 1-80.] ve hulefâsından yatlu ve yaramaz olan. AK. 205.

halk* خَلْق Ar. *خلق* hânın fethi ve lâmin sükûnuyla, oranlamak ve ölçümlemek, takdîr ma'nâsınadır; *Mü'ellifin Başâ'ir'de beyânına göre halk, takdîr ma'nâsına, 'alâ kavlı, takdîr-i müstakîm ma'nâsına mevzû'dur; ba'dehû bir nesneyi örneksiz ve

aşl ve misâlsiz ibdâ eylemek ma'nâsına isti'mâl olundu ki hemân sıfat-ı Rabbâniyedür, lisânımızda andan yaratmak ile ta'bîr olunur; ve bir nesneyi bir nesneden peydâ eylemek ma'nâsına isti'mâl olunur; biri takdîr ve biri tahmîn ve birisi ihdâs-ı kizb ma'nâsına... kerimesi ahsenü'l-mukadderîn ma'nâsınadır yâhud zâ'imlerin zu'mlarına [zu'm زُعم Ar. muhakkak olmayup şüphe olarak söylemek; ve kâzib olarak söylemek. Terc. 1-456.] mebnîdür, intihâ; ve halk, yalan peydâ eylemek ma'nâsınadır; ve bir nesneyi yumuşadup dümdüz ve hem-vâr eylemek ma'nâsına; ve bir nesneyi düzmek, sahten ma'nâsınadır; ve bir nesneyi düzmek sâhten ma'nâsınadır; ve sahtiyan ma'ûlesini oranlayup biçip dikmek, 'alâ kavlı biçmezden evvelce oranlamak ma'nâsınadır ki ma'nâ-yı mevzû'dur, biçmege fery [fery فرى Ar. eyü iş işlemek; ve meşk dikmek [[meşk مَشْك Far. tulum; içine yağ ve bal ve sâ'ire kodukları deri, nihy. Terc. 2-178, müşk مُشْك Far. ma'lûm güzel kokulu nesne, misk. Terc. 2-178.]] ve yaramaz iş ma'nâsına da gelür, ezdâddandır; ve dahı bir nesneyi ıslâh için kesmek ve ifsâd için kesmege ifrâ derler. AK. 450.] *Şarih der ki mü'ellif teşviş eylemişdür, zîrâ bu mişâl ibtidâ'-i maddede lâzımdır, ve harz [harz خرز Ar. dikmek, hıyâte [[hıyâte خِيَاة Ar. derzilik, dikicilik şan'atı dühten Terc. 1-402.] ma'nâda dâhil degildir; ve halk ağacın budaklarını tükmelelerini [tükme تَكْم Far. ma'rûf dur eşvâb yenine ve yakasına derler, tahtîrle düğme derler. BK-2. 186.] giderüp düzeltmek ma'nâsınadır. OK. 2-896, halk* خَلَقَ Ar. *خلق* takdîr ya'nî oranlamak; ve halk, kizb ihdâs etmege de derler. VK. 2-164, halk* خَلَقَ Ar. *خلق* bi'l-feth, yaratmak ve düretmek ve takdîr etmek. AK. 205, halk* خَلَقَ Ar. yokdan var etmek, yaratmak; ve yokdan var edilmiş olan nesne, âdem, insân ve kavm, kabîle, âferiden. Terc. 1-397.

hall* حَلَّ Ar. *حلّ* hânın fethi ve lâmun teşdidiyle, ve hulûl حلول Ar. ku'ûd vezinde, ve halel حلل Ar. fethateynle ki nevâdirdendür, bir yere nüzûl edüp konmak ma'nâsınadır; ve gâh olur ki bâ' harfiyle müte'addî olur, kondurmak ma'nâsına; ve harf-i bâ' ef'âl-i mu'âkib oldu ki anınla hemzeden istignâ olundu; ve hall, segirtmek ma'nâsınadır; ve düğümü çözmek ma'nâsınadır. *Mü'ellifin Başâ'ir'de beyânına göre işbu hall maddesi çözmek ma'nâsına mevzû'dur, ma'ânî-i sâ'ire birer münâsebet ve taşavvur ile andan münşe'ibdür; ve hall ve hulûl, toğmuş nesnenün toğu çözülüp erimek ma'nâsınadır; ve bir mekân sükûn olmak ma'nâsınadır; ve hall, şîrec [şîrec شِرَج Ar. (Far. şîre'den [[şîre شِيرة Far. bu isimle ma'rûf şarâb ve şuşam yağı; ve ayaklı h'ânçe ve şahan ve tabak ma'ûlesi. LBK. 296.]] susamdan çıkarılmış yağ, kozla tohumu Ste. 773.] ismidür ki şuşam yağıdır. [şuşam yağı, is. susam tanelerinden çıkarılan yağ, şırlağan. TS. 1349.] şîr-rûğan muhaffefi şırlağan [şîre شِيرة Far. üzümünden şıkılup henüz tahammür [[tahammür تَخْمُر Ar. hâtûn başını örtmek, yaşmaklanmak; ve şarab gibi keyf etmege kesb-i isti'dâd etmek üzere kabarup kaynamak ve mayalanmak. oHa. 1-157.]] birle şarâb olmamış şu. Terc. 1-518; rûğan رُوْغَن Far. yağ, dühn [[dühn دُهْن A r . sürünecek, yağ. oHa. 1-326.]], semn; ve ispirotoda erimiş şakız ma'ûlesi ki boya mişillü isti'mâl olunur. Terc. 1-405.] ta'bîr olunur. OK. 3- 180-1,2,3, hall* حَلَّ Ar. *حلّ* hânın fethi ve lâmun teşdidiyle, düğüm çözmek; ve hall, konmaga dahı derler, nüzûl ma'nâsına. VK. 2-272-1, hulûl حلول Ar. zammeteynle, kezâlik konmak; ve hulûl, kurbân şol mevzû'a erişmege dahı derler ki anda anın zebhî helâl olur... ve hulûl, deyn hall olmağa dahı derler. VK. 2-272-2, hall* حَلَّ Ar. bi'l-feth ve't-teşdîd, susam

yağı, dühn-i simsim [*simsim* سِمْسِم Ar. yeşil susam. Ste. 697, şusam سُوسَام T 'Arabîsi simsim سِمْسِم Fârisîsi bezîşe سُسَين سُسَين küncud كُنْجِد ve küncîd كُنْجِد dir. LL. 530, ve Terc. 1-445.] ma'nâsına ve ezmek ve açmak, feth gibi; ve duhûl etmek. AK. 176, **hulûl**

حلول Ar. bi'z-zammeteyn, duhûl etmek; ve nüzûl etmek. AK. 177.

halv خلو Ar. (hulüvv* خلو Ar. *vâvî* den) *hânın fethiyle*, ve *halâ'* حَلَا' Ar. belâ' vezninde, ve *halve-t* خلوة Ar. selve-t [selve-t سَلْوَة Ar. gönül râhatı, dil-ārāmî, ferâgat-ı hâtır. Terc. 1-488.] vezninde, bir kimse ile yalnız kalmak ma'nâsınadır ki *halvet* eylemek ta'bir olunur. OK. 3-805-5,6,7, *halve-t* خَلْوَة Ar. hâlî yer, mekân-ı hâlî gibi. AK. 202, *halve-t* خَلْوَة Ar. tenhâya çekilmek ve tenhâ maḥall, istirâhat maḥalli; ve cimâ etmek. Terc. 1-397.

hamd* حَمْد Ar. *حمد* *hânın fethi ve mîmin sükûnuyla*, şükür ve sipâs [sipâs سِپَاس Far. medḥ ve senâ ve şükr-i ni'met. Terc. 1-44.] ma'nâsınadır ki murâd senâ-yi cemîldir. *Mü'ellifin Başâ'ir'de beyânına göre hamd, "senâ'-un bi'l-fazîle"den 'ibâretdür, "medḥ" den eḥaşş [eḥaşş أَحْشَ Ar. ziyade ḥâş ve ziyâde maḥşûş olan. Terc. 1-20, eḥaşş أَحْشَ Ar. pek, en ḥuşûşî Ḥ başlıca Ḥ az şümüllü. KO. 1-78.] ve "şükür"den e'amdur [e'amm آمَم Ar. ziyâde 'âm ve ziyâde müşterek ve 'umûmî olan. Terc. 1-81, e'amm آمَم Ar. en 'umûmî, pek şümüllü. KO. 1-133.]; zîrâ "medḥ-un bi'l-iḥtiyâri ve müsahḥharen" [müsahḥhar مُسَحَّحَر Ar. feth ve zabt ve teşhîr olunmuş olan, kişver-i küşâde. Terc. 2-332.] ya'nî ḥilkat-i cemîle muḳâbilinde vâkî olur. meşelâ cûd ve seḥâ muḳâbilinde olduğu gibi; tûl-i kâmeti ve ḥüsn ve şabâḥati muḳâbilinde daḥı medḥ olunur; ve hamd, burada hem-ân cûd ve seḥâ muḳâbilinde olur, ḥüsn muḳâbilinde olmaz; ve şükr, hem-ân ni'met ve iḥsân muḳâbiline maḥşûşdur. Pes her şükr hamd olup her hamd, şükr degildür, ve her hamd, medîhdür ve her medḥ, hamd degildür, ve lügavî ve 'örfînün müte'allîk ve medlûl mevrid cihetleriyle farklar diyâbîc-i kütüb muşannifinde mebsûṭ ve meşḥûddur, intihâ; ve hamd, cezâ ve 'ivaz ve mükâfât ma'nâsına isti'mâl olunur; ve rızâ ve hoşnutluk ma'nâsına isti'mâl olunur; ve üzerine lâzım gelen ḥaḳḳı ve minnet-i ni'meti edâ eylemek ma'nâsına isti'mâl olunur. OK. 1-600.

hämme-t هَمَّة Ar. (hemm* هَمَّ Ar. *هم* den) *mîmin teşdîdiyle*, muṭlakâ dâbbeye denür; cem'î hevâmm هَوَام gelür; zîkr olunduğu üzere debîb [debîb دَبِيب Ar. (v.n. of دَب) crawlîg [crawlîg (crôling), ağır ağır sürünen. KLM. 192.] (as a serpent [serpent (sır'pını), sub. yılan, ḥayye, mâr. KLM. 675.]); going slow; stealing upon (as a foe [foe (fo), sub. düşman, 'adû, ḥaşım. KLM. 339.]) Ste. 503.] ma'nâsına olan hemm [hemm* هَمَّ Ar. *هم* *hânın fethi ve mîmin teşdîdiyle*, ḥüzn ve endûḥ ma'nâsınadır; cem'î hümûm حُمُوم gelür; ve derûnda 'azm ve taşmîm [taşmîm تَشْمِيم Ar. dönmemek üzere niyyet etmek. Terc. 1-223.] olunan ḥuşûşa denür; ... burada هَمَّ به terkîbi kaşd ve 'azm ma'nâsınadır; gerçi mü'ellif bu ma'nâyı burada zîkr eyledi lâkin Başâ'ir'de resm eylemişdür; ve andan ism himme-t هِمَّة dūr, *hânın kesriyle*, cem'î himem هِمَم dūr, 'ineb vezninde; ve hemm هَمَّ ve meheme مِهْمَة feteḥâtla, maḥzûn ve gamnâk eylemek ma'nâsınadır; ve hemm, eritmek ma'nâsınadır; ve memeden süd şağmak ma'nâsınadır; ve nâkaya südünün pek keşreti zaḥmet ve ıztırâb vermek ma'nâsınadır; ve ḥaşerât-ı arz ta'bîr olunan cânâverler yer yüzünde gezüp yürimek ma'nâsınadır. OK. 3-585-1.] lafzındandır. *Şârihin beyânına göre maḥûf olan ḥaşerât-ı 'arzda şâyi' oldı keler ve yılan ve 'akreb gibi. Nitekim samme-tün zâtü's-semm [sämme-t سَمَّة Ar. semli olan ḥayvân. zehirnâk. Terc. 1-468.] olanlara maḥşûşdur. OK. 3-585-5, **hämme-t**

هامة Ar. *mîmin teşdîdiyle*, haşerât-ı ‘arzda mehûf olanlardan birisi. VK. 2-480-16, hevāmm هوام Ar. (hemmm* مَم* den) hânın fethi ve mîmin kezâlik teşdîdiyle, cem’i mehûf [meḥûf مَحْوُف Ar. *korkunç, korkulu olan, sehmgîn. Terc. 2-298.*] olan haşerât ma’nâsına; ve gâh olur ki çârpâya daḥı ıtlâk olunur ki ni’amü’l-hâmmeti hâzâ نعم الهامة derler. VK. 2-480-17.

h^vân خوان Far. (hâ-yı muc’eme-i meftûḥa) nân vezninde, ta’âm ve mâ’ideden [mā’ide مَائِدَة Ar. *üzerinde ta’âm bi’l-fi’l tertîb olunmuş sofrâ veyâ tepsî. Terc. 2-224.*] kinâye olur; ve çubukdan örölmüş büyük tabak ve tepsîye daḥı derler, küçüğüne h^vânçe خوانچه denür; ta’âm konacak tepsîye h^vân ıtlâk etdikleri bu itibâr ile; ve ekin aralığında olan yabânî ota hâr u ḥas [hâr حَار Far. *diken, şevk; bazı nebâtta hâşıl olan iğne gibi sivri nesne; ve dikenlü ot ve çalı; ve maḥbûbenin nâzı ve kirişmesi [[kirişme كَرِشَة Far. maḥbûbenin göz ve kaşlarıyla işaret ve î mâ ve nâz ve gamzesi; göz ucuyla bakmak, laḥz. Terc. 2-101.]]]; ve pek sert ve kaṭı taş; ve Rey muzâfâtından bir kaşaba ismidir. Terc. 1-254, ḥas حَس Far. *çörçöp, talâş, bürâ; yufka ve ferû-mâye ve dîn ve rezîl olan; ve bahîl olan; ve şu üzerinde yürür bir hayvândır ki ince ve uzunca olur, şuya batmaz; ve taḡ âdemîsi ya’ni yabân âdemi. Terc. 1-287.*] maḥûlesine de denür; ve istemek ma’nâsına gelür; ve bu iki ma’nâlardan fi’l-i emr gelür; ve da’vet ma’nâsına da gelür, ve bundan fi’l-i emr gelür. BK-2. 254, h^vân خوان Far. ta’âm ve mâ’ideden [mā’ide مَائِدَة Ar. *üzerinde ta’âm bi’l-fi’l tertîb olunmuş sofrâ veyâ tepsî. Terc. 2-224.*]; ve çubukdan örölmüş büyük tabak ve tepsî; ve ekin aralığında olan yabânî ot; ve hâr u ḥas [hâr حَار Far. *diken, şevk; bazı nebâtta hâşıl olan iğne gibi sivri nesne; ve dikenlü ot ve çalı; ve maḥbûbenin nâzı ve kirişmesi [[kirişme كَرِشَة Far. maḥbûbenin göz ve kaşlarıyla işaret ve î mâ ve nâz ve gamzesi; göz ucuyla bakmak, laḥz. Terc. 2-101.]]]; ve pek sert ve kaṭı taş; ve Rey muzâfâtından bir kaşaba ismidir. Terc. 1-254, ḥas حَس Far. *çörçöp, talâş, bürâ; yufka ve ferû-mâye ve dîn ve rezîl olan; ve bahîl olan; ve şu üzerinde yürür bir hayvândır ki ince ve uzunca olur, şuya batmaz; ve taḡ âdemîsi ya’ni yabân âdemi. Terc. 1-287.*] maḥûlesi; ve istemek ve bu iki ma’nâlardan fi’l-i emr gelür; ve da’vet ve bundan fi’l-i emr gelür. LBK. 172, h^vân خوان Far. yemek, ta’âm ve mâ’ide [mā’ide مَائِدَة Ar. *üzerinde ta’âm bi’l-fi’l tertîb olunmuş sofrâ veyâ tepsî. Terc. 2-224.*]; sofrâ ve tepsî, şini; ve her nesne ki içine ta’âm ârâste oluna h^vân denür ammâ mâ’ide ile h^vân arasında fark budur ki içinde ta’âm olursa mâ’ide, eger ta’âm olmazsa h^vân denür; ve okuyucu, kıra’et ve tilâvet edici olan; ve mezzûrâtı ḥas [ḥas حَس Far. *çörçöp, talâş, bürâ; yufka ve ferû-mâye ve dîn ve rezîl olan; ve bahîl olan; ve şu üzerinde yürür bir hayvândır ki ince ve uzunca olur, şuya batmaz; ve taḡ âdemîsi ya’ni yabân âdemi. Terc. 1-287.*] u hâşâkdan [hâşâk حَاشَاك Far. *süpründü, çörçöp, künâse; aşlı "ḥâre حَارَة" idi, "hâr حَار" dan temyîz için âḥirine kâf lâhik olur; hâ-i ‘alâmet, elife-i sâkine; râ-yı muhmele, şîne kalb olundu; gâhî ḥas ile mürâdif edüp "ḥâs u hâşâk derler, ve gâhî hâr ile mürâdif edüp isti-mâl ederler. Terc. 1-256.] pâk eylemek. Terc. 1-308.***

ḥaniş* خنث Ar. *ketif vezninde, şol kimseye denür ki zâtında vücûdu mülâyim ve şalkı [şalkı شَلْكِي T. şalkık, düşük, sölpük, perîşân, kendini şalı vermiş. YTS. 179.] ve sölpük olmağıla yürürken kırılıp bükölür ola; ümmehât-ı sâ’irede mâfiye مانبي ‘unvânıyla mersûm olmağıla muṭlakâ vaşf-ı mezkûr üzere olan nesne demek olur. OK-1-347-1, ḥaniş خنث Ar. (inḥinâş* انحناث Ar. *‘alâ vezni’l-infi’âl bir nesne iki kat olmak; ve münkesir olmak. VK. 1-150-1.) hânın fethiyle ve nûnun kesriyle, sölpük ve yumuşak olan**

nesne; ve fî'l-mişl دلال اخنت من دلal delâl dâlin fethiyle, nâza derler ki nâz, muhâlefet şeklinde olup muṭâva'at etmektür. VK. 1-150-7, ḥaniş خنت Ar. bi-kersi'n-nûn, iki kât olmuş müsterhî [müsterhî مُسْتَرْخِي Ar. istirhâ edici, eden, gevşeyen. LC. 904.] kimse. AK. 208.

ḥaniş حَنِيش Ar. (ḥins* حنت Ar. *حنت* dan) yemîni bozup altından çıkamayan âdem. Terc. 1-377, **ḥaniş** حَنِيش Ar. yemîni bozup altından çıkamayan âdem. RKO. 402.

ḥvar خور Far. (ḥâ-yı meftûḥa) bir vezinde tokuz ma'nâsı var: 1. ruşenî-i bisyâr [ruşen رُشَن Far. aydın; ve ziyâ; ve bellü nesne. LBK. 216, bisyâr بَسْيَار Far. çok, keşîr, vâfir olan. Terc. 1-94.]; ve ziyâ-yı bi-şümâr ma'nâsınadır. 2. bir ferîşte ismidür ki âfitâb üzere mü'ekkil ve rûz ve ḥorde va'ki' olan umûr ve ḥuşûşun rû'yet tanzîmi ana muḥavveldür [muḥavvel مُحَوَّل Ar. tebdîl ve tağyîr olunmuş olan. küherîde; ve ihâle birle sipâriş olunmuş olan. Terc. 2-290.]. 3. her ayın on birinci günü ismidür. 4. âfitâb-ı âsmândandır. 5. ṭa'm [ṭa'm طعم Ar. Far. ṭad, meze, çâşnî. Terc. 2-16.] ve lezzet ma'nâsınadır ki "dad" ta'bîr olunur. 6. ṭa'âm-ı kâlildür ki "kuvvet-i lâ-yemût" ta'bîr olunur. 7. vaşf-ı terkîbî cihetiyle ḥvarden خورَدَن den ism-i fâ'il ve fi'il-i emr gelür. 8. kaya güllerine denür ki Süryânide حريا derler. 9. ḥavarnak [ḥavarnak خَوَرَنَق Far. köşk, kaşr, sarây; ve ġara'ib-i dehrden bir kaşr-ı 'acibdir ki zahr-ı [zahr ظَهْر Ar. arka, puşt, gerü tarafı; ve Qur'ân-ı Kerî'nin lafz-ı şerîfi. Terc. 2-48.] Kûfe'de Nu'mân Bin Emriyyü'l-Kays نعمان بن امرئ القيس emriyle mi'mâr Sinmâr-nâm [[Arabîsi Sinnimâr سِنْمَار ve Fariside Sinmâr سِنْمَار diye ma'rûfdur. KO. 3-317.]] üstâd binâ edüp itmâm eyledikde Nu'mân gelüp temâşâ ederék ġâyet pesend ve taḥsîn etdikden sonra Sinmâr'a su'al eder ki: "Bu kaşrın inhidâmına [[inhidâmın انْهَادَ Ar. mec. yıkılma, hedm olunma, çökme, ḥarab olma. YTL. 94.]] bâ'is olur zarar yeri var mı?" Sinmâr da: "Belî bir yerinde bir taş komuşam eger bir kimesne anı koparsa fî'l-hâl kaşr münhedim olur." Nu'mân dedi ki ol maḥalli senden gayri kimse bilür mü? Sinmâr, benden gayri kimse bilmez dedügi gibi Nu'mân şâh, Sinmâr'ı bâlâ-yı kaşrdan zemîne atup helâk eyledi. Bu hikâye ḥalk miyânında meşhûr olup darb-ı meşel oldu. Cihânda eyülûge eyülük olaydı, Nu'mân Sinmâr'a ederdi derler. Terc. 1-313.] ismiyle ismiyle ma'rûf köşke denür. BK-2. 255, **ḥvor** خور Far. 1. ziyâde aydınlık. 2. bir ferîşte ismidür ki âfitâb üzere mü'ekkil ve rûz ve ḥvorde va'ki' olan umûr ve ḥuşûşun rû'yet-i tanzîmi ana muḥavveldür [muḥavvel مُحَوَّل Ar. tebdîl ve tağyîr olunmuş olan. küherîde; ve ihâle birle sipâriş olunmuş olan. Terc. 2-290.]. 3. her ayın on birinci günü. 4. âfitâb. 5. ṭa'm [ṭa'm طعم Ar. Far. ṭad, meze, çâşnî. Terc. 2-16.] ve lezzet ma'nâsınadır ki "dad" ta'bîr olunur. 6. ṭa'âm-ı kâlildür ki "kuvvet-i lâ-yemût" ta'bîr olunur. 7. vaşf-ı terkîbî cihetiyle ḥvorden خورَدَن den ism-i fâ'il ve fi'il-i emr gelür. 8. kaya gülleri. 9. ḥavarnak [ḥavarnak خَوَرَنَق Far. köşk, kaşr, sarây... Terc. 1-313.] ismiyle ismiyle ma'rûf köşk. LBK. 173, **ḥvor** خور Far. (vâv-ı ma'dûle ile okumalı.) (ḥvur-şîd خورشيد) in muḥaffefi; ya'nî güneş demektir. Bu ma'nâda na'diren müsta'meldir. § yeyecek, yeyinti. (ḥvor-ı gedâ خور كدا). § yeyecek ma'nâsına olan (ḥvorden خورَدَن) = maşdarından şîga-i emr olur. Bu taqdîrde vaşf-ı terkîbî olarak kullanılır. (köfte-ḥvor خورته herze-ḥvor هرزه خور mey-ḥvor می خور). Ba'zen bunun yerinde ḥvâr خوار ḥvâre خواره lafızları da isti'mâl olunur: (herze-ḥvâr هرزه خوار mey-

ḥvār مَي خَوَارِ mey-ḥvāre (مَي خَوَارِه). KO. 3-342, ḥv'or خور Far. ḥvār, ḥaḳîr, bî-istibâr, zelîl olan; ve yeyici, ekl edici olan; ve güneş, şems, ḥur-şîd. Terc. 1-311, **khw'ur** خور Far. despicables [*despicable* (*des'pikibîl*), *adj.* 1. alçaq, miskin, denî, âdem yerine sayılmaz. 2. denâ'et ve alçaklığa ḥaml olunacak, denâ'etkârâne, şey yerine sayılmaz, iltifâta nâ-şâyeste. KLM. 230.] contemptible, abject, mean, vile, base, infamous; worthy, proper, agreeable to; a partner, consort; (s. svar) light, radiance; the sun; the east; name of an angel [*angel* (*eyn'cul*) *sub.* 1. melek, melâ'ike, ferîşte. 2. rûḥ. 3. cân. 4. resûl, mürsel... KLM. 21.]; the eleventh day of every solar month; food sufficient for the support of life; meat; flaour; relish, taste; a chameleon; a palace, villa; the famous palace, of Khawarnak; (in comp.) eating, devouring, consuming. Ste. 483, **kh'ar** خور Far. vulg. **kh'or**, 1. Name of the angel [*angel* (*eyn'cul*) *sub.* 1. melek, melâ'ike, ferîşte. 2. rûḥ. 3. cân. 4. resûl, mürsel... KLM. 21.] of the sun, in the Zoroastrian sytem, and of the eleventh day of each solar month with the Zoroastrians. 2. The sun. 3. light, splendor, brilliancy. 4. Food. 5. (in compounds) That eats, drinks, receives, or undergoes. KML. 871, **kh'ar** خور Far. vulg. **kh'or**, a. Abject [abject (*âb'jekt*), *adj.* 1. düşkün, miskin. 2. alçaq, zelîl, ḥaḳîr], vile, contemptible. باقمق — v. i. To look, at one with contemt. طومتق — v. t. To hold as of no value. قولامتق — v. t. To use for the comunest purposes. خوره كچمك To be taken as a useful acquisition. خوره كلمك To stand hard usage, to be strong and durable, to be serviceable. KML. 871.

ḥarf* حرف Ar. *حرف *ḥânın fethi ve rânın sükûnuyla*, her nesnenin ucuna ve kenârına ve sivri ve keskin kıyısına denür; ve ḥarfü'l-cebel, tağın tepesinde yelman [*yelman* يلمان *T uç, sivri uç; başsız yahud küçük başlı çivi; sivri tepe, denize doğru uzanmış kara parçası, dil; hâkkâk kalemi, ince nûkte, az mikdar, bir parça. Zen. 967.*] gibi sivri torusuna denür, cem'i ḥıref حرف gelür 'ineb vezninde; ve bunun ṭall طل ve ṭilel طلل kelimesinden gayri nazîri yokdur; ve ḥarf, ḥurûf-ı tehecciden birine ıtlâḳ olunur, elif ve cîm gibi, kelimâtın taraflarında vâkı' olduğu için; ve çelimsiz ince yapılı nâḳaya denür, 'alâ kavı arık ve mehzûline [*mehzûl* مَهْزُول Ar. arık, za'îf, zebûn olan, lâğar. Terc. 2-421.] yâḥud cüssesi büyüğüne denür, iki evvelki de bir şeyin kenârına ve üçüncüde tağın tepesine teşbîh olunmuşdur; ve ḥarf, şu yoluna denür; ve ḳabile-i Selîm bilâdında bir nice siyâh minâre ismidür ki ḳara taşdan yapılmışlardır; ve naḥviyyûn ıstılâhında حرف ما جاء للمعنى ليس باسم ولا فعل [*ma'nâya delâlet edüp isim yâḥud fi'il olmayan kelime*] ta'rifiyle mu'arref olan kelimedür, bu ta'rifin mâ'adâsı fâsiddür, tafşîli kütüb naḥviyyede mebsûtdur... OK. 2-739, **ḥarf*** حرف Ar. *حرف *ḥânın fethi ve râ-i muhmelenin sükûnuyla*, her nesnenin her nesnenin tarafına ve keskin yerine derler; ve ḥarf, ḥurûf-ı hecâdan bir ḥarfe derler; ve ḥarf, nev' ma'nâsına daḥı gelür; ve ḥarf, şol nâḳaya daḥı derler ki atdan aşaga ola ve berk ola, ḥarf-i cebele teşbîhen ıtlâḳ olunmuşdur; ve Aşma'î eyitdi: ḥarf, arık olup zebûn olan nâḳaya derler; ve ḥarf, bir kimesne 'ıyâli için kesb etmek ma'nâsına da gelür. VK. 2-91, **ḥarf*** حرف Ar. *حرف *bi'l-feth*, arık, ince dişî deve; ve her nesnenin tarafı ve şefîri [*şefîr* شَفِير Ar. kenâr ve nâşiye, cânib taraf. Terc. 1-512.] ve ḥaddi ve vechi; ve ḥurûf-ı teheccinin birisi, cem'i ḥurûf حروف ve aḥruf ا حروف gelür.

VK. 164, **ḥarf*** حَرْف Ar. *حرف* kelâm etmege alât-ı nâtîkanın evzâ'ına işâret için isti'mâl olunan işâret; ve ma'nâya delâlet edüp isim yâhud fi'il olmayan kelime; ve bir nesnenin kenârı yâhud sivri, keskin kıyısı. Terc. 1-354.

ḥarûn حارون Ar. ileri sürüldükte geri geri gitmek gibi münâsebetdsizlik hâlleri olan hayvân: esb-i ḥarûn. ḥarûnî = ḥarûnlık. LC. 418, **ḥarûn** حارون Ar. ileri sürüldükçe gerileyen huysuz hayvân, at. ḥarûnî = hayvânın huysuzluğu: esb-i ḥarûn. KO. 3-251, **ḥarûn** حارون Ar. T., auch حارون ḥārūn Adj. obstine [*obstiné, e, adjectif, 'inâdcı, lücûc, önegü, t.; mu'ânid, muşırr. EFTL. 512], réfractaire (un cheval) [réfractaire, adj. com. îâ'atsiz, a. -t.; serkeş, p. 'âşî. EFTL. 838, cheval, s. m. at, t.; esb, p.; fers, a. — bârgîr, vulg. beygir. EFTL. 256] — Rel abstr. حارونluk, und حارونى ḥarūnî. opiniâtreté [opiniâtreté, s. f. 'inâdlık, 'inâdcılık, mu'annidlik, a. -t.; önegülük, t.; temerrüd, mu'ânedet, ısrâr. EFTL. 530] Zen. 386, **ḥarun** حارون Far. adj. réfractaire, opiniâtre, obstiné. ETFL. 422. bk. ḥārūn*

ḥārūn حارون Far. restive [*restive (res'tiv), adj. 1. at ve emşâli olup ilerü gitmez, 'inâd ve ḥarûnlık eden. 2.* şabır ve taḥammülü dokunur gibi olan, 'inâdı tutacak gibi görinen. KLM. 642, restive ('restiv). yürümek istemeyen; inadçı; aksi. AETD. 64], what is scratched [scratch (skrâç), v. a. 1. tırmalamak, taḥdîş etmek. 2. diken ve igne imşâli yara etmek. 3. kaşımak, hakketmek. KLM. 666] Ste 438. bk. ḥārūn*

ḥaşlet* خصله Ar. *حصل* ḥânın fethi ve şâdın sükûnuyla, ḥûy ve ḥulk [ḥulk خلق Ar. ḥânın zammı ve lâmin sükûnuyla, ḥûy, seciyyet ma'nâsına. خلق ḥânın zammı ve lâmin dahı zammıyla, bi-ma'nâhu. VK. 2-164.]; ve merkûz olan fazîlet ve meziyyet yâhud rezîlet [rezîlet رذيلة Ar. seffîne vezninde, ḥaşlet-i redî'e [[redî'e رذیة Ar. kötü, bed, fâsid, kemter olan Terc. 1-435.]] ve şîme-i deniyye [[şîme شيمه Ar. ḥulk, ḥûy, tabî'at. oHa. 1-437.]] ma'nâsınadır, fazîlet mukâbilidür. OK. 3-223; رذيلة Ar. rezîl olan fi'il ve ḥuşûş Terc. 1-436.] ve denâ'et şîfatına denür, lâkin fazîlet şîfatında gâlib olmuştur. Pes "bihî ḥişletin" dense şîfat-i fazîletle muttasıfdur demek olur. Cem'i ḥuşâl خصال dür; ve ḥişlet, ok nişâne rast degmege denür; 'alâ kavlı nişânın pek yakın bitişiğine urmaga denür. Anunçün iki def'a nişânun ol resme pek semtine ursalar tîr-endâzlar beyninde rast nişâne urmuş 'add olunur "ḥaşl" dahı derler; ve ḥişlet, üzümün "neferiyye" ta'bîr olunan ḥurde salkımina denür; ve تیکنکلى tēgenekli şâḥa denür. Bu iki ma'nâlarda ḥânın zammıyla [ḥuşlet] da câ'izdür ve ağaçda dalın ve çubugun tâze ve yumuşak olan ucuna denür, filiz gibi; ve 'urfuṭ-nâm عرفط Ar. 'azât [[azât عضة Ar. dikenli bir ağaç Ste. 852.]] denilen bitki türleri. Ste. 844.] şecerin ter u tâze olan çubuguna denür. Bu iki mânâda fetehâtla [ḥaşale-t] da lûgatdür; 'ala kavlı aşl fetahâtla lûgatdür. OK. 3-195, **ḥaşlet** خصله Ar. (ḥaşl* حصل Ar. *حصل* ḥânın fethi ve şâdın sükûnuyla, şol nesnedür ki ok atışmada anı ögdül korlar; ve ḥaşl, ok atışmağa dahı derler; ḥaşl, ok atmağa dahı derler. VK. 2-279.) ḥânın fethi ve şâdın sükûnuyla, ḥûy. VK. 2-279.

ḥasr* حسر Ar. *حسر* ḥânın fethi ve sîn-i muhmelenin sükûnuyla, mesdûd [mesdûd مَسْدُود Ar. kapalı olan, kapanmış olan, bendîde. Terc. 2-334.] ve pûşîde [پوشیده Far. örtülü, mestür olan ve giyinmiş olan. Terc. 1-111.] olan nesneyi açup 'ayân eylemek ma'nâsınadır. Mü'ellifin Beşâ'ir'de beyânına göre "keşf" ma'nâsına mevzû'dur, me'ânî-i sâ'ire birer münâsebetle andan münşe'ibdür; ez cümle mihsere-t [mihsere-t محسرة Ar. mîmin kesri ve sînin fethiyle, süpürge, miknese ma'nâsına. VK. 1-354.] miknese ma'nâsınadır,

süpründüyü izâle ile yeri keşf eylediği için husûr [husûr حُور Ar. zammeteynle, yorulup zebûn olmak. VK. 1-354.] yorulup ferû-mânde [ferû-mânde فَرُوْمَانْدَ Far. yorgun ve tâkatsiz kalmış olan, ‘âciz. Terc. 2-55.] olmak ma’nâsınadır, kuvvet ve tâkatı münkeşif olduğu için husûr-ı ‘ayn daî böylecedür, hasret ki fevt [fevt فَوْت Ar. bir daî ele geçmemek üzere şavuşup gâ’ib olmak veyâ ol vechile gâ’ib etmek; ve ölmek, vefât etmek, mürden. Terc. 2-137.] olan nesneye dirîğ [dirîğ دَرِيْغ Far. eyvâh, hayf, ah, amân ma’nâsındadır, zamân-ı tahassürde olur. Terc. 1-348.] ve te’essüf eylemek ma’nâsınadır ki fevtî [fevtî فَوْتِي Ar. fevt olan âdemin mâlî. Terc. 2-137.] sebebiyle muqaddemâ irtikâbına hâmil ve bâ’is olan nesneyi cehl kendiden münkeşif ve zâ’il olduğu için yâhud farî-ı gam [farî فَرِي Ar. haddi tecâvüz etmek, hadden mütecâviz olmak, ez had gûzeşten. Terc. 2-123.] sebebiyle kuvveti münkeşif olduğu için yâhud fâ’it olanı ve kendiden şâdir olan bâdireyi tedârikden ‘acz ve a’yâ [a’yâ اَعْيَا Ar. i. yorulma, yorgunluk. BOTS. 52, ‘uruz عُروُز Ar. ‘arzlar, keyfiyetler, hâşşalar. Terc. 2-64.] ‘urûz ile ‘uhde-i iktidârında olmadığı münkeşif olduğu için, intihâ; ve hasr, bir şey’in kabuğunu soyup gidermek ma’nâsınadır; ve dâbbeyi pek sürüp ferû-mânde kalmak ma’nâsınadır; ve süpürmek ma’nâsınadır; ve yorulup bî-tâb olmak ma’nâsınadır ki lâzım olur. OK. 1-818, **hasr*** حَسْر Ar. *حَسْر* hânın fethi ve sînin sükûnuyla, açmak, keşf ma’nâsına; ve yorulmak ma’nâsına da gelür. VK. 1-354, **hasr** حَسْر Ar. keşf etmek; ve yorulmak, a’yâ [a’yâ اَعْيَا Ar. i. yorulma, yorgunluk. BOTS. 52.] gibi. AK. 167.

hasre-t حَسْرَة Ar. (hasr* حَسْر Ar. *حَسْر* dan) hânın fethi ve sînin sükûnuyla, ve haser حَسْر Ar. fethateynle, fevt [fevt فَوْت Ar. bir daî ele geçmemek üzere şavuşup gâ’ib olmak veyâ ol vechile gâ’ib etmek; ve ölmek, vefât etmek, mürden. Terc. 2-137.] olmuş nesneye kemâl-i ârzûdan dirîğ [dirîğ دَرِيْغ Far. eyvâh, hayf, ah, amân ma’nâsındadır, zamân-ı tahassürde olur. Terc. 1-348.] ve te’essüf eylemek ma’nâsınadır; ve yorulup ferû-mânde olmak ma’nâsınadır. OK. 1-818, **hasre-t** حَسْرَة Ar. hânın fethi ve sînin sükûnuyla, bir nesneyi ziyâde ârzû etmek, fevt olduğdan sonra. VK. 1-355, **hasr** حَسْر Ar. kezâlik hânın fethi ve sînin sükûnuyla, bir nesneyi ârzû edinmek. VK. 1-355, **hasre-t** حَسْرَة Ar. nedâmet ve bir nesne fevt olup anuncün ziyâde guşşalanmak. AK. 167, **hasre-t** حَسْرَة Ar. elinden fevt olup giden nesneye kemâl-i ârzûsundan nâşî te’essüf ve keder ve guşşa çekmek. Terc. 1-359.

hâşş* حَصْصَ Ar. *حَصْصَ* hânın fethi ve şâdın teşdîdiyle, ve huşûş حُشُوش Ar. ku’ûd vezninde, ve huşûsiyye-t, hâşûsiyye-t حُشُوصِيَّة Ar. hânın zammı ve fethiyle, hışşışâ حِشْشِيَّة Ar. hıllîfâ [hıllîfâ حِلْفِيَّة Ar. hışşışâ vezninde maşdardur, bir kimseye hâlîfe ve câ-nişîn olmak ma’nâsına. OK. 2-755.] vezninde ve medd ile, ve hışşıyye-t حِشْشِيَّة Ar. hânın kesriyle, ve tehişşa-t تَهْشِشَة Ar. tehille [tehille-t تَهْلِيل ve tehull تَهْلِيل Ar. tâların fethi ve hâların kesriyle, tahlîl gibi maşdarlardur ve şîga-i ahîre şâzdur, kefâret-i yemîn eylemek...; ve kendisiyle ‘ukde-i yemînin inhîlâl bulacağı kefâret OK. 3-182.] vezninde, bir kimseyi bir nesne ile tafzîl eylemek ma’nâsınadır ki ol kimseyi ol nesne ile müşârikinden müteferrid ve mümtâz eylemekden ‘ibâretdür. Şârih der ki huşûsiyye-t lafzında gerçi zammeyi tercîh eyledi lâkin ‘inde’l-cumhûr fethi efşâhdur ve yânın teşdîd ve tahfîfi câ’izdür; ve harf-i cerr olan bâ’ kelimesi mişâl-i mezbûrda maşşûrdur, intihâ. OK.

khwash خوش Far. good, sweet, excellent, beautiful, fair charming, pleasant, delinghtful, agreeable, cheerful, amiable, lovely, delicate, tender, kind, gentle, humane, mild, meek, elegant, healthy, whole-some, temperate; happy, well, pleased; willingly. Ste. 485.

hātif هاتِف Ar. (hetf* حَتَف Ar. *حَتَف* den) çağırıcı, şâyih ma'nâsına. AK. 690, **hātif** هاتِف Ar. 'âlem-i gaybdan seslenen, nidâ ederek haber veren melek. LC. 1080, **hātif** هاتِف Ar. seslenici ses verici, çağırıcı. Bu münâsebetle gâ'ibden nidâ eden melek ma'nâsında kullanılır. KO. 4-638.

hattâ حَتَّى Ar. edât-ı gâyetdir: حَتَّى tulû'-ı fecre kadar. Hurûf-ı cârre ve hurûf-ı 'âtıfadandır. Harf-i ibtidâ' olup mâ-ba'dı cümle-i müsta'kile dağılır. و انا كما قال "Fi'il-i muzâri' evvelinde anı "an" ile nâşib olur. Müş. 87. **hattâ** حَتَّى muzâri' menfi' olursa manşûb olmaz : **hattâ** حَتَّى يَرْجِعَ الْبِنَاءُ : .

hâvn حَاوَنَ Ar. kitâbe-t vezninde ve hâyâne-t خيانة Ar. *حَوْن* Ar. خون *hâvn* ve mehâne-t مَخَانَة Ar. makâle vezninde, emânete gâdr eylemek ma'nâsınadır; ve **hân** حَاوَنَ Ar. 3-625, **hâvn** حَاوَنَ Ar. fersiz bakmak ma'nâsınadır. OK. 3-625, **hâvn** حَاوَنَ Ar. *hânın fethi ve vâvin sükûnuyla, bir huşûşda istikâmet etmek. hâyâne-t خيانة Ar. hânın kesri ile, bi-ma'nâhu. mehâne-t مَخَانَة Ar. mîmin fethiyle, bi-ma'nâhu. VK. 2-505, **hâvn** حَاوَنَ Ar. hâyânet etmek AK. 211.

h'ayle حَاوَلَه Far. (hâ-yı meftûha) zevle [jevle جَوَلَه Far. toyğar kuşu, şıferd. Terc. 1-431.] vezninde, ahamak ve nâ-dân ve ağuz [aguz اَغْوَز T. doğuran hayvânın ilk sütü. YTS. 5, ağuz اَغْر T. ... mec. ba'zısı şeylerin özrü. TL. 1-96, ağuz اَغْوَز T. doğuran inegin ilk sütü. TL. 1-102.] ma'nâsınadır. Ehl-i Fûrs, bu kelimeyi ekseriyâ seb [sebb سَبَّ Ar. sögmek, düşnâm; sögüp saymak. Terc. 1-469.] ve kadh [kadh كَذَح Ar. sögüp saymak; düşnâm; birinin ırzına ve nesebine dağıl ve ta'n etmek. Terc. 2-150.] mevki'inde irâd ederler. BK-2. 256, **h'ayle** حَاوَلَه Far. ahamak ve nâ-dân ve ağuz [aguz اَغْوَز T. doğuran hayvânın ilk sütü. YTS. 5, ağuz اَغْر T. ... mec. ba'zısı şeylerin özrü. TL. 1-96, ağuz اَغْوَز T. doğuran inegin ilk sütü. TL. 1-102.]; ehl-i Fûrs, bu kelimeyi ekseriyâ seb [sebb سَبَّ Ar. sögmek, düşnâm; sögüp saymak. Terc. 1-469.] ve kadh [kadh كَذَح Ar. sögüp saymak; düşnâm; birinin ırzına ve nesebine dağıl ve ta'n etmek. Terc. 2-150.] mevki'inde irâd ederler. LBK. 174, **khwaila** حَاوَلَه Far. foolish [foolish (fu'lîş), adj. 'akılsız, şaşkın, ahamak, budala, ebleh, belîd, sefîh. 2. 'akılsızlık nev'inden. 3. dîvâne, deli, meczûb. 4. delilik nev'inden. 5. masharalık nev'inden. 6. münâsebetsiz, nâ-şâyeste. KLM. 340.], ignorant [ignorant (ig'nırınt), adj. 1. câhil, nâ-dân. 2. bilmez, habersiz, haberi olmayan, ma'lûmatı olmayan. KLM. 415.] (employed chiefly in abuse). Ste. 490.

hayr خَيْر Ar. *خَيْر* Ar. *hânın fethi ve yânın sükûnuyla, ma'rûfdur, ve cem'i huyûr خَيْر gelür *Şarih der ki "şerr" mukâbilidir, ba'zılar "hayr"ı muṭlakâ halkın meyl ve ragbet ve muḥabbet eylediği nesne ile ta'rîf eylediler; 'aql ve 'ilm ve mâl ve 'adl ve ihsân gibi. * ve mü'ellifin Başâ'ır'de beyânına göre hayr, vech-i meşrûh üzere cümlelerin ragbet eylediği nesneden 'ibâretdür ve iki nev üzeredür. Biri "hayr-ı muṭlak"dur ki fî küllü hâl-un ve 'inde küllü aḥad-un mergûb ve maḥbûb olandır,

cennet gibi; kezâlik şerr daşı bu gûnedür, cehennem gibi. Şânî, "hayr-ı muqayyed"dür ki bir âdem 'indeinde hayr olan 'inde'l-ağar şerr olur, mâl-ı keşir gibi; ve hayr ve şerr kelimeleri iki gûne istimâl olunur. Biri isim olurlar, nite ki zikr olundu. Şânî vaşf olup ef'al-i tafđil ile muqadder olur; ve ism-i fâ'il ma'nâsına müsta'mel olur ki tafđil murâd olmaz; ve Benû 'Âmir lûgatında hemze ile ef'al-i tafđil olarak müsta'meldür; ve hayr, mâla ıtlâk olunur; ve at kısmına ıtlâk olunur hattâ cebhesindeki gurreye [gurre غُرَّة Ar. ayın birinci günü, evvel-i mäh; ve atın altında şabâhü'l-hayr ta'bîr olunan beyâz leke; ve her nesnenin maqbûl ve güzidesi; ve köle ve câriye. Terc. 2-100.] "şabâhü'l-hayr" ta'bîr olunur; ve keşirü'l-hayr ve'n-nef' olan âdeme ıtlâk olunur, nite ki "hayyir" daşı denür, teşdid ile keyyis vezninde [keyyis كَيِّس Ar. zekî, zîrek, zarîf. LC. 780.]. Pes hayr bu ma'nâda bundan muhaffefdür, meyt ve meyyit [meyt مَيِّت Ar. ölü, ölmüş olan, murde, meyyit مَيِّت Ar. bi-ma'nâhu eyzân. Terc. 2- 423.] lafızları gibi. Bunun cem'i ahyâr اخیار ve hıyâr خیار gelür, hânın kesriyle; 'inde'l-ba'z muhaffef olan cemâl ve mîsem [mîsem مِيسَم Ar. mîmin kesriyle, dağlağı [[dağlağı داغلغى T. dağlama aygıtı. YTS. 60.], cem'i mevâsim مواسم ve meyâsim میاسم gelür; ve mîsem, isim olur yasîni dağ ve tamğanın ismi olur; ve dil-berin çehresinde olan hüsn ü cemâl eserine ve "ân"ına denür; ve aşhâbdan مسلم بن خيشه nin ism-i kadîmidür; fahr-ı enâm [[enâm اَنَم Ar. insânlar ve yer yüzünde olan maḥlûkât, âdemân. Terc. 1-116.]] 'Aleyhi's-selâm hazretleri istiḥcân [[istiḥcân اسْتِجَاعٌ Ar. kabîh ve nâ-sâz 'add etmek. Terc. 1-50.] edüp müselleme [[müselleme مُسَلَّم Ar. teslîm olunmuş olan kabza-i taşarrufa idḥâl olunmuş olan ve şihhati meşhûd olmağa ibtâlîne sa'y etmekden ferâgat olunmuş olan. Terc. 2-335.]] ile tesmiye buyurdular. OK. 3-575.] ve hüsn-i kıyâfet maḥûlesi şîfat-ı zâhire ile ve müşedded olanı, dîn ve şalâh ve takvâ maḥûlesi şîfat-ı ma'neviyye ile muttaşîf olanda müsta'meldür; ve hayr kelimesinin mü'enneşinde "hayre خَيْرِه" denür, hâ ile. *Şâriḥin beyânına göre cem'i hayrât خیرات gelür, beyzâ ve beyzât gibi; ve Tefsîrü'l-'Uyûn'da İbni 'Abbâs hazretlerinden mervîdür ki hayr maddesinin ma'nâsı 'alemu'llâha muḥavveldür [muḥavvel مُحَوَّلٌ Ar. tebdîl ve tağyîr olunmuş olan, küherîde; ve ihâle birle sipariş olunmuş olan. Terc. 2-290.]. Zîra ihâtası mümkün degildür, intihâ; ve hayr, esâmîdendür, Manşûr Bin Hayrû'l-Mâlikî ve Ebû Bekr Bin Hayrû'l-Eşbîlî muḥaddişlerdür. Kezâlik Sa'dü'l-Hayr muḥaddişdür; ve hayr, maşdar olur bir âdem sahib-i hayr olmak ma'nâsına; ve hayr, ef'al-i tafđil olarak müsta'mel olur; hayr, ef'al-i tafđil olduğu gibi fi'l-i ta'accüb daşı olur; gerek tafđil ve gerek ta'accübde hemzelerin ḥazfı ve işbâtı lûgate mebnîdür. Nite ki zikr olundu. OK. 1-848-1, hayr* خَيْرٌ Ar. *خَيْرٌ hânın fethi ve yânın sükûnuyla, şol nesnedür ki "şerr"ın muḥâbilidür; ve hayr, rûzî kılmak [rûzî رُوزَى Far. rızık, naşîb, ma'âs; ve gündüze mensûb ve müte'allik olan; ve her günlük hükmünde. Terc. 1-403.]; ma'nâsına daşı istimâl olunur; ve mâl ma'nâsına da gelür. VK. 1-367, hayr خَيْرٌ Ar. bi'l-feth, iyilük ve kerem ve mâl. Cem'i hıyûr خَيْرٌ gelür. AK. 2-370.

hazen خزن Ar. (ḥazn* خزن Ar. *خزن den) fethateynle ve ḥazâne-t خزن Ar. selâmet vezninde, bunlarda et bozulmak ma'nâsınadır. OK. 3-623-5,6, ḥazâne-t خزن Ar. hırfetü'l-hâzin [ḥâzin خازن Ar. lisâna ıtlâk olunur, ḥazînedâr zamâ'ir-i kalbiyye olduğuna mebnîdür. OK. 3-623-11, ḥazîne-t خزنه Ar. ve ḥazne-t خزنه Ar. mâl koydukları yer, cem'i ḥazâ'in خازنات gelür; ve ḥazîneyi gözleyip ḥıfz edene ḥâzin derler, bunun cem'i ḥazane-t خزنه ve ḥuzzân خزان gelür. AK.

195.J. Mün. 178.

h^vazm خوزم Far. 'azm vezninde, 'umûmen buhâr ve huşûşan kaplayı [kaplayı تابلای T. her yanı kaplanmış şekilde. YTS. 125, kablayı تابلای T. Adj. [v. تابلان] qui couvre, etc. bedeckend, verhüllend. بولود k. bulud. nuage qui couvre tout le ciel. / den Himmel bedeckende Wolke. Zen. 675.] sis ve buhârdur ki "kör tuman" ta'bîr olunur. BK-2. 255, **h^vozm** خوزم Far. 'umûmen buhâr ve huşûşan kaplayı [kaplayı تابلای T. her yanı kaplanmış şekilde. YTS. 125.] "kör tuman" ta'bîr olunur. LBK. 173, **khwazam**, **khwzam** خوزم Far. A fog, mist, vapour. Ste. 485.

hazn* خزن Ar. *خزن* *hânın fethi ve zâ-yı mucemenin sükûnuyla*, mâlî bir mekân-ı muharrede hıfz eylemek ma'nâsınadır. OK. 3-623-1, **hazn*** خزن Ar. *خزن* *hânın fethi ve zânın sükûnuyla*, mâlî gizlemek. VK. 2-505-1.

hazv* خذو Ar. *خذو* **vâvî* hânın fethi ve zâl-ı mucemenin sükûnuyla*, bir nesne şalkı [şalkı T. şalkık, düşük, sölpük, perîşân, kendini şalı vermiş. YTS. 179.] ve sölpük olmak ma'nâsınadır; ve bedenini eti şımşığı tıknaz olmak ma'nâsınadır. OK. 3-802-1, **hazv*** خذو Ar. *خذو* *hânın fethi ve zâl-ı mucemenin sükûnuyla*, bir nesne şalkı olmak. VK. 2-627-1, **hazv** خذو Ar. şarkık olmak, istirhâ *إستِرْحَاة* Ar. gevşemek, gevşek olmak. LC. 68.] gibi. AK. 192.

hem هم Far. (hâ-yı meftûha) diğer ve yekcâ ve yek-diğer ve heme ma'nâlarıdır; diğer kelâm-ı Fâriside gayr ve âhar ma'nâsınadır; ve ba'zen harf-i 'atf olur, bu ma'nâda Türkîde dahî müsta'meldir. Meselâ, "Hem ister, hem korkar" diyecek yerde هم جِدّ derler [cûyiden = aramak, tersîden = korkmak]; müşâreket ve muvâfaqat ve ma'îyyet ma'nâsınadır ki Türkîde andan "bile" "ile" ta'bîr olunur, meselâ, yolda şerik ve muvâfık olana "hem-vâr", ve bir yasdığa baş koyan iki arkadaşa "hem-ser" derler; ve cem'îyyet ma'nâsına gelir. Meselâ, tağılmış nesneyi cem' eylemege كَرَدْنُمْ قَرَاهُمْ denür, [ferâhem Far. berâber olan, toplanık olan, mecmû. Terc. 1-230; ferâhem kerdn = bitişdirmek, ratk [ratk رَتَقَ Ar. nesnenin yarığını kavuşturup bitişdirmek Ha. 1-915]] Terc. 2-46.J; bilâ-te'hîr ve terâhî [terâhî تَرَاخَى Ar. gecikmek ve ağır davranıp yavaş hareket etmek Terc. 1-197.] mevki'inde isti'mâl olunur hem-ân-dem gibi, o sâ'at ve sâ'atinde demekdür ve "heme" lafzı ki mecmû' ve cemî' ma'nâsınadır cem'îyyet ve mukâreneti müfid , "hem هم" ile "hâ'-i nakliyye "den mürekkebdür ve "hem" lafzı nîz [nîz نِيز Far. dahî, kezâlik ki edât-ı 'atfdır, 'Arabîde "ve" ile ta'bîr olunur. Terc. 2-232.] ma'nâsına da gelir, 'Arabîde "eyzan" ve Türkîde "ve dahî" ile edâ olunur, ve 'Arabîde teşdîd ile bilâ-mücib 'âriz olan şıkındı ve guşşa ma'nâsınadır; "hem-ad" cemâd vezninde [cemâd مَعَاد Ar. bî-hayât olan nesne, taş, toprak ve mâden misillü, bî-cân. Terc. 1-327.] cümle ve cemî' ve küll ma'nâsınadır. BK. 2-627.

hem-ân هَمَّان Far. der-'akab, der-hâl; ve dâ'imâ, lâ-yenka'tî. Terc. 2-252, **hem-ân** هَمَّان Far. "hem" ile "ân"dan mürekkebdür lisânımızda haşr [haşr حَضَرَ Ar. maşşûş kılmak, kılınmak, başka tarafa tecâvüz ettirmemek. KO. 3. 844], takrîb, isti'câl, istimrâr edâtı olarak kullanılır. "Her şey tamâm, hemân o kaldı." "Hemân ikisi bir gibidir." "Bakınıp durma hemân iç." Yine bu ma'nâda olan "hem-în" büsbütün mehcûrdur,

"hem-ân-â" da hiç kullanılmaz. KO. 4-644.

hem-çün-ân هَمْجُنَان Far. gibi, ol vechile, anun mişillü, kezâlik. Terc. 2-234, **hem-çün-ân** هَمْجُنَان Far. öylece, böylece. FZ. 2001.

hem-çün-în هَمْجُنَيْن Far. ve hem-çün-ân هَمْجُنَان Far. öylece, böylece. FZ. 2001.

hem-în هَمَيْن Far. 'aynen bu olan; ve 'aynen ol olan. Terc. 2- 259.

hemîşe هَمِيشه Far. Adv. = peyveste, toujours [toujours, adv. daima, her zaman, mütemadiyen., hâlâ. RBDK. 1347], continuellement [continuellement, adv. dâ'imâ, müstemirren, 'ale't-tevâlî. EFTL. 346]. — hemîşegî هَمِيشَغِ perpétuité [perpétuité, s. f., dâ'imlik, ebedî kalmaklık, a. -t, devâm, ebediyyet, istimrâr, hülûd. EFTL. 624], éternité [éternité, s. f., ebedilik, beâ, ebediyyet, ezeliyyet. EFTL. 658] Zen. 943

hemm* هَم Ar. *هم* hânın fethi ve mîmin teşdidiyle, hüzn ve endûh ma'nâsınadır. Cem'î humûm هُم gelir; ve derûnda 'azm ve taşmîm [taşmîm تَصْمِيم Ar. dönmek üzere niyyet etmek. Terc. 1-223.] olunan huşûşa denür; ... burada هَم terkibi kaçd ve 'azm ma'nâsınadır. Gerçi mü'ellif bu ma'nâyı burada zikr eyledi. Lâkin Başâ'ir'de resm eylemişdür; ve andan ism "himme-t هَمه" dür, hânın kesriyle, cem'î himem هَمم dür, 'ineb vezinde; ve hemm هَم ve meheme هَمه fetehtle, maḥzûn ve ḡamnâk eylemek ma'nâsınadır; ve hemm, eritmek ma'nâsınadır; ve memeden süd şaḡmak ma'nâsınadır; ve nâkaya südünün pek keşreti zahmet ve ıztırâb vermek ma'nâsınadır; ve haşerât-ı arz ta'bîr olunan cânaverler yer yüzünde gezüp yürümek ma'nâsınadır. OK. 3-585-1, **hemm*** هَم Ar. *هم* hânın fethiyle ve mîmin teşdidiyle, guşşa. VK. 2-480-1, humûm هُم Ar. zammeteynle, cem'î "guşşalar" ma'nâsına; ve hemm, eritmek ma'nâsına daḡı gelir; ve hemm, bir nesneyi delmek ma'nâsına daḡı gelir. VK. 2-480-2, **hemm** هَم Ar. bi'l-feth ve't-teşdîd, kaçd etmek ve hüzn. Cem'î humûm هُم gelir. AK. 701, **hemm** هَم Ar. hüzn, endûh, endişe; ve derûnda 'azm ve kaçd ve tefekkür olan huşûş. Terc. 2-460.

hergiz هَرْجِز Far. (hâ-yı hevvez-i meftûha) kesr-i kâf-ı Fârisî ile, hiç vakt, hiç zamân; ve kaç'an ma'nâsınadır; ve hemîşe ve muttaşıl ve ebedî ma'nâsınadır. BK-1. 833; BK-2. 619, **hergiz** هَرْجِز Far. hiç vakt, hiç zamân; ve kaç'â; ve hemîşe ve muttaşıl ve ebedî ma'nâsına. LBK 474, **hergiz** هَرْجِز Far. hiç bir vakt; aşlâ, kaç'â. Terc. 2-246, **hergiz** هَرْجِز Far. aşlâ, kaç'â, hiç bir vakt, hiç bir şüretle. KO. 4-642, **hergiz** هَرْجِز Far. aşlâ, hiç bir vakt. Kullanılmaz olmuştur. LN. 938, **hergiz** هَرْجِز Far. asla, daima, ebedî, hiçbir vakit; hergizî = daimî, ebedî. FZ. 1983

herr* هَر Ar. *هر* hânın fethi ve rânın şeddesiyle; ve herîr هَرِير Ar. şarîr vezinde, bir nesneden hoşlanmayup kerîh görmek ma'nâsınadır; ve herr, tikenlü şecer ve nebâtın tikenleri kurumagıla ürperüp diklenmek ma'nâsınadır; ve taḡılmış üzüm dâneleri ekl eylemek; ve ishâlle yürek sürmek [yürek يورك T. 1. mi-de. 2. cesâret... yürek sürmek = ishâl olmak. YTS. 254.] ma'nâsınadır ki kuş kısmında şaḡnamak [şaḡnamak صَاغَتْ T. kuş şu gibi fışkırtarak terslemek. YTS. 177.] ve çımkırmak [çımkırmak چَمَقَرْتُمْ T. 1. püskürtmek. 2. şu gibi fışkırtarak pislemek, terslemek. 3. kötü ve sert söylemek, azarlamak. YTS. 55.] ta'bîr olunur; ve bed-huy olmak ma'nâsınadır; ve deve kısmı

hürâr [hürâr هرار Ar. (herr* هر Ar. *مر* den) gurâb vezninde, deve kısmına mahşûş bir illet adıdır, verem gibi bir ârizadur. Et ile derisi beyninde hâdiş olur. Ol deveye mehrûr denür.

‘Alâ kalv deve kısmının yürek sürmesi [yürek يورك T. 1. mi‘de. 2. cesâret... yürek sürmek = ishâl olmak. YTS. 254.] ârizasıdır. Ne gûne illetden olursa olsun; ve hürâr, herr gibi maşdar olur. Deve maraž-ı mezbûra uğramak ma‘nâsına; ve ishâle uğrayup helâk olmak ma‘nâsınadır; ve ishâle uğratmak ma‘nâsınadır. OK. 2-152-7, hürâr هرار Ar. hânın zammıyla, bir maraždur ki deveye âriz olduğda için sürüp ishâl eder; ve bu makâmda şâhib-i Şurâh: hürâr, bi’z-zamm, “Bi-mârî ki post-ı şütür râ ber ne-dâned” demişdür. Gâlibâ Cevherî ‘ibâretinde “tesellüh تسليح” lafzından hâ-yı muceme ile zann etmişdür; hâlâ ki hâ-yı muhmele iledür; necâset ilkâ etmek ma‘nâsına. VK. 1-481-6.] ‘illetine uğramak ve ishâle uğrayup helâk olmak ma‘nâlarınadır; ve herr, deve kısmına mahşûş bir gûne zecr [zecz زجر Ar. men‘ etmek ve nehy etmek; ve it balığı dedikleri balık ki ak ak noktaları olur; ve kıyâfet ma‘nâsına da gelir; ve dahı çağırmaq ve sürmek. AK. 268.] ve âzâr [âzâr آزار Far. keder, renciş, eziyyet. Terc. 1-12.] hikâyesidür; ve bir âdemin yüzüne köpek gibi haykırmak ma‘nâsınadır; ve köpek kısmı soğuga tahammül eylememekden nâşi ürümekden aşağıca seslenmek ma‘nâsınadır ki şızlamak ve sinlemek [sinlemek T. inilti ses çıkarmak. YTS. 188.] ve kığırdanmak [kığırdanmak T. mırıltılı ses çıkarmak. YTS. 136.] ta‘bîr olunur; ve yay çinremek [çinremek, çınramak T. چكرمك T. çınlamak, şingirdamak. YTS. 55, 57, çınramak T. چكرمك u. çinremek, T. vb. inter. sonner [sonner, v.n. ses çıkarmak, ses vermek, çalmak. RBDK. 1264.], produire un son clair ou aigu.

Zen. 360.] ma‘nâsınadır. OK. 2-151, herr* هر Ar. *هرر* hânın fethi ve rânın şeddesiyle; pesî [bes بَس Far. çok, pek, keşir. Terc. 1-91, besî بَسِي Far. çokluk, keşret ziyâdelik. Terc. 1-94.] kerih ma‘nâsına; ve herr, isimdür... Ya‘nî “Kendüyi kerih görenle ihsân edecek beynin fark etmez. Ba‘zılar eyitdi: Bu meşelde herr, koyunu da‘vet etmek ve berr sürmek ma‘nâsınadır. VK. 1-481-1, herîr هرير Ar. hânın fethi ve rânın kesri ve meddiyle, kelbin ürmeğden ednâ olan âvâzıdır. Soğuk te‘şirine ‘adem-i tahammülden hâşıl olur; ve herîr, bir nesneyi kerih görmege dahı derler. VK. 1-481-8, herîr هرير Ar. kelb sinleyüp [sinlemek T. inilti ses çıkarmak. YTS. 188.] çağırmaq. AK. 695.

hetf* هتف Ar. *هتف* hatf [hatf حتف Ar. hânın sükûnuyla, ölüm, mevt ma‘nâsına. VK. 2-91, hatf حتف Ar. ölmek, vefat etmek, mürden. Terc. 1-347.] vezninde, seslenmek ma‘nâsınadır. Ekşerî güvercin âvâzında isti‘mâl olunur; ve bir âdemi medh eylemek ma‘nâsınadır; ve bir mahbûb hasen ü cemâlle yâd olmak ma‘nâsına müsta‘meldür. OK. 2-859-1,

hetf* هتف Ar. *هتف* hânın fethi ve tânın sükûnuyla, şavt ma‘nâsına. VK. 2-149-1, hetf هتف Ar. âvâz, şavt gibi. AK. 690, hetf هتف Ar. seslenmek ve birine çağırmaq; nûfiden. Terc. 2-457.

hevāmm هوام Ar. (hemm* هم Ar. *هم* den) hânın fethi ve mîmin kezâlik teşdîdiyle, cem‘i mehûf [mehûf مخوف Ar. korkunç, korkulu olan, sehmgîn. Terc. 2-298.] olan haşerât ma‘nâsına; ve gâh olur ki cârpâya dahı itlâk olunur ki ni‘amü’l-hâmmeti hâzâ نعمة الهامة هذا derler. VK. 2-480-17, hevāmm هوام Ar. haşerât-ı ‘arz; vâhdesinde “hämme-t هامة” derler. AK. 705, hevāmm هوام Ar. Subst. Plur. v. هامة. Zen. 944, hevām هوام Ar. hâmmeler, ‘akreb ve yılan gibi mehûf olan hayvânât, cünbedegân. Terc. 2-461, bak. hämme-t.

hıns* حنث Ar. *حنث* hânın kesriyle, günâha denür işm ma‘nâsına; ma‘nâ-yı mevzû‘ı

budur; ve *hulf-i yemîn* [hulf خلف Ar. bi'z-zam, 'ahdinde ve va'dinde muhâlefet etmek, müstakbele mahşûşdur, kizb mâzîye mahtaşş olduğu gibi. AK. 204, hulf خُلف Ar. bozma, muhâlif hareket etmek; kâlden. Terc. 1-396.] ma'nâsınadır ki bir kimse eylediği yemînin 'uhdesinden hürûc eyleyüp anda giriftâr kalmakdan 'ibâretdür. Bunun hilâfına *birr* [birr* بر Ar. *بر* bânın kesri ve rânın teşdîdiyle, şıla ve in'âm ma'nâsınadır, ve *birr*, cennet-i 'alâya ıtlâk olunur; ve hayr ve fazl ve hasene ma'nâsına isti'mâl olunur; ve vüs'at üzere ya'nî keşîr ve firâvân ihsân eylemek ma'nâsınadır; ve hacc eylemek ma'nâsınadır; ve hac makbûl olmak ma'nâsınadır; *birr*, koyun ve keçi sürüsü sürmek ma'nâsınadır; ve gönüle ıtlâk olunur; ve tilki inigine denür, veled-i şaşleb ma'nâsınadır; ve fâreye denür; ve cürâz dedikleri bir nevc iri fâreye denür; ve *birr*, yemînde şâdık olmak ma'nâsınadır hıns mukâbilidür. OK. 1-762, *berr* بر Ar. (birr* بر Ar. *بر* den) bânın fethiyle, *birr-i mezkiûrdan* vaşfdur. 'İbâda *birr* ve 'uûfet ve ihsânı 'amîm olan zât-ı cemîl-i kerîmin hüs'nâsındandır; ve şâdık ve râst-gû âdeme ıtlâk olunur; ve *birr* ve ihsânı fivârân olan âdeme denür. Nite ki bârr [[bârr بار Ar. eyülük ve ihsân edici, muhsin ma'nâsına; cem'i berere-t برره gelür bi-fethateyn. AK. 66.] dağı denür. Lakin *berr*, "bârr"dan eblağdur; cem'i ebrâr ابرار ve berere برره gelür. *Şârih der ki "berr"ın cem'i ebrâr ابرار ve "bârr"ın berere برره dür; ve *berr* بر bânın fethiyle maşdar olur, yemînde şâdık olmak ma'nâsına ki hıns mukâbilidür; bânın kesriyle [birr بر] de lûgatdür ve bu ma'nâda bürûr برور dağı maşdardur ku'ûd vezninde, ... Bunda fî ile müte'addî olur; ve yemîne dağı isnâd olunur, yemîn-i şâdık olmak ma'nâsına ki yemîn yerini bulmak ta'bîr olunur; ve *berr*, bağı mukâbilidür ki şahrâ' ma'nâsınadır, kara ta'bîr olunur; ve kahr ve galebe eylemek ma'nâsına maşdar olur. OK. 1-762-2] ıtlâk olunur, ve ol kimselere hânîş حانت ve bârr بار [bârr بار Ar. eyülük ve ihsân edici, muhsin ma'nâsına; cem'i berere-t برره gelür bi-fethateyn. AK. 66.] denür; ve bâtıldan haqq'a, haqdan bâtıla meyl eylemek ma'nâsınadır. OK. 1-345-1, *hıns** حنث Ar. *حنث* hânın kesriyle ve nûnun sükûnuyla, günâh, ism ma'nâsına; ve oğlan ma'siyyet ve tâ'at kesb edecek vakte ermek; ve *hıns*, yemînde hulf [hulf خلف Ar. bi'z-zam, 'ahdinde ve va'dinde muhâlefet etmek, müstakbele mahşûşdur, kizb mâzîye mahtaşş olduğu gibi. AK. 204, hulf خُلف Ar. bozma, muhâlif hareket etmek; kâlden. Terc. 1-396.] etmege dağı derler. VK. 1-149-1, *hıns* حنث Ar. bi'l-kesr, günâh; ve hulf-i yemîn ve nakz-ı 'ahd. AK. 182, *hıns* حنث Ar. yemînini bozup altından çıkamayan âdem. Terc. 1-377, *hıns* حنث Ar. yemînin 'uhdesinden gelemeyüp hükmü altında kalma. LC. 435.

hızâne-t حزن Ar. (hazn* حزن Ar. *حزن* dan) *kitâbe vezninde*, isimdür, hâzinliğe denür; ve mâl-ı mahzûn vaz' olunan mekâna denür ki lisânımızda "hazîne" ta'bîr olunur; ve bunda hâ-yı meftûh olmaz. *Mü'ellif ve lâ yeftağı kavliyle ta'bîr-i laţîf işlemişdür; ve insânın gönlüne ıtlâk olunur. OK. 3-623-8, *hızâne-t* حزن Ar. hânın kesriyle, hazîne. VK. 2-505-4.

hilû خلو Ar. (hulüvv* خلو Ar. *خلو* *vâvî* den) hânın kesriyle, hâlî ve tenhâ ma'nâsına; ve fâriğ ve bî-kayd ve gâ'ile âdeme denür; mü'enneşi hilve-t خلوه dür ve hilv خلو dağı denür, hâsız. Cem'i ahlâ' اخلا gelür. OK-3. 806-9, *hilû* خلو Ar. bi'l-kesr, boş hâlî nesne. AK. 206.

himme-t, hemme-t همه Ar. hânın kesriyle ve fethiyle, zamîrde [zamîr ضمير Ar. hâtır, gönül; kalb ve hâtırda gizli olan sır; ve 'ilm-i şarf ve nağvde bir kelime yâhud bir harf veyâ bir ma'nâ ki mütekellim ve muhâtab ve gâ'ibe delâlet eder. Terc. 2-30.] fî'le çıkarılması kaçd ve irâde olunan huşûşa denür; ve meyl-i tab' ve şevk ve hevâ ma'nâsınadır. OK. 3-585-10, *himme-t* همه Ar. hânın kesri ve mîmin teşdîdiyle, bir nesneye kaçd ve

teveccüh. VK. 2-480-8, himem هم Ar. *hânın kesri ve mîmin fethiyle*, cem'i, himmetler ma'nâsına. VK. 2-480-9, hemme-t همة Ar. *hânın fethiyle*, bi-ma'nâhâ; ve **himme-t** همة Ar. *hânın kesriyle*, ziyâde pîr olan 'avrete dağı derler. VK. 2-480-10, **himme-t**, hemme-t همة Ar. *bî'l-kesr ve'l-feth ve bi-teşdîdî'l-mîm*, kaçd; cem'i himem هم gelir. AK. 701, himme-t, همة Ar. bir huşûşun fi'le çıkarılmasını zamîrde kaçd ve taşmîm [taşmîm تَشْمِيمٌ Ar. dönmek üzere niyyet etmek. Terc. 1-223.] ile sarı etmek. Terc. 2-460.

h^vîş خویش Far. (hâ-yı meksûre) bîş [bîş بیشت Far. ziyâde ma'nâsına. LBK. 76.] vezinde, altı ma'nâsı var: 1. kavm ve kabîle ve hışm ma'nâsınadır ki "şoy şop" ta'bîr olunur. 2. h^vod ve h^vîşten ma'nâsınadır ki kendi ve kendisi ile ta'bîr olunur. 3. kulba [kulba كُلبَة Far. şaban oku. LBK. 335, kulba كُلبَة Far. A plough. [[plough (plau), sub. şaban]] Ste. 983.] ma'nâsınadır ki ekincilerin şaban demüri geçireceği ağaçdur, "şaban oku" ta'bîr olunur. 4. güzel ve nîgû ve hûb ma'nâsınadır. 5. varlık ve vücûd ma'nâsınadır ki 'adem mukâbilidür. 6. bir kısım ketân bezidür ki câme yapup giyerler. BK-2. 256, **h^vîş** خویش Far. 1. şoy şop. 2. kendi ve kendisi. 3. şaban oku. 4. güzel. 5. varlık ve vücûd. 6. bir kısım ketân bezidür ki câme yapup giyerler. LBK. 174, **h^vîş** خویش Far. (h^vîşten خَوِشْتَن) gibi kendi ve kendisi ma'nâsınadır. Ş kendininki, akrabâ, şoy şopdan her biri: (h^vîş ü bî-gâne بیکانه و خویش) bu ma'nâda cem'i (h^vîş خَوِشَان) dır ki akrabâ ve müte'allikât, kendininkiler demektir. Çağatay lisânında bunun mukâbili (kiş کِش) dir. Nasıl ki el-yevm lisânımızda dağı (kişi کِشِی) lafzı mevcûd ve müsta'meldir. (kiş-karam کِش قارام) Çağatayca akrabâ ve müte'allikât demektir. KO. 3-328, **h^vîş** خویش Far. kendi, zât, nefis. Terc. 1-317, **khwesh** خویش Far. self, himself; body; existence, presence; a plough; a species of linen cloth; a kinsman; a son-in-law; (for khwush) good, well, pleasant... Ste. 490, **kh'ish** خویش Far. 1. self, one's self. 2. (pl. h^vîş خَوِشَان) A kinsman, a relative. KML. 875.

h^vîşten [khweshtan] خَوِشْتَن Far. oneself; self. Ste. 490, **kh'ish** خویش Far. sub. 1. one's own self. KML: 875.

hon خون Far. (< h^vân خوان Far.) sofra. bak. h^vân KEMS. 57.

hor خور Far. h^vâr خوار hakîr, bi-i'tibâr, zelil olan; ve yiyici, ekl edici olan; ve güneş, şems, hur-şîd. Terc. 1-311, **khwur** خور Far. despicable [despicable (des'pîkîbîl) adj. alçak, miskîn, denî, âdem yerine sayılmaz. 2. denâ'et ve alçaklığa haml olunacak, denâ'etkârâne, şey yerine sayılmaz, iltifâta na-şâyeste. KLM. 230.], contemptible, abject, mean, vile, base, infamous; worthy, proper, agreeable to; a partner, consort; (S. svar) light, radiance; the sun; the east; name of an angel [angel (eyn'cîl) sub. 1. melek, melâ'ike, ferîşte. 2. rûh. 3. cân. 4. resûl, mürsel... KLM. 21.]; the eleventh day of every solar month; food sufficient for taste; a chameleon; a palace, villa; the famous palace of Khavarnak; (in comp.) eating devouring, consuming. Ste. 483, **kh'ar** خور Far. vulg. khor, 1. Name of the angel [angel (eyn'cîl) sub. 1. melek, melâ'ike, ferîşte. 2. rûh. 3. cân. 4. resûl, mürsel... KLM. 21.] of the sun, in the Zoroastrian sytem, and of the eleventh day of each solar month with the Zoroastrians. 2. The sun. 3. light, splendor, brilliancy. 4. Food. 5. (in compounds) That eats, drinks, receives, or

undergoes. KML. 871.

hordār خوردار Far. (< خور Far.) ehl-i qanâ'at olan âdem, qânî ma'nâsına. Terc. 1-312.

hu خو Far. bu [bu بو Far. vâv-ı mechûl ile, koku ve râyiha ma'nâsınadır; ve buved بود ve buvem بوم muhaffefleri olur; ve tağ keçisinin etine dahı denür. BK-2. 129, bu بُو Far. koku; ve buved بود ve buvem بوم muhaffefleri olur; ve tağ keçisinin eti. LBK. 71.] vezninde, hulq ve tabî'at ve âdet ma'nâsınadır. BK2. 256, **hu** خو Far. tabî'at ve âdet. LBK. 174, **hū** خو Far. âdet, tabî'at, ba'zı isme izâfetle isti'mâl olunur: nîg-hū نِیْغُو ve bed-hū بَدْخُو ve âhîrine yâ getürüp hūy dahı derler. Terc. 1-305.

hüb خوب Far. (hâ-yı mazmûme) güzel ve hoş ve nîgû ma'nâsınadır; ve metîn ve muhkem ve üstüvâr ma'nâsına gelür. BK-1. 343, **hüb** خُوب Far. güzel ve metîn ve muhkem. LBK. 174, **hüb** خُوب Far. güzel, hasen, hoş eyü, dil-ber, nîgû olan; ba'zı maḥalde terkîb edüp hûb-rû ve hûb-şûret derler. Terc. 1-310.

hubb* حبّ Ar. *حبّ* hânın zammı ve bânın teşdîdiyle, dostluk, sevgi ma'nâsına isimdür; ve hibâb حباب Ar., ve hibb حبّ Ar. hâların kesriyle, ve meḥabbe-t محبة Ar. mîmin ve hânın fethiyle, ve hubâb حباب Ar. hânın zammıyla, hubb ma'nâsınadır; ve hubb, hibb حبّ Ar. hânın zammı ve kesriyle, maşdar olur, sevmek ma'nâsına, ve bu şazdur. Zîrâ muzâ'af-ı müte'addî bâb-ı şâniden vârid olmaz. *Mü'ellif Başâ'ir'de bu resme tahkîk eylemişdür ki ma'lûm ola ki işbu "hubb" maddesi lûgatde beş ma'nâ üzere dâ'irdür: 1. şafâ' [şafâ' صفاء Ar. bulanık ve karışık olmayup pâk ve temiz olmak; ve hâtırda kedere müte'allîk bir endîşe kalmayup meserret üzere olmak, vîşere şuden. Terc. 2-12; şafâ' صفاء Ar. bi'l-medd, zıddü'l-keder ya'nî kederden hâlî, şâfî ve hâliş olmak; ve dahı Ka'be şehrinde bir mevzı'a derler; ve esmâ-i nehrden bir isimdür. AK. 340.] ve beyâz ma'nâsıdır. 2. ulüvv ve zuhûr ma'nâsıdır; 3. lüzûm ve şübût ma'nâsıdır; 4. hulûş ve libâb [libâb لباب Ar. akl şâhibleri, huredmendân. Terc. 2-203.] ma'nâsıdır. 5. hıfz ve imsâk [imsâk امساک Ar. tutmak ve men' etmek. AK. 49, imsâk امساک Ar. şalı vermemek, tutmak, habs etmek; ve kendü nefsinı zabı edüp perhîz ve perhîzkârlık etmek; ve habs ve buhl etmek; ve epsem olmak; şıyâm niyyetiyle ekl ve şurbdan ictinâb etmek; ve yevm-i şıyâmda ekl ve şurbdan ictinâb olunacak dakîka. Ha. 1-66.] ma'nâsıdır. Pes emr-i zâhirdür ki işbu ma'anî-i ḥamse muḥabbet ve vedâdın [vedād, vedāde-t ودادة, وداد Ar. bi'l-feth, dost tutmak ve muḥabbet etmek. AK. 669, vedād وداد Ar. muḥabbet, dostluk, dostî. Terc. 2-448.] levâzımındandır. Zîrâ şafâ', meveddet [meveddet مودة Ar. sevmek, hubb ü muḥabbet etmek, yârî. Terc. 2-415.] ve irâde-i kalb ve ta'alluq-ı derûnun maḥbûb tarafına kemâl üzere ulüvv ve zuhûr ve şübût ve lüzûm ve muḥibbin lübb-i kalbi [lūbb لُوبّ Ar. içlü nesnenün içi, mağz, öz ve akl, hūş. Terc. 2-202.] maḥbûba ihâle olunması ve derûnda alâkasının maḥfûz olması bâb-ı muḥabbetde derkârdur [der-kār دَرْكَار Far. ma'lûm, âşikâr olan. Terc. 1-343.], bu vechile ḥuşûş-ı muḥabbetde me'anî-i ḥamse-i merkûma bi'l-cümle müteḥakkîk olmuşdur. Bu ma'nâları câmi' olan mefhûma dâll olmak için arasına hubb maddesi vaz' eylediler ki akşâ-yı halkdan [akşâ اكشا Ar. en nihâyetde olan, pesî'n. Terc. 1-95, akşâ اكشى Ar. ziyâde ba'îd, dūrter; ve nihâyetde olan. Terc. 1-95, halk حلق Ar. boğaz, gelü ve tırâş etmek. Terc. 1-373.] olan hâ harfiyle şefevî olan bâ' harfinden mürekkeb olmağla gûyâ ki muḥibbin ibtidâ' ve intihâ' hâl ve şânı ser-a-ser maḥbûba münḥaşır olup miyânede eşyâ-i sâ'irenin teḥallülü olmadığını telmîḥ ve işâre mebnîdür, aşıl muḥabbetin dahı şânı böylece olmak lâzımdur.

Pes bundan nokşan olur ise ana muḥabbet ıtlâkı şahîḥ ve revâ degildir, intihâ; ve ḥubb, bir nesneyi bir kimseye sevdürmek ve sevgili kılmak ma'nâsınadır; ve ḥubb, destiye denür, cerre [cerre حرة Ar. bi'l-feth ve't-teşdid, hazefden [[hazef حَزَفَ Ar. destî denilen kab, sebû. Terc. 1-390.] olan destî ve bardak; ve ağaçdan etdikleri senek, c. cerr جَرر ve cirâr جرار gelür. AK. 138.] ma'nâsına, 'alâ kavlı iri ve büyük destiye denür ki küp olacaktır yâhud şol oturağa denür ki dört dâne tahtadan tertib edüp ortası delik olmağla ana iki kulplu büyük desdi oturdurlar; ve ḥubb kelimesinin cem'i aḥbâb احباب gelür, ḥabebe حبة gelür, feteḥâtla, ve ḥibâb حباب gelür, ḥânın kesriyle; ve ḥubb, ṭurmak, vukûf ma'nâsınadır; ve ta'ab [ta'ab تَابَ Ar. zahmet çekip yorulmak, renciden. Terc. 1-230.] çeküp rencide olmak ma'nâsınadır. OK. 1-100, ḥubb حَبَّ Ar. (ḥabbe-t* حَبَّه Ar. *حَبَّ ḥânın fethiyle, buğday ve buğdaya benzer nesnelerin dânesi, cem'i ḥubûb حبوب gelür. VK. 1-47.) ḥânın zammıyla, ḥibb حَبَّ Ar. kesr-i hâ ile, küb, [küp كُوبُ T 'Arabî-i gâlaştır, şahîḥi küb كُوبُ dūr c. ekvâb اكْوَابُ gelür; den دُنَّ c. dinân دَنَانُ gelür; ḥâbiye حَابِيَّة, ḥub حُب ... Terc. 2- 225.] ḥâbiye ma'nâsına; Farisîdür, mu'arrebdür, cem'i ḥibâb حباب ve ḥıbye-t حِيَّة gelür ḥânın kesri ve bânın fethiyle; ve muḥabbet ma'nâsına da gelür. VK. 1-47, ḥibb حَبَّ Ar. kesr-i hâ ile kezâlik muḥabbet ma'nâsına ve ḥabîb ma'nâsına daḥı gelür. VK. 1-47, ḥibâb حباب Ar. kesr-i hâ ile, ve muḥâbe-t مُحَابَةِ Ar. zamm-ı mîmle, ikisi bir ma'nâyadur, meveddet [meveddet مَوَدَّة Ar. sevmek, ḥubb ü muḥabbet etmek, yârî. Terc. 2-415.] ma'nâsına. VK. 1-48, ḥubâb حباب Ar. zamm-ı hâ ile, muḥabbet ma'nâsına; ve yılan ma'nâsına daḥı gelür, ḥayye gibi; ve ḥubâb, ism-i şeytândur dediklerinin vechi budur, zîrâ ḥayye şeytândur derler, ve ricâlden ba'zısına isim kaldıklarının daḥı vechi budur. VK. 1-48.

ḥudûs* حدوث Ar. *حدث ku'ûd vezninde, ve ḥadâse حَدَاثَة Ar. ḥânın fethiyle, bir nesne muḳaddem [muḳaddem مُقَدَّم Ar. bi'z-zamm ve fethü'd-dâli'l-müşeddede, ön olmuş nesne ki mu'ahḥarın zıddıdır. مقدمة الجيش muḳaddimetü'l-ceyş, bi-kesri'd-dâl ola. AK. 601, muḳaddem مُقَدَّم Ar. 1. taḳdîm olunmuş öne geçirilmiş. evvel, pîşîn. 2. pîşdâr-ı asker 3. iki ka'ziyyeden 'ibâret olan kelâmın birinci ka'ziyyesi 4. biri birine merbûṭ şeylerin evvelkisi. << muḳaddim >> kesr-i dâl ile << taḳdîm edici >> demektir. LC. 968, muḳaddem مُقَدَّم Ar. zamân veya mekân cihetiyle başka nesnenin evvelinde vâkı' olan; ve asker'in ön tarafına sevk olunan karağöl; ve iki ka'ziyyeden 'ibâret olan kelâmın ka'ziyye-i evveli; ve biri birine merbûṭ olan her iki nesnenin evvelkisi; ve nesnenin ön tarafı oHa. 2-377, muḳaddem مُقَدَّم Ar. ş. taḳdîm olunmuş, öne konmuş, ilerü geçirilmiş, terciḥ edilmiş, müraccaḥ; daha evvel, bir şeyin ön kısmı; mantıkda kıyâsın birinci ka'ziyyesi. YTL. 706.] yogiken şonradan peydâ olmak ma'nâsınadır ki kıdem [kıdem قَدَم Ar. zamân cihetiyle eski ve çokdan olmak, ve zamân cihetiyle bilâ-ibtidâ mevcut olup ezeli olmak. oHa. 2-124.] naḳîzîdür. [naḳîz نَقِيز Ar. bir şeyin zıddı, aksi olan ve o şeyin hükmünü ref' eden, bozan. (müsemma bi'n-naḳîz مُسَمَّى بِالنَّقِيزِ) = zıddıyla tesmiye olunmuş demektir. KO. 4-591, naḳîz نَقِيز Ar. nesneyi külliyyen ibtâl eder olan. oHa. 2-494, naḳîz نَقِيز Ar. ş. zîd, muḥâlîf, mu'âriz, muzâd * müsemma bi'n-naḳîz مُسَمَّى بِالنَّقِيزِ ismi hâl ve şânına uymayan. *naḳîzân: biri birine zıdd iki şey. *naḳîza: zîd ve muḥâlîf şey. c. naḳîz نَقِيز YTL. 757.]; ve iş bu ḥadûse fi'ili eger kadume قَدَم fi'iline ki dâlin zammıyladır, muḳârenen zîkr olunursa ittibâ'en dâli mazmûm olur ki müşâleke bâbindandır, ve münferiden zîkr olundukda aşıl harekesine ya'nî

sevb; izâr ve ridâ gibi. AK. 177, **hulle-t** حُلَّة Ar. benş nev'inden bir resm-i libâs; ve hâtûn talâk-ı selâse ile talâk olundukda zevcine müceddeden [mücedded مُجَدَّد Ar. tecdîd olunmuş, yeniletilmiş, yeni. kLN. 705.] varması helâl olmak üzere; varup ıtlâk olunması-iktizâ eden zevc-i âhar. Terc. 1-373, **hulle-t** حُلَّة Ar. biri belden yukarı sırta, diğeri belden aşağı bacaklara telebbüs olunan iki pârçadan 'ibâret libâs: "hulle-i behîst" § bir kadının talâk-ı selâse ile zevcinden iftirâk etdikden sonra yine eski zevcine varması şer'an mümkün ve helâl olmak için diğeri bir erkek ile izdivâc ederek tekrâr ıtlâk olunması. KO. 3-280, **hulle-t** حُلَّة Ar. biri belden aşağı, diğeri yukarı telebbüs olunan iki pârçadan 'ibâret libâs: "hulle-i cennet" LC. 432.

hulûş* خلوص Ar. *خلص* cülûs vezninde, ve hâlişa-t خالصة Ar. 'âfiye-t ve 'âkıbe-t vezninde, bir nesne şâfi ve hâliş olmak ma'nâsınadır, mağşûş [mağşûş مَغْشُوش Ar. hâliş olmayup karışık olan, müfend. Terc. 2-371.] ve mütekeddir [mütekeddir مُتَكَدِّر Ar. kederlü ve müte'ellim olan. Terc. 2-262.] olmamağdan 'ibâretdür. *Mü'ellifin Beşâ'ir'de beyânına göre hâliş ve şâfi bir ma'nâyadır, nihâyet hâliş muqaddem meşûb [meşûb مَشُوب Ar. karışık olan, hâliş ve şâfi olmayan. Terc. 2-344.] iken şâ'ibesî zâ'il olana denür ve şâfi andan e'amdur; ve hulûş, yetişmek, vüşûl ma'nâsınadır. OK. 2-373, **hulûş*** خلوص Ar. *خلص* zammeteynle, şâfi olmak; ve ulaşmak ma'nâsına da gelür. VK. 1-574, **hulûş** خلوص Ar. bi'z-zam, öyürtlenmiş [öyürtlemek اويورتلك T. s. ögürtlemek. [[öğürtlemek. ايرتلك ve ايرتلامن, ayırtlamak ve öyürtlemek = seçmek, beğenmek, tercih etmek, intihâb etmek. Zen. 128.]] Zen. 136.] şâfi nesne. AK. 204, **hulûş** خلوص Ar. hâliş dostluk; ve hâliş ve şâfi olmak, nâb şuden, karışık olmamak. Terc. 1-397.

hulüvv* خلو Ar. *خلو* *vâvî* sümüvv vezninde, ve halâ خلاء Ar. vefâ' vezninde, boş ve tehî olmak ma'nâsınadır; ve hâlî yere uğramak ma'nâsınadır; ve hâzır e'timenin [e'time أَتَمَّه Ar. ta'âmlar, yemekler, aşlar. Terc. 1-70.] mecmû'ından ekl eyleyüp ba'zına kaşır eylemek ma'nâsına müsta'meldür; ve hulüvv-ün mekân-un, vefât eylemekden kinâye olur; ve hulüvv ve helâ', bir nesne zamân-ı mâ'zide şavuşup gitmek ma'nâsına müsta'meldür; ve 'an عن ve min من harfleriyle bir nesneden teberri [teberri تَبَرَّى Ar. tefâ'ul vezninde, berî olmak ma'nâsınadır. OK. 1- 6, teberri', teberri تَبَرَّى, تَبَرَّى Ar. berî olmak şa'ınmak. << teberri >> nin isti-mâli ekşerdir. Fâriside elifle << teberri تَبَرَّى >> şeklinde kullanılır ki << tevellâ >> nin zıddı olmak üzere müsta'meldür. Cû. 239, teberri تَبَرَّى Ar. pâk ve berî'ü'z-zemme kılmak. Terc. 1-171.] eylemek ma'nâsına müsta'meldür; ve bir nesneyi boşlayup şalı vermek ma'nâsınadır; ve ba' harfiyle, bir âdemi maşharalığa [maşhara-t مَشْحَرَة Ar. zevklenüp istihzâ etmek. tetrebû. Terc. 2-333.] almak ma'nâsınadır; ve hulüvv, hâlî خالی lafzından cem' olur, sâcid ve sücûd gibi. OK. 3-805-1,2, **hulüvv*** خلو Ar. *خلا* zammeteynle ve vâvin teşdidiyle, bir nesne hâlî olmak; halv ev halvet bihi, suhret bihi [sahr سحر Ar. bi'l-feth, suhr سحر Ar. ve suhret- سحره Ar. bi'z-zam fihimâ, maşharalığa almak. AK. 285.] ma'nâsına dağı gelür, sahrıyyeden [sahrıyye-t سَحْرِيَّة Ar. maşharalık. AK. 285.] istihzâ ma'nâsına ve bir kimse ile halvet olmak ma'nâsına da gelür; ve mezâ [mezâ مَزَا Ar. geç- AK. 588] ma'nâsına

dağı gelür; ganî oldu ma'nâsına dağı gelür. VK. 2-629, ḥalā خلاء Ar. ḥânın fethi ve elifin meddiyle, berî olmak. Bunu maşdar kılsan teşniye ve cem' kılmazsın ve kaçan fa'il vezni üzere isim kılıp ḥalî desen teşniye ve cem' ve müennes kılursın; ve ḥalâ, menzil ma'nâsına dağı gelür; ve ḥalâ, maḥall-i tahârete dağı derler, müteveẓẓa' [müteveẓẓa' مُتَوَضَّعٌ Ar. abdest alınan yer, ḥelâ. Mev. 1662.] ve ḥalâ, şol mekâna derler ki anda bir nesne olmaya. VK. 2-629, ḥulüvv* خلو Ar. *خلاد* bi'z-zammeteyn, ḥalî olmak. AK. 206, ḥalā خلاء Ar. bi'l-feth ve'l-med, müteveẓẓa', müsterâḥ [müsterâḥ مُسْتَرَاَحٌ Ar. tebevül ve tegavvûş edecek yer. AK. 575.] ve dağı ıssızlık, ḥalî yer. AK. 203.

ḥūn خون Far. (ḥâ-yı muc'eme-i maẓmûme) tūn [tūn تون Far. ḡn vezninde, tathîr olunmamış bağıracağı denür; ve raḥm ve zihdân [[zihdân زِهْدَانٌ Far. raḥm, karılarda çocuk tevellüd ettiği maḥal, döl yatağı. Terc. 1-431.]] ma'nâsınadır ki baṭn-ı mâderde cenîn tekevvin edecek zarfıdır, Türkî'de medize [[medize مِدْزَة T. döl yatağı. YTS. 153.]] ve oğlan yatağı derler; ve ḥammâm küllhanına dağı denür; 'Arabî'de dağı bu ma'nâyadur; ve Ḥorasân'da bir vilâyet adıdır. BK-2. 194.] vezninde, dört ma'nâsı var: 1. kan ma'nâsınadır ki 'Arabîde dem denür. 2. katl ve ihlâk [ihlâk اِهْلَاكٌ Ar. helâk etmek, güşten, öldürmek. Terc. 1-135.] ma'nâsınadır. 3. kattâl [kattâl كَاتِلٌ Ar. öldürücü, kâtil, küştende. Terc. 2-149.] ve seffâk [seffâk سَفَّاقٌ Ar. kan dökücü, ḥūn-rîzende; kanlu, kâtil kimse. Terc. 1-480.] ve cellâd ma'nâsınadır; zâhiren mecâzîdür. 4. ḡurûr ve dimâḡ [dimâḡ دِمَاعٌ Ar. maḡz, beyn, mecâzen, zekâ, dehâ, 'aḡıl; 'uch ve naḥvet, kibir ve ḡurûr. TL-2. 768.] ve tekebbür ma'nâsınadır; ve vâv-ı mechûl ile, [ḥ^an] ḥâne ve serâ ma'nâsınadır. BK-1. 344, BK-2. 257, ḥūn حُونُ Far. 1. kan. 2. katl ve ihlâk [ihlâk اِهْلَاكٌ Ar. helâk etmek, güşten, öldürmek. Terc. 1-135.]. 3. kattâl [kattâl كَاتِلٌ Ar. öldürücü, kâtil, küştende. Terc. 2-149.] ve cellâd. 4. ḡurûr ve dimâḡ [dimâḡ دِمَاعٌ Ar. maḡz, beyn, mecâzen, zekâ, dehâ, 'aḡıl; 'uch ve naḥvet, kibir ve ḡurûr. TL-2. 768.] ve tekebbür; ve vâv-ı mechûl ile, [ḥ^an] ḥâne ve serâ ma'nâsınadır. LBK. 175, ḥūn حُونُ Far. kan, dem, ḥayvânın tamarlarında olan mâdde-i seyyâle. Terc. 1-315. **khūn** خون Far. blood [blood (blad) sub. kan, ḥūn, dimâ'. 2. akribâlık, karâbet. 3. nesl, soy, cins, ḥaseb ü neseb. 4. nesl-i şâhâne, ḥândân-ı devlet. 5. sefk-i dimâ', ârâka-i dimâ', kan dökmeçlik, ḥūn-rîzî 6. nebât ve meyve şuyu. 7. açık meşrepli gence kimse. 8. cins at, 'Arab atı, küheylân. KLM. 85.]; bloody; killing; revenge; a shedder of blood; life, soul; selfishness; pride; a table; reading; singing... Ste. 488.

ḥuroç خروج Far. (ḥâ-yı muc'eme-i maẓmûme) vâv-ı mechûl ve cîm-i Fârisî ile, ḥuros ma'nâsınadır. BK-2. 243, ḥuroç خروج Far. ḥuros ma'nâsınadır. LBK. 162, ḥuroç خُرُوجٌ Far. ḥoros denilen kuş ki dışisine tavuk denilir, dîk. Terc. 1-284. krş. ḥuros, ḥoros.

ḥuros, ḥoros خُرُوجٌ Far. ḥoros denilen kuş ki dışisine tavuk denilir, dîk. Terc. 1-284. krş. ḥuroç.

ḥuşûme-t* خصومة Ar. *خصم* ḥânın zammıyla, isimdür. cedel [cedel جَدَلٌ Ar. 'an-iktidâr şiddetle nizâ' ve ḥuşûmet etmek. Ha. 1-226.] ve nizâ' [nizâ' نِزَاعٌ Ar. çekişüp gavğa etmek. Ha. 2-477.] ma'nâsınadır; ve mufâ'aleden maşdar olur, bir âdem ile çekişmek ma'nâsına, maḥâşama gibi. Peş ḥuşûmet bu bâbda nevâdirden olur ve bâb-ı mezbûr muḡâlebede isti'mâl olunur... ya'nî bâb-ı muḡâlebeden galebe ma'nâsını mutazammın olan fi'l ellette bâb-ı evveliden gelmek muṭṭarid iken bunda bâb-ı

şâniden gelmekle kıyâsdan hâricdür, ma'lûm ola ki fâ'âletuhû فاعلته fe-fa'âletuhû bâbında ya'nî muğâlebe bâbında ħurûf-ı halkdan [halk حلق Ar. boğaz, gelû ve tırâş etmek. Terc. 1-373.] 'ârî olan fi'lin muzâri'i zammeye redd olunur, 'âlemetuhû عالمته fe-'âlemetuhû فعلته a'leme اعلمه denür, ve ħarf-i halkı müştamil olursa bâb-ı şâlişden olur fâĥarehi فاخره fe-faĥĥarehu يفاخره yufahĥiruhi يفاخره denür. Saĥîĥ olan bâbların cümlesinde ĥâl böylecedür, ve eger mu'tell olursa ، رميت ، خشيت ، وجدت ، بعث ، سعت gibi, bunların cümlesinde kesreye redd olunur, meger ki mu'tell-i vâvî ya'nî ecvef ve nâkışî vâvî ola, ol şûretde zammeye redd olunur; râzayetuhû راضيته fe-razavetuhû فرضوته erzavehu ارضوه و ħavefenî خافني fe-ĥafetuhû فحفته aĥvefuhû اخوفه اخوفه gibi. Ammâ bu nizâ' ve cidâl ma'nâsını mutazammın olan bâbda câri olmaz; meşelâ nâze'atuhû نازعته fe-neza'atuhû فترعته demezler zirâ ġalabetuhû lafzıyla istignâ ĥâşıl olmuştur... OK. 3-443, **ĥuşûme-t** خصومة Ar. (ĥaşm* خصم Ar. *ĥaşm* ĥânın fetĥi ve şâdın sükûnuyla, ma'rûfdur; ve bunda cem' ve mü'enneş berâberdür; aşlında maşdar olduğundan ötrü ve 'Arab îâ'ifesinden ba'zî ĥaşmı teşniye ve cem' kıılır. VK. 2-397.) **zammeteynle** isimdir... VK. 2-397, **ĥuşûmet** حُصُومَت ss. Ar. ĥaşımlık, düşmanlık, 'adâvet... KT. 582, **ĥuşûme-t** خصومة Ar. [III خصم] Zen. 408, **ĥuşûmet** حُصُومَت Ar. ĥaşımlık, ĥilâf-girlik, düşmenlik. KO. 3-337, **ĥuşûmet** خصومة Ar. iki kimse beyninde olan cedel ve nizâ', çekışmek, ceĥiden, düşmenlik. Terc. 1-391.

ĥuy حوى Far. vâv-ı meĥûle ile, ĥulĥ ve seciyye ve tabî'at ma'nâsınadır; ve 'âdet ve töre ma'nâsına gelür; ve tuġulġaya [tuġulġa توغلغ T çelik başlık, migfer. YTS. 212.] denür ki cenklerde başa giyilen demür taĥyedür. BK2. 258, **ĥuy** حوى Far. tabî'at; ve 'âdet; ve tuġulġa. LBK. 176, **ĥuy** حوى Far. vâv-ı ma'dûle ile, vücûd-ı insân ve ĥayvândan zâhir olan, der, 'araĥ. Terc. 1-317.

ĥürâr هرا Ar. (herr* هر Ar. *مر* den) ġurâb vezninde, deve kısmına maĥşûş bir 'illet adıdır, verem gibi bir 'ârızadır. Et ile derisi beyninde ĥâdiş olur. Ol deveye mehrûr denür. 'Alâ ĥalv deve kısmının yürek sürmesi [yürek يورك T. 1. mi-de. 2. cesâret... yürek sürmek = ishâl olmaĥ. YTS. 254.] 'ârızasıdır. Ne ġüne 'illetden olursa olsun; ve ĥürâr, herr gibi maşdar olur. Deve marâz-ı mezbûra uğramak ma'nâsına; ve ishâle uğrayup helâk olmaĥ ma'nâsınadır; ve ishâle uğratmaĥ ma'nâsınadır. OK. 2-152, **ĥürâr** هرا Ar. ĥânın zammıyla, bir marâzdur ki deveye 'ârız olduĥda için sürüp ishâl eder; ve bu maĥâmda şâĥib-i Şurâĥ: ĥürâr, bi'z-zamm, "Bi-mârî ki post-ı şütür râ ber ne-dâned" demişdür. Ġâlîbâ Cevherî 'ibâretinde "tesellûĥ تسليح" lafzından ĥâ-yı mu'ceme ile zann etmişdür; ĥâlâ ki ĥâ-yı muĥmele iledür; necâset ilĥâ etmek ma'nâsına. VK. 1- 481, **ĥürâr** هرا Ar. bi'z-zamm, bir zaĥmetdür ki devede olur ve ol deveye mehrûr derler. AK. 695.

ĥûsn* حسن Ar. *حسن* ĥânın zammıyla, ġüzellige denür. Cem'î meĥâsin محاسن gelür, ġayr-i kıyâs üzere; ve ĥûsn, maşdar olur, ġüzel olmaĥ ma'nâsına. OK. 3-615, **ĥûsn*** حسن Ar. *حسن* ĥânın zammı ve sînin sükûnuyla, ĥûbluĥ ki "ĥubĥ"un [ĥubĥ قُبْح Ar. ĥirkîn ve

kerih ve nâ-sezâ olmak, zıst. Terc. 2-147.] muḳâbilidür. VK. 2-500, meḥâsin محاسن Ar. mîmin fethi ve sînin kesriyle, "ḥüsn"ün cem'idür, 'alâ ḥilâfi'l-ḳıyâs, gûyâ ki "muḥsin محسن" in cem'idür; ve meḥâsin, evṣâf-ı ḥamîdeye daḥı derler ki musâvînin muḳâbilidür; ve ḥüsn, ḥûb olmak ma'nâsına maşdar da gelür; ve eger dilersen zammeyi tahfif edüp ḥüsn dersin, sînin sükûnuyla, ve sînin zammesin ḥâ'ya nakl etmek câ'iz degildür, zirâ eḥsen, ḥayrdur ve nakl, fi'l-i medḥ yâḥud fi'l-i zemm olduğu vaktde olur, zirâ medḥ ve zemm için olmayacak ni'am [ni'am نِعم Ar. ni'metler, ihsânlar, eyülükler, nîgîhâ; ve hoş dirlik ve râhat ve refâha lâzım olan nesneler. Terc. 2-436, ni'am نِعم ve ni'met نِعْمَت Ar. biri müzekker ve biri müennes birer fi'l-i medḥdür ki medḥi ifâdeye mevzûdur, gayr-i mutaşarrıfdir, ya'nî başka şîğaları yokdur... Müş. 116.] ve bi'se [bi'se بَيْس ve bi'set بَيْسَت Ar. biri müzekker ve biri müennes birer fi'l-i zemdir ki zemmi ifâdeye mevzûdur, başka şîğaları yokdur. Şuver-i isti'mâli şöyledür: bi'se'r-racul-u Zeyd-un بَيْسُ ارَجُلٍ زَيْدٍ = Zeyd fenâ kimsedür. Müş. 83.] kelimelerine müşâbih olmaz, ve cevâz nakilde ḥod aşl ya'nî ḥarf-i şânî teskîn olunup ḥareketi mâ-ḳabline verilmede aşl ni'am ve bi'se kelimeleridür. VK. 2-500, ḥüsn حسن Ar. bi'z-zam, zıddü'l-ḳubḥ ya'nî güzelin gayr-i ḳıyâs üzerine cem'i meḥâsin محاسن gelür. AK. 167, ḥüsn حسن Ar. güzellik, ḥübî, eyülük. Terc. 1-360.

ımyzğanmak امیزغَنَمَقُ T. uyuklamak, azıcık uyumak. YTS. 109.

ırk عَرَق Ar. ('arak* عرق Ar. *عرق* dan) 'aynın kesriyle, tamar denür; Fâriside reg denür; bedende olur ve ağaçda olur ki kökünde tamar tarzında tel tel saçaklardan 'ibâretdür her tarafa sürüp gider. Cem'i 'urûḳ عروق ve a'râḳ اعراق ve ırâḳ عراق gelür, 'aynın kesriyle; ve ırk, her nesnenin aşl ve bünyâdına ıtlâḳ olunur; ve ot bitürmez çorak yere denür; ve şol yüksek ve dik yukarı galiz şarp tağa denür ki şarplığından tepesine çıkmak mümkün olmaya; ve küçük tağa denmekle zıdd olur; ve gevdeye denür, cesed ma'nâsına; ve bir mevzi' adıdır; ve süde denür; ve çok devvâb ve mevâşî dölüne denür nitâc-ı keşîr [nitâc نَيْتَاج Ar. nûnun kesriyle, döl alınmak. VK. 1-187, nitâc نَيْتَاج Ar. yavru toğması, pecce zâden. Terc. 2-427. netâc نَتَاج Ar. [نتج I. nom. act.] toğurmak. Zen. 906.] ma'nâsına; ve Hüseyn Bin 'Abdü'l-Cebbâr-nâm muḥaddişin laḳabıdır; ve ilgın ağacı biten çorak yere denür; ve yeriyle uzun uzadı yufḳaca ḳum yığınınna denür, 'alâ ḳavl yüksek mekâna denür cem'i 'urûḳ عروق dur; ve azca nesneye denür. OK. 3-21-3, ırk عَرَق Ar. 'aynın kesri ve rânın sükûnuyla, zıkr olunan cem'in ['urûḳ عروق Ar. zammeteynle, şarı otur ki anınla bir nesne boyarlar; ve 'urûḳ, ağaç köklerine daḥı derler; ve 'urûḳ, gitmek ma'nâsına daḥı gelür. VK. 2-192-6.] vâḥidi ağaç kökü ma'nâsına... ve ırk, tamar ve eşere daḥı derler. VK. 2-192-7, ırk عَرَق Ar. 'aynın kezâlik kesri ve rânın sükûnuyla, beriyyede bir yerin adıdır. VK. 2-192-8, ırk عَرَق Ar. bi'l-kesr, tamar cem'i 'urûḳ عروق ve ırâḳ عراق gelür; ve şol boya ki kızıl ola 'urûḳ-ı ḥamr derler, şaru boyaya 'urûḳ-ı şabâğın [şabâğ شَبَاج Ar. nesne, boyayacak boya, çivîd ve gayr mişillü nesneler tâved. Terc. 2-4.] dedikleri gibi; ve ağaç ve ot köklerine daḥı ırk derler. AK. 391, ırک عَرَق Ar. tamar, reg ve kök, aşl, bünyâd, döl, mâye. Terc. 2-64.

ırlamak ارْلَمَقُ T. şarkı söylemek, tegannî etmek. YTS. 110.

ırmak ارْمَقُ T. 1. ayırmak, cüdâ kılmak. 2. ayrılmak, geçmek, uzaklaşmak. YTS. 110.

ısıtma استنما T. 1. sıtma. 2. hastalık. YTS. 110.

‘**ıtk*** عتق Ar. *عتق *aynün kesriyle, kerem ve hüsn ve cemâl ve işâlet ve necâbet, ve şeref ve şân ma’nâlarınadır. *Mü’ellifin Beşâ’irde beyânına göre aşıl ‘ıtk maddesi, kâdem [kâdem كَدَم bi-fethateyn, insânın ayagı, c. akdâm اَقْدَام gelür; ve dahı bir işde öñürdü olmak. AK. 470.] ma’nâsınadır ki Fâriside dîrine [dîrin دِيرِين ve dîrine دِيرِين Far. eski, kadîm, çokdan olan. Terc. 1-383.] ve Türkide "çokdanki" ta’bîr olunur ve kâdem dahı zamân ve mekân ve rütbe cihetleriyle kadîm nesneye ve kerîm ve cemîl ve necîb ve şerîf kimselere; ve rakḳıyyetden [rakḳıyyetden رَقِيقَة Ar. i. kölelik, kulluk, ‘ubûdiyet YTL. 356.] hâli olan kimseye ‘atîk ıtlâk olunur, intihâ, ve ‘ıtk, kişi-zâdelik , hürriyyet [hürriyyet حُرّ Ar. hür, bi’z-zamm ve’t-teşdîd, âzâdlu kimse ki ‘abdin zıddıdır, c. ahrâr احرار gelür; ve dahı gögercin yavrusu feraḥu’l-ḥamâme [[ferah فَرَح Ar. tavuk pilici; ve kuş yavrusu. oHa. 2-102, ḥamâme حَمَامَة Ar. kumru veyâ gögercin denilen kuş. oHa. 1-278]] gibi, ve geyik yavrusu veledü’z-zabye [[zaby ظَبْي Ar. geyik. LC. 657.]] gibi; ve yılan eniği veledü’l-ḥayye [[ḥayye حَيَّة Ar. yılan, c. "ḥayyât حَيَات"dır. LC. 439.]] gibi; ve kumsuz balcıga ve balcıksız kuma, fînun hürrun, [[fîn فِين Ar. çamur. LC. 657.]] ve remletun hürretun, [[reml رَمْل Ar. 1. kum, rîk 2. birtakım noktalar atmak ve hatlar çekmek şûretiyle keşf-i muḡayyebât-ı şan’at kâzibesî. LC. 532.]] derler; ve dahı ev ortasına hürru’d-dâr ve büyük görünen yerlerine hürrü’l-vech derler. AK. 126] ma’nâsınadır, ve kul, âzâd olmak ma’nâsınadır, bunda ‘aynün fethiyle [‘atḳ] de lûgatdûr; ‘alâ kavîl feth ile maşdar, ve kesr ile isimdir ki âzâdlık ma’nâsınadır. OK. 3-17, ‘**ıtk*** عتق Ar. *عتق *aynün kesri ve tâ’nın sükûnuyla, kerem ve lutf; ve ‘ıtk, hüsn ve cemâle dahı derler; ve ‘ıtk, hürriyete dahı derler. VK. 2-190, ‘**ıtk*** عتق Ar. kul âzâd olmak, âzâdlık. (‘ıtk-nâme عَتَقْنَامَة) = âzâd kâğıdı. KO. 4-151, ‘**ıtk*** عتق Ar. bi’l-kesr, hürriyyet; ve kerem; ve cemâl; ve şalâḥ mâl. AK. 380, ‘**ıtk*** عتق Ar. kul âzâd olma, âzâdî: ‘ıtk-nâme. LC. 664, ‘atḳ* عتق Ar. kul ve esîr âzâd etmek, âzâd kermen. Terc. 2-56.

‘**ide-t*** عِدَة *وعد *aynün kesriyle; ve va’d وعد Ar. vecd vezninde; mev’id موعد Ar. ve mev’ide-t موعِدَة Ar. maşdar-ı mîmî olarak; ve mev’ûd موعود Ar. maḳûl vezninde; ve mev’ûde-t موعودة Ar. maşdûka [maşdûka مَعْدُودَة Ar. mîmin fethiyle, bir söz ve bir haber gerçek olmak ve gerçek söylemek ma’nâsınadır ki vâkı’a muḡâbîk olmakdan ‘ibâretdir ve kiḡb muḡâbilidir. ‘inde’l-ba’z şâdin fethiyle maşdardır ve kesriyle ism-i maşdardır gerçek ve gerçeklik ma’nâsına. Pes maşdar olduğda haber gerçek olmak; ve bir âdem gerçek sözlü olmak ve gerçek söylemek ma’nâlarına olur... OK. 3-2.] vezninde, kaville bir nesneyi edecek ve işleyecek olmak ma’nâsınadır ki bir kimseye söz vermek ta’bîr olunur. يقال وعده ve eger ḡayır ve şer lafızları kelâmdan ıskât olunursa ḡayırda va’d وعده derler ki maşdarı va’d وعده ve ‘ide-t عِدَة dūr ve şerde ev’adehu derler ki maşdarı î’âzdur, kezâlik va’ad lafzının maşdarı olarak va’id derler, hülâşa bilâ-ḳarine olduğda va’d ḡayırda ve î’âd şerde isti’mâl olunur ve ḡayırda ev’adehü’l-ḡayr اوعده الخیر ve şerde ev’adehü bi’ş-şerr بالشَّرّ unvânıyla da maḡkî [maḡkî مَغْكِي Ar. hikâye olunmuş olan. LC. 863.] dūr, ḳaldı ki va’id kelimesi vech-i mezkûr üzere maşdardır, şerre niyyet eyledigini ve işâl-i mazarrat eyleyecegini ihbâr ile ḳorḳu vermekden ‘ibâretdür; ve deve

kükremek mânâsına isti'mâl olunur gûyâ ki şavlete kaşd eder. Mısbah'ın beyânına göre 'inde'l-'Arab خلف وعيد kızbdür ve خلف وعيد keremdür zîrâ va'ade, keremden hâsıl olmağla anın tağyîri لُمت olduğundan revâ ve lâıyık degildür; lâkin va'id, gâzabdan hâsıl olup ve gâzab sâkin ve zâ'il olur ma'kûlesinden olmağıla va'idin dağı sükûn ve zevâli derkârdur. Kezâlik va'd haqqu'l-'ibâd 'ale'l-mevlâ ve vefâ-i haq husûşunda Hazret-i Bârî evlâdur ve va'id haqqu'llâh olmağıla 'afv ve şafh [şafh صَفَحَ Ar. günâh ve kabâhati 'afv etmek. oHa. 2-8, şafh صَفَحَ Ar. 'afv etmek, bir kuşûrdan göz yumma. LC. 635.] cihetinde ikrâmdur eger mu'âhaze ederse günâh-ı 'ibâd cezâsı olmağıla 'adldür. OK. 1-710, va'd* وعد Ar. *وعد* vâvın fethi ve 'aynın sükûnuyla, hayırda ve şerde isti'mâl olunur. يقال وعدته خيرا ووعدته شرا ve kaçan-ki hayrı ve şerri biri birinden fark etmek isteseler hayırda va'd وعد ve 'ide-t عدة derler ve şerde î'âd ve va'id derler. Pes 'ide-t عدة aşlında va'd وعد idi hâ' vâvdan 'ivaż olmuşdur. VK. 1-310, mev'id موعد Ar. mîmin fethi ve 'aynın kesriyle, kezâlik maşdar ma'nâsına; ve ism-i zamân ve ism-i mekân ma'nâsına da gelür, ve buncılayındur her fi'il ki anın evveli vâv yâhud yâ olup müstakbelinde düşmüş ola: يعد ويزن ويهب ويضع ويغل gibi; şıgınmak ma'nâsına müstakbelin 'aynü'l-fi'li meksûr olmağın anın maşdarı ve ism-i zamânı ve ism-i mekânı dağı meksûrül-'ayn gelür, vâv sâkıf olduğdan sonra muzâri'in 'aynü'l-fi'li meksûr olduğuna ve meftûh olduğuna itibâr yokdur, illâ bir kaç kelime ki nedretle gelmişdür ki anlar mevhad ve mevrikdur, ism-i raculda ve müvekkildür ism-i mevzi'da yâhud bir racûlun isminde, ve mevzendür ism-i mevzi'de ki bunlar cümle semâ'âdur; kıyâs budur ki kesrile geleler ve eger muzâri'in 'aynü'l-fi'li meftûh olup vâv şâbit olursa yevcalu يوجع gibi korkak ma'nâsında, ve yevca'u يوجع gibi, ağrımak ma'nâsında, ve yevsanu يوسن gibi ımızganmak ma'nâsına; 'aynü'l-fi'li, ism-i zamânında ve ism-i mekânında meksûr olup maşdarında meftûh olur, mevcille موجدل mevcel gibi; ve eger evveli harf-i 'illet olduğundan gayri âhiri dağı harf-i 'illet olursa mef'il vezni meftûhül-'ayn gelür ve gerek evvelinde vâv sâkıf olsun ve gerek olmasun mevlâ مولی gibi mevfâ موفى gibi ve mev'â موعى gibi; بلى dan kurb ma'nâsına ve ينى den vefâ ma'nâsına ve يعى den tezekkür ma'nâsına. VK. 1-310, va'd وعد Ar. va'de etmek. AK. 679, 'ide-t عدة Ar. bi'l-kesr ve'l-tahfîf, va'de. AK. 384, va'd وعد Ar. söz vermek, bir kimesne gelecek zamânda bir iş işleyeceğini intizâr ve terakkeb ihdâsına bâ'is olacak vechile ifâde ve beyân etmek. Terc. 2-452.

ig اِغ T. derd, dūd hastalık, 'illet, maraž, kuṭb, mihver, râyihâ. TOTD. 1043, ig اِغ T. hastalık. DLTD. 49, ig اِغ T. verem, ince ağrı. YTS. 113, ig اِغ yig يِغ T. hastalık. ETG. 274, ig اِغ T. hastalık. EUTS. 90.

ihlâş اِخْلَاص Ar. (hulûş* خلوص Ar. *خلص* dan) hemzenin kesriyle, bir nesneyi hâliş kılmak ma'nâsınadır; ve ihlâş, fi'l-'ibâdet riya ve süm'a [süm'a سُمَّة Ar. her kes işitsün deyü bir iş işlemek ki riyâkârlıktan neş'et eder. Terc. 1-491.] şâ'ibesini terk ile li'llâhi 'ibâdet eylemekden 'ibâretdür; ve bir şeyin hülâşasını almak ma'nâsınadır; ve deve ilikli

[*ilikli* الـكلى *T. oder* ايلكى *Adj. ilikli* [[*ilik* = *öz*]]; *kuvvetli, şiddetli, sert, keskin. Zen. 90.*] ve semüz olmak ma'nâsınadır. OK. 2-374, **ihlâş** اخلاص *Ar. (hulûş* خلوص *Ar. *خلص** dan) hemzenin kesriyle, hâliş kılmak; ve tâ'atde ihlâş, riyâ terk etmege derler. VK. 1-575, ihlâş اخلاص *Ar. kalbin şâfi etmek. AK. 14, ihlâş* اخلاص *Ar. sz. c. ihlâşât. [<< hulûş >> dan maş. if'âl] toğru ve garaşsız muhabbet, şıdk, hulûş-ı kalb, şamîmiyyet: 'arz-ı ihlâş etmek. 2. riyâsız ve şamîmî 'ibâdet, gıl u gışdan [gıll غل *Ar. kalbde kîn tutmak, derûnda hıkd ve bugz bağlamak, kîne dâšten. Terc. 2-105, gışş غش *Ar. hîle, hud'a, hıyânet; ve nefsanîyyet, hıyânet kerdin. Terc. 2-103, gıll u gışş غل وغش *Ar. hıyânet ve 'adâvet. oHa. 2-82.] ârî itikâd. // sûre-i ihlâş = << kul huva'llâhî ehad... >> sûre-i şerîfesi ki itikâd-ı hâlişin zübdesine hâvîdir. [ihlâşmend, ihlâş-perver, ihlâş-kârâne gibi Fârisî edâtlar ve kelimelerle terkîbî kâ'ide-i feşâhata münâfidir.] KT. 82, ihlâş* اخلاص *Ar. ziyâde hâliş ve pâk olmak; ve 'an şamîm-in dost veyâ bende olmak, pâkter şuden. Terc. 21.pâk olmak; ve 'an şamîm-in dost veyâ bende olmak, pâkter şuden. Terc. 21.*****

ihsân احسان *Ar. (hüsn* حسن *Ar. *حسن** den) Ar. hemzenin kesriyle, eyülük eylemek; ve bir nesneyi eyü ve güzel eylemek ma'nâsınadır; ve bir nesneyi eyü ve geregi gibi bilmek ma'nâsınadır; ve hüsn dedikleri yüksek kum yığınının üzerine oturmak.*

OK. 3-616, **ihsân** احسان *Ar. (hüsn* حسن *Ar. *حسن** den) Ar. hemzenin kesriyle, bir kimesneye iyilik etmek; ve ihsân, bir nesneyi bilmeye dahî derler. VK. 2-500-8,*

ihsân احسان *Ar. in'âm [in'âm اِنْعَام *Ar. ihsân etmek, 'aât kerdin, bahşış etmek. Terc. 1-126.] ve ihlâş [ihlâş اِخْلَاص *Ar. ziyâde hâliş ve pâk olmak; ve 'an-şamîm-in dost veyâ bende olmak, pâkter şuden. Terc. 21.]. AK. 11, ihsân اِحْسَان *Ar. eyülük, mürüvvetden neş'et eden, hüsn-i mu'âmele, eyülük etmek. Terc. 1-16, ihsân اِحْسَان *Ar. 'Arabîde "iyilik etmek, iyi ve güzel yapmak veyâhud iyi bilmek" ma'nâlarıdır. Lisânımızda bu ma'nâları mu'teber degildir. Yalnız hüsn-i mu'âmele ve iyilik etmek ma'nâsında nâdiren kullanılır. Meşelâ Nahîfî'nin şu: "Eylerem ihsân isâ'et [isâ'e-t اِسَاءَة *Ar. kemlik etmek, kötülük etmek, suç etmek, günâh kerdin. Terc. 1-35.] edene; Ser fedâ Hâkka itâ'at edene." beytinde görüldüğü vechile istimâli zamânımızda mehcûr hükmündedir. Lisânımızda el-yevm ma'ânî-i âtîde kullanılır: 'a'îyye ve bahşış şûretiyle vermek, verilmek: Gâyetle güzel bir sâ'at ihsân etdi. Öyle bir nâ-dîde bastonun ihsânı. Ş bahşış, 'a'îyye: ihsân-ı şâhâne, mekteb-i 'umûmiyye talebesi için gönderilen ihsân-ı şâhânenin tevzî'i. Ş mürüvvet, hüsn-i mu'âmele, lûtf: İhsân ediniz... Bunun cem'i "ihsân-dîdegân اِحْسَانِدِيْدَجَان" dır... KO. 1-253.******

ilâ الى *Ar. edât-ı intihâ ve harf-i cerdir: Mine'l-bâb ile'l-mihrâb من الباب الى المحراب *Zamâ'ire ittishâlinde âhirinde (ى) şûretindeki elif gerçekden (ى) olup yâ-ı mütekellim ile ictimâ'ında teşdîd hâsıl olur: ileyke اليك ilh, ileyhū اليه ilh; ileyye اِلَيّْ ileynā اِلَيْنَا << ileyke 'annī اليك عنى annī Müş. 77, ilā الى *Ar. harf-i intihâ: -ye kadar, -ye, -e. Cî'tü ile'l-medîneti الى المدينة Medîneye geldim. TLA. 21.***

ilbâb* الباب *Ar. *باب* hemzenin kesriyle, bir yerde eglenüp mukîm olmak ma'nâsınadır. *Mü'ellif Başâ'ir'de şulâşiyi takdîm eylemişdür; ve elbâb, tavarın gögsüne lebeb [lebeb لم *Ar. fethateynle, hayvânâtdan her şeyin gögsünde mevzî' kılâdeye [[kılâde* كِلَادَة *Ar.***

ķâfın kesriyle, şol nesnedür ki boyuna bağlarlar. VK. 1-296, ķılâde نَزْدَ Ar. gerdânlık, gerden-bendhâ. Terc. 2-167.] derler; ve lebeb, kezâlık şol nesneye derler ki tavarın yâhud nâkanın göğsüne bağlarlar, egeri yâhud pâlânı gerü kaçmasun deyü. VK-1. 113.] derler ya'nî sine-bend geçürmek ma'nâsınadır; ve bir kimseye yâ bir nesneye şonradan bir şey 'âriz olmak ma'nâsına isti'mâl olunur. OK. 1-256-1, **ilbâb*** أَلْبَاب Ar. *كَلْب* hemzenin kesriyle, bir mekânda muķîm olmak. Bazılar eyitdi: leb [lebb لَب Ar. lâmin fethiyle, bir nesneye mülâzım olan kimesne; ve bir kimesnenin göğsüne urmak. VK-1. 113-23.] dahı elüb [elübb أَلْب Ar. elifin fethi ve lâmin zammıyla, 'aql ma'nâsına olan "lubb"ün cem'idür; nitekim bü's بؤس un cem'i eb'üs بؤس gelür, ve nu'm نعم un cem'i en'um انعم gelür; ve gâh olur ki zarûret-i şîr için elbüb أَلْب dahı derler idğâmı izhâr etmekle, "lebeb لَب" in cem'i dahı gelür, ķılâde yerleri ma'nâsına. VK-1. 113-7.] ma'nâsınada lûğatdür, ve bundandır 'Arablar "lebbeyk" dedikleri ķavilleri ki "Tâ'atında muķîmim" demek olur intişâbı maşdariyyet üzeredür كَقَوْلِكَ حَمْدَ اللَّهِ وَشُكْرًا ve bunun hâķķı << lebâlik لَبَالِك >> demek idi velâkin tekîdden ötürü teşniye olundu أَلْبَابُكْ بَعْدَ الْبَابِ ma'nâsına. Halîl eyitdi: 'Arabların bu ķavli دار فلان تلب دارى den me'hûzdur ya'nî Fülân ev benim evime muhâzîdür [muhâzî مُحَاضٍ Ar. biri biri hîzâsında bulunan, birbiriyle ķarşılaşan. LC. 854.] bu taķdırce "lebbeyk" in ma'nâsı "Ben senin râzı olduğun nesneye teveccüh ederim senin emrine itâ'at ederim" demek olur. Pes harf-i yâ hâķîķât teşniye için gelmiş olur. Bu bâbda Halîl'in Yûnus üzerine îrâd etdiği delîl bâb-ı mu'telde zikr olunur in-şâ'a'llâhu ta'âlâ. VK. 1-112-1, **ilbâb** أَلْبَاب Ar. turgurmak; ve lâzım olmak. AK. 45.

ilenmek اِلْتَمَكَ T. beddu'â etmek, küfretmek, kötü söylemek. YTS. 114, **ilenmek** اِلْتَمَكَ order T. la'net etmek, beddu'â etmek. Zen. 152.

ilerüle اِلْتَمَكَ T. az ileri. YTS. 114.

ileşmek اِلْتَمَكَ T. birleşmek, ķatışmak, bir araya gelmek, birleşmek istemek.

iley اِلْتَمَكَ T. huzûr, ön, ķat, yan, ķarşı taraf. YTS. 114.

ilgü اِلْتَمَكَ T. engel, mâni'a. YTS. 114. siper, pusu.

ilkâ اِلْتَمَكَ Ar. (likâ* لَيْكَ Ar. *ya'î* dan) hemzenin kesriyle, bir nesneyi nazargâhına bırakmak ma'nâsına olup ba'dehû muṭlaķâ bırakmakda müsta'mel oldu. OK-3. 921-29, **ilkâ** اِلْتَمَكَ Ar. hemzenin kesri ve elifin meddiyle, bir nesneyi bırakmak; ve bir nesneye muhabbet düşürmege dahı derler. VK-2. 721-8, **ilkâ** اِلْتَمَكَ Ar. bırakmak, hişten; ķomak, atmak, endahî etmek. Terc. 1-106.

illâ اِلْتَمَكَ edât-ı istisnâdır: Lâ ilâhe illâ'llâh. لَا يَدْعُونَ فِيهَا الْمَوْتَ الْأُولَى. Lâ yezûķüne fihe'l-mevte ille'l-mevtete'l-ülâ, [tatmayalar anun içinde ölüm, illâ bir gez ölmek ilegi ya'nî dünyede. SKT.409. İlk ölümden başka ölüm tatmazlar orada. Kur'ân, XLIV, Duhân sûresi, 56. âyet. KKM. 589.] kavî-i kerîmesindeki "illâ" ba'de ma'nâsınadır. اِلْتَمَكَ ol kim geçdi. Kur'ân, IV Nisâ, 22. SKT. 60. "Sonra o şey ki geçti" "geçmişteki hâriç". âyetinde dahı 'alâ ahadi'l-vücûh böyledir. Müş. 76.

ilm اِلْتَمَكَ Ar. *علم* aynın kesriyle, bilmek ma'nâsınadır. *Mü'ellifin Başâ'ir'de معرفتى ادراك unvânıyla ta'rif edüp ve 'ilmi hâķķ-ı ma'rifetle ta'rif ve 'ilm-i

e'amm olduğunu tensîş [تَنْصِيشُ Ar. gereği gibi iştikşâ ve tedkîk ve taharrî etmek, sîsten. Terc. 1-276.] eylemişdür; ve Râgib'in beyânına göre "ma'rifet" in muķâbili "inkâr" ve "ilm" in muķâbili "cehl" dür; ve ma'rifet, bi't-tekeffür bilmek olmağıla

الله يعرفه kavli Hâķ Ta'âlâya nisbeti câ'iz olmaz belki يعلمه demek lâzımdır, zirâ 'ilm, bir şeyin haķikatini bilmekten ibâretdür, gerek huzûrî olsun [huzûrî حُضُورٌ Ar. setr ve perde tavassuť etmeyerek birinin kurb ve pîşgâhı; ve râhat ve iştırâb ve gâ'ileden hâli olmak, pîş-gâh. Terc. 1-365.] 'ilm-i İlâhî gibi ve gerek huşûlî olsun 'ilm-i 'ibâd gibi; ve 'ilm, vech-i diķķat üzere bilmege de ıtlâķ olunur, şuşûr ve fıtnat gibi. *ve mü'ellifin itikâd-ı câzim [câzim جَازِمٌ Ar. kesici, kesüp atıcı, cezm edici: 'aķl-ı câzim, harf-i câzim. LC. 368.] u muķâbık ile de ta'rifleri ma'nâ-yı lügavîden müstefâzdur [müstefâz مُسْتَفَازٌ Ar. taķulup yapılmış olan. perâkende. Terc. 2-329.]. Nite ki müfredât-ı Râgib'de bi'l-işâre meşrûhdur, intihâ; ve 'ilm, bir âdem fi nefsihî bilür olmak ma'nâsınadır. *Şârih der ki muķtezâ-yı sâbık bu daķı sem'î beyândan olmaķdır, lâkin şavâb olan bâb-ı hâmisden olmasındır. Zirâ mişâl-i mezbûr lâzımdır, fi nefsihî âlim oldu ma'nâsınadır; çûn şıfat-ı 'ilm müzâvele [müzâvele مُزَاوَةٌ Ar. bir nesneyi meydâna getürmek için çalışmak. Terc. 2-317.] ve mümâresetle [mümâreset مُمَارَسَةٌ Ar. işe dırüşüp çalışmak, bûşîden; ve işe dâ'imâ çalışmakla alışkanlık ve üstâdlık ve suhûlet kesb etmek. Terc. 2-392.] zâtında 'azîz olmağıla âlimiyyet hâşıl olur. Pes bâb-ı râbî'den bâb-ı hâmise menķûl olmuş olur, intihâ, ve 'ilm, şuşûr ve tefattûn [tefattûn تَفَاتُّنٌ Ar. anlamak, idrâķ etmek, fehmi'den; farkına varmak. Terc. 1-347.] ma'nâsına müsta'meldür. Pes bu ma'nâda "bâ" ile şılalanur; ve bir nesneyi ittikân [ittikân اِتِّكَانٌ Ar. şüphesiz bilmek, yaķînen bilmek, bi-şek dânisten. Terc. 1-7.] ve aķkâm eylemek ma'nâsına müsta'meldür ki 'ilmin lâzımıdır. OK. 3-520-1, 'ilm علم Ar. ('alem* علم Ar. * علم fethateynle, 'alâmet ve 'alem, taķa daķı derler, cebel ma'nâsına; ve 'alem, kaftâna kıldıkları 'alâmete daķı derler; ve 'alem sancaka daķı derler, râyet [râyet رَايَتْ Far. sancak, bayrak, 'alem. Terc. 1-389.] ma'nâsına; ve 'alem, bir kimsenin üst dudağı yarık olmaķ ma'nâsına da gelür... ya'nî yukarı dudağı yarık olsa. VK. 2-439-1.) 'aynın kesri ve lâmin sükûnuyla, bilmek. VK. 2-439-4, 'ilm علم Ar. bi'l-kesr, bilmek. Cem'î 'ulûm علوم gelür. AK. 411, 'ilm علم Ar. bilgeç, ma'lûmât, dâniş; haber ve bir mevzû'a müte'allik olan icâs ve kazâyâ cümlesi. Terc. 2-80.

iltmek اَلْتَمَكَ T iletmek, sevk etmek, kılavuzluk etmek. EUTS. 93, **iltmāk**, iletmek, sevk etmek, kılavuzluk, rehberlik etmek. EUTS. 94, **iltmek**, cem' etmek, sevk etmek. TD. 2-1047.

îmān اِيْمَان Ar. (emn* اِمن Ar. * den) hemzenin kesriyle, bir âdemi söylediği sözde tařdîķ eylemek ma'nâsınadır ki "inanmak" ta'bîr olunur, gûyâ ki hilâfdan muķâtabı emîn eder; ve tařdîķ-i şer'ide kendi nefsinin 'ikâbdan [ikâb عِقَابٌ Ar. cezâ, pādâş, kabâhat; ve günâha muķâbil olan 'azâb. Terc. 2-74.] emîn eder; ve vüşûķ [vüşûķ وَشُوكٌ Ar. istimâd etmek, inanmak, girevîden. Terc. 2-446] ve istimâd eylemek ma'nâsınadır; ve meskenet [meskenet مَسْكَنَةٌ Ar. zell ve fakr ve za'fından ibâret olan hâl, bî-vâtihi, miskinlik hâli. Terc. 2-335.] izhâr eylemek ma'nâsınadır; ve şer'i'ati kabûl eylemek ma'nâsına müsta'meldür; ve bir âdemi emn [emn* اِمن Ar. hemzenin fethi ve mîmin sükûnuyla, korkusuzluķa denür ki derûnda havfdan eğer olmayup sâkin ve âsûde olmasından ibâretdür. OK. 3-593, emn اِمن Ar. hemzenin fethi ve mîmin sükûnuyla, emîn olmak ki havfın muķâbilidür; ve emn, bir kimseye bir nesneyi inanmaķa daķı derler. VK. 2-485] ve emân

[emān امان Ar. (emn* امن Ar. *امن* den) selām vezninde, maşdardur, korkusuz âsûde olmak ma'nâsınadır. OK. 3- 593, emān امان Ar. hemzenin fethiyle, emîn olmak. VK. 2-485] üzere kılmak ma'nâsınadır. OK. 3-594, ĩmān ايمان Ar. hemzenin kesri ve meddiyle, bir kimseyi emn ve emān üzere kılmak; ve imān, taşdıka dağı derler. VK. 485, ĩmān ايمان Ar. itikād etmek. AK. 61, ĩmān ايمان Ar. inanmak, bāveriden, vüşûk [vüşûk وُشُوكُ, Ar. itimād etmek, inanmak, girevîden. Terc. 2-446] ve itimād etmek. Terc. 1-140.

imme-t* امة Ar. *ام* hemzenin kesriyle, hâlet ma'nâsınadır, ve burada hâletden binâ-ı nev' olmak muhtemeldür, imâmet mâddesinden; ve immet, mezheb ve dîn ma'nâsına gelür, hemzenin zammıyla [ümme-t] da lûgatdür; ve ni'met ma'nâsınadır; ve şân ve hey'et ma'nâsınadır; ve dirlik ve hoşluğa denür; ve sünnet ve âdet ma'nâsınadır, bunda hâ'nın zammıyla [ümme-t] de câ'izdür; ve tarikat ve reviş ve üslûp ma'nâsınadır; ve imâmlık ma'nâsınadır imâmet gibi ve imâmet, oymağa denür. OK. 3-394.-1; **imme-t** امة Ar. (ümm* ام Ar. *امم* hemzenin zammı ve mîmin teşdidiyle, aşl ma'nâsına; ve Ümmü'l-Kurā [kurā' قُرْأَ Ar. köyler kaşabalar, dīhhā. Terc. 2-153.] Mekke-i Müşerrefe'nin ismidür; ve ümm, vâlideye dağı derler. VK. 2-373, ümmât اُمَمَات Ar. hemzenin zammı ve mîmin fethi ve teşdidiyle, kezâlik cem'i; "ümm üm"ün aşlı "immet ام" olduğuna binâ'en; ve bazıları eyitdi: "Ümmehât" insâna maşşûşdur ve "ümmât" hayvâna maşşûşdur; ve ümm, şol 'aleme dağı derler ki 'asker ana tâ'bi' olur, alay bayrağı ma'nâsına; ve ümmü't-tenâ'if ام التائيف ba'îd olan berriyyeye [berriyye بَرِّيَّة Ar. bî-yâbân, şahrâ, çöl; cem'i berârî بَرَارِي dir. KO. 2-141, berriyye-t بَرِّيَّة ya da berriyye-t بَرِّيَّة Ar. çöl, kır, şahrâ. Zen. 194, berriyye-t بَرِّيَّة Ar. çöl, kır, deşt, şahrâ. Terc. 1-151.] ıtlâk olunur; ve ümm-un meşvâ-un [meşvâ مَشْوَا Ar. mevâ, menzil, hâne, fūrūd-âmeden-gâh. Terc. 2-276.] menziline olan şâhibeye derler; ümmü'l-bîz ام البيضى deve kuşuna derler; ve ümmü'l-kavm ام القوم re'is-i kavme derler; ve ümmü'n-nücûm ام النجوم kehkeşâna derler; ve ümmü'd-dimâğ ام الدماغ şol deriye derler ki dimâğı ol cem' eder, ve ana ümmü'r-re's ام الرأس dağı derler...VK. 2-373, ümmehât اُمَمَات Ar. hemzenin zammı ve mîmin teşdidiyle, cem'i; VK. 2-373.) hemzenin kesriyle, ni'met ma'nâsınadır; ve immet, kezâlik ümmet امة ma'nâsında lûgatdür, zamm-ı hemze ile, tarikat ve dîn ma'nâsına. VK. 2- 373, **ümme-t** امة Ar. bi'z-zam ve fethü'l-mîmi'l-müşeddede, bölük ya'ni cemâ'at, envâ-ı hayvândan her birisine ıtlâk olunur; ve dağı dîn yolu, kâmet. Cem'i ümem امم gelür, ve dağı ämm ام gelür, 'ämm vezninde. AK. 47, **imme-t** امة Ar. bi'l-kesr ve fethü'l-mîmi'l-müşeddede, mişlihû. AK. 47.

in اِنْ Ar. edat-ı şartdır ki "eger" demektir. Önünde fi'l-i mâzî dağı bulunsa muzâri' gibi tercüme olunur: اِنْ جَاءَ = Eger gelirse. Muzâri'a teşâdüfünde iki dağı olsa cezm eder: اِنْ تَأْتِيْ اَتَكْ = Eger bana gelirsən sana gelirim. Müş. 78.

in اِنْ edat-ı nefy dağı olur: اِنْ اَمْسَكْتُمَا مِنْ بَرَهَانَ. اِنْ اَمْسَكْتُمَا مِنْ اَحَدٍ مِنْ بَعْدِهِ. اِيْ مَا Müş. 79.

in اِنْ nâfiye, kendinden sonra (اِلَّا) ve o ma'nâda olan (لَمَّا) ile beraber bulunmak gâlibdir: اِنْ اَرَدْنَا اِلَّا الْحَسَنَى. اِيْ مَا اَرَدْنَا سِوَاهَا. اِنْ كُلِّ نَفْسٍ لَّمَّا عَلَيْهَا حَافِظٌ Müş. 79.

in اِنْ edât-ı neyf olan (مَا) dan sonra zâ'id dağı vâki' olur: وَمَا اِنْ شَبَّتْ مِنْ كَبِيرٍ Ben kibir, senden tolayı saç ve şakal ağarttım. Müş. 79.

in ان müşedded olan (ان) nin muhaffefi de olur. Anın ‘alâmeti lâm-ı fâriqadır: وان كنت من قبله لمن الغافلين Müş. 79.

‘ināye-t* عناية Ar. *‘ayni* عني Ar. *yâyi* kitâbe vezninde, ve ‘anāye-t عناية Ar. sehâbe vezninde, ve ‘unî عنى Ar. *uti* [‘utî عنى Ar. ‘aynın zammı ve tânın kesriyle, ve ‘itî عنى Ar. kesreteynle, haddi mütecâviz serkeşlikle tekebbür eylemek ma’nâsınadır; ve ‘utî, ‘atî عنى Ar. ‘aynın zammı ve fethiyle, pek kocamak ma’nâsına müsta’meldür. OK. 3-884-2,3.] vezninde, bir âdeme bir zahmetlü nesne mühimmi [mühimmi مهم Ar. düşündürücü, endişe verici olan. Terc. 2-422.] olmak ma’nâsınadır; ve bir emr-i mühimme uğrayup ana meşgûl olmak ma’nâsınadır; ve bâb-ı râbi-den vürûdu qalıldır. OK. 3-884-1,2,3, **‘ināye-t*** عناية Ar. *‘ayni* عني Ar. *aynın kesriyle, dilemek; ve inâyet, zahmet çekmege dahı derler; ve inâyet, bir nesne fehmi olmağa dahı derler. VK. 2-693-1, **‘ināye-t** عناية Ar. bi’l-kesr, istemek, taleb ma’nâsına. AK. 417, **‘ināye-t** عناية Ar. bir kimesne bir zahmetlü işe dûcâr olduğunda ana eyûlik edüp ol işden kırtarmak için mu’âvenet etmek, yâverî kerdn. Terc. 2-87.

injen اكن T. çok, pek, daha çok, gâyet, ziyâde. YTS. 116, **injen** اكن T. pek, çok, o kadar. Méc.N. 309.

incük, incik انجك T. diz kapağı ile topuk arası, bunun topuğa yakın olan kısmı. YTS. 116.

inne ان Ar. edât-ı tahkîkdir. "Şüphesiz" "şüphe yok ki" gibi bir ma’nâ ifâde eder : لا تحزن : ان شاء الله = Sen maḥzûn olma, şüphe yok ki Hâk Ta’âlâ bizim iledir. Müş. 79.

in şâ’a’llâh ان شاء الله Ar. Cenâb-ı Hâk dilerse. OL. 217.

irâde-t ارادة Ar. (revd* رود Ar. *rûd* den) i-âde vezninde, dilemek ma’nâsınadır. OK. 1-613-7, irâde-t ارادة Ar. hemzenin kesriyle, dilemek meşîyyet [meşî’et مَشِيَّتْ Ar. dilemek, murâd ve maṭlûb etmek. âvînden. Terc. 2-345.] ma’nâsına; ve bunun aslı vâvî idi râvede راوده dedikleri gibi. Lâkin "vâv" sâkin kılınup hareketi mâ-kabline nakl olunup mâzisinde elife kalb olundu ve müstakbelde "yâ"ya kalb olunup sâkıt oldu, elif-i sâkineye mücâvir olduğu için ve maḥzûfdan ‘ivâz âhirine "hâ" verildi. VK-1. 266-1, **irâde-t** ارادة Ar. dilemek. AK. 18, **irâde-t** ارادة Ar. dilemek, âvînden; istemek, murâd etmek; rûḥda olan dilemek hâşşası; ve zâbıta ve hâkimin emr ve fermânı. Terc. 1-27.

i-râz اعراض Ar. (*arûz* عرض Ar. *arzen ve tûlen gitmek ma’nâsınadır ki tevsî ve ta’mîm [ta’mîm تَمِيم Ar. ‘umûmî kılmak, her ḥuşûşda cârî ve her bir ferdi şâmil kılmak; ve birinin başına şarîk şarmak; ve birini kavmine re’s ve hâkim kılmak. Terc. 1-238.] eylemekden kinâyedür. *Şâriḥ der ki a-razte’l-kırfetü اعراضت meşeli bundandır kırfet- قرعة kâfın kesriyle, töhmet ve sû-i zan ma’nâsınadır ya’nî "Sen töhmeti tevsî ve ta’mîm eyledin" demektir. Meşelâ bir gümân şâhibi kimseye "Gümânın kimedür?" deyü su’âl eyledikde "Bütün maḥalle halkınadır" dese kelâm-ı mezbûrî irâd ederler; ve i-râz, bir nesneden yüz döndürmek ma’nâsınadır ki vücûdunun bir nâhiyesini izhâr ma’nâsındandır; ve bir nesneyi enlü kılmak ma’nâsınadır; ve hâtûn yaşşı ve enlü gövdelü çocuklar toğurmak ma’nâsınadır; ve bir nesne zâhir ve ‘ayân olmak ma’nâsınadır; ve bir nesne bir

kimsenin kolayına gelmek ma'nâsınadır; ve şayd, şayyâdın tülegine gelmek [tülege gelmek تولىك كلك T. kıvâma gelmek, uygun duruma gelmek. TS. V. 3868.] ma'nâsınadır ki bir tarafı kolaylık kesb eylemekden 'ibâretdür. OK. 2-431-21, i'râz اعراض Ar. hemzenin kesriyle, bir nesneden yüz döndürmek; ve bir töhmeti cümleye isnâd etmege de derler, fi'l-meşeli a'razte'l-kırfetü اعراضت القرفة ve bunu ol vakt derler ki "Kaçan kimi müttehim [müttehim مُتَّهِم Ar. birine zann ile kabâhat isnâd edici olan. Terc. 2-274, müttehim مُتَّهِم Ar. töhmet isnâd olunan, ittihâm olunmuş, töhmetlü zann olunan. KO. 4-346.] zann edersin?" deseler "Ben fülânı müttehim zann ederim" diyesin. Ya'nî cem'i-i kabileyi müttehim tutasın, ve kırfe-t قرفة kâfın kesri ve rânın sükûnuyla, töhmet ma'nâsınadır; ve bir nesneyi enlü kılmaya derler; ve i'râz, oğlanı eneyüp [enemek انمك T. hayvânın hayalarını çıkarmak, igdiş etmek. TS. III. 1471] haşşî [haşşî حَشَّى Ar. 1. hâdim edilmiş âdem. 2. igdiş edilmiş, burdurulmuş hayvân. LC. 459.] kılamağa da derler; ve 'avret veledi enlü toğurmağa da derler; ve i'râz, zuhûr ma'nâsına da gelür; ve i'râz, bir nesne mümkün olmağa da derler. VK. 1-600-3, i'râz اعراض Ar. yüz döndürmek. AK. 36, i'râz اعراض Ar. yüz çevirmek, rugerdân olup başka tarafa dönmek. Terc. 1-78.

irci' اِرْجِيْ Ar. (rücû* رجوع Ar. *رجع* dan) Dön. Âyetin tamâmı şöyledir: اِرْجِيْ اِلَى رَبِّكَ رَاضِيَةً Dön Rabbine, ondan râzı olarak ve rızâsını kazanmış bulunarak. Kur'ân, LXXXIX Fecr sûresi, 28. âyet.

irilmemek اِرْلَيْكَ T. ayrılmamak ma'nâsına; 'Arabîsi şebât, şübût, rüsûh; hald, hulûd, vi'tade, devâm, deymûme, vüsûn; Fârisîsi istâden. Terc. 1-47.

irkilmek اِرْكُلْكَ T. 1. birikmek, toplanmak, yığılmak. 2. çekinmek, tereddüt etmek, duraklamak. YTS. 117.

irkmek اِرْكُكَ T. toplamak, biriktirmek, yığmak. YTS. 117.

irtiyâd اِرْتِيَاد Ar. (revd* ردد Ar. *رود* den) ifti'âl vezninde, bu dağı taleb eylemek ma'nâsınadır. OK. 1-613-3, irtiyâd اِرْتِيَاد Ar. hemzenin ve tânın kesriyle, kezâlik taleb etmek. VK-1. 266-6, irtiyâd اِرْتِيَاد Ar. şu ve ot taleb etmek; talebü'l-mâ' ve'l-kele [kelâ' كَلَا Ar. yerden biten ot, giyâh. Terc. 2-192.] ma'nâsına. AK.18.

is اِس T [issi اِسِي] sâhip, mâlik. YTS. 117.

islâm اِسْلَام Ar. (selm* ve silm* سلم Ar. *سلم* den) hemzenin kesriyle, itâ'at ve inkıyâd eylemek ma'nâsınadır; ve Müslümân olmak ma'nâsınadır; ve bir âdemi mahzûl [mahzûl مَحْذُول Ar. hâkîr ve metruk ve perişân olan, kiyâde. Terc. 2-295.] eylemek ma'nâsınadır ki hemzesi selb [selb سَلَب Ar. soyamak, çeküp almak, kapup almak, âhenciden; ve nefy ve inkâr etmek. Terc. 1-486.] içündür; ve tapşırmaq [tapşırmaq تَطْشِرْمَق T. 1. teslim etmek, tevdi etmek, emânet etmek 2. yetiştirmek, ulaştırmak. YTS. 203.] tefvîz [tefvîz تَفْوِيْز Ar. ihâle ve sipâriş etmek, kumârîden; ve hâtûnu bilâ-mehr tezvîc eylemek. Terc. 1-249.] ma'nâsınadır, ve meşgûl ve der-kâr [der-kâr دَرْكَار Far. ma'lûm, âşikâr olan. Terc. 1-343.] olduğu nesneyi terk eylemek ma'nâsınadır. OK. 3-482, islâm اِسْلَام Ar. hemzenin kesriyle, selef [selef سَلَف Ar. bir mansıb veyâ mahall veyâ bir hükûmetde bir kimseden evvel bulunmuş olan kimse; ve muqaddem dünyâda bulunmuş olan kimse; ve alınan metâ' teslim olunmazdan yâhud görülecek iş görölmezden muqaddem i'fâ ve te'diye olunan akçe. Terc. 1-487]

vermek; ve tefvîz ma'nâsına da gelür; ve itâ'at va inkıyâda dâhil olmaga dağı derler; ve dîn-i İslâma dâhil olmaga dağı derler; ve islâm, ĥor ve ĥakîr kılmaga da derler; ve islâm, yılân şokup selîm [selîm سليم Ar. emîr vezninde, yılan şokmuş kimseye denür... OK. 3-483.] ve ledîğ [ledîğ لَدِیْج Ar. emîr vezninde, 'akreb ve yılan şokmuş âdeme denür, ledîğîn cem'i ledğâ لَدَغَى gelür sekrâ vezninde ve lüdegâ' لُدَغَا gelür küremâ' vezninde. *Şârih der ki mü'ennesine tâ' dâhil olmamağla cem-i sâlimi gelmez; ve ledîğ, bi-ma'nâ fâ'il olur, nâsı dilleyüp ta'n ve faşl eden kimseye denür. OK. 2-717.] olmak ma'nâsına da gelür. VK. 2-418.

istidrâc استدراج Ar. (dürüc دروج Ar. *درج* dan) istif'âl vezninde, bir kimseyi reng [reng رَنج Far. levn, boya beniz, mevcûdâtın 'aks-i ziyâ vâsıtasıyla kuvvet-i bâşıraya 'arz ve mahsûs kılınan keyfiyeti; ve ĥîle, mekr, ĥud'a; ve iki yüzlü olmak, riyâ, mürâ'îlik; ve şerm, ĥayâ ve ĥişşe, naşîb. Terc. 1-399.] ve ĥud'a firifte [firifte فَرِیْتَة Far. aldanmış, aldadılmış olan, mağbûn. Terc. 2-51.] eylemek ma'nâsınadır ki ol kîmseyi tertîb eylediği mekr ve dâma [dâm دَام Far. tuzak, şereke, ve ağ; ve çârpâ cinsinden yırtıcı olmayan ĥayvânât tavşan ve cîrân ve emşâli gibi. Terc. 1-329.] derc yâĥud takrîb eylemekden 'ibâretdür; aşıl istidrâc, bir kimseyi âheste âheste bir dereceden derece-i uĥrâya [uĥrâ أُخْرَى Ar. ĥayr, başka, dîğeri; ve şon, sonra olan. Terc. 1-20.] iş'âd, kezâlik bir şey'e şey'en feşey'en takrîb eylemek ma'nâsınadır, pes burada reng ve mekr ile taĥyîl ve tesvîl [tesvîl تَسْوِيل Ar. aldadup iğvâ ederek bir ĥuşûşun güzel olduğunu inandırmağ, kirâvânîden. Terc. 1-214.] eylediği rûtbe-i ĥasâr ve helâke iş'âd yâĥud kalbini âheste âheste iĥtilâsla [iĥtilâs اِخْتِلَاس Ar. kapmak, kepiiden; iĥtiâf etmek, kapup almağ. Terc. 1-19.] vartâ-i mertebeye [vartâ-i وَرْتَا, Ar. giriftâr olanın ĥalâş ve necât bulup kurtulmaları güç ve müşkil olan tehlûkelü mahal veyâ muĥâtaralu ĥâl; ve uçurum, yar. Terc. 2-449.] takrîbden 'ibâret olur, Esâs'da ba'zılardan helâki murâd eylemek ma'nâsına menkûldür ki mevt ve helâk ma'nâsına olan "derc" den me'ĥûz olur; ve istidrâc, bir kimseyi bir nesneye nerdübân pâyeleri gibi derece derece takrîb eylemek ma'nâsınadır; ve bir kimseyi muştarib ve bî-ĥarâr eylemekle serâseme [serâseme سَرَّاسِمَة Far. şûride-i ser ve muhtellü'd-dimâğ; ve muştarib; ve ĥayrân. BK-2. 347, serâsîme سَرَّاسِمَة Far. (from sar and âsîma), astonished [astonished (istan'ış'd), adj. şaşmış, şaşırmış, müte'accib, müteĥayyir, ĥayrân, ĥayir ü bâyir, sergerdân, âşüfte, vâlih. KLM. 48.] confounded [confounded (kanfaund'id), 1. karışık, karmakarış. 2. perişân, şûride. 3. mebhût, müteĥayyir, sergerdân, serâsîme, şaşa kalmış, bütün bütün şaşırmış... KLM. 166.] stupefied [stupefied (stu'pifay'd), adj. 1. kendini ĥâ'ib etmiş, sersem, bî-hûş. 2. ĥayrân, 'aklı başından gitmiş. KLM. 722.], disturbed in the brain, insane; hesitating. Ste. 668.] olarak geşt ü güzâr [geşt فَشْت Far. seyr ve temâşâ etmek, seyr. Terc. 2-112. güzâr مُذَار Far. geçici, mürûr edici olan, melâ ve icrâ edici fi'le getirici; ve edâ edici olan; ve baĥş edici; ve geçmek, mürûr etmek. Terc. 2-94, geşt ü güzâr مُغْذَارُ فَشْت Far. gezme, gezüp tolaşma, seyü temâşâ. LC. 766.] muştar kılmak ma'nâsınadır ki meşy [meşy مَشَى Ar. yürümek, yaya gitmek, reften. Terc. 2-345.] ma'nâsından meĥûzdur; ve yeni toğmuş ĥayvân yavrusunu ensesine düşürüp âheste âheste yürütmek ma'nâsınadır... ya'nî işbu *âyât-i kerîmesinde va'ki' istidrâc-ı İlâhî bir bende cürm ve ĥaĥî'esini tecdîd eyledikce Ĥazret-i Ĥaĥ Celle ve 'alâ ana idâme-i şîĥhat ve iĥbâl ve devlet maĥûlesi ni'met ve iĥsânını tecdîd edüp şükür ve tevbe ve istiğfârını unutturmağla ma'âza'llâhu ta'âlâ ĥazâb ve 'azâba derece derece takrîb etlemekden 'ibâretdür âĥiretten kaç-ı nazar dünyâda dağı eşeri müşâhede olunur; ve 'inde'l-ba'z ol bendeyi kalîlen kalîlen tedricle aĥz ve iĥlâk edüp baĥteten [baĥteten بَاحْتَة Ar. ansızın, birdenbire. LC.

197.] aḥz eylemekle imhâl [imhâl اِمْهَال Ar. mühlet ve zamân vermek, ta'cîl etmemek. Terc. 1-114.] eylemekden 'ibâretdür, derece derece nerdübâna iş'âd eylemek gibi.

*Mü'ellif Başâ'ir'de العذاب الى العذاب واستدراج الله المرء جرة قليلا قليلا 'ibâretiyle de beyân eylemişdür, me'âl birdür; ve Râgib, ba'zılardan استدرجهم على الكتاب 'ibâretiyle müfesser olduğunu nakl eylemişdür ki igfâllerinden [igfâl اِغْفَال Ar. 'adem-i teyakḳuz, ḡaflet; ve diḳḳatsizlikden nâsî sehv; ve terk etmek; ve ḡaflet etdirüp ḥaṭâ ve kuşur etdirmek. Terc. 1-84.] 'ibâret olur; ve istidrâc, yel bir kimseye yâ bir nesneye şiddetle arkasından toḳunmaḡıla önüne katup yederek bi-nefsihî yürür gibi sürüdüp yürütmek ma'nâsınadır. OK.1-397-22, istidrâc استدراج Ar. hemzenin ve tanın kesriyle, bir nesneye bir kimseyi derece derece ḳarîb etmek. VK. 1-169-6, istidrâc استدراج Ar. yakın etmek; ve az az getürmek. AK. 24, istidrâc اِسْتَدْرَاج Ar. derece derece ve âheste âheste tahrîk veyâ tebdîl etmek; ve kesret-i ni'mete mazhâr olmuş olup tekeffür ve te'âşîye iḳdâm ve ısrâr eden 'abdi 'azâb ve ḡazaba takrîb etmek; ve şol ḥâriḳ-i 'âde ki bi-iznillâhi ta'âlâ ba'zı kâfirden murâdları üzere zuhûr edüp küfürlerinin tezâyidine sebeb olur. Terc. 1-39.

istigfâr اِسْتِغْفَار Ar. (ḡafr* غفر Ar. *عَفَرَ* dan) bir âdem Haḳ Ta'âlâdan günâhına maḡfiret niyâz eylemek ma'nâsınadır. OK. 2-56, istigfâr اِسْتِغْفَار hemzenin kesri ve sînin sükûnuyla, maḡfiret taleb etmek. VK. 1-434.

işek اِشِك T. eşik. bk. işik

işik اِشِك T. eşik. YTS. 119, işik اِشِك T. vulg. eşik s. t. seuil [seuil, n. m. eşik. fig. başlangıç, bidâyet. RBDK. 1250.]. ETFL. 1-46, işik اِشِك auch اِشِك oder اِشِك T. sbst. seuil. bk. işek T. Zen. 54.

iṭfâ' اِطْفَاء Ar. (ṭufû' طفوء Ar. *طَفَأَ* dan) hemzenin kesriyle, söyündürmek [söyündürmek سَيُنْدِرْمَك T. söndürmek. YTS. 192] ma'nâsınadır. OK. 1-37-3, iṭfâ' اِطْفَاء Ar. hemzenin kesriyle, söyündürmek. VK. 1-23-3, iṭfâ' اِطْفَاء Ar. söyündürmek. AK. 34, iṭfâ' اِطْفَاء Ar. âteş ve 'alev söyündürmek, pufiden; başdırmak, muntafî kılmak. Terc. 1-70.

iti اِتي T. 1. sert, keskin, şiddetli. 2. şiddet keskinlik, sertlik. baḳ. yiti YTS. 119.

itirmek اِتْرُمَك T. yırtmak, parçalamak. TL. 1-477, itirmek اِتْرُمَك T. çâk etmek [çâk چَاك Far. ş. yarıḳ, yırtıḳ, çatlaḳ; çâk etmek = yırtmak pâralamak... KT. 500, çâk چَاك Far. 1. çatlaḳ. 2. yarıḳ, yırtıḳ. 3. yırtmaç. çâk etmek = 1. çatlatmak. 2. itirmek (yumak, parçalamak). 3. yırtmak. OTTD. 179.], ḡâ'ib etmek, iza'a etmek, zâyi' etmek. TOTD. 1056

— itirü itirü اِتْرُو T. sert sert. YTS. 119, parçalarcasına, dik dik.

'iyâz عِيَاذ Ar. ('avz* عَوْذ Ar. *عَوِذَ* dan) kitâb vezninde, maşdardur, nite ki zikr olundu; ve 'iyâz, şıḡınacak yere itlâḳ olunur, tesmiye bi'l-maşdardur; ve şol kuşa itlâḳ olunur ki aḥzine mâni' olur; taḡ ve sâ'ir maḥalle penâh etmiş [penâh پَنَاه Far. şıḡınacak yer, melce; ve bir nesnenin kesret üzere vâḳi' olduğu yer; ve ḥâmî, ḥimâyet; ve şıyânet edici olan; ve şıḡınmak, ilticâ etmek. Terc. 1-103.] ola. Bunda maşdar bi-ma'nâ fâ'ildür; ve 'iyâz, âhû ve sâ'ir ḥayvân yakında toḡurmuş olmak ma'nâsınadır ki ma'âz-ı veled olmaḳdan 'ibâretdür. OK. 1-731, 'iyâz عِيَاذ Ar. ('avz* عَوْذ Ar. *عَوِذَ* dan) 'aynın kesriyle, şıḡınacak yer, melce' ma'nâsına; ve 'iyâz, âhûnun yâhud nâḳanın tâze toḡurması.

VK. 1-318, 'iyāz عياذ Ar. 'şığınacak yer, melce' ma'nâsına. AK. 421, 'iyāz عياذ Ar. 'şığınacak yer, melce'; penâh; (el-'âyāz bi'llāhi عياذُ بالله ve (iyāzen bi'llāhi عياذُ بالله Allāh Ta'âlâdan mâ'adâ şığınacak yer yokdur. Terc. 2-93, el-'iyāz bi'llāhi عياذُ بالله Ar. Allāha şığınırım, yâhud şiginiriz, Allāh esirgesin ma'âmında kullanılır. KÖ. 1-167.

izā اِذَا Ar. vakt ve hîn edâtıdır: اِذَا جاء = geldiği vakitte. اِذَا رَأَى = gördüklerinde. Müş. 75.

— izā اِذَا edât-ı müfâca'et [müfâca'et مُفَاجَاة Ar. anşızın vâki' olmak, anşızın erişmek. LC. 958, müfâcât, müfâce مُفَاجَاتٌ, مُفَاجَاةٌ Ar. anşızın vâki' olmak, anşızın erişmek. bazen nazmda harf-i tânın hâzfiyle üslûb-ı 'Acemânede ve (مفاجي) şûretinde kullanıldığı görülmüştür. KO. 4-516.] da'î olup "na-gâh yâhud "bir de bakılır ki" deyü tercüme olunur. 'Alameti cümle-i ismiyye evvelinde bulunma'dır. اِذَا هُوَ خَصِيمٌ. فَاِذَا هِيَ حَيَّةٌ. اِذَا هُمْ يَقْتُلُونَ. Müş. 75.

ķabā كَبَا Far. (ķaf-ı meftûha) şabâ vezninde, ķaftân ta'bîr eyledigimiz câmedür; 'Arabîde bu ma'nâyadur, hattâ sâdeye ķabā-i tāk ve ķapamaya ķabā-i tākîn derler, ve hây ile ķabāh كَبَاه da'î lûgatdûr; ve bir şehir ismidür bu şehir, Tûrân zemindedür, hattâ Rükne'd-dîn Ķabâyî oraya mensûbdur. BK-2. 453, ķabā كَبَا Far. ķaftân, ķabāh كَبَاه da'î lûgatdûr; ve Tûrân zeminde bir şehir. LBK. 331, ķabā كَبَا Far. ķaftân, libās, câme, rûbâ, hîl'at. Terc. 2-65.

ķabra T. şu tulumu. ķırbe [ķırbe كِرْبَةٌ Ar. şu taşımak için müsta'mel kösele şu ķabı, me'ş-i âb. Terc. 2-155.]

ķad كَد Ar. harf-i teva'kku' [teva'kku' تَوَكُّعٌ Ar. bir nesnenin vukû'una müterakkıb ve muntazır olmak; ve ricâ ve niyâz etmek, pāşîden. Terc. 292.] ve taķrîbdür. Müşbet olan ef'âl-i haberîyye⁹²⁶ evvelinde bulunabilir. Mâzî evvelinde na'kl ve taķķîķ edâtı olur: Ķad şadaķa كَدَ صَدَقَ = Toĝru söylemiş, toĝru söylemiştir. Muzârî' evvelinde taķlîl ve taķrîb edâtı olur: Ķad yaşıduķu كَدَ يَصْدُقُ = Ba'zen toĝru söyler yâhud Toĝru söyleyebilir. Cenâb-ı Hâķķa müsned olan muzârî'ler müsteşnâdır ki anda mu'tlâķ edât-ı taķķîķdir: كَدَ يَعْلَمُ اللَّهُ كَدَ نَرَى تَغْلِبَ وَجْهَكَ فَالَسَّمَاءِ؟ Ķad kelimesi fâ'-i cevâbiyyeye muķârenetle (fe-ķad فَقَد) olur: ان يَسْرِقْ فَقَدْ سَرَقَ اخْلَه Lâ'm-ı ķaseme muķârenetle (le-ķad لَقَدْ) olur: لَقَدْ جَعَلْنَا. وَلَقَدْ جَعَلْنَا (ķad كَد) ile medhûlû olan fi'l miyânını ķasemden başķası faşl edemez o da'î nâdirdir. Müş. 100. ķad كَد Ar. harf-i taķķîķ: hâķîķaten, şüphesiz. كَدَ جَاءَ الشِّتَاءُ = hâķîķaten kış geldi. TLA. 18.

ķaddesa'llāhu sırrehū كَدَّسَ اللَّهُ سِرَّهُ Ar. "Allāh onun ķalbini taķdîs ya'nî me'âyıbdan taķhîr etsin" demek olup evliyâ-yı ķirâm hâķķında yâd olunur. OL. 211.

ķadem كَدَم Ar. *كَدَمٌ* fethateynle, ve ķudme-t كَدَمَةُ Ar. ĝurfe vezninde, ve ķidem كَدَم Ar. 'ineb vezninde, sâbıkât-ün fi'l-emr ma'nâsınadır ki bir ĥuşûşda sâ'irleri sebķ [sebķ سَبَقَ Ar. birinin ilerüsine geçmek, ĝüzeşten; ve ĥaddini tecâvüz etmek, ve başķa ĥuşûşa nisbetle

⁹²⁶ Emir ve nehyi ve istifhâmı muta'zammin olan ef'âl-i inşâ'iyye muķâbiline (ef'âl-i haberîyye) ta'bîr olunmuştur.

mukaddem olmak. Terc. 1-471.] ve tekaddümlük eser ve hâletinden 'ibâretdür; ve kadem fethateynle, hayır ve birr [birr بر Ar. in'âm ve ihsân etmek; ve şâdık ve râst-gû olmak; ve Allâhın 'ibâdetinde kavî ve şâdık olup 'abde dâ'imâ ihsân etmek. Terc. 1-148.] ve hasene cihetinde derece ve mertebe şâhibi âdeme denür; mü'ennesi "kademie قدمة" dür; ve ayağa denür, ricl [ricl رجل Ar. ayak, kadem, pā, pāy. Terc. 1-431.] ma'nâsına; ve kadem lafzı müennesdür. Cevherî'nin tezkîr ile vâhidü'l-ikdâm واحد الاقدام ta'bîri sehvdür vâhidetü'l-ikdâm واحدة الاقدام olmakdur, hâ ile. Cem'i aqdām اقدام gelür. Şârih der ki 'uẓv te'vîl [te'vîl تأويل Ar. bir kaç ma'nâ kabûl eden kelâmın hasbe'l-iktizâ ma'nâsını vermek. Terc. 1-169.] ile tezkîri câ'izdür. *Mü'ellif lâm bâbında ricli القدم او القدم 'ibâretiyle ta'rîf edüp burada kademi "er-ricl" 'unvânıyla ta'rîfi garîbdür. Ekser ehl-i lügat ricli kalça başından tabana kadar ve ba'zıları tabanı dahı idhâl edüp kademi yalnız topukdan aşağı ile ve ekseri taban ile ta'rîf eylemişlerdür. Nite ki Mağrib'de ve Mısbâh'da muşarrahdur; ve Zemaşşerî Muḳaddime'de keff-i pây [keff كَفَّ Ar. el, yed; avuç, pence; ve ayak tabanı; ve men' etmek; ve gerü tırmak, çekmek; ve gerü çekmek, bāz dāšten. Terc. 2-190.] ile tefsîr eyledi ki ayak ayası demekdür; pes bu dahı taban olur. Bunlara göre eḥad-ı hümayı aḥarda istimâl mecâz olur, intihâ; ve kadem, bir kabîle adıdır; ve bir mevzi ismidür; ve bahâdıra ıtlâk olunur; müfred ve cem'i tenis ve tezkîri müsâvidür... Ya'nî burada kademden murâd taḳdîm olunan nesne olmağla ma'nâ Rabbü'l-'azze ḥazretleri vefk-i [vefk وَفَّكْ Ar. uymak, uygun gelmek, der-pey reften; muṭâbık olmak (ber vefk-i murâd) murâda taṭbîkle, murâda muṭâbık olarak ma'nâsında terkib-i Fârisîdür. Terc. 2-453.] murâdı üzere cehenneme taḳdîm ve idhâl eyleyecegi eṣrârı bi't-tamâm vaz' ve idhâl eylemedikce cehennemin Hel min mezîd هل من مزيد diyerek fevret [fevre-t فَوْرَة Ar. fışkırmak ve taḡın yüksek sırtı. Terc. 2-138.] ve sûreti [sûreti سُورَة Ar. ḥiddet, şiddet ve keskinlik, kuvvet, tizlik, züdü; ve hücum etmek, dögüşmek; ve pâdişâhın kahr ve batş satveti. Terc. 1-495.] sâkin olmaz; ve bazıları dedi ki vaz'-ı kadem, bir nesneyi kal' [kal' قَلْع Ar. bir nesneyi kökünden çeküp çıkarmak, ber-kenden. Terc. 2-168.] ve kam' [kam' كَام' Ar. zelîl ve maḥhûr eylemek; ve birini maḥşûdundan men' ve şarf etmek; ve âdemin başına urmak, ḥvâr kerdem. Terc. 2-170.] eylemekden kinâye olmağla emri İlâhî şeref-vürûd edüp cehennemi mezîd [mezîd مَزِيد Ar. artmak, çoğalmak, bālîden; ve çokluk, keşret. Terc. 2-319.] talebinden men' ve nehy edince kadar sâkin olmaz demekdür. *Şârih der ki ḥadîs-i müteşâbihâtından olmağla ehl-i taḥkîkin bunda ekâvîl-i keşîresi [ekâvîl أَكْوِيل ve ekâvîl أَكْوِيل Ar. kaviller, lakırdılar, kelâmlar, güftâr, sözler. Terc. 1-92.] vâki'dür. OK. 3-533-1,2,3, kadem قدم Ar. (ḳudüm* قَدَم Ar. *zameteynle, seferden gelmek. VK. 2-448-1) fethateynle, ayağ, ricl [ricl رجل Ar. ayak, kadem, pā, pāy. Terc. 1-431.] ma'nâsına. Ba'zılar ayağın altıdır ve ba'zılar ilerüsidür demişler. VK. 2-448-11, ḳudme-t قَدَمَة Ar. kâfın zammı ve dâlin sükûnuyla, kezâlik sebkat [sebkat سَبَكَة Ar. ilerü geçmek, ferâpîş şuden; ve mukaddem vukû' bulmak. Terc. 1-471.] ma'nâsınadır. VK. 2-448-13, kıdem قَدَم Ar. kâfın kesri ve dâlin fethiyle, bir nesne kadîm [kadîm قَدِيم Ar. eski olan, dîrîne; ve zamân cihetiyle ibtidâsı olmayup dâ'imâ mevcûd olmuş olan. Terc. 2-152.] olmak; ve kıdem, "ḥudûs"un mukâbilidür. VK. 2-448-4, kadem قَدَم Ar. bi-fethateyn, insânın ayağı; cem'i aqdām اقدام gelür; ve dahı bir işde önürdü olmak.

[öğürdü اور كوردى T. önce, ilk önce, daha önce, ileri. — olmak: öne geçmek, önce bulunmak. YTS.

169.] AK. 470, **ka-dem** قدم Ar. ayak, pây; ve nişf-ı arşun ki on iki parmak miktarında olan tûlândır. Terc. 2-151, kıdem قدم Ar. zamân cihetiyle eski ve çokdan olmak; ve zamân cihetiyle bilâ-ibtidâ mevcûd olup ezeli olmak. Terc. 2-151.

kaderiyye قدریۃ Ar. (kadr* قدر Ar. *قدر* den) *fethateynle*, Mu'tezile'den kaderu'llâhiyi inkâr eden tâ'ifeyle ıtlâk olunur. 'İbâdî ef'âlinin hâlikıdır derler. Cebriyye mu'âbilidür. Kendilerine ehl-i 'adl ve tev'hîd ıtlâk ederler. Bu ümmetin anlar Mecûslarıdır. OK. 2-75.

ka-dr* قدر Ar. *قدر* *bedr vezninde*, bu dağı miktar ve meblağ ma'nâsınadır; ve tâb ve tâkat ma'nâsınadır. Bunda cem'i akdâr اقدار dur; ve ka-dr, ve ka-der قدر Ar. *fethateynle*, takrîr ma'nâsınadır; ve tak-sim-i rızık eylemek ma'nâsınadır; ve ka-dr, gînâ [gînâ غِنَا Ar. 1. zenginlik: fakr u gînâ 2. bezginlik: sohbetden gînâ geldi. 3. nağme, ezgi: meclis-i gînâ. LC. 696.] ve yesâr [yesâr يَسَار Ar. zenginlik, şervet, ve râhat, refâh, âsâyiş-i hâl; ve kolaylık, âsânlık; ve şol tarafı, dest-i ceb, şol el. Terc. 2-463.]; ve zor ve kuvvet ma'nâsınadır; ve bir nesneye güç yetmek ma'nâsınadır; ve şıkışdırmak ma'nâsınadır; ve pişürmek ma'nâsınadır; ve ta'zîm eylemek ma'nâsınadır; ve tedbir-i huşûş eylemek ma'nâsınadır; ve bir nesneyi bir nesneye kıyâs eylemek ma'nâsınadır; ve ka-dr, ne büyük ne küçük olup orta ve mu'tedil olan palaya ve egere ıtlâk olunur; ve omuzun başına denür. OK. 2-75, **ka-dr*** قدر Ar. *قدر* *kâfın fethi ve dâlin sükûnuyla*, bir nesnenin meblağına derler; ve ka-dr, takdîr ma'nâsına da gelür; ve ikmâl ma'nâsına da gelür; ve ka-dr, bir nesneyi ta'zîk üzere etmege de derler; ve Hâk Ta'âlânın ka-dri ve ka-deri قدری dâlin sükûnuyla ve *fethateynle*, 'azameti ma'nâsınadır ve bu aşlında maşdardur, ve ka-dr ile ka-der, Hâk Ta'âlânın takdîr etdiği ka-zâya dağı derler. VK. 444, **ka-dr**, ka-der قدر Ar. *bi'l-feth ve sükûnü'd-dâl, ve bi-fetehâ*, her nesnenin mikdârı ve meblağı; ve kesmek, ka-ç gibi. AK. 469, **ka-dr** قدر Ar. tâkat, tâb iktidâr, kudret; ve istibâr, hayısiyyet; ve Hâk Ta'âlâ tarafından takdîr ve tak-sim olunan rızık ve ma'îşet ve mikdarât-ı sâ'ire. Terc. 2-150.

kâfir كَافِر Ar. (küfr* كفر Ar. *كفر* den) mü'min olmayan hâsir [hâsir خَاسِر Ar. noksânlıkda olan, sêrmâyesin zâyî' edip ziyân eden AK. 196.] dür; ve mün'imü hakîkî cellet ni'metühû hazretlerinin ni'metlerini inkâr eden kimseye denir. c. küffâr كفّار ve keferه كفر gelür, fecere [fecere فَجْرَة Ar. fâcirler, "fâcir" in cem'idir. LC. 702, fecere فَجْرَة Ar. günâhkârlar, zinâkârlar, zinâkârân. Terc. 2-117.] ve kifâr كفار gelür kitâb vezninde, mü'enneşinde kâfire كَافِر ve cem'inde kevâfir كَوَافِر denür; ve kâfir geceye ıtlâk olunur, her şeyi setr eylediği için; ve deryâya ıtlâk olunur; ve büyük dereye ve büyük ırmağa ıtlâk olunur; ve muzlim [muzlim مُظْلِم Ar. karanı olan karanlık olan muzî' [[muzî' مُضِيّ Ar. ziyâlu, parlak, münîr olan, tâbende. Terc. 2-354.]] olmayan; ve şer ve şûrî [[şûr شَوْر Far. tuzluk, çorak olan; ve uğursuz, şûm, naḥs [[naḥs نَحْس Ar. ş. uğursuz, meş'ûm. i. tâli'sizlik, muşîbet, felâket. YTL. 747.]]] olan; ve şamaṭa, çığıltı, kargaşalık, gavgâ. bHa. 1-221.]] keşîr olan; ve be-ğâyet güç ve düşvâr olan; ve pek koyu reng olan. oHa. 2-345.] ve muḳassî [muḳassî مُقْصِيّ Ar. kasvet verici, kasvetli, şıkındılı, şar. KO. 4-524.] sehâba ıtlâk

olunur; ve ikinciye ıtlâk olunur tohumu zeminde setr eylediği için; ve zırha ıtlâk olunur; ve insân kısmından ba'îd olan arza ıtlâk olunur; ve düz ve hemvâr arza denür; ve çiğnenmiş pek çukur yere denir ve nebât kısmına ıtlâk olunur; ve kâfir hezil kabîlesi bilâdında bir mevzîr adıdır; ve karanuluğa ıtlâk olunur; ve silâhla âreste âdeme ıtlâk olunur. OK. 2. 99, **kâfir** كَافِرٌ Ar. küfr ile muttasıf olan kimesne; ve kâfir, karanı geceye dahı derler; kâfir, sâtir ma'nâsına olup her nesneyi setr eylediği için; ve kâfir, ol kimesneye de derler ki zırh üzere gayri libâs giye; ve bi'l-cümle her nesneyi setr etse kad keferه كَفَره derler; İbnü's-Sikkît eyitdi: kâfire kâfir dedikleri Hâk Ta'âlânın ni'metlerin setr etdiği içündür; ve kâfir, bahır ma'nâsına da gelür, güneşi setr etdiği için hâlet-i gurûbda; ve nehr-i 'azîme de derler; ve kâfir, ikinci ma'nâsına da gelür, zerrâc [zerrâع زُرَّاعٌ Ar. ehl-i zirâ'at, ikinci, çiftci. bezrger. Terc. 1-455.] gibi, tohumu toprakla örttüğü için. VK. 1-456, küfâr كُفَّار kâfın zammı ve fânın teşdîdiyle, "kâfir"nin cem'i; ve küffâr, ekinciler ma'nâsına da gelür, zürrâc [zürrâع زُرَّاعٌ Ar. ekinciler, << zârîc >> nin cem'idür. LC. 546.] gibi. VK. 1-456, keferه كَفَره Ar. kâfın ve fânın fethiyle, kezâlik "kâfir"nin cem'i. VK. 1-456, kifâr كُفَّار Ar. kâfın kesri ve fânın tahfîfiyle, kezâlik cem'i; câyi ile ciyâc gibi ve nâ'im ile niyâm gibi, ve câyi, aç kimesne demekdür, gürsine [gürsine مُرْسِنَةٌ Far. aç, karnı acıkmış olan, câ'i. Terc. 2-101.] ma'nâsına. VK. 1-456, kâfire كَافِرٌ Ar. mü'ennesi. VK. 1-456, kevâfir كَوَافِر Ar. kâfın fethi ve fânın sükûnuyla, "kâfire"nin cem'i. VK. 1-456.

kağsamak كَتَسَمَ T. bir şeyin parçaları gevşeyip dağılacak hale gelmek. YTS. 122

kaķımak كَتَمَ T. öfkelenmek, kızmak. 2. itirâz etmek, karşı gelmek. 3. âzârlamak, tekdîr etmek. YTS. 122.

kalb* قَلْبٌ Ar. *كَلْبٌ kâfın fethi ve lâmin sükûnuyla, bir nesneyi gerüye döndürmek ve çevirmek ma'nâsınadır; ve bir kimsenin yüregine urmak yâhud tokunmak ma'nâsınadır, gerek hâkîkî olsun ve gerek ma'nevî olsun ki gönüle tokunmak ta'bîr olunur; ve bir nesneyi tersine çevirmek ve içerisini taşra döndürmek ma'nâsınadır; Başâ'ir'den müstefâd olduğu üzere kalb, bir nesneyi hulkî yâ tabî'î yâ ca'li cihetden çevirüp döndürmek, 'aks ve tahvîl ma'nâsınadır; ve bunun beş şüreti vardır: Zîri bâlâya ve zahırî batna döndürmek ki tersine çevirmek ta'bîr olunur, şimâli (şimâl شِمَالٌ Ar. şol taraf, nezd-i ceb; ve güneş toğduğu tarafa bakıldıkda şol cânibe düşen nısf-ı ufķ; ve huy, tabî'at, meşreb. Terc. 1-515.) yemîne yâhud yemîni şimâle ve yüzü arkaya döndürmekden 'ibâretdür. ... ve kalb, ağaçdan ħurmâ beynisi çıkarmak ma'nâsınadır; ve ħurmâ kuruğu kızarmak ma'nâsınadır; ve kalb, yürece denür fu'âd ma'nâsına, Fâriside "dil" denür, 'alâ kavîl isti'mâlde fu'âddan eĥaşdur ki lisânımızda ana "gönül" ta'bîr olunur. *Mütercim der ki:

Nihâye'de işbu * اَتَا كَمِ اَهْلِ الْمِيْنِ هَمِ اَرَقَّ قُلُوبًا وَالِيْنِ اَفْعَدَ * ĥadîşinde demişdür ki: Ma'rûf olan kalb ve fu'âd birdür ki tekallüb itibâriyle kalb ve tefe'üd [tefe'üd تَفَعُّودٌ Ar. tefe'ül vezninde, âteş yanıp 'alevlenmek ma'nâsınadır; zikr olunan fu'âd bundan me'ĥûzdur. OK. 1-658.] ve tekavvud [tekavvud تَكَوُّدٌ Ar. âteş tutuşup yanmak; ve gayret ve ĥamiyyet izhâr etmek, suĥten. Terc. 1-292.] itibâriyle fu'âd ıtlâk olunmuşdur; ve 'inde'l-ba'z fu'âd, yürek vasaţına denür ve 'alâ kavîl yüregın perdesine denür; ve kalb, ĥabbe ve süveydâsından [süveydâ سُوَيْدَا Ar. siyâhlık, siyâhî. Terc. 1-496, süveydâ'ül-kalb سُوَيْدَا الْقَلْبِ Ar. yürekde vâķi olan siyâh leke veyâ siyâh tamlâ ve yüreginde olan şekavet-i

zâtiyye, siyâh-dil. Terc. 1-496.] 'ibâretdür; ve ehl-i tahkîk 'indinde kalb, yürek ta'bir olunan lahm-ı cismânî-i şanavberiye ta'alluk eden latife-i Rabbâniyyeden 'ibâretdür ki cemî-i kuvvetin mebde'idür, nite ki dimâğ cemî-i havâsın mebde'idür. Hükemâ 'indinde bu hakikat-i insâniyyedür ki nefsi nâtika ve rûh-ı bâtına ta'bir ederler; ve yürek nefsi nâtikanın taht-ı saltanatıdır; ve işbu ... hadîşinde kalbden murâd latife-i mezkûredür ki menba'ı feyz ve hayâtıdır; ve ba'zı muhakkiğin dediler ki kalb yedi tabakayı müstemildür: 1. şadrdur ki maḥall-i İslâm ve maḥall-i vesvâsdur. [vesvās سُورَانِ, Ar. şeytân, iblis; ve şeytânın yâḥud nefsin zihne ilkâ etdiği dağdağa ve vesvese ve fitne. Terc. 2-450, vesvās سُورَانِ, Ar. şeytân, iblis § "vesvese" ma'nâsını da ifâde eder. (vesvâsü'l-ḥannâs). KO. 4-625, vesvās سُورَانِ, Ar. 1. şeytân, iblis. 2. şeytânın veyâ nefsin kalbe vesvese ve dağdağa ilkâ etmesi. LC. 1073.] 2. kalbdür ki maḥall-i imândur. 3. şegâfdur [şegâf شَغَاف Ar. yüregi ihâta eden zâr: iltihâb-ı şegâf. LN. 500.] ki maḥall-i muhabbetü'l-ḥalkıdır. 4. fu'âddur ki maḥall-i rû'yetü'l-Ḥakıdır. 5. habbetü'l-kalbdür ki maḥall-i muhabbetü'l-Ḥakıdır. 6. süveydâ'dur ki maḥall-i 'ulûm-ı dîniyyedür. 7. mühcetü'l-kalbdür [mühce-ı مُهْجَة Ar. kan, dem, hûn; ve rûh, cân. Terc. 2-421, mühce مُهْجَة Ar. rûh, cân. << demü'l-kalb >> ma'nâsına da gelür. LC. 1020.] ki maḥall-i tecellî-i şifâtü'l-İlâhiyyedür; ve kalb ıtlâkı taḳallübden yâḥud lübb [lübb لُب Ar. lâmin zammıyla, ağuya denür, semm ma'nâsına; ve her şeyin maḥz ve ḥâlişine denür; ve içlü nesnenün içine ve özüne denür; ve lübb, 'akıl ve hûş ıtlâk olunur, cemî elbâb الباب gelür ve elüb اَلْب gelür, hemzenin fethi ve lâmin zammıyla. OK-1. 257-3.] ve ḥâliş ma'nâsından me'ḥûzdur; ve irâdetü'l-maḥall-i'tibârıyla kalbden 'akıl ve fehm ve şecâat maḳûlesi irâde olunur, kaldı ki lisânımızda yürek dedigimiz cânib-i eyserde [eyser اَيْسَر Ar. şol taraf. LC. 169.] mu'allak olan muḡga-i ma'ḥûdadur [muḡga-ı مُغْغَة Ar. et ve sâ'irenin parçası, gûşt-pâre. Terc. 2-353, muḡga مُغْغَة Ar. bir ciyem et; bir pârça et. LN. 791, ma'ḥûd مَحْهُود Ar. ma'lûm ve ma'rûf olan, dânde. Terc. 2-369, ma'ḥûd مَحْهُود Ar. 'ahd olunmuş, ekseriyâ zikri geçen, ma'lûm olan bir şey hakkında tehekkümen [tehekküm تَهَكُّم Ar. istihzâ; 'ilm-i beyân ta'birâtındandır. oLN. 451.]] isti'mâl olunur. LN. 808.] lâkin bir gönlümüz daḡı vardır ki sükûn ve ḥareket meyl ve istikrâh maḳûlesi ḥâletin medâridur. *Mü'ellifin kavli-i şânisi buna mülâyim olur ki fu'âd yürece ve kalb gönüle denür ki her kuvvetin mebde'i olacaḡdur, intihâ; ve kalb, 'akıl ve hûş ma'nâsına da isti'mâl olunur; ve her şeyin lübbüne ve maḥz ve ḥâlişine denür; ve kalb, Benî Selim cemâ'atına maḡşûş Sengistânda bir şu adıdır; ve kalb, ḥurmâ beynisi [beyni بَيْنِي T. beyin, beynisi = beyni. YTS. 31.] denilen şeye denür; ve şoyu pâk ve ḥâliş olan kimesneye denür. OK. 1-238-1, kalb* قَلْب Ar. *قَلْب* kâfın fethi ve lâmin sükûnuyla, yürek; ve gâh olur ki 'akıl daḡı derler. Ferrâ eyitdi: Bâri Ta'âlânın ان في ذلك لذكرى لمن كان له قلب dedigi kavlinde kalb, 'akıl ma'nâsınadır; ve kalb, bir nesneyi döndürmege daḡı derler; ve kalb, tûskürmege [tûskürmek تَوْسَكُرْ T. geri çevirmek, pûskürtmek, geri çekilmek, zorunda bırakmak. YTS. 215.] daḡı derler; ve yürece urmaḡa daḡı derler; ve yüregi ḳoparmaḡa da derler; ve ḥurmâ ḳızarmaḡa daḡı derler. VK. 1-105-1, kalb قَلْب Ar. bi'l-feth, yürek, fu'âd gibi; ve 'akıl; ve'l-cem' kulûb قُلُوب ve daḡı döndürmek. AK. 491, kalb قَلْب Ar. yürek, dil; ve bir nesnenin ortası ve özü; ve 'askerin aşl ve külliyetlü ve vasaṡ olan fırkası; ve maḡşûş ve ḳarışık olan bir nesneyi yâḥud bir şırayı ters etmek ve ters çevirmek, gerdâniden; ve bir şan'at ki bir kelime veyâ bir ḳaç kelimenin ḥurûfunu şıra

üzere ters yazıldıkda bi-aynihî evvelki kelime hâşıl olur. Meselâ: "dâmâd دَمَاد" ve "nâdân نَادَان" kelimeleri ve "dâme 'ale'l-amâd دَامَ عَلَى الْعَمَاد" kelimâtı ve "şev hemreh بَلْبُ هَر مَهْرَش" ve "şeker betrâ zûy-i vezâret شُكْرُ بَتْرَا زَوَى وَزَارَت" kelimâtı olduğu mişillü. Aşağıdan yukarı kırá'et olundukda yine öylece okunur. Terc. 2-168.

qald* قالد Ar. *قالد* *kâfın fethi ve lâmin sükûnuyla*, bir nesneyi bir yere birikdürmek ma'nâsınadır; ve bir nesneyi bir nesne üzerine urup şarmak ma'nâsınadır; ve ip bükme ma'nâsınadır, *kılâde [kılâde* قِلَادَة Ar. kâfın kesriyle, şol nesnedür ki boyuna bağlarlar. VK. 1-296, kılâde قِلَادَة Ar. gerdânlık, gerden-bend-hâ. Terc. 2-167.] bundan me'hûzdur; ve bir âdemi her gün istime [istîm, islim, اِسْتِمْ Yun. i. makineleri tahrik eden şu buhârı. YTS. 40, istîm, islim, İng. buhârı taşıları işleten kuvvet, buğu, buhâr. TYKS. 95.] tutmak ma'nâsınadır; ve ekini şuvarmak ma'nâsınadır; ve temüri yufqaldup [yufqaltmak يُوْفِقَلِّتُ T hafîfletmek, cıvıklaştırmak. YTS. 251.] teneke eyledikten sonra bir nesne üzerine şarmak ma'nâsınadır; ve qald, süvâr-ı maqlûd [süvâr سُوَار Far. bir nesne üzerine binmiş olan. Terc. 1-481, maqlûd مَقْلُود Ar. mîmin fethi ve lâmin zammıyla, bükülmüş ip. VK. 1-296, maqlûd مَقْلُود Ar. fitil gibi bükülmüş olan, pîçide şude. Terc. 2-381.] ma'nâsınadır. OK. 1-675, **qald** قالد Ar. *قالد* (kılâde-t* قِلَادَة Ar. *قالد* kâfın kesriyle, şol nesnedür ki boyuna bağlarlar. VK. 1-296.) *kâfın fethi ve lâmin sükûnuyla*, ipi bükme; ve qald, şol bilezik ki gümüşden bükülmüş ola. VK. 1-675, **qald** قالد Ar. bi'l-feth, gümüşden olan bilezik, sivâr-un mine'l-fiḍḍat-i [sivâr, süvâr سُوَار Ar. bracelet (breys'lît) i. bilezik. Ste. 705, fiḍḍa-ت فِضَّة Ar. gümüş denilen ma'denî nesne. Terc. 2-128.] ma'nâsına. AK. 492.*

qancaru قَنْجَرُو T. 1. nereye, neresi, ne tarafa. 2. nereye ait. YTS. 124.

kâne yekûnu كَان يَكُون Ar. ilh. Ef'âl-i nâkışadandır; "idi" ve "oldu" gibi. Habersiz tâm olmayan ma'nâyı müfîd olduğu sebeble bunlara ve nezâ'irine "nâkış" nâmı verilmiştir. Müş. 101.

qarak قَرَقُ T. 1. göz, göz bebeği. 2. bakış, nazar. YTS. 126.

qaraltu قَرَّلتُو T. 1. yığın, kütle, 2. kâlıp, ceset. YTS. 126.

qaravaş قَرَاوَشُ T. câriye, hizmetçi. YTS. 127.

qarcaşmak قَرَجَشْمَقُ T. karışmak, birbirine girmek, karmaşarışık olmak. YTS. 127.

qarîn قَرِين Ar. (qarn* قَرْن Ar. *قَرْن* dan) *emîr vezninde*, bu daḥı bir âdemin yaşdaşına denür; ve çift öküzü gibi biri birine yanaşdurulup koşulmuş devenin her birine denür; ve bir âdemin ve bir muḳârinine [muḳârin مَقَارِين Ar. yakın, qarîn olan, nezdîk. Terc. 2-377.] denür. Cem'i quranâ' قُرَانَا gelür, küremâ' [küremâ كُرَمَاء Ar. kerîmler. "kerîm" in cem'i. LC. 761, küremâ كُرَمَاء Ar. kerem ve izzet şâhibleri. Terc. 2-187.] gibi; ve bir âdemin hemîşe yâr u müşâhibine ve hemdemine denür; ve her benî âdeme maḳrûn olan şeytânına denür ki aşlâ andan müfâraḳat [müfâraḳat مَفَارِقَات Ar. biri birinden ayrılıp uzak olmak, ferâḥîden. Terc. 2-373.] eylemez; ve Zeydü'l-Ḥaylî'l-Ṭâ'î kılıcının ismidür; ve Qarîn Bin Sehîl Bin Qarîn kendisi ve pederi muḥaddislerdür; ve 'Alî Bin Qarîn za'ifü'l-rivâte-tdür; ve qarîn, insânın nefs-i nâṭıkasına ıtlâk olunur. OK.

3-687-10, **ḳarīn** قرين Ar. *ḳâfın fethi ve rânın kesri ve meddiyle*, müşâhib. VK. 2-543. **ḳarīnāni** قرينان Ar. *vezn-i mezbûr üzere*, Ebû Bekr ile Ṭalḥa'dan 'ibâretdür. Zirâ Ṭalḥa'nın bir adı 'Osmân Bin 'Ubedu'llâh. Mezbûrları bir bağda cem' etmişlerdi, ana binâ'en ḳarîneyn dediler; ve ḳarīn, nefse daḥı derler. VK. 2-543-8,9, **ḳarīn** قرين Ar. müşâhib. AK. 477, **ḳarīn** قرين Ar. bir âdemin yâr u hemdem ü şöḥbeti olan âdem, arkadaş, hem-pâ. Terc. 2-157.

ḳarîrû'l-ayn قريرالعين Ar. gözü aydın olan, çeşm-i ruşen. Terc. 2-157.

ḳarn* قرن Ar. *قرن * *ḳâfın fethi ve rânın sükûnuyla*, boynuz denür, revḳ [revḳ رَوَق (Ar. i. c. ervāk) 1. perde, 2. ev önü 3. saf, hâlis 4. boynuz. OTAL 1067, BOTS. 710.] ma'nâsına; ve insânın başında ḥayvânın boynuz bitecek yerine denür ki murâd, başın iki taraflu tepesidür, 'alâ ḳavl başın yukarısına denür. Cem'i ḳurûn قرون dur; ve zû'âbe [zû'âbe-t ذُوْأَبَة Ar. *nâşiyede olan zül f ve kâkül, perçem, yele. Terc. 1-422.*] ma'nâsınadur ki erkek kısmının perçemidür, 'alâ ḳavl nisvân gîsûsuna [gîsû عيسو Far. saç, kâkül, şadğ. Terc. 2-147.] denür; ve saç bölüğüne denür, ḥuşle-t [ḥuşle-t خصلَة Ar. bi'z-zam, kıldan bükülmüş nesne; ve kıl. AK: 198.] ma'nâsına; ve tağ torusuna denür. Cem'i ḳırân قران dur, cibâl vezninde; ve ḳarnü'l-cerâd, çekirgenin başında olan iki tügün birine denür, ikisine ḳırnân denür; ve maḥiffe [maḥiffe مَحْفَة Ar. *deveye binmek için bir nev' oturacak nesne. oHa. 2-262.*] örtüsüne denür; ve biyâbânın [biyâbân بِيَابَان Far. deşt, şahrâ, ova, kıır, bilâ-i-mâr olan arâzî. Terc. 1-116.] evveline denür; ve ḳırânü's-şems, güneşin nâhiyesine [nâhiye نَحْيَة Ar. cânib, yan, kenâr; ve aḳşâm-i mülkiyyeden ḳazânın müstaḳill olan kıt'ası. Terc. 2-425.] denür ki dâ'ire-i ḳurşunun [ḳurş قُرْش Ar. *güzel koku için 'ûd ağacı ve sâ'ir koku nesnelerden terkib olunup buḥûrdânda yakılan nesne.. Terc. 2-155. ḳurş-ı şems, güneşin cirmi [[cirmi جَرْم Ar. cisim, vücûd, cesed, ten. oHa. 1-228.]] ve dâ'iresi, ḳurş-ı âfîṭâb. Terc. 2-155.] kenârîdür, 'alâ ḳavl a'lâsına denür ki ṭulû' etdikde en evvel zuhûr eden cüz'ünden 'ibâretdür, ḥâcib [ḥâcib حَاجِب Ar. *kapucu, derbân, bevvâb; ve perde, ḥâ'il. Terc. 1-340.*] daḥı ıtlâḳ olunur; ve 'inde'l-ba'z pertev ve şur'ânın evveline denür ki ibtidâ zâhir ve müstefîz [müstefîz مُسْتَفِيز Ar. *fâş ve şâ'i ve meşhûr olmuş olan; ve feyz ve kereme nâ'il olmuş olan. Terc. 2-329.*] olur; ve ḳarnü'l-ḳavm, ol ḳavm ve cemâ'atin seyyid ve ser-gerdesine ıtlâḳ olunur; ve ḳarnü'l-kele', [kelâ' كَلَا' Ar. *yerden biten ot, kiyâh. Terc. 2-192.*] çayırın eyüsine yâḥud şona ḳalanına yâḥud henüz pâymâl olmamış ucuna ve köşesine denür; ve at kısmının bir baş segirtmesine denür; ve yağmurun birden şaganaklı yağmasına denür ki bora ve boğanak ta'bîr olunur; ve bir âdemin yaşdaşına denür; ve zamândan kırk sene müddete denür, 'alâ ḳavl on sene yâḥud yigirmi sene yâḥud otuz yâ altmış yâḥud yetmiş yâ seksen yâḥud yüz yâḥud yüz yigirmi seneye denür; ḳavl-i evvel ya'ni ahîrden ḳavl-i evvel ki yüz sene müddetdür, eşaḥḥ [eşahḥ أَصَحَّ Ar. *ziyâde şaḥîḥ, kuşûrdan ziyâde berî olan, râstter. Terc. 1-62.*] ve aşvab [aşvab أَصَوَّب Ar. *ziyâde şavâb ve toğrı olan, râst. Terc. 1-67.*] dur. Zirâ Nebiyy-i Ekrem 'Aleyhi's-salât ve's-selâm ḥazretleri bir gulâm hakkında عَشْرًا ibâretiyle du'â eylemeleriyle ol gulâm yüz sene mur'ammer oldu; ve ḳarn, şol ümmet ve cemâ'ate denür ki evvel ṭabaḳa bi'l-cümle âhirete gidüp anlardan ferd-i vâḥid ḳalmamış ola ki "Bir ḳarn geçti" ta'bîr olunur; ve zamândan vâḳt ve hengâma denür; ve ağaç kabuğundan bükülmüş ipe denür; ve koyun yününden bürölüp bükülmüş bir bölük*

bükündüye denür; ve bazı nisvânın fercinde olan küçük aşığa denür ki debbe [şış, ur] olan âdemin debbeligi gibi hulkî bir şışdür; ve karn, küçük tağa denür; ‘alâ kavlı sâ’ir tağlardan başkaca kıtaya denür. Cem’i qurûn قرون ve kırân قران gelür, cibâl vezninde; ve kılıcın ve temrenin [temren تمرن T i. esk. mızrak ve ok gibi batıcı şeylerin ucuna takılan sivri demir, kemik vb. TTS.1342.] ağzına denür; ve bedenden birden ter boşanmaga denür; ve zamân-ı vâhid ehline denür ki bir zamân âdemleri olacakdur ki müddet hesâbıyla mütekârinlerdür; ve bir ümmet ve cemâ’at inkızâsından sonra gelen ümmet ve cemâ’ate denür; ve şol mile denür ki taştan kuyunun ağzına yapup üzerine bekerenin [bekere بكرة Far. ip takup ağır şeyleri kaldırdıkları makara, bekre. Terc. 1-99.] ve çarhın okunu vaz’ ederler iki taraflu olmağla ikisine karnân denür ve ol mîller ağaçdan olursa di’âme [di’âm دعام ve di’âme دعامة Ar. direk, sütûn, destek; ve cemâ’atın musteber ve baş olan kimesnesi. Terc. 1-410.] denür; ve göze bir mîl ya’nî bir def’a sürme çekmege denür; ve bir kerre ma’nâsınadur ki Fâriside yek-bâre denür; ve karn, ‘Arafât üzere çekilmiş bir tağın adıdır; ve düz ve tayanacak yegrinek taş denür, sumâkî [sumâkî سُمَّكِي Ar. ma’lûm bir nev’ zî-kıymet taş ki be-gâyet sert ve katı olur. Terc. 1-489.] gibi; huccâc-ı Necid’in [huccâc حُجَّاج Ar. hâcîler, hâciyân; hacca giden veyâ gitmiş olan kimseler. Terc. 1-348.] mîkâtî [mîkât مِيَّات Ar. ta’yîn ve tahşîş olunmuş vakt. Terc. 2-424.] adıdır ki Tâ’if yanında bir karyedür, ‘alâ kavlı anda vâdînin bi-küllühî ve bi-tamâmihî ismidür; Cevherî bunu fethateynle resminde ve Üveysü’l-Karanî cenâblarını oraya nisbet eylemesinde galaş eyledi, zîrâ Üveysü’l-Karanî, Karan Bin Redmân Bin Nâhiye Bin Murâd-nâm kimseye mensûbdur ki ecdâdının birisidür, yine fethateynledür, ve teşniye şîgasıyla kırnân, kuşb şimâli yanında cüdâ-nâm [cüdâ جُدَى Ar. felegin kuşb-ı şimâline hem-an muttaşıl olup temür kazık denilen yıldız. Terc. 1-316.] kevkeb hizâsında iki kevkebe ıtlâk olunur; ve karn, maşdar olur. Bir nesneyi bir nesneye yanaşdurup bitişdürmek ma’nâsınadur; ve iki deveyi bir ipe dizmek ma’nâsınadur ki boyunduruk gibi ikisinin boynuna bağlayup yanaşdurmaktan ibâretdür; ve arz-ı Nihâmede bir karye adıdır; ve Bağdâd kazâsında kuşr-ı bell بَلَّ ile مزرقه beyninde bir karye adıdır; ve Hâlid Bin Zeyd-nâm muhaddîş ana mensûbdur; ve Mısır’da bir karye ve Afrika’da bir tağın isimleridir; ve Karnü’n-Nâ’î ve Kar-un Bakl-un Yemen’de birer hışn [hışn حِشْن Ar. girilmesi güç olan şarp ve meîn ve muhkem mahâl, kal’a, hişâr, cāy-i düşvār. Terc. 1-364.] isimleridir. OK. 3-687, **karn*** قرن Ar. *قرن* kâfın fethi ve rânın sükûnuyla, şığırın ve gayrin boynuzu; ve karn, bir bölük şaça dağı derler, ve bundandır Ebû Süfyân’ın Rûm hakkında zâtü’l-kurûn dedi ki Aşma’î eyitdi: "kurûn"dan murâdî saç bölükleridir, zîrâ tâ’ife-i Rûm saçların uzadırlar, halk içinde anınla bilinirler ve bu cihetden Li’r-raculü karnâni للرجل قرنان derler, şağıretân ma’nâsına ki iki bölük saç demek olur; ve karn, küçük tağa dağı derler, cebel-i şağîr ma’nâsına; ve karn, bir kerre dirilmege dağı derler; ve karn, seksen yıla dağı derler; ve bazıları eyitdi: Otuz yıla derler; ve karn, yaşda berâber olana dağı derler; ve karn, bir zamân ehline dağı derler; ve karn, nisâ’ tâ’ifesinden bazıının fercinde olan şey’e dağı derler ki debbe [şış, ur] olan kimesnenin debbeligi gibidir; ve karn, mañîffe [mañîffe مَحْفُوف Ar. deveye binmek için bir nev’ oğuracak nesne. oHa. 2-262.] kubbесinin depesine dağı derle; ve karn, başın bir cânibine dağı derler... ve karn, iki deveyi bir ipe cem’ etmege dağı derler; ve karn, bir nesneyi bir nesneye ulaşıdırmağa dağı derler; ve karn, at ard ayakların

ön ayakları başdığı yere başmağa dağı derler. VK. 2-542, **ķarn** قرن Ar. bi'l-feth ve's-sükûn, koyun ve keçi ve şğırın ve ğayri ħayvânların boynuzu. Cem'i ķurûn قرون gelür. AK. 477, ķarn قرن Ar. boynuz, şâĥ; ve güneşin üst muĥîṭ-i kenârı; ve bir ķavmin seyyid ve serveri olan kimesne; ve âdemin yandaşı; ve zamândan yüz sene müddeti; ve bir zamândan bed' ile ol vakitte ħayâtda bulunan âdemlerin cümlesi vefât edüp hiç bir ferd ķalmaması ğününe ķadar olan zamân; ve mezkûr zamân içinde vefât eden kimesne, heştâd-sâl. Terc. 2-156.

ķarşu قَرَشُ T. 1. ķarşılık olarak, muķâbil. 2. muĥâlif, ters iş. 3. ķarşılığında, sırası gelince. YTS. 128.

ķavud قَوْدُ T. ķavrulmuş taĥıl unu. YTS. 130.

ķay قَيّ T. acele, fırtına, mühteż, nazır, sür-at. OTTD. 1076.

ķayd* قَيْدُ Ar. *قيد* şayd vezninde, ma'lûmdur ki buķağuya [buķağı بوقاغو T ħayvânın ayağına

vurulan köstek. YTS. 39.] denür. Cem'i aķyâd اقياد ve ķuyûd قيود gelür; ve tutsağın ķollarını arkasından çeküp bağladıkları bağa denür; ve semer ağaçlarını biri birine zamm eylemek için çeküp şardıkları şarkıya itlâķ olunur; ve ķayd, Benû Tağlib ķabîlesinde bir feresin ismidür; ve ķaydû's-seyf, kılıç bağlarının diplerinde olan uzun bağdan 'ibâretdür ki anı küçük bekre [bekre بكرة Ar. i. ķuyu ve sâ'irede kullanılan maķara, çıkırık. § bu dolabın iskâ eylediğı arazi, tarlâ. § (tıb) mefâşılđa maķara şeklinde olan oyuk kemik ki o tar 'azliyyenin kaymasına ĥıdmet eder; bekrevî = maķara

şeklinde olan. RKO. 1-189.] şeklinde nesneler tutar. OK. 1-679, **ķayd*** قَيْدُ Ar. *قيد* ķâfın fethi ve yânın sükûnuyla, bir nesneyi bağlamak; ve bağun kendüye dağı itlâķ olunur; ve ķayd, Benî Şâleb'de bir atın adıdır; ve semer ağaçların bir yere getürmek için şarılan şırmaya da ķayd derler; ve ķayd, miķdâr ma'nâsına da gelür. VK. 1-296, ķuyûd قيود Ar. zammeteynle, "ķayd"ın cem'i; bağlar ma'nâsına. VK.

1-296, **ķayd** قَيْدُ Ar. buķağı ve bağ ve bend. Cem'i ķuyûd قيود gelür. AK. 501, **ķayd** قَيْدُ Ar. ip ve zincir ile bağlamak, bend; ve evrâķ-ı resmiyyenin şûretlerini maĥşûş-ı resmî deftere zabṭ ve taĥrîr etmek; ve bir ĥuşûş üzerine rabṭ-ı kalb ve şarf-ı endişe etmek; ve 'ibârede ma'nâyı itlâķ ve 'umûmiyyet üzere bırakmayup ĥaşr ve taĥşîş etmek; ve 'ibârenin ma'nâsı ol vech ile ĥaşr ve taĥşîş olunduğı keyfiyet; ve resmî deftere taĥrîr olunan kâğıd şûretl. Terc. 2-178, **ķayd** قَيْدُ Ar. i. bağlamak; bağ, bend; ķayd ü bend, *mec.* 'alaķa, münâsebet, taķanak, ilişik; endişe, ğuşşa, ķayğı ... TL. 3-906.

ķayd yemek = ilgili olmak, alaķadâr olmak, endişe duymak ve ķayğılanmak.

ķayırmaķ قَيَّرَمْتُ T. 1. muķayyet olmak, ilgilenmek, önem vermek. 2. ķayğılanmaķ, tasalanmaķ. 3. şaķınmaķ, çekinmek. 4. ĥazırlanmaķ. YTS. 131.

ķayırmaż قَيَّرَمْتُ T. be'is yok, zarar vermez, önemi yok. YTS. 131.

ķayu قَيُّو T. ķayğı, endişe, şasa. YTS. 132.

ķayurmaķ قَيَّرَمْتُ T. 1. muķayyet olmak, ilgilenmek, önem vermek. 2. ķayğılanmaķ, tasalanmaķ. 3. şaķımmaķ, çekinmek. YTS. 131.

ķazâ* قَضَاءُ Ar. *قضى* *yâyi* seĥâ' ve 'aşâ vezinlerinde, ĥükm ma'nâsınadır ki isimdür.

*Şâriĥin beyânına ğöre cem'i aķziye اقضية dūr, ve aşl ķazâ', ķaṭ' ve faşl ma'nâsına

olup me'ânî-i sâ'ire andan müteferri'dür, intihâ. OK. 3-905-1, kaẓy قضاى Ar. *kâfın fethi ve zâdın sükûnuyla*, ve kaẓâ' قضاء Ar. *seḥâ' vezninde*, ve kaẓiyye-t قضيه Ar. *'aṭiyye vezninde*, maşdarlardur, hüküm eylemek ma'nâsınadır; ve kaẓiyye, isim olur, hükûmet ma'nâsına. Cem'î kaẓāyā قضايا dur, fe'âlâ فعلى vezninde ki maḳşûrdur; ve bunun aslı fe'â'il فعائل dūr, kalb-i mekânla fe'âlâ فعلى olmuşdur; ve kaẓâ', şun' [şun' Ar. *iş, fi'l, kâr, 'amel; ve yapmak, işlemek; düzmek, tertîb etmek. Terc. 2-19.]* ve kâr ma'nâsına müsta'meldür; ve bir nesneyi bir âdeme lâzım kılmak, ḥatm [ḥatm حاتم Ar. *hüküm etmek, emr etmek, buyurmak, tûrgüz kerden. Terc. 1-347.]* ve icâb ma'nâsınadır; ve beyân eylemek ma'nâsınadır; من قبل يقضى اليك وحيد ve mevt ma'nâsına müsta'meldür, gûyâ ki emr dünyâsını faşl ve kaṭ' eyledi; ve kezâ كذا اذامات يقال قضى نحوه اذامات burada naḥb [naḥb نحب Ar. *nûnun fethi ve ḥâ-i muḥmelenin sükûnuyla, müddet ma'nâsına; ve gâh olur edâ ma'nâsına da gelür; ve erişdürmek ma'nâsına da gelür; ve gâh olur geçmek ma'nâsına da gelür. VK. 2-708, naḥb نحب Ar. mühim olan maşlahat; ve himmet, 'azm ve ḥuccet, burhân; ve feryâd ile ağlamak, gırî. Terc. 2-428.]* neẓr [neẓr نذر Ar. *vâcib olmayan 'ibâdeti Allâh için nefsi vâcib etmek; ve aslında vâcib olmayup nefsi Allâh için vâcib kılınan 'ibâdet. Terc. 2-430.]* ma'nâsına aḥz olunursa 'uhdesinde neẓr gibi lâzım olan mevte edâ eyledi demek olur; ve alâ على ile şılalanursa kaṭl ma'nâsına olur; gûyâ ki anun işini faşl ve kaṭ' edüp fâriğ olmuş olur ve bir me'mûle dil-ḥ'vâh üzere nâ'il olup anı kemâle yetiştürmek ma'nâsınadır; ve 'ahd ve peymânı mutazammın vaşiyyet eylemek ma'nâsınadır; ve infâz-ı 'ahd eylemek ma'nâsınadır; ve bir emr ve ḥaberi maḥalline erişdürmek ma'nâsınadır; ve ödemek, edâ' ma'nâsınadır; Şâriḥ der ki edâ' ma'nâsında 'inde'l-ba'z ḥaḳîḳat ve 'inde'l-ba'z mecâzdur. *Lakin Rağibin beyânına göre mecâzdur ve yine Râğib dedi ki "kaẓâ" mâddesi faşl'ı-emr ma'nâsına mevzû'dur ki bir nesneyi faşl ve kaṭ' eylemekden 'ibâretdür; gerek kavlen ve gerek fi'len olsun ve bunların her biri İlâhî ve beşerî olur, ve kaldı ki kaẓâ' ve kader baḥşinde kaẓâ', "kader" den aḥaşdur zîrâ kader taḳdîr ve kaẓâ' tafşîl ve kaṭ' etmeḳdür; ve ba'zılar dedi ki: kader, "keyl" [keyl كَيْل Ar. *buğday ve arpa ve emsâlini kile ile ölçmek ve ölçmege maḥşûş ölçek, küvîz. Terc. 2-198.]* için tehî'e ve i'dâd olunan nesneden, ve kaẓâ', anı ölçmekden 'ibâretdür bu cihetden Şâm'da tâ'ûn olduğunu Ḥazret-i 'Ömer Raḍiya'llâhu 'anhu işitdikde girmeyüp semt-i âḥara münşarif olmağıla Ebû 'Ubeyde Raḍiya'llâhu 'anhu *اتفر من القضاء* dedikde Ḥazret-i 'Ömer *افر من قضاء الله تعالى* dedi ki kader mâdâm kaẓâ' şûretini bulmadıkça def-i İlâhî mercûdur. Ḥülâşası kader, dîvân-ı devlet 'aleyhde defder-i icmâl, ve kaẓâ', anun tevzî' ve taḳsîmî menziline olur; ve İbn-i Esîr dedi ki: kaẓâ' ve kader mütelâzımlardur aḥad, hümâ-i âḥardan münfekk olmaz, zîrâ kader, esâs ve kaẓâ', binâ'-i menzilindedür; ve bu mebḥâşın tafşîli kütüb-i kelâmiyyedür. OK. 3-906-2,3,4, kaẓâ' قضاء Ar. *قضا* *kâfın fethi ve elifin zâd-ı mu'cemedden sonra meddiyle*, hüküm ma'nâsınadır; ve bunun aslı kaẓāy قضاى idi zîrâ ki kaẓiyye-tden قضيه me'ḥûzdur, "yâ" "elif"den sonra vâḳi' olduğundan ötürü hemzeye kalb olunmuşdur. VK. 2-708-1, aḳziye اقضية Ar. *hemzenin fethi ve kâfın sükûnu ve zâdın kesri ve yânın taḥfîfiyle*, cem'î hükümler ma'nâsına. VK. 2-708-2, kaẓiyye-t قضيه Ar. *kâfın fethi ve zâdın kesri ve yânın*

teşdîdiyle, kezâlik hükm. VK. 2-708-3, *każâyâ* قضايا Ar. *kâfın fethi ve elifin kaşrıyla*, cem'idür fe'âlâ فعلى vezni üzere; ve bunun aslı fe'â'il فعائل dūr, *qalb-i mekânla* fe'âlâ فعلى olmuşdur; gâh olur *każâ'*, firâğ ma'nâsına da gelür; ve *każâ'*, katl ma'nâsına da gelür; ve *każâ'*, naḥbe daḥı derler, öldü ma'nâsına ki müddet-i 'ömründen fâriğ oldı demek olur; ve naḥb نحب *nûnun fethi ve hâ-i muhmelenin sükûnuyla*, müddet ma'nâsına; ve gâh olur edâ ma'nâsına da gelür; ve erişdürmek ma'nâsına da gelür; ve gâh olur geçmek ma'nâsına da gelür; ve Ferrâ eyitdi: ... Nitekim *każâ* fülân derler mât ve mezâ ma'nâsına; ve gâh olur *każâ'*, şun' [şun' صنع Ar. iş, fi'l, kâr, amel; ve yapmak, işlemek; düzmek, tertîb etmek. Terc. 2-19.] ve taqdîr ma'nâsına gelür; ve *każâ'*, söz geçürüp hâcet yetürmege daḥı derler. VK. 2-708-4, *każâ'* قضاء Ar. hükm etmek; ve fâriğ olmak; ve ekl etmek; ma'nâsınadır. Cem'i akziye اقضية gelür; aslında *każây* قضای idi; "yâ" "elif"den sonra vâki' olduğu için "hemze"ye *qalb* olundu; ve daḥı ilzâm ve emr ve taqdîr ma'nâsına da gelür. AK. 485, *każâ'* قضاء Ar. kâdînin hükmü; ve Haḥ Ta'âlâ tarafından hükm ve taqdîr olunan vukûât ve Haḥ Ta'âlânın vukûâtı hükm ve taqdîr eylemeleri; ve kâdînin hudûd ve hükûmeti olan bilâd; ve kaşd ve niyyet olunmayup sehv ve ittîfâkdan neş'et eden huşûş; ve borç ödemek; ve muktezâ olan huşûşu icrâ etmek; edâ ve ifâ etmek, hükm kerdin. Terc. 2-162.

kāzım کاظم Ar. (kazm* كظم Ar. *كظم* dan) *zânın kesriyle*, sâkit olan kimesne; ve gevişin imsâk eden deve. VK. 2-457-4, **kāzım** کاظم Ar. *ğazaba varmayup hazm edici olan*, *hışm rā fūrū bürdende*. Terc. 2-180.

kazm* كظم Ar. *كظم* *kâfın fethi ve zâ-yı mucemenin sükûnuyla*, öykeyi izhâr eylemeyüp hazm eylemek ma'nâsınadır; ve *qapuyı qapamak* ma'nâsınadır; ve nehr ve ḥark ve baca maḥûlesini sedd eylemek ma'nâsınadır. OK. 3-551, **kazm*** كظم Ar. *كظم* *kâfın fethi ve zânın sükûnuyla*, *ğazabı hazm etmek*; ve *gayz غيظ* gizli *ğazaba* derler. VK. 2-457-1, **kazm** كظم Ar. *bi'l-feth ve's-sükûn*, men' etmek ve ḥabs etmek; ve nefes çıktığı yer, maḥrecü'n-nefes ma'nâsına. Cem'i ekzâm اكظام gelür. AK. 515, **kazm** كظم Ar. *dargınlık göstermeyüp kendi nefsinı zabt etmek*, *hışm-fūrū ḥorde kerdin*. Terc. 2-190.

kebd* كبد Ar. *كبد* *kâfın fethi ve bânın sükûnuyla*, ve *kibd* كبد Ar. *kâfın kesriyle*, ve *kebid** كبد Ar. *كبد* *ketif vezninde*, ma'rûfdur ki *cigere denür* ve bu mü'enneşdür *qalîlen müzekker* olur. Cem'i ekbâd اكباد gelür ve *kübüd* كبرد gelür. OK. 1-680-1,2,3, **kebid** كبد Ar. *kâfın fethi ve bânın kesriyle*, *ciger*. VK. 1-298-1, **kebd** كبد Ar. *kâfın kesriyle ve bânın sükûnuyla*, *kezâlik*, *ciger* ma'nâsına. VK. 1-298-2, ekbâd اكباد Ar. *hemzenin fethiyle*, ve *kâfın sükûnuyla*, "kebd" in cem'i, *cigerle* ma'nâsına. VK. 1-298-4, *kebid* كبد Ar. *bi'l-feth ve'l-kesr ve bi'kesri'l-bâ' ve sükûnhâ*, *ciger*. AK. 503, **kebd** كبد Ar. *ciger denilen âlet ki ak ve qarası olur*, *ciger*. Terc. 182.

kebid كبد Ar. (kebd* كبد Ar. *كبد* den) *ketif vezninde*, insân ve ḥayvânın bi-kemâlühû cevfine denür ki *eczâ-yı cevfiyyesi* olacaḥdur; *yürek* ve *ciger* ve *ḥalak* ve *sâ'iri*

gibi; ve bir şeyin vasaına ve mu'azzam ve firâvân olan yerine denür. Meşelâ kebdü'l-baħr, deryânın engin yerinden 'ibâretdür; ve kebdü'l-ķavs, yayın 'alâķasının iki tarafının mâ-beynine 'alâ ķavl maķbızından el tutan yerinden iki tarafı bir endâze miķdârı yerine denür. *Şâriħ der ki ümmehât-ı sâ'irede yayın orta yeriyle müfessirdür ki çak ok çıkan mevzi'dür "yayın bağı" ta'bîr olunur. *Mü'ellifin ķavl-i evveli Aşma'î ķavlidür ya'nî 'alâķanın iki tarafının mâ-beynidür ki andan berüye بادهو باهر بادهو طائف بادهو سبه denür ki gûşe-i kemâna olan egridür intihâ; ve kebd, Benî كلاب yurdunda bir kızıl tağ adıdır; ve kebd, yana denür cenb ma'nâsına; ve muħaddişinden 'Abdu'l-ħamîd Bin Velîdin laķabıdır, şiklet ve girânlıķı bâ-iş telķibdür. OK. 1-680-9.

ke'enne كَأَنَّ ve ke'enne-mâ كَأَمَّا Ar. "şanki" "güyâ ki" ma'nâsına edât-ı teşbîh ve ħurûf-ı müşebbeh-ün bih-i bi'l-fi'dendür: شانكي هو Şanki o odur. Müş. 102, **ke'ennehû** كَأَنَّ Ar. Şanki o. Müş. 30, **ke'ennehû** كَأَنَّ Ar. şanki ve güyâ ki ma'nâsında "kâf" ħarf-i teşbîh; ve "enne" lafzı; ve zamîr-i ĝâ'ib-i muttaşıl olan "hu" ħarfinden mürekkebdür, gūyâ. Terc. 2-181.

kelâl كَلال Far. (kâf-ı 'Arabî-i meftûħa) *cemâl vezninde*, baş tepesi, târek-i ser [تآرك Far. baş depesi, fark, mefraķ. Terc. 1-137.] ma'nâsınadır; ve 'Arabîde a'zâ uyuşmak; ve göz kamaşmak ma'nâlarındadır; ve zebân-ı Hindîde kelâl, mey-ħâneci ve mey-furûş ma'nâsınadır. BK-2. 491, **kelâl** كَلال Far. baş tepesi; ve meyħâneci. LBK. 360, **kelâl** كَلال Far. kâse ve bardak yâ poçı, feħħâr [فہہہآره Far. kavanoz ki içine reçel konur. Terc. 2-118.]; ve başın tepesi; ve elin yukarı tarafı; ve 'âciz kalmak; ve tabî'ate fütûr ve kesel 'ârîz olmak; ve tiğ ve ħancer kesmez olmak. Terc. 2-117.

keleci [geleci] كَلَجِي T söz, lakırtı. TS. IV-2398, **keleci** [geleci] كَلَجِي T söz, laf, lakırdı. YTS. 132.

ke-mâ كَمَا Ar. olduķı mişillü ma'nâsında "kâf" ك ħarf-i teşbîhi ile "mâ" مَا lafzından mürekkebdür. Terc. 2-193, **ke-mâ** كَمَا Ar. "kâf" ك ile "mâ" مَا dan mürekkeb edât-ı teşbîhdür. "ke-mâ kân كَمَا كَانُ = olduķı gibi. "ke-mâ fi's-sâbık كَمَا فِي السَّابِقِ = sâbıkdaki gibi. "ke-mâ fi'l-evvel كَمَا فِي الْأَوَّلِ = evvelki gibi. "ke-mâ yenbaĝi كَمَا يَتَّبِعِي = lâyıķ olduķı gibi. ke-mâ hiye كَمَا هِيَ = olduķı gibi. KO. 4-257.

ke-mâ kân كَمَا كَانُ Ar. muķaddemki hey'et üzerine. Terc. 2-193, **ke-mâ kân** كَمَا كَانُ = olduķı gibi. KO. 4-257.

ke-mâ yenbaĝi كَمَا يَتَّبِعِي Ar. lâyıķ ve lâzım olduķı gibi ma'nâsında mürekkebdür. Terc. 2-193, **ke-mâ yenbaĝi** كَمَا يَتَّبِعِي = lâyıķ olduķı gibi. KO. 4-257, **yenbaĝi** يَتَّبِعِي Ar. f.l. [mużârî olup yalnız terkîb-i âtîde müsta'meldir.] **ke-mâ yenbaĝi** كَمَا يَتَّبِعِي = iķtizâ etdiķi gibi, lâyıķı vechile. KT. 1556.

kenz* كَنْز Ar. *كَنْز kâfın fethi ve nûnun sükûnuyla, mâl-ı medfûna denür, Fârisîde genc [genc كَنْج Far. defîne, yer altında gizlenmiş olan ħazîne, kenz. Terc. 2-129.] denür; ve kenz, maşdar olur, yere mâl defn eylemek ma'nâsınadır; ve kenz, altuna ve gümüşe itlâķ olunur; ve mâl ħıfz olunacak şey'e denür, maħzen ve şandûķa gibi; ve kenz, yere mızrak dikmek ma'nâsınadır; ve muṭlaķâ bir ķaba yâħud bir yere

bir nesneyi kışub [kışmak فَمَسَحَ T. sıkmak, sıkıştırmak. YTS. 138.] şokuşturmak ma'nâsınadır; ve kışlık için hırmayı kavşaraya [فَرْصَة Ar. ma'lûm bir nev' sepet, çülle. Terc. 2-175.] başmak ma'nâsınadır. OK. 2-198, **kenz*** كَنْز Ar. *كَتْر kâfın fetih ve nûnun sükûnuyla, gömülü olan mâl, genc-i medfûn ma'nâsına; ve kenz, cem' etmege de derler. VK. 1-500, **kenz** كَنْز Ar. bîl-feth, mâl-ı medfûn. Cem'i künûz كُنُوز gelür; ve dağı cem' eylemek ma'nâsına maşdardur. AK. 522, **kenz** كَنْز Ar. yere gömülmüş mâl, defîne. Terc. 2-195.

keş كَش Far. (kâf-ı 'Arabî-i meftûha) veş vezninde, sekiz ma'nâsı var: 1. Mâverâ'ü'n-nehr'de Nahşeb'e karîb bir şehrdür, Hâkîm İbn-i 'Aţâ ki Maḡna' [maḡna' مَغْنَى Ar. iskât ve iḡnâ' edici olan şâhid veya sened. Terc. 2-381.] lakâbıyla müstehirdür, şehir-i mezbûr kırbunda Siyâm-nâm cebelde vâkî' kuyudan sihr ve şan'at ile ay gösterüp [göstermek كَوَسْتَرَمَك T. كَوَسْتَرَمَك كَوَسْتَرَمَك كَوَسْتَرَمَك Vb. act. Aor. كَوَسْتَرَمَك gösterir. (Causativ von كَوَسْتَرَمَك = to كَوَسْتَرَمَك u. (كور كوزم. Zen. 773.) kamer-i âsmân gâ'ib olduğda dört fersah yere pertev şalardı iki mâh-müddet mümted oldu, tafşili Siyâm mâddesinde mürûr eyledi. 2. ism-i kevkeb-i Zühâl'dür [zühâl زُحَل Ar. seb'a-i seyyâreden şemsden eb'ad olan yıldızın ismi, keyvân. Terc. 1-454.] 3. göğüs ve sîne ma'nâsınadır, 'Arabîde şadr denür. 4. 'umûmen bucaḡ ve huşûşen buḡ ta'bîr olunan 'uḡvun bucaḡına denür ki kısıḡ ta'bîr olunur. 5. ḡoltuḡ ve boş böḡür ma'nâsınadır; ve edeb-i aşâḡir olmak üzere ekâbir huḡûrunda eli ḡoltuḡuna şokuḡ mütezellilâne [mütezellil مَتَزَلِّل Ar. alçaḡlanup zelîl olmuş olan. oHa. 2-222, mütezellil مَتَزَلِّل Ar. tezellül eden, kendini zelîl gösteren. kLN. 690.] ṡurmaḡa dağı keş denür. 6. hûb ve hoş ma'nâsınadır; meselâ: hoş reftâr ve hoş ḡüftâr diyecek yerde keş reftâr ve keş ḡüftâr derler. 7. 'Arabîde ta'bîr ile ḡurre dedikleri yaraya denür ki devenin kavâ'iminde ḡâdiş olur dâ'imâ şarı şular aḡar, siyâteti vehminden şaḡ ve şâḡih develere daḡ ururlar. 8. keşten كَشْتَن den fi'l-i emr ve ism-i fâ'il gelür; ve mecâzen ḡorende ma'nâsına isti'mâl olunur ya'nî nûş ve tenâvül edici; meşelâ: piyâle-nûş ediciye piyâle-keş derler. BK-2. 485, **keş** كَش Far. 1. Mâverâ'ü'n-nehr'de bir şehir. 2. kevkeb-i Zühâl. 3. göğüs ve sîne. 4. 'umûmen bucaḡ ve huşûşen kısıḡ denilen 'uḡv. 5. ḡoltuḡ ve boş böḡür; ve edeb-i aşâḡir olmak üzere ekâbir huḡûrunda eli ḡoltuḡuna şokuḡ mütezellilâne [mütezellil مَتَزَلِّل Ar. alçaḡlanup zelîl olmuş olan. oHa. 2-222, mütezellil مَتَزَلِّل Ar. tezellül eden, kendini zelîl gösteren. kLN. 690.] ṡurmak. 6. hûb ve hoş. 7. 'Arabîde ḡurre dedikleri yara ki devenin kavâ'iminde ḡâdiş olur. keşten كَشْتَن den fi'l-i emr ve ism-i fâ'il gelür; ve nûş ve tenâvül edici; meşelâ: piyâle-nûş ediciye piyâle-keş derler. LBK. 355, **keş** كَش Far. sanṡranc oyununda şâḡın ḡânesine nazat etmek üzere âlâtdan yâḡud piyâdeden biri sürüldükde bu keyfiyyeti ḡaber vermek için isti'mâl olunan lafız. Terc. 2-111, **keş** كَش Far. ş. çekmek ma'nâsına olan "keşiden كَشِيدَن" maşdarından emr-i ḡâzır olup dâ'imâ terkîble ḡullanılır. pîş-keş كَشِيْدَن = öne çekilen, taḡdîm olunan hediyye; cefâ-keş كَشِيْدَن = cefâ çekici, çeken, cefâ-keşân; dil-keş كَشِيْدَن = gönül çekici, câlib ḡılıp // dil-ber; ser-keş كَشِيْدَن gayr-i muṡîf; 'âşî, söz dilemez. sevdâ-keş كَشِيْدَن sevdâ çekici, çeken; muḡabbet-keş كَشِيْدَن muḡabbet çekici, çeken, muḡabbet-zede. sîm-keş كَشِيْدَن sîrma işleyen.

RKO. 3-852.

keşiden كَشِيدَن Far. çekmek, cez̄b. Terc. 2-115, **keşiden** كَشِيدَن Far. çekmek (keş كَشَى). RF. 80.

ketb* كَتَب Ar. *كَب* *kâfın fethi ve tânın sükûnuyla*, ve kitâb كِتَاب Ar. *kâfın kesriyle*, yazmak ma'nâsınadır; ve ketb, kırbe [كِرْبَة Ar. *şu taşımak için müsta'mel kösele şu kabı, meşk-âb. Terc. 2-155.*] ma'ûlesini iki şırım [شَرِيم مَرَم T is. bazı işlerde sicim yerine kullanılmak için, sicim kalınlığında, ince ve uzun, esnek deri parçası. TS. 1301] ile dikmek ma'nâsınadır. Râğibden müstefâd olan budur ki aşıl ketb ve kitâb, iki meşîn ve sahtiyân ma'ûlesini iki şırım ile biri birine çatmak ma'nâsına mevzû' olup ba'dehû 'örfde yazı ile hurûfu biri birine zam ve cem' eylemek ma'nâsına isti'mâl olundu; kezâlik elfâz ve kelimâtı nazm ve ilşâk eylemekde isti'mâl olundu; ve işbât ve takdîr ve icâb ve farz bi'l-kitâbe ma'âmırlarında dağı isti'mâl olunmuşdur, nite ki âyât-ı Qur'âniyyede vârid olmuşdur. Zîrâ bir nesneye ibtidâ irâde ba'dehû qavl ve ba'dehû kitâbet ta'alluk eylemekle irâde-i mebde ve kitâbet, müntehâ olur, ba'dehû mebde olan murâdın tevķîdi kaşd olunduğda andan müntehâ olan kitâbet ile ta'bîr olunur; ve kitâb lafzı ki maşdardur anunla gâh mektûb olan gâhîce mektûbün fih olan ya'nî şâhîfe-i mektûbe irâde olunur. *Mü'ellifin Baş'ır'de beyânı Râğib'in beyânına muvafıkdur ve burada yazmak ma'nâsı gerçi haķîkat-i luğaviyye olmak üzere müşbet gibidür lâkin mü'ellif, gâh ibtidâ'â haķîkatî ve gâh mecâzî zikr eylemek 'âdetidür teşvîş-i ezhân [ezhân اِثْمَان Ar. *zihinler, 'aķıllar. Terc. 1-26.*] etmek ta'bî'atidür, bu şûretde yazmak ma'nâsı haķîkat olmak lâzım gelmez, İbn-i Kemâl 'Aleyhi'r-raħmet de'b-i mü'ellife [de'b اِدْب Ar. *'âdet, uşûl, yol. Terc. 1-404.*] im'ân [im'ân اِئْمَان Ar. *mübâlağa üzere cehd etmek. Terc. 1-113.*] eylememek hasebiyle şâhîb-i Kâmûs yazmak ma'nâsını haķîkat-i luğaviyye olmak üzere şebt eylemişdür, deyü şeyh-zâdeye itirâz eylemişdür. El-hâşıl kitâb kelimesi maşdardur anınla mektûb tesmiyyesi mübâlağa içündür ğarbü'l-emîr ve mağrûbü'l-emîr ma'nâsınadır yâhud ma'na-yı mezbûrede kitâb ismidür, libâs melbûsun ismi olduğı gibi; ve kitâb bi'l-fi'l mektûb olmak lâzım degildür 'alâķa-ı evveliyye ile kable'n-nazm kelâma da ıtlâķ olunur, intihâ; ve ketb, dişî at ve deve ma'ûlesi hayvânın fercini erkek aşmasun deyü bağlayup mühürlemek yâhud küpe tarzında temür yâ bakır halka ile kilidlemek ma'nâsınadır. 'Arablar keħîl olan kışrağı nâ-cinsden muħafaza için ferclerini kilidledikleri meşhûdumuz olmuşdur, ... pek maķbûl kışrağı altun kilid ile kilidledikleri menķûldür; ve ketb, veledi helâk olmuş nâķayı "bevvi" dedikleri şûret-i maşnû'aya yakduğda bevvi koķlamağıla sūd vermekden imtinâ' eylememek için burununun deliklerini bir nesne ile halkalayup bağlamak ma'nâsınadır; ve bevvi, yavrusu helâķ olan nâķaya yavrusu şeklinde düzdükleri şûret-i maşnû'adür nite ki mâddesinde [bevvi* بَوّی Ar. *bânın fethi ve vâvın teşdîdiyle, deve köçegine denür ki murâd henûz sūd emen yavrusudur; ve şaman ile yâhud kıtık ile toľmuş deve yavrusu şûretine denür ki nâķanın yavrusu helâķ olduğda anası sūd vermez olmağıla ol yavrunun derisini yüzüp şamanla yâ kıtık ile toľdurup bi-'aynihi yavru şûretinde yaparlar. Anası yavrusunu zann edüp ana yakılmağıla [[yakılmak اِتْلَاق T. 1. son derece maħzûn olmak. 2. derin bir sevgi duymak. 3. yanmak. 4. yapışdırmak. YTS. 230.]] sūdünü idrâr eder; ve küle denür, remâd [[remâd رَمَاد, Far. âteşden hâşıl olan kül, hâkister. Terc. 1-445.]] ma'nâsına; ve bôn ve aħmak âdeme denür, bevvi بَوّی dağı denür. Mü'enneşi bevve بَوّی dür. OK. 3-773.] münfaşıldur. OK. 1-243, **ketb** كَتَب Ar. (kitâb* كِتَاب Ar. *كَب* *kâfın**

kesriyle, ma'rûfdur; ve farza ve hükme ve kadere dağı kitâb derler. VK. 1-108, kütüb کتب Ar. zammıyle, ve kütb کتب Ar. kâfın zammı ve tânın sükûnuyla, "kitâb"ın cem'idür. VK. 1-108.) *kâfın fethi ve tânın sükûnuyla*, ve kitâbe-t کتابة Ar. yazmak; ve kırbenin [kırbe قرنة Ar. *şu taşımak için müstamel kösele şu kabı, meşk-âb. Terc. 2-155.*] ağzını bağlamağa dağı ketb derler; ve ketb, cem' ma'nâsına da gelür; ... ya'nî dişi katırın fercinin iki tarafın cem' etsen halka yâhud şırımla, ... kaçan kırbeyi dikseñ böyle dersin. VK. 1-108, **ketb** کتب Ar. *bi'l-feth*, yazmak; ve cem' etmek; ve dikmek. AK. 504, kitâb کتاب Ar. *bi'l-kesr*, farz ve hüküm ve kader ve dağı mecmû' ma'nâsına, mef'ûl için binâ olunmuş fi'âl vezninde bir isimdür, libâs ma'nâsına melbûs ma'nâsına, cem'i gelür. AK. 504, kitâb كِتَاب Ar. berâber ciltlenmiş birkaç kâğıd varakları, nüvişte. Terc. 2-183, kütüb كُتُب Ar. kitâblar, cem' olunmuş yazılar, nüviştehâ. Terc. 2-183.

key كى Far. (kâfı 'Arabî-i meftûha) *mey vezninde*, altı ma'nâsı var: 1. zamân-ı mechûlden su'âl olunur Türkîde "kaçan" ile ta'bîr olunur; ve inkâr ve istib'âd mevki'inde dağı îrâd olunur. 2. pâdişâh-ı 'azam ve şehinşâh ma'nâsınadır; 'Arabîde melikü'l-mülûk denür ve qahhâr ve cebbâr ve refi'ü'l-mikdâr pâdişâha da itlâk olunur, 'ulüvv ve rif'atde keyvân كِيَوَن lafzından me'hûzdur; Keyvân [keyvân كِيَوَن Far. *Zühal ta'bîr olunan yıldızın ismidir; ve yay denilen âlet, kavs. Terc. 2-149, keyvân كِيَوَن Far. The planet [planet (plân'it) sub. seyyâre. KLM. 581.] Saturn [Saturn (sât'irn), sub. 1. eski zamân büt-pereslerinin ebül-me'âbid makâmında ma'bûdı. 2// Zühal yıldızı, Keyvân. 3//++ eski kimyâgerlerin beyinde kurşuna denilmiş idi. KLM. 662.]; like wise his orbit [orbit (ör'bît) felek. 2. medâr, dâ'ire. 3. gözün çukuru. KLM. 548.]; a bow; the seventh heaven [heaven (hev'in), sub. 1. cennet, firdevs. 2. gök, gök yüzü, semâ, âsmân. 3. felek. 4. küre. 5. 'arş, 'arş-ı 'alâ, 'arş-ı rahmân 6*. şâhibü'l-'arş olan Cenâb-ı Hak. 8*. mevhûmen aşhâbü'l-'arş 'add olunan ma'bûdun kâzibe-i atîka. 9*. sa'âdet-i hâl, mes'âdet, sürûr-ı tâm. KLM. 393.]. Ste. 1071.], Zühal [zühal زُحَل Ar. *seb'a-i seyyâreden şemsden eb'ad olan yıldızın ismi, keyvân. Terc. 1-454.*] yıldızdır ki semâ-i seb'adadır ve 'inde'l-ba'z aşl lûgatde pâdişâh-ı bülend-pâye ve qahhâr ma'nâsınadır; ve selâtin-i Fûrs'ün fırka-ı şânisi lakabıdır ki keyâniyân ve keyân derler dört nefer pâdişâhın ismi "key" ile mükellel [mükellel مُكَلَّل Ar. başına iklîl [[iklîl اِكْلِيل Ar. tâc. LC. 131]] giydirilmiş, tâclanmış. 2. müzeyyen. LC. 978.] olmağıla mâ'adâlarına dağı bi-tarîki't-taglîb ıtlâk olundu ve anlar Key-Kâvûs ve Key-Hüsrev ve Key-Kubâd ve Key-Lührâsb [Lührâsb لِهْرَاسِب Far. Gushtasb'ın babası Fars hükümdârı; hâkim. Ste. 1133.] dur Key-Ümers şâhi dağı idrâc eyledi. 3. unşur ma'nâsınadır. 4. latîf ve pâkîze ma'nâsınadır. 5. şoyu pâk aşıl ve necîb ma'nâsınadır. 6. sulţân ve hüccet ve burhân ma'nâsınadır, menkûldür ki bu lafzın esâmî-i selâatine vâzı Zâl zamânındadır ki peder-i Rüstem dâstândur; en evvel Kubâd şâha vaz' eyledi ve 'Arabîde teşdîd ile [key كى] yakı ve dağ ma'nâsınadır; ve bedende olan lekeye ve nişâna da denür ki ba'zı çengâneler ve zenpâre yâdigârı qavillerine tekellüfle resm ederler Türkîde na'l muharrefi nâl derler. BK-2. 510, **key** كى Far. 1. zamân-ı mechûlden su'âl-i Türkîde "kaçan" ve inkâr ve istib'âd mevki'inde dağı îrâd olunur. 2. pâdişâh-ı 'azam ve qahhâr ve cebbâr ve refi'ü'l-mikdâr pâdişâh ve selâtin-i Fûrs'ün fırka-ı şânisi lakabıdır ki keyâniyân ve keyân derler. 3. unşur ma'nâsınadır. 4. latîf ve pâkîze. 5. şoyu pâk aşıl ve necîb. 6. sulţân ve hüccet ve burhân. LKB. 377, **key** كى Far. 1. zamân-ı mechûlden su'âldir kaçan ve ne zamân ve ne vâkt ma'nâsına istifhâmdır, metâ; ve 'anâşır-ı erbâ'anın her birine "key" derler dördü murâd*

olundukda keyânâ ve keyân denilür; ve ‘Acem pâdişâhlarının maḥşuş-lakîbleridir. Terc. 2-145.

keyf كَيْف Ar. *كَيْف* ḥayf [ḥayf كَيْف Ar. cevr, zulm, ḡadr, amân. Terc. 1-380.] vezninde, kesmek ma’nâsınadır. OK. 2-839, **keyf** كَيْف Ar. şihhat-i beden; ve firağ-i ḥâtır, ten-dürüstî; ve müskirât te’şirinden neş’et eden bi-ḥudluk; ve "naşıl" ma’nâsında istifhâmdur. Terc. 2-198.

keyfe كَيْف Ar. (keyf كَيْف Ar. *كَيْف* den) eyne vezninde, ism-i mübhem-i gayr-i mütemekkindür [mütemekkin مُتَمَكِّن Ar. bir mahalde iḳâmet üzere oturur olan, merd-i cāygîr; ve şarf ve naḥv iştılaḥatından olup harekât-ı selâseyi ya’nî ref’ ve naşb ve cerri kabul eder olan kelime ma’nâsınadır. Terc. 2-268.]; "nice" ve "ne gûne" ma’nâsınadır; iltikâ’-i sâkinin [iltikâ’ اِلْتِكَاء Ar. karşı gelüp buluşmak, behem resîden. Terc. 1-103.] için âhîri tahrîk olundu; ve "yâ" mücâveretine [mücâveret مُجَاوِرَة Ar. konşu olmak, hem-sāyegî; ve mescede yâḥud haremeine kapanup itikâf etmek. Terc. 2-277.] mebnî feth üzere mebnî olundu; ve "fâ"yı ḥazf ile key كى dahî derler sevfe سوف kelimesine sev سو dedikleri gibi; ve keyfe kelimesi ḡâliben istifhâm için isti-mâl olunur, yâ ḥaḳîkî olur "Keyfe Zeyd-un?" gibi yâḥud gayr-i ḥaḳîkî olur ki ta’accüb maḥrecine maḥrec olur... ve ḡâhice nefy maḥrecine iḥrâc olunur... ve ḡâhice kendiden istignâ olunmayacak kelimeden muḳaddem ana ḥaber vâkî olur. Keyfe ente? كَيْف انت ve

Keyfe künte? كَيْف كنت gibi ki evvelinde mübtedâdan sâlide kâne kelimesinden ḥaberdür; ve kezâlik rûkn olup gayr-i müstağniyy-ün ‘anh olan kelimeden muḳaddem hâl vâkî olur; ve ḡâhice mef’ûl-i muṭlâk vâkî olur... ve ḡâhice şart olarak isti-mâl olunur. Pes lafz u ma’nâda müttefik ve gayr-i meczûm iki fi’il iḳtizâ eder ki biri şart ve biri cezâ olur... ve Sibeveyh, keyfe kelimesinin zarf olmasına zâhib olmuştur. Ammâ Aḥfeş, zarfiyyetini tecvîz eylemez ve İbn-i Mâlik, Aḥfeş’i taşdik eylemiştir. Zîrâ ne zamân ve nê mekân olmağıla zarfiyyete şalâḥiyyeti yokdur. Ancak aḥvâlden su’âle dâll olmağın ‘Alâ eyyü hâl?

lafzıyla müfesser olmağıla tecevvüz tarîkiyle zarf ıtlâk olunur; ve ba’zılar âṭıfa olmasına da zâhib olup işbu ... beytiyle ihticâc eylemiştir. Lâkin muṭlakâ âṭıfa olması câ’iz degildür ve beyt-i merḳûmda âṭıfa olan "fâ"ya muḳâreneti âṭıfiyyeti âbî [âbî اَبِيّ Ar. çekinici, tiksiniçi, çekinen, şakınıcı: Ehl-i taḳvâ menhiyyâtından âbî olur. KO. 1-9.] olduğu zâhirdür. Belki burada ḥaberîyyet üzere

maḥallen merfu isimdür. OK. 2-839, **keyfe** كَيْف Ar. kâfın fethi ve bânın sükûnuyla, ve âhîrinin feth üzere binâsıyla, bir ism-i mübhemdür; "nice" ma’nâsına; âhîri tahrîk olduğu iltikâ’-i [iltikâ’ اِلْتِكَاء Ar. karşı gelüp buluşmak, behem resîden. Terc. 1-103.] sâkininden ötrüdür; ve feth üzere mebnî olup kesr üzere olmadığı "yâ"dan ötrüdür. Pes keyfe, aḥvâlden istifhâm için olur; ve ḡâh olur ta’accüb için olur; ve kaçan-ki keyfe kelimesine mâ م zamm oluna ma’nâ-yı şartı ifâde edüp cezâyâ ihtiyâc olur. VK. 2-139.

keyfiyyet كَيْفِيَّة Ar. "Naşıl oldu?" veyâ "Naşıl olur?" deyü su’âli câ’iz olan hâl veyâ ḥuşûs; ve şarâbda olan müskirlik ḥâşşası. Terc. 2-198, **keyfiyyet** كَيْفِيَّة Ar. "ne gûne" "naşıl" ma’nâsına olan (keyfe كَيْف) ism-i mübhem-i ‘Arabîsinin sonuna ‘alâmet-i maşdariyyet bulunan (-iyyet يَت) ilḥâkıyla teşekkül etmiş bir lafzdır ki "naşıl

olduğu" "naşillik" gibi bir ma'nâyı ifâde eder. § mâdde, huşûş, iş ma'âmında da kullanılır: (keyfiyyetin takdîr-i mâhiyyeti tedkîke muhtâc degildir, ihbâr-ı keyfiyyet) cem'î olan (keyfiyyât) ekşeriyâ (hâlât) ma'nâsına kullanılır: (keyfiyyât-ı rûhâniyye, keyfiyyât-ı nefsâniyye). KO. 4-262, keyfiyyet كَيْفِيَّةٌ Ar. 1. naşillik: Keyfiyyeti anlaşılamıyor. 2. müskirlik hâşşiyeti: keyfiyyet-i bâde. 3. iş, maşlahat, huşûş; havâle-i keyfiyyet; cem'î olan "keyfiyyât" 'ale'l-ekşer "hâlât" ma'nâsında kullanılır. LC. 781.

kezib* كَذِبٌ Ar. *كذب* zâl-ı muceme ile ketif vezninde, ve kızb كَذِبٌ Ar. kâfın kesriyle, ve kezbe كَذِبَةٌ Ar. kâfın fethi ve âhirde hâ ile, ve kızbe كَذِبَةٌ Ar. kâfın kesriyle, ve kızāb كَذَابٌ Ar. kitâb vezninde, kizzāb كَذَابٌ Ar. cinnân, vezninde, yalan söylemek ma'nâsınadır. Mısbâh'da der ki kızb huşûşunda 'amd [عند Ar. hamd vezninde sakf ve hayme ve divâr makûlesine direk kırmak ma'nâsınadır ve kaçd eylemek ma'nâsınadır ki sehv ve haşâ mukâbilidür ki şürû eylediği kârı cidd ile melhûz ve makşûd eylemekden 'ibâretidür; ve maraž, maražî zebûn ve derdnâk eylemek ma'nâsınadır; ve şiklet vermek ma'nâsınadır; ve düşürmek ma'nâsınadır; ve bir kimseye 'amûd ile vurmak ma'nâsınadır; ve bir âdemîn 'amûd batnına urmak ma'nâsınadır; ve mahsûn eylemek ma'nâsınadır; ve ta'accüb ma'nâsına isti'mâl olunur. *Mü'ellifin tefsîrine göre ta'accüb ma'nâsına olur; ve Nihâye'de 'aceb ma'nâsına da olduğu muşarrahdur, intihâ. OK. 1-650; 'amd عند Ar. 'aynın fethi ve mîmin sükûnuyla, kaçd etmek; ve bir nesneyi direk kaldurmaga dağı derler; ve maraž, bir kimseyi zebûn etmege dağı derler. VK. 1-286.] ve haşâ müsâvidir. Zîrâ ehl-i sünnet 'indinde şıdk ile kızb beyninde vâsıta yoktur. Nihâyet günâh 'amd ile söylenen kızbe ta'alluk eder. *Mü'ellif Başâ'ir'de tef'ilden maşdar olarak kizzāb كَذَابٌ ki kâfın kesri ve dâlin şeddesiyledür, ve ukzûbe اَكْزُوبَةٌ ki hemzenin zammiyledür ve kâzibe كَاذِبَةٌ ve mekzûb مَكْزُوبٌ ve mekzûbe مَكْزُوبَةٌ ve mekzebe مَكْزِيبَةٌ ve kuzbân كُزْبَانٌ ki gufrân veznindedür ve kuzbâ كُزْبَى lafzını ki büşrâ veznindedür, ziyade kılmışdur. * كَذِبُ النَّسَابُونَ * hadîsi şerhinde meşrûhdur ki kızb, şıdk ma'nâsına dağı vârid olur, şeml [شمل Ar. şînin fethi ve mîmin sükûnuyla, taşılma nesneye ve cem' olan nesneye dağı ıtlâk olunur, ve Cevherî bunu ezdâddandur, dedi, zîrâ câiz ki şeml, muflakâ emr ma'nâsına olup ma'nâyânî mezkûrânî karîne fehmi oluna ve şeml koyunun memesin kîseye kımağa dağı derler. VK: 2-307.] kelimesi ki cem' ve tefrik ma'nâsına ezdâddandur. Pes ehadîş-i merkûma bu ma'nâdan taşarruf olunmak ehvân ve akrebdür ve kaldı ki kızbin vüçub ma'nâsında isti'mâli tevessü'âtı müstemildür. Zîrâ mertebe-i şâniyede kızb, nefis ve zamîrde tahtîl-i emniye ma'nâsına olup ve 'âdetâ tahtaqquk ve lüzûm ana lâzım olmağla vüçub ve lüzûm ma'nâsında isti'mâl olunmuşdur, ve fi'linde isti'âre-i tebiyye [tebiyye تَبِيَّةٌ Ar. tâbi' olmak, i'âat etmek, imtisâl etmek. o.Ha. 1-148.] taşvîr olunur. OK. 1-246, **kızb*** كَذِبٌ Ar. *كذب* kâfın kesri ve zâlin sükûnuyla; ve kezib كَذِبٌ Ar. kâfın fethi ve zâlin kesriyle, yalan söylemek; ve kızb, vüçub ma'nâsına da gelir; ve kızb, eğlenmek ma'nâsına da gelir. VK. 1-109, **kızb** كَذِبٌ Ar. yalan, hilâf, dudûğ. Terc. 2-185.

khwast خُوسْتُ Far. an island [island (ay'lind) sub. aça, cezîre. KLM. 451.]; a beaten road [beaten (bit'in), adj. 1. döğülmüş, döğme, mağrûb. 2. büzülmüş, mağlûb, münhezim, alt. 3. açık, ayak bawarak küşâd olmuş. 4. döğülmüş, ezilmiş. 5. çalkanılmış. 6. 'âdî, 'âdetâ menselik [[menselik مَسَلِكٌ Ar. yol ve meslek; ve tarîka dâhil olan. Terc. 2-404.]] olan. KLM. 69.]; rubbed [rub (r'b) (-bed, -bing), v. a. 1. oğmak, delk etmek [[delk دَلَكٌ Ar. el ile sürtmek;

ve oğmak. oHa. 1-322.]. 2. sürmek, sürtmek. 3. silmek, oğmak. KLM. 653.]; a melon [melon (me'lin), sub. 1. karpüz. 2. kavun. KLM. 508.]. (this meaning doubtful and probably originating in the misreading جزیره for جزیره Ste. 485.

kıdem قدم Ar. (kadem* قدم Ar. *قدم* den) 'ineb vezninde, sâbikat-ün fi'l-emr ma'nâsınadır; ve kadem ve kadâme-t قدامه Ar. selâmet vezninde, maşdar olur bir nesne kadîm ve dîrin olmak ma'nâsına ki hâdiş olmak mukâbilidür; ve kıdem, bu ma'nâda isim olur, kadîmliğe denür. OK. 3-533-5, **kıdem** قدم Ar. kâfın kesri ve dâlin fethiyle, bir nesne kadîm [kadîm قديم Ar. eski olan, dîrîne; ve zamân cihetiyle ibtidâsı olmayup dâ'imâ mevcûd olmuş olan. Terc. 2-152.] olmak; ve kıdem, "hudûş"un mukâbilidür. VK. 2-448-4, **kıdem** قدم Ar. zamân cihetiyle eski ve çokdan olmak; ve zamân cihetiyle bilâ-ibtidâ mevcûd olup ezeli olmak. Terc. 2-151.

kındurmak كَتَرَمْتُ T. tahrik, teşvik etmek. YTS. 137.

kıraç كَرَّكْ T. 1. kenâr, kıyı, uç, sınır, çevre. 2. ufuk. YTS. 137.

kiş كِيش Far. (kâf-ı 'Arabî-i maksûre) yâ-y-i mechülle, riş [riş ريش Far. kiş vezninde şakal ve lihye [[lihye لحيه Ar. şakal, riş, mehâsin. Terc. 2-205.]] ma'nâsınadır; ve 'Arabîde kuş kanadının ucunda olan yelek ve per ma'nâsınadır; ve yâ-y-i mechülle [riş], yara ve çibân ve cerâhat ma'nâsınadır ve riş ile ma'nâ-yı gânilerde mürâdifdür. BK-1. 415.] vezninde, yedi ma'nâsı var: 1. terkeşdür [terkeş تَرَكَش Far. ok mahfazası, okdân. Terc. 1-149.] ki yelegin [yelek يَلَكْ T. 1. kuş kanadındaki tüy. 2. okun tüğleri . 3. bir ok atımı uzaklık. YTS. 241.] ok tûran yanıdır. 2. dîn ve mezheb ve millet ma'nâsınadır. 3. kuş yelegi, per-i murğ ma'nâsınadır. Hâşşeten oka geçer yalan yelege denür. 4. cezîre-i Fârisden bir cezîre adıdır, hâlâ Hürmüz denmekle ma'rûfdur, terkeş şeklinde görünmekle bu isimle tesmiye olundu. 5. bir cins câmedür, ketândan nesc ederler. 6. samûrdur ki derisinden kürk ederler. 7. dıraht-ı şimşâd ismidür ki çemşîr ağacıdır; ve bir lafzdur satranc oyununda şâhı tahrik için ve kuşları ürkütmek için ve muṭlak tenfîr ve teb'îd için söylenür. BK-2. 512, **kiş** كِيش Far. 1. terkeşdür [terkeş تَرَكَش Far. ok mahfazası, okdân. Terc. 1-149.] ki yelenin [yelek يَلَكْ T. 1. kuş kanadındaki tüy. 2. okun tüyleri . 3. bir ok atımı uzaklık. YTS. 241.] ok tûran yanıdır. 2. dîn ve mezheb ve millet ma'nâsınadır. 3. kuş yelegi, per-i murğ ma'nâsınadır. hâşşeten oka geçer yalan yelege denür. 4. Hürmüz-nâm cezîredür. 5. bir cins câmedür, ketândan nesc ederler. 6. samûrdur denilen cânavar. 7. çemşîr ağacıdır; ve bir lafzdur satranc oyununda şâhı tahrik için ve kuşları ürkütmek için ve muṭlak tenfîr ve teb'îd için söylenür. LBK. 379, **kiş** كِيش Far. 1. dîn ve mezheb ve millet tarîkat; ve 'inâd; ve çemşîr ağacı; ve terkeşin oku tûran zarfı. Terc. 2-147.

koçmak كَوَّجَمْتُ T. kucaklamak, şarılma, bağrına başma. YTS. 142.

koçuşmak كَوَّجَشَمْتُ T. kucaklamak, şarmaşmak. YTS. 142.

koğ كَوَّغُ T. kıvılcım. YTS. 142.

koparmak كَوَّيَرَمْتُ T. 1. ayırmak, gidermek. 2. kaldırmak, harekete geçirmek. 3. haşretmek, diriltmek. 4. meydâna getirmek, peydâ etmek, yaratmak, ortaya çıkarmak. 5. söküp çıkarmak. 6. (ses hakkında) yükseltmek. YTS. 144.

kotarmak كَوَّرَمْتُ T. 1. boşaltmak, tahliye etmek. 2. yemeği bir kâpandan başka kâba boşaltmak. YTS. 145.

kov قُورُ T. arkadan çekirtme, yerme. YTS. 145.

kovcı قُورِجِي T. münâfık, gammâz, kovlayıcı. YTS. 145.

kovculık قُورِجِيَلِي T. kovlayıcılık, münâfıklık. YTS. 145.

kovlamak قُورِلَامَن T. gammâzlık etmek, münâfıklık etmek. YTS. 145.

kösiltmek كُوسِلْتَمَك T. uzatmak, ayağını uzatmak. YTS. 146.

kubbe-t قبة Ar. (kubûb* قُبُوب Ar. *قُب* dan) *kâfın zammı ve bânın teşdîdiyle*, tepesi müdevver

binâya denür ki "künbed" ta'bîr olunur. *Şârih der ki kubbe-t قبة kelimesi قُبُوبُ yâhud قُبُوبُ ve قُبُوبُ yâhud mustell olan قُبُوبُ maddesindendir, "vâv" "bâ"ya mübeddeldür; fi'l-aşl büyü-tü 'Arabiyyeden şağîr ve müstedîr haymeye denüp ba'dehû 'ale'l-ittlâk isti'mâl olundu; ve kubbe, Kûfe'de bir mevzî adıdır. Ebû Cafer el-Kubbî; ve 'Umrân bin Selîm el-Kubbî ki muhaddislerdür, oraya mensûblardur. OK. 1-223-7, kubbe-t قبة Ar. kâfın zammıyla, binâdan müdevver olan sakfdur. VK. 1-101, **kibâb** قِبَاب Ar. *kâfın kesriyle*, ve kubeb قُبُوب Ar. *kâfın zammı ve bânın fethiyle*, "kubbe-t قبة"nin cem'idür. VK. 1-101-13,14, **kubbe-t** قبة Ar. *bi'z-zam, ve't-teşdîdül-bâ'il-meftûha*, kara ev ki Etrâk arasında müstâ'meldür; ve künbed; ve cem'i kubeb قُبُوب ve kibâb قِبَاب gelür; ve şol ev ki kubbelü ola beyt-i muqabbab [muqabbab قُبُوب Ar. *kubbelü ve kubbe resminde olan, künbedmend. Terc. 2-377.*] derler. AK. 464.

kubûb* قُبُوب Ar. *kâfın ve bânın zammıyla*, ceng yâ münâza'a hengâmında asker haykırışıp gırv ve feryâd eylemek ma'nâsınadır; ve et çok turmağla âb u tâbı çekilüp şolmak ma'nâsınadır. OK. 1-223-1, **kubûb*** قُبُوب Ar. *zammeteynle*, et kurumağ; ve deri kurumağ; ve hurmâ kurumağ; ve yara kurumağ dağı derler. VK. 1-100-1, **kubûb** قُبُوب Ar. *bi'z-zam*, kuruluğ, yübûset gibi. AK. 464.

quddise sırrehû قُدْسِ سِرَّةُ Ar. *quddesa'llâhu sırrehû* gibi. bk. *quddesa'llâhu sırrehû*. OL. 212.

kullâb قُلَّاب Ar. (kalb* قَلْب Ar. *قَلْب* den) *bi'z-zam ve teşdîdül-lâm*, çengel. AK. 492, **kullâb** قُلَّاب Ar. çengel, kanca, keje. Terc. 2-168, **kullâb** قُلَّاب Ar. çengel, çengâl. LC. 740, **kullâb** قُلَّاب Ar. ucu egri olan şey, çengâl. LN. 597, **kullâb** قُلَّاب Ar. ucu egri olan şey, çengâl. LN. 597. KO. 4-232, **kullâb** قُلَّاب Far. (< Ar.) her ucu egri olup çengâl gibi olan nesne, küllâb; ve isti'âre tarîkiyle zülf-i hûbâna derler. Terc. 2-71.

kurb* قُرْب Ar. *kâfın zammı ve rânın sükûnuyla*, ve qurbân قربان Ar. *kâfın kesriyle*, yakın olmak ma'nâsınadır. *Şârih ba'zı ehl-i tahkîkden nakl eder ki kurb fi'ili bâb-ı râbî-den her hâlde fâ'ilin şıfatıdır, biğayr-i şıla müta'addî olur. ... ve bâb-ı hâmisden olduğukda anınla mesâfe vaşf olunur bu şüretde "ilâ الی" ma'nâsına olan "min من" harfiyle ta'addî eylemez; ve mesâfe muttaşif olduğu şüretde "min من" kelimesiyle ve "ilâ الی" kelimesiyle şılalanur; ve bu maddeden ef'al tafdîl ibtidâ'â "ilâ الی" kelimesiyle isti'mâli mu'ttariddür tâ ki evvel vehlede [vehle-t مَخْلَة, Ar. *nesnenin evvel ve ibtidâsı*, evvel emir, nohost-i kâr; ve korku ve korkunçlu nesne. Terc. 2-455, vehle مَخْلَة, Ar. *her şeyin evveli, ibtidâsı*;

*ibtidâ-yi emr. Ş bir şeyin birinci kerresi: vehle-i ûlâ = birinci kerre; vehleten = ibtidâ-yi emirde, birdenbire. KO-4. 633.] şıla için olan "min من" kelimesi tafdiliyyeye iltibâsı tevehhüm olunmaya اعدلوا هو اقرب للتقوى âyet-i kerimesinde lââm-ı ihtisâş şılâ-i mezkûreden muğnâ [muğnâ مُغْنَى Ar. zengin ve müstağnî kılınmış olan, tüvânger şude. Terc. 2-372.] olmuştur; ve kurb mâddesi zamân ve mekân ve nisbet ve huzve [huzve-ı حُظْوَة Ar. kadr, itibâr. Terc. 1-366.] ve ri'âyet ve kudretde isti'mâl olunur, intihâ. OK. 1-225-1, **kurb*** قرب Ar. *كرب* kâfın zammı ve rânın sükûnuyla, yakın olmak; ve kurb, "bu'd"un zıddına dahı itlâk olunur; ve kurub قرب rânın zammıyla, ve kurb قرب rânın sükûnuyla, 'usr ve 'usur gibi şâkileden merâkk-ı batna varıncadır; ve şâkile شاكه şîn-i muc'eme ile, böğürdür hâşıra [hâşıra حَاصِرَة Ar. (tıb.) boş böğür. RKO. 2-414.] ma'nâsına ve merakq مراق mîmin fethi ve kâfın teşdidiyle, karının yumuşak yerine derler; ve kurb, rahimde olan qarâbete derler. VK. 1-101-1, **kurb** قرب Ar. bi'z-zam, yakınlık ki "bu'd"un zıddıdır. AK. 472, **kurb** قُرْب Ar. yakın olmak, nezdik şuden. Terc. 2-154.*

kuy كوى Far. (kâf-ı 'Arabî-i mazmûme) cuy [cu جو Far. (cîm-i mazmûme) üç ma'nâsı var: Biri, boyunduruğdur ki öküz boynuna geçirirler. Sâni, merâtib-i zeheb-i hâlişden toksan altıncı mertebedür ki 'Arabîde 'ayâr denür. Sâlis, ırmağ ve nehir ma'nâsınadır. BK-2. 210.] vezninde, şâh-râh ma'nâsınadır ki ulu ve işlek yoldur, "taht-ı revân yolu" ta'bîr olunur; ve maħalle-i şehir ma'nâsınadır ki şokağları müstemildür. Bir zen-i maħalle şokağıdır. BK-2. 509, **kuy** كوى Far. ulu ve işlek yoldur; ve maħalle-i şehir ki şokağları müstemildür. LBK. 376, köy كوى Far. kaşabadan küçük olan belde, kariyye. Terc. 142.

küfr* كفر Ar. *كفر* kâfın zammı ve kefr كفر Ar. fethiyle, ve küfür كفر Ar. ve küfrân كفران Ar. kâfların zammıyla, "imân"ın zıddıdır ki vahdâniyeti yâhud nübüvvet ve şerî'ati inkâr eylemekden 'ibâretdir. Mü'ellifin Besâ'ir'de beyânına göre asıl küfr, "setr" ma'nâsınadır; kâfir, Hakkı setr eylediği için itlak olundu, ve küfr maddesi dîn ve şerî'at; ve küfrân, ni'met inkârında; ve küfür, ikisinde gâlib-i müsta'meldür, ve küfür ve küfrân, münâ'âmın [münâ'âm مُنْعَم Ar. nâz ve ni'metle perverde olan, perverde. Terc. 2-407.] ni'meti setr ve inkâr eylemek ma'nâsınadır ki şükr muķâbilidür. *Şârih der ki küfr, isim olarak dahı müsta'meldür ve dört nev' üzeredür: Biri küfr-i inkârîdür ki aşlâ cenâb-ı Bârî Ta'âlâyı bilmeyüp ve ikrâr ve iti'râf eylememekden 'ibâretdür. Sâni, küfr-i cuhûdîdür ki kalble bilüp lâkin lisânla ikrâr eylememekden 'ibâretdür, küfr-i İblîs -'Aleyhi'l-la'ne- gibi. Sâlis, küfr-i inâdîdür, kable bilüp lisânla ikrâr edüp haseden ve bağyen [bağy بَغْي Ar. rûspilik ve zinâ etmek; ve tağallüble zulm ve sitem etmek, gümrah; ve Hağ'dan 'udülle ser-keşlik etmek. Terc. 1-156.] dîn-i İslâmla mütedeyyin olmamağdan 'ibâretdür, Ebû Cehl'in küfrü gibi; ve 'inde'l-ba'z haķîķî bilüp ve ikrâr edüp lâkin kabûlden imtinâ'eylemekdür, Ebû Tâlib'in küfrü gibi ki ana küfr-i 'ârî dahı derler, kavminden 'âr eylediği için teķabbül eylemedi. Râbi, küfr-i nifâķîdür ki lisânla ikrâr edüp kable mu'tekîd [mu'tekîd مُتَعَكِّد Ar. istiķâd edüp inanıcı olan ve istiķâd olunan nesne, 'aķîd, kirevîde. Terc. 2-364.] olmağdan 'ibâretdür, İbne'bi Bin Sülûl-nâm cehûlun küfrü gibi, intihâ. OK. 2-99, **küfr*** كفر Ar. *كفر* kâfın zammı ve fânın sükûnuyla, imânın zıddıdır; ve küfr, kezâlik ni'mete inkâr etmek ma'nâsına da gelür ki şükrün

muḳâbilidür. VK. 1-456, küfür کفر Ar. *zammeteynle*, ve küfrân کفران Ar. *kâfın zammı ve fânın sükûnuyla*, ni'mete inkâr etmek ma'nâsında maşdarlardır; ve küfür, kâfirin cem'i daḥı gelür; kâfın fethiyle [kefûr] ḳarye ma'nâsına; ve küfr, ḳubûr [ḳubûr کُبُور Ar. *mezârlar, ḳabirler, gur-sitân. Terc. 2-148.*] ma'nâsına da gelür ki küfr, ḳabre de derler. VK. 1-456, küfr* کفر Ar. * *bi'z-zam*, zıdd-ı îmân; ve cuḥûd-ı ni'met; ve setr etmek. AK. 517, kefr کفر Ar. *bi'l-feth*, setr etmek. AK. 517, kefûr کفر Ar. *bi'l-feth*, Ḥaḳḳı setr edici bu ma'nâdandır ki ikinci tâifesine kâfir derler, zîrâ bezrî [bezrî بَزْر Ar. *tohum, maḥşûsâ ketân tohumu. Terc. 1-148.*] türâbla setr ederler. AK. 517, küfrân کفران Ar. *bi'z-zam*, setr etmek. ve cuḥûd-ı ni'met. AK. 517.

küll کُلّ Ar. edât-ı ihâţadır ki yerine göre "hep" ve yerine göre "her" ve "bütün" lafzıyla tercüme olunur: کُلّ الطعام = her ta'âm. کُلّ يوم bütün gün. کُلّکم hepiniz. کُلّهم hepsi. کُلّا hepimiz. İzâfetden maḳtû' olduğda münevven [münevven مُنَوَّن Ar. *marked [[marked (mark'd), adj. 1. nişânlu, tamğalu, işâretlü. 2. üzerinde bere ve nişân ve çizgi gibi işâret bulunan. 3. çizilmiş, işâret olunmuş. 4. belenmiş, mîmlenmiş. KLM. 500.]] with tanwîn. Ste. 1335.] olur: کُلّ اتوه وکُلّا آتينا حکماً. ولکُلّ Müş. 103. هو الفتى کُلّ الفتى. أى کامل الفتوة. انت الرجل کُلّ الرجل أى کامل الرجولية. dahı olur: درجات*

külüngü کُولُنگُو T. vesâ'it-i nakliyye. [vesâ'it-i nakliyye = 1. gölük (Dede); 2. götürgü (Müt.); 3. külüngü (Uyg. "İnd." OTTD. 823.) TOTD. 1118.

külünk کُولُنُک T. taşcıların taş kırdıkları nesnedir. Arabîsi "miğvel"dir, cem'i meğâvil gelür; mikrâ', mişhane, miṭlas taş kıracak külündür. Fârisîsi mîtin, mitin ejînedir. Tec. 2-255.

kün کُن Far. şîga-ı emr ve vaşf-ı terkîbîdir "eyle" ma'nâsına 'Arabîyle ma'nâca muṭâbıḳdır. Terc. 128.

künk کُونُک T. (künek, gönek) sbst. şu yolu, conduit [conduit, s. m. kanal, yol, künk, t. — mecrâ, pl. a. mecârî. EFTL-1. 319.], égout [égout, s. m. kârîz, p.; süprüntülük. EFTL-1. 574.]. Zen. 779.

küsü کُوسُو T. küsme, dargınlık. YTS. 151.

küsülü کُوسُولُو T. dargın, gücenik, küsmüş. YTS. 151.

küydürmek کُيْدُرْمَکْ T. bekletmek. YTS. 151.

küymek کُيْمَکْ T. beklemek, sabr etmek; çevreyi gözetlemek. YTS. 151.

lâ لا yok, değil [İlk ma'nâ "lâ-i tebri'e"nin ve ikinci ma'nâ "leyse"ye müşâbih olan "lâ"nın tercümesidir. Müş. 107.] ma'nâlarına edât-ı nefydir: لا اله الا الله lâ ilâhe illâ'llâh = Cenâb-ı Allâh'dan başka Allâh yokdur. ولا وَزَرَ مِمَّا قَضَى اللَّهُ وَأَقْبَا Ya'ni şabır [şabr صَبْر Ar. *bi'l-feth ve's-sükûn ve fethü'l-bâ, nefsinin cera'dan ve feza'dan ḥabs etmek [[cera' جَرع Ar. *fethateynle, şabırsızlık VK. 2-9, cera' جَرع Ar. *bi't-tahrik, feryâd ve zârî kılmaq ve şabırsız olmak AK. 146, feza' fethateynle, korku, bu aslında masdar idi. VK. 2-46, feza' فزع Ar. *bi-fethateyn, feryâd eylemek ve korku, ḥavf, gibi. ve c. efzâ' gelür. AK. 451]] ve sülüvv [sülüvv سُلُوء Ar. *zammeteynle ve vâvın teşdîdiyle, bir nesneden fâriğ ve mütesellî*****

olmak. VK. 2-659.] üzere ol. Çünkü yer yüzünde bir şey bâkî değildir; ve szCenâb-ı Allâh'ın hüküm ve takdîr ettiği şeyden insânî bir melce' vâkî değildir. Müş. 107.

lâ-büdde لآ Ar. (bedd* بـ Ar. *بد* den) lâ-firâk, lâ-meḥâle [*meḥâle* مَحَالَة Ar. *hîle, fend, du-bâra, mākū*. Terc. 2-283.] ma'nâsınadır; ve bedd, firâk ma'nâsına olup lâ-i nefy dâhil olmağıla firâk-ı menfî ve lüzûm-ı lâzım olduğundan lâzımdır ve "elbette" demekdür. *Şârihin beyânına göre bunun isti'mâli nefye maḥşûşdur, isbâtta müvelliddür; müşannifîn 'ibâretlerinde keşîrül-vuku'dur ve mütenevvi'â irâd ederler... ve 'inde'l-ba'z vâv-ı âtıfadur, makâme münâsib ma'tûf-un 'aleyh takdîr olunur... OK. 1-573, **lâ-büdde** لآ Ar. lâ-firâk ma'nâsına; ba'zılar bed-ivâz ma'nâsınadır dediler. VK. 1-246, **lâ-büdde** لآ Ar. elbette, muṭlâka, lâzım; fi'l-aşl "ayrılık yok" ma'nâsınadır. Lisânımızda taḥfîf-i dâl ile "lâzımdır" "vâcibdir" gibi lüzûm ve vücûbu ifâde mevki'inde kullanılır. KO. 4-285, **lâ-büdd** لآ Ar. muṭlâka ve her ḥâlde ve elbette; ve lâzım ma'nâsına mürekkebdür, câre-nîst. Terc. 2-199, **lâ-büdd** لآ Ar. ş. [ل = ḥarf-i nefy, ب = ayrılma] terki mümkün olmayan, lâzım, elzem, zarûrî: Bu gün gitmemiz lâ-büddür. Sizin ḥâzır bulunmanız lâ-büddür. ḥ. Ar. elbette, çâresiz, be-heme ḥâl: Siz lâ-büd gelmelisiniz Yemekde lâ-büd mîve bulunacaktır. KT. 1231, **lâ-büdde** لآ Ar. el-bette, muṭlâka, lâzım; fi'l-aşl "ayrılık yok" demektir ki "lâzımdır" "vâcibdir" gibi lüzûm ve vücûbu ifâde mevki'inde isti'mâl olunur bir cümledir. Lisânımızda taḥfîf-i dâl ile kullanılır. LN. 648, **lâ-büdde** لآ Ar. "ayrılık yok" demektir ki "lâzımdır" ve "vâcibdir" me'âlinde lâ-i tebrî'e ile anın isminden 'ibâretdir. Haberî ḥuşûşî olmadığıyçün maḥzûfdur "lâ-firâk mevcûd لا فراق مجود" sebkindedir. Bunu 'ale'l-ekşer (من) ḥarfi ve ba'zen (و) ḥarfi vely eder. Müş. 108, **lâ-budda** لآ Ar. in; **lâ-budd** لآ Far. No flight or escape; necessarily, infallibly; entirely; it cannot be but. Ste. 1110.

lâ ilâhe illâ'llâhu لا إله إلا الله Ar. Cenâb-ı Allâh'dan başka Allâh yokdur. Müş. 107, 'İbâdete lâyıḳ ve müsteḥak bir zât yokdur, ancak 'azîmü's-şân vardır ve birdir şerîki ve nazîri yokdur, mekândan münezzehdir. Mî. 13.

lebb لب Ar. (ilbâb* البـ Ar. *لبـ* dan) lâmin fethi ve bânun teşdîdiyle, bu da bir yerde eglenüp mukîm olmak ma'nâsınadır; ve lebbeyk, 'aded irâdesiyle tesniye kılınup kâf-ı ḥuṭâba muzâf kılınmışdır ve bunun ma'nâsında aḳvâl-i erba'a vardır: Evvel zîkr olunan "ikâmet" ma'nâsına olmağıla انا مقيم على طاعتك البابا بعد الباب واجابة بعد اجابة sebkindedür ki "Ben senin emir ve fermânına itâ'at ve icâbet merkezinde merreten ba'dü âhiri şâbit ve pâydârım" demektür. Nite ki حناك kelimesi رحمة بعد رحمة rahmatun ba'dü rahmetün demektür. Şânî, lebb kelimesi "muvâcehe" ma'nâsına da gelmekle ol ma'nâdan müşennâ olur... Buna göre اتجأى و قصدى لك مرة sebkindedür ki "Benim kaşd ve teveccühüm her bâr senin tarafınadır demek olur. Şâliş, lebb kelimesi "muḥabbet" ma'nâsına da gelmekle ol ma'nâdan me'ḥûz olur. Nite ki امرأة لبـ derler muḥabbetün lüzûchâ ma'nâsına. Pes lebbeyk, "Benim dâ'imâ muḥabbetim incizâmım sanadur, gayre degildür" demek olur. Râbî, "ḥâlîş" ma'nâsına olan lübb [lubb لب Ar. lâmin zammıyla, ağuya denür, semm ma'nâsına; ve her şeyin maḥz ve ḥâlîşine denür; ve içlü nesnenün içine ve özüne denür; ve

lubb, 'akıl ve hûşa ıtlâk olunur, cem'i elbâb الب gelür ve elüb الب gelür, hemzenin fethi ve lâmin zammıyla. OK-1. 257-3.] ve lübâbdan [lübâb لبب Ar. lâmin zammıyla, hâliş ma'nâsına. VK-1. 113-15.] me'hûzdur. Buna göre "İhlâşım ya'nî şıdķ u 'ubûdiyyetim hemîşe sanadur" demek olur ve bunun aslı elübb lebbeyn الب لبين idi fi'li hâzıf ve nûn-ı teşniye ıskât olunduktan sonra "kâf"a muzâf kılındı ve mezheb-i muhtâr budur; ve telbiye kelime-i merķûmundan aħz olunduktan sonra andan fi'l taşarruf olunmuşdur, tehlil ve tesbîh ve teşehhüd gibi. ... ve lebb kelimesi mübâlagâten vaşf olur, bir maħalde ve yâhud bir ĥuşûşda aslâ münfek olmayup hemîşe muķîm ve mülâzım olan kişıye ıtlâk olunur; ve lebb, dâbbeye sine-bend geçürmek ma'nâsınadur; ve bir kimsenin lebbesine [lebbe بـه Ar. ĥabbe vezninde, lebeb ile ma'nâ-yı evvelde murâdifdür [[lebeb لبـه Ar. fethateynle, devenin boynunun dibine denür ki gögsüne bitişik yeridür, oradan zebħ olunur, menħar [[menħar مَنَحَر Ar. ĥac kurbânı ve sâ'ir hayvânları zebħ edecek mahal, bismilgâh. Terc. 2-401.]] ma'nâsına; ve leheb, indânda gerdâniyye ta'bir olunan kılâde ta'lik olunduktan turan yeridür ki bogazın çukuru ve iki taraftı olacaķdur... OK-1. 257-5.]] ve lebbe, laţîfe ve zarîfe ĥâtûna denür. OK-1. 257-6] ya'nî gerdeni dibine urmak ma'nâsınadur; ve muvâcehe ve muhabbet ma'nâlarına gelür. Nite ki mü'ellif zımnen beyân eyledi. Lâkin bu ma'nâlar mecâzdur "ikâmet" ma'nâsınadan müteferri'dür. OK-1. 257, **lebb** لبـه Ar. lâmin fethiyle, bir nesneye mülâzım olan kimesne; ve bir kimesnenin gögsüne urmak. VK-1. 113-23, **lebb** لبـه Ar. bi'l-feth ve't-teşdid, bir nesne lâzım olmak; ve 'akıllu olmak. AK. 526.

lebbeyk لَبَّيْكَ Ar. "lebb" kelimesi ikâmet, muvâcehe, muhabbet, hâliş ma'nâlarına gelmekle bu terkibe ber vech-i âti dört ma'nâ verilmişdir: 1. Ben senin emr ü fermânına itâat ve icâbet merkezinde merreten ba'dü âhiri şâbitim. 2. Benim kaşd ve teveccühüm da'imâ sanadır. 3. Benüm da'imâ muhabbet ve incizâmım sanadır. 4. İhlâşım ya'nî şıdķ u 'ubûdiyyetim da'imâ sanadır. Bu bâbda tafşilât almak isteyenler Kâmûs'da "lebb" mâddesine mürâca'at etmelidirler. (Olsa ĥâşa dâmenin çokdan ederdim çâk çâk * Yok mu bir lebbeyk yâ Rab şad hezârân yâ Rabbe). LN. 653, **lebbeyk** لَبَّيْكَ Ar. "Buyurun efendim. Ne emrin olur ise icrâ ve ifâsına muntâzır ve müterakķıyım" ma'nâsında mürekkebirdir. istâde-em fermân-türâ. Terc. 2-203, **lebbeyk** لَبَّيْكَ Ar. Bu terkîbin dört türlü ma'nâsı rivâyet olunmuşdur. 1. Ben senin emr-i fermânına itâat ve icâbet merkezinde merreten ba'dü âhiri şâbit ve pâydârım. 2. Benüm 'azmim ve teveccühüm her bâr senin tarafınadır. 3. Benüm muhabbetim ve incizâmım ĥayre olmayup da'imâ sanadır. 4. İhlâşım ya'nî şıdķ u 'ubûdiyyetim da'imâ sanadır. İşbu terkîb "Buyurunuz" ma'nâsına ve maķâm-ı icâbetde kullanılır. KO-4. 289, **lebbeyk** لَبَّيْكَ Ar. "Buyurunuz efendim. Emriniz her ne ise kabûlüne icrâsına ĥâzırım, âmâdeyim" ma'nâsında bir terkîbirdir: "Yok mu bir lebbeyk yâ Rab şad hezârân yâ Rabbe — Mu'allim." "ikâmet, muvâcehe, muhabbet, hâliş" ma'nâlarını müfid olan "lebb" لبـه kelimesinin teşniyesiyle "ke" كـ zamîrinden müteşekkil bir mürekkeb izâfidir. Ma'nâ-yı mezbûra itibârıyla bu terkibe ber vech-i âti dört ma'nâ verilmektedir: 1. Ben senin emrine icâbet merkezinde da'imâ muķîm ve şâbitim. 2. Teveccühüm da'mâ sanadır. 3. Muhabbetim, incizâbım da'imâ sanadır. 4. İhlâşım, şıdķ u

‘ubûdiyyetim dâ’imâ sanadır. LC. 785, **lebbeyk** لَبَّيْكَ Ar. terkîb-i ‘Arabî. [T. zebân-zedî: leppey] Efendim, Buyurun, Ne emriniz var? Emrinize muntazırım. [cevâb ve sü’âl makâmında müsta‘meldir.] KT. 1237, **lebbeyk** لَبَّيْكَ Ar. Emr ediniz efendim, Buyurun, Ne emriniz var? YTL. 624.

lehb* لَهَب Ar. *لَهَب* *darb vezninde*; ve leheb لَهَب Ar. *ta‘ab vezninde*; ve lehîb لَهَيْب Ar. *emîr vezninde*; ve lühâb لُهَاب Ar. *gurâb vezninde*; ve lehebân لَهَبَان Ar. *fetehâtla, âteş tütünden [tütûn تَتُون T. duman. YTS. 215, 76] kurtulup ‘alevlenmek ma’nâsınadır*. ‘Alâ kavî lehbe, âteşin çıkan sivri ‘alevine denür, lisânü’n-nâr ma’nâsına ki Fâriside zebâne [zebâne زَبَانَة Far. âteş yalını, ‘alev, kabes. Terc. 1-415.] derler; ve lehîb لَهَيْب Ar. âteşin ıssılgına denür, harû’n-nâr ma’nâsına. Pes evvele göre mecmû‘ı maşdar olur ki bâb-ı râbî‘dendür, ve şâniye göre bu iki isim olur sâ’irleri maşdar olur; ve leheb لَهَب *fethateynle*, pek şuşamak ma’nâsına müsta‘mel olur; ve leheb, havâyâ agup çıkan gubâra denür. OK. 1-262-1,2,3,4,5, lehebe* لَهَبَة Ar. *لَهَب* *fethateynle*, od yalınıdır [yalın يَالِين T. (od yalını) alev. YTS. 232.] lisânü’n-nâr ma’nâsına. VK. 1-115-1, lehbe لَهَبَة Ar. *lâmın fethi ve hânın sükûnuyla*, şuşamak, ‘atş [‘atş عَطَش Ar. şusuzluk ve şuşamak, teşne şuden. Terc. 2-72.] ma’nâsına. VK. 1-115-8, lehebân لَهَبَان Ar. *lâmın ve hânın fethiyle*, od yalınlanmak. VK. 1-115-10, lehîb لَهَيْب Ar. *lâmın fethi ve hânın kesriyle*, bi-ma’nâhu. VK. 1-115-11, lühâb لُهَاب Ar. *lâmın zammıyla*, mişluhû. VK. 1-115-12, **lehb** لَهَب Ar. *bi-fethateyn*, od yalını [yalın يَالِين T. (od yalını) alev. YTS. 232.] lisânü’n-nâr ma’nâsına; cem‘i lihâb لِهَاب gelür; ve şol toz ki göge direk ola. AK. 543, lehîb لَهَيْب Ar. *bîl-feth*; ve lühâb لُهَاب Ar. *bî‘z-zam*, od yalınlanmak; ve şu‘le etmek; ve odu yakup tutuşdurmağa dağı derler ikâdü’n-nâr [ikâdُ الْكَادُ Ar. yakmak, süzîden, âteş yakmak. Terc. 1-139.] ma’nâsına. AK. 543, lehebân لَهَبَان Ar. *bi-fethateyn*, od yalınlanmak; işti‘âlü’n-nâr [işti‘âlُ Ar. şuşelenmek, ‘alevlenmek. LC. 89.] ma’nâsına. AK. 543, **lehb** لَهَب Ar. âteşin tütünsüz [tütûn تَتُون T. duman. YTS. 215, 76] olan ‘alevi, zebâne-i âteş. Terc. 2-115, lehebân لَهَبَان Ar. âteş tütünden kurtulup ‘alevlenmek, âfrüzîden. Terc. 2-115.

lehm* لَهْم Ar. *لَهْم* *vehm vezninde*; ve lehem لَهْم *hânın fethiyle*, bir nesneyi hem-ân bir def‘ada yutmak ma’nâsına dur. OK. 3-562, **lehm*** لَهْم Ar. *لَهْم* *lâmın fethi ve hânın sükûmuyla*, yutmak, ibtilâ‘ [ibtilâ‘ اِبْتِلَاعُ Ar. tekellüf ile yutmak. Ş. ‘arûsı zifâf etmek [[zifâf زِفَاف Ar. gelini düzüp gerdek için güvegi hânesine getürmek, gîrdek. "leyle-i zifâf" gerdek gecesi. Terc. 1-456.]] isti‘mâl olunmayan elfâzdandır. KO. 1-216.] ma’nâsına. VK. 2-466, **lehm*** لَهْم Ar. bir nesneyi sür‘atle yutmak. AK. 544.

lehv* لَهْو Ar. *لَهْو* *sehv vezninde*, oyun oynamak ma’nâsınadır. *Şârih der ki aşıl lehv, insânı mühim ve mâ-ya’niden [ya’nî يَئِي Ar. harf-i ‘atf-ı tefsîrdir. Terc. 2-464, ya’nî يَئِي Ar. zahmetlû bir işe uğraşup çalışmak ma’nâsına olan unî عَنِ [[‘unî عَنِ Ar. ‘aynın zammı ve tânın kesriyle, ve ‘iîl عَنِ Ar. kesreteynle, haddi mütecâviz serkeşlikle tekebbür eylemek ma’nâsınadır; ve ‘uîl, ‘atî عَنِ Ar. ‘aynın zammı ve fethiyle, pek kocamak ma’nâsına müsta‘meldür. OK. 3-884-2,3.]] vezninde, bir âdeme bir zahmetlû nesne mühimm

[[[mühimm ^{مهم} Ar. düşündürücü, endişe verici olan. Terc. 2-422.]]] olmak ma'nâsınadır; ve bir emr-i mühimme uğrayup ana meşgûl olmak ma'nâsınadır; ve bâb-ı râbi'den vürûdu kalıldır. OK. 3-884-3]] den fi'linden şîga-i muzâri' müfred müzekker-i gâ'ibdir; mâ-kablindeki cümlelerin hükmünü tefsîr ve izâh edecek olan cümlelerin evveline getirilir mütekellim şîgası olan "e'nâ ^{أنى}" makâmında kullanılır. Makâm-ı isti'mâle göre "demek ki, şöyle ki" ma'nâsını ifâde eder. KO. 4-663, ya'nî ^{ينى} Ar. "Şunu demek isterim, maşşadım şudur" diyecek yerde irâd olunur bir edât-ı tefsîrdir: Yevmü't-terevîye ya'nî zî'l-hiccenin sekizinci günü. Fî'l-aşl "kaşd" ma'nâsına olan "ināye-t ^{عناية}" maşdarından [[ināye-t* ^{عناية} Ar. *aynün kesriyle dilemek; ve ināyet, zahmet çekmege dağı derler; ve ināyet, bir nesne fehî olmağa dağı derler. VK. 2-693.-1]] muzâri' müfred müzekker-i gâ'ibdir. 'Arabîde her şîgası isti'mâl olunduğu hâlde lisânımızda yalnız bu şîga vech-i ma'rûz üzere isti'mâl olunmaktadır. LC. 1097.] şarf eden [şarf ^{صرف} Ar. bil'l-feth, döndürmek, tağıyîr etmek ve men' etmek; ve tevbe; ve farz; ve hîle; ve dağı hidsân-ı [[hidsân ^{حذآن} Ar. bi'l-kesr ve sükûnü'd-dâl, şonradan olmuş nesne ki zamânı yakın ola. AK. 160.]] dehre ve nevâ'ib-i rûzgâra şarf derler. Cem'i şurûf ^{صرف} gelir. AK. 338.] nesne ile meşgûl olmak ma'nâsınadır ki "lû'b" andan ehaşdur; ve lehv ^{لهو} ve lühüvv ^{لهو} Ar. sümüvv vezninde, bir nesneden pek hoşlanmağıla, ana meftûn olup dâ'imâ anınla avunup kalmak ma'nâsınadır. OK. 3-924, lehv ^{لهو} Ar. (lehât* ^{لهة} Ar. *lâmin fethi ve hânın taḥffifiyle, küçük dil ki saḫf-ı femin nihâyetinde olur. VK. 2-723-1, lehā ^{لهى} Ar. lâmin fethi ve elifin kaşrıyla, cem'i, zîkr olunan diller ma'nâsına. VK. 2-723-2, lehevât ^{لهوات} Ar. fethateynle, kezâlik cem'i. VK. 2-723-3, leheyât ^{لهيات} Ar. fethateynle, kezâlik cem'i, kaṭayât gibi ki "kaṭâ"nın cem'idür, boğurtlak dedikleri kuş ma'nâsına. VK. 2-723-4.) lâmin fethi ve hânın sükûnuyla, bir nesne ile oynamak; ve gâh olur lehv, cimâ'dan kinâyet olur; ve gâh olur 'avretten kinâyet olur. VK. 2-723-12, lehv ^{لهو} Ar. bi'l-feth, oyun, lû'b ma'nâsına; ve gâfil olmak; ve meşgûl olmak; ve bundan ki çalgıya ve oyuna "lehv" derler; gayri nesneden gâfil edüp kendüye meşgûl etdüğü için; ve az olur ki cimâ'dan kinâye olur; ve ammâ ^{لواردنا ان نتخذ لهوا} âyetinde "lehv"den murâd bazı müfessirîn "veled" ve bazı "mer'e-t"dir derler. AK. 544, lehv ^{لهو} Ar. oyun, eglence, oynamak, bâziden. Terc. 2-115.

lem ^{لم} Ar. edât-ı neyfdür. Medḫülû muzâri' olur ve meczûm bulunur ve ma'nâsı mâziye münkalib olarak menfî olur: lem yedḫulü=mâ daḫale ^{لم يدخل كما دخل} dâḫil olmadı. Müş. 109.

levm* ^{لوم} Ar. *nevm [nevm ^{نوم} Ar. uyku, hvâb; uyumak. Terc. 2-442.] vezninde, ve lūmā ^{لومي} Ar. kaşr ile, ve lā'ime-t ^{لائمة} Ar. nâfile vezninde, isimlerdür. 'azl ^{عزل} Ar. *aynün fethi ve zâl-ı mucemenin sükûnuyla, rûsvây ve melâmet etmek, 'azel ^{عزل} Ar. fethateynle, isimdür, melâmet ma'nâsından. VK. 2-320.] ve 'itâb ^{عتاب} Ar. azarlamak, tevbîḫ ve tekdîr etmek, ğarâşîden. Terc. 2-56.] ve ser-zeniş [ser-zeniş ^{سَرْزَنِيْش} Far. başa kaçmak, tevbîḫ; ve başa urmak. Terc. 1-462.] ma'nâsınadır ki Türkîde "kınamak" ta'bir olunur, ve lev'm ^{لوم} Ar. ve melâm ^{ملام} Ar. ve melâme-t ^{ملامة} Ar. mîmlerin fethiyle, maşdarlardur, kınamak ma'nâsınadır; ve lev'm, korkuya denür; ve kesilmek ma'nâsınadır. OK. 3-560, lev'm* ^{لوم} Ar. *lâmin ve vâvın sükûnuyla, ve levme-t ^{لومة} Ar. lâmin fethi ve vâvın sükûnuyla, kezâlik kınamak, 'azl ^{عزل} Ar. *aynün fethi ve zâl-

ı mu'cemenin sükûnuyla, rûsvây ve melâmet etmek, 'azel مدل Ar. fethteynle, isimdür, melâmet ma'nâsından. VK. 2-320.] ma'nâsına. VK. 2-464, **levm*** لوم Ar. *لوم* zemm etmek ve melâmet etmek. AK. 543, lâ'ime-t لائمة Ar. hemzenin kesriyle, melâmet ma'nâsınadır. VK. 2-464, lûmā لومي Ar. lâmun zammı ve meddi ve elifin kaşrıyla, bi-ma'nâhu. VK. 2-464, **levm*** لوم Ar. *لوم* * zemm etmek ve melâmet etmek. AK. 543, **levm*** لوم Ar. kınamak ve darılup azarlamak ve tevbîh etmek, melâmet kerd. Terc. 2-214.

levvâme لَوَّامَةٌ Ar. (levm* لوم Ar. *لوم* den) ş. mü'. zemm ve faşl ve ser-zeniş eden // nefsi-levvâme = bir fenâlığı ettikten sonra haşıl olan vicdân râhatsızlığı ki nefsin üç nev'inden biri olup diğer ikisine nefsi-emmâre ve nefsi-muṭma'inne denir. KT. 1246, **levvâme** لَوَّامَةٌ Ar. çok levm edici, eden. nefsi-levvâme = enfüs-i şelâse-i insâniyyenin ikincisi. Birincisi "emmâre", üçüncüsü "muṭma'inne" dir. nefsi-levvâme = bir irtikâb-ı kabîhten dolayı kişiyi levm edecek olan nefsi, vicdân-i mu'âhazekâr. LC. 792, **levvâme** لَوَّامَةٌ Ar. nefsi-insâniyyenin ismidür ki diğer ikisine "emmâre" ve "muṭma'inne" tesmiye olunur. Terc. 2-214.

leyse لَيْسَ Ar. ef'âl-i nâkışadandır; "degildir" ve "olmadı" ma'nâlarıdır. Yalnız mâzî olarak taşrîf olunur. Müş. 110, **leyse** لَيْسَ Ar. ef'âl-i nâkışadandır; ve ef'âl-i gayr-i mutaşarrıfadandır ki yalnız mâzî olarak taşrîf olunur. لَيْسَ لَيْسَ لَيْسَ لَيْسَ لَيْسَ = Tercümesinde yerine göre "degildir" ve yerine göre "olmadı" denür: لَيْسَ هَذَا شَيْئًا = "Bu bir şey degildir" yâhud "Bu bir şey olmadı." لَيْسَ سِوَا = Hepsi bir degildir. "leyse"nin haberi emşâli vechile manşûb olduğu gibi evveline bâ'-i maḳşûre gelerek mecrûr dahı olur: Müş. 35, لَيْسَ هَذَا شَيْئًا لَيْسَ هَذَا بَشِيْعٌ اَلَيْسَ ذَالِكُ بِقَادِرٍ؟ اَلَيْسَ بِرَيْكُمُ؟ اَلَيْسَ اللّٰهُ بِكَافٍ عَبْدَهُ؟ **leyse** لَيْسَ Ar. fi'l-i nefy⁹²⁷: "degil" لَيْسَ كَهٰذَا = Öyle degil. TLA. 19, **leyse** لَيْسَ Ar. "degil" ma'nâsınadır; haberini naşb eder. Bir fi'l-i nâkışdır; yerine göre "olmadı" ma'nâsına da ifâde eder. Fâ'ilini ki ismî ta'bîr olunur, ref' eder. Lisânımızdaki fi'l-i isnâdînin mü'eddâsı bununla ifâde olunur. **Leyse** هَٰذَا كَافِيًا = Bu kâfi degildir. **Leyse** ذَكَرُ كَالْأُنْثَى ke'l-ünşā = Erkek, kadın gibi degildir. **Leyse** لَـ هَابَرَ ke'l-ayān = İşitmek, görmek gibi degildir. "leyse" kelimesi gayr-i mutaşarrıftır. Yalnız mâzîsi taşrif olunur. Haberine ba'zen "bi" بِ dâhil olur: Elestü bi-Rabbiküm اَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ = Ben sizin Rabbiniz degil miyim? Eleyse'llāhu bi-kāfin اَلَيْسَ اللّٰهُ بِكَافٍ عَبْدَهُ = Allāh Ta'âlâ hazretleri 'abdine kâfi degil mi? rûz-ı elest, bezm-i elest terkîbleri hilkat-i ervâh zamânına delâlet eder. OL. 219, **Qālû belâ** قَالُوا بَلَىٰ = "Evet dediler" ma'nâsınadır ki "Ben sizin Rabbiniz degil miyim?" diye vâkı' olan hitâb-i 'izzete verdiğimiz cevâbdır. Bundan ervâhın hilkatı maḳşûddur. "Qālû belâ" dan beri Müslümânız denildiği gibi. OL. 211.

⁹²⁷ Ef'âl-i câmiden olup 'ale'l-uşûl taşrif edilmez. Meselâ لَيْسَ، يَلِيس، يَلِيسَ gibi taşrîfi kâbil degildir.

eyledi. OK. 3-921-1,2,3,4,5,6,7,8,9,10,11, **likā'** لقا Ar. *lāmın kesri ve elifin kâfdan sonra meddiyle, buluşmak. VK. 2-721-1, lüka لقي Ar. lāmın zammı ve elifin kâfıyla, bi-ma'nâhu. VK. 2-721-2, lükî لقي Ar. lāmın zammı ve kâfın kesri ve yânın teşdîdiyle, bi-ma'nâhu. VK. 2-721-3, lükÿân لقيان Ar. lāmın zammı ve kâfın sükûnuyla, bi-ma'nâhu. kezâlik. VK. 2-721-4, **likā'** لقا Ar. lāmın kesri ve elifin meddiyle, bi-ma'nâhu. VK. 2-721-7, **likā'** لقا Ar. bi'l-kesr ve'l-med, görmek ve yetişmek, rü'ye-t ve işâbet ma'nâsına. AK. 538, **likā'** لقا Ar. kavuşmak, mülâkât etmek, behem resîden; ve insânın yüzü ve çehresi. Terc. 2-211.

lût لوت Far. (lâm-ı maẓmûme) *tût vezninde*, çıplak ve uryân ma'nâsınadır ve vâv-ı mechûl ile

[lot] aksâm-ı eṭime-i lezîze'ye denür; ve büyük lokmaya da denür; lotî لوتی ekûl ma'nâsına ana mensûbdur; ve yufkaya şarılmiş ta'âma da denür; ekseriyâ dihkânî [dihkân دهنك Far. köylü, kuravî, çiftçi. Terc. 1-380.] ve çobân makûlesi bir kaç etmege birden şarup toyka [toyka طويكة T. sopa, kalın değnek. YTS. 211.] gibi ellerine alup mânda gibi ekl ederler; ve yakışksız ve nâ-terâşide genc irisine de denür. BK-1.

739, BK-2. 549, **lût** لوت Far. çıplak ve uryân; ve vâv-ı mechûl ile [lot] aksâm-ı eṭime-i lezîze; ve büyük lokma; ve yufkaya şarılmiş ta'âm; ve yakışksız ve nâ-terâşide

genc irisine de denür. LBK. 411, **lot** لوت Far. delicious [delicious (dilîş'ıs), adj. 1. tatlı, lezîz, ellez, nefis, enfes, ra'nâ, hoşgüvâr. 2. güzel, tatlı, latîf, ra'nâ, şafâ-bahş, dil-küşâ, cân-efzâ, cân-perver. KLM. 221.] viands [viand (vay'ınd), sub. yemek, ta'âm, yiyecek nefis nesne. KLM.798, i. yiyecek maddesi, çoğ. yemek. RİTD. 1100.]; a sort [sort (sört'), soy, dürlü, nev, cins, gûnâ, gûne. KLM. 698.] of pastry [pastry (peys'tri), sub. hamîr işi. KLM. 563, hamur işi, pasta. RİTD. 705.]; a large mouthful [mouthful (mauth'ful), sub. 1. lokma. 2. ağız tolusu. KLM. 524.]; a harsh [harsh (harş), adj. dokundukda sert sert ve pürüzlü gibi görünen, yumuşak olmayan. 2. kulağa bed ve kerih gelen, nâ-mülâyim. 3. acı, acımtırak, dil buruşdurur. 4. haşîn, ters, turs, huysuz, sert. 5. huşûnet-âmîz, şedîd, anîf, nâ-mülâyim. 6. inşâfsız. 7. sitem-âmîz. KLM. 388.], disagreeable [disagreeable (dîsigrî'yibul), adj. 1. fenâ, bed, zîd, menfûr, âdemin bedine gider, âdemin gücüne gelür, nâ-hoş, nâ-mülâyim. 2. huysuz, ters, muşîbet, çekilmez. KLM. 240.] youth; — lût naked [naket (ney'kîd), adj. çıplak, uryân, berehne [[berehne بَرَهْنَة Far. açık, çıplak, ârî, mücerred olan. Terc. 1-88.]]. 2. kuru, şâde, şâfî. 3. açık, çıplak, örtüsüz, ârî, mu'arrâ. KLM. 528.], bare [bare (bare), adj. 1. çıplak, açık, yalın, uryân, berehne, ârî, mu'arrâ. 2... KLM. 63.]. Ste. 1131.

mâ ما "mâ-i nâfiye" nefy ve selbe delâlet eden "mâ"dır: ما انا شاعر (yâhud) Ben şâ'ir değilim. Cümle-i fi'iliyye evvelinde bulunduğuna göre medhûlû mâzî olursa menfî olur. ما جاء = Gelmedi, ما ذهب = Gitmedi. Muzâri' olursa nefy-i hâl olur ما يجمع = Gelmiyor, ما يذهب = Gitmiyor. Müş. 112.

maḥfî مخفی Ar. (ḥafy خفی Ar. *ya'î* den) gizli, şaklı olan, pünhân. Terc. 2-297, **maḥfî** مخفی Ar. [خفی I. partic. pass] Zen. 828.

mā-lā-ya'nî مَالَايَعْنِي Ar. (ināye-t* عناية Ar. *unî* den) bî-hûde ve ma'nâsız olan ma'nâsında mürekkebdür. Terc. 2-222, **mā-lā-ya'nî** مَالَايَعْنِي Ar. ma'nâsız, fâ'idesiz, boş söz; cem'î mā-lā-ya'niyyât مَالَايَعْنِيَات KO. 4-309, **mā-lā-ya'nî** مَالَايَعْنِي Ar. s. [mā ما = ism-i mevsûl, lā لا = ḥarf-i nefy, ya'nî يَنْعِي = "unî عنى" den [unî عنى Ar. 'utî vezninde, bir âdeme bir zahmetli

nesne mühimmi [[mühimmi مُهِمَّ Ar. düşündürücü, endişe verici olan. Terc. 2-422.]] olmak ma'nâsınadır; ve bir emr-i mühimme uğrayup ana meşgûl olmak ma'nâsınadır; ve bâb-ı râbî'den vürûdu kalıldır. OK. 3-884-3.] muzâri°, delâlet ve ifâde etmek.] ma'nâsız ve fâ'desiz söz veya iş, bi-hûde şey, 'abeş; Mâlâyânî ile uğraşmamalı. KT. 1259.

ma'rife-t* مَعْرِفَة Ar. *عرف* mîmin fethi rânın kesriyle, ve irfân عرفان Ar. 'irfe-t 'ayınların kesriyle, ve 'irriffân عرفان Ar. kesreteynle ve fânın teşdidiyle, bilmek ma'nâsınadır. *Mü'ellifin Başâ'ir'de beyânına göre "ilm" ve "ma'rifet" beyninde fark vardır. Zîrâ bir şey'i tefekkür ve eşerini tedebbür ile bilmekten 'ibâret olmağa 'ilmin mefhûmundan eḥaş olur, bunun muḳâbili inkâr ve 'ilmin muḳâbili cehldür, ve 'ilm vech-i küllî ile bilmek ve ma'rifet vech-i cüz'î ile bilmek ma'nâsınadır; bu cihetden Hâk Ta'âlâyâ ma'rifet isnâd olunmaz. Kezâlik Hâk Ta'âlâyâ 'ilm ta'addî olunmaz. İntihâ; ve ma'rifet ve 'irfân, ikrâr eylemek ma'nâsına müsta'meldür, i'tirâf gibi; ve mücâzât eylemek ma'nâsına müsta'meldür. OK. 2-809-1,2,3,4, **ma'rife-t** مَعْرِفَة Ar. *عرف* mîmin fethi ve rânın kesriyle, bilmek. VK. 2- 126-1, irfân عرفان Ar. 'aynın kesri ve rânın sükûnuyla, bi-ma'nâhu, ve ma'rifet, gâh olur i'tirâf ma'nâsına da gelür. VK. 2- 126-2, **ma'rife-t** مَعْرِفَة Ar. bilmek. Cem'î me'ârif معارف gelür. AK. 594, **ma'rifet** مَعْرِفَة Ar. fikr, ve himmet ile tahsil olunan 'ilm ve dâniş ve bilgiç ve şân'at, hırfet, hûner ve vâsıta, vesâtît; ve 'ilm-i naḥv ıstılahâtından olup delâlet-i ḥuşûşiyyesi ma'lûm olan isme ıtlâk olunur. Terc. 2-366.

marzî مَرْضَى Ar. (rıdâ*, ruḍâ رضا Ar. *رضو* dan) SZE. ["رضاء" dan s.mef.] rızâ, hoşnûdluḡ, birinin râzî olduğu iş: marzî-i âliye muvâfıḡ ḥareket. KT. 1325, **marzî** مَرْضَى Ar. beğenilmiş, rızâ gösterilmiş, maḡbûl demektir: (ef'âl-i marziyye افعال مرضيه ef'âl-i ḡayr-i marziyye افعال غير مرضيه). KO. 4-338, **marzî** مَرْضَى Ar. pesendide, maḡbûl, muḡtâr, meşmûl-i rızâ: aḡlâḡ-i marziyye. LC. 889, **marzî** مَرْضَى Ar. maḡbûl, muḡtâr olan, pesendide. Terc. 2-313.

maşîr مَصِير Ar. (şayr* صير Ar. *صير* dan) mîmin fethiyle, maşdar-ı mîmîdür, zîkr olundu; ve ism-i mekân olur, 'örfde عرف şuların aḡup vardıḡı mevzî'a denür. OK. 1-943-6, **maşîr** مَصِير Ar. rücû° etmek; ve daḡı geviden [gev کو T. subst. panse [[panse n. f. işkembe; ḡarın, işkembe; bir ḡabın yâḡud bir ḡarfin yuvarlak kısmı. RBDK. 986.]] gev getürmek كَو كَوْرَمَك = gevmeك كَوْرَمَك = ruminer [[ruminer v. a. geviş getirmek. RBDK. 1213.]]. Zen. 765.] baḡarsaḡ dedikleri büyük baḡarsaḡ. Cem'î مصران gelür. AK. 587, **maşîr** مَصِير Ar. bir nesnenin kemâl-i bulûḡ ile mevcûd olduğu yer. Terc. 2-351, **maşîr** مَصِير Ar. varılacak yer, varup ḡarâr edecek maḡal: dûzaḡ-ı maşîr = maşîri dûzaḡ olan. LC. 933, **maşîr** مَصِير Ar. şuyun aḡdıḡı yer. § ḡarârgâḡ, merci-i serîr-i şevket maşîr-i şaltanat. RKO. 947.

me'âb مَبْ Ar. (evb* اوب Ar. *اوب* den) seḡâb vezninde, arz-i Şam'dan مَبْ ḡazâsında bir beldedür; ve me'âb, evb اوب lafzından [evb* اوب Ar. *اوب* hemzenin fethi ve vâvın sükûnuyla... gerü dönmeك, rücû° ma'nâsınadır... OK. 1-75-1] ism-i mekândur, dönüp varacak yere denür, merci° ve münḡaleb ma'nâsına... OK. 1-76-20, **me'âb** مَبْ Ar. fethateynle ve medle, merci° ma'nâsına. VK. 1-39-7, **me'âb** مَبْ Ar. rücû° etmek; ve

rücû' edecek yer merci' gibi. AK. 547, **me'âb** مآب Ar. bir nesnenin dâ'imâ ric'at ve 'avdet edüp karar ve temkîn ettiği mahal. Terc. 2-218.

me'âz معاذ Ar. ('avz* عوذ Ar. *عوذ* dan) ve me'âze معاذة Ar. mîmlerin fethiyle, maşdarlardır, nite ki zîkr olundu; ve 'Arabların me'âza'llâh معاذ الله ve me'âzetu'llâh معاذة الله kavilleri e'üzü bi'llâhi me'âzen ve me'âzetten معاذة اعوذ بالله sebkindedür. Ya'nî maşdarı fi'lden bedeldür, her ne kadar fî zâtihî fi'le mu'ârin isti'mâl olunmadıysa da subhânallâh gibi; ve me'âz ve me'âze, ism-i mekân olurlar; ve me'âz, esâmî-i ricâldendür; ve me'âze, hâ ile, rukye [rukye رُكْيَة Ar. efsûn denilen kelâm ki sihr-bâz ve ehl-i havâşş okur. Terc. 1-443.] ve hîrz [hîrz حِرْز Ar. muhâfaza-i nefse vesile olacak nesne; ve âfât ve belîyye def'i için ittihâz olunan nesne; ve tûsım ve ta'vîzât mişillü, gird-nâme; ve kal'a gibi muhkem ve metîn ve mahfûz olan mevzi', penâh-gâh. Terc. 1-354.] ve efsûna [efsûn اَفْسُون Far. sihir-bâz, sehhar ve ehl-i havâşşın okuduğu kelâm ki 'azîmet ve rukye tesmiye olunur; ve mekr ve hîle ve hüd'a, tezvîr. Terc. 1-25.] denür; ve esmâ'-i ricâldendür; ve cemâ'atine cemâ'atine mahşûş bie şuyun adıdır. OK. 1-731, **me'âz** معاذ Ar. mîmin fethiyle, şığınmak; ve 'Arabların me'âza'llâh معاذ الله dedikleri e'üzü bi'llâhi me'âzen معاذة اعوذ بالله ma'nâsınadır, maşdarı fi'lden bedel kılarısan egerci fi'le isti'mâl olunmadıysa subhânallâh gibi. VK. 1-319, **me'âz** معاذ Ar. şığınup ilticâ' etmek; ve şığınacak yer, melce', penâgâh. Terc. 2-360.

mebhût مبهوت Ar. (beht* بهت Ar. *بهت* den) meskût vezninde, mütehayyir ve münka'tî ve medhûş [medhûş مَذْهُوش Ar. hayretten nâşî 'aklı gidüp vâlih ve ser-gerdân olan, bî-hûş. Terc. 2-303.] olan kişiye denür. Bunda ism-i fâ'il bünyesiyle bâhit باهت ve behît بهيت denmek câ'iz degildir. *Şârih der ki binâ-yi mechûl zîkr olunduğu üzere efşah ve eşher olmağıla andan mebhût mutaşarrır olmuştur. Lâkin ma'lûmdan dahı taşrifi vâki' olmağıla kıyâs üzere bâhit ve behît mutaşarrır olur. OK. 1-294, **mebhût** مبهوت Ar. iftirâ olunan. VK.1-128-5, **mebhût** مبهوت Ar. mütehayyir ve medhûş olan. Terc. 2-230.

mecd مجد Ar. *مجد* mîmin fethi ve cîmin sükûnuyla, nîlû's-şeref ve'l-kerem ya'nî bir âdem şân ve şeref kerem ve celâlete nâ'il olmağa denür ki bundan "ululuğ"la ta'bîr olunur. 'Ala kavîl mecd, ancak âbâ' [âbâ' أَبَاء Ar. ebler, babalar, pederân, vâlidler. Terc. 1-2.] vü ecdâd ile kâ'im olur. Ya'nî nesebinde şeref ve kerem olmayan âdeme vaşf olmaz. Her ne kadar kendisi zamânen şerefmend ise de lisânımızda andan kişi-zâdelikle ta'bîr olunur; ve 'inde'l-ba'z hâşşeten uşûl ve âbâsıyla [âbâ' أَبَاء Ar. baba, peder, vâlid. Terc. 1-2.] kâ'imdür. Meşelâ bir âdem zamânında şerefmend olmayup lâkin uşûl ve âbâsı müteşerrif olsa "mejd" ol âdeme vaşf olur. Eger fî zamânihi kendü dahı şerefmend ise nûr 'alâ nûr olur. Mü'ellifin Başâ'ir'de beyânına göre bu ma'nâda "mejd" zîkr-i âti mejd-i iblden me'hûzdur ki mer'â-yı vâsi'de bulunmasından ibâretdür. Pes bu münâsebetle se'a-i [se'a-i سَعَة Ar. *وسع* de'a vezninde, ve si'a-i سَعَة Ar. zine vezninde, bir nesne bir şey'e geniş gelmek ma'nâsınadır; ya'nî sana meskenin geniş olsun ki anda karar ve ârâm üzere ol demekden kinâyedür; ve bir nesne bir şey'e bol gelmekle anı içine almak ma'nâsına; ve bir nesne bir şey'e bol gelmekle anı içine almak ma'nâsına; ve bir nesne bir kaba sığışmak ma'nâsına müsta'meldür; ve se'a, tâb ve tâkât ve kudret ma'nâsına müsta'meldür; aşlı ves' وسع idi "hâ" "vâv" dan ivazdır; ve

se'a, at kısmı *vesâ* [[*vesâ* رَسَاع Ar. *sehâb* vezninde, cüst ü çâlâk *hidmetkâra* denür; ve yügrük, devende [[*devende* دَوَّند Far. koşucı, seyirdici olan *vâşim*. Terc. 1-379.]]] ata 'alâ kavîl adımları geniş olup kulaçlayarak segirden ata denür. OK-2. 688-5.] olmak ma'nâsınadır. *Şârih der ki Mısbâh'ın beyânına göre bu mâdde bâb-ı şâlişden ve bâb-ı râbîden ve hâmisden vâriddür; ve bunlardan isim kezâlik *se'a-t* سعة ve *vüs'a-t* وُسعة, dür. OK-2. 688-1,2, *se'a-t** سعة Ar. *سَع* *sîn*in fethiyle, bir nesneye *vüs'at* vermek ... ya'nî sana müzâyâka veren bana *vüs'at* vermez; ve *yesa* يَسع dan "vâv" sâkû oldu, *yeṭa* يَط dan sâkû olduğu gibi, nitekim bâb-ı hemzede vaṭy' وَطى, *yeṭâ'dan* sâkû olduğu mevzi'de beyân olunmuşdur; ve *se'a*, kudrete ve tâkate dahî derler. VK-2. 69, *se'a-t* سعة Ar. *bi'l-feth*, kudret ve tâkat, *vüs'* gibi. AK. 291, *si'a-t* سعة Ar. *bi'l-kesr*, genlik ve bolluk. AK. 291.] kerem ve celâlet ma'nâsına isti'mâl olundu; ve mecd مَجْد Ar. ve mecâde مَجْدَة Ar. maşdar olur, bir âdem ehl-i mecd olmak ma'nâsına; ve mecd, mücûd [mücûd مَجُود Ar. *kuşûd* vezninde, bunlarda imcâd ve temcîd gibi deve kısmı otlağı firâvân yere düşmek yâhûd tâze çayırda toymağa karîb olmak ma'nâsınadır; ve deveyi geregi gibi toyurmak 'alâ kavîl karnı tolusu yâhûd nısfı tolusu toyurmak ma'nâsınadır ki yarı toyurmaqdır. OK.1-689-9] ma'nâsına gelür; ve mecd, Temîm bin Ğâlib Bin Fahr'ın kızı ismidür Benû Mecd dedikleri cemâ'at anun zürriyyetindendir, ve bu gayr-i münşarîfdür, kalîlen münşarîf olur. OK.1-689-9, mecd* مَجْد Ar. *مَجْد* *mîmin* fethi ve *cîmin* sükûnuyla, kerem. VK-1-302, mecd مَجْد Ar. 'azamet ve kerem ve şeref ve ğâlib olmak. AK. 554, mecd مَجْد Ar. şân, şeref, kerem, celâlet, büzürgvârî. Terc. 2-278.

meḥîle مَحِيلَة Ar. (ḥâl* خال Ar. *حَوْلَ veya حائل* den) *mîmin* fethi ve *hânın* kesriyle, ve meḥâle-t مَحَالَة Ar. ve ḥaylûle-t حَيْلُولَة Ar. ḥaylûle-t vezninde, şanmak ma'nâsınadır ki Fâriside pindâşten [pindâşten پِنْدَاشْتَن Far. şanmak, tekebbür etmek; ve kendüde olmayan nesneyi var şanmak. Terc. 1-106.] mürâdifidür; ve bu ef'âl-i kulûdbabdur mütekellim-i müstakbelinde ihâl اِحَال denür, hemzenin kesriyle; ve lûgat-ı rediyye meftûh olur. *Şârihin beyânına göre lûgat-i tâ'iyedür ki giderek elsinede keşîrül-isti'mâl olmağla faşîh menzîlinde olundu; ve bu gayr-i kıyâs üzeredür. OK. 3-203-29,30,31, meḥîle مَحِيلَة Ar. *mîmin* fethi ve *hânın* kesri ve meddiyle, kezâlik kibr ma'nâsına. VK. 2-282-29, meḥâyil مَحَايِل Ar. 'alâmet. AK. 564, meḥâyil مَحَايِل ve meḥây'il مَحَايِل Ar. Sbst. Pl. v. مَحِيلَة Zen. 827, meḥîle مَحِيلَة Ar. Sbst. imagination [imagination (si-on) n.f. tefekkür, tasavvur, tahayyül. İcât etmek, yaratmak kudreti. RBDK. 667.]; soupçon [soupçon n.m. şüphe, işkil, kuşku; zan, tahmin. RBDK. 1268.]; Plur. meḥâyil مَحَايِل = مَحِيلَات Zen. 829.

mel* مَلْ Ar. *مَلْ* *mîmin* fethi ve lâmun sükûnuyla; ve mel'e-t مَلْءَة Ar. hâ ile; mil'e-t مِلْءَة Ar. *mîmin* kesriyle, tûrmaq ma'nâsınadır; ve tûlmaq ma'nâsınadır; ve bir kimseye müzâheret [müzâheret مَظَاهِرَة Ar. *bi'z-zamm*, arķabirikdirmek. Ya'nî biri birine yardım etmek; ve 'avretine zihâr [zihâr ظَهَار Ar. *bi'l-kesr*, arķa; arķaya muķâbil olmak; muķâbeletü'z-zahr *bi'z-zahr* ma'nâsına. AK. 377.] etmek. AK. 592, müzâheret مَظَاهِرَة Ar. yardım ve himâyet, barmendî kerdin; ve "Enti 'aleyye kezahri ümmî" deyüp zevcesini def' etmek. Terc. 2-358.] ve mu'âvenet eylemek ma'nâsına isti'mâl olunur. OK. 1-54-1,2,3, mel* مَلْ Ar. *مَلْ* *bi-fethi'l-mîm* ve sükûnü'l-lâm, maşdardur, tûldurmak ma'nâsına. VK. 1-30-1, mel* مَلْ Ar. *مَلْ* *bi'l-fethi* ve *bi'l-hemzeti fî âhirihî*, tûldurmak. AK. 607.

mele'* مَلْ Ar. (mel'* مَلْ Ar. *مَلْ* den) *cebel vezninde, teşâvür ve müşâveret ma'nâsınadır; ve imtilâ'-i cemâ'at* [imtilâ' امتلاء Ar. (mel'* مَلْ Ar. *مَلْ* den) *ifti'âl vezninde, bir nesne gereği gibi dolmak. OK. 1-54, imtilâ' امتلاء Ar. hemzenin ve tânın kesriyle; ve temellî تملّى Ar. fethateynle ve lâmin kesri ve teşdîdiyle, tolmak; ve imlâ', bir nesneyi hâdden bîrûn etmege dağı derler. VK. 1-30, imtilâ' امتلاء Ar. tolu olmak. AK. 48, imtilâ' اِئْتَلَا Ar. tolmak, pür şuden; toldurmak; ve tolu olmak; ve mi'de tolgunluğu. Terc. 1-110.] mülâbesesiyle [mülâbese ملابسة Ar. karışmak, muhâlefe ma'nâsına. AK. 608.] bir kavmin 'aliyye [aliyye عَلِيّ Ar. 'alî, refî'; pek 'âlî olan, "devlet-i 'aliyye" = pek 'âlî ve bülend-mertebe ve şerîf olan devlet-i 'Osmâniyye. Terc. 2-83.] ve eşrâfına ya'nî kibârına ve ecelle [ecell أَجَلْ Ar. ziyâde celîl ve ziyâde büzûrg olan. Terc. 1-11.] ve a'yânına ve cevherine ıtlâk olunur. Mes'ûl ve me'mûl olan ihsân ve ma'rûf ve re'y ve tedbîr ma'ûlesi hâlâtla memlû oldukları münâsebetiyle yâhud 'azamet ve şân ve şevket ve hadem ü haşem ile 'uyûn ve şudûr nâsı toldurdıkları 'alaqasıyla ıtlâk olunmuştur; ve mele', cemâ'ate ıtlâk olunur; ve ve hırş ve tama' ve zann ve gümân ma'nâlarına istimâl olunur; ve vecâhet [vecâhet وَجَاهَة Ar. bi'l-feth, yüzlülük, manşib ve mertebe issi olmaklık. AK. 667, vecâhet وَجَاهَة Ar. câh, şeref, menzilet; ve güzellik, hüsn, hübî. Terc. 2-446.] ve sikke [sikke سِكَّة Ar. bi'l-kesr, ve't-teşdîd, akçe ve fülûri nakşını etdikleri demür; ve yer sürdükleri demür ki şaban derler; ve şol yol ki iki tarafı şaf şaf ağaçlar ola; ve şoşak ki mahallât içinde vâki olur. Cem'i sikek سِكَت gelür. AK. 296, sikke سِكَّة Ar. akçe üzerine darb olunan damğa, tamğa; ve ba'zı cins dervîşe mahşûş olan külâh. Terc. 1-485.] şûret ve cemiiyet şâhibi gürûh-ı insânîye ıtlâk olunur; ve huy ve hulk ma'nâsına istimâl olunur; ve havşala-ı sirîşt ve fîtratda gûyâ ki memlû olduğuna mebnîdür. Cem'i emlâ' اَمْلَا gelür haber ve aḥbâr gibi. OK. 1-54-14, **mele'*** مَلْ Ar. (mel'* مَلْ Ar. *مَلْ* den) *fethateynle, cemâ'at ma'nâsına dağı gelür; ve hulk ma'nâsına da gelür. VK. 1-30, emlâ' اَمْلَا Ar. cem'i gelür; ve emlâ', mel' مَلْ kelimesinin cem'i dağı gelür. VK. 1-30-2, mele' مَلْ Ar. bi'l-feth, cemâ'at; ve hulk. AK. 607, mele' مَلْ Ar. cemâ'at ve kavmin kibâr ve eşrâfı olan gürûh, mihterân-ı gürûh-i kavm. Terc. 2-386, mele' مَلْ Ar. ecelle, a'yân-ı kavm, cemâ'at. 'Alâ mele'i'n-nâs = cemâ'at-i nâs huzûrunda; mele', meşveret, huy, hulk ma'nâsına da gelür. LC. 978.**

mele'-i a'lâ مَلْ اَعْلَا Ar. = eşrâf-ı melâ'ike, cemâ'at-i kerrübiyyûn. تأمل سطور الكائنات فانها Sütûr-i [sütûr سَطُور Ar. sıralar, diziler, şafhâ. Terc. 479.] kâ'inâtı pîş-i te'emmüle al. Zîrâ anlar sana mel'-i a'lâdan gönderilmiş risâlelerdir Muḥyi'ddîn-i 'Arabî. LC. 978, **mele'-i a'lâ** مَلْ اَعْلَا Ar. taşavvur edilen en yüce meclis, kat; cennet katı, cennet meydânı. Ste. 1302.

melâhî مَلَاهِي Ar. (lehv* لَهْو Ar. *لَهْو* den) *menâhî vezninde, lehv [lehv لَهْو Ar. oyun, eğlence, oynamak, bâziden. Terc. 2-115.] ve lu'b âlâtına denür; sâzende ve bâzende takımı gibi. *Şârihin beyânına göre müfredi "milhâ" [milhâ مِلْهَى Ar. lehv ve lu'b âleti sâzende takımı gibi, müsîkâr. Terc. 2-391.] "milhât ملهه" dur. OK. 3-924, **melâhî** مَلَاهِي Ar. âlât-ı lehve derler vâhidesinde, kesr-i mîmle "milhâ مِلْهَى" ve "milhât ملهه" dur. AK. 611, **melâhî** مَلَاهِي Ar. lehv ve lu'b gibi âlâtı, sâzende takımı gibi, müsîkâr. Terc. 2-388.*

melek مَلِك Ar. (melk* mülk, milk مَلِك Ar. *مَلِك* den) *mîmin ve lâmin fethiyle, bir nesnenin*

kıyâm-ı mülkiyyetine sebep olan şey'e denür; ve melek, melâ'ikenün müfredidür ki ferîşteye denür, كُ مaddesinde beyân olundu. *Şarih der ki melek lafzını işbu melk, mülk, milk ملك maddesinden dağı ağız eylediler ki "kuvvet" ma'nâsınadır. OK. 3-115, **melek** ملك Ar. (milk*, melk, mülk ملك Ar. *ملك* den) fethateynle, ferîşte; melâyike ملايكة Ar. mîmin fethi ve yânın kesriyle, cem'i. Kesâ'i eyitdi: Bunun aşlı me'lek ملك idi "hemze"nin taqdimiyle, الروك dan [elûke-t الروك Ar. (elk* الملك Ar. *ملك* den) hemzenin fethi ve lâmin zammıyla; ve me'lûke-t ملك Ar. mîmin fethi ve lâmin zammı ve fethiyle; ve elûk الروك Ar. hemzenin fethiyle; ve me'lûk ملك Ar. mîmin fethi ve lâmin zammıyla; ve bundan gayri mef'ul vezninde vârid olmamışdır; mecmû'ı "elçilik" "risâlet" ma'nâsınadır. *Şarih der ki: Mü'ellif teşvîş ile sebt eylemişdür. Zîrâ ümmehât-i sâ'irenin beyânına göre elûk الملك ve elûke-t الروك ve elûk الروك ve me'lek ملك ma'ad vezninde maşdarlardur, "elçilik eylemek" ma'nâsınadır; ve me'lûk ملك Ar. mîmin fethi ve lâmin zammıyla; me'lûke-t ملك Ar. lâmin zammı ve fethiyle, isimdür; "elçilik"e denür; ve elûke-t الروك elçinin hâmil olduğı risâle ve nâmeğe ıtlâk olunur; ve elûk الروك şabûr vezninde, elçiye denür. OK. 3-71-2,3,4,5, elûk* الروك Ar. hemzenin fethi ve lâmin zammı ve meddiyle, risâlet ma'nâsına. VK. 2-219-1, me'lûk ملك Ar. mîmin fethi ve hemzenin sükûnu ve lâmin zammıyla, kezâlik risâlet ma'nâsına. VK. 2-219-2, me'lûke-t ملك Ar. vezn-i mezbûr üzere, bi-ma'nâhu. VK. 2-219-3.] me'hûz olmağıla risâlet ma'nâsına, ba'dehû kalb-i mekân kılınup "lâm" taqdim olunup melâ'ik ملائكة denildi, ba'dehû "hemze" tahfif olundu. VK. 2-240, melâ'ik ملائكة Ar. mîmin fethi ve yânın kesriyle, kezâlik cem'i ferîsteler ma'nâsına; ve şoya melekü'l-emr ıtlâk olunur, her emr anunla kâ'im olduğı için. VK. 2-240, **melek** ملك Ar. bi-fethateyn, ferîşte, cem'i emlak املك ve melâ'ik ملائكة gelür. AK. 610, **melek** ملك Ar. rûhâniyyûndan her bâr hıdmet-ı İlâhiyyede müstağdem olan zât-ı mübârek ve mu'allâ, sürüş. Terc. 2-390.

melek ملك Ar. (elk* الملك Ar. *ملك* den) fethateynle, ferîşteye denür. Lisânımızda dağı melek denür; cinn ve şeytân gibi. Bunun da Türkîsi yokdur. 'İnde'l-ba'z bu mâddeden me'hûzdur ki aşlı me'lûk [me'lûk ملك Ar. mîmin fethi ve lâmin zammıyla; me'lûke-t ملك Ar. lâmin zammı ve fethiyle, isimdür; "elçilik"e denür; ve elûke-t الروك elçinin hâmil olduğı risâle ve nâmeğe ıtlâk olunur; ve elûk الروك şabûr vezninde, elçiye denür. OK. 3-71-4,5, me'lûk ملك Ar. mîmin fethi ve hemzenin sükûnu ve lâmin zammıyla, kezâlik risâlet ma'nâsına. VK. 2-219-2, me'lûke-t ملك Ar. vezn-i mezbûr üzere, bi-ma'nâhu. VK. 2-219-3.] idi. Hemze lâm üzere taqdim olundukdan sonra hâzif olundu; ve ba'zılar 'indinde "milk" ملك den me'hûzdur. OK. 3-72-6, me'lûk ملك Ar. me'lûk vezninde, mürâdifidür ki zikr olundu. OK. 3-72-6.

mel'ek ملك Ar. (mel* ملء Ar. *ملء* den) ve melâ'ike ملائكة Ar. mîmlerin ve hemzelerin fethiyle, "elçilik"e denür, risâlet [risâlet رِسَالَة Ar. resûllük, peygâm-berî. Terc. 1-436.] ma'nâsına. OK. 3-110-1,2, **mel'ek** ملك Ar. ma'ad vezninde, ferîşteye denür, taraf-ı İlâhî'den peygâm-berlere resûl olup iblâğ-ı ahkâm eyledikleri için; vezni mef'aldür, keşret-i isti'mâlden "hemze" hâzif olunup melek ملك dediler, ve ba'zen şâz olarak işbât olunur. Mü'ellif hemze faşında dağı bunu îrâd eylemiş idi, bu cihetle

hemziyye ve lâmiyye olması muhtelifün fihdür. *Belki mü'ellif "milk ملك" maddesinde dağı şebt eylemişdür. Pes bunda üç gûne belki ba'zılar levk لوك den [levk* لوك Ar. *شوك* şevk [[şevk شوك Ar. şinin fethi ve vâvin sükûnuyla, diken, hâr... VK. 2-230, şevk شوك Ar. tiken, hâr. Terc. 1-515.]] vezninde, ağızda bir nesneyi pek yapça çignemek ma'nâsınadır ki "gevelemek" ta'bîr olunur. 'Ala kavî, pek nesneyi çignemek yâhud sakız gibi çignemek ma'nâsınadır; ve at gemini gevme ma'nâsına müsta'meldür; ve bir âdemin 'arz ve nâmûsuna tokunup dilemek ma'nâsına müsta'meldür. OK. 3-112-1, levk* لوك Ar. *شوك* lâmin fethi ve vâvin sükûnuyla, bir nesneyi ağızda döndürmek, çignemek için; ve at licâmın tahrik etmege dağı derler; ve levk, halkın 'urzına degmege dağı derler. VK. 2-239-1, levk لوك Ar. bi'l-feth, çignemek. AK. 543.] dağı me'hûzdur demekle dört gûne ihtilâf olmuşdur. Râgib ve Zemaşşerî ve ekşer e'imme mehmûzü'l-fâ' olmasına zâhiblerdür. Kaldı ki lâmiyye olduğu şüretde zikr olunan mel'ek ملك ve melâ'ike ملكة maşdar-ı mîmî olup me'hâz olmak ve terkib irsâl ma'nâsına olmak lâzımdur ki hattâ mef'al andan me'hûz ve ism-i mekân yâhud ism-i mef'ûl ma'âmına kâ'im taşavvur oluna, zîrâ mübâlagaten melek ملك mevzû-ı risâlet yâhud ism-i mef'ûl itibâr olunmak şahîhdür; ve bu kavî Ebû 'Ubeyde kavîdür. Lâkin terkibin irsâl ma'nâsına olduğu şâbit degildür. Anun-çün mü'ellif dağı تلعثم icâz ile şebt eyledi; ve illâ bu kavî tekellûf cihetinden eslemdür; ve kütüb-i sâlifênün birinde bu hâkîr gördüm ki Süryânîde ma'kalyâşâmilik ملكيا ملك demekdür, mîmin ve kâfın fethi ve âhirinde şây-ı müşelleşe ile, ba'dehû 'Arablar ta'rîb edüp melkeyyâ ملكية dediler, sonra tahfîf ve taşarruf edüp melek ملك ve mela'ike ملكة dediler. Nite ki "lafza-i celâle"nin ve "âmîn" kelimesinin ve "rahmân" lafzının ehl-i tahkîk Süryâniyyü'l-aşl olduğu tensîş [تسميش Ar. gereği gibi istikşâ [استكشا Ar. haber almak için gâyetle sa'y etmek. bHa. 1-17.]] ve tedkîk ve taharrî etmek, sîsten. Terc. 1-276.] eylediler. OK. 3-110-4.

melk*, mülk, milk ملك Ar. *ملك* mîmin harekât-ı şulâsî ve lâmin sükûnuyla, ve meleke-t ملكة

Ar. fetahâtla, memlûke-t مملكة Ar. mîmin fethi ve lâmin zammı, 'alâ kavî harekât-ı şulâsîyle, [memleke-t, memlike-t memlûke-t,] bir nesneye istiklâl vechi üzere zabt eylemege kâdir olarak zafer bulup zîr-i dest ve istilâya almak ma'nâsınadır ki "mâlik olmak" ta'bîr olunur; ve melk, mülk, milk ملك Ar. mîmin harekât-ı şulâsîyle yâhud fethateynle [melek], yâhud zammeteynle [mülük], mülkiyyet üzere zabt ve taşarruf olunacak nesneye denür, ve beyne'l-'Arab, Bir âdemin mer'â [mer'â مرعى Ar. bi'l-feth, yaş ot ki sâkî olmaya, kelâ [kelâ كلاء Ar. çayır, tâze ve yeşil ot, 'uşb. oHa. 2-169.]] mer'â مرعى Ar. çayırılık otlayacak yer, cerâ-gâh. Terc. 2-313.] ve meşreb [meşreb مشرب Ar. mîmin ve rânın fethiyle, şol mekândur ki andan içilür; ve maşdar-ı mîmî ma'nâsına da gelür. OK. 1-73, meşreb مشرب Ar. içmek, şurb gibi; ve içecek yer, mevzi-i şurb ma'nâsına, cem'i meşârib مشارب gelür. AK. 583, meşreb مشرب Ar. tabi'at, cibilliyet, hilkat. Terc. 2-342.] ve devvâb [devâbb دواب Ar. sbst. pl. v. dâbbe دابة [[dâbbe-t دابة Ar. her nesnedür ki yerde yürür ve lâkin isti'mâli binilen nesneye mahşûş olmağıla şöret bulmuşdur; dabbetü'l-arz دابة الارض Ar. hayvânâtadan bir nesnadir ki eşrât-i sâ'atdendür. [[eşrât اشراط Ar. şartlar, nişânlar, 'alâmetler. Terc. 1-59.]] Bazılar dabbetü'l-arz, ağaç yiye kûrda derler dedi, ba'zılar ak kârıncaya derler dedi. VK. 1- 57.]] Zen. 436, devâbb دواب Ar. "dâbbe دابة" nin cem'i; üzerine

binilecek hayvânlar demektir. KO. 3-377, devvâb دَوَابَّ Ar. binilecek hayvanlar, sûtürân. Terc. 1-413, devvâb دَوَابَّ Ar. dâbbeler, hayvânlar, yenilecek hayvânlar. bHa. 1-165, devvâb دَوَابَّ Ar. hayvânlar, binek hayvânları, "dâbbe دَابَّة" nin cem'idir. LC. 495.] ve mevâşisine [mevâşî مَوَاشِي Ar. koyun ve sığır ve keçi ve deve mişillü beslenür olan hayvânât, sûtürân. Terc. 2-412.] yâhud bir âdemin kendisi hafr edüp infirâd üzere zabt eylediği koyuna ıtlâk olunur; ve melk, mülk, milk مَلِك mîmin harekât-ı şulâsîyle, hâşşeten bir âdemin soyuna ıtlâk olunur; ve ve melk, mülk, milk مَلِك harekât-ı şulâsîyle, memlûk [memlûk مَمْلُوك Ar. mâligin mülk ve mâlî olan mutaşarrıfın taşarruf-ı müstakilinde bulunan; ve kölemen neferi, bende. Terc. 2-394.] ma'nâsına müsta'meldür, meleke [meleke مَلَكَة Ar. mâlik olunan nesne; ve mahâret, üstâdlık, alışıklık, üstâdî. Terc. 2- 391]; ve bir âdemin taht-ı iktidârında olan şey'e denür; melk, mülk, milk مَلِك yine mîmin harekât-ı şulâsîyle, kulluk, rıkk [رِكَك Ar. kölelik, 'ubûdiyyet, bendeğî. Terc. 1- 342, rıkk رِكَك Ar. kulluk, kölelik, ve câriyelik, memlûkiyyet. LC. 529.] ve bendeğî ma'nâsınadır; ve melk, mülk, milk مَلِك yine harekât-ı şulâsîyle, hâtûn tezevvüc eylemek ma'nâsına müsta'meldür; ve melkût-ıtarik, mülkût-ıtarik, milkût-ıtarik مَلِك طَرِيق yine harekât-ı şulâsîyle, yolun vasatına denür yâhud kenârına ıtlâk olunur. OK. 3-115, **milk*** مَلِك Ar. *مَلِك* mîmin kesri ve lâmin sükûnuyla, bir nesneye mâlik olmak; ve milk مَلِك ve melk مَلِك mîmin kesri ve fethiyle, bir ma'nâya gelür; ve milk, yolun ortasına dağı derler. VK. 2-240-1, **melk** مَلِك Ar. mîmin fethi ve lâmin sükûnuyla, hamîri eyü yогurmak; ve şâhib-i Şurâh ve şâhib-i tercüme, "melk"i tefsîrde hamîri muhkem eylemek demişlerdür, zâhir-i murâd-ı Cevherî bizim zikr etdigimizdür. Nitekim Cevherî'nin "emlâk اَمْلَاك"i tefsîrde kelâm-ı âtisi ve şâhib-i Kâmûs'un ملك العجين اذا انعم dedigi te'yîd eder; ve melk, memlûk ma'nâsına da gelür; ve melk, tezevvüc etmege dağı derler; ve melk, "melek مَلِك" den tahfif olunmağıla mâlik ma'nâsına dağı gelür. VK. 2-240-2, **mülk** مَلِك Ar. mîmin zammı ve lâmin sükûnuyla, isimdür, memleket şâhibi, ve taşarruf şâhibi olmak ma'nâsına. VK. 2-240-13, **melk** مَلِك Ar. bi'l-feth ve's-sükûn, kudret ve şiddet ve mübâlağa. AK. 610, **mülk**, **milk** مَلِك Ar. bi'z-zam ve sükûnül-lâm, ve bi'l-kesr ve sükûnuhâ, kudret ve taşarruf etmek; ve 'inde'l-ba'z, zamm-ı mîmle taşarruf-ı muṭlâkdan 'ibâretdür, zevi'l-uḡûlda ve gayrîde; ammâ kesr-i mîmle "uḡalâ"nın gayrîde taşarruf etmege maḥşûşdur. AK. 610, **milk** مَلِك Ar. bir nesneyi vech-i muṭlâk üzere zîr-i dest-i taşarrufa alup mâlik olmak ve istîklâl üzere 'ale'l-ıtlâk zabt ve taşarruf olunan şey; ve bir âdemin 'an-aşl ve 'ale'l-ıtlâk kendü mâlî olan tarla ve arşa ve hâne mişillü nesneler. Terc. 2-390, **mülk** مَلِك Ar. bi-ma'nâ eyzan; ve 'âlem-i gayb ve şuhûd-ı 'âlemîn. Terc. 2-390.

men مَنْ Ar. "kim" ve "kim ki" "şol kimse ki" ma'nâlarına istifhâmiyye ve şartiyye ve

mevşûle olur: من هذا = Bu kimdir? من أخبرك = Sana kim haber verdi? منهم من آمن و منهم = Anlardan kimi mü'min ve kimi gayr-i mü'mindir. Müş. 114, **men** مَنْ Ar. lafzen müfred⁹²⁸ ma'nen cem' olabilir? ومن ناس من يقول آمنا بالله وباليوم الآخر وما هم بمؤمنين **men** مَنْ Ar. mevşûfa dağı olup gayr-i mu'ayyen bir insân ma'nâsını ifâde eder ve mâ-bâ'dı ana şîfat olur: مَرَرْتُ بِمَنْ مُخْسِنٍ. أَيْ بِنَاسٍ مَحْسِنِينَ. وَكَفَىٰ بِنَا قَضَاءً عَلَىٰ مَنْ غَيَّرْنَا حُبَّ النَّبِيِّ إِيَّانَا Müş. 114.

metû* متوع Ar. *متع *rücû* vezninde, gündüz kaba [kaba ت. büyük, iri, kocaman. YTS. 121.] kuşluk merkezine varmak ma'nâsınadır ki imtidâd ma'nâsındandır; ve kuşluk vakti nihâyet merkezine varmak ma'nâsına müsta'meldür ki zevâle maşrık olan vakıtden 'ibâretdür. 'Alâ kavı güneş yükselüp gündüz kemâline rûşen olmakda müsta'meldür; ve qarşudan serâb yukarı yukarı kalkımak [kalkımaq ت. قَلِقِمَ T. sıçramak, hoplamak, kalkmak. YTS. 123.] ma'nâsına müsta'meldür; ve ipin bükümü muhkem ve şedîd olmak ma'nâsına müsta'meldür; ve şarâb pek kızarmak ma'nâsınadır; ve cömerdlik eylemek ma'nâsınadır; ve zarîf olmak ma'nâsınadır.

OK. 2-670-1, met' müte' متع Ar. mîmin fethi ve zammıyle, bir kimse ile mukâzebe eylemek ma'nâsınadır; ve bâ' با harfiyle, bir nesneyi alup götürmek ma'nâsına müsta'meldür. OK. 2-670-2, met' متع Ar. *متع mîmin fethi ve tânın sükunıyla, ve **metû*** متوع Ar. zammeteynle, gündüz olup uzamak; ve met', fâ'idelenmege dağı derler; ve alup gitmek ma'nâsına da gelür; ve bu şûretde temettü' تمتع ma'nâsı dağı müsta'meldür, istihdâm murâd olmağıla. VK. 2-60-1,2, met' متع Ar. uzun ve yüce olmak. AK. 551.

min مِنْ Ar. "harf-i cerr" ve "edât-ı ibtidâ"dır. "-den" ile tercüme olunur. مِنْ أُسْبُوعٍ إِلَى أُسْبُوعٍ min usbû'in ilâ usbû'in = bir haftadan bir haftaya. teb'iz [teb'iz تَبَعِيضُ Ar. m. tefrîk, takşim, parçalara ayırma. YTL. 205.] tebyîne [tebyîn تَبْيِينُ Ar. m. vâzih ve âşikâr kılma: tebyîn-i hakîkat için. YTL. 206.] delâlet etdiği [delâlet دَلَالَةُ Ar. i. rehberlik, yol gösterme; delîl ve 'alâmet olma: Bu sözü 'akıllı olmadığına delâlet eder. YTL. 328] dağı vardır: وقال: رجل مؤمن من آل فرعون. من تشبه بقوم فهو منهم. يحلون فيها من اساور من ذهب. لله دره من رجل. يالها من ليلة. Müş. 115.

mişkâl مِشْكَال Ar. (şîkal* قتل Ar. *قتل den) mihrâb vezninde, bir şeyin kendi mişlinden vezn ve mîzânına denür ki murâd anun ağırlığında nesnedür. Meşelâ, bir mişkâl gümüş ki bir dînâr ağırlığından olan gümüş demekdür. C. meşâkîl dür; ve mişkâlüz-zeheb ki bir dirhem ve bir dirhemîn süb'ü olacakdur; ve meşâkîl, me'ünet [me'üne-t مَعْنَةُ Ar. sedd-i ramak edecek yemek ve zâd ve kût, rûzî. Terc. 2-419.] ve havâyice ıtlâk olunur. OK. 3-155, **mişkâl** مِشْكَال Ar. mîmin kesri ve şânın sükunıyla, altun vezni olan nesne. VK. 2-259, **mişkâl** مِشْكَال Ar. bi'l-kesr, yigirmi kırât, her kırâtı beş arpa

928 menân مَنَّان ve menûn مَنُون deyü müşennâ ve mecmû' dağı olmuştur.

ağırlığına derler, cümle yüz arpa ağırlığı bir misḳāl olur. Cem'i meṣākīl مثاقيل gelir; ve daḥı vezn ve miḳdār ve me'ünet ma'nâsına da gelir. AK. 553, **miṣḳāl** مِثْقَال Ar. birkaç dirhem ağırlığında bir vezn-i maḥṣûṣ, hem-seng-dînâr; ve tûllarıyle kuṭurları [kuṭr مِثْر Ar. cānibi yani nāhiye, kenâr; ve 'ilm-i hendese işlâhâtından olup merkez dâ'ireden mürûr ile iki nihâyeti muḥîṭ dâ'ireye muntehî olan ḥaṭṭ-ı müstakîme uṭlâḳ olunur. Terc. 2-163.] muḥtelif birtakım kâmiş parçalarından 'ibâret bir nev' ağız çalgısı. Terc. 2-274.

miskîn, meskîn مسكين Ar. (sükûn* سكون Ar. *سكن* dan) mîmin kesriyle ve fethiyle, aṣlâ bir nesneye mâlik olmayan faḳîre denür. 'Alâ ḳavl kifâyet miḳdârı nesnesi olmayana denür. Şâriḥ der ki miskîn, mîmin kesriyledür ve Benî Esed lûgâtinde mîm-i meftûḥadur ve bu sükûndan me'ḥûzdur, ta'ayyûṣ zımında nâsa sükûn ve istinâsları [istînâs استئناس Ar. vaḥşîliği zâ'il olup alışık ve ünsiyyetlü olmak, âlüften. Terc. 1-51.] taṣavvuruna mebnîdür, yâḥud iskân-ı faḳırdan me'ḥûzdur ki taḳlîl-i ḥareke ya'nî i'dâm-ı [i'dām اِدْءَام Ar. yok etmek, ve vücûdunu kaldırmak. Terc. 78.] ḥareke ma'nâsınadır; ve miskîn ile faḳîr beynini fark ederler. *İnde'l-ba'z mü'ellifin ol ta'rifi üzeredür ki faḳîrin ḥâli miskînden aḥsendür; ve 'inde'l-Aṣma'î 'ale'l-'aksdur, intihâ; ve miskîn, zelîl ve maḥḥûr [maḥḥûr مَحْءُوءُ Ar. birinin ḳahrına ve zoruna maḡlûp ḳılınmış olan, zîr-i dest şude. Terc. 2-382.] ma'nâsınadır; ve za'îf ma'nâsınadır.

Cem'i mesākîn مساكين dūr ve miskînün مسكينون dur, mü'enneşi zâlike miskîn ve miskîne مسكينة dūr. Cem'i miskînât مسكينات dur. *Mü'ellif faḳr maddesinde ziyâdece işbâ' eylemişdür. OK. 3-649, **miskîn** مسكين Ar. (sükûn* سكون Ar. *سكن* dan) miskîn oldur ki anun ḥâli faḳîrin ḥâlinden yatlu ola ... Ya'nî miskîn oldur ki keyfiyet-i ḥâli bilinmeye tâ ki ana bir nesne i'tâ oluna. VK. 2-520, miskîne مسكينة Ar. mîmin ve kâfın kesriyle, "miskîn" nin mü'enneşi. VK. 2-520, mesākîn مساكين Ar. mîmin ve kâfın kesri ve meddiyle, cem'i. VK. 2-520, miskînün مسكينون Ar. kezâlik mîmin ve kâfın kesriyle, cem'i; ve "miskîn" in ve miskînün vechi üzere cem' olunması "miskînât"a nazarendur, ya'nî müfred mü'enneşi miskîne gelmegin cem'-i mü'enneş miskînât gelmesi cem'-i müzekkeri miskînün vechi üzere gelmesine bâ'is olmuştur. VK. 2-520, **miskîn** مسكين Ar. hiç nesnesi olmayan. Cem'i mesākîn مساكين gelir. AK. 581, **miskîn** مسكين Ar. aṣlâ bir nesneye mâlik olmayan faḳîr, bî-vāye. Terc. 2-335, miskîne مسكينة Ar. miskîn ya'nî faḳîr olan 'avret, zen-i bî-vāye. Terc. 2-335.

mudārā-t مداراة Ar. (dery,* diry درى Ar. *درى* *yâyi* den) mîmin zammı ve elfeyn ile, mülâyemet edüp izhâr-ı 'adâvet etmemek, müdâcât [müdâcât مداجاة Ar. bi'z-ẓam, mudâra etmek; ve 'adâvetin gizlemek. AK. 564.] ma'nâsına; ve gâh olur "elif-i ṣânî" bedeline "hemze" daḥı getirirler. VK. 2-632-7, **mudārā-t** مداراة Ar. bi'z-ẓam, rifḳ [rifḳ رِفء Ar. yavaşlık, luṭf, mülâyemet, tatlılık, nermî. Terc. 1-441.] etmek ve ḥüsn-i ḥulḳ ve yumuşaklık. AK. 565, **mudâre-t** مُءارة Ar. sû-i ḳann ve ḡaḏab maḳûlesini terk edüp ḥüsn-i mu'âmele ve iltifât etmek, mirâ. Terc. 2-299, **mudārā-t** مُءارة, مُءارة Ar. ḥüsn-i mu'âmele etmek; şulḥ ve i'tilâf üzere bulunmak; idâre ile kullanup ri'âyetkâr davranmak; sû-i ḳan, ḡaḏab ve buḡz eṣeri göstermeyüp iltifât ile yüze gülmek.

مدارة Arabide مُدَارًا Türkî ile Fâriside kullanılır. KO. 4-463, **mudārā-t** مَدَارَاتُ Ar. hüsn-i mu'âmele, bugz ve kîni ketm eyleyüp güler yüz gösterme yüze gülme, âştî [*āstî* اثنتي Far. barışıklık, şulh ve şalâh. Terc. 1-19.] üzere bulunma; mudārā-t, îmānu bi'llāhdan sonra re's-ı 'aql olmak üzere kabûl olunmuştur "mudārā مدارا" şûretinde kullanılmaktadır. LC. 873, **mudārā-t** مدارات Ar. und verkürzt مدارا mudārā. [مدارا III. nom. act.]. action de flatter [action, s. f. iş, t. fi'l, pl. ef'âl; 'amel, a'mâl, 'amelât, a.; kâr, p. EFTL. 22, flatter, v. a. yaltaklanmak, tilkilenmek, t.; müdâhene etmek, temellük etmek, tebaşbuş etmek, oğşamak, hâtır için ma'zûr tutmak, mudârâ etmek, mülâtefet - mülâyemet göstermek, tatlılık ile kullanmak, oyalandırmak, ümîdlendirmek, ümîd vermek, ummak, ümîde düşmek, me'mûl etmek, kederi yumşatmak. EFTL. 735.I, de cajoler; affection, soumission, simulée, douceur feinte, manière douceuse; dissimulation. Zen. 830.

muḥammedûn resûlu'llāh مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ Ar. Muḥammed Allāh'ın resûlüdür. Âhîr zamân peygamberi Muḥammed 'Aleyhi's-selâm, Allāhu 'azîmü's-şânın kulusudur ve hem hâk resûlüdür. Biz daḥî onun ümmetiyiz. Mî. 13.

muḥanneş مَخْنَثُ Ar. (ḥaniş* خنث Ar. *خنث* den) mîmin zammı ve nûnun fethi ve teşdidiyle, şol kimsedür ki süst-endâm [süst سُت Far. yumuşak, gevşek, za'îf, yavaş olan; ve gevşek-endâm olan âdem; ve ḥayvân ve nebâtât ve eşcâr ve aḥcâr ve sâ'irlerde isti'mâl olunur. Hattâ sözde bile kullanılır. Terc. 1-470.] ola "ḥaniş خنث" den me'ḥûzdur, inkisârı olduğu için muḥanneş denmiştir. VK. 1-150-6, muḥanniş, **muḥanneş** مَخْنَثُ Ar. bi'z-zam ve bi-kesri'n-nûn ve fethahâ, yumuşak, puşt kimse ya'nî yuf'allenür murdâr oğlana مَخْنَثُ derler, mülâyim ve yumuşak olduğu için. AK. 563, **muḥanneş** مَخْنَثُ Ar. puşt olan, dihende. Terc. 2-298, **muḥanneş** مَخْنَثُ Ar. karı meşreblî, karılık isti'dâdında olan, nâ-bekâr, nâ-merd, işlâh-ı zurefâda bu gibilere "müzekker-i semâ'î" denir; kesri-nûn ile muḥanniş مَخْنَثُ de câ'izdir; "muḥânnât محتاتات" bundan muḥarrefdir. LC. 871.

muḥanniş, muḥanneş مَخْنَثُ Ar. (ḥaniş* خنث Ar. *خنث* den) bi'z-zam ve bi-kesri'n-nûn ve fethahâ, yumuşak, puşt kimse ya'nî yuf'allenür murdâr oğlana مَخْنَثُ derler, mülâyim ve yumuşak olduğu için. AK. 563, **muḥanniş** مَخْنَثُ Ar. karı ahlaklı, nâ-merd olan yâdigâr, gānî. Terc. 2-298.

muḥtâr مُخْتَارُ Ar. (ḥayr* Ar. *خير* dan) 1. ihtiyâr olunmuş, seçilmiş. 2. faḥr-i kâ'inât 'Aleyhi ekmeli't-taḥiyyât efendimiz ḥazretlerinin diğeri ism-i şerifidir. "Aḥmet Muḥtâr" 3. kendi ihtiyâr ve irâdesi vech ile 'amel ve hareket edecek olan, hareket eden. 4. şehirlerde mensûp olduğu mahallenin, taşralarda köylerin umûr ve ḥusûsâtına nezâret eden zâtlara ıtlâk olunur. KO. 4-459, **muḥtâr** مُخْتَارُ Ar. ihtiyâr ve intihâb birle seçilmiş olan güzide; ve ihtiyâr ve irâdesi üzere olan. Terc. 2-293.

muḥarreb مُقَرَّبُ Ar. (kurb* قرب Ar. *قرب* dan) yakın vaz' olunmuş olan; ve pâdişâh yanında ḥademât-ı ḥâşşada müstaḥdem olan kimesne; ve veliyyu'llāh olan zât-ı kerîm; ve melâ'ike-i kirâmdan muḥarribûn zümresine dâhil olan melek. Terc. 2-380, **muḥarreb** مُقَرَّبُ Ar. takrîb edilmiş, yaklaştırmış. § hemdem "muḥarreb-i îlâhî" enbiyâ-yı 'azâm ve melâ'ike-i kirâm ve evliyâ'u'llâha ıtlâk olunur. Cem'î muḥarrebîn مُقَرَّبِينَ dir. § melâ'ike-i kirâmdan zümre-i maḥşûşaya dâhil olan melek

maḳâmında kullanılan cem'i ekşeriyâ muḳarrebûn مُقَرَّبُونَ dur. KO. 4-523.

muşallâ مُصَلَّى، مُصَلَّاهُ Ar. (şalâ* صَلَا Ar. *صَلَا* dan) şalat ve du'âya maḥşûş olup ekşeriyâ açık veyâ binâdan ḥâlî olan maḥal; ve namâza maḥşûş olan seccâde, namâzgâh. Terc. 2-350.

muṭma'inn مُطْمَئِنٌّ Ar. (ṭamn* طَمِن Ar. *طَمِن* dan) *müşme'ill vezninde*, sükûn ve ârâm üzere olan âdeme denir. *Mütercim der ki "nefs-i muṭma'inne" bu ma'nâdandır ki 'ayne'l-yakîn (gözlemler ortaya çıkan) mertebesidir, ba'dehu "râdiye" ve "marḍiyye"dir, ibtidâ "emmâre"dir, ba'dehu "mülhime"dir silme'l-yakîn (düşünce ve gözle yani kesin kanıt ile bilinen) mertebesidir. "Ulemâ-yi zâhirin gâyet sülûkları bu mertebedir ve bu rüya mertebesidir. Bundan sonra cem'-i eṭvârda ḥall-i müşkilâta kâdir mürşid-i kâmilin irşâdıyla "muṭma'inne" rütbesine teraḳkî olur ki "râdiye" ve "marḍiyye" onun şıfatındandır ve burada zûlmet-i şek ve vehm ve hayâl müzmaḥill olur ve bunun nihayetinde rücûs, kahkarâ mutasavvur degildir.

OK. 3-664, **muṭma'inn** مُطْمَئِنٌّ Ar. *mîm-i evvelin zammı ve hemzenin kesriyle*, bir nesneye şıgınuş anınla sâkin olmak VK. 2-529, **muṭma'inn** مُطْمَئِنٌّ ş. Ar. mü'. muṭma'inne ["ṭamn" dan sf. iḳşirâr] itmi'nân ḥâsıl etmiş, zihnini bir şeye yatırıp râhatlamış şek ve şüphesi kalmayıp teyakḳun peydâ etmiş, kanmış. KT. 1364, **muṭma'inn** مُطْمَئِنٌّ Ar. râhat ve ârâm ve itmi'nân üzere olan. Terc. 2-357.

mülhim مُلْهِمٌ Ar. (lehm* لَهْم Ar. *لَهْم* den) ilhâm eden, kalbe feyz şûretiyle ilkâ ve telkîn eden, Cenâb-ı Hâk. KO. 4-532, **mülhem** مُلْهِمٌ Ar. ilhâm olunmuş, *kesr-i hâ ile* "ilhâm edici" ma'nâsını müfiddir. LC. 984.

münâfık مُنَافِقٌ Ar. (nefaḳ* نَفَاق Ar. *نَفَق* dan) şol kimsedir ki kendüyi Müslümân sûretinde veyâ dost sûretinde setr eder, "nefaḳ"dan me'hûzdur, nefaḳ نَفَق yer altındaki mekâna derler ki kişi anda mestûr olur. AK. 616, **münâfık** مُنَافِقٌ Ar. şirk ve küfrünü setr ve ketm edip sûretâ imân ve İslâm izhâr eyleyen müşrik; özü ve sözü doğru olmayan ve tarafeşine ilkâ-yı nifâḳ ve bürûdete çalışan iki yüzlü âdem. KO. 4-535, **münâfık** مُنَافِقٌ Ar. ş. c. münâfıkîn مُنَافِقِينَ ["nifâḳ نَفَاق" dan sf. mufa'ale] 1. nifâḳ ilkâ eden, iki yüzlülük eden. 2. vâḳt-i sa'âdetde yalandan izhâr-ı İslâm edüp ḥafiyyen küfrde sâbit bulunanların beheri. KT. 1309, **münâfık** مُنَافِقٌ Ar. sûretâ imân ve İslâm üzere olup fi'l-ḥaḳîka kâfir olan kimesne, mâḥ. Terc. 2-397.

mürâvede-t مُرَاوَدَةٌ Ar. (revd* رَوَد Ar. *رَوَد* den) ve rivâd رَوَاد Ar. *mufa'âle bâbindan* dilemek, meşî'et [meşî'et مَشْيَتْ Ar. dilemek, murâd ve maṭlûb etmek. âvînden. Terc. 2-345.] ma'nâsınadır. *Mü'ellifin Başâ'ir'de beyânına göre revd رَوَد ve riyâd رِيَاد bir nesnenin talebinde rifḳ [rifḳ رَفَق Ar. yavaşlık, lûtf, mülâyemet, tatlılık, nermî. Terc. 1-441, rifḳ رَفَق Ar. mülâyemet, şiddetsizlik, yavaşlık: rifḳin gördüğü işi şiddet göremez. LC. 528.] ve suhûletle tereddüd eylemek ma'nâsına mevzû'dur. Sâ'ir ma'anî andan müteferri'dür. OK. 1-613-4,5, **mürâvede-t** مُرَاوَدَةٌ Ar. *mîmin zammıyla ve vâvın fethiyle*, ve rivâd رَوَاد Ar. *rânın kesriyle*, dilemek, ma'nâsına. VK-1. 266-2,3, **mürâvede-t** مُرَاوَدَةٌ Ar. *bi'z-zam*. taleb etmek. AK. 574, **mürâvede-t** مُرَاوَدَةٌ Ar. dilemek, murâd etmek, ker kerden. Terc. 2-308.

mürîd مُرِيد Ar. (revd* ردد Ar. *رود* den) ister olan, h'vâhende; ve şâgird, muḳtedî, tâlib; ve bir şeyhe hîdmet ederek istifâde eden dervîş, şâgird. Terc. 2-315, **mürîd** مُرِيد Ar. irâde edici, eden. § Bir şeyhe intisâb eden dervîş. "Şeyh uçmaz, mürîdidir uçuran. = lâ. LN. 754, **mürîd** مُرِيد Ar. emr edici, edici, eden; evşâf-ı İlâhiyyedendir. § Bir şeyhe intisâb edüp henüz mertebe-i sülûka varmamış olan ehl-i tarîk; bu ma'nâda cem'i "merîdân". KO. 4-475, **mürîd** مُرِيد Ar. sz. c. Far. mürîdân. ["رود" den sf. if'âl.] tarîkde bir şeyh ve mürşide intisâb ederek kendisinden uşûl ve merâsim tarîki ve ḥaḳâyık-ı taşavvufî öğrenen âdem, şâgird, tilmiz: Kendisi bir merd-i ârif olmağıla pek çok mürîdânı vardır. KT. 1329, **mürîd** مُرِيد Ar. 1. irâde edici, eden. 2. Bir şeyhe müntesib olan dervîş: mürîd-i şâdık; mürîdân = mürîdler; mürîdâne = mürîdcesine. LN. 892.

mürü'e-t* مَرُوءَة Ar. *مرأ* *zammeteynle*, âdemlik ve insâniyyet ve merdânegî ma'nâsınadır ki kendiden me'mûl olan kâr ve ḥaşlet-i ḥaseneyi icrâ eylemekden ibârettdür. Bu ma'nâda isim olur; maşdar olur ki insâniyyetlü merdâne olmak ma'nâsına. Şâriḥ der ki "hemze"yi "vâv"a ḳalb ve idgâmla mürüvve-t مَرُوءَة daḥı câ'izdür; intihâ. OK. 1-53-1, mürü'e-t مَرُوءَة Ar. (merâ'e-t* Ar. *مرأ* mîmin fethiyle ve elifin meddiyle, feḳâhet [feḳâhet مَرُوءَة Ar. faḳîh olmak, 'ilm-i şerî'atde âlim olmak, dâna şuden. Terc. 2-132.] vezni üzere, ta'âm sinmek, hażm ma'nâsına; ve ta'âm sinirmek [sıjirmek سكرت T. sindirmek, içine işletmek, içine akıtmak. 2. hażm etmek. YTS. 188.] ma'nâsına daḥı gelür, ba'zılar eyitdi mürü derler kaçan mürü'et مَرُوءَة şâhibi olsa. VK. 1-29-1) *zammeteynle* ve *vâvin meddiyle*, insâniyyet; ve bunda teşdîd daḥı câ'izdür [mürüvve-t] demişler. VK. 1-29-4, **mürü'e-t** مَرُوءَة Ar. *مرء* *bi-zammeteyn*, raculiyet ve insâniyyet; mer' مرء den müştakdur; az olur ki bilâ-hemze müşedded edüp mürüvve-t مَرُوءَة derler. AK. 568, **mürüvve-t** مَرُوءَة Ar. kendüsinden me'mûl olan ḥaşâ'il-i ḥaseneyi icrâ etmek, âdemlik ve insâniyyet etmek, merdümî kerdem. Terc. 315, **mürüvve-t** مَرُوءَة Ar. merdlik, insâniyyet. § şân-ı insâniyyete lâyıḳ olan eyilgi icrâ etmek, eyilik: (mürüvvet endâze olmaz), (mürüvvedmend مَرُوءَة تَمَنَّيْتُ) = mürüvvet şâhibi, mürüvvetli. (mürüvvet görmek) = ebeveynin evlâdı ḥaḳḳında mûcib-i şeref ve ḥayr olacak bir emrin icrâsını müşâhedeye na'iliyetleri demekdir. KO-4. 474, **mürüvve-t** مَرُوءَة Ar. 1. merdlik, insâniyyet. [Aşlı "mer'lik مرء لك" demek olan "mürü'e-t مَرُوءَة" dir.] 2. muḳtezâ-yı insâniyyeti icrâ, iḥsân; mürüvvedmende = şâhib-i mürüvvet. LC. 891, **mürüvve-t** مَرُوءَة Ar. s.s. ["mer' مرء" den ş.maş.] 1. merdlik, yigitlik. 2. merd ve bi-ḥaḳḳ-ın insân olana yakışır ḥaşlet ve fazilet, insâniyyet: ibrâz-ı âşâr-ı mürüvvet. 3. T. bir âdemin ve 'ale'l-ḥuşûş evlâdın yetişüp te'ehhül etmek ve evlâd babası olmak gibi meserretlere nâ'il olması ve ebeveynin bundan ḥâşıl olan baḥtiyârlığı: Evvela denizin gâ'ilesini çekiyorsunuz lâkin in-şâ'allâh mürüvvetlerini görürsünüz; şimdi torunlarınızı mektebe başlatıyorsunuz ne mürüvvet! // bî-mürüvvet = insâniyyetsiz, le'im. KT. 1328.

müslim مُسْلِم Ar. (selm* ve silm* سلم Ar. *سلم* den) dîn-i İslâm üzere bulunan: tabîb-i müslim. Cem'i "müslimîn مُسْلِمِينَ" dir. LC. 917, **müslim** مُسْلِم Ar. ehl-i İslâm olan. oHa. 2-319, **müslim** مُسْلِم Ar. dîn-i mübîn-i İslâm üzere bulunan, ehl-i İslâm olan. Cem'i

(müslimîn: مُسْلِمِينَ): (imâmü'l-müslimîn: إِمَامُ الْمُسْلِمِينَ) hâlife-i zî-şân-ı İslâm olan zât-ı şevket-simât [simât سِمَات Ar. nişânlar, tamgâlar, tamgahâ. Terc. 1-488.] hâzret-i pâdişâhî.

Mü'enneşi (müslime مُسْلِمَةً). Cem'i (müslimât مُسْلِمَات) KO. 4-490.

müzd مُزد Far. (mîm-i mazmûme) sükûn-ı zâ ve dâlla, işçilik ve ücret ve kirâ ma'nâsınadır. Gerek 'amel-i dünyevî ve gerek uhrevî muķâbilinde olsun ki ecir ve şevâb ta'bîr olunur. BK-2. 566, **müzd** مُزد Far. işçilik ve ücret ve kirâ ve ecir ve şevâb. LBK. 425, **müzd** مُزد Far. kirâ, icâre, ücret. Terc. 2-175.

müzekkî مُزَكِّي Ar. (zekâ* زكاه Ar. *vâvî* dan) tezkiye edici, eden me'âyibden berî kılıcı, ıslâh edici (müzekkî'n-nüfûs مَزَكِّي النُفُوس). KO. 4-476, müzekkâ مُزَكِّي Ar. tezekkî olunmuş, olunan, pâke çıkarılan, kesr-i kâf ile "tezkiye edici" ma'nâsınadır. LC. 895, **müzekkî** مُزَكِّي Ar. ş. ş. müzekkiyye, ["zekât زكوة dan sf. tef'îl] 1. tezkiye eden şâf ve hâliş hâline koyan 2. cenâzenin başında müteveffânın hâl ve şânını cemâ'atden sorup tezkiye eden 3. şahitlerin ahvâlini tahkîk edüp şehâdetleri kabûl olunabilecek hâlde bulunduklarını işbât eden. KT. 1331, **müzekkî** مُزَكِّي Ar. tezkiye eden, temizleyen, aklayan 2. şahitlerin vaziyetini inceleyerek şahitlerin kabûl edebileceğini ispat eden; müzekkî'n-nüfûs = nefisleri arıtan. OTAL. 947.

nafz* نَفْضَ Ar. *refz [refz نَفْضَ, Ar. rânın fethi ve fânın sükûnuyla, terk etmek; ve deveyi istediği yerde otlasun deyü mer'âda terk etmege dağı derler; ve refz, zîkr olunan develere dağı derler; ve refz, hürmâ şalkımı dağılmaga dağı derler. VK: 1-597.] vezninde, bir nesneyi silmek ma'nâsınadır; ve tavar toğurmak ma'nâsına müsta'meldür, gûyâ ki rahmden silker; ve hâtûnun evlâdı keşir olmak ma'nâsına müsta'meldür; ve kavmin zâd ve zahîresi tükenmek ma'nâsına müsta'meldür; ve ekinin en sonra olan sünbülesi çıkmak ma'nâsına müsta'meldür; ve aşma şalkımları çiçek açmak ma'nâsına müsta'meldür; ve bir yerin müstemil olduğu her maḥalline ne var ise bilmek için bakışdurmak ma'nâsına müsta'meldür; ve bir nesnenin boyasının bir azı gitmek ma'nâsına müsta'meldür; ve Kûr'ân-ı Kerim sûrelerinin mecmu'ını okumak ma'nâsına müsta'meldür; ve sıtma ârızası ditretmek ma'nâsınadır; ve her cânibe nazar şalmak ma'nâsına müsta'meldür. OK. 2-450, **nafz*** نَفْضَ Ar. *nûnun fethi ve fânın sükûnuyla, silmek; bir mekânın her cânibine bakmağa dağı derler. VK. 1-613, **nafz*** نَفْضَ Ar. bi'l-feth, saçmak; ve silmek; ve nazar etmek. AK. 650.

nakî نَقَى Ar. (neķāve-t* نَقَاة Ar. *vâvî* den) ğanî vezninde, pâk ve pâkîze nesneye denür. Cem'i niķā' نَقَاء gelür, nûnun kesriyle; ve nuķavā' نَقَوَاء gelür, nüķabâ' vezninde; ve bu nâdirdür. OK-3-942-6, **nakî** نَقَى Ar. nûnun fethi ve ķâfın kesri ve yânın teşdîdiyle, pâk olan nesne nazîf ma'nâsına. VK-2. 737-4, **nakî** نَقَى Ar. bi'l-feth ve kesrül-kâf, arı, pâk nesne, nazîf ma'nâsına. AK. 654, **nakî** نَقَى Ar. temiz, pâkîze olan, pâk. Terc. 2-439.

naķz* نَقَضَ Ar. *nûnun fethi ve ķâfın sükûnuyla, bir nesneyi evvelki hey'etinden bozmak ma'nâsınadır, binâyı bozmak, ipin katlarını bozmak; ve mecâzen ahd ve peymânı bozmak gibi; ve gön ve meşîn ve kiriş ve palan, ve parmak ve a'zâda oynak yerleri ve kemik ma'ķûlesi çatırdamak ma'nâsına müsta'meldür ki

bozulmağın lâzımıdır, zîrâ bir nesne bozulunca seslenür. OK. 2-451, **naķz*** نفض Ar. *نفض* *nûnun fethi ve ķâfın sükûnuyla*, binâyı yâhud ipi yâhud ‘ahdi bozmak. VK. 1-614, **naķz*** نفض Ar. *نفض* *bi’l-feth*, bozmak, ‘ahd olsun ve binâ olsun; ve bükülmüş nesneyi çözmek. AK. 652, **naķz** نفض Ar. bozmak, bozulmak; bozulma, kırılma, söküp yıkma: (naķz-ı binâ) bu maķâmda cem’i olan (enķâz انكاض) daha vâsi‘ ma‘nâ ile kullanılır. (naķz-ı sinn) = çürüyüp kırılan dışın çukurunda kalan kök parçası. KO. 4-590, **naķz** نفض Ar. bozmak, ģalel vermek, çözmek, sökmek, yıkmak, vâgerden. Terc. 2-439, **naķz** نفض Ar. bozmak, ģalel vermek, çözmek, sökmek, yıkmak, oHa. 2-493.

nâme نامة Far. (bâb-ı meftûh) *ĥâme vezninde*, "nâm نام ile "hâ'-i taĥşîş " den mürekkebdür; mektûb ve fermân ve buyruldu maķûlesi risâleye ıtlâķ olunur, ‘unvânlarında veyâ âhirlerinde isim yazıldığı istibâriyle; ve kitâb mevķi‘inde daĥı isti‘mâl olunur, şeh-nâme ve bâz-nâme gibi; ve seyl-âb ma‘nâsınadır; ve maĥşûs-ı ģaţţ-ı ta‘lîķa ıtlâķ olunur, aĥķâm u menâşîr-i selâţîn [menâşîr مناشير Ar. *menşûrlar, neşr ve i‘lân olunan fermânlar ve buyrulduklar, fermânĥâ*. Terc. 2-396.] olĥa ģaţla taĥrîr olunduĥu mülâbesesiyle. Müşannifin aĥķâmından murâdı aĥķâm-ı selâţîn-i Îrân’dur, raķam ta‘bîr ederler. Pes bu istibâra mebnî ģaţţ-ı dîvânîye de ıtlâķ olunur, zîrâ bizim pâdişâĥlarımızın aĥķâmı ģaţţ-ı merķûmla taĥrîr olunur. BK-2. 586, **nâme** نامة Far. mektûb ve fermân ve buyruldu maķûlesi risâle ve kitâb; ve seyl-âb; ve maĥşûs-ı ģaţţ-ı ta‘lîķa; ve ģaţţ-ı dîvânî. LBK. 443, **nâme** نامة Far. mektûb ve kitâb. Terc. 2-209.

nâr نار Ar. (nûr نور Ar. *نور* dan) ma‘rûfdur ki âteşe denür; ve bu mü‘enneşdür, ba‘zen müzekker olur. Cem’i envâr انوار gelür ve nîrân نيران gelür, *nûnun kesriyle*, ve nîre-t نيرة gelür, *ķırde vezninde*, ve nüver نور gelür, *nûnun zammı ve vâvın meddiyle*, ve niyâr نيار gelür, *nûnun kesriyle*; ve nâr, gevdeye başılan daĥ ve tamĥaya ıtlâķ olunur; ve re‘y ve tedbîre ıtlâķ olunur; zûlmet-i ĥayret vaķtinde ziyâya teşbîh olunmuşdur. OK. 2-135, **nâr** نار Ar. âteş ma‘nâsına, mü‘enneş-i semâ‘îdür, vâvidür, zîrâ taşĥiri nüveyre نورية gelür. VK: 1-473, **nâr** نار Ar. od, âteş; ehl-i nâr, ehl-i cehennem olan. Terc. 425.

nefāk* نفاق Ar. *نفاق* *fâ ile şehâb vezninde*, pâzâr, kâsid [kâsid كاسيد Ar. *râ‘ic olmayan, mu‘teber olmayup nâs beyninde yâĥûd çarşûda pâzârda geķmez olan*. Ĥa. 2-125.] râyic [râ‘ic رايح Ar. *revâcda olan, ĥalk beyninde kabûl olup geķen sürûlen*. Ĥa. 1-310.] ve râyegân [râyegân رايگان Far. *bâd-hevâ, müft ve meccânen ve zaĥmetsiz ve ģarşulığı verilmeyerek ele geķmiş nesne*. Ĥa. 1-210.] olmak ma‘nâsınadır. Mü‘ellifin Başa‘îr’de beyânına göre işbu نفاق nefķ maddesi, meżâ [meżâ مَعَى Ar. *geç-* AK. 588] ve nüfûz [nüfûz نُفُوز Ar. *geç-* AK. 649] ma‘nâsına mevzû‘dur, [nefķ نفاق Ar. *Arap tavşanı nâfikâ dedikleri yuvasından taşra çıkmak* OK. 3-60] sâ‘îr ma‘ânî birer münâsebetle andan münşa‘iblerdir; ve nefāk, çarşuda pâzâr ģurulmak ma‘nâsınadır; ve bir nesne tükenüp bitmek; ‘alâ ģavlı azalmak ma‘nâsınadır. OK. 3-60, **nefāk** نفاق Ar. (nüfûķ* نفوك Ar. *نفاق* zâmmeteynle, ölmek. VK. 2-212.) *nûnun fethiyle*, revâc ma‘nâsına. VK. 2-212.

nefir نفير Far. (nûn-ı meftûha) *haşır vezninde*, ma'rûf borıdır ki mehterler çalar, küre-i nâyın küçügüdür; "nây" mâddesinde tafşıl olundu; ve feryâd ve çığıltı ma'nâsınadır, ve 'Arabîde nefretten me'hûzdur ürkemek ve kaçmak ma'nâsınadır. BK-2. 595, **nefir** نفير Far. ma'rûf borıdır ki küre-i nâyın küçügüdür; ve feryâd ve çığıltı. LBK. 451, **nefir** نفير Far. bir nev' boru gibi çalgı. Terc. 2-219.

nefs* نفس Ar. *نفس* *nûnun fethi ve fânın sükûnuyla*, câna denür, rûh ma'nâsına; ve kana ıtlâk olunur, kan hâmil-i rûh ve kıvâm-ı hayât olduğu için; ve cesede ıtlâk olunur, mahall-i nefis olduğu için; ve yavuz göze ıtlâk olunur ki der-hâl nazarı işâbet eder, nefes gibi mü'essir olduğuna mebnî; ve göz değirmek ma'nâsına maşdar olur; ve 'ind ma'nâsına müsta'meldür, mücâveret 'alâkasıyla; ve bir nesnenin 'ayn ve cevherine ıtlâk olunur, bunda te'kîdi mutazammın olur; ve bir deriyi dibâgat edecek mikdâr palamûd ve mâzı ma'kûlesi nesneye ıtlâk olunur, dibâgatle gûyâ ki pöstekinin [pūstekī, posteki پوستکی Far., T. post, deri, gön, cild. Zen. 219.] hayâtına medâr olur; ve nefis, 'azamet ve 'izzet ma'nâlarına müsta'meldür; ve hamıyyet [hamıyyet حَمِيَّة Ar. gayret ve nâmûsdan nâşî bir nesneden 'âr ve istinkâf etmek ve utanmak, şermîden; ve kızmak. Terc. 1-376.] ma'nâsınadır; ve gayb ma'nâsına müsta'meldür, hakikat-i rûh nâ-ma'lûm olduğuna mebnî; ve irâde ve meşıyyet [meşî'et مَشِيْعَة Ar. dilemek, murâd ve ma'lûb etmek, âvînden. Terc. 2-345.] ma'nâsına müsta'meldür, mülâbese [mülâbese مِلَابَسَة Ar. karışmak, muhâlefe ma'nâsına. AK. 608; mülâbese-t مِلَابَسَة-t Ar. biri ile pek ülfet ve ihlîlât etmek, âlüften; ve iki nesne biri birine tefrîk kabûl etmez derecede muhteliğ olmak; ve münâsebet üzere olmak; ve münâsebet. Terc. 2-386.] taşavvuruna mebnîdür; ve işkence ve 'ukûbet ma'nâsına müsta'meldür. *Şârih der ki pes nefis, on beş ma'nâya müsta'mel olup mecmû'ının cem'i enfüs انفس ve nüfûs نفوس gelür, nesim-i hevâ ma'nâsından me'hûzdur. OK. 2-299, **nefs*** نفس Ar. *نفس* *nûnun fethi ve fânın sükûnuyla*, rûh ma'nâsınadır; ve nefis, kana dağı derler; ve nefis, cesede dağı derler; ve nefis, mü'enneş-i semâ'îdür, اما ثلاثة انفس dediklerinde müzekker kaldıkları insân murâd olduğu içündür; ve nefis, yavuz göze dağı derler; ve göz degirmege dağı derler; ve bir deri dibâgatine kifâyet edecek havâyice dağı derler, mâzûdan ve gayriden. VK. 1-547, **nefs*** نفس Ar. cân, rûh ma'nâsına; ve kan, dem gibi; ve cesed; ve her nesnenin 'aynı. Cem'i nüfûs نفوس ve enfüs انفس gelür. AK. 649, **nefs*** نفس Ar. s.s. c. nüfûs, enfes. 1. rûh, cân hayât, 2. hayât-ı hayvânî, insândaki hayvâniyat, şehvete ve yiyip içmek gibi ihtiyâcât-ı mâddıyyeye olan meyl-i tabî'î: nefis-i emmâre = insânı kötülüğe sevk eden şehvet; nefis-i levvâme = kötülüğü işledikten sonra vahâmetini ibrâzla levm ve takbîh ederek mu'azzab eden hâl, vicdân râhatsızlığı; nefis-i muṭma'inne = iyiliği kötülükten fark ve temyiz ederek âdeme vazîfe-i insâniyeti tanıttıran kuvvet. KT. 1466, **nefs*** نفس Ar. rûh, hayât, cân ve kan, dem, hûn, ve zât, hod, 'ayn, cevher, şahş ve irâde, meşıyyet ve gayret, hamıyyet ve meni ki sebeb-i tekevvün-i cenîn olan şudur. Terc. 2-437.

nekâve-t* نكارة Ar. *نكرو* ve nekâ' ve nekâ'e-t نكاء Ar. *nûnların fethiyle*, ve nükâve-t نكارة Ar. ve nükâye-t نكابة Ar. *nûnların zammıyla*, bir nesne pâk ve pâkîze

olmak ma'nâsınadır. OK-3. 942-1,2,3,4,5, **neḳāve-t** نَقَاة Ar. nûnun fethi ve ḳâfın tahfîfiyle, bir nesne pâk olmak. VK-2. 737-3, **neḳā** نَقَا Ar. nûnun fethi ve elifin meddiyle, pâklik, nezâfet ma'nâsına. VK-2. 737-5, **nüḳāve-t*** نَقَاة Ar. *نَقَا* nûnun zammı ve ḳâfın tahfîfiyle, bir nesnenin eyüsi ve muhtarı. VK-2. 737-1, **nüḳāye-t** نَقَاة Ar. nûnun zammı ve ḳâfın kezâlik tahfîfiyle, bi-ma'nâhâ; nûnun ikisinde daḥı zamlı geldiği "nüfāye"nin [nūfāye-t نَفَاة Ar. nûnun zammı ve ḳâfın tahfîfiyle, bir eyü nesnenin içinden alınıp atılan yaramaz nesne. VK-2. 737.] zıddı olduğuna binâdur zîrâ fu'âle-t vezni sâḳıṭ olan fazlalarda keşîrül-isti'mâldür. VK-2. 737-2, **neḳā** نَقَا Ar. bi'l-feth ve'l-med, pâklik ve arılık, nezâfet ma'nâsına. AK. 651, **nüḳāve-t** نَقَاة Ar. bi'z-zam, lütf ve fazl; ve her nesnenin eyüsi. AK. 654, **nüḳāye-t** نَقَاة Ar. bi'z-zam, her nesnenin eyüsi, hıyârü's-şey ma'nâsına. AK. 654, **neḳāve-t** نَقَاة Ar. temiz olmak, pâk şuden; ve nesnenin temizi ve güzîdesi ve muhtarı. Terc. 2-438, **neḳā** نَقَا Ar. temiz ve pâk olmak. Terc. 2-438, **neḳāye-t** نَقَاة Ar. temiz ve pâkîze olmak olmak, pâk şuden. Terc. 2-438, **nüḳāye-t** نَقَاة Ar. nesnenin münteḥib ve muhtarı, güzîde. Terc. 2-438.

nesh* نَسَخ Ar. *نَسَخ* *fesh vezninde*, bir nesneyi yerinden zâ'il kılmak ma'nâsınadır. Mü'ellifin Başâ'ir'de beyânına göre nesh, bir nesne âḥar nesneyi müte'âḳib olarak zâ'il kılma ma'nâsına mevzû'dur, "zıll"ın "şems"i ve "şems"in "zıll"i ve "şeyb"ın [şeyb شَيْب Ar. saç ve şakal ağarmak, ihtiyârlık, siped şuden müy. Terc. 1-519.] "şebâb"ı [şebâb شَيْب Ar. gençlik, tâzelik, cüvânî. Terc. 1-503.] izâle kılması gibi; ba'zen bundan izâle münfehim olur ki bi'l-küllîye evvelkini zâ'il eder; ve ba'zen işbât [işbât اِثْبَات Ar. sâbit ve muhkem kılmak, pâyidâr şuden; bâki-i i'tirâf, ikrâr, taşdîk etmek; ve delîl irâdıyla bir kavlin şıḥhatini göstermek; ve kavlin şıḥhatini gösterir olan delîl ve burhân ve şâhid makûlesi. Terc. 1-8, işbât اِثْبَات Ar. sâbit kılmak, kılınmak... Ş var etmek, edilmek... KO. 1-232.] münfehim olur, nesh-i kitâb gibi ki bir mektûbun şâhife-i uḥrâya [uḥrâ أُخْرَى Ar. gayr, başka, dîger; ve şon, şonra olan. Terc. 1-20.] şüretinin nakli gibi; ve ba'zen izâle ve işbâtta ikisi de münfehim olur, intihâ; ve nesh bir nesneyi taḡyîr eylemek ve bozmaḳ ma'nâsınadır; bir nesneyi ibtâl edüp âḥar nesneyi anın makâmına ḳâ'im kılmak ma'nâsınadır; ve mesh [mesh مَسَح Ar. bir şey'in şüretini başka ve çirkîn bir şürete tahvîl etmek, bed-peyker rā küherîden. Terc. 2-333.] ma'nâsınadır ki bir nesnenin şüretini bir aḳbah [akbah اَكْبَح Ar. ziyâde kabîḥ ve ḥabîṣ ve 'ayb olan, bedter. Terc. 1-92.] şürete tahvîl eylemekden ibâretdür; ve bir kitâbı karşusunda nüsha edüp şüretini yazmak ma'nâsınadır; ve bir nesneyi âḥar maḥale nakl ve tahvîl eylemek ma'nâsınadır. OK. 1-563, **nesh*** نَسَخ Ar. *نَسَخ* nûnun fethi ve sînin sükûnuyla, zâ'il kılmak; ve nesh, taḡyîr ma'nâsına da gelür; nesh, bir kitâbın nüshasın almaḡa daḥı derler; ve nesh, bir naşsın [naşs نَشْ Ar. Kur'an ve ḥadîsde bulunup ma'nâsında aşlâ şübhe olmayan kelâm; ve delîl, hüccet, burhân; ve bir haberi işnâd ile ḳâiline dek ref' eylemek. Terc. 2-433.] hükmünü anın mişli olan naşs zâ'il kılmak. VK. 1-241, **nesh** نَسَخ Ar. tebdîl-i şıfat ve tebdîl-i hükm etmek; ve nakl etmek; ve izâle etmek; ve ref' etmek. AK. 637, **nesh** نَسَخ Ar. kitâbın 'aynını yazmak, nüvişten; ve ekşeriyâ kitâb yazmak için müsta'mel olan ḥaṭṭ-ı 'Arabî; ve bir emrin hükmünü bozup ibtâl etmek. Terc. 2-431.

neşr* نشر Ar. *نشر* *haşr vezninde*, râyiha-i tayyibeye denür, ‘alâ kavlı eammdur ve ‘alâ re’y nisvân kısmı uyudukdan sonra zühûr eden ağzının ve yanaklarının râyihasına denür ve bu yayılmak ma’nâsından me’hûzdur; ve neşr ve nüşûr نشر Ar. *zuhûr vezninde*, maşdar olur; meyyiti ihyâ eylemek ma’nâsına; ve bu ma’nâda lâzım olur dirilmek, hayât ma’nâsına; ve şol çayıra ıtlâk olunur ki yerinde kurumuş olup ‘akab-ı şayfda [‘akab عَقَبَ Ar. *bir nesnenin gerisinde olan zamân veya mekân*, "der-‘akab" = ol sâ-at, hemândem. Terc. 2-75.] yağmur sebebiyle tâzelenüp yeşermiş ola, sonradan hayât bulduğu sebebiyle; ve neşr, ağacın yaprağı her tarafa dağılmak ma’nâsınadır; ve ağaç yapraklanmak ma’nâsınadır; ve uyuz olmak ma’nâsınadır; ve câme makûlesi nesneyi yayup açmak ma’nâsınadır ki tayy [tayy مَيَّ Ar. *bir nesneyi dürmek ve toplamak, neverdiden; ve bir nesneyi ihfâ ve izmâr etmek; ve yol kaç etmek, kaç-ı mesâfe etmek. Terc. 2-44.*] mukâbilidir; ve ağaç yonmak ma’nâsınadır; ve tağıtmak ma’nâsınadır; ve neşr, şol perâkende kavm ve cemâ’ate ıtlâk olunur ki bir ser-gerdenin zîr-i cem’ ve zabtında olmaya, bunda fethteynle [neşer نشر] lûgatdür, ve burada neşr, menşûr [menşûr مَنشُور Ar. *açılıp yayılmış olan, gösterde. Terc. 2-404.*] ma’nâsınadır; ve neşr, nebât bitmege başlamak ma’nâsına müsta’meldür ki hayâtîdür; ve bir haberi fâş ve şâyî kılmağ ma’nâsına müsta’meldür; ve neşr, esâmîdendür, Muhammed Bin Neşr muhaddişindendür ki andan Leys Bin Ebî Selîm rivâyet-i hadîş eyledi; ve neşr, bulutlu günde yel esmek ma’nâsınadır ki buludı neşr eder; ve mecnûna yâhud hastaya rukye [rukye رُكْيَة Ar. *"efsûs" denilen kelâm ki sihirbâz ve ehl-i havâş okur. Terc. 1-443.*] ve efsûs eylemek ma’nâsınadır ki illeti neşr ve izâle eder; ve nüşûr, yere yağmur yağmakla nebât bitürmek ma’nâsınadır. OK. 2-122-1, **neşr*** نشر Ar. *نشر* *nûnun fethi ve şînin sükûnuyla*, güzel kokuudur râyiha-i tayyibe ma’nâsına; ve neşr, kezâlik şol ota derler ki kurudukdan sonra ‘akîb-i şayfda [‘akîb عَقِبَ Ar. *bir nesnenin arkasına bilâ-vâsıta karîb olan mekân veya zamân. Terc. 2-77.*] ana yağmur yağmağıla yeşere, hayvânât için muzırr olmağın halk bu makûle otu otlatmadan ictinâb edüp andan firâr ederler; ve neşr, zikr olunan otun bitmesine dahı derler; ve neşr, bir nesneyi açup yaymağı dahı derler; ve neşr, bir nesneyi dest-i erre [erre أَرَّة Far. *destere, buçkı, minşâr denilen âlet. Terc. 1-11.*] ile kesmege de derler; ve neşr, haberi şâyî etmege de derler. VK. 1-467-1, **neşr** نشر Ar. *hilâf-ı tayy’* ya’nî yaymak ve açmak; ve izhâr etmek; ve kaç etmek; ve şol kuru ot ki yağmur tokunduğundan yine gögere; ve rîh-i tayyibe ma’nâsına da gelür; cem’inde nâşirât ناشرات ve nüşûr نشر derler. AK. 239, **neşr** نشر Ar. yayıp açmak ve tağıtmak; ve fâş etmek; aşğa inmek, fâş kerden; ve meyyiti diriltmek ve ölümden dirilmek; ve yapraklanmak, yeşillenmek. Terc. 2-432.

ne-üzû نَعُوذُ Ar. (‘avz* عَوِذُ Ar. *عَوِذُ dan) *nefs-i mütekellim-i ma’a’l-gayr şîğasıdır*. "Bizler şîğınırız" ma’nâsındadır, penâhîm. Terc. 2-436.

ne-üzû bi’llâh نَعُوذُ بِاللَّهِ Ar. (‘avz* عَوِذُ Ar. *عَوِذُ dan) "Allâha şîğındık" ma’nâsında ifâde-i tehâşî [tehâşî تَخَاشَى Ar. *korkmak, havf ve bâk etmek. oHa. 2-155.*] için müstâmel terkîb-i ‘Arabîdir. penâh mî-kerdem be-Hudâ. Terc. 2-436, **ne-üzû bi’llâh** نَعُوذُ بِاللَّهِ Ar. "Allâha şîğınırız, şîğındık" ma’nâsında terkîb-i ‘Arabîdir. KO. 4-586, **na’ûdu bi’llâh**, God [God (gad), sub. 1. Allâh, Hudâ, Tanrı, Cenâb-ı Hak, Bârî Ta’âlâ, Yezdân. 2. İlâh.

3. ma'bûd-ı kâzib. 4. bût, şanem, veşn. KLM. 368.] forbid [fırbîd', (Forbade; Forbidden, Forbid), 1. nehy etmek, yasağ etmek 2. etme deyü tenbîh etmek. EATL. 341.] God forbid! = Allah etmesün: Allâh göstermesün: Allâh şaklasun: Allâh hıfz eyleye. EATL. 368. Wehr. 655]

A. na-ûzu bi'llâh نعوذ بالله Ar. Tanrı'ya sığınırız. Ste. 1412, ne-ûzü bi'llâh نعوذ بالله Ar. "Allâha sığındık" ma'nâsına terkîb-i Arabîdir. YTL. 754.

ni'am نِعَم Ar. ni'metler, ihsânlar, eyülükler, nîgîhâ; ve hoş dirlik ve râhat ve refâha lâzım olan nesneler. Terc. 2-436, **ni'am** نِعَم ve ni'met نِعْمَت Ar. biri müzekker ve biri müennes birer fi'l-i medh'dür ki medhî ifâdeye mevzu'dur, gayr-ı mutaşarrıf'dur, ya'nî başka şîgaları yokdur. Şuver-i isti'mâli şöyledür: ni'ame'r-racul-u Zeyd-un نعمت المرأة هند. نعمت ملکه القوم هند. نعم الرجل زيد، نعمت امرأة هند. =Zeyd eyü kimsedür. نعمت المرأة هند. ان تبدوا الصدقات فنعماهي نعمًا يعظكم به ولنعم دار المتقين. Müş. 116.

nifâk نفاق Ar. (nefâk* نفاق Ar. *نفق dan) *kitâb vezninde*, münâfıklık eylemek ma'nâsınadır. Andan isim olur ki münâfıklığa denür ve nafağa نفقه dan cem' olur ki havâyice [havâ'ic حَوَائِج Ar. hâcetler, birinin muhtâc olduğu nesneler. Ha. 1-255.] şarf olunacak nesneye denür, dirhem ve sâ'iri gibi. OK. 3-60, **nifâk** نفاق Ar. cidâl [cidâl جِدَال Ar. şiddetle muhâşama etmek gavgâ etmek. Ha. 1-202.] vezninde, bir kâfir küfrünü setr edüp şûretâ îmân ve İslâm izhâr eylemek ma'nâsınadır. *Şârihin beyânına göre vech-i mezkûr üzere 'Arab tavşanının nafikâ-nâm mestûr yuva ittihâzından me'hûzdur, ve bu ta'bîr İslâmîdür, kable'l-İslâm 'Arablar isti'mâl eylemezler idi; ve Râgibin beyânına göre nâfikâ' iki kapulu olmakla nifâk andan me'hûzdur, münâfık kimse gûyâ ki bir kapudan şer'a [ser'at, Hâk Ta'âlâ tarafından vaz' olunmuş âdet ve âyîn. Ha. 1-399.] duhûl ve bir kapudan hurûc eder, intihâ; ve 'Arab tavşanı nâfikâ' dedikleri yuvasına girmek ma'nâsınadır. OK. 3-60, **nifâk** نفاق Ar. nûnun kesriyle, münâfıkın fi'ili; ve nifâk, "nüfeğa نفقه" nın cem'i dahı gelür, derâhim ma'nâsına. VK. 2-212, **nifâk** نفاق Ar. bi'l-kesr, fi'l-i münâfık ya'nî iki yüzlülük. AK. 650, **nifâk** نفاق sz. Ar. 1. zâhiren Müslümânlık gösterüp de kâfir olma, münâfık hâli: ehl-i nifâk 2. münâfıklık, gammâzlık: nifâk kırmak 3. bozuşukluk: Aralarına nifâk düşdü. KT. 1465, **nifâk** نفاق Ar. [III. nom. act] münâfıklık... Zen. 915, **nifâk** نفاق Ar. iki yüzlülük, dîn husûşunda ri'yâ göstermek; birbiriyle bozuşup haşm olacak hâl ve hareketde bulunmak. Şer'an ve 'âqlen menfûr ve mezmûmdur. KO. 4-601, **nifâk** نفاق Ar. dîn husûşunda ri'yâ etmek; zâtında kâfir olan kimse, Müslim şûretini göstermek; ve biri biriyle bozuşup muhâbbet ve ittihâde hâlel gelmek; ve nafağalar, havâ'ic için şarf olunan meblağlar. Terc. 2-436.

nigerîden نَغْرِيدَن Far. diredîden vezninde, nigerîsten نَغْرِيسْتَن Far. feth-i kâfla, bakmak ve muntazır olmak; ve mülâhaza ve te'emmül eylemek ma'nâlarınadır. BK-2. 596, **nigerîden** نَغْرِيدَن Far. bakmak ve muntazır olmak; ve mülâhaza ve te'emmül eylemek. LBK. 453, **nigerîden** نَغْرِيدَن Far. bakmak, nazar etmek, nazar. Terc. 2-221, nigerîsten نَغْرِيسْتَن Far. feth-i kâfla, nigerîsten نَغْرِيسْتَن muhaffefidir. LBK. 453, nigerîsten نَغْرِيسْتَن Far. bakmak, nazar etmek, nazar. Terc. 2-221, nigerîsten نَغْرِيسْتَن Far. bakmak.

emr-i hâzırı niger نجر RF. 81, bi-n(i)ger بُنجر Far. bak, gör. ZLL. 34.

niş نيش Far. yâ-yı meçhülle, riş [rîş ريش Far. kîş vezninde, şakal ve lihye ma'nâsınadır; ve 'Arabîde kuş kanadının ucunda olan yelek ve per ma'nâsınadır; ve riş, yâ-yı meçhülle, yara ve çiban ve cerâhat ma'nâsınadır; ve rîs ile ma'nâ-yı şânîlerde mürâdifdür. BK-1. 415.] vezninde, her sivri nesneye derler bıçak ve diken ucları ve arı ve 'akreb ignesi gibi nişter نيشتر bundan me'hûzdur, "ter تر" edât-ı tafşildür; ve nişân ve 'alâmet ma'nâsınadır; ve ağu ve zehir ma'nâsınadır, 'Arabîde semm denür; ve ebû-cehl hurmasına dağı derler 'âşî hurmâ dedikleridür. BK-2. 605, **niş** نيش Far. her sivri nesne bıçak ve diken ucları ve arı ve 'akreb ignesi gibi; ve nişân ve 'alâmet; ve ağu ve zehir; ve ebû-cehl hurması, 'âşî hurmâ dedikleridür. LBK. 462, **niş** نيش Far. ucu sivri nesne igne, ve şokucu tiken, batırıcı olan, mahrûr; ve 'alâmet, işâret nişân ve 'alem, râyet [râyet راية Ar. bayrak, sancak, 'alem. Ha. 310.], bayrak, sancak; ve tabî'at, hilkat. Terc. 233.

nūr* نور Ar. *نور nûnun zammıyla, aydınlığa denür, 'zav' [zav' ve zû' ضو. Ar. zâdın fethi ve zammıyla, aydınlık ve nûr ve ruşenâyî [[ruşenâyî رُوْشَنَائِي Far. vâv-ı meçhülle, aydınlık ki karanlık mukâbilidür; ve ism-i merkaşîşâdur [[[merkaşîşâ مَرَكْشِيشَا Far. göz taşı. LBK 422, markashîshâ مَرَكْشِيشَا Far. merkaşîşâ, merkaşîşâ, hacerü'n-nûr ki bir nev' temür ma'denidir; demir sülfîr, ak pirit. Ste. 1218.]]] ki 'Arabîde hacerü'n-nûr ve Türkîde göz taşı ve ruşenâ taşı denilen cevherdür, edviye-i 'ayındandır, etfâl üzere ta'îlîkî [[[ta'îlîkî تَائِيلِيْ Ar. aşdurmak, âvîhten; ilişdirmek, best ve bent; ve 'illet olmak, sebep vermek. bahâne vermek. Terc. 1-237.]]] fez' [[[fez' فَزْع Ar. feryâd ve figân etmek, istimdâd etmek, penâhîden. Terc. 2-125.]]] ve havfların dâfi'dür. BK. 2-308]] ma'nâsına. OK. 1-35] ve ziyâ ma'nâsınadır. Her ne olursa olsun zulmetin zıddı olur, Farisîde ruşenâyî denür, 'alâ kavî pertev ve şu'âna denür ki dâfi-i zulmet olan şu'ledir; "ışık" ta'bîr olunur. Cem'î. envâr انوار ve nîrân نيران gelür, nûnun kesriyle. *Mü'ellifin Başâ'irde beyânına göre ziyâ', nûrdan ehaşdur ve Zemaşşeri'nin beyânına göre ziyâ', nûrdan aqvâdur. Yine mü'ellifin Başâ'ir'de beyânına göre nûr iki nevdür: dünyevî ve uhrevîdür, ve dünyevî dahı iki nevdür: Biri 'ayn-ı başîret ile ma'kûl olur ki envâr-ı İlâhiyyeden münteşir olan nûrdur, nûr-ı 'aql ve nûr-ı Kûr'ân gibi, ve biri 'ayn-ı başîr ile maşûsdur ki ecsâm-ı nîreden 'ibâretdür, şems ve kamer ve nücûm gibi; ve nûr-ı uhrevî مَنْصُورُ Ar. naş [[naş نَصَّ Ar. Kûr'ân ve hadîşte bulunan, ma'nasında ahlâ şüphe olunmayan kelâm ve delîl, hüccet ve burhân; ve bir haberi isnâd ile kâ'iline dek def' etmek. k.Ha. 748.] ile delâlet ve işâret olunup ma'lûm ve müstebân kılınmış olan. Terc. 2-405.] olan nûrdur ve ba'zı müfessîrîn işbu ebyât-ı âtiyyede aqsâm-ı envârı derc eylemişdür... intihâ; ve nûr, bâ'is-i ruşenâyî-i 'âlem Şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem hâzretlerine ıtlâk olunur; ve nûr hakâ'ik-i eşyâyı kemâhiye [kemâhiye كَمَاهِيْ Ar. olduğu gibi, olduğu misillü ma'nâsında terkib-i 'Arabîdir. oHa. 2-173.] keşf ve beyân eden nesneye ıtlâk olunur; ve nûr, Buḥârî kazâsında bir karye adıdır... OK. 2-134, **nūr*** نور Ar. *نور nûnun zammıyla ve vâvın meddiyle, ziyâ ma'nâsınadır; ve nûr, "nâr نار" ın dahı cem'î gelür. VK. 1-473, **nūr*** نور Ar. bi'z-zamm, aydınlık, ziyâ' gibi. AK. 658, **nūr*** نور Ar. ziyâ, aydınlık, pertev, fûrûğ [fûrûğ فُرُوع Far. ziyâ, ruşenî, şu'le, parlaklık. Terc. 2-55.]. Terc. 2-442.

nuş نوش Far. (nûn-ı ma'zûme) guş [guş كوش Far. vâv-ı meçhülle, muş vezninde, altı ma'nâsı var: 1.

kulakdur ‘Arabîde üzñ denür. 2. *kûşe* ve *buçak ma’nâsınadır*. 3. bir ferîşte ismidür. *mecmû-i halkın rü’yet-i mühimmâtı anın ‘uhde-i me’mûriyetindedür*. 4. *şehr-i şemsiyyenin on dördüncü günü adıdır*. *Mecûsun yorçu günleridür*; ‘indlerinde mu’teber gündür. Ol günde olan yorçularına *Sirsor* سیرسور derler; cümlesi ol gün şarmısak *tenâvül* ederler ve eti otluk ve *hâr u hâşâk* makûlesiyle pişürürler. 5. *terakkub ve intizâr ma’nâsınadır*; *hıfz ve ezber ma’nâsınadır*. BK-1. 722.] *vezninde*, niyûş muhaffefidür ki niyûşidenden fi’l-i emrdür; işit ve dinle ma’nâsınadır; niyûşidenden işitmek ve dinlemek ma’nâsınadır; ve içmek ve nuşiden ma’nâsına gelür; ve lezîz ve hoş-meze ve muvâfık-ı mezzâk ma’nâsınadır; ve iki ma’nâ-yı evvelden ism-i maşdar ve ism-i fâ’il gelür ve âfiyet olsun ve şifâ ve nuş-ı cân olsun mevki’inde îrâd olunur.

‘Arabîde bu ma’nâ henî’â merî’â هنيئا مريئا ile edâ olunur; ve tiryak ve pân-zehir ma’nâsınadır; ve bal ve ‘asel ma’nâsınadır; ve âb-ı hayât dan ve ‘ömr-i zindegâniden kinâye olunur. BK-2. 601.

nuşîn نوشين Far. *zubîn* [zupîn ذوبين Far. *vâv-ı mechûlle, cupîn vezninde*, bir nev’ kışa harbedür ki yelmânı çatal olur; ekşeriyâ Geylân ehli kullananlar selefde ceng âlâtından idi; hâlâ sıpgın dedikleri bundan me’hûz ve muharrefdür; ve nâm-ı İbn-i Kâvûsdur. BK-1. 437.] *vezninde*, lezîz ve latîf ve hoşgüvâr ma’nâsınadır; ve "niyûşîn نوشين" muhaffefidür ki dinleyecek ve ılgâ eyleycek sözdür. BK-2. 601, **nuşîn** نُوشين Far. lezîz ve latîf ve hoşgüvâr; ve "niyûşîn نوشين" muhaffefidür ki dinleyecek ve ılgâ eyleycek sözdür. LBK. 458, **nuşîn** نُوشين Far. lezîz ve latîf ve hoşgüvâr olan. Terc. 2-229.

nüşûr نشر Ar. (neşr* نشر Ar. *شمر* den) ... *zuhûr vezninde*, maşdar olur meyyiti ihyâ eylemek ma’nâsına; ve bu ma’nâda lâzım olur dirilmek, hayât ma’nâsına. OK. 2-122-1, **nüşûr** نشر Ar. *zammeteynle*, meyyit öldükden sonra diri olmak. VK. 1-467-10, *yevmü’n-nüşûr* يوم النشور Ar. *zammeteynle*, meyyit dirildiği gün. VK. 1-467-10, **nüşûr** نُشور Ar. *bi’z-zam*, münteşir olmak; ve ba’de’l-mevt diri olmak. AK. 239, **nüşûr** نُشور Ar. neşr etmek [neşr نشر Ar. yayıp açmak ve tağutmak; ve fâş etmek; aşağı inmek, fâş kerdin; ve meyyiti diriltmek ve ölümden dirilmek; ve yapraklanmak, yeşillenmek. Terc. 2-432.], zinde kerdin. Terc. 2-432, **nüşûr** نُشور Ar. meyyiti ihyâ etme, neşr. *yevmü’n-nüşûr* يوم النشور — kıyâmet günü. LC. 1045.

oğur اوغور T. esas, fal, fırsat, hengâm, imkân, sarık, tali’, temel, vakt, zamân. TOTD 2-1128.

oñat اوکات T. doğru, uygun, iyi, mükemmel, lâıyıkıyla, tamam. YTS. 162.

oñulmak اوڭلماق T. şifâ bulmak, iyileşmek, yara kapanmak. YTS. 163.

orfana Gr. Sbst. (neugr. orfavan) orpheline [orphelin, e, s, m. et. f., öksüz, yetim, pl. a. eytâm. EFTL. 2-544.], fille [fille, s. f. kız, t.; ibne-t, bint, pl. a. benât; doñter, p. EFTL. 1-728.], servante [servante n. f. hizmetçi (kız yâhud kadın). RBDK. 1249.], fille perdue [perdu, e, adj. gâıyb olmuş, a.-t.; gâıyb, zâıyî. EFTL. 2-618.], prostituée [prostituée, s. f. ruspi, rospu, t.; fâhişe, a. EFTL. 2-752.]. Zen. 117.

otarmak اوتارماق T. hayvânı yaymak, otlatmak, doyurmak. YTS. 164.

oyan اويان T. dizgin, gem, yular. YTS. 164, 220.

ögdül [öñdül] اؤڭدول T. mükâfât, yarış ödülü. YTS. 166.

ölçümlemek أُلْجُومَتْنَمَك T. heveslenmek, niyyet etmek, hazırlanmak, kalkışmak. YTS. 167.

öğermek أُوْكُرْمَك T. geçmek, ileri geçmek YTS. 168, kesmek, öğüne geçmek, öğüne gelmek, öğüne çıkmak.

öğmek أُوْكَمَك T. 1. intizâr etmek, beklemek. 2. karşısına çıkmak.

öğürdi أُوْكُورْدِي T. önce, ilk önce, daha önce, ileri. YTS. 169.

örü أُرُو T. 1. kalkık, dik. 2. yükseklik. YTS. 169.

öte أُوْتَه T. 1. sonra, ondan sonra, sonunda. öbür taraf, ileri. 3. fazla, başka, aşırı, ziyâde. 4. uzak. YTS. 170.

‘özü عذر Ar. *عذر* *‘aynın zammı ve zâl-ı mu’cemenin sükûnuyla, isimdür, ma’rûfdur, ya’nî bahâneye denür ki bir emrin icrâsını terk eylemege sebep ve vesîle olundur.*

Cem’i اَعْدَار a’zâr gelür. *Mü’ellifin Başâ’ir’de beyânına göre işbu ‘özü عذر maddesi

aşıl "azire عذرة" den [*azire عذرة Ar. ‘aynın fethi ve zâlin kesriyle, ev öñü fenâ’-ı dâr [[fenâ’ قَا Ar. hâne önünde olan açık havlu, meydân, pîş-hâne. Terc. 2-136.]] ma’nâsına, ve fenâ’-ı dâra ‘azire dediklerine bâ’iş budur ki ekşeriya ‘azireyi ya’nî necâseti [[necâset نَجَاسَت Ar. pislik. kLN. 840, necâset نَجَاسَت Ar. murdâr olmak, murdârlık, gûh. Terc. 2-428.]] anda ilkâ’ ederler. VK. 1-416.] müteferri’dür ki şey’-i necis ma’nâsınadır; kûlfe-i zeker [kûlfe كُلفَة Ar. gürfe vezninde ve fethateynle de câ’izdür, zekerin sünnetde kesilen artık derisine denür OK. 2-829.] ve mer’et-i ‘azire ve sâ’irleri andan mutaşarrıfdir, kûlfeye teşbihen cild-i bekâret kezâlik halk-ı sıbyânda [halk حَلَق Ar. boğaz, gelû ve tırâş etmek. Terc. 1-373.] olan ‘ârız ve giderek bi’l-umûm ‘ârız anınla tesmiye olundu; ve insânın mahv-ı zünûbı zımında îrâd eylediği bahâne dahı andan ahz olundu gûyâ ki anunla necis [necis نَجِس Ar. murdâr olan, nâ-pâk olan. Terc. 2-428.] günâhını mahv eder ve inkıât-ı miyâh [miyâh مِيَاه Ar. mâ’lar, şular, âbhâ. Terc. 2- 423.] ma’nâsına olan itizârda ve dürûs-ı menâzil [dürûs دُرُوس Ar. dersler, sebakhâ, ‘ilm öğrenmek için kitâb okumaklar. Terc. 1-409.] ma’nâsına olan itizârda vüzûh-ı ‘özü ile zenbi münka’î ve munderis olana teşbih taşavvur olunmuşdur; ve bed-hûya ‘azûr ıtlâkında murdârlık mutaşavverdür ve kaldı ki ‘özü üç gûnedür: Biri ol işi işledüm demekle hâşıldur. Sâni, şu nesneye mebnî işledüm demekledür ki evvel nesneyi zikir ile mevki-i zenbden hurûc eder. Sâlis, gerçi anı işledüm lâkin min ba’d işlemem demekledür; ve bu tevbedür, her tevbe ‘özü olup emrûn bi’l-aks degildür; beyinlerinde ‘umûm ve husûş-ı mu’tlâk olur, intihâ; ve ‘özü عذر ve ‘özür*

عذر Ar. zammeteynle; ve ‘özrâ عذرى Ar. büşrâ vezninde; ve ma’zere-t معذرة Ar. menkabe [menkabe مَنَكَبَة Ar. mîmin ve kâfın fethiyle, mahfere ma’nâsınadır ki bâ’iş-i iftihâr olacak fazl ve hüner ve meziyyet ma’ûlesine denür, mevzû-ı bahş olacak me’hâbir ve me’âşir-i mefâhirden [me’âşir مَعَاشِر Ar. auch=عشر eşerler Zen. 799.] ibâretdür ki meşlebenin zıddıdır; ve menkabe, iki hâne aralığında olan taracık şokağa denür ki dehlîz gibi olur; ve hâne ve bostân mâkûlesinin çevresinde olan dîvâra denür. OK. 1-273.] vezninde; ve ma’zûre معذرة Ar. mekrûme vezninde, maşdardurlar, bir âdemin îrâd eylediği ‘özür ve bahâneyi kabûl eylemek ma’nâsınadır ki "ma’zûr tutmak" ta’bîr olunur; ve ‘özü, fevz [fevz فَوْز Ar. korku ve şüphe ve tehlikeden kurtulup me’hûl ve ma’şûda vüşûl bulmak, pîrüzî yaften. Terc. 2-138, فوز Ar. fevz Sbst. nuşret, zafer, necâh. Zen. 672.] ve zafer ma’nâsına

müsta'meldür. OK. 2-24.

palās پالاس Far. (pây-ı meftûha) memâs [mümâs مامس Far. (mîm-i mazmûme), sîn-i muhmele ile, çukur ve meğāk [[meğāk مَغَاك Far. çukur, oyuk, hurfe. Terc. 2-181.]] ma'nasınadır; ve feth-i mîmle [[memâs]] 'Arabîde iki nesne biri birine sürülmege derler. BK-2. 573.] vezninde, ma'rûfdur ki çûl ve âbâ ma'ûlesine denür. Türkîde tahrifle palâz derler; ve cācîm [cācîm جَاجِیم Far. hâdim vezninde, palâs ma'nasınadır; ve bir nev' döşemeye denür ki elvân ip ile toğurlar Türkîde tahfîf edüp cacîm derler. BK-2. 198.] dedikleri döşemeye dağı denür; ve mekr ve hîle fennini bilmege dağı denür, 'Arabîde ol ma'ûle kimesneye mekkâr denür. BK-2. 159, **palās** پالاس Far. çûl ve âbâ ma'ûlesi; ve cācîm [cācîm جَاجِیم Far. hâdim vezninde, palâs ma'nasınadır; ve bir nev' döşemeye denür ki elvân ip ile toğurlar Türkîde tahfîf edüp cacîm derler. BK-2. 198.] dedikleri döşeme; ve hîle ve hûda; ve hîle fennini bilmek. LBK. 93, **palās** پالاس Far. pek kaba, galiz kumâş, çûl misli; ve hîle, mekr. Terc. 1-100.

perest پَرست Far. *elest vezninde*, perestîden'den ism-i maşdardur, perestîden پَرستیدن hizmet ve tâ'at ve inkiyâd ma'nâsınadır; Hâlika olursa ism-i 'ibâdet, ve tâ'atdur ki Türkîde "tapmak" ta'bîr olunur, ve ma'hlûka olursa hîmetdür ve ism-i fâ'il dağı olur, vaşf-ı terkîbî tarîkiyle; ve ol kimesneye denür ki nefsinin hayâl ve endîşesi vartaşında [vartaş وَرْتَش Ar. giriftâr olanın hâlâş ve necât bulup kurtulmaları güç ve müşkil olan tehlikeli ma'hal veya muhâtaralı hâl ve uçurum, yar. Ha. 2-422] pâdergil [pā-der-gilç درِ عِلّ Far. mürekkebat şıfat, ayağı çamurda, mecâzen, apışıp kalmış olan, mütehayyir, şaşkın. TL. 2-4.] kala. BK. 2-150, **perest** پَرست Far. perestîden'den ism-i maşdardur, perestîden پَرستیدن hizmet ve tâ'at ma'nâsına ve ism-i fâ'il dağı olur, ve nefsinin hayâl ve endîşesi ve vartaşına düşüp kalan kimse. LBK. 86, **perest** پَرست Far. 'ibâdet edici, tapıcı, âbid olan. Terc. 1-83.

pes پَس Far. imdi, hâl bu ki, o hâlde. LF. 32, **pes** پَس Far. imdi, ba'dehû, andan sonra ma'nâsında edât-ı te'hîrdür; ve gerü, ard, arka tarafı. Terc. 1-91.

pul پُل Far. *gûl [gûl غول Far. vâv-ı mechûlle, beş ma'nâsı var: 1. kayadan kesme mağaradır ki bazı taş eteklerinde olur, içinde tavâr yatururlar, 'Arabîde gâr غار denür. 2. harâm-zâde ve nâ-halef ma'nâsınadır. 3. tu emân ma'nâsınadır ki bir anadan berâber toğan iki veledür, Türkîde "ikiz" ta'bîr olunur. 4. kulağ ve gûş ma'nâsınadır, 'Arabîde üzn denür. 5. karnı yarığ dedikleri toğuma denür, yaprağı at kulağına şebîh olduğu için esb-gûl dağı derler, ve 'Arabîde gûl, ecinneden bir tâ'îfedür ki beyâbân ve şahrâlarda olur ve her şekilde teşekkül eder ve yoldan âdemi azdurup helâk eyler derler. BK-1. 581.] vezninde*, ma'rûfdur 'Arabîde fûlûs [fûlûs فُلُوس Ar. akçeler, peşîrhâ; balık pulları. Terc. 2-136.] denür; ve köpri ve kañtara [kañtara كَنْتَرَة Ar. köpri, pul; ve köpri gözi. Terc. 2-171.] ma'nâsınadır. BK-2. 164, **pul** پُل Far. ma'rûfdur 'Arabîde fûlûs [fûlûs فُلُوس Ar. akçeler, peşîrhâ; balık pulları. Terc. 2-136.]; ve köpri. LBK. 96, **pul** پُل Far. yuvarlak, küre; yaşşı nesne; ve akçe, pâre, fels. Terc. 1-112.

put پُوت < Far. بُت büt. krş. büt.

rabb* رَبّ Ar. * رَبّ * rânın fethi ve bânın teşdidiyle, ve mu'arref bi'l-lâm [mu'arref مُعَرَّف Ar. ta'rîf olunmuş, bildirilmiş olan, dāniste. Terc. 2-366, mu'arref bi'l-lām مُعَرَّف بِاللَّام Ar. nekre iken evveline "elif" "lâm" gelmek ile mu'arref olan kelime: "es-selâmü 'aleyküm عَلَيْكُم de

olduğu gibi. Terc. 2-366, mu'arref مُتَرَفَّ Ar. ta'rîf olunmuş, etrâfıyla bildirilmiş. § harf-i ta'rîfli: mu'arref bi'l-lâm مُتَرَفَّ بِاللَّام KO. 4-511.] [er-Rabb] olarak cümle-i maḥlûkâtı besleyip terbiye eden Hâzret-i Perverdigâr'ın esmâ'-ı ḥüsnâsındandır. 'Azze ve celle ismuhû, ve ba'zen "bâ"yı taḥfîf olunur zarûrete mennî. Mü'ellif Başa'ir'de bu resme beyân eylemişdür ki rabb kelimesi fi'l-aşl maşdardur, beslemek ve perverde eylemek ma'nâsına ba'dehû andan mübâlagaya mebnî ism-i fâ'il isti'âre olunmuşdur ki besleyici, perverdigâr ma'nâsına olur, ve mu'arref bi'l-lâm olarak hem-ân perverdigâr-ı âlem ve mütekeffil-i muşâlih-i âmme-i ümem olan zât-ün ecell ve a'zamühû ıtlâk olunur, kezâlik izâfetle de ıtlâk olunur Rabbü'l-âlemîn gibi, ve mâ-sivâya [mâ-sivâ مَا سِوَا Ar. [[mâ مَا Ar. ne ve her ne ve her kağı, ve şol şey' ki ma'nâlarında edât-ı 'Arabîdir. bHa. 2-86, sivâ سِوَا Ar. gayr, mâ-'adâ, başka. bHa. 1-207.]] bundan başka ve buna dâhil olmayan ma'nâsında mürekkebdür; ve dünyâ ile mâ-yete'allâk-un bihâ olan ma'nâsına daḥi gelür ki Haḳ Celle ve sübhâne ta'âlânun gayridir, cüz-ez-Ḥudâ.

Terc. 2-220, mâ-sivâ مَا سِوَا Ar. Hâlikden başka, gayri mecmû'e eşyâ; (mâ-sivâ'llâh مَا سِوَا اللّٰهِ) = kezâ Allâh'dan gayri kâffe-i mevcûdât, maḥlûkât, 'alâ'ik-i dünyeviyye. Ba'zen yalnız (mâ-sivâ) da kullanılır.. KO. 4-308.] hem-ân izâfetle ıtlâk olunur, intihâ; ve rabb, muzâf olduğu şey'in mâlik ve müstehakkına yâhud ḥudâvend ve şâhibine ıtlâk

olunur. Cem'i erbâb ارباب gelür ve rübûb رُبُوب gelür, rânın zammıyla, ve kâhice rabb kelimesinin bâ'-i te'nîşi taḥfîf için yâ-yı taḥtiyyeye ibdâl olunur. OK. 1-137, **rabb***

رب Ar. * رَبَّ rânın fethiyle, her şeyin mâlikine rabb derler; ve rabb, Bârî Ta'âlânın esmâ'-ı şerifesinden bir isimdür gayre ıtlâk olunmaz, illâ izâfetle; ve zamân-ı câhiliyyetde meliklerine rabb derlerdi; ve rabb, ululanmağa daḥi derler; ve ıtlâk etmek ma'nâsına daḥi gelür; ve beslemek ma'nâsına da ıtlâk olunur. VK. 1-61,

rabb* رب Ar. bi'l-feth, esmâ'u'llâhdan bir isimdir, bilâ-izâfet gayre ıtlâk olunmaz; ve mâlik ve şâhib ve seyyid ma'nâsına da gelür; ve daḥi beslemek ve tamâm etmek; ve ziyâde eylemek; ve cem' eylemek ma'nâsına maşdardur. Cem'i erbâb

ارباب gelür ve şol kimse ki 'ameliyle 'âmil olup 'ârif-un billâh ola; ve rabbânî derler, mübâlagâ için elif ve nûn ziyâde ederler. AK. 240, **rabb*** رب Ar. besleyici, perverdigâr; ve Allâh Ta'âlâ, Hâlik-i âlem; ve şâhib ve mâlik, ehl, zû. Terc. 1-428.

rahme-t*, rahame-t رَحْمَة Ar. * رَحِمَ rânın fethi ve hâ-yı muhmelenin sükûnuyla ve fethiyle, ve

merḥame-t رَحْمَة Ar. mîmin ve hânın fethiyle, ve ruḥm, ruḥum رَحِم Ar. rânın zammıyla ve zammeteynle, bir kimseyi esirgemek ve rıkkat [rikkat رِقْكَات Ar. yufkalık, incelik, ekseriyâ gönül yufkalığı ya'nî gönülden acıyup rahm etmek ma'nâsında kullanılır. KO. 3-451, rikkat رِقْكَات Ar. 1. rakîklik, incelik: rikkat-i kalb, rikkat-i kelâm 2. merhamet, şefkat: rikkat-i mâderâne. LC. 529.] ve şefkat eylemek ma'nâsınadır. *Mü'ellifin Başa'ir'de beyânına göre rahmet, merḥûma ihsânı muktezâ-yı rikkatden 'ibâretdür ki "esirgemek" ta'bîr olunur, 'atfdan iblağdur [iblağ اِبْلَاق Ar. hadd-i kemâle ziyâde yakın olan ve ziyâde faşîh ve belîğ olan. Terc. 1-5.]; ve gâh olur ki rikkat-i mücerredede ve rikkatden mücerreden ihsânda istimâl olunur, rahîma'llâh-un fülânen gibi. Kaçan anınla Ḥudâ-ı müte'âl vaşıflansa hem-ân ihsân-ı [ihsân احسان Ar. (ḥüsn* حسن Ar. *حسن* den) Ar. hemzenin kesriyle, eyülük eylemek; ve bir nesneyi eyü ve güzel eylemek ma'nâsınadır; ve bir nesneyi eyü ve geregi gibi bilmek ma'nâsınadır; ve ḥüsn dedikleri yüksek kum yığınının üzerine oturmak. OK. 3-616, ihsân احسان Ar. (ḥüsn* حسن Ar. *حسن* den) Ar. hemzenin kesriyle, bir kimesneye iyilik etmek; ve ihsân, bir nesneyi bilmeye daḥi derler.

VK. 2-500-8, *ihsân* احسان Ar. *in-âm* [[in-âm انعم Ar. *ihsân* etmek, 'a'â kerdên, bahşîş etmek. Terc. 1-126.]] ve *ihlâş* [[ihlâş اخلص Ar. ziyâde hâliş ve pâk olmak; ve 'an-şamîm-in dost veyâ bende olmak, pâkter şuden. Terc. 21.]]. AK. 11, *ihsân* احسان Ar. eyülük, mürüvvetden neş'et eden, *hüsn-i mu'âmele*, eyülük etmek. Terc. 1-16, *ihsân* احسان Ar. 'Arabîde "iyilik etmek, iyi ve güzel yapmak veyâhud iyi bilmek" ma'nâlarıdır. Lisânımızda bu ma'naları mu'teber degildir. Yalnız *hüsn-i mu'âmele* ve iyilik etmek ma'nâsında nâdiren kullanılır. Meşelâ Nahîfî'nin şu: "Eylerem *ihsân isâ'et* [[isâ'e-t اساءة Ar. kemlik etmek, kötülük etmek, suç etmek, günâh kerdên. Terc. 1-35.]] edene; Ser fedâ Hakkâ içâ'at edene." beytinde görüldüğü vechile isti-mâli zamânımızda mehcûr hükmündedir. Lisânımızda el-yevm ma'ânî-i âtîde kullanılır: 'a'îyye ve bahşîş şûretiyle vermek, verilmek: Gâyetle güzel bir sâ'at *ihsân* etdi. Öyle bir nâ-dîde bastonun *ihsân*ı. Ş bahşîş, 'a'îyye: *ihsân-ı şâhâne*, mekteb-i 'umûmiyye talebesi için gönderilen *ihsân-ı şâhânenin tevzî-i*. Ş mürüvvet, *hüsn-i mu'âmele*, lûtf: *Ihsân* ediniz... Bunun cem'i "*ihsân-dîdegân* احسانديگان" dır... KO. 1-253.] mücerred murâd olur, rıkkat murâd olmaz. Zîrâ rıkkat kalbîn hâletidür. Pes gâyeti olan *ihsân* irade olunur; ve rahmân ismi ancak Hudây-ı müte'âle ma'şûşdur, ve rahîm, ma'hlûka da vaşf olur, zîrâ rahmân, eblağdur; ve İmâm Müberrid ve Şa'leb dediler ki: "rahmân" lafzı Süryânîdür ve aslı hâ-yı mu'ceme iledür; ve ruhm, rânın zammıyla, maşdar olduğu gibi isim dahı olur; *ve mü'ellifin والمغفرة والتعطف kavli tahşîş-un ba'det-ta'mîmdür, intihâ. OK. 3-460, **rahme-t*** رحمة Ar. *رحم * ranın fethi ve ha'-ı muhmelenin sükûnuyla, rıkkat ve şefkat. VK. 2-406, **rahme-t*** رحمة Ar. rıkkat-i kalb; ve meyl ve ta'attuf [ta'attuf تعلقف Ar. *ihsân* ve şefkat etmek, iyilük etmek, nîgî kerdên. Terc. 1-235.] etmek. AK. 246, **rahme-t*** رَحْمَةٌ Ar. esirgemek, acımak, merhamet etmek, bahşûden; şefkat edüp *ihsân* etmek; ve yağmur, bārân. Terc. 1-433.

rahimetu'llāhu رَحْمَةُ اللَّهِ Ar. Hakk Ta'âlâ ona rahmet eylesin. Terc. 1-433, **rahimetu'llāhu** رَحْمَةُ اللَّهِ Ar. Allāh ona rahmet eylesin. İhvan-ı dînimizden vefât edenler hakkında isti'dâ-yi mağfiretdir. OL. 215.

râşid رَاشِد Ar. (rüşd* رشد, Ar. *رشد, * den) ş. c. râşidîn [rüşd رشد, den sf.] rüşd şahibi, doğru yoldan giden, hâdî: hulefâ'-i râşidîn = enfâs-ı mu'kaddese-i nebeviyyeden istifâza-i envâr hidâyet etmiş olan çehâr-yâr-ı güzîn ya'ni Ebû Bekir, 'Ömer, 'Osmân, 'Alî efendilerimiz ki biri birini müte'âkib icrâ-yı hilâfet etmişlerdir. [müfredinde "reşîd" daha müsta'meldir] KT. 655, **râşid** رَاشِد Ar. 'akıl ve dînin gösterdiği doğru yolda gidici, giden: (bâlig-i râşid رashed بالغ cem'i. (râşidûn, râşidîn): (hulefâ'i râşidîn). KO. 3-416, **râşid** رَاشِد Ar. doğru yoldan giden, Hakk dîni kabûl etmiş olan kimesne, reh-i râst-revendé. Terc. 1-426.

ravza-t* روضة Ar. *روض * rânın fethiyle, ve rîvza-t روضة Ar. rânın kesriyle, kumluğdan ve çayırılık ve çimenlikden şu yatağı olan ya'ni câ-be-câ şulu olan yere denür ki merğ-zâr [merğ-zâr مَرْغَزَار Far. çayırılı ve çimenli yer, mertaş. Terc. 2-173.] ta'bîr olunur; iştikâk-ı kebîr cihetiyle istirâza-i mâ' استراضة ma maddesinden me'hûzdur ve ravza kırbenin [kırbe كربة Ar. şu taşımak için müsta'mel kösele şu kabı, meşk-âb. Terc. 2-155.] yarısı miqdârı şuya denür; ve mu'lağa gölcük ve havz ve bend ma'kûlesi yerlerde müctemi' şuya denür; cem' cinsi ravz روض dur, ve cem'-i şiyağı [şîya صِيَا Ar. c. şiyağ صِيَا Mün. 440.] riyâz رياض ve rîzân ريسان gelür, râların kesriyle. OK. 2-426-1,

- ravza-t*** روضة Ar. *روض* *rânın fethi ve vâvın sükûnuyla*, sebze-zâr, gerek sebze-i me'kûlât kısmı olsun gerek gayri olsun. VK. 1-598-1, **ravz** روض Ar. *rânın fethi ve vâvın sükûnuyla*, cem'i. VK. 1-598-2, **riyâz** رياض Ar. *rânın kesriyle*, kezâlik cem'i, "vâv" "yây"a münkalib oldu mâ-ķabli meksûr olduğu için; ve ravz, kırbenin [ķırbe رُبْنَة Ar. *şu taşımak için müsta'mel kösele şü kabı, meşk-âb. Terc. 2-155.*] yarısı miķdârı şuya dağı derler; ravza, ĥavzun dibin örtecek miķdâr olan şuya da derler; ve riyâz, ĥaya baş öğredüp râm etmege de derler. VK. 1-598-3, **ravza-t** روضة Ar. *çayırlu ve çimenlü şulu yer ki bostân dağı derler; cem'i feth-i râ ile ravz روض ve ravzât روضات ve kesr-i râ ile riyâz رياض ve rîzân ريسان gelir. AK. 263, ravza-t روضة Ar. *şu yatağı, çimenlik olan maĥal, merg-zâr, bağçe, bostân ve cennet. Terc. 1-448.**
- raẓ***, **raẓa** رَضِعَ Ar. *رضع* *rânın fethi ve zâdın sükûnuyla ve fethateynle*, ve **raẓâ**, **rîẓâ** رَضَا Ar. *ve raẓâ-a-t ve rîẓâ-a-t رَضَاعَة Ar. *râların fethi ve kesriyle*, ve raẓı, raẓ رَضِعَ Ar. *ketif vezninde*, memeden süd emmek ma'nâsınadır. OK. 2. 585, **raẓ** رَضِعَ Ar. (**rîẓâ*** رَضَاع Ar. *raẓın fethi ile, meme emmek. VK. 2-24.*) *rânın fethi ve zâdın sükûnuyla*, kezâlik meme emmekdür, ehl-i Neced lûġati üzere. Zîrâ anlar raẓa'a, yardı'u, raġa'en derler, ġarabe, yaġribu, ġaraben gibi. VK. 24, **raẓ** رَضِعَ Ar. *memeden süd emmek, mezîden Terc. 1-438.**
- raẓı** رَضِعَ Ar. (**raẓ*** رَضِعَ Ar. *رضع* dan) *ketif vezninde*, ve **raẓı** رَضِيعَ Ar. *emîr vezninde*, ve **raẓẓâ** رَضَّاعَ Ar. *şeddâd vezninde*, cümlesi le'im [le'im لَيْمِ Ar. *alġaķ, denî olan, fûrû-mâye. Terc. 2-217.*] ve nâkes [nâkes نَكَسَ Far. *alġaķ, zelîl, ĥasîs olan, denî. Terc. 2-206.*] şaĥşa denür, bunda râẓı'nın cem'i ruẓẓâ رَضَّع ve ruẓẓâ رَضَّاع dur, rûkka ve küffâr vezninde, ve raẓı, sût karındaşa denür, her birine itlâk olunur. OK. 2. 586, **raẓı** رَضِيعَ Ar. *sût karındaşı, dâder-i şîr; ve meme emen çocuk. Terc. 1-438, raẓı رَضِيعَ Ar. *sût karındaşı ve meme emen çocuk. oHa.1-344.**
- râẓı** رَاضِي Ar. (**rîẓâ***, **ruġa*** رَضَا Ar. *رضو* dan) ş. ş. râẓiyye ["rîẓâ رَضَا dan sf.] 1. rîẓâ veren, mûvâfaķat eden, mâni olmayan, ĥoşnûd: Şâĥibi râẓı oldu. 2. rîẓâ ve memnûniyyeti mûcib: 'Ayşe-i râẓiyye. KT. 655, **râẓı** رَاضِي Ar. *rîẓâ verici, ĥoşnûd olan. Terc. 1-426, râẓı رَاضِي Ar. *rîẓâ verici, rîẓâ veren, rîẓâ-dâde, ĥoşnûd: O ĥaķķına râẓıdır, Allâĥ da ondan râẓı olsun. LC. 510, râẓı رَاضِي Ar. *rîẓâ gösterici, rîẓâ verici. KO. 3-416.***
- refz*** رَفَضَ Ar. *رفض* *ĥafz ĥafz Ar. *ĥânın fethi ve fânın sükûnuyla*, ĥuzûra ve râĥata derler; ve ĥafz, 'avreti sünnetlemeye dağı derler. VK 1-595.*] vezninde, ve **refz** رَفَضَ Ar. *fethateynle*, terk eylemek ma'nâsınadır; ve develeri otlaķda müseyyeb [müseyyeb مُسَيَّبَ Ar. *işine ve umûruna bakmaz olan. Terc. 2-337.*] şalı vermek ma'nâsınadır; ve refz, otlaķda müseyyeb şalı verilmiş develere denür, fethateynle [refez] de câ'izdür. Cem'i, erfâz ارفاض gelir; ve refz, ĥurmânın şalkımı dağılup ġabcuķları dökûlmek ma'nâsınadır; ve deve açılup bolalmak ma'nâsınadır; ve atmak ma'nâsınadır. OK. 2-423, **refz** رَفَضَ Ar. *rânın fethi ve fânın sükûnuyla*, terk etmek; ve deveyi istediği yerden otlasun deyü mer'âda terk etmege dağı derler; ve refz, zîkr olunan

develere dağı derler; ve refz, hurmâ şalkımı dağılmaga dağı derler. VK: 1-597, refz* رفض Ar. *رفض* bi-sükûni'l-fâ', terk etmek. AK. 255.

revd* رود Ar. *رود* rânın fethi ve vâvın sükûnuyla, ve riyâd ريد Ar. kitâb vezninde, taleb eylemek ma'nâsınadır; ve revd, beri öte gelüp gitmek tereddüd ma'nâsınadır ki âmed şud etmek ve olğa eylemek ta'bîr olunur; ve riyâdü'l-ibl, deve kısmının mer'âda beri öte gitmesinden ibâretdür. [*Müellifin Başâ'ir'de beyânına göre revd رود ve riyâd ريد bir nesnenin talebinde rıfk [رَفَقَ Ar. yavaşlık, lûtf, mülâyemet, tatlılık, nermî. Terc. 1-441, rıfk رَفَقَ Ar. mülâyemet, şiddetsizlik, yavaşlık: rıfkın gördüğü işi şiddet göremez. LC. 528.] ve suhûletle tereddüd eylemek ma'nâsına mevzûdur. Sâ'ir ma'anî andan müteferri'dür. OK. 1-613-5.] OK. 1-613-1,2, rîd ريد Ar. rânın kesriyle, dilemege denür ki isimdür, meşî'et [meşî'et مَشَيْتَ Ar. dilemek, murâd ve ma'lûb etmek. âvînden. Terc. 2-345.] ma'nâsına OK. 1-613-6, revd رود Ar. (irâde-t* ارادة Ar. *رود* hemzenin kesriyle, dilemek, meşîyyet [meşî'et مَشَيْتَ Ar. dilemek, murâd ve ma'lûb etmek. âvînden. Terc. 2-345.] ma'nâsına; ve bunun aslı vâvî idi "râvede" dedikleri gibi. Lâkin "vâv" sâkin kılınup hareketi mâ-kabline nakl olunup mâzîsinde "elif"e kalb olundu ve müstağbelde "yâ"ya kalb olunup sâkî oldu, "elif-i sâkine"ye mücâvir olduğu için ve maḥzûfdan 'ivaḥ âḥirine "hâ" verildi. VK-1. 266-1) rânın fethi ve vâvın sükûnuyla, ve riyâd ريد Ar. rânın kesriyle, otlak taleb etmek; ve revd, gelüp gitmege dağı derler; ve devenin otlakda ilerüye ve gerüye varup gelmesine dağı riyâd derler; ve ber-çarâr olmamağa dağı derler. VK-1. 266-4,5, riyâd ريد Ar. ot aramak. AK. 265.

rıdâ*, ruḍâ* رضا Ar. *رضو* rânın kesri ve zammı ve elifin kaşrıyla, ve rıdvân, ruḍvân رضوان Ar. rânın kesri ve zammıyla, ve merdât مرصاة Ar. mermât [mermâ مَرْمَاءَ Ar. meks ve ikâmet olunacak mahal, ârâm-gâh. Terc. 2-314.] vezninde, hoşnûd olmak ma'nâsınadır. *Şâriḥ der ki Mısbâḥ'da bi-nefsihî müte'addî olarak رَضِيَتِ الشَّيْءَ ve bâ' بَاءِ harfiyle اخترته lafzıyla müfesser olup ve 'an عن ve 'alâ عَلَى ile ta'diyesi lûgat-ı Hicâz olmak üzere mersûmdur ve 'alâ عَلَى ile ta'diyesi ikbâl ma'nâsını mutazammın olup yâḥud naḳîzî [naḳîz نَقِيزَ Ar. bir şeyin zıddı, 'aksi olan ve o şeyin hükmünü ref' eden, bozan. (müsemma bi'n-naḳîz مَسْمُومٌ بِالنَّقِيزِ) = zıddıyla tesmiye olunmuş demektir. KO. 4-591, naḳîz نَقِيزَ Ar. nesneyi külliyyen ibtâl eder olan. oHa. 2-494, naḳîz نَقِيزَ Ar. ş. zıd, muḥâlif, mu'ârız, muzâd * müsemma bi'n-naḳîz مَسْمُومٌ بِالنَّقِيزِ ismi hâl ve şânına uymayan. *naḳîzân: biri birine zıdd iki şey. *naḳîza: zıd ve muḥâlif şey. c. naḳā'iz نَقَائِصُ YTL. 757.] olan suḥṭ [suḥṭ سُحُطَ Ar. gücenmek, darılmak, gurmîden. Terc. 1-475.] üzere maḥmûldur; ve bu mâtde "vâv"i iken "yây"a kalb olmuştur, intihâ; ve rıdâ, bir nesneyi pesend ve ihtiyâr eylemek ma'nâsınadır. Bunda bi-nefsihî "bâ' بَاءِ" harfiyle isti'mâl olunur; ve rıdâ, marḍî [marḍî مَرَضِيَّ Ar. mer'î vezninde, pesendide ve muḥtâr olan şey'e denür. OK. 3-824-9, marḍî مَرَضِيَّ Ar. maḳbûl ve muḥtâr olan, pesendide. Terc. 2-313.] ma'nâsına gelür ki mübâlagaten vaşf olur. OK. 3-824-1,2,3, rıdâ رضا Ar. (rıdvân* رضوان Ar. *رضا* rânın kesri ve ḍâdın sükûnuyla, bir nesneden hoşnûd olmak, rızâ ma'nâsına. VK. 2-645-1) rânın kesri ve elifin kaşrıyla, maşdar-ı maḥzûdur. [maḥzû مَحْضُ Ar. şâfi ve ḥâlîş olan, nâb. Terc. 2-287.] VK. 2-645-7, ruḍvân رضوان Ar. rânın zammı ve ḍâdın sükûnuyla, bi-ma'nâhu. VK. 2-645-1,

merdât مرضة Ar. mîmin fethi ve rânın sükûnuyla, bi-ma'nâhu kezâlik. VK. 2-645-3, rıdâ' رضاء Ar. bîl-kesr, hoşnûd olmak; ve begenmek. AK. 252, rızâ' رضاء Ar. hoşnûd ve kâ'il olmak; bir 'amelin işlenmesine gönlünce muvafakat etmek. Terc. 1-438.

riyâz رياض Ar. (ravza-t* روضة Ar. *روض* dan) kitâb vezninde; ve riyâze-t رياضة Ar. kitâbe vezninde, tor [tor طور T. toy, acemî. YTS. 211.] taya baş öğretmek ma'nâsınadır. OK. 2-426, riyâz رياض Ar. rânın kesriyle, kezâlik cem'i, "vâv" "yâ"ya münkalib oldu mâ-kabli meksûr olduğu için; ve ravz, kırbenin [kırbe فربة Ar. şu taşımak için müstamel kösele şu kabı, meşk-âb. Terc. 2-155.] yarısı mikdârı şuya dağı derler; ravza, havzun dibin örtecek mikdâr olan şuya da derler; ve riyâz, taya baş öğredüp râm etmege de derler. VK. 1-598-3, riyâze-t رياضة Ar. rânın kesriyle, kezâlik taya baş öğretmek. VK. 1-598-4, riyâze-t رياضة Ar. bîl-kesr, ekl ve şürbi terk edüp mucâhede etmek; ve dağı "ravza روضة"nın cem'idür, bostân ma'nâsına; ve dağı köre tavâr öğretmek. AK. 266, riyâze-t رِيَاذَة Ar. nefsinin kırıp zevk ü şafâdan çevirüp dâ'imâ melhûzât-i nâfi'a ile meşgûl eylemek, perhîz. Terc. 1-450, riyâze-t رِيَاذَة Ar. yiyüp içmegi azaltmak, her dürlü şeyde perhîz etmek şûretiyle terbiyye-i nefis eylemek ya'nî nefsinin kırıp ıslâh etmek: (Ömrü riyâzetle geçdi. Riyâzeti itiyâd etmiş idi. Dervîş riyâzete girdi). (riyâzet-i bedeniyye رِيَاذَتُ بَدَنِيَّة = hamîyye, idmân, hareket, jimnastik. KO. 3-454, riyâze-t رِيَاذَة Ar. lezâ'iz-i nefsiyyeyi ve huşûşiyle yiyüp içmegi azaltmak şûretiyle tehzîb-i ahlâk; Şeyh efendi ehl-i riyâzdır. LC. 540, riyâze-t رِيَاذَة Ar. yiyüp içmegi azaltmak şûretiyle terbiye-i nefis. LN. 449, riyâze-t رِيَاذَة Ar. s.s. nefsinin kırma, zühd ve takvâ maqsadıyla râhat lezâ'izden ictinâb ve perhîzle kanâ'atkârâne yaşayış: riyâzet etmek: aşhâb-ı riyâzâtıdan. riyâzet-i bedeniyye = ta'lim, hareket, jimnastik. KT. 677.

rûhû'l-kuds رُوحُ الْقُدُس Ar. emînü'l-vaḥy Cebrâ'îl 'Aleyhi's-selâm, revân-baḥş. Terc. 1-448, rûhû'l-kuds رُوحُ الْقُدُس Ar. Cebrâ'îl 'Aleyhi's-selâm. KO-3. 462, rûhû'l-kuds رُوحُ الْقُدُس Ar. emînü'l-vaḥy Cebrâ'îl 'Aleyhi's-selâm. LC. 535.

ruz روز Far. suz [soz سوز Far. burning [[burning (bir'nîng), sub. 1. yakmaklık, ihrâk. 2. yanmaklık, ihtirâk. 3. âteş gibi acımaçlık. 4. âteş gibi acımaçlık. 5. pek kurutmaçlık. 6. pek kurumaklık. 7. âteşle pek pişirmeklik. 8. âteşle pek pişmeklik. KLM. 102; burning (bir'nîng), adj. 1. yakıcı olan. 2. yanıcı, suzân, efrûhte, müste'al olan. 3. sedîd, hadîd, keskin olan. KLM. 102.]]; inflammation [[inflammation (înflumey'sın), sub. 1. 'alevlendirmeklik, iş'âl. 2. 'alevlenmeklik, iş'tiâl... KLM. 434.]]; heat [[heat (hît), sub. 1. ısıcağ, sıcaklık, kızgınlık, harâret, germî, germâ, tâb, tâbiş... KLM. 392.]] Ste. 708.] vezninde, gün ve gündüz ma'nâlarınadur, tulû'ı şemsden itibâr ile 'Arabîde nehâr ve Türkîde gündüz denür; ve şafağdan itibâr ile 'Arabîde yevm ve Türkîde gün denür; ve güneş, âftâb ma'nâlarına gelür; ve zâhir ve âşikârdan kinâye olur; ve fırsat ve ruzigâr ve devrânede itlâk olunur. Meşelâ: Bu gün fırsat ve devrân fülânındur deyecek yerde "İmrüz ruz fülânîst امروز روز فلاتيست" denür. BK-2. 307, ruz رُوز Far. gün ve gündüz; ve güneş; ve zâhir ve âşikâr; ve fırsat. LBK. 215, ruz رُوز Far. gün, yigirmi dört sâ'at müddet, yevm; ve gündüz vakti, nehâr; ve tâli' ve kut; ve güneş, âfitâb. Terc. 1-402.

rücû* رجوع Ar. *رجع* ku'ûd vezninde, ve merci' مرجع Ar. menzil [menzil مَنَزِل Ar. konak yeri ve

konak, fūrūd āmeden-gāh, hāne, ve bir günlük mesāfe, merhale. Terc. 2-403.] vezninde, ve merci'a-t مرجعة Ar. menzile-t [menzile-t مَنْزِلَة Ar. rütbe, derece, pāye. Terc. 2-403.] vezninde, bu iki şâz dur, zîrâ bâb-ı şâniden kıyâs 'aynın fethiyle gelmekdür; ve rüc'ā رجعى Ar. büsrâ vezninde, ve rüc'ân رجعان Ar. rânın zammıyla, 'gerü dönmek ma'nâsınadır. OK. 2- 581, rücû رجوع Ar. *رجع* zammeteyle, dönmek. VK. 2-22, merci' مرجع Ar. mîmin fethi ve cîmin kesriyle, kezâlik rücû' ma'nâsınadır. VK. 2-22, rüc'ā رجعا Ar. rânın zammı ve cîmin sükûnuyla, ve elifin meddiyle, dönmek, rücû' ma'nâsına; ve rüc'â, mercû' [mercû' مرجوع Ar. mîmin fethi ve cîmin zammıyla, gerü dönen cevâb. VK. 2-22] ma'nâsına de gelür. VK. 2-22, rüc'ân رجعان Ar. rânın zammı ve cîmin sükûnuyla, cem'i [rec' جمع Ar. rânın fethi ve cîmin sükûnuyla, yağmur, ma'atar ma'nâsına; ba'zılar rec'i nef' ma'nâsına da'hi haml edüp zâtü'l-nef' ile tefsîr eylediler; ve rec', göl ma'nâsına da gelür, gâdîr [[gâdîr غدير Ar. seylden kalan şu gölü. Terc. 2-99.]] gibi; ve tavar adının atmağa da'hi derler, ha'fıv ma'nâsına; ve igne ile al üzerine nakş eden 'avretin nakş etmesine de derler; ve rec', necâset-i seb'a da derler; ve rec' omuzun aşağısına da derler. VK: 223.], göller ma'nâsına; ve rüc'ân, mektûbun cevâbı gelmeğe da'hi derler. VK. 2-22, rücû' رجوع Ar. gerü dönmek. AK. 244, merci' مرجع Ar. bi'l-feth ve kesri'l-cîm, rücû' etmek. AK. 569, rücû' رجوع Ar. gerü dönmek. bâz geştin; evvelki hâline dönmek. Terc. 1-432.*

rüşd* رشد Ar. *رشد* rânın zammıyla, ve reşed رشد Ar. ve reşâd رشاد Ar. fesâd vezninde, to'gru yol bulup sülûk eylemek ma'nâsınadır, gerek hîssî ve gerek ma'nevî olsun; ve rüşd, tarîk-i Hâk'da taşallüb [taşallüb تَصَلَّب Ar. kavî ve muhkem olmak, üstüvâr şuden; ve diyânet [[diyânet ديانة Ar. (deyn* دين Ar. *دين* den) dâlin kesriyle, umûr-ı dîni ri'âyet üzere olmak. VK. 2-510-17, diyânet دِيَانَة Ar. dîn ve 'ibâdet'e şada'kat üzere i'kdâm edüp günâhdan ictinâb etmek. oHa. 327.]] ve ta'aşşub [[ta'aşşub تَعَصَّب Ar. umûr-ı dîniyye ve dünyeviyyede kendü kavminin rüsûmundan vevle cüz'î olsa da'hi cem'i-i ihtilâfât ve ibtidâ'ate mûmâna'ât etmek. Terc. 1-235.]] göstermek. Terc. 1-222.]] ve teşebbüt [teşebbüt تَشَبُّت Ar. şabr ve şübût üzere olmak. Terc. 1-174.]] cihetiyle müsta'kîm olmak ma'nâsınadır ki ma'nevî cihetidir, ıtlâkât-ı şer'iyedendir. OK. 1-609, rüşd رشد Ar. *رشد* (reşâd* رشاد Ar. rânın fethiyle, azgün olmağın hilâfı. VK. 1-262.) rânın zammı ve şînin sükûnuyla, to'gru yola gitmek; mine'l-bâbi'levvel; ve gayy [gayy غَيّ Ar. gayn-ı mucemenin fethi, âhîrinde yâ-i tahtâniniyyenin teşdîdiyle, azma'ğdur. LL. 55, gayy غَيّ Ar. azgün olup dâlâletde olmak; gümrah şuden. Terc. 2-109.]] ya'nî azmağın mu'âbilidür, reşed رشد Ar. fethateyle, kezâlik to'gru yola gitmek. VK. 1-262, rüşd* رشد Ar. ve rüşde رَشْدَة Ar. mâlîna ve dînine zarâr gelecek yeri bilmek; zîrâ rüşd ikidir. Birisi rüşd-i dîndir ya'nî dînini muşlih [muşlih مُصْلِح Ar. ıslâh edici; nesnenin nakâ'iş ve 'avâ'ibini izâle eder olan; ve şulh ve şalâh ihdâşına ve nizâ ve feza' [[feza' فَرْغ Ar. feryâd ve figân etmek, istimdâd etmek. oHa. 2-103.]] def'ine sebep olan. Terc. 2-350, muşlih مُصْلِح Ar. ıslâh edici, eden; nesnenin nakâ'iş ve 'avâ'ibini izâle ile iyi hâle getiren ş gavğasız ıslâhına gayret eden, şulh ile düzeltmeğe çalışan, cem'i (muşlihûn مُصْلِحُونَ) = da'vâları, da'vâcuları şulh ile faşl edüp barışdırırlar. KO. 4-500.]] olup fesâd olacak yeri bilmek, ve birisi rüşd-i mâldır ki mâlını muşlih olup ziyân gelecek yeri bilmek; ve kişinin 'akıl ve idrâki kavî olmak. AK. 251, reşed رشد Ar. bi't-tahrîk, hayır ve rahmet ve hidâyet. AK. 251, reşâd رشاد Ar. kavîyyü'l-'akl

olmak. AK. 251, **rüşd** رُشد Ar. doğru yoldan gitmek ve doğru ahlâk ve doğru itikâdda olmak; ve taqdîrâtında hüsn-i taqdîr etmek. Terc. 1-437, reşâd رشاد Ar. doğru yol bulup andan gitmek; doğru yolu tutup şapmamak, nemî gerdiden. Terc. 1-437.

rü'ye-t* رُؤية Ar. *رأى* *yâ'i* *rânın zammı ve hemzenin sükûnuyla*, göz ile görmege kezâlik kalble görmege ya'nî 'akıl ile müşâhede rütbesinde bilmege denür ki isimdür. Evvelkiden "başar" ile, şâniden "başîret" ile ta'bîr olunur. *Şârihin beyânına göre cem'i rü'â رُوى gelür, müdye ve müdâ gibi. *Mü'ellifin ıtlâkına göre müsterek olur, lâkin 'aynda hâkîkat ve kalbde mecâzdur; ve rü'ye-t, ve re'y رأى Ar. *rânın fethi ve hemzenin sükûnuyla*, ve rā'e-t راء Ar. *râ'a-t vezninde*, ve re'ye-t رايه Ar. *darbe vezninde*, ve ri'yân ريان Ar. *rânın kesriyle*, maşdarlardır; görmek ve bilmek ma'nâlarınadır. *Mü'ellifin Başâ'ir'de beyânına göre rü'ye-t şey'i mer'iyi idrâkden 'ibâretdür, ve ol kuvây-ı nefsiyye hasebiyle bir kaç gûne olur. Evvelâ hâsse-i başarıyye ve anun mecrâsına cârî olanla olur. 'Re'ytu Zeyden رأيت زيدا = Zeydi gördüm" gibi. ... âyet-i Kerîmesi gibi. Zîrâ Hâk Ta'âlâya hâsse isnâdı şâhih degildir. Şâniyen vehm ve tahayyül ile idrâk olunur. Şâlişen tefekkür ile idrâk olunur. Râbiyen 'akl ile idrâk olunur. ... âyet ve rü'yet-i başarıyye murâd olursa mef'ûl-i vâhîde ta'diye eder; ve 'ilm ma'nâsı irâde olunursa mef'ûlüne ta'diye eder, intihâ, ... OK. 816, **rü'ye-t** رُؤية Ar. *رأى* *rânın zammı ve hemzenin sükûnuyla*, gözle görmek, ve bu bir mef'ûle ta'diye kılur; ve 'ilm ma'nâsına dağı gelür, ve bu iki mef'ûle ta'diye eyler. VK. 2-639, re'y رأى Ar. *rânın fethi ve hemzenin sükûnuyla*, bi-ma'nâhâ. VK. 2-639, rā'e-t راء Ar. *rânın fethi ve elifin meddiyle*, *râ'a-t vezni üzere*, bi-ma'nâhu; kezâlik re'y, tedbîr ma'nâsına dağı gelür. VK. 2-639, er'â اراء Ar. *hemzenin fethi ve rânın sükûnu ve âhirinde elifin meddiyle*, cem'i, tedbirler ma'nâsına. VK. 2-639, ārā' اراء Ar. *hemzenin fethi ve meddiyle ve âhirinde elifin meddiyle*, cem'i, kalb-i mekân olmağıla; ve re'y, fıkıh 'ilminde kıyâs edüp te'emmül kılmağı dağı derler. ... ve re'y, bir kimsenin cigerine urmağı dağı derler. ... VK. 2-639, re'î رى Ar. *rânın fethi ve hemzenin kesri ve yânın teşdîdiyle*, fa'îl vezni üzere, kezâlik cem'i, tedbirler ma'nâsına; ve re'î, cin fi'ili ma'nâsına dağı gelür. VK. 2-639, **rüye-t** رية Ar. *bi'z-zam*, görmek ve bilmek. AK. 240, re'y رأى Ar. görmek, nazar ma'nâsına; ve fikre ve tedbîre dağı derler, bu taqdîrce cem'i ārā' اراء gelür. AK. 240, **rü'ye-t** رُؤيت Ar. bakmak, görmek, dîden; nezâret etmek, tefekkür etmek. Terc. 1-449.

şagış صَاغِش T. sayı, 'adet, miqdâr, hesâp. YTS. 177.

şagu صَغُو T. ölünün iyiliklerini duyuran ağıt, mersiye. YTS. 177.

şagu şagmak صَغُو صَغَمَ ölünün iyiliklerini acıyla sayıp dökmek. YTS. 177.

şahv* صَحُو Ar. *صحو* *vâvî* *maḥv vezninde*, gök yüzünden bulud gitmek ma'nâsınadır ki "havâ ayaz olmak" ta'bîr olunur; ve serhoş ayılmak ma'nâsınadır; ve bâtıllı terk eylemek ma'nâsınadır ki kendisine gelmek ta'bîr olunur; ve şahv, ayaz olmak ma'nâsına gelür ki vaşf bi'l-maşdardur. OK-3. 854, **şahv** صَحُو Ar. (mişhâ-t*

مصحة Ar. *مصح* mîmin kesri ve şadın sükûnuyla, kâse-i inâ' [inâ' عِنَا Ar. kap, kacak, âvend, şahân, tencere, kâse. Terc. 1-115.] ma'nâsına; Aşma'î eyitdi: Ben bilmezem ki mişhât ne nesneden olur. VK-2. 670-1.) şadın fethi ve hanın sükûnuyla, mest olan kimesne ayılmak; ve şahv, gök yüzünden bulut gitmege dağı derler, zehâb-ı ğaym [ġaym غَيْم Ar. bulut, sehâb, ebr. Terc. 2-110.] ma'nâsına. VK-2. 670-2, şahv صَحْو Ar. serhoşlık gitmek; ve bulut gidüp açıklık olmak. AK. 334, şahv صَحْو Ar. serhoş ayılıp kendüye gelmek, ez mestî bî-hüş. Terc. 2-7.

sāk* ساق Ar. *سوق* topuk ile dizin aralığı olan 'uzva denür, Türkîde incük [incük, incik اينچك T. diz kapağı ile topuk arası, bunun topuğa yakın olan kısmı. YTS. 116.] ve lahm [lahm لحم Ar. et, küşt; hayvân ve mîve bedeninde ekle münâsib olan mâdde. Terc. 2-205.] ve şahmî [şahm شحم Ar. iç yağı: "lahm u şahm لحم وشحم" "şahme شَحْمَة" = iç yağı parçası: "şahmetül'üzñ شَحْمَةُ الْؤْذُن" = kulağın yumuşağı. KO. 4-65, şahm شحم Ar. iç yağı "şahme شَحْمَة" vâhididir; şahmetül'-ayn شَحْمَةُ الْاَيْن LC. 606, şahm شحم Ar. yağ, rûġan, pî. Terc. 1-505.] yüzüne baldır ta'bîr olunur, sâde kemigine kuru incük ve mücevvefine [mücevvef مُجَوِّف Ar. içi boş ve oyuk olan, tehî meyân. Terc. 2-280.] düdük ve kalem ta'bîr olunur, ve bacak kasıktan tabana varınca kadardur. Cem'î sūk سوق gelür, sînin zammıyla, ve sîkân سِيكَان gelür, sînin kesriyle, ve es'ûk اسْوُك gelür, eflûs vezninde. Bunda zammeyi mütehammil olmak için "vâv" "hemze"ye münkalib oldu. Şârihin beyânına göre sūk, mü'enneşdür, muşaggarı süveyka سَوَيْكَة dur ve aşlı sūk سوق idi... 'Arablar, bir emr ü mâdde be-ġâyet feẓî' [feẓî' فِظِيّ Ar. ziyâde şenî' [şenî' شَنِيع Ar. pek aşırı bed ve kabîh ve yakışmaz ve çirkin olan. bHa. 221]] ve kerîh ve rûsvâ olan, kiyâde. Terc. 2-130.] ve şedîd ve sehm-nâk [sehm-nâk شَهْمَنَّاك Ar. Far. korkunç, korkulu olan, mühvîr. Terc. 1-484.] olursa anun hevl [hevl هَوْل Ar. korku, havf, endîşe; ve korkunçlu olan nesne, bîm. Terc. 2-461] ü şiddetinden sāk ta'bîriyle ihbâr ederler, gûyâ ki anınla muķâvemete yâhud andan firâr va necâta baldırına takviye vermege muhtâc olur; ve keşf-i sāk ile ki çemrenmek [çemrenmek چَمْرَنْتَك T. kolu, paçayı, etegi kıvrıp sıvamak. YTS. 52.] olacaktı, firâr semtine şıġanup [şıġanup شِغَانُپ T. 1. sıvanmak, kolları bacakları sıvamak. 2. okşanmak. YTS. 185.] çemrenmekden kinâye ederler, bu cihetle keşf-i sâkın sebebi elbette hevl ve şiddet olur. Bundan başka bir nâkanın rahminde veledi helâk olduğda müzemmir [müzemmir مُزَمِّر Ar. muhaddîş vezninde, rahm-i hayvânda olan yavru erkek midür dişi midür bilmek için elini nâkanın fercine idhâl eden kimseye denür ki ol bâbda hazır olan âdem olacaktı. OK. 1-870.] ya'nî ol huşûşun kârdânı elini nâkanın cevfine idhâl edüp veled-i helâkın sâkıdan aħz ve taşra ihrâc eder. Bu mâdde nâkaya ve şâhibine şedîd olduğundan ve 'ameli dağı düşvâr [düşvâr دُشْوَار Far. güç, müşkil, 'asîr, 'usretli olan. Terc. 1-358.] olduğundan her şiddet ve miñnetden keşf-i sāk ile ta'bîr ederler; ve âyet-i şânide de iltifâf-ı sāk [iltifâf اِلْتِفَاف Ar. bürünmek, pûşânîden, örtülmek. Terc. 1-103.] ki baldır biri birine tolaşmakdan 'ibâretdür. Murâd mevt hâlinde şiddetden bacaklar biri birine tolaşmak yâhud kefen içre vaz' olunurken tolaşmak yâhud ayakda şiddet-i havfdan cân kalmayup tutmaz olmağdan yâhud miñnet-i dünyânın âhiri miñnet-i âhiretin evveliyle mü'telif [mü'telif مُؤْتَلِف Ar. bir yere birikmiş, ictî-mâ' etmiş olan, ferâhem şude. Terc. 2-414.] olmağdan kinâyedür. *Mü'ellifin Başâ'ir'de beyânı vech-i mezkûr üzeredür ve ba'zı müfessirinin beyânına göre keşf-i sāk كشف ساق şu'ûbet ve şiddet

ve emrde mişldür. Aşlı budur ki muḥadderât [*muḥaddere* مُحَدَّرَة Ar. ehl-i perde kadın, kız, zen, perde-nişîn. Cem'i "muḥadderât مُحَدَّرَات" dır: muḥadderâtı İslâm. LC. 868. muḥadderât مُحَدَّرَات Ar. ehl-i perde olan. Terc. 2-294.] olan nisvân be-heme-hâl baldırlarını bacaklarını setr etmekde pek ihtimâm ederler; ve şebḥûn [*şeb-ḥûn* شَبْحُون Far. gece başkını, gece çapulu, göre. Terc. 1-496.] gibi bir ḥavf-ı şedîde 'urûzunda [*'urûz* عُرُوض Ar. 'arzlar, keyfiyetler, hâşşalar. Terc. 2-64.] ḥalâş olmak için firâr etdiklerinde ḥıffet kaşdıyla elbette bacaklarını şıgayup keşf ederler, aşḥâb-ı gayret ve nâmûs 'indinde nisvânlarının ol resme baldırları bacakları küşâde olarak tağa taşa düşmeleri şedîde-i 'azîmdür. Bu münâsebetle giderek mişl-i mecrâsına icrâ olunup sâk mutaşavvur olmayan emr-i mühevvel [*mühevvel* مُهْوَل Ar. korkunçlu olan, hevelnâk. Terc. 2-422.] vukû'unda isti'mâl olundu. Pes isti'âre-i temşiliyye kabîlinden olur. Yâḥud sâk-ı şecerden yâ sâk-ı insândan isti'âre olunmağa yevm-un yekşüfû 'an aşlı'l-emr-i ve ḥaḳîkatühû bi-ḥays-ü yuşîru

'ıyânen يوم يكشف عن اصل الامر و حقيقته بحيث يصير عيانا te'vîlinde olur, medâr-ı kavm ve mu'temed-un 'aleyh olan sâk, aşıl mâddeye müste'âr olur, intihâ; ve 'Arablar sâk-ı vâhid ile tetâbu' ve ittifâkdan kinâye ederler... Ya'ni biri biri ardınca aralıklarında kız olmayarak üç nefer oğlan tevellüd eyledi; ve sâkü's-şecer, ağacın özdeğine itlâk olunur, Fâriside tene-i dıraht [*tene* تنه Far. sene vezninde, cüsse ve terkîb ve beden ma'nâsınadır; ve örümcek ağına denür; ve kabûl ve rızâ ve inkıyâd ma'nâsına gelür, teneşden râzî olmak ma'nâsınadır. BK-2. 190.] denür; ve sâk-ı ḥurr, kumrı kuşunun erkeğine itlâk olunur, ḥikâye-i şavt ile tesmiye olunmuşdur, gûyâ ki sâk ḥurr sâk ḥurr diyerek öter. 'Alâ kavlı sâk güvercin kuşuna ve ḥurr, yavrusuna denür. Müfredât-ı sâ'ireden telḥîşimize [*telḥîş* تَلْحِيش Ar. vezîr tarafından ḥâk-ı pâ-yı şâhâneye meşâlih-i devlete dâ'ir taḳdîm olunan taḳrîr 'arz etmek. Terc. 1-262, telḥîş تَلْحِيش Ar. ḥülâşa etmek, edilmek; ḥülâşasını almak, ḥülâşası alınmak: telḥîş-i makâle. telḥîşan = telḥîş şûretiyle. Bir mâddenin şadr-ı a'zam tarafından mâ-beyn-i hümayûna 'arz olunmasına ve bu yolda yazılan varakaya daḥı "telḥîş" denilir. Cem'i "telḥîşât تَلْحِيشَات" dır. LC. 325.] göre bu kuş yabânî ḥamâme [*ḥamâme* حَمَامَة Ar. kumrı veyâ gögercin denilen kuş, kebûter. Terc. 1-375.] nev'inden kuşkuvuk [*kuşkuğuk* قُسْقُوْغُوك T. archaic. ringdove [[ringdove (rîng'd'v) boynu ḥalkalu kumrı. KLM. 648]] wood pigeon [[wood-pigeon (wûd'-pîcin) kumrı, yemâm. KLM. 820.]], zool., *Columba palumbus*. YTİS. 689.] dedikleri alaca kuş olacaḳdur ki bahârda bağçelere gelüp kuşkuvuk kuşkuvuk diyerek öter. Bu diyârlarda "kuḳ قُرُق" ta'bîr ederler. Hoş-manzar ḥazîn âvâzlu bir kuşdur bi-'aynihi şavtıyla müsemmâdur; ve sâk, bir mevzî' adıdır. OK. 2-930, sâk* ساق Ar. *سوق* 'alâ vezni'l-ḥâl, ayagın incügidür. [*incük, incik* اِنْجَك T. diz kapağı ile topuk arası, bunun topuğa yakın olan kısmı. YTS. 116.] VK. 2-179, sūḳ سوق Ar. sînin zammı ve meddiyle, cem'i; esed اسد ile üsd اسد gibi. Nitekim 'an-ḳarîb işaret olunur. VK. 2-179, sîḳân سِيقَان Ar. sînin kesri ve meddiyle, kezâlik cem'i incükler ma'nâsına. VK. 2-179, sâḳ سَاق Ar. diz ile topuk beyninde olan bacak kıt'ası, incik, pûze; ve ağacın kökü ile dalları yâḥud otun kökü ile yaprakları beyninde olan şapı ve gövdesi; ve re's-i müşelleşe muttasıl olan ḍıl ki kâ'ide denilen ḍıl'ın mâ'adâsıdır. Terc. 1-466.

şalâ* صَلَا Ar. *صلا* 'aşâ vezninde, insânın sırtının vasaṭına denür. 'Alâ kavlı çâr-pâ [*çâr-pâ* جَارِپَا Far. dört ayaklı ḥayvân, at ve kaṭır ve eşek ve deve ve koyun ve keçi ve sığır gibi,

māšiye. Terc. 1-175.] kısmının vasaṭ-ı zahrına [zahr غَهر Ar. arka, puşt, gerü tarafı; ve Kur'ân-ı Kerîm'in lafz-ı şerîfi. Terc. 2-48.] denür yâhud çâr-pânın uyluklarından aşağıya münhadir [münhadir مُنْهَدِر Ar. inhidâr edici, eden, inen: seyl-i münhadir. LN. 995, münhadir مُنْهَدِر Ar. inhidâr eden, inişe toğru inen: (seyl-i münhadir). KO. 4-538.] olan yere denür ki yancuḳ [yancuḳ (yancık) يَانِجُ T. 1. kese, torba, boyundan geçirilerek yana asılan çanta 2, at zırhı, çokal 3. oturak yeri, sağrı, kış. YTS. 223.] ta'bîr olunur yaḳud dübrüyle kıyruḡu aralığına denür ki kuşkun [kuşkun, kuşkun (kuşgun) فَسْتُون T eger, semer ve palanın arkasında bulunan ve hayvânın kıyruḡu altından geçirilen kuşak. YTS. 149.] yeri olacaktır. Yâhud kıyruḡun sağ ve şol taraflarından her birine denür, iki tarafına şalavân صَلَوَان denür ki teşniyedür. Cem'i şalavât صَلَوَات gelür, feteḫâtla; ve ašlâ' اصْلَاء gelür. OK. 3-857, şalā صَلَا Ar. (şalât صلاة Ar. *صَلَا* şadın fethi ve lâmin fethi ve meddiyle, du'â; ve şalât, Haḳ Ta'âlâdan rahmet ma'nâsına daḡı gelür; ve şalât, erkân-ı ma'lûme ve ef'âl-i maḡşûşa ma'nâsına daḡı gelür. Pes bu şol isimdür ki mevzi-i maşdara vaz' olunur. VK. 2-672.) şâdın fethi ve elifin meddiyle, kıyruḡun sağ tarafında ve şolunda olan uyluk etleridür. VK. 2-673, şalavân صَلَوَان Ar. feteḫateynle, teşniyedür. VK. 2-673, şalā صَلَا Ar. kıyruḡun sağı veyâ şolu, yeminü'z-zeneb [zeneb ذَنْب Ar. kıyruk, dünbâle. LN. 506.] ve şemâle. AK. 343, şalavât صَلَوَات Ar. Naşârâ kilisesi, 'İbrân dilince "şalûşâ صَلَوَات" dan mu'arrebdür; ve daḡı "şalât صلاة" cem'idür. AK. 344.*

şalât صَلَاة Ar. (şalā* صَلَا Ar. *صَلَا* dan) zekât vezninde, du'â' ma'nâsınadır; ve rahmet ve istiḡfâr ma'nâlarınadır. *Şâriḫin beyânına göre du'â' ma'nâsında ḫaḳîkatdür, ve bu isimdür, maşdar-ı tef'îl mevki'inde istimâl olunur; ve rahmet ve istiḡfâr ma'nâlarında mecâz-ı lüzûmîdür ki Haḳ Ta'âlâya müsned [müsned مُسْنَد Ar. birine isnâd olunmuş olan, tekye şude; ve 'ilm-i beyân ıstılâhâtından olup dîger bir kelimeye isnâd birle îrâd olunan kelâm veyâ kelime. Terc. 2-337.] olursa rahmet, ve melâ'ikeye müsned olursa istiḡfâr ma'nâsı irâde olur. *Mü'ellif Şâfi-i olmaḡıla iştirâke zâhibdür, intihâ; ve taraf-ı îlâhî'den resûl ḫaḳḳında şâdir olursa ḫüsnü's-şenâ'-i 'ale'r-resûl-i ma'nâsı murâd olur; ve rükû' ve sücûdu müşt Emil olan 'ibâdet-i maḡşûşaya denür ki "namâz" ta'bîr olunur, du'âyı müşt Emil olduḡu için tesmiye olundu; ve bunda daḡı isimdür mevzi-i maşdara vaz' olunur. *Şâriḫ der ki şalât-un 'ale'n-nebiyy-i mevki'inde taşliye müsta'meldür, namâz ma'nâsında, iltibâs maḡzûrî için müsta'mel degildür; ve Muḡreb şâhibi dedi ki: şalât, namâz ma'nâsında ḫaḳîkatdür, şalā صَلَا maddesindendir ki atun yancuḡına [yancuḳ (yancık) يَانِجُ T. 1. kese, torba, boyundan geçirilerek yana asılan çanta 2, at zırhı, çokal 3. oturak yeri, sağrı, kış. YTS. 223.] denür, muşallî [muşallî مُصَلِّي Ar. namâz kılan; feth-i memdûd ile "muşallâ مُصَلَّى" namâz kılacak yer, bi'l-ḫâşşa cenâze namâzı kılmaḡa maḡşûş maḡal ma'nâsınadır. LC. 932.] rükû' ve sücûd ḫâllerinde oralarını tahrik eylediḡi taşavvuruyladür; ve 'inde'l-ba'z muşallî dedikleri ikinci koşu atına teşbîḫ olunmuşdur ki başı öndeki atın şalâlarında olur; ve du'â' ma'nâsında isti'mâli a'zam-ı eczâ'-i şalât olduḡuna mebnîdür. *ve Râḡibin beyânına göre "taşliye"den me'ḫûzdur ki binâsı izâle içündür, izâle-i tevaḳḳud-ı nâr [tevaḳḳud تَوَكُّد Ar. ateş tutuşup yanmak; ve ḡayret ve ḡamiyyet izhâr etmek, sūḡten. Terc. 1-292.] ma'nâsınadır, ḡyâ ki muşallî kendi nefsinden namâz ile izâle-i ḫaḳḳ-ı nâr eder [ḫaḳḳ حَرَقَ Ar. yakmak, sūḡten. Terc. 1-355.]. Kütüb-i tefâsirde vücuḫ-ı 'adîde [adîde عَدِيدَ Ar. çok,

keşîr, müte'addid olan, bisyâr. Terc. 2-60.] dağı meşrûhdur. Huşûşan sûre-i Bakara'da Keşşâf işbâ' [işbâ' اِشْبَاً Ar. *toymak, sîrgerden; karnını toymak. Terc. 1-57.]* eylemişdür; ve lâminin tahfifi ve ba'dehû vâv-ı resmi Şâfiyye şurûhunda meşrûhdur. OK. 3-857, **şalât*** صلاة Ar. *صلا* şadın fethi ve lâmun fethi ve meddiyle, du'â; ve şalât, Hâk Ta'âlâdan rahmet ma'nâsına dağı gelür; ve şalât, erkân-ı ma'lûme ve ef'âl-i maşşûşa ma'nâsına dağı gelür. Pes bu şol isimdür ki mevzi-i maşdara vaz' olunur. VK. 2-672, **şalât** صلاة Ar. du'â; ve Hudâ'dan rahmet ve şalavât-ı mefrûzadan birisi. AK. 343, şalât صَلَاة Ar. erkân-ı ma'lûmdan 'ibâret olan namâz, du'â. Terc. 2-15, **şalât** صَلَاة Ar. du'â, namâz, durûd; ve rahmet ve istiğfâr. Terc. 2-16.

şalavât صلوات Ar. (şalâ* صلا Ar. *صلا* dan) şalât lafzından cem'dür ki namâza denür; ve Yehûd kenîselerine [kenîsâ كَنِيسَة Far. *Naşârâ tâ'ifesinin 'ibâdet-hânesi, kenîse كَنِيسَة Terc. 2-133.]* denür ki havra ta'bir olunur, bunun da müfredi "şalât صلاة" dur; mevzi-i 'ibâdet 'ibâdetle müsemma olmuşdur. Bunun aşlı "şalûtâ صلوتا" idi ki 'İbrânîdür, şadın fethi ve lâmun zammıyla. Şârih der ki aşlı "şalûsâ صلوتا" idi ki şâ-yı müşellese iledür, mevzi-i namâz demekdür. Bu cihetle şalât andan mu'arreb yâhud müterâdif olur. OK. 3-857, **şalavât** صلوات Ar. *fethateynle, kenâyis-i Yehûd [kenâ'is كَنَائِس Ar. kiliseler, küniştâ. Terc. 2-195.]* Bâri Ta'âlânın وبيع و صلوات dedüğü kavlinde "şalavât"dan murâd mevâzi-i 'ibâdâtdur, İbn-i 'Abbâs rivâyeti üzere. VK. 2-673, **şalavât** صلوات Ar. *Naşârâ [Naşârâ نَصَارَى Ar. Naşrânîler, 'İsevi tâ'ifesi, tersâyân. Terc. 2-433.]* kilisâsı, 'İbrân dilince "şalûsâ صلوتا" dan mu'arrebdür; ve dağı "şalât صلاة" ın cem'idür. AK. 344, **şalavât** صلوات Ar. şalâtlar, du'âlar, namâzhâ. Terc. 2-16.

şalla'llāhu صَلَّى اللهُ Ar. Hâk Ta'âlâ hazretleri taraf-ı İlâhisinden hüsnü's-senâ' şâdir olsun ma'nâsında du'â olarak terkîb-i 'Arabîdir. Terc. 2-16.

şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ Ar. "Üzerine taraf-ı İlâhiyyeden şalât ve selâm şâdir olsun" ma'nâsını müfid bir cümle-i du'â'iyedir. Nâm-ı celîl-i peygamberiye terdif olunur. LC. 637, **şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem** صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ "Allâh rahmet ve selâmet versin." demek olup peygamberimiz efendimiz hakkında taşıye ve teslimdir. Sî. 211.

şaly* صلى Ar. *صلى *yâyî* şadın fethi ve lâmun sükûnuyla, eti biryân eylemek [biryân بَرِيَّان Far. *kebâb, şivâ' [[şivâ' شِوَاء Ar. kebâb. Zen. 194.]], kavurma, a'lâ pişmiş et. Terc. 1-89.]* ma'nâsınadır. 'Alâ kavî bir nesneyi ihrağ için âteşe atmak ma'nâsınadır; ve bir nesneyi âteşte ısıtmak ma'nâsınadır; ve bir âdeme mudârâ eylemek [mudârâ-t مُدَارَاة Ar. *sû-i zan ve gâzab ma'kûlesini terk edüp hüsn-i mu'âmele ve iltifât etmek, mirâ. Terc. 2-299, mudârâ-t مُدَارَاة Ar. hüsn-i mu'âmele etmek, şulh ve i'tilâf üzere bulunmak, idâre ile kullanıp ri'âyetkâr davranmak; sû-i zan, gâzab ve buğz eşeri göstermeyüp iltifât ile yüze gülmek. "mudârâ-t مُدَارَاة" Arabîde "mudârâ مُدَارَا Türkî ile Fârisîde kullanılır. KO. 4-463.]* yâhud reng [reng رَنگ Far. *levn, boya, mevcûdâtın 'aks-i ziyâ vasıtasıyla kuvvet-i başıraya 'arz ve maşşûs kılınan keyfiyeti; ve hîle, mekr, hud'a ve iki yüzlü olmak, riyâ, mürâîlik ve şetm-i hayâ. Ha. 1-323.]* ve fend [fend فَنَد Far. *mekr, hîle, dek. Terc. 2-61.]* hud'a eylemek ma'nâsınadır; ve bir nesneyi âteşe şokup anda meks [mekş, müks

بَكَتْ bi'l-feth ve'z-zam, eglenmek ve muntazır olmak. AK. 605; mekş مَكَش Ar. eglenmek, kalmak, deringiden Terc. 2-384.] etdürmek ma'nâsınadır. OK. 3-856, şaly صلى Ar. (şalât* صلاة Ar. *صلا şadın fethi ve lâmin fethi ve meddiyle, du'â; ve şalât, Hâk Ta'âlâdan rahmet ma'nâsına dahı gelür; ve şalât, erkân-ı ma'âlûme ve ef'âl-i maşşûşa ma'nâsına dahı gelür; pes bu şol isimdür ki mevzi-i maşdara vaz olunur. VK. 2-672.) şadın fethi ve lâmin sükûnuyla, eti biryân etmek; ve şaly, bir kimseyi âteş olduğı mekâna dahıl etmege dahı derler; ve şaly, bir huşûşda bir kimesneye dâm [dām دَام Far. ağ, dūzâk. oHa. 1-311.] kırmaga dahı derler, mişlâ-t [mişlâ-t مِشْلَاة Ar. kuş tutmaga yarayan dūzâk iplerinden biri. VK. 2-672.] olsun deyü. VK. 2-672, şaly صلى Ar. bişürmek ve yakmak. AK. 345.

şamak صَمَكُ T. ta'dât etmek. TOTD. 1165. şaymak, düşünmek.

şanmak صَنَّكَ T. 1. istemek, dilemek. 2. düşünmek, taşavvur etmek. 3. kuşkuşlanmak, tereddüt etmek. YTS. 180.

şataşmak صَتَّاشُكَ T. 1. hoşlanılmayan bir şeyle karşılaşmak, istenmeyen bir hâle uğramak, dūçâr olmak. 2. rastlamak, teşâdüf etmek. şataşı gelmek, birdenbire karşılaşmak. YTS. 181.

şavm* صوم Ar. *صوم nevm vezninde, ve sıyâm صِيَام Ar. kitâb vezninde, oruç tutmak ma'nâsınadır. *Mü'ellifin Başâ'ir'de beyânına göre şavm, imsâk ve sükûn 'ani'l-fi'l ma'nâsına mevzû'dur; ve 'örf-i şer'ce ta'âm ve şarâb [şarâb شراب Ar. kebâb vezninde, içilmek şanından olup ve içilmege şâlih olan nesne. Cem'i, eşribe اشربة gelür. OK. 1-169; شراب Ar. içilecek nesne; içki, şarâb. oHa. 1-423, شراب Ar. 1. içecek, içilecek şey 2. ma'hûd ümmü'l-habâ'is hamr, bâde. LC. 607.] ve cimâ'dan niyyete mukârin hayt-ı ebyaz ve hayt-ı esvede [hayt خيط Ar. iplik, iplik teli. hayt-ı ebyaz = fecr zuhûrunda iplik iplik peydâ olan beyazlık hayt-ı esved = gürûb-ı şemsi müte'âkib ufukda görünen siyahlık. c. ahyaat احياء ve huyût خيوط dur. KO. 3-318.] kadar imsâk [imsâk امسك Ar. tutmak ve men' etmek. AK. 49, imsâk امسك Ar. şalı vermemek, tutmak, habs etmek; ve kendü nefsinı zabt edüp perhîz ve perhîzkârlık etmek; ve habs ve buhl etmek; ve epsem olmak; sıyâm niyyetiyle ekl ve şurbdan ictinâb etmek; ve yevm-i sıyâmda ekl ve şurbdan ictinâb olunacak dakîka. Ha. 1-66.] eylemekde isti'mâl olundu, intihâ; ve şavm, ölümü datmak ma'nâsına müsta'meldür. İfrât-ı cev' ve 'atşdan mağşıyyun 'aleyh [mağşî مغشي Ar. gasy olunmuş, bayılmış (مَغْشِي عَلَيْهِ) = bayılmış, baygın. KO. 4-366.] olup helâk derecesine varmak taavvuruna mebnîdür; ve deve kuşu çımkırmak [çımkırmak چمقرق T. 1. püskürtmek 2. su gibi fıskırtarak pislemek, terslemek 3. kötü ve sert söylemek, azarlamak. YTS. 55, چمقرق T. sağnamak [[kuş şu gibi fıskırtarak terslemek. YTS. 177.]] ishale uğramak, ishal olmak. Zen. 366.] ma'nâsına müsta'meldür; ism-i mef'ûl ma'nâsınadır; şavm, bir bed manzar şecerin ismidür ve şecer-i mezbûrun altında gölgelenmek ma'nâsınadır; ve nısf-ı nehâr vahtı olmak ma'nâsına müsta'meldir, gûyâ ki şems ol derecede tevaşkuf eder gibi tehayyül olunur. Nite ki tefsîr-i âtî müş'irdür; ve şamt ve sükûn ma'nâsınadır. Nite ki işaret olundu; ve yel sâkin olmak ma'nâsına müsta'meldir; ve şavm, şehr-i Ramazâna itlâk olunur, hâll ve maḥal 'alaqasıyla; ve kiliseye denür; ve şavm, şâ'im [şâ'im شَائِم Ar. oruçlu, oruç tutan. KO. 4-90.] olan âdeme itlak olunur; müfred ve cem'i berâberdür, maşdar-ı aşlî olmak ḥasebiyle. OK. 3-500-1,2, şavm صوم Ar. *صوم şadın fethi ve vâvın sükûnuyla, epsem olmak; Ḥalîl rivâyeti üzere

ve ta'âmdan imsâke dağı şavm derler. VK. 2-427, şıyām صيام Ar. şâdın kesriyle, bi-ma'nâhu. VK. 2-427, şavm صوم Ar. nefsinı ta'âmdan ve şarâbdan imsâk etmek; ve kâ'im olmak; ve deve kuşunun zerķı [zark ذرق Ar. (v.n.) kuş pislemek, kuş pisliğı. Ste. 558.] ve Hezîl lûgatında şecer' ma'nâsına da gelür. AK. 347, şavm صوم Ar. oruç, rûze. Terc. 2-21.

şayr* صير Ar. *صير şâdın fethi ve yânın sükûnuyla, ve maşîr مصير Ar. mîmin fethiyle, ve şayrûre-t صيرورة Ar. şeyhûha-t vezninde, rücû' ve taḥavvülü mutaẓammın olarak olmak, Ya'nî bir nesne şonradan bir dürlü dağı olmak ma'nâsınadır. *Şâriḥ der ki işbu "şār صار" mâddesi iki gûne müsta'meldür: Biri bulûğ-i fi'l-hâldür, "Şâre Zeydün raculen صار زيد رجلا = Zeyd adam oldu" gibi ki bunda "kâne" bâbı gibidür; ve birisi bulûğ-i fi'l-muẓâfdür, "Şâre Zeydün ilâ 'Amrun صار زيد الى عمرو = Zeyd ilâ 'Amr oldu" gibi ki bunda rücû' ve taḥavvülü mutaẓammındur ya'nî şonradan olmağdır. Mısbâḥ'ın beyânına göre bir hâletden bir hâlete intikâli mutaẓammındur. Meselâ: "Şâre Zeydün ğaniyyen صار زيد غنيا = Zeyd zengin oldu" gibi ki ibtidâ' fakîr iken ğanî oldu demekdür; ve "Şâre'l-emrû ilâ kezâ صار الامر الى كذا" gibi ki "Âķıbet iş ana varup öylece oldu" demekdür, intihâ; ve sayr ve şayrûre-t, nâsın mevrideri [mevrîd مَوْرِد Ar. câdde, yol ve vârid olunan maḥal. Terc. 2-415.] olan şuya varmağ ma'nâsınadır; ve sayr, kesmek ma'nâsınadır; ve otçılar ve çayırçılar yerlerine dönüp gelmek ma'nâsınadır. OK. 1-943-1,2,3, sayr* صير Ar. *صير şâdın fethi ve yânın sükûnuyla, şayrûre-t صيرورة Ar. şâdın fethi ve yânın sükûnu ve rânın zammıyla, maşdarlardur, olmak ma'nâsına; ve sayr, kesmek ma'nâsına da gelür. VK. 1-404-1,2, maşîr مصير Ar. mîmin fethiyle ve şâdın kesriyle, rücû' ma'nâsına; ve bu şâzdur kıyâs meşâr مصار idi, me'âş gibi. VK. 1-404-3, sayr صير Ar. şayrûre-t صيرورة Ar. dönmeğ; ve olmak, keynûnet gibi; natî şâyir gelür; ve kapu yarığına dağı şâyir derler. AK. 349, maşîr مصير Ar. rücû' etmek; ve dağı gevden [gev كَو T. sbst. panse [[panse n. f. işkembe; karın, işkembe; bir kabın yâḥud bir ḥarfin yuvarlak kısmı. RBDK. 986.]] gev getürmek كَو كَتْرَمَك = gevmeğ كَرَمَك = ruminer [[ruminer v. a. geviş getirmek. RBDK. 1213.]]. Zen. 765.] bağırsağ dedikleri büyük bağırsağ. Cem'î مصران gelür. AK. 587, sayr صير Ar. olmak, olu vermek, vücûd, kevn, bûden. Terc. 2-23, şayrûre-t صيرورة Ar. olmak, olu vermek, vücûd, kevn, geştin. Terc. 2-23, maşîr مصير Ar. bir nesnenin kemâl-i bulûğ ile mevcûd olduğı yer. Terc. 2-351.

se'a-t* سعة Ar. *وسع de'a vezninde; ve sî'a-t سعة Ar. zine vezninde, bir nesne bir şey'e ğeniş gelmek ma'nâsınadır ... Ya'nî "Sana meskenin ğeniş olsun ki anda qarâr ve ârâm üzere ol" demekden kinâyedür; ve bir nesne bir şey'e bol gelmekle anı içine almak ma'nâsına; ve bir nesne bir kaba şğışmak ma'nâsına müsta'meldür; ve se'a, tâb ve tâķat ve ķudret ma'nâsına müsta'meldür. Aşlı "ves' وسع" idi "hâ" "vâv"dan ivâzdur; ve se'a, at kısmı vesâ' [vesā' وساع Ar. seḥâb vezninde, cüst ü çâlâķ ḥidmetkâra denür; ve yüğrük, devende [[devende دَوْنَه Far. koşucı, seyirdici olan vâşim. Terc. 1-379.]] ata 'alâ kavlı adımları ğeniş olup kulaçlayarak segirden ata denür. OK-2. 688-5.]

olmak ma'nâsınadır. *Şârih der ki Mısbâh'ın beyânına göre bu mâdde bâb-ı şâlişden ve bâb-ı râbi'den ve hâmisden vâriddür; ve bunlardan isim kezâlik se'a-t ve vüs'a-t وسعة dır. OK-2. 688-1,2, se'a-t* سعة Ar. *سعة* sinin fethiyle, bir nesneye vüs'at vermek ... Ya'ni "Sana müzâyâka veren bana vüs'at vermez" ve "yesa' يسع" dan "vâv" sâkıf oldu, yetâ' يطا dan sâkıf olduğu gibi. Nitekim bâb-ı hemzede vat'y' وطي, yetâ'dan sâkıf olduğu mevzi'de beyân olunmuşdur; ve se'a, kudrete ve tâkate dahı derler. VK-2. 69-1, se'a-t سعة Ar. bi'l-feth, kudret ve tâ'kat, vüs' gibi. AK. 291, si'a-t سعة Ar. bi'l-kesr, genlik ve bolluk. AK. 291.

sebel سبل Ar. (sebîl* سبل Ar. *سبل* den) fetheteynle, yağmura ıtlâk olunur; ve buruna ıtlâk olunur, şûret-i isbâlde [isbâl اسبَل Ar. bi'l-kesr, şalı vermek ve şarkıtmak. AK. 23.] olduğu için ve sögüp şuvarmağa ıtlâk olunur, gûyâ ki başdan ayağa isbâl-i şetm eder ve ekin hoşasına denür; ve gışâve-i 'ayn 'illetine denür ki 'urûk-i zâhirenin [عرق عرق Ar. (*arak* عرق Ar. *عرق* dan) 'aynın kesriyle, tamara denür; Fârisîde reg denür; bedende olur ve ağaçda olur ki kökünde tamar tarzında tel tel şaçaklardan 'ibâretdür her tarafa sürüp gider; cem'i 'urûk عروق ve a'râk اعراق ve 'irâk عراق gelür, 'aynın kesriyle; ve 'ırk, her nesnenin aşl ve bünyâdına ıtlâk olunur; ve ot bitürmez çorak yere denür; ve şol yüksek ve dik yukarı galîz şarp tağa denür ki şarplığından tepesine çıkmak mümkün olmaya; ve küçük tağa denmekle zıdd olur; ve gevdeye denür, cesed ma'nâsına; ve bir mevzi' adıdur; ve süde denür; ve çok devvâb ve mevâşî dölüne denür nitâc-ı keşîr [[nitâc نِتَاج Ar. nûnun kesriyle, döl alınmak. VK. 1-187, nitâc نِتَاج Ar. yavru toğması, pecce zâden. Terc. 2-427. netâc نِتَاج Ar. [نِتَاج I. nom. act.] toğurmak. Zen. 906.]] ma'nâsına; ve Hüseyin Bin 'Abdül-Cebbâr-nâm muhaddîşin lakabıdur; ve ilğın ağacı biten çorak yere denür; ve yeriyle uzun uzadı yufkaca kum yığınınna denür, 'alâ kavlı yüksek mekâna denür cem'i 'urûk عروق dur; ve azca nesneye denür. OK. 3-21-3] tabâka-i mültehim [mültehim مُلْتَهِم Ar. "lahm"dan, iltihâm eden; yaraların iltihâmını teshîl eden ve et getirdiği farz edilen devâlar. tabâka-i mültehim = kürre-i 'aynı ecfâna birleştiren gışâ-i muhâfî. TL. 4-284.] sahtında müntefih [müntefih مُنْتَفِع Ar. yel ile tolup şişmiş olan, âmâsîde be-bâd. Terc. 2-399, müntefih مُنْتَفِع Ar. intifâh eden, kabaran, şişen. LC. 993.] olup beynlerinde tütün gibi siyâh perdenin intisâcından hâdiş olur. Ekser kütüb-i tıbbiyyenin beyânına göre sebel, bir perdedür ki 'urûka müşâbih olan ecsâm-ı garîbenin göz üzere mütevellid olan perdeye intisâcından hâdiş olur. Gûyâ ki örümcek ağına müşâbih bir zâr hâşıl olur. Türkîde bu 'illete "perde" ta'bîr olunur. Bazı nüşhalarda "intisâc-ı şey" yerinde ve "zühûr-ı şey" mersûm olmağıla ol nüşhalar gâlaftır. *Mü'ellifin ta'rifi Mûcez şâhibinin ta'rîfine muvâfıkdır. OK. 3-241-8, sebel سبل Ar. fetheteynle, yağmur, maţar ma'nâsına; ve sebel, ekin başına dahı derler sünbül ma'nâsına; ve sebel, gözde bir maraşa dahı derler ki ol kırmızı tamarlar ile örümcek ağı gibi bir perdedür. VK. 2-299-1, sebel سبل Ar. bi't-tahrîk, bir marazdır ki göze 'arız olur, perde gibi örümcek ağına benzer; ve dahı şol yağmura derler ki bulutdan çıkup henüz dahı yere ulaşmamış ola; ve dahı buğday başına derler, sünbül ma'nâsına. AK. 281, sebel سبل Ar. yağmur, bârân; ve göze 'arız olup perde ta'bîr olunan 'illet. Terc. 1-472, sebel سبل Ar. sbst. 1. bârân, yağmûr. 2. perde 'illeti. sebelnâk = qui a la kataracte. [Kataraktı olan kimse.] Zen. 497.

sebîl* سبل Ar. *سبل* ve sebîle-t Ar. sinlerin fethiyle, açık ulu yola denür. Müzekker

ve mü'enneş olur. Cem'i sübül سبل gelür. *kütüb vezninde*. *Şârih der ki te'nîşi ehl-i Hicâz ve tezkîri Temîm lûgatidür ve kavlehû ta'âlâ *وعلى الله قصد السبيل ... ومنها جائز * Ya'nî âyet-i merķûmede vâķi "sebîl" kelimesi ism-i cinsdür ki "sebîl" vâhid murâd degildür. Tetimmesinde vâķi * ومنها جائز * kavî-i qarînesiyle ki takşîmi mütezammındur; ve ism-i cins olduğundan nâşi kaşd lafzı kendisine muzâf oldu ve kavlehû ta'âlâ *وانفقوا فى سبيل الله * Ya'nî şer' de mütedâvil olan "sebîl-i İlâhî" muṭlakâ taķarrübü ila'llâh şerefine mevşûl olan mezheb ve meslege ve ekşeri ğazâ ve cihâda itlâķ olunur; ibne's-sebîl Ar. ibnü't-ṭarîķ demekdür ki yolcuya itlâķ olunur; şer' de zâd ve nevâsî [nevâsî نَوَاسِي Ar. a grand daughter. Ste. 1430.] ḳalmanagla beldesine rücû'dan âciz ve ferûmânde olan yolcu meytü'l-mâldan ḥişşesi vâriddur. OK. 3-240-1,2, **sebîl** سبيل Ar. (sebel* سبل Ar. fetḥeteynle, yağmur, maṭar ma'nâsına; ve sebel, ekin başına daḥi derler sünbül ma'nâsına; ve sebel, gözde bir maraḳa daḥi derler ki ol kırmızı ṭamarlar ile örümcek ağı gibi bir perdedür. VK. 2-299-1) *sînin fethiyle ve bânın kesri ve meddiyle*, yol, ṭarîķ ma'nâsına. Müzekker ve mü'enneş olur; ve vuşlata daḥi derler. VK. 2-299-3, **sebîl** سبيل Ar. yol, ṭarîķ ma'nâsına; müzekker ve mü'enneş olur; ve sebeb ma'nâsına daḥi gelir. Cem'inde sübül سبل deler, *zamm-ı sîn ve yâ ile*. AK. 281, **sebîl** سَبِيل Ar. yol, ṭarîķ râh; ve kaçacak yol; kurtulmuş ve şu takşîmine maḥşûş ve ḥayrâtdan olan maḥal ve şu ḥazînesi. (ibne's-sebîl اِبْنُ السَّبِيل Ar.) yolcu; (ebnâ-yı sebîl اَبْنَاءُ سَبِيل Ar.) yolcular; (fi sebîli'llâh فِى سَبِيلِ الله Ar.) Allâh'ın yolunda, Allâh aşķı için. Terc. 1-472.

sebū سبو Far. destî, ṭoprakdan yapma şu kabı. (sebūce سبوجه) = desticik. (sebū-yı teḥî سبوى تهى) = boş testî. KO. 4-15, **sebū** سبو Far. şu ve şarâb destisi ve bardağı, cerre. Terc. 1-448, **sabo, sabū** سبو Far. a cub, ewer, jar, glass, pitcher, pot. Ste. 650, **sebū** سبو Far. sub. A jug [jug (c^g), sub. ufaķ destî, maşraba. KLM. 457.] pitcher, mug. KML. 1036.

segirdişmek سَكِرْدِشْمَك T. 1. koşuşmak, koşuda yarışmak. YTS. 183.

segirtmek سَكِرْتَمَك T. 1. koşmak. 2. yürümek. 3. koşturmak. 4. saldırmak, akın etmek, çapul için ḥücûm etmek. YTS. 183.

selâm سلام Ar. (selm* ve silm* سلم Ar. *سلم* den) *sînin fethiyle*, naķş ve 'ayb ve fenâ' [fenâ' فَنَاءَ Ar. yok olmak, zevâl bulmak, nîst şuden. Terc. 2-136.] ve zevâl şâ'ibesinden sâlim ve münezzeḥ olan, dâ'im ve bâķî Ḥaķ Celle ve 'alâ ḥazretlerinin esmâ'-i ḥüsnâsındandır; fi'l-aşl maşdardur; ve selâm, selâme-t gibi maşdardur. "Uyûb ve âfâtdan berî" ve sâlim olmak ma'nâsınâdur; ve beyne'l-İslâm taḥiyyet [taḥiyye-t تَحِيَّةَ Ar. selâm vermek, "Ömrünüz çok olsun" deyü duâ etmek; ve duâ ve selâm, durûd kerdeñ. Terc. 1-187.] olan selâm-un 'aleyķüm bu ma'nâdandır ki selâmetle duâ eylemekdür. İsim olarak daḥi istimâl olunur; ve selâm, yılan şoķmuş kimseye denür; selîm [selîm سليم Ar. emîr vezninde, yılan şoķmuş kimseye denür... OK. 3-483.] gibi; ve سميساط -nam ḳal'a ḳurbunda bir mevzi' adıdır; ve Mekke-i Mükerreremenin ismidür; ve Hicâz'da bir ṭaġın adıdır; ve ḳaşrû's-selâm, Raķķa'da Hârûn Reşîd'in bir köşķü ismidür; ve bir şecer adıdır. Bunda *sînin kesriyle* [silâm] de zebân-zededür, leṭâyifdendür ki bir A'râbiye [A'râb اَرَاب Ar. bâdiye-nişîn, 'Arablar. Terc. 1-

78.] bir âdem taḥiyyet kaşdıyla "es-selâm-un 'aleyk" dedikde A'rabî cevâbında "el-ceşcâs-un 'aleyk" [ceşcâs جنح Ar. cîmin fethiyle, bir nebât adıdır, ba'zı müfredâtta yaban feslegeni ile mübîndür; ve ceşcâs, gür ve firâvân olan şaça denür. OK. 1-342.] dedi. Ol âdem "Yâhû bu ne gûne cevâbdur?" deyü itirâz eyledikde "selâm" ve "ceşcâs" iki gûne acı ağaçlardır. Sen birisini bana havâle eyledün; ben daḥı sana diğerini tefvîz [tefvîz تفریض Ar. ihâle ve sipâriş etmek, kûmârîden; ve ḥâtûnu bilâ mehr tezvîc eylemek.. Terc. 1-249.] eyledüm, deyü cevâb eyledi; ve selâm, esâmîdendür, 'Abdu'llâh Bin Selâmü'l-Habr ve birâderi Selme-t Bin Selâm, ve Yekânî Selâm, ve Selâm Bin 'Amr şaḥâbedendür... OK. 3-481, **selâm** سلام Ar. sînin fethi ve lâmun taḥfîfiyle, sağlık, selâmet ma'nâsına; ve selâm, istislâme [istislâm استسلام Ar. İslâma gelmek, Müslümân olmak; ve aşlâ şaşup şapmayarak yolun vasatından gitmek; imtisâl ve inkiyâd etmek. Terc. 1-41.] daḥı derler ya'nî itâ'ate; ve selâm, teslim ma'nâsından isim daḥı gelür; ve selâm, Bârî Ta'âlânın isimlerinden biridür; ve selâm, bir ağacın daḥı ismidür; sînin fethi ve kesriyle [selâm, silâm] de lûgatdür; ve selâm, 'uyûbdan berî olmak ve sâlim olmağa daḥı derler. VK. 2-417, **selâm** سلام Ar. bi'l-feth, neḳâyışdan ve 'uyûbdan emîn olan; ve şecer-i 'azîm; ve teslim ve istilâm ma'nâsına da gelür. AK. 299, **selâm** سلم Ar. keder ve kazâdan ḥâlî ve berî olmak; ve selâmet için du'â etmek; ve selâmet du'âsı. Terc. 1-486, selâm-ün 'aleyküm سلم علیکم Ar. "Üzerinizde selâmet ḥâzır ve keder ve kazâ üzerinizden gâ'ib olsun" ma'nâsında du'âdır. Terc. 1-486.

selâme-t سلامة Ar. (selm* ve silm* سلم Ar. *سلم* den) kerâme-t vezninde, selâm gibi 'uyûbdan ve âfâtdan berî ve pâkize olmak ma'nâsınadır; ve selâme-t, esâmîdendür... OK. 3-482, **selâmet** سلامة Ar. sînin fethi ve lâmun taḥfîfiyle, âfetden berî olmak. VK. 2-418, **selâmet** سلامة Ar. bi'l-feth, emînlik; ve 'uyûbdan berî olmak. AK. 300, **selâmet** سلمة Ar. keder ve kazâdan kurtulmak, rehîden. Terc. 486.

şelâse ثلاث Ar. (şülş* şülüş ثلث Ar. *ثلاث* den) üç demekdür, 'aded-i mezkûrede; şelâs ثلاث Ar. üç demekdür, 'aded-i mü'enneşde. VK. 1-146, **şelâse** ثلاث Ar. üç. Üslûb-ı Fârisî üzere şıfat olarak kullanılır: (bilâd-ı şelâse بلاد ثلث meşhûr-ı şelâse مشهور ثلاث aḳâlîm-i şelâse اقالیم ثلاث ezmine-i şelâse ازمنة ثلث Lisânımızda her ne şûretle olursa olsun kâ'ide-i 'Araba tevfiḳan (şelâs ثلاث) tarzında kullanılmaz. KO. 3-189, **şelâse** ثلاث Ar. üç 'adedi, se. Terc. 1-306.

sellem Ar. (selm* ve silm* سلم Ar. *سلم* den) selâm etsin, selâmet versin, du'âlarda söylenir. BOTS. 744.

selleme سلم Ar. (selm* ve silm* سلم Ar. *سلم* den) selâm ve selâmet versün; 'avâ'ib ve neḳâ'ışden ḥâlî ve berî eylesün ma'nâsında du'âdır. Terc. 1-487.

selm* سلم Ar. *سلم* sînin fethi ve lâmun sükûnuyla, bir kılplu koğaya denür, saḳâ [saḳā سقا Ar. şu taşıyıcı, şu şatıcı, şâkî. Terc. 1-482.] koğası gibi, cem'i eslüm اسلم gelür, eflûs vezninde, ve silâm سلام gelür, cibâl vezninde; ve maşdar olur, yılan şokmak ma'nâsına; selm dedikleri ağaçla deriyi dibâgat [dibâgat دبغة Ar. meşîn ve kösele i-mâl etmek üzere ḥayvân derisini terbiye etmek, dibâgat kerden. Terc. 1-406.]; dibâgat دبغة Ar. deriyi sepilemek, deri sepilenmek. (şan'at-ı debâgat erbâbı). KO. 3-383.] eylemek

ma'nâsınadır; ve қоға eskiyüp yeprimek [*yeprimek* يَپرِمَك *T eskimek, yıpranmak. YTS. 242.*] amelinden fâriğ olup termîm [*termîm* تَرْمِيم *Ar. hâlel bulmuş nesneyi ıslâh etmek, ta'mîr etmek, onarmak, sâzîden. Terc. 1-205.*] ve aḥkâm [*aḥkâm* أَحْكَام *Ar. hükümler, emirler, buyrultular; ve te'sîrler, medḥaller. Terc. 1-17.*] eylemek ma'nâsınadır. OK. 3-481, **selm***

سلم *Ar. *sînîn fethi ve lâmin sükûnuyla, şol қоғадur ki anun қulbu birdür, saқâlar қоғası gibi; ve selm, birer raculün daḥı ismidür; ve selm, deriyi selm ile dibâgat etmege daḥı derler. VK. 2-416, selm** سلم *Ar. bi'l-feth, şol қоға ki anun bir қulpu ola; ve şulḥ ma'nâsına da gelür. AK. 299, selm** ve silm سلم *Ar. bi'l-feth, ve'l-kesr, selâmetlik ya'nî işâbet-i mekrûhdan emîn olmak; ve Müslümânlık; ve barışmak, şulḥ ma'nâsına. AK. 299.*

semirgün سَمِرْگُون *T. semirgin, semiz, şişman, tonbul, mûlahḥam. TODD. 1174. OTTD. 575.*

senâ* سَنَا *Ar. *sînîni *yâyî* aṣâ vezninde, şimşegin aydınlığına ve parıldısına denür; ve bir cins nebât ismidür ki şafrâ' [şafrâ' صَفْرَاء *Ar. şarı reng, zerde; ve aḥlât-ı erba'adan ma'lûm ḥaltıdır ki od olacaqdır ve mere ve zerdâb [zerdâb زَرْدَاب *Far. ol şarı şudur ki vücûd-ı âdemde ve ḥayvânda zuhûr eder, şadîd. Terc. 1-418.*]] daḥı tesmiye olunur. Terc. 2-12.] ve sevdâ' [sevdâ' سَوْدَاء *Ar. bir illet ki insâna ârız olduğda pek ḡamnâk ve mütekeddir olur ve şiddetlisi insânı telef eder; ve aḥlât-ı erba'adan biridir. Terc. 1-495.] ve balḡamî [balḡam بَلْغَم *Ar. aḥlât-ı erba'adan biri, küş; ve illet sebebiyle boğazda ḥâşıl olan ḡalîz cerâḥat mişillü nesne. Terc. 1-159, balḡamî بَلْغَمِي *Ar. ḥalt ve meşrebinde balḡam ḡalîb olan, küşî. Terc. 1-159.] müshilidür, senâ' daḥı denür, med ile; bu nebât senâ'-i Mekki [sinâmegî سِنَاْمَغِي *Ar. müshil bir nebât ismi. Terc. 1-492.] dedikleri nebâtıdır ki müshil-i ma'rûfdur; ve bir nev'i daḥı vardur ki Rûm diyârında nebât olmağıla senâ'-i Rûmî derler; ve senâ, bir çeşid ḥarîr libâs adıdır; ve Necd [Necd نَجْد *Ar. iklîmmün fi's-Sa'ûdiyyeti... Mün. 531.] ülkesinde bir vâdî adıdır; ve senâ', bint-i esmâ-i bine's-Şalet بن الصلت Gerçi ümmehâtü'l-mü'minîn [ümmehât اُمَمَات *Ar. vâlideler, mâderân; ümler ve aşillar, pünhâ; esâslar; ve bir ilme müte'allik başlıca ve musteber olan kitâblar. Terc. 1-114, ümmehât اُمَمَات *Ar. analar, vâlideler. "ümm" اُم "ün cem'idir. ümmehât-ı mü'minîn = mü'minlerin anaları ki Resûl-i Ekrem efendimiz ḥazretlerinin ezvâc-ı muṭahharesidir. 2. 'ulûm ve fûnûnda en mühim me'hâzler, en esâslı kitâblar: kitâbü'l-Mebsûṭ ümmehât-ı fıkhdandır. LC. 146.] riştesine keşide olup lâkin kable'd-duḥûl vefât eyledi. OK. 3-842-1, senâ** سَنَا *Ar. *sînîni fethi ve elifin kaşrıyla, yıldırımdan ḥâşıl olan ziyâ; ve senâ, kezâlik nebâtâtıdan bir otdur ki anınla devâ olunur; ve ḡâḥ olur ki anın ba'zısın Mekke-i Müşerrefeye nisbet edüp senâ'-i Mekki derler. VK. 3-661-1, senâ** سَنَا *Ar. bi'l-feth ve'l-kaşr, bir otun yaprağıdır ki emrâzlara devâ ederler; beriyyede ve Mekke'de olur, eyüsi Mekke'de olandur ana senâ'-i Mekki derler; ve ziyâ ma'nâsına da gelür; ve daḥı yıldırım şur'lesine derler, ḡav'ü'l-bark ضوء البرق ma'nâsına. AK. 303, senâ'* سَنَا *Ar. aydınlık, parıldı, tâbiş ve revnak; ve bir müshil nebâtıdır ki sinâmegî daḥı tesmiye olunur; ve yükseklik ve rif'at kesb etmek. Terc. 1-492.*********

senâ' سَنَا *Ar. (senâ* سَنَا *Ar. *sînîni *yâyî* den) aṣâ vezninde, yükselmek ma'nâsınadır. OK. 3-842-2, senâ'* سَنَا *Ar. sînîni fethi ve elifin meddiyle, yükseklik, rif'at ma'nâsına. VK. 3-661-2, senâ'* سَنَا *Ar. bi'l-med, rif'at ve 'izzet ve şeref; Ḥabeş lûgatinde "ḥüsn"**

demek olur. AK. 303, **senā'** سَنَا Ar. aydınlık, parıldı, tābiş ve revnak; ve bir müşhil nebâtıdır ki sinâmegî dahı tesmiye olunur; ve yükseklik ve rif'at kesb etmek. Terc. 1- 492.

senā' سَنَا Ar. (seny* ثنى Ar. *تنى* den) *sânın fethiyle*, ve teşkiye-t تنية Ar. *te'diye vezninde*, isimlerdür; bir âdemi medh yâhud zemm cihetiyle vaşf eylemege denür. 'Alâ kavlı medh cihetine hâşdur. OK. 3-779, **senā'** سَنَا Ar. *sânın fethi ve elifin meddiyle*, isimdir, medh etmek ma'nâsından. VK. 2-608, **senā'** سَنَا Ar. *bi'l-feth*, ögmek, medh gibi. AK. 130, **senā'** سَنَا Ar. medh etmek, sitâyış. Terc. 1-307.

senī سَنِى Ar. (senā* سَنَا Ar. *سنى* *yâyi* den) *sînin fethi ve nûnun kesri ve yânın teşdidiyle*, yüksek olan nesne, refî' ma'nâsına. VK. 3-661-3, **senī** سَنِى Ar. ve seniyye-t سَنِىة Ar. *bi'l-feth ve kesrî'n-nûn fîhimâ*, yüce ve yüksek refî'a ve refî' ma'nâsına; ve dahı **senī**, mezâ [mezâ' مضاء Ar. *bi'l-feth*, geçmek, nüfûz gibi. AK. 588.] ve denâ ma'nâsına da gelür. AK. 305, **senī** سَنِى Ar. 'âlî ve şerif olan, büzürgeter. Terc. 494.

seny* ثنى Ar. *تنى* *sânın fethi ve nûnun sükûnuyla*, bir nesneyi kıratına kıvrırup bükmek ma'nâsınadır; ve ikinci olmak ma'nâsınadır. OK. 3-778, **seny** ثنى Ar. (sināye* ثَنِىة Ar. *sânın kesri ve nûnun tahfifiyle*, şol ipdür ki kıldan yâhud yüngden bükülmüş ola. VK. 606) *sânın fethi ve nûnun sükûnuyla*, bir nesneyi egmek, 'atf [عطف Ar. *çevirmek, döndürmek; ve meyl etmek, gerdâniden; ve bir kelimeye harf-i 'atf vâsıtasıyla dîger bir kelime ilhâk etmek ve bu iki nev'dir. Terc. 2-72.]* ma'nâsına; ve **seny**, men' ma'nâsına da gelür; ve bir kimseyi hacetinden âhar nesneye tahvîl etmege dahı derler; ve bir kimesneye ikinci olmağa dahı derler. VK. 2-607, **seny** ثنى Ar. *bi'l-feth*, dönmek ve döndürmek; ve iki kırat etmek. AK. 131.

ser-kuy سَرْكُوى Far. mahalle başı ve yol ve şokak başı. Terc. 1-466.

ser-nāme سر نامه Far. mektûbun başında olup muhaţab olan kimsenin evşâfını beyân eden hat, 'unvân-ı mektûb. Terc. 1-467, **ser-nāme** سر نامه Far. mektûb veyâ tezkire gibi muharrerâtın baş tarafına mürsel-ün ileyhın evşâf ve elķâbını hâvî yazılan cümle. KO. 4-25, **ser-nāme** Far. i. [ser-i nāme] 1. mektûb başlığı. 2. yazı başlığı, adı. 3. bir topluluğun başı. BOTS. 750.

sev' سَوَاء Ar. *سواء* *sînin fethiyle*, ve **sevā'** سَوَاء Ar. *sehâb vezninde*, ve **sevā'e-t** سَوَاءَة Ar. *sehâbe vezninde*, ve **sevāye-t** سَوَايَة Ar. *'abāye-t* [عَبَايَة Ar. ve 'abā'e-t عَبَاءَة Ar. *semâha-t* vezinlerinde, *Türkîde aba ta'bîr olunan ipden mensûc kaba kisveye denür, rûstâ'î maķûlesi giyüp dōşenürler. Cem'i 'abā' عَبَاءَة dur. Müfredde dahı ütlâķ olunur; ve 'abāye-t, bir kısrâğın adıdır ve taşlak* [[taşlak تَصْلَق T. *kalın, âdî, bayağı, kaba, sert, kıratı, sarp, intizamsız. taşlak âdem. Zen. 287, taşlak تَصْلَق T. 1. henüz gereğî gibi işlenmemiş, kaba, yakışksız, kusurlu 2. haşin, hoyrat, ahmak. YTS. 204.]] ve yakışksız, kaba, galîz ve şakîl kimseye ütlâķ olunur. OK. 3-868.] *vezninde* ki "hemze" "yây"a mübeddeledür; ve **sevā'iyye-t** سَوَاءِيَّة Ar. *'alâniyye-t vezninde*, ve **mesā'e-t** مَسَاءَة Ar. *mîmin fethiyle*, ve **mesā'ye-t** مَسَاءِيَّة Ar. bunun aşlı **mesā'ū'et** مَسَاوِئَة olmağıla maķlûbdur; ve **mesāye** مَسَايَة Ar. ve **mesā'** مَسَاء Ar. ve **mesā'iyye-t** مَسَائِيَّة Ar. *teşdîd ile*, bir kimseye hoşlanmayup münfa'il ve gamgîn olmaķ iş etmek ma'nâsınadır ki "kemlik ve kötülük eylemek" ta'bîr*

olunur. OK. 1- 29, sev' سَوء Ar. *سوء* ve mesā'e-t مساءة Ar. ve mesā'ye-t مساءة Ar. *bî'l-fethî'l-fâ fî küllühâ*, guşşalandurmak. VK. 1-19, mesā'iyye-t مسائية Ar. *mîmin fethî ve hemzenin kesriyle*, bî-ḥuzûr etmek, nite kim mürûr etdi. VK. 1-19, sū', sev' سَوء Ar. *bî'z-zamm ve'l-feth*, yaramazlık; ve çirkinlik; ve ğamgîn olmak; ammâ ba'zılar katında zamm-ı sîn ile olsa mecrâ-yı şerde cârî olur ki nakîz-i ḥayrdur, ve feth-i sîn ile [siv'] mecrâ-yı zemde ve fesâdda cârî olur. AK. 305, mesā'iyye-t مسائية Ar. yaramaz olmak; ve ğamgîn olmak. AK. 305.

sevād سَوَاد Ar. (sūd* سود Ar. *سود* dan) *sehâb vezninde*, isimdür; siyâh levne denür; bu münâsebetle her şeyin şahşına denür ki ḥayvân ise rûḥdan kaç-ı nazar şebḥ [şebḥ شَبَح Ar. *şahş, cesed, beden, ten, cism. Terc. 1-503, şebah شَبَح Ar. cesed, cüşse, mer'î olan kâlib, kâlbüd [[kâlbüd كَلْبُود Far. insân ve ḥayvânât bedeni, kâlib-i rûḥ ve kâlib-i şekl, mücessem. Terc. 2-83.]], qaraltı. LC. 605, şebah شَبَح Ar. u. şebḥ. sbst. — pl. şübūḥ شُبُوح u. eşbāḥ اشباح objet q'ou' aperçoit de loin; corps. Zen. 538.] ve kâlibidur qaraltı [karaltı قَرَالْتِي T. 1. yığın, kütle. 2. kalıp, ceset. YTS. 126.] ta'bîr olunur; sevād, mâl-ı keşîre itlâk olunur; ve sevādü'l-belde, şehrin nâhiyelerinde olan köy, kend ve çiftliklerinden 'ibâretdür; ve insândan cem'iyyetlü 'aded-i keşîre ve cumhûr-ı 'azîme itlâk olunur; ve sevādü'l-kalb ki ḥabbetü'l-kalb [ḥabbe حَبَّة Ar. *tohum, dâne, çekirdek; ve her şeyin yumurtası makâmında olan. Terc. 1-346.] daḥî derler yürekde olan siyâh noktaya denür ki Fâriside dâne-i dil derler; ana sevdâ'ü'l-kalb, esvedü'l-kalb ve süveydâ'ü'l-kalb [süveydâ' سُوَيْدَاءُ Ar. *siyâhlık, siyâhî. Terc. 1-496.] daḥî denür; ve sevdâ, bir racül adıdur; ve sevādü'l-ırâk, ol ülkenin kaşabât ve kurâlarından [kurâ' كُرَاء Ar. *köyler, kaşabalar, dîhhâ. Terc. 2-152.] 'ibâretdür ki Başra ile Kûfe beyninde olandan 'ibâretdür; ve sevād, bülekâ' بَلَقَاء kurbunda bir mevzî' adıdur. OK. 1-626-14, sevād سَوَاد Ar. *sînin fethiyle*, kara reng; ve sevād, şahşa daḥî itlâk olunur. VK. 1-274, esvide-t اسودة Ar. *hemzenin fethi ve sînin sükûnuyla, ve vâvın kesriyle*, "sevād"ın cem'i. VK. 1-274, esāvid اساوِد Ar. *hemzenin fethi ve vâvın kesriyle*, cem'in cem'idür; ve sevād, emîr begin aḥmâl ve eşkâline derler; ve sevād, mâl-ı keşîre daḥî derler; ve sevād, Başra ve sevād, Kûfe karyelerine itlâk olunur; ve sevādü'l-kalb, ḥabbetü'l-kalb dedikleri nesnedür; ve sevād-ı nâs, 'avâm-ı nâsa daḥî derler; ve her 'aded-i keşîre daḥî itlâk olunur. VK. 1-274, sevād سَوَاد Ar. *bî'l-feth*, qaralık ve şahş ve mâl-ı keşîr köy ve kend; cem'i esvide-t اسودة ve bunun cem'i esāvid اساوِد gelür. AK. 305, sevād سَوَاد Ar. *siyâhlık, siyâhî*; yazının müsveddesi yâḥûd şûreti. Terc. 1-494.****

seyr* سِير Ar. *سير* *sînin fethi ve yâvın sükûnuyla*; ve mesîr مَسِير Ar. *mîmin fethiyle*; ve tesyār تَسْيَار Ar. *tezḳâr [tezḳâr تَزْكَار Ar. zikr etmek, andurmak, yâd kerdin; ve ḥâtıra getürmek. Terc. 1-196.] vezninde*, ve mesîre-t مَسِيرَة Ar. *mîmin fethiyle*; ve sayrûre-t سَيْرورة Ar. *şayrûre-t vezninde*, gezmek ma'nâsınadır ki Fâriside geşt ü güzâr [geşt غَشْت Far. *seyr ve temâşâ etmek, gezmek, seyr. Terc. 2-112, güzâr غُذَار Far. geçici, mürûr edici olan; melâ ve icrâ edici olan fi'le getirici; ve edâ edici olan; ve baḥş edici; ve geçmek, mürûr etmek. Terc. 2-94.] murâdifidür. Nite ki mü'ellif Başâ'ir'de "El-meżayy fi'l-arz المَعْزَى فِي الْأَرْضِ "unvânıyla tefsîr eylemişdür; ve müte'addî olur; gezdirmek ma'nâsına. OK. 1-906-1,2,3,4,5, seyr* سِير Ar. *سير* *sînin fethi ve yâvın sükûnuyla*; ve mesîr مَسِير Ar. *mîmin fethi**

ve *sînin kesri ve meddiyle*; ve *tesyār* تسيار Ar. *tânın fethi ve sînin sükûnuyla*; üçü dağı maşdarlardır; gezmek ma'nâsına; ... Pes bunda fi'l muḳadder itibâr olunur ki takdîr-i kelâm سرو د ع نك المراء والشك Yani "Yürü şekk ve şübheyi ḳalbinden terk et" ve seyr, şol ḳayışa derler ki deriden dilerler. VK. 1-389-1,2,3, süyūr سيور Ar. *zammeteynle*, cem'i ḳayışlar ma'nâsına. VK. 1-389-4, seyr سير Ar. *bi'l-feth*, ḳaş. Cem'i süyūr سيور gelir; ve dağı gezmek ve yürümek ma'nâsına maşdarlardır. AK. 308, mesîr مسير Ar. seyr etmek; ve dağı şol şevb ki yol yol alacası ola. AK. 582, tesyār تسيار Ar. tef'âl mine's-seyr, *bi-fethi't-tâ' fîhimâ*. AK. 100, seyr سير Ar. gezmek, geşt ü güzâr; ve bir nesneye bakup temâşâ etmek; ve eglence. Terc. 1-499, mesîr مسير Ar. gezmek; ve gezilecekseyr olunacak maḳal, seyir yeri, gül-geşt. Terc. 2-338, mesîret مسيرة Ar. bi-ma'nâ eydan. Terc. 2-338, tezkâr تذكّر Ar. zikr etmek, andurmak, yâd kerden; ve ḥâtıra getürmek. Terc. 1-196.

seyyid سيد Ar. (sūd* سود Ar. *سود* dan) *ceyyid vezninde*, andan şıfatdur. Ulu ve mihter [mih ميه Far. ulu, büyük, 'azîm olan. Terc. 2-190, mihter مهتر Far. ziyâde ulu ve büyük ve 'azîm olan, ekber; ve vezîr muḥzırı [[muḥzır مُحَضِّر Ar. maḳkeme me'mûrî ki maḳkeme olunacak kimseleri celb ve iḥzâra müstaḥdim olan. Terc. 2-288, muḥzır مُحَضِّر Ar. iḥzâr edici, eden, iḥzâr me'mûrî, mübâşir: "Ḳâdî ola da'vâcî, muḥzır dağı şâhid; ol maḳkemenin ḥükmüne derler mi 'adâlet. Ziyâ." LC. 861.]] gibi bir nev' çavuş. Terc. 2-190.] ve sergerde âdeme denür. Cem'i sâde ساده gelir ki aşlı "sîde سیده" idi ve seyâ'id سيائد gelir, tebî' ve tebâyi' gibi; ve sîd سيد Ar. siyyid سيد Ar. *kesreteynle*, immi' vezninde, yaşlu keçiye denür. OK. 1-626-4, **seyyid** سيد Ar. *sînin fethi ve yânın kesri ve teşdîdiyle*, ulu olan kimesne; ve sey-yid, keçinin yaşlusuna dağı derler. VK. 1-273, sâde-t سادة Ar. *sînin fethi ve dâlin tahfîfiyle*, "seyyid" in cem'idür, ulular ma'nâsına; sâde-t سادة aşlında fa'let فعلة vezni üzere idi, *fethateynle*. Zîrâ sey-yid سيد aşlında fa'îl فعيل vezni üzerinedür, serî سرى ile serât سرة gibi; bu ikisi için nazîr yokdur; ve serî سرى dağı sîn-i muhmele ve ra-i muhmele ile, ulu ma'nâsınadır; ve "seyyid سيد" in aşlı fa'îl فعيل olduğuna seyâ'id سيائد vezni üzere cem' olduğu delâlet eder. Mişl, efîl افيل ve efâ'il افائل ve tebî' تبيع ve tebâyi' تباع ve efîl افيل *hemzenin fethi ve fânın kesriyle*, ufaḳ deveye derler; ve tebî' تباع *tâ-i müşennâtın fethiyle ve bânın kesrîyle*, ardca giden kimesnedür; ve "seyyid سيد" in fa'let فعلة vezni üzere cem' olduğu gûyâ sâ'id سائد cem' olunması itibârıyledür, ḳâ'id قائد [ḳâ'id قائد Ar. ser'asker olan, sipih-sālâr; ve çavuş, ser-heng. Terc. 2-146.] ile ḳâde قاده [ḳâde قائد Ar. ser'askerler. Terc. 2-142.] gibi; ve ḳâ'id, ḳafla قائد yedici ve zâ'id, men' edici ma'nâsınadır; ve e'imme-i 'Arabiyyet eyitdiler: 'Arab ṭâ'ifesi "ceyyid جيد" ve "seyyid سيد" i ceyâbid جيايد ve seyâ-yid سيايد vezni üzere cem' etdikleri hemze ile 'alâ ḥilâfî'l-ḳiyâsdur. Zîrâ "fey'al فيعل" in cem'i feyâ'il فياعل gelir; ve sūded سودد kelimesinde olan dâl zâ'id edür, fu'lel فعلل binâsına ilḥâḳ içündür *fânın zammıyla*, cündeb gibi ve bürḳa' [bürḳa' بُرُقْع Ar. yaşmak, çeşm-bend, yüz örtüsü. Terc. 1-150] gibi;

ve cündeb جندب *mîmin zammı ve nûnun sükûnuyla*, çekirge ma'nâsınadır; ve bürka' برقع *bânun zammı ve râ-i muhmelenin sükûnu ve kâfın fethiyle*, niķâb ma'nâsınadır. VK. 1-273, **seyyid** سيد Ar. ulu kişi ve 'azîm ve mevlâ ma'nâsına da gelür. Aşlı seyyid سويد idi. Cem'i sâde-t سادة ve "sâde-t سادة" in cem'i "sādât سادات" gelür. AK. 308, **seyyid** سيد Ar. kendü kavmi beyninde büyük ve muhterem olan kimse, beg; ve âl-i nebî 'Aleyhi's-selâmdan olan kimesne, berfendâr. Terc. 1-499, sādât سادات Ar. seyyidler; ve bir kavmin büyük ve ulu ve mu'teber olan âdemleri, büzürgân; ve peygamber 'Aleyhi's-selâm hâzretlerinin nesil ve neseblerinden olan zevât-ı hâzarâtı. Terc. 1-464, sâde-t سادة Ar. bi-ma'nâ eydan; ve siyâdet, seyyidlik; ve hüküm ve hükûmet; büyük olmak. Terc. 1-464.

şıdk* şadk صدق Ar. *صدق* şâdın kesri ve fethiyle; ve maşdüka-t مصدوقة Ar. *mîmin fethiyle*, bir söz ve bir haber gerçek olmak ve gerçek söylemek ma'nâsınadır ki vâkı'a mu'tâbık olmakdan 'ibâretdir ve kizb muķâbilidir. 'İnde'l-ba'z şâdın fethiyle [şadk] maşdardur ve kesriyle [şıdk] ism-i maşdardır; gerçek ve gerçeklik ma'nâsına. Pes maşdar olduğda haber gerçek olmak; ve bir âdem gerçek sözlü olmak ve gerçek söylemek ma'nâlarına olur. *Mü'ellifin Başâ'ir'de beyânına göre şıdk ve kizb fi'l-aşl kavlı ve kelâmın vaşfı olmak üzere mevzû'dur ki Fârisîde râst ve durûğ ve Türki'de gerçek ve yalan ta'bir olunur, kavlı-i mezbûr mâzî ve müstakbel olsun ve va'd ve sâ'ir güne kelâm olsun; ve şıdk ve kizb kaşd-ı evvel ile envâ-ı kelâmdan hem-ân kelâm-ı haberiye maşşûşdur ve ba'zen bi'l-'arz emr ve istifhâm ve durâ mişillü kelâm-ı inşâ'ide dağı istimâl olunur; ve ittisâ' cihetiyle kâ'il ve muhbirede [muhbir مُحْبِر Ar. haber verici, haber edici olan, peygâm dihende. Terc. 2-293.] vaşf olur; ve şıdk, bir nesnenin eczâsı müctemi' ve erkânı tâm ve kuvveti kâmil olmak cihetiyle hâşıl olmasına ıtlâk olunur. Nite ki emşile-i âtiden müstebân [müstebân مُسْتَبَان Ar. vâzih ve 'ayân kılınmış olan, âşikâr şude. Terc. 2-323.] olur; ve gâh olur ki şıdk, itikâd-ı mütekellimde hâşıl ve sâbit olan nesnede istimâl olunur ve kizb anın muķâbili olur. Nite ki şıdk-ı zannî ve kizb-i zannî denür; ve gâh olur ki ef'âl-i cevârihde [cevârih جَوَارِح Ar. cârîhalar, el ve ayak mişillü insâna akçe kazandırır olan a'zâ; ve şikârî olan yırtıcı kuşlar ve hayvânlar. Terc. 1-333.] istimâl olunur. Nite ki şıdku'l-kıtâl صدق القتال ve şıdk-un fi'l-kıtâl-i القتال derler, fütûr [futûr فُتْر Ar. za'f, gevşeklik, bezginlik "Cismine 'arız olan fütûr, birkaç gün tevakkûfa mecbûr etdi." "getirmek" maddesiyle kullanılır. "bilâ-fütûr" = fütürsüzca, bezmeksizin. KO. 4-200, futûr فُتْر Ar. kuvvetden sonra müstevlî olan za'f; ve gayretten sonra hâşıl olan gevşeklik. Terc. 2-116.] ve tehâvün [tehâvün تَهَافُ Ar. bir işi mühimsemeyüp ağır tavrınmak: "Me'mûrînin zinhâr eğer-i tehâvün göstermelerine meydân bırakılmaması." KO. 3-172, tehâvün تَهَافُ Ar. hor ve hakîr görmek ve saymak, keşte numûden. Terc. 1-295.] kıtâle gerçekden ikdâm edüp hakq-ı harbi tevfiye [tevfiye-t تَوْفِيَة Ar. bütününü vermek. Terc. 1-291.] etdi ma'nâsına; ve şıdk, maddesi lâzım ve müte'addî olur, iki fi'ile dağı ta'diye [ta'diye تَدْيِيَة Ar. müte'addî kılmak, kılınmak: "Bir fi'ili ta'diye ve bir fi'ilin ta'diyesi" lisânımızda <<dır>> edât-ı ta'diyedir. Meşelâ: "yapmak" fi'il-i lâzımını ta'diye etmek ister isek "yap-dır-mak" tarzına ifrâğ ederiz ki işte buna "ta'diye" ıtlâk olunur. KO. 3-110.] eder. Nite ki muķâbili olan kizb dağı böylecedür, intihâ; ve şıdk, şâdın kesriyle, şiddet ma'nâsına istimâl olunur. Ya'nî bir kimse şiddet üzere şalâh ve hayra nisbet olursa şıdk lafzına muzâf ederler. Meşelâ racul-un şıdk-un ve

şiddîk-un şıdk-un ve imre'at-un şıdk-un ve hammâr-un şıdk-un [*hammâr حمار Ar. bi't-teşdîd, eşekci; katırcıya ve deveciye bağgâl ve cemmâl dedikleri gibi. AK. 179.*] derler. İzâfetle ya'nî racûliyyet ve şıdkıyyet ve hammârriyyetde şâdıkdur ki eczâ' ve erkânı kâmindür. Nite ki işlâhımızda dahı o gerçekten âdem ve gerçekten eşek ta'bir olunur. *ولقد بوأنا بني اسرائيل ميوا صدق* Ya'nî menziliyyetde kâmil ve ğaraż ve maţlûba şâlih ve marażî ve her dürlü hayr-ı zann ve itimâd olunmağda şâdıķ-ı menzile inzâl buyurdular ki murâd Mısır ve Şâm ülkeleridir; ve vech-i mezkûr üzere şiddet ve kemâl ma'nâsı irâde olunduğda izâfetle racul-un şıdk-un derler, şâdın kesriyle, ve na't olduğu şûretde er-raculu's-şadk-u derler ki şâdın fethiyledür; ve şâdın fethiyle [şadk] metânetlü düz ve toğru mezrâ'a vaşf olur; ve metânet ve sedâd ve istikâmeti olan âdeme vaşf olur; ve mutlakâ eczâ' ve erkânı tâm ve kâmil âdeme vaşf olur; ve şıdku'n-nazar صدق النظر kaçan nâsla görüşmesi ve ülfet ve nazar ve mu'amelesi şâbit ve müstakîm ve vech-i tahkîk üzere olsa ya'nî nifâk ve müdâhene [*müdâhene مُدَاهَنَة Ar. izhâr-ı muhabbet ve hulûş ile birini yalan olarak ve yüzüne karşı medh etmek. Terc. 2-300.*] ve şûret-i mu'amele maķûlesi avzâ' mu'amelâtıdan sâlim olsa, ve 'Arabların yeminlerindendir صدق الله حدثاً أن لم افعل كذا derler. OK. 3-2, şıdk* صدق Ar. şâdın kesri ve dâlin sükûnuyla, haber gerçek olup vâkı'a mutâbık olmak. VK. 2-183, şıdk* صدق Ar. bi'l-kesr, toğruluk ve gerçeklik ki zıdd-ı kizbdür. AK. 336, şıdk* صدق Ar. vâkı-i hâle mutâbık olmak, gerçek olmak, râstî. Terc. 2-8.

şıklamak صَقَلْتُ T. ağlamak, göz yaşı dökmek, sızlamak. *krş. şıkramak* YTS. 186.

şıkramak صَفَرَمْتُ T. ağlamak, göz yaşı dökmek, sızlamak. *krş. şıklamak*

şımak صَنَى T. 1. kırmak, 2. bozmak, naķz etmek, 3. yenmek, mağlûb etmek, tepelémek. 4. aşağı görmek. 5. gereğini yapmamak, ber-ţaraf etmek, redd etmek hîce şaymak, kabûl etmemek. 6. yıkmak, harâb etmek. YTS. 186.

şınarı, şınarı سَكَارَى، سَكَارَى T. 1. aşağılık, bayağı, yoksul, akıl yoksulu. 2. kendisi gibi, benzeri, arkadaş, akrân, emsal. YTS. 186.

şindu صَنَدُو T. maķas. YTS. 186.

şınmak صَنَمْتُ T. 1. kırılmak, parçalanmak. 2. za'if düşmek, 'âciz kalmak. 3. yenilmek, mağlûb olmak, bozguna uğramak 4. kayb olmak, yitmek 5. bozulmak. 6. azalmak, şiddetini yitirmek. YTS. 186.

şınuk صَنُوقُ T. 1. kırık. 2. mağlûp, yenik, bozguna uğramış. *şinuķ ğöñüllü, alçak gönüllü. YTS. 186.*

şızırmak صَزَرَمْتُ T. sızdırmak, eritmek, eritip akıtmak, süzmek. YTS. 187.

şikâl شَكَلَ Ar. şâle vezninde maşdar olurlar, ağır olmak ma'nâsınadır; ve gebelik hâleti belürmek ma'nâsına müştâ'meldür; ve ağacın dalları özlenüp kuvvetlenmek ma'nâsına müştâ'meldür ki ağırlıklarını müstelzimdir; ve kulaķ bir miķdârca şağırılanmak ma'nâsınadır ki ağırlaşmak ta'bir olunur. OK. 3-154, şikal شَكَلَ Ar. (şikî* شَكَلَ Ar. şânın kesri ve kâfın sükûnuyla, yük. VK. 2-258.) şânın kesri ve kâfın fethiyle, hîffetin muķâbili, ağırlık ma'nâsına. VK. 2-258, şikal شَكَلَ Ar. bi'l-kesr ve fethül-kâf, 'alâ vezni'l-

kiber, ağırlık; ammâ sükûn-ı kâfla [şıkl], yük ma'nâsına gelür, haml gibi. Cem'i eşkâl ائمال gelür. AK. 129.

silm* ve **selm*** سلم Ar. *سلم* *sînin kesriyle, ve fethiyle, barışmağa denir, sulh ma'nâsınadır, müzekker ve müennes olur. *Şârih'in beyânı üzere te'nîşi nakîzi olan harb lafzına haml ileddür; ve silm, müşâlağa eden kimseye de ıtlâk olunur. Nite ki harb, muhârebe eden kimseye de ıtlâk olunur; ve silm, selâm ma'nâsınadır ki inkiyâd ve itâ'at eylemekdür; ve İslâm ma'nâsınadır ki müsellemler [müsellemler مُسَلَّم Ar. teslim olunmuş olan, kabza-i taşarrufa idhâl olunmuş olan; ve şıhhati meşhûd [meşhûd مَشْهُود Ar. müşâhade olunmuş, göz ile görülmüş olan. oHa. 2-330.] olmağa ibtâlâline sa'y etmekden ferâğat olunmuş olan. Terc. 2-335.] olmakdır. OK. 3-481, **silm** سلم Ar. *sînin kesri ve lâmin sükûnuyla, itâ'at ve inkiyâd; ve Ebû 'Amr, ادخلوا في السلم كافة kırâ'et etdi ki İslâm ma'nâsına râci'dür; ve silm, şulha dağı derler, ve سلم de sînin fethi ve kesri [silm ve selm] câ'izdür, tezkîr ve te'nîş câ'iz olduğu gibi; ve silm, şulh eden kimesneye de derler. VK. 2-417, **selm*** ve **silm** سلم Ar. *سلم* *bi'l-feth, ve'l-kesr, selâmetlik. Ya'nî işâbet-i mekrûhdan emîn olmak; ve Müslümânlık; ve barışmak, şulh ma'nâsına. AK. 299.***

şîn صين Ar. sbst. la Chine: les cihinois. Zen. 582.

siğirmek سَكَّرْتُ T. 1. sindirmek, içine işletmek, içine akıtmak. 2. hâzm etmek. YTS. 188.

sinle سَنَ T. 1. mezârılık. 2. mezâr, kabir. YTS. 188.

sinn* سنّ Ar. *سنّ* *sînin kesri ve nûnun teşdidiyle, dişe denür, dışs [dîrs ضَرْمِي Ar. diş, dendân.*

LN. 644.] ma'nâsına. Cem'i esnân استنان ve esine اسنه gelür ve esünn اسمن gelür zammeteynle. *Şârih der ki sinn ile dışs müterâdifdür ve dışsî, azı dişinde isti'mâl-i

örfidür; ve sinn lafzı mü'enneşdür muşaggarı süneyne سنينه dür; ve sinn, yaban öküzüne denür; ve Medine'de bir cebel adıdır; ve Rey şehrinde bir mevzi adıdır; ve nehr-i Dicle üzerinde bir beldedür, fuḡahâdan 'Abdu'llâh Bin 'Alî es-Sinnî oradandır; ve Rehâ ile Âmed beyninde bir beldedür; ve sinnü'l-ḡalem, ḡalemin ucuna, yonulan yerine ıtlâk olunur, şakḡın iki tarafıdır; ve ekl-i şedîd ma'nâsına müsta'meldür; ve ḡarn [ḡarn فَرْن Ar. boynuz, şâḡ; ve ḡüneşin üst muḡîḡ-i kenârı; ve bir ḡavmin seyyid ve serveri olan kimesne; ve âdemin yandaşı; ve zamândan yüz sene müddeti; ve bir zamândan bed' ile ol vaḡitte ḡayâtda bulunan âdemlerin cümlesi vefât edüp ḡiç bir ferd ḡalmaması ḡününe ḡadar olan zamân; ve mezkûr zamân içinde vefât eden

kimesne, ḡeşîâd-sâl. Terc. 2-156.] ve hemtâ [hem-tâ هَمَّت Far. nazîr, müsâvî, akrân olan. Terc. 2-254.] ma'nâsına müsta'meldür; ve dişlerin biri birine muvâfaḡatı taşavvuruna mebnîdür; ve şarımsak dişine ıtlâk olunur. *Şârih der ki tâ-y-ı vahdet

daḡil olup vâḡidine sine سنه denür; ve oraḡ ve bıçḡı dişlerine ıtlâk olunur; ve miḡdâr-ı ömr ma'nâsına müsta'meldür ki yaş ta'bîr olunur; ve sinn kelimesi

gerek insân ve ḡayvânda ömr ma'nâsına olsun mü'enneşdür. Cem'i esnân استنان gelür. *Mütercim der ki İbn-i Eşîr'in beyânına göre ömr ma'nâsında müddet i'tibârıyladır ve ana sinn ıtlâḡı tûl ve imtidâd taşavvuruna yâḡud ḡayvânın ömrü sinniyle ma'lûm olduğuna mebnîdür; ve sinn, bir âdemin yaşıdaşına ıtlâk olunur... Ya'nî başının kılları âdedince ḡayır ve ni'mete uğradı yâḡud merâmına nâ'il olup dil-ḡvâḡi üzere ser-â-ser anda taşarruf eyledi diyecek yerde îrâd olunur. Şârih der ki bu meşel, ... ḡavlınden me'ḡûzdur ki keşretten kinâyedür ve ...

‘unvânında dağı mervîdür. OK. 3-651-1, **sinn** سنّ Ar. (senen* سنن Ar. *ستنن* fethateynle, tarîk ma'nâsınadır ve vech ma'nâsına dağı gelür. VK. 2-521-1.) *sînin kesri ve nûnun teşdidiyle*, diğ, dendân ma'nâsına. VK. 2-521-14, esnân استنان Ar. *hemzenin fethiyle*, cem'i dişler ma'nâsına. VK. 2-521-15, süneyne-t سنينة Ar. *sînin zammı ve nûnun fethi ve yânın sükûnuyla*, taşgîridür dişcegiz ma'nâsına; ve "tâ" ile gelmesi mü'enneş-i semâ'i olduğuna binâ'dur... ve sinnü'l-ķalem, ķalemin yonulan yerine derler... ve sin 'ömr ma'nâsında dağı gelür. VK. 2-521-15, **sinn** سنّ Ar. *bi'l-kesr*, diğ, nenin olursa. cem'i esnân استنان ve esine اسنه gelür taşgîrinde süneyne سنينة derler. AK. 303, **sinn** سنّ Ar. diğ, dendân; ve yaş. Ya'nî tevellüdden kaç sene geçmiş olduğu müddet. Terc. 1-492.

sinne سنّة T. 1. ölü gömülen yer, kabir. DS-X. 3643, 3637.

si-pāre سپاره Far. (pā-yı Fârisî-i meksûre) *işâre vezninde*, sî pāre سی پاره muḥaffefidür ki otuz cüz' Qur'ân-ı 'Azîm'den bir cüz'dür. Meşelâ Nebe' cüz'ü ve Mülk cüz'ü gibi. BK-1. 454, BK-2. 339, si-pāre سپاره Far. sî pāre سی پاره muḥaffefidür ki otuz cüz' Qur'ân-ı 'Azîm'den bir cüz'. LBK. 241, si-pāre سپاره Far. Qur'ân-ı Kerîm'in eczâ-yı şerîfesi. İsti-mâli "bir cüz" ma'nâsında gâlibdir. Otuz pârça ma'nâsında olan "sî pāre سی پاره" muḥaffefdir. LC. 565.

sîre-t سيرة Ar. (seyr* سير Ar. *سير* den) *sînin kesriyle*, isimdür; gezmege ve gezişe denür, revîş [revîş رويش Far. gidiş, yürüyüş; tarz, üslûb; âdet, kâ'ide, uşûl, tarîk; ve bağçe aralarında olan yol; ve hıyâbân [hıyâbân خيابان Far. çiçek bağçası yolu. Terc. 1-317.] ve reften lafzından müştak ism-i maşdardır. Terc. 1-404.] ma'nâsına; ve sîret, sünnet [sünne-t سنة Ar. biz-zamm ve't-teşdîd, Medine ħurmasından bir nev'dür; ve sîret ve tarîk ve Ĥazret-i Resûlullâh Şalla'llâhu ta'âlâ 'aleyhi ve sellem'in işlediği nesne. Cem'i sünen سنن gelür. AK. 303.] ve tarîkat [tarîka-t طريقة Ar. yol, mezheb; ve hâl ve inķiyâd; ve ħurmâ ağacının uzunlu. Cem'i tarā'ik طرائق gelür. AK. 365, tarîka-t طريقة Ar. yol, tarîk, rāh; ve dîn, mezheb ve dervîşlik ħuşûşunda sülûk ve 'ibâdet için ve irşâd ve istirşâd için tertîb olunan uşûl-i zabıyye ve 'aķâ'idıyye. Terc. 2-39.] ve hey'et [hey'e-t هيئة Ar. şekil ve şûret. Cem'i hey'ât هیئات gelür. AK. 705, hey'e-t هیئات Ar. hey'et, şûret, şekil kıyâfet, peyker. Terc. 2-462.] ma'nâlarına müsta'meldür ki insânın ma'nevî tutduğu yoldan ve kâ'im olduğu hâletden 'ibâretdür. Cem'i siyer سير gelür, 'ineb vezninde; ve sîret, diyâr-ı âĥardan celb olunan zahireye itlâk olunur, mîre [mîre ميره Far. ĥîre vezninde, ĥvâce ma'nâsınadır ki ket-ĥudây-ı ĥânedür; ve 'Arabîde buğz ve 'adâvet ma'nâsınadır. BK-2, 581, mîre ميره Far. ĥvâce ki ket-ĥudây-ı ĥânedür. LBK. 438, mîre ميره Far. master of the family; concord [concord (kan'kôrd), sub. 1. vifâķ, yek-dilî, yek-ciheî, ittihâd-ı kulûb. 2. uygunluk, münâsebet, tevâfuk. 3. âheng-i aşvât. 4. kavl, mukâvele, ittifâķ. 5. muṭâbakat-ı naĥviyye. 6. icmâ-i mezheb, icmâ-i mezhebî. KLM. 162.]], unanimity; meat, provision [provision (privîj'ın), 1. tedârük, başıret ve ihtiyâd yoluyla levâzımâtını ilerüden ĥâzır ve âmâde etmeklik, ihtiyâdlu bulunmaklık. 2. ol vechile tedârük olunan nesne yâĥud nesneler, tedârükât. 3. ol vechile tedârük olunan mîkdâr, var, ĥâzır, mevcûd. 4. zahîre, zâd. 5. levâzımât. 6. şarî, şerîta. 7. ihtiyâden tertîb olunan îrâd yâĥud ser-mâye... KLM. 607.]] victual [victual (vî'ul), sub. yiyecek. gen. çoğ. yemek. RETD. 1101.]], food. Ste. 1361.]] ma'nâsına. OK. 1-907-7, **sîre-t** سيرة Ar. (seyr* سير Ar. *سير* den) *sînin kesri ve meddi ile*, tarîkat [tarîka-t طريقة Ar. yol, mezheb; ve hâl ve inķiyâd; ve ħurmâ ağacının uzunlu. Cem'i tarā'ik طرائق gelür. AK. 365.] ma'nâsınadır; ve sîret, buğdaya dağı derler, mîre ma'nâsına. VK. 1-389-5,

sîre-t سيرة Ar. *bi'l-kesr*, şıfat; ve hulk; ve 'âdet. Cem'i siyer سير gelür. AK. 309, **sîret** سيرة Ar. bir kimsenin ma'nevî bulunduğu yol; ve kâ'im olduğu hâl ve etvâr. Terc. 1-499.

şoğulmak صُوغُوْلَمَقْ T. 1. şuyu çekilmek, kaynağı yitmek ya da kurumak, ferî gitmek, solmak, sönmek. 2. darlaşıp çukurlaşmak. YTS. 189.

şoğultmak صُوغُوْلَتَمَقْ T. şuyun çekilmesine, nûrun sönmesine neden olmak. YTS. 189.

şokınmak صُوْقِنَمَقْ T. taşınmak. YTS. 189.

söyündürmek سَيْنَدِرْمَكْ T. söndürmek. YTS. 192.

sū' سوء Ar. (sev* سوء Ar. *سوء* den) kötülük ve bedlik OK. 1-29, **sū'** سوء Ar. kötülük, fenâlık, bedlik Zen. 522, **sū'** سوء Ar. yaramazlık ve çirkinlik ve gamgîn olmak. AK. 305, **sū'** سوء Ar. kötülük, fenâlık, bed. Terc. 1-494.

sūd* سود Ar. *سود* *sînin zammıyla*, ve **sūded** سودد Ar. *sînin zammı ve dâlin fethiyle*, ve **sū'dūd** سؤدد Ar. *hemze ile kunfuz [kunfuz كُنْفُز Ar. kâfın zammı ve nûnun sükûnu ve fânın fethiyle, kirpi dedikleri cânavar, hârpust [[hârpust خَارِطُست Far. kirpi ta'bîr olunan hayvân, kunfuz. Terc. 1-255.]] ma'nâsına. VK. 1-320] vezninde, siyâdet ma'nâsınadır. *Şârihin beyânına göre mü'ellif teşviş eylemiştir. Zîrâ sūd سود ve sūded سودد ve siyâdet سيادت maşdarlardır. Bir âdem kavmi beyninde ulu ve 'azîmü'l-kâdr olmak ma'nâsınadır; ve bu "sevâd سواد"dan me'hûzdur ki cemâ'ati keşîre umûrunu mütevellî [mütevellî مُتَوَلَّى Ar. vakfın îrâd ve maşrafına nazâret ve idâre edüp ziyâdesini kendü nefisine kabz edici olan. Terc. 2-273, mütevellî مُتَوَلَّى Ar. bir vakfın idâresine me'mûr olan, şâhib-i tevli't. LC. 843.] olmakdan 'ibâretdür; ve sū'dūd سؤدد Ar. kunfuz vezninde, isimdür ululuk ve sergerdelik ma'nâsına. OK. 1-626-1,2,3, siyâdet* سيادت Ar. *سود* *sînin kesriyle*, ve **sūded** سودد Ar. *sînin zammı ve dâl-ı evvelînin fethiyle*, seydūde-t سيدودة Ar. *sînin fethi ve yânın sükûnu ve dâl-ı evvelînin zammıyla*, ulu olmak. VK. 1-273-1,2,3, **sūded** سودد Ar. *bi'l-feth*, ulu olmak. AK. 305, siyâdet سيادت Ar. ululuk, büyüklük. AK. 308, siyâdet سيادت Ar. bir kimesne kendü kavmi beyninde ulu ve 'azîm olmak, şükühendegî; beg ve hâkim olmak; ve âl-i nebî -aleyhi's-selâm-dan olup seyyid ve şerîf olmak. Terc. 1-498.*

sūk سوق Ar. (sāk* ساق Ar. *سوق* dan) *sînin zammıyla*, çarşuya ve bâzâra denür, sūkū'n-nâs سوق الناس ma'nâsınadır; ve bu mü'enneşdür, müzekker dağı olur. OK. 2-930, **sūk** سوق Ar. *sînin zammı ve meddiyle*, bâzâr, çarşı ma'nâsına; tezkîri ve te'nîşi câ'izdür; sūkū'l-harb سوق الحرب uğraş yerine derler; ve sūk, "sāk"ın dağı cem'i gelür, incükler ma'nâsına, esed اسد ile üsd اسد gibi. Nitekim mürûr etdi; ve sūk, "sūka" [sūka سوقه Ar. *sînin zammı ve meddiyle, el altında olan âdemler, re'âyâ ve nökerler ma'nâsına; bunda müzekker ve mü'enneş ve vâhid ve cem' berâber olur. VK. 2-179.] dağı cem'i gelür, nökerler ma'nâsına. VK. 2-179, **sūk** سوق Ar. *bi'z-zam*, bâzâr yeri; müzekker ve mü'enneş olur, halk anda sâkları üzerine kâ'im oldukları için sūk diye tesmiye olundu. Cem'i esvāk اسواق gelür. AK. 306, **sūk** سوق Ar. çarşı, pâzâr,*

çārşū. Terc. 1-496.

sübḥāna'llāh سُبْحَانَ اللَّهِ Ar. "Haḳ Ta'ālānun tesbîhîni edâ edüp her nev' nekâyiş ve 'aḳâ'ibden münezzeḥ ve muḳaddes ve berî ve ḥālî olduğunu ḳalben ve lisānen iḳrâr ederim" ma'nâsında olup ekşeriyâ ta'accüb ve teneffür ifâdesi için isti'mâl olunur. Terc. 1-470.

süci سُجِّي T. 1. şarâp. 2. içki içme. YTS. 195.

süfl* سفل Ar. *سفل ve süfûl سفل Ar. ve süfâle-t سفاة Ar. *sinlerin zammıyla*, ve sifl سفل Ar. ve sifle-t سفاة Ar. *sinlerin kesriyle*, ve sefâl سفال Ar. *sinin fethiyle*, aşağılık ve alçaklık ma'nâsınadır ki 'ulv علو *aynın zammıyla*, ve 'ulüvv علو *teşdîd-i vâv ile*, ve 'ulâve علاوة *aynın zammıyla*, ve 'ilv علو ve علو *ayınların kesriyle*, ve 'alâ علو *aynın fethiyle*, muḳâbilidir. *Şârihin beyânına göre bunların kimisi isim olarak isti'mâl olunur ki bir nesnenin aşağısı demekdür. OK. 3- 247, sifl* سفل Ar. *سفل *sinin kesri ve fânın sükûnuyla*, ve süfûl سفل Ar. *zammeteynle*, ve sefâl سفال Ar. *sinin fethiyle*, ve süfâle-t سفاة Ar. *sinin zammıyla*, cümle bir ma'nâyadır ki bir nesnenin aşağısı demekdür; nitekim 'ilv علو *aynın kesriyle*, ve 'ulüvv علو *zammeteynle*, ve 'alâ علو *aynın fethiyle*, ve 'ulâve علاوة *aynın zammıyla*, bir nesnenin yukarısıdır; ve süfâle-t سفاة *mehebb-i riḥin [mehebb Ar. rüzgârın estiği yer. BOTS. 502.] muḳâbiline daḥı derler. VK. 2-302.*

süksün سُكُونُ T. boyun kökü, ense. YTS. 195.

sükûn* سكون Ar. *سكن *ku'ûd vezninde*, ḳarâr ve ârâm eylemek ma'nâsınadır ki Türkîde "dinmek" ta'bîr olunur ki ba'de'l-ḥareke olur; bir maḥalde müsteḳırr [*müsteḳırr مُسْتَقَرَّ Ar. istikrâr edici, eden, ber-ḳarâr olan. KO. 4-486, müsteḳarr مُسْتَقَرَّ Ar. maḥall-i istikrâr, kes-i ḳâf ile << istikrâr edici, eden ḳarâr yafta olan >> ma'nâsını müfîd olur. LC. 909.] olmak ma'nâsına müsta'meldür; ve miskîn olmak ma'nâsınadır. OK. 3-648, sükûn* سكون Ar. *سكن *zammeteynle*, epsem [epsem اِپسم T. sessiz, ses çıkarmayan, şusan, epsem olmak = şusmak. YTS. 83.] olmak; ve sükûn, evde olmağa daḥı derler. VK. 2-519, sükûn سكون Ar. sâkin olmak. AK. 296, sükûn سُكُونُ Ar. dinmek, ṭurmak, ḳımıldanmamak, ârâm; ḥareket etmemek. Terc. 484.*

sûls* سُؤْلُ Ar. *ثُلث *gânın zammı ve lâmin sükûnuyla ve zammeteynle*, üç cüz'den bir cüz'e denür ki "üçte bir" ta'bîr olunur; teşniyesinde şûlsân ثُلثان ve cem'inde eşlâş ثلثات gelür. OK. 1-341, sûls ثُلث Ar. (şelâşe* ثلثة Ar. üç demekdür, 'aded-i mezkûrede; şelâş ثلث Ar. üç demekdür, 'aded-i mü'enneşde. VK. 1-146.) *gânın zammıyla ve lâmin sükûnuyla*, üçde bir demekdür. VK. 1-146, şûlsân ثُلثان Ar. *bi-zammî's-şâ'i'l-evvel ve'l-lâm*, üç bölükde iki bölük. VK. 1-146, sûls ثُلث Ar. *bi-zammî's-şâ' ve'l-lâm*, üçde bir. AK. 129, sûls ثُلث ve سُؤْلُ Ar. bir nesnenin üç cüz'ünden bir cüz'ü, se yek. Terc. 1-306.

sümme ثُمُّ Ar. edât-ı terâḥî [terâḥî تَرَاحَى Ar. gecikmek ve ağır davranup yavaş ḥareket etmek, direngîden; ve umûrda gevşek tavranmak. Terc. 1-197.] ve ḥarf-i 'atfdır: جاءت الرجال ثم النساء. Erkekler geldi sonra kadınlar. Âḥirine "ثا" ilâvesiyle "sümmete ثُمَّتْ" denildiği de olmuştur: فمضيت ثم قلت لايعنيني. Kâmil-i Müberred'de [müberred

مُبرَّد Ar. şogudulmuş olan, serd şude; ve naḥviyyînden bir zâtın ismi. Terc. 2-228.] bu beyt şöyle görülmüşdür ki anda şâhid yokdur: فُجُوزُ ثُمَّ اقُولُ لَايَعْنِي. Müş. 86, **sümme** ثُمَّ Ar. tertib ve terâhiye delâlet eder: الرفيقُ ثُمَّ الطريق = Evvelâ refîk, sonra tarîk. اشدَّ البلاء على الانبياء ثُمَّ الامثل فالامثل = Evvelâ câr sonra dâr. الجارُ ثُمَّ الدار = Belânın büyüğü enbiâyadır; sonra büyükden büyügedir. OL. 317.

sünne-t سُنَّة Ar. (sinn* سَنَّ Ar. *سَنَّ* den) *sînin zammıyla*, yüze denür, vech ma'nâsına yâhud yüzün görünen yerine yâhud dâ'iresine denür yâhud şüret ve cehreye cebînân ile cebheye denür; ve sîret [sîre-t سيرة Ar. (seyr* سير Ar. *سير* den) *sînin kesri ve meddi ile, tarîkat* [[tarîka-t طريقة Ar. yol, mezheb; ve hâl ve inkiyâd; ve ḥurmâ ağacının uzunlu. Cem'i tarâik طرائق gelür. AK. 365.]] ma'nâsınadır; ve sîret, buğdaya dahı derler, mîre ma'nâsına. VK. 1-389-5, sîre-t سيرة Ar. bîl-kesr, şıfat; ve hulk; ve âdet. Cem'i siyer سير gelür. AK. 309, sîret سيرة Ar. bir kimsenin ma'nevî bulunduğu yol; ve kâ'im olduğu hâl ve etvâr. Terc. 1-499.] ve tarîkat ma'nâsındadır; ve tabî'at ve cibillet [cibillet جِبِلَّة Ar. aşıl yaradılış, hilkat, tabî'at, nihâd. Terc. 1-313] ma'nâsındadır; ve ... Ya'nî sünnet-i İlâhî tarîka-i hüküm ve emir ve nehyden 'ibâretdür... Zîrâ a'zâb anların tarîka-i meslûkeleridür; ve sünne-t, Medîne'ye maḥşûş bir gûne ḥurmâ adıdır. OK. 3-652-17, **sünne-t** سُنَّة Ar. *sînin zammı ve nûnun teşdîdiyle*, bi-ma'nâhu. VK. 2-521-2, sünen سُنَّ Ar. *sînin zammı ve nûnun fethiyle*, bi-ma'nâhu; ve sünen, "senen سَنَّ in (?) dahı cem'i gelür. VK. 2-521-3, **sünne-t** سُنَّة Ar. *bîz-zamm ve't-teşdîd*, Medine ḥurmasından bir nev'dür; ve sîret ve tarîk ve Ḥazret-i Resûlu'llâh -Şalla'llâhu ta'âlâ aleyhi ve sellem-in işlediği nesne. Cem'i sünen سُنَّ gelür. AK. 303, sünne-t سُنَّة Ar. Ḥazret-i Peygamber 'Aleyhi's-selâmın âdeti ve mu'tâdı olup cümle 'indinde mergûb ve muḥterem tutulan ef'âl-i şerife ki âlâmâtındandır, ḥitân [ḥitân خِطَان Ar. sünnet etmek, hatne kermen; ve zekerde sünnet maḥalli. Terc. 1-386] ve tırâş mişillü ki bunların cümlesi 'inda'llâh ve 'inde'n-nebî maḥbûl oldukları âşikâr olmağla cemâ'at-ı müslimîn qabûl ve imtisâl etmişlerdir. Terc. 1-493.

sügük سُكُّك T. kemik. YTS. 196.

süst سُسْت Far. yumuşak, gevşek, za'îf, yavaş olan; ve gevşek-endâm olan âdem; ve hayvân ve nebâtât ve eşcâr ve aḥcâr ve sâ'irlerde isti'mâl olunur, ḥattâ sözde bile kullanılır. Terc. 1-470, **süst** سُسْت Far. adj. gevşek, yumuşak. Zen. 508.

süst-endâm سُسْتِ أَتَدَام Far. bî-tâkat ve bî-mecâl olan; ve altı hareket etmeyen kimse, 'innîn. Terc. 1-470.

süvâd سَوَاد Ar. (süd* سَوَد Ar. *سَوَد* dan) gürâb vezninde, koyun ve keçi kısmına ârız olur bir marâzdur; kezâlik insâna ârız olur bir illetdür ki ḥurmâyı pek çok yemek sebebiyle ciger ağrısından 'ibâretdür; ve süvâd, beniz şararmâğa ve benze ârız olan şarılığa denür; ve tırnaga ârız olan yeşillige denür ki çorak şu içmekden ḥâdiş olur; ve süvâd, maşdar olur, illet-i mezbûreyi mûriş olan şuyu içmek ma'nâsına.. OK. 1-627-16.

şabla شَبْلَة T. sille, tokat, şamar.

şabla urmak, tokat atmak, şamar vurmak. YTS. 197.

şāhin-şāh شاهنشاه Far. (şāhen-şāh < şāhān-şāh) veyâ şehin-şāh. subt. şāhlar şāhı, sultan... Zen.

537, **şāhen-şāh** شاهنشاه ve şahen-şeh شاهنشاه Far. en büyük pâdişāh, şāhların şāhı, melikü'l-mülûk, cihân-gîr demektir. (şehin-şāh شهنشاه ve şehin-şeh شهنشاه) şüretinde tahfif ve telaffûz olunur. (şāhin-şāh شاهنشاهی) = ulu pâdişāhlık, ve ona mensûb ve müte'allik. KO. 4-62.

şakî شَقِيّ Ar. (şekā' شقا Ar. şekā' شقاء Ar. *vâvî* dan) şekâvetli, şekâvet şāhibi, her dürlü ef'âl ve şeni'ayı irtikâb eden: (sa'îd ve şakî) Ş haydûd, tag hırsızı: (şakî-yi meşhûr-ı filân der-dest olunmuşdur). KO. 4-71, **şakî** شَقِيّ Ar. s. s. şakıyye. c. eşkıyâ' اشقياء ["şekâvet" den ş.s.] 1. bed-baht, muqâbili: sa'îd. n. 2. bed fi'âl, bed kirdâr, haylaz, habîş 3. haydûd, kıtâ'-ı tarîk, ser-keşlik vâdisine şapan âdem. KT. 781, **şakî** شَقِيّ Ar. bed-baht, gayr-i sa'îd, şekâvet şāhibi: şakî ve sa'îd, şakî-i şerîr. LC. 616, **şakî** شَقِيّ Ar. her dürlü ef'âl-i şeni'a [şeni'a شَنِيع Ar. pek aşırı bed ve kabîh ve yakışmaz ve çirkîn olan. oHa. 432.] ve reddiyyeyi [redî' رَدِيّ Ar. kötü, fâsid, fenâ, bayağı: (ridâ-yi redî', libâs-ı redî', ahlâk-ı redî'e, efkâr-ı redî'e) bu ma'nâda (redî' رَدِيّ rediyye رَدِيَّة) tarzında şedde ile teleffuz ve tahrîri gâlat-ı fâhişdir, binâ'en 'aleyh hîn-i isti-mâlde şahîh ve faşîhine dikkat edilmelidir. KO. 3-427.] irtikâb eder olan, habîş ve her dürlü rezâlet ve belâya giriftâr olan. Terc. 1-513.

şakḳ شَقَقَ Ar. şînin fethi ve kâfın teşdîdiyle, yarmak ma'nâsınadır; ve azı dişi yarup çıkmak ma'nâsına müsta'meldür. *Şârih der ki şakḳ, nâbü'l-ba'îr ve şakḳu'l-şubḥ ve şakḳ, başarı'l-meyyit maḳûlesinde mef'ûl-ün bih-i nesyen mensiyyen نسيان mensiyye mehcûr olmağıla fi'l-i müte'addî lâzım menziline tenzîl olunmuşdur, neza' kelimesi gibi, intihâ; ve şakḳu'l-aşâ, cemâ'atden mufâraḳat eylemek ma'nâsına müsta'meldür, ve aşâ fi'l-aşl itilâf ve ictimâ'ından 'ibâretdür; ve şakḳ ve meşakḳa شَقَقَ Ar. mîmin ve şînin fethiyle, bir nesne bir âdeme pek güç ve düşvâr olmak ma'nâsına müsta'meldür, gûyâ ki ol âdemin vücûdunu şak ve kesr eder; ve bir âdemi renc ve meşakḳate uğratmak ma'nâsına; ve meyyitin gözleri belürüp ḳalmaq ma'nâsına müsta'meldür; ve ânifen beyân olunduğu üzere mef'ûl-ün bih-i fâ'il ve fi'l-i müte'addî lâzım menziline ḳılınmağıla gûyâ ki ol vaktde a'mâl-i 'azâya ḳudret-i meslûb [meslûb مَسْلُوب Ar. selb olunmuş kapulup çalınmış olan. Terc. 2-336.] bî-ihtiyâr gözleri ol resme çatlaḳ şeklinde belürüp ḳalur. *Mü'ellifin nükte-i nehî dahî budur; ve şakḳ, yarığa ıtlâḳ olunur. Cem'î şukûḳ شُقُوق dur; ve şubḥ ma'nâsına müsta'meldür ki taḡ yerinin ağarmasından 'ibâretdür, gûyâ ki ufukları şakḳ eder; ve yarılmış ve çatlamış yere denür ki meşḳûḳ ma'nâsına olur; ve nisvân fercinin uzunca yarığına ıtlâḳ olunur; ve taḡıtmak, tefrîḳ ma'nâsına; ve renc ve miḥnet ve meşakḳat ma'nâsınadır, bunda şîn kesriyle [şıkḳ] de câ'izdür, yâḥud şîn kesriyle [şıkḳ] isimdür ve fethiyle [şakḳ] maşdardur; ve şimşegin iki tarafa şapmayup hevâ fişegi gibi vasat-ı semâya toḡru uzun uzadı ağmak ma'nâsına müsta'meldür. OK. 2-935, **şakḳ** شَقَقَ Ar. şînin fethi ve kâfın teşdîdiyle, yarıḳ mânasına. VK. 2-181, şukûḳ شُقُوق Ar. zammeteynle, cem'î, yarıḳlar mânasına; ve aşlında maşdar idi; ve şakḳ, şubḥ ma'nâsına da gelür; ve yarmak ma'nâsına da gelür; ve şakḳ, devenin azısı çıḳmağı dahî derler; ve şakḳ, meşakḳatlü ma'nâsına da gelür; ve şakḳ, münbit bir cânibe bakup ḳalmaga

dağı derler. VK. 2-181, **şakk** شَقَّ Ar. *bi'l-feth ve't-teşdid*, bâbihî naşr-un, yarmak ve ayırmak; ve yırtmak; ve meşakkat ve şubh ma'nâsına da gelür; ve cem'inde şukûk شقوق derler, **şakk** شَقَّ Ar. yarmak, kâften, ayırmak, bölük; ve yarık ve çatlak, açıklık. Terc. 1-512.

şām شَام Far. aḥşām, gürüb-ı şems karâları olan vakt; ve aḥşām ta'âmı. Terc. 1-492, **şām** شَام Far. gürüb-ı şems zamânı, gecenin başlangıcı, akşâm: (şām u şehir) = akşâm ve şabaḥ. KO-4. 59.

şehr شهر Ar. (şöhre-t* شهرة Ar. *شهر* den) *kahr vezninde*, bir şeyi şöhretlendirmek ma'nâsınadır. *Lâkin mü'ellif Başâ'ır'de ta'mim eylemişdür; ve şehir, ehl-i 'ilm ve dânişmende ıtlâk olunur, bi-ma'nâ mef'ûldür; ve tırnak kesintisi şeklinde olan şey'e ıtlâk olunur, ma'nâ-yı âtiden ta'mim olunmuşdur; ve yeni aya ıtlâk olunur, şöhretine mebnî; ve aya ıtlâk olunur, 'umûm 'alâkasıyla, kamer ma'nâsına, 'alâ kavî tamâm vâzîh ve 'ayân olup bedr-i kâmil olmakla mütekarrib olduğda ıtlâk olunur; ve eyyâmdan 'aded-i ma'rûfa ıtlâk olunur, kamer ile meşhûr olduğu için, murâd on iki cüz' i'tibâr olunan bir senenin bir cüz'ü olacaqdur ki kamerin yigirmi sekiz menâzili kaç' eyledigi eyyâmdan 'ibâretdür, gâh otuz ve gâh yigirmi dokuz gün olur, Türkîde dağı bir ay ta'bîr olunur. Cem'i eşhür شهر ve şühür شهر gelür; ve şehir kezâlik maşdar olur, nâs üzere kılıç sıyırup sel-i [sel سَل Ar. bir nesneyi bir nesne içinden sıyırup çıkarmak, sıyırmak, zendîden. Terc. 1-485.] seyf eylemek ma'nâsına; ve şehir, esâmîdendir. OK. 1-927, **şehir** شهر Ar. *şinin fethiyle*, bir ay ma'nâsına; ve meşhûr kılmağa dağı derler; ve kılıç sıyırmâğa da derler. VK. 1-397, **şehir** شهر Ar. şühûr-ı kameriyyenin veyâ şühûr-ı şemsiyyenin birisi. Cem'i şühûr شهر ve eşhür شهر gelür; ve dağı kılıç ve bıçak gibi nesneleri çeküp kınından çıkarmak. AK. 330, **şehir** شهر Ar. ay, mâh, yeni aydan yeni aya kadar olan müddet. Terc. 1-519.

şekâ* شَقَا Ar. ve **şekâ*** شَقَا Ar. *شَقَا* *vâvî* kâfla, 'aşâ' vezninde ve vefâ' vezninde, şiddet ve 'usret [usret عُسْرَة Ar. 'aynın zammıyla isimdür, güçlük ve çaparızlık [çaparızlık چَارِزَلِي T. güçlük, çaprazlık. YTS.50.] ma'nâsınadır; ve fakr ve ihtiyâc hâletine ıtlâk olunur nite ki mukâbilleri şerret ve gınâya ıtlâk olunur. OK. 2-28.] ma'nâsınadır. *Mü'ellifin Başâ'ır'de beyanına göre şekâ', sa'âdet mukâbilidür ki bed-bâhtlık demekdür, şiddet ve 'usret ve mihnet ma'nâ-yı lâzımıdır. OK. 3- 850, **şekâ*** شَقَا Ar. *شَقَا* *şinin fethi ve elifin meddiyle*, bed-baht olmak ki sa'âdetin mukâbilidir. VK. 2-667, **şekâ*** شَقَا Ar. *bi'l-feth ve'l-kesr*, zıddü's-sa'âdet. Ya'nî bed-bahtlık ve yaramazlık, şekâvet gibi. AK. 322, **şekâ*** شَقَا Ar. şekâvet, bed-baht şuden, her dürlü belâ ve rezâlete giriftâr olmak; ve her dürlü ef'âli şenî'a ve rezîle ve rediyyeyi mürtekib olmak. Terc. 1-512.

şekâve-t شَقَاوَة Ar. (şekâ* شَقَا Ar. şekâ' شَقَا Ar. *شَقَا* *vâvî* dan) *semâha-t vezninde*, ve **şekâ** شَقَا Ar. 'aşâ vezninde, ve **şekâ*** شَقَا Ar. bekâ' vezninde, ve şekve-t, şikve-t شِقْوَة Ar. *şinin fethi ve kesriyle*, bir kimse bed-baht olmak ma'nâsınadır; ve şekve-t, mine'l-bâbî-r-râbî zıdd-un sa'd-un, ve bu ma'nâda müte'addî olur. OK. 3-850, **şekâve-t** شَقَاوَة Ar. (şekâ* شَقَا Ar. şekâ' شَقَا Ar. *شَقَا* *vâvî* dan) *şinin fethiyle*, bed-baht olmak ki "sa'âdet"

muḳâbilidür; ve şikâve-t شِكَاءَ Ar. *şinin kesriyle*, şekâvet ma'nâsında lûgatdür; ve şekâvet "vâv" ile isti'mâl olunup 'atâ'et عطاء ve 'abâ'et عبا gibi "vâv" "hemze"ye ḳalb olunmadı. Zîrâ şekâvet evvel ahvâlinde "tâ" ile isti'mâl olunup "tâ"dan münfek [münfek مُنْفَك Ar. yerinden ayrılıp çıkmış olan, peşmîde. Terc. 2-408.] olmamağın ḥarf-i irâb olmadığı, 'atâ'et ve 'abâ'et bunun ḥilâfınca ki bunlarda ḥarf-i illete tâ dâhil olmazdan evvel "hemze"ye ḳalb olunmuştur, ve nihâyet dahı şekâvet gibidür; mine'l-bâbi'r-râbi' "vâv" "yâ"ya ḳalb olundu, ma-ḳabl-i meksûr olduğundan ötrü; ve يشقay lafzında "elif"e ḳalb olundu, meftûḥ olduğundan ötrü yeşḳuyâni يشقيان derler. "yâ" "elif"e ḳalb olunmaz, mâzînin teşniyesinde ḳalb olunmadığı için. VK. 2-667, şikve-t شِكَوة Ar. *şinin kesri ve ḳâfın sükûnuyla*, bed-baḥt olmak; ve şinin fethi [şekve-t] dahı lûgatdür. VK. 2-667, şikve-t شِكَوة Ar. *bi'l-kesr*, ve şekve-t شِكَوة Ar. *bi'l-feth*, bed-baḥtlık ve yaramazlık. AK. 323, şekâve-t شِكَاءَ Ar. her dürlü belâ ve rezâlete giriftâr olmak; ve her dürlü ef'âl-i şen'îa ve rediyyeyi mürteḳib olmak, bed-baḥt şuden. Terc. 1-513, şekve-t شِكَوة Ar. şekâvet, kötülük, bedî, ve bed-baḥtlık. Terc. 1-513.

şe'm* شَم Ar. *شَم* *sînin fethi ve hemzenin sükûnuyla, ve ba'zen tahfîfen "elif"e ḳalble* [Şâm]; Ḳible'nin sol tarafında vâki' bilâdın ya'nî ülkenin ismidir. Ḳible'nin meş'emesinde [meş'eme مَشْعَمَة Ar. sol cihet, uğursuzluk. Mev. 804.] ya'nî sol câ'nibinde vukû'u bâ'is-i tesmiyedir. Nite ki Yemen ülkesi, yemîn-i Ḳible olmağla Yemen ıtlâḳ olundu; ve ba'zılar dediler ki Benî Ken'ân'dan bir ḳavm ol ülkeye teşâ'üm ya'nî sol taraflarında vâki' olmakla ana 'azm ve irtiḥâl etdikleri için Şâm tesmiye olundu; ve 'alâ ḳavl Sâm Bin Nûḥ 'Aleyhime's-selâm oraya nâzil olup âbâdân eylemekle ismiyle müsemmâ oldu. Zîrâ Sâm, Süryânîde şîn-i mu'ceme iledir, yâhud "şâme"den [şâme شَم Ar. ben, ḥâl. LC. 60] me'huzdur ki ḥâl [ḥâl خال Ar. yüzde veyâ bedenin dîger bir mahallinde olan siyah nokta, ben. LC. 444] ma'nâsınadır. Ülke-i merḳûmun arâzî câbecâ ḥâl gibi aḳ ve kızıl ve siyâḥ olmağla ism-i mezbûr ile tesmiye olundu. Pes ḳavl-i ahîrlere göre mehmûz olmaz; ve şe'm, mü'enneşdür, arz-ı te'vîl ile ve ba'zen müzekker olur. *Şâriḥ der ki Zemaḥşerî sâ'ir ehâl-i şark gibi ḥüseynî mâddesinden ehl-i Şâma buğz ve 'adâvetleri olmakla esâsda 'ibâretiyle ta'riz ve izdira' [izdira' إِذْرَاءَ Ar. tahḳîr etmek, tahfîf etmek, saymamak. LC.

58] eylemiştir. OK. 3-488, şe'm* شَم Ar. *شَم* şe'm, *sînin fethi ve hemzenin sükûnuyla*, bir nice şehrin ismidir ki mecmû'ına vilâyet-i şâm derler, tezkîri ve te'nîsi câ'izdür; ve şe'm, maşdar dahı gelir, nâ-mübârek olmak ma'nâsına. VK. 2-421.

şerḥ* شرح Ar. *شرح* *cerḥ vezninde, müşkil ve mübhem ve maḥfî maḳûlesini keşf* [keşf كَشَف Ar. gizlî olanı açmak ve meḥûl olan nesneyi meydâna koymak, âşikâr kermen; ve ber-vech-i taḥmîn bir nesnenin inşâsına lâzım olan meşâriḫî ḥisâb etmek; ve evliyâdan olan zevât, bi-iznillâhi ta'âlâ haber verdiği ḥuşûş. Terc. 2-189.] ve izḥâr eylemek ma'nâsınadır; ve kesmek ma'nâsınadır; ve açmak ma'nâsınadır; ve fehmi eylemek ma'nâsınadır; ve bîkr [bîkr بَكْر Ar. kız oğlan kız, dūşîze, ve kızın kızlığı. Terc. 1-158.] kızın bekâretini izâle eylemek; yâhud ḥâtûnu arḳası üzere yaturup cimâ eylemek ma'nâsına isti'mâl olunur; ve bir şey'i bolaltmak [bolaltmak بَوْلَاتِمَق T. bollaştırmak, çoğaltmak. YTS. 36.] ma'nâsına isti'mâl olunur. OK. 1-484, şerḥ* شرح Ar.

شرح *şînin fethi ve rânın sükûnuyla*, bir nesneyi keşf etmek; ve şerh, kalbi açup pâk etmeye de derler. VK. 1- 208, **şerh** شرح Ar. keşf etmek ve beyân etmek. AK. 315, **şerh** شرح Ar. gizlü ve şübheli olan nesneyi açup meydâna koyarak âşikâr kılmak; ve bir kitâbın her bir müşkilini açup beyân etmek için te'lîf olunan mufaşşal kitâb; ve dilim dilim kesmek. Terc. 1-507.

şerî'a-t* شريعة Ar. *شرع* *zerî'a-t [zerî'a-t ذريعة Ar. vesîle; ve dahı şol deveye derler ki şayyâd anı perdelenüp şayda remy eder.. AK. 235, zerî'a-t ذريعة Ar. vesîle, sebeb, vâsıta.. Terc. 1-420.] vezninde, Hâk Celle ve 'alâ hazretlerinin 'ibâdına vaz' ve ta'yîn eylediği dîn ve âyîne denür, tâ ki ana sülûk eyleyeler; ve toğru açık yola denür; ve kapu 'atebesine denür; ve nehirden şu alacak ve şu içecek şıvada [şuvad, şıvad صيراد T. derelerde şu alınacak ve hayvân şulanacak yer, gölümsü, havuzumsu yer. YTS. 195.] denür; ma'nâ-yı evvel bu iki ma'nanın birinden me'hûzdur. OK. 2-608-1, **şerî'a-t*** شريعة Ar. *شرع* *şînin fethi ve rânın kesri ve meddiyle*, şu almağa ve şu içmege varacak yer, âbişhor [âbiş-hvor آبشخور Far. hâ-yı mu'ceme ve vâv-ı ma'dûle ile, dört ma'nâsı vardur: Biri naşîb ve rızk, kısmet. Şânî, muflak insân ve şâ'ir hayvân şu alacak ve şu içecek ve şulanacak mevzi'e denür, pınar ve ayazma [[ayazma ايازما Gr. ἀγίασμα, şu kaynağı, göz, kaynak, memba, pınar, şu haznesi, çeşme; mucizemsi, kutsal şu. Zen. 139.]] ve muşluk ve kaştal [[kaştal قسطل T. gemi için şu alınacak mahâl, içmeler, ma'den şuları bulunan yer, kaplıca. KML. 1457.]] gibi, 'Arabîde menhal [[menhal منهل Ar. mer-âlarda tavar şuvardıkları yer ki kuyu ve pınar; cem'i menâhil مناهل gelür. AK-2-1043.]] ve 'aţan [[aţan عطن Ar. koğası el ile çekilen kuyu; cem'i aţân اعطان gelür. AK-2. 1023.]] ve Türkîde şuvad ve şulamak dahı derler. Şâlis, şu içecek kaba denür, tas ve bardak ve maşraba gibi. Râbi', turmak ve eglenmek ve mekş [[mekş مكش ve mükş مكش Ar. eglenmek ve muntazır olmak. AK-2. 1023.]] ve tavaqquf ma'nâsinadur. BK-2. 26] ma'nâsına; ve şerî'at şol dîndür ki Hâk Ta'âlâ kıllarına anı vaz' etmişdür. VK. 2-33-1, **şerî'a-t** شريعة Ar. şu yoluna derler, meşra'atü'l-mâ [meşra'at Şَرَاع Ar. toğru ve açık olan yol, şâh-râh; ve tavarın gelüp şu içmelerine münâsib olan mahâl. Terc. 2-342.] ma'nâsına. AK. 317, **şerî'a-t** شريعة Ar. Hâk Celle ve sübhane ta'âla hazretleri taraf-ı şamedâniyyesinden [şamed سَمَد Ar. dâ'im, bâkî, câvîdân olan, hemîşe. Terc. 2-17, şamedanî سَمَدَنِي Ar. İlâhî, Allâh Ta'âlâ hazretlerine mensûb ve müte'allik, Hudâyî. Terc. 2-17, şamedaniyye-t سَمَدَنِيَّة Ar. ülhîyyet dâ'im ve bâkî olmak. Terc. 2-17.] vaz' ve ikâme olunan 'âdet ve âyîn ve uşûl râh-ı dîn. Terc. 1-509.*

şesmek شَسَمَكَ T. çözmek. YTS. 198, açmak.

şev شو Far. (şîn-i mu'ceme-i meftûha) nev [nev نَو Far. yeni olan, cedîd ve tâze ve taravetli olan. Terc. 2- 224.] vezninde, şeb ma'nâsinadur ki gecedür 'Arabide leyl denür; "vâv" "yâ"dan bedeldür, ve "şuden شَدَن" den fi'l-i emr gelür, ol ve git ma'nâlarına. BK-2. 402, **şev** شو Far. gece ve "şuden شَدَن" den fi'l-i emr gelür, ol ve git ma'nâlarına. LBK. 291.

şikâk شَقَاق Ar. (şakķ* شَقَ Ar. *شَقَ dan) *nifâk vezninde*, 'adâvet ve muhâlefet ma'nâsına müsta'meldür ki dosluğû şakķ etmiş olur. OK. 2-937, **şikâk** شَقَاق Ar. (şakķ* شَقَ Ar. *شَقَ dan) *şînin kesriyle*, muhâlefet ve 'adâvet etmek. VK. 2-182, **şikâk** شَقَاق Ar. bi'l-kesr,

ayak yarığı; ve ‘adâvet ve muhâlefet etmek. AK. 323, **şikāk** شِقَاك Ar. [III. شَق] ‘adâvet, muhâlefet, bozuşmak. Zen. 547, **şikāk** شِقَاك sz. Ar. ittifâksızlık, ‘adem-i muvâfaqat, ihtilâf, münâferet: Aralarına şikāk düşdü, girdi. KT. 781, **şikāk** شِقَاك Ar. ‘adâvet, muhâlefet, düşmanî, ‘adem-i ittifāk, bozuşukluk, bozuşmak. Terc. 1-513.

şöhre-t* شهرة Ar. *شهر* *şînin zammı ve hânın sükûnuyla, bir nesne kubb [kubh] كُبْح Ar. çirkîn ve kerih ve na-sezâ olmak, zîst. Terc. 2-147.] ve şenâ‘a-t [şenâ‘ شَنَا‘ ve şenâ‘a-t شَنَا‘ Ar. pek aşırı bed ve kabîh ve çirkîn ve yakışmaz olan, bedter. Terc. 1-516.] cihetiyle beyne’n-nâs vâzîh ve zâhir olmağa denür ki rüsvâlık olacaqdur. *Şârihin beyânına göre hayır ve hasen cihetinde isti‘mâli mecâz olur. OK. 1-927, **şöhre-t** شهرة Ar. (sehr* شهر Ar. şînin fethiyle, bir ay ma‘nâsına; ve meşhûr kılmâğa dağı derler; ve kılıç sıyırmâğa da derler. VK. 1-397.) *şînin zammı ve hânın sükûnuyla, bir nesne âşikâr olmak. VK. 1-397, şöhre-t* شهرة Ar. bir nesnenin isim ve evşâfı beyne’n-nâs bilinüp söylenmek, âşikâr kerden. Terc. 1-519.*

şü‘m شُوم (şe‘m شَام Ar. *شام* den) *şînin zammiyle, ugursuzluk ma‘nâsınadır. *Şârih der ki ‘Arablar bir semte giderken sol taraftan mer’î olan cânavarı tetayyür [tetayyür تَتَايِير Ar. ugursuz ‘add etmek, teşâ‘üm. LC. 293.] eylemekle ugursuza şü‘m itlâkı andan münşei‘ olmuşdur, intihâ; ve şü‘m, siyâh develere denir; ve aq tüglü develere denir, bu iki ma‘nada lafzından müfredi yokdur. OK. 3. 488, şü‘m شُوم Ar. sînin zammı ve hemzenin sükûnuyla, nâ-mübâreklik ki yümn [yümn يُمْن Ar. meymenet, ugurluluk. LC. 1099.] nakizidir. VK. 2-421, **şüm** شُوم Ar. ugursuz, meş‘ûm, şe‘âmetli, naḥs [naḥs نَحْس Ar. 1. ugursuzluk 2. ugursuz, menhûs. LC. 1038; murdar olan, nâ-pâk olan. oHa. 2-472.] KT. 789, **şüm** شُوم Far. naḥs, ugursuz. KO. 4-89, **şüm** شوم Ar. "yümn"ün karşıtı, kötü, fenâ, ugursuz, meş‘ûm. Zen. 53, **şü‘m** شَام Ar. ugursuz olmak, talihsiz, bahtsız; — şüm, cimri, şansız, talihsiz, bahtsız; rezil, berbat. Ste. 767.*

ta‘âlâ تَعَالَى Ar. (‘alv* ‘ulv* ‘ilv* علو Ar. *علو* *vâvî* den) [Mazîdir] "‘ulüvv şânında dâ‘im ve şâbit oldu" demektir. Lafzu’llâhın hâl-i dâ‘imesidir. "Yardımcımız olsun bizim Allâhu Ta‘âlâ", Hâk Ta‘âlâ. Ta‘âlâ şânehû = Şânı ‘alî olsun, mana’sına du‘âdır. Cû. 295, ta‘âlâ تَعَالَى Ar. Esmâ’u’llâhla berâber maḳâm-ı du‘âda zikr olunur ‘Arabî fi‘l-i mâzî olup "Yüksek olsun" demektir. Allâhu Ta‘âlâ, Hâk Ta‘âlâ ve takaddese // Ta‘âlâ’llâh = Sübhâna’llâh! KT. 414

tā’ib تَائِب Ar. (tevb* تَوْب Ar. *توب* den) ism-i fâ‘ildür. OK. 1-81, **tā’ib** تَائِب Ar. tevbe edici, eden: Tā’ib ve müstağfir oldum. LC. 230.

taḳī تَقَى Ar. (vaḳy* وَقَى Ar. *وقى* *yâyî* den) *ganî vezninde, taḳvâ şâhibi âdeme denür. Cem‘i etḳiyâ’ اتقاء ve tuḳavâ تقواء gelür, şürefât vezninde, nâdir olarak. OK-3. 950-12, taḳī تَقَى Ar. tânın feyhi ve yânın teşâ‘idiyle, perhîzkâr olan kimesne, muttaḳî ma‘nâsına. VK-2. 744-7, taḳī تَقَى Ar. şakıncı, kendüyi gözedici, perhîzkâr; Allâh Ta‘âlâ ḥazretlerinden ḥavf edici olan. Terc. 1-255.*

taḳlîd تَقْلِيد Ar. (ḳald* تَلَد Ar. *تلد* dan) *tef‘îl vezninde, bir âdemin boynuna ḳılâde taḳmak ma‘nâsınadır. İştîlâhımızda andan "boyuna ḳolamak" ta‘bîr olunur; ve ‘alâmet olmak için ḥac ḳurbânının boynuna bir nesne geçürmek ma‘nâsına*

müsta'meldür. OK. 1-676, **taqlîd** تَقْلِيد Ar. 'alâ veznî't-tekrîm, kılâde taşmak. VK. 1-296, **taqlîd** تَقْلِيد Ar. boyuna nesne geçürmek; ve dahı beglik ve kâdîlik bendin geçürmek; ve devenin boynuna na'l veyâ gayri nesne aşmak, şadağa devesi idi ki bilinüp kimse binmeye veyâ yük urmağa, ta'arruz etmesün deyü. AK. 112, **taqlîd** تَقْلِيد Ar. boyuna geçürmek; ve gerdânlık olan zencîr yâhud sâ'ir nesne; ve iltizâm edüp kendüye borc mişillü 'add etmek; vâsıla imtişâl edüp benzetmek, vâsıla benzetme olan nesne, mânistâniden. Terc. 1-254, **taqlîd** تَقْلِيد Ar. taşmak, taşılmaq, kuşanmaq, kuşadılmaq: "taqlîd-i seyf, hamâ'ilin taqlîdi" § bir şeyin aşlına benzetme tarzında kalbı, sâhtesini yapmak. Lisânımızda bu ma'nâda mef'ûlün bih, mef'ûlün ileyh alır. Hîn-i isti'mâlde bunun ta'yîni zevk-i selîkaya 'â'iddir. "ehl-i taqlîd" = Şûretâ zühd ve şalâh âşârı gösterüp hakîkatde menhiyyât ile meşgûl olan riyâkârân. § benzetme şûretiyle yapılan sâhte şey: "taqlîd incü, taqlîd sâ'at, pırlanta taqlîdi" § ötekinin berikinin hâl ü kâlini benzetmek şûretiyle müzeyyifâne [müzeyyif مُزَيِّف Ar. tezyîf edici. eden, kalba çıkaran, kalb olmak üzere gösteren. müzeyyifâne = müzeyyif olarak yakışacak şûretde. LC. 757.] maşharalık etmek ki taqlîd yapmak denilir. "taqlîdci" = öylece maşharalık eden âdem. KO. 3-132.

talabımak طَلَبِمَ T. çarpınmak, çırpınmak, oynayıp şıçramak. YTS. 201.

ťals* طَلَس Ar. *طلس* *ťânın fethi ve lâmin sükûnuyla, şahîfeden yazuyı silüp maḥv ve nâbedîd [nâ-be-dîd نَا بَدِيد Far. gözden gâ'ib olmuş olan. Terc. 2-198.] eylemek ma'nâsınadır; ve ťals, ťaylesân-ı esvede denür ki ḥâşdur, kemâ seyüzkerü; ve bir nesneyi fi'l-hâl karşısına getürmek ma'nâsınadır; ve şonradan a'mâ olmak ma'nâsınadır; ve yellenmek ma'nâsınadır, 'Arablar, ferâş-ı vâhid itibârıyla dâ'imâ zartaya nisvânı hedef ederler; ve zindâna ilkâ olunmak ma'nâsınadır. OK. 2-255-1, **ťals*** طَلَس Ar. *طلس* *ťânın fethi ve lâmin sükûnuyla, maḥv etmek. VK. 1-526-1, ťals طلس Ar. bi'l-feth, maḥv etmek. Cem'i atlâs اطلاس gelür. AK. 368, ťals طلس Ar. şahîfeden yazı silmek. Terc. 2-41.**

ťamn* طَمَن Ar. *طمن* *emn [emn امن Ar. korkusuzluğa denür ki derûnda ḥavfdan eser olmayup sâkin ve âsûde olmasından 'ibâretdür. OK. 3-593.] vezninde, sıfat-ı müşebbehedir; sâkin ve ârâmide ma'nâsınadır. Cem'i ťumûn طُمُون dur, ťânın zammıyla, OK. 3-663, (iṭmi'nân* اطمئنان Ar. *طمن* hemzenin ve mîmin kesriyle, sâkin olmak. VK. 2-529.)*

ťapu طُپُو T. 1. ḥuzur, nezd, maḥâm, kat. 2. zât, zât-i 'âlî, ḥazret. 3. ḥizmet, görev, 'ibâdet, yüceltme, şaygı. 4. af dileme töreni.

ťapu kılmaq طُپُو نَمَق 1. itâ't etmek, inkiyâd etmek, boyun egmek. 2. yüceltmek, şaygı göstermek, şaymak. 3. ḥizmet etmek. 4. ťapmaq, 'ibâdet etmek. YTS. 203.

târ تَار Far. mâr [mâr تَار Far. yılan denilen ḥayvân, ḥayye. Terc. 2-161.] vezninde, altı ma'nâsı vardır: Biri, tel ma'nâsınadır; ibrişim ve tanbûr teli gibi. Sâni, argaç [argâç اَرْغَاج T. dokumacılığda bezin enine atılan iplik, atkı. YTS. 11.] muḳabili erişdür ki culhalar bezin uzunluğuna atdıkları teldür. Sâliş, karanu ve müzlim [müzlim مُظْلِم Ar. zulmetlû, karanlık: şeb-i müzlim. kLN. 761.] ma'nâsınadır. Râbi, başın tepesi, târek-i ser [târek تَارَك Far. baş depesi, fark, mefrak. Terc. 1-137.] ma'nâsına. Ḥâmis, Hindistân'a maḥşûş bir secerdür, ḥurmâ ağacına şebîh olur andan bir nev' şu ḥâşıl olur, bâde yerine isti'mâl ederler. Sâdis, rîze [rîze رِيْزَة Far. dökündi, saçındı, ḥurde, ḥutâme; ve kırındı ve

dökülmüş olan. Terc. 2-409.] ve pâre ma'nâsınadır, meşelâ pâre pâre ve rîze rîze diyecek yerde târ târ denür. BK-2. 171, **târ** تار Far. ibrişim ve tanbûr teli gibi; culha erişi; ve karanu; ve başın tepesi; ve Hindistân'a maşşûş bir secer; ve kırındı. LBK. 102, **târ** تار Far. karanlık, müzlim olan; ve tel iplik; ince, uzun olup bükülür nesne ve kumâş. Terc. 1-137.

tarıkmağ طارِقْمَاق T. daralmak, içi sıkılmak, müte'essir olmak. YTS. 204.

tarîk طريق Ar. (tarq* طرق Ar. *طرق* dan) *emîr vezninde*, ma'lûmdur ki yola denür, tarq-i iktâm olduğu için; ve bu müzekker ve mü'enneş olur, mü'enneşin cem'i etruk gelür, yemîn ve eymun gibi, ve müzekkerin cem'i tûruk طرق gelür, nezîr ve nüzûr gibi; ve etrika' اطرقاء gelür, naşîb ve enşibâ' gibi; ve etrika اطرقه gelür, rağîf ve ergîfe gibi; ve cem'ü'l-cem'i tûrukât طرقات gelür, *zammeteynle*. OK. 3-11-21, **tarîk** طريق Ar. *tânın fethi ve rânın kesri ve meddiyle*, yol sebîl ma'nâsına; tezkîr ve te'nişi câ'izdür; ve **tarîk**, "tarîkat طريقه" in cem'i dahî gelür, uzun hurmâ ağacı ma'nâsına. VK-2. 286-1, etrika-t اطرقه Ar. hemzenin fethi ve rânın kesriyle, cem'i, yollar ma'nâsına. VK-2.286-2, tûruk طرق Ar. *zammeteynle*, kezâlik cem'i. VK-2.286-3, **tarîk** طريق Ar. yol, sebîl gibi; cem'i tûruk طرق ve etrika-t اطرقه gelür. AK. 365, **tarîk** طريق Ar. yol, râh; ve bir makşûda nâ'il olmak için icrâsı lâzım olan huşûş veyâ huşûşların hey'et-i mecmû'ası; ve silsile, derece derece rûtbe rûtbe olan cemâ'at-ı mün'tazime. Terc. 2-39.

tarîka-t طريقه Ar. (tarq* طرق Ar. *طرق* dan) *sefîne vezninde*, uzun hurmâ ağacına denür.

Cem'i tarîk طريق dür; ve hâl ve şân ma'nâsına müsta'meldür; ve alacuk [الاجق T. göçebe çadırı. YTS. 6.] ve sâye-bân direğine denür; ve bir kavmin şerîf ve zî-şânına itlâk olunur. Bunda müfred ve cem'i müsâvîdür ve gâh olur ki tarâ'ik طرائق üzere cem'lenür; ve tarîka-t, bazı yerde büküm ve yiv tarzında uzun uzadı obruk [وبرك T. çukur, oyuk. YTS. 159.] ve isik yere [isik ايسك T. ince uzun yol şeklindeki sel yarıntısı ya da kurumuş dere yatağı. isik yér = çukur yer. YTS. 117.] denür ki yol şeklinde olur; ve bir nesnenin yüzünde olan uzun çizgiye denür; ve şol palâsa denür ki yünden yâhud kıldan bir arşun kadar 'arzı olup haşem-nişinler [haşem حشم Ar. tebe'a ve hademe ve ehl; ve hem-civâr [hem-civâr مَنجَوَار Far. komşu hânesi, bitişik olan komşu. Terc. 2-254.]] takımı, zâverân. Terc. 1-362.] anı evlerinin uzunluğu miqdârınca nesc ederler ve anı evlerinin bir kûşesinden öbür kûşesine gelinceye şukqaların [şukqa شُقْ Ar. iki yarılmış nesnenin bir parçası; ve bir nev' mektûb ki kâ'imeden küçük ve tezkireden büyük olur, pârça; ve kumâş topu, kumâş pârçası. Terc. 1-513] aralığına iki taraflu diküp vaşl ederler, bizim çadırlarda ana şerit ta'bir olunur, diregin başı anın ortalığına gelüp ağırşak [اگرشاق T. 1. iplik egrilecek iğe takılan tahta yuvarlak. 2. diz kapağı, aşık kemiği. YTS. 3.] anda olur... Eski-yüp dırâz dırâz sökülüp açılmağla gûyâ ki her cüz'ü itibâriyle, cem' şîgasında isti'mâl ederler. OK. 3-11-22, **tarîka-t** طريقه Ar. *tânın fethi ve rânın kesri ve meddiyle*, ziyâde uzun olan hurmâ ağacı; ve tarîka-t, şol nesnedür ki yünden yâhud kıldan tokurlar. Bir arşın eni olup uzununu evün miqdârınca olur. Bir kûşeden bir kûşeye varınca aralık olan yerlere vaz' ederler; ve tarîka-t, kavmin yararlarına [yarar يارار

T. 1. işe yarayan, faydalı. 2. güvenilir, güvenilen. 3. mümkün, muhtemel, olabilir. 4. kahraman, cesur, muktedir, yetkili. YTS. 236.] ve güzîdelerine dağı derler. VK. 2-286-4, *tarā'ik* طرائق Ar. *tânın fethi ve rânın kesriyle*, cem'i şerîfler ma'nâsına; ve *tarîk*, bir kimesnenin mezhebine dağı derler. VK. 2-286-5, *tarîka-t* طريقة Ar. yol, mezheb; ve hâl ve inkıyâd; ve *hurma* ağacının uzunlu. Cem'i *tarā'ik* طرائق gelir. AK. 365, *tarîka-t* طريقة Ar. yol, *tarîk*, rāh; ve dîn, mezheb ve dervişlik hûşûşunda sülûk ve 'ibâdet için ve irşâd ve istirşâd için tertib olunan uşûl-i zabıyye ve 'akâ'idiyye. Terc. 2-39.

tarķ* طرق Ar. *طرق* *harķ* [harķ حرق Ar. yakmak, sūhten. Terc. 1-355.] vezninde, urmak. 'Alâ kavlı mîtraķa [mîtraķa-t مطرقة Ar. mîmin kesri ve tânın sükûnu ve rânın fethiyle, yün yumuşadacak âlet; ve mîtraķa-t, demürce çekicine de denür VK-2. 287] ile urmak; ve çehreye şamar urmak ma'nâsınadır; ve *tarķ*, şol irkilmiş [irkilmiş اركلكم T. 1. birikmek, toplanmak, yığılmak. 2. çekinmek, tereddüd etmek, duraqlamak. YTS. 117.] şuya ıtlâk olunur ki develer içine girüp bevl ve telvîşle [telvîş تلويش Ar. murdârlığa bulaştırmak, vâlâyîden. Terc. 1-264.] murdâr etmiş ola; *maṭrûk* [maṭrûk مطروق Ar. mîmin fethi ve rânın zammı ve meddiyle, bi-ma'nâhu. VK. 2-286-8] dağı derler; ve *hurde taşlar* ile fâl açmak ma'nâsınadır, noḥud fâlî gibi; ve yünü yolup ditmek. 'Alâ kavlı yumuşadmak için çubukla çarpmak ma'nâsınadır; ve aygır deveye denür ki dâ'imâ anı nâkaya çekerler, "puğur" ta'bîr olunur; ve bu tesmiye bi'l-maṣṣadur.

OK. 3-10-1, **tarķ** طرق Ar. (tarîk* طريق Ar. *طرق* tânın fethi ve rânın kesri ve meddiyle, yol sebîl ma'nâsına; tezkîr ve te'nişi câ'izdür; ve *tarîk*, "tarîkat"ın cem'i dağı gelir, uzun *hurma* ağacı ma'nâsına. VK-2.286-1) *tânın fethi ve rânın sükûnuyla*, şol irkilmiş [irkilmiş اركلكم T. 1. birikmek, toplanmak, yığılmak. 2. çekinmek, tereddüd etmek, duraqlamak. YTS. 117.] yağmur şuyudur ki içine tavar tebevül edüp necâsetin ilkâ ede. VK-2.286-7, *maṭrûk* مطروق Ar. mîmin fethi ve rânın zammı ve meddiyle, bi-ma'nâhu. VK-2.286-8, **tarķ** طرق Ar. bi'l-feth, urmak ve dögmek, daķ [daķك ذق Ar. kırıp ufatmak, *hurde kerdin, döğüp ufatmak*; ve urup çalmak. Terc. 1-411.] gibi; ve yünü ve panbuğı ağaca urmak; ve bulanık şü ve şol yağmur şuyu ki içine deve bevl edüp kığlanmış [kığlamak تغلامق T. koyun, keçi ve deve gibi hayvânlar terslemek. YTS. 136.] ola; ve za'f ve istirhâ [istirhâ' استرخاء Ar. gevşemek, gevşek olmak. LC. 68.] ma'nâsına da gelir. AK. 364.

tarlığanmak طرلغتمق T. 1. mustarib olmak kederlenmek, bunalmak. 2. nefret etmek. YTS. 204.

tār-mār تارمار Far. mîmle kârzâr vezninde, ittibâ' kabîlindendür; tağınık ve saçık ve *tarṭağan* [tarṭağan طرطغان T. darmadağın, perîşân. YTS. 204.] ma'nâsınadır; ve pâre pâre ve rîze rîze ve ufam ufam [ufam ufam اوفام اوفام T. ufacık, ufacık, zerre zerre. YTS. 217.] olmuş nesneye denür. BK-2. 172, **tār-mār** تارمار Far. ittibâ' kabîlindendür; tağınık ve *tarṭağan* [tarṭağan طرطغان T. darmadağın, perîşân. YTS. 204.] ma'nâsına; ve pâre pâre olmuş nesne. LBK. 103, **tār-mār** تارمار Far. perâkende, *tarmaṭağın*, *ķarma ķarış*; tevâbi-i elfâz kabîlindendir; tûrtümürt [tûrt-mürt تورت مورت Far. *tarumâr*, *tarṭağan*; ve *bed-endâm* ve *bed-üşlûb*; ve *naẓarda ḥakîr görinen*, *şezermezer*. Terc. 1-146.], *şezermezer*. Terc. 1-137, **tār-mār** تارمار Far. *tarmaṭağın*, *perîşân*, *perâkende*. LC. 233.

tarṭınmak طرنتمق T. çekinmek, esirgemek. YTS. 204, 61.

ṭayınmak طَيَّنَق T. kaymak, sürçmek. YTS. 205, ṭayınmak طَيَّنَق T. haṭâ etmek. OTTD. 1216.

ṭaylas طيلس Ar. (ṭals* طلس Ar. *طلس* dan) *ṣaykal vezninde*, ve ṭaylesân, ṭaylūsân, ṭaylisân طيلسان Ar. *lâmun harekât-ı şulâşiyle ki Kâdî 'İyâd ve sâ'ir a'lâmdan menkûldür, tâlesân تالسان Fârisî mu'arrebidür. Mü'ellif ta'rîfine ta'arruz eylemişdür: tâl تال Fâriside büyük tepsîye denür ve sân سان edât-ı teşbîhdür. Şâl ve sâ'ir nesneden başa ve omuza örttüikleri câr gibi şevbe ıtlâk olunmuşdur, hâlâ bizim baş ve boyun şâlî olacağıdır; ridâ', belden yukarıya istirmâl olunan şevbe denür ki omzu ve arkayı ihâta eder, hûlâşa hâlâ başımıza örttüğümüz şâl olacağıdır; ve ba'zılar tarresân طرہ سان mu'arrebidür dediler tarre, saçğa ve şundurmaya denür; ve şûfilerin şalındırdıkları şarık ucına ıtlâkları teşbîh tarîkiyledür, intihâ; ṭaylesân, 'Aceme maḥşûş olmağıla 'Araplar şetm mevki'inde yâ ibni't-ṭaylasân طيلسان يا ابن اطيلاس derler, 'Acemî olduğuna kinâye ederler; ve "ṭaylasân"ın cem'i ṭayâlise طياله dūr, "hâ"yı 'ucme [ucme عُجْمَة Ar. dil tutkunluğu, bestegî-i zebân. Terc. 2-57.] için ya'nî izâle-i 'ucme içündür; ve ṭaylesân, İrân'da Deylem nevâhisinden bir iklim-i vâsi' ismidür. OK. 2-256-7,8, ṭaylesân طيلسان Ar. *ṭânın ve lâmun fethiyle*, şol kilîmdür ki arkaya alırlar. VK. 1-526-6, ṭayâlise طياله Ar. *ṭanın fethi ve lâmun kesriyle*, cem'i zikr olunan kilimler ma'nâsına; ve âhirinde olan "hâ" 'ucme [ucme عُجْمَة Ar. dil tutkunluğu, bestegî-i zebân. Terc. 2-57.] içündür. Zîrâ ṭaylesân Fârisî mu'arrebidür ve 'amme ṭalisân طيلسان derler, lâmun kesriyle, ve bunu hâlet-i ne-dâde terhîm edüp ṭaylis طيلس demek câ'iz degildir. Zîrâ kelâm-ı 'Arabda fey'il فاعل yokdur; meger ki mu'tel ola, seyyid ile meyyit gibi. VK. 1-526-7, ṭaylesân طيلسان Ar. *bî'fethi't-tâ' ve'l-lâm*, ma'rûf; ve 'inde'l-ba'z bir şevbdür ki kış eyyâmında giyerler. Cem'i ṭayâlise طياله gelür. AK. 374, ṭaylasân طيلسان Ar. baş şarığından omuz üzerine şarkık olan kenâr, tâbişân. Terc. 2-45, ṭaylasân طيلسان Ar. auch verkürzt طيلس tailer sbst. pl. طياله s. p. تالسان Zen. 614, ṭayâlise طياله Ar. ṭaylasânlar, başdan şarkın şarık uçları, tâbişân. Terc. 2-44.*

tecellî تجلى Ar. (celv* جلو Ar. *جَلَو* *vâvî* den) *tefe'ul vezninde*, bir nesne açılıp ruşen ve 'ayân olmak ma'nâsınadır. OK. 3-785, **tecellî** تجلى Ar. *fethateynle ve lâmun kesri ve teşdîdiyle*, bir nesne münkeşif olmak. VK. 2-163, **tecellî** تجلى Ar. [جلى v.] ruşen olmak, âşikâre olmak, inkişâf, tekeşşüf, tâli', baht, kader. Zen. 260, **tecellî** تَجَلَّى Ar. sz. c. tecelliyât ("جلا" dan maş. tefe'ul) 1. görünme, 'ayân ve zâhir olma, zuhûr, bürûz 2. kudret ve esrâr-i İlâhiyyenin eşhâş ve eşyâda âşârı görünmesi 3. lutf-i İlâhiye mezhariyyet, tâli', kader. KT. 382, **tecellî** تَجَلَّى Ar. açılıp ruşen ve 'ayân olmak, münkeşif olup görünmek; ve 'âlem-i gâ'ibden ba'zı huşûşât veliyyu'llâha meşhûd olmak; ve baht, kader, kazâ, tâli'. Terc. 1-179.

teferrûc تفرج Ar. (ferc* فرج Ar. *فرج* den) şâdlık istemek ve gönül açıklığın istemek. AK.

109, **teferrûc** تَفَرُّج Ar. gam ve guşsa ve hümûmı [hümûm مُنْهَم Ar. hemler, hüzünler, kederler, endühâ. Terc. 2-461.] izâle zımnında hafif ve hoş bir meşgûliyyete ilticâ

etmek, eğlenmek; ve gezmege çıkmak. Terc. 1-244, **teferrüc** تَفَرُّجُ Ar. izâle-i gam; kesb-i ferah için kıra çıkmak. § gezmekle izâle-i gamm etmek, ferahlanmak, kesb-i ferah etmek. Cem'i teferrücât تَفَرُّجَاتُ tererrüc-gâh, tererrüc-geh = teferrüc, seyir yeri. LN. 262, **teferrüc** تَفَرُّجُ Ar. gönül ferahlandırmak için kıra çıkmak, seyir, gitmek. § ferahlanmak, gezmekle def-i gamm etmek. Cem'i teferrücât تَفَرُّجَاتُ tererrüc-gâh, tererrüc-geh = teferrüc, seyir yeri, eglence maḥalli. KO. 3-123, **teferrüc** تَفَرُّجُ Ar. iz. ["فرج" den maş. tefa"ül.] 1. açılma, ferahlanma, inşirah: Teferrüc için gezmege çıkmış idi. 2. eğlenmek için vâki olan gezinme, seyr: Deniz kıyılarında teferrüc etmekde olan ehâli. KT. 421, **teferrüc** تَفَرُّجُ Ar. 1. celb-i ferah, def, tarh zımında gezmege çıkmak. 2. gezmekle kesb-i ferah; cem'i "teferrücât تَفَرُّجَاتُ" dur. tererrüc-gâh, tererrüc-geh = teferrüc maḥalli. LC. 308.

temcîd تَمَجِيدُ Ar. (mecd* مجد Ar. *مجيد* den) *tef'îl vezninde*, bir kimse hakkında ta'zîm ve şenâ eylemek ma'nâsınadır ki ululamak ta'bîr olunur; ve 'aṭiyye-i keşîre [*aṭiyye عَطِيَّة* Ar. bahşiş, ihsân, pîşkeş. Terc. 2-72, 'aṭiyye عَطِيَّة Ar. bahşiş. KO. 4-141.] vermek ma'nâsınadır; ve imcâd, deve kısmı çayırı çok mer'âya uğramak, 'alâ kavlı tâze çayırdan toymağa karîb otlamak ma'nâsınadır; ve temcîd, deveyi toymak. 'Alâ kavlı karnı tolosu yâhud karnının nısfı tolosu 'alef [*alef عَاف* Ar. hayvân yemi ki hayvânın yemegidir. Terc. 2-80.] vermek ma'nâsınadır ki "yarı toymak" ta'bîr olunur. OK. 1-689-5, **temcîd** تَمَجِيدُ Ar. 'alâ vezni't-tekrîm, deveye tâze ot otlatmak; ve ba'zılar eyitdi: temciden, tavarı yarı toymakdır; temcîd, bir kimseyi ululuğa nisbet etmektür... VK. 1-302-7, **temcîd** تَمَجِيدُ Ar. ululamak, ta'zîm gibi. AK. 116, **temcîd** تَمَجِيدُ Ar. ta'zîm ve şenâ eylemek; ve şabâha karşı minârelerde okunan du'â. Terc. 267, **temcîd** تَمَجِيدُ Ar. şenâ ile ta'zîm, ululamak (temcîd-i Resûl, temcîd-i ehl-i beyt); § şenâ ve ta'zîm ile şabâha karşı minârelerde okunan du'â. Bu du'â ekseriyâ saḥûr vaktinde tilâvet olunduğundan beyne'l-'avâm "saḥûr" ma'nâsında kullanılır, temcîd vakti denilir. (temcîd pilavı gibi ısıdup ısıdup yer. Meşel-i meşhûr) cem'i temcîdât تَمَجِيدَاتُ. KO. 3-147, **temcîd** تَمَجِيدُ Ar. ma'a's-şenâ ta'zîm etmek, edilmek: Bârî Ta'âlâ ḥazretlerini tesbîh ederiz, temcîd ederiz, temcîd-i Resûl. 2. temcîd yollu okunan du'â: Harem-i şerîf-i nebevî minârelerinden şehir vakti 'avâlim-i 'ulviyyeye togru yükselen temcîd âvâzeleri: Ḥâkdânîleri [*ḥâkdân خَاكِدَان* Far. dünyâ, kürre-i arz. 'âlem-i esfel. "ḥâk" ile "dân"dan mürekkebdir, taraf-ı mekân ma'nâsına câmedân ve ḥâmedân gibi. Terc. 1-259.] değil, âsmânîleri bile vecdnâk edecek şüretde mü'eşşir ve şevkengizdir. LC. 331.

tenesîr تَنَسِيرُ T. (< Far.) Arabîsi muğtesel, irân, Fârisîsi ten-şuy. Terc. 1-144. bk. tenşuy

ten-şuy تَن شوى Far. (şîn-i mu'ceme ile) *bed buy* [bu بر Far. vâv-ı mechûl ile, *koğu ve râyiha* ma'nâsınadır; ve *buved* بُود ve *buvem* بوم muḥaffefleri olur; ve *tağ keçisinin etine daḥı denür*. BK-2. 129, bū-y بوى Far. "râyiha" gibi *koğu demektir*... KO. 2-254] *vezninde*, vaşf terkîbidür. Şuyende-i beden [*şüsten* شستن Far. Vb. act. yaykamağ laver. / waschen.

İmperat. شوى şūy. u. şū. — *Rad.* şüst ü şū etmek (order شوى) etmek (order kılmağ) lever, blanchir. / waschen. şüst ü şū olmağ être lavé. / gewaschen werden. *Partic. perf.* şüste. lave.

Zen. 544, *şuy* شوى Far. yıkamak, yıkanmak, gâsl. Terc. 1-513] ma'nâsına. Ya'nî beden yıkayıcı. Murâd 'umûmen havz ve çeşme ve ılıca ve huşûşen meyyit gûsl olunacak tahtadur. 'Âmme teneşir تنه شیر ta'bir ederler. BK-2. 189, **ten-şuy** تن شوى Far. havz ve çeşme ve ılıca ma'ûlesi ve تنه شیر tahtası. LBK. 117, **ten-şuy** تن شوى Far. beden yıkamak için müsta'mel olan çeşme ve havz. Terc. 1-159, **ten-şüy** تن شوى Far. Subst. T. تنه شیر teneşir. Zen. 313. bk. teneşir

terki ترکی T. oder ترکو Subst. vollstândiger ترکی باغی t. bağı. LL. p. courroie qui tient à la selle. [at eyerinin kayışı.] Zen. 280, **terki** ترکی T. garb, isim; hayvân egerinin arka tarafı. terkimek ترکمک T. terkişmek ترکشمک T. birinin arkasından gitmek, ta'kîb etmek; ta'âkûb ve tevâlî etmek. TL. 2-141, terki bağı ترکی باغی T. 'Arabîsi simt, cem'i sümût [sümût Ar. sıralar, diziler, şaflar, şafhâ, tabûrlar. Terc. 1-490.] gelir. Fârisîsi bergûn, dergûn [dergûn دَرْمُو Far. terki bağı; ve kapu üzerine yağmurdan muhâfaza için etdikleri şaçak, tanf. Terc. 1-344.], semût, fi'râk. Terc. 1-141, **terküler ile getürmek** تَرْكُولَرِ اَيْلَ كُتُورَتَك T. arka arkaya getirmek, arkasını kesmeden getirmek.

tevb* توب Ar. *توب* sevb vezninde, ve tevbe-t توبه Ar. nevbe-t vezninde, ve metâb متاب Ar. me'âb [me'âb مَعَاب Ar. bir nesnenin dâ'imâ ric'at ve 'avdet edüp karâr ve temkîn etdiği ma'hal. Terc. 2-218.] vezninde, ve tâ'be-t تابه Ar. gâbe [gâbe غَابَة Ar. sık orman ki arslan yatağı olur, çenkilistân. Terc. 2-96.] vezninde, tetvibe-t تتوبه Ar. tabşıra [tabşıra-ت تبصرة Ar. göz açdurup diğkat ve mülâhaza etdirmeye müste'id [[müste'id مُسْتَعِد Ar. isti'dâd ve zihn ve firâset şâhibi olan ve hâzırlanup muheyyâ olan. oHa. 2-311.]] olan nesne. Terc. 1-172.] vezninde, günâhdan rücû' edüp Hâzret-i Hâkka teveccüh eylemek ma'nâsınadur, aşıl mâdde rücû' ma'nâsınadur, lâkin rücû'-un 'ani'l-zenb-i [zenb ذَنْب Ar. günâh, işm, kabâhat. Ha. 1-305.] ma'nâsında gâlib olmuştur. *Mü'ellifin Beşâ'ir'de beyânına göre tevbe, ecme-i vücûh üzere günâh ve ma'siyeti terk eylemekden 'ibâretdür ki envâ'-ı itizârın eblağı [eblağ اَبْلَغ Ar. daha, pek, en belîğ. LC. 21; eblağ اَبْلَغ Ar. hadd-ı kemâle ziyâde yakın olan, ve ziyâde faşih ve belîğ olan. Ha. 1-4.] budur. Zîrâ itizâr üç vech üzeredir: Evvel bir günâh ve cünhadan [cünha جُنْحَة Ar. ... küçük kabahat, ufak cürüm demektir. KO. 3-227.] mu'tezir olan kimseye "Ben anı işlemedüm deyü" inkâr eylemekdür. Şânî, "Şu maddeye mebnî işledüm" deyü baş-ı itizâr eder. Şâlis, "Eger-çi işledüm fi'l-hakîka isâ'et [isâ'et اِسَاءَة Ar. yaramazlık ve edepsizlik AK. 23; Zen. 36; isâ'et اِسَاءَة Ar. kuşur, kabâhat, suç. Ste. 46, isâ'et اِسَاءَة Ar. kemlik et-, kötülük et-, suç et-. Ha. 1-23.] eyledüm lâkin min bad' [min bad' مِنْ بَعْدُ Ar. bundan sonra. Terc. 2-395.] terkine 'azm ve kaşd eyledüm" deyü itizâr eder. İşte tevbe bundan 'ibâretdür, intihâ. OK. 1-81, **tevb** توب Ar. (tevbe-t* توبه Ar. *تاب* tânın fethi ve vâvın sükûnuyla, günâhdan rücû' etmek. VK. 1-40.) günâhdan rücû' etmek. Ba'zılar eyitdi tevb, "tevbe"nin cem'idür. VK. 1-40, metâb متاب Ar. bi-ma'ni't-tevbe-t; ve "alâ على kelimesi ile isti'mâl olundukda tevfiğ ve hidâyet ma'nâsınadur. VK. 1-40, tetvibe-t تتوبه Ar. 'alâ vezni't-tecribe-t, bi-ma'ni't-tevbe-t; VK. 1-41, **tevbe-t** توبه Ar. günâhdan rücû' etmek ve peşimân olmak. AK. 120, **tevbe** توبه Ar. günâhdan rücû' edüp min bad'

işlememesine kaçd ve niyyet etmek. Terc. 1-284.

tevellî تولى Ar. (vely* ولى, Ar. *ولی* *yâyi* den) *tefa'ul vezninde*, bir âdemi dost edinmek ma'nâsınadır; ve bir işi der-uhde eylemek ma'nâsınadır; ve bir âdem ense çevirüp gitmek ma'nâsınadır. OK. 3-952, **tevellî** تولى Ar. *fethateynle ve lâmun kesri ve teşdidiyle*, bir 'ameli uhdesine almak; ve tevellî, bir nesneden irâz [irâz اهرآض Ar. yüz çevirmek, başka tarafa dönmek. oHa. 1-55] etmege dahı denir; ve tevellî, bir kimesneyi dost edinmege dahı derler. VK. 2-745, **tevellî** تولى Ar. ense çevirüp gitmek; ve üzerine alup der-uhde etmek; ve yakınlık, karâbet; ve birini dost edinmek, vâgerdiden. Terc. 1-293.

tezekkî تزكى Ar. (zekâ* زكا, Ar. *زكا* *vâvî* dan) *tefa'ul vezninde*, bu dahı nemâlanup artmak ma'nâsınadır. OK. 3-832, **tezekkî** تزكى Ar. *fethateynle ve kâfın kesri ve teşdidiyle*, şadaka vermek. VK. 2-652.

tezkiye-t تزكية Ar. (zekâ* زكا, Ar. *زكا* *vâvî* dan) *tef'ile vezninde*, bu dahı nemâlandurmak ma'nâsınadır. OK. 3-832, **tezkiye-t** تزكية Ar. *'alâ vezni't-terbiye-t*, mâlik zekâtın vermek; ve tezkiye, bir kimsenin nefsin medh etmege dahı derler; ve pâk etmek ma'nâsına dahı gelür; ve tezkiye, zekât almağa dahı derler. VK. 2-652, **tezkiye-t** تزكية Ar. şalâh hâle getürmek, getirilmek: "tezkiye-i nefis تزكية نفس" § bir kimsenin ehl-i şalâhdan olup olmadığını erbab-ı vukûfa sorup anlamak mu'âmele-i şer'iyyesi: "tezkiye-i şuhûd, tezkiye-i meyyit تزكية ميت، تزكية شهود" "tezkiyesi bozuk" = hakkında kimse tarafından hüsn-i şehâdet edilmeyen, mazmûm şahş. "تزكية شهرد" = şahidlerin şehâdetce 'âdil ve maqbûlû's-şehâde olup olmadıkları mahallê ve dâ'ire veyâ cemâ'atden sorup araştırmakda ıstılâh-ı şer'îdir. KO. 3-79, **tezkiye-t** تزكية Ar. zikir ve şenâ etmek ve ıslâh etmek, me'âyıbdan hâli ve berî kılmak; ve âdemin nâmûs ve şöhreti; ve şehâdet eden şahidin sıdk ve kızbini anlamak üzere bildiklerinden ahvâlini su'âl etmek. Terc. 1-207.

tınmak طنم Ar. T. ses çıkarmak, söz söylemek. *krş. dınmak* YTS. 66; 207.

tınmamak طنم Ar. T. ses çıkarmamak, söz söylememek. *krş. dınmamak* YTS. 66; 207.

tirkeşmek ترگشمت T. ردیف بیکدیگر و قطار از عقب هم رفتن se [se, pron. kendi kendini, kendi kendine. (cemi şeklinde de kullanılır.) RBDK. 1238.] suivre [suivre, v. a. arkasından gitmek, ta'kîp etmek, gözetlemek, tarassut ve ta'kîp etmek, se suivre = v. pr. birbirini ta'kîp etmek, te'âkup ve tevâlî etmek, teselsül etmek. RBDK. 1293.] l'un [un, une, adj. numér. bir. l'un = bunlardan biri, l'un l'autre = karşılıklı olarak. RBDK. 1382.] autre [autre, adj. indéf. başka, diğer, sâ'ir; geçen, evvelki. l'autre jour = geçen gün. RBDK. 89.] Zen. 279.

tiz تيز Far. (yâ-yı tahtânî-i meksûre) yâ-yı mechülle, keskin ve hadîd [hadîd حديد Ar. demür, âhen, temür; ve sert ve keskin olan; kavî, muhkem olan; ve tiz tabî'atlu olan. Terc. 1-352.] ma'nâsınadır; ve yâ-yı ma'rûfla, tarîk-i esfelden zuhûr eden âvâz-ı hazine ya'nî ince neğamâtla çıkan zarfaya denür. BK-1. 360, BK-2. 197, **tiz** تيز Far. keskin. LBK. 123, **tiz** تيز Far. keskin, zelîk, gılagılı ve sivri; ve ucu sivri olan ve dargın-meşreb olan, mütehevvir olan; ve câbük çâlâk olan; ve ekşi ve ağız buruşdurur olan; acı ve dargın ve hâtır kırar olan söz; dik ve ince olan şadâ, hiddet; ve zarfa ya'nî oşuruğ. Terc. 1-167.

ton T. (< Saka dili. thauna) 1. elbise, kılık, kıyafet. 2. renk. YTS. 210.

toylamak طَوَّلَمْتُ T. ziyâfet vermek, yedirip içirmek, ağırlamak. YTS. 211.

tu ت Far. (tâ-yı maẓmûme) vâv-ı meçhûl ile, kât ve lâý [lây لى Far. lâýîdenden ism-i maşdar ve emr ve ism-i fâ'il olur; ve bir nev' kumâş ki vâle derler; ve kara balçık; ve kahvenin, ve sâ'ir nesne telvesi ve tortusu; ve kât ma'nâsına gelür; şiyâbda [[şiyâb ثِيَاب Ar. libâslar, rahîthâ, rûbâlar. Terc. 1-308.]] ve evrakda olsun, yek lâýı ve dü lâýı denür, ve dere ki iki tağ mâ-beyninde olan furcedür. LBK. 405.] ma'nâsınadır. Meselâ kât kât diyecek yerde ki "kâtmer" ta'bîr olunur tu ber تُو بر تو derler; ve içeri ve dâhil ma'nâsına gelür; ve kaymak ve zübd [zübd زُبْد Ar. kaymak ve südden hâşıl olan hulâşa, ser-şîr. Terc. 1-453.] ma'nâsınadır ki ma'rûfdur ve vâv-ı ma'rûfla [tū تو] zamîr-i hitâbdur, aşlında yalnız "tâ ت" dur, dibâcede beyân olunduğu üzere tevakkufun şihhati için "vâv-ı sâkine" ilhâk olundu; ve hod ve h'îştin ma'nâsına gelür, Türkîde "kendi" ve "kendisi" ile ta'bîr olunur; ve ziyâfet ve da'vet ve mihmânî ma'nâsına da gelür. BK-2. 191, **tu** ت Far. kât; ve içeri; ve kaymak; ve vâv-ı ma'rûfla [tū تو] zamîr-i hitâbdur; ve "kendisi" ma'nâsına; ve ziyâfet. LBK. 119, **tu** تُو Far. kât, kâtmer: "tu ber تُو بر تو tuy ber tuy تُو بر تُو" = kât kât yâhud kâtmerli. KO. 3-184, **tav** ت Far. heat [heat (hît) sub. sıcak, sıcaklık, kızgınlık, harâret, germî, germâ, tâb, tâbiş 2. mâdde-i harâret, keyfiyet-i harâret 3. aşıl sıcak vakti 4. bir kerre kızdırılmaçlık, tav 5. at koşusunun bir seferi, nevbet 6. hayvânın kızgınlığı ya'nî erkek yâhud dişisini istemesi 7. bir vak'anın aşıl kızgın ve hiddetlî olunduğu vakt yâhud ma'hal 8. kızgınlık, hiddet, şiddet, gâzab 9. hiddet-i gayret, ifrât-ı gayret, germiyyet. KLM. 392.], warmth; twist, turn; a fold; aditch, pool, or hole where water stagnates; —to, a curtain [curtain (kır'tın) 1. perde 2. istihkâmâtın perdesi, perde ha'ttıl]; a fold [fold (fold) 1. ağıl, ha'tîre 2. sivri, ka'tî, rümme [[rümme رُمَّة Ar. alın, cebhe, cebîn, nâşiye. Terc. 1-446.]] 3. ümmet 4. kât, tâ 5. kırma, çîn, ma'tvâ [[ma'tvâ مَتْوَى Ar. kıvrım, büküm, burğaç, şikenc. Terc. 2-358.]] 6. kât, mişl. KLM. 203.]; a skin formed on the surface of milk; in, into, within; [to bar to, fold upon fold; —to dar to, apartments within apartments (m.c.); intercommunicating (m.c.):] —tu (S. twam), thou [thou (dhau), pers. pron. 2nd. pers. sing. nom. sen.]; —tu, a feast [feast (fist) sub. 1. ziyâfet, bezm 2. düğün, sûr, velîme [[velîme وَلِيْمَة Ar. düğün ta'âmı, düğün ziyâfeti, mihmânî-i 'arûs. Terc. 2-455.]] 3. 'îd, bayram, yortu 4. mûcib-i hâz u şafâ ve vesîle-i telezzüz olan nesne. KLM. 323.], an entertainment. Ste. 332.

tuful* طَفُوْه Ar. *طَفَا* ku'ûd vezninde, âteş ve cırâğ ma'ûlesi söyünmek [söyünmek سَوَّيْنَك T. sönmek, parlaklığı gitmek. YTS. 192.] ma'nâsınadır. OK. 1-37-1, **tuful*** طَفُوْه Ar. *طَفَا* tânın ve fânın zammıyla, od söyünmek. VK. 1-23-1, **tuful'** طَفُوْه Ar. od söyünmek. AK. 367.

turmak طَوَّرَمْتُ T 1. ayağa kalkmak, kıyam etmek 2. vaz geçmek, geri durmak 3. kurulmak, yapılmak 4. karşı durmak, karşı koymak 5. bağlanmak, kendini vermek, mülazemet etmek 6. kopmak, meydana gelmek 7. yaşamak, çok yaşamak 8. erişmek, yerleşmek.

turı gelmek, kıyâm etmek, ayağa kalkmak. YTS. 213.

turı varmak, 1. boşa gitmek 2. birden bire kalkıp gitmek, kendini ileri atmak. YTS. 213.

tuş طُوْش T. taraf, cihet, yön, yol.

tuş gelmek, râst gelmek, teşâdüf etmek, karşılaşmak. YTS. 214.

tüvân توان Far. (tâ-yı müşennât-ı maẓmûme) *cüvân vezninde*, güç ve kuvvet ve zor ve celâdet ma'nâsınadır; tüvânâ توانا güçlü ve kuvvetli demek olur; ve bulut ve şehâb ma'nâsına gelür; ve imkân ve kâbiliyyet [kâbiliyye-t تَيْبِيَّة Ar. kâbillik, mümkinet, kudret, iktidâr; ve mimkinet, kabûl etmek; ve isti-dâd, müste'id olmak. Terc. 2-142, kâbiliyyet تَيْبِيَّة Ar. kâbillik, § isti-dâd-ı fıtrî § imkân. KO. 4-205.] ve vucûd ma'nâsına gelür. BK-2. 191, **tüvân** تُوَانُ Far. güç ve kuvvet, tüvânâ تُوَانَا Far. güçlü ve kuvvetli; ve bulut; ve imkân ve kâbiliyyet [kâbiliyye-t تَيْبِيَّة Ar. kâbillik, mümkinet, kudret, iktidâr; ve mimkinet, kabûl etmek; ve isti-dâd, müste'id olmak. Terc. 2-142, kâbiliyyet تَيْبِيَّة Ar. kâbillik, § isti-dâd-ı fıtrî § imkân. KO. 4-205.] ve vucûd. LBK. 119, **tüvân** تُوَانُ Far. güç, kuvvet, zor, celâdet, tüvânâ تُوَانَا Far. güçlü ve kuvvetli olan, kavî. Terc. 1-163.

tüvânger تُوَانْجَر Far. zenginlik, mâldâr, metmûl ve gani olan. Terc. 1-163.

tüvângerî تُوَانْجَرِي Far. zenginlik, gınâ, zengin olmak Terc. 1-163.

uç أُوْجُ T. sebeb, vesile.

ucundan, için, sebebiyle, sebepten, -den dolayı, yüzünden. YTS. 216.

uçmak أُوْجَمَ T. (< Soğd. uşmaḥ) cennet. YTS. 216.

uğur اوْغور T. 1. ön, yön 2. yol. YTS. 218, **uğur** اوْغور T. fırsat, tesâdüf. EUTS. 263, **uğur** اوْغور T. işâbet, yol. OL. 87.

ulalmak اُولَلِمَ T. 1. büyümek, yetişmek, yaşlanmak. 2. artmak, çoğalmak. YTS. 218.

uşağ اَوْصَاكُ T. 1. gâfil, gevşek, tembel. 2. isteksiz.

uşağ tutmak, bıkmak, gevşek davranmak, ihtiyâtsiz bulunmak, ihmâl etmek. YTS. 220.

uşak اَوْشُ T. 1. ufağ, küçük. 2. çocuk. YTS. 220.

'utekâ' عَتَا Ar. (عَتَا * * * * * dan) *küremâ' vezninde*, 'atîk عَتِيق lafzından cem'dür ki zikir olundu; 'utekâ', kabâ'il-i müte'addiden bir cemâ'atdır, Hacer kabîlesinden hamîr ve sa'id kabîlesinden 'Aşîre ve Kenâne'den مَضَر ve bunlardan başka nice eşhâşdan 'ibâretdür; ve mescidü'l-'utekâ' Mısır'da bir câmi'dür; mezkûr 'Abdu'r-rahmân Bin Kâsım ki İmâm Mâlik şâhibidür, anun binâ-kerdesidür. OK. 23-19, 'aynın zammı ve tânın fethi ve elifin meddiyle "'atîk"ın cem'i. VK. 2-190, **'utekâ'** عَتَا Ar. âzâd olanlar, âzâdegân. Terc. 2-56.

'utüvv' عَتَوْ Ar. * * * * * vâvî * * * * * ulüvv vezninde; ve 'utî عَتَى Ar. 'aynın zammı ve tânın kesriyle, ve 'itî عَتَى Ar. kesreteynle, haddi mütecâviz serkeşlikle tekebbür eylemek ma'nâsınadır; ve 'utî, 'atî عَتَى Ar. 'aynın zammı ve fethiyle, pek kocamak ma'nâsına müsta'meldür. OK. 3-884-2,3, **'utüvv'** عَتَى Ar. * * * * * zammeteynle ve vâvın teşdidiyle, hadden tecâvüz etmek. VK. 2-681-1, 'utî عَتَى Ar. 'aynın zammı ve tânın kesri ve yânın teşdidiyle, bi-ma'nahû. VK. 2-681-2, 'itî عَتَى Ar. 'aynın ve tânın kesrive yânın teşdidiyle, bi-ma'nahû. ve 'itî عَتَى aşlında عَتَر idi; aḥad-i zammeteyni kesreye tebdîl edüp ba'dehû kesri kesreye tâbi kılup 'itî عَتَى dediler, bedell-i te'kîdden ötürü; ve 'itî عَتَى

cem' dağı gelür, hâdden mütecâviz edenler ma'nâsına; ve bu dağı aşlinda عتر idi; i'lâl-i mezbûr ile i'lâl olundu. محمد بن السرى eyitdi: Bu bâbda fu'ül vezni kaçan cem' olsa anın haqqı "vâv"ını "yâ"ya kalbdür ve kaçan maşdar olsa haqqı taşhîhdür. Zirâ cem' tâ'ife-i 'Arab katında vâhîdden eşkaldür [eşkal انكل Ar. bârlar, ziyâde şakîl, ziyâde ağır olan, girânter. Terc. 1-9.] VK. 2-681-3, 'utî عتّى Ar. istikbârda hâdden mütecâviz etmek. AK. 381, 'atî عتّى Ar. mütekebbir olan, ez had der güzesten. Terc. 2-56.

ümme امة Ar. (imme-t* امة Ar. *م* den) hemzenin zammıyla, envâ'-ı hayrı câmi' olan âdeme denür, cemâ'-at-i keşire makâmındadır; ve muktedâya [muktedâ مُتَعَدّى Ar. iktidâ edilmiş, uyulmuş; imâm gibi kendisine uyulmakta olan, dâ'imâ önde ve ilerüde bulunan. KO. 4-521, muktedâ مُتَعَدّى Ar. sâ'irlerin uyup imtisâl etdikleri olan, pîşüvâ. Terc. 2-378.] denür; ve kendilere peygamber gönderilen cemâ'ata denür gerek imân eylesünler ki ümme-i icâbet ıtlâk olunur, gerek imân eylesünler ki ümme-i da'vet ıtlâk olunur; ve her kabileden bir tâ'ife ve cemâ'ate denür ve her hayvân cinsine denür; ve şol âdeme denür ki sâ'ir edyâna muhâlif dîn-i Haqq üzere ola; ve vakt ve hîn ma'nâsınadır; ve kadd ve kâmet ma'nâsınadır; yüze denir vech ma'nâsına ve ferağ ve neşât ma'nâsınadır; ve tâ'at ve inkiyat ma'nâsınadır; ve âlim ve dâniya denür; ümme-tü'l-vech امة وجه yüzün büyük ve tolgun yerine ıtlâk olunur ki hüsn ve cemâl 'alâmetinin maḥallidür; ve ümme-tü't-ṭarîk امة الطريق keza'lik yolun ulu yerine ıtlâk olunur; ve ümme-tü'r-racul امة رجل bir âdemin kavm ve cemâ'atine ıtlâk olunur; ve ümme-tü'llâh امة الله Hazret-i Hâlik-i lâ-yezâlin maḥlûkından 'ibâretdür. OK. 3-394, **ümme** امة Ar. hemzenin zammı ve mîmin teşdidiyle, cemâ'at ma'nâsınadır; Ahfeş eyitdi: Bu bir lafzdur ki şûreten müfred ve ma'nen cem'dür; ve hayvândan her cinsine ümme derler; ve ümme, kâmete [kâmet كامة Ar. âdemin boyu, kad. Terc. 2-145.] dağı derler; ve ümme, dinde olan ṭarîkate dağı derler; ve ümme, hîn ma'nâsına dağı gelür. VK. 2-373, **ümme-t** امة Ar. bi'z-zam ve fethül-mîmî'l-müşeddede, bölük ya'ni cemâ'at, envâ'-ı hayvândan her birisine ıtlâk olunur; ve dağı dîn yolu, kâmet. Cem'i ümem امم gelür, ve dağı amm امم gelür, 'amm vezninde. AK. 47, **ümme-t** امة Ar. cemâ'at, kavm, tâ'ife; ve peygamberin baş olunduğu tâ'ife ki içlerinden imâna gelenlere "ümme-i icâbet امة اجابت" ve imân getürmeyenlere "ümme-i da'vet امة داوت" tesmiye olunur. Terc. 1-110.

üründilemek أُوْرُنْدِلَكَ T. seçilmek, ihtiyâr olunmak. YTS. 224.

üşendürmek أُوْشَنْدُرْمَك T. tedirgin etmek, râhatsız etmek. YTS. 224.

üşmek أُوْشَمَك T. topluca gelmek, toplanıvermek, üşüşmek. YTS. 225.

üzilmek أُوْزَلَمَك T. 1. kopmak, koparılma, kırılma, kopup dağılma, bozulma, kesilmek, sökülme, uzaklaşma. 2. yüzülme. 3. ilgiyi, ilişkiyi kesmek. 4. iyileşmeye yüz tutduğu hâlde yeniden hastalanma. YTS. 226.

vā وَا Far. bâ [bā ُ Far. câ vezninde, me'ânî-yi 'adîdesi dîbâcede zikr olundu; ez-cümle muşâḥabet için gelür. Arabîde ma'a ma'nâsına ve Türkîde ile ve bile ile ta'bîr olunur. Meşelâ "Anunla bile gitdim" diyecek yerde "Bâ o refem با او رفتم" denür; ve bih ma'nâsına da gelür ki edât-ı

mef'ûldür; ve esâmî-i eṭime [[eṭime أَطِئَ Ar. ta'âmlar, yemekler, aşlar. Terc. 1-70.]] *muzâf olur. Meşelâ* *yoğurt aşına mâst-bâ* [[mâst مَاسْت Far. yoğurt, leben. Terc. 2-162.]] *ve kabağ aşına kedû-bâ* [[kedû كَدُو Far. kabağ denilen mîve, kar. Terc. 2-93.]] *denür. Bu taḳdîrce mürekkeḳ olduğça aş ma'nâsına delâlet eylemez; ve "bâd" ve "bâşed" lafızlarından daḥı muraḥḥam olur. BK-2. 89] vezninde; ve mürâdifidür ki cins-i eṭimeye ıtlâḳ olunur.* Türkîde aş denür: mâst-vâ ve ğüre-vâ [ğüre غُورَ Far. üzüm kuruğu, keḥb; ve henûz açılmamış penye kazağı. Terc. 2-38.] *ve kedû-bâ gibi. Mu'arrebî "bâç" dur* [bâç بَاح Far. zî-kuvvet pâdişâhlar kendü ednâ şâh ve beg ve memleket zâbitlerinden aldığı mâl ve esbâb ve zer ve sîm; ve yolcudan alınan vergi. Terc. 45.] *ve gerü ve bâz ma'nâsınadır. vâ-mi-guy* وا مگوی *ve vâ goft* وا كفت *bâz mi-guy* باز مگوی *ve bâz goft* باز كفت *ma'nâsınadır; ve edât-ı mef'ûl olan "bâ" mevķi'inde de isti'mâl olunur: "Vâ tû mî-guyem,* وا تو میگویم *"Bâ tû mî-guyem* با تو میگویم *ma'nâsınadır; ve "vây* وای *muḥaffefî olur ki marîz-i şiddet veca'ı* [veca' وَجَع Ar. ağrı, a'zâ-yı bedene 'arîz olan derd ve elem, derd. Terc. 2-446.] *hâlinde îrâd eder bir kelimedür; ve te'essüf ve taḥassür mevķi'inde söylenür.* 'Arablar veylâ veylâ ويلي ويلي derler [veyl وَيْل ve veylā وَيْلًا vây, yazık, ḥayf, dirîğ ma'nâsında nidâ-yı tefcî'dir [[tefcî تَفَجُّع Ar. acıyup ağrıtmak, âzârîden; incinmek. Terc. 1-244.]] Terc. 2-455.] *ve açık ve küşâde ma'nâsınadır "Ḳapıyı aç" diyecek yerde "Der râ vâ kün* در را وا کن *derler* [kûn كُن Far. şîḡa-i emr ve vaşf-ı terkîbidir "ile" ma'nâsına 'Arabî ile ma'naca muṭâbıḳdur. Terc. 2-128.] *ve ric'at ma'nâsına gelür; ve ırâḳ ve ba'îd ma'nâsınadır; ve ef'âl ve meşâdir evâ'ilinde taḥsîn-i elfâz için mezîd olur. Vâ kerd* وا كرد *[kerd کرد Far. kerdn lafzının mâzîsidir, etdi ma'nâsına; ve ağaç budandıkça kesilen dalları. Terc. 2-94.] ve "Vâ ḥorden* وا خوردن *"gibi. BK-2-607, vâ* وا *Far. aş; ve gerü ve bâz; ve edât-ı mef'ûl olan bâ mevķi'inde de isti'mâl olunur; ve "vây* وای *muḥaffefî olur ki marîz-i şiddet veca'ı* [veca' وَجَع Ar. ağrı, a'zâ-yı bedene 'arîz olan derd ve elem, derd. Terc. 2-446.] *hâlinde îrâd eder bir kelimedür; ve te'essüf ve taḥassür mevķi'inde söylenür; ve açık ve küşâde; ve ric'at; ve ırâḳ ef'âl ve meşâdir evâ'ilinde taḥsîn-i elfâz için mezîd olur. LBK. 464, vâ* وا *Far. aş, ta'âm, ḳut; ve gerü ve açık ve tekrâr. Terc. 2-235, vâ* وا *Far. "edât-ı taḥsîn"dir ki ekseriyâ evâ'il-i müşteḳâta dâḥil olur; ve edât-ı taḥassür daḥı olur: "vâ ḥasertâ* وا حسرت *"gibi; "bâ o* با او *"maḳâmında daḥı müsta'meldir. Meşelâ: "Bâ o goftem* با او گفتم *diyecek yerde "Vâ goftem* وا گفتم *derler. Bu sûretde edât olmayup isimdür. Bunun isim olarak daha bir kaç ma'nâsı vardır. MUF. 180, vâ* وا *Far. aş, yemek. § "bâz = باز" gibi yine, geri, tekrâr, bir daha ma'nâsınadır. § açık = bâz. Der vâ kun = kapıyı aç. § "bâ" mevķi'inde kullanılır. "Bâ o guftem = ona söyledim" diyecek yerde "Vâ o guftem" denilir. § hastalığın şiddeti zamânında söylenen "vây* وای *"kelimesinin muḥaffefidir. § taḥassür ve te'essüf ifâde eder. § kelimenin evvelinde ba'zen zâ'id olur. § uzak, ırâḳ. FZ. 2-1947.*

vâḥid* واحد Ar. وحده * *ḥâ-yı muḥmele ile, evvel, 'aded-i ḥisâbdandır; "bir" ta'bîr olunur; ve ba'zen teşniye ḳılınup vâḥideyn denür. Cem'i vâḥidûn* واحدون *gelür. *Mü'ellifin Başâ'ir'de beyânına göre vâḥid, infirâd* انفِرَاد Ar. yalnız olmak, yegâne şuden, tek

olmak, (عَلَى الْإِنْفِرَادِ = *ale'l-infirād*) = yalnız, bir olarak, yek-ā-yek, yegān yegān ma'nâsına mürekkebdür. Terc. 1- 127.] ma'nâsınâdur; ve vâhid, fi'l-hakîka kaç'an cüz'ü olmayan nesnedür. Ba'dehû her mevcûda ıtlâk olundu. Hattâ 'adâd ve merâtibin cümlesini "vâhid" ile vaşf eylemek şahîhdür. Meşelâ: 'aşere vâhidete ve mi'ete vâhidete ve elf vâhid denür... ve vâhid, mütekkaddim [مُتَقَدِّم *Ar. ilerü geçmiş olan ferâ-pîş güzeste. Terc. 2-260.*] ma'nâsına isti'mâl olunur. Gerek 'ilm ve faziletde cümleye sâbık ve mütekkaddim olsun, gerek sâ'ir nâsa mütekkaddim olsun. Bunun cem'i vuhdân وحدان gelür vâvın zammıyla, ve uhdân احدان gelür, hemze-i mazmûme ile ki "vâv" "hemze"ye mübeddeldür; vâhid, ehad ma'nâsına gelür ki yalnız ve tek demekdür, ferîd gibi, nazîr ve hemtâsı yok. Hattâ esma'-ı hüsnâdan vâhid bu ma'nâyadur.

OK. 1-703, **vâhid** واحد *Ar. *وحدة* (vaḥde-t* Ar. vâvın fethi ve hânın sükûnuyla, yalnızlık, infirâd ma'nâsına; ve vaḥde lafzının intişâbı [انتصاب *Ar. yükseğe kaldırmak, berter kenden; ve dikilüp тұrmak; ve manşiba naşb olunmak. Terc. 1-118.*] Kûfiyyûn katında zarfiyyet üzeredür, ve Başriyyûn katında maşdariyyet üzeredür. Cem'i hâlde gûyâ ki... VK.*

1-308) merâtib 'adedinin evvelidür. VK. 1-308, **vâhid** واحد *Ar. bir, aḥad, pek. Terc. 2-444.*

vâ ḥasret-â وا حسرتا *Far. te'essüf bildirir. Ne yazık! heyhât! FG. 93, vâ ḥasretâh* وا حسرتاه *alas [alas (ilâs'), interj. âh, vâh, vâ veylâ; eyvâh, yazık! KLM. 14.] Ste. 1448.*

vaký* وقى *Ar. *وقى* *yâyi* vâvın fethi ve kâfın sükûnuyla, ve vikâye-t وقاية *Ar. kinâye**

vezninde, ve vâkiye-t واقية *Ar. lâgiye [lâgiye لَاحِيَة *Ar. fâhiş ve edebe muḥâlîf olan söz, sühan-ı nâ-fercâm. Terc. 2-201*] vezninde, bir nesneyi şakınmak, hıfz ve şiyânet [شیان صِيَانَة *Ar. hıfz etmek, nigâh dâşten. Terc. 2-22.*] ma'nâsınadur. ... Ya'nî*

'Arablar رق على ظلمك derler ki vikâyeden emr-i hâzırdur. "Ayagın aksaklığına bakup 'ahde giden ḥâric ḥarekâtdan nefsin şiyânet kıl" demekdür ki murâd "Kendi 'ayıbını şakin beyne'n-nâs ma'yûblukla müştehir olma" demekdür yâhud "İbtidâsın kendi maşlahatını hıfz ve ıslâh edüp ba'dehû gayrin umûr-i gâ'ilesine meşgûl olasin" demekdür. Bu mişlin işbâ' üzere tafşili zal' [زالع *Ar. zânın fethi ve lâmin sükûnuyla, tavar ağısyup yekerek yürümek ma'nâsınadur... OK. 634-1*] rakḳ [راکک, rıkk رَق *Ar. rânın fethi ve kesri ve kâfın teşdîdiyle, yazı yazacak yufka deriye denür, selefde kâğıd yerine ana yazarlar idi, ekşer cîrân derisinden ederler ve hâlâ ba'zı rûz-nâme ma'kûlesi resm ederler; ve rakḳ, yufka nesneye denür rakîk gibi; ve beyâz şahîfeye denür; ve büyük kâblu bağaya derler, 'alâ kavl şu cânaverlerinden bir küçük cânaver ismidür; cem'i rûkûk رُق *Ar. gelür, müfredât-ı sâ'irede deniz kâblu bağasıyla müfesserdür. OK-2. 911-1.*]*

mâddelerinde mürûr eyledi; ve vaký ve vakî وقى *Ar. 'atî [atî عَتَى *Ar. mütekebbir olan, ez ḥad der güzesten. Terc. 2-56.*] vezninde, bir işi ıslâh eylemek ma'nâsınadur; ve vakî, tavar yalın yürümekden ayağı taşrakmak [dışarı çıkmak] ma'nâsınadur. OK-3. 950-*

1,2,3, vikâye-t وقاية *Ar. *وقاية* (ittikâ' انتقام *Ar. hemzenin kesri ve tânın teşdîdiyle ve elifin meddiyle, şakınmak; ... Ya'nî kelâm-ı 'Arabîde hemze-i meksûreden sonra ḥarf-i meftûh ile kelime bulunamadı tâ ki bunu daḥı ana ilḥâk edeler. VK-2. 744-1.) vâvın kesriyle, şaklamak; vikâye, nisâ tâ'ifesi başa ördükleri nesneye daḥı derler. VK-2. 744-12,**

vaký وقى ve vikâye-t وقاية *Ar. bi'l-kesr, hıfz etmek. AK. 683, vikâye-t وقاية *Ar. nesneyi zarar ve ziyândan hıfz etmek, nigâh dâşten. Terc. 2-453.**

va'llâhu a'lemü وَاللَّهُ أَعْلَمُ *Ar. Ve Allah her şeyi bilir.*

va'llāhu a'lemü bi's-savābi وَأَلَلَّهُ أَعْلَمُ بِالصَّوَابِ Ar. Be-dürüstî [*dürüst* دُرُوسْت Far. sağ, şahîh, bütün, tâm olan, kırık veya nokşân olmayan. Terc. 1-342, *dürüstî* دُرُوسْتِي Far. sağlık, toğru; ve şahîh olmak, şihhat. Terc. 1-342.] Allah her nesneyi bilicidir. CÂ. 308, **va'llāhu a'lem bi's-savāb** وَأَلَلَّهُ أَعْلَمُ بِالصَّوَابِ Ar. Her şeyin doğrusunu en iyi bilen Allah'tır. Gerçekten Tanrı her şeyi bilir.

vāv واء Far. şâhib-i 'amel olan "vâv" birkaç kısımdır. Birisi **v â v - ı m e k t û b**, gayr-i melfûzdur ki kitâbetde şâbit ve telaffuzda sâkîttir olur. Bu vâvın isti'mâli üç nevdür: Evvelki nev; mücerred mâ-kablinin zammesini beyân için mezîde olur. Zîrâ bundan âkdemce zîkr olunduğu üzere elfâz-ı Fârisînin eķal mâddesi iki harf ve hemîşe evveli müteharrik ve şânîsi sâkin olur. Pes tâ-i maẓmûme ki zâmîr-i bâriz-i hîttâbdur; ve dâl-ı maẓmûme ki iki 'adede dâldür; ve cîm-i Fârisiyye-i maẓmûme ki edât-ı teşbîhdür zammelerin beyân ve sükût ve tevaḳḳufun şihhati için bir vâv-ı resmî ki mektûb ve gayr-i melfûzdur. İlḥâķ edüp tu 929

929 **tu** Far. (tâ-yı maẓmûme) vâv-ı meḥûl ile, **ķat** ve **lây** [lây لای Far. lâyiðenden ism-i maşdar ve emr ve ism-i fâ'il olur; ve bir nev' kumâş ki vâle derler; ve ķara balcık; ve ķahvenin ve sâ'ir nesne telvesi ve tortusu; ve ķat ma'nâsına gelir; şiyâbda [şiyâb شِيَاب Ar. libâslar, rahîthâ, rûbâlar. Terc. 1-308.] ve evrakda olsun, yek lâyi ve dü lâyi denür; ve dere ki iki tağ mâ-beyninde olan furcedür. LBK. 405.] ma'nâsınadır. Meselâ **ķat** **ķat** diyecek yerde ki "ķatmer" ta'bîr olunur tu ber تو بر derler; ve içeri ve dâhîl ma'nâsına gelir; ve kaymak ve zübd [zübd زُبْد Ar. kaymak ve südden ḥâşıl olan ḥulâşa, ser-şîr. Terc. 1-453.] ma'nâsınadır ki ma'rûfdur ve vâv-ı ma'rûfla [tū تُو zâmîr-i hîttâbdur. Aşlında yalnız "tâ" ت "dur. Dibâcede beyân olunduğu üzere tevaḳḳufun şihhati için vâv-ı sâkine ilḥâķ olundu; ve ḥod ve ḥvišten ma'nâsına gelir, Türkîde "kendi" ve "kendisi" ile ta'bîr olunur; ve ziyâfet ve da'vet ve miḥmânî ma'nâsına da gelir. BK-2. 191.; **tu** Far. **ķat**; ve içeri; ve kaymak; ve vâv-ı ma'rûf ile [tū تُو zâmîr-i hîttâbdur; ve "kendisi" ma'nâsına; ve ziyâfet. LBK. 119.; **tu** Far. **ķat**, **ķatmer**: (tu ber تو بر tuy ber tuy تُو بر تُو) = **ķat ķat yâḥud ķatmerli**. KO. 3-184.; tav تَو Far. heat [heat (ḥî) sub. sıcak, sıcaklık, kızgınlık, ḥarâret, germî, germâ, tâb, tâbiş 2. mâdde-i ḥarâret, keyfiyet-i ḥarâret 3. aşıl sıcak vakti 4. bir kerre kızdırılmaḳlık, tav 5. at koşusunun bir seferi, nevbet 6. ḥayvânın kızgınlığı ya'nî erkek yâḥud dişisini istemesi 7. bir vaķanın aşıl kızgın ve ḥiddetlû olunduğu vakti yâḥud maḥal 8. kızgınlık, ḥiddet, şiddet, gaẓab 9. ḥiddet-i gayret, ifrât-ı gayret, germiyyet. KLM. 392], warmth; twist, turn; a fold; aditch, pool, or hole where water stagnates; —to, a curtain [curtain (ķır'tın) 1. perde 2. istiḥkâmâtın perdesi, perde ḥaṭṭı. KLM. 203.]; a fold [fold (fold) 1. ağıl, ḥaṭîre 2. sivri, ķaṭîs, rûmme [rûmme رُمْمَة Ar. alın, cebhe, cebîn, nâşiye. Terc. 1-446.]] 3. ümmet 4. ķat, tâ 5. kırma, cîn, maṭvâ [[maṭvâ مَطْوِي Ar. kıvrım, bûklûm, burğaç, şikenc. Terc. 2-358.]] 6. ķat, mişl. KLM. 339.]; a skin formed on the surface of milk; in, into, within; [to bar to, fold upon fold; —to dar to, apartments within apartments (m.c.); intercommunicating (m.c.):] —tu (S. twam), thou [thou (dhau), pers. pron. 2nd. pers. sing. nom. sen.]; — tu, a feast [feast (fist) sub. 1. ziyâfet, bezm 2. düğün, sûr, velîme [[velîme وَلِيْمَة Ar. düğün ta'âmı, düğün ziyâfeti, miḥmânî-i 'arûs. Terc. 2-455.]] 3. 'id, bayram, yortu 4. mûcib-i ḥaz u şafâ ve vesîle-i telezzüz olan nesne. LKM. 323.], an entertainment. Ste. 332.

çokuz mevzu'a münhaşırdur: 1. 'akabinde elif zıkr olunacak mevzi'dür: **h^vāb** خواب 932 ve **h^vāce** خواجه 933 gibi. 2. dāl-ı muhmele zıkr olunacak mevzi'dür: **h^vad** خود

932 **h^vāb** خواب Far. uyku. (**h^vāb-ı girān** خوابِ مِجران = ağır uyku. (**h^vāb-ı nūşīn** خوابِ نوشین = tatlı uyku. (**h^vāb-ālūd** خوابِ آلوده **h^vāb-ālūde** خوابِ آلوده = uyku başmış, uykusu gelmiş, talgın. (**h^vāb-ālūde** خوابِ آلودمعی = uyku başmak hâli, **h^vāb** âlûdelik, talgınlık. (**h^vāb-ı hargūš** خوابِ خرگوش = kavşan uykusu ki hîle, igfâlden kinâye olarak kullanılır. (**h^vāb-gāh** خوابگاه **h^vāb-geh** خوابگاه = uyku uyuyacak maḥal, yatağ otaşı [**h^vāb-nāk** خوابگاه] = uykusu gelmiş. (**h^vāb-nāgī** خوابگاهِ ناگی = uykusu gelmeklik. § (**rü'yâ**) ma'nâsında da kullanılır. (âlem-i **h^vāb** عالمِ خواب ta'bîr-i **h^vāb** تعبیرِ خواب), (**h^vāb-dîde** خوابِ دیدہ = **rü'yâ** görmüş demektir ki bâliğ ve bulûğa ermiş gençden kinâyedir. (**h^vāb-ı nâ-dîde** خوابِ نادیده = nâ-bâliğ, bulûğa ermemiş; çocukdan kinâyedir... KO. 3-312, **h^vāb** خواب Far. vâv-ı ma'dûle ile, hem uyku mânâsına ki 'Arabîde nevm derler; ve hem düş görmek mânâsına 'Arabîde **rü'yâ** derler. Meşelâ (**h^vābîdem** خوابیدم) = "Uyudum" demektir; ve (**h^vāb-dîdem** خوابیدیدم) = "Düş gördüm" demektir. Bu lafz iki vech üzeredir: Vech-i evvel, "vâv" telaffuz olunmayup ancak "hâ"nın zammesine delâlet için yazılır. Vech-i şânî, "vâv"ın işbâtıyla telaffuz olunur, **rü'yâ** ma'nâsınadır. Terc. 1-305, **kh^vāb** خواب Far. sleep [sleep (slip) sub. uyku, nevm, **h^vāb**. KLM. 690.]; giddiness [giddiness (gid'ines) sub. baş dönmesi, ser-gerdânî. 2. sersemlik, hiffet-mizâc. KLM. 362.]; a dream [dream (drim) rû'yâ, düş., 2. kurundu, hâliyâ, hayâl. KLM. 264.]; nocturnal pollution; pile, plush. Sic. 478, **kh^vāb** خواب Far. sub. 1. sleep. 2. dream 3. a seminal effusion during sleep. 4. death. 5. stupor, lethargy. 6. numbness in a limb. 7. the nab of kloth, down. 8. sprouting vegetation on the soil. 9. (mystics) abstinence from natural actions. KML. 868.

933 **h^vāce** خواجه Far. (hâ-yı meftûḥa) râce vezninde, efendi ve ağa ve ket-ḥudâ; ve re'îs-i ḥâne ma'nâsınadır; ve 'azîz ve mu'azzam ma'nâsına gelür; koca, yaşlı, müsin [müsin مُسن Ar. yaşlı, ihtiyâr olan, pîr. Terc. 2-337.], ihtiyâr ma'nâsına da gelür; ve zengin ve hâl şâhibi kimseye denür; ve ḥâkim ve vâlî ve şâhib-i cem'iyet ma'nâlarına gelür; ve rûḥ ve cân ma'nâsınadır; ve tavâşî [tavâşî طواشی Ar. ḥâdim ağa, **h^vāce-serâ**. Terc. 2-43.] ve ḥâdim kimesneye denür ki âlet-i tenâsülû kesilmiş olur. BK-2. 253, **h^vāce** خواجه Far. efendi ve ağa ve ket-ḥudâ; ve re'îs-i ḥâne; ve 'azîz ve mu'azzam; ve ḥâdim ki âlet-i tenâsülû kesilmiş olur. LBK. 171, **h^vāce** خواجه Far. Lisân-ı 'avâmda (ḥoca حوچه) diye ma'rûfdur. Tarîḫ-i 'ilmiyye ricâl ü mensûbiyyeti: (**h^vāce-i dü-serâ** خواجهٔ دو سرا **h^vāce-i 'âlem** خواجهٔ عالم **h^vāce-i kâ'inât** خواجهٔ کائنات) = Peygamberimiz mufahḥar-ı mevcûdâtü 'alehi ekmeli't-tehiyyât efendimiz ḥazretleri. (**h^vāce-tâş** خواجهٔ تاش) = Bir efendinin müte'addid bendelerinden her biri. (**h^vāce-serâ** خواجهٔ سرا) = ḥâdim zenci. Yalnız îrâd olunursa mu'teber zât demektir. § üstâd, mu'allim, okuducu, okudan. (**h^vācegî** خواجگی) = ḥocalık, efendilik. (bezzâz-sitân بزازستان = bedestân **h^vācegîsi**, bedestân **h^vācegîlerinden**). Bunun cem'i olan (**h^vāceḡān**) = El-yevm bu ma'nâda kullanılmayup yalnız bu 'unvân ile ma'rûf rütbe-i resmîyye ile anı ḥa'iz olanlara ıtlâk olunur. Ezmine-i sâbıkada (**h^vāceḡān-ı dîvân-ı hümayûn** خواجگان دیوانِ همایون) = "dîvân-ı âlî efendileri" ma'nâsında "ricâl-i devlet"e ıtlâk olunurdu... KO. 3-313, **h^vāce** خواجه Far.

934 gibi. 3. rây-ı muhmele ẖvar خور 935 gibi. 4. zây-ı mu'ceme ẖvazm خوزم 936 gibi.

vâv-ı ma'dûle ile, ẖâne şâhibi. rabbü'l-beyt رَبِّ الْبَيْتِ = efendi, aga, ket-ğudâ ve mâl şâhibi ve şeyh ve ẖâkim ve vezîr; ve mu'teber ve mu'azzam olan kimesne; ve tedrise meşğûl olan kimesne; ve bâzergân, tâcir; ve ħorûz ibigi. Terc. 1-306, **khwāje** خواجه Far. A man of distinction; a rich merchant, a doctor, professor, teacher, preceptor, school-master; a pedant; a venerable old man; lord, master, owner; honorific title of a wazir or other great dignitary; a eunuch; the master of a family; a bird's comb; heart, soul. Ste. 479, **kh'āje** خواجه Far. sub. 1. A master, the master of the household. 2. An elder. 3. A superior. 4. A ruler, magistrate. 5. (vulg. khoja) A teacher. 6. (in Tatar) A descendant of Muhammed. 7. (in India) A eunuch. 8. (rare) The soul of man. 9. (pl. خواجگان) A Master-Clerk of the government service. KML. 868.

934 **ẖvad** خود Far. (ẖâ-yı meftûha) vâv-ı ma'dûle ile, bedv [bedv بدو Far. merv vezninde, ziyâdesiyle eşkinli [eşkin اشکن T. 1. açık adımlarla hızlı yürüyen at 2. atın bu çeşit yürüyüşü. YTS. 86]] ata denür. BK-2. 105.] vezninde, üç ma'nâsı var. Biri "o" ma'nâsınadır ki zâmir-i münfaşıl-ı gâ'ibdür. Meşelâ "O bilür" diyecek yerde "H̱vad dāned خود دانند" denür. Şânî, zât ve nefis ve 'ayn ma'nâsınadır ki gayr mu'âbilidür. Bundan Türkîde "kendüsi" ve "özi" ile ta'bîr olunur. Meşelâ "Fülân ancak kendüsini ve nefisini bilür, gayrîyi bilmez" diyecek yerde "Fülânî ẖvad rā mî-dāned ne [ne Far. edât-ı selb ve inkârdır, leyse. Terc. 2-230.] dīgerî rā فلاتی خود را میدانند و نه دیگر را" derler. Şâliş, aşnâ ve maḥrem ma'nâsınadır ki yâd u bî-ğâne mu'âbilidür. Meşelâ "Fülânî ez ẖvadeست خود از خود" derler, Aşnâdandır bî-ğâne degildür, demek olur. BK-2. 254, **ẖvod** خود Far. 1. zâmir-i münfaşıl-ı gâ'ibdür. Meşelâ "O bilür" diyecek yerde "H̱vad dāned خود دانند" denür; 2. zât ve nefis ma'nâsınadır ki kendüsi ve özi denür. 3. aşnâ ve maḥrem. LBK. 172, **ẖvod** خود Far. kendi. (ẖvod-be-ẖvod خود بخود) = kendi kendine, kendiliginden (ẖvod-bîn خود بین) = kendini görücü; Ya'ni nefsiyle maḡrûr, mütekebbir. (ẖvod-perst خود پرست) = kendini ziyâde begenen. (ẖvod-pesend خود پسند) = kendini begenen. (ẖvod-rây خود رای) = iyi kötü kendi re'yiyle hareket eden, dik başlı âdem. (ẖvod-furûş خود فروش) = kendini satıcı, nefisini medḥ edip tûran, şarlatan. (ẖvod-rû-y خود رو-ی) = kendi kendine biten, yabanî. (ẖvod-sitâ-y خود ستادی) = kendini medḥ eden. (ẖvod-ser خود سر) = kendi başına giden, mu'annid. (ẖvod-kām خود کام) = kendi merâmından başka bir şey düşünmeyen. (ẖvod-nümâ-y خود نمای) = kendini gösterici, kendini ortaya atup iddi'â-yı liyâkat eden. (ẖvodî خودی) = kendilik, benlik. Bunları "vâv-ı ma'dûle" ile okumalı. KO. 341, **ẖvod** خود Far. kendü demekdür. 'Arabîde "hüve" هو" derler; ve tuğulğa dedikleri demür külâh ki cengde giyerler, ser-penâh dahı derler. Terc. 1-310, **khwūd** خود Far. A helmet —**khwud**, **khwad**, self; himself, herself, itself. Ste. 482, **kh'ad** خود Far. vulg. khod. sub. 1. self; one's self. 2. (when a genitive) own; one's own. KML. 871.

935 **ẖvar** خور Far. (ẖâ-yı meftûha) bir vezinde tokuz ma'nâsı var: 1. ruşenî-i bisyâr [ruşen روشن

Far. aydın; ve ziyâ; ve bellû nesne. LBK. 216, bisyâr بَسْيَار Far. çok, keşîr, vâfir olan. Terc. 1-94.] ve ziyâ-yı bi-şümâr ma'nâsınadır. 2. bir ferîşte ismidür ki âfitâb üzere mü'ekkil ve rûz ve horda vaçki olan umûr ve huşûşun rü'yet tanzîmi ana muhavveldür [*muhavvel مُحَوَّل Ar. tebdîl ve tağyîr olunmuş olan. küherîde; ve ihâle birle sipâriş olunmuş olan. Terc. 2-290.]* 3. her ayın on birinci günü ismidür. 4. âfitâb-ı âsmândandır. 5. ta'm [ta'm طَعْم Ar. Far. tad, meze, çâşnî. Terc. 2-16.] ve lezzet ma'nâsınadır ki "dad" ta'bîr olunur. 6. ta'am-ı kâfildür ki kuvvet-i lâ-yemût ta'bîr olunur. 7. vaşf-ı terkîbi cihetiyle "h'varden خورَدَن" den ism-i fâ'il ve fi'il-i emr gelür. 8. kaya güllerine denür ki Süryânîde حربا derler. 9. havarnak [havarnak خَوَرَنَق Far. köşk, kaşr, sarây; ve ğara'ib-i dehrden bir kaşr-ı acibdir ki zahr-ı Kûfe'de Nu'mân Bin Emriyyü'l-Kays عَمْرِئُ النِّعْمَانِ emriyle mi'mâr Sinmâr-nâm [Arabîsi Sinnimâr سِنِّمَار ve Fariside Sinmâr سِنْمَار diye ma'rûfdur. KO. 3-317.]] üstâd binâ edüp itmâm eyledikde Nu'mân gelüp temâşâ ederek ğâyet pesend ve tahsîn esdikden sonra Sinmâr'a su'al eder ki bu kaşrın inhidâmına [inhidâm اِنْهَادَ Ar. mec. yıkılma, hedm olunma, çökme, harab olma. YTL. 94.] bâ'is olur zarar yeri var mı? Sinmâr da belî bir yerinde bir taş komuşam eger bir kimesne anı koparsa fi'l-hâl kaşr münhedim olur. Nu'mân dedi ki "Ol ma'halli senden ğayri kimse bilür mi?" Sinmâr, "Benden ğayri kimse bilmez" dedüğü gibi Nu'mân şâh, Sinmâr'ı bâlâ-yı kaşrdan zemîne atup helâk eyledi. Bu hikâye halk miyânında meşhûr olup ğarb-ı meşel oldu. Cihânda eyülûge eyülük olaydı, Nu'mân Sinmâr'a ederdi derler. Terc. 1-313.] ismiyle ismiyle ma'rûf köşke denür. BK-2. 255, h'vor خَوْر Far. 1. ziyâde aydınlık. 2. bir ferîşte ismidür ki âfitâb üzere mü'ekkil ve rûz ve h'orde vaçki olan umûr ve huşûşun rü'yet tanzîmi ana muhavveldür [*muhavvel مُحَوَّل Ar. tebdîl ve tağyîr olunmuş olan. küherîde; ve ihâle birle sipâriş olunmuş olan. Terc. 2-290.]* 3. her ayın on birinci günü. 4. âfitâb. 5. ta'm [ta'm طَعْم Ar. Far. tad, meze, çâşnî. Terc. 2-16.] ve lezzet ma'nâsınadır ki "dad" ta'bîr olunur. 6. ta'am-ı kâfildür ki kuvvet-i lâ-yemût ta'bîr olunur. 7. vaşf-ı terkîbi cihetiyle "h'vorden خورَدَن" den ism-i fâ'il ve fi'il-i emr gelür. 8. kaya gülleri. 9. havarnak [havarnak خَوَرَنَق Far. köşk, kaşr, sarây. Terc. 1-313.] ismiyle ismiyle ma'rûf köşk. LBK. 173, h'vor خور Far. (vâv-ı ma'dûle ile) okumalı. (h'vur-şîd خورشيد) in muhaffefi; ya'nî güneş demekdir. Bu ma'nâda na'diren müsta'meldir. Ş yeyecek, yeyinti. (h'vor-ı gedâ خور كدَا). Ş yeyecek ma'nâsına olan (h'vorden خورَدَن) = maşdarından şîĝa-i emr olur. Bu taqdîrde vaşf-ı terkîbî olarak kullanılır. (köfte-h'vor كوفته خور herze-h'vor هرزه خور mey-h'vor می خور). Ba'zen bunun yerinde hvâr خوار hvâre خواره lafızları da isti'mâl olunur: (herze-hvâr هرزه خوار mey-hvâr می خوار mey-hvâre می خواره). KO. 3-342, h'vor خور Far. hvâr, haķîr, bî-i'tibâr, zelîl olan; ve yiyici, ekl edici olan; ve güneş, şems, h'vor-şîd. Terc. 1-311, khwûr خور Far. despicaþles, contemptible, abject, mean, vile, base, infamous; worthy, proper, agreeable to; a partner, consort; (s. svar) light, radiance; the sun; the east; name of an angel; the eleventh day of every solar month; food sufficient for the support of life; meat; flauour; relish, taste; a chameleon; a palace, villa; the famous palace, of Khawarnak; (in comp.) eating, devouring, consuming. Ste. 483, kh'ar خور Far. vulg. khor, 1. Name of the angel of the sun, in the Zoroastrian sytem, and of the eleventh day of each solar month with the Zoroastrians. 2. The sun. 3. light, splendor, brilliancy. 4. Food. 5. (in compounds) That eats, drinks, receives, or

5. şîn-i muhmele $\text{h}^{\text{v}}\text{ast}$ خوست ⁹³⁷ gibi. 6. şîn-i mu'ceme $\text{h}^{\text{v}}\text{aş}$ خوش ⁹³⁸ gibi. 7. nûn-ı

undergoes. KML. 871, **kh'ar** خور Far. vulg. **khor**, a. Abject [*abject* (*âb'jekt*), *adj.* 1. *düşkün, miskin*. 2. *alçak, zellî, hakîr*. KLM. 2./, vile, contemptible. باقمق — v. i. To look, at one with contemt. طوتمق — v. t. To hold as of no value. قوللامق — v. t. To use for the communest purposes. خوره كچمك To be taken as a useful acquisition. خوره كلمك To stand hard usage, to be strong and durable, to be serviceable. KML. 871.

⁹³⁶ **h^vazm** خوزم Far. *‘azm vezninde*, ‘umûmen buhâr ve huşûşan kaplayı [*kaplayı* قابلايى T. *her yanı kaplanmış şekilde*. YTS. 125, *kaplayı* قابلايى T. *Adj.* [v. قابلامق] *qui couvre, etc. bedeckend, verhüllend*. قابلايى *k. bulud, nuage qui couvre tout le ciel. / den Himmel bedeckende Wolke*. Zen. 675.] sis ve buhârdur ki "kör tuman" ta'bîr olunur. BK-2. 255, **h^vozm** خوزم Far. ‘umûmen buhâr ve huşûşan kaplayı [*kaplayı* قابلايى T. *her yanı kaplanmış şekilde*. YTS. 125.] "kör tuman" ta'bîr olunur. LBK. 173, **khwazam**, **khwazm** خوزم Far. A fog, mist, vapour. Ste. 485.

⁹³⁷ **khost**, **khwast** خوست Far. an island [*island* (*ay'lınd*) *sub.* *ağa, cezîre*. KLM. 451.]; a beaten road [*beaten* (*bit'in*), *adj.* 1. *dögülmüş, döğme, mağrûb*. 2. *büzülmüş, mağlûb, münhezim, alt*. 3. *açık, ayak basarak küşâd olmuş*. 4. *dögülmüş, ezilmiş*. 5. *çalkanılmış*. 6. *‘âdî, ‘âdetâ menselik [menselik مَنَسَلِك Ar. yol ve meslek; ve çarîka dâhil olan. Terc. 2-404.] olan*. KLM. 69.]; rubbed [*rub* (*r'b*) (-bed, -bing), v. a. 1. *oğmak, delk etmek [delk دَلَك Ar. el ile sürmek; ve oğmak. oHa. 1-322.]]*. 2. *sürmek, sürtmek*. 3. *silmek, oğmak*. KLM. 653.]; a melon [*melon* (*me'lin*), *sub.* 1. *karpûz*. 2. *qavun*. KLM. 508.]. (this meaning doubtful and probably originating in the misreading of جزیره for خربزه Ste. 485.

⁹³⁸ **h^vaş** خوش Far. (*hâ-yı meftûha*) *geş* [geş غَش Far. *güzel ve hûb; ve nâz ve şîve ile şalınmak; ve gemi ve seftne; ve vesvese ve halecân*. LBK. 391.] *vezninde*, dört ma'nâsı var: 1. $\text{h}^{\text{v}}\text{od}$ ve $\text{h}^{\text{v}}\text{iş}$ ma'nâsınadır ki kendi ve kendisi demektir. 2. güzel ve hûb ma'nâsınadır. 3. mâder-i zen [*mâder* مَادَر Far. *ana, vâlîde, nine, ümm*. Terc. 2-160, *mâder-i zen* مَادَرَزَنُ *qayın ana, karının anası*. Terc. 2-160.] ve mâder-i şevher [*şevher* شَوَهَر Far. *karının kocası, zevc*. Terc. 1-514.] ma'nâsınadır ki qayın ana ta'bîr olunur. 4. bûse ma'nâsınadır ki ‘Arabîde *kuble* [kuble كُبْلَة Ar. *öpüş, pûse*. Terc. 2-148.] denür. BK-2. 255, **h^voš** خوش Far. kendi ve kendisi. 2. güzel. 3. qayın ata. 4. pûse. LBK. 173, **h^voš** خوش Far. (*vâv-ı ma'cûle ile*) *tab'a* uygun, güzel, iyi: ($\text{H}^{\text{v}}\text{oš} \text{ âmed}$ اَمَد خوش) = $\text{H}^{\text{v}}\text{oš}$ geldi. ($\text{h}^{\text{v}}\text{oš} \text{ âmed-gu}$ اَمَدِغُو خوش) = $\text{h}^{\text{v}}\text{oš}$ geldi dëyici, müdâhin [*müdâhin* مُدَاهِن Ar. *müdâhene edici, birini yalandan ve yüzüne karşı medh edici olan*. Terc. 2-300.]. ($\text{H}^{\text{v}}\text{oš} \text{ âmedî}$ اَمَدِي خوش) = $\text{H}^{\text{v}}\text{oš}$ geldin. (resm-i $\text{h}^{\text{v}}\text{oš} \text{ âmedî}$ اَمَدِي خوش) = $\text{h}^{\text{v}}\text{oš}$ geldin ‘âdeti, vazîfesi. ($\text{h}^{\text{v}}\text{oš-nümâ}$ نَمَا خوش) = $\text{h}^{\text{v}}\text{oš}$ görünücü, görünen: (cezîre-i $\text{h}^{\text{v}}\text{oš-nümâ}$ نَمَا خوش) = bu terkîb $\text{h}^{\text{v}}\text{oš}$ gösterici ma'nâsını da ifâde eder. (âyîne-i $\text{h}^{\text{v}}\text{oš-nümâ}$ نَمَا خوش) gibi. ($\text{h}^{\text{v}}\text{oš-â}$ اَشَا خوش) = ne $\text{h}^{\text{v}}\text{oš}$, ne kadar $\text{h}^{\text{v}}\text{oš}$. ($\text{h}^{\text{v}}\text{oš-dil}$ دِل خوش) = gönlü $\text{h}^{\text{v}}\text{oš}$, memnûn. müteşekkir. ($\text{h}^{\text{v}}\text{oš-şohbet}$ شَوَهَت خوش) = konuşması güzel. ($\text{h}^{\text{v}}\text{oš-h}^{\text{v}}\text{ân}$ اَوَان خوش) okuyuşu güzel. ($\text{h}^{\text{v}}\text{oš-âvâz}$ اَوَاز خوش) = sesi güzel.

āhvund آخوند 939 gibi. 8. ha'-i h'vahle هاخوله 940 gibi. 9. yâ-yı tahtânî vâqî' olan mevzi'dür. h'vayle خويله 941 gibi. lâkin iltibâs mahzûrundan nâsî h'vîş خويش 942 ve

(h'vosh-hâl خوش حال) = hâl, vakti yolunda, uygun. (h'vosh-bu خوش بو) = güzel kokucu, kokulu. (h'vosh-kadem خوش قدم) = meymenetsiz, ayağı uğurlu. (h'vosh-gu خوش گو) = tatlı dilli, güzel söyleyici. (h'vosh-meniş خوش منیش) = huy, tabiatı iyi. (h'vosh-güvâr خوشگوار) = leziz, tatlı, hazmı kolay olan şey: (emrûd h'vosh-güvâr, âb h'vosh-güvâr امرود خوشگوار، آب خوشگوار). (h'vosh-nevâ خوشنوا) = güzel sesli çalgıcı. (h'vosh-ter خوشتر) = pek güzel, en iyi... KO. 3-343, h'vosh خوش Far. güzel, hasen, hûb, eyü olan. Terc. 1-314, **khwush**, **khwash** خوش Far. good, sweet, excellent, beautiful, fair charming, pleasant, delightful, agreeable, cheerful, amiable, lovely, delicate, tender, kind, gentle, humane, mild, meek, elegant, healthy, whole-some, temperate; happy, well, pleased; willingly. Ste. 485.

939 **āhvund** آخوند Far. okumuş, hâce, büyük, ulu. KO. 1-15, **ākhund** آخوند Far. a theologian, preacher; orator; a tutor. Ste. 26, **akhund** آخوند Far. a. For. اخوند, q. v. KML. 47, **akh'and** آخوند Far., a. learned (man) in law and theology. KML. 47.

940 **h'vahl** خوهل Far. (hâ-yı meftûha) sehl vezninde, egri ve mu'avvec [mu'avvec مُعَوِّج Ar. egri, eğilmiş, çarpık olan. Terc. 2-369.] ma'nâsınadır, h'vahle خوله Far. pehle [pehle پهله Far. Rey ve Isfehân vilâyetlerine denür. LBK. 97] vezninde, bu dağı ol ma'nâyadır. BK-2. 256, **h'vuhl** خوهل Far. egri ve mu'avvec. LBK. 174, **h'vuhle** خوله Far. mişlühû. LBK. 174, **khohal**, **khwahl** خوهل Far. crooked [crooked (krûk'id) adj. egri, bûgrü, çarpık, kanbûr, münhanî, mu'avvec, kec. 2. gayrî müsta'kim. 3. ters, huysuz, haşîn. KLM. 196.], bent [bent (bent) adj. 1. egri, eğilmiş, çarpık, münhanî, kavslü, mu'kavvas, ham. 2. egri, yatık, ma'il, kec. 3. kaviyyen kaşd ve niyyet etmiş olan. KLM. 76.]; a crooked-legged [legged (leg'id, legd), adj. son ek, ayaklı. KLM. 475.] animal; a shoe-stretcher [stretcher (strec'ır) sub. geren şey veya nesne. 1. hâtil. 2. boyu dîvârın boyunca konulan taş ve tuğla. 3. ölü ve yaralıyı nakl ettikleri bir nev' deskere. 4. kayıkçının ayağını dayadığı gergi ağacı. KLM. 719.]. Ste. 489, **khühel** خوهل Far. the wedge [wedge (wec), sub. 1. kama, çivi. 2. külçe] of a shoe-maker's last. KML. 875.

941 **h'vayle** خويله Far. (hâ-yı meftûha) zevle [jevle جَوِّله Far. toygar kuşu, şiferd. Terc. 1-431.] vezninde, ahmaq ve nâ-dân ve ağuz [ağuz آغوز T. doğuran hayvânın ilk sütü. YTS. 5, ağız آغز T. ... mec. bazı şeylerin özü. TL. 1-96, ağuz آغوز T. doğuran inegın ilk sütü. TL. 1-102.] ma'nâsınadır. Ehl-i Fûrs, bu kelimeyi ekseriyâ seb [sebb سَبَّ Ar. sôgmek, düşnâm; sôgûp saymak. Terc. 1-469.] ve kadh [kadh قَدْخ Ar. sôgûp saymak; düşnâm; birinin ırzına ve nesebine dağı ve ta'n etmek. Terc. 2-150.] mevki'inde îrâd ederler. BK-2. 256, **h'vayle** خويله Far. ahmaq ve nâ-dân ve ağuz [ağuz آغوز T. doğuran hayvânın ilk sütü. YTS. 5, ağız آغز T. ... mec. bazı şeylerin özü. TL. 1-96, ağuz آغوز T. doğuran inegın ilk sütü. TL. 1-102.]; ehl-i Fûrs, bu kelimeyi ekseriyâ seb [sebb سَبَّ Ar. sôgmek, düşnâm; sôgûp saymak. Terc. 1-469.] ve kadh [kadh قَدْخ Ar. sôgûp saymak; düşnâm; birinin ırzına ve nesebine dağı ve ta'n etmek. Terc. 2-150.] mevki'inde îrâd ederler. LBK. 174, **khwaila** خويله Far. foolish [foolish (fu'lis), adj. 'akılsız, şaşkın, ahmaq, budala, ebleh, belfid, sefih. 2. 'akılsızlık nev'inden. 3. dîvâne, deli, meczûb. 4. delilik nev'inden. 5. mas'haralık nev'inden. 6. münâsebet-siz, nâşâyeste. KLM. 340.], ignorant [ignorant (ig'nırını), adj. 1. câhil, nâ-dân. 2. bilmez, habersiz, haberi olmayan, ma'lûmatı olmayan. KLM. 415.] (employed chiefly in abuse). Ste. 490.

h^vişten خوششتن⁹⁴³ mâddelerinde hâ-i meksûr; ve âh^vur آخور⁹⁴⁴ ve mîr-âh^vur میرآخور⁹⁴⁵ mâddelerinde maẓmûm kıra'et olunur ve nevâdir qâbilindendir. Üçüncü nev, vâv-ı 'atf'dur ve vâv-ı 'atf-ı 'Arabî gibi 'ale'l-ıtlâk degildir; iki mevki'e maḥşûşdur: Biri şahş-ı vâhidden şâdır olan iki fi'l-i mütekâbil miyânına taḥallül [taḥallül تَحْلُلُ Ar. ḥalel bulmak, ḥalel-peẓîr olmak § ekşimek, sirke kesilmek § aralığa şokulmak, araya girmek. KO. 3-52.] edüp şânîyi evvel üzerine 'atf eder. Meşelâ "reften ü âmeden رَفْتَن و آمدَن" kelimeleri ki "gitmek ve gelmek" ma'nâlarınadur. Medlûlları olan ḥadeşler ki biri birine mütekâbillerdür, şahş-ı vâhidden mütevâtiran [mütevâtir مُتَوَاتِرُ Ar. her kes 'indinde ma'lûm olup zıkr ve taşdîk olunur olan. Terc. 2-272.] şudûrunu ifâde mevki'inde taḥfifen nûnların ḥazf ve beynlerine vâv-ı

942 h^viş خوش Far. (hâ-yı meksûre) bîş [bîş بیشت Far. ziyâde ma'nâsına. LBK. 76.] vezninde, altı ma'nâsı var: 1. kavm ve qâbile ve hışm ma'nâsınadır ki "şoy şop" ta'bîr olunur. 2. ḥ^vod ve h^vişten ma'nâsınadır ki "kendi" ve "kendisi" ile ta'bîr olunur. 3. kulba [kulba قُلْبَا Far. şaban oku. LBK. 335, kulba قُلْبَا Far. A plough. [[plough (plau), sub. şaban. KLM. 583.]] Ste. 983.] ma'nâsınadır ki ekincilerin şaban demüri geçirecegi ağaçdur "şaban oku" ta'bîr olunur. 4. güzel ve nîgû ve ḥûb ma'nâsınadır. 5. varlık ve vücûd ma'nâsınadır ki 'adem muqâbilidür. 6. bir kısım ketân bezidür ki câme yapup giyerler. BK-2. 256, h^viş خوش Far. 1. şoy şop. 2. kendi ve kendisi. 3. şaban oku. 4. güzel. 5. varlık ve vücûd. 6. bir kısım ketân bezidür ki câme yapup giyerler. LBK. 174, h^viş خوش Far. (h^vişten خوششتن) gibi "kendi" ve "kendisi" ma'nâsınadır. § kendininki, akribâ, şoy şopdan her biri: (h^viş ü bî-gâne بیکانه خوش و خوششتن) bu ma'nâda cem-i (h^viş خوششتن) dır ki akribâ ve müte'allikât, kendininkiler demektir. Çağatay lisânında bunun muqâbili (kiş کیش) dir. Nasıl ki el-yevm lisânımızda dahı (kişi کیشی) lafzı mevcûd ve müsta'meldir. (kiş-karam کیش قارام) Çağatayca akribâ ve müte'allikât demektir. KO. 3-328, h^viş خوش Far. kendi, zât, nefis. Terc. 1-317, khwesh خوش Far. self, himself; body; existence, presence; a plough; a species of linen cloth; a kinsman; a son-in-law; (for khwush) good, well, pleasant... Ste. 490, kh'ish خوش Far. 1. self, one's self. 2. (pl. خوشان) A kinsman, a relative. KML. 875.

943 khweshtan خوششتن Far. oneself; self. Ste. 490, kh'ish خوش Far. sub. 1. one's own self. KML: 875.

944 âh^vur آخور Far. at, öküz, inek gibi ḥayvânâta maḥşûş binâ, tam. KO. 1-15, âh^vur-sālār آخور سالار — mîr-âh^vur Far. "âh^vur begi" "âh^vur müdîri" demek ise de lisânımızda yalnız (emîr-i âh^vur امیر آخور) kullanılır. KO. 1-15, âkh^vur, âkh^var آخور Far. a stable, stall; litter or straw laid under cattle; the collar-bone; — amîr(i) âkh^vur, the master of the horse. Ste. 26, âkh^vur آخور Far. vulg. akhır, sub. A stable (for horses, etc.). KML. 47, emîr-i âh^vur امیر آخور mîr-i âh^vur میر آخور (vulg. imrahor,) The (Sultan's) Master of Horse, Lord of the Stable. KML. 47.

945 âh^vur-sālār آخور سالار — mîr-âh^vur Far. "âh^vur begi" "âh^vur müdîri" demek ise de lisânımızda yalnız (emîr-i âh^vur امیر آخور) kullanılır. KO. 1-15, âkh^vur, âkh^var آخور Far. a stable, stall; litter or straw laid under cattle; the collar-bone; — amîr(i) âkh^vur, the master of the horse. Ste. 26, âkh^vur آخور Far. vulg. akhır, sub. A stable (for horses, etc.). KML. 47, emîr-i âh^vur امیر آخور mîr-i âh^vur میر آخور (vulg. imrahor,) The (Sultan's) Master of Horse, Lord of the Stable. KML. 47.

‘atf idhâliyle "reft ve âmed رفت و آمد" derler, Türkide "gitme gelme" ile ta‘bîr ederler; ve "nişest ve hâst نشست و خاست" [*nişest نشست Far. oturmak ve oturmuş olan. Terc. 2-216, nişesten نشستن Far. oturmak, ku‘ūd. Terc. 2-216, hâsten خاستن Far. kalkmak ya‘nî otururken ayağa kalkmak, kıyām. Terc. 1-256.*] ve "güft ü şinîد گوت و شنید" [*şinîد شنید Far. işitdi demektir, semi‘a ma‘nâsına fi‘l-i ma‘zîdir. Terc. 1-511, şinîden شنیدن Far. işitmek, istimâ‘; şinîd lafzının maşdarıdır. Terc. 1-511.*] dahı bu kıyâs üzeredür; ve mevki‘i şânî, bir fi‘ilde müşârik olan iki isim beynine dâhil olur. Meşelâ "Büzürg ü kûçek cem‘ şudend بزرگ و کوچک جمع شدند" [*Büyük küçük cem‘ oldular.*]; ve "Sened ü kabâle سند و قبالة نوشتند" [*kabâle قباله Ar. iltizâm temessügü, nâme-i kâdî. Terc. 2-147.*] nüviştend [*Sened ve kabâle yazdılar.*]; ve "Bâğ ve hâne rā خریدند باغ و خانه خریدند" [*Bâğ ve hâne satın aldılar.*] ‘ibâretinde "büzürg ü kûçek" ve "sened ve kabâle" ve "bâğ ve hâne" kelimeleri beyninde olan "vâv" "‘atf-ı vâvî" dür. Zîrâ büzürg ü kûçek, kebîr ve şağîr ma‘nâlarına iki isimdür (ki) maḥall-i vâḥidde ictimâ‘ emrinde [*emr امر Ar. buyruk, fermân; ve nesne, şey’, çîz; ve mâdde, ḥuşûş, maşlahat. Terc. 112.*]; ve "sened ve kabâle" ki ḥüccet ve temessük ma‘nâlarınadur kitâbet emrinde; "bâğ ve hâne" dahı iştirâ ḥuşûşunda müşâriklerdür; ve işbu vâv-ı ‘atfın mâ-ḳabli mazmûm kırâ‘et olunacak mevzi‘de telaffuzdan sâkıṭ olup mâ-ḳablinin zammesiyle iktifâ olunur ve ma‘-ḳabli sâkin olan maḥalde şihḥat-i telaffuz içün meftûḥ kıra‘et olunmak muṭṭaridedendür. Kısm-ı şânî **vâv-ı ma‘rûf** dur ki telaffuz hâlinde geregi gibi vâzih ve müte‘ayyin olur; ve bu vâvın ma‘-ḳabli hemîşe mazmûmdur:

sūr سور 946 ve dūr دور 947 ve zelū زل 948 ve gülū گل 949 gibi; ve bu vāv-ı ma'rûfun muḳâbili vāv-ı meḥûldür ki keyfiyeti bi'l-muḳâyese derk olunmağıla bir esse l'esse ئه Ar. baḳiye ḳalıntı, artan şey; azıcık şey, zerre, az miḳdâr. ALAED. 32.] ḳısm 'add olunmayup mütetaffilen [mutataffil متطفل Ar. an uninvited [[uninvited (~ninvay'tid), adj. da'vetsiz, davet edilmemiş. KLM. 782, guest (gest), sub. misâfir, mihmân, konuk. biyol. asalak bitki veyâ hayvân. KLM. 379.]] davetsiz misâfir. Ste. 1161, mutetaffil

946 sūr سور Far. (sîn-i maẓmûme) şūr [şūr شور Far. 1. tuzlu olmak. 2. tehyîc-i şûtr eylemek [[tehyîc Ar. tahrîk etmek, ayağa kaldırmak, vergerden ber-pâ. Terc. 1-300, şûtr شتر Far. deve denilen hayvân, cemel. Terc. 1-498.]]. 3. şamata ve çığıltı; ve ḳarḳaşa ve ḡavḡâ. 4. şom ve naḥs [[naḥs نحس Ar. ş. uğursuz, meş'ûm. i. tâli'sizlik, muşibet, felâket. YTL. 747, naḥs نحس Ar. uğursuz olmak, nâ-mübârek olmak; ve daḥı uğursuz ve nâ-mübârek 'add olunan yıldız. oHa. 2-473.]]. 5. çalışmak ve çabalamak. 6. bir işde gereği gibi özenmek; ve meşḳ ve idmân eylemek. 7. ḳarışdırmak ve bulandırmak ve çalkamak. 8. yumaḳ. LBK. 292.] vezninde, altı ma'nâsı var: 1. düḡün ve ṭoy ma'nâsınadır, 'Arabîde 'urs [urs عرس Ar. bi'z-zam ve sükûnû'r-râ, düḡün ta'âmı, ta'âmü'l-velîme [[velîme-ı وَليمة Ar. düḡün ta'âmı, düḡün ziyâfeti, mihmânî-i 'arûs. Terc. 2-455.]] ma'nâsına. AK. 389, 'urs عرس Ar. düḡün yemeği; velîme ta'âmı. Terc. 2-62.] denür. 2. siyâha mâ'il remâdîdür [remâd رما Ar. bi'l-feth, kül, nenîḡ olursa. AK. 260, remâd رما Ar. âteşden ḥâsıl olan kül, ḥâk-siter. Terc. 1-445, remâd رما Ar. 1. küle mensûb, kül ile ilgili. 2. kül rengi. BOTS. 707.] ki perçeminden ḳuyruḡuna dek siyâh ḥaṭ çekilmiş at ve ḳatır ve eşekde olur ve geyikde daḥı olur. Ba'zı diyârda ol rengde olan atı çendân [çendân چندان Far. şandal ağacı; ve Çin ülkesinde bir şehir-i 'azîm; ve ol ḳadar ve ol deḡlû ve ol vaḳt; ve öylece ma'nâlarına. LBK. 148.] mübârek 'add etmezler anuñcün "Sūr ez gelle dūr سور از گله دور" derler. [gelle غله Far. sürü, ḳoyun sürüsü ve şıḡır sürüsü gibi. LBK. 392, gelle غله Far. ḳoyun ve şıḡır sürüsü, ḳaḡî. Terc. 2-122.] Ya'nî "Bu levnde olan at sürüden irâḳ olsun; şe'âmeti [şe'âmet شامة Ar. uğursuzluk, meş'ûm olmak, lüci. Terc. 1-502.] sâ'irede ta'addî etmesün." 3. bir ḳuş adıdır. 4. kırmızı reng ma'nâsınadır; gül-i sūrî gül-i sūrḥdür ki gül-âb alınan güldür. 5. Eḡḡân tâ'ifesinden bir ḳabile adıdır. 6. bir şehir adıdır ve 'Arabîde ḳal'a ve ḥişâr bârûsına [bârû بارو Far. ḳal'a dîvârı, ḥişâr burcu, sūr, şurfe. Terc. 1-53.] denür ki dâ'iren mâdâr [dâ'iren mâdâr دائرة مدار Ar. cepeçevre, dört taraḡı gird-â-gird. Terc. 1-405.] etrâfını ihâta eden divârıdır, rubḡ [rubḡ رُبْع Ar. rânin zammı ve bânin sükûnuyla, bir nesnenin ortası. VK. 1-596, rubḡ رُبْع Ar. bi'z-zamm, her nesnenin ortası ve vasaḡı; ve şol sūd ki ba'zı ba'zısının üzerine saḡılmış ola. AK. 241.] daḥı denür; ve bâde-i la'îne daḥı denür. 'Arabîde ḥamrû's-sūrî denür. Zâhîren ḥiddeti olmak ḥasebiyle seri'an ümmü'd-dimaḡda sūrânî olduḡu eclden [ecl آجل Ar. sebeb, illet, cihet. Terc. 1-11.] bu şıfatla tavşif olunmak muḥtemeldür; ve ba'zı ehl-i tedḳîḳ bir-güne tevcîh eyledi ki âḥir-i erba'a-i şehir-i şafer ki erba'a-i sūrî derler. Ol günde ḥiddet olmağıla sûrete nisbet ederler. Ḥamr-ı ḥâlişde daḥı ḥiddet olmak münâsebetiyle ana izâfe ile ḥamr-ı sūrî derler; ve sükûn-ı hemze ile sūr سور 'Arabîde ta'âm ve şarâb baḳiyyesidür ki ba'de't-tenâvül zarḑda ḳalır. Türkîde "artık" ta'bîr olunur. BK-2. 369, sūr سور Far. 1. düḡün. 2. siyâha mâ'il remâdîdür [remâd رما Ar. bi'l-feth, kül, nenîḡ olursa. AK. 260, remâd رما Ar. âteşden ḥâsıl olan kül, ḥâk-siter. Terc. 1-445, remâd رما Ar. 1. küle mensûb, kül ile ilgili. 2. kül rengi. BOTS. 707.] ki perçeminden ḳuyruḡuna dek siyâh ḥaṭ çekilmiş at ve ḳatır ve eşekde olur ve geyikde daḥı olur. 3. bir ḳuş adıdır. 4. kırmızı reng. 5. Eḡḡân tâ'ifesinden bir ḳabile. 6. bir şehir. LBK. 265, sūr سور Ar. Far. düḡün, nikâḥ ve vilâdet ve ḥitân [ḥitân ختان Ar. sünnet etmek; ve zekerde sünnet maḥalli. oHa. 290.] ve emşâllerinin icrâsı münâsebetiyle edilen ziyâfet ve şenlik. Terc. 1-482, sūr سور Far. nuptials [nuptials (n'p'sılz) sub. pl.

متطفل Ar. (fem. متطفلة) parasitical.⁹⁵⁰ KML. 1706, müteṭaffül مُتَطَفِّلٌ Ar. teṭaffül [teṭaffül تطفل Ar. tefaʿul vezninde, ṭufeylî olmak ma'nâsınadır. OK. 3-271, teṭaffül تطفل Ar. fetḥateynle ve fânın zammı ve teşdîdiyle, bî-daʿvet ziyâfete gelmek. VK. 2-314.] edici, eden; talḳavuk olan. LC. 726.] zikr olunmuştur; ve bu vâv-ı mechûlün daḥı mâ-ḳabli dâ'imâ maẓmûm olur lâkin zammesîne işbâ' verilmeyüp ḥafîfçe ya'nî beyne'l-vâv ve'z-zamme kırâ'et

ʿurs [[ʿurs عرس Ar. bi'z-zam ve sükûnû'r-râ, düğün taʿâmı, taʿâmü'l-velîme [[velîme-ı وَلِيْمَةٌ Ar. düğün taʿâmı, düğün ziyâfeti, miḥmânî-i ʿarûs. Terc. 2-455.]] ma'nâsına. AK. 389, ʿurs عُرْس Ar. düğün yemeği ; ve lîme taʿâmı. Terc. 2-62.]], nikâḥ tezevvüc rûsûmâtı, tezevvüc âyîni. KLM. 539]; a banquet, feast [feast (fist) 1. ziyâfet, bezm. 2. düğün, sūr, velîme. 3. ʿîd, bayram, yortu. 4. mûcib-i ḥaz ve şafâ ve vesîle-i telezzüz olan nesne. KLM. 323.], entertainment; redundant, exceeding; excuse, plea; ash-colour; red colour; red wine; a horse, ass, or mule marked with a stripe from the withers to the tail; name of a bird; name of a city; a name by which some of the Afghâns are distinguished. Ste. 707, sūr سور Ar. sub. (pl. اسوار، سيران) A wall of a city or castle; ramparts. KML. 1088; sūr سور Far. sub. A feast; especially, a wending or circumcision-feast. KML. 1088.

947 **dūr** دور Far. (dâl-ı maẓmûme) mûr [mûr مُور Far. karınca, demür kurdu; ve ḥaḳîr; ve zaʿîf ve naḥîf. LBK. 433.] vezninde, ırak, baʿîd ma'nâsınadır. BK-2. 285, dūr دور Far. ırak, baʿîd. LBK. 199, dūr دور Far. uzak, ırak, baʿîd olan. Terc. 1-374, dūr دور Far. (S. dūra), remote [remote (rimot'), adj. 1. uzak, ırak, baʿîd, dūr. 2. vakti cihetiyle eski yâḥud çok sonra olacak. 3. pek me'mûl olmayan, hemân olmaz olan, baʿîd. 4. cüz'î. KLM. 635.] distant, far off. Ste. 542, dūr دور Far. a. 1. Far, far off, distant. 2. Absent. 3. improbable, incredible... KML. 919.

948 **zelû** زلو Far. (zây-ı meftûḥa) mecû vezninde, sülûk ta'bîr olunan uzun ve siyâḥ kırtcağıza denür ki ʿazâya yapışdurlar. BK-2. 321, zelû زلو Far. sülûk denilen kırtcağız. LBK. 227, zelû زلو Far. a leech. [leech (liç) i. sülûk, ʿalaḳa [[ʿalaḳa عَلَاقَةٌ Ar. i. bir sülûk, c. ʿalaḳat عَلَاقَاتٌ ulak. عَلَقَ YTL. 483.]] zâlû 2. tabîb, hekîm 3. kâselîs, yapışkan ve ʿaṭiyye ḥuşûşunda toymak bilmez ḥerîf 4. yelkenin yakası, yaḳa. KLM. 474.] Ste. 620.

949 **gulû** كلو Far. (kâf-ı Fârisî-i maẓmûme) gulû vezninde, boğaz ve ḥulḳûm [ḥulḳûm حُلُقُومٌ Ar. zî-rûḥ boğazı. LN. 359.] ma'nâsınadır. BK-2. 530, gulû, galû كلو Far. the neck [neck (nek) 1. boyun, gerden, ʿunuk, raḳabe 2. dil, lisân 3. boğaz, ḡabḡab. KLM. 531.], gullet [gullet (g'li't) boğaz, ḥulḳûm, ḥancer, ḥancûr.. KLM. 380.], throat [throat (throt) boğaz, ḥulḳûm, gulû. KLM. 749.]; the wind-pipe [wind-pipe (wind'payp) ḡırtlak, ḳaşabetü'r-rî'e. [[ḳaşab قَصَبٌ Ar. 1. kâmis; boğumlu her nebâta ḳaşab denür. 2. nefes boruları. 3. ince ve laṭîf ketân bezi. LC. 735, ḳaşaba قَصَبٌ Ar. 1. küçük belde; şehirden küçük, köyden büyük yer. 2. nefes borularından her biri 3. boğumlu nebât. LC. 735.]] KLM. 818.]; the voice. [voice (voys) i. 1. insân sesi 2. ses, sadâ, şavı 3. söz, ḥukm, nüfûz, diyecek, daḥl 4. fi'ilin ma'lûm ve mechûl olması keyfiyeti, şîḡa. KLM. 802.] Ste. 1096.

950 **parasite** (per'isayt) sub. 1. kâselîs [kâse-lîs كَاسِيْلِس Far. kâse yalayıcı, talḳavuk ve müdâḥin [[müdâḥin مُدَاهِنٌ Ar. müdâḥene edici, birini yalandan ve yüzüne karşı medḥ edici olan. bHa. 2-119.]] -i sefîl ve rezîl kimesnê ki dâ'ima şunun bunun sofrasına gidüp müdâḥene ve müdâḥele etmekle ırzını bir lokmaya furuḥt eder ṭufeylî. Terc. 2-81.] ṭufeyl, ṭufeylî, dalkavuklar pîri, ḳış'a-lîs [ḳış'a قَصْع Ar. çanaklar, tabaklar, kâse-i sifâlîn. [[sifâl سِفَالٌ Ar. çanak ve çömlek ve sakı pâreleri. Terc. 1-480.]] Terc. 2-161, ḳış'a قَصْع Ar. çanak, tabak, ḳış'a-lîs = kâse-lîs. LC. 736.] erbâb-ı ḳış'a ve şerîdden [serîd تَرِيدٌ Ar. tirîd denilen taʿâm, tirî (erbâb-ı ḳış'a ve şerîd) kâse-lîs, çanak yalayıcı sefîl âdemler. Terc. 1-304.] olan ḥerîf 2. ve başḳa ḥayvânın bedeni

olunmağıla vâviyyeti cüz'ice münfehîm olur: bor بور⁹⁵¹ ve ħor خور⁹⁵² ve bu بر⁹⁵³ ve sebu سبو⁹⁵⁴ gibi ... BK-2. 17.

vazîf* وظیف Ar. *وظف* *zâ-yı muceme ile, emîr vezninde, atın ve deve ve sâ'ir dâbbenin kolunun ve inciginin [incük, incik انجك T. diz kapağı ile topuk arası, bunun topuğa yakın olan kısmı. YTS. 116.] incerek yerine denür ki bilek ile dizleri mâbeynidür murâd "kırı encük" olacaktır. Cem'i evzife اوظفه ve vüzûf وظف gelür, zâmeteynle; ve şarp yerlerde yürümek ħuşûşunda kavî ve tûvânâ olan âdeme denür; ve vazîf,*

üzerinde geçinen hayvâncık, bit. 3. yerde olmayup başka nebât üzere ħâşıl olan nebât. **parasitic** (perisî'tîk) ve **parasitical** (perisî'tîkıl), adj. mezkûrlar nev'inden yâĥud onların cinsine mensûb ve mûta'allik olan. KLM. 560.

951 bor بور Far. vâv-ı meĥûl ile, esb-i sürĥ-reng [sürĥ سُرخ Far. kırmızı, aĥmer; ve kırmızı boya; ve şarî altun. Terc. 1-361.] ma'nâsınadır ya'nî kırmızı renkli at ki "toru" ta'bîr olunur; ve bor, aşlında elvândan levn-i fıstıkîdür. Bazî maĥalde feres-i eşkar [eşkar أَشقر Ar. al renginde olan, sepîdî; ve al at. Terc. 1-60.] ile tefsîr etdiler, süglün [sülün سولون، سولون T. pheasant, zool., phasianus colchius... YTS. 1039.] dedikleri kuşa daĥı denür, kıl kıyruk daĥı derler; ve bi-yâr ma'nâsına ism-i fi'l-i emrdür; ve bi-yâr âverdenden emr-i ĥâzîrdur; âverden, getürmek ma'nâsınadır. BK-1. 172, **bor** بور Far. toru at; süglün dedikleri kuş; ve getür ma'nâsına ism-i fi'l-i emrdür. LBK. 71, **bor** بور Far. red; the colour of the pistachionut; the colour of honey; a bay horse; a pheasant; (= biyâr) bring thou; name of a city in Hindüstân. Ste. 206, **būr** بور Far. a. roan (horse) [roan (ron), adj. temür kıyî renklî. KLM. 649.] KML. 393.

952 ħor خور Far. ĥvâr خوار ĥakîr, bi-i'tibâr, zelîl olan; ve yiyci, ekl edici olan; ve güneş, şems, ĥur-şîd. Terc. 1-311, **khwur** خور Far. despicable [despicable (des'pîkîbîl) adj. alçak, miskîn, denî, âdem yerine sayılmaz 2. denâ'et ve alçaklığa ĥaml olunacak, denâ'etkârâne, şey yerine sayılmaz, iltifâta na-şâyeste. KLM. 230.], contemttible, abject, mean, vile, base, infamous; worthy, proper, agreeable to; a partner, consort; (S. svar) light, radiance; the sun; the east; name of an angel; the eleventh day of every solar month; food sufficient for taste; a chameleon; a palace, villa; the famous palace of Khavarnak; (in comp.) eating devouring, consuming. Ste. 483, **kh'ar** خور Far. vulg. **khor**, 1. Name of the angel [angel (eyn'cîl) sub. 1. melek, melâ'ike, ferîşte. 2. rûĥ. 3. cân. 4. resûl, mürsel... KLM. 21.] of the sun, in the Zoroastrian sytem, and of the eleventh day of each solar month with the Zoroastrians. 2. The sun. 3. light, splendor, brilliancy. 4. food. 5. (in compounds) That eats, drinks, receives, or undergoes. KML. 871

953 bu بر Far. vâv-ı meĥûl ile, koĥu ve râyiĥa ma'nâsınadır; ve "buved" بود ve "buvem" بوم muĥaffefleri olur; ve taĥ keçisinin etine daĥı denür. BK-2. 129, **bu** بر Far. koĥu; ve "buved" بود ve "buvem" بوم muĥaffefleri olur; ve taĥ keçisinin eti. LBK. 71, **bū-y** بوی Far. "râyiĥa" gibi koĥu demektir. (bū-yi gül کل بوی = gül koĥusu. [gül-i ĥoş-bū کل خوشبو] = güzel koĥulu gül. [būy-perest بوی پرست bū-perest بوی پرست] = av köpegi demektir. Fârisîde ümmîd, muĥabbet, tamaç, ĥuy gibi ma'nâlarda daĥı isti'mâl olunur. Lisân-i 'Osmânîde yalnız "koĥu" ma'nâsında kullanılır. "H'âce-i Ĥâfîz"-ı şehîrin beyt-i âtisinde "bū" (ümmîd) ma'nâsında kullanılır. Bu ma'nâlara vâĥîf olmayanlar koĥu ma'nâsına şanurlar... KO. 2-254, **bu** بر Far. koĥu, râyiĥa; ve ümmîd, teraccî. Terc. 1-108, **bu** Far. (imp. of būdan), be thou; (also contraction of buwad, buwam) he is, I am; — bū, bo, odour, smell, flavour, fragrance, scent, perfume; hope; flesh of the mountain goat; — bo, (bū) burdan, to suspect [suspect (sispekt'), v. a. ĥaĥķında şübĥeye varmak, ĥaĥķında ĥâĥırına su'-i zan gelmek. KLM. 732, suspect (sispekt'), v. n. su'-i zan etmek. KLM. 732.], to get wind of anyting. Ste. 204, **bū**

ma'nâ-yı evvelden me'hûz olarak sıralanmış ve katarlanmış vetîre [vetîre وَتِيرَة Ar. yol, tarîk, meslek; ve tarz, vech, üslûb, uşûl, revîş. Terc. 2-446.] ve tarîka ma'nâsına müsta'meldür... Nite ki sâk [sâk سَاك Ar. diz ile topuk beyninde olan bacak kıyası, incik, pûze; ve ağacın kökü ile dalları yâhud otun kökü ile yaprakları beyninde olan şapı ve gövdesi ve re's-i müselles muttaşıl olan dîl [dîl دِل Ar. kaburğa kemigi, yan kemigi, pehlû; ve 'ilm-i hendesede şeklin cânib-i vâhidinde olan muhîtime dîl denür. Terc. 2-29.]] ki kâ'ide denilen dîl'in mâ'adâsıdır. Terc. 1-466.] dahı bu ma'nâya isti'mâl olur. OK. 2-856-1, vazîf* وَظِيف Ar. *وظف* vâvın fethi ve zâ-yı mucemenin kesri ve meddiyle, tavarın elinin ve ayacağının ince yeri. VK. 2-148-1, evzife اوظفه Ar. hemzenin fethi ve zânın kesriyle, cem'i. VK. 2-148-2, vazîf وَظِيف Ar. baldır kemigi. Cem'i evzife اوظفه gelür. AK. 679.

vazîfe وَظِيفَة Ar. (vazîf* وَظِيف Ar. *وظف* den) sefine vezninde, bir âdeme yevmiye mu'ayyen olan ta'âm ve rızık ma'ûlesi 'ulûfeye denür, vazîf-i merkûmdan me'hûzdur vetîre üzere olduğu için; Fâriside ana verestâd [verestâd وَرِستاد Far. tâ-y-ı müsennât ile, ta'yîn ve râtibedür [[râtibe رَاتِبَة Ar. ma'âş, ta'yîn, mâhiyye; ve hıdmed, me'mûriyyet. Terc. 1-425.]] talebe-i 'ulûm ve fuکارâ ve ğurebâ için taqdîr olunur, 'Arabide vazîfe denür. BK-2. 611; verestâd وَرِستاد Far. ta'yîn ve râtibedür ki vazîfe denür. LBK. 467.] denür; ve vazîfe, 'ahd ve şart ve peymân ma'nâsınadır. Cem'i vezâ'if وَظَائِف ve vüzûf وَظُوف dur, zammeteynle. OK. 2-856-3, vazîfe وَظِيفَة Ar. vâvın fethi ve zânın kesri ve meddiyle, şol nesnedür ki her gün ta'yîn oluna; gerek ta'âm olsun gerek ğayri rızık olsun. VK. 2-148-4, vazîfe وَظِيفَة Ar. her gün için ve ay için taqdîr etdikleri nesne; derâhimden veyâ denânîrden veyâ ta'âmdan ve ğayriden. Cem'i vezâ'if وَظَائِف gelür; ve dahı 'âdet ma'nâsına da müsta'meldür. AK. 679, vazîfe وَظِيفَة Ar. âdeme verilen mu'ayyen rızık ve ma'âş; ve şart, 'ahd, peymân; mîşâk ve meşrûf olan nesne, rûzîne. Terc. 2-452.

vazîfe-hor وَظِيفَة خُور Ar. Far. (vazîf* وَظِيف Ar. *وظف* ve h'ar خور Far. dan) vazîfe ve 'ulûfe-i mu'ayyenesi tahşîş olunmuş olan ve ana mütemetti' olan âdem. Terc. 2-242.

vely* وَلِی Ar. *ولی* *yâyî* vâvın fethi ve lâmin sükûnuyla, bir nesneye pek yakın olmak ma'nâsınadır; ve vely, bir şeye qarîb olan nesneye denür ki vaşf bi'l-maşdardur; ve bir yağmurun 'akabinde yağan yağmura denür. *Şârihin beyânına göre, bahâr yağmurundan şonraca olan yağmur olacaktur; ve vely, bu ma'nâda maşdar olur.

OK. 3-951, vely* وَلِی Ar. *ولا* vâvın fethi ve lâmin sükûnuyla, yakın olmak, kurb ma'nâsına, ve vely, baharda ibtidâ yağan yağmurun 'akabince yağanına dahı

بو Far. sub. 1. Odor, perfume, aroma. 2. A slight trace of anything. 3. Hope; desire; expectation; craving; coveting. 4. (as a termination) a. Scented. (Often written بوی bûy) bûy-i ümmîd بوی امید sub. The smallest tittle of hobe. KML. 390.

954 sebū سَبْر Far. destî, toprakdan yapma şu kabı. (sebūce سَبْرَجَة) = desticik. (sebū-yı tehlî سَبْرِي تَهْلِي) boş testî. KO. 4-15, sebū سَبْر Far. şu ve şarâb destisi ve bardağı, cerre. Terc. 1-448, sabo, sabū سَبْر Far. a cub, ewer, jar, glass, pitcher, pot. Sic. 650, sebū سَبْر Far. sub. A jug [jug (c'g), sub. ufağ destî, maşraba. KLM. 457.] pitcher, mug. KML. 1036.

derler; ve vely, zıkr olunan yağmurla nem-nâk olmağa dağı derler. VK. 2-745, vely ولی Ar. *bî's-sükûnî'l-lâm*, yakınlık. AK. 686.

verhem وَرْهَم Far. harsh [harsh (harş), adj. dokunduğda sert ve pürüzlü gibi görünen, yumuşak olmayan. 2. kulağa bed ve kerîh gelen, nâ-mülâyim. 3. acı, acımtırak, dil buruşdurur. 4. haşin, ters, turş, huysuz, sert. 5. huşûnet-âmîz, şedîd, 'anîf, nâ-mülâyim. 6. inşâfsız. 7. sitem-âmîz. KLM. 388.] words. Ste. 1465.

verhemleşmek وَرْهَمَلَشْمَك Far. T. 1. sertleşmek. 2. kulağa hoş gelmeyen söz söylemek. 3. dokunaklı ve acı söz söylemek. 4. kötü ve çirkin söz söylemek. bk. verhem.

yağrın يَغْرِنُ T. sırt, sırtın yukarı kürek kısmı. YTS. 230.

yağşı يَخْشِي T. iyi, güzel. YTS. 230.

yaķın يَقِين Ar. (yaķın* يَقِن Ar. *يَقِن* dan) *yânın fethiyle*, bir nesneyi şek ve şübhesiz itikâd-ı şaķihle bilmege denür ki 'ilmin şafâtındandır. Fi'l-aşl maşdar yâhud ism-i fâ'ıldür. Mübâlağa vaşf ve itlâķ olunmuşdur; ve ölüme itlâķ olunur; ve Hâşim Bin Yaķın muhaddisdür. OK. 3-721, **yaķın** يَقِين Ar. *yânın fethi ve kâfın kesri ve meddiyle*, bir nesneyi itikâd ile şaķih bilmek. Gâh olur zandan yaķınle ve gâh olur yaķinden zann ile ta'bir olunur. VK. 2-564, **yaķın** يَقِين Ar. bir nesnenin haķîkatine kalb dolanmak. AK. 710, **yaķın** يَقِين Ar. aşlâ şek ve şübhe 'arız olmamak üzere bilme; ve şek ve şübheden 'arî olan mu'amelât; ve qarib ve qarîn olan, uzak olmayan, dânisten bî-şek. Terc. 2-464.

yaķın*, yaķan يَقِن Ar. *يَقِن* *yânın fethi ve kâfın sükûnuyla ve fethiyle*, bir nesneyi şübhesiz haķikat vechiyle bilmek ma'nâsınadır ki "gerçekden bilmek" ta'bir olunur. Şârih der ki Mısbâh'ın beyânına göre nazar ve istidlâlden hâşıl 'ilm ve idrâk olmağıla 'ilm, Bârî Ta'âlâya itlâķ olunmaz ve bu ma'rifetin fevķinde olmağıla ma'rifetü'l-yaķîn معرفة اليقین ta'bir olunmaz; ve yaķan يَقِن *fethateynle*, yaķın ma'nâsınadır ve izâhe-i [izâhe-t اِزَاحَة Ar. (v.n. 4. of اِزَاحَة) kaldırmak, çıkarmak, gidermek, yok etmek. Ste. 42, izâhe اِزَاحَة Ar. i. 1. bir şeyi ayırma, 2. kurtulma 3. yok etme.. BOTS. 408.] şekk ü gümândan 'ibâretdür. Murâd şek ve tereddüd mukâbilidür. OK. 3-721-1,2, yaķan يَقِن Ar. (yaķîn* يَقِين Ar. *يَقِن* *yânın fethi ve kâfın kesri ve meddiyle*, bir nesneyi itikâd ile şaķih bilmek. Gâh olur zandan yaķınle ve gâh olur yaķinden zann ile ta'bir olunur. VK. 2-564-1.) *fethateynle*, bir nesneyi zıkr olunan vech üzere bilmekde maşdardur. VK. 2-564-2.

yaldaķlanmak يَلْدَاقُلْنَمُ T. yaltaklanmak, riyâķârlık etmek, yaranmak, hoşa gidecek hareketler yapmak. YTS. 231.

yaldanmak يَلْدَنَمُ T. yaltaklanmak, riyâķârlık etmek, yaranmak, hoşa gidecek hareketler yapmak. YTS. 231.

yalın يَالِنُ T. alev. YTS. 232.

ya'nî يَنِى Ar. ('ināye-t* عِنَايَة Ar. *عَنِى* den) harf-i 'atf-ı tefsîrdir. Terc. 2-464, ya'nî يَنِى Ar. zahmetlü bir işe uğraşup çalışmak ma'nâsına olan 'unî عَنِى [عَنِى 'unî] Ar. 'aynın zammı ve tânın kesriyle, ve 'itî عَنِى Ar. kesreteynle, haddi mütecâviz serkeşlikle tekebbür eylemek ma'nâsınadır; ve 'uî, 'atî عَنِى Ar. 'aynın zammı ve fethiyle, pek kocamak ma'nâsına müsta'meldür. OK. 3-884-2,3.] vezninde, bir âdeme bir zahmetlü nesne mühimm [mühimm مُهِم Ar. düşündürücü, endişe verici olan. Terc. 2-422.] olmak ma'nâsınadır; ve bir

emr-i mühimme uğrayup ana meşğûl olmak ma'nâsınadır; ve bâb-ı râbi'den vürûdu kalîldür. OK. 3-884-3.] den fi'linden şîğa-i muzâri' müfred müzekker-i gâ'ibdir; mâ-kablindeki cümlelerin hükümünü tefsîr ve îzâh edecek olan cümlelerin evveline getirilir.

Mütekellim şîgası olan "e'nâ اعنى" makâmında kullanılır. Makâm-ı isti'mâle göre "demek ki, şöyle ki" ma'nâsını ifâde eder. KO. 4-663, ya'nî يَنِ Ar. "Şunu demek isterim, maşadım şudur" diyecek yerde îrâd olunur bir edât-î tefsîrdir. Yevmü't-tereviye ya'nî zi'l-hiccenin sekizinci günü. Fi'l-aşl "kaşd" ma'nâsına olan "inâye-t عناية" maşdarından [inâye-t* عناية Ar. *عنا* 'aynın kesriyle dilemek; ve inâyet, zahmet çekmege dahı derler; ve inâyet, bir nesne fehmi olmağa dahı derler. VK. 2-693.-1.] muzâri' müfred müzekker-i gâ'ibdir. 'Arabide her şîgası isti'mâl olunduğu hâlde lisânımızda yalnız bu şîğa vech-i marûz üzere isti'mâl olunmaktadır. LC. 1097.

yaşak يَكْشَقُ T. çok sözlü, boş boğaz, geveze. YTS. 234.

yapmak يَظْمُقُ T. kapamak, kapatmak, örtmek. YTS. 234.

yarak يَرَاقُ T. 1. hazırlık, levâzım, techizât. 2. silâh. 3. (at hakkında) pişkin ve idmânlı. YTS. 235.

yaşar يَاشُرُ T. yaşında. YTS. 238.

yatlu يَتْلُو T. kötü, uğursuz, âdi, fenâ. YTS. 238.

yavlağ يَوْلَقُ T. pek, çok, gâyet. YTS. 239.

yazuk يَزُكُ T. günâh, cürüm, suç. YTS. 241.

yêltemek يَلْتَمِكُ T. teşvik ve tergip etmek, tahrik etmek koşturmak, harekete geçirmek, kışkırtmak, tahris etmek. TS. VI-4516.

yêlûnmek يَلْوُكُمُ T. yel gibi uçmak, havalara girmek, havalanmak, böbürlenmek, büyülenmek, ululanmak.

yenbağ يَنْبَغِي Ar. f.l. [muzâri' olup yalnız terkib-i âtide müsta'meldir.] ke-mâ yenbağ كَمَا يَنْبَغِي = iktizâ etdiği gibi, lâyıkı vechile. KT. 1556.

yıgılınmak يَغْلِنُ T. çekinmek, kaçınmak, nefsini men' etmek, şaşınmak. YTS. 243.

yigit يَكْتُ T. genç, delikanlı. YTS. 245.

yiti يَتِي T. 1. sert, keskin, şiddetli. 2. şiddet, keskinlik, sertlik. *krş. iti.* YTS. 247.

yiti vermek يَتِي وَيَرْمِكُ T. iti vermek, eliyle ilereye sürmek.

yiilemek يِيلَمُكُ T. kokmak, çürümek, aşınmak. *bk. yiilmek.*

yiilmek يِيلَمُكُ T. çürümek, aşınmak. *krş. yiilemek.* YTS. 246, 248.

yiir يِيرُ T. pis kokulu, pis. YTS. 248.

yoğalmak يُوْغَلَمُ T. yok olmak, kayıb olmak, mahv olmak. *bk. yoğulmak.* YTS. 248.

yoğulmak يُوْغَلَمُ T. yok olmak, kayıb olmak, mahv olmak. *bk. yoğalmak.* YTS. 248.

yolağmak يُولُغَمُ T. *bk. yolukmak ve yolukmak*

yolukmak يُولُغَمُ T. işâbet etmek, karşısına çıkmak, uğramak, çatmak. *krş. yolukmak.* YTS. 250.

yolukmak يُولُغَمُ T. işâbet etmek, karşısına çıkmak, uğramak, çatmak. *krş. yolukmak.* YTS. 250.

yortmak ثَمَقَ T. koşmak, sürekli yol yürümek, sefer etmek. YTS. 250.

yoydurmak يُوَيْدُرْمَقَ T. sildirmek, imhâ ettirmek, izâle ettirmek, bozdurmak.

yoylmak يُوَيْلَمَقَ T. zâ'il olmak, silinmek, bozulmak. YTS. 251.

yoymak يُوَيْمَقَ T. silmek, imhâ etmek, izâle etmek, bozmak. YTS. 251.

yönelmek يُوْتَلَمَكَ T. teveccüh etmek, yüz tutmak, yüzünü belli bir yere çevirmek. YTS. 251.

yörenmek يُوْرَنَمَكَ T. 1. dolaşmak, yaklaşmak, bir şeyin çevresinde dolaşmak. 2. hâtıra gelmek, gönlü kaplamak. YTS. 251.

yumuş يُمُشُ T. iş, hizmet, görev, ödev. YTS. 252.

yurdu يُوْرْدَى T. perforation [perforation (pıfıreyşın), s. 1. delmeklik, şakb [šakb ثَقَبَ Ar. delmek, suften; yandan yana işleyüp geçmek; ve delik; ve ma'lûmât-ı kâmile. Terc. 2. 305.]] 2.

delinmeklik, şakb. 3. delik. şakb, sūrāh. KLM. 569.] hole. KML. 2213, yürdi يُوْرْدَى T. yürdü

یُوْرْدَى T. Sbst. trou [delik]. اكنه يورديسى iğne yürdisi trou d'aiguille [iğne deliği]. Zen. 971.

yurdu bk. yurdi.

yün يُونُ T. tüy, kuş tüyü. YTS. 254.

zalm ظَلَمَ Ar. (zulm* ظلم* den) zâyın fethiyle, maşdar-ı hâkîkidür. Bir şeyi mevkî-i maḥsûsunun gayriye vaz' eylemek ma'nâsınadır. Meşelâ 'adl ve ihsân yerine bir âdeme cevri ve bî-dâd eylemek gibi; ve bir âdemin hakkına zulm eylemek ma'nâsınadır ki hakkını vermeyüp yâ nokşân verüp yâhud mâlını gâşb eylemekden 'ibâretidir; ve nakş [nakş نَقَشَ Ar. eksiklik, eksiltmek LC. 1053] ma'nâsına müsta'meldür; ve mevkî-i olmayan maḥalde yer kazanmak ma'nâsına; ve hayvânı illeti yoğiken zebh etmek; ve derenin ve çayın suyu muḥaddemâ hergiz uğramadığı yerlere varmak; ve henûz uyup [uyumak اُوِيْمَقَ T. 1. içine maya karıştırılan yoğurt, süt ve pekmez gibi şeyler katılaşmak. 2. kan pıhtılaşmak. YTS. 222] yoğurt olmazdan muḥaddem ṭulumun südünü bir âdeme içirmek; ve erkek eşek gebe olan kancık eşeğe aşmak; ve leben [leben لَبَنَ Ar. süt. LC. 785.] idrâk [idrâk اِدْرَاكٌ Ar. erişmek, yetişmek, lühûk ma'nâsına; ve bir nesnenin vakti erişüp derece-i kemâlin bulmak ve bir nesne tükenüp fenâ bulmak. OK. 3-85.] eylemezden evvel halka içürmek *Şârih der ki lebenin idrâkinden murâd yoğurt olması olmakla ma'nâ-yı evvel ile müttehid olur; ve zalm, gece karanlı olmak ve zalm, kara denür, selc ma'nâsına; ve hezîlüt-teğallibi kılıcının ismidir; ve zalm, dişin âb ve tâb ve şafâ' ve revnakı; ve men' ma'nâsına müsta'meldür. OK. 3-507.

za'm, * zu'm, * zi'm* زَمَ Ar. zâyın harekât-ı şulâsisiyle, söylemek ma'nâsınadır, hak ve şıdk sözde ve bâtil ve kizb sözde müsta'mel olmağa ezdâddandır ve ekseri müteḥakkik olmayup meşkûk ve müştebih [müştebih مُشْتَبِهٌ Ar. karışık ve müşkil olan. oHa. 2-325.] olan maḥalde isti'mâl olunur... Meşelâ, bir kavlin şıdk ve kizbi müştebih olan yerde kâle kezâ كَذَا demeyüp za'me كَذَا derler. *Şârih der ki anuñün za'mû maṭiyyetü'l-kizb مَطِيَّةُ الْكُذْبِ derler. OK. 3-473-1, **za'm, * zu'm, * zi'm*** زَمَ Ar. zânın fethi ve zammı ve kesri ve 'aynın.sükûnuyla, söylemek, kavil ma'nâsına; ve kefil olmak ma'nâsına da gelür. VK. 2-412, **za'm, zu'm, zi'm** زَمَ Ar. bi'l-harekâtî's-şulş, söylemek, eger hak eger bâtil eger kizb; ezdâddandır; ve kefil

olmak. AK. 271, zu'm* زُمْ Ar. muhakkağ olmayup şübhe olarakdan söylemek, ve kâzib olarakdan söylemek. Terc. 1-456.

zamān* ضمان Ar. *ضمن* emân vezninde, ve zâmn ضمن Ar. emn vezninde, kefil olmak ma'nâsınadır; ve kötürüm olmak ma'nâsına müsta'meldür, kefil 'uhdeye mülâzım olduğu gibi kötürüm dağı mekânına mülâzım olur. OK. 3-661, **zamān*** ضمان Ar. *ضمن* dâdın fethi ve mîmin tahfîfiyle, kefil olmak; ve zamān isim dağı gelür, beden illetlü olmak ma'nâsından. VK. 2-527, **zamān** ضَمَان Ar. zâminlik, kefillik, kefâlet, pezireftârî. Terc. 2- 29.

zebûn زَبُون Far. (zây-ı muceme-i meftûha) *harûn* [harûn حَرُون Far. esb-i nâ-fermân ya'nî serkeş at; ve her muîc olmayan şey'e denür. Terc. 1-244.] vezninde, bed ve fenâ ve işe yaramaz; ve redî [redî رَدَى Ar. kötû, bed, fâsid, kemter olan. Terc. 1-435.] ve seḥîf [seḥîf سَخِيف Ar. 'ağılsız olan, bî-hûş; ve pek yufka ve seyrek tokunmuş olan; ve saçma ve me'âlsiz olan. Terc. 1-475.] olan ma'nâsınadır; ve bî-çâre ve nâ-tüvân ve nâlân ma'nâsınadır; ve maḥkûm ve taḥtû'l-kahr ve giriftâr ma'nâsına gelür. BK-2. 315, **zebûn** زَبُون Far. bed ve fenâ ve işe yaramaz; ve bî-çâre ve nâ-tüvân ve nâlân; ve maḥkûm ve taḥtû'l-kahr ve giriftâr. LBK. 222, **zebûn** زَبُون Far. kuvvetsiz, nâ-tüvân olan, za'îf; ve bed, fenâ, işe yaramaz olan, seḥîf olan; ve âciz ve maḡlûb olan. Terc. 1-416.

zehî زَهَى Far. "edât-ı taḥsîn ve istiḡrâb" dır. Ne hoş! Ne güzel! ma'nâsına. § ne garîb, ne 'acîb maḡâmında istimâl olunur. KO. 3-479, **zehî** زَهَى zihî زَهَى Far. auch زَى zî. Inter. ne güzel, ne hoş; oh! zî gökçek. Zen. 485, **zehî** زَهَى Far. kelime-i taḥsindir, ṭübâ. Terc. 1-432, **zehî** زَهَى Far. ne hoş, ne güzel. LN. 459. krş. zihî.

zekā* زَكَا Ar. *زَكَا* *vâvî* zânın fethiyle, ve züküvv زَكُو Ar. 'ulüvv vezninde, neşv [nüşû' نَشْوُ Ar. peydâ olup ḡayât bulma. "neşv ü nemâ نَشْوُ و نَمَا ta'bîrindeki "neşv نَشْوُ bundan ḡalaṭdur. LC. 1045, neşv نَشْوُ Ar. peydâ olma, vüçûde gelme, büyüüp çıkma: (neşv ü nemâ نَشْوُ و نَمَا) = bitüp büyüme, sürüp çıkma. KO. 4-582, neşv نَشْوُ Ar. yeniden peydâ olup ḡayâta gelmek, nebât ve ḡayvân gibi büyümek, nev-peydâ şuden. Terc. 2-432.] ü nemâ [nemâ نَمَا Ar. 1. artmak, ziyâdeleşmek. 2. büyümek: "neşv ü nemâ نَشْوُ و نَمَا 3. fâ'iz. LC. 1056, nemâ نَمَا Ar. bereketlenüp çoḡalmak, artmak, büyümek ma'nâsınadır. (neşv ü nemâ نَشْوُ و نَمَا) = (neşv نَشْوُ) peydâ olup büyümek, yetişmek ma'nâsına olmaḡla te'kîd için ikâme kılınan (nemâ نَمَا) ile birlikte nebât gibi yetişüp büyümek ma'nâsını ifâde eder. § rebḡ, fâ'iz ma'nâsında da kullanılır: (nemâdâr نَمَادَارُ) = fâ'izli, fâ'ideli. KO. 4-592, nemâ نَمَا Ar. artmak, ziyâde olmak, bālîden. Terc. 2-441.] bulmak ve bir kimse ehl-i şalâḡ olmak ve mütena'im [mütena'im مُتَنَعِّم Ar. nâz ve ni'met ve türfe-t [türfe-t تُرْفَة Ar. ni'met, ḡuzûr, refâhiyyet. bHa. 1-86.] ile beslenmiş. olan, bā-ni'met perverde. Terc. 2-282.] olmak. OK. 3-832, **zekā** زَكَا Ar. (zekât زَكَاة Ar. *زَكَا* *zânın fethi ve kâfın fethi ve meddiyle, mâldan ihrâc olunan ḡişse-i mu'ayyene ki ma'rûfdur. VK. 2-652.) zânın fethi ve elifin meddiyle, nebâtât büyümek; ve liyâḡat ma'nâsına da gelür; ve zekâ, kuvvet-i zihne dağı derler. VK. 2-652, **zekā** زَكَا Ar. bî'l-feth, ve'l-medd, uzamak. AK. 273, **zekā** زَكَا Ar. bî'l-feth, 'akıl ve kiyâset ve tahâret, na'ti zekî gelür. AK. 273, **zekā** زَكَا Ar. şalâḡ, diyânet [diyânet دِيَانَة Ar. dâlin kesriyle, umûr-ı dîni ri'âyet üzere olmak. VK. 2-510-17, diyânet دِيَانَة Ar. bî'l-kesr, imâmet;

ve istiḳâmet; ve iṭâ'at. AK. 233, diyânet ذِيَانَة Ar. dîn ve 'ibâdete şadâkat üzere iḳdâm edüp gûnâhdan ictinâb etmek. oHa. 327.], ehl-i şâlâh olmak. Terc. 1-456.

zelû زَلُو Far. (zây-ı meftûha) *mecû vezninde*, "sülûk" ta'bîr olunan uzun ve siyâh kırtcağıza denür ki 'azâya yapışdururlar. BK-2. 321, **zelû** زَلُو Far. sülûk denilen kırtcağız. LBK. 227, **zelû** زَلُو Far. a leech. [leech (liç) i. sülûk, 'alaḳa [[alaḳa عِلَاقَة Ar. i. bir sülûk, c. 'alaḳât عِلَاقَات 'ulaḳ. عُلَى YTL. 483.]] zâlû 2. ṭabîb, hekîm 3. kâselîs, yapışkan ve 'aṭiyye huşûşunda toymak bilmez ḥerîf 4. yelkenin yakası, yaḳa. KLM. 474.] Ste. 620.

zem-herî زمهرى Ar. bk. zemherîr.

zem-herîr* زمهرى Ar. *زَمهر * zencebîl vezninde, pek şoḡuk şiddet-i berd [berd بَرْد Ar. şoḡuk, serd, ḥarâret nokşânı. Terc. 1-149.] ma'nâsınadır. *Şâriḥ der ki berd-i şedîd ma'nâsına da gelür. Ba'zılar bunu menḥûtdur [menḥût مَنْحُوت Ar. naḥt olunmuş, terâş edilmiş, âlet-i kâṭı'a ile yonulmuş şey: "bü't بَت şanem مَنْم taşvîr تصوير" gibi. § kelime-i menḥûta = 'Arabîde iki kelimeden terkîb olunmuş kelimeye ıtlâḳ olunur. KO. 4-384, menḥût مَنْحُوت Ar. 1. naḥt olunmuş, yonulmuş. 2. iki kelimeden taşvîr olunmuş bir kelime. Meşelâ "besmele" "bi-ism Allâh"dan menḥûtdur. LC. 995.] dediler ki zemm herîrû'l-kelb زمهرى الكلب kelimesinden [zemm* زَم Ar. *زَم zâyın fethi ve mîmin teşdîdiyle, bağlamak ma'nâsınadır; ve devenin başında ağrı ḥâdiş olmagıla başını yukarı kaldırmak ma'nâsınadır; ve bir kimse başını yukarı tutmak ma'nâsına müsta'meldür; ve zemmü'l-ünf زَم الْاَنْف burnunu havâya tutmak ma'nâsınadır ki kibir ve naḥvetle [naḥvet نَحْوَة Ar. mütekebbirlik, ve ta'azzüm ve iftiḥâr etmek., ḥod-bî'nî. Terc. 2-429.] dimâğ eylemekden kinâyedür; toldurmak ma'nâsınadır; ve deveye yular geçürmek ma'nâsınadır; ve yürümekde sâ'ire sebḳ ve taḳaddüm eylemek ma'nâsınadır; ve tekellüm eylemek ma'nâsınadır; ve kurd kuzuyu kapup başını yukarı tutarak alup götürmek ma'nâsınadır ki kuzunun boynundan kavramakla kuzunun başı yukarı kalur. OK-3. 475, herîr زمهرى Ar. hânın fethi ve rânın kesri ve meddiyle, kelbin ürmekden ednâ olan âvâzıdur. Şoḡuk te'sîrine 'adem-i taḥammülden ḥâşıl olur; ve herîr, bir nesneyi kerîh görmege daḥı derler. VK. 1-481-8, herîr زمهرى Ar. kelb sinleyüp [sinlemek سِنْلَم T. inilti ses çıkarmak. YTS. 188.] çağırmaq. AK. 695.] mürekkebdür; ve zem-herîr, aya denür kamer ma'nâsına. OK. 1-879-1, **zem-herîr*** زمهرى Ar. *زَمهر * zânın fethi ve hânın fethi ve rânın kesri ve meddiyle, şiddet-i berd ma'nâsına. VK. 1-379-1, **zem-herîr** زمهرى Ar. şoḡuk şiddetli olmak, şiddet-i berd ma'nâsına; ve ay ma'nâsına gelür kamer gibi. AK. 275, **zemherîr** زمهرى Ar. pek şoḡuk olmak; ve şiddet-i burûdet; ve kış mevsiminin pek şoḡuk vakti, seced. Terc. 1-458, **zem-herîr** زمهرى Ar. s.z. kışın en şoḡuk vakti ki kânûnlarda olur: zemherîr fırtınası. zemherîr zürefâsı = kış mevsiminde ince eşvâb giyen. KT. 687, **zemherîr** زمهرى Ar. 1. şiddetli şoḡuk şoḡuğun şiddeti. 2. kış mevsiminin en şiddetli hengâmı. LC. 549, **zemherîr** زمهرى u. zemherî زمهرى Ar. sbst. froid intense, le plus grand froid de l'hiver, les 40 jours après le solstice de l'hiver. Zen. 481.

zemm* زَم Ar. *زَم zâyın fethi ve mîmin teşdîdiyle, bağlamak ma'nâsınadır; ve devenin başında ağrı ḥâdiş olmagıla başını yukarı kaldırmak ma'nâsınadır; ve bir kimse başını yukarı tutmak ma'nâsına müsta'meldür; ve zemmü'l-ünf زَم الْاَنْف burnunu havâya tutmak ma'nâsınadır ki kibir ve naḥvetle [naḥvet نَحْوَة Ar. mütekebbirlik, ve ta'azzüm ve iftiḥâr etmek., ḥod-bî'nî. Terc. 2-429.] dimâğ eylemekden kinâyedür;

toldurmak ma'nâsınadır; ve deveye yular geçürmek ma'nâsınadır; ve yürimekte sâ'ire sebk ve takaddüm eylemek ma'nâsınadır; ve tekellüm eylemek ma'nâsınadır; ve kurd kuzuyu kapup başını yukarı tutarak alup götürmek ma'nâsınadır ki kuzunun boynundan kavramağa kuzunun başı yukarı kalur.

OK-3. 475, **zemm** زَمَّ Ar. (zimâm* زَمَام Ar. *زَمَم* zânın kesriyle, şol ipdür ki devenin burnın delüp geçürdükleri bakır halkaya yâhud ağaç halkaya bağlarlar; ve anun ucuna yular şapın bağlarlar, ve gâh olur yular şapına dağı zimâm derler; ve zimâmü'n-na'ل زَمَامُ الشَّعْلِ şol kayışa derler ki na'lın taşması ana bağlanur. Nite ki 'Arab na'lınlarında meşhûrdur. VK-2. 414-1.) *zâyın fethi ve mîmin teşdîdiyle*, yularlamak ve zemm, seyirde ilerü yürümege dağı derler; ve zemm, mütekebbirlik kılmaga dağı derler; ve zemm, kaldırmak ma'nâsına dağı gelür. VK-2. 414-2.

zemzeme-t زَمْزَمَة Ar. (zemm* زَمَّ Ar. *زَمَم* den) *zelzele vezninde*, uzun uzadı güröldeyerek ve yanğulayarak seslenmek ma'nâsınadır, ırakdan taş içinden gelen top ve ra'd [ra'd رَعْد Ar. gök gürüldüsü, gürvîden; ve korkutmak, tehdîd etmek. Terc. 1-439.] âvâzı gibi; ve bu ma'nâda isim olarak isti'mâl olunur; ve pey-der-pey gök güröldeyerek ma'nâsınadır ki şedîd olmamağa gürüldüsü hoş ve mütedil ve yağmuru fivârân [ferâvân فَرَافَان Far. çok, bol, keşîr olan, geniş olan, vâsî; ve hurde olan yıldızlar. Terc. 2-45, firâvân فَرَافَان Far. çok, vâfir, bol. LC. 706.] olur; ve zemzeme, âteş-perest tâ'îfesi ta'am ederken dem-sâz oldukları nağmeye denür ki genizlerinde ve boğazlarında bir güne ezgi ile ve terâne ile terdîd ve tercî-i âvâz eylemekden 'ibâretdür, ne şakı-ı sefe ve tahrik-i lisân ederler, beynlerinde ol kelâm maşnû'dur, bî-gâneler fehm eylemeyüp hem-ân kendileri fehm ederler; bu ma'nâda kezâlik maşdar ve isim olarak isti'mâl olunur; ve zemzeme, arslan gümürdüsüne [gümürdü كَوْمُورِدِي T. gümbürtü, gürültü, homurtu. YTS. 103.] denür. OK-3. 476-3, **zemzeme-t** زَمْزَمَة Ar. 'alâ vezni'z-zelzele-t, gök gürlemek, ra'd [ra'd رَعْد Ar. gök gürüldüsü, gürvîden; ve korkutmak, tehdîd etmek. Terc. 1-439.] âvâzı ma'nâsına, Ebû Zeyd rivâyeti üzere; ve zemzeme, Mecûs tâ'îfesinin ta'am yerken söyleşmesine dağı derler. VK-2. 414-6, **zemzeme-t**

زَمْزَمَة Ar. anul anul [anul اَنْل T. yavaş, sâkin, hafif. anul anul = 1. ağır ağır, usul usul, yavaş yavaş. 2. kerte kerte, tedricen. YTS. 10.] çağırmağ; ve gök gürlemesinin âvâzı ve od gürüldüsü; ve dağı şol kelâma derler ki hurûfu zâhir olmaya; ve Mecûs tâ'îfesi 'inde'l-ekl etdikleri kelâm. Ammâ kesr-i zâ ile [zimzime], cemâ'at ma'nâsına gelür.

AK. 275, **zemzeme** زَمْزَمَة Ar. âteş-perestlerin genizlerinde yavaş yavaş ezgi ve terâne ile ta'am eder iken söyledikleri kelâm. Terc. 1-458, **zemzeme** زَمْزَمَة Ar. ss. tegannî, terennüm, terâne, mezâmîr-i Dâvûd -aleyhi's-selâm-ı veyâ makâmât-ı Zendîokuyan haîfblerin terânesi. KT. 687, **zemzeme** زَمْزَمَة Ar. ezgili âvâz, mütemevvic nağme; terâne-i mün'akis. LN. 456, **zemzeme** زَمْزَمَة Ar. ezgili âvâz, nağmeli ses, 'aks eden terâne. KO. 3-474, **zemzeme** زَمْزَمَة Ar. mütemevvic ses, nağmeli âvâze, terâne-i mün'akis. LC. 549.

zenb* زَنْب Ar. *زَنْب* zâlin fethi ve nûnun sukûnuyla, günâh ve işm [ism اِثْم Ar. günâh ve zenb ma'nâsınadır, hamra ve kumâra utlâk olunur, ve helâl ve mübâh olmayan 'ameli işlemek. OK.

3. 389.] ma'nâsınadır cem'î zünüb زَنْوْب ve cem'ü'l-cem'î zünübât زَنْوْبَات gelür.

Mü'ellifin Beşâ'irde beyânına göre aşıl زَنْب fethateynle [zeneb] kuyruğa denür ve

bu 'alâka ile rezl [rezl رَزْل Ar. *hasîs, asılsız kimse. Cem'i rüzâl ve erzâl gelür. AK. 248.*] ve süflâ olan şey'e itlâk olunur. Meselâ, "eznâbü'l-kavm" derler, esâfil-i nâs ma'nâsına ve mezânibü tilâ [tilâ تِلَا Ar. *dağ gibi günâh; tel'a(t), dağ, tepe, yığın; su, tevâlî, vefret, kesret. C. tilâ Wehr. 96.*] dâhî andan müste'ârdur; ve kıyruğunun kılları firâvân olan ata zünûb itlâk ederler; ve kıyruklı ya'nî büyük olan koğaya da itlâk ederler, ve andan hazz [hazz حَزْز Ar. *naşîb. C. huzûz حضور gelür. AK. 172, hazz حَفْز Ar. 1. nasîb, behre. 2. hoşlanma. LC. 425, hazz حَفْز Ar. sevinç, sevinmek, mesrûr olmak; ve ni'met-i mesrûriyeti mücib olacak nesne. Ha. 1-246.*] ve naşîb ma'nası isti'âre olunur. Nite ki secl [secl سَجَل Ar. *içinde su olan koğa, ve eger az ve eger çok içinde su olmayana secl denmez; ve 'inde'l-ba'z, tolu koğaya da derler, müzekkerdir. C. sicâl سِجَال ve escâl اسِجَال gelür. AK. 283.*] dâhî ol ma'nâda isti'mâldür; ve zenb, *darb vezninde*, madde-i mezbûreden maşdardur. Bir nesnenün kıyruğundan tutmak ve kıyruğuna dokunmak ve urmak ma'nâlarına. Ba'dehû mu'tlakâ vahîmü'l-âķibet olan fi'ilde isim olarak isti'mâl olundu, âķibetden müterettib olan veķâmet 'itibâriyle ki murâd ism ve günâh olacakdur. İntihâ; ve zenb, maşdâr olur. Bir kimsenün ardına düşüp izinden ayrılmayarak gitmek ma'nâsına ki "kıyruğunu şalı vermeyerek gitmek" ta'bîr olunur. OK. 1-134, **zenb*** ذَنْب Ar. **ذَنْب zâlin fethi ve nûnun sükûnuyla, günâh, ism ma'nâsına [ism اسم Ar. günâh ve zenb ma'nâsınadır, hamra ve kumâra itlâk olunur, ve helâl ve mübâh olmayan 'ameli işlemek. OK. 3. 389.] Cem'i zünûb ذَنْب gelür, zammeteynle; ve suç işlemek ma'nâsına da gelür, cürm gibi. VK. 1-60, **zenb** ذَنْب Ar. *bî't-teskîn, suç ve günâh. Cem'i zünûb ذَنْب gelür, ve eznâb اِذْنَاب gelür. AK. 238, **zenb** ذَنْب Ar. kabâhat, ism, günâh. Terc. 422, **zünûb** ذُنُوب Ar. kabâhatler, isimler, zenbler. Terc. 1422.**

zevk* ذَوْق Ar. **ذَوْق zevk vezninde; ve zevâķ ذَوَاق Ar. sehâb vezninde; ve mezâķ مَذَاق Ar. mîmin fethiyle, mezâķa-t مَذَاق Ar. hâ ile, tatmak ma'nâsınadır; ve pekligini ve gevşekligini denemek için yayın girişini çekmek ma'nâsına müsta'meldür; ve zevâķ sehâb vezninde, tadılacak cüz'ice şey'e denür ki "tadımlık" ta'bîr olunur. OK. 2-908, **zevk*** ذَوْق Ar. **ذَوْق zâlin fethi ve vâvin sükûnuyla, tatmak. VK. 2-169, zevâķ ذَوَاق Ar. zâlin ve vâvin fethiyle, bi-ma'nâhu. VK. 2-169, mezâķ مَذَاق Ar. ve mezâķa-t مَذَاق Ar. fethateynle, bi-ma'nâhu. VK. 2-169, zevâķ ذَوَاق Ar. bî'l-feth fîhimâ, tatmak; ve çekmek, cezb gibi. AK. 239, **zevk** ذَوْق Ar. şafâ, cünbiş, şâdmânî. Terc. 1-422.**

zîmân ضَمَان Ar. (*zamân* ضمان Ar. *ضمن dan*) birinin mazhar olduğu zarar ve ziyâna muķâbil verilen karşılık, pezireften; ve birinin zarar ve ziyânına mazhar olamayacağına i'timâd ettirmek için kendü nefesine teslim olunan nesne. Terc. 2-29, **zîmân** ضَمَان Ar. birinin mazhar olduğu zarar ve ziyâna muķâbil verilen karşılık; ve birinin zarar ve ziyânına mazhar olamayacağına i'timâd ettirmek için kendü nefesine teslim olunan nesne. Ha. 2-19.

zi ز Far. -den ma'nâsında olarak harf-i cerr-i Fârisîdir, min. Terc. 1-411.

zihî زِهِي Far. 1. ne güzel, ne hoş. 2. ne garîb, ne 'acîb. LC. 553, **zihî** زِهِي Far. âferin, ne hârikulâde. FG. 93. krş. zehî

zulm* ظَلَم Ar. **ظَلَم zâyın zammıyla, bir nesneyi maķalline vâz' eyleyüp maķall-i*

maḥşûşun gayriye vaz' eylemege denür ki isimdür; ve bundan maşdar-ı haḳîkî zâyın fethiyle [zâlm ظلم] dur. *Mü'ellif Başâ'ir'de demişdür ki "zulm ظلم" mâddesi zulmetden me'hûzdur, vaz'uş-şey'un fî gayru mevzı'at-in وضع الشيء في غير موضعه ma'nâsınadır; vaz'-ı mezbûr yâ ziyâde ile yâ nokşân ile yâ vaktinden yâ mekânından 'udûl ile olur; ve zulm, üç gûne olur: Biri beyne'l-insân ve beyne'llâh ta'âlâ olur. Bunun a'zamı küfr ve şirk ve nifâkdur. Şânî, beyne'z-zâlim ve bene'n-nâs olur. Şâlis, beyne'z-zâlim ve beyn nefsühû olur. Kaldı ki zulmün envâ'-ı selâsesi fi'l-haḳîka "zulm li'n-nefs ظلم للنفس" dūr; zâlim bir zulme ibtidâr eyledikde ibtidâ nefsine zulm etmiş olur. OK. 3-507-1, **zulm*** ظلم Ar. *ظلم* zânın zammı ve lâmin sükûnuyla, bir nesneye ta'addî etmek; ve bunun aşlı bir nesneyi maḥalline vaz' etmeyüp gayri yere vaz' etmekdür... Bu zikr olunan Cevherî rivâyetidür; Kâmûs'da maşdar-ı haḳîkî zânın fethiyledür, demişdür. VK. 2-432, **zulm**, **zulûm** ظلم Ar. bi'z-zam ve zammî'l-lâm, bir nesneyi yerine etmeyüp gayri mevzı'a vaz' etmek. AK. 376.

zulûmât ظلمات Ar. (zulm* ظلم Ar. *ظلم* den) [zulme-t ظلمة Ar. zânın zammı ve lâmin sükûnuyla, karanlık ki nûrun muḳâbilidür. VK. 2-432-10, **zulûme-t** ظلمة Ar. zammeteynle, zikr olunan ma'nâda lûgatdür. VK. 2-432-11, **zulem** ظلم Ar. zânın zammı ve lâmin fethiyle, cem'i, karanlıklar ma'nâsına. VK. 2-432-12] **zammeteynle**, kezâlik cem'i. VK. 2-432-13, **zulûmât** ظلمات Ar. karanlıklar, tîre-hâ. Terc. 2-47.

ÖZET

Bağdemir, Abdullah, "Müzekki'n-Nüfûs, Giriş - Metin - Sözlük", Doktora Tezi, (Danışman: Prof. Dr. Hamza Zülfikar) Tezin Sayfa Sayısı: CXVI + 721

Müzekki'n-Nüfûs, Eşrefoğlu Abdullah-ı Rûmî tarafından XV. yüzyıl ortalarında (1448) Anadolu'da Eski Anadolu Türkçesiyle yazılmış dînî - tasavvufî bir ahlâk kitabıdır. Yazar eserini, kendi zamanında tutum ve davranışları bozulan kardeşlerinin kurtulmalarına ve bundan sonra gelen tâliplerin nefis elinden kurtulup Allah'a ulaşmalarına sebep olması için kaleme almıştır. "İnsanların nefislerini arıtan" anlamına gelen Müzekki'n-Nüfûs'un konusu kitabın adından da anlaşılacağı gibi "nefis terbiyesi"dir.

Eşrefoğlu Abdullah, nefsi dört kısma ayırır. Bunlar, kişinin nefsinin, kötülüğü emrettiği "nefs-i emmâre"; kendi kötülüklerini kınadığı "nefs-i levvâme"; Allah'tan ilhâm aldığı "nefs-i mülhime"; huzûr ve sükûna kavuşup rahatladığı "nefs-i mutma'inne"dir. Bundan sonra ise nefs-i mutma'innenin sıfatları olan ve kişinin Allah'tan razı olduğu "râdiye"; Allah'ın da o kişiden razı olduğu "marđiyye" mertebesi gelir.

Böyle bir girişten sonra eser iki ana bölüme ayrılmakta ve birinci bölümde şu konular işlenmektedir: Dünyâ, dünyâ sevgisi ve dünyâ sevgisinin nedeni, dünyânın terkinin nedeni, dünyâyı sevmenin ziyânı nedir, terkinin faydası nedir, dünyâ neye benzer, bu dünyâyı sevip dünyâlık toplayanlar neye benzer ve nefs-i emmârenin sıfatları nelerdir?

İkinci bölüm yedi alt başlığa ayrılarak şu konulara yer verilmektedir: Nefs-i mutma'inneye döndürmek için nefs-i emmâreyi nasıl terbiye etmek gerekir ve bir şeyhe bağlanıp nasıl mürit olunur, tevbe ve teveccüh etmek nasıl olur, ne tür kişileri şeyh edinmek gerekir, şeyhlik mertebesi nedir ve nasıl bir makâmdır, müritlik makâmı nedir, müritliğin şartları ve kuralları nelerdir, Allah'ı zikrederek çile ve halvet çıkarmak ve Allah'a çağrılmak nasıl olur?

XV. yüzyıl Eski Anadolu Türkçesinin söz varlığını, anlatım olanaklarını, o dönemdeki durumunu ve yönelişini en iyi biçimde gösteren bu eser, Türk dili için zengin ve değerli bir kaynaktır.

ABSTRACT

Bağdemir, Abdullah, "Müzekki'n-Nüfûs, Introduction - Text - Dictionary", The thesis of Ph. Dr., (The tutor of the thesis: Prof. Dr. Hamza Zülfikar) The page number of the thesis: CXVI + 721

Müzekki'n-Nüfûs, written in old Anatolian Turkish in Anatolia in the middle of the 15th century (1448) by Eşrefoğlu Abdullah-ı Rûmî is a religious and mystical ethics book. The author has written his book in order to save his brothers whose attitudes and behaviours disorder in his time and to cause the latter demanders being released from self to reach to God. The subject matter of Müzekki'n-Nüfûs, meaning "purifying people's selves" as it is understood from the title of the book, is "the training of the self."

Eşrefoğlu Abdullah, divides the self into four parts. These are "the commanding soul" in which person's soul orders malice, "the reproaching soul" in which he blames his own wickendnesses "the inspirer soul" in which he has inspired from God, "the tranquil state of mind" in which his soul has been calmed and relieved. Then the qualities of tranquil state of mind are "Good will" in which the person will be pleased with God and "Content" in which God is pleased with that person.

After such kind of introduction the work is divided into two main parts and in the first chapter, those subjects are handled: The world, the love of the world, its reason, the reason of the leaving of the world, what are the damages of loving the world?, what is the use of leaving the world?, what does the world look like?, what do the people who love the world and collect worldly goods look like? and what are qualities of the commanding soul?

The second chapter is divided into seven parts and those subjects are handled: How should the commanding soul be trained in order to change it to tranquil state of mind?, how can the man be a disciple by following the sheikh?, how can the man be penitent and make a vow?, what kind of people can be accepted as sheikh?, what is the position of a sheikh?, and what kind of position is it?, what is the position of a disciple?, and what kind of position is it?, what are the conditions and rules of being a disciple?, how can the man suffer and live in solitude by mentioning God's praise and name?, In what way is the man invited by God?

The wealth of the words of the 15th century old Anatolian Turkish, the different from of their speech, show the manner of the period and also supply a valuable source for the Turkish language.

<u>SAYFA</u>	<u>SATIR</u>	<u>YANLIŞ</u>	<u>DOĞRU</u>
XCI	alttan 4. satır	وَدُنْجُ ödunc 40b-6	وَدُنْجُ ödunc (< öde-) 40b-6,96b-13
XCII	üstten 5. satır	Bu ekin metnimizde yalnızca şu kelimelerde görülmektedir.	Bu ek metnimizde yalnızca şu kelimeye görülmektedir.
XCII	üstten 5. satır	وَدُنْجُ ödunc (< öde-) 40b-6,96b-13	
XCIII	alttan 5. satır	işteşlilik	işteşlik
XCIV	üstten 6. satır	örneklerde ise -l- ler düştüğü	örneklerde ise -l- lerin düştüğü
CII	alttan 6 satır	bezen	bazen
CV	alttan 1. satır	يَمَالُ yamalu (kaftanlar) 50a-15	
CVI	üstten 3. satır	(çıkarak)	(çıkarak)
CVI	alttan 11. satır	1. kişi : -am, -em	1. kişi : -am, -em; -ın, -in; -van, -ven
CX	üstten 15. satır	يَمَالُ yamalu (kaftanlar) 50a-15	
CXIII	üstten 11. satır	serbertliğidir	serbestliğidir
CXIII	üstten 16. satır	bulunun	bulunan
3	üstten 3. satır (2a-15)	şümlüğünden	şumluğundan
3	üstten 14. satır (2b-7)	Şall'allāhu	Şalla'llāhu
3	üstten 10. satır (2b-3)	şıfatıyla	şıfatı-y-la
3	üstten 14. satır (2b-7)	oldılar	öldiler
4	alttan 2. satır (3a-7)	rücû	rücû
8	üstten 8. satır (4b-12)	kim	kim: Bundan
14	üstten 12. satır (8a-15)	meşgûl	meşgûl
14	alttan 3. satır (8b-6)	Vaķit-kim	vaķtî-kim
15	üstten 9. satır (8b-15)	déyü. otuz	déyü. Otuz
19	üstten 8. satır (10b-2)	Bilgil imdi:	Bilgil imdi!
23	üstten 10. satır (12b-9)	şafāya	şafāya
25	üstten 16. satır (14a-3)	bi'l-āḥar	Bi'l-āḥar
31	alttan 7. satır (17b-2)	yıdırım	yıldırım
31	alttan 4. satır (17b-4)	âdemî	âdemî
33	alttan 1. satır (18b-9)	esrûkdürür	esrûk-dürür
36	üstten 11. satır (19b-14)	varıldukda	varıldukdan
36	alttan 7. satır (20a-2)	ve-lîkin	Ve-lîkin
37	üstten 4. satır (20a-9)	müstehak	müstehak
38	üstten 13. satır (20b-13)	şādık	şādık
45	alttan 10. satır (24b-13)	Ey	Êy
49	üstten 10. satır (27a-1)	ṭālibuḡ	ṭālibuḡ